

DOMINICI
MACRI
HIEROLEXICON.

DOMINICI MACRI MELITENSIS

Equitis Aurati, Com. Palatini, Proton. Apostolici, Cathedr. Ecclesiæ Viterbien. Canonici Theol. ac Sacræ Congregationis Indicis Consultoris,

HIEROLEXICON,

SIVE

SACRUM DICTIONARIUM;

IN QUO ECCLESIASTICÆ VOCES, EARUMQUE Etymologiæ, Origines, Symbola, Cæremoniæ, Dubia, Vocabula barbara, atque Sac. Scripturæ, & SS. Patrum phrases obscuræ elucidantur.

OPUS FIGURIS ORNATUM, ET A CAROLO MACRO Authoris Fratre, Bibliothecæ Alexandrinæ in Archigymnasio Urbis Præfecto, maximè locupletatum.

ACCEDIT INDEX CRITICUS, AC SYLLABUS GRÆCARUM Vocum, de quibus agitur; necnon CONTRADICTIONES APPARENTES Sacræ Scripturæ, ab eodem DOMINICO conciliatæ, & ex ipsius Schedis in hac novissima editione plurimùm ampliatæ.

VENETIIS, MDCCXII.

Apud Paulum Balleonium.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIIS.

PROMULSIO OPERIS.

UOD nil cultius, ac gloriosius Religionis ministerio existat in terris, nil emicet in Orbe clarius; Natura dictante enodatur, quæ à Mundi exordio externis signis Creatorem venerari sidereis axiomatibus à summo Cœlorum mortales astruit. Quin & ipsamet Divina Majestas cæremoniarum copiam in Levitici libro dictaverat; ideò sacrosancta Mater Ecclesia divinitùs afflata, altissima mysteria, piissimaque significata externis cæremoniis condidit, ut iis ad Summi Monarchæ obsequium mortalium mentes dirigantur; & ut Tridentinæ Synodi effatis utar: *Cùm natura (inquit) humana ea sit, ut non facilè queat sine adminiculis exterioribus ad rerum divinarum meditationem sustolli, propterea pia mater Ecclesia ritus quosdam, ut scilicet, quædam submissa voce, alia verò clariore in Missa pronunciarentur, instituit; cæremonias item adhibuit, ut mysticas benedictiones, lumina, thymiamata, vestes, aliaque id genus multa, ex Apostolica disciplina, & traditione, quo & Majestas tanti Sacrificii commendaretur, & mentes fidelium per hæc visibilia religionis, & pietatis signa ad rerum altissimarum, quæ in hoc Sacrificio latent, contemplationem excitarentur.* a a Concil. Trid. sess. 22. cap. 5.

Quibus tamen nedùm Fidelium corda ad divinum obsequium excitantur, verùm & durissima Adversariorum pectora lacessuntur. Quid, quæso, Valentis perfidi in Arianismo Imperatoris lenivit animum, nonnè ejus stupor in Sacris cæremoniis à Divo Basilio ritè, ac piè administratis? b Quid, inquam, ad pœnitentiam reduxerat satellites à Justina Augusta, eodem Arianismo infecta, in Divi Ambrosii trucidationem intra veneranda thalami penetralia missos, an non hic Sacer obsequii Ritus ab eis inspectus? c Exaltet siquidem Israel magnalia Dei, quia in clangoribus, ac vociferationibus Jerichuntina mœnia corruere dedit eis. At nos divinos favores commemoramus, per quos absque Christianorum strepitu, aut vociferatione, sed unico verbo *Amen* fiducialiter pronuntiato, innumerabiles fidei hostes corruere

b Baron. an. 370. numer. 44.

c D. Ambr. epist. 33. ad Marcellam Sororem.

d Vide hic in fine dictionis Amen.

re *d*; non clangoribus, sed devotis, Ecclesiasticisque cantibus durissimum in Manichæismo Augustini cor expugnatum siquidem fuit, & pro catholica fide inexpugnabile propugnaculum renovatum est; en ipsiusmet in suis Confessionibus verba: *Voces illæ* (de cantu Ecclesiastico suæ conversionis instrumento loquens) *influebant in auribus meis, & eloquebatur veritas pietatis in cor meum, & ex eo exæstuabat affectus pietatis, & currebant lacrymæ, & benè mihi erat cum eis. e*

e D. Aug. lib. 9. Confess. cap. 6. & 23.

Quid ergo Synagoga, divina protectione viduata, de antiquis altisque portentis pro se gloriatur, forsan de Ægyptiorum in Erythræo mari submersione? En quòd absque tanta aquarum copia, idem Deus solis aquæ benedictæ guttis aspersis in pilulis plumbeis Catholicorum hostes prosternere fecit. *f* Vastus sanè aperiretur mihi campus, si cæremoniarum exempla, corda & vires infidelium deprimentia, liceret congerere.

f Vide hic in dict. Aqua Benedicta.

At dum *mente*, *animâ*, *& viribus* coli jubet Deus; tota, scilicet, *mente*, quoad pretium, & indefinitam existimationem: *Ex tota anima*, idest, affectu super omnia intenso: *Ex omnibus viribus*, nempe, promptè ac solicitè; istis tamen actibus triplex mortalium genus adversatur vitiis. Primi enim sunt, qui erronea mente Catholica dogmata pertinaciter negantes sectarii fiunt, divinique cultus, & cæremoniarum irrisores; superstitiosas adinventiones eas esse, & irritamenta potiùs in Dei conspectu, quàm meritorias asserentes. Nec mirum si dedecus Novatorum instituti, quod à desperatione principium sumpserat, aliis armis, quàm solis calumniis tueri nequeat; at Hæreticorum aries fortissimum fidei murum infringere non potest, nam: *Veritas quæstionibus ventilata clarescit*, *species aromatica pistillorum tunsione fragrascit*, *Ecclesia oppressione malorum crescit*. *g* Audiant ergo calumniarum fabricatores, quòd: *Apud nos inconvulsis radicibus vivat antiquitas, cui decreta Patrum sanxere reverentiam*. *h* Audiant inquam, & excogitent, an nervosam, triplicatamque Tertulliani funem rumpere facilè possint, qui sic ait: *In summa si constat id verius, quod prius; id prius, quod ab initio; id ab initio, quod ab Apostolis: pariter utique constabit, id esse ab Apostolis traditum, quod apud Ecclesias Apostolorum fuerat sancitum*. *i* Si ergo Orientalis, Occidentalisque Ecclesiæ, licèt diù, & per tot secula inter se divisæ, easdem prorsus cæremonias jugiter observent, quomodo negari posset eas non fuisse ab initio & ab Apostolis institutas? Itaque jure optimo cæremoniarum impugnatores in Tridentina Synodo k damnantur, ubi habetur: *Si quis dixerit cæremonias, vestes, & externa signa, quibus in Missarum celebratione Ecclesia utitur, irritabilia impietatis esse magis, quàm officia pietatis, anathema est*.

g Petr. Cellen. lib. 5. epist. 4.

h Can. Contra Statuta 25. qu. 1.

i Tertull. lib. 4. advers. Marcion. c. 5.

k Concil. Trid. sess. 22. Can. 7.

Secunda vitiosorum hominum species est irreverentium, & improborum Christianorum, qui tantum ex majorum instituto, frivola quadam assuefactione labiis solummodo Deum honorant, quorum confabulandi potiùs gratia, quàm orandi est ad Ecclesias accessus: quos sanè cum Jacobo Apostolo monendos censeo: *Si quis putat se religiosum esse*, (idest pium Christianum) *non refrænans linguam suam*,

hujus

hujus vana est Religio: *l* quod præsertim in Ecclesia exigitur, in qua decet sanctitudo, & devotio, in qua erit *cultus justitiæ silentium*. *m* *Cessent* (clamat Gregorius Papa) *vana, & multò fortiùs fœda, & profana colloquia, Cessent confabulationes qualibet. Sint postremò quæcumque alia, quæ divinum possunt turbare Officium, aut oculos divinæ Majestatis offendere, ab ipsis prorsus extranea: ne ubi peccatorum est venia postulanda, ibi peccandi detur occasio, aut deprehendatur peccata committi &c.* *n* Meritò igitur sanctus Damasus Papa *o* ab Ecclesia hujusmodi vaniloquos expelli sancivit. Sed quid de his dicendum, quorum arrogantiæ terminus in abutendis sacris habitibus in bacchanalibus, & scenis excurrit? Certè eadem pœna commererentur puniri, qua Comicus ille, qui in eadem scena, ubi pluviali Ecclesiastico indutus recitabat, ibi repentè expiravit. *p*

l Iacobi epist. cap. 1.
m Isa. c. 32.
n Can. Decet Domū Domini de immun. Ecclesiæ in Sexto.
o Apud Baron. anno 382. n. 20.
p Petr. Damian. lib. 1. epist. 8. ad Eugenium II.

Tertium denique genus Ecclesiasticorum est, qui negligentia labefactati, mente distracti, & cæremoniis parum, aut nihil intenti; in Choro, vel in Altari inconsideratè orant: (quidquid in hoc Theologi aliqui recentiores asserant) certè dediscere haud debemus, quòd Monachus ille mulctatus fuerat, quia in Choro ad verba salutifera: ET VERBUM CARO FACTUM EST, genuflectere negligens, quem Dæmon, post alapæ percussionem, sic arguerit: *Si, Verbum Dæmon factum est, diceretur; utique omnes nos infernales spiritus usque ad terram prostraremur*. Vel considerare sufficeret, quòd propter negligentiam inclinationis capitis ad *Gloria Patri*, arctè in purgatorio quidam detinebatur; aut si id, quod de sancto Severino beatus Petrus Damiani refert, credere oporteret, nempe, quòd propter anticipatam Officii recitationem, ut expeditiùs populorum negotiis incumberet, ideò in eisdem cruciatibus delictum hoc Severinus purgabat. Hæc & similia formidanda exempla novis quorumdam doctrinis omninò adversantur. Nec fas esset asserere, quòd si Deus de rebus leviter neglectis puniret, pœna hæc ultra debitum esset: nam licèt culpæ leves videantur, fiunt tamen graves ob reliqua mala, quæ secum trahunt. Negligentia enim sacros Ritus in primis debilitat, ut rectè Tertullianus *q* advertit: *Omninò* (inquiens) *res Christiana sancta antiquitate stat, nec ruinosa rectiùs reparabitur*. Negligentia insuper ordinem pervertit, & confusionem parit: *At si* (ajebat ille *r*) *à Choro, à navigio, ab exercitu ordinem sustuleris, confusionem induxeris inamœnam, remque perdideris; sic Templorum sacra mysteria, nisi ordinem & disciplinam habuerint, nec decora esse possunt, nec utilia satis, & religiosa*. Quasi diceret: Quid si excubitor, & speculator, qui vigilat in exercitu, dormiret tantisper? Aut nauta, qui ad carbasa, seu gubernaculum invigilat, ordinem parùm negligeret? Hæ tamen transgressiones licèt reverà leves essent; quia verò modica illius negligentia confusionem ex inimica aggressione, & navis ruinam istius omissio causarent; hinc valdè puniendi essent: sic rituum observantiæ, ex negligentiis leviter commissis, relaxatio gignitur irreparabilis. *Non ergo solùm fragilitati consulitur humanæ, sed etiam sacris ministeriorum Dei providetur solici-*

q Tertull. contra Marcion. c. 3.
r Cresolius in Mystagog. lib. 3. cap. 20.

s 7. quest. 1. Can. Nihil contra. licitudine, conclamabant Concilii Toletani Patres s. Zelo igitur tantæ venerabilis Observantiæ pro Ecclesiasticis hoc opus non modico labore aggressus sum, ut Sacrorum Rituum splendor per Etymologias, Historias, Mysteriorum significatus, modosque exercendi divinum cultum collimando, rectiùs operetur. Ecclesiasticis enim inquit Dominus, *Vobis datum est noße mysterium Regni Dei, cæteris autem in parabolis*. *Est namque duplex genus hominum* (inquit Blesensis) t *Pedisequum, & quoddam Deividum. Pedisequum hominum genus est, qui Deum non possunt cognoscere per intelligentiam Scripturarum, sed vestigia ejus quoquomodo indagant; per visibilia enim hujus mundi invisibilia conspiciunt Dei. Huic genus hominum prædicta non proponuntur, sed Deivido, qui, scilicet, Deum videt per intelligentiam Scripturarum*. Et alibi idem: u *Deividos dicimus Ministros Ecclesiæ, quibus credita sunt eloquia Dei, quibus dictum est: Vobis datum est noße mysteria &c.*

t Petr. Blesen. serm. 8.

u Idem Blesen. ser. 18.

Hujus igitur operis intentio alia non est, nisi, quòd in Ecclesiastico sacra ministrando; *Adsit* (ut Hieronymus ajebat x) *omnis congregatio sanctarum cogitationum, ut quid sit Pontifex, quid unctio, quid indumentum ejus, conferens intra Sacrarium cordis sui possit advertere*. Tandem tibi Lector præbeo in hoc opere æternum illud VALE, quod est: *Omnium habere notitiam, & penitùs in nullo peccare, quod divinitatis est magis, quàm mortalitatis*. y Et sic,

x 8. quest. 1. can. licet ergo.

y In Pandectarum Præfat.

Vade, Vale, Cave ne titubes, mandataque frangas. z

z Horatius epistol. ad Vinnium Asellium.

AUCTO-

AUCTORIS VITA

A Marco Argolo breviter descripta.

Quantum Eruditorum, aut modestia ipsorum, aut quies operit, & subtrahit famæ, ut eorum ingenii fœcunditas posteritati sterilescat, memoriæque pereat infructuosa! Ἄκαρποι, namque moriendo sua aliis cedere coguntur; sed qui eruditionum scripta posteritati relinquunt, hæreditant potiùs post obitum, quàm hæredes constituant, dum æternum nomen acquirunt: talis siquidem gloriæ Dominici Macri extat memoria, nedum ex ejus scriptis, sed (quod dignius est) ex integerrima ipsius vita, ac pietate, ut meritò de eo, id quod de Lycurgo ajebat ille, a fateri liceret, quòd, nempè, *Nil lege ulla in alios sanxit, cujus non ipse primus in se documenta daret.* Unde non incongruè visum est hujus Authoris hìc vitam præferre, ut antequam pius Lector eruditionum copia informetur, Auctoris ejus quoque vitæ ædificetur exemplis. a Justin. Hist. lib. 3.

Igitur de anno MDCIV. Quinto Kal. Aprilis in Insula, cui ab Apum melle nomen inditum fuerat, ortum habuit Dominicus Macrus Aloysii & Susannæ jugalium filius, in Civitate Vallettæ, & in Parochiali fonte Sanctæ Mariæ Portus Salutis IV. Nonas ejusdem mensis & anni baptizatus est; divinoque deinde timore, ac litteris instructus, ad decimum sextum suæ ætatis annum, nempè IV. Nonas Septembris anno MDCXX. à bonæ memoriæ Balthasare Cagliaresio Melivetano, ac piissimo Episcopo in quadam Episcopali Villa, de illius nomine *Monte Cagliarese* appellata, minoribus Ecclesiæ ordinibus initiatus fuit: at quia fortè in eo loco superpellicium, ut indueretur ad suscipiendos ordines, Dominicus non repererat, contigit, ut idem Episcopus usum alterius ejus Rochetti concedere debuisset, & in ea ordinatione de Præsulis vertice super Juvenis caput ceciderat mitra, ex quo actu idem Episcopus talem Juvenem Episcopalem dignitatem consecuturum fore vaticinatus est: quod reverà præsagium verificatum fuisset, si ex parte suscipientis non obstitisset voluntas, ut referam inferiùs. Degebat tunc Panormi Julius Casaurius maternus Juvenis Avunculus, ibi primarius Juris Lector, qui processu temporis in Belgio Cardinalis Hispaniarum Infantis Generalis Auditor extitit, ad quem Avunculum, dum Panormi lecturæ Cathedram tenebat, à Genitore studendi causa Dominicus directus fuit; quod tamen studii libamen cùm minimè Juveni arrideret, obtenta per epistolam Patris licentia, Romam ad Philosophiæ studia se contulit, ubi illis nondum peractis, occasione obsequii erga Alexandrum Cardinalem Ursinum, tunc Maronitarum Protectorem, specimen suæ idoneitatis ostendit; ideòque præfatus Cardinalis annuente tunc Urbano Octavo Pontifice, ad Antiochenum Patriarcham dirigendum Dominicum disposuit. Negotii autem emergentia hæc erat; Patriarcha ex dolosa nonnullorum relatione, quòd malè ejus Diœcesani Romæ tractarentur, renuebat proinde studendi causa ad Collegium Maronitarum ampliùs illos dirigere. Igitur Dominicus XIX. suæ ætatis anno, nempè, pridie idus Septembris MDCXXIII. Roma Melitam versus solverat, ut ibi navigii transitum ad Orientem expectaret: sed vix superatis Charybdis, Scyllæ, aliorumque marium fluctibus, ad patriam perductus, ibique fluctuationes majores Domesticorum, scilicet, per tot menses, in quibus dum navis transitum expectabat, patienter sustinerè coactus est; nam propter inopinatum ejus adventum, stu-

diis adhuc minimè peractis, non modicè indignati erant ejus parentes, quorum exprobrationes eò magis in eum augebantur quotidiè, præsertim quia rationem hujus immaturi adventus investigare nequiverant: quinimò torquebat eos non modica ingentis mali suspicio, quia per totum illud tempus nonnisi cum Mahumetanis de rebus, regionibusque Orientalium continuò confabulari reperiebatur; ex eis enim Agarenis itineris ordinem, locorum nomina internoscere, ac turcica vestimenta emere opus habebat Dominicus, de quibus latebris malè apprehensis incessanter dum conviciabatur ille, summa nihilominus patientia, ac hilaritate cuncta sustinendo, variis æquivocis parentum indignationem mitigare satagebat. At quando de transitu navigii ad Orientem certior factus est, statim Patrem rogavit, ut secum extra domum iret, & in via veniam, & benedictionem postulans, causam sui discessus ei patefecit, quem etiam precatus est, ut penes Genitricem, & domesticos excusaret, si ad evitandos fœminiles ejulatus, licentiam sui discessus non poposcerat, in quorum igitur piis precationibus per Patrem se commendans, vale dixit. Vix tamen in orientalem terram è navi descenderat, ut statim in sui necis infortunium inciderit, dum enim noctu campestre agebat iter, in quendam Æthiopum militem occurrerat, qui ira motus, gladium evaginavit, ut Dominicum occideret; sed innocens de causa tanti motus aggressorem blandè interrogavit: quia non fuisset ab eo salutatus, respondit: protinùs se excusavit Dominicus, se *non parum* cæcutire præsertim in noctis caligine, intelligebat namque de cæcitatis ignorantia in moribus regionis, de quo usu deinde instructus, quòd, scilicet, similes milites, si in campestri via priùs non salutentur, statim de inimicitia suspicantur; itaque excusatione mitigatus miles ille, & de via interrogatus, se humaniter præbuit. Alia vice ob similem morum regionis ignorantiam periclitatus est mortem; extat siquidem non mediocris zelotypia Orientalium erga eorum mulieres, ut nec propriis fratribus eas confident, quin & nuptiarum festivitates, ac comessationes uterque sexus separatim celebrat: quod nesciens Dominicus, die quadam curiositatis gratia inspicere voluit, casu in mulierum mansionem ingressus erat, quod ægrè ferentes viri, armis, & fustibus illum aggressi sunt: quare ut periculum evitaret, statim advenam esse, ac proinde illius ritus ignarum fassus est; & ad Gubernatorem loci conductum, accusaverunt esse Christianum latinum, atque Turcicarum regionum speculatorem. Interrogatus verò à Gubernatore, qua de causa ad Turcicum imperium accesserat? Respondit se esse medicum, ac proinde medendi Orientalium modum addiscere cupidum accessisse (sciebat enim quanti æstimantur Physici in illis partibus.) Nec reverà ille mentitus erat, quia jam Romæ physicæ studuerat. Unus autem ex principalibus ibi assistentibus rogavit illum, ut vellet ejus natam febre laborantem curare, accessit ad ægrotantem Dominicus, at quia ibi ipsi Medici propriis manibus pharmaca componunt, ipse quandam herbam in agro casu repertam miscuit cum terra S. Pauli, quam secum ferebat ex Crypta ejusdem Sancti, quæ in Melita maxima veneratione colitur, *Gratia S. Pauli* vulgariter nuncupata, & ægrotanti ad bibendum porrexit, ac Deo jubente, puella statim convaluit, & ita fictus Medicus persecutionis periculum evaserat. Similem effectum hujus *Gratiæ S. Pauli*, dum in illis partibus morabatur, expertus est. Mater enim ejus, quæ in Melita pro incolumitate filii Deum rogare nunquam cessabat, dum quadam nocte in oratione dormitaret, filium morbo laborare somniaverat, & à Divo Apostolo interea curari: quando verò in Melitam rediit Dominicus, Mater ei somnium retulerat, quod verè evenisse confirmavit filius, inquiens, se febre decubuisse, qua postea in quartanam conversa, non alio antidoto, quàm ejusdem S. Pauli terra convaluisse. Multa quidem in hac Orientali peregrinatione scitu di-

tu di-

tu digna occurrerent referre, sed brevitatis gratia omittuntur, de quibus tamen non pauca tum in ejus Itinerarii tractatu bis Viterbii impresso, in quo nempè, de Turcarum moribus, de locorum originibus, quos in ejus transitu vidit, ac aliis, satis eruditè referuntur: tum etiam in hoc præsenti volumine in dictione *Maronita*, dict. *Graci*, ac alibi de eorum ritibus, ac moribus ab ipsomet visis, disertè agit. Fœliciter igitur cum Maronitarum Patriarcha completo negotio, ut in mandatis habuerat, navem conscendit, quæ per Melitam erat transitura. At interea ejus Matri pro filii incolumitate precatrici incessanti accidit, ut quadam die dum illa ad imaginem Divi Sacræ Virginis Sponsi eadem intentione preces lacrymanter, ut ei solitum erat, funderet, ceciderit imago illa appensa: tunc statim devota mulier ad Maritum lætabunda cucurrit, dicens, ad se accessisse D. Josephi imaginem, in signum annunciationis adventus filii; quam tamen Maritus de levi, atque fœminili credulitate arguens; avertat, inquit, Deus, quod filius noster in hac valida maris tempestate navigare contingat; (erat enim tunc magna tempestas) at illa fiducialiter non dubitare respondit, quod qui tale fœlice nuntium ei attulerat, fore ut à cunctis periculis illum liberaret. Rectè: post horam Parentes de adventu filii certiores facti sunt. In Melitam igitur reversus, Dominicus à Magno Magistro, ejusque Concilio decretum favorabile obtinuit, ut in futurum omnes Maronitæ in eorum transitu per eam insulam, expensis communis ærarii victu, hospitio, vestimentis, ac viatico providerentur. Romam accedens, & ad osculum Pontificis pedum admissus, atque benignè susceptus, retulit ejus bonum commissionis successum penes Patriarcham Antiochenum. In Urbe deinde longo annorum curriculo studia Philosophiæ, ac Theologiæ, cæterarumque liberalium artium, præsertim linguæ græcæ, & orientalium professus est, & sacerdotio ordinatus, ad patriam redivit, ex qua iterùm pro interpretatione versionis Bibliæ in Arabicam linguam à bo: me: Cardinali Palleotto vocatus, Romam venit, qua occasione contradictionum Apparentium ejusdem Sacræ Scripturæ opusculum composuit, quod tertiò impressum, & auctum in calce hujus Operis nunc prodit.

Fuit autem in concionando valdè gratus, & per cunctas Civitates, in quibus hoc munere functus est, varia devotionis exercitia cum animarum fructu erexerat; utpotè, Agonizantium Confraternitates, D. Philippi Nerii Sacerdotum Congregationes, Ecclesiasticorum in Sacris Rubricis Academias, ac hujusmodi varia: tanto enim ardebat Divinæ legis zelo observantiæ, ut nunquam sufferre potuerit de die festivo opera servilia exerceri, pro qua re videns semel quendam servum in publica via pro ignis pabulo in die solemnis festivitatis frangere ligna, statim ardore commotus ejus dominum adivit, illumque de publico scandalo ex ejus jussione commisso redarguit.

In quadam Civitate viderat de nocte meretrices quasdam, quæ prætextu postulandi eleemosynam, viros in via tentabant ad fornicandum, quas peccandi occasiones apud Superiores loci prohiberi curavit. In Civitate Melitæ, Victoriosa nuncupata, in qua reperitur Hebræorum carcer, obtinuerat, ut ad spem illorum conversionis, in quolibet sabbato eis concionari posset; sed impeditus ab hoc exercitio per quendam virum potentem, pecunia (ut fama erat) ab illis corruptum, cui Dominicus dixerat, tu quidem validus es Hebræorum protector, sed vigor iste tuus non diu duraturus erit; & rectè non post multum tempus vita ille cessit. Nec minor erat ei Rubricarum observantiæ ardor, ut quoties reperiebatur in aliqua solemnitate, si aliquem Altaris Ministrum in notabili cæremonia errare vidisset, peracta solemnitate, vel cæremoniarum Directorem, vel errantem de commisso errore admonebat. Sequentibus recentiorum opinionem, quod, nimirùm, absque pecca-

-cati scrupulo posset Sacerdos ante Matutinum celebrare Missam, respondere solebat, quod hoc nonnulli Sancti Ecclesiæ Doctores sub mortali observari cogunt, & ubi est dubium mortalis commissionis, tutius est sequi strictiorem opinionem: & eisdem instantibus, quod ob varia negotia occurrentia excusari debuissent Sacerdotes, respondebat, talem excusationem non sufficere, quia ob dubium futuri negotii, posset Matutinum recitari in vesperis, & nocte præcedenti, atque ipsum nunquam celebrasse ante Matutinum fatebatur. Quin etiam quando privatim persolvebat horas canonicas, semper eas divisim recitabat, sicut in Choro fieri solet.

Omnem verò ejus spem semper in Cœlicolis reponebat, & præsertim in Sancto Melitæ Protectore Paulo, & dum in ea Insula de anno MDCXLIX. erat tanta annonæ penuria, itaut in piæ Conversionis ejusdem Apostoli frumentum non ampliùs, quàm pro integra hebdomada reperiri vociferaretur, in eo autem die Dominicus de manè concionabatur in Cathedrali Ecclesia sub ejusdem Sancti titulo consecrata, de cujus protectionis confidentia orabat ad populum, ab eodem Apostolo naufragante in fide Christiana institutum, atque ex præteritarum, crebrarumque in cunctis necessitatibus subventionum comprobatione, Insulanos spem firmam habere hortabatur; unde asseveranter, & fiducialiter promiserat *in ea concione Dominicus*, quod non transiret sanctus, ac tam *Melitensibus devotus* ille dies sine aliqua frumenti subventione; & ita *quidem accidit*. Nam ad Vesperas illius diei, præter spem *humani adjumenti*, ingens navis frumento onusta ad aliam regionem directa, in Melitensem portum vi ventorum ingredi compulsa est, in quo penuriæ tempore, quia non reperiebatur panis, siliquam ille pauperibus distribuebat. Multoties verò Romam variis occasionibus adire coactus fuit: de anno MDCL. à Melitensi Episcopo de quodam Ecclesiastico beneficio provisus, atque pro eodem beneficio ab Apostolico proviso citatus, ad Urbem rediit; ubi ab Eminentissimis Cardinalibus Congregationis de Propaganda fide ad officium Secretarii ejusdem Congregationis Innocentio Papæ X. renunciatus fuit, tunc enim illud officium non erat prælatitium; sed Pontifex pro illa succumbentia aliquem de Ecclesiastico dominio velle respondit: nihilò tamen seciùs per ejus Palatii Auditorem bis vacantium tunc Diœcesum notam ei obtulit, ut de vacantibus Episcopatibus unum ad ejus placitum Dominicus eligeret, de qua tamen oblatione retulit ipse gratias, inquiens, se ad tantum onus subeundum non esse habilem. At Eminentissimus Franciscus Maria Cardinalis Brancatius Eruditorum infatigabilis promotor, habita de Dominico notitia, canonicatu Cathedralis Viterbiensis Ecclesiæ, ubi Antistes tunc existebat de Anno MDCLIV. eum providit, quem canonicatum, ut lites, in quibus ille implicitus erat, evitaret, libenter acceptavit; ac intereà idem Cardinalis illius consultationibus in rebus gravibus, & in provisionibus beneficiorum continuò utebatur: quarè non rarò ab amicis Dominicus impulsus erat, ut dum pro aliis ab eodem Provisore beneficia obtinebat, deberet sanè pro se ipso aliquam pinguem provisionem impetrare, de qua re subsannans ille, se sufficienter provisum fuisse respondere solebat. Ad penetralia ejusdem Cardinalis liberum habebat aditum, quorum colloquia semper non nisi de variis, ac sacris eruditionibus fuerant, & licèt aliquando inter sese locis distarent, nunquam de eisdem materiis adinvicem scribere intermittebant. Tempore pestis idem Dominus Cardinalis regimen Claustralium Monialium Sanctæ Rosæ Viterbiensis ei commisit, ubi ad mœstitiæ levamen inter alia exercitia, explicationem Hymnorum Breviarii Romani vulgariter exposuit, qui tractatus sub Auctoris nomine anagrammatico *Nicodemo Grima*, id est, *Domenico Magri* bis Viterbii impressus fuit.

De anno MDCLXI. Romæ gravissima febre infirmatus est, quem idem Dominus

minus Cardinalis penes se maxima charitate, ac liberalitate curari jusserat; ad quem in extremis laborantem pro commendatione illius animæ accesserant Religiosi viri, quorum nocturnas, diurnasque fatigationes conspiciens Dominicus, qui intermissivè deperditam loquelam reassumebat, tunc eis sæpè de incessanti fatigatione gratias agens, nè tam incessanter laborarent eos rogabat, quia pro illa vice se non moriturum certò sciebat: quod ita sanè evenit; convaluit enim, & ad Alexandri Papæ VII. pedes admissus, gratias illi retulit de concessione indulgentiæ in mortis articulo ei largita: subridens proinde Pontifex, inquit: Lætamur te propriæ valetudinis divinatorem fuisse; itaque supervixit posteà ultra decennium; in quo temporis spatio ab ejus centenario Genitore, ut ejus accessu illum ante obitum consolaretur, exoptatus, obedivit filius, & ad Melitam transmeavit: unde eidem Cardinali longissimam epistolam eruditionibus, & auctoritatibus refertam de virtute potionis, quam vulgò *Kafe* vocant, direxit, quæ hodie bis impressa circumfertur, addita in ejus fine *Periocha de victus & exercitii ratione* (maximè in senectute) *observanda ad S. D. N. Paulum III. Pont. Max.* ex Andreæ à Lucana Segobien. Doctoris Medici *manuscriptis decerpta*.

In Conclavi, in quo renunciatus est Pont. Max. recens S. D. N. CLEMENS X. fuit à Conclavistis præfati Cardinalis Brancatii, ubi ad fallendum illud longum temporis tædium, Academiam variarum eruditionum excitaverat, quæ EE. Purpuratorum præsentia decorata erat, atque in ea Quadragesima Conclavistis ipse concionatus est; pro qua re Eruditissimus Franciscus Grisendi tale Epigramma composuerat:

Fama refert, & fama simul mihi gaudia præstat;
Quod bona, quodque etiam tu benè verba facis.
Si Domini eloquium pandis, tantummodò noscit
Eloquium Domini pandere Dominicus.
Porta angusta poli est; igitur quis Ductor eunti
Nunc erit angusta ad limina? MACRUS erit.
Dum loqueris, dulci quisquis dependet ab ore;
Namque Melitensis mellea verba paris.
Quisque tua celebrat sophiæ miracula; nempè
Sub docto famulus Principe doctus ades.
En tua lingua homini docta benè prædicat arte;
En etiam benè te prædicat omnis homo.

Tandem die 4. Augusti de anno 1671. ægrotaverat, & in ea infirma semestri supervivenția, carnem in diebus ab Ecclesia prohibitis gustare nunquam voluit, semperque summa patientia, ac hilaritate cunctas morbi afflictiones divinæ voluntati unitus sustinebat. Febribus jugiter aggressus currentem divini officii recitationem per alium libenter audiebat, ac ingenti animi ardore ad spiritualem lecturam porrigebat aures continuò usque ad ejus obitum, quem vitæ periodum salutaribus animæ præsidiis munitus, maxima cum circumstantium ædificatione, ac amicorum dolore IV. Non. Martias terminavit, & in Ecclesia Cathedrali Viterbii humatus est, ad cujus effigiem in Bibliotheca ejusdem Capituli depictam, hoc Elogium appositum fuit.

O MACER ILLUSTRIS! GRATIS TAM DIVES ALUMNIS,
EN OPERUM SERIES TOTO CIRCUMSONAT ARCTO.
OMNIS TE PROCERUM COETUS, TE PURPURA, ET OMNIS
BIBLIOTHECA COLIT, VULTUMQUE REPONIT AMICUM.

Ad ejus Monumentum.

DOMINICO MACRO MELITENSI,

Equiti Aurato, Comiti Palatino, Protonot. Apostolico, Cathed. Eccl. Viterbien. Canonico Theol. Sacrarumque Inquisitionis, & Indicis Congregationum Consultori.

Qui
XIX. Aetatis ejus anno pro S. Sedis negotiis in Orientem missus,
Itinerarium edidit.
Romam pro Arabica Sac. Scripturæ translatione denuò accitus,
Perutiles ejusdem Contradictiones Apparentes collegit, ac conciliavit.
Ecclesiæ Ritus studiosissimus, cujus Opera testantur.
In Sacris Profanisque Scriptoribus germanæ lectionis cupidus,
LATINI LATINII fragmenta, variis in Bibliothecis dispersa,
Magno labore, ac studio perquisita,
Litterariæ Reipub. unà cum illius epistolis obtulit rediviva.
Multa alia Opuscula sparsim composuit.
Cautione Sapientiam, Humilitate Doctrinam, Silentio Facundiam
Obtexit.
Pietate Deo, synceritate Hominibus, omnibusque beneficentia complacuit.
Cunctis S. R. E. Purpuratis benevisus,
Amplissimoque Sapientum Mecœnati,
FRANCISCO MARIAE Card. BRANCATIO summè charus.
Obiit Viterbii IV. Non. Mart. An. Dom. MDCLXXII. Aet. Suæ An. LXVIII.
Carolus in Archigym. Almæ Urbis Sapientiæ Bibliothecæ Alexandr.
Præfectus, & Ioseph V. I. D. Germani Fratres. M. M. lap. Posuere.

P. JA-

P. JACOBI LUBRANI
E SOCIETATE JESU,
In Laudem Auctoris

O D E.

OPIMA Macri nomine doctior
Duc in triumphum Calliope novum;
Det Fama bigas, & curuli
Anteeat famulata plausu.
Audire Pindum jam videor suis
Altè canorum rupibus evehi;
Festoque respondere cantu
Saxa notis, etymisque vocum
Incisa. Sacri lux Onomastici
Emersit umbris. Nulla Aboriginum
Commenta Patrum, nulla Grajo
Sphinx, Latiove recalva vultu
Fallit legentes: scilicet horrido
Inculta si quid barbaries stylo
Chartis inussit: si quid ætas
Implicuit rudis obsoleto
Sermonis usu: si quid inertibus
Scripsere normis Mystologi absonum,
Obscurum, inauditumque tersis
Ingeniis, patet evoluto
Impunè sensu. Zoile lividum
Exerte dentem ringeris? ò pudet
Rosis characterum lituris
Quisquilias, Apinasque putri
Crepare bucca, & grammatica novas
Ex fæce furtim promere voculas.
Supina ne stertant vel Acci
Carmina, vel gravioris Enni;
Ne potus olim quæ Cato tussiit
Semesa, tandem dispereant, in hoc
Desudat anceps syllabarum
Hæc Marathon malè feriatis.
Abite Momorum otia. Quid juvat
Fregisse glaudem, & litterula brevi
Monstrum recudisse, atque hiatu in-
genti acidas vomuisse bullas?

Divinorum arcana voluminum
Discenda solers pietas docet,
Cœlestis indagare Stoæ
Prima suis elementa formis.
Quid senticosa * Tullius Africa (Tertullianus.)
Obliquè acutis rictibus egerat:
Quid Gothica pressi notarint
Illuvie Chronici labores.
Sepulta pigro biblia pulvere
Jam viva comit Gratia. Stat Venus,
Honosque sopitis in umbra
Rebus, * Anastasiique pandet (Bibliothecarius.)
Minerva peplum candida. Novimus
Sylvestrium deserta vocabula
Asceticis cantata spelun-
carum adytis, nemorumque Mystis.
Reducta spes est mentibus abditos
Nili susurros, atque Arabum gryphos,
Ritusque, & intercisa certis
Verba loqui Solymæa punctis.
Quæcunque Romæ sanxerit arbitræ
* Cortina, inoffenso legimus pede. (Congregatio Rit.)
In plana reductæ residunt
Jam salebræ, facilemque cursum.
Impexa librorum emicat omnium
Labore Macri synthesis. O potens
Supra Oedipos! ò multiformis
Phosphore non obiture linguæ!
Obliviosæ non ego te feram
Pallere Lethen. Nominis & tui
Dicere vindex, & Theori
Eloquii meritus triumphos.
Te prima doctæ gloria Purpuræ,
* Brancatiorum gloria fascium, (Francisc. Maria Cardinal. Brancat.)
Orbique Præsul sat regendo
Sæpè oculis leget eruditis.
Non ille, quamquam pro fide Romula
Legum verendarum arbitriis vacat,
Te negliget, prudens in omnes
Palladis invigilare curas.
Te litterati sedulus otii
Volvet πάρεργον, cum Latiis modum
Subselliis ponit, suisque
Totus amat cecinisse Musis.
Quò nitor audax? non humilis decet
Heroa cantus, quem Polyhymnia
Summa coronandum thiara
Dulcè canet meliore plectro.

TYPO-

TYPOGRAPHUS LECTORI.

Oc Opus, Authore vivente, ter Italicò idiomate editum, deſiderio tamen alienigenæ utilitatis quartò extra Italiam latino ſermone divulgatum fuit. Verùm cum latina illa editio non fuerit juxta ultimam Italicam impreſſionem, quæ verborum copia notabiliter aucta reperitur; ideò, Eruditorum ſtimulo, hæc noviſſima à CAROLO MACRO Authoris Fratre ex recentiore Italica tranſlata, ſcatet correcta, meliùſque coordinata, ac ampliata, cujus Additiones hiſce notulis : FR. :||: deſignantur. Quantæ autem utilitatis ſit hoc Opus, ſupervacaneum eſſet hìc referre, dum ſuomet ſplendore diù jam ſe commendavit. In hoc enim HIEROLEXICO non nuda tantùm verba explicantur, ſed pertinentibus ad ea Etymologiis, Myſteriis, Rubricis, ſcholaſticis, moralibus, controverſiſticis, canoniciſque Quæſtionibus, & concionabilibus conceptibus adornantur; necnon Legum obſcuræ, & barbaræ dictiones, ſcientiarum termini, ac ſimilia declarantur. Ut autem in me arrogantiæ notam caveam, Tuæ ſapientiæ, benigne Lector, quantùm hoc Opus exterorum muniat ingenia, augeatque pietatem, denuntiandum committo, & enixè exoro. Vale.

NOI

NOI REFFORMATORI
Dello Studio di Padova.

HAvendo veduto per attestato del Segretario nostro, nel Libro stampato in Roma nell'anno 1677. intitolato, *Hierolexicon, sive sacrum Dictionarium*, non esservi cosa alcuna contro Prencipi, e buoni costumi, concediamo licenza à Paolo Baglioni, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle publiche Librarie di Venezia, e di Padova.

Dat. 6. Agosto 1704.

(Ferigo Marcello Proc. Reff.
(
(Marin Zorzi Reff.

Agostino Gadaldini Segret.

INDEX

INDEX CRITICUS AUTHORUM, SEU CODICUM,

Qui in hoc Opere notantur.

Ber-

Fran-

Jaco-

Mat-

Salo-

HIERO-

HIEROLEXICON,

SIVE

SACRUM DICTIONARIUM.

A

A Est nota comminatoria in Sacra Scriptura, & apud ejus Expositores, ut exempli gratia: [Dispone domui tuæ &c. Isajæ cap. 38. Adhuc quadraginta dies &c. Jonæ cap. 3.] ubi littera A, præposita, à Græcis ἀπειλή, idest, comminatio vocatur. FR. Vide latiùs lib. 3. Biblioth. Sanctæ Sixti Senensis. A, est etiam nota imperfectionis. Vide *Ephron*. Item signum absolutionis. Vide *Pandectæ*.

Ab. FR. dicitur quintus mensis hebræorum. Sherlogi Diatriba antiq. hebraic. lib. 2. diss. 4. sect. 5. num. 29.

Abactus. FR. qui gregem abigit, vel partem gregis. Gloss. in rubricam Gratian. post Can. Nullus introducitur, 4. quæst. 4. §. Inscriptio.

Abascantus, vox græca ἀβάσκαντος significat scripturam, vel breve, quod ad collum appensum ferebatur, & propriè rem absque malignitate, seu invidia sonat: hac voce usus est Tertull. in opprobrium Valentinianorum hæreticorum, [Hi nimirùm (inquiens) cùm animæ de corporibus excesserint, & per singula tabulata cœlorum de recepto despici cœperint, & interrogari arcana illa hæreticorum sacramenta, tunc confitendum apud veras potestates, & veros homines, Taletos, scilicet, & Abascantos, & Acinetos Valentini: advers. Gnost. cap. 10.] Ubi per *Taletos*, & *Acinetos* fabulosa numina Valentinianorum intelligit, qui felicitatem, ac beatitudinem in certis numericis proportionibus reponebant, quas *Æones*, idest, sæcula appellabant; nam αἰών græcè sæculum significat. Harum Valentinianorum divinitatum idem Tertullianus longum catalogum texuit, quem videre licet penes Pamelium in ejus annot. ad d. Tertull. & nos brevitatis gratia relinquimus. Vide *Bulla*.

Abaudio. Inobedio, & audire renuo. [Nec præceptum vestrorum Tyrannorum principum exaudio, imò abaudio. In vita S. Nicephori mart. 9. Febr.]

Abbas. Dignitas Monastica, quæ etiam hodie est inter Clericos sæculares, ab hebraica voce, *Abba*, idest, Pater. Antiquitùs magna solemnitate anniversarium Abbatis penès Monachos celebrabatur: [Una autem die anniversaria, quando ordinatus est Abbas Monasterii, de quo suprà diximus, misit Abbas unum de Fratribus ad Paphnutium, ut invitaret eum ad anniversarium Abbatis. In vita S. Euphrosynæ.] Usus mitræ quo tempore inter Abbates habuisset principium, de hoc varii varia scripsere; aliqui volunt tempore Urbani II. Papæ de anno 1091. S. Petro Cluniacensi Abbati primò concessam fuisse mitram; qui tamen ob humilitatem ea uti noluit. Alii multò antè, nimirùm, S. Justinæ Patavinæ Abbati à Leone Nono Pontifice de anno 1040. concessam tradunt, quando, scilicet, ille Pontifex à sua Montis Gargani peregrinatione rediisset, tunc in transitu Casinensis Monasterii, ibique in Dominica Palmarum Sacrum Pontificaliter celebrans, ejusdem loci Abbati, & successoribus sandaliis, dalmatica, chirothecisque in solemnibus celebrationibus induendi facultatem concessit, ut Author est Leo Ostien. lib. 2. cap. 82. FR. Antiquior tamen hæc facultas in Bullar. Casin. tom. 1. const. 2. num. 2. reperitur, ibi enim legitur, quòd IV. Kalendas Maji anno DCXLIII. Theodorus Papa ad instantiam Rotharith Longobardorum Regis, & Gudibergæ Reginæ hoc pri-

privilegium Bobiensi Abb. confirmavit, quod anteà ab Honorio I. concessum fuerat: ¶. Nonnulli tamen existimant Abbatialem Mitræ usum anno millesimo cœpisse, cum à Silvestro II. Placentino Sancti Savini Abbati indultum fuisset; nihilominus hoc verum est, quòd Blesensis Petrus, qui floruerat anno 1200. valdè admirabatur, Vvlielmum in Sicilia Monachorum Abbatem Pontificalia indumenta usurpasse: [Retulit mihi (inquiens epist. 90.) quidam Nuntius vester, qualiter Dominus Papa vos Mitra proprii capitis, & aliis ornamentis Episcopalibus insignivit. De benedictione gaudeo, sed insignia Episcopalis eminentiæ in Abbate nec approbo, nec accepto. Mitra enim, & annulus, sandalia in alio, quàm in Episcopo quædam superba elatio est.] Ex quibus apertè colligitur Pontificalia indumenta non fuisse illo ævo omnibus Abbatibus communia. Uti tamen debent baculo Abbates pendente velo, ad distinctionem Episcopotum. FR. Singulare est etiam Cisterciensis Abbatis indultum, qui ex concessione Innocentii Octavi sub die 9. Aprilis 1489. potest sacros Ordines conferre, Sucdiaconatus, scilicet, & Diaconatus. Abbas Sancti Pauli Romæ ex privilegiis Innocentii Tertii sub 13. Junii 1203. Honorii Tertii sub 15. Maji 1218. Gregorii Noni 25. Februarii 1236. quando ordinatur Sacerdos à Papa, habet facultatem canendi Missam Pontificaliter in Patriarchico Altari ejusdem Basilicæ. Abbas non potest esse ex Presbytero, vel Diacono sæcularis Ecclesiæ. D. Gregor. in Regist. lib. 3. cap. 11. ¶. Abbates, qui habent usum Mitræ ex consuetudine à Sancta Sede approbata, ut graves adstruunt Doctores, possunt nedum sacras res, in quibus sacra unctio non adhibetur, benedicere; sed & calices, patenas, & Altaria portatilia consecrare. Quin cum licentia Ordinarii, & cum speciali privilegio Apostolico possunt conferre Confirmationis Sacramentum. In collatione tamen minorum Ordinum sac. Concilii Congreg. 23. Novembris 1641. facultatem tantùm ad eorum subditos limitavit, addiditque suspensionis pœnam ordinantibus, & dimissoriales concedentibus. Diana par. 7. tract. 11. resolut. 42. FR. Hæc tamen Abbatum facultas ordinandi à VII. Synodo concessa, ab Innocentio Tertio in cap. 11. de ætat. & qualit. ordin. confirmata fuit, atque de ea fit mentio in cap. 1. distinct. 19. in prima decret. parte; ibique Gloss. ¶. Limitantur etiam Abbatum facultates quoad benedictionem paramentorum, & similia, nempè illa tantùm, quæ propriis eorum Ecclesiis inservire debent. Sac. Rituum Congreg. decretum à Gavanto sub die 24. Augusti 1609. relatum, quod ad instantiam Spoletani Episcopi innovatum sub 30. Septembris 1628. Imò eadem Congregat. 28. Augusti 1629. consuetudinem, à Tamburino tom. 1. disp. 22. quæst. 2. num. 1. adductam, penitùs derogavit. Abbates, qui habent usum Baculi, & Mitræ, non possunt Ecclesias profanatas reconciliare, nisi cum aqua ab Episcopo benedicta. Idem Tambur. disp. 23. quæst. 10. In sacris solemnibus haud debent in Altari habere septem candelas accensas, cum hoc solùm Episcopis concessum sit. Sac. Congreg. Rit. 29. Januarii 1628. Vide *Candela*. Eademque denuò die 27. Septembris 1659. coram fel. mem. Alexandro Papa VII. habita ad instantiam bo. mem. Cardin. Brancatii, & septima jam dicta candela eis ablata, & minutè Pontificaliter celebrandi modus præscriptus fuit, pluribus abusibus ablatis. FR. Eruditissima quidem præfati quondam Domini mei Cardinalis Eminentia piè, ac laudabiliter in mellifluis Div. Bernardi verbis fundavit instantiam, qui epist. 42. ad Henericum Senonen. Archiep. sic Monachos Abbates objurgat: [Verùm apertè indicant quidam horum quid cogitent, dum multo labore, ac pretio Apostolicis adeptis privilegiis, per ipsa sibi vendicant insignia; Pontificalia utentes & ipsi more Pontificum, mitra, anulo, atque sandaliis: sanè si attenditur rerum dignitas, hanc Monachi abhorret professio; si ministerium, solis liquet congruere Pontificibus &c.] Abbates exempti, qui habent usum mitræ &c. Mitris tantummodò aurifrisiatis, non tamen aureas, vel argenteas laminas, aut gemmas habentibus uti possunt. Non exempti verò simplicibus, & albis planis utantur, de privil. in sexto cap. 6. Quoad eorum præcedentiam, dicendum est eos habere locum post Episcopos tam in sessionibus, quàm in subscriptionibus; licèt Vener. Beda in histor. Angl. lib. 3. cap. 4. referat, nimirùm: [Habere autem solet ipsa Insula Rectorem semper Abbatem Presbyterum, cujus juri & omnis Provincia, & ipsi Episcopi ordine instituto debeant esse subjecti.] Hoc tamen privilegium S. Columbani Abbatis successores habere meruerunt, ex eo quia Britanniæ Apostolus ille fuerat. Vide *Baculus*. In Canone Missæ non fit mentio de Abbate. Vide *Canon Missæ*.

ABBATIALI mensæ debita recognitio. Vide *Canaticum*.

ABBATISSA, inter Moniales superior est Ordinis Monastici, quæ ex decreto sac. Conc. Trident. debet habere annos quadraginta, sess. 25. de regul. cap. 7. Nequit sub pœna excommunicationis, seu aliarum censurarum subditis præcipere, c. nova, de pœnis, & remiss. Imò nec in virtute sanctæ Obedientiæ, AA. penès Dianam. Potest tamen ad instar aliorum regul. Superiorum subditis facultatem concedere alienandi, & remunerandi usque ad summam decem scutorum, eo fine, scilicet, quo notat Dian. Quod verò limitat Suarez summ. tom. 2. lib. 7. cap. 19. num. 44. Quando, nimirùm, non obstet consuetudo in contrarium, vel Prælati prohibitio. Dicitur Antistita. Vide *Antisto*. Etiam *Episcopia*,

pia, vide suo loco, dicitur Archimandrissa. Vide *Archimandrita*, *Hegumenus*, *Majorissa*, *Velum Prælationis*.

Abbatiola. FR. membrum, seu villa jurisdictionis Abbatiæ. Aimon. lib. 5. cap. 24.

Abbatizo, munus, & exercitium Abbatiale exerceo: [Abbas Claravallensis, eò quòd contra statuta Ordinis Cisterciensis privilegium impetravit perpetuò abbatizandi, ignominiosè depositus est. Paris. an. 1257.

Abbreviatio Scribarum. Vide *Abbreviator*, *Signum*.

Abbreviator, sunt septuaginta duo ministri in Cancellaria Apostolica constituti, qui hoc nomine appellantur, *à summariis supplicationum*; nam extendunt, & incumbunt ad Bullarum pittacia: ex quibus duodecim dicuntur, *de parco majori*, suntque Prælati, quorum habitus est violaceus; alii viginti duo vocantur, *de parco minori*; reliqui omnes appellantur *Examinatores*; invigilant enim in collatione Bullarum: possunt esse laici, & uxorati. Vide *Hypomnmiscon*, *Applumbarius*, *Bulla*, *Protonotarius*. Abbreviator, in dict. *Breve*, *Exceptor*.

Abbreviatus. Vide *Breviatus*.

Abderologus, garrulus, loquax, ita Tatianus Syrus de Demetrio Abderita ait: [Quid dicemus? Nisi juxta communem Abderologus est homo iste Abderis natus.) Erat Antiquorum Adagium ἀβδηρόλογος, pro garrulo, & mendace; nam Abdera erat Thraciæ Civitas, quæ inventrix multarum fabularum fuit, & concinnè Arnobius lib. 5. advers. Gent. inquit: [Abdera, Abdera, quàm fias mortalibus irridenda, talis si apud te fabula conflata.]

Abecedarius Psalmus. Vide *Psalmus*.

Abeliani, seu *Abelonii*, Hæreticorum secta. FR. ab Abel denominari affectabant Adami filio, quem imitari asserebant, dum continentes in utroque sexu vivebant, nec debitum matrimoniale reddentes, omnia conjugatorum paria marem, & fœminam adoptabant, illosque hæredes, & successores declarabant: de his mentionem fecit D. Augustin. in epist. ad Quodvultdeum.

Abhorricatio, horror internus. [In Monasticis regulis, de Magistro cap. 8.]

Abiaticus, seu *Aviaticus*, nepos ex parte filii, aut filiæ, nimirùm, filius filii, aut filiæ, cujus ethymon est nomen *Avus*; aliquando est substantivum, & aliquando adjectivum, & tunc rem Avo pertinentem significat, ut *hæreditas aviatica*, seu *abiatica*. FR. de quo vocabulo fit mentio in legib. de feudis lib. 3. de beneficiis, & in Bullario Casinen. tom. 2. constit. 52. scribitur etiam *Habiaticus*.

Abjectus, qui promissiones non observat. Vide *Placitum*.

Abigeus. FR. fur, qui gregem seducendo furatur. [Qua de re maximus apud Græcos Orator Demosthenes, sic ait: Quantitas discernit furem ab abigeo; nam qui suem unum surripuerit, ut fur coercebitur, qui gregem, ut abigeus, can. Aut facta, de pœnit. dist. 1.] Vide etiam ff. de abigeis lib. 1. Dicuntur item Abacti. Gloss. in c. Abacti, 4. quæst 4.

Abigo, *as*. FR. seduco. [Te per Arianos abigavit coluber ille. Lucifer Calarit. lib. de non parcen.]

Abjuro. Vide *Purgator*, *Purgo*.

Abocellus, semicæcus. [Non parcas pauperi, ne munera exoculent te, & faciant senem abocellum. Blesen. ser. 43.] & alibi idem Ecclesiasticis Judicibus ait: [Noli sequi retributiones, ne faciant te senem abocellum, serm. 18.]

Abolesco. FR. in significatione transitiva, & activa. [Utique continentiam indicens, & compescens concubitum, seminarium generis abolescit. Tertull. de exhort. cast. cap. 6.] ubi *abolescit*, est loco abolefacit, vel abolet.

Abra, famula, vox græca ἄβρα. [Prætereunte ejus abra cum laterna. In vita S. Gudulæ;] de quo vocabulo sæpè fit mentio in S. Scriptura, [Cum Abra mea Judith. 8.] FR. [Vocavit Abram suam. Abræ suæ ascoperam, Judith. cap. 18. Ipsa, & Abra ejus. Abram suam liberam ibidem cap. 10.] Aliqui tamen falsò existimarunt fuisse nomen proprium.

Abrahamicus. FR. patronymicum nomen ab Abrahamo. [Hæc Abrahamicus ille senex, verè Osius, idest, sanctus, & sensit, & scripsit. Sanctus Athanasius advers. Arian. orat. 1.] de Osio Corduben. Episc. scribens.

Abraxas, hoc vocabulo Basilides hæresiarcha appellatus est, qui CCCLXV. Cœlos asserebat græcis characteribus ἀβραξας, in quibus secundùm arithmeticam considerationem numerus totius anni dierum continebatur. FR. hæc refert D. Augustin. lib. unic. ad Quodvultdeum. Fortassè ab Ægyptiis, & Græcis illi didicerant, qui nomen Nili fluminis in ejus characteribus symbolicè numerum anni dierum comprehendi affirmabant; hoc pacto ΝΕΙΛΟΣ, idest Ν. continens 50. Ε. 5. Ι. 10. Λ. 30. Ο. 70. Σ. 200. qui numeri simul collecti faciunt summam 365. Divus Hieronym. censuit, Abraxas significare mithram, idest, solem, qui dies anni mensurat. Vide D. August. de Civit. Dei.

Absagi, populi. FR. de quibus Anastasius egit, & videre est hic in dict. *Zichachorium*: habitant ad Caucasi radices, à quibus scatet *Absari* flumen, quod per Armeniam deindè transit, ut author est Plin. lib. 6. cap. 4. & 9.

Absalom. FR. Pax patris interpretatur. D. Greg. in procem. 7. Psalm. Pœnit.

Absconsa, laterna à *Latendo* dicta. [Tunc accensa candela in absconsa unus eorum in dormitorio debet circuire lectos omnium. Lanfranc. in decret. cap. 4.] Vide *Baccha*.

Absida, & *Apsis*, ea lateralis in Ecclesia pars post Altare hemisphærica. Paulin. epist. 12. ad Sever. Gregor. Turonen. in vita Gregor. Legen. Episcop. August. epist. 203. Hanc Isidorus lib. 5.

cap.8. Originum de partibus ædificiorum, sic explicat: [Absida græco sermone, latinè interpretatur Lucida.] Vualfridus Strabo de reb. Eccles. cap.6. ait, quòd Absida dicitur: [Eò quòd lumine accepto per arcum resplendeat,] sed utrùm Absidam, vel Apsidem dici debeat, videant Eruditi; nam quidam diversimodè dicendum existimant. Ejus synonyma. Vide *Concha*, *Tribuna*, *Parapsis*. Cujus tamen etymon à dictione græca ἀψὶς, provenit, quæ propriè arcum significat. Aliquando etiam pro Episcopali Sede accipitur, quæ in medio ejusdem tribunæ collocari solet; inde *Tribunal* à Tribuna, seu vice versa. Vide *Tribuna*. In cujus sensu hæc apud Ecclesiasticos Scriptores habentur: [Dicebam ego, quibus poteram, qui nos in apsidem honoratiores, & graviores ascenderant. August. ad Albin.] Absis gradata dicebatur Pontificalis Sedes, utpotè eminentior ob multitudinem graduum: [Transit honor hujus sæculi, transit ambitio. In futuro Christi judicio nec absidæ gradatæ, nec cathedræ velatæ, &c. Idem August. epist. 203. ad Max.] Vide hìc *Cathedra*. *Solebat* enim velari Episcopi *thronus*, *ut scribit* S. Pacianus contra quendam hæreticum Episcopum, & intrusum, inquiens: [An Novatianus, quem absentem epistola Episcopum finxit, quem consecrante nullo, linteata sedes excepit, epist. 11. ad Symphor.] Dicebatur Sedes Episcopalis etiā *Exedra*, quæ vox quidem græca est ἐξέδρα. FR. Quod tamen vocabulum diversæ significationis apud antiquos erat; nam Vitruvius in Quinto, ait, Exedras collocari in tribus porticibus, speciosas habentes sedes, in quibus Philosophi, Rhetoresque sedentes disputabant, & Cic. in 3. de Oratore inquit: [Tunc dedita opera quiescentibus aliis in eam jam exedram venisse, in qua Crassus posito lectulo requievisset.] Ac idem in primo de Nat. Deor. inquit: [Offendi enim sedentem in exedra, & cum C. Vellio disputantem.] Atque D. Hieronymus ad Eustoch. inquit: [Si quis cœperit ægrotare, transferatur ad exedram latiorem, & tanto senium ministerio confoveatur, ut nec delicias urbium, nec matris quærat affectum.] Et Vitruvius denuò habet in 7. [Peristyliis, aut exedris, aut cæteris hujusmodi locis, quo sol & luna possit radios suos immittere.] In hoc sensu solet intelligi Vulpianus in l. Si verò plures, post princip. ff. de his, qui dejec. & effud. licèt Glossator ibi exedram pro fenestra intellexerit, ubi aliqui cum diphthongo, alii verò absque eo in secunda syllaba scribunt; nam vocabulum ab *hærendo* deduci existimant, ut in dict. *Exedra* dicetur, ac aliqui mutata dictione vocabulum barbarum reposuerunt: Alexander tamen ab Alexandro lib.5. genial. cap. 11. putat hoc in loco *exedram*, non sedem, sed cubiculum designare, columnis fultum, & epistyliis, pluribus excisis spatiis, quibus prospectus in viam erat. Alii *Exedras* pro stallis in Choro, ubi Canonici, & psallentes sedent, sæpè intellexerunt. At nonnulli asserunt nec fenestras, nec cubiculum, nec sedem Episcopalem, aut stalla Canonicalia, ut recentiores significare crediderunt. Nam *Exedræ* extra Ecclesiam erant, ut ex can. Præcipiendum, 13. quæst. 2. demonstrant, in quo canone sic disponitur: [Prohibendum est etiam secundùm majorum instituta, ut in Ecclesia nullatenùs sepeliantur (id est cadavera) sed in atrio, vel in porticu, aut in exedris Ecclesiæ. Intra Ecclesias verò, aut propè Altare, ubi Corpus, & Sanguis Domini conficitur, nullatenùs sepeliantur,] ubi Glossa: [Exedræ dicuntur quædam voltæ, quæ exteriùs adhærent parietibus Ecclesiæ.] Sed hic canon, licèt intelligat de sedilibus lapideis fortassè, quæ solent extra Eccleclesiam collocari, non tamen excludit, quòd intra eam alia sedilia non possent inveniri.

Absolutio, est deprecatio *brevis* in fine Psalmorum cujuscunque nocturni ante lectionum recitationes; ita dicta, quia tunc terminabatur nocturnum; & quando erant tria nocturna in Officio, tunc psallentes ter discedebant à Choro ad quiescendum; & ideò tribus absolutionibus dividitur Matutinum. *Absolutio* enim terminum, & finem denotat. Vel talis *Absolutio* ita dicta, quia in ea à Domino munditia cordis ad rectè lectiones percipiendas postulatur, ex Hugone in Spec. cap. 3. Absolutiones verò in horis canonicis positæ dicuntur, scilicet, ad Primam, duæ sunt; una, quæ *Absolutio Capituli* dicitur; altera verò *Absolutio lectionatica*, seu *brevis*, quia finita Prima, solebant congregari in Capitulo Monachi, ubi audiebant aliquam Sacræ Scripturæ brevem lectionem, post quam Auditores à Capitulo discedebant, obtenta Superioris benedictione, quod quidem hodie in Choro fit, & *Lectio brevis* dicitur, estque tamen illius antiquæ, & longioris lectionis particula. *Absolutio* tandem dicitur illa, quæ profertur circa cadaver, vel tumulum, in qua à Deo infernalis pœnæ absolutiones pro defunctis precantur. Dubitabatur olim in hac functione, quando incensandum erat cadaver, vel tumulus, an thus debuisset more solito priùs benedici; sed nunc per Rubricam Missalis ab Urbano Octavo recognitam declaratur fieri juxta morem cum benedictione. *Ab illo benedicaris*, *&c.* Nam illa thuris fumigatio ad depellendos dæmones adhiberi vult Durandus lib. 1. cap.9. Quin ad designandum rogationes, quæ in thure denotantur, pro defunctis esse proficuas; ac tandem cum Baronio ann.38. num. 312. dicimus, quòd in honorificentiæ debitum illis fit, qui in signum fidei præcesserunt.

Abspes, absque spe, desperatus, spe destitutus. [Abspes etiam vitæ, ut vix habitum in corpore sentirem remanere. In vita S.Onuphrii cap.10.

Abstentus, vox D. Cypriano familiaris, quæ jux-

juxta Pamelii expositionem, excommunicatum significat. Sed verisimiliùs Latino Latinio ab Ecclesiasticis functionibus suspensum intelligendum videtur. [Accipiat sententiam, quam prior dicit, ut abstentum à nobis sciat, ep.38.] *Abstineo* enim, & *Abstineor* pro suspendere, & suspendi à Sacris, & *Abstensio* ipsammet suspensionis censuram sæpè apud eundem Auctorem denotat. Ac in regulis Patrum cap.5.§.2. habetur: [Dignè correptus tandiù abstineatur, quandiù, vel culpæ qualitas poposcerit, vel se pœnitendo humiliaverit.] FR. in codicibus Floriacense, & Corbense correctis, in eodem significatu *Abstinere* pro suspendere legitur.

ABSTULTUS, usurpatus, ac indebitè ablatus, seu detentus. Vox quidem barbara: [Excepto Ducatu Denteleni, qui ab Austrasiis iniquiter abstultus fuerat. In vita S.Sigeberti Franc.Reg.]

ABUNDANTIA. FR. pro excessu, nam ubi nos legimus in Psalm. [Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax,] legit D. Ambros. [Ego dixi in abundantia mea, can. Imitare, 6. quæstion.1.]

ABUTOR, pro non uti, & abstineri. [Est autem & sancta superbia, & humilitas iniqua; nam & justificatur superbia, quæ huic mundo superbit, & contemnit hoc sæculum, omnibusque magnis ejus, & dulcibus, & speciosis abutitur, intenta cœlestibus rebus. Paulin.cap.21.] Idemque in altera epistola *Abusio* pro abstinentia ponit, dum Victricium laudat, qui à rebus licitis se abstinebat; sic [Tua sanctitas non solùm de abusione licitorum, & abstinentia commodorum usibilium Christianæ paupertatis divitem gloriam tenet, epist.27.

ABYSSUS, à græca voce βυσσὸς, fundum, & ἀ, particula privativa, idest, absque fundo. FR. errat tamen Auctor Vocabularii Ecclesiastici, dum hanc dictionem significare, ait, *absque base*, & *absque bysso*, idest, sine lucis candore; nam à S. Basilio, qui græcus fuerat, contradicitur, dum *Abyssum* ita definit: [Abyssus copiosa aqua, ad cujus fundum non facilè penetrari potest deorsum versus.] Idem S.August. super Psalm 41. affirmat. ubi: [Abyssus (ait) est profunditas impenetrabilis, incomprehensibilis, &c. quæ penetrari usque ad fundum non potest.] Inde *Abyssus* dicitur in Euangelio damnatorum locus, ubi rogaverunt Christum dæmones expulsi: [Ne imperaret illis, ut in abyssum irent. Luc. 8. 31.]. Metaphoricè deindè capitur pro re incomprensibili, ut [Judicia Dei abyssus multa. Psalm. 35.] Vide *Hypobrychium*.

ACACIA, græcè Ἀκακία, innocentia. [Hanc corruptibilem habeam semper induere in domo Domini, quam acacia pollicetur. Tertull. de cultu fœm. cap.6.] Sumitur pro involucro pergameno, quod loco sceptri ferebat Byzantinus Imperator, adinstar antiqui codicis, pulvere fartum, in memoriam ejus mortalitatis cum ceteris hominibus communis, quo utebatur, quando solemniter, & imperialiter indutus incedebat; inde hujus generis sceptrum *Acacia*, seu *Innocentia* dicebatur; nam mortis recordatio una ex novissimis est, quæ innocentiam cordis in homine conservat.

ACANTICA. Vide *Cactus*, *Schinus*.

ACATHISTUS HYMNUS, solemnissima vigilia in Sabbato quintæ hebdomadæ Quadragesimæ in honorem B. Virginis, quam Ecclesia græca observabat, ob memoriam diversarum liberationum ab invasionibus Barbarorum, quas eadem Deipara pro Civitate Constantinopolitana intercesserat apud Deum; quæ vigilia Ἀκάθιστος dicebatur, quod *sine sessione sonat*; nam tota illa nocte stando celebrababatur, dùm in honorem ipsius Deiparæ hymnos, ac laudes incessanter canebantur; quod colligitur ex quibusdam Bibliothecæ Bavaricæ verbis apud P. Gretserum hujus tenoris: [Civitas verò illæsa permanens, intercessione Deiparæ quotannis ex illo tempore hymnum gratiarum agendarum causa concinit, diem illum Acathiston, quasi sessionis expertem nominans.] FR. Hìc corrigendus est Franciscus Junius, qui censuit hanc vigiliam institutam fuisse in itineris memoriam Mariæ Virginis, unà cum ejus Divo Sponso Josepho, ad Betlehem; ex Græcorum namque Triodio aliter apparet.

ACATUS, navis genus, quæ velis, & non remis utitur, ut ipsa græca dictio, ἄκατος, declarat. [Quamobrem pontice nauclere, si nunquam furtivas merces, vel illicitas in acatos tuas recepisti. Tertull. lib.5. advers.Marcion. c.1.] Aliquando pro vase cavo ad cymbæ similitudinem, & pro calciamine ejusdem figuræ accipitur.

ACCA, hodie in Syria Civitas, antiquitùs Ptolomais dicta. Vide *Siclus*.

ACCARON, Civit. & *Accaronitæ*, incolæ. FR. de quibus in Sac. Scriptura sterilis, & steriles interpretatur D. Gregor. lib.3. in 1. Reg. cap.5. & 7.

ACCENSATOR. FR. qui in emphyteusim, seu in censum alicui dat immobilia; adhuc enim in Siciliæ, & in Melitæ Insulis *census* dicitur. [Qua lege omnes custodes astringantur, ut donator accensator, venditor, honorem perdat, can. Non liceat Papæ, 12. q. 2.]

ACCEPTOR, accipiter, avis rapax. [Qui acceptorem de arbore furaverit, in leg. salica, titul.7. §. 1.] Reperitur etiam ejus adjectivum *Acceptoricius*, ad denotandum quodlibet rapacitatis animal: [Qui canem acceptoricium occiderit.]

ACCEPTUM, apoca. [Quindecim ei libras, accepto ab eodem suscepto, dare modis omnibus debeatis. D.Gregor. lib.6. cap.35.] idest accepto chirographo de argento suscepto. Vide Latinum in Greg. ad calcem. Oper.

ACCIDIOR, negligens sum, & accidiosus. [Si ille dormire vult, hic accidiatur. Petr. Damian. lib.2.

lib.2. epist. 3.] accidia, & acedia etiam dicitur pigritiæ vitium apud Cassianum, ex græco ἀκηδία.

Acclamationes, Patrum antiquorum in Conciliis. Vide *Kyrie eleison*, *Polychronion*.

Accomodo. FR. pro consentire. [Devotè si tibi accommodare non deneget. S.Gregor.in Regist. lib.7. cap.44. Nostrum in his accommoda mus consensum. Idem lib.6.epist.60.

Accubita, cœnaculum erat, ubi Romanus Pontifex in aliquibus festivitatibus solemnibus epulum Clero dabat: hujus loci fit mentio apud Anastas. Biblioth. in Leone IV. qui hoc ædificium à Leone III. ejus antecessore erectum restauraverat, cujus vestigia unà cum tribuna in musivo depicta adhuc extant à latere posteriori Domus Pœnitentiariæ Lateranensis Basilicæ, ex diligentia Eminentissimi Cardinalis Barberini sacrarum Antiquitatum vigilantissimi restauratoris, ac græci, latinique prisci ritus studiosissimi, & litteratorum Mœcenatis perdurant. De præfato igitur cœnaculo, seu accubitibus Ordo Romanus refert, quòd in Paschæ festivitate, antequàm Pontifex à caterva famularetur ad Vesperarum celebrationem in Lateranensi Basilica, [Descendebant Primates Ecclesiæ ad accubita, invitante Notario Vicedomini, & bibebant ter.] In Aula Constantinopolitana etiam reperiebatur locus appellatus *Novemdecim accubita*, ex Luitphrand. lib.6. hist.cap.3.

Accubitor. Vide *Concubitor*, *Paracimomenus*.

Accusator Falsus, tribus modis deregitur. Vide *Prævaricator*, *Colludium*, *Inludium*, *Tergiversator*, & ibi diversitates pœnarum ei præscribuntur.

Acoemetae, Monachi nonnulli Byzantini, ita vocati, quia per totam noctem, ac diem continuò in variis classibus divisi ad canendas divinas laudes occupabantur, itaut una classis alteri succederet, à voce græca Ἀκοίμητοι quæ vigilantes sonat, appellati: & acutè D. Gregor. Nazianz. ἀκοίμητον conscientiæ vermem dixit, quia nunquam quiescit; sic Græci vocant ἀκοίμητα, lumina continuò ad Sanctissimum ardentia. Relati igitur Monachi etiam *Studitæ*, dicebantur à quodam nobilissimo viro nomine *Studio*, illius Monasterii fundatore, multique deindè Sancti hujus loci alumni *Studitæ* appellati sunt; ac sanè locus iste Doctorum, Sanctorumque Præsulum græcæ Ecclesiæ seminarium fuit, ex quo etiam pro Apostolica Sede acerrimi defensores exstitere, præsertim contra Acacium Constantinopolitanum Episcopum, qui cum depositus, & excommunicatus fuisset in Concilio Romano sub Felice III. ac nollet sententiæ succumbere; ad ejus Pallium Pontificale, & ad pectus ipsius, cum Pontificaliter ille incederet, zelo motus quidam hujus Monasterii alumnus, præfatam sententiam affixit. Metaphrastes in vita Marcelli Acœmetarum Archimandritæ scribit Alexandrum Abbatem hujus Instituti fuisse Authorem, quod deindè in variis Orientis partibus dilatatum fuit. FR. hos alumnos, qui Byzantii eruditionum causa alebantur, Doctores Oecumenicos appellat Zonaras in Leone tom.5. pag. mihi 85. Item *Acœmetæ* latinè *Insomnes*, seu *Vigiles* significat, quare Evagrius in hist. Eccl.lib.3. cap.19. hunc titulum habet, *De Cyrillo Monachorum, qui insomnes vocantur, Præfecto &c.* In textu verò scribit: [Cyrillus, qui Monachis quos ἀκοιμήτους vocant &c.] ac idem habet in cap. sequenti.

Acephali, hæreticorum secta, Ἀκέφαλοι, idest, *sine capite*, non enim caput, seu hæresiarcham habebant. FR. dicuntur *Acephali* etiam Clerici, qui Superiorem cognoscere nolunt, can. 8. dist.93.1. Item *Acephalum* dicitur Concilium, seu Conciliabulum, absq; Pontificis Romani facultate congregatum, cum sit ille totius militantis Ecclesiæ caput. Hæretici itaque illi *Hæsitantes*, idest, dubiosi dicti fuerunt post Chalcedonense Concilium, Cyrillum Alexandrinum, & Joannem Antiochenum Patriarchas non sectantes. FR. dicuntur etiam *Acephalitæ* prædicti hæretici. Nullus enim eorum reperitur author, ex quo orti sunt. Ii trium Chalcedonensium Capitulorum impugnatores, duarum in Christo substantiarum proprietatem negant, & unam in ejus persona naturam prædicant, 24. quæst.3. canon. 39. Item *Acephalum Concilium* dicitur conciliabulum absque superioris licentia convocatum, can. submittitur, dist.21.

Acerra, incensi navicula. [Quam quidem, & ipsum proindè examinatorem Christianorum adhiberi ut focalium, & acerram oportebat. Tertull.advers. Gentil. cap.9.] Diripiebant, suisque ornamentis spoliabant, multas quidem amulas sacras, sive vasa historialia, & aspergilla ex puro auro, quàmplurimos etiam calices, & acerras. Agatias lib.3.] quæ *Pyxis* etiam dicitur. [Pyxidem, qua thus habetur, in manu ferens. Ordo Rom.] ubi qui illam Pontifici porrigit, Custos, vel Princeps Ecclesiæ appellatur; ministerium namque hoc ad Ecclesiæ illius Titularem spectabat: hodie tamen ad Decanum pertinet, & quando non celebrat Papa, tunc primi Presbyteri hoc munus erit. Ejus synon. Vide *Colimpha*, *Chelandium*, *Hannapus*, *Incensorium*, *Pyxis*.

Acetabulum, scutula, vasis genus. [Acetabulum argenteum pondo centum triginta siclorum. In testam. S.Remig. num.7.]

Acervus Mercurii. FR. phrasis quidem intellectu difficilis. [Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii, sic qui tribuit insipienti honorem. Proverb. cap. 26.] pro cujus intelligentia sciendum est, Phornutum de Natur. Deor. cap.1. de Mercurio, hæc scripsisse. [In viis collocatur, ac triviis, & Dux dicitur, &c. dein-

deindè lapides accumulant Mercurii, quisque ex prætereuntibus unum adjiciens, sive id tanquam utile quiddam, ac commune ob ipsum faciens, ut via purgetur, sive testans Mercurium, aut ut ei honorem significet, si nihil habeat aliud, quod ei offerat, sive ut Mercurii collocationem prætereuntibus faciat manifestiorem, ut innuat ex parvis partibus proferendam constitui orationem.] Similem actum faciunt Mahometani peregrini ad sepulchrum superstitiosum eorum Pseudoprophetæ; ibi enim ad puteum, nempè, in quo absconditus fuerat Sergius Monachus apostata, & hæreticus ex secta Basilidis, seu Manichæi; nam illi hæretici dicebant non Christum, sed Simonem Cyrenæum crucifixum fuisse, quem angariaverunt Judæi, ut Christi crucem tolleret. August. lib. ad Quodvultdeum, & de fide contra Manichæos. Quod idem asserit Alcoranus ab ipso Sergio consarcinatus. In hoc, inquam, puteo latebat iniquus ille Monachus, dum ibi propè Mahometus prædicabat, quando columba, quæ sæpè ad aurem ejus granum frumenti capessere rostro erat assueta, dimissa fuit. Post tale apparens miraculum, ne id cognosceretur ex opera humana patratum, jusserat falsus ille Propheta, ut unusquisque illius multitudinis, quæ seducebatur, projiceret lapidem in puteo, ne deceret ampliùs (ut aiebat) quemquam tali puteo, unde Spiritus Sanctus in columbæ specie prodierat, uti, vel ingredi; & sic miser ille apostata mahometico dolo lapidibus obrutus fuerat: quare usque ad hæc tempora Mahometani peregrini ex superstitiosa illa veneratione lapidem projicere solent, & vocatur puteus ille *bir semsem*, quod sonat arabicè *puteus resonans*. Similiter plebs Terræ Guadagnoli propè Polum in Diœcesi Tiburtina, solet ante ingressum illius Terrę injicere lapidem in acervum, ubi traditur quendam viarum crassatorem humatum fuisse. Igitur ex Phornuti fabula de Mercurio aliqui Salomonis phrasim intelligunt, quòd sicut frustraneus est lapidis jactus in Mercurii culmen: [Sic qui tribuit insipienti honorem.] Aliquis tamen mihi in hoc moralis sensus occurrit de insipientibus, qui gloriæ tributum à posteris exigunt, se se tanquam librorum authores divulgando, cum reverà non nisi Descriptores sint aliorum Authorum: isti (inquam) nil aliud faciunt, quàm mittere lapides in acervum Mercurii, scientiarum numinis, ac frustraneos libros inutiliter in bibliothecis coacervant. Potest hæc Salomonis phrasis trahi ad alium sensum, ex eo, nimirùm, quod de lapidibus scribit Orpheus, qui in hymno de Mercurio, cum ad studia homines adhortaretur, speluncam Mercurii ait, esse omnium bonorum, & commodorum plenam, cujus versus, juxtà Natalis Comitis versionem lib. 5. cap. 5. Mythol. circa finem, sic interpretantur.

At quemcunque virum ducit prudentia cordis
Mercurii ingredier speluncam, plurima ubi ille
Deposuit bona, stat quorum prægrandis acervus,
Ambabus valet hic manibus sibi sumere, & illa
Ferre domum: valet hic vitare incommoda cuncta.

Hunc fortassè Orphei de lapidibus Mercurii grandem acervum, & scientiarum cumulum insinuare Salomon voluit, scilicet, ad honorabilem studiorum cumulum mittendum non esse stultum, qui est tanquam lapis insensatus. Nam studio, & labore acquiritur ibi scientia: quod idem Poeta, Perdrierio interprete, subjungit circa finem hymni: [Ego verò mihi obtemperantibus, thesauros meos despondeo, longè divite auro præstantiores, demonstraturus hominem strenuum, & patientem laborum, qui instituatur, & peritos interroget. Siquidem absque labore, & sudore copioso, Saturno genitus artes non concedit; veluti ad occasum equi per æthera splendentem respirantes curru Phœbum perducunt.] Idest, negligentes toto cœlo diverso, & quantum distat ortus ab occidente, inverso ordine ad comparationem studiorum proficiunt; quod de vera sapientia etiam Rex ille sapiens affirmavit, dum ait: [Homo sanctus in sapientia manet sicut Sol, & stultus ut Luna mutatur. Eccles. 27. Nam: In facie prudentis lucet sapientia, oculi stultorum in finibus terræ. Proverb. 17.] In finibus terræ, ait, idest, ad occasum, quia [Si unus & stulti & meus occasus erit. Eccl. 2. Stultus enim in tenebris ambulat. Ibidem.] Et quod cecinit Orpheus de bivio, & trivio Mercurii sapientiam largiente, à Salomone furatus est, ubi de insipiente peccatore sic loquitur, terram ingrediente duabus viis. Ecles. 2.

Acharis. Ἄχαρις græcè, sonat sine gratia, insipidus, ingratus. [Homo acharis, quasi fabula una. Eccl. cap. 20.] FR. unde dicitur *Acharistus*, beneficii accepti ingratus, & immemor: *Acharistia* ingratitudo, & *Acharistia medicamenta* dixit Celsus, idest, ingrata, vel etsi salutifera, ingrata tamen sunt sensibus, ut ajebat Cicero, quòd: [Nulla remedia, quæ vulneribus adhibentur, tam faciunt dolorem, quàm quæ sunt salutaria.]

Acheropoeta, appellabatur mirabilis Imago illa Salvatoris, Ἀχειροποίητος græcè, quod nos *Non manufactam* dicimus, quæ Romam translata magna veneratione conservabatur. [Stephanus procedens in Litania cum sanctissima Imagine Jesu Christi, quæ Acheropoeta nuncupatur. Anastas. in Steph. III.] In vetustis Basilicæ Lateranensis monumentis habetur hanc venerabilem Iconam à Divo Luca inchoatam, & ab Angelis perfectè absolutam fuisse, quod

confirmatur ex Joanne Lateranense Diacono apud Honuphrium Panvinum in opusculo M.S. in quo de hac Basilica egit, cujus hæc sunt verba: [Super hoc Altare est imago Salvatoris mirabiliter super quadam tabula depicta, quam Lucas Euangelista designavit, sed virtus Domini Angelico perfecit opificio,] & Angelicus Doctor in 3. par. quæst.25. ait: [Unde & B Lucas dicitur depinxisse Christi imaginem, quæ Romæ habetur.] Ex M.S. Cæremoniali Benedicti Sancti Petri Canonici in Angelica Sancti Augustini de Urbe Bibliotheca conservato legitur, quòd in die Paschæ, antequàm Papa ad Basilicam Sanctæ Mariæ Majoris pro solemni Missa celebranda transferebatur, Capellam S. Salvatoris ingrediebatur, ubi album Pluviale deponebat, & unà cum Diaconibus, & Cardinalibus paratis, suscipiebat sacra paramenta usque ad Dalmaticam, ac mox hanc figuram Salvatoris detegebat, ejus pedes osculando, & alta voce dicebat: [Surrexit Dominus de sepulchro Alleluja,] ac se ponebat in sede; deindè Diaconorum Prior osculabatur eosdem figuratos pedes, & ad Papam accedens pro susceptione Pacis, Papa proferebat, Surrexit Dominus verè, tunc Prior, [Et apparuit Simoni,] respondebat. Idem Diaconus, Cantorum Primicerius, Basilicæ Prior, & cæteri in dicta relatione nominati, faciebant. Quo finito, Pontifex induebatur Planeta, & pallio, cum Mitra in capite, & ad dictam Marianam Basilicam perequitabat. In vigilia verò Assumptionis Deiparæ ejusdem Redemptoris Iconem, herba ocymo, & aqua ad pedes lavabat Pontifex, ac illum processionaliter ad eandem Basilicam propriis suis manibus deferebat. Qui cœremoniæ usus, usque ad Beati Pii Papæ V. tempora (ut Sebastianus Fabrinus in tractatu de Jubilæo Anni Sancti 1600. cap. 18. testatur) duravit. De significatu hujus lotionis dicetur infra in dict. *Aqua benedicta*. Creditur esse hunc eundem Iconem, qui nunc in Sancta Sanctorum conservatur, ubi non possunt fœminæ habere ingressum, & antiquitùs solus Papa ingrediebatur ad celebrandum. FR. Identitatem hujus imaginis Acheropœtæ conatur probare Benedictus Millinus in tractat. de Oratorio Sancti Laurentii, cui apologeticè, & eruditè respondet Franciscus Grisendus. Causa hujus æquivoci fuisse puto, quia Basilica ipsa Lateranensis, non S. Joannis, ut modò appellatur, sed S. Salvatoris dicebatur, & S. Joannis Ecclesia erat solùm illa, quæ Baptisterium Constantini dicitur. Vide hìc *Constantiniana Ecclesia*.

Acinetus. Vide *Abascantus*.

Acoluthus, seu *Acolythus*, unus ex quatuor Ordinibus Minoribus: ex græco verbo κολύω, idest, prohibeo, & ex negativa particula ἀ, componitur nomen *Acolythus*, quod *non prohibitus* sonat. FR. *Acolythus* græcè, latinè *comes*, *sive minister* intelligitur; ita Valentinus Forsterus de jurisdict. Rom. par.2. tit. de Ecclesiasticis functionibus num.30. ¶. Cum non omninò à sacro ministerio exclusus sit, debet enim & sacra vasa præparare, imò antiquitùs sustinebat patenam involutam, sicut modò Subdiaconus facit. [Accipit Archidiaconus, à Subdiacono, patenam involutam, quam Acolythus tenuit involutam, & osculatam dat uni ex Diaconibus tenendam, ad confractionem in ea faciendam. Microl. de Eccl. Observat. cap. 18. Acolythus infra Canonem patenam involutam tenet. Gem. de Antiq. Ritu Missæ lib.1. c.48.] Eodem quoque tempore gestabat fistulam in manu, per quam attrahebat populus tunc temporis Christi sanguinem. [Acolythum patenam, & fistulam habentem.] Acolythorum officium est ferendi etiam cereos accensos in celebratione Missæ. Alii & meliùs etymon deducunt à verbo græco ἀκολουθέω, quod sequi significat; nam ejus officium est cum cereo accenso Diaconum sequi, quando ad canendum Euangelium incedit; at juxta hanc significationem deberet scribi *Acoluthus*. Quòd munus nonnisi ab ordinato in hoc gradu exercendum erit, ut Concil. Trident. sess.23. cap.17. de reformat. disponit, ubi vehementer in hoc inculcantur Ordinarii; & ideò Sac. Congregat. prohibet Laicos, & Novitios Regularium à tali exercitio, quando carent hoc ordine; quin & Nicephorus lib.8. hist. cap.18. ait, quod ejus ævo incurrebat in irregularitatem, qui non ordinatus hoc munere fungi audebat. Refert Codinus, Præfectum Barangium, idest, militum, Byzantinæ Cohortis imperialis appellatum fuisse *Acoluthum*. FR. Petrus tamen Lombardus dist. 24. lib.4. docet hanc vocem significare *Ceroferarium*; sed potiùs officium, quàm etymon Acolythi explicavit. Romæ tria genera Acolythorum reperiebantur; *Palatini*, qui nimirùm inserviebant Pontifici; *Stationarii*, qui assistebant in Ecclesiis, ubi stationes celebrabantur; *Regionarii*, qui administrabant cum Diaconibus in Urbis Regionibus. Vide *Ambo*, *Anagnosta*, *Archiacoluthus*, *Ceroferarius*, *Corbicularius*. Acolythus antiquitùs patenam in Missa sustinebat. Vide *Patena*.

Acra, vox germanica *AcKer*, territorium arabile, & ad cultivationem aptum significat. [Jugerum terræ concedimus prætereà eis Pinchecrofort cum duabus acris. In vita S. Alb. Abb.] FR. [Cum ejusdem Villæ Dominus viginti acras terræ frugiferæ velit ad usus Sacerdotis conferre, lib.3. tit. 48. cap 3. decretal.] Ubi Glossa notat, quòd *Acra* sit mensura terræ juxta vulgare Anglorum; ideò Alexander Tertius Anglico termino utitur in citat. cap. Decretal. nam Eboracensi Archiepiscopo scripserat.

Acrimonia. FR. excommunicatio. [Qui verò præmissas inhibitiones animo petulanti contem-

tempserint, præter processum ordinarium, & deputandorum ab ipsis, divinæ ultionis, & nostræ poterunt acrimoniam formidare, donec suum confessi reatum, à similibus firmato proposito deliberaverint abstinere, tit.23. cap.1. in 6.] & ibi Glossa inquit [*Acrimoniam*, idest, acrem pœnam, & dicitur quasi acris monitio, vel, idest, pœnam excommunicationis, quasi à gremio Ecclesiæ expellentem.] Sed potiùs *Acrimonia* dicenda est ab *Acrisia*, idest, *absque & extra judicium*, ut hic immediatè sequitur.

Acrisia, nomen græcum κρίσις, quod judicium sonat, cui præposita negativa particula α, significat absque judicio; & propriè de judicio erroneo dicitur, ut duobus illis Discipupulis ad Emmaus euntibus evenit, haud discernentibus fuisse Salvatorem Mundi, qui cum ipsis associatus in via fuerat, peregrinum esse existimantibus. [Hospitalitatis fuit meritum, quòd duo Discipuli euntes in Emmaus acrisia sublata in fractione panis Dominum cognoverunt. Blesen. epist.29.] Itaque erroneum judicium significat.

Acrostichia. FR. [Alius quidem psalmos David canat, populus verò initia versuum, quæ dicuntur Acrostichia, succinat. Constit. Apost. lib.2. cap.57.] Ἀκροστιχίς enim initium versuum significat. Cœl. Rhodig. Antiq. lect. lib.13. cap.39.

Acta, littus maris arenosum. [Quæ non in acta, nec in littoribus, sed in Atlantici maris profundum feruntur. S. Ambros. lib.5. Examer. cap. 11.] ubi de monstruosis cetis loquitur; græcè enim ἀκτὴ, littus significat. FR. Virgil. Eneid. 5.

In sola secretæ Troades acta
Amissum Anchisen flebant. Servius, ibid. Unde *Attica*, seù *Atthis* regio ab ἀκτὴ, idest, littore dicta fuit; scribit enim lib. 6. Strabo hanc regionem magna ex parte littoralem esse, quod Plinius etiam lib.4. cap.7. sic confirmat: [In ea prima Attica antiquitùs Acta vocata.]

Actio missae, Canon Missæ, S. Dionysius de Hierar. Eccl. cap.1. inde *Infra actionem* dicitur totum id, quod infra canonem est, cujus partes explicabuntur minutè in suis locis. Vide *Canon Missæ*.

Actionarius, Exactor, & Usurarius. [Ab Actionarii publicis mutuò accipiunt, & gravia commoda pro eodem beneficio persolvunt. S. Greg. in Regist. lib.1. cap.42.] FR. Differt autem *Auctionarius* ab *Actionario*; nàm primus usurarium, & negotiatorem denotat; secundus verò, de quo in Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 2. 10. 12. 13. 15. & clariùs ibid. const.3. 17. 20. significat actorem, agentem, ac negotiorum gestorem. Locum igitur D. Greg. supra *Actionariis*, alii corrigunt *Auctionariis* ab augendo; ità enim usurarii dicendi sunt, quia sortem principalem lucrando augent.

Actor, idem ac Actionarius, suprà in secunda significatione, [Si quis erga Episcopum, vel Actorem Ecclesiæ quemlibet querelam habere crediderit. In Capitul. Ludovici Imp. cap.12.

Actores Templi. Vide *Exorcista*.

Actuosa, Epithetum Ecclesiæ ab Ambrosio attributum, de interpell. David. FR. Calepinus autem in dict. *Actin*, idest, radius solis, *Actinosa* pro *actuosa*, citatum locum Ambrosiii legit in hoc sensu, *Actinosa* Ecclesia dicta, idest, radiata, seù illuminata potiùs, quàm luminosa, ut frater meus expresserat, cùm ipsemet etiam fateatur, hanc dictionem ab ἀκτὶν vocabulo provenire: ergo non *actuosa*, sed *actinosa* dicenda cum Calepino [Nota, quòd D. Ambrosius in Psalmum 41. sic ait: *Hæc est actinosa, quæ Græcè ἀκτινώδης dicitur, quòd fide operibusque resplendeat &c.*

Acuanitae. FR. hæretici, quorum seductor Acuas Manetis discipulus fuerat; qui cum Manichæis conveniebant. Baron. ann. 277. num.42.

Acupictile, Phrygium opus, quod acu pingitur, Italicè *Ricamo* dicitur, in Lege Francorum lib 5. cap. 75. ubi mendosè *Acubicule*, & Meursius *Acubitula* à græco ἀκούβιτον punxit. Sed *Acupictile* dicendum, ut ex textus sensu clarè apparet, ubi sic habetur: [Fœminæ in die Dominica opera textilia non faciant, nec capulent vestitus, vel acupictile fiat.] FR. contra hanc legem militat Recentiorum opinio, qui tenent penicillo, & acu pingere in die festo non esse prohibitum.

Acus. FR. portam intellexerunt aliqui, ubi Christus Matthæi 19. & Lucæ 18. dixerat, [Camelum facilius esse per foramen acus transire &c.] Pro cujus rei difficultate nonnulli foramen acus dixerunt posterulam fuisse in Jerusalem. Ita Paschasius Rathbertus lib. 8. in cap. 19. Matth. Vide *Camelus*.

Acutus, clavus, aculeus, seù ligni cuspis. Colligitur ex Palladii verbis: [Sicuti impossibile est navim fabricari sine acutis, lib. 5. num.48.

Acyrologia, vox græca ἀκυρολογία, impropriam locutionem significat: [Istiusmodi nugis, & acyrologiis omnis ejus scatet oratio. D. Hieron. lib.2. advers. Ruf.

Adam. Vide *Ambro*. *Cinerum dies*. *Fermentum*. *Golgotha*. *Inconcilio*. *Innuptus*. *Kabala*. Qua hora creatus fuerit. Vide *Horæ Canonicæ*, §. *sexta verò hora*. Item vide *Protoplastus*. In quo hebdomadæ die peccaverit. Vide *Psalmus*. Ejus generationes. Vide *Sabbatum Henoch*. Quando ejus lapsum celebrat Ecclesia. Vide *Septuagesima*. Primus prævaricator. Vide *Prævaricator*.

Adamantius, sic appellatus fuit Origenes, ob

ob ejus argumenta, ut scribit Photius in Biblioth. cujus hæc sunt verba: [Origenem Adamantium cognominatum ex eo tradunt, quòd rationes, quas collegerat, adamantinis quibusdam quasi vinculis non absimiles viderentur.] Indè sumpta occasione aliqui Scriptores crediderunt, duos fuisse Origenes: tales fuere D. August. Sophronius Jerosolymitanus Episc. S. Epiphanium secuti. FR. Sophronii opinio adducitur à Photio in ejus Bibliot.tit.231.: ‖: At Photius causam æquivocationis ostendit; nimirum ex verbis Constantinopolitani Concilii V. appellati, c.9. ubi condemnatur Origenes his notis: [Anathema & Origeni, qui Adamantius.] Ex quo infertur Patres in illo Concilio, prætèr Adamantium, alium Origenem Catholicum cognovisse.

Adamatica Arbor, scilicet illa, quæ in terrestri Paradiso erat, cujus fructus Adam contra divinum præceptum gustaverat. [Antè Zachæus ascendit arborem, quàm crucem Dominator ascenderet; hinc est, quòd dicitur ei, festinans descende; si sapis festinans descende ante Dominum de Adamatica arbore, ut post Crucem Dominicæ passionis ascendas. Petr. Chrysol. serm.54.]

Adamiani, Hæretici. FR. ità appellati, quia [Adæ nuditatem imitantur. Undè & nudi erant, nudi inter se mares, & fœminæ conveniunt, nudi lectiones audiunt, & celebrant sacramenta, & ex hoc paradisum suam arbitrantur Ecclesiam, 24. quæst.3. can.39. & D. August. de Civit. Dei cap.23. & lib. 1. in Gen. contra Manich.]

Adar. FR. duodecimus Hebræorum mensis. Vide Auctores citatos in dict. *Elul.*

Adarescild. FR. dictio Longobarda, quæ significat agressionem, factam in aliquo vico, l. si homines, & ibi Gloss. de agressione in Vico facta, & l. relatum, eod.tit.

Adelingus, de familia nobili, dictio Longobarda. [Omnes Reges illi fuerunt Adelingi, idest, de nobili prosapia, quæ apud illos dicitur Adelinga. Gotofred. Viterb. in Chron.] A Saxonica voce *Aden*, idest, nobilis, & *Ling*, imago, seù filius. [Rex verò Edovardus Edgarum filium eorum secum retinuit, & quia cogitabat hæredem eum facere, nominavit *Adeling*, quem nos dicimus Domicellum. In legibus S. Odoardi Regis, & Conf. M. S.

Adcognito, manifesto, seù promulgo. [Exemplar Dominationi vestræ transmitto, ut jubeatis venire fideles vestros, dicentes, quia eis adcognitare vultis. Hincmar. in epistol.]

Adelfatum, fraternitas, ab ἀδελφὸς, græcè frater. [Ii enim omnes etiam fruentur rursus iis, quæ sibi adsunt, præfecturis, & œconomiis, & ministeriis, ac muneribus, & offitiis, quæ illis adsunt, quæ dicuntur adelphata. Balsam.can.37. in Trul.] Recentiores Græci Congregationes, & Confraternitates sæcularium *Adelphaton* vocant. In donatione m. s. facta Monasterio Casinensi à Tertullo, ubi fit mentio de ejus fratre Faustino, hæc habentur: [Unà cum Faustino nostro ex adelpho charissimo.]

Adelfiani. Vide *Euchetæ. Precatores.*

Adextero, associo, & ad dexteram alicujus simul eo, de quo verbo sæpè in suo Cæremoniali m.s. Cencius Camerar. & *Adextratores*, idem appellat Papalis Mitræ delatores, quia ipsi ad Papæ dexteram incedebant, quando equitabat ad visitandam aliquam Ecclesiam. Reperiebatur etiam *Adextrariorum Schola.* Vide *Dextera. Dextero.*

Adfatimo, & *Adfatimus.* Vide *Afatomia.*

Adgeniculor, genuflector. [Presbyteris advolvi, charis Dei adgeniculari. Tertull. cap.9. de pœnit.] En quàm insana sit Hæreticorum nostri temporis subsannatio, qui nostras genuflexiones ad pedes Christi Vicarii exhibitas derident, si tam ab antiquo omnibus etiam Sacerdotibus præstita fuerat, ut ex relatis Tertulliani verbis manifestatur, ubi fit mentio de publicis Pœnitentibus, qui ad Ecclesiæ fores, ad Sacerdotum pedes prostrabantur. [Charis Dei,] de illis, scilicet, loquitur Tertullianus, qui in tormentis fidem Christianam confessi fuerant, & tanquàm martyres habebantur, de quibus S. Cyprianus, [Deo charos domo privas, Epist. ad Demetr.] dixerat. Itaque de prostratione, quam exhibebat D. Epiphanio populus, refert D. Hieronymus: [Pedes deosculans, & fimbriam vellens, in Epist. ad Pammach.] FR. Quin & S. Jo. Chrysost.homil.14. in epist. ad Timoth. populum ad hanc erga Religiosos venerabilem exhibitionem hortatur: [Accede (inquiens) tange sacros pedes; longè enim honorabilius est illorum pedes, quàm aliorum caput tangere.] Hæc eadem reverentia à Patribus vocalibus S. Dominici devotè observatur; statim enim ac electus est eorum Generalis, dùm suam possessionem capit in sessione ejus stalli ad Chorum, omnes pedes ejus osculantur: ‖: De hoc antiquissimo ritu habetur etiam in actibus S. Susannæ M. ubi agitur de adventu Maximi, his verbis: [Qui osculatis Caji pedibus, de Susanna aperuit Diocletiani concilium.] Nec præ superbia (ut calumniantur Novatores) verùm humilitatis causa figuratas cruces in calceamentis Romani Pontifices gerunt, ut, nimirum, advertantur Christiani, non Pontificales pedes venerari, sed salutiferum illud signum; de quo usu inveterato agam diffusiùs in verbo *Sandalia*, ibique curiosissimam, ac antiquissimam hujus generis figuram demonstrabo.

Adhoc; in antiquis Codicibus pro *Adhuc* sæpè invenitur. [Quod enim ad hoc sis post tanta funera tua superbiens. Lucifer Caralit.lib.2.de Regib.Apostat.]

ADHOGAMENTUM. FR. dictio Longobarda, significat personalem, aut realem obligationem. Bull. Casin. tom.2. const.177. 239. num.2. Dicitur etiam *Adhoamentum*, ibid. const.172. n.5.

ADHON. Vide *Adonidis planctus*.

ADIAPHORUM, græca vox ἀδιάφορον, res ad bonum, vel ad malum indifferens, ut sunt divitiæ. [Quæ extrinsecùs sint, & Philosophis quoque Mundi adiaphora. Sanctus Hieronymus epist.34.

ADJOCATIO, jocandi actus, lusio. [Et plausis, & adjocatione cum pueris, vexillum, & signum puerorum arripiens, jocundabatur. In vita S. Caroli Comitis.]

ADIURNO, in judicium ad præfixum diem voco, seù intimo, ex quo derivatur nomen *adiurnatus*, idest, citatus ad diem &c. hoc à voce gallica *adiourner* desumitur [Pro nimia reclamatione, quæ ad nos venit de hominibus Ecclesiastinis, qui non erant adiurnati, in cap. Caroli Magni lib.1. cap.151.]

ADIURNATUS. Vide *Adjurno*.

ADMALLO, in judicium voco, ad agitandas lites. [Eo quòd propter simplicitatem suam, causas suas minimè possit prosequi, vel admallare. Marculph. lib.1. formular. cap.21.] Reperiuntur etiam verba *Mallo*, & *Remallo*. Item nomina *Mallus*, quod locus judicii, & *Mallenses*, quod litigantes, seù ad judicium citatos significant. [In crastinum verò mallensibus undique ad seniorem confluentibus jubet reum adduci. In vita S. Geraldi lib.1. cap.19.] Rectè Mallenses, qui obstinationis mallio percutiendo, & se ipsos, & adversarios offendunt. Vid. *Vitium litigiosi*. FR. Ex legibus Longobar. lib.2. tit.52. l.1.2. & 3. Item tit.52. l.11. [Advocati eorum in mallo publico ad præsentiam Comitis veniant, & ibi legitimus terminus &c.] Hinc *Mallum*, & *Placitum* idem sonant, nempè, locum judicii. Ibidem lib.27. tit.56. & l.1. tit.47. [Nullus ad Mallum, vel ad Placitum, &c] Vide Vossium de vitiis serm. [In placito heroici Judicis Beneventani. Chron. Casinen. cap.39. lib.1. In placito Marsorum Comitum, ibidem lib.2. cap.4. & cap.16. In placito Marchionis Andreæ. In placito Termulensi. Et lib.3 cap.41. Cumque ad placitum res producta fuisset.] Item *Implacitare*, litigare, judicio experiri significat. [Ordinavit, quòd nullus in Curia Regis implacitaret, nisi in gallico. Robertus Holkot in lib. sap. cap.2.] Italicè *Piatire*, & *Piato*; Hispanicè *Pleitar*, & *Pleyto* icitur. Vide *Mallare*. *Mallum*. *Implacito*. *Placitum*.

ADMENTUM, sagittæ genus. [Hæc & similia admenta hæreticorum. Tertull. de Scorp. cap.1.] à nimia violentia ità dicitur, quia chorda in arcu usque ad mentum trahitur.

ADMINICULATOR, officium in Ecclesia Romana antiquum pro defensione viduarum, pupillorum, aliorumque hujusmodi destitutorum erectum; sicut hodie pauperum Advocati faciunt. [Stephanum Adminiculatorem,] quam post Cardinales Primicerium, & Secundicerium nominat Luitprandus lib.6. hist. cap.6. Vide *Defensor*. *Conclamator*.

ADMIRATUS. Vide *Amiras*.

ADMODIO, modifico, corrigo, emendo aliquod imperfectum. [Me autem pœnitet incautè, & minùs inculto sensu, vel impolito sermone stylum exarasse; undè offensam sanctæ animæ vestræ potueram incurrere, nisi vestra bonitas admodiasset. Palladius Episcop. ad Desider.]

ADMODUM, Salvianus loco *Propemodum*, seu *Penè* abutitur. [Jubet Deus, ut cuncti egentibus sua tribuant; cuncti admodum aliena pervadunt. De Providentia lib.3.]

ADMONITOR, Magister Cæremoniarum, eò quòd omne id, quod agendum sit, admonere debet; ità in ordinationibus Conciliorum non raró appellatur.

ADNUMIASTA, ille erat, cui incumbebat milites in libello signare, quæ nota *Adnumium* dicebatur.

ADNUMIUM. Vide *Adnumiasta*.

ADONAI, hebraica vox quæ Dominum meum significat, ab *Adon*, idest, Dominus; qui titulus ità est in sacris Scripturis Deo attributus, ut nunquàm aliis creaturis detur; & Hebræi quando incidunt in nomen Dei ineffabile *Iehova*, ejus loco pronunciant *Adonai*. Vide D. Thomam par.1. quæst.13. art.11. & hic *Tetragrammaton*.

ADONIDIS PLANCTUS. Vide *Astarthe*. *Salambona*. *Thammus*. FR. *Adhon* hebraicè almum significat, ac græcè suavitatem denotat. Fulgentius lib.3. Mythol.

ADOPTIVA, quæ dicatur. Vide *Agapitæ sorores*.

ADORATIO, tribus modis dicitur, *Latriæ*, *Duliæ*, & *Hyperduliæ*. Vide *Dulia*.

ADOREA, gloria, adoratio. [Pulchris patientiæ adoreis albicantem verè dignum, ut Dominus habitaret templum. In vita S. Genulphi Episcopi.

ADPLANE, plenè, completè. [Cùmque ad diversa studia, quibus sæculi potestates studere solent, adplanè in omnibus disciplinis politus esset. In vita S. Leodegarii Episc.]

ADRHAMO, dejurando spondeo. [Unde tale sacramento per suam festucam visus est adhramire. In lege Salica cap.30. tit.39] A voce gallica *Arramir*, quæ promissionem jurandi, seu fidejussionem significat. In formulis antiquis reperitur etiam nomen *Adrhamitus*. [Ipse homo sacramentum intra ipsam casam Dei, vel ipsius Abbatis habuisse adrhamitum.

ADRHAMITUS. Vide *Adrhamo*.

ADRIATICUM MARE, per Clavum Christi mitigatum fuit. Vide *Clavum*.

ADSALIO, aggredior. [Me malo ordine adsalivit, & livoravit. Form. Rom. De verbo

Livoro

Livoro. Vide suo loco. [Quasi nos nulla manente causa in via adsalissetis, & graviter livorassetis. In formul. Marculphi Monachi lib. I. cap. 29.

ADTRACTUS, acquisitus, assecutus. [De comparato, vel de quolibet adtracto. Marcul. in antiq. char.

ADVENA. Vide *Allophylus*. *Philisthaei*. *Transvena*.

ADVENTUS, sacrum tempus ante Nativitatis Christi festum, ab ipsomet Apostolorum Principe institutum, ut docet Durandus lib. 3. cap. 2. Quod incipit à proximiori Dominica S. Andreæ festo. Antiqui Christiani in hoc tempore, sicut hodiè aliquæ Religiones, & Ecclesia Orientalis observant, ab esu carnium, & lacticiniorum abstinere solebant, licèt non jejunarent. Græci verò incipiunt Adventum à die 14. Novembris, quod etiam antiquitùs penes Latinos observabatur; ideòque S. Martini Quadragesima appellabatur, ut Baronius notavit. In Concil. Matisconen. stabilitum fuit jejunium per hoc tempus in feria secunda, quarta, & sexta. Quod in Gallia primò à Ruperto Episcopo Turonensi introductum fuerat, ut in ejus histor. lib. 10. cap. 31. liquet. Deindè ex devotione Christianorum particularium quotidiè in hoc tempore jejunabatur; & Odoric. Rinal. in Annal. Eccl. anno 1270. num. 21. refert, quòd Urbanus V. sui Pontificatus initio omnibus Clericis in Curia existentibus hoc quotidianum jejunium observari jusserat, & biduo etiam ante quartam feriam Cinerum jejunium celebrari statuerat. Hoc temporis spatium aliqua peculiari mœstitia ob memoriam secundi Adventus Christi in die Judicii veneratur, propterea in Missa non dicitur *Gloria in excelsis Deo*, nec *Te Deum* in Matutino, licèt de anno 1140. in Rituali M. S. Petri Canonici Vaticanæ Basilicæ in Bibliotheca Angelica conservato, habeatur, quòd in Dominicis Adventus *Gloria in excelsis*, & *Te Deum*, solitum fuisset recitari. Diaconus, & Subdiaconus planetis plicatis parantur. Vide *Casula*. At propter memoriam alterius, ac salutiferi Adventus Christi, scilicèt, Incarnationis, aliquod lætitiæ signum hoc tempore admiscet Ecclesia; & ideò non relinquitur *Alleluja*: quæ lætitia præcipuè in Dominica tertia ejusdem Adventus ostenditur, permittendo, nempè, Diacono, Subdiaconoque tunicellis indui, & Cardinalibus à violaceis coloribus feriari, & rosaceis vestiri; imò antiquitùs in hac Dominica ipsemet Pontifex solemniter celebrare solebat. Item *Dominica vacans* dicebatur quarta Adventus in Sacramentario S. Gregorii; nàm cum officio præcedentis Sabbati continuabatur, in quo ordinationes celebrabantur. Microlog. de Ecclesiast. observ. cap. 29. ubi eandem rationem reddit de omnibus Dominicis post quatuor Tempora: [Hæ autem Dominicæ (inquiens) antiquitùs ab officio vacabant, quia celebratio ordinationum juxta decreta Sanctorum Patrum tàm serò fiebat, ut potiùs Dominicæ, quàm Sabbato adscriberetur.] Qui ritus ab omnibus hujus materiæ Scriptoribus confirmatur, ac ob eandem rationem, idem D. Greg. *Dominicam vacantem* secundam Quadragesimæ appellavit; celebrabantur enim ordinationes noctu circa principium sequentis Dominicæ diei, ut Dioscoro Alexandrino Patriarchæ scribit D. Leo Papa, inquiens: [Ut non passim diebus omnibus sacerdotalis, vel levitica ordinatio celebretur, sed post diem Sabbati ejus noctis, quæ in prima Sabbati lucescit, exordia deligantur, epist. 81. cap. I.] Ideò usque ad præsens in Missa illius Dominicæ solemus repetere Euangelium Sabbati, sumendo Introitum, Graduale, & Communio feriæ quartæ. Itaque hoc pacto antiquitùs, ordinationibus celebratis, in Dominica continuabatur officium, & Sabbati jejunium. Hodiè verò ob difficultatem continuationis jejunii usque ad Dominicam, ut notat Durand. lib. 6. cap. 39. ordinationes de mane in Sabbato habentur. Ideò posse Episcopum in Dominica quatuor Tempora sequente sacros Ordines conferre affirmant communiter Canonistæ, si continuare ei libuerit Sabbati jejunium. Vel *Dominica vacans* ex eo dicebatur, quia in ea Papa à stationibus vacabat, jam ob præcedentes ordinationes defessus; constat enim ex gestis Pontificum, solitas ab eo ordinationes in mense Decembris habitas fuisse. Alii denique existimarunt, fuisse dictam *Vacantem* Dominicam illam, quia tunc Pontifex, relictis aliis occupationibus, solùm in largiendis eleemosynis incumbebat. Vide *Sabbatum vacans* in dict. *Sabbatum*. Propter hanc fixam vacationem, si vigilia Nativitatis in hac Dominica occurrerit, nona lectio non legitur de homilia Dominicæ, neque Euangelium ejusdem dicitur in fine Missæ, ut fit in aliis omnibus anni Dominicis, quia in præcedenti Sabbato jam dicta fuere. Quarè in Adventu consuetæ commemorationes in Officio non dicantur. Vide *Commemoratio*. Quare appelletur *Hebdomada de excepto*. Vide *Hebdomada de excepto*. In Hispania cooperiuntur Imagines. Vide *Icona*.

ADVERSARIA, commentaria alicujus textus, seu scripturæ, quia hæ notæ fiebant in eo libro, ex parte opposita textui. De la Cerda cap. 80. num. 2. Qui Auctor ideò suum librum *Adversaria sacra* appellavit, quorum eruditionibus magna ex parte hi nostri labores elucent.

ADVERSARIUS. Vide *Gasachio*.

ADULTER. Vide *Mœchus*.

ADULTERIUM. Vide *Mœchia*.

ADUMBRO, obscuro. [Ut etsi bono alio comparatur, & alio adumbratur; nihilominùs remaneat in boni nomine. Tertull. de Exhor. cast. cap. 3.]

ac idem alibi: [Petulantiam à modestia adumbratam, de Spect. cap. 9.]

Advocatia. FR. genus feudi. [Advocatia Imperii, Chron. Casin. lib. 4. cap. 35. Bonifac. in hist. Tarvis. & in Comment. de feudis Venetis pag. 65. & 71. leges feudales de pace tuenda, §. quicunque Advocatiam.]

Advocatio, penes Tertullianum, non rarò consolationem significat, quod à verbo græco παράκλησις trahitur, quod simul consolationem, & advocationem significat. [Itaque talibus & advocatio, & risus promittitur, lib. de pœniten. cap. 11.] Eodem sensu usus est verbo *Advoco*, ut lib. 3. advers. Marc. cap. 14. ubi legimus: *Advocate languentes*. In Jure Canonico *Ius advocationis* dicitur, quod nos Juspatronatus appellamus, & *Advocatus* is etiam dicitur, ad quem spectat præsentare, vel nominare, scilicèt, patronus ipse. Vide de Advocatis in aliis significationibus in verbo *Defensor. Conclamator. Adminiculator. Mamburgium. Paraclitus. Scholasticus. Tanganus.*

Ædifex. Faber murarius, seu Architectus. [Antè enim fuit deliberandum ex similitudine prudentissimi ædificis illius, qui priùs sumptus operis cum viribus suis supputat. Idem Tertull. de Idol. cap. 12.] FR. putarem hìc potiùs de fabricæ domino sensum esse, eo modo, quo de eodem Christus Lucæ 14. dixerat: [Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, non priùs sedens computat sumptus, qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum, nè postquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere &c.] Non enim ad Fabrum, aut Architectum *operis sumptus*, sed ad dominum fabricæ cum suis viribus spectat supputare. Undè ædifex qui ædificat, nempè, & ædificare facit propriè dicitur, licèt promiscuè de utroque possit intelligi, sicut fabricatoris nomen utrique adaptatur: sed Tertulliani sensus hic ad parabolam Christi adductam alludit, nempè, de eo, qui propriis sumptibus ædificare facit.

Æginum Talentum. Vide *Talentum*.

Ægyptii, quid significare intendebant per sphingis simulacrum. Vide *Sphinx*. Quid per Serapin. Vide *Sporteolus. Seraphim*. Ægyptiaci dies. Vide *Strena*. Primi ad tondendas Monialium comas. Vide *Tonsura*.

Ænea. FR. dicebatur Jerosolymis quædam Ecclesia, fortassè quia æneas valvas, aut tectum habebat. [Præterea pervenit ad me, quia in ea Ecclesia, quæ ænea dicitur, sæpè in Jerosolymorum Urbe vestræ Ecclesiæ jurgia nascuntur. S. Gregor. lib. 9. cap. 40. ad Isacium Jerosolym. Episc.

Æneus Serpens. Vide *Nohestan*.

Æniolus. FR. Lebes, ænulum, seu æneolum. [Ænioli ferventibus aquis desuper pendebant. In vita S. Aldegundis Abb.

Æones. Vide *Abascantus*.

Æphonotrophium, Cantorum Collegium. [Fecit ad S. Stephanum æphonotrophium, ubi Primicerius, & Cantores manerent. In Greg. Magno Petrus Mallius in sua hist. sac.] à voce græca Εὐφωνοτροφεῖον, quæ locum, ubi Cantores aluntur, significat; ideò rectè scribendum erit per EU, in principio, idest, *Euphonotrophium*.

Æqualentia. FR. hæreditaria inter fratres æquali portione divisio. Marculph. lib. 11. cap. 14.

Æquivocor, idest, habere æquale, ac simile vocabulum, quod in sensu scholastico potiùs *univocor*, diceretur. [Nec parvipendendum patrocinium hujus pœnitentis (scilicèt, Mariæ Magdalenæ) quia sicut æquivocatur Beatæ Virgini in vocabulo, sic etiam confertur ei quodammodò in exemplo. Petr. Blesen. serm. 23.] Sic etiam *æquivocationem* idem dixerat pro nomine univoco. [Æquivocationi vestræ toto corde gratulor, nec reor hoc accidisse sine dispensatione divina, ut nobis esset uniformitas nominis, quos à pueritia fecerat uniformes identitas voluntatum, epist. 77.] Reperitur etiam in hac significatione ejus adjectivum *æquivocus*. [Itaque postquam Ludovicus ab æquivoco filio suo restitutus est in Regnum. Flod. l. 2. hist. Remen. cap. 20.] De æquivoco filio dixerat, quia Ludovicus etiam sicut & pater vocabatur. Quod clariùs VVarnefridus, cum singulos Caroli magni liberos recensuerit: [Secundus (inquit) Pipinus fratri, atque avo æquivocus;] constat enim ejus avum vocatum fuisse Pipinum, sicut & frater ex Himiltruda genitus. FR. [Moxque palàm Domini Papæ Benedicti VII. qui sic vocabatur, ex numero præcedentium æquivocorum obnixè petit auxilium. In Chronica Ditmari Episcop. lib. 3.] Vide *Anagogia*.

Aer. Vide *Velum*.

Æra, vox familiaris sacris Conciliis, & Ecclesiasticis Scriptoribus, ad denotandum annorum computum. De origine hujus nominis est quæstio inter Etymologos. Aliqui existimarunt à voce Æs derivari, cùm in ære signato nota currentis anni imprimebatur. Alii probabiliùs censent hanc dictionem compositam esse ex litteris A. ER. A. idest, Annus erat Augusti; nàm hujus Imperatoris tempore cœperat hic annorum computus. At Cardinalis Baronius in Not. ad Martyrol. Roman. adhærens Dioni Cassio, opinatur ab ære collato hoc vocabulum sortitum fuisse; nam Augusti temporibus ex Hispania tam ingens copia monetarum collecta fuerat, quæ nedum pro triumpho, sed & ad resarcienda Romana mœnia, ac ædificia fuerat sufficiens, atque ab hac copiosa nationis Hispanicæ contributione cœperat *Æra* denominari annorum computus ob hoc memorabile factum; ideòque nota hæc in Hispanicis Conciliis

ciliis frequenter reperitur. FR. quæ triginta octo annis ante Christi adventum incœperat, in Consulatu, scilicèt, Appii Claudii, & Norbanis Flacci: hinc est, quòd quando in Toletano Concilio contra Priscillianistas congregato, habetur celebratum fuisse anno 438. non nisi anno Christiano 400. intelligendum est. Qui calculandi modus cessavit in Regnis Hispaniæ, in Aragonia, scilicet, anno 1358. in Castella 1383. ac in Lusitania tandem anno 1415. Æra autem Christi cœpit apponi anno 527. ut ibi notat Baronius in Annal. quando, nimirum, post Justinianum Imperatorem fasti Consulares defecerant: primusque fuit Dionysius Exiguus, qui privatim à Nativitate Domini annos cœperat numerare, hoc est, eodem anno, quo supra 527. & post Justinianum, qui obiit anno 525. numerabantur anni ab Incarnatione; ita Dominicus Mazzochius in supplemento Civitatis Castellanæ. Paulus verò Diaconus multò priùs ab Incarnatione suum computum lib. 17. notaverat, idest, ab anno 492. qui ibi sic ait: [Cessante jam Romanæ Urbis Imperio, utilius, aptiusque mihi videtur, ab annis Dominicæ Incarnationis supputationis lineam deducere.] Notat Glossa in extrav. cap. unico, de Summa Trinit. Pontificis datam ab Incarnatione immemorabiliter in usu esse, congesta per Gloss. in Clement. de Summa Trinit. §. Ex tempore; sed Bononiensis Academia postea introduxerat à Nativitate subscriptionem, fortasse ea inducta ratione, quòd computus ab Incarnatione, novem menses postponit Christi ætati, ut notant Baldus in l. nuptæ, §. Senatores, ff. de Senator. Aretin. consil. 71. visa ad finem. In calculatione verò à Nativitate, unica tantùm dies, in qua natus est Christus, excluditur, l. à Caligato, C. de nuptiis: !! : Hoc tamen vocabulum in neutro genere, & plurali numero apud D. Ambrosium debitum contractum significat; [Et gravis æra contraxit; de Joseph cap. 5.] ubi de Protoplaste loquitur. Item pretium sonat aliquando: sic idem Doctor Judam Magdalenæ murmurantem argutè irridet: [Trecentorum (inquiens) æra crucis insigne declarat, lib. 6. in Lucam cap. 8.] Alludit ad primam litteram dictionis *Trecentorum*, quæ ad modum crucis formatur. Vide *Aureus numerus*, *Epacta*, *Indictio*. Æra Mahumetanorum. Vide *Hegira*. Æra planta qualis sit. Vide *Zizania*.

ÆRATUS ORBIS. FR. scutum. [Rex locutus; Licèt pectus meum lorica vix deserat, & assiduè manum orbis æratus includat, necnon latus muniat ferri præsidium. Ennodius in vita B. Epiphanii Ticinen. Episc.

ÆREOLA moneta. Vide *Talentum*.

ÆROMANTIA. Vide *Hydromantia*.

ÆSTIMARIA. FR. juridica æstimatio. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 36. n. 6.

ÆSTIVALES. Vide *Bota*. Æstus maris. Vide *Ledo*. Æstiva cœna. Vide *Thamnus*.

ÆTERNITAS, quare ab hominibus mereatur in præmium, sive in pœnam. Vide *Infernum*. Æternari cupiunt homines in terra. Vide *Sepulchrum*.

ÆTHIOPS. Vide *Blembus*, *Campana*, *Confessio*, *Hebdomada major*, *Monophysitæ*, *Sabbatum Henoch*. Æthiopes adhuc antiquum ritum præbendi infantibus lac, & mel observant in baptismo. Vide *Baptismus*.

ÆTIANI. FR. Hæretici ab Ætio appellati, aspernentes oblationes, & sacrificia pro defunctis, 24. qu. 3. cap. 39. (à nostri sæculi Novatoribus denuò excitatus error:) atque ab Eunomio Ætii discipulo *Eunomiani* deindè vocati sunt, Socratis hist. Eccl. lib. 2. cap. 28. Theodorici hist. Eccl. lib. 2. cap. 24. Sozomeni hist. Eccl. lib. 6. cap. 26. & 27. Nec à prædictis Novatoribus pœnitentiam negantibus valdè differebant; nàm asserebant, in fide viventes, pœnitentia haud indigere, cum essent impeccabiles. Dissimilitudines autem in divinis somniabantur, Patris à Filio, atque ab hoc Spiritus Sancti. Ibidem. Vide *Anomæi*, *Trinitas*.

ÆVOSUS, antiquus, vetustus. [Vir meus Æmilius vetulus sit, ac in ævoso ejus corpore frigidus extet circum præcordia sanguis. Hincmar. in Remigio.

AFA, vox græca Ἀφή, quæ pulverem significat. [Ægyptium video in Afa volutantem. In vita SS. Propertii, & Felicis.] Palæstricam artem alludit; nam luctatores oleo uncti in arena involvuntur, nè facilè ab adversario amplexari, & prosterni valeant. Hic autem de dæmone fabulatur in forma Ægyptii apparente.

AFATOMIA. FR. Donatio, seù forma tradendi possessionem. In lege Salica tit. 48. Dicitur etiam *Affatimia*. [Ideò pensantes causam consanguinitatis, dono vobis per hanc affatimiam, pro omni portione in pago illo, centena illa. Marculf. in suo Formul.] Reperiuntur in eadem significatione *Adfatimo* verbum, & *Adfatimus* adjectivum.

AFFIRMATIO. Vide *Diffinitio*.

AFFINITAS spiritualis contrahitur inter Confessarium, & pœnitentem. Vide *Pœnitentialis*.

AFFICTUS. FR. Locatio conductio: [Affictuum, & pensionum possessio poterat tibi restitui, de rest. spol. cap. 19.

AFFRONTATIO, confinium, seu conterminatio; nàm termini quasi frontibus inter sese objiciuntur: [Quantum istæ affrontationes includunt, atque terminant. In vita B. Oldegerii Episcopi.

AFRICA, quando ab Arabis capta. Vide *Tazatus*.

AGALMA, vox græca Ἄγαλμα, de qua fit mentio in secundo Concilio Nicæno, statuam alicujus ani-

animalis significat, ad differentiam imaginis rationalis, quæ dicitur *Icona*. Vide suo loco. FR. Idem vocabulum, sed diversæ significationis, in vita S. Gisleni legitur. [Corpus in sindone mundo diligentissimè involutum, & sub agalmatis clave firmissimè obseratum, in eadem urna deponitur.] Aliqui arcam intellexerunt, sed græcè rem lætitiam, & consolationem afferentem sonat.

AGAMUS, græca vox Ἄγαμος, idest, Cœlebs: γάμος enim nuptiæ dicuntur; unde *Agamus* sine nuptiis, idest, innuptus. [Primus Adam monogamus, secundus agamus. Qui bigamiam probant, exhibeant tertium Adamum bigamum. D. Hieron. contra Jovin.] Quare cœlebs fœmina, quæ Deo se dedicabat, ut est Monialis, & similis, *Agama* appellabatur. *De Monogamo*. Vide suo loco.

AGAPE, sacra convivia erant, quæ in primitiva Ecclesia fiebant, græca vox Ἀγάπη, idest, Amor, & Charitas, nam frequentabantur amoris & charitatis gratia: quæ tripliciter fiebant, scilicet, occasione nuptiarum, in quibus invitabatur ipsemet Episcopus, dicebanturque *Agapæ connubiales*. Alia celebrabantur in festivitatibus Sanctorum Martyrum, & appellabantur *Agapæ natalitiæ*, quæ erant in Ecclesia. Alia tandem convivia in exequiis præbebantur, & *Agapæ funerales* nominabantur. Vide *Canifcia*. De his admonuit Clericos S. Clemens, inquiens, [Qui in exequiis mortuorum ad convivium funebre invitati estis, ordine & timore Dei epulamini, ut possitis preces pro defunctis exhibere Deo, lib.8. Const. Apost. cap.44.] Mos erat invitandi præter Clericos, etiam pauperes, amicos, & affines, ut observavit Origenes in Job lib.10 FR. Ex Concil. Gangrensi in Gratiani decreto dist.42. cap.1. habetur, [Si quis despicit eos, qui fideliter agapes, idest, convivia pauperum exhibent, & propter honorem Domini convocant fratres, & noluerit communicare hujuscemodi convocationibus, parvipendens, quod geritur, anathema sit;] Alciatus verò lib. Prætermissorum, 1. in dict. Agapes, malè opinatur *Lapinas* hìc legendum, & non Agapes. [Ad convivium, quod agape dicitur, & Euangelista δοχὴν appellavit. Const. Apost. cap.28. lib.2.] ubi pro omnibus Ecclesiæ gradibus quomodo dividendæ sint portiones disponit; ‖ : Ac Sanctus Paulinus Aletio scribens, ejus magnificentiam in funeralibus agapis pro Rufina uxore in Basilica Vaticana celebratis, valdè commendat; sic enim ait:] Patronos animarum nostrarum pauperes, qui tota Roma stipem meritant, multitudinem in Aulam Apostoli congregasti. Pulcro equidem tanto operis tui spectaculo pascor. Videre enim mihi videor tota illa religiosa miseranda plebis examina, illos pietatis divinæ alumnos tantis influere penitùs agminibus in amplissimam gloriosi Petri Basilicam, ut pro januis atrii, & pro gradibus campi spatia coarctentur, epist.81.] Solebant celebrari etiam post sanctissimam Communionem, [Antiquitùs mos erat post communionem divinorum mysteriorum coepulationes, & compotationes fieri, divitibus epulas suppeditantibus, ac præterea pauperiores invitantibus. Zonar. in can. 74. Trull.] De Agapis solemnibus pro Ecclesiarum dedicationibus D. Gregorius loquitur lib.1. epist.14. ubi Petro Subdiacono necessaria pro similibus conviviis ad dedicationem cujusdam Oratorii committit. Abusiones deindè ex hisce conviviis in Ecclesiis exortæ, prohibitæ fuere à SS. Præsulibus, præcipuè in Conciliis Laodicens. cap.28. FR. In decret. Gratian. dist. 42. cap.3. habetur: [Non oportet ministros Altaris, vel quoslibet Clericos ad agapem vocatos partes tollere propter injuriam, quæ ex hac occasione Ecclesiastico ordini poterit deputari. Laodicen. Concil. Item in eodem decret. Gratiani notatur ex Carthaginense Concilio IV. quòd: [Nulli Episcopi, vel Clerici in Ecclesia conviventur, nisi fortè transeuntes hospitiorum necessitate illic reficiantur: populi ab hujusmodi conviviis (quantum fieri potest) prohibeantur, dist.42. c.5.] : ‖ : Constantinopol. VI. cap.74. ubi Charitates appellantur, & penitùs suppressæ à S. Ambrosio, ejusque exemplo à D. Augustino, qui ab Ecclesia Africana eas expellere curavit, cum deperdita jam prospiceretur cana illa Christianorum simplicitas. Cui reformatori, ut suaviùs tales moderaret abusus, Aurelius Carthaginensis Episcopus scripserat, scilicèt, [Magis docendo, quàm jubendo, magis monendo, quàm minando, ep.64.] Hæc agapeja immoderata convivia ob nimiam, licentiosamque dissuetudinem in Christianis reprehendit etiam Tertullianus, [Apud te (inquiens) agape in cacabis fervet, fides in culinis calet, spes in ferculis jacet, lib. de jejun. advers. Psych. cap. 17.] FR. [Non oportet in Basilicis, seu in Ecclesiis agapem facere, & intùs manducare, vel accubitus sternere non licet,] sunt verba Canonis 4. dist. 43. : ‖ : Tempore autem præfati Tertulliani, cum nimirum adhuc non erant agapes à Conciliis prohibitæ: ideò ipsemet piorum hæc Christianorum convivia laudavit, quæ tamen non erant immoderata, sicut illa, de quibus superiùs reprehenderat; quare de moderatis sic ait: [Cœna nostra de nomine rationem sui ostendit. Vocatur Ἀγάπη id quod dilectio penès Græcos est. Quotie cunque sumptibus constet, lucrum est pietatis nomine facere sumptum. Siquidem inopes quoque refrigerio isto juvamus. Nihil vilitatis, nihil immodestiæ. In Apolog. cap. 34.] Catechumeni verò ad hæc convivia non admittebantur, nam adhuc habiles non erant ad communionem; sic nec Pœnitentes publici, qui eam recipere nequibant. In Orientali tamen Ecclesia, usque ad

præ-

præsens, hæ agapes durant, ubi festivitatum, & funeralium occasione sæpè interfui, quamvis non intra Eccl. sias, sed penès ipsas sub dio, vel in privatis domibus, juxtà id, quod D. Gregorius lib.9. epist.71. Anglicis noviter ad fidem conversis præcripserat; permittendo eis, scilicèt, ut non longè ab Ecclesiis, in tuguriis virentibus, frondibus fabricatis, talia convivia recolerentur. Itaque inter alia convivia, in quibus ibi præsens fueram, sumptuosissimum illud erat non minùs, ac devotissimum Montis Libani, quando de anno 1624. pro sanctæ Sedis Apostolicæ negotiis ad Patriarcham accesseram; ibi enim in festivitate Patriarchalis Ecclesiæ, quæ sub titulo Deiparæ Assumptionis est, convivium celebratum fuit, in quo interfuerunt Episcopi non pauci, magna Clericorum caterva, & innumerabilis populorum concursus: non enim in hoc venerabili Cœnobio, excepto hoc solùm die, carnes manducare, nec unquam animalia mactare licet, quod pro hac die extrà clausuram permittitur. At Patriarcha cum cæteris Monachis, & Episcopis ejusdem Ordinis seorsim comederunt; eorum enim regula, quæ est D. Antonii Abbatis, nunquam carnes manducare permittit. Undè Maronitæ Monachi, licèt ad prælatitias dignitates ascendant, observant nihilominùs hanc carnium abstinentiam, sicut & reliquas Antonianas constitutiones. In ruralibus Insulæ Melitensis Ecclesiis, quum aliquod festum celebratur, solent post Vesperarum solemnitatem, buccellas unà cum fructibus populo distribuere; Græci verò placentas, & subcinericios panes distribuunt, at in exequiis dant granum frumenti coctum, & benedictum, quod condimentis, ut bellariorum, & id generis adulcare solent, quæ Κόλυβα, idest, Coliva, latinè bellaria vocamus. FR. græcè tamen κολλίφιον, & Coliphium latinè ipsum panem subcinericium dicitur. Plaut. Coliphia mihi nè incocta detis: & Juvenal.sat.2.

Luctantur paucæ, comedunt coliphia paucæ.

Item Martial.l.7.epig.66.

Quum Coliphia sexdecim comedit: **||**: Esculentum hoc frumenti cocti originem duxit ex capitali in Christianos Juliani Apostatæ odio: dùm ipsi Constantinopolis Quadragesimam observabant, jusserat ille, ut publicè comestibilia vendentes, non nisi contaminata, & Idolis imolata exponerent, ad cogendos, scilicèt, Christianos, ut aut illa comederent, aut fame perirent: verùm in visione à Sancto Theodoro admoniti, ut loco panis coquerent frumentum, quod actum fuit per integram hebdomadam, solicitè egenis ditiores subveniendo, & hoc pacto imperialis intentio frustrata, edictum revocavit: ob hanc igitur tanti facti memoriam continuarunt deindè Constantinop. fideles in gratiarum actionem illius S. Martyris, ad anniversarium ejusdem, ea coquere, atque amygdalis, uvis passis, nucibus à corticibus dimembratis, granis mali punici, foliisque apii breviter tritis hoc granum commiscere solebant, quæ compositio symbolicè varias Sanctorum virtutes denotat, & pauperibus elargiri solet: narrat omne id Nectarius Episcopus à Baronio in annum 362. relatus. Qui ritus à Græcis in Melita introductus, observatur ibi solùm in funeralibus, & *Coccia* etiam vocatur; Moschi tamen appellant *Cothia* panem illum benedictum, quem in Ecclesia pro mortuorum suffragio dispensant. FR. Casalius in aliquibus Galliæ, & Hispaniæ locis *Agapes* adhuc in usu esse ait, & colligitur ex lapide S. Ildephonsi Altaris in Ecclesia Hispanorum S. Jacobi Romæ. Vide *Doche*.

AGAPETAE SORORES, vox græca Ἀγαπηταί, idest, in charitate sorores, seu sorores spirituales. Hieronymus tamen eas vocat *Adoptivas sorores* epist.27. ad Eustoch. sic etiam Pallad. in Dialogo, *&* *Sorores devotæ* ab aliis nominantur, quas consuevere homines timoratæ conscientiæ in contubernio spirituali retinere; at temporis processu talis charitas in vitium degeneravit, idcircò præfatus D. Hieronymus loc. cit. [Novum concubinatus genus] appellavit, ac zelo ardens, exclamat: [Unde in Ecclesias Agapetarum pestis introjit.] In Constantinopolitana namque Urbe, cum Clericis sub eodem tecto prætextu rectæ charitatis vivebant; quæ petra scandali per Divum Joannem Chrysostomum initio possessionis ejus curæ remota fuit, & à SS. PP. ac sacris Conciliis prohibita, & condemnata fuit.

AGARENUS. Vide *Saracenus*.

S. AGATHAE MISSA, quarè incipiat *Gaudeamus omnes*. Vide *Introitus*.

AGELLUM. FR. parvus ager. [Si quis sanè Clericorum agella, vel vineolas sibi fecisse probabitur, 3. decretal.tit.25.cap.5.

AGENDA, sacra, quæ pro defunctis celebrantur. [In Agenda plurimorum defunctorum. Gradua'e D. Greg. M.S. in Angel. Biblioth. S. Augustini de Urbe conservato. Agenda vespertina, vel matutina. In lectionar. S. Hieronymi. Per omne Sabbatum à Presbytero loci illius, agendæ illorum solemniter celebrantur. Beda in vita S. Augustini Angliæ Apostoli.] Dicitur *Agenda* insuper tam Sacrum, quàm Officium pro defunctis, quia in iis agitur, & effectuatur testatoris mens, sic ab executione illius mentis *Exequiæ* dicuntur. FR. [Sed ne Mauri quondam Episcopi Anniversitas, seu Agenda celebretur. Anast. Biblioth. in Leone II. Si quis Presbyter inconsulto Episcopo Agendam in quolibet loco noluerit celebrare. Capitular. Caroli Magni tit.224. Tandem luctuosa oratione finita, Agendam incœpi. S. Petrus Cluniacen. Abb. Epistolar.lib.2. ep.17. in Bibl. Cluniacen.

AGGER. Vide *Chomatum*.

AG-

Aggressio. Vide *Interprisa*.

Agiasmus. Vide *Aqua benedicta*.

Agiosimandrum. Vide *Campana*.

Agisulfus Longobard. Rex, quando cum Romanis compositus fuerit. Vide *Introitus*.

S. Agnes. Vide *Superdico*.

Agniferus. FR. Epitheton Præcursoris Domini. [In honorem, & gloriam Omnipotentis Dei, & Gloriosæ semper Virginis Mariæ, necnon Agniferi Præcursoris D. Jo. Baptistæ. In præfatione Missalis Hierosolym. Equitum Argentorati 1405. impressi, qui in Commenda Frisburgensi conservabatur; hodiè tamen in amplissima D. mei Card. Brancatii Bibliotheca conservatur.] Agniferus Baptista ex eo dicitur, quia in pictura fert secum Agnum in signum illius immaculati, quem monstravit, ut mox dicetur. D. Joannis manus, quæ Agnum Dei indicaverat, antiquitùs Antiochiæ conservabatur, ubi quotannis in die Exaltationis S. Crucis populo admirabili prodigio exponebatur; nam quando hæc sacra manus aperta cernebatur, annum fertilem indicabat, & è contrario, si clausa inveniebatur, sterilitatem præsagiebat. Quæ reliquia Rhodianis Equitibus à Bajazetto Turcarum Tyranno dono missa, hodiè in Conventuali Ecclesia Melitæ magna veneratione asservatur: de quo miraculo in Menæo Græco ad 7. Januar. fit mentio. An liceat hunc Domini Præcursorem cum Agno ad latus depingere. Vide *Agnus Dei*.

Agnoetae, Ἀγνοῆται, hæretici ita dicti, quia asserebant Christum ignorantem se esse confessum, dùm diem judicii finalis nescire dixerat. FR. de his habetur 24. q. 3. c. 39. ubi *Agnoitæ* juxta sonum græcæ vocis, & *Gnoitæ* dicuntur. Quos hæreticos ex Nestorianis prodiisse D. in Greg. Regist. lib. 8. ep. 43. testatur.

Agnus. Vide *Velum*.

Agnus Dei, precatio in Missa à Sergio Papa ordinata. FR. ita Albinus Flaccus, & Vualfrid. cap. 22. ‖ Quæ tamen in Divi Petri Liturgia antiquior reperitur. Fortassè Author in hoc ideò Sergius communiter existimatur, quia ter Agnus Dei in Missa proferri statuit, cum anteà semel tantum diceretur. Baron. ann. 701. Ter quoque *Miserere nobis* in fine repetebatur; at ob continua schismata, & Ecclesiæ tribulationes, Joannes quidem XXII. edixerat, ut in tertia, ac ultima vice *Dona nobis pacem* diceretur. Tamen usque ad præsens omnium Ecclesiarum Mater Lateranen. Basilica retinet adhuc canum ritum, ubi nedùm ejus Presbyteri id observant, tertia vice *Miserere nobis* pronunciando; sed & exteri Sacerdotes ibi celebrantes: Ecclesia enim hæc cœlestis patriæ est symbolum, & inde ab omnibus tribulationibus immunis censetur. Alb. de off. Miss. Dur. cap. 53. Innoc. III. lib. de mist. Missæ. Pacem enim non expectat, dùm summè fruitur. Omissio *Agnus Dei* in Sabbati Sancti Missa, silentium trium SS. Mulierum, quæ fuerant ad monumentum Redemptoris, ac ejus non adhuc divulgatam in Mundum peccatorum redemptionem denotat. Durand. lib. 6. cap. 85. In prolatione *Agnus Dei*, qui sunt in Choro debent genuflecti: Vide *Genuflexio*. In ritu Ambrosiano solùm in Missis pro defunctis dicitur. Numismata sacra ex cera confecta, propter Agni figuram in symbolum Christi patientis, etiam solent vocari *Agnus Dei*, quorum usus cum tali figura impugnant aliqui, allegantes sextam Synodum, in qua prohibetur Christum depingi sub figura Agni, quod confirmatum fuit ab Adriano Papa. FR. scilicet, in can. sextam Synodum de consecr. dist. 3. Hanc objectionem etiam tangit Vincentius Bonardus in opusculo de hisce *Agnus Dei*; sed non respondet ad objecta, solùm hoc utitur ad probandum, fuisse, nimirùm, illo ævo talia numismata. Quare ad objectionem satisfacimus, primò Surii auctoritate, qui in notis ad hanc Synodum, hæc verba profert: [Demptis tamen quibusdam, qui putantur suppositritii, vel Græcorum temeritate depravati.] Et Baronius ad annum 681. ostendit Theodorum Constantinopolitanum Patriarcham Monotelitam hanc sextam Synodum adulterasse. Franciscus Turianus in Explic. lib. 7. Clementis Romani de vita Christiana, hæc habet: [Illos verò 103. canones, qui sextæ Synodi fuerunt &c. Patres non ediderunt, sed alii post 24. annos, ut Theophanes Tarasii Constantinopolit. Patriarchæ Syncellus, & Anastasius Biblioth. eum sequutus, Hincmarus quoque Archiep. Rhemensis, qui floruerat tempore Nicolai I. testantur, nullos canones sextam Synodum præter sex fecisse.] At quomodo res se habuerit, vide in can. Habeo, dist. 16. & ibi Gloss. vide etiam ad ann. 692. apud Baronium num. 1. & seqq. & hìc quoque in dict. *Pentectes*. Canon igitur prædictæ Synodi, in quo Agni pictura prohibetur, nedùm contaminationis suspectus est, sed apparenter falsus, cum in ordine sit 82. & præfati PP. non nisi sex canones condidere, ut supra ostensum fuit. Secunda responsio est, quòd, nempè, etiamsi pro hagiographo talis canon concedatur, quid ejus verba importent, mox videbimus. In hac itaque sexta Synodo, quæ [illegible] Concilii Constantinop. III. sub Agathone Papa, & Constantino Orientis Imper. [illegible] asseritur à Leone II. Romano Pontifice fuisse in parte confirmatum, & à Clemente IV. in parte etiam acceptum, can. Clementis dist. 16. talis est ejus dispositio in can. 82. [Igitur per nonnullas venerabilium imaginum picturas Agnus Dei, qui digito Præcursoris monstratur, depingitur, qui ad gratiæ figuram assumptus est, verum à nobis per legem Christum Deum nostrum præmonstrans, Antiquas ergo figuras, & umbras, ut verita-

tis signa, & characteres Ecclesiæ traditos amplectentes, gratiam, & veritatem præponamus, eum, ut legis supplementum, suscipientes. Ut ergò, quod perfectum est, vel oculorum expressionibus, omnium oculis subjiciatur, ejus, qui tollit peccata mundi, Christi Dei nostri instar hominis characterem, etiam in imaginibus deinceps pro verò Agno statui ἀνιστῆσθαι (quod legendum est ἀναστηλοῦσθαι) jubemus, ut per ipsum verbi Dei humilitatem mente comprehendentes, ad memoriam quoque ejus in carne conversationis, ejusque passionis, & Salvatoris mortis deducamur, ejusque, quæ ex eo facta est mundo, redemptionis.] Ubi nil de numismatibus cæreis Agnus Dei. Imò in quadam Theodori epistola penès Baronium ann. 814. ibi ad confusionem Græcorum, qui Imagines sacras negabant, inter alia argumenta pro se dictum canonem affert, additque Chrysostomi verba, inquiens: [Vox Chrysostomi est, Ego ex cera amo picturam pietatis ergo factam.] Et Petrus Valerianus lib. 10. prædictum canonem latinè in sensu affirmativo traduxit. Tertiò respondetur per Adrianum Papam in epist. ad Tharasium Patriarcham dist. 3. can. Sextam Synodum, & clariùs apud Baronium ad ann. 785. fol. 370. litt. A. & seqq. impress. Vaticanæ. Canonem præfatum amplectitur Papa Adrianus, ubi dicitur: [Etiam in imaginibus &c.] per quam particulam, cum ex sui natura conjunctiva, & ampliativa, non verò taxativa, & exclusiva ea sit; ideò non intelligitur excludi Agnum Dei depictum. Quartò dicimus non esse ibi sermonem de hujusmodi *Agnus Dei* ex cera &c. sed de illis ad latus Præcursoris depictis. Nec sanè credibile esset, Synodum talia sacra numismata prohibuisse, in quibus semper, & ab antiquo magna devotio extitit; legimus enim apud Zucchium in historia Moguntiæ, Gregorium Magnum Theodolindæ Regis Agiulfi uxori bina numismata sacra Agnus Dei misisse auro alligata, quæ adhuc in ea Civitate conser antur. Paschalem item primum, qui regnavit ann. 817. idest, post sæculum circiter ipsius Adriani, non tam recenter jussisse tales figuras Agni Dei formari, sicut adhuc in musivo effigiatæ videntur in Transtiberina S. Cæciliæ Ecclesia, & in Sacello S. Praxedis sui Cardinalatus titulo, ubi Jesu Christi Columna colitur, in qua alligatus & flagellatus fuerat. Refert prædictus Bonardus, Sextam Synodum ideò hoc prohibuisse, ne cogerentur fideles judaizare; sed tale periculum in illo sæculo extitisse, nullibi legitur; benè tamen hoc periculum in primitiva Ecclesia fuisse noscimus. Nec majus esset motivum, Christum sub typo Agni, quàm Spiritum Sanctum sub figura Columbæ prohibere dipingi; vel idem scrupulum esset Agnum dipingere, ac in Missa proferre *Agnus Dei qui tollis &c.* Quandoquidem utroque modo deciperentur idiotæ: sicuti cuidam rudi semel accidit, qui dùm non poterat addiscere aliquam partem salutationis Angelicæ, fuit instructus vulgari sermone recitare hanc precem, nempè, *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere mei:* elapso verò anno non ampliùs dicebat *Agnus*, sed *Aries Dei*, stultè obstinando, quòd post annum non poterat amplius dici *Agnus*, sed *Aries* potiùs, dùm anniculus jam erat. Quo verò ad ritum consueverant numismata hæc sacra distribui antiquitùs, ut Amalarius scribit, infra Octavam Paschæ, ac variè in variis temporibus consecrabantur, ut habetur penes dictos Bonardum, Tobiam Coronam, Josephum Pamphilum, Honuphrium Panvinum, & Josephum Mariam Suaresium, qui omnes de hac materia egerunt ‖ Sed hodie Papa solet hæc numismata cerea primo anno sui Pontificatus benedicere, deinde in quolibet septennio ad Octavam Paschæ. Rev. tamen Sacrista auxilio Clericorum, & Religiosorum ea ante annum præparat, ac Pontifex in feria tertia Paschæ indutus amictu, alba, cingulo, stola, & mitra aquam benedicit, infundens balsamum, & chrisma, dicitque aliquas preces in Cœremoniali præscriptas, deinde linteo præcinctus, cum Cardinalibus similiter assistentibus, immergit illa in aqua benedicta, ac extracta, extenduntur supra munda mantilia, ut exsiccentur, ibique Papa ea denuò benedicit. Posteà in capsis reponuntur, & conservantur usque ad Sabbatum in Albis, quo die, dicto in Missa *Agnus Dei*, & peracta communione, tunc Subdiaconus accedit ad ferendum pollubrum his numismatibus refertum, præcedente Cruce, & ad portam Sacelli Pontificii perveniens, alta voce hæc verba intonat: [Pater Sancte, isti sunt Agni novelli, qui annunciaverunt vobis Alleluja; modo veniunt ad fontes, repleti sunt charitate Alleluja.] Eadem verba replicat in medio Sacelli, & tertiò tandem ante solium Pontificium: quæ postmodum Papa Cardinalibus primò distribuit, qui intra eorum mitras ea recipiunt, & successi è donantur Episcopis, aliisque Prælatis. FR. Has cœremonias S. Gregorium instituisse narrat Walfridus cap. 22. quarum significationes exponit Albinus Flaccus de divin. Offic. ‖ Virtutes verò hujus Agnus Dei in his versibus referuntur, quos unà cum tribus similibus numismatibus Græcorum Imperatori dono misit Urbanus V.

Balsamus, & munda cera cum chrismatis unda,
Conficiunt Agnum; quod munus do tibi magnum.
Peccatum frangit, ut Christi sanguis, & angit.
Prægnans servatur simul, & partus liberatur.
Dona defert dignis, virtutem destruit ignis.

Por-

Portatus mundè, de fluctibus eripit undæ.

In sacris solummodò constituti possunt ea tangere, Azor cap.9. quæst.31. eaque coloribus ornare sub pœna excommunicationis, ex Const. Greg.XIII. de anno 1572. prohibetur. Imò nec vendi ex decreto Cardin. Vicarii à Ricciullo relato lib.1. Lucubr. Eccles. cap.9. num.8. Vide *Numisma sacrum*.

AGON, græca vox ἀγών, quæ conflictus actum, locum, & aliquando ejus spectatorem significat. [Omnis, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, 1. Cor. 9.] Sic etiam dicebatur luctator *Agonista*, & *Agonotheta*. Nos *Agonizantes* vocamus constitutos in ultimo conflictu separationis animæ à corpore, pro quibus piæ Sodalitates utriusque sexus introductæ sunt, in eorum spirituale auxilium, quæ pietas esset ab omnibus amplectenda; dùm illo tandem auxilio omnes indigebimus. Antiquitùs Missa, quæ nunc *Defunctorum* dicitur, in agoniæ statu dicebatur. Vide *Offertorium*.

AGONISTICI, hæreticalis ramus Donatisticæ sectæ in Africa, qui pervagantes ad Castella, & loca per diversas nundinas, fingendo se justitiæ ministros esse, varia scelera committebant. [Præcones per vicina loca, & per omnes nundinas misit Circumcelliones Agonisticos nuncupans. Optat. Milev. lib. 3. [Vocati fuerunt Montenses, præcipuè Romæ, quia eorum Ecclesia erat in montibus: Item dicti sunt Circuitores, Coropitæ, Catropitæ, Catopisci, & Cotopitæ. FR. Sed hæc duo postrema nomina potiùs à Scotopiscis corrupta sunt, qui sectæ Bonosianæ erant. Vide *Bonosiani* ‖ Circumcelliones etiam *Monachi errantes* dicebantur. Isid. lib. 2. de Eccles. Vide *Circelliones*.

AGONISMA. FR. vox græca ἀγώνισμα, palmam, & præmium in conflictu acquisitum, haud quidem conflictum significat, ut existimavit Vocabul. Eccles. Author; potest tamen per translationem intelligi Triumphus, & Victoria.

AGONOTHETES, græca vox Ἀγωνοθέτης, Præsidentem, & Judicem Athletarum significans. [Agonothetes Deus vivus est: Xystarches Spiritus Sanctus. Tertull. in epist. ad Martyres,] & alibi idem; [Contra de nobis dicitur, sic currite, ut comprehendatis: non est invidus Agonotheta noster, nec alterius palmam alteri parat ignominia: omnes athletas suos desiderat coronari.] FR. dicitur etiam latinè Agonotheta; ita Spartianus in Adriano Cæsare, de eo inquit: [Multa in Athenienses contulit, & pro Agonotheta resedit.]

AGRARIUM, scilicet, tributum de agris solvendum. [De colonis, vel servis Ecclesiæ qualiter serviant, vel qualia tributa reddant, hoc est, agrarium, provideat hoc Judex. In constit. Bavariæ cap.1. tit.3.] Hoc tamen nomen penes Græcos imperatoriam navem significat. [Remiges, qui in eo dromio ex agrario Imperatoris erant. Const. de admin. Imp. cap.51.

AGRIMENSOR. FR. Geometra, qui campos mensurat, & dividit. [De finibus quæstionem, agrimensoris definitione, illam prospeximus finiendam. De Præscriptionibus, cap.9.

AGUITANIA. FR. pro Aquitania Galliæ provincia. In privileg. Caroli Magni penes Torrigium de Vatican. Crypt. in secunda impress. pag.507. & seqq.

AGYRTAE, Circulatores, Circumforanei, Mendici, & similes vulgivagi: vox græca, Ἀγύρται, quæ formatur à verbo ἀγύρω, quod congregare, & adunare significat. [Viles enim de plebe homines agyrtæ. Asterius Amaseæ Episcop. homil. in festo Kalen. FR. Calepinus etiam præstigiatores significare docet.

AHORI, immatura morte extincti, græca vox ἄωροι, quæ immaturè, & ante tempus significat. [Itaque invocantur Ahori, & Biothanati. Tertull. de anim. cap.57.] De Biothanatis. Vide suo loco, in quo etiam sensu. Vide. *Orama*.

ALA. FR. tabella, in qua juxta Græcorum ritum erat forma ordinationum scripta, quæ incipit: Divina gratia &c. [Patriarcha verò manu sinistra alam accipiens legit. In Archieratico, part.7.]

ALABARCHES. Vide *Halabarches*.

ALABARUM. Vide *Labarum*.

ALABASTRUM, in Matth. cap.26. non significat marmoris genus; hoc enim non frangitur, sicut Magdalenæ alabastrum: quare S. Epiphanius putat fuisse vitreum vas sine ansis, nam ἀλάβαστον sonat græcè sine ansis: ansas ipsi vocant λαβὰς; unde particula negativa ἀ præposita, non ansatum significat. Confirmatur ex græco Rituali, ubi dùm agit de Chrismatis Sacramento, ait, [Primus Sacerdos unguentum illud gestans in alabastro, idest, vase vitreo minimè ansato.] FR. confirmatur ulteriùs ex versione ejusdem S. Epiphanii, qui græcè urceolum vitreum habet. Quare existimanda est manifestè apocripha traditio illa à Baronio ex Svida relata ad ann. 32. num.29. quòd Magdalenæ vas ex alabastro Imperatori Constantino Magno traditum fuisset, & positum deindè in Constantinopolitano foro; dùm clarè ex Marco habemus fractum illud fuisse, cujus fractionis significatum explicat Gloss. in cap. Quantumlibet dist.1. de pœnitentia, ubi sic ait: [Fractio alabastri significat fractionem Corporis Christi in cruce per passionem, cujus odor totam domum, idest, Ecclesiam universalem implens, mortuos vivificat, quia fama passionis per totum Orbem diffusa, peccatores credentes justificat.]

B 2 Hoc

Hoc nomen variè scribitur, scilicet, *Alabastrus*. Vulpian. in l. argumento, §. mundus, ff. de aur. & argento legato. Item *Alabastrum*. Martial.

Quot Cosmi redolent alabastra, ferique Deorum.

Item Alabastrites. Plin. lib. 36. cap. 8. [Hunc aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cavant ad vasa unguentaria, quoniam optimè servare incorrupta dicitur.] & cap. 10. lib. 37. Idem [Alabastrites nascitur in Alabastro Ægypti, & in Syriæ Damasco] Alabastron Civitas in Ægypto, deindè *Arsinoe*, & posteà jam *Memphis* dicta, ut testatur idem Plin. cap. 9. lib. 5. Reperitur etiam flumen in Græcia Alabastros vocatum, ibidem cap. 3. Item latinè lapis prædictus dicitur etiam *Alabaster*. [Quibus etiam Alabaster plenus unguenti putrescere videtur, ut etiam refert Nonius Cic. in Academ. 2.] Itaque pro lapideo Magdalenæ alabastro facerent tum Plinii, tum Ciceronis authoritates, quum antiqui pro unguenti conservatione uterentur, sicut peccatrix illa eo usa est, nardo pleno; undè idem Plinius cap. 2. lib. 13. ait benè nardum in alabastro conservari. Vide *Pisticus*.

Alalagmus, ἀλαλαγμός, vox lætitiæ, quo vocabulo Origenes homil. 7. in Joan. utitur ad significandam acclamationem Militum, ut ea animositate, & vigore in conflictu confirmentur, à græco verbo Ἀλαλάζω, quod fremere, & stridere sonat, adinstar Turcarum, in terrorem adversariorum. FR. *Elelegmus* fortassè scribendum est potiùs. Nam Eleleis erat mulier bacchans. Ovid. 4. fast.

Nunc feror, ut Bacchi furiis Eleleides actæ,
Quæque sub Idæo tympana colle movent.

Et Eleleus unum ex Bacchi cognominibus ab ἐλελίζω, & non ἀλαλάζω, græco verbo fit, quod vociferari significat. Calepinus in dict. *Eleleis*, & *Eleleus*. Ejus antithesis. Vide *Ololygmus*.

Alani. FR. sunt feroces illi populi Europæ devastatores, qui deindè cum Gothis conjuncti, ac eorum reliquiæ in Catalaunia reductæ: ab eis regio illa tale nomen habuit, idest, *Gothalani*, & corruptè *Catalauni*. Blon. decad. 1. lib. 7. Originalem Alanorum regionem in Dacia collocat Julius Capitolinus, in Scythia ad Imaum Ptolomeus, in appendicibus Caucasi montis ex parte Orientalis oceani Anastasius. Vide *Zichachorium*. De Gothis fusè Jo. Ludov. Vives in præfat. ad Comment. in D. Augustin. de Civit. Dei.

Alapa. Vide *Salapitta*.

Alare, verbum nauticum. Vide *Ololygmus*.

Alastor. Arrogans, & superbus, græca vox Ἀλάστωρ. [Etiam catelli, ò Alastor, comedunt micas, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Asterius Episc. hom. de divite, & Laz. ita illum superbum Epulonem appellans. Item penes Græcos Reum propriè significat, apud Plutarchum furia est: ideò Del Rio agens de variis malignorum spirituum nominibus, utitur hoc vocabulo *Alastor*, ad significandum dæmonem in destructionem, & vindictam paratum.

Alba, sacrum indumentum, vocatum etiam *Camisia*, *Poderis*, à græco vocabulo ποδήρης, quia ad pedes usque extenditur. Item dicitur Tunica linea, Supparum, linea Dalmatica, eo quia ex lino albo confici debet. Græci tamen ex serico vario colore, ferèque cœlesti utuntur, & præcipuè eorum Episcopi. Vide *Sticharium*. Quo colore ex antiquis Romæ musivis picturis apparet etiam Papam usum fuisse; sed revera erat hæc tunicella ab alba distincta, quæ albæ superinduebatur, ut suo loco dicemus. Ante amictum Ambrosiani, & Maronitæ, albam induunt. De alba nigri coloris habetur in Sacerdotale Alberti Castellani, ubi in die Parasceve talia disponit: [Parantur etiam quatuor Sacerdotes, vel duo ad minùs induti camisiis nigris cum amictu & cingulo ejusdem coloris.] Antiquitùs adsuebantur textilia frusta in manicis, in pectore, humeris, & fimbriis albæ, quem usum adhuc retinent Regularium Ecclesiæ, & Pontificia Cappella, quod etiam ponitur in amictu à Regularibus. S. Bonifacii Ferentinatis Episcopi alba, in Cathedrali Viterbien. asservata, habet hæc frusta attalica, ac etiam in ejusdem amictu similiter, in quo gothicis litteris, minutisque margaritis pulchrè *Tetragrammaton* efformatur, nomen illud, scilicet, Dei ineffabile, alludens ad id, quod summus Judæorum Sacerdos in fronte gerebat. Quo ad varia ejus mysteria. [Poderis vulgò alba dicta, perseverantiam significat. Alcuin. de divin. offic.] Alludit ad vestem candidam, qua delusus fuerat Christus in conspectu Herodis. D. Thom. quæst. 40. art. 7. & Innoc. III. lib. 1. de myst. missæ cap. 51. [Hanc vestem (ait) in veteri Sacerdotio strictam fuisse describitur, propter spiritum servitutis in timore, in novo larga est propter spiritum adoptionis.] FR. An Poderis sit idem, ac Polyris. Vide *Polyris*. Etiam apud Gentiles reperiebatur tunica, *Alba* appellata, ut apud Trebellium Pollionem in vita Claudii Imper. inter alia, quæ eidem Claudio, antequam ille imperasset, Valerianus ejus antecessor subministrabat Albam subsericam unam. Poll. in vita Claudii, ubi extat epist. Valerian. ad Zozim. Item Alba gemma sic appellata. Vide *Albula*.

Albaverae, candidissimæ gemmæ circulis aureis devinctæ. [Rete totum gemmis albaveris,

ris, & bullis aureis. Anastas. Bibliothecar. in Venedict. III.] Ab albedine ita dictæ. Vide *Albula*.

Alberanum, pergamena charta, ab albedine ita appellata. [Alberanum verbis sequentibus inscriptum invenerunt. In vita S. Jacobi Episc. Trantasien.] Hodiè tamen per Alberanum scriptura partium conventionis communiter intelligitur.

Albergare. FR. Hospitare significat, dicitur etiam Arripergare. Bull. Casinen. tom. 2. constit. 60. & 68.

Albergaria. FR. Solutio ex pacto debita pro comessationibus. [Aliis, quæ pro sua voluntate transferre præsumunt, fodrum, albergarias, regium, & similia, tanquam à propriis rusticis ab Ecclesiis extorquentibus, de Jurepatron. cap. Prætereà quoniam. Vide *Collecta Census*. Fodrum est collecta quædam ab Ecclesiarum patronis imposita, quæ in Lombardia frequentabatur. Gloss. in d. cap. prætereà. Regium est Regibus debitum. Gloss. ibidem. Itèm Albergaria est obligatio hospitandi milites. Sigon. de Regno Italiæ lib. 7. In Bullario tamen Casin. tom. 2. const. 6. quodlibet diversorium intelligitur. Reperiuntur etiam in eodem significatu *Aribergare*, *Aribergari*, *Aribergaria*, *&* *Arripergare*.] Bull. Casin. tom. 2. const. 68. & 71. Sed verba sunt corrupta ab *Albergare*, *&* *Albergaria*. Vide *Pandochæum*.

Albergia, idem vocabulum ut supra, quod Diversorium, seu Refectorium in statutis Equitum Hierosol. significat. FR. quæ refectoria sunt septem in Melitensi Conventu, separatim pro septem nationibus, quas septem linguas vocant. Prima pro Provincialibus Galliæ; secunda Alverniæ, & Delphinatus; tertia Franciæ dicitur, in qua Aquitani, & Campani Galliarum ingrediuntur; quarta Germaniæ, quam ex gratia Poloni participant; quinta Italiæ; sexta Aragoniæ, cui Catalani & Balearici associantur; septima Castellæ, & Lusitaniæ simul. In prædictis Albergiis unaquæque Lingua, seu Natio, nedùm ad comedendum, sed ad reliqua eorum negotia consultanda congregatur. Sic etiam habent Cappellas in Ecclesia Conventuali separatas, in quibus accedunt segregatæ hæ Nationes ad præstanda eorum vota pro electione M. Magistri in Conclavi.

Albula, quædam gemma à colore ità appellata, fortasse Beryllus. [Tres annulos transmisi, duos cum hyacinthis, & unum cum albula. S. Greg. in Reg. lib. 12. ep. 7.] Vide *Albaveræ*. FR. apud Ælium Lamprid. hæc gemma *Alba* dicitur: [Pisum cum aureis &c. fabam cum electris, orizam cum albis exhibens. Albas prætereà in vicem piperis, piscibus, & tuberibus conspersit. In Eliogabalo.] Ubi Casaubonus has albas gemmas margaritas fuisse existimat, & pro se Tertullianum adducit, dicentem: [Rubentis maris grana candentia:] quæ verba non suffragant. Item Salmasius ibid. contra seipsum, Anast. Biblioth. in Nicolao I. adducit, ajentem: [Patenam purissimam cum diversis lapidibus albis, prasinis, & hyacinthinis.] Margaritæ enim nequeunt lapides appellari. De gemmis candidis, quæ multæ reperiuntur. Vide Plin. lib. 37. cap. 10.

Album. Vide *Asprum*.

Album Praetoris. FR. [Adinstar edicti in albo prætoris. Clem. de judiciis, cap. 1.] Locus erat dealbatus, ubi edicta prætoris affixa erant. Gloss. ibidem.

Alchimistae. FR. [Spondent, quod non exhibent, paupetes Alchimistæ. Extrav. comm. de crimine falsi.]

Alchimitus. FR. [Et non aliàs alchimitum fornacis ignem vulgum ignorantem eludant. Extrav. comm. de crimine falsi.

Aldermannus, vox Saxonica Senatorem significans. In vita S. Inæ Saxoniæ Regis: [Ego Ina Dei gratia Saxonum Rex exhortatione Episcopi mei, & Aldermannorum meorum.] Senem propriè significat.

Aldia. FR. Mulier subdita. [Tradimus cum omnibus &c. servis, & ancillis, Aldiis, & Aldiabus, colonis, & coloniabus. In quodam privil. Caroli M. apud Torrigium de Vatic. Cryptis, impress. 2. pag. 507.] Ubi idem Torrig. notat *Aldium*, & *Aldiam* in conditione differre à servis, seu mancipiis, & colonis; vult tamen eosdem esse ac clientes, & comites, italicè *Massari*, & *Socciti* dicti. Vide quæ nos in dict. *Catipanus* notavimus. Vide etiam l. Aldiones. Qua lege Aldiones, & Aldiæ vivere debent, l. si Aldia de furtis, & Bull. Casin. tom. 2. const. 49.

Aldiana. Vide *Aldius*. FR. Item reperitur. *Aldiantia*, & *Aldialis*. Bullar. Casin. tom. 2. const. 20.

Aldius, & *Aldio*, servus factus liber, cum hypotheca aliqua servitutis erga dominum, cujus filius *Aldio*, & filia *Aldia*, & *Aldiana* dicebantur: omnia hæc nomina in donatione Henrici I. pro Navarræ Ecclesia leguntur. [Cum servis, & ancillis, aldionibus, & aldianis. Baron. an. 1014.] FR. Tu verò Lector, an Torrigius, seu hic F. meus meliùs hanc vocem explicaverit, judica, & consule præter adductas authoritates, l. si quis per murum, de furtis, l. Aldiones, & Bull. Casinen. passim. Vide *Illadiones*. Dicitur etiam *Aldiaricia*, & *Aldiaricius*. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 5.

Alexander Papa VII. Vide *Birrus*. *Calix*.

Alexandrum Magnum sub aquis in profundum maris fuisse, Hieronymo incredibile videtur. Vide *Colimpha*.

Alias. FR. pro *Aliò*, frequenter apud Cypr. præcipuè de Stell. & Mag. [Delusum se Herodes conqueritur, cum Magos aliàs compererit divertisse.] Idem de Ablut. ped. [Et

quasi extasis teneat eos, vel mens aliàs rapta.

ALIENIGENA. FR. sumitur nonnunquam pro hæretico, can. cave. 28. q. 1.

ALIPTA, græca vox ἀλείπτης, qui oleo Athletas ungebat; & per translationem hoc vocabulo usus est eleganter Nazianzenus, quando tali epitheto Sanctos Confessores celebravit, qui pro fide variis tormentis cruciati fuerant, ac tandem vivi evaserant, quorum exemplo, & exhortatione cæteri fideles ad martyria sustinenda confortabantur, animoque induebantur: [Hanc Athletarum nostrorum plerique superarunt, alii ad mortem usque dimicantes. ideò, videlicet, relicti, ut victoriæ suæ essent superstites, nec in ipso certamine animam efflarent, sed aliis virtutis aliptæ, vivi Martyres, spirantes columnæ, tacitaque præconia relinquerentur. Orat. in laud. S. Basilii.] FR. hoc encomiastico epitheto à Græcis Andreas Cretensis Archiep. celebratus est, propter compositionem illius magni canonis, quo peccatores ad pœnitentiam confortavit, & ad superandos spirituales conflictus exhortatus est. Ideòque in feria v. post Dominicam v. Quadrag. ut Rituale Græcorum præscribit, legebatur, & *Triodium* dicebatur. Aberrat ergo Vocabularii Ecclesi. Author, qui hoc nomen *Plagarum sanatorem* interpretatus est. Vi de *Dominica Orthodoxia*. In quo sensu Vopiscus in Saturnino dixerat: [Qui se Christi Episcopi dicunt. Nemo illic Archisynagogus Judæorum, nemo Samarites, nemo Christianorum presbyter, non Mathematicus, non Aruspex, non Aliptes.

ALITHYNUS. Vide *Alythinus*.

ALLEGATIO. Vide *Prosecutio*.

ALLEGO, pro eligere: [Nisi is, quem Deus allegisset, cuique manus per Catholicos Episcopos fuisset imposita. Lucifer Caralit. Episc. pro D. Athanasio.]

ALLEGORIA, græca vox ἀλληγορία, sensum diversum significat, nempè, dùm aliter ac sonat verbum intelligendum illud est, sic exempli causa in Exodo; sanguis super utrumque postem, & in superliminaribus positus, liberationem fidelium à diaboli servitute per sanguinem Christi veri agni immaculati significat. Vide *Anagogia*.

ALLELUJA, hebraica vox, quæ *Laudate Deum*, seu *Laus Deo* significat: nam *Allelu*, laudate cum jubilo; & *Iah* est unum ex Dei nominibus, quod *Qui erit* sonat. Tempore Damasi Papæ in latina Ecclesia introductum fuit ex Jerosolymitana, & non ex græca Ecclesia, sicut aliqui perperàm existimant, id Gregorio Magno attribuentes, qui tamen ab ista calumnia lib. 7. ep. 63. se defendit, contra nonnullos dicentes ipsum in Romanam Ecclesiam græcanicos ritus introduxisse: licèt verum sit, quòd ipse nedùm quidem tempore Paschali, sed per totum annum cantari decrevisset, ut refert Baronius ad ann. 384. num. 27. & non semel in anno, ut Sozomen. lib. 7. hist. Eccl. cap. 19. errando dixerat: imò in funeralibus quoque *Alleluja* canebatur, ut ex epist. D. Hieronymi ad Oceanum missa liquet: ubi de exequiis Fabiolæ scribens, ait: [Sonabant psalmi, & aurata tecta Templorum in sublimi quatiebat Alleluja.] Quod retinent in funeralibus adhuc Græci. Undè & in funeralibus Agapiti Papæ in Urbe Constantinopolitana celebratis ex quodam m. s. Biblioth. Vatic. num. 1538. conservato, habentur hæc verba: [Aderant diversarum provinciarum numerosissimi Episcopi, & Sacerdotum, Monachorumque chori penè Urbem impleverunt. Tota ad funus ejus Byzantium turba convenit: sacrilegium putabat, qui non tali Pontifici ultimum reddidisset officium: sonabant psalmi, & excelsa tecta domorum reboans in sublime Alleluja quatiebat.] Celebratur hic Pontifex præcipuè propter depositionem à Patriarchatu Antimi hæretici, in cujus loco propriis manibus consecraverat Mennam, cum anno 536. ad Justinianum Imperatorem pro pacis tractatu cum Theodorico Italiæ Rege ivisset. Itaque hunc solum Pontificem suis manibus Patriarcham consecrasse legimus. In Officio Gothico, seu Mozarabico adinstar Græcorum ritus habetur in exequiis *Alleluja*. Idem Gallicanam Ecclesiam observare ait Baron. ad ann. 590. Nunc verò latinus ritus in signum mœstitiæ simile canticum omittit, de consecr. dist. 1. & Concil. Tolet. XIV. can. 10. sicut & jam ex Alexandri II. jussu non dicitur à Septuagesima usque ad Sabbatum sanctum; nam in hoc tempore mœsta primi Protoplasti memoria incipit, c. hi duo. de consecr. dist. 1. Vide *Septuagesima*. Eumdem Pontificem bis replicari ad Vesperas præcedentis Sabbati Dominicæ Septuag. ordinasse. Baron. ad ann. 1073. refert. Item nec dicebatur in Circumcisionis die. Vide *Circumcisio Domini*. Quando Alleluja omittitur, in antiphonis habentibus Allel. in fine, ejus loco dicendum est, *In æternum*, Jo. Belet. de divin. off. cap. 79. Quod tamen non observatur in Officio privato. [In Africanis autem regionibus (Isidorus ait) quòd non omni tempore, sed tantùm Dominicis diebus, & quinquaginta post Domini Resurrectionem Alleluja cantatur pro significatione Resurrectionis, & lætitiæ, lib. de divin. offic. cap. 13.] seu, ut eruditè Beda, ad denotandum communem fidelium consensum confessionis Christianæ in hac vita, & in futuro pacem, atque concordiam. Vide *Laus tibi Domine &c.* Quarè Ecclesiæ, & Nationes totius universi, quæ linguis tam variis Creatorem celebrant in officiis, ac ritibus diversis, hanc hebraicam vocem nihilominùs tenaciter conservant. [Quod ideò fit (subjungit Beda) ut per talis consonantiam devotionis, omnis admoneatur Ecclesia, quia & nunc in una fidei con-

confessione, & dilectione Christi consistere debeat, & ad illam in futuro patriam festinare, in qua nulla est diversitas linguarum, homil. in 1. Dom. post Pentecost.] Tandem hebraicè canitur, ut in Missa adhibeantur tres illæ linguæ, Hebraicæ, scilicet, Græcæ, & Latinæ, quibus scriptus fuit titulus in Cruce Domini, Gem. de antiq. rit. Missæ lib. 1. cap. 91. Non additur *Alleluja* in antiphonis B. M. Officii, quod canitur in choro tempore Paschali, Congregat. Rit. 28. Mart. 1626. Benedictini Monachi antiquitùs tantùm tempore Quadragesf. omittebant Alleluja. Hodie tamen ritui Romano in hoc conformantur. *Allelujaticum melos* appellavit B. Victor Africanus lib. 1. de persecutione Vandalica: [Lector unus pulpito sittens Allelujaticum melos canebat.] Prima die Januarii ex decreto Concil. Tolet. cap. 10. non canebatur *Alleluia*; nam in hoc die jejunabat Ecclesia, ac celebrabat Litanias, ut Gentilibus sese opponeret, qui tunc ad crapulas, & oblectamenta incumbebant. Ex eadem causa fortasse non canunt Græci *Alleluja* in bacchanalium hebdomada ex Triodii dispositione, exceptis fer. III. & VI. In Sabbato sancto, celebrante Pontificaliter Episcopo, Subdiaconus peracta epistola, antè osculum manus, dicit [Reverendissime Pater annuncio vobis gaudium magnum, quod est Alleluja.] Inde Episcopus juxtà rubricam ter intonat Alleluja, Cæremon. Episc. lib. 2. cap. 27. In tribus antiph. III. Noct. & signanter in Apostolorum nocturno tertio additur *Alleluja*, ad denotandum tertium Euangelicæ gratiæ statum, ita Amalarius cap. 59. de Ord. Antiph. Quare in Dom. III. Adventus dicatur Alleluja. Vide *Adventus*. Scribit Sanctus Epiphanius, ubi de vita, & moribus Prophetarum agit, quòd primus ad canendum *Alleluja* fuerat Aggæus Proph. quando, nempè, completam viderat structuram novi Templi. In primitivis Ecclesiæ temporibus non solùm hoc jubilationis canticum intrà Ecclesias, sed extrà in sæcularium ore etiam audiebatur, ac de festivis nautis Sidonius lib. 2. epist. sic cecinit:

> Curvorum hinc chorus heliciariorum,
> Responsantibus Alleluja ripis,
> Ad Christum levat amicum Celeusma.

Ubi *Celeusma* nauticum canticum subaudit: ac de Agricolis: [Arator stivam tenens Alleluja decantat.] D. Hieron. epist. ad Marcell. inquit: Britanni anno 492. nuda fide armati, à Germano Episcopo ità instructi, non aliis armis parati, sed sola triplici prolatione cantici *Alleluja* profuderant, & superaverant inimicorum exercitum. Polyd. lib. 3. Ante nolarum usum solitum erat Monachos hoc Cantici signo ad chorum pro divinis precibus conclamari. [Post Alleluja cantatum, quo signo vocabantur ad collectam, nulli residere licitum erat. Hieron. ep. 27. ad Eustoc.] FR. Franciscus Alvarez in suo Itinerario cap. 41. refert monasterium in Æthiopia inveniri hoc titulo *Alleluja*, nuncupatum, quia in diversorio illo Eremita quidam non modicæ sanctitatis audiverat ab Angelis hoc canticum: inde Superiorem Monasterii illius, quod tunc de novo erigebatur, ut illud *Alleluja* appellaret rogavit.

ALLIAMENTUM. Alliatum condimentum, [& pro varietate gustus nostrorum quoque condimentorum alliamenta delectant]. Hieron. epist. 151.

ALLOCES. Intervalla digitorum in pedibus. [Dum liciis olei liquore delibutis, digitorum articulos, & palmarum pollices obvolverunt, simulque pedum alloces truciter adnecterentur. Aldhelm. cap. 19. de S. Basilica.] græca quidem vox ἄλοκες, quæ sulcos significat.

ALLODIUM. FR. prædium, l. ut Episcopis de prohibitis nuptiis. Vide *Alodis*.

ALLOPHYLUS. Exoticus, Peregrinus, seu Alienigena. ἀλλόφυλος, diversæ nationis. Usus est hac voce Hieron. in epist. S. Paulæ. Tertullianus verò Philisthæos, aliasque infidelium nationes ita vocavit: [Nam temporibus Machabæorum Sabbatis pugnando fortiter fecerunt, & & hostes allophylos expugnarunt, advers. Jud. cap. 4.] FR. *Allophylli* dicuntur etiam *Gargangi*, l. omnes gargangi, de Advenis. Allophyli populi. Vide *Philistæi*.

ALMA REDEMPTORIS. Antiph. in honorem B. V. composita ab Hermanno Contracto, qui floruit anno 1054. Durand. lib. 4. cap. 22. & Romæ in Ecclesia E. M. V. illam primò cecinit. Quando Offic. in B. M. Purificatione transfertur, prædicta Antiph. continuatur etiam per totam Octavam: hoc fiet, ubi cum Octava celebrabitur; Octava enim est ejusdem festi continuatio. Ita Sac. Rit. Congr. 1606. in Officio pro Carmel. Discalc. approbato. In subjuncta oratione, quæ dicitur post Nativitatem, omittitur clausula consueta, Qui tecum vivit &c. ad denotandum Christum non in sinu Æterni Patris, sed in brachiis maternis tunc existere. *Alma* penes Hebræos inter cætera Virginem, & latinè Sanctam, felicemque significat.

ALMITAS. Sanctitas, ac Beatitudo. [Erat siquidem carne nobilis; sed nobilior moribus, plenus Dei sapientia, sed opere non vacuus, pulchra facie, sed ditior almitate. In vita S. Adelhardi.] Legitur etiam *Almificus*; id est, sanctificans, quod ex sequentibus verbis colligitur: [Dum hic igitur almifica conversatione decertat, placuit supernæ pietati virtutem sui militis evidentibus ostendere signis. Flodoard. lib. 1. hist. Remen. cap. 3.

ALMUTIUM, seu *Almutia*, insigne indumentum Canonici, seu Beneficiati in aliquibus Cathedra-

dralibus, & Collegiatis; corrupta vox ab *Armo*, idest, humero, quamvis *Armus* de animalibus,& *Humerus* de homine dicatur; sed aliquando armus in homine dictus fuit: inde *Armutium* potiùs dicendum, ex eo quòd super armos feratur. Molanus tamen lib. 3. de Canon. cap. 5. & 8. putat à Theutonicis ità nominatum; lingua enim eorum *Vlde-mutsen*, Pileum seniorum sonat. Almutii usus antiquissimus à quinque jam sæculis est, quod ex hist. Tornacensi colligitur, in qua fit mentio antiquissimæ picturæ cujusdam Litberti Canonicorum Decani cum almutio super humeros: floruit hic anno 1050. FR. Erat almutium nigrum etiam Cardinalium insigne, vide per me addita in dict. *Clocca*, ubi falsi testes contra Alexandrum III. asserebant illum ex Conclavi exivisse in habitu Cardinalitio, & inter alia cum *nigro almutio*, quod evenerat de anno 1159. ‖ Fertur itaque almutium super humeros, adinstar Græcorum Monachorum, quando detegunt caput. FR. Sed Advocati Consistoriales, Auditores Rotæ, & similes in Cappella Papali, gestant illud in utroque humero ‖ Antiquitùs Canonici tempore divini officii ejus capucio caput tegebant, quod colligitur ex Concil. Basilien. [Et Ecclesias ingredientur non capucia, sed almutias, vel byreta tenentes in capite.] Sic etiam perspicitur in sepulcralibus lapidibus, præcipuè Romæ. Imò usque ad præsens in Gallia est in usu hæc cæremonia. Quare moris esse in aliquibus locis ait Jo: Connatus hist. Torn. tom. 3. cap. 51. quòd quando novellus Sacerdos est primam Missam celebraturus, tunc accedit ad Altare cum almutio in capite. Hodie tamen Cæremoniale Episc. lib. 1. cap. 18. præscribit, quòd: [Qui solent gestare almutium, cum assurgunt, à scapulis ad brachia dimittant.

ALOARIUS. FR. Alicujus facti approbator, Galli *Alover* dicunt.

ALODIS, & *Alodium*, hæreditas ab antenatis possessa. [Tam de alode, quàm de comparato. Marculf. lib. 2. cap. 7.] Clariùs tamen Hincmarus penes Flodoardum: [Cupiens cavere, ne census ipse deperiret, & villa in alodem verteretur.] Aliqui putant esse Belgicam vocem *Al-out*, quæ ea lingua per longum tempus possessum sonat; sed propriè significat liberam possessionem sine recognitione feudi, quæ alienabilis est, absque laudemii solutione, quod *Lod* Galli dicunt; Juris enim periti *bona allodialia* vocant illa, quæ sunt Principi hæreditaria, seu emptio libera ab ipsomet facta, ad distinctionem feudalium. Vide *Allodium*.

ALOGUS, græca vox ἄλογος, equus, idest, sine discursu. [Concedimus omnia indumenta, sed & dignitatem regiorum alogorum. In Constantini donat.] In rigore quodlibet animal significaret. FR. Undè *Alogator* Equitum Præfectus, ut *Protalogator* Equitum Dux dicitur ‖ Dicti etiam fuere *Alogi*, seu *Allogi*, idest, *sine verbo*, hæretici, qui verbum Divinum negabant, ideò nec Euangelium Joannis admittebant, nec Apocalypsim, lib. 24. quæst. 3. cap. 39.

ALTARE, seu *Altarium*, ædificium lapideum incruento sacrificio destinatum, ita dictum quasi *Alta Ara*, seu *Area*. Dicitur etiam *Ara*. Sed in rubricis *Ara* propriè sacratum, & portatile altare significat. [Aram quidam vocatam dixerunt, quòd incensæ victimæ arderent, alii à precationibus, quas Græci aras vocant. Valaf. de exord. Eccles. cap. 6.] seu [Ara dicitur quasi arida; quæ enim cremantur, aresiunt in cineres. Bless. serm. 4.] FR. *Altare* ab altitudine dictum, & penes Antiquos differentia erat inter *Altare*, & *Aram*; nam illud in superficie erat sacratum, hæc verò per omnia latera. Calep. in dict. Altare ‖ Significat Christum, ideò debet erigi in eminentiori Ecclesiæ parte. Gem. lib. 1. de rit. miss. cap. 122. Valaf. de reb. Eccles. cap. 6. Beda lib. de tabernac. Rupert. de divin. off. cap. 30. Antea ad significandam unitatem Christi, unicum erat in Ecclesiis Altare: id colligitur ex SS. PP. præcipuè ex S. Ignatio Martyre in epist. ad Philadelph. ideò Eusebius in Encomio pro Paulino Tyri Episcopo lib. 10. hist. Eccles. cap. 4. *Vnigenitum Altare* appellavit. Laudabilis tamen mos est erigendi plura Altaria in qualibet Ecclesia; nam tredecim in una erant tempore S. Gregorii, ut habetur ex ejus epist. 50. lib. 50. ad Pallad. Episc. Altare debet esse lapideum, can. Altaria si non fuerint lapidea, de Consecrat. dist. 1. Denudatio Altaris in Fer. v. Cœn. Dom. nuditatem Christi in passione denotat. Alcuin. de divin. off. Ordo Romanus de quadam mysteriosa cæremonia, quæ fiebat in fer. vi. Parasceue, mentionem facit, scilicet, ad illa verba Euangelii passionis [Partiti sunt vestimenta mea;] tunc duo Diaconi auferebant Altaris mappam, in quo sic denudato consumebatur Eucharistia à sepulchro delata. Canus ille abusus, quo à Sacerdotibus implorabatur divina vindicta, de quo Greg. Turon. de glor. Martyr. lib. 1. cap. 79. derogatus fuit in Concil. Tolet. XIII. can. quicunque 26. quæst. 1. Denudabantur enim Altaria, extinguebantur luminaria, ac tandem deserebantur divina Officia. In Ecclesia Ambrosiana denudantur Altaria in fer. 6. parasceves; cooperiuntur parietes velis sanguinei coloris. In prædicta feria v. lavantur Altaria hyssopi herba, vino, & aqua; hyssopus enim est symbolum unctionis Magdalenæ Christo exhibitæ, vinum, & aqua, sanguinem, & aquam de latere Crucifixi emanatum significat; & ideò Rupertus existimat meliorem observantiam esse illorum, qui diem mortis Christi imitantes, Altaria lavant

vant in feria vi. Romæ tamen in Basilica Vaticana, & Dominicani observant hoc in feria v. In Ecclesia græca Patriarcha solus hanc cæremoniam facit, & Metropolitani in eorum Ecclesiis, lavantes Altaria priùs cum aqua benedicta, posteà cum aqua rosacea ex præscriptione Euchologii. Aspersio autem Altaris, quæ aqua benedicta fit in Dominicis per annum, baptismum Salvatoris repræsentat; quæ tamen relinquenda est, quando expositum ibi erit Eucharistiæ Sacramentum, sic pariter nec Cruce signatur Altare in principio Euangelii Joannis in fine Missæ, cum ipsemmet Auctor benedictionum ibi adsit. Gavant. par.4. tit.19. in Rubr. Miss. Semper Altare osculatur Sacerdos antequam populum salutet, seu pacem tribuat; pax enim à Christo Domino in Altari effigiato sumenda est. In Altari, ubi Episcopus Diœcesanus celebravit, pro illa die nemini celebrare licebit absque ejus licentia, ut Sac. Concilia definivere; quod esset grave peccatum secundùm Canonistas, licèt aliqui tantùm intelligant, quando, scilicet, Diœcesanus solemniter celebrasset. Hanc observationem Græci extenduntetiam quoad simplices Sacerdotes, ita ut in eodem die ad unicum Altare duo Presbyteri nequeant Sacrum facere; quod approbatum per diversas ordinationes Pontificias censetur, quæ Latinos Episcopos admonent, ne Græcos in eorum ritu impediant. In majoribus Altaribus quatuor Basilicarum Urbis Patriarchalium nemini licet præter Papam celebrare, quòd solus Jacobus quidam S. Pauli Abbas ex privileg. Bonif. VIII. sub anno 1301. in epist.98. hanc facultatem pro Altari majori ejusdem Basilicæ habuerat, & illi Abbates hac facultate gaudent, qui Sacerdotii ordinem à Pontifice susceperint, ut dictum est in verbo *Abbas*. Et pro qualibet vice Cardinales speciali breve habilitantur, si super unum ex præfatis Altaribus celebrare velint. Imò antiquitùs in Sabbato quatuor temporum Decembris, quando Pontifex celebrabat in Altari S. Petri pro conferendis sacris ordinibus, ab hoc ad aliud Altare deducebatur: [Descendit Pontifex ab Altari (scilicet majori) & vadit ad S. Andream, ibi facit consecrationem, facta consecratione revertitur ad Altare, quia in hoc Altare nulla consecratio debet fieri, nisi de Romano Pontifice. Benedic. Can. S. Petr. Cæremonial. M.S. in bibliothec. Sanct. August. de Urbe.] Expositio Sanctissimi non deberet fieri nisi in Altari Majori, quia [Maximè decens est, ut in Altari, ubi Sanctiss. Sacrament. situm est, Missæ non celebrentur. Cæremon Episcop. lib.2. cap.12.] Quod non de privatis, sed de solemnibus sacris intelligendum, ut in Romæ Collegiatis, aliisque Ecclesiis per universum observantibus diligenter attenditur. In Altaribus pro Defunctis privilegiatis eorum Missa non est celebranda in duplicibus: Sac. Congreg. Rit. 24. Aprilis 1627. Priùs mos erat illud Altare circuire, ubi Sanctorum Reliquiæ requiescunt. [Postquàm sacra Martyrum loca venerabiliter circuivit. In vita Sancti Fulgen. Basilicam Sancti Galli ingressus, cum orando Altaria circuiret. In act. S. Othon.] FR. In Melitæ Conventuali Ecclesia, magna veneratione Icon B. M. V. *Philermi* nuncupata conservatur, quæ opus Divi Lucæ creditur, ac de illa traditur, quòd in Rhodo insula, ubi priùs erat, in quodam, scilicet, monte non longè ab Urbe, cum quidam Juvenis ardens Puellæ amore, qua nullibi frui poterat propter parentum custodiam, eam admonuisset, ut matrem deciperet, ac secum hoc Templum devotionis prætextu peteret, dumque ibi Mater orasset, ejus licentiam postularet, ut sola Altare illud devotè circuiret, ibique ab ipso Amante expectaretur. Quod sanè ita executum fuit. At Mater cum diù in Ecclesia expectasset, tandem ad posteriorem Altaris partem accessit inquirens filiam, quam in proci amplexibus, ambos tamen extinctos advenit. Inde Imago hæc B.M. & mons ille *Philermos*, idest *Amoris infælicis*, à Græcis appellati sunt !! Itaque antiquitùs, ad exercendam devotionem hanc, Altaria à muro erant separata, ut in vetustis Ecclesiis aspicitur, atque tenacissima cani ritus Graja natio, usque ad præsens, sic separata adhuc erigit Altaria: quod reverà tanta reverentia colit, ut ad illud accedere nusquam Laicis permissum sit. Quocirca jure Latinos reprehendit Balsamon, qui nedum Laicis quidem viris, sed etiam fœminis hoc permittunt. An non ille magis stuperet, si depravatos nostri sæculi mores admiraretur? Siquidem hodierna muliebris inverecundia tam audax effecta, ut ad latus quoque sacrificantis sedere non solùm, sed & cornicari delectetur, ubi nimirùm, cum timore, & tremore cœlestes ipsimet Spiritus assistunt. Quod tamen Ecclesiasticorum negligentiæ meritò imputetur, dum immemores Sancti Ambrosiani Zeli se ostendunt, per quem imperatoria ipsa Majestas à presbyterio exclusa fuerat. Sed redeundo, unde jam digressi sumus; mysteriosa erat cæremonia illa, quæ in nocte Natalis Domini fiebat: tribus nempè velis cooperiebatur Altare, idest, rubro, albo, & nigro; nigrum velum auferebatur in fine primi nocturni, & significabat obscuritatem temporis ante legem: album velum in fine secundi nocturni, & id in signum erat temporis legalis: rubrum in fine tertii, & ultimi nocturni, atque legis gratiæ symbolum erat: Jo. Belet. in rat. div. offic. cap.69. Durand. lib.1. cap. 3. Eadem cæremonia iterabatur ad matutinum Paschæ post quamlibet lectionem, cum non nisi unicum nocturnum tunc habeatur. In Hispania per totum quadragesimale tempus extenditur velum ante majorem aram, dum in ferialibus

bus recitantur horæ, & canitur Missa, nec retrahitur, nisi quando canitur Euangelium, in elevatione Hostiæ, & Calicis, & ad postremam super populum orationem. At in feria iv. majoris hebdom. penitùs aufertur ad illa verba Euangelii: [Et velum templi scissum est.] Diximus supra, Altare debere esse lapideum, ex eo, quòd lapidem angularem Christum significet, ex decreto S. Silvestri Papæ, ante cujus tempora ob continuas Ecclesiæ persecutiones ex ligno erat formatum, licèt idem Sanctus in Basilica Lateranensi collocasset ligneum Altare illud, in quo Apostolorum Princeps celebraverat; cautumque est à Successoribus, ne ulli liceret, nisi soli Pontifici Romano, ibi celebrare. Si non erit Altare omninò lapideum, sufficeret altariolum, seu lapis sacratus, quod Ordo Rom. *Tabulam itinerariam* appellat. Bonifacius VIII. cap. ult. de privileg. & cap. 12. in 6. *Viaticum*, & Balsamon *Antimensium* ad Concil. 6. can. 1. sive 31. vocant. Hæc postrema vox græca est ἀντιμήνσιον, idest, vice mensæ. [Antimensia non in omnibus mensis poni necesse est, verùm in iis tantùm, de quibus nescitur, an sacratæ sint, an non. Antimensia enim locum obtinent Altarium, quæ ideò consecrata sunt Antimensia. Ubi scitur Altaria consecrata esse, non opus est Antimensiis. Man. Patr. in resp.] FR. Quæ tamen apud Græcos ex tela erant confecta, ex illa, scilicet, quæ cooperiebat Altare in die consecrationis Ecclesiæ, & super quam continuò per octavam celebrabatur; deindè Episcopus in partes dividebat, Presbyteris distribuens, ut in defectu consecrationis Altarium antimensiis uterentur. Quorum consecrandi forma præscribitur in Euchologio græco. Sed aliquando pro corporalibus accipiuntur, vide *Corporale*. Altariolum igitur Latinorum ab Episcopo consecratum, erit lapideum cum Martyrum reliquiis, sine quo celebrare nemo potest, nisi Pontifex dispenset, qui inter alia privilegia Missionariis Propagandæ Fidei, in casu necessitatis absque tale Altariolo sacra conficere indulget. Debet ulteriùs hoc portatile Altare habere commodum spatium pro capacitate saltem Calicis, & Hostiæ; aliter esset peccatum mortale, secundùm Paludanum in 4. dist. 13. qu. 2. art. 3. concl. 1. Ang. Verbo Altare, Navarr. in Manual. cap. 25. num. 3. Alii tamen hanc opinionem limitant, affirmantes sufficere, si capacitatem haberet ad sustinendas majores partes Hostiæ, & Calicis. Syl. Verbo Altare, Tolet. lib. 2. cap. 2. num. 6. Azor. par. 1. lib. 10. cap. 27. quæst. 7. Suar. tom. 3. dist. 8. sect. 5. Prætereà quæritur, utrùm Reliquiæ de essentia, an de præcepto imponendæ sint: utraque opinio suos habet fautores. Verùm advertendum est, si ex dispensatione Apostolica Reliquiæ non fuerint ibi appositæ, celebrans osculando ante Introitum Altare, deberet tunc omittere illa verba: *Quorum Reliquiæ hic sunt*; & tunc osculatur, quando dicit: *Indulgere digneris*. Gavant. par. 2. tit. 4. in Rub. Miss. Cum hoc Altare portatile sit symbolum unitatis personalitatis Christi; ideò illud in duas partes divisum in modum libri Sacro inservire nequit. Vasquez tom. 3. disp. 233. cap. 2. num. 16. Fagund. lib. 1. cap. 22. num. 9. Ob eandem rationem ablato sigillo Reliquiarum consecratio deperditur. Si Ecclesia consecrata rueret, quamvis perderet consecrationem, non tamen ammitterent consecrationem Altaria stabilia, & multò minùs portatilia. At si Ecclesia remanet polluta ob emissionem sanguinis, aut humani seminis, tunc & Altare fixum pollutum existimatur; secùs verò portatile, cum illud, & non istud sit Ecclesiæ pars. Et è contra, si sanguis super portatile spargeretur, tunc cum eo tota Ecclesia polluta remaneret, in qua valet dici, verè effusionem accidisse. FR. Sed can. Si motum, de consecr. dist. 1. diversimodè disponit, ubi sic dicitur: [Si motum fuerit Altare, denuò consecretur Ecclesia; si parietes mutantur, & non Altare, salibus tantùm exorcizetur, &c. & can. de fabrica ibidem (inquit:) Atque in Ecclesiis combustis cum tabula consecrata, idest, Altari portatile licet celebrare, can. concedimus ibidem II. Antiquitùs sicuti nos celebramus anniversarium Dedicationis Ecclesiæ, ita etiam solemnizabatur Altaris anniversarium, quod colligitur ex August. serm. 252. de tempore. Cuilibet Altari assistit Angelus. Sophronius cap. 4. Prati spirit. Pridiè quàm pateretur S. Lucianus, ob Altaris carentiam supra proprium pectus consecravit. Et Theodoretus Cyri Episcopus ob eandem necessitatem, & ad instantiam cujusdam Sancti Anachoretæ supra Diaconorum manus Sacrum confecit, de quo in vita Patrum hæc habentur: [Cum autem longo tempore desiderasset videre offerri spirituale, & mysticum Sacrificium, rogavit, ut divini doni illic fieret oblatio: Ego libenter paravi, & jussi Sacramenta offerri; pagus enim haud longè aberat, & pro Altari usus Diaconorum manibus, mysticum, divinum, & salutare obtuli Sacrificium.] In quodam M.S. Pontificali antiquo *Metallum* Altare lapideum appellatur, ex eo quia hæc vox se extendit ad omne id, quod è visceribus terræ excavatur, cujus orationis verba sunt: [Supplices tibi Domine Deus Pater preces effundimus, ut metalli hujus expolitam materiam supernis sacrificiis imbuendam &c.] FR. An non potuerat esse ex reali, ac solido metallo Altare illud? Sed quia hìc nescitur ubi, & quale hoc M.S. cærelemoniale sit, ut ex contextu posset fortasè colligi materiæ qualitas, ideò in sola conjectura sisto. Altare aliquando significat Ecclesiam, seu decimas. Gloss. in lib. 3. tit. 25. cap. 3. decretalium. Vide *Prosthesis*, *Inaltaro*.

ALTARISTA, particularis Canonicus Basilicæ Vaticanæ, cui incumbit curam habere majoris Al-

Altaris ejusdem Ecclesiæ, & conservare pallia ei ab Apostolico Subdiacono tradita, illaque in vigilia Apost. Petri, & Pauli ad Altare illud superimponere, ubi deposita Apostolorum Principum corpora requiescunt; quæ pallia postmodùm Archiepiscopis conceduntur. Vide *Pallium*. Idem *Altarista*, fidem facit Episcopis ad limina sacra venientibus in quolibet triennio, seu pro Ultramontanis Præsulibus in quolibet lustro, ad quem etiam ter in hebdomada ad minùs cuncta illius Ecclesiæ Altaria spectat invisere. Imò facultatem habet ab Urbano V. & Innocentio VI. concessam, quòd possit eandem Basilicam cum aqua ab Episcopo benedicta reconciliare, quando per effusionem sanguinis, seu pollutionem ea violata fuerit. Ex nonnullis M. S. in Archivio ejusdem Ecclesiæ conservatis apparet, quòd de anno 1482. vocabatur *Altarius Canonicus*. FR. Hic successit in loco Assisiorum, ut dicemus in dict. *Assisii*. Altaris pallium. Vide *Antipetasma*, *Chorus*, *Sacramensa*, *Superaltare*.

Altaragium. Vide *Alteragium*.

Altatus, sublevatus, & in altum subvectus. [Jam ver decedit æstati, & per lineas sol altatus extremas, in axem scythicum porrigitur. Sidon. lib. 2. epist. cap. 2.] describit, scilicet, solstitium æstivum.

Alteragium, oblatio super Altare posita. [Assignabatur sexta pars illius existimationis in obventionibus alteragiorum. Matth. Paris. in vita Guliel. Abb.] Alii verò probabiliùs *Altaragium* legunt.

Alternitas. Alternativa. [Qui unica fervens in eum amoris charitate gaudebat, & dolebat mutua animi alternitate. In vita S. Adelardi Abb.] FR. Eadem phrasi usus est Accius apud Nonnium, atque *Vicissitas* pro vicissitudine dixit.

Altegrada. FR. Volucris Epitheton. [Ut bestia magis, quàm avis licèt pennata, brevi capite, protracta cervice, cætera altegrada. Tertull. de Veland. Virg.] Alii *Altegradiam* legunt. Quam aliqui Fulicam, alii Ciconiam, alii Ibim putant. Hæc avis, seu bestia credit se esse tutam à venatoribus, si caput abscondat: quod applicat Tertullianus ad illos, qui in Ecclesia loquuntur, & palmæ manu faciem abscondunt, putantes nullum eos videre.

Altipeta, quidquid ex sui natura petit in altum. [Levitas enim omnis altipeta est. Paulin. epist. 21. ad Amand.] FR. eodem modo Cic. Altivolans ait lib. 2. de Div. [Servat genus Altivolantium,] & Plinius cap. 19. lib. 10. *Altivolum* dixit. Sed *Altivolans*, & *Altivolus* de omni volucre prædicatur. Altipeta verò habet generalius prædicatum; nam etiam res inanimatas, ac leves comprehendit; ut ex Paulino supra citato liquet.

Alveus. Vide *Curia Romana*.

Altyarches. FR. græca vox ἀλυτάρχης, præsidens ad spectacula: Sacerdos erat Antiochiæ, cujus officium *Alytarchia* dicebatur, Codex Theodos. lib. 10. tit. 1.

Alythinus. FR. Solidus, indissolubilis, à græco λύω, *solvo*, præposita particula α, privativa: [Simulque, & vela serica alythina quatuor. Anast. Bibl. in Zacharia Papa. Item ibi ipsam fecit vestem de fundato alythino, habentem in circuitu periclisin de olovero. Idem in Paschali I.]

Ama, *Amula*, *Hama*, *Hamula*, italicè *Ampollina*, vas ad usum Altaris Sacrificii. FR. Urceolus, quem notabimus in dict. *Orzoli*, Græci Acratophorum vocant II. In oratorio amulas superauratas. Anast. in Greg. Amam unam ex argento. Idem in Benedict. III. Amulas Sacras, sive vasa historialia, & aspergilla ex puro auro. Agathias in vita Justiniani Imper. Archidiaconus amulam Pontificis cum vino sumit de Subdiacono, & refundit super colum in calice Ord. Rom.] Ex hoc vocabulo Græci fortassè ἄναμα vocant vinum pro Sacrificio destinatum, composita vox ex ἀνά, *in* significans, & ἄμα, id est, *Urceolus*, ac si in urceolo positum dicerent.

Amagabari. FR. Pedites milites, arabica vox *Mghabbar*, quæ pulvere plenum, pulverulentum significat; unde Hispani, qui multa arabica vocabula retinent, *Amagabar* dixerunt peditem militem ex pulvere, quem progrediendo in se exuscitat. Sic exercitum fugientem, Virg. 12. Æneid. descripsit, inquiens:

——— Versique vicissim
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.

Itaque de Ranzerio Regis Aragoniæ Petri genitore, refert Nicephorus Gregora lib. 7. cap. 153. habuisse in suo exercitu: [Mille amagabaros, quos Latini pedites vocant.] Quo vocabulo usus etiam est Jo Villanus.

Amahaloth. Quid hebraicè significet. Vide *Psalmus*.

Amalecita. FR. de quo vocabulo sæpè in Sacra Scriptura: Amalec, *populus lambens* interpretatur à Div. Gregor. hom. 36. in cap. 54. Lucæ.

Amaro. Amarum aliquid reddere, vel sapere. [Amarat enim nimietas, quod poterat condire mensura. Chrysol. serm. 125.] Item *Amarico*, in eodem significatu. [Quia amaricaverunt me ipsi, & patres eorum. Lucifer. Caralitan. lib. de non parc. in Deum delinq.] FR. Item *Amaresco*. Palladius. [Amygdalus si rodatur, amarescit.] Item *Amaricor*. [Facit amaricari ventrem. Apocalyp. cap. 1.] Et *Amaricatus*. Ibidem [Amaricatus est venter meus.] Eumque à me tristem, amaricatumque repuli. Div. Gregor. in Regist. lib. 12. epist. 30. Item *Amarior* comparativum. [Inveni amariorem morte. Eccles. cap. 7. num. 27.]

AMARTIGENIA, & *Hamartigenia*, ἁμαρτιγένεια, græca vox, quæ peccatorum originem significat: sic intitulavit quandam suam compositionem Prudentius, ut Vincent. Belovacen. in speculo historiali ex Gennadio de Prudentio ait: [Composuit & libellos, quos græca appellatione prætitulavit Apotheosis, Sychomachia, Hamartigenia, idest, de divinitate, de compugnantia, de origine peccatorum.]

AMBAR, ambarum. FR. Græci teste Aetio ἄμβαρ etiam vocant, Itali *Ambracane*, odoramenti genus, vide Avell. lib. 1. cap. 27. ‖ Revulsoque Sarcophagi operculo mirificè virtutis ambare suaviter redolentis viri faciem demonstrans. In Actis S. Sebast. Mart.

AMBASCIATOR, & *Ambassiator*, legatus Principis, ex voce Longobarda *Ambascia*, quæ iter ad operandum significat, ut colligitur ex constitutionibus Burgundiæ: [Quicunque asinum alienum, extra domini voluntatem præsumpserit, aut per unam diem in ambascia sua.] *Ambassiator*, & *Ambasciator*, frequentissimè penes Eccl. Scriptores reperiuntur.

AMBIGENA, persona utriusque sexus, hermaphroditus. [Ambigena non generat teste Hippocrate. Blesens. epist. 90.]

AMBITUS. FR. Quamvis Quintilianus affirmet hanc vocem pro ambitione aliquando accipi, Sulpicius tamen in sua hist. lib. 2. cap. 48. illa usus est in sensu gloriæ solemnis pompæ, quæ in Crucis inventione celebrata fuerat, sic inquiens: [Crux reperta, dignoque ambitu consecrata,] idest, dignoque honore, & pompa.

AMBO, *Ambon*, vel *Vmbo*, pulpitum. [Obsecrans, supplicans, expostulans, in pavimento ipsius vestigii provolutus, quo nihil horum super ambonem contra Catholicam Dei Ecclesiam prædicaret. Anast. Biblioth. Collectan. in Epist. S. Maximi Abb. ad Petrum Illustrem à Sirmondo edita. Diaconus stat in ambone. Liturg. S. Chrysost.] FR. Fl. Blondus in sua Roma inclinata lib. 1. decad. 2. ubi de Leone Papa III. loquitur, qui cum vellet à calumniis impositis se defendere, sic inquit: [Quo audito Pontifex Leo ambonem conscendens, dixit se prædecessorum suorum vestigiis incedentem, objectis postridiè responsurum.] Et eadem decad. 2. lib. 7. de Gregor. VIII. ex Comitum nobilissima familia Rom. agens: [Ubi ambone conscenso orationem habuit ‖ Etymon Valfridus de exordio rerum Eccl. sic deducit: [Ambo ab ambiendo dicitur, quia intrantem ambit.] Sed multò meliùs explicatur ab Honuphrio Panvino de Eccl. vocibus verb. *Ambo*, qui deducit hoc nomen à verbo græco ἀμβαίνω, idest, *ascendo*. FR. Mihi tamen Valasi opinio magis arridet; nam umbo pars etiam togæ dicitur, ex eo quia ambit; ut ostendam in dict. *Vmbo*: ergo sicut pars illa vestis Umbo ab ambiendo denominatur, ita hìc etiam erit dicendum. Quòd si ab ascendendo deducitur, etymon potiùs hoc scalis pulpiti, quàm ipso pulpito applicari deberet, sicut gradus à gradiendo. Quare idem esset, ac si diceremus à verbo *Ambo*, derivari latinum verbum *Ambulo*, quæ verba græcè, ac latinè motum, & non quietem sonant; at *Ambo* contrarium significat. Imò Ulpianus per *Ambones* calices intellexerat. Vide Calepinum dict. *Ambones*. Insuper verbum ἀμβαίνω, apud græcos accedere, & ingredere propriè significat, quod barbaricè hodie ἔμβα Græci dicunt. Etiam Arabes *Mambar* Cathedram vocant, & in illo Euangelii loco, ubi nos legimus, *Super Cathedram Moysi sederunt*, *&c.* super *Mambar* illi habent, præponendo litteram M, juxta eorum grammaticam, quæ docet in loci, & instrumenti significatione, litteram M, preponi M, sicut *Achaat* sedit; *Machaat*, locum sedendi dicunt ‖ [Ambo (inquit Div. Hieron. in theor.) figuram lapidis sancti monumenti designat, quem Angelus cum evolvisset ex ostio monumenti, proclamabat resurrectionem Domini.] Dicitur *Pulpitum*. Vide *Pulpiter*. Item *Analogium*. Bellarminus lib. 2. de Missa c. 16. & Valas loco cit. inquit: [Analogium, quòd in eo verbum Dei legatur, & annuncietur, λόγος enim græcè verbum, vel ratio dicitur.] Ac de Diacono Euangelium legente, dicitur: [Acolytorum officium est ante Diaconum ferre cereum accensum cum ceroferario usque ad Analogium, & tenere debent, dum legitur Euangelium. Steph. de Sacr. Altar. c. 4.] Græci tamen recentes ἀναλόγιον, pluteum illud, & repositorium, in quo ponitur liber sustentandus, dum legitur (Italicè *Legio*) intelligunt. *Pulpitum* item vocat D. Cypr. lib. 2. epist. 5. Et *Tribunal* idem lib. 4. epist. 5. Ac *Dicterium* Basilius Seleuc. Atque *Lectorium*, & *Lampium*, S. Isid. Tandem *Lectricium* Rupertus. Vide *Lectricium*. Vide etiam *Bema*. FR. Item *Suggestus* dicitur. Vide *Suggestus*. Insuper & *Pyrgus*, quia est ad modum turris, unde corrupto vocabulo Italicè *Pergamo*. In quodam antiquo pulpito Ecclesiæ Metropolit. Ravennæ hæc inscriptio legitur: [Servus Christi Agnellus Episcopus pyrgum fecit,] ut testatur Hieronym. Faber in suis Sac. mem. Raven. par. 1. pag. 4. ‖ At communiter Ecclesiastici Scriptores *Lectorium* vocant. FR. In hist. Casin. Leon. Ostien. lib. 3. cap. 20. hæc habentur: [Sed & gradum, &c. in ammonis modum.] Legendum *in Ambonis modum*. Reliqua synonima. Vide *Bema*. *Pulpitum*. *Thymele* in dict. *Thymelicus*.

AMBOLEUM. Vide *Amictus*.

AMBOLOGIUM. Vide *Amictus*.

AMBRO, devorator. [Quam teres vertigo cœli in modum rotantis fundibuli circumgyrat rudis possessor lucis ambronibus, & labris lurconibus vetitam degustans alimoniam in gastrimargiæ voraginem crudeliter cecidisset. Aldhel. lib. 3. de Virg. cap. 5.] Item de nostro Protoplaste idem cecinit.

Dum

Dum vitium ligni malum decerperat ambro. FR. *Ambrones* Galliæ populi, qui subita inundatione maris quum sedes suas amisissent, rapinis se alere cœperunt; hos cum Cimbris, Teutonicisque Marius delevit. Hinc factum est, ut rapaces, ac devoratores ambrones dicantur; ita Festus, de quibus etiam Livius in Epitom. lib.68. & Plutar. in vita Marii. Strabo verò lib.4. ait Ambrones ad Ostium Rhodani fluminis extitisse, qui à transeuntibus flumen illud, vectigalia exigebant: à Massiliensibus victi, ex quibus victores immensas opes compararunt. Ex hac fortasse exigentia, & rapacitate pro devoratoribus usurpantur. Plinius verò *Ambalatres* lib.4. cap. 19. illos vocat, & in Aquitaniæ Provincia collocat. Vide *Voratrinus*.

AMBROSIANUM. In Regula Sancti Benedicti significat hymnum *Te Deum*, à Divo Ambrosio in parte compositum, ubi loquendo de Matutino dicitur: [Inde sequatur Ambrosianum.] Et clariùs in vita Sancti Caroli Comitis [Hymnum Ambrosianum Te Deum laudamus cum ipso antiphonatim decantare cœpit.] De Ambrosiano verò ritu. Vide *Agnus Dei*, *Alba*, *Altare*, *Amen*, *Amictus*, *Baptismus*, *Benedictio*, *Breviarium*. Crotala in dict. *Campana*, *Candela*, *Cantharus*, *Cantus*, *Christophoria*, *Cinerum dies*, *Confractorium*, *Continentia*, *Corporale*, *Diaconissa*, *Dominica nova*, *Dominus vobiscum*, *Embolismus*, *Epistolella*, *Feria*, *Festum*. Psalmellus in dict. *Graduale*. Authentica in dict. *Hebdomada major*, *Hebdomada de excepto*, *Hebdomada*, *Iejunium*. Ingressa in dict. *Introitus*, *Kyrie Eleison*, *Lectio*, *Litania*, *Lucernarium*, *Missa*, *Oblatio*, *Officium Ambrosianum*, *Oleum Sanctum*, *Parasceve*, *Passio*, *Psallenda*, *Sabbatum*. Sabbatum in traditione Symboli dicebatur Sabbatum ante Dominicam Palmarum, & quare. Vide *Scrutinium*, *Transitorium*. Lucernarium in dict. *Vespera*.

AMBULACRUM. Vide *Embolus*, *Imbolus*, *Lobium*, *Oriolum*.

AMBULATORES, idest, Visitatores. Vide *Periodeuta*.

AMBULATRES. Vide *Ambro*.

AMEN. Hebraica vox, in veritate, seu veraciter denotat, qua clausula in fine precum Sacerdotis populus respondebat, in signum confirmationis, & comprobationis. [Ubi sic ad similitudinem cœlestis tonitrui Amen reboat. Hieronym. lib.2. cap.2.] Ad Clerici responsionem in Missa, *Sed libera nos à malo*, Celebrans concludit, *Amen*, quod significat incertitudinem in hac vita quam habemus esse liberos à peccatis. [Ideò finit dicendo Amen ad indicium certitudinis: sed quia quandiù hìc sumus ad certitudinem non pervenimus; ideò tacitè dicitur, & submissè à Sacerdote. Bonavent. in cap.11. Lucæ.] Idemque intelligendum ad confessionem ejusdem, quando Clericus explicit *Misereatur*, & in fine *Suscipiat*, Celebrans *Amen* respondit. *Amen* respondebant in communione fideles ad verba Sacerdotis. Unde Ambrosius inquit: [Ergo non otiosè cum accipis, tu dicis, Amen, jam in spiritu confiteris, quod accipias Corpus Christi: dicit tibi Sacerdos, Corpus Christi, & tu dicis, Amen, hoc est, verum: quod confitetur lingua, teneat affectus. De Sacrament lib.4. cap.4.] quod est in usu ritus Ambrosiani. Invehitur contra Christianorum plausum in theatris Tertullianus, inquiens: [Ex ore, quo Amen in Sanctum protuleris, gladiatori testimonium reddere, lib. de spectaculis.] Tam abominabile erat ad spectacula interesse, ut in aliquibus Ecclesiis, cum solitis abrenuntiationibus in baptismo faciendis, hæc etiam adderetur: *Et spectaculis*. Ita Salvian. de prov. Dei cap.6. Refert mirabile factum idem Tertullianus de quadam fœmina, quæ dum in spectaculo aderat, à Dæmone aggressa, & obsessa fuerat: & interrogatus in exorcismo malignus spiritus, quare ausus fuisset Christianam extorquere? Respondit: [Justissimè feci, in meo enim eam inveni, lib. de spectaculis cap.26.] In die Paschæ celebrans solemniter Papa, ad illa verba ante Dominicalem orationem posita: *Per omnia sæcula sæculorum*, Chorus non debet respondere *Amen* juxta solitum: [In hac die postquàm Papa dicit: Per omnia sæcula sæculorum ante Pater noster, non respondetur Amen; sed Papa continuat, Oremus præceptis. Cærem. Rom. lib.2. sect.2. cap.1.] De hac mystica significatione apud nullum legi; puto tamen hoc in signum lætitiæ fieri; nam lego in Innocent. III. illud *Amen* trium planctum mulierum ad monumentum pro Christo significare. [Quòd mulieres lamentabantur flentes Dominum, Chorus quasi lamentando respondet Amen, de mist. Missæ cap. 12.] In Apocalypsi pro substantivo nomine accipitur, & significat veritatem ipsam essentialiter, idest, Deum. [Hæc dicit Amen, cap.3.] idest, ipsammet essentialis veritas. Sigibertus Dagoberti Galliæ Regis Filius, dum à S. Amando baptizaretur, ad omnes preces clara voce respondebat *Amen*, cum non haberet infans, quàm xi. dies ætatis suæ; quod prodigium à diversis etiam Scriptoribus illius sæculi refertur, & signanter à Sigiberto in Chron. ad ann. 633. In detestabili Talmud notantur tres species vitiosorum *Amen*. Primum, quod appellatur *Amen pupillum*, & est quando, scilicet, aliquis respondet ad orationes, quas non intelligit. Secundum *Amen subreptitium*, & est quando respondetur extra tempus. Tertium *Amen sectile*, quando, nempè, respondetur mente distracta, & quasi divisa. Ingeniosa est consideratio illa Abbatis Joachimi in cap. 1. Apocalyp. ubi a.t, quòd semper Deus in prin-

principio periodi incipit cum hac dictione, *Amen*, ut clarè in multis Sacræ Scripturæ locis patet; at nos mortales semper in fine Amen pronunciamus. Et ratio est, quia Author veritatis, imò veritas metipsa est Deus. Nos verò veritatis pedisequi, & discipuli sumus. Nequeo tandem percipere quonam pacto, aut fundamento, aliqui cæremoniarum Romæ Directores, dum solemniter induitur Episcopus, ad quamlibet orationem, *Amen*, respondere faciant. Hoc enim diametraliter Rubricis Pontificalis, Missalisque opponitur, quæ præscribunt, nonnisi in ultima oratione esse pronunciandum, & praxis ipsa in Missis privatis tam Episcoporum, quàm aliorum Celebrantium hoc idem docet. FR. In Sacris Scripturis *Amen* aliquando significat. *sic fiet*. [Et respondit Banajas filius Jojadæ Regi, dicens, Amen, 3. Reg. cap. 1.] Quandoque nominaliter sumitur. [Hæc dicit Amen testis fidelis. Apocalyp.] Quandoque verbaliter, ut 3. Reg. sup. Quandoque adverbialiter pro *verè*, sicut in Euangeliis: [Amen amen dico vobis.] Ita Dionys. Carthus. in lib. 3. Reg. cap. 1. art. 1. Vide Gloss. in can. Hoc quoque, de consecr. dist. 1. Vide *Selah*.

AMENTO, ligare, stringere, significat. [Cui famulatam videns Pharisæorum cupiditatem, amentavit hanc sententiam. Tertull. lib. 4. advers. Marcion. cap. 33. Alii tamen meliùs hoc verbum fulminare intelligunt, quod magis textui conformatur, desumpta metaphora ex sagitta, quæ eò violentiùs paratur ad arcus chordam, quæ *amentum* dicitur, quando ipsammet chorda ad mentum protrahitur. FR. Tertull. phrasi Ciceroniana usus est. Cic. enim de Oratore, [Amentatas hastas ab illo accipere, easque oratoris viribus, lacertisque torquere,] metaphoricè dixit, pro argumentis aliundè petitis, quasi tela, quibus utitur Orator.

AMERCIAMENTUM. Vide *Marciamentum*.

AMICTUS, dicitur etiam *Ambolagium*, *Anabolagium*, *Anagolagium*, & *Humerale*, indumentum sacrum est, à D. Hieronymo *Anaboleum* appellatum. In Theat. rer. Eccl. à græco verbo ἀναβάλλομαι, idest, induor. Antiquitùs ponebatur supra caput, eodem modo, quo à Religiosis hodie observatur, perplicando illum super planetam. [Caput amictu cooperimus, dum pro spe cœlestium Deo servimus. Gem. de ant. rit. miss. cap. 201.] Quoad ejus significata. [Amictus est primum vestimentum nostrum, quo collum undique cingimus, in collo est namque vox; ideòque per collum loquendi usus exprimitur. Per amictum intelligimus custodiam vocis. Amal. de Eccles. off. lib. 2. cap. 17. Sacerdos in officio altaris, capitis sui, scilicet, Christi, cujus membrum est, personam gerit, qui amictu caput suum obnubit, donec super os casula illum involvat. Veniens enim ad salvationem Mundi Dei filius, Angelus magni consilii, nube amictus est, dum divinitatem suam, quæ est caput, & principium, in nostra carne abscondit. Hoc ergo carnis latibulum prima vestis Sacerdotis, idest, amictus significat. Rup. lib. 1. de divin. offic. cap. 10.] Prætereà velum, quo in passionis nocte milites Redemptoris faciem velabant, & spineam coronam ejus capiti impositam designat. D. Thom. 3. par. q. 8. art. 5. Maronitæ, Græci, & Ambrosiani super albam induunt amictum, & quamvis hodie Græci ampliùs non utantur hujusmodi indumento; satis tamen colligitur ex quadam Soletinorum Archidiaconi Epistola ad Episcopum Molphetæ directa, in qua minutatim Græcorum sacra vestimenta refert, & ibi etiã mentionẽ facit de amictu inter Græcos olim usitato. Amictus, aliaque sacra, seu benedicta indumenta ad profanum usum converti nequeunt, sed ea consumpta comburantur, ejusque cineres projiciantur in sacrario; nec possunt pretio commutari, nisi in casu necessitatis, aliis Ecclesiis. Facund. lib. 3. cap. 22. & 23. Communior opinio, & magis approbata censet peccare mortaliter Sacerdotem, si absque amictu, vel aliquo sacro indumento celebraret, quamvis aliqui cingulum excepteuent, quod antiquitùs in aliquibus Ecclesiis non erat benedictum; ideòque cogente necessitate posset uti non benedicto: necessitas tamen censenda esset in urgentia præcepti audiendi Sacrum, seu Viaticum conferendi, quo casu stola pro manipulo, seu hoc pro illa indui dispensatur, dummodò tamen non fiat in contemptum. Posset etiam Sacerdos, ad evitandam sibi mortem comminatam, absque aliquo ex Sacris indumentis, non quidem omnibus, celebrare; sine omnibus enim id fieri non posset, etiamsi periculum vitæ immineret. Facundez loc. cit. In Romana Ecclesia priùs Amictus Levitæ Cardinalis strictior erat, latior verò Cardinalis Presbyteri, ita colligitur ex Davantriæ Cæremoniali m. s. qui vixerat ad ann. 1325.

AMICUS. Vide *Spudiastes*.

AMIRAS, vox Arabica *Amir*. Dominatorem significat, & *Amiræus*, idest, Prætor. [In Regno Saracenorum quatuor Prætores statuit, qui Amiræi vocabantur. Sigiber. in Chron.] Hodie tamen titulus *Amir* pro Duce, & Principe usurpant Arabes; inde latinè *Admiratus*, *Amiratus*, *Admiralius*, & Italicè *Amiraglio*. Hispanicè *Almirante* dicitur, at penes aliquos Scriptores Græcos corruptè *Amirumnis* legitur, quod deberet secundùm vim arabici vocabuli *Amir-almumim* scribi, idest, caput, seu princeps credentium; Epitheton per multa tempora à Mahometi descendentibus, & successoribus usurpatum, qui deindè *Kaliphi* cognominati sunt, idest, ejusdem Vicarii, & hæreditarii successores. Vox igitur *Amiralius* Arabico-græca est, nempè, *Amir* Arabica, & ἅλιος, maritimus. Inde Admiralium Generalem maris, ac Ducem vocamus. Chronica Casinen. lib. 3. cap. 44. Vide

Vide Frecciam de feudis. Vide hic *Cadmus*.

Amma, quamvis græcè ἀμμὰς dicatur, est tamen Orientalium vocabulum *Amme*, quod matrem significat, sicut Abbas quoque orientalis vox est: ita adinstar nominis Abbatis, *Amma* spiritualem matrem apud Ecclesiasticos Scriptores sonat. [Vos estis fatuæ; nam hæc & vestra, & mea est amma. Pelag. lib. 18.

Ammianus Alexandrinus, ex Bajulo fit eximius Philosophus. Vide *Saccas*.

Ammonites. FR. de quo vocabulo sæpè in Sac. Scriptura: populus mœroris interpretatur à Div. Gregor. in 1. Reg. cap. 11. exposit. lib. 5. cap. 1.

Amodo, pro *modò*, *breviter*; de quo sæpè in Sac. paginis.

Amoeno. FR. oblector, & oblecto, verbum Cypriano, Sidonio, Ennodio, Salviano, & Petro Chrysologo familiare.

Amond. FR. Servus manumissus, l. Si quis servum, la 1. §. 8. Longob. de manumissionib. & in Bullar. Casin.

Amor Argenti, idest, avaritia. Vide *Phylargiria*, & *Phylargirus*.

Amor Proprius. Vide *Philautia*.

Amortizatio, gallicum vocab. *Amortissement*, quod translationem bonorum in Ecclesiasticorum potestatem significat. Et Canonistæ: *In manus mortuas* dicunt. Vide *Manus mortua*.

Amphibalum, *Amphibolum*, & *Amphimallum*, vox græca ἀμφίμαλλον, tunicam hirsutam, & pilosam significat. [Nec mora Sanctus paupere non vidente intra amphibalum sibi tunicam latenter eduxit. Sulp. in vita S. Mart.] Vestis propriè erat ex parte interiori, exteriorique hirsuta, ac ex verbis testamenti S. Remigii peculiarem Episcoporum vestem colligitur fuisse, cujus hæc formalia verba sunt: [Futuro Episcopo amphibalum album paschale relinquo.] Ejusdem opinionis fuit Marianus Victorius D. Hieronymi Commentator, in epist. 28. qui ait Gausapinam tunicam utrinque villosam fuisse: & confirmatur; nam eadem vestis habebat caputium. [Lacrymarum ei gratia in Sacro non deerat officio, ut amphibali summitas, quo caput tegebatur, ex profusione eadem madida videretur. In vita Sancti Bonifatii Episc.] Sed an de amictu loquatur, dubium est. FR. *Amphimallum* an sit idem, ac *Amphibalum*, pro affirmativa sententia dici posset primò, quòd propter affinitatem pronunciationis B. cum M. ex *Amphimallum* corruptè pronunciatum sit posteà *Amphibalum*. Secundò, quia utraque vestis villosa erat. Sed clarè ex Plinio habemus *Amphimallum*, nempè, ex uno tantùm latere villosum fuisse, & quæ ex altero latere erat hirsuta *Heteromallum* dicebatur: at *Gausapina* tunica à Hieronymo supra memorata, seu *Gausapa*, non erat eadem cum *Amphimallo*, sed quidem similis, quæ Romæ temporibus Plinii patris cœperat introduci, cujus hæc sunt verba: [Patris mei memoria cœpere amphimalla nostra, sicut etiam villosa ventralia. Nam tunica lati clavi in modum gausapæ texi nunc primùm incipit, lib. 8. cap. 48. An deindè hæc vestis ab una ex insignibus Cretæ Civitatibus, *Amphimalla* appellata, teste Plin. lib. 4. cap. 12. vel ex græca propositione *Amphi*, & *Mallos*, idest, utraque lana dicatur, speculatoribus judicandum relinquo. Ulteriùs etiam clarè constat *Gausapas*, seu *Gausapinas* vestes diversas fuisse. [Antiquis enim totus è stramento erat, qualiter etiam nunc in castris gausapæ. Plin. lib. 8. cap. 48.] & Martial. lib. 14. epig. 29. ea utebatur extra domum, & in theatro Pompeii ob defensionem aeris; & jocosè lib. 7. epig. 59. dixerat:

Mense vel Augusto sumere gausapinas?

Et de *gausapa villosa*, vel *mantile*, lib. 14. epigr. 138. Item de *penula gausapina*, ibidem epigr. 145. Erat etiam *Gausape quadratum*, idem ibidem epigr. 152. Item *Cubicularia gausapina*, idem ibidem epigr. 147. Et *gausapatum* gausapina indutum. Senec. epist. 54. [Mitto me in mari, quomodò psychrolutrem) idest cum frigida aqua corpus suum lavat) decet gausapatus.] Vide hic: *Cocula*, *Endromis*: præterea consule Bayfium de re vestiar. ac Ferrarium de re vest. lib. 2. cap. 14.

Amphidromius dies: apud Gentiles qualis erat. Vide *Baptismus*, §. solebant Gentiles.

Amphitapa, ἀμφιτάπης. FR. erat etiam vestis genus, l. vestis, §. vestimenta, de aur. & arg. l. Varro tamen in Mario indicat fuisse culcitram, dum ait: [Alterum benè acceptum dormire sub amphitapa benè molli.] Et Lucilius Satyr. 3.

Psile, atque amphitapæ villis ingentibus molles &c.

In aliquibus pandectis legitur *Amphitapha*, & *Amsitapa*, sed corruptè, Marcellus ait. Vide *Gramalla*.

Amphitheatri portæ. Vide *Sanavivaria*.

Amphithyron, januæ velum, Italicè *portiera*. Evagrius lib. 6. cap. 22. ait, Chosroam Gregorio Antiocheno Episcopo dedisse *Amphithyron unicum*; ἀμφίθυρον autem propriè locum ambarum portarum significat: erat igitur velum, quod ex utroque latere aperiebatur, ut comprobat Symonetta Græcus Author de eodem velo loquens, dum ait: [Unicum, quod utrinque aperiretur, lib. 5. cap. 14.] Eodem modo Chrysostomus appellavit velum illud, quod trahebatur ante portam Sanctuarii tempore consecrationis. Vide *Velum*, *Velothyrum*.

Ampulla. Vide *Urceolus*.

Amula. Vide *Ama*.

Amuleta. Vide *Periapta*.

Amusthia, quædam textura, Italicè *Saja* appellata, lana, linoque contexta: vox gallica *Amoitte*, ex qua pro Monialibus infirmis conficiebantur indusia. [Non obstante, quòd propter infectionem ægritudinis totus pannus involvens suum

suum corpus, & tunicæ, & amusthiæ. In vita B.Coletæ.

ANABASIS. Vide *Cerealis*.

ANABATHRA. Thronus, ubi Imperator Constantinop. sedebat, græca vox ἀναβαθρα, quæ significat Ascensorium. [Rursumq; ad anabathram veniens, sedet Imperator. Codin. de offic. aul. Constantinop.

ANABATISTAE, seu *Anabaptismi*. FR. Hæretici, qui nonnisi adultis Baptismi Sacramentum conferunt; necessarium enim existimant, baptizandum proprio ore fidem confiteri debere. Hunc tamen errorem, qui Eunomianorum, & Donatianistarum quoque erat, jam Africanum Concilium damnaverat. Primus hujus hæresiæ Author Hilarius Diaconus fuit. Hi in dubium revocant historiam & Magorum adorationem. Vide Baron. ad ann. 352. num. 24. Vide *Anomiani*.

ANACARA, Italicè *Naccara*, crepitaculi, seu tympani genus, quod ex una tantùm parte est pelle coopertum, ex alia verò in convexitatem desinit, inservitque equitatui militiæ, ac præcipuè Orientalibus, & Theutonicis. [Tympanis, anacaris, & aliis similibus instrumentis horribiliter resonabant. In vita Ludov.] FR. Alii *Anacana* dixere: hodie *Maccaris* appellari ait Meursius, fortassè non ipsius, sed typographi error est, cum debuerit N, pro M, interpungere. Curopalata refert, quòd ante prandium per Civitatem progrediebatur Græcus Imperator cum tubis, & anacaris, ut populus ad recursum commoneretur, sed hæc signa in postmeridiano egressu non dabantur. [Ne (ut inquit idem Author) quis ebrius incompositè, & temerè ad Imperatorem accederet, cap.5.]

ANACHORESIS, Ἀναχώρησις, secessus, dilatio, & ab aliis separatio. [Alii anachoresim necessariam, idest, remotionem, & Eremi secreta censuerunt Cassian. coll.2. cap.2.] At si aliquis objiciat aliquem ex Patribus post peractam pœnitentiam, & longam anachoresim, propter religionem suam raptum fuisse ad Episcopatum. Fulbert. Carnoten. epist.61.

ANACHORETA. Ἀναχωρήτης, qui in anachoretæ statu degit. Differt autem ab Eremita; nam, ut ait Isidorus, [Genus est Eremitarum, qui procul ab hominibus recedentes, deserta loca, & vastas solitudines sequi, atque habitare perhibentur, ad imitationem, scilicet, Eliæ, & Jo: Baptistæ. Genus est Anachoretarum, qui jam cœnobiali conversatione perfecti, includunt semetipsos in cellis, procul ab hominum conspectu remotis, nulli præbentes accessum, sed in sola contemplatione divina viventes, lib.1. de Eccles. off. cap.15.] Maronitæ Arabico vocabulo *Hhabis* anachoretam, idest, carceratum dicunt; nam Arabicè carcer, *Hhabs* vocatur. FR. de Monachis Anachoretis egit Baronius, an. 328. num. 26.

ANADEMA. FR. Ἀνάδημα, Fascia, seu corona, Lexicon Scapulæ: ab ἀναδέω, corono, cingo, circumligo, exorno. Idem sic ait Διαδέω, corono, cingo, circumligo; unde *Diadema* dicimus. In verbo διαδέω. [Quemadmodum cum qui in cavea multa vulnera accepit, ac sanguine conspersus est, post anademate capiti addito. Chrys. hom.2.] Vide *Diadema*.

ANAGLYPHA, ἀνάγλυφα, supersculpta, seu vasa cum sculptura parùm relevata, quod sculpturæ genus ab Italis *di basso rilievo* dicitur. [Anaglypha græcè, latinè cælaturæ: cælata autem sunt vasa aurea, vel argentea, signis eminentioribus extra, intusque expressa. [Hæc alio nomine sculpta vocantur anaglypha vasa dicta. Eucher. lib.3. Reg. cap.17.] Ac alibi. [Ut emeres speciem argenti anaglyphi. Anast. Biblioth. in vita S.Jo: Alexandr. cap.27.] Ambrosius usurarios, qui ad eorum capitale, lucrum superaddunt. [Anaglyphos usurarum lib. de Tob. cap. 13.] vocavit. FR. quare Vocabularii Ecclesiastici Author aberrat, dum existimat tali vocabulo sculptorem nominari, cujus error clarè ex eadem Sac. Scriptura convincitur, ubi habetur: [Et in ingressu Oraculi fecit ostia, &c. Et anaglypha valdè prominentia, 3. Reg. cap.6.] ... componitur hoc nomen ab ἀνά, *super*, & γλύφω, *cælo*, *sculpo*.

ANAGLYPHITICUM. FR. cælaturæ opus. Sidon. lib.9. ep.13.

Geruli caput plicantes
Anaglyphitico metallo,
Epulas superbiores
Humeris ferant onustis.

ANAGNOSTES, Ἀναγνώστης, Lector; unus ex quatuor minoribus Ordinibus: At cum de hoc solo Ordine minori in Euchologio expressè habeatur, aliqui proindè dubitarunt, an Ostiariatus, Exorcizatus, Acolythatusque ordines fuerint apud Græcos; non enim hodie hos tres ordines conferunt explicitè. At non est dubium in cana Græcorum Ecclesia prædictos fuisse. Nam de Ostiario sic loquitur Sanctus Dionysius: [Ministrorum hi quidem ad januas templi clausas consistunt, alii verò aliud quid proprii muneris exequuntur, de Eccles. Hierar. cap.3.] De Exorcistis Div. Ignatius Martyr: [Saluto Lectores, Cantores, Ostiarios, Exorcistas. Epist. ad Antiochenos.] De eisdem Laodicen. Concilium: [Non debere exorcizandi munus assumere ab Episcopis non provectos, can.26.] Imò Recentiores Græci sub *Deputati*, seu *Ceroferarii* nomine Acolytum intelligunt. Ulteriùs tanquam obsoletum esse inter Græcos Acolyti officium admiratur Symon Thessalonicensis, inquiens: [Sunt & alia Deputati, & Ceroferarii officia, quæ ante ordinationem Lectoris celebrantur, quæ sanè, nescio, cur non exercentur. In Ecclesia verò Thessalonicensium paulò ante in usu erant, & in antiquis Ritualium exemplaribus scripta reperiebantur.] Romæ in Ecclesia Sancti Athanasii Græcorum Collegii expertus sum hæc

hæc antiqua ritualia in praxi ab Episcopis illius ritus observari, ac eosdem Episcopos egomet vidi acolythi ordinem à Subdiaconatu separatim conferre. Apud Ethnicos Scriptores reperitur hoc vocabulum *Anagnosti*, Lectorem mensæ denotantem. [Nemo in convivio ejus aliud acroama audivit, quàm anagnostem. Cic. ad Att. ep. 16.] FR. de numero Anagnostarum fuisse Julianum Apostatam testatur Theodoretus lib. 3. Vide *Lector*. Item Lectura, consabulatio, seu recitatio, *Anagnosma* dicebatur.

ANAGNOSTICUM, ἀναγνωστικὸν, Scriptura, Epistola, lectura, vel lectio. [Item in Anagnostico ante longum tempus, dulcissima mihi vestra Excellentia, Neapolitano quodam juvene veniente, mandare curaverat. D. Gregor. in Regist. lib. 7. cap. 126.

ANAGOGIA, ἀναγωγία, derivatur à verbo ἀνάγω, idest, sursum duco, itaque *Anagogia* latinè sonat sursum ductio, Rhetoricorum figura est, quando, scilicet, præter dictionis significatum apparentem, aliud quid significat. Ut, exempli gratia, *Ierusalem* non solùm quidem illam terrenam Civitatem; sed etiam cœlestem in Scripturis Sacris intelligimus, qui sensus *Anagogicus* dicitur. Sensus igitur Scripturæ quadrupliciter assignari solet, nempè, *Litteralis*, *Allegoricus*, *Tropologicus*, & *Anagogicus*, qui à Lyrano hoc disticho comprehenduntur.

Littera gesta docet, quid credas Allegoria,
Moralis quid agas, quid speres Anagogia.

Itaque illud nomen *Ierusalem* secundum litteralem sensum Judææ Civitatem; secundum *Allegoriam* Ecclesiam; secundum *Tropologiam*, idest, moralitatem, fidelem animam denotat; tandem secundum *Anagogiam*, mens nostra sublevatur ad cœlestem patriam contemplandam. In epist. ad Galatas cap. 4. omnes quatuor hos sensus Doctor Gentium eleganter insinuavit, sic inquiens: [Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera:] En sensum *Litteralem*, ubi nudam historiam exponit. [Hæc duo testamenta,] Vide *Allegoricum*, dùm in duobus Abrahami filiis, utrumque testamentum allusivè demonstrat, [Sed quomodo tunc is, qui secundum spiritum, ità & nunc.] Vide *Tropologicum* sensum, cum per hos ambos liberos colluctationem spiritus, & carnis subaudiat. [Illa autem, quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra.] En tandem *Anagogicum*. De his figuris vide sparsim hìc in suis locis.

ANAGOLAGIUM. Vide *Amictus*.

ANALECTA. FR. aliquando librum Collectaneorum significat, Lexicon Græco-latinum Budæi Tusani, & Constantini excusum à Joanne Crispino 1562.

ANALICIUS, mucro; de quo vide apud Matthæum Parisium.

ANALOGIUM. Vide *Ambo*,

ANALPHABETUS. FR. Illiteratus, epithetum Justiniano Imperatori attributum, ac si neque alphabetum didicisset. Ex Suida Baronius ad ann. 529. num. 2. Vide *Bulla*.

ANANEHEL. FR. de quo in Sac. Scrip. Gratia Dei interpretatur à D. Gregorio lib. 25. moral. cap. 8. in cap. 34. Job.

ANAPHORA, Ἀναφορά. Elevatio; à diversis SS. PP. pro Sacrificio Missæ accipitur, & signanter à D. Basilio. In hoc enim Sacrificio ad elevandam mentem admonemur per illa verba *Sursum corda*. Anast. Sinaita in orat. de Synaxi. Deindè quia ad thronum divinæ misericordiæ hæc oblatio sublimatur; & quia tandem in Missa elevatur Salvatoris nostri corpus, & sanguis. De qua cæremonia ab Hæreticis irridemur, & tamen hæc actio prædicta fuit à Psalmista. [Erit firmamentum in terra in summis montium. psal. 71.] Quod à Rabbinis Sacrificium Missæ intelligitur. Legunt enim ex Hebræo. [Erit placenta in capita Sacerdotum.] Insuper si cum aliis intelligimus dictum vocabulum significare *auxilium*, seù *subsidium*, nulla certè pro vivis, ac defunctis possemus experiri majora auxilia, & subsidia quàm per Missæ Sacrificium. FR. *Anaphora* rigorosè oblationem significat. [Porrò in præfatis sanctis Ecclesiis cum ipsa sancta patina sanè tam anaphoram, idest, oblationem exaltant. Humbertus Cardinalis in Appendice tom. XI. Baronii.

ANARCHOS, Ἄναρχος, sine principio. [Dedit etiam creaturæ infirmitatem, nè anarchon, nè increatum, & divinæ consortem substantiæ crederemus. S. Ambros. lib. 1. Hexam. cap. 3.

ANARGYRI, ἀνάργυροι, Absque argento, à Græcis ita appellati sunt Sancti Cosma & Damianus, quia absque argento, ac ulla mercede, sed sola charitate moti, medebant infirmos; quin & alii Sancti Medici, cum hoc titulo encomiati in S. Chrysostomi Liturgia commemorantur.

ANASTASISMUS, ἀναστασισμὸς, dies resurrectionis. Vide *Dominica*.

ANASTASIS, ἀνάστασις, Resurrectio. [Anastasis Dominica chirographatur.] Scripsit Adelmus, de resurrectione Domini loquens. FR: Baronius ad ann. 159. ait, quòd S. Pius Papa I. decreverat celebrari Pascha die Dominico, quod fecerat ad corrigendas aliquas Ecclesias, quæ judaizabant, ut ex Eusebio in Chronicon colligit: sed quia Author hic à Gelasio inter apocriphos reputatur, suspecta erit ejus attestatio, & eò magis, quia idem Pius in can. nosse. de consecrat. dist. 3. affirmat non fuisse institutorem hujus solemnitatis in die Dominico, nam ait ibi: [Omnes eadem servare debere, quia & nos servamus, nec debetis à capite quoquomodo discedere.] Ex quo confirmatur, antè Pium Romæ semper die Dominico

nico Pascha observari solitum fuisse. Ad dubium verò Baronii de miraculo Hermetis Pii fratris, quod, scilicet, Angelus eidem Hermeti apparuerat, ac instruxerat, ut die Dominico Pascha celebrari debuisset, de quo idem Cardinalis videtur dubitare, nam Pascha die Dominico ante Pium, tempore, scilicet, Clementis celebrabatur. Respondetur, quòd Pius in d. can. non narrat hanc visionem in ejus Pontificatu Hermeti accidisse, sed tempore transacto, inquiens: [Istis enim temporibus Hermes Doctor fidei, & Scripturæ effulsit inter nos.] Atque Clemens vixerat in Pontificatu usque ad an. 102. Pius verò Ecclesiam rexerat ab anno 158. itaque anni 56. intercesserant, quare non est mirum, si Pius fratris ejus miraculum narret, quod fortasse tempore Clementis acciderat. Ratio ergo decreti à Pio promulgati non propter judaizantes fuit, sed propter eos, qui in feria V. Cœnę Domini Pascha celebrare solebant, ita Glossa in d. can. nosse. Vide hìc *Hermes*, ubi dubitatur, an fuerit Pii frater, & ad confirmationem supradictorum, Vide *Dominica nova*.

ANASTASIUS. FR. filium resurrectionis significat. Petr. Damian. Serm. de S. Anast. Monacho & Martyre.

ANASTROPHON, ἀναστροφὴ, inversio, revolutio, & significat propriè periodi translationem; quando ultimo loco dicitur id, quod deberetur in principio pronunciari; [Ut anastrophon locorum causa sequentium factum. In vita S. Deicol. Abb.

ANATHEMA, Oblatio Diis facta, quæ suspendebatur in Templo, vox græca, ἀνάθημα. [Anathema id dicitur, quod Deo est dicatum, atque destinatum, & in communem usum ampliùs non convertitur. Just. Martyr. ad qu. 121.] In hoc sensu legitur Judith spolia Holofernis dedicasse. [Porrò Judith universa vasa bellica Holofernis, quæ dedit illi populus, & conopæum, quod ipsa sustulerat de cubili ipsius, obtulit in anathema oblivionis. cap. 16.] FR. S. Jo. Chrysost. hom. 16. in epist. ad Rom. & S. Andreas Cæsareæ Cappadociæ Episc. in cap. 21. Apocalypsis, docent nomen *Anathematis* intelligi in bonum, & malum sensum, ut dicemus in dict. *Devotamentum*. Divus autem Gregorius lib. 21. moral. cap. 4. in cap. 31. Job. inquit, quod *Anathema* sit idem ac alienatio. Nicæta lib. 20. fragment. Thesauri Orthodoxi, *Anathematismum* vocat abjurationem illam Hebræorum, quæ ab eis *Chorma* dicitur: [Et percusserunt simul Chananæum, qui habitabat in Sephat, & interfecit eum, vocatumque est nomen Urbis Chorma, idest, Anathema. Judic. 1.] Consule Abulensem in lib. 1. Reg. & in Numer. cap. 1. :§: Itaque ex eo quia nefas erat oblationem illam tangere, seu in aliud usurpari; inde excommunicatus *Anathema* dictus fuit, cum sit à fidelibus evitandus, & abominandus; seu sicut oblationes illæ suspendebantur in Templo, ita pariter, qui vitandi erant, eorum nomina in tabella scripta erant ad Ecclesiæ columnas, seu ad alia publica loca suspensa. Alii tamen meliùs hanc vocem deducunt à dictione græca ἀνάθεμα per ε, scripta, quæ abominabilem, execrandumque significat, in quo sensu sunt Apostoli verba: [Cupio Anathema esse pro fratribus meis] FR. Gloss. in extrav. de sent. excom. cap. 1. ait ab *Ana*, & *Thema* esse dictionem hanc compositam. *Anathema* est major excommunicatio. Can. Engeltrudam. 3. quæst. 4. & ibi Glossa, & can. Nemo Episcoporum. 11. qu. 3. [Cum Portuensis Episcopus sub excommunicatione hoc prohibuerit, & alter sub pœna anathematis idem decreverit observandum. tit. de locat. & conducto. cap. 1. Anathema nihil aliud significat, quàm à Deo separationem. can. certum est. 24. quæst. 3.] *Anathema*, & *Catathema*, idem est. Vide *Catathema*, *Marantha*.

ANATHEMABILIS, abominabilis, detestabilis. [Ut anathemabilis Manichæus somniatus est. Arnob. in psalm. 120.

ANATHEMATISMUS, ἀναθεματισμὸς, abominatio, & detestatio. Nicæta lib. 2. sup. cit. Thesaur. Orth. FR. Anastas. Biblioth. Collect. in exil. S. Martini Papæ, & Mart. à Sirmundo in 8. edit. pag. 103. [Propter anathematismum in novos factum hæreticos.

ANATHEMATIZO, græcè ἀναθεματίζω, abominor, detesto. FR. & *Anathematizator* detestator. can. nullus anathematizatorum, & can. omnes 3. quæst. 4. Vide *Excommunico. Noto*.

ANAVIVAZON. Ascendens, à græco verbo ἀναβιβάζω. Astrologi ita appellant planetam, sub quo aliquis vel concipitur, vel nascitur. [Processerit jam in notitiam, quando voluit, quando potuit, quando hora fatalis advenit, fortassè enim anavivazon ei obstat. Tertull. lib. 1. advers. Marc. cap. 18.

ANAVOLAEUM, ἀναβόλαιον, succinctorium. Vide *Rebrachiatoria*. *Epigonation*.

ANAX. FR. Vas, seu poculum, germanica vox *Anapem*, quæ idem significat. [Quatuor ex his per fugam lapsi pateram, & urceum, qui anax dicitur, in patriam deferunt. Greg. Turon. de Mirac. lib. 2. cap. 8.] Quarè corrigendus esset textus Greg. Magni in Regist. lib. 4. epist. 40. ubi ait: [Unam verò anatem cum duobus parvulis atticis pro vestri amoris gratia transmittere præsumpsi.] Donum, nempè, Theodoro Medico missum, itaque *Anacem*, & non *Anatem* legendum, sic etiam apud Anast. Biblioth. in Greg. IV. ubi habetur: [Vela modica ubi supra de olovero decem habens unumquodque eorum anates.] Lege, *Anaces*.

ANCHONA. FR. Corruptè pro *Icona* Albertus Castel-

Castellanus in ejus Sacerdotali. tit. de benedictione imaginis cap. 8. ubi sic habet: [Ut Anchonam hanc in qua gloriosissimæ Imagines &c. antequàm quicumque ob devotionem, ad ipsam adorandam, se devotè inclinaverit &c.

ANCHORATUS, liber S. Epiphanii Constantiæ, sive Salaminæ in Cypro Civitatis Episc. ita inscriptus, eò quia ceu anchora stabiliebat fideles, ne à falsorum dogmatum undis transportarëtur.

ANDERINEUM, deambulacrum, seu transitus de uno ad alium locum. Antonius Petri in suo m. s. de Joanne XXIII. scribens, ait. [Die Lunæ decima quinta dicti mensis Junii 1411. D.N. Papa Joannes XXIII. fecit incipere murare, & fieri facere murum, & anderineum de palatio Apostolico, usque ad Castrum S. Angeli per multos Magistros.

ANDIGO. FR. Obligo, promitto, in legibus Longobardorum frequenter, & signanter l. si libertas, de successionibus.

ANDRONA, græca vox ἀνδρών, locus in Ecclesia pro viris destinatus. [Dum quendam pauperem in angustiis andronarum recessibus à Vespillonibus inveniri mortuum contigisset. Jo: Diacon. in vita S. Greg. lib. 2. cap. 29.] Locus iste erat ex meridionali parte, cum antiquissimus sit mos separatim in Ecclesia viros, & mulieres orare, quod rigorosissimè ab omnibus sectis in Oriente observatur, ubi mulieres in parte remotiore, ac strictim per cancellos separatæ, cum earum janua peculiari seponuntur. Ratio verò, & significatus hujus usus ab Amalario lib. 3. de Eccles. off. cap. 2. traditur, inquiens: [Masculi stant in australi parte, & fœminæ in boreali, ut ostendatur per fortiorem sexum firmiores Sanctos semper constitui in majoribus tentationibus æstus hujusmodi: & per fragiliorem sexum infirmiores Sanctos aptiori loco, sicut dicit Apostolus: Fidelis Deus, qui non permittit vos tentari supra id, quod potestis.] FR. Ritus hic etiam penes Hebræos erat, ut colligitur ex Ezechiele cap. 8. num. 14. [Et introduxit me per ostium portæ Domus Domini, quod respiciebat ad Aquilonem: & ecce ibi mulieres sedebant plangentes Adonidem.] Ideò per Synecdochen in Jeremiæ cap. 1. habetur: [Ab Aquilone pandetur omne malum] ibi enim continens pro contento intelligit; nam ut lib. Ecclesiastici cap. 25. dicitur: [Omnis malitia, & nequitia mulieris,] & [Brevis omnis malitia super malitiam mulieris. ibidem.] Vide *Transenna*.

ANEMONEN. Vide *Othone*.

ANETA. FR. Anser. [Si quis anserem domesticam, vel anetam furaverit. l. Salica tit. 7.] Vide *Anca*.

ANGARIO, cogo, græcè ἀγγαρεύω, Persica vox; *Angari* enim Tabelliones regii Persica lingua dicuntur, & quia concedebatur eis brachium regium ad sumendos ubique equos, naves, & cogendos etiam subditos vehi, auxiliari, & similia, ideò ab istis *Angaris Angaria* dicta fuit ipsa coactio. [Et quicunque te angariaverit mille passus, vade cum illo alia duo. Matth. 5. Hunc angariaverunt, ut tolleret crucem ejus. Idem cap. 27.] Ac lepidè Æschylus in tragœd. ἄγγαρον πῦρ, ignem illum vocavit, quo solent litorales turres pro signo uti, & in instanti occurrentia nunciare, ac si cursorem ignem diceret. Eadem phrasi Barchlajus in sua Argenide etiam usus est, *Angaros ignes* dicens.

ANGARIA, publica impositio, quam alii *Engariam* dixerunt. FR. Bullar Casin. tom. 2. constit. 60. & alibi, l. ut servi, de defensione Aldorum. Adnot. in hist. Longobard. lib. 3. cap. 16. [Hoc est, neque angariis Presbyteri, aut Diacones, neque aliquibus fatigantur indictionibus can. quia. 10. qu. 3.] Item *Parangaria*. Gloss. in can. nullus Episcopus gravamen. 1. quæst. 1. Differt tamen aliquando *Angaria* à *Parangaria*; nam illa est obsequium personale, & propriis expensis exequendum; *Parangaria* verò est in persona, quæ servit cum aliorum expensis. Gloss. in can. non minus de Immunit. Eccles. Angaria propriè gravamen significat. can. quàm sit 8. quæst. 2. ubi habetur: [Et monasteria Ecclesiasticis conditionibus, seu angariis, vel quibuslibet obsequiis sæcularibus &c.] Et inferiùs: [A cunctis gravaminibus &c.] *Angaria* significat etiam pensionem. Vide *Calcaria*.

ANGELMUNDI. Vide *Ginginia*.

ANGELUS, ἄγγελος, Nuntius, seu missus; hoc nomine vocatus etiam fuit *Mercurius* à Græcis, cum putaretur esse Jovis Nuncius; item *Iris*, quæ serenitatis, & *Aurora*, quæ solis nunciæ sunt. FR. Concilium Laodicenum can. 35. per *Angelos* Dæmones fortasse intelligit, dum prohibet eorum adorationem; seu si de cœlestibus loquitur, noluerat forsan, ut eo cultu adorarentur, quo hæretici, Angelici dicti, eos venerabantur, de quibus mox dicetur. In Apocalypsi per Angelum Episcopus intelligitur. can. Episcopo scribit Joannes 9. quæst. 3. ex Beda. Item *Angelus faciei*, de quo Isaias cap. 63. Aliqui illum intelligunt, qui in forma nubis, & igneæ columnæ populum Israeliticum præcedebat. Dicitur faciei, quia repræsentabat divinum vultum tanquam ejus Vicarius. Angelorum Synonyma. Vide *Deifer. Egrigorus. Præsubans. Volatile. Seraphim*.

ANGELICI, hæretici ita appellabantur ob eorum rigorosam, ostentatamque continentiam, seu à loco *Angelina* nominato, seu tandem à peculiari cultu Angelorum. FR. [Angelici hæretici, ità vocati, quia Angelos colunt: Apostolici hoc sibi nomen ita sumpserunt, quòd nihil possidentes proprium, nequaquam recipiant illos, qui aliquo in hoc

mundo utantur. 24. quæst. 3. can. 39.] Vide *Apostatici*.

Angelоptes, Ἀγγελόπτης. FR. Epitheton S. Joannis Ravennatis Archiepiscopi, ob continuas Angelorum apparitiones sibi à Deo concessas, vox composita ex *Angelo* & *Optes*, quarum postrema à verbo græco ὀπτάω, idest, *video*, derivatur, & sonat latinè *Videns Angelum*.

Angistrum, Hamus. Vide *Cupha*.

Anglicana Ecclesia. Vide *Kyrie eleison*.

Anglicus, monetæ Anglicanæ species. [Filum argenteum duos Anglicos valentem, pro munere tibi apportabis. In vita S. Donatiani Episc.

Anglia, appellata est Saxonia. Vide *Saxonia transmarina*.

Angliae Regum prosapia, undè oriunda. Vide *Forestarius*.

Animae Agitatio. Vide *Sigillarius*.

Animadversus, necatus. [Qui quibusdam in locis animadversi cœlestes coronas de Domini clarificatione sumpserunt. Cypr. lib. 4. epist. ad Floren. & alibi.

Animatio. Vide *Enthymesis*.

Animetta, palla est, quæ calicem tegit, ita dicta, quia quasi anima in Corporale plicato includitur, & conservatur. Joseph. Vicecomes lib. 7. cap. 5. Ideò græcus Author *Psychian* vocat, à ψυχὴ, idest, anima. Vide *Corporale*. *Palla*.

Anitergium, panniculus ad tergendum aliquid. [Materias congerebat, quibus ad requisita naturæ necessaria fratribus anitergia ministrabat. Petr. Dam. li. 1. epist. 9. ad Nicolaum II.

Annale, in Gallia ita festum primæ classis, ac secundæ classis *Semiannale*, dicitur.

Annisus, substantivum nomen. FR. conamen significat: [Tuæ executionis annisu noxia commenta non sentiant. can. 2. dist. 87.

Anniversitas. Anniversarium Ecclesiæ, seu Episcopi, vel etiam Defunctorum. Vide *Agenda*. *Missa Defunctorum*.

Anno Domini. Vide *Aera*. Annus climatericus. Vide *Climatericus*.

Annono. De alimonia providere ad diuturnum tempus significat. [Unusquisque autem se annonabat, prout poterat, & volebat. In vita S. Mariæ Ægypt.] Ubi de Monachis, qui tempore quadragesimæ ad solitudinem se abdicabant, pro quo temporis spatio secum ferebant necessariam victus provisionem.

Annotationes, quid sint. Vide *Leges* §. motu proprio.

Annotinum Pascha; dicebatur respectu Neophytorum, qui post annum sequentem eorum baptismi, scilicet, in die Paschæ, ad Ecclesiam cum oblationibus accedebant, magnaque solemnitate anniversarium eorum baptismi celebrabant. [Romani annotinum Pascha, quasi anniversarium Pascha dicunt, quia antiquitus apud illos, qui in priori pascha baptizati erant, in sequenti anno eodem die convenere, suæque generationis anniversarium diem cum oblationibus solemniter celebrabant. Microl. de Eccles. Observat. cap. 56.] Hoc tamen *Annotinum* ratione Octavæ post Dominicam in Albis agebatur; sic in nonnullis m. s. Sacramentariis reperitur post dictam Dominicam specialiter Missa assignata, cujus titulus est *Missa in Pascha annotinum*. Quod inadvertenter Eruditissimus Carolus Guyetus in sua Heterologia hoc festum celebrari solitum fuisse scripsit in ea anni sequentis die, qua mobilis Paschæ transacti occurrerat.

Annulus, seu *Anulus*: Episcoporum, Animarumque Pastorum sacrum ornamentum, quem tamquam Sponsi suarum Ecclesiarum gestant. Optat. Milevit. lib. 1. contra Parmen. & Gemin. inquit: [Pontifex ergo anulum portat, ut se sponsum Ecclesiæ agnoscat, & pro illa animam, si necesse fuerit, sicut Christus, ponat, mysteria Scripturæ à perfidis sigillet, secreta Ecclesiæ resignet, de Antiq. Rit. Miss. lib. 1. cap. 216.] Aureum esse debet, gemmaque pretiosa ornatum, sine figura, seu celatura aliqua. Duran. lib. 2. cap. 9. Solet in dextero indice ferri; quia, ut idem scribit Author, cum silentii sit symbolum index, consequenter sub sigillo secreti divina mysteria propalare non debet, nisi merentibus, ac dignis. Aliud symbolum in hoc ornato indice Canonistæ assignant, nimirum, quod cœlestibus doctrinis salutis viam ovibus suis spiritualis Pastor indicare teneatur. In Pontificali verò celebratione ponitur anulus in anulari digito. Cærem. Episc. lib. 1. cap. 7. in quo digito continuò ferri invaluit hodie usus. Igitur quoad reliqua anuli significata; [Prælati (ait Hugo à S. Victore) quasi annuli obsignare studeant fideles imagine Christi; nam requiret ipse Dominus animas de manu eorum.] Et Hugo Card. [Undè Prælatus debet esse annulus alios signando exemplo suo, & debet esse rotundus propter æternorum contemplationem.] At sanè ponderatione dignæ sunt profundissimæ significationes illæ anuli, quas Innocent. III. refert in ejusdem anuli traditione Fulconi Corbiensi Abbati, cui sic scribit: [Inter cæteros ornatus Prælatis Ecclesiarum conceditur anulus, qui est signaculum fidei, juxta quod pater filio revertenti dare annulum in manu præcepit, ut, videlicet, Ecclesiam sibi commissam Prælatus ipsius intemerata fide custodiat, ad quam fideliter observandam per visibilem speciem jugiter admonetur.] Symbolum est ulteriùs annulus militiæ, libertatis, potestatisque, qui etiam in consecratione Virginum, benedictus eis conceditur. Pontif. Episcop. Atque Abbatibus quando benedicuntur, Galliæ Regi quando ungitur à Rhemensi Episcopo traditur; item sponsis in conjunctione matrimonialis Sacra-

cramenti, ac in anulari sinistræ manus ponitur. can. fœminæ. 30. quæst. 5. Ut erga sponsam admoneatur sponsa affectum cordis præstare, siquidem in eo anulari digito venula quædam extat, quæ cordi conterminatur. [Unde & quarto anulus idem inseritur, quòd in eo vena quædam, ut fertur, sanguinis ad cor usque perveniat. Isid. lib. 2. de Off. cap. 19.] Doctorum anulus sacer non est, benedictione enim caret. *Anulus piscatoris* est, quo Romanus Pontifex in cera rubra brevia signat, ità vocatus à figura D. Petri in actu piscationis, & est unum ex tribus Papæ sigillis. Aliud *Bulla* dicitur, quo in Cancellaria Apostolica plumbeæ Bullæ signantur; habet ex una parte amborum Apostolorum capita, quibus interposita est Crux; ex altera verò parte ponitur regnantis Pontificis nomen. Tertium sigillum dicitur *Signum*, in quo aliqua Sacræ Scripturæ sententia inciditur. Vide *Bulla*. Prohibetur Protonotariis non participantibus, & Doctoribus celebrare cum anulo. Sac. Congregat. Rit. 11. Feb. 1623. Item & Cathedralium Canonicis, eadem Congreg. 20. Novembr. 1628. sub quo nomine intelliguntur etiam Canonicales Dignitates. Gavant. part. 2. tit. 1. in Rubric. Miss. FR. Penes Ethnicos omnibus dignitatibus prohibitus erat. Inde cecinit 4. Fast. Ovid.

Anulus in digitis, nullus in sacris. :I: Quando Pontifex dat novo Cardinali titulum, ponit ei anulum sapphiro gemmatum, pro quo quingenta scuta solvit, quæ à Gregorio XIII. assignata fuere Collegio Germanico de Urbe, posteà verò à Sixto V. derogata, tandem Congregationi de Propaganda fide per specialem Bullam Gregorii XV. applicata sunt. FR. Annulus non nunquam fibulam significat, sic intelligenda, ait Baronius, verba epist. Joannis cap. 2. ajentis: [Si introjerit in conventum vestrum vir aureum anulum habens in veste candida. Baron. ad ann. 34.] Erat ergo Ansula, qua infibulabatur candida vestis, adducitque pro se Cardinalis Josephi hebr. locum, ubi ait: [Misit ei virtutis ergo fibulam auream, quod gestamen solis cognatis Regis concedebatur. lib. 13. antiq. cap. 8.] Cui adderem Virgilii versum 1. Æneid.

Aurea purpuream subnectit fibula vestem. Idem confirmatur ex primo Machabæor. cap. 10. ubi habetur: [Et misit ei fibulam auream, sicut consuetudo est dari cognatis Regum.] Hic etiam obiter notandum, vocem *Candida* in Joann. epist. supra cit. non significare album colorem, sed resplendentem, ideò græca lectio habet λαμπρός. Et latinè *Ferrum candens*, idest, ignitum, & resplendens; undè *Candidatos* pro illustribus dicimus, & *Candidata vestis* ignei, & purpurei coloris, ut suprà Virgilius intelligendus potiùs est, & clarè Horatius lib. 2. sat. 6.

——— rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos.

Annulus fidei est sponsalitius: [Et postquàm arris sponsam sibi sponsus per digitum fidei annulo insignitam desponderit. 30. quæst. 5. can. nostrates.] Ubi advertendum est Glossam per vocem *Ligaturam* intelligere anulum; sed anulus non ponitur in capite, ut ibi expressè. [Nostrates tam mares, quàm fœminæ non ligaturam auream, vel argenteam, aut ex quolibet metallo compositam in capitibus deferunt, sed post sponsalia.] Hæc igitur ligatura est vitta, de qua in can. fœminæ ejusdem quæst. quæ *Anadema*, *Vinculum*, *Vitta*, *Semimitra*, *Redimiculum* latinè, græcè Μίτρα dicitur. Vide *Mitra* in significatu ligaminis. Item dicebatur *Crocuphantium*, *Anaclypterium*, quæ inserviebant ad sustentandùm velum sponsale, de quo in cit. can. Nostrates, ait. [Sicque demùm benedictionem, & velamen cœleste suscipiant.] Quia deponendo terrestre velum sponsa recipiebat sacramentaliter mysticum, & cœleste velum, quæ cæremonia habetur in subsequenti canone ibi: quod, scilicet, materiale velum sponsæ à parentibus, vel paranymphis ei auferebatur ex capite. Igitur ligamen illud *Cupha* Hebræi vocant, ut Elias Thesb. in Ruth. 3. & Lyranus ibidem explicant. Vide Franc. Balduinum in lib. 6. Optati Milev. Atque indè nuptiæ dictæ sunt, ut habetur 30. quæst. 5. can. nec illud: ubi sic habetur. [Inde enim & nuptiæ dictæ sunt, quòd pudoris gratia se puellæ obnuberent.] Vide Mavortes in dict. *Maphorium*. Annulus ergo tam in sponsalibus, quàm in conjugio clarè à vitta seu ligamine distinguitur in dic. can. fœminæ. 30. quæst. 5. :I: Annulus etiam Imperatori traditur in ejus coronatione. Vide *Infula*. Annuli gemma. Vide *Umbo*.

ANNUNCIATIO DEIPARAE. Vide *Cheritismus*. *Evangelismus*. *Festum*. Utrum veniente hoc festo in feria vi. Parasceves teneantur Fideles assistere ad cæremonias illius diei. Vide *Parasceve*. Quid significent verba Gabrielis annuntiantis. [Spiritus Sanctus superveniet in te.] Vide *Spiritus Sanctus*.

ANOBXIUM. V. Encænia.

ANOMOEI. FR. sic appellabantur puri Ariani, Græcè ἀνόμοιοι, id est, dissimilis; quia Verbum divinum à Patre dissimile asserebant. At Semiariani, quamvis negarent consubstantialitatem; in Divinis tamen consimilitudinem admittebant. Itaque *Anomæi*, (qui & *Aetii*, seu *Aetiani* dicti sunt. Vide *Aetiani*) Verbum Divinum *Anomæusion* appellabant à nomine Græco ἀνομοιούσιος, id est, in substantia dissimilis. Sed ab Eunomio Sozomenus lib. 4. cap. 13. & 28. ac lib. 6. cap. 26. eos provenisse asserit, quos ideo *Eunomianos* appellat, item

& *Anabaptismi*, quia unica immersione baptizabant. Vide *Eunomiani*. *Anabaptista*.

ANOMONIANI. Hæretici, id est, absque lege, vel regula, quia ità vivebant; particula enim α, ut sæpè diximus, negatio nem significat; νόμος verò normam sonat, & legem.

ANQUINA. [Funis in navi est, qua ad malum antenna constringitur. Isid. lib. 19. etym. c. 14.] Quare perperam in Thesauro ling. Lat. *Ancora* scribitur, & rectè, ut apud Nonnium, *Anquina* legendum est, ita exigit Lucilii versus *Anquina soluta*, non *Ancora soluta*, ut mendosè aliqui putant. FR. locus Isidori lib. 19. etym. cap. 14. in nonnullis codicibus *Anguina* pro Anquina habet; sed error prorsùs non est, nam *Anguina* seu *Angina* est morbus, quo fauces anguntur & strangulantur, Italicè *Scaranzia*, & medici barbarè *Squinanciam* dicunt. Plaut. Most. scena 3. act. 1. [Vellem me in anginam verti, & huic aniculæ fauceis præoccuparem] Anguinam dixit & Lucilius lib. 3. sat.

Insperato abiit, quam una anguina abstulit hora.

Quare translativè funis, quæ collum mali in navi stringit, *Anguina*, vel *Anquina* utroque modo à strangulando, & stringendo dici potest. Nam *Angueo*, & *Anqueo* pro coerceo, ango, & stringo veteres dixere.

ANSTRUTIO, fidelis minister. [Propterea per præsens præceptum decernimus, & jubemus, ut deinceps memoratus ille in numero Anstrutiorum computetur. Marculf. lib. 18. cap. 18.] Ejus derivatio ex vocabulo *Trustis* est, quod fidelitatem, seu vassallagium significat. Vide *Arimaria*.

[A]NTARTA, Adversarius, Persecutor, Tyrannus, & aliquando Rebellis intelligitur: Græca vox ἀνταρτης. [O Alexander antarta Christianorum. In vita S. Martinæ.] Itaque mendosè aliqui *Intartam* legunt; ex hoc nomine formatur verbum *Antartizo* ex vi græcæ significationis, & non *Intartizo*, ut corruptè apud Anastasium Bibl. in Deusdedit Papa legitur, scilicet. [Hujus temporibus Mezentius, qui erat in Sicilia cum exercitu orientali, qui intartizavit, & arripuit regnum.] FR. Camillus verò Peregrinus de Principib. Longobard. tit. Fines Ducatus Benevent. ad merid. pag. 33. hæc habet: [Exemplum referam Anastasii Bibliotech. in Deus dedit, ut ea è mendo expurgem, & explanem, Eleutherius, inquit, Patricius, & Cubicularius egressus Roma, venit Neapolim, quæ tenebatur à Joanne Compsino intarta (scribo intarta ut habet Abbo Floriacensis quæ vox ab aliis non intellecta sonat rebellem, undè apud eundem Anastasium in Theodoro Intartizare.) Qui Eleutherius pugnando ingressus est Neapolim, & interfecit Tyrannum. Vide Festum, in verbo *Antarium*, & ibi Scaliger. & Glossas quoque editas ab Henrico Stephano.

ANTECESSIVUS, Logicæ terminus apud Tertullianum, & significat universalitatem, quo ipse demonstrat nomen mulieris generale esse tam virgini, quàm compressæ. [Subjectum igitur est generali speciale, quia generale prius est, & subjectivum antecessivè. Tertull. de Virgin. Vel. cap. 4.

ANTECESSOR, hoc titulo Spiritum Sanctum vocat Tertullianus, quo non prioritatem temporis, vel naturæ significat in divinis, sed authoritatem, ac doctrinam respectu creaturarum. [Non enim ab se loquitur, sed quia mandatur à Christo. Hic solus Antecessor, qui solus post Christum. de Virg. Veland. cap. 1.] Ita etiam idem *Antecessores* vocavit Apostolos, idest, magisterio, & authoritate præditos: ac Justinianus Imp. Legisperitos *Antecessores* appellat. FR. eodemque pacto in nonnullis Academiis *Antecessores* dicuntur Lectores jubilati.

ANTELIUS, Idolum ad domorum fores expositum, græca vox Ἀντήλιος, idest, *ante solem* positus. [Antelios Dæmones ostiorum præsides legimus. Tertull. de Idololat. cap. 5.

ANTESTO. FR. Impedio, objicio. in l. Longobard. l. si servuus de furtis, in quo sensu Cic. de Inu. inquit: [Omnibus corporum viribus antesteterunt.] Et Gell. lib. 12. cap. 4. [Qua in re quantò universi me unum antestatis.

ANTHRAX, rumor, carbunculus, bubo, à græco vocabulo ἄνθραξ, quod carbonem denotat. [Cum hæc fierent, divino quodam consilio enatus est ei anthrax in glande. Pallad. in Lausiac. cap. 39.] De sensuali luxuriæ dedito loquitur, ut liquet ex sequentibus verbis; [Et tempore semestri, usque adeò ægrotavit, ut ejus virilia membra computruerint.

ANTHROPOMORPHITAE, Ἀνθρωπομορφῖται. Hæretici ita appellati, quia in Christo puram humanam naturam confitentes, divinam omninò negabant. *Anthropiani* etiam dicebantur. FR. Item ab *Audeo* eorum hæresiarcha *Audiani* denominati, quos Augustinus *Vadianos* vocat. [Anthropomorphitæ dicti pro eo, quòd simplicitate rustica Deum habere humana membra, quæ in divinis scripta sunt, arbitrantur ἄνθρωπος græcè, latinè homo interpretatur. 14. quæst. 3. can. quidam autem.] Quorum errores Gregorius Papa lib. 32. moral. cap. 6. in cap. 40. Job refert.

ANTHROPOPATHOS, ἀνθρωποπάθως. FR. figura Rhetoricæ, quando, scilicet, tribuitur Deo id, quod hominibus convenit. Gloss. in cap. forus. de verborum significat.

ANTICHRISTUS, Ἀντίχριστος, futurus in fine Mundi seductor populorum, de quo Apocalyp. cap. 13. num. 18. ubi D. Joannes per cabalisticos numeros ejus proprium nomen his verbis indicat, [Numerus ejus sexcenti sexaginta sex.] Scripserat enim græco idiomate, cujus characteres formant numerum 666. & ideò non

non est per combinationem possibile ejus verum nomen divinare, licèt Irenæus, & Hippolytus τείταν, idest, Gygantem: Ticinius λαμπέτις, idest, Illustrem: Areta, λατεῖνος, idest Obscurum; & Primarius, ἀντεμος, idest, Contrarium vocant; in his enim nominibus notæ arithmeticæ summam 666. facientes, continentur. Major Sanctorum Patrum, & Sacræ Scripturæ Expositorum opinio existimat ex Hebræis de tribu Dan eum nasciturum. Ex Sibyllinis monitis habetur, quòd lini virtute ille extinguendus erit, idest, (ut interpretatur ab Auctoribus) per apologeticos libros, quorum chartæ ex lini materia conficiuntur, & præcipuè à Religiosis illius sæculi. Demum Antichristi nomen passim à Sacris Scriptoribus contra Ecclesiæ persecutores applicatur. FR. Quid autem prædicaturus sit, vide can. pervenit. de consecrat. dist. 3. & ibi Glossa.

ANTICIMENON, græcè ἀντικείμενον, oppositio, repugnantia, titulus libri S. Bertarii Casinen. Abb. nam in eo quæstiones, & controversiæ utriusque testamenti continentur, de quo Leo Ostien. lib. 1. cap. 32. Petrus Diacon. de viris Illustr. Casinen. Quod opus recenter studio, ac diligentia Canonici Jo: Bapt. Marii unà cum ejusdem eruditissimis Annotationibus emanavit, quod tamen sub Anonymi Auctoris titulo Coloniæ Agrippinæ de anno 1533. impressum fuisse idem Commentator narrat. Vide *Apologia*.

ANTICRISIS, ἀντίκρισις. FR. pro contradictione, vel contradictorio judicio accipitur, Ulpian. l. 4. §. cum præter: ff. ne vis fiat ei, qui in possess. missus est.

ANTIDICOMARITAE, FR. Hæretici, sed *Antidicomarianitæ*, ex græco vocabulo Ἀντιδικομαριανῖται scribendum est potiùs; nàm hi asserebant post partum incarnati Verbi Mariam cum Josepho carnaliter convenisse; vocabulum ergo *Mariæ Adversarios* significat, de quibus hæreticis habetur in 24. quæst. 3. cap. 39.

ANTIDORON, græca vox ἀντίδωρον, Panis benedictus, ex cujus parte in medio situata, quæ Cruce obsignata est (secundùm græcorum ritum) aufertur à Sacerdote pro consecrationis materia, residuum verò populo post Missam distribuitur. FR. in lateribus hujus panis hæc verba sunt impressa *Iesus Christus vicit*. :I: *Antidoron* dicitur, nam δῶρον, latinè *donum* significat, idest, *loco muneris*; qui enim ad recipiendam Eucharistiam indispositi reperiuntur, participes efficiuntur hujus panis benedicti. FR. observant tamen Græci, quòd si aliquis jejunus non invenitur, pro crastino die ad illum suscipiendum conservat, vel alicui jejunanti ad suscipiendum tradit. S. Germanus in mysticæ Liturgiæ explicatione hunc panem, ait, esse figuram Deiparæ corporis, quòd, qui veri Christi corporis non sunt participes effecti, Mariæ tamen figuratè gustant. :I: Itaque fuit Casauboni error, qui hunc panem Κατάκλαστον appellari dixit; hæc namque erat alia panis species, & benedicebatur ad vesperas festivitatum, ex quibus pro qualibet pentade quatuor sibi assumebat Sacerdos, & quintam populo distribuebat.

ANTIGRAPHUS, græcè Ἀντίγραφος, idest, qui contrà scribit. [Deputatis ut diximus Honorato Diacono sedis nostræ, & Sebastiano glorioso antigrapho, S. Greg. in registr. lib. 2. cap. 46.] Idem Pontifex Aristobulo Imperiali antigrapho inter alia hæc scripserat; [Præterea si prolixam epistolam ad interpretandum accipere fortasse contigerit, rogo non verbum ex verbo, sed sensum ex sensu transferre, quia plerumque dum proprietas verborum attenditur, sensus virtus amittitur. Idem lib. 1. indict. 9. cap. 28.] FR. Antigraphus potiùs descriptorem, Italicè *Copista* interpretandum puto; nam, ut lexicon græcolatinum habet in dict. ἀντὶ, nedum significat contra, sed etiam Antiqui pro æquali usurpabant. Itaque Antigraphus *æqualiter scriptor* interpretandus esset, qui nempè æquè, & conformiter scribit, quod clarè ex citato textu D. Gregorii colligitur; dum Antigraphum rogat, ut non de verbo ad verbum transcribat, seu transferat, sed sensum attendat in describendo, & *Antigraphum* idem, quod originalis scripturæ copia, denotat, & nos Italicè etiam dicimus *la Controscritta*, desumpta metaphora à speculo, quod figuram contrapositi originalis in se continet, quæ ἀντίτυπος, idest contra, vel æqualis figura vocatur. Vide *Appar*.

ANTIMENSIUM. Vide *Altare*.

ANTINOMUS, græca vox ἀντίνομος, idest legi contrarius, quo titulo hæretici Joannis Agricolæ sectatores appellati sunt. Rainald. in Annal. Eccl. an. 1529. qui docuit inutilem esse divinam legem, ad cujus observantiam Euangelici homines non tenebantur.

ANTIOCHIAE varia Epitheta. Vide *Theopolis*.

ANTIPELARGESIS, græca vox ἀντιπελάργησις, compensatio, retributio; quo vocabulo S. Basilius hom. 6. in Hexam. usus est.

ANTIPEMPTUM. [Fecit aquæ manus antipempto deauratas. Anast. Bibl. in Leone III.] corruptè tamen, legendum *Antipente*, ex græco ἀντὶ, *oppositum*, & πέντε, *quinque*, idest, quinque vasis alia quinque opposita fecit.

ANTIPETASMA, græca vox ἀντιπέτασμα, Pallium Altaris, in quo antiquitus Cruces effigiare solebant.

ANTIPHATUM, donatio sponsi sponsæ facta intuitu violationis, à græca voce ἀντίφατον, ab ἀντὶ, idest, pro, atque φατις, fama, scilicet, honestatis, & vocatur vulgò *dotarium*, seu *antidotarium*. FR. fortasse ex verbo græco ἀντιφωνέω, spondeo, promitto, *Suidas*, vel ex dictione ἀντίφερνα, idest, antenuptialis, l. ult. C. de donationibus ante nuptias. l. ex morte C. de pa-

pactis, de qua Hotom. in observat. ad vetnu-ptiar.rit. c.7. cætera verò bona mulieris ἐξώφορα dicebantur. l. si ego .ff. de jure dotis. latinè *Receptitia*, ideft, extra dotem dicuntur. l. maritus.ff. ad l. falcidiam. Vide *Hypobolon*. Jurisconsulti tamen maximam differentiam agnoscunt inter bona *dotalia*, *paraphernalia*, & *receptitia*.

ANTIPHONA, græca vox Ἀντιφώνη, reciproca vociferatio; secundum verò psalmodiæ rubricam verba illa intelliguntur, quæ in psalmi principio intonantur, ad quorum tonum uterque Chorus prosequitur. [Ignatius Antiochiæ Syriæ tertius post Apostolum Petrum Episcopus vidit Angelorum visionem, quomodo antiphonas Sanctæ Trinitati dicebant, & hymnos; isque modum visionis Antiochenæ tradidisse probatur Ecclesiæ, & ex hoc ad cunctas transivit Ecclesias. Valaf. de reb. Eccles. cap.25.] Theodoretus, & Suidas hujus alternatæ cantionis primos inventores Flavianum, & Diodorum Monachos fuisse asserunt, qui Constantii Imp. tempore vixerant; sed isti fortassè reciprocum cantum in psalmodiam introduxerant, ut ex Theodoreti verbis colligitur, sic ajentis: [Hi enim primi psallentium choro in duas partes diviso, hymnos Davidicos alternis canendo instituerunt.] Monachi enim, ut refert Cassianus lib.1. de instit. cœnob. cap.5. solebant in medio Chori sedere, magnaque devotione, & attentione unum ex eis totum psalmum legentem audire. Itaque [Ambrosius Episcopus ritum canendi antiphonas in Ecclesia primus ad Latinos transtulit à Græcis, apud quos hic ritus jam inoleverat ex instituto S. Ignatii Antiocheni Episcopi. Sigiber. in Chron. cap.12.] Quod etiam D. Aug. lib.9. Confessionum cap.6. & 7. clarè affirmat, additque S. Ambrosium ad similitudinem Orientalis Ecclesiæ ad fidelium consolationem, qui tunc Justinæ Valentiniani Imp. matris Arianæ sectæ fautricis persecutione vexabantur, hujusmodi reciprocum cantum instituisse. Quod deindè Damasi Papæ decreto confirmatum fuit, ex qua Pontificis Constitutione, inadvertenter aliqui pro primo institutore Damasum faciunt, quod ex Ambrosiano instituto fuisse, supra manifestavimus. Quo verò ad significationem reciproci istius cantus Gregorius hom.3. in Ezech. ait: [Ideo psalmos alterna modulatione cantamus, quia amor si non sit mutuus, jucundus esse non potest.] Idemque sentit Amalarius lib.4.cap.4. Antiphonæ in solemnibus festivitatibus duplicantur, quia charitas tunc magis debet fervescere, at in aliis diebus principium tantùm antiphonæ canitur ante psalmum, in cujus fine integrè replicatur; nam charitas, ait Hugo à S. Victore, in hac vita incipit, & in futura perfectionatur. Ab uno solo initiatur antiphona, quæ à canentibus reassumitur, quia charitas, quæ à Christo tanquam fonte scatet, in ejus membris, nempè, fidelibus diramatur; ideo tempore Paschali in matutino paucæ antiphonæ recitantur, quia tunc supponitur abundantiùs augeri in nobis charitatem, ob memoriam recentem effusi Agni sanguinis, ut nobis vera tribueretur pax. Andegavensis Ecclesia in aliquibus solemnitatibus ante Missæ Evangelium canebat antiphonam ad *Benedictus* illius diei assignatam, quæ *Ante Evangelium* dicebatur. Septem illæ Antiphonæ, quas tempore Adventus ad *Magnificat* ante septem dies Nativitatis Domini Universalis Ecclesia incipit canere, dicuntur *majores*. At in Ecclesia Parisien. sunt novem, ut in suo Parascevastico præl. 4. Theoph. Raynaud testatur, quæ ait ter replicari, excepta sexta *Antiph.* quæ in honorem S. Thomæ Apostoli dicitur, nempè, in principio, & in fine cantici *Magnificat*, tertiò post *Gloria Patri*, atque nona Beatæ Mariæ Virgini est dedicata. In Hispania autem ex singulari privilegio Gregorii XIII. hæ septem *Antiph.* incipiunt à die 16. Decembris, nam ad 17. vacant propter solemnem celebrationem expectationis virginalis partus, quæ ibi maxima veneratione colitur. Ideo igitur duplicantur hæ *Antiphonæ*, quia denotant reiteratas Sanctorum in limbo Patrum preces, ideoque, ac propter portentum incipiunt cum nota, O, ut ait Durandus. [Per illud, O, voluit cantor intimare verba sequentia pertinere ad aliquam mirabilem visionem, quæ plus pertinet ad mentis ruminationem, quàm ad concionatoris narrationem. lib.6. cap.15.] Extraordinaria siquidem erat cæremonia illa à Parisio de Grassis in suis Diariis relata, nempè, quòd quando in Sabbato præcedenti Dominicam III. Adventus Papa in Basilica Vaticana canebat solemnes Vesperas, tunc dicebantur *Antiphonæ* ad Laudes; ac suggerendo Primicerius intonationem Pontifici illius primæ Antiph. *Iustè &c.* tunc Papa à Camerario sumebat auream monetam, & in ore Primicerii illam imponebat. Advertendum tandem, quòd dum per Octavam Paschæ ad horas Canonicas canitur *Hæc dies &c.* omnes debent se erigere, sic praxis omnium Urbis Basilicarum astruit. FR. *Antiphona*, quæ in principio tertii Nocturni B. Mariæ canitur, aliquam difficultatem continet in illis verbis: *Cunctas hæreses sola interemisti in universo mundo*. Nam revera Beata Virgo nec oretenus unquam cum hæreticis disputaverat, nec eorum falsa dogmata scriptis confutaverat. Attamen hoc verificari in B. Virgine, Vega cap.12. in Apocalyp. comm. 1. sect.2. num.9. ostendit, quia ipsa est vexillum veræ fidei; nam major hæresum pars contra mysterium Sanctissimæ Trinitatis, & Verbi incarnati decertat. At nos Catholici, qui in professione fidei sub vexillo Deiparæ inconcussè militamus, per eam nobis vera, & pu-

& pura Trinitatis, & Incarnationis revelatio explicatur. Potest etiam encomium hujus Antiphonæ in Virgine verificari, quia ipsam mysteria, & acta Redemptoris, in quibus Apostoli non interfuerant, eos docuisse piè credimus, ut sunt Annunciatio, Nativitas Salvatoris, Magorum adoratio, & similia. Sed potior ratio est, quam Baronius in annal.233. adducit, quia sub ejus invocatione, & patrocinio Ecclesiæ Doctores hæreses cunctas interemerunt, ut de SS. Gregorio Thaumaturgo, Cyrillo Alexandrino, Dominico, & aliis legitur. Est etiam alia difficultas in illa ejusdem Virginis Antiphona, quæ inter consuetas officii commemorationes habetur, super verba, *Intercede pro devoto fœmineo sexu*, ac si sexus alius devotus non esset? Respondetur tamen, hoc nomen *Devotus* hìc non significare piam, seu teneri cordis erga Deum personam, sed quæ Deo se devovit, ut sunt Moniales, & similes; quæ Antiphona desumpta est ex D. Aug. in serm.21. Annunciationis. Cujus mens fuerat distinguere Clerum, & Moniales à Populo, juxtà Ecclesiæ universalis consuetudinem in Feria sexta Parasceve, ubi de eisdem habentur distinctæ orationes: in hoc etiam sensu D.Agatha dixerat: *Soror mea Lucia Deo devota:* quia voto perpetuę Virginitatis se Deo dedicaverat. Ita pariter in Concil.Tolet. can.16. habetur: [Devotam peccantem non recipiendam in Ecclesiam.] De hac voce *Devota* in eodem sensu. Vide *Agapetæ Sorores. Devota:* Item dicitur Antiphona Introitus Missæ. Vide *Introitus*. Dicitur etiam Antiphona Invitatoria. Vide *Invitatorium*. Vide *Regina Cæli*. In quo differat Responsorium ab Antiphona. Vide Rabanum in dict. *Responsorium*.

ANTIPHONARIUM, volumen, in quo Antiphonæ totius anni continentur, à S. Gregorio in Rom. Ecclesia ordinatum fuisse Bernus cap.1. refert, & ab eruditissimo Elisgaro Presbytero in Gallicana Ecclesia introductum testatur Amalarius.

ANTIPHONATIM, adverbium, quod alternatim significat. [Hymnum Ambrosianum Te Deum laudamus cum ipso antiphonatim decantare cœpit. In vita S.Caroli Comitis.

ANTIPHRYGIUM, ἀντιφρύγιον. Vide *Mitra*.

ANTIPOLIS, appellata fuit Transtyberis Romæ Regio, ejusque incolæ *Antipolitani*. Vide *Esox*.

ANTIQUARIUS, descriptor librorum, de quo in dictione *Antigraphus*: ita Ambrosius, Aug. & Hieronymus, qui etiam Sanctus *antiquariam artem* transcriptoris professionem appellavit, ac ita librarii dicti sunt ante typographiæ inventionem. [Qui videt litteras in codice optimè scripto, & non novit legere, laudat quidem antiquarii manum. Aug. Ser. 44. de verb. Dom.] Vide *Archiatæ*.

ANTIQUUS. Vide *Olitanus*.

ANTISPIRITUS, Dæmonium. [Hoc modo super culmen templi Christus erat in spiritu sciens, quod antispiritus affectaret, & hosti se de vana gloria pulsaturo opportunitatem parabat. D. Cypr. de Jejun.& Tentat. Christi.] Vide *Dæmon*.

ANTISTA. Vide *Abbatissa*.

ANTISTATUM. Vide *Antisto. Episcopium*.

ANTISTES. Vide *Episcopus. Antisto*.

ANTISTO, antecello, de quo frequenter Tertullianus. [Sed accepisti homo os ad devorandum, atque potandum, cur non potiùs ad prædicandum Deum, ut etiam hominibus antistes, lib. de Resurect. car.] & clariùs idem cap.3. [Nos autem puto multis passeribus antistamus.] FR. in eodem sensu Cato cap.156. dixit. [Brassica est, quæ omnibus oleribus antistat.] Dicitur etiam *Antesto*. Ex quo verbo *Antistes*, idest, Episcopus deducitur, ut notat Gloss. in Clement. de sepulturis cap.2. reperitur *Antistes*, *Antistita*, & *Antistatum*, idest, superior, superiora, & superioritas.

ANTITRINITARII. FR. hæretici, qui pullularunt circa annum 1570. tres personas divinas non subsistere in sese, sed tantùm in unica personalitate asserentes.

ANTITYPON; ἀντίτυπον, à Clemente lib.7. cap.26. & ab aliis Græcis Patribus Eucharistia significatur. Damascenus verò lib. 4. Orthod.fid.cap.14. existimavit denotare panem, & vinum antè consecrationem: quam explicationem reiicit Eminentiss. Card. Bessarion; itaque secundum Turrianum non significat figuram, sed veritatem ipsam tectam, in quo sensu S. Cyrillus Hierosol. appellavit Baptismi Sacramentum *Antitypon*, non quia sit mortis Christi figura, sed quia realiter ea repræsentatur. *Antitypon* igitur Eucharistia dicitur, nempè, figura vicaria, quia veritas figuram expulsit, & ejus locum obtinuit; seu quia est figura cælestis, & æterni convivii, in quo sensu explicari possent Damasceni verba loc. cit. ut ex S. Maximi Dionysii discipuli explicatione comprobatur inquientis [Sancta munera superiorum, & veriorum sunt symbola.] Tandem dici potest, quòd Eucharistia sit figura sacrificii Christi in Cruce, sed haud diversa à figurato, in quo sensu Chrysostomus ait: [Hoc sacrificium typus illius est; eundem enim semper offerimus, non modò quidem alium, modò verò alium; sed semper eundem. Hom.17. in Epist. ad Hebr.] Alii deinde dixere, quòd idem esset *Antitypon*, ac *Isotypon* apud Basilium, quia præpositio ἀντὶ aliquando æqualitatem significat, ut sæpè suprà dictum fuit.

ANTITHIA, græcè ἀντίθεια, erga Deum contrarietas. Theophilactus in cap. 18. Lucæ.

ANULUS, Vide *Annulus*.

APALAREUS, & *Apalarea*, discus, vox græco-barbara. Ἀπάλαρος enim cocleare significat, alii

alii existimant significare umbraculum, à græco ἀπὸ τῦ ἡλίε, cujus beneficio à solis radiis tegimur. [Pro vera benedictionis causa direximus vobis apalareum unum. In epist. Pontif. à Gretsero edit. Hic posuit in apsida Basilicæ suprascriptæ super sedem apalaream argenteam pensantem libras centum viginti. Anast. Bibl. in Sergio.] FR. apud Isidorum in ejus Gloss. *Ablaros*, & *Applare* reperitur, de quo vocabulo Turnebus lib.27. Adversar. cap.10. & lib.28. cap.5.

A PARIBUS, hoc titulo sæpè D. Greg. in Regist. in principio Epistolarum utitur, personis in communi scribens. Vide *Parilitas*.

APELLITAE. FR. Hæreticorum secta, à quodam *Apelle* ità dicti; Angelum quendam Dei superiorem asserentes, quem *Deum Igneum* appellabant, Israelitarum Legislatorem, & Christum non in veritate esse Deum, sed hominem in phantasia apparuisse. 24. quæst.3. cap.39.

APERTULARIUS, Vide *Directarius*.

APEX. FR. sumitur pro vertice capitis, & ornamento ejus, quo Flamines utebantur; aliquando tamen pro mitra. Vide *Mitra*. Intelligitur etiam pro sophisticis Juristarum allegationibus, seu eorundem subtilitatibus. [Apices juris non attenduntur, ubi agitur de salute animæ. Archid. in cap. scriptum 6. quæst.3. Decius in c. cum dilecto ad fin. Gloss. in verbo procuratricem, de confir. util. vel inutil. Bald. in l. 5. in 2. col. verb. & si tu quæris. C. de confessis, ac alii apud Cottam in suis Memorial. Juris, verb. Apices Juris. Apices juris in foro conscientiæ non excusant. Ibid.] Cujus contrarium. Vide *de Plano* in lit. P. & synonymum. Vide *Subtilitas*. Aliquando pro extremitatibus accipitur, sic pro epistolarum extremitatibus, ubi sigillo signari solet, seu de pendulo sigillo in bullis Pontificiis appenso dicitur: [Nunquam Apostolicæ Sedis modus fuit absque signatis apicibus undequaque legationem suspicere: 97. dist. can.3. & in extrav. com. de elect. cap.1.]

APHOPLISTA, vox barbaro-græca ἀφοπλιστής. [Aphoplistas vocant eos, qui privatis hominibus arma habere non concedunt, ne rapinas, aut cædes faciant. Julium. Ante. constit.15.

APHTHARTODOCITAE, Hæreticorum Secta, qui dicebant Christi carnem esse incorruptibilem, & ab omnibus passionibus penitus liberam, ut ex Etymologia nominis Ἀφθαρτοδοκῖται colligitur, qui etiam denominati sunt *Phantasiastæ*. FR. Phantasiastes cum Apellitis convenire videntur, qui Christum humanitatis phantasticam habuisse figuram asserebant, de quibus vide *Apellitæ*.

APICULARE. FR. Apum alvearium, de quo in Longobardorum legibus.

APOCALYPSIS, ita liber visionum D. Jo. Euang. appellatur; in hoc enim libro futuri Ecclesiæ eventus continentur. Multæ revelationes, seu Apocalypses antiquitus circumferebantur, sed omnes apocryphæ censentur, idest, S. Petri, quem librum Eusebius damnatum fuisse refert in Chron. lib.3. cap.14. Sozomenus tamen lib. 7. cap.16. affirmat illum in Palæstina feria 6. in Parasceue legi fuisse solitum. FR. Ἀποκάλυψις, latinè revelatio dicitur, à verbo græco ἀποκαλύπτω, idest, *revelo*. Id verò, quod Eusebii authoritate asseritur, non relevat, quia, ut in Catalogo Ecclesiasticorum scriptorum Bellarminus testatur, Eusebiana opera in Concilio Lateranen. apocrypha declarata fuisse: quamvis Baronius an. 302. n.11. & seqq. doceat multis rationibus usquequò sequendus sit iste Auctor: :||: Item circumferebantur alii libri Apocalypsis, scilicet, *S. Pauli*, ut testantur Nicephorus, Sozomenus, & Eusebius l.3. cap.3. Item *Apocalypsis Adami*, de qua Epiphanius. Item *Apocalypsis Esdræ* ex Nicephoro. Item *Eliæ*, Baron. An.44. n.49. Tandem Gratianus in Decretal. tres refert, nempè *D. Thomæ*, *D. Stephani*, & *Moysis*, de postremo loquitur etiam Cassiodorus. Vide *Epopsia*. Quomodo per notas arithmeticas in Apocalypsi Antichristi nomen describitur. Vide *Antichristus*.

APOCARTERESIS, mors ex inedia, vel laqueo accelerata, à verbo græco ἀποκαρτερέω. [Hypocrita, ut apocarteresi probat se Marcionitam. Tertull. lib.1. Contr. Marc. Lycurgus apocarteresim optavit, quòd leges ejus Lacones emendassent. Idem in lib. 1. advers. Gent. cap.46.] Vide *Ahori*. *Biothanatus*. *Orama*.

APOCHA, græca vox ἀποχή, cautio. [Validas contra te apochas invenerunt, invitas securitates illis dedit calamitas tua. Cassiod.] Vide *De suscepto*, *Susceptum*. *Testamenti pagina*.

APOCRISARIUS, Minister Papæ apud Imperatorem, vox græca Ἀποκρισιάριος, idest, Responsalis, ideò in Registro à D. Gregorio *Responsalis* vocatur, ita etiam negotia ejus. [Responsa Apocrisarii vocantur, qui Sanctissimarum Ecclesiarum negotia curant. Justin. Novel. 6.] Alio nomine Legati Sedis Apostolicæ dicuntur, qui tunc apud Græcum Imperatorem residebant, ac tales fuere antè Pontificatum Gregorius Magnus, Vigilius, Paschalis, Sabinianus, Bonifacius, & alii Pontifices, qui titulo Diaconatus graduati erant. [Quod permanere in Palatio juxta antiquam consuetudinem Apostolicæ Sedis Diaconum vestra serenitas non invenit, non hoc meæ negligentiæ, sed gravissimæ necessitatis fuit. S. Gregorius epist.43. ad Focam Imp. lib.11. indict.6.] Quos deinde (ut passim) ad pontificalem apicem illis temporibus Orientalium Imperatorum favor dirigebat. FR. *Apocrisarii* mittebantur etiam ad Patriarchas: [Martinus Papa Primus, ejus Apocrisarii, quos ad Paulum Patriarcham

etiam miserat, cum illum, ut resipisceret, urgerent, Constantii jussu in diversas insulas relegati sunt, quod cum audisset Pontifex, Synodum 105. Episcoporum Romæ congregavit. Blondus decad. 1. lib. 9.] Nimis quidem frivola videtur definitio Glossatoris in 1. quæst. 7. c. convenientibus, qui deducit hoc nomen ab *Apos*, id est, græcè Nuntius, & *Chrysos*, aurum; quasi deaurati Nuntii, quod præter impropriam applicationem, nullibi etiam invenitur, Nuncium, seu Missum græcè Apos vocari, benè tamen Ἀπόστολος, *Missus*, & ἀποστολή, *Missio*. Meliùs Glossator in cap. significasti, de electione, & electi potest. ubi sic: [Apocrisarii dicuntur Nuntii Papæ, quasi Secretarii, nam Crysis quandoque secretum, quandoque aurum, quandoque judicium significat.] Indè hunc versum tradit.

Aurum judicium, secretum dat Crisis ista. Undè *Crisis* dicitur judicium, quod Medici faciunt ex aliquo signo ægroti. Etymologia suprà à meo fratre tradita non est impropria, quia ἀπόκρισις, præter alia significata, etiam responsum denotat. Adriani Junii Lexicon græc. in eodem verbo: & sic *Apocrisarii* benè Responsales dici possent. :I: Cœpit hoc munus à Constantini Magni temporibus exerceri. Hincmar. epist. 3. cap. 13. & 14. Et tunc per Episcopos hæc delegatio exercebatur; at processu temporis ad Diaconos Cardinales pervenit, nam Presbyteri ad residentiam eorum titulorum astringebantur, ut in dict. *Cardinalis* demonstrabitur. Itaque D. Gregorius Episcopo Leandro scribens, in præfatione, quod ad effectum hujus legationis Diaconus Cardinalis ordinatus fuisset, conqueritur. FR. Hodie tamen Prælati mittuntur, quos *Nuntios* appellant, & ferè cum titulo Patriarchatus, vel Archiepiscopatus in partibus infidelium. Indè valdè dubito, quod vox *Diaconus* hìc non sit Sacri Ordinis titulus, sed potius legationis; Διάκονος enim græcè, latinè *Minister* dicitur, & Ministros Papæ, seu Principum Legatos, & Nuncios vocamus. Vide *Delegatus*. :I: Aliqui Apocrisiarium, pro Apocrisario scribunt. [Habes Thomam apocrisiarium. Cœnob. Masch. cap. 88.] In regio Galliæ Palatio Dignitas cum titulo Apocrisarii reperiebatur, quæ alio titulo Regius Cappellanus, & Custos dicebatur, qui nedum Clericorum Palatii præfecturam exercebat, sed & omnia Ecclesiastica negotia deferebat Regi, ut Hincmarus scribit. FR. In quodam privilegio à Carolo Calvo Monasterio Glanensi concesso Archicapellanus dicitur. [Venerabilis Vir Ebroinus Episcopus, Sacrique Palatii nostri Archicapellanus adiens culminis nostri serenitatem deprecatus est.] Hic Ebroinus in Concilio Vienen. celeb. an. 892. Archiepiscopo Sennonensi præcedit; nam hæc dignitas erat Metropolitanis superior, ad quam spectabant causæ Ecclesiasticæ totius regni, & ideo ab Hincmaro *Responsalis negotiorum Ecclesiasticorum*: *Magister Ecclesiasticorum* à Beato Servato Lupo, & *à Deo electus Pater*, & *Magister* à Frotario Tullense Episcopo vocatur; quam dignitatem amovibilem fuisse ex epistola 97. B. Servati Lupi colligitur; sed advertendum est istum Ebroinum recentiorem fuisse ab illo, de quo Baronius ad an. 668. nu. 6. & seqq. an. 671. an. 685. num. 11. & seqq. & An. 687. num. 6. in quo obiit. Item *Apocrisarius Orientalium Sedium*. can. Actione 22. qu. 4. dicebatur.

APOCRYPHA. VIRGO. Vide *Apocryphus*.

APOCRYPHUS, græcè ἀπόκρυφος, occultus, à verbo ἀποκρύπτω, celo, occulto; cujus antithesis *Hagiographus* est. Libri ergo, qui canonici non sunt, *Apocryphi*, seu occulti dicuntur. Nam, ut docet Origenes in epistola ad Julianum Africanum, similes compositiones occultæ tenebantur, nè essent authenticæ, sic Chrysostomi interpres in hom. 4. in Matth. *Secretioribus libris* vertit, quod D. Th. in Catena *Apocryphis libris* legit. FR. Undè *Apocryphæ* dicuntur *Virgines*, quia in cameris solent abscondi, & secretò morari. Jo. de Fan. Indè est, quod Virgo in hebræo dicitur *Ngalmàh*, græcè *Apocrypha*, latinè *Secreta*. Gloss. in cap. 2. dist. 15. :I: Apocryhi vocabulum aliquando intelligitur de illo libro, qui authenticus non est, non tamen prohibitus, sed de supposititio Auctore dubitatur. Aliquando verò rigorosè accipitur pro libro, scilicet, qui falsa, ac nostræ fidei contraria continet. FR. Quo sensu ait Gloss. in cit. cap. 2. dist. 15. [Scilicet, cujus Author ignoratur: non tamen ab Ecclesia recipitur, sed reprobatur, quasi dicat non in Ecclesia, sed remotè ab ea, ac secretè est legendus.] Auctor Vocabular. Eccl. malè excogitavit *Apocryphum* significare *obscurum*; quamvis enim obscurum, & secretum impropriè assimilentur, non tamen sunt synonyma; nam secretum potest revelari, & patefieri, at obscurum non sic.

APODIATIO. Vide *Peribolus*.

APODIPNON. Vide *Completorium*.

APOLLINARISTAE. FR. Hæretici, qui nomen trahunt ab Apollinare, qui docebat Christum carnem, & non animam in incarnatione sumpsisse. 24. quæst. 3. can. 39. Vide *Dimœrita*. *Oeconomia*.

APOLOGIA, ἀπολογία, defensiva responsio, indè *apologeticus liber* dicitur ille, in quo Sanctæ Ecclesiæ defensio continetur. S. Gregorius in ejus Sacramentario *Apologeticas* vocat aliquas orationes, quia in eis precibus propriæ culpæ, & imperfectiones confitentur; in divino enim tribunali nulla est major defensio, quàm propriæ conscientiæ accusatio, & reum se confiteri. Eadem ratione D. Ambrosius tractatui, in quo Prophetæ peccatum manifestat.

ftat. *De Apologia David* titulum posuit. FR. sic dist.76. cap. scire debet. §. Item in Apologia David. Vide *Anticimenon*. *Hoplotheca*. *Prologus galeatus*.

Apophoreta. Arca, fortasse ex græco verbo ἀποφέρω, quod ferre, & portare significat. [Ossa evellens è cineribus nuperrimè defunctorum hominum, sic impositis in diversis apophoretis, venditabat apud plurimos pro Sanctorum Martyrum, & Confessorum reliquiis. Radulph. lib.4. cap.3.] FR. An potius Feretrum, & Sandapilam significet? Cum ex allegatis Radulphi verbis, tum etiam ex epist. 39. D. Ambrosii tale quid manifestari videatur, qui Sanctus Præsul Bononia rediens Martyrum corpora Vitalis & Agricolæ transferens, ait: [Nam secum referre consueverunt; ita nos ex convivio Bononiensi apophoreta gratiæ, & sanctitatis plena nobis reservare curavimus.] Inducor primò ad affirmandum hoc; nam *Feretrum* nedum baram, capulum, catalitium, seù sandapilam significat, sed etiam, ut ait Calepinus in hoc verbo, *Feretrum* dicebatur, in quo fercula &c. gestabantur: eodem modo Ambrosius synonymicè ad convivium, & ad cadavera ferenda inservire nomen *Apophoreta* supra ostendit. Inducor secundò, quia etiam ex etymologia supra allegata à verbo ἀποφέρω, tollo, aufero, Libanius ἀποφέρει δὲ ἡ νόσος τὸν ἄνθρωπον, idest, *ægritudo hominem aufert*. Sic etiam dixerat Plinius lib.24. cap.5. de cedri succo. [Defuncta corpora ævis servat, viventia corrumpit; mira differentia, cum vitam auferat spirantibus, defunctis pro vita sit.] Itaque hoc nomen à ferendo etymon habet.

Aporia, & *Aporiatio*. Vide *Aporio*.

Aporio, græcè ἀπορέω, depauperari significat; apud græcos tamen semper est in sensu transitivo, & latini etiam in passivo utuntur. [In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non destituimur 2. Cor.4.] Et in significatione activa. [Lupus autem, ut amoveat te à defensione, pedes tuos perforabit, idest, domesticos tuos, qui ad negotia tua discurrent, aggredietur, & eorum alios aporiabit, idest, pauperabit. Blesen. ser.41.] Dicitur *Aporia* etiam nomen, ἀπορία, & significat penuriam, derelictionem, & in eodem sensu *Aporiatio*. [Quoniam quidem ipse de aporiatione conceptus, atque prolatus. Tertullian. lib. de perscriptione adversi Hæres. cap.49.

Aposphragismus, græca vox ἀποσφραγισμὸς, sigilli impressionem denotat. [Præcipiat Episcopus ostium retrusionis cellulæ aposphragismo suo sigillare. In Regul. solit. cap.15.

Apostata. Rebellis, desertor, ex græca voce ἀποστάτης. FR. Quod tripliciter accipitur, vel ob infidelitatem, quando, nempè, aliquis fidei desertor evaserit, vel ob inobedientiam, & transgressionem præceptorum Dei, vel tandem ob fugam Regularis à sua Religione. Gloss. in cap. ex litterarum, de Apostatis. Et in can. placuit. dist.50. inquit: [Apostatæ dicuntur retrò abeuntes à fide, religione, vel Clericatu. 26. quæst. ult. c. non observetis.] In secundo sensu D. Gregorius intelligit verba Ezechielis à Deo prolata. [Mitto te ad gentes apostatrices. In Ezech. lib.1. hom.9.] Reliqua Apostatæ Synonyma. Vide *Desertor*. *Rebellis*. *Satan*. Lapsus in dict. *Stantes*. Fœmina autem desertrix fidei &c. *Apostatrix* dicitur.

Apostatici, Hæretici. Vide *Angelici*.

Apostato, as. FR. [Hi, qui post sanctam religionis professionem apostatant. can. hi, qui post dist.50. Apostatavit ab his omnibus, & factus est Episcopo suo quasi clavus in oculum. Fulbert. epist.34.

Apostatrix. Vide *Apostata*.

Apostolaeum, Ecclesia erat prope Chalcedonem, SS. Petro, & Paulo dicata. Vide *Prophetaeum*.

Apostolatus, aliquando non Discipulorum Christi dignitas, sed Pontificatum, & Papatum significat. [Pene totus nobis orbis undique ad limina, seu Sedem Apostolicam confluens referebat, absentibus quoque idipsum nostro scribentibus apostolatui. Nicol. in epist.] Etiam pro Episcopali dignitate accipitur. [Decursis litteris Apostolatus tui. Steph. Presbyt. ad Amantium Episcopum.

Apostolicans. FR. Sic legitur in quodam privilegio Casimiri Dalmatiæ, & Croatiæ Regis pro S. Joannis Evangelistæ Monasterio Insulæ Zun. [Anno Incarnationis Jesu Christi omnium dominantis 1059. abeunte, indict. decima elabente, Beatissimo Papa Nicolao universaliter apostolicante.

Apostolicus, hæc vox ita absolutè pro Pontifice Romano sumitur, de qua sæpè in Ecclesiasticis historiis, & Ecclesia in Litaniis pro eodem sic intercedit: *Vt Domnum Apostolicum &c.* quod in Sede vacante, unà cum oratione, seu commemoratione pro Papa relinquitur. De Papa Benedicto Petrus Damian. loquens, ait: [Apostolicus igitur iste, quem diximus, dum adjuvaret beatum virum, affectuosè dilexit. In vita S. Odilæ. cap.19.] Sæpè etiam rem papatui spectantem connotat, ut de Pontificiis habitibus Anastasius. [Cum Apostolicis infulis celebrantem, in Adriano II.] Antiquitus omnes Episcopi hujusmodi titulo exornabantur. [Ille Rex viris Apostolicis Patribus nostris. Marculf. lib.1. cap.2.] FR. [Ab hac enim Sancta Sede, & à Sanctis Apostolicis tueri, & defendi, & liberari Episcopi jussi sunt. can. quilibet. 8. quæst. 5.] Apostolici vocabantur quidam Hæretici. Vide *Angelici*.

Apostolus, Ἀπόστολος, Missus, Nuntius, ab

ab Atheniensibus ità vocabantur hi, quos tanquam Provinciarum Visitatores ad necessitatibus subditorum consulendum Respub. mittebat: sic quoque pro animarum salute Apostoli in universum Mundum à Redemptore nostro missi fuerant. Epiphanius hæresi 30. ait Hebræos Apostolos etiam habuisse, qui ab eis in magna veneratione post summum Sacerdotem habebantur, & Baronius ad ann. 32. putat, quòd pecuniarum collectores fuissent pro Templi substentatione, atque in observatione Mosaicæ legis tanquam Legati jurisdictionem haberent; de quorum numero creditur fuisse Saulum, Paulum posteà dictum, qui obtinuit epistolas à Principibus Sacerdotum, ut si invenisset Christianos, quos Hebræi hæreticos, & legis destructores existimabant, vinctos duceret in Jerusalem. Undè non absque mysterio ejus ad Galatas epist. his verbis incipit: [Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum.] Ac si diceret, jam non amplius Apostolus sum à Synagoga deputatus, sed Jesu Christi delegatus. Hæc potestativa dignitas in Hebraismo usque ad Theodosii Imperatoris tempora extitit, qui eisdem in C. de Judæis, titulum, & potestatem hujus apostolatus publico edicto prohibuit. Aliquando pro Apostolo delegatus sæcularis intelligitur: Luitprandus enim refert, Regis Bulgariæ Oratorem in Aula imperiali Constantinopolitana ex privilegio speciali inter reliquos Oratores præcedentiam obtinuisse, propter sui Regis cum Imperatore affinitatem; nam ejus filiam duxerat in uxorem. [Scripta juramento confirmata sunt, ut omnium gentium Apostolis Bulgarorum Apostoli præponantur.] In eadem Constantinopolitana Ecclesia vocabatur *Doctor Apostoli* quædam dignitas, ad quam in publicis concionibus Pauli Apostoli epistolas explicare spectabat. Romæ verò *Sub Apostolis* appellabatur Aula Lateranensis Palatii ex pictura Apostolorum in ejus pariete effigiata, ideo Anastasius Biblioth. refert Nicolaum I. Synodum habuisse *Sub Apostolis*. FR. *Sub Apostolis* Aulam ipsam Lateranensem Ecclesiam intelligo ex Panvino, qui ait Aulam Dei hanc Ecclesiam vocatam fuisse. Vide hic *Lateranensis Ecclesia*, sub Apostolis dicebatur, vel quia ibi existebant Apostolorum Principum capita, vel quia mos erat capita eorundem Principum in Conciliis collocare, ut in Concil. Florentino factum fuisse referunt Severinus Binius. tom. 8. Concilior. pagin. marg. 424. vers. super altare. Et pag. marg. 418. vers. cæterum. Victorellus in addit. ad Ciacon. tom. 2. col. 1155. lit. A. & lit. E. Item in foro Eccles. dicuntur *Apostoli* expeditiones quædam, quæ quintuplicis speciei sunt, nempè, *Apostoli Conventionales*, *Testimoniales*, *Declaratorii*, *Refutatorii*, & *Reverentiales*. Gloss. in lib. 2. tit. 15. in sexto, :||:

Sed ad relatorum Salvatoris nostri Apostolorum propositum nos redeuntes dicimus, quòd ejus festum in cano ævo ad Kalendas Majas celebrabatur. [Festivitas Sanctorum Jacobi, & Philippi, & omnium Apostolorum, Microlog. cap. 55.] Hæc tamen festivitas penes Græcos celebratur die 30. Junii, idest, post Apostolorum Petri, & Pauli solemnitatem. FR. In Missali citato in dict. *Agniferius* reperitur sub die 16. Julii commemoratoria Missa, quando Apostoli ad prædicandum per Orbem divisi sunt sub hoc titulo *Divisio Apostolorum*. Apostolos Dionysius Areop. *Initiatores* vocat. [Divinos nostros in sacris Initiatores, de Eccles. Hierar.] Vide *Discentes*. In Bullar. Casinen. tom. 2. Constit. 195. num. 2. habetur. [In commemoratione omnium Sanctorum, & solemnitate omnium Apostolorum.] Item *Apostolus* dicitur Epistola in Missa. Vide *Epistola*. SS. Apostolorum antiquæ picturæ cum volumine in manu, quid significent. Vide *Rotula*.

Apotelesma, græcè ἀποτέλεσμα, Astrologorum judicium juxta costellationem, & planetarum aspectum, de quo vocabulo Gregorius Nazianz. Vide *Anavivazon*. Vide etiam *Astrologorum termini*.

Apotheosis, græca vox ἀποθέωσις, Deificatio, quo titulo librum inscripserat Prudentius poeta christianus, defensionem Divinitatis contra Infideles continentem. Vide *Amartigenia*.

Appanagium. FR. vox gallica, firmamentum panis denotat, seu pensio, quæ pro minoribus filiis relinquitur.

Appar, transumptum, seu copia Scripturæ. [Apparem ipsius donationis per eundem Eucherium adscribi faciens ipse Christianissimus Rex Francorum. Anast. in Steph. III.] Vide *Antigraphus*.

Appersono. FR. Concedere, vel personaliter tradere possessionem alicui in aliquo officio, vel dignitate. [Gylibertum de Cymaii præsentaverunt postulantes, ut prædictam Ecclesiam ei concederet, & eum appersonaret. Matth. Paris. in vit. Abb.

Appetitus. FR. [Aurelius Episc. dixit, servata forma disciplinæ non extimabitur appetitus, can. si quisquam. 11. quæst. 1.] Ibi Glossa Appetitus, idest, injuria lacessitus exponit.

Appodiatus, innixus. [Per summitatem cujusdam scalæ brachio Crucis appodiatæ. In Epist. Jo: Papæ ex Chron. Boem. cap. 10.] Undè *Podium* dicitur, quod Itali *Poggio* vocant, & *Pogium*. Vide *Pogium*. FR.

An quoniam podii meliore in parte sedentes.

Prudentius lib. 2. contra Symmachum de Vestalibus loquens.

Applumbarius, Officialis Palatii Apost. qui sigilla plumbea in Bullis apponere curam habet.

Apsis. Vide *Absida*. *Parapsis*.

Apulia, vocabulum à Tertulliano usitatum, quod

quod secundum eruditissimi Latinii explicationem in observationibus præfati Authoris obtectum locum, & à pluvia securum significat, eo modo, quo latinè *Compluvia*, & *Simpluvia*: sic *Apluvia*, apud Africanos Scriptores dicitur, additque *Apuliam* Regni Neapolitani provinciam indè appellari ob aquarum, & pluviarum penuriam, sed Pamelius oriri à græco vocabulo ἀπύλη docet, & significat extra portas, vel columnas. FR. La Cerda verò extra portum in additione Calepini significare astruit: verba Cypriani sunt hæc; [Quod Deus etiam extra cameras, & gradus, & apulias oculos habet lib. de spect.] Sed cum Latinii opinione concurrendum potiùs existimo, nam ab Horat. lib. epod. *Siticulosa Apulia* dicitur.

Apyrus, Vide *Opyrus*.

Aqua Baptismalis. Vide *Baptismus*.

Aqua Fallax, seu *Mendax*. Vide *Baptismus*.

Aqua Benedicta, à S. Matthæo Apostolo instituta, ità Clemens Papa in constitut. apost. lib. 8. cap. 35. Alexander Papa Primus hanc cæremoniam confirmavit can. Aqua sale, de consecrat. dist. 3. Hoc sacramentale elementum unionem Christi hypostaticam significat; Sal enim infusum est Sapientiæ increatæ mysterium, aqua verò humanæ naturæ symbolum, humana enim natura [Ut aqua dilabitur. 2. Reg. 14. 14.] In illa autem aqua, quæ pro benedicendis Ecclesiis fit, miscetur vinum, & cinis, allusivè ad vinum, & cinerem vitulæ rubræ, quibus Moyses jubente Deo instrumenta Tabernaculi benedixerat. Benedicitur populus aqua benedicta in Ecclesia latina diebus Dominicis, in memoriam lavacri regenerantis, quod in sola Paschæ Dominica conferebatur. Ruper. lib. 7. cap. 30. commemoraturque etiam Christi Baptismus, ideo trina aspersione benedicitur Altare, quod tamen non fit, quando est Sanctissimum expositum, ut Gavantus admonet. Græci verò in qualibet prima mensis Dominica renovant aquam benedictam, & populum aspergunt, quam cæremoniam Ἁγιασμὸν, idest, *benedictionem*, aut *sanctificationem* vocant, & desistunt in duobus mensibus, Januarii, scilicet, ob solemnem benedictionem Epiphaniæ, in qua Baptismum Christi celebrant, & Septembris, in quo hanc benedictionem transferunt ad decimamquartam diem ejusdem, propter festum Exaltationis Sanctæ Crucis, & solent in aspersione aquæ benedictæ loco aspergilli uti frondibus ocymi; nam, ut ajunt, super telluris spatium, ubi Crux Christi erat sepulta, ocymum olescebat, ideò Βασιλικὸς, idest, *Regia*, vocatur hæc herba, quia evulsa fuit jussu D. Helenæ Crucis inventricis. Nos verò in benedicendis Ecclesiis, & in purificandis Altaribus in feria v. hebdomadæ majoris hyssopo utimur, tum quia in veteri testamento eandem herbam in benedictionibus adhibebant, tum etiam quia hac planta monemur nostras conscientias purificare; nam, ut Ambrosius inquit: [Hyssopus herba humilis est, & in petris nascens: humilitas Christi significatur per hanc herbam. Et D. August. in psal. 50. Aspergeris hyssopo, humilitas Christi te mundabit. In Epist. ad Hebr. cap. 9.] atque Ivo Carnot. [Quod autem hyssopus huic aspersioni miscetur, hoc significatur, quia in fide mortis Christi peccata mundantur, undè Apostolus: Fide mundans corda eorum, quia cum sit herba humilis firmiter hæret in petra. Serm. de Sacram. Neoph.] Hac igitur aqua in Ecclesiæ ingressu lustramur, ut mundo corde ante Divinam Majestatem preces nostras effundamus. Quo verò ad virtutes ejus, ex benedictionis verbis satis colligitur, valere, nempè, ad fugandos dæmones, morbosque pellendos &c. quæ à Baronio in Annal. diffusè demonstrantur. FR. scilicet anno 44. num. 60. & 88. an. 57. num. 110. an. 63. num. 164. an. 132. num. 13. & 14. an. 389. num. 108. an. 537. num. 11. & seqq. an. 855. num. 24. & seqq. :||: Sed ejus principalis effectus est delere venialia *ex opere operantis*, ut docet Angelicus Doctor, quem multi Auctores sequuntur à Suarez citati; quamvis non desint, qui teneant per aquam benedictam *ex opere operato* deleri venialia. Cæterum quoad valorem hujus elementi benedicti contra visibiles inimicos aliqua exempla ex multis referam. Leo VI. Græcorum Imperator in suo tractatu de belli apparatu hac aqua ante aggressionem inimicorum Duces monet exercitum aspergere; & nostris temporibus contra hæreticos milites in loricis superstitiosa quædam verba ferentes, nè offenderentur, validæ fuere Catholicorum plumbeæ glandes in aqua benedicta prius immersæ. De Fructuoso Tudertino Episcopo etiam legitur, hac benedicta aqua Gothi militis fractam tibiam sanasse, dum reliqui ejus consectatores Arriani hujus sancti Elementi virtutem, adinstar nostri sæculi novatorum, ridiculam existimabant. FR. Gulielmus Bibliot. à Turrigio de Cryptis Vaticanis impress. secunda pag. 118. relatus, narrat Stephanum Sextum Papam ob magnam locustarum copiam campos, & vineas Romanas infestantium, hanc piam aspersionem ordinasse, & ubi aqua ista pervenerat, nec ullum simile animal postea visum fuisse, ex quo miraculo consueverе postea fideles suos campos, possessionesque hac aqua benedicta lustrare. :||: Est quæstio inter Authores, an aqua non benedicta cum benedicta admixta eandem benedictionem participet. Pro affirmativa adducitur Alexandri Papæ III. sententia in can. quod in dubiis, de consec. Eccl. Quod tamen intelligendum est cum D. Thoma in 4. dist. 12. q. 1. art. 1. dummodo, nempè, non benedicta aqua sit minoris quantitatis; bene tamen eadem unio iteratis vicibus novæ semper aquæ fieri posset, dummodo

modo

modo semper sit minoris quantitatis. Laym. lib. 5. tract. 9. cap. 15. de Sacr. Ordinis. Vide *Benedictio*. Et idem dicendum de Oleis Sanctis. Reliquas ex originali digressiones, quæ hîc desunt, propriis suis locis aptabimus, præsertim in dict. *Aquarii*, *Aspersus*.

AQUA BAPTISMALIS. Vide *Baptismus*. §. Quo verò ad ejus materiam.

AQUA IN SACRAMENTO. Vide *Consecratio*.

AQUAEMANILE, & *Aquimanile*. Guttus, vas aquarium pro lavandis manibus, de quo sæpè in Ord. Rom. de Subdiaconatu, ac Isidorus hæc in eodem proposito habet: [Hi igitur cum ordinantur sicut Sacerdotes, & Levitæ manus impositionem non suscipiunt, sed patenam tantùm, & Calicem de manu Episcopi, & ab Archidiacono scyphum aquæ cum aquæmanile, & manutergio. lib. 2. de Eccles. Off. cap. 10.] Græci verò in Subdiaconatus ordinatione post impositionem manuum cum solita forma ab Episcopo facta scyphum, aquæmanile, & manutergium accipiunt, cui Episcopo deinceps in lotione manus, Subdiaconus jam ordinatus in prima ordinis executione ministrat. Vide *Hydromista*.

AQUAE VIDUAE. Vide *Viduæ aquæ*.

AQUA FORTIS, vulgare nomen. Vide *Chrysulca*.

AQUA IN CALICE. Vide *Aquarii*.

AQUARUM MIRACULA. Vide *Epiphania*.

AQUAGIUM, Aquæductus, seu Canalis. [Semper quippe quasi aliquod aquagium manabant ex eis lacrymæ. In vita S. Adelardi Abb.] Vide *Doccia*, *Dogus*.

AQUALICULUS. FR. Ventriculus. Cornutus ait, quod propriè significat porci ventriculum, sed per translationem etiam hominis ventriculus intelligitur. Hinc Persius Satyr. 1.

——————— nugaris quum tibi calve
Pinguis aqualiculus propenso sesquipede extat.

[Ne putent sanctæ portioni miscere cibum, qui per aqualiculos digestus in secessum diffunditur. can. tribus de consecrat. dist. 2.]

AQUANUS, aqueus. [Carne terrenam sanguine aquanam. Tertull. de Car. Christ. cap. 9.

AQUARII. FR. hæretici, ita appellati, quia solam aquam in calice offerebant. 24. quæst. 3. can. 39. :l: Quæ hæresis jam extincta, excitata denuò fuit in secundo sæculo ob timorem, nè ab odore meri in communione sanguinis Christi, Christianos se esse agnoscerentur, & ideò aquam puram in calice offerebant, cui errori remedium adhibuit Africanum Concilium. His contrarii sunt Armeni, quippè qui Monothelitarum errore infecti, vinum sine ulla aquæ gutta in calice offerunt; nam oblatio vini, & aquæ in calice præter alia significata unionem hypostaticam in Christo Divinæ, & humanæ naturæ denotat, quam Monothelitæ negabant. Guttas verò aquæ vino mixtas ideò nos ponimus in calice, quia piè credimus, ut notat Cyprianus epist. 36. hoc idem & Christum in ultima cœna fecisse, quod à Conciliis Sexto Constantinop. can. 32. Carthaginense Tertio can. 24. Bracarense can. 1. Florentino de Sacram. Euchar. Tridentino sess. 22. cap. 7. confirmatur, & sic tenent SS. Patres, præsertim Ireneus lib. 4. cap. 49. & Justinus Martyr Apologia 2. contra Arianos. Quoad significata, præter hypostasim in Christo, etiam hæc mixtio unitatem fidelium cum Christo denotat, & ideo prius benedicitur aqua. [Quando autem in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur, & credentium plebs ei, in quem credit, copulatur, & conjungitur. Cypr. epist. 63.] Parva ponitur quantitas, quia pauci sunt electi. Durand. lib. 4. cap. 30. In Missa defunctorum non benedicitur aqua prædicta, sicut nec etiam benedictio datur populo in aqua figurato, quia tunc illa aqua Purgatorii animas repræsentat, quæ, ut jam electæ, non indigent benedictione. Græci præter aquam, quam ponunt in calice in Missæ principio, quæ denotat aquam ex latere Christi emanatam, infundunt etiam post consecrationem aliquas guttas aquæ calidæ antè communionem, ad significandum, ut eruditissimus Simon Thessalonicensis notavit, quod scilicet, etiam in Corpore Christi jam mortui remanserat Divinitatis calor, seu ut idem subjungit, [Ut labiis admotis, & sanguini communicantes, ita afficiamur, quasi è vivifico illo latere biberemus.] Qui verò ex officio hoc facere tenebatur *Camisatus* dicebatur, fortasse à Camisia, quæ est alba, seu superpelliceum clericale indumentum [Camisati ferendis ab Altare carbonibus, & sacris lebetibus calefaciendis occupati sunt, ut illic more solito aqua fervens sacris calicibus tempestivè infundatur. Citrinus à Novar. citatus lib. 5. cap. 8. sacror. elector.] Vide *Camisatus*, *Oblatio*. Aquarii hæretici. Vide *Hydroparastæ*.

AQUARITIA, liquidorum mensura, de qua sæpè Cencius Camerarius in suo M. S. Rituali, qui etiam aliam minorem mensuram refert *Aquariolam* appellatam.

AQUILA, Bibliæ interpres ex Christiano fit Hebræus, & quare. Vide *Pharisæus*.

AQUILEJENSIS SEDIS Privilegia. Vide *Patriarcha*.

AQUILUS, idest, Dæmon. Vide *Dæmon*.

AQUIMOLUM, & *Aquimola*, molendinum aquæ, in privileg. vel concessione Jo: XIX. ad favorem Ecclesiæ, seu Episcopatus Sylvæ Candidæ sub anno 1026. FR. potius Jo: XX. nam secundum Baron. Jo: XIX. obiit 1009. & Jo: XX. cœpit regnare anno 1024. & obiit 1033. Sed error calculandi Pontificum tempora etiam apud antiquos scriptores non rarò accidit, ac de nomine Joannis præcipuè XIX. & XX. quomodò inter historicos irrepserit. Vide Ciacconum.

AQUITANIA. Vide *Aguitania*.
AQUITANICUM PALLIUM. Vide *Bigerriga*.
ARA. Vide *Altare*, *Thymelius*.
ARABICI. FR. hæretici à regione, unde insurrexere, ita appellati, asserentes animam rationalem esse mortalem; sed resurrecturam in die judicii unà cum corpore. 24. quæst. 3. can. 39. Arabes quando Africam cepere. Vide *Taxatus*. Arabica aliqua vocabula retinent Itali, & innumerabilia Hispani. Vide *Versus Leoninus*.
ARAMEI, sive *Arimi* populi. Vide *Syri*.
ARATRI PARS. Vide *Plonum*.
ARBALISTA, Balista. [Tapeta & culcitras suspenderant, ne funda, & arbalistis forsitan percuterentur intrinsecus. In vita Beati Caroli Comitis.
ARBERGARE, & *Arbergaria*. Vide *Albergare*.
ARBITRIUM. Vide *Propositum*. *Autexusion*. *Liberum arbitrium*.
ARBOR, terrestris Paradisi. Vide *Adamitica*.
ARCA. Vide *Corbona*.
ARCARIUS, Thesaurarius, seu Depositarius. [Hic ultra consuetudinem Arcarius Ecclesiæ Romanæ efficitur. In vita S. Agathonis Papę.] FR. [Salutat vos Erastus Arcarius Civitatis. Rom. 16. Et per semetipsum causam arcariæ disputavit emittens, videlicet, de suscepta manu sua obumbrata. Anast.] idest, Chirographum cautionis manu propria scriptum.
ARCATURA. FR. palorum sepem significat in publicum, privatumque commodum structam, ad arcendam, & constringendam fluminis aquam. Camill. Peregrin. de Princip. Longobar. tit. Castigationes in Falconem Beneventan. pag. 154. Sed ex verbis Falconis arcuatum pontis significare videtur, qui sic ait: [Ad frangendam, ut ita dicam, arcaturam ivit. Cumque Comestabulus sic frangentes eos flumen Sabbati vidisset. In Chron. an. 1115.
ARCELLULA, idest, parva arca. [Qui dum diversa respicerent, ait, in hanc arcellulam solitus erat pater meus numismata auri congerere. Greg. Turon. lib. 2. cap. 4.] Apud Anast. Biblioth. reperitur *Arcella* in eadem significatione.
ARCESSIO. FR. significat mortem. [Ut si quis post arcessionem meam abs te pacem petierit, des in nomine meo. S. Cyprian. epist. 22.] Aliqui legunt *Arcessitum*. Et alii fortassè melius *Accessitum*.
ARCEUTHINUS, ἀρκεύθινος, Juniperinus. [Sed & ligna cedrina mitte mihi, & arceuthina, & pinea de Libano, 2. Paral. cap. 2.] Significat juniperi lignum, à voce græca ἄρκευθος, idest, *Iuniperus*. Nec mirum est; nam Vitruvius lib. 2. cap. 9. hoc lignum optimum ad fabricandum esse astruit, & Plinius refert ex eodem ligno in Hispania Dianæ templum constructum fuisse. Ideò corrigendi sunt Codices in quibus mendosè *Arcentina* legitur. Hebræa tamen lectio habet *Algumin*, idest, *Abies*.
ARCHAEUS. Stultus, simplex, & ineptus, vocabulum græcum ἀρχαῖος, de quo Hieronymi Dial. 1. in Pelag. Vide *Baburrus*.
ARCHIACOLUTHUS, Ἀρχιακόλουθος, Acolythorum caput. [Stephanus archiacoluthus cum omnibus acolythis, & regionariis. Luitpr. lib. 6. hist. cap. 6.] In Ecclesia Metropolitana Capuæ erat Canonicalis dignitas, ad quam in festo SS. Innocentium ordinare officium spectabat, ita Michael Monachus in Sanctuar. illius Civitatis.
ARCHIATER, & *Archiatros*: Ἀρχιάτρος, Protomedicus. [Adfuit Reovalis Archiater. Greg. Turon. cap. 15. lib. 10.] FR. [Quia B. Petri Apostoli Vicarius æstimatur, prohibetis Archiatrum ejus afferri medicinam. Ennodius Ticinen. Episc. in Apologet.] Appellat Pontificem Petri Vicarium, qui revera Christi est, sed hoc Ennodius ex assertione Schismaticorum loquitur, nam ex sequentibus ejus verbis, satis videtur illum pro Christi Vicario prædicare, dum ait: [Non nos B. Petrum, sicut dicitis, à Domino cum Sedis privilegiis, vel successores ejus peccandi judicamus licentiam suscepisse. Ille perennem meritorum dotem cum hæreditate innocentiæ misit ad posteros: quod illi concessum est pro actuum luce, ad illos pertinet, quos par conversationis splendor illuminat.] Ubi Petri Successores, & hæredes Pontifices appellat, & pari modo à Deo illuminari probat.
ARCHICANTOR. [Jo: Archicantor Basilicæ Vaticanæ, & S. Martini Abbas, tanquam delegatus apost. ad Synodum Anglicanam ab Agathone Papa an. 679. missus, Britannos cantum juxta Vaticanum ritum docuit. Beda lib. 4. cap. 18.] Vide *Archiparaphonista*. *Præcentor*. *Baculus*. *Cantor*. *Primicerius*.
ARCHICLAVUS, Ecclesiastica Dignitas. Regentem, seu Gubernatorem Ecclesiæ, vel Monasterii denotat, de qua dignitate sæpè in antiquis scripturis, ubi Archidiaconalem præcedere videtur, legitur enim hoc ordine in subscriptionibus. [Signum Arnulfi Archiepiscopi, signum Guarcilonis Archiclavi, signum Jonæ Archidiaconi.] FR. Legitur etiam *Archiclavis* sumpta metaphora à Gubernatore navis, qui clavum, seu temonem regit, qui navis gubernator, & regens est, sic de Summo Pontifice Ennodius Ticinen. Episc. in Apologetico dixit. [Deo gratias, qui hanc providentiam indidit ei, cui rerum humanarum summa commisit. Spes certa quietis est, & salutis, perfecta in gubernatore sapientia. Puppis cujus Magister ad clavi regimen intellectus dote præparatur, ubique stationem, ubiq; portum habet in fluctibus.
ARCHIDIACONUS, Ἀρχιδιάκονος: canonicalis dignitas, idest, Diaconorum caput, cujus maxima erat authoritas, ut sacri testantur canones. Sæpè oculus Episcopi dicitur, cujus actionum testis erat. [Inter quos, videlicet, adversarios unus est nomine Lysiardus, olim quidem Archidiaconus, qui cum esse deberet oculus Episcopi sui, dispensator pauperum, catechizator insipientium, apostatavit ab his omnibus, & fa-

factus est Episcopo suo quasi clavus in oculum, prædo pauperibus, dux erroris insipientibus. Fulbert. Epist. 34.] Archidiaconus Ecclesiæ Romanæ sedebat coram Pontifice. Baron. ann. 1097. Imò Vicarius ejusdem erat in Ecclesiasticis caussis, nam non solùm eas Clericorum regionalium, ubi non residebat proprius, Diaconus regionalis judicabat, sed etiam ob non benè administratam justitiam à Diaconibus regionalibus in gradu appellationis ad eum recurrebatur, ut ex Ordine Romano cap. 7. de Offic. Archid. & 25. dist. can. perlectis liquet. Item exercebat de jure officium Datarii, ut eodem cap. 7. colligitur. Vide *Circumlustrator*. Sed hoc an abusivè, vel de jure ageretur, Vide can. dictum est. dist. 94. & ibi Glossa. Archidiaconus verò Ecclesiæ Constantinopolitanæ induebatur sacerdotali casula in die Crucis Exaltationis, ut Curopalata notavit; quia tunc Archidiaconi officium Sacerdotis ex ordine *Exocatacælorum* exercebat. Vide *Exocatacæli*. FR. Antiquitus ex gradu eorumdem Diaconorum Archidiaconus eligebatur. D. Hieronym. Epist. 83. ad Euagrium in 2. Esdr. cap. 11. num. 22. Item Archidiaconus appellatur *Episcopus Levitarum*. :I: Qui ad Sacerdotium deveniens, Archidiaconatum dimittebat, quod usque ad præsens in græca Ecclesia observatur; ideò S. Gregorius Salonitanum Episcopum reprehenderat, qui suum Archidiaconum Sacerdotem fieri cogebat, ut ea dignitate illum spoliaret, dum is nec ad renuntiandum gradum suum, nec Sacerdotium sumendum inclinabat. In sede Episcopali vacante ad Archidiaconum capitularis Vicariatus spectat. Zerol. in praxi Episcop. part. 1. Archidiac. & ideò ab Ostiensi *Vicarius natus* appellatur; & ex eo quia de jure Archidiaconus Episcopi Vicarius erat. cap. 7. de offic. Archid. ideò ei Archipresbyter subordinatus erat, ut habetur in cap. 2. de offic. Archipresbyt. ideoque in multis Cathedralibus omnes dignitates Archidiaconus præcedit. Hujus dignitatis prærogativa arrogantiam nutrivit, ut ea prædìti, Sacerdotis gradum tamquam eis inferiorem suscipere recusabant; undè Hieronymus ajebat [Injuriam putat, si presbyter ordinetur. In Ezech.] Quare Urb. II. & Alex. III. temporibus hujusmodi dignitas derogata fuit, cœpitque *Diaconorum prioratus* appellari. Fallitur Jo. Citrius, dum lib. 5. Jur. Orient. Resp. 1. asserit Archidiaconatus titulum antiquiori Diacono solitum fuisse tradi, constat enim per electionem hoc fieri consuevisse; sic de Alexandro legimus. [Qui cum adolescens esset, Choro Diaconorum præfuit. Theodor. lib. 1. historiar. c. 16.] Et clariùs de hac Archidiaconi electione. [Quemadmodum si exercitus Imperatorem faciat, aut Diaconi eligant de se, quem industrium noverint, & Archidiaconum nuncupent, Hieronym. Epist. 55. ad Euagrium.] Quod habetur in can. legimus dist. 93. FR. Archidiacones erant Oeconomi Ecclesiæ, & Episcopatus Vicedomini; unde à Gregor. Papa Anatolius Diac. constituitur Vicedominus, dist. 89. can. Diaconum. Et quoad Oeconomiam S. Stephanus Diacon. Protomart. fuit Primitivæ Ecclesiæ Oeconomus. Vide *Oeconomus*. Item de S. Cornelio Papa in lib. de Romanis Pōtificibus habetur, quod omnia bona Ecclesiæ Archidiacono Stephano tradidisset; qui Stephanus deinde jam Papa, ante suum martyrium, omnia vasa Ecclesiæ, & pecuniæ arcam Xisto Archidiacono dederat. Idem postea sanctus Xistus jam Papa, & futurus martyr Archidiacono Laurentio thesauros Ecclesiæ commendavit. Ad Archidiaconum spectat Cereum Paschale, & Agnos Dei benedicere. Vide *Cereus Paschalis*. Antiquitùs erat officium Magistri Cæremoniarum. Vide *Cæremoniarum Magister*. *Protodiaconus*.

Archiepiscopus, Ἀρχιεπίσκοπος, cui totius provinciæ cura incumbebat, 9. qu. 3. c. 2. & seqq. Dicitur etiam *Metropolita*, & *Metropolitanus*, quia in provinciæ *Metropoli* residebat, quam Latini *Civitatem* provinciæ *primariam* appellabant, unde & *Primas* Archiepiscopus dictus est, item & *Patriarcha*. Balsamon, & alii. Sed multiplicatis jam in eadem provincia Metropolitis; Primas deinde dictus est, qui cæteris Comprovincialibus præest. FR. Ad constituendum Archiepiscopum in aliqua provincia debet decem, vel undecim Civitates, & unum Regem, decem, vel undecim Episcopos suffraganeos habere, & tunc provincia dicitur. can. Scitote 6. quæst. 3. Canones etiam, & Authores Episcopum, qui Metropolitano non subest, Archiepiscopum appellant, quæ consuetudo etiam apud Græcos reperitur, Balsamon & alii. Maronitæ *Motràn*, idest, Metropolitam, ex vulgi abusu etiam Episcopos Metropolitis subjectos vocant. Vide *Autocephali*. Archiepiscopus ab alio Archiepiscopo debet ordinari. can. perdenda 24. quæst. 1.

Archierosina. FR. Pontificalis dignitas, vox græca ἀρχιερωσύνη: nam *Archiereus*, ἀρχιερεύς, Pontificem significat, ab ἀρχός, idest, *Princeps*, & ἱερωσύνη, *ministerium*, ac si *Primus ministrans* diceretur.] In consequenda archierosyna ille sit potior, qui patriæ plura præstiterit, nec tamen à templorum cultu observatione Christianitatis abscesserit. Cod. Theod. lib. 12. tit. 1.

Archigallus, primus inter Eunuchos custodes ad regium fœminarum conseptum, Principisque libidinosum seminarium. [Et tamen calicem non dico venerarium, in quo mors aliqua ructarit; sed fictricis, & archigalli, vel gladiatoris, vel carnificis spiritu infectum. Tertull. de Resurrect. carn. cap. 16.] FR. quo vocabulo etiam usus est Julius Firmicus. Mathes. lib. 3.

Archigerontes, l. 6. Cod. de Episc. aud. Ubi jubetur, quòd hi officiales sint Christiani. FR. significant Principes senum. Alciat. in C. de Episc. & Cler. ab ἀρχός, & γέροντες, undè γεροντοκομεῖον, gerontocomion, senum hospitale. Vide suo loco. :I: Accursius tamen existimavit Archipresbyteros fuisse, qui pro confessionibus ad metalla damnatorum audiendis deputati erant, at si

at si Archibresbyteri fuissent, non erat necesse in eo Codice conditionem religionis ponere; nam eo ipso, quod Archipresbyteri essent, Christianos fuisse omninò supponendum erat. Alii Præfectos imperialis mensæ eos existimarunt, sed Decanos senum famularū palatii destinatarum, ex vocabuli significatu, satis fuisse colligitur.

ARCHILEVITA. Vide *Archidiaconus*.

ARCHIMANDRITA, Ἀρχιμανδρίτης, Princeps ovium. FR. Gloss. in c. dispensationes 1. q. 7. Inter Latinos eccles. dignitas adhuc Messanæ viget, quæ prius Monachorum Basiliensium erat, nunc verò in comendam à Catholico Rege Clericis sæcularibus conceditur, & est maximi honoris, ac proventus. Aliquando tamen tribuitur Archiepiscopo hic titulus. [Qualiter Beatus Archimandrita Severus ejus sepulturæ fuisset divinitùs destinatus. In vita S. Severi Archiepisc. Ravennaten. quæ M. S. conservatur in Bibliotheca S. Mariæ Vallicellæ de Urbe. Hoc prohibent dilecti Dei Episcopi, & Archimandritæ. In Novell. Justinian. 5.] Abbatissa Monialium etiam *Archimandrissa* dicitur: in Constitut. Caroli Magni. Vide *Mandra*. *Mandrita*. In Capella Pontificia à Protonotariis præceditur. Vide *Protonotarius*.

ARCHIMARGIRUS, Annonæ, seu Coquinæ præfectus. [Earum Archimargirus defecisse stipendium victus promit. In vita S. Vincentii Presbyt.] Vox quidem corrupta, cùm Archimagirus secundùm græcam dictionem ἀρχιμάγειρος legi debuisset, id est principalis coquus: FR. Hoc nomine LXX. in c. 36. Gen. *Putipharem* nominat, qui Josephum emerat; ubi Vulgata *Princeps exercitus* habet, quia in rigoroso graio sensu *Archimargirus Principem occisorum* sonat, ideò eadem vulgata *Principem exercitus* habet, & LXX. *Principem coquorum* interpretarunt. Utraque tamen lectio in hoc convenit, quod tàm ille, quam iste occisorum Princeps est; hominum ille, & hic animalium. Lectio autem hebraica cum vulgata concordat.

ARCHIMIMUS, ἀρχίμιμος. FR. Principalis comicus, seu Comœdiarum director. [In Africa SS. Masculæ Archimimi &c. Martyrol. Rom. 29. Martii. Vide *Tribunus*, *Thymelicus*.

ARCHIOENOCHUS, Major à poculis minister, ex græco vocab. ἀρχιοινόχος, quo D. Hieronymus in Genes. utitur, & in hoc sensu pariter explicat. FR. dicitur etiam ἀρχιοινοφόρος, nam οἰνοφόρος, *Vinifer* græcè intelligitur, item & ἀρχιοινοχόος à voce οἰνοχόος, quod idem est, ac *pocillator*.

ARCHIOTA, vox græca ἀρχειώτης, Archimista. [Hi quoque, qui custodes ædium, vel archiotæ. Dig. lib. 50. tit. 4. lib. 18 §10.] FR. græcè significat propriè *Antiquarium*, quia in Archivio scripturæ antiquatæ conservantur. Valentinianus Imp. septem Antiquarios, ac peritissimos transcriptores in ejus Bibliotheca constituerat, quatuor, nempè, Græcos, & tres Latinos, ut colligitur ex Theodosiano Codice l. 2. de stud. librar. Urb. Ro. De eisdem mētionem facit D. Greg. c. 4. Dial. Vide *Antiquarius*. *Chartophylax*. *Scriniarius*.

ARCHIPARAPHONISTA, principalis Cantor, cui oblationis tēpore in sacrificio aquam præbere incumbebat; nā Cantores propter occupationem canendi, non erant astricti sicuti reliqui astantes ad offerendū panem, & vinum; ideò à vicino fonte aquam ferebāt. [Deinde descendit Subdiaconus sequens scholam, & accipit fontem de manu Archiparaphonistæ, & defert Archidiacono, & ille ex amula infundit, faciens crucem in calice. Ord. Rom.] Etymon græcū ἀρχιπαραφωνιστής, quod in rigore *Primum acclamatorem* significat, qui in Cæremonialibus antiquis *Præcentor* vocatur, quia ad ipsum pertinebat Missæ introitum intonare, quod incipiebat per signum egressionis Papæ à Sacrario; is enim ad januam attendens, cum Pontifex à Sacrario egrederetur, statim reliquis ministris alta voce *Accedite* dicebat; quæ cæremonialis praxis in Andegavensi Ecclesia adhuc durat, ubi *Præcantor* antè introitum, eodem verbo ingressum Chori denuntiat, & in aliquibus festivitatibus processionaliter aquam pro sacrificio ex Sacristia defert in vasculo absconso sub velo ab humeris pendente, præcedente Subdiacono, sicut Ordo Rom. præscribit. Vide *Archicantor*. *Paraphonista*. *Schola Cantorum*.

ARCHIPHYLAX, græca vox ἀρχιφύλαξ, primarius Custos; sic appellabatur in Monte Carmelo Generalis totius Ordinis Carmelitanorum, qui titulus penes eosdem anno 1121. cessavit, quando, nempè, Aimerichus Antiochenus Patriarcha in terra sancta generale Capitulum congregavit, ubi ad generalatum B. Bertoldus Latinus nominatus fuit, & tunc relicto cano titulo, totius Ordinis Antistites ad usum occidentalium Generales Priores nominari cœperunt, à Bertoldo, nempè, primo eorum Latino Generali. Ejus Synonyma. Vide in dict. *Thesaurarius*.

ARCHIPRESBYTER, Ἀρχιπρεσβύτερος, qui à Græcis *Protopapas* vocatur. [Sunt Archipresbyteri in Episcopiis Canonicorum curam gerentes. Valaf. de rebus Eccles. c. 31.] Unaquæque ex tribus Patriarchalibus Romæ Basilicis suum Archipresbyterum Cardinalem habet, & horum Vicarii sunt Prælati, quibus ex decreto Apostolicæ Visitationis, jussu Alexandri VII. medietas proventus Canonicalis Archipresbyteri assignatur. In Ritualibus antiquis, & Diariis hi tres Archipresbyteri *Priores* vocantur, sic etiam tria Ordinum capita in sacro Collegio dicebantur, nimirum, *Prior Episcoporum*, *Prior Presbyterorum*, & *Prior Diaconorum*, quos alio nomine horum ordinum *Decanos* nunc dicimus. Quilibet ex his purpuratis Archipresbyteris excepto Vaticanæ Basilicæ in Anni Sancti principio portas Sanctas eorum titulorum aperit; Pontifex verò Portam in S. Petri Ecclesia positam aperit, ac quartam ad S. Paulum Cardinalis Ostiensis reserat. Archipresbyter dicitur etiam *Archisacerdos*. *Protopresbyter*. *Protopapas*.

ARCHISTERIUM, Mansio, seu Monasterium primarium, græcè ἀρχιστήριον. [Ad interius Archisterium

rium propter asperitatem itineris ire non poterant, in vita S. Antonii c. 53.] Existimant aliqui *Asceterium* dicendum, nam græcè ἀσκητήριον locum ad aliquod exercitium destinatum significat; in Monasteriis enim Religiosorum virtualia opera, ac meritoria exercentur. Aliquando tamen per Synecdochen pars pro toto accipitur, & sic *Archisterium* Sedem episcopalem denotat, cùm sit primariæ Ecclesiæ in Diœcesi mansio, quod colligitur ex S. Severi Ravennæ Archiep. vita, quæ M.S. in Biblioth. Vallicellana de Urbe conservatur, ubi sic. [Quod uxoratus ad Archisterium Ravennæ accesserit,] fortasse ædes Pontificis intelligit, quæ tamquam principalis Præsulis mansio consideratur.

ARCHISTRATEGUS, Ἀρχιστράτηγος, Princeps militiæ, ità Græci Archangelum Michaelem vocant, cujus festivitatem illi ad diem sextum Septemb. ex Emmanuelis Imperatoris constitutione, & Menologio celebrant: quare perperàm aliqui existimarunt hūc titulum fuisse aliquod Aulæ Constantinopolitanæ officium, de quo vocabulo Curopalata loquitur; nam idem Author vexillum in quo erat S. Michaelis effigies, *Archistrategon* appellavit. Vide *Protostrator*.

ARCHISUBDIACONUS, antiquū in Ecclesia Romana Officiū, de quo sępè Ord. Rom. [Archisubdiaconus levat calicem, & dat eū Archidiacono.]

ARCHISYNAGOGUS, Ἀρχισυνάγωγος. FR. fuit ita appellatus Alex. Severus Imper. quia Hebræos protegebat. Baron. Ann. 224. n. 9. Vide *Synagoga*.

ARCHITRICLINUS, Ἀρχιτρίκλινος, Præfectus convivii, idest, trium clinaminum, seu lectorum Præfectus, in quibus declinantes Antiqui comedebant. Locus ubi duo declinatoria erant *Biclinium*, ubi tres *Triclinium*, ubi quatuor *Tetraclinium*, & ubi sex *Hexaclinium* dicebatur. Affirmat D. Gaudentius, quod Hebræorum mos erat Triclinum in nuptiis constituere ad evitandas rixas, clamores, & immodestias, quod etiam sentit Baronius de hoc Architriclino, seu Triclinarcha scribens: de hoc etiam Architriclino loquutus est Sapiens, quando dixerat: [Rectorem te posuerunt? noli extolli, Proverb. c. 32.] Ordo hujus cœnaculi hoc pacto constituebatur, ad tria, nempè, latera quadratę mensæ tria accubitoria ponebantur, relinquendo quartum mensæ prospectū, ad inserviendum liberum; ideo triclinium communiter cœnaculum appellatum fuit, & quia, ut Varro à Gellio lib. 13. c. 11. adductus, convivantes, nec minùs trium, nec plus quam novem excedere monebat, allusivè, scilicet, & superstitiosè denotando tres Charites, vel novem Musas. Quando autem novem erant invitati, tunc terni in quolibet ex tribus lectis acclinabātur. FR. Dicitur etiam *Symposiarcha* à Græcis, à Latinis verò *Magister Convivii*, *Rex Mensæ*, *Modiperator*, *Arbiter*, *Dictator*, & *Convivii Dominus*. Aliqui etiam existimant ad Architriclinum referri *Cœnæ Patrem*, & *Parochum* vocabula, apud Horat. lib. 2. Satyr. 8. de Nasidieno cœnante.

In primis lucanus aper leni fuit austro,
Captus, ut ajebat cœnæ pater.

Et ibidem.

Tùm Parochi faciem, nil sic metuētis, ut acres
Potores.

Quo verò ad Triclinii locum, & mensam. Vide Cic. lib. 13. ad Atticum in fine epist. De his etiam hæc habet Macrob. [Domus ornata fuit, triclinia lectis eburneis strata fuerunt, duobus tricliniis Pontifices cubuerunt, in tertio triclinio mulieres, lib. 2. Satur. cap. 23.] & Horatius 1. Serm. Satyr. 4.

Sæpè tribus lectis videas cœnare quaternos.

Vide Baronium An. 34. n. 40.

ARCHIVISTA. Vide *Antiquarius*, *Archiota*, *Bibliothecarius*, *Chartophylax*, *Cancellarius*.

ARCHIVUM. Vide *Arcibum*, *Chartophylacium*, *Chartacium*, *Fenolium*, *Scrinium*.

ARCHONIUM. FR. Acervus, Congeries, Cumulus. Nam ubi vulgata in Ruth. cap. 3. num. 7. legit. [Issetque ad dormiendum juxta acervum manipulorum,] legunt alii: *Iuxta archonium*, & ad postillam Hugo Card. [Archonium est acervus gellinarum in imo latus, & in summo acutus.] Vide *Gelina*.

ARCHONTICA, ἀρχοντικά. [Officia autem Ecclesiastica dicuntur archontica, can. 7. in Trull.

ARCHONTIACI, seu *Arcontici*. Hæretici Ἀρχοντικοί, idest, Principes, quia universitatem, quam Deus condidit, opera esse Archangelorum defendebant. FR. 24. quæst. 3. can. 39.

ARCIBUM, Archivum. [Tanta Serenissimi Ludovici Augusti authoritate, quæ Senonis in arcibo Ecclesiæ Episcopii servatur fultus, apud incertum Auctorem.] Item in eadem significatione invenitur *Arcipes*, quod ex sequentibus colligitur. [Dignum est, ut gesta ex hoc conscripta tibi tradantur, ut in arcipibus publicis memoranda serventur. Marculf. lib. 2. form. c. 28.] FR. In antiquis formularibus reperitur quoque *Arcipes publici*: Dicitur etiam *Archivum* à græco ἀρχεῖον, quod scripturarum conservatorium significat. Romanum autem Archivum quàm copiosum fuisset, ex eo colligi posset, quod cum Chindasvindus Hispaniæ Rex (*Tajonem* scribit Baronius ad ann. 649. num. 81. & seq. *Tagionem*, ut Torrigius in Crypt. Vatic. 2. impress. pag. 182. ex lapid. monum. habet.) Cæsaraugustanum Episcopum ad quærendas primam, & secundam Moralium S. Gregorii partes Romam misisset, & ob magnam copiam librorum Archivii Lateranensis impossibile fuit Præsuli illas reperire, quod per recursum ad auxilia supernaturàlia, in Basilica S. Petri miraculosè eas tandem invenit, de qua re disertè citati Auctores. Ingeniosè siquidem beatus Martyr Ignatius epist. 9. de Jesu, & ejus Cruce talia prodit [Jesus mihi pro Archivis est, quem nolle audire manifesta pernicies est. Illibatum mihi est Archivum Crux ejus.] Archivum dixerat pro testimoniali, & authentico. Vide *Chartophylacium*.

ARCTURUS, ἀρκτοῦρος. FR. est signum cœleste ex septem stellis compactum, de quo in cap. 9. Job,

sic habetur: [Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas &c.] Ubi Greg. Papa sic exponit [Arcturus, quod septem stellis componitur, Oriones, quippè, in ipso pondere temporis hiemalis, suo quoque ortu tempestates excitant,& maria,terrasque perturbant.lib.9.Moral. cap.6. in cap.9. Job. Hyades juvenescente verno ad Cœli faciem prodeunt, & cùm jam Sol caloris sui vires exerit,ostenduntur. Illius quippè signi initiis inhærent, quod sapientes sæculi Taurum vocant,& quo augeri Sol incipit,atq; ad extendenda diei spatia ferventior exurgit &c. Ibid.

ARCUATUS morbus. Vide *Aurugo*.

ARCUS triumphalis. Vide *Manus*.

AREA, & Arenaria. Vide *Cœmeterium*.

ARENARIUS. FR. qui in arenam ad pugnandum descendit. Glos. in can. si testes. 4. quæst.2. & 3. §. si res exigit. Vide *Asceterium*.

AREOPAGUS, Ἀρειόπαγος, Athenarum vicus à templo Martis ità appellatus. Seneca cap. 3. de tranquil. seù quia credebatur ibi hastam suam Martem plantasse, ut Hellaricus refert. In hoc celebre Athenarum Collegio residebant Judices integritate, & fama celebres, qui ad hunc magistratum post rigorosissimum idoneitatis examen admittebantur. Nocturno autem tempore, & in obscuro (nè aspectu reorum commoverentur) cum maximo silentio, & in scriptis eorũ propriã sententiam ferebant, indè dicebatur adagium illud, *Areopagita taciturnior*, & *Areopagita tristior* ad denotandum hominem cautum in loquendo, & tetrum in meditando; & ad exaggerandam veram in aliquo rectitudinem absolutè ajebant *Areopagita est*. Hoc Tribunal anno ab Orbe condito 3649. ex Eusebii Chronica per Solonem erectum fuisse constat. Erant quidẽ Sacerdotes Idolorum, ad quorum jurisdictionem causæ religionis,& cultus spectabant, horumq; fuit Dionysius ab Apostolo ad fidem illuminatus, quem Græci Θεόσοφον, *Theosophum*, id est, divinum sapientem vocant. Hic Divus antea Atheniensis Episcopus deinde Galliarũ Apostolus extiterat, ubi tandẽ prodigiosè martyrio triumphavit, cui in Episcopatu Atheniense Publius Martyr successerat, qui antea Melitæ Princeps, ab eodem Apostolo Paulo,& ad fidem conversus,& ejusdem Insulæ Protoepiscopus ordinatus est, ut Apostolorũ Acta, & Baronius An.58.n.173.in annot. ad Martyrol. 21. Januar. & alii affirmant. FR. Perperam Ecclesiastici Vocabularii Auctor hoc nomen *Areopagi* Martis visum significare existimavit.

ARETINUS. FR. Integer, à Græco nomine ἀρετή, quod integritatem significat. [Custodiens illud, quod Dominus in Aretino paropside tinxit panem. In vita S. Cæsarii lib. 1.

ARGA. Vilis homo, vox theutonica *Arg*. Alii à græca etymologia ἀργός, id est, piger, deducunt. [Inutilem dixeris, & vulgari verbo arga vocaveris. Paul.Diac.lib.1.de gest.Longobar.c.24.l.6.c.24.

ARGASTERIUM. FR. Officina, in qua ars aliqua exercetur; sic in quodam lapide S.Nicolai in Carcere de Urbe, ubi incipit *Ego Romanus presbyter*, quam inscriptionem integrè affert in suo tractatu de Crypt. Vatican. edit. secunda pag. 321. Franc.M.Torrigius. *Argasteria* IV.&c. quod idem Auctor *Ergasteria* corrigit, sed utrumque rectè dici potest; nam *Argates*, & *Ergates* operarius dicitur. Vide *Ergasterium*.

ARGENTEI, triginta pro quibus Prævaricator Juda ejus Magistrum Jesum prodiderat. Quantum valebant. Vide *Siclus*.

ARGUMENTARIUS, Cani venatico solet epithetũ hoc applicari, & præcipuè cani leporario.

ARGUMENTOSUS; FR. ingeniosus, accipitur aliquando in bonam partẽ, ut de S. Cæcilia canit Ecclesia: [Quasi apis argumentosa Domino deservisti.] :I: Aliquando in malam partem pro cavilloso,& fraudulẽto. [Vocatur à nobis propè simultatis amator, atq; argumẽtosus. Luit. in legat.

ARIANI. Vide *Arriani*.

ARIES. Dicitur Testitrhaus, Lanicutis Reciprocicornis. Vide *Testitrahus*.

ARIMANIA, Dominatio, facultas, vassalagium: [Veniens ibi in palatio nostro unà cum arimania sua in manu nostra trustem, & fidelitatem nobis visus est conjurasse. Marculf. lib. 1. formul. cap. 18.] *Trustis* autem fidelitatem, & vassallagium cum juramento promissum significat.

ARIMANNA. FR. Hera, Domina. l. Reminiscimur de præscriptionibus.

ARIMANNUS. FR. Dominus. l. de servo fugitivo. de furtis. Legitur in eodem sensu *Aritmannus*.

ARIMI, seù *Arameni* populi. Vide *Syri*.

ARIOLI. Vide *Hydromantia*.

ARIMINENSES. Vide *Tracala*.

ARIPPENUS. Mensura agraria. [Statutum fuerat, ut possessor de propria terra unam amphoram vini per aripennum redderet. Greg. Turon. lib. 5. cap. 28.] Ab aliquibus *Aripennis* appellatur, gallicè *Arpent*.

ARIPERGARE. Vide *Albergare*.

ARISCADA. FR. pœna, mulcta. l. de his. de Episcopis, & Clericis.

ARISTATON. FR. Culcitra, qua cadavera cooperiuntur. [Si quis Aristatonem, idest, stapulum super mortuum capulaverit, aut mortuum indè spoliaverit. In lege Salica tit. 57. §. 3.

ARITHMETICA. Vide *Assumatus*. *Numerarius*. Numeri accipiuntur aliquando pro litteris. Vide *Litteratura*. Arithmeticis Characterib. à D. Jo: Euang. nomen Antichristi describitur. Vide *Antichristus*. *Aureus numerus*.

ARITMUS, ἀριθμός, numerus, undè *Arithmeticam* numerandi scientiam dicimus. [In Arithmis cum divertisset Israel apud Sethim, abeunt libidinatum apud filias Mohab. Tertull. lib. advers. Gnost. cap. 3.] *In arithmis*, idest, in libro numeri, titulus quarti libri Thoræ, seù Pentateuchi.

ARITMANNARIUM. FR. genus impositionis. [Ab omnibus similiter Albergariis, Aritmannariis, Angariis &c. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 218.

ARITMANNUS. Vide *Arimannus*.

ARMA

Arma Sacerdotalia, ideſt, paramenta ſacra. [Hora verò diei tertia arma ſibi deferantur ſacerdotalia, quæ induet extra chorum. In quodam M. S. Codice Rotaldi Abbatis.] Vide *Flamminicatus*. Jurare ad arma ſacra, in dict. *Juramentum*.

Armagedon. FR. Hebraicum vocabulum.] Et congregabit illos in locum, qui vocatur hebraicè Armagedon. Apocalyp. cap. 16. n. 16.] Aliqui Interpretes exiſtimant provenire hoc vocabulum ab *Armon*, quod hebraicè Palatium, ſeu amplam manſionem ſignificat, & *Gedon*, ideſt, Congregatio; arbitrantes inſuper hoc de Valle Joſaphat intelligi, ac voluerunt proindè, quòd in Mundi fine ibi judicium tremendum, & univerſale à Deo exercendum ſit; ſed ex vi hujus verbi non videtur Deum in ea Valle aſtringi ad judicandum; benè tamen in *Armagedone*, ideſt, in ſpatioſiſſimo ſitu omnibus præteritis, præſentibus, ac futuris uſque ad illum diem hominum generationibus capaciſſimo. Interim, qui copioſam eruditionem ſuper hoc verbum deſiderat, legat Ludovicum Alcaſar Societatis Jeſu in Apocalypſim, qui affert diverſas notationes, & præcipuè in Nota 4.

Armariolum. Tabernaculum, in quo Corpus Chriſti conſervatur. Vide *Cophinum*.

Armarium. FR. In Inſtituto Ciſtercienſium, Bibliothecam ſignificat, quæ erat inter Eccleſiam, & Capituli aulam. [Quod ſi aliquis neceſſe habuerit divertere alicubi, librum ſuum in Armario reponat. Par. 1. cap. 71.

Armarius, dicebatur Monachus Oeconomus Monaſterii. [Sergius namque Armarius Monaſterii. In vita S. Petri Abb.] Hodiè tamen à comeſtibilibus cuſtodiendis *Cellerarius* dicitur. Vide *Cellerarius*.

Armenia. Lazul, dicta. Vide *Chryſocolla*. Armenorum ritus. Vide *Evangeliſmus. Iejunium. Patena. Hydroparaſtæ. Staurolatra*. In eorum Eccleſiis quo muſicali inſtrumento utantur. Vide *Batillus*.

Armifactor. Faber, qui ferrea arma fabricat. [Et quia Marianus armifactor erat. In vita S. Deogratias Epiſc.

Armilausa, Monachorum ſcapulare, quod ab armis, ſcapulis, & humeris pendet, & vulgariter *Patientia* dicitur; ſed librariorum inſcitia transſcurata fuit littera C; nam *Armiclauſa* ſcribendum eſſe Iſidorus docet. [Armilauſa vulgò dicta, quod antè, & retrò diviſa, atque aperta eſt, in armos tantum clauſa, quaſi armiclauſa, C. littera ablata, lib. 19. Orig. cap. 21.] FR. Auctor Eccleſiaſtici Vocabularii ſuo more erroneus veſtem brevem ſignificare aſſerit. Vide *Scapulare*.

Armillae. Vide *Viria. Viriola*.

Arnaldistae, hæretici. Vide *Gazarii*.

Arnaldus. Vide *Filius arnaldus*.

Arnulphorum terra. FR. Spoleti Ducatus, ab Arnulphis Ducibus ita appellatus. [Igitur gravia nocumenta, quę nonnullis Civitatibus, Terris, Caſtris intra Patrimoniũ B. Petri in Tuſcia, Comitatum Sabinæ, & terram Arnulphorum conſtitutis eidem Eccleſiæ Rom. ſubjectis &c. Extrav. de majorit. & obed. cap. unico.

Arquitis, Toxophorus, Sagittiferus, Sagittarius. [Funduntur populi, præcedunt arquites pueri. In tranſlat. S. Marcelli Papæ & Martyr.

Arquatus Morbus. Vide *Aurugo*.

Arreragium. In ſtatutis Equitum Melitenſium ſignificat contractum, & antiquatum debitum, ſeu adminiſtrationis reſiduum, quod ad commune Ærarium pertineat.

Arriani, ſive *Ariani*. FR. Hæretici Arii Alexandrini presbyteri ſequaces, qui Verbum Divinum Patri non eſſe æquale aſſerebant, nec in Divinis eandem ſubſtantiam admittebant. 24. qu. 3. can. 39. Vide in Proluſione Operis. Vide *Anomæi. Duliani. Gloria Patri &c. Scriniarius. Styllita. Thalia*.

Arrigare. FR. ab arra deductum, obligare, promittere, & donare ſignificat. l. ſi libertus, de ſucceſſionibus.

Arripergare. Vide *Albergare*.

Artaba. Perſica frumenti menſura. [Et impendebantur in eos per dies ſingulos ſimilæ artabæ duodecim. Daniel. cap. 14. nu. 2.] FR. Ab *Artabazo* Pharadicis filio Parthorum Duce, vel ab Artabano Hyſtaſpis filio, & Xerxis Patruo, hoc menſuræ nomen deductum. [Ita hujus regionis potentia tertiam Aſiæ partem æquiparat, & ejus principatus (quam Satrapiam Perſæ vocant) omnium principiorum longè eſt optimus, adeò ut Tritæchmæ Artabazi filio, qui pro Rege tributum hoc exigebat, (legunt alii, quem Rex huic tractui præfecerat) ſingulis diebus ſingulæ argenti plenæ artabæ ponderentur. Eſt autem artaba menſura Perſica capacior, quàm Atticus Medimnus, tribus Chœnicibus Atticis. Herodotus lib. 1.

Arteriae pulſatio. Vide *Diacopton*.

Articularis Morbus. Vide *Gutteria*.

Artipex. Vide *Bonauſus*.

Artigraphus, ſcriptor. Vox latino-græca.

Artophonion. Vide *Pyxis*.

Artos. Vide *Fermentatum*.

Artotyritae, Hæretici, græca vox Ἀρτοτυρῖται, nempè, ἄρτος, quod panem, & τυρὸς, caſeum ſignificat. FR. [Ab oblatione vocati, panem enim, & caſeum offerunt, dicentes à primis hominibus oblationem à fructibus terræ, & à fructibus ovium fuiſſe celebratam. 24. qu. 3. cap. 39.

Artuatim, adverb. membratim. [Is cum comperiſſet Iſidem uxorem inceſtis fratris cupiditatibus eſſe corruptam, occidit Oſirim, artuatimque laceravit. Jul. Firmicus cap. 2.

Artus. FR. nodi in corpore, ſed tranſlatè pro Epiſcopis ab Eccleſiaſticis Scriptoribus accipitur. Gloſſ. in can. Advocavit. 24. qu. 1. [Artus dicuntur Epiſcopi, qui viriliter ſuſtinent Eccleſiam.

Arura ἄρυρα, agraria menſura Ægyptiorum [Arurę autem erant ei trecentæ uberes, & valdè optimæ. Evagr. in vita S. Anton. cap. 2. Inſtantem annum ſignificantes quartam aruræ partem pin-

pingunt. Est autem arura terræ mensura centum complectens cubitos. Herapol.lib.1. cap.5.

Asbestos, ἄσβεστος, græcè inextinguibilis, à verbo σβέννυμι, quod extinguo significat, est lapis genus ita vocatus. [Asbeston, Arcadiæ lapidem, propterea sic vocari, quòd accensus semel jam non possit extingui. S.Aug.lib.21.de Civit.Dei cap.5.] FR. Plinius verò lib.31.c.10. in Arcadiæ montibus nasci scribit coloris ferrei.

Asceta. Monachus, vel Gladiator. Vide *Asceterium*.

Asceterium, ἀσκητήριον, Monasterium: à verbo græco, ἀσκέω, exerceo, laboro, disco &c. [Ad Monasteria, & Asceteria, idest, loca, in quibus se exercent, prompto, & alacri venirent animo, Metaphr. in vita S. Martini.] Significat etiam Palæstram, & *Asceta*, ἀσκητὴς, tam Monachus, quàm Athleta subauditur, nam ille luctam spiritualem, & hic corporalem exercent. Collegium Funerariorum, in quibus octo Moniales, & tres Acolythi ad sepeliendos mortuos se exercebant, quod ab Anastasio Imperatore fuerat fundatum, etiam *Asceterium* dicebatur, ut ex confirmatione ejusdem à Justiniano facta, sic habetur: [Redditum funeribus destinatum à Divę memoriæ Anastasio Imperatore confirmavit, & funeribus deputavit, & dedit singulis cadaveribus, sive singulis lecticis unum Asceterium, idest, octo Sanctimoniales, & tres Acolythos. Julian. Antecess. Novell. 13.] Vide *Metanæa*.

Ascetticon, ἀσκητικὸν, exercitium, sic appellatus fuit quidam Messalianorum hæreticorum liber, quem Concil.Ephesinum damnavit; horum errores in voce *Precatores* referentur.

Ascetria, ἀσκήτρια, Monialis, à verbo græco ἀσκέω, quod exerceri significat. [Omnibus autem, qui in sæcularibus versantur, & iis maximè, qui scenicè tractant viris, ac mulieribus, atque etiam his qui præsunt interdicimus, nè Monachi habitu, vel Ascetriæ utantur. Balsam. in can.63. Trull.] Quarè in epist.54.lib.11.D.Gregorii mendosè *Assistriam* habetur. FR. *Ascetria* aliquid aliud à Moniali distinctum videtur significare, quia illam D. Gregorius à Diaconissa, & Monacha, quam Monastriam vocat, distinguit inquiens: [Si quis contra aliquem Clericum, Monachum, aut Diaconissam, aut Monastriam, aut Ascetriam habet actionem, &c.can.de persona.11.q.1.ubi Gloss.habet, Ascetriam, idest, inclusam. In Indice Critico d. D. Gregor. Papa notatur *Asceterium*, sed debebat imprimi *Ascetria*.

Ascitae, Hæretici. [Ascitæ ab utre sic appellati sunt, ἀσκὸς enim græcè, latinè uter dicitur, quem perhibentur inflatum, & opertum circuire bacchantes, tanquam ipsi sint Evangelici utres novi, vino novo repleti. Aug.lib. 6. de hæres.

Asclipidotum. Vide *Socordium*.

Ascopera, uter, ex gręca voce ἀσκὸς fit ἀσκοπήρα. [Imposuit Abræ suæ ascoperam vini. Judith cap. 11.] FR. Quare non benè intellexit Calepinus hoc vocabulum, licèt sit compositum ex ἀσκὸς, quod uter sonet, & πήρα græcè sacculum significans, non ideò saccus est, ut ipse asserit, sed uter ad modum sacci, ad distinctionem conceptaculi, quod *uter*, *uterus*, & *uterum* etiam dicitur. Insuper *Ascopera* synonymum est culeus, vel culleus. [Nisi culleis mihi deportaretur oleum, cras saxo culleo doportare in pergula: dixit Plautus in Pseud. Scena 2.act.1.] Indè de Nerone cap.4. ait Suetonius, quod inter probra in eum scripta, hoc fuit unum, nempè, in collo statuæ ipsius [Ascopera ligata, simulque titulus; Ego quid potui? sed tu culeum meruisti.] Igitur *Ascopera*, & *Culeus* sunt hìc manifestè synonyma, quibus alluditur pœna, quam Nero ob matricidium meruerat, nam patricidæ in culeo cum cane, simia, gallo, & serpente inclusi in mari projiciebantur; undè affabrè Juvenalis inquit:

—————— Quis tam
Perditus, ut dubitet Senecā præferre Neroni?
Cujus supplicio non debuit una parari
Simia, nec serpens unus, nec culeus unus.

Ex dictis ergo fit duplex contra Calepinum illatio, prima, scilicet, ex Juditha, & Suetonio, quod in sacris, prosanisque scripturis idem sit *Vter*, & *Ascopera*. Secunda, quod synonyma sint *Vter Ascopera*, *& Culeus*, *vel Culleus*.

Ascus. FR. Cymba. [Si quis navem, vel ascum de intro clavem furaverit. In lege Salica tit.23. §.3.

Asinarii, dicti sunt Christiani. Vide Baron. an.42.nu.33.an.201.nu.21.& 22.

Asino, verbum, FR. significat super asinum iter facere. [Asinando, equitando, ambulando. Luitpr. in legat.

Asiongabar. FR. Civitas, quæ Beronica, Veronica, seu Berenice dicitur. Vide *Hæmoroissa*.

Asisa. Vide *Assisa*.

Asomatos, ἀσώματος, incorporeus, impalpabilis.

Asotia, ἀσωτία, luxuria, lascivia, intemperantia, ita dicta à verbo ἀσωτεύομαι, luxu diffluo, sumpto ab Asostorum populo, quòd esset luxu & comessationibus infamis. De his Cicero agit 3.de Finibus: [Nolim enim mihi fingere Asotas, ut soletis, qui in mensas vomant, & de conviviis auferantur.]

Aspaticum, ἀσπατικὸν, salutatorium, mansio, diversorium Ecclesiæ contiguum, seu Sacrarium, in quo Episcopus sacris indumentis vestiebatur pro solemnibus celebrationibus, ibique à Clericis obsequio, & ejus manuum osculatione salutabatur. Ideo *Salutatorium* locus hic appellatus est: Vide suo loco. [Postquam Theodosius venit ad templi ambitum, non ingressus est in divinum Templum, accedens autem ad Ambrosium Pontificem in aspatico, eum rogavit. Theod. lib. 5. hist.cap. 18.] At quia in eadem mansione hospitabantur Peregrini (ut in verbo *Salutatorium* dicetur) ideo *Metatorium* dictum fuit, quod Xilander super illa verba Cedreni: [Per dexteram partem ivit in metatorium] in ejus ad dictum Auctorem notis num. 235. non intelligere hujus vocabuli significatum fatetur. FR. Hoc quippe non est novum in Guliel-

mo Xilandro, nam uti hæretico, in multis impostore, ac à piis Catholicorum monumentis averso, ideò ejus scripta in Indice prohibitorum librorum interdicta sunt. *Metatorium* igitur est spatium in agro dimensum, seu area ad constructionem designata, inde Metatores dicti sunt exercitus Præcursores, & Prædromi, qui italicè *Forieri* dicuntur: hinc Vegetius inquit: [Metatores in castris dicuntur, qui præcedentes, locum castris idoneum eligunt. lib.2. cap. 7.] Et Optatus Milevitan. ait: [Nam cum missos ante venturos milites metatores, (ut fieri solet) mitterentur. lib.3.] Ubi notat Franc. Baldoinus: [Et in iis ascribit, quos in Codice constitutionum dicitur potiùs fuisse mensorum lib.1. & 5. de metat. Metata dicuntur in jure civili hospitia, quæ provinciales præbere jubentur militibus, & metatores ipsi hospites, qui excipiuntur lib.9. C. de metat. Sed Optatus ita vocat eos, qui præmittuntur, ut hospitia prius designent in commentario Suidæ dict. μιτάτω.] Sic eodem pacto *Mensor*, *Metator*, *Metatorium*, & *Mensorium* hìc diversorii, & mansionis locus appellatur, & nos *Præparatorium* dicemus; æquè igitur mansio pro militibus, vel peregrinis hospitandis eodem vocabulo appellata fuit, & quia synonimicè eadem mansio Præparatorium erat, hinc pro Sacrario, in quo instrumenta ad sacra conficienda, & ipse celebrans ad ritè celebrandum præparantur, *Præparatorium*, *Mensorium*, & *Metatorium* promiscuè appellabatur :ll: Sidonius Apollinaris lib. 8. cap. 11. [Huic quodam tempore Burdegaliam invisens, Metatoriam paginam quasi cum musa prævia misi.] De prævia epistola dixit. FR. De præcedentibus lacrymis S. Victor Uticensis dixerat: [Quod jam homo Dei metantibus lacrymis miserat Legatum in Cœlo. De persecut. Vandalica. lib.3.] ac de gaudio præcurso idem Sanctus lib.2. [Fit strepitus gaudio metante irrevocabilis populorum] :ll: *Metatus*, hoc est diversorium, seu Hospitale. [Velociter ad metatum vadit, invenitque infirmum febre plenum. Greg. Turon. lib.6. cap.7. Mundabuntur enim longo tempore sacrificii domus, sanctitatis hospitium, metatus Metatoris Christi. Chrysol. Serm. 91.] Item græcè *Diaconicum*, vel *Diaconion*, id est, ministratorium dicitur: [Post dictam Tertiam, & Sextam, vadit sanctissimus Patriarcha in metatorium, sivè Diaconicum, & exit ad sanctum Altare. Euchólog. Græcum. Quoniam non oportet insacratos ministros licentiam habere in secretarium, quod Græci Diaconion appellant, ingredi, & contingere vasa dominica. Concil. Agath. can. 66.] FR. In Liturgia, quæ circumfertur sub nomine S. Marci, habetur, quod Sacerdos in fine Missæ dicat: [Sit nomen Domini benedictum &c. Sacerdos orat in Diaconico.] Ubi ejus Interp. malè adjunxit hæc verba: [Hoc est sacro Armario, seu Sacristia.] Parum de Græcorum ritu informatus; nam Græci Sacerdotes in fine Missæ antequàm populum benedicant, descendunt de Altari, & ad sacrarium semoti orant; non autem ad Sacristiam eunt, ut malè Interpres intellexerat. Apud Græcos *Diaconion* intelligitur etiam liber, in quo continentur preces à Diacono in Missa, & in Horis canonicis cantandæ, vel administrationis liber. Igitur *Aspaticum*, *Metatorium*, *Metatus*, *Diaconicum*, seu *Diaconion*, & *Salutatorium*, promiscuè pro Sacrario, & Hospitali peregrinorum, & infirmorum accipitur. *Metator* verò significat Præcursorem, ut supra visum est, & in præallegata Chrysologi verba *Metatoris Christi*, de ejus Præcursore Joanne Baptista intelligitur. Vide *Meta* in significatione termini.

ASPERGILLUM, aspersorium, quo aqua benedicta porrigitur, vel aspergitur. [Aspergilla ex puro auro, quamplurimos etiam calices, & acerras, & quæcunque mysticis cæremoniis peragendis erant consecrata, spoliantes, propriis suis possessionibus ascribebant. Agathia lib.2. seu 3. hist.] De Hyssopo, & Ocymo, quando illis loco aspergilli utendum sit, diximus supra in dict. *Aqua benedicta*. Aspergillo non porrigitur aqua benedicta Superiori, vel Ecclesiæ Titulari, sed illud osculando in manu ipsius traditur: sic etiam indecens est, ubi adest in ingressu Ecclesiæ Clericus, vel Sacerdos, quod aliquis sæcularis porrigat aspergillum Magnatibus, cujus rei Hispani rigorosi observatores se ostendunt. Cæterum Vide *Aqua benedicta*. *Spargillum*.

ASPERGO. FR. pro diffamo. [De Leone Fratre, & Coepiscopo nostro sinister rumor asperserat. 2. qu.5. can. Habet.

ASPRATUS, res quę scabit, & erodit. [Si quid intus metrica produxerit, non minùs forti, & asprata lima poliri. Sidon. l.4. Epist.8.] Apud eundem *Aspredo*, & *Aspritudo* pro asperitate invenitur.

ASPRUM, Album; græcè ἄσπρον: undè *Asprum vestimentum* album significat. In Græcia moneta quædam *Asprum* dicitur propter argenti albedinem, quod nomen apud Turcas hodie remansit, æquivaletque monetę Etruscæ, quæ *gratia* vocatur, id est, sex Romæ quadrantes. [Dedit ei ex vectigalibus frumenti asprorum quinquaginta millia. Phranz. lib.3. cap.29. FR. Penes Latinos *Asper*, & *Asprum* dicebatur. Persius:

——— Quid asper utile nummus habet?

Et Suetonius in Nerone: [Exigitque ingenti fastidio, & acerbitate nummum asprum.] In quo vocabulo Calepinus denormat, inquiens: [Asper nummus dici putatur, qui recenter cusus, signatusque est, quod plusculum asperitatis habeat, quà ille, qui jam manibus tritus est] An non manifestetur ex Persio supra vilem nummum fuisse? & ex Suetonio, quod fastidio ingenti, & acerbitate nequierat ille alium nummum, quàm vilem asprum exigere? *Asper* igitur nummus ideò sic dicitur, quia ex Thracia incusus proveniebat, Gręci enim *Thraces*, id est, *Aspros* appellabant, & res aspra τραχὺς, & θρασὺς, temerarius, ferox, unde Θρήκη, Thracia dicitur. Cęterū potest etiam asprum anologicè ex albedine dici, ut Aristoteles ait lactem cum saccharo convenire in albedi-

nc; unde æquè dicimus album ut lac, vel ut saccharum; sic per albos Traces, eo modo, quo per nigros Æthiopes, vel Libycos interiores intelligimus. Vide *Diasprum*. Ejus anthitesis. Vide Aquilus in dict. *Dæmon*.

Assartum, Campus dicitur à gallico vocabulo *Essarter*, quod arbores cædere significat, sic *Assartum* ubi jam cæsis plantis, seminarium liberum fit. [Assartis factis in illis boscis post illud tempus. Matth. Parisius an.1215.

Assertula, levis assertio. [Vide etiam ne tuæ assertulæ inediali nuditate laborent. Fulb. Carnot. epist.79.

Assessor. Vide *Paredrus*.

Assidaei. FR. Hæc non fuit secta inter Hebræos, ut aliqui autumant; sed ita appellabantur Mosaicæ legis observatores, ad distinctionem Apostatarum. Vox enim *Cassidim* hebraicè sonat justos, ac pios.

Assiduatus, habituatus. [Flagello Domini pulvis excutitur, quem ad deformationem animæ iniquitas assiduata congessit. Petr. Blesen. epist.31.

Assis, moneta. Vide *Dipondium*.

Assisa, vel *Asisa*, & *Asisia*, statutum, præfixum tempus, redditus, tributum, à gallico vocabulo *Assis*. Unde *Assisores* tributorum exactores dicuntur. In Melita hoc vocabulum adhuc durat in significatione taxæ, seu gabellæ Principi solvendæ. FR. [Eodem anno Rex fecit generaliter acclamari, ut legalis asisa panis sub pœna collistrigiali observaretur. Math. Paris. ad an. 1203. Secundum Assisiam, quæ consuevit fieri. In extrav. commun. de decimis.

Assistentes in Missa. Vide *Ministri Altaris*.

Assisius. FR. Beneficiatus. [Absentes canonicos, & Assisios revoces ad residendum in Ecclesia. De Præbendis, & dignit. cap.cum ad hoc, de Cler.non residentibus.] Ubi Gloss. [Assisios vocat beneficiatos &c. Dicuntur Assisii, quasi assidui: in multis Ecclesiis sunt plures tales, qui mansionarii dicuntur.] Et Antonius Nebrisen. in suo Vocabulario. [Assisii dicuntur vulgò Mansionarii, eo quod assiduè ministrent Ecclesiæ, sunt beneficiati, & non Canonici.] Hoc officium Canonico Altarario, vel Altaristæ in Basilica Vaticana à Sixto IV. translatum fuit, qui inter alias obligationes, singulis diebus, vel saltem qualibet hebdomada visitare Altaria ejusdem Basilicæ tenetur, ut ex Bulla ejusdem Pontificis apud Tocrigium de Cryptis Vatic. impress. secunda pag.529. apparet.

Assumentum, junctura panni, seu alterius textilis, quæ in additionem alicujus vestis consuitur: [Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri. Marci cap. 2.

Assummatus, computationis numericę in summam reductus. [Summa debitorum ad sexagintas marcas assummata. Paris. in 1. Vitis Abb.] Vide *Arithmetica*.

Assumo, FR. Eligo. *Assumptus*, electus. *Assumptor*, elector. De Electione in sexto cap.17.

Assumptio Deiparae. Vide *Panagia*. *Pansatio*.

Assumptor. FR. Elector. de Elect. in sexto c.17.

Assurgo. Audeo, præsumo, frequenter in Regist. S. Gregorii: [Sed quoniam hoc facere non assurgit lib.10. c.24. Causam Clerici sui, aut noluisset, aut non assurgeret definire, l.8. cap.25.

Astarthe. FR. Sidoniorum Dea. [Colebat Salomon Astarthen Deam Sidoniorum, 3. Reg. 11.nu.5.& 13.] Hæc juxta Antiquorum fabulas, Venus erat, & simul Libitina, illa luxuriæ, at hęc defunctorum Dea, ut significarent, quod libidinis intemperantia accelerat mortem. Vide *Salambona*. *Thammus*.

Asteriscus, stellulam denotat, quæ interpungitur pro signo in Biblia sacra, & in aliis Codicibus, ad significandum, quod ibi aliquid traductionis, seu explicationis deficiat, atque in margine textus ad supplementum contra signatur. Ad instar enim stellæ claritudinem ingerit textili verbo aliàs obscuro; ideò *Signum radians* à Hieronymo vocatur. Græcè autem ἀςερίσκος nedum hoc signum, sed etiam aurea, vel alterius metalli stellula significat, quæ ponitur super patenam ad sacra dona tegenda cum pusilla Cruce in vertice, quod fit, ut velum, quo patena cooperitur, elevatum sustentetur, ne Eucharistiæ Sacramentum in patena positum tegat; hac enim cæremonia stella felicis ominis denotatur, quæ Magos ad Regum Regem duxit, superstetitque, ubi ille erat; quod ex verbis Sacerdotis, dum ponit hanc stellam super patenam, colligitur; sic enim ait, [Et veniens stella astitit super, ubi erat puer positus.] Devius igitur in observationibus ad Euchologium fuerat Isacius Haubertus, quãdo Asteriscum, quo sacra dona cooperiuntur, velum fuisse stella ornatum asseruerat. Est prætetea aliud signum Asterisco contrarium, & *Obeliscus* dicitur, ad formam acus, qui à Græcis ὀβελὸς dicitur, à quo provenit denominativum ὀβελίσκος, quo signo notatum significatur esse in textu superfluum. FR. Hujusmodi signum à Quintiliano *Virgula censoria* appellatur. De hujusmodi signo D. Gregorius inquit: [Sed is, qui loca aliqua esse hæretica signo contra posito ostendit. In Regist. l.5. epist.14.] Ac utroque signo ad Augustinum ita Hieronymus scripserat: [Et ubicunque virgulæ, idest, obelisci sunt, significatur, quod septuaginta plus dixerint, quàm habetur in Hebræo, ubicunque autem asterisci, idest, stellulæ prælucentes, ex Theodotionis editione ab Origene additum est.] Vocem autem hanc ità prægnantem reddidit sensus, ut sub eadem nomenclatura ingentes illæ Ægyptiorum pyramides concipiantur, & *Obelisci* vocentur, quorum multi Romæ à Sixto V. erecti non sine admiratione ex integro lapide conspiciuntur variis hieroglyphycis effigiati, & signanter obeliscus Agonalis plateæ Innocentii X. jussu erectus; in eo siquidem ad honorem Numinis Triformis sculta fuisse hieroglyphica Athanasius Kirker Societatis Jesu explicat, quod Symbolum esset Sanctissimæ Triadis.

Astro-

Astrolabium. FR. licèt hæc vox (quæ græcè astrorum mensuram significat) denotare solet astronomicum instrumentum, quo positio stellarum dignoscitur; tamen in Canonibus pro aspectu syderum ab Astrologis contemplato accipitur, seu figura positionum planetarum, ex qua superstitiosè divinatur. [Sed ut inspectatione astrolabii furtum cujusdam Ecclesiæ posset recuperari, 5. decretal. tit. 21. c. 3.

Astrologiae termini, & pertinentia. Vide *Anavivazon. Apotelesma. Astrolabium. Aureus numerus. Epacta. Coluri. Collyra. Genethliacus*. Propter Astrologiæ studium Aquila ab Ecclesia expulsus est, & Judæus efficitur. Vide *Pharisæus. Theraphim*. Judiciaria hæresis est. Vide *Zodia*. Quid sit Arturus, Oriona, Hyades, & Taurus. Vide *Arcturus*.

Astrologus. Vide *Remediator*.

Astronomia. Vide *Missa Natalis Domini*.

Astutus. Vide *Trebax*.

Asur. FR. de quo vocabulo sæpè in sac. Script. hebraicè ligatum significat. Calep. Passerat. in dict. *Evinctus*. Arabes autem *Isyr* dicunt, hoc est, Mancipium.

Asyndetus, ex græco ἀσύνδετος, disjunctus, distinctus. *Mercurius Asyndetus*. Sidonius, & de eodem vocabulo Polycarpus in acta S. Sebastiani.

Asynodus, adject. nomen; rem disjunctam, & alienam significat apud Hieronym. contra Ruffinum lib. 2. cujus Antithesis est *Synodus*.

A tergo. Vide *Opisthographum*.

Athanasii adjutor in traductione latina ejus symboli. Vide *Symbolum*.

Athenae. Vide *Linguata*.

Athenogeron, ἀθηνογέρων, senex studens. [Neque athenogeronta meum scutica, & plagis litteras docere contendo. D. Hieron. l. 3. adversus Ruf.] Componitur ab Ἀθηνᾶ, quod græcè Minervam significat, & γέρων, quod senem sonat.

Athera, Esculentum ferculum frumento, & lacte compositum, græcè ἀθήρα, de quo Cassianus Collat. 15. cap. 11. Plinius tamen ἀθάρα vocat, ac Ægyptiacum vocabulum esse asserit. Alii ex græco ἀθὴρ, id est, arista. FR. Sed aristam hordei, non frumenti ἀθὴρ, ex Galeni authoritate esse docet Ruellius lib. 1. cap. 2. Ideò potiùs potio hordeacea, quàm galactopotatio esset dicenda, quam etiam Plinius ex hordei farina componi affirmat, nec lactis ingredientem refert; sic enim lib. 22. cap. 25. inquit: [Olyram &c. Hac decocta fit medicamentum, quod Ægyptii atheram vocant, infantibus utilissimum; sed & adultos illinunt eo. Farina ex hordeo &c.

Atheus, ἄθεος, absque Deo, sic appellatur impius, qui nec credit adesse Deum, nec spem futuræ vitæ habet. Atheistæ tamen sunt diversæ speciei: aliqui, nempè, qui omnem divinitatem negant, & de his Psalmista; [Dixit insipiens in corde suo, non est Deus, psalm. 10.] explicat Hilarius ibi. [In corde, nam si velit verbis oris hoc eloqui, stultum esse, sicuti est, publici assensus judicio arguitur.] Alii sunt, qui mendacia numina colunt. Alii, qui verum Deum adorant, sed superstitioso ritu, ut sunt Hebræi & Mahumetani. Alii denique fideliter credunt, factis autem negant, ut sunt improbi Christiani. In Ecclesiæ Catholicæ exordio à Gentilibus Athei vocabantur Christiani, non enim Deo vero nomen indiderant, ideoque sine Deo habebantur, unde Justin. Mart. inquit: [Atheos quidem, & sine Deo, impiosque nos non esse, qui conditorem hujus mundi colimus. Apolog. 2.] Cum autem rebus, & personis ad contradistinctionē nomina imponantur, Deū siquidem non habentē alium præter seipsum, inde nequit nisi ineffabilibus attributis nominari, & sanè nulla humana sapientia ad instar Attali Martyris divinitus inspirati, tam rectè potuisset affari, qui de Dei sui nomine interrogatus, sic stupendè respondit: [Qui plures sunt, nominibus discernuntur: qui unus est, non indiget nomine.

Athisca, Crater, poculum. [Libatoria argentea duo millia quadraginta, athiscæ argenteæ triginta, lib. 3. Esdr. cap. 2.

Athleta. Vide *Arenarius, Asceterium*.

Atomus. Vide *Insubstantivus*.

Atriarius, seu *Atriensis*, atrii, & porticus custos, & mundator.

Atrium. Vide *Cœmeterium*. Atrii velum. Vide *Velum*.

Attachiatus, nomen, ligatus. Et *Attachior*, verbum, ligor, à gallico vocabulo *Attacher*. Inde *Attachiantes*, Satellites dicuntur.

Attacus, ἄττακος: est locustæ species, modicis alis, qui & *attelabus* ab aliquibus dicitur, de quo in Levit. c. 11. sic habetur: *Quidquid autem ambulat quidem super quatuor pedes, sed habet longiora retrò crura, per quæ salit super terram, comedere debetis, ut est brucchus in genere suo, & attacus*. FR. de hac ave Horatius in epodon sic inquit:

Non attagen jonicus

Jucundior.] de eadem Suidas, Aristophanes, Plin. lib. 10. cap. 46. Gellius lib. 7. c. 16. Dicitur etiam *Attagen*, & *Attagena*: Italicè *Francolino*.

Attagen, & *Attagena*. Vide *Attacus*.

Attalus, pergamenæ chartæ introductor. Vide *Pergamena*.

Attamino, gusto. S. Ambrosius, & Cassianus in collat. 21. c. 26. gallicè *Entamer* dicitur. FR. etiam Arabes; *Atham*, gustare, & cibare dicunt.

Attegia, tectum, tegmen, [ut attegias fenestras, & vicini Dormitorii tabulas aggressus diriperet, earum ignibus sibi prandium præpararet. Jo. Diacon. in vita S. Greg. Papæ.] Propriè Tugurium significat.

Attica Regio. Vide *Acta*.

Atticum Talentum. Vide *Talentum*.

Attitulo, titulum impono. [Ex his præcipuè libris, quos Periarchon attitulavit. Ruff. in Apolog. pro Origene.] Vide *Periarchon*.

Attributa Divina. Vide *Opera*.

Avaritia, & *Avarus*. Vide *Philargyria*, & *Philargyrus*.

Auca, Anser, volucris aquaticus domesticus, & sylvestris, nomen gallicum *Auca*. [Oves quadraginta, aucæ octodecim. In Codice M. S. Fuldensium traditionum, & Marculf. lib. 1. formul. cap. 1.] Vide *Aneta*.

Audiani, hæretici. Vide *Anthropomorphitæ*.

Audientes, publici pœnitentes. Vide *Hyemantes*.

Audientia, apud Prudentium, sensum auditus significat. [Surdis reddere audientiam.] Aliquando auditorium sonat. Vide *Adjutorium*.

Audientia Litterarum. FR. Secretaria, seu Cancellaria. [Factæ in audientia litterarum nostrarum, Extrav. comm. de dolo, & contumacia.] Vide *Zeta*.

Audientialis Charta. FR. Cedulam citationis ad comparandum significat, in formulario Marculfi.

Audientium Doctor. FR. qui catachumenos instruebat. [Optatũ inter lectores Doctorũ Audientium constituimus. Cypr. epist. 24.] Officium erat magnæ æstimationis, quod Origenes, Pantenus, Clemens, Dionysius, aliique gravissimi viri Alexandriæ exercuerunt. Vide *Zetarius*.

Auditio, pars in Ecclesiæ spatio. Vide *Ecclesia*, *Narthex*.

Auditores Rotae. Vide *Rota*. Sunt Subdiaconi Apostolici. Vide *Subdiaconus*.

Auditorium, Monialium loquutorium, ubi sæpè inania verba expenduntur, ideo Auscultatrices deputantur: dicitur etiam *Salutatorium*. Vide suo loco. FR. etiam locum in Palatio ad audientiam destinatum significat. [Sicut Canonici Curienses in nostro Auditorio retulerunt. cap. veritas. De dolo, & contumacia] Ibique Glossa. [Auditorium est locus, ubi causæ tractantur.

Auditus, FR. informatio. [Et in judicio Episcoporum deiiciatur auditus, can. si quis Episcopus 10. quæst. 3.] Auditus sensus. Vide *Audientia*.

Ave Maria, Utrùm dicatur in principio Vesperarum omnium defunctorum. Vide *Vespera*. Quis instituit illam recitandam ante concionem. Vide *Concionator*. *Salutatio Angelica*.

Aventer, Avidè. [Raptim subduceris, anelantibus angustiis, & contubernio nostro aventer insertus fallis dementissimo recessu inclementiam canicularem. Sidonius lib. 2. epist. 2.] Ubi de amici discessu conqueritur, quem in diebus canicularibus Sidonius avidè hospitaverat.

Averia, fortunæ bona, quæ Itali *l'havere*, Galli *Avoir*, Hispani *Azienda* dicunt.

Averius, aurigarius equus. Galli *Ovurier* operarium equum appellãt, de quo Paris in vitis Abb.

Averunco, Erunco, Extirpo, Evello, à verbo *Runco, as*, compositum. [Procul ut dicitur, averruncentur amentiæ. Arnob. lib. 3. Namque hæc mala, quibus uror, terreor, gestio averruncare clementia. Ibid.] FR. Prisci etiam hoc verbo usi sunt. [Placuit ad averruncandam Deum iram victimas cædi. Livius 8. ab Urb.] & *Averruncasso*, pro eodem Lucilius lib. 26. [Dii maluerint meliora, atque amentiam averruncassint tuam.] Undè *Deum Averruncum* habebant Romani, qui mala expellebat, Herculem, nempè, à Græcis *Alexicacum* appellatum, & malorum expulsorẽ sonat, ac ejus Templũ magnæ venerationis in Melita colebatur. [Alexicacus verò Hercules hoc est ex pelleus mala, ut interpretatur Macrobius &c. Herculis Alexicaci Hesychius meminit, qui in Melita colebatur, undè etiam Melitis vocabatur. Greg. Gyral. lib. de Diis gentium. Syntag. 10.

Averta. Budæus in Annot. poster. Lora latiora fuisse putat, quæ per terga equi jugalis excurrunt sub alis ejus succincta: in græco textu ille fundatur, quem translat ὑπομάσχαλον. FR. Accursius verò *Avertam* Equorum pectorale putat, ita dictum, quod aversum collocetur; sicut *Postilena* à Plauto incurvum illud corium dicitur, eo quod *post sellam* sit. Alciatus ait ornamentum equini capitis esse, in quo habenę figuntur, & id quoque ab avertendo, quod equi per eam vertantur ad sessoris libitum, :l: Sed cum in eodem textu à Budæo traducto sexaginta librarum fuisse ponderis dicatur; ideo inverisimile aliquod ex dictis equinis ornamentis videtur intelligi posse; quare Panciroli opinio magis arridet, qui in suo Thesauro docet bulgas esse, quas equitans ad jumenti clunes alligare solet; quare prædicto vocabulo usus est græcus textus.

Augures. Vide *Hydromantia*.

Augustalia Praecepta. FR. privilegia dicuntur. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 65.

Augustiniani Religiosi. Vide *Baculus*.

Augustinus Sanctus. Vide *Doctor Libycus*. Ejus conversionis causa. Vide in promulsione Operis. Communiter habetur fuisse illum à D. Ambrosio baptizatum. Vide *Te Deum laudamus*. B. Valerii Successor. Vide *Inthronizo*.

Augustus. Vide *Porphyrogenitus*. *Nobilissimus*. *Imperator*.

Aviaticus. Vide *Abiaticus*.

Aula Lateranensis, quare *sub Apostolis* dicebatur. Vide *Apostolus*. Item Aula Dei. Vide *Lateranensis Ecclesia*.

Aulicus. Vide *Loliatus*. *Zizania*. Aulicis negabatur Pax in Missa, quarè. Vide *Pax*. Vide *Herlininus miles*.

Aura levatitia. Vide *Tempestarii*.

Auroclavatus. Vide *Chrysoclavus*.

Aureus Numerus, de quo in rubricis, ita dicitur, quia Athenis numerus occurens in quolibet anno aureis litteris scribebatur, & circulũ lunare XIX. annorum significat, inservitque ad inveniendam Epactã anni currentis, ut in d. *Epacta* dicetur. Regula verò, qua faciliter aureus numerus inveniatur, talis est. Fit additio unius numeri ad annos Christi currentes, quòd per 19. dividatur, & id, quod indivisibile remanet, erit numerus aureus: exempli gratia huic anno 1676. scribatur 1677. quæ combinatio 1677. divisa per 19. ejus

19 1677

809 177

6. A

quo-

quotiens erit 8. Quare divisum, residuum erit 6. positum ad lit. A. & hoc assignatur pro numero Aureo anni 1676. Quando verò peracta divisione, nil residui remanet, tunc in illo anno aureus numerus erit 19. Cur autem addenda sit unitas ad numerum annorum currentium, ratio est, quia in anno Nativitatis Christi aureus numerus erat 1. Concilium Nicænum ad inveniendum faciliter diem paschalem acceptavit hunc aureum numerum, quem, ἐννεαδεκατηρίς, idest, decem novale appellavit. [Hunc circulum Enneadecateris nuncuparunt. Ambros. Epist. ad Æmil.] Errant, qui putant Eusebium Pamphilum Aurei numeri inventorem fuisse; composuit tamen in Circulum Paschalem commentarium.

Auricabeones. FR. sunt Longobardorum leges, ab eisdem ita appellatæ. Adnotat in hist. Longobard. lib. 4. cap. 44. & Gloss. Isidori. At leges Gothorum *Beilagines* dicuntur. Ibidem.

Auricalcum. Vide *Oēonens*.

Auriculare, pulvinar. Senenses *Origliere* Galli *Oreillier* vocant, ex eo quia auris ibi quiescat. [Nam pro consolatione attulerunt ei quoddam auriculare. In vita B. Coletæ.] Vide *Capitale*. *Pulvillus*.

Aurilegulus, is, qui in arena aurum colligit, non verò ex cuniculis, leg. 2. C. de metal. & met. Vide *Balluca*.

Auriphrygium. Vide *Mitra*.

Aurora. Vide *Leucothea*. Quando incipere intelligitur. Vide *Missa*. §. Aurora.

Aurugo, morbus regius, ictericus, & arquatus, italicè *Zafara* dicitur, & est quando fel per membra dispergitur, & ita appellatur ex auri colore, quem patiens in corporis cute, & in oculis præsertim præsefert. [Fames si orta fuerit in terra, & pestilentia, ærugo, & aurugo. 2. Paralip. cap. 6.] Græca lectio ἴκτερος, habet, quod felleus humor significat. Gloss. Isid. lib. 4. cap. 8. FR. *Icterus* etiam Avis marina est, quæ & *Charadrius*, quam, ut Plinius lib. 30. cap. 11. existimat, à Latinis *Galgulus* dicitur. & ideo *Icterus* dicitur, teste Æliano, nam eam aspicentes, qui icterico morbo laborant, sanantur. De Charadrio fit mentio in Levit. c. 11.

Auruginò, icterico morbo laboro. [Qui redundantia fellis auruginant, amarescunt omnia. Tertull. de anima. cap. 17.] Ab aurugine ita dicitur.

Aurum. Vide *Balluca*. *Obryzum*. *Ophir*.

Auspicia. FR. Exordia litis, Glos. de causa possess. & prop. cap. 5.

Australis Ecclesiæ latus quid significat. Vide *Introitus*.

Ausus. FR. audacia. [Donec peracta pro ausibus, vel errore à me definita tibimet pœnitentia. can. Miror. 17. q. 4.

Autexusion, græcè αὐτεξούσιον, liberum arbitrium. [Hæc erit vis divinæ gratiæ, potentior utique natura, habens in nobis subjacentem sibi liberam arbitrii potestatem, quod autexusion dicitur. Tertullian. libr. de Anima cap. 21.

Authentica. Vide *Hebdomada major*.

Autographum, αὐτόγραφον, propria manu scriptum. Unde autographa vocantur originalia, manu ipsius Auctoris exarata. Antigrapha verò rescripta dicuntur. Apud sacros Auctores istæ voces occurrunt, dum de alicujus Hagiographi autographo mentio habenda.

Automata, αὐτόματα, instrumenta ita fabrefacta, ut per se moveri videantur, qualia sunt horologia, hydraulica, & alia similia. Nam *automaton* dicitur spontaneum, seu ultroneum, & etiam fortuitum: & ideò fortuitò evenientia, automata vocantur.

Autonomus, αὐτόνομος, qui suis legibus vivit, & nullius imperio subest. Tales sunt illi qui sunt liberi, ut civitates liberæ, vel Respublicæ.

Autopathia, αὐτοπάθεια, innatam passionem significat, ab αὐτὸς, ipse, & πάθος, passio: quasi natura talis individui sit ipsa passio. Passiones nimis radicatæ autopathiæ dicuntur, quasi innatæ, & in ipsam naturam transisse videantur.

Autophoros, αὐτόφωρος. Vox ista sonat deprehensum, manifestum; & à Jurisperitis fur in ipso furto deprehensus, autophoros appellatur. Item *autophoros* dicitur etiam de quibuslibet aliis in scelere deprehensis.

Autocephali, Archiepiscopi dicuntur superiores Patriarchas non habentes, sicuti est Cypri Archiepiscopus ex Concilii Ephesini decreto, quia fortasse Sancti Barnabæ Apostoli illius Cathedræ fundatoris intuitu à jurisdictione Antiochenæ Ecclesiæ Cypria Metropolis exempta fuerat; & ex Balsamonis attestatione eadem prærogativa gaudet Bulgarorum Archiepiscopus. Igitur hoc vocabulum græcum est αὐτοκέφαλος, ex quo deinde *Autocephalia* formatur, idest, dimembratio ex capite. [Hujus temporibus Ecclesia Ravennatum, quæ se ab Ecclesia segregaverat causa autocephaliæ, denuò se pristinæ Sedi Apostolicæ subjugavit. Anast. in Damaso.

Autochbani. FR. Hæretici, qui asserebant Christum esse Deum per se, haud à Patre procedentem.

Autumna, Autumni spatium; [Revolvuntur hyemes, & æstates, & verna, & autumna. Tertullianus de resur. carnis. cap. 12.] Rhenano autem inusitatæ visæ sunt voces *Autumna*, & *Verna*, sed in Sancto Cypriano legitur. [Nec sic verna de temperie sua læta sunt, nec adeò arboreis fœtibus autumana fœcunda sunt;] quibus adjectivis substantiva subaudiuntur, scilicet, tempora. FR. Ovid. eleg. 2. lib. 3. Trist. [Quam verna de nive vernat aqua.] Et Suetonius in Nerone: [Et tamen non defuerunt, qui per longum tempus vernis, æstivisque floribus tumulum ejus ornarent. cap. 57.] Et pro autumna-

tumnali adjectivo *Autumnus*, *a*, *um*, dicitur. Gell.lib.19. cap.7. sic ait: [Molli quodam tempestatis autumnæ die.] Vide *Verna*.

AXIOMATICUS, græcè ἀξιωματικός, dignitate clarus. Adrian. Jun. Lexicon. Græcolat. [Plerique in equo, cujus sessione Sanctissimus Papa Nicolaus ad Sanctum Petrum pergens usus fuerat, eum cum Pontificali pallio impositum, præcedentibus axiomaticis, & subsequente reliqua turba, in Urbem redire, Patriarchiumque subire, conspexerant. Anast. Biblioth. in Adriano. Cunctis Episcopis, Presbyteris, Diaconibus, aliisque Axiomaticis aurum erogabat. Jo. Diacon. in vita S. Gregorii lib. 2. c.25.] Vide *Dignitosus*.

AXUNGIA. Calciamenti fibula, quasi *Axi-jungia*, quia axes auriculares calcei adjungit, ac stringit, quæ *axillæ*, id est, pusillæ alæ dicuntur; ideò aliis placet *Axiungiam* legere. [Et calciamenta, in quibus non axiunga deerat. In vita S. Bern. 20. Aug. apud Surium.] Posset etiam hic intelligi de adipe, quo calcei unguntur.

AZUL. Vide *Chrysocolla*. *Prasinus*.

AZYMA, & *Azymus*. Vide *Lauzia*. *Zyma*. FR. Azymus à voce græca ἄζυμος provenit, quæ absque fermento significat. :I: Prima dies Azymorum dicebatur *Sabbatum secunda primum*. Vide *Sabbatum*. Azymorum dies, an fuerit quando passus est Christus. Vide *Pentecostes*.

AZYMITAE, Christiani Latini ritus ita ex contemptu à Græcis appellabantur, quia in azymo consecramus. [Cessate subsannando azymitas vocare. Leo IX. in Epist. cap.20.] FR. Et ejusdem Pontificis legatus Humbertus Cardinalis Sylvæ Candidæ Episc. idem habet apud Baronium in Appendice tom.11. Item S. Algerius in tract. de Sacram. lib. 2. cap.10. in Biblioth. SS. Patrum tom.6. col. 520. lit.B. Edit.Parif. de anno 1585. hæc habet: [Utrum ergo ex azymo, an ex fermentato pane Corpus Christi confici debeat, inter Latinos & Græcos magna concertatio est, in tantum, ut illi istos Azymitas, & isti illos Fermentarios quasi cujuslibet hæresis notent vocabulo: cùm tamen, ut multis bonis Catholicis videtur, non sit contra fidem Christianam, seu azymum, seu fermentatum sanctificetur.] De Fermentariis. Vide *Fermentum*.

B

ABURRUS, stultus, ineptus. Isid. lib.10. Etym. Vide *Archæus*.

BABYLONIUM TALENTUM. Vide *Talentum*.

BACCA. Ansa, catenæ annulus. [Statimque in ejus vocibus orante B. Euphronio Episcopo de muro Civitatis contra Basilicam, dissolutæ sunt manus ejus, & omnes baccæ catenarum confractæ ceciderunt. Greg. Turon. lib.1. c.23.] FR. [Descendente mox catenarum baccæ franguntur. In vita S. Germani.

BACCALAUREUS, gradus, titulusque in studiorum Universitatibus, & præsertim inter Religiosos usitatus, à baccis laureis, quibus studentes graduati coronabantur; ideò *Laureati* etiam dicuntur. FR. Sed Rhenano magis placet *Bacularios* appellari, à baculo in signum gradus tradito; fortasse quia sicut ait Gellius lib.15. cap.27. testamentum (idest, testimoniale) emancipationis familiæ, æs, & libra adhibebatur; sic à schola discipulus emancipatus tradebatur ei baculus, sub quo erat subjectus, in signum etiam potestatis docendi alios, ac corrigendi :I: Ideò fortassis à Justiniano in proœm. *Lyta* dicitur, à græco vocabulo λυτός, quod *Solubilem* significat, ex verbo λύω, quod *Solvere* denotat, nam à Magistri disciplina solvitur; hinc *Licenciando* Hispanicè dicitur, quo vocabulo *Licentiati* Trident. Concil. utitur. FR. Bacca laureus *Subdoctor* etiam dicitur. Item *Proscholus*, Scaliger in Ausonium lib.1. cap.15. Sed hoc nomen potiùs Pædagogum significat. [Nobis apud Mediolanum constitutis, tam pauper, ut Proscholus esset Grammatici. Aug. Ser.23. de verb. Apost.] Qui à D. Gregorio *Collector* appellatur. [Quidam qui in magna Civitate Alexandrina medicinali arte erat imbutus, collectorem se apud sophistam suum habuisse perhibuit summæ pravitatis puerum. In Regist. lib.11. Epist.46.] à colligendo pueros fortassè.

BACCAUDA. Vide *Bagauda*.

BACCA, laterna, quæ in extremo portus promontorio collocatur, ibique fax accenditur, ut index sit pro ingressu navigantium tempore nocturno, & *Pharus* dicitur. [Bacchas lingua solebant vocare, prorsus erigi vetuit. In vita B. Caroli Comitis.] Flandri *BaKe* eam vocant. FR. An à Baccho potiùs *Baccha* dicatur? Nam festa hujus Numinis Gentiles noctu cum facibus celebrabant, seu quia Bacchos sol credebatur; hinc Virgilius 1. Georg.

——— Vos ò clarissima mundi
Lumina labentem cælo quæ ducitis annum
Liber, & alma Ceres.

Lunam enim Cererem existimabant. Et Orpheus in Hymnis:

Primus it in lucem, ac Dionysus dicitur idem.
Immensum circa cœlum quod volvitur altè.

Ac idem in carminibus.

Sol clarus Dionysum, quem cognomine dicunt.

Et Eumolphus in Bacchicis carminibus.

Flammiferos inter radios Dionysus Olympi.

Itaque sicut fax cœli diurna Bacchus nominabatur, sic portuosa fax etiam *Baccha* appellata fuit. Vide *Absconsa*.

BAC-

Bacchanalia. Vide *Carnis privium. Cervula. Charivarium. Circumcisio Domini. Crobylus. Fugalia. Homophagia. Masca.*

Bacchus. Vide *Nysus*. Idem ac Osiris. Vide *Helucus*.

Bacellus, baculus, scipio, cui senes innituntur. [At ille moratus, adrepto bacello, adminiculante puero, sanctum ingressus est locum. Greg. Turon. lib. 2. Mirac. cap. 22.

Bacones, Porcinarii, qui porcinam carnem sale condiunt, Germani *Bacons* Lardum dicunt.

Bacuceus, vel *Bacucus*, Fanaticus. [Alios ità eorum corda, quos ceperant inani quodam tumore vidimus infecisse, quos etiam bacuceos vulgus appellat, ut se ipsos ultra sui proceritatē corporis erigentes. Cassiod. Coll. 7. c. 32.] A verbo βακέω, *inebrior*; vel potiùs βακχέω, *insanire*, *bacchare*, quod immoderatis gestibus agebatur.

Baculo, *as*, baculo cedo, verbero, vapulo. [Ligavit forté, & vasa ejus diripuit, baculavit eum, qui habebat mortis imperium. Petr. Blesen. Ser. 1.

Baculus Episcopalis, qui *Cabuta* dicitur. [Argenteam cabutam figuratam. Flodoard. lib. 5. cap. 8.] Item *Gambuca* etiam appellatur. Faciat crucem cum gambuca in limine superiori, & inferiori. Durand. de consecrat. Eccles.] Item *Ferula* etiam dicitur. [Ad Domini Leonis Papæ pedes ipsiusque Imperatoris idem Benedictus (scilicet Antipapa) concitè procidens pallium sibi abstulit, quod simul cum Pontificali ferula, quam manu gestabat, Domino Leoni reddidit. Luitpran. lib. 6. hist. c. 11. Leo Apostolicus coadunata multorum Episcoporum synodo, eundem Benedictum Romanæ Sedis invasorem judicio omnium ab invaso gradu deposuit, & Pontificale pallium, quod sibi imposuerat, abscidit, ferulamque Pastoralem confregit. Appendicum Notator Reginonis ad ann. 964.] Item dicitur *Virga Pastoralis*, atque *Croccea*, idest, baculus subalaris, sic in quadam Bulla Martini V. ad favorem Ecclesiæ Maceratensis, quam *Crozzia*, & *Stampella* italicè dicunt. FR. etiam latinè nomen *Croccia* usurpatum fuit. Quod sine baculorum sustentaculo, quæ crocciæ dicuntur vulgariter, non poterat ambulare. In vita B. Finæ Virg.] Vide *Fulcinatorium* :l: Hodie Episcopi, & Abbates græci baculo ejusdem formæ utuntur in Pontificalibus, qua solet dipingi pro S. Antonii Abbatis insigne, nempè, ad modum T. majusculi. Vide *Protopapas*. Latini verò Episcopi baculum Pastoralem in vertice curvatum (ut mox dicemus) gestant. Maronitarum autem Episcopi in summitate baculi globum aliquando chrystallinum, & sæpè gemmatum cum cruce superposita ferunt, quæ forma etiam à Latinis antiquitùs gerebatur. [Hic baculus ex osse, & ligno efficitur, chrystallina, vel deaurata spherula conjungitur, in supremo capite insignitur, in extremo ferro acuitur. Isid. c. 219.] Ac eodem modo S. Gregorii baculus fuerat, ut in subjecta figura ostenditur. Abbates non possunt uti baculo pastorali absque velo, ut dictum est in dict. Abbas. Græci verò Abbates baculo utuntur, ab Episcopali diverso, eo modo, quo supra diximus in forma T. Antiqui Monachi Ægyptii baculum ferebant ad imitationem Elisei Prophetæ, de quo sic Cassianus: [Cujus gestatio spiritualiter monet, numquam debere eos inter tot oblatrationum vitiorum canes, & invisibiles nequitiarum spiritualium bestias inermes incedere, lib. 1. de Instit. Renunt. cap. 9.] De hoc etiam mentionem facit Isidorus Pelusiota Epist. 92. lib. 5. Ad quorum imitationem etiam Eremitani Ordinis S. Augustini similem baculum, teste Jordano de Saxonia lib. 1. ferre solebant, qui juxta Gregorii IX. constitutionem, quæ incipit *Dudum oportuit*, quinque palmorum esse debebat. Deindè Innocentius VI. & Alexander IV. eis indulserant, ne in posterum baculum ferre tenerentur. FR. Maronitæ tam Ecclesiastici, quàm sæculares, ex eo quia stantes in Ecclesia orant, subaxillari baculo ibi sustentantur :l: In Oriente ab Episcopis, & aliquibus Sacerdotibus, teste Baronio ad An. 44. n. 88. baculus Pastoralis ferebatur. Aliam speciem baculorum, seu virgarum. Vide *Teni*. In Convētuali Melitensium Ecclesia quatuor Cantores in diebus solemnibus pluvialibus induti assistunt in Choro cum baculis argenteis ad formam baculorum peregrinantium, sed crassioribus; quod etiam in Gallia observatur. In Siciliæ ac Melitę Cathedralibus reperitur canonicalis dignitas, quam *Ciantar* vocant à voce gallica *Chanter*, idest, Cantor, qui fert baculum, seu potiùs virgam argenteam. FR. Quod à Stephano IV. institutum erat. [Fecit Xenodochium S. Gregorii juxta gradus S. Petri, & statuit tres Cantores cum Primicerio, qui jugiter officiarent Missam ad Altare S. Petri, indutus pluviali mitra, & virga, & staret juxta Altare, & pro beneficio haberent, sicut in privilegio ejus legitur. In M. S. Benedicti Vaticani Canonici à Turrigio in ejus Crypt. Vaticanis allato pag. 189. impress. secunda] :l: [Dum Euangelium legitur, baculi de manibus deponuntur, quia prædicante Euangelio legalis observantia deponebatur. Secundum hunc morem Cantores in officio Missæ baculos tenere noscuntur. Gem. lib. 1. cap. 24.] Pastoralis autem baculi institutum, ab Ecclesię primordio fuisse constat; adhuc enim baculum S. Saturnini Apostolorum Discipuli Tolosæ conservatur, cum hac inscriptione.

Curva trahit, quos virga regit, pars ultima pungit.

In Valentia Civitate Hispaniarum S. Augustini eburatus baculus, teste Gavanto, ostenditur. FR. Sed Baronius An. 504. ex Sigiberto, & Mariano Scoto ait baculum S. Augustini unà cum ejus corpore in Sardiniam translatum, quod corpus tandem denuò Papiam delatum fuisse, idem ad Ann. 25. num. 1. & seqq. refert. Alios antiquos baculos reperiri traditur, nempè, Bononiæ S. Isidori, in Patriarchali Aquilejensi Ecclesia S. Hermagoræ D. Marci discipuli.

Usus

Usus autem baculi, ut Philostratus lib.3. testatur, antiquitùs Episcopis, & aliquibus orientalibus Sacerdotibus communis erat, qui mitra etiam, & anulo utebantur. In Missis defunctorum baculus non adhibetur. Cærem. Epist. lib.2. cap.11. Baculo non utitur Summus Pontifex. FR. Gregorius IX. ait: [Licèt Romanus Pontifex non utatur baculo Pastorali, tum propter historiam (alias meliùs Postillator ibi corrigit. Secundum Hostiensem) tum propter mysticam rationem; tu tamen ad similitudinem aliorum Pontificum poteris eo uti, lib. 1. decretal. tit.15. de Sac. Unct. cap. unico. §. licet.] Ubi Glossa subdit: [Propter historiam, Martialis unus de Discipulis Petri, quem posuit Dominus inter Discipulos, cum dixit, nisi efficiamini sicut parvulus iste, non intrabitis in regnum Cœlorum &c. quem postea Petrus cum alio, scilicet, Matthæo ad prædicandum misit in Germaniam, cum iret, mortuus est, & rediit collega ad Petrum, & Petrus ait: Accipe baculum, & tangens eum, dic, in nomine Domini surgat, & prædicet, & ivit, & die XL. à tempore mortis tetigit eum, & resurrexit, & prædicavit, & ita Petrus removit à se baculum, & dedit subditis.] Idem refert Baronius Ann.74.n.15. Atque Angelicus Doctor sic ait: [Dicendum, quod Rom. Pontifex non utatur baculo: quia Petrus dedit ipsum ad resuscitandum quendam Discipulum suum, qui postea factus est Episcopus Trevirensis, & ideo in Diœcesi Trevirensi Papa baculum portat, & non in aliis locis, vel etiam in signum, quod non habet coarctatam potestatem, quod curvatio baculi significat. In Supplem.3.par.q.40. art.7. ad 8. respons.] :|: Et ideò Patriarcha Constantinopolitanus in signum subiectionis, quando consecratur, recipit baculum ab Heracleæ Metropolitano, sub quo Byzantii Episcopatus erat antiquitus subiectus. Durandus in Rationali c.15. lib.16. ait, quod Innocentius Papa III. scripsit in Ecclesiæ speculo, quòd B. Petrus misit baculum suum Euchario, sive Frontoni primo Trevirorum Episcopo, quem unà cum Valerio & Materno ad prædicandum Evangelium genti Theutonicæ destinavit, cui successit in Episcopatu Maternus, qui per baculum Petri de morte fuerat suscitatus, quem baculum usque hodie cum magna veneratione servat Treviren. Ecclesia: & ideò Papa in illa Diœcesi utitur baculo, & non alibi.] Sed contrarium, tum ex historia Benedicti Antipapæ in hac dict. allata §. Ferula, tum ex subjecta figura S. Gregorii Magni apparet, quæ ex monumentis Alphonsi Ciacconi à D. Laurentio de Mariis Romano mihi donata fuit. FR. Aliam picturam Gelasii Papę II. cum baculo pastorali apponemus in dict. *Mitra*. Tandem baculi significationes exprimi solent per hos versus:

Attrahe, sustenta, stimula, morbida, lenta. Seu:
Attrahe per primum, medio rege, punge per imum;
Attrahe peccantes, rege justos, punge vagantes.

Gloss. in d.c. Cum venisset de Sac. Unctione. :|: Alia mysteria etiam in pastorali baculo contemplantur, nempe, [Episcopi Pastores gregis Dominici sunt, ut Moyses, & Apostoli fuerunt; ideo baculum in custodia præferunt: per baculum, quo infirmi sustentantur, authoritas doctrinæ designatur; per virgam, qua improbi emendantur, potestas regiminis figuratur. Baculum ergo Pontifices portant, ut infirmos in fide per doctrinam erigant; virgam bajulant, ut per potestatem inquietos corrigant, quæ virga, vel baculus est recurvus, ut aberrantes à grege, docendo ad pœnitentiam trahat; in extremo est acutus, ut rebelles excommunicando retrudat, hæreticos velut lupos ab ovili Christi potestativè exterreat. Gem. de Antiq. tit. Missæ lib. 1. cap.218.] Vide etiam Isidorum dicto cap.219. Baculus Decanorum Monasterii. Vide *Canibuta*. *Fulcinatorium*. *Narthex*. *Potentia*.

BAD. Vide *Ephod*.

BADUINUS. Rusticus, ex Arabico *Baduni*, id est, Villicus.

BADUS, & *Batus*, Hebræorũ mensura, de qua sæpè in sac. Scrip. & continebat 72. Sextarios, ut docet Budæus de Asse; erat decima Cori pars, id est, quatuor modii, seu sex, ut alii existimant, quod esset Tumulus Apulię, qui correspondet eidẽ antiquo græco: itaq; 120. libr. grani continet *Batus*.

BAGUA-

Baguada. Facinorosus, rebellis. [Aut quid aliud etiam nunc agitur, quàm tunc actum est, idest, ut qui adhuc Baguadæ non sunt, esse cogantur. Salian. de Guber. lib. 5.] Apud Divum Hieronymum *Bacanda* legitur; sic etiam habet Eusebius, inquiens: [Diocletianus consortem Regni Herculeum Maximianum assumit, qui rusticorum multitudine oppressus, quæ factioni suæ Bacaudarum nomen indiderat, pacem Gallis reddit. In Chron.] In ejus etiam Græco textu Βακαῦδαι habetur, ex quo vocabulo formatur nomen *Bacaudicus*, & apud Eumenium: [Latrocinio Bacaudicæ rebellionis obsessa.] Censent Salvian. & aliis ex dict. hebraica *Baguadim* hanc vocem derivari.

Bahes, seu *Bain*. [Coronam auream, & bahem, quam misistis, accepimus, 1. Macab. cap. 13.] Vocabulum valdè obscurum. FR. Ex Josepho Antiquit. Judaic. lib. 13. cap. 8. habetur exemplar epistolæ Demetrii Nicanoris, de qua in Machab. loc. cit. cujus verba sunt ex epistola ejusdem Demetrii. Sic itàque Josephus ait de Jonatha Symonis fratre, quod à Demetrio per litteras accitus: [Ille non intermissa oppugnatione cum senioribus populi, & Sacerdotibus aurum, & argentum, vestem, aliaque xenia deferens, venit ad Demetrium, & hac munificentia mitigavit Regis animum &c.] & inferius refert Demetrii diploma, ubi inter alia hæc continebantur: [Remitto quidquid solebant antè me Reges accipere à sacrificantibus Hierosolymis, aliaque tributa pro fructu terræ, atque arborum, præterea salinarum vectigal, & aurum coronarium, neque quicquam eorum exigetur in posterum.] Cum quo sacra Scriptura loco citato concordat, dicens: [Et elegit Simon viros, & misit ad Demetrium regem, ut faceret remissionem regioni &c.] & mox in epistola Demetrii: [Rex Demetrius Simoni Summo Sacerdoti &c. Coronam auream, & bahem, quam misistis, accepimus, & parati sumus facere vobiscum pacem magnã, & scribere præpositis Regis dimittere, quæ indulsimus.] Et post aliqua verba sequitur: [Remittimus quoque ignorantias, & peccata usque in hodiernum diem, & coronam, quam debebatis, & si quid aliud erat tributum in Hierusalem, jam non sit tributum &c.] Sed suspendunt adhuc animum Ciceronis verba in primis, qui in orat. pro l. agraria inquit; [Quod ad quemque pervenerit ex præda, ex manubiis, ex auro coronario.] Et Plinius [Æs Cypri coronarium lib. 33. cap. 9.] dixit. Sed Gellius omne planè dubium enodat lib 5. cap. 6. inquiens: [Triumphales coronæ sunt aureæ, quæ Imperatoribus ob honorem triumphi mittuntur; id vulgò dicitur Aurum coronarium.] Itaque Corona aureum coronarium dicitur, & *Bahem* xenia, seu munera, quæ Demetrio Regi de Hebræis triumphanti Machabæi miserant. Arabicè *Mehbe* dicitur, idest, *Munus*, atque Chaldaica lectio habet *Sclihuto*, idest, missio. Cæterum *Behem* pollicem manus appellant etiam Arabes. Vocabularii Ecclesiastici Auctor hoc vocabulum græcum existimat, & ineptè columnam interpretatur; nam esset extra materiæ sensum, de qua in epistola Demetrii prædicta agitur. Cedrenus *Bajon* vocat donum Imperatori tribui solitum, de quo etiam Luitprandus lib. 3. cap. 5. Meursius in Gloss. Græco-barb. & in citato Machabæorum capite de auro coronario. LXX. *Bain* vertunt ex Hieronymi lectione, quam secutus est Lyranus ibidem. Multæ item analogiæ sunt inter *Bajon*, & *Donum*. *Bajon* enim significat palmam, ut infra in dict. *Baja*, atque palma denotat præmium, donum, triumphum, & ipsam arborem: dactylus autem manus digitum, & fructum palmæ; & *Bahem*, ut supra vidimus, pollex manus arabicè dicitur. Item Manus arcum triumphalem significat, ut in dict. *Manus* dicemus, & alia similia. De *Auro coronario*, & de *Argento chrysargyro* scripsit Baron. Ann. 330. num. 36. 37. & 38. Synonymum Bahem. Vide *Fodrum*.

Baja, græca vox Βαΐς, ramus palmarum. [Cubile eis de foliis palmarum, quas bajas vocant, contextum erat. S. Hieronymus contra Jovin. cap. 9.] Græci Dominicam Palmarum Βαϊοφόρον ἑορτὴν, idest, *palmiferum festum*, seu Βαΐον dicunt. Vide *Dominica Palmarum*. *Palmarum festum*. FR. Aliqui perperam damnant Meursium, quia *Bajum* dixerat *donum* significare; putantes hoc vocabulum nonnisi palmæ ramum denotare: sed Meursius minimè erraverat; nàm in dict. *Bahem* diximus *Bain*, & *Bajon* græcè, latinè *Bajum* tam donum, quàm palmam importare, hinc Cedreni, & Luitprandi authoritatem positam in originali sub hoc vocabulo *Baja* in significatu muneris, transposuimus in dict. *Bahem*, nàm Auctor ibi fatetur vocem illam non percepisse; ideò æquivocaverat &c.

Bain, & *Bajon*. Vide *Bahes*.

Baira. FR. Barium Apuliæ Civitas. [Tandem ingressus navem, Bairam civitatem Sancti Nicolai pervenit. Altorferius Monachus in Histor. de Guelphis Princip. in cap. de Hermerico Duce, qui factus est Monachus, apud Canisium.

Baithosaei. Vide *Sadducæi*.

Bajulus, morum director, cui filii Principum committuntur. [Regibus nostris maturos, ac prudentes, atque sobrios bajulos singulis constituite. Hincmar. Epist. 11. cap. 11. FR. italicè, ac hispanicè *Ajo* dicitur: & *Bailia* directio intelligitur. [In testamento relictus sub bailia Urbani IV. Anonym. de investit. Episcop. Reg. Theuton.] Orator Venetus in Constantinop. Civitate ex antiquo usu dicitur *Ballius*, idest, negotiorum director: FR. seu potius ex gerulo, qui onera gerit, *Bajulus*, idest, Orator diceretur. Cicero enim 2. de Orat. inquit: [Remigem aliquem, aut Bajulum nobis Oratorem descripseras.] Tempore græci dominii Venetus Orator *Mpailus* vocabatur. [Magistratus verò, qui certis temporibus eo mittuntur, Venetorum Mpailus, sive Curator Pisanorum, & Genuensium Potestas appellatur. Nicephor. Gregora. Hist. Rom. lib. 4.] Vide

de *Balivus*. Bajulus, idest, gerulus. Vide *Saccas. Sagmarius. Onisferus*.

BALAAM. FR. nomen simoniaci Prophetæ in Sac. Pagina significat vanum populum, seu præcipitantem eos: [Sed & nomen ipsius Balaam, qui vanus populus, seu præcipitans eos interpretatur, ex Beda in Decreto 2. quæst. 7. can. secuti sunt.] At D. Hieronymus de nominibus Hebr. vetustatem populi ait significare.

BALDACHINUM. Conopeum, seu umbella, quæ ad tegendum tabernaculum, & Altare, & ejusdem Sacramentum per viam unà cum Sacerdote illud ferente, inservit. Item ad thronum Episcopi, & Principis absoluti dominii, ac in aulis magnatum, & in eorum pro audientia camera ponitur. Item feretra clarorum virorum Baldachino condecorabantur: [Feretrum coopertum fuit Baldachino, quod Ecclesiæ reliquerunt. In M. S. Annalibus Colomariensibus. Anno 1276.] FR. Idem mos erat in Civitatibus Italiæ: de Senense enim, & Bononiense Urbe narrat Cherubinus Ghirardaccius in sua Hist. Bononien. ad an. 1260. his verbis. [Morì parimente Guglielmo Guidozagni famoso Cavaliero &c. e fuori della Città nella Chiesa &c. con gran pompa funerale, e col Baldachino fù sepolto, secondo che era in quei tempi costume farsi à simili huomini letterati, e famosi. In due modi, & in varii tempi s'usava il Baldachino ai morti. Alle volte si portava il corpo all'uscire di casa vicino alla sepoltura. Altre volte s'usò in questo modo. Ponevasi il corpo in mezzo della strada sopra un'alto Catafalco tutto di nero addobbato, e sopra il capo si poneva un Baldachino] :ℓ: Nomen hoc originaliter sericum textile significat, & variè in Codicibus *Baldachinum*, *Baldekinum*, *Baldequinum*, & *Baldicum* scribitur. [Rex veste deaurata facta de pretiosissimo Baldakino. Matth. Parif. in Henr. III.] Vestis ergo, & non tegumentum in primævo significatu erat, de quo supra. [Baldicum aulæum pretiosum paganici operis. Tom. 1. hist. Germanicarum.] FR. Dum ergo paganicum, sericum textile erat, dicendum, quòd fortassè sicut hujusmodi textile ex serico *Damascum* à Damasci Civitate vulgò vocatur, sic *Baldaquinum*, à Baldaquino Damasci Regulo, quem Balduinus Gothifredi Bulionis frater, & in Regno Hierosolymorum successor vicerat, ut Blondus decad. 2. lib. 5. ad an. 1130. refert: ex sericis ergo inter ejus spolia repertis nomen hoc inditum fuisse censendum est, seu potiùs *Baldachinum* à Baldaco, ex quo ad Damasci Civitatem sericum mittebatur. Vide *Sameria. Fastigium. Mappula. Pendens*. Baldachinum pro processione quando defertur Eucharistia, semper debet esse album. Vide *Velum*.

BALISTA. Instrumentum bellicum. Vide *Arbalista. Diasphendon*.

BALIVUS, idem ac Bailus suprà. FR. Curator, Administrator. Inter Equites Melitenses, & S. Stephani Florentinos dignitas est. At quia in Italia præsertim in Neapolitano Regno pro Cursore, & Mandatario usurpatur; ideò in dicto Regno obtinuerunt à Concilio Conventus ipsi Melitenses Equites, ut *Priores*, & non *Balivi* vocentur. Italicè *Balio* dicitur, quod commune est cum cursoribus: ideoque Equites S. Stephani Florentiæ variant corripiendo ultimam syllabam, ac ultimam litteram demendo, *Bali* pronunciant, ut à *Balio*, idest, Cursore distinguantur. Dicitur etiam *Ballivia* hæc dignitas. cap. 10. de offic. Archidiaconi.

BALLEMATIUM, saltationis genus, à græco verbo βαλλίζω, *tripudio* deductum. [Dicta autem cymbala, quia cum ballematiis simul percutiuntur. Ita enim Græci cymbala ballematica. Isid. lib. 3. Ethym. cap. 22.] Reperitur græcè, & latinè etiam verbum *Balo* in eadem significatione: [Sacerdotes admoneant viros, & mulieres, qui festis diebus ad Ecclesiam conveniunt, ne balando, & turpia verba decantando choros teneant, & ducant. Romana Synod. sub Lothario cap. 31.] Item *Balatio* ipsa saltatio. Illas verò balationes, & saltationes, canticaque turpia, & luxuriosa. In capitulis Caroli Magni lib. 6. cap. 19.

BALLUCA. FR. Auri fragmenta, & ejus arena, quæ in canelis colligitur. Theodosianus Codex lib. 10. tit. 19. Ubi quantitatem ærario publico à metallorum fossoribus solvendam limitans, sic ait; [Quatuordecim uncias Balluce pro singulis libris.] In textu græco pro *Balluca* χρυσάμμος legitur; nam χρυσὸς, aurum, ἄμμος (corruptè pro ἄμμος) arenam significat, & sic *Chrisammos* legendum esset. Vide *Aurilegulus*.

BALNEO, lavare, madefacere significat; verbum barbarum, quo usus est Gulielmus in suo tractatu de terra sancta apud Canisium in Promptuario ecclesiastico. [Irrigatur hic hortus quodam fonte parvo in ipso existente, in quo Virginem Mariam puerum Jesum balneasse asserunt Christiani.

BALNEUM, vile genus potus Monachorum, & Pœnitentium [Soli mensæ assidunt nudæ paxamatium sibi apponentes, balneaque tunc vitro permodico non bibentes, sed sorbillantes. Luitprand. in legat.] Vide *Paxamatium*.

BALATIO, & *Balo*. Vide *Ballematium*.

BALSAMUM, Chrisma intelligitur aliquando. Vide *Chrisma*.

BALTEUS. Vide *Cingulum*.

BANAUSUS. Artifex, qui igne in ejus exercitio utitur, græcè βάναυσος, cujus significatio ad omnes deindè artes mechanicas translata fuit. [Ut taceam de iis, quos Græci Banausos vocant. Hieron. lib. 1. adverf. Pelag.] A quo formatur nomen *Banausia*, quod prodigalitatem significat, de quo vitio agit D. Thom. 2. 2. quæst. 135. ar. 1. ad 2. quando, scilicet, aliquis de opere suo citra valorem solutionem exigit, vel prodigaliter emptor illud solvit.

BANCALIUM. [Bancalia sunt panni, qui super sedes, vel bancas in Choro ponuntur. Durand. in rational.] Vide *Dorsale*.

BAN-

Bancus, scamnum. [Dum iter pergens, in quadam Ecclesia hospitatus fuisset, & fessus super bancum quiesceret. Siffridus presbyter lib. 1. Epist.] Facit etiam mentionem de hoc vocabulo Pontificale Rom. de ordinatione Sacerd. ubi sic habetur. [Presbyteri verò ordinati, retrò Pontificem, vel hinc, & indè, ubi magis commodum erit, in terra genuflexi habeant libros coram se super scabellis, vel bancis ordinatis.

Banderasius, seu *Branderasius*. FR. Vexillarius, signifer: sic enim antiquitus Romę vocabantur regionarii primates, hodie vulgò *Caporioni* appellati. [Nam Romæ datus singulo semestri à Pontifice, Senatorius dicebatur, & Urbis custodiæ totius administrationis Banderasii gerebant curam, ea regiminis forma inchoaverant &c. Dicti sunt Banderasii à vexillis gallico, vel potiùs germanico verbo Bandis, longè prius in Italia appellatis ab Urbano IV. Blond. decad. 2. lib. 10. in Greg. IX. Totamque Reipub. administrationem, & curam Banderasii tunc gerebant. Platina in eod. Greg.] Vide Bandoforus, Banderarius, Bandularius in dict. *Bandum*. Bandones in dict. *Banerium*. Vide *Brandeum*. *Regionarius*.

Bandum, Vexillum. [Dedit signa sua, & banda S. Silvestro. Constant. in donatione.] Et clarius Suidas: [Bandum Romani vocant Vexillum militare.] FR. [Misit ad eum primiores bandorum, Presbyterosque, ac Diaconos, & Reverendos signorum Custodes. In Collect. Anast. Biblioth. per Sirmondum in 8. edit. pag. 188.]: Indè *Bandoforus*, & *Banderarius*. Cencius Camerarius *Bandularium* vocat. In Melita equestris Vexillarius *Bandoliero* adhuc vocatur. Vide *Tufa*.

Banerium, Vexillum. [Rex hoc audito statim banerium suum super turrim Ecclesiæ Spirensis cõstituit. Albert. Argent. an. 1349.] Unde Vexillarii ab aliquibus scriptoribus *Bandones* dicuntur.

Banlegua. FR. exilium per distantiam unius leucæ.

Bannio, & *Bannior*, publicè in exilium mitto, vel mittor. [Ut nullus ad placitum banniatur, in Constit. Caroli Magni.] FR. [Insuper etiam Sancta Synodus decrevit, ut nulla judiciaria potestas licentiam habeat sua authoritate Christianos ad placitum bannire in supradictis diebus &c. can. Placita, 15. q. 4.

Bannum, & *Bannus*, edictum, & edicti pœna. [A Junioribus Ecclesiæ jussit bannos exigi, pro eo, quod in exercitu non ambulassent. Greg. Turonen. lib. 5. cap. 26. Mandat illi ex authoritate Dei, & Sanctæ Mariæ, & Sancti Remigii, & sua episcopali, nec non ex banno Regis. Flodoard. lib. 3. cap. 26. Si quis per hanc Sancti Concilii definitionem inventus fuerit corrupisse bannum ab Episcopo impositum, quadraginta dierum castigatione corripiatur tantum in pane, sale, & aqua. Clem. I. Epist. ad Jacob.] FR. [Consuevit recipere annuatim, insuper & commestiones, banna, placita, forisfacta, de præscript. cap. ad audientiam.] Ubi Glossa: [Bannum, idest, jus dicendi bannum, vel edictum.] Sæpè in Annot. Hist. Longobard. in c. 20. l. si quis pro faida, de faidosis. l. de his, qui de eo, qui fraudulenter alienaverit. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 70.

Banus. FR. Dignitas erat in Dalmatia, & Croatia, cui gubernium totius provinciæ incumbebat, ac sæpè Regis fratribus, ac liberis committebatur, & Ducatus titulo æquiparabatur, cujus substitutus *Vicebanus* dicebatur. Ita Jo. Lucius in tract. de Tragur. In Borno interioris Libyæ regno *Banu* nummos significat.

Baphium, βαφεῖον. FR. officina, in qua purpurinus color serico, & lanæ dabatur. l. 2. & l. Privatæ C. de Murileg. Græcè enim βαφὴ tincturam significat. *Procuratores Baphiorum* vocabantur hujus officinæ Præsidentes, ex his fuerat Dorotheus eunuchus, qui in Civitate Tyri ad hanc officinam Præsidens erat, dein Antiochenus Sacerdos ordinatus, ac tandem imperante Juliano Apostata ad diem 5. Junii Martyrii palmam obtinere meruit, quo tempore sericum non extrahebatur per aquam ferventem, ut modò fit; sed opificio pectinis, ac fusi.

Baptismalis, appellativum ad res hujus Sacramenti concernentes; sic *Dies baptismales* dicebatur tota Paschæ octava, in qua Neophyti in albis induti ad divina officia intromittebantur. Baptismalis Ecclesia. Vide *Parochia*.

Baptismus, græcè Βαπτισμὸς, lavacrum, immersio; antiquitus enim in memoriam triduanæ Christi sepulturæ triplici immersione baptismus conferebatur, quem ritum Ecclesia Græca, & Ambrosiana adhuc retinet. [Alii trinam immersionem volunt in similitudinem triduanæ sepulturæ, ut in canonibus Apostolorum statutum habemus, & Romanorum consuetudo observat. Alii unam propter divinitatis unitatem contendunt, ut in Concilio Toletano plenissimè habetur. Valaf. de rebus Ecclesiæ. cap. 26.] Quæ unica immersio in Hispania primò fuerat introducta, ne coincideretur cum hæresi illorum, qui tres substantias in tribus personis divinis affirmabant; ideo de hac immersionis diversitate Leander Hispalensis Episcopus interrogatus, respondit: [Quia in una fide nihil officit Ecclesiæ consuetudo diversa. Nos autem, quod tertiò mergimus, triduanæ sepulturæ sacramenta significamus, ut dum tertiò ab aquis infans educitur, resurrectio triduani temporis exprimatur, lib. 1. epist. 4.] FR. Rationem cur inter Latinos desierit cæremonia baptizandi per immersionem, puta fuisse ob varias inconvenientias, quarum prima ex can. pervenit 30. quæst. 1. colligitur; ubi narratur, quod Hispali in Hispania tempore Deusdedit Papæ propter multitudinem populorum, parentes infantes eorum nudos post immersionem nesciebant recognoscere: idemque accidisse Isauriæ Ephesiorum, Hierosolymis, & in aliis Ecclesiis, temporibus Julii, Innocentii, & Cœlestini Pontificum, ibidem refertur; ideo conjuges in pœnitentiam separari cogebantur à copula. Secunda ratio, quia multoties, ut alibi dicemus, Infantes sacrum lava-

lavacrum stercorabant, vel urinando illud fœdabant. Tertia denique causa fuit, ne ampliùs pueri baptizandi in aqua immergerentur, ob periculum, puta, ne Sacer Minister in irregularitatem incurreret, quia aquæ rigiditate in ea immersione, maximè hyberno tempore, expirare periclitabantur tenelli infantes. :I: Romana Ecclesia in duobus tantum anni temporibus Sacramentum hoc administrabat, in utroque, scilicet, Sabbato Dominicæ Resurrectionis, & Pentecostes præcedente: at in mortis periculo omni tempore conferebatur. [Quia verò secundum Apostolum in morte Salvatoris baptizamur, & ipse Dominus intraturos regnum Cœlorum ex aqua, & Spiritu Sancto renasci debere præmonstrat; congruè à Præsulibus Romanorum hæc duo tempora sola ad celebrationem præfixa sunt baptizatis, idest, Pascha, & Pentecostes, quorum uno passio Domini, & resurrectio, altero adventus celebratur Spiritus Sancti. Valaf. de reb. Eccles. cap.26.] Sic D. Augustinus in Paschæ festivitate baptizatus fuerat, unà cum ejus amico Alipio, filioque ejus naturali Adeodato ætatis XV. annorum, de cujus ingenii acumine ejus pater dixerat. [Horrori mihi erat illud ingenium lib.9. Confess. cap.6.] In die verò Paschæ, dum Summus Pontifex ad S. Mariam Majorem iter capiebat, Scriba ei omnium Baptizatorum numerum referebat in via. [Die Resurrectionis Dominicæ procedente Pontifice ad Sanctam Mariam cum Ordinibus suis; Notarius stat in loco, qui dicitur Merulanus, & salutato Pontifice, dicit: In nomine Domini Jesu Christi baptizati sunt externa nocte in Sancta Genitrice Dei Maria infantes masculi numero tot, fœminæ tot. Ord.Rom.] Merulanus erat locus inter Lateranense, & Sanctam Mariam majorem, ubi nunc est S.Matthæi templum. Igitur in die Sabbati Sancti antè benedictionem fontis Pontifex dabat primo Cardinali Presbytero benedictionem, dicens: *Ite baptizate omnes gentes*: tunc Presbyteri Cardinales ad suas peculiares titulares Ecclesias equitabant, ad benedicendas fontes pro baptismo exercendo, ut Cencius Camerar. in suo M.S. Cæremoniali refert. Priscis temporibus post Baptismum, tam Adultis, quàm Infantibus conferebatur Eucharistiæ Sacramentum, qui etiam coronabantur. [Elevant baptizatos ad Altare, eisque dant mysticam Eucharistiam, & fertis coronat eos Sacerdos. Sever. Alex. lib. de Sacram. c.20. Illud autem de parvulis providendum est, ut postquam baptizati fuerint, ullum cibum accipiant, neque lactentur sine summa necessitate antequam communicent Sacramento Corporis Christi. Alcuinus.] Et de abusu introducto idem conqueritur, quod propter periculum in infantibus Sanguinem Christi rejiciendi, eis dabatur non consecratum vinum, quod fiebat ad evitandum in circumstantibus scandalum: qui tamen Author in simili periculo nullum potabile talibus infantibus porrigẽdum esse consulit. In quodam Graduali M.S. quod in Biblioth. Angelica de Urbe reperitur, summoperè inculcatur hæc Eucharistiæ contributio his D. Greg. verbis: [Illud autem de parvulis providendum est, ut postquàm baptizati fuerint, nullum cibum accipiant, nec ablactentur, antequàm communicent Sacramento Corporis Christi.] Imò Adulti quotidiè per totam Paschæ Octavam Eucharistia reficiebantur, ut in eodem Graduali præscribitur. [In omnibus diebus septimanæ Paschę ad Missas pręcedant, & offerant pro ipsis, & communicent.] Post eandem communionem, tanquam recenter in spiritu genitis, porrigebatur insuper eis lac, & vinum. [Porrò autem miscetur lac vino dulci. Hier. in Isaia. cap.55. In quo opinor significari, quod dulcior sit libertas gratiæ in lacte misericordiæ, quàm in vino justitiæ legis austeritas. D. Paulinus Epist.4. ad Sever.] Alii tamen dare eis solebant lac, & mel, de quo ritu Tertullianus de coron.milit.cap.4. hæc scripserat: [Indè suscepti lactis, & mellis concordiam prægustamus.] Et Hieron. advers. Lucif. [Veluti in lavacro ter caput mergitare, deindè egressos lactis, & mellis prægustare concordiam ad infantiæ significationem.] In quo sensu intelligenda sunt verba in actis Sanctæ Susannæ, ubi dum fit mentio de baptismo à Sancto Pontifice Cajo administrato, talia habentur. [Obtulit pro illis sacrificium in eadem domo, & consecravit corpus, & sanguinem Domini Jesu Christi, & lac, & mel, & fontem; participavitque cum omnibus mysterium Dei.] De hoc fortassè allusionem habuit D. Agnes in illis verbis ab Ambrosio Ser.90. registratis: [Lac, & mel ex ore ejus sumpsi.] Vide *Infanto*. Quod etiam usque ad præsens Æthiopes observant. Induebantur baptizati vestibus albis per totam Paschalem Octavam, quæ ideò *in Albis* dicitur, & D.Paulinus Epist.12. ad Sever. sic cecinit:

Indè parens sacro ducit de fonte Sacerdos
Infantes niveos corpore, corde, habitu.

FR. Et Prudentius lib. 1. contra Symmachum.

——— Concilium senum gestire Catonum
Candidiore toga niveum pietatis amictum
Sumere, & exuvias deponere Pontificales.
Jamque ruit paucis Tarpeja in rupe relictis
Ad sincera virum penetralia Nazareorum. :I:

Ex illa miraculosa apparitione à Baronio anno 419. num.106. relata; quando, scilicet, supra vestes baptizatorum cruces apparuerunt, usus penes Moschos obtinuit, ut baptizatis imponatur ex auro, seu alio metallo Crux ad collum pendens, quæ, ut refert Jo. Corona, sive Stephanus Menochius in ejus Storeis, tom.1. cap.95. non debet descendere infra pectus, ac defertur per totum vitæ tempus; ita ut si absque ea quis inveniatur in morte, sacra ejus corpori sepultura non conceditur. Imò cum Moschi sint tam luxuriosi; non tamen audent carnalitatis peccatum committere, dum secum Crucem ferunt. Est quæstio inter Scriptores, an per *Siliquas decem*, quæ baptizatis dabantur, moneta, vel fructus intelligatur, de quo vide eundem Jo. Coronam, seu

seu Stephanum Menochium: loc.cit. cap.9. Hæc de variis ritibus in hoc Sacramento. Quo verò ad ejus materiam, *Aqua mortua* dicebantur illæ, quibus Cherinthi Hæresiarchæ sequaces, è vita absque baptismo decessos baptizare intendebant; baptizando, scilicet, aliquem vivum loco defuncti; contra quos Apostolus 1. Corint.15. inquit: [Quid faciant, qui baptizantur pro mortuis, si omninò mortui non resurgunt?] Alii verò eosdem mortuos baptizabant, quod in Concilio Carthaginensi IX. damnatum fuit, & Nazianzenus ait; [An tu etiam expectas, dum mortuus abluaris; non jam misericordiam tuam magis, quàm odium movens? Orat.11.] Idem & Marcionitæ faciebant, teste D. Jo. Chrysostomo in 1. Corinth. hom.40. FR. *Aqua fallax*, & *Aqua mendax* appellatur Baptismus Arianorum à S.Victore Uticense lib.3. de persecut. Vandalorum; quia divinitatem Verbi negantes, non rectè in nomine sanctissimæ Triadis Sacramentum conficiebant; sed hoc intelligendum de Arianis Thracibus, qui Eunomiani dicebantur. Baron. Ann.419. nu.109. Nam SS.Patres baptismum reliquorum Arianorum non reprobabant. Idem Baron. An.506. n.15. & An.601. n.25. Reprobata etiam fuit baptizandi forma Montanistarum, & Bonosianorũ. Baron. ibidem. Item *Aquas viduas* Tertullianus lib. de Baptismo appellavit Gentilium lavacrum, quod gratia regenerationis carebat, inquiens; [Nationes extraneæ ab omni intellectu spiritualium potestatum, eadem fiducia Idolis suis subministrant, sed viduis aquis mentiuntur.] Eodem modo baptismus Agarenorum existimandus est, de quo Baron. An. 1148. n.46. Aquæ verò miracula pro hoc Sacramento in Pascha celebrando divinitus comprobabantur; narrat enim Lilybensis Episcopus Paschasius in Epist. ad Leonem Papam, quod in nocte Paschæ, tempore baptizandi, ex se sponte sacra fons replebatur aqua, ac Catechumenorum peracto baptismo, denuò in instanti siccabatur. Idem accidisse in Lucania Cassiodorus lib. 8. cap.35. testatur, ac de alio fonte in Lusitania fidem facit Greg. Turonen. lib.2. cap.24. de glor. martyr. Ac in Lyciæ Villa Sotaba appellata idem miraculum quotannis aspiciebatur Joanne Mosco teste, sic ajente: [In eo Baptisterium est, quod in sanctis Epiphaniis sudat, qui sudor per tres horas continuis incrementis augetur, & post baptisma peractum decrescere incipit, & tribus aliis horis sensim deficit, c.214. ita ut de anno 417. dum celebraretur Pascha die 25. Martii per errorem in Occidente, tunc in fonte aqua non apparuerat, sed in die 22. Aprilis, quæ erat vera Paschalis dies. Baron. in eodem anno. Simile miraculum narrat Sigibertus in Chronica accidisse de anno 573. quando inter Gallos, & Hispanos orta fuit quæstio de vera die Paschæ. Cæterùm quo ad mysteria hujus Sacramenti, Tertullianus baptizatos *Pisces* appellavit, de quo vocabulo disertè Jo. Corona, sive Stephanus Menochius, tom.1. cap.23. egit. Sed existimo diverso mysterio Tertullianum hoc vocabulo usum fuisse; nam græcè ἰχθὺς, quamvis piscem significet, eodem tamen nomine hic Doctor Christum vocavit; hi enim characteres sejunctim sequentia vocabula formant, nempè Ι, Ἰησοῦς, Jesus: Χ, Χριστὸς, Christus: Θ, Θεοῦ, Dei: Υ, Υἱὸς, Filius: Σ, Σωτὴρ, Salvator. Baptizati candido lino induebantur ob significatum, ut ait D. Hieronymus: [Præceptis Dei lavandi sumus, & cum parati ad indumentum Christi tunicas pelliceas deposuerimus, tunc induemur veste linea, nihil in se mortis habente, sed tota candida, ut de baptismo consurgentes cingamus lumbos veritatis. Epist. 128. ad Fabiol.] Per septem dies ferebatur, ad significanda septem Spiritus Sancti dona. Fortun. lib.4. de Eccles. Off. cap.24. qui c.25. addit, quod peractis his septem diebus hujusmodi vestes propè baptisterium deponebantur, sic inquiens. [Et hodie revertuntur ad fontes, ut exuant se albis.] Velum etiam ponebatur in capite, de quo Alcuinus. [Mystico tegitur velamine, ut intelligat, se diadema regni, & Sacerdotii dignitatem portare, de Divin. Off.] In quo velo erat filum purpureum, Dominicæ passionis hyeroglyphicum. Durand. lib.6. de Divin. Off. Hoc velum *Chrismale* dicebatur. Vide suo loco, quia baptizati caput tegebat, quod chrismate unctum erat à Sacerdote. Ulteriùs myrto, seu palmis coronabantur, ut ex Æthiopico Rituali, & Severo Alexandrino colligitur. Item accensus cereus baptizato dabatur, ut significaretur illius animam Christi sponsam effici. [Et sponsales lampades nobis donate. Cyrill. Hierosol. Patriar. ad Baptiz.] Quem gestabant accensum per illam totam hebdomadam in divinis officiis. [Angelicæ castitatis habitu, & luminibus claritatis sanctis assistere sacrificiis solent. Alcuin. in Epist. ad Carolũ Magnum.] Calceamentorum in adultis baptizatis significatum exponit Rupertus inquiens: [Proculdubio calceamenta accipit in pedibus, calceamenta namque de mortuis animalibus fiunt, & hæc manifestè Dominicæ mortis insignia sunt. lib.6. cap.7.] FR. Quando baptizat Episcopus, non debet saliva tangere baptizandi labia, ut Parochis Rituale præscribit; sed tantùm nares illius. [Propter gloriam muneris, & operis non os tangit Episcopus, sed tantùm nares, ut bonum odorem accipiant pietatis æternæ. De consecrat. dist. 4. can.67.] Solebant Gentiles die quinto à nativitate infantibus cursim circum focum nomen imponere, qui dies *Amphidromius* dicebatur, quæ superstitio adhuc inter aliquos rudes Melitenses viget, solent enim in die Nativitatis S. Joannis agere crepundia ex cucurbitis verrucosis, quæ ab Italis *Cedroli*, sive *Cedruoli* dicuntur. Quas etiam Cic. de Clar. *Cetrulos* appellat. Hæ siquidem pomis adornatæ à pueris Melitensibus, & sericis frustillis involutæ tanquam infantuli, per flammas cursim ad manus projiciuntur, & dant nomen Jo. Baptistæ. Patrinorum ritus censetur ab Apostolis introductus, nam Dionysius Areopagita, qui Apostolorum discipulus extite-

rat, eos ἀναδόχους, quasi *Fidejussores*, Justinus *Offerentes*, Tertullianus *Sponsores*. Augustinus *Fidei Doctores* (nam spirituales filios Christiana doctrina instruere tenentur) Nazianzenus *Initiatores*, Orat. 40. Concilia *Compatres*, atque Hyginus Papa *Patrinos* vocant, & in quodam Parisiensi Concilio, & alibi *Patroni* dicuntur, idest, defensores. Parabant lautum convivium Patrini sacris Ministris, quod prohibitum, seu potiùs limitatum fuit deinde in Concilio Moguntino II. ca. 16. De aliis nonnullis hujus Sacramenti cæremoniis. Vide *Vertex. Chrisma. Consecutio. Illuminatio*. Pontifex antiquitus tres infantes baptizabat in Sabbato Sancto. Vide *Brachialia. Telejosis*. Adultis ante baptismum, jejunium trium dierum sine ullo cibo, vel potu imponebatur. Vide *Biduanum*.

Baptisterium. Fons, in quo baptizatur, à S. Dionysio dicitur *Mater adoptionis*. In eo enim regeneratur Christianus. Ab aliis *Fons Sacer*, & *Sacrarium regenerationis* vocatur. Vide etiam *Concha, Antitypon*. FR. Manifestavit autem Deus divina sua ultione, quàm venerabilis sit fons iste baptismi; nam ut in S. Marcelli Papæ actis penes Surium tom. 1. 16. Januar. legitur, Carpasius Imperialis Vicarius, cum exequisset Sanctorum necem in domo S. Cyriaci, quam ab Imperatore impetraverat, & fontem baptismi à S. Marcello Papa consecratum in balneum vertisset; exiens de balneo cum sociis statim corruit extinctus. :I: Antiquitus in qualibet civitate majori Ecclesiæ propinqua erat cappella Baptisterii. FR. [Basilicæ appendix piscina forinsecus, sive si græcari mavis Baptisterium ab oriente connectitur. Sidonius Appollinaris. lib. 2. Epist. 2.] :I: Sic Romæ propè Lateranensem Ecclesiam adhuc extat antiquum Baptisterii sacellum, in quo Magnum Constantinum baptizatum fuisse traditur. Florentiæ juxta Cathedralem Ecclesiam est fontis baptismalis cappella, & sic per omnes Tusciæ Civitates similia adnexa Cathedralibus extant adhuc sacella. FR. Metropolitana Ravennatis Ecclesia adnexam etiam habet Cappellam sub titulo S. Joannis in Fonte. :I: Quod propter Episcoporum commodum erigebatur, qui in primævis sæculis ipsimet hoc Sacramentum administrare solebant. Indè Edessiæ Clerum Photio Patriarchæ supplicem libellum porrexisse legimus, ut restitutionem eorum Episcopi, ad Catechumenos in die Paschæ baptizandos, impetrarent: sic Francorum Legati ad Justinianum Imperatorem pro Datii Mediolanensis Episcopi restitutione directi fuere, cui inter alias narrationes, hanc adduxerant, scilicet, [Immensa populi multitudo sine baptismo moritur.] Sic etiam pro Blandi Hortani Episcopi liberatione ad Ravennæ Exarchum scripserat D. Greg. lib. 1. epist. 32. his verbis: [Ecclesia sine Rectore, & populus quasi sine Pastore, grex deperit, & ibidem infantes sine baptismate moriuntur.] Igitur baptizandi munus solius Episcopi fuerat, & extra Matricem Ecclesiam baptisterium erigebatur, quia per baptismum unusquisque ad sacrosanctam Ecclesiam insinuatur. Greg. Turon. lib. 5. cap. 11. Durand. lib. 1. cap. 19. Quod deindè Clodovei Francorum Regis temporibus intra Ecclesiam ad lævam illius decretum fuit constitui. Greg. Turon. de mirac. S. Martini lib. 2. cap. 21. Baptisteria item ponebantur in loco profundo, ubi per gradus descendebatur, ut videtur in prædicto Laterani fonte, ad denotandum Christi sepulchrum, cujus typus est Baptismus, Apostolo dictante: [Consepulti enim sumus cum illo per Baptismum. Ad Rom. 6.] In primitiva Ecclesia in fluminibus baptizabatur, ut ex Apostolicis Actis, & sacris historiis colligitur; hinc Tertullianus lib. de Baptismo cap. 1. inquit: [Neque quicquam refert inter eos, quos Joannes baptizavit in Jordane, & Petrus Tybere tinxit.] Quidam Christiani Bosræ Provinciæ, quæ ad sinum Persicum extat, ad diem Dominicum in Jordane superstitiosè, & absque debita forma rebaptizantur, quibus Discalceati Carmelitæ, Apostolicique Missionarii ostenderunt eorum errores, eosque ad Catholicum ritum reduxerunt. Ambrosianus ritus benedictiones fontis in Sabbato Sancto, & Pentecoste non permittit in Parochialibus Ecclesiis fieri; sed in Metropolitana Ecclesia tantum, à qua deindè Parochi processionaliter ad suas Ecclesias eam deferunt, & comiscent aliam addendo aquam; sic etiam per Mediolanensem totam Diœcesim observatur, deferendo, scilicet, omnes Parochi hoc sacratum elementum ad sua baptisteria ex Matricis Ecclesiæ fonte. Vide *Concha Illuminatorius*.

Baptizans. Vide *Immersor*. Baptizans dicitur Artifex Trinitatis. [Nobis verò nullus de postibus frontium valebat evellere, quod in uno baptismate Artifex Trinitatis dignatus est titulare. S. Victor Africanus lib. 3. de persec. Vandal.

Baptizo. Vide *Tinguo*.

Bara. Vide *Guanilo*.

Baraloti, Bononiæ Hæretici. Vide *Obedientes*.

Barangi. Officiales, qui custodiebant claves portarum civitatis, ubi morabatur Imperator. Catacuzen. lib. 1. c. 1. Vocabulum Anglicum est illius ævi, teste Curopalata; nam custodes illi Angli erant etiam cameræ imperialis Custodes, ferentes securim; ideò *Securigeri*, & *Barangi* dicebantur. In historia Annæ Comnenæ hos *Barangos* ex insula Thulæ, quæ hodie Island appellatur, solitum erat deferre. Eorum Præfectus dicebatur Acoluthus. Vide *Acoluthus*.

Barbacanum, antemurale: etiam nunc sic antemuralia aggere refecta *Barbacani* nomen servant. Lepidè quidem Hispaniæ Rex Gubernatori suo, qui Civitatem inimicis cesserat, hispanicè dixerat: [Perdiste mi Villa, y guardaste la barbacana;] æquivocè ad canam Gubernatoris barbam alludens.

Barbanus, Patruus: vox Longobarda. [Tunc Korloman germanus ejus obviam veniens Carolo Regi barbano suo. Andr. Presbyt. in hist. Longobard.] Sic hodie *Barbam* Patruum in multis Lom-

Lombardiæ locis vocant. FR. Vide l. si vir. de raptu. l. si quis ex parentibus, qualiter quis se defenderit &c.

BARBARICINUS. FR. Africanus ex Barbaria, vulgò dicta, cum Africa à Vandalis occuparetur; ex ea enim regione multi Sardiniam fugientes, ibique habitantes *Barbaricini* appellati sunt, [Scripserunt enim mihi, quod eo pacto cum Barbaricinis facere pacem disponitis, ut eosdem Barbaricinos ad Christi servitutem adducatis. D. Greg. lib. 3. Epist. 14. ad Zabardam Sardiniæ Ducem;] ad quos convertendos idem Papa miserat Cyriacum Episcopum. Baron. An. 594. nu. 9. Ac monetæ ab eisdem in Sicilia, & Sardinia adductæ *Barbarinæ* appellatæ fuere. [Mille solidos barbarinorum. Gofrid. Vindoc. lib. 1. Epist. 20.] de quibus D. Antonius Florent. Archiepisc. in vita S. Gregorii Magni tom. 2. tit. 12. cap. 3. §. 5. & idem D. Greg. lib. 3. epist. 23. 26. & 27. & lib. 9. ep. 67.

BARBARICUM, græcè βαρβαρικὸν, Armamentarium. [Fabricarum insignia, & barbaricorum. In Zenonis Imp. rescripto. l. 1. C. de propos. arg. in reb.] FR. Opifices armorum *Barbaricarii* dicebantur, & Milites armati. Vide *Barbutus*.

BARBERINA MONETA. Vide *Barbaricinus*.

BARBATOR. Barbitonsor. [Regis enim curiam sequuntur assiduè histriones, candidatrices, aleatores, dulcorarii, nebulatores, mimi, barbatores. Petr. Blesen. epist. 14.

BARBATORIA, vocabulum penes Greg. Turon. fortasè velum significat, quod Moniales sub mentum ligare solent, quod subjugulum dicitur; Belgici *Barbettam* vocant. Turonensis enim Gregorius hoc vocabulo utitur, dum mulierum vanitatem reprehendit. Vide *Bavara*. In lexico græco verb. πωγωνοφορία, latinè *Barbatoria* vertit. Aliqui instrumentum ad radendos pilos esse existimant, quo fœminæ etiam utuntur.

BARBATUS. Religiosus, qui ex instituto barbam nutrit. [Frater quidam ex his, quos barbatos dicimus. In vita S. Erminoldi.] FR. dicitur etiam miles: [Si quis cum militibus, vel privatis barbatis etiam scelestam inierit factionem, can. si quis, 6. qu. 1.] & est idem ac *Barbutus* infra.

BARBIRASIUM. FR. qui barbam rasam ferunt: [Ecclesiarum planè quoque Rectores, quibus potissimum hujus rei cura debuisset incumbere, tanto mundanæ vertiginis quotidiè rotantur impulsu, ut eos à sæcularibus barbirasium quidem dividit, sed actio non discernit, nec sacrarum meditantur eloquia scripturarum, sed scita legum, & forense litigium. Petr. Damian. lib. 1. ep. 15.

BARBOTA. FR. navis genus, ità dicta ab ejus rostro ferrato. [Targias multas, & galeas cum barbotis, & navibus aliis Christicolæ rapuerunt. Matth. Paris. An. 1219.

BARBUTUS. FR. Eques armatus, idem ac *Barbatus* supra. [Quam ob rem Archiepiscopus Joannem Aulegium Vicecomitem cum barbutis quinque millibus (sic enim tunc benè armatos equites appellabant) in Etruriam misit. Blond. decad. 2. lib. 10. in Clemente Papa VI.] Quo vocabulo usi sunt Corius, & Jo. Villanus. Vide *Barbaricum*. *Bardariotæ*.

BARCANIO. FR. tergiversor, ex Gallico vocabulo *Barguigner*, quo abundant fœminæ: [Quia & fœminæ barcaniare solent. In constit. Caroli Magni tit. 28.

BARCUS, & *Bargus*. Arbor. In l. Salica tit. 69. §. 1. Quare etiam nunc in Italia arbusta, & viridaria *Barco* appellantur.

BARDARIOTAE, milites Prætoriani, græcè Βαρδαριῶται; quorum Præfectus *Primivirgius* dicebatur, quia quando Imperator equitabat, hi milites virgas in manibus ferebant ad arcendum populi impetum: colligitur ex Isidoro, cujus textus his verbis corrigendus. [Primivirgius clavarius, quod primus est militiæ in virgis.] FR. Fortasse iidem erant, ac Barbuti supra in dict. *Barbutus*. De Primivirgio. Vide suo loco.

BARDESANISTAE. FR. Hæretici, à Bardesane antea acerrimo fidei defensore, deindè in Valentinianam hæresim lapso, ita denominati. Baron. An. 175. nu. 16. & seqq.

BARDUCIUM, teli genus. [Basilius enim insequutus imperatorio barducio petiit. Cedren.

BARDUS. FR. græcè βραδὺς, tardus, ineptus, stultus, otiosus, vagabundus. [Nimis audacem, nimisque bardum. Cic. pro Cecin.] Dicitur etiam *Bardiacus*. Martial. lib. 4. epigr. 4.

Lassi bardiaci os, quod evocat.

Et Juvenal. Sat. 9.

Bardiacus judex datur hæc punire volenti:

In sensu comparativo usus est Tertullianus. [Pictor te bardior non est. Advers. Hermog.] FR. Dicitur etiam *Baro*. [Nos Barones stupemus. Cice. lib. 2. de Finibus. Ille baro reputabat quæsiturum. Idem Epist. ult. lib. 9.] Quare Itali *Barones* vocant otiosos, & vagabundos. Item Bardus apud Gallos vates erat, & poeta: unde Lucanus cecinit:

Plurima securi fudisti carmina Bardi.

Et in eodem sensu apud Amianum Marcellin. lib. 15. ex Athenæo lib. 6. Undè perperam Calepinus Philosophos intelligit. Item isti Poetæ, qui fortia virorum illustrium facta heroicis disposita carminibus, cum dulcibus lyræ modulis decantabant, etiam *Barones* dicebantur. [Apud Petronem, & reliquos Barones te in maxima gratia posui. Cic. ad Atticum lib. 5. [Itaque qui laudabantur carminibus heroicis, etiam *Heroces*, & *Barones* dicti sunt, & nomen Baronis nobile evasit deindè.

BARILLUS, & *Barilus*, doliolum, cadus, vas vinarium ex ligno: Italicè *Barile* dicitur: [Misit barillos lapidibus, & sabulone repletos. Matth. Paris. in vitis Abb.] FR. [Monstravit quod ei objectum fuit, quod in Ecclesia Deoven. canonicum non habuisset ingressum, quia promisisset unicuique parochianorum quinque barilos vini remittere, cap. 10. de testibus, & attestat.] Item *Baryllus* est instrumentum libratorium aquæ. Vide *Hydroscopion*.

BAR-JONA. FR. hoc vocabulo à Christo Domino appellatus est Apostolorum Princeps. Matth. cap. 16. quod nomen ex duabus vocibus Chaldaicis formatur, nimirum ex *Bar*, hoc est, filius, & *jauna*, Columba; undè fit *Bar-jauna*, scilicet, Filius columbæ. Vide *Trinomius*.

BARIUM, Apuliæ Civit. Vide *Barra*.

BARMERACCUS. FR. Canis venaticus, Italicè *Bracco* dicitur. [Qui occiderit canem acceptoricium, vel bracconem, quem barmbraccum vocant. l. Frison. tit. 4. §. 3.

BARO. Vide *Bardus. Catipanaus, Sagibaro*.

BARONCELLUS. FR. Dynasta, sæpè de hoc titulo in Diplomatibus Pontificum. Vide *Catipanus*.

BARRATI, ità appellati fuerunt Religiosi Carmelitæ, & eorum Cœnobium *Barratorum* Parisiis per aliquot tempus nominatum fuit, quod Gallicè *Le Convent des Bareès* dicebatur, quæ denominatio originem habuit hoc pacto. Cùm Saraceni, occupata jam Terra Sancta, cappam candidam his Religiosis prohibuissent, nàm color hic pro nobilitatis signo inter illos habetur; coacti ideò fuere Carmelitæ quædam pallia variegata ad usum orientalium deferre, & cum tali habitu in occidentem demigrando, *Barrati* appellati sunt, ubi processu temporis album indumentum reassumpserunt, teste Trithemio lib. de laudib. Carmelit. cap. 6. Qui auctorum opinionem, asserentium album pallium eis ab Honorio IV. concessum fuisse, confutat; fortasse error invaserat, quia hujus Pontificis consensu reassumptum fuerat album pallium.

BARYLLUM, græcè βαρύλλιον, instrumentum ad librandas aquas. Vide *Barillus*. *Hydroscopion*.

BASILIAE, græcè Βασιλεῖαι, libri regum. [Habes tertium Basiliarum. Tertull. lib. 4. advers. Marcion. cap. 21.] Vide *Vasileus*.

BASILICA, græcè Βασιλική, id est, regia, erat diversorium apud Gentiles ad negotia peragenda. [Fremitu judiciorum Basilicæ resonant. Senec. lib. 3. de Ira, cap. 33.] FR. Erat etiam locus ad jus dicendum. [Sedebant Judices centum, & octoginta (tot enim quatuor consiliis conscribuntur) ingens utrinque Advocatorum, & numerosa subsellia, astantium corona, latissimum judicium multiplici circulo ambibat. Ad hoc stipatum tribunal, atque etiam ex superiore Basilicæ parte, qua fœminæ, qua viri, & audiendi, quod erat difficile, & visendi studio imminebant. Plin. Jun. lib. 6. Ep. 33.] :I: Quas Christiani postea in templorum usum converterunt. [Basilicę priùs vocabantur Regum habitacula, undè & nomen habent: nunc autem ideò Basilicæ divina templa nominantur, quia ubi Regi omnium Deo cultus, & sacrificia offeruntur. Isid. lib. 5. orig. Basilicæ olim negotiis plenæ, nunc votis pro tua salute susceptis &c. Auson. in Grat. act. pro suo consulatu.] FR. Dicitur etiam *Basilica*, quę Templum etiam Gentilium priùs erat, & postea Deo vero consacrata. [Veni ergo piissime Domine, & ad consecrationem operis tui plenus illabere, vice humani per baptisma pectoris purgentur hæc templa turpi hactenus dedicata patrocinio. Ennodius in dedicatione Basilicæ Apostolorum, ubi templum fuit Idolorum. Dict. Sac. 2.] Et D. Aug. de Civit. cap. 7. Templum Vaticanum *Basilicam amplissimam* appellavit. Vide etiam Gloss. in extrav. de pœnit. & remiss. cap. 1. Item Vaticana Basilica dicitur *Basilica Major*. Vide *Vaticana Basilica* :I: Romæ principaliores Basilicæ sunt quatuor, quæ Patriarchales appellantur Lateranensis, scilicet, Vaticana S. Pauli, & Sanctæ Mariæ Majoris. FR. *Basilica* dicitur legum Codex, cujus Leo Philosophus (teste Balsamone) Auctor fuerat.

BASILICANUS. FR. Ecclesiæ Custos. Gloss. in can. Perlectis dist. 25.

BASILICARIS, ad Basilicam pertinens. [Quos ex voto basilicari ditioni subdiderat. Greg. Turonen. lib. 1. mirac. cap. 91.] sic etiam *Basilicaris Diaconus* dicebatur.

BASILICUS, herba. Vide *Aqua benedicta*.

BASILIDIANI. FR. hæretici Basilidis sequaces, qui inter alias blasphemias, Christum non passum fuisse ajebant 24. qu. 3. can. 39. & 1. quæst. 1. can. Marcion, & Basilides. Ac loco Christi Simonem Cyrenęum passum fuisse asserebant. Baronius An. 120. n. 8. Quem errorem sequutus est Machometes. Vide *Abraxas*.

BASSINUM, Polubrum, ex gallico vocabulo *Bassin*. [Coram Papa flexis genibus teneat bassinum argenteum, in quo sunt cineres. In Cæremonial. M. S. Davantriæ;] ubi de die cinerum agit. Vide *Batiolum*.

BASSUS, & *Bassallus*. Vide *Vassus*.

BASTAGIA, sarcina, onus. [Jubemus eos non ad solicitudinem Bastagiæ, non ad functionem navicularíam devocandos, l. soluta de Cohort.] Quare in Theodosiano Codice legendum est *Vastagiæ*, & non *Vastagæ*. [Item, Bastagma, βάσταγμα, onus, gestamen, sarcina, latinè interpretatur.

BASTAGIARIUS, qui curam habet deferendi sarcinas. [Æternam finimus legem, ne unquam Bastagiariis militiam deserere liceat. l. æternam 8. de murileg.] In Sicilia, & in Regno Neapolitano *Bastaso*, & *Vastaso* vocant Bajulum, qui onera portat.

BASTARIUS, in Palatio Apostolico officium, & gerebat curam fabricandi candelas, & præparandi ellychnia pro lampadibus. Ex antiquis cęremonial. M. S. FR. Dicebatur etiam *Vastarius* Turrigius de Cyptis Vatican. impress. secunda pag. 554.

BASTERNA, vehiculi genus. [Deuteria verò cernens filiam suam adultam valdè esse, timens, ne eam concupiscens Rex, sibi adsumeret, in basternam positam indomitis bobus conjunctis, eam de ponte præcipitavit. Greg. Turon. lib. 3. cap. 24.] Aliquando pro lectica sumitur. [Quos imitatæ matronæ complures opertis capitibus, & basternis per latera Civitatis cuncta discurrunt. Amian. lib. 14.

BASTONICUM, ex gallico verbo *Bastilla*, Carcer. [Postmodum verò antè eos à Comite adducatur, ut in bastonico retrusus, usque dum nobis placuerit pœnas luat. In Constitut. Caroli M. lib. 6. cap. 96.

BATHIN, ex voce græca *βαθὺς*, fundum significat: [Et vela holoserica majora sigillata, habentia periclysin, & crucem de bathin, seu fundato. Anast. in Leone III.] Id est, Crux de fundo aureo in attalica textura, seu serico villoso, secundum Torrigii explicationem in Tract. de Crypt. Vatican.

BATILLUM, foculare instrumentum: [Fuscinulas, ac tridentes uncinos, & batilla. Numer. cap. 4.] FR. diminutivum à nomine *Batulo* quasi *Patulo*: est igitur instrumentum hoc ad similitudinem palæ, quo cinis, & prunæ colliguntur, de quo Plinius: [Batillis ferreis candentibus ramento argenti imposito, quod candidum permaneat probatur, lib. 33. cap. 8.

BATILLUS, musicale instrumentum ex metallica materia, ad baculi formam, anulis ex eodem metallo refertum, qui percussi concinnè armoniam efficiunt in ecclesiastico cantu inter Armenos, in eorum Ecclesiis egomet sæpè audivi, de quo vocabulo Abdias Babylonicus lib. 9. hist. apost. inquit: [Erant autem virgines cum lyris canentes, alii cum tympanis, alii cum batillis, & thuribulis.

BATIOLUM, Pollubrum. [Batiolum aureum octo pondo habebat. D. Greg. lib. 1. Epist. 42.] Reperitur etiam *Batiola* in eodem significatu. Vide *Bassinum*.

BATTO, percutio. [Nec lanam carpare, nec linum battere. In Capitol. Caroli Magni lib. 1. cap. 81.

BATTULIA, percussio, conflictus, militia, à dicto verbo *Batto*, indè italicè *Battaglia* conflictus dicitur, & *Battuglia* excubiæ, quæ noctu per vias Civitatis vigilando incedunt.

BATTOLOGIA, vana locutio: [Dum interim apud energumenos fistulę instar personamus meras nugas, & battologias. S. Antioch. hom. 99.] *Βαττολογία*, propriè significat loquelæ impedimentum in balbutiendo, & quia balbutientes loquendo replicant verba; ideò multiloquium, seu vaniloquium *Battologia* etiam dicitur.

BATTOLOGUS, Vaniloquus. [Orantes, inquit, ne sitis battologi, sicut Gentiles. Greg. Nyssen. de orat. in cap. 6. Matth.

BATULO. Vide *Batillum*.

BATUS. Vide *Badus*.

BATUTILIS. Lamina mallei percussione extensa. [Argenteum fastigium batutile. Anast. Bibliot. de Constantino Magno agens] Lege Fastigium. Vide *Fastigium*.

BAVARA, velum ad jugulum tegendum, quo moniales mentum constringunt. [Sibi, quam sacræ Virgines bavaram vocant, deposcit. In vita B. Catharinæ Bononien.] Vide *Barbatoria*.

BAVARUM LATUM. FR. Dicitur mozetta prælatitia: [Quæ preces de mandato Sanctissimi Dom. N. Papæ in Sac. Rit. Congregatione propositæ fuerint, eadem Sac. Rit. Congregatio censuit dicto Abbati Generali Congregationis Montis Virginis posse concedi usum dictæ mozettæ, seu bavari lati cum caputio, sine bireto, & in terris, & locis tantum suæ jurisdictioni subjectis. Bullar. Casinen. tom. 2. Constit. 571.] Ejus synonyma. Vide *Mozetta*.

BAUCALIS. Vide *Baucus*.

BAUCUS, & *Bauca*, guttus, vas, quo aqua ad lavandas manus versatur. [Baucas inauratas tres: Anast. in Leone IV. & Benedict. III.] Reperitur in eadem significatione *Bucale*. [Bacile cum bucali pro manibus abluendis. Ordo Rom.] FR. Item *Baucalis* in eodem significatu. [Si quis igitur gillonem fictilem, quem baucalem nuncupant, casu aliquo fregerit. In Constit. Monachal. §. 5.] Vide *Gillo*.

BAZAN, Agnina pellis nigri coloris, quæ aliàs *Cordubensis*, & italicè *Cordovano* dicitur. Ex gallico sermone *Bazane*, idest, nigra pellis. [Ocreis de cute, quam vulgus Bazan appellat. Matth. Paris. in vita Abb.

BAZIUS, vas. Vide *Garalis*.

BDELLIUM, gemmæ species. [Ibi invenitur bdellium, & lapis onychinus. Genes. c. 2.] Hoc Rabbini existimant margaritam fuisse, inter quos Rab. Moyses Barcefa de Parad. par. 1. cap. 21. Alii chrystallum putant; alii denique lacrymæ speciem gummosam, quæ tanquam chryselectrum, & succinum ex arboribus sudet, quod simili textu cap. 11. Numer. confirmant, ubi dicitur: [Erat autem man, quasi semen coriandri coloris bdellii.] FR. Et ad objectionem, quod succinum sit flavum, mannam verò constet fuisse candidam; respondetur ex Plinio lib. 35. cap. 3. etiam succini candidi speciem inveniri: Textus verò Arabicus in utroque capite *Lulu*, id est, margaritam legit.

BEATI, in gloria quare æternaliter remunerentur. Vide *Infernus*.

BEBRINUS. Vestis, seu aliud ex castoris pelle. [Vestimenta lucida, vel nigra, vel cum purpura, vel bebrina, nunquàm in usu habeant. In Regula S. Cæsarii cap. 7.] FR. Vox quidem ex latino vocabulo derivata; nàm *Fiber* Castor dicitur, & gentile *Fibrinus*; Plinius enim inquit: [Fibrina pelle detegunt. lib. 17. cap. 28.] Itali *Bevero*, & *Bivaro* dicunt teste Felice Felicio in suo Onomast. *Castore* dict. Germani autem *Biber*.

BECLAS. FR. nomen à Photio fictum, qui cum esset in Patriarchali Constantinopolitana Sede intrusus, à Basilio Imp. deindè ejectus, & in exilium relegatus; ad captandam denuò Imperatoris gratiam, antiquam historiam characteribus Alexandrinis, de nobili Basilii genealogia ficte scripserat, & inter fabulosas illas narrationes, eidem Imperatori hoc nomen *Beclas* tribuebat; qui liber deindè Theophanis opera in bibliotheca imperiali positus est, & post aliquod tempus idem Theophanes Imperatori finxerat, se inter studendum, ibi librum inintelligibilem invenisse,

E 4 quem

quem ajebat, præter Photium: tales inintelligibiles characteres noscere neminem posse; qui ab exilio revocatus, vocem illam *Beclas* interpretatus est, atque pro qualibet littera personæ nomen exposuit, hoc pacto: B. *Basilius*, idem, nempè, Imperator. E, *Eudocia* Augusta ejus uxor. C, *Constantinus*. A, *Alexander*. S, *Stephanus*, omnes isti Imperatoris filii erant, quibus bonum omen augurabatur. Itaque tali arte Imperatoris benevolentiam, & post Ignatii Patriarchæ mortem, sedem illam reassumpsit.

Beda. Vide *Venerabilis*.

Begina, Monialis, seu Virgo Deo dicata. [Inter Beginas degent. In vita S. Geltrudæ.] Vide infra *Beguina*.

Beginagium. Monachatus. Vide infra *Beguinagium*.

Beguardi. FR. Hæreticorum secta, quæ in Germania cœperat ann. 1294. Rinald. Annal. Eccl. ibid. n. 26. Ita viri illius sectæ appellabantur, nam mulieres *Beguinæ* dicebantur, quæ hæresia Petrum Joannis Olivi habuit auctorem, idem Rinald. An. 1312. nu. 18. & 19. Dicebantur etiam *Bizochi*, & *Fraticelli*. Idem An. 1297. nu. 56. Item *Vacasoti*. Sed Petrum Colutii de Corbario Antipapam Authorem facit Blondus in tract. de Piceno; ubi de Fabriano scribens, sic ait: [Tulitque ipsius oppidi sors, ut adulterini Pontificis reliquiæ pestiferi dogmatis in eo fuerint punitæ, quod quidem memorabile facinus non ab re censuimus referendum. Quum Joan. XXII. Pont. Rom. Ludovici Bavari adulterini Imperatoris importunitati, ac insolentiæ constanter resisteret, veniens Romam ipse Bavarus quendam Petrum Colutii de Corbario Reatinæ Diœcesis Minorum Ordinis in Antipapam profanari curavit: qui miser factæ de se electioni quum esset assensus, Anticardinales creavit, & complicibus in vesania, impietateque sua coactis, pro viribus est conatus scindere Dei Ecclesiæ unitatem; & tamen interim Joanna Matthæi filia de Corbario repetiit in judicio eundem maritum suum, qui secum annis quinque priusquam ad fratres minores inhabilis consugisset, matrimonialiter fuerat copulatus, fuitque per Episcopum, servato juris ordine, in Petrum sententia reintegrandi matrimonii promulgata. Sed cum Petrus ipse in Idolum profanatus, à Bonifacio Comite Pisano captus, & ad Rom. Pont. Avinionem perductus esset, ibidem in carceris pedore obiit. Nec tamen semper postea defuerunt illius vesaniæ sectatores Fraticelli de opinione vulgariter appellati, asserentes nec Jo. XXII. nec quempiam illius successorem jure, & ordine creatum fuisse Pontificem: quod malum adeo diffusum est, ut in multis, magnisque Italiæ Civitatibus, atque per oram Græciæ, præsertim in Athenarum urbis reliquiis multi hactenus sint inventi Romanis Pontificibus eam ob fatuitatem animis, & conventiculis clam initis adversantes &c.] Ibique omnes eorum errores idem Author recenset: sed vitæ Clementis V. in calce Clementinæ scriptor Dulcinum, & Margaritam hujus hæresis Authores facit; hos Hæreticos multis nominibus appellat Joannes XXII. in sua extrav. de relig. domibus, nempè, *Fraticellos*, *Fratres de paupere vita*, *Bizochos*, *Beguinos &c* Qui asserebant privilegium obtinuisse à Cælestino, ut ibidem habetur: horum historiam refert Glossa in cap. 4. extrav. de verb. signif. Nec valdè differens est hæc secta à recentiorum nostri temporis Hæreticorum erroribus, ut habetur in Clement. de hæreticis cap. 3. illi enim jejunii, & isti omnem pœnitentiæ necessitatem negant; illi carnalitatem sanctificabant, hi verò cœlibatum damnant; politicam obedientiæ summissionem illi, isti verò spiritualem recusantes: ad quorum extirpationem, nedum ecclesiastici Superiores, sed etiam sæculares Principes, non tantum ob Religionis zelum, sed & pro eorum ratione status, omnes incumbere tenentur. Novatorum enim intentio ficto religionis velo ab omni subjectione sese eximere semper tendit, ac utramque libertatem affectat, perquiritque. Itaque Beguardi Ecclesiastica Sacramenta despiciebant, ac conceptus proprios Patrum definitionibus anteponebant, dict. extrav. de relig. dom. quibus recentiores hæretici in his erroneis opinionibus prorsùs assimilantur.

Beguina. FR. hoc nomen sumitur in bonum, & in malum sensum, in malum, scilicet, quando de fœmina, quæ in hæresia supra relata vivit; in bonum cum rectè sentiat de fide, & piè illa vivat, Extrav. Joannis XXII. de relig. dom. Vide *Begina*.

Beguinagium. FR. etiam accipitur pro hæresia Beguardorum, & Beguinarum. Clement. I. de relig. domibus. Aliquando verò rectè intelligitur pro pia, & sancta Congregatione Catholicarum Beguinarum, seu Beginarum, ut dictum fuit in dict. *Beguina*.

Behemoth. Hebraicum nomen. [Ecce Behemoth, quem feci, tecum fœnum quasi bos comedet. Job cap. 40. nu. 10.] Aliqui interpretes per antonomasiam elephantem, sicut etiam per *Leviathan* balenam intelligunt, cùm ille inter terrestria animalia, & hæc inter aquatilia majores sint. FR. Alii verò crocodilum interpretantur. Glossa tamen in can. principium, de pœnitentia dist. 2. immundam bestiam explicat. :I: Sed allegoricè dæmonium significat. Cachinnum sanè excitant Talmudi fabulæ, præsertim, ubi de ambobus hisce bestiis nugantur Rabbini, quod, nempè, *Behemoth* in primis masculinum animal à Deo eunuchatum fuisset, ne generaret; nam ejus proles, si multiplicaretur, mundum destrueret; ejusque verò fœmina pro justorum Hebræorum cibo in Messiæ tempore adhuc viva conservatur, pro quibus Leviathan etiam caro salsa præservatur, unde unusquisque Hebræus pro quolibet ingenti pretio hanc suam portionem somniati ferculi minimè commutaret.

Bellagines. Vide *Auricabeones*. *Bellagines*.

Belisarius, aliàs *Guilisarius* appellatus. Vide Ve-

Velum. Primus inventor molendinorum in Tyberim volventium. Vide *Machinor*.

BELITRANUS, seu *Bellitranus*. FR. pro Velitrano. can. temporis 7. quæst. 1. [Joannes Episc. Civit. Beliternæ,] subscribitur. Vide Animadversiones in Concil. Lat. Latinii tit. *Decreta Greg. I.* & [Pontiano Belliternensi Episc.] ibidem tit. *Concilium Lateranense*.

BELLAGINES. FR. Leges Gothorum. Adnot. in Hist. Longobard. lib. 4. c. 44. Ex Jornande de reb. Geticis, & Gloss. Isid. Vide *Aurricabeones*.

BELTIS, instrumentum ad preces, & orationes Dominicales, salutationesque Angelicas dinumerandas, sicuti cum corona, seu rosario hodie calculamus. De hoc vocabulo in quadam Synodo fit mentio, ubi exequiæ pro defuncto Episcopo præscribuntur, hoc pacto habetur: [Singuli servorum Dei jejunent, & 30. diebus canonicis horis expleto synaxeos, & 7. beltidum Pater noster pro eo cantetur, & hoc expleto trigesima item die obitus sui.] FR. septem beltidum puto vices significare, quod ab Hispanis *sette buelras*, Italicè *sette volte*. id est, septem vices à *volvendo* verbum vulgariter deductum.

BEMA, FR. Βῆμα, pulpitum, sive gradus. Item significat festum Manichæorum. [Vultis ergo, ut & vos dicamini in mense Martio Martem colere? illo enim mense bema vestrum cum magna festivitate celebratis. Eugesippus Abb. Africanus lib. 1. cap. 67.] Et clarius D. August. contra Epist. Manichæi cap. 8. sic inquit: [Cùm sæpè à vobis quærerem illo tempore, quo vos audiebam, quæ causa esset, quòd Pascha Domini plerumq; nulla, interdum à paucis tepidissima celebritate frequentaretur, nullis vigiliis, nullo prolixiore jejunio indito auditoribus vestris, nullo denique festiviore apparatu, cum vestrum bema, id est, diem, quo Manichæus occisus est, quinque gradibus instructo tribunali, & pretiosis linteis adornato, ac in promptu posito, & objecto adorantibus, magnis honoribus prosequimini.

BENEDICTINI MONACHI. Vide *Abbas*. *Alleluja*. *Ordo Nigrorum*. *Camelaucium*. Gratianum in dict. *Canon*. *Collecta*. *Completorium*. *Mixtum*. Quid in eorum regula significent psalmi fortiores. Vide *Psalmus*.

BENEDICTIO. FR. In veteri Testamento elevatis manibus precabantur. [Et benedixit Esdras Domino Deo magno, & respondit omnis populus. Amen, Amen; elevans manus suas, & incurvati sunt, & adoraverunt Deum proni in terram. 2. Esd. 8. num. 6.] Quod fiebat in signum invocandi Altissimum: sic etiam in juramentis. [Cum elevasset dextram, & sinistram suam in Cœlum, & jurasset per viventem in æternum. Daniel. cap. 12. n. 7.] Sæpè in sacra Scriptura de similibus actibus in conferendo benedictiones. Ideò Christus Dominus ascendens in cœlum elevatis manibus benedixit Apostolis. Lucæ 24. Inter Christianos deinde, ex Apostolorum traditione, manu extensa Crucis signo datur benedictio. Vide *Chirotonia*, quam cæremoniam, piè credendum est à Christo Domino in præfato Ascensionis die initium habuisse, ad cujus similitudinem peracta Missa benedictio populo confertur. [Etenim Dominus antè ascensionem in cœlos, duxit Discipulos in Bethaniam, ibique benedixit eis, & ascendit in cœlum. Hunc morem tenet Sacerdos, ut post omnia sacramenta consummata benedicat populo, atq; salutet; deinde revertitur ad orientem, ut se commendet Domini Ascensioni, dicitque Diaconus, Ite Missa est. Amalar. lib. 3. de off. c. 36.] At hæc benedictio à Sacerdote dabatur immediatè post communionem, ut ex adducta authoritate, & ex aliis Auctoribus colligitur: soli enim Pontifici Romano licitum erat in fine Missæ benedicere populo. Radulph. propos. 23. Itaque reliqui celebrantes sacrum finiebant ad orationem illam, *Placeat tibi &c.* quod ex sequentibus verbis patet, nempè: [Finitis omnibus osculatur Presbyter Altare, dicens: Placeat tibi sancta Trinitas. Deinde sacris vestibus se exuens. Ordo Rom.] Idem legi in quodam cæremoniali M.S. antiquo Abbatiæ Mileti de anno 1509. exarato. Sic etiam observant Carthusiani, qui non dant benedictionem in fine Missæ, nec dicunt Euangelium sancti Joannis in fine; ideò enim benedictio post communionem dabatur, ut qui Eucharistiam non susceperant, saltem cum illa benedictione discederent. Microl. c. 21. Sicut aliqui Sacerdotes hodie laudabiliter, quando post Missam, vel extra eam communicare solent, dant benedictionis signum in fine illius communionis pro non communicatis. In præsenti Parisiensis Archiepiscopus solemniter celebrans, post communionem Missæ populo benedicit. Quando coram Legato Apostolico, vel loci Ordinario celebratur; Celebrans tunc antequam det populo benedictionem, summissè inclinatur, quo signo ostendit à superiore petere licentiam, sicut in Rubrica ordinatur; & hoc fit quia antiquitùs, ut dictum est supra, Sacerdotes in Superiorum præsentia nequiebant hoc agere ex prohibitione Leonis, & Gelasii Pontificum. Microl. c. 2. Coram Papa celebrans genuflexè hanc licentiam postulat, ut in eadem Rubrica. At quando Missa coram præfatis Prælatis solemniter celebratur; tunc ipse Prælatus, & non celebrans benedicit populo. In quodam antiquo Missali de anno 1533. impresso benedictionem à modo consueto diversam legi, nempè: *In unitate Sancti Spiritus benedicat vos, Pater, & Filius*. Ac in Missis pro defunctis dabatur benedictio sub hac forma: *Deus vita vivorum, & resurrectio mortuorum, benedicat vos in sæcula sæculorum*. Quod Missale conservatur in Biblioth. Cathedr. Viterbiensis. Item *Benedictio* significat etiam precationem, qua aliqua sanctitas confertur, hæcque duplex est secundùm Cajetanum in 2. 2. quæst. 7. art. 11. Prima enim dicitur *Constitutiva*, qua personæ, seu aliæ res ad divinum cultum destinantur, veluti sacræ vestes, quarum benedictiones ad Episcopum spectant, & hanc benedicendi potestatem non potest

Epi-

Episcopus aliis delegare. Congreg. Rit. 14. Novemb. 1615. Potest tamen licentiam concedere benedicendi Ecclesias, Oratoria, eorumque primos fundamentales lapides. FR. Et in hoc sensu collatio sacrorum ordinum benedictio dicitur. Gloss. in can. Quamvis Chorepiscopi. dist. 68. :I: Altera *Benedictio invocativa* appellatur, ut sunt fructuum, candelarum, aliarumque rerum, quæ in Rituali Rom. notantur: hæ à quolibet Sacerdote exerceri possunt, superpelliceo tamen, & stola induto, quæ debet esse violacei coloris in omnibus benedictionibus, ubi exorcismi habentur, vel saltem coloris currentis diei, ut in Rituali præscribitur. In omnibus Dominicis per annum aspersione aquæ benedictæ benedictio datur, ut dictum fuit dict. *Aqua benedicta*; id est, ante solemnis, & conventualis Missæ principium, Altare priùs ter, nempè, in medio, in Euangelii cornu, & in cornu tandem Epistolæ aspergendo: quę tamen Altaris aspersio (ex Missali Ambrosiano de 1618. edito, & per Gavantum relato) omittitur, si Sacramentum Eucharistiæ ibi erit expositum, in quo casu censet idem Author, non debere Diaconum, nec aspersorium, nec Sacerdotis manum osculare: Rubricæ enim generales à similibus osculis abstinendum ordinant præsente Eucharistiæ Sacramento. Clerus tamen, & populus asperguntur aqua benedicta, qui, ut in Episcoporum cæremoniali advertitur, debent tunc caput inclinare. Canonici verò non sicut Clerus, & populus asperguntur simul, sed singuli unus post alterum. Gregorius XIII. sub die 30. Decembr. 1616. statuit, Episcopos, seu aliam principalem personam non posse hanc aspersionem exercere in Dominicis diebus, sed hujus muneris exercitium ab alio Sacerdote fieri debere, superpelliceo, & stola induto; sic Praxis Archiepiscopalis testatur Romæ impressa de eodem anno 1616. Gavantus tenet, quòd Sacerdos antequam aspergat Altare, debeat Antiphonam *Asperges me* intonare, quamvis videatur Rubricam contrarium disponere; ratio est, quia in ea Antiphona fit mentio de actione futura, in qua versiculus *Gloria Patri* omittitur, quando in Introitu non debet dici, ut in Dominica Passionis &c. cum hæc cæremonia fit Missæ principium. Notantur imprudentiæ Sacerdotes, qui ad benedicendum populo cum Eucharistiæ Sacramento, expectant id agere, quando, nempè, Chorus cantat verba hymni, *Sit & benedictio*; nam sensus illius verbi *Benedictio* non refertur ad nos, seu ad populum; sed ad Sanctissimam Triadem, ubi *Benedictio* laudem propriè sonat, & sic ridiculè populus loco Trinitatis sub illis verbis benedicitur. Abusus quidem est non dissimilis illi, qui in Ecclesia Africana tempore D. Augustini reperiebatur, ubi quoniam percutitur pectus ad verba, *Confiteor &c.* idem faciebant Africæ Christiani, quando in Euangelio pronunciare audiebant. *Confiteor tibi Pater, quia abscondisti &c.* In quibus verbis se impeccabilem esse Filium Dei, non verò peccata ille confessus est; ideo Patri ejus reddidit gratias. Inde Augustinus Africanos reprehendens, ajebat: [In hoc ipso, quod sonuit Confiteor, pectora tutudistis. Tundere autem pectus, quid est nisi arguere, quod latet in pectore, & evidenti pulsu occultum castigare peccatum? Quare hoc fecistis, nisi quia audistis Confiteor tibi Pater? Confiteor audistis; qui confitetur, non audistis. Nunc ergo advertite, si Confiteor Christus dixit, à quo est longè omne peccatum, non solius peccatoris, sed etiam laudatoris. Serm. 8. de verb. Domini.] Ita imperitis dici posset, qui dictum verbum *Benedictio* non intelligunt; Audistis benedictio; sed qui benedicitur, non audistis. Nunc ergo attendite cui dirigitur benedictio, Sanctissimæ namque Trinitati dirigitur: ergo laudem, & glorificationem significat. Nam, ut D. Ambrosius concludit, [Deus benedicitur, cum laudibus dignis extollitur. Homines autem sic benedicit Deus, ut donum gratiæ suæ impertiat, in Epist. ad Ephesios cap. 1.] Licèt eruditissimus Latinus Latinius in observationibus ad Sanctos Patres, de S. Ambrosio loquens, neget hæc Commentaria ab ipso composita fuisse. An Diaconus possit benedicere. Vide *Cereus paschalis*. *Diaconus*.

Benedictio Beatica. FR. In Conciliis, & penes Patres *Viaticum* intelligitur. [Jubemus verò in infirmitate positis, ut beaticam benedictionem percipiant. Conc. Barcinon. can. 9.] Ubi de publicè pœnitentibus loquitur Concilium, qui ob infirmitatis impedimentum, injunctam eis pœnitentiam complere nequiverant. Et clariùs sub iisdem verbis in Concil. Gerunden. de eisdem pœnitentibus habetur hoc pacto: [Si verò, qui in ægritudinis languore depressus, pœnitentiæ Benedictionem (quam viaticum dicimus) per communionem acceperit &c. apud Gratian. can. Si verò, distinct. 50.] Idem clariùs habetur in can. qui recedunt. 26. quæst. 6. Ergo ista benedictio ægrotis pœnitentibus non neganda, viaticum intelligitur, quæ *Beatica* dicitur, quia ex pœnitente beatum facit, & in gratiam illum reddit. Item alibi synonymicè: [Excommunicatos esse decernimus, ut si quid eis &c. humanitatis spatium advenerit, benedictione viatici non priventur. can. tanta. dist. 86.] Vide. *Viaticum*. :I: Item benedictio *Eleemosynam*, & *Eulogiam* significat; vide in suis locis, & dict. *Octava*. Item alicujus Sancti Reliquia. De his duobus postremis significatis, reperitur passim in Regist. D. Gregorii. Vide *Canola*. Non verò significat hoc vocabulum indulgentiam, ut perperam Franciscus Turrianus credidit, contra quem Latinus Latinius eruditè in ejus epistolis scripsit, quas in duobus tomis divisas edidimus. Quod insuper evidenter confirmatur, nam idem Gregorius *Benedictionem* appellat dona ei ab Alexandrino Patriarcha missa, qui sanè auctoritatem non habebat concedendi Summo Pontifici indulgentiam: atque hæc sunt Greg. verba: [Suscepimus autem benedictionem S. Euangelistæ Mar-

Marci. lib. 6. Epist. 37.] FR. Ego verò puto hanc benedictionem S. Marci, fuisse reliquiam ejusdem Sancti; nam reliquia benedictio etiam dicebatur: [Partè thymiamatis, & sabanum (idest sindonem) pro benedictione. Bonifat. Ep. 10.] Vide *Reliquia*. :I: Benedictiones insuper significant Canticum trium puerorum. [Benedictiones, & laudes &c. In Regul. Sancti Benedicti cap. 12. append. 4.] Ultimum vocabulum significat Psalmum *Laudate Dominum de cœlis*, cum duobus sequentibus; ideo *Laudes* vocantur, una, nempè, ex horis canonicis, quæ post Matutinum recitatur, & in eodem significatu in Regula Tetradii, cap. 21. habetur: licèt per errorem in numero singulari *Benedictio* legatur. *Benedictiones* dicitur etiam canticum illud trium puerorum, quia in eo benedicitur Creator universaliter per varias creaturas. S. Athanasius in tract. de Virgin. de eodem cantico loquens, ait: [Illucescente die benedicite omnia opera Domini Domino.] Benedictio aquæ in Calice. Vide *Aquarii*. Benedictio significat collectam. Vide *Collecta*, quod idem sonat, ac *Eleemosyna*, ut dictum est supra. Item *Benedictio secunda* quid sit. Vide in eadem dict. *Collecta*.

BENEDICTIO SOLEMNIS. FR. secundùm Glossam in Clement. de privil. & excess. privil. cap. 2. §. Benedicat. Est illa, quando Episcopus dicit, [Sit nomen Domini benedictum,] ex quo sequeretur Episcopos in Missis privatis uti non debere prædicta verborum forma.

BENEDICTIONALIS, liber, in quo benedictionum formulæ continebantur, quæ populo in Missa precabantur, nam variæ antiquitus erant, juxta festivitatum diversitates, ut in D. Greg. Sacramentario legitur. [Statim Episcopo dicente, Per omnia sæcula sæculorum, Diaconus accipiat benedictionalem librum, & conversus ad populum dicat: Humiliate vos ad benedictionem; & Clero respondente, Deo gratias, porrigat Episcopo librum. Ord. Rom.

BENEDICTUS, idem ac Christianus. Vide *Christianus*.

BENEDICTUS QUI VENIT &c. Verba hæc à S. Ignatio martyre in Missa addita fuerunt. Remig. Episc. in exposit. Missæ. Et cani debent post elevationem Calicis juxta expositionem Episc. Cærem. l. 2. c. 8. Hoc etiam in Missa defunctorum observandum erit; hæc est enim praxis Papalis Cappellæ in qualibet Missa. Vide *Hosanna*.

BENEDICTUS, canticum. Vide *Canticum*.

BENEFICIUM, & *Beneficiatus*: Per beneficium antiquitus feudum intelligebatur, & *Beneficiare* infeudare (ut ajunt) significabat. [Postea Imperator seditione facta, coactus Valentianas Balduino Comiti beneficiavit, ut sibi contra motus suorum auxilio esset. Sigib. in Chron. An. 1007.] FR. Etiam Papa feudum Ecclesiæ beneficium appellat. [Injungentes eidem, ut ibi non tanquā tibi, sed tanquam Eccles. Rom. (cujus authoritate debes percipere, cujus etiam propter prædicta beneficia vassallus existis) sine difficultate persolvat. De præscriptionibus cap. 13.] :I: Apud Romanos officium erat honoris: inde dicti sunt *Beneficiarii*, & *Beneficiati* officiales. Tertullianus utitur hoc nomine ad significandos Publicanos, qui vectigalia exigebant; imò aliquando de justitiæ ministris, & exploratoribus, italicè *Spie* appellatis, intelligebatur, quia à plebeis gravaminibus erant exempti: [Nescio dolendum, an erubescendum sit, cum in Matricibus beneficiariorum, & curiosorum inter tabernarios, & lanios, lenones Christiani quoque vectigales continentur. Tertull. de fuga. cap. 13.] Idem habetur in Novell. 13. & ibid. Cuiac. [Tamen nè, vel à beneficiariis, vel aliis quibuscunque contumelias, injurias, molestias, & turbationes pati cogantur, his etiam litteris tuam animi magnitudinem admonendam curavi. Euseb. de Christian. lib. 8.] FR. Atque in eodem sensu Spartianus in Adriano Cæsare scripserat: [Pedibus iter faciens, ejusdem Serviani Beneficiarium antevenit.] :I: Hodie tamen per *Beneficium* præbenda ecclesiastica intelligitur cum onere recitandi officium, vel alterius obligationis, ut ad Missas celebrandas &c. Antea enim Clerus suum menstruum stipendum recipiebat, deinde verò eis Episcopi vita durante Ecclesias concesserunt, quæ *Beneficia* dicta sunt, quia, ut in Epistola ad Cæsarium Arelatensem Episcopus Symmachus Papa scribit, benemeritis tantùm concedebantur, atque Pontifex hic beneficiorum usum inter Ecclesiasticos introduxerat, quos D. Cyprianus *Clericos postulantes* appellavit. Dicitur etiam *Præstimonium*, seu *Præstimonialis portio*. Item *Personatus*. *Portionarius*. Vide suis locis. Valdè laudabilis erat Nicolai III. in beneficiorum distributione methodus; habebat enim idoneorum Catalogum diligentissimis inquisitionibus notatum, & statim ac beneficium vacabat, illud uni ex idoneis, antequam à magnatorum intercessione præoccuparetur, conferebat. Odoricus Rinal. in Eccles. Annal. an. 1280. num. 27. Beneficia enim Ecclesiastici stipendia sunt pro virtutum alimento, vel pro psallendo in Choro, aut sacrificando fundata. FR. Non est minus ponderanda D. Bernardi redargutio in conferentes nobilium filiis beneficia adhuc pueris, & incapacibus. Vide *Principo*. Item beneficiandi, præter probitatem vitæ, debent habere notitiam legēdi, construendi, & canendi. Gloss. in Clement. de concess. præbendæ. §. Reputamus. :I: Beneficiorum pluralitas in una sola persona communiter damnatur, & præcipuè à Gulielmo Parisiense, quod in Collegio Eruditissimorum Theologorum unanimiter comprobatum fuerat, non posse, scilicet, quemquam duo beneficia simul possidere, quando unum ex his excedat valorem congruæ substentationis: quod Collegium habitum fuit de anno 1238. Sed quia Philippus Cancellarius huic opinioni, ob multiplicitatem beneficiorum, quæ possidebat, succumbere noluerat; ideo ad æternas pœnas illum damnatum fuisse post mortem, & eidem Gulielmo apparuisse refert

refert in Epitom. Annal. Ecclesiast. Spondanus. Abusus hic originem habuit in temporibus mortalitatum maximo numero ingruentium, quando Episcopi ob penuriam Clericorum, ne beneficia deperderentur, singulis Ecclesiasticis in commendam, & œconomiam plura beneficia concedere cogebantur, donec Clerici idonei reperirentur. At sensim posteà de commenda cum ingenti clericalis status detrimento ad veram, & realem possidendi actionem res transivit. Sacra hæc namque fames, percipere minimè curat Apostolica illa monita, quod alius quidem esurit, alius autem ebrius est: ac frequenter accidit, ut semper digni esurientes, & inanes dimittantur, & ignari præbendis repleantur bonis: quapropter Mellifui sententiam, uti verissimam, Angelicus Doctor & Theologiæ Magister amplectitur, nimirùm: [Qui non unus, sed plures est in beneficiis; non unus, sed plures erit in suppliciis. In quodlibet.9. art.15. FR. Utrum Episcopus possit Clerico dispensare in pluralitate beneficiorum, vide Gloss. in can. si quis jam 21. quæst. 2. ;]: Cæterum Beneficiatus tenetur in Officio commemorationem facere illius Sancti, sub cujus titulo beneficium possidet, & similiter de pluribus singillatim, si plura possidet. Vide *Commemoratio*. Item in die festi Ecclesiæ, si est Beneficiati titulus, tenetur recitare Officium in ritu duplici primæ classis, cum Octava; licèt ab ea Ecclesia longinquè moretur: si verò propria Ecclesia fuerit jam diruta, & ejus titulus ad aliquod alterius Ecclesiæ Altare translatus fuisset: Beneficiatus tunc, si in Officio Sanctus ille non habet novem Lectiones, recitare debet sub ritu semiduplici, ut in praxi Canonici Vaticanæ Ecclesiæ recitant Officium S.Blasii semiduplex, quoniam Capitulo huic unita sunt emolumenta Ecclesiæ illius Sancti jam dirutæ. At si titulus beneficii in limine fundationis in aliquo Ecclesiæ Altari erectus fuerat; tunc ordinem Officii habere debet Beneficiatus juxta Kalendarii præscriptionem, & non aliter. Gavant. de Rub. Brev. c.12. sect.3. Clerici itaque ad Chorum alicujus Ecclesiæ adscripti tenentur se conformare in recitatione Officii illius Ecclesiæ, licèt ab ea sint absentes. S.Congr. Rit. 8. Septembris 1602. Item Beneficiatus, qui alicui loco est addictus ad celebrandum, & ideò recipit stipendium, non potest pro applicatione ejusdem sacrificii aliam eleemosynam recipere. S.Concilii Trident. Congreg. penès Gavantum. Celebrans verò alibi, qui alicui præfixo Altari addictus est; licèt peccaret mortaliter, ad restitutionem tamen non teneretur, si juxta testatoris mentem Sacrificium applicaret. AA. apud Bonac. de Euchar. disput. 4. q. ult. punct. §.4. Advertendum insuper est Cappellanis alicui Altari ad celebrandum addictis, cum intentione libera applicandi sacrificium, quod eadem Sacr. Congreg. sub die 18. Aprilis 1629. apud Gavantum noviter impress. declaraverit licere illos Sacrificii applicandi gratia aliam eleemosynam accipere: & quamvis cum aliis Diana contrarium sentiat; sequendus non est, quia non de hoc postremo decreto, sed tantùm de superiori sub die 13. Julii. 1630. notitiam habuerat, in quo, nempè, de Beneficiatis, Cappellanis, & aliis Sacerdotibus, qui celebrant ad intentionem obligantis, agitur, cujus intentio non satis constat, an voluisset Celebrantis liberam intentionem relinquere. Hæc itaque decreta, quæ contraria videntur, in prædicto sensu Eruditiss. Præsul. Caramuel in ejus Theol. moral. §. 426. & meus quondam Præceptor Eminentiss. Card. de Lugo tract. de Eucharist. disp.21. sect.1. n.21. conciliant. Diana nihilominus p.11. tract.8. resol.67. de præfato favorabili Cappellanis decreto mentionem facit, sed dubium non deliberat. Beneficii, & Beneficiati obligatio, ac synonima. Vide *Assisij*. *Cappellanus*. *Commenda*. *Officium*. *Præstimonium*.

BENEFICIO, *as*; Beneficium confero. Matth. Parisius.

BENIVOLUS. FR. [Ut tàm Regem, quàm Regnum favore benivolo prosequamur. Extrav. comm. de privil. cap.2.

BERENICE. Vide *Hemoroissa*.

BERG. In lege Salica, germanicum nomen, propugnaculum, defensionem, & receptaculum significat, inde *Usbergo* loricam Itali vocant, ex eo quia pectoralis defensio fit. Vide *Brunia*.

BERONES. Vide *Hero*.

BERSO, telo perfodio, ac ferio. [Suspecti, vel soliti ad intrandum boscos, parcos, vel forestas causa bersandi. Matth. Paris. in vita Abb.] Unde Itali *Bersagliare* dicunt.

BERTISCA. FR. propugnaculum. Bullar. Casin. tom.2. Constit.4. & Constit.74.

BERZELAI. FR. nomen viri. Genes. cap.31. Ferrum meum hebraicè significat. Petrus Damian. Epist.31. ad Desider. Abb. & Card. lib. 2. qui deinde fuit Papa Victor III.

BESENTERICUS, morbus. FR. effluxio sanguinis, quæ communiter *dysenteria* dicitur. [Besentericus morbus Gallias præoccupavit. Thoromagi Chron. lib.4. cap.79. apud Canisium in tom.3. Antiq. lect.

BESSA. FR. Ligo, *nis*; instrumentum rusticum ad fodiendam terram. [Desiderio occultandi opus accensus, die festivo illucescente, fossorium, quod bessam dicunt, sumit. In mirac. S.Maximi Abb. à vocabulo gallico *Besche*, & prima littera mutata in M. *Masche* arabicè idem sonat.

BETHILICA, FR. Provincia Bætica à Bæte flumine ita appellata sub diœcesi Hispalensi, can. in decima 18. quæst.2.

BETHLEHEM. Vide *Thamnus*.

BETHPHAGE. FR. *Domus buccæ* hebraicè significat. Petr. Damiani homil. in Dominica Palmarum.

BETHSAIDA. FR. Hæc vox, quæ Civitatem in Euang. Joan. c.5. significat, ex duobus Chaldaicis vocibus componitur, ex *Beth*, idest *Domus*, & *Hbesda*, hoc est *Misericordia*, ex quo fit, *Bethhbesda*, nempe, Domus misericordiæ.

Beudum, terræ, seu tabulæ planities à germanica voce *Bedem*: [Et in beudo suo pultes manducasset. In lege salica. tit. 49. Hic mensam denotat, super quam comeditur.

Biarchus, & *Biarcha*, græca vox Βίαρχος, idest, victui præfectus, βίος enim Græcè victum significat. De hoc officio D. Hieronymus ad Pammach. mentionem facit.

Biarchia, Biarchi dignitas. l. 1. C. de off. mag.

Biber, Potorium vini. [Septimanarii autem ante unam horam refectionis accipiant supra statutam annonam singulos biberes, & panem, ut hora refectionis, sine murmuratione, & gravi labore serviant fratribus suis. In Reg. S. Benedicti cap. 25.

Biblea Cratis, Storea juncis, stirpibus, aut virgultis contexta; sic appellata, quia involvitur ad instar voluminis, nam sicut à volvendo, *volumen* dictum fuit à Latinis, sic *Biblea* à græcis. [Super Bibleam Cratem nudam somni quietem caperet. In vita B. Petri Damiani.

Biblia; græca vox Βίβλια, quæ volumina significat, & per antonomasiam Sacram Paginam denotat, quæ ab Ecclesiasticis semper studiosè volvenda est. FR. & non, ut impudenter Lutero placuit, ab idiotis, ac etiam mulierculis interpretanda; Biblia enim sacra veritatis janua, ac Cœli porta, seu clavis est, per quam veritatis janua nobis aperitur; unde Dominus noster, unam ex clavibus Regni cœlorum, quas Petro, & successoribus tradidit, figuratè interpretationem S. Scrip. esse ait, Gloss. in §. Decretales itaque dist. 20. meritò intelligit; ideò arcanus Sacræ Scripturæ sensus nonnisi ab habenti potestatem aperiendus est. Qualia autem Bibliæ exemplaria, Hebræorum, scilicet, vel Græcorum, aut Latinorum meliora sint, vide hanc quæstionem agitatam à Glossatore in can. ut veterum. dist. 9. Est itaque Sacræ Scripturæ sensus quadripartitus, nempè, *Anagogicus*, *Historicus*, *Tropologicus*, seu *Moralis*, & *Allegoricus*. Exempli gratia hęc dictio *Hierusalem* in Sac. Biblia *Moraliter* animam, *Anagogicè* cœlestem patriam significat. Vide meliùs de his sensibus singillatim in suis locis, & gloss. in can. Jejunium 4. §. Anagogea. dist. 76. Qui quatuor significatus in quatuor Baldachini baculis denotantur. Vide *Mappula*. Item Biblia dividitur in libros *Legales*, *Historiales*, *Sapientiales*, & *Prophetales*. Dionys. Carthus. in Procem. Josue. Libri ergo Sac. Scripturæ quinque primi, qui *Thora* hebraicè dicuntur. Vide *Pentateuchon*. At his quinque additi alii duo libri, nempè, Josue, & Judicum: dicuntur omnes septem *Heptateuchon*. Vide suo loco. Liber Numeri. Vide *Arithmus*. Libri Regum. Vide *Basilia*, & *Vasileus*. Utrum liber Sapientiæ sit Canonicus. Vide *Pseudoepigraphus*. Falsa Bibliæ interpretatio. Vide *Talmud*. Chaldaica interpretatio. Vide *Targum*. Alia ad Bibliam Sac. spectantia. Vide *Asteriscus*. *Deificus*. *Deuteronomium*. *Ecclesiastes*. *Ecclesiasticus*. *Epopsia*, idest Apocalypsis. *Exodus*, idest, exitus. Exateuchum, in dict. *Extaticum*. *Genesis*. *Hexapla*. Vide *Distichæum*. *Lucianea*. *Paralipomenon*. *Praxeon*. *Prologus galeatus*.

Bibliotheca, librorum conservatorium. Vide *Armarium*. *Bibliothecarius*.

Bibliothecarius, Bibliothecæ custos. Officium in Rom. Eccles. quod Cardinali confertur, & antiquitus erat Archicancellario Imperiali annexum, qui appellabatur *Archicancellarius Imperii pro Italia*, & *Apostolicæ Sedis Bibliothecarius*. FR. de anno 1113. in Bulla Paschalis II. pro Episcopatus Aurasiensis erectione, hoc officium penes Cardinalem fuisse apparet; ubi sic subscripserat, *Per manum Ioannis S. R. E. Diaconi Cardinalis, ac Bibliothecarii*. :l: Constantinopolim duodecim Bibliothecarii erant in custodia illius Bibliothecæ, quam Magnus Constantinus erexerat, ubi tercentum, & tria millia volumina extabant, Baron. Ann. 726. Hi Bibliothecarii pro eorum eximia eruditione, adeò magni æstimabantur ab Imperatoribus, ut absque eorum oraculo nil decerneretur; undè Leo Isaurus impius, Sacrarumque Imaginum insectator, omni conatu ad suam perfidiam eos attrahere conatus est; at spe frustratus, Bibliothecarios, una cum Bibliotheca præfata, incendio consumpsit, in qua inter alios admirabiles codices, intestinum draconis extabat viginti pedum, in quo Homeri Ilias, & Odyssea erant descriptæ, ut Zonara, Constantinus, & Glica illius ævi historici testantur. Non defuerunt tamen, qui scripsere in hac Bibliotheca septies centena millia volumina extitisse; quamvis tempore, scilicet, Basilisci Tyranni anno 476. alia vice incendium passa sit, & tunc centum, & viginti millia libri reperiebantur. Synonyma. Vide *Archivum*. *Armarium*. *Theotrapus*.

Biblistae. FR. Hæretici, ita appellati, quia in Ecclesia tantùm bibliam legendam, & in scholis eam solam explicandam prætendebant.

Biblus, Syriæ Civitas, hodiè *Bairuth*, ubi plangebant Adonidem mulieres. Vide *Thammus*.

Bibones, muscæ sunt, & metaphoricè suggestiones diabolicas, Petrus Blesensis serm. 23. intelligit, inquiens: [Novit enim unusquisque nostrum, & in libro experientiæ didicit, quàm veneniferas potiones ferat in alveolo mentis nostræ serpens antiquus; quàm varias, & inutiles rerum imagines in thalamo cordis nostri depingat, quæ tanquam minutissimi bibones in oculos ipsius mentis involant, imò & ministros Dei usque ad Altare Domini virtutum prosequuntur, ut brevem ibi memoriam Christi in Cruce pendentis abjiciant, vel conturbent.

Bicassa. FR. In diariis cæremoniarum Præceptorum canistrum, seu corbis est, corio intecta, quæ pro abaculo inservit, ut in ea panis, fructus, & similia imponantur, & intromittitur in Conclave Cardinalium cibatus tempore. *Bicassa* fortassè ita appellata, vel quia bipartita erat, vel quia primitus ad modum bulgarũ (Italicè *Bisaccie*) erat, cui tamen aliud corruptum, & inhonestum nomen Conclavistæ indiderunt,

runt, vocant enim hodie *Bagascia*, quæ vulgarem fœminam Italicè sonat, fortasse non sine mysterio, quia longissimæ carcerationis tædio affecti Conclavistæ, & in spei macello detorti, *Bagasciam* appellarunt, quia adulterata ea est, & non amplius juxta canonum statuta, sed palatui delitiosa nimis jam intromittitur, cujus causa Vocales diuturnè morari non curant in Conclavi. Vide *Bissacius*.

BIDELLUS, officialis Universitatis Studiorum, qui curam habet exequendi commissiones ad studia spectantes. Vocabulum corruptum: cum potiùs dici deberet *Pedellus* à pedo baculo, quem in manu gestabat, sicut Romæ Mandatariorum, & Cursorum mos est. Alii meliùs putant hoc nomen à verbo Saxonico derivatum, idest, *Bydel*, quod Præconem sonat; nam per *Bidellum* Lectoribus, ac Studentibus Universitatis ordines intimantur. Quod ex verbis cujusdam M.S. confirmatur, ubi sic dicitur: *Episcopi sunt Dei bidelli*, nam Episcopi divini Præcones sunt. FR. *Pedum*, *di*, Pastoralis baculus est, & non *Bidelli*, ideò nullibi usitatum nomen *Pedelli* legitur. *Bidellus* igitur Longobardorum nomen est, & primariò locum publicum (ut est platea, atrium) significat. Corius in hist. Mediolanen. ann. 1311. sic ait. [Il prossimo Marte nel bidello di Santo Salvatore à Pavia fu giurata la obsidione di Piacenza &c.] Ideò Atrii, seu Bidelli universitatis officialis *Bidellus* etiam dictus est; nam ibi tempore Studiorum invigilare tenetur, ne rixæ, & aliæ inconvenientiæ interim succedant; sicut Ostiarius ab ostio, & Janitor à janua, dicuntur. Vide *Haga*.

BIDUANUM, hoc est, jejunium duorum dierum. [Biduanas omnes faciant tàm Episcopi, Monachi, & Monachæ, quàm Canonici. Ord. Rom. lib. 5. c. 136.] De quo ritu Rabanus sic ait. [Biduanum morem jejunii inde sumptũ reor, quòd Apostoli jejunaverunt illo biduo, quo Dominus passus, & sepultus est. lib. 2. instit. Cleric. c. 26.] FR. De biduanis jejuniis, idest, in feria quarta & Parasceue, nempè, feria sexta, ex traditione Apostolica in Canonibus Apostol. can. 68. ità sancitur: [Si quis Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut Lector, aut Cantor sacram Quadragesimam Paschæ, aut quartam feriam, aut parasceue non jejunaverit, deponitor, præterquam si imbecillitate impediatur corporis. Sin Laicus sit, communione privetur.] De biduanis, verò, & triduanis jejuniis, ita Chrysostomus; [Non ratione jejunii, quo enim pacto cum panem, & aquam tantùm in cibum sumas, idque post biduum, & triduum? lib. 2. de provid. Dei] Ex quo colligitur *biduanum*, ac *triduanum* jejunium non fuisse illud, quod in can. Apostol. supra allatum est, nempè, bis, aut ter in hebdomada; sed quum per biduum, aut triduum nil commestibile, aut potabile gustabatur. De hujusmodi jejuniis fit mentio in passione S. Cæciliæ, ubi de ea narratur, quod: [Biduanis, & triduanis jejuniis orans se commendabat Domino.] Item baptizandis adultis antiquitus hoc triduanum jejunium indicebatur, ut ex Actis S. Getulii apud Sur. tom. 3. 10. Junii & Augusti, de morib. Eccles. cap. 33. habetur.

BIGAMUS, Latino-græca vox à *bis*, & γάμος, idest, matrimonium. FR. Gloss. in c. una tantùm dist. 26. :||: Et absolutè græcè δίγαμος dicitur is, qui ad secundas nuptias transierit, cujus antithesis *Monogamus* est, & qui nullam uxorem habuit *Agamus*; item *Polygamus*, qui plures uxores habuit, dicitur; quæ omnia vide suis locis. FR. *Bigamus* propter quatuor causas ab ordinum susceptione excluditur, nempè, propter defectum Sacramenti, quia non est ibi Sacramentum unitatis, cum Bigamus carnem suam diviserit in plures; Secundò propter prærogativam ordinum; Tertiò propter signum incontinentiæ, ex eo quod de una transivit ad aliam; Quartò, quia non habet frontem hortandi viduitatem. Gloss. in cap. sequitur, dist. 26. Quæ exclusio ex traditione Apostolorum est, ut in epist. 1. ad Timoth. cap. 5. unius uxoris vir, d. cap. sequitur, dist. 26. An Bigamus reputetur, qui antè baptismum habuerit unam uxorem, & post baptismum aliam. D. Hieronymus apud Gratianum can. oportet Episcopum 28. q. 3. negat talem Bigamum dici. Sed Innocentius Papa contrarium testatur, ibidem. Item D. Ambrosius, apud eumdem Gratianum can. unam tantùm, eadem dist. 26. & ex Augustino, can. Acutius, eadem dist. Bigamus etiam dicitur per Gloss. in can. Nemo ad Sacrum dist. 32. qui ignoranter corruptam duxerit; item si primò corrupit Virginem, & posteà eam desponsavit. Ibidem. Bigami quinque modis dicuntur. Gloss. in cap. super eo; de Bigamia. Vide Baronium Ann. 58 num. 26. & 27. Ann. 216. n. 2. Ann. 456. n. 14. & seqq. :||: Græci vocant Bigamos Episcopos, qui de una Ecclesia ad aliam transeunt; nam secundùm Græcos canones isti tales Episcopi non possunt obtinere Patriarchatum Constantinopolitanum; hæc tamen regula dispensata fuit in Gregorio Nazianzeno. Vide Baron. ad Ann. 382. Eusebius verò quia sine causa ab Ecclesia Beryti ad Nicomediensem transierat, in Concilio Alexandrino *Adulter* appellatus fuit.

BIGERRIGA. FR. genus vestis rufæ, & hispidæ. *Bigerrones* Aquitani populi sunt teste Cæsare de Bello Gallico lib. 3. sic aiente: [Maxima pars Aquitaniæ sese Crasso dedit, obsidesque ultrò misit, quo in numero fuerant Trabelli, Bigerrones &c.] Ex quo Bigerrigæ vocabulum censetur provenire. Quare D. Gregorius *Aquitanicum pallium*, in Regist. lib. 6. epist. 36. hanc vestem vocat. [Et proximus tabernis bigerrigam vestem brevem, atque hispidam, quinque comparatam argenteis, rapit, atque antè Martini pedes iratus exponit. Sulpit. in vita S. Martini Episcopi c. 4.] Alii tamen *Bigericam* legunt. Vide *Birrus*.

BIGLA, græcè βίγλα, excubitor, speculator, vigil: quamvis inter Græcos usitatum hoc nomen sit, tamen latinum videtur esse; nam litteram V, latinam

tinam

tinam in B, Græci non rarò pronunciant; undè *Bigla* seu potiùs *Bigil* pro *Vigil* exprimi videtur. In Constantinopolitana Civitate officialis erat, qui *Drungarius bigla* dicebatur. Vide *Drungarius*.

BIGLOSSUS, dictio latino-græca, idest, bilinguis: γλῶσσα enim linguam græcè significat. [Sanctæ, ac venerandæ memoriæ Laurentius Amelphitanæ Sedis Archiepiscopus, qui potens in litteris, ac biglossus græcè noverat, & latinè. In vita S. Odilonis Abb.

BILLICUS. Vide *Vmblicus*.

BIMA. Vide *Chorus*.

BIMATUS. FR. ætas duorum annorum. [Mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus ejus, à bimatu, & infrà. Matth. cap. 2.

BIMYXION, Græcè διμύξιον, duorum ellychniorum. [Lucernam bimyxion obtulit. Anast. in Constantino Magno.] Vide *Myxum*.

BIOTHANATUS, ex græcis vocibus βιαῖος, idest, *vis, violentia*, & θάνατος, *mors*, significat eos, qui violenta morte rapiuntur. Tertullianus cap. 57. de anima. Et in Actis S. Getulii de septem Martyribus, sic habetur. [Altera autem die Adrianus præcepit corpora Sanctorum in foveam altam projici, & Pontifices templorum posuerunt nomen loci illius ad septem Biothanatos.] Cum enim violenta mors infamis habeatur; Gentiles tamen ignari, quàm gloriosum sit mori pro Christo, hinc vocabant Christianos Martyres per contemptum, & horrorem *Biothanatos*; nam *Biothanati* malefactores ut plurimum intelligi solent, utpotè violenter extincti; & ideò Ecclesia pro malefactoribus tanquàm excommunicatis non orabat. [Extraneus ab Ecclesiæ societate inter biothanatos reputabitur. Aldel. lib. de Virg. cap. 16.] Sic de quodam Monacho, qui voluntariè se occiderat, Cassianus ait; [Vix à Presbytero, & Abbate Paphnutio potuit obtineri, ut non inter biothanatos reputatus, memoria, & oblivione pausantiū judicaretur indignus. Collat. 2. cap. 2.] Nomen autem *Pausans* est Biothanato significationis contrariæ, ac de illo intelligitur, qui in communione Ecclesiæ, & in Domino requiescit. *Pausans* enim quiescens sonat; undè de apum examine in D. Ambrosii ore quiescentis ait Aldelmus. [Ex improviso examen apum ora, labraque sine periculo pausantis complevit. lib. de Virgin. cap. 13.] Indè componitur verbum *Pausito*, ut habetur in Revelationibus S. Methodii Martyris, ubi de occisione fit sermo: [Ab eis mansueti conterentur, & pausitabunt sub eis.] Provenit à græca voce παῦσις, quietem significante, & fit etiam verbum *Pauso*. Vide suo loco, quæ vocabula per translationem, justorum mortem denotant, ac quasi dederit tunc Deus dilectis suis somnum. Igitur *Biothanatus*, idest, violenter extinctus, cum ferè nedum in actu, sed etiam post mortem horrorem excitet, ut spectra, & phantasmata repræsententur, ideò per *Biothanatum* phantasma aliquando intelligitur. [Sed expellas omnem umbram, omnes machinationes Diaboli, sive spirituum immundorum, sive biothanatorū, sive errantium. Exorcismus pro benedict. Aquæ in Vigil. Epiphan. in quodam M. S. Rituali Abbatiæ Mileti.] De hoc horrore reddit rationem Tertullianus loc. cit. cap. 33. inquiens: [Itaque vocantur Ahori, & Biothanati sub illo fidei argumento, quod credibile videtur eas potissimum animas vim, & injurias facere, quas per vim, & injuriam sævus, & immaturus finis extorsit, quasi ad vicem offensæ Dæmones operentur sub obtentu earum.] FR. Vocabularii Eccles. Auctor, juxta solitum erraticus, hujus nominis significatum debilitat asserens bis mortuum denotare; at quis non rideret? Eodem vocabulo usus est Lampridius de *Heliogabalo*, sic inquiens: [Et prædictum eidem erat à Sacerdotibus Syris, biothanatum se futurum. Paraverat igitur funes blata, & serico, & cocco intortos, quibus, si necesse esset, laqueo vitam finiret. Paraverat & gladios aureos, quibus se occideret, si aliqua vis urgeret. Paraverat & in cerauneis, & hyacinthis, & smaragdis venena, quibus se interimeret, si quid gravius immineret. Fecerat & altissimam turrim, substratis aureis, gemmatisque ante tabulis, ex qua se præcipitaret; dicens, etiam mortem suam pretiosam esse debere, & ad speciem luxuriæ, ut diceretur, nemo sic perisse. Sed nihil ista valuerunt. Nam (ut diximus) & occisus est per scurras &c.] Miror in hunc locum adnotantem Casaubonum, virum aliàs in utroque idiomate tam eruditum, hoc vocabulum *Biothanatus* nedum intellexisse, inquiens, quod hæc vox est magicæ vanitatis. At quamvis horroris sit hæc vox; non tamen ex magica vanitate, sed ex nece violenta; imò erravit non percipiendo latinum Lampridii sensum; clarè enim ille scripserat, quod, nempè, nequam ille Imperator ex infausta Sacerdotum Syrorum prœmonitione, eum, scilicet, *Biothanatum futurum*, idest, violenta morte periturum; ideò omnia supradicta enumerata ad violentum vitæ finem instrumenta Imperator paraverat. De hujus vocabuli synonymis. Vide *Apocarteresis*. *Ahori*.

BIROTA, & *Birotis*, currus cum binis rotis. [Sanctorum corpora birotis, idest, plaustris superposita. Martyrol. Rom. 11. Martii. Et per noctem in birote perduxit ad casellam suam. Ibidem 13. Jun.] FR. In morte S. Feliculæ inserta ad vitam SS. Nerei Achillei &c. Martyrum 12. Martii apud Surium, habetur, *In Biroto*.

BIRETUM, seu *Birretum*. Vide *Camelaucium*. *Cofia*. *Cuphia*. Bireti etymon. Vide *Viriola*.

BIRRUS, *Birrum*, & *Burrum*, vox græca πυῤῥός, quæ rubrum colorem significat; unde *Lacernum birrum* exomis tunica Cardinalitia est, quæ vulgò *Mozzetta* dicitur. [Aliquando tamen offeratur mihi birrum pretiosum, fortè decet Episcopum. Aug. ser. 50.] Ac de reverentia Prælatis debita Concilium Gangrense ait: [Si quis amictu pallii utitur, & eos, qui birris utuntur despicit, Anathema est c. 12. Exuit birrum indè tunicam,

tam, & sic in linea expectavit spiculatorem. In Act. S. Cypriani Martyr.] FR. Mombritius tamen, qui ex antiquo Passionario in pergameno M. S. in Archivio Lateranensi conservato acta Sanctorum descripserat, & tempore Sixti IV. typis mandaverat, sic de S. Cypriano habet: [Et ita Cyprianus Episcopus, & Martyr se lacerno birro, & dalmatica expoliavit, & Diaconibus tradidit, & linea stetit, cœpitque spiculatorem sustinere.] Ubi etiam manifestatur, quod *Lacernum birrum* supra dalmaticam induebatur, quia in ordine primum exuit D. Cyprianus: atque infertur, quod habitus prælatitius habuisset semper eandem formam, & ordinem, dum per *Lacernum birrum*, quod vulgò *Mozzettam*, per Dalmaticam, seu Tunicam, quam *Mantellettum*, & lineam, quam *Rocchettum* dicunt, demonstratur. Item Clericos birro, & lacerna indui usos fuisse Severus Sulpit. dial. 1. cap. 14. testatur. Vide *Clericus*. *Dalmatica*. Vide etiam Baron. An. 261. num. 40. & seqq. :I: Idem usus in Orientali Ecclesia erat, Palladius enim S. Athanasium Alexandriæ Episcopum cum tunica, & birro discessisse scribit: & Fortunatus, ubi de S. Germano Parisiensi Præsule loquitur, *Birrum* hunc *Palliolum* vocat. Romæ solus Pontifex fert birrum, seu mozettam super lineam, sive rochettum, ut ajunt, absque mantelletto, quod per Tunicam, & Dalmaticam intelligi diximus, quod est signum jurisdictionis: nam cum aliquis domi propriæ moratur, ei non est opus mantello uti. Idemque Pontifex in hebdomada in albis, birro albo induitur. Cardinales in Ecclesiis eorum tituli, in Congregationibus habitis in eorum palatiis, seu ibidem solemniter visitati, & in Sede Vacante utuntur birro, & rocchetto, absque mantelletto, quia tunc jurisdictionem exercent. Episcopi extra eorum Diœcesim non possunt ferre mozettam, excipiuntur tamen Episcopi Regulares, qui in eorum Religione utebantur capucio, & hoc potiùs ex abusu; nam talem facultatem eis concessam nullibi apparet. Angelus Rocca in quodam M. S. Bibliothecæ Angelicæ de Urbe post longam disquisitionem, tandem concludit posse Episcopum in sua Diœcesi ferre mozettam coram Legato, seu Cardinali, quod Julii II. & Pii II. exemplis confirmat, quos in eorum itinere, Diarii referunt, Episcopis in eorum Diœcesibus morantibus usum mozettæ, & rocchetti mantelletto cooperti concessisse: affert insuper Sac. Episcopor. & Regular. Congreg. decretum pro Gubernatore Maceratensi, qui cum esset Asculanus Episcopus, ab Ordinario loci impediebatur mozettam deferre; tenor autem Decreti sub die 8. Decemb. 1579. est talis Maceratensi Episcopo directus. [S'è trattato in Congregatione longamente del dubio, che V. S. haveva: se Monsignor d'Ascoli Governatore di quella provincia poteva portare la mozzetta sēza pregiudicio della Jurisditione di lei; e fù presa risolutione di riferire il tutto à N. Signore, il quale inteso il fatto propostogli, rispose à questo modo, cioè che Monsignor d'Ascoli porti la mozzetta con il rochetto coperto dal mantelletto, e che V. S. porti il rochetto scoperto con la mozzeta, come sogliono usare tutt'i Vescovi nelle Chiese loro. Sarà bene, che si disponga à credero, che quell'habito nō l'è pregiudiciale; mà anco ad acquietarsi affatto coll'animo, sotto il parere di Sua Beatitudine.] Contra quam opinionem alii decretum Congreg. Rituum afferunt, sic: [Mozetta, seu rochettum discoopertum non potest deferri ab Episcopo, præsente Legato Perusino. 1. Octobr. 1601.] Habetur insuper pro affirmativa sententia exemplum D. Caroli, qui jusserat ejus suffraganeis Episcopis, ut coram ipso deferrent mozettam, eo modo, quo supra diximus. FR. Dicendum nihilominus allata ambarum Congregationum Decreta non esse inter se repugnantia, cum quibus concordant etiam casus relati de duobus Pontificibus, & D. Caroli: & primo de postremis casibus, ubi mozettæ ab Episcopis non delatæ fuerunt, nisi post concessiones Pontificum, & D. Caroli; nam de jure, & propria auctoritate absque tali permissione utique Episcopis illis cum mozetta coram Superioribus non erat licitum incedere, de quo rigore loquitur Rituum Congregatio in relato ejus decreto: non tamen privare superioris facultatem intelligit, qui urbanitatis gratia, seu ob aliam gratificationem inferiori Episcopo concedere facultatem minimè posset, deferendi, nempe, in ejus præsentia insignia, de quibus agitur. Circa verò sac. Congreg. Episcop. rescriptum, dicendum etiam est, quod cum decisio illa saperet gratiam pro Gubernatore Maceratensi, & cum hujusmodi gratiæ soli Papæ sint reservatæ: ideò optimè illa censuit, facto prius verbo cum Sanctissimo, rescribere, cujus tenor, licèt modestissimus, manifestat nihilominus, sic censuisse Pontificis Beatitudinem, quod idem est, ac jubere. Insuper verba illa: *Quell'habito non l'è pregiudiciale*, ponderanda sunt; nam Maceratensis Episcopus deferebat rochettum discoopertum in signum jurisdictionis, quod Gubernatori non erat concessum. Cæterum ad prædictorum corroborationem duos actus in praxi vidi in Melita; primum Fabij Chisij, qui postea Alexander VII. in Papam appellatus est (sanctæ, & gratæ memoriæ) erat ille tunc Neritonensis Episcopus & Melitæ Delegatus Apostolicus, in quo inter cæteras dotes summa modestia emicabat, ob quam, licet haberet Breve favorabile deferendi mozettam extra suam Diœcesim; voluit nihilominus ab Episcopo loci, sine tamen participatione Brevis, hanc permissionem obtinere, cui cum loci Ordinarius in hoc durum se præbuisset, tunc de facultate sibi à Pontifice concessa eum Fabius notificavit; unde colligitur, quod gratiæ in exemplum non sunt adducendæ, sicut fuit illa etiam Gubernatori Maceratensi ex voluntate Pontificis largita. Secundus casus acciderat bo: me: Cardinali Trivultio etiam in Melita, ad quem prima vice obsequii gratia accedens loci Episcopus, quem statim, ac sinè mo-

mozetta Cardinalis respexerat, jussit, ut domum ad eam deferendam mitteret; ac ea delata suis manibus urbaniter Episcopum induit, cum qua postea semper in Eminentissimi præsentia continuavit; ex quo etiam colligitur secundò, quod continuata comparitio inferioris Episcopi coram superiore post ejus permissionem (sicut fuit hæc mox relata, & illæ aliæ coram Julio II. Pio II. & Sancto Carolo supra ex citato Rocca adductæ) non ideò præscribitur, quod actus reverentiæ coram digniori non sit semper exhibendus, quoties novus casus evenerit: sicut perperam Angelus Rocca supra asseruit, quod Episcopi omnes possint semper extra eorum jurisdictiones, & in superiorum præsentia deferre mozettam, ex eo quia semel, vel bis ex permissione pro illis tantum vicibus, aliquibus particularibus Episcopis concessum fuerat; reverentiæ enim actus semper superiori exhibendus est, eorum urbanitatis excessu non obstante, & à particulari ad universale non valet illatio. :||: Color violaceus vestimentorum in Prælatis antiquissimus est, imò eodem colore Ecclesiastici omnes utebantur, ad instar Pontificis familiarium in præsenti, caudatariorum Cardinalium, & Clericorum in Episcopalibus Seminariis, qui color fertur ob reverentialem consimilitudinem vestis Domini Nostri Jesu Christi, quæ, ut Nonnus super textum D. Joannis cap. 19. refert, οἴνοπα erat, idest, *vinacei coloris*, inter rubidum, & violaceum trahentis; sic Plinius lib. 5. cap. 6. violaceum vinum in specie appellat. In Monasterio Carthusianorum sub titulo S. Mariæ de Arriago Diœcesis Vallisoleti venerabiliter particula ejusdem sacræ vestis conservatur, Henerico Castellæ Regi ab Emanuele Paleologo Græcorum Imperatore dono missa cum præclara græco idiomate authentica bulla, ac in latinum traducta, ubi Interpres agens de ejus colore vertit, color blavus, idest, cæruleus; Valentiæ quoque particula præfatæ vestis, & coloris reperitur. Scherlog. tom. 3. in cap. 5. Canticæ. Vide *Bigerriga*.

BISACUTUM, bipennis, securis utrinque habens aciem; [Ut sarculum sibi cum bisacuto, & frumento deferret. In vita S. Anton. Abb.] Vide *Francisca*.

BISANTINUS. FR. moneta. [Quod cum G. Clericus ei duos bisantinos nomine Ecclesiæ de statera se annuatim soluturum. De Jurejurando, cap. 10.] *De statera*, idest, justi ponderis. Ex quo colligitur monetam auream fuisse.

BISOMATOS, vox latino-græca, quæ adhuc in multis sepulchralibus lapidibus legitur, ac denotat, quòd in tumulo illo duo corpora continentur, nam σῶμα græcè corpus significat; sic etiam *Trisomatos* in aliis epitaphiis legitur, idest, trium corporum. Vide *Disomum*.

BISSACIUS, bulgæ, idest, bis saccus. [Quæ scrinia in quadam pochia, seu bissacio. In vita Venerab. Mariæ de Miliaco 28. Mart.] Vide *Pochia*. *Scrippum*. *Sitarchia*.

BISSEXTUS, Annus bissextilis, in quo unicus dies in Februarii mense intercalatur; ideò sic appellatur; nam in eo mense tunc dicitur *Bis Sexto Kalendas*, quæ additio in quolibet quadriennio inclusivè fit; nam *Iulianus annus* CCCLXV. dierum, & VI. horarum spatio constat, quæ horæ in quolibet quadriennio integrum diem componunt; sed quia illæ sex horæ integræ non sunt, deficiunt enim minuta undecim, consequenter spatio CXXXI. annorum faciunt summam integri diei; ideò in Kalendario Gregoriano ordinatur, quod in quatuor sæculorum cursu ter bissextus relinquatur. Itaque cum in anno MDC. occurrerit intercalatio bissexti, hinc tria sequentia sæcula, nimirū MDCC. MDCCC. & MCM. in eis bissexti non erunt, benè tamen in sæculo MM. FR. de Bissexti institutione. Vide Gloss. in Clement. de Reliquiis, & veneratione Sanctorum, §. Certam diem.

BISULCA. Vide *Vngula*.

BITERVUM. FR. Viterbium Etruriæ Civitas. [Apud Civitatem Bitervum advenit. Falco Benevent. in Chron. ad an. 1137.

BITHALASSUS, latino-græcum, nam græcè propriè διθάλασσος dicitur, & latinè *Bimaris*. Metaphoricè tamen pro mente hinc inde agitata accipitur. [Noli ergo tu te ipse tibi bithalassum dubietatis, ac duplicitatis in corde tuo miscere. Fulbert. Carnot. epist. 27.] Vide *Dithalassus*.

BIZANTHEUS. Vide *Ianthinus*.

BIZOCHI. Vide *Beguardi*.

BLACHERNAE, βλαχέρναι, Constantinopolis suburbium, ubi sumptuosissimum B. M. V. Templum erat, à Leone Imper. ædificatum, dicebatur ἐν βλαχέρναις. Vide *Visitatio B. M. V.*

BLADUM, seges, italicè *biada*. [Quemadmodum si triticum, aut aliquam bladi speciem cernas in cribro. Chrysost. hom. 38. in cap. 21. Matth.] Reperitur etiam verbum *Imblado*, idest, segetes sero. Et *Imbladatus* pro seminata segete. FR. In Actis Innocentii III. *Bladum* frumentaria mensura significat, ibi enim narratur, quod in penuriæ tempore de anno 1202. vendebatur frumenti bladum viginti, ac etiam triginta solidis. Item significat frumentum ex gallica voce *Blad*. [Ne Prælatis, aut Clericis, seu Personis Ecclesiasticis &c. neque ipsis bladum molant, coquant panem, de Immun. in sexto cap. 5.] Vide *Blava*.

BLASPHEMIA, βλασφημία, detractio famæ; hodie tamen apud Christianos impia loquela contra Deum, & Sanctos ejus significat. FR. [Si quis per capillum, vel caput Dei juraverit, vel alio modo blasphemia contra Deum usus fuerit, can. si quis per capillum, 22. quæst. 1.] Reperitur etiam *Blasphemium* in eodem sensu.

BLATIN. Vide *Blattum*.

BLATO, *is*, insipienter, & variè loquor. Tertull. de Pallio.

BLATTUM, & *Blatta*, seu *Blatin*, purpura, βλάττιν græcè Conchylii os significat. [Vela serica ornata blatto circumquaque pendentia. Anast. in Gregorio III.] Unde formatur adjectivi nomen *Blat-*

Blatteus, idest, purpureus. [In Basilica S. Martini tunica blattea indutus est. Gregor. Turon. lib. 2. hist. cap. 38.] Vide *Chrysoclavus*. *Triblatton*. *Pallium rappus*. *Fundatum*.

Blava. FR. Seges. Italicè *Bladum*, dicitur: [Domina Mathilda &c. abstulit totam blavam unius anni hominibus illis. Bullar. Casin. tom. 2. Constit. 123.] Vide *Bladum*, & *Blavus* in dict. *Birrus*.

Blavius, luvidus. [Accidit ei color alienus, ac blavius jam astantibus apparuit. In vita S. Catharinæ Suec.] Ex Teutonica voce *Blauve*, quæ propriè cæruleum colorem indicat. Vide *Blavus*, in dict. *Birrus*.

Blavus, color in Christi vestimento, vide *Birrus*. *Blavius*.

Bluto. FR. spolio, evacuo. [Si casam cujuscunque blutaverit, aut res eorum tulerit. In legibus Longobard. lib. 1. tit. 18. l. 1. Blutare casam. ibidem tit. 8. l. 1.

Blembus. FR. Æthiops. [Et frequentibus adversus Blembos expeditionibus quædam eremi contigisset. Sulpit. Dialog. 1. c. 15.] S. Jo. Chrysost. βλεμμύες vocat, & Palladius. [Blemmyorum, sive Æthiopum Episcopum servari prope locum, qui Syrene vocatur.] Ita appellati à *Blemmo* quodam, qui in illis regionibus cum Dionysio militavit. De his populis fabulosè dicitur acephalos esse, & habere oculos in pectore: hinc Melitenses *Blembum* vocant semifatuum, & ineptum, ac si oculos in mente non habentem.

Boanerges. FR. Syriaca vox, nam Hebraicè teste Hieronymo, *Benearcha* dicitur. [Et Jacobum Zebedæi, & Joannem fratrem Jacobi, & imposuit eis nomen Boanerges, quod est filii tonitrui. Marc. cap. 3. nu. 17.] Aliqui *Boanerges* pronunciandum malunt; lingua enim Hebræorum post Babylonicæ captivitatis reditum Syriaca, seu Chaldaica commixta fuit; & Christus Dominus eodem modo loquebatur, ut passim ex Euangeliis colligitur. Itaque filii tonitrui dicti sunt hi duo fratres, idest, tonantes, sicut *Filius pacis* in Sacra Scriptura pro pacifico sumitur; seu ut Baronius an. 32. notavit *filium tonitrui* fulmen esse, sicut *filius pharetræ* sagittas intellexerat Jeremias; ita fulmina cognominavit Jacobum, & Joannem Christus. Author autem Vocab. Ecclesiast. *Boanerges* filium Dei interpretatur, ignarum tamen nedum hebrææ linguæ, sed & latinæ se demonstrat, dum Marci textum satis clarum non intellexerat.

Bochetura. FR. impedimentum transitus. Gloss. in l. si quis roborem. De Damno, & Injuria.

Boethus, supplementum, auxilium: sic vocabatur ille, qui in officio pro aliquo infirmitate detento suffectus erat; vox quidem græca βοηθός, de qua in civilibus legibus fit mentio.

Boga. Vide *Boja*.

Boja, vinculi genus, ligni, seu ferri, Festus, & Plautus in Capt. act. 4. scen. 1. Asin. act. 3. scen. 2. quod Martyrum collo jungebatur, de quo in Adonis Martyrol. habetur: [Tolle bojam de collo meo, & impone ei. In S. Alexandro Papa.] FR. Hæc reliquia venerabiliter Caroli Magni jussu in Ecclesia Sancti Salvatoris, propè S. Petrum in Vaticano, collocata fuit. [Et bojam de collo Alexandri V. Papæ, & de capillis ejus, quantum pugillo capere potest. In Diploma ejusdem Caroli apud Torrigium de Crypt. Vatican. secunda impress. pag. 513.] Appellatus est Alexander Quintus, quia quintus post Sanctum Petrum in cathedra sedit. Vide Microlog. cap. 46. & Marsilium Columnam de Aqua benedicta. Alii tamen *Bogam* scribunt. [Cui Alexander ait: noli filia has meas osculari catenas, sed bogas Sancti Petri diligenter inquire, quas devotè osculans, recipies sanitatem. Quirinus igitur, ubi Petrus detentus fuerat in carcere, bogas diligenter inquiri fecit, easque cum invenisset, filiæ suæ osculandas dedit, illa mox ut osculata est vincula; sanitatis est integrè beneficium assecuta. Apud Mombritium de S. Petro ad Vincula. tom. 2.] ℞:

Carcer illigato duris
Colla boys impedit.

Prudentius.

Ethymon hujus vocis à bove deductum, ex ejus, scilicet, jugi similitudine; undè *Imbojatus* dicebatur, qui sub hoc vinculo ad instar bovum obstrictus erat, sicut in vita S. Theodori Papæ tom. 2. Conciliorum legitur. Aliquando tamen metaphoricè *Stola* intelligitur. Vide *Collistrigialis*. Item, pro *Fascia* accipitur, quæ in principalissimis, & liberis Civitatibus in signum gubernandi jugi, Magistratus sibi super humeros imponit. In Sicilia Ecclesiastici DD. super cottam, seu rochettum ad modum stolæ nigri coloris deferunt, quæ græco vocabulo ζυγὴ, idest, *Sulcus* appellatur. In Melita tamen solis Theologis superimponitur. Vide *Taraga*. Legi in quibusdam M. SS. antiquis, in primordio Equites de Alcantara tulisse aliquas fascias latas ex panno, quas castellano idiomate *Chias* appellabant. Itali autem à strangulando *Boja* appellant carnificem. Vide *Imbojo*.

Bolluca. FR. fructus sylvestris species. [Parvulorum pomorum, quæ Eremus illa ferebat, quæ etiam bollucas vulgò appellant, vescebatur. In vita S. Columbani Abb.] Fortasse Glans erat, quæ græcè βάλανος, hispanicè *Bellota*. Et in Melita *Ballud* dicitur; atque Latini genericè *Balanum*, undè *Myrobalanum*, *Balustium* dicunt.

Bombarda. Vide *Zarabotana*.

Bombizo, à bombo, susurro, de apibus propriè dicitur. Cæsarius lib. 9. mirac. cap. 8. Etiam reperitur græcè βομβίζω.

Bombus. FR. non tantùm de apibus, sed de echo, & armonia quoque dicitur. Prudentius de Natura Animæ.

Concipit, aut ille est presso modulamine parcus,
Aut tumidum largo sublimat flamine bombum.

Bomolochia, βωμολοχία. Est scurrilitas, vitium diametraliter eutrapeliæ oppositum, & jocus scurrilis ab Aristotele vocatur.

Bonae memoriae. FR. vel *Felicis Recordationis*. Defunctorum epithetum, quod Papæ, Episcopo, Presbytero, & Diacono Cardinali vita functis solùm convenit, cæteris impropriè tribuitur; Regibus verò, ac Principibus *Claræ*, seu *Inclitæ Memoriæ*, Imperatoribus olim *Divæ Memoriæ* dicebatur, Gloss. in Extrav. de Schismaticis; titulus autem *Divæ Memoriæ* Imperatoribus defunctis dabatur ab ipsimet Pontificibus. can. placuit huic sanctæ. 16. quæst. 3. S. Maximus Martyr Imperatorem Heraclium jam mortuum *Piæ Memoriæ* appellavit, non quia illum pro catholico pronunciare voluisset; sed quia tunc erat in usu Imperatores non publicè de hæresi damnatos pios appellare. Vide Baronium An. 640. n. 10.

Bonaventura. FR. græcè *Eutychius* dicitur; ita Latinius in ejus Correct. in Trithem. §. *Eustachius*.

Bongomili. FR. Hæretici, quorum blasphemias refert Euthimius apud Baron. An. 1118. n. 27. quorum Author quidam Basilius Medicus fuerat. Ibidem. Apud Mysios *Bongomilus* misericordiam Dei implorantem significat.

Bonisculus. FR. diminutivum à bono. [Quod eos bonisculis parentum (sicut asserit) reliquit extorres. can. Irreligiosum. dist. 87.

Bononia, Italiæ Civitas. FR. ejus etymon, ac studia. Vide Glossam in Clementin. de Magistris. c. Inter. §. Bononia. Ex ea Academia inceptum fuit An. Dom. à Nativitate ejusdem numerari. Vide *Æra*.

Bonosiani. FR. Hæretici Bonosi Episcopi Discipuli; contendebant Christum non verum, sed adoptivum filium Dei esse. 24. quæst. 3. can. 39. Et cum Circumcellionibus, seu Scotopicis conveniebant. Ibidem.

Booz, robur, & fortitudo. Vide *Dextra*.

Borboritae, Βορβοριταί. Hæretica secta ex Gnosticis, qui, teste Augustino, ex sordidis eorum actibus tale nomen meruerunt; βόρβορος enim græcè lutum significat.

Bordinatus. FR. erant quindecim Ecclesiastici ultramontani à Carolo Magno in Ecclesia S. Salvatoris prope S. Petrum in Vaticano erecti, qui *Guidones*, seu *Duces* dicebantur. Vide *Guido*; nam inter alias obligationes ad sancta Urbis loca Peregrinos conducere tenebantur. [Itaque stabili jussu decrevit nostra Auctoritas in prædicta Ecclesia tres presbyteros, & duodecim clericos scholasticos, litteras scientibus, tonsis comis ministrent illi cum presbyteris ibidem Deo famulantibus. Sicque de Regnis nostris colligimus quatuor per trium partiũ in figura Sanctæ Trinitatis, & quatuor Euangelistarum. Sic in honore duodecim Apostolorũ eligimus quatuor de Francia, & quatuor de Aquitania, quatuor de Gallia, ut ibi serviant Deo &c.) Et mox eorum obligationes declarat, scilicet: [Colligant fratres peregrinos, qui migraturi sunt in ipsis partibus Romæ &c. Vocatur denique Prior scholæ &c. Ut ubicunque in istis partibus de ultramontanis partibus, si casu accidit migrandi, inquirant, ut sepeliant, deducendum ad jam dictam Ecclesiam &c. Ut per Bordinatis, qui fuerint in ipsis locis prædictis, per ipsorum nunciorum manus destinentur ducendis in jam prænotato loco, sicut nostra præceptali sanctione decrevit jussio, atque ibi servientibus nulla impediatur causa necessitatis. Præcipientes præcipimus commorantibus ibidem, alium servitium exhibeant Deo & nostræ Serenitati. Idcircò, quoscunque causa orationis de ultramontanis partibus venerint, ipsi sint ductores eorum ad orandum per limina Sanctorum. De allata munera, quod datur pro unaquaque Ecclesia, quos pro eorum ductiones mittuntur, ut duas partes prædictis Ecclesiis detur; tertiam verò ipsi Ductores accipiant. Tantummodò hac prænotatione vetiti Scholastici, una cum presbyteris supradictæ Ecclesiæ S. Salvatoris de Regnis Franciæ, & Aquitaniæ, seu Burgundionis, Alemania, & aliis numerosis regionibus, ut de Saxia, Frisia, omnibus aliis regionibus ipsi ducant oratores, & hospitent, sepeliant omnes &c. Diploma Caroli Magni apud Torrigium de Crypt. Vatic. Secunda impress. pag. 503. & seqq.

Borith, herbæ species, qua lana purgatur, & maculæ deterguntur. [Si laveris te nitro, & multiplicaveris tibi herbam borith, maculata es in iniquitate tua. Jerem. cap. 2.] FR. *Lanariam* hanc herbam vocat Plinius, vulgariter *Saponaria*; Romæ *Risculi*, seu *Barba di Becco* dicitur, ibique cocta comeditur; at cruda inter digitos trita cutis aspritudinem detergit, levatque eodem modo, quo sapo facit: in oriente ejus cinere saponem fabricant, ideò *Saponara* in Sicilia vocatur: ejus forma ad instar equinæ caudæ est.

Borma. Vide *Steura*.

Bosci, Βόσκοι, Eremitarum genus. Vide *Laura*.

Bosor. FR. dictio hebraica, & craneum, sivè in tribulatione positum significat. can. sicuti sunt. 2. quæst. 7.

Bostaria, bovinum stabulum. In hist. Matth. Paris.

Bota, ocrearum genus. [Conversi in grangiis botas non habeant. Constit. Cistercien. cap. 19.] à verbo gallico. *Botte*. FR. [Æstivalibus largis, aut botis altis pro calciamentis utantur. Clementina de Statu Monach. cap. 1.] Ibi Glossa. [Æstivalibus in vulgari vocamus stivali, & sunt calceamenta corii, quibus in æstate utor, & optima fiunt apud Sanctum Severinum. Botis altis, quæ capiunt supra talos, & aliquid de crure, & ligantur quandoque, & hos vocat infra subtilares corrigiatos.] Vide *Subtilares*.

Botanomantia, βοτανομαντεία, divinatio per herbam; à dictione Græca βοτάνη, herba, & μαντεία, divinatio. In hac divinationis specie Circen, & Medeam ferunt excelluisse. Sed has potiùs ad magiam, quàm ad divinationem herbis usas fuisse crediderim. Fateor tamen, etiã herbis, sicut

sicut aere, igne, terra, & aliis similibus, divinationem perfici posse. Sic botanomantia ad primum, vel secundum divinationis genus, prout de pyromantia, geomantia, & aliis dicetur, reducenda est.

Botrio, botrus, græcè βότρυς, racemus uvarum, & aliquando aliorum fructuum. [Benè autem culta justitia Dei generat botrionem, idest Christum, Chrysost. hom. 34. in cap. 20. Matth.] Sic in sacro Epithalamio, cant. 1. 3. dicitur, *Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi*. Septuaginta quoque legunt βότρυς τῆς κύπρου, idest, *botrus Cypri*: & Textus Hebraicus *escòl baccòpher*, quasi diceret botrus *còpher*, quod multi nomen proprium opinantur alicujus loci. Aliàs per Cyprum multi aliquam arborem odoratam intelligunt, quæ *còpher* hebraicè dicatur: & ut ait Tirinus, potest intelligi balsamum, arbor instar vitis, quæ odoris præstantissimi botros producit. Aut certè arbor alia interpretanda, quæ latinè ligustrum, flosculos germinans odoratissimos in botros efformatos. Utraque arbor in vineis Engaddi frequens visitur, in amœna illa regione prope lacum Asphaltitem.

Bosphorus, βόσφορος, à βοῦς, bos, & φέρω, fero. Alii dicunt βόσπορος, à bos, & περάω, transeo, trajicio, aut πόρος, transitus, ita ut transitum bovis sonet, ut Plinius lib. 6. cap. 1. observat. Sic vocatur ante Constantinopolim illa pars maris, ita coangustata ut vix dimidium milliaris in latitudine superet, & Bosphorus Thracius appellata. Ubi ferunt fabulæ Io Inachi filiam, in vaccam commutatam, in Asiam pertransisse, & inde nomen sinum illum accepisse. Est alius Bosphorus dictus Cimmerius, à Cimmeriis populis, per quem palus Mœotica in Pontum fluit. De quo autem Bosphoro agat Scriptura, satis dubium est, dum ait Propheta Abdias V. 20. *Transmigratio Ierusalem, quæ in Bosphoro est, possidebit civitates Austri*. Septuaginta legunt *Transmigratio Ierusalem* (ἕως Εὐφραθὰ) *usque ad Euphrata. Et possidebunt Austrum*. Textus verò hebraicus sic habet, *Transmigratio Ierusalem quæ est in Sepharàd (Bispharàd), possidebit civitates Meridiei*, seu *Austri*. In his Textibus nulla Bosphori mentio: imò *Sepharàd* Hispania passim intelligitur, uti etiam nunc ab Hebræis vocatur. Sed nostro Textui vulgato inhærendo; loquitur de Judæis, à variis Principibus è sua patria in alias regiones transmigrare jussis. Et aliqui Bosphorum Thracium, ut S. Hieronymus, & Rabbini, interpretantur: quibus subscribit Emmanuel Sà, explicans de illo *prope Constantinopolim, quò partem Iudæorum ajunt Hebræi esse translatam à Chaldæis*. Alii Bosphorum Cimmerium intelligunt, ubi terminus erat imperii Chaldaici: & plurimi etiam accipiunt pro illo maris sinu inter Hispaniam & Africam, cui sententiæ Cornelius à Lapide suffragatur.

Bottonata vestis. FR. quæ orbiculis vestiariis nexa est. Clement. de Statu Monach. cap. 1. ex italico *Bottoni*.

Botulus, inter Latinos lucanica intelligitur communiter; sed apud Tertullianum sanguinem in cibum aptatum significat. [Denique inter tentamenta Christianorum botulos etiam cruore distentos admovetis. In Apolog. advers. Gent.] In illis enim primis sæculis abstinebantur Christiani à sanguinis commistione, sicut usque ad præsens Christiani Orientales observant, juxta Apostolicam abstinentiæ à suffocatis admonitionem. Vide *Suffocatus*.

Bozanarius. FR. plaustrarius. [Episcopo bozanarium expectanti deferunt, & integra omnia, & sana ostendunt. Junius de mirac. S. Galli cap. 5.

Bracheriolum. Fascia ex ferro, seu alterius materiæ ad sustentanda intestina, seu alium vitiosum humorem in testiculorum sacculum descensum, quod *Succingulum lumbare*, & *Fulcrum enterocelicum* latinè dicitur. [Sic tumore magno in testiculis gravabatur, quod sine bracheriolo manere non poterat. In vita B. Justinæ.] Nomen diminutivum fortasse à longobarda voce *Brak* derivatum, quæ rupturam significat. Italicè etiam *Braghiero* hæc fascia vocatur.

Brachialia, manicæ cera circumlinitæ, quibus in Sabbato Sancto Pontifex baptizando utebatur, ne paramenta sacra inficeret, quia tunc immersione baptizabatur. [Hoc facto, revertitur ad eandem Ecclesiam, ibique exuit se pallio, & planeta, induit brachialia cerata, & revertitur ad fontes, & baptizat tres pueros. Cæremon. M. S. Cencii Camerar.] Etiam nunc Græci in qualibet sacra functione induuntur semibrachialibus non ceratis, sed sericis, & comptè ornatis.

Brachmarum. FR. gladii genus. [Nullus quoque per viam portare præsumat venabulum, ensem, brachmarum, aut hujusmodi gladios invasivos. Histor. Cistercien. 3. part. cap. 4.

Brabium. Vide *Bravium*.

Bracile, cingulum monachale. [Cingulum, quod vulgò bracile vocatur, inter manus trahentium invenit, & monasterii vestiario detulit. In vita S. Germani Abb. & Mart.

Bractea. FR. Lamina; sed Laurentius Valla de subtili lamina intelligit. Ovid. 3. trist.

Aspice, quàm tenuis bractea ligna tegat.

[Auri laminæ, idest, bracteæ, mira tenuitate tunduntur, Hieronymus in epist. ad Fabiolam: Superhumerale, &c. inciditq; bracteas aureas, extenuavitq; in fila, ut possent torqueri cum priorū colorum subtegmine. Exod. 39. 3.] Ubi dictio *subtegmine* trama intelligitur. Sic Ulpianus dixit, quod: [Purpuræ appellatione omnis generis purpuram, & subtegmen factum contineri nemo dubitat. l. si cui lana. de legat. 3. ad calcem.] Vide *Charta*.

Braida, & *Brayda*. FR. Possessio, territorium. In

In legibus Longobard. & Bullar. Casin. tom.2. Constitut. 10. 17. 73. 120. 154. 164. Dicitur etiam *Bradia*: ibidem Constit. 138.

Bramosus. Vide *Brumosus*.

Branderasii. Vide *Banderasii*.

Brandeum, velum ad sacras Reliquias devotionis causa applicatum; priscis enim temporibus Pontifices extractionem Reliquiarum non permittebant ab Urbe. [Cognoscat autem Domina, quia Romanis consuetudo non est, quando Sanctorum Reliquias dant, ut quidquam tangere præsumant de corpore; sed tantummodo in pyxide brandeum mittitur, atque ad sacratissima corpora Sanctorum ponitur. D.Greg. epist. 30. lib.3. ad Constantinam Aug.] Ubi idem S.Pontifex testatur, quod S.Leo Papa ob incredulitatem aliquorum Græcorum, brandeum, ad corpus S.Petri impositum, coram ipsis incidit, ex qua incisione sanguis emanavit. FR. quod etiam à D.Antonino Florentiæ Archiepisc. cap.1. tit. 11. & à S.Germano in epist. ad Hormisdam Papam lib.1. Epist. Pontificum pag. 524. refertur. Atque Torrigius de Cryptis Vatican. impress. secunda part. 2. cap.4. simile miraculum eidem D.Gregorio evenisse narrat, & affert incriptionem in marmore adhuc extantem, his verbis: [S.Gregorius brandei particulam super Altare B.Petri positam cultello pupugit, cujus punctione sanguis protinus emanavit.] :I: Dicitur etiam idem Brandeum, *Sanctuarium*, *Sudarium*, *Velum*, *Orarium*. Item *Prandeum* apud Landulphum pro fascia, & linteolo usurpatur. [Habebat comas prolixas valdè, atque perplexas, vinctas prandeis.] Isidorus per Brandeum zonam intelligit. Tandem pro corporali, seu aliquo simili. [Et sic brandeum Altaris, quo consecratum corpus Domini involverat, particulatim dividebat. Sigiber. in Chron.] Vide *Banderasii*. *Velamen*. *Palliolum*. *Patrocinium*. *Umbilicus*.

Brasium, cervisia, sicera, potio inter Ultramontanos usitatissima; à verbo gallico *Brasser*, quod coquere cervisiam denotat, sive à verbo βράσσω, idest, ferveo, ebullio. Vide *Braxo*.

Bravium, βραβεῖον, præmium; sed communiter pro palæstrico præmio sumitur. [Omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium, 1. Corinth. 9.] Tertullianus verò, græcam ortographiam sequutus, in cap. 3. ad Matth. *Brabium* scripserat.

Braxo, ex græco βράσσω, idest, ebullio, ut dictum est in dict. *Brasium*. Hic tamen cervisiam coquere significat. [Mulier quædam, quæ Ecclesiæ Apostolorum pro sua mercede braxare consueverat. Cæsarius de militia cap.62.] Item *Braxatrix* dicitur mulier, quæ talem artem exercet. [Mira fides fœminæ, mira & virtus Apostolorum, qui propriam Ecclesiam ex parte concremare permiserunt, braxatricis domum in mediis flammis positam, non sine admiratione multorum, illæsam servare curaverunt. Ibidem.

Brennium. Fulfur, ex *Bran* Saxonica voce. *Hierolexicon Magri*. [Exceptis brennio, & duobus panibus. Matth. Paris. in Histor.

Brephotrophium, græcè βρεφοτροφεῖον, locus pro infantium educatione. FR. C. de Sacrosancta Eccles. l.sancimus 2. cujus verba etiam registrantur in 23. q.8. can.21. scilicet; [Sancimus res ad venerabiles Ecclesias, vel Xenones, vel Monasteria, vel Ptochotrophia, vel Brephotrophia, vel Orphanotrophia, vel Gerontocomia, vel si quod est aliud tale consortium, &c.] ibi Gloss. [Xenones, Xenodochium, est locus venerabilis, ubi pauperes peregrini recipiuntur. Ptochotrophium, est locus, ubi pauperes pascuntur. Gerontocomium, est locus, ubi senes, & valetudinarii, & propter senectutem solam infirmi homines curantur. Orphanotrophium, est locus venerabilis, in quo pueri parentibus orbati pascuntur. Brephotrophium, in quo infantes pauperum aluntur.] Ac alia Glossa hoc disticco breviter supradicta explicat.

Pascitur in Brepho, Geron, Orpha, Noso, Xenoque,
Infirmus, vetulus, puer, infans, & peregrinus.

Vide *Nosocomium*. *Orphanotrophium*. *Xenodochium*. *Curotrophium*. *Vrephotrophium*.

Breve, Apostolica Epistola, vel quia breviori stylo formatur, vel à germanico vocabulo *Brief*, quod epistolam significat. Dicebatur etiam *Brevigerulus*, *Breviculum*, *&* *Breviarium*. Atque *Pitacium*. Penès Optatum Milev. lib. 1. significat mobilium, & stabilium inventarium. [Brevis auri, & argenti sedenti Cæcilio, sicut delegatum fuerat, à Mansurio traditur.] FR.] Ex quibus Abbas brevem teneat. In Regula S.Benedicti.] :I: [Ut tam ministeria Ecclesiarum, quàm etiam usuale argentum, vel quidquid aliud est, idem brevis à vobis conscriptus veraciter rerum facta inspectione contineat. D.Greg. in Regist. lib.2. cap.80.] Undè componitur verbum *Imbrevio*, idest, inventarium conficio. FR. *Breve* tamen in Synod. Carthag. can.37. dicitur *Breve capitum*. Quod penès Græcos usitatum invenies, sed Theodorus Balsamon à Latinis desumptum fuisse hunc modum dicendi demonstrat, & cõmemoratorium vocat. [Senioribus cõmendavit commemoratorio facto.] :I: Et ante ipsum Optatus Milev. D.Aug. D.Greg. eodem vocabulo in eadem significatione usi sunt: Cassiodorus tamen per commemoratorium, regium mandatum intelligit; Lampridius verò matriculam, in qua nomina registrantur; eodemque significatu in Justiniani Cod. l.inter chartulas, de Conven. fisci debit. Vide *Commemoratorium*. Primarius in breviũ officio Protonotarius Abbreviator dicebatur. Vide *Abbreviator*. *Matricula*. *Capibrevium*.

Breviarium, liber, in quo psalmodia, seu horæ canonicæ continentur; breve enim Sacræ Scripturæ compendium est. FR. In Decretali lib.3. tit.21. cap.3. Alexander IV. quendam Presbyterum, qui calicem, & medietatem Breviarii Ecclesiæ pignoraverat, ad restitutionem obliga-

gavit; undè, cum verisimile non sit, quod rem tàm minimam, medietatem, nempè, Breviarii, restituere obligetur; ideò credibile est, quod per hanc medietatem Breviarii aliquid aliud majoris momenti intellexerit Pontifex ille; non verò de Breviario in quo Officium recitatur. :I: Nullum autem antè Micrologum, qui ann. 1080. vixerat, hoc vocabulo in significatione Officii divini usum fuisse legimus. Dictum autem fuit *Breviarium*, (ut vult Radulphus cap. 22.) quia in Cappella Lateranensis Palatii officium compendiosius præ cæteris Urbis Ecclesiis recitabatur, ab Innocentio III. collectum, quod *Officium Cappellare* tunc vocabatur, ad quam recitationem conformabantur Franciscani. Ab hoc igitur tempore liber hic *Breviarium* vocari cœpit. Postmodum anno 1280. Nicolaus III. erecto jam ab ipso Vaticano Palatio, ibique inhabitans, ordinaverat, ut Franciscanorum Officio omnes Urbis Ecclesiæ uterentur. FR. Quamvis Ptolemæus Lucensis, ab Oderico Rinaldo ad anno 1280. num. 25. relatus, dicat Vaticanum Palatium à præfato Pontifice hoc anno ædificatum fuisse; nihilominus ampliatum, & ornatum ab eo potiùs dicendum est; constat enim ex Anastasio Biblioth. Symmachum Papam de anno 498. primò ex utroque Basilicæ Vaticanæ latere Episcopium, & deinde anno 810. Leonem III. ex eodem Authore Palatium Archipresbyteratus fabricasse, & juxtà ejusdem Basilicæ gradus ad partem dextram atrii, domum à fundamentis mira magnitudine, & pulchritudine decoratam, in qua accubitus collocasse &c. :I: Itaque Jacobum, sive Giaime Fratrum Minorum Generalem de anno 1141. in Pontificatu Gregorii IX. Breviarium eo modo, quo nunc utimur, reformasse asseritur. At Radulphus citatus, acriter conqueritur, quod præfatus Papa Nicolaus ad recitandum Minorum Fratrum Officium Ecclesiasticos compulisset, in quo multa officia novem Lectionum continentur, per quæ diminuuntur feriæ. FR. In can. convenit. de consecr. dist. 5. ex Concilio Agathensi habetur, quod ordo officii divini ex tunc idem erat per illa verba, *Sicut ubique fit*. Cæterum quo ad id, quod Radulphus citatus asserit: ex can. In die Resurrectionis, de consecr. dist. 5. de errore manifestè cõvincitur; nam multò ante Innocentium III. Gregorius VII. ibi ità sanciverat: [Illi autem, qui in quotidianis diebus tres tantummodo Psalmos & tres Lectiones non ex regula Sanctorum Patrum, sed ex fastidio, & negligentia comprobantur hæc facere. Romani verò diverso modo agere cœperunt: maximè à tempore, quo Theutonicis concessum est regimen nostræ Ecclesiæ. Nos autem & ordinem Romanum investigantes, & antiquum morem nostræ Ecclesiæ, imitantes antiquos Patres, statuimus fieri sicut superiùs prænotavimus.] Ubi prænotatum ordinem nihil à recenti differre videre licet. Radulphus ergo malè de officio ordinis Romani intellexerat. Pro officio contra Radulphum D. Hieronymi auctoritate responderi posset, ajentis: Numquid verborum multitudine flecti Deus, ut homo, potest? Non enim verbis tantùm, sed corde orandus est Deus: quapropter melior est quinque Psalmorum decantatio cum cordis puritate, ac serenitate, ac spirituali hilaritate; quàm totius Psalterii modulatio cum anxietate cordis, ac tristitia, apud Gratianum in can. Non mediocriter errant. de consecr. dist. 5.] :I: In Græcorum atque Ambrosianæ Ecclesiæ Breviario feriæ quadragesimales ita sunt privilegio exceptæ, ut numquam pro quocumque festo relinquantur. Tandem Rom. Breviarium Decr. Concilii Trident. restitutum, & successivè per alios Pontifices reformatum, & recognitum fuit. Certum tamen est, quod ante D. Hieron. Lectionarium, nullus orandi methodus in Dei Ecclesia præscriptus erat: cujus synonima. Vide *Cursus. Missalis*.

BREVIATUS, abbreviatus. [In quorum arcam, sive suggestum subjecta porticu sensim breviatis, angustisque gradibus ascenditur. Sidon. lib. 2. epist. 3.

BREVICULUM. FR. Libellus, in quo Ecclesiastici festa mobilia annotabant, & populo post Euangelium in Missa solemni publicabant. can. placuit. de consecr. dist. 3.

BREVIGERULUS. FR. Brevis, seu literulæ allator. [Mitto itaque tibi cum brevigerulo tuo cursorem istum. Ivo Carnot. Epist. 134.

BRIA, vasis genus. [Date quæso immortalibus Diis ut bibant scyphos, brias, pateras, sympiviaque depromite. Arnob. lib. 7.] Inde *Ebrius* nomen deducitur, quia mensuram *briæ* excedit, & à contrario *sobrius* dicitur, qui infra eamdem mensuram parciùs bibit.

BRITANNI. Vide *Alleluja*. *Bordinatus*. *Saxonia transmarina*.

BROCCA, sive *Broca*. FR. Vasis genus, Italicè *Brocca* etiam dicitur; sed hic pro vinaria mensura accipitur. [Vinum nostrum vendere ad tabernam, sive, ut vulgò dicitur, ad broccam; in Nomen. Cister. p. 1. cap. 50.] Ad Broccam: scilicet, ad minutam mensuram: ejus ethymon. Vide *Embrocha*.

BROCARIUS. FR. Proxeneta, intercessor, interventor, italicè *Sensale*. Skencus in l. 2. ff. de Proxenetis.

BROLIUM. FR. Atrium, receptaculum, vivarium, locus pro Principis venatione retentus. [Concessit cervum, quem is in suo brolio venaretur. In Lege Longobar.] *Brolum* tamen legitur in textu. Veneti *Brolio* dicunt locum ad contractandum destinatum. Vide *Bidellus*.

BRUCHUS, græcè βροῦχος, vermis species, quæ herbam erodit, de quo sæpè in Sacr. Script. [Venit locusta, & bruchus. Psal. 104.] Quæ bina insecta eadem sunt. [Una plaga locusta, & bruchus, quoniam altera est parens, & altera est fœtus. D. Aug. ibid.] Idem & Hugo Card. sensit.

BRUCTO. FR. Spurco. In legib. Longobar. l. si quis. de seditione.

BRUDATUS, acu pictus, ex Gallico idiomate

Brude. [In primis octo sectas, quarum prima brudata, unam casulam, tres tunicas, pannum, frontellum. Abbas Gualterius de Monyton. ad ann. 1343.] Ubi dictio *Secta* incisionem significat, & *Frontellum* velum Altaris est, Italicè *Frontale*, nam ad Altaris frontem ponitur.

Brumosus, fœtidus, putidus. [Cum fœteret brumosa aqua. Ruf. lib. 3. cap. 36.] S. Zeno *Bramosus* in eodem significatu dixit; fortassè ex librariorum inadvertentia, ita enim habet: [Quis non intelligit fratres Pascha non esse, sed bramosum latronis cruenti convivium. cap. 8. in Exod.

Brunia, lorica; alii verò galeam intelligunt, & juxta vim nominis Saxonis *Bruim* rectè armaturam significat. [Constitutum est, ut neque Episcopus, neque Abbas, vel quilibet Rector Ecclesiæ bruniam, vel gladium sine nostro permissu cuilibet homini extraneo, aut dare, aut vendere præsumat. In constit. Caroli M. lib. 3. cap. 75.] Vide *Berg.*

Bubo, tumor. Vide *Anthrax*.

Bucales. Vide *Banens*.

Bucca-durus. FR. de equo propriè dicitur, qui redinibus non obtemperat, cap. 16. decretal. lib. 5. tit. 12. translatè tamen de eo, qui dum infirmatur, difficiliter, & obstinatè medicamenta per buccam sumit.

Buccellatum. Vide *Buccellarius. Paxamatium.*

Buccus, caper. [Si quis buccum furaverit. In lege Salica, tit. 5. §. 1.] quæ lex pro tit. habet, *De furtis caprarum*. Et Greg. Turon. *Buccus olidus* dixit; inde Italicè *Becco* appellatur.

Bucellarius, militaris exercitus, seu legio in Oriente ità appellata, quia panem buccellatum, seu biscoctum secum ferebat, quem Græci Βυκελλάτον vocant; undè & Βυκελλάριος, miles, de quo suprà, quo vocabulo in eadem significatione usi sunt etiam Latini: [Dum Valentinus Imperator concionaretur ad populum, Ocylla bucellarius Aetii, ex adverso veniens, eum gladio perfodit. Greg. Turon. lib. 2. cap. 8.] Ac Palladius de D. Macario Alexand. loquens inquit: [Cum fregisset buccellatum, quod habebat.] Sic etiam Leo Imp. in suis Constitutionib. FR. [Triginta dierum frumentum ad usus diuturnitatem excoctum, buccellatum vocant, humeris militum imposuit. Ammian. Marcellin. lib. 17.

Bucetum, bonum pascuum. [Inter greges tintinnabulatos per depasta buceta reboantes. Sidon. lib. 2. epist. 2.] FR. *Bucula* habet Gloss. Isidori.

Buda, storea. [Videns autem Ægyptius vestitum mollibus, & budam de papyro, & pellem sub ipso. Pelag. lib. 10. nu. 76.] Unde perperam pro buda storea, *Bistoriam* aliqui legunt.

Bufones. Vide *Goliardus*.

Bugia, instrumentum argenteum, in quo ponitur candela accensa ad præbendum Prælato lumen in celebratione, ut commodè legere possit. Gallicè tamen candelam ipsam denotat, at hic continens pro contento sumitur. In quodam antiquo Glossario *Scotula* dicitur, fortassè à vocibus græcis σκότον ἐλαύνω, idest, tenebras expello. Moraliter verò significat Prælatum non debere tantùm lumini suæ cognitionis fidem præstare, sed alterius testimonio uti. Papa utitur hac candela, sed absque hujusmodi instrumento, fortassè quia ipsius cognitionis lumen alio terreno fulcimento non indiget.

Bul. FR. Octavus Hebræorum mensis, qui & *Merhesuan* dicitur. Vide Auctores citatos in dict. *Elul*.

Bulletellum, Vannus, cribrum. [Et in buletellum obulus. Matth. Paris. in histor.

Buleutes quid grecè significet. Vide *Sanhedrim*.

Bulgaroctonus, βυλγαροκτόνος. FR. Bulgarorum occisor: quo titulo Basilius Græcorum Imperator appellari voluit, ob stragem Bulgaris illatam, nam græcè κτείνω occidere significat. Ita vice versa *Romæoctonus* denominari voluit Carlo Joannes Bulgarorum Rex, idest, Græcorum occisor; nam Græci *Romæi* dicti sunt.

Bulgiae. Vide *Bissacius*. Hippoperæ in dict. *Hippaglus*.

Bulla, Pontificium, seu imperiale diploma, & quælibet publica attestatio. Apud Latinos *Bulla* lamina rotunda erat, intusque cordis figura signata, ad infantium collum superstitiosè ligata contra fascinationes. Vide *Agnus Dei*. Indè quia diplomati aureum, seu plumbeum, aut cereum sigillum appenditur, ab hac appendice litteræ illæ *Bulla aurea* (quæ græcè Chrysobulla) & *Bulla plumbea* vocantur. Igitur quatuor modis sigillum, seu bulla imperialis formabatur. In auro, scilicet, quando Regibus, & similibus scribebat Imperator, qui cinnabaro subscribebat. Gregora lib. 4. Niceta lib. 2. Et in frontispicio ejusdem diplomatis tres rubras Cruces in signum confirmationis tenoris litterarum figurabat. Eisdem Magnatibus aliquando argenteum sigillum, seu bullam in litteris appendebat; ejus autem Matri, Uxori, Filiis, Despotæ, Patriarchæ, Sebastocratori, atque Cæsari scribens, plumbea Bulla utebatur, ità Codinus in tract. de illius Aulæ officiis. Tandem vulgaris Bulla erat in cera rubra, aut viridi. Patriarchæ siquidem plumbea, vel cerea viridi permissum erat sigillare, & in subscriptione cæruleo colore utebatur. Catacuz. lib. 3. cap. 36. Sigillum, quo imprimebatur, *Tympanum* dicebatur. [Præsens privilegium per manum Alexandri Notarii nostri scribi, & bulla aurea tympano impressa roboratum nostro sigillo jussimus decorari. Robertus Montensis in Supplem. Sigiberti.] Quod tamen vocabulum potius torculum, sub quo imprimebat sigillum ex dicto textu intelligi crediderim, ibi enim tympano bullam impressam sigillo dicitur, ita ut à sigillo tympanum diversum intelligatur: ac eò magis, dum usque ad præsens Typographi *tympanum* vocant instrumentum illud, per quod sub torculari immediatè impressum in formella comprimitur. Dubitatur inter Scriptores, quid per bullam δίκηρον penes Balsamonem intelligatur, idest, bulla duabus ceris sigillatis:

Aliqui existimarunt diplomata habuisse duo cerea sigilla appensa, alii verò (cum quibus concurro) putant unicum fuisse sigillum cereum ex utraque parte signatum, eo pacto quo plumbea Papæ sigilla fieri solent. Hunc imprimendi modum solius Imperatoris, & Patriarchæ idem Balsamon de privil. Patriarch. solitum fuisse scribit. Hodie Papa bullas expeditionum, & collationum in plumbo signat; sed cum hac differentia, quòd expeditiones in forma *dignum*, ut ajunt, ex funiculo, rubro, & flavo colore contorto plumbum pendet. Errat tamen Polidorus Virgilius, asserens Stephanum III. obsignare incœpisse in bulla plumbea; conservatur enim adhuc Aretii cum prædicto plumbo bulla S. Sylvestri Papæ,& in S.Angeli Arce de Urbe eodem modo reperiuntur Bullæ Leonis Primi, Gregorii Magni, & aliorum Pontificum ex relatione Rinaldi olim ejusdem Archivii Custodis, qui tamen Pontifices antecessores præfati Stephani III. fuere, ac idem Rynaldus stylum plumbei sigilli à S. Sylvestro incœpisse opinatur. Pontificis *Bulla aurea* illa dicitur, qua Imperator confirmatur, nam in auro cuditur. FR. Aurea Bulla erat Clementis VII. in qua Henrico VIII. Angliæ Regi titulum Defensoris fidei contulerat. Similiter aurea fuit illa, qua Franciscus Primus Galliarum Rex fœdus inter ipsum, & præfatum Henricum firmaverat, in quo sigillo ex uno latere hęc verba erant impressa: *Plurima servantur fœdere, cuncta fide*. :§: Collocatio autem, quæ in eo plumbo, & in variis antiquis picturis habetur, scilicet, à parte dextra D.Pauli, & à sinistra D.Petri, ex antiquo usu provenit, quia tunc dignior læva habebatur, de qua re disertè Leo Allatius lib. I. de Eccles. Occident. & Orient. perpet. consens. cap. 6. FR. Sic etiam eorundem Apostolorum capita in antiquis, argenteisque statuis supra Ciborium Lateranensis Ecclesiæ adhuc extant conservata, ità ut S. Petri effigies ad sinistram, & S. Pauli ad dexteram collocatæ sint, eodem prorsus modo, ac forma ut subjectæ figuræ demonstrant.

Usque ad præsens maximæ æstimationis habetur sinistra inter Græcos, & nos priùs sinistrum Altaris cornu, quàm dexterum incensamus. Lepida quidem fuit non minus, quàm ingeniosa Ottonis tit. S.Nicolai in carcere Cardinalis, Apostolicique Legati inventio, ad sedandam præcedentiæ differentiam inter duos Angliæ præcipuos Episcopos in Concilio Londinense de anno 1237. ortam, ubi Eboracensis Præsul à gravamine præcedentiæ se appellaverat, quia Cantuariensis Compræsul ad dextrum ejusdem Legati latus se collocarat: is amborum Archiepiscoporum differentiam sedavit, eleganter eis ostendens, quòd in bulla Papali Petrus ad Pauli sinistram

strani

ftram collocatur in signum humilitatis, quod præcipuè imitari Ecclesiastici debent, ita ex Matth. Paris. Odoric. Raynaldus refert. In Ecclesf. Annal. anno supra cit. :‖: In Bullis Pontificiis Consistorialibus, quæ manu ipsiusmet Papæ, & à cunctis Cardinalibus, seu à majori parte firmantur; præter plumbum jam dictum, depingitur Crux, circa quam aliquod præclarum dictum, seu aliqua Sacræ Scripturę sententia juxta Pontificis libitum circumscribitur. FR. Exempli gratia.

Lucii Papæ III. erat hoc signum: ✠ Adjuva nos Deus salutaris noster. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 195. in ult. versu, & constit. seqq.

Urbanus III. signabat: ✠ Ad te Domine levavi animam meam. Ibidem constit. 204.

Alexander III. ✠ Vias tuas Domine demonstra mihi. Ibid. constit. 182.

Clemens III. ✠ Doce me Domine facere voluntatem tuam. Bull. Casin. tom. 2. constitut. 207. 209.

Cœlestinus III. & Honorius III. ✠ Perfice gressus meos in semitis tuis. Bullar. Casin. ibid. constit. 213. & constit. 235.

Gelasius II. ✠ Deus in loco sancto suo. In Commentar. ejusdem vitæ apud Constantinum Gajetanum pag. 103. & 105.

Gregor. IX. ✠ Fac mecum Domine signum in bonum. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 248. 250. 251. quibus verbis usus fuerat etiam Innocentius III. Bullar. Casin. ibid. constit. 223.

Paulus III. ✠ Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis. Bullar. Casin. tom. 1. constit. 170.

B. Pius V. ✠ Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas. Ibidem constitut. 193.

Urbanus VIII. ✠ In Domino sperans non infirmabor. Ibid. constit. 306.

Gulielmus Siciliæ Rex signabat his verbis: Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 187.

Innocentius X. ✠ Da servo tuo cor docile, ut populum tuum judicare possim.

Alexander VII. ✠ Providebam Dominum in conspectu meo semper, q. a. d. e. m. n. c. idest, quoniam à dextris est mihi ne commovear.

Clemens IX. ✠ Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.

Clemens X. ✠ Jesu tibi sit gloria.

DE INNOCENTII XI. Regnantis signo dicemus in verbo *Papa*, quia dum hæc imprimuntur, non adhuc aliqua ejus Consistorialis Bulla emanavit. :‖: Antiquitus duo fratres Cistercienses Conversi ad cudendas bullas applicati erant, qui *Fratres plumbi*, seu *de plumbo* vocabantur, ita ut transiens hęc incumbentia ad sæculares, hi in processione cum aliis Cancellariæ Officialibus incedentes, habitum laicalem Cisterciensium ferebant. Vide *Anulus Piscatoris*, in dict. *Annulus*. Vide *Applumbarius*. *Abbreviator*. *Sigillum*. *Numisma sacrum*. FR. Signa ad dignoscendas Bullarum falsitates notantur in 5. decretal. tit. 20. cap. 5. & seqq. Quomodo bullam signabat Papa non consecratus. Vide *Papa*, §. *Papa nondum consecratus*. Bulla. Vide *Syparium*.

BULLA IN COENA DOMINI. FR. quæ *Processus generalis* dicebatur. Clement. de Judiciis cap. 1. quia excommunicantur generaliter omnes Hæretici, & contumaces Gloss. ibi; cujus tenor, & casus ibi Papæ reservati, aliquando in parte pro Pontificis libitu variantur, & in feria quinta Cœnæ Domini de manè ab ultimo Diacono Cardinali publicè, altaque voce legitur, astante cum cæteris Cardinalibus, & Episcopis Pontifice, qui peracta lectura, faculam accensam in plateam projicit in signum fulminationis contra excommunicatos.

BULLA MOTU PROPRIO. Vide *Leges*.

BULLARE, in plumbo signare. [Plumbo bullavit chartam illam. In vita S. Joannis Eleemosynarii cap. 51. Hanc Epistolam græcis litteris, hinc indè munire decrevimus, & Annulo Ecclesiæ nostræ bullare censuimus. In epist. Ratbodi Treviren. Episc. à Sirmondo allata.

BULLATUS, signatus: ut *bullatæ litteræ*. [Extant litteræ integræ, & bullatæ. D. Bern. epist. 230.

BULLARIUM, liber continens diversorum Pontificum bullas, cui nuper adauctus est tomus quartus in typographia Camerali impressus.

BULLATORIUM, sigillum. Vide *Chartophylax*.

BUNDAE. Termini, seu confinia, & limites: anglica dictio *Bondes*, quæ idem sonat. [Quibus metis, & bundis circundantur. Matth. Paris. in Hist.

BURDATIO, rustica pensio, seu tributum à villicis exactum. [Cognovimus etiam rusticos burdationem, quam jam ab eis exactam Theodosius minimè persolverat, iterum dedisse, ità ut in duplo exacti sint. S. Greg. lib. 1. epist. 42. Concede mihi servo tuo, ut tollam onus duorum burdonorum de terra. 4. Reg. cap. 5.] Puto vocabulum à *Burdo*, quod est Mulus, derivari. Indè Muliones in Sicilia vocantur *Burdonarii*; etiam inter Latinos *Burdonarii* appellati sunt. [Porrò Burdonarii, Burdonesque viso Leone, timore correpti sunt. Jo. Moscus, cap. 25.] à græco nomine *βορδώνια*, quod mulos significat. Indè *Burdicus*, exiguus mulus. D. Ambrosius epist. 10. FR. Sed Dionys. Carth. in exposit. super 4. Reg. loco cit. art. 7. facit differentiam inter mulum, & burdonem, inquiens: [Burdones sunt animalia genita ex equo, & asina; quemadmodum muli ex equa, & asino.

BURDO. FR. Verbum, fustibus dimico rusticorum more, de quo Matth. Paris. Significat etiam animal, quando est nomen, ut supra. Vide *Burdatio*.

BURDUNARIUS. Vide *Burdatio*.

BURGEMOTUS. FR. Villicorum coadunatio, & aggregatio ad negotia peragenda. [Et habeatur in anno ter burgemotus, & schiremotus bis, nisi sæpiùs sit, & intersit Episcopus, & Aldermannus, & doceant ibi Dei rectum, & sæculi. In legibus Canuti Regis cap. 44.] Vocabulum verò *Schiremotus*, adunationem rusticorum significat.

Buricus, Equulus, seu asellus: [Longè dispari cultu macro illum, & viliori asellis burico sedentem. Paulin. epist. 10.] Vox quidem barbaro-græca, atque Hispani asellum *Borico* etiam appellant. Indè *Burichalium* hujus jumenti instratum, seu dorsuale, dicitur. [Sedentibus ipsis in burichaliis. In vita S. Attici Episc.] Igitur devius Raderus in hoc vocabulo fuit, dum genus navis esse putarat.

Burnettus, pannus laneus. [Nullus utatur tunica de burnetto. Matth. Paris. in vita Abb.] Aliquando Capucium denotat, ab Arabico idiomate *Barnus*.

Bursa, loculus, marsupium, ubi corporale imponitur, in Chronica Moguntina *Pera* vocatur. Ante Remense Concilium minimè in usu erat; ibi enim cap. 5. corporale in libro conservari ordinatur. At propter periculum in terram cadendi, visum fuit decens, ut in bursam imponeretur. Pius V. Hispanos dispensavit, ne in bursam illud ponerent, Hieron. Cantonus in ejus Ordinario divin. off. ex quo infertur non posse hoc fieri sine speciali privilegio. Bursæ synonyma. Vide *Buza*, *Epigonation*. *Funda*. *Presbyterium*.

Bursarii. FR. dicti sunt Seminariorum Alumni in hist. Eccles. nam eos Episcopi de Ecclesiæ bursa sustentant.

Busca, Cremia, ramalia. [Et in busca tres denarios. Matth. Paris. in hist.] Ex angla denominatione *Busches*.

Buscus. FR. Nemus, sylva, italicè *Bosco*, Bullar. Casin. tom. 2. constit. 158.

Buscalia. FR. Arboretum, italicè *Boscaglia*. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 61. 73.

Bustuaria, altaria gentilium, ubi in sacrificio superstitioso, ac diro humanæ creaturæ comburebantur. [Ubi Busiris, & bustuaria altaria. Tertull. lib. de pall. cap. 4.

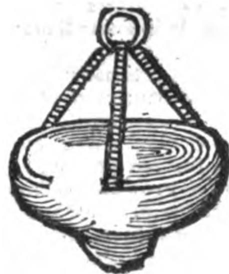
Bustum. FR. id, quod igne combustum est. [Orabam, ne tantæ Urbis, vel potius totius Italiæ busto superviverem. D. Ambros. in Decreto Gratiani, 23. quæst. 8. can. convenior.] Ubi Glossa. [Bustum dicitur, cum res est exusta; rogus, cum comburitur: pyra est congeries lignorum ad comburendum.

Buticularius, meri dispensator. [Post eos verò sacrum palatium per hos ministros disponebatur: per Camerarium, videlicet, & Comitem palatii, senescalcum, Buticularium &c. Hincmar. epist. 3. cap. 16. Portabitur cuppa cooperta, & non fiet sibi proba, nisi in buttego per butticularium suum. In cæremoniali Davantriæ.] Ubi de convivio Regi Navarræ à Benedicto VIII. exhibito loquitur. Vide *Canava*.

Butina, seria, seu dolium. [Reponatur in butina sic, ut mel citria plurimum excedat. Jo. Dam. de condim.] græcè βύτινον; sed vox quidem nimis barbara.

Butto, græca dictio βύτλις, scyphus, seu vas concavum: [Obtulit in Basilica Sancti Petri buttonem de argento purissimo. Anast. Biblioth. in Leone IV.] Patinæ, & pensiles lampades erant aliquantum concavæ. [In venerabili Monasterio S. Sabæ fecit buttonem argenteum. Idem in Leone III.] Quorum formam hìc apposuimus, deprehensam ex antiqua pictura, quæ in vaticana porticu S. Petri olim extabat cum tribus pensilibus buttonibus, ac alia cum unico buttone ex antiquis etiam figuris excerpta.

FR. Apud Gentiles Latonæ noctis Deæ lampades tantùm accendebantur. Ita Orpheus in hymno Noctis. Vide *Cicendela*.

Buxtula, pyxidula. [In buxtola lignea recondita fuerunt. In vita S. Mauri Abb.] Aliqui *Buxculum* legunt, sed rectius fortasse *Buxula* à buxo ligno pro similibus urnis aptissimo diceretur.

Buza, saccus, corruptè à *Bursa*. [Si furnum, moledinum, balneum, stateram, modios, & buzas ad vinum, oleum, vel mel mensurandum facere voluerit. Guliel. Titius lib. 12. cap. 25.] à vocabulo græco βύρσα, quod corium significat, ex quo bursæ, seu marsupia conficiuntur. Vide *Bursa*.

C. lit-

C

Littera erat signum condemnationis. Vide *Pandecta*.

Cabala. Vide *Kabala*.

Caballico, equito. [Videntes autem stellam, dixit unus ad alterum: caballicate benè, ecce nostrum signum. Haymon. de trib. Magis.] Ex hoc verbo nomen *Caballicata* formatur, quod equitationem significat. [Et caballicatas (ut vulgò ajunt) circum circa dirigeret. Luitprandus lib. 3. histor. cap. 14. & l. si quis caballum, de Furtis.

Cabidarius, vox barbaro-græca Καβιδάριος, at fortasse corruptè, & *Lapidarius* potiùs legendum. Hoc vocabulum in Lausiaca Palladii reperitur, ubi de Macarii senioris vita agit.

Cabimentum. In statutis Melitensium Equitum Commenda est, FR. quæ in concursu jure antiquitatis, & benemerentiæ confertur, ad differentiam aliarum Commendarum, scilicet, *Commendæ melioramenti*, (quam Canonistæ *Optionem* vocant) & *Commendæ gratiæ*, quam Magnus Magister in principio sui magistratus & in quolibet quinquennio, ingreditur, ut ajunt, *in gratiam*, idest, habens tunc facultatem ex quocunque Prioratu eligere unam sibi benevisam commendam, quam deindè titulo benemerentiæ Equiti pro servitiis Religioni præstitis conferre solet. :||: *Cabimentum* à verbo gallico *Cabire*, quod aliquam rem in assignationem suscipere significat.

Cabiscola, subcantor, ecclesiasticum officium, seu potius Primicerius Scholæ Cantorum. Vide *Primicerius cantorum*; nam *Cabi* caput significat, in Hist. Sardiniæ.

Cablicia, Arborum rami vento dissipati, dictio gallica *Cable*, quæ idem significat: [Inquiratur, qui acceperint profectum de cabliciis. Matth. Paris. in vita Abb.

Cabreum. In statutis Equitum Meliten. significat inventarium bonorum stabilium alicujus commendæ cum illius Ichnographia, scilicet, arearum, & formarum descriptionibus, statusque antiqui, & recentis relatione, una cum attestatione authentica melioramentorum &c. quod omnes Priores, Balivi, ac Commendatarii in quolibet XXV. annorum spatio renovare, & præsentare tenentur, cum tribus consimilibus *Cabreis*, ad reponendum unum in Archivio Commendæ, aliud in Archivio Conventuali illius linguę, & tertiū in Archivio Prioratus. Vox quidem corrupta à capibrevio. Vide *Capibrevium*.

Cabus, mensuræ pondus, vox græca κάβος, quatuor sextaria continens, at sextarium sexdecim uncias pendet; itaque cabus quinque librarum ponderis est cum IV. unciis. FR. aliqui sextarium duarum heminarum capax esse asserunt.

Cabuta. Vide *Baculus Pastoralis*.

Caccabatus, fuliginosus, vel fumo denigratus, à verbo græco κάκκαβος, quod ænum, cabum, seu ollam significat. [Et pœnitebit te desiderii, & exactionis tuæ, cùm ædificia, quæ immaculata adhuc operis tui gratia splendent, obscurata næniis insipientiæ meæ, & (ut digno meis versibus verbo utar) caccabata ridentibus, vel nauseantibus, confusus aspicias. Paulin. Appenderunt in collo meo caccabatas ollas. Ex vitis Patrum.] FR. locus Paulini *Aedificia caccabata*, maculata, & spurcata significare videtur; nam dixerat supra *Aedificia immaculata*, cujus contrarium maculata, & fædata erit proculdubio: *Cacabulum* enim stercoris locum significat :||: Dicitur etiam *Caccabacius*: indè S. Zeno serm. 6. Neophytos recenti, & albo pani æquiparans, ait: [Certè caccabacii non sunt, non vetusti, non usti, non crudi, non mucidi: lacteus illis color est, lacteus sapor est.] Atque contra Hermogenem, qui materiæ motum aquæ ferventi comparabat, lepidè Tertullianus sic respondit: [Si æqualis momenti; jam turbulentus, nec caccabaceus; sed compositus, & temperatus. cap. 12. adversf. Hermog.] Ab aliquibus tamen *Cacabitus* legitur.

Cacodoxias, sinistra opinio, ex græco vocabulo κακοδοξία, quod nomen penes Sacros Scriptores Hæreticis attribuitur. FR. cujus oppositum *Orthodoxia* dicitur: [Ut Sanctorum Patrum orthodoxia, quam nos prædicamus, per amplius manifestetur, & propria cacodoxia in omni loco, & regione publicatur, & arguitur. Anast. Apocris. Epist. ad Theod. Presbyt. in Collect. Anast. Bibl. per Sirmondum in 8. edit. pag. 203. Bonum enim veraciter, est paternam, ut dixi, manifestare, & confirmare; hæreticam verò cacodoxiam publicare, & redarguere, &c. ibid.] Vide Heterodoxus in dict. *Orthodoxus*.

Cacologia, imperfecta loquutio. Vide in dict. *Pantologia*.

Cactus, herba spinosæ speciei, aliqui putant esse carduum sylvestrem, qui aculeis abundat, inter quos Athenæus lib. 2. qui copiosè in Sicilia reperiri refert. FR. idem affirmat Plin. lib. 21. c. 16. ex quo colligitur mastiche acanthica, ut in dict. *Schinus* dicemus. :||: [Eradicato omni aconito hostilitatis, & cacto, & rubo subdolæ familiaritatis. Tertull. de Pall. cap. 2.] Perperam ergo aliqui dictionem hanc corrigendam censent.

Cacumen, colliculus, qui sub pedibus Sanctarum Imaginum antiquitus depingi solebat, quarum multæ adhuc Romæ extantes perspiciuntur. [Ædificavit Ecclesiam cum apsida amplissima, & cacumina mirifica de musivo. Anast. Biblioth. in Leone III.

Cadarfreda. FR. consuetudo, stylus. In Legib. Longobard. l. si duo fratres, de succession.

Cadivus, malus, seu cadens, quod ad animi, corporisque defectus transfertur. [Constat me vobis vendidisse servum non furem, non fugitivum, neque cadivum; sed mente, & omni corpore sa-

fanum. Marculf. lib. 3. hist. cap. 14.] fortassè idem, ac *Caducarius* infra.

Cadmus, vox corrupta ab Arabica *Cadi*, quæ Judicem significat. [Adducti sunt procurator Civitatis, qui lingua eorum Emir dicebatur; & Juridicus, qui Cadmus appellabatur. Matth. Parif. in hist.] Dictio *Emir* Arabica etiam est, & Præfectum, atque Arabum Tribunum, Principemque eorum lingua denotat; undè addito articulo *Al*, seu *el* al-emir; Itali, & Hispani *Almirante* dixerunt, ut visum est in dict. *Amirus*.

Cadus, liquidorum mensura. [Quantum debes Domino meo? at ille dixit, centum cados olei. Lucæ 16.

Caducarius, qui morbo comitiali laborat. [Isti homines caducarii sunt, quo nomine vulgò apud nos vocantur. D. Aug. de vita beat.

Caeremonia, actio sacra, cum exteriori religionis cultu: à *Cære* Etruriæ Civitate, ut vult Festus; ad quam, Roma à Gallis capta, sacrum ignem ferentes, confugerunt Vestales, ut Val. Max. lib. 1. cap. 1. n. 10. narrat: indè omnis divinus cultus à Romanis cæremonia dictus fuit. Livius lib. 4. FR. At D. Augustinus lib. 2. Retract. cap. 38. à verbo *Careo* etymologiam deducit, inquiens: [Cum agerem de observationibus Judæorum, à quibusdam escis secundùm legem abstinentium, dixi, quarundam escarum cæremoniæ, quod nomen non est in usu litterarum sanctarum; ideò congruens mihi visum est, quod à carentia appellatas cæremonias, quasi caremonias memoria tenebant, eo quod observantes careant his rebus.] Idem sensit lib. 6. cap. ult. Isidorus in suo Etymolog. Junius verò Camerar. decur. 3. cap. 4. ait. [Quasi gerimonia dicitur, à gerendo, sicut à gemendo gemonias scalas fecerunt, & à querendo querimoniam; ut indicarentur ea, quæ in sacris geri ritu solemni deberent.] Vossius scribi tamen vult *Cærimonia*. Alii tandem *Cælimoniam* à cœlestibus rebus vocem deductam scripsere. :||: Itaque differt *Cæremonia* à cultu, sicut aqua à lavacro; nam *Cæremonia*, juxta Sacr. Trid. Concilii sensum, est ipsa actio; *Ritus* autem est modus præscriptus, quo actio ipsa sacra facienda sit.

Caeremonior. FR. Aliquo exteriori signo colo, & adoro. [Gallienus dixit Cypriano, jusserunt te Sacratissimi Imperatores cæremoniari. Mombritius in Actis S. Cypriani.] Cogebantur enim Christiani ad Idolis thurificandum. Vide *Cruciola*. *Thurificatus*.

Caeremoniarum Magister. Vide *Admonitor*. *Deputatus*. *Designator*. FR. antiquitus enim erat Archidiaconi officium, ut in Extrav. in cap. 2. & seqq. de officio Archidiaconi colligitur. Vide *Hieromnemon*. *Hypomimniscon*. *Memorialis*. *Rememoratorius*. *Suggestor*. *Teletarcha*.

Caesar. Vide *Nobilissimus*. *Imperator*.

Caesarista. Vide *Sebastocrator*.

Cafsis, vel *Cansis*, græca dictio καῦσις, incendium significans. [Et si est sub terra tartari carcer, si est caffis ardens, si est infernus sine fine crucians, si est apparitor istic, qui nos ad ista rapiat post seculi labores, quid stupemus? ubi sumus? quę est ista, quæ nos tenet oblivio lethalis? Chryf. serm. 124.

Cainani, seu *Cayni*. FR. ità appellati sunt quidam Hæretici, qui Cainum Adami filium adorabant. 24. quæst. 3. can. 39. Ita Sethiani, qui Seth alium Adami filium Christum esse asserebant. Ibidem.

Calaber. FR. ex Calabria provincia, & dicitur *Calaber*, *calabri*, & *calabridis* in genitivo. [Cum Siculis, & Calabridis. Falco Benevent. in Chron. ad an. 1132.] Item Calabrius etiam dicitur Columel. lib. 12. cap. 49.

Calamus. Vide *Siphon*. *Communio*. *Pugillaris*. *Confirmo*. In sacra autem Scriptura extensorum mensuram sæpè significat.

Calaphates. Vide *Naupegus*.

Calatibiliotta. FR. pagus in Sicilia. [Vvilelmus novus Regulus, dimisso palatio matri recepit se in castrum munitum, quod dicitur Calatibiliotta. Anonym. Monach. Casin. Chron. an. 1194.

Calcaria, fornax, ubi calx coquitur. §. 48. tit. 19. l. 8. Et in vita S. Gregorii Papæ II. [Hic in exordio sui Pontificatus calcaria decoqui jussit.] Vide *Calcifurnium*. FR. item significat conculcationem, & translativè impositionem taxæ, seu gabellæ, angariam, & pensionem. [Excepta antiqua consuetudine hoc responsaticum solum, & angarias, & calcarias simul, & ad dominos suos angarias, & pensiones secundum antiquam consuetudinem. In capitulare Sicardi cap. 14. apud Camillum Peregrinum. In hist. Princ. Longobar.

Calceamentum. Vide *Ficones*. *Folleo*. *Hosa*. *Poulainia*. *Zancha*.

Calcearius, sutor. [Afferat ad calcearium puerorum quadraginta solidos. S. Greg. lib. 1. epist. 37.] FR. Plautus *Calciolarium* appellat. [Propolæ, Lintrones, Calciolarii, in Aul.

Calcei. Vide *Ficones*. *Folleo*. *Hosa*. *Poulainia*. *Sandalia*. *Zancha*.

Calcidica. Vide *Tribuna*.

Calcifurnium, Calcis fornax. Bedæ Martyrol. x. Kal. Septemb. Vide *Calcaria*.

Calco, pro transcurro. [Dum voce depromi calcatur, quod expressius corde clamatur. Vigilius Tapsensis Episc. lib. 3. contra Euthyc.] In aliquibus Codicibus mendosè *Palpatur* pro *Calcatur* legitur. FR. verbum *Calcatur* non est hìc præter suam veram significationem positum, nam *Voce depromi calcatur*, supprimitur, denotat: *Calco* enim, *Supprimo*, synonyma sunt.

Calculus. [Dabo illi calculum candidum & in calculo nomen novum. Apocalypf. cap. 2.] Ubi Arator pro calculo candido, illum intelligit, per quem forte luctatorū paria extrahebantur; sed sensus hic non facit ad rem, ubi de peracta victoria loquitur, scilicet, *Vincenti dabo*. Debet igitur intelligi pro *Candido calculo*, cum quo rei absolvebantur, & innocentes declarabantur; sicuti per nigrum calculum damnaban-

bantur. De justificatione igitur, & peccatoris contritione Sacra Pagina loquitur, qui post pœnitentiam à reatibus absolvitur, & amicus Dei declaratur. FR. Nigrum, & album penes Græcos per translationem malum, & bonum intelligitur, de qua phrasi sæpè Homerus, unde à vocabulo μέλας, quod græcè nigrum; inde, quia Apocalypsim græcè scripserat Joannes, hinc ejusdem linguæ phrasibus usus est, in quo idiomate passim observatur *Calculus* pro sorte; quare per nigrum, & album calculum, mala, vel bona sors litteraliter intelligitur; hac etiam figura latini poetæ sæpè utuntur. In malum, nempè, sensum primò:

——— Et populum nigros efferre maritos.

Juvenal. Satyr. 1.

——— Nigrum in candida vertunt.

pro quocunque malo. Idem Satyr. 3. Et de malo homine. Horat. Serm. lib. 1. Satyr. 4.

——— Hic niger est, hunc tu Romane caveto.

Ac idem lib. 1. serm. Satyr. 9.

——— Huccine solem

Tam nigrum surrexe mihi!

idest, tristem, & exitiosum: sic è contra album, & candidum pro bono. *Novit quid album, quid nigrum*, idest, quid bonum, & quid malum, Apulejus, & Quintilianus lib. 11. A Græcis desumptum, seu à Thracibus, qui diem fortunatum, vel infaustum albo, & nigro lapillo signabant, atque pro fœlici die Catullus cecinit:

Fulsere verè candidi tibi soles.

Indè Judicum *calculi* non propter colorem, sed ab effectu, *nigri*, & *albi* dicebantur, ut notat Adrianus Junius in suo Lexico greco in dict. ψῆφος, inquiens: [Erant autem duplices ψῆφοι, hoc est calculi; qui condemnabant πεπρωμέναι, μέλαιναι, ἀναιρέται, τετευτημέναι dicebantur tetri, nigri, lethales &c.] non quia tales erant calculi; sed ab effectu sic dicebantur: & è contrario ibidem: [Rursus, qui absolvebant ἄπρωτοι, λευκοί, σώζοντες, & ἐλεοῦντες, idest, salutares, candidi &c.] Et usque ad præsens solent *album*, & *nigrum pascha* imprecare Greci, quod nos bonum & felix, seu malum, aut infelix Pascha dicemus: item *Nigra mors* pro infelici, quod etiam apud Homerum sæpè nigrum, pro calamitoso, & infortunato legitur. Igitur *Vincenti dabo calculum candidum*, de sorte Justorum sermo esse videtur, de qua Apostolus inquit: [Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine &c. Ad Coloss. c. 1. nu. 12.] De calculis coronæ pro precibus fundendis. Vide *Globuli*.

CALDARIUM. Vide *Portus*.

CALDELLUS, vas, in quo cervisia absorbebatur. [In æstate binos caldellos. In regula S. Cæsarii cap. 16.

CALENDAE. Vide *Neomenia*.

CALENDARIUM. Vide *Kalendarium. Catalogus. Martyrologium*.

CALEFACTORIUM, Hypocaustum. [Jussit in calefactorio ignem fieri. Cæs. lib. 4. cap. 6.

CALIBAE, seu *Calybæ*. FR. manicæ ex ferro astrictoriæ. [Posuerunt in scamno, indutum calibis, & catenis. Exilium S. Martini Papæ, & Mart. in Collect. Anast. Biblioth. à Jacobo Sirmondo in 8. edit. pag. 96.

CALIENDRUM, vox græca καλύπτρα, sive κάλυμμα, velum, quo fœminæ caput tegunt. [Et stolam, & supparum, & crepidulum, & caliendrum. Tertull. lib. de pall. cap. 4.] de quo ornamento Arnob. contra gent. lib. 6. Alii *Calsandrum* legunt.

CALIGAE, tibialia breviora, quibus in Pontificalibus Episcopus induitur. [Priùs tamen quàm sandalia pedibus imponantur, caligis induitur usque ad genua protensis, ibique constrictis, quia prædicator pedibus suis rectos debet facere gressus, & genua debilia roborare. Ivo Carn. serm. de signif. indum.] Quæ antiquitùs erant coloris cærulei. [Caligæ quoque hyacinthini, idest, aeris coloris, & cœlestis denotant, quod cœlestes debent habere pedes. Duran. lib. 3. cap. 8.] At illæ quibus Summus Pont. utebatur, ex panno purpureo erant simul cum sandaliis, in quibus ex corio signata erat pusilla Crux, ex testimonio Cæremonialis Davantriæ, qui anno MCCCXXV. floruit. FR. aliquando tamen Pontifices Rom. usi sunt caligis clavis signatis, vide *Sandalia* :|: Significant etiam non rarò sandalia. [Calcea te caligas tuas. Act. cap. 12.] Ubi græca lectio σανδάλιά σου habet: quare D. Hieronymus in cap. 20. Isai. sic testatur: [Dissipatis calceamentis, quæ à Septuaginta sandalia, idest, caligæ vocantur.] Hinc apud Scriptores sacros, & sæculares caligæ calciamenta quædam militaria intelliguntur; atque Cajus Cæsar, quia cum nasceretur in exercitu, ibique enutritus, ut Sex. Aurelius Victor scribit, ab his militaribus caligis, quibus à pueritia usus erat, vel ut Tacitus inquit, ad conciliandos militum animos, *Caligula* appellatus fuerat. D. Hieronymus epist. 47. de quadam Virgine parùm honesta loquens, sic ait: [Caliga quoque ambulantis nigella, ac nitens stridore ad se juvenes vocat.] At clarius D. Greg. in Dial. cap. 4. de Equitio Abbate agens, ait: [Ecce Vir Dei clavatis calceatus caligis.] Nam calceamenta clavata erant. FR. Caligas tempore hyberno, & caligulas in æstate ferebat D. Fulgentius: vide ejus vitam in principio sui Operis.

CALIX, vas sacrum, in quo Christi Sanguis consecratur, atque offertur, ità appellatus, quia more antiquorum in ipso calida absorbebantur, quod Cassiodorus in Psal. 15. alludens, inquit: [Calix à calida dictus est potione; quoniam sicut ille cor hominis exhilarat bibitus, ita hic sanctas animas perpetuò jucundat haustus.] Ubi de consecrato calice in Sacrificio loquitur; qui antiquitus non collocabatur celebrationis tempore post hostiam, sicut ad præsens fit; sed ab ipsius latere dextero ponebatur, ad denotandum emanatum sanguinem cum aqua mix-

mixtum à Christi latere dextro in cruento Calvariæ Sacrificio, ut in dict. *Hostia* dicemus. [Calix cum vino, & aqua in dextra locatur, quia sanguis cum aqua de latere Christi manasse prædicatur. Gem.lib.1. cap.46. Ita autem juxta Rom. ordinem in Altari componenda sunt, ut oblata in corporali posita, calix ad dextrum latus oblatæ ponatur, quasi sanguinem Domini suscepturus, quem de latere Dominico profluxisse credimus. Microl. de Eccles. Observ. cap. 10. Calix involutus sudario porrigitur ad Altare, quod sudarium ponitur in cornu Altaris, Calix in latere oblatæ in Altari componitur, non post tergum. Amalar. in præfat.] Prius enim corporali tegebatur, ut adhuc Carthusiani observant; sed nos pro operculo parva palla utimur ex Innocentii Papæ III. ordinatione in lib.2. de myst. Missæ cap.56. vide Suarium disp.81. sect.6. Hujusmodi enim Calicis situationem in antiquo Rituali sæpè citato Abbatiæ Mileti delineatam vidi, & Græci vetustorum rituum tenacissimi observatores adhuc servant. Calix priscis temporibus non elevabatur; sed Diaconus in prolatione Sacerdotis, *Per omnia sæcula &c.* illum aliquantulum elevabat. [Dicente Sacerdote (Per omnia sæcula sæculorum) Diaconus venit, calicem coram se sustollit, cum fanone partem ejus cooperit, in Altare reponit, cum corporale cooperit, præferens Joseph ab Arimathæa, qui Corpus Christi deposuit, faciem sudario cooperuit. Gem.lib.1. cap.46.] De Fanonis significatu. Vide *Fanon*. In festo Transfigurationis, scilicet, die VI. Augusti, mos erat recens vinum consecrare; si verò non reperiebatur, tunc in mero permaturato intra Calicem posito parum uvæ exprimebatur, in mysterium cœlestis regni in Christi transfiguratione significati, de quo ille in ultima cœna affatus est: [Amodo non bibam de hoc genimine vitis, donec bibam illud novum in Regno Patris mei.] Et in eo die uva novella benedicebatur. Durand. lib.7. cap.22. De priscis Calicibus sic respondisse S. Bonifacium in can. observ. prop.23. Radulphus refert: [Ecclesiæ Martyr, & Episcopus Bonifacius interrogatus, si liceret in vasis ligneis Sacramenta conficere? Respondit: quondam Sacerdotes aurei lignis Calicibus utebantur; nunc è contra lignei Sacerdotes aureis utuntur Calicibus.] FR. Sunt verba Concil. Tribur. cap. 18. ubi sic habetur: [Vasa quibus sacrosancta conficiuntur mysteria, Calices, sunt, & patenæ, de quibus Bonifacius Martyr, & Episcopus interrogatus, si liceret in vasculis ligneis Sacramenta conficere? respondit: quondam Sacerdotes aurei ligneis calicibus utebantur, nunc è contra lignei Sacerdotes aureis utuntur calicibus. Zephirinus XVI. Romanus Episcopus, patenis vitreis Missas celebrari constituit; tum denique Urbanus VIII. Papa omnia ministeria sacrata fecit argentea.] Quod in c. vasa, de consecr. dist.1. à Gratiano, & à Valfrid. Strab. de Reb. Eccles. c. 24. refertur. Quare illis beatis Christianorum sæculis benè Liviana verba adaptari potuissent, quod superstitiosè tamen ille de primitiva inter Romanos idololatria introducta lib.3. decad.1. scripserat inquiens: [Celebrabanturque religiones piè magis, quàm magnificè.] Discere profectò debuissent Ecclesiastici nonnulli, quorum propensitas, dum ad Ecclesiæ ornatum tota versatur, à commiseratione tamen paupertatis aversatur, ità ut obsequium Deo se præstare putent, quando testatores ad legata pia (ne dicam impia) pro eorum Ecclesiis condere suadent, uxoris tamen viduitate posthabita, ac filiorum, cæterorumque affinium indigentia. Contra similem Ecclesiasticum, sic D. Ambrosius invehitur, inquiens: [Quid enim dices? timui, ne templo Dei ornatus deesset: respondet (Deus,) aurum Sacramenta non quærunt, neque auro placent, quæ auro non emuntur. Ornatus Sacrorum est redemptio captivorum, apud Gratianum 12. quæst. 2. can. Aurum Ecclesia habet.] Nam ut Augustinus quoque ait, qui hæredem filium relinquit, Christo donat, cujus hæc sunt verba: [Si quis irascitur filio suo, & moriens exhæreditat eum, si viveret nonne eum placaremus, nonne ei filium reconciliare deberemus? Quomodo ergo cum filio suo volo ut habeat pacem, cujus appeto hæreditatem? Sed planè sic faciat sæpè, quod hortatus sum; qui unum filium habet, putet Christum alterum; si duos habet, putet Christum tertium; si decem habet, undecimum Christum faciat, & suscipiat. Serm. 2. de vita Clericor.] Atque concludit idem S. Doctor: [Quicunque vult exhæreditato filio, hæredem facere Ecclesiam; quærat alterum, qui suscipiat, non Augustinum: imò Deo propitio neminem inveniet, apud Gratian.17. quæst.4. can. Quicunque vult.] At quid dicendum de Religiosis illis, qui divitum juvenum voluntatem blanditiis, & persuasionibus extorquent, ut religiosum habitum suscipiant? De Religiosis nostri sæculi non scribo, quos ab hoc turpe interesse alienos agnosco; verum de antiquis, & temporibus valdè remotis degentibus, de quibus Concilii Moguntini PP. pronunciarunt talia: [Non in fructum animarum, sed in avaritiam, & turpe lucrum inhiantes, homines circumvenientes, tondunt, & res eorum tali persuasione surripiunt.] Isti enim taliter illecti, si tractu temporis perseverare cogantur, bona eorum hæredibus reddenda sunt, ut in can. constituit.21. quæst. 3. disponitur; atque jure optimo Bullam edidit Alexander Papa VII. in qua prohibet unigenitos divites absque Genitorum consensu, habitum Religionis suscipere. Calicis purificatio. Vide *Purificatio calicis*. Vide *Ministralis*. Calix non potest tangi, nisi à solis Ministris in sacris constitutis. Vide *Ministerium*. Cœremonia adhibenda in Calicis offertorio. Vide *Offertorium*; ubi etiam narratur, quod antiquitus elevabatur Calix coopertus ad offertorium, juxta ritum Græcorum. :¶: In Calicibus igitur vitreis consecrare ordina-

narat Sanctus Zephyrinus Papa, ex quibus mihi unum videre contigit, quem eximia veneratione penes se Virgilius Spada Innocentii X. Eleemosynarius adservabat; cui duæ ex eadem materia collaterales ansæ adjunctæ erant, juxta vetustum morem: [Levat cum offertorio calicem per ansas, & tenet, exaltans illum juxtà Pontificem. Ord.Rom.] De Archidiacono, dum Pontifici celebranti ministrat, agit; atque S. Exuperii Toletani Episcopi spirituales divitias exaltans, epist.4.ad Rust.circa finem D.Hieronymus, ait: [Nihil illo ditius, qui corpus Domini canistro vimineo, & sanguinem portat in vitro.] Usus hic usque ad Divi Urbani Papæ, & Martyris tempora perduravit, qui deinde ex auro, vel argento fieri stabilivit, in quibus, ut Tertullianus narrat, Christum cum ovicula aberrante in ejus humeros delata cælare solebant, inquiens: [Patrocinabitur pastor, quem in Calice depingitis. De pall.c.10.] FR. Calices hujusmodi etiam facilè frangi, idem commemorat. lib. de Pudicitia cap. 27. ubi Pamelius calices vitreos tunc fuisse doctissimè animadvertit. Nam si Urbanus I. aureos, & argenteos Calices fieri constituerat, qui post Tertulliani tempora Pontifex extiterat; sequitur, quod c.10. de pall. cit. non de aureis, & argenteis, sed de vitreis calicibus Tertull. loquatur. Vetitus autem fuit vitreus Calix ob fractionis periculum, & Dominici sanguinis versionem, sicut cuidam Laurentii nomine Mediolanensis Ecclesiæ Diacono, ex Gregorii Turonensis de Glor. Mart.cap.16. testimonio accidit, qui processu temporis ejusdem Ecclesiæ Episcopus extitit, ut ex Sirmondo in Notis ad Ennodium. lib. dies sacr.1.& ex Baronio An.489. & seq. colligitur. Insuper similem Calicis fractionem, & S. Donati precibus reintegratam S. Greg. Mag. lib.1. Dial. cap.7. refert, qui Donatus Episcopus Aretinus floruerat anno 394. Baron. in hoc An. n. 48. ex quibus infertur etiam post Pontificatum S. Urbani in pauperibus Ecclesiis Calices vitreos per bina saltem sæcula durasse. Itaque non usus Calicis, & patenæ vitreæ prohibitus fuit à S. Urbano; sed *omnia sacra ministeria fecit argentea*, ut suprà ex Concil. Tribur.constat. Imò taxativè ex lib. de Rom. Pontificibus sic habetur: [Hic fecit ministeria sacrata omnia argentea, & patenas argenteas viginti quinque apposuit.] Unde non prohibuisse, sed fecisse, & apposuisse colligitur Urbanum. Quin temporibus S. Xisti Papæ, & Mart. erant sacra vasa aurea, ut ex Actis S.Laurentii Protomart. per S. Ambros.lib.2. cap.48. & Prudentium in hymno 8. S. Laurentii constat; Sixtus enim Urbanum per CXXIV. annos præcesserat; nam Sixtus anno Dom.CXLII. martyrio coronatus fuit, & Urbanus cepit suum Pontificatum An. CCXXVI. Prohibitio vitreorum Calicum re vera in Concil.Rhemensi can.6. emanaverat, ut habetur in can. ut calix, de Consecr. dist.1. ubi ligneos, vitreos, æreos, vel ex auricalco fieri Calices prohibuit. :||: Marmoreo usum fuisse calice S.Theodorum Archimandritam in ejus vita Gregorius Presbyter refert; ex ære verò Gallus, & Columbanus Abbates, cujus materiam Sac. Canones ob nauseosum gustum, atque odorem, sic etiam ex aurichalco, prohibuerunt. Calicem, quo in ultima cœna Christus Dominus consecraverat, argenteum fuisse Baron. An. 34. refert, & Bedæ temporibus Hierosolymis ostendebatur, ut ipsemet lib. de Loc. Sanc.cap.3. sic testatur: [In platea, quę Martyrium, & Golgotha continuat, exedra est, in qua Calix Domini scriniolo reconditus per operculi foramen tangi solet, & osculari, qui argenteus calix hinc inde duas habet ansulas, sextarii mensuram capit, in quo illa est spongia Domini potus ministra.] Valentię verò Hispanię alium Dominicum Calicem achatæ lapidis conservari hom. 26. affirmat Carthagena; fortassè plures in sac. cœna contactu, & dispensatione sanguinis Salvatoris nostri consecrati fuere. Igitur Calicis materia ex Rubricarum præscriptione auri, argenti, seu aurati cupri esse debet. Imò Rhemense Concilium in egestatis statu etiam stanni calicem concedit, quem etiam extra casum necessitatis insignes Doctores adhiberi posse affirmant. FR. nam ex Plinii auctoritate, [Stannum illitum æneis vasis saporem gratiosiorem facit, & compescit æruginis virus, lib. 24. c. 17.] :||: Quæritur inter DD. utrum Calix non consecratus, & à Sacerdote in Missa ob ejus malitiam, seu inadvertentiam adhibitus, an consecratus remaneat? Nonnulli affirmant, ex ea potissimum ratione, quia sicut à pari Ecclesia semel polluta, si in ea postea celebretur, tunc non indiget ampliùs alia benedictione: sed rectè de Lugo in tract.de Euchar. dist.20. sect.4. contrariam opinionem amplectitur, & ad argumentum contrariæ sententiæ, ibidem respondet, quod si verum esset, ut contrarii à pari asserunt Ecclesiam semel pollutam per celebrationem Missæ consecratam existimari; sequeretur, quod Ecclesiæ, in quibus Missa peragitur, consecratæ dicerentur; quare licet Ecclesia polluta, & in ea semel Missa celebrata, ampliùs ut reconcilietur, benedictione non indigeat; sic etiam Calix semel consecratus, & postmodum pollutus, seu denuò auratus, rectè nova consecratione non indiget: attamen Calix nunquam consecratus non efficitur consecratus per solam celebrationem Missæ in eo peractam; benè tamen in vestibus sacris, & similibus, in quibus unctio non adhibetur, statim ac cum ipsis celebrabitur, jam benedictæ censeantur. Consecrationem amittit Calix, si cuppæ pars à pede separetur; secus verò si cuppa clavulum tornatilem habeat supplantatum. Item cuppa est denuò consecranda, si iterum inaurare illam contigerit, non verò si paulatim inaurationem deperdat, nisi ex vi, & data opera inauratio eradatur: ità Suarez, & Vasquez concordant penes pręfatum de Lugo, qui tamen contrarium sensit, nimirum, non esse opus nova consecratione, quando denuò inauratur. Debet autem Calix percuti, ità ut formam, & consecrationem

nem

nem deperdat, si Aurifici ad inaurandum, vel liquefaciendum tradatur; ita nonnulli Doctores docent; sed prævalet usus hodiernus leviter percutiendi, ne deteratur, quo reverentiæ signo patefiat ejus consecrationis amissio. Sacerdotibus mortuis antiquitus nedum inhumatis ponebatur Calix inter manus, ut adhuc in usu est; sed etiam humatis relinquebatur. [Ejus deindè corpus cum ad digniorem locum transferendum esset, aperto sepulcro, inventum est integrum cum duplici stola, & infula rubra, cum panno serico, atque cum Cruce ex metallo confecta pectori ejus imposita, denique cum Calice ad umbilicum ejus posito. In vita S. Bivini Episc. apud Sur. tom. 6. die 3. Decembr. qui obiit anno 604.] FR. *Calix marmoreus*, dicebatur urna ad modum vasis, seu Calicis formata, ut est illa, quæ in atrio S. Cæciliæ de Urbe, & SS. Apostolorum in atrio illius Conventus, de qua Joannes III. apud Torrigium de Cryp. Vatican. impress. secunda pag. 314. [A via, ubi est Calix marmoreus;] dixit. Reliqua quoad Calicem, Vide *Caucus*. *Purificatio Calicis*.

CALIX MINISTRALIS, dicebatur ille, cum quo ministrabatur populo Dominicus sanguis, quādo sub utraque specie communicabatur; ut in dict. *Communicalis* dicetur; de his calicibus vastioribus fit sæpè mentio in vitis Pontificum. S. Remigius Rhemensis Archiepiscopus in calice ministrali Ecclesiæ oblato, hos versus à se compositos incidere jussit:

Hauriat hinc populus vitam de Sanguine Sacro
Injecto, æternus, quem fudit vulnere Christus;
Remigius reddit Domino sua vita Sacerdos.

CALLIBLEPHARUM. FR. ex græco καλλιβλέφαρον, medicamentum oculorum, quo palpebræ venustantur, infectis pilis. [Calliblepharum, vellerumque tincturas inter cætera docuerunt. Tertull. de cultu fœminarum, cap. 10.] quo vocabulo usus est etiam S. Proclus Constant. Patriarch. Orat. 19. Hujus etymon disertè exponit Vinc. Riccardus in præfatam Procli orat. variasque tum ex Plinio authoritates, tum aliis expedit.

CALLICULA, ex verborum sensu atramentarium significare videtur. [Ante conspectum suum ponit super mensam calliculam; undè tribus digitis mortem hominum scribit, aut vitam: Imperfectus, homil. 54. in cap. 15. Matth.] Ubi de finali judicio loquitur, quamvis ab aliquibus hæ homiliæ D. Chrysostomo attribuantur. FR. fortassè *Caliculum* scribendum erit, quod parvum calicem significat: [Hunc in eo loco factum aliquando ministrum à caliculis in curam promptuarii. In vita S. Bercharis Abb.] Ministrabat, nempè, Monachis potum.

CALLIGRAPHUS, ex græco καλλιγράφος, idest, accuratus, scriptor. [Interea Calligraphus quidā Alexandriæ venerabilis vir. Paul. Diac. lib. 17.

CALLOSITAS, antiquitas, vetustas.] Quid igitur vis homo de humanis sententiis litterarum tuarum e[illegible] hanc in usus communis callositatem? Tertull. de test. animæ cap. 3.

CALO, qui frangit, seu fert ligna: à verbo græco κάλον, idest, lignum. [Josue usus est Cabonitis lixis, & calonibus. Chrysost. in psal. 14.] FR. significat servum, seu mancipium, quod in exercitu ducitur, ad ferenda, & ministranda ligna, seu lignea instrumenta: à *Caladis*, ita appellatum existimat Porphir. quia eo die menstrua cibaria accipiebat; vel secundum Accursium à *Calendo*, idest, vocando, quia ad ministeria hujusmodi servi vocabantur. Hoc vocabulo usus est Cæsar in 2. lib. Belli gallici, in 1. belli civilis, atque Livius ubique; unde apparet, quàm perperam senserit Accursius in l. sed & si quid la 1. in princip. superallegata; licèt in codicibus impressis Ulpiani *Calum* habeatur. Nec per *Calonem* ligna frangens intelligitur, ut alii sensere; nam talis operator *Calocopus*, & *Hylocopus* dicebatur. Amalt. Onomast. in hac dictione, à vocabulo græco κάλον, quod lignum significat. Hinc *Calones* etiam dicti sunt calcei ex ligno, Festus: quæ *Calopedia*, *Socoum*, & *Soccoli* dicuntur. Vide suo loco: Italicè *Zoccoli*. Livius iisdem prorsus vocabulis lib. 3. belli Pun. usus est inquiens: [Impedimenta subsequi jussit, calones, lixasque, & invalidos milites vallum ferre; & Horat. 1. sermon. Satyr. 2.

Hic se præcipitem tecto dedit: ille flagellis
Ad mortem cæsus, fugiens hic decidit acrem
Prædonum in turbam: dedit hic pro corpore numos:
Hunc perminxerunt calones.

Et de eodem vocabulo Curtius: [Huic agmini &c. lixarumque, & calonum greges vehebantur. lib. 3. cap. 3.

CALOGERUS, καλόγηρος, ad verbum sonat bonum senem. Fit enim à καλός, bonus, & γέρων, senex. Omnes tamen Græci Religiosi, seu Monachi, ita solent à vulgo nuncupari: eò quòd videlicet antiquitus apud Græcos, ad Monachorum superiores, senes quantumvis laici, seu nullatenus in sacris Ordinibus constituti, assumebantur, qui Calogeri nuncupati. Et hinc temporis decursu omnes ipsorum Monachi, etiam Diaconi, qui & Hierodiaconi, atque sacerdotes, qui & Hieromonachi, Calogeri nominis significato ad officium, statum, aut dignitatem translato, sunt appellati. Sicuti apud Latinos omnes Sacerdotes dicti presbyteri, idest seniores, quamvis juniores existant. Talis est vocis *Calogerus* apud Græcos origo. Si quis autem à γέρας, idest dignitas, munus, honor, deducere vellet, tunc calogerus quemlibet bona, aut pulchra dignitate, honesto munere, egregio honore, vel aliquo simili insignitum subindicare posset.

CALVARIUS MONS. Vide *Cranium*. *Golgotha*. *Venerarium*.

CALVATUS. FR. erat ignominiosa pœnitentia. Glossa in can. de benedicto. 32. quæst. 1.

Calviniani, seu *Calvinistæ*, recentiores Hæretici. Vide *Companatores*. *Hugonottus*.

Calumnior. Vide *Imposturor*. *Prævaricor*.

Calumniator. Vide ejus synonyma in dict. *Accusator*.

Calybae. Vide *Calibe*.

Calybita, græcè καλυβίτης, tugurii habitator. Ita Sanctus Joannes, qui in insula Tiberina diu in tugurio permansit, hoc vocabulo cognominatus est.

Calyptra, Græcè καλύπτρα. FR. Diadematis genus, ab eo, quod fert Venetus Dux, non dissimile: [Calyptram in capite panno, purpura, & auro intextam circumdatam gestaret; quatenus sursum vergit, & ad pyramidem superficiei funditur. Nicephor. Gregor. hist. lib. 5. & 7. Joannes rubra talaria cum pyramide margaritis distincta, in cujus summitate purpureus lapis fulgebat, (ea Regum sunt insignia) mox despostica dignitate à Rege muneratur. Georg. Logoth. in Chronic. Constantinop.] Cujus figuram ex æneis valvis templi Vaticani hic immediatè describi curavimus. Calyptræ synonyma. Vide *Camelaucium*. *Camescaus*. *Mitra*. *Pileus*.

Camaldulenses, Religiosi. Vide *Laura*. *Mixtum*.

Camaeus, gemma, in qua figura aliqua cælata, seu incisa est. [Nobilibus lapidibus insculptis, quos camæos vulgariter appellamus. Matth. Paris. in hist.] ex gallica voce *Cameyen*. In Ecclesia Messanensi duo cum cappis ad canonicalem Missam cantatam assistentes, *Camei* appellantur, fortasse, quia tanquam duæ statuæ astantes, & nihil agentes, reperiuntur; inde nomen hoc illis inditum fuerat.

Camba, dictio Germanorum vetusta, quæ officinam, ubi cervisia coquitur, significat. [Carisiolum cum terris cultis, & incultis, molendinis, cambis, sylvis. Privil. Caroli VII. Ecclesiæ Camaracensi concess. registr. in Chronica Camaracen. lib. 1. cap. 52.] FR. puto legendum potius; [Cum terris, campis, sylvis &c.] :I: Idem tamen vocabulum legitur in quadam Eugenii III. epistola ad Episcopum Atrebatensem. [Molendinum aliud cum duobus furnis, & camba.

Camaurum. Vide *Camelaucium*.

Cambaricus, qui cervisiam vendit.

Cambio, verbum, & *Cambium*. Vide *Concambio*.

Camborta, extremitates, seu margines. [Camborta, quæ sepem desuper firmant. In lege Salica tit. 39.] idest, circuitus virgarum, quibus in extremitate sepimentorum ob firmitatem vinciuntur.

Cambuca, baculus Pastoralis, quo Episcopus in sacris functionibus utitur. [Cum precibus reliquiis, & cambuca Sancti longius processerat. In vita S. Vvinoci Abb. cap. 13.] Ab aliis *Camboca* scribitur. [Baculum ipsius, quem vulgò Cambocam vocant, per manum Diaconi transmiserunt. Valfrid. in vita S. Galli lib. 1. cap. 26.] Vide *Baculus*.

Camelaucium, *Camelaucum*, *Camelaugum*, *Camelaucus*, & *Camelausium*. Biretum monachale Græcorum, & Benedictinorum, cujus limbus binas appendices parabolicis figuris de-

desinentes habet, quæ faciei tempora contegunt; sed Benedictinorum breviores sunt; futuræ autem hujusmodi bireti tantum in quatuor partes æquales fiunt, quæ aliquantum elevatæ, quatuor Crucis angulos efformant. Eadem forma papale biretum est; sed ex purpureo holoserico raso pro æstate, & villoso armellina pelle subsuto in hyeme fertur. [Apostolicus Pontifex cum camelaucio solitus est Romæ procedere. Anast. Biblioth.] Vox quidem græca χαμηλαύκιον, ut Leo Allatius, ubi de habitu Monachali loquitur, ex eo, quia Camelorum pilis intexti erant, ita dici opinatur. Alii etymologiam deducunt ex Græcis dictionibus; καμ[illegible], quę calorem producere significant; inde Camaurum vocari existimo. FR. Ego tamen contrarium puto, nempe, à Camauro camelaucium derivari; nam χαμαεὶς, capitis muliebris ornamentum erat, & ita appellatum, quia per id χαμάδειον, idest, cerebri pars defenditur; unde *Camelaucium* per syncopen à χαμαεὶς, & λακίς, resegmina panni. Vide Junii Lexicon in his dictionibus; nec mirum si Camaurum à muliebri ornamento nomen sumpserit, nam Tiara, quæ est Papæ ornamentum, & Mitra etiam ornamenta erant, quibus antiquitùs fœminæ utebantur. :I: [Super caput autem gestat pileum in modum parvuli camelauci, seu cassidis, quod extenditur super summitatem. Beda de tab. lib. 3. cap. 8.] Igitur Tiara, quæ vulgò appellatur *Triregnum* Summi Pontificis, *Camaurum* dicitur, de quo vide *Epanoclystus*, *Mitra*; vel quia super tale biretum imponebatur, ut in antiquis picturis conspicitur, vel quia Camaurum à Camelaucio diversificatur, & est idem cum *Tiara*, & χαμαεὶς. Recentiores Græci vocant *Camelephcbi*, sed ex sententia ejusdem Allatii in dict. tract. lib. 3. cap. 9. Cucullum vocari deberet. Ex figuris sepulcralibus colligitur etiam clericale biretum illius camelaucii formam antiquitùs habuisse; sed processu temporis, solida tela subsuta, illi quatuor anguli in modum Crucis aliquantulum sublevati sunt ad formam Clericorum Hispanorum, & Gallorum. Soli Itali unico angulo submisso, tres ad honorem Sanctissimæ Triadis elevant, & nihilominus figura Crucis retinetur. Multæ Religiones adhuc formam antiquam Camelaucii retinent, nempe, cum forma verticalis Crucis absque solido telæ fulcimento.

Camelus. [Facilius est Camelum per foramen acus transire, quàm divitem intrare in regnum cœlorum. Matth. cap. 19. n. 24. Marci cap. 10. nu. 25. & Lucæ cap. 18. nu. 25.] ubi S. Hieronymus, & Origenes, Camelum animal intelligunt; sed meliùs Christi parobola ad rem faceret, & litteraliter sensus esset, si æternam Sapientiam de fune, & non de dromedario intellexisse diceremus; nam græcè κάμηλος tam animal, quam funem significat. FR. quod confirmatur, quia originalis hebraicus textus non reperitur, unde non implicat credere, quod mediante græca lectione Euangelia in latinum fuissent translata, & antiquorum nullus fide dignus ocularis testis est, qui hebraicè dictionem hanc vidisse fateatur; imò nec Euangelia, si enim aliquis esset maximè diligentissimus, & fide dignissimus testis, Hieronymus censendus esset: at quid ille in hoc referat ad Damasum Papam scribens, attendamus, ubi de variis latinis Euangeliorū codicibus inter se discrepantibus sic inquit: [Si enim exemplaribus fides est adhibenda, respondeant quibus? Tot enim sunt exemplaria pene, quot codices. Sin autem veritas est quærenda de pluribus: cur non ad græcam originem revertentes, ea quæ vel à vitiosis interpretibus malè reddita, vel à præsumptoribus imperitis emendata perversiùs, vel à librariis dormitantibus, aut addita sunt, aut mutata, corrigimus?] & inferius: [Sit illa vera interpretatio, quam Apostoli probaverunt. De novo nunc loquor testamento: quod græcum esse, non dubium est, excepto Apostolo Matthæo, qui primus in Judæa Euangelium Christi hebraicis litteris edidit.] Sed neque ad Hieronymianas manus hebraicum Matthæi Euangelium pervenit; quod ex ejusdem Doctoris verbis inferius ibidem colligitur, ubi sic fatetur: [Igitur hæc præsens præfatiuncula pollicetur quatuor tantum Euangelia, quorum ordo est iste, Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes; codicum græcorum emendata collatione, sed veterum, quæ ne multum à lectionis latinæ consuetudine discreparent, ita calamo temperavimus &c.] Mirum ergo non esset, si nomen illud *Cameli* in græco textu positum, quod funem in eo idiomate etiam significat; perperam aliqui animal intellexissent, ejus nominis significationem analogicam tam ad dromedarium, quam ad funem habere minimè advertentes. Sic etiam Jo: Bapt. Jona paucis abhinc annis Romæ in sua Euangeliorum hebraica translatione dromedariū transpunxerat. Ad id verò, quod pro suæ intentionis comprobatione affert D. Hieronymus ex Talmudistis Rabbinis se didicisse, inter eos, nempè, solitam fuisse hanc parabolam de dromedario *per acum transire* affirmantibus; tripliciter responderi posset. Primò, quod cum hoc invidum genus Euangelium Filii Dei tam odiosè insectet; ideò congruè credendum est, ut impropriū æternæ veritatis sermonem impostores Rabbini redderent, hanc falsam eruditionem pio Doctori suadere conati sint; nam licet aliquid lucri in veteris testamenti oceano eorum commercio assequi valeat; in Euangelico tamen salutis portu, nil spei boni erit cum eis. Respondendum secundò, quod Rabbini isti cœcutientes in talmudicis nugis, quę nonnisi impropria, & nauseantia facta, dictaque continent; hinc eorum fabulosis loquẽdi modis, ac parabolis ex illa fœtida Talmudi lacuna fortasse expiscatis, nulla fides præstanda erit. Tertiò dicendum Rabbinos æquivocatos fuisse de una phrasi ad aliam; nam penes Hebreos proverbium erat exaggerativum *Camelum deglutire*, & non *Camelum per acum transire*; quo loquendi modo Salvator noster usus est. Matth. 23. nu. 24. inquiens: [Duces cœci, & excolentes culicem, camelum autem

autem glutientes.] Quare Baronius ann. 33. Caninium sequens, elephantem per acum transire, antiquum adagium fuisse, sine exemplari fulcimento asserit; necnon Hierosolymitanam angustam portam; *Foramen acus* appellatam refert; sed re vera nonnisi ignotum per ignotius, sine ullo documento probante referre videtur. Igitur rectius Suidæ credendum, qui κάμιλος græce funiculum crassum significare docet. Et Calepinus *Camelum* latine etiam funem dici astruit in dict. *Camelus*, ubi sic habet. [Camelus funis nauticus, quo anchoræ religantur, de quo aliqui intelligunt illud in Euangelio, facilius est Camelum per foramen acus intrare &c.] Vide hic *Acus*. *Curcuba*.

Camera Apostolica. Vide *Patriarchium*.

Camera Papagalli. FR. Camera sic appellata in Vaticano palatio, ubi habebatur Consistorium secretum [Consistorium secretum celebratur in Aula aliqua Palatii Apostolici remotiori (Cameram papagalli, quæ est in Vaticano, appellant) sed Pontificalis parieti adhæret, in medio surgit à solo sine thalamo &c. Cæremon. Rom. lib. 1. sect. 9. cap. 3.

Camerarius, Cardinalis, qui Cameræ Apostolicæ proventus curam habet, & in Sede vacante per illos dies, in quibus adhuc conclave non celebratur, magnam jurisdictionem habet, & monetam cum gētilitiis ejus insigniis cudit, qui Cardinalis si Sede vacante decedere contigerit, ex facultate Bullę Clementis V. ipsi Cardinales in eadem dignitate alium substituere debent.

Cameratus, arcuatus, fornicatus, testudinatus. [Super columnas in quadrifico cameratas musivo, pulchrisque metallis decoravit. Anast. biblioth. in Paschali.] FR. latinum est nomen, unde *Camero*, & *Concamero* dicitur. [Dinocrates Architectus Alexandri Arsinoes templum concamerare inchoaverat. Plin. lib. 34. cap. 14.

Camerlengus, idem ac *Camerarius*; dicitur etiam *Oeconomus*. Vide suo loco.

Camesaneus. FR. appellativum nomen indumenti. [Constantino Pontifice ad octavum lapidem Constantinopoli appulso, Tiberius Justiniani Imperatoris filius, & ipse Imperator, cum patritiis, & omni nobilitate, Cyrusque Patriarcha cum Clero obvii processerunt: Pontifex Rom. camesaneum papalem amictum indutus solemni totius Cōstātinopolitanę Urbis pompa in Regiam est profectus. Blond. decad. 1. lib. 10.

Camilabo. FR. pannus utrinque dependens à pileo Patriarchæ. Lexicon græcum.

Caminata. FR. Regio, Vicus in legib. Longobard. & Bullar. Casinen. tom. 2. Constit. 122.

Camisatus, Clericus, qui curam habebat infundendi aquam calidam in calice post consecrationem juxta ritum Græcorum, qui Καμίσατος, ab ipsis appellatur, de quo Curopalata. Vide hic. *Aquarii*. FR. ita Meursii Glossa.

Camisia, Alba, vestis sacra. [Indutus camisia linea, quæ communi nomine dicitur alba, Bless. ser. 41.] Aliquando pro superpelliceo, seu rochetto accipitur: ita intelligenda sunt verba Cæsarii de pio illo Episcopo loquentis, qui pauperis plagam curaverat, ubi sic ait: [Cumque adhiberet partem camisiæ suæ, quæ de panno erat satis subtili, lib. 8. cap. 32.] Certum quidem est Præsulem hunc in tali incidentia rochettum, & non albam adhibuisse. De Alba diximus suo loco.

Camium. Vide *Concambium*.

Campana, instrumentum convocatorium, ideò à Turcis prohibitum, ne ejus sono signum aliquod rebellionis detur. Ejus synonymum est *Codion*, à verbo græco κώδων, idest, papaver, à cujus calicis forma ad campanæ similitudinem eidem nomen inditum fuit: sic κωδωνοφόρος, tintinnabula gestans Budæus interpretatur. FR. quòd per nomen *Codion* papaver intelligatur, vide Ruellium lib. 2. c. 100. unde Diacodion Plin. lib. 20. cap. 18. papaveris medicamentum appellat. Item dicitur *Clocca*. Vide suo loco. Item *Cymbalum*, & *Crotalum*. [Quos neque hercule ego, neque supercilium tuum, neque collegæ tui cymbala, ac crotala fugi. Cic. in Pisonem.] Et Plinius in præf. ad Imp. Vespasianum refert Apionem Gram. à Tyberio *Mundi cymbalum* vocari consuevisse, quia ejus fama divulgata per universum erat. :||: Sed *Crepitaculum*, & *Crotalum* ligneum potiùs instrumentum est ad strepitandum, à verbo græco κρόταλον, ex verbo κρέω, quod strepitare, & pulsare significat. In Missali autem Ambrosiano *Crotola* est illud ligneum instrumentum, quo in tribus diebus majoris hebdomadæ, quando non pulsantur campanæ, utimur in Ecclesia, ad convocandum ejus strepitu populum. Campana etiam *Nola* dicitur, quia in Civitate Nolæ à Divo Paulino ejus Episcopo inventa fuerat, ut plerique existimant; inde à Campana provincia Campana communiter denominari existimatur. Nihilominus Quintilianus, qui ante Divum Paulinum vixerat, iisdem vocabulis utitur. Et penes Gentiles erat antiquum adagium, *In cubiculo nola*, ad significandum aliquem delatorem, ac divulgatorem intra domesticos parietes reperiri, qui secreta negotia divulgare potuisset, quod alio modo, *Mutus habet aures*, dicebatur. Præterquam, quod Baronius an. 58. n. 104. clarè demonstrat similia tintinnabula apud eosdem Gentiles antiquissima fuisse: nec valet dicere eundem Episcopum in grandiori forma talia instrumenta auxisse; nam ex eodem Baronio constat ibidem etiam ea in magna forma penes Gentiles extitisse. Errant insuper Polidorus Virgilius lib. 6. cap. 12. & Honuphrius Panvinus in vitis Pontificum asserentes campanarum inventorem fuisse Sabinianum Papam: nam D. Hieronymus, qui per bina sæcula ante hunc Pontificem floruerat, de campanis mentionem fecerat in cap. 33. de regul. Monach. ubi sic ait: [Ad matutinas excubias media nox vos præparet. Nullum ex vobis dormientem reperiat campanilis sonitus.] FR. Adagium de nola

in cubiculo à Quintiliano lib. 8. cap. 6. refertur, qui tamen fatetur enigma esse, nec illud nisi interpretur, intelligas. De tintinnabulis, præter supra allatos, mentionem faciunt Martial. lib. 14. epigr. 163. inquiens:

Redde pilam: sonat æs thermarum, ludere pergis.

Juvenalis Satyr. 6.

Tot pariter pelves, & tintinnabula dicas Pulsari.

Lucilius:

Tintinnabulum abest hinc, sirpiculæque oletarum.

Vide Hadrianum Junium lib. 3. Animadvers. cap. 15. In vaticana Basilica primum nolarium, constat ab Heraclio Imp. erectum fuisse; refert enim Torrigius de Crypt. Vaticanis, quod quando de anno MDCX. demolitum fuerat nolarium, in ejus fundamentis Heraclii Imp. numisma repertum fuit, & cum Sabinianus ultimum diem suum clauserit de anno DCV. Heraclius autem (juxta Baronii computum) de anno DCX. cœperat imperare; ergo hoc postremo tempore pro erigendis campanis campanaria turris in Vaticano ædificata fuit: potest tamen esse, quod præf. Papa campanarum usum in Ecclesia sanxisset, & Heraclius post lustrum pro Campanis campanarium construi curasset. Cæterum in tom. Concil. ubi de vita hujus Pontificis agitur, de eo hęc asseruntur: [Sabinianus Papa campanarum usum invenit, jussitque, ut ad horas canonicas, & in Missarum Sacrificio pulsarentur in Ecclesia.] Sunt qui putant etiam *Petasum* fuisse campanę nomen, sed ex verbis Varronianis à Plinio lib. 36. cap. 13. allatis, eos errasse colligitur; ubi de fabuloso Porsenæ Hetruriæ Regis Labyrintho per eundem Varronem somniato, sic Plinius ait: [Sed cum excedat omnia fabulositas, utemur ipsius M. Varronis in expositione ejus verbis: sepultus est, inquit, sub urbe Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: singula latera pedum lata tricenum, alta quinquagenum: inque basi quadrata intus Labyrinthū inextricabilem, quo si quis improperet sine glomere lini, exitum invenire nequeat. Supra id quadratum pyramides stant quinque, quatuor in angulis, in medio una, in imo latæ pedum septuagenum quinum, altæ centum quinquagenum: ità fastigiatæ, ut in summo orbis æneus, & petasus unus omnibus sit impositus, ex quo pendeant excepta catenis tintinnabula, quæ vento agitata, longe sonitus referant, ut Dodone olim factum, &c.] Ex quibus verbis satis manifestatur, quod quinque *Petasi* nonnisi sustentacula tintinnabulorum erant, quæ vento agitata resonabant, fuisseque ingentis magnitudinis, dum catenis excepta erant, & longe sonitus referebant. :‡: Igitur in Occidentali Ecclesia usus instrumenti ad convocandos fideles prius cœperat; nam Orientales sicut in præsenti, etiam & antiquitus ligneis instrumentis usi sunt; legimus enim in septima Synodo, quod quando Cæsaream translatæ fuerant D. Anastasii Martyris reliquiæ, cum hujusmodi instrumentis obviam processum fuerat, ubi sic habetur: [Cum Sanctæ Civitati reliquiæ appropinquassent, omnibus ea res fuit declarata, & significata. Itaque lętitia magna profusi omnes surgentes subito, ligneaque sacra pulsantes invicem obviam facti sunt.] De his etiam ligneis instrumentis Cæsarius lib. 1. cap. 4. mentionem facit, quod aliqui putant in funeralibus tantum fuisse solitum adhiberi, ut ex eodem Cæsarii textu videtur colligi, ubi sic ait:] Percussaque tabula, cum tam Abbas, quam cæteri fratres ad ejus exequias convolassent.] Græci recentiores, aliæque Christianæ nationes sub tyrannide Turcica degentes simile instrumentum loco campanæ adhibere coguntur, quod *Symandrum*, & *Agiosymandrum* graja voce appellant. Æthiopes in eorum Ecclesiis lapideis campanis haud sono inærato utuntur, sic mihi ejusdem nationis in Propaganda Fide Alumni retulerunt, inter quos quidam Aspha Maria, qui cum ejusdem Sacræ Congregationis in illis regionibus Missionarius extitisset, & cum Hæreticis, ac Schismaticis coram illorum Imperatore pro fide catholica acerrimè disputasset, ob eandem veritatis professionem martyrium obtinere meruit. [Apud quosdam tabulis, apud nonnullos cornu, horæ prodebantur. Vvalfridus de Eccl. Obser. cap. 5.] De instrumentis Orientalium Christianorum pro convocandis illis ad sacras preces, loquitur. Cœperat ergo usus campanarum in Oriente de anno 865. ubi Baronius num. 101. ait: Michaeli Græcorum Imperatori ab Urso Patritiano Venetorum Duce aliquæ campanæ missæ fuere. FR. Blondus verò non Michaeli, sed Basilio Imperatori campanas missas fuisse ait; cujus verba decad. 2. lib. 2. hæc sunt: [Eodem anno illi (*idest Saraceni*) Creta insula egressi Dalmatiæ oram invaserunt, & non solum maris exposita loca, sed facta plerisque in locis excursione, mediterranea vexarunt. Qui Gradum usque delati, oppugnata diu Urbe; ideò non sunt potiti, quod Veneti vicinæ Urbis periculo excitati, laborantibus præsidium attulerunt, & fugatos inde Saracenos mari quoque supero expulerunt: in cujus fortissimi facinoris gratificationem, Basilii Imperatoris Constantinopolitani Apocrisarii Dalmatiam administrantes, Ursum Patritianum Ducem Venetum Protospatharium imperialem declaraverunt: is Dux accepti muneris gratias relaturus, campanas XII. magni ponderis Basilio Imperatori dono misit, easque campanas constat primas fuisse, quas Gręcia alicubi habuerit.] :‡: Solent benedici campanæ, quod aliqui abusivè *baptizari* dicunt; ex eo, quia Episcopus nomen alicujus Sancti illis imponit: & quamvis Joannes XIII. de anno 968. eximiam campanam Basilicæ Lateranensis benedixerat, eique suum nomen imposuerat, non tamen ab eo hæc cæremonia initium habuerat, cum Alcuinus Caroli Magni Præceptor, qui in octavo sæculo floruerat, de eadem cæremonia mentionem faciat.

In

In Monasterio Ferrariensi S. Bartholomæi adhuc antiqua nola reperitur, *Calcar*, seu Italicè *Sperone* appellata, cujus nominis causa hæc fuit; nempè, cum ad venationem pergeret Comitissa Mathildes, & apud idem Monasterium diversata esset, raucam campanam audierat pulsare, Monachos interrogavit, cur non illam resarcire curarent? cui ob eorum inopiam, id fieri nequisse, responsum fuit; at illa ejus aurea calcaria gemmis ornata statim diffibulavit, & ad illius operis indigentiam Abbati donavit: indè in munificentiæ memoriam eidem nolæ restauratæ nomen *calcar* cum his versibus insculptum est,

Nola hæc Mathildis ære, quam fudit faber,
Calcari aureo muneri dato, vocat
Fratres, ut orbis concinat laudes Patri
Tergo sonanti calcar impressum gerit,
Donique, munerisque par vestigium.

Hæc quoad campanæ etymologiam, atque historias. Nunc de ejusdem mysteriis, atque cum Geminiano dicimus loco Sacerdotalium tubarum veteris Testamenti institutas fuisse in Ecclesia Dei campanas, sic ille cap. 142. quem sequitur Valaf. c. 5. necnon Apostolorum prædicationem significant, & ideò sicut in Salvatoris Passione præ timore illi tacuerunt; ita in triduo majoris hebdomadæ in mœstitiæ signum non pulsantur campanæ. [Notum est autem primos hujusmodi præcones (scilicet Sanctos Apostolos) non solum conticuisse, sed etiam relicto eo omnes fugisse; igitur ea hora, qua Dominus traditus est, signis Ecclesiæ silentium indicimus, Christumque solum torcular calcantem in ligno Crucis extenso corpore tympanizantem testimonium veritati humili, ac solitaria voce perhibentem ligneo malleolo in tabula suspenso, & personante populum ad Ecclesiam invitantem significamus. Rup. lib. 5. de divin. off. cap. 29.] Hic obiter monendum est, quod in Sabbato Sancto non sunt pulsandæ campanæ pro *Gloria in Excelsis*, ante Ecclesiæ Matricis signum, sub pœna centum ducatorum ex Constit. Leonis Papę X. edita de an. 1518. quæ prohibitio respectivè ad Parochiales Ecclesias extenditur, imò ad hanc observantiam etiam Regulares teneri declaravit Sac. Congr. Rit. sub 19. Febr. 1608. Cessatio autem pulsationis campanę in Ecclesia Ambrosiana incipit de manè, lecta expiratione Christi in Euangelio Passionis. Pulsatio verò earum in tanta veneratione antiquitus erat, ut Concilium Coloniense par. 3. cap. 31. Clericum superpelliceo indutum id facere sanciverit, & D. Carolus Borromæus Mediolanensis Ecclesiæ Vigilantissimus Præsul in ejus Diœcesi id semper observari studuit. Pulsatio item campanæ in elevatione Missæ Sacrificii, & quando contingit ad ęgrotos Eucharistiam deferre, instituta fuit ab Abbate Guidone Cardinali, dum Legati Apostolici munus fungebatur Coloniæ Agrippinæ pro confirmatione electionis Ottonis Imperatoris, ut populus hoc signo ad adorationem Christi Sacramentati commonefieret; quod pium institutum postea in universali Latinorum Ecclesia introductum fuit, Cæsar. lib. 9. cap. 51. FR. Blondus tamen lib. 7. decad. 2. aliter narrat, ubi de persecutione Federici Ænobarbi Imperatoris loquens, sic ait: [Quum interea Pontifici, (*idest, Gregorio Nono*) satis, supraque esset ejus caventi insidias, rem ecclesiasticam reformare. Eo enim tempore decrevit Salve Regina, certis divinæ rei horis addi, campanasque ad Eucharistiæ confectionem, & Laudes Virginis Dei Genitricis speciali oratione in matutinalibus celebrari, quibus ecclesiasticis rebus, ad rerumque suarum salutem necessariis intentus fuit.] Idemque narrat Odericus Rinaldus ad an. 1238. num. 73. Campanæ Lateranensis Ecclesiæ festivo more in omnibus anni diebus pulsabantur, & quare. Vide *Lateranensis Ecclesia* :I: In Papali Sacello ad elevationem Hostiæ, & Calicis non pulsatur campana; nec in Missa privata ejusdem Pontificis ad *Sanctus*: id etiam observatur, quando privatim idem Pontifex audit Sacrum. FR. Pro reis morte puniendis campana non est pulsanda, nisi eo fine, ut moneatur populus pro noxii anima Deum precari. Diana par. 6. tractat. 7. resol. 37. Quo verò ad campanæ pulsationis effectus, his versibus explicantur.

Laudo Deum verum, plebem voco, congrego Clerum,
Defunctos ploro, nimbum fugo, festaque honoro.

Gloss. in extravag. de off. cust. c. 1. :I: Alii campanæ effectus prodigiosi etiam narrantur; sicut de campana cujusdam loci Villulæ nomine Cæsaraugustanæ Diœcesis, quæ ex se sola solet pulsari ad præsagiendam aliquam Christianis futuram ærumnam, ut testantur Antonius Tarraconensis Archiepisc. Numism. dial. 6. Hieron. Zurrita lib. 10. cap. 93. Martin. del Rio lib. 4. c. 3. qu. 2. & alii, ut etiam accidit in prædatione Urbis tempore Clementis VII. Cāpanulam super portam capituli Dominicanorum Conventus Salerni, pariter ex se sola tunc pulsari narratur, & experientia jugiter comprobatur, ante obitū alicujus ex dicto Conventu, ut testatur Angelus Rocca in tract. de campana c. 7. In Collegiali Ecclesia Arcis Amatoris Galliarum, (ita appellata, quia ibi corpus S. Amatoris Christi Discipuli veneratur, ibique etiam famosus ensis Orlandi *Durlindana* nominatus conservatur) reperitur campana ex se pulsatrix, quando, scilicet, navigantes, tempestoso mari agitati, intercessionē illius Sancti invocant; & tunc illius Ecclesiæ Canonici ad precandum pro incognitis Sanctum invocantibus congregantur, ac simul campanæ pulsationis tempus, & horam connotant, ut à redeuntibus postea, & voventibus naufragantibus verificetur gratia illius Sancti Tutelaris &c. FR. in Chronica M. S. Monialium S. Cæciliæ Transtyberinæ Urbis legitur, quod quando Cardinalis Paulus Æmilius Sfondratus, illius Ecclesiæ benemerentissimus, in Civitate Tusculana, quasi de repente expiraverat animam, eodem momento cecidisse malleum campanæ, quæ *S. Cæcilia* in eodem Mo-

Monasterio vocatur, ex quo actu Moniales de Benefactoris morte suspicantes, statim plorantes ad Chorum accesserant, ut pro ipsius anima Deum precarent. Reperitur etiam *Campanum* vocabulum: [Cumque Tanco Monachus Sancti Galli campanum optimum conflaret, & ejus sonitum Cæsar non mediocriter miraretur. lib. 1. de gestis Caroli Magni apud Canisium in primo tom. Antiq. lect.] Reliqua. Vide *Carroccium. Classicum. Clocca. Index. Mola. Nola. Nolarium. Scella. Scilla. Schella. Signum. Tintinnabulum*. Campana Græcorum. Vide *Semanterium*.

CAMPACES, & *Campenses*. Vide *Montani*.

CAMPAGIAE. Vide *Compagi*.

CAMPANILE. FR. notissima turris, in qua campanæ suspenduntur. [Quidam Monachus ad deponendam de campanili campanam &c. cap. 15. decretal. lib. 5. tit. 12.] Vide *Nolarium*.

CAMPIO. FR. Pugnator, pugil: italicè *Campione* dicitur. l. 1. Si quis cum altero, de testibus. Dicitur etiam *Camphio*. l. nullus Camphio, qualiter quis se defendere debeat, in lege Longobard. tit. 113.

CAMPITELLI, Romæ Ecclesiæ titulus. Vide *Schola græca*.

CAMPO. FR. verbum, contendo, ac etiam modum purgandi se à calumnia, seu perjurio significat. l. de furto, qualiter quis se defendere debeat.

CANALIS, & *Canalium*, via publica in Civitate Constantinop. quæ ad Imperiale palatium ducebat, etiam græcè κανάλιον appellata. [Quod ita demum compleri posset, si unusquisque nostrum, qui in canali est constitutus &c. Concil. Sardicen. can. 9. cap. 55.] ubi prohibentur Episcopi ad ambitiosam aulæ frequentationem accedere; quæ explicatio confirmatur ex alia editione græca, in qua πάροδος legitur, quod viam ad aliquem determinatum, & publicum locum conducentem significat.

CANANAEA. Vide *Syrophœnissa*.

CANAVA. FR. Isidori Glossa cameram post cœnaculum significare ait, quæ italicè *Canova*, seu *Dispensa* dicitur teste Fœlice Fœlicio in suo Onomast. dict. *Dispensa*. Sed cellam vinariam Ennodius intelligit in illo Epigrammate, cujus titulus est *Ante Canavam*, & Epigramma est tale.

Sobria cella cadis vinum quod servat onustis,
Corpora confirmat gressibus acta suis.
Infundunt multis irarum pocula flammas.
Mitescunt nostro bellica corda mero.

Ideò *Canavaro* italicè dicitur, qui vinum distribuit. Vide *Buticularius*. *Cavena*.

CANCELLARIA. Vide *Canicleum*. *Audientia litterarum*.

CANCELLARIUS. Dignitas Ecclesiastica, ita appellata à *Cancellis* intra quos, qui hoc munere fungebatur, populum audiebat, ne à multitudine gentium conculcaretur. [Respice quo nomine nuncuperis, latere non potest, quod inter cancellos egeris, tenes, quippè, lucidas fores, claustra patentia, fenestratas januas, & quamvis studiosè claudas, necesse est, ut te cunctis aperias. Cassiod. lib. 11. Var. Lect.] Ex quo patet, quàm perperam asseruerunt, qui *Cancellarii* nominis à *Cancellando* etymon traxere; nam aliquando absolutè etiam à *Cancellis* appellabatur; sicut Henricus Monachus in vita Germani cecinit, inquiens.

Volutianus erat præcelso nomine quidam
Urbis Patricio, toti dilectus & urbi,
Atque à Cancellis prisco de more minister.

Imò & ipsum Tribunal, *Cancelli*, dicebatur. [Nulla prætoria observo, cancellos non adoro, subsellia non contundo, jura non conturbo, causas non elatro, non judico. Tertull.] FR. Non sunt tamen arguendi, qui nomen Cancellarii à cancellando deducunt, Lucam à Pen. in l. neminem C. de decur. lib. 10. & Gulielmum de Bened. in cap. Rainutius n. 193. de testamen. sequentes, qui Policratici verba citant, ajentis: [Hic est, qui leges Regni cancellat iniquas, Et mandata pii Principis æqua facit.] Antiquum fuisse hoc officium penes Reges à Porsenæ Tuscorum Regis temporibus, ex verbis Tit. Livii arguitur, qui lib. 2. de Cn. Mutio eundem Regem occidere cogitante mentionem faciens, sic ait: [Cum militibus stipendium fortè daretur, & scriba cum Rege sedens, pari fermè ornatu, multa ageret,] & paulò post: [Scribam pro Rege obtruncat.] Cancellarius enim idem ac Scriba etiam apud antiquos promiscuè intelligebatur, sic apud Fl. Vopiscum legimus fuisse urbis præfectum à Carino Imperatore creatum unum ex ejus Cancellariis, & ab Imp. Honorio, & Theodosio sancitum, quod; [Nullus judicum ad provinciam sibi commissam quemquam secum ducere audeat, cui Domestici, vel Cancellarii nomen imponat &c. l. nullus C. de Attes. Dom. & Cancell.] Ita etiam *Cancellarius Imperialis Parisiensis*, & similes dicuntur, de quibus nostrum non est instituere tractatum; nam de Ecclesiastico tantum verba facimus. De illis tamen aliqua tangemus in dict. *Logotheta*. Titulus autem hic in Ecclesia Romana suppressus fuit, quum Cardinalis, qui hac dignitate fungitur, *Vicecancellarius* appelletur. De hujus suppressionis causa varii varia asseruere, sed vanè quidem, & absque ullo fundamento; nam aliqui dixerunt, quod Cancellarius quidam superbia, & arrogantia intumescens, se contra Pontificem jactare præsumebat, ideòque Pontifex hunc titulum in Vicecancellarii vocabulo diminuit. Alii verò scripserunt, quod ex eo quia D. Laurentius Protomart. primus S. R. E. Cancellarius fuerat, ideò cæteri successores propter illius reverentiam Vicecancellarios vocari maluerunt. Tandem non pauci Gomesium secuti in procemio Reg. Cancell. dixere, quod ideò Vicecancellarius appelletur, quia solus Papa in Ecclesia Dei Cancellarius est. FR. At respondendum est contra primam opinionem: falsum esse unquam Cancellarios cum Papæ potestate competisse, nullibi enim tale successum legitur; benè autem de Cancellariis urbis æquivocari, & de Archidiaconis, ut supra in dict.

Ar-

Archidiaconus dictum fuit, quæ dignitas distincta semper fuit à Cancellariatu, licèt semel, aut bis in Hildelbrandi persona unita fuerit, ut notat Baron. ad an. 1061. num. 31. & in Federico, qui deindè Pontifex factus, Stephanus X. appellatus fuit, ut intrà dicemus; sed æquivocum Cardinalis Zabarellæ equidem fuit super Clement. in cap. Nè Romanis, de Elect. scribentis, cui alii adhæserunt, & fortasse inde error sumptus fuerat, quia de hoc Hildelbrando legerat penes Petrum Damianum versus illos de Papa, & Hildelbrando, præcipuè ubi ille ait:

Vivere vis Romæ, clara depromito voce:
Plus Domino Papæ, quàm Domno pareo Papæ.

Ubi significare Damianus voluerat, quod magis Hildelbrando, (qui propter ejus singulares virtutes prædominium in Pontificem habebat) obedire cogebatur, quàm ipsimet Domno Pontifici; hoc tamen ideò luserat, quia Alexander Papa II. facultatem Damiano dederat discedendi à Curia, qui nihilominùs jussu Hildelbrandi detinebatur: idemque de Papa, & Hildelbrando in alio lusorio disticho hæc cecinit.

Papam ritè colo, sed te prostratus adoro;
Tu facis hunc Dominum, te facit ipse Deum.

Quam historiam uberius Baron. loc. cit. n. 31. & seqq. narrat. Meritò igitur Zabarellæ, & adhærentium opinio, tanquam somnium, & fabula à Gomesio loco cit. rejicitur. Respondendum secundò ad secundam opinionem, quòd S. Levita Laurentius Archidiaconus S.R.E. fuerat, & non Cancellarius, & tanquàm Archidiaconus ad illum spectabat Ecclesiæ œconomia, & non Cancellaria, ut visum est suprà in dict. *Archidiaconus*. Respondendum tertiò ad tertiam opinionem, quæ est Cassanæi in Catalogo Glor. Mun. par. 7. consid. 7. & aliorum, quos sequitur etiam Gomes loco cit. Quod cum omnes Cardinalitiæ Sacri Collegii Dignitates sint Ecclesiæ Dei, cujus Vicarius est solus Papa; hinc non videtur qualis sit major ratio, cur dicatur *Major Pœnitentiarius*, & non Vicepœnitentiarius; *Camerarius Cardinalis*, & non Vicecamerarius; *Archidiaconus*, & non Vicearchidiaconus, & sic de singulis, cum omnes istæ Dignitates in plenitudine potestatis Papæ primariò resideant, & eo fortiùs de Majori Pœnitentiario, qui majorem, & spiritualem potestatem exercet, quàm Vicecancellarius, atque Archidiaconus, qui latinè primum ministrum Ecclesiæ sonat, & tamen in rigore primus minister Ecclesiæ Dei ipsemet Pontifex est. :: Hæc igitur ultima opinio magis allegorica, quàm vera, & realis est; in Archivo enim nostræ Cathedralis Viterbiensis egomet legi nonnullas bullas consistoriales, atque originales Innocentii II. & III. Alexandri IV. & aliorum Pontificum propriis eorum, & Cardinalium manibus firmatas cum hac subscriptione ultimo loco notata: *Datum per manus N. Cardinalis S.R.E. Cancellarii*.

FR. Legimus etiam penes Baronium an. 1054. n. 1. Federicum Goffredi Etruriæ Ducis fratrem à Leone IX. Archidiaconum, & Cancellarium S.R.E. declaratum fuisse, & ad Papatum deindè assumptum, Stephanum X. appellatum. :: Inter Melitenses Equites reperitur quoque Dignitas Magni Cancellarii, quæ ad Primatem linguę Castellæ, & Lusitaniæ spectat, eique Vicecancellarius substituitur. Vide *Canicleum*. Cancellariæ Romanæ Officiales. V. *Abbreviatores. Iannizari*.

CANCELLI, erant in Ecclesia antè Altare, quibus Presbyteri à Laicis dividebantur; in Cæremoniali autem Cencii Camerarii *Rigæ* vocantur. [Vadit usque ad rigas Capellæ.] de Papa loquitur. Item sedes in choro. Vide *Chorus*. *Cistelium*. *Solarium expositionis*.

CANCELLO, in modum Crucis S. Andreæ decussare significat: [Orarium, quod & stola dicitur, super collum geris, cujus brachia ad minus extenduntur usque ad genua, & cancellari debent per medium pectus in modum Crucis. Bles. serm. 41.] FR. etiam apud Antiquos eundem significatum habebat, unde *Cancellare brachia*, idest, per modum litteræ X. complicare, quod *Decussare* propriè dicebatur: [Duas regulas in speciem græcæ litteræ X. decussavimus. Colum. lib. 3. cap. 13.] Vide *Caraxo*. Extra Cancellos, & intra Cancellos scribere quid sit. Vide *Protonotarius*.

CANCER, morbus. Vide *Carcinome*. Cancer marinus, ejus astutia. Vide *Diptychum*.

CANCERATIO. Vide *Cancero*.

CANCERO, putresio, à cancro morbo deductum. [Nec potes dicere non Arrii canceratis sermonem, cum fœtor cancerationis suæ ad omnem pervenerit regni tui locum. Lucif. lib. de non convenien. cum Hæreticis.] Vide *Fœtorosus*.

CANCINDELA. Vide *Cicendela*.

CANDACES. FR. [Et ecce vir Æthiops, Eunuchus, potens Candacis Reginæ Æthiopum. Act. 8. num. 27.] Quare Baron. ad an. 35. n. 24. inquit. [Eodem constat Auctore (*scilicet*, *Strabone lib.* 7.) ad sua quoque tempora fœminas in Æthiopia regnare consuevisse, easdem esse Candaces appellatas; quæ verò sua ætate viveret, virilem sane fuisse mulierem, altero tamen oculo captam.] Verùm si Straboné examinemus, unam Candacem tantùm apud eundem inveniemus, & non plures, sicut Baronius existimavit. Sic igitur ille loco citato ait: [Ex iis erant etiam Duces Reginæ Candacis, quæ per nostra tempora Æthiopibus imperavit, virilis sanè mulier altero oculo capta.] Et hæc eadem Candaces Regina fuit, cujus Eunuchus à Philippo baptizatus est: quod manifestè probatur; nam baptismus hic, juxta Baronii computum, anno Christi 35. acciderat, & per eundem Baronium Tiberius Imperator usque ad annum Christi 39. regnaverat: at hanc [Candacem Reginam cum multis hominum millibus præsidium agbreilam, Petronius cum auxilio antevertit. Strago ibidem;] Et paulò pòst sequitur: [Cæsarem in-

invenerunt in Syriam progredi parantem, & Tiberium in Armeniam. Ibidem.] Ad Syriam fuisse Cæsarem anno Christi 19. ait Baronius; ergo eandem Candacen supervixisse per alios sexdecim annos probabilissimum erit, nimirum, usque ad annum Christi 35. quando ejus Eunuchus à Philippo baptizatus fuerat. Itaque intentio Baronii, quòd multæ Reginæ Æthiopum *Candaces* vocarentur, ex Strabone non probatur: benè tamen Plinii auctoritate hoc probari potuisset, qui ait, [Regnare fœminam Candacen, quod nomen multis jam annis ad Reginas transiit. lib. 6. cap. 29. circa finem.

CANDELA. Cereus funiculus, à verbo *Candeo*, qua in ejus functionibus utitur Ecclesia. In primis enim distribuitur in festo Purificationis B. M. V. quam solemnitatem Albinus Flacus apud Baronium, an. 701. n. 3. & in Notis ad Martyrol. 2. Febr. ait Sergium Papam I. processionem instituisse in hoc festo à S. Adriano ad S. Mariam Majorem, idemque Ordo Roman. affirmat; sed hoc de processione illius diei, non verò de cæremonia distributionis candelarum in hac die intelligendum, in quodam enim S. Eligii Sermone, qui anno 665. obiit, fit mentio de hac cæremonia. Id autem, quod circa institutionem festivitatis Purificationis sensit Baronius impugnatur in dict. *Hypante*. Igitur ad candelarum historias, dicimus illas in exequiis accendi ex antiquissimo Christianorum more, atque ab Apostolorum tempore: in funeralibus enim B. M. Virginis accensas fuisse candelas lib. 2. cap. 22. refert Nicephorus, ac jugiter in obitu S. Cypriani, cujus acta hoc testantur: [Indè cum cereis, & scholaribus in arca ejusdem Candidi procuratoris magno triumpho sepultum est.] de qua cæremonia passim penes SS. PP. fit mentio. Nec obstat canon. 34. Concilii Eliberini, ubi cavetur, ne animas Sanctorum candelis inquietentur; nam ibi loquitur de superstitioso ritu ad instar Gentilium, qui in sepulchris accendebant candelas, ut refert Suetonius, ad vocandas, & solicitandas defunctorum animas, sicut stultè credebant; seu, ut Ferdinandus Mendoza verba prædicti canonis explicat. [Inquietandi enim Sanctorum spiritus non sunt.] nempè, voluit præfatum Concilium ad Sanctorum Martyrum sepulchra candelas non accenderent fideles, ne luminum indiciis persecutores Ecclesiæ Sacrorum Sepulcrorum localiter in cognitionem venirent, & deturbarent illorum Sanctorum memorias, atque nova Tyrannorum persequutio in Ecclesia excitaretur. FR. De validitate hujus Cōcilii Baronius an. 57. n. 118. & 119. valdè dubitat; sed pro legitimo semel admisso, sicut leniùs de eodem idem Cardinalis an. 305. n. 39. & seqq. loquitur, dicendum, eo modo, quo illis novemdecim Patribus canone 36. visum fuerat Sanctorum Imagines prohibere, non verò de picturis in tabulis portatilibus eos intellexisse, ut explicant illius Concilii fautores, sicut in prædicto an. 57. n. 119. refert Baronius; sed tantùm de imaginibus Sanctorum ad muros depictis loquutum fuisse Concilium ob zelum ne, scilicet, murales Sanctorum imagines ad contemptum Gentilium exponerentur: ita pari modo dicendum, quod eodem zelo Patres illi moti, candelas ad sepulcra Martyrum accendi prohibuissent, ne daretur persequentibus ansa ad opprobria Sanctarum Reliquiarum mediante lumine candelarum. :||: Constantinopolitanus Imperator in solemnitatibus ad Ecclesiam eundo, associabatur cum duobus accensis cereis, eosque ferentes *Lampadarii* vocabantur. Patriarcha autem unico cereo associabatur; quod ex privilegio Archiepiscopi Cypri, Bulgariæ, aliique Metropolitæ in eorum Diœcesi, Balsamone teste, ferebant; hodiè tamen hoc privilegio omnes Græci Episcopi abutuntur; his autem manifestum degradationis signum erat, quando prædictum lumen auferebatur: sic in depositione Arsenii Patriarchæ Pachimeras lib. 2. cap. 13. refert: [Missis ad eum certis, qui Pontificium lituum, & candelabrum ab eo reciperent.] Qui mos apostolicus videtur; nam contra Ephesinum Præsulem habetur: [Movebo candelabrum tuum de loco suo. Apocalyp. cap. 11.] Inde Expositores non pauci *Septem candelabra* in eadem Apocalyp. memorata septem cathedrales Asiæ Ecclesias à Divo Joanne Euangelista fundatas significare existimant; quæ cæremonia in verbis Christi nititur, ubi dixerat: [Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona &c.] cum Superior quasi candelabrum in sublime positus sit. In Ecclesia verò Turonensi hoc privilegium adhuc in usu est, cujus Archiepiscopus ex Sacrario in solemnitatibus ad celebrandum exiens, ei præcedit Thesaurarius cum candela accensa. FR. etiam in Metropolitana Mediolanensi Ecclesia, quando è sacristia ad canendam Missam progreditur Sacerdos, præcedit Subdiaconus in manu accensam tenens candelam, *Cantharum* appellatam. Vide *Cantharus*; altera verò manu thuribulum defert, eandemque cæremoniam facit Subdiaconus, quando canitur Euangelium; non enim in Ambrosiano ritu utuntur Ceroferariis. :||: Varia prodigia candelarum referuntur, aliqua tamen nobis hic sufficiat referre. In Atrebatum Civitate, quæ hodiè vulgò *Arras* nuncupatur, magna veneratione S. Lamberti Episcopi candela custoditur, quam Beatam Virginem an. 1105. ei præbuisse dicitur, idque prodigiis confirmatur; ejus enim guttæ stillantur in aquam, quæ ab ægrotis hausta, à variis languoribus illos liberat, & nihilominùs per quinque sæculorum spatium semper eandem formam ex attestatione oculata Joannis Alberti, à Menochio in ejus Storeis centur. 4. cap. 92. allata. Simile miraculum refertur à Petro Cluniacensi, & à Gregorio Thuronense de candelis, scilicet, accensis in vigilia Assumptionis, & in Missa ejusdem festi apud S. Mariam Majorē Romæ; ita ut peracta solemnitate, prioris ponderis reperirentur candelæ, postquam per totum solemnis Missæ spatium extiterant accensæ:

quod

quod miraculum per integrum sæculum duraverat. Curiosissimam cæremoniam sui temporis lib. 8. cap. 16. narrat Cæsarius, quòd, scilicet, quando aliqua matrona devotionis gratia aliquem ex duodecim Sanctis Apostolis in Advocatum eligere cupiebat, in duodecim candelis nomina eorum singillatim scribere curabat, quæ candelæ à Sacerdote prius benedictæ, & super Altare positæ, atque accensæ; absconsis eorum nominibus, ita ut legi ea non potuissent. Mulier deindè illa unam ex prædictis candelis sorte capiebat, ac juxta nomen illius Apostoli eum in Protectorem invocabat. FR. est majori curiositate digna alia Apostolorum invocatio per duodecim candelas exacta, quæ in lapide duodecim palmorum circiter ad Sacristiam S. Salvatoris in Lauro de Urbe legitur, qui lapis cernitur in muro Sacristiæ ad viridarium respectivè: ubi de quodam Petro Catalauno Pontificis quondam Aulico, cujus parentes, cum per longum temporis spatium steriles vixissent, ad invocationem duodecim Apostolorum recurrentes, duodecim liberos obtinuerunt: tenor autem inscriptionis talis est: [Petrus Mates U. J. D. Cubicularius, & Miles Apostolicus Barchinonen. Civitate Cathaloniæ Citerioris Hispaniæ ex Joanne Mates, & Catharina Verdaguerii honestis, & Catholicis Civibus legitimis conjugibus XXIX. Januarii An. Dom. 1474. (voto parentum jam octo annis conjunctorum, prolem non habentium, prius domi, deinde in capella S. Severi Ecclesiæ Barchinonen. cum Missa solemn. ibi in honorem XII. Apostolorum ardentibus XII. cereis cuilibet Apostolo subscriptis devotissimè, cum vita, & moribus religiosi essent, propterea celebraretur, promissoque utriusque sexus filiis, si eis divina pietate nascerentur, nomen Apostoli imponerent, quique in terdecim annis octo masculos, & quatuor fœminas filios habuerunt, & cuilibet nomen Apostoli imposuerunt, nec plures, cum adhuc essent juvenes, conceperunt) legitimè natus, & superstes, cum omnes ante multos annos mortui sint, & quilibet prope festum sui Apostoli decesserit, quique primo &c.] Superstitiosa tamen censenda est cæremonia, quam vetula quædam Andronico Imperatori monstraverat, dum ei omnes liberi brevis vitæ essent, ut, scilicet, duodecim candelas accenderet, & nomen unius Apostoli in qualibet inscriberet, & notaret qualis ex illis candelis consumatis ultima extaret, & nomen illius Apostoli in superstite candela appositum, ejus partui imponeret; quod credulus Imperator exequi mandaverat, ac ultima fuit in qua S. Simonis nomen inscriptum erat; quare fœminam ex Imperatricis partu habitam, Simonidem appellaverat, idque Pachimeras historicus in Andronico refert. Concilium verò Tridentinum superstitiosum candelarum numerum prohibuit. In Gallia aliquæ Ecclesiæ vocant *Festum septem Candelabrorum*, idest, festum primæ classis, & *Quinque Candelabrorum*, festum secundæ classis. Quando tamen solemniter celebrat Episcopus, ponuntur in Altari septem candelæ, alludentes septem illa candelabra, quæ Joannes vidit ante Thronum Dei, Apocalyps. 1. 12. & ad denotandum, quod Præsul septem Sancti Spiritus donis ornari debeat. Quod cautum est in Abbatibus etiam mitratis, Sac. Congr. Rit. 29. Januarii 1628. & dictum fuit in dict. *Abbas*. In Papali Missa solemniter celebrata, nedum septem candelæ in Altari ponuntur, sed etiam septem cereis accensis septem Acolyti inserviunt. Reliqua quæ ex originali hic desunt. Vide *Cereus Paschalis*. *Cereolus*. *Scolaces*.

CANDELABRUM. Vide *Ceroferarium*. *Ceroferarius*. *Cerostata*. *Circumcisio Domini*. *Polycandelum*.

CANDELAPTES, semigræca vox Κανδηλάπτης, Sacrista; sed propriè de eo dicitur, qui lampades, & candelas Ecclesiæ accendere, & præparare tenetur. Maronitæ verò, *Kandalaphti* Sacristã vocant.

CANDIDATRIX, Lotrix, quæ fullonicam artem exercet. [Regis enim curiam sequuntur assiduè histriones, candidatrices, aleatores, dulciarii, caupones, nebulatores, nimi, barbitores. Petr. Blesf. epist. 14.

CANDIDUM, pro lucente. Vide *Annulus*.

CANIBUTA, baculus, quem Monasterii Decanis præbebant Abbates, in signum auctoritatis supra reliquos Monachos.

CANICLEUM, Arx Constantinopolis, seu Palatium ibi imperiale ita appellatum, cujus Gubernator *Præfectus Caniclei* dicebatur, conferri solebat Consocero Imperatoris, & quando ipse Imperator progrediebatur, Præfectus hic non incedebat pedibus sicut cæteri; sed ut ait Codinus: [Canicleo Consocer Imperatoris præerat, atque vehebatur.] Gulielmus tamen Tyrius lib. 22. cap. 6. *Caniclinum* vocat. [Totius factionis opifices, Manuel senioris Andronici filius, Alexius quoque Protostrator, insuper Logothetes, qui caniclini utebatur officio. Ibidem.] Gunterus verò lib. 8. hanc dignitatem eandem esse, ac Camerarii, existimavit, inde cecinit:

Hic Caniclinus erat, nobis Camerarius idem.

Radevicus Frisigensis Canonicus lib. 1. de reb. gest. Federici Imperatoris cap. 47. putat Cancellarium fuisse, inquiens: [Unus de servis Palatii Caniclinus, videlicet, quem nos Cancellarium dicere possumus, Principi suo fraudem molitus est.] Itaque juxta sensum istius postremi Authoris, Canicleum, Cancellaria intelligitur.

CANOLA, fistula, seu tubus argenteus, vel alterius metalli, in quo conservabantur Reliquiæ, quas Pontifex alicui Principi mittere solebat. [Sed cum ejus famam lucidissimam, vitamque sanctissimam veram reperisset, eum in tantum honoravit, ut & canolam Sancti Petri Apostolorum Principis in signum amoris præcipui tribuere dignaretur. In vita S. Chrysolii Mart.] In hoc tubo non aliud esse debuerat, nisi scabem catenæ ejusdem S. Petri juxta morem sæculorum illorum, quando scabem ejusdem catenæ Pontifices in clavo ponebant, & alicui Principi devotionis ergo mittebant, quod donum *Benedictio S. Petri* dice-

dicebatur, ut ex Gregorio Magno in ejus epistolis colligitur, & nos in dict. *Benedictio* diximus. In aliquibus tamen M. SS. Bibliothecæ Vaticanæ in neutro genere hoc nomen legitur, ubi de muneribus, & donis diversorum Pontificum, præcipuè Nicolai III. sic habetur: [Canolum argenteum ad conservandum Corpus Christi.] Vide *Ciherarium*. Item Canola significat Siphonem, quo exorbebatur Sanguis Christi. Vide *Siphon*.

CANON, pensio, tributum, aut alia similis obligatio. Vide *Colonitium. Libellarius. Libellus. Homocanon* à voce græca ... Arabes quoque *Canun* dicunt. [Si ergo eorum templa repente diruamus, metu se in fugam conjicient, & perdemus tantum canonem. Mar. Diac.] Significat etiam legem, seu regulam, cum sint canones observationis onera. FR. ita in can. canon græcè dist. 3. ibique Glossa. [Habet autem canon sub se quatuor species, 25. quæst. 2. can. si quis dogmata.] :I: Indè *Textus Canonici* dicti sunt, quia in eis regulæ, & leges, seu decreta Sanctorum Patrum, & Conciliorum continentur, quorum primus collector Dionysius Monachus fuit, Exiguus appellatus; deindè Ferdinandus Carthaginensis Diaconus, post quem Martinus Bracarensis Episcopus; deindè Cresconius, qui majorem decretorum copiam collegit. Baron. an. 527. n. 72. & an. 865. n. 5. At progressu temporis Isidorus Mercator in eodem canonico textu epistolas Pontificias, & litteras decretales inseruit, quod tamen opus ab Hincmaro Juniori Lugdunensi Episcopo augmentatum est, quem deindè sequutus est Burcardus; tàdem Gratianus ultimam perfectionem Decreto apposuit eo modo, quo nunc utimur. FR. Gratianus Monachus Niger, idest, Benedictinus an. 1151. Bononiæ in via S. Felicis, seu ut alii malunt ad S. Proclum residens, scribere incœperat, qui cum Rolando Paparone, scilicet, Alexandro Papa Tertio in eadē Universitate Concathredaticus fuerat. Ghirardaccius in Hist. Bononien. p. 1. lib. 2. in hoc anno. Et per decennium in eo opere laboravit, ac in claustro Monasterii, ubi manserat, reperitur in lapide hæc descriptio.

Hanc Aulæ partem Lector reverenter adito:
Namque loci Monachus Decretum hìc condidit hujus
Divinum Gratianus opus, quantumlibet arcto
Contentus septo.

Ghirardaccius, ubi supra part. 1. lib. 3. ad annum 1161. idem affirmat Baronius an. 1151. num. 6. Undè non debent in scenis permitti histriones sub nomine Gratiani Bononiensis, & in habitu nigro significante Gratianum Monachum Bononiæ Lectorem ordinis nigrorum. :I: Legimus quendam Cardinalem nomine Laborantem anno 1180. summa diligentia canones collegisse. FR. etiam Ivonem Carnotensem Episcopum de anno 1100. teste D. Antonino Florentiæ Archiepiscopo, decretum scripsisse dicitur: vide Gratianum in principio ejus Decreti allatum; sed fabulosum quidem in parte, præcipuè ubi narratur ex adulterio natum fuisse; nec ibi satis negatur Petrum Lombardum, & Petrū Comestorem Germanos ejus fuisse, ex eo, quia primus, nempè, de anno 1120. secundus de anno 1140. tertius anno 1160. claruissent; nam supra vidimus, primum, scilicet, Gratianum de anno 1161. hoc opus terminasse; Petrum Lombardum usque ad an. 1179. vixisse, secundum Baronium in hoc anno, n. 12. Itaque hos fuisse fratres meliùs negat Baron. an. 1164. num. 52. Nec Gratianum fuisse ex Germania, ut in dicta vita habetur; sed ex Civitate Clusii in Tuscia: vide Latinium in ejus Correct. ad Xystum Sen. §. Gratianus: falsò etiam in ejus vita Monachum *Classensem* eum fuisse asseritur, nullibi enim hoc religionis nomen legitur; ideò *Cassinensem* corrigendum est: ejus itaque patria, & religio habentur expressè apud Baronium an. 1151. num. 6. De additione in Decreta post Gratianum, vide in dict. *Palea*. :I: Ob eandem rationem officium Divinum horæ canonicæ dicuntur. Vide *Horæ canonicæ*. Item Canon dicitur regulata psalterii distributio. [Cum implebis psalmodiæ canonem loqueris, præter canonem verò tacebis. Jo. Moschus cap. 43.] FR. Canones alii dicuntur *Generales*, alii *Personales*, alii *Locales*, alii *Causales*, & alii *Temporales*, vide Gloss. in cap. Canonum statuta, de Constitutionibus. Item Canon officium divinum penes Græcos significat. [Si quis non occurrat adesse canoni; in constit. S. Basilii Magni.] Reliqua, quæ ex Originali desunt, habentur in dict. *Horæ Canonicæ*.

CANON MAGNUS. Vide *Alipta*. *Dominica Orthodoxiæ*.

CANON MISSAE, ita appellatur secreta oratio, quæ in Missa incipit à *Te igitur*. Canon dicitur, quia est regula consecrationis; ideò *Regula* à D. Ambrosio vocatur, ab Optato *Legitimum*, à Vigilio Papa *Ordo precum*, à D. Basilio *Secretum*, à D. Dionysio *Actio*; nam [Canon eadem actio nominatur, quia in ea est legitima, & regularis Sacramentorum confectio. Valaf. cap. 23.] Propterea orationes illæ, quæ incipiunt *Communicantes, & memoriam venerantes &c.* ante consecrationem positæ, dicuntur *Infra actiones*, quia infra canonem recitantur, ex quo vocabulo colligitur hanc precationem fuisse à temporibus Dionysii Areop. qui canonem hunc *Actionem* appellabat. Vide *Actio Missæ*. *Communicantes*. Quamvis aliqui putent hujus canonis Auctorem quendam nomine Scholasticum fuisse, quæ opinio in epist. 63. lib. 7. D. Gregorii fundatur, ubi preces Scholastici super oblata dicendas esse monet; sed de portione illa Canonis intelligitur, quæ super oblata profertur, incipiente *Per quem hæc omnia Domine bona creas &c.* Nam revera Missæ canon antiquissimum institutum fuisse constat; Vigilius enim Papa, qui Gregorio I. in Pontificatu præcesserat, canonem Missæ ex traditione Apostolica acceptare fatetur. Idem affirmat Innocentius III. Archiepiscopo Lugdunensi scribens, cap. cum Marthæ, de Celebrat. Missarum. Ideò multi opinantur S. Clementem

can-

canonem hunc ordinasse, licèt deindè successivè aliquid aliud addidere Pontifices. Neque illud nomen Scholastici est proprium viri, sed professionis, & Doctoratus, Advocati, seu Assessoris; unde D. August. lib. de catechizan. rud. [Sedulò admonendi sunt Scholastici] dixerat. Sic etiam idem Gregorius varias epistolas Paulo Scholastico, Marcello Scholastico, Martino Scholastico, & similibus scribit. Incipit autem canon à *Te igitur Clementissime Pater*, quæ sunt verba consequutiva Præfationis: nam sicut *Per Christum Dominum nostrum* Divinam Majestatem laudant Angeli (ut Præfatio refert (ità *Igitur* per eundem nos Clementissimum Patrem supplicamus. Atque T. primam canonis litteram, Crucem repræsentare, Innocentius III. ait. Sunt verò synonyma verba illa: *Hæc dona, hæc munera, hæc sancta Sacrificia*, seu ut sensit Honorius *Hæc dona* refertur ad panem consecrandum, *Hæc munera* ad vinum, *Hæc sancta Sacrificia* ad utrumque simul. Item alii explicant, quòd *Hæc dona* referuntur ad panem, & vinum, quatenus nobis à Deo concessa, *Hæc munera*, quatenus de eisdem donis, ac datis eidem largitori offerimus, ita Rupert. de divin. off. lib. 2. cap. 6. Nam, ut ait Hugo Cardinalis de Eccles. off. lib. 7. c. 29. [Donum enim, quod à Superiori datur; munus, quod ab inferiori.] Dictio *Illibata* ad utramque materiam refertur, quod immaculata significat: verbis verò *Pro Ecclesia tua sancta*, Africani addebant, *quæ est una*, ut ex Optato Milevitano lib. 2. colligitur, ubi ait: [Nam quis dubitet vos illud legitimum in Sacramentorum ministerio præterire non posse? Offerre vos dicitis pro Ecclesia, quæ est una. Hoc ipsum mendacii est pars, unam te vocare, de qua feceris duas.] Mentio, quæ de Pontifice Romano fit in canone, est antiquissima consuetudo, nam in lib. 8. constitutionum Apostolicarum, quæ S. Clementis Papæ communiter censentur, cap. 12. hunc ritum observari ordinatur, ac ipsomet Clemente celebrante, dicere solebat; [Adhuc obsecramus te pro me, qui nihil sum.] Hodie tamen Pontifex hæc verba proferre solet: [Unà mecum indigno famulo tuo. Innoc. III. de celebrat. Miss. cap. 3.] In Liturgia sub nomine S. Marci, qua utitur Ecclesia Alexandrina totius Orientis primaria, primo loco de Romano Pontifice hoc tenore mentio fit. [Sanctissimum, ac Beatissimum Papam N. quem præscivisti fore, ut sibi Sancta sua Catholica, & Apostolica Ecclesia omnium suffragiis eligeret; nec non Sanctissimum Episcopum N. conservans &c.] Quæ tamen verba à Schismaticis adulterata fuere. Nominatur subsequenter Episcopus ordinarius loci, ubi celebratur; at Romæ nullius Episcopi fit mentio. Bellarm. lib. 2. de Missa, cap. 21. In Abbatiis, quæ sunt nullius diœcesis, non de Abbate, sed de viciniori Episcopo fit mentio, ad quem pro ordinationibus solet recurri. Gavant. in Rubr. Miss. par. 3. tit. 8. Tertio loco fit Regis mentio in illis provinciis, in quibus reperitur tale privilegium, ita Innocent. III. semper in suo canone Regem nominat. Non possunt Religiosi eorum Generalem Superiorem in canone addere. Sac. Congr. 12. Novembr. 1615. Et si quis loco Episcopi Superiorem nominaret, secundum Dianam tract. 14. de celebr. Miss. Resol. 20. peccaret mortaliter. Aliqui Abbatem Montis Casini exceptuant, qui post Papam à subjectis Sacerdotibus in ejus quasi episcopali jurisdictione nominatur in canone. Angelus de Nuce Rosanen. Archiep. in notis ad Chron. Casinen. lib. 1. cap. 4. In *Memento* habentur hæ litterarum notæ *N. N.* nam antiquitus recitabantur nomina Offerentium in Missa. Innocent. I. epist. 1. FR. adhuc in Missis cantatis Defunctorum, quæ quolibet anno Romæ à locis piis circulariter per Ecclesias exequi solent, recitantur alta voce omnia nomina Defunctorum, qui legata ad celebrandum reliquerunt. Verba illa *Vel qui tibi offerunt*, intelliguntur nedum pro ipsis tantum offerentibus, sed etiam pro circunstantibus; ipsi enim eorum precibus cooperantur in partem Sacrificii. Tandem possunt intelligi pro illis, qui eorum eleemosynis celebrari curaverunt. Azor. lib. 10. cap. 36. quæst. 13. Qui insuper cap. 22. quæst. 3. docet, quia cum in *Memento* sit precatio privata, rectè posset Sacerdos pro Infidelium, Hæreticorum, ac Schismaticorum conversione ad gloriam Dei intercedere. Oratio *Communicantes* non significat Sanctorum Communionem, ut aliqui putant; sed fidelium, quod ex sequentibus verbis, *Et memoriam venerantes* colligitur. Microl. cap. 12. Quæ Canonis pars à Siricio Papa composita fuit an. 389. ex sententia Radulphi, & Durandi; alii tamen Lino Pontifici hæc tribuunt. Cæterum antiquissima est Sanctorum memoria, quæ in Canone fit, cum apud Divos Clementem, Dionysium, Augustinum, Hieronymum, & alios reperiatur; in quo Canone Sancti Martyres solummodo nominantur; nam illis priscis temporibus non solebat Ecclesia Confessores venerari; sed solum eos, qui proprii sanguinis effusione Christi Passionem imitabantur, de qua in Sacrificio fit mentio: additque insuper Innocentius III. lib. 3. cap. 20. de Myst. Missæ, quod Ecclesiæ antiquitus tantum in honorem Sanctorum Martyrum dedicabantur. Non fit inter Apostolos de S. Matthia mentio in Canone, ex eo quia post Christi mortem in Collegio Apostolico associatus fuerat; Christus enim verum cruentum sacrificium fuit, & ob eandem rationem de hoc associato Apostolo fit mentio post consecrationem; excipitur tamen Doctor Gentium, qui licèt post Christi mortem ad Apostolatum divinitus vocatus fuerit, nihilo tamen minus à charissimo collega Petro Ecclesia in omnibus ejus precibus illum nunquam separat, ut bene notat Bellar. lib. 2. de Missa cap. 26. In Græcorum Liturgia offertur Sacrificium pro Sanctis, id autem non intelligitur orare pro Sanctis, sed pro eorum honore offerre, & in gratiarum actione eorum gloriæ, qua gaudent, ità explicat Cabasila cap. 33. eodem modo, quo

quo nos Latini post communionem dicimus illa verba: [Sumpsimus Domine sancta mysteria, quæ sicut Sanctis tuis prosunt ad gloriam; ita nobis quæsumus proficiant ad medelam.] Quod de Sanctorum accidentali gloria illis aucta per fidelium celebrationem, Innocentius d. cap. cum Marthæ, de celebrat. Miss. intelligi exponit. Post mentionem Sanctorum, qui in Canone notantur, solent aliquæ Ecclesiæ addere hæc verba: [Et eorum, quorum solemnitas hodiè in conspectu tuæ Majestatis celebratur.] Quæ à Gregorio III. anno 731. addita fuerunt, ut Valfridus, Radulphus, & Sigibertus testantur. Verba autem *Hanc igitur oblationem &c.* tribuuntur Gelasio ab Alcuino, seu S. Leoni Magno à Radulpho. Precatio illa, *Diesque nostros in tua pace disponas &c.* usque ad *Quam oblationem*, à S. Gregorio M. addita fuit, in qua sunt aliqua verba difficilis intelligentiæ, nempe; *Et in Electorum tuorum jubeas grege numerari*; nam Electorum numerus nec augeri, nec diminui potest; quare secundum præsentem justitiam intelligunt aliqui, postulando, nimirum, à Deo gratiam illam, qua mediante rectè operando, inter Electos numeremur; sed veriùs Gabriel Biel. lect. 33. inquit, quòd per dicta verba æternam gloriam postulamus, quam mediantibus nostris orationibus Deus nobis concedere decreverat. Dum autem hæc oratio dicitur, extenduntur manus super oblata, ut ita Sacerdotem Aron imitemur, Levit. 1. & significamus etiam, quod hæc mysteria absconsa, & occulta ipsis Angelicis Spiritibus sint. Ruper. lib. 2. cap. 57. Ubi advertendum est obiter in hac manuum extensione, cancellari debere ambos pollices in modum crucis, ut in suo Cæremoniali notat Alcocer, supponendo, scilicet, sinistrum dextro in superiori parte manuum, ut Petrus Reyna in suo Ceremoniali ex Rotali Decreto advertit. Sequitur explicanda dictio *Adscriptam*, nempe, quod hostia, oblatioque sit connumerata, & adscripta inter acceptas, & Divinæ Majestati gratas. Azor. lib. 10. cap. 37. Dictio *Ratam*, idest, certam, ac stabilem mutatione substantiæ corruptibilis in incorruptam denotat. *Rationabilem*, cum sit oblatio rationabilis obsequii nostri, & non animalium, ut ait Apost. in epist. ad Rom. cap. 12. num. 1. Verba autem, *Qui pridie quam pateretur*, à Sancto Papa Alexandro addjecta fuisse Auctores affirmant. Verba *Mysterium fidei* in consecratione Calicis. Vide *Mysterium fidei*. Cruces quæ signantur super Eucharistiam post consecrationem, non sunt benedictiones; sed signa, & memoriæ Passionis Christi. Ab Hæreticis autem calumniata fuerunt illa verba, *Supra quæ propitio, ac sereno vultu respicere digneris &c.* asserentes Sacerdotem intromitti tanquam mediatorem inter Patrem æternum, & Christum ejus Filium, ita ut oret Sacrificium illud esse acceptabile. Quod falsò asseritur; nam, ut sit acceptabile in quantum ad effectum, & in ordine ad Ecclesiam, intercedit Sacerdos coram Deo, ut ostendatur, nimirum, erga nos ejus misericordia, ac pietas, peccata dimittendo, hoc Sacrificio mediante, quod est ex se, & ratione dignitatis personæ sacrificatæ jam acceptum, & non aliter. *Sanctum Sacrificium, & Immaculatam Hostiam*, verba sunt à Sancto Leone addita. Dictiones illæ: *Iube hæc perferri per manus Sancti Angeli tui*, non faciunt sensum de Sacrificio, ut corpus, nempe, Christi per Angelum ad cœlum; sed ut preces nostræ in conspectu Altissimi per manus Angeli perferantur, sicut preces Tobię delatę fuerunt, implorare Celebrantem intelligitur. Elevat vocem Sacerdos, quando dicit: *Nobis quoque peccatoribus*: ad denotandos gemitus, & clamores pœnitentium causa suorum peccatorum. *Per quem hæc omnia semper bona creas, &c.* hæc verba, ut dictum est supra, à Scholastico addita fuere, quæ à recentioribus Novatoribus impugnantur tanquam gratis super Corpus Christi prolata; sed malè significatum interpretantur, qui non alius est, nisi quòd realiter super sacramentatas species proferantur, cum hoc sono, nempe, *Per quem*, idest, per Christi merita, *semper bona creas*, creando, scilicet, & conservando species illas. *Sanctificas*, quia de puris creaturis transubstantialiter in admirabilissimum Sacramentum creat Deus. *Vivificas*, hoc est, eas permutando in carnem, & sanguinem Christi viventis. *Benedicis*, cumulo gratiarum. *Et præstas nobis*, quippè, in cibum. *Præceptis salutaribus, &c.* hoc breve procemium ante Dominicalem orationem à Gregorio Magno additum fuisse Radulphus ait; alii tamen S. Cyprianum faciunt auctorem. Errant verò, qui putant orationem Dominicalem ex Gregorii jussu appositam fuisse in Missa: cum Apostolorum institutum sit, ut ex eodem Gregorio colligitur, qui ait in primitiva Ecclesia Sacrificium solùm consecratione, & dominicali oratione constasse; fortasse Pontifex hic determinaverat tempus, quando esset dicenda in Missa, nempe, ante communionem; verum tamen est ipsum composuisse orationis appendicem, quæ incipit, *Libera nos quæsumus Domine*. Gem. lib. 1. cap. 9. ac manifestè ex S. Andreæ, ejus peculiaris Advocati invocatione, suam compositionem esse colligitur, quæ Embolismus à Græcis dicitur. Vide *Embolismus*. Et in feria VI. parasceue alta voce profertur, ut manifestè descensus Christi ad inferos ad liberandos sanctos Patres manifestetur. Duran. lib. 4. cap. 49. FR. Tandem dicendum, quod antiquitus per totum canonis Missæ tempus excludebantur à Sacrificio Catechumeni, Energumeni, & Pœnitentes. Ranzovius in epist. ad Calixtum.

CANONARCHA, græca vox Κανονάρχης, monachale officium, idest, regulæ Præfectus. [Cum quadam nocte surrexissem, ut pulsarem signum, ea quippe cura mihi, ut Canonarchæ, injuncta fuerat, ut excitarem fratres ad collectam. Mosch. in vita Patrum, lib. 10. cap. 50.] De eodem officio mentionem facit S. Dorotheus Abbas, ubi de ejus laboribus pro monasterio actis inquit: [Adventabat interea modico intervallo hora vigi-

vigiliæ, & cum paululum quippiam obdormissem, excitabar à Canonarcha nostro. Doct. 11.] Hodie tamen inter Grecos *Canonarcha* vocatur ille, qui suggerit legendo de uno ad alium periodum Cantoribus, qui ob librorum penuriam, vel legendi inscitiam memoriter recitare, & canere coguntur; sic ex utroque Choro duo Canonarchæ, idest, directores ad suggerendum successivè prolationem versuum incumbunt, quorum Superior *Protocanonarcha* appellatur.

CANONIA, canonicalis præbenda, pro cujus definitione, vide *Præbenda*. [Hoc anno Dominus Papa vestro interventu privilegium suum Ecclesiæ nostræ indulsit, in quo specialiter expressit canonias, seu præbendas &c. Petrus Cellens. lib. 8. cap. 15.] Sic passim penes antiquos Scriptores, quæ etiam dicitur, *Communitas. Victuale*. Item significat canonicam habitationem, in qua Canonici simul morabantur. Vide *Canonicus*. FR. dicitur etiam *Canonia* Regularium domus: [In aliquo Monasterio, vel regulari canonia. can. Duæ sunt. 19. quæst. 1.] De ordinatione verò sæcularium Canonicorum simul habitandi sic habetur: [In unoquoque Episcopatu simul manducent, & dormiant, ubi his facultas id faciendi suppetit, qui de rebus ecclesiasticis stipendia accipiunt, in uno claustro maneant &c. can. In omnibus, de Consecrat. dist. 5.] Ubi de Canonicorum instructione agitur.

CANONICO. FR. verbum, Canonicum facere significat. [Qui verò tales (ut dictum est) canonicare præsumpserit, à suis beneficiis suspendatur. de filiis Presbyt. cap. 16.] Vide *Canonicor. Excanonicor*.

CANONICOR. FR. regulor in modo vivendi. [Super paupertatem spiritus offerenda est voluntas canonicari volentis. Petrus Blesen. serm. 32.] posset etiam significare, habitum regularem sumere.

CANONICARIUS, qui canonem exigit, vide *Canonicus*.

CANONICUS, græcè κανονικὸς, idest, regularis; Canonici enim antiquitus vocabantur Clerici, qui simul cum Episcopo communiter, & regulariter ad similitudinem primitivæ Ecclesiæ vivebant, ut dictum est in dict. *Canonia*, & usque ad præsens eorum habitationes Cathedralibus contiguę videntur. Canonicus ergo ex vita regulari ita appellatus fuit, & non ab obligatione exigendi ecclesiasticum proventum, eo modo, quo non pauci faciunt, qui meritò arguuntur his verbis ab Alcuino: [Est namque canon vitæ, ut dictum est, & est canon pecuniæ, videlicet, alicujus pensionis certæ. Undè solet dici, solve mihi canonem meum, idest, pensionem meam. Eja ergo ò Canonice inveniamus à quo derivaris, idest, à canone pecuniæ, non à canone vitæ, idest, à canone regionis, non à canone religionis, hom. de Zizania.] FR. Canonicus etiam dicitur, qui canonem solvere tenetur; [Deinde, sacramento mediante, Comitis Jordani fidelis, & canonicus effectus est. Falco Beneventanus apud Camillum Peregrinum,] quem Camillus in ejus castigationibus pag. 166. sic exponit: [Canonicus, idest, tributarius: nam pensio passim olim dicta reperitur canon: quoniam, scilicet, juxta canonem, & certam regulam penderetur: undè ex Cassiodoro lib. 2. epist. 25. solidi canonici, & lib. 12. epist. 13. aliisque in locis sunt Canonicarii, qui tales canones exigebant. Deque iis etiam vide Cujacium in Novell. Justiniani 128.] Angelus de Nuce Rosanen. Archiep. in notis ad Chron. Casinen. lib. 3. cap. 69. num. 1546. eruditè Canonicos reprehendit, à quo consulendi sunt Canonicatuum possessores, seu cupidi. :|: Quid autem per *Canonicorum fornicationes* intelligat D. Basilius Amphilochio scribens: ità explicat Balsamon: [Canonicos eos dicit, qui in canone numerantur, scilicet, Clericos, Monachos. In aliquibus Belgicis Civitatibus reperiuntur *Canonicissæ*, fœminæ, scilicet, à Guidone illius provinciæ olim Comite institutæ, quę tenentur in Ecclesia recitare Officium divinum, quarum receptio ex Honorii IV. constitutione epist. 144. non poterat fieri sine attestatione septem nobilium virorum super nobilitate earum ex ambabus parentum lineis; sed idem Pontifex cognita sæpè falsitate testium in hujusmodi examinibus; nè esset causa tanti mali, ac perjurii, eandem constitutionem revocaverat deinde. In Concil. Lateranense de anno 1069. celebrato, reperitur decretum ad instantiam Petri Damiani, pro quo Alexandro Papa scripserat: in eo enim decreto ordinatur, quod Clerici communem vitam simul agant: quod intelligendum de illis Clericis, qui in Collegiatis Ecclesiis inserviunt, & ideo Canonici dicuntur. FR. multi Imperatores, ac Reges insigniti sunt titulo Canonicorum Vaticanæ Basilicæ, ita Carolus Magnus à Leone III. ut testatur Torrigius de Crypt. Vatican. secundæ impress. part. 2. cap. 7. Federicus Imperator à Papa Nicolao, ibidem cap. 5. Henricus IV. & Carolus V. Imp. ibidem cap. 2. Princeps Poloniæ ab Urbano VIII. ibidem cap. 5. & hoc fuit propter arduam prohibitionem sub censuris, nè quis præter Vaticanæ Ecclesiæ Canonicos posset ascendere ad visendum Sanctissimum Veronicæ Sudarium; sub quo titulo Imperatores prædicti aditum habuerunt approximandi ad dictam Sacram Reliquiam :|: Quo autem ad Canonicorum cęremonias, primarius locus Canonico hebdomadario deferenti sacra paramenta debetur. Congreg. Rit. 22. Aug. 1626. Imò in Romæ Basilicis, & Collegiatis est usus cedēdi hebdomadario Canonico primum stallum, quamvis paramenta sacra non deferat, sic etiam Beneficiato hebdomadario inter ordinem Beneficiatorum. Eadem præcedentia datur Episcopo titulari, si Canonicus sit. Sac. Congreg. Rit. in una Cōpostellana 11. Julii 1617. Hanc etiā praxim observari expertus sum in Vaticana Basilica, in qua aliqui Canonici sunt titulares Episcopi, qui cum rochetto, & mantelletto divinis officiis intersūt supra omnes Canonicos.

Præ-

Præscribit Cæremonialis ad Chorum incedere Canonicos ordine binario, sed in solis solemnitatibus hoc intelligi declaravit Sac. Congreg. Rit. 12. Junii 1628. Canonici, qui habent rochetti, & cappæ usum, iis uti non possunt in administratione Sacramentorum; tunc enim debent deferre superpelliceum, & stolam, d. Congreg. ibidem. Non tenentur Canonici Episcopo Pontificaliter celebranti inservire in aliis Ecclesiis; sed tantùm in Cathedrali, d. Congreg. 20. Jul. 1592. Quod tamen de Ecclesiis extra Civitatem intelligitur; nam in iis, quæ sunt intra Civitatem, ubi Cathedralis reperitur, ad dictam assistentiam teneri declaravit Sac. Congreg. Concil. ad cap. 12. sess. 24. de Reformat. Quando jam in Choro inceptum sit recitari officium, ac veniat interea ad Ecclesiam Episcopus; debent ei obviam ire quatuor ex Choro Canonici, d. Congregat. Rit. 15. Martii 1608. Similiter, si à Choro Præsul discederet non peracto officio, quatuor Canonici usque ad portam Ecclesiæ eum famulari debent d. Congreg. Rit. 4. Jul. 1615. Romæ observatur hæc cæremonia in adventu Cardinalium, & Pontificis, cui etiam non plusquam quatuor Canonici à choro obviam discedunt, remanentibus aliis ad prosequendam officii recitationem, & pertransiente Papa per Chorum, recitantes Canonici non moventur à propriis locis; sed tantum transeunte Pontifice genuflectunt, cujus cæremoniæ usus oculatus testis sum. Associando Cardinalem Episcopum Canonici, civilem pallium ferentes, debent ante, & non post illum incedere d. Congreg. 4. Julii 1626. Non pertinet ad Canonicos assistentes auferre biretum ex capite Episcopi, dum ex se id facere potest, d. Congreg. 21. Aug. 1604. Neque manum Episcopi osculare tenetur Subdiaconus Canonicus peracta lectione. Vide *Lectio*. Reliqua vide Beneficiati in dict. *Beneficium*. *Cappa*. Canonicus absens à Choro de distributionibus non participat, quamvis Episcopo inserviat. Vide *Victuale*.

CANONICUS SIMPLEX. FR. Dicitur Canonicus Collegiatæ. [Quod H. præpositus quondam simplex Canonicus ejusdem Ecclesiæ, de ipsa in majori Ecclesia in Canonicum est electus. de concess. præbendæ, cap. 9.

CANONICURSUS. FR. exactor canonum Regiæ Cameræ debitorum. l. final. C. de exactor. tribut.

CANONIZATIO, cæremonialis actio Summi Pontificis, qua aliquem Dei Servum Universali Ecclesiæ pro Sancto haberi, & inter Sanctorum Kalendarium connumerari declarat. *Canonizatio*, & *Canonizo* à Canone dicuntur, seu à Catalogo, qui Canon appellatur, in quo inscribebantur nomina Sanctorum, quos Ecclesia approbabat prævia rigorosissima inquisitione; mos enim hic laudatissimus semper fuerat in Ecclesia, & ab antiquo non approbabantur Martyres à Tyranno occisi ante declarationem Ecclesiæ; quod hoc modo fiebat; Episcopus sub cujus Diœcesi aliquis martyrium passus erat, Provinciæ Primatem certiorem faciebat, qui post maturam consultationem declarabat, an Martyris cultus illi occiso deberetur. Ità fecisse Tagastensem Episcopum refert D. Augustinus, quòd nempè, Mansurio Carthaginensi Episcopo, ac Primati Martyrum acta exhibuit Tagastensis: & Lucillam famosissimam, ac ditissimam fœminam Hispanam, atque Donatistarum fautricem redarguit Cæcilianus Carthaginensis Archidiaconus, ut Optatus Milevitanus refert, quia ipsa ante communionem adorabat, & osculabatur reliquias cujusdam Martyris, qui adhuc canonizatus non erat, qui sic inquit; [Os nescio cujus hominis mortui, si Martyris, nondum tamen vindicati, admoveret.] Qua reprehensione fœmina illa irritata, omnes copiosas facultates suas insumpsit ad insequendum Cæcilianum jam Episcopum Carthaginensem consecratum. *Martyr vindicatus* is dicebatur, qui post canonicam approbationem adorari poterat. Vide *Vindico*. Hodie tamen ad solum Pontificem Universalis Ecclesię hæc functio spectat. Vide gloss. in sexto lib. 3. tit. 24. cap. unico. Errat siquidem Polydorus Virgilius, qui lib. 6. cap. 8. primam canonizationem Sanctorum ab Alexandro III. celebratam fuisse asserit; constat enim S. Suviberti processum canonizationis ad instantiam Pipini Francorum Regis inchoasse Stephanum Papam III. Baron. ann. 754. nu. 10. & canonizatum fuisse à Leone III. idem Baron. an. 804. n. 2. &c. Sur. 1. Mar. Bellar. Contr. de Eccl. Trium. lib. 1. c. 8. Adrianus I. S. Albanum Angliæ Protomartyrem ad instantiam Regis Offæ anno 744. canonizavit. [Offa Rex Romam tandem perveniens optata Apostolorum limina visitavit, & diversorum loca Sanctorum pia devotione percurrit. Deinde Adriano I. Summo Pontifici causam sui advētus denuntians, & de loco simul, & B. Albano canonizando, cœnobioque construendo, devotè preces porrigens; petitioni suæ Romanam de facili curiam inclinavit, & ex hoc pręcipuè, quod Martyris inventio cœlitus fit edocta. Matth. Vvestmonasteriensis Florilegus appellatus, qui vixit anno 1300. in sua Historia, quę flores Historiarum dicitur, pag. 287.] Joannes XV. S. Udalricum Augustanum Episcopum. Baron. An. 993. n. 1. & seq. Joannes XX. post lustrum S. Romualdum, qui objerat anno 1027. idem Baron. ad Ann. prædictum nu. 13. Leo IX. an. 1052. SS. Ronaldum Cameriensem, Amicum Rambonensem, Guidum Pompesianum, Firmanum Firmensem, & Ardoinum. Baron. in d. anno num. 9. & anno sequenti idem Pontifex S. Gerardum Leucorum Episcopum, idem An. 1053. num. 4. Paschalis II. S. Petrum Anagninum Episcopum, post annos quatuor ab ejus obitu, idem an. 1105. num. 13. Eugenius III. Henricum Imperatorem, idem an. 1152. num. 4. in Sanctorum numerum retulerunt. Quæ functio solet in Conciliis Generalibus fieri à Pontifice, vel absque Bulla, vide eundem Baronium an. 1161. num. 1. & aliquando idem Pontifex alicui Primati functionem hanc delegarę consueverat: sic enim legimus Ur-

Urbanum II. anno 1088. Byzantio Tranensi Archiepiscopo per specialem Bullam facultatem dedisse adscribendi in Catalogo Sanctorum S. Nicolaum cognomento Peregrinum, in cujus honorem dedicatum fuit sumptuosissimum in ea Metropoli templum. Quibus veridicis narrationibus manifestè Novatorum calumniæ convincuntur, qui novum ritum Sanctorum canonizationem esse falsò asserunt. Fabulosa etiam Troili Malvezi narratio habenda in tract. de Canoniz. to. 14. dub. 4. num. 46. ubi ad demonstrandam hanc cæremoniam fuisse antiquissimam, ait Sanctum Apollonium græcum Anachoretam fuisse primum ex Sanctis canonizatis, qui nato Christo primus fuerat ad prædicandum Pastoribus Messiæ adventum, & ideo à Judæis ligneis clavis confixus, ac processu temporis per divinam revelationem Nicolaus I. illum canonizaverat, quod ex narratione cujusdam M.S. Authoris Anonymi asserit; de hoc enim Apollonio Anachoreta mentio nullibi reperitur; meliùs tamen hujus antiquitatem Bellarminus cap. 7. loc. cit. ex Testamento veteri originem duxisse probat; Ecclesiasticus enim Enochum, Noemmum, Abrahamum, Isaachũ, aliosque justos canonizavit, inquiens; [Laudemus viros gloriosos, &c. Ecclesiast. cap. 44.

CANONIZO. Vide *Vindico*.

CANOLA. Vide *Communio*. *Fistula*. *Syphon*.

CANSTRISIUS, Græcè Καντρίσιος, qui sacra Patriarchæ paramenta custodiebat, & eundem ad induendum coadjuvabat, thuribulum deferebat, populumque aqua benedicta aspergebat. Existimant aliqui à nomine græco Κάνστριον, idest, *incensi navicula*, sive à Κάνιον, *canistrum*, hoc vocabulum derivari, in quo vestimenta Patriarchalia porrigebat. Hoc officium in Ecclesia Romana Vestiarii erat.

CANTABRUM, militare signum. Hinc perperam Rhenanus Tertullianum corrigere existimavit, ubi de militaribus vexillis loquens, *Candelabrorum* dixerat, correxit ille *Labarorum*. Quare meliùs Latinus Latinius in ejus Bibliotheca Sacra ad Tertull. *Cantabrorum* restituit: sicut in Codice Theod. lib. 4. tit. 7. cap. 2. de Colleg. legitur. *Cantabrum* enim est diversum à *Labaro*. Vide Baronium An. 312. nu. 33. & 34. Item furfur significat: [Jussitque eos tota die terram fodere, & cantabrum edere ad vesperam: Surius in vita SS. Nerei, & Achillei. §. His litteris acceptis.] Qui tamen Auctor herbam fuisse existimando erravit; nam apud Cælsum Aurelianum lib. 2. cap. 19. apud Adonem in suo Martyrol. Isidorũ in Gloss. & alios in significatione furfuris legitur, ac clariùs in Vita S. Romualdi Abb. hæc verba leguntur: [Ita ut à farinæ siligine cantabrum separetur. [FR. Plinius lib. 25. cap. 8. à Surio pro se citatus, sic inquit: [In eadem Hispania inventa est cantabrica per D. Augusti tempora à Cantabris reperta. Nascitur ubique caule junceo pedali, in quo sunt flosculi oblongi, velut calathi: in his semen perquam minutum.] Jacobus Dalecampius in ejus ad Plinium observationibus cantabricam *Escorzoneram* esse putat. Sed nil ad rem, quis enim unquam putaret Tyrannum Sanctis Martyribus *Escorzoneram* ad edendum dedisse?:I: Hinc formatur nomen *Cantabrus* adjectivum [Cantabro pane cum hesterna aqua vescendo. In Vita Petri Damiani.] Qui Author etiam adjectivo nomine *Cantabricus* utitur opuscul. 15. cap. 14.

CANTARIUM. Vide *Cantharus*. *Candela*.

CANTATORIUM, Liber pro canenda Missa, & Graduale hodie communiter appellatur, de quo suo loco. [Postquam legerit Cantor, cum cantatorio ascendit, & dicit responsorium graduale. Ord. Rom.

CANTERMA, maleficium opera diabolica provocatum. [Maleficio, quod vulgo canterma dicitur, quosdam didicit maculatos. S. Gregor. in Regist. lib. 12. epist. 13.

CANTHARUS, seu *Cantarium*, ex græca voce κάνθαρος, quæ candelabrum significat, & χηρόστατις κάνθαρος, candelæ sustentaculum sonat. FR. In Missali Ambrosiano *Cantarium* dicitur; ubi disponitur, quòd in Missis cantatis Subdiaconus in una manu thuribulum ferat, & in altera *Cantarium*, idest, candelabrum cum accensa candela; quæ praxis in Metropolitana Mediolani Ecclesia tantum viget, ac idem facit Subdiaconus, dum canitur Euangelium: in his enim functionibus, Ambrosiani non utuntur Acolytis:I: Item sumitur aliquando in significatione candelæ tantum. Vide *Candela*. Item vas, in quo aqua benedicta conservatur. Item Lychnum pensilem significat, ut dictum est in dict. *Butto*. Sed diversæ figuræ, ut in muro ab ingrediente S. Clementis de Urbe templum parte sinistra similes antiquæ picturæ adhuc cernuntur, necnon in manibus decem Virginum, quæ opere musivo in externa S. Mariæ Transtyberinæ templi fronte super porticum adhuc configuratæ perdurant, cujus figuram hic subiicere curavimus.

CAN-

CANTHELIUS, Vasis genus. [Portabat canthelium capientem amphoras decem. Jo. Mosc. cap. 107.] Græcè tamen κανθήλιος, grande jumentum propriè significat, & indè metaphoricè pro ingenti vase accipitur.

CANTHUS, κανθός. FR. [Tales autem rotæ erant quales solent in curru fieri: & axes earum, & radii, & canthi, & modioli, omnia fusilia. 3. Reg. cap. 7. vers. 33.] Quam dictionem exponit ibi Dionys. Carth. art. 11. inquiens: [Canthi verò extrema rotæ, quæ per terram circumvolvuntur, seu partes circumferentiæ, quæ inter radios collocantur; modiolus autem est illud rotundum, quod est in medio rotæ. Item circulus, hoc est angulus oculi, cãthus, Galen. Cæl. lib. c. 3.

CANTICUM, quod differt à Psalmo; hic enim musico instrumento psalterio appellato canebatur. Vide *Psalmus*. Canticum verò sola voce promebatur. Psalmus autem bona opera, canticum verò gratiarum actionem denotant. Durand. lib. 5. cap. 4. Primus sacrorum canticorum Author Moyses fuit, quando cum populo electo mare rubrum jam transierat. Itaque psalmo antiquius est canticum. Decem sunt cantica, quæ in psalmodia recitantur, septem, scilicet, ex antiquo testamento excerpta, & per septem hebdomadæ dies ad Laudes distributa; alia verò tria ex Euangelio desumpta, nempè, *Benedictus Dominus*, quod etiam dicitur in matutinalibus Laudibus, quia in eo de Præcursore Christi fit mentio, qui tanquàm aurora veri solis justitiæ annuntiatrix fuerat. Secundum canticum est *Magnificat*, & dicitur ad Vesperas, quæ nobiliores Laudibus sunt, cum festivitatis sint principium, & quia hoc canticum vesperarum tempore fuerat compositum, tunc enim ad Elisabeth domum Maria Virgo pervenerat. Benzon. in Magnificat cap. 20. lib. 1. Tertium Euangelicum canticum est *Nunc dimittis*, quod ideò in Completorio recitatur, quia ad modum commendationis animæ est, quæ Deo porrigitur antè somnum æternitatis symbolum, ità Amalar. Hæc postrema tria cantica Euangelica appellantur, quia ex Euangelii textu sunt desumpta; ideò in eorum recitatione stando omnia recitantur, quinimò aliqui initio prolationis eorum laudabiliter solent cruce signari, sicut in Missa ad Euangelii principium observatur. Io. Belet. cap. 40. Cæremoniale enim Episcoporum lib. 2. cap. 1. Episcopum in vesperis pontificalibus ad Magnificat principium cruce signari disponit, & Romana praxis idem comprobat.

CANTICUM DRAMATIS. FR. Officii Antiphona. [Dulcia cantica Dramatis.] Cantum gesticulatione associatum significat; nam δρᾶμα, æthologiam, gesticulationem, repræsentationemque significat. Sic Philo Hebræus in Opusculo de vita contemplativa de Essenorum ritu loquens, ait: [Religiosis gestibus, & accentibus, modò stantes, modò retrorsum gradum moventes, utcumque res postulat.

CANTILENOSUS, cantabilis. [Quod meas nugas, seu confectas opere prosario, seu Poetarum stylo cantilenosas. Sidon. lib. 4. epist. 1.

CANTOR, Ecclesiastica dignitas in Cathedralibus Siciliæ præcipuè, ac Melitæ, quam utrobique *Ciantro* vocant, à vocabulo gallico *Chantre*; Chori cantui præest, & ad eum Antiphonas, Lectiones, ac Prophetias canendas, spectat distribuere, Cong. Rit. 6. Decembr. 1613. Quare autem baculum deferat, dictum est in dict. *Baculus*. Advertit Durandus lib. 2. cap. 2. falli eos, qui *Cantoratum* ordinem esse dixere; quia nomen est officii, non autem ordinis. Concilia verò, & Sacri Canones, ubi dicunt Cantorem ordinem minorem esse, intelligendi ibi non de Canonico, sed de Clerico primæ tonsuræ initiato, quem *Cantorem* Concil. Toletan. appellat, & Græci *Psaltem*, vel *Psalmistam* vocant. Vide *Psalmista*. *Confessor*. *Notarius*. In Cathedrali Lugdunensis Ecclesiæ, in qua omnes Canonici gaudent titulo Comitis, maximè inter eos præfertur Cantoris dignitas; nam quando in Choro recitatur officium, quod ibi rigorosa disciplina, gravitate, ac modestia singularissima persolvitur, si contingerit ibi aliquis error in recitando committi, statim Cantor dat manu signum, tunc omnes silentio profundo à Choro discedunt, & in aliquam Ecclesiæ Cappellam se se reducunt, ibique privatim remanentem officii partem subsequuntur, quod in Choro tam rigorosè recitatur, ut Canonici præ silentio, modestiaque quasi immobiles statuæ appareant; neque etiam ad Chorum admittuntur, nisi postquàm memoriter didicerint psalterium, hymnos, & antiphonas totius anni, quia in Choro nec libri, nec lumina afferuntur: imò ad matutinum, quod semper nocturno tempore canitur, in Altari candelæ non accenduntur, sed permittitur unicum tantùm lumen in laterna absconditum, quo utuntur tempore lectionum. In multis Galliæ Ecclesiis vocatur *Festum Cantoris*, festum primæ Classis; quia tunc ad Cantorem spectat officium ordinare: sic *Festum Succentoris*, significat festum secundæ classis; nam tunc succentor officium ordinare tenetur. In Melita Canonicus Cantor in solemnitatibus, ac processionibus in manu defert argenteam virgam, ut dictum est in dict. *Baculus*, & ipse præintonat Episcopo in Pontificalibus: reliqua vide *Archicantor*. *Archiparaphonista*. *Baculus*. *Bardus*. *Cappellaris*. *Fabarius*. *Majusculus*. *Paraphonista*. *Succentor*.

CANTUS, in Ecclesia antiquissimus, ab ejus, nempè, primordio. [Commonentes vosmetipsos, psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo. Epist. ad Colossen. cap. 3.] Cantus autem alternatus in Choro à S. Ignatio Martyre in Oriente introductus fuit. Quod in visione didicerat gloriosus ille Martyr, in qua Angelos alternatim Sanctissimæ Trinitati laudes canere audierat, quem ritum universalis Ecclesia imitata est deindè: & Sanctus Athanasius in suam Alexandrinam Ecclesiam figuratum cantum introduxerat, quem Græ-

Græci χρωματιζόμενον, ideft, coloratum vocant: at postea disuetudinem animadvertens, ut D. Augustinus refert, alium cantum simplicem, ac planum ordinavit; ità ut potiùs recitatio, quàm cantus videretur; idemque Aug. addit, quod Mediolanensis Ecclesia sub D. Ambrosio à græca Ecclesia mollem, suavemque canendi modum apprehenderat; sed Romana Ecclesia medium tenuit, nam nec ad simplicitatem alexandrinam, nec ad græcum, & suavem concentum inclinavit; sed utrumque modum contemperavit, suavitatem, nempe, gravitati commiscuit, de quo Baron. An. 60. num. 25. & seqq. Apocrypha autem sunt illa scripta, quæ sub nomine Damasi Papæ circumferuntur, ex quibus nonnulli inducti, Ecclesiam romanam asseruerunt ab orientali canendi modum suscepisse; nam à principio suę fundationis usa est cantu, licèt verum sit, quod Damasus ex oriente, nimirum, à Hieronymo Hierosolymorum incola non canendi ritum, sed psalterium secundum Septuaginta Interpretum versionem acceperit. Anglicana Ecclesia à romana ad canendum instructa fuerat. Baron. ad An. 639. num. 8. 9. Et ab eadem romana gallicana in canendo correcta. Idem Baronius An. 754. num. 7. Solebant antiquitus omnes fideles simul canere in Ecclesia, quod cum potius confusionem, quàm devotionem excitaret, inde sancitum postea fuit, ut tantum aliqui Clerici, ad hoc deputati, canere debuissent, qui *Cantores Canonici*, ideft, Regulares, seu ordinati dicebantur. [Non oportet præter Canonicos Cantores, qui suggestum ascendunt, & ex membrana legunt, aliquos canere in Ecclesia. Concil. Laod. can. 15.] Ubi Zonara notat, quod ex tunc Subdiaconi, qui prius ad portas Ecclesiæ, & Lectores ad legendas sacras lectiones destinati erant, ad canendum postea electi sint. S. Gregorius Cantorum Romæ Collegium restauraverat, quod *Schola Cantorum* dicebatur, & tenebantur ad canendum adire, ubi Pontifex solemniter celebraturus erat; atque idem Sanctus reformator illius cantus fuerat, qui ab ejus nomine *Gregorianus* dicitur; sed processu temporis jam vitiatus, à Leone II. Siculo hujus scientiæ peritissimo denuò in pristinum splendorem restitutus fuit. Singularissimo studio ad ecclesiasticum cantum, excitantem modestiam, ac devotionem, SS. Patres admonitis incumbebant, ac memoratu dignum erit S. Ambrosii documentum, ubi lib. 1. cap. 18. sic ait: [In ipso canendi genere prima disciplina verecundia est.] Ideò immodestè canentes legere deberent. can. 75. sextæ Synodi, & Extrau. Jo. XXII. in cap. unico, de vita & honest. cleric. ac D. Hieronymus in cap. 5. ad Ephes. Græci verò sunt laudibus digni, qui in cantu admonitionem S. Jo. Chrysostomi hom. 1. de verbis Isaiæ sequuntur, ubi ait, quod cantus debet habere [Placidam, & contractam, moderatamque vocem] Concil. Trident. modestiam in cantu commendat, & Auctores existimant committere peccatum mortale, qui profanum cum sacro cantu in Ecclesia miscent. Cajet. 2. 2. quæst. 11. art. 1. & in Cæremoniale Rom. lib. 1. cap. 28. hæc verba habentur: [Cavendum autem, ne sonus organi sit lascivus, aut impurus, nec cum eo proferantur cantus, qui ad officium, quod agitur, non spectent, nedum profani, aut ludicri, nec alia instrumenta musicalia, præter ipsum organum addantur. Debent ergo Cantores consonis vocibus, & suavi modulatione concinere, quatenus animos ad devotionem Dei valeant excitare Innocent. III. de Myst. Missæ cap. 2.] Ac D. Gregorius in Concil. Rom. can. 1. hujus prohibitionis causam reddit, inquiens: [Dum blanda vox quæritur, quæri congrua vita negligitur, & Cantor minister Deum moribus stimulat, cum vocibus populum delectat.] Aliam rationem reddit Card. Bellarminus in Psal. 46. dicens: [Nam sicut qui intelligenter, & devotè canunt, animos audientium rapiunt; ita, qui theatrales modulos in Ecclesiam invehunt, de domo Dei scenam mundi faciunt.] FR. Sed pro defensione recentiorum Cantorum dicendum, quod sicut apes, & serpentes ex eodem flore humorem lambentes, illæ mel, & isti venenum trahunt, sic ex modulationibus, quæ aliquibus apparent lascivæ, per easdem sæpè vidi pios, ac devotos ad spirituales meditationes excitari. [Fieri enim potest, ut sine aliquo vitio cupidinis, vel voracitatis pretiosissimo cibo sapiens utatur; insipiens autem fœdissima gulæ flamma in vilissimum olus ardescat,] & inferius inquit: [Nam in omnibus hujusmodi rebus, non ex earum rerum natura, quibus utimur; sed ex causa utendi, & modo appetẽdi, vel probandum, vel improbandum, quod facimus. can. quisquis rebus. dist. 41.] Itaque cum notæ musicales in se indifferentes sint, ex subjectis verbis canendis denominationem boni, vel mali accipiunt, & ad id, quod Boetius in d. Extrav. Jo. XXII. allatus ait, nempè: [Nõ enim frustra Boetius: Lascivus animus, vel lascivioribus delectatur modis, vel eosdem sæpè audiens emollitur, & frangitur.] Respondemus hoc per accidens ex mala animi præparatione in lascivi aurem succedere; non quia, ut supra ostendi, modulatio ex se talis sit; sed ex prava audientis apprehensione; nam si ex hoc capite prohibenda esset delicatissima recentiorũ musica, prohibendum etiam esset, exempli causa, aurum, argentum, gemmæ, & reliquę res pretiosæ, quibus Ecclesia ad honorẽ Dei utitur, quia ea avidus inspiciendo posset actum avaritiæ excitare, & pro se appetere. Ergo sicut Theologi morales docent, mulierẽ se exuere non teneri ornamentis, ex eo quia ab aliquo lascivo admonita, quod propter talia ornamenta excitatur ille ad eam libidinosè concupiẽdam, cum illa ad delectationem sui mariti adornetur: sic cantu, & cæteris ornamentis Ecclesia Dei sponsa ad delectationem & cõtemplationẽ, animę utitur, licèt peccator, qui videbit, seu audiet, passionibus fremat. Si verò antiquo canendi stylo uti cogeremur in Ecclesia; utiq; ea cũ Propheta continuò cõqueri debuisset, quod: [Viæ Sion lugent, eo quod

non est, qui veniat ad solemnitatem,] nam imbecillitas humana cantu, & concionibus cum novitatibus concentuum, & conceptuum attrahitur. Scrupulosi erant SS. Patres ad introducendum Organum in Ecclesiam, ne convenirent cum sæcularibus sonis: tandem hodie ejus sonus non nisi spirituales meditationes excitat, & sic cum Augustino cogimur dicere: [Rogamus pro illis, ut qui delectabiliter organum audiunt. (*& nos addamus recentem musicam*) delectabiliùs audiant vocem Dei, in Psal. 98.] Quare dicendum SS. PP. & Concilia de cantu theatralibus, & immodestis verbis mixto prohibere intellexisse, vel secundum temporũ illorum exigentiã, ne cantus Ecclesiasticus à Gentilibus calumniaretur, id cavisse, ut de Organo cæterisque musicalibus instrumentis refert Baron. An. 60. num. 36. Cæterum Beda in tractatu de Musica quadr. seu mensur. ait eam esse merè spiritualem, & ad rectum deducentem, cujus [Utilitas magna est, & admirabilis, & virtuosa valde, quæ fores Ecclesiæ ausa est subintrare: nulla enim scientia ausa est intrare fores Ecclesiæ &c.] Ad cantus pertinentia. Vide *Antiphona. Contacium. Exodius. Hoqueta. Musica. Neuma. Planicantus. Solfiso. Toni. Tropus, Vt, re, mi, fa, sol, la*. Quæ hic ex Originali desunt. Vide in dict. *Organum*.

CANTULLA, barbara vox, quæ penes Anastas. Bibliothec. in Leone IV. videtur significare vas. [Obtulit cantullam argenteam unam] fortasse incensi navicula, ex voce græca κανθήλια, quæ canistrum significat, inde *Cantulla* diminutivum nomen, ut *Cistella, Fiscella &c.*

CAOS. Vide *Chaos*.

CAPA. Vide *Cappa*.

CAPELLO. FR. depilo, capillos extirpo, evello. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 138. l. si Caballo, de damno, & injur. Hoc, nempe, secundum nonnullorum expositionem; sed aliis placet intelligere, quod cappellam, casulam, seu tugurium construere significet; verba enim textus sic habentur in cit. Const. 138. ubi Mathildes Comitissa in concessione territorii &c. concedit Monachis, quod nempe, illi possint: [Piscatorem unum habere, pascere, capellare, & similia facere &c.

CAPERO, Capucii genus, italicè *Capparone*, quod villici ferre solebant: hodie tamen Capucinorum Novitii id deferunt, & est maxima ignominia in illa Religione, quando Professis imponitur, est enim quasi infamiæ punitio. [Caperonem usque ad cingulum. Matth. Paris. in hist.] à voce gallica *Chaperon* derivatur.

CAPISA, olei mensura. Vide *Capsaces. Sauma*.

CAPIBREVIUM, scripturarum fascis, ubi breviter capita bonorum notantur, ex quo vocabulo Equites Melitenses Cabreũ dixere. Vide *Cabreum*.

CAPICERIUS, idem ac Primicerius, Latini enim dicere solebant *In prima cera, In secunda cera, In ima cera*, sicut nos dicimus in prima charta, seu pagina, &c. quia, ut ait Sueton. in Cæsare, scribebant illi in tabulis ceratis, hinc dicti fuerunt Capicerius, Primicerius, & Protocerius. Vide *Primicerius*, quia in capite, ac principio ante alios in cerata pagina notabantur; eodem modo Secundicerius, qui in secunda ceræ tabella erat notatus. Vide etiam *Tertiocerius*.

CAPISCHOLA. FR. In Hispania sic vocatur Canonicus Theologalis Præbendæ Cathedralis Ecclesiæ.

CAPISTERIUM, Clibanum significat, seu vas, quo granum frumenti purgatur: [Si enim adhuc puerulus ita capisterium reparavit, ut ne scissura quidem appareret. Odo serm. de S. Bened.

CAPIT, verb. impersonale, & significat idem ac Licet: [Quam etiam Petrum dici capiat. Tertull. de resur. carnis. cap. 26. Talia capit opinare eos. Idem advers. Hæres. cap. 44.

CAPITALE, pulvinar, seu cervical oblongum, quod *Capezzale* Itali vocant: [Sit ergo beatæ animæ culcitra conscientiæ suæ puritas, sit capitale tranquillitas, sit opertorium ejus securitas, ut in hoc strato dormiat delectabiliter. S. Bern. serm. 2. in festo omnium Sanctorum.] Dicitur etiam Capitulum. Vide *Capitulum*.

CAPITANEUS. Vide *Catipanus*.

CAPITELLUM. Vide *Capitulum*.

CAPITE nudato etiam in primitiva Ecclesia orabant Christiani. Vide *Collecta*.

CAPITERGIUM, linteum, seu fascia, qua Episcopi caput ligatur, dum oleo sancto ungitur in ejus consecratione. Davantria in Cæremonial. M. S.

CAPITIARIUS, tributorum exactor, qui per hominum capita tributa exigit. [Constituas tibi alium Thesaurarium, & Capitiarium de bonis Clericis. Fulbertus Carnot. epist. 103. Vide *Capitularium*.

CAPITILAVIUM. Sic Dominica palmarum dicebatur, quia in hac die lavabantur puerorum capita, qui præparabantur pro sequenti Paschæ festo ad eos baptizandos. [Vulgus autem eum diem capitilavium nominat, quia tunc moris est lavandi capita infantium, qui ungendi sunt, nè observatione quadragesimę sordidata, ad unctionem accedant. Isid. lib. 6. Etymol. cap. 18. & Raban. de Instit. Cleric. lib. 2. c. 35.] Quamvis Durandus *Capitilavium* diem feriæ V. in Cœna Dom. appellet; qui etiam dicebatur *Magnus dies Iovis, Viridis dies Iovis*, nam in eo die reconciliabantur pœnitentes. Seu *Albus dies Iovis*, quia tunc distribuebatur pauperibus panis albus, & usque ad præsens in quibusdam Galliæ locis eadem eleemosyna fieri solet, & vocant hanc diem *Ieudi blanc*. Dominica verò palmarum dicebatur etiam *Petitum Pascha*, sivè *Competentium*, quia in hac Dominica baptizandi Symbolum fidei petebant. Vide *Catechumenus*; sed ne daretur idiotis occasio existimandi illam lotionem eandem esse, ac Baptismum, abrogata ideò fuit anno 813. in Concilio Moguntino. FR. In Ord. Rom. ex Albino Flacco legitur *Capitilavantium*, sed Latinius *Capitilavium* mavult legi. Vide in ejus Animadvers. ad Ord. Rom. tit. Albinus Flaccus.

CAPITIUM. Vide *Cappa*.

CAPITOLIUM, & *Capitulum*; locus ad congressum Monachorum: [In celebribus locis eorum, ut in Templo, & Synagoga, & Capitolio, non sit aliquis, qui inhabitet. Haymo in Psalm. 64.] ubi in greco textu eodem modo legitur καπιτώλια τῶν μοναχῶν, idest, *Capitolia monachorum*. Pallad. de Monach. Ægypt. Solent Religiosi in hoc loco eorum culpas propalare, ac pœnitentiam postulare; sic in vita S. Dominici legitur, Dæmonem secum per conventum circumambulantem Sancto ostēdisse diabolica lucra in omnibus locis ex fratrum spirituali damno percepta; noluit tamen nequissimus spiritus ad Capitulum cum Patriarcha ingredi ex odio illius loci, quia, ut ipse fassus est, quidquid in aliis locis lucrari solebat, in eo loco perdere cogebatur.

CAPITULARIUM, liber, in quo tributa notata continebantur: [Gaiso verò Comes ejusdem temporis accepto capitulario, quod anteriores scriptores fecisse commemoravimus, tributa cœpit exigere. Greg. Turon. lib. 9. cap. 30.] Et inferius: [Ostendens Capitularium, in quo tributa continebantur.] Inde *Capitiarii* Exactores dicebantur. Vide supra *Capitiarius*, & in Regist. S. Greg. Papæ lib. 7. cap. 8. *Capitulare* vocatur. FR. Capitularis dicitur liber, in quo statuta continentur; [Nec non & qui de cætero servari fecerint statuta edita, & consuetudines introductas contra Ecclesiæ libertatem, nisi ea de capitularibus suis intra duos menses post hujusmodi publicationem sententiæ fecerint amoveri, decretal. lib. 5. tit. 39. cap. 49.] Simile verbum habes ibidem cap. 53. & penes Glossam in can. omnes undecima quæstione prima.

CAPITULATA, vasis genus: [Capitulatam, & lucernam argenteam. D. Aug. epist. 165.] Baronius tamen in Notis ad Martyrol. & in Annal. an. 58. n. 75. fuisse lucernarium, seu candelabrum multorum capitum censet. Vide *Butto*.

CAPITULUM, brevis Sacræ Scripturæ lectio, quę post psalmos in omnibus horis canonicis recitari solet: Radulphus autem, & Gratianus *Collationem* vocant; sed Suarez lib. 4. de horis can. cap. 2. n. 19. *Collectionem* corrigit; ab Hugone verò *Capitale*, & ab aliis *Capitellum* dicitur: [Ad cujus tumulum B. Maximus cum ad orationem venisset post effusas preces, dicto etiam Capitello, ait: Benedic, inquit, mihi vir Dei. Greg. Turon. de Vit. Sāctor. cap. 4. Et ingressus in oratorium, me postposito, ipse capitellum unum, atque alterum, & tertium dicit. Idem lib. 9. cap. 6.] Dicitur etiam à nonnullis *Lectiuncula*, ac in Regulis Benedictinis *Lectio*. Item *Versus* dicitur. Tandem in ritu Ambrosiano Epistolella appellatur. Vide *Epistolella*. Auctor hujus lectionis ad Tertiam, Sextam, & Nonam fuit D. Ambrosius, quod deinde Concil. Agathense decrevit post psalmos recitari. can. convenit. de Consecrat. dist. 5. Non postulatur benedictio in ejus principio, sicut fieri solet in aliis lectionibus, quia ferè à Superiore dici consuevit. Amal. lib. 4. c. 3. Neque recitatur eorum Auctor, quia conveniens Clerus ad horas, supponitur habuisse notitiam Auctoris. Hugo lib. 2. de offic. cap. 3. Propter eandem rationem in ejus fine non dicitur *Tu autem Domine &c.* quibus verbis petitur venia de erroribus in legendo commissis, quia Hebdomadarius, cum sit Sacerdos, supponitur errores non committere. Capitulum in Laudibus ad Tertiam, & ad Vesperas solet esse idem in festivitatibus, quia in illis diebus solet populus reperiri, præsertim ad Tertiam, post quam immediate canitur Missa. In Completorio dicitur capitulum post hymnum, quia hymnus cum sit victoriæ symbolum, & Completorium statum Electorum significet, in quo statu exhortationibus non amplius opus est ad victoriam consequendam, dum ea consequuta jam sit. Hug. in Spec. cap. 3. In triduo hebdomadę majoris relinquitur capitulum, cum à Superiore, seu Hebdomario dici deberet; sed quia is personā Christi repręsentat, qui in tempore ejus passionis obmutuit, sic ad ejus imitationem Superior tacet. Amal. lib. 4. cap. 21. Propter eādem rationem non dicitur capitulum ad horas tempore Paschali, quia supponitur esse adhuc nobiscum Christum conversantem, & ubi major est, minor, nempe, Minister, cessare debet. Relinquitur etiam in Officio Defunctorum in memoriā Christi mortis. In Pontificalibus Vesperis, & ad Tertiam cum debeat solemniter Episcopus Missam celebrare, Capitulum canitur à Subdiacono in loco, ubi canenda est Epistola. Cærem. Episc. lib. 3. cap. 1. Sed si Episcopus tantum assistit pluviali, & mitra paratus; tunc Capitulum ab aliquo Cātore, sicut fieri solet in Cappella Papali, canendum est. Cærem. lib. 2. cap. 2. Vide *Responsorium*.

CAPNICUM, datium solvendum pro quolibet camino, seu habitatione, à voce græca κάπνη, quæ caminum significat.

CAPPA, sacra vestis, qua Cantores indui solebant. Cappa propria vestis est Cantorum. Gemin. lib. 1. cap. 127.] Quo ad ejus significationes, & mysteria, sic Rupertus inquit: [Cappa quoque in majoribus festis superinduimur, ut amplius in Deo gloriemur, aspicientes in futuram resurectionem, quando omnes electi, (quibus nunc post depositionem carnis in anima tantum remuneratis singulæ stolæ albæ datæ sunt) binas accipient stolas, scilicet, requiem animarum, & resuscitatorum gloriosam immortalitatem corporum. Quæ cappæ bene ab anteriori parte patulæ sunt, & omninò pręter solam necessariam fibulam inconsutæ, quia profectò immutata jam, & immortālia corpora nullis animam obcludent angustiis, corda non contegent, nec obsistent internæ Trinitatis contemplationi. lib. 3. de divin. off. cap. 24.] Dicitur etiam *Pluviale*, quia à pluvia defendebat, & ideò ex posteriori parte capucium habet pendens; nam in processionibus solet etiam deferri. Non benedicitur, cum sit paramentum omnibus ecclesiasticis ordinibus commune, nec ad sacrificium Missæ ordinatum sit. Nomine *Cappæ* intelligitur etiā Cappa magna, seu longa cum capucio, pellibus, vel serico, secundum temporum

rum exigentiam subsuto, qua utuntur Cardinales, Episcopi, & in multis Cathedralibus etiam Canonici; Romæ verò in Ecclesiis Patriarchalibus Beneficiati quoque cappa magna utūtur; sed differt à canonicale in colore peliciæ, nam Beneficiatorum est cinericei coloris, Canonicorum verò candidi armellini. Cappa hæc ab habitus Monachalis forma desumpta fuit, quando hi Ecclesiam gubernarunt, & dicitur *Cappa Choralis* à Mattheo Parisio. Vide *Forratus*. Igitur cappa significat sacerdotalis dignitatis eminentiam. Ruper. in cap. 1. Apoc. Caudæ verò longitudo denotat, quod usque ad diem extremum Judicii sit dignitas sacerdotalis duratura; defertur tamen hæc cauda sub brachio involuta, & plicata, quia dignitas ecclesiastica manifestari non debet nisi urgente necessitate, ad Dei honorem, & animarum salutem. Pellis quæ in collo ejusdem, & circa pectus subsuta est, Prælatum meminit peccatorem esse. D. Aug. contr. mendacium, cap. 10. seu ut Origeni placet, ob mortis memoriam. Pisis Canonici ex immemorabili privilegio cappam rubeam in hyberno tempore, & ejusdem coloris mozettam supra rochettum in æstate deferunt, quod privilegium à Pio IV. anno 1560. illis confirmatum fuit, eodemque privilegio gaudent etiam viginti Mediolanensis Cathedralis Canonici, Cardinales appellati. Capuani Canonici in aliquibus solemnitatibus etiam rubras cappas deferunt. Antiquitus tamen Canonicorum Cappa erat nigri coloris ad instar Religiosorum, ex parte anteriori aperta, & unita tantum inferius, eo modo, quo à Nicolao III. in aliquibus Constitutionibus M. S. Ecclesiæ Vaticanæ his verbis refertur: [A Vigilia, scilicet, omnium Sanctorum, usque ad Sabbatum Sanctum, superpelliceas lineas deferant, cappas nigras de sagia simplices; vel, si voluerint, foderatas à cingula, vel circa ex parte interiori, fixas inferius, & apertas.] FR. Secundum textum in Clement. de Stat. Monach. cap. Nè in agro. §. cum verò, scribendum esset unico P. & ibi Glossa rationem etymologiæ à *Capite* deducens *Capa* scribendum asserit. Cappam nigri coloris deferebant Vaticanæ Ecclesiæ Canonici etiam tempore Innocentii III. ut apud Torrig. de Crypt. Vatican. secundæ impress. pag. 308. in ejus Bulla pro ejusdem Basil. Canonicis: ubi sic: [Extra septa verò Canonicæ sine cappa, vel toga nullus appareat.] Qui Torrigius pag. 310. ait, quod cappa erat similis illi Canonicorum Regularium Lateranensium, quæ in multis codicibus antiquis Vaticani Archivii depictæ videntur. Vide *Clocca*. Cæterum cappa violacea cum pelle à Nicolao V. de anno 1454. Canonicis Vaticanæ Basilicę, & Beneficiatis concessa fuerat. Torrig. ibidem pag. 384. Sed Beneficiati præter differentiam pelliciæ coloris, ferunt cappam undequaque clausam, ac solùm apertam, ut possint manus emittere, ad instar cappæ Advocatorum Consistoralium, & rochettum gerunt sine manicis :|: Eodemque modo erant Cardinalitiæ cappæ, ut ex antiquis picturis, & numismatibus apparet; in diebus autem mœstitiæ, præsertim à feria quarta majoris hebdomadæ, usque ad Sabbatum Sanctum, Cardinales Cappis pelliceis cinericiis utebantur. Davantria in suo Cærem. M. S. FR. imò in via, seu in conclavi ferebant pellem nigri coloris. Vide Radevicum Frisingen. hic in dict. *Croccia* :|: Pontifex in diebus mœstitiæ fert cappam rubram ex saja armellino subsuta, & ex anteriori parte aperta, quæ in cæremoniali *Mantum, Chlamys coccinea, Clamys rubea* appellatur. In nocte verò Nativitatis intervenit ad matutinum cum cappa ex serico villoso, eodem modo, quo à Bonifacio IX. institutum fuerat. FR. Si *Mantum* idem est, ac *Cappa*, ex Radevico Frisingen. cit. hic in dict. *Croccia*; constat Cardinales nigrum mantum tempore Alexandri III. solitos fuisse deferre: ergo bene infertur, quod etiam Cardinales utebantur cappis nigris cum nigra pellicea :|: Extravagantem cæremoniam aliquarum Ecclesiarum refert Durandus; ubi Sacerdos in Missa cantata post elevationem hostiæ, & calicis, per manus Clerici induebatur ordine inverso cappa canonicali, cujus cauda ad collum applicabatur, & capucium ad pedes, & ut ipse ait: [Ad designandum, quod caput, idest, Judæi expectantes Messiam, idest, Christum, cum jam venerit, transversum est in caudam. In Rational. lib. 3. cap. 46. Igitur Canonicalis Cappa utriusque testamenti populum significat. Tandem advertendum, quod *Cappa* penes Auctores *Caputium*, & *Capitium* dicitur. Vide *Mandyas*.

CAPPELLA, est parva Ecclesia, quæ differt ab Oratorio. Vide *Oratorium*: hodie tamen pro Ecclesiæ parte accipitur. [Antiqui enim nobiles Ecclesiolas in itinere de pellibus caprarum factas habebant. Gem. lib. 1. cap. 128.] Aliam etymologiam ide Auctor affert, nempè: [Capenum dicitur domus, ad quam pauperes ad postulandam eleemosynam confluunt. Inde diminutum cappella dicitur, in qua Christiani pauperes spiritu ad postulandam animæ eleemosynam conveniunt. Ibid.] In Festo Sancti Titularis cappellæ dicitur officium sub ritu in Kalendario Rom. ordinato. Congreg. Rit. 28. Aprilis 1628. Celebratur tamen Missa cum Gloria, & sine Credo, ut in Rubricis; sed si cappella erit titulus antiquus illius Ecclesiæ, vel titulus alterius Ecclesiæ jam destructæ; tunc recitatur officium Titularis, ac si esset semiduplex; ita observari expertus sum à Canonicis Vaticanæ Ecclesiæ in die S. Blasii, cujus Ecclesia jam diruta, eorum Basilicæ unita fuit, ibique ad hujus Sancti memoriam fuit postea Altare ere ctum. Synonyma. Vide *Confessio*. *Oraculum*. *Oratorium*. *Sacellum*.

CAPPELLAE PAPALIS CAEREMONIAE. Vide *Papales cæremoniæ*. Quando cooperiuntur ibi imagines. Vide *Icona*.

CAPPELLANUS, cujus etymon, non à cappella, sed à cappa Sancti Martini deductum fuit. [Dicti sunt primitus Cappellani à cappa Sancti Martini, quam Reges Francorum ob adjutorium victo-

victoriæ in prælliis, solebant secum habere, quam ferentes, & custodientes cum cæteris Sanctorum Reliquiis, Clerici Cappellani cœperunt vocari. Valaf. de reb. Eccl. cap. 31. Hujus cappa Francorum Regibus ad bella euntibus pro signo antefe-rebatur, & per eam hostibus victis, victoria potie-bantur. Unde & Custodes illius cappæ, usque hodie Cappellani appellantur. Honor. in serm. S. Martini.] Hoc tamen nomen in præsenti ad quemlibet Sacerdotem extenditur, qui habet annexam obligationem celebrandi Missas. Qui tamen hodie hoc facere tenentur, at si ex negligentia omittant, mortaliter peccant; non verò qui causa infirmitatis, frivolæ devotionis, seu quid similis. can. significatum de præbendis. Nec in tali casu per alium Sacerdotem, ejus omissionem satisfacere tenentur, nisi tamen expressè in fundatione sit hæc clausula *Per se, vel per alium* apposita. Alii tamen communiter hoc non obstante posse semel in hebdomada à celebratione vacare affirmant, in quo tamen die non potest pro aliis celebrare. Quamvis posse quater in anno talem Sacerdotem pro se, vel pro aliis id facere indulgeant nonnulli; nam hoc non videtur contra æquam Testatoris mentem. Ant. Nald. verb. Missa, cap. 11. Cappellanus Monialium, quæ Breviario Romano non utuntur, potest celebrare Missam illius Sancti, de quo illæ festum agunt; sed uti debet Missali Rom. Sac. Rit. Congreg. 20. Novembr. 1628. Cappellanus sub ritu duplici nequit festum ejus tituli celebrare; sed juxta Calendarii præscriptionem. Gavant. in Rub. Brev. sect. 3. c. 12. Cappellanus cum intentione in applicatione Sacrificii. Vide *Beneficium*.

CAPPELLANI PAPAE. Vide *Rota*.

CAPPELLARIS, res ad cappellam pertinens, ità Radulphus Clericos Cappellares vocat Cantores Papalis Cappellæ, & *Cappellare Offitium* habere dixit, qui munere canendi in Papali Cappella fungitur. Vide *Crobylus*. *Cubicularius*.

CAPRED. FR. In legib. Longobard. delictum significat. l. si quis feram, de his, qui sine volunt.

CAPPELLO. Vide *Capello*.

CAPRA SYLVESTRIS. Vide *Dorcas*.

CAPRARIUS. FR. sic mendosè habetur in Cic. contra Verr. sed *Cappa arrius* legendum Hermolaus Barbarus docet.

CAPSACES, ex græco vocabulo καψάκης, liquidorum vas; [Hæc dicit Dominus: Fidelia farris non deficiet, & capsaces olei non minuetur. S. Cyprian. de Eleem. lib. 2. epist.] Siculi autem mensuram olei *Caphisum* vocant.

CAPSARIUS, Custos vestimentorum in Balneo.

CAPSUM. [Fenestras in altario triginta duas, in capso viginti columnas. Greg. Turon. lib. 2. hist. cap. 14.] Latitudinem Ecclesiæ intelligit Lacerda in Adversar. Sac. cap. 31. num. 4. Sed propriè vas, & Ecclesiæ capacitatem denotat.

CAPTIOSE. FR. idest, cautè. Glossa in cap. Abraham 22. quæst. 2.

CAPTIOSUS. FR. ambiguus: [Lex non debet esse obscura, vel captiosa. 5. decretal. tit. 40. cap. 25.] Idem habetur dist. 4. can. erit autem.

CAPTIVUS. Vide *Prisio*.

CAPUCCIUS, mozetta in M.SS. Brocardi Diar. ac Paris. de Grassis, apud quem *Capucicius*, & *Capuccius Spatularius* legitur, quę M. SS. in Biblioth. Em: Dom: mei Card. Brancacii conservantur.

CAPULO, ex integro panno vestes primò rescacare significat, quod Itali *Scapezzare* dicunt. [Feminę opera textilia non faciant in die Dominico, nec capulent vestitus. Bruchar. lib. 3. cap. 28.] Vide *Aristaton*. Aliquando mutilare significat. [Nasus ei capuletur, in leg. Longobar.] ex verbo gallico *Couper*, quod dimembrare sonat. [Delatori, aut lingua capuletur, aut convincto caput amputetur. Hincmar. Rhemensis.

CAPULUM, Receptaculum, quo vocabulo usus est Tertullianus ad denotandum corpus esse animæ receptaculum, inquiens: [Deus verò animæ suæ umbram, spiritus sui auram, oris sui operam vilissimo alicui commiserit capulo, de resurect. carnis. cap. 7.] Idem Auctor cap. 32. loquens de Jona in ventre cœti, ait: [Et utique triduo coquendo carni viscera cœti suffecissent, quam capulum, quam sepulchrum.

CAPUT SOLIDUM. Vide *Heribanus*.

CAPUTIOR, tegor caputio. [Verum tamen hunc ordinis rigorem, quasi jurejurando professionis sancitum quædam vitia latenter emolliunt, maximè si vitium curiositatis ebulliat, quæ, quod deterius est, sola esse non potest. Erubescilis est viro manifesta curiositas, quo circa caputiari se appetit, nè vilescat. Blesen. serm. 50. ad Monach.] Religioso quidem optima admonitio est finem scire, per quem ferat capucium, ad fugiendam nempe curiositatem oculorum, tam animę damnosam.

CAPUTIUM. Vide *Birrus*. *Cappa*.

CARABUS, navicula: [Ecce ego ascendo in carabum. Jo: Mosch. in Prat. spirit. cap. 76.] Quod cymbæ genus sic ab Isidoro lib. 18. cap. 1. describitur. [Carabus parva scapha ex vimine facta, quæ contexta crudo corio genus navigii prębet.] Hodie tamen Arabes *Careb* genus longi navigii vocant; fortasse à vocabulo *Cabro* Arabicè, & Καράβιον græcè, idest, parvus cancer. In S. Greg. Dial. lib. 4. cap. 57. significat navigii cymbam remos habentem, inquiente: [Post navem carabum regebat, ruptoque fune cum eodem carabo, quem regebat, inter undarum cumulos repentè disparuit.

CARACALLA, græcè Καρακάλλιον, vestis talaris, Romæ ab Antonino Imperatore introducta, qui ideò *Caracalla* cognominatus fuit. Eucher. de veste, sic eam describit: [Est velut in caracallæ modum; sed sine cucullo,] quam in primitivo Ecclesiæ statu Clerici cœperunt in signum decoris uti. [Se Caracalla, qua vestiebatur, indutus militibus exhibuit. Beda lib. 1. cap. 7. Hist. Angl.] ubi de martyrio Albani loquitur. De eadem veste D. Hier. cum de habitu sacerdotali loqueretur, ait: [Efficitur palliolum miræ pulchritudinis

præstringens fulgore oculos in modum caracallarum, sed absque cullis.

Caragus, Incantator. D. Aug. serm. 241. de temp. à D. Bonifacio, epist. 132. sic citatus: [Et Sanctus Augustinus dixit, nam qui prædictis malis, idest, caragis, & divinis, & auspicibus, vel phylacteriis, & aliis quibuslibet auguriis crediderit, etsi jejunet, etsi oret, etsi jugiter ad Ecclesiam currat, etsi largas eleemosynas faciat, etsi corpusculum suum in omni afflictione cruciaverit, nihil ei proderit, quando sacrilegia illa non dereliquerit.] Quod vocabulum à græca dictione Κάραγος derivatur, quæ strepitum, & stridorem sagarum significat; fortasse, quia verba strepitantia, atque terra in earum superstitionibus proferre solent. Latinus Latinius in ejus Correct. ad D. Aug. existimat non esse talis Auctoris hunc sermonem, & pro *malis*, legit *magiis*. Eadem dictio in Constitutionibus Leonis Imp.; sed cum accentu in fine reperitur sic, Καραγὸς, & exteriores munitiones pro militari defensione erectas significat, ubi sic habetur: [Caragus dicitur curruum, & aliorum machinamentorum confinium, & affinitas ad tuitionem exercitus comparata,] inde dictum fuit *Carroccium*, quod vide suo loco. FR. In Conciliis Arelaten. cap. 5. & Narbonen. cap. 14. *Caragius* legitur ex supplemento eruditissimi Antonii Augustini ad significandum præstigiatorem, quod vocabulum inter Gallos, & Hispanos adhuc durat, atque Africanum nomen à D. Augustino usitatum in Hispaniam, & ex hac in Galliam translatum existimat Philesacus. Vossius tamen opinatur ex charactere corruptè derivari; nam magi characteres formare superstitiosos solebant.

Caraunobulus. Vide *Ceraunobula*.

Caraxo, scribo. [Nec non terrificos palmæ cœlestis articulos, flexis litterarum apicibus, in quadrata parietis pagina caraxatis, Aldhel. cap. 10. de Virgin.] ubi de characteribus in muro contra Regem Balthasarem miraculosè scriptis loquitur. [Ecclesiasticæ historiæ liber, à Ruffino caraxatus. Idem cap. 16.] Quare perperàm aliqui in epist. 40. lib. 5. D. Greg. Papæ excarpsatum pro *Caraxatum* legunt; sic etiam in Sacramentario ejusdem habetur: [Sicut in illo superiori ordine excarpsatum est.] legendũ *Caraxatum est*. Aliquando delere scripturam, seu cancellare significat, quia solebat cassatio hac X, figura fieri. Vide *Cancello*, & à *Caraxare*, italicè *Cassare* dicitur: [Quia notitia ejusdem donationis non esset de polyptychis charaxata. Idem D. Greg. in Regist. lib. 7. cap. 40.] Deberet post primam litteram aspirationem poni propter verbi græci etymologiam. Item *Caraxatura* ipsam scripturam significat. [Et ut pagina hujus testamenti in disceptationem venire non possit, si quæ litteræ, caraxaturæ, adjectiones, superdictionesve factæ, nos eas fecimus, & facere jussimus. Marculf. Monach. lib. 12. formular. c. 17.] In eodem sensu usus est Flodoardus, lib. 1. cap. 18. fortassè à verbo græco χαράττω, quod scribere, & arare significat, ac apud Latinos exarare pro scribere etiam usurpatur.

Carbonarius, ludus gladiatorius, qui Neapoli erat in usu, & à Joanne XXII. de anno 1327. sub pœna excommunicationis prohibitus fuit, ut ipsemet Geroldo Capuano Archiepiscopo scribit.

Carbunculus, tumor: vide *Anthrax*. *Chodchod*.

Carcer. Vide *Decania. Immuratio. Ergastulum*.

Carcinoma, καρκίνωμα, cancer, morbus ulcerosus, & incurabilis: [His igitur, & similibus rationibus sanare poterimus ista carcinomata contraria inter se, nimirum, desperationem, & præsumptionem. In vita S. Syncleticæ.

Cardiacus Color, color pallidus ex stomachi debilitate causatus: καρδία enim cor, & stomachum apud Græcos significat, & apud Arabes *Calb* dicitur cor, & etiam stomachus. Igitur de S. Gregorio Joannes Diaconus in ejus vita ait: [Colore aquilino, & livido, nondum, sicut & posteà contigit, cardiaco.

Cardinalis, Ecclesiastica dignitas. [Sicut cardine totum regitur ostium; ita Petro, & successoribus ejus totius Ecclesiæ deponitur emolumentum. Unde Clerici ejus Cardinales dicuntur, cardini utique illi, quo cætera moventur, viciniùs adhærentes. Leo IX. in epist. ad Constantinopolit. Imperatorem, cap. 32.] vide Gloss. in cap. ministerium, de off. Archipresb. Alii tamen existimant, quòd vox *Cardinalis* significet principalem, in quo sensu appellantur quatuor principales virtutes cardinales, & cardinales etiam dicuntur quatuor principales venti, seu mundi plagæ. De hoc nomine *Cardinalis*, prima mentio apud Stephanum I. invenitur, qui regnavit de anno 257. FR. In legibus vocantur etiam Patritii. Vide Gloss. in Extrav. cap. unic. de Schismat. Item Cardinalis idem est, ac Episcopus. Vide *Incardino*. Innocent. IV. in Concil. Lugdun. eis pileum rubrum anno 1243. cõcesserat. Vide *Galerus*. FR. Bonifacius VIII. vestes eis purpureas dedit an. 1249. ad imitationem Consulum Romanorum, quibus in consulatus anno tãtùm uti permissum erat; inde Ennodius Ticinensis Episc. in suo Apologet. hæc scripserat: [Penè jam terreni magnificentia triumphi divinum mereatur affectum, & hoc ad Christi gratiam proficit, quòd mundo studetis esse venerabiles; mentior, nisi egena agmina consulatus vestri in subsidio miseriarum præstolentur adventum; etenim purpura vestra, qua annui vocabulum nobilitatis, subripientem miseris vestimentorum largitate pellit algorem.] Itaque si Cardinales ex eorum vitalitia purpura decorantur, benè arguitur, quòd Consules perpetui sint. Gregor. XIV. an. 1591. pileum rubrum etiam Cardinalibus regularibus indulsit. Mendosius tamen in Gloss. facult. Regen. §. Considerãtes, verb. Cardinales, vers. Paulus deinde, ac alii à Ratta de Cardin. dignit. & off. cap. 3. ad fin. relati, Paulum II. habitum purpuræ, mozettam, mitram sericam al-

albam, biretum rubrum, & clavam argenteam ante se Cardinales deferre, referunt concessisse. Cardinalibus Columnensibus hanc dignitatem, quam Bonifacius VIII. derogaverat, Benedictus XI. restituit, cum conditione, ut per aliquod spatium temporis rubrum pileum non ferrent. Blōd. dec. 2. lib. 9. Card. S.R.E. in Consistorio tempore Pauli II. non tegebantur bireto, sed galero, eodemque prorsus modo, quo nunc in equitatu solemni utuntur, ut ex plumbeo numismate in bulla ejusdem Pontificis, qua de anno 1467. bona cujusdam Monasterii Capitulo Cathedralis Viterbien. univerat, quæ servatur in Archivio ejusdem Cathedralis; ut in subjecta figura.

Idem etiam apparet in alio numismate metallico ejusdem Pontificis, in quo ex una parte Judicium universale, ex altera Consistorium publicum cælatum est, quod apud bo: me: Dom. meum Card. Brancacium conservatur, cujus figuræ Consistorii partem hic adjicimus cum eadem magnitudinis mensura.

Item alia similis figura in frontispicio antiqui Pontificalis in eadem Cathedrali conservatur. Etiam in Conciliis Cardinales eodem modo pileati interveniebant, ut in fig. posita in dict. *Calyptra*. De propriis Cardinalium vestimentis. Vide Cohellium, cap. 11. §. sed videamus. Idem

Paulus II. mitram ex ſerico albo vulgò *Damaſco* eiſdem purpuratis conceſſit, nam bombacinam antea ferebant, ut ex Veſpaſiano Florentino in vita Cardinalis Julii Cæſarini colligitur, ubi ſic ait. [I Cardinali colle mitrie di bambagino bianco.] Cardinalium numerus excedere non debet ſeptuaginta ex Bulla Sixti V. ad imitationem ſeptuaginta Sapientum, quos juxta præceptum Dei ad populum ſuum gubernandum Moyſes elegerat, quòd ideò in decreto Joannis VIII. bis in hebdomada ad quãdam Eccleſiam Cardinales congregari ſancitur, ut informationes de Clericorum vita ſuſciperent, & laicorum Eccleſiaſtici ſtatus cauſas terminarent, adinſtar ſeptuaginta Senatores moſaicæ legis. Hodiè tamen pluries in hebdomada à diverſis purpuratis Congregationes habentur pro diverſis negotiis, nedum ad dominium Eccleſiæ temporale ſpectantibus, ſed etiam pro recurſu totius Chriſtiani Orbis. Baſilienſe Concilium ſeſſ. 22. numerum Cardinalium uſque ad viginti quatuor præſcripſerat, qui ætatem triginta ſaltem annorum, gradumque Juriſprudentiæ, vel Sac. Theologiæ habere deberent, inter quos tertiam partem Theologorum ad minus eſſe in ejus aſſertis decretis conſtituerat. Sacrum hoc Collegium ex tribus Ordinibus, Epiſcoporum, nempe, Presbyterorum, & Diaconorum conſtat. Septem prius erant Epiſcopi Cardinales, nempe, Hoſtienſis, qui habet uſum pallii, de quo vide in dict. *Pallium*, Portuenſis, Præneſtinus, Albanenſis, Tuſculanus, Sabinus, & Sanctæ Rufinæ, & Secundæ, ſeu Sylvæ Candidæ etiam dictus, qui tamen Epiſcopatus hodie eſt ſuppreſſus. Hi enim ſeptem Epiſcopi, ſeptem Angelicos Spiritus repræſentabant, qui in conſpectu Dei aſſiſtunt, ſeu ſeptem aurea candelabra, in quorum medio filii hominis Majeſtas reſidet, ut in Apocalypſi narratur; eodemque modo ſeptem illi Epiſcopi ſummo Chriſti Vicario in gravioribus Eccleſiæ negotiis continuò tenebantur aſſiſtere, & ipſi erant, (ut Petrus Damianus in epiſt. ad Cadolum Antipapam ait) ſeptem oculi ſuper petram, hoc eſt, Eccleſiam Romanam, ut Zacharias Proph. inquit: [Super lapidem unum ſeptem oculi ſunt, cap. 3.] quem ſeptenarium numerum ob continentiam in ſe variorum myſteriorum Pontifex reſtituere deberet; ſubſtituendo, ſcilicet, alium Epiſcopum loco Sylvæ Candidæ, qui à Caliſto II. anno 1120. Portuenſi Epiſcopatui unitus fuit, & hodie in pagum locus hic redactus eſt ſub proprietate Hoſpitalis Sancti Spiritus in Saxia. Joannes XIX. & Victor. II. multa privilegia, atque amplas juriſdictiones in Vaticana Baſilica, & per totam Leoninam Civitatem Epiſcopo Sanctæ Ruffinæ conceſſerant; imò Pontifex in ſecunda Paſchæ die poſt ejus ſolemnem celebrationem in eadem Baſilica, chirothecas, cum quibus celebraverat, eidem Epiſcopo donabat, & ad eundem Epiſcopum ſpectabat ſuſtinere ſtapiam, quando Pontifex equitabat. Inter hunc Epiſcopum, & Portuenſem ſuper juriſdictione Lycaoniæ inſulæ contentio orta fuit, quam deinde Leo IX. in Synodo Lateranenſe ad favorem Portuenſis terminaverat. Similis contentio in Conſiſtorio ſub Clemente V. inter Hoſtienſem, & Sabinenſem Epiſcopos agitata fuit, ad quem, nempe, illorum in abſentia Summi Pontificis Imperatorem coronare ſpectaret, quando, ſcilicet, Henricus Romanorum Rex Romæ coronari debuerat, & in favorem Arnoldi Pelagruæ Sabinenſis Epiſcopi decretatum fuit. Odoricus Raynal. in Annal. Eccleſ. ad an. 1311. num. 6. Hi ergo Epiſcopi cum ſint Romæ proximiores, Eccleſiæ Romanæ uniti, & Pontifici aſſiſtentes, ideò appellantur Cardinales, de quibus antiquior mentio in Concilio extat à Stephano IV. celebrato, ubi Anaſtaſius Biblioth. eorum functiones refert his verbis: [Ut omni Dominico die à ſeptem Epiſcopis Cardinalibus hebdomadariis, qui in Eccleſia Salvatoris obſervant, Miſſarum ſolemnia ſuper Altare B. Petri celebrentur.] Viciſſim ergo in Dominicis per annum ad S. Petrum, in gyrum autem, per hebdomadæ dies prædicti VII. Epiſcopi Cardinales in Lateranenſi Eccl. Sacrum conficiebant; & ideò appellabantur Epiſcopi Lateranenſes, Collaterales, & Hebdomadarii. Baron. an. 157. num. 19. Itaque in hac Eccleſia die Dominico celebrabat Hoſtienſis, die lunæ Epiſc. Sylvæ Candidæ, Martis Portuenſis, Mercurii Sabinenſis, Jovis Præneſtinus, Veneris Tuſculanus, Sabbati Albanenſis. FR. Imò hi ſeptem Epiſcopi Cardinales vocabantur Epiſcopi Romani, ut in Chron. Caſinen. lib. 3. cap. 30. ubi de Conſecratione illius Eccleſiæ ab Alexandro Pontifice facta, ita habetur: [Quo libentius annuente, Hildelbrandum quoque Archidiaconum ejus, cæteroſque Cardinales, ac Romanos Epiſcopos, deque Urbanis Clericis, ac Nobilibus plurimos affectu familiariſſimo convocavit.] Quod autem Epiſcopi Cardinales, tanquam Pontificis Collaterales, Romæ reſiderent, conſtat ex diplomate Honorii anno 1219. his verbis: [Hinc eſt, Venerabilis Frater, quod cum Epiſcopus Tuſculanus Epiſcopatus habitaculum in Urbe non habuerit hactenus opportunum, his volentes tam tuis, quam ſucceſſorum tuorum incommoditatibus, quæ ex hoc provenire poterunt, obviare, Eccleſiam S. Mariæ de Monaſterio, de conſilio Fratrum noſtrorum, epiſcopatui tuo jure concedimus &c. Datum Viterbii 13. Kal. Decembris. Ex Vghel. tom. 1. Ital. Sac. Provinc. 1.] Cardinales Presbyteri à Dionyſio Papa inſtituti. Vide *Diœceſis*. §. Quo verò. A quinti ſæculi tempore, Simplicii, nempè, Papæ per hebdomadam adminiſtrabant Baptiſmi Sacramentum, & audiebant pœnitentium confeſſiones in Eccleſiis deputatis: [Simplicius, qui conſtituit, ut per hebdomadas Presbyteri Cardinales manerent propter pœnitentes, & Baptiſmum ad S. Petrum, ad S. Paulum, ad S. Mariam Majorem, & ad Sanctum Laurentium. In M. S. Petri Mallii apud Torrigium de Cryp. Vatican. impreſſ. 2. pag. 446.] Cardinales omnes

omnes dicuntur Episcopi. Gloss. in can. relatio. 21. quæst. 2. Sed errat quidem Glossa; nam ibi in corpore Gregorius Papa Episcopo Terracinensi Fundanam Ecclesiam concedit; licèt ibi, & in can. seq. *Tarraconensem* pro *Terracinense* ex librariorum incuria scribatur; quia Tarraconensi Episcopo in Hispania non poterat simul Fundanam Ecclesiam in Italiæ Campania concedere Pontifex, dùm utramque ille administrare nequisset. Faciliùs ergo credendum erit Terracinensi Episcopo utramque Ecclesiam concessisse Papam ob ambarum Ecclesiarum vicinitatem. Hi ergo Episcopi Romæ convicini sæpè Cardinales constituebantur, quibus tamen non dabatur titulus Cardinalis. Vide *Titulus*, :||: Cardinales Presbyteri in festis solemnioribus concelebrare solebant cum Pontifice, à quo accipiebant Eucharistiam, ut imitarentur Christum in ultima cœna cum Sanctis Apostolis celebrantem. Amalar. lib. 1. de Off. Missæ, & Innocent. III. lib. 4. de Sacrif. Missæ cap. 21. qui casulis, & Cardinales Episcopi pluvialibus, induebantur; hi enim assistebant tantùm, & non celebrabant. FR. Tempore Alexandri III. Episcopi Cardinales admissi sunt ad electionem Pontificis; nam antea non eligebant, sed tantùm habebant facultatem acceptandi, vel rejiciendi electum. Baron. ann. 1130. n. 9. De Episcopis Cardinalibus antiquior mentio reperitur de anno 769. Baron. ibid. num. 12. atque primus Episcopus in numero Presbyterorum cooptatus fuit Conradus Archiep. Moguntinus, Cohelius cap. 5. §. ult. in Notitia Cardinal. Antiquum Card. Episc. munus in oblationibus. Vide *Oblatio*. De antiquis Cardinalium Ecclesiarum titulis. Vide in dict. *Diœcesis*, & in dict. *Titulus*: in quibus tamen Titulis Presbyteri Cardinales habent jurisdictionem Episcopalem. Baron. an. 1148. num. 39. :||: Imò tales purpurati Presbyteri in aliquibus rebus Episcopis totius Ecclesiæ præferuntur. Idem Baron. ann. 431. num. 83. & seqq. Et præcipuè quia sunt principalia membra Ecclesiæ capiti ejus unita; propterea Cardinalis infirmus nequit sanguinem emittere ex vena absque licentia Papæ, si commodè impetrari posset. Perez in Pentateuch. fid. tract. 3. cap. 8. nu. 81. & ratio à Diana affertur par. 5. tract. 2. resolut. 33. quia Cardinales cum Papa incorporantur, & in Concil. Ephesino inter tres Papæ Legatos præcedebat semper Presbyter Cardinalis, reliquis duobus Legatis Episcopis non Cardinalibus, qui Presbyter Cardinalis ante omnes se subscripserat. FR. & quamvis Philesacus contrarium asserat ex verbis D. Bernardi in Epist. 188. ubi habetur: [Dominis Patribus Reverendis Episcopis, & Cardinalibus, qui sunt de Curia] non tamen ex hoc satis probat; nàm D. Bernardum Episcopis, qui Cardinales erant, scripsisse dicimus, scilicet, illis septem Episcopis Pontifici continuò assistentibus, ut supra diximus; & ideò subjunxerat *Qui sunt de Curia*, & non dixerat, qui sunt *In Curia*, sed *De Curia*; atque eundem ritum in Ecclesia græca observari legimus, ejus enim Cardinales, qui Exocata-cœli dicebantur, reliquos Episcopos præcedebant. Vide *Exocata cœli*: :||: Quod etiam ex vitis Pontificum clarè constat; nam quando fit mentio de ordinationibus ab eis habitis mense Decembris, secundum consuetudinem illorum temporum, semper primo loco dicitur:] Creavit presbyteros tot, & Diaconos tot] qui erant Cardinales, deindè ponuntur ordinati Episcopi per diversa loca. Quando igitur Canones docent Cardinalitio gradui Episcopatum esse majorem; loquuntur de ordine, non autem de dignitate; sicut Archidiaconus, quamvis non sit Sacerdos, respectu ordinis est Sacerdoti inferior; sed quo ad dignitatem præcedit Sacerdotes etiam canonicos, ex declaratione Eugenii IV. in quadam Epistola ad Henricum Cantuariensem Archidiaconum, ubi sic inquit: [Nec causatur quispiam, quod ordo Episcopalis presbytero major sit; quoniam in hujusmodi prælationibus officium, ac dignitas, sivè jurisdictio præponderat ordini, quemadmodum jure cautum est, ut Archidiaconus non Presbyter suæ jurisdictionis obtentu Archipresbytero præferatur.] FR. Vide AA. apud Cohelium lib. 5. cap. 7. §. Interim, & cap. 8. §. Est autem, §. Verum quia, §. Quænam verò, §. Sequuntur, §. Tandem, §. Ex quibus, & cap. 16. privil. 9. Multoties sub unico titulo reperiebantur plures Cardinales. Idem Baron. an. 559. num. 3. Et tenentur residere in eorum titularibus Ecclesiis; ideò Anastasius tituli Sancti Marcelli Cardinalis, quia per quinquennium suam Ecclesiam reliquerat, in Conc. Rom. sub Leone IV. excommunicatus, ac titulo privatus fuerat. Idem Baron. an. 853. num. 9. :||: Presbyteri Cardinales ante Concilium Tridentinum in eorum Titularibus Ecclesiis conferebant primam tonsuram, & minores ordines, quæ facultas ab eodem Concilio revocata fuit; quamvis aliqui Auctores doceant hanc revocationem non intelligi quo ad eorum familiares. Azor. tom. 2. lib. 4. cap. 3. quæst. 16. Diana part. 5. to. 2. resol. 5. imò Barbosa de potest. Episc. par. 2. alleg. 2. n. 19. hanc doctrinam Rotæ decisione 3. Decembris 1582. confirmat. FR. Amplia, quòd servientes in Ecclesia Titulari censeantur familiares Cardinalis titulati, & sicut Abbates habent facultatem conferendi suis subditis minores ordines; multò magis, & à fortiori non censetur ablata facultas Cardinalium conferendi eosdem ordines eorum subditis in Ecclesia proprii Tituli ministrantibus: :||: Diacones verò Cardinales antiquitus erant septem Baron. an. 112. num. 9. an. 324. num. 128. ad imitationem septem Diaconum, qui fuerant ab Apostolis electi. Nunc autem juxta Urbis regiones quatuordecim sunt, qui revera nullum Ecclesiarum titulum habent; sed solum præfecturam in Ecclesiis Diaconalibus, ita appellatis, quia in eis distribuebantur eleemosynæ pauperibus illius regionis. [Diaconi non intitulantur à suis cappellis. Petr. Episc. Urben.] Hinc corrigendus est Notariorum abusus, qui Diaconibus

Car-

Cardinalibus tribuunt Ecclesiarum titulos; nam Titulus, & Parochia idem significant, & Diaconorum Ecclesiæ *Diaconiæ* appellantur; sic etiam recenter Cameralis Typographus erravit in frontispicio officii S. Raymundi Nonnati, ubi inscripsit, *S.R.E. Cardinalis Diaconi Tituli S. Eustachii*, quia, præterquam quòd Sanctus hic creatus Cardinalis Romam nunquam accesserat, & consequenter Ecclesiæ titulum obtinere non potuerat absens: Ecclesia insuper Sancti Eustachii non est titulus, sed Diaconia. FR. Diaconus Cardinalis, ex antiquo stylo, sic verbi gratia se subscribere debet. [N. miseratione divina S. Mariæ in Dominica Diaconus S.R.E. Cardinalis.] Quæ *In Dominica* à Græcis Cyriaca dicitur ab illius Ecclesiæ fundatrice nomine sumpto, & vocatur etiam *S. M. in Navicula*. [A. S. Georgii Diaconus Cardinalis, de in integrum restitut. c. 2. G. S. Angeli Diaconus Cardinalis. Ibid. cap. 5. Coram dilectis filiis nostris R. tituli S. Anastasiæ Presbytero, & P. S. Luciæ Diacono Cardinalibus. In Decretal. de exceptionibus c. 6.] Ubi manifestè videtur differentia inter Presbyterum, & Diaconum Cardinales; nam de primo dicitur *Tituli &c.* non verò de secundo. Sed objicitur ex Concilio Lateranensi sub Alex. III. celebrato; ubi cautum fuerat, quòd nec Diaconus, nec Presbyter sine titulo ordinetur, ut habetur in decretali de præbendis, & dignit. c. 4. & ibid. c. 2. ibi ex canone apostolico: ergo Diaconus Cardinalis titulum habere licet. Ad quod respondetur, ibi non loqui de titulo Cardinalatus; sed de titulo, quo quis ad Sacros Ordines sit promovendus: ita tamen, ut si Ecclesiam, vel beneficium non obtineat, possit sub titulo patrimonii ad sacros ordines promoveri, ut in c. 23. de præbendis, & dignit. & ibi Gloss. Ecclesia autem Diaconibus Cardinalibus assignata, *Diaconia* appellatur, idest administratio, ubi munus suum administrare debent, de quo satis dictũ est supra. Et Diacono Papa non intendit rectoriam, vel dignitatem, sed tantùm simplex beneficium providere de præbendis, ibid. c. 38. Quæ verò differentia sit inter Titulum, & Diaconiam. Vide in dict. *Titulus* 1. Usus tamen obtinuit Cardinales Diaconos cum titulo earum Ecclesiarum subscribi, ut videre est in Bullar. Casinen. to. 2. const. 150. 152. 157. 168. 170. 179. 182. 183. 185. 186. 190. 198. 202. & passim ibid. Itaque Cardinales Episcopi, & Diaconi carent titulis Ecclesiarum; nam solis Presbyteris Cardinalibus conceduntur; ità Cohelius cap. 6. de Cardinalat. Notitia, & Gregorius Magnus [Diaconum sedis nostræ] absque alio titulo Diaconum Cardinalem appellabat. Vide in dict. *Bibliothecarius*, atque apud eundem Cohelium c. 7. invenies Diaconorum subscriptiones absque Ecclesiarum titulis. Ordo Rom. [Patrem Diaconiæ] appellat Cardinalem Diaconum. Ad Diaconos Cardinales mantum papalem electo Pontifici spectat imponere. Baron. an. 1159. num. 29. de quibus Diaconis aliqua diximus in dict. *Apocrisarius*, & in dict. *Archidiaconus*. Item duobus Cardinalibus Diaconis spectat Imperatorem associare. Vide *Lectio*. Cardinalis Diaconus debet auferre, & imponere stolam Pontifici. Vide *Stola*. Cæterùm nomen *Cardinalis* commune erat Episcopis, Presbyteris, & Diaconis cujusque Ecclesiæ, ut ex epistolis S. Gregorii colligitur, & Joannes VIII. Photium Neophytum à Nicolao ejus prædecessore depositum, cum in Sede Patriarchali Constantinopolitana restituisset, sic tribus Augg. Basilio, Leoni, & Alexandro scripserat: [Ut post mortem Photii fratris nostri, nullus ex dignitate ad pontificalem honorem ascendat; sed ex Presbyteris Cardinalibus, aut ex aliis Sacerdotibus, qui sub Ecclesia Constantinopolitana consistunt]: ¶ Canonici Compostellani etiam Cardinales intitulantur. Baron. an. 1104. n. 18. Sic etiam Salernitani, & Neapolitani Canonici, atque nonnulli ex Metropolitana Ecclesia Mediolanensi. Item Salisburgensis Archiepiscopus, qui fert rubrum galerum super ejus insignia, & *Cardinalis natus* appellatur. FR. necnon Aquilejæ Patriarcha purpureis vestibus, ac bireto, non autem galero tegitur, & in tempore, quo indui debet violaceis vestibus, fert tunc etiam biretum ejusdem coloris: ¶ Hoc igitur *Cardinalis* nomen jam antea diversis Ecclesiis commune, remanet solum hodie Clero Romano peculiare: nam ut scribit Petrus Episcopus: [Multitudo Presbyterorum, & Diaconorum forensium ad Urbem concurrentium causam dedit, ut urbani Presbyteri, & Diaconi ab eis distinguerentur nomine Cardinalis.] FR. Atque Pontificem Pium V. anno 1568. 13. Kal. Martii prædictarum Ecclesiarum privilegia (si quæ sunt) suo diplomate abrogasse testatur citatus Cohelius c. 2. §. Et ideò. De S. R. E. Cardinalium privilegiis multa idem Cohelius congessit c. 16. ¶ Auctoritatem in c. final. de pœnit. & remiss. Cardinalibus concessam, eligendi, scilicet, pro se, ac ejus familia Confessarium, non fuisse à Trident. Conc. derogatam censet Azor. to. 2. lib. 1. c. 3. qu. 16. Insuper in itinere potest celebrare, seu celebrari facere in portatili Altare antè auroram, & post meridiem. Sot. in 4. dist. 13. qu. 1. art. 2. Item Cardinalem Religiosum posse esse patrinum in Baptismo, quamvis hoc Monachis sit prohibitum, docet Barbosa; non potest tamen Cardinalis sine speciali derogatione Pontificis ferre signa cardinalitia, frui redditibus ecclesiasticis, & ad functiones intervenire antè susceptũ Sacerdotium; nam expressè hoc cautum est ab Urbano IV. lib. 1. Epist. 37. Nec super insignia gẽtilitia coronam, seu aliud sæculare signum ferre possunt Cardinales, sed sint ipsi [Solo pileo de pretioso Christi sanguine rubente insigniti, ac decorati. Constit. Innocentii X. quæ incipit Militanti Ecclesiæ, sub anno primo ejus Pontificatus,] quam observationem in Cardinales promoti jurare tenentur. Item titulũ *Eminentiæ* eis, una cum Imperii Electoribus Ecclesiasticis, ac Magno Magistro Melitensi, Urbanus VIII. concessit, qui titulus antiquitus Urbis Præfecto, & Pro-

Proconsulibus Provinciarum à Gregorio Magno tribuebatur, ut ex ejus Registro liquet; undè meritò Cardinales præfatos eleganter Joannes Sirinus *Principes pileatos*, & Hincmarus *Cardinarios*, idest, in cardine eminentes, epist.7.c.22. appellant. FR. Idem titulus etiam Episcopis dabatur. [Per hunc gerulum visitantes Eminentiam vestram, in epist. Radulphi Episc. Roffensis ad Lullum Archiepis. Mogunt.] Itèm & Pontifici dabatur, [Ideò hæc ad aures Eminentiæ vestræ Reverende Pater communi deploratione deferimus. Richardus Archiep. Cantuar. ad Alex. III. epist 68.] Cardinalis Legatus novem habet privilegia. Gloss. in extrav. c. unic. de præben. & dignit. Vide *Legatus*. Tandem non est prætermittenda Lateranensis Quinti Concilii admonitio Cardinalibus commendata, nempè, quod [Domus Cardinalis patens hospitium portusque, ac refrigeriū proborum maximè, & doctorum virorum, & pauperum nobilium, honestarumque personarum esse debet. sess.9.] De reliquis Cardinalium dignitatibus. Vide *Archipresbyter*. *Archidiaconus*. *Camerarius*. *Cancellarius*. *Pœnitentiarius*. De modo creandi Cardinales. Vide *Incardino*. Cardinalium indumenta. Vide *Croccea*. *Galerus*. Instratum primo album habebant, & postea rubrum. Vide *Mappula*. *Stola*.

CARDINO. FR. ordino. [In tua Ecclesia Syracusana eum providimus cardinandum, sive ut officium Diaconatus expleat. Greg. in regist. lib.3. cap.14.] Vide *Incardino*.

CARENA, tempus determinatum pro injuncta pœnitentia, quæ propriè *Quarantena* à quadraginta dierum spatio appellatur, & de qua sæpè in Indulgentiis fit mentio. Dicitur etiam corruptè *Carentena*. FR. Hinc originem habuisse Indulgentiam XL. dierum, quam concedere possunt Episcopi in eorum Diœcesibus, notat Philesacius, & Gloss. in cap. accepisti, de sponsa duorum, ait: [Carenam aliàs carentenam vulgare est Italicorum, & dicitur Carena à carentia hominum, vel etiam ciborum; nam in illis XL. diebus includuntur in aliquo loco secreto juxta Ecclesiam, ubi non habent consortium hominum.] :II: Alii tamē *Carina* scribunt. [Quadraginta dies in pane, & aqua, quod theutonicè carina vocatur. Burcardus lib.19. cap.5.] FR. At quamvis ibi corruptè legatur *Carina*; in Decretali nihilominus affertur idem Auctor lib.30. ubi perfectè *Carena* scribitur, sic: [Et XL. dies in pane, & aqua (quod Carenam vocant) cum septem sequentibus annis pœniteas, in d. cap. accepisti illam, de sponsa duorum. Miles quidam Bononiensis Henricus nomine tempore quodam quadragesimali carenam fecit apud nos. Cæsarius lib.4. hist. cap. 57.] :II: Equites Melitenses *Quarantenam* appellant pœnitentiam, quæ delinquentibus Equitibus imponitur, qui per quadraginta dies equestri toga induti, quam *Manto di punta* vocant, ac genuflexi conventualis Ecclesiæ Missis cantatis horisque canonicis durantibus ad scamnum incumbentes, mulctantur. *Carena* corruptum vocabulum ex quadragena. Vide *Quadragena*.

CARENUM, condimentum dulce, à voce græca κάρηνον, quæ culmen, & summitatem significat, quia summè inter cibos delectat gustui. [Panis ibi opicus pro simila, pro careno sapa. In Vita D. Bernardi Abb.

CARITAS. Vide *Charitas*. Item *Caritas*, idest, penuria victualium. Vide *Edulitas*.

CARMELITANI. Vide *Archiphylax*. *Barrati*. Infra octavam Paschæ dicunt *Kyrie eleison* ad Vesperas, loco *Deus in adjutorium &c.* Vide *Vesperæ*.

CARNALIS. FR. idest, humanus, seu temporalis, [Sed cùm futuras (Deo largiente) victorias non carnali providentia, sed magis orationibus prævenitis. can. Si non ex fidei. 23. quæst.4. Si apud carnales dominos in minimis fideles fuerint. can. Si apud, 23. quæst.5.

CARNIFEX. Vide *Quæstionarius*. *Boja*. *Sajo*. *Scurio*. *Sorrentialis*.

CARNISPRIVIUM, sic à Matthæo Parisio in sua hist. vocatur quinquagesimæ Dominica, nam in hac die relinquebatur carnis comestio, cùm in illis sæculis inciperet abstinentia carnis à feria secunda post hanc Dominicam, sicut mos est adhuc Orientalium Christianorum, & aliquarum Religionum in Europa; ideòque in Missali Mozarabico vocatur *Dominica ante carnes tollendas*, & à Theodoro Studita *Dominica excarnaliorum* serm.40. dicitur. Vide *Quinquagesima*.

CAROLINUS ROMANUS, species monetæ. Vide *Siliqua*.

CAROPITAE. Vide *Agnostici*.

CAROSTIUS, lapis, seu gemma, quam nonnulli ita appellatam putant ex loco, ubi invenitur: alii ex verbo græco κάρος derivari existimant, quod stuporem significat; quia ob ingentem splendorem hujus gemmæ stupor excitatur: alii tandem *Carystea* legunt. [Anno autem sequenti mittit Eudoxia Imperatrix columnas, quas erat pollicita, quæ erant magnæ, & admirabiles, numero triginta; duæ verò vocantur carostiæ, quæ quidem sunt in S. Ecclesia lucentes tanquam smaragdi. Marcus Diaconus.

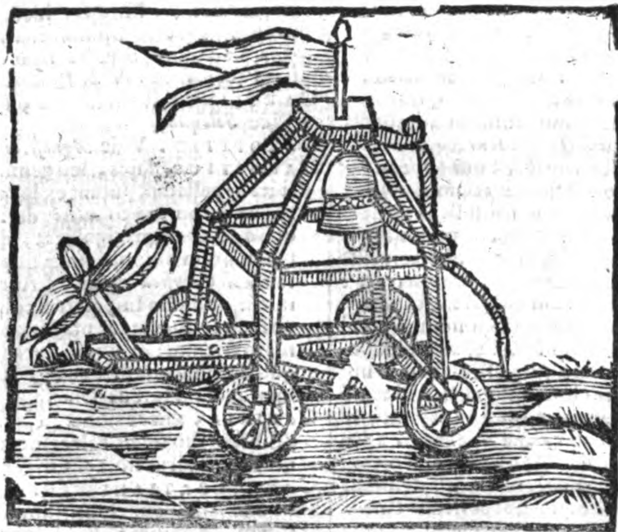
CARPHIA, græcè κάρφια, claviculi qui configegebantur sub soleis calceamentorum militum, de quibus Isidorus lib.19. Orig. cap.ult.

CARPOCRATIANI. FR. Hæretici Carpocratis discipuli, qui Christum virtute humana genitum, ac natum fuisse blasphemabant. 24. qu.3. can.39. Vide Baron. an. 55. n.20.21. & an. 120. n.35.

CARRAIM, quid inter Hebræos significet. Vide *Sadducæus*.

CARROCIUM, currus; ejus etymon, vide *Caragus*. [Armatorum autem se circiter quinque millia circa carrocium coadunant. Godefr. Monach. in Annal.] qui currus ferebatur in exercitu, ad modum nolarii portatilis, in quo pendebat nola, eratque à militibus maxima virtute in conflictu circundatum, ac defensum, nam pro magno dedecore habebatur ejus amissio; campana autem pro pulsandis signis piarum precum, & con-

convocationum militum inserviebat, cujus figuram in fine hujus dictionis adjiciam ex Antonio Campo pictore Cremonensi, qui narrat Cremonenses de an.1081. prædictam machinam *Bertam* appellasse, seu *Bertaciolam*, quia Bertæ Augustæ intercessione cives illi hujus machinæ usum ab Imperatore Henrico obtinuerant. FR. sed Corius in hist. Mediol. part.1. ait multo post tempore Clem.V. ab Eriberto (seu Ariberto) Mediol. Archiep. inventam fuisse, & sic describit: Currus erat quatuor rotis, super quem erat tribunal erectum panno rubro coopertum, in cujus medio altus malus dirigebatur, qui à multis hominibus per funes sustentabatur, in cujus summitate Crux aurea erat imposita, sub qua ventis brandeum album cum cruce rubra explicabatur, quem currum quatuor bovum parla trahebant, atque boves dextrorsum rubro, & sinistrorsum albo colore tegebantur. Magister hujus artificii à Repub. vir eligebatur magnæ æstimationis, & famæ, una cum Sacerdote, qui quotidie ante carrocium Missam celebrare tenebatur, cum stipendio quotidiano quinque solidorum, & septem denariorum; erant insuper octo tibicines, & totidem milites eodem modo stipendiati. Idem referunt Carolus Sigonius, Vossius, qui *Carrochium* scribit; Joseph Laurentius, in Amalthea Onomast. Placidus Pucinellus part.2. Zodiaci Eccl. Mediol. in vita Sancti Dionysii sub finem; Jo. Petrus Glussianus in vita D. Caroli lib.7.c.14. Cherubinus Ghirardaccius in histor. Bonon. part.1. lib.3. sub ann.1160. qui tamen citat Merulam lib. 20. de antiquitate Galliæ Cisalpinæ, apud quem non inveni citatam allegationem; & idem Ghirardaccius ibidem sub anno 1170. affert figuram Bononiensis Carroccii parum dissimilis à Carroccio Mediolanensi, de quo Corius supra. Quare figuram infra positam Antonii Campi cum campana credendum potiùs fuisse machinam pro construendo Altare ad celebrandum ante carroccium, cum A.A. citati non faciant ullam mentionem de campana in carroccio posita; imò contrarium deducitur, dum tibicines ibi statuunt, quorum signa ad convocandos milites, & ad alia militaria exercitia inserviebant; tùm etiam, quia machina hic adducta non videtur disposita ad vectandos tot tibicines, milites, ministros, ac malum funibus sustentatum, ut prædicti Historici narrant, & simul campanam. Figura autem carroccii ab Antonio Campo allata hæc est.

Carropera, opus, seu vectatio curru facta: [Carroperas, & manoperas inter tot circulos quinquaginta. S. Remigius in Polypt.] Ubi de operibus manufactis, & curru agit.

Carruata. FR. Terræ spatium. [Ut de duabus carruatis terræ, quas in dominio suo Monachi tenent, cap. veniens, de transact.] Vide *Familia*.

Carruca. FR. aratrum. [Donum Ecclesiæ cum omnibus hospitibus, & cum terra ad duas carrucas. Ivo Carnot. epist.206.

Carsamatius, Eunuchus, cui genitalia cum membro virili amputantur, à dict. barbaro-græca Καρσαμάτιος; cujusmodi sunt custodes in clausura venerea Turcarũ Imp. [Obtuli mancipia quatuor Imp. nominatis omnibus gratiosiora. Carsamatiũ autem Græci vocant amputatis virilibus, & virga Eunuchum. Luitpran. in legat.] Vide *Eunuchus*.

Carthago, studiis asperrima belli, arietem bellicum invenit. Vide *Testitrahus*.

Carthusiani. FR. ad quos inter non mendicantes, mendicantes possunt tantùm transire. Extrav. de regular. transeun. ad relig. c.1. Cætera verò, quæ spectant ad hanc Religionem. Vide *Benedictio*. *Birrus*. *Calix*. *Corporale*. *Crux*. *Epistola*. *Genu-*

Genuflexio. Laura. Linostima. Officium B. M. Siphon. Symbolum.

Cartularius. FR. homo servus factus liber per chartam Regis. Gloss. in l. homo denarialis, de Manumiss.

Carystea. Vide *Carostius*.

Casa-irta. FR. Caserta Campaniæ Civitas: [Landulfus frater Landonis Casam-irtam cepit. Herempertus, an. 886.

Casatus. FR. Vassallus Ecclesiæ; [Præterea casati Ecclesiæ. Ivo Carnot. ep. 105. Vide *Cassatus*.

Casella, parva casa, can. casellas, 10. q. 2.

Casindius. FR. Regis familiaris, seu de familia Regis, l. recolimus, §. de casindiis, de homic. liberi hominis.

Cassatus, ejectus, cancellatus, spretus. [Hac Domini responsione cassatus ostendit ei omnia regna mundi. S. Max. hom. 20.] Aliquando vassallum significat. [Terram quinque cassatorum. In vita S. Euvini Episc.] Et ideò *Casatorum* legendum potiùs à casa, seu familia. FR. puto semper significare subditum, & vassallum, atque sensus S. Maximi est irrisorius contra diabolum, qui universorum Domino regna mundi promi ferat; inde irridet subditum Deo in ejus vana oblatione universorum Domino facta.

Cassidile, pera reticulata ad modum peræ venatorum: nam *Cassis* rete significat. [Protulit de cassidile partem jecoris. Tobias c. 8.

Cassidim, quid hebraicè significet. Vide *Assidæi*.

Cassularius, Thesaurarius, vocabulum sæpissimè in Caroli Magni constitutionibus replicatum. Vide *Thesaurarius*.

Castaldio, & *Castaldus*. FR. Gloss. in can. Salvator prædicit, 1. quæst. 3. sic explicat: [Castaldus, qui habet curam externarum rerum, qui dicitur aliàs Majordomus, 89. cap. volumus,]: hoc tamen nomen in multis Italiæ locis cursorem, seu mandatarium significat. Vide *Cursor*. Castaldia verò Castaldi officium significat, quod antiquitùs in magna æstimatione erat. FR. Erat officium etiam ecclesiasticum, & ideò non sine simoniæ scrupulo emebatur. Gloss. in 1. qu. 1. can. si quis Episcopus per pecuniam. Etymon autem Castaldi ab arabico vocabulo *Chasendar*, quod provisorem domi significat, provenire puto. Vide *Gastaldus*.

Castimonialis; Monialis. [Invenerunt matres, quas de castimonialibus fecerunt mulieres. Opt. Milev. lib. 2.] ubi de stupris, & sacrilegiis à Donatistis commissis loquitur.

Castitas Nuptialis. FR. Vide can. Deus masculum, 31. qu. 1. & Gloss. ibi, & in can. non mœcaberis, 32. quæst. 6. §. Castitas. Ejus encomium. Vide *Scotomaticus*.

Castitium: mansio, seu pagus, ac propriè domorum copulatio intelligitur. [Mansio cum casa, & aliis castitiis. In quodam pervetusto M. S. S. Germani Parisien.

Castorinatus, pellibus Castoris tectus. [Non libenter incedunt armati ad epulas, albati ad exequias, pelliti ad Ecclesias, pullati ad nuptias, castorinati ad litanias. Sidon. lib. 5. epist. 7.] Vide *Vibrinus*.

Castrensianus, palatii Imperialis minister, palatium enim illud *Castrum* appellabatur: fit de hoc vocabulo mentio in vita S. Macedonii, & in Codice Theodosiano.

Castriferi. FR. Flagelliferi. Amalth. Onomast. ex Glossa.

Castrimargia. γαστριμαργία. FR. ventris intemperantia, gula, gulositas, à græca voce γαστὴρ, idest, venter, seu ventriculus. Odyss. 12. & 18. & μάργος, edax, insanus, immoderatus. Odyss. 16. & 23. & quàmvis *Gastir*, Græci scribant, & latini *Castri* pronuncient; id enim sæpè accidere observatur in littera R. quæ à Latinis anticipatur vocali, dùm postícipatur à Græcis, ut *Porserphone* græcè, latinè *Proserpina* scribitur, & his similia. Itaque multi Gastrimargia, & non Castrimargia legunt; sic Marcus Eremita, de Lege spirit. Cassian. Instit. Cœnob. lib. 5. Chrysost. hom. 34. ad pop. Vide *Gastrimargus*.

Castrumdoloris; Cenotaphium, seu tumulus pro mortuorum exequiis, qui defuncti cadaver repræsentat; ideò Sacerdos, qui preces recitat, & Subdiaconus cum cruce debent se collocare in eodem loco, in quo secundum rubricas sistere deberent præsente cadavere.

Castus, est quæstio inter Expositores de hujus vocabuli significatione apud Tertullianum, qui cap. 16. advers. Psych. sic ait: [Casto Isidis, & Cybeles eas adæquas.] legunt aliqui juxta quosdam antiquos codices, *Sacro Isidis*: alii *Castum* legendum malunt, quod rem castam significat; sed communis opinio primam lectionem amplectendam, nempè, *Castus*, contendit, idque cæremoniam, ritumque significare docet ex græca voce καστεία, ejusdem significationis: Scaliger enim Varronis, Festi, Nonii, & Suidæ auctoritate ostendit idem esse dicere *Castu græco*, ac ritu græco, & ita apud Varronem synonymicè *Religiones*, & *Castus* inter se reperiuntur convenire.

Casubula, Planeta Sacerdotalis. [In celebratione proindè Missarum casubulam, qua induebatur, lacrymis humectabat. In vita S. Peponis Abb.] In præsenti hoc nomen *Casubulæ* in Sicilia conservatur.

Casula, *Planeta*, *Casubula*, *Penula*, *Superhumerale*, *Phelonium*, quæ synonyma vocabula, vide in suis locis. Casulæ etymon à Rabano sic explicatur. [Septimum Sacerdotale indumentum est Casula, quæ sicut casa quædam alia omnia tegit.] Antiquitùs plebejam vestem, ac vilem significabat. Orig. lib. 19. cap. 24. D. Aug. lib. 22. cap. 8. de Civit. Dei. FR. Aliquando tamen vestem monasticam significat. [Frater ergo de Monasterio habebat fratrem sæcularem, & postulavit eum, dicens: casulam non habeo; fac charitatem, eme mihi. Jo. Diacon. in vita S. Gregorii, lib. 2. cap. 45.] Ita & clericalis vestis intelligitur in Synodo sub Carolo Manno, anno 741. celebrata.] Decrevimus quoque, ut Presby-

sbyteri non sagis laicorum more; sed casulis utâtur ritu servorum Dei.] :|: Erat igitur casula rotunda, & clausa ex omnibus partibus, eo modo, quo adhuc utuntur Græci, qui eam φιλόνιον appellant, ut videre est in apposita figura.

Quæ forma adhuc in antiquis picturis conspicitur, ac in Episcoporum cæremoniali eo prorsus modo describitur, nempè: [Mox surgit Episcopus, & induitur ab eisdem planeta, quæ hinc indè super brachia aptatur, & revolvitur diligenter, nè illum impediat, lib. 2. cap. 18.] Itaque paulatim loco revolvendi illam, recisa lateraliter fuit, ut non ampliùs casulæ, sed monachalis scapularis formam præseferat. In hoc tamen sunt commendandi Græci, in sustentando ejus antiquam formam, de quibus Vespasianus Florentinus, in vita Juliani Cardinalis Cæsarini, de Concilio Florentino loquens, sic ait: [Non ponerò qui una lode grandissima de' Greci, che mai non hanno mutato abiti, così i temporali, come i spirituali, sono passati anni mille, e più.] Præterquam quod antiquæ casulæ figura majestatem, & mysteria non pauca continebat; hinc Petrus Blesen. inquit:] Planeta, quæ & casula dicitur, totum te circundat, & protegit, & cæteris supereminet. Hæc est Charitas, ser. 41.] Alcuinus verò inquit: [Casula, quæ super omnia indumenta ponitur, significat charitatem.] Item unitatem Ecclesiæ, vestemque Christi inconsutilem denotat, quæ tamen hodiè recisa hos significatus retinere nequit. Item vestem coccineam: [Phelonium ostendit purpuram coccineam. S. German. & Simon. Thessalon.] FR. hoc indumentum in antiquis picturis commune fuisse personis utriusque sexus, in musivo tribunæ S. Ceciliæ transtyberinæ regionis conspicitur. :|: Solent Græci Episcopi in eorum planetis intexere ad modum Crucis quadruplicatè litteram Gamma, eodem modo, quo in duplo aureo gallico quadruplicata recenter inciditur littera L. eo pacto, quo in supra allata figura; quam vestem πολυσταύριον appellant, idest, plurium crucium, seu à littera Gamma *Gammadium*, de quo. Vide suo loco. Est igitur crucibus casula plena, ad significandam gloriam Christi crucis per universum dispersam, & angularis figura eundem Christum angularem lapidem denotat, ita Balsamon. FR. Idemque Balsamon Metropolitanos Crajos reprehendit, qui Gammadiis abutuntur, cum Patriarchæ solùm conveniant, qui sic ait: [Quemadmodum igitur Episcopis non conceduntur ea indumenta, quæ Patriarchis concessa sunt, ut saccus, & polystaurion, vestis Crucibus undequaque conspicua; ita nec ea privilegia, quæ Episcopis concessa sunt, ad Sacerdotes transferri non possunt, tom. 1. Juris Græci-Romani.] Apud Arabes *Ghammad* cooperio significat. :|: Antiquitùs cum sola casula celebrabatur, ut ex Actis S. Fulgentii, & ex vita S. Martini colligitur, qui vestem sub planetam positam, ut eam pauperi donaret, exuit, & ideò nudis brachiis postea comparuit. FR. Mirum ergo non est, si Græci, cani ritus tenaces, non utantur Alba, ut dictum est in dict. *Alba*; nam ex S. Martini vita constat illum albam sub casulam non habuisse, ac propterea elargita casula, nudis brachiis remansisse. :|: Tempore Adventus, & Quadragesimæ Diaconus, & Subdiaconus utuntur casulis plicatis. [Non ergo Diaconus dalmaticam, nec Subdiaconus tunicellam in diebus jejuniorum in officio Missæ portant; sed casulas super humerum sinistrum complicatas gestant, non replicatas à dextris, & sinistris, sicut facit Sacerdos; sed ab anteriori parte super brachia elevatas. Durand. lib. 2. cap. 9.] Quæ verba formam antiquæ planetæ denotant, ut dictum est supra. At Diaconus, & Subdiaconus planetis indui non debent ad Tertiam, quando celebrat Episcopus, sed in Missæ principio; quo instanti sumunt manipulos, Cærem. Episc. lib. 2. c. 17. Subdiaconus lecturus Epistolam, planeta exuatur: nam [Ministri casula se exuunt, quando Lectoris, vel Cantoris officium assumunt. In Lectoris, & Cantoris officio aliquod genus militiæ exprimitur. Amalar. lib. 3. c. 15.] Non enim Subdiaconus in illis temporibus, sed lector (ut ex Ord. Rom. colligitur, & inferiùs clariùs parebit) epistolam legebat, quod exactè à Græcis observatur, inter quos Lector tempore Missæ Epistolam canere solet. Diaconus verò Euangelium cantaturus plicat casulam super sinistrum humerum, ad denotandam promptitudinem prædicandi verbum Dei. Gem. cap. 231. In aliquibus tamen Ecclesiis Diaconus exuitur casula, in cujus locum orarium ponit aliquanto latius; sed in papali Cappella eadem casula plicatur. Id etiam in aliquibus Ecclesiis antiquitùs faciebat Sacerdos. [Secundò

in

in Euangelio, quod non in Altari, sed in assere, vel aliquo lectorio versus aquilonem legi oportet, plicata in humero casula, quod Diaconi fungatur officio. Jo. Beleth. in Rat. div. Off. cap. 37.] idest, quando sine Ministris canit Missam Sacerdos, qui Autor anno 1153. floruit. In diebus tamen Jejuniorum excipiuntur Dominica IV. Quadrag. Dominica III. Adventus, & Vigilia Nativitatis, in quibus Diaconus, & Subdiaconus non utuntur casulis; sed dalmatica ille, ac tunicella iste.

CATABANITA. Vide *Stacke*.

CATABARBARA, ex voce græca κατὰ, idest, propè, seu apud; sic sæpè Cyprianus in citandis Euangeliis habet: *Cata Matthæum &c.* locus in Exquilino Urbis monte, ubi Ecclesia erat S. Andreæ, qui hodiè in S. Antonii Abbatis Hospitali inclusus est: ità appellabatur à quadam nomine Barbara Patritia, de quo vocabulo Anastasius Biblioth. mentionem facit: apud eundem Bibliothecarium reperitur etiam *Catagalla*, idest, propè locum Gallæ Matronæ Rom.

CATABOLICUS, græcè καταβολὴ, idest, calumnia, seu oppressio, indè *Catabolicus*, spiritus maligni species, & sonat calumniatorem, seu oppressorem, qui solet ad terram proicere, & vexare energumenos; eo modo, quo ille Lucæ cap. 9. obsessum exagitabat. [Scimus enim magiam elicere explorandis occultis, catabolicos, & paredros, & phythonicos spiritus. Tertull. de Anima cap. 28.

CATABULUM, stabulum, à dictione græca καταβολὴ, quæ mansionem significat. [Qui dum multis diebus serviret in catabulo. Anast. Biblioth. in S. Marcello Papa.] Indè *Catabulenses* stabularii. [Præsenti admonitione declaramus, ut marmora, quæ de domo Pinciana constat esse deposita, ad Ravennatem Urbem per catabulenses vestra ordinatione dirigantur. Cassiod. lib. 3. epist. 10.] FR. Κατάβολον significat etiam emporium, seu nundinas.

CATACLISTUS, græcè κατακλιστὸς, idest, absconditus, & occultus. Tertullianus de pavonis pulchritudine, in tract. de pallio cap. 3. loquens, sic ait: [Quamquàm & pavo pluma vestis, & quidem de cataclistis, imò omni conchylio depressior, qua colla florent, & omni patagio inauratior,] idest, quod Pavonis vestis pretiosa est, sicut ea, quæ pro festivis diebus in arca absconditur, & conservatur. Alii tamen, *Cataclitis* legunt, quæ vox posset etiam derivari à græco nomine κατακλεὶς, quod collum significat: ubi tamen advertendum, quod *Pavo* in sensu Tertulliani sit dativus casus, cum ab eo *Pavus* in casu recto clinetur. Insuper dictio *Depressior* lustrior significat, nam vestes eo lustriores, & splendidiores redduntur, quò magis deprimuntur. Tandem *Patagium* erat aureum ornamentum circa collum matronalium vestium, & Artifices hujus operis *Patagiarii* dicebantur.

CATACLYZA, alicujus vasis fundum, à græco verbo κατακλύζω, quod in profundum demergere denotat. [Veruntamen calicem non communivit, quia cataclyza in ipso fuerant solidata. Greg. Turon. cap. 63.

CATACUMBAE. Vide *Cœmeterium*.

CATAGALLA. Vide *Catabarbara*.

CATALOGUS SACER. FR. Clericorum matricula. [Etsi de sacro catalogo fuerint, hos deponi præcipimus, si verò laici, vel Monachi, excommunicari, can. quoniam, 18. qu. 3.] Item *Matriculam. Martyrologium. Breve. Commemoratorium. Necrologium*, significat. Vide suis locis.

CATAMANE, propè, vel antè mane, id est, in aurora: [Et faciet Sacrificium super eum catamane. Ezech. cap. 46.] vel quotidiè manè significat.

CATAMITHUS, Ganymedes. [Catamithus rapitur deliciarum futurus, & poculorum custos. Arnob. lib. 4.] Eodem etiam epitheto illum Prudentius contra Symmachum lib. 1. appellat: [Compressũm immundè miserum affigens catamitũ.] Κατάμιθος enim græcè scortum significat.

CATANEUS. Vide *Catipanus*.

CATAPANUS. Vide *Catipanus*.

CATAPHRYGAE. Vide *Cathari*.

CATASTA, tabulatum, super quod Sancti Martyres ad patibulum ascendebant: [Ad pulpitum post catastam venire, illic fuisse conspicuũ gẽtilibus, hìc à fratribus conspici. Cypr. lib. 2. epist. 5.] Ubi de Confessoribus loquitur, qui antea in sustentatione tormentorum, in tabulato inter Tyrannos, & Gentiles, & postea in pulpito inter Fideles canere Euangelium visi sunt.

CATATHEMA, conversatio cum excommunicatis, ex græca voce Κατάθεμα, quæ maledictionem propriè denotat. [Catathema autem est eorum, qui se pacto anathematizantibus, & execrãtibus conjungunt. Justinus Mart. qu. 121.] FR. Verba Justini non videntur definire, quid sit *Catathema*; sed tantùm ait esse Catathemam eum, qui se anathematizantibus, & execrantibus conjungit; puta blasphemantibus, cujusmodi sunt hæretici, & similes, ut in textu Euãgelii habetur: [Cœpit anathematizare,] scilicet, execrare: igitur ex vi nominis idem est anathema, ac catathema, & fortassè plusquam Anathema, nam in excommunicationibus Patrum in Conciliis semper legitur *Anathema sit, & Catathema*, & dum ultimo loco catathema ponitur, signum est, quòd fortiùs aggravet. [Sit anathema, ac catathema cum Patre, & Filio &c. Collatio S. Maximi Martyris cum Theod. Episc. apud Anastasium per Sirmondum in 8. edit. pagina 189.

CATATUMBA. Vide *Cœmeterium*.

CATECHISMUS, instructio, à verbo græco, κατηχίζω, idest, instruo, & *Catechista*, græcè Κατηχιστὴς, instructor in rebus fidei: à Græcis aliquando pro patrino baptismi sumitur, quod idem esset, ac instructor; Patrinus enim in conscientia spiritualem filium instruere tenetur. In Ecclesia Constantinopolitana erat magnæ æstimationis hoc Catechistæ officium, ut dictum est in dict. *Baptismus*, & in dict. *Audientium Doctor*.

CATE-

Catechumenum, Κατηχουμενεῖον, locus in Ecclesia pro Catechumenis separatus, alii *Catechumenem* legere malunt. [Fuitque illi mater spiritualis Sancta Domina Romana Diaconissarum, quæ accipiens eam ascendit in catechumenum. In vita S. Pelag. c.8.] Vide *Nartex*. Item aliquando domum pro Catechumenis destinatam denotat, ubi catechistæ in rebus fidei eos instruunt, ubi etiam Clericos indisciplinatos Patriarcha Constantinop. includebat. Romana pietas duas mansiones, unam pro viris, alteram pro fœminis ad hunc finem erexit.

Catechumenus, græcè Κατηχούμενος, qui baptismum postulat, ità appellatur; quia quasi Auditor est verbi Dei, & ideò *Audientes*, seu *Auditores*, Isid.lib.2.de off.Eccl.c.21.eos vocat. Qui Auditores duplicis speciei erant, & alii propriè Catechumeni dicebantur, qui in rebus fidei instruebantur, alii verò vocabantur *Competentes*, hi enim erant, qui instanter petebant baptismum. FR. Quod ex D.August.sermon.116.de temp.his verbis habetur expresse: [Competentes non possunt aliud intelligi nisi simul petentes.] :‖: Atque Cathechumeni compellebantur ab Ecclesia exire statim, ac peracto Euangelio. Competentes verò discedebant immediatè antè consecrationem, dùm pro ipsis aliquantulum à fidelibus preces funderentur. [Duo sunt ordines catechumenorum. Hi enim nuper accesserunt, & ut imperfectiores post Scripturarum, & Euangeliorum auditionem statim exeunt. Illi verò jampridem accesserunt, & perfectiores facti sunt. Undè & orationem, quæ fit super catechumenos, expectantes, in ea genua flectunt. Quando autem pronunciatum fuerit: Catechumeni procedite; tunc & ipsi exeunt. Synod. Neocæsar. can.5.] Qui canon à Græcis exactè observatur in eorum Missa. Itaque clarè colligitur, quòd expulsio Catechumenorum ab Ecclesia per Diaconum facta, de Competentibus intelligenda sit, super quos oratio dicta fuerat. Eandé cætemoniam latina Ecclesia observabat. [Tempore enim, quo Sacerdos incipit consecrare corpus Dominicum; dicendum est à Diacono post Euangelium: si quis catechumenus est, procedat foras. Alcuin.de Divin.Off.] Quando in Liturgia S. Clementis fit Illuminandorum mentio, de Competentibus jam baptismo propinquis intelligendum est; nam ibi declaratur, quòd priùs dimittebantur Catechumeni, secundò Energumeni, & tertiò Illuminandi, his verbis à Diacono pronunciatis, [Discedite Illuminandi.] Catechumeni verò non immediatè post Euangelium dimittebantur, nam audiebant etiam sermonem, qui post Euangelium agebatur, ut ex D.August. serm.237.colligitur, nempè, [Post sermonem fit Missa Catechumenis.] Ex quibus demonstratur, quod post spiritualem sermonem dimittebantur, remanentibus Competentibus ad audiendam Symboli recitationem; ut D.Ambros. epist.33.testatur, inquiens: [Dimissis catechumenis Symbolum aliquibus Competentibus tradebam.] Vide *Scrutinium*. FR. Item sermo, & oratio super Catechumenos in can.5. præfatæ Synodi Neocæsar. idem sunt. Tandem Augustini verba: [Fit Missa Catechumenis,] intelligenda sunt de Catechumenorum Missa, & hoc fiebat in Dominica Palmarum, ut ex Agathen. Concil. apud Gratian. dist.4. de Consecrat. can 54. ubi sic habetur: [Symbolum etiam placuit ab omnibus Ecclesiis una die, idest, antè octo dies Dominicæ Resurrectionis, publicè in Ecclesia Cõpetentibus prædicari.] De hac Ivo Carnotẽsis epist.75. agens duplici vocabulo Missam dividit, nẽpè, in *Missam Catechumenorum*, secundum unam partem, & secũdum aliam in *Missam Sacramentorum*, in qua soli fideles interesse digni erant :‖: Catechumenis, in dicendo Dominicalem orationem, non licitum erat proferre verba *Pater noster*, quia adhuc sine baptismo erant, & consequenter non erant adhuc adoptivi filii Dei, indè D. Ambrosius baptizato ajebat: [Ergo attolle oculos ad Patrem, qui te per lavacrum redemit, & dic, Pater noster, lib.5. de Sacram.c.4.] & D.August.hom.24. eisdem Catechumenis de Dominicali oratione etiam dicebat: [Tenete ergo orationem hanc, quam reddituri estis in die Sabbati novissimi, quo baptizand. estis.] Catechumeni etiam dicuntur *Novitioli*. Vide suo loco. Tempus verò Catechumenatus antiquitùs trimestre erat, S.Clemens epist.3. sed postea ad quadraginta dierum spatium redactum fuerat. [Qui baptizandi sunt super quadraginta dies, publicè iis tradamus sanctam, & adorandam Trinitatem. Hier.epist. ad Pamach.] Aliquãdo tamen per multos annos prorogabatur, ut magno Constantino factum fuerat, quem abusum quidem ab eruditissimis Ambrosii, Basilii, atque Nazianzeni scriptis extirpatum fuisse Baron. an.377. refert. FR. Judæi ad fidem conversi per octo menses inter Catechumenos detinebantur, can. Judæi, de consecrat. dist.4. :‖: Cæterum id, quod D. Chrysostomus hom.3. in epist. ad Philippenses, docet, non esse, nempè, licitum pro defunctis catechumenis orare, sed tantùm aliquam eleemosynam pro eis erogare; intelligendum est de Sacrificio Missæ, & de publicis Ecclesiæ precibus; non tamen de privatis orationibus: & hoc sancitum fuerat in pœnam eorum dilationis ad se baptizandos usque ad ultimum vitæ periodum, ut ex Concil. Bracarense primo colligitur, ubi habetur: [Item placuit, ut Catechumenis sine redemptione baptismi defunctis, simili modo, nec oblationis factæ commemoratio, nec psallendi impendatur officium.] FR. Oritur quidem difficultas ex verbis illis in can.7. Conc. Constantinop. contentis, ubi de Catechumenis loquens, sic ait: [Primo quidem die ipsos Christianos facimus, secundo Catechumenos, deindè tertio exorcizamus,] ubi videtur perversionem ordinis fieri; nam id, quod exercendum est ultimo loco, ponitur ibi in primo, nempè *Christianos facere*. Pro cujus intelligentia, sciẽdum est, non effectivè, sed designativè ibi loquutos fuisse PP. nempè, quod primo die inter Christia-

stianos designandos esse Catechumenos, ac notandos, tanquam Christianorum sequaces, & tyrones; sicut Novitios Religiosorum largo modo Religiosos vocamus, qui quamvis professi non sint, gaudent nihilominus Religiosorum privilegiis. Itaque primo die Catechumeni tanquam Crucifixi asseclæ cruce signabantur; secundo verò die inter Catechumenos, & Auditores ad instructionem mysteriorum fidei annumerabantur, &c. quod ex D. Aug. in tract. super Symb. ad Catechum. lib. 4. cap. 1. patet, ubi sic inquit: [Dum per Sacratissimum Crucis signum vos suscepit in utero Sancta Mater Ecclesia, quæ sicut & fratres vestros cum summa lætitia spiritualiter pariet, nova proles futura tantæ matris, quousque per lavacrum sanctum regeneratos veræ luci restituat, congruis alimentis eos, quos portat, pascat in utero, & ad diem partus sui lætos læta producat.] Vide *Exorcista*, *Regenerandus*.

Caternio, idest, quaternium, libellus quatuor foliorum. [Transmittimus librum canonum, inerat caternio novus habens canones. Greg. Turon. lib. 5. hist. cap. 18.

Cathalana. FR. Cathelaunia. [Nos Cathalanæ Episcopo, & ejus Collegis dedimus in mandatis. In Decretal. de Sentent. & Judic. c. 2.

Cathari, à græca καθαρὸς, idest, purus, sincerus; quo titulo denominatæ sunt variæ hæreticorum sectæ. [De his, qui se nominant cathari; si aliquando venerint ad Ecclesiam Catholicam, placuit Sancto, & Magno Concilio, ut impositionem manus accipientes, sic in clero permaneant, Concil. Nicæn. can. 8.] Eodem vocabulo appellati sunt Novatiani, quia condemnabant tanquàm impuras secundas nuptias, quos irridens D. Cyprianus epist. 76. ait. [Et nomina adulterata fingentes.] FR. Vide Baron. An. 254. n. 106. I: Hoc nomen affectati sunt etiam Hæretici in Provincia Patrimonii Sancti Petri, aliàs *Patareni* denominati, qui prædicabant, quod per eorum manuum impositionem, & orationem Dominicalem proferendo super moribundos, reddebant eos omninò à culpis innoxios, quam cæremoniam *Consolationem* vocabant. Eorum seductor quidã Robertus fuerat, qui tandem divina gratia illuminatus, ab ea dementia resipiscens, habitum Sancti Dominici susceperat, ac magno ardore illius erroris impugnator evaserat, qui Viterbii, Corneti, & in diversis Patrimonii prædicti partibus evagavit. FR. ità Odoricus Raynald. Annal. Eccl. ad Ann. 1203. & seqq. & Ann. 1207. nu. 3. & seqq. Vide *Patareni*. Item *Aristeri* à græca dictione ἀριστερὸς, idest, sinister, & *Cataphrygæ* à Phrygia Provincia, in qua multum prævaluerant, denominati sunt, quorum Magistri Montanus, Prisca, & Maximilla fuere, ac inter alios errores asserebant ipsos, & non Apostolos accepisse Spiritum Sanctum, 24. qu. 9. can. 39. & 1. qu. 1. can. si quis confugerit. Ubi notandum est, quod hi Montani ab aliis hujus nominis antiquis tribus diversi sunt, ut suo loco dicetur.

Catharticus, purgativus, à græca voce καθαρτικός. [Dabo catharticum impuritati Scauri. Tertull. de pall. cap. 5.] Credidere aliqui Scaurum fuisse hunc, de quo Sallustius loquitur; sed probabilius videtur esse eum, de quo Tacitus, qui Tyberio imperante ad mortem damnatus, propriis manibus sibi eam anticipavit.

Cathedra, FR. græca vox κάθος, idest, sedes & ἕδρα, idest, sponda, quasi spondata sedes. Glosf. in Clement. cap. 2. de Sepulturis, ubi tale distichum adducit:

> Rex solium, Doctor cathedram, Judexque tribunal
> Possidet, ac sedem Præsul, Prætorque curule.

Et in Extravag. de Sepulturis, cap. 2. Romana tamen Cathedra *Nutrix Pontificii* dicitur. [Mundi caput Romam per vestras intentiones esse prostratam, & nutricem Pontificii cathedram, quasi ultimum videre sedile despectam. Ennod. Ticinen. Episc. in Apologet.] Vide *Absidia* in §. Absis gradata. *Apalareus*, *Archisterium*, *Sella*, *Sellare*, *Sedes Episcopalis*. Festum Cathedræ S. Petri Romæ sub die 18. Januar. de anno 1576. Gregorius XIII. ad instantiam Antonii Cardinalis Carafæ statuit, ut tanquam festum de præcepto observaretur. Franc. Torrigius de Crypt. Vatican. edit. 2. pag. 570. Dicitur etiam *Thronus*. In qua parte Ecclesiæ collocari debeat. Vide *Introitus*, *Vastellum*.

Cathedraticum, hoc nomen recognitionem significat Episcopo debitam. FR. quam solvebant Presbyteri Ecclesiarum pro Episcopi anniversariis, seu aliis annuis solemnitatibus, eo, scilicet, modo, quo à Presbyteris cum Episcopo tempore dedicationis Ecclesiæ pacto conventum fuerat, 10. quæst. 3. post can. 5. §. Cathedraticum, atque oblatio erat Episcopo pro concione debita, quam in die illius festivitatis agebat. Vide *Eulogia*. Differt tamen à pensione, quæ *Synodicum* dicitur, quia Synodicum est id, quod ratione Synodi Episcopo debetur: Cathedraticum verò pro cathedraliter solennizanti Episcopo solvendum est. Vide *Synodicum*: omneque id, quod per cathedraticum intelligitur, taxatum fuit ab Honorio Papa III. in cap. conquerente, de off. Jud. & consistebat in duos solidos, can. cum placuit, can. inter cætera, & can. illud. 10. quæst. 3.

Cathedra Sancti Petri, Romæ materialis, ejus antiquitas. Vide *Sella gestatoria Apostolica*.

Cathelauni. Vide *Alani*, *Cathalana*.

Cathemerion, græca vox καθημέριον exercitium quotidianum significat, hoc vocabulum Prudentius pro titulo apposuit aliquibus ejus hymnis in diversis diei horis recitandis.

Cathenaticum, proventum, quod ratione capturæ, & carcerationis solvendum est satellitibus, & carceris custodibus. [Hi qui reos capiunt, aut custodiendos accipiunt, ab his, quos in custodiam miserint innocentes, cathenatici nomine nil requirant. Visigot. lib. 7. tit. 4. leg. 4.

CATHISMA, græca vox Κάθισμα, pausa, seu divisio. Græci autem, qui psalterium in viginti dividunt partes, seu pausas, eas *Cathismata* vocant.

CATHOLICUS, græca vox Καθολικός, idest, universalis, ac de Christiano dicitur, qui universæ Ecclesiæ dogmata sequitur. FR. [Si eos putas à consortio mutuo dissociatos, quos fibula religionis pio mordens dente conjungit, procul te ab æstimatione catholica culparum duxit affectus. Mandati cœlestis habitatio aut misceat, aut separet, non interest quæ intervalla nos segregent, si uno in supera mansione conclave retineamur. Ennod. Ticin. Episc. in Apologet. Vide *Orthodoxus*. ‖ Item epistola dicitur *Catholica*, quæ circulariter universali Ecclesiæ scribitur, in quo sensu Tertullianus, lib.4. advers.Marcion.cap.9. appellavit Christum [Catholicum Patris Sacerdotem,] idest, universalem Sacerdotem. Item *Catholicus* dictus est Fiscalis Imperatoris Procurator, quia universalis erat ad totum Imperium: ob eandem rationem idem dicebatur etiam *Catholiciarius*. Hodiè verò titulus Catholici soli Hispaniarum Regi tribuitur, quem ab anno 638. consequutus est, quando, nempè, Concilium Toletanum VI. ordinaverat, ut nemo in Regem acclamaretur, nisi juravisset priùs se neminem permissurum in suo dominio, nisi Catholicos; ideò *Catholicus Rex* vocatus deindè fuit; seu quia Alphonsus à Ricaredo descendens, qui *Rex Catholicus* cognominatus fuerat, sic etiam ille se Catholicum Regem appellari in dicto Concilio postulaverat, quem speciosissimum titulum à Successoribus diu relictum, Ferdinandus deindè Rex à Julio Papa II. reassumi postulavit; quare eidem, & successoribus concessum fuit. FR. Ecclesia *Catholica* dicitur, quia est una ac sola. Gloss. in Clement. cap.3. de Hæreticis, ubi in §. Ecclesiæ, diversas ponderationes super hoc lectu dignas exponit in Extrav. de Majoritate, & Obed. cap.1. Item *Catholici* dicti sunt Azymitæ, & quare. Vide *Azymitæ*. Sinonyma. Vide *Ecclesia*. *Christianus*. *Melchita*. *Orthodoxus*. *Pilosiotæ*. *Psychicus*. *Romanus*. Item *Catholicus* dicitur Judex in rebus fidei, can. Catholicus, 2.quæst.6.

CATIGERA. FR. Doctor, & Magister. [Dat etiam liberalissimus Catigera in ipsa dilecti discipuli ordinatione dulcissimum pignus, & memoriale perpetuæ dilectionis suæ, casulam, videlicet, purpuream. In vita S. August. Episc. Cantuar.

CATIPANUS, græca dictio composita ex κατὰ, & πᾶν, quæ latino idiomate significat, secundum universum, & idem sonat, ac Generalis Dux; alii interpretantur *Super omnia*, sed Gulielmus Apuliensis lib.2. de success. Normandorum sic vertit.

Cui Catapan facto cognomen erat Bagianus,
Quod Catapan Græci, nos juxtà dicimus omnes,
Quisquis apud Danaos vice fungitur hujus honoris.
Dispositor populi, parat omne, quod expedit illi,
Et juxtà, quod cuique dari decet, omne ministrat.

Quod nos *Plenipotentiarium* dicimus. FR. Officiũ itaque magistrale, magnæque æstimationis fuisse Blõdus decad.2.lib.3.testatur, sic inquiens: [Gregorius imperialis Catipanus (id Magistratus est nomen) Mel alter Catipanus imperialis primo impetu Apulia penè omni expulit] idest Drogum Gulielmi Normandi Apuliensis Comitis filium. Et inferiùs idem Blondus: [Bubalganus Meli suffectus Imperatoris Constantinopolitani Catipanus:] :‖: Carolus Sigonius lib.7. de Imper. Orient. de an.979. ait Basilium, & Constantinum Impp. Saracenorum auxilio Apuliam, & Calabriam occupasse, atque [Eas sæviore post imperio, novo Catipani magistratu imposito habuerunt.] Jo: Lucius diligens, & eruditus nostrorum temporum historicus lib.2.c.8. de Dalmatiæ Regno, hanc affert memoriam. [An.1067. Indict.4. Epacta 3. concurrenti 7. regnante D. Cõstantino Duce magno Imperatore, prioratum verò Jaderæ retinente D. Leone Imperiali protospathario, & totius Dalmatiæ Catipano &c. Et eod.lib.2.c.9. Quamvis Imperium ad Constantinum Monomachum reducto, is Maniacum Catapanum misisset, qui res in Italia reparavit.] In vita S. Vitalis Abb. natione Siculi, Basilius Darii Gubernator Catapanus appellatur. Lupus protospathar. in ejus historia sæpè de Catapano, & Protocatapano, mentionem facit. Hinc multi Capitanei nomen à *Catipano*, seu *Catapano* deducunt, cujus argumenti ratio est, quod in Neapolitani Regni Provincia *Capitanata* hodiè corruptè dicitur, in qua, ut supra dictum est, Imperatores Græci generalem Catapanum mittebant, & ideò *Catipanata* dicebatur. Hodie in utriusque Siciliæ Regnis, ac in Melita hoc Catapani nomen perdurat; sed officium inferioris æstimationis evasit, nàm præest pretiis rerum commestibilium, ponderibus, taxis, & similibus. Ab hoc etiam nomine *Catipanus* credunt aliqui *Catanei* dignitatem provenire, de quo titulo sæpè in Jo: Villano, Bernardino Corio, aliisque illorum sæculorum Scriptoribus fit mentio: sed Sebastianus Covarrujas in Theatro linguæ castellanæ à dictione græca Κατανέμω, provenire asserit, quæ largè dispensare significat. Titulus hic à Federico OEnobarbo Imp. nimis in Italia ampliatus est, ut gentes istius nationis, ad sui favorem traheret, quos *Gebellinos* appellabat. FR. Quibus, ut Jo: Villanus refert, signum Aquilæ Imperialis pro stemmate concessit, ac deindè multi in Cataneos ab Henrico Imperatore, Comitissa Matilde, & ab Ulfone horum avunculo insigniti sunt, de quibus Ghirardaccius in Histor. Bononien. par.1. lib. 4. ad an.1196. *Guelphis* verò, qui Ecclesiæ partes favebant, ait idem Villanus, quod Papa ejus insignia etiam concesserat. Igitur de Capitaneorum titulo fit prima mentio in nono sæculo, in sede, nempè, vacante Stephani Papæ IX. hi enim rebel-

belles extiterant, & contra Sacri Cardinalium Collegii votum, Episcopum Velitrensem in Sedem Sancti Petri immisere; [Vix dùm exequiæ Pontificis celebratæ &c. Romani potentiores Oppida, & Castella in Urbis terris possidentes (capitaneos appellabant) Pontificem ex factione sua creare constituerunt. Primus autem omnium Gregorius de Tusculano ex gente patritia Romanus, Minitium Velitrensem Episcopum invitis, atque reclamantibus Cardinalibus, & Clericis, qui Romæ tunc erant, in Pontificem Romanum acclamari, & haberi obtinuit, quem Benedictum voluit appellari. Blond. decad. 2. lib. 3. & in extrav. de majoritate, & obed. c. unico.] Atque idem Blond. decad. 2. lib. 5. [Primarii Urbis, quos nunc Barones, tunc Capitaneos appellabant, Imperatori obsequentes, omnia consilia Pontificis evertebant.] Rursus ibid. lib. 4. [Barones Urbis nonnulli, capitaneos tunc appellabant, studio partium se conjunxerant Senatori.] Quos tamen Sigonius de Regn. Italiæ lib. 7. Cataneis subordinatos fuisse censet; sed ego putarem cum Blondo Capitaneos, Cataneos, & Barones idem antiquitùs significasse, secundùm temporis, & regionis diversitates, circa quæ sciendum, quod Romani tempore Belisarii, sicut Blondus notavit, præcipuè nobiles, & divites, ut liberarentur à Gothica invasione, ab eo Duce ad Regnum Neapolitanū missi fuerant, ubi per longum tempus remanserant, proindè Neapolitanum idioma apprehenderant; itaque post aliquod sæculum nobilium Romanorum oriundi ad Urbem reversi, eandem loquelam per multa sæcula retinuere, sicut usque ad tempus historici Vitæ Nicolai de' Laurentio, Cola de Rienzo, vulgò appellato, atque alios illius duodecimi sæculi scriptores legimus Neapolitano idiomate scribentes. Igitur sicut supra dictum est, eo modo, quo Regniculi nomen Catipanum in Capitanum vertere, sic etiam Romani ex eodem Regno redeuntes usi sunt, & sicut prisci Romani ab *Oscis*, & Cascis gloriabantur originem duxisse, qui populi erant magnæ Græciæ, sic Romanorum progenies noviter ex eadem magna Græcia iterum provenisse noscebatur; sed quia Bario Apuliæ Civitas, Catipanatæ sedes erat, ut supra visum est, hinc Romani in Urbe nobiles ex ea regione iterum regressi, *Barones* appellabantur, ad distinctionem aliorum advenarum Romæ incolentium, qui non erant ex illis nobilibus à Bellisario ibi missis, & processu temporis Romam reversis; idem enim erat dicere Catipanus, ac ex Catipanata, & Baro ex Bario; idest, antiquus nobilis Romanus ex refugis ibi tempore belli gothici progenitus. :|: At Longobardi, qui solent abbreviare verba, illisque syllabas diminuere, pro Catapano, seu Capitano, *Catano* dixerunt, ut & Henericus Spelmanus asserit, eodem prorsùs modo, quo Catalia pro Capitalia, & Catella pro Capitella dixerunt. Quare Joffredus inquit: [In Tuscia verò, & Lombardia appellabantur Catanei, quasi Capitanei, de libell. par. 5. sub. de Vass.] Ejusdem opinionis fuerunt Scipio Ammiratus in tract. de nobilit. Florent. Gauden. Merula, lib. 3. de Antiquit. Cisalp. Castelvetr. in Polit. Arist. & alii: hi, nimirum, qui, ut supra diximus, factionis Gibellinæ erant, & ab Imperatore in feudum Castella, ac Terras habebant; & ideò prædictis speciosis titulis decorabātur; Guelfi verò, qui Romanæ Ecclesiæ erant fautores, titulos *Baroncelli*, & *Domicelli* assumebant: quamvis processu temporis Catanei titulus etiam inter Ecclesiasticos exerceretur. [Præcipuè hoc nobilitati tuæ debemus, qui & noster es Parrochianus, & Ecclesiæ nostræ cataneus, in epist. Ivonis ad comitem, apud eundem Spelman. epist. 129.] Aliqui censuerunt Comitem esse eumdem, ac Cataneum. Vide Cottam in suo Memorial. Juris. in dict. *Comes*. Vide etiam hìc in eadem dictione, & dict. *Gravio*. De hac materia consule Camillum Peregrinum de Principibus Longobard. parte prima pag. 18. & seqq. & pag. 36. Itaque hodie in locis Siciliæ Catapanus idem est, ac apud recentiores Romanos Extraordinarius, quem Latini Peræquatorem appellabant. Vide *Peræquator*.

CATOMIDIO, verbum, appendere deorsum caput significat. Vide *Catomis*.

CATOMIS, & *Catomodo*, adverbia, de quibus non rarò in Martyrologio, significat vertice deorsum; à voce græca Κατωμαδὸν, sive κάτωμος, quæ propriè humeris inversis denotat. [Tyrannus Afræ virgini minavit dicens: catomis nudam te cædi jubebo. In vita S. Afræ. Quodam tempore venerabilem senem in publica facie catomis æciderunt. Victor. de persecut. Vandal. lib. 1.] idest, in posterioribus partibus juxta Latini Latinii sensum, quod per modestiam ait Victor *In facie publica &c.* Quadrat in hoc opinio illorum, qui huic vocabulo significationem dederunt de modo pueros verberibus in scholis corrigendi; suspendendo, scilicet, illos super humeros alterius; nam verbum græcum κατωμίζειν, super humeros sustinere significat, quod ex Josepho Hæbreo, lib. 5. Antiq. Judaic. cap. 10. confirmatur, ubi de Samsone loquens, quod super humeros Gazæ vectes detulisset, hoc vocabulo Κατωμαδὸν usus est. FR. circa ignominiosum genus hujus Martyrii clarius ex ipsomet Victorio, iisdemque vocabulis lib. 3. habetur: [Mulieres, & præcipuè nobiles contra jura naturæ nudas omninò in facie publica cruciabant.] De hoc vocabulo fusè egit Jo. Steph. Menochius in ejus Storeis par. 4. centur. 7. cap. 57. Errat itaque Vocabularii Ecclesiastici Auctor, qui hoc vocabulum virgas ferreas significare ait.

CATOPISCI. Vide *Agnostici*.

CATOPITÆ. Vide *Agnostici*.

CATORTHOMA, κατόρθωμα. Est opus virtutis rectè, & egregiè factum, præclarum facinus, res benè gesta, perfectum officium, ut expliceat Cicero lib. 1. off. c. 2. dicens à Græcis vocari *Catorthoma: & rectum quod sit id perfectum officium esse definiant*. Fit à verbo Græco κατορθόω, egregiè, rectè, & cum virtute aliquid facio. Et D. Am-

Ambrosius lib. 1. off. cap. 11. de recto virtutis opere ait: *Hoc est perfectum officium, quod κατόρθωμα dixerunt Græci.*

CAVALCATA. FR. Equitatus, seu equitatio. [Sicut nec illæ, quæ in Villis tuendis fierent, in guerris, seu etiam cavalcatis, in Extrav. comm. de decim.

CAUCULUS, vox quidem valdè obscura, quæ in sensu de la Cerdæ pedagogum denotat, ut ex seq. verbis colligitur. [Nonnisi cum sex parvulis, & uno cauculo eduxerunt nos ex Urbe. In collect. Anast. Biblioth. de exilio S. Martini Papæ, & Mart. per Sirmondum in 8. edit. pag. 79.] Sed in legibus Caroli Magni *Cauculator* circulatorem significat, ubi lib. 1. cap. 64. sic ait. [Ideò præcipimus, ut nec cauculatores, & incantatores, &c.] à Germanico vocabulo *Gauckuler*, quod idem significat. Alii incantatorem interpretantur, qui *Coclearius*, à Germanica voce *Choler*, dicitur. Penès Græcos καυκῆλος infirmitatis speciem denotat, quæ solet pedes accipitris affligere: quarè metaphoricè fortassè Pædagogum significat, qui tormentum in pedibus puerorum affert, dum eos libertate privat, ad libitum ubique spatiandi.

CAUTIO. Vide *Recautum*.

CAUCUS, calix, seu crater, græcè Καῦκα, Salmas. in Spart. de Pescen. c. 10. sed barbara quidem vox, [Erectis stipitibus, & æreos caucos suspendi juberet. Beda lib. 2. Hist. Eccles. c. 16.] FR. hoc vocabulum barbarum non est, dum apud bonos Auctores legitur, nam de Diogene Hieronymus, inquit: [Quodam tempore habens ad potandum caucum ligneum, vidit puerum manu concava bibere, & elisisse fertur ad terram, dicens, Nesciebam, quod natura haberet poculum, lib. 11. ad Jovin.] Item Spartianus in Pescennio, ait: [Tantæ fuit severitatis, ut cum milites quosdam in cauco argenteo expeditionis tempore bibere vidisset, jusserit omne argentum submoveri de usu expeditionali, addito eo, ut ligneis vasis uterentur.] Item apud Trebellium Pollionem in epist. Valeriani: [Cauci, & scyphi una junguntur;] sed fecit insolitus vocabuli usus, ut passim variis modis corrumperetur; nam apud Spartianum, & Pollionem *Cancos* editum est: *Caucum* apud Hieronymum: apud Ennodium epigram. 29. de *Clauco*. At veteres libri rectè ibidem, & epigram. 25. de *Cauco* habent. :* Eodem modo *Caucalium*, καυκάλιον in Lausiaca Palladii habetur. [Tenens caucalium aquæ,] & [Caucium apud nos, calix apud doctos. Suidas.

CAUDICARIUS, publicus conductor, qui obligatur pistoribus subministrare frumentum. Codex Theodos. l. 1. de pistor. & catab.

CAVEA THEATRI. FR. [Caveam Theatri Senatum construere molientem, ab hac dispensatione, & cupiditate compescuit. D. August. lib. 1. de Civit. Dei cap. 31.] ubi S. Doctor loquitur de Scipione Nasica. Locus verò Theatri, quia velis coopertus erat, ita ut cavea videretur esse, apud profanos Scriptores denotat locum ibi populo assignatum.

CAVENA, cellarium, in aliquibus religiosorum communitatibus *Canava* dicitur. [Quæ cellario, sive cavenæ. In Regul. S. Cesariæ Virg.] Aliquando pro cella vinaria accipitur. Et *Cavenaria*, Cellaria dicta fuit. [Accipiant, & cavenariæ tradant. In eisdem Regul.] Vide *Armarius*, *Canava*, *Cellarius*.

CAVILLO, apud Tertullianum hoc verbum caveo, & cautum se reddere significat. [Omnibus modis cavillandum, nè quid adversus Deum committatur, de corona milit. cap. 11.

CAUMA, græcè καῦμα, Arabicè *Ghomme*, latinè calor, seu ardor. Aldhelmus cap. 2. Blond. decad. 2. lib. 2.

CAUPONA, idest, Taberna. Vide *Albergaria*, *Pandochæum*. FR. item *Caupona* pro Rhetore usurpatur. [Athenis enim expertus linguatam Civitatem, cum omnes illic sapientiæ, atque facundiæ cauponas degustasset. Tertullian. lib. de Anima cap. 3. Vide *Pandoxo*.

CAURSINUS. FR. mercator usurarius: sic enim Itali in Anglia appellati fuere. [Invaluit his diebus adeò caursinorum pestis abhominanda. Matth. Paris.

CAUSAS PRAESTARE, rationem reddere; phrasis adhibita in Concil. Illiberit. cap. 1. n. 53. & in decretis Julii I. dicitur *Causas dare*.

CAUSATOR. FR. Causidicus, seu Actor. l. similiter, de debitis, & causimoniis, l. si qualiscunque, qualiter quis se defendere debeat.

CAUSON, & *Causos*, græcè καῦσος, febris, & ardor quare perperam in Antiocho hom. 16. Clausonem aliqui legunt, cum *Causonem* legere deberent. [Temeraria illa, & impudens loquendi libertas videri possit similis causoni magno.

CAUSTICUS, græcè καυστικὸς, adjectivum, idest, res quæ habet comburendi virtutem. [Graviora vulnera caustico medicamento, vel admoto igne curantur. S. Ambros. in Psal. 38.

CAUTERIZO, græcè καυτηριάζω, comburo. [Quodam ferro parvo, & calido cauterizant se. In vita B. Oderici.

CAUTERIUM. FR. ita dictum, quasi [Cautè urens ut vis morbi ardenter siccetur: Jo: Andreas in Glossa cap. ea, quæ de statu Monach.] Sed potiùs dicendum à *Cauterizo*, idest, comburo, nam igne hoc stigma formatur.

CECROPIA. FR. græca eloquentia à quodam Athenarum viro *Cecrope* appellato. [Sola deerat interpretandi bilinguis peritia, & facundissima virgo Cecropia, quæ secundùm suæ mentis acumen, Varrone cœlibatum suum auferente, Latinis tradiderunt: Jo. Diacon. in vita S. Gregor. lib. 2. cap. 14.

CEDRORUM LIBANI DESCRIPTIO. Vide *Transfiguratio Domini*.

CEDULA CITATIONIS. Vide *Indiculus*.

CELEUSMA, & *Celeuma*. Vide *Alleluja*, *Scenopeja*.

CELLA, hoc vocabulum nonnunquam pro toto mo-

monasterii ambitu sumitur. [Qui essent brevi ex eadem cella morituri. S.Greg.lib.4.Dialog.cap. 26.] & clariùs idem lib.2.ibid.[Honorato etiam, qui nunc adhuc cellæ ejus, in qua prius conversus fuerat, præest.

Cellerarius, inter monachos officialis in dispensa, & officium *Cellarium* dicitur. Item qui inter eos pro victu invigilare tenetur. [Exclamat hoc viso cellerarius, stupore perculsus. Greg.Turon.lib.9.cap.34.] FR. [Missis litteris per ibidem Sancti Bernardi cellerarium, sicut ipse nobis retulit, solemnem provincialibus pœnitentiam injunxit. Cæsarius lib.7.cap.3.] Aliquando Monasterii Procuratorem denotat. De præbendis, & dignit.c.25. :I: Ab aliis *Cellarius* dicitur. Vide *Paracellarius*. *Subpulmentarius*. Item *Cellarium*, custodiam, & carcerem significat, qui in Laterano reperiebatur, cujus custos *Cellarius* dicebatur. [Eum in teterrima custodia inclusit, quæ vocatur ferrata, in cellario majore Patriarchii. Anastas.Biblioth.in Steph.III.] FR.Sed ex verbis Anastasii colligitur custodiam ferratam appellatam, fuisse positam, seu contiguam ad majorem cellarium, seu dispensam Lateranensis Palatii, de qua dispensa dicetur in dict.*Lardarium*.Cæterum.Vide *Armarius*.*Cavena*. *Canava*.*Lardarium*.

Celliota, intimus in Aula Imperiali Constantinopolitana cubicularius, quem Græci Κελλιώτης, vocant.] Hoc quoque mos tenet, ut celliotæ Imperatoris ad sepulchrum ejus, usque ad prima sacra funeralia, sivè justa perseverent. Phranz. in Chron.lib.2.cap.1. Hi Cubicularii ædium claves habitationum Despotarum Imperatoris filiorum conservabant, ut ex improviso ingredi, inspicere, ac referre potuissent, an aliquid in personam patris illi machinarentur, seu conjurarent. FR.Hinc speculatores Scameræ dicti sunt. Vide *Scamera* :I: Item *Celliota*, Monachus cellæ incola aliquando intelligitur.

Cellulanus, contubernalis; dicitur etiam *Syncellita*, *Syncellus*, *Prosyncellus*, & contubernium *Syncellitas*. Vide suis locis. Item *Concellaneus*. Vide suo loco. FR.Cellulanos penès se retinere, à Pontifice, aut Romana Synodo Episcopis, & ab istis eorum Presbyteris, Diaconisque ordinatum fuisse, Sirmondus in eo capite Ennodii notavit, cui titulus est, [Præceptum quando jussi sunt omnes Episcopi cellulanos habere.] Ex quo colligitur hujus ordinationis motivum fuisse, ut scilicet à calumniis Ecclesiastici redderentur immunes, quibus calumniis idem Symmachus Papa, tunc non modicè laceratus fuerat, ut apud eundem Ennodium legitur, qui hujus contubernii ordinationis rationem reddit, inquiens. [Nemo Dei oculos, quàm hominis, judicat plus timeri; errorem creditur fovere solitudo, & profundam nequitiam incomitatus admittere, quasi cœlo facinora penetralibus inclusa non pateant, & vindicari malum non queat, quod homo non respicit, credentes, quòd rem studii possint deputare necessitati: & dū homo homini custos est &c.

Celtes, scalpellum. [Vel celte sculpantur in silice. Job.cap.19.] Dicitur etiam *Simlaria*, seu meliùs *Simlia*. Vide *Cupha*.

Cemelium, vel *Cimelium* à græca dictione Κειμήλιον, quæ Sacristiam significat; indè *Cimeliarcha* Sacristiæ Præfectus, vel Sacrarum rerum Thesaurarius dicitur, & est dignitas in Metropolitana Mediolanensi. FR. Antiqua ibi dignitas, ut in Mediolanen.hist.Corii legitur, qui in an.1172. sic scribit: [Era allora Cimeliarcha del templo un certo Algisio Pirovano] :I: Cimeliarcha verò Neapolitanæ Ecclesiæ in celebrationibus divinorum officiorum, & in Processionibus fert baculum. Sac.Cong.Rit.19.Januarii 1619. FR. Accipitur etiam pro Oeconomo. [Nec viros Reverendissimos Oeconomos, vel Cimeliarchas S. Ecclesiæ, in qua pecuniæ deponuntur. Cod. de bonis, aut jud.l.cum apud, §.fin autem.] Et paulò post. [Præsentibus non tantùm tabulariis: sed Reverendissimo Cimeliarcha, apud quem superfluæ pecuniæ deponendæ sunt] :I: Cimeliū propriè thesaurum significat: [Scire te volumus, quod in te omnia districtè quæsituri sumus, si nō ea, quæ propriæ Ecclesiæ, vel quæ diversis Ecclesiis cimelia sunt collecta, sub omni nunc sollicitudine, & fide serventur. D. Gregor. in Registr. lib.1.Epist.10.] FR.Textus autem hic in Decretalibus Gregorio III.attribuitur, atque diversimodè affertur in cap.3.de offic. Archid. nempè: [Scire verò te volumus, quod à te districtè quæsituri sumus, quia vel propriæ Ecclesiæ, vel ea, quæ de diversis Ecclesiis Ciminilia sunt collecta, non sub omni solicitudine, & fide servantur.] Ubi Glos. per *Ciminilia* vasa Ecclesiæ intelligit. Simile verbum, in 5.decretal.tit.40.c.29.§.verùm, habetur; [Necnon, quæ in ciminili ponuntur.] & in significatione thesauri, Cyril.Alex. homil. Ephesi in Nestorium habita in Concil. Ephes.II. act.1.inquit.[Salve à nobis Deipara Maria venerandus totius Orbis thesaurus] in græco textu Κειμήλιον habetur. Sic etiam S. Proclus orat.1.de Laudib.V.Mariæ, & S. Ignatius Mart. in epist. ad Hieronem, ubi Interpres vertit: [Virgines serva, ut sacer Christi thesaurus.] Tandem cimelia pro sacris vasis, Cyril.Alexandr. in epist. ad Domnum Balsamon. in Meletio bis. Chartophylacis, to.1.juris græc.rom.lib.[illegible] Justinian. in Novell. 74.inquit: [Reponat[illegible] venerabilis illius Ecclesiæ Defensor in[illegible] Sanctissimæ Ecclesiæ Archiviis, & ubi Cimelia servantur.] :I: Quod donatum erat Ec[illegible] Ecclesiæ non reposuit. Conc. Chalcedon. [illegible] corrigendus est Anastasii Biblioth[illegible] in Severino, ubi ait. [Vestiarium Ecclesiæ, sive cymbilia Episcopii] lege *Cimelia*. Item apud præfatum Gregorium reperitur *Cimiliarchium* pro repositorio supellectilium Ecclesiæ, [Res autem, quæ apud eum inventæ sunt, in cimiliarchio Ecclesiæ tuæ servari modis omnibus studebis.

Cenicus. FR. in lege salica tit.32.lutosum, ut Bigonius in notis ibi; at in Glossario monoculum significare astruitur,

Cenodoxia, græcè κενοδοξία, vanagloria.

Cassianus, & SS. PP. ubi de monachorum vitiis agunt.

CENSEO, pro stabilio. [Atque omnia illic, quæ pro animarum salute scripsimus, censeantur. D. Greg. in Regist. lib. 7. cap. 112.] FR. hoc verbum nonnunquàm pro *Iubeo*, & *sententiativè profero* usurpatur. Glossa in Clement. de concess. præbendæ, cap unic. §. censemus.

CENSURA ECCLESIASTICA. Vide *Clausura*. *Pressura*.

CENSUS, retributio: [Exhibe ergo aliquam ex tuis apostolicis census Ecclesiam. Tertull. lib. 2. advers. Marc.] Elegantiùs auté vim hujus significatus manifestat idem alibi inquiens: [Quis alius Dei census, quàm æternitas? Contr. Hermog. c. 4.

CENSUS IGNORANTIAE. FR. cujus causa impositionis nescitur. [Census ignorantiæ, nec divinis, nec humanis legibus, invenitur: oportet, quippè, ut omnis census, ad quid, & quando persolvi debeat, præsciatur, c. pervenit de Censib. & Exaction.

CENSUS DE NOVO IMPOSITUS. FR. Quatenus tributum, & recognitioné significat. Gloss. tamen in c. significavit nobis, De Censibus, diversimodè exponit, nempè, Census novos appellari, vel quia non fuerat ab initio in fundatione Ecclesiæ ille impositus, vel ejus recognitio per longum tempus neglecta fuerat, vel tandem novus dicitur, ex eo quia post Concil. Lateranense impositus erat. De variis Censuum exactionibus. Vide *Albergaria*. *Collecta*. *Fodrum*. *Regium*. Census pro emphyteusi. Vide *Accensator*.

CENTENA. FR. Populus Oppidi, seu Villæ, vel Villa ipsa, l. si quis cum altero, de testibus.

CENTENARIUS, & *Centenario, onis*, qui in centena, nempè, Oppido, aut Pago præest. [Centenarii, qui & Centenationes, vel Vicarii, qui per pagos statuti sunt, Presbyteri plebium, qui baptismales Ecclesias tenent, & minoribus Presbyteris præsunt. Valaf. de reb. Eccl. c. 31.] Eodem modo vocantur Judices, Advocati, & Vicedomini Oppidorum, l. de Advocatis, & Vicedominis, à *Centena* supra notata. Vide *Iudices*.

CENTILIUS. FR. pro Gentili, sed perperam: vide *Primicerius*.

CENTONIUM. Vide *Embrimium*.

CENTURIO. Vide *Discipulatus*. *Hecatontarchus*. Centurionum insigne vitis erat. Vide *Vitem dare*.

CEPHAL, caput, ex græca dict. κεφαλή. Adhelm. de Virg.

Sed contrita rotis extollit vipera cephal,
Et rursus ructat tetrum de fauce venenum.

FR. ideò Apostolorum Princeps à Christo Domino *Cephas* vocatus fuit, quia totius Ecclesiæ caput ab eodem constitutus fuerat. Extrav. de pœnit. & remiss. cap. 1. ubi de hoc Primatu Petri agit. Sed veram etymologiam. Vide in dict. *Cephas*.

CEPHALAGIA, capitis morbus: [Etenim cum arcem corporis, id est, caput vis noxii humoris obsederit, cephalagiæ procreat passionem. Cassiod. collat. 14. cap. 15.

CEPHAS. FR. nomen à Christo Domino Simoni Petro impositum: Jo. c. 1. à Chaldaico vocabulo *Kipha*, quod *petram* significat, unde *Petrus*. In alia significatione. Vide *Cephal*. *Trinomius*.

CERAGIUM, ceræ provisio pro Ecclesiæ servitio: [Si Ecclesia petat ceragium. Matth. Paris in additam.] Significare potest collectam, seu tributum in ceras Ecclesiæ destinatum. FR. legitur etiam *Cerasium*, nempè, solutio pro cereo sigillo, & qui hanc curam habebant *Cerasii* dicebantur. Item solutio pro cera, & quarta funeralium. In Novell. 59. cap. 2.

CERATAULA, Buccinator, Cornicen, ex græca voce κεραταύλης. [Centum salpictas uno crepitu concinentes, & centum ceratulas. Salmasius in Vopisc. de Carin. cap. 19.

CERAUNOBOLA, Legionis Christianæ sub Marco Aurelio militantis cognomen, id est, fulminatrix, quia miraculosè subita tempestate contra barbaros victoriam à Deo obtinuit: hinc malè ex Metaphraste Surius in vita S. Polieucti *Carannobolos*, scripsit; nam vocabulum hoc à dictionibus græcis κεραυνὸν, & βάλλων, (id est, fulmen torquens) etymon trahit.

CERCITA, excubiorum nocturna lustratio, italicè *Ronda*, seu *Batuglia*, à græca dictione κίρκιτα, undè formatur italicum verbum *Cercare*, idest inquirere. Gloss. Isidor. FR. Verbum Italicum *Cercare* à latino *Circuire* potiùs provenire videtur, ac propriè inquirere significat. Vide *Regia*.

CERDONIANI. FR. hæretici, à quodam eorum Magistro Cerdone appellato: qui duo contraria principia asserebant, 24. quæst. 3. can. 39. cum quibus in hoc conveniebant Marcionistæ. Vide suo loco. Duo, nempè, principia asserebant, Deum justum legis, & Prophetarum unum; & alterum bonum, & Patrem Verbi Increati, quod humanam carnem suscepisse negabant: imò nec mortuum; sed pati, & mori simulasse. Hanc ultimam partem in suo Alcorano amplexus est Mahometus.

CEREALIS, Cursor, & Nuncius. [Idcircò nè Cereales, & Anabasii tui per diversas Provincias concurrerunt? D. Hieron. lib. 3. contra Ruff.] Ubi dictio *Anabasius* etiam cursorem significat à græco verbo ἀναβαίνω, quod ascendere significat; nàm cursor equum ascendere solet: significat hæc vox etiam publicum ministrum frumentarium à Cerere, quæ pro grano frumenti capitur. FR. *Cerealis*, item Cervisiam, genus potus denotat, quæ cerealis, seu frumentalis est. [Cerealem amphoræ potum infundebat. In vita S. Bracharii Abb.] In prima significatione. Vide *Cursor*.

CEREOLUS, parvus cereus. [At ego in vita B. Antistitis confisus, unum ex cereolis transmitto per puerum, dicens: Accendite illum coram eo, & in contemplatione luminis orationem fundat ad Dominum. Greg. Turon. de Mirac. S. Martini, cap. 2. lib. 2.

CEREUS PASCHALIS, qui antiquitùs in nocte Sabbati Sancti benedicebatur, cujus benedictionis

nis Authorem fuisse D. Ambrosium, Gem lib.3. cap.102. & Durand.lib.6.cap.80.existimant, quæ incipit *Exultet jam &c.* sed hoc præconium, dempto principio, multum ab Ambrosiano differt. Ac in Missali gothico vetustissimo in VI. tomo Bibliothecæ Patrum impresso habentur hæc verba: [Benedictio cerei B. Augustini Episcopi, quam adhuc Diaconus cum esset, edidit, & cecinit.] FR. Hæc benedictio cerei à quolibet Diacono variè componebatur: Ennodius enim Ticinensis Episcopus duo præconia in suo opere ab eo composita in suo Diaconatu habuit. :I: Imò Prudentius Ambrosii synchronus in ejus opere hymnum pro hoc præconio composuerat. Amalar. verò lib.1.cap.18. & Valaf.de reb.Eccl.benedictionem hanc cerei à Zosimo Papa institutam fuisse putant; alii verò faciunt Authorem Theodorum I. At hic in pontificatu anno 641. assumptus fuerat, & consequenter hi duo Pontifices posteriores ætate Ambrosii, ac Prudentii fuerant. Constat enim ex Baronio D. Ambrosium anno 397. obiisse; Zosimum verò regnare cœpisse anno 417. Quare idem Baronius putat Zosimum potiùs hanc cæremoniam ampliasse; ubi enim priùs in Basilicis majoribus tantùm celebrabatur, Papa hic & reliquas Ecclesias hujusmodi functionem agere indulsit; nam in libro Gestorum Pontificum de eo narratur: [Et per Parochias concessit licentiam benedicendi cereũ paschalem. Apud eundem Baronium, an.418.n.76.] Nonnulli asserunt Diaconum non verè cereum benedicere, & ideò hæc oratio *Præconium* dicitur; nihilominus contrariam sententiam sequimur, tùm ex illis verbis *Verè dignum & justum est &c.* tùm etiam ex titulo præfati Missalis, nempè, *Consecratio cerei*. Et hanc opinionem amplectitur Jo. Beleth. cap.106. de div. off. ubi inquit: [Cereum à Diacono benedici, & consecrari oportet, non autem à Sacerdote, vel Episcopo, etiam si sint præsentes, quantumvis minoris sit ordinis, & dignitatis.] Et Gulielmus Durandus in suo Ration. lib.6.cap.80. inquit: [Benedicitur quidem etiam præsente Episcopo, vel Sacerdote, à Diacono, qui est minoris ordinis. [S. Gregorius Papa de hoc ritu mentionem facit, inquiens: [Et preces, quæ super cereum in Civitate Ravennati dici solent, lib.9. Regist.epist.19.] Nec talis ritus in Diaconis insolitus est; legimus enim in ordine Rom. quòd Archidiaconus benedicebat cereos Agnos Dei, eosque populo distribuebat, ac idem referunt Alcuinus, & Amalarius; quinimò Beleth. citatus de Diacono ait in die S. Stephani; [Nocturnos, & universum officium crastinum celebrabunt Diaconi, quod Stephanus fuerat Diaconus, & ad lectiones concedunt benedictiones, de divin.off.cap.70.] FR. Et eo fortiùs aliqui probant Diaconum habere potestatem constitutivè benedicendi, quia S. Leo Papa ait Chorepiscopos, idest, Archipresbyteros, posse minores ordines tribuere. [Leviticam autem, aut Sacerdotalem benedictionem non valent præstare, dist.68. can.4.] Sed, ut Glossa ibi notat, pro *Benedictione* ordinatio intelligitur. Igitur canit hoc præconium Diaconus præsente Sacerdote; nam ad inferiorem spectat Resurrectionem Dominicam annuntiare, ut Apostolis Mulieres Resurrectionis annunciatrices destinatæ fuere, quæ inferioris sexus sunt. Ruper. lib.6.cap.30. Durand.lib.6. cap.80. :I: Diaconus ipsemet debet ex una trianguli candela cereum accendere, illamque ad cereum inclinans, ad denotandum Sanctissimæ Triadis consensum in Christi resurrectionem, ac præcipuè Verbi, qui denuò animam corpori univit. Gavant.part.4. tit.10. Lumen verò sumitur ex novo igne antè fores Ecclesiæ accenso, ac benedicto, & ex lapide excusso; quia veritatis lumen à Redemptore trahitur verus Ecclesiæ angularis lapis, ita Prudentius in hymn. cerei Pasch. cecinit:

Incussu silicis lumina nos tamen
Monstras sexigeno semine quærere.
Hoc signas opere Conditor inclyte
Lumen veridicum mentibus omnium
In Christo Domino quærere jugiter,
Quem petram loquitur Doctor egregius.

Antiquitùs tamen ex lumine in feria V. majoris hebdomadæ conservato accendebatur cereus, ut habetur in quodam M. S. Graduali S. Gregorii in Biblioth. Angelica de Urbe asservato, cum notis musicalibus more Græcorum, seu potiùs Latinorum, ut refert in suo tract. de cantu Cramuel, in eo itaque M. S. hæc rubrica habetur: [Deindè venit Archidiaconus antè Altare accipiens lumen, quod quinta feria absconditum fuit, faciensque crucem super cereum, & illuminans eum, ac benedicens, dicente ipso, Lumen Christi, respondent omnes, Deo gratias,] verba autẽ illa, *Faciensque crucẽ super cereum*, de Cruce granis incensi formata intelliguntur. Accendebatur tunc cereus super candelabrum lapideum in forma columnæ, ut Scriptores illius sæculi narrant, & adhuc hujusmodi candelabra in antiquis Galliæ Ecclesiis, ac Romæ visuntur, ac in S. Paulo extra muros columna est, quæ inserviebat pro cereo; hodiè extra hujus Ecclesiæ portam ex parte tribunæ crucem sustentans erecta perspicitur, in cujus basi hi versus leguntur;

Arbor poma gerit, arbor ego lumina gesto,
Porto libamina, nuntio gaudia; sed in die festo
Surrexit Christus; nam talia lumina præsto.

In S. Cæcilia transtyberis adhuc extat pro substentaculo cerei alia similis columna; nam cereus accensus significat columnam igneam, quæ Israeliticum populum præcedebat, dum pari modo Catechumenis nostris per baptismatis aquam ad promissionis terram transeuntibus symbolica hæc ignita columna modò præcedit. Durand. ubi supra. Magnum Constantinum ingentes cerei columnas, ut in paschæ noctæ arderent, fabricari jussisse, in ejus vita Eusebius scribit. Etiam antiquitus præter cereum paschalem, deferebantur processionaliter in Sabbato Sancto duo alii minores cerei, ex cereo majori accensi, ad denotandum

dum quod Apostoli à Christo illuminati per totum mundum Euangelii claritudinem diffudissent. Alcuin. de divin. off. cap. de Sabbato Sancto. Non reperitur penès Scriptores tempus præfixum, usque quo accensus durare debeat cereus, nam ex Ord. Romano tantùm colligitur, quòd per octavam Paschæ accendebatur. In Annalibus Fratrum Minorum anno 1263. decretatum fuit hanc accensionem in Missis saltem solemnibus usque ad Ascensionem continuari debere. Tandem Sac. Rit. Congreg. 19. Maji 1607. accendi stabilivit in tribus Paschæ diebus, in Sabbato in Albis, & in omnibus Dominicis, Missa cantata, Vesperisque durantibus, & ad libitum secundum regionum usum, ad quem se remittit pro tempore horarum Canonicarum. Romæ tamen laudabiliter per totam Paschæ octavam accenditur (cum sit ejusdem festi continuatio) ac in omnibus Dominicis (quæ Resurrectionis repetitiones sunt) usque ad Ascensionem, quod fit incipiendo à Sabbati Vesperis, & extinguitur in fine Euangelii diei Ascensionis, ut in fine illius Euangelii Rubrica Missalis admonet. In Ecclesia verò Turonensi à Sabbato Sancto remanet continuò accensus usque ad secundas Paschales Vesperas, & in aliis diebus Matutini, Missæ, & Vesperarum tantùm tempore ardet; ideò ad hunc effectum ibi ingens cereus, ac durabilis formatur. Solebant item veteres Christiani in appensa ad cereum tabella annum currentem creationis Orbis, & Incarnationis notare. Duran. lib. 6. cap. 80. quæ tabella symbolum erat tituli Sanctissimæ Cruci superpositi. In præsenti Cistercienses observant annum Incarnationis, Epactæ, Indictionisque in cereo pernotare. De cereo paschali mentionem facit etiam D. Hieronym. in epist. 19. ad Præsidium Diaconum Placentinum, de qua tamen aliqui an sit hujus Doctoris epistola dubitant. FR. Quo verò ad reliquas virtutes hujus cerei citatus Ennodius in suo primo Præconio hæc memoriæ reliquit. [Et si quis hinc sumpserit, adversus spiritus procellarum, tua jussa faciens, sit illi singulare profugium, sit murus ab hoste fidelibus &c. Cum post concretas hyemali torpore glebas, & infrænata glacie fulmina, novellas frondium tunicas gemma conscendit, & cum Authore germinum Domino nobis omnia reviviscunt &c.] Et quoad symbola ibidem. [In quo species trino compaginata consortio, societatis propemodùm mysticæ glutino conjungatur. Quarum ceram paravit nectareis partubus fœta virginitas; papyrum ad alimenta ignium lympha transmisit; lumen adhibetur è Cælo.] :§: Cæterum sedente Leone Papa X. anno 1519. disputatum fuerat, quomodo deberetur cani solita Imperatoris acclamatio in dicto præconio annotata, cum Cæsar vita functus erat: aliqui relinquendam existimaverunt; sed post maturam discussionem refert Paris de Grassis Cæremoniarum Director, hoc consilium præbuisse, ut, nempè, mutarentur illa verba, sic: [Respice etiam ad Romanum Imperium, cujus tu Deus fidelium vota prænoscens &c.] quæ opinio à præfato Pontifice approbata fuerat. Ac in simili casu de anno 1658. cum incidissemus, dubitantibus de omissione hujus orationis Cæremoniarum Magistris, resolutionem prædictam præbui, quam ex M. SS. Angeli Rocca in Bibliotheca Angelica asservatis desumpseram, & ab Alexandro VII. tunc regnante, approbata, & à Sac. Rit. Congregatione observari mandatum fuit, nec non pro die feriæ VI. in Parasceve dicendum esse, *Oremus & pro Romano Imperio, ut tu Deus &c.* Vide *Candela*.

CERINTIANI, & *Chiliastæ*. FR. Hæretici Cerinthi sequaces: qui inter alios erores, Circumcisionem observabant: & quòd mille annis post resurrectionem carnalitatibus frui sperabant; ideò χιλιάσται, idest, *Millenarii* appellati sunt, 24. quæst. 3. Can. 39.

CEROFERALIUM, candelabrum cum lumine accenso. [Illis verò ceroferalia deportantibus, atque corusco lumine diem augentibus. In Actis S. Sebastiani Mart.] Vide *Cerostata*. *Ceroferarius*.

CEROFERARIUS, unus ex minoribus ordinibus Ecclesiasticis, idem ac Acolythus, de quo vide suprà in dict. *Acoluthus*. [Cum enim ab ipso rerum nostrarum initio ordinem fuisse constet in Ecclesia Ceroferariorum Clericorum, qui & Accolithi dicebantur. Baron. tom. 1. Annal.] Alii tamen putant hanc vocem *Ceroferarius* non significare Acolythum, sed candelabrum, ex Hincmari verbis, qui in vita S. Remigii hæc habet. [Accensisque super cruces cereis, atque super ceroferariis &c.] Et clariùs Flodoardus eandem processionem describens, inquit: [Accensisque super cruces cereis, atque ceroferariis, dant vocem in canticis, lib. 1. Histor. Remens. cap. 19.] In Ecclesia Ambrosiana Ceroferarii, idest, Acolythi non reperiuntur. Vide *Candela*.

CEROMA, imago in cera impressa: sic appellata fuerat SS. Cosmæ & Damiani cerea, ac densa imago, quam infra brachium subsutam ferebat Constantinus. Laodicen. sexta Synod. act. 4.

CEROSTATA, candelabrum, à dictione græca κηροστάτη. [Supra cerostata pharum unam. Anast. Biblioth. Belisarius B. Petro cerostatas argenteas deauratas majores duas. Idem in Vigilio Papa.] FR. figura antiquarum Cerostatarum demonstratur à Pancirolo in tractatu de imperiali dignitate, ubi de signis Præfecti agit. Ordo tamen Rom. *Cerostatum* vocat.

CERVISIA. Vide *Brasium*. *Braxa*. *Cerealis*. *Curmi*. *Cyceon*.

CERUSSA. Vide *Psimmythium*.

CERVULA, & *Cervulus*, genus ludi. [Si adhuc agnoscitis aliquos illam sordidissimam turpitudinem de hinnula, vel cervula exercere, ità durissimè castigate, ut eos pœniteat rem sacrilegam commisisse. D. Aug. serm. 215. de tempore.] A Gentilibus hujusmodi ludi in Kalendis Januar. exercebantur, larvales animalium facies ge-

stan-

ſtantibus, quæ inobſervantia adhuc per totam Europam in bacchanalibus transfuſa toleratur. *Cervulam* fortaſsè antiqui appellabant ex cervæ perſonatu. [Non enim caperis ludicris, ac ludibrijs dæmonum non attendis, aut inhias ſpectandis cervulis. S. Nilus Abb. epiſt. 81. ad Gaudent. Silentiarium.] Qui ludi in Concil. Antiſſidor. can. 1. prohibiti fuere hoc decreto. [Non licet Kalendis Januarii vetula, aut cervulo facere.] Ubi Sirmondus *Vitula* pro *Vetula* correxit: ſed prima lectio retinenda, verbum enim *Facere* repræſentare, non autem ſacrificare ſignificat. Quod confirmatur ex Fauſtini Epiſcopi verbis apud Bollandum tom. 1. in Act. Sanctorum, ubi in ſerm. 3. ejuſdem Fauſtini talia leguntur: [Quis enim ſapiens credere poterit, inveniri aliquos ſanæ mentis, qui cervulum *facientes* in ferarum ſe velint habitus commutari?] Et clariùs in Codice Andegavenſi, pœnitentiam hujuſmodi transgreſſoribus præſcribente, ſic habetur: [Si quis in Kalendis Januariis in cervulo, & in *Vetula vadet*, tribus annis pœniteat, quia hoc dæmoniacum eſt.] Quantum autem contra tales transgreſſiones ſe oppoſuerint antiqui fideles Chriſtiani. Vide *Bacchanalia. Charivarium. Circumciſio Domini. Maſca. Teatrao. Talamaſca. Torneatrix.* FR. Quod hic abuſus à Gentilibus proveniſſet, ex Dionyſio Halicarnaſſeo colligitur, qui lib. 7. Hiſt. Rom. ſic ait: [Apparatus autem erant illis quidem, qui Silenos repræſentabant, tunicæ villoſæ, quas nonnulli χορταῖος vocant, & amicula ex variis floribus contexta; illis verò, qui ſatyros repræſentabant, erant ſubligacula, & hircinæ pelles, & ſetæ in capite horrentes, & erectæ, aliaque his ſimilia. Hi ſerias ſaltationes ridiculè ſuis geſtibus imitabantur, eas per ludibrium depravantes, ut ſpectatoribus riſum moverent. Ex triumphis autem, qui aguntur, ſatis liquet hos luſus cavillatorios, & ſatyricos apud Romanos jam indè a priſcis ſæculis repertos fuiſſe &c.] De Cervulæ ludo. Vide Epiſt. Bonif. Ep. ad Zachariam Papam in dict. *Suffocatus*.

Cervus. Vide *Pygargus*.

Cespataticum. FR. Contributio, & exactio pro reficiendis viis publicis, ita in quodam Caroli M. privilegio, Monaſterio S. Germani conceſſo. [Teloneus non exigatur, nec de navale, nec de cerale, neque de ſaumis, neque de transvectione, nec rotatico, nec pontatico, nec pulveratico, nec ſalutatico, nec ceſpitatico. Aimon. lib. 1. cap. 1.] Fortaſſe *Ceſpitaticum* dicitur, quia ceſpides de viis extirpabant. Alii tamen legunt *Ceſpitaceum*, & *Ceſpiticum*. Vide etiam *Ciſpaticum*, & an ſit idem cum pulveratico. Vide *Pulveraticum*.

Cessionis Bonorum antiquæ cæremoniæ. Vide *Chrenecruda*.

Cesso. Vide *Conceſſo*.

Chalcedonensis Synodus falſificata. Vide *Falſor*.

Chalcenterus, χαλκέντερος, cognomen Didymo Alexandrino Grammatico à D. Hieronymo in Ruffinum tributum. [Marcum Varronem miratur antiquitas, quòd apud Latinos tam innumerabiles libros ſcripſerit; Græci Chalcenterum miris efferunt laudibus, quòd tantos libros conpoſuerit, quantos quivis noſtrum alienos ſua manu deſcribere non poſſit.] Derivatur hoc vocabulum à voce græca χαλκὸς, ideſt, chalcum, & æs; undè dicimus aurichalcum metallum ex auro & chalco, nempè ære mixtum: ἔντερα, latinè interiora dicimus, fortaſse ita appellabatur Grāmaticus ille, quia cum eſſet exteriori viſione orbatus, ac tenebroſus, internè tamen erat, quaſi luminoſum, & durum metallum. FR. Didymus hic à pueritia cæcus, & in ſenectute dupliciter lumine privatus, in Origenis errores præcipitatus eſt, quo tempore D. Hieronymi Magiſter extitit, qui cum fuiſſet ob id calumniatus, epiſt. 65. ad Pammach. & Oceanum ſic ſe defendit; [Certè Apollinarii, & Didymi inter ſe dogma contrarium eſt; rapiat me ergo utraque turma diverſum altrinſecus, quia Magiſtrum utrumque confiteor. Si expedit odiſſe homines, & gentem aliquam deteſtari; miro odio averſor circumciſos, uſque hodie enim perſequuntur Dominum noſtrum Jeſum in Synagogis Satanæ. Obiiciat mihi quiſpiam, cur hominem Judæum habuerim præceptorem. Et audet quidam proferre litteras meas ad Didymum, quaſi ad magiſtrum. Grande crimen diſcipuli, ſi hominem eruditum, & ſenem magiſtrum dixerim; & tamen volo inſpicere ipſam epiſtolam, quę tanto tempore in calumniam reſervata eſt &c.] De eodem facit mentionem idem Hieronymus ad procem. in Epiſt. ad Galat. in præfat. in Didym. lib. de ſpe, in Cantica cap. 4. De Scriptor. Eccleſiaſt. & alibi.

Chalcidicus, opus ex ære, ſeu aurichalco, græcè χαλκίδικος. [Quam tribus chalcidicis in poſtico, ſcilicet, & à lateribus auxit. Anaſtaſ. Biblioth. in Leone III.] An de columnis metallicis agat dubitatur.

Chalcus, moneta. Vide *Talentum*.

Chamaleontis natura. Vide *Folles*.

Chamaeuniae, & *Chameuniæ*, χαμευνίαι, ab adverbio χαμαὶ, *humi*, & εὐνὴ, *cubile*, humi dormitiones ſignificat [Chameuniis quoque, & contritione corporis nunquam laſſus eſt. In vita S. Mariæ neptis Abrahæ cap. 18.] Ac de eadem pœnitentia Hieronym. in cap. 41. Ezech. inquit. [Puto perſpicuum eſſe lectori ſemper anguſtiora eſſe, quæ deorſum ſunt in jejuniis, chameuniis, & victus continentia.] FR. Et clarius alibi idem inquiens: [Omnes pene virtutes corporis mutantur in ſenibus, & creſcente ſola ſapientia, decreſcunt cætera, jejunia, vigiliæ, chameuniæ, ideſt, ſuper pavimentum dormitiones &c. Epiſtol. 2. ad Nepotianum.

Chaos. Vide *Infernus*.

Characteres in aliqua imagine poſiti. Vide *Supericonicæ*.

Charadrius. Vide *Aurugo*.

Charagma, Imago; græcè enim χάραγμα, cælaturam, & ſculpturam ſignificat. [Quia ſicut nummus habet charagma Cæſaris, ſic homo ha-

habet charagma Dei. Chrysostom. hom. 38. in cap. 20. Matth.

CHARITATES, Vide *Agapæ*.

CHARIVARIUM, græcum vocabulum *χαρηβαρία*, mentis obtusionem, & vertiginem ex tumultu, ac strepitu causatam significans. Hinc in Gallia, aliisque regionibus, quando vidua aliqua ad secundas nuptias transit, solet plebs strepitum ad domum illius agere, & ut desistant, ad aliquam compositionem solvendam coguntur nupti, vulgariter *charivari* strepitum, & clamorem hunc vocant. [Insultationes, clamores, sonos, & alios tumultus in secundis & tertiis quorundam nuptiis, quos charivarium vulgò appellant, propter multa, & gravia incommoda fieri omninò prohibemus sub pœna excommunicationis. In Concil. Turon. de anno 1445. sub Nicolao V. celebrato.] FR. Cum anno 1644. in Terra Arcis Prioræ prope Tusculanum fuissem, hunc abusum per triduum audivi in nuptiis cujusdam viduæ, cujus maritus, cum alienigena esset, ac ignorans hunc terrigenarum morem, prima nocte, ut audiverat & clamorem vulgi, & tympanorum, ac buccinarum strepitum, manèque inventa ad portam cornua appensa, de ejus uxore, quod publica meretrix esset, dubitans, voluit illam occidere, quæ coacta fuit testes de hac consuetudine rogare, de qua re fidem Parochi illius loci etiam adhibuit. Ab hoc strepitoso *Charivario* puto Italicum nomen Bacchanalium derivari, quod *Carnevale* dicitur: quamvis alii *Carnevale* dicant, quia tunc carnis valor ultra consuetum excedit.

CHARTA, aliquando hoc vocabulum laminam significat. [Trullum verò ejusdem Ecclesiæ fusis chartis plumbeis cooperuit, atque munivit. Anast. in Serg. Papa. In alia significatione. Vide *Papyrus*.

CHARTACIUM. Archivium, in quo chartæ, & scripturæ conservantur. [In chartacium Ecclesiæ collocavit. cap. 4. Synodi Rom. sub Sixto III. in Ecclesia S. Crucis in Hierusalem celebrata.] *Chartarium* etiam à D. Hieronymo contra Ruff. appellatur, dum inquit; [Cur eam in Romano Ecclesiæ chartario non requiris?] Hujus vocabuli synonima. Vide *Archivum*. FR. *Chartacium* aliquando jus Cancellariis debitum pro solutione chartæ significat.

CHARTOPHYLACIUM. Vide *Chartophylax*.

CHARTOPHYLAX, græcè *χαρτοφύλαξ*, chartarum, seu scripturarum custos. In Constantinopolitana Ecclesia erat nomen dignitatis, atque decoratus hac dignitate sigillum Patriarchæ (quod *Bullatorium* etiam dicebatur) in collo appensum ferebat. [Patriarchale sigillum pendebat è pectore Chartophylacis, ut erat consuetum Balsam.] Ad ipsum multa litigia spectabant, præcipuè matrimonialia, nec Sacerdos novellos sponsos, absque ejus licentia, benedicere poterat. Quoad alias facultates, & præeminentias hujus dignitatis. Vide Balsamonem apud Baron. anno 591. nu. 31. 32. & 33. & in actione 14. & 16. Sextæ Synodi apud eundem Baronium. Vide etiam Curopalatam. Locus verò, ubi residebat, *Chartophylacium* dicebatur, quod nos Archivum vocamus. [Quia Chartophylacium prædictę pię memoriæ Justiniani tempore, ita surripiente subitò flamma incensum est. D. Greg. in Regist. lib. 7. Ep. 26.] In Ecclesia Romana licèt hæc dignitas sub nomine *Chartularii* reperiretur, minoris tamen æstimationis erat. Vide Baronium loco citato. [Veniente autem viro magnifico Domino Mauritio Chartulario. D. Greg. lib. 1. Epist. 3.] Erat etiam officium sæculare, Judicis, nempe, Delegati imperialis, necnon custodis ejusdem imperialis Archivii. [Ergo feria secunda diluculo mittit chartularium suum, & quosdam de obsequio suo. Anast. Collectanea per Sirmondum in 8. edit. in exil. S. Martini Papæ.] FR. [Tua Excellentia postulavit, ut Imperatori scriberemus, quatenus pacta in chartophylacio requireret. cap. ex epistolę verbis, de probationibus.] Ubi Gloss. [Cartophylacium dicitur locus, seu armarium, ubi chartæ, vel instrumenta ponuntur, & conservantur.] Dicebatur etiam *Chartologium*. Vide Hieronymum Fabrum in Sac. memoriis Ravennatibus pat. 1. pag. 9. & 10. Hujus Synonyma. Vide *Archivum*, & *Archiviarius*, *Chartacium*.

CHARTULARIUM, & CHARTULARIUS. Vide *Chartophylax*. Item *Chartularius* in Capitulario significat servum manumissum. [Homo chartularius similiter factus. lib. 6. cap. 208.

CHARTOPRATA. FR. ex græco nomine *χαρτοπράτης*, idest, chartæ venditor, sicut *χαρτοπρατεία*, officina papyracea, de quibus fit mentio in legibus civilibus.

CHARTULARIUS. Vide *Cartophylax*.

CHASDIUS, mappula, seu stratum, quo equus instratur, dorsale. [Insidebat equo nigro spectando, ephippio rubrò auro texto chasdio. In Florentina Synod.] In textu græco habetur *χασδίῳ*. Vide *Mappula*.

CHASLEU. FR. Nonus Hebræorum mensis. Vide Auctores citatos in dict. *Elul*.

CHASMA, proscissura. Vide *Clasma*. *Schisma*.

CHELANDIUM, navis genus. [Omnes naves dromones, videlicet, trieres, scaphas, chimeras, & linteres usque ad chelandia collegit Paul. Diac. in Justin.] græcè legitur *χελάνδια*. [Ab antiquo enim Steno chelandia imperialia navigationi instructa decem erant. Constant. de administr. Imper. cap. 15.] FR. Meliùs tamen Henricus Spelman. *Chelandria* legit.

CHELANDRIA. Vide *Chelandium*.

CHELYDRUS, *χέλυδρος*. Serpentis species. [Exarsit more solito lividus adversus Sanctorum famam chelydrus. In vita S. Eustasii Abb.] ubi Narrator Dæmonem intelligit.

CHEPUR hebræorum, quid significet. Vide *Pentecostes*.

CHERITISMUS, salutatio, à verbo græco *χαίρω*, saluto; hoc nomine iidem Græci festum Annunciationis Beatæ Mariæ propter salutationem Angelicam appellant. [Fecit vestem de chrysoclavo habentem historiam nativitatis, & Sancti Simeo-

meonia, & in medio cheritismon. Anast. Biblioth. in Leone III.] Erat enim in medio figura Annunciationis Gabrielis ad Virginem depicta. [Sed potiùs dicitur Cheretismus, græcè χαιρετισμὸς, à dicto verbo χαίρω, gaudeo, aut salveo, quàm saluto.

CHERUBIM, nomen Angeli ex hebræo, quod significat ad similitudinem pueri, quia bini eorum ad formam puerorum erant effigiati super Arcam Domini, ut Rabbini docent, unus, nempè, masculina facie, alius verò fœminina; quādo enim ad preces Sacerdotis pro populo orantis Deus propitius se præbebat, tunc hi duo cherubim se invicem conspiciebant; at è contra quando ad murum vertebant facies, signum tunc erat, quòd Deus contra ejus populum iratus fuisset. Vide *Propitiatorium*. FR. Cherubim ad similitudinem interpretantur, quia Hebræi ajebant, quod sicut Moyses in monte cum Deo loquens eos vidit; sic ad eorum similitudinem deinde cælaturam poni fecit super tabernaculum, Joseph Heb. lib. 3. Antiq. cap. 8. Atque Hebræorum narrationem affectantes Ethnici, sicut illi fatebantur cherubim esse voluptatis Paradisi custodem; ita isti à voce *Cherub*, Cerberum in campis Elisiis custodem esse finxerunt. Aliam fabulam de Serapide ad instar Seraphicorum spirituum. Vide *Seraphim*. *Theraphim*. :I: Item *Cherubim* in antiquis romanis Cęremonialibus significabat pretiosum ornamentum, ubi dum agitur de Pontificalibus vestimentis, sacrisque vasibus Apostolico Sacristæ consignandis, excipiuntur infrascripta ornamenta, quę in consignationem minimè dabantur; nempe: [Exceptis mitris pretiosis, & aliis quibusdam solitis custodiri per Cubicularios, exceptis thiara, & cherubim, quæ solent poni in camera thesaurarię palatii apostolici] Angelus Rocca olim Sacrista apostolici palatii putat hujusmodi cherubim fuisse in aliqua gemma sculptos, qui fortasse in pluviali Pontificio pro pectorale inserviebant, ex eo quia Cherubim est scientię symbolum, quę in pectore Summi Sacerdotis residere debet. At ego existimo hos duos aureos, seu alterius materiæ pretiosæ cherubim supra baculos in equitatione ante Pontificem delatos, nonnisi scientiam utriusque testamenti significasse, quod colligo ex quodam antiquissimo Cęremoniali in Bibliotheca Vaticana asservato, in quo, dum describitur equitatio novi Pontificis ad Lateranēsem Ecclesiam, sic habetur: [Primus procedit equus Domini Papæ phaleratus; secundò vadit Subdiaconus cum Cruce; tertiò duodecim Brandonarii cū duodecim vexillis rubris, & duo alii cum duobus cherubim in cacumine lancearum.] Eodem modo hæc cæremonia à Davantria in suo M.S. Cęremoniali describitur. FR. Hęc duo tamen ornamēta cherubim appellata in cacumine hastarum posita, quę preferebantur ultimo loco ad latus Pontificis, alia non esse puto, quàm illa bina flabella, quæ solent deferri ad tegendum Pontificis caput, quæ Seraphim significant, &, ut ait S. German. in Theor. rer. ecclesiast. multi oculorum Cherubim effigiem denotant. Vide in dict. *Flabellum*. Hoc etiam asserere inducor, quia in Cęrem. cit. Biblioth. Vatic. dicitur, quod isti Cherubim erant *In cacumine lancearum*, dum eodem modo hæc flabella in cacumine lancearum posita adhuc observari videtur, quod confirmatur in Exod. cap. 26. n. 1. ubi habetur: [Tabernaculum verò ita fiet: Decē cortinas de bysso retortas, & hyacintho, ac purpura, coccoque bis tincto, variatas opere plumario facies.] Ubi LXX. vertūt. [Et tabernaculū facies, decem cortinas de bysso retortas, Cherubim opere textoris facies eas.] Chaldaica legit: Figuras cherubim facies.] Ergo *Plumarium*, & *Cherubim* idem sonat. Vide Joseph hebr. lib. 3. antiq. cap. 8. & Magistr. sent. in histor. Cæterum Thiara Papalis, & alię gemmæ Pontificales hodie in Castro Sancti Angeli, post illarum usus asservantur: potest quidem esse, quod talia flabella propter margaritas, & gemmas, quibus ornata sunt, vel propter periculum alicujus veneficii, dum caput Pontificis tangunt, ideò in thesauraria Cameræ magna cura asservabantur :I: Moschi solent in eorum processionibus quatuor cherubim super hastas deferre: Græci verò in epigonathio, seu genuale depingunt Cherubim; nam hic sacer habitus Euangelicæ prædicationis, & doctrinæ ecclesiasticæ symbolum est.

CHIAS, Equitum Calatravæ insigne antiquum: unde dictum. Vide *Boja*.

CHIAUS, officium in Aula turcica. Vide *Tzangrus*. *Tzaulus*.

CHILIASTAE, Hæreticorum Secta. Vide *Cerinthiani*.

CHIMERA, navis genus. [Omnes naves dromones, videlicet, trieres, scaphas, chimeras, & lyntres usque ad chelandia collegit. Paul. Diac. in Justinian.

CHIRIACHI. Vide *Cyriaca*.

CHIROTHECAE, à græco vocabulo χειροθήκη, idest, manus thecæ, seu tegmina, quibus in Pontificalibus Episcopi utuntur, ad hœdinas Jacob pelles alludentes, quibus genitore decepto paternam benedictionem obtinuerat. Item significant nostræ mortalitatis spolia ab Incarnato Verbo desumpta. Innocent. cap. 38. Atque moraliter indicant, quod: [Sicut aliquando manus chirothecis velantur, aliquando extractis chirothecis denudantur; sic opera bona interdum propter arrogantiam declinandam celantur, & interdum propter ædificationem proximis monstrantur. Gem. de antiq. rit. Missæ lib. 1. cap. 215.] Idem astruit cit. Innocent. III. lib. 1. de myst. miss. cap. 57. Quocirca Prælatorum publica pia opera reprehendi non debent, si ad præbendum subditis exemplum patenter exerceantur. Insuper chirothecæ inconsutiles esse debent: nam, ut refert idem Gem. loc. cit. [Chirothecæ sunt inconsutiles, quia actiones Pontificis debent rectæ fidei esse concordes.] In die Veneris majoris hebdomadæ Episcopus chirothecis indui non debet. Cæremon. Episc. lib. 2. cap. 29. Nec in missis pro defunctis. Ibidem cap. 11. Appellantur *Manicæ* latino vocabulo in Ord. Rom.

Rom. Chirothecæ Abbati Montis Caſſini conceſſæ de anno 1049. Baron. ibidem n. 5. Synonima hujus vocabuli. Vide *Vanto*. *Gula*. *Manitia*.

CHIROTONIA, ex græco χειροτονία, ordinatio, ſeu conſecratio; fiebat enim manuum impoſitione. [Nunc chirotonia appellatur ſolemnis illa precum effuſio, quando conſecratur is, qui ad ſacrum ordinem electus eſt. Zonar. ad primum canonem apoſtol.] Quamvis aliquando pro ipſa electione ſumatur; ut idem Zonara notavit, inquiens [Olim ipſa etiam electio Chirotonia nominabatur.] Quia Clerus, & Populus in Epiſcopi electione manus extollere ſolebat, ut hoc pacto abſque confuſione concurrentium vota faciliùs calculari potuiſſent, ut refert idem Author. [Non oportere chirotonias in audientiũ pręſentia fieri. Laodicen. Concil. can. 5.] quod quidem non de ſacris ordinationibus (hæ enim publicè fieri ſolent); ſed de electione Epiſcopi, ne ſcilicet in poſtulantium pręſentia fieret, intelligi debet.

CHIRURGICI termini, & inſtrumenta. Vide *Embryorectes*.

CHLAMYS coccinea, ſeu rubra. Vide *Cappa*. *Chlanis*.

CHLANIS. Vox babaro-græca, cum legi debeat chlamys: Senatoria veſtis. [In his ſtudiis Cæſarius etiam in chlanide verſatus eſt. In vita S. Cæſarii Quæſtoris.

CHLOE. FR. [Significatum eſt mihi de vobis, fratres mei, ab his qui ſunt Chloe. 1. Cor. c. 1.] D. Ambroſius dubitat in hoc loco, an ſit nomen proprium viri, ſeu mulieris. Theophylactus putat eſſe nomen familiæ Corinthi. Horatius tamen de quadam fœmina hoc nomine appellata meminit lib. 1. carm. Ode 23. inquiens:

Vittas hinnuleo me ſimilis, Chloe.

Et lib. 3. carm. Ode 6.

Atqui ſollicitæ nuntius hoſpitæ
Suſpirare Chloen, & miſeram tuis
Dicens ignibus uri,
Tentat mille vafer modis.

Atque eodem lib. Ode 9.

—— Neque erat Lydia poſt Cloen:
Me nunc Treſſa Chloe regit.
Si flava excutitur Chloe.

Et ibid. Ode 26.

O quæ beatam diva tenes Cyprum, &
Memphim carentem Sithonia nive,
Regina, ſublimi flagello
Tange Chloen ſemel arrogantem.

De altera, ſeu eadem egit Martial. lib. 3. Epig. 53. inquiens.

Tota te poteram, Chloe, carere,
Quæ ſeptem ejus viros ſepelierat. Idem lib. 9. Epigr. 16.

Inſcripſit tumulo ſeptem celebrata virorum.
Se feciſſe Chloe: quid pote ſimplicius?

CHOBAR, nomen appellativum Euphratis fluminis in Ezechiele cap. 1. [Cùm eſſem in medio captivorum juxta fluvium Chobar, aperti ſunt cœli.] Vox hebraica *Chobar*, quæ magnum ſignificat, ſic etiam idem flumen à Baruch, *Sodi* appellatur, quod eadem lingua ſuperbum, & inflatum denotat. [Eorum omnium habitantium, & ad flumen Sodi, cap. 1.] Sed ego ab incolis didici flumen *Chobar* diſtinctum eſſe ab Euphrate; nam illud ex Meſopotamia ſcatet, & poſt longum tractum prope locum, ubi Exechielis ſepulturam fuiſſe creditur, in Euphratem ingreditur, atque ab ipſis Arabibus uſque ad præſens *Chobar* appellatur.

CHODCHOD, gemmę ſpecies, quam alii jaſpidem, alii carbunculum exponunt. [Et chodchod propoſuerunt in mercatu tuo. Ezechiel. cap. 27. num. 16.

CHOEROGRYLLUS, græca vox, χοιρόγρυλλος, Hiſtrix animal, de quo cap. 11. Levit. [Choerogryllus, qui ruminat.] At hoc animal non ruminat, & conſequenter textus ſenſui interpretatio non concordat. Hebræi tamen Cuniculum exponunt.

CHOICUS, ex græco χοϊκός, limaceus. [Primus inquit homo de terra choicus, ideſt, limaceus. Tertull. lib. de reſur. carnis.

CHOMA, tis, græcè χῶμα: in Cod. Theodoſ. l. ult. de patr. vicor. grumum denotat, ſeu agger terra aggeſta factus. Item vallum, tumulus, ripa.

CHORAGUS, χοραγός. FR. chori ductor. D. Baſil. epiſt. 80. Pantaleon in lib. de luminibus vocat Chriſtum Choragum, & Ductorem gentium, quæ eum ſequuntur.

CHORAULA. FR. [ſi deſertores Monaſteriorum ad militiam clericatus eligantur, cum iis, qui in Monaſterio permanent, non tamen niſi probatiores, atque meliores in clerum aſſumere ſolemus: niſi forte (ſicut vulgares dicunt) malus choraula, bonus ſymphoniacus eſt, ita ipſi vulgares de nobis jocabuntur, dicentes, malus Monachus, bonus Clericus eſt. can. legi. 16. quæſt. 1.] Ubi Gloſſ. [Choraula, qui incipit cantum in choro, vel qui choreas ducit,] ſic *Symphoniacus*, qui ſymphoniam exercet.

CHOREA, χορεία. FR. ludi convivales, & ſaltationes. [Chorea dicitur à choro; chorizantes enim in ſuis ludicris, cantilenis, & ſaltibus, quodammodo tenent chorum. Gloſſ. in Clement. de celeb. miſſ. cap. primo.

CHORDA muſicalium inſtrumentorum. Vide *Cithara*. *Octava*.

CHOREPISCOPUS, Eccleſiaſtica dignitas, de qua ſæpè in Conciliis, & in jure canonico, ſignificat Epiſcopi Vicarium in Villis. [Chorepiſcopi, ideſt, Vicarii Epiſcoporum, juxta quod canones ipſi teſtantur, inſtituti ſunt ad exemplum ſeptuaginta ſeniorum, tanquam Sacerdotes propter ſollicitudinem pauperum. Hi in Vicis, & Villis inſtituti gubernant ſibi commiſſas Eccleſias, habentes licentiam conſtituere Lectores, Subdiaconos, Exorciſtas: Presbyteros autem, & Diaconos ordinare non audeant. Iſid. lib. 2. de eccleſ. off. cap. 6.] Ex quibus colliguntur duo, nimirum, Chorepiſcopos habuiſſe eandem authoritatem in ordinandis clericis, ſicut modò habent Abbates mitrati; ſecundò manifeſtatur ſubdiacona-

cona-

conatum non fuisse sacrum ordinem, quem ritum adhuc tenent Orientales. Maronitæ hanc vocem corrumpendo, Archipresbyterum, seu Parochum loci *Churi* appellant, cui in traditione curæ Episcopus inter alias cæremonias baculum pastoralem in manibus tradit. Itaque *Chorepiscopus* formatur ex græco idiomate χωρεπίσκοπος, quod inspectorem loci, vel stationis significat; à D. Damaso epist.4. Villanus Episcopus appellatur, qui ad postulata respondit in eadem epistola, Chorepiscopos, non alium gradum, quàm simplicis Sacerdotis habere, sed quia Chorepiscopi indebitè authoritatem, & functiones episcopales, contra canonum decreta, sibi usurpabant; ideò ab Ecclesiis deletum est hoc officii nomen. In capitulis Caroli Magni eorum auctoritas limitata fuerat his verbis: [Item in eodem Concilio simul, & in Ancyranensi, ut Chorepiscopi cognoscant modum suum, & nihil faciant absque licentia Episcopi in cujus Parochia habitant, lib. 1. cap.9.] FR. Eodem pacto S. Leo Papa epist. 88. quæ habetur in Decreto Gratiani, nempè: [Inter Episcopos autem, & Chorepiscopos hæc est differentia, quod Episcopi nonnisi in Civitatibus, Chorepiscopi & in Vicis ordinari possunt. Episcopi formatas tribuunt litteras; Chorepiscopi nonnisi commendatitias, & pacificas dare valent. Episcopi, jus consecrandi habent; Corepiscopi tantum minores ordines tribuunt, leviticam autem, aut sacerdotalem benedictionem non valent præstare. dist.68. in sum.can. 4.] Et idem Leo ibidem differentiam inter Episcopos, & Chorepiscopos hoc modo assignat. [Quamvis Chorepiscopis, & Presbyteris plurima cum Episcopis ministeriorum communis sit dispensatio; quædam tamen sibi prohibita noverint: sicut est Presbyterorum, Diaconorum, & Virginum consecratio, constitutio Altaris, ac benedictio, vel unctio. Siquidem nec erigere Altaria, nec Ecclesias consecrare eis licitum est, nec per impositionem manuum, fidelibus baptizatis, vel conversis hæreticis paracletum Spiritum Sanctū tradere, nec chrisma conficere, nec chrismate baptizatorum frontes signare, nec publicè quidem in Missa quemquam publicè pœnitentem reconciliare, nec formatas cuilibet epistolas mittere.] Ubi Jo: de Fan. Glossator in §. litteras formatas, sic exponit: [Formatæ, sive dimissoriæ dicuntur litteræ, quibus quis eximitur à jurisdictione sui Episcopi, quæ olim cum solemnitate magna fiebant, ut 73. dist. can. 1. Commendatitiæ, sive pacificæ dicuntur, quæ dantur Clerico viatori, quibus commendatur, ut pacificè possit exequi officium suum; & licèt Gratianus dicat, quod Chorepiscopi dare tales poterant, illud non credo; sed solus Episcopus, ut de consecr. dist.5. can. non oportet. 71. dist. can. extraneo. Quod Archidiaconus eas dare non possit, habes extrav. de off. Archidiac. cap. significasti.] Additque ibi Postillator: [Et bene Jo: de Fan. & ita est, atque Chorepiscopus non potest dare licentiam Clericis, vel laicis, ut eant in peregrinatione, quia non possunt formatas dare, secundum La. & Hugo.] Sequitur præfatus Glossator in §. Commendatitias, inquiens: [Argumentum contra 71. dist. can. extraneo.] Item in §. benedictionem leviticam, sic explicat. [Nec subdiaconalem, nisi tantum lectoratum, ut dist.69. can. 1. in fine; sed Gratianus fuit deceptus, ut in sequenti can. quamvis Chorepiscopis, ubi non dicitur nisi de duobus ordinibus tantum.] Qui tamen Corepiscopus, pro Chorepiscopo scribit :‖: Id autem, quod habetur in Conciliis Antiocheno can.20. Neocæsar. can.13. Ancyr. can.13. intelligi debet de Chorepiscopis in Episcopos cōsecratis, titularibus, nempe, atque Diœcesanorum Episcoporum Coadjutoribus, sicut hodie aliqui suffraganei reperiuntur; quod iisdem verbis Antiocheni Concilii can.13. probatur, in quo sic habetur: [Qui in villis, & vicis cōstituti sunt Chorepiscopi: tamen si manus impositionem ab Episcopo susceperunt, & ut Episcopi sunt consecrati; tamen placuit sanctæ Synodo, scire oportere modum proprium retinere.] Ubi jubetur absque Diœcesani licentia non posse Chorepiscopos ordinationes habere. Coadjutores Episcopi. Vide in dict. *Episcopus*. FR. Hoc verò dupliciter succedebat, vel quando in aliquibus Civitatibus duo Episcopi reperiebātur, unus, nempe, Catholicus, & alius Hæreticus, cumque hic ad catholicam fidem convertebatur, tunc pro bono pacis, & concordiæ Episcopus Catholicus aliquam portionem suæ Diœcesis alteri concedebat, ut ex Nicæno Concil. can.8. & Africano in Decretal. lib.3. tit.29. cap.1. & in Codice Theodos. l.4. tit. de heret. cap.85. colligitur, de qua re dicetur etiam in dict. *Episcopus vagans*: idemque de Cardinalibus ab Antipapis creatis non rarò evenisse legimus, qui relicto schismate ad obedientiam legitimi Pontificis reversi, ob eundem bonum finem inter Purpuratos confirmabantur. Vel secundo modo succedebat, quando, nimirum, aliquis Episcopus propter gravia delicta à dignitate deponebatur; postea verò ad pœnitentiam delictorum reversus, reconciliabatur; tunc Patres ad commiserationem inclinati, assignabant ei locum extra Diœcesim, in qua delictum commiserat, ut ibi jurisdictionum Chorepiscopi exerceret, ut refert Baronius An.572. num.4. qui apocripham existimat epistolam Joannis Papæ III. ad Episcopos Germaniæ, & Galliæ contra Chorepiscopos jurisdictionem episcopalium usurpatores; nam in his provinciis hoc nomen, & officium Chorepiscopi jam antea deletum erat. Vide *Conscientia*. *Metrocomia*.

CHORMA. Vide *Anathema*.

CHORUS, canentium multitudo simul unita. Primum inventorem chori ait Isidor. lib. 1. de Divin. Off. cap.3. Moysen fuisse. FR. Sed Tubalcain fuit primus pater canentium, ut docet Scriptura. :‖: [Chorus dicitur à concordia canentium, sive à corona circumstantium: olim namque in modum coronæ circa aras cantantes stabant; sed Flavianus, & Diodorus Episcopi choros alter-

alternatim psallere instituebant. Duo chori psallentium designant Angelos, & spiritus Justorum, quasi reciproca voce Dominum laudantium. Cancelli, in quibus stant, multas mansiones in domo Patris designant. Gem. cap. 140.] Dicitur *Presbyterium* à Divis Cornelio, & Cypriano, *Sanctuarium Altaris* ex Concil. Bracarense, *Sancta Sanctorum* ex Concil. Turonen. II. Βῆμα à Græcis, licèt hæc vox partem illam Altaris clausam tribus portis (secundum Orientalium usum) significet, ubi nemini penetrare licet: ab aliquibus *Sacrarium*, & in nonnullis M. S. Cæremonialibus *Propitiatorium* dicitur, ex quo D. Ambrosius Theodosium Imperatorem expulerat: refert tamen Curopalata licuisse Imperatori Constantinopolitano in die ejus coronationis ingredi, ibique sacram Communionem cum Sacerdotibus recipere, & in Vesperis Paschæ ad incensandum Altare. Excludi laicos ab ingressu chori ordinant apostolicæ Constitutiones. lib. 2. cap. 57. Ideò Concil. Chalcedonense. FR. & Moguntinum in decretali de vita, & honest. cleric. cap. 1. :I: Cancellis dividi chorum ab Ecclesiæ remanente spatio sanxerunt. FR. Rex Galliarum intra Chorum ex privilegio sedet, vide Petrum Matteiu. de gestis Henrici IV. circa finem, ubi de coronatione Catherinæ ejus uxoris agit. :I: Magnus Magister Melitensium Equitum, tanquam Ecclesiasticus Princeps, suum thronū intra presbyterium habet. FR. *Chorus* item significat instrumentum musicum. D. Hieronymus in psal. 150. ac Dionys. Carth. in lib. 2. Reg. cap. 6. art. 10. ubi dicitur: [Et erant cum David septem chori, & victima vituli.] Exponit Chartusianus: [Non est in hebræo, quod tamen breviter potest exponi, ut per choros intelligantur distinctæ cōgregationes, seu ordines canentium, atque psallentium Deo. Rursus Chori vocantur musica instrumenta, fistulas duas habentia, in quarum unam intromittitur ventus, & per aliam emittitur sonus.] Item *Chorus* saltationes denotat, ut Lucæ cap. 15. Item *Chorus* pro Monasterio: [Peragrabat ergo insulas, & totum Etruscum mare, Volscorumque Provinciam, & curvorum littorum sinus, in quibus Monachorum consistunt Chori. D. Hieron. in Epitaph. Fabiolæ ad Oceanum.] Quando in Choro standum, vel genuflectendum sit. Vide *Genuflexio*. Reliqua vide *Presbyterium*. *Sanctuarium*. *Sancta Sanctorum*. *Stallum*.

Chrenecruda. FR. Cessio bonorum, ex capitulo Odoardus, fit mentio in lege Salica tit. 61. Curiosissima enim erat decoctoris cæremonia, qui ingrediebatur domum, ibique à quatuor ejus angulis colligebat terram, & postea ad limen accedens, sinistra manu illam post terga proximioris consanguinei proiiciebat. In aliquibus tamen Civitatibus talis decoctor, ut se eximeret à creditorum molestia, solebat ter posteriora super lapidem in publico illidere, ut Senis in præsens fieri solet; Romæ verò fert per integrum diem pileum viridem: omnia siquidem sunt infamiæ signa, & talia Clericis lex non permittit.

Chresestus. Vide *Christus*.

Chrisis. Vide *Apocrisarius*.

Chrisma, græcè χρῖσμα, unctio, ita appellatur Confirmationis Sacramentum. FR. [Christus enim à Chrismate dicitur, vel potius à Christo dicitur Chrisma, non secundum nominis formā, sed secundum fidei rationem. cap. cum venisset, de Sac. Unctionis. §. quia verò.] :I: Dicitur *Signaculum spirituale* à D. Ambros. *Manus impositio* à D. Aug. *Confirmatio*, & *Confessionis Confirmatio* à S. Clemente. *Signaculum Domini* à D. Cypriano. *Sigillum Domini* à S. Cornelio Papa. Quare Clemens Alexandrinus de quodam juvene ad fidem converso per D. Jo. Euangelistam, sic inquit: [Ad extremum Baptismi Sacramento illuminavit, postea verò, ubi sigillo Domini, tanquam perfecta, tutaque animi ejus custodia, obsignavit. Apud Euseb. lib. 3. cap. 17.] FR. *Balsamum* etiam appellatur: [Placuit, ut nullus Episcoporum pro modico balsami, quod benedictum pro baptismi Sacramento per Ecclesias datur (quia singuli tremissem pro ipso exigere solent) aliquid ulterius exigat, ne forte, quod pro salute animarum per invocationem Spiritus Sancti consecratur: sicut Simon Magus donum Dei pecunia voluit emere; ita nos venundantes damnabiliter venundemur. can. placuit. 1. quæst. 1.] Ubi Gloss. exponit: [Balsami, idest, Chrismatis.] At reverà non Chrisma formaliter Canonem intelligere puto per nomen *Balsami*, sed tantum materialiter; nam Episcopi, ne inciderent in peccatum simoniæ, non pro Chrisma solutionem tremissis exigebant, sed prætextu balsami pretii, ut satis ex eodem can. colligitur. Vide *Chrismale*, ubi de hac simoniaca solutione agemus. :I: A Simone Tessalonicense σφραγὶς, idest, *Obsignatio*, ab Areopagita τελείωσις, idest, *Perfectio*, & à Græcis μύρος, idest, *Unctio* dicitur, quam dictionem Arabes corruptè *Mairum*: Melitenses verò magis ad græcam dictionem accedentes *Miru* appellant. Chrisma est oleum balsamo mixtum, & ab Episcopo assistentibus Sacerdotibus duodecim, Diaconis septem, septemque Subdiaconis in Feria V. majoris hebdomadæ consecratum. Diximus materiam esse oleum cum *balsamo mixtum*, ubi advertendum, quod Græci præter oleum, & balsamum commiscent triginta tres species aromatum. Item ab *Episcopo consecratum*, inter Græcos verò solus Patriarcha hoc chrisma consecrat, rarò tamen, nec annuatim, sicut Latini, & illud omnibus Ecclesiis posteà distribuit. Item *Duodecim Sacerdotes* assistunt in memoriam duodecim Apostolorum, ac *Septem Diaconi* requiruntur in symbolum septem Diaconorum, quos Apostoli statuerant; *Septem* verò *Subdiaconi*, ut Diaconorum consocii adduntur, ita Isid. lib. 2. de Eccl. Off. cap. 8. Rupert. lib. 5. de divin. Off. cap. 8. Diximus tandem hanc cæremoniam fieri in feria V. majoris hebdomadæ, sic enim cautum est in can. litteris, de consecr. dist. 3. & can. quoniam, de senten. excom. in sexto: qui tamen canones de oleo catecumenorum & in-

& infirmorum non faciunt mentionem. Hæc verò dies mysteriosè assignatur, ut Isidorus, Alcuinus, & Rabanus notant, quia, nimirum, antè dies Paschæ Maria Magdalena pedes Domini unxerat; & Rupertus ulterius unctionem sanguinis Agni significare astruit Israeliticorum ad postes, & superliminaria domorum in die decimaquarta primi mensis. Exod. cap. 12. De usu autem Chrismatis, ad tria inservire dicimus. Primò in Sacramento Confirmationis, cujus administratio ad solum Episcopum spectat, nec eam Sacerdoti delegare potest; Papa tamen justis de causis hanc potestatem Sacerdotibus concedere valet, quemadmodum D. Gregorius ad evitandum scandalum ex prohibitione in Sardinia ortum, quia, nimirum, Confirmatio in ea insula prohibebatur in locis, in quibus non inveniebantur Episcopi; ideò Sacerdotibus ibi facultatem dederat administrandi hoc Sacramentum, ut ex ejus epist. 9. lib. 3. ad Januar. Caralit. Episc. colligitur. Antiquitus post baptismum hoc Sacramentum conferebatur, sed ab Episcopo: itaque abusivè à Græcis per simplicis Sacerdotis manus post baptismum hoc Chrisma confertur; asserentibus ex antiquo ritu id fieri; nam clarè constat: [Quod solis debeatur Episcopis ut consignent, & Spiritum Paraclectum tradant, quod non solum consuetudo Ecclesiastica demonstrat, verum & illa lectio Actuum Apostolorum, quæ asserit quibusdam in nomine Jesu baptizatis per impositionem manuum Pauli Apostoli datum esse Spiritum Sanctum. Item in alio loco scribitur, quod Apostoli Hierosolymis Petrum, & Joannem miserunt Samariam, ut jam baptizatis traderent Spiritum Sanctum. Rupert. lib. 5. de div. Offic. cap. 16.] Hodie tamen confirmatio hæc non fit amplius tempore baptismi, sed in ætate discretionis, atque Parochis Græcis inter Latinos degentibus, ex Pontificiis prohibitionibus supradictus abusus vetitus est; sed pueros græcos jam adultos tenentur Episcopo latino ad effectum confirmandi præsentare. Usus autem Chrismatis ad sex inservit, primò ad ungendum baptizati caput, prout dictum est in dictione *Baptismus*, & in dictione *Vertex* dicetur. Secundò pro Sacramento confirmationis. At licet in baptismi cæremonia Sacerdos ungat chrismate baptizatum [Signatur enim baptizatus chrismate per Sacerdotem in capitis summitate, per Pontificem in fronte. Rab. de instit. Cler. lib. 1. cap. 30.] Utramque tamen unctionem hanc à S. Sylvestro institutam fuisse refert Ruper. in prædic. lib. 5. de div. Off. cap. 16. inquiens: [Legitur autem in gestis Pontificalibus, quod Sylvester Papa constituit, ut baptizatum liniat Presbyter chrismate levatum de aqua, propter occasiones transitus mortis, nè propter absentiam Episcopi, & difficultatem eum consequendi, sine manus impositione baptizati migrent. Presbyteris itaque chrismate baptizatos ungere licet, sed quod ab Episcopo fuerit consecratum: non tamen frontem, quod solis debetur Episcopis; sed verticem.] Tertiò usus sacri chrismatis inservit in Sacerdotis ordinatione, quo frons, & manus ejus ab Episcopo liniuntur. In aliquibus Ecclesiis ungebantur Diaconi manus, quando diaconatum suscipiebat, quod ex quodam M. S. Cæremoniali Rotomagensis Ecclesiæ colligitur, in quo hæc verba leguntur: [Consecratio manuum Diaconi de oleo, atque chrismate.] Erat enim in praxi Gallicanæ Ecclesiæ, ut colligitur ex epist. Nicolai Primi ad Ridulphum Archiepisc. Bituricensem, ubi inquit: [Præterea sciscitaris, utrum solis Presbyteris, an Diaconibus debeat cum ordinatione manus chrismatis liquore perungi.] Quartò oleo chrismatis Ecclesia utitur in consecratione Episcopi, caputque ejus linitur, ut impinguatum remaneat cœlesti nectare, ac ejus manus perunguntur, ut mysteriorum admirabilium executor fiat: additque Sanctus Cyprianus de Unct. Chrism. quod: [Sicut oleum fluctuat, & humidis quibusdam superfertur: ita excellentia sacerdotalis regiæ dignitati.] Quintò unguntur Reges, & Imperatores. Sextò consecratur Ecclesia, & Altare, ut dictum est in dict. *Altare*. Item solebant Ægyptii sacro chrismate Sacerdotum cadavera linire, qui abusus à Balsamone damnatus fuit, quãdo de hoc ritu, seu potius abusu ab Alexandrino Patriarcha interrogatus fuerat. Erat etiam tempore Caroli Magni abusus, imò superstitio, quod reus ne cogeretur violentia tormentorum proprium delictum manifestare, sacrum chrisma bibebat ante interrogationes in tormentis, quæ superstitio ab eodem Imperatore in ejus constitutionibus lib. 3. c. 55. his verbis prohibita fuit: [Ut Presbyter, qui sanctum chrisma donaverit ad judicium subvertendum, postquam de gradu suo depositus fuerit, manum amittat.] De quo abusu loquitur etiam Moguntinum Concil. can. 27. inquiens: [Nam criminosos eodem chrismate unctos, aut potatos, nequaquam ullo examine deprehendi posse à multis putabatur.] De chrismate, quod per antonomasiam Confirmationis Sacramentum intelligi solet, multa in suis eruditis moralibus responsionibus Joannes Cardinalis de Lugo, quo ad effectum, & validitatem hujus Sacramenti scripsit, auctoritati S. Dionysii Areopagitæ innixus, qui in lib. de Ecclesiæ Hierarc. cap. 4. magnam vim, & copiam fragrantium qualitatum, hoc Sacramentum habere dixerat. Vide etiam Baronium ad an. 1080. Debent autem esse jejuni, ac necessariò in gratia, qui hoc Sacramentum accepturi sunt, & consequenter, existentes in peccato mortali debent prius confiteri, cum hæc chrismatis confirmatio sit verum Sacramentum, quo fidelibus Spiritus Sanctus tribuitur, dum in Christiana militia adscribuntur; & ideo eorum frons, quæ est verecundiæ sedes, signatur, ut fideles ad ignominias, persecutionesque in confessione fidei sustinendas præparentur, ac prompti fiant, in cujus probationis signum maxilla eorum ab Episcopo percutitur. In hoc Sacramento sicut in Baptismo suscipiuntur Patrini: nam eo pacto, quo duellatores ante pu-

pugnam Patrinos eligunt, ita, qui in spirituali lucta contra animæ inimicos dimicat, ut validus fiat, in hoc Sacramento Patrinos eligere debet. Advertendum tandem est, quod non potest Patrinus esse, qui non fuerit antea hoc Sacramento confirmatus. can. in baptismate, de consecr. dist. 4. Nec debet esse idem Baptismi Patrinus can. in catechismo de Consecr. dist. 4. FR. Antiquitus etiam apud Latinos statim post Baptismum dabatur confirmationis Sacramētum, quod colligitur ex Ordinis Romani verbis, nempe, [Die Resurrectionis Dominicę procedentem ad Sanctam Mariam Majorem cum ordinibus suis Notarius stat in loco, qui dicitur Merulanus, & salutato Pontifice, In nomine Domini Jesu Christi baptizati sunt externa nocte in Sancta Dei Genitrice Maria infantes masculi numero tot, fæminæ numero tot.] Et etiam Ordo Romanus idem refert de chrismate in die V. Vide hìc *Chrysmarius*. Quod tamen tempore persecutionum observabatur; legimus enim in passione S. Urbani Papę, quod hic Pontifex Anolinum baptizavit, ac chrismate consignavit. Vide *Myrum*. *Oleum Sanctum*.

CHRISMALE, Velum, quo chrisma cooperitur. Item linteum, quo frons chrismate liniti cingitur. [Tegitur post sacram Unctionem ejus caput velamine sacro. Rab. lib. 1. cap. 29. de instit. Cleric.] ac de eadem cęremonia mentionem faciens Ordo Rom. addit: [Deportantur ipsi infantes antè Pontificem, & dat singulis stolam candidam, & chrismale.] Vide *Baptismus*: caput enim noviter baptizati unctum chrismate coopertum erat candido velo, à Nicephoro lib. 3. cap. 37. *Arcana, & Mystica galea* appellato. Adhuc Romæ mos iste conservatur, ubi Patrinus candida fascia caput confirmati ligat. Item corporale denotat. [Qui in plebem suum chrismale perdiderit, & non invenerit, quadraginta dies pœniteat. Bedæ Pœnitentiale cap. 13.] FR. Chrismalis dicebatur etiam quædam simoniaca solutio pro chrismatis collatione, cap. 36. lib. 5. tit. 3. decretal.

CHRISMALIS PATENA. Vide *Patena*.

CHRISMARIUM, Chrismatis repositorium, in quo conservari solet: [Sed ille de pulvere beati sepulcri secum habens clavato chrismario contra ignem &c. Greg. Turon. lib. 4. cap. 32.] *Clavato*, id est, clauso.

CHRISMARIUS, erat Notarius, seu Cancellarius, cui nomina baptizatorum notare incumbebat. Quare de cæremonia coram Pontifici facienda, cum in die Paschæ ad Sanctam Mariam Majorem ille ad celebrandum equitaret, Ordo Romanus habet: [Cum venerit ad Merulanum, quidam Chrismarius electus ab omnibus Chrismariis dicit alta voce: Jube Domne benedicere, & Pontifex benedicit, & Chrismarius, In Ecclesia S. Mariæ Dominæ nostræ baptizati sunt tot masculi, & tot fæminæ. Pontifex respondet: Deo gratias.] FR. Vide quæ notavi in fine dictionis *Chrisma*.

CHRISMATARIUM, Vas in quo chrisma conservatur. [Servus Christi Maximianus Archiepiscopus hoc Chrismatarium ad usus fidelium fieri jussit. In vita S. Maximiani.

CHRISTIANIZO, Christianum se profiteri [Nullam autem Apostolici census Ecclesiam invenies, quæ in Creatore christianizet. Tertull. lib. 1. advers. Marcion.

CHRISTIANOCATEGORUS, Χριστιανοκατήγορος, Christiani accusator. Nam κατήγορος, accusatorem significat, à κατὰ, contra, & ἀγορεύω, dico. Aliqui Hæretici, ita à D. Joanne Damasceno vocati, qui imagines Sanctorum Latriæ cultu adorabant, cùm Sacrosancta Ecclesia Duliæ cultu Cælicolas adorare jubeat: dicebantur *Christiano-categori*, quia eorum errores veris Christianis notam inferebant, nam tanquam idololatræ existimabantur, quorum contrarii. Vide *Duliani*.

CHRISTIANUS, Christi asseclа: [Itaut cognominarentur primū Antiochiæ Christiani. Actor. cap. 11.] Cùm antea nominarentur *Discipuli*; sed ab Apostolis ordinatum fuerat, ut Christiani nominarentur, ad differentiam aliorum Discipulorum hæreticorum, ut refert S. Athanasius, quia Dositheus, Judas, & Joannes, qui antea fuerant Apostolorum Discipuli, invenerūt falsa dogmata Religioni Christianæ contraria; itaque occasionem præbuerunt Apostolis, ut sequaces Christi à sectatoribus Hæresiarcharum, veri Christi Discipuli distinguerentur, ac Christiani nomen eis tribuerunt. Equidem miror quomodo Pamelius in Annotationibus ad Apologet. Tertull. cap. 4. ubi habetur, quod tempore Tiberii Imp. [Primum nomen Christianum in seculum introivit] ibique infert Pamelius, quod Discipuli ante divulgationem Antiochiæ in aliis mundi partibus cognominati fuissent Christiani; minime advertens Tertulliani verba, qui per nomen Christianum, famam, & notitiam Christi intelligit. FR. Nam usque ad Tiberii Claudii tempora sub nomine Judæorum Romæ appellari Christianos Suetonius in Claud. cap. 25. refert sic inquiens: Judæos impulsore Chresto assiduè tumultantes Roma expulit,] quod Osorius *Impulsore Christo* apud Baronium anno 51. n. 1. legit. Atque Aquila, & Priscilla; cum essent Christiani, natione tamen Judæi, Actor. 18. pro Judæis Romæ habiti fuerant: idem Baron. ibid. num. 2. Vide dict. *Chrisitus*. Itaque Gentiles in primordio Christiano de hoc vocabulo parum instructi Christum, Chrestum vocabant, ut Lactantius Firmianus lib. 4. cap. 7. refert inquiens: [Ignari rerum nostrarum Christum Chrestum, & Christianos Chrestianos vocabant.] A Judæis verò Nazareni tunc vocabantur Christiani. Baron. ad ann. 43. n. 16. Et adhuc in Oriente sic vocantur. Cœperunt itaque in Urbe nominari Christiani tempore Neronis, ut ex Tacito lib. 15. Annal. habetur; ubi sic ait: [Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, & quæsitissimis pœnis affecit, quos per flagitia invisos, vulgus Christianos appellabat à Au-

Author nominis ejus Christus, qui Tiberio Imperante, per Procuratorem Pontium Pilatũ supplicio affectus erat.] Et Sueton. in Nerone cap. 16. [Afflicti suppliciis Christiani, genus hominum superstitionis novæ, ac maleficę.] Erat enim tam abominabile hoc nomen Christiani apud Gentiles, ut in suo Apologetico c. 3. advers. eosdem Gentiles conatus fuerit Tertul. suavitatem hujus vocabuli elucidare, sic inquiens: [Christianus autem, quantum interpretatio est, de unctione deducitur; sed cum perperam Christianus pronunciatur à vobis (nam nominis est certa notitia apud vos) de suavitate compositum est.] Alludit enim ad nomen Christi, quod unctionem significat :||: Varia opprobriosa nomina Christianis Gentiles indiderant; dicti enim sunt *Essei*, seu *Iessei*. Baron. an. 64. n. 4. *Sibyllisti*. Idem in Appar. num. 19. *Asinarii*. Idem an. 42. num. 33. & an. 201. num. 21. & 22. *Semiaxii*, *Samentarii*. *Sarmentitii*. Idem an. 201. num. 32. Hieronymus Herculanus in sua Regia Sacrarum Viduarum existimavit *Semiaxem* significare sex unciarum, ideo legit *Semissijus*; sed Tertulliani textui hæc lectio non consonat, dum in Apolog. cap. ult. ait: [Licèt nunc Semiaxios, & Sarmentitos appellatis, quia ad stipitem dimidii axis revincti, sarmentorum ambitu exurimur.] Processu temporis deindè, quia Hæretici, ac Schismatici Christianos etiam se appellabant, veri fideles ad illorum distinctionem *Catholici*, idest, universales appellati sunt. Vide *Catholicus*. Inde Pacianus in Novatianos scribens, ait: [Christianus mihi nomen est, Catholicus verò cognomen: illud me nuncupat, istud ostendit: hoc probor, indè significor.] Aliis irrisoriis nominibus à Gentilibus vocabantur Christiani, nempe, *Græci*, quia nigro colore Romanis odioso, & philosophico pallio induebantur; hinc D. Hieronymus ait, [Si tunica non canduerit, statim illud è trivio impostor, & Græcus est. Epist. 23.] Ubi *Impostor* nedum deceptorem significat, quia decipientes Christiani putabantur; sed etiam ita dicebantur, eo quia super tunicam pallium imponebant. Tandem advertendum, quod nomen *Benedictus* à principio non fuit nomen proprium, sed appellativum, & synonimum Christiani nominis apud veteres Authores. [Benedictus Simplicius hactenus vestri, jamque ab hinc nostri (modo per vos Deus annuat) habendus ordinis comes. Sidon. lib. 6. cap. 9. Alius libellus ex his est, quos ad Benedictum, id est, Christianum virum amicum meum Endelechium scripsisse videor. Paulinus epist. 9.] Ac penes alios passim de hujus vocabuli usu. FR. Aliqui putant, quod nomen Christiani Episcopum aliquando significet, argum. in C. de Episc. aud. & l. fin. C. de postlim. rever. Item Christiani Athei dicti, & quare, vide *Atheus*. Item Sacerdotes appellati. Vide *Sacerdos*. *Cruciola*. Vide duo genera Christianorum in dict. *Deividus*. Vide *Galilæus*. *Hominicula*. Cinerarius in dict. *Cinerarium*. *Pilosiotæ*. *Porphyrogenitus*. *Teletarcha*.

Christianissimus, geloriosus titulus Galliarum Regis, quem Gregorius III. an. 740. Carolo Martello tribuit, illum exhortans ad defendendam contra Longobardos Ecclesiam; quo titulo mediantibus egregiis eorum præliis, & beneficiis in Ecclesiæ favorem, honorificati sunt successivè omnes illius Regni Reges; licèt Julius II. in eorum præjudicium, ut refert Cardinalis Pallavicinus, lib. 2. Hist. Concil. Trident. cap. 1. Angliæ Regi hunc titulum concesserat; atque Maximilianus Imp. contenderat solis Imperatoribus deberi; Gallosque Reges in tantum Christianissimos appellatos fuisse, in quantum Cæsares erant. FR. Ita D. Ambrosius epist. 26. Gratianum Imperatorem Christianissimum appellavit. At Reges etiam hoc titulo ab ipsismet Pontificibus solitos fuisse decorari legimus; nam Leo II. hoc nomen Everigo Hispaniarum Regi attribuit, atque Concilia Toletanum, & Bracarense Ricaredum Regem Christianissimum appellarunt, ex eo quia Gothos ad fidem catholicam reduxerat, ita Rodericus Sancius in illius vita testatur: item Rex Siciliæ ab Alexandro III. Christianissimus appellatus fuit. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 185.

Christipara. Vide *Christotocos*. *Theotocos*.

Chrystolytae, græca vox Χριστολύται, hæreticorum secta, idest, Christum secantes; hi enim docebant solam Christi divinitatem ad cælum ascendisse, remanente in terris corpore animato, ac sola humanitate separata.

Cristophoria, Χριστοφορία. FR. festum in Ambrosiana Ecclesia ad diem septimum Januarii in memoriam Christi ab Ægypto reversi celebratum; Christophoria enim græcè Christi delationem significat.

Christotocos, Χριστοτόκος, Christipara. Ita beata Virgo Maria à multis antiquis Auctoribus, & prætereà à Concilio Florentino vocata. Ex quibus liquet non solùm Christotócon, sed & Theotócon eam esse pronuntiandam. Sic in Constitutione prima Eugenii quarti, de Synodo Ephesina loquente, dicitur in hac definitum esse *B. Mariam semper virginem non solùm Christotocon, sed etiam Theotocon, hoc est non tantùm hominis, sed Dei genitricem ab omni Ecclesia prædicandam*. Fit autem vox ista Christotócos à Χριστός, *Christus*, & verbo τίκτω, *pario*, *gigno*. Vide *Theotocos*.

Christus, laudabile nostri Salvatoris nomen, idem ac Messia; nam hebraicè *Mesiah*, græcè Χριστός, & latinè *Unctus* dicitur. Romani in Ecclesiæ primordio Chrestum appellarunt, ut ex Suetonio dictum est supra in dictione *Christianus*; quare Ludovicus Orleans in Taciti Observationibus existimat, quod Martialis epig. 28. lib. 9. in Chrestum, in opprobrium Christi cecinisset. *Unctus* dicitur, quia antiquitùs Sacerdotes, & Reges ungebantur, atque utrumque nomen Redemptori nostro optimè convenit. FR. à Divo Gre-

Gregorio Veritàs in vera carne appellatur. can. Si quis per vetus testamentum. 22. quæst. 2. Notandum, quod caro Christi non dicitur caro peccati, sed in similitudinem carnis peccatricis. can. utilem. 22. quæst. 2. Item Christus appellatus est Irenarcha, idest, Princeps pacis. Vide *Irenarcha*. Item Sequester, idest, mediator. Vide *Sequester*. Ubi natus sit. Vide *Thammuz*. In antiquis monumentis reperitur, sępè hoc signum loco XP. idest, CHR. quod Christum significat, vide Torrigium de Crypt. Vatican. impress. secunda. Vide etiam hic in dict. *Labarum*. Cæterum de proprio Christi nomine JESUS, illud reverenter pronunciantibus Joannes Papa XXII. XI. dierum indulgentiam concessisse refert Jo. Villanus in ejus hist. par. 1. lib. 9. cap. 79. Item Christus pro rebus Christi, nempè, ecclesiasticis, & spiritualibus, can. convenior. §. non solet Christus. 23. quæst. 8. & ibi Glossa. Qualem hymnum Christus cecinerit in ultima cœna. Vide *Hymnus*. Christus unius Uxoris Sponsus. Vide *Monogamus*. Vide *Choragus*. Dicitur Vita clavata. Vide *Clavatum*. *Dei virilis*. Qua die mortuus sit. Vide *Parasceve*. Ejus vestigia in Monte Oliveto, quando ad cœlum ascenderat, nunquam tegi potuerunt. Vide *Pavio. Præambulus*. An nudis pedibus incedebat in terris. Vide *Sandalia*. Reliqua Vide *Deisona*. *Epistates*. *Galilæus*. *Homousion*. *Nullificamen*. *Pæonius*. *Teletarcha*. Quibus motivis inducti sunt Hebræi ad Christum, ut Redemptorem, acclamandum in die, quo Hierosolymam super asinam ingressus est. Vide *Palmarum festum*. Christus dicitur Virtus Dei. Vide *Verbum Dei*. Utrum appellari possit creatura. Vide *Creatura*.

CHRISTOLOGUS, græcum nomen χριστολόγος significat hominem ornatè de Christo loquentem, in quo tamen facta locutioni non correspondent; hinc pro eo, qui Christianus nomine tantum intelligitur, cum re vera ejus opera Christiano nomini minimè correspondeant.

CHRYSARGYRUM, grecum vocabulum χρυσάργυρον, aurum, & argentū significat, & pro tributo accipitur, quod in moneta aurea, & argentea à meretricibus, aliisque infamibus personis Constātinopolitano Imperatori solvendum erat, de quo Euagrius lib. 3. histor. c. 39. ubi de falsitate Zosimum historicum convincit referentem Magnum Constantinum simile tributum imposuisse. Fuit autem abolita hujusmodi solutio ab Imperatore Anastasio. Baron. An. 330. num. 36.

CHRYSOBULLA. Vide *Bulla*.

CHRYSOCLAVUS. Vox græco-latina, sæpè ab Anast. Biblioth. in vitis Pontif. usitata. [Super Altare majus fecit tetravela holoserica, alithina quatuor cum hostillis, & rosis chrysoclavis. Anast. in Leone III.] Omnes sunt voces barbaræ compositæ ex græco-latino; nam *Tetravela* vela quatruplicata significat. *Holoserica*, idest, tota ex serico. *Alithina*, vera &c. Vide suo loco. Idemque in Benedic. III. [Camisias albas sigillatas holosericas cum chrysoclavo.] Itaque opus textile configuratum aureis clavis erat; indè vestis ita contexta *Chryso clavata* dicebatur, quam Latini *Auroclavatam* dixere. [Auroclavatis vestibus item interdixit. Tacitus.] Ac alii Scriptores *Clavatam vestem* appellarunt. Antiquissimus Romanorum usus fuerat, ferendi *Clavatas vestes*: & latæ, *Laticlavi*, strictæque, *Angusticlavi* appellabantur. Atque *Laticlavas mappas* Petronius dixit, & Martialis lib. 4. ep. 45. [Et lato variata mappa clavo:] quę configurationes ex auro erant intextæ, seu insutæ vestibus, mappis, ac linteis ad modum clavorum capitis. [Habentes tabulas, seu orbiculos de chrysoclavo. Anast. in Leone III.] FR. Et sæpè erant ex purpura [Vestitur colobio albo clavato purpura. In vita S. Bartholomęi Apostoli ab Abdia descripta lib. 9.] Erat enim colobium purpureum, quo ad sagi militaris imitationem Monachi etiam utebantur. [Habet verò colobium nostrum clavum purpureum. Quidnam designat clavus ille purpureus? Unusquisque Regi militans habet purpuram in sago suo &c. sic & nos in colobio nostro purpureum clavum apponimus, ut demonstremus nos in Christo commilitare. S. Doroth. Abb. doctr. prima.] Quamvis Albertus Rubenus existimet, quod vox Clavus non significet aliquam figurā, seu lineam in vestibus; sed colorem purpureum auro contextum, sicut dicitur *Chrysococcinum*, *Chrysoprasinon*, *Chrysocitrion*, & reliqua colorata textilia auro mixta. Quod tamen ex eodem Bibliothecario confirmaretur; nam, ut supra visum est in dict. *Blattum* apud eundem significare purpuram, & in Leone III. idem scripserat: [In Altare B. Petronillæ posuit vestem de staurace una, habente periclysim de blattis, seu chrysoclavo.] Et vocabulum *Seu* non rarò copulā *Et* apud eundem significare videbimus in dict. *Seu*.

CHRYSOCITRION, & *Chrysococcinon*. Vide *Chrysoclavus*.

CHRYSOCOLLA. FR. De hoc vocabulo Isidorus duobus modis scripserat: primò enim lib. 33. Etymol. cap. 14. sic ait: [Chrysocolla gignitur in India, ubi formicæ eruunt aurum, est autem auro similis, & habet naturam magnetis; nisi quod augere aurum traditur; undè & nuncupatur.] Hoc minerali stratum fuisse Caligulæ, Neronisque Circum Marlianus credidit, quod alii æris ærugine picturam illam fuisse coloratū malunt: at Plin. lib. 33. c. 5. Marliano favet. Secundo loco idem Isidorus l. 19. cap. 17. ait: [Chrysocolla colore prasino est, quod venæ ejus habere aurum traditur, hæc & in Armenia nascitur, sed ex Macedonia probabilis venit, funditur enim ex metallis æris, cujus inventio argentum, & Indicum prodit; nam venæ ejus cum iis habent naturæ societatem.] De hac secunda specie videtur intelligi lapidem, qui vulgò *Lazul* dicitur à vocabulo græco, quod Persidem, aut Armeniam denotat. Vide græcos historicos de Lazulis populis, quos Belisarius debellaverat; ex isto enim lapide, quem Isidorus ex Armenia provenire

nitrealis, extrahitur barba argentea, & aurea, ut testatur Jo: Baptista Porta in sua naturali magia. De hac Chrysocolla, lib. 35. cap. 6. sic tradit Plinius: [Armenia mittit, quod ejus nomine appellatur: (*nempè, Lazul græcè, latinè Armenia*) lapis est hic quoque chrysocollæ modo infectus, optimumque est, quod maxime viret communicato colore cum cæruleo: solebant libræ ejus trecenis nummis taxari.] Et lib. 33. cap. 5. de secunda specie Chrysocollæ, idem ait: [Chrysocolla humor est in puteis, quos diximus, per venam auri defluens crescente limo in rigoribus hybernis usque ad duritiam pumicis, laudatiorem eandem ærariis metallis, & proximam in argentariis fieri compertum est, invenitur & in plumbariis, vilior etiam in auraria.] Ex quibus colligitur colorem prasinum non esse porraceum, ut Calepinus, & alii existimant; sed cæruleum; nam chrysocollam Isidorus supra ait esse coloris prasini, & Plinius cærulei; ergo prasinus, & cæruleus idem color est; sic dicendū de *Chrysopraso*, quem idem Calepinus cum aliis aureum porraceo colore mixtum esse asserit: contra quos respondetur ex Philone, qui lib. 1. Allegor. ait ὁ δὲ σάπφειρος πράσινος λίθος ἐστιν. [Sapphirus autem est lapis prasinus.] Et licèt græcè LXX. locum Exod. 28. 9. vertissent: [Sumesque duos lapides smaragdos &c.] dictio tamen hebraica *Sohom* ibi non clarè smaragdum teste Hieronymo in epist. ad Fabiol. significat: & licèt græcè πράσιον porraceum significet; hic tamen lapis chrysoprasius utrum à colore, vel à loco, undè sumitur, ita potius denominetur, non liquere ait ibidem D. Hieronymus, his verbis: [Qui hebraicè dicuntur *Sohom*, ab Aquila, & Symmacho, & Theodotione Onychini, LXX. smaragdi trasferuntur. Josephus sardonychas vocat, cum hebræo Aquilaque consentiens: ut vel colorem lapidum, vel patriam demonstraret.] Ità etiam ex significatu hujus coloris intelligere videtur Procopius, inquiens: [Prasinus peculiariter dedicatus est sacerdotali tribui, quæ cælestium cogitationem rimatur. Carbunculus consecratus est regiæ potestati; ut enim ignis &c. in cap. 3. Genes.] Unde ex coloribus lapidum moralem significatum derivat, nempè, à prasino cælesti ad cælestem contemplationem, & à carbunculi colore ad ignem, ac lucentem Regum potestatem. Quarè chrysoprasus est potius aureus, & cæruleus color mixtus. De prasino colore sæpè Anastasius in vitis Pontificum mentionem facit. Vide *Prasinus*. Aldourandus verò hunc lapidem cyaneum autumat à Plinio appelatum fuisse, & in *Chrysocolla* varia excogitat.

CHRYSOLOGUS, Χρυσολόγος, græcum nomen, aureū sermocinatorem significat, cognomentum Petri Ravennæ Archiep. propter ejus sententiosum, & succinctum loquendi modum.

CHRYSOPETRON. Vide *Prasinus*.

CHRYSORAS, græcum vocab. Χρυσόῤῥας, aureus rivus: sic appellatus est S. Jo: Damascenus; & ab Arabibus *Mansur*, idest, auxiliatus, seu redemptus dicitur; fortassè quia à Beatissima Virgine illi restituta fuit manus, quæ in testimonium veritatis ab inimicis fidei mutilata fuerat. Hoc tamen *Mansur* nomen est proprium inter Turcas, & Arabes.

CHRYSOPRASUS. Vide *Chrysocolla*.

CHRYSOSTOMUS, Χρυσόστομος, eximii S. Ecclesiæ Doctoris Joannis Constantinop. Patriarchæ cognomen, quod os aureum significat.

CHRYSOTELIA, χρυσοτέλεια. FR. hoc est auri contributio. Evagr. lib. 3. hist. eccl. cap. 42.

CHRYSULCA. FR. Italicè *Acqua forte*, seu *Da spartire* dicitur, veteribus incognita, qua Artifices utuntur ad imprimendum, & delineandum in metallis, & ea mediante aurum ab aliis metallis separatur, quæ ex candida, ac clara in cæruleum convertitur auro immixta: at si in ea æs infusum sit, in castaneum colorem transmutatur: ferrum verò in rubrum: purum autem argentum in nigrum colorem illam convertit; hinc senes, & vetulæ juventutem affectantes, ad abscondendam canitiem solent barbam, & capillos rufos, nigros, vel castaneos hac aqua tingere, variando, nempè, tantummodò metalli infusionem, juxtà colorem ab eis exoptatum.

CHYDAEUS, græcum vocab. χυδαῖος, vulgaris, ac vilis significat: [Accipe tecum unum vasculum chydæi vini. Pallad. in lausiaca.] Aliqui putant fuisse vinum expressum ex palmarum fructibus.

CHYTROPODES, græcum vocab. χυτρόποδες. FR. ollarum sustentacula, vel ipsæ ollæ cum pedibus. [Sive clibani, sive chytropodes destruantur, & immundi erunt. Levit. cap. 11.

CIBORIUM, græc. vocab. κιβώριον, propriè significat fabæ ægyptiæ ventriculum; translativè tamen vas denotat. FR. genus poculi, seu calicis in modum foliorum colocasiorum factum, Histor. Longobard. Adnot. in lib. 3. c. 35. Hodiè tamen inter Ecclesiasticos Tabernaculum, in quo conservatur Sac. Eucharistia, significat. [Ciborium ex argento purissimo. Anast. in Leone III.] à Symmacho *Pixis*: & *Turris gestatoria* à Greg. Turon. de Glor. Martyr. c. 86. dicitur. Vide suis locis. Antiquorum usus erat conservandi hoc Sacramentum in quibusdam columbis argenteis, vel aureis super Altare pendentibus, ut adhuc mos est in aliquibus Galliæ Ecclesiis, Parisiis præsertim. Ritus hic in Ecclesia à D. Basilio introductus fuit, ut in ejus vita observatur apud Surium tom. 1. ubi dicitur: [Tertiam verò (*idest Hostiæ consecratæ particulam*) in columba aurea pendente reposuisse.] Vide Baronium An. 57. n. 152. Item ponebatur Eucharistia in base Crucis ex ordinat. Turonen. Concilii II. Ante Concil. Trident. conservabatur in foramine muri, sicut usque nunc Oleum Sanctum conservatur; quæ foramina in multis Ecclesiis adhuc videntur; sed præfatum Trident. Concil. hoc fieri vetuit. Hodiè quoque ciborium à pyxide distinguitur; nam pro ciborio tabernaculum, ubi ponitur

vas cum Eucharistia; per pyxidem verò vas ipsum, in quo præfatum Sacramentum ponitur, intelligitur. Vide *Pyxis*.

CICATRIX. Vide *Nota*.

CICENDELA. *Cicendelum*, & *Cicindelis*: Pygolampas, aliàs lampuris, seu lampyris est, exiguum animal, Italicè *Lucciola* dicitur, cui venter nocturno tempore lucidus apparet: translativè verò pro lucerna ardente accipitur. [Inter organa Vatum, & ardentes cicendelas, Fulber. Carnot. epist. 68. In Sacrarium sub velo transiens, cicendelam extinguere voluit. Greg. Turon. lib. 4. cap. 31.] Invenitur etiam nomen *Cacindela* in eadem significatione, à verbo *Candeo* proveniens, sicut in dict. *Candela*, ab eodem verbo diximus derivari. Aliquando significat etiam candelabrum. Vide *Butto*, *Pharus*.

CICONIA. Vide *Erodion*.

CICONIUS, res ad ciconiam avem pertinens: [Usque ad adventum hirundineum, & ciconium. Sidon. lib. 2. epist. 14.

CICURIA ENNIANA, phrasis corrupta in Tertulliano, qui Valentinianorum ineptias deridens, inquit: [Accipe alia ingenia cicuria enniana insignioris apud eos Magistri. c. 37.] Alii *Cicuriənniana* legunt ex nominibus *Cicur*, & *Ennianus*: comparat enim ironicè Valentinianorum rude ingenium ingenis Oscorum, quos (ut ibi notat Marius Victorius) linguam græcam, & latinam Ennius docuerat; quæ conjectura ex verbis D. Hieronymi confirmatur, cujus verba lib. 3. contra Rufinum sunt hæc: [Sed nos simplices homines, & cicures enniani, nec illius sapientiam, nec tuam, qui interpretatus es, intelligere possumus.] At Latinus Latinius Tertullianum sic corrigit: *Accipe alia ingentia cercuriana*; quibus verbis ad ingentes Valentinianorum ineptias Tertullianus alludit; *Cercurus* enim erat ingens Asiaticorum navis. FR. Opinionem Latinii invenies in ejus Bibliotheca Sac. seu Observationes &c. per nos hoc anno impressa pagin. 199. col. 1.

CICUTA, herba: ejus naturam. Vide *Hierophanta*.

CIDARIS. Vide *Mitra*.

CILICIUM DIVINUM, quid sit. Vide *Pœnitentes*. Undè dicatur. Vide *Trichinas*.

CIMELIA, κειμήλια. Vide *Cemelium*.

CIMELIARCHA, *Cimelium*, & *Cimilia*. Vide *Cemelium*.

CINERARIUM, Theca, seu vas, in quo cineres, seu ossa Sanctorum conservantur; & ideò *Ossarium* etiam dicitur. Vide *Canola*. Cinerarii appellabantur Christiani, ut Tertullianus testatur, ex eo quia Martyrum cineres venerabantur. FR. hoc nomen à Vigilantio hæresiarcha Christianis primò impositum fuerat. Baron. an. 406. n. 44. & seqq.

CINERUM DIES, Ecclesiæ feriæ IV. Dominicę Quinquagesimæ antiquissimus ritus, qui solebat fieri à Christianis excalceatis, ut in constitutionibus Cisterciensium disponitur, & Rupertus ait: [Igitur ut nostra nobis calamitas ad memoriam revocetur, & meminerimus, quia pulvis sumus, quod oblitus est pater noster Adam, quando projecit ante Deum coronam suam, & exindè sensit nuditatem suam: idcircò & cinere capita nostra aspergimus, & summas partes corporis, idest, pedes nudamus, hoc habitu confitentes, quia non Dii, neque de cœlo sumus; sed homines sumus, & de terra principium habuimus, & quia per peccatum gloria nostra spoliati, & inter hostes constituti, ornatu gratiæ Dei indigemus. De divin. Offit. lib. 4. cap. 10.] FR. Extremæ siquidem admirationis civium Halberstadii Saxonum mos erat in hac die, ex relatione Æneæ Sylvii in ejus Europa c. 2. scelestiorem enim civium inquirebant in hac die, quem lugubribus indumentis vestiebant, ac capite velato in Ecclesiam conducebant, ex qua peractis divinis officiis illum expellebant. Hic per totum Quadragesimæ tempus nudis pedibus in Civitate perambulabat, omnesque Ecclesias visitando, minimè ingrediendo, nec cum ullo unquam loquebatur; erat tamen alternatim ad mensam inter Canonicos invitatus. Dormiebat post mediā noctem, tandem posteà ab omnibus peccatis, ac enormitatibus commissis absolvebatur; & deinceps Adam appellabatur :I: Adhibenda est cinis pro hoc die ex palmarum, & olivarum ramis, anno præcedenti benedictis, ut in Rubricis disponitur, quod & Græci quoque observant: cum enim hæ ramorum binæ species, una, scilicet, victorię, misericordiæ pacisque altera symbola sint; hinc admonentur fideles, quod mediante pœnitentia, & vitiorum victoria, & divinæ misericordiæ reconciliatio acquiratur. FR. In Ambrosiano ritu dispensantur cineres ad feriam secundam Rogationum, quæ ibi post Ascensionem celebrantur. :I: In Cappella papali, quando Pontifici superimponitur cinis à Celebrante Cardinali: advertit ibi Cæremoniale lib. 2. cap. 31. quod Celebrans: [Stans coram eo supra scabellum, nihil dicens, imponit Papæ sedenti cineres supra caput in modum crucis.] Quod solet fieri ad Sanctam Sabinam, ubi quadragesimalis statio incipit; sed Cencius Camerarius in suo M. S. Cæremoniali testatur, quod Papæ quoque dicebantur memoranda verba: *Memento homo &c.*

CINGULUM, Zona, baltheus, sacrum ligamen ad celebrandum ordinatum. In quodam antiquo Pontificali M. S. *Cinctorium* appellatur. Contemplativè charitatem Christi significat. Innocent. Papa de Myst. Miss. cap. 37. hujusdemque Christi Virginitatem. Bonavent. Item flagella in passione ejusdem. Durand. Item funes, quibus idem in passione ligatus fuerat. D. Thomas. Atque moraliter custodiam cordis secundum Rabanum denotat. Continentiam repræsentari ait Amalarius. Fortitudinem denotare inquit Hesychius, & tandem arcum persigurat, quo contra communem hostem dimicatur. [Cingulum pro arcu se cingit, subcingulum pro pharetra sibi appendit. Gem. lib. 1. c. 83.] *Subcingulum*, & *Sub-*

& subcinctorium non est amplius in usu; solus tamen Papa adhuc in Pontificali uti solet, estque ad parvi manipuli formam, in latus sinistrum appensum. [Primum cingulo cum subcinctorio in parte sinistra pendente, Cæremon. Papale] Quod non adhibet Papa, si celebraturus sit in die Veneris Sancti. [Deinde per Diaconum, & Subdiaconum paratur consuetis paramentis, exceptis sandaliis, & subcinctorio, fanone, & chirothecis. Ibidem.] Et appellatur etiam *Perizoma*, ejusque significatum Geminian. lib. 1. de Antiq. Rit. Missæ cap. 206. exponit, inquiens: [Per hoc eleemosynarum studium accipitur.] Apud Græcos fit ad modum bursæ calicis, & angulariter illi appendunt, itaut figuram rombi præseferat, ac ἐπιγονάτιον illud appellant, idest, supergenuale; nam usque ad genua extremitas illius anguli inferioris pertingit: adhibetur ab Episcopis, aliisque Ecclesiasticis Dignitatibus, etiam à Parochis. Quod autem ad conscientiam spectat, dicimus cum Enriq. lib. 9. de Miss. c. 29. num. 5. & Sylvest. in verb. Missa, in casu necessitatis celebrare absque cingulo benedicto non esse peccatum, quæ necessitas esset exemp. gratia urgentia præcepti de audienda Missa in festo de præcepto: ratio est, quia antiquitus in aliquibus Ecclesiis non benedicebatur cingulum; quod quando frangitur, non potest innodari; sed utendum est de illius majori portione; nam denominatio benedicti cinguli intelligitur secundum majorem partem, & minor pars benedictionem amittit, ut de Altari portatili fracto in dict. *Altare* dictum est. Vide Zachar. Pasqualigum in suis Decis. moralib. Si tamen antequam totaliter rumpatur, prænodetur, non amittit benedictionem. Gavant. par. 2. tit. 1. Potest defectu cinguli uti stola, & loco hujus manipulo, si longus hic esset. FR. Item antiquitus magistralis dignitatis signum denotabat cingulum: [Magistratus enim, qui hoc jubere ausus fuerit, ammissione rerum, & cinguli condemnatione plectetur. can. nullus Episcopus. 11. quæst. 1.] Dicitur etiam cingulum clericale in canone, Christianis. 11. quæst. 1. Item significat zonam, in qua conservatur moneta. Vide *Ventralis*. Synonyma prioris significatus. Vide *Epigonation*. *Scriniarius*.

CINGULUM BRACHIALE, manipulum significat.

CINIFES, ex græco vocabulo σκνῖφες, sic in textu Græco. Psal. 104. legitur, ubi nos latinè habemus: [Dixit, & venit cœnomyia, & cinifes in omnibus finibus eorum.] quod culices significat.

CINIS. Vide *Cinerum dies*.

CINTICULUM. Vide *Manipulus*.

CINYRA, fidicula, lyrula, seu cithara, à græco vocabulo κινύρα. [In ipsa renovatum est in canticis, & citharis, & cinyris, & cymbalis. 1. Machab. cap. 4.

CIONITA. Vide *Stylita*.

CIPPUS, de quo vocabulo sic Tertull. de Pallio, cap. 5. ait. [Pallium facile sese regit, facile reficitur; etiam cum reponitur, nulli cippo in crastinum demandatur.] ubi Cippus non denotat arcam, sicut Pamelius interpretatus est, nec perticam, aut lignum aliquod transversum ad pallium suspendendum, ut Franciscus Junius putavit; sed torcular potius, seu suppressorium aliquod, sub quo vestes complicatæ, ac compressæ supponi solent, ex similitudine compedum, in quibus reorum pedes comprimuntur, quod tormentum *Pedica*, & *Cippus* dicitur; ita toga, ut suas rectas plicaturas, ac nitorem retineret, noctu sic ordinata comprimebatur, quam diligentiam in pallio non requiri, inquit Tertullianus. FR. Item ligni truncum perforatum significat, in quo Minorum Ordinis Religiosorum peculium conservabatur. Clement. cap. ex vi. §. quo circa quæstus omnis pecuniæ, de verbor. signif. & ibi Glossa.

CIRCADA, tributi, seu datii species. [Jube inclyte Præsul non dare circadas de Ecclesiis nostris. Fulbert. epist. 110. In isto regno per occasionabiles circadas, & per indebitas consuetudinarias exactiones ante viginti annos impositas non affligantur. Hincmar. epist. ad Ludovic. Balbum Imper.] Ubi Carolus Parisiensis Doctor in ejus Notis à circumeundo *Circadam* dictam fuisse ait, quia circumeundo colligebatur. Idem vocabulum in quodam privil. parisiensi cœnobio S. Dionysii à Diœcesano concesso, legitur sic: [Omnes illi, qui in hoc circumscripto spatio Ecclesiis serviunt, sint liberi, & absoluti ab omni debito, & redditione circadarum.

CIRCELLI, inaures, muliebre ornamentum, græcè κιρκέλια. Siculi adhuc idem vocabulum retinent. [Obtulit circellos paria duo gemmis ornatos. Anast. Bibl. in Leone III.] ità dicti à *Circulo*.

CIRCELLIONES, vel *Circumcelliones*, & *Circuitores*, clerici vagi vagi. Item Donatistæ Hæretici. Vide *Agnostici*. *Bonosiani*, seu *Bonosii*; quorum depravatos mores Isidorus lib. 2. de Eccles. off. cap. 16. minute describit.

CIRCINARE. FR. Crines vellere, l. si quis caballum 2. De furtis. Inde Romani solent mulierem angustiatam, & miserabilem, seu in erumnis lapsam, *Ciurcinatam* appellare.

CIRCITER, adverb. Vide *Quod excurrit*.

CIRCUITORES. Vide *Circelliones*.

CIRCULUS, translativè scutulam, seu lancem ligneam denotat, qua Monachi uti solebant; sic colligi videtur ex D. Gregorii verbis in Regist. lib. 5. cap. 56. ubi ait: [Cocleares verò, & circulos, quos direxisti, suscepimus, quia qualiter pauperes diligas ostendisti, qui ad usus eorum quæ sunt necessaria, transmisisti.

CIRCUMCELLIONES. Vide *Circelliones*.

CIRCUMCISIO DOMINI. Festum ad Kalendas Januarii ab Ecclesia celebratum, ut superstitionibus Gentilium in his diebus concurrentibus opponeretur, ut dictum est in dict. *Cervula*. Hinc August. in psalm. 98. [Per istos dies ad hoc jejunamus, ut quando ipsi lætantur, nos pro illis gemamus.] Et Ambros. serm. 2. de Kal. Januar. ait: [Tunc nos sumus sobrii, atque jejuni,

quo intelligant lætitiam suam nostra abstinentia condemnari.] De hoc etiam jejunio Ordo Rom. cap.20. mentionem facit, eoque die omittebatur *Alleluja*, ex ordinatione Toletani Concil. cap. 10. Ob eandem rationem prohibita sunt munera, & strenæ in hac die. Vide *Strena*, In hac etiam die persona, & larva se induebant ad Gentilium imitationem Christiani nonnulli, quos in sermone ad Kal. Januarii sic Sanctus Maximus coarguit: [Nunquid non omnem excedit insaniam, cum decorem vultus humani, Dei specialiter manibus in omnem pulchritudinem figuratum, squallore sordium, & adulterina fœditate deturpat?] Eandem Christianorum insaniam serm. 155. Petrus Chrysologus deflet, inquiens: [Ubi nostram Christus piè natus est ad salutem, mox Diabolus divinæ bonitati numerosa genuit, & perniciosa portenta.] Qua de causa in aliquibus M. S. & antiquis Missalibus in Missa hujus diei inscribebatur titulus hic, *Missa ad prohibendum ab Idolis*. Quæ ecclesiastica mœstitiæ signa per totum temporis cursum, usque ad cessationem superstitionum durarunt, ut Durand. lib.6. cap.15. & in lib.7. cap.7. testatur, quod usque ad ejus ævum duæ Missæ solemnes in hac die celebrabantur, prima, scilicet, de Circumcisionis mysterio, & altera de S. Maria.

CIRCUMDUCO, quid apud Tertullianum significet. Vide *Traduco*.

CIRCUMITOR. FR. Monasticus officialis, ad quem pro conservatione regularis observantiæ cellas Monachorum visitare spectabat.

CIRCUMLUSTRATOR, Titulus S.R.E. Archidiaconi peculiaris, qui etiam *Diaconus perscrutator* dicebatur, quia ad illum totius Cleri cura, ac disciplinæ ecclesiasticæ observantia pertinebat.

CIRCUMVENIO. FR. Decipio. [Et de hoc memoratus P. non fecisset in suis litteris mentionem: intelligendum erat circumvenisse prædecessorem nostrum, & litteras, veritate tacita, impetrasse. De rescript. cap.19.

CISMARINUS. FR. Ex citra mare, cujus antithesis est transmarinus. Extravag. cap. unico tit. 7.

CISPATICUM. FR. Jus pascendi, vel ligna incidendi in sylvis, & in campis cespites colligendi, ex quibus hoc vocabulum deductum est: Bullar. Casinen. tom.2. constit. 36. Fit etiam mentio in Constit. Caroli Magni. tit. de Teloneis, & Cispaticis. An idem sit cum vocabulo Cespaticum, de quo suo loco dictum est supra, videant Eruditi.

CISTELIUM. FR. Cancellum, seu agger. [Amphiteatrum extentus carnifex, imperat duci, quatenus patefactis cistellis, & apertis clathrorum obstaculis, ursorum geminis carperentur, & leonum rictibus roderentur. In Act. S. Juliani, & Socior. Mart. 9. Jan.] Ubi secundum Vossii opinionem non *geminis*, sed *genuinis* legendum; subauditur enim *dentibus*. Insuper in aliquibus mendosis codicibus *Crustelium*, pro *Cistelio* legitur.

CITERCIENSES. FR. Monachi valdè conspicui in transactis sæculis ob ingentia merita, ac præcipuè in bellis sacris, de quibus reticere [illegible] est melius, dum locutionis copia ad eorum eximias laudes non sufficeret. Appellantur etiam *Monachi de Cisteria*; [Et Abbatem, & Conventum de Cisteria. In cap. 2. de sequestrat. poss.] Quæ verò de iis hic sparsim notantur. Vide *Armarium. Cereus paschalis. Cinerum dies. Crux Farsura. Griseus. Invitatorianus. Minutus. Misericordia. Mixtum. Officium B. Mariæ. Piscina*. Salinum in dict. *Salarium. Socculus. Spargillum. Succentor*.

CITATORIUM, citatio, intimatio: [Omnia citatoria omnium causarum, atque personarum. l. omnia C. de Princip. agent. in reb.] Aliquando Principis edictum denotat.

CITHARA. FR. idest, vita activa, seu laicalis. [Qui matrimonium contraxerunt, ecclesiastica beneficia detinere contendunt; in quorum conversatione cithara cum psalterio malè concordat. De Clericis conjugat. cap.5.] ubi gloss. ait, [Per citharam intellige vitam activam, seu laicalem, per psalterium intellige vitam contemplativam, sive clericalem; sed aliquis non posset esse simul activus, & contemplativus, & sic conjugatus Ecclesiam habere non debet.] De Cithara verò instrumēto. Vide *Epicitharisma*. Prima ejus chorda, vide *Nete*, ac de inferiori chorda, vide *Hyppate*.

CITO, vide *Dismano. Intimo*.

CIVITATENSIS, Vide *Diæcesanus*.

CLAMATERIUS: [Clamaterios argenteos subtus. Anast. Biblioth. in Sergio II.] Sed Climacterios legendum à *Climactere*, quod gradus græcè significat, & κλιμακτηρικός, idest, graduatus. Vide *Climacterius*.

CLAMIUM, FR. Querimoniæ, querela, lamentatio, in Sac. Scriptura Clamor dicitur, [Descendam, & videbo, utrum clamorem, qui venit ad me. Genes. 18.] Clamium igitur idem ac Clamor gallicè *Clameur*. [Fecerit securum de clamio suo prosequendo. Matth. Paris. In Histor. An. 1206.] Alii tamen *Clameum* scripsere.

CLAMOR LAETITIAE. Vide *Alalagmus*. Clamor mœstitiæ. Vide *Ololygmus*.

CLARE. Vide *Luminositer*.

CLASMA, κλάσμα. FR. Chasma, scissura, schisma, rebellio: [Hoc enim stetit, ut si aliqua clasma facta fuerit in finibus vestri Ducatus Neapolitani terra, marique, à quacunque alia provincia. In Capitulare Sicardi cap. 1. apud Camillum Perlgrinum. In Histor. Princ. Longobard.] Ego tamen puto Clasma classem significare: [Aut per concilium, & conscientiam nostram aliqua clasma à vestris hominibus facta fuerit. Ibid.

CLASSICUM, aliquando campanam significat. [Pulsato igitur solemni classico. Matth. Paris. in vita Abb.

CLAVA, Vestis. Vide *Chrysoclavus*. Clava Herculis. Vide *Scytalo sagitti-pelliger*.

CLAVATUM, Vestigium, fortassè sumpta metaphora ex signo impresso à clavo; [Multi jam præcesserunt, viam Virgines delicatæ, & è vestigio sequentes patrem, sequere clavata eorum Bles-

Blesen. Ser. 3. Reperitur in sensu adjectivo, & significat conclusum. [At ille cernens se in discrimine, tutata intra Urbis Lugduni clavati[s] muris coniuge sua, ad Guntheramnum Regem confugit. Greg. Turon. lib. 6. cap. 4.] Sic etiam *Vita Clavata* à nonnullis appellatus est Christus Cruci affixus; ipsa enim veritas sic de se fassa est: [Ego sum vita;] inde meditativè clavata vita dicitur. Hìc obiter dicam, quod credibilius sit quatuor clavis Christum Cruci affixum fuisse. Ita tenent Gregor. Turon. de Glor. Martyr. lib. 2. cap. 6. inquiens: [Clavorum ergo Dominicorum gratia, quod quatuor fuerint, hæc est ratio: duo sunt affixi in palmis, & duo in plantis.] Atque Innoc. III. Ser. 1. de Mart. ait: [Fuerunt & clavi quatuor, quibus manus confixæ sunt, & pedes affixi sunt.] Reprimenda ergo esset Pictorum idealis libertas, atque cupido, qui Crucifixum tribus tantum clavis, absque ullo rationis fundamento, repræsentant; imò omni congruitati contraria hæc eorum phantastica opinio esse videtur: quænam quæso ratio suadet, quod Hebræi ob parsimoniam quarti clavi transfigere debuissent ambas pedum plantas Christi unico clavo, quod difficiliter fieri potuisset? Quare optimè Lindanus, inquiens: [Christum Dominum una nostri causa crucifixum non tribus clavis fixum fuisse, ut hodie vulgò habent imagines; sed quatuor verius crediderim, non solum ex vetustissimis Lovanii, Parisiis, & per Germaniam imaginibus; sed tabellis etiam antiquissimis in Græcia pridem fabrefactis. In Panopl. lib. 14. cap. 47.] Idem etiam antiquissima in Italia suffragant Crucifixorum exemplaria, ut est illud Lucensis Civitatis, de quo traditur fuisse à Nicodemo Christi Discipulo formatum, item in Ceroli terra inter Lauretanam, & Anconitanam Civitates existens, & Romæ in variis locis, præsertim in Ecclesia S. Clementis, ubi musivo opere adhuc extat antiquissima, ac devotissima Crucifixi imago, atque ex ære altera in Vaticanis Cryptis jam à CM. annis circiter efformata, quæ omnes istæ imagines duobus clavis in manibus ac totidem in pedibus habentur. FR. Occasione mentionis horum Christi clavorum, non est prætermittenda quædam de eis historia, quæ à præfato Gregor. Turon. & ab aliis antiquissimis Historicis narratur, nempè, quod adriaticum mare, in quo prius magno periculo navigabatur, ejus sævitia mitigata aliquantulum fuit per unum ex his clavis, quibus fuerat Christus crucifixus, à Constantino Magno ibi projectum; sed in hac re ad Relatorum fidem remitto Lectorem, & ad Baronii Annales, An. 326. num. 51. & seq. Qui etiam refert ad An. 929. num. 2. & seqq. Lanceam formatam fuisse ex parte unius ex istis sacris clavis. Vide *Epiurus*.

CLAVATUS, idest clausus. Vide *Chrismarium*. *Clavatum*.

CLAVESIGNATI, Pontificis milites, qui in vexillis, ac in vestibus claves Ecclesiæ effigiatas gerebant. Odoric. Raynal. An. 1228. n. 13. & seqq.

CLAVICA. FR. Cloaca, italicè *Chiavica* dicitur. [Jaquintus verò ille per clavicam &c. ingrediens. Falco Benevent. in Chron. ad an. 1137.

CLAVIS. Vide *Gomphus*.

CLAUSTRUM, Monasterium; [Conversus noster exivit de claustro cum Abbate suo. Cæsar. lib. 1. hist. cap. 1.] Et clariùs idem Auctor de quodam fœminarum Monasterio lib. 4. cap. 91. agens, ait: [Prius tamen, ut audivi, fœminam se simulans pro fœmina in claustro quodam Sanctimonialium susceptus.] Hinc *Claustralis*, Monachus sæpè appellatur. [Vir autem claustralis, vel optimam partem elegit sibi, quę non auferetur ab eo. Blesen. Ser. 10. ad Monach.

CLAUSURA. FR. In Regulis S. Benedicti nonnunquam interdictum, pœnamve, & Ecclesiasticam censuram, seu quamlibet aliam prohibitionem denotat: [Scurrilitates verò, vel verba otiosa, & risum moventia, æterna clausura in omnibus locis damnamus, cap. 6. [Vide *Prossura*. Quatenus verò monasterium significet, ejus synonyma, Vide in dict. *Monasterium* notata. Clausura Monialium. Vide *Sacella*. *Semnium*.

CLAVUS. Vide *Plonum*.

CLEMA, quid sit. Vide *Vitem dare*.

CLEMENS Papa IV. Vide *Draconarius*. Clemens Papa X. *Iubilæum*.

CLENICUS. Vide *Clinicus*.

CLENODIUM, Res magni valoris, & æstimationis, à nomine græco κλέος, quod famam, seu valorem significat. [Invidens Diabolus tantæ virtuti; in specie viri admodum pulchri, satisque decenter vestiti apparens virgini, cœpit illam verbis amatoriis sollicitare, clenodia offerre, laudare coniugii fœcunditatem, virginitatis vituperare sterilitatem. Cæsar. lib. 3. cap. 6.] Et propriè donum pretiosum significat, ut ex sequentibus verbis colligitur: [Ex scriniis, & cistis Abbatis violenter effractis cum eorum instrumentis plurima bona, & clenodia rapuerunt. Annal. Egmond.] Alii à græca dictione κλεινόδιον, *Clinodium* scribunt.

CLERICA. Vide *Tonsura*. *Papalethra*.

CLERICUS, Ecclesiasticus Minister, à græca dictione κλῆρος, quæ sortem, & hæreditatem significat; Clericus enim ipsummet Deum in hæreditatem acquirit, & in sortem ministerii ad instar Apostoli Matthæi vocatur. [Si enim cleros græcè, sors latinè appellatur; propterea vocantur Clerici, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia Dominus sors, idest, pars Clericorum est. Hieron epist. 2. & can. Clericus. 12. quæst. 1.] Verum quia non pauci eo fine clericatum exoptant, ut à laicali potestate se eximant, vel ut in criminalitatibus ab eis patratis non recognoscantur à Judice laico; ideò cautum est in Synodo Aurelian. 1. cap. 6. de ordinationibus clericorum: [Id observandum esse decernimus, ut nullus sæcularium ad clericatus officium præsumat accedere, nisi aut cum Regis jussione, aut cum Judicis voluntate.] Ac sanctissimè Tridentina Synodus sess. 24. cap. 4. admittendos ad clericatum

illos tantum decrevit, de quibus probabilis conjectura sit, eos non sæcularis judicii fraude, sed ut Deo fidelem cultum præstent, hoc vitæ genus elegisse.] Ex quibus verbis Ledesma tom. 2. de Sacram. Ord. cap. 7. conclus. 3. peccare mortaliter infert eum, qui animo non suscipiendi sacros ordines; sed solum minoribus initiari, ut ecclesiastico foro fruatur. Imitari D. Ambrosium deberent Episcopi, qui renuit quendam ordinare, licèt favore multorum commendaretur, non alia de causa, nisi quia ejus actiones aliqualem indecentiam ostentabant, ut ipsemet S. Doctor lib. 1. de off. c. 18. refert: ac alium idem prohibuit, ne coram ipso amplius veniret, quia in ejus incessu vanitatem affectabat. Quare locorum Ordinarii observare debent Sacræ Congregationis Episcop. & Regul. decretum, sub die 20. Jul. 1592. emanatum, per quod prohibetur, nè præjudicium laicis fiat, ut in qualibet Ecclesia Clerus necessarium numerum ad illius servitium non excedat. Alia vitiosa intentio, etiam per Europam in susceptione clericatus reperitur: sunt enim qui Sichem imitantes, quando hebraicam religionem ille amplecti voluit, non quidem devotionis causa, sed ad Dinæ pulchritudinem fruendam, passus est circumcidi: sic plerique Christiani clericatus tonsuram ideò recipiunt, ut bona ecclesiastica consequantur, de quibus D. Hieronymus epist. 2. lamentatur, inquiens: [Ut susciperet eos Ecclesia divites, quos mundus tenuit ante mendicos.] Hi, nimirum, inter turbam propter multiplicationem panis Christum sequentem à D. Gregorio connumerantur, atque sic exclamat: [Per horum personam Dominus illos intra Sanctam Ecclesiam detestatur, qui per sacros ordines ad Dominum propinquantes, non eisdem ordinibus virtutum merita, sed subsidia vitæ præsentis exquirunt; nec cogitant, quid vivendo imitari debeant; sed quæ compendia percipiendo satientur. Satiatos, quippe, de panibus Dominum sequi, est de Sancta Ecclesia temporalia alimenta sumpsisse. In Job cap. 30.] Clerici superpelliceum qua forma debent ferre. Vide *Superpelliceum*. FR. Nervosiùs equidem beneficiati Clerici vitiosas divitias exaggerat Severus Sulpitius Dialog. 1. cap. 14. inquiens: [Si quis Clericus fuerit effectus, dilatat continuò fimbrias suas, gaudet salutationibus, inflatur occursionibus, ipse etiam ubique discurrit, & qui antea pedibus, aut asello ire consueverat, spumante equo superbus invehitur; parva prius, aut vili cellula contentus habitare, erigit celsa laquearia, construit multa conclavia, sculpit ostia, pingit armaria, vestem respuit grossiorem, indumentum molle desiderat; atque hæc caris viduis, & familiaribus mandat tributa virginibus; illa ut byrrum rigantem, hæc ut fluentem texat lacernam.] :I: De Clerico negotiatore deinde sic Augustinus; [Negotiatio ita damnabilis est Clerico, sicut usura laico.] Atque Apostolus monet, quod: [Nemo militans Deo, implicet se negotiis sæcularibus, 2. ad Timot. cap. 2.] FR. Glossa tamen in c. pervenit. 21. quæst. 3. tria genera sæcularium negotiorum Clericis prohibita recenset, nempè, emptio rei à Clerico facta, ut cariùs eam vendat. II. sæcularium causas exercere, nisi certis personis exceptis. III. non licere Clericum procuratorem, seu administratorem esse sæcularium rerũ. Licere tamen, ait, Clericum necessitate coactum conducere à laicis possessiones, cum & Monachis licitũ sit, c. dilecti, extrav. de decimis. Clericum, & præcipuè Sacerdotem non solum percutere ex can. Trident. Si quis suadente diabolo, est prohibitũ; sed etiam verbis offendere. Vide *Defendo*. Clericus dicitur sacrosanctis catholicæ religionis imbutus mysteriis, can. nemo, de pœnit. dist. 1. Notandum, quod Clericus conjugatus, nedum debere, sed nec ei licere tonsuram deferre, cap. 7. de Clericis conjugatis :I: Clericus dicitur litteratus. Vide *Litteratus*. Non decet uti cap. Odoardus, ut in dict. *Chrenecruda*. Debet incumbere ad studia, hinc scientia antiquitus *Clericatura* vocabatur, & Clerici dicebantur *Doctores*, & è contra Clerici Gyrovagi, Acephali, Errones, Hippocentauri, Vacantivi, Transfugæ, Vagivagi appellabantur, qui minimè ad studia incumbebant. Absque dimissorialibus litteris pro attestatione morum, & scientiæ aliquem Episcopum tales Clerici decipere quærebant, ut mediante pecunia, vel favore eos ordinaret, recurrebantque ad Constantinopolitanum Patriarcham, vel ad Carthaginis Primatem, qui facultatem habebant Clericos absque dimissorialibus instituere: Balsamon in can. 16. Apostol. Antiquitus Clerici ferebant vestem violacei coloris, eodem modo, quo hodie Pontificis familia, & Prælati utuntur, de qua re diximus in dict. *Birrus*. Hinc Hieronymus in epist. 3. ad Nepotianum, colorem nigrum, seu album in clericalibus vestibus damnat. Fuit color niger per Monachos in clericos sæculares introductus, in illis, nempe, sæculis, in quibus Nigrorum ordo Cathedram S. Petri obtinebat; quare ex eodem ordine innumerabiles per orbem ad Episcopatus assumpti, atque nigrum habitum eorum religionis retinentes, hinc sæculares clerici eorum subditi, ad superiorum similitudinem eundem colorem nigrum introduxerunt in vestibus. Vide *Nigrorum Ordo*. FR. Glossa cap. 1. Clement. de elect. Clericis, inquit: [Sæcularibus habitus certi coloris, vel formæ non est præfixus.] Quod idem notat secundum Cardinalem. Alex. cons. 7. in fin. lib. 1. & cons. 149. ad fin. lib. 6. De clericalibus ordinibus. Vide *Ordines ecclesiastici*. Clericus primæ tonsuræ dicitur Confessor. Vide *Confessor*. Clerici antiquum officium. Vide *Fossarius*. *Litteratus*. Clericis medicam artem exercere prohibitum. Vide *Physica*. *Præjacens*. *Sportulantes*. *Tabellionatus*. *Taxatus*. Clerici Ministrales. Vide *Statio*.

CLESONISTA. Imputatus, & diffamatus, utireus, à græco verbo κλήζω, quod nominare sonat, quod vocabulum in constitutionibus Caroli Magni reperitur.

CLIBANUM. FR. in constitutionibus Leonis Imp. loricam significat. Vide *Hasberga*. Hinc cataphracti milites in Codice Theodos. *Clibanarii* appellantur, quo vocabulo etiam usi sunt Ammianus Marcellinus, & Nazarius in Panegyrico ad Constant.

CLIBIO. FR. Masculus. Gloss. Isidor.

CLIENS. Vide *Susceptulus*.

CLIMATERIUS, Graduatus, vel scalatus, à voce græca κλιμακτὴρ, quæ gradus scalæ significat, ut dictum est in dict. *Clamaterius*. [Fecit coronas habentes unà climaterios argenteos subter pendentes septem, & triginta. Anast. Biblioth. in Leone III.] Indè *Annus climatericus* dicitur, ex eo quia graduatim certum annorum numerum denotat, id est, septenarium, in quo (ut aliqui asserunt) hominis complexio variatur, ideòque in iis periodis vitæ periculum à Medicis arguitur. Jo: Monachus *Climacus* dictus fuit, quia tractatum graduum vitæ monasticæ, ac perfectæ scripserat. Item Cœli *Climata*, idest, graduationes.

CLINICUS, & *Clenicus*. Infirmus diù in lecto jacens, à græco vocabulo κλινικός, quod jacentem significat, à κλίνη, idest, lectus. [Quem nudum, & clinicum non Fabiolæ vestimenta texerunt? Hieron. in Epitaph. Fabiolæ ad Oceanũ. Veniens autem ad eum quidam Felix nomine, cujus uxor clenica jacebat annis quatuor. In pass. S. Calixti Papæ.] De quo vocabulo sæpè in canonibus, ubi de baptismo dando similibus infirmis loquitur, qui *Lectularii* etiam dicuntur: quamvis *Lectularii* aliquando intelligantur Medici, eo quia circa lectum infirmorum versentur. Vide *Clydomenus*.

CLIOTHETRUM, ex sensu verborum textus colligitur, aliquod clinatorium, in quod innititur, significare; quamvis mendosè Cliothetrum legatur; nam ex dictione κλειθῆελον originatur, quæ trucum, seu valvarum jugum, & stipitem significat. [Inter hæc Joannes præteriti maceratione jejunii, & vigiliarum continuatione fessus ut cliothetro sedebat violentia somni. In Translat. S. Sebast. Mart. 20. Jan. c. 6. §. 26.] FR. Cliothetrum, quasi κλιντήελον, reclinatorium, sellula, in qua reclivi cervice recumbi potest; seu κλινοθήελον, locus habitationis æstivæ commodus, seu (quod fortassè melius) quasi κλινοθήτριον, quod idem denotat: θήριτρον enim pro θήτριον scribi ex Galeno Henricus Stephanus in ea voce comprobat.

CLITA, militaris machina ad explodenda longinquè saxa. [Ita præparaverunt clitas ad debellandum castrum. In vita Caroli Magni.

CLITO, græcum vocab. κλυτὸς, inclytum significat, peculiaris primogeniti Imperatoris, aut Regis titulus; reperitur etiam diminutivum *Clitunculus*.

CLOACARIUM. FR. Contributio pro cloacis purgandis, l. si pendentes, §. si quis, ff. de usufruct.

CLOACINA. FR. Sic à Tertulliano appellatur cloacarum Dea; sed ab aliis Cluacina dicitur.

CLOCCA, Campana, à gallica voce *Cloche*. [En si vobis laboriosum non sit, ut cloccam unam transmittatis. Bonifac. epist. 9.] Item Cloccam Equites Melitenses togam illam vocant, qua induuntur, quando in concilio præsident: vel ex Crocea corruptè sic dicta. Vide *Crocea*.

CLUACINA DEA. Vide *Cloacina*.

CLUNIACENSIUM ORDO. Vide *Concambio*, *Granatarius*, *Haracium*, *Institia*, *Kyrie eleison*, *Paraclytense*.

CLUOR, passivum verbum cum significatione activa, loco verbi *Cluo*, à verbo græco κλύω, quod audio significat. [Magni Servi Dei per illam, qua piè videris bonitatem clui. In vita Sancti Genulphi Episcopi cap. 3. §. 18.] Ubi verè *Cluere* potiùs dici debuisset.

CLUSTELLUM, corollarium, seu conclusio. [Et breviter sententiæ clustella cuncta concluduntur. Frustrà de fide catholica inaniter gloriatur, qui dogma, & regulam S. Petri non testatur. S. Bonifacius epist. 74.

CLUSURA, à clausura corruptè; territorium, seu campum aggeribus circumseptum denotat: indè pro limitibus, & confinibus accipitur, de quibus Cassiodorus in epist. Gothis, & Romanis nomine Theodorici Regis lib. 2. variar. lect. sic scribit: [Eos, qui portubus, & clusuris præsunt,] qui confines ab aliis Scriptoribus *Clisuræ* dicuntur.

CLYDOMENUS, græcum nomen κλυδωνιζόμενος, fluctuantem significat. [Sivè viduæ, sivè clydomeni, qui se exhibere non possunt, sivè ii, qui in carceribus sunt, sivè exclusi à sedibus suis, utique habere debent, qui eis ministrent. S. Cypr. epist. 3.] Paralyticos intellexerat, qui fluctuatione nervorum continuo tremore laborant; sed eruditè Pamelius, & Latinius, *Clinomeni* legunt à græco nomine κλινόμενοι, quod nedùm paralyticos, sed quemlibet morbo debilitatum, & in lecto jacentem significat, ut in dict. *Clinicus* dictum fuit.

CNISSA, græcè κνίσσα, odorem assatæ carnis significat, quo vocabulo utitur Arnobius lib. 8.

COAETANEO, verbum, coætaneum alicui esse denotat. [Caro, & anima simul fiunt sine calculo temporis; ut quæ simul in utero figurantur, quod docuimus in commentario animæ, contemporant fœtu, & coætaneant natu. Tertull. de resur. carn. cap. 45.] Sic aliud verbum *Contemporo*, contemporaneum esse denotat apud eundem.

COAETANEUS. Vide *Synchronus*.

COAMENS, in eadem amentia socius, quo vocabulo usus est Lucifer Caralitanus Episc. contra Constantium Imperat. Arianum scribens, ubi appellans Antiochum Regem ejus Collegam in dementia, crudelitate, & persecutione, inquit: [Coamentem tuum vincendum Antiochum.] In aliquibus tamen Codicibus perperam *Conamentum* legitur. Hic autem Auctor hisce nominibus sæpè utitur, *Consceleslus*, *Coapostata*, *Conscotinus*, *Conbestia*, & similibus.

COCCA.

Cocca. Vide *Superpellicium*.

Coccio, seu *Cogcio*, à gallico vocabulo *Coquin*. Homo vilis, & segnis. Alii tamen derivant hoc nomen à græco verbo κωκύω, quod lugere significat; indè *Cocciones*, lugentes, miserabiles, ac mendicos intelligunt. Renanus verò *Cotiones* legit. [Item ut isti mangones, & cogciones, qui sine omni lege vagabundi vadunt post istam terram non sinantur vagari, & deceptiones hominibus agere. Caroli Magni constitut. lib. 1. cap. 79.

Cocetum. Vide *Gyceon*.

Coclear. Vide *Apalareus*. Aureum cochleare. Vide in dict. *Forceps*, *Sumptorium*.

Cocula, quamvis hæc vox communiter pro coquinario vase usurpetur; hoc tamen in neutro genere declinatur, nempè, *Coculum*, ut benè Paulus Diaconus explicat, inquiens: [Cocula vasa ænea, & coctionibus apta.] Sed cocula in fœminino genere cucullum, vulgò capucium monachale, significat. [De nostro quoque vili vestitu, parva hæc direximus tuo cultui, quamquam indigna; tamen petimus accommodanda, hoc est, tunicam laneam, sicut mos est apud nos habendi, caligas, peripsemata, orarium, & coculam, & gunnam brevem nostro more consutam ad indicium plenissimæ dilectionis nostræ. S. Bonif. epist. 74.] Igitur ex contextu *Cocula* hìc non significat vas, dùm inter religiosas vestes annumeratur. Item in vita S. Cadoci pag. 49. amphimallam, seu amphibolam cappam, scilicet, villosam significat, in Hybernia tunc usitatam, & in Ecclesia Landunensi ostenditur ea, qua idem Sanctus utebatur.

Cocytus, κωκυτός. FR. [Dulcis fuit glareis cocyti. Job cap. 21. num. 33. [Ubi D. Th. sic explicat: [Proponit fabulam, quæ vulgò ferebatur, quia, scilicet, in inferno inter alios esset quidam fluvius nomine Cocytus, qui interpretatur luctus, quo animæ malorum perducuntur; & sicut alii fluvii trahunt glareas, ità ille fluvius quodammodò involvebat animas impiorum. Dicitur ergo impius dulcis fuisse glareis cocyti, quia ejus conversatio acceptabilis fuit malis, & ideò inter malos, qui sunt in luctu, locum habebit.

Codex. FR. quamvis antonomasticè Justiniani liber communiter intelligatur; tamen significat etiam quemlibet librum. Glos. in cap. unico de excessibus Prælator. in Clement. §. Codices.

Codex Encyclius. Vide *Encyclius codex*.

Codion, & *Codonophorus*. Vide *Campana*.

Coecitas. Vide *Glaucoma*. *Orbatio*.

Coelatura. Vide *Anaglypha*; *Diacopton*, *Intersatilis*.

Coelebs. Vide *Agamus*, *Innuptus*.

Coelestis. FR. Panvinus in suo tractatu M. S. de Lateran. Eccles. ait, quod Lateranensis Ecclesia *Aula cœlestis* appellabatur; sed hoc nomine *Cœlestis*, Ecclesiæ omnes appellabantur. [Nè prædia usibus cœlestium secretorum dedicata, can. placet rationabilis, 16. quæst. 1.] Item Anastasius Biblioth. in Benedicto III. inquit, quod quando ad papatum electus fuerat, tunc plebs romana ad ejus Ecclesiam titularem, nempè, S. Calixti (ut refert Baron. an. 855. num. 36.) iverat: sic habet Anastasius: [Illicò verò alacri universa studio plebs, & populi cœtus Cœlestis Titulo properantes &c.] Et post pauca: [Ex eodem Titulo abstrahentes, cum hymnis, & canticis spiritualibus ampla exultatione, & ineffabili gaudio in Patriarchium Lateranense producentes &c.] Ac nomine *Aulæ Dei* penès Sacros Scriptores quælibet Catholicorum Ecclesia intelligitur, & signanter de Basilica Vaticana D. Paulinus. Vide in dict. *Agape*. Item *Cœlestis* erat Cartaginensium Idolum. [Vaticinationibus, quæ de templo Cœlestis emergerunt. Capitolinus in Pertinace.] Sic etiam apud Ulpianum, & Tertullianum, à quibus Idolum *Cœlestis* appellatur. Quod templum postea à Christianis vero Deo consecratum, remansit etiam cum vocabulo *Cœlestis*, quare nonnulla Africana Concilia leguntur celebrata in *Templo Cœlestis*. [Sicut ibi Chartagineo dignam Theatro ædem Memoriæ, & viam, quam Cœlestis vocabant, funditus delevit. Victor Uticen. de persecut. Vandal.] Juxta opinionem Latini Latinii, in ejus Sac. Biblioth. corrigendus est D. Augustini textus in exposit. Psal. 98. in quo Commenti loco habetur: [Ubi nunc est regnum Cœleste? Lapis ille fregit omnia regna terrarum,] restituendum erit *Regnum Cœlestis*.

Coelicolae. Hæretici, transeuntes à fide Christiana ad Judaismum; sed quia nomen Hebræi erat abominabile, *Cœlicolæ* se denominabant, nolentes tamen sub Rabbinorum obedientiam vivere: ideò quosdam Præfectos habebant, quos Majores appellabant. Sic de Turcis narratur, quod propter abominabile Hebræorum nomen, nunquam Judæum sinunt fieri Maumetanum, nisi priùs baptizetur, & Christianus appelletur.

Coemeterium, locus ad sepeliendos Christianos destinatus, ex græca voce Κοιμητήριον, & significat dormitorium; Christianorum enim fides resurrectionem mortuorum docens, hinc mortem quasi somnum, & dormitionem existimat. Valaf. de rebus Eccles. cap. 6. FR. Sic etiam in Sac. Scriptura dormire pro sepeliri dicitur: [Ecce dormies cum patribus tuis. Deuter. c. 31. Omnes Reges gentiū dormierunt in gloria. Isai. c. 14.] & 2. Mach. c. 12. n. 45. mors ipsa dormitio dicitur. Κοιμητήριον, à verbo κοιμάομαι, idest, dormio, derivatur. Si in Momi lance ponerentur ambæ opiniones, circa hujus dictionis etymon, certè utraque in risibilitate æquè libraret; Glossæ, scilicet, una in cap. Sacris est canonibus, De sepulturis, ubi sic inquit: [Cœmeterium dicitur à cimen græcè, quod est aurum latinè, & teron, quod est terra: indè cœmeterium, quasi aurea terra, quia est cæteris pretiosior.] Altera verò opinio est Gulielmi Durandi, lib. 1. cap. 5. Rational. [Cœmeterium dicitur à cimen, quod est dulce, & sterion, quod est statio; ibi enim dulciter defunctorum ossa quiescunt; vel quia sunt

cimi-

cimices, idest; vermes ultra modum fœtentes.] Certè si Durandus epitaphium cujusdam hominis sordidi legisset, utique benè didicisset differentiam inter cimices, & mortuorum vermes; scriptum enim ille in suo sepulcro sic reliquerat:

Pediculi, cimices, pulices, mala turba valete,
Sat vobis, nimiumque datum est, jam nutrio vermes.

Quod si de sola mortis memoria sapiens dixerat: [O mors quàm amara est memoria tua! Eccles. 41. 1.] Quàm amarissima ergo erit ejus accessio? Durando ergo ejusdem Sapientis verbis respondere liceret, qui *Amarum* pro *Dulce* sumit, Proverb.27.7. Glossatori autem ex ejus verbis respondendum, quod aurum *Crisis* græcè appellari dixerat, & non *Cimen*, ut visum est in dict. *Apocrisarius*. Sed ad seria redeundo: de hoc vocabulo *Cœmeterium* fit sæpè mentio penès Sanctos Patres, Athanas. in Apolog. Tertull. de anima c. 51. Cyprian. epist.82. Et prior omnium S. Clemens lib.6. Constit. Apost. cap.30. De quibus copiosè etiam egit in sua Roma Subterranea Antonius Bosius Melitensis, & non Romanus, ut ad illud postumum opus appositum fuit: vide Franciscum Abelam in sua Melita Illustrata tit. de Claris Viris illius Insulæ; quem Bosium commentatus est Paulus Aringius Congregationis Oratorii de Urbe Presbyter. *Cœmeterium* dicitur etiam atrium Ecclesiæ, ubi antiquitùs fideles sepeliebantur: [Ut de sepulcris, & hominibus sepeliendis nihil muneris exigant, nisi fortè, qui sepelitur, vivens jusserit Ecclesiæ, in cujus atrio sepelitur &c.] Et mox: [Prohibendum est etiam secundum majorum instituta, ut in Ecclesia nullatenus sepeliantur, sed in atrio, aut in porticu, aut in exhedris Ecclesiæ. Intra Ecclesias verò, aut propè Altare, ubi Corpus, & Sanguis Domini conficitur, nullatenus sepeliantur, can. præcipiendum est, 13. quæst.2.] :: Dicitur etiam *Catacumba*; cujus etymon derivari censet Baronius in Notis ad Martyrol. à κατὰ græcè, & tumba latinè; ideò vocabulum græco-latinum existimat: κατὰ enim propè significat, idest, propè tumbam, esseque ait corruptè *Catacumbam*, pro *Catacumba*. Verùm Latinius contrarium defendit esse, scilicet, vocabulum integraliter græcum; nam κατακύμβη locum profundum, & concavum significat. Nec vox tumba latina est: à nullo enim classico Auctore reperitur usitata. Item Cœmeterium dicitur *Polyandrium*, idest, multorum hominum, seu humanorum, scilicet, corporum depositum. [Confluebat ad ejus polyandrium diversus populi concursus. In vita S. Probati Presbyt.] FR. Cœmeteria describuntur à D. Hieronymo to.4. super Ezech. cap.4. & à Prudentio in hym. S. Hippolyti Mart. Pro cœmeteriis reparandis tenentur Episcopi quartam applicare, cap. sancimus, 12. quæst.3. Synonyma. Vide *Area*, *Arenaria*, *Bisomatos*, *Catacumba*, *Concilium Martyrum*, *Hypogeum*, *Mausoleum*, *Paradisus*, *Tumbula*.

COENA DOMINI. Vide *Feria quinta in Cœna Domini*.

COENACULUM. Vide *Sigma*.

COENA PURA, sic appellatur feria sexta majoris hebdomadæ ab Augustino, & Irenæo, modus loquendi etiam à Gentilibus usitatus: à Plutarcho, scilicet, de esu carnis, & Apulejus, [Ad puram, & sine animalibus cœnam,] dixit. Vide Baronium an.34.num.154.& seqq. Vide & hìc *Iejunium*. Cœna æstiva. Vide *Thamnus*.

COENATICUM, recognitio abbatiali mensæ debita. [Cum toto quadragesimali censum piscium, quem more Provinciæ cœnaticum vocant, per vim fratribus abstulisset. Vita S. Maur. Abb. cap.13.

COENISCIA, græcè κοινίσκια; sed potiùs videtur ex latino hæc vox usurpata; nam rem cœnabilem significat. [Quomodo autem, quæ in memoriis sanctorum, & mortuorum offeruntur, & cœniscia appellantur, omni genere fructuum ornata ad altare offerantur, disces ex oratione Magni Athanasii de iis, qui dormierunt. Balsamon. in can.4. Apostol.

COENOBIUM, Monachorum habitatio, à græca dictione Κοινόβιον. Differt tamen Monasterium à Cœnobio, ut Isidor. lib.1. de divin. off. cap.15. docet, quod [Monasterium possit etiam unius Monachi habitatio nuncupari: Cœnobium autem nonnisi plurimorum.] Maronitæ etiam *Kanubin* monasterium vocant in Monte Libano, ubi eorum Patriarcha residet, in quadam valle situatum: ibique fui de anno 1624. pro negotiis S. Sedis Apostolicæ, ut dixi in dict. *Agape*. Odoricus Raynaldus an.1514. refert Epistolam Patriarchæ Maronitarum ex Diariis M.S. Parisii de Grassi olim cæremon. Magistri, quæ epistola ex Arabico malè interpretata fuit, nempè, *Camnbin*, pro *Canubin*, ac Æthiopes Maronitas esse perperam asserit. Item *Acuri* pro *Churi* (quod nos Archipresbyterum dicimus) Item *Klil*, quod tam coronam clericalem, quàm libanotem, seu rosmarinum plantæ speciem significat; at in illa epistola tãtùm de prima significatione sermo est, nempè, de clericali corona: Odoricus tamen plantam rosmarini interpretatus est, additque, quod in memoriam spineæ coronæ in capite Salvatoris, Clerici Maronitæ hanc plantam ad modum coronæ in capite gerunt, quæ meditatio sine ullo fundamento asseritur, & esset quidem apud eosdem ridiculum, si talia audirent; quia talis usus ramorum coronarum ab eorum Clero nunquam excogitatus fuit. Igitur patriarchalis hæc epistola in latinum translata in Bibliotheca Cathedralis Viterbii inter scripturas Latini Latinii originaliter reperitur, nec tales nugas refert, cujus transumptum ad P. Philippum Labbè transmisi, ut pro rei veritate in recentibus Conciliorum tomis ab eo auctis illam insereret.

COENOMYIA, vox græca κοινομυῖα, muscarum adunatio. [Venit cœnomyia, & ciniphes in omnibus fini-

finibus eorum, Pfalm.104.] alii κοινομυῖα, ideft, *Cynomyia* legunt, quod mufcam caninam denotat. Hebraica tamen verfio priori fignificatui magis accedit, ac ejufdem fenfus fuit S. Hieronymus. Quare in fua verfione Aquila παμμυῖα, hoc eft, *omnis mufca* traduxit.

COEPISCOPUS. Vide *Collega, Comprovincialis*. FR. qui dicitur etiam Comminifter, can. quod autem 4. quæft.1.

COESSE, fimul effe, & cohabitare fignifiat. [Qui cum in honore effet, non intellexit, ut fubeffet plafmatori fuo; fed coeffe vellens, corruit, comparatus jumentis infipientibus, & fimilis factus eft illis. Petr.Blefen.ferm.47.

COETUS. FR. in canonibus fignificat idem, ac collegium, feu gremium: [Quod conftitutio fœl. record. Gregor. Papæ X. prædeceſſoris noftri circa electionem præfatam, edita in Concil. Lugdunenfi per cœtum Cardinalium Rom. Ecclefiæ (ipfa vacante) modificari &c. cap. Nè Romani, in Clement. de elect. & elect. poteft.] Ubi Glofs. inquit, idem effe Cœtum, Collegium, ac Gremium.

COFIA, cuphia, calantica, reticulum, feu capitium. [Camifias, manicas, cophias, fibulas. In vita S.Rodegundis.] Antiquitùs hac bireti fpecie tonfuram clericalem tegebant. [Voluit ligamenta fuæ cofiæ folvere, ut palam monftraret tonfuram fe habere clericalem. Matt. Parif. in hift. an.1259.] tam Græci κυφίαι, quàm Latini cuphiam appellant. Vide *Biretum, Cuphia, Camelaucium*.

COGNIDIUM. Vide *Colatum*.

COGNITOR, in Sacris Conciliis ità appellabatur quidam Judex, ad cujus directionem omne id præfcribebatur, quod ad pacem, & concordiam inter coadunatos fpectabat; fed in ecclefiafticis negotiis erat exclufus; hujufmodi enim deliberationes tantùm ad Epifcoporum judicium pertinebant. Baron. an.411. n.18. FR. [Infamis perfona, nec procurator effe poteft, nec cognitor, 3. quæft.7. can.1.

COHIBEO. FR. In Conciliis, & apud Sanctos Patres nonnunquam tolerare, & diffimulare fignificat. [Non debere quemquam ad injuriam Doctorum vindicare doctrinam, quin timeo, nè cohibere fit hoc tacere. Concil. Sveffion. cap.28.] Sic in lib.6. Capitular. fæpè *Cohibentia* pro tolerantia vitiofa Ecclefiafticorum Præfulum legitur.

COHORTALINUS. FR. qui cohortium onera portat. [Item militare quoque prohibentur (*ideft Manichæi*) præterquàm fi ex genere Cohortalinorum funt; hi enim manent, onera quidem fuftinentes, non quidem offendentes &c. Cod. de hæret. l. fi Manichæi undique.

COINFANTIATUS, qui puerafcit, & ad pueriles mores reducitur. [Coinfantiatum eft homini Verbum Dei. Irenæus lib.4. c.75.

COINUS. FR. Cufio. [Fabricari faciunt florenos auri fecundum formam, & fignum, & coinum Florentiæ, in extrav. comm. de dilationibus.

COITISES, ornatus, comptus. [Veftitu ferico, ut vulgariter loquamur, coitifes in nuptiis ex parte Regis apparuerunt. Matth. Parif. anno 1252.

COLATORIUM. Vas in fundo perforatum, in quo purgabatur vinum ad Miffæ Sacrificium deftinatum. [Calore igitur charitatis liquefacta, & colatorio difcretionis eliquata, nihilominus & infuforio exquifitæ veritatis infufa Domini gratia afperitates faucium in confeffione mitigat. Petr. Cellenf. lib.3. ep.2. Idemque vas *Colum* dicebatur, ut ex Ord. Rom. colligitur, ubi ait: [Archidiaconus amulam Pontificis cum vino de Subdiacono, & refundit fuper colum in calice.] Itaque Subdiaconus tempore facrificii colum vas per ejus anfam auriculari finiftræ manus digito (ut idem Ord. Rom. difponit) fuftinebat. Vide *Colum, Oblatio*.

COLATUM, purgatum vinum. [Sed & quia colatum, & Erythræum non libenter bibo, præfumens, Gnidium requiro. S. Greg. lib.6. c.201. in Regiftr.] ubi per errorem librarii *Collatum, Iurithæum, Cognidium* fcripferunt: vina enim diverfarum regionum funt, quo nomine adjectivo ufus eft Martialis lib.13. inquiens:

Tradita fe Gnidiæ funt tibi facra Deæ.

à Gnidio promontorio hodie *Capocrio* appellato. Et *Erythræum* ab *Erythra* Joniæ Civitate, fub Archiepifcopatu Ephefino, quæ ad præfens *Colire*, feu *Stolar* dicitur. FR. Verfus Martialis lib.13. Epigr.66. de Venere loquitur, quæ Dea Gnidia appellata fuit: nam in Cnido, feu Gnido erat illi templum dicatum, ubi mirabilis ejus ftatua, à Praxitele ftatuario infigni formata, vifebatur. Plin. lib.36. c.5. Meliùs ergo pretiofum Gnidium vinum ex eodem Plinio probatur; qui tamen non fuiffe fimplex, fed compofitum ait lib.14. cap.7. quodque una cum cæteris transmarinis vinis circa annum V.C.600. Romanis innotuiffe oftendit, de quo fic ait: [Poft hæc authoritas hyppodamãtio, myftico, cantheritæ, protropo, gnidio &c.] De erythræo autẽ pretiofo vino mentionẽ nullibi invenio: at cùm multæ Urbes, & loca Erythra appellata fuerint, nempè, Erythra Afiæ Civitas, non longè à Chio, ex qua fuit Sibylla, Serv. in 6. Æneidos, Erythra Joniæ oppidum maritimum, Ptolem. & Steph. Erythra regio, ex qua Hercules armenta boum abduxerat in Italiam, Propertius lib.4. eleg.10. alia Libyæ, alia Locridis, alia Bœotiæ, alia Cypri, Stephanus de Urbibus. Item Erythræum mare fatis notum, ac tandem Erythræum promontorium Cretæ Infulæ: quarè ftatui minimè poffet præcisè, ex quo fcilicet loco vinum à D. Gregorio exoptatum advehi folitum fuiffet.

COLENTES, appellabantur, qui ab idololatria ad Judaifmum tranfibant. [Et quidem ex his, qui crediderunt, adjuncti funt Paulo, & de colentibus gentilibus multitudo magna. Beda in cap.18. Actor. Secuti funt multi Judæorum, & colentium advenarum Paulum, & Barnabam. Ibidem cap.13.

COLIDEUS, Religiofi in Hibernia ita appellati fue-

fuere, id est, Dei cultores. Armacanus in Hiberniæ Annal. fol. 12. qui affert Nicolai V. rescriptū ad Joannem Meyum, in quo habetur hæc verba: [Prior Colideorum.] Indè *Colideatus* dictus est cultus Deo debitus. Vide *Dulia*.

COLYMBUS. FR. locus ubi mundantur vestimenta. Gloss. Isid. Melitenses *Lembi* appellant vas in quo lavantur linteamina.

COLYMPHA, navis genus; at juxta græcam originem *Colymba* scribi deberet, à græco verbo κολυμβάω, quod ire sub aquis significat. [Ajunt enim in ipsas colimphas ipsum Alexandrum introisse, & profundum cōscendisse usque ad imum, ut sciret Oceani profundum, & differentiam maris, & abyssi; nobis verò incredibile videtur. D. Hieronym.] Non erat fortassè navis; sed potiùs ex corio vestis, sicut nostris temporibus fieri solet, ad descendendum in aquarum profunditatem.

COLLARE. Vide *Boja*.

COLLECTA, Oratio Missæ ità appellata, ex eo, quia à Celebrante dicitur super populum in Ecclesia collectum, vel quia collectè pro omnibus astantibus orat, vel, ut Valaf. vult, [Collectas nuncupari dicimus, quia necessarias orationum petitiones compendiosa brevitate colligimus, sive concludimus, c.22.] Idem referunt Microlog. de Eccles. observ. c.3. inquiens: [Sacerdos, qui legatione fungitur pro populo ad Dominum, omnium petitiones in orationibus colligit, atque concludit.] Et Blesen. [Stat Sacerdos innovatus mente, & habitu ad Altare, orationem dirigit ad Patrem, quæ collecta dicitur, quia tanquam advocatus omnium orationes colligit, & defert ad Dominum, serm. 43.] In Regula S. Benedicti hæc oratio *Benedictio* dicitur. Idem affirmat D. Augustinus inquiens: [Talem benedictionem, & corde credente, & ore confitente respondet, Amen. De dono Persev. cap. 23.] Vide *Rogus Dei*. In Missa dicitur collecta brachiis extensis; in officio autem, & in aliis functionibus dicitur manibus junctis, quia in Missa Sacerdos Christi personam in Cruce brachiis extensis orantem repræsentat: at in aliis functionibus cum se, ut privata persona, gerat; orans tanquàm peccator, & reus in signum humiliationis debet junctis, ac ligatis manibus collectam recitare. Aliam piam moralitatem in hoc meditatus est Tertullianus inquiens [Illuc (*hoc est, in Cælum*) suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocuis; capite nudato, quia non erubescimus. In Apologet.] Multæ ex his orationibus fuerant à D. Ambrosio compositæ, & à Papa Gelasio auctæ, ac denique à D. Gregorio coordinatæ in ejus Sacramentario. Oratio *Deus, qui B. Petrum &c.* composita fuit à Leone II. dùm Neapolitani pro Ecclesia in mari contra Saracenos præliabantur; & idem Pontifex, quando jam Leoninæ Civitatis mœnia perfecerat, dum seras portarum firmabat, composuerat alteram orationem, nempè: *Deus, qui B. Petro collatis clavibus &c.* Durand. lib. 7. c. 15. Illa verò Dominicæ secundæ post Epiphan. ubi fit mentio: *Et pacem tuam nostris concede temporibus*, à D. Gregorio formata fuit, quia in eo proprio die universalem concordiam inter sæculares Principes stabilierat. Durand. lib. 6. c. 29. Innocentius verò III. composuit orationem, *A cunctis*. Cur autem omnes collectæ Patri, vel Filio, & nulla Spiritui Sancto dirigatur, lib. 4. c. 15. Durandus reddit rationem, inquiens: [Verumtamen omnis oratio dirigitur ad Patrem, vel Filium, nulla ad Spiritum Sanctum, quia Spiritus Sanctus est donum, & à dono non petitur donū:] additque idem Author, quod in Lateranensi Ecclesia non fuisset solitum collectas recitare; sed loco earum dicebatur Dominicalis oratio. [In Lateranensi Ecclesia nunquam dicitur oratio; sed in Missa, & in omnibus horis, loco orationis alta voce pronunciatur oratio Dominica, quæ in novo testamento prima oratio fuit; nàm in primitiva Ecclesia sic fiebat.] FR. hoc puto Durandum asserere de temporibus, in quibus Benedictini illam Ecclesiam administrabant, de qua re mētionem facit D. Gregorius Dialog. lib. 2. in princip. & lib. 4. epist. 34. in Monachali enim ritu antè collectam recitari solet tota oratio Dominicalis clara voce: vel ex eorum consuetudine Canonici regulares, & postmodum sæculares ibi succedentes eandem cæremoniam retinuisse credendū est; licèt tamen Monachi hodie post orationem Dominicalem dicant collectas, hoc posteà introductum penès eos fuit; sed Durandi error etiam convincitur ex can. 13. de consecrat. dist. 5. ubi ostenditur fuisse universalis Ecclesiæ ritus, his verbis: [Id semper placuit observari, ut omnibus diebus post Matutinas, & Vesperas oratio Dominica à Sacerdote proferatur.] In oratione *Deus, qui salutis &c.* quæ dicitur post antiphonam *Alma Redemptoris*, omittitur conclusio, & terminatur his verbis: *Meruimus auctorem vitæ suscipere Iesum Christum Filium tuum. Amen*. Hoc enim fit tempore post Nativitatem, ut contemplemur Verbum Incarnatum penès Matrem, & non cum Patre esse regnantem; sicut in triduo passionis eadem cōclusio omittitur, ut consideremus Christū mortuum, & non regnantem: quamvis submissa voce dicatur, quia realiter cum Patre vivit, & regnat: quæ oratio non debet dici more solito, stando; sed genuflexo, Cæremon. Episc. lib. 2. c. 22. ad denotandam humilitatem Redemptoris. Oratio autem pro defunctis dicitur semper penultimo loco, ut in Rubrica disponitur, & Innocentius ait, quod [Finis ad suum debet torqueri principium.] Hinc cum vivorum oratione incohetur, cum eadem terminandum erit. Sacerdotes Religionis Melitensium Equitum, ex antiquata consuetudine, semper ultimam collectam, precando pro Summo Pontifice, Magno Magistro, & eorum Religione terminant, non obstante quacumque solemnitate, quæ conclusio talis est [Et famulum tuum N. quem Pastorem Ecclesiæ tuæ præesse voluisti, unà cum Magistro nostro, & Religione nostra protege, & conserva &c.] In oratione secreta, quæ dicitur in dedicatione Ecclesiæ, notata fuit parentesis ex S. Cong.

Cong. Rit. ordinatione, ad denotandum, quòd verba contenta in eadem parenthesi omittenda sunt à Sacerdote, quando celebrat extra Ecclesiam, cujus dedicatio solemnizatur, quod in aliquibus correctis Missalibus notatione advertitur. FR. Aliquando accidit, quòd orationes secretæ sint eædem in commemorationibus, tunc mutanda est secunda, ut accidit quando Dominica Septuagesimæ occurrit ante Purificationem, tunc secunda oratio secreta erit, *Tua Domine &c.* Eadem praxis habenda est, quando festum XL. Mart. occurrit in feria V. Cinerum; tunc enim sumitur oratio sequentis feriæ VI. Sic etiam, si in Dominica XXII. venerit festum S. Martini; tunc pro commemoratione recitanda erit oratio Dom. XXIII. Gavant. part. 1. tit. 7. n. 8. Qui etiam docet, Celebrantem in præsentia Prælati non debere loco orationis ad libitum dicere illam, quæ habetur in Missali pro seipso Sacerdote: ac pari modo observandum erit in Missa Conventuali, in qua debet pro omnibus in communi orationem proferre. :I: Phrasis, quæ in Ord. Rom. habetur, nempè, *Dare orationem*, inchoare orationem significat; sic viceversa ibidem *Data oratione*, terminata oratione denotat. In Sacramentario S. Gregorii Missa, quæ canebatur in die Purific. B. Mariæ Virginis, intitulabatur *Ad Collectam*, quia dicebatur ad populum pro processione collectum, vel quia in eo die collecta publicarum eleemosynarum fiebat, ut infrà dicetur. In diebus ferialibus Quadragesimæ ad postcommun. additur oratio ultra solitum super populū, quæ *Secunda benedictio* appellatur ab Auctoribus, nam priùs solitum erat in dicto Missæ termino panem benedictum populo distribuere: hæc tamen cæremonia relinquebatur jejuniorum tempore, cujus loco addebatur prædicta oratio, Diacono intonante; *Humiliate capita vestra Deo*, quibus verbis fideles non expectare prædictum benedictum panem monebantur, ne jejunium frangerent. Dicitur *Secunda benedictio*, quia prima benedictio, ut dictum est, statim peracta communione dabatur. Vide *Eulogia*. Ex quibus nonnulli recentiores Theologi, tam faciles ad dilatandum jejunantibus jentaculum, ut quasi ad integram cœnationem reduxerint, advertere sanè deberent, quomodò prius Christiani, nedùm in jejunio se unica commestione, ad solis occasum protracta, continebant, ut adhuc in Oriente observatur; sed etiam ad gustandum præfatum frustillum benedictæ buccellæ scrupulum habebant. Vide *Jejunium*, *Quadragesima*, *Vespera*. Debet in orationum numero imparilitas observari, ut ordinant Rubricæ; nam unionem Ecclesia amplectitur, in dispari numero figuratam, qui numerus in æquales partes indivisibilis est, & sic semper integer remanet, ut notavit Innocentius III. numerus tamen orationum septenarium excedere non debet, ut in eisdem Rubricis. Totum autem id declarat Gem. lib. 1. c. 116. his verbis: [Una oratio regulariter dicitur, sicut & una epistola, vel unum Euangelium legitur. Si autem festivitas in die Dominica occurrerit, duas dicere licebit, quia & hoc Romana auctoritas in die Natalis Domini ad secundam Missam facit: interdum tres ideò dicimus, quia Dominus ter ante passionem orasse legimus; aliquando quinque dicimus, quinquepartitam passionem Domini in hoc officio agimus; nonnunquam septem usurpamus propter septem petitiones in Dominica oratione, quas tantùm Apostolos super hoc Sacramentum dixisse cognovimus. Qui hunc numerum supergressus fuerit, ut cœcus orabit.] Per septem (inquit) Apostolorum orationes, idest, contentas in dominicali petitione, ut idem Author insinuat; nam, ut alibi diximus, prætet orationem Dominicam, nullam aliam ex institutione Domini dicere consuevere Apostoli. Item *Collecta* Eleemosynam significat, quæ in subsidium Ecclesiæ, sivè pauperum colligebatur. [De Collectis autem, quæ fiunt in Sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ; ità & vos facite, 1. Corinth. cap. ult.] Item, *Collectarum dies* dicebatur festum Purificationis B. V. in eo enim die publicè colligebantur Eleemosynæ, hinc *Missa ad Collectam* titulus Missæ illius diei in antiquis Missalibus legitur, ut supra dictum est. Cætera. Vide *Albergaria*, *Census*, & quoad orationis significatum. Vide *Commemoratio*, *Confractorium*, *Missa Defunctorum*.

COLLECTANEORUM LIBER. Vide *Analecta*, *Collectarius*.

COLLECTARIUS, qui Principis, seu Communitatis tributa colligit. [Ibidem apud vos Irenæi cujusdam collectarii filius ægritudine extinctus est. Aug. lib. 22. de Civit. Dei. cap. 8.] Item Collectarius, liber, in quo collectæ, seu orationes Missæ continebantur. Vide *Analecta*. Item Ecclesiæ officiales Decanis subordinati, qui curam habebant colligere, & coadunare populū ad sacras functiones. Valaf. de reb. Eccles. cap. 31.

COLLECTIO, & *Collectiuncula*. Vide *Capitulum*.

COLLECTOR. Vide *Baccalareus*, *Proscholus*.

COLLEGA, nedùm socium in aliqua temporali cura, sed etiam Coepiscopum significat: sic inter sese appellabant Episcopi. [Tunc præcipuè cum in Lugdunensis Ecclesiæ dedicatæ festis hebdomadalibus Collegarum sacrosanctorum rogatu exorareris, ut perorares. Sidon. lib. 7. epist. 3.] Ac præcipuè inter Episcopos comprovinciales hoc vocabulo utuntur, qui sub unico, eodemque Metropolita subditi sunt. [Quapropter in constituendo præfatæ Civitatis Antistite, provincialium Collegarum deficimur numero, nisi Metropolitanorum reficiamur assensu. Sidon. ibidem epist. 5. [Vide *Comprovincialis*, *Suffraganeus*.

COLLEGIATI. FR. In Constantinopoli Vigiles erant, qui tempore nocturno ad extinguendum incendium concurrebant, & *Corporati* etiam dicebantur, quia ex trigintaquinque Artificum corporibus, Collegiis, seu Universitatibus electi erant, ac secundùm constitutiones non excedebant numerum DLXXIII. in XIV. Civitatis Regio-

giones divisi, & uno ex his extincto, ad Præfectum alium in ejus locum substituere pertinebat: hi autem à quacunque contributione erant exempti. Legimus etiam Romæ similes vigiles à Cæsare institutos fuisse.

COLLEGIUM. Vide *Catus*.

COLLIMARE OCULIS. Vide *Perluceo*.

COLLISTRIGIALIS POENA. FR. instrumentum, quo collum reorum stringebatur, quod Itali *Berlinam* vocant. [Eodem anno Rex fecit generaliter acclamari, ut legalis assisa panis, sub pœna collistrigiali observaretur. Matth. Parif. an. 1203.] Opinio autem Vossii non videtur verisimilis, qui putat fuisse pœnam strangulationis, de qua diximus in dict. *Boja*, nam nimis rigorosa lex esset, quod non solventem panis vectigal (hoc enim significat usque adhuc dictio *Assisa* pœnes Siculos, & Melitenses, ut suo loco dictum fui) pœnam mortis sustinere debuisset.

COLLITIANI. FR. Hæretici, ità appellati à quodam Collitio, seu, ut Isidorus, *Colithiani*, à Collithio, qui asserebant Deum non facere mala, contra illud, [Ego Dominus creans mala, Isai. cap. 42. num. 5. & 24. quæst. 3. can. quidam autem hæretici. Vide Guliel. Ocham. in Dial. lib. 4. part. 1. cap. 19. Floriani autem à Floriano quodam è contrario asserebant Deum creasse mala, contra id, quod scriptum est: [Fecit Deus omnia bona. Genes. 1.] & cit. 24. qu. 3. cap. quidam autem hæretici. Item *Colathianos* D. Aug. *Metangos*, & *Metangismoitas* appellat, qui etiam asserebant Christum in Patre tanquam vas exiguum in majori fuisse contentum, in d. 24. qu. 3. c. quidam autem.

COLLOCARE SOLEM. Phrasis legis Salicæ, quæ citare in judicium significat, cum termino præfixo unius diei, durante unica hemisphetica solis lustratione. [Nec solem secundum legem collocaverit, tit. 40.] ubi perperàm aliqui *Solum* legunt; sed convincuntur ex eadem l. Salica tit. 52. ibi enim clariùs habetur: [Ut per singulas admonitiones, vel solem collocatum terni solidi accrescant.] Placet tamen meliùs illorum lectio, quæ *Calculare solem* habet; nàm meliùs periodum diei declarat.

COLLUDIOSUS, & *Colludens*. FR. Deceptor. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 61.

COLLUDIUM, & *Collusio*. FR. fraudolenta conventio inter reum, & actorem facta. [Ut post mortem eorum in beneficiis illis, super quibus est collusio facta, jus sibi valeant vindicare, can. Audivimus, de collusione detegen. in lib. 5. Decretal.] Ubi Gloss. sic explicat: [Collusio est inter actorem, & reum latens, & fraudolenta conventio; Colludium enim non debet remanere impunitum, 2. qu. 3. can. si quem pœnituerit.] quæ etiam *Gratia* appellatur, ibid. cap. 1. & ibi Gloss. [Quod si fecerint inter se gratiam, vel collusionẽ &c.] Ubi particula *Vel* stat loco *Et*, ut in dict. *Vel* dicetur. Item *Collusio* significat falsam accusationem, l. si quis servum de furtis, l. si pater. de raptu, l. [Sine colludio evadit. Sidon. lib. 1. epist. 2. Is denique nondùm clangente Euangelica buccina, ut qui pótest capere, capiat: immunis tamen ab omni spurcitia carnali, & securus ab illecebratum colludio, pudicissimus extitisse liquidè declaratur. Aldhelmus, de laud. Virgin. cap. 10.] Hæc vox *Inludium* à Tertulliano de Resur. Carn. & *Eludium* ab Isidoro dicitur. Vide *Inludium*, *Prævaricator*.

COLLYRIDA, κολλυρὶς, torta panis, vel panis suavior in sartagine frictus, subactus oleo, & aliis rebus admixtis, ad gratum saporem conciliandum. Differt à lagano, quòd hoc in clibano coqueretur. Collyrida etiam vocatur crustula: nam eadem vox hebræa, quæ alicubi collyrida vertitur, alibi crustula transfertur. Videtur autem *collyris* derivata à κολλύρα, collyra, quæ erat genus placentæ minutæ, & pueris dabatur apud Græcos. Collyrida inter cætera pro gratiarum actione offerebatur: uti præcepit Dominus per Moysen, offeri *collyridas olei admixtione conspersas*, Levit. cap. 7. num. 12.] Idem habetur cap. 8. num. 26. ibid. & 2. Reg. cap. 6. n. 19. Adhuc in Sicilia, & in Melita Colluram similem buccellam vocant. Tertullianus verò pro muliebri corona usurpat: [Mirum quod contra Domini præceptum contenditur. Ad mensuram neminem sibi adjicere posse, pronunciatum est: vos planè adjicitis ad pondus collyridas quasdam scutorum umbillicos cervicibus astruendo de cultu fœmin. cap. 7.] Quod ornamentum ex capillis alienis contextum erat, & ut plurimum ex capite alicujus mortui detonsis; indè sumpta occasione idem Doctor mulieres illudebat, subjungens: [Si non pudet enormitatis, pudeat inquinamenti, nè exuvias alieni capitis forsitan immundi, forsitã nocẽtis, & gehennæ destinati, sancto, & christiano capiti suppares.] Hinc Astronomi more Latinorum, qui, y, græcum in, u, lene mutant, ut in principio litteræ, V, dicemus; coluros vocant binos illos circulos in sphæra sese mutuò in angulos sphærales rectè ad polos mundi secantes, & quatuor puncta, seù cardines cœli æqualiter dividentes. Vide *laganum*.

COLLYRIDIANI, Κολλυριδιανοὶ, hæretici quidam, à supradicta voce collyrida sic appellati. Quia suis mulieribus concedebant Virgini Deiparæ collyridas sacrificare, quas etiam pro communione sumebant, atque Dei Matrem Deam quoque existimabant. De ipsis Damascenus ait: *Collyridiani, qui in nomen ejusdem Mariæ, in die quadam anni, collyridam quandam offerunt, &c.* Lib. de hæres. hær. 79.

COLLYRIUM, κολλύριον. FR. oculare medicamentum, ita dictum, quod fluxum oculorum sistat, ex græco κωλύω, prohibeo, reprimo, & ῥὺς, fluxus. [Collyrio inunge oculos. Apoc. cap. 3. n. 18.

COLOBIUM, tunica sine manicis, à græca dict. κολόβιον, quæ vestem mancam significat: hanc antiquitùs ferebant Diaconi loco dalmaticæ. Vide *Dalmatica*. [Colobium genus vestis dictum, quia longum est, & sine manicis: hoc antiquitùs utebantur; sed quia nuditas brachiorum,

rum, culpabatur; usus colobiorum in dalmaticas est mutatus. Papias.] Hodiè tamen in Romanis Basilicis Beneficiati ad Canonicorum differentiam rochetum sine manicis deferunt. FR. Antiqui Romani vestes absque manicis ferebant, quia viri pro dedecore putabant manicatas vestes ad mulierum similitudinem gestare, ut refert A. Gellius lib.7.cap.2. Vide *Lebitonarium*. Et ideò tunica manicata à Monachis abhorrebatur, ferebantque colobium, in quo Syriæ Monachi rubrum signum ponebant, ad ostendendum, ut ait Dorotheus Tyrius, se Christi milites esse: similes verò tunicæ sine manicis communes omnibus Orientalibus sunt hodiè, ac præcipuè Maronitæ adhuc utuntur superiori veste rubro colore virgata. Hoc tunicæ genere induebantur Apostoli, conservabatur enim in Basilica Apostolorum colobium D. Thomæ Apostoli. Vide Torrigium de Crypt. Vatican. secunda impress. pag.312.vers.11. Octavius tamen Ferrarius de re vestiar. par.1.cap.7.§. Veterum ergo, contendit non fuisse prorsùs sine manicis colobium, authoritate Tertulliani de pallio fretus, ubi ait tunicas; [Nec manibus arctas, nec brachiis parcas:] ideò autumat ille colobium habuisse semimanicas, usque ad cubitum pertingentes; sed revera æquivocari videtur: nam licèt colobium tunica sit; tunica tamen est nomen genericum, & non omnis tunica colobium vocatur. Igitur colobium sine manicis omninò erat, ut Baronius probat, quem videbimus in dict. *Dalmatica*, atque Isidor. ait: [Colobium dictum, quia longum est, & sine manicis: Antiqui enim hoc magis utebantur.] Et alibi idem: [Levitonarium est colobium sine manicis, quali monachi Ægyptii utuntur,] & Cassianus præsertim loc. infra cit. c.11. distinguere videtur tunicam à colobio, dum inquit: [Nam neque caligis nos, neque colobiis, seu unica tunica esse contentos hiemis permittit asperitas,] ubi particula *seu* est disjunctiva, & stat loco *&*, ut in dict. *Seu* dicetur. Item Alcuinus de divino off. ait: [Dalmatica ob hoc dicitur, quod in Dalmatia sit repetta. Usus autem dalmaticarum à B. Silvestro Papa institutus est; nam anteà colobiis utebantur. Colobium verò est vestis sine manicis. Cum ergo nuditas brachiorum culparetur à B. Silvestro, dalmaticarum repertus est usus.] Si igitur dalmatica est cum semimanicis; sequitur necessariò, quod hoc indumentum cum semimanicis additum sit loco colobii, quod omninò manicis carebat; undè dictio *Sine manicis* erit sanè intelligenda absque ulla manicarum forma. Nihilominus ex Cassiano hic proximè adducendo videtur in colobiis Monachorum Ægyptiorum fuisse manicas, quæ vix ad cubitorum ima pertingebant. :||: Aliam significationem hujus religiosi indumenti affert Cassianus lib.1. de habitu Monach. Ægypti inquens c.5. [Colobiis quoque lineis induti, quæ vix ad cubitorum ima pertingunt, nudas de reliquo circumferunt manus, ut amputatos eos actus, & opera mundi hujus suggerat abscissio manicarum.] Solebant etiam Episcopi hujus indumenti formam gestare, ex testimonio S. Pii Papæ lib.3. ad Justum, ubi ait: [Tu verò apud Senatoriam Urbem Viennensem ejus loco à fratribus constitutus, & colobio Episcoporum vestitus, vide, ut ministerium, quod accepisti, in Domino impleas.] Antiquissima colobii pictura ubi reperiatur. Vide *Chrysoclavus*, *Linostima*.

COLONIA, hoc vocabulum penès Ecclesiasticos Scriptores pro spatio terræ accipitur, cum casa, quantum colonus colere potest. [Aliquando enim non paucos ex ruriculis obvios habuit, qui derelictis coloniis suis, in aliam provinciam transmigrabant. In vita S. Gerardi lib.1.cap.24.] Alii antiquiores Scriptores *Colonicam* vocant, ità in Synodo Valentiana, [Unam colonicam, vestitam tribus mancipiis, dotis gratia eis conferant, cap.9.

COLONARIUS. FR. quod ad colonos spectat. [Vel ad colonariam conditionem revocare tentaverit, can. eos qui, dist.87.

COLONITIUM. FR. Canon, vel recognitio, quæ directo domino ab usufructuariis solvitur.

COLORUS, coloratus. [Erat tamen decoris gratia venustus, discreta macie, satis admodum colorus. In vita S. Adelardi.

COLOSSENSES, ad quos scripserat Apostolus, quales Populi fuerint. Vide *Rhodianus*.

COLPUS. FR. percussio. [Si quis ingenuus ingenuum percusserit, & tamen sanguis non exierit usque ad tres colpos, l. Salica tit.19.

COLUM, græca vox κῶλον, quæ membrum significat, & pro perfecto periodo D. Hieronymus usurpavit, dicens: [Ut per cola scribantur, & commata.] Item instrumentum sacrum. Vide *Colatorium*.

COLUMNA, græcè dicitur στῦλος. Vide *Stylita*.

COLUMNARIUM. Vide Exocionium in dict. *Stylita*.

COLUMNARUM nobilis Romæ familiæ Palatiũ. Vide *Constantis Palatium*. Columnenses duo Cardinales à Bonifacio VIII. ecclesiasticis dignitatibus privati, & à Benedicto XI. reintegrati. Vide in dict. *Cardinalis*, §. Cardinalibus Columnensibus. Ubi ex Blondo retulimus, qui sic scripserat: [Eadem actione Joannem, & Jacobũ Cardinales, tanquàm injustè damnatos, ad dignitates patrimonii, & beneficiorum possessionem ea restituit conditione, ut capello Cardinalatus insigni aliquandiù abstinerent, decad.2.lib.9.] Sed est duplex, nominis, scilicet, & facti inter Ecclesiasticos Scriptores cõtroversia. In facto, nempè, quia Blondus, ut diximus, refert hanc gratiam præfatis Cardinalibus à Benedicto Papa collatã fuisse, quod negant Auctor Vitæ Clementis V. in calce Clementinæ appositæ, Ferdinandus Ughellus in opusc. imag. Columnensium Card. Romæ per Corbellettum an.1650. impr. Glossa in c. unic. de Schismaticis in 6. & novissimè Odoricus Raynal. ex M.S. cujusdam Bernardi ad an.1304.n.13. & an.1305.num.14. qui omnes asserunt, non à Benedicto, sed à Clemente V. hanc gratiam illis

illis fuisse concessam: quarè non videtur repugnare, talem gratiam à Benedicto concessam *Cum conditione, ut capello Cardinalatus insigni aliquandiu se abstinerent*, & anno sequenti, nimirum 1305. electo Clemente, illis suspensionem à galero relaxatam fuisse; quod idem Blondus paulò inferiùs in Clemente præfato innuere videtur, sic inquiens: [Creavit verò Clemens Cardinales ex Gallis tam multos, ut facili tunc conjectura omnes assequi potuerint, Pontificem Romanum deinceps, nonnisi ex Gallis creari posse: Italiæ autem, & Urbi Romæ visus est satisfecisse in duobus Jacobo, & Joanni Columnensibus, quos ad capellum, & integram dignitatem restituit.] Per illa enim verba: *Quos ad capellum, & integram dignitatem restituit*; videtur annuere ad id, quod supra in Benedicto dixerat: eum, scilicet, haud integrè ad cardinalatum restituisse: cui verba Benedicti favent; nam in c. unic. de Schismat. Extrav. comm. §. ideòque, sic habetur: [Ideòque omnes prædictas depositiones à Cardinalatibus, privationis à beneficiis, & Ecclesiis, inhabilitatis ad Papatum Romanum, & bonorum, & jurium, quæ certis romanis civibus, & aliis concessa sunt (cõfiscationibus exceptis, in quibus nihil immutamus ad præsens) sententias, & pœnas, & mulctas &c. reddimus,] ubi verba: *In quibus nihil immutamus ad præsens*, videntur spem futuræ gratiæ sapere. Dubium verò de nomine est, quia Blondus semper hos duos Cardinales Joannem, & Jacobum nominat; sed errasse ex c. unic. de Schismat. in 6. & ex c. unic. ejusd. tit. Extrav. comm. satis patet; ubi Jacobus, & Petrus nepos Cardinales de Columna appellantur: quatuor enim nomine Joannis Cardinales Columnenses extitisse Ughellus in opusc. cit. refert, primum, nempè, de anno 1191. secundum, qui objerat ann. 1245. tertium, qui ann. 1322. à Joanne XXII. creatus est Cardinalis, quartum à Sixto IV. ann. 1480. eadem dignitate insignitum.

COLUMBA, quid significet. Vide *Ciborium*.

COLUMBAR, manicæ ferreæ, quibus vinciuntur reorum manus. [Durisque lacertorum columbaribus arceretur ab hominum morsibus. In vita S. Genulphi Episc.

COLUTHIANI. Vide *Collitiani*.

COLYBA, græca vox, κόλυβα, idest, frumentum coctum. Vide *Agape*.

COMACINUS. FR. Faber murarius. [In legibus Longobar. l. si Magister, de homicidio liberi hominis.

COMATUS dicitur Longobardus. Vide *Tonsuratus*.

COMBINATIM, adverbium parilitatem significans, quo Davantria in suo cæremoniali M. S. utitur, ad denotandam parilitatem, qua incedendum est in processionibus. [Deindè combinatim cæteri Cardinales &c.

COMERCIARIUS. Vide *Commerciarius*. [Primo manè ingressus comerciarius quidam vir Christianus. In vita S. Anast. Persæ. Ubi textus græcus Κομμερκιάριος etiam habet. Vide *Commerciarius*. *Hierolexicon Magri*.

COMES. FR. de etymologia hujus vocabuli. Vide *Caspanus*. Significat hominem, qui in feudum aliquod territorium habuerit à Supremo Principe. Sigonius de Regno Italiæ, lib. 7. l. Si quis factum, de feudis, & Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 47. Vide *Gravio*.

COMES, Canonicus Cathedralis Lugdunensis Ecclesiæ. Vide *Cantor*. FR. sed hoc repugnat Canonibus, nam in can. Præsens, 20. quæst. 3. habetur: [Nomine Atto, quõdam, videlicet, Comite; nunc autem Clerico,] & ibi Gloss. [Statim desinit quis esse Comes, quàm citò fuerit factus Clericus, 27. qu. 2. scripsi.] Episcopus Ravennæ abusivè Comes intitulatur, can. quo ausu, 23. qu. 8.

COMES SACRARUM LARGITIONUM, Principis eleemosynarius.

COMES STABILIS, seu *Comes stabuli*. Vide *Stabilis*, *Contostaulus*.

COMES S. HIERONYMI. Vide *Lectio*.

COMITATUS. Vide *Condita*.

COMESTURA, Tinea: [Ubi tinea, & comestura exterminat. Chrysost. homil. 15. in cap. 6. Matth.

COMICIA, Comitatus, ubi Comes dominatur, & jus dicit. Sigonius de Regn. Italiæ lib. 7. [Ludovicus Comes Lossensis etiam Comiciam tenebat, Cæsarius lib. 9. mirac. cap. 48.

COMITATUS. FR. etiam Principis cohortem, & famulatum significat. [Fuit necessitas adire comitatum. Sulpit. cap. 6. Dialog. 2.] can. si vobis fratres 23. q. 8. §. ne Episcopi ad comitatum accedant, & ibi Gloss.

COMMATRONA, mulier libera, quæ pro matrona cohonestari affectat, cum revera talis non sit, dum maritum non habuerit. [Nam quantò dives aliqua est commatrona nomine inflata, tantò capacem oneribus suis domum requirit, Tertull. lib. 2. ad uxor, cap. 6. Plautum imitatus est, qui *Commaritum* illum appellavit, qui revera non erat; sed pro tali habebatur.

COMMEATUS, dilatatio mortis à mortalibus exoptata. [Cum quidam de Collegiis, & Consacerdotibus nostris jam infirmitate defessus, & de appropinquante morte sollicitus, commeatum sibi precaretur. S. Cyprian. lib. de immortalitate n. 7.] Hoc tamen vocabulum in propria significatione denotat licentiam, & dilationem, quam miles pro aliquo temporis spatio discedendi ab exercitu postulabat: hinc S. Cyprianus de eo, qui subterfugium quærebat, ne in mortis conflictu veniret, metaphoricè, ac eleganter dixerat: qua phrasi sæpè idem S. Doctor utitur.

COMMEMBRATUS, Incorporatus, idest, ejusdem corporis membrum effectus. [Commembrata in Domini corpore fidei compago, S. Paulin. epist. 3. ad Aprum.

COMMEMORATIO, dicitur illa, quæ de aliquibus Sanctis fit in Officio divino, à Radulpho *Memoria Sanctorum*, & à Gemma *Suffragia Sanctorum* dicitur. Quæ commemorationes de Cruce, de B. Maria, de titularibus totius Ecclesiæ Petro, & Paulo, ac pro Pace ferè esse solent. De

L Cruce

Cruce autem in festis omittitur, ad tollendam mœstitiæ causam. Dicitur deindè tempore Paschali ad denotandum ejus triumphum. De S. Maria non dicitur, quando in choro recitatur ejus Officium parvum; Sac. Congreg. Rit. 10. Januarii 1604. Beneficiati tenentur de eorum Sanctis titularibus commemorationem facere sub obligatione restitutionis fructuum pro rata. Bonacin. disp. 1. qu. 1. punct. 4. n. 18. Religiosi etiam tenentur commemorare in Officio Sāctum illius Ecclesiæ, in qua de familia assignati resident. Non dicuntur in Adventu hæ consuetæ commemorationes; dùm enim de summi Monarchæ adventu fit mentio, ejus in sanctitate famuli cedere debent. Durand. lib. 6. cap. 2. Ob eandem rationem tempore passionis mœstitiæ causa, & tēpore Paschali ob lætitiam relinquuntur; infra cujus octavam quamvis de Dominica fiat officium, relinquendæ sunt commemorationes prædictæ. Ruiz. in cæremon. Rom. Vide *Collecta*, *Octava*.

Commemoratorium, Inventarium, in quo posteris de suppellectilibus Ecclesiæ commemoratur. [Quasi fidelibus senioribus commendavit, commemoratorio facto, quod cuidam ancillæ dedisse dicitur. Optatus Milevit. lib. 1.] Ubi de Mansurio loquitur, qui antequam ad martyrium iret, hoc inventarium confecerat: quod *Brevis* etiam in eodem textu appellatur. [Brevis auri, & argenti sedenti Cæciliano, sicut delegatum à Mansurio fuerat, traditur.] FR. Ibi etiam sic exponit Franc. Balduinus: [Vocari potiùs Commemoratorium, quod paulò post Brevem vocat. Verbum Juris est; significatque libellum, syngraphum, chirographum; etiam usus est Constantinus in epist. ad Cæcilianum apud Eusebiū lib. 4. de vita Constantini, scilicet, in quadam constitutione Imperatoris Valentis legimus, quæ Optati tempore edita est, l. ult. C. de Jure fisci, & l. prima, C. de apoch. publ. item l. 13. in Cod. Theod. de Indulg. debitor.] Vide *Breve*.

Commenda. FR. est depositum, custodia, & administratio beneficii; dicitur à verbo commendare, quia bona ecclesiastica non perpetuò, sed ad tempus sunt alicui commendata, c. si constiterit, de accusationibus. Et *commendare* idem est, ac deponere. Gloss. in c. Jus naturale est commune, dist. 1. in cap. qui plures 21. qu. 2. & in c. nemo, de Electione in sexto. Dicitur etiam *Commendaria* eodem modo, quo Vicaria, & Rectoria. [Commendariæ beneficia non sunt. Postillator extravag. in cap. exhibita.] Differt tamen Commenda à Vicaria, quia commenda Parochialis Ecclesiæ non potest fieri, nisi Sacerdoti. Gloss. in cap. quæ de Ecclesiis, in Clement. de offic. Vicar.

Commerciarius. FR. Mercator, sive negotiator. [Primo manè ingressus commerciarius quidam vir Christianus. In Vita S. Anastasii Persæ, cap. 4. § 27. sub die 22. Januarii apud Surium] ex græco-barbaro, κομμερκιάριος.

Commercius, in negotiatione socius. In antiquis formulariis.

Comminare Ignem. FR. Est incendium parare, l. volumus de damno, & injuria.

Comminatus, substant. nomen minæ. [Qui sterilis ficulneæ comminatum à Domino vineæ deprecatus est. Paulin. epist. 2. ad Amand.

Commessa. Vide *Commissus*.

Commissio. Vide *Missaticum*.

Commissus. FR. Conversus, seu laicus in monasterio ministrator. [Ac Monachos, eorumque conversos, vel commissos, can. paternarum, 14. quæst. 3.] In regulis monialium Benedictinarum *Commessa* dicitur monialium famula. Vide *Griseus*.

Commonitorium, scriptura instructionis, quæ traditur Legato Apostolico pro Concilio, seu alio ecclesiastico negotio peragendo. [Rescriptis commonitoriis, nisi ad catholicam converteretur fidem, etiam extorrem à sacerdotali esse officio mandant. Anastas. in Greg. II.

Commodatum alicujus rei. FR. Est concessio ad aliquem specialem usum gratuitò facta, & non translatio, quia is, qui commodat, dominium tenet, & possessionem, l. res commodata, ff. de commodato: & dicitur *Commodatum*, quasi utenti commodo datum, & ideò dicitur gratuitò, Gloss. in cap. cum gratia, de commodato.

Communia, idest, communitas. [Non de minoranda justitia ecclesiastica; sed tantummodo de non ducenda super eum communia. Ivo Carnot. epist. 180.] FR. [Eodem anno Philippus (*Rex Galliæ*) imposuit subsidium &c. propter quod Prælati, & Barones, & Communiæ Normandiæ &c. Rothomagen. Chronica ann. 1337. In Biblioth. M.S. Labbè tom. 1.] In Melita dicitur *Communia* Clericorum, idest, Collegiata non insignis. Vide *Communitas*.

Communicalis, vas, sivè, calix, quo populo Dominicus sanguis distribuebatur. [Communicales ex argento fecit per singulas regiones, quæ præcederent per stationes per manus Acoluthorum. Anast.] FR. Non videtur esse calicem sanguinem Domini continentem; nàm Acolythos habuisse facultatem distribuendi hoc Sacramentum nunquam legimus: benè tamen Diaconos. Vide *Calix administralis*.

Communicantes, oratio in Canone posita, de qua dictum est in dict. *Canon Missæ*, & *Actio Missæ*: Quæ preces in aliquibus festivitatibus variantur; sicut & Præfatio. Aliquando tamen distinguitur, & separatur Præfatio ab Oratione *Communicantes*, ut exempli gratia, si festum SS. Philippi & Jacobi, seu Inventionis Sāctæ Crucis occurrerint infra Octavam Ascensionis; tunc Præfatio festi occurrentis, & Communicantes de Octava dicerentur, licèt de octava non fiat commemoratio. Congr. Rit. 24. August. 1627.

Communicatio. Vide *Participium*.

Communicatoriae Litterae. Vide *Litteræ communicatoriæ*.

Communio, ità appellatur Antiphona posita in Missa, quæ canebatur in choro, dum distribuebatur Eucharistia fidelibus, à D. Gregorio instituta.

tuta. Gem. lib. 1. cap. 90. dicitur etiam *Transitorium*. Vide suo loco. Quarè contra rubricam abusus invaluit communionem post Missam, vel ante eam facere nulla urgente necessitate, quod his verbis in Rituali Rom. cavetur: [Communio autem populi intra Missam statim post communionem Sacerdotis celebrantis fieri debet (nisi quandoque ex rationabili causa post Missam sit facienda) cum orationes, quæ in Missa post communionem dicuntur, non solum ad Sacerdotem, sed etiam ad alios communicantes spectent.] Sic in Missa Sabbati Sancti hæc Antiphona ideò non dicitur, quia communio populo non fit. Itaque abusus etiam censendus est illorum, qui communionem concedunt in hac die: præponendus enim est particularium devotionibus ecclesiasticus ritus. Antiquitùs Sacerdotes, & Diaconi unà cùm Episcopo celebrantes, accipiebant ab eo Eucharistiam propriis manibus. [Presbyter: ergo, & Diaconi osculando Episcopum, corpus Christi ab eo manibus accipiant in sinistra parte Altaris communicaturi. Subdiaconi autem osculando manum Episcopi ore accipiant Corpus Christi ab eo. Postquam verò Diaconi sinistro cornu Altaris de Sanguine Christi communicent, venientes Subdiaconi ordinatim accipiant Sanguinem Christi ab Archidiacono. Ordo Rom.] Hic verò ritus quoad Sacerdotes, & Diaconos in Ecclesia græca adhuc observatur. Quoad sinistram, præter ea, quæ supra diximus in dict. *Bulla*. Notandum etiam est, quod quando Papa solemniter celebrat, defertur Sacrosancta Hostia à Subdiacono ad lævam Pontificis stante. [Cum Subdiaconus pervenit ad Pontificem, stet ad ejus sinistram erectus. Cærem. lib. 2. c. 14.] Contra quam cæremoniam latrant recentes Hæretici, asserendo esse actum superbiæ in Pontifice permittente sibi ad thronum deferri Christum; sed mysteria hujus actionis cōtemplare nequeunt, cum Christi Vicarius Domini sui humilitatem potiùs imitari intendat, quando, nempè, in cœnaculo panem, & vinum consecravit, deindè in Calvario Sacrificium consumans, seipsum in conspectu totius populi Deo Patri obtulit: sic Papa super Altare, quod est cœnaculi figura, consecrat, ac in sublimi Throno communionem sumit, ad imitādum Christum in monte crucifixum: quare Cæremoniale in hoc actu Papam Throno incūbentem incurvari disponit, ad denotandum Salvatorem in Cruce pendentem: sic sensit Seraphicus S. Bonaventura, inquiens: [Christus in communi, & omnibus videntibus passus est: undè Papa quando sumit Corpus Christi in Missa solemni, sumit omnibus videntibus: nam sedens in Cathedra convertit se ad populum. In exposit. Psal. 21.] Durandus verò aliam quoque rationem addit, nempè: [Sicut Summus Pontifex est Christi Vicarius, & caput omnium, qui in Ecclesia degunt militari; ità Christum Ecclesiæ caput perfectius, & sublimius repræsentans, ad sublimiorem locum communicare solet, lib. 4. de divin. off. cap. 54.] Tertia denique sententia est Innocentii III. qui ait, quod: [Romanus Pontifex ideò non communicat, ubi frangit; sed ad Altare frangit, & ad Sedem communicat; quia Christus in Emmaus coram duobus Discipulis fregit, & Jerusalem coram decem Apostolis manducavit, lib. 4. Myst. Miss. cap. 9.] Ratio autem Seraphici Doctoris magis consona, ac pia videtur. Sinistra manu Sacerdotes Dominicani in Missa communionem sumunt, quorum Missalis rubrica hæc habet verba: [Inclinato capite, dextra manu tenens calicem, de sinistra sumat Sacrum Christi Corpus.] Qua de re invidi Calumniatores, occasione arrepta, falsò asseruere, id in pœnitentiam eis injunctum fuisse, cum eorum Frater Bernardus à Monte Pesulano Henericum VII. Imperatorem Hostia veneno mixta in communione necavisset ann. 1313. FR. Sed cum hæc fabula, præterquam quod à Recentioribus Historicis narrari, apudque nullum ex illius ævi historicis mentionem fieri Theodoricus Raynaldus in dicto anno testetur; fictio nimis stulta redditur, cū hic Imperator excommunicatus in loco Bonicōvetus appellato Senensis territorii obierit, inverisimile videtur, quod propter unius Religiosi delictum, tota ejus Religio perpetuò hanc pœnitentiam agere debuisset, si hoc verum esset. Deindè quæ pœnitentia est hæc? Dum hujus Religionis Sacerdotes non privati essent Altaris Sacramento, parum relevat, an sinistra, vel dextra Sacramentum sumant. Quare ab Institutoribus cæremoniam hanc ordinatam fuisse existimo, ut, nimirum, periculū versionis calicis evitetur, dum rubrica eorum supra citata disponit his verbis: *Dextra manu tenens calicem*; nam agilior est sinistræ dextera. Non sunt ergo audiendi Naucle rus, volum. 2. gener. 44. Chron. Norimberg. Vespergen. aliique male sentientes Recentiores. ::: In primis Ecclesiæ sæculis hæc communio sub utraque specie recipiebatur. (Vide *Confirmo*) ità ut Gelasius Papa sub excommunicationis pœna prohibuerit, nè hoc sub una tantùm specie fieret. Microl. de Ecclesi. observ. cap. 19. & Paschalis II. sancivit, ut non præberetur fidelibus panis consecratus in Sanguinem intinctus; sed Corpus, & Sanguis Christi separatim, atque infantibus, & ægrotantibus communio solius Sanguinis daretur, de qua re extat in Chronica Cluniacensi ejusdem Pontificis Epistola, & testatur Microl. loc. cit. c. 20. Sed quia abusus intingendi Corpus Christi in ejus Sanguinem cōtra Paschalis prohibitionem perdurabat; ideò statutum fuit, ut communio in unica specie panis tantùm fieret; nam sub utraque specie communicabantur in Missa: sed extra eam etiam antiquitùs sub specie panis solùm communio fiebat. Baron. an. 34. n. 46. A communione se abstinebant milites post occisiones, quod similiter observare voluit Theodosius Imp. Idem Baron. an. 394. num. 21. FR. Spatium verò temporis, quod à spirituali hoc cibo ad materialem concurrere debet, ordinatur in can. tribus gradibus, de consecrat. dist. 2. hoc pacto: [Si igitur manè Dominica Portio editur, usque ad

sextam jejunent ministri, qui eam consumpserunt; si tertia, vel quarta hora acceperint, jejunent usque ad Vesperas: sic secreta sanctificatione æterna custodienda sunt Sacramenta.] ubi *Secreta*, idest, interna intelligitur. Communio dicebatur *Pax Christi*. Vide *Pax*. De communione Infantium. Vide *Baptismus*. De Communione per Viaticum. Vide *Viaticum*. Reliqua vide. *Confirmo, Dominicale, Eucharistia, Hostia, Siphon*. Antiquitùs erat maximum dedecus sine oblatione aliqua ad communionem accedere. Vide *Oblatio*. Communio Laicorum quando fieri debet cum patena sub mento. Vide *Patena*. Distribuebatur in loco eminenti. Vide *Solea*. De controversia sub utraque specie communionis. Vide Bellarminum, Sfortiam Pallavicinũ in Cõcilii Tridentini historia, & Christoph. Ranzovium in epist. ad Galixtum Protestantem pag. 55. Quæ communio sub utraque specie solo Christianissimo Galliarum Regi, quando consecratur cum Sacra Ampulla, & in extremo ejus vitæ per Viaticum ex privilegio Clementis VI. conceditur. Augustinus Patritius adventum Federici III. describens, inquit idem privilegium concessum etiam Imperatori fuisse. Idem Clemens Papa communionem sub utraque specie Normandiæ Duci, ejusque Uxori, ac Genitori concesserat. Item Philippo Galliarum Regi, & illius Uxori. Sub datum Avinione Kal. Julii 1344. Ita etiam Odoni Burgundiæ Duci de ann. 1345. De Communione facienda in die Jovis Sancti. Vide *Feria quinta in Cœna Domini*. De Communione per Viaticum. Vide *Viaticum*. Quando communicabantur, antiquitùs ponebantur tabellæ ad instar mensularum, sicut hodiè, cum tobaliis, de quibus Chrysostomus Hom. 61. ad populum Antioch. sic inquit: [Nonnè vides ministrum spongia mensam circumlinientem, expurgantem domum, & tabellas ponentem? hoc post preces efficitur per præconis vocem.

COMMUNICATORES. FR. Dicuntur Episcopi. Gloss. in can. de Induciis, 3. qu. 3.

COMMUNIO LAICA, ad quam pœnitentiam condemnabantur Clerici, ut in 1. qu. 7. can. si qui Presbyteri. FR. Ecclesiastici enim pœnitentes etiam ab infimis officiis Clericorum excludebãtur, can. Canones, dist. 50. & can. placuit, eadem dist. : Pamelius, & alii putant fuisse Eucharistiæ communionem extra Presbyterium simul cum laicis. Alii tamen existimant fuisse solam participationem in orationibus Laicorum, cum quibus Clerici pœnitentes in Ecclesia collocabãtur: quæ opinio magis consona videtur; nam multa Conciliorum decreta habentur, in quibus declaratur, quod moriendo aliquis ex istis pœnitentibus, non peracta adhuc pœnitentia, admitteretur ad laicam communionem: at hoc non poterat de communione Eucharistiæ intelligi; sed tantùm de participatione, & communione orationũ Laicorum. Alii denique pro laica communione sumptionem Sacramenti sub unica specie panis more Laicorum explicant, quod probant ex decreto Rothomagensis Concil. de anno 1581. celebrati, ubi in tit. de Episcop. off. num. 11. ordinatur, nempè: [Id, quod fieri primo quoque tempore contra eos, qui à multis annis Sacro Presbyteratus Ordine initiati, nec dùm accesserunt ad Sanctum Sacrificium Missæ celebrandum; sed laicam tantùm communionem, eamque rarò sumunt.] Ubi manifestè Concilium pro laica communione de sola hostia consecrata intelligit. Nihilominus magis amplectenda videtur secunda explicatio, ut dixi; nam, quod de hoc Concilio affertur, cum sit recenter celebratum, non usum fuerat illo antiquorum termino, cum quo non potest concordari, quod mortuis daretur Eucharistia, ut in antiquis Conciliis dicebatur. FR. Defunctis Eucharistia afferebatur, ut de Sancto Basilio apud Surium tom. 1. in ejus vita narratur, quod antè ejus obitum hostiam in tres partes diviserat. [Unamque sumpsisse; alteram reservasse, ut secum sepeliretur; tertiam verò in columba aurea pendente reposuisse.] Et licèt in dict. *Eucharistia* hoc factum neget Auctor; legimus tamen in usu fuisse etiam Defunctis Eucharistiam afferri, quod deindè cautũ fuerat in Concilio Carthaginensi Tertio sub hoc decreto: [Placuit, ut corporibus defunctorum Eucharistia non detur. Dictum est enim à Domino, Accipite, & edite: cadavera autem nec accipere possunt, nec edere, cap. 16.] De Sancto Benedicto scribit etiam in Dial. lib. 2. cap. 24. D. Gregorius, quòd cadaver cujusdam Monachi, qui obierat, dum à Monasterio absque Superioris licentia discesserat, terra eum humare renuebat, quare præfatus Patriarcha ei Eucharistiam detulerat, & super pectus ejus imposita, cum eadem hostia sepultus fuit. Non ergo rejicienda omninò erit prima, & tertia expositio, ex implicantia, scilicet, quia per laicam communionem Eucharistiam intelligit. Nam etiam mortuis Eucharistia afferebatur. Vide *Corban*; sed re vera communio laica alia non erat, nisi declaratio, quod Clericus non gauderet foro ecclesiastico, & communis cum laicis haberetur, ac inhabilis ad consequendos majores ordines; sic de bigamo clerico in can. 5. dist. 84. habetur, quod: [Quisque clericus, aut viduam, aut secundam duxerit uxorem, omni ecclesiasticæ dignitatis privilegio mox denudetur, laica sibi tantùm communione concessa &c.] & can. eos, quos, de Consecrat. dist. 4. de Episcopis, Presbyteris, & Diaconis bis baptizatis habetur, quod: [Nec orationi, nec modo fidelium: sed nec catechumenorum quidem omnibus modis interesse, quibus laica communio in morte est reddenda.] Vide *Communio peregrina*.

COMMUNIO PASSIVA, quæ liberè, & sine meritorum differentia omnibus concedebatur, qua phrasi usi sunt Patres Carthaginensis Concilii, nomen à *Passivus* derivatum, cujus diversa vocabula derivantia. Vide *Passivitas*. FR. vide Latinium in Correct. Conciliorum, tit. Concil. Carthag. I. cap. 2.

Com-

COMMUNIO PEREGRINA. FR. in qua admittebantur Peregrini, scilicet, in participatione orationum, secùs verò in participatione Sacramentorum, antequàm formatas litteras eorum Ordinariorum ostendissent, quæ eos Catholicos esse testabantur. Baron. an. 400. num. 67. Glossa verò in can. contumaces, dist. 50. ait esse eandem, ac laica communio, ibique Postillator per *Communionem* communem observantiam, & conversationem ex Archidiacono intelligit. Sed puto communionem peregrinam eandem esse, ac communionem extraneam, idest, à communione fidelium exclusio. [Et causam perdat, & à communione efficiatur extraneus, can. Inolita, 11. q. 1.] Sed arctior pœna videtur esse ex can. hæc hujus, 12. qu. 2. ubi sic ait: [Reus sacrilegii prolixiori anathemate condemnetur, & vix ei peregrina communio concedatur.

COMMUNITAS, dicitur præbenda canonicalis. Vide *Usuale*.

COMO, verbum, comam nutrio; [Sed quoniam & arbusta vestiunt, & lini herbida post virorem lavacro nivescunt, nec fuit satis tunicam pangere, & serere, ni etiam piscari vestitum contigisset; nã & de mari vellera, quæ muscosæ lanositatis lautiores conchæ comant, Tertull. de pall. c. 37.

COMPAGI, Sandaliorum genus, quibus Imperatores, & Romani Senatores utebantur, à græco vocabulo Καμπάγια, quod retia significat; consibulabantur enim ad modum retium, ut in antiquis sculpturis, & picturis aspicitur; alii eodem modo, quo Græci, latinè *Compagium*, & *Compagus* scribunt: [Accedens Mauritius Subdiaconus, orarium de ejus collo abstulit, & antè pedes ejus projecit, & compagos ejus abscidit. Anast. in Steph. IV.] FR. dicitur etiam latinè *Compagum*; sic Capitolinus in Maximinis Impp. de Maximino patre, inquit; [Calciamentum ejus, idest, compagum regium.] Sed Trebell. Pollio *Campagos* dixit in duobus Galienis Impp. nempè; [Caligas gemmatas annexuit, quum campagos reticulos appellaret.] Erat insuper solius Pontificis indumentum: Ita in Collectan. Anastasii à Sirmondo in 8. edit. pag. 259. ubi de S. Martino Papa, & Martyre loquens, ait: quòd inter alias reliquias hujus Sancti à Theodoro receptas: [Et uno de compagis ejus, idest, caligis, quos nullus alius, nisi Romanus Pontifex portat.] Qui solis Ecclesiæ Messanensis Diaconibus concessi fuerant, can. pervenit ad nos, dist. 93. Hinc Messanenses Canonici in officio Diaconi hoc privilegio adhuc utuntur. Processu deinde temporis usi sunt compagis etiam Ecclesiæ Rom. Diaconi. [Compagi calciamenti genus, quo utebantur Diaconi Romani. Papias.] Licet hoc apostolicum indultum extensum deindè fuerit ad aliarum Ecclesiarum Diaconos, ut ex Concilii Toletani verbis colligitur, ubi sic: [Compagis verò calceari absque Apostolica licentia non permittitur Diaconis.] Nihilominus illius manutentio nullibi reperitur, nisi Messanæ solùm retenta. FR. corrigendus tamen est Amalarii textus, ubi perperam *Compobis* pro *Compagis*, lib. 2. de Eccles. off. c. 18. habet. Vide *Caligæ*, *Sandalia*, *Psachnion*.

COMPAGO. FR. nomen, quod conjunctionem denotat, à verbo *Compingo* deductum; sed est maxima quæstio inter linguæ latinæ Antesignanos, an debeat hoc nomen *Cõpago*, *Compaginis*; vel *Compago*, *Compagis* declinari: in primo sensu habentur Manilii, Ovidii, & Senecæ auctoritates; ille enim cecinerat 1. Astronom.

Interdum æquali laterum compagine ductus.

Item,

Aeream in nebulam clara compagine versus.

Ovid. 1. Metam.

Atque ità disparibus calamis compagine ceræ
Inter se junctis nomen tenuisse puellæ.

Atque Seneca: [Flammarum violentia compaginem soli rupit, sive vetustas, epist. 14. ad Lucillum.] [In secundo autem sensu fuere Cicero, Pacuvius, Virgilius, Livius, Svetonius, Gellius, ac alii. [Nam dùm sumus in his compagibus corporis munere quodam necessitatis, & gravi opere perfungimur. Cicero de Senect.] quarè si in genitivo *Compaginis* declinandum esset, certè non *Compagibus*; sed *Compaginibus* Cicero dicere debuisset. [Salvete gemini mei compages sanguinis. Pacuvius;] nota quod non dixerat *Compagines sanguinis*. Item Virg. 1. Æneid.

——— Remo cum fratre Quirinus
Jura dabunt: diræ ferro, & compagibus arctis
Clauduntur belli portæ.

Ibid. in prim.

Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, remisque fatiscunt.

Et ibid. lib. 2.

Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
In latus, inque feri curvam compagibus alvum
Contorsit.

Atque Livius. [Compagibus omnibus aquam accipit navis. Decad. 4. lib. 3. Compagibus sellæ laxatis. Sveton. in Aug. c. 45. Compages mundi. Gell. lib. 6. cap. 1.] Hos secundæ opinionis Auctores sequutus est D. August. inquiens: [Accedat, credat, incorporetur, ut vivificetur. Non abhorreat à compage membrorum, tract. 26. in Joan. post medium.

COMPANATOR, & *Impanator*, hæreticus sectarum, quæ asserunt, panem in Sacramento Altaris non transubstantiari. [Verumtamen ut cumulatè satisfaciamus Valdensi, & quem velut Berengarianum companatorem traduxit, per ora Catholicorum amplectetur, sibi in Eucharistiæ rebus consentientem. Jo: Picard. in annot. 2. S. Ansel. de Sacr. Altaris.] Idemque inferiùs. [Impanatorum, atque adeo nostratium Calvinianorum colluviem dissipavit.

COMPASSOR, Commiserator. [Feriant, & innitent

vitent patrem Orphanorum, judicem viduarum, & compassorem pauperum Domini. Paulin. epist. 33. de Gazoph.

Compatesco, Compatior. [Vestræ volumus compatescere infirmitati. S. Bonif. epist. 81.

Compatres, & *Compaternitas*. FR. Patrini in Baptismo, seu Confirmatione, Gloss. in can. pervenit, 30. quæst. 1. can. si quis 30. quæst. 4. & can. omnes, ibid. quæst. 1. qui dicti sunt *Initiatores*. Vide *Baptismus*.

Competentes. Vide *Catechumeni*, *Competentium pascha*, *Capitilavium*, *Regenerandus*.

Compita. FR. Locus, ubi plures viæ concurrunt: [Se irretire laqueis non dubitavit, atque gentilium more, per abrupta itinera, & compita insidians &c. can. de viro, 12. qu. 2.

Complacentia. Vide *Prolubium*.

Complenda, seu *Ad complenda*, & *Completæ*. FR. ultimæ Missæ preces. [Tali quidem passione vexatus est usque ad completas. In vita S. Bercharii Abb.] Vide *Postcommunio*.

Completorium, ultima canonicarum horarum pars, qua recitatione totum diei officium completur, seu quia in hac parte ultimum adimplementum in æterna Beatorum gloria designatur. Hug. de Sancto Vict. in Speculo Eccl. c. 3. Ab Isidoro lib. 1. c. 2. Completa dicitur. FR. Initium noctis, in Regul. S. Columbani. Prima noctis hora à S. Fructuoso Bracarense. αἴτησις, idest, *Petitio*, à S. Basilio. *Duodena*, in vita S. Rusticulæ Abbatissæ, in ordine psalmodiæ: eodem pacto *Duodecima* appellatur, etiam à S. Aureliano. :‖: Græci autem, ἀπόδειπνον, idest, post cœnam vocant, & est penes eos ἀπόδειπνον μέγα, idest, Completorium majus, quod in Quadragesima recitatur: aliud est ἀπόδειπνον μικρὸν, nempè Completorium minus, pro totius anni cursu. Jo. Card. Bonav. in tract. de psallen. Eccles. Armonia, S. Benedictum Abb. Completorii institutorem fuisse demonstrat; sed hæc benè concluderent de institutione hujus Canonicæ horæ, quoad Ecclesiam Occidentalem; nàm inter Orientales Christianos diversarum nationum, & rituum, Completorium, *Post cœnam* appellatum, ut suprà de Græcis dictum est, ante Divi Benedicti tempora in usu fuisse reperitur, & S. Basilius in ejus reg. interrog. 37. Completorium sic describit: [Tùm primis se jàm noctis intendentibus tenebris sequetur petitio, ut quies, quam sumus capturi, inoffensa ac vitio libera sit, qua hora etiam necessariò nonagesimus recitari Psalmus debet.] Psalmus autem 90. est: *Qui habitat &c.* in Completorio positus; per *Quietem inoffensam, & vitio liberam*, quam precari admonet; id certè est, quod nos in hymno, ac aliis Completorii precibus Deum solemus rogare: per *Iam noctis intendentibus tenebris*, noctis principium, & recitationis Completorii tempus designat, in quo periodo Maronitas Monachos in Monte Libano egomet expertus sum Completorium recitare. Sanctus autem Basilius in fine sæculi secundi, & principio tertii vixerat, at Divus Benedictus post quintum exciterat sæculum. Item dubiosum etiam quoad Ecclesiam Occidentalem redditur, an ante præfatum Patriarcham Benedictum Cōpletorium reperiretur. Videntur enim D. Ambrosius, & Prudentius, qui integro quasi sæculo ante D. Benedictum floruerant, de hac Canonica hora mentionem facere: Sanctus namque Doctor, lib. 3. de Virginibus, inquit: [Solemnes orationes cum gratiarum actione sunt deferendæ, & hora incensi:] En Vesperæ, [Cum denique cubitum pergimus:] En Completorium. Nec Orationes istæ privatæ intelligendæ sunt, quia *Solemnes*, & *Horam incensi* vocat. Habemus insuper, quòd Completorium *Somnum* dicebatur; nam in ipso quietum (ut suprà diximus) somnū à Domino deprecamur: hinc in Emeritano Concilio sub Vitaliano de anno 666. celebrato, hoc decretum legitur: [Oportet, ut sicut in aliis Ecclesiis vespertino tempore post lumen oblatum, priùs dicitur vespertinum, quàm somnum in diebus festis, ità & in nostris custodiatur Ecclesiis.] Prudentius quoque Ambrosii coætaneus, & Benedicti præcessor, in ejus hymnis unum pro Vesperis, quem *Ante somnum* intitulavit, & alium pro Completorio, quem vocavit *Somnum*, composuerat. Nos anticipamus tempus ad Cōpletorium, ut sæcularibus præbeamus interveniendi commodum. Dicitur lectio brevis in principio hujus horæ, & non in fine, sicut fit ad Primam, quia ea peracta, Monachi cuncti in silentio ad dormitionem ibant; seu quia priùs ante Completorium Sanctorum Patrum collationes legere solebant, ad componendam mentem in diurnis negotiis distractam; ideò illis verbis: *Converte nos &c.* incipitur, cum quibus à sæcularibus cogitationibus mentem converti precamur. Insuper, cùm Completorium sit Electorum symbolum; ideò hymnus ante Capitulum dicitur, quod non fit in aliis horis, quia cùm sit hymnus victoriæ signum, & electi eam jam adepti sint; hinc ad consecutionem illius exhortatione non indigent. Hugo in speculo c. 3. Completorium, & Prima ambæ immutabiles, & invariabiles semper sunt, quibus monemur, ut nostrarum rectarū actionum principium, & finis stabiles esse debeant. Insuper in memoriam Dominicæ sepulturæ canitur Completorium, in qua hora ipse etiam Dominus in horto ad Patrem oravit. De Cōpletorii cantico, *Nunc dimittis*. Vide *Canticum*. In Confessione ad Primam, & Cōpletoriū Moniales debent dicere *Et vobis fratres*. Vide *Confessio*.

Complutus, pluvia madefactus. [Pars una compluta est, & pars super quam non pluvia ruit. Amos. cap. 4.

Comprovincialis, nomen correlativum unius Episcopi ad alium ejusdem Provinciæ, sub eodem, nempè, Metropolitano, quem Consuffraganeum D. Bernardus epist. 42. appellavit. Vide *Collega*, *Suffraganeus*.

Compurgator. FR. Judex delegatus pro purgatione alicujus delicti. Vide *Iuramentum*.

Comcambium, cambium. [In hoc loco latroni

ni seriò pœnitenti culpa dimittitur, Mater Discipulo commendatur, & Discipulus pro Filio Matri miserabili concambio substituitur, Guliel. Tyrius de Terra Sancta,] ubi de Calvario Monte agit. Reperitur etiam *Camium, Concamium, Cambium*, & *Cambio, bis*, verbum. [Calices, & libros nostros oppignoravimus; modò Dominus immisit nobis hominem, qui nobis tantum auri dedit, ut ei quantitas in duplo erogatis respondeat, undè vado illud cambire pro argento, ut ex eo pignora nostra possim redimere, Cæsar. lib. 4. c. 67.] FR. [Nec aliqui pecuniam cambire cogantur. In extrav. comm. de decimis.] :‖: Item *Procamio* sic in fundatione Cluniacensis Monasterii: [Non distrahat, non minuat, non procamiet, non beneficiet aliquam personam.

CONCEDO. FR. pro condono, & absolvo. [Cum Judæi asserunt peccata à solo Deo posse concedi. D. Ambros. lib. 5. in cap. 5. Lucæ.

CONCELLANEUS, Conturbernalis. [Concellaneus fiat alterius. Ennod. lib. 1. epist. 5.] Vide *Cellulanus*.

CONCEPTIO B. MARIAE VIRGINIS. FR. Officium hoc à Leonardo de Nugarolis Veronensi, & Apostolico Notario compositum, & à Sixto Quarto in extrav. commun. lib. 3. c. Cum præexcelsa, de reliq. & vener. Sanctor. his verbis confirmatum fuit. [Quod omnes, & singuli Christi fideles utriusque sexus, qui Missam, & Officiū Conceptionis ejusdem Virginis gloriosæ, juxta piam, devotam, & laudabilem ordinationē dilecti filii Magistri Leonardi de Nugarolis Clerici Veronensis Notarii nostri, & quæ desuper à nobis emanavit, Missæ, & Officii hujusmodi institutionem in die festivitatis Cōceptionis ejusdem Virginis Mariæ &c.] ubi est Typographi error in data 1466. Nam Raynaldus in Annal. Ecclef. ad an. 1477. hoc decretum à præfato Sixto ordinatum fuisse narrat, n. 9. :‖: Hoc tamen festum celebrari cœpit Lugduni, ut refert Baron. an. 1136. ibi n. 14. FR. Et ann. 1361. n. 3. prædictus Raynaldus Concionatorem quendam contra immaculatam Virginis Conceptionem concionantem statim mortuum cecidisse narrat. :‖: Penès Græcos etiam antiqua hæc festivitas celebrabatur, quam Σύλληψιν appellant, licèt per unicum diem nostræ festivitati per Emmanuelis Imperatoris constitutionem illi postponant. In Sforziana Bibliotheca M. S. conservatur Leonis Imperatoris sermo de hac solemnitate.

CONCEPTIO S. JO. BAPTISTAE. FR. reperitur in quibusdam Martyrolog. antiquis sub die 24. Septemb. & in quodam Missali Equitū Meliten. de an. 1405. Argentorati impresso, & in copiosissima Bibl. Domin. Card. Brancacii asservato.

CONCESSO, simul cesso. [Non potest apud nos perseverare, quod apud Doctores nostros concessavit. Tertull. de fuga in persec. c. 6.

CONCHA. Vasis genus ad conservandam aquam [Fecit lacum porphyreticum cum concha assita in medio, aquam fundentem. Anast. in Hilar.] sæpè Ecclesiæ absidem, seu tribunam significat; à græca dictione κόγχη, quæ conchylium, seu auris concavitatem significat. Solent Græci præter Altare, ubi Missam celebrant, aliud altariolum intra conchulam erigere, ubi multis cæremoniis panem, & vinum pro Sacramento conficiendo præparant; quam præparationem προσκομιδὴν, idest, advectionem vocant; nàm ex hoc altariolo tempore consecrationis processionaliter panem, & vinum ad Altare, in quo celebratur, deferunt, ac peracta communione sacerdos ad eandem cōchulam residuum Eucharistiæ defert, & consumat, atque sacra vasa purificat, quæ concha duplicem speluncam Domini significat; quando enim ex ea panis aufertur, bethlehemiticam denotat, ex qua panis vitæ prodiit; at quando ibi Hostia cōsumitur, Domini sepulchrum denotat, sic Anastasius in hist. Germani patriarch. Constantinopol. inquit: [Concha est in similitudinem speluncæ, quæ fuit in Bethlehem, in qua natus est Christus, & in similitudinem speluncæ, in qua sepultus est.] Et ut Ecclesiæ architecturæ conformetur, duas conchas hinc indè facere consueverunt: [Cum duabus dextra, lævaque conchulis intra spatiosum sui ambitum apsis sinuata laxetur, Paulin. epist. 12. ad Sever.] FR. sumitur etiam *Concha* pro baptisterio, qua utuntur Græci pro trina immersione in baptismo, & ea quoque uti solebant antiquitus Latini. [Emendari placuit, ut qui baptizentur (ut fieri solebat) numos in concham non mittant, 1. quæst. 1. can. emendari:] :‖: Indè Evagrius lib. 4. cap. 3. Sacram Concham appellat, in priori significatu. Vide *Apsis*.

CONCIDES, ingentes tractus ab arboribus secti: [Franci enim simulato metu, se in remotiores saltus receperunt, concidibus per extrema sylvarum procuratis, Greg. Turon. lib. 2. hist. c. 9.] Sed apud Tacitum *Concedes* legitur.

CONCILICIATUS, cilicio indutus: [Et is quidem pœnitentiam mœchi ad exorandam fraternitatem in Ecclesiam inducens conciliciatum, & concineratum. Tertull. de pudicit. cap. 13.

CONCILIUM, seu *Conciliabulum*, Martyrum cappella, seu cœmeterium, ubi recondita sunt eorum corpora: [Romæ S. Joannis Presbyteri, qui sub Juliano Apostata via Salaria veteri antè simulacrum Solis decollatus est, & corpus ejus à B. Concordio Presbytero juxtà Martyrum concilia sepultum. Martyrolog. Rom. 23. Junii. Hoc idem possumus & de isto dicere, qui Basilicas Ecclesiæ, & Martyrum conciliabula diversis floribus, & arborum comis, vitumque pampinis adumbravit. Hieronym. ad Heliodorum.] FR. *Concilium* dici puto, idest, adunatio, quia ibi corpora Sanctorum adunata, congregata, & conciliata sunt: sic *Conciliabolum*, idest, adunatiuncula. *Concilium* verò in significatione congregationis. Vide *Cellulanus*, *Congellus*, *Cognitores*, *Pentectes*, *Synodus*, *Unio*. Item Concilium significat animorum reconciliationem, & compacificationem. Vide *Simultas*.

CONCILIUM ACEPHALUM. Vide *Acephalus*.

Concineratus, idest, cinere conspersus. Vide *Concilociatus*.

Concionator, declamator, qui & tractator dicitur, Vide *Homilia*, *Tractator*. Peccat mortaliter, qui non existens in gratia concionatur: ità D. Thom. in 4. dist. 29. qu. 2. art. 3. ad 4. quem aliqui gravissimi Auctores sequuntur; alii tamen contrarium sentiunt, licèt à veniali illum non excusent: confundunt quidem nos Ethnici: Quintilianus in primis lib. 12. c. 1. inquiens, quod declamator debet esse: Vir bonus, dicendi peritus. Menander Philosophus etiam gentilis inquit: [Mores loquentis cogunt, non oratio.] Atque Hieronymus de Reg. Monach. ait: [Sacerdotis vox cum mente concordet.] Aliud Concionatorum vitium est in confarcinandis Sacræ Scripturæ sensibus cum Poetarum fabulis, & Sanctorum Patrum effata cum Plauti comœdiis, & similia; ideò tales Concionatores indigni, spumei à D. August. lib. de anima meritò vocantur, inquiente: [Habemus jam quosdam spumeos in sermone.] Vide *Grammatica*. FR. Addi posset & tertium vitium ambitionis illorum, nempè, quorum objectum est prædicari magis, quàm prædicare, & in famæ primatu cæteros Concionatores antecellere, contra quos sic D. Ambrosius ait: [Fidem Christi obscurant splendore verborum.] Sacer igitur orator instrui à D. Gregorio deberet, ità docente: [Pastorum mens, quia non propriam gloriam, sed Auctoris quærit, ab omnibus vult adjuvari, quod agit. Fidelis namque Prædicator optat, si fieri valeat, ut veritatem, quam solus loqui non sufficit, ora cunctorum sonent, lib. 22. moral. c. 14.] Non tamen negatur, quod summoperè in Sacro Concionatore ejus eloquentia esset laudanda, si triplicato illo, ac frugifero stylo concionaret, de quo Lactantius Firmianus S. Cyprianum commendans, inquit; [Ut discernere nequeas, utrum ornatior in eloquendo, an facilior in explicando, an potentior in persuadendo fuerit, lib. 5. instit. c. 1.] Nam rectè splendor hic efficit, [Ut apertis oculis nostris deificum lumen attentis auribus audiamus. D. Benedictus in prologo ejus Regulæ. Manifestatur enim virtus prædicantium, ubi surgit seges animarum, lib. 6. epist. 9. D. Gregorius] :I: Hæc, inquam, divina eloquentia, absque ullo tædio ab antiquis fidelibus indefessè stando, summaque aviditate spiritus audiebatur, ut D. August. de honest. Cleric. & Optat. Milev. lib. 4. testantur, ac Sidonius vers. 16. cecinit.

Seu te conspicuis gradibus venerabilis aræ,
Concionatorum plebs sedula circumsistit.

In Civitate Constantinop. die feriæ sextæ parasceue, ob memoriam Christi extrà Civitatis mœnia passi, ut Chrysostomus testatur, extrà Civitatem concionabatur. Concionatorem Verbi Dei nō admittunt Moschi, stultè asserentes, quod ex Concionatorum variis opinionibus sectæ, ac fidei dissensiones oriantur; hinc auscultatione Epistolæ, & Euangelii tantùm vernacula lingua in Missa prolatorum contenti sunt. Laudabilem usum recitationis Salutationis Angelicæ in principio concionis à D. Vincentio Ferrerio introductum fuisse creditur. Vide *Salutatio Angelica*. Concionatoris Sacri synonyma. Vide *Seminiverbius*, *Tractator*. Dicitur Concionator Oecumenicus Doctor. Vide *Oecumenicus*. Concionator debet cum stola perorare. Vide *Orarium*; sed non Romæ, & quare. Vide *Stola*.

Conclamator. FR. Advocatus, l. de Conclamatoribus, de off. Judicis. Vide *Defensor*.

Conclave, Clausura Cardinalium in Sede vacante ad eligendum novum Pontificem. Primum hujusmodi Conclave Viterbii post Clementis IV. mortem coactum fuit. Purpurati enim antea in aliqua Ecclesia, seu Sacristia ad effectum, de quo diximus, congregabantur, & post discussionem ad proprias domos redibant; sed occasione longissimæ Sedis vacantis post obitum præfati Clementis, quam per biennium, novē menses, & biduum durasse refert Raynaldus ann. 1271. n. 13. transactis decem, & septem mensibus S. Bonaventura, tunc sui ordinis Generalis, Cives Viterbienses persuaserat, ut in Episcopali Palatio Sacrum Collegiū XVII. seu, ut alii referunt XVIII. Cardinalium includerent, & ad electionem Pontificis illos cogerent; at persistente nihilominus eorum irresolutione, licèt diu mansissent detenti: tunc Raynerius Gattus ejusdem Civitatis Capitaneus, & Conclavis Custos tectum ejusdem Aulæ, in qua erant inclusi, detexit, ut hac subdiali mansione eos ad determinationem cogeret, ubi usque ad præsens cellularum signa cernuntur. Adhuc etiam in Archivio ejusdem Civitatis originalis bulla conservatur, in qua Sacrum Collegium causa infirmitatis Cardinali Ostiensi exeundi facultatem concesserat, in qua Bulla XVII. sigilla in cera rubra pendentia cum diversorum Sanctorum imaginibus discernuntur, fortasse Sācti illi erant eorum Cardinalatus tituli secundùm morem illius sæculi: tenor autem bullæ talis est. [Nos miseratione Divina Episcopi, Presbyteri, & Diaconi Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales. Infirmitati Venerabilis Fratris nostri N. Ostiensis, & Velletrensis Episcopi fraterno compatientes affectu; Vobis Alberto de Monte Bono Potestati, & Raynerio Gatto, qui pro Capitaneo Viterbiensi te geris, & Communi Viterbien. tenore præsentium sub debito fidelitatis, quo nobis, & Ecclesiæ Romanæ tenemini, districtè præcipiendo, mandamus, quatenus, cum idem Episcopus juri, & voto sibi competentibus in electione Romani Pontificis renunciaverit coram Nobis, quantum ad præsentem vacationem dumtaxat, volens, ut non obstante ejus absentia, sine ipso hac vice liberè procedamus ad providendum Romanæ Ecclesiæ de Pastore, ratam habiturus, & gratam electionem, seu provisionem, quam de Romano Pontifice absque ipso, & ejus requisitione duxerimus faciendam, ac instanter petierit Vobis mandari, ut de Palatio, in quo sumus inclusi, ipsum permitteretis exire, eundemque Episcopum de ipso Palatio statim egredi liberè per-

permixtatis, nec ipsum de cætero aliquatenus detineatis invitum. Datum Viterbii in palatio discooperto Episcopatus Viterbiensis VI. Idus Junii MCCLXX. Apostolica Sede vacante.] FR. Factum, quod de S. Bonaventura narratur, in ejus vita non habetur, atque hic ex quo loco, & apud quem Auctorem reperiatur, non citat; ideò ad credendum non facilè inclino. Imò non verificatur, quod in Conclavi post mortem Clementis IV. Cardinales ab ullo coacti fuissent sub eo ergastulo includi; sed sponte se se concluderant ad Regum persuasiones, ut Blondus decad. 2. lib. 8. testatur, de Regibus tunc Viterbium accedentibus, inquiens: [Viterbium venere, ubi Cardinales esse noverant in Pontificis electione facienda, sicut & antea dissidentes. Evicitque Regum exhortatio, atque instantia, ut ingressi Conclave, Patres in Theobaldum convenerint Placentinum Leodiensem Archidiaconum, in Asia tunc agentem.] qui postea Greg. X. appellatus fuit. Idem refert Raynaldus loco supracit. Nec est verum, quod illud fuerat primum Cardinalium Conclave; nam ante hoc fuerunt in aliis electionibus conclusi Electores, ut testatur Glossator Decretalium in can. licet. De vitanda Elect. §. Nullatenus. Ubi ait, quod discordantibus Cardinalibus inclusi fuerunt in electione Honorii III. Gregorii IX. Cælestini, subditque: [Et temporibus nostris Innocentius III. (*lege* IV.) tamen id de jure faciendum non est.] Et idem Blondus de Conclavi Neapoli acto, Innocentio IV. ibi defuncto, in electione Alexandri IV. de anno 1254. hæc refert: [Alexandrum Pontificem eo nomine IV. ex Rainaldo Cardinale Ostiensi natione Campano: Cardinales, qui omnes Innocentium in expeditione sequuti erant, in urbe Neapolitana brevi creaverunt: nam Conclave ea fuerunt ingressi conditione, ut omni post posita longiore debito mora, rebus Ecclesiæ à Mãfredi violentia, insidiisque alioquin periclitaturis, per novi Pontificis creationem providerent: & eos Bartolinus juvit Tavernarius Eques Parmensis, quem Innocentius Pontifex Sororium suum Neapoli Prætorem, Præfectumque præsidio imposuerat. Is enim vir prudens honesta, ac consueta vi adhibita, illos cibo per singulos dies imminuto, ut in aliquem concordarent, impulit potiùs, quàm hortatus est, lib. 7. decad. 2.] Ubi etiam per verba *Consueta vi*, id, quod supra Glossator de aliis anterioribus Conclavibus narrat, Blondus insinuare videtur. Atque Passarinus de electione Sum. Põt. quæst. 11. num. 1. Conclave anno 1118. in electione Gelasii II. cœpisse tenet, (nam secundum Baronium anno 1118. in Pontificem electus fuerat.) De Honorio III. (cujus electio ex Raynaldo accidit an. 1216.) etiam Blondus eod. lib. 7. in princip. decad. 2. ait, quod: [Coacto in Conclavi Collegio penuria cibi per dies singulos majore facta, ut properarent, vim honestissimam attulerunt, consecratusque Pontifex &c.] Igitur multò ante Sedis vacationẽ per obitũ Clem. IV. Conclave erat in usu. In electione autem Innocentii IV. fuerunt Cardinales Amalphi à Federico in carceribus detenti; sed in libertate positi, Anagniam confugere, ibique prædictum Innocentium in Pontificem elegerunt. Gregorius deinde X. anno 1274. sancivit de Conclavi bullam, quæ habetur in c. Ubi periculum, de elect. in sext. quæ absque effectu remansit, & ab Adriano V. suspensa; iterum à Joanne XX. (appellato XXI.) eadem suspensio comprobata; itaut absque prævio Conclave electi fuerint Nicolaus III. Martinus II. dictus IV. Honorius IV. Nicolaus V. Cœlestinus V. & ab hoc iterũ Conclavis bulla renovata, ac tandem à Bonifacio VIII. confirmata fuerat. Glossa in d. cap. Ubi periculum. §. Concilio generali. Ciaconus in vita Jo. XXI. & Lauræa tract. 5. quæ deinde successivè in omnibus electionibus usque ad præsens executa fuit. Quo prætextu Basilius Prorex Odoacri sibi arrogare voluit Electionem Pontificis. Vide *Mausoleum*. Synonymum Conclavis. Vide *Monobambylum*. Discordia electorum in Conclavi ut plurimum est schismatis causa. Vide *Romanus morbus. Rotula*. In Sede vacante, vel in Pontificis absentia, Ecclesiæ Romanæ gubernium per Archidiaconum, Archipresbyterũ, & Primicerium regebatur. Collectan. Anastasii Biblioth. in exil. S. Martini Papæ, & Martyris à Sirmõdo in 8. edit. p. 77. Bar. an. 650. n. 15. Hodie tamen, dum Cardinales sunt in Conclavi, tria ordinum capita rescripta firmant :I: Quando Papa jam declaratus est, & novum nomen suscepit, tunc primus Diaconus Card. fenestrale foramen frangit ad clausuram, ac crucem populo ostendit, altaque voce clamat, dicens: [Annuntio vobis gaudium magnum: Papam habemus; Reverendissimus Dominus Cardinalis N. electus est in Summum Pontificem, & elegit sibi nomen N.] FR. Solebant antiquitus alia forma uti, ut apparet ex schismatica electione Octaviani S. Cæciliæ Cardinalis, qui Victoris III. sibi nomen indiderat, apud Radevicum Frisingen. in vita Federici Oenobarbi lib. 2. cap. 67. ubi sic habetur. [Tunc Scriniarius secundum antiquam Romanorum consuetudinem, ascendens in altum voce magna clamavit ad populũ dicens: Audite Cives Rom. & cœtus Reipublicæ; secunda feria Pater noster Adrianus mortuus est, & proximo sequenti Sabbato Dominus Octavianus Card. S. Cæciliæ electus, est immantatus. Placet nè vobis? Respondit Clerus, & Pop. Placet. Secunda, & tertia vice interrogatus si placeret? clara voce respondit, Placet. Deinde cum bandis, & aliis papalibus insignibus Papa cum laudibus in Palatio deductus est.] Simili modo cum terna interrogatione, & totidem Conventus responsione solet usque adhuc M. Magistri Meliten. electio publicari. Quo ad alia pertinentia Conclavis, vide *Bicassa. Cardinalis. Cornuta. Croccia. Papa*. Item Conclave pro Catholicismo. Vide *Catholicus*. Item pro Paradiso. [Si uno in supera mansione conclave retinemur, Ennod. in Apolog. Item conclave pro seminario. can. omnis ætas. 12. quæst. 1. :I: Conclave instituit in Parisiensi Academia Si-

Simon Cardinalis S. Cæciliæ ad electionem illius Rectoris hoc pacto; includuntur quatuor Electores cum termino consummationis candelæ unius libræ, qua finita, expirat eorum facultas, & includuntur quatuor alii.

Conclavista. Vide *Protonotarius*.

Concordia. Vide *Omonœa*.

Concubina. FR. hæc vox in sac. pagina, in Canonibus, Conciliis, & apud sacros, profanosque Scriptores non raro significat uxorem deterioris conditionis, seu occultam. l. in libertæ 24. ff. de Concub. & l. in Concubinatu. 3. ff. eod. In primis Sac. Scripturæ. [Deditque Abraham cuncta, quæ possederat Isaac: filiis autem concubinarum largitus est munera. Genes. cap. 16.] Ubi Agar, & Cetura sæpè uxores vocantur; nam tunc permissa erat polygamia, sicut in novo Testamento licitum est viro unicam habere concubinam, nempè, mulierem inferioris conditionis, in vinculo tamen veri matrimonii, & indissolubilis; atque sic Toletani Concilii intelligenda sunt verba à Gratiano dist. 34. can. 2. relata, ubi habetur: [Is, qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, à communione non repellatur; tamen, ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ sit conjunctione contentus.] Et in sequenti canone ex Isidoro de dist. nov. & vet. testam. [Christiano non dicam plurimas; sed nec duas simul habere licitum est: nisi unam tantum, aut uxorem, aut certè loco uxoris (si conjux deest) concubinam.] Ubi apertè Glossa declarat vim vocis Concubinæ, idest: [Mulierem non solemniter ductam, si tamen mutuus consensus intervenit; aliàs concubinam non licet habere. 32. qu. 4. can. nemo.] Quæ doctrina est D. Augustini, lib. de bono conjug. cap. 5. qui manifestè hujusmodi matrimonium verum, & realem existimat, his verbis: [Et potest quidem fortasse non absurdè hoc appellari connubium, si usque ad mortem alicujus eorum id inter eos placuerit, & prolis generationem, quamvis non ex causa conjuncti sunt, non tamen vitaverint, ut vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere aliquo malo agant, nè nascantur. Cæterum si vel utrumque, vel unum horum desit, non invenio quemadmodum has nuptias appellare possimus: etenim si aliquam sibi ad tempus adhibuerit, donec aliam dignam honoribus suis, vel facultatibus inveniat; animo ipso adulter est, nec cum illa, quam cupit invenire; sed cum ista, cum qua sic cubat, ut cum ea habeat maritale consortium.] Vide Gloss. in cap. Ecce quod dist. 33. In can. omnibus, & can. Is, qui dist. 34. Omnes tamen prædictæ doctrinæ verificabantur antè Concilium Trident. sed post illud, in quo clandestina hujusmodi matrimonia prohibita fuere, non amplius legitima dici possunt; & penes antiquos historicos, tum Ethnicos, tum Christianos, concubina pro uxore non raro intelligebatur; sic Poppea à nonnullis Neronis uxor, ab aliis concubina vocatur; atque Helena Constantini Magni genitrix ab aliquibus concubina, ab aliis verò Constantii uxor dicitur; & vice versa conjugium pro eo, quod meretrices frequentare aliquando sumitur. [Qui secundæ uxoris conjunctionem sortiti sunt, aut numerosa conjugia frequentaverunt. can. qui in aliquo dist. 51.] ubi arceantur à susceptione ordinum Ecclesiasticorum hujusmodi personæ, ex eo quia numerosa conjugia frequentassent; non enim hic de eo, qui multas uxores habuisset, intelligitur, dum sitea de bigamo locutus est textus; nam superfluum esset de plurimas uxores habente hanc additionem ponere, cum si quis duas uxores habuisset incapax esset ordinum, multò magis de eo, qui plurimas frequentasset, intelligeretur: ergo de eo dicitur, qui, nempè, meretrices frequentaverat. Synonyma. Vide *Contectalis*. *Focaria*. *Heroeja*. *Stertecia*. *Insidelis*. *Lateralis*.

Concubinus, gladius à Tertulliano dicitur, nam ad lectum noctu suspendi solet. De Resurr. carnis.

Concubitor. Vide *Paracimomenus*.

Concubus. FR. simul in eodem lecto condormiens, quod sæpè in malum sensum accipitur. [Unam cantilenam de multis metricè de eo compositam, ex persona concuborum suorum, vobis misi. Ivo Carnot. epist. 67.

Conculcare Episcopum, idest, alterius Episcopi jurisdictionem usurpare. [Ut nullus Episcoporum alium Episcopum conculcet. Concil. Arelat. I. can. 17. Aliis terminis idem dicitur, & præsertim Transcendere Episcopum. [Ne quis transcendat Episcopum Collegam suum. Concil. I. Carthag. can. 10.] Pulsare Diœcesin, Concil. Carthag in. II. can. 11. atque Supergredi. [Ne supergrediatur in Diœcesi Collegã suũ, Conc. Carthag. III. can. 20.] pro eodem dixit. Vide *Pulso*.

Concupiscentia, Idololatria dicitur. Vide *Idololatria*. *Insidelis*.

Concussio, captura à justitiæ Ministris facta. [Pudens missum ad se Christianũ, in elogio concussione ejus intellecta, dimisit: scisso eodem elogio, sine accusatore negans se auditurum hominem secundum mandatum. Tertull. ad Scap.] Sensus verborum est, quod, nempè, Pudens, cupiens Christianos liberare, hinc ejusdem Religionis virum capturatum, cum à nemine accusaretur, nedum interrogare eum voluit, sed etiam liberum dimisit. FR. Vide infra *Concutio*.

Concutio. FR. pro vexare, seu aliquid ultra debitum petere. [Dictum est autem eis, neminem concusseritis, estote contenti stipendiis vestris. 23. quæst. 1.] Ubi Glossa: [Concutere, est aliquid petere ultra debitum ratione alicujus officii ff. de concuss. l. 1. & 2. lib. 47. Concussionis judicium publicum non est; sed ideò pecuniam quis accipit, quod crimen minatus sit. Idem Vulpian. in 1. quæst. can. 127.] ibique Glossa: [Crimen concussionis est, cum quis minatur alicui, nisi ita, vel ita faciat.

Condico, esse in eodem sensu, unitèque dicere significat. [Condixerat, scilicet, Petrus Regem quidem honorandum. Tertull. Scorp. c. 4.] idest, quia in hac sententia coapostolo Paulo concorda-

dabat Petrus: cujus Synonimũ. Vide *Confabulor*. FR. Condicere significat etiam idem ac edicere, inde condictum dicitur edictũ. Vide *Condictum*.

CONDICTUM. FR. Edictum. [Quas vulgò torneamenta vocant, in quibus milites ex condicto convenire solent. 5. decretal. tit. 13. cap. 1.] Ubi Glossa, [Ex condicto, alias ex edicto.

CONDITA. FR. Victus, provisio ad opportunum tempus conservata. [Ut abundanter in ejus condita procurentur. S. Greg. lib. 7. epist. 5. Unciam panis malitiosè, & temerè restitutam, spontanea voluntas populi redegit in copia conditorum. Symmachus lib. 2. epist. 76.] Hæc verò vox in aliquibus formularis, & instrumentis in numero singulari intellectu difficilis redditur: exempli gratia, in quadam donatione S. Martini Monasterio facta, legitur: [Fridegiso Abbati trado mansum nostrum dominicatum, quem extra consortium fratrum in hæreditate habemus in pago blesensi, in condita ponte lapidense.] Bigonius tamen in notis ad Marculfum putat vicum significare; sed ego existimo vallem esse: melitensi enim lingua, quæ ex punica, italica, græca, atque gallica commixta est, *Chandek* vallis dicitur.

CONDITIO, creaturam significat: [Quæris an conditioni ejus fruendę natura vobis debeat prętio? Tertull. de corona mil. cap. 6.] Et clariùs idem: [Quomodo enim antè omnia &c. si non est Christus primogenitus conditionis? lib. 5. contra Marcion. c. 19.] derivatur enim à verbo *Condo*, sic mũdum à Deo conditum, (idest creatum) dicimus. FR. Aliquando tamen idem Autor variè hanc dictionem accipit, ut Jacobus Pamelius in notis ad eundem in dicto loco contra Marcionem, nu. 297. ait: [Conditionem non hìc accipit pro creatura, ut infra in hoc capite.] Idest, ubi explicitè Tertullianus ajebat: [Colentes conditionem adversus Creatorem.] & cap. 5. num. 50. de resur. carn. Conditionem ibi non creaturam in concreto, sed creationem in abstracto accipit, ubi sic ait: [Et finxit, inquit, Deus hominem magna sine dubio differentiæ, ratio pro conditione rerum:] idest, creatione rerum.

CONDITIONALIS, Creator. [Nemo ad aratrum manum imponens, & retrò spectans, aptus est; opera, & conditionalis eram: nemo duobus dominis servire potest. Tertull. de Idol. c. 12.] Ubi dict. *Opera* pro operatore posita est.

CONDITIONARIUS. FR. Subjectus, seu dependens à conditionali statu; moraliter enim hominem exaltatum ab aliquo *Creaturam* respectu ejus benefactoris vocamus. [Non confidat quisquam Pontificum fas esse bigamos, aut conjugia sortientes ab aliis relicta, sive quoslibet post pœnitentiam, vel sine litteris, vel corpore vitiatos, vel conditionarios, aut curiæ, publicarumque rerum nexibus implicatos, aut passim nulla temporis congruentis expectatione discussos, divinis servituros applicare ministeriis, dist. 50. can. 53.] Igitur pro servo, famulo, vel liberto accipitur, licèt ille à suo Patrono exaltatus sit: quod clariùs dist. 51. can. Qui in aliquo, in eodem proposito habetur, [Qui servili conditione obnoxii sunt.] Ubi pro conditione subjectionem intelligit: sic Princeps, qui in suis edictis hanc clausulam ponit, nempè, [Cujuscumque gradus, sexus, & conditionis:] pro conditione subjectionem intelligendam esse denotat: nam omnes, quibus edicit, ei subjecti sunt.

CONDIUM, liquidorum mensuræ genus. [At ille munere cœlesti congaudens concavum in lapide parvulum in modum cisternæ faciens, quod tenebat quasi condia duo, lymphas divinitus sibi indultas suscipiebat. Greg. Turon. in vita S. Caluppani.] Fortassè meliùs *Congium* dicitur.

CONDUMA, prædium dumis repletum. [Unam illi de jure Ecclesiæ deputare condumam voluisses; sed quia conduma ipsa vineolam parvam juris ejusdem Ecclesiæ nostræ tenere dicitur &c. Greg. lib. 9. epist. 14.] Alii tamen malunt *Condumam* legere.

CONDYLUS, Junctura in digitorum articulis, ex græco idiomate κόνδυλος. [A digitorum condylis incipito. In vita S. Arcadii mart.] Hinc *Condyloma* derivatur, græcè κονδύλωμα. [Offeram vobis quidquid illud est usque ad dimidium bonorum patrimonii mei, si ab hac nodositate condylomatum mei fuerint membra corporis resoluta. In Actis S. Sebast. mart.

CONFABULATUS. FR. Unus de prosapia, seu cognatione, l. si contigerit, qualiter, quis se defendere debeat; sed *Confamulatus* legendum.

CONFABULOR, consentior, conformor. [Quærendum est, quibus sit accomodanda fides, quæ cum ratione concordent, quæ cum veritate confabulentur. Optat. Milevit. lib. 1.] Quod verbum propriè uniformitatem in loquendo, seu ratiocinando significat, cujus synonimum. Vide *Condico*.

CONFALONIS SODALITAS. Vide *Confratria*.

CONFESSARIUS. Vide *Pneumaticus doctor*. *Pœnitentiarius Presbyter*. Confessarius in confessione sollicitans. Vide *Pœnitentialis*. *Synderus*.

CONFESSIO. Ecclesiæ locus ubi reponuntur corpora, seu reliquiæ Sanctorum Martyrum, græcè μαρτύριον dicitur. Vide *Martyrium*. *Cœmeterium*. At quamvis confessio latinè idem ac martyrion græcè dicatur; tamen martyrium sæpè pro toto Ecclesiæ, seu oratorii ambitu accipitur: ita Baron. in not. Martyrol. ad 6. Julii, & processu temporis etiam corpora Sanctorum Confessorum in confessione posita sunt. Item in significatione Reliquiarii, Anastas. Biblioth. [Fecit confessionem B. Laurentii Martyris ex argento pensantem libras centum.] Quæ verba non possunt ad totam Ecclesiæ fabricam applicari; impossibile enim est, quòd ex simili pretioso metallo, & tali modica quantitate Ecclesia constitui posset. Hinc falsò Bellingerius existimat *Confessionem* non nisi Oratorium denotare. Atque eleganter Cassiodorus Urbem exaltat Apostolorum Principum confessionibus ditatam, inquiens: [Tenemus aliquid Apostolorum proprium, si peccatis dividentibus, non reddatur alienum, quando confessiones illas, quas videre universitas appetit, Ro-

Romæ fœlicior in suis finibus habere promeruit. epist. 3.] Quæ *Apostolorum limina* etiam dicuntur; nam λιμὴν græcè portum, seu ingressum significat, & similia quoque Sanctuaria limina secura nostrarum peregrinationum, & asyla sunt. Dicuntur confessiones etiam, quia ibi Imperatores antequam solemniter coronarentur, fidei confessionem, seu professionem faciebant. FR. de hac confessione. Vide Bollandi Acta Sanctor. 9. Febr. pag. 330. R. P. Angel. de Nuce in Not. ad Chron. Casin. lib. 2. cap. 3. num. 853. Anton. Bosium in Notis ad epist. Paschal. Papæ primi de revel. & inventione Corporis S. Cæciliæ pag. 137. num. 5. De Rubeis in Defensore Redivivo cap. 1. pag. 27. & Paulus Aringhius in Additione Romæ Subterraneæ ejusdem Antonii Bosii. Synonima vide *Canola. Cinerarium. Cæmeterium. Concilia Martyrum. Loculum. Martyrium. Ossarium.* :‖: Item *Confessio* est Missæ pars, seu principium ante introitum, in qua, ut Innocentius III. notat, Sacerdos pœnitentem Publicanum imitatur, quo actu [Significamus nos cor conterere, ut à Domino dirigatur. Aug. in Psal. 146.] Sic pectus pulsando internas culpas detestari intelligimus. Quare S. Maximus inquit, quod; [Rectè contundentes manibus pectus, si omnem inde furorem malignæ voluntatis excusseris. homil. 3. de Quadrag.] Solebant etiam Christiani percutere pectus, quoties de sensualibus delictis mentionem facere audiebant. [Cum Scriptura commemorasset eos, qui non intrabunt, ibi etiam nominavit homicidas, non expavistis; nominavit fornicatores, audivi quia pectora contudistis. Aug. ser. 28.] Idem etiam faciebant ad orationis Dominicalis verba *Dimitte nobis*, ut idem Sanctus refert. Et quando in Euangelio pronuntiabantur execranda verba contra Christum prolata, nempè, *Dæmonium habes*, ut Innocentius III. ait, qui insuper docet trinam hanc pectoris percussionem ternarum nostrarum actionum esse signa, idest, cordis contriti, linguæ confitentis, & operis satisfactorii. Per errorem vulgi, dum in Missa *Sanctus &c.* pronunciatur, percutitur pectus; id enim ipsemet celebrans non facit, nec est papalis Cappellæ praxis, neque à versatis in sacris cæremoniis fieri consuevit. Item solebant antiqui Christiani ad illa Salvatoris verba in Euangelio posita, nimirum: *Confiteor tibi Pater &c.* etiam per errorem vulgarem percutere pectora. Vide supra in dict. *Benedictio*. Igitur confessionem hanc, quæ in principio celebrationis dicitur, Platina, & Radulphus cap. 23. putant à Damaso Papa institutam fuisse; alii verò Pontianum Pontificem institutorem censent. Berno de off. Missæ cap. 25. FR. Mos erat in hac prævia Missæ confessione, nedum cogitationum, verborum, operumque culpas generaliter confiteri; sed etiam aliquando patrata peccata specificè propalare; sic de Patriarcha Germano lib. 4. Nicephorus Gregora testatur, inquiens: [Quare cum is primum Sacrificia cum cæteris Pontificibus peregisset, ante vestibulum sacri suggestus prostratus, duo sua peccata perjurium, & filii Imperatoris excecationem apertè profitetur, sibique condonari petit.] Quod de hac prævia in Missa confessione intelligendum est, & quamvis dicatur ante vestibulum sacri suggestus, per hoc vocabulum Altaris gradus nonnunquam intelligi in dict. *Suggestus* ostendemus. Æthiopes in Missæ principio non recitant Confiteor; sed ejus loco dicunt Psal. 68. *Salvum me fac &c.* ita Gomesius Varranus, & Alvarus in hist. Æthiopica. :‖: In prolatione *Confiteor &c.* nomina Sanctorum Patronorum, seu Titularium addi non debent, cum hoc ex privilegio B. Pii V. Hispaniæ Ecclesiis concessum sit. Item Moniales in *Confiteor* dicere debent *Et vobis fratres*, & non, *Et vobis sorores*. Sac. Congr. Rit. 8. Aug. 1629. quia cum Ecclesia loqui intelliguntur; eodem modo, quo Sacerdos dicit, *Dominus vobiscum*, licèt unus tantùm adsit.

Confessio Sacramentalis FR. Est præcipua, & essentialis pœnitentiæ Sacramenti pars. Gloss. in cap. quod si pœnitentiam. 27. quæst. 1. Aug. lib. de pœnit. ait: [Qui confiteri vult peccata, ut inveniat gratiam; quærat Sacerdotem scientem ligare, & solvere; nè, cum negligens circa se extiterit, negligatur ab illo, qui eum misericorditer monet, & petit, nè ambo in foveam cadant, quam stultus evitare noluit, apud Gratian. de pœnit. dist. 1. can. 88. [Instituta confessio fuit in mundi exordio: sub lege autem, quando Josue præcepit Achor crimen suum confiteri, & lapidatus est; & tandem in novo testamento à Jacobo, dicente: Confitemini alterutrum peccata vestra &c. sed meliùs dicitur institutam fuisse à quadam universalis Ecclesię cõsuetudine. Glossa in can. Consideret. de pœnit. dist. 5.] Et inferiùs addit, quod Græci non tenentur eorum peccata confiteri. [Quia non emanavit apud illos traditio talis.] Sed hi Glossæ errores notantur ibi à Postillatore, de pœnitentia dist. 1. can. 36. sic ajente; [Imò jure divino Jo. 20. instituta est oris confessio, quæ est secunda pars pœnitentię, & non per traditionem, ut hìc male dicit Glossa, & consequenter omnibus tam Græcis, quàm Latinis necessaria ex Theologis, & Conciliis.] Sic etiam alio errore notatur Glossa, docens, quod in casu necessitatis confiteri debeamus laico, deficiente Sacerdote, in can. unum orarium. dist. 25. & licèt Augustinus loco supra cit. can. 88. dist. 1. videatur ibi hoc confirmare; existimo tamen textum Augustini adulteratum fuisse; nam ex eodem Doctore, de pœnitent. dist. 1. cap. 44. contrarium constare videtur, ubi inquit: [Ergo sine causa dictum est, Quæ solveris in terra, soluta erunt in cœlo. Ergo sine causa claves datæ sunt Ecclesiæ Dei. Frustramus Euangelium Dei, frustramus verbum Christi, si promittimus, quod ille negat.] Contrariæ equidem illationes sunt istæ; nam solis Sacerdotibus datæ sunt claves, & potestates ligandi, solvendique, & consequenter à Christo laicis negantur, alias frustraremus Euangelium Dei, frustraremus, inquam a ver-

verbum Christi, si laicis permittamus, quod eis Christus negat. Igitur confessione, & satisfactione à peccatis mundamur; sed confessio Sacerdoti, & non laico facienda est, de pœnit. dist. 1. can. 36. Insuper D. August. non poterat contra D. Ambrosii ejus Magistri documenta in rebus tanti momenti asserere; ajebat siquidem ille: [Jus enim hoc solis permissum est Sacerdotibus, apud Gratian. de pœnit. dist. 1. can. 51.] Vide *Pœnitentialis*. *Susurrium*.

CONFESSOR, hæc vox apud antiquos, ecclesiasticosque Scriptores sæpè Martyrem significat, sive illum, qui in tormentis fidem Christianam confessus fuisset, sive tantum coram Judicibus publicè Christi doctrinam professus esset, & hi *Martyres designati* à Tertulliano appellantur, & à S. Cypriano epist. 21. *Floridus* uterque confessor dicitur, idest, coronatus; atque *Purpuratus confessor* à D. Ambrosio de pœnit. cap. 11. vocatus fuit latro à Domino in cruce redemptus. FR. Vide Glossam in can. Importuna, §. Martyrium. de pœnit. dist. 1. & can. Baptismi, §. Crucifixus, de consecrat. dist. 4. ibique Glossa. *Martyr* interpretatur confitens. :: Itaque Martyr dicebatur, nempe, qui ante Judicem vocatus, liberè fidem christianam confitebatur, & hic propriè *Confessor* appellabatur; qui verò sponte nulla prævia citatione ad Martyrium se offerebat, hic *Professor* vocabatur; at ille, qui metu martyrii se abdicabat, *Extorris* dicebatur. FR. Hoc tamen ultimum vocabulum aliquando pro alieno, ac diviso accipitur: ita apud Vigiliũ Tapsensem Episcopum, ubi contra Euthychianos inquit: [Ut fateamini Filium ex Patre genitum paternæ divinæ extorrem esse naturæ.] Cujus aliqui mendosi codices, *Exortem* habent. :: Hodie tamen *Confessor* dicitur is, qui piè, sanctèque vivendo, in Domino, suos claudit dies, & in catalogo Sanctorum ab Ecclesia numeratur. Legitur etiam in Codice Rodradi nomen Virginis, & non Martyris titulo *Confessa*, sic: *Missa in Natali Confessæ*. Item in Concilio Toletano IV. S. Leucadia *Confessor* appellata fuit. Tandem confessor dicitur cantor, seu psalmista, idest, primæ tonsuræ Clericus, & in hoc sensu intelliguntur in oratione Feriæ VI. majoris hebdomadæ, illa verba, [Acolythis, Exorcistis, Lectoribus, Ostiariis, Confessoribus.] Eundem sensum habent illa verba Concilii Toletani 1. cap. 9. [Nulla professa, vel vidua, absente Episcopo vel presbytero, in domo sua antiphonas cum confessore, vel servo suo faciat.

CONFINIALIS, Officialis, qui habebat curam confinium Provinciarum. [Quomodo Marca nostra sit ordinata, & quæ per se fecerunt confiniales nostri. In constit. Caroli Magni.

CONFIRMATIO. Vide *Ratihabitio*.

CONFIRMATIONIS SACRAMENTUM. Vide *Chrisma*.

CONFIRMO, sæpè in Ordine Romano significat distribuere sanguinem Christi fidelibus in Missa post participationem Corporis Sacri, quæ functio à Diacono fiebat: [Ipse Pontifex confirmatur ab Archidiacono in calice sancto.] Ac de communione populo facienda ibidem dicitur: [Recepto calice, Archidiaconus confirmat omnes sanguine Dominico, quos communicaverit Pontifex.] Hæc distributio sanguinis per calamum fiebat, ut adhuc Pontifex facit, quæ antiquitus etiam in populari communione adhibebatur, nè Sanguis Dominicus versaretur, [Qui tradit ei pugillarem, cum quo confirmat populum. ibid.] Vide *Calamus*. *Communio*. *Pugillaris*. *Siphon*. Confirmo in proprio significatu. Vide *Omologo*.

CONFISCOR. Vide *Infiscor*.

CONFITEOR. Vide *Confessio*.

CONFLABELLO, simul sufflo ad excitandum majus incendium. [Inter se de commercio scintillas libidinum conflabellant. Tertull. de spect. cap. 25.

CONFOEDERATIO defensiva, & offensiva. Vide *Symmachia*.

CONFORMALIS, configuratus; ita Tertullianus, qui textum Apostoli ad Philip. cap 3. exponens, ait: [Corpus nostræ humilitatis conformale corpori gloriæ suæ, de Resurrect. carn. cap. 48.] in vulgata enim legitur: [Qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.

CONFRACTORIUM. In Missali Ambrosiano intelligitur illa oratio, quæ dicitur post fractionem Hostiæ, unde nomen habuit.

CONFRATERNITAS. Vide *Adelphatum*. *Confratria*. *Geldonia*.

CONFRATRIA, Confraternitas, pia Congregatio; à voce græca φρατρία, de quo vocabulo mentionem facit Joseph Hebr. lib. 7. Antiquit. De Confraternitatibus autem recentioribus relaxatis ita Budæus loquitur: [Coepulones dici fortassè possunt, ut qui plerumque epulandi magis, quàm cultus divini gratia conveniunt.] Primaria sodalitas Confalonis fuit à Clemente IV. anno 1267. instituta, ita appellata, à vexillo, italicè *Confalone*, in quo Virginis Mariæ imago erat depicta, quæ sub ejus velamine sodales tegebat, & in ejus fundationis bulla Confraternitas *Commendatorum Virgini* appellatur, cujus institutum est Christianos apud infideles captivos redimere. Ad cujus exemplum deinde aliæ piæ societates sub variis Sanctorum invocationibus normam habuere. Vide *Adelphatum*. In Melita adhuc hoc antiquo vocabulo *Confratria* pro confraternitate dicitur. FR. φρατρία, græcè conspiratio, & conjuratio potius significat. Vide *Phratria*.

CONFUNDO. FR. pro corripio, & reprehendo; qui in die Dominico non complетè Missam audiunt, & discedunt ante Sacerdotis benedictionem, præcipit Agatense Concil. [Quod si fecerint, publicè ab Episcopo confundantur. can. Missas, de consecrat. dist. 1.

CONGELLUS, græco-latinum nomen; sic appellabatur vivẽte Patriarcha ejus futurus, destinatusque successor, græcè verò σύγκελλος dicebatur de

de quo suo loco, quod cellulanus, seu contubernalis latinè interpretatur. Vide *Syncellus*.

CONGENER CHRISTI, dicitur Spiritus Sanctus à Nonno his græcis verbis, Χριστοσύγγονοι, quæ malè traducta sunt, idest, Congenitum Christi; nam Spiritus Sanctus non est genitus à Patre, sicut est Filius; Congener verò ejusdem generis significat, nempe, ejusdem divinæ naturæ, ac substantiæ, quod rectè verificatur.

CONGERIUM, cœtus, & gentium coadunatio. [Ascendentes Alpium juga, neque alium congeriorum oppleta multitudine pertransierunt. Greg. Turon. lib. 1. mirac. cap. 4.] Aliquando licentiam abeundi (italicè congedo) significat. [Domini Cardinales ibunt ad domum Regis, & associabunt eum usque sit aliquanculum extra villam, & tunc, recepto congerio, redibunt. Davantria in ejus cæremoniali,] ubi de Rege Navarræ, quando discessit à Benedicti XIII. præsentia, hæc scripserat.

CONGIUM. Vide *Condium*.

CONGREGOR, pro morior: [Pisces maris congregabuntur. Oseæ cap. 4.] Qui enim moritur cum suis decessoribus aggregatur in tumulo, ut clariùs de Jacob legitur; [Ego congregor ad populum meum, sepelite me cum patribus meis Genes. cap. 49.

CONGREX, unitus, & congregatus. [Jam mundus te Christe cœpit congrege nexu. Prudent.

CONJECTUM, contributio à superioribus imposita. [Vassi verò nostri, & ministeriales, qui missi sunt, ubicunque venerint, conjectum accipiant. Marculf. lib. 4. formul. cap. 9.] Dicitur etiam *Conjectura*. [Nihil de fisco suo Rex dari præcepit, nisi omnia de pauperum conjecturis. Gregor. Turon. lib. 6. histor. cap. 45.

CONJUGATIO, conjugium, matrimonium. [Rex propter conjugationem Brunichildis, suspectum habere cœpit. Gregor. Turon. lib. 3. cap. 3.] FR. Aliquando conjuges intelliguntur amici. can. dilectissimis. 12. quæst. 1.

CONJUGIUM, pro meretricio. Vide *Concubina*.

CONJUNGO, contingo, pervenio. [Curavimus admonendum, quatenus Honoratum Archidiaconem, conjungente statim præsentium latore, in priori loco susciperes. S. Gregor. Regist. lib. 2. cap. 15.

CONIUM, græca dictio κώνειον, quæ cicutam herbam venenosam denotat. [Cum tritico conium, quod inter alimenta vitæ noxium reperitur. Ambros. lib. 3. Hexam. cap. 9.

CONJURATIO, sive conspiratio. Vide *Phratria*.

CONJURATOR. FR. Contestis juratus. Gloss. in l. de libero homine, de testibus.

CONLUDIOSUS. Viede *Colludiosus*.

CONNIVENTIA. FR. consensus, à verbo *Conniveo*, seu obsoleto *Connivo*, quæ ambo oculorum palpebras movere aperiendo, & claudendo significant; hinc pro annuere, & consentire accipitur; non verò pro dissimulare, ut credidit Calepinus. [Irrita enim Episcoporum venditio & commutatio rei Ecclesiasticæ erit absque omnium conniventia, & subscriptione clericorum. can. sine exceptione. 12. quæst. 2. Ita ut ad concilium comprovinciale deferatur, ut eorum conniventia confirmetur. can. quicunque eadem. 12. quæst. 2. Ut vestra conniventia eveniat. can. Regum. 23. qu. 5. De cætero non feratis; quia super hoc ad nos clamor denuò ascenderit, non poterimus conniventibus oculis pertransire. 5. decretal. tit. 33. cap. 26.

CONOB. FR. hoc signum sæpè in numismatibus Imp. post Constantinum Magnum incusum reperitur: sed quo ad ejus significationem variè ab Auctoribus arguitur. Alii enim sic combinant: CON. OB. idest, *Constantinop. obsignata*. Alii verò eum interpunctis malunt intelligere, sic: C. O. N. O. B. ut apud Adolphū Occanum fol. 183. qui in numismatibus Flavii Valentiniani inquit: [C. O. N. O. B. quid sibi velit, multi hactenus assequi non potuere, edremus interpretatur Civitates, Omnes, Nostræ, Obediant, Benerationi.

CONRADIUM, portio, seu præbenda, quæ inter Monachos compartiebatur. [Duo conradia monachalia exigētem jure perpetuo ex dono cujusdam Abbatis. Matth. Paris. in Vita Guliel. Abb.] Fortasse à verbo *Conrado* derivatur, quia portio hęc adæquata mensura pro alimento uniuscujusque Monachi erat: alii tamen *Corradium* legunt.

CONREGIONALIS, ejusdem regionis. [Unde ego, & quidam conregionales nostri hoc murmur non æquanimiter accipientes; utpotè Romanæ Ecclesiæ filii unanimes scribere decrevimus sanctitati vestræ. Ivo Carnot. epist. 109. ad Pasch. Papam.] Vide *Regionalis*.

CONSCIENTIA, aliquando nomen hoc consensum, seu notitiā significat. [Presbyteros autem, aut Diaconos ordinare non audeant, præter conscientiam Episcopi. Isid. lib. de eccles. off. cap. 6.] Ubi de Chorepiscopis agit. [Archiepiscopos ad Concilium non vocabis sine conscientia Romani Pontificis. Innocent. III. lib. 1. epist. decret. Nec licet aliquibus apud semetipsos Concilia sine Metropolitanorum, & Episcoporum conscientia, & consensu facere. can. propter. dist. 18.] FR. Item significat habere secretam intelligentiam cum reis. dist. 1. de pœnit. can. Aut facta. §. conscientia latronum, & can. quidam. 18. q. 2. Conscientia pura. Vide *Subtilitas*.

CONSCOTINUS, contenebrosus, à græca dictione συσκοτεινός, idest, tenebrosus: [Conscotinum suum] dixit de hæretico Lucifer Caralitanus: hæretici enim tenebrosum in erroribus intellectum habent.

CONSECRATIO, ejus etymon. Vide *Chirotonia*. Consecratio Altaris. Vide *Altare*. Consecratio Ecclesię. Vide *Ecclesia consecratio*. In consecratione Galliarum Regis, cui sub utraque specie Sacramentum conceditur. Vide *Communio*. *Oleum sanctum*. FR. In consecratione sanguinis Christi ponitur aqua, quę varia mysteria continet, de quibus Innocentius III. agens, illa verba D. Joannis Euangelistæ adducit, [Tres sunt, qui testimonium

nium

nium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres unũ sunt &c.] & probat ex his quod Christus sit verus Deus, inquiens: [Et tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Per hoc intendens ostendere, quod Christus sit verus homo.] Et inferius: [Undè ille, qui vidit, testimonium perhibuit, & testimonium ejus est verum, quia tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis: quod, videlicet, Christus sit verus homo ex anima rationali, & humana carne subsistens; probatur, ex eo quia spiritum vitalem emisit de vero corpore: probatur, quoniam ex eo sanguis exivit, & aqua.] Et post pauca ostendit, quod ideò in Sacramento Eucharistiæ admiscetur aqua vino. lib.3. Decretal.tit.41. c.8.

CONSECUTIO. FR. baptismus. [Et ad fidem, & ad consecutionem properandam. S. Cyprian. lib.3. Testimonior. contra Judæos cap. 97.] Atque idem Auctor utitur verbo *Consequor* pro baptizor. [Posse eum statim consequi, qui verè crediderit. cap.43.

CONSENSOR. FR. consentiens. Glossa in 5. decretal. tit. 34. cap.4.

CONSEPTUM ANIMALIUM. Vide *Parvolium*.

CONSEQUOR, idest, baptizor. Vide *Consecutio*.

CONSEQUUTIVUM, consequentia: [Quæ tam importuni silentii causa? quæ ratio tam mutæ, & silentis dilectionis? Est ne inquam in Britania consequutivum, ut ubi sterilitas panis, sequatur & defectio cordis? Petrus Cellensis lib. 1. epist. 15.] idest, esset ne fortasse talis consequentia, ut ubi deest panis, ibi & verba deficiant?

CONSILIARIUS. Vide *Racimburgius*.

CONSILIUM, quomodo differat à præcepto. Vide *Præceptum*.

CONSILIUM MALUM. FR. consilium necis. l. si homines, de aggressione in vico facta.

CONSISTENTES, publici pœnitentes. Vide *Hyemantes*.

CONSISTORIALIS ADVOCATUS. Vide *Defensor*.

CONSISTORIUM, à verbo *Consisto*. Gloss. in Clement. de sent. & re judic. cap.2. coadunatio sapientum est ad consulendum, ut est Romæ coram Pontifice Cardinalium pro tractandis Sedis Apostolicæ negotiis Collegium, sed apud Tertullianum mundum, seu terram significat, quia in ea viventes consistunt. [Nam etsi juvari, seu lædi habet terra, id quoque propter hominem, ut ille juvetur, sive lædatur per consistorii sui exitus, quo magis ipse pensabit; quapropter illum etiam terra patietur, de resur. carn. c.26.] Et in eodem sensu Sidonius *Consistorium* appellavit locum, ubi ad quiescendum cubicularii morabantur. [Nam per hoc, quod in Aquilonem solum patescit, habet diem, non habet solem, interiecto consistorio peranguito, ubi somnolentia cubiculariorum, dormitandi potiùs, quàm dormiendi locus est. lib. 2. epist. 2.] FR. In sacra tamen pagina sedilia in atrio Palatii posita significat. [Et stetit in atrio domus Regis, quod erat interius contra Basilicam Regis; at ille sedebat super solium suum in consistorio palatii cõtra ostium domus. Esther cap. 5. num. 1.] Imperator habebat etiam suum consistorium, idest, concilium. [Si quando lis speratur in nostrum inferri consistorium.] Ita Justinianus in can. Anteriorum 2. quæst. 6. Ita etiam Honorius & Archadius. [Qui in consiliis, & consistorio nostro intersunt, in can. si quis. 6. quæst. 1.] Cardinalium igitur consistorium appellatum fuit Presbyterium, Compresbyterium, Cleri Romani Senatus. Vide *Presbyterium*. Dicitur Cœtus, Gremium, Collegium. Vide *Cætus*. In Consistorio antiquitus Cardinales pileis tegebantur. Vide *Cardinalis*, *Bulla*, ubi afferuntur figuræ, in quibus conspiciuntur Cardd. in Consistorio pileati.

CONSOLATIO, cæremonia quædam ab hæreticis Patarenis sic appellata. Vide *Cathari*.

CONSORTIALIS. FR. conclericalis, nam græcè κλῆρος, dicitur, idest, latinè sors. [Similiter nec de illis oblationibus, quæ colliguntur per laicos, qui consortiales dicuntur: interdum per clericos, quæ ad opus consortii reducuntur: ut luminaria in Ecclesia &c. In extrauag. comm. de decimis. §. similiter.

CONSORTIUM, attributum in divinis improprium. Vide *Trinitas*.

CONSPARSIO, farinæ massa, aqua conspersa, non adhuc fermentata. [Professionem filiorum Israelis Creator etiam illis spoliis aureorum, & argenteorum vasculorum, & vestium præter oneribus conspersionem effarcinatam eduxit ex Ægypto. Tertull. lib.4. advers. Marc. cap.24.] Sed à D. Paulo *Conspersio* dicitur. [Ut sitis nova conspersio. 1. Corin. 5.] Quod à verbo Conspergo derivatur, de quo sæpè in Sac. Scriptura. [Farinam oleo conspergere] sic etiam translativè D. Gregorius pro corporis temperamento usus est, inquiens: [Unde necesse est, ut non solum quisque consideret, quod ex conspersione sustinet. In Pastorali par. 3. Admonit. 4.] Eleganter quidem S. Pontifex sumpta à pistura metaphora; vulgò enim dicere solemus, de eo, qui docilis, & affabilis naturæ est, eum, nempe, esse optimæ pisturæ.

CONSPARSUS, substantivum nomen aquæ benedictæ aspersionem significat; [Rogabat consparsum in ipsam domum facere, ut turba malignorum spirituum exinde fugaretur. In vita SS. Barontii, & Desiderii.

CONSPERSIO. Vide *Consparsio*.

CONSPICABILIS. FR. Visibilis. [Quod multifariè à Patribus in cõspicabili materia visum fuerit. Vigilius Tapsen. Episc. lib. 6. de Trinit.

CONSTANTINIANA ECCLESIA. FR. Lateranensis Basilica à Constantino Magno erecta, quæ & S. Salvatoris appellata fuit. [Cum exirem ab Ecclesia, quæ vocatur Constantiniana. S. Martinus Papa, & Mart. in epist. ad Theodorum, in Collect. Anast. Biblioth. à Sirmondo in 8. edit. pag.71. Et sumpto mecum omni clero privatim mansi in Ecclesia S. Salvatoris nostri Jesu Christi, quæ cognominatur Constantiniana, quæ prima

in

in toto mundo constructa, & stabilita est à bo: me: Constantino Imp. quę est juxta Episcopium. Ibid. epist. 2. ad Theod. pag. 75. Et commutare à vita beatum, in circuitu Altaris astantibus, & in toto templo Ecclesiæ Catholicæ Romæ, quæ cognominatur Constantiniana. Ibid. pag. 83. Stephanus natione Siculus congregatis Episcopis Francorum, & Romanis Presbyteris, in præsentia totius cleri, & populi Concilium fecit in Ecclesia Constantiniana, in qua damnavit Constantinum Neophytum invasorem Sedis Apostolicæ. S. Anselmus Lucensis Episc. lib. 1. apologet. num. 13. In Synodo congregata Romæ in Ecclesia S. Salvatoris. can. in Synodo. dist. 63.] Quomodo autem vocari cœperit S. Joannis Ecclesia, ex Paulo Diacono hist. miscell. colligitur, nimirum, quod anno 568. devastato à Longobardis Montis Casini Monasterio, juxta Sancti Benedicti vaticinium, Romam cum confugissent Monachi illius loci, ex concessione Pelagii Papæ primi, prope Basilicam prædictam S. Salvatoris, Ecclesiam construxerant sub titulo Sanctorum Joannis Baptistæ, Joannis Evang. ac Pancratii Martyris: quod etiam testantur Leo Ostiensis, Anast. Biblioth. in Greg. III. & Panvinus de septem Eccles. pag. 134. quæ devastatio Casinensis Cœnobii tempore Joannis III. successerat. Igitur à Benedictinorum temporibus cœperant confundi tituli S. Salvatoris in S. Joannis in Laterano, quod patet; nam usque ad præsens utriusque Sancti Joannis tam Baptistæ, quam Euangelistæ celebrant ibi festa Canonici, eodem modo, quo sub utroque Joanne dedicata fuerat contigua Benedictinorum Ecclesia. Hoc Templum in Laterano à Palatio Lateranorum familiæ dictum fuisse D. Hieronymus testatur: [In Basilica quondam Laterani, qui cæsariano truncatus est gladio. In epitaph. Fabiolæ ad Oceanum.] De cujus morte extat locus Arriani lib. 1. de Epitecti disputationibus; sed non puto fuisse illum Plautium Lateranum, qui Neronis tempore à Statio Tribuno trucidatus fuerat, de quo Tacitus lib. 15. Annal. Nam Lateranorum Palatium, Sex. Aurel. Victore teste, recentius demonstratur, qui in Epitom. Imperatorum, de Septimio Severo ait: [In amicos, inimicosque pariter vehemens, quippe qui Lateranum, Cilonem &c. cęterosque alios ditaret, ædibus quoque memoratu dignis, quorum præcipuas vidimus Parthorum, quæ dicuntur, ac Laterani.] Et Juvenalis, qui temporibus Domitiani, & (ut alii volunt) usque ad Nervæ, & Trajani tempora vixerat; [Egregias Lateranorum sedes] Satyr. 10. dixerat: ergo multò post Plautium Lateranum Neronis tempore viventem, adhuc sub proprietate Lateranæ familiæ prædicta habitatio extabat. Cæterum Lateranensis familiæ antiquissimam hanc habitationem fuisse reperitur; usque enim ad præsens in hujus Ecclesiæ Sacristia duo lapides conspiciuntur, in quorum una Sexti Laterani, & in altera Torquati, & Laterani inscriptiones leguntur; Lucius enim Sextus Lateranus ex Livio 9. & 7. Consul factus fuerat ab V. C. anno CCCLXXXIX. quem Cassiod. L. Sextium vocat, & cum L. Æmilio Mamerco collegam facit; ac de Laterano Torquati collega idem Cassiod. mentionem his verbis facit: [T. Manlius Torquatus, & C. Plantius, quod agnomen Lateranæ familiæ fuerat.] Alii tamen existimant, quod Lateranus locus à Laterano Idolo dictus fuerat, de quo Arnobius lib. 4. adver. Gentes, inquit: [Lateranus Deus hoc nomine, quod focorum, & genius, audactusque ex laterculis crudis ab hominibus caminorum istud ædificatur genus.] Sicut etiam *Vaticanum* ab Idolo hujus nominis, Gellio teste, dictum fuit. De Laterano igitur Christianorum templo Prudentius lib. 1. contra Symmachum hæc cecinit.

Cœtibus aut magnis Laterani accurrit ad ædes,
Unde sacrum referat regali chrismate signum.

Aquisgrani, ubi prius Germani Impp. residebant, & usque nunc coronantur, mansio extabat, quæ *Lateranis* dicebatur. [Cum in domo Aquisgrani palatii, quæ Lateranis dicitur, Abbates cum quāpluribus unà suis resedissent Monachis. Apud R. P. Angelum de Nuce in appendice Chron. Casin. in tit. Incipit capitulum Ludovici Imperatoris cum cæteris.] Glossa tamen in can. futurum. 12. quæst. 1. Basilicam Constantinianam post S. Petri Basilicam ædificatam fuisse asserit; sed ante Vaticanam ex calendarii ordine in Brev. Rom. ejus dedicatio præcesserat. Qui verò de hac Constantiniana Basilica plura noscere cupit, legat uberrimum, & eruditissimum tractatum, quem de ea composuit Card. Rasponus; & quæ de eadem hic sparsim dicuntur. Vide *Agnus Dei. Altare. Arcibum. Celerarius. Cælestis. Collecta. Incastello*. Quare ibi Pater noster elata voce recitabatur. Vide *Collecta. Pater noster*. Columna porphyretica, supra quam erat gallus æneus, quare ab Alexandro VII. ablata fuerit. Vide *Sedes stercoraria. Virga. Rota porphyretica*. Hæc Eccl. prima in universo Mundo constructa. Vide *Episcopium*.

Constantinopolitanae Civitatis ædificatio. Vide *Roma nova. Vrbs Regia*. Ejus perditio vaticinata. Vide *Diptychum. Pileus*.

Constantini Magni antiquissima effigies ubi reperiatur. Vide *Linostima*. Ejus donatio. Vide *Pragmaticus*. Tenuit frænum equi S. Silvestri Papæ. Vide *Strator*. Habuit in visione imagines SS. Petri & Pauli. Vide *Thoracida. Tracala*.

Constantis Imp. Palatium. FR. Romæ sub Quirinali, coram quo Basilica XII. SS. Apostolorum erecta est: [Placuit mihi Joanni Urbis Romæ humillimo Pontifici Ecclesiam XII. Apostolorum confirmare, quam Pelagius Papa bo: me: prædecessor meus ante palatium Constantis initiaverat. Apud Torrigium de Crypt. Vatican. secundæ Impress. pag. 313.] Cujus Palatii reliquiæ adhuc conspiciuntur in ædibus Eccellentissimæ Columnarum familiæ, quibus ex orientali par-

parte Quirinalis mons imminet, ex occid. platea Dominorum de Mutis in parte, & in parte Conventus dictorum XII. SS. Apostol. ex Boreali Ecclesia S. Crucis Lucensium, & ex meridie Conventus S. Silvestri in Quirinali, quas ædes eronicè aliqui Constantini fuisse asseruere.

CONSTELLATIO. Vide *Anavivazon*.

CONSTIPATORIUM. FR. Remedium, seu emplastrum, ad sistendum vulnerum sanguinem: [Ex hujusmodi crudelitate ipsorum, & tanto sanguinis fluxu, cauterio nullo modo illis indulto, vel constipatorio aliquo abscissionibus manuum, atque linguarum ad cessationem sanguinis juxta morem apposito. Hypomnest. de Anastasio &c. In collect. Anast. Biblioth. à Sirmondo in 8. edit. pag. 252.

CONSTITUTIO, eadem ac Motu proprio. Vide *Leges*.

CONSTRICTO, stringo. [Quid enim si medicum quidem dicas esse debere, ferramenta verò ejus accuses, quod secent, & inurant, & amputent, & constrictent, quando sine instrumento artis medicus esse non possit? Tertull. advers. Marc. lib. 2. cap. 16.

CONSUBSTANTIALITAS. Vide *Homousion*.

CONSULARIS DIGNITAS. Vide *Hypatus*. Per annum durabant, in quo tempore induebantur purpura, & S. R. E. Cardinales perpetui Consules censentur. Vide *Cardinalis*.

CONSUETUDINARIUM, liber in quo Monasterii consuetudines notabantur. [Hic quoque consuetudines approbavit, & conservari persuasit, quas, qui videre desiderat, in consuetudinario scriptas poterit invenire. Matth. Paris. In vita Pauli Abb.

CONSULTOR, deponens verbum, consilium poscere significans. [Aut quis illi consiliarius fuit, quem consultatus est? Tertull. advers. Hermog. cap. 7.

CONSULTUM, provisio; [Ut inopia, nuditasque tali providentia possit habere consultum. S. Gregor. in Regist. lib. 1. cap. 18.

CONTACIUM, cantus ecclesiastici genus, vox græca κοντάκιον, idest, brevis cantus, cujus Romanum Emissenum Diaconum anno 500. per revelationem Deiparæ inventorem fuisse ex Minœo ad primam Octobr. diem colligitur. Item librum significare ait Balsamon ad modum Ritualis, in quo ordinationum formulæ continebantur; propriè autem denotat volumen, à græca dictione κοντὸς, idest, lignum super quod antiquorum more involvebatur volumen.

CONTAMEN, macula, contagium. [Vulgi contamine mixtos. Tertull. lib. 1. advers. Marc. cap. 1.

CONTECTALIS, contubernalis: sumitur etiam pro uxore: [Sanctus Henericus cognométo Pius gloriosissimum Romani Imperii decus, ejusque dignissima contectalis piæ memoriæ Chunegundis. In vita S. Chunegundæ.] Quod tamen *Contectalis* nomen huic Sanctę rectè adaptari potuit; nam marito in habitatione associata fuit, non verò in lecto; legitur etiam simile vocab. in donatione à Gordiano S. Gregorii Magni Patre ad favorem Monasterii Montis Casini facta, quæ inter M. S. Latini Latinii conservatur in Biblioth. Viterbien. Cathedralis, his verbis: [Ex parte stirpis Octaviæ, & Sylviæ nostræ dilectissimæ contectalis.] FR. Reperitur etiam hæc dictio in Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 86. 143. & 158.

CONTEMPLATIO, & *Contemplativus*. Vide *Theoria*, & *Theoriticus*.

CONTEMPORO. Vide *Coætaneo*.

CONTENEBRICO, obscuro: [Et cœlum contenebricavit nubibus. Lucifer. lib. 1. pro S. Athanas.

CONTENTIO. Vide *Tanseria*.

CONTESSERATIO, signum familiaritatis, ac necessitudinis, ex dictione *Tessera*, quę signa dabantur amicis, ut in itinere, ac diversoriis pro commendatis dignoscerentur, quæ Italicè *Patente* dicuntur. [Communicatio pacis, & appellatio fraternitatis, & contesseratio hospitalitatis, quæ jura non alia ratio regit, quàm ejusdem Sacramenti una traditio. Tertull. in lib. de præscript. advers. Hæret. cap. 20.] Ubi de charitativa antiquorum Christianorum, & mutua eorum correspondentia loquitur. Vide *Continentia*. §. FR.

CONTESSERO, uniformiter correspondeo: [Videmus, quid dixerit, quid docuerit, quid cum Africanis quoque Ecclesiis contesseruerit. Idem Tertull. loc. cit. cap. 36.] loquitur ibi de prærogativis Rom. Ecclesiæ, cum qua mutuam, ac uniformem doctrinam habebat Africana, quæ Romanam tesseram in dogmatibus ostendebat.

CONTESTATIO. FR. libellus famosus à conjuratis formatus; conjurator enim dicitur contestis. Vide *Contestis* in dict. *Conjuratus*. [Quidam maligni spiritus consilio repletus, contra Castorium Notarium, & Responsalem nostrum nocturno silentio in Civitatis loco contestationem posuit, in ejus crimina loquentem. D. Greg. in Regist. lib. 5. epist. 30.] quem deinde infamatorem idem Pontifex excommunicavit. Vide *Libellus*.

CONTINA, apud Slavos templum significabat, [Omnes illæ continæ numero quatuor mira celeritate confractæ sunt. In vita S. Ottonis lib. 2. cap. 30.] Contina dicebatur, quia in ea Idolorũ simulacra continebantur. Vide *Idolium*.

CONTENTIO LONGA. Vide *Funis contentiosus*.

CONTINENTIA, conservatio, subsidium, seu necessaria sustentatio, vocabulum D. Gregorio in ejus Registro familiare. [Ipsi pro victu, & nutrimento, stratoque ad cõtinentiam, pueroque ejus annonam, quantum prospexeris satis esse, constituas. lib. 1. cap: 18.] Apud quem *Facere continentiam*, necessariam substentationem subministrare significat. [Videtur mihi, ut ei continentiam facias, si utile conspicis. Idem lib. 1. cap. 42.] Ubi eandem phrasim in passivo sensu sic repetit: [Annuam continentiam à te volumus fieri.] Et in eodem Regist. reperitur *Contineor* pro sustentari. FR. [Et locum, vel actionem provideat, ex qua quotidianis stipendiis valeat contineri.

Idem lib. 2. epist. 28.] Item pro affectus conservatione, seu correspondentia. [Miror autem, quod in me collatas dudum continentias vestras ex hac moderna pastoralis officii continentia distraxistis. Idem lib. 1. epist. 4.] Theotistæ Mauritii Imperatoris sorori scribens, quod imperialem confirmationem ad ejus Pontificatus electionem non impedisset, conqueritur, quo actu Theotistam antiqui affectus correspondentiæ defecisse Gregorius ait: & alibi in eadem significatione idem Pontifex: [Sed quia vos valde in continentia nostra benignos invenimus. lib. 4. epist. 28.] Item pro subsistentia Pontificalis dignitatis. [Pastoralis officii continentiam. Idem lib. 1. epist. 4.] Apud Juristas tamen denotat id, quod in scriptura continetur. [Mox enim, ut Abbas chartulam ad legendum aperuit, totam ejus continentiam deletam invenit. Cæsarius lib. 2. miracul. cap. 10.] Ac tandem in Ambrosiano ritu velum illud significat, quod Subdiaconus super humeros fert in Missa cantata. Continentiæ moralis virtutis documentum. Vide *Foraneus*.

CONTOPAECTES, Hastiludium, seu Trojæ ludus, Italicè *Giostrare*, à Græco vocabulo κοντόπαικτης, idest, hastæ ludus. [Propter horum autem canonum pœnas videntur esse excogitati ludi imperiales, contopæctes, scilicet. Balsam. in can. 51.] FR. Legendum esset *Contopæctes*, quod Græcè propriè hastilusorem significat; nam hastiludium eo idiomate κοντόπαιγμα dicitur. Vide *Torneamenta*.

CONTORALIS, consors, idest, ejusdem tori. [Ac Erimgardim suam contoralem. In vita Rixfridi Episcopi.

CONTOSTAULUS. FR. comestabuli dignitas in Aula Imperatoris Constantinopolitani, ex Κόντος, Italicè *Conte*, ita Cantacuzenus lib. 1. cap. 4. de Sabaudiæ Duce scribens ait: [Comperiunt Principem Sabaudiæ, quem Latinorum lingua Conton vocant.] Staulus ex latina dict. stabulum corruptè, qui à Gulielmo Tirio *Constabularius* semper dicitur.

CONTRARIETAS. Vide *Antitheja*.

CONTURBERNALIS. Vide *Cellulanus. Contectalis. Syncellita*.

CONTURBERNIUM. Vide Syncellitas in dict. *Syncellita*.

CONTUS, equuleus, ex græca dict. κόντος, quæ perticam, seu hastam significat. [Qui mox extendi eam mandavit in conto. In vita S. Martinæ.] FR. [In contis, & in scutis. Judith. 9. 9. Et egredientur habitatores de Civitatibus Israel, & succendent, & comburent arma, clypeum, & hastas, arcum, & sagittas, & baculos, manus, & contos. Ezech. 39. 9. Et levabunt vos in contis. Amos. 4. 2.

CONVALESCO. FR. in rebus inanimatis, & moralibus. [Ut in hac electione, nec datio quibuscumque modis interveniat præmiorum, nec quarumlibet personarum patrocinia convalescant. can. Illud. 8. quæst. 2.

CONVENA, coadunatus, congregatus: [Ego exercitum tuum ex multis indomitis Convenam nationibus. Ambros. 5. epist. 29.

CONVENTO, frequentativum verbum, ex Convenio, apud Cæsarium lib. 5. miracul. cap. 22.

CONVENTUS. Vide *Monasterium*.

CONVERSIO. FR. ejus etymon in can. convertimini, de pœnit. dist. 1. sic explicatur: [Conversio dicitur, quasi cordis undique versio.

CONVERSUS. Vide *Laicus*.

CONVIATOR, in via consociatus; [Sic Jacob vianti conviator occurrit. Chrysol. ser. 131.

CONVIVIUM. Vide *Enochia*.

COPHINUS, κόφινος, Tabernaculum, in quo Eucharisti conservatur. [Deinde idem Cardinalis debet incensare Altare, & cophinum, in quo conservatur Corpus Christi. Davantria in suo Cæremoniali.] Et idem alibi *Armariolum* vocat.

COPIATAE. Vide *Laborantes*.

COPRONYMUS, Κοπρώνυμος, stercoratus, à voce græca κόπρος, idest, *stercus*, & ὄνομα, *nomen*, quo vocabulo cognominatus est Constantinus Imperator Leonis Isaurici filius, quia dum trina immersione in sacro fonte juxta Græcorum ritum baptizaretur, sacras aquas constercoraverat, atque tunc S. Germanus Constantinop. Patriarcha de hoc infante vaticinavit, eum commaculaturum esse Christianam Religionem, quod ex acerrima ejus in sacras imagines persequutione verificatum fuit. FR. simile exemplum in Venceslao Caroli IV. Imperatoris filio refert Odoricus Raynald. in Eccles. Annal. an. 1361. num. 2. quod, nimirum, urina ab eo demissa, dum baptizaretur, sacram lavacri aquam fœdavisset, & dum super Altare ad eum coronandum poneretur, illud etiam stercore inquinasset, quod ejus contra Ecclesiam persecutionis indicium fuerat, præcipuè contra Bonifacium IX. atque ejus enormitates, vitia, & ærumnas vide in eodem Auctore ad an. 1390. & seq.

COPTIMUM. FR. elocationis species, quam Romæ *Cottimo* dicunt. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 314.

COPULA, quæ propriè ligamen, seu collare significat, quo simul canes venatici colligantur, & copulantur. [Quos neque est tanti rarò te insectando, superandos copulis palam dictis inquietari. Sidon. lib. 8. epist. 7. Ut Episcopi, & Abbates, & Abbatissæ copulas non habeant. In Capitul. Caroli Magni. In aliquibus exemplaribus legitur *Coupulas* à gallico sermone *Couple*.

COPULATUS. FR. matrimonialis conjunctio. can. consanguineorum. 3. q. 4.

COQUIMELLA. Prunum, species notissima fructus. [Coquimella, quam Latini ob colorem prunum vocant. Isid. lib. 17. cap. 7.] Vide *Nixa*.

COQUINA. Vide *Fulina*.

COR. Cordis inspiratio. Vide *Incordor*.

CORACINUS, corvinus, à græca voce, κόραξ, idest, corvus, quo vocabulo etiam in locutione latina *Corax* à D. Hieronymo usurpatur, ac etiam utitur D. Ambrosius ad significadum delubrum, ubi Gentiles corvos adorabant, sic inquiens:

[Quia

[Quia coracina sacra habent pagani. In epist. D. Pauli ad Roman.

Corba, & *Corbanus*, sic in Hibernia vocant Parochum à vernacula dictione *Corbach*, & Parochiam *Corbanatum* dicunt.

Corban. FR. Hebraica vox, seu potius Chaldaica. [Corban (quod est donum) quodcumque ex me tibi proderit. Marci cap. 7. 11.] Arabes quoque *Corban* vocant Eucharistiæ communionem, id est, *donum*, & *munus*. Item juramentum significabat, seu Hebræorum votum, quo aliquid Deo consecrabatur, de quo Theophrastus, ac de hoc voto Matthæus cap. 15. cum Marco ita concordans, inquit: [Munus quodcumque ex me tibi proderit.] Ubi Christus Pharisæos reprehendit, asserentes, quòd votum pœnale filiorum familias, licèt in præjudicium parentum, validum esset; quare Christus hoc esse contra divinum præceptum demonstrat. Item *Corban* ex Joseph heb. lib. 4. cap. 4. antiq. Hominem Deo deditum significat. Vide *Corbona*.

Corbicularius, in aliquibus Galliæ Ecclesiis ita vocatur clericus rochetto indutus, quod Galli *Corbulam* vocant, & inservit pro illis clericis, qui in officio Acolythi ceroferalia gerunt, ut etiam penes Dominicanos, & Teresianos observatur. Vide *Pascha*. §. In Andegavensi autem Ecclesia.

Corbona, hebræa vox, arcam significans, à *Corban*, de quo suprà diximus significare donum, seu oblationem. FR. quod Chaldaicum nomen potius est, oblationem significans. Unde illud, [Non licet mittere in corbonam. Matth. 27.] litteraliter significat, [Non licere in locum ponere, in quo oblatio poni solet.] Seu ut habetur in textu Chaldaico: [Non licet eos abiicere in corbonam,] videlicet inter oblationes; seu inter ea, quæ templo offeruntur; cum enim oblationes in arcam ponerentur, inde & arca idem nomen sortita est. Baron. an. 40. num. 69. quæ etiam mensa dicebatur. Vide *Mensa*. :‖: Tria loca commemorant Scriptores apud Hebræos in templo ad recipiendas oblationes fuisse, primum quod appellabant Musach, ab Achaz Rege ædificatum, ubi Principum, Magnatumque dona reponebantur. Vide *Musach*. Secundum, quod Gazophylacium dicebatur, ad populares oblationes destinatum. Vide *Gazophylacium*. Tertium denique Corbona vocabatur, quod pro eleemosynis Sacerdotibus, & Templi Ministris destinatum erat.

Cordicitus, adverb. ex toto corde, cordialiter. [Si quidem prudentibus cordicitus insitum est vitare fortuita. Sidon. lib. 4. epist. 4.

Cordigeri, vel *Chordiferi*. FR. Ordinis Sancti Francisci Regulares. De verborum signif. in sexto lib. 6. tit. 12. cap. 3. Vide *Franciscani*.

Cordubensis Pellis, Italicè *Corame*, *cordovano*. Vide *Bazan*.

Corepiscopus. Vide *Chorepiscopus*.

Cornicularius. FR. qualis miles dicebatur. Vide Baronium in Notis ad Martyrol. 21. Augusti litt. c. cui à Latinio tamen in Correc. ad Martyrol. obiicitur.

Cornor, verb. deponens, clangor cornu. [Faciat cornari, ne videatur furtivè facere. Matth. Paris. in hist.

Cornuta, capsa quædam, quæ tempore conclavis ad deferenda comestibilia pro Eminentissimis Cardinalibus inservit, sic appellata à binis cornibus, seu ansis in extremitatibus ejus positis, per quas hasta transacta, commodius defertur à servis. [Prælati custodes cornutam aperiant, fercula, & omnia, quæ intus sunt, diligenter perscrutentur, ne quid litterarum insit. Cærem. Rom. lib. 1. cap. 4.] Aliqui tamen Recentiores *Carnutam* scribi maluere, ab illatis in ea carnibus etymon trahentes.

Corona, Ornamentum, quod in Ecclesia pendebat, de quo sæpè Anast. Bibl. cujus typum hic subiiciam, ut in quodam Martyrol. in membrana exarato Vaticanæ Bibliothecæ à Paulo Æmilio Cardinali Sfondrato dono dato delineatum inspexi. fol. 342.

In Ecclesia S. Clementis Romæ est etiam similis figura in quadam antiqua imagine, quæ ad lævam ingredientis depicta perspicitur. Vide *Staupus*. FR. Ante Imperatorem Græcorum deferebantur duæ lampades coronatæ, quæ ideò à Balsamone *στεφανώματα* dicebantur: adulatoriè tamen ipse asserit hanc cæremoniam adhibitã fuisse, ut indicaretur ad imperatoriam majestatem, seu coronam, rerum divinarum, & humanarum curam spectare, quam authoritatem sibi arrogabant Græci Imperatores; contra quos Nicolaus Papa hæc scripserat: [Hi quibus tantum humanis rebus, non divinis præesse permissum est, quomodo de his, per quos divina ministrantur, judicare præsumant, penitus ignoramus. can. denique. dist. 96. & can. cum ad verum, ibidem.] At unica hujusmodi lampas Patriarchæ præferebatur in signum illius spiritualis tantum curæ; sic etiã Imperatrici unica præibat, quia ad eam nonnisi humanarum cura spectabat. Item *Corona* pro auro coronario, munere, & xeniis, quæ vulgò *Regabia* dicuntur, coronæ, scilicet, regi debitæ. Vide *Behem*. *Fodrum*. Corona baptizatorum. Vide *Baptismus*. Corona clericalis. Vide *Tonsura*. Klilin

dict. *Cœnobium. Papalethra. Platta.* Corona civica, militaris, & sacrificiorum. Vide *Roga*. Corona Imperialis, aliorumque. Vide *Calyptra. Collyra. Crionia. Diadema. Garrhara. Infula. Pileus. Piramis.* Corona Imperialis Justiniani in incendio deperdita, & post aliquod tempus inventa. Vide *Septimum*.

CORONA OBLATIONIS, dicebatur panis pro sacrificio Missæ oblatus, licèt aliqui perperam ipsam Eucharistiam intellexerint, qui quidem error ex D. Gregorii textu lib. 4. cap. 55. manifestè convincitur; ibi enim visioné cujusdam animæ in purgatorio existentis referens, quæ cuidam Sacerdoti hæc verba fudisse, inquit; [Iste panis sanctus est, & ego hunc comedere non possum.] Quæ verba *Panis sanctus* occasionem censendi præbuit errantibus, quod de sacrosancta Eucharistia hìc ageretur; sed ex subsequentibus verbis, de quo pane anima illa intellexerit, patet; dum sequitur; [Si auté mihi præstare vis, Omnipotenti Deo offer hunc panem.] Ergo adhuc consecratus non erat. FR. Item Corona jurisdictionem, & potestatem significabat. [Supplicans coronæ vestræ, ut gestis ecclesiasticis ex omni obnoxitate solvatur. Ennod. in petitorio pro Gerontio Agapyti puero. Cum Ecclesiam Sancti L. de corona tuæ Diœcesis canonicè sit adeptus. De filiis Presbyterorum. lib. 1. Decretal. cap. 13.] sic dicimus *Corona hispanica. Corona gallica.* Vide Baron. an. 503. num. 15. Corona quæ in Sanctis depingitur. Vide *Nimbus*. Quæ spinæ fuerint corona Christi passi. Vide *Rhamnus*.

CORONARIUM æs, sive aurum. Vide *Bahem. Fodrum.*

CORONATIO IMPERATORIS. Vide *Infula. Pectorale. Rota prophyretica.*

CORONO. Vide *Inoro*.

COROPITAE. Vide *Agnostici*,

CORPORALE, velum sacrum, ita appellatum, ex eo, quia pro Christi sacramentato corpore inservit, quod *Palla* dicitur à S. Clemére ep. 2. Item *Sindon* ab Isidoro Pelusiota l. 1. c. 123. & in Missali Ambrosiano. Item *Palla corporalis* in ord. Rom. Appellatur etiam Antimensia, idest, loco mensæ, vide in dict. *Altare*. Item θρόνος, cùm sit Regis gloriæ thronus. Item Chrismale, ut suo loco dictum est. Debet fieri ex tela linea, simplice, munda, atque benedicitur ab Episcopo, seu ab habenti facultatem paramenta sacra benedicendi. Dixi *Ex tela linea*; nam, ut Alcuinus notavit, [Corporale, cui superimponitur Corpus dominicum, non aliud, quam linteum, esse oportet; quonià Joseph linteum mundum legitur emisse, ubi corpus dominicum involvit. De divin. offic.] Licèt Azor. lib. 10. cap. 28. quæst. 8. posse ex tela cannabina fieri censeat. Dixi *Simplex*, quia, ut Rabanus lib. 1. de inst. cler. cap. 33. advertit inquiens: [Immittiturque super Altare corporale palliū, quod significat linteum, quo corpus Salvatoris involvebatur, quod ex lino puro textum esse debet, & non ex serico, vel purpura, neque ex panno tincto, sicut à S. Sylvestro Papa institutum invenimus.] Quod tamen Græci non observant; nam in medio ejus acu pingunt calvarium montem, cum cruce superposita, & subtus montem Christum effigiant mortuum jacentem Angelis circumdatum, atque in quatuor corporalis angulis quatuor illa animalia Euangelistarum symbola formant, eique applicāt bursam, in qua reliquias Sanctorum Martyrum includunt, sigillisque, mastiche, ac cera occludunt. *Mundum* dixi debere esse corporale contra ecclesiasticorum ministrorum negligentiam, qui sordida corporalia ad celebrandum præbent; contra quos sic Petrus Damianus invehitur: [In squallido linteo dominicum corpus offerunt, & involvunt, & quod non dignaretur potens quilibet, qui tamen vermis est, propriis adhibere labiis, in hoc isti corpus non verentur imponere Salvatoris. Opusc. 26. c. 1.] Atque Alcuinus loc. cit. munditiam internā Celebrantis indicare mundum corporale astruit, inquiens: [Ita ergo, qui corpus Christi in se recipere desiderat, per multos bonorum operum labores, & per castitatem mentis, & corporis debet se reddere mundum, & candidum.] Hi ergo, qui immundis utuntur corporalibus, secundum Doctorum opinionem, non excusantur à mortali, si immunditia erit notabilis. Tandem debet corporale benedici ab habente facultatem. Quod tamen inter Græcos solus Episcopus illud benedicit, consecrat, chrismate ungit, atque alias cæremonias facit. Antiquitus corporale majoris latitudinis erat; inserviebat enim ejus extremitas ad cooperiendum calicem, ut adhuc Carthusiani observant. Hodie tamen ad periculi cautelam, adhibemus exiguum corporale, quod palla, seu animetta dicitur. Vide *Animetta. Palla*. Quod unà cum corporale benedicitur, cùm sit corporalis pars. Utrumque verò à laicis tangi non debet, sine peccati mortalis scrupulo, ut Sylvester, Angelus, Emmanuel Sà, Armilla, & alii docent: exclusis tamen necessitate, ac Sacristiæ Ministris cum privilegio, seu Superioris licentia: quod intelligendum est, postquam Sacerdos eo usus sit in Altari; nam quando est lavatum, non adest tangendi scrupulum. Insuper sunt aliquæ cæremoniæ in ejus plicatura, & explicatura observandæ. Quo ad plicaturam, inquit Gem. lib. 1. cap. 46. [Corporale cum complicatur, nec initium, nec finis ejus apparet, quia Christi divinitas initio caret, & finem non habet.] Aliud etiam mysterium idem in hoc agnoscit, inquiens. [Quod ita plicari debet, ut nec initium, nec finis appareat, sicut etiam sudarium in sepulchro.] Explicatur autem ante offertorium in Missa solemni, in qua Diaconus illud explicat, postquam à choro canitur, *Et Incarnatus est*; ad denotandum Christum manifestare cœpisse nostræ redemptionis mysteria post incarnationem; Dominicani verò solent in Missis solemnibus explicare corporale post epistolam; quorum Diaconus prius pro reverentia manus lavat. De miraculosis corporalibus. Vide hìc infrà *Corporale festum*.

CORPORALE FESTUM, sic appellatum fuit festum

stum corporis Christi, occasione illius insignis miraculi, quod in quadam Ecclesia, non valdè distante à Vossinii, seu Vossinii Tusciæ Civitate acciderat, de quo Odoricus Raynaldus in Annal. Eccles. ad an. 1264. nu. 26. & seqq. Illius, nempè, corporalis sanguine Christi conspersi, quod magna veneratione in Urbevetana Civitate conservatur, quæ præter cæteras claritudines, admirabilis redditur ob templum conspicuo frontispicio adornatum, & propter situm natura, & arte inespugnabilem, ac artificiosum puteum, in quo usque in imum jumenta ad extrahendam aquam descendunt, quibus pro ascensu, descensuque artificiosè, ad evitandas incursiones, duplex cochlea constructa reperitur. Hæc tamen & alia omnia ibi conspicua à supernaturali illius sanctissimi corporalis prodigio superantur, quod mihi summa in contemplando fœlicitas fuit; nam Superioris permissu, nedum diu illius maculas, in quibus Christi figuræ replicatæ conspiciuntur in actu *Ecce Homo*, juxta formam hostiæ illius sæculi, observaveram; sed etiam mihi licitum fuit quandam concavitatem introspicere, aperiendo, scilicet quoddam operculum ferreum clavibus firmatum, ubi quædam telæ fragmenta sanguine conspersa, & involuta inventa sunt, in quorum medio erant aliquæ chartulæ litteris gothicis lectu difficilibus, in quarum una erat scriptum, [Corpus Christi sparsum fuit super hoc corporale: cum summa diligentia debet custodiri.] Et in alia scriptum erat, [Benda, in qua involuta fuit pars corporis, & corporale cum guttis Sanguinis Christi, & figuris.] Quæ theca erat in eodem armario, in quo miraculosum corporale conservatur, & non modica difficultate aperta fuit, nec mediocrem pariter circumstantibus admirationem hæc reliquiarum inventio attulerat, quarum nulla inter incolas extabat traditio. FR. Fertur simile miraculum accidisse anno 1239. in Oppido Darocæ Hispaniæ in Regno Valentiæ, de quo agunt Aloysius Granata de Excellentia Christianæ Religionis, lib. 2. & Bzovius tom. 13. Annal. Eccl. & Marian. de reb. Hisp. apud Odor. Raynal. ad an. 1240. nu. 26. Vide *Brandeum*. Quò verò ad Corporis Dominici festum, ejusque institutionem, per aliquot annos antea in diœcesi Legionensi, Joannes Ciapeavillus de vera orig. festi Corp. Dom. cap. 2. institutum fuisse refert. De hoc festo. Vide *Eucharistia*.

CORPORALE, quomodo differat à spirituale. Vide *Spirituale*.

CORPORALE CRIMEN. FR. [Paulus Deaclinæ Civitatis Episcopus inter alia mala in corporali crimine lapsus. 2. quæst. 7. can. lator.] Quod Glossa adulterium, vel incestum interpretatur; nam ex simplici fornicatione Episcopus ejus dignitate non privatur. Nihilominus contrarium dici debet, quia manifestè ex can. Paulus. loc. cit. dicitur, quod à subditis de lapsu carnis convincitur; ergo per carnalitatem, nec adulterium, nec incestum, privatum fuisse arguitur: potest tamen esse, quod scrupulosiùs carnalitatis peccatum in Episcopis corrigebatur, vel ex publico scandalo, vel habituatione, vel quia hoc crimen erat inter alia mala Paulo imputatum, ut expresè in dicto can. Lator. Quinimò Episcopi corrigebantur, qui in eorum servitio carnales homines retinebant. 2. quæst. 7. can. 58.

CORREGIONALIS. Vide *Regionalis*.

CORRELATIVUS, terminus scholasticus, quomodo antiqui illum exprimebant. Vide *Sine invicem*.

CORTINA. Vide *Velum*.

CORUS, κόρος, genus mensuræ *liquidorum & aridorum*, quæ dicitur hebraicè *chòmer*, seu hòmer: continens secundum aliquos modia Romana XL. Latinus tamen Latinius in ejus Biblioth. Sac. sustinet continere LX. Eucherius verò ait non cõtinere plus quàm XXX. At quodlibet modium secundum Plinium lib. 18. cap. 16. præstat in jugera modia vicena. De hac mensura sæpè in Sac. Pagina, & Lucæ 16. [Tu verò quantum debes? qui ait: centum coros tritici,] & quod sit etiam liquidorum mensura probatur, 3. Reg. cap. 15. num. 11. [Salomon autem præbebat Hiram coros tritici viginti millia, in cibum domui ejus, & viginti coros purissimi olei.

CORUSCUM, fulmen. [Permittit super sepulcrũ præterire coruscum, nè fieret multitudinis totius interitus. Greg. Turon. lib. 2. mirac. cap. 27.

CORYPHAEUS, κορυφαῖος, summus, excelsus, cæterorum princeps. Vocatur ergo coryphæus, qui est in aliquo genere, vel ordine caput, aut princeps: qui multos sequaces numerant, talis sectæ, vel doctrinæ meritò coryphæi nuncupantur.

COSACCHUS. Vide *Gosachio*.

COSCINA, aridorum mensura. Vide in dict. *Sauma*.

COSCINOMANTIA, κοσκινομαντεία, divinationem per cribrum significat. Nam κόσκινον, cribrum dicitur, & μαντεία, divinatio: unde & *coscinomantes* est vates per cribrum divinans. Quod fit dum aliquid occultum quopiam cognoscere desiderante, ut v. g. quis talem rem furatus fuerit; ad nomen furis cribrum sponte, vel potius ope dæmonis movetur. Est enim una ex illis divinationibus, quæ fiunt cum expressa dæmonis invocatione. Et quamvis talis divinus se nullum habere pactũ cum dæmone testetur; tamen eum censetur expresè invocare, dum tale medium, quod scit ope dæmonis peragi, vult adhibere. Si enim geomantia, hydromantia, & similes divinationes à D. Thoma 2. 2. q. 95. a. 3. c. ad primum genus divinationis, cum expressa dæmonis invocatione, referuntur; eò magis coscinomantia, dum talis cribri motus à solo dæmone provenit, est ad illud genus reducenda.

SS. COSMAE, ET DAMIANI epitheton. Vide *Anargyri*.

COSMITES, Ecclesiæ navis in formam crucis juxta antiquum ritum, ita à S. Germano appellata, quia hæc figura repræsentat quatuor mundi plagas, qui κοσμικὴς græcè dicitur, seu quia κόσμος pro-

proprie ornatum significet, hinc antonomasticè pro mundi ornatu κόσμος accipitur, à verbo κοσμέω, idest, orno, sic Ecclesiæ navis in prædicta figura pulchrè formata *Cosmites* dicebatur.

Cosmodin. FR. Aliquæ Ecclesiæ in Urbe, & alibi sic appellatæ, à græco vocabulo κοσμητής, ornatum, seu mundanū significans. Romæ adhuc extat in Regione Ripæ Ecclesia titulo Diaconiæ, quæ dicitur S. Maria in Cosmodin, & antiquitus alia extabat sub invocatione Sancti Valentini in Cosmodin: Floravantes Martinellus in sua Roma Sac. cap. 12. pag. mihi 404. Ac alia S. Mariç in Cosmodin nunc S. Aniani appellata ex Pancirol. idem Martinellus p. 371. Item in suis Memoriis Sacris Ravennæ antiquæ pag. 244. Hieronym. Fabrus affirmat fuisse Ravennæ Ecclesiam sub eodem vocabulo. In Bullario tamen Casinensi sæpe *Cosmedin* legitur. Vide *Schola græcorum*.

Cosmon, vox græco-barbara, significat jumentum, inde *Cosmaticum*, solutio pro vectura jumenti. Isid. in glossa. Ita etiam *Monocosmon*, currus unico jumento vectus.

Cosmoplastes, κοσμοπλάστης, mundi fictor, seu creator. Fit à voce κόσμος, *mundus*, & verbo πλάττω, *fingo*, *formo*, seu ab ipsa voce πλάστης, *figulus*, *formans*. Hanc vocem habet Philo *de Mundo*, & non Angelis, sed soli Deo, cœli & terræ factori est adaptanda. Ab eadem voce κόσμος fiunt & alia composita, quæ in sacris Auctoribus occurrere possunt. Sic κοσμοκράτωρ, sed latinè cosmòcrator, pro Mundi principe, apud Nazianzenum: à verbo κρατέω, teneo, impero &c. A λόγος, ratio, sermo; fit cosmologia, sermo vel ratio de Mundo.

Costuma, usus, mos, [Dedit Ecclesiæ, tempore, quo vivebat, pro anniversario suo faciendo costumas, quas habebat apud Polliacum. Necrologium Trecense.] In hoc tamen loco consuetum tributum, seu solitam solutionem propriè significat à græca voce, licèt barbara Κοστόμιον, seu gallica *Coviume*, seu Itálica *Costume*.

Coterellus, vilis homo, tugurii habitator. [Eodem die captus est Benkin coterellus. In vita S. Caroli Comitis.

Cotopitae. Vide *Agnostici*.

Cotta. Vide *Superpellicium*.

Coxa. Vide *Largica*.

Cranium, aliquando calvarium montem denotat. [Adam primus noster parens in hoc, qui nunc dicitur cranium, loco dicitur esse sepultus, ubi meus Christus pro nobis crucem, & mortem suscepit. Metaph. In vita S. Theodos. Cœnobiar.] Vide *Golgotha*. *Bosor*. *Venerarium*.

Crapulitas, crapula. [Multi exanimatum crapulitate opinantur. Paul. Diacon. lib. 10.] loquitur de Justiniani Imp. morte.

Creagra, furca bicornis, qua ex pila caro extrahitur, græcè κρεάγρα, apprehensionem carnis sonans. [Fecit autem Hiram lebetes, & creagras lib. 2 paralipom. cap. 4.

Creatus, ita à Fulberto Carnotense appellatū fuit divinum Verbum, non quia cum Arianis sentiret, qui illud creatum fuisse ajebant; sed pro ut humanatum, vel de natura humana eodem Verbo unita loquutus est; nam ex ejus verbis de nativitate, seu conceptione Christi loquutum ipsum fuisse clarè colligitur, dum inquit: [Alia, qua erat in principio apud Deum; alia, qua creatus ex Virgine Maria. epist. 1.] FR. Est tamen quæstio inter Theologos agitata, utrum hæc propositio: *Christus est creatura*, possit simpliciter proferri; negant S. Thomas in 4. contr. gent. cap. 48. Canus 11. de locis. cap. 11. & alii apud Suar. tom. 1. in 3. par. quæst. 16. art. 8. Vasq. disp. 65. cap. 1. Cabrer. in art. 8. Affirmant tamen S. Bonav. in 3. dist. 11. art. 2. quæst. ad 4. Cajet. in 3. par. quæst. 16. art. 8. & 10. Vualdensis. tom. 1. lib. 2. art. 3. cap. 41. dummodo sit ex proprietate sermonis, & absit scandalum propter Arianos: & colligitur etiam ex D. Thoma in 3. part. q. 16. ar. 8. ubi non negat ex proprietate sermonis non esse dicendum: *Christus est creatura*, quod subauditur, quatenus homo; sed inquit: [Nè errori Arianorum favere videamur.] ubi S. Doctor nō ait: *Nè faveamus*; sed, *Nè videamur favere*, quia revera non favent hujusmodi verba, dum implicitè talem, quatenus homo est, intelligamus. Cum addito tamen explicito, seu cum restrictione aliqua, pleno ore SS. PP. protulerunt; quare S. Leo Papa I. serm. 3. Pentec. ait: [Si enim homo ad imaginem Dei factus, in suæ honore naturæ mansisset &c. creator mundi creatura non fieret.] Ac S. Hilarius Arianorum insectator acerrimus lib. 12. de Trinit. in fin. non veritus est talia proferre, nempe: [Filius itaque suus est, qui est in homine, & ex homine factura: neque tantum factura, sed etiam creatura.] Atque Gentium Doctor. [Qui secundum Deum creatus est, ad Ephes. 4.] Ac etiam D. Hieron. in Com. magn. cap. 2. ad Ephes. [Nos liberè proclamamus, non esse periculum, eum dicere creaturam, quem vermem, & hominem, & crucifixum, & maledictionem tota spei nostræ fiducia confitemur.] S. Aug. serm. 3. de Tempor. quem Ecclesia in festo Purific. legit. [Deus, qui est, & qui erat, fit creator creatura.] Sophron. in confess. fidei à VI. Synodo recepta act. 13. in act. 11. [Creatum hunc ipsum, ut & increatum.] S. Cyrill. Alex. lib. 10. thes. cap. 4. [Cum ipsa natura increatus sit, & omnium Dominus, & creator: creatura etiam factus, primus invenitur inter omnes homines.] S. Greg. Nazian. Orat. Nativ. Dom. quæ est 38. [O novam mixtionem, & admirabilem temperationem! qui est, fit, & increatus creatur.] Et tandem in Concil. Lateran. sub Martino I. in quo Monothelitarum hæresis damnatur An. Dom. 652. à 105. Episcopis in consult. 5. can. 4. statuitur: [Si quis non confitetur unum, eundemque Dominum nostrum, & Deum Jesum Christum &c. eundem inconditum, & conditum, condemnatus sit.] Concludendum ergo est: quod quotiescumque adest oppositio *Creati*, & *Increati*, tollitur omnis suspicio scandali, & quo secluso etiam

etiam *Creatura* Christus dici posset, dummodo haud mera intelligatur.

CREDENTIA. Vide *Paratorium*. *Prothesis*.

CREDITUS, fidens, amicus fidelis. [Transmitte Abbates, & creditos tuos, ut hæc, quæ loquor, exponant. Greg. Turon. lib.9. cap.10. FR. adjectivum *Creditus*, & *Credor* pro commisso, & committor in Sac. Script. non raro usurpatur. [Gubernat creditam sibi domum. Genes. 39. Cunctis ei creditis. Ibid. Qui credita habebant utensilia. 1. Paralip.9. Dispensatio mihi credita est. 1. Corinth.9. Creditum mihi est Euangelium. Galat. 2. Ut crederetur nobis Euangelium. 1. Thessal.2. Euangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi. 1. Timot.1. Prædicatione, quæ credita est. Ad Tit.1.

CREDO, quando in Missis votivis dicatur. Vide *Missa votiva*. Reliqua. Vide *Symbolum*. An sufficeret sensum, & non verba memoriter retinere. Vide *Spiritualiter*.

CREDULUM, securum, periculo vacuum, epithetum convivio à Justino epist. 2. attributum, in quo absque ulla veneni suspicione comedebatur.

CREMENTUM, augumentum. [Qui non modò fautor est cremento proficientium. In vita S. Adelardi Abb. Luna crementum, & decrementum facit. D. Ambrosius. In epist. ad Rom. cap.4.

CREPIDULUM, muliebris in capite ornamenti genus, ita à crepitando appellatum. [Et stolam, & supparum, & crepidulum, & caliendrum, Tertull. de pallio. cap.4.] Turnebus tamen *Crepidulam* legit. Viget adhuc usus penes orientales mulieres in capitio appendere monetas aureas, & argenteas, quæ in capitis motu aliquantulum sonum reddunt.

CREPITACULUM. Vide *Campana*.

CREPULUS, murmur resonans ex venti effectu inter frondes, saxa, vel in aquis redundātibus. [Et viatorum sollicitas aures foliis toto nemore labentibus crepulo fragore circumstrepit. Sidon. lib.4. epist.15.

CREPUSCULASCENS, crepusculi tempus, sicut *Vesperascens* vesperarū tempus dicitur. [Ad hoc & eum me defatigatum ab excubiis ad diversorium crepusculascens hora revocavit. Sidon. lib. 8. epist.3. Vide *Inter canem, & lupum*.

CRETIO. FR. accessio, & propriè significat præfixum terminum hæredi ad accedendum hæreditati. [Cesset itaque in maternis dumtaxat successionibus commentum cretionis. C. Theodos. lib.8. tit.9.] Vide *Hæredipeda*.

CREVENTIA. FR. copulatio, associatio. [Si verò populus portionis meæ cum populo vestræ partis ierint pro creventia in exercitu quocunque &c. In capitulare Radelchisis cap. 27. apud Camillum Peregrinum Histor. Longobard. Principum.

CRIMEN. FR. probatio. [Prævaricari est vera crimina abscondere. 2. quæst.3. can. si quem.] Ubi Glossa notat: [Crimina, idest, probationes.] Crimen quatenus delictum significet; si est manifestum, ut corrigatur juxta canonum decreta, accusatione non indiget, nec in eis est ordo judiciarius observandus, in decret. de jurejurando, cap.21. Crimen corporale. Vide *Corporale crimen*.

CRIOBOLUM, κριοβόλιον, genus sacrificii, in quo arietes mactabantur, ex græco κριός, idest, aries, & βολέω, percutio, macto. [Miseri sunt profusione sacrilegi sanguinis, cruentantur taurobolium, vel criobolium, scelerata te labe perfudit. Jul. Firmicus de errore prophan. Relig. cap.28.] Ubi per *Taurobolium* taurorum sacrificium intelligit. Vide *Lanista*.

CRIONIA, pileus Constantinop. Imperatoris, quem in solemnitatibus ferebat, de quo Codinus de Offic. Constantinop. cap. 6. num. 18. ex voce græca κρίνον, idest, lilium, cujus figuram præferebat, & ideo etiam *Tetraphyllum* pileus hic vocatus fuerat à τετράφυλλον, quod quatuor foliorum significat. FR. figuram pilei græci Imperatoris videri potest in typo apposito in dict. *Calyptra*. Pilei synonyma vide *Pileus*.

CRISPINUS, unde dictus. Vide *Rebursus*.

CROBYLUS, græcè κρώβυλος, capillorum pyramidalis contextus, & ornamentum. [Debebant etiam & ipsi aliqua sibi defendere insignia. (FR. *lege deferre insignia &c.*) aut pennas Garamantum, aut crobylos Barbarorum. Tertull. de Veland. Virgin. Athenienses crobylo induebantur aureo, adjunctis cicadis. Clem. Alex. lib.2. Pedag. Nonne velato ore in fœminam degenerat ille fortis, ille animo præstans, ille in armis suis admirabilis, hostibus formidabilis? Tunicam ad talos demittit, zonam pectori circumvoluit, calceamenta muliebria sumit, & more fœminarum capiti crobylum imponit; quin etiam cum lana colum circumfert, dextraque filum ducit, qua trophæum ante tulit, spiritumque, & vocem in acutiorem, & muliebrem sonum extenuat. S. Antiochus Amasiæ Episc. homil. in fest. ad kal. Januar.

CROCEA, cappa nigri coloris, qua Cardinales utuntur in Conclavi, circa collum crispata, longa usque ad terram, & ex parte anteriori aperta, manto Græcorum Episcoporum similis; nisi quod habet ex posteriori parte exiguum caputium, ad instar illius, quod fertur in mozetta: [Est autem Crocea genus clamidis longa ad terram usque, à parte anteriori aperta à summo ad imum, & circa collum rugosa in forma capparum Prælatorum, si demas cucullum. Ordo Rom. lib. 1. cap.4.] FR. In commentariis Jacobi Cardinalis Papiensis etiam *Crocea* dicitur, ubi sic inquit: [Mane Patres indutis palliis à summo deorsum, quos croceas vocant, in cellam Beati Nicolai, quæ ad dextram primæ aulæ est, silentio convenire. lib.2.] loquitur de conclavi, in quo creatus est Pontifex Paulus II. & hæc capella Paulina hodie vocatur. Hujusmodi pallia erant nedum canonicis communia, ut dictum est in dict. *Cappa*; sed etiam extra domum à Cardina-

dinalibus ferebantur; sic in processu ad instantiam Federici Oenobarbi Imperatoris contra Alexandrum III. fabricato, & in Conciliabulo Papiensi allato, in quo ostentabatur eundem Alexandrum non fuisse in conclavi in Pontificem acclamatum, exivisseque proinde cum aliis, more solito, indutum, ac ita protulisse idem conciliabulum apud Radevicum Frisigen. in vita Feder. Oenobar. lib.2. cap.67. [Multi ex nostris dixerunt exisse sine manto, (*idest Papali*) sine stola, sine albo equo, & sine omni habitus munitione, cum pellibus nigris pallio coopertis, cum nigro almutio.] Similem Crocciæ formam hìc apponere curavimus, quam ferebant antiqui Rhodiorum equitum Magni Magistri, ut habetur in monumento Fratris Ricardi Caraccioli in Ecclesia S. Jo: Prioratus Romæ posito: qui Caracciolus à sancta sede Apostolica tempore Schismatis, eorundem Equitum Magister declaratus est.

Pontifex etiam solet in Nativitatis Domini nocte similem cappam ferre in Matutino; sed est villosi serici, armellina pelle subsuta, quam Bonifacius IX. instituerat. In aliis verò Matutini recitationibus, & in die Veneris sancti de manè est sajæ rubræ cum cucullo iisdem pellibus subsuto, quæ in antiquis cæremonialibus M. SS. *Chlamys coccinea*, *Chlamys rubra*, & *Cappa* dicitur. Vide *Clocca*.

CROCCIA, baculus subalaris. Vide in dict. *Baculus*. *Fulcimentum*.

CROCUPHANTIUM. κροκύφαντος, velum ad muliebre caput, alii *Crucyphantium* legunt, quia ad modum reticulę contextum erat absque stamine, sed sola trama.

CROTALA, Vide *Campana*.

CRUCE CONTENDERE. Vide *Crux*.

CRUCIARIUS, cruciatum afferens. [Febrem denique inter cæteros mortiferos, & cruciarios exitus, erogando homini deputatam. Tertullianus adversus proscript. hæret. cap. 2.

CRUCIBULUM, vas. [Nam de nocte crucibulum, & oleum effundebat. In vita B. Coletæ.] fortasse diminutivum ex nomine Gallico *Cruche*. Vide *Cruselinum*.

CRUDA SALUTATIO, salutatio Candidatorum summo mane facta personis, à quibus favorabile suffragium exoptabant; *Cruda* dicitur, quia nondum satis cocto in stomacho cibo, surgebant illi ad obsequium præstandum, quæ phrasis non incongruè Aulicorum adulationibus applicari etiam posset. [Quæ non atria nocturnis, & crudis salutationibus occupant? Tertull. de pœnit. cap.11.] de qua matutina salutatione S. Cyprianus ajebat: [Quas superbas fores matutinus salutator obsedit. epist.2. lib.2.

CRUDA SENECTUS, ab effectu; senectus enim cruditatibus plena est. [Misera insania crudæ senectutis. Apulejus lib.1.

CRURIFRAGIUM. FR. genus martyrii. Baronius in Notis Martyrol. 23. Maii lit. e.

CRUSELINUM, vasculum à germanica voce *Krouselin*, idest, poculum [Portabat enim vas parvum, & fictile, quod vulgò cruselinum &c. Cæsar. lib.12. Miracul. cap.41.

CRUSTA, vestis purpurei coloris. [His quoque vestibus abstinendum, quas Græci nomine à latino crustas vocant, in quibus alio admixtus colori puri rubor muricis inardescit. In Cod. Theodos.] FR. Sed in neutro genere Aldhelmus de Ecclesiastico luxu in vestimentis loquens, pronunciavit: [Ut crusto interducto, phalerataque venustate carnalis natura comatur. de Virg.

CRUX, inæstimabile nostræ redemptionis instrumentum, quæ nunquam est à Christianis satis colenda. Inter omnes verò nationes in hoc singulares sunt Æthiopes, nam laici eam in collo appensam semper ferunt, & in manu Monachi, & reliqui Ecclesiastici, sicut & eorum Imperator. Et è contra inter Armenorum errores à D. Nicone collectos, non adorant Crucem, nisi clavum prius in eam figunt, illamque postea benedicunt; sic etiam maxima reverentia Moscorum erga Crucem erroribus, & ignorantia miscetur, qui licèt nunquam sinant eam ad solum sculpi, aut depingi; collo tamen appendunt, creduntque satisfacere præcepto audiendi Sacrum in diebus festivis, si signo crucis se signent. FR. Primò quo ad ejus etymologiam: Crux à cruciatibus dicitur. can. nulli. 3. quæst.1. Deinde quo ad ejus antiquam venerationem etiam ante

Chri-

Christi adventum apud Hebræos,& Gentiles; & quo ad Hebræos, primò multa Sacræ Scripturæ loca congerit Jacobus Bosius in ejus tractatu de Triumphanti Cruce, de qua etiam præcipuè in Psal.73. Dominicus Cardinalis Gimnasius notavit; ubi Psalmista inquit, [Et gloriati sunt, qui te oderunt in medio solemnitatis tuæ, posuerunt signa sua, signa, quæ non noverunt: sicut in exitu super summum &c.] de Hebræis exponens qui; [Posuerunt signa, & non cognoverunt: hic est Jesus Nazarenus Rex Judæorum, sicut in exitu, in ultimæ vitæ Domini exitu super summum Crucis.] Ac de Gentilibus cit. Bosius lib. 2.cap.4. asserit,quod orantes illi Crucem effigiabant; & lib.5.cap.12. quod Ethnici, nescientes tamen quid facerent, Crucis figuram, & imaginem formabant: de quibus vide etiam Baronium ann.34.num.92. & 93. De Ægyptiis vide infra dict. *Crux Ansata*. Quo ad Crucis materiam: Glossa in Clement. de Summa Trinit. cap.1. de vera Christi Cruce sic ait: [Fertur etiam Crux quatuor genera lignorum habuisse, cedrum in stipite, palmam in palo longo, cupressum in ligno ex transverso, olivam in tabula super Crucem loco quarti brachii, & datur versus.

Ligna crucis palma, cedrus, cupressus, oliva.

Et quomodò proprietates lignorum benè conveniant, instant Theologi, quod omitto.] Ac tandem de Crucis historia, ritu, mysteriis ad mētem Auctoris. :||: In primitiva Ecclesia non depingebatur Christus; sed nuda Crux, ut aliquantulum Gentilium debilitati condescenderetur, qui ad audiendam Euangelii prædicationem, ad Christianorum Ecclesiam sæpè accedebant; nè ergo paterentur scandalum, si Crucifixum in Cruce pendentem viderent (crucifixio enim reorum tunc ignominiosum patibulum erat) ideò, ut suaviter attraherentur, formabant Christicolæ Cruces gemmatas, variis ornamentis decoratas, quod insinuare videntur Prudentius,& Chrysost. in homil. de Cruce apud Baron.ann. 95.num.9. ideòque figurabatur mansuetus in ejus base Agnus, Christi typus: quæ antiquæ figuræ, in multis Romæ Ecclesiis adhuc extant, inde D.Paulinus cecinerat.

Sub Cruce sanguinea niveo stat Christus in agno.

FR. Imperator Theodosius, & Valens legem sanxerunt in Justiniani codice lib.1.tit.8.contentam, in qua sub pœnis gravissimis effigiare prohibebatur Crucem in terra, quod confirmatum fuit in sexta synod. can.73. Idem sanxerunt Ludovicus Galliarum Rex, Pius IV. D. Carolus Card. Boromæus in Mediolanen. Synod. à Papa Gregorio XIII. confirmata. Ob observantiam hujus legis Tiberius II. Imp. duos thesauros invenerat, dùm delere jusserat tres Cruces in terra positas, de qua re Baron. ann.582. num.7. :||: Mos autem ferendi in processionibus Crucem cum luminibus accensis ab aliquibus D. Jo. Chrysostomo tribuitur, quem tamen ritum Baronius multò antè fuisse affirmat; in quibus processionibus Crucifixi imago debet terga vergere ad clerum; sed quæ antè Pontificem, & Archiepiscopos defertur, debet Antistitem respicere, licèt Canonici intermedientur. Ritus verò deferendi Crucem à Subdiacono antè Pontificem antiquissimus est. Baron. an.855. ubi de Leone IV. loquitur. Quod privilegium Sancto Stephano Hungarorum Regi Silvester II. concesserat, quia illius nationis Apostolus fuerat. Baron.an.1000. Hieronymus Fabrus in Sac. Mem. Ravenn.pag. 50. illius Ecclesiæ Archiepiscopum in visitationibus deferre solitum fuisse ante se Crucem, & campanulam refert. Regulares nudam Crucem in processionibus ferre nequeunt; sed cum velo quidem pendenti. Sac. Rit. Congregat. 14. Januar.1617. Item juxta Messalis Rubricam semper locanda est Crux super Altare, quando celebratur, in memoriam passionis; ex hujus tamen omissione non committi grave peccatum docent Suar. tom. 3. disp.81. sect.6. Vasquez tom.3. disp.233.cap.3.num.16.Facund.lib.3.cap. 21.num.32. Nec poni debet, si in Altari expositum sit Sacramentum: & quando in tabernaculo est Sacramentum, tenetur Sacerdos genuflectere in principio, & in fine Missæ. Ministri quotiescumque transeunt antè Altare, Cruci genuflectere debent. Presbyter verò, sicut & cæteri in adoratione Crucis genuflectunt in die Veneris Sancti, ob salutiferæ redemptionis memoriam in ea die peractæ, quæ Crux velo à primis vesperis Dominicæ Passionis tegitur, quia tunc Christus se abscondere cœperat, Rup.lib.5.c.1. & in eadem feria VI. in Calvario monte comparuerat denudatus, quo actu nobis fidelibus ejus divina mysteria revelaverat, quæ hebraico populo erant abscondita. Idem Rupert.lib.6.c.20. Paulatim tunc Crux detegitur, quia non de repente Christus se manifestaverat; ideò ostendit priùs Sacerdos brachium Crucis ad cornum epistolæ, ubi Israeliticus populus designatur, ut dictum fuit in dict. *Altare*, cui populo Messiæ adventus pronunciatus fuit; deindè alterum Crucis latus detegitur, ac tandem velum penitus in medio Altaris Sacerdos positus à Cruce detrahit, ad denotandam Crucis prædicationem in toto orbe diffusam, & quod Christus ex eadem Cruce operatus est salutem in medio terræ. Undè hæc cæremonia habuisset originem. Vide Baron.ann.397.num.11. & 12. Cistercienses tamen Crucem tegunt à prima Dominica quadragesimæ usque ad completorium feriæ V. in cœna Domini subsequente processione. In Constantinopolitana Ecclesia, hæc Crucis adoratio per triduum majoris hebdomadæ fieri solebat; ubi illa vera reliquia exponebatur, quam Heraclius Imperator in hierosolymitano triumpho acquisierat, & ad Sanctæ Sophiæ Templum collocaverat: in quo triduo ejus adorationis ordo sic erat, nempè, in primo die adorabat Imperator cum cæteris laicis; in secundo Imperatrix cum ejus sexu; in tertio Patriarcha cum clero.

In

In quibus expositionis diebus fragranti odore miraculosè replebatur Ecclesia: ex hoc sacro item ligno, atque ex ejus nodis pretiosissimus liquor emanabat, quo infirmitates variæ curabantur. Baron. ann.633. De quo D. Gregorius mentionem facit, dùm Leontio in epist.34. lib.7. de tali dono gratias agit, quem liquorem *Oleum Crucis* vocat. Idem testatur Beda epist. de loc. sanct.c.10. Iidemque Græci præter festum Crucis Septembris, aliud habent ad Kalendas Aug. quod his verbis in Menologio notatur: [Primo die progressio venerandorum lignorum pretiosæ, & vivificæ Crucis.] Item in Dominica Quadragesimæ aliam solemnissimam Crucis adorationem celebrant, tùm ex ratione in Triodio adducta, ut, nimirum, fideles ab incepto jejunio jam lassi, & defessi in visione illius pretiosæ reliquiæ, ad illud prosequendum confortentur, tùm etiam ut D. Chrysostomus inquit: [Quemadmodum in solitudine illi, qui vulnerati erant, aspecto æneo serpente à morte liberabantur; sic & nunc illi, qui medium jejunii cursum confecerunt, hujus contactu, serpentem, qui animo cernitur, occidunt, iidemque immortalitatem consequuntur. Homil. de venerat. Crucis.] Hierosolymis tamen ter in anno in eminēti loco per Epicopi manus exponebatur, quod Γ'ιερατεῖον, idest, sacrarium dicebatur. Erant prædictæ expositiones in eadem Dominica tertia, in die Paschæ, & in festo Exaltationis, in quo die Antiochiæ manus Præcursoris Christi ostendebatur, ut in dict. *Agniferus* dictum fuit. Vetustus mos Ecclesiæ est in principio Canonis Missæ Crucem efformare. Gem. lib.2. cap.103. Quin & primam ejusdem Canonis litteram T. Crucem præfigurare Innocentius III. lib. 3. cap.3. notavit. Sic etiam Ecclesiam tùm græcam, tùm latinam à tempore S. Marci Papæ in sacris vestibus efformare consuevisse refert Baron. an.336. sicque hodiè latino ritu in amictu, manipulo, stola, & casula; sed hac ultima rarò hodie, quæ tamen, quando eis induitur, & exuitur Sacerdos, debet osculari, atque Cruce idem se signari debet ante impositionem amictus, quod signum antiquitùs ter agebatur, Sever. Alex. de ord. oblat. non verò cum amictu in manu, quod est quorundam abusus. Circa signi Crucis munitionem in nos ipsos faciendam, latino ritu formatur manu dextra aperta à fronte ad pectus, deindè à latu sinistro ad dextrum in signum, quod à miseriis ad fœlicitatem transimus; sed Innocentius III. alium modum docet, nempè, à parte dextra ad sinistram, ad significandum prædicationis Salvatoris ab Hebræis ad Gentiles transitum; fit autem tribus digitis dextræ manus unitis, quod Trinitatis est symbolum; id signanter observant Græci, & Carthusiani; in horum enim statutis cap.14. hæc habentur: [Quoties autem signum Crucis facimus super nos, sive alios, tribus digitis dextræ manus, scilicet, pollice, indice, & medio extensis, & simul junctis, reliquis duobus digitis contractis illud facimus.] Sed Græci in benedictionibus anularem digitum cum pollice conjungunt, hoc pacto.

Quod A, & Ω, significare asserunt; qui tamen eo ordine, quo Innocentius suprà, se signant, nempè, à dextra ad sinistram; sicut enim nos ad sinistram priùs dicere solemus, *Spiritus*, & ad dextram *Sancti*; Græci verò ad dexteram, quam præsignant, proferunt, *Sancti*, ad sinistram *Spiritus*. De Crucis signo in benedictionibus. Vide *Benedictio*. Commemoratio Crucis, quæ fit in officio. Vide *Commemoratio*. *Collecta*. Reliqua ad Crucem pertinentia. Vide *Inventio Sancta Crucis*, *Labarum*, *Staucracinus*. [Crux Christi salva me &c.] in qua mixta sunt aliqua superstitiosa verba. Vide *Ensalmus*.

CRUX ANSATA, in Hieroglyphicis Ægyptiorum erat, de qua Bosius, lib.5. triumphantis Crucis, & Athan. Kirker. in ejus Hieroglyphicis, & Baron. an.389. n.99. & an.395. num.9.

CRUX COMMISSA, erat lignum transversum breve super aliud perpendiculariter impositum hoc T. modo.

CRUX DECUSSATA, formabatur ex duobus æqualibus lignis obliquis, hac X. forma; de qua egimus in dict. *Crux*.

CRUX IMMISSA, erat formata ex duobus lignis; transversale tamen erat brevius, ac supereminentius ponebatur, quæ est ordinaria Crucis forma; nam ejusdem figuræ fuit Christi Crux.

CRUX PECTORALIS. Vide *Encolpium*.

CRUCE CONTENDERE. FR. erat particularis modus se purgandi à calumnia, seu perjurio, l. de furto, & l. sancitum. Qualiter quis se defendere debet.

CRUCIS HEBDOMADA. Sic apud Theutonicos Rogationum hebdomada appellatur.

CRUCIS INIMICOS, quosdam hæreticos appellavit Apostolus ad Philippenses scribens, cap.3. & ut

& ut Baron. an.60. num.4. ait, de iis ille intellexerat, qui negabant Christum crucifixum fuisse.

CRUCIFIXUS, nempè, Christus. Vide *Crux*, *Suppedanea*.

CRUCIFERI, erant Religiosi ab Alexandro VII. suppressi.

CRUCIGERUS, seu *Crucesignatus*, miles in vigore Bullæ Cruciatæ, cujus militia ad bellum contra infideles, & hæreticos, seu contra invasores ecclesiastici status à Pontificibus instituta, ac privilegiis sublimata. Item in historia Concil. Florentini sub Eungenio IV. celebrati, per *Crucigeros* sæpè de Græcis intelligitur, qui in dignitate ecclesiastica constituti, Crucem ex serico villoso nigri coloris ferebant supra pileum, cujus rami ab una extremitate pilei ad aliam usque extendebantur: qui usus adhuc penès eos durat. Item ordinis equestris omnes nobiles milites significat, qui in pallio Crucem gerunt.

CRUCIOLA, Christicola, Crucem colens. [Temporibus Diocletiani, & Maximini olympiade LXVI. edictis crudelibus Catholicæ fidei cultores, quos Christicolas, & Cruciolas nuncupabant, ad thurificandum statutis ethnicorum cogebantur. Aldhelmus de laudib. Virginit. cap.17.] De hac thurificatione. Vide *Cæremonior*, *Thurificatus*.

CRYPTA. Vide *Cæmeterium*.

CRYSIS. Vide *Apocrisarius*.

CUBA. Vide *Guba*.

CUBICULARIUS. Vide *Celliota*. Cujus etymon. Vide *Cubiculum*. FR. Cubicularii Episcoporum erant etiam Monachi, can. compastoris, 2. quæst.7.

CUBICULUM, hæc vox penès Ecclesiasticos Scriptores sæpè pro Ecclesia, vel Cappella accipitur. [Hic sepultus est in cœmeterio Priscillæ cubiculo claro, Anast. Biblioth. in Marcel. Omne cubiculum binis per liminum frontes versibus prænotatur. Paulin. epist. 12. ad Sever.] Inde Cappellanus *Cubicularius* dictus fuit: [Hic etiam constituit, & addidit supra sepulcra Apostolorum ex Clero Romano custodes, qui dicuntur Cubicularii. Anast. Biblioth. in Leone I. [FR. Et sicut Cappellanus à cappa dicitur, & Cubicularius à cubiculo, quæ tamē vocabula idem inter se significabant; ut in dict. *Cappellanus* visū est, & Baron. an.461. n.11. sic etiam inter Græcos synonyma sunt Cappellanus, & Cubicularius; nam Pastophoros à παςὰς provenit, idest, pallium, sive thalamus, undè παςοφόρος, gerens pallium, qui & Cappellanus quoque ab eis appellatur; nam παςοφόριον thalamum, & cubiculum sonat, atque Venus παςοφόρος, idest, thalmifera denominata fuit; hinc Pastophorium chorus intelligitur, & non sacristia, ut perperam Hieronymus Fabrus in ejus Sac. Mem. Ravennæ pag. 10. putavit; hinc Ecclesia Dei unus thalamus Christi dicitur, can. quamvis, dist. 21. & licèt D. Hieronymus in Ezechielem c.42. habeat hæc verba: [Eductus est in gazophylaciū, sive ut Symmachus, & LXX. transtulerunt, exedra, vel ut Theodosius παςοφόριον, quod in thalamum vertitur, quod erat contra separatum ædificium.] Hæ nihilominus translationes de choro communiter intelliguntur, seu potiùs de sedilibus, quæ intra peribolium, idest, intra chori septa existebant, ut in dict. *Peribolium* meliùs ostendam. Idem ulterius ex constitutionibus Apostol. lib.2. c.57. de Ecclesiis ædificandis probatur, ubi hæc habentur: [ac primum quidē sit ædes oblonga ad orientē versus, navi similis, utrinque pastophoria in orientem. Sit solium Episcopi in medio positum, & ex utroque ejus latere sedeant Presbyteri, & astent Diaconi succincti, & expediti sine multa veste.] Undè chori sedilia designare videtur canon hic. Itē 1. Machab. c.4. n.36. habetur; [Ecce contriti sunt inimici nostri, ascendamus nunc mundare sancta, & renovare &c. & viderunt sanctificationem desertā, & altare profanatum, & portas exustas & in atriis virgulta nata, sicut in saltu, vel in montibus, & pastophoria diruta.] Et inferius, [Et ornaverunt faciem templi coronis aureis, & scutulis, & dedicaverunt portas, & pastophoria, & imposuerunt januas.] Pastophoria enim januas habebant; nam chorus erat circumseptus, ut in dict. *Peribolium* dicetur. De hac autem victoria à Juda contra Lysiam obtenta Josephus Jud. lib.12. Antiquit. c.11. scribens, ait: [Judas persuasis suis, ut quādoquidem post multas victorias Deus concesserat, ascenderent Hierosolymam, & lustrato templo, mactarent solemnes victimas, ubi cum invenissent templum desertum, & portas ejus incensas, & in atriis virgulta enata propter solitudinem &c. ipse iterum repurgare templum aggressus est &c.] Igitur pastophoria, thalamum, gazophylacia, & exedræ, intra peribolium erant, ut in dict. *Peribolium*, dicemus.

CUCOBADDITI. FR. Hæretici in Ægypto. Baron. an.535. num.84.

CUCUBO. FR. verbum, idest, caput in terram defigo, & pedes levo. Dionysius Carthusianus in 4. Reg. cap.2. art.3.

CUCULLA, exterior Monachorum vestis ad modum togæ: [Ad quod verbum Abbas evigilans, experiri volens, utrum visio esset vera, vel sicut sæpè evenit, fantastica, cucullam supra pectus suum palpavit, quam totam invenit madidam, lacrymarumque stillicidiis perfusam. Cæsar. lib. 3. c.25.] Cujus significatus hi sunt. [Cuculla Monachorum sumpta est à Colobio Apostolorum; illorum verò tunica formatur, ut Dalmatica. Hæ duæ vestes formam Crucis præferunt, quia Monachi se vitiis, & concupiscentiis crucifigunt, per has enim sex alæ Seraphim exprimuntur: duæ partes capitis, quibus caput velant, sunt duæ alæ, quæ fidem, & spem insinuant; duæ autem manicæ sunt duæ alæ, quibus volant, quæ geminam dilectionem prænotant: duæ verò partes cucullæ in ante, & retrò duæ alæ sunt, quibus corpus protegunt, quæ pœnitentiam, & operationem exprimunt. Gem. lib.2. cap.137.] Aliquan-

quando scapulare, seu capucium significat. De quo vide *Cocula*. [Cucullis namque perparvis usque ad cervicis, humerumque demissis confinia, quibus tantùm capita contegant, indesinéter diebus utuntur, ac noctibus. Cassian.lib.1. cap.4.] Reperitur etiam *Cucullus*, ex quo corruptè Maronite *Kallus* monachale caputium dicunt, atque *Cucullatus*, Monachus intelligitur. [Indè est, quòd mundus plenus est cucullatis, & penè vacuus Monachis. Petrus Blesen.lib.7.epist.14.] FR. Cuculla monachalis diversimodè describitur in Clement.de stat. Monach. cap. Ne in agro, §. Cum verò, ubi sic habetur: [Verùm nè ex diversa acceptatione, quam in diversis regionibus hujusmodi vocabula, Flocus, videlicet, & Cuculla dicuntur habere, hæsitandi circa præmissa materia relinquatur: Cucullæ nomine habitum longum, & amplum, sed manicas non habentem: nomine verò Floci habitum, qui longas, & amplas habet manicas, nos intelligimus.] Vide *Tilia*.

CUCUMA, coquinarium vas. [Dii aurei, ex quibus cucumæ meliùs fiunt ad usus hominum. Ambros.ser.9.] Reperitur ejus diminutivum nomen *Cucumellum*. [Calices duo aurei, item calices sex argentei, cucumellum argenteum; apud Baron. in 2.tom.Annal.

CUCURBITO. FR. verbum barbarum in lege Longobard. significat Vassallum, qui ejus dominam, seu cōsanguineam vitiaverat; indè stuprum, adulterium, & quid simile *Corbita* in lege juridica Pratei dicitur; adultera verò *Cucurbita*, ejusque maritus *Cucurbitatus* ibi appellatur: fortasse à *Cucurbita*, quæ carnem, & humores trahit. Vide *Cupha*: vel si ex latina dictione hoc vocabulum deducendum esset, à voce *Corbitare*, quæ in corbita navis genere immittere significat, eaque Plautus translativè usus est, pro ventrem implere, sic *Cucurbitare*, metaphoricè pro fornicare, seu potiùs gravidam reddere mulierem.

CULCITRA. Vide *Aristaton*, *Plumacium*, *Stroma*.

CULTELLATUS, consciscissuræ pro ornamento in vestibus, italicè *frappato*, *frastagliato*, seu *trinciato* dicitur. [Jam intratura fores oratorii, dæmonem in specie viri tunica indutum cultellata contra se stare conspexit. Cæsar.lib.5.c.45.] quæ vestis intercisiones signum sunt fastus, ac superbiæ; ideòque in hac forma superbiæ spiritus ità comparuerat; quod idem Cæsarius lib.4. cap.15. insinuans, ait: [Superbia verò sic in eis regnavit, ut cogitare non sufficerent, quali modo vestimenta sua succiderent, atque cultellarent.] Nec immeritò Turcæ hoc genus conscindendi vestes insaniam Christianorum putant.

CULTUS, religionis signum. Vide *Curatio*, *Dulia*.

CUM. FR. Præpositio, quæ aliquando stat loco *Pro*. [Qui verò ex toto nihil habent, simpliciter petitionem faciant, cum oblatione offerant filium suum. In Regula S.Benedicti c.59.] *Cum oblatione*, idest, pro oblatione intelligitur.

CUNICULINUS, ad cuniculum animal pertinens [Carnes svillas, vel cuniculinas non abjiciunt, piscium carnes pinnulis carentium non reprobant. Evantus Abb. in quadam ejus epistola.] Ubi loquitur de carnibus Judæis vetitis.

CUNICULUS. Vide *Chœrogryllus*.

CUPA, cophinum, seu cista viminibus contexta, in qua cruciabantur SS. Martyres: [Igitur urgente muneratorum decreto Sancti Martyres in circi spectaculo ter denis cuparum gremiis includuntur, quæ intrinsecus atræ picis massa, & bituminis fomite, sulphurisque fœtore replentur, farciuntur, & extrinsecus suppositis crepitantibus rogi torribus, & sarmentorum fasciculis conflagrantibus succenduntur. In tantum, ut flammantis pyræ cacumina cem obelisci proceritatem; sed tamen & rotundum sphœræ apicem triginta cubitis in conum præcellerent. Aldelmus de Virg.c.19.] Aliquando vini dolium significat. [Cellariam enim aliquando vinum de cupa producentem, festinanter per nuncium accersivit. In vita S.Adelherdis Virg.] FR. eodem vocabulo usus est D.Augustinus, qui l.2.de morib. Manicheor. c.16. eos irridens; nam illi asserebant vinum esse Diaboli fel, & tamen absque aliquo scrupulo uvam comedebant; sic inquit: [Jam verò quæ tanta perversitas est, vinum putare fel Principum tenebrarum, & uvis comedendis non pavere? Magis nè inerit illud fel, cum in cupa, quàm in acinis fuerit?] ac idem lib.9.confess.cap.8.ait: [Nam cum de more tanquam puella sobria jubetur à parentibus de cupa vinum depromere, submisso poculo, qua desuper patet, priusque in lagunculam funderet merum, primoribus labris sorbebat exiguum, quia non poterat amplius, sensu recusante &c.] Aliqui tamen *Cuppam* legere malunt.

CUPHA, vas ut plurimum vitreum, quod cucurbita medicinalis à Plinio lib.38.c.20. appellatur, quæ carni applicata ad trahendum sanguinem, vel humorem corporis inservit; quæ verò *Ventosa* propriè dicitur, non sanguinem, sed tantùm humorem trahit. Romani vulgariter *Coppettam*, & *Ventosam* vocant, Græci κύφη; undè præsens vocabulum derivationem sumpserat: ideò secundum Vossium corrigendus est Isidori textus lib. 4.orig.c.11. ubi habet: [Similaria, Angistrum, Spatomele, guva, quæ à Latinis à similitudine cucurbitæ, à suspirio ventosa vocatur,] omnia autem nomina hæc græca sunt, atque Chirurgorum instrumenta; sed corruptè, ut plurimum: nam *Similaria* corrigendum *Smilia*, ex græco σμιλίον, idest, scalpellum: *Angistrum* ἄγκιστρον, hamus: *Spathomele*, σπαθομήλη, specillum chirurgicum, italicè *Tasto*. FR. cujus inventorem Cic.3.de nat. deor. Æsculapiorum unum ex tribus, Apollinis, nempè, filium inventorem facit, sic inquiens: [Æsculapiorum primus Apollinis, quem Arcades colunt, qui specillum invenisse, primusque vulnus dicitur obligasse.] Tandem corruptè *Guva* pro cupha, ut supra, legendum. Vide *Scupha*.

CUPHIA, licèt propriè ornamentum capitis mulie-

liebris fit, & à forma κύφος, idest, cucurbitæ, ità dicatur; ab Albino tamen Flacco pro bireto Ecclesiasticorum accipitur (de quo in dict. *Camelaucium*, & *Cofia* dictum est). [Ecclesiastici pileolos, idest, cuphias gestant in capite, dum assistunt Altaribus. De divin. off. c. 37.

CUPLA. Vide *Copula*.

CUPPA. Vide *Cupa*.

CURATA ECCLESIA. Vide *Parochia*.

CURATIO, precatio, seu divinus cultus. [Sancite jejunium, prædicate curationem. Tertull. advers. Psych. c. 16.] ubi verba Joelis Prophetæ interpretatur; qui cap. 1. ait: [Sanctificate jejunium, vocate cœtum, &c. clamate ad Deum.] Quamvis D. Hieronymus in vero latino sensu curationem, & medelam spiritualem intelligat, cum jejunium sit vera peccatorum curatio: sed Tertullianus juxta græcum sensum θεραπεία, quæ dictio nedùm medelam, sed obsequium, & reverentiam sonat: sic Plato in Eutryphone eodem eodem vocabulo usus est ad significandum divinum cultum. Quare ex subsequentibus Tertulliani verbis de adoratione loqui evidenter patet, dum inquit: [Undè, qui in idolis comendis, & in hac re ornandis, & ad singulas horas salutandis adulantur, curationem facere dicuntur,] itaque non poterat Tertullianus per dictionem *Curationis* medelam intelligere, dum etiam ait: [Prædicaturos officia curantia Deum:] Deus enim nullius curationis, aut medelæ est capax. Quare Leo à Castro, & Jacobus Pamelius de adoratione Dei Tertullianum hìc intellexisse sentiunt, quam opinionem favet etiam dictio hebraica *Hasereth*, in Joelis textu, quæ solemnitatem significat; solemnitas autem pro adoratione, & cultu fit. FR. Puto Hieronymi, & Tertulliani sensus ità conciliari: sicut latinè *Lenire* pro medere, mitigare, & adulare accipitur, sic θεραπεία, tam corporis, quàm animi mitigationem significat: sic curare Deum, idest, ejus iram (secundum nostrum captum) mitigare dicimus. Vide *Therapeuta*.

CURCUBA, funis nautica. [Spiræ funes, quibus in tempestatibus utuntur, quas nautici suo more curcubas vocant. Isidor. lib. 19. Orig.] Vide *Camelus*.

CURCUMA, capistrum.] Alii autem gemmis frœna, & equestres sellas, & baltheos suos privatos exornare permittimus, de curcumis omnem prorsus qualiumcumque gēmarum habitū præcipimus submoveri, l. unica C. Nulli in frœn.

CURIA ROMANA. FR. *Amplus Alveus* appellatur in Clement. cap. 2. de sepulturis.

CURIOSUS. FR. Officium Visitatoris publicarū viarum, provinciarum, littorum, portuū, & similium, qui secum debitas instructiones ferebat; dicebatur etiam *Curagendarius*. Vide *Perodeutis*.

CURMI, potio ex hordeo, vel alia frugum specie commixta, communiter cervisia appellata. FR. à dict. græca κοῦρμι quæ idem significat. In Melitæ insula est quoddam oppidum, quod *Curmi* appellatur, ex magna aquæ quantitate, quæ sub illius solo percurrit.

CUROPALATA, Majordomus Palatii Imperialis, quæ dictio non est græca, sed latina à Græcis corruptè prolata, ut Evagrius Græcus Author fatetur, inquiens: [Palatii regii cura mandata est ei, quem Curopalatam Romanorum lingua vocat.] Idest *Cura Palatii* latialiter. Quantæ verò æstimationis erat hæc dignitas, & quomodo incedebat, Cassiodorus exponit, dum refert Imperatoris verba, sic Curopalatæ ajentis:] Illud quoque considera, qua gratificatione tracteris, ut aurea virga decoratus, inter obsequia numerosa antè pedes regios primus videaris incedere, velut ipso testimonio vicinitatis nostræ agnoscamus tibi palatia commisisse, lib. 7. variar. cap. 5. in fin.] in qua dignitate Cæsar, idest, Imperii successor non rarò deputabatur. Vide Baron. ann. 565. num. 12.

CUROPALATISSA. FR. Curopalatæ uxor. Jacobus Cretserus in Codinum lib. 2. c. 2.

CUROTROPHIUM, κουροτροφεῖον. Est locus ubi juvenes aluntur, aut pueri grandiusculi. Talia curotrophia sunt collegia, aut alia loca similia, quæ inter loca pia, ut patet ex Julia l. illud 16. de sacros. recensentur. Differt autem curotrophium à *Brephotrophio*, quia hoc pro infantium recenter natis, illud autem pro pueris grandævis alendis destinatum erat.

CURRUS. Vide *Birota*, *Carrocium*, *Lampena*.

CURRUTICULI, Hæretici. Vide *Severiani*.

CURSAE. FR. excursiones: [Et nullam læsionem neque in hominibus vestris, neque in rebus eorum à nobis, vel ab his, qui nobiscum sunt, vel fuerint, gravabuntur; neque per exercita, aut cursas, neque per scammeras, neque per tradicias, qui à partibus vestris vobiscum sunt &c. In præfat. Capitular. Sicardi Principis Benevent. apud Camillum Peregrinum de histor. Princ. Longobard. pag. 76.] Item fol. 77. lin. 34. & fol. 82. lin. 25. Vide *Cursus*.

CURSOR, officium Ecclesiasticum, ad quod Episcopis epistolas deferendi spectabat. Vide Baron. ann. 44. num. 79. Cursor ad synaxim intimabat. Idem an. 58. n. 102. Romæ adhuc durant Papæ Cursores, qui deferunt ejus ordines, ac Pontificias Bullas publicant. FR. sed in aliis Ecclesiis Cursores satellites Episcopalis curiæ sunt, sicut antiquitùs etiam Romæ Cursores erant Justitiæ Ministri, qui ex Brutiis, & Picenis desumebantur, Baron. an. 34. n. 38. & Picenorum satellitum multitudo Romæ adhuc durat. Cursoris Synonyma in prima significatione. Vide *Castaldius*, *Cerealis*, *Protocursor*.

CURSUS, officium divinum, quod communiter *Breviarium* dicitur. [Cursum vestrum horis certis decantate. Ord. Rom.] Quæ verba proferri solebant à Diœcesano in ejus Synodo; inde Gregorius Turonensis lib. 10. cap. ult. se composuisse librum de Cursibus Ecclesiasticis testatur [Exurgente Abbate cum Monachis ad celebrandum cursum. Idem Turon. lib. 1. de Gloria Martyr. Speciales horas, & cursum Ecclesiæ custodiant, Boni-

Bonifacius Papa ep.17.] Sic etiam appellatur in vita S. Germani Parisiensis Episcopi ex Fortunato c.64.& 79. apud Surium tom.3. Item Amalar. de ordine Antiphon.cap.52. idem habet, nempè: [In Paschalibus diebus canitur ad aliquos cursus diurnales: Hæc dies quam fecit Dominus &c. [Vide *Breviarium*, *Hora Canonica*, *Officium Divinum*. Item invasionem militum significat. [Si hic cursum, Deo sibi irato, mittere voluerit, vos loco ipsius, quantum Dominus vos juverit, deprædate, D. Greg. in Regist.lib.11.c.23.] FR. propriè deprædationem significare videtur; hinc Italicè pyratica deprædatio *Corso* dicitur, & pyratæ *Corsali*. Vide *Cursa*.

CURTISIANUS, aulicus, Italicè *Corteggiano*; quo barbaro vocabulo Gerson. in serm.S.Antonii ad Concil. Constantiense habito usus est.

CURTIS, & *Cortes*, territorium, villa, possessio, platea, & atrium; sic variè in variis codicibus. Pro villa autem, territorio, ac possessione ità habetur in diplomate Caroli Regis pro Corbejæ Cœnobio. [Villas, seu curtes, vel ea quæ deinceps in parte ipsius Ecclesiæ voluerit divina pietas augeri, & Flodoard.lib.2.cap.11. Morabatur tunc apud gerniacam cortem, quam villam eidem oblatam, ubi gratam haberi Beato Pontifici comperit, offert ei.] Idem habetur in l.si quis in curte, 1. de homine in curte aliena. Item pro Atrio. [Curtem fecit Ludovicus de suo pretioso fisco perpetuali usu. Anast in Leone III. In curte alia, quæ galeria dicitur, domum fecit latam, & spatiosam, ut amplissimè Pontifices cum famulis ibi hospitarentur. Idem in Greg.IV.] de dictione *Galeria*. Vide suo loco. Hinc curtis, seu cortes à *Cohorte*, quæ in atrio residebat, *Corte*, & *Corteggiano* Italicè deinceps aula, & aulicus dicti fuerunt. Item Curti à Latinis intelligebantur Hebræi; undè Horatius, [Curtis Judæis oppedere] dixit, qui tali epitheto ex defectu præputii appellantur. FR. sic etiam Hispani *Cortado*, Hebræum, & Turcam ex dicto defectu vocant, & *Decurto* pro rescindere, seu recidere dicitur. [Nos concessa privilegia decurtabimus, cap. dilecti filii de privil.] Vide *Curto*.: !: Aliqui Antiquarii ideò S. Salvatoris de Curte in Transtyberim Ecclesiam ità appellari opinantur, quia ibi circa usque ad B. Pii V. tempora habitarunt Curti, hoc est, Hebræi.

CURTICELLA. FR. parva curtis. Bullar. Casinen. tom.2. Constit.5. & 148.

CURTO. FR. abbrevio, diminuo: [Mantellum tuum curtabo. Falco Beneven. in chron. ann. 1122.] ex quo componitur verbum Decurto. Vide in dict. *Curtis*.

CURTUS. FR. brevis. [Habitus curtos, strictos &c. assumerent. In Extrav. Jo.XXII. de verbor. signif.cap.1.

CUSARSATON. FR. hebraica vox, quæ nomen Regis Mesopotamiæ, sub quo Israeliticus populus per octo annos in servitute manserat. Judic. cap.3. Cusarsaton igitur humiliatio eorum interpretatur. Glossa in textu D. Hieronymi à Gratiano de pœnitentia, dist.1.can.69. relato: ibique in postilla citatur etiam Origenes, hom.3. in c.3. Judicum; sed vulgata loc. cit. *Chusan Rasathaim* habet.

CUSINUS, pulvinar, seu pulvillus, super quem in Altari ponitur Missale. [Per pulvillum, qui fesso supponitur ad quietem, signatur vitæ solatium, ut, videlicet, auditores quasi pro mercede laboris prædicanti sibi necessaria subministrent. Innocent.III.lib.2.c.41.] Item significat cor morbidum, tenerum, ac flexibile erga Dei verbum; non verò durum ad instar Hebræorum. Hugo lib.2.c.20. Item est symbolum veteris testamenti, super quod Euangelium adimpletione quiescit: [Euãgelio substernat pulvillum, quia, videlicet, ad omnia, quæ loquitur Euangeliũ, lex competens suggerit testimonium. Rupert.lib.1.de div.off.c.36.] Ideò antiquitùs à Subdiacono unà cum libro Euangeliorum deferebatur pulvinar, sicut in quodam vetusto Cæremoniali, ubi hæc verba leguntur: [Subdiaconus antè eum pulvinar deferat; per pulvinar, quod præcedit, lex figuratur, quæ Euangelium præcessit: per plumas, quæ intus occultantur, mysteria, quæ in lege continebantur: per levitatem plumæ, præcepta veteris legis levia ad comparationem novæ.

CUSIO. Vide *Coinus*.

CUSO. FR. suo. [Faciebat quoque plectam de ipsis palmis, & cusibat usque ad horam sextam. Pelagius Diacon. in translat. Vitarum Sanctorum Patrum lib.5. §.5.

CUSPUS, calo, nis. [Ligneos cuspos putantur. In Reg.Magist.] At in M.S. *Vtantur*, loco *Putantur* habetur. Vide *Socculus*.

CUSTOS AQUARUM. Hydrophylacus, & hydrophylax, ὑδροφύλαξ. Vide *Signatus manu*.

CUSTODIA. Vide *Ciborium*.

CUSTRIX, fœmina, quæ custodit. [Beithilda custrice Ecclesiæ. In vita S. Valburgis Virg.] fortasse Diaconissam intelligit.

CUTHEI, Populi. Vide *Samaritani*.

CUZUBA, *Guzubica*, & *Cuzubita*. FR. Monasterium quoddam. Vide Baronium ann.315. num.19. & 20.

CYANEUS LAPIS. Vide *Chrysocolla*.

CYCEON, potio ex variis herbis melle & vino mixta, vox græca κυκεών, idest, mixtio ad extinguendam sitim. [Mendacia jucundis fabulis permiscens, & quasi cyceonem quandam concinnans, inebriavit homines. Theodor. de providentia.] Ac alibi: [Sitienti ardori potionem oggerit cinnum, cyceonem, quam nuncupat Græcia. Arnob.] Hanc potionem Tertullianus *Cocetum* vocat, ejusque Auctorem Nestorem fuisse, ait: [Acci patinam, Nestoris cocetum, miscellanea Ptolemæi. Advers. Valent.cap.12.

CYCLAS, adis. FR. Vestis muliebris auro texta: ex græco vocab. κυκλάς, idest, tunica, quæ habet limbum; nàm Græci κύκλον, limbum vocant. [Induit me Dominus cyclade auro texta. In pass. S. Agnetis.] Unde Lampridius in Alex. Se-

Severò ait: [Matronas autem regias contentas esse debere uno reticulo, atque inauribus, & baccato monili, & corona, cum qua sacrificium facerent, & unico pallio auro sparso, & cyclade, quæ sex unciis auri plus non haberet.] Trebellius autem Pollio de Zenobia Regina inquit: [Convivata est Imperatorum Romanorum more. Ad conciones galeata processit cum limbo purpureo, gemmis dependentibus per ultimam fimbriam media etiam cyclade veluti fibula muliebri astricta.] Quod videtur intelligi de strato, seu vestis cauda, eodem modo, quo Cardinales, Præsules, ac etiam Mulieres hodie utuntur, in cujus medietate fibula est, quæ ad sublevandam caudam, vel dimittendam inservit, cui opinioni favet Propertii versus:

Et cyclade longa verrit humum.

Atque Flav. Vopiscus inquit, quod cum Saturninus à militibus ad imperium inauguratus esset; [Deposita purpura ex simulacro Veneris, cyclade uxoria, militibus circumstantibus, amictus, & adoratus est.

CYCLON. Vide *Exedra*.

CYMATIUM, tectum domus, ex græco vocab. *κυμάτια*, idest, aquæ inundatio, seu columnæ capitellum. [Scit albarius tector & tecta sarcire, & tectoria inducere, & cisternam liare, & cymatia distendere. Tertull. de Idolatr. cap. 8.] Hoc tamen vocabulum in vero Tertulliani sensu terram laterariam, & argillosam significat, quæ madida, & per aliquos dies benè super tectum percussa comprimitur, & indurata tegularum loco inservit secundum Africæ usum, ubi degebat idem Auctor, ac in Melita communiter, & Neapoli non paucæ domus ità teguntur. Vide *Doma*, *Tecta densare*.

CYMBA. Vide *Ascus*.

CYMBALUM. Vide *Campana*.

CYMBILIA, & *Cymelia*. Vide *Cemelium*.

CYNOCEPHALUS. FR. græcè *κυνοκέφαλος*, canis caput significat. Ità Anubem Ægyptiorum Idolum, Aug. lib. 2. de Civit. Dei cap. 14. appellat, ex eo quia canino capite figurabatur, inquiens: [Alicui cynocephalo postremo, partim sua propria sacraverunt.] Eodem vocabulo à Tertulliano lib. 6. Apologet. & Cypriano. Epist. ad Demetr. Idolum hoc denominatur.

CYPHONISMUS. FR. genus supplicii, de quo fusè Baron. in Not. ad Martyrolog. 28. Julii Littera F.

CYPRIANA, festivitas S. Cypriani, & nautæ solebant Stellam *Cyprianam* vocare, quia circa tempus hujus festi excitantur tempestates in mari; sicut eadem ratione vocant hodie stellam SS. Simonis & Judæ, S. Catherinæ, & S. Andreæ; nam circa hos dies maris commotio succedere solet: ita etiam Alcioniadum dies Æstatem S. Martini nautæ dicunt, quia tunc circiter per quindecim dies interstitium serenum sydera præbent. Itaque ob eandem rationem Petro Subdiacono in Sicilia moranti, & Romam venire cupienti, D. Gregorius scripserat, inquiens: [Stude si Deo placuerit, ut in hanc urbem ante natalem Beati Cypriani transeas, nè ex signo, quod diebus istis semper imminet, quod absit, aliquod periculum possit evenire, lib. 12. ep. 39.] Quæ tempestas appellatur etiam à Græcis Authoribus *Κυπριανή*. Niceph. lib. 16. cap. 13. Evagrius lib. 4. c. 16. FR. Evagrius tamen loco cit. hanc narrationem à Procopio excerpsisse fatetur, & Procopius à D. Basilio in *Exameron*e didicisse credendum est. *Cyprianam* hanc diem vocat Baron. in Not. ad Martyrol. 14. Sept. lit. C. Sed *Cyprianam* Latinius in ejus Biblioth. tit. observ. &c. in Martyrol. Baron. appellari contendit. S. Cypriani pronomen. Vide *Thascius*.

CYPRIARCHES, ex græco idiomate *Κυπριάρχης*, idest, Cypri princeps, seu venustus princeps. [Et Nicanor Cypriarches non sinebat eos in silentio agere, 2. Machab. cap. 12.] Prior verò expositio est magis propria hujus loci; nam in versione Arabica *Princeps Cypri* legitur. FR. Dubitationis tamé scrupulus hic occurrit, cum versio Arabica multis erroribus scateat, quæ in parte nuper correcta fuit; Nicanor enim Patrocli de primoribus amicus, 2. Machab. c. 8. appellatur, ac elephantum Demetrii Regis Præpositus, ibid. c. 14. atque Dux, virque potens, 1. Machab. c. 3. & non Cypri princeps dicitur: ergo *Cypriarches* Principi gratus, & venustus intelligitur, quare Machab. c. 3. etiam Principis amicus dicitur: & licet Nicanorem, qui in 2. Machab. refertur, diversum fuisse videatur ab eo, qui in 1. Machab. extiterat; nam de hoc 1. Machab. c. 7. à Juda trucidatum fuisse apparet; & de Nicanore Cypriarcha constat 2. Machab. c. 15. fuisse occisum; tamen collationandi cap. 7. primi libri, cum 15. secundi, facilè patebit ex genere mortis, victore Simone, tempore *Adar*, idest, Martii mense, ac aliis conformibus circumstantiis, ut dicere oporteat historiam Nicanoris, quæ in 15. secundi, fuisse epilogationem narrationis in capite 7. primi libri [illegible], quod in aliis rebus etiam patet, dictis [illegible] lib. & in 2. lib. reiteratis, ut optime [illegible] Scripturales omnes.

CYPRUS, hoc nomen in Cantic. cap. [illegible] Ligustrum denotat, plantam [illegible], quæ florem candidum, & odoriferum gignit, ut Matthiolus in [illegible] 107. lib. 2. Dioscor. optimè probat. [illegible] Sacræ Scripturæ Vocabulario [illegible] nus falsò existimat esse camphoram. Vocabulum græcum *κύπρος*: [Cypri cum nardo, nardus & crocus, Cantic. loco cit.] De materiis enim odoriferis, ac aromaticis loquitur. FR. at camphora, teste Schindlero in Lexico, est materia glutinosa, qua aliquid oblinitur: Seraphion tamen in lib. de Aromat. inter aromatum species connumerat, ac speciem gummi ex arboribus scatentem esse ait, cum quo concordat Avicenna: quæ verò in officinis Europæ hodiè habetur, ad instar salnitri est, & habet odorem acutum, & ingratum: ergo Cyprus, de quo in Cantica, non est camphora; nam ibi de aromatibus odoriferis agitur. Quare assertio Auctoris ex Plinio confirmatur, sic attestante: [Ligustrum eadem arbor

arbor est, quæ in Oriente Cyprus. Suos in Europa usus habet: succus ejus nervis, articulis, algoribus: folia ubique uteri ulceri, cum salis mica, & oris ulcerationibus prosunt, lib.2. cap.10.] Et clariùs lib.12.cap.28. [Cyprus in Ægypto est arbor ziziphi foliis, semine coriandri, flore candido, odorato. Coquitur hoc in oleo, premitur postea, quod cyprus vocatur. Pretium ei in libras quinque. Optimum habetur ex Canopica in ripis Nili nata: secundum Ascalonæ Judeæ: tertium Cypro insula odoris suavitate. Quidam hanc dicunt esse arborem, quæ in Italia ligustrum vocatur.

CYPRINUS. Vide *Cypsinus*.

CYPSINUS, mendosum vocabulum apud Anast. Biblioth. in Leone III. [Fenestras ipsius Ecclesiæ miræ pulchritudinis ex metallo cypsino decoravit.] Legendum *Cyprino*. FR. de quo Plin. lib.34.cap.2.

CYRIACA, sic à multis Ecclesia appellatur, ex dict. græca Κυριακὴ, idest *Dominica*, quæ vox cum multis aliis nominibus ad Latinos transivit. [Sic etiam Cyriaca, idest, Dominica à Domino nuncupatur, quia Domino Dominantium, & Regi Regum in illa servitur, Valaf. de exordio, & incremento Ecclesiæ cap.7.] Dicitur etiam Dominica. Vide *Dominicum*. Item *Cyriaca* Dominica dies significat. Vide *Dominica*. *Dies Solis*. FR. dicitur *Chiriachi*, & *Kyriachi*, & aliquando Hieracensem in Calabria Civitatem significat, quia Hiera, dominam denotat: [ann. 986. comprehenderunt Sarraceni sanctam Cyriachi Civitatem, & dissipaverunt Calabriam totam. Chron. Lupi Protosp.] alia lectio in codice Ducis Andriæ habet *Sanctam Civitatem Hieracem*.

CYRICSEATTUM; vocabulum nimis obscurum in vita S. Inæ Saxonum Regis. Alii tamen *Cericseattum* legunt, quod quædam semina, pro primitia Ecclesiæ debita, significat. [Cyricseatta reddita sint in festo S. Martini] ex vocibus Saxonis *Kyrik*, seu *Kerek*, idest, Ecclesia, & *Seat* semen.

D

DACTILI, Palmæ fructus. Vide *Palmatinæ*.

DACTYLOTHECA, δακτυλοθήκη, Capsula, in qua digitorum anuli conservantur. FR. Sed ex Plinio quantitatem, seu museum gemmarum significare colligitur; sic enim ille lib.37.c.1. inquit: [Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine dactylothecam, primus omnium habuit Romæ privignus Syllæ Scauri.

DAEMON, græce δαίμων, sapiens, & astutus; antonomasticè tamen ad spiritum infernalem refertur. Quid autem David Psalm.90. intellexerit quando dixit [Ab incursu, & Dæmonio meridiano] est quæsito inter Expositores; nàm devotæ explicationes à Sanctis Patribus traditæ, quod, nimirum, Dæmon meridianus sit insultus sensualis, qui in eo temporis intervallo hominem exagitare assolet; ad moralem potiùs intelligentiam spectant, quàm ad litteralem. Igitur nonnulli Dæmonem Sylvæ habitatorem in parte meridionali ex opposito Hierosolymæ, ubi hunc psalmū composuerat David, per hunc *Dæmonium meridianum* intellexerunt. Rabbini autem in versione hebræa fundati, quæ habet *Ketef mereri*, idest, truncatio mœroris, meridionalem quendā ventum explicant, qui infirmitates malignas, & perniciosas in diebus præcipuè canicularibus secum trahebat, cùm phrasis Psalmi hujus simillima sit cantici verbis Moysis in Deuter. c.32. scilicet, [Morsu amarissimo] ut in nostra traductione habetur, quæ D. Hieronymus [A morsu insanientis meridiei] vertit. FR. Imò etiam Christiani antiquitùs putabant *Dæmonium meridianum* esse ventum meridianum corporibus indispositiones afferentem, sic in vita S. Rusticulæ Abbatissæ habetur: [Nam una de sororibus, cum graviter ab infestatione meridiani dæmonis nimiam fatigationem sustineret, & corpore tremebunda, nullatenus se erigere posset.] Sic etiā de hac infirmitate Gregorius Turonensis de miraculis S. Martini in Serenati uxore, quæ in meridie viribus destituta in terram ceciderat, ait: [Interea accedentibus accolis, ac dicentibus eam meridiani dæmonis incursum pati, lib.4.cap. 36.] De aliquibus pueris ab eodem vento, seu turbine meridiano in terram elisis fit mentio in vita S. Jovini Abb. [Qui vexillo Crucis à Monachis consignati meritis SS. Martini, & Joviani à dæmone meridiano sunt liberati.] In Ægypti regionibus, ut mihi quidam Cophtus narravit, aliquando ex meridionali plaga ventus libycus inflare solet, qui aerem in flavum colorem convertit, & tam pestilentialis est, ut homines ejus respiratione necet: ¶: Tandem dæmon infernalis antonomasticè *Malus* vocatur. [In tentationibus nihil Malo liceat, nisi potestas inde tribuatur. S. Cyprian. de orat. Domin.] Quod vocabulum frequens apud Africanos Patres. [Lata atque diffusa est operatio Mali. Tertull. lib. de pat.] FR. Item *Aquilus* dæmon dicitur; *Aquilus* tamen non ab aqua (ut aliqui perperàm existimant) sed à colore aquilino, fusco, nigroque ità dicitur, atque fuscus, & niger etiam pro malo translativè, & pro bono albus sumitur. Vide quæ diximus in dict. *Asprum*, & in dict. *Calculus*. Aquilus igitur color fuscus est. Plaut. in Pœn. [Statura haud magna, colore aquilo.] Synonyma. Vide *Antispiritus*, *Diabolus*, *Homo*, *Niger*, *Oniropompus*, *Paredrus*, *Satan*.

DAEMONICOLA, Dæmonis cultor: hinc D. Aug. lib.18. de Civit. cap.41. Dæmonicolam Civitatem illam appellavit, in qua Dæmonia colebantur.

DAGUA, pugio, sica, ex germanico *Dagge*. [Nec daguas, nec cultellos ferant, in Concil. Pisan.2.] His-

Hiſpani, Itali, & Meliteníes adhuc retinent vocabulum *Daga* in eadem ſignificatione.

DALMATICA, veſtis ſacra Epiſcopi, & Diaconi; ità appellata ex Dalmatia, ubi primò inventa fuerat. Iſid.lib.19. etymol.cap.22. vel quia ibi ejus uſus incœpit. D. Tho.in 4.diſt.24.qu.3.art. 3. Inſtitutor pro Diaconibus Romanis tantùm Silveſter Papa fuit. Ordo Rom. Eſtque lætitiæ ſignum, can.de jejunio,diſt.76. Erat regius habitus,quo Pertinax Imperator induebatur, dicebaturque *Dalmatica chirodata*, ideſt,manicata,ad diſtinctionem *Colobii*, quod abſque manicis erat. Baron.ann.261.n.40. & ſeqq. Item *Tunica* dicebatur.Baron.ibid.FR.Credendum eſt,quod tempore Apoſtolorum Diaconi *Colobium*, ſcilicet,tunicā abſq;manicis ferrent;nam in Conſtit.Apoſt. lib.2.cap.57. habetur: [Aſtent Diaconi ſuccinti,& expediti,ſine multa veſte.]Colobium etiam tempore Apoſtolorum in uſu fuiſſe teſtatur hìc infra Gem. :|: Symmachus Papa illam Diaconibus S. Cæſarii conceſſerat. Baron.ann.608.n.15. Qua ſoli Diaconi Romani utebantur, idem an. 598.n.30.S.Gregorius Archidiacono Francorum conceſſerat,can. communis filius, diſt.23. Cujus uſus Abbati Montis Caſini conceſſus etiam fuit Baron. an.1049. num.5. Erat autem Dalmatica antiquitùs albi coloris, antè, & retrò duobus lineis coccineis virgata. [Dalmatica à Domini inconſutili tunica, & Apoſtolorum colobio eſt mutuata; eſt veſtis candida manicata duas lineas coccineas antè, & retro habens, & tramites purpureos. Gem.cap.211.] Uſus dalmaticæ ſub planetam olim ſolius Papæ, quæ ſecundum Ordin. Rom.erat lanea, atque ex privilegio in Miſſis ſolemnibus eſt omnibus hodie conceſſa. S. Eutychianus Papa ſanciverat, quod Martyres abſque dalmatica, ſeu colobio purpureo non ſepelirentur, ac deinde ex abuſu etiam ad mortuos miniſtros eccleſiaſticos transierat, quod à D. Gregorio cautum fuit: ità ut neque Summi Pontifices cum dalmatica ſepeliri ordinaverit in Regiſt.lib.4.cap.48. In Cæremonial. M. S. Davantriæ, qui temporibus Jo.XXII. vixerat,habetur, quod Cardinales ſub dalmaticam etiam tunicellam induebantur, inquit enim; [Diaconi autem Cardinales cotta, amictu, ſtricta tunicella, & dalmatica.] Hoc indumentum (ut ait Innocent. III.cap.56.) largitionem in pauperes ſignificat, quod ex traditione Apoſtolica Diaconorum munus eſt: græci verò Diacones non induuntur dalmatica; ſed eorum Patriarcha, & Metropolitæ quadam ſimili veſte in lateribus clauſa, & longa utuntur, quam *Saccum* vocant, cujus inventor D. Chryſoſtomus fuerat. Cum dalmatica nedùm Sacerdotes Sancti pingebantur,ut videre eſt in pictura antiqua à Joanne Diacono relata in deſcriptione S. Gordiani Gregorii Magni Genitoris, apud Baron.an.604. FR. Sed etiam Virgines dalmatica indutæ figurabantur, ut in tribuna Sanctæ Cæciliæ in tranſtyberina Eccleſia, ubi hæc Diva S. Paſchalis opere muſivo dalmatica unà cum ſociis induta adhuc ſic effigiata, & in ejus porticu depicta exiſtit; nàm ex Eutychiani Papæ ſanctione,quod,nempè,Martyres cum dalmatica ſepelirentur; ſic etiam eoſdem Eccleſiam pingere conſueviſſe credendum eſt :|: Tunicella verò ſub dalmaticā cerulei coloris erat,ut in muſivo S.Mariæ Majoris perſpicitur; fortaſsè quia jejuniorum tēpore depoſita Miniſtri dalmatica, ut dictū eſt in dict. *Caſula*,remanebant cū hac tunicella coloris ad jejunorum tempora congrui. Vide *Birrus*, *Colobium*, *Diaconus*, *Saccus*, *Tunica*.

DALMATICATUS, dalmatica indutus.

DAMASCI. Civitatis deſcriptio. Vide *Samericus*. Serici ferax. Vide *Baldachinum*.

DAMASUS Papa an geſta Pontificum ſcripſerit. Vide *Hermes*, *Palea*.

DAMNATICUS. FR. ad metalla damnatus,id eſt, ad metallorum fodinas,& liquefactionem. [Cæcilia dixit: Miror, ut non intelligas figuras fictiles,gypſeas,ligneas,atque lapideas,vel cujuſcumque metalli Deos eſſe non poſſe, quas araneæ texunt,& aves ſtercorant, in quorum capitibus ſolent ſibi ciconiæ nidos inſtruere, quos damnatici faciunt; nàm ad omne metallum pro criminibus damnati mittūtur: ergo à damnatis initium accipientes,quomodo poſſunt dii vel æſtimari, vel credi? In Paſſione S.Cæciliæ Virg.& Mart.] Dicebatur etiam *Ad beſtias damnatus*; ideſt,ad ſecādos lapides, vel fodienda, ſive liquefacienda metalla pro Idolis formandis, quæ in beſtiarum figuris ut plurimum effingebantur;hinc Tertullianus dixerat:] Ad beſtias impellimur certè,quas Libero, & Cybele, & Cereri applicatis ignibus urimur (*nempè in metallorum liquefactione*) hoc & illi à prima quidem maſſa. In metalla damnantur,indè cenſentur Dii veſtri, in Apolog.c.12.] Fuiſſe à Caligula multos honeſti ordinis viros deformatos priùs ſtigmatum notis, & ad metalla damnatos, refert Svetonius in Calig. cap.27. de qua pœna ſæpè fit mentio apud Ulpianum,Marcerium, Martianum,Calliſtratum, Hermogenianum, Paulum, Modeſtinum, alioſque juriſconſultos, in l.9.10.17.23.28.36.38. ff. de pœnis. At Ulpianus de jure damnat. in metal. has differentias terminorum internoſcit, nempè: [Inter eos autem, qui in metallum, & in eos, qui in opus metalli damnantur, differentia in vinculis tantum eſt; quod qui in metallum damnantur, gravioribus vinculis premuntur, qui in opus metalli, levioribus.] Demum hæc metalli pœna à Juſtiniano Imp.§.1.verſ.capitalia, Inſtit.de public. Judic. inter capitalia judicia commumeratur. Tondebatur illis caput. Vide *Garrahara*.

DAMNATUS, repagulis clauſus. [Attenderunt ad cryptas, viderunt autem aditus, miſſa maceriе damnatos. D. Greg.in Regiſt.lib.9. cap.38.] Vide *Damnaticus*.

DAMNIETAS. FR.dammum, l.omnibus qualiter quis ſe defendere debeat. Reperitur etiam *Damnitas*. In capitulare Radelchiſi cap.3. apud Camillum Peregrin. in hiſt.Princip.Longobar.

DANIELIS pulchrum dictum contra Simoniacos. Vide *Simonia*.

DANGERIUM, ex gallico sermone *Danger*, periculum significat. [Perhorrescebat plurimū dangerium. In vita venerabilis Mariæ de Maliaco.

DAPIFER, ferculorum delator. [Dapifer Abbatis Prumiæ. Cæsar.lib.5.cap.29. histor. Dapifer mensæ Christi. Petr. Blesensis serm.47.] Hodiè adhuc durat hujus officii dignitas in aula Imperiali, qua Rheni Palatinus inter Electores fruitur. FR. Hæc dignitas in palatio Imperatoris à Constantini temporibus initium habuit. [Magni enim Constantini temporibus Rossicus locum, & dignitatem Dapiferi: Peloponesiacus, Principis Atticæ, & Athenarum Magni Ducis, Bœotiæ, & Thebarum magni primicerii, magnæ verò Siciliæ Regis: alii denique alia nomina obtinuerunt &c. sed velut illa dignitatum nomina ad posteros propagare licitum fuit &c. Atticæ, & Athenarum magnum Ducem; pro magno Duce, nunc Ducem vocant, Nicephor. Gregora lib.7. historiar.] Primicerius verò Bœotiæ, & Thebarum postea *Megan Kyrion* dictus est; quare ibidem Gregora ait: [Nam Bœotiæ, Thebarumque Principem, pro magno Primicerio Megan Kyrion nunc appellatur.] Vide *Primicerius*, *Discophorus*. Domesticus mensæ, in dict. *Domesticus*, aliud etiam Synonimum. Vide *Infertor*.

DAPSILIA, sive *Dapsilitas*, abundantia, & ciborum fertilitas, à voce græca δαψίλεια, affluentia. [Munifica dapsilitate recreata. Gunterus in hist. Constantinop. cap.8. vitam S. Adelhaidis describens, apud Canisium.

DARDANARIUS. Vide *Regratarius*.

DARICUS. FR. moneta ex Joseph. Heb. apud Latinium in ejus Bibliot. pag.188.col.1.vers.ult.

DATARIUM CALENDARII, Martyrologium. In M. ss.

DATARIUS PAPAE, officium magnæ æstimationis, estque prælatitium, & aliquando cardinalitium, sic appellatur à *Data*, & signatione supplicationum expediendarum, atque ædes *Dataria* dicitur. Antiquitus hoc officium ad Archidiaconum de jure spectabat. De offic. Archidiac. c.7.

DATUM. FR. in instrumentis, & diplomatibus, differt *Actum*, à *Data*. Aliquando *Actum*, & *Datum* ponebantur sub eadem die; aliquando verò *Actum* significabat diem, in quo factum fuerat instrumentum, & *Datum* quando dimissa fuerat ex originali copia. [Datum an. DCCXCVII. &c. Actum, in mense decembris die 22. apud Torrig. in Crypt. Vatic. secunda impressi. pag.610. Data 17. Kal. Aprilis, Christo propitio, Imperii Domini Klotharii Pii. &c. Actum &c. Bullar. Casin. to. 2. Constit.28. & 29. Acta sunt hæc anno Incarn. Dom.1226. mense Maji 14. Indictione &c. Datū apud Imolam anno &c. Ibid. Constit.246. Scriptum (*idest actum*) per manum Petri Scriniarii Sac. Palatii. Datum per manum Joannis S. R. E. Diac. Card. VI. Kal. April. An. Dom. M.XCVII. Anno autem Pontificatus Urbani Papæ II. Decimo. Bullar. Casinen. tom.2. Constit.126. Scriptum per manus Stephani Scriniarii S. R. E. in mense Aprili. Indictione suprascripta XV. Bene-valete. Pax. Data VIII. Kal. Maji per manus Uvidonis Episc. Bibliothecarii S. Sedis Apostolicæ Anno Pontificatus Domini nostri Joannis Sanctissimi, ac Religiosissimi XIII. Papæ: Imperii verò D. Ottonis majoris XI. Junioris autē V. In mēse, & indict. XV. suprascripta. Bullar. Casin. to.2. Constit.53.] Et sic passim reperitur in calce vetustorum diplomatum, & instrumentorum. Item *Datum* significat mandatum, & præceptum. [Et effudit illam (*idest, sapientiam*) super omnia opera sua, & super omnem carnem secundum datum suum, & præbuit illam diligentibus se. Eccles. c.1. Da Altissimo secundùm datum ejus. Ibid. cap.35.

DATITIUS. FR. Servus, qui voluntariè alicui magnati se subdit. [Ità ut non parva loca patrimonii ejus propriis nudata cultoribus, largiùs datitiorum habitatoribus restauraverit. D. Gregor. lib.1. epist.73. [Ubi Africæ Exarcho gratias agit, eo quod multa Ecclesiæ Romanæ prædia in illis partibus colonis, ac habitatoribus restaurasset: qui tamen à Saliano lib.5. de guber. *Dedititii* appellantur; ità eos describente, [Tradunt se ad tuendum, protegendendumque majoribus, dedititios se divitum faciunt, & quasi in jus eorum, ditionemque transcendunt.] Etiam *Dedititii* dicebantur, qui post rebellionem iterum subjugati, ab eorum superiore, seu confœderato denuò in libertate constituebantur; municipii verò privilegium amittebant. [Enim verò in dubium censoriæ intentionis episcynio disperso, quantum denotavi, passivitas offert: libertinos in equestribus, sub verbustos in liberalibus, dedititios in ingenuis. Tertull. de pallio, cap.4.

DAVID PROPHETA. Vide *Psalmographus*.

DE. FR. propositio hæc in regula S. Benedicti aliquando *Post* significat. [Ampliùs de media nocte pausetur, cap.8.] Item *Pro* nonnumquam denotat: [Jam de nocturnis, vel matutinis digessimus ordinem psalmodiæ, ibidem cap.17.] Item ponitur loco *Ex*, [Pro ipsis tribus lectionibus, una de veteri Testamento memoriter dicatur, ibid. cap.10.] Item est nota deformitatis. Glossa in can. pudenda, 24. quæst.1.

DEALITAS, divinitas. [Quid aliud confitetur fides catholicæ Ecclesiæ, nisi quia & Trinitas sit perfecta, & una sit dealitas Patris, & Filii, & Spiritus Sancti? Lucifer. Caralit. lib.1. advers. Const. Imp.

DEARCHIEPISCOPO, verbum. Vide *Episcopo*.

DEBITUM. FR. pro credito: [Festinabat unusquisque debita etiam maxima perdere. Optat. Milevit. lib.3.] est phrasis Africana, seu potiùs Melitensis, ubi tam creditor, quàm debitor eodem vocabulo *Medien* appellatur.

DEBRIOR, inebrior. [Deq; sophiæ illum debriari fōre. Trithemius in epitaph. pro Venerabili Beda.

DEBRIATUS, inebriatus. [Et nos, qui carnis voluptatibus debriati, alios etiam peccare facientes, peccatis inebriamus. Hincmar. in vita S. Remigii.] Ita etiam intelligendus est locus epist.31. Gerberti, qui fuit deinde Papa Silvester II. ubi ait:

ait: [Fontemque fallacissimo poculo debriatum expurgans.

Decachordum, græcum nomen δεκάχορδον, musicale instrumentum decem chordarum. [In decachordo psalterio cum cantico, Psalm.91.] Metaphoricè tamen decalogi observantiam significat, quæ in divinis auribus melodiam redolet. FR. Clemens verò Alexandr. aliam piissimam allegoriam in hoc vocabulo meditatur, & nomen Jesus significare autumat; nam prima littera Jesus, apud Græcos decadis nota est; quare sic inquit: [Numquid autem decachordum psalterium verbum Jesu significat, qui manifestatur verbo decadis? [Vide *Cithara*.

Decalogus, δεκάλογος, decem verba, idest, præcepta divina, quæ decem sunt in duobus lapideis tabulis à Deo Moysi tradita. Ejus duæ lapideæ tabulæ. Vide *Diptychum*.

Decania, *Decanicus*, & *Decanicum*, voces, quæ carcerem penes ecclesiasticos Scriptores denotant. [Executor autem litium constitutus in decanicis Ecclesiarum recludatur, competentes pœnas luiturus. Julian. Const.73.] FR. *Decania*, Decani carcer; Decanus enim erat is, qui in oppidis, & villis præerat, ad inquirendos maleficos, l. de servo fugace. De furtis. Bullar. Casin. tom. 2. constit.47. 130. & alibi, qui tamen erant inter Ecclesiasticos Archipresbyteri Villarum. [Ibi adesse debent Decani, idest, Archipresbyteri, can. in capite Quadragesimæ, dist.50.] & ibi Glossa inquit: [Loquitur de rurali Decano.] Ac idem textus clariùs infra: [In sacra autem Domini cœna rursus ab eorum decanis, & eorum presbyteris Ecclesiæ luminibus repræsententur.] & in extrav. comm. de censib. §. si verò, habetur. [Decanis ruralibus dumtaxat exceptis, qui in aliquibus regionibus Archipresbyteri nominantur.] Hinc est, quod cogebantur Decani sacerdotium suscipere, Baron. an.1095. n.25. & an.1100. n.22. quia rusticorum Parochi erant, & Parochus infra annum tenetur in Sacerdotem graduari. Vide *Vicarius*, *Firmarius*, *Servator loci*. Aliqui existimant à *Decade* nomen Decani provenire: l: Dicitur etiam *Decurio*. [Decuriones, seu Decani, qui sub Vicariis quædam minora exercent. Valfridus de reb. Eccles. cap.3.] Est etiam dignitas inter Canonicos in multis Cathedralibus. Item inter Monachos est officium. In Constantinopolitana Civitate Decani appellabantur funerarii, & idem carnifex decanus dicebatur, quare in Cathedralibus Decanus alio nomine, nempè, *Præpositus*, appellatus fuit.

Decanus. Vide *Decania*.

Decarcones. FR. Tribuni Romæ tempore Joannis Papæ XII. [Romæ enim duo Consules ex nobilitate quotannis tunc fiebant, qui ad vetusti cōsulatus exemplar summæ rerum præessent, & Præfectus item ex nobilitate creatus, populo jus dicebat: ex plebe autem creati singulis annis duodecim, quibus Decarconibus erat appellatio; Senatus vicem in conciliis, & deliberationibus obtinebant. Blondus decad.2. lib.2.]

Decembrica Libertas, saturnalia, ità Gulielmus Duran. lib.6. Rational cap.8. ubi de Episcopis ait, qui ludentes cum servis ad imitationem Gentilium, mense decembris in saturnalium festis cum servis commiscebantur.

Decervico, decollo. [Siquidem, quos humari nox succincta prohibuerat, decervicatis liquere cadaveribus. Sidon. lib.1. epist.3.

Decima. FR. de hac materia multi scripserunt: sed hìc tantùm videre est primò. Quid sit *Decima*, secundò à quo, tertiò cui, quartò propter quod, quintò quando solvenda sit, sextò in quo consistat. Quo ad primum, Decima est tributum de jure divino animarum egentium gratia Dei debitum, can. Decimæ, 16. qu.1. Quo ad secundum, Coloni partiarii, qui partem fructuum percipiunt, hoc dare tenentur. Glossa in can. qu.16. qu.1. Quo ad tertium, debetur Ecclesiæ, vel ex voto, vel de jure. Gloss. in can. moderamine, 16. q.1. Si decimæ sunt prædiales, dandæ sunt Ecclesiæ, ubi prædia sunt sita; sed si personales, Ecclesiæ sunt dandæ, ubi persona se transfert, Gloss. in c. quod priori, 13. qu.1. sed pro Ecclesia intelligenda est Baptismalis, Gloss. in can. quicumque, 16. qu.1. & in cap. cum contingat, de decimis, & primitiis. Quo ad quartum, diximus esse de jure divino, cap. tua, de decimis, & primit. & quod hoc in jure divino fundatum sit. Glossa in d. can. moderamine, multas rationes affert. Quo ad quintum, decimæ præstandæ sunt, quando fructus colliguntur. Gloss. in can. Revertimini, 16. quæst.1. Tandem quo ad sextum: Decima alia dicitur major, alia minor, cap. cum in multis, de decimis & primitiis. Pro majoribus decimis intelligendi sunt terræ fructus, tam aridorum, quàm liquidorum; pro minutis autem explicat ibi Glossa: [Minutæ decimæ appellantur partus animalium, & de pullis, ovis, & hortis.] Itaque debentur decimæ: [De grano, aut de vino, aut de fructibus arborum, aut de pecoribus, aut de horto, aut de negotio, aut de ipsa venatione sua, can. quicumque recognoverit, 16. qu.7.] & ibi Glossa multa cumulat. Olim quatuor modis dabantur decimæ. Vide Gloss. in can. Ecclesias, 13. qu.1. Item decimæ novalium non pertinent ad laicum, qui decimas habet in feudum, c. Tua, & infra de decimis &c. Quid autem sit novale, vide suo loco. Vide *Primitiæ*. In quibus aliis rebus imponendæ sint decimæ. Vide de decimis, in Extrav. comm.

Decimata. FR. liquidorum mensura. [Et vini decimatas viginti pro sustentatione debeat ministrare. Gregor. epist.44. lib.1.] quæ mensura ex Anast. Biblioth. in Adriano continebat LX. vini libras.

Decisus. FR. dimembratus: [Parochiam militaris quondam hostilitatis discrimine fuisse decisam, can. prima, 16. quæst.3.

Decoctor. Vide *Interversor*.

Decretalis. FR. est epistola, seu rescriptū Pontificis ad instantiam partium. Quem vigorem habeant hujusmodi decretales. Vide can. si Ro-

manorum, dist.19. & can. de libellis, dist.20. Vide etiam hic *Leges*. Decreta ad fidei dogmata spectantia. Vide *Tomus*.

DECRETISTA, doctor canonum. [Nuper in terra nostra quidam decretista nominatus, mortuus est. Cæsar.lib.11.Mirac.cap.46.

DECRETUM GRATIANI. Vide *Canon*. Cujus valoris sit. Vide *Palea*.

DECURIO. Vide *Decanus*. Vide βουλευτής, in dict. *Sanhedrim*.

DECURTO. Vide *Curtis*.

DEDICO, pro initiare, frequenter penès Africanos Scriptores. [Auspicatus est pacem, dum dedicat lectionem. D. Cyprianus, epist.33.] idest, incipit: sic de idolis fictilibus, quæ fabricari incipiuntur in pertica transfixa, Tertullianus cap.11. advers.Gent. ait: [In patibulo primum corpus Dei vestri dedicatur;] idest, incipitur. [Reperietis primum Neronem in hanc sectā tùm maximè Romæ orientem cæsariano gladio ferocisse; sed tali dedicatore, (*idest inceptore*) damnationis nostræ etiam gloriamur. Ibid.c.4.

DEDICATIO ECCLESIAE. Vide *Agapæ*. FR. Antiquitùs non poterant dedicare Ecclesias Præsules sine licentia Papæ. Baron.an.598.n.22. Dedicatio Basilicæ Vaticanæ celebrabatur in mense Novembris. Marriquez, in Chronica Cisterciento.2.an.1145.c.3.pag.6. Vide *Encænia*.

DEDITITIUS. Vide *Datitius*.

DEFENDO, pro offendo, seu potius punio. [Cæterum omnes species malorum, quæ etiam Ethnici indubitatè, & prohibent, & defendunt, ex operibus Dei constant. Tertull.lib. de Spect.]In eodem significatu defensio pro punitione ponitur. [Ut quàm sit periculosum non solum manibus, sed etiam in Sacerdotem verbis excedere, ex nostra cuncti possint defensione cognoscere. D.Gregor.in ejus Regist. lib.2. cap.40.

DEFENSOR, ecclesiasticum munus, Advocatus erat, qui jurisdictiones, & bona Ecclesiæ defendebat, atque pauperes patrocinabatur. FR. Qui duplicis generis erant, *Magnatum*, scilicet, & *Scolasticorum*. Magnates item erant, vel universalis Ecclesiæ, quos *Defensores devotos* appellat Anastas.Biblioth.ut Imperatores, & Reges Catholici, qui in coronatione præstabant juramentum in manibus Papæ, & devovebant futuros esse Ecclesiæ defensores; sic Francorum Regem S.R.E. Defensorem Innocentius IV. declaravit. Odoricus Raynal.in Annal.ann.1244. Hi enim armis jura Ecclesiæ defendere vovebant: vel erat Ecclesiæ particularis, qui vir illustris, & potens esse debuerat, & etiam erat defensor Synodorum, qui à Græcis ἔκδικος, idest, Justus dicebatur, & ab aliis *Syndicus*; hic ab Episcopo, Clero, & nobilibus civibus eligebatur, cujus idoneitates, & requisita in C. Theod.l. Defensores ità præcipimus, 8.C.de offic.& jurid.notantur, & habebat jurisdictionem in Regularibus in aliquibus casibus, can.quoniā Monachi, can. Probinum.16. qu.1. & can.in singulis, dist.77. quorum primum S. Sebastianum fuisse refert Baron.an.268. Scholastici autem Defensores, qui non armis, sed doctrina jura Ecclesiæ defendebant, quos Advocatos vocamus. Vide *Adminiculator*, *Conclamator*, *Protecdicus*. Defensorem scholasticum Oecumenius in Acta Apostolorum ἀγοραῖον, idest, fori proclamatorem vocat. Justinianus Imperator Advocatos etiam Defensores appellavit, cujus hæc sunt verba; [Et sancimus omnes appellationes, sive per se, sive per procuratorem, sive per defensores &c.2.qu.6. can.Anteriorum.] Ex his septem à D.Gregorio pro septem urbis regionibus constituti sunt, quos nunc Advocatos Consistoriales appellamus; tunc autem Regionarios Defensores appellabant; (tēporibus enim istius Pontificis septem tantùm Urbis regiones existebant) in præsenti autem ad duodecim Sixtus Papa IV. auxit, cum differentia tamen præeminentiarum, ut habetur in tractatu Dominorum fratrum de Rubeis, cujus titulus est, *Defensor redivivus*. Ubi de Collegii Advocatorum Consistorialium origine, habitu tam privato, quàm publico, de muneribus eorum in Consistoriis Pontificiis, admissione, ac ordine sedendi in Conciliis generalibus, de jure doctrinādi, ac transmittendi officium, & locum Advocationis ad liberos, & de advocationibus pauperū, & fisci, disertè agitur, quorum superioritatem ratione officii Bibliothecæ Archigymnasii Almæ Urbis agnosco; quorum omnium DD. Advocatorum Sac. Consistorii tam decessorum, quàm existentium vitas pleno, ac erudito calamo exaravit Dom. meus Carolus Cartharius eorumdē Advocatorum Decanus, sapientiæ decus, & Apostolici Archivi Adrianæ Arcis Præfectus. Erant etiam alii Scholastici Defensores, qui ad Orbis Regiones à Pontificibus Romanis ad patrocinādā S.R.E. possessionum, & regionitionum jura debita, mittebantur, quod ex ejusdem D. Gregorii epistolis non rarò liquet; & hi, S.R.E. Subdiaconi etiam appellabantur. Vide *Subdiaconus*. De malis Advocatis Anacletus Papa inquit: [Dum humana lucra attēdunt, æterna præmia perdunt, can.quia Episcopus, 5.qu.3.] Item Defensores possunt fieri Clerici, can.in singulis, dist.77. Item Defensor dicitur Exorcista. Vide *Exorcista*.

DEFENSORIA. FR. defensionis officium. Extrav. Joannis XXII. de major.& obedientia, cap. unico.

DEFERCULO, fercula de mensa aufero. [Quid mirum dictu, mensa nunquàm disarmatur, nunquàm deferculatur. In Vita S. Othonis Episc. lib.2.cap.11.

DEFLORATIO, idest, florilegium. Vide *Infloro*.

DEFOLLIO, ventilo; sic de frumento, quod in areis ventilatione mundatur, Ambrosius inquit: [Gementibus areis, dùm cæditur messis, frumenta defolliunt, lib. de Viduis.

DEFORCIO. FR. cogo, violento. [Si fortè aliquis deforciaret Domino Regi rectitudinem suam, Archiepiscopi, Episcopi, & Archidiaconi debent eum justitiare, ut Regi satisfaciat.

DEFORMIS. Vide *Infabricatus*, *Inspeciatus*.

DEFRAENOR, effrænor. [Cumque venter reficitur, lingua defrænatur. D.Greg. lib.1. in cap. 5. Job.

DEFRONDO. Vide *Capillo*.

DEFRUCTO, arborem fructibus spolio, & metaphoricè fructum spiritualem ex lectionibus excerpere significat: [Quæsitum volumen invenio, produco, lectito, excerpo, maxima è magnis capita defructans, Sidon. lib.9. epist.9.] FR. sed *Defrustans* habent correcti Codices, idest, frustatim colligo.

DEFUNCTUS. Vide *Missa defunctorum*. Defunctorum tituli. Vide *Bonæ memoriæ*. Pro defunctis colore rubro Græci in funeralibus utuntur. Vide *Saccus*. Dubium circa benedictionem incensi, quo Defuncti incensantur. Vide *Absolutio*. Dubium in verbis Offertorii, quod in Missa Defunctorum recitatur. Vide *Offertorium*.

DEGAMIA, & *Degamus*. Vide *Agamus*.

DEGRADATIO. Vide *Exauctoratio*.

DEGRADO. FR. Dehonoro, quando, scilicet, ad laicam communionem Clericos exterminabant: [Unde non oportet, ut degradetur, & dehonoretur unaquæque Provincia, can. scitote, 16.q.3. can. Subdiaconus, 24. quæst.1.] Dicebatur etiam *Exauctoratio*, *Depositio*, de quibus Baron. ann. 57.n.22.& 23. Item *Dejectio*, *Damnatio*, can. sexta actione, cum seq. 15.qu.7. Item *Depositio*, & *Interdictio*, in decretal. de Clerico excommunicato, deposito, & interdicto per totum. Item *Excitari de presybterio*, idest, degradari. Vide *Presbyterium*. Hodie verò degradatio denudationem à sacris ordinibus significat, de qua can. si quis cum Clerico, 11.qu.2. ubi sic habetur: [In criminalibus verò causis &c. Non autem aliter puniatur Clericus, nisi obnoxius repertus, sacerdotio nudatus fuerit ab Episcopo suo, vel Clericatus honore] & traditur brachio sæculari, 5. decretal. tit.40. cap.27. Vide *Dissecratus*, *Execratus*. Item de pœnis in sex. Quomodo autem fiebat antiquitus. Vide *Orarium*.

DEGRADATIO. Vide *Degrado*.

DEGRANDINOR. FR. explodor, expellor. [Et velut homicidæ in extremo examine à justo judice degrandinabuntur, (*idest expellentur*) can. inter cætera, 22. qu.4.] Ubi Glossa extra sensum grandine pœnæ æternæ flagellari interpretatur; non enim in extremo judicio flagellabuntur damnatorum animæ pœnis; sed ad flagella, & pœnas damnabuntur, ubi à justo judice expellentur.

DEGREGATUS, sejunctus, segregatus. [Quod degregata ob pastum fortè pecora, sollicitè vestigarent, in Vita S. Genovefæ Virg.] Vide *Demembrator*.

DEGUTTO, guttatim stillo. [Verubus transfixi, assati, deguttabantur ad ignem. Matth. Paris. in hist.

DEHABEO, careo, non habeo, [Maximè si dehabent, & egentiores sunt, Pallad. in lausiaca, cap.13.

DEJERO. FR. Juramentum Deo promissum frango, in tit.14.c.2. lib.1. in 6. & ibi Gloss.

DEJEJUNATUS, qui jejunium fregit. [Dejejunatum jam fratrem non vellet taberna suscipere. In Reg. Magist.

DEIFER, ferens Deum, græcum epithetū θεοφόρος, *Deifer Polycarpus*, & *Deifer Ignatius* à S. Dionysio de eorum Martyrio loquente appellantur, quia Deum ferebant in corde. Ob eandem rationem, ut notat Maximus, *Deifer* appellatur Angelicus Thronorum Ordo à prædicto S. Dionysio sequentibus verbis, nempè, [Adverte etiam Sanctorum Thronorum ordinem, Deiferum dixisse. Vide *Theotocos*, *Christotocos*.

DEIFICATIO. Vide *Apotheosis*.

DEIFICUS, divinus; epithetum Sacræ Scripturæ ab Optato Milevit. tributum. [Felicem autem Religiosum Episcopum liberum esse ab exustione instrumentorum deificorum manifestū est, lib.1.

DEILOQUUS. FR. qui à Deo inspiratus loquitur, [Nullus Imperator potuit mediis vocibus suadere Deiloquis patribus, ut convenirent in ea, quæ ipsi sectabantur. In Collat. S. Maximi Mart. à Sirmondo in 8. edit. pag.222.

DEIPARA. Vide *Theotocos*, *Christotocos*.

DEIPHANTOR, vox semigræca. FR. Idem ac Deiloquus. [Prævidens etiam verè Deiphantor Dionysius non unam vocaverit hanc; sed nova quadam Deivirilis nobis eum dixerit operatione versatum. S. Anastasius Monachus, in ejus epist. à Sirmondo in 8. edit. pag.146. Hujus autem dictionis vera ac germana significatio posita est in dictione *Theophantor*. Vide ibi.

DEISONA. Divina Salvatoris nostri lingua. [Audierant enim ex Deisona lingua; Qui mollibus vestiuntur, in domibus Regum sunt. Concil. Carthaginen. IV. can.45.

DEIVIDUS, videns Deum. [Deividos dicimus Ministros Ecclesiæ, quibus credita sunt eloquia Dei, quibus dictum est: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei; cæteris autem in parabolis. Petr. Blesen. ser.18.] Idem Auctor duo genera Christianorum dignoscit, ser.8. inquiens: [Est namque duplex genus hominum, Pedissequum, & quoddam Deividum. Pedissequum hominum genus est, qui Deum non possunt cognoscere per intelligentiam scripturarum, sed vestigia ejus quoquomodo indagant; per visibilia enim hujus mundi invisibilia conspiciunt Dei. Huic generi hominum prædicta non proponuntur; sed Deivido, qui, scilicet, Deum videt per intelligentiam scripturarum.

DEIVIRILIS. FR. sic appellata fuit à D. Dionysio Areop. Christi personalitas. Vide *Deiphantor*, *Homousion*, *Homuncionistæ*, *Theandrica*, *Monothelita*.

DELATURA, litis expensa. [Capitale, & delaturam restituat. In lege salica, tit.18.

DELECTOR. Vide *Iucundor*.

DELEGATUS APOSTOLICUS, Responsalis dicebatur. [Per eos, qui nostri sunt, vel fuerint in Urbe regia Responsales, si mediocris est quæstio, cognoscatur, can. Frater. 16.q.1.] Vide *Apocrisarius*.

DELIBERATIO, in quo differat à voto. Vide *Votum*.

DELIBRATUS, suspensus, & in statera ponderatus. [Non novem mensium cruciatu delibratus. Tertull.lib.4. contra Marc.cap.11.] Loquitur de infante in utero matris; indè mendosè legitur *Deliberatus*, quæ correctio eruditissimi Latini Latinii est. FR. ut videre est in ejus Bibliotheca Sac. pag. 202. col.2. num.312. Hujus vocabuli Synonimum. Vide *Depensus*.

DELICTOR, Delinquens, & enormis peccator. [Porrò autem etiam si gravissimis delictoribus, & in Deum multum peccantibus, cum postea crediderint, remissio peccatorum datur. Cyprian. epist.59.

DELICTUM, aliquando genus peccati penes ecclesiasticos Scriptores significat, quod ex oblivione, vel ignorantia committitur; ità intelligenda sunt Apostoli verba ad Ephes. cap.2. ubi inquit: [Et vos cum essetis mortui delictis, & peccatis vestris] Greca lectio habet παράπτωμα, quod rem per ignorantiam commissam significat, ac Psalmistæ verbis confirmatur, ubi ait, [Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, Psal.68.] ideò subjunxit ibidem: [Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita.] Sic in præfatam Pauli Epistolam D. Hieronymus, Procopius, Ribera, Cornelius à Lapide, & alii exponunt. FR. In delicto non solùm locus, tempus, quantitas, & qualitas consideranda est; sed etiam ætas, scientia, sexus, atque conditio delinquentis, cap.6.lib.5.tit.12. decretal. Vide *Excessus*, *Plagium*.

DELITIOSI PRINCIPIS. FR. Aulici, & familiares ejus, l. relatum de his, qui secreta Regis, &c.

DELOGNARIS. Vide *Drungarius*.

DELPHINUS. Ellychnium, lucernæ funiculus. [Fecit pharum unum cum decem delphinis. Anast.] Et alibi idem. [Fecit coronam cum delphinis quatuor oleo ardentibus.

DEMEMBRATOR. FR. qui conatur à subjectione se eximere; hinc Ivo Carnotensis de quodam suffraganeo, qui conabatur à jurisdictione sui Metropolitæ liberari, inquit: [Huic injuriæ meæ graviorem superadditis, quod dememb ratorem Metropolitanæ Sedis non aptè satis appellat. epist. 8.] Et inferiùs ibidem. [Me non ad demembrationem, sed ad supplendum locum demortui.] Vide *Degregatus*.

DENARIALIS HOMO. FR. servus factus liber à Rege mediante pecunia, l. homo denarialis. De manumis. Dicitur etiã *Denariatus*, & *Denariarius*.

DENARIUS. Quænam differentia sit inter denarium, & pecuniam. Vide *Peculium*. De variis denariorum speciebus. Vide *Moneta*.

DENDROPHORUS. Δενδροφόρος, faber lignarius, seu ligniferus, vel potiùs arboriferus, & interdum sylva intelligitur, ex eo quia arborum ferax est.

DENOTO, inculpo. [Si & spiritum quis agnoverit, & audiet, & fugitivos denotantem. Tertull. de fuga in persec. cap.11.

DENSO. Vide *Tecta densare*.

DEO GRATIAS, salutatio inter fideles jam pridem usitata; sed hodie inter Religiosos solum, & in sacris officiis remansit. De laudato hoc antiquorum Christianorum usu à Donatistis deriso sic D. August. in Psal.132. scripserat: [Hi, scilicet, Donatistæ insultare nobis audent, quia fratres, cum vident homines, Deo gratias dicunt. Quid est, inquiunt, Deo gratias? Ita ne surdus es, ut nescias quid sit Deo gratias? Qui dicit Deo gratias, agit gratias Deo. Vide si non debet frater Deo gratias agere, quando videt fratrem suum; non enim est locus gratulationis, quando se invicem vident, qui habitant in Christo, & tamen vos Deo gratias nostrum ridetis.] Ideò in opprobrium hujusmodi irridentium, ad Missæ præfationem apposita sunt verba illa,] Gratias agamus Domino Deo nostro,] & populus respondet, [Dignum & justum est,] atque Sacerdos reassumens, ait; [Verè dignum, & justum est, æquum, & salutare nos tibi semper, & ubique gratias agere.] Semper, nimirum, in omni loco, & occasione Deo gratias proferre debemus. Insuper in Africa multi Catholici ex hac causa *Deo gratias* appellari maluere. Vide D. Augustinum ad *Deo gratias* scribentem. Ecclesia verò hac cæremonia utitur in fine sacrarum lectionum ad agẽdas Deo gratias pro spirituali pasculo in eis capto, quod in fine quintæ lectionis in Missa Quatuor temporum siletur, nè sensus subsequens interrumpatur; ita etiam ad mœstitiæ signũ in lectionibus officii defunctorum, & in triduo hebdomadis majoris non dicitur. In ultimo Missæ Euangelio semper profertur, quod Apostolorum prædicationem usque ad extremum terræ significat; primum enim Euangelium Redemptoris prædicationem denotat. Antiquitùs in Missæ lectionibus alicujus Apostoli dicebatur, *Pax tecum*, D. August. epist.163. quod adhuc Græci observant, semper enim lectionem novi Testamenti dicunt in Missa, qua à lectore peracta, Sacerdos respondere solet Εἰρήνη σοι.

DEOSOPHUS. FR. Theologus. [Unà cum concertatore suo, & verè Philosopho, imò Deosopho, magnoque commartyre Christi veri Dei, & Salvatoris Maximo &c. In Hypomnes, ad collect. Anastasii Bibl. à Sirmondo in 8. edit. pag. 252.] Vide *Theologus*.

DEPALLO, pallium depono. [Re vera enim quale est græcatim de pallari. Tertull. de pall. cap.4.] Ubi notandum, quod suo more argutè Tertull. græcatim idem, ac græco modo intelligit; nam inferiùs subjungit: [Nisi aurum græcatos minimè decet;] idest græco more, & [Crepidas græcatas] pro græcas etiam dixit.

DEPALO, propalo, manifesto. [Virtutum suarum ostenta depalavit. In vita S. Germani.] Verbum à Tertulliano frequentatum, qui contra Hermog. cap.19. ait: [Siquidem omnia opera sua Deus ordine confirmavit, incultis primò elementis depalans quodammodo mundum. Idem lib. 5. contra Marcionem, [Depalatorem disciplinæ divinæ,] D. Paulum appellavit.

DEPANATUS. Vide *Drappus*.

DEPECTIO. FR. pactum. [Ut si citra depectionem

nem id fiat, Cod. Theod. lib. 4. tit. 37.] Differt autem pactum à transactione; nam transactio est pactio non gratuita. Glossa in rubrica in cap. 4. de pactis affert hos versus.

Incerta de re transactio dicitur esse;
Sed fiant certa pacta favore rei.

Vide *Transactio*.

DEPENSUS. FR. ponderosus.] Et ideò dilecte fili depensæ salutationis affatu supradictos Clericos tibi commendo, can. Christianis, 11. qu. 1.] Vide *Delibratus*.

DEPERSONATUS, dehonoratus, ex personalitate degradatus. [Non es depersonatus mihi ministrando, cum sis filius comitis, ego Regis, & Reginæ. Matth. Paris in hist. Dicere, nempè, voluit, quod non ideò exinaniverat suam personam ille, licèt filius comitis esset, dũ Regis filio serviebat.

DEPLICO, explico, enodo. [Cujus pedes tanta erant cõtractione natibus complicati, ut nulla inde possent arte deplicari. In vita S. Genovefæ Virg. §. 30.

DEIONOR. Vide *Periclitor*.

DEPOSITARIUS. Vide *Intertius*.

DEPOSITATIO. Vide *Intertio*.

DEPOSITUM. FR. idest, mutuatum, sæpè in sac. can. atq; etiam apud ethnicos Scriptores: sic etiã de Christianis Plinius Secund. lib. 10. epist. 100. Trajano scripserat: [Seque sacramento, non in scelus aliquod obstringere; sed nè furta, nè latrocinia, nè adulteria committerent, nè fidem fallerent, nè depositum appellati denegarent.

DEPRECIO, in contemptum habeo. [Sic & Epicurus omnem cruciatum, doloremque depreciat Tertull. in Apolog. cap. 45. Amant, quos multant; depreciant, quos probant. Idem de Spect. c. 22. Hanc fidei cautionem mens teneat, conservet memoria, nè divinitatis preciosum munus depreciet charta vilis, ne mysterium lucis atrum tenebret atramentũ, S. Petrus Chrysolog. ser. 59.] Ubi de vita æterna fidelibus promissa loquitur.

DEPRECIATUS, despectus, spretus, & in vili pretio habitus.

DEPRESSUS, resplendens. Vide *Cataclistus*.

DEPUTATUS, ex Latino Græci Δεπυτάτος, dixere: officialis erat in Constantinop. Ecclesia, ad quem pertinebat cum luminibus accensis Euangelium associare, ac sacra dona quando ad Altare processionaliter deferebãtur; quæ cæremonia à Græcis *Magnus introitus* dicitur. Induebatur deputatus manto simili Episcopali, sed absque virgatis coloribus, seu fluminibus, & hoc officium exercebat Græcus Imperator in die coronationis ejus cum maxima circumstantium ædificatione, tempore, nimirum, processionis induebatur hoc mãto super pretiosum saccum, præcedebat coronatus, gerensque sacra dona super caput, in manu autem dextera crucem, & sinistra ferulam Νάρθηξ appellatam, de qua vide *Narthex*. Antiquitùs verò in Ecclesia græca Deputatus erat officium ordinis minoris, idest, Acoliti, de qua ordinatione Simeon Thessalonicensis in Dialog. de Myster. Eccl. Antiqua Ritualia, & Petrus Arcud. lib. 5. cõcord. c. 9. scripsere. Erat etiam hoc officium laicale, & in exercitu Deputatus debiles, & vulnera-tos restaurabat, equites è sella delapsos iterum reponebat, & ideò ad liberandos milites à periculis in dorso sui equi ad sellæ lævam ferebat exiguam schalulam. Itaque in exercitu hoc fine multi Deputati numerabantur.

DEPUTATUS IN POENITENTIAM; pro eo, cui pœnitentia imposita fuit. [Insinuatum nobis est Marcellum Barbicanæ Ecclesiæ, ibidem in Panormitana Civitate, in Monasterio S. Hadriani in pœnitentiam deputatum, nec solùm victus necessitatem pati, sed & nuditatis nimiam sustinere molestiam. S. Greg. lib. 4. epist. 8.

DERECTARIUS. FR. Latro, qui à Juristis etiam *Apertularius*, idest, tractor dicitur.

DERELICTA. Vide *Paralipomenon*.

DEROBO, furor: ex gallico *Desrober*. [Orphanorũ, viduarum, & aliorum miserabilium personarũ, quæ deprædatæ, & derobatæ, famisq; subjectæ angustiæ clamant ad Dominũ Clemens Papa VI. in epist. ad Eduardum III. Angliæ Regem.

DEROGATOR, calumniator. [Quia tantus est livor derogatorum, ut materia, quam mittis, velociùs sortiatur inchoata probrum, quàm terminata suffragium. Sidon. lib. 9. epist. 2. De cæteris verò studii nostri derogatoribus, quid ex asse pronunciem, nec dum deliberavi. Idem lib. 3. c. 14.] FR. *Derogator* investigatorem etiam significare videtur, à verbo *Derogo*, quod interrogo, & investigo sonat. [Quis taliter commentatitiis laudibus locupletavit fama dominum actuum suorum veritate mendacium? Non derogo vobis de Scriptoribus, (*idest, non interrogo*) quorum beneficio contigit ornata ad nos majorum gesta perduci. Ennod. Ticinen. Episc. in Apploget.

DEROGO, pro interrogo. Vide *Derogator*.

DESAGMOR. Vide *Disagmo*.

DESCRIPTIO. Vide *Diagraphum*.

DESERTUM. Vide *Eremus*.

DESERTOR. FR. qui deserit, inter Ecclesiasticos tamen Scriptores pro eo, qui fidem deserit, accipitur, idest, Apostata. [Cum errorem corrigo desertoris, can. quemadmodum 23. qu. 7.] ibi Glossa ait: [Cum desertore strictiùs agitur, quàm cum hæretico, ut dicitur in summa; desertor enim in jure civili dicitur, qui diù vagatus, reducitur, ff. de re militari, leg. 3. §. 2.

DESFOEDERATUS. FR. fœdere solutus. [Reconciliati sunt cum Duce Spoletano, non desfœderati. Heremperti Epitome, ann. 878.

DESIGNATOR. FR. In l. Athletas, in principio, ff. de his, qui not. infam. significat illum, qui decernit, ac disponit loca sedentium, quem Cotta in suo Mem. verbo *Designatores*, ait, hodiè vocari Cæremoniarum Magistrum.

DESIPIO, altero, corrumpo. [Fermentum modicum desipit totam conspersionem. Tertull. lib. de Pall. cap. 3.] ad Apostoli verba alludens, qui ait: [Modicum fermentum totam massam corrumpit, 1. Corinth. cap. 5. & ad Galat. cap. 5.] Ergo *Desipit*, pro *Corrumpit* Tertullianus posuit.

Desitudo, . FR. desidia, otiositas. [Si quid ex his studiis olim fortasse libassem, totum desitudine tanti temporis perdidissem. Sulpitius in præfat. ad Vitam S. Martini.

Desocio, dissocio, disjungo, separo. [Cum enim imprudens ille, & impudens Lucifer se à Deo, & socialibus desociaret Angelis; ipsi in societate perstiterunt in mansuetudine sua roborati. Petrus Blesensis. Ser. 33.

Despicio. Vide *Superhabeo*.

Desplendesco, denigror, splendorem perdo. [Qua desplendescat nitor cordis vestri, S. Paulin. epist. 26. ad Aprum.

Despotes, Δεσπότης, Dignitas conspicua, & absoluta authoritas in Græcorum Imperio, de qua varii variè exposuere; ideò mihi hìc benè visum est pro Eruditorum satisfactione, quicquid de ea Cardinalis quondam de Aragonia Joannes Lascaris retulerat, afferre, quod inter Manuscripta Eruditissimi Latini Latinii Viterbiensis inveni, quæ relatio infrà habetur.

DE NOMINE, AC DIGNITATE DESPOTÆ

AD

CARDINALEM ARAGONIÆ.

ILlustriss. Domine. Ut referam quod sentio de nomine *Despotæ*, ac dignitate, prout mihi Summi Pontificis nomine injunxisti. Ajo *Despotæ* appellatione significari dignitatē æqualem regiæ, proximam Imperatoriæ. Loquor autem de usu nominis, florente adhuc Imperio, atque ad ætatem usque nostram; quoniam apud antiquissimos, & in vetere illa Græcia, ut ex priscorum scriptis cognoscere licet, Despotes erat, quem herum dixere Latini, itidem antiqui. Etymologia autem vera, inque loquendi ratione differunt hæc vocabula inter se, quia herus quasi heros est: Despotes metus auctorem indicat, sive metu factum, ob reverentiā, scilicet, quæ debetur heris, atque juxta illud *Primus in orbe Deos fecit timor*; quandoquidē Deus quasi Δέος; sed vetus illa linguæ proprietas in antiquorū libris, quibus pepercit vetustas, servatur intemerata. Lingua vernacula, quod palam est omnibus, jamdiu adeò degeneravit ab antiqua, ut veterum sermo penitùs faciem mutasse videatur. Quāobrem, ut cætera ferè omnia vocabula corrupta sunt dominantia, admissis frequenter exteris, omissis veteribus, suggestisque novis; ità quoque horum nominum alterū ab usu linguæ vernaculæ abiit, præsertim in Italia, nisi fortè *Missere* pro mi here dici asseveres, ut corruptum sit tantùm. Alterum si omninò mutatum non sit; attamen significatione auctum videmus, quando herili conditione, aut statu Majestas regia longè major, longèque sublimior, successitque in locū heri nominis apud Italos, aut supradictum, aut aliud hujusmodi vulgò notum, quod servitori, servo inquam, famuloque respondeat; apud Græcos Δεσπότης, quod antiquitus quandoque dominum significabat olim, qui sibi ipse mortem consciviſset. Sic usus etiam in artificiosa, doctaque loquutione variat dictiones, mutatque significata. Tyrannus antiquis Rex erat: *Dexteram tetigisse Tyranni*; posteris invisum nomen. Hostis, hospes *Atque hostem supplex afferesuperbum*, postmodū inimicus, pluraque alia ejusmodi usui inserviunt, ut rectè admodum Horatius enunciavit:

Multa renascētur, quæ jam cecidere, cadentq;
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est, & jus, & norma loquendi.

Si igitur penes usum est loquendi arbitrium, nemini mirum videri debet Despotæ appellationem olim herum ac dominum significasse, nunc dignitate regia insignitum. Verumtamen dicet aliquis, Rex apud Græcos Βασιλεὺς appellatur, prout veterum indicant monimenta. Reges Medorum, Persarum, Lacedæmoniorum, Macedonum, Romanorum, quicunque Reges apud Latinos dicti sunt; passim apud Græcos Βασιλεῖς appellatos; hoc proculdubio verum est; nam qui Latinis, cæterisque ad Occidentem vergentibus peculiari nomine Rex, is Græcis erat Βασιλεὺς; sed posteaquam Imperatores Græciam frequentarunt, ex quo etiam Græci omnes, Romani cœpimus vocari, ficuti propalam Imperatori Βασιλεὺς nomen est attributum; ità procedente tempore regiæ dignitati in Græcia, potestatique Despotes nomen est inditum: siquidem quemadmodum in his regionibus Reges post Imperatorem, cæteros Principes antecellunt: sic in Græcia Δεσπόται post unum Βασιλέα, cæteris omnibus præferuntur. Unde Cæsares Σεβαστοκράτορες aliàs ab Augusto nuncupati, ad majorem dignitatem evecti Despotæ vocabantur, quando & qui primus ex Palæologorum familia Imperium occupavit, Joannē fratrem, quum is in bello adversus Ætoliæ, seu Acarnaniæ Despotas strenuè se gessisset, ex Augusto Despotem fecit, ne inferiorem dignitate ducibus hostium opponeret Ducem; ratus optimè dictum ad destruendum Regem, Rege altero opus esse; creatique Despotæ nonnullis aliis honoribus, & ornatu quodam prodibant insigniti, cæteris omnibus interdicto, etiam Principibus quibuscumque infra dignitatem Despotæ constitutis: imprimisque Imperatorum filii hoc nomine, insignibusque ejusmodi ornabantur, neque hi quidem tantùm, verum & si quos alios Principes etiam extraneos, inito cum eis fœdere, aut affinitate contracta, ejusmodi titulo, honoreque dignatus esset Imperator, quemadmodum & Serbiæ, idest, Triballorum Exarchæ Despotas. Atqui rursus objicere posset aliquis, scire se Imperatorem αὐτοκράτορα à Græcis appellari solitum, & hoc frequens esse in Græcorum libris; neque ego jam quidem negaverim; imò etiam ἡγεμὼν à quibusdam

dam antiquioribus dicitur; sed hæc quoque nomina non absque ratione quapiam idem usus mutavit, variavitque; etenim quemadmodum antiquitus Imperator dicebatur, tam Consul, educto exercitu, quàm quivis alius, cui summa rerum delegata esset: Princeps verò, qui insignem aliquam victoriam adeptus esset, ut L. Lucellus, aliique illustres eadem fere tempestate Imperatores ab exercitibus appellati, postea Romanorum Monarchæ. Demùm qui in his regionibus potestatis ejus, decorisque utcumque participes facti sunt, ea, scilicet, conditione, ut iidem submovendorum Ecclesiæ hostium curam susciperent, tutandisque, & promovendis Christianæ Reipublicæ finibus operam impenderent: quemadmodum, inquam, hoc in nomine apud Latinos contigit; sic à Græcis Romanorum Imperatores primùm ἡγεμόνες, ductores, videlicet, dicti sunt, quippè qui exercitus ducerent, deinde αὐτοκράτορες, quoniam πρέσβεις, αὐτοκράτορες, & στρατηγοὶ apud Athenienses, reliquosque Græcos dicebantur quicunque Duces, Legative cum summa potestate belli, pacisque à Civitatibus mitterentur; denique Βασιλεῖς, potestate siquidem populi penitus sublata; illud nomen, ut conjectare licet, quantumvis Regem referat, non fuit ampliùs invisum, in nostris præsertim regionibus, hominum auribus haud insuetum, quando Βασιλεὺς, quam αὐτοκράτωρ, non solum est auditu jucundius nomen, suaviusque propter elementorum lenitatem, quibus constat, eorumque invicem compositionem, sed etiam ob etymologiam longè præstantius, excellentiusque: etenim αὐτοκράτωρ nihil præterea innuit, quam ipse potestatem habet injuncti sibi negotii; Βασιλεὺς basim præsefert, firmamentumque, ubi tutò consistant subditi, firmetque populus sua vota; nihilque præterea nomen hoc asperitatis habet; atque idcircò summam in omnes subditos potestatem habentibus est concessum. Quandoquidem & γαληνοτάτους dum alloquerentur, idest, tranquillissimos, serenissimosque Imperatores tam Græci, quàm Romani appellabant; eos, videlicet, admonentes quotiescunque convenissent, quietem, traquillitatemque animi in universos imperium habentibus in primis convenire, eamque antè omnia expeti ab ipsis, exigique tanquam præter cætera populis, & civibus salutarem. Ob hæc igitur, quantum conjectura assequi possum, Imperator apud nostros Βασιλέως nomine fuit insignitus. Romæ autem, atque in his regionibus idipsum nomen remansit, neque unquam amplius immutatum est, prælatum regio dumtaxat. Redeo ad Despotem; Despotes, ut dictum est, herum olim significabat, dominumque; nunc regia dignitate insignitum. Quantisque fieret hujus nominis dignitas, quodque haud quaquam regia minor esset, indè etiam percipere possumus. Quippe, Despotem alloquentes, tam alii Principes, quàm cujuscumque conditionis homines, reverentissimèque eum appellantes, non secus atque Imperatorem ἡ βασιλεία σου, quasi imperium, sive regnum tuum dicebant; sicuti in occidente tam Regem, quàm Imperatorem convenientes frequenter iterant Majestas tua, ut æquè proxima dignitas appareat Βασιλεὺς Δεσπότης, atque Imperatori Rex, pariterque vocabula significato respondeant. Præterea Imperatori Despotem quodammodo æqualem haberi cupientes, uxorem ejus de industria ab Imperatoris nomine Βασίλισσαν appellabant, Imperatoris verò uxorem à Despote Δέσποιναν, quatuorque personas in summa dignitate constitutas binis invicem nominibus adeò insignibus, alternatim inditis æqualiter nuncupantes, identidem celebrant. Quod autem ad potestatem, atque imperium Despotarum attinet, Despotarum regna in Græcia duo erant; alterum Peloponnesus, quæ nunc Morea dicitur, & aliàs Apia ob frequentiam id genus arborum dicta est: hoc quidem à filio, fratreve Imperatoris possessum, licet fractis postmodum rebus nostris, labente jam imperio, contractoque undecunque à duobus Despotis Imperatoris fratribus Peloponnesus, eadem novissimè teneretur: alterum autem Ætoliæ pariter, & Acarnaniæ, adjectis insulis etiam adjacentibus, inter quas præcipuæ Leucas, Cephalonia, Ithaca, Zacynthusque, hoc ipsum etiam Arethæ dictum, quia Aretha urbs Aretho fluvio adjacens antiquitus, ni fallor, Argoe Amphilochicum Acarnaniæ Metropolis habebatur, atque hæc regio late patens, quemadmodum vulgo ducatus à Ducis, regnum à Regis nomine, ita Despotatus à Despote in hunc usque diem peculiari nomine nuncupatur. Tertium extra Græciam Serbiæ, Triballorum, nimirum, provinciæ, cujus quoque Despotes potentia, regnisque opulentia clarus fuit. Hæc habui, quæ ad nomen Despotæ, ac dignitatem pertinentia dicere partim à majoribus meis accepta, parti in opusculis perlecta, ubi dignitates, Magistratusque Imperatoris Curiæ describuntur, partim à nostris in recentioribus historiis excerpta, præterquam de quibus per conjecturas disserui: Historici sunt Chomates, Gregoras, Pachimeres, Acropolites, Christodolus, & novissimè omnium Chalcondyles. Horum ego testimoniis, ut brevitati consuleretur, abstinui; sed exemplaria omnia & habeo, & proferre possum. De Acarnaniæ Despote, seu Arethæ paterno genere, maternoque à prædictis Despotis omnibus propemodum deducto, nec Imperatorum agnitione diverso, quod magis notum est aliis ex nostris, qui grandiores natu in Urbe degunt, tacere satius duxi; si tamen res exigat, de eo etiam, quæ pro compertis habeo, dicere non recuso.

Ioannes Lascaris Rhyndacenus Patritius Constantinopolitanus. Vide *Tusa.*

DESTINA, sustentaculum, fulcimentum. [Parieti inclinato, & maceriæ impulsæ non neglexit Doctor egregius consolationis destinam, Christo in se loquente, supponere. Fulgen. epist. 1. de conjug. deb.

DESUSCEPTUM, cautio, apoca. [Aliud facere desusceptum te convenit, in quo tua fraternitas fateatur, quia desusceptum de eisdem rebus in scrinio nostro emiserat. S. Greg. in Regist. lib. 2. cap. 88.] Exegerat Pontifex duplicatam apocam quam ibidem *Susceptum* etiam appellat. Vide *Susceptum*. *Testamenti pagina*.

DESPINA, & *Despinicus*. Vide *Domesticus*.

DETRECTO. FR. contradico, vel contemno. Gloss. in can. pudenda, §. detrectat. 24. quæst. 1.

DETERMINO. Vide *Sedes*.

DETRIUMPHO, triumpho. [Hi ergo Principes crucifixerunt Dominum, quos detriumphavit liberè in semetipso. Ambros. in prima epist. ad Romanos cap. 5.

DEVESTIO. FR. Spolio, privo, l. 4. de beneficiis, & Bullar. Casin. tom. 2. constit. 62. 64. 65. 68. 77. & alibi.

DEVIRGINATA, FR. puella viciata. D. Hieron. de monogam. epist. 25.

DEVOTA, Monialis. [Mitra est pileum phrygium, quale est ornamentum capitis Devotarum. Isidor. lib. 19. Orig. cap. 31. Devotam peccantem non recipiendam in Ecclesiam. Concil. Tolet. 1. can. 16.] de Mitrellis Monialium. Vide *Mitra*. *Velum*. Synonyma Devotæ. Vide *Agapta sorores*. *Antiphona*. *Monialis*.

DEVOTAMENTUM, vocabulum, quod in bonum, & in malum sensum accipitur; aliquando enim rem Deo dicatam, & è converso execrandam significat, ut de dictione *Anathema* dictum fuit, quia sicut rem Deo dicatam, non est fas tangere; ita etiam rem interdictam. [Ut interficerentur omnes incolentes eam, & devotamenta fierent universa ejus. Tertull. Scorp. cap. 3.

DEUS, caret nomine. Vide *Atheus*. Non fallit, neque fallitur. Vide *Ecclesia*. Ejus attributa. Vide *Opera*.

DEUS IN ADJUTORIUM. Vide *Hora Canonica*. Non dicebatur ad Vesperas tempore paschali. Vide *Vespera*. Non dici debet in Vesperis Sabbati Sancti, etiam si recitentur Vesperæ extra Chorum. Vide *Vespera*.

DEUTERIARIUS, Abbatis, seu Archimandritæ Vicarius; officium inter Monachos considerabile: ex græco Δευτέρειος, quod secundarium significat, idest post Abbatem secundum. Vide *Secundarius*.

DEUTEROSIS. Vide *Pharisæus*.

DEUTERONOMIUM, ex greco Δευτερονόμιον, idest, secunda lex, est unus ex libris Pentateuchi. Dicitur *Secunda lex*, quia in eo Levitici præcepta replicantur. Dubitatur, an à Moysi scriptum fuerit; quia in ultimo ejus capite de ejusdem Legislatoris morte fit mentio; ideò multi Expositores ab Eleazaro, seu Josue compositū fuisse existimant; sed Joseph Hebræus eundem Moysen Auctorem facit, propriam mortem prophetizantem, inquiens: [Moyses in sacris voluminibus scripsit se mortuum, veritus, ne propter excellentem ejus virtutem à Deo raptus prædicaretur. lib. 4. Antiq. ult.

DEXTERA; aliquando meridionalem plagam significat; homo enim ad orientem aspiciens, dextera ejus ad meridiem collocatur: hinc ubi in Psalmo 88. vulgata habet: *Aquilonem, & mare tu creasti*; Hieronymus vertit: *Aquilonem, & dexterum*. Alii verò legunt: *Aquilonem, & meridem*. FR. auxilium nonnunquam denotat *Dextera*, ita Nicolaus Papa III. alias IV. in cap. 17. de elect. & electi potest. in sexto, de SS. Petro & Paulo loquens, ait: [In Petri constaret firmitate: cui Salvatoris nostri miranda provisio B. Paulum in Apostolatum genitum per dexteram societatis adjunxit.] Ibi Glossa per *Dexteram* pacem, fidem, & concordiam intelligit; sed propriè hic auxilium, & associationem significat; sic idem Apostolus ad Galatas cap. 2. scripserat: [Jacobus, & Cephas, & Joannes, qui videbantur columnæ esse, dexteras dederunt mihi, & Barnabæ societatis &c.] De dexteræ, & sinistræ collocatione eorundem Principum Apostolorum. Vide *Bulla*. Ubi alia ratio addi posset, quod cùm Petrus haberet spiritum lenitatis, & ideo ad partem cordis, idest, sinistram ponitur; at Paulus propter ferventem, ac rigorosum spiritum, ad dexteram, utpotè vigorosiorem, collocatur. Vide *Districtio*. Item in 3. Reg. cap. 7. num. 21. habetur, quòd Salomon Rex: [Statuit duas columnas in porticu Templi; cumque statuisset columnam dexteram, vocavit eam nomine Jachin: similiter erexit columnam secundam, & vocavit nomen ejus Booz.] Quod ibidem sic interpretatur Dionysius Carthus. art. 12. [Dexteram columnam vocavit Jachin, quod interpretatur firmitas; & sinistram Booz, quod interpretatur robur, & fortitudo.

DEXTRARIUS, militis auxiliarii equus, hinc italicè *Destriero* dicitur equus. [Omnia sua arma valdè decentia cum tribus dextrariis per eundem Paganum Norandino misit. Cæsar. lib. 4. cap. 15. Multitudo stabat dextrariorum sellas deauratas, frœnaque aurea habentium. Idem lib. 6. cap. ult.

DEXTRO, associo; sic in antiquis M. SS. Cæremonialibus, in quibus *Addextero*, & *Addexteratores* Pontificis legitur. Vide *Addextro*.

DIABAMBYLUM. Vide *Monobambylum*.

DIABOLUS, ex Græco διάβολος. idest, calumniator, deceptor, proditor. Didymus in epist. Joannis cap. 3. Hinc Nonnus, cap. 6. διάβολον νέον, idest, *Diabolum novum* Judam appellavit, ex eo quia ejus dilectissimi Magistri proditor fuerat. D. Bernardus super illa verba, [Ecce nos reliquimus omnia &c.] ait, quòd Diaboli nomen est compositum à dictionibus græcis Δία, quæ in compositione divinitatem significat, & βόλις, idest, hasta, sic inquiens: [A duobus itaque bolis Diabolus dicitur.] Vide *Dæmon*, *Zabulus*.

DIA-

DIACAENISIMUS. FR. græca vox διακαινισμός, [Feria quinta hebdomadis, quam à renovatione Diacænisimum vocitant, recepit se Patriarcha cum Episcopis, & reliquis Ecclesiæ primoribus, insuper & cum Archimandritis, & monasteriorum Præfectis ad Palatium. Mutat igitur Patriarcha vestes, & ad Imperatorem venit stantem in throno suo. Proceres Aulici tunc non adsunt, neque circumstant; sed eorum locum supplent Episcopi, ut diximus, & Ecclesiæ primores cum aliis, de quibus jam dictum est. Incensat, seu thurificat, suffitu honorat Patriarcha Imperatorem: deinde tradit thuribulum Archidiacono. Ipse verò accedens benedicit, & osculatur Imperatorem in ore; eodemque modo fert ipse osculum ab Imperatore. Postea Patriarcha stat vicinus Imperatori. Episcopi porrò duo simul accedentes osculantur & ipsi Imperatorem: primum quidem manum, deinde genam. Posteà idem faciunt omnes Ecclesiæ Proceres, Archimandritæ etiam, & Monasteriorum Præfecti: quibus peractis, Patriarcha precationem sacram superaddens, discedit. Imperator suum in Conclave se confert. Codinus Curopalata de Off. Constantinop. c. 14.] Quare Junius in suis notis hanc *Diacænisimi* hebdomadam putat esse Rogationum, quia maccrationis hebdomada interpretatur; nam διακαρήσιμον legit: sed fallitur primò; nam omnes Rituales Græcorum διακαινήσιμος habent, ut supra ex Curopalata: secundò ex Gretserii commentariis in eundem Codinum satis apparet hoc vocabulum hebdomadam post Pascham significare; sic ille lib. 3. commentar. cap. 9. in cap. 14. Cod. inquit: [Hebdomadas διακαινήσιμος, est tota hebdomada Paschalis, quæ festum Paschæ proximè sequitur, & qua Resurrectio Domini solemni cęremonia celebratur; id ostendo primùm testimonio Maximi Margunii Episcopi græci, qui consultus, quidnam hoc vocabulo significetur; respondit his verbis: significatur hoc nomine apud nos prima hebdomas festi Resurrectionis Salvatoris nostri.] Vide catalogum Bibliothecæ Aug. ab Hœschelio editum. Quod confirmatur ulterius ex Typico S. Sabæ cap. 4. ubi habetur: [Forma modi sanctæ, & magnæ Dominicæ Paschę, & hebdomadis diacænisimæ.] Hinc error Junii nedum ex prædictis fit evidentior; sed etiam, quia nullibi constat Græcos solitos fuisse unquam Rogationes celebrare, nec in hebdomada Paschæ jejunare, imò diebus mercurii, & veneris in ea hebdomada occurrentibus vescuntur carnibus, ut Balsamon in can. 69. Apost. testatur, qui etiam addit ibi. [Hebdomadas Diacænisimi tanquam ipse magnus dominicus dies reputatur.

DIACATOCHUS. FR. gręca vox διακάτοχος, Rossorem bonorum significans [De Diacatochis, quosdam comperimus, ità fiscales lacerasse actiones. Cod. Theodos. lib. 10. tit. 16.] Vide *Possessor*.

DIACONA, Diaconissa, [Delegoque Benedictæ filiæ Hilariæ Diaconæ ancillam nomine Nocam &c. S. Remigius Rhemensis Episcopus in ejus testamento.] Vide *Diaconissa*.

DIACONIA græcè, latinè administratio; Romæ dicitur Ecclesia, in qua Diacones regionarii eleemosynas ejusdem regionis pauperibus dispensabant. [Diaconiam SS. Sergii & Bacchi concedens omnia, quæ in usum diaconiæ existunt, statuit perpetuo tempore pro sustentatione pauperum in diaconiæ ministerio deservire. Anast. Bibl. in Steph. III.] Apud D. Greg. lib. 9. indict. 4. epist. 24. repetitur formula, qua diaconia tradebatur, & est hujusmodi: [Igitur te Joannem religioso intentionis tuæ studio provocati, mensis pauperum, & exhibendæ diaconiæ eligimus præponendum.] Significat etiam hæc vox eandem eleemosynam in Ecclesia collectam. Cassian. Coll. 18. cap. 7. de qua etiam 2. Corinth. cap. 9. Περὶ μὲν γὰρ τῆς διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους, idest, *Nam de ministerio, quod fit in sanctos*: & Actor. cap. 6. pro ministerio similiter ponitur: Ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν, idest, *Nos verò orationi, & ministerio verbi instantes erimus*. Et apud Græcos Κριῦ διακονία, adagium erat, idest, *Arietis ministerium*, & de ingratis dicebatur, qui veluti arietes cornibus benefactores, & pasculum præbentes incutiunt. Tandem *Diaconia* legationem significat, ut in dictione *Diaconus* dicitur.

DIACONALE OFFICIUM. Vide *Hieromnemon*.

DIACONICUM, & *Diaconium*, διακονεῖον. Vide *Aspaticum*. Item Diaconion penes Græcos etiam liber continens preces, quæ in Missa, & officio à Diacono canendæ sunt, intelligitur.

DIACONISSA, Ecclesiæ ministra, quæ tamen non erat consecrata; sed tantum benedicta, ut ex Euchologio colligitur: mulier erat ætate provecta, cujus incumbentia erat ad Ecclesiæ januam observare, per quam fœminæ ingrediebantur, & ad locum pro hoc sexu separatum eas deducebat, & adhuc inter Orientales, Græcosque Christianos, & in ruralibus Melitæ Ecclesiis locus pro utroque sexu separatus observatur, qui tamen laudabilis usus in hac insula Parochorum incuria sensim deperditur. Erat igitur locus etiam pro catechumenis mulieribus disjunctus. [Fuitque illi mater spiritualis sancta domina Romana diaconissarum, quæ accipiens eam, ascendit in Catechumenum. In vita S. Pelagiæ cap. 8.] *Custodes sacrorum vestibulorum* appellatæ sunt Diaconissę à S. Ignatio Martyre epist. 12. quarum munus erat etiam ad pericula evitanda persequutionum tempore absconditis mulieribus commissiones, & ordinationes Episcopi, seu Parochi deferre, per quas ad constantiam confirmabantur, eleemosynisque subveniebantur. Item fœminas ad recipiẽdum baptismum, seu extremam unctionem exuebant, seu detegebant corporis partes ungendas, easdemque unctas extergere, item mortuas vestire, & ornare solebant. Conciliũ Aurelianense II. can. 16. & Chalcedonen. 14. sub pœna excõmunicationis prohibent fœminas post diaconissatum maritũ habere. FR. in quodam Heraclii Imp. diplomate tom. 1. græci Juris, & Justinianus in Novell. 3. sanxerunt, quod in Constantinopolitana Eccle-

Digitized by Google

Ecclesia non possent cõstitui plusquam undecim Diaconissæ. In quodam antiquo M.S. lectionario in Archivio S. Petri Vatic. conservato, legitur S. Martinam Virg. & Martyrem fuisse Diaconissam, ut testatur Torrigius de Crypt. Vatic. secundæ impress. pag. 557. S. Regina etiam Diaconissa fuerat. Baron. An. 513. n. 30. & 31. :I: D. Gregorius Nyssenus cum in sacris fuisset ordinatus, Theosebia ejus uxor ab eo ideo sejuncta, etiam Diaconissa fieri voluit. Nicet. Schol. 19. in orat. Gregor. Nazianz. de laudib. S. Basilii. In Ecclesia Metropolitana Mediolanensi adhuc durat hoc Diaconissarum officium, & sunt Matronæ aliquæ, quas *Vetulones* vocant, quæ in Missa cantata, juxta Ambrosianum ritum, ad offertorium ferunt panem, & vinum pro sacrificio. FR. in Arcisspriore Castro Tusculanæ Diœcesis vidi aliquas similes, quas ibi *Sanctesas* dicunt, hæ in Quadragesima per domos commestibilia pro Concionatore, & in autumno pro Paroco, ejusque Vicario oblationes fructuum colligunt. Reperitur in Nicæna Synodo cap. 74. decretum de habitatione sororũ viduarum, & Diaconissarum in monasterio retinendarum, & de ratione docendi eas, & de electione Diaconissarum, & officio, atque usu earũ :I: Græci tamen Διακόνισσαν Diaconi uxorem appellant, quæ in Ecclesia honoratur, præstando ei digniorem inter fœminas locum, candidoque velo tegitur, nec auro, gemmisque ornari, nec crebrò publicè apparere permittitur, ac semel viduata, si ad secundas nuptias transierit, invisa, & spreta remanet. Vide *Custrix*. *Diacona*.

DIACONITA. FR. sicut Levita, ita Diaconita Diaconus appellatus fuit: [Omnium hìc deservientium Diaconitarum. Apud Torrigium de Crypt. Vatic. impress. secunda pag. 537.

DIACONUS, *ni*, & *Diacon*, *nis*, Levita, ex græco vocabulo Διάκονος, idest, minister. FR. dicitur etiam *Diaconita*. Vide supra. Et *Diaconius* gradus. [Alienum est à consuetudine ecclesiastica, ut qui presbyterali honore, aut diaconio gradu fuerint consecrati. can. alienum. dist. 50.] Cum igitur à ministrando Diaconus dicatur, ut in dict. *Diaconia* dictum est; ejus munus erit prædicare, & eleemosynas distribuere. can. in sancta. dist. 92. Et ante Sacerdotes prædicabant. can. Diaconi sunt. dist. 93. ibi Glossa. [Levitæ ante Sacerdotes orant, idest, prædicant.] Qui successerunt in locum Nathinæorum. Vide *Subdiaconus*. Jejunia publicabant. Vide *Iejunium*. Item Populum silere admonebant tempore recitationis lectionum. Vide *Lectio*. Item custodiebant Concilii januam. Vide *Observo*. D. Hieronymus multa Diaconorum munera connumerat, & inter alia, inquit: [Sufficit huic ordini per Deum concessum, ut non solus Sacerdos in templo Dei totum agere, & implere videatur, d. dist. 93.] :I: Diaconus ex licentia Episcopi, seu Parochi potest dare viaticum moribundis, & in casu urgentiæ absque ulla licentia, ut ex D. Th. in 4. dist. 13. quæst. 1. art. 3. colligitur, ubi sic inquit: [Diaconus non debet corpus dispensare, nisi de mandato Presbyteri, vel Episcopi; vel Præsbytero longè posito in casu necessitatis.] Alii tamen dicunt, quod deferens viaticũ Sacerdoti infirmo, Diaconus non debeat propriis manibus illum cõmunicare; sed in illius manibus tradere debeat Eucharistiam, ut propriis manibus se ipsum communicet; ita enim definitũ videtur in prima Nicæna Synodo can. 17. ubi sic disponitur: [Ut ab his, qui potestatem non habent offerendi, illi, qui offerũt, Christi corpus accipiãt.] Nonnulli verò non esse necessariam hanc limitationem asserunt; certum enim est, quod Diaconus se ipsum etiam communicare potest: immo nec desunt gravissimi Auctores à Suarez tom. 3. disp. 72. sect. 3. & à Diana tom. 2. resol. moral. tract. 4. de Sacram. resol. 47. relati, qui ad laicos quoque hanc facultatẽ in casu prędicto necessitatis extendunt, ita ut variis exemplis conentur probare laicos posse in simili casu se ipsos communicare: sed re vera, quo ad dubium de Laicis, est magis in praxi opinio contraria; nam prę̨ceptum divinum sumendi viaticum in extremo vitę periodo est infirmis, non autem ministrantibus impositum, qui hoc agere tenentur debita decentia, ac reverẽtia: & vice versa infirmus, dum ei, qui Eucharistiam administret, non reperitur idoneus, remanet à simili obligatione exemptus; & licèt Scotiæ Reginæ ex facultate B. Pii V. permissum fuerit, ut ante ejus martyrium posset sibimet Eucharistiam prębere, in quo exemplo prior opinio præcipuè innititur: hoc tamen solum probaret, quod, nempe, laicus in tali necessitate posset se ipsum communicare, quod ex pietatis congruitate non parũ probabile videtur: non verò quod laicus posset in simili casu aliis viaticum ministrare. Ætas, quæ requiritur ad suscipiendum Diaconatus ordinem post Concilium Tridentinum debet esse ad vigesimum secundum annum. De Sancto verò Cæsario Arelatensi legitur, quod [Adjecit etiam hoc, ut, nunquam in Ecclesia sua Diaconum ordinaret ante trigesimum suę ætatis annum. Verum etiam hoc addidit, ut nec in qualibet majori ætate nunquam ordinaretur, nisi quatuor vicibus in ordine libros veteris testamenti legerit, & quatuor novi.] In ordinatione Diaconi solebat in Gallia chrismate manus perungi. Vide *Chrisma*. Quando quis in Pontificem electus debeat Diaconatum suscipere. Vide *Papa*. An Diaconus possit benedicere. Vide *Cereus paschalis*. Et ex abbundanti addam hìc, quod rogatus scripseram, occasione dubii in Sac. Rit. Congregatione agitati: An Diaconus Card. possit in sua Diaconia benedicere, & mea allegatio talis fuit, nẽpè, Amplissimus Cardinalis Albitius, qui non solum Romanam Curiam eruditionis suæ fama, sed omnes longe positas nationes mirificè commovet, in locuplentissimo, doctissimoque tractatu de Jurisdictione Cardinalium in suis Titulis, docet Cardinales Diaconos posse solemniter populum benedicere, quam quidem doctrinam satis, superque comprobatam tanquam magnæ mentis prolem venerari potiùs, quàm corroborare his meis rationibus ausus sum, ne videar noctuas Athenas deferre,

Per-

Perfusus igitur ejus radiis, quod in genio meo assequi nequeo, ejus doctrinæ beneficio fretus incalescam.

Quanta fuerit in Ecclesia tam Latina, quàm Græca Diaconorum auctoritas, & excellentia, luce meridiana clarius est sacrorum rituum peritis, ut ex Oecumenicis Conciliis, sacrisque Canonibus manifestè constat: nil igitur mirum est, si Archidiaconi noluerint Sacerdotio initiari, ut ex Sancto Gregorio habemus, qui acriter reprehendit Episcopum Solitanum cogentem suum Archidiaconum ad suscipiendum ordinem Sacerdotalem: quare Episcopis per Dalmatiam scripsit in hæc verba: [Præfatum Archidiaconem, ut dicitur, contra moré ad fortiorem honorem provehens conatus est callidè degradare. lib. 2. ep. 15.] Hinc Zonaras Diacones appellare non est veritus χειρῶν τύπον, quia ad similitudinem manus non solùm in Ecclesiæ thesauros, sed etiã circa sacrum Altare, divinaque ministeria munus præstabant, quod de Diaconibus Romanæ Ecclesiæ magis, ac magis asserendum est, quibus solis, & Messanensibus ex privilegio speciali compagis uti licebat in sacris ex Divo Gregorio lib. 7. epist. 28. & ego fusiùs hic in dict. *Compagi.* Hinc Archilevita Laurentius, ut scribit S. Ambrosius, ad Xysti Pontificis pedes provolutus, exclamabat, *Cui commisisti Dominici sanguinis consecrationem.* In hac lectione licèt aliqui mẽdum agnoverint, legerintque *Dispensationem*; nihilominus retinẽda est antiqua lectio, ut docet P. Chrysolius in suo mystagogo; nam *Verbum Consecratio* non significat confectionem sanguinis, sed perfectionem sacrificii; sicut ipsemet Sacerdos miscendo hostiæ particulã cum sanguine profert illa verba Canonis, *Hæc commixtio, & consecratio &c.* Imò ex Justino Apolog. 2. Diaconus utramque speciem fidelibus ministrabat, quod munus præstabat etiam præsente Presbytero, ut decrevit Concilium Carthaginense IV. [Diaconus præsente Presbytero Eucharistiam corporis Christi, si necessitas cogat, jussus erogat. can. 38.] Nec audiendus est Sotus, asserens id factũ esse ex peculiari Ecclesiæ dispensatione, quia Ecclesia non valet dispensare in jure divino. Si ergo Diaconus tantam potestaté exercebat in corpus Christi reale, cur nõ poterit eandem exercere in corpus mysticum, nimirum fideles, illis benedictionem elargiendo? His præmissis assero, Diacones Cardinales posse tuta conscientia populũ benedicere solemniter: ita legimus de quodã Diacono, qui missus à S. Gregorio Thaumaturgo, sua benedictione publica sceleratas hominum fraudes repressit, ut scribit Nyssenus in ejus vita. In Ecclesia Constantinopolitana Exocatacœli, qui sunt Diaconi Patriarchales, æquiparanturque Cardinalibus Romanis; eodẽ enim honore habiti sunt in Concilio Florentino; nam Pontificis manum, ac genam osculati sunt, ut ex actis ejusdem Concilii. [Patriarcha Papam stantem osculatus est in gena; nos verò cum Exocatacœlis sedentis dexterã & genam osculati sumus.] Hi etiam in Conciliis supra Episcopos sedebant, & tamen cum essent de ordine Diaconali, nihilominus in Missis apud suas titulares Ecclesias benedictiones solemnes præstabant, de quorum auctoritate, numero, ac privilegiis multa scripsi in dict. *Exocatacœli.* Est igitur Diaconus non ordinatione, sed auctoritate, & dignitate Sacerdos, ut bene advertit Hesychius ad illa verba Levitici cap. 9. [Ingressi Moyses, & Aaron tabernaculũ, & egressi benedixerunt populũ.] Certum tamen est, Moysen non fuisse ex ordine sacerdotali, sed levitico; cẽsendus nihilominus ratione dignitatis inter Sacerdotes, juxta Psalté canẽtem: [Moyses, & Aaron in Sacerdotibus ejus.] In quo sensu 15. qu. 1. can. 1. Diaconus appellatur Sacerdos, quia ratione dignitatis, & jurisdictionis indulgentias concedere valet, ut probat Calderin. in Repert. cap. Postulasti de pœn. & remiss. num. 68. Loquor autem de benedictione invocativa, seu deprecativa; non autem de constitutiva, quæ constituit rem in esse sacro, ut docet Cajet. 2. secundę quęst. 88. art. 11. Imò aliquando Diaconus, præsente Sacerdote, communicat rebus benedictionem constitutivam; nam in Sabbato Sancto benedicit solemniter cereum. Nonnè Diaconus solemniter salutat populum illis verbis, *Dominus vobiscum*, sicut ipsemet Sacerdos? à qua salutatione se abstinet, si esset excommunicatus. Et quamvis Ferdinandus Paez in cap. Missas de consecrat. asserat solum Episcopum posse benedicere, canora voce proferendo illa verba, *Sit nomen Domini benedictum &c.* nihilominus fatetur Sacerdotem in Missa, præsente Diacono Cardinali, non debere benedicere absque ejus licentia tacita, quia tunc censetur delegare Sacerdoti auctoritatem: ergo multo magis poterit ipse Cardinalis Diaconus exercere id, quod delegat, juxta philosophicum axioma, [Propter quod unumquodque tale, & illud magis.] Novissimè in lucem prodiit tractatus de Ecclesiastica Hierarchia, auctore Guilelmo Beyer, Parisiis excusus; hic scriptor quæst. 6. cap. 8. multis, validisque rationibus probat, Episcopos, Presbyteros, ac Diaconos posse benedicere, cum sint sacri Hierarchæ; eandem prorsus sententiam tuetur Franciscus Hallier. lib. 3. cap. 2. art. 3. §. 3. Sed audiamus quæso Arcudium virum in sacris Græcorum ritibus eruditissimum. [Quia Diaconi etiã poterant baptizare, Eucharistiam distribuere, publicos pœnitentes reconciliare, prædicare, & ferè omnia munera Episcoporum, & Presbyterorum in eorum absentia exercere, de quibus omnibus agit Dionysius. Quæ causa etiam est, ut in sacro Collegio Cardinaliũ præter hos ordines hierarchicos, nullus alius reperiatur, lib. 6. de Sacram. Ord. cap. 6.] Ratio à priori est, quia hi soli initiantur per manus impositionem. S. Thomas Theologorum Magister hos tres ordines pares agnoscit in jurisdictione hierarchica. Diaconis enim subiicitur ordo purgandorum, Presbyteris illuminandorum, Episcopis perfectorum; & sic Diaconorũ ordo est purgativus, Presbyterorum illuminativus, Episcoporum perfectus, ita in opusc. 18. cap. 23. Hic etiam fuit

sen-

sensus Patrum Africanæ Ecclesiæ; nam Tertullianus enumerans eos, qui legitimè ex officio possunt conferre baptismum, ait: [Dandi quidem habet ejus summus Sacerdos, qui est Episcopus, dehinc Presbyteri, & Diaconi. lib. de baptis. cap. 17.] Ast, humanissime Lector, si cupis exempla, quę magis movent, en unicum instar omnium desumptum ex Notis ad Chronicon Casinense latinæ linguæ nitore, sacra profanaque eruditione exornatis studio, ac diligentia doctissimi R. P. D. Angeli de Nuce Archiep. Rosanen. qui evidentissimis argumentis numero marginali 248. probat Sanctum Patriarcham Benedictum non fuisse Sacerdotem, sed Diaconum: primò ex quadam oblatione, seu donatione tempore Alexandri Secundi, desumpta ex Registro Petri Diaconi, quā refert barbarismis, & solœcismis pollutam, incuria Scriniarii, ut veritatem impollutam erueret. [Propria spontanea nostra voluntate vobis quidem Christe Redemptor mundi, & specialis Sancto ejus Confessor, & Levita Benedicto, qui spes, & refugium nostrum esse confidimus, in cujus honore, & nomine dedicatum, & consecratum est venerabili Monasterio, qui situm est in monte, qui appellatur Castro Casino &c.] Alterum testimoniū exhibet codex vetustissimus Bibliothecæ Casinensis signatus nu. 353. exaratus ab octingentis jam annis, in cujus prima membrana est imago Sācti Patris Benedicti, qui sedet in Cathedra, dalmatica indutus, stola diaconali ab humero sinistro ad latus dextrum transversa. (Sed ego ab auctoritate tanti Viri recedere cogor; nam illa vestis non videtur Dalmatica; sed potius Colobium, vel Armiclausa corruptè ab aliis Armilausa appellata.) Sanctus Maurus Patris exemplum sequutus ultra Diaconatum assurgere non præsumpsit. Idem præstitit Sanctus Placidus Martyr. Quare non solum Sancti Benedicti ævo, sed post multa tempora Abbates fuerunt Diaconi, ut probat de Ragimprando Abbate Casinensi circa annum 900. de cujus obitu hæc habentur in Necrologio Casinensi cod. 47. [Octavo Idus Novēbris Ragimprandus Levita, & Abbas hujus loci.] Luculentissimū assertæ veritati restimonium prębet Sanctus Gregorius Magnus lib. 2. dialog. cap. 35. [Alio quoque tempore Servandus Diaconus, atque Abbas ejus Monasterii.] & tamen certum est, omnes prædictos Abbates benedictiones dedisse ad lectiones matutinas in Choro, ad Euangelia, cæterasque horas Canonicas juxta præscriptum regulæ 9. & 11.

Omissis tamen omnibus supradictis probationibus, en denique argumētorum Achilles tibi propono. Sanctus Antoninus Florentinæ Urbis Archipræsul, Ordinis Prædicatorū decus, ac moralis Theologiæ tutissima cynosura de speciali, ac individua Diaconorum Cardinalium benedictione, non de possibili, sed de facto, ita clarissimis verbis loquitur: [Quamvis etiam benedicant Diaconi Cardinales; sed hoc nullus Archidiaconus præsumit. 3. part. tit. 14. cap. 16. §. 9.] Quanti ponderis sit hæc doctrina, nullus est, qui non intelligat. Nil igitur mirum, si Petrus Cellensis lib. 7. epist. 16. appellet omnes Cardinales Cœli Senatores, qui etiam Angelos cum Apostolis sint judicaturi; ergo multò magis homines benedicturi.

Paris de Crassis celeberrimus cęremoniarum Magister, ac Rector, cōsultus: An Cardinalis non Presbyter posset benedicere, respondit, Non posse benedicere populum, nec rem aliquam sine speciali, & expressa licentia Papæ, ita lib. 2. cap. 23. ubi refert aliquorū opinionem, qui existimarunt, Cardinalem Diaconum posse solemniter benedicere, absentibus Sacerdotibus. Imò idem Auctor loquens de visitatione Diaconiæ præstanda à Cardinali, asserit Diaconum Cardinalem in dicta functione posse uti Pluviali, ac Mitra: ergo eum æqualem constituit Cardinali Presbytero. Tandem ipse ingenuè fatetur hanc controversiam esse potiùs juris canonici, quàm cæremonialis; ideoque judicio, & censurę Doctorum rectius intelligendam reverenter suam opinionem submittit; sicut & ego idem humillimè præsto. Igitur eadem Sac. Congreg. die 15. Septemb. 1668. affirmativè declaravit, quod exequutum prima vice fuit ab Eminētiss. Decio Card. Azzolino in ejus Diaconia S. Eustachii in festivitate Sancti prædicti ejusdem anni. FR. dicuntur Diaconi Episcoporū Assessores. can. Apostolor. lib. 2. cap. 44. Vide *Testimonialis*. Item ex traditione apostolica ad votū castitatis tenentur. can. cum in pręterito. dist. 84. :F: Cæterū quo ad Diaconi cæremonias; quod, nempe, non debeat osculari manus Celebrantis, nec aspersorium, dum expositum est Eucharistiæ Sacramentum. Vide *Benedictio*. Item quando induatur casula. Vide *Casula*. Utebatur compagis. Vide *Compagi*. Quando ad Altare deferre debeat corporale. Vide *Corporale*. Quo tempore incipiat ei facultas proferre Dominus vobiscum. Vide *Dominus vobiscum*. Quo ad ejus vestes, & paramenta. Vide *Colobium. Dalmatica*. Ad Diaconum spectabat antè consecrationem Obsessos expellere. Vide *Energumenus*. Reliqua ad Diaconum spectantia. Vide *Archidiaconus. Apocrisarius. Cardinalis. Communio. Hieromnemon. Regionarius*. Quid Diacon in Missa ministrans debeat agere in actu offertorii Calicis. Vide *Offertorium*. Quomodo stolam debeat cingere in actu communionis. Vide *Orarium*. In ordinatione Diaconorum inter alia instrumenta eis tradita apud Græcos etiam flabellum consignatur. Vide *Flabellum*. Dicitur quodamodo Sacerdos. Vide *Sacerdos*. Antiquitus Diaconus semel in anno incensabat Altare, quando, & cur? Vide *Thuribulum*. Græcus Diaconus semper incensat Altare. Ibidem. Dicitur etiam *Zacon*. Vide suo loco.

DIACOPOSIS, & *Diacopsis*, ex græca dictione διακόψις, quæ scissuram, seu rimam significat: sic *Diacopi*, διάκοποι, dicti sunt canales illi per quos Nili inundatio in Ægyptiacos cāpos compartiebatur. [Ut insitam sibi misericordiā suis famulis largiatur, & super illam diacoposim, vel unum magistrum militum dignetur concedere. Jo: Diac. in vita S. Gregorii. [Item *Diacope*, διακοπή, *interci-*

terci-

tercisio, separatio, præcisio, præsertim nervorum: item significat laxamentum, seu intermissionem: sit q; à verbo διακόπτω, intercido, disrumpo, discerpo, irritum facio, dirimo &c. Et hæc vox etiam in Historiis sacris, sicut & *Diacopi*, scissuræ, meatus, occurrunt.

DIACOPTON, ex græco διάκοπον, intermittentem significante, quod de arteriæ pulsatione diceretur; sed metaphoricè ab Anastasio Biblioth. pro cælaturæ intercisione accipitur; nam ad instar venarum pulsatilium, quæ cutem exaltant, sculpturæ ars ejus figuras à planitie intermissivè relevat, quod opus alibi *Intersatile* idem appellat.

DIADEMA διάδημα. FR. corona, circulus; translativè circuitus intelligitur. [Inter me, & illum grande est diadema. In passione SS. Perpetuæ, & Felicitatis] ubi aliqui *Diastema* corrigunt, sed perperam; nam sicut limbus extremam togæ fasciam significat, & translativè de vasto zodiaci, ac inferioris terræ circuitu dicitur; sic etiam pro diadema gyrus ingens intelligi potest. Item *Diadema* significat caputii ornamentum. Item complementum totius, inde *Diademata Apostolorum* SS. Petrum, & Paulum Ennodius Dict. 2. in dedicat. eorum Templi Novariæ appellavit. In eodem sensu Apostolus [Itaque fratres mei charissimi, & desideratissimi, gaudium meum, & corona mea. Ad Philip. cap. 4. Mulier diligens corona est. Proverb. 12.] Item accipitur pro perfectione, & æternitate. [Accipiet coronam vitæ. Jacob. epist. 1. Dabo tibi coronam vitæ. Apocalyp. cap. 2.] idest, perfectionem, seu æternitatem vitæ. Diadematis synonyma in proprio significatu. Vide *Anadema. Camelaucium. Corona. Epanoclistus. Infula. Nimbus.*

DIAETA, δίαιτα, unius diei iter [Una die, si opus fuerit, quatuor, aut quinque diætas excurrit. Blesen. epist. 66.] idest, in unico die excurrit iter quatuor, vel quinque dierum. [Porrò cum jam diætam illam, aut totam, aut ferè totam, nostri præambuli peregissent. Idem epist. 14.] Aliqui tamen perperam diætam pro leuca accipiunt, quorum error ex Guglielmi Tyrii auctoritate fit manifestus, qui cap. 7. Descriptionis Terræ Sanctæ de Hierosolyma Civitate loquens, ait: [Distat autem à mari mediterraneo ipsa sancta Civitas per unam diętam communem cum dimidia] hâc enim Civitatem à prædicto mari per iter unius diei cum dimidio distare omnes cócordant. FR. Quid autem sit *diata*, in utroq; jure habetur expressum, in canonico primum, scilicet, de rescriptis in sexto cap. 11. tit. 3. [Nullus tamen eorú, ultra unam diætam à fine suæ Dœcesis valeat cóveniri.] Et inferius: [Dummodo locus, ad quem eum traxerit, ultra unam diętam (sicut in casu alio præmittitur) minimè sit remotus.] sic in decretali de rescriptis cap. nonnulli [Nequis ultra duas diætas extra suam diœcesim per litteras Apostolicas ad judicium trahi possit] statuitur, & in jure civili expressius habetur, quod diæta legalis contineat viginti miliaria. ff. si quis cau. l. vicena. Item *Diata* pro abstinentia. Vide *Modela*. Item pro unius diei victu. Vide *Diarium. Zeta*.

DIAGRAPHUM, græcum nomen διαγραφή, descriptioné significans. [Afflictiones populo Siciliæ, Africæ, Sardiniæ, vel per diagrapha, seu capita, atque nauticationes imposuit. Floriar. in Vitaliano.

DIALOGUS, διάλογος, confabulatio inter duos; fuit etiam sic cognominatus Gregorius Magnus à Græcis ob compositionem ejus libri cum hoc titulo, quem Zacharias Papa in græcam linguam transtulerat, ut Anast. Blioth. in Zachar. testatur. Quare erraverunt Græci attribuentes cognomentum *Dialogi* Gregorio II. à quibus, ut notat Baronius Ann. 726. nu. 30. decepti sunt etiam nonnulli latini scriptores, & de Cedreno græco scriptore valde miratur Phronto Duceus inquiens, [Minus ergo mirum, si græcus sive interpres, sive librarius, qui hanc expressit epistolam, Gregorio cognomen Dialogi addidit] loquitur de Gregorii II. epistola Imperatori Leoni Isaurico scripta.

DIANAE EPHESINAE templum. Vide *Neocorus*.

DIAPHONIA, græca dictio διαφωνία, idest, discordia, ex qua D. Hieronymus de Scriptoribus Ecclesiasticis metaphoram sumens, pro dissonantia vocum in cantu utitur, qua est propria hujus vocabuli significatio.

DIAPISTIS, græcum nomen διαπιστις, idest, vera, & fidelis [Planetam diapistin listis aureis adornatam. lib. 2. chron. Casinen. cap. 43.] nempè, planetam ex auro textili, haud adulterino, seu apparente. F.R. de eadem dictione ibidem fit métio lib. 3. cap. 20. [Tunicam diapistin. &c.

DIAPSALMA, ex græco διάψαλμα, significat intermissionem, ac separationem inter unum, & alium psalmum. [Hic incipit secunda pars. Continuatio, omnis homo est subditus vanitati, propter hoc cessare deberet à peccato. Diapsalma, Veruntamen pertransit homo de peccato in peccatum. Haymo ad Psal. 38.] quæ pausæ observatio in psalmodia ad moderandum cantum, notas musicales obsequendo, inserviebat. [Legimus quadragesimo nono psalmo sub secundo diapsalmate Spiritum Sanctum dixisse, Peccatori autem dixit Deus. Optat. Milevit. lib. 4.] Hieronymus verò in epist. ad Marcellum, hoc vocabulum ait secundum Aquilæ expositionem correspondere hebraicæ dictioni *Selah*, quæ in sempiternum significat: Hebrei enim, ubi mutatur rhythmus, seu terminatur sensus, ponebant *selah*, scilicet, *Semper*, aut *Amen*, quod idem Sanctus Doctor authoritate Origenis conprobat, dum ibi sic inquit [Quia novitia musta contemnis, saltem veteris vini auctoritate ducaris] Origenes deinde suam sententiam Theodotionis, Symmachi, & Septuaginta interpretum authoritaté corroborat, qui omnes vocem *Selah* in psalmis invenientes, græcè *Diapsalma* verterunt. Vide *Selah*.

DIARIUM, quotidianus victus alicui assignatus. [Diaria dari scriptoribus ad edendum. Matth. Paris. in vita Abb.] ubi etiam *Diata* dicitur. Vide *Diata*.

Diarodinus, rosaceus color in ambabus partibus duplicatus. [Planetam diarodinam. Chron. Casin. lib. 1. cap. 5.] FR. in Pharmacopeis pastillæ quædam Diarodinis Abbatis dicuntur, quia ex rosis reubarbaro mixtis componuntur, ac primum vocabulum colorem, & secundum Authorem denotant.

Diasostis, Conductor, Dux. [Civitas, in qua diasostis meus me deferens, duabus parvis impositum navibus, duobus me mendatoribus, qui Hydruntem me per mare conducerent, commendavit. Luitprand. in legat.] Qui Auctor hac voce barbaro-græca διασωςὴς utitur. Synonyma. Vide *Dux*.

Diasphendon, à græco verbo διασφενδονάω, idest, violenter dissipo, disjungo. Patibulum erat inter duas inclinatas arbores, in quibus Sanctorum Martyrum corpora ligabantur, ac violenter in pristinam posituram arbores directæ Christi victimas dimembrabant. FR. hoc vocabulum est compositum à διὰ, *per*, & σφενδονάω, *fundam agito*. Sphendon autem, seu *Sphendona*, balista, vel fūda latinè dicitur: hinc Melitenses, qui bilingues sunt, idest, græcam, & punicam loquelā retinent, fundam ex greco *Sphendonam*, seu *Sphendolam*, & ex punico idiomate *wadhap*, appellant. Quare διασφένδων, duplex balista latialiter sonat: quod tamen potest intelligi de supradictis cōduplicatis arboribus, ac fortasse *Arbalista* erat, de qua suo loco egimus, idest, arborum balista, nam arbor ita pressa, vim ad instar, balistæ habebat, dimissa.

Diasprum, dupliciter album [Pluviale etiam diasprum listis auro textis. Chron. Casin. lib. 1. cap. 43.] Vide *Asprum*.

Diasyrticus, græca dictio διασυρτικὸς, duplicis speciei, vel significatus. Etymon verò grecum ex διὰ propositione, quæ interdum dualitatem in compositione significat, & σύρω, idest, traho provenit, inde translativè nomen significat, quod ad duplicatum significatum trahitur, & hæc est magis consona hujus dictionis derivatio. [Notandum est, quod verbum à nobis præmissum dyasirticum est; ad duo enim trahi potest convenienter expositum. Blesen. ser. 38.] qui Auctor sermone 20. & 34. habet etiam *Trisyrticum*, *Tetrasyrticum*, adjectiva nomina pro nomine tres, & quatuor significationes recipiente.

Diatheca. FR. ex græco διαθήκη, testamentum seu testamentaria hæreditas. [O quantum diatheca valent, & quinque comati. S. Gregor. Regist. lib. 1. epist. 30.] ejus synonyma. Vide in dict. *Testamentum*.

Diatreta, græca vox, διάτρητον, dupliciter foratum [Quasi per diatretam speciem ab utraque in utramque spectantibus prebet. Paulin. in epist. 12. ad Sever.] ubi de tribuna loquitur, quæ ex utroque latere foramina, seu fenestras inter se correspondentes habebat. In aliquibus tamen Codicibus *Diatrita* habetur. Vide *Pertusum*.

Diatus, diurna luce illuminatus. [Si casu turbentur, sole renascenti diati, divinitus reparentur. Ivo Carnoten. in Chron. m. s.

Diaulus, greca vox δίαυλος, idest, duplicatus cursus; accipitur pro duplici stadii cursu. Erat tamen unius stadii tractus; sed cursores ad metam pervenientes, statim ad priorem terminum recurrebant: itaque duplici stadio correspondebat continuatus, & replicatus ille cursus. [Cursore in diaulo cursu retrorsum flexu decurrunt, iterum per eadem vestigia. Phil. lib. 5. cap. 11.] Inde Cursores διαυλοδρόμοι, *diaulodromi* dicebantur.

Dica, FR. angustiam, vexationemque arabicè significat, *Dicha* enim dicunt in eadem significatione; undè etiam Siculi, apud quos multa arabica verba adhuc manent, cordis angorem *Dica di cori* dicunt, quo vocabulo usi sunt etiam Græci, & Latini pro constringere aliquem: sic *Dicam alicui scribere*, Reum ad judicium constringere significabat. Vide Calep. in dictione *Dica*, & hic in dictione *Eremodicium*.

Dicanitium, clava argentea, italicè *Mazza*, quæ antiquitus antè Imperatorem & Magistratum ferebatur, hodie tamen ante Cardinales defertur. Pancirol. in Thesaur. lib. 1. cap. 85.

Dicaeophylax, græcum nomen δικαιοφύλαξ, Justitiæ Custos latinè sonat, officium erat in Aula Constantinop. penes nos Justitiæ Præsidens diceretur.

Dichoneum, quædam æris species. Cod. Theodos. lib. 11. tit. 21. cap. 1. secundum quorumdam opinionem monetam æream ex utraque parte signatam denotat. Alii verò cuprum bis liquefactum interpretantur, quod quidem vocabulum à verbo græco διχέω, derivatur.

Dicibulum, anilis fabula [Satis meminerat Ptolemæus puerilium dicibulorum, in mari poma nasci, & in arbore pisces. Tertul. advers. Valent. cap. 20.

Dicirion. Vide *Bulla*.

Dicterium. Vide *Ambo*. *Diptycum*.

Dictica. Vide *Diptycum*.

Dictio, FR. Itali *Diceria* vocant, est discursus academicus, ita enim *Dictiones* ejus discursus intitulavit Ennodius, ideo ambo sive pulpitum *Dicterium* dicitur. Dictio correctionis. Vide *Superdictio*.

Didrachmum, ex græco δίδραχμον, idest, duplex drachma. [Magister vester non solvit didrachma? Matth. cap. 17.

Dydymus, FR. ex græco vocab. δίδυμος, idest, gemellus, quæ denominatio Thomę Apostoli fuerat: aliqui asseruere fuisse cognomen familiæ; alii verò agnomen crediderunt, addentesque ita agnominari, ex eo quia gemellus cum alio fratre natus fuerat; sed re vera vana est utraque assertio, pro quibus nulla historia extat. Didymus enim græcè synonymum est nominis Thomæ hebraici sicut in Euangelio habemus synonymicè idem nomen replicatum Abba, Pater; sic Didymus græcè dicitur, & hebraicè *Thoma*: sic etiam *Theumi* Arabicè, & Melitenses allium *Theum* vocant, quia nucleis gemellis coagmentatur, ac duos fratres gemellos *Theumin* dicunt.

Didymus Alexandrinus. Vide *Chalcēterus*.

Dies

DIES ÆGYPTIACI. Vide. *Strena*.

DIES AMPHIDROMIUS, qualis erat apud Romanos. V. *Baptismus* prope finem. §. solebant Gentiles.

DIES IRAE, DIES ILLA, Missæ defunctorum sequentia, à quo composita. Vide *Prosa*.

DIES SOLIS. Vide *Dominica*. Dies votorum, idest, matrimonium. Vide *Votum*.

DIETA. Vide *Diæta*.

DIETERIS, διετηρὶς, biennium, seu tempus duorum annorum. Quamvis in Lexicis, διετία, pro biennio ponatur, cùm tamen trieteris, tetra eteris, & alia similia græcè dicantur; ita dieteris eodem idiomate potest efformari. Idque à δὶς, bis, & ἔτος, annus.

DIETO, abstinentiam in comedendo observo. [Cæteri in eminentiæ Cathedralis apice sublimati, statim curam carnis propensius agunt, circumspectius dietant, non minus timent corporis ægritudines, quam gehennam, & in omnibus spatium vitæ productioris affectant. Blef. ser. 27.] Vide *Modela*.

DIFFAMO. FR. verbum, ex sui natura ad bonum, & ad malum publicare, & manifestare significat. Ac in rectum sensum D. Aug. lib. 2. de Civit. Dei cap. 21. [Quasi diffamata, & prævalescente Religione Christiana sentirentur. Et ibidem lib. 3. Tam grandi diffamari] dixit.

DIFFICIO, quod propriè destruere denotat; translativè tamen de rebus animatis pro occidere accipitur. [Si per odium, aut malum ingenium hominem diffecerit (*pro deffecerit*) in constit. Caroli Magni cap. 11.

DIFFINITIO, FR. idest affirmatio. Glossa in can. diffinitio. 22. quæst. 4.

DIFFITEOR. FR. non confiteor. [Cæterum aliud est crimen notorium, aliud occultum. Notorium definitur, de quo Presbyter canonicè condemnatur. Occultum quando ab Ecclesia toleratur. Cæterum quando crimen notorium non diffitetur, Presbyter canonicè condemnatur &c. cap. 7. de cohabit. cleric. & mulier.] Sensus est, quod notorium crimen dicitur, quando à delinquente non negatur, ut ibi Gloss. [Se esse concubinarium diffitetur, cap. 8. ibidem.] Idest, non confitetur. Vide *Notorium*.

DIFFUGIUM. FR. subterfugium. [Nec patrocinari eos debet appellationis diffugium, de cler. non residen. cap. 4. Virum bonum, appellationis cessante diffugio, instituere non omittas, lib. 3. tit. 48. cap. 3. decretal.

DIGAMUS. Vide *Bigamus*.

DIGITIAE, aureæ, vel argenteæ virgæ, ad instar digitorum formatæ. [Digitiæ aureæ novem. Anast. Bibl. in Leone III.

DIGLADIABILIS: actio, & offensa gladio vindicanda. [Plura de pace dixerat, quo commoti nonnulli, qui digladiabili diffidebant odio, offensas utrimq; donavere. In vita S. Vlstani Episc. DIGNATIO, penes Ecclesiasticos Scriptores, pro divina gratia ponitur; sic in præconio Sabbati Sãcti: [O mira circa nos pietatis dignatio. Non est in tua potestate, sed in Dei dignatione martyriũ. S. Cyprian. de martyrio, & passim apud eundem Tertullianum, aliosq; africanos scriptores.

DIGNITOSUS, dignus, sic de Abele inquit Aldelmus: [Quorum prior, ut altius repetens ab origine pandam, propter dignitosam innocentiæ palmam, & originalis patientiæ titulum, spreto fraterni libaminis sacrificio, rata, & grata divinis conspectibus holocaustomata primus mortalium offerre promeruit, & hujus rei gratia à perfido, & nefando fratre inextricabile germanitatis vinculum contra jus divinum, & fas humanum rumpens crudeliter cruentatus, futuram in fine sæculorũ piè Redemptoris nostri passionem paupere pretiosi sanguinis ostro præfiguravit. De Virgin. cap. 28.] Hoc idem barbarũ vocabulũ apud Ambros. cap. 5. in epist. 1. ad Timoth. in significatione spectabilis reperitur: ubi sic ait: [Quando enim vident dignitosum virum erroris causa corripi, necesse est, ut caveant sibi.] At revera commentaria illa nõ esse S. Ambrosii, senserat Eruditiss. Latinus Latinius; sed alterius Scriptoris linguę græcæ ignari. FR. Vide in ejus Bibliotheca Sac. in obser. D. Ambros. quã nuper imprimi curavi, quem sequutus est Em. Bellarminus de Scriptoribus Eccles. de D. Ambros. ubi inquit: [In quinto tomo sunt Cõmentaria in epistolas S. Pauli, quę à multis non creduntur Ambrosiii, nec sine causa.] Quod quinque validissimis rationibus comprobat, & Labbe de Scriptor. Eccl. in Hilario Diacono hæc Commentaria ejusdem Diaconi esse refert. Vide super hoc dubium in dict. *Benedictio*. Synonyma hujus dictionis. Vide *Axiomaticus*.

DIGURIA. Divisio nocturnalium Psalmorum à S. Ambros. ordinata. [Primam partem Ambrosius divisit in decem nocturnos, nullo psalmo prętermisso, quos vulgus sui loci digurias appellat. Rodulphus lib. 2. de canon. observat. cap. 10.

DII. FR. dubitatur quomodo Deus pro Diis jurare præceperat, inquiens: [Si latet fur, dominus domus applicabitur ad Deos, & jurabit, quod non extenderit manum in rem proximi sui. Exod. cap. 22. num. 8.] Item [Diis non detrahes, & Principi populi tui non maledices. Ibidem num. 28.] sed D. Gregorius per Deos hic Sacerdotes intelligit apud Gratianum in can. Sacerdotibus. 11. quæst. 1. Sic Magnus Constantinus Sacerdotes Deos appellavit. Ibidem. Sic etiam Innocentius III. in cap. 3. decretal. lib. 5. tit. 7.

DIITICUM, insignis Monasterii nomen à Sancto Dio Archimandrita Constantinopoli fundatum, de quo Sancto mentionem faciunt græcũ Menolog. ad diem 19. Julii, & Martyrologium Rom. 8. Febr. sub his verbis, [Constantinopoli natalis Monachorum Martyrum Monasterii Dii &c.

DILAPIDATOR. Vide *Interversor*.

DILATORIUS, FR. frustratorius. Glossa in Clementin. cap. 2. de verb. signific.

DILECTUS, nomen substant. amorem significans S. Cyprian. epist. 3. lib. 1. & in tract. de lapsis, verba quæ habentur in epist. 2. ad Thessalon. cap. 2.

[Charitatem veritatis] Cyprianus [dilectum veritatis] exponit, quia in græco textu Pauli verba sunt ἀγάπην τῆς ἀληθείας: idem vocabulum apud Pacianum lib. de pœniten. reperitur.

DILUCEBRE, dilucide. [Innotesci voluit dilucebre. In Vita S. Cœli Epis. Trev.

DIMERITAE, Διμερῖται. FR. Apollinaristæ hæretici, à voce græca διμερὴς, bipartitum: nam Apollinaristæ conveniebant priùs cum Arianis, asserendo, quòd Verbum divinum in incarnatione animam humanam non assumpsisset; & ex textu Euangelii deinde convincti, fatebantur suscepisse animam, sed absque intellectu, cujus vices Verbi divinitas suppleret; ideò (ut refert D. Gregor. Nazianz. in epist. 1. ad Claudinum) Christum *Hominem Dominicum* appellabant: quæ tamen verba in rectū sensum intellexerat D. August. at posteà lib. 1. cap. 19. Retract. se retractaverat. Nihilominus D. Athanasius in expositione Symboli absque scrupulo catholicè his terminis usus fuit, inquiens: [Quò præcursor pro nobis ingressus est Dominicus homo, in quo judicaturus est vivos, & mortuos.] De his hæreticis. Vide *Apollinaristæ*.

DIMIDIUM PONDERIS, moneta, quæ sit? Vide *Siclus*.

DIMISSORIAE, & *Dimissoriales Litteræ*. Vide *Litteræ dimissoriales*.

DIMITUS. Vide *Samitus*.

DINODIUM, sacrum donarium. [Ne quis posthac sacra temerè contrectet, etiamsi vel cadmea necessitas urgeat; ne manus impuras sacris rebus iniiciat, ne profana ex divinis dinodia fiant, dum in publicos usus circumferuntur. In Bulla aurea Alexii Imperatoris,] ubi multoties hoc vocabulum repetitur.

DIOECESIS, Διοίκησις, Regio assignata sub Episcopi jurisdictione. FR. Non erit extra materiæ terminum apponere hic responsum à me allatum jussu R. P. D. mei Ciampini liberalium artiū versatissimi Præsulis, & Eruditorum Mecœnatis, qdibus valde proficuam, & utilem super Cōcilia œcumenica Romæ Academiam nuper erexerat: ubi dum examinabatur, an canones apostolici sint apocryphi, vel hagiographi, & inter alia dubia pro parte negativa, quæsitum fuit, quomodo canon apostolicus 34. disponat, quod [Episcopus extra terminos suos in Civitatibus, & Regionibus sibi non subjectis ordinationes facere non præsumito.] Si episcopatuum, & diœcesium divisiones non Apostolorum, sed Pontificum Romanorum temporibus factæ fuere? Cui objectioni mihi sic respondere contigerat; Primò, nempè, examinādo Diœcesis etymologiam. Secundò impugnando quorundam opinionem, asserentium Pontifices primò Diœceses divisisse, ac Episcopis assignasse. Tertiò citatum canonem Apostolicum esse hagiographum. Circa primum asserui etymologiam hujus nominis *Diœcesis* ab Auctoribus dupliciter asserri; primò in concreto, idest, territorium, seu Provinciam Diœcesano, seu gubernatori assignatam, ita Glossa in can. Episcopi, qui extra suam 9. qu. 3. in can. quicumque 16. quæst. 3. & in cap. unico extrau. comm. de offic. delegati, ubi semper dicitur, *Diœcesim*, nil aliud esse, quàm territorium, seu provinciam. Secūdò in abstracto, scilicet, absq; limitanea jurisdictione loci; & ita Archidiaconus, & alii ad tit. 8. de rescriptis cap. 11. §. de sua Diœcesi, in sexto, ubi abstractivè sic definiunt: [Diœcesis dicitur divisio, seu gubernatio, quia divisa est ab Ecclesia alterius Episcopatus, & commissa gubernationi unius.] Utramque tamen definitionem esse veram dixi: sed respectivè; Prima enim verificatur, quo ad tempora, in quibus cœperant Episcopi habere territorium assignatum, & jurisdictionem temporalem, vel quasi temporalem. Secunda verò assertio Archid. cit. & aliorum intelligitur originaliter, nimirum, quando Episcopi ab Apostolis ordinati habebant gubernium, & curam animarum, in quorum numero assignato consistebat gubernii episcopatus cura, atque ab alio cœtu, seu Ecclesia distincta; nomine enim Ecclesiæ, nonnisi fidelium congregatio formaliter significatur, ex qua fidelium unicuique Episcopo assignatione in primitiva Ecclesia orta fuerat inter rudes dissensio: nam alii dicebātur esse Christi, alii Cephę, alii Apollo, & alii Pauli: Christi inquam, dicebantur illi, qui ab ipsomet conversi ad fidem tanquam cæteris primiores gloriabantur: namque illo adhuc in terris conversante, eos fidem docuerat, aliosq; per ejus discipulos, quando, nempe; [Misit illos binos antè faciem suam in omnem Civitatem, & locum, quo ipse erat venturus, Lucæ cap. 10.] dederatque eis spiritualem jurisdictionem, Marc. 6. qui ut inferius ibidem, [Exeuntes prędicabant, ut pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eiiciebant, & ungebant oleo multos ægrotos, & sanabantur.] Itaque rectè concludit D. Hieronymus in epist. ad Titum, inquiens, [Olim idem erat Presbyter, ac Episcopus, & antequam diaboli instinctu, studia, vel schismata in Religione fierent, & dicerent in populis, ego sum Pauli, ego sum Apollo, ego autem Cephæ, communi Presbyterorum consilio gubernabantur. Postquam autem unusquisque eorum, quos baptizaverat suos esse putabat, & non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de Presbyteris superponeretur omnibus, ut schismatum semina tollerentur.] At quando hæc superpositio, (quæ eadem est, ac episcopatus, & gubernatio, seu diœcesis) constituta fuit? Certe nonnisi quando schismata prędicta Corinthi commota fuerunt, idest, tempore Pauli, & Apostolorum. Ergo diœceses tunc divisæ sunt. Quod bene insinuari videtur ex eadem Pauli epist. 1. ad Corinth. ubi postquam eis scripserat, [Hoc autem dico, quod unusquisq; vestrum dicit, ego sum Pauli &c.] & postquam schismata, & divisiones reprobaverat, sequitur nihilominus ibid. cap. 12. spiritualium gubernorum, seu diœcesium divisiones approbare, inquiens; [Et divisiones ministrationum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus.] En igitur divisiones superioritatum, ministrationum, gubernationum, seu diœcesium, quæ idem sonant.

nant. Itaque in primordio Ecclesiarum diœcesis nomen abstractum erat, per quod gubernatio, & institutio fidelium numericè assignatorum, & non territorium intelligebatur. Quod bene Gelasius Papa testatur, dicens: [Semel diœcesim constitutam, ex qua semper ad regenerationem atque consignationem (*idest, animarum*) Episcopi plebs devota convenit. Territorium etiam non facere diœcesim olim fuerat ordinatum. can. licet in regulis. 16. quæst. 3.] At quando fuerat hoc *olim?* Certè non nisi eo tempore, de quo Hieronymus dixerat supra: [Olim idem erat Presbyter &c.] scilicet, Apostolorum tempore. Quapropter ex vi nominis infertur fuisse tunc diœcesium divisiones. Vide *Presbyter*. Quo verò ad secundam propositionem, quod, nimirum, ut aliqui senserunt, diœceses tempore Gelasii Papæ fuere divisæ: respondetur, quod ex ipsius verbis contrarium manifestatur; nam ead. 16. quæst. 3. can. 5. sic ait: [Licet in regulis contineatur antiquis, parochias (*idest, diœceses*) unicuique Ecclesiæ pristina dispositione deputatas, nulla posse ratione convelli, nè per consuetudinem pessimam exempli mali, temeritate crescente, universalis confusio nasceretur; tamen etiam decretis nostris ante non multum temporis destinatis, omnia jussimus, quç taliter fuerant invasa, restitui &c.] Gelasius ergo non instituerat diœceses; sed tantum restituerat, eis nempe territorii terminos assignãdo: sic Gregorius II. Bonifacio Episcopo pro eadem re delegaverat sub hac verborum forma: [Prçcipimus, ut juxta canonum statuta, ubi multitudo excrevit fidelium, ex vigore Apostolicæ Sedis, debeas ordinare Episcopos, 16. qu. 1. can. Præcipimus.] ac ita de Joanne XXII. in extrav. de off. deleg. cap. unico habetur, quod: [Multas diœceses in duas, & in plures divisit.] Errat insuper Glossa asserens Dionysium Papam diœcesiũ primum divisorem fuisse: nam solum parochias presbyterales in Urbe constituit, quç hodie Cardinalium tituli sunt; sic etiam fieri per omnes episcopatus statuit, quod ex ejus epist. 2. ad Severum episcop. in primo tom Concil. satis liquet, ubi sic ait: [De Ecclesiis parochianis, unde Apostolicam Ecclesiam consulere voluisti, qualiter sint custodiendæ per Cordubensem provinciam, & dividendæ Sacerdotibus, nil tuæ charitati melius nobis videtur intimare, quàm ut sequaris, quod nos in Romana Ecclesia nuper egisse cognoscitur; Ecclesias verò singulas singulis Presbyteris dedimus, parochias, cœmeteria eis divisimus, & unicuique jus proprium habere statuimus; ita, videlicet, ut nullus alterius parrochiæ terras, terminos, aut jus invadat; sed unusquisque suis terminis sit contentus, & taliter Ecclesiam, & plebem sibi commissã custodiat &c. Hanc quoque normam carissime te, & omnes Episcopos sequi cõvenit, & quod tibi scribitur, omnibus, quibuscunque potueris, notum facias, ut non specialis, sed generalis fiat ista præceptio.] Quamvis Baronius existimet ab aliis Pontificibus Romanas parochias divisas fuisse, ut in dict. *Titulus* dicetur; sed quicquid de hoc sit, quod ad præsentem rem nostram nil pertinet; sufficit enim solum in hac secunda responsione demõstrasse, quod Rom. Pontifices non primum gubernium animarum Episcopis; sed eis territoria, ad exercendas suas jurisdictiones, diviserint: & quod firmat Baronius de antiquiori antè Dionysium Papam diœcesium divisione, intelligendum est juxta Apostolorum institutionem, quo ad gubernium animarum; non verò quoad assignatam territorii jurisdictionem. Quo ad tertiam assertionem, dico, quod semel concesso Episcopos tempore Apostolorum fuisse institutos, sequitur per necesse etiam correlativas eorum diœceses eis esse assignatas: non tamen concretè, sed abstractivè ut supra exposui. De existentia Episcoporum in primitiva Ecclesia constat ex Apostolicis actibus cap. 20. [Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos fratres Spiritus Sanctus posuit Episcopos &c. Oportet Episcopum irreprehensibilem &c. 1. Timoth. cap. 3.] & sic passim in ejusdem Apostoli epistolis. Et de facto extitisse tunc diœceses, ac Principem Apostolorum plurimos Episcopos ordinasse, in diversisque locis ad prædicandum destinasse legimus; tunc enim gens destinata diœcesis abstractivè rectè dici poterat. Item quod idem Princeps ordinasset à tribus Episcopis Episcopum consecrari. Baron. An. 34. nu. 29. quod Apostoli Episcopos Sacerdotes, ac Diaconos ordinassent. Idem An. 44. n. 77. quod in fundatione episcopatuum, & diœcesiũ habuerunt prærogativas respectivè ad Provincias juxta temporalem Gentilium Romanorum consuetudinem. Idem An. 39. n. 10. & seqq. & infra dicetur. Item quod Cathedræ primorum Episcoporum consecrabantur. Idem An. 45. n. 11. quod Episcopus peregrinus ad concionandum invitabatur ab Ordinario loci. Idem An. 46. num. 13. omnes enim hujusmodi actus indicant profectò, episcopatus cum eorum gregibus extitisse. Vide *Primas*. Quod autem multò ante Nicænam Synodum patriarchales, ac episcopales diœceses extitissent, cõstat etiã ex Ethnicis Scriptoribus; nam refert Vopiscus Adrianũ Imp. hæc inter alia Severiano Cos. scripsisse de Christianis Præsulibus, nempè: [Qui se Christi Episcopos dicunt:] & post pauca idem: [Patriarcha cum Ægyptum veniret. In Saturnin. Imp.] Quamvis nõ paucas in ea epistola Hadrianus falsitates ex Ethnicorum Ægyptiorũ calumniis in Christianos narret; constat tamen ex hac relatione collimitaneos Episcopos sub Alexandrino Patriarcha tunc extitisse. Habebant igitur Episcopi eorum diœceses abstractivè, non in territorio consistentes; sed in animarum conversione, ac directione, sicut nunc Episcopi missionarii de propaganda fide in partibus infidelium. Nec obstat primò, quod nomen Episcopi significet superintendentem, nam hæc esset de solo nomine quæstio, dum hanc ipsam superintẽdentiam cum Ambrosio, & Augustino verum episcopatum, & diœcesim appellabo, quia diœcesim non à territorio denominari supra ex Gelasio visum est, &

superintendere, ac superimponere, ex Hieronymo supra laudato synonyma sunt. Nec obstat secundò diœceses à Lino Papa divisas esse, ut ex ejus verbis colligitur, in can. Episcopi non in castellis, dist. 8. Nam antè Linum Clemens idem dixerat, seu clariùs in D. Petri persona, nempè: [In illis verò Civitatibus, in quibus olim apud Ethnicos primi Flamines eorum, atque primi legis Doctores erant: Episcoporum primates, vel Patriarchas B. Petrus poni præcepit, qui reliquorum causas Episcoporum, & majora negotia in fide agitarent:] & post pauca: [In singulis verò reliquis Civitatibus singulos, & non plures constitui præcepit, qui Episcoporum tantum vocabula sortirentur; quoniam neque inter ipsos par fuit institutio, sed unus præfuit omnibus. Eadem dist. 80. can. 2.] & Clemens Papa III. inquit: Ex hac siquidem data B. Petro à Domino potestate, ipse, ac successores ipsius per diversa mundi loca constituerunt Episcopos, & dignitates per provincias diviserunt. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 209.] Quam S. Clementis authoritatem Lucius Papa hagiographam recognoscit eadem dist. 80. can. Urbes, & loca, ubi inquit: [In ipsis verò Urbibus post adventum Christi Apostoli, ut eorũ successores, Patriarchas, & Primates posuerunt.] Quinimò Glossa de Chorepiscopis, an ab Apostolis illi instituti fuissent, in can. Chorepiscopi, dist. 68. dubitat. Synonyma. Vide *Episcopiũ. Exarchus. Patriarchium. Præsulatus. Stauropegium*.

Dioecesanus. FR. dicitur loci ordinarius. Vide *Episcopus*. Et pro omnibus, qui in aliquo loco jurisdictionem episcopalem, seu quasi episcopalem jurisdictionem exercent, ut sunt Abbates. Clement. in cap. unico, de foro competenti, & ibi Gloss. Item Diœcesis subditus intelligitur, 12. quæst. 2. can. [Statuimus (quod Episcopi omnes jubent) ut Civitatenses, sive Diœcesani, Presbyteri, vel Clerici &c.

Dioeceta, græca dictio Διοικητὴς, gubernator, negotiorum administrator, & tributorũ exactor in aula imperiali Constantinop. [Glaba magno diœceta cum cruce, ex pretiosissimis lapillis confecta, quæ verbis fides esset, celeriter ad eam misso, de lethali Imperatoris morbo certiorem fecit. Catacuz. lib. 3. cap. 14.] Fit etiam mentio de hoc officio in legibus, Cod. Episcop. aud. lib. 6. FR. An sit idem, ac *Ducenarius*, & corruptè *Duganarius*, italicè *Doganiero*: cum exactor vectigalium tam Diœceta, quam Ducenarius à vocabulo græco Δυκηνάριος, idest, agens, & exactor dicatur, de quo in l. ducenarii, Cod. de exaction. tribut. qui in rescripto Zenonis Imp. numerantur quadraginta octo Ducenarii. l. Marcellino. C. de agent. in reb. & Euseb. Cæsar. lib. 7. Hist. Eccles. cap. 4. fecit mentionem Ducenarii, ubi de Paulo Samosateno sic scripserat: [Neque commemorare opus est, quo pacto se insolenter extulerit, ut sæcularium honorum gradus sibi assumpserit, seque arroganter in iisdem gesserit, & ducenarius potius, quam Episcopus nuncupari voluerit, & per forum volutarit, & modò epistolas legendo, modò quid illi responsi daretur, præscribendo, magna satellitum turba, partim eum antecedentium, partim subsequentium stipatus.] Ubi aliqui Ducenarium cancellarium regium perperam interpretarunt. Vide Baron. An. 272. n. 5. & 6.

Diogenis epitheton. Vide *Imerobius*.

Diomedis Custodia. FR. erat carcer in Constantinopolitana Urbe tempore greci Imperii, [Et transposuerunt in eam, quæ dicitur Diomedis custodia in prætorio Præfecti. Exilium S. Martini Papæ in collect. Anastasii Biblioth. à Sirmondo in 8. edit. pag. 94.

Dioryx διώρυξ, Scorbs, cavea, à greco verbo διορύττω, idest, fodio, excavo. [Ego quasi fluvii dioryx, & sicut aqueductus exivi de Paradiso. Eccl. cap. 24.] Ubi mendosè in aliquibus exemplaribus *Doryx* legitur. Sic etiam Rupertus Stephanus in ejus vocabulario vocũ barbararum Sacre Scripturæ erraverat, scribendo *Doryx*, quod rapidum juxta sui sinistrum sensum significare ait, cùm hujusmodi interpretatio sit sensui Sac. Scripturæ loc. cit. diametraliter contraria, ac contra Hebraicam, Græcam, Syriacam, & Arabicam versionem, quæ omnes aquæ fossam exponunt.

Dioscorides. FR. senior & junior, can. sanè, 16. quæst. 7. *Dioscoridiani* Hæretici. Vide *Eutychiani*.

Diplois, vestis duplex, seu subsuta, à græca dict. διπλοΐς. [Operiantur sicut diploide confusione sua, psal. 108. Circumdabit te Deus diploide justitiæ. Baruch. cap. 5. num. 2.

Diploma. FR. epistola ex græco verbo διπλόω, idest, conduplico, & involvo, quia antiquitus litteræ convolvebantur. Vide *Litteræ*.

Dipondium, & *Dipondius*, vilis moneta. [Nonne quinque passeres veneunt dipondio? Luc. cap. 12.] Quę moneta duplicẽ assem valebat; sed deinde vigore papirianæ legis, pondus assis ad selibrã reductum fuit, hinc dipondium unicam librã valuit postea. Putant aliqui æquivalere dipondium duobus quadrantibus romanis, seu duplici hispanico maravedis. FR. legitur etiam *Dupondium*, & *Dupondius* ex antiquo ejus duplicis ponderis valore etymon trahens. Quare Justinianus in præfatione pandectarum tyrones in studio legum dipondios appellavit, idest, parvæ æstimationis.

Dipsas, serpentis species, ex græco Δίψας, idest, afferens sitim; ab effectu, nempè, quia morsus hujus serpentis sitim provocat. [In qua erat serpens flatu adurens, & scorpio, & dipsas. Deuter. cap. 8. num. 15.] Apud Theophrastum lib. 4. hist. plant. frutex est, fortassè, quæ *Serpentaria* dicitur, de qua alibi, & apud Celsum lib. 3. cap. 63. epatis signum denotat. FR. Aliqui putarunt esse morbum *Herpetem* appellatum, qui solet in pectore apparere, ex serpendo à Medicis ita denominatum; nam *Herpes* græcè serpentem significat; sed isti tales re vera falluntur, quia insectum, & morbum ex ejus ictu descripsit Nazianzenus, inquiens:

Est viperarum quodpiam Dipsas genus,
Quas solitudo Pharia complures alit,

Ac

Ac vulnus ejus quale sit, nomen docet,
Huic namque morbus, quem perit, nomen dedit:
Perit bibendo quisquis hac ictus fuit;
Aquis repertis totus in eas irruens,
Quousque nimis turgidus potu crepet.

Quem serpentem poetæ mordaci Mart. lib. 3. epigr. 44. assimilavit, inquiens.

Non dipsas medio perusta sole.

Cum in meridiana perustione maximè irritatum hoc insectum reperiatur.

Dipto, colore minio; ex græco διπτω. [Altare verò Sanctæ Mariæ, & analogium euangelicum ejusdem fratris nostri artificio deaurata Hattonis sui de scriniis vestivit argento, & diptivit, in vita S. Galli cap. 1.

Diptychum, græcum vocabulum διπτυχον, duplex tabella, quæ in formam libri claudebatur; mendosè tamen *Ditticam* habet Glossa in can. sanè. 24. quæst. 2. ubi *Diptycha* legendum est. Quod duplicis speciei erat; in una, scilicet, tabella describebantur nomina vivorum, præcipuè Episcoporum, & virorum illustrium, quæ deinde in signum communicationis ad Missam recitabantur, quod ideò in Missæ Memento ponuntur litteræ N. N. nam tunc legebantur illorum nomina. In libro Appameæ Cleri ad Concilium Constantinopolitanum sub Menna celebratum inserto, hæc recitatio: [Salutatio Beatissimorum Episcoporum] appellatur. Magnum dedecus, & ingens pœna erat illis, qui de hac tabella delebantur, ut in Hæreticos, Schismaticos, & Excommunicatos fieri consueverat. [Abstulerunt de diptycho Ecclesiarum nomina Patriarcharum. Anast. in Agathone.] FR. Glossa in d. can. sanè, sic ait: [Ditticæ (*sed in recen. impress. Diptychæ habetur*) sunt tabellæ, à dico, dicis. Unde Martialis.

Clerice ditticam lateri ne dempseris unquam]

Sed Glossatori ex ipso Martiali,

Ebrius es: nec enim faceres id sobrius unquam.

Lib. 3. epigr. 16. respondebo, quia versus à Glossatore citatus Martialis non est: nec mirum; nam sæpè dormitat Glossator, qui ibidem etiam affert argum. ex can. postulatus. 3. quæst. 7. at ibi non *Ditticæ*, vel *Diptychæ*, sed *Typicè* habetur. Item absque aspiratione etiam legitur. [Si foras ejecit Synodos quomodo in diptycis recitantur. Collect. S. Maximi Martyr. per Jacobum Sirmondum in 8. edit. pag. 135.] :I: In alia verò tabella ejusdem formæ nomina defunctorum scribebantur. Vide *Nomen offerre. Canon Missæ.* FR. hæc laudabilis memoria adhuc Romæ retinetur in sodalitatibus, locisque piis, qui in exequendis sacrificiis pro benefactoribus, quotannis per Ecclesias circumeuntes, celebrando; post elevationem calicis unus ex Sacerdotibus cappa indutus, recitat alta voce nomina, & cognomina defunctorum, pro quibus satisfaciunt Missarum legata. Nec equidem est hìc relinquenda hujusmodi sodalitatum commendatio, quæ in nonnulorum Religiosorum dedecus redundat, dum laici, licèt, ut plurimum, idiotæ, subtilioris tamen conscientiæ se præbent, qui non solum in tabellis ad eorum sacristiam appensis, nomina, ac alias circumstantias perpetuarum scriptas conservant Missarum; sed etiam manualium (ut ajunt) eleemosinarum pro celebrationibus maxima diligentia ad diem annotant; è converso inter Religiosos pauci sunt, qui introitum Missarum signant, quorum in hoc sileo scandala :I: [Post ergo illa verba, quibus dicitur: In somno pacis, usus fuit antiquorum, sicut etiam usque hodie Romana agit Ecclesia, ut statim recitentur ex diptychis nomina desuuctorum. Alcuin. de celeb. Miss.] FR. Idem habetur in can. de nominibus recitãdis, de consecrat. dist. 2. :I: Errant qui putant diptychum exinde dici, quia duplicata tabella erat, una, scilicet, pro vivorum, aliaque pro mortuorum annotatione; nam non ex eo, duplex: sed quia duplicabatur, & claudebatur in modum biblici tegumenti, ut supra dictum est, ita appellabatur; quod ex D. Ambrosii verbis evidens fit, dum *Diptycum* conchylium marinum denominavit, quia in modum libri aperitur, & clauditur; loquens enim de astutia marini canceri, qui in aperitione conchyliæ calculum immittit in eã, ne claudi possit, dum interiora comedere nititur, ita eleganter S. Doctor ait: [Explorat, si quando ostream remotis in locis ab omni vento contra solis radios diptychum illud suum aperiat, & reseret claustra testarum. lib. 5. Hexam. cap. 5.] Sic etiam D. Augustinus duas tabulas decalogi [Diptychum lapideum. lib. 15. cap. 4. contra Faustum] appellavit. Prodigiosum quidem fuit id, quod in Chronicon Belgico fol. mihi 379. narratur, extitisse, nempè, in Ecclesia Sancti Laurentii Constantinopolitanæ Urbis quandam marmoream columnam laterculis sculptam, in quorum primo ordine Imperatorum, & in secundo ordine Patriarcharum notabantur nomina, ut de eis fieret in Missa commemoratio, quas notationes quidam philosophus nomine Leo contemplans, vaticinatus est, dicens, quod quando laterculi illi essent completi, tunc fore, ut capiatur ab hostibus Civitas, & Græcorum imperium cessaret: quod ita evenit, nam in ultimo laterculo nominibus Constantini Paleologi Imperatoris, & Gregorii Patriarchę, qui appellatus est Gennadius II. infaustum vaticinium verificatum fuit, & Urbs illa sub tyrannica Turcarum servitute redacta fuit. [Offero igitur vobis eburneum diptychum. Symmach. epist. 7.] quod aliquando de rebus amatoriis intelligebatur. [Diptychæ tabellæ, quibus corruptores amorem suũ inscribunt puellis. Papias.] Vide *Ambo*, ubi *Ditticum* pulpitum vocatur, à *Diptycho* fortasse deductum. Vide Pictaculum in dict. *Phylacteria*.

Directaneum, Directorium chori, liber erat, in quo continebantur preces in choro canendæ. [In primis dicito directaneum parvulum. In regul. S. Cæsariæ, cap. 11.

Directo, de recta via aberro, devio. [Nec enim potest mens humana directare, idest, extra rectum facere. Chrysost. hom. 20. in cap. 7. Matth.

DISAGMO, sarcinam depono. [Ad perscrutandum, utrum res, & maximè libri perierint, disagmatur. Petr. Damianus, in vita S. Odilonis Abb. cap. 21. §. 25.] ubi de mulo in aquam delapso agit. Alii tamen *Desagmatur* legunt.

DISCAPIA. [Et terras cultas, & incultas, pervia uvida, discapia, prata, pascua &c. In Chron. Eccles. Cameracen. ad An. 885.] Eruditissimus Henricus Spelmanus uniēdo ambas dictiones *VVaden escape*, intelligentiam præbet ex saxonicis dictionibus significare paludosa loca; nam *VVaden escape*, idest, vado transire, latinè sonare ait. FR. italicè tamen melius sonaret; nam in theutonicis dictionibus duplici, VV, prolatis primum V. vigorem G. deducunt Itali, sic *VVlielmus*, Gulielmus: *VVido*, Guido: *VVerra*, Guerra, & similia pronunciarunt. Sic etiam *VVaden escape*, à *Guado scappo* italicè pronunciatur, idest, evado. Alii tamen *Discapia* terminos, & confinia exponunt.

DISCEDO. FR. sejungor. [Presbyter cum dioecesim tenet, de his, quæ emerit ad Ecclesiæ nomen, scripturam faciat, aut ab ejus, quam tenet, Ecclesiæ ordinatione, discedat. can. Presbyter. 12. quæst. 4.] Ita dicimus ab opinione alicujus discedere, idest, discrepare, & sejungi.

DISCENTES, Apostoli. [Ille cui legiones Angelorum, si voluisset, uno dicto de cælo affuissent, ne unius quidem discentis gladium in ultorem probavit. Tertull. lib. de poenit. cap. 3.

DISCIPLINA SACRORUM. Vide *Missa*.

DISCERPO, lacero [Et discerpens eum spiritus immundus, Marc. cap. 1.] Ubi græca lectio habet: Καὶ σπαράξαν αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον.

DISCIDIUM, separatio, schisma, excommunicatio. [Novissimè in perpetuum discidium relegati venena doctrinarum suarum disseminaverunt. Tertull. advers. Hæret. cap. 30.] Idemque mortem appellat [Discidium carnis, atque animæ, de resurrect. carnis cap. 9.

DISCIPLINATUS. FR. Institutum. [Monachorum enim vita subjectionis habet verbum, & disciplinatus, non docendi, vel præsidendi, vel pascendi alios, can. hoc nequaquam, 7. quæst. 1.] Vide *Discipulatus*.

DISCIPLINO, instruo, corrigo. [Disciplinat misericorditer filios suos Pater misericordiarum, dum momentaneæ percussionis igniculo carnem simul, & gehennam extinguit. In vita S. Genovefæ Virg. §. 38.

DISCIPULATUS, permanentia in discendo. [Videtis Centurionem, antequam discipulatus subiret officium, locum magisterii suisse sortitum. Chrysol. ser. 15.] Vide *Disciplinatus*.

DISCIPULUS, primum Christianorum agnomen. Vide *Christianus*.

DISCONFITURA, conflictus. [Et quod in disconfitura, quæ erat in mari, prisiones multos nobiles à nautis Regis, qui eos juste ceperant. Math. Paris. in hist.] FR. Ubi Vossius erravit *Confidentiam* interpretando; nam satis clarus est textus.

DISCOPHORUS, græca dictio δισκοφόρος, idest, ferens discum; hoc agnomen Habacuco Prophetæ D. Hieronymus indidit, quia dum messoribus discum ferebat, tunc Angelus Domini per capillos illum sustulit, & ad Danielem Prophetam detraxit: [Cum verò ad Habacuc veniret, & de Judæa in Chaldæam raptum Discophorum lectitaret, in Præfat. ad Danielem.] Cæsarius verò Monialem *Discophoram* appellavit in epist. ad Oratoriam Abbatissam. FR. An Monialem intelligat, quæ curam habet ferendi in mensa fercula: seu potius *Discophoram* dicat Monialē, quia confabulatores ferculis ad crates sustineat, quę aliàs *Discola* dici debuisset. Vide hujus Synonym. *Dapifer*.

DISCOLA, FR. Idololatra. [Et discola obstinatus, semper quid Idolo suo immolet, sedulus coacervat. S. Cyprian. in præfatione ad Cornelium Papam.

DISCOPULO, copulam separo, ac disjungo. [Quasi venator canes venaticos super electores Prælatorum discopulandos. Matth. Paris. in hist.] Venator enim canes copulatim ligatos in venatione solvit.

DISCORDIA. Vide *Diaphonia*.

DISCORDIOSUS, Discordans, discrepans.] Statuta regnorum denuò per conditiones discordiosas anticipitia redduntur. Sidon. lib. 9. epist. 3.] FR. Plinius etiam lib. 37. cap. 10. Discordialem appellavit rem, quæ discordiam provocat, & causat. [Persæ achaten hyenæ pelli similem abominantur, discordialem domibus.] Gemma siquidem hæc (ait) discordiam in domibus juxta Persarum superstitionem generat, ideò illi eam abominantur.

DISCREDO, fidem minimè præbeo. [Adhuc instruebantur exemplo Scribarū, & Pharisæorum discredere Christo. Chrys. ho. 74. in c. 23. Math.

DISCRETIO, FR. differentia. Vide can. statuimus, in dict. *Quinquagesima*.

DISCUS, Vide *Apalareus*. *Patena*.

DISCUSSOR, Vide *Logotheta*.

DISERTITUDO, Elegantia. [Cumque singulos epistolarum textus recitans pernicibus pupillarum obtutibus specularer, atque naturali quadam latentium rerum curiositate contemplarer, uberrimamque verborum facundiam, ac virginalis urbanitatis disertitudinem magnoperè admirarer. Aldhelm. lib. de Virg. cap. 1.

DISLOQUOR, deliro, vanè obloquor. [At illi disloqui eum, ut ægroti solent, putabant. In vita S. Galli cap. 4.

DISMANO, in judicium voco. [Neque eos, neque juniores, atque successores vestri ipsum pro hac iniquitate, nec dismanare præsumatis. Marculf. formular. cap. 31. in Addit.

DISOMUM, duplicis corporis, ex græco δίσωμον: inscriptio frequens in antiquis monumentis Romæ præcipuè. [P. Aurelius Venetianus hoc disomum sibi, & Felicitati suæ posuit. Apud Gruter.] Vide *Bisomatos*.

DISPARAGATIO, disparilitas. [Hæredes maritentur sine disparagatione. Matth. Paris. in hist.] FR. idest, dispar actio. Vide *Disparago*.

DISPARAGO, FR. disparilitatem facio. [Puellas

las nobiles, & alias mulieres nobiles vuardis, ac maritagiis, quas dant suis, disparagant. Matth. Paris. in anno 1236. sed legendum puto *Dispar agant*.

DISPENSO. FR. idest, districtè penso. Glossa in Extrav. de pœniten. & remiss. cap. 1.

DISPOSITIO, FR. voluntas, arbitrium: [Patet non sua dispositione, sed canonum censura à subditis esse accusatum, & convictum, can. lator. 2. qu. 7.] ubi Glossa, dispositione (inquit) idest, voluntate.

DISPROFICIO, non proficio, seu degenero [Dum impietatis, atque erroris spiritu plenus sacramentum fidei non intelligis, ex ipso sæculi sensu hæretica hebetudine disproficis. S. Hilar. lib. 10. de Trinit.

DISPUNGO, numero, seu annoto. [Veniebat Paulus, & Macarius, qui pauperes ubique dispungerent. Optat. Milevit. lib. 3. contra Parmenionem. Vide *Dispunctio*. *Expungo*. *Expunctus*.

DISPUNCTIO, numeratio. [Et Tribunal autem nominando, & dispunctionem boni, & mali operis. Tertull. lib. 5. Advers. Marcion.

DISRATIONO, errorem mentis depello, & contraria ratione alicujus deliberationem dissuadeo. [Ut quæstio illa per duellum disrationaretur. Matth. Paris. in hist.

DISSECRATUS. FR. execratus, consecratione privatus. [Altaria &c. quæ dissecrata dicuntur, tu ipse consecras. Innocent. III. lib. 1. in epist. quæ incipit, Octavianus Ostien. Episc.] Vide *Execratus*.

DISTINCTIO, in quo differat à separatione. Vide *Divortium*.

DISTRACTIO. FR. confiscatio. [A Regio Justitiario capti, de ipsius mandato bonorum omnium delinquentis facta distractio &c. in decretal. lib. 3. tit. 21. cap. 5.

DISTRIBUTIO CANONICALIS. Vide *Beneficium*. *Victuale*. FR. dicitur etiam *Manuale beneficium*, cap. unico, de Clericis non residẽtibus, in 6.

DISTRICTIO, Criminale judicium, & pœnitentiæ rigorositas, severitas, l. de furibus, C. de furtis. Quare Hincmarus Sanctum Remigium Episcopum commendans, inquit: [Erga benè agentes Petrus apparebat in vultu, erga delinquentes Paulus in spiritu, ac sic conveniente in uno diversitate gratiarum illius pietatis, hujus erat æmulator districtionis.] Sic Jo. Diacon. formam, ac delineamenta corporis S. Gregorii Magni adhuc viventis describens, ait: [In qua posset à suis Monachis, non pro elationis gloria, sed pro cognitæ districtionis cautela frequentius intueri.] Vide *Dextera*, *Distringo*, *Subtilo*, *Subtilitas*.

DISTRICTUS, adject. & *Districtè* adverb. in eadẽ significatione, rigorosus, rigorosè, & strictè. [Cum districtus dies judicii venerit. D. Gregorius in Regist. lib. 1. cap. 1.] sic *Districtè mandamus*, sæpè in diplomatibus Papæ. FR. Item dicitur *Districtum* substant. idest, Judicium criminale, & rigorosum, l. placuit, ut Episcopi, & Comites invicem se adjuvent, & in tom. 2. Bullar. Casin. const. 70. 104. & alibi. Vide *Distringo*. *Subtilo*, & *Subtilitas*. Item *Districtum* significat etiam exactionem. Bullar. Casin. ibid. const. 159.

DISTRINGO, FR. rigorosè ago, per judicium compello. Bullar. Casin. tom. 2. const. 79. & l. si quis suas res, de ultimis voluntatibus. Vide *Districtus*. *Subtilo*.

DITHALASSUS, græca dictio διθάλασσος, idest, bimare, de promontorio tamen dici solet, quod utrobique marinis fluctibus concutitur. [Et cum incidissemus in locum dithalassum, impugerunt navim. Act. cap. 27.] Ubi de naufragio Apostoli Pauli in Melitæ insula agitur, in quo promontorio fons est, quæ *Ain el Rasul* adhuc dicitur, nempè, *Fons Apostoli*; traditur enim, quòd ideo sic appelletur, quia nimirum primiores, & viciniores habitantes, qui D. Paulo, & sociis ejus occurrerant, hac fontis aqua ab ipso baptizati sint, quorum oppidum punicè *Nasciar* dicitur, hoc est Nazarenorum; nam sic in primitiva Ecclesiæ Christicolæ vocabantur. Vide *Bithalassus*.

DITTOCHAEUM, ita intitulatum fuit à Prudentio ejus opus de utroque testamento, ex græco Διττοχαῖον, idest, duplicatum alimentum. In aliquibus mendosis codicibus *Dirrochæum* legitur; opus tamen hoc ab aliquibus ob stylum incompositum, & rudem non creditur esse Prudentii; nam ille eleganter scripserat.

DIVAE MEMORIAE, titulus Imperatoribus decessis attributus. Vide *Bonæ memoriæ*.

DIVALIS, subauditur Majestas, titulus viventis Imperatoris, quo titulo Imperatores à Sanctis Patribus, Oecumenicis Conciliis, & à Romanis Pontificibus in eorũ epistolis honorati sunt. FR. significat etiam regiam epistolam. [Hic suscepit ab illo divalem, idest, regiam epistolam secundum suam postulationem. can. Agatho. dist. 63.

DIVERSORIUM. Vide *Albergaria*. *Caupona*. *Pandochæum*.

DIVES. Vide *Denarialis*. *Possessor*.

DIVESTIO. Vide *Devestio*.

DIVINATIO. Vide *Hydromantia*.

DIVINITAS. Vide *Dealitas*. *Theotetha*.

DIVITIAE. Vide *Extales*.

DIVORTIUM. FR. Distinctio. Differt enim secundum Scholasticos *Distinctio* à *Separatione*; nam illa per intellectum formaliter sejuncta concipitur; at hæc est disjuncta à parte rei: sic anima in homine, dum viget, intellectualiter concipitur distincta à corpore; sed in homine mortuo est realiter separata ab eo. Hoc significare voluit Tertullianus, quando cap. 37. advers. Gent. ait: [Potuimus, & inermes, nec rebelles, sed tantummodo discordes, solius divortii invidia adversus vos dimicasse.] Ac si diceret, non eramus, ut rebelles, separati à vobis; sed uniti sub eodem imperii jugo, licèt religione distincti. Item divortium dicitur inter conjugatos; nam non est totalis separatio, sed ad tempus disconvenientia, quia quod Deus conjunxit, homo non separet, & sic non est quodammodo formaliter separatio, sicut *Repudium*, quod fuit Mosaicum mandatum ob He-

Hebræorum cordis duritiam; nam à principio non fuit sic, Matth. 19. & Marc. 10. Unde [Matrimonium quidem non facit coitus, sed voluntas, & ideò non solvit illud separatio corporis, sed voluntatis. can. matrimonium 27. quæst. 2.] hinc etiam inter Mariam, & Joseph dicitur impropriè divortium; nam corpore, & non mente separati sunt, Glossa in can. omne, ibidem. Mulier igitur per divortium appellatur *Ejecta*, non verò totaliter expulsa, can. Viduæ, dist. 34. nam [Interveniente divortio, non aboletur confœderatio nuptialis, can. interveniente 32. quæst. 7.] Dicitur Divortium à diversitate mentis, vel quia in diversas partes eunt, qui matrimonium distrahunt. Gloss. ibid. Quod fit dupliciter; vel causa honestatis ad præservandam castitatem, seu virginitatem; vel delicti, nempe, defectu naturæ, seu culpæ: Quamvis aliquando repudium, & divortium promiscuè accipiantur. Gloss. ibidem.

DIURNUS. FR. liber, in quo consuetudines Rom. Ecclesię continebantur, quas novus Pontifex observare spondebat. [In libro quoque Pontificum, qui dicitur diurnus, ita continetur de possessione Romani Pontificis. Ivo Carnot. epist. 58.

DIUS, Vide *Disticum*.

DO, *das*. Vide *Reddo*. Dare orationem, & data oratione, quid significent. Vide *Collecta*. FR. Item Do pro Facio. [Dato igitur mane redivit ad propria. Greg. Turon. de glor. confess. cap. 15.] idest, facto mane.

DOCCIA, aquę ductus, seu alterius liquoris excerpta [Si quoddam canale aquæ velocissimè currentis deorsum, ut doccia molendini, percuteret in murum, manifestum est, quod undique redundaret, & dispergeretur, sic erit gloria animæ ad corpus. Hugo de Prato. Serm. 68.] Vide *Dogus*.

DOCHE, vox græca δοχὴ, convivium. [Non licet sine Episcopo baptizare, nec offerre, neque sacrificare, neque dochen celebrare. In epist. 10. D. Ignatii Mart.] Ubi agitur de Agapis, de quibus suo loco dictum est.

DOCIBILIS, FR. aptus ad docendum. [Ad Theologiæ professionis studium aliquot docibiles destinentur. lib. 5. decretal. tit. 5. cap. ultimo.

DOCTILOQUUS, FR. doctè loquens. [Quandiù vestigia doctiloqui Pauli fideliter tenuistis, Humbert. &c. Card. in Appen. tom. 11. Baronii tit. in marg. confutatio objectionis de azimis. §. Quandiù.

DOCTOR. Vide *Baccalaureus. Catigera*. Doctor Apostoli quis dicebatur. Vide *Apostolus*. Doctor audientium. Vide *Audientium Doctor*. Doctor juris. Vide *Nomicus*. Doctor Oecumenicus, idest Concionator. Vide *Oecumenicus*. Doctor divinitatis. Vide *Theologus*. Doctor Lybicus. FR. D. Augustinus intelligitur [Doctorem Libycum asseritis sublata à se pyripoma flevisse. Ennodius Ticinen. Episc. epist. 4.

DOCTORIUS, adject. nomen doctoralem rem significans. [Non ergo illi doctorium cupierunt honorem; sed doctorii operis lucrum. D. Chrysostomus hom. 44. in cap. 22. Matth.

DOCTRINA, sub lactis metaphora. Vide *Pantologia*.

DOCUMENTUM, FR. Instrumentum, scriptum, attestatio. [Documenta, quibus Ecclesiæ possessio firmatur. can. Si quis de clericis 12. quæst. 2. Quidquid per absentiam documentorum damni Ecclesiæ illatum sit, ibidem.

DOGMA δόγμα. FR. idest regula: Ecclesia enim variis nominibus nobis regulas tradit, aliquando eas canones vocat. Vide *Canon*, & hæ sunt regulę à Conciliis sancitæ. Aliquando *Decreta* appellat, & tunc sunt regulæ à Pontificibus cum Cardinalium consistorio stabilitæ. Aliquando sunt *Decretales epistolæ*, & sunt ordinationes solius Papæ. Item *Mandatum* dicitur regula circa mores concernens. *Interdictum* verò dicitur, ubi non est pœna expressa. *Sanctio* est regula, cui additur pœna. Tandem *Dogma*, est id, quod spectat ad fidem: ita Gloss. in can. omnes dist. 3.

DOGMATIZO. FR. doctrinas condo. [Contra fratrum regulam prædictorum dogmatizare, scribere, seu determinare, prædicare &c. In Extrav. Jo. XXII. de verbor. signif. cap. 2.] Ubi Glossa male interpretatur significare hoc verbum falsam doctrinam condere; nam si ita esset, frustra poneretur præpositio *Contra*. Vide *Peregrinor*.

DOGUS, canalis, seu aquæductus. [Fossas in circuitu Basilicæ fieri jussit, ne forte dogis occultis lymphæ deducerentur in fontem. Greg. Turon. de gloria Mart. lib. 1. cap. 25. Vide *Doccia*. *Aquagium*.

DOLICHUS. FR. græca vox δόλιχος, quæ spatium duodecim stadiorum significat. [Etenim qui in stadio postquam decem dolichos cucurrit, si post deficiat, totam laudem perdit. Chrysost. hom. 1. in epist. ad Philippen.

DOMA, δῶμα, tectum planum secundum Orientalium, & Melitensium usum. [Doma in orientalibus provinciis ipsum dicitur, quod apud Latinos tectum: in Palæstina enim, & Ægypto, vel ubi scripti sunt divini libri, vel interpretati sunt, non habent in tectis culmina, sed domata. S. Hieron. epist. ad Sun. & Fretel.] FR. [Proposuerat enim David in die illa præmium, qui percussisset Jebusæum, & tetigisset domatum fistulas &c. 2. Reg. cap. 5. nu. 8.] ubi sic Dionys. Cathus. art. 8. [Doma vocatur tectum, fistula autē canale, per quod stillicidia fluunt, seu aquæductus] & in Esdr. c. 8. nu. 16. [Feceruntque sibi tabernacula unusquisque in domate suo.] Ex quo colligitur *Domata* fuisse plana tecta; ibi enim commodè tabernacula erigebantur. Glossa tamen in can. satis evidenter, dist. 96. ineptè facit differentiam inter *Dogma*, & *Doma*, inquiens: [Dogma autem per, g, est doctrina in fide, sine, g, est angulus, undè illud, Sedebat in domate domus. 25. qu. 2. can. si quis.] Sed canon ille à Glossa citatus hoc tantum ait, nempe: [Si quis dogmata, mandata interdicta &c.] & nihil de *Domate* agit; bene tamen verba illa sunt Proverb. cap. 21. num. 9. cap. 25. num. 24. & in utroque capite habetur:

[Me-

[Melius est sedere in angulo domatis, quàm cum muliere litigiosa,] si enim in sensu Glossatoris *Doma* angulum significaret, ubi in Proverbiis ait, *In angulo domatis*, sensus esset in angulo anguli, atque idem (ut ajunt) per idem diceretur. At qualis Mathematicus unquam invenit, aut assignavit hunc anguli angulum? Sensus ergo, & phrasis Sacræ Scripturæ est, quod melius sit habitare extra domum, quàm cum muliere rixosa: hinc sumit tecti angulum figuratè; nam extra domum est. Videtur tamen aliquando etiam pro non plano tecto usurpari, ut ex sequenti textu liquet: [Plumbeis igitur domatibus illam totam (*idest Ecclesiam*) cùm titulo, & utraque porticu, ac vestibulo decenter operiens. Chron. Casin. lib.3.cap.29.] Quæ loca non omnia tectum planum habuisse credendum est. Ejus Synonymum. Vide *Cymatium*.

Domesticus, latino-græcum vocab. Δομέστικος: officium in Eccl. Constantinop. qui & *Protopsaltes*, idest, superior cantorum dicebatur, ad quem spectabat intonare ad officium vigiliarum illa verba, Εὐλόγητον Δέσποτα, idest, *Benedic Domine*: idem etiam polycronon inaugurabat, de quo in dict. *Polychronon* dicetur, qui Domestici erant triplicis speciei. Primus enim clero patriarchali præsidebat. Secundus clero Cappellæ Imperatoris. Tertius clero Imperatricis Cappellæ, qui *Despinicus* dicebatur à *Despina* Imperatricis titulo. Item, reperiebantur *Domestici* prætoriani, nēpè, milites, ac *Megadomesticus* eorum Præfectus dicebatur. [Cum esset in Imperiali palatio plurimum honoratus, & Megadomestici dignitate, quem nos majorem senescallum nominare consuevimus, fungeretur. Nicetas in vita Jo: Comneni cap.11.] Item & *Domesticatus* officium, [Gaudentius pater, Scythiæ Provinciæ primoris loci, à domesticatu exorsus militiam ad magisterii equitum culmen provectus est. Gregor. Turon. lib.2.cap.8. [FR. hoc nomen *Domestici* est nimis generale, sic in civili textu, Domesticum orientis, Domesticum scholarium, Domesticum mensæ, Domesticum mœnium, & similia passim invenio. In primo sensu. Vide *Subdiaconus*, *Syncellus*.

Domi, quid hebraicè significet. Vide *Silentium*.

Domicellus, nobilem denotat. Vide *Adelingus*, *Catipanus*, *Macerius*.

Domiducus, domum ducens. Fabulosus Deus, de quo D. Augustlib.6. de Civit. Dei c.9. sic inquit: [Sed domum est ducenda quæ nubit, adhibeatur Deus Domiducus; ut in domo sit, adhibeatur Domitius: ut maneat cum viro, adhibeatur Mansurna.] FR. potest etiam limax, & cochlea ita appellari, quas alii *Domiportas* à portando, seu ducendo dixere.

Domine Labia Mea Aperies &c. Vide *Versus aperitionis*.

Dominiaedius, Majordomus. [Natalitium de mea solemni ad Dominiædium meum cantilena. Paulin. epist.9.] & alibi idem Auctor cecinit;

———— Quam, quid mihi testis
Ipse meis, quibus est, idem Dominædius egit.

Quare aliqui male nomen Dei interpretati sunt. Vide *Vicedominus*.

Dominica, prima hebdomadæ dies; quæ *Dies lucis*, & *Dies panis* à D. Jo: Chrysost. homil. de Resurrect. dicitur: *Regina*, *& Princeps omnium dierum* à D. Ignatio Martyre in epist. ad Magnesios, ut infrà dicetur: & sæpè *Una Sabbati*, quia est prima hebdomadis dies: *Dierum Domina*, à Sophronio Hierosolym. Episcopo: *Dies pacis* à Theodoro Studita. Item Ἀναστάσιμος, idest, Resurrectionis dies, & Κυριακή, idest, Dominica. Meritò Dominica dicitur; nam hæc dies maximis mysteriis insignita fuerat; in ea enim creavit Deus universa, ac pluere cœpit manna in deserto, transivit Israeliticus populus Jordanem, D. August. ser. 154. natus est Christus, sexta Synod. can.8. Et Magis apparuit stella; Christus in Jordane à Joanne baptizari voluit; aquam in vinum in Galilææ nuptiis idem convertit; quinque panibus, & duobus piscibus quinque ferè millia hominum satiavit in deserto; mortuos resuscitavit; misit Spiritum Sanctum in terris: omnibus his miraculis à D. Augustino loc. cit. cumulatis sanctum hunc diem, & memorabilem insigniri dignata est divina clemētia. Imò in hoc die in insula Pathmos appellata D. Jo. Euangelistæ revelata sunt mysteria cœlestia, & futuri Ecclesiæ eventus in Apocalypsi registrati, ut ipsemet Apostolus in principio hujus tractatus fatetur inquiens: [Fui in spiritu in Dominica die &c.] Et aliqui tandem probabiliter existimant, quod in die Dominica futurus erit universale judicium. Observationem autem hujus sancti diei ab Apostolorum temporibus initiū habuisse D. Augustinus ser.25. de tempore testatur; atque occasione quorundam Hæreticorum, qui tunc temporis mysterium Resurrectionis negabant, & jejunabant in die Dominico, ut opponerentur Catholicis, qui in hoc die lætantur; inde Apostoli, eorum Hæreticorum perfidiam detestantes, can.55. prohibuerunt, ne inter fideles in die Dominico jejunaretur. Idem successivè confirmatum fuit à D. Ignatio Martyre epist.8. ubi sic ait: [Si quis Dominicam diem jejunaverit, Christi interfector est,] & idem in epist. ad Magnesios scripserat: [Post Sabbatū omnis Christi amator Dominicum celebrat diem, Resurrectioni consecratū Dominicæ, Reginam, & principem omnium dierum.] Idemque cultus in Nicæna Synodo fuerat sancitus. Imò tunc Magnus Constantinus anno, nempè, 321. ad observationem Dominicæ diei etiam Gentiles coegit, ut ex Codice Theodos. colligitur, ubi *Dies solis*, juxta eorum superstitionem, appellatur Dominica, ut in dict. *Dies solis* dictum est. Item Honorius Imperator piè constituerat, quod in omnibus Dominicis in carceribus detenti, per eorum vigiles conducti, extraherentur, ut à fidelibus eleemosynas exposcerent, & ad balnea conducerentur, atque pœnam triginta auri librarum judicibus imposuit, qui transgrederentur hanc legem, quod in Theo-

Theodos. codice lib. 7. de cust. reor. habetur. Item celebrabantur Dominicarum Vigiliæ. Concil. Matisconen. can. 47. & Agathen. Multa de hac die colligi possent ex variis Auctoribus, quæ brevitatis gratia relinquuntur. Diebus Dominicis semper in Missa dicitur Credo. Vide *Symbolum*. Item Dominica appellatur Ecclesia. Vide *Cyriaca*, *Dominicum*.

DOMINICA IN ALBIS. Vide *Baptismus*. In hac hebdomada Papa albo birro induitur. Vide *Birrus*. Vide *Diaconissimus*, *Dominica nova*.

DOMINICA III. Adventus, Diaconus, & Subdiaconus non induuntur casula. Vide *Casula*. Sic etiam in Dominica IV. Quadrag. ibid. & *Dominica Lætare*.

DOMINICA EXCARNALIORUM, Vide *Carnisprivium*.

DOMINICA INDULGENTIAE. Vide *Palmarum festum*.

DOMINICA LAETARE, idest, IV. Quadrag. sic appellata ex introitu ad Missam *Lætare Jerusalem &c.* quæ denominata etiam fuit *Dominica panis*, quia legitur Euangelium multiplicationis panis, significaturque in ea populi Christiani liberatio à tyrannica idolorum servitute, Durand. lib. 6. c. 53. Unde in signum læti diei Cardinales induuntur vestibus rosaceis, & Pontifex eundo, ac redeundo à Cappella in symbolum lætitiæ fert in manu rosam auream ab eo benedictam, quam deindè alicui Regi, seu Magnati mittere solet: ver enim denunciat, qui post turbines diri hyemis succedens, mundum lætificat, & antiquitus solebat hæc cæremonia fieri in Ecclesia S. Crucis in Jerusalem, tanquam cælestis Jerusalem figura, ita Innocent. III. in sermone hujus diei: Romani enim Pontifices solebant in hac die tractatum ad populum habere, quos imitatus est Pius II. nam in hac die etiam sermonem habuit, & rosam ab eo benedictam ad suam Senensem patriam miserat. Sixtus verò IV. in signum sui gentilitii stemmatis ann. 1471. quercus aurei ramum Cathedrali Savonæ ejus patriæ dono miserat. Quæ solemnitas antiqua est, & ante Leonis IX. tempora, qui regnavit ann. 1050. de qua Cencius Camerarius ait, quòd hic Pontifex pensionem annuam pro expensa hujus rosæ super reditus Monasterii S. Crucis Lotaringiæ imposuerat. FR. Alexander III. Venetiis 1177. celebravit hanc cæremoniam in Ecclesia Sancti Marci, ut testantur Petrus Blesensis ser. 15. qui eodem sæculo scribebat, Baron. ann. 1177. n. 18. & idem ex Cardinali Bessarione, ibid. & Benedicto Zani Venetiarum Duci dono dederat. Flav. Blondus decad. 2. lib. 6. qui omnes antiquissimam hanc cæremoniam esse testantur. Clemens Papa VI. Ludovico Regi Neapolis miserat. Odoric. Raynal. ad an. 1348. n. 11. Erat etiam antiquiorum Christianorum mos rosam in sepulcris formare in symbolum transitoriæ vitæ, ad verba Job alludentium, qui cap. 14. ait: [Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis, qui quasi flos egreditur, & conteritur,] quam vitæ vanitatem etiam Gentiles considerantes, in testamentis jubebant ad eorum sepulcra spargere rosas, ut in antiquis lapidibus inscriptum legitur, sub his formulis, nempè; [Ut quotannis rosas ad monumentum ejus deferant,] seu; [Ut quotannis tempore rosæ Julio ternæ eis ponantur, vel] Rosa quotannis ornandum.] De quo symbolo antiquus cecinit ille Vates:

Mirabar celerem fugitiva ætate rapinam,
Et dum nascuntur consenuisse rosas.

Et inter Christianos Poetas Jo: Jovianus dixerat:

Neque rosa brevius nil est, æqueve caducum.
Sic citò, sic breviter, & tua forma perit.

Item Hieronymus Angerianus:

Pulcra brevi duras rosa tempore forma, brevique
Tempore, sic formæ par rosa tempus habes.

Quare etiam rosæ aureæ cæremonia posset allusivè ad Lazari sepulcrum applicari; nam in Dominica Lazari hæc cæremonia fit, quæ fortassè Dominica, *Lætare*, non solùm propter introitum Missæ illius diei; sed etiam ob lætitiam resurrectionis quatriduani Lazari, quod miraculum inter alia à Christo ostensa ex majoribus fuerat. Introitus Missæ hujus diei. Vide *Introitus*. Error Raynaudi, qui hanc rosam auream perperam Rosam medianam appellaverat. Vide *Dominica mediana*.

DOMINICA MEDIANA, hanc aliqui crediderunt esse Dominicam IV. Quadragesimæ, quia hæc media respectu quadragesimalis tractus. Glossa tamen in can. Principalis, dist. 63. asserit eam esse, quæ dicitur *Ad sitientes*. FR. idem affirmat ad can. in parochia, 16. qu. 1. :I: Quæ opinio Glossæ confirmatur ex epist. 1. Gelasii Papæ c. 13. & ex Ordine Romano, ubi lectiones Prophetæ Hieremiæ disponūtur in Dominica mediana, quæ reperiūtur in Dominica passionis in primo nocturno. FR. Idē ex Ivone Carnot. epist. 63. habetur, scilicet: [Apostolica institutio, & paterni canones habent, ut non fiat levitica, vel sacerdotalis ordinatio, nisi jejunio quarti mensis, septimi, & decimi, aut initio quadragesimæ, vel sabbato medianæ.] :I: Fuit igitur sic appellata, ut aliqui autumant, quia in ejusdem lectionibus fit mentio lunæ quartædecimæ, & quintædecimæ, quæ sunt lunariæ periodi medietates, ideò *Mediana Dominica* dicitur. Theophylus ergo Raynaud. absque fundamento cogitavit hanc Dominicā esse quartam quadragesimæ; inde rosam præfatam, ubi de ejus benedictione egit, medianam perperā vocavit, dum adductæ authoritates omnes Dominicam *Ad sitientes* esse demonstrant. Vide *Pascha*.

DOMINICA NOVA, à Græcis ea ita dicitur, quam nos Dominicam in albis, per errorem vulgi ita appellamus; nam rectè *Dominica post albas*, ut in Sacramentario, appellari deberet; & *Dominica in albis depositis* in ritu Ambrosiano vocatur, quia in sabbato præcedenti Neophyti deponunt albas.

ve-

vestes: ideò rectè *Sabbatum in albis* dicitur, quæ *Dominica Thomæ* propter occurrens Euangelium, seu *Octava Paschæ* à nonnullis appellatur. FR. in ritu Ambrosiano per totam hanc octavam duæ Missæ celebrantur, una, scilicet, officii occurrentis, & alia, quam vocant pro *Baptizatis*. Idem observant in festo Pentecostes, & in ejus octava. Item *Dominica nova* videtur potiùs esse Dominica Resurrectionis; nam D. Augustinus Homil. 24. Catechumenos ad discendam orationem Dominicalem exhortans, inquit: [Tenete ergo rationem hanc, quam reddituri in die Sabbati novissimi, quo baptizandi estis.] Dominica in Albis à Græcis ἀντιπάσχα, idest, opposita Paschæ dicitur. Vide *Dominica in albis*. Nihilominus Dominicā novā crederem esse Dominicam Palmarum ex argumento, quia de consecrat. dist. 3. in can. 6. habentur hæc verba: [Non licet quinta feria fratres novissimæ septimanæ jejunium solvere, & omnem exhonorare quadragesimam &c.] Et in can. sequenti: [Non oportet in quadragesima quinta feria ultimæ hebdomadæ jejunium dissolvi, & totam quadragesimam inhonorari.] Item in can. baptizandos, de consecrat. dist. 4. habetur, quod: [Baptizandos oportet symbolum discere, & quinta feria ultimæ septimanæ, vel Episcopo, vel Presbytero reddere.] In can. autem sequenti idem habetur sub his verbis: [Ut symbolum discant, & in quinta feria novissimæ septimanæ Episcopo, vel Presbytero, reddant.] Item in can. quando quis, ead. dist. sancitum est: [Ut sanctum Baptismum in novissima sua expiratione suscipiat.] Sic in Euangelio: [Erunt primi novissimi] ubi per novissimos ultimos intelligitur. Igitur per novissimam Dominicam, & novissimam hebdomadam ultimas intelligo in ordine quadragesimæ.

DOMINICA ORTHODOXIAE, prima Dominica quadragesimæ à Græcis dicitur, quia in ea celebrant exaltationem sacrarum imaginum, quas post mortem Theophyli Imp. earū persecutoris, Theodora piissima Augusta restituerat, contra Iconomachorū vota, de quibus vide in dict. *Iconomachus*, & in hac die Iconomachi, unà cum aliis hæreticorum sectis à populo in publica Ecclesia anathematizabantur, & execrabātur; quæ solemnitas à Methodio Patriarcha instituta fuisse dicitur. FR. Errat Junius, dum hanc solemnitatem cū alia, quæ *Magnus canon* à Græcis dicitur, confundit; nam hæc in feria V. primæ quadragesimalis hebdomadæ celebratur, ut ex Triodo, seu quadragesimale rituali Græcorum colligitur: & *Magnus canon*, ab eis dicitur, quia alii canones triginta troparia continent ad summum; sed hic biscentū, & quinquaginta continet, per quæ efficacissima verba ad compungēda fidelium corda, ab Andrea Archiepiscopo Cretensi cōposita, habentur: ideò *Aliptes*, idest ad conflictum exercitatus, seu confortator dicitur. Vide *Alipta*.

DOMINICA PALMARUM. Vide *Baja*, *Dominicanova*. In ea competentibus prædicabatur symbolum. Vide *Capitilavium*, *Catechumenus*. Deferebatur in processione Euangelium. Vide *Euangelium*, *Euangelismus*, *Palmarum festum*.

DOMINICA PANIS. Vide *Dominica Lætare*.

DOMINICA PASSIONIS. Vide *Icona*.

DOMINICA QUADRAGESIMAE. Vide *Quadragesima*.

DOMINICA QUINQUAGESIMAE. Vide *Carnis privium*, *Quinquagesima*.

DOMINICA RESURRECTIONIS. Vide *Anastasis*, *Hermes*, *Pascha*. Ubi in hac die posset antè auroram celebrari. Vide *Missa*.

DOMINICA SANCTORUM, MYROPHORORUM. Vide *Myrophori*.

DOMINICA SECUNDA EPIPHANIAE, quare in principio ejus Missæ habeatur, *Omnis terra adoret te*. Vide *Introitus*.

DOMINICA SEPTUAGESIMAE. Vide *Septuagesima*.

DOMINICA SEXAGESIMAE. Vide *Sexagesima*.

DOMINICA VACANS. Vide *Adventus*, & Sabbatum vacans in dict. *Sabbatum*.

DOMINICALE, Sudariolum, seu quid simile, [Unaquæque mulier quando communicat dominicale suum habeat. Concilium Altisiodor. can. 39.

DOMINICALIS, *Dominicata*, *Indominicata*, & *Dominica*. FR. possessio loci, seu terræ in emphyteusim ad tempus concessā; in qua tamen directus dominus reperitur, qui Dominicatus titulum habere dicitur. [Annonam de Dominicatis terris Collectam. Hincmarus, epist. 1.] Vide *Dominicata*, *Dominicatura*, *Indominicatus*.

DOMINICALIS ORATIO. Vide *Pater noster*.

DOMIMICANI. Regularium Ordo, ad quorum pertinentiam. Vide *Altare*, *Communio*, *Corbicularius*, *Corporale*, *Epiphania*, *Euangelium*, *Flabellum*, *Hodegitria*, *Ordo*, *Pedules*, *Stola*.

DOMINICATA. FR. res, seu prædium, quod dominus ejus suis manibus, vel sumptibus colit. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 69. 107. & alibi. Vide *Dominicalis*, *Donnicata*.

DOMINICATURA, dominium absolutum, & directum. [Retinemus verò portionem nostram, & dominicaturam. In vita Oldegarii Episc.] Vide *Dominicalis*, *Indominicatus*.

DOMINICIDA, Hebræus, idest, Domini occisor, sic Antiochus, homil. 55. ubi de invidia agens, inquit; [Ab ipso enim (*idest*, *Diabolo*) vix dum originem traxerat, & ecce è vestigio in fratricidam Cainum transilivit, atque ordine deinceps cursu prono in Dominicidas Judæos devoluta est.

DOMINICUM, ità appellatum fuit templum, quia Domini Domus est: [Non oportet cœnas in Dominicis ponere. Concil. Laodicen. can. 28.] FR. *Dominicum aureum* templum illud famosum Antiochenum appellatum est, quod à Constantino Magno inceptum, & ab ejus filio Constante perfectum fuerat, atque à nonaginta Episcopis consecratum, inter quos triginta sex, pseudoepiscopi Ariani erant, qui omnes an. 341. pro celebratione Concilii intervenerant, cujus decreta in partem reprobata fuere, tùm propter confirmationem

depo-

depositionis S. Athanasii; tum etiam propter Canones nonnullos Catholicis dogmatibus dissentientes: ǁ: Vide *Cyriaca*. Item aliquando Missæ sacrificium significat. [Nunquid ergo Dominicũ post cœnam celebrare debemus? S. Cyprian. epist.63. In Collecta fui, & Dominicum cum fratribus celebravi. In Act. S.Saturnini Mart. Dominicum convivium celebrare. Tertull. de fuga. Dominicum agere. D.Aug. contra Donatistas.

Dominicus, nomen malè, ac benè de Christo intellectum. Vide *Dimæritæ*.

Dominus Vobiscum, salutatio Sacerdotalis, quæ populo datur, ex libro Ruth excepta, & in primitiva Ecclesia ex traditione Apostolica ordinata. Concil. Bracaren. I. c.21. à S. Clemente confirmata, Gemin. lib.1. c.87. Dionys. Carthus. in c.2. Ruth. & can. hoc quoque, de consecrat. dist.3. seu à Divo Anacleto, ut Hugoni lib.2. c.11. placet. *Divina salutatio* à S. Dionysio de Eccl. Hierarch. appellatur; quæ antequam populo à Sacerdote communicetur, osculatur ille Altare, quod est Christi typus, à quo omnis salus, & pax nostra derivat. Semper pronunciatur in plurali, licet unus tantum, aut nemo aderit, can. hoc quoque, de consecrat. dist.1. & ratio hujus ritus sic à Petro Damiano affertur. [Sacerdotalis autem salutatio idcircò fit in Ecclesia, ut se Sacerdos pacem habere cum tota plebe fidelium doceat.] Et inferius: [Si verò venerabilium Sacerdotum consuetudo laudatur, ut solus soli rectè dicat Dominus vobiscum, & neque sit absonum, neque ab Ecclesiastici ordinis censura semotum, quid officit, si & singulariter quis positus idipsum dicat? Opusc. de Dominus vobiscum, cap.4.] & Navar. Miscell.67. de orat. n.5. Quare Sacerdos excommunicatus non potest id pronunciare, licèt privatim, ac solus officium recitet. Idem Navar. de Orat. c.7. n.16. Diaconus ex Durandi opinione lib.4. cap.14. non debet hanc salutationem proferre in horarum Canonicarum recitatione, sed solum in Euangelii lectione, & in benedictione Cerei Paschalis, quia ibi ex persona Christi loquitur, & eundem resuscitatum repræsentat; sed alii penès Navarr. loc. cit. putant posse in recitatione divini officii illud proferre, dummodo secũ non adsit Sacerdos, & in ea recitatione, de ejus tamen licentia, id posset licitè pronunciare. In ritu autem Ambrosiano Sacerdos in præfata salutatione non vertitur ad populum, quod etiam Romana consuetudo observat in illis Altaribus, in quibus Sacerdos celebrat ad populum respiciens, ut dictum est in dict. *Altare*, & dict. *Ecclesia*, §. in Ecclesiis autem. FR. hoc observari vidi in aliquibus Ecclesiis etiam Monialium, ubi post Altare reperiuntur crates, per quas Celebrantem illæ respiciant; sed an sit licitum, dum alii sæculares in Ecclesia idem sacrum auscultant; in hoc ad prudentum judicium me remitto. Soter tamen Papa celebrari vetuit, nisi duo saltem auscultantes reperiantur, in Missa, can. hoc quoque de consecrat. dist.1. & ibi Gloss. Episcopus in Missa prima vice dicit, *Pax vobis*. Vide suo loco. Quare non dicatur *Dominus vobiscum*, quando canitur Passio. Vide *Passio*.

Domiporta. Vide *Domiducus*.

Domitialis. FR. res, quæ titulo domini possidetur. [Et verò domitialis res ablata reddita est. Brempert, in Epitom. an.887.

Domnus, Vox ab Ecclesiasticis loco Domini usitata; nam Dominus est titulus solius Dei, & ideo hominibus syllaba dempta Domni titulus datur. FR. juxta illud:

Cœlestem Dominum, terrestrem dicito Domnum.

[Gloriosissimas autem filias meas Domnam Dominicam, & Domnam Eudochiam mea vice salutate. D.Greg. lib.6. epist.27.] & Sulpitius; [Domnum Martinum obiisse nuntiant, epist.1.] Eodem defectivo titulo utuntur Græci, nẽpè, κυρὸς, κυρὲ, vel κυρὶ. Igitur Magnatibus titulus *Donni* etiam tribuebatur. [Ravennæ cum Donno Decio patritio fuit, ipse possit quæcumque judicaveris, Donno Imperatori suggerere. In epist. Pelagii Papæ II.] qui ad Gregorium tunc apud Constantinopolitanum Imperatorem legationẽ fungentem scripserat: apud Blondum in Roma inclin. decad.1. lib.8. In sæculo ignorantiæ *Dopnus* pronuntiabatur. [Sanctæq. Sedis Apostolicæ Dopni Leoni Summi Pontifici, penes Torrigium de Cryptis Vatican. secundæ impress. pag.503. Quæ sita est in Civitatem novam, quam Dopnus Leo Papa ædificavit. Ibidem pag.504. & 506.] Item Dompnus. Ibidem pag.507. :ǁ: In Officio divino, & in Missa quando petitur à Celebrante benedictio, dici debet *Iube Domne*; sed quando quis solus recitat, debet dicere *Iube Domine*. Idem observatur à Sacerdote, quando privatim celebrat in postulando benedictionem secretè ante Euangelii prolationem. Gavant. sect.5. c.11. FR. [Solebant fortè lecturi in pulpito aliquam salutationẽ nobis ignotam præmittere, vel dicebant Dominus vobiscum; ubi modo dicunt Jube Domne benedicere. Gloss. in can. placuit, ut ante, dist.77.] Item quando in choro Episcopus caneret lectionem, dicere deberet *Iube Domine*; nam tam Sacerdos privatim recitans, quàm Episcopus lectionem canens, à Deo immediatè benedictionem postulant. Gavant. loc. cit. Vide *Iube Domne &c.* Vide *Titulus*.

Donatio. Vide *Dotalitium*, *Scotatio*. Donatio propter nuptias. Vide *Antiphatum*, *Folderphium*, *Mephium*, *Hypobolon*.

Donatistae, seu *Donatiani* hæretici. Vide *Circelliones*, *Epiphania*, *Montani*.

Donatus, Monachus oblatus, laicus, sive cõversus. Monachi duo, & conversi omnes, quos Donatos usitato vocabulo nũcupamus. Trithemius, lib.1. epist.75.] Qui etiam *Coadjutores* appellantur.

Donnicata, & *Donnicatus*. FR. Dominicum Bullar. Casin. to.2. const.73.79. Vide *Dominicata*.

Donum. Vide *Behem*, *Invectum*.

Dopnus. Vide *Domnus*.

Dorcas, græca vox δορκὰς, capra sylvestris, dama. [Tabitha, quæ interpretata dicitur Dorcas. Actor.

Actor.c.9.] Quæ Mulier propter ejus oculorum perspicacitatem ità est appellata ex græco verbo δέρκω, idest,circumspicio,seu potiùs ex Hebræo vocabulo,quod netricem significat: Arabicus verò textus *Ghazela* habet, quod tam sylvestrem capram, quàm netricem significat, cujus postremus significatus magis fœminis adaptatur.

Dorix. Vide *Dioryx*.

Dorlindana. Orlandi ensis. Vide *Campana*.

Dormitius. FR. ità per ludibrium ab Hæreticis Vigilius Tapsensis Episcopus, & Ecclesiasticus scriptor Africanus appellatus est, de quo Baron. ad ann.400.

Dormitator. Vide *Interdiarius*.

Dormitio, inter Christianos mortem significat, Torrigius de Crypt. Vatican. impr. secundæ pag.576. Vide *Pausatio*.

Dorsale, pannus in choro à dorso clericorum pro aeris impedimento pendens, ità appellatus. [Dorsalia sunt panni in choro pendentes à dorso clericorum. Durand. in Rational.] à recétioribus *Postergale* dicitur. Alii *Dossale*, & *Dossarius* dixere, quem cappam esse nonnulli crediderunt, quia supra dorsum imponitur, sed re vera postergale erat. [Pallium magnum cum elephantis, quod dossale cognominant. Leo Ostien. in Chron. Casin. lib.3.c.3.] nimirum, cum elephantum picturis; ut ex hoc alio, quod erat cum figuris passionis S. Albani: [Dossale unum, sive tapetum, in quo passio S. Albani figuratur. Matth. Paris, in vita S. Richardi Abb.] itali *Tosellum* dixere. FR. [Dorsale centum solidorum, apud Torrigium de Cryptis Vatican. edit. secunda pag.322.] ubi Altaris paramentum explicat. Vide *Dorsuale*.

Dorsenus. [Tolluntur ex familiis sibi pertinétibus, de diversisque gregibus dorseni. S. Valerius, §.7.] Isidorus hoc vocabulum parasitum significare putat ex Plauto, qui parasitum quendam introducit Dorseni nomine; sed in D. Valerii loco adducto pastorem gregis mercenarium denotat.

Dorsiani, & *Dorsiothitæ*. Vide *Herodiani*.

Dorsuale. Jumenti instratum, italicè *Gualdrappa* dicitur. [Processerunt centum albi boves, dorsualibus sericis discoloribus persulgentes. Jul. Capitol. in Galieno.] Synonima. Vide *Dorsale*, *Instratum*, *Mappa*.

Dorsum Redimere, legis salicæ phrasis tit. 43. significat pecunia se redimere à flagellorum multa. Vide *Quadragena*.

Dorychnium. Vide *Ius*.

Dos Nuptialis. Vide *Mephium*, *Phaderphium*.

Dosithei, Δωσίθεοι, Samaritanorũ secta, quæ ab animatarum rerum esu abstinebant, credebant in resurrectionem mortuorum, & Sabbatum ità & taliter observabant, ut immoti in eo situ, ac positione remanerent, in quibus præventi eo die reperiebantur. Baron. in Apparatu Annal. n.13.

Dossale. Vide *Dorsale*.

Dotalitium. FR. donatio propter nuptias. [Falsitate expressa &c. castrum illud ad eandem Reginam ratione dotalitii pertinere, cum ab initio, nec durante matrimonio, à viro sibi fuerat in donationem propter nuptias assignatum, in decretal. cap.15. de foro competenti] & ibi Glossa. Synonima. Vide *Donatio*, *Hypobolon*.

Doxa, græca dictio δόξα, gloria, existimatio, splendor, majestas. [Et admirabilem doxam Virginis tam egregiæ. In vita S. Gudilæ Virg. Item opinio celebris, atque pro axiomate reperitur.

Doxologia. δοξολογία. FR. Sacrificium, glorificatio. [Cùm sacra doxologia perageretur, sæpè interfuisse, & cùm Patriarcha locutum esse &c. Nicephor. Gregora lib.4. hist.] Vide *Gloria in Excelsis*.

Drachma. δραχμή. FR. moneta, & pondus, quæ moneta ejusdẽ valoris, ac sicli erat, Gloss. in can. denique & puellæ, 36. qu.2. sed erroris convincitur in dict. *Siclus*. Vide *Didrachma*, *Talentum*.

Draconarius, de hoc vocabulo passim in MSS. cæremonialibus antiquis Romanis; Draconarii enim milites erant, qui comitabantur Pontificem in publicis functionibus: sed de ratione hujus nominis variæ sunt opiniones; nam Angelus Rocca eos ita appellatos fuisse putat, quia draconis signum ferebant. Alii tamen solos signiferos nomẽ hoc habuisse autumant, quia in vexillis signum draconis portabant, ad imitationẽ antiquorum draconariorum, qui in labari culmine effigiem draconis gestabant: quod ex eo confirmant, quia in Ord. Rom. Draconarii appellantur hi, qui in processionibus crucem ferebant, licet affirment alii, quod in litaniarum majorũ, ac rogationum processionibus dracones in hastarum culminibus sub Crucis signo ferebantur, ad denotãdum infernalem draconem virtute sanctæ Crucis superatum, ac debellatum fuisse. [Labarum, quem dicunt draconem, in speciem Crucis Dominicæ. Jo. de cultu Imag. Posteà sequuntur vexilla, si portãda sunt, deinde portentur serpentes, & dracones super perticã, & maximè in rogationibus: de hinc Accoliti cũ cereis duobus, vel quatuor: postea Crux, de inde Clericis minoribus præcedentibus, &c. In Sacerdotali Alberti Castellani in tract. secundo tertiæ partis, c.4. de ritu, & modo processionum faciendarum.] Quinimo in aliquibus Ecclesiis solebant super hastas deferri luporum etiam figuræ in rogationũ processione, in memoriam cur primò instituta fuerat hæc processio, pro liberatione, nimirum, à similium animalium infestatione; [In aliquibus Ecclesiis solent portari dracones, & lupi super perticas, ad denotandam causam, quare instituta fuerit hæc processio, ibid. in Rubr. de processl. in trib. dieb. rogat.] De militibus Papam comitantibus. Vide *Clave signati*. FR. Ego tamen existimo idem esse Guelfus, ac draconarius, & hoc signum, seu vexillum draconis principium habuisse circa annum 1265. quo tempore cœperunt Florentini Cruces, & dracones pro vexillis sex regionum illius Civitatis uti, qui Cruces, & dracones secundum varios colores unam ab altera regione distinguebant, ut refert Jo. Villanus cap.40. suæ hist. Sed Villanus, qui vixit circa an-

num

num 1300. ex Ricordano Malaspina Florentino, & antiquiori historico præcipuam suæ historiæ partem excerpserat, ut evidenter patet, & Thomas Porcacchius in Annotationibus ad Guicciardinum ad annum 1494. demonstrat. Hinc est, quod ubi de talibus draconum vexillis Villanus loquitur, ex Malaspina descripserat, qui cap. 176. sic ait loquens de Clemente IV. [Volle, che per suo amore la parte Guelfa portasse sempre la sua arme propria in bandiera, & in sugelli, la quale fù un campo bianco con un'Aquila vermiglia sopra un serpente verde, la quale portavano li detti Guelfi, e tennero fino a' presenti nostri tēpi, avegnache aggiunsero i Guelfi un Giglietto vermiglio sopra il capo dell'Aquila, si partirono da Lombardia in compagnia de' Franceschi del Conte Carlo, quando passarono a Roma.] Quod fuit, ut ipsemet Malaspina cap. sequenti refert, de an. 1265. nempè, in principio Pontificatus ipsius Clementis. Guelfi enim erant ad favorem Romanæ Ecclesiæ contra Ghibellinos, qui erant Imperiales, ut in dict. *Guelfus* dicemus: & cum hi Guelfi in servitium ejusdem Pontificis Romam transivissent habentes draconis signum; verisimile est, quod ideo draconarii appellati sint; nam, ut vidimus supra, usque ad Malaspinæ tempora durabat hoc vexillum inter ecclesiasticos milites Guelfos. Quare error quidem fuit Alphonsi Ciacconi apponendo huic Pontifici pro gentilitio stēmate sex lilia, dùm ex coetaneo ipsius Quarti Clementis Malaspina constat, Aquilæ draconem suppositum ejus stemma fuisse. In Ecclesia autē, *Graduum* appellata, Dominicanorum Viterbii, ubi est depositum præfati Pontificis Clementis IV. appositum fuit pro ejus insigne gentilitio Aquila nigra Coronata, & scutum fascia nigra circumdatū cum octo argenteis globis, quod insigne est nimis recens, ut apparet ex diplomate Caroli V. Imperatoris Catalano, nempè, Grosso concessum, apud Claudium Clementem in vita Clementis IV. cap. 2. qui Grossi ex familia hujus Pontificis esse se existimant; nam ante papatum Guido Grossus appellabatur hic Pontifex. Cæterum D. Antoninus Florent. Archiep. par. 3. suæ hist. c. 4. tit. 20. §. 1. & Abrahamus Bzovius in hist. Eccles. ad ann. 1266. cum Malaspina, & Villano concordant, quod, nimirum, primum Clementis IV. insigne erat draco Aquilæ suppositus. Sed re vera, ut ad propositam cum draconibus in hastis delatis processionem redeamus; ego quidem valdè suspicor, quod talis usus (sicut, & nonnullæ aliæ cæremoniæ) à Gentilibus provenisset: apud Trebellium enim Pollionē in Gallieno Imp. hujusmodi ritum fuisse legimus: ait enim ille: [Omnes viæ ludis, strepituque, & plausibus personabant, ipse medius (*idest, Gallienus*) cum picta toga, & tunica palmata inter patres (ut diximus) omnibus Sacerdotibus prætextatis Capitolium petiit. Hastæ auratæ altrinsecus quingenæ, vexilla centena, & præter ea, quæ Collegiorum erant, dracones, & signa templorum, omniumque legionū ibant, &c.] Nam dracones inter Romanæ militiæ signa erant, ut Ammianus Marcellinus cap. 8. similes dracones ad pompam delatos refert; licèt tamen Christiani deinde his, ac similibus ethnicorum cæremoniis perfecto, sanctoque fine ad Deum, nempè, directo, usi sint laudabiliter. Itaque penès Romanos milites antiquitus reperiebantur draconum signa, quorum legionarii draconarii dicebantur. [Templum sanè Solis, quod apud Palmyram aquilifer legionis tertiæ cum vexilliferis, & draconario, & cornicibus, atque liticinibus diripuerunt. Fl. Vopiscus in Aureliano Imp. c. 31.] De quibus draconibus, & draconariis passim cit. Ammian & ejus ętatis scriptores; erant tamen antea Persarum signa, Vopisc. ibid. c. 28.

DRACUS. FR. monetæ species. Vide Latinium in Josephum Hebr. lib. 3. c. 9.

DRAGUMANUS, barbaro-græca dictio δραγουμάνος, linguarum interpres, italicè *Torcimano*. FR. aliqui putant etymon à Chaldaico vocabulo *Targū* derivari, quod interpretationē significat, hinc in Oriente peregrinarū linguarum interpres *Turgeman* dicitur ::: de Dragumanis incidenter Ecclesiastici scriptores non rarò agunt. Vide *Targum*.

DRAMATIS CANTICUM. Vide *Canticum dramatis*.

DRAPPUS, textilis pannus, & vestis. [Et sicut quando solemus de istis frequentibus itineribus reverti ad mansiones nostras detonsi, & decalvati cum drappis, & calceamentis deppannatis, & tunc nos reficimus, & reparamus. Sinod. Pistensis cap. 1.] Reperitur etiam Drappalia. Vide *Fundatum*.

DROMICUS, δρομικός, dicitur Ecclesia, quæ tectum laqueatum non habet; sed tantùm angustū pontem ex asseribus super trabes per longitudinem porrectum, ut adhuc Romæ in Ecclesiis S. Pauli, S. Cæciliæ, aliisque perspicitur: ità à Græca dict. δρόμος, idest, cursus dicitur, qui pontes italicè *Corridori* dicuntur. [Ubi & sacrum illius sepulcrum, & templum dromicum est. Phocas cap. 29. In magna Ecclesia S. Sophiæ, quæ prius dromica erat. Codinus apud Leonem Allatium de templis Græcorum.

DROMON, δρόμων, navis velocissimi cursus, ex supra dicta etymologia. [Et cum fas fuerit revertendi, vestros concedite missos, & tales, qui dromonibus congruis eos Romam, favente Deo, Apostolorum precibus studeant referre. Nicolaus I. epist. 2.] Vide *Dromundus*.

DROMUNDUS. FR. Dromon navis, de qua suprà:] Apparavit ei navis quædam permaxima, quam dromundum vocant: Matth. Paris ad ann. 1191.] Vide *Dromon*.

DRUCTE, sponsa, Saxona vox: [Si quis puellam, quæ dructe dicitur, ad maritum, &c. In lege salica, tit. 14. §. 10. Alii tamen *Druthe* legunt.

DRUDUS, fidelis, germanicum etymon *Drou*, idest, fidelis. [Et sine comitatu drudorum, atque vassorum: In Capitulis Episcoporum Rhemensis, & Rhothomagensis Regi Ludovico missis.] Romæ *Fideles* dicuntur Senatoris famuli.

DRUN-

Drungarius, Δρουγγάριος, Exercituum Dux, in aula Imperiali Constantinop. officialis; sed *Drungaris* à Luitprando in ejus legatione appellatur, inquiens: [Drungaris enim, sub cujus manu navium est omnis potestas &c.] ubi mendosè in aliquibus codicibus *Delongaris* legitur. Vide *Bigla*.

Drusus, patiens, rigidus, secundum Isidorum; at gygas, validus, bellator, secundum Kilianum in suo Belgico Dictionario, ex voce *Drou*.

Ducarius, ductor: [Scrofa ducaria. In lege salica, tit. 2.

Ducatrix. FR. Ducissa: [Ego Matilda Marchionissa, & Ducatrix] & passim in ejusdem privilegiis, ac donationibus.

Ducenarius. Vide *Diaceta*.

Duciculus, Dolii epistomium, seu fistula, per quam exhauritur vinum. [Ligamina vasorũ gladiis præciderunt, duciculos abstraxerunt. In vita S. Urbani Episcopi cap. 1. §. 4.] Alii *Ducibulos* legunt. FR. Non desunt qui *Duciolum* scripsere. [Et serraculum, quod duciolum vocant, manu ferens. Theodorus Eremita, in vita S. Magni Confess.] sed primum vocabulũ rectius proferri videtur, cum ejus derivatio sit à verbo *Duco*; nam per hoc instrumentum liquor ex dolio ducitur, & ideò aptiùs fortasse *Ducidulus* diceretur.

Dulcoro. Vide *Edulcoro*.

Duellum. FR. pugilum lucta, 5. decretal. tit. 14. c. 2. Est etiam abjurationis genus de aliqua contentione infamiæ, seu apice vani honoris, vel possessionis rei, quæ *Purgatio vulgaris* dicebatur, cujus tit. habetur 35. in lib. 5. Decretal. ad distinctionem purgationis canonicæ. Prima est prohibita per ecclesiasticas constitutiones. Secunda est *Abjuratio*. Vide *Purgator*, *Iuramentum*, *Iudex compurgationis*. Duelli Synon. Vide *Monomachia*.

Dulia, Δουλεία, idest, servitus, quo vocabulo Ecclesia utitur ad significandum cultum Sanctis debitum. FR. Qui cultus à novatoribus perperam negatur; nam Dominum in Sanctis suis laudare jubemur, cap. unico in Clement. de reliquiis & veneratione Sanctorũ: *Hyperdulia* verò, ὑπερδουλεία, debitus Sanctissimæ Virgini cultus dicitur, quæ cum præ cæteris puris creaturis meritis, ac dignitate supereemineat; ideò singularem cultum, & obsequium ei debetur. Tandem *Latria* λατρεία, quæ servitutem denotat, per quam Theologi adorationem soli Deo debitam intelligunt. Vide *Theoprepia*. Indè Missæ sacrificium, & Ecclesiæ dedicatio, licèt in honorem alicujus Sancti agantur, cultu latriæ dicuntur fieri, quia directè soli Creatori diriguntur. Vide *Colidens*. FR. Vide can. venerabiles, de cõsecr. dist. 3. & ibi Glossa. Quarè in Canone Missæ non fit mentio de Sanctis Cõfessoribus, & quommodo in Liturgia Græcorum intelligatur orare pro Sanctis. Vide *Canon Missæ*.

Duliani, Δουλιανοί, hæretici ex Arianis, qui Verbum divinum, non filium Æterni Patris consubstantialem, sed servum asserebant esse. Vide *Arriani*, *Christianocatogorus*.

Duna, colliculus; vox Belgica *Dun*, qua appellant arenæ grumos, quos mare ad littora coacervare solet. Hinc D. Bernardus epistolam suam 337. ad Abbatem de Dunis dirigit, & recentiores Belgici *Dunkerken*, seu *Dunkerka* appellant, quæ latinè *Duynkerka* dicitur, arcem illam munitissimam Flandriæ, quæ vernacula eorum lingua colliculorum Ecclesiam, seu Parochiam significat. Imò etiam antiquitùs Celtica lingua vocabulum *Dunon*, ut Plutarchus in tractatu de fluminibus testatur, locum eminentem significabat.

Duodecima, & *Duodena*. Vide *Completorium*.

Dupla, vel *Duplicia*. FR. ea Monasteria dicuntur, in quibus Monachi & Moniales cohabitant simul, vel contiguè; quod prohibetur in can. Difinimus, can. in nullo, cum seqq. 18. quæst. 2. Vide *Ecetæ*.

Duplex, utitur Ecclesia hoc termino ad denotandam qualitatem divini officii in choro recitandi: non enim, ut Jo: Frontonus perperam credidit, duplex, nempè, officium inde dictum fuisse, quia in eo die de duobus Sanctis, seu de feria, & de Sancto recitatur; ideoque Author hic, motus vanis conjecturis, in ejus Calendario posuerat in numero duplicium aliquos Sãctos minus solemnes, atque solemnissimas festivitates excluserat; male enim Durandi verba interpretaverat; nam ille officium duplex, rectè illud appellaverat, in quo antiphonæ integrè duplicantur, seu quando duo Cãtores in choro, pluvialibus induti canunt versiculos, ità ut majori solemnitate in apparatu, in numero candelarum, in campanarum pulsatione, & similibus ordinetur, ut in cap. unico, de reliq. & venerat. Sanctor. in 6. ubi sic habetur: [Nos itaque piis ducti Conciliis, dignisque studiis excitati, nonnullos prædecessores nostros Rom. Pontificum (qui specialis devotionis prosequentes affectum, aliquorũ festa Sanctorum sub duplici ordinaverunt officio celebranda) imitari solicitè intendentes: eorundem Apostolorum, Euangelistarum, & Confessorum festivitates præcipuas (de fratrum nostrorum consilio, & assensu) sub officio duplici per universas orbis Ecclesias volumus &c. solemniter celebrari] & ibi Glossa: [Dicitur quidem officium duplex, cum tota antiphona dicitur antè psalmum, & tota post psalmum; aliàs nõ tota, *(nempè, quando non est duplex)* sed solum principium dicatur antè psalmum, alii aliter, clericis hoc relinquo.] Intelligit nimirum Glossator per illud: *alii aliter*, quod, ut antea dixi, aliqui putant dici officium duplex, ratione majoris solemnitatis: duplicantur autem Cantores, & candelæ, & ideò variis nominibus *Cantoris*, scilicet, Officium; *Septem candelarum*, & *Annale* Officiũ duplex appellatur, ut in dictionibus *Annale*, *Candela*, *Cantor* dictum fuit; & Officiũ semiduplex *Succentoris*, *Quinque candelarum*, *Semiannale* denominatũ est. In cujus explicatione fallitur etiam idem Frõtonus, existimans semiduplex exindè dici, quia in recitatione Sancti, & feriæ semireductus sit: sed revera sic dictum fuit ex eo, quia cum semiantiphona psalmodia initiatur.

Duplicitas. FR. simulatio, hypocrisis, & aliquando peccatum mortale denotat: [Si fortè quid

quid duplicitatis pro humana fragilitate in eodem flagitio incurrerint, 23. quæst. 5. can. Excommunicator.] Ibique Glossa.

DUPLOMA, seu *Dupplomate uti*. FR. die, noctuque iter agere. Glossa in l. si quis aliquem, de præjudiciariis actionibus.

DURICORDIUM, obstinationem, & duritiam cordis significat, Tertulliani phrasis, sicut inobediens jumentum Buccadurus dicitur. Vide *Buccadurus*.

DUROPELLUM, januæ limen, quod pedibus calcatur. In lege salica, tit. 61. FR. Alii tamen *Durpilum* legunt: [Postea intrare debet casam, & stare in durpilo, hoc est, in limitare, lex salica, ibidem,] vox tamen belgica *Dorpel*.

DUSIUS, dæmon incubus: [Dæmones, quos Dusios Galli nuncupant, hanc assiduam immunditiam & tentare, & affligere plures asseverant. D. Aug. lib. 15. de Civit. Dei.] Flandri enim (Kiliano teste) *Dunse* concubinam vocant, unde ab Italis *Donzella* viripetens vocatur. Vide *Dæmon*.

DUX. Vide *Bigla*, *Diasostis*, *Ducarius*, *Drungarius*, *Guido*, *Herotochus*.

DYORIX. Vide *Dioryx*.

DYSSENTERIA, δυσεντερία, morbus. Vide *Besentericus morbus*.

DYSTRUS, Martii mensis. [Anno decimo Imperii Diocletiani mense dystro, qui Romanis Martius est. Euseb. lib. 8. c. 3. hist. ecclesiast.

DYTIGUS, græcum δυτικός, idest, occidentalis; legitur enim in tomo 2. Conciliorum, quod Cōcil. Constantinop. V. *in Mesaulio dytico* celebratum fuit, nempè, in aula, seu palatii parte occidentem respiciente: quare corrigi non debet hoc vocabulum, ut arbitrantur aliqui.

E

EARINUS, virens, à græco ἐαρινός, idest, vernus; [Non placet Deo, quod non ipse produxit, nisi si non potuit purpureas, & carinas oves nasci jubere: si non potuit, ergo noluit. Tertull. de habit. mulier, cap. 8.] Quia ver virescere facit, hinc sumitur causa pro effectu.

EBIONAEI. FR. hæretici ab Ebione seducti, de quibus Ruffinus cap. 27. August. hæres. 10. tom. 2. lib. 1. Epiphan. hæresi, 10. Niceph. lib. 3. cap. 13. & Euseb. lib. 3. hist. eccl. cap. 21. & lib. 4. c. 7. Ebion autem hebraicè pauperem, & egenum significat, unde Ebionæi mentis, & intelligentiæ inopes interpretantur. Euseb. ubi supra lib. 3. cap. 21. Vide *Hebionitæ*.

EBORATUS, eboreo opere elaboratus. [Hic tessera frequens eboratis resultatura pyrgorum gradibus. Sidonius lib. 8. epist. 12.

EBRIAMEN, liquor, qui ad ebrietatem inducit. [Et vinum, inquit, & ebriamen non bibet. Tertull. de Jejun. cap. 9.

EBRIUS. Vide *Bria*, *Debriatus*.

EBRYMIUM, legitur hæc dictio in Regulis S. Pacomii, quæ locum destinatum in choro significare videtur: fortassè legendum est *Epihymnium*, quod locum in choro denotat, in quo hymni canebantur.

ECBOLA, & *Ecvola* ἐκβολή, idest, res minima, & parvæ æstimationis. [Scripsit autem Secundus, & ad se missos à curatore, & ordine centurionem, & beneficiarium, qui peterent divinos codices exurendos, eisque respondisse, Christianus sum, & Episcopus, non traditor: & cum ab eo vellent aliqua ecvola, aut quodcunque accipere, neque hoc eis dedisse, apud Baron. ann. 305.

ECCLESIA, græca vox, Ἐκκλησία, idest, adunatio, inde usus postea obtinuit, ut pro loco ad cultum divinum destinato acciperetur. FR. [Et cum hoc dixisset, dimisit Ecclesiam. Actor. 19.] Item pro universo etiam catholicismo, unde dicitur: Ecclesia unus thalamus Christi est, can. quamvis, dist. 21.] & ideo catholica dicitur, idest, universalis. Vide *Catholicus*. Et Apostolica; Apostoli siquidem unam fidem elegerunt, quam tenens Ecclesia, potest ideo Apostolica dici. Glossa in c. 1. extrav. comm. de major. & obed. quæ antonomasticè Romana intelligitur, can. nō licet Papæ, 12. qu. 2. §. Quod non solummodo. Item intelligitur potestas ecclesiastica, unde: [Ecclesia nulli claudit gremium redeunti, de hæreticis in sexto, c. 4.] Ecclesiæ judicium non semper dicitur divinum, quandoque enim differens est; nam: [Judiciū Dei veritati (quæ non fallit, nec fallitur) semper innititur: judicium autem Ecclesiæ nonnunquam opinionem sequitur, quam & fallere sæpè cōtigit, & falli; propter quod contigit interdum, ut qui ligatus est apud Deum, apud Ecclesiam sit solutus &c. in 5. Decretal. tit. 39. c. 28.] quod intelligendum est non clavium, sed dispositionis defectu; nam Ecclesia non judicat de internis: secus verò in rebus, quas declarat de fide; nam hæ infallibiles sunt. Quid autem significet Extra Ecclesiam. Vide *Extra catholicam Ecclesiam*. Igitur quo ad Ecclesiam materialiter sumptam. Vide *Basilica*, *Cælestis*, *Confessio*, *Cubiculum*, *Cyriaca*, *Dominica*, *Martyrium*, *Pastophorium*, *Plebs*. Porphira in dict. *Porphyrogenitus*, *Templum*. Quo ad ejus partes. Vide *Altare*, *Androna*, *Apsis*, *Aspaticum*, *Cancelli*, *Cappella*, *Capsum*, *Catechumenum*, *Chorus*, *Concha*, *Confessio*, *Cosmites*, *Cromicus*, *Ebrymium*, *Fletus*, *Galilæa*, *Garzonostasium*, *Gazophylacium*, *Ganæcona*, *Hyemantes*, *Matronæum*, *Narthex*, *Nymphæum*, *Oratorium*, *Paradisus*, *Parvisium*. Peribolus in dict. *Perivolium*, *Presbyterium*, *Propitiatorium*, *Sancta Sanctorum*, *Sacrarium*, *Solea*, *Sphynx*, *Suggestus*, *Transenna*, *Tribuna*, *Trichorus*. Est navis instar. Vide in Promulsione hujus operis, & in dict. *Vector*: [Gregorius Thaumaturgus à Balsamone adductus quinque Ecclesiæ divisiones assignavit, cujus hæc sunt verba: [Fletus, seu Luctus est extra portam Oratorii; ubi peccatorem stantem opportet fideles ingredientes orare, ut pro se precentur. Auditio est intra portam in

in porticu, ubi oportet eum, qui peccavit, stare usque ad cathecumenos, & illinc egredi; audiens enim, inquit, scripturas, & doctrinam, ejiciatur, & precatione indignus censeatur. Subjectio autem, seu substractio est, ut intra templi portam stans cum cathecumenis egrediatur. Congregatio, seu Consistentia est, ut cum fidelibus consistat, & cum cathecumenis non egrediatur. Postremo est participatio Sacramentorum.] Quæ divisiones adhuc videntur in sumptuosa, & magnifica Montis regalis Ecclesia Siciliæ, à Rege Gulielmo cognomento bono mirificè ædificata, ac musivis picturis summè nobilitata. Ritus deinde consecrandi Ecclesias à Silvestro Papa I. introductus fuit, qui prima vice Lateranensem Ecclesiam consecraverat, de qua in dict. *Constantiniana* dictum fuit; nam antè Constantini Magni imperium adunatio fidelium propter persecutiones in Oratoriis privatis, & in cryptis fiebat. FR. Hoc tamen intelligendum puto quo ad consecrationes publicas, & solemnes; nam de privata Ecclesiæ consecratione in officio S. Cæciliæ V. & M. hunc ritum antiquiorem fuisse ostenditur, dum ibi de eadem Sancta dicitur, Deum precasse, nempè; [Triduanas à Domino poposci inducias, ut domum meam Ecclesiam consecrarem,] quod quidem obtinuisse legitur. Ecclesia semel consecrata, non debet iterum consecrari, nisi aut ab igne exusta, aut sanguinis, vel seminis humani effusione polluta fuerit. Concil. Nicæn. apud Gratian. can. Ecclesiis semel, de consecrat. dist. 1. :I: Vide *Altare*; ubi etiam dictum fuit, in usu antiquorum fuisse Ecclesias semper orientem versus respicere, & hoc propter varias rationes à SS. Patribus tum Græcis, tum Latinis adductas; primò quia tali positione adorabatur Dominus versus locum, ubi steterunt pedes ejus, juxta illud Psalm. 131. *Adorabimus in loco &c.* Secundò quia (ut ait D. Athan. de plur. & neces. quæst. 14.) in oriente repræsentatur nobis mysterium veræ lucis, quem usum idem Sanctus Doctor ex traditione Apostolica fuisse affirmat. Tertiò ad aspiciendam paradisi terrestris situationem, quæ orientalis erat. S. Clem. lib. 18. const. Apost. c. 15. & Nyssen. de orat. Quartò quia oriens est præcipua mundi pars. Justin. Mart. ad ortod. quæst. 118. Quintò ad adorandam Christi faciem, quia crucifixus fuit versus occidentem respiciens, & eadem positura ad cœlum ascenderat, & quemadmodum visus est ascendere, sic veniet in fine mundi. Damasc. de fide Ortod. cap. 13. Sextò quia de mane, cum sol adhuc in parte orientali esset, Spiritus Sanctus in forma ignis stetit supra Discipulos Domini. Tertull. contra Valent. c. 3. Septimò ne conveniamus cum Judæis, qui versus occasum orant. D. Thom. par. 2. quæst. 3. art. 3. ad 5. FR. posset etiam & octava ratio addi, nempè, ad differentiam Priscillianistarum, ut in Concil. I. Bracar. can. 21. habetur: [Omnis retinet oriens, & non sicut Priscilliana hæresis permutavit.] Itaque hi hæretici antiquum ritum mutavere in primitiva Ecclesia introductum, ut habetur 11. dist. can. Ecclesiasticarum. Ubi sic affirmatur: [Alia plura adjicimus magnã quasi vim commẽdaticia mysteriis, quæ orientem versus nos literarum orare forma docuit?] Ibique Gloss. alias hujus mysterii rationes affert. Vide Baron. ann. 34. n. 232. 251. 252. an. 58. n. 106. & 107. :I: Et hæc cæremonia observabatur etiam in sacramento Baptismi. [Ad occasum inversus Sathanam abjurabis, rursumque ad orientem te te convertens, Deum cõfiteberis. Nazian. orat. 40. de Sacram. Bapt.] atque Baron. an. 58. n. 107. In Ecclesiis autem, in quibus presbyterium respiciebat versus occidentem, situabatur Altare in medio, ita ut celebrans, ex parte posteriori Altaris positus, respiceret versus orientẽ, ac populum; sicut adhuc in aliquibus Ecclesiis Romæ observatur. [Unde in Ecclesiis ostium ab occidente habentibus, Missam celebrans in salutationibus ad populum se vertit, quia quos salutamus facie ad faciem præsentamus, & deinde oraturus se ad orientem convertit. In Ecclesiis verò ostia ab oriente habentibus, ut Romæ, nulla in salutatione est necessaria conversio: Sacerdos in illis celebrans semper ad populum stat conversus. Durand. lib. 5. cap. 2.] Qui tamen ritus usque ad Leonem Papam I. in Ecclesia rigorosè observatum fuit; sed contrarium postea cautum fuerat. Vide Baron. an. 443. num. 6. prout dictum est in dict. *Dominus vobiscum*. In eo verò situ pro Ecclesia ædificanda destinato erigebatur Crux in signum possessionis. Ecclesia Nutrix dicitur Ecclesia parochialis. [Nos ab Ecclesia non recedimus, nec spernimus nutrices Ecclesias. Agobardus Abb. de privil. & jure Sacerd. cap. 12. FR. Ecclesia Matrix, seu Nutrix dicitur illa, in qua reperitur fons baptismalis. Glossa in Clement. cap. unico de Baptismo. Ecclesia dicitur etiam secretum cœleste, can. prædia, 12. quæst. 2. & ibi Glossa. Vide *Contina*. Ecclesia Cath. unica Christi Sponsa. Vide *Monogamus*. In quo differat Ecclesia Parochialis à Curata, & Baptismali. Vide *Parochia*. Ad quantam distantiam ejus immunitas extendatur. Vide *Passus*. Cæremonia in Ecclesiis consecrandis. Vide *Staurопegium*.

ECCLESIARCHA, Ἐκκλησιάρχης, Ecclesiæ primarius.

ECCLESIATES, vox græca Ἐκκλησιαστής, liber Sacræ Scripturæ à Salomone compositus, & Concionator, seu Adunator interpretatur; multitudini enim congregatæ directus est hujus libri discursus. Vide *Panæretos*.

ECCLESIASTICUS, Ἐκκλησιαστικός, est item alius Sacræ Bibliæ liber à Sidrach compositus; ita denominatus, quia in eo eruditiones pro concionatore, & in congregata plebe sermonem habenti expediuntur.

ECCLESIASTICI ORDINES. Vide *Ordines Ecclesiastici*.

ECETAE, sive *OEcetæ*, ex græco οἰκηταὶ, id est, commorãtes: aliqui Monachi hæretici fuerunt ita appellati, quia cum monialibus habitare cõsueverant,

& cum ipsis saltabant, quo actu imitare asserebât Sororem Moysis Mariam, quæ post transitum maris rubri cecinit, & cum populo saltabat. Vide *Dupla*.

Echidna. FR. ex græco ἔχιδνα, idest, vipera: [Non est echidnæ venenum malitia illius. Gregor. Nazianz. de modest.

Echinaneis. FR. vocabulum, quod librariorum errore in epist. 18. lib. 2. B. Petri Damiani malè appositum fuit; cùm corrigi deberet *Echeneis*, vox quidem græca ἐχενηΐς, quæ remoram pisciculum denotat, de quo S. Eustathius in Examer. [Est parvus admodum piscis echeneis appellatus, ingentes naves plenas ventis adhærens moratur,] à Plinio tamen lib. 9. cap. 31. *Echinometra* vocatur.

Echoicus, ἠχοϊκὸς, genus carminum: [Faciebat siquidem versus oppidò exactos, tam pedum mira, quàm figurarum varietate, hendecasyllabos, lubricos, & enodes, exametros crepantes, & cothurnatos, elegos verò nunc echoicos, nunc recurrentes, nunc per anadiplosim, principiisque connexos. Sidon. epist. 11. lib. 8.] FR. aliqui codices *Eschios* habent; sed *Echoicos* ab echo in fine cujuscumque versus opposita legendum est, de quibus figuris habetur apud Ausonium in Echoicis recurrentibus per anadiplosim, principiisque connexis exemplum, hoc est:

Res hominum fragiles alit, & regit, & premit fors
Fors dubia, æternumque labens, quam blanda fovet spes
Spes nullæ finita ævo cui terminus est mors
Mors avida, inferna mergit caligine quam nox
Nox obitura vicem, remeaverit aurea cum lux
Lux dono concessa Deum: cui prævius est sol
Sol &c.

Apud Ausonium edylio, 5. Alio modo versus recurrentes, qui retro scandentes appellantur, tradit idem Sidonius lib. 9. epist. 14. inquiens: [Igitur interrogas, per pugillatorem, quos recurrentes asseram versus, ut celeriter explicem: sed sub exemplo. Ii nimirum sunt recurrentes, qui metro stante, neque literis loco motis, ut ab exordio ad terminum sic à fine releguntur ad summum, sic est illud antiquum:

Roma tibi subito motibus ibit amor.

Et illud

Sole medere pede, ede perede melos.]

De aliis versuum speciebus. Vide *Versus*.

Ecstasis, vox græca ἔκστασις, stuporem, & mentis alienationem significans, qua utuntur Sancti Patres ad denotandum vigilantem somnum in contemplativis personis, quando sensibus destituti, earum mens à contemplatione profundorum, & cœlestium mysteriorum rapitur. FR. Auctor Vocabul. Ecclesf. qui nedùm in orthographia vocum non rarò errat; sed etiam in derivatione eorum sæpè fallitur, & græca vocabula hebraica censet, & vice versa: sic hoc vocabulum hebraicum facit.

Ecthesis, ità appellatus fuit liber quidam hæreticalis à Sergio Patriarcha compositus, ac Heraclio Imp. in hæresim monothelitarum lapso, oblatus. Vox quidem græca ἔκθεσις, idest, expositio, ubi assertivè exponere, & declarare vera fidei professionem ostentabatur; sed tanquam impietatibus refertus, à Severino Papa, & ejus successore Joanne IV. damnatus est. FR. ob quam imposturam S. Martinus Papa, aliique Sancti Doctores exilium passi, ac tandem inter Ecclesiæ Martyres computati sunt, de quibus in Collectaneis Anastasii à Jacobo Sirmondo Societ. Jesu in lucem editis, & apud Baronium ann. 639. & ann. 640. n. 1. agitur.

Ectroma, ἔκτρωμα, abortivum [Scilicet, de enthymesi, & ectromate. Tertull. advers. hær. cap. 7.

Ecuola. Vide *Echola*.

Edad, quid hebraicè significet. Vide *Scenopegia*.

Edem, hebraica vox, quid significet. Vide *Paradisus*.

Edictalis. FR. Edicti possessivum. [Hac nostra edictali constitutione sancimus, extrav. comm. de crimine falsi.

Edictum. Vide *Leges*.

Edra, sive *Hedra*, ἕδρα, essedum, lecticæ genus. [Ipse edram auream consedens Heracliam venit. In vita S. Gulielmi.] FR. & Lecticarii Essedarii dicti fuerunt.

Educere Se Per Aeneum, legis Salicæ phrasis in tit. 59. & est, quando reus cogitur suam innocentiam probare, summergendo brachium in aqua ferventi, & ita purgatur à calumnia, absque idoneis testibus ei imposita; alia genera purgationum reperiebantur, de quibus in dict. *Duellum*, *Missa judicii*, *Iuramentum*, *Iudex purgator*, *Purgatio vulgaris*, habetur, quæ omnia in jure can. prohibita sunt.

Edulcoro, dulcoro, dulcem reddo. [Fons Marà (*idest amarus*) per lignum dulcoratus. S. Ambros. de instit. Virg. cap. 5.] Reperitur etiam *Indulcoro* verbum, [Hoc enim lignum tunc in sacramento erat, quo Moyses aquam amaram indulcoravit. Tertull. advers. Judæos.

Edulitas, caritas, & difficultas escaria. [In argumentum illius filii perditionis generaliter mundus in maligno positus est, desævit morbus pestilens, & edulitas invalescit. Petr. Blesen. epist. 43.] qui usus est sententia Euangelica: [Erunt pestilentiæ, & fames] sic loquens: [Certè cum albescunt regiones ad messem, nec adhuc in hac edulitatis clade unum pauperem refecisti. Idem epist. 91.] dicitur edulitas; nam in cibariæ difficultatis tempore, ea privatio magis appetitum edendi generat.

Eduli, Edaces. Vide *Voratrinus*.

Efficacia. Vide *Energema*.

Effoe-

Effoeminatio. FR. actio, & usus fœminilis. [Inter effœminationis modos &c. Tertull. de spectac. cap. 25.

Effoeminatus. Vide *Femellaris*, *Femellarius*, *Langus*.

Effrico, scobino; [Spicas decerptas manibus effrixerant. Tertull. lib. 4 advers. Marc. cap. 22.] de Discipulis Christi, qui manibus confricantes spicas in die Sabbati, cœperant manducare, loquitur; in antiquis Codicibus *Effinxerant* legebatur, sed Pamelius restituit *Effrixerant*.

Egrigorus, græcum vocabulum ἐγρήγορος, idest, vigilans; ubi enim in Daniele cap. 4. latina lectio habet: [Et ecce Vigil & Sanctus de Cœlo descendit:] græca habet ἐγρήγορος, & Clem. Alexand. lib. 2. Pædag. cap. 7. inquit: [Beati enim, qui ad ipsum vigilarunt, se ipsos assimilantes Angelis, quos nos egrigoros, hoc est, vigilantes, vocamus.] LXX. etiam ex Hieronymi testimonio eundem vocabulum Angelum vertunt. Item liber, qui sub nomine Henochi reperitur, ejus titulus est *de Egrigoris*, idest, de Angelis.

Egumenarchium. Vide *Hegumenus*.

Egumenus. Vide *Hegumenus*.

Ejecta. Vide *Divortium*.

Electa. Vide *Sorek*.

Elaeon, ἐλαιών, Olivetus mons, ex græco vocab. ἔλαιον, oleū significans. Ideo Tertull. lib. 4. advers. Marc. cap. 39. loquens de Domino nostro, quando in montem Olivetum secedebat, ait: [Ad noctem verò in elæonem secedebat.

Elate, abies, tenerum palmarum germen, sive lanugo, quæ ad instar capillaris formæ fructum obtegit: estque græca dictio ἐλάτη. [Comæ ejus sicut elatæ palmarum. Cantica, cap. 5.] ex quo verborum sensu manifestè esse nomen substantivum colligitur, quod in singulari absq; diphthongo scribitur, licèt in plurali *Elatæ* dicatur.

Electio. Vide *Chirotonia*. Electio Episcopi quomodo fiebat antiquitùs. Vide *Suggestio*.

Elector. Vide *Assumptor*. Qui debet in singulari schedulam sui voti scribere. Vide *Singularis*.

Electus, in sensu substantivo significat electionem: [Quod cum boni electum accepissem, malui, quod nocebat, appetere. D. Paulinus epist. 7. ad Sever.] FR. In sensu autem adjectivo nonnunquam voluntarium significat. [Ita sanè, ut si ille, ad quem pertinuisse videbantur, probare potuerit magis illius electam negligentiā ab hæreticis, ut impunè ibi sint, & suam diligētiam fuisse præventam &c. can. placuit, ut quicumque, 16. q. 3.

Elemosyna ἐλεημοσύνη. FR. stipes collectitia, ex dictionibus hebraicis *Eli*, idest, Deus, & *Moys*, nempè, aqua; nam, ut dixit Sapiens: [Sicut aqua extinguit ignem, ità eleemosyna extinguit peccatum,] & Gloss. in can. qui vult ordinare, de pœnit. dist. 2. Quomodo autem eleemosyna à peccatorum pœnis liberet, habetur in can. miror. de pœnit. dist. 1. & ibi Gloss. Ut à fidelibus eleemosynam acciperent detenti in carceribus, die Dominica eos extrahi sub custodia Imp. Honorius sanciverat. Vide *Dominica*. Eleemosyna dicitur *Benedictio beatica*, *Eulogia*, *Oblatio*, *Offertorium*. Vide suis locis. Vide etiam *Laturarius*, *Matricula*, *Paracellarius*, *Stipes*, *Viaticum*.

Eleemosynarius. Vide *Phagolidorus*.

Elegantia. Vide *Dissertitudo*, *Sophista*.

Eleison. Vide *Kyrie eleison*.

Elelegmus. Vide *Alalagmus*.

Elephantinus Morbus. FR. lepra, ita dicta, quia cutem scabiosam reddit ad instar elephantum. [Nam quatuor Monachi, qui eundem ursum occiderant, statim elephantino morbo percussi sunt, ut membris putrescentibus, interirent. D. Gregor. lib. 3. dialog. cap. 15.

Eleusina. Vide *Epopta*.

Elitigatus, ineluctabilis. [Ut ipsam terram Abbas habeat evindicatam, atque elitigatam, nè sit postmodum ex hac re, omnique tempore subita causatio. In Marculfi formulario à Bigonio correcto. FR. in vetusto autem codice *Elidiatam* mendosè legebatur.

Elogium, testamentum. [Et quoniam scribitis Dulcinum decessorem ipsius nihil de rebus Ecclesiæ suæ fuisse testatum; sed de propriis, ac magis quæ in prædicto Monasterio fidelium oblatione collata sunt, elogium condidisse. D. Greg. in regist. lib. 8. cap. 33.] In aliquibus codicibus *Eulogium* mendosè habetur. FR. [Et supremæ voluntatis elogio, in 3. decretal. tit. 24. cap. 3.] ubi *Supremæ*, idest, ultimæ intelligendum est. Idem vocabulum habetur in C. de testamentis, l. jubemus. Item reperitur: *Elogicus*, pro testamentario. [Ex ipsius elogica scriptione conjecturam capesso. Aldhel. lib. de Virgin. cap. 14.

Eludium. Vide *Colludium*.

Elul. FR. sextus Hebræorum mensis. Pereira, disp. 1. in cap. 12. Exod. num. 4. Ribera in cap. 2. Aggæi n. 6. Matthæus Beroaldus lib. 1. chronolog. c. 6. Salianus tom. 2. anno mundi 2544. nu. 94. in quo volumine tabulas expansas exhibet Calendarii Hebræorum.

Eluminatus, excæcatus. [Nam quis ab hominum tam procul sensu; quis gemino obtutu eluminatus? Sidonius, lib. 8. epist. 12.

Elusio Donationis Papae. FR. dicitur quando quis à Sede Apostolica aliquod beneficium obtinuerat, deindè ab Ordinario loci super idem beneficium concessionem impetrat. In decretal. de sententia, & re judicata cap. 12. & ibi Glossa.

Elymas, Ἐλύμας. Magus ab hebraica dictione *Elem* sapientem, seu Dei consiliarium significante. [Resistebat autem illis Elymas magus; sic enim interpretatur nomen ejus. Actor. cap. 13.

Emansor. FR. miles, qui causa furandi, ab exercitu discedit, & regreditur: hinc Itali domesticum furem, qui frequenter, ac paulatim furatur *Ladro manso* appellant. [Tempus discernit emansorem à furtivo, & effractorem à fure, vel furem diurnum à nocturno, cam aut facta puniantur, de pœnit. dist. 1.] & ibi sic Gloss. [Emansor est ille, qui diu vagatus est, & ad castra revertitur. ff. de re milit. l. 3. §. 1.

EMBOLA. Vide *Embolus*.

EMBOLISMUS, græcum vocab. ἐμβολισμὸς, idest, intercalatio, sic appellata fuit oratio illa, quæ post Pater noster dicitur submissè in Missa, nempè, *Libera nos quæsumus Domine &c.* & dicitur embolismus, quia interponitur in hoc loco, & reperitur id, quod in Dominicali oratione postulabatur. [In embolismo secretò orat pro pace danda. Petr. Blesen. ser. 46. Tertiò dicit embolismum ejusdem orationis, quæ est Libera nos quæsumus &c. Idē serm. 43.] Dicitur submissa voce, ad denotandum silentium tempore Christi sepulturæ, quando tacuere (sicut Innocentius Papa notavit) & quieveverunt omnes præter ipsum Redemptorem, cujus tunc anima ad Limbum descenderat, ad Sanctos Patres liberandos; ideòque Sacerdos Christum repræsentans, sub silentio orat: sed die Veneris Sancti alta voce pronuntiatur, ad significandam manifestam Salvatoris victoriam, Cruce mediante, obtentam. In ritu verò Ambrosiano semper alta voce pronunciatur.

EMBOLUS, ambulacrum, seu porticus, græcè, ἔμβολος, à verbo ἐμβάλλω, idest, ingredior, dicitur. [Ille jacebat in occidentali embolo ejusdem plateæ. Cyrill. Scyopolit. in vita S. Sabæ. Mauritius porrò Carianum embolum in Blanchernis condidit, in eoque omnem suam à pueritia usq; ad imperatoriam dignitatem vitæ historiam suæ depingit. Cedren.] Isidorus tamen *Imbolum* appellat. Vide suo loco. Item repetitur *Embolis* nedum in significatione ingressionis, sed etiam egressionis, & in hoc sensu intelligenda sunt verba Gunteri apud Ganisium, in hist. Constantinopolitana, ubi sic ait: [Tempore autem illo missus est ad exercitum nostrum Cardinalis quidam Petrus, videlicet, Capuanus, quem Summus Pontifex ad hoc direxerat, ut præfatam sedaret controversiam, ageretque cum Venetis, ut fœlici embole, idest, Christi militiæ, maturum versus Alexandriam præstarent navigium.] Tandem *Embola* Constantinopolitani ingressum, seu advectionem frumenti in illam Civitatem appellabant.

EMBRIMIUM, pulvinaris species, super quod Ægyptiaci Monachi sedebant, & ad dormiendum caput reclinabant, ex fasce stramentorum, seu juncorum: fortassè à verbo græco ἐμβρίμω, derivatur, quod strepitare significat; nam simile stramentum solet conculcatum strepitum reddere, seu, ut alii malunt, à verbo etiam græco βρίζειν, idest, dormitare, propter reclinatoris incommodum, & quiescendi modum, in quo perfectum somnum capi minimè poterat. [His itaquè Beatus Moses collationi nostræ dans finem, adhuc nos avidos, & de ore suo pendentes, degustare somnum paulisper hortatus est, iisdem ipsis, quibus insidebamus, psiathiis admonens incumbere, embrimiis pariter capiti nostro cervicalium vice suppositis. Cassian. collat. 1. cap. ult. Stratum autem quid erat aliud, quàm storea, & quæ solent appellare centonium, & embrimium, in vita S. Euthymii apud Surium 20. Januar.] FR. Ergo non pulvinar, sed stoream ex Euthymii vita colligitur fuisse; quare ex citata Cassiani collat. satis colligitur, quòd auditores B. Mosis, avidi illum audiendi, dormire minimè curabant; sed Magistri hortatu, & nè ab ejus præsentia discederent, ea aviditate detenti, conati sunt psiathiis, in quibus sedebant, paulisper dormitare, ut denuò excitati illum audirent, qua necessitate usi sunt storeis, sive embrimiis involutis pulvinaris loco, non quod embrimium pulvinar erat ex se, sed per accidens.

EMBROCHE, à græco vocabulo ἐμβροχή; medicorum terminus, quo denotantur potiones, in quibus per aliquod temporis spatium aliquod ingrediens poni debeat, ut is virtutem suam communicet, quo vocabulo utitur in ejus epist. 7. D. Ignatius Martyr.

EMBRYORECTES, formatur ex græcis vocibus ἐμβρυορήκτης, idest, chirurgicum instrumentum quo discinditur embrio, ut ex materno utero frustratim extrahatur, quo vocabulo utitur Tertullianus in libro de anima.

EMENDA. FR. taxatio pœnæ. [Quod tertia pars emendarum, quas homines quinque parochiarum pro suis excessibus solvere compelluntur. In decretal. de offic. jud. ordin. cap. 18.

EMERIANI. Vide *Hemiariani*.

EMINENTIAE TITULUS. Vide *Titulus*.

EMOLOGO. Vide *Homologium*, *Omologo*.

EMPEDOCLES, philosophus, in flammis Ætnæ se projecit. Vide *Thamnus*.

EMPHANISTICA, græca dictio ἐμφανιστικὰ, idest, manifestativa, à verbo ἐμφανίζω, manifesto. Emphanistica igitur erat solutio, quæ ab initiatis fiebat, quando alicui Ecclesiæ ascribebantur; nam sic inter Clericos manifestabatur annumeratos esse: [Si quis in Constantinopolitana Civitate Clericus factus fuerit, si quidem magnæ Ecclesiæ Clericus factus sit, emphanistica præstet, quæ ex consuetudine præstari opportet; sin autem alterius Oratorii Clericus factus fuerit, nihil ab eo emphanisticarum nomine exigatur, Julian. Antecessor. const. 50. ab aliis tamen *Insinuativa* dicitur.

EMPHYTHEUSIS, & *Emphyteosis*, ἐμφύτευσις. FR. insitus surcularis, seu plantatio, à verbo græco ἐμφυτεύω, idest, insero: contractus penes Juristas intelligitur, quo directus dominus alicujus fundi usumfructum ejus concedit, cum pacto meliorandi, & solvendi annuales responsiones; atque hujusmodi fundus, adimpletis conditionibus in contractu appositis, nunquam ad directum dominum pro tempore in obligatione apposito revertitur, quod à Zenone Imperatore pro stabilibus sterilibus, & ad infructuosas terras meliorandas introductum fuit; hodiè tamen pro fructiferis etiam conceditur: qui verò hujusmodi obligationibus succumbit *Emphyteutes* appellatur, cujusælioramentum à Justiniano *Empunema* dicitur à græco ἐμπόνημα, idest, fatigatio, seu labor; melioramenta enim sudoribus fatigantur. Vide *Accensator*, *Dominicata*, *Gaphans*, *Precaria*.

EMPONEMA. Vide *Emphyteusis*.

EN

Emporium. FR. locus ubi merces concurrunt. Hinc ubi in Deuteron. cap. 33. nu. 20. habet Vulgata: [Qui inundationem maris quasi lac sugent, & thesauros absconditos arenarum.] LXX. legunt ἐμπόρια, idest, [Divitiæ maris lactabunt te, & emporia maritima habitantium] & Theodoretus [Emporia negotiatio] vertit.

Emunctoria. FR. forficulæ, quibus ellychnii fungus emungitur. Torrigius in tract. de Cryptis Vatican. edit. secunda pag. 514. [Facies lucernas septem, & pones eas super candelabrum, ut luceant ex adverso. Emunctoria quoque, & ubi quæ emuncta sunt, extinguantur, fiant de auro purissimo, &c. Exod. cap. 25. n. 37.] ac idem habetur cap. 37. n. 23. & Numer. cap. 4. n. 9.

Emunitas, immunitas. Sic in Synodo Papiense, ubi Episcopi à Ludovico Italiæ Rege sub hac forma postulaverunt: [Ut emunitates progenitorum vestrorum ità conservari præcipiatis, sicut à glorioso genitore vestro constitutum est.] Quibus respondit Rex: [Statuimus, ut Ecclesiæ Dei per totius Regni nostri fundatæ terminos, sub nostræ emunitatis tuitione securæ cum rebus, & familiis permaneant. [FR. [Et dum iidem maligni, juxta nostri prædecessoris Bonifacii decreta, pro violata emunitate illud emendare noluerunt. can. cum devotissimam, 12. quæst. 2.] & ibi Glossa can. si sæculi. Ibidem. [Pro emunitate nongentos solidos Episcopo componat, can. si quis contumax, 17. qu. 4.] Idem vocab. habetur in Registro Farfen. n. 319. 321.

Enacim, Gygantes. Vide *Golgotha*.

Encaenia, græcum vocab. ἐγκαίνια, idest, innovatio, seu dedicatio, applicatur ad Ecclesiæ anniversariam dedicationem. [Facta sunt encænia apud Constantinopolim, & recondita sunt lipsana Andreæ, & Lucæ Apostolorum. Paul. Diacon. lib. 16.] Quæ solemnitas Ἀνοίξιον, *Anæxium* à Balsamone appellatur, idest, novæ Ecclesiæ aperitio. Vide *Dedicatio*.

Encaustum, color liquidus, & incorporeus ad miniandum, seu scribendum aptatus. [Imputet ergo sibi encausti immunditiam, quæ corio inhæsit agnino. D. August. lib. 13. contra Faustum, c. 18.] Græca ἐγκαυστὸν, pictura inusta. FR. hujusmodi picturæ, & scripturæ genus Plin. lib. 35. cap. 11. sic describit, in principio; [Sed aliquantò vetustiores encausticæ picturæ extitere &c.] & inferius. [Encausto pingendi duo fuisse antiquitùs genera constat, cera, & in ebore, cestro, idest, viriculo.] Turnebus *Vericulo* legit. *In cera* ait, quia in tabulis ceratis veteres scribebant, Ovid. [Tabulasque coloribus uris, dixit: & Martialis lib. 1. [Encaustus Phaeton tabula tibi pictus est.] Indè italicè *Enchiostro*, seu *Inchiostro* ab Encausto atramentum dicitur. Itaque non sine erroris nota *Encanto* pro *Encausto* in Theodosiano Codice legitur, ubi sic habetur: [Encauto nomina adnectant, lib. 11. tit. 16.] Et quod anquitus characteribus coloratis scribebatur. Vide *Rubricas*, *Smaltum*, *Titulus*. [Litera quoque recentior videbatur, quàm charta, & à qua videbatur encaustum infectum, ut antiquius appareret. In decretal. de fide instrument. cap. 6.

Enchiridion. ἐγχειρίδιον, idest, manuale, & dicitur quidquid ad manus promptum est, ut pugiunculus; liber usualis, quo titulo d. Aug. quoddam ejus opusculum appellavit, quod vulgò *Manuale* dicitur. Vide *Procherium*.

Enchirium. ἐγχείριον, manualis res, quo vocabulo usus est D. Hieronymus in denominatione Epigonatii, quod est sacrum Græcorum indumentum, & secundum ejusdem opinionem, linteum significat, quo Pilatus post lotionem manuum se abstersit in extensione condemnationis Christi, & sic S. Doctor ait: [Enchirium, quod est in zona, linteum est, quo manus extersit suas. In Theor.] Vide *Epigonation*.

Enclistus, Claustralis, & solitarius, ex græco ἐγκλειστός, idest, absconsus.

Encolpium, ἐγκόλπιον, parva Crux pectoralis Episcopi; significat etiam quodlibet pectorale reliquiarium, fortassè à verbo græco ἐγκολπίζω, quod continere in sinu significat. [Imposuit super colla nostra encolpium, idest, Crucem cum pretioso ligno, vel reliquiis, suspensam ex collo Imperatoris, & Episcoporum: Synod. VIII. act. 5. Mittimus encolpium aureum, cujus una facies crystallum inclusam, altera picta nigello, & intus habet alterum encolpium, in quo sunt partes honorandi ligni in figura Crucis positæ. In act. Concil. Ephes.] Fuit encolpium hoc donum Nicephori Constantinop. Patriarchæ Leoni Papæ III. missum. Dicitur etiam *Phylacterium*, *Crux pectoralis*. Vide suis locis.

Encratitae, ἐγκρατῖται, continentes, ab ἐγκράτεια, continentia, temperantia, moderatio. Ita dicti quidam Hæretici, qui magnam continentiam, & abstinentiam præ se ferebant. Eorum originem Tatiano attribuit Isidorus, dum ait: *Tatiani à Tatiano quodam vocati, qui & encratitæ dicti sunt, qui abominantur carnes*, Orig. lib. 8. c. 5. Hanc hæresim enumerat Epiphanius ordine 47. de quibus ita scribit: *Nuptias palam diabolicas esse decernunt; animata verò abominantes interdicunt, non continentiæ gratia* &c. *Vino verò omninò non utuntur, diabolicum esse dicentes*. De iisdem similia habet Augustinus de hær. hær. 25. referens eos nuptias pares fornicationibus facere, aliisque corruptionibus, nec eos in suorum numerum recipere conjugio utentes. Prætereà *prolationes quasdam*, ait, *fabulosas sæculorum etiam ipsi sapiunt: saluti primi hominis contradicunt*. *Epiphanius Tatianos, & Encratitas ita discernit, ut Encratitas Tatiani schismaticos dicat*. Addit Anastasius Sinaita in Hexam. lib. 11. eos non solùm à muliere, tamquam à re mala abstinuisse; sed etiam ab arborum fructibus, ut quia sint peccati efficientes, propter arborem, quæ dicitur inobedientiæ.

Encryphias, ἐγκρυφίας, panis subcinericius dicitur, ab ἐν, in, & κρύφος, occultus. Quia nempe dum coquitur, in cineribus delitescit. Vox hæc ab aliquibus Latinis usurpata:

para: & de pane subcinericio pluries in Scripturis mentio. Panis erat paratu facilis, & apud Hebræos satis usitatus. Quapropter Abraham, tribus Angelis hospitio receptis, ut pane suaviori, & recenti eos pasceret, Saræ præcepit: *Fac subcinericios panes*, Gen. 16. 6.

Encyclius Codex. FR. ità appellatus fuit liber ille, in quo collectæ sunt omnes epistolæ, quas Patres Concilii Chalced. Leoni Imperatori miserant circa opiniones Timothei Alexandrini, qui codex ab Epiphanio scolastico ex græco idiomate in latinum translatus fuit; *Encyclius* enim secundum vim Grecæ dictionis circularem significat; nam circummittebatur ad veritatem catholicam manifestandam.

Endelechismus ἐνδελεχισμὸς, idest, assiduitas, sic vertunt LXX. verba illa, *Holocaustum juge*, quæ in Num. cap. 28. & Daniele cap. 11. reperiuntur: hoc vocabulo etiam utitur D. Chrysost. hom. 2. advers. Judæos.

Endotis, Saltantis mappa, cujus Græca etymologia ἐνδύτης, ex verbo ἐνδύω, idest, induo, quod secundùm vim Grecæ dictionis *Endytes* scribi deberet. [Donavit & endotyn bissinam pretiosissimam, omnem Christi Dei historiam continentem, qua in die Epiphaniæ aram maximam exornari consuevisse testatur. Agnel. in vita S. Maximi Episcopi Raven.] Eodem verbo Euchologiũ utitur, ubi de cæremonia mentionem facit, quæ in feria V. cœnæ Domini à Patriarcha agitur. Vide *Mappa*.

Endromidatus. Vide *Endromis*.

Endromis, ἐνδρομὶς. FR. hirsuta, seu villosa vestis ex græco ἐν, in, & δρόμος, cursus, ad equitandum enim inserviebat. Legitur etiam *Endromidatus*: [Tu endromidatus exteriùs, interiùs fasceatus. Sidon. Apollinar. lib. 2. epist. 2.] Vid. *Amphimalla*.

Energema ἐνέργημα, operatio, efficacia, & accipitur in malum sensum, scilicet, pro operatione diabolica in Energumenis excitata. Hinc Tertullianus de Philomena à Marcione hæresiarcha vitiata, & ab eo tanquam prophetissa propalata, loquens, ait: [Postea verò immane prostribulum, & ipsam, cujus energemate circumventus, quæ ab ea didicit, phaneroseis scripsit. Adversus hæret. cap. 30.

Energumenus, ἐνεργούμενος, à dæmone agitatus. [Energumenum, qui ab erratico spiritu agitatur, hujus nomen neque ad Altare cum oblatione esse recitandum, neque permittendum, ut sua manu in Ecclesia ministret. Concil. Eliber. can. 9.] Energumeni ex constitutione Apostolica ab ordinationibus, & communione fidelium arceantur. [Si quis dæmonem habeat, nè fiat clericus; sed neque cum fidelibus precetur. Purgatus autẽ recipiatur, & si sit dignus, fiat, can. 18.] Item dicitur *Arreptitius*. [Arreptitios se simulantes, & qui morum improbitate, eorum figuram, & habitum simulatè præferunt, visum est omnimodo puniri. Concil. Constantinop. III. can. 6. in Trull.] In Liturgia S. Clementis Papæ Energumeni expellebantur tempore consecrationis, & Diaconus alta voce dicebat, *Ite Energumeni*. FR. nam locum habebant in Ecclesia [Energumeni verò pavimenta domorum Dei introeant, can. omni die, de consecrat. dist. 5.] Ubi Glossa ex Archidiacono in can. Exorcista, dist. 23. malè ait, quod energumenus ab *Erge*, quod est labor, & *Mene*, quod est defectus, dicatur. Vide *Obsessus*. Quare energumeni, & publici pœnitentes in Missis defunctorum non excludebantur. Vide *Pax*.

Eneus, stupefactus, attonitus, mutus. [Et nimio stupore perculsi, quasi enei quidam effecti sunt. In vita Abrabæ cap. 5.] Vox quidem græca ἐνεός, idest, stupidus, seu potiùs ab æneo metallo sic dicitur.

Engaria. Vide *Angaria*.

Enervo. Vide *Inervo*.

Engastrimitus. FR. Græcum vocabulum ἐγγαστρίμυθος, idest, ventriloquus: sic ab Origene appellatus est quoddam ejus opus, in quo de spiritibus pythonicis egit, qui ex ventre responsiones proferebant; contra quem S. Eustathius Antiochiæ Archiep. scripserat. Vide *Pytho*, *Pythonicus*, *Pythonissa*.

Engitheca. Vide *Entheca*.

Enidios, marmoris genus, ità frigidissimum, ut in aquam convertat ambientem aerem: [Est certa species lapidis in genere marmorum, quæ enidios appellatur, cujus natura per magistros mineralia conscribentes talis asseritur, quod ex frigidissima naturali ejus complexione aerem circunstantem ingrossando, transmutat in aquam: Gulielmus, de Terra Sancta, apud Canisium,] & inferius: [Unde Cõstantinopoli in veteri palatio imperiali sub terra quasdam conchas marmoreas vidi de simili lapide, quæ plenæ existentes aqua, evacuantur aliquoties, & revoluto anno, sine omni humano studio plenæ inveniuntur aqua, ut undique effluant. Ex quibus effectibus potiùs legendum puto ἔνυδρος, quod significat *In aquam*, quia in aquam convertere facit ambientem aerem. FR. an potiùs ἔνυδρος dicendum, qui lapis inter pretiosos à Plinio lib. 37. cap. 11. ponitur, & ita appellatur quia, ut ipse inquit:] Ad motum fluctuat intus in ea, veluti in ovis liquor.

Ennbadecateris. Vide *Aureus numerus*.

Ennbafotia, *Ennafodius*, & *Enaforus*. Vide *Enofotius*.

Enoch. Vide *Sabbatum Enoch*.

Enode. FR. absolutè: [Ecce enodè est, quodquod ad laqueum præparastis. Ennodius in apologetico.

Enophotius, lampas unius luminis, ex græca dictione ἑνὸς φωτὸς, idest, unius luminis, sicut *Enneaphotius* ab ἐννέα, idest, novẽ luminum: denotat. [Obtulit canistra enophotia ex argẽto purissimo: Anast. in Benedicto III.] In aliquibus mendosis codicibus *Enaforus* legitur; alii *Ennafodius* legunt. Item *Canistra, enneafotia*. Idẽ in Leone II. idest, novem luminum. Reperitur etiam *Exafotia*, idest sex luminum; apud eundem. Vide *Exafoci*.

Enormis. Vide *Exlex*.

Eno-

ENOTICUS, *athneticum*, ex græca dictione ἑνωτικὸς, idest, unitivus, sic appellatus fuit quidam liber à perfido hæretico Zenone Imp. ad instigationem Acacii Patriarchæ Constantinop. compositus; in eo enim de unione differentiarum in dogmatibus fidei inter Catholicos, & Eutychianos agebatur; cujus Auctor callidè sub speciositate formulæ, & nomine reconciliationis catholicos decipere satagebat, ac tacitè Concilii Chalcedonensis decreta abrogare nitebatur. Qui liber à Felice Papa III. in Concilio XL. Episcoporum Italiæ damnatus fuit. FR. & ideò præfatus Pontifex Vitalem, & Misenum Episcopos ad Zenonē unà cum Felice defensore miserat, ac citato Patriarcha Romā, is tamen in vindictam temerè à sacris diptychis nomen Pontificis delere conatus est, ac duo legati Pontificis stultè agentes cum perfidia Acacii concurrerunt; secus verò defensor Felix, qui ob id in vinculis jussu Imperatoris positus fuerat, ac ejusdem Imperatoris sequaces *Pacifici* appellati sunt, ex eo quia hanc opprobriosam concordiam defendebant. Vide Baronium an. 483. n. 19. ann. 484. num. 27. & seqq. ann. 495. num. 5. & seqq. an. 496. num. 53. & ann. 519. num. 2. & seqq. Ejus etymon. Vide *Synodicum*.

ENSALMUS, incantatio, quæ in certis superstitiosis orationibus continetur, cujusmodi est oratio illa *Crux Christi salva me* à quodam Archiepiscopo Græco cōposita; de qua Dian. par. 4. to. 3. resol. 62. Hieronymus Bardus in suo tractatu medico-politico, Athanas. Kircher to. 2. Magiæ Ægypt.

ENTATICUS, vox græca ἐντατικὸς, idest, extensivus; hinc Fulgentius lib. 3. Mythol. de Peleo, & Thetide: [Emplastrum entaticum dixit] quem locum aliqui *Emplastromentaticum* perperam legunt.

ENTELMA, præceptum, ex græco verbo ἐντέλλομαι, idest, jubeo; [Entelma fecit prædicto Abbati, lib. 1. Chron. Casinen. cap. 49.] Alii tamen *Entilma*, *Entalma*, *Entolima*, seu *Entolina* legunt. Sed optimè dicitur Entalma à græco ἔνταλμα, mandatum, præceptum.

ENTHECA, ἐνθήκη, pecuniam à mensariis sepositam secundum Libonium significat. [Cumque totam enthecā cœnobii suam credat esse substantiam. Cassiod. lib. 4. c. 14] Item *Enhticam aulicam* idem Cassiod. alibi dixit. FR. Sed potius thesauri reconditorium significare videtur, sicut *Argyrotheca* capsam denotat, in qua argentum conservatur. [Enthecam habere non licet. Non est Episcoporum servare aurum, & à se revocare mendicantis manum. Quotidie tàm multi petunt, tàm multi gemunt, tàm multi inopes nos interpellant, ut plures tristes relinquamus, quia quod dare omnibus possimus, non habemus. Non habemus ergo enthecam, apud Gratianum can. nolo, 12. quæst. 1.] Idem habet Isidor. lib. 15. cap. 5.

ENTHECATUS. Conservatus.

ENTHRONISTICUM. Vide *Xenium*.

ENTHUSIASTAE. Vide *Precatores*, *Euchetæ*.

ENTHYMESIS, ἐνθύμησις, animatio. [Scilicet, de enthymesi, & actromate. Tertull. adversf. Hæret. cap. 7.] FR. Calepinus verò cogitationem, & commentationem hunc Tertullianicum terminum interpretatur.

EPACTA, græcum nomen ἐπακτὴ, intercalares dies denotat; significat, nempè, dierum anni solaris excessum ultra lunarem annum; hic enim 354. dies habet, solaris verò 365. & aliquid plus: itaq; solaris annus excedit lunarem in undecim diebus, præter horas, & minuta. Hinc epactæ notitia nedum ad invenienda mobilia festa inservit; sed etiam ad internoscendas lunationes. Regula autem ad dignoscendam in quolibet martii mense novam epactam hæc esset. In quocumque recenti anno undecim dies supra epactam anni præteriti adjugendi sunt; at quando numerus excedit trigesimum, tunc excessus trigesimi erit numerus recentis Epactæ. Vide *Aureus numerus*.

EPAGNOSTICON, ἐπαγνωστικὸν, scriptura publica cunctis exposita, & patens, quæ vulgò *Manifestum* dicitur: talis appellatus fuit libellus, qui pro parte Basilii Imperatoris in Concilio Constantinopolitano IV. Bahane Patritio ejus Vicario porrectus fuerat. Verùm *Epagnosticon* pro *Epanagnostico* suprà positum esse censeo, à græca dictione ἐπαναγνωστικὸν, aliquid super legibile, seu supra omnia, quasi ante omnia legibile sonat. Eò quòd videlicet illa Basilii exhortatio in Synodi principio, ante alia, aut coram omnibus, legi deberet. Baron. anno 869. n. 16.

EPANOCLISTUS, ex superiori parte intectus, & coopertus, ex græcis dictionibus ἐπάνω, adverb. quod sonat suprà, & κλειστὸς, idest, clausus, seu tectus. [Regnum de auro purissimo epanoclistum cum catenulis suis, habens in medio Crucem auream. Anast. Bibl. in Hormisda.] Ubi de corona loquitur, quam Clodoveus Galliæ Rex Apostolorum Principi obtulit, de quo in dict. *Mitra* etiam agemus. Vide *Panoclistus*. FR. Antiquissimam hujus chamauri figuram, eadem prorsus forma, qua adhuc in capite S. Petri extantem supra ciborium Lateranensis Ecclesiæ attulimus delineatam in dict. *Bulla*, quam tamen coronam, sive chamaurum Joseph Maria Soresinus in tractatu de Capitibus SS. Petri, & Pauli pag. 7. inquit non esse amplius illam, quam Clodoveus miserat; sed aliam à Joanna utriusque Siciliæ Regina dono data. De reliquis hujus Tiaræ synonymis. Vide *Calyptra*, *Camelaucium*, *Corona*, *Diadema*.

EPARCHIA, & *Eparchus*. FR. officium, & officialis in aula græcorum Impp. ἔπαρχος enim provinciæ præsidem denotat: ex Codini tamen narratione, stabuli præfectū fuisse colligitur, licèt ipse hujus officii genus non satis explicet; nam dum Theophilus Imperator quodam die equitaverat, occurrit ei muliercula, quæ equū, quo ipse Imperator insidebat, suum esse ajebat, quod ille an verum esset perquiri jusserat, cognitaque fœminæ justitia, statim ex equo desiluit, eique restituit; repetierat enim, quod Eparchi dolo equus à muliere ablatus fuisset; unde provisum deinde fuit, & mos inolevit, ut semper equos inanes paratique pro fortuitis occurrentiis in magnat,

equitatum conducerentur. Cæterùm Eparchus, ut Meurſio placet in ejus gloſſa, officium erat inter magnum Pappiam, & magnum Drungarium biglæ. Et ἔπαρχος græcè eſt nomen nimis genericum, auxiliatorem, idoneum, & ſufficientem ſignificans. Lexicon Græco-Lat. Junii.

EPARCHICON. FR. liber in quo notabantur publica Eparchorum, ſive Præſidum Edicta.

EPENDYTES, tunica, ſeu ſcapulare: alii verò Monachi interiorem veſtem fuiſſe credunt, & nonnulli mantum, ſeu cappam; vis tamen græci vocabuli ἐπενδύτης, quamlibet exteriorem veſtem denotat. [Lavit ependytem ſuum. In vita S. Anton. cap. 23. Pelliceum habens ependytem. In vita S. Hilar. cap. 3.

EPHEMEREUTA, ἐφημερεύτης, officium religioſæ Eſſenorum familiæ, quorum acta Philo Hebræus deſcripſerat, atque nonulli, ut D. Hieronymus teſtatur, Chriſtianos eos eſſe crediderunt. Nomen igitur hoc fortaſsè ex græco ἐφημερία, ideſt, viciſſitudo derivatur; nam viciſſim ad unumquenque illorum hoc oneris exercitium pertinebat, quod erat ſignis communitatem commonere, ſicut etiam inter Chriſtianos Religioſos hebdomadarii officium alternatim exercetur. [Ubi verò convenere candidati, & læti cum ſumma gravitate ad ſignum datum à quopiam ephemereuta, priuſquam diſcumbant ſtantes una ſerie decenti, ſublevatiſque in cœlum manibus, atque oculis; his quoniam didicerent cœleſtia; illis utpotè incorruptis à muneribus, & à quæſtu illicito; precantur, ut placeat Deo id convivium. Philo de vita contemplat.

EPHESINA. Synodus falſificata. Vide *Falſor.* Epheſina grammata. Vide *Ephod.*

EPHI, menſura aridorum, quæ decimam cori partem continebat, nempè, quatuor modios circiter, de qua ſæpè in Sac. Biblia.

EPHOD, vox hebraica, ſignificat ſuperhumerale, quo induebatur Summus Hebræorum Sacerdos, & aliquando additur dictio *Bad*, ideſt, lini, quæ ſacra veſtis erat cõmunis tam Sacerdotibus, quàm Levitis; nam *Ephod* ſummi Sacerdotis erat nobilius, nempe, auro, hyacintho, coccino, & byſſo contextum; reperiebatur denique tertium *Ephod* politicum laicis permiſſum, ſicut fuit illud à Rege Davide antè adductionem Arcæ ſaltante, & à Samuele adhuc puero delatum, ut D. Hieronymus notavit. FR. erat autem *Ephod* duobus quadratis partibus formatum, quæ partes inter ſe ſuper humeros conjungebantur, quarum anterior pectus, & poſterior tergum tegebant; at ex lateribus minimè conjungebantur: ſuper anteriorem partem pendebat *Eſſyn*, in quo illæ duodecim gemmæ erant cum duodecim filiorum Iſrael nominibus, & à Joſepho Hebræo lib. 3. Antiq. cap. 8. ſic deſcribitur: [Super hanc tertiam (*nempè veſtem*) etiam num induit vocatam Ephodem, græcanicæ epomidi ſimilem, ea fit hoc modo ex variis coloribus auro intermixto, ità cõtexitur, ut circa medium pectus lacuna quædam relinquatur, maniculis quoque ità extantibus, ut planè tunica appareat. Lacunæ verò inſeritur fruſtum amplitudine palmi, auro eiſdem coloribus, quibus ephodes, variegatum, id vocatur Eſſen, ac ſi dicas rationale: quod ità quadrat, ut adamuſſim ſpatium illud circa pectus à texente relictum expleat, id committitur cum tunica anulis aureis per ſingulos angulos ex oris tunicæ, ac eſſenis extantibus intercurrente tænia hyacinthina, & nè quid inter circulos hiet filo hyacinthino ſuturam explente; in utroque autem humero ſinguli ſardonyches auro incluſi fibularum vice epomidem adnectunt: his inſculpta ſunt Jacobi filiorum nomina litteris vernaculis linguæ noſtratis, in utroque lapide ſena, ità ut ſeniores dextrum humerum obtineant; quin & Eſſenem ipſum duodecim gemmæ diſtinguunt, eximia vel magnitudine, vel pulcritudine, ornatus hominibus propter enorme precium incomparabilis, cui ternæ per ordines quatuor inerant, conſertæ coronulis aureis, ità ut excedere non poſſint: in primo ordine ſardonyx, topazius, ſmaragdus: in ſecundo carbunculus, jaſpis, ſaphirus: in tertio lyncurius, amethyſtus, achates: in quarto cryſolithus, onyx, beryllus. His erant inſculpta filiorum Jacobi nomina, quos tribuũ authores habemus, ordine, quo olim ſinguli nati fuerant. Cum autem per ſe illi, quos diximus, anuli ſint infirmi, nec poſſint pondus gemmarum ſuſtinere; alios duos majores in extremitate rationalis, quæ reſpicit ad collum, eminentes à textura fecerunt, qui ſuſcipiant catenas aureas, opere plexili, venientes per fiſtulas quaſdam ad extremitates humerorum; quarum catenarum ſummitas aſcendens reducitur poſt tergũ, & circulo, qui eſt à tergo in epomidis fimbria connectitur: id quod præcipuè ſuſtinet ephodé, nè quo pacto defluere poſſit. Eſſeni autem aſſuta erat zona jam dictis coloribus, & auro diſtincta, quæ totum complexa, rurſumque ſupra ſuturam nodata, deorſum propendere ſinebatur. Omnes autem fimbriæ, quibuſdam oris fiſtuloſis utrimque includebantur.] In his autem gemmis divina Oracula recipiebant Hebræi, quod loc. cit. c. 9. Joſephus prædictus inſinuavit his verbis: (Quod mirabilius dicam, per duodecim enim lapides, quos ſupra pectus Pontifex ſutos in Eſſyn, ideſt, rationale portat, victoriam pugnaturis Deus prænuntiabat; tantus enim ſplendor fulgebat in eis, cum nondum exercitus moveretur, ut omni fieret multitudini manifeſtum eorum auxiliis adeſſe Deum. Ceſſavit itaque, & eſſyn, & ſardonyx ſplendeſcere, annis ducentis antè hæc ego ſcriberem.] Unde credendum eſt, quòd antiqua Græcorum ſuperſtitio, quæ ſæpè ex ſacra Scriptura, & ex hebraicis cæremoniis furabatur, etiam id, quod de ephodinis litteris inſculptis miraculosè narrabant Hebræi, uſurpaverit; Græci ſiquidem eodem pacto de eorum epheſinis characteribus mendaciter commentati ſunt, nimirũ, quod ἐφέσια γράμματα fuiſſent magicæ virtutis, per quos quicquid optarent, aſſequerentur, & in omni negotio victores evaderent, ut Suidas, Euſtathius in Homeri Odyſſea 19. Diogenianus, & Eraſ-

Erasmus referunt. Summus Pontifex Christiani Orbis loco *Ephod* Fanone utitur. Vide *Fanon*. Aliquando in Sac. Scriptura per *Ephod* Sacerdotium intelligitur. Vide *Theraphim*.

EPHODION. FR. ἐφόδιον, viaticum. [Videturque Græcos secutus, qui ἐφόδιον, sumptum viæ ad aliarũ quoq; rerum apparatus traducunt, ac sæpè ἐφόδιον pro eo dicunt, quod est instituе, & instrue. Aulus Gellius lib. 17. cap. 2.] vide *Viaticum*.

EPHONOTROPHIUM. Vide *Aephonotrophium*.

EPHRON, FR. quare in *Ephran* mutatus fuerit, D. Hieronymus in Genes. sic explicat: [Postquam pretio victus fuit Ephron, ut sepulcrum venderet, & acciperet argentum, licèt cogente Abrahã, Vau, litera, quæ apud illos pro, O, legitur, ablata de ejus nomine est, & pro Ephron appellatus est Ephran, significante scriptura non eum fuisse cõsummatæ, perfectæque virtutis, qui potuerit vendere memoriã mortuorum, apud Grat. can. postquam 13. qu. 2.] ubi Glossa sic explicat: [O, est ultima litera Græcorum, & A, prima, & designat, O consummationem, & perfectionem A, initiũ & imperfectionẽ &c.] Ad quod etiã facit illud Hieremiæ c. 6. & 14. Ezech. cap. 4. & 20. atque Joel cap. 1. quando dixerant *A. A. A. nescio loqui &c.* eorum, scilicet, imperfectionem indicantes. Sequitur itaque in d. can. Gloss. inquiens. [Ephron, idest, perfectus, Ephran, idest, imperfectus.

EPIBATES, ἐπιβάτης. FR. pirata, seu maritimus miles [Epibatis autem totius fraternitatis multitudo sit similis, ipsum quoque mare hic mundus habeatur: S. Clemens epist. 1.

EPICAEJA, seu verius, *Epiicia*, græcè ἐπιείκεια, æquitas, benignitas, moderatio; Theologorum & Canonistarum terminus, quo significatur id, quod absque superioris oraculo æquè interpretari posset. FR. Interpretatio triplicis generis est. Glossa in can. sicut enim 11. quæst. 1. Interpres autem Proxeneta dicitur. Vide *Proxeneta*.

EPICEDIUM. Vide *Fletobotomia*.

EPICITHARISMA, ἐπικιθάρισμα, citharæ epilogum, quo consueverant Antiqui in fine comœdiarum uti, ut ea dulcedine lenitos auditores dimitterent. Hinc natum adagium, quo Tertullianus adversus Valent. cap. 33. usus est, nempè: [Veluti epicitharisma post fabulam:] FR. pro vitæ activæ symbolo. Vide *Cithara*.

EPICOMBIA, græcè ἐπικόμβια, quæ à Cantacuzeno lib. 1. cap. 41. sic declarantur: [Die, quo Imperator unctus erat, exit è templo, ab aliquo ejus optimatum, quem ad hoc delegerit, in populum jaciuntur epicombia: sunt autem fasciculi segmentis linteis, illigata habentes numismata aurea tria, totidem argentea, aut plura, & obolos æreos totidem; sparguntur hujusmodi fasciculi circa decies mille in vestibulo præcipuè.] Idem refert Curopalata de off. Aul. Vide *Strena. Roga*.

EPIDAPHNE. Vide *Theopolis*.

EPIGONATION, indumentum sacrum Græcorum ad modum calicis bursæ formatum, quod ab Episcopis, & aliquibus dignitatibus illius ritus in celebratione usque ad genua pendens, & ad lævæ latus gestatur; ideò ἐπιγονάτιον, seu ὑπογονάτιον, idest, supergenuale dicitur; significat autem, juxta Balsamonis sensum, linteum, quo Salvator noster in ultima cœna ad lavandos Discipulorum pedes se præcinxerat; seu, juxta mentem Simeonis Thessalonicensis, gladium divinæ prædicarionis denotat, quod est proprium Episcopi munus. FR. eundem significatum affert in suo Glossario Cabasila, inquiens: [Figura rompheæ circundat illum, genuale appellatum, quod in forma gladii efformatum est]: sed hujusmodi significatus potius situi, in quo defertur, quam figuræ materiali bursæ adaptatur, & quando eum celebrans alligat inquit: [Accingere gladio tuo super femur tuum:] ideoque in ea depingunt effigiem Seraphim, quem Deus flammeo gladio, atque versatili ante paradisum voluptatis in custodiam collocaverat. Genes. cap. 3. & quia Seraphim sapientiæ symbolum est, quæ veriùs Prælati gladius esse debet. A Sancto Germano Patriarcha Constantinopolitano ἐγχείριον, enchirium (idest, linteum, quod ad manus adhibetur) appellatum fuit, ac linteum, quo Pilatus manus coram populo post lotionem absterserat, significat. Hodie tamen in Ecclesia latina solus Papa in solemni celebratione utitur, quod informa exigui manipuli, & in cæremoniali Romano *Subcinctorium*, & *Subcingulum* appellatur, de quo in dict. *Cingulum* egimus. Anno 1570. Græci epigonatium eadem, qua Latinorum forma ferebant, ut in quadam epistola Archidiaconi Soliti Majorano Molphetæ Episcopo missa legeram; ubi de sacerdotalibus Græcorum orientalium habitibus distinctè agit, & inter alia de epigonatio hæc ait; [Dopò si cinge un altra sorte di cingolo pendente fino al ginocchio come stola picciola, la quale solo quelli, che sono in dignità, l'usano, come distributori de beni.] Quæ epistola inter m. ss. Latini Latinii in Bibliotheca Cathedralis Viterbiensis asservatur. FR. Balsamon in ejus primo tomo de Jure Græco-Romano hunc habitum tantum Episcopis fuisse concessum astruit, atq; abusum recentiorum Græcorum damnat, quod illud Abbatibus, aliisque dignitatibus permittant, inquiens: [Sacratissimus epimaniciorum, & epigonatiorũ amictus solis Episcopis concessus est, tanquam figuram Domini, & Servatoris nostri Dei Jesu Christi gerentibus.] Cachinni censuram profectò meretur etymologia, quam huic vocabulo affert Salomon Suveigerus Pseudoprædicans, lib. 2. sui Hodoporici, cap. 62. ubi hoc sacrum indumentum πωγωνάτιον vocat, quod barbatum significat. In dict. Cherubim scribitur *Epigonathium*. Cætera. Vide *Enchirium. Epimanicion*.

EPIGRAPHUS, titulus. Vide *Pseudepigraphus*.

EPILEPSIA. Vide *Eunuchizo*.

EPILEPTICUS, morbus, idest, comitialis, græcum vocabulum ἐπιληπτικός. [Phronimus igitur Agathensis Episcopi famulus epileptici morbi accessu fatigabatur, ita ut plerumque cadens a

ac spumans, linguam suam propriis dentibus laceraret. Gregor. Turon. in vita S. Nicetii.] Ideò corrigi debet textus ejusdem Authoris lib. 2. de miraculis S. Martini, cap. 18. ubi mendosè habet *Epilenticum*. FR. An, & quando talis infirmus posset celebrare, si esset Sacerdos. Vide 8. Quæstion. 2. per totam, & ibi Glossa.

EPIMANICION, græcum nomen ἐπιμανίκιον, idest, manipulus, estque ad instar semimanicæ, quæ usque ad cubitum pertingit, atque duæ sunt pro utroque brachio quelibet ponenda, quibus manicis antiquitus solis Episcopis licitum erat indui, ut Balsamon, & Thessalonicensis Simeon testantur, quorum postremus addit manicas has vincula Christi patientis significare, in epist. supra allata in dict. *Epigonation*. Hodie tamen omnes græci Sacerdotes eis utuntur. Vide *Brachialia*, *Manipulus*, & §. FR. in dict. *Epigonation*. In cappella papali Diaconus, & Subdiaconus præter manipulum, gestant in albæ manicis frustilla coloris currentis festi expansa, juxta antiquum ritum, ut dictum est in dict. *Alba*.

EPINEPHRIDIA. Vide *Umbilicus*.

EPIPHANIA, & *Theophania* voces grecę Ἐπιφάνεια, quæ apparitionem, & Θεοφάνεια, divinam manifestationem significant; festum solemnissimum, ita ut pro impiis haberentur Imperatores, si ad hoc festum non intervenissent: hanc demonstrationem simulare voluit idemmet Julianus Apostata, dum in Gallia morabatur, ut Ammianus Marcellinus lib. 21. refert, quod etiã fecerunt alii Augusti, licèt Ariani fuissent. Quod festũ, immo triplicata solemnitas ab Apostolis instituta fuit, ob tria miracula in hac festivitate memorata; nam in hoc die stella Magos duxit ad præsepe, ad Galileæ nuptias aqua in vinum conversa, ac in Jordane Christus baptizari voluit. Græci in hac die agunt festum baptismatis Christi in Jordane; sed Ecclesia latina præcipuè Magorum adorationem celebrat. Ægyptii tamen per errorem Nativitatis Christi agunt festum. Cassian. collat. 10. Idem asserere videtur Zonara; nam ubi Ammianus Marcellinus ait, quod Julianus Apostata se ad Ecclesiam contulerat, quando, nempe [Mense Januario Christiani Epiphania dictitant;] Zonara de eodem accessu loquens, die Natalis Salvatoris hoc accidisse inquit. Ratio autem hujus erroris, qui penes Græcos adhuc viget, ea fuit; nam ab Orientalibus utraque festivitas *Epiphania* appellata erat: hinc D. Gregorius Nazian. quandam ejus orationem de Christi Nativitate denominavit, quæ in codicibus antiquis reperitur cum titulo *De Epiphaniis*, sive *de Natali Domini*. Itaque difficultas hæc ad quæstionem de puro nomine reducitur; nam rectè Nativitas Domini epiphania dicitur, idest manifestatio Pastoribus, qui in illa regione erant vigilantes; secunda verò festivitas, quæ lumen ad revelationem Magorum, & Gentium fuit, *De luminibus*, & *De secundis epiphaniis* festum ab Antiquis appellata fuit, quod Gregor. Nazian. *Festum luminum* appellat. Dominicani solent magno luminum apparatu hac nocte in Ecclesia eorum matutinum celebrare, in quo genealogiam Christi secundum Lucam ad tertium nocturnũ canunt. FR. De Theophania hæc apud Sacros Scriptores habentur, nimirum; [Ab apparendo quidem nomen Theophaniæ dictum est. Greg. Nazian. Orat. in Christi nativitatem.] Suidas autem sic ait: [Theophania est cum Deus se manifestum facit, & est nomen generis muliebris. In genere autem neutro multitudinis dicitur hęc theophania; numero singularis hoc theophanion.] Inde dies natalis Domini à Sanctis Patribus Θεοφάνεια appellata est. [Nunc autem theophania, sivè Natalis dies præsens est solemnitas: utroque enim appellatur modo, duobus nominibus uni, eidemq; rei impositis. Greg. Nazian. Orat. supra cit.] Rationemque nuncupationis infert ibidem: [Apparuit enim Deus hominibus per generationem.] Cui adstipulantur Basil. Cæsar. inquiens: [Appellemus nostrum hoc festum theophania. Celebremus quæ salutis sunt mundi, natalem, scilicet, humanitatis diem. Orat. de Christi generat.] Item Asterius hom. in Kalend. At non modò Natalem Domini; sed etiam ejusdem baptismi diem theophania festa appellarunt S. Jo: Chrysost. homil. de B. Philogonio tom. 3. inquiens; [Nisi enim secundum carnem natus esset Christus, nequaquam baptizatus esset: nam id est festum Theophaniorum.] Item in Horolog. græco die 6. Januarii hæc habentur: [Sancta Theophania Domini, & Dei Salvatoris nostri Jesu Christi. Troparion, Tonus primus. In Jordane baptizato te, ò Domine, Trinitatis declarata fuit adoratio.] Gregorius Alexandr. in vita S. Jo: Chrysost. græcè cap. 3. [Die festo Theophaniorum appropinquãte, qui dicitur dies luminum.] At τὰ ἅγια φῶτα, nullus est, qui inficiatur festum diem esse baptismi Jesu Christi, ut ex Gregor. Nazianz. aliisque innumeris liquet. Ipsa autem gręca vox communi usu in latinam apud Latinos etiam trãsiit. Vigilius enim Papa, qui tempore Justiniani Imperatoris floruit, in suo constituto de tribus capitulis, hæc habet: [Exemplar professionis, quam residui Episcopi Theophaniorũ die nobis fecerunt] Martyrol. Notkeri, qui vixit circa annum Dom. 912. apud Canisium tom. 6. antiq. lect. sic habet: [Octavo Idus Januarii Epiphania Domini, quod interpretatur Manifestatio. Apud Romanos autem eadem festivitas Theophania nominatur, ut ex compositione nominis, quod Dei sit apparitio, manifestetur; quo die Magi &c.] Et ex Concil. Lugdun. habetur in c. pronunciandum, de consecrat. dist. 3. apud Gratian. [Feriandi verò per annũ isti sunt dies: Natale Dom. Sancti Stephani, S. Jo: Euang. Innocentium, S. Silvestri, Octava Dom. Theophania.] Quare abeventu nomen hoc Epiphanię diei indiderunt SS. PP. quia per plura miracula in tali die Domini gloria manifestata fuerat, de quibus Ecclesia canit: [Tribus miraculis hunc sanctum diem ornatum colimus &c.] ac alia prodigia, de quibus supra: unde factum est postea, ut per Theophaniam Epiphania intelligeretur, ac Theophaniorum dies,

dies, idest, plurimarum manifestationum diceretur; in quo sensu S. Nilus Abbas ait, quod Paulus, Joannes, & Theodolus [Mortui autem sunt, consummati septimo die post theophaniam, qui est quartus decimus mensis Januarii. De Intercempt. Sanctor. Patrum in Sina, & Rhaiti.] In Biblioth. S. Andreæ de Valle Romæ reperitur m. s. græcus Codex vetustissimus, in quo notantur Euangelia totius anni, ubi die 6. Jan. habentur hęc, quæ latinè sonant: [Sancta Theophania. Euangelium ad matutinum secundum Marcum: Venit Jesus &c. Ad Missam, ex Euangelio secundum Matthæum: Venit Jesus à Galilæa in Jordanem &c.] & Marcus in vita S. Porphyrii, cujus ipse familiaris minister extiterat, hæc ibi habet: [Pluit Dominus noster Jesus Christus assiduè ab octava Lydenæi usque ad decimam. Est autem apud eos (*idest Gazæos*) Lydenæus, apud Romanos Januarius. Præcedunt autem quinque diebus eorum menses Romanos. Undecimo verò die peregimus diem Theophaniorum Domini nostri Jesu Christi cum gaudio laudantes.] Quod si ab undecim diebus quinque demas, sexta Januarii dies utique erit dies Theophaniorũ. Cum enim Gaza sit Civitas Palæstinæ in confinio Ægypti, ægyptiorum more gazæos menses computare facilè credendum est; & hoc est, quod S. Epiphanius Hæres. 51. dixerat: [Invenimus enim ab hoc Consulatu antè Pisonem, usque ad undecimam mensis Tybi, & ad diem antè octavam Iduum Januarii, quando re vera Theophania contigit.] Et fortassè hic modus conciliãdi ritus Ægyptiorum cum cæteris; nam eadem die ac nos, illi Theophaniorum solemnitatem celebrant. Cæterum etiam apud Gentiles hoc vocabulum in usu erat: diem enim Theophaniæ appellabant, quando eorum falsa numinum simulacra, tam in ipsorum templis, quàm extra populo ostendebant. Herodot. in Clio. lib. 1. de donis, (quorũ & meminit Strabo *lib.* 9. *in Phocis*) à Cræso Pythię exhibitis [Argentea patera &c. sexcentorũ amphorarum capax, in qua miscebatur vinum à Delphis Theophaniorũ festo.] Et Pollux lib. 1. Onomast. De temporibus festorum. [Tempora porrò sacra sunt, Panegyres, Feriæ, Calendæ, Theophania, Theoxenia.] Hæc tamen Christianorum solemnitas, quæ ab alienigenis fidei celebrata erat, ut supra dictũ est, minimè Donatistæ in hoc convenire passi sunt, quos sic D. Aug. ser. 32. de tempore increpans, inquit: [Meritò istum diem nunquam nobiscũ hęretici Donatistæ celebrare voluerunt, quia nec unitatem amant, nec orientali Ecclesię, ubi apparuit illa stella, communicant.] Et fusiùs idem S. Doctor contra Priscillianistas, & Manichæos epist. 86. Ecclesia tamen latina principaliter Magorum adorationem celebrat in hac die; ideo non canit invitatoriũ ad Matutinum, quia, ut inquit Microl. de Eccles. observ. cap. 40. [In Epiphania ad nocturnas juxta Romanum Ordinem invitatorium reticemus, ut à dolosa invitatione Herodis discrepemus] Vel quia Magi non fuerant ad adorationem filii Dei invitati manifestè, sicut fuere pastores per patentem Angelorum annunciationem; sed nutu tantum stellæ. Durand. lib. 6. cap. 16. Alcuin. de divin. off. Item reticetur matutinus hymnus, qui cum sit perfectorum symbolum, non pronunciatur, quia tunc haud perfecta, sed inchoata tantum Gentilium conversio erat. In hoc die Sacerdos pluviali indutus (juxta ordinationes Concil. Aurelian. IV. can. 1. Concil. Tolet. IV. cap. 4. & Pontificalis Romani) ambonem ascendens, mobilia totius anni festa annunciat. Antiquitus circulari Patriarchæ Alexandrini epistola per Ecclesias in die Paschæ publicabatur; nam cum in Ægypto floreret Astrologia, ideo ex ea Ecclesia vera mobilium festorum computatio expectabatur. Græci igitur in memoriam Christi baptismi multis ceremoniis benedicunt aquam, in qua trina demersione Crucem infundunt, & ex hac aqua benedicuntur domus, & pro infirmitatibus utuntur, ac de ejus incorruptibilitate D. Chrysostomus homil. de baptismo Christi sic testatur: [Fitque miraculum evidens, dum nihil temporis longinquitate aquarum illarum natura vitiatur; sed integro anno, atque adeo biennio, & triennio, quæ hodie fuit hausta, incorrupta, & recens permaneat.] Ex hoc facto occasionem arripiunt Græci schismatici Latinos impugnandi, quod qualibet hebdomada aquam benedictam renovent: unde argumentantur nos esse hæreticos, & consequenter tali incorruptibilitate indignos; sed similibus objectionibus Emanuel Caleca Græcus scriptor lib. 4. cap. 13. sufficienter respondet, & inter alia demõstrat, quod etiam penes occidentalem Ecclesiam aqua baptismalis fontis incorrupta asservatur, & bis tantum in anno renovatur. Quæ miraculi gratia aquis Jordani etiam attribuitur; nam exhaustæ per multos annos incorruptæ servãtur; fortassè ex privilegio contactus incarnati Verbi. Lubet etiam hìc addere, quæ de duobus fontibus S. Epiphanius loquens de aqua ad Galileæ nuptias in vinũ mutata, hæresi 51. refert, nempè; [Qua propter etiam in multis usque in hanc diem fit, quod tunc factum est in testimoniũ incredulitatis, velut testantur in multis locis fontes, ac fluvii in vinum conversi. Cibyres quidem Cariæ fons, qua hora hauserunt ministri, & ipse dixit, dato Architriclino, testatur, & in Gersa Arabiæ fons similiter. Nos bibimus de Cibyres fonte; fratres nostri verò de eo, qui est in Gersa in Martyrum templo, & multi in Ægypto de Nilo hoc testantur.] Simile prodigium in Andro, una ex Cycladum insulis nedum à recẽtioribus scriptoribus narratur, præsertim à Mutiano in ejus Geographia, & mihi asseveranter à Dominico Grãmatica ejusdem insulæ Episcopo confirmatum fuit, quod, scilicet, sit ibi fons, qui in hac die Epiphaniæ vini saporem acquirit; sed & Plinius etiam de hac re fidem facit, inquiens: [In Andro insula templo Liberi patris fontẽ nonis Januarii semper vini sapore fluere &c. lib. 2. cap. 103.] Quare Dominica, in qua occurrit octava Epiphaniæ, anticipatur ejus officium. Vide *Octava*. Dicitur *Festum stellæ*, & ab

hac

hac die Septuagesimæ Dominica computatur. Vide *Septuagesima*. Mysterium munerum trium Magorum. Vide *Stacte*.

PIRHEDIUM, parva rheda. [Quem etiam opprobrio Christianorum in die processionis suæ ante epirhedia sua protrahi fecit nudum, & ligatum. In Vita S. Marcelli Papæ & Mart.

EPIRHUS, & *Epirus*. Vide *Epiurus*.

EPISCOPA, erat fortaſsè Episcopi uxor, antequam ille in ea dignitate cōstitutus fuisset; sed factus deindè Episcopus, ab illius consortio sejungebatur. In Ecclesia S. Praxedis Romæ inquodā lapide, ubi de reliquiis à S. Paschale Papa I. ibi translatis fit mentio, leguntur infrascripta verba à me descripta: [Quo circa & in ipso ingressu Basilicæ manu dextra, ubi utiq; benignissimæ genetricis, scilicet, Dominæ Theodoræ Episcopæ corpus quiescit, &c.] Erat enim Theodora ejusdem Papæ Mater, forsan Abatissa, quæ Antista etiam dicebatur. Vide *Antisto*; nam sicut Episcopus, & Antistes Synonyma sunt, sic Episcopa, & Antista. Cæterum in Concil. Turonen. de Episcopi uxore can. 13. & 14. fit mentio his verbis: [Episcopus Episcopam non habentem nulla sequatur mulierum turba.] Ubi cavetur, quod tanquā sororem illam tractare Episcopus debuisset.

EPISCOPIUM, Ἐπισκοπεῖον, & *Antistatum* dicitur. Vide *Antisto*. Aliquando pro Episcopali palatio accipitur, sic Anastasius Bibliot. de Ecclesia Lateranensi agens, ait: [Quæ prima in toto mundo constructa est, & stabilita à beatæ memoriæ Constātino Imperatore, & est juxta Eiscopium.] Aliquando pro Diœcesi usurpatur: [Carolus Rex Rigobertum episcopatu deturbavit, & cuidam Miloni sola tonsura clerico, quod secum processerat ad bellum, dedit hoc episcopium. Flodoar. lib. 2. cap. 12. Post Ægidium Rhemense rexit episcopium. Idem lib. 2. cap. 4.] FR. [Ut jam dilectus Suffredus Episcopus proprio restituatur episcopio, can. deniq; Suffredus, 6. quæst. 3. Cum à Normannis de episcopio depellaris, can. sciscitaris 7. quæst. 1.] Nonnumquam ipsa Cathedralis Ecclesia intelligitur: Vide *Diœcesis*. *Parochia*. *Præsulatus*.

EPISCOPO, verbum, creo, seu eligo aliquem in Episcopum. [Intendit episcopare fratrem Comitis. Petrus Blesen. epist. 10.] FR. [Miramur quod L. Apanien. electum in Tripolitanam Ecclesiam transtulisti, & novo quodam mutationis genere parvificasti majorem, & magnum quodammodo minorasti, episcopare Archiepiscopū, imò potius dearchiepiscopare præsumens. Innonocent. III. ad Antiochenum Patriarcham in tit. de translat. episcopi, cap. 1.] ubi *Parvificasti*, idest, parvum reddidisti, & *Dearchiepiscopare*, idest Archiepiscopatu privare intelligit :I: Reperitur in sensu passivo *Episcopor* in eadem significatione. [Lex divina nullum præcisa aure episcopari permittit. Petrus Blesen. epist. 23.] eodem modo usus est D. Bernard. in vita S. Malachiæ. Quando est jam in actu episcopus, utitur verbo *Antisto*. Vide suo loco, & in dict. *Præsulo*.

EPISCOPUS, Ἐπίσκοπος; [Græcum est enim, atque inde deductum vocabulū, quod ille, qui præficitur, superintendit, curam, scilicet, eorum gerens, ἐπὶ, quippè super; σκόπος verò intentio est. Ergo ἐπισκοπεῖν, si velimus, latinè superintendere possumus dicere, ut intelligat non se Episcopum esse, qui præesse dilexerit, non prodesse. Aug. lib. 19. de Civit. cap. 19. Quid aliud interpretatur Episcopus, nisi superinspector, maximè cum solio in Ecclesia editiore resideat, & ita cunctos respiciat, ut cunctorum oculi in ipsum respiciant? D. Ambros. de Sacerd. dignit. cap. 6.] Atque in hoc sensu Eusebius in vita Constantini Magni lib. 1. cap. 37. illum [Communem orbis Episcopum] appellavit, idest, totius orbis universalem superintendentem; nam antiquitùs Episcopus erat magistratus officium, & annonæ præfectura. Arcadius in l. final. ff. de muner. & hon. §. Irenarchę, & §. Item Episcopi, & apud Gentiles Episcopi dicebantur Visitatores provinciarum. FR. apud Gentiles etiam speculatorem significabat. [Vult enim Pompejus me esse, quem tota hæc Campania, & maritima ora habeat Episcopum, ad quem delectus, & negotii summa referatur. Cic. lib. 7. Epist. ad Atticum.] Præsidet ergo Sacer Episcopus in loco eminenti ex S. Clementis decreto, ut tanquam vigilantissimus Pastor, ejus oves respiciat. In Apocalypsi *Angelus* etiam dicitur; nam Episcopus Angeli Custodis officium adimplere debet. Sic Procurator. Vide *Procurator*. Sic Archiater, idest Protomedicus. Vide *Archiater*. Sic Antistes. Vide *Antistes*. Item Presbyter. Vide *Presbyter*. Item Presul, & Diœcesanus. Item Episcopi dicuntur *Communicatores*. can. de Judiciis 3. quæst. 3. & ibi Glossa. Dicitur etiam *Hierarcha*, idest, Sacer Princeps. Item *Summus Sacerdos* ad differentiam inferiorum Sacerdotum. Vide *Protomystes*. Vide etiam *Archiepiscopus*. *Collega*. *Comprovincialis*. *Ordinarius*. *Pontifex*. *Primas*. *Sacerdos primi ordinis*. Vide etiam *Conculcare Episcopum*, ubi de munere Episcopi agitur. Quid D. Paulus intellexerat, quando dixerat, [Episcopū non debere esse Neophytum.] Vide *Neophytus* :I: Antiquitus erat Episcopus à Populo postulatus, & forma electionis ex epistola 22. Nazianzeni nomine sui patris ad favorē D. Basilii Cæsariensibus scripta colligitur, & Tertullianus in Apocalip. de modo eligendi Episcopum inquit: [Præsunt probati, quippè, Seniores honorem istum non pretio, sed testimonio probati [Quamvis rigorosè loquendo, plebs non dabat suffragia; sed tantum testificabat, applaudebat, & acclamabat virtutes, & merita Electi, sicut optimè probat Cardinalis Bellarminus, quod dictio illa *Vota* sępè apud Auctores mentionata, non intelligatur fuisse suffragia, sed desideria: itaque cōcludit fuisse semper in clero facultatem eligendi Episcopum, sic Christi Vicario permittente ad majorem Ecclesiarū utilitam. Solebant omnes Episcopi diē eorum ordinationū celebrare, quem græci ἑορτὴν, idest, festum appellāt, & Natalis Pont. Natalis dies, seu Annua festa Pastoris dixere Latini. Sanctus tamen Leo, prop-

propter suam humiliationem [Servitutis nostræ natalitium diem] vocavit. *Natalis Sacerdoti*, D. Ambrosius. *Dies solemnis Episcopatus*, & *Dies anniversarius ordinationis*, S.August. *Dies dedicationis*, Ennodius. *Solemnitas Natalitii*, Gregor. Turonen. *Festa Natalitia*, Petrus Chrysologus. *Natalis Pontificis*, Anastas. Bibliot. inquiens: [Constituit, ut quatuor vicibus in anno ipsum pharum accenderent, idest, in Nativitate Domini, in Pascha, in Natali Apostolorum, & in Natali Pontificis. In Adrian. I.] Atque circumvicini Episcopi invitabantur simul, & viri doctrina, seu nobilitate conspicui, qua occasione de negotiis ad curam spectantibus consultabant. FR. Ecclesia græca in ordinatione Episcopi solet in pavimento templi ex gypso efformare tria flumina, civitatem, & aquilam, super quas progreditur ordinandus; tria enim flumina doctrinam denotant, de qua loquutus est Dominus inquiens: [Flumina de ventre ejus fluent.] Aquila vero puritatē, & sacræ Theologiæ eminentiā significat: sistit deinde aliquantulum supra Civitatis effigiem ordinandus, ut contemplet Diœcesim suam, cujus curam habiturus erit, pro qua vigilantissima cura hęc D. Aug. apud Gratianū admonet: [Qui enim nec regiminis in se rationem habuit, nec sua delicta detorsit, nec filiorum crimen correxit; canis impudicus dicendus est potiùs, quàm Episcopus, 2. quæst. 7. can. 3. & can. nemo, dist. 83.] Vide *Pax vobis*. Episcopus in expensis taxatur, cap. 9. lib. 3. tit. 24. decretal. Vide hìc *Procuratio*. *Mensa*. Item taxatur in numero equorum, & aliis expensis in actu visitationis, cap. 6. lib. 3. tit. 39. decretal. Quid autem inquirere debet in actu visitationis. Vide can. Relata. can. Decrevimus. can. Episcopum. can. Placuit. 10. quæst. 1. Item quomodo se gerere debeat in eadem visitatione, habes can. cavendum. can. inter cætera. can. illud. 10. quæst. 3. & quo ad reliqua circa visitationem, de censibus in sexto. Vide hìc in dict. *Frischinga*. Quo ad jura, & munera Episcoporum, in dict. *Baptisterium* diximus ad Episcopum antiquitus baptizare spectasse, ac Chrismatis collationem ad eundem pertinere. Vide *Chrisma*. Tenetur in die Dominica suam Ecclesiam adire, can. Episcopus, de consecrat. dist. 3. Item episcopalia jura notantur in cap. 16. & 18. de offic. judic. ordinarii, & ibi Glossa. Item [Dilatatas defunctorum voluntates episcopali decens est studio adimpleri, c. 3. lib. 3. tit. 26. decret. & C. de episcopis, & cler. l. nulli. Item applicare tenetur quartam funeralem pro cœmeteriis reparandis. Vide *Cæmeterium*. Utrum Episcopus possit dispensare in pluralitate beneficiorum. Vide Glossam in can. si quis jam 21. quæst. 2. Non potest res Ecclesiarum in proprium usum retinere. Vide *Plebs* :I: Episcopus regularis debet se conformare in recitatione officii divini non juxta regulam sui instituti, sed ad ritum suę Diœcesis, & cum ipso commensales ejus etiam regulares. Sac. Congreg. Rit. 11. Julii 1605. Episcopi Sac. Congregationi de Propaganda Fide subordinati extra limites Diœcesum ab eadem Sac. Congreg. assignatarum non possunt episcopales functiones exercere sub pœna suspensionis, non obstante, quod à locorum Ordinariis sint invitati, ex decreto ejusdem Sac. Congreg. Propagandæ Fidei coram Innocentio X. habitæ die 28. Martii 1651. ac ordinati contra formam prædictam declarantur suspensi. Sac. Congreg. Episc. & Regul. 23. April. 1655. in regist. fol. 35. Quando debeat Episcopus celebrare in faldistorio. Vide *Faldistorium*. Quomodo manus lavet. Vide *Manutergium*. Pontificaliter celebrans, quo ordine ante communionem debeat dare pacem. Vide *Pax*. Quare *Pax vobis* dicat prima vice populum salutans in Missa. Vide *Pax vobis*, quod tempore Adventus, & in Sabbato Sancto non dicitur. Ibidem. Episcopi Sedi Apostolicæ immediatè subjecti antiquitus erant LXXII. ad numerum Discipulorum Christi. Ugel. tom. 1. Ital. Sac. Indumenta episcopalia. Vide *Baculum*. *Birrum*. *Bugia*. *Caligæ*. *Colobium*. *Encolpium*. *Gremiale*. *Mandyas*. *Pectorale*. *Rochetum*. *Vestis*. Quo non utuntur Episcopi Regulares. Vide *Rochetum*. Antiqua Pontificalia indumenta, & eorum forma. Vide *Rochetum*, & ibi quando deferri debet. Quomodo ferat stolam. Vide *Stola*. Non debent Episcopo complicari Tunicellæ, & Dalmaticæ manicæ. Vide *Tunicella*. Quando consecratur. Vide *Euangelium*. In Pontificali quomodo à Clero honoretur. Vide *Genuflexio*. Quando illi debet imponi manipulus. Vide *Manipulus*. Absente Episcopo, in ejus Capella celebrari non potest. Vide *Oraculum*. Utrum in Missis privatis ante benedictionem populi debeat uti illa forma: [Sit nomen Domini benedictum.] Vide *Benedictio solemnis*. Solus Episcopus in die palmarum sustinere debet in manu ramum palmæ tempore elevationis. Vide *Palmarum festum*. Gravis ejus culpa de indignè promotis. Vide *Ordo*. Quando Diœcesium jurisdictionem cœperint Episcopi obtinere. Vide *Diæcesis*.

Episcopus Vagans, seu *Ignotus*. FR. sic appellatus fuit Episcopus absque Diœcesi in Concil. Ravennaten. atque similium Episcoporum consecratio fuit validè recognita in Concil. Viēnen. can. 13. & Innocent. III. cap. inter alia, de translat. Episc. ubi de Episcopis renunciantibus cum retentione tituli hæc habentur: [Episcopali præditus dignitate, nullius tamen Ecclesiæ possit esse Episcopus, quemadmodum de illo contigit, qui oneri episcopali renuntiat, non honori.

Episcopus Villanus. Vide *Chorepiscopus*.

Episcynium, ex græco vocabulo ἐπισκύνιον, quod supercilium significat, & eo sensu usus est Tertull. [Enim verò jam dubium censoriæ intentionis episcynio disperso, de pallio cap. 4.] FR. vide Turnebum lib. 7. Adversar. cap. 20.

Episemum, ita lib. 1. cap. 13. S. Irenæus vocat literam græcam ϛ, ex duabus literis compositam, quę numerum senarium denotat; ἐπίσημον enim nota, seu signum latinè dicitur.

Epistates, & *Epistata*, ἐπιστάτης. Director, præfectus, præses, custos, pastor, seu superintendens arie-

arietum, seu palæstræ. [Itaque Epistates vester Christus Jesus, Tertull. ad Martyres, cap. 3.

EPISTOLA, græcè ἐπιστολὴ, significat propriè mandatum, seu commissionem. Epistola in Missa dicitur ex traditione Apostolica, quem ritum Alexander Papa decreto confirmavit, & omnes lectiones, quæ ante Euangelium in Missa leguntur epistolæ vocantur, quamvis rigorosè solùm Apostolorum *Epistolæ* essent appellandæ; ideò in Cõcil. Tolet. IV. missæ epistola *Apostolum* dicitur: [In quibusdam quoque Hispaniarum Ecclesiis laudes post Apostolum decantantur.] Laudes, idest, Præfatium. Vide *Laudes*. D. Hieronymus distribuit omnes Epistolas, & Euangelia per annum in Missa recitanda, quæ confirmata sunt à S. Damaso. Non erat munus Subdiaconi antiquitus canere epistolam; sed Lectoris. Vide *Subdiaconus*, qui ideò exuitur casula, quando illam canit: [Ministri casula se exuunt, quando Lectoris officium assumunt. Amalar. lib. 3. cap. 15.] Quem ritum adhuc observant Græci; semper enim Lector canit epistolam, quæ nunquam veteris testamenti est; sed tantum novi. Latini tamen id observãt in omnibus anni Dominicis, quæ sunt memoriale Dominicæ Resurrectionis, quia epistolæ novi testamenti significant statum gratiæ. Durãd. lib. 2. cap. 18. Carthusiani verò per Lectorem in choro recitant epistolam; nam cum Celebrante apud eos nunquam assistit Subdiaconus, sed solus Diaconus. Epistola imperialis. Vide *Sacra*.

EPISTOLARITER, idest, per epistolam. [Suprascripto autẽ lateri, quem nobis epistolariter commendasti. D. Gregor. in Regist. lib. 5. cap. 136.

EPISTOLARIUM, liber, in quo totius anni epistolæ legendę in Missa seorsim continentur, quem solent Græci habere. Vide *Lectionarium*.

EPISTOLELLA, in ritu Ambrosiano dicitur capitulum, quod in horis canonicis antè responsoria legitur. Vide *Capitulum*.

EPISTOMIUM, ἐπιστόμιον. FR. à græco verbo ἐπιστομίζω, idest, suffræno, contineo, significat operculum, quod in aquarum cõductis, seu fistulis fit ad sistendam aquam, italicè *Grilletto* appellatur. [Et castella plumbea, puta opercula puteorum, epistomia, fistula applumbata &c. Ulpian. in l. fundi. ff. de act. empt. §. ult.] In aliquibus codicibus legitur mendosè *Ephitonea*. Vide Catel. Cottæ memorabilia in dict. *Epistiomion*.

EPISTOMONARCHA, Ἐπιστομονάρχης, doctrinæ Ecclesiasticæ præfectus, & rerum fidei pertinentium rector, officium in aula imperiali Constantinopolitana, quod correspondebat oneri Magistri Sacri Apostolici Palatii.

EPITAPHISTA, qui epitaphia componit. [Meritò enim collata vestris mea carmina, non heroicorum phaleris, sed epitaphistarum næniis comparabuntur. Sidon. lib. 1. epist. 9.

EPITHEMA, ἐπίθημα, quod operimentum significat; sed pro decocto aromatico, quod Itali *Pittima* vocant, accipitur.] Infundens oleum consolationis cum vino mordaci epithematis. In vita S. Gulielmi.

EPITIMIUM, pœna, seu pœnitentia, terminus Canonistarum, ex greco nomine ἐπιτίμιον, mulcta, & ἐπιτιμάω, mulcto, castigo; in aliquibus Codicibus mendosè *Epitone* legitur: [Quia antequã exiret de hac vita, non solvit eum ab excommunicationis epitimio. Jo. Diac. in vita S. Greg.] FR. Catelianus Cotta in ejus Memorabilibus errat in orthographia, ac in significatione hujus nominis; nam ex Modestino in l. scire opportet. §. 1. ff. de tut. & curat. dat. ab his, Epithymiam scribit, quod vocabulum, conscientiam, & desiderium ait significare; sed corrigendus est ex canonum textu 21. quæst. 4. can. omnis jactantia, ubi evidenter *Epitimium* scribitur, per quod pœnitentia, seu pœna denotatur, & sic habetur: [Eos ergo Episcopos, vel Clericos, qui se fulgidis, & claris vestibus ornant, emendari oportet, quod si in hoc permanserint, epitimio contradantur,] & in fine ejusdem canonis habetur etiam: [Igitur si inventi fuerint deridentes eos, qui vilibus, & religiosis vestibus amicti sunt, per epitimium corrigantur] Ubi Glossa [Epitimio contradantur, idest, suspensioni unius septimanæ, ut infra canone proximo, vel epitimium dicitur increpatio, vel genus pœnæ.] Epitimium, idest, mulctare, Postillator in eod. can. significare etiam ait.

EPITOGIUM, vox Græco-latina, ἐπιτόγιον, supra togam significans, erat vestis suprema Clericorum loco palii. Vide *Tabardum*.

EPITOME, vel *Epitomes*, Græcè ἐπιτομή. FR. opus concisum dicitur, vel compendium, quod Breviarium à nostris vocatur: quæstionem super hoc vocabulo. Vide apud Catelianum Cottam in suo memoriali sub hac dictione.

EPITRACHELION, græcum ἐπιτραχήλιον, quod torquem, vel collare significat; sed recentiores Græci ecclesiastici stolam intelligunt, & est symbolum funis, qua Christus in passione ligatus fuit. [Significat locum illum, quo vita ad mortem tracta est. Balsamon.] Simeon Thessalonicensis ait significare Spiritus Sãcti gratiam, quod concordat cum oratione Græcorum, quæ in tali indumento dicitur, nempè; [Benedictus Deus, qui effudit gratiam super Sacerdotes suos.] Sanctus verò Germanus ait, quod pars stolæ dextera arundinem significet, quæ illusoriè posita fuit in Salvatoris manu; sinistra autem denotat Crucem, quam idem bajulans super humerum portavit. Ex hoc græco vocabulo Maronitæ, & cæteri Arabes Christiani corruptè *Battirscin* vocant stolam Sacerdotalem.

EPIURUS, clavus ligneus, assula, lignorum ramentum, ex græca dictione ἐπίουρος. [Si poma decurrant oleastro epiurum terebratæ infige radici. Pallad. lib. 11. cap. 8.] Quare puto per errorem librariorum in textu D. Aug. scriptum fuit *Epiros*, ubi sic habetur: [Lignum ligno per subscudines, epiros, clavos, & gluten bituminis non potest adhærere, lib. 15. de Civit. Dei, cap. 19.] Idem error in Isidoro lib. 19. reperitur his verbis: [Epigri clavi sunt, quibus lignum ligno adhæret.] Sic etiam in Seneca lib. 3. de beneficiis, cap. 13. ubi ali-

aliqui malè *Pigros* pro *Epuros* interpungere cogitant, ac etiam in aliis scriptoribus.

EPOPSIA. FR. græca vox ἐποψία, visio, ex verbo ἐπόπτομαι, inspicio; sic appellatur Apocalypsis liber à D. Dionysio Areopagita, qui sic ait: [Arcanam, & mysticam dilecti Discipuli epopsiam. De cæl. hierar. cap. 13.

EPOPTA. FR. græca vox ἐπόπτης, idest, censor, inspector, & rerum sacrarum arbiter, sic appellabatur ille, qui ad majora, superstitiosaque Deæ Eleusinæ sacrificia admittebatur, nam qui ad Eleusina minora prius admissi erant, *Mystæ* vocabantur. [Nam illa eleusina hæresis, & ipsæ atticę superstitionis, quod tacent, pudor est. Idcirco aditus prius cruciant, diutius consignant, quàm instituant, cum epoptas ante quinquennium instituunt, ut opinionem suspendio cognitionis ædificent. Tertull. adversus. Valent.

EQUARITIUM, equorum stabulum. [Qui lasciviens, ex ducentium manibus se excussit, & cursu velocissimo ad equaritium properavit. Cæsarius, lib. 7. cap. 39.] FR. sed equitium rectius legendũ est, ita apud Ulp. in l. plenum. §. equitii usu. ff. de usu, & habit. & in l. 1. ad fin. ff. de rei vind. ac alio vocabulo ab eod. Ulpian. *Polia* appellatur in l. ædiles ajunt §. ult. ff. de ædil. edict. Et inde *Equitiarius* dictus est armenti custos, quasi præfectus equitii, ac Firmicus Maternus refert equitiarium futurum, qui natus est oriente Centauro.

EQUES. Vide *Sellarius*.

EQUISONUM primus. Vide *Protostrator*.

EQUITES. Vide *Crucigerus*.

EQUITES AURATI. Vide *Majorenses*.

EQUITES Melitenses. Vide *Albergia. Arreragium. Cabimentum. Cabreum. Cancellarius. Carena. Chorus. Clocca. Collecta. Conceptio S. Io. Bapt. Conclave. Esgardium. Evangelium. Filius Arnaldus. Flabellum. Frerius. Gabbatha. Gramalla. Guba.* Icona B. Mariæ Philermi in dict. *Altare*. Vide *Litania. Mareschallus. Missa sicca. Mitra. Mortuarium. Motitio. Passagium. Pillerius. Planta. Recepta. Receptor. Rhodianus. Siclus. Turcopolerius. Xenodochium.* Eorum Magno Magistro competit Eminentiæ titulus. Vide *Cardinalis*.

EQUITIUM, & *Equitiarius*. Vide *Equaritium*.

EQUITO. Vide *Asino*. Quare in equitando Magnates equos inanes conducant. Vide *Eparchia*. Equitatio. Vide *Evectio. Redequito*.

EQUULEUS, genus martyrii in Plebejos. Vide *Plumbatæ*.

EQUUS. Vide *Runcinus*.

ERANISTA, à græca dictione ἐρανίστης, idest, mendicator; sic Euthychiani hæretici à Theodoreto appellati sunt, ad quorum similitudinem Belgici hæreticos *Gueux* vocant, quod Gallicè mendicum sonat.

ERCISCUNDUS. FR. idest, dividendus, à verb. antiquo *Ercisco*, quod dividere significabat. [An habeant postea, defuncto patre, cum cæteris hæreditatis familiæ erciscundę consortiũ. can. Nunquid 28. quæst. 1.] Ubi quæritur de filiis ex consortio infidelis susceptis, utrum participent in hæreditate cum aliis, qui ex fideli, ac legitimo matrimonio procreati sunt, quæ familia *Erciscunda* dicitur, nempè, ad quam de jure hæreditatis divisio spectat. [Si una, eademque sit uxor ejus, qui ante catechumenus, postea fit fidelis, filiosque ex ea, cum esset catechumenus, susceperit, & postea alios filios, cum sit fidelis; utrum sint fratres appellandi: an non habeant postea defuncto patrefamiliæ erciscundæ hæreditatis consortium &c. can. deinde, dist. 26.

ERECTUS. Vide *Reburfus*.

EREMITA, vox græca ἐρημίτης, idest solitarius. In quo autè differat Eremita ab Anachoreta, dictum fuit in dict. *Anachoreta*. FR. de hoc antiquissimo, ac venerabili Anachoretarum statu egit D. Hieronymus in vita S. Pauli primi Eremitæ, qui inter alia cap. 5. sic ait: [Vidisse me monachos, de quibus unus triginta jam per annos clausus hordeaceo pane, & lutulenta aqua vixit.] Hæc autem eremitica abdicatio non sine licentia Ordinarii, vel Abbatis cum eorum benedictione permittebatur, quam Balsamon *Consueta cantica* vocat. Varia eremitarum genera in Palæstina. Vide *Laura*.

EREMODICIUM. FR. ἐρημοδίκιον, causa deserta. Onomast. Cistercien. ἔρημος, enim desertum græcè significat, δίκη, causa, seu lis: *Dica* enim reperitur in hoc sensu etiam apud Latinos. Vide *Dica*. Apud Ulpianum mendosè *Hermodoticum* in l. & si sine §. ult. & in l. ait Prætor. ad fin. ff. de minor. Sed clarè habet Imperator de Eremodicio in l. properandum, §. sin autem reus, & ibi Accursius. Vide Alexandr. Genial. cap. 15. lib. 4.

EREMUS. FR. desertum. [Israelitarum cadavera profligavit (*idest Deus*) in eremo, nempè, in deserto. can. quid ergo 23. quæst. 5.] Vide *Eremita. Heremia*.

ERGASTERIUM, græcum vocabulum ἐργαστήριον, officina fabrilis; metaphoricè tamen pro Monasterio sumitur, in quo exercitia spiritualia, & manualia aguntur: [Siquidem plura Monachorum ergasteria in celeberrimo municipio Alexandrię, quæ est Metropolis Ægypti, opitulante Christo construxere. Aldelmus de Virg. cap. 19.] Item denotat tributum, seu datium super officinas impositum. Item tabernam meritoriam, seu prostribulum. FR. Notatur errore Glossa in can. Nulli clerico licet tabernam, aut ergasterium habere. dist. 44. ubi *Ergasterium* stationem significare exponit. Item Ant. Augustinus, qui in emendat. Gratian. dial. 8. in addit. num. 6. Ergasterium d. can. nulli clerico, tabernam, cauponam, exponit; sed si hoc esset, frustra in eo canone ergasterium poneretur; nam tabernam jam dixerat. Vide *Argasteria. Ergodocium*.

ERGASTULUM. FR. carcer. can. his à quibus 23. quæst. 8.

ERGODIOCTIS, Præfectus operum. [Ubi est ille ergodioctis? D. Hieronym. epist. 3.] græcum vocabulum ἐργοδιώκτης, quo usi sunt LXX. in cap. ult. Exodi, ubi prædictus S. Doctor vertit, Præfectus operum.

Ergodocium, officina, & taberna fabrilis, ex græco ἐργοδοχεῖον. [Qualiter illum Deus de lanificii ergodocio sustulit. Petr. Dam. Serm. de S. Severo.

Ergolabus, alicujus manualis operis conductor, græca vox ἐργολάβος; operatio autem *Ergolabia* dicitur.

Eribannus. Vide *Heribanus*.

Eriophoron. FR. junci genus. Plin. lib. 19. cap. 2.

Erodius. Vide *Herodion*.

Erones. Vide *Hero*.

Erelim Facere. FR. deserere exercitum, & arma proiicere tempore belli. l. si quis contumax, de exercitalibus. l. finali, & l. si postquam Comes eod. tit.

Erogator. FR. exequutor testamentarius. Bald. in l. nulli in secunda col. de Episcop. & Clericis. Cujus etymon à dict. *Rogus* derivatur. Vide *Erogo*.

Erogo, hoc verbum communiter distribuere significat, sed apud ecclesiasticos scriptores nonnunquam comburere, seu calore consumere intelligitur. Itaque *Erogo* quasi in rogum do, seu trado. [Non enim absumit, quod exurit; sed dum erogat, reparat. Tertull. Apolog. cap. 49.] ubi de infernali igne agit. Errat siquidem Jacobus Pamelius, dum Tertulliani textum corrigere falsò nititur in cap. 2. adver. hæret. de præscr. ubi de febri Tertullianus scribens, inquit: [Febrem denique inter mortiferos, & cruciarios exitus erogando homini deputatam.] Glossator *Erodendo* malè apposuit, cujus error ex eodem Tertulliano evidens fit; nam alibi dixit: [Apud tumulos erogabant, de spectac. cap. 13.] & Minut. de flammis infernalibus agens, eodem verbo in significatione tamen passiva usus est, inquiens: [Ætnæ, & Vesuvii, & ardentium ubique terrarum flagrant, nec eroganttur; ita pœnale illud incendium non damnis ardentium, sed inexesa corporum lauratione nutritur.

Erraticus. Vide *Gyrovagus*.

Eruca. FR. Vermis ab erodendo dicitur; ita Columella lib. 11. De quo vocabulo fit mentio in Joel cap. 1. num. 4. & cap. 22. num. 25. in Amos. cap. 4. n. 9. can. Revertimini 16. quæst. 1. & in ff. locati ex conduct.

Erugo. FR. Ros, seu potius gelicidium. [Sed fieri potest, ut agros irrigantibus pluviis sit quidem fertilitas, verum aut locusta veniat, aut brucus, aut erugo, aut eruca: & labores hominum vastabunt. can. Revertimini 16. quæst. 1.

Erithrotaon. Vide *Tetrao*.

Erza. FR. Lampadarium in Bibliotheca Cluniacen. in statutis Ordinis. Stat. 52. pag. 1368. sed Melitenses *Erzam*, seu *Herzam* vocant tabulam lapideam in muro affixam ad imponenda utensilia.

Erythraeum Vinum. Vide *Colatum*.

Escarlatum, purpureus, vel coccineus ex lana perfecta pannus, italicè *Scarlatto*. [Telas de escarlato. Matth. Paris. in hist.

Escatilis Pluvia, eleganter de manna, quę ad manducandū Israeliticis pluit in deserto. Tertull. lib. de pall. cap. 5. dixit; sic virgam Moysis, quæ silicem percutiens, aquam provocabat, *Aquatilem sequelam* idem appellavit; nam hujus virgę beneficio populus ille secum hoc elementū circumvehere non indigebat, ad hujus enim virgæ virtutem aqua in omni loco obsequens erat.

Esculanus, seu *Esculensis*. FR. Asculanus, 5. decretal. tit. 3. cap. 44.

Esgardium. In statutis equitum Melitensium tribunal appellationis in rebus criminalibus eorundem Religiosorum significat, vocabulum gallicum *Esgard*.

Esophorium, græcum ἐσωφόριον, vestis interior, seu indusium. [Ille ergo putans, quod egenus esset, expoliavit se esophorium suum. Anast. in vita S. Jo. Eleemos. cap. 21.] & ab eodem Auctore *Hypocamisum* alibi appellatur. [Dicebat semper, quod posset intentione dandi pauperibus expoliare divites, & ipsum etiam hypocamisum ab eis benevolè auferre.] Vide *Hypocamisum. Poliris*.

Esox, piscis genus ab Italis *Salamone* appellatum. [Ad primum jactum reti permodico immanem esocem Diaconus extraxit. Sulpit. Sever. lib. 3. Dial. cap. 13. Tunc in Dei, & ipsius nomine laxantes rete, gemino ditari gaudent esoce. Flodoard. lib. 2. hist. cap. 8.] In mendosis codicibus *Isocem* habetur. Alii tamen melius crediderunt *Exosem* legendum. FR. *Exosem* nempè, putant proferendū aliqui, idest, sine ossibus; sed hic piscis ossibus, seu spinis non caret, & à Plinio lib. 9. cap. 15. *Esox* etiam dicitur. Sciendum autem hos & similes pisces in Thraciæ mari gigni, & ideo vocatum fuit *Mare Carpatium* à Καρπάθιος, idest, fructuosus. Mare ergo Carpathium, idest, fertile, quod etiam piscatoribus nostratibus est notū; nam vocant pisces primi transitus, quando prima vice ex eo mari ad nos perveniunt; & redeuntes ibi, secundi transitus appellantur; quia pisces sunt, sicut aves, quæ stationem calidam secundum anni tempora quærunt; sed mare per antiperistasim in qualitate frigoris, & caloris aeri est contrarium; virescit enim mare, quando terra in æstate arescit; & est calidum, quando aer frigescit, & è contra. Igitur pisces semper migrant opposite respectu avium, ratione antiperistasis. Quare multæ piscium species nomen habent ex aliquo Thracię loco, ubi gignuntur, sic *Thynnus* piscis denominationem sumit à Thynnis Thraciæ litoribus, & populis, de quibus Strabo libro 7. quæ litora non longè ab antiqua Troja distant, ac Martialis Thynnum Civitatem appellat, dum lib. 4. epigr. 43. inquit:

Antipolitani nec quæ de sanguine Tynni.

Et alibi:

Antipolitani fateor sum filia Thynni.

Antipolitani, idest, transtyberini; sic Solinus, & Plin. lib. 3. c. 5. [Antipolis, quod nunc Janiculum] græcè, nempe, sonat ante, vel contra Civitatem saturniam, seu latialem, quę nunc Roma. Di-

Dicuntur enim transtyberini de sanguine, seu filii Thynni; nam Thynnus ex Strabone supra cit. non longè ab antiqua Troja distat, & adhuc adagium Romæ viget vulgariter prolatum, *Trasteverini sangue trojano*. Igitur *thynnus* piscis à Thynno Thraciæ urbe provenit: unde Plinius lib. 9. cap. 15. inquit de thynnis: [Intrant è magno mari Pontum verno tempore gregatim, nec alibi fœtificant.] Pelamides verò pisces à Pelamedio Thraciæ oppido, de quo Plinius lib. 5. cap. 30. & licèt hic auctor lib. 9. cap. 15. dicat, quod pelamides post annum incipiant vocari thynni; verum de hac re piscatores melitenses rident, qui illos quoque *Palamid* vocant, & optimè callent thynniculos à pelamidibus esse diversos; ideo puto hanc sententiam ab aliquo fuisse additam in Plinii textu, cum ipsemet lib. 32. cap. ult. multas pelamidum species recenseat. Cordyla piscis; idem lib. 6. cap. 15. & Martial. lib. 11. Cordylus enim est Thraciæ urbs. Stephanus. Est item alia pelamidũ species, quam Melitẽses *Cobrytes* vocant, scilicet, à *Cobrys* Thraciæ urbe, à qua fit gentile *Cobrytes* Stephanus. Item *Silurus* piscis, quem Melitenses *Sallur* appellant, anguillarum species à Sillura insula in mari Britannico, de qua Solinus: undè falsò existimat Paulus Jovius silurum esse sturionem in libello de piscibus romanis. Item Oxyrinchus Piscis, & Civitas, vide suo loco. Sic ergo *Esox*, ab *Esso* Locridis urbe, de qua etiam Stephanus; quem piscem Itali *Salamonem* appellant à Salamis etiam in Thracia; & sic de reliquis piscium nominibus ex Thraciæ locis, ubi gignuntur; denominationem sumpsere, licet etiam *Esox* piscis in Rheno reperibilis sit, & magnitudine thynni, ut Plin. lib. 9. cap. 15. refert.

ESSENI, una ex hebræorum sectis, quæ nimia austeritate, & à reliquis segregatè vivebat, & ideo à cæteris Hebræis tanquam Schismatici habebantur Esseni, tum ex hoc, tum etiam quia nolebant sacrificare in Templo, asserentes sanctioribus cæremoniis eos uti, ac teste S. Epiphanio, tantum Pentateuchon ex sacra Scriptura admittebant, reliquos verò ejusdem sacræ paginæ libros reiiciebant, non credebant in mortuorũ resurrectionem; nihilominus, quo ad mores ab omnibus laudantur. Illi tamen, de quibus egit Philo, à prædictis, ut D. Hieronymus sensit, differentes erant: nam ait Sanctus Doctor, quod Philo de Christianis S. Marci in Ægypto discipulis sub nomine Essenorum loquebatur, cogitans hebræus ille auctor extollere ejus nationem, dum ibi adhuc Ecclesiam aliquo modo judaizare inspiciebat: erant enim Christiani tunc Esseni, idest, *Essei*, sive *Iessei* à Jesu sic vocati. Vide *Ephemereuta*.

ESSENTIA. FR. pro substantia, & natura, Glossa in cap. 1. Clement. de summa Trinit.

ESSYN. Vide *Ephod*.

ESTOVERIUM, assignatio, seu provisio pro victu, & vestitu: [Et viduæ maneant in domo mariti sui, & habeant rationabile estoverium, Math. Paris. in hist.] Derivatur à gallico vocabulo *Estover*, fovere, & sustentare significante, & ab Anglis animalium alimentum *Stover* dicitur.

ETAERIARCHA. Vide *Mega hetæriarcha*.

ETHANIM. FR. sivè *Thisri*, septimus Hebræorum mensis: Auctores in dict. *Elul* citati.

ETHNICUS ἐθνικός. FR. ab ἔθνος, idest, gens; inde *Ethnicus*, idest, gentilis. Glossa in cap. quemadmodum, de jurejurando. Vide *Paganus*. *Nudipedalia*. In numerando ethnica superstitio. Vide *Kyrie eleison*.

ETHNOPHRONES, hæreticorum secta, ex græco ἐθνόφρονες, quia ritus, & cæremonias Gentilium imitabantur.

ETIAM CUM. FR. pro quamvis, seu etiamsi; Glossa in can. Nos consuetudinem, dist. 12.

EVACUARIUM, seu *Apoca evacuatoria*. FR. apoca in qua apparabatur debitoris solutio. Marculph. in ejus formulario. Itaque D. August. de cura pro mortuis, inquit, [Ubi esset recautum, quo illa cautio vacuata fuerat, indicavit.

EVAGOR. FR. de clerico dicitur, qui absque sui Episcopi licentia à Diœcesi discedit. can. si fortè, 21. quæst. 1.

EUANGELISMUS, festum Annunciationis Virginis Deiparæ, ex voce græca εὐαγγελισμός. [Quinto mensis Januarii vespere festum Euãgelismi celebrant (*idest Armeni*) Nicon. de relig. Armen.] Nullum enim festum in quadragesima celebrare solent Armeni, ideo hoc festũ anticipãt; quod tamen festum, & quadraginta Martyrum tantùm intra quadragesimale tẽpus à Græcis celebratur, reliqua alia excludentes. FR. Sed Balsamon Euãgelismi Palmarum festum, Dominicam Palmarum intelligit. Vide *Palmarum festum*.

EUANGELIUM, εὐαγγέλιον, idest, fausta annunciatio. Aliqui tamen ab hebraica voce *Eban*, nempè, petra, & *Ghelion*, idest, manifesta, etymologiam deduxerunt, quia in Euangelio generi humano propalatur verus Messia, qui fuit angularis lapis à perfida synagoga reprobatus, sic Joannes Baptista Jona in proœmio Euangeliorum, quæ in hebraicam linguam traduxerat, significare ostendit: contra quendam improbum Rabbinum, qui *Euanghelion*, idest, manifestam offensam dolosè interpretaverat. FR. Item hoc vocabulum non quatuor Euangelia significat aliquando; sed missionem, nuntium & prædicationem. [Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen. Ei autem, qui potens est vos confirmare juxta euangelium meum, & prædicationem &c. ad Romanos cap. 16.] Sic etiam idem Apostolus; [Et contuli cum illis euangelium, quod prædico in gentibus. Et inferius: [Sed contra cum vidissent, quod creditum est mihi euangelium præputii, sicut & Petro circumcisionis:] nam Paulus præputium euangelizabat, sive prædicabat; Petrus verò circumcisionem; unde Paulus inquit Petrum: [Ad veritatem euangelii nõ rectè ambulasse. Galat. cap. 2.] Quare perperam Tostatus qu. 10. in Præfat. Euangelii Matth. per Euangeliũ intelligit concilium: I. Cæremoniæ, quæ observari solent circa prolationem Euangelii in Missa sunt, quod quando legitur, audientes erigunt se;

nam. [Juxta decretum Anastasii Papæ non sedetur, dum Euangelium legitur, quæ reverentia, ut ajunt, & Apostolicę lectioni exhibetur apud Grecos. Microlog. de Ecclesiast. observat. cap. 9.] FR. De Episcopo Alexandrino Soxomenus admiratur, sic inquiens: [Novum & illud apud eosdem Alexandrinos est, quod Episcopus, dum recitatur Euangelium, non assurgat, quod apud alios usquam fieri, equidem neque comperi, neque audivi, lib. 7. hist. eccl. cap. 19.] :I: Quinimò Græci Episcopi pro hoc interim deponunt pallium in memoriam ovis amissæ, de qua in Euangelio, & Diacono tradunt, seu, ut ait Simon Thessalonicensis; [Dum Euangeliũ legitur, Episcopus omophorion deponit, servitutem, ac subjectionem suam demonstrans; quoniam enim ille per Euangelium loqui cognoscitur, & tanquam coram adest.] Eandem cæremoniam à Latinis quoque fieri solitam fuisse Isidorus Pelusiota lib. 2. epist. 36. ad Hermanum Comitem testatur, inquiens: [Nam cum ipse Pastor per adorandorum Euangeliorum aperitionem accedit, tum demum Episcopus assurgit, atque imitationis habitum, idest, pallium deponit, hinc, nimirum, ipsum pastoralis artis ducem, ac Deum, & herum adesse significans.] Maronitæ, qui in Ecclesia stant tecto capite, tempore, tamen Euangelii, ac tempore consecrationis illud detegunt. Vacuis manibus Diacono præcedit Subdiaconus, quia in apparitione veræ, ac euangelicæ lucis, evanuerunt veteris testamenti tenebræ, cujus figura est Subdiaconus. Innocent. III. Durand. lib. 4. cap. 24. qui subjungit in aliquibus Ecclesiis antiphonam, ante Euangelium appellatam cani solitam fuisse, de qua etiam, ac de antiphona post Euangelium, mentionem facit Rudulphus Tungrensis, inquiens: [Ante quod, & post quod, (*nempe Euangelium*) cantantur antiphonæ, quæ dicuntur ante Euangelium, & post Euangelium, quibus carent Romani, de can. observat. propos. 13.] Diaconus igitur cantaturus Euangelium, prius Celebrantis manũ osculatur; Subdiaconus verò post epistolæ lectionem, quia vetus lex terminata est in Christo, à quo nova sumpsit exordium; hæc enim in Diacono figuratur, sicut in Subdiacono illa, & hoc etiam in Missis privatis figuratur; cornu enim epistolæ veteris, & cornu Euangelii, novi testamenti sunt symbola, ideo quando legitur Euangelium à dextero latere ad sinistrum transfertur; seu ut ait Hugo de S. Victore. [Quod Euangeliũ à parte dextera ad sinistram transfertur, & ibi legitur; Judæa enim respuente Verbũ Dei, Apostoli transierunt ad Gentes. In spec. ecclesi. cap. 7.] Diaconus ad meridiem se vergebat in pronunciando Euangelium, ubi erat virorum mansio; sed deinde ex abusu cœperat ad aquilonem se vergere, ex eo quia Celebrans privatim sic faciebat in lectione Euangelii; hic tamẽ id liberè facere poterat, dum circa Altare mulieres non habebant accessum. Microlog. loc. cit. sed Innocent. III. lib. 2. de myst. Missæ cap. 43. hunc Diaconi actum mysteriosè defendit, inquiens: [Adversus ergo Aquilonem legitur Euangelium, ut aquilo surgat, & auster adveniat, idest, ut Diabolus fugiat, & Spiritus Sanctus adveniat.] Nos autem quia prædicamus Christum, & hunc crucifixũ, ideò Diacono Euangelium canituro, præcedebat Crux. Durand. lib. 4. cap. 24. Quod adhuc Dominicani observant. Ponebatur Euangeliorum liber, dum Diaconus id canebat, super dorsum aquilæ lapideæ, quę adhuc in multis Romæ Ecclesiis perdurant. In Ecclesia tamen conventuali Melitæ ritus hic observatur; canitur enim Euangelium super ęneã aquilam mira pulcritudine fabrefactam. Præcedunt etiam in hac functione lumina per ceroferarios delata, non ad expellẽdas tenebras, quia tunc nõ reperiuntur; sed ad denotandum Euangelii splendorem, ut D. Hieronymus ait: [Quando legendum est Euangelium, accendũtur luminaria, jam sole rutilante, non utique ad fugandas tenebras; sed ad signum lætitiæ demonstrandum; unde & Virgines illæ euangelicæ semper habent accensas lampades. Adversi. Vigilantium.] Ac aliud morale significatum meditatur in hoc Innocent. III. nimirum: [Acoluthi cereos ferunt accensos, dum legitur Euangelium, non ut tenebras aeris illuminent; sed ut proximis opera bona ostendant, lib. 1. de myst. Missæ cap. 3.] De trino autem signo Crucis, quo simul cum Diacono circumstantes in principio Euangelii sese signant, sic præfatus Innocentius ait: [Signare se debet in fronte, signare se debet in ore, in pectore, ac si dicat, ego Crucem Christi non erubesco, sed credo corde, quod ore prædico, lib. 2. de myst. Missæ cap. 43.] & de osculo Euangelii addit ibidem, quod eo mediante pacem à Christo recipimus: [Per quem consolationem recepimus.] In ecclesia hierosolymitana S. Sepulcri Diaconus in die Paschæ quando illa verba: [Surrexit, non est hìc] pronunciabat; tunc digito Sanctum Sepulcrum indicabat, quod ab oculato teste Rolando Episcopo in sua m.s. hist. de anno 1349. refertur, quod opus apud q. Michaelem Joannẽ Bellaguer Milivet. Episc. conservabatur. In Nazareno templo Deiparæ dicato, ac sito in eodem loco, ex quo Sacra Lauretana Domus per Angelorum manus mirabiliter in Picenum translata fuit, Philippus à Sanctissima Trinitate Carmelita discalceatus, in suo itinerario narrat, quod inter alia illius Ecclesiæ privilegia per totum annum celebrari licet Missam Annunciationis, & quando legitur Euangelium in hac forma dicitur, nempè: [Missus est Gabriel Angelus in hanc Civitatem &c.] Et in finali Missæ Euangelio dicitur: [Verbum caro hìc factum est.] In fine Euangelii osculatur liber, ut recipiatur pax à Christo, sicut supra dictum est; sed si adest aliqua dignitas superior, ut in rubricis Missalis disponitur, celebrans tunc non osculatur librum; sed solus superior, & nullus alius: si verò plures æqualis dignitatis ibi adessent, nullus tunc eorum osculatur, quia unus solus est Christus, & non divisus in partes. Gavant. part. 2. tit. 6. & Romæ observatur, quod quando plures intersunt Cardinales, tunc

tunc Euangelium nulli præbetur ad osculandum. FR. At hæc cæremonialis regula in matrimonio recentis Christianissimi Regis fefellerat, quando ad pyreneos limites Infantam Hispaniarum Regis filiam in uxorem duxerat, qua occasione ambo Reges fœdus inierant; tunc enim uterq; Rex ad propria confinia accesserat in simultaneo instanti, ac Gallus Hispanum cum titulo Patris salutavit, & vice versa hic illi titulum Filii dederat, & genuflexi intra eorum limites audierant Sacrũ in Altari in collimitanea linea erecto; in osculo autem Euangelii, & pacis iconis, duo Cappellani seorsim, ac eodem tempore has cæremonias prębuerunt ambobus :I: Honorius III. sub pœna excommunicationis anno 1221. in epist. decretali, quæ incipit, Ad audientiam, cuicumque Sæculari Principi Euangelii osculum præberi vetuit, nisi essent Reges oleo sancto uncti. Antiquitus tamen etiam populus ad hujusmodi osculum admittebatur. Gem. lib. 1. cap. 119. FR. Quo ad Reges quando uncti sunt, nedum Euangelium osculari possunt, sed etiam illud canere in Missa, sicut de facto anno 1347. in ejus chronica Albertus Argentoratensis narrat, quod *Basileæ* in nocte Nativitatis Domini Carolus IV. Romanorum Rex post refectionem sacrę communionis alta voce in Missa legisset Euangelium, quod incipit; [Exiit edictum à Cæsare Augusto &c.] tenens in manu denudatum gladium. Quo ad gladium, & pugionem denudatos tempore Euangelii, in Missa Nativitatis B.V.M. etiam M. Melitensis Magister solet idem facere :I: In quadam Collegiata Castri cujusdam territorii Forilivienfis Diaconus die Epiphaniæ canit Euangelium, habens in manu euaginatum ensem, & capite galea tecto in signum mixti, & meri Ecclesiæ imperii. Cæterum quo ad obsequium, & reverentiam Euangelii, dicendum, quod in Rhemensi Ecclesia Subdiaconus in principio Missæ exhibet Euangeliorum librum Archiepiscopo celebranti, ut osculetur, dicens illi: [Hæc est lex Sancte Pater,] & Archiepiscopus respondet: [Credo, & confiteor.] Mos erat deferre librum Euangeliorum in processionibus, & præsertim in ea, quæ fit in Dominica palmarum; tunc enim super humeros bajulabant Diacones ornatam machinam, in qua deferebatur Euangeliorum liber, qui Christum triumphantem denotabat. Alcuin. de div. off. cap. 24. Romæ ad præsens Papa celebrans Pontificaliter, dum ex Throno processionaliter ad Altare pro incipienda Missa dirigitur, latinus Subdiaconus Euangelium argento contectum ante pectus defert, quod etiam fit dum celebrat Episcopus, Cærem. Episcop. lib. 1. cap. 10. & in ea processione, dum Pontifex ad Altare dirigitur, ei obviam veniunt ultimi tres Cardinales ex ordine presbyterorum, osculantes eum in facie, & in pectore, & hi tres Magos orientales denotant, qui Christum infantem adorare venerant; duplex osculum significat duplicem Christi naturam. [Tres Sacerdotes, qui Pontifici venienti coram Altari reverenter occurrunt, & inclinantes os ejus osculantur, & pectus, tres illos Magos signant. Innocent. III. lib. 2. de Myst. Missæ cap. 11.] & inferius: [Per geminum osculum geminam in Christo naturam confitentur, divinam, scilicet, & humanam, divinam quasi latentem in pectore, humanam quasi patentem in ore.] Græci autem nedum ferunt dictum librum, quando Sacerdos accedit ad Altare, sed in quacumque processione, & qui illum deferre solebat, *Præfectus Euangelii* à Constantinopolitanis appellabatur, atque in solemnitatibus majoribus hoc ad Archidiaconum Patriarchalem spectabat, qui etiam *Doctor Euangelii* dicebatur, eique incumbebat super Euangelia currentia sermonem ad populum habere. In Andegavensi Ecclesia semper quando fit processio fertur Crux, & Euangeliorum liber, illa, nempe, uti ductrix, & hic tanquam lumen. Fuit etiam laudabilis semper consuetudo Oecumenicorum Conciliorum, in primario, & venerabiliori consessorii loco erigere thronum speciale pro dicti Sacri Codicis deposito, pro cujus eximia reverentia, inquit Chrysost. homil. 7. ad popul. [Euãgeliũ quidem dum capere oporteat, manibus lotis, & cum multa reverentia, & religione tremens, ac timens sumis.] Quod Moschi adeo observant, ut antequam illud tangant, profundissima reverentia signent se signo Crucis, & caput detegant. Inter veteres Christianos vigebat pia devotio ferendi in pectore Euangelium, non secus, ac si eis esset pretiosissima reliquia: quare Chrysostomus homil. 19. ad populum ajebat: [Non cernis, ut mulieres, & parvi pueri præ magna custodia collo Euangelia suspendunt?] Et de Gloriosa Virgine, ac Martyre Cæcilia ejus acta testantur, quod semper Euangelium Christi gerebat in pectore. Item D. Gregorius in ejus Regist. lib. 12. epist. 7. hæc scribit: [Excellentissimo filio nostro Adulovaldo Regi transmittere phylacteria curavimus, idest, Crucem cum ligno Sanctæ Crucis Domini, & lectionem Sancti Euangelii theca persica inclusam.] In quadam epist. S. Joannis Damasceni ad Theophilum Imperatorem ex græco in latinum idioma à Francisco Combefis traducta, & Parisiis de [illegible] impressa, hæc sequentia verba l[illegible]: [Euangelium S. Matthæi post annos octo à Christo in cœlum recepto scriptum est; Marci verò post annos decem; Lucę post [illegible] quindecim; Joannis post annos triginta d[illegible]] FR. In catalogo librorum Chaldæorum A[illegible] Hebediesu Metropolita Sobensi, quem [illegible] in latinum Abraham Ecchel[illegible], Romæ impress. Typis S. C. de Prop[illegible] 1653. fol. 7. §. Absoluta, hæc habentur: [Matthæus, qui hebraicè in Palestina conscripsit. Post illum autem Marcus romanè loquutus est in celeberrima Urbe Roma. Lucas verò Alexandriæ græcè loquutus est. Joannes autem Ephesi græcè conscripsit Euangelium.] De qua re. Vide fusius in dict. *Camelus*. Cæremonia ponendi librum Euangeliorum super humeros novello Episcopo in actu consecrationis ejusdem, à Græcis *Sancti*

cti Euangelii jugum dicitur, & tunc tam à Græcis, quàm à Latinis in aperitione libri observabantur prima texti verba, ex quibus faustum, vel infaustum omen suscipiebant; hinc in ordinatione Athanasii Constantinopolitani Patriarchæ verba illa euangelica in oculos objecta fuerant, nempe, [Qui paratus est diabolo, & Angelis ejus.] quod ex indignis ejusdem Patriarchæ actionibus verificatum fuit, quare sede illa privatus est. Pachimera lib. 2. cap. 15. E contra verò in consecratione Lanfranchi Cantuariensis Archiepiscopi occurrerunt euangelica verba: [Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.] Qui Præsul in largiendo eleemosynas fuit valdè insignis: & in ejus successore S. Anselmo, qui reformationis causa passus est multas Coepiscoporum contrarietates, in ejus consecratione apparuerant verba: [Vocavit multos &c.] At quando hic Radulphum Rufensem Episcopum ordinaverat, visa sunt verba: [Erunt similes angelis Dei;] & è contra consecrans Harfastum pessimum Episcopum, lectus occurrerat hic textus: [Non hunc, sed Barabbam.] Narratur ulterius in actis S. Eupulii Diaconi, & Martyris Catanensis, quod, quando à satellitibus captus fuit, Euangelium meditabatur, & à Præfecto interrogatus, aperuit Sanctus Euangelia, & reperta sunt verba, [Beati qui persecutionem patiuntur &c.] ac cupiens denuò Præfectus tale prodigium experiri, iterum illum interrogavit, & interrogatus iterum aperiens eundem librum, oblata sunt mysteriosa verba, [Qui vult venire post me &c.] Item Euangelium dicitur canticum. Vide *Canticum*. Vide *Gospel. Monasterium. Passio.* Euangelium Dominicæ in fine Missæ non dicitur, si in ea die celebratur de Vigilia Nativitatis Dom. V. *Vigilia*.

EUANGELIUM ÆTERNUM. FR. parvus, at pravus liber ita appellatus, de quo Odoricus Raynaldus ad An. 1256. n. 20.

EUBOICUM TALENTUM. Vide *Talentum*.

EUCHARIS, græcum vocab. εὔχαρις, facetus, docilis. [Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos, & lingua eucharis in bono homine abundat. Eccl. cap. 6.

EUCHARISTIA, nomen græcum εὐχαριστία, idest, gratiarum actio, seu grata memoria. FR. dicitur ab *Eu*, quod est bonum, & *Charis*, quasi bona gratia. Glossa in Clemen. de privil. cap. 1. Eucharistia dicitur *Perennis victima*, can. quia corpus, de consecrat. dist. 2. :§: Item *Communio*, quia in ea communicatur Christianis Corpus, & Sanguis Redemptoris. Dicitur *Hostia*, quia Patri Æterno Unigeniti ejus Filii hostia viva offertur. Dicitur *Sacramentum* ex profunditate mysteriorum. Item *Sacrificium*, quia in ea habetur verum, & incruentum Agni immaculati sacrificium. Item appellabatur *Reliquia*. Dicitur *Viaticum*, quia pro demigrantibus de hac vita est provida alimonia. Item appellatur *Antitypon*. Dicitur tandem *Synaxis*, quod significat adunationem, quia ubi est hoc Sacratissimum Corpus, ibi Christiani tanquam aquilæ congregantur, quod antiquitus sub utraque specie etiam Laicis concedebatur, de qua re dictum est in dict. *Communio*. At quamvis tenerentur in Missa Christiani illius sæculi sub utraque specie hoc sacramentum suscipere; extra tamen eam sub sola specie panis reficiebantur, quia persequutionum tempore concedebatur Christianis deferre secum Eucharistiam, ut ad martyrium prompti statim illam potuissent suscipere, cujus usus multas Sanctorum Patrum attestationes invenies. De Monachis in eremo D. Basilius refert, quod propter Sacerdotis carentiam, secum illi hunc consecratũ panem conservabant, & propriis manibus suscipiebant, quod in occidẽtali Ecclesia usq; ad Hormisdæ tempora perduravit, & propter devotionis relaxationem in Cæsaragustano Concilio can. 3. ablatum fuit. FR. eadem prohibitio etiam in Rhemensi Concilio cap. 2. ordinata fuerat, apud Gratian. can. pervenit. de consecrat. dist. 2. Sed in Ecclesia orientali diutius remansit. Solebant præterea Christiani in itineribus hostiam consecratam secum deferre; ac de Satyro ejus frater D. Ambrosius, & de S. Maximo Syracusarum Episcopo D. Gregorius testantur. Eucharistia in mari delata. Vide Baron. An. 635. num. 10. Ejus synonyma supra relata. Vide *Antitypon. Communio. Corporale. Corporale festum. Corban. Dominicale. Confirmo. Hostia. Synaxis. Viaticum.* Non est danda mortuis. Vide *Communio laica*. Conferebatur adultis, & infantibus. Vide *Baptismus*. Ubi est palam exposita Eucharistia, in eo Altari non aspergitur. Vide *Aqua benedicta*. Non debet cum Eucharistia populus benedici in illis verbis: *Sit et benedictio*. Vide *Benedictio*. In die Annuntiationis Deiparæ non debet administrari Fidelibus nisi in casu necessitatis, si in feria VI. Parasceve occurrerit. Vide *Parasceve*. Nec in eadem Parasceve Eucharistiæ Sacram. in processione deferri. Vide *Parasceve*. Item Eucharistia hierarchica appellatur Symbolum Fidei à B. Dionysio. Item Eucharistiam quodlibet Sacramentum D. Cyprianus vocat in Concilio ab eo celebrato, ubi de Baptismo ab Hæreticis collato agens, inquit: [Ut Antistes diaboli audeat Eucharistiam facere] Sic de Chrismate idem in sermone de ablut. pedum ait: [Quia post Baptismum, & Eucharistiam, quæ sui reverentia non patitur iterari.] Et clariùs de eodem Chrismate in epist. ad Januarium: [Porrò autem Eucharistia est, unde Baptizati unguntur.] FR. Papa Joannes XXII. Festum Corporis Christi cum multis Indulgentiis renovavit. Jo: Villanus par. 1. suæ histor. lib. 9. cap. 78. Quomodo antiquitus Eucharistia conservabatur. Vide *Ciborium*.

EUCHARISTICUM, εὐχαριστικόν. FR. Sic sermonem de ejus vita Ennodius Ticinen. Episcopus appelavit.

EUCHETAE, *sive* EUCHITAE, Hæreticorum secta, à vocabulo græco εὐχῆται, idest, *Orantes*, quia locũ Sac. Scripturæ, ubi ait, [Oportet semper orare;] malè interpretantes, cõtinuò orabant. Diversis nominibus appellati sunt hi Hæretici, nempe *Adelphiani. Enthusiastæ. Massiliani. Psalliani.* &

Sab-

Sathaniani. De eorum ineptiis, & erroribus dicetur in dict. *Precatores*.

EUCHOLOGIUM, Εὐχολόγιον, sic vocant Graeci eorum Rituale, in quo praeter orationes, & preces ad Sacramenta administranda, aliae etiam functiones Sacerdotales, & Episcopales continentur.

EUCRATES, εὐκρατής, benè tenens, benè compos, benè potens. Vide *Encratrae*.

EVECTIO, iter, seu potiùs eductio, exportatio, à verbo *Eveho*, idest, extrà veho. [Datis litteris, & pueris destinatis cum evectione publica. Gregor. Turon. lib. 9. cap. 9.] FR. sumitur etiam pro equitatione, ut in Concil. Tolet. VII. can. 4. ubi in actu Visitationis taxatur numerus equorum pro Episcopi evectione. Item etiam fidei publicae licentia, & charta salviconductus, seu, ut Itali dicunt, *Passaporto*.

EVECTUS, idem, quod suprà. [Evectu navali. Gregor. Turon. lib. 3. cap. 3.] Item sublevationem denotat. [Sic te Apostolicae Sedis evectu, quasi super candelabrum sublime constituit. Paulin. epist. 27. ad Victric.

EVERSOR. Vide *Interversor*.

EVESTIGIO. FR. statim, vel continuò. Glossa in sexto, de statu regular. cap. unico §. verum.

EUGUMENUS. Vide *Hegumenus*.

EVITUDO, evidentia. [Æmulos tuos ingenti evitudine vibrat. In Vita S. Theodori Ducis.

EULOGIA, εὐλογία, significat benedictionem. FR. ab εὖ, idest, *bene*, & λέγω, *dico*. :I: sumitur pro oblatione, & eleemosyna. [Ut de benedictionibus, quae offeruntur à populo, & consecrationi supersunt, vel de panibus, quos deferunt fideles ad Ecclesiam, vel certè de suis convenienter partes incisas habeat in vase nitido, & convenienti, & post Missarum solemnia, qui communicare non fuerint parati, eulogias omni die Dominico, & in diebus festis exindè accipiant. Ex Decret. Pii Papae. Apud Baron. ad Ann. 313. num. 51. & seqq.] FR. ex his Papae Pii verbis nonnulli hanc dictionem significare solum benedictum panem (de quo in dict. *Fermentum*) existimarunt: sed falluntur; nam *Eulogia* significat benedictionem in abstracto, eleemosynam, & munus; sic Papae praefati verba *De eulogia accipiant*, idest, de eleemosyna, intelliguntur, (quae & benedictio dicitur) quod idem est ac de munere accipiant; sic Eulogiae dicuntur munera, quae deferunt subditi suis Praelatis, Gloss. in can. de eulogiis, dist. 18. Sic etiã intelliguntur verba Sancti Paulini. [Panem campanum pro eulogia (*idest, pro munere*) de cellula nostra misimus, epist. 1.] Hinc Baronius loco cit. non dixit, quòd *Eulogia* significabat benedictum panem tantum; sed quod *Eulogia* dicebatur panis benedictus ad differentiam Eucharistiae; nam ibi contra Novatores probat, quod benedictio, & eulogia non intelligatur Eucharistia, sed panis benedictus, qui de eulogia, idest, de eleemosyna, & oblatione fidelium supererat, in quo sensu dixit D. Gregorius. [Ex parva eulogia, quam bonus Monachus accipit, lib. 9. epist. 42.] idest, ex parva eleemosyna; sic etiam donum, benedictio sepè apud eundem Gregorium dicitur. [Unum autem caballum, quale invenire potuimus, de benedictione Sancti Petri transmisimus.] In significatu oblationis, seu eleemosynae etiam ait Gelasius Papa; [Ut quicquid dedicationis, vel natalis Martyris die, quorum in eodem Monasterio reliquiae sunt, per fidelium oblationes intraverit, medietatem quidem habeat ipsum Monasterium, medietas autem Episcopo offeratur,] & inferius: [Sin verò nil tale inter eos constiterit, mediante te quid Episcopo nomine eulogiae offerri debeat &c. 18. quaest. 2. can. Eleutherius,] & ibi Glossa. Item [De eulogiis ad sacra Concilia deferendis (*idest, de muneribus*) nil invenimus à majoribus terminatum, sed sicut unicuique Presbytero placuit; nam si constitutum fuerit aliquod illo tempore benedictionis afferri (*idest, tempore Concilii*) forsitan minus libenter ad synodos occurrerent, & magis venire obtrectarent, quae non sunt (ut arbitror) rationabiliter requirendae, nec ultrò delatae, can. 7. distinct. 18.] Ridiculum enim esset, si *Benedictiones*, & *Eulogias* hic frustilla panis benedicti deferenda Patribus Concilii à Sacerdotibus intelligerentur. Vide ergo hujus dictionis synonyma. *Benedictio beatica. Collecta. Eleemosyna. Fermentum. Oblatio* :I: In textu verò S. Greg. lib. 8. epist. 33. legitur *Eulogium*; sed Elogium corrigendum est, quod, ut suo loco diximus, testamentum significat.

EULOGIMENOPOLIS, Εὐλογημενόπολις. Ita appellata fuit à S. Germano Civitas, quae ad radices montis Casinensis per Bertarium Abbatem aedificata fuerat; vocabulum quidem grecum est Benedicti Civitatem significans; at cum deindè ibi corpus S. Germani translatum fuerit, S. Germani Civitas appellata est: Chron. Casin. lib. 1. cap. 33.

EUNOMIANI, heretici. V. *Aetiani. Anomaei*; ab Eunomio ita appellati, cujus errores. Vide *Trinitas*.

EUNUCHIZO εὐνουχίζω. FR. castro, virilia amputo. [Qui se propter epilepsiam curandam eunuchiflavit. Ivo Carnot. epist. 233.] licèt in mendosis Codicibus *Enuchizavit* legatur. Epilepsia verò est morbus, qui comitialis, sacer, & herculeus dicitur.

EUNUCHUS, εὐνοῦχος, eviratus. FR. tripliciter à Christo Domino distinguitur, idest, naturalis, artificialis, & spiritualis. De secunda specie Eunuchorum dubitatum fuit, utrum ad ordines ecclesiasticos illi admitti possint. Glossa in can. praecepta canonica, dist. 55. stante Juris Civilis prohibitione, & inhabilitate ad militiam. ff. de re militari, l. qui cum uno; nam Eunuchi infames declarãtur ab Impp. Domitiano. Baron. Ann. 83. num. 2. Constantino Magno. Idem Baron. An. 314. num. 74. Justiniano. Idem Baron. An. 529. num. 18. & 19. & ideo Stephanus Papa ait: [Infames dicimus quoscumque leges saeculi infames pronunciant, apud Gratianum, in §. hinc colligitur. 2. quaest. 3. post can. 7.] Propterea tanquam infames ab ordinibus arceantur, ut Concilia, & Pontifices statuerunt. Baron. An. 325. num. 144.

can. Apostol. cap. 3. de corpore vitiatis 33. quæst. 2. & 3. can. 8. can. te quidem 11. quæst. 1. & alibi; nihilominus canones à susceptione ordinum illos eunuchos tantum prohibent, qui ad exemplum Origenis propter continentiam castrari passi sint can. si quis, dist. 56. & Baron. ad An. 529. num. 20. &c. Synonyma hujus vocabuli. Vide *Carsamatium. Spado. Archigallus. Truncatus.*

EUOCHIA, publicum convivium, εὐωχία. [In cœlis est hoc cœleste convivium, quod evochia græcè dicitur. Clemens Alexand. lib. 2. Pedag. cap. 1.

EUPHRATES flumen. Vide *Chobar*.

EUSEBIA, εὐσέβεια, pietas, religio. D. August. lib. 10. de Civit. Dei, & D. Gregor. Nissen. lib. de homine cap. 1.

EUSEBIUS VERCELLENSIS Episc. S. Athanasii adjutor fuit in traducendo latinè ejus symbolum. Vide *Symbolum*.

EUTRAPELIA, εὐτραπελία, urbanitas, & comitas; aliàs ἀστεϊσμὸς appellata: hæc ab ἄστυ urbs, formatur; etsi asteismus pro sermone urbano & elegantissimi soleat. Sed D. Paulus eutrapeliam in malam partem accepit, quando de variis loquens vitiis, quæ nec in nobis debent nominari, subjungit: καὶ εὐτραπελία, τὰ οὐκ ἀνήκοντα, idest, *& eutrapelium, quæ non decentia*, seu convenientia. Quod noster vertit, *aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet*: Ephes. 5 4. Accepit ergo Paulus pro facetia scurrili, & viro Christiano indigna. Derivatur autem ista vox ab εὖ, benè, & τρεπτὸς, mutabilis, quasi qui in occasionibus scit benè se vertere ad seria, & faceta. Attamen doctrinæ Aristotelis, & Theologorum insistendo, eutrapelia absolutè, est virtus moralis in medio consistens, inter scurrilitatem, & rusticitatem, cum auream mediocritatem observet.

EUTYCHIANI, hæretici. FR. à quodam Constantinop. Abbate, qui Eutyches vocabatur, à Theodosia Augusta protecto, & per quem nimis angustiata fuit Ecclesia Dei, qui heretici in Christo naturam solum divinam admittebant. 24. qu. 3. can. 39. quibus associati sunt Theodosiani à Theodosia Justiniani Imp. conjuge, eorum fautrice, ut suprà diximus, ita appellati, seu potiùs à Theodosiano, qui simul cum Gajano furore populari in eadem die ambo in Diœcesi Alexandrina pro Episcopis intrusi sunt; hi enim duo Eutychidis, & Discoridis erroribus adhærentes, & Concilii Chalcedonensis decreta negantes, asserebant unicam tantùm in Christo naturam, cum hac tamen differētia, quòd corruptibilem admittebat Theodosianus, Gajanus verò incorruptibilem. 24. quæst. 3. can. 39. [Stat apud conscientias vestras, quanta Nestorius, & Eutyches, gemina diabolicæ informationis ostensa, diu castam Ecclesiam, Orientalium disciplinam, perfidiæ fornicatione corruperint. Ennod. Ticinen. Episc. de Hæret. & Synodo dict. 6.] Vide *Nestoriani. Enotrcus*.

EUTYCHIUS, latinè Bonaventuram significat. Vide *Bonaventura*.

EVVA, lex, seu constitutio, ex voce gallica antiqua, adhuc tamen in usu apud Anglos. [Secundum legem, & evvam ille, cui domus fuerit infracta, & spoliata, in triplum componat. In constitut. Caroli Magni lib. 2. cap. 65.] Quare in capitulis Marci Vvelseri legendum est: [Correpti secundùm evvam Bojoriorum, vel legem.

EX. FR. deformitatis nota est. Glossa in can. pudenda 24. quæst. 1. §. Execratus.

EXACTO, exigo. [Et qui ulterius in talibus locis, vel de eis, qui ad palatium, seu in hostem pergunt theloneum exactaverit, cum sua lege theloneum reddat, in constit. Caroli Magni lib. 4. cap. 31.] Idem vocabulum reperitur in Cabylonense Synodo, can. 18. FR. & in l. si quis alienam, de raptu, & l. de heribannis eod. tit.

EXAFOCI; hoc vocabulum in Anastasio Biblioth. duplicem errorem evidenter continet; primus namque est in separatione litterarum, secundus verò in variatione earundem; scribit enim in Benedicti III. vita: [Simili modo & in Monasterio B. Martini fecit canistra exafoci duo ex argento.] juxta meam censuram scribendum erit *Exaphota*, quod significat sex luminum, ex græcis dictionibus ἕξ, idest, sex, & φῶτα, lumina seu splendores. Vide Exafotia in dict. *Enofotius*.

EXAGELLA, lances, statera, seu pondus, apud S. Zenonem Serm. 6. ad Neoph. & Ennodium in vita S. Epiphanii Papiensis Episcopi, diminutiva fortassè ex græco vocabulo ἑξάγιον, quod sextam unciæ partem significat. [De ponderibus quoque, ut fraus omnis amputetur, penitus à nobis aguntur exagia. In Novell. Theodos. & Valent. Impp. tit. 25.] Quamvis ibi Glossa omne ponderis genus significare ait. FR. *Exagellam* puto esse modicam exactionem, & normam victualem, quam Itali *Livellum* appellant; nam *Livellare* italicè, latinè librare à libra dicitur. Ex Ennodii verbis hoc asserere inducor, qui loco supracitato virtutes S. Epiphanii exaltans, ac præcipuè de ejus munificentia ait: [Omnibus Sacerdotibus in itinere positis munificus, communis, affabilis, & quasi exagellam relinquens se ipso præstantior.] Quod in notis ad eundem Sirmondus normam, & exemplum interpretatur. Ac in Monasticis regulis etiam de quodam juvene habetur, qui civiliter mundo moriens, suam hæreditatem carnalibus fratribus *Exagellario titulo* diviserat.

EXAMITUS, pannus sex filis contextus. [Aliam quoque planetam examitam, lib. 3. Chron. Casin. cap. 20.

EXANCONTAB. Vide *Tzacon*.

EXARCHUS, ἔξαρχος: officialis, Princeps, seu Capitaneus in utroque foro; nam Patriarcha Constantinop. etiam Exarchum habebat tanquam ipsius delegatum, qui decimas, & alios Ecclesiæ Constantinopolitanæ proventus exigebat, atque in Conciliis post Patriarcham, & ante Metropolitanos subscribebat. At *Exarchus provinciæ* metropolitanum, seu Archiepiscopum significabat: [Exarchi provinciæ, dico autem Episcopi metropolitani. Concil. Sardicen. can. 6.]

Ubi

Ubi sic Balsamon exponit: [Exarchus Diœcesis, non uniuscujusque provinciæ Metropolitanus est; sed Metropolitanus totius Diœcesis: Diœcesis verò dicitur, quæ multas in se provincias continet.] Itaque tres Exarchi, seu Primates sub Patriarcha Constantinopolitano numerabantur, idest, Ephesinus pro universa Asia minori, Cæsareæ Cappadociæ pro universo Ponto, & Heracleus pro tota Thracia. Dicebatur etiam *Exarchus Diœceseos*, idest, Primas. [Si autem cum ipsius provinciæ metropolitano Episcopus, vel Clericus controversiam habuerit, vel Diœceseos exarchum adeat. Concil. Chalced. can. 9.] Reperiebatur, ut supra notavimus, hujusmodi dignitas etiam sæcularis, & Exarchus Italiæ erat Imperialis Vicarius. FR. Exarchatus autem Italiæ erat etiam ecclesiasticum dominium, licèt Græcorum Imperatorum temporibus à laicis exerceretur, atque Ravennæ residebat; ideo enim à Pipino illud dominium recuperatum Ecclesiæ restitutum fuit; sic etiam secunda vice Carolus Magnus fecerat, & Stephanus II. tunc Leoni Ravennati Archiepiscopo illud administrandum commisit, qui, ac ejus Successores semper Italiæ exarchatus titulum retinuerunt, ita Sigonius lib.3. de Regno Italiæ, Anno 755. sed nomine S. Sedis Romanæ gubernabatur; non verò, quod Ravennæ Exarchatus fuisset Archiepiscopis Ravennatibus annexus, ut Ughellius, & de Rubeis apud Hieronymum Fabrum in Sac. Memoriis Ravennæ pag.49. asserunt: quinimo recuperato à Carolo Magno exarchatu Ravennę, non Stephano II. ut Fabrus ait; sed Adriano I. restituerat Imp. qui Pontifex non solo Leoni Episcopo; sed simul cum aliis Tribunis exarchatum illum commiserat: [Siquidem Leo tunc quadragesimus primus Archiepiscopus, & Julianus, Petrus, ac Vitalinus Ravennates Tribuni Plebis Ravennam, exarchatumque pro Romano Pont. administrabant. Blond. decad. 2. lib.1.] Ejus titulus. Vide *Titulus Exarchi*. Vide *Hexarchia*. Erant Visitatores. Vide *Periodeutis*. Hexarchus dicebatur, quia sextam partem Imperii gubernabat, sicut *Tetrarcha*, qui quartam regni partem regebat.

EXATEUCHUM. Vide *Extasicum*.

EXAUTORATIO, degradatio, de qua dictum est verbo *Degrado*. Penes Tertullian. legitur etiam *Exautoro* verbum. FR. rectius *Exauctoratio*, & *Exauctoro*, seu *Exauthoratio* &c. scribendum. Apud Ulpian. in l.2. §. ignominiæ ff. de his, qui not. infam. exponitur, insignia militaria detrahere, & infamem efficere, sed contra Ulpianum Laurentius Valla Elegantiarum lib.6. ait, quod *Exauctorare* est Ducem ab imperio suo dimittere, vel missum facere militem; apud Quintilianum in Milite Mariano, ubi inquit; [Pater huic emeritis bello stipendiis, tum cum tota subnixum Numidia fregimus Jugurtham, exauctoratas armis manus agresti labore [illegible].] Et Titus Livius ab Urbe condita lib.35. [Volonum quoque exercitus, qui vivo Gracchio summa fide stipendia fecerat, velut exauctoratus morte Ducis, ab signis discessit:] & lib.39. ubi hoc modo: [Exauctoratum equitem cum gratia Imperatoris viderunt, se quisque excusare, & vicarium accipere.] Et lib.6. belli Macedonici de Cornelii Scipionis triumpho loquens, inquit: [Milites exauctoratos dimisit.] Ex quibus datur intelligi Exauctorare in significatione Livii, & Quintiliani diversificari ab Ulpiano supra relato; *Exauctorare* tamē cum infamia legitur apud Lāpridium, qui Alexandrum tumultuantes legiones exauctoravisse scribit; & apud Hermolaum Barbarū, exauctorati milites dicuntur, qui aliqua de causa militiæ sacramento solvuntur; sicut resignati, quibus ob delictum adimitur stipendium; & ideo hoc modo possunt conciliari Auctores superius allati, cum videamus verbum Exauctorare in bonam, & malam partem accipi, ut patet in l. qui cum uno §. non omnis, & §. exauctoratus, & in l. proditores. ff. de re militari; ubi proinde Jurisconsultus verbum dubium declaravit. In jure tamen canonico in malam partem accipitur: [Si quis à proprio Episcopo depositus Presbyter, vel Diaconus, aut etiam à Synodo quilibet Episcopus fuerit exauthoratus, molestiam imperialibus auribus inferre non præsumat. 21. qu. 5. can.2.] Cujus Synonyma. Vide *Degrado*. *Execratus*. De origine hujus pœnæ exauctorationis apud Ecclesiasticos. Vide Baron. ad An.57. nu.22.

EXCANONICO, & *Excanonicor*, à dignitate canonicali deponere, & deponi significat. [Cum esses litteratoriæ artis omninò ignarus, scis, quia amici tui epistolæ, quas depravasti, te fecerunt canonicum, teque per easdem facilè excanonicari posse, si significent Summo Pontifici cum aliis enormitatibus tuis damnatæ usurpationis officium, quod exerces. Petr. Blesen. epist. 11.] & apud eundem *Canonico*, & *Canonicor* pro canonicum efficere, & fieri reperitur; [Fili vis canonicari? Ser. 13.] de S. Augustino loquens. Vide similes phrases in dict. *Canonicus*.

EXCEPTIO, dicebatur festum S. Martini. Vide *Subventio*.

EXCEPTOR. Notarius, licèt in rigore Abbreviatorem significet: sed quia plerumque solent Notarii abbreviationibus uti scribendo; ideo etiam ipsi Exceptores appellantur, [Brevi exceptorum numero dedicatus emituit. In vita S. Busiridis Confess.] Quorum Collegium *Schola exceptorum* dicebatur. Vide *Protonotarius*.

EXCEREBROR. FR. cerebro privor, seu cerebrum amitto. [In quacunque obstantia ruendo excerebrantur. Pet. Blesen. Serm.47.

EXCESSUS, ut plurimum apud Tertullianum mortem significat, [Præcipio igitur tibi, quanta continentia potes post excessum nostrum renunties nuptiis, lib.1. ad Uxorem cap.1. Post excessum omninò non nubitur. Idem adversus Valent. cap.32.] In eadem significatione Matthæus Evangelista ait: [Loquebantur de excessu, cap.17.] Nonnunquam verò idem Tertull. in significatu relaxationis, vel trasgressionis hoc vocabulo usus

est; quemadmodum quando dixit: [Adde, quod & hæc ipsa hujus consilii interjectio, quasi interrogationem excessus sui passa, statim se refrenat, & revocat. Exhortat. ad Cast. cap. 4.] Vide *Delictum*.

EXCETRA, ἔχετρα, hydra, serpens in aquis degens, & translativè pro impatientia accipitur à Tertulliano. [Talis igitur excetra delictorum cur non Dominum offendat? de patientia cap. 5.] Aliqui tamen *Exhedram* legere mallent, quia impatientię defectus est omnium delictorum sedes; sed melius videtur excetram legendum; hydra enim aptiùs impatientiæ est typus, ex qua cætera vitia pullulant. FR. De hac serpentis specie mentionem facit D. Hieronymus in epist. ad Julianum Diacon. inquiens: [Hibera Excetra ore dilaniet.] Alii hunc locum legunt *Hydra Excetra*.

EXCIONITA. Vide *Stylita*.

EXCAECATUS. Vide *Eluminatus*.

EXCOMMUNICATIO, ecclesiastica censura, per quam Christianus nedum à fidelium consortio sejungi cogitur; sed omni spirituali adjumẽto privatur: hinc Excommunicatio dicitur, idest, *Extra communicationem*, quæ pœna usque ab Apostolorum temporibus fuit in usu; invenitur enim in epist. prima Corinth. c. 5. quod Apostolus quendam excommunicasset, de quo dicitur ibi: [Tradidi eum Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christ.] Quẽ locum expositores de excommunicatione intelligunt; nam qui à mystico Ecclesię corpore separatus reperitur, in manu Satanæ remanet, quo loquendi modo usi sunt etiam Sancti Patres. [Qui ab Ecclesiæ corpore respuuntur, quæ Christi est corpus, tanquã alieni à Dei corpore, dominatui diaboli traduntur. S. Hilar. in psal. 118.] Quæ excommunicatio nè contemptibilis apud fideles efficiatur; Sac. Trident. Synodus Prælatos admonet, ut cum moderamine adhibeatur: quod D. Gregor. etiam adverterat, inquiens: [Sub magno moderamine Pastores Ecclesiæ, vel solvere studeant, vel ligare, hom. 29. in Euang.] Antiquitus omnes excommunicati exosi, & abominati erant à fidelibus, tum in spirituali, tum etiam in temporali participatione; sed postea Martinus V. vigore ejùs bullæ publicos Clericorum percussores, & excommunicatos denunciatos tantum vitandos esse declaravit. Hujusmodi damnationis species apud Druidas Gallorum gentiles Sacerdotes antiquitus reperiebatur, de qua Cæsar. lib. 6. de bello Gallico ait: [Si quis aut privatus, aut publicus eorum decreto non stetit, sacrificiis interdicunt. Hæc pœna apud eos est gravissima, quibus ita est interdictum, ii numero impiorum, ac sceleratorum habentur, ab iis omnes decedunt, aditum eorum, sermonemque defugiunt, nè quis ex contagione incommodi accipiat, neque iis petentibus jus redditur, neque honos ullus communicatur.] FR. quod excommunicatio pro re levi non sit infligenda, habetur in can. nemo Episcoporum, & can. nullus Sacerdos 11. quæst. 3. De differentia autem inter majorem, & minorem excommunicationem. Vide Glossam in can. si quem, de sentent. excom. Ulteriùs in regulis monasticis hæc vox *Excommunicatio* non semper accipitur rigorosè pro ecclesiastica censura; sed pro quadam corporali mortificatione, ac segregatione à cæteris Monachis; sic etiam D. August. verbo *Excommunicor* pro absentari, & abstineri usus est, qui sic ait: [Qui enim, sicut dixi, cognoscens reatum suum, ipse se humiliter ab Altari Ecclesiæ pro emendatione vitæ removere voluerit, ab æterno illo, & cælesti convivio excommunicari penitus non timebit. Serm. 253. de tempore.] Vide *Acrimonia. Anathema. Clausura. Noto. Pressura.* Excommunicatio in bulla Cœnæ. Vide *Processus*.

EXCOMMUNICO. Vide *Anathematizo. Noto.*

EXCONDICO. FR. promissionem, seu dictum retracto, revoco. [Quod Hadulpho missaticum tuum commiseras, de quo missatico se non excondixit. Hincmar.

EXCULTORES FONTIUM. Vide *Facularum accensores*.

EXCUSATIO. Vide *Sunnis*.

EXCUSO, pro excludo: in regula S. Benedicti. cap. 65. §. 1. Ità etiam Pontius in Cypriani vita inquit: [Magis enim dignus efficitur, qui, quod meretur, excusat.

EXECRATUS. FR. degradatus. [In divisione est non consecratus, sed execratus Episcopus, can. pudenda 28. quæst. 1.] dicitur etiam dignitate exutus, can. ait Cęlestinus 24. qu. 1. Ejus Synonyma. Vide *Dissecratus. Degradatus. Exauctoratio*.

EXEDRA ἐξέδρα. Vide *Gazophylacium*, & in dict. *Absida. Perivolium*. FR. Exedra est absida quædam separata modicum quidem à templo, vel palatio, & inde dicta, quod extra hæreat, græcè autem *Cyclon* vocatur. Vvalfrid. de rebus Eccl. cap. 6.

EXEGESIS. FR. expositio sacra; vocabulum Ægyptiacum existimat Budæus; nam ait, *Exegetes* appellant illi rerum sacrarum interpretes. Latini verò *Exegetica* libros Pontificales denominarunt, & à Floro Caroli Calvi coætaneo *Exegesis* appellatus est ejus tractatus de expositione Missę sacrificii, in Biblioth. Patrum editionis secundæ tom. 6. pag. 262.

EXEMPLO, transcribo. [Nocturno sub tempore, famulante lumine, celeriter exemplavit. Gregor. Turonen. lib. 1. miracul. cap. 64.] FR. de hoc verbo, sæpè in instrumentorum, & privilegiorum transcriptionibus. [Ita diligenter exemplavi, & scripsi. In privilegio Caroli Magni, apud Torrigium de Cryptis Vatican. edit. 2. pag. 510.

EXENIUM. Vide *Xenium*.

EXEQUIAE, funerale officium, ita dicitur, quia defuncti voluntas exequitur, ut Mutio Capuccino de off. mort. cap. 6. placet; vel juxta Durandi opinionem, quia officium defunctorum extra horas canonicas recitatur; vel ex eo quia, ut asserit Donatus, ad aliam vitam defunctos sequuntur viventes. S. Zeno Episc. & Martyr. Serm. 3. de Abrahamo, *Vivas exequias* sacrificium Isach ejus filii argutè appellavit. FR. An liceat pro viven-

viventibus exequias celebrare, disputant Theologi; sed pro affirmativa varia hujus rei exempla afferuntur, ut de Carolo V. Imperatore ex Famiani Stradæ historia, qui, dum viveret, ex Joannis Regulæ Ordinis S. Hieronymi consilio, sibi exequias celebrari jusserat, imitando in hoc Albertum Magnum, sicut Ferdinandus de Castillo lib.3. in S. Dominici historia c.43. refert. Idem fecerat Petrus Vellius, de quo in vita S. Francisci Xaverii legitur. Nihilominus hoc non licere alii docent, quos citat, & sequitur Layman. lib.5. moral. tract.5. cap.2. n.15. :I: In exequiis fit aspersio acquæ benedictæ super cadaver, vel tumulum, incensoque benedicto thurificatur, in symbolum fidei, quod corpora, nempè, illa incorrupta resurrectura sint in die Judicii. Prudent. in hymno de exequiis mortuorum. Solebant Antiqui sub cadavera spargere arborum folia, ad denotãdam futuræ resurrectionis spem; de hedera, & lauro mẽtionem facit Durandus lib.7. c.35. his verbis: [Hedera quoque, vel laurus, & hujusmodi, quæ semper servant virorem, in sarcophago corpori substernuntur, ad significandum, quod, qui moriuntur in Christo, vivere non desinunt. [De hac consuetudine Gregor. Turonen. de gloria Confessorum cap.84. agens, de S. Valerio Episc. inquit: [Lauri etiam folia sub se habebat strata, de quibus assumens Episcopus, multis infirmis præbuit medicinam.] Ac nostris temporibus quando remota fuerunt corpora Sanctorũ Apostolorum Simonis, & Judæ in Vaticana Basilica, sub ea sacra deposita inventa sunt aliqua lauri folia, quod in actis pub. ejusdem translationis testatur. FR. sub corpore incorrupto per XIV. fermè sæcula S. Ceciliæ V. & M. de ann.1599. invento, adhuc extabant viridia cedri folia, ut mihi testata fuit quondam Donna Theodora Jacubilli oculata testis ejusdem Monasterii Sanctæ Cæciliæ Transtyberinæ monialis :I: In Melita sub mortuorum capita pulvinar cedri, vel chrysomali foliis refertum solent imponere. In eadem insula à defunctorum hæredibus, ac consanguineis etiam pauperibus pro anima defuncti, præter panis quantitatem, distribui solent fabæ coctæ, quas *Beghillan* vocant, ex turcico vocabulo *Begala*, idest, fabæ; quod in multis Italiæ locis pro animabus defunctorum erogari vidi; ritus quidem gentilis, ut ex Festo colligitur; nam propter languidam, & decoloratam fabæ speciem, mortis figuram repræsentabat. Debent autem superfluæ expensæ in exequiis evitari; nam, ut benè Chrysologus Serm.9. advertit, inquiens: [Sunt enim ostentationis nundinatio, non autem commercium charitatis.] Vide *Defunctus*, *Missa defunctorum*.

Exequialis, quod ad exequias pertinet.

Exequutor Testamentarius. Vide *Erogator*.

Exercitalis. FR. miles, qui in exercitu militat ad differentiam præsidiariorum militum, & similium. [Si quisque exercitalium in eandem bellicam expeditionem proficiens, minimè Ducem suum secutus fuerit &c. In constit. Visigotorum, lib.6. tit.2. l.9. & l. si quis de exercitalibus.] Item operarius etiam intelligitur, L. recolimus, de homicidio liberi hominis.

Exercitium. Vide *Asceticon*, *Exercitivum*.

Exercitivum, exercitium; ita Luitprandus lib.2. cap.3. de Theodoræ Augustæ duabus filiis agens inquit; [Sibi non solùm æquales, verum etiam Veneris exercitivo promptiores.

Exercito. FR. verbum, quod exercitum ducere significat: [Et hoc promittimus, ut ibi volueritis exercitare in alio Ducatu &c. In capitulare Sicardi, cap.19. apud Camillum Peregrinum in hist. Longobard. Princ.

Exerte, manifestè. [De nubendo verò in Domino cum dicit, Tantũ in Domino, jam non suadet; sed exertè jubet. Tertull. lib.2. ad Uxor. c.1.

Exertus, clarus, & manifestus. [Si enim & hostes exertos, non tantùm vindices occultos agere vellemus; deest nobis vis numerorum, atque copiarum. Tertull. advers. gentes, cap.37.

Exfestuco, à possessione demoveo, & econtrà *Infestuco*, in possessionem mitto; antiquitùs enim virga, seu festuca signum possessionis tradebatur, & quando possessio cedebatur, seu quid simile, tunc possessor antiquus removebat à se, seu projiciebat virgam, vel festucam. [Tandem miser juvenis à villico persuasus Creatorem suum ore suo negavit, manu exfestucavit, diabolum homagium faciens. Cæsar. lib.2. cap.13.] Vide Etymon in dict. *Fistucus nodatus*.

Exfibulo, fibulam exsolvo. Apud Prudentium.

Exhaeredem Facere. FR. hæreditate privare, l. de eo præcipimus, de necessariò relinquendis.

Exhedra. Vide *Absida*, *Excetra*.

Exigo. Vide *Exactio*.

Exinuatus, involutus, implicatus. [Ut vix rudentem attigerit, cum velum videret jam exinuatum in contos suos. Paulin. epist.34.] qua phrasi modum nauticum in colligendis velis, & circum antennam illa involuta significare voluit. Usitatiùs tamen *Exsinuatus* diceretur.

Exlex, sicut enormis, idest, extra normam; sic exlex extra leges dicitur, qua dictione Simeon junior Pater Græcus usus est orat.9.

Exmero, purgo: [Ipsum argentum exmerent, & sine fraude. In constit. Caroli Calvi tit.31. cap.13.

Exocatacoeli, ἐξωκατάκοιλοι, sic aliqui Constantinopolitanæ Ecclesiæ officiales appellabantur; nam extra patriarchium pernoctabant, erant enim in civitate Parochi; ideò in eorum parochiis pernoctare tenebantur. Hi sex erant, nimirum, Magnus Oeconomus, Magnus Sacellarius, Magnus Scevophylax, Magnus Chartophylax, Præpositus parvo Sacello, seu Sacellion, & Protecdicus: Balsamon autem quinque tantum numerat, quia sextus, & ultimus à Patriarcha Gregorio Xiphilino sub imperio Alexii Comneni additus fuerat; quorum officia in eorum propriis locis explicabun-

buntur. Erant itaque hæ dignitates maximæ authoritatis, & præeminentiæ; ita ut in publicis confessionibus Episcopos præcederent, cum illius Ecclesiæ veluti Cardinales essent, & uti tales in Florentino Concilio habiti sunt, in cujus actis hæc habentur: [Patriarcha Papam stantem osculatus est in gena; nos verò cum Exocatacœlis sedentes dexteram, & genam osculati sumus.] In patriarchatu Diaconorum officium exercebant, ut in dict. *Archidiaconus* diximus; in qua functione planeta utebantur. Hinc recentiorum Græcorum error convincitur, dùm Latinos calumniantur, quia in officio Diaconi aliquando Sacerdotes succumbere permittunt, adversus quos calumniatores Emmanuel Caleca lib. 4. c. 21. inter alia affert hoc eorundem exemplum supradictarum dignitatum, quibus cum prædicti essent Presbyteri, in Missa tamen Patriachali Officium Diaconi exercebant. Quæ dignitates, licèt sex numerentur; tamen re vera erant septem; nam dignitas Archidiaconalis, cum sit ad nutũ Patriarchæ amovibilis, nõ connumeratur. FR. Adrianus verò Junius primam syllabã divisim legit, nempè, ἓξ κατάκοιλοι, idest, sex Catacœli, quia (ut ait) erant eorum parochiales Ecclesiæ in vallibus situatæ: at præterquam hoc sine fundamento commentatur; inverisimile quoque videtur, quod in illa tam magnifica Civitate Constantinopolitana non ampliùs, quàm sex parochiæ reperirentur, & omnes in vallibus sitæ; & à fortiori, quod tempore Balsamonis, quando, nimirũ, non sex, sed quinque tantùm erant hujusmodi Parochi, tunc etiam *Exocatacœli* appellarentur. In Novellis Alexii Comneni Imp. à Leũclavio collectis legitur motam fuisse litem inter Episcopos ex una parte, & Chartophylacem ex altera, unam, scilicet, ex supradictis dignitatibus super præcedẽtia, in cujus favorem scripsit his verbis Imperator: [Quod sederet ante Episcopos, quoties illos convenire ob aliquam necessitatem oportebat.] Et Silvester Sguropolus Exocatacœlus, quod in Florentino Concilio ante Episcopos ejus æquales non sedissent, conqueritur, & talia in eorum favorem ibi sect. 4. c. 10. adducit: [Nam ut illi quinque sensus nunquam ab homine vivo removentur; ita nec illi à latere Patriarchæ discedunt. Semper supra Archiepiscopos capiebant loca, ac ut præsides Patriarchici Senatus celebrabantur.] De Constantinopolitanis Cardinalibus mentionem facit Joannes Papa VIII. ad Augustum Basilicũ Leonem scribens, & Adrianus Papa, quando in sede Patriarchali restituerat Photium, qui à Summis Põtificibus ejus prædecessoribus ea sede privatus fuerat, hanc conditionem Adrianus adjecit, nempe: [Ut post mortem Photii fratris nostri, nullus ex dignitate mundana ad Pontificalem honorem ascendat; sed ex Presbyteris Cardinalibus ejusdẽ Ecclesiæ, vel Diaconibus, aut ex aliis Sacerdotibus, qui sub Ecclesia Constantinopolitana consistunt, apud Baron.] Vide *Protonotarius*.

Exoche, ἐξοχὴ, eminentia, excellentia, & tumor, sumitur etiam pro hæmoroide. [Nec ambulare, nec sedere possum rhagadis, & exochadis dolore, & tumore. D. Aug. epist. 148. ad Fratr.] De significatione hujus vocabuli à Clemente VIII. ejus Medicus interrogatus respondere nescivit. Vide *Rhagas*.

Exochionium, & *Exocionitæ*. Vide *Stylitæ*.

Exodius, ἐξόδιον, cantus. Adriani Junii lexicon Græco-Lat. de quo D. Hieronym. lib. 2. contra Ruff. licèt aliqui commentum in Exodum significare putent.

Exodus, unus ex Pentateuchi libris; ἔξοδος enim græcè exitum significat; nam in hoc libro de liberatione Israelitici populi ex Ægypto agitur.

Exomologesis, ἐξομολόγησις, confessionem denotat; aliquando tamen non significat sacramentalem confessionem. [Ut qui libellos à Martyribus acceperunt, si incommodo aliquo, aut infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectent præsentiam nostram, quin apud Presbyterum quemcumque præsentem, vel si Presbyter repertus non fuerit, & urgere exitus cœperit, apud Diaconum quoque exomologesim facere delicti sui possint. D. Cyprian. epist. 17. lib. 3.] Ac propriè ultimum actum publici pœnitentis significat, quando, scilicet, post satisfactionis complementum, ab Episcopo in Ecclesiam conducebatur; ubi ad terram prostratus, & coram Clero, ac populo commissa crimina detestabat, cũ proposito emendationis. [Tanto operosior probatio, ut non sola conscientia, sed etiam aliquo actu administretur, is actus, qui magis græco vocabulo exprimitur, & frequentatur, exomologesis est. Tertull. de Pœnit. cap. 9. Si de exomologesi retractas, gehennam in corde considera, quam tibi exomologesis extinguet &c. Ibidem cap. 12.] Et clariùs S. Cyprian. lib. 1. epist. 11. ait:] Æstimato justo tempore, postea exomologesi facta, ad Ecclesiam redeat.] Aliquando etiam hoc vocabulum processionem in signum pœnitentiæ ad implorandã divinam misericordiam denotat, quando, scilicet, Deus per turbines, & ærumnas contra humanum genus iratum se ostendit. [Pro incolumitate Principis nostri, atque salvatione populi, & indulgentia totius peccati, & à cunctorum fidelium cordibus expulsione diaboli, exomologeses votis gliscentibus celebrentur. Concil. Tolet. XVII. can. 6.] In eodem sensu, eodemque vocabulo Concilium Lugdunen. III. can. 32. utitur. FR. Gloss. in can. quod si pœnitentiam, 27. qu. 1. exomologesim, pœnitentiam, vel satisfactionem intelligit. Vide Baron. an. 56. n. 16. 17. & 18. De confessione verò sacramentali. Vide *Confessio sacramentalis*, *Humilifico*.

Exonia. Vide *Sunnia*.

Exorbitatio, deviatio, distractio. [Ideòque & à primordio exorbitationis capacem. Tertull. de anim. c. 4.] Ubi de homine loquitur, qui, nimirum, quatenus corporalis fit, ab ejus creationis primordio ad vitium, & ad malum devius est, ac distractus. In eodem sensu D. Aug. [Exorbitare ab itinere sapientiæ, lib. 9. de Civit. Dei] dixit.

Exorcismus, ἐξορκισμὸς, adjuratio, à verbo græ-

græco ἐξορκίζω, adjuro, religione obstringo.

Exorcista, ἐξορκιστὴς, adjurator: unus ex quatuor minoribus ordinibus, cujus officium est Energumenos adjurare. Refert Beda Salomonem exorcistas constituisse, ac eos in modo exorcizandi instruxisse, authorem afferens Josephum hebræum, lib.8.c.2. Amalar. de Eccles. off. lib.2. cap.9. Et Origenes c.35. in Matth. testatur Salomonis exorcismorum librum ad sui usque tempora conservatum fuisse. Prudentius in Apoth. contra Judæos exorcizandi hujusmodi carmina composuit.

Intonat Antistes Domini: fuge callide serpens.
Exue te membris, & spiras solve latentes.
Mancipium Christi fur corruptissime vexas.
Desine, Christus adest humani corporis ultor.
Non licet, ut spolium rapias, cui Christus inhæsit.
Pulsus abi, ventose liquor, Christus jubet, exi.

Erat etiam Exorcistæ officium Cathecumenos ante Baptismum exorcizare. Cyprian. epist.76. Optat. Milevit. Catechum. myst.2. Nazianz. lib.4. Basil. orat. de baptismo. Ambros. ad Amphiloc. Chrysost. de Sacram. lib.1.c.5. Exorcistæ, de quibus Ulpianus Christianorũ inimicissimus loquitur, erant idololatræ, qui superstitiosis incãtationibus à Dæmonibus vexatos curare ostentabant; sic enim inquit ille: [Non tamen si incantavit, si imprecatus est, si (ut vulgari verbo impostorum utar) exorcizavit, in l.1. ff. de var. & extraord. cognit.] per impostores tamen Christicolas intelligit, quorum vulgari vocabulo *Exorcizare* utitur, ut Hieronymus epist.16. senserat. Item exorcistæ *Actores templi* appellantur. Isid. lib.2. cap.13. de Eccles. offic. FR. Josephus hebræus supra allegatus addit ibid. se vidisse Eleazarum hebræum quendam in conspectu Vespesiani Imperatoris anulo, in cujus lapillo insculpta erat quædam radix à Salomone tanquam dæmonum expulsatrix indicata, qua energumenum liberaverat, applicando, scilicet, ad patientis nares hujusmodi sigillum; fortasse erat *Radix Baras*, quæ in officinis *Herba paris*, seu *Radix paris* communiter vocatur, quam exorcistæ ad hunc effectum valdè cõmendant. Quod supra dicitur *Cathecumenos ante baptismum exorcizare &c.* id bis fieri solebat, nẽpè viginti dies ante baptismum, can. Ante viginti, de consecrat. dist.4. ubi Gloss. *Exorcizare* in hoc loco adjuvare interpretatur; secunda verò vice exorcizabantur antè baptismum, can. dehinc iterum exorcizantur, eadem dist.4. idest, per tres dies ante baptismum. Glossa ibid. Cæterum *Exorcista* dicitur *Defensor*, quia corpus à dæmonibus defendit. Glossa in can. Monachus, dist.77. De Exorcistis mentionem facit Valent. Imp. in l. Presbyteros, 6. Cod. de Episc. & Cler. Vide *Anagnosta*, *Probabilis*.

Exorno, pro deorno, spolio. [Nam Ecclesias B. Petri & Pauli exornare fecit ejus sanctitas, & cũcta eorum cimelia, & ornatus in hanc Civitatem Romanam introduxit. Anastasius Biblioth. in Adriano I.] ubi refert, quod propter metum hostilis Desiderii Longobardorum Regis adventus in Urbem, Pontifex omnia pretiosa ornamenta prædictarum Ecclesiarum abstulerat, & in tuto reposuerat.

Exors. Extra sortem positus. [Primitiæ ergo quiescentium Christus. Sed utrum suorum quiescentium, qui quasi mortis exortes, dulci quodam sopore tenentur, an omnium mortuorum? D. Ambros. de fide Resur.

Exos. Vide *Esox*.

Exotericus, ἐξωτερικὸς, externus, trivialis, pervagator, ab ἐξώτερος, exterior. Exoterica quædam scripta vocaverunt acroamatica, de quibus Cicero dicit: [De summo autem bono, quia duo genera librorum sunt, unum populariter scriptũ, quod exotericon appellabant, alterum limatius, quod in commentariis reliquerunt, lib.5. de Finibus.] Exoterica bona sunt bona externa, & fortuica, apud Aristotelem 7. Politic. & exotericus principatus, idest externus.

Exoticus, ἐξωτικὸς, peregrinus, extraneus. Vox formata ab ἔξω, extra, foris: & ab ea exotica unguenta, quæ à Cicerone in lib. de Oratore, adventitia dicuntur. Eam habet Tertullianus, luxus peregrinos improbans: *Quid tibi Europa cum exoticis munditiis?* lib. de Pallio c.4.

Expalmatus, alapis percussus. [Vidi eum in horto ligatum, in atrio Pontificis expalmatum. Petrus Blesen. Serm.18. [Eodem sensu reperitur vocabulum *Palmatus*. [Attendamus filium Virginis illitum sputis, palmatum colaphis. Idem Serm.24.] Vide *Palmata*.

Expecto. Vide *Observo*.

Experior. FR. pro defendo. Item pro ago. Glossa in cap.1. de Judiciis.

Expilo. FR. res jacentis hæreditatis substraho. Glossa in can. aut facta, de pœnit. dist.1.

Explorator. FR. Agens, procurator. [Si quando in causa capituli, vel causa status interpellatum fuerit, non per exploratores, sed per se ipsos est agendum, can si quando, 2. qu.6.] ibi Glossa. Item explorator sumitur in malam partem. Vide *Scamena*, *Speculator*, *Sculca*.

Expono. Vide *Intimo*.

Expudoratus. FR. sine pudore, & verecundia: aliqui tamen corrupte *Expuderatum* scribunt; à pudore enim componitur hoc vocabulum, & non à pudere.

Expulsor. Vide *Pellax*.

Expungo. FR. pro solvo, & debiti notam cancello. [Cumque ego vos pro me vicarios miserim, & expungeretis necessitates fratrum sumptibus. S. Cyprian. epist.38.] Item *Expungor* pro absolvor à creditore: [Ille intercesserit, ne quis possit expungi. Ibidem.] Quod tamen *Intercesserit* cum aliqua interpositione impedire in hoc loco significat. Vide *Intercedo*. Synonymum. Vide *Dispungo*.

Expunctus. FR. liber absolutus. [Expuncta morte. Cyprian. de bono patientiæ. Expunctos contumelia Martyres. Tertull. lib. ad Martyr.]

qui

qui etiam verbo *Dispungo* pro eodem significatu utitur; ità & Optatus Milev. contra Parmenianum. Vide *Dispungo*.

Exsinuatus. Vide *Exinuatus*.

Exsufflo, & *Exsuflo*, dissipo, disperdo, [Conciditur unitas Christi, blasphematur hæreditas Christi, exsufflatur baptisma Christi. August. epist.162. contra Donatistas. [Item *Exsuflo* unico, *f*, pro detestor, maledico,] Quis rogo fidelium non statim cum ipsa magia primò detestetur,& exsuflet? Beda lib.5.hist.Anglic.c.22.] & de quodam Christiano, qui ob timorem Idolis incensum obtulerat, Tertullian.lib.de Idolatria inquit: [Quo ore Christianus thurarius, si per templa transibit, aras expuet, & exsuflabit, quibus ille prospexerit?] Erat enim mos antiquorum in signum detestationis in expulsione malignorum spirituum insufflare: [Latebis ne tecum lectulum tuum, cum corpusculum tuum signas, cum aliquid immundum flatu expuis? Tertull.lib.2.ad Uxor.] sic etiam in exorcismis fieri solet. Hinc etiam Monacho excommunicato porrigebatur maledictum vinum, & cum detestatione.[Et hoc ab Abbate exsuflatum, & non sanctificatum. In Regula S.Fructuosi c.14.§.2.] FR. In can.si propterea, 23.qu.5. de injuria sacramentorum Christi à Regibus vindicanda inquit ibi Aug. [Quomodo vindicandum est à Regibus, quod Christi Sacramenta exsufflantur &c. Ecce quomodo Rex alienigena sævit, nè blasphemetur Deus Israel, qui potuit tres pueros de camino ignis liberare, & tamé nolunt, ut sæviant Reges Christiani: quia Christus exsufflatur, &c.] Et inferius: [Quando vident Christum, à quo liberati sunt, exsufflari in Christianis, can. Quando vult Deus, 23.qu.4.

Exta. Vide *Thyas*.

Extales, viscera, ab exta. Vide *Thyas*. Hinc Petrus Belvacen. de divitiis epist.102. scribens, pro doloribus colicis vocabulum hoc usurpavit. [Hæ sunt muscæ, quæ exterminant suavitatem unguenti; aves, quas abigebat Abraham; mures, qui de terra, idest, affectione terrena ebulliunt, qui extales, idest, interiora corrodunt.

Extasis, ἔκστασις, percussio, stupor, mentis alienatio ex pavore aliquo repentino. Apud Theologos, ex Dionysio, est abstractio mentis à corpore ad cœlestia contemplanda, quæ etiam anagoge, seu sursum ductio, dicitur. Vox autem hæc oritur à verbo ἐξίστημι, extraho, mente emoveo &c.

Extaticum. [Habemus adhuc in extatico sub simplici, & pari signo sacræ redéptionis insignia. Euseb.Emissenus hom.14.] Qui per dictum vocabulum primos sex sacræ Scripturæ libros intelligit, sed mendosè; ἑξάτευχον enim, idest, Exateuchum legendum est: at scripta, quæ sub nomine Eusebii Emisseni, partim apocrypha, partim ex aliis Sanctis Patribus decerpta, & partim ab Abbate quodam, qui multum post prædictum Eusebium vixerat, addita sunt; ita Bellarminus, & Labbè de Scriptoribus Ecclesiasticis in Eusebio Emisseno.

Extera Potestas. FR. forum sæculare.

Extipices. FR. qui superstitiosè ex animalium extis vaticinabantur. [Mexentius intra muros inclusus Diis victimas offerebat, & Extipices de belli eventu consulebat. Zosimus Comes in hist. nova lib.2.] Vide *Hydromantia*.

Extollo. FR. deturbo, suscito, distraho, [Qui vacat otio, aut fabulis, & non est intentus lectioni; non solùm sibi inutilis est, sed etiam alios extollit. In Regula S. Benedicti cap.48.

Extorris. Vide *Confessor*.

Extra Catholicam Ecclesiam, non est locus veri sacrificii, 1.qu.1.can.70. FR. idest, extra formam Ecclesiæ Catholicæ, Glossa ibi. Item extra Ecclesiam esse dicitur, qui cum Episcopo non est. Glossa in can.qui cathedram, dist.93.

Extralegalis. FR. Gentilis, infidelis.[Nunquid Pagani extralegales possunt cantare Deo? Optat. Milevit.lib.2.

Extramuraneus. Vide *Intramuraneus*.

Extumulor. FR. exhumari significat, 3.decretal.tit.28.cap.12.

Exulaticius. FR. profugus, dictio barbara in Cyrilli glossà, quæ etiam habet *Fugitivosus* in eodem sensu.

Exulor, in exilium mittor. [Rogabat enim Sanctus ille, ut fineretur in eadem custodia, quousque exularetur, & ad horam auferretur de custodia. Collect. Anastasii de exilio S. Martini Papæ per Jacobum Sirmondum edita.

Exultet Jam &c. Vide *Cereus Paschalis*. Verba ibi ex Divo Hieron. corrigenda. Vide *Pascha*.

Exunnia. Excusatio. Vide *Sunnis*.

Exutus Dignitate. Vide *Execratus*.

Exuviae. Vide *Baptismus*.

F

F. quid significabat apud antiquos. Vide *Pandectæ*.

Fabalia. FR. locus ubi fabæ satæ sunt.[Pythagoras verò, ne per fabalia quidé transeundo, discipulis suis tradidit. Tertull. de anima, c.31.

Fabana, faba fracta, seu fabarum polenta.[Tantam fabanam coxit, ut per totam hebdomadam satis haberet. In vita S.Carulephi.] In aliquibus mendosis Codicibus *Fabianam* reperitur.

Fabarius, perantiquum Cantorum vocamen. [Antiqui pridie, quàm cantandum erat, cibis abstinebant, psallentes tamen legumine in causa vocis assiduè utebantur. Unde & Cantores apud Gentiles Fabarii dicti sunt. Isidor. de Eccles.off. lib.2.c.12. [FR. Plinius hoc leguminis genus ait esse pectorale medicamentum. [Allium tussim sanat fractæ incoctum fabæ, atque ita in cibum sumptum, lib.20. c.6.

Faber Lignarius. Vide *Dendrophorus*.

Fabricensis. FR. qui publica arma fabricat. Glossa

Glossa in cap.12. lib.5. de sent. excommun. in sexto. Vide *Signatus manu*.

FABULA, sumitur aliquando pro historica narratione; verbũ enim hoc à *For, faris*, idest, loquor, narro, originatur, & in hoc sensu D. Hieronymus c.13. Commentariorum, Susannæ historiã fabulam appellavit, unde aliqui hæretici sumpto prætextu, eam historiam fabulosam fuisse asseruere; sed idem Sanctus Doctor sufficienter sese declarat in Apologia ad Ruffinũ, inquiens: [Quod autem refero, quid adversum Susannæ, & hymnum triũ puerorum, & Belis draconis fabulas, quæ in volumine hebraico non habentur.] Sic fabulas appellavit res, quę verè eidem acciderant, inquiens: [Et nè veteres replicando historias longum faciam, brevem tibi fabulam referam, quæ infantiæ meæ temporibus accidit. Idem epist.24.] Fabulas vocavit sermones spirituales etiam D. Cyprianus: [Hic jucundum sermonibus diem ducere, & studentibus fabulis in divina præcepta conscientiã pectoris erudire, epist.1.] In eodem sensu epist.1. lib.1. ad Justũ D. Ambrosius ita scripserat:] Pulchrè admones frater, ut epistolares fabulas &c.] idest, narrationes. Et D. Lucas Euangelista c.24. inquit: [Et factum est dũ fabularentur,] idest, dùm discurrerent, & tractarent de Christi passione. Et verbum *Adfabulor* contractare significat. FR. sic etiam apud Veteres. [Stabant fortè una in vestibulo palatii fabulãtes Fronto Cornelius, & Festus Posthumius. Gell. lib.19.c.13.] & Seneca: [Sic servata nobilis fabula, & exemplum duarum urbium, lib.3. de beneficiis c.23.] ubi fabula pro historia intellexit; atque inter sylvam Deorum Fabulinum Numen infantium habebant Gentiles, quod ita superstitiosè appellabant, ex eo quia credebant ab eo infantiũ linguas ad fabulandum, seu loquendum disponi. Fabula etiam significat pactum, conversio, cõtractus, l. si quis sponsaverit, de sponsalibus, l. si dixerit, eod tit. & l. si quis peculiũ, de eo, qui peculiũ. Ridicula quidem est Glossæ expositio in can. cum multa, dist.86. ubi sic textus habet: [Sed post hoc pervenit ad nos (quod fine verecundia memorare non possumus) fraternitatem vestram grammaticam quibusdam exponere &c.] Ibi autem duas ineptias committit Glossator; prima enim, quod pro *Grammatica* fabulam intelligit: secunda, quod *Exponere*, prædicare in Ecclesia vertit; sed textus clarè loquitur, dum ait *Quibusdam*, ergo non publicè in Ecclesia, sed privatim docebat grammaticam ille, de quo agitur, & ex sequẽtibus texti verbis melius intelligitur; nam idem Episcopus, qui in hoc textu, reprehenditur, nedum quia grammaticam quibusdam exponebat; sed etiam quia canebat, sic inquiens: [Et quam grave sit Episcopis canere, quod nec religioso conveniat, considera.] Sed canere in Ecclesia nec Episcopo, nec Religioso dedecus esset; ergo de cantu profano, quod quidem haud in Ecclesia, sed in domo privata, quibusdam audientibus, intelligitur illum exprobratum fuisse. Anilis fabula. Vide *Dicibulum*.

FACELLA, facula. [Et mox tres facellæ veluti stellæ apparuerunt supra ipsorum corpora, quæ furtim subtraximus, & abivimus præcedentibus nos cœlestibus illis lucernis. In Actis S. Tharacii Martyris.

FACIALIS, sudarium; facialis dicitur à facie, à qua sudores &c. extergit. [Hic Sanctus usque ad horam obitus sui nil lineum gustavit extra facialem. Pallad. in Lausiaca, cap.1.] Ideo *Facitergium* etiam dicitur: [Acupicta nunquam, nisi in mappulis, ac facitergiis, in quibus jusserit, fiant; in regulis S. Cæsariæ Virginis.] FR. *Mappula* autem, & *Facitergium*, stolam, seu manipulum non rarò significant. Vide *Mappula*, *Orarium*.

FACIO, pro sacrifico. [Placuit inter eos, qui post fidem baptismi salutaris adulta ætate ad templũ idolatraticus accesserit, & fecerit, quod est crimẽ principale, & summum scelus, placuit in fine eum communionem accipere. Concil. Eliberitan.] In eadem significatione reperitur in c.22. Lucæ, [Hæc quotiescumque feceritis:] idest, sacrificaveritis. In græca Liturgia S. Jo. Chrysostomi legitur, quod Diaconus antequam incipiatur Missæ sacrificium coram celebrante se inclinet, & petens ab eo benedictionem dicat: [Tempus faciendi Domine, benedic Domine.] Eodemque modo apud Varronem, [Agnam Jovi facere,] pro sacrificare, habetur. Hoc idem verbum cum Dativo, seu Ablativo apud Tertull. concurrere, seu consentire significat, ut [Facere cum Sanctis.] Item ponere denotat, ut facere in tutum. [Et ea diligenter inquirere, & cum omni cautela in tutum facere. D. Gregor. lib.7. epist.45. ad Sergium Defensorem.

FACITERGIUM. Vide *Facialis*.

FACULARUM ACCENSORES. FR. dicebantur Christiani, qui Gentilium superstitiones retinentes, lucernas ad fontes, quæ tanquam númina ab Ethnicis habebantur, accendebant, quæ superstitio à Conciliis Toletano, Antisiodorensi, & Nannatensi aliisque cõdemnata fuit; & *Excultores fontium* etiam dicebantur, de quibus Burcardus sic inquit; [Vel si aliquis vota ad arbores, vel ad fontes, vel ad lapides faciat, vel ibi candelam, seu quodlibet munus deferat, veluti ibi quoddam numen sit, lib.8. cap.94.] Eademque stultitia à Carolo Magno in ejus capitulari lib.1. c.64. damnata sub his verbis fuit: [De arboribus, vel petris, vel fontibus, ubi stulti luminaria, vel alias observationes faciunt, omnino mandamus, ut iste pessimus usus, & Deo execrabilis, ubicumque sit, tollatur, & destruatur,] de petris terminis agrorum intelligit, apud antiquos pro Numinibus habitis, ut author est Festus, & tit. Liv. 1. ab urbe Cond. Vide *Acervus Mercurii*.

FACŨNDIA. FR. facultas, vel jus ad aliquid agendum, l. si quis alium, de culpis servorum.

FADERFIUM. FR. Hæreditas paterna à Longobardicis vocibus, *Fader*, idest, Pater, & *Erfe* hæreditas, de quo vocabulo sæpè in Longobardorum legibus fit mentio.

FAELICIS RECORDATIONIS. Vide *Bonæ memoriæ*.

FAGO-

AGOLIDORUS, & *Phagolidorus*. FR. ex græco φαγολοίδορος, irrisiones degustantem significat. [Si autem amici mei & hanc subsannaverint; & dicit eis, quod nemo eos compellat, ut scribant. Sed vereor, nè illud in eis eveniat, quod græcè significantius dicitur, ut vocentur fagolidori, quod est manducantes sannas. D. Hieronymus in præfat. ad Ezechielem] φάγω enim græcè manducare significat; at Vocabularii Ecclesiastici Author *Fagoldori* mendosè scribit.

FAJA. FR. Glans, seu arbor ferens glandes, l. si quis roborem, de damno, & injuria.

FAIDA, gravis, & manifesta inimicitia ex aliqua occisione oborta; alii tamen vindictam intelligunt ex inimicitia genitam, quam Germani *Feid* dicunt. [Si quis propter faidam fugiunt in aliam patriam, & dimittunt uxores suas, nec illi viri, nec illæ fœminę accipiant alterum conjugium. In Synodo sub Pipino Rege celebrata c. 118. [FR. & l. si quis pro faida, de faidosis. Sæpè G. in F. in multis dictionibus mutatum legimus, sic fortasse à dictione *Ghaida*, que Arabicè odium significat, in *Faidam* mutatum est. Item faida pro pœna solvenda ad inimicitiarum compositionem, l. si quis. Longobar. de homicidio hominis liberi.

FAIDOSUS, odiosus, seu qui inimicitiam nutrit in se, aut animum vindicandi habet; [Si faidosus sit quis, discutiatur, quis ex duobus contrarius sit, ut pacati fiant, & stringantur ad pacem, etiam si noluerint. In capitular. Caroli Magni cap. 6. [FR. *Faidosus*, inimicus, rixosus, l. si quis pro faida, de faidosis.

FALCASTRUM, seu *Falcaster*, sparum, runca, runcina, seu aliud instrumentum ferreum ad modum falcis formatum, quo spinæ, cespites, & similia extirpantur. [Quadam verò die ei dare ferramentum jussit, quod ad falcis similitudinem falcastrum vocatur, ut de loco quodam vepres abscinderet, quatenus illic hortus fieri deberet. D. Gregor. lib. 2. dialog. c. 6.] FR. Apud Fulbertum Carnotensem mendosè legitur *Falcastis*, pro falcastris, sic: [Et lanceis falcastis, & gladiis in ipso atrio principalis Ecclesiæ trucidaverunt, epist. 45.

FALCONISTA. FR. qui falconibus ad venationem utitur. [Quem soporantem Giselbertus de Aemestel à somno suscitans, indesinenter monuit, ut cum falconistis urbem exiret; quoniam inaudita copia volatilium in campestribus resideret. In Vita Joan. II. Episc.] Sed Falconarius ab Hincmaro ep. 3. c. 16. appellatur. Vide *Fulcarius*. Usus falconum pro venatione Constantini Magni tẽporibus inventus fuit, & primus, qui de hac venatione scripserat, Julius Firmicus extitit.

FALDISTORIUM, Episcopi, seu Abbatis mitrati sedes humilis, cujus forma ad instar antiquæ sellæ curulis est; ejus verò etymologia est juxtà Paridis de Grassis opinionẽ quasi *Fandistorium*, idest, fandi, & perorandi locus. Cencius Camerarius *Fatestorium* appellat; alii tamen à *Falda* Saxonica voce, quæ clausum locum significat, originem trahunt. Gregor. Turon. *Faldeonem* vocavit sellam stercorariam: [Ad ventrem purgandum in faldeone sedebat. In supplemento Gallicarum hist. cap. 34.] FR. Atque alii *In faldone*, prædicti Gregorii locum legunt, quare existimo Faldistorium à faldæ strato dici; sic italicè *Falde montium*, idest fimbriæ, & pedes montium dicuntur; sic sella ista, quia in extremitate strati, quod à throno, & sublimitate cathedræ dependet, solet collocari, ideò ita appelletur. :||: Nam in cornu epistolæ ponitur ob reverentiam cathedræ, quæ digniorem in Euangelii parte locum obtinet; sic etiam Celebrans in faldistorio sedens, ac versus populum respiciens, ejus dexteram respectivè ad cathedram honoris causa præbet. In hoc ergò faldistorio solemniter celebrant Episcopi, ubi jurisdictione carent, seu in propriis Diœcesibus, quando, nempè, aliqua major ecclesiastica dignitas præsens sit, seu quando in collatione ordinum sedet ante Altare, seu in memoriam passionis Domini Feria VI. parasceve celebrans, tunc sedens vergere debet faciem ad cornu Euangeli. Cærem. Episc. lib. 2. c. 29. Maximum præjudicium episcopali dignitati committunt Episcopi, qui in propria Diœcesi apud Regularium Ecclesias, seu alibi solemniter celebrantes faldistorio hujusmodi utuntur, exemplum Romanæ Urbis arripientes, ubi Episcopi, & Cardinales in Ecclesiis Regularium faldistoriis utuntur: equivocant enim, quia ibi non ex eo, quod Ecclesia Regularium sit; sed ob reverentiam Pontificis hoc fit, sicut etiam Concionatores. Sacerdotes Romæ stolis ob eandem reverentiam non utuntur: & licèt Cardinales in his locis, & coram Pontifice solemniter celebrantes in Faldistorio sedeant; quando tamen in eorum titulis solemniter celebrant, habent ibi cathedram, & baldachinum. Celebrans igitur in faldistorio, eo etiam pro genuale utitur.

FALLARIS MONETA. Vide *Folleralis*.

FALSARIUS. Vide *Paracharacta*.

FALSATUS. FR. adulteratus. [Privilegia &c. vel falsa reperta sunt, vel falsata. In decretal. de fide instrum. cap. 4.

FALSIFICO, nedum alterare, seu falsum aliquid efficere; sed & falsitatem evidenter demostrare significat: [Omnes istas depulsiones veridicis assertionibus locis suis, & temporibus falsificare. Ivo Carnot. epist. 137.

FALSO, *as*, altero. [Benè hæc omnia poterunt ad solo hæreticos pertinere, quia falsaverunt symbolum. Optat. Milevit. lib. 1.

FALSOR. FR. falsificor. [Quia sicut Chalcedonensis Synodus in uno loco ab Ecclesia Constantinopolitana falsata est, sic in Ephesina Synodo factum est. D. Gregor. in Regist. lib. 5. epist. 14.

FAMELLARIS. FR. effœminatus, mulierosus. Isidorus. Vide *Famellarius*, *Mulierarius*.

FAMEN, à *for*, *faris*; nomen, fama, prolatio, divulgatio, sæpè apud Paulum Diaconum in hist. Longobard. & in hymno Præcursoris Christi, ante Urbani tamen VIII. correctionem;

Ne levi saltem maculare vitam
Famine posses.

FAMI-

FAMILIA. FR. terræ spatium, ad familiam sustinendam sufficiens; alii putant esse terræ spatium, quod in unica die arari posset, quod *Hida* dicitur, & à plerisque *Carruata* appellatur. [Donavit terram quinquaginta familiarum, ad construendum monasterium. Beda lib.4.cap.3.] ubi Interpres pro familiarum dictione *Hidarum* transtulit. Vide *Carruata*.

FAMULA. Vide *Lida*.

FAMULARIS. Famulus; [Et populum vectigalem, & famularem sibi ad fidem revocare. Tertull. advers. Gent. cap.21.

FAMULO, nedum in sensu activo communiter intellecto, nempè, pro actu servitutis, & famulatus; sed in passivo pro famulatu, & servitute alterius jussu præstita intelligitur. [Elementa ipsa famularet compescens procellas. Tertull. advers. Gent. cap.21.] ubi de Christo loquitur, qui increpuit ventum, & tempestas aquæ cessavit. Matth.8.23. Marc.40.30. & Lucæ 8.24. FR. in eodem sensu idem Tertull. [Famulabat elementa Christus. Apolog. c.21.] idest, jubebat Christus ab elementis obtemperari.

FANATICUS, & *Phanaticus*, φανατικὸς, Ethnicus, à Fano Deorum, ubi advertendum, quòd Christiani, licèt synonymicè Gentilium vocabulis usi sint ad Ecclesiam significandam, ut potè *Templum*, *Cappella*, & similibus; nunquàm tamen Ecclesiam *Fanum* appellare voluerunt. [Eo tempore multæ Ecclesiæ à Clodóvei exercitu deprædatæ sunt, quia erat ille adhuc fanaticis erroribus involutus. Gregor. Turon. lib.2. cap.27.] Sic etiam dicitur *Phanaticus morbus*, ab Idolis, seu veriùs à dæmonibus inflictus. Item Phanatici furiosi dicti. FR. D. Hieronymus *Phanaticos* Idolorum ministros appellavit, inquiens [Et pro Levitis Fanaticos habebant, c.6. in Isai.] Et in eodē sensu D. August.; [Sedent Pagani, & computant sibi annos, audiunt Phanaticos suos, in Psal.40.

FANON, significat velum, sive pendens in hasta veluti brandeum, & vexillum, quod Confanon, & italicè *Confalone* dicitur: quod vocabulum videtur germanicum; nam hoc modo vexillum Germani vocant: sive velum in manica pendens, nēpè, manipulus, qui apud veteres nil aliud erat, quàm lineum velum ad abstergendas lacrymas, & sudores, ut suo loco dicetur. [Ad extremum Sacerdos fanonem in sinistrum brachium ponit, qui & mappula, & sudarium vocatur. Gem. lib.1. c.46. & c.208.] Sed in cæremoniali Romano subtilissimum sericum velum variegatum significat, eoque utitur Papa, quando Pontificaliter celebrat, quod post albam induitur, & circa collum ligatur ad modum capucii, ac supra caput ejus imponitur, usquequò planeta induitur, supra quam deinde ad modum mozettæ adaptatur, & pallium superimponitur: itaque pars fanonis inferior sub planetam concluditur. Variegatio autem quatuor colorum est, qui in Ephod Mosaicæ legis comprehendebantur, ut in dictione *Ephod* dictum fuit, erantque quatuor elementorum symbolum; ideò Innocent. III. inquit [Romanus Pontifex, post albam, & cingulum assumit orale, quod circa caput involvit, & replicat super humeros, legalis Pontificis ordinem sequens, qui post lineā strictam, & zonam induebatur Ephod, lib.1. de myst. Missæ cap.53.] Et Durandus iisdem prorsus verbis utitur, inquiens:] Sanè Romanus Pontifex post albam, & cingulum assumit orale, quandam, videlicet, sindonem, quod capiti quasi in modum veli imponit, & replicat super humeros, & ante pectus, lib.3. Rational. cap.9.] Aliquando verò in præfato Episcop. Cærem. habetur *Favon*, & hoc ejus vitiatius vocabulum est: [Et mitram habens in capite supra favonem.] Ex quibus verbis evidens fit, quod antiquitus super humeros non plicabatur, sed sustinebatur in capite, quod in aliquibus musivis picturis vidisse, ac in pervetusto Davantriæ cæremoniali legisse memini. Crediderunt verò nonnulli hujusmodi habitum fuisse & sacerdotibus communem, ex eo quia in Ordine Romano quādo Episcopus novellos Sacerdotes consecrabat inter alias admonitiones illis pronunciabat: [Nullus cantet sine amictu, alba, stola, favone, & casula.] Sed revera ex partium enumeratione clarè apparet, per *Favonem* manipulum ibi non mentionatum intelligi. FR. etiam in auctoritatibus Innocentii III. & Durandi supra allatis de stola non fit mentio, ergo per *Orarium* ibi stola intelligitur; Orarium enim communiter stolam denotat, ut suo loco dicetur; at credibile est, quod favon, stola, manipulus, orarium, & brandeum promiscuè antiqui unum pro alio capiebant. ¶. Quando igitur Papa in feria quinta cœnæ duodecim Subdiaconorum pedes lavabat (ad quod lavacrum nunc jussu Alexandri VII. nonnisi Sacerdotes admittuntur) in mysterium duodecim Apostolorum; tunc caput ejus favone tegebat: legitur enim in quodam vetusto Missali Ecclesiæ S. Damiani Æsisii Civitatis, nempè; [Exuit se planeta, & assumit mantum in scapulis, imposito super caput favone sine mitra.] In die Veneris Sancti favone non utitur Papa. [Paratur consuetis paramentis, exceptis sandaliis, subcinctorio, favone, & chirothecis. Cærem. Rom.] Vide *Cingulum*, *Orale*.

FANTASMATICI, hæretici. Vide *Manichæus*.

FARA, Longobardicum vocab. [Faras, idest, generationes. Paulus Diacon. lib.2. hist. cap.2. & 9.] FR. item pro substantiis, & bonis familiaribus aliquando ponitur, l. si quis liber. qualiter cum fara sua &c.

FARINARIUM, molendinum tritici. [Quapropter præsentem auctoritatem nostram, quam perpetualiter mansuram esse jubemus, ut farinariis, adjacentiis, appendiciis &c. Marculf. lib.1. formul. cap.14.] Et de eodem fit mentio in Bulla Caroli Regis ad favorem S. Martini Monasterii, [Cum vineis, culturis, sylvis, pratis, farinariis &c.] FR. Bigonius in notis ad ejusdem Marculfi formulariū, hoc vocabulum autumat furnum significare: sed quo fundamento astruat, nescitur.

FARSURA, adimplementum, affluentia. [Ferreti pa-

patientius, si ad Cistercienfis Ordinis observantiam te transferres. Si enim in proposito religionem habes, probatissima religionis schola est, summus ibi modestiæ usus, morum regularitas, fraternitatis affectio, pax animi, omnium communicatio, mutua obsequia, disciplinæ vigor, amor obedientiæ, vinculum charitatis, carnis servitus, hospitalitatis exhibitio, legendi libertas, vigiliarum excubiæ, quies meditationis, devotio psalmodiæ. Quid quæso dulcedinis, aut devotionis invenies apud eos, quibus versa est in nauseam numerosa, atque confusa iteratio, & farsura psalmorum? Petr. Blesen. epist.86. ad Magistrum Alexandrum Monachum.] Optima quidem pro Ecclesiasticis admonitio, dum in adimplemento quantitatis psalmodiæ putant obligationem recitationis consistere, quasi nil aliud exigat Deus, quàm externam, ac frivolam recitationem. FR. advertendum tamen est, quod Petrus Blesensis de postremis in allata authoritate verbis se retractaverat, seu meliùs suam intentionem explicaverat, inquiens: [Propter hoc adversus Magistrum Alexandrum in epistola quadam nuper excandui; & verba, quæ ipsum specialiter contingebant, passus sum in quorundam offensam licentiùs, quàm opportuit, evagari: fateor, quod psalmodiæ prolixitas, si ex devotione procedit, saluberrima est, si acediā nō habet sociam: occupatio tamen est honesta, & si vagos excursus mentis omninò non reprimit, per eam saltem studiis honestioribus assuescit, epist.97. circa finem.

FARTUS. FR. monetæ species in Sicilia. [Quod mille quidem fartorum annuam pensionem (in qua pro eodem Regno ipsi Ecclesia Romana tenebatur) per novem annos, & ampliùs solvere prætermisit. De sententia, & re judicata, in sexto cap.2.

FASCINATOR. Vide *Caragus*, *Hydromantia*, *Obligator*.

FASTELLA, fascia, ligamen. [Fecit coopertorium super Altare cum clavis, & fastellis. Anastas. Biblioth. in Benedicto II.] In aliquibus codicibus *Fistellis* legitur. FR. fortasse *Fastella* encarpus, & columnæ capitellum est, quod etiam fastigium à sublimiori columnæ parte dicitur, hinc Virg. Æneid.1.

—————— Et fastigia suscipit Urbis.

Itali *Festone* appellant.

FASTI, ethnicum vocabulum; sed à Christian's Callendarium intelligitur, in quo totius anni solemnitates notabantur, & ab his fastis deinde, uti ait Baronius, originem habuit Martyrologiū. [Habes tuos census, tuos fastos; nil tibi cum gaudiis sæculi. Tertull. lib.1. de coron. milit. c.13.

FASTIGIUM, Baldachinum. [Fecit argenteum fastigium battutile, quod habet in fronte Salvatorem sedentem. Anastasius in Silvestro.] Argenteum battutile, idest, ex lamina argentea. Vide *Battutilis*. Vide *Baldachinum*.

FASTIGIATISSIMUS, superbissimus. [Sed servata pace reliquorum, duo fastigiatissimi consulares Gennadius Avienus, & Cecinna Basilius præ cæteris conspiciebantur. Sidon. lib.1. epist. 9. Ad arcem fastigiatissimæ fœlicitatis evectus. Idem lib.2. epist.4.

FASTOSUS. Vide *Philocompicus*.

FATALITAS. Apud Scriptores Ecclesiæ pro necessitate naturali usurpatur; sed non absque concursu divinæ providentiæ. [Gratias ago Deo, qui adversus necessariæ fatalitatis urgentias benignè pro afflictis excipiens, suscitat, juxta verbum Amos, de filiis Prophetas, & de juvenibus Nazaræos. Petr. Blesen. epist.127. Ut sicut turbato fatalitatis ordine filius vos præcessit ad mortem; sic ordinato hujus mortalitatis excursu cæteros præcedatis ad vitam. Idem epist.2.

FATESTORIUM. Vide *Faldistorium*.

FATIBILIS, & *Fatitius*. FR. Advena, seu adventitius, Bullar. Casin. tom.2. constitut.46. 79. & 117.

FATIGIUM, labor: hinc *Fatiga* italicè. [Nunquam fatigii montis hujus ascensus, nimis tunc erat clivosus, arctus, & horridus. In Chron. Casin. lib.3. cap.28.

FAVON. Vide *Fanon*.

FEBRICITAS, febris. [At nunc & febricitates, ò Marcionita, & cæteros tribulos, & spinas dolor carnis tuæ tibi edit. Tertull. lib.1. advers. Marcion. cap.24.] sic corrigit hunc locum eruditissimus Latinius contra Pamelium, qui febricitas, ac si esset verbum, exponit, scilicet; *Et febricitas ò Marcion*.

FEBRIENS, febricitans. [Quis febriens ægrotanti tactu pulsum distinguat incolumen. Sidon. lib.6. epist.1.] Vide *Frigoriticus*.

FEBRIS. Vide *Inæqualitas*, *Typus*.

FEGUM. FR. territorium, vocabulum adhuc in Sicilia, & Melita retentum. [Concedimus &c. exceptis oblationibus &c. & exceptis equitum fegis, sive beneficiis, ex quibus, videlicet, de beneficiis equitum, & manualis conventus, si poterimus, alibi eis concambium dabimus, & ipsa omnia fega, & manualia] & infra [Præfata Castella ad hoc perficiendum opus constituemus. Ex Regist. Farfen. Abbatiæ num.1156.

FELLITO, exugo, mulgeo, verbum frequentativum. [Exugerent fellitantes mammæ. Arnob. lib.2. advers. Gentes.

FELONIA, rebellio. [Felonia, culpa, sive injuria, propter quam vassallus amittit feudum. Hostien.] Ex verbo germanico *Felen* derivatur, quod errare significat.

FEMELLA, ferrea ansula, ex qua januæ pulsatile pendet. [Regia monasterii circellum habeat ferreum in femella, quo ab adveniente concusso &c. In Reg. Magist. cap.95. §.3.

FEMELLARIUS, effœminatus. Gloss. Isidor. Vide *Famellaris*.

FENDICA, lucanica. [Non fendicas, quæ & ipsæ sunt hiræ. Arnob. lib.1. contra Gent.

FENOLIUM, Planeta. Vide Hieronymum Fabrum in sac. memor. Ravenn. part. 1. pag. mihi 10.

Ferdinandus. FR. est nomen Arabicum à *Fer-din-handu*, ideſt, Gaudium fidei habet ipſe, ſivè Gaudium fidei apud eum; ideò hoc nomine appellatus fuit primus B. Ferdinandus Rex Hiſpaniæ, eo quia hoc Regnum à Saracenorum tyrannide ipſe liberaverat.

Ferdoni. FR. monetæ ſpecies. [Habebat enim mille ſexcentas piſcatorias naves, quarum quælibet per totum annum ad quatuordecim dies fiſco regio perſolvebat nummum aureum, qui perperam vocari ſolet ferdoni, ideſt, quarta parte marcæ unius æquivalens. Guntherus in hiſt. Conſtantinop. apud Caniſium tom. 5. Antiquar. Lection.

Feretrum, ſandapila, quo mortui ad ſepeliendum feruntur. Vide *Libitina*, *Loculus*. Item pro triumphali curru. [Quale in illo viro feretrum Deus de diabolo extraxit? Tertull. lib. de patient. cap. 4.] de Job loquitur.

Feria, Ethnicum vocab. ad Chriſtianos tranſlatum; ſed in diverſo ſignificationis uſu, ſcilicet, ad feriandum in ſolemnitatibus Sanctorum Martyrum. Baron. an. 44. n. 86. Item, ut tolleretur ſuperſtitioſa Deorum majorum Gentilium in hebdomadæ diebus tutelaris denominatio. Baron. ibid. n. 88. & an. 58. n. 87. Falluntur ſiquidem, qui aſſeruere hanc inter Chriſtianos denominationem tempore Silveſtri Papæ cœpiſſe; nam Tertullianus, qui antè Silveſtri tempora floruerat, ſæpè de hoc feriæ vocabulo inter fideles uſitato mentionem facit; quin S. Ignatius Martyr. in epiſt. ad Philippen. & Juſtinus Martyr. quæſt. 65. hujuſmodi Chriſtianorum ferias commemorant, qui ætatem D. Silveſtri præceſſerant. In Eccleſia Ambroſiana omnes currentes dies ab ultima Dominica Adventus, uſque ad Chriſti Nativitatem, *Feriæ de excepto* dicuntur; majori enim ſolemnitate celebrantur. Vide *Feſtus*, *Profeſtus*.

Feriae Augusti. Vide *Gula Auguſti*.

Feriae Legitimae, in ſacris canonibus dicuntur ſecunda, quarta, & ſexta feria, quia hi dies pro pœnitentium jejunio erant aſſignati, can. presbyter. diſt. 82. Ideò Monachi græci in præſenti, præter jejunium quartæ, & ſextæ feriæ, quæ Laicis ſunt communes, jejunant etiam in feria ſecunda, ob memoriam Chriſti jejunii, quod ab hoc die incæperat. Vide Baron. an. 57. n. 99. & 100.

Feria II. Dicebatur prima Sabbati. Vide *Sabbatum*.

Feria IV. Cinerum. Vide *Cinerum dies*. In hac die ſi occurrerit feſtum XL. Mart. Vide *Collecta*. Fer. IV. poſt Domin. IV. Quadr. Vid. *Introitus*.

Feria V. In coena Domini. In hac feria Sacerdotes omnes, ac Clerus ex decreto Soteris Papæ cõmunionem recipere debent, can. in Cœna Domini, de conſecrat. diſt. 2. Quod renovatum fuit à Sac. Rit. Congreg. 27. Septemb. 1608. In quo actu Sacerdotes, & quandocumque communicari debent, cum ſtola in collo faciant. Cõc. Bracar. III. can. 3. Communio autem cleri facienda eſt intra presbyterium; laicorum verò extra. Conc. Tolet. III. cap. 17. Antiquitùs tamen hæc communio poſt cœnam celebrabatur, in quo tempore etiam conſecrabatur. Sinod. 3. Carth. de quo uſu D. Aug. epiſt. 118. ad Januar. ità ait: [Non ideò putari debet inſtitutum eſſe multis locis, ut illa die poſt refectionem offeratur.] Et in Concil. Matiſconen. II. habetur: [Sacramenta altaris nonniſi à jejunis hominibus celebrentur, excepto uno die anniverſario, quo Cœna Domini celebratur. [Vide *Capitilavium*, *Chriſma*, *Natalis calicis*. Quare pax in hac die non datur in Miſſa. Vide *Pax*. In hac die Papa communicabatur abſque fiſtula. Vide *Siphon*. Quare in hac die legitur publicè excommunicatio. Vide *Proceſſus*. Utrum Sacerdotes non celebrantes in hac die peccent mortaliter, ſi abſque ſtola ſe communicaverint. Vide *Stola*. Lotio pedum in hac die. Vide *Mandatum*. Quare non dicatur Credo. Vide *Symbolum*. Feria V. totius anni erat celebris in primitiva Eccleſia. Vide *Iejunium*. Feria V. Quadrageſimæ dicebatur *Vacans*: Microl. de Eccleſ. obſervat. cap. 50. Vide *Panetaria*.

Feria VI. Paraſceve, quomodo in ea dicenda eſt oratio pro Imperatore, ſi jam objerit. Vide *Cereus Paſchalis*. Epiſcopus in hac die non utitur chirothecis. Vide *Chirothecæ*. Vide *Cœna pura*, *Concionator*. Quid ſignificet *Confeſſoribus* in oratione hujus diei. Vide *Confeſſor*. Papæ Indumenta in hac die. Vide *Cingulum*, *Croccea*, *Fanon*. Crucem adorat Sacerdos. Vide *Crux*. In Miſſa profert alta voce, *Libera nos quæſumus Domine*. Vide *Emboliſmus*. Reliqua ad hanc diem ſpectantia. Vide *Cingulum*, *Cœna pura*, *Faldiſtorium*, *Genuflexio*, *Hoſtia*, *Laus tibi Chriſte*, *Lectio*, *Paraſceve*, *Paſſio*.

Feria Propter Messem, & *propter vindemias*. FR. in quibus non compellitur quis in judicio reſpondere. Gloſſ. in cap. 21. de judiciis. Vide *Meſſivus*.

Feria Scrutinii. Vide *Scrutinium*.

Feriale, dicebatur Kalendarium, in quo feſta notabantur, quæ *Ferias divinas* Aſterius appellavit.

Ferita. FR. vulnus, plaga, l. ſi quis in curte, de homine in curte aliena. Paulus Diac. Hiſt. Longobard. lib. 3. cap. 31.

Fermentarii. Vide *Azymitæ*.

Fermentum, panis benedictus, qui in Eccleſia diſtribuebatur, ita quidem ad diſtinctionem azymi panis pro Euchariſtia deſtinati, appellatus. [De fermento verò, quod ore Dominico per titulos (*ideſt*, *Eccleſias*) mittimus per Acoluthos. Anaſt. Biblioth. in vita Melchiadis.] Aliqui putant *Eulogiam* appellari; ſed pro ſpecifico nomen genericum intelligunt; nam Eulogia benedictionem, munus, eleemoſynam, & oblationem ſignificat, de qua ſuo loco diximus. [Ut de oblationibus, quæ offeruntur à populo, & conſecrationi ſuperſunt, vel de panibus, quos deferunt fideles ad Eccleſiã, vel certè de ſuis convenienter partes inciſas habeat, in vaſe nitido, & cõvenienti, & poſt Miſſarum ſolemnia, qui communicare non fuerint parati, eulogias omni die Dominico, & in diebus feſtis exinde accipiant, ex decreto Pii

Papæ c.4.] *Eulogias*, id est, eleemosynas, vel munera, quæ & benedictiones dicebantur. Sic & *Oblata* genericè etiam dicebantur. [Deinde distribuit fidelibus oblata non consecrata; sed signo tantùm Sanctæ Crucis benedicta, in memoriam Cananeæ, quæ micas solas optabat mensæ Domini. In Liturgia Armena.] Et hæc cæremonia erat unionis signum. Baron.an.645. Idem affirmavit D. Augustinus inquiens: [Panem unum, quem unanimitatis indicio misimus charitati tuæ, rogamus accipiendo benedicas, epist.31.] Atque Paulinus: [Panem, quem misimus, uberior benedictio fiet dilectione accipientis, epist.34.] Itaq; per oblationum, & eulogiarum residua, nedum panis, sed etiam vinum intelligebatur; nam utraque species, quæ non consecrata supererat, simplici benedictione adhibita, populo in Ecclesia congregato distribuebatur, quæ in sacrificii rationem offeruntur, postea, [Quæ in Sanctorum usum consumuntur, Clerici dividunt, & nec Cathecumenus ex iis bibat, aut comedat; sed solùm Clerici, & qui cum eis sunt fideles fratres. Theophil. Alexand.] Concil. Laodicense can.4. sancivit, ut hæc distributio fieret post Missam: sed in die Paschæ fieri vetuit; tunc enim omnes fideles Eucharistiam sumere tenentur. Tēpore jejuniorū Diaconus in Missa cantata, & in privata Sacerdos antè orationem super populum dicunt *Humiliate capita vestra Deo*. Quod erat signum propter jejunium, fermētum, & cæteras oblationes, seu eulogias non distribui; de qua cæremonia jejuniorum tempore. Vide *Collecta*. Inter eruditissimas Latini Latinii epistolas, quas Romæ nuper typis mādari curavimus, in to.2. pag.167. & seqq. invenies Lector satis longam, doctamq; illius Authoris de hoc fermento opinionem, & ibid. pag.171. habes super eandem quæstionem Antonii Augustini responsionem. Quibus addendum, quod in parisiensi S. Genovefæ conventu reperitur quoddam pervetustum calendarium de ann.720. in quo notatur hæc cæremonia in Sabbato ante Dominicam palmarum, nempè: [Sabbato datur fermentum in Consistorio Lateranensi.] Vide Baron. an.313. n.48. usque ad 54. Nicolaum Card. Cusanum epist.7. ad Boemos, Theophilum Raynaud. contra Justellum. Petrus Damianus *Fermentum* vocavit Adamum, quia transfudit in nobis originale peccatum. Tertullianus hæreticos Valentinianos irridens, quia quandam generationem spiritualem asserebant per modum contemplationis, ut ajebant, sic inquit: [Simulque contemplatione ipsa Angelicorum luminum, ut ita dixerim, subfermentata pudet, c.11.] FR. Fermentum Ἄρτον Græci appellant: [Vos quidem panem, nos Arton dicimus. Artos autem interpretatur elevatus, & sursum portatus; à fermento, & sale calorem, & elevationem habens. In Dialogo Humberti tit. S. Priscæ Cardinalis in Append. 11. tom. Baronii asserit Constantinopolitanus.] Quam tamen etymologiam ibi idem Cardinalis negat. Vide *Antidoron*, *Zyma*.

FERONYMOS, φερώνυμος, id est, secum ferens nomen: sic D. Hieronymus ad Desiderium de Serenilla, quæ secum serenitatem attulerat, scribens ait: [Gratulor tibi, & sanctæ, atque venerabili sorori tuæ Serenillæ, quæ feronymos, calcatis fluctibus sæculi, ad Christi tranquilla pervenit, epist.154.

FERQUIDIUM, & *Ferquidum*. FR. traditio rei similis, seu æquivalentis. Glossa. in l. de eo præcipimus. De eo, quod pater filiis necesse habet relinquere. *Ferquidum* autem simile quid alterius rei, l. si quis excussit. De damno, & injuria. Item compositionem, restitutionem, seu compēsationem in rem similem significat, l. si quis res. 4. De damno, & injuria, & l. de pœnis. De eo, qui peculium. *Restituere ferquidum*, id est, simile, vel consimile, in Regist. Farfen. n.223. & 770.

FERRATA CALCE. FR. violenter ab equino ferrato calce translativè desumptum pro violenti, & convincenti argumento. [Sed fœtidum opus vestigiis insequar, & ferrata, si valeo, calce contundam. Ennod. Ticinen. Episc. in Apolog.

FERRUGO, aliquando non pro rubigine, sed pro eodem ferro sumitur. [Gladios ferruginis perfectæ. Tertull. de resur. carnis.

FERTUM, offertorium, seu oblatio, quæ in Sac. Altari fit. [Offertorium tali ex causa sumpsit vocabulum. Fertum enim dicitur oblatio, quæ Altari offertur. Isid. lib.6. cap.19.] à verbo fero, quia à Sacerdote ad Altare fertur. *Ferta* Melitenses vocant eleemosynam, quæ tempore offertorii in Ecclesia colligitur.

FERULA. Vide *Baculus Episcopalis*, *Narthex*.

FESTINANTIA, festinatio, properatio. D. Bernardus in vita S. Malachiæ Hyberniæ Episc.

FESTUS, & festum, dies solemnis pro aliquo Sancto. De festivitatum antiquitate, ac ritu Baronius an.58. n.81. & seqq. quæ in honorem SS. Martyrū tantùm celebrabantur, ut dictum est in dict. *Feria*. Sed deinde an.813. ex decreto Moguntini Concilii etiam ad honorem Sanctorum Confessorum festa celebrari cœperunt. Bellarm. lib.2. de Missa cap.20. Itaque Bonifacius IV. in honorem omnium illorum Sanctorum Martyrum, quorum festa in diurno anni circulo celebrari nequeunt, ad primam diem Novembris celebrari Romæ statuit, in qua die Christiani jejunare solebant, ut Isidorus refert. Gregorius verò IV. (ut in Chronica Sigiberti ad an.835. habetur) eandem festivitatem per universam occidentalem Ecclesiam celebrari ordinavit, quam Græci in Dominica post Pentecostem solemnizare solent, quando Latini Sanctissimæ Trinitatis festum agunt. Ambrosiana, & Græca Ecclesia nullum festum celebrant in quadragesimali tempore; sed Græci excipiunt Annunciationis, & Quadraginta Martyrum festa, ut alibi diximus. Imò Toletanum Concilium ordinaverat, quod festum Annunciationis Virginis celebrari deberet ad diem 18. Decembr. de quo usu adhuc aliqua memoria remanet in Ecclesia; nam in feria quarta quatuor temporum Decembris Missa tota ad mysterium Incarnationis directa legitur. Ambrosianum Brevia-

viarium hoc festum Annunciationis in Dominica ultima Adventus notat. Cæterum festum dicitur *Natalis*, & *Natalitium*, quia in hac die Sancti moriendo ad gloriam nascuntur. Ac alia synonyma. Vide *Annale*, *Duplex*, *Feria*, *Profestus*. Absque Sedis Apostolicæ licentia non possunt ampliùs Episcopi festa Sanctorum superaddere in Calendario. Sac. Congreg. Rit. 8. April. 1628. Imò nec festa de præcepto stabilire, nisi unius Sancti tantum in qualibet Civitate, seu pago sub titulo Protectoris; & aliud festum universale totius Provinciæ, sive Regni; ex prohibitione Urban. VIII. vigore ejus Bullæ, quæ incipit, [Universa per Orbem] emanata de anno 1642. in qua etiam jubetur, ne tam faciliter concedant Episcopi laborandi licentias, & in casu necessitatis concedatur gratis, sine ulla solutione. De festivitatibus in primitiva Ecclesia. Vide *Feria*, *Iejunium*, *Profestus*.

FESTUM CANTORIS, & *Succentoris*. Vide *Cantor*.

FESTUM EPULARUM, festum Cathedræ S. Petri, in quo die Christiani præcipuè in Africa epulari solebant, de quibus D. August. lib. 6. Confess. c. 2. inquit: [Cùm ad memorias Sanctorum, sicut in Africa solet, pultes, & panem, & merum attulisset.] Mos ex Gentilium superstitione introductus, qui in eodem prorsus die super mortuorum sepulcra cibos collocare solebant, contra quem abusum invehitur idem Sanctus Doctor Ser. 15. de Sanctis, ubi de S. Petri Cathedræ festo agens, inquit: [Cum solemnitatem hanc Ecclesiis meritò religiosa observatio introduxerit; miror cur apud quosdam infideles, hodie tam perniciosus error increverit, ut super tumulos defunctorum cibos, & vina conferant, quasi egressæ de corpore animæ carnales cibos requirant.

FESTA FUGALIA. Vide *Fugalia*.

FESTUM HEBDOMADUM, messis, primitiarum. Vide *Pentecostes*.

FESTUM LUMINUM. Vide *Epiphania*.

FESTA MOBILIA totius anni in die Epiphaniæ annuncianda. Vide *Epiphania*. Et à Septuagesima regulanda. Vide *Septuagesima*. Et in quo Missæ tempore. Vide *Breviculum*.

FESTA PAGANALIA. Vide *Septimontium*.

FESTUM QUINQUE CANDELARUM, & *Septem candelarum*. Vide *Candela*.

FESTUM STELLAE, dicitur Epiphania. Vide *Septuagesima*.

FEUDUM. FR. est jus à Rege, vel Imperatore concessum cum dignitate, & statu, vel prædio, beneficii nomine. Sigon. de regno Ital. lib. 7. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 32. 42. 187. nu. 4. & 11. Vide *Beneficium*. Sed postea feudum etiam dictum fuit concessio hæreditaria fundi à privatis, & directis dominis cum recognitione aliqua, vel solutione concessum. [Constat possessiones tenere in feudum, cap. cæterùm quia, de Judiciis.] Feudum autem à fœdere dicitur; quamvis aliter teneant alii. Dicitur etiam *Fodrum*. Vide suo loco. Vide *Hauberticum*, *Paradogum*.

FEUDATARIUS. FR. qui feudum fruendi usum habet, & ad ejus obligationes respondere tenetur. Sigon. de Regno Ital. lib. 7. Vide *Relevium*.

FEUGANDUS. FR. fur manifestus, latro, l. si quis jugum, de furtis, l. 1. si quis togas. Glossa in l. si liber homo, de furtis. Vide *Fingardus*.

FIALA, Organum musicale. [Cum vice quadam jocularem introduxisset, & ille dulcedine fialæ dormientem excitasset. Cæsarius lib. 6. mirac. c. 7.] Quod ex ejus sequentibus verbis declarat, inquiens, [Monachi Tuitienses in organis cantant.

FIALARIUS, minister in Palatio Apostolico, cui incumbebat pro lucernis ellychnia adaptare, & præparare. Cencius Camerar. in ejus Cæremonial. M.S. In aliquibus ejusdem codicibus corruptè *Foliarius* legitur.

FIBRAMEN, lucis radium. [Plus licet ex centro Titan fibramina fundat. Aldhel. de Virg.] desumpta metaphora ab extremitatibus rerum, quæ fibræ dicuntur, quamvis alii *Vibramina* legant in hoc loco.

FIBRINUS. Vide *Castorinatus*, *Vibrinus*.

FIBULA. Vide *Annulus*, *Axungia*, *Fibulatorium*, *Firmaculum*, *Morsus*, *Sentis*; item Fibula in homine unio animæ, & corporis translativè intelligitur. [Substantiarum duarum, quemadmodum fibula. Tertullianus de resurrect. carnis.

FIBULAM CARNI SUPREMAM IMPONERE, in lib. de monog. castitatem intellexit Tertullianus, & vice versa de immoderata licentia: [Ut etiam voluntarii delicti fibulam laxant. Idem de coron. milit.

FIBULA RHETORICA. FR. idest, ratio costringens. [Rhetorica fibulam momorditis. Ennod. Ticin. Episc. in Apologet. ad Schismaticos. [& ibidem pro unione: [Quos fibula Religionis pio mordens dente conjungit.] De duobus Patribus loquitur, qui zelo religionis ad piè schismaticos mordendos concordantur.

FIBULATORIUM, fibula. [Fibulatoria majora, & minora quinque. Anast. in Leone IV. Amullas superauratas paria duo pendentes, fibulatoria numero quinque. Idem in Greg. III.

FICONES, calceamentorum genus, seu calones potiùs ex materia lignea confecti. [Tunc invenit à Deo bonum consilium, & implevit duos ficones suos carbonibus ignis, & infixit pedes suos in eis. In vita S. Brigidæ ad primam diem Februarii.] Vide *Cuspus*, *Socculus*.

FICTA, dolor in homine, quasi clavi cuspis infixa, quæ punctio, seu punctura dicitur, & aliquando frigidum humorem in nervis constipatum significat, qui arteticus morbus appellatur. [Matri verò meæ hoc ordine Sanctus subvenit. Tempore, quo transactis parturitionis doloribus me edidit, dolorem in uno tibiæ musculo incurrit; erat autem subitaneus tanquam clavus affigens, atque ita fictam gravissimam dabat, ut plerumque eclysim generaret, neque erat, quod eum mitigare posset. Gregor. Turon. lib. 3. miraculor. S. Martini c. 10.] FR. sic intelligenda sunt illa verba Pontificis: [Tanta nequitia ad aures nostras de senectute

ctute tua pervenit; ut eam, nisi humanitùs pensaremus, ficta jam maledictione feriremus, can. tanta, dist. 86.] idest, cuspidatâ maledictione.

Fictio. Vide *Fucus*.

Ficus. FR. morbi species. [Erat vir quidam, qui ficus ægritudine vehementer virente &c. in vita S. Anselmi Lucensis Episcopi à Luca Uvadingo edita, cap. 74.] Arbor, & fructus. Vide *Sycamen*, & *Sycomorus*.

Fidagium. FR. Vectigal pro pascuis. Bullar. Casin. tom. 2. Constit. 177. Et dicitur etiam *Fidentia*, de quo vocabulo Falco Benevent. [Imperator ipse Beneventanos liberaret, videlicet, de vinearum fidentiis, & angariis, & terratico &c. in Chron. ad an. 1137.] Ibidem etiam in juramento Rogerii habetur idem vocabulum.

Fidamen, confidentia. [Corrige delictum fidamine. Tertull. in carm. ad Senat.

Fidelis. Vide *Christianus*, *Catholicus*, *Drudus*. FR. Utrum fidelis dicatur infans post baptismū, & ante usum rationis? affirmativè resolvitur in can. parvuli fideles, de consecrat. dist. 4.

Fidentia. Vide *Fidagium*.

Fides Athanasii, idest, ejus Symbolum. [Die Dominica, dum ad Primā staret, & chorus psalleret fidem Athanasii, illa de mysterio summę Trinitatis cogitans &c. Cæsarius, lib. 9. cap. 39.

Fidei Doctores. Vide Patrini in dict. *Baptismus*.

Fidejussor, idest, patrinus, in dict. *Baptismus*. Item pro sponsore. Vide *Plegiaria*.

Fidiculae. FR. [Nullus omninò, cui inconsultis, ac nescientibus nobis fidicularum tormenta offeruntur, militiæ, vel generis, aut dignitatis defensione uti prohibeatur: excepta tamen majestatis causa, in qua sola omnibus æqua conditio est, lib. 9. eod. tit. ad l. Juliam majest. & can. nullus, 6. quæst. 1.] Ubi Glossa [Fidicularum, idest, chordarum, quæ ligantur circa frontem hominis, & stringitur caput per eas, & est fides eadem ac chorda.] Sed Baronius in Notis ad Martyrol. 22. Januarii lit. B. sic invehitur, inquiens: [Increbuit hactenùs complurium error, ut fidiculas, à fidibus derivatas putarent, nihilque aliud esse fidiculas, quàm vincula nervea, quibus ad equuleum manus, pedesque hominis ligarentur; sicque torquere fidiculis reum, idem esse, quod ligatum in equuleo fidiculis hominem intendendo, ossium commissuras cum immenso dolore distrahere: sensit hæc Sigonius lib. 3. de Judic. cap. 18. Sic etiam erravit in his & Valla lib. 1. cap. 5. dum ait, fidiculas esse instrumentum ex duobus obliquatis lignis compactum; ita dictum, vel ab extorquenda fide, vel à nerveis funibus, quibus torquendi alligantur. Omittimus alias hic referre complurium Jure-consultorum de fidiculis à veritate prorsus remotas sententias. Miratus sum vehementer, cum Sanctus Isidorus, lib. 3. Origin. exactè monstrarit, quid sint fidiculæ, eruditos viros, eo prætermisso, in perquirendo de illis adeò laborasse, ac à rei veritate tantoperè aberasse. Fidiculas enim idem esse, quod ungulas testatur, cum ait: Ungulæ dictæ, quod effodiant: hæ & fidiculæ, quia iis rei in equuleo torquentur, ut fides inveniatur. Hæc Isidorus. Cum itaque fidiculis æquè, ac ungulis finderentur latera hominis in equuleo distensi, easdem ungulas ea de causa dictas esse puto fidiculas, quod reorum latera finderent, sicque à findendo dictas fidiculas esse, quasi findiculas, vel à fodicando, quod illis latera reorum fodicarentur, dictasque esse fidiculas, quasi fodiculas; fodicare latera fidiculis, usurpatum apparet ab Ammiano, ut dicemus paulo inferius. His in primis adstipulatur Prudentius hym. 10. Peristeph. in Romano, cum quas vocat fidiculas, easdem ungulas dicat. Sunc hæc verba Asclepiadis Judicis:

Vertat ictum carnifex
In os loquentis, inque maxillas manum,
Sulcosque acutos, & fidiculas transferat,
Verbositatis ut rumpatur locus.

Et paulo post, per fidiculas Asclepiadem intellexisse ungulas, quæ mox Auctor subdit, declarant his versibus:

Implet jubentis dicta lictor improbus,
Charaxat ambas, ungulis scribentibus,
Genas, cruentis & secat faciem rotis.
Hirsuta barbis solvitur carptim cutis,
Et mentum ad usque vultus omnis scinditur.

Hæc Prudentius. Eodem sensu fidiculæ accipiuntur, l. Decuriones. Cod. de quæst. nam fidiculis torqueri Imperator appellat cruentam conditionem. Sic apud Ammianum lib. 29. qui hæc genera cruciamentorum recensens, ait: Intercluduntur equulei, expediuntur pondera plumbea, cum fidiculis, & verberibus. Cumque paulò inferiùs reorum majestatis latera dictis tormentis fodicata dicat, fidiculis id factum apparet. In hac eadem sententia fidiculas accipere tam apud Senec. lib. 3. de ira, quam apud Valerium de patientia lib. 3. c. 3. 4. 5. vel alios, nihil vetat. Tantum apud Svetonium in Tiberio aliud genus cruciamenti invenies dictas esse fidiculas, dum ait: Excogitaverat inter genera cruciatus etiam, ut larga meri potione per fallaciam oneratos repentè veretris deligatis, fidicularū simul, urinæque tormento distenderet. Hæc Sveton. Sed remotissimum est ejusmodi genus tormenti ab eo, quod in actis Sanctorum Martyrum, aliisque citatis locis per fidiculas testatū apparet. Invenies frequenter equuleo junctas esse fidiculas, vel ungulas; ea nimirū ex causa, quod extento corpore in equuleo, fidiculis, vel ungulis à tortoribus membra sulcarentur, quibus aliquando succederet ignis tormētū. Hæc cum habeas in nonnullis actis Sanctorū Martyrum, Sanctus Cyprianus demonstrat, dum ait lib. de Lapsis: Nunc equuleus extenderet, nunc ungula effoderet, nunc flamma torreret. Et August. epist. 59. ad Marcellin. Non extendente equuleo, non sulcantibus ungulis, non urentibus flammis &c. Eadem Hieronymus epist. 49. Prudentius sæpè, & alii. Ante hos omnes, Seneca lib. 3. controvers. 14. pluribus.] Huc usque Baronius; sed Latinus Latinius, qui priorem opi-

opinionem sequitur, fidiculam nerveam chordam fuisse putat, cum qua super equuleum condemnatorum membra distendebantur, & pro se auctoritatem Quintiliani adducit, qui 19. idest, ultima declamat. ait: [Ideo enim equuleos movebam artifex, senex tendebam fidiculas ratione sævitiæ, ut leviter sedibus suis emota compago per singulos artus membra laxaret.] Alii tamen Codices loco *Tendebam*, habent *Tenebam*; sed magis consona est prima lectio.

Fiernaldus. Vide *Filius arnaldus*.

Figura, hæc dictio apud Origenem non excludit veram realitatem: quare quamvis scripserit ille in Eucharistia Corpus Christi *In figura* reperiri; non ideo negavit ibi realem Christi præsentiam adesse: sed ultra divinam existentiam realis Christi Corporis, allusivè complura alia mysteria ibidem contineri; hinc frustra recentiores Hæretici, ad negandam realem Christi præsentiam in hoc Sacramento, hac Origeniana auctoritate abutuntur: probatur enim ex multis ejusdem Authoris locis, quod per dictionem *In figura* realitatem intellexisset Origenes, quemadmodum quando scripserat D. Joannem Euangelistam *In figura* supra pectus Domini recubuisse. Eodem modo dixerat, quod quando Judas in horto Christum osculatus est, noctem *In figura* fuisse. Et tamen de fide evidens est tam Joannem realiter supra pectus Domini recubuisse, quàm realiter de nocte fuisse accessum Judæ in horto. Igitur Origenes significare voluit, quod actiones illæ mysteriosas figuras, & spirituales allusiones continerent. FR. alio modo huic objectioni Bellarminus contra Petrum Martyrem respondet lib. 2. controver. de Eucharistia cap. 8.

Fila. FR. terræ spatium. [Concedimus etiam novem filas ad salem faciendum &c. in privil. Caroli M. apud Torrigium de Cryptis Vatican. secunda impress. pag. 506.] & inferius,] Alias tres filas ad salem faciendum.

Filaunechild. FR. donatio, seu remuneratio rei singularis propter meritum, l. si quando de sponsalibus.

Filia In Capillo. FR. filia in domo paterna degens, l. si quis Longobardus de successiom.

Filiastra, & *Filiastrus*. FR. Privigna, & privignus, can. nosse, & can. de his, 30. qu. 1.

Filiopares. Vide *Lithopharius*.

Filius. Vide *Tegnon*.

Filius Arnaldus, eques recentior in tempore respectivè receptus in Sac. Melitensi Relig. ex voce gallica, & communiter *Fiernaldus* appellatur eques, qui respectu alterius minus antiquior sit, ac tali vocabulo agnominabantur in Terra Sancta adventitii Christiani occidentales, & recentiores; & econtrà, qui ibi nascebatur, *Polanus* dicebatur.

Filius Legitimus. Vide *Fulboran*. Natus tempore sponsalium. Vide *Gamalis*. Illegitimus. Vide *Manzer*.

Filtortus, & *Flitortus*, fugitivus, ex Germanico vocab. *Fliet est*, de quo in l. Salica, tit. 1.

Fimbria. Vide in dict. *Phylacterium*.

Finaida. FR. confinium, terminus, seu linea finalis, l. si quis propter. de eo, qui terminum &c. Vide *Fingualdia*. An sit idem ac Fiuvaida. Vide suo loco.

Finetenus. FR. adverbium, usque ad finem, seu omninò, significans: [Sed auxiliante Deo, illud, quod prædicamus, finetenus observandum censemus. Zacharias Papa epist. ad Bonifacium Episc. in tom. 3. Concil. edit. Parif. de ann. 1585.

Fingagius. Vide *Feugandus*, *Fingardus*.

Fingaldia. FR. idem ac finaida, ibidem.

Fingardus. FR. publicus latro, l. si quis jugum, de furtis, qui etiam *Feugandus*, & *Fingagius* dicitur. Vide *Feugandus*.

Fingundus. Vide *Feugandus*, *Fingardus*.

Firma. FR. pensio: [Puta ad pensionem, vel firmam annuam. Extrav. comm. c. unico, de decimis,] & infra: [Præceptores pensionis, vel firmæ] Item: [De ipsa pensione, vel firma, ibid.] Vide *Burdatio*, *Firmanus*. Sed in Bull. Casin. videtur genus locationis fuisse, ubi sic habetur: [Beneficia &c. propter accontumationem, seu ejusdem fructuum locationem, vel ad firmam, datione &c.] & inferius: [Beneficia &c. post cessum, & decessū aut aliter, quomodocumque ad firmam, seu coptimum, vel locationem &c. const. 314. tom. 2.

Firmaculum, clithrum, sera. [Domum illam spiritualem, in qua multis obserata firmaculis scripturarum intelligentia clausa est, intrare satagimus. Joach. Abb. in Apocal.] Aliqui tamen Codices mendosè *Obsecrata firmaculis* habent. Item fibulam etiam denotat. [Ipse Archiepiscopus cappam illam pretiosam, qua superius indutus erat, dilaceravit, & firmaculum, quod vulgariter morsus dicitur, avulsit. Matth. Paris. ann. 1250.] Vide *Fibula*, *Formalium*.

Firmarius. FR. pensionarius, à firma, idest, pensione. Vide *Firma*. Pro Vicario etiam accipitur. [Sed ecclesiastica persona, quæ in Ecclesia sua, vel beneficio (quod residentiam personalem requirit) non residet; sed facit in eodem per firmarium, vel vicarium deservi, deputando ipsi vicario, vel firmario certam suorum proventuum portionem, non de vicariatus, seu firmarii portione &c. in Extrav. comm. de decimis.

Fiscalinus. FR. de fisci familia, sicut à Curia Curialis dicitur, l. judices, de officio judicis: sunt tamen de genere servorum fisco addictorum, l. Aldiones, qua lege Aldiones vivere debent, & l. de Ecclesiastico, & Fiscalino, de homicidio liberi hominis. Est etiam nomen familiæ in Italia.

Fistucus Nodatus. FR. palea cum nodo, quam tradebat venditor emptori in signum venditionis, & cessionis bonorum stabilium, quod hodie fit per tactum pennæ. Hic etiam stylus in donationibus unà cum aliis ceremoniis observabatur, de quibus in Bullar. Casinen. to. 2. constit. 52. 76. 137. & alibi passim ibidem. Ubi etiam *Festuchum* legitur: undè *Exfestuco*, & *Infestuco*. Vide suis locis. Vide etiam *Gurpio*. Varii enim ter-

terminis,& cæremoniis renunciabant, tradebant, ac vendebant eorum bona. [Tedgarius Castaldius de Furcone cum Odila ejus uxore bona sua tradidit Monasterio Farfensi secundum legem salicam per festucam, & andilaginem, & per guasonem,& per leulangon, & per cultellum, & per ramos arborũ,ex Reg.Farf.n.352. Helperimus,& Drogo filii Hactonis ex natione Francorum, tradiderunt Ratfredo Abb.Farfen. bona eorũ, & investierunt per festucã, & andilaginem,per guasonem,& andilagon,& per terram, & cultellum, & ramos arborum, & per ostium domorũ juxta legem salicam.Actum in Amiterno ann.Dom.934. in eodem Registr. n.375. Ingebaldus filius Ingelberti,& Theudoranda Romana filia Gratiani cõjuges, lege viventes salica donarunt Monasterio Farfen. Castellum Bucinianum per festucam nodatam,& per cultellum plicatum,seu guasonem, atque guandilaginem, & per ramos arborum, & fustuum de ipsis domibus. Ibid. n.400. Benedictus, qui pronomine Nitto Sproccus vocor, refutavi per virgulam &c. Ibid.n. 503. & 509. Bucco,& Cava la fossa apprenderunt partem fustis in manibus, & refutaverunt bona Monasterio Farfen.n.527.Refutare per fustem,n.499.804.1027.] Item dicebatur tradere possessionem per assem portæ, ibid.n.225. Item dabatur investitura per vexillum: [Honorius Papa III. investivit Marchionem Estensem de Marchia Anconitana, tradendo in ejus manibus vexillum,ann.1222.Febr. 18. Cencius Camerar.fol. mihi 517.] Item per cuppam argenteam: [Innocentius Papa III. investivit Comitem Ildelbrandinum de Castro Montis Alti,& Comitatu de Rosellis per cuppam argenteam,anno 1207. Julii 31. Cencius,fol.503. Idem Innocentius investivit Comitem Ricardum de Sora de Comitatu Sorano per traditionem cuppæ argenteæ deauratæ, an.1208.Octob. 6. Idem Camerar.fol.507.] Dabatur etiam investitura per ostium, & clavem, [Rainerius Vercellensis Episc.investivit Bernardum Abb.Farfen. de Ecclesia S. Valentini in Burgo S.Valentini per ostium,& clavem. Registr. Farfen. num.1101.] Item per annulum aureum, Cencius Camer.fol. 549. Item per Infulam capitis Episcopi,cui traditur possessio, & à quo recipitur nova possessio. Idem Camerar.fol.581. Item Refutare, idest, cedere bona per camattum. [Nicolaus quondam Jo. de Gualtalbruno apprehendit cammattum in manu sua, & refutavit &c. In Registr. Farfen.n.1142.

FISTULA. Vide *Siphon*.

FIVVAIDA. FR. pascua communia. In Registr. Farfen.n.318. Vide *Finalda*.

FIXA. Vide *Ficta*.

FLABARIUS. Suarius, porcarius, porcorum custos. Isidorus in ejus Glossario; qui tamen hujusmodi vocabuli etymon non reddit.

FLABELLO. Vide *Conflabello*.

FLABELLUM, seu *Flabrum*, ventulum muscarium,ventilabrum, instrumentum,quo ventilando muscæ, calidumque circumambiens aer expellitur. Flabellum autem ecclesiasticum ex pavonum pennis efficitur, eoque Diacones tempore sacrificii ab altare muscas repellunt. Duo Diaconi ex utraque parte altaris teneant flabellum ex tenuibus membranis, vel ex pavonum pennis, vel ex velo, quibus leniter abigant prætervolantes bestiolas, ne in pocula incidant, lib. 8. constit. Apostol. c.19.] Hinc in collatione diaconatus Græci inter alia, quæ Diacono traduntur,consignant in ejus manibus etiam hoc instrumentum,quod ipsi ῥιπίδιον vocant; & ideo in vita S. Nicetæ hæc verba habentur: [Sanctus verò Athanasius assistebat cogitatione,& mente tota intentus,ministerii flabellum tenens; erat enim Diaconus. Apud Suriũ, 3. April.] Notatur ignorantia Robertus Greygton circa hoc græcum vocabulum hic in dict. *Monobambylum*. Allusio autẽ hujus instrumenti ad seraphicos spiritus ante Divinam Majestatem cum timore, & tremore assistentes dirigitur;propterea ex oculatis pavonum pennis formatur. Græci in medio ejus Seraphim depingunt. [Flabella verò, & Diaconi indicant Seraphim sex alis prædita, & multi oculorũ Cherubim effigiem. S. German. in theor.rer. Ecclesiast.] quod etiam Latini formare consueverant. Vide *Cherubim*. Alium significatum S.Hidelbertus affert, inquiens: [Dum igitur destinato tibi flabello, descendentes super sacrificia muscas abigeris, à sacrificantis mente supervenientium incursus tentationum catholicæ fidei ventilabro exturbari oportebit, epist.7.] Maronitæ verò orbicularis flabellis ex argenteis, seu cupreis laminibus utuntur,ac circumcirca tintinnabula addunt, quæ à duobus clericis hinc inde post Celebrantẽ tremulo motu agitantur; imò & ipse Sacerdos pronuntiando illa verba *Sanctus &c.* tremorem Beatorum Spirituum manibus repræsentat, qui temor tunc in organi pulsatione solet etiã penes varias Ecclesias formari.Prior Cõventualis Equitũ Melitensium,& Archiepiscopus Messanensis,ut mihi relatum fuit,solent hujusmodi flabellis uti. Episcopus Trojæ in Apulia utitur eisdem in processione festi Corporis Christi. Etiam Dominicanorum cæremoniale n.6. hanc cæremoniam in solemni sacrificio fieri præcipit,ubi sic habetur: [Tempore quoque muscarum debet eas Diaconus flabello amovere, ne molestent Sacerdotem, & abigere à sacrificio.] Per has oculatas pennas admonetur Prælatus, quod in suis actionibus summopere circumspectus incedere debeat, in quem numerosissimi populorum oculi assiduè collimant; ob eandem enim causam Romanus Pontifex,quando Pontificaliter in sella defertur, ex utroque latere similibus flabellis obumbratur. Tandem hoc instrumentum in D. Epiphanii vita Ventilabrum ministeriorum vocatur his verbis: [Primus observat Diaconum, qui à sinistris tenebat ventilabrum ministeriorum.

FLAMINEATUS, Sacerdos habitibus sacris ornatus: [Eo autem rationabiliter flamineato, accedit ordinatè omnis processio. Abbas Rotaldus in ejus cæremoniali MS.

FLAM-

FLAMMIGERI. FR. sic filii Ranulphi Flammandi ab Ivone Carnotense appellati sunt; intruserat enim ille in Cathedram Dunelmensis Ecclesiæ duos ejus filios, quorum major vix duodecimum ætatis annum attigerat, ac pro eo investituram à Normandiæ Comite extorserat, cum conditione, ut unus post alterum ex natis ejus in ea Ecclesia succederet; sed ambo à Gulielmo Rothomagensi Archiepiscopo expulsi sunt, de qua justitiæ vindicatione Gulielmo gratias egit præfatus Ivo epist. 174. inquiens: [Cum & ipsos flammigeros pueros de prædicta Ecclesia ejici feceris &c.

FLAMMULA, & *Flammularis*. Vide *Tufa*.

FLAMONIUM. [Honor, qui datur Flaminibus. Isidor.] Et Sidonius Episcopus de invidiosis loquens, ait: [Hi sunt, qui invident tunicatis otia, stipendia paludatis, viatica veredariis, mercatoribus nundinas, munuscula legatis, portoria quadruplatoribus, prædia provincialibus, flamonia municipibus, lib. 5. epist. 7.

FLASGO. Oenophorum, lagena. [Flasconemque vino à se benedicto plenum dedit, præcipiens, ut tam longè ad bellum procederet, quandiù illi, & suis illud vinum non deficeret. Florentius in Chron.] Eodem vocabulo D. Gregor. usus est, inquiens: [Quodam quoque tempore Exhilaratus noster, quem ipse conversus nostri, transmissus à Domino suo fuerat, ut Dei viro in monasterium vino plena duo lignea vascula, quæ vulgò flascones vocant, deferret, lib. 1. dialog. cap. 18.

FLATON, placenta, crustum, panis subcinericius: nomen gallicum *Flaon*. [Flatones in litaniis unumquodque triginta. In vita S. Aigilberti Abb.

FLATURALIS, res, quæ ventum, & flatum spirat. [Idcircò ea spiritu carere, quia flaturalibus artubus structa non sint. Tertull. lib. de anima, cap. 10.

FLECTAMUS GENUA. Vide *Genuflexio*.

FLETOBOTOMIA. FR. Oratio funebris, quæ græcè, & latinè epicedium, & nænia dicitur, arabicè *Nauhh*, hebraicè autem Threni. Vide *Threni*. Quo vocabulo utitur S. Odilo Abbas in Vita S. Adelesiæ, quæ primò Lotarii Italiæ Regis, deinde Othonis I. Imperatoris fuerat uxor. In Biblioth. Cluniacen. Vide *Plangimonium*.

FLETUS, locus antiquitus extra Ecclesiam pro publicis pœnitentibus assignatus, colligitur ex Synodo Neocæsariensi apud Matthæum Blastarium, ubi sic habetur: [Si quis ex perfectioribus catechumenis peccaverit, peccare cessans, cum audientibus stet: si ex audientibus est, & à peccando non abstinet, in deflentium locum ab Ecclesia extrudatur,] de quo supra in dict. *Ecclesia* dictum fuit. Vide *Hyemantes*, *Narthex*.

FLEXUMINES, Celeres. Vide *Trossulus*.

FLOCUS, capucium monachale, cujus diminutivum nomen *Flocellus*, & mozettæ parvum capucium significat, ut in dict. *Capucinus* dictũ fuit. [Dominus Ernaldus, quem Diaconum vestrum dicitis, si sibi secundum justitiam placuisset, teste flocello de capite suo, potius in nostra, quam in vestra forte manere debuisset. Goffredus Abb. & Cardinalis S. Priscæ.] Reperitur etiam *Frocus* in eadem significatione, ut Turrecremata in regulis Sancti Benedicti tract. 221. cap. 15. notavit, eratque Canonicale insigne, ut ex decreto Urbani II. colligitur. FR Froccus, & Frocca ab Henrico Spelman vestem monachalem fuisse affirmatur, quæ subtunicalis erat; nam certè ex Ingulphi Saxonis verbis in hist. Croilandæ distinctam à cuculla, & tunica fuisse colligitur; sic enim ibi ait: [Induit omni anno totum Conventum cum secta sua de tunicis; altero anno de cucullis; omni tertio anno de froccis.] Itaque aliquibus R. in L. commutare placuit. Aimon de Episcopis, & Abbatibus Turonensibus agens, ait: [Et insuper ordinavit, quod floccum cum cuculla portaremus, sicut modo deferimus. In Abb. 19.] Ita etiam Galli utroque modo vulgariter proferunt *Floc de moine*, seu potius *Froc de moine*. Sed juxta Romanum stylum Flocus dicendus est. Vide *Cuculla*. §. FR.

FLORIO, floresco, sic legit S. Bonifacius Mogunt. Episc. & Martyr. versiculum illum Ps. 102. [Homo sicut fœnum dies ejus, & sicut flos agri sic floriet. In ejus epist. 1.] Verbum quidem aut barbarum, aut nimis obsoletum est.

FLORIANI, hæreticorum secta. Vide *Collitiani*.

FLORIDUS. Vide *Confessor*.

FLUCTIVAGUS. FR. qui per fluctus vagatur, vel agitatur. Item ipsius maris epithetum: [Ex ipsius portu fluctivagi maris. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 49.

FOCARIA, contectalis, concubina. [De focariis Sacerdotum prohibendis. Matth. Paris. in hist.] Vide Synonyma in dict. *Concubina*.

FOCUMETES, Sabaudiæ populi. Vide *Forcalquerii*.

FODERATUS, vox barbara, subsutus. [Die quadam, Deo permittente, omnium bonorum inimicus diabolus antè ostium Militis (*idest Gerardi*) pulsans sub forma, & habitu peregrini, in nomine Sancti Thomæ hospitium petivit, quo sub omni festinatione intromisso, cum esset frigus, & ille se algere simularet, Gerardus suam cappam foderatam bonam satis, qua se tegeret, jens cubitum, transmisit. Cæsarius lib. 8. cap. 59.

FODRUM. FR. frumenti portio, quæ Imperatori, vel Regi in Italiam venienti, populi solvere tenebantur. Sigon. de regno Italiæ. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 66. num. 2. & constit. 98. ubi sic habetur: [Servitium, quod vulgariter dicitur fodrum:] & can. præterea, de jur. patron. [In alios transferre præsumant fodrum, albergarias, regium, & similia.] Ubi Glossa ait esse Longobardorum vocabulum. Vide *Albergaria*, *Collecta*, *Census*. [Ut quoties in Italiam veniret, consuetum munus præstaretur, fodrum germanica voce nominatur, latinè verò aurum coronatum ex sententia Alciati. Gaudentius Merula lib. 2. de antiqua Gallia Cisalp. cap. 9.] Et idem est ac *Behem*, de quo suo loco diximus.

FOEDERE SOLUTUS. Vide *Desfœderatus*.

Foetorosus, fœtidus, [Qui fœterosis prandiis cadaveribus sacrificant mortuorum. S.Zeno Serm.49.] Vide *Cancero*.

Foetus, etymon. Vide *Neophytus*.

Foffinger. FR. campus, seu pratum, in quo fœnum antea, vel herbæ resecatæ sint, l.nulli sit, de itineribus.

Folderphium. FR. donum post mephium, seu donatio propter nuptias, l. si pater filiam, 2.de successíon. Vide *Mephium*.

Foliarius. Vide *Fialarius*.

Follaris, moneta. Vide *Folleralis*.

Folleo, inflor, à *Follibus* verbum deductum. [Omnis his cura de vestibus, si benè oleant, si pes laxa pelle non folleat. Hieronym.ad Eustoch.] FR. de eadem vanitate in calceis, Sidonius lib.8. epist.9. in contrario, scilicet, sensu, reprehendens: [Laxo pes natet in cothurno eleganter dixit. Quæ pellis distensio à Latinis Tentipellium dicebatur. [Tentipellium Artorius putat esse calciamentum ferratum, quo pelles extenduntur, indeque Afranium dixisse in primo, Pro manibus credo habere ego illos Tentipellium. Titinium, ait Verrius, existimare id medicamentum esse, quo rugæ extendantur, quum dicat, Tentipelliũ inducitur, rugæ in ore extenduntur:] :||: Apud Tertullianum legitur verbum frequentativum *Follico*: [Oscitans vescitur, follicans ruminat, de pallio, c.3.] ubi de Camaleonte loquitur. Reperitur etiam verbum *Follesco*, idest, stolidus fio, ac vento plenus. Ejus antithesim. Vide *Inflabellatus*.

Folleralis, vilis monetæ species, valoris unius quadrantis. [Nummis quos Romani Teruncianos, Græci Follerales vocant, Anastasius suo nomine figuratis placabilem plebi commutationem distraxit. Marcellin. in Chron.] Fortassè hæc grecæ monetæ denominatio à dictione φολὸς derivatur, quæ piscis squammam significat, à similitudine parvitatis nomine desumpto. Unde Aug. lib. 22. de Civitate Dei c.8. ait: [Trecentis phollibus vendidit.] Melitentes *Fallari* antiqua numismata vocant. FR. diversam tamen de Melitensium Fallari vocabulo opinionem affert Auctor Melitæ Illustratæ lib.2. Notitia 4. pag. mihi 185. ubi de Phalaridis Agrigentini Tyranni cum Melitēsibus amicitia, ac pecuniarũ commodatione loquens, ut in epistolis, quæ sub ejus nomine circumferuntur, ibi inter alia hæc citatus Auctor habet: [Anzi che le medaglie, ò antiche monete, che si ritrovano tal'ora per la campagna, ò in altri luoghi, sono da Maltesi communemente chiamati Fallari, memoria forse rimasta da i danari da quello prestatigli; benche il Bosio dica, che i Maltesi altresì prestassero a lui ancora &c.] Quæ tamen Sicula moneta introducta postmodũ fuit in Regno Neapolitano à Rogerio Siciliæ Rege, de quo sic Falco Benevent. [Inter cætera enim suarũ dispositionum edictum terribile induxit, totius Italiæ partibus abhorrendum, & morti proximũ, & egestati, scilicet, ut nemo in toto Regno viventium romasinas accipiat, vel in mercatibus distribuat, & mortali consilio accepto, monetam suam introduxit; unam verò, cui Ducatus nomen imposuit, octo romasinis valentem, quæ magis, magisque ærea, quàm argentea, probata tenebatur. Induxit etiam tres follares æreos romasinam unam appretiatos. In ejus Chron. ad ann.1140.] Vide *Romaninus*.

Follesco. Vide *Folleo*.

Follico. Vide *Folleo*.

Fons In Ecclesia. Vide *Aqua benedicta*, *Nymphæum*.

Fontium Excultores. Vide *Facularum accensores*.

Foralis. Forensis. [Sicut studii nostri esse condecet à litigiis foralibus monachos submovere, ut divinis monasteriis piè, ac solerter invigilent; ita necesse est nostra provisione quemadmodum negotia eorum disponi debeant ordinare, ne distenta mens per varias causarum curas defluat, & ad celebrandum opus consuetum enervata torpescat. D. Gregor. lib.4. epist.67.] Qui etiam epist.62. sic inquit: [Causas enim prædictæ fœminæ, sivè sint, sivè fuerint, nostro volumus judicio terminari; ut foralis illi inquietitudo submoveri debeat, & tamen à judicii justitia nullatenus excusetur. FR. [Nil de forali strepitu. Idem Gregor. In decretal. de præsumpt. cap.2.] idest, de contentioso foro. Gloss. ibid.

Foraminatus. FR. perforatus: [Nauticis cuspidibus foraminato fundi glutino sordidaretur. Sidon. lib.1. epist.5.] ubi per verba *Glutino sordidaretur*, limum fluminis, qui nauticis contis commotus, cœnosam reddit aquam, intelligit.

Foraneus, extrinsecus, quod foris expositum est: [Sicut ergo foranei lapides nullum debent habere nodum, aut angulum, nec debet esse alter lapis intus, alter foris; quia si sic fuerint, omne ædificium deturpant; sic & Clerici, senes, & viduæ continentes, & virgines nullam debent habere maculam. Chrysost. hom.40. in cap.21. Matth.] Foraneus Vicarius. Vide *Vicarius*.

Forasticus, alienus; accipitur etiam pro infideli, qui foris, & extra Ecclesiam reputatur. [Nam cum talibus, & cum paganis, & cum plebeja multitudine nostri labores, & pugnæ forasticæ videntur esse: intimæ verò, quando de gremio matris Ecclesiæ Presbyter, vel Diaconus, Ecclesiasticus, vel Monachus discedit à fide, & veritate. S. Bonifacius Episc. Moguntinus, & Martyr. epist.3.] FR. in eodem proposito D. August. hom. de pœnit. in Gratiani decret. can. multi corriguntur, 2. qu.1. ait; [Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, judicare?] Ubi Glossa exponit. [Foris, idest, non nostri juris.

Forbannum, exilii bannum. [Ut Comes latronem in forbannum miserit, vicinis suis, & aliis Comitibus notum faciat eundem latronem à se esse forbannitum, ut illi eum non recipiant. In const. Caroli Magni lib.3. cap.50.] & in eodem sensu *Forbannio* verbum, & *Forbannitus* nomen, idest, exulo, & exiliatus.

Forbora. FR. filius unicus, l. si quis dereliquerit, de successíon.

Forcalquerii. FR. Comitatus in Gallia cisalpina. [Necnon in Delphinatu, Burgundiæ, Sabaudiæ provinciæ, & Forcalquerii comitatibus. Extrav. comm. de Censibus exact. & procur.] Puto, quod sint *Focunates* populi in Sabaudia, de quibus Bigonius, qui vulgariter *Foucignii* appellantur.

Forceps, quæ in carnificinis Sanctorum Martyrum adhibebatur, & erat triplicis speciei. Vide Baronium in Notis ad Martyrolog. 26. Junii. Quarum una ex his speciebus in Vaticana Basilica adhuc ostenditur. Græci antiquitus adibebant aureas forcipes ad tangendam reverentiæ causa Eucharistiam, quas λαβίδας appellabant, & *Divinam forcipem* S. Theophanes epist. 3. appellavit; sed vocabulum hoc à Græcis translatum fuit deindè ad cochleare, quo ipsi Græci Eucharistiam sæcularibus conferunt. In cæremoniali Romano fit mentio de aureo cochleare, quo utebatur Papa ad ponendam in calice aquam; sic enim habetur ibi: [Subdiaconus verò Latinus accipit cochlear prædictum, super quod Sacrista imponit aquam ex ampulla, lib. 2. cap. 34.] Vide *Emundoria*. *Tenacula*.

Forefacio, erro, delinquo. [Ut, videlicet, satisfactio unius omnibus imputaretur, sicut omniũ peccata unus ille portavit; nec alter jam inveniatur, qui forefaciat, alter, qui satisfaciat, quia caput, & corpus unus est Christus. D. Bernardus, epist. 190.] FR. [Cum deprehenditur in aliquibus forisfactis, 5. decretal. tit. 33. cap. 27.] & ibi Glossa: [Forisfactis, idest, maleficiis, delictis, vel excessibus.] Vide *Forfacta*.

Foresta. FR. Sylva, saltus, eremus, solitudo, l. de forestis eod. tit. Sed Glossa in cap. 6. decretal. lib. 3. tit. 24. ait, quod foresta sit locus, in quo feræ includuntur, & habet quis usum venandi. Vide *Forestes*. *Garena*.

Forestarius, sylvæ, ac forestæ custos. [Unde conceperis superbiendi materiam; nisi quia cum Forestariis addictus, ut tyrãnicas exactiones, quibus opprimuntur, redigas in scripturam. Blesen. epist. 21.] Ac idem epist. 29. cujusdam sylvę custodis hospitalitatem exaltans, sic ait: [Prosapia Regis Angliæ, quia unus de antecessoribus ejus cuidam leproso, quem in hospitio receperat, gratiam officiosę humanitatis exhibuit, ab officio forestarii, in eminentiam regiæ dignitatis ascendit.

Forestes, idem ac *Foresta*, de quo supra. [Post hæc memoratus Rex Carolus exercitio venationis more deditus, per circum adjacentem forestẽ turbabat rabidas feras à suis saltibus. In vita S. Gundulæ.] Dicitur etiam *Foresteria* apud Regulares locus, in quo hospites recipiuntur.

Forfacta Res. FR. bona, seu res ad bannum, vel sub hasta posita, l. de rebus forsfactis, eod. tit. Vide *Forefacio*. Dicitur etiam *Forisfacta*. [Comestiones, banna, placita, & forisfacta, de præscriptionibus, cap. ad audientiam.] Ubi Glossa: Forisfacta, idest, pecuniarias pœnas delinquentium. Et 5. decretal. tit. 33. cap. 27. [Cum deprehendantur in aliquibus forisfactis.] Et Glossa ibi. [Forisfactis, idest, maleficiis, delictis, vel excessibus.

Forfactus. FR. Exul, seu exilio mulctatus. In Regist. Farsen. num. 269.

Forficula. Vide *Emundoria*. *Forceps*.

Forinseca Potestas. FR. laicalis jurisdictio, can. si quis Episcopus in Conc. 11. quæst. 3. Vide *Iudex*.

Forisfacta. Vide *Forfacta*.

Forjudico, mittere in exiliũ, in Siculis const. 4. lib. 1. tit. 14. significat, & adhuc vulgariter ibi *Forgiudicare*, & *Forgiudicato*, idest, exulare, & exul dicitur.

Forma Verborum, in numero singulari, & plurali quando adhiberi debeat. Vide *Singularis forma verborum*.

Formalium; Gemma, seu aurea lamina gemmata, posita in fibula pluvialis Episcopi. [Capiat paramenta, videlicet, amictum super rochetum, aut cottam, & super eo pluviale tẽpori congruũ; sine tamen formalio. Cæremonial. Episc. lib. 1. cap. 7.] ubi de Sacerdote Assistente loquitur. Aliquando tamen *Firmale* dicitur. Vide *Firmaculum*. *Pectorale*. *Rationale*. *Ephod*.

Formaria; Monialium Vicaria. [Primiceriam etiam, vel formariam admoneo. In Regul. S. Cesariæ.] Ita fortassè dicta, quia ad observantiæ formam invigilare teneatur.

Formatae Litterae. Vide *Litteræ*.

Formaticum. FR. Caseum. [Eodem die Dominus Papa, & cæteri Romani ova manducant, & formaticum. Ordo Rom. de offic. divino.] ubi de die Sabbati Sãcti agitur, in quo ob gaudiũ Resurrectionis Christi lacticinia comedebantur.

Formido. FR. sic quædam curiosa antiquorum venatio appellabatur, cui Propheta Isaias his verbis alludit: [Formido, & fovea, & laqueus super te, qui habitatores terræ, & erit, qui fugerit à voce formidinis, cadet in foveam, & qui se explicaverit de fovea, tenebitur laqueo, cap. 24.] Erat itaque hæc ferarum venatio tali artificio disposita; ex una enim parte extendebatur funis variarum avium pennis referta, quam agitando venatores feras terrebant, quę in fugam positæ, in prę paratis laqueis, vel in foveis incidebant; sic enim illam Seneca describit, ac significatum *Formidinis* declarat inquiens: [Nec est mirum, cum maximos ferarum greges linea pennis distincta contineat, & in insidias agat, ab ipso effectu dicta Formido. lib. 2. de ira, cap. 12.] & alibi idem de hac venatione ait: [Si feras lineis, & pinna clusas contineas &c. lib. 2. de Clementia, cap. 12.] Atque eleganter Nemesianus.

Linea quin etiam magnos circundare saltus,
Quæ possit, volucresque metu concludere prædas,
Digerat innexas non una ex alite pinnas;
Namque ursos, magnosque sues, cervosque fugaces
Terrificare, linique vetant transcendere septũ.

Formula. FR. sedes, seu stallum in Choro, quod Galli: *Formę* dicunt. [Cum nocte devota vigilat super formulam. In vita S. Radegundis Reginæ.

For-

FORNAX FERREA. FR. captivitas filiorum Israel in Ægypto. Deuteron. cap. 4. nu. 20. 3. Reg. cap. 8. num. 51. Jerem. cap. 11. n. 4. & can. porrò. 16. quæst. 3.

FORNIX, idest, arcus triumphalis. Vide *Manus*. In propria significatione. Vide *Spiculus*.

FORRATUS, Subsutus: [Cappa choralis pellibus variis forrata. Matth. Paris. in hist.

FORTE FORTUNA. FR. fortuitò. [Forte fortuna Episcopus, qui ipsum à communione segregaverit, defunctus est. D. Clemens in can. apostol. can. 31.

FORTIA, vis, fortitudo, barbara vox. [Eo quod pagensis vester ille eidem terram suam in loco nuncupante illo per fortiam tulisset, & post se retineat injustè. Marculf. lib. 1. formular. cap. 28.

FORUM REI SEQUENDUM. Vide *Pulso*. Dicitur etiam *Forus* ex Isidoro in cap. forus, de verbor. signific.

FOSSARIUS, antiquum, ac pium Clericorum officiū, [Primus igitur in Clericis fossariorū ordo, qui in similitudinem Tobiæ sancti sepelire mortuos admonentur. D. Hieron. ep. 13.] & de Muliere septies icta idem ait: [Clerici, quibus id officii erat, cruentum linteo cadaver obuolvunt, & fossam humum lapidibus construentes, ex more tumulum parant.] FR. Vide Baron. An. 34. n. 288. & hìc *Bordinatus*. Decanus in dict. *Decania*. *Laborantes*. *Lecticarius*. *Libitinarius*. *Porticani*.

FOSSATA. FR. fovea, cavea: [Illæ quoque expensæ, quæ fiunt pro fossatis, & aliàs pró terris ædificandis, ut uberiores fructus producant. Extrav. comm. de decimis §. Illæ quoque.

FOSSATUM. FR. exactio quædam, cap. 4. lib. 3. tit. 49. Decretal.

FOSSORES PUTEORUM. Vide *Laccarius*.

FOSSORIUM, fovea, cavea: [Fossoria habetis, venas aquarum viventium possidetis. Petrus Cellen. lib. 3. epist. 2.] Aliquando Eremitarum lectū denotat, quia ad instar foveæ formabatur. [Sequenti die cōventus à labore rediens, & antè portam, facto primo signo nonę, secundum expectās, senior ex eis cum stans super fossorium suum, se reclinarit, & nonam de Domina nostra diceret, sic stando leviter obdormivit. Cæsarius lib. 7. cap. 39.] FR. Aliquando verò ligonem significat. [Secures, & fossoria accipiūt. In vita S. Godardi cap. 11. L. Presbyter Canonicus Ecclesię regularis prę- fatum iniquitatis filium, fossorio arrepto, percussit. lib 5. decretal. tit. 12. cap. 18.] Et inferius ibidem clarius significatum vocabuli explicatur, sic: [Si verò (quemadmodum perhibetur) Sacerdos iste prius ab illo percussus, sacrilego mox cum ligone in capite repercussit:] Et post pauca sequitur: [Non videtur idem Sacerdos in pœna homicidii penitus excusari, tum ratione instrumenti, cum quo ipse percussit, quod cum grave sit, non solet levem plagam inferre &c.

FOTINIANI. FR. hæretici à Photino ex Galatia, seu Gallogræcia Smyrnensi Episcopo ita denominati, qui asserebant Jesum à Maria ex Josepho generatum, ac cum Ebionitis conveniebant. 24. quæst. 3. can. 39. Vide *Ebionitæ*.

FOTRUM, armarium, quod vulgò *Credentia* dicitur, in quo vasa reponuntur, seu capsa, quæ italicè *Forciero* dicitur. [Quomodo pertinet ad statū tuum visio fotri hujus. Cæsarius lib. 9. miracul. cap. 29.] Ubi ex verbis ejusdem Auctoris satis clarè colligitur fuisse capsam pro vasibus ad fercula mensæ necessariis conservandis, ut hodie in Principum servitio credentiæ formari solent.

FOVEA. Vide *Fossata*. *Fossorium*.

FRAGRASCO, fragrantiam reddo; hinc Petrus Cellensis de Ecclesia in persecutionibus sublimata loquens, ait: [Sententia dubia quæstionibus ventilata clarescit, species aromatica pistillorum tunsione fragrascit, Ecclesia oppressione malorum crescit, lib. 5. epist 4.

FRAMEA. FR. Hasta, seu lancea. [Inimici defecerunt frameæ in finem, psalm. 9. n. 7. Eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuæ, psal. 13. n. 14.] Idem nomen in psal. 21. & psalm. 34. nu. 3. [Frameam suscitare super pastorem meum. Zachar. cap. 13.] Tacitus in multis locis de moribus Germanorū lanceam, seu hastam denotare ostendit; Divus verò Aug. super psalm. ait: [Gladium bis acutum, hoc est framea.

FRANCIA. FR. Distincta à Gallia: [Sic in honorem duodecim Apostolorum eligimus quatuor plane de Francia, quatuor de Aquitania, quatuor de Gallia,] Et inferius. [Vocatur denique Prior hujus scholæ Raino, Ingelbertus, & Ingelerii de Francia. Alii de Aquitania Dosde, Amis, Amat, & Bernardus: de Gallia Frederig, Octone, Mellitus, Stefanus.] Et post pauca: [Pro qua causa annuatim volumus de Regnis nostris Francia, Aquitania, & Gallia remunerari. In Privileg. Caroli Magni apud Torrigium de Cryptis Vatican. editione 2. pag. 507. & 508. Volumus atque præcipimus, ut omnes nostræ dictioni subditi tam Romani, quam Franci, Alemani, Bavari, Burgundiones, Saxones, Turingi, Frisones, Galli, Britones, Longobardi, Guascones &c. Idem Carolus Magnus apud Gratianum in can. volumus. 11. quæst. 1.] Hęc tamen ratio differentię à variis Auctoribus variè affertur. Robertus Canalis in primis Arboriacen. Episc. in sua galliacana hist. ait, quod tempore Attilæ Gallo-francia vocari cœpit. Gordonius verò in ejus Chronica ad annum 451. inquit: [Ab hac victoria Moroveus ditionem suā in Galliam dilatavit, occupatasque provincias Galliam nominavit.] Ivo tandem Carnoten. in ejus Chronicon scribit: [Francos lingua attica Valentinianus Imp. à feritate vocari voluit.] Sed quicquid sit; Roberti tamen Canalis relatio non subsistit; nam multis sæculis post Moroveum, nempè, temporibus Caroli Magni, ut supra visum est, adhuc nomina Galliæ, & Frāciæ à cæteris Celtiberis provinciis distinguebantur, imò multò post præfatum Carolum Frncia à Navarræ provincia, & Delphinatu diversificabatur. In Extrav. comm. de censibus. Vide *Borbinatus*. *Gallia*. *Porticani*.

FRANCIGENA. FR. in Francia genitus. [Zacharias,

rias, scilicet, Regem Francorum, non tam pro suis iniquitatibus, quam pro eo, quod tantæ potestati erat inutilis, à Regno deposuit, & Pipinum Caroli Imperatoris patrem in ejus locum substituit, omnesque Francigenas à juramento fidelitatis absolvit. can. alius item 15. quæst. 6.

FRANCI. FR. Vassalli sine feudo. Glossa in l. penult. de maleficiis.

FRANCISCA, securis, bipennis, [Accepit autem Rex franciscam ejus, quæ vocatur bipennis, & proiicit in terram. Hincmar. in Remig.] De eadem etiam inquit Flodoardus: [Rex ergo structas circumiens ritè phalanges, ad eum, qui dudũ percusserat urceum, pervenit, spretisque ipsius armis ejus franciscã projecit in terram, lib. 1. hist. Rhemens. cap. 13.] Alii tamen gladium, seu ensem significari exponunt. [Et extensa manu franciscam ejus terræ dejecit, quæ spatha dicitur. Ammon. de Gestis Francorum, lib. 1. epist. 12.] Vide *Bisacutum*.

FRANCISCANI, Regulares, de quibus hìc fit mentio in dictionibus. *Breviarium. Cereus Paschalis. Cippus. Cordigeri. Gardianus. Genuflexio*.

FRASCATAE ÆDES. FR. Oratorium in Vaticana Basilica. [Quidam de Anglorũ gente Romam venerunt, qui in Oratorio B. Gregorii Papæ, & Confessoris Christi, in Principis Apostolorum æde Frascatæ constructa, unam tabulam argenteã posuerunt. Anast. Biblioth. in Benedicto III.

FRATER. FR. titulus Religiosorum etiam tempore Jo. Chrysostomi solitus, & Monachi. *Fratres* dicebantur, can. ad mensam 11. quæst. 3. hodiè tamen prænomen *Domni* usurpant. *Fratres* vocat Papa Cardinales, & Episcopos. Vide *Frerius*. Quatuor modis in Scriptura frater dici notat Hieron. advers. Helvidium.

FRATICELLI, Hæretici. Vide *Beguardi*.

FREA. FR. fatidica. Apud Septentrionales olim pro Dea habebatur. Hist. Longobar. cap. 8. & ejus Annotat. in lib. 1. Item *Frea* dicebatur Mulier, quæ sub tutore, vel curatore posita erat, l. si quis fream. De his, qui sine voluntate Mundualdi.

FREDA, & *Fredda*. FR. pœna pecuniaria juxta formam bannimenti, seu banni, vel legis, l. si quis alienam, de raptu l. si quis cum altero, de testibus l. sanguinis, de reverentia Ecclesiæ, & Bullar. Casin. tom. 2. const. 21. 40. 41. à Germãnica voce *Frid*. Vide *Fredum*.

FREDUM, pœna pecuniaria, sive compositio. Gregor. Turon. lib. 4. de miraculis S. Martini cap. 26. à vocabulo germanico *Frid*, quod pacem significat; nam mediante pœnæ solutione, componitur pax inter eum, & fiscum.

FRENDOR, fremitus, & stridor dentium in rabie; [Docuisti calcandos esse frendores diabolicos. S. Athanasius in epist. ad Luciferum Episc.] de comminatione hęreticorum agens ait, de quibus alibi idem inquit: [Tanquam frendoribus tuis possis servorum Dei vigorem superare.

FREQUENTIA. FR. ex duabus vicibus intelligitur. Vide *Monialis*. Item frequentia malorum actuum. Vide *Passivitas*.

FRERIUS. Frater, nomen à Græcis corruptè Religiosis attributum. Greg. Pachim. in hist. lib. 5. cap. 8. Hinc Equites Hierosolymitanos, hodie Melitenses, *Freiros* Cantacuzenus appellat, Hispani *Frailes*, & Galli *Frere* dicunt.

FRETA. FR. bona, seu possessiones. Bullar. Casin. tom. 2. constitut. 22.

FRIBUSCULUM, indignatio, livor parum considerabilis, ut solet inter cognatos, & amicos evenire. Alii verò *Frivolusculum, Friviculum*, & *Frigusculum* legunt, à frivola passione.

FRICTRIX. Mulier inhonesta, & libidinosa. [Aspice lupas popularium, libidinum nundinas, ipsas quoque frictrices, & si præstas oculos abducere ab ejusdem propudiis occisę in publico castitatis. Tertull. de pallio, cap. 4.] Quas mulieres *Latrinarum antistites* ibidem vocat.

FRIG, idem ac *Frea* in locis ibi cit.

FRIGORA. Vide *Frigoriticus*.

FRIGORATIO. Vide in dict. sequenti.

FRIGORITICUS, quartana, seu tertiana febricitans. [Frigoritici quidam cum fide venientes, candelam in votis offerunt, & abrasum sepulcri pulverem sumunt, quem aqua mixtum bibunt, & sanitatem hujus Sancti meritis adipiscuntur. Flodoard. lib. 2. hist. cap. 14.] Eodem vocabulo usus est Gregor. Turonen. inquiens: [Postquam mihi vir ille retulit, & hanc mihi pallam tradidit, præsumpsi fateor eam abluere, & frigoriticis potum dare: sed mox, opitulante divina virtute, sanabantur. De gloria Mart. lib. 1. cap. 6.] Hinc hujus febris accessio *Typus frigoriticus* dictus est: [Nam si quis typos frigoriticos incurrens, nocte una ad ejus tumulum deprecans vigilaverit; mox compressio accessu, adipiscitur medicinam. Idem Turonen. lib. de gloria Confessorum, cap. 15.] Eadem febris species à frigore *Frigoratio* etiam ab eodem ibidem appellatur, ubi sic: [Dato igitur mane, redivit ad propria, nec ultra hoc modo frigorationis, vel confractionis ullius pertulit gravitatem.] FR. talis morbus dicitur etiam *Frigora*; sic in vita S. Cæsarii Episcopi: [Si habes, da mihi de drappo S. Cæsarii propter frigoras, quia multum valet.

FRISCHINGA, sucula, porcula. [Quando parochias circuitis, nolite graves esse Presbyteris, petentes frischingas. Hincmarus.] Et alibi idem de ordinatione Episcopi Hidenulphi loquens ait: [Exigendo denarios, vel caballos, aut verres, seu frischingas.] Recentes Rheni coloni *Frischling*, & Tholosani *Fretigues* hujusmodi tenera animalia vocant. Reperitur etiam in eodem sensu penes scriptores *Friscinga. Frincinka, & Frisgunga*.

FRIXUM. FR. sagitta, jaculum, italicè *Frezza*, l. de omnibus, l. ut omnis, de quantitate solidorum.

FROCCA, *Froccus*, & *Frocus*. Vide *Flocus*.

FRONTELLUM. Vide *Brudatus*.

FRUMENTARIUS. Vide *Cerealis*.

FRUSTRATORIUS. Vide *Dilatorius*.

FUCUS. FR. Cerussa, & purpura, qua fœminæ faciem ornant, & colorant; sic *Fucatus* eadem cerussa coloratus dicitur; metaphoricè tamen pro fictio-

fictione accipitur. [Nunc patenter excusationibus fucatis, & frivolis innitentes. Clementina de sentent. excom. cap. 1. Si vitium frontis alienus fucus inauret, de consecrat. dist. 5. Fucatis tamen coloribus asserentibus, ob fugam melioris vitæ, aut arctioris observantię &c. In extrav. comm. de regularibus transeuntibus ad aliam relig. cap. 1.

FUCO. FR. infuco, seu fuco illinio; [Fucare figmentis, quo vel rubicundior, vel candidior, vel verecundior appareat, adulterina fallacia est, can. fucare, de consecrat. dist. 5.] Hinc distichon illud:

Si vitium frontis alienus fucus inauret,
Gloria frontis obit, cum color hospes abit.

FUGALIA. FR. festa Romanorum in mense februarii ob memoriam recuperatæ Reipub. libertatis, Regibus deletis, quæ à Censorino *Regifugium* appellantur, in quibus diebus inhonestè, & libidinosè debacchari solebant. [Quare D. Aug. ait: [Et verè fugalia, sed pudoris, & honestatis, lib. 2. de Civit. Dei cap. 6.] Qua immoderantia in eodem prorsus mense abutuntur etiam nunc Christiani in bacchanalibus, cujus synonyma. Vide in dict. *Bacchanalia*.

FUGITIVUS. Vide *Exulaticius*.

FULBORAN, vox Saxonica *Follaberen*, idest, bene genitus; sic in legibus Longobardicis filius legitimus intelligitur. [Si quis dereliquerit filium legitimum unum: quod est fulboran. lib. 2. tit. 4.

FULCARIUS, qui Principis falconum custodiæ præest: [Raynaldus Joly civis Tolosanus Fulcarius Ducis Andegaviæ. In vita S. Thomæ Aquinatis.] Vide *Falconarius*.

FULCIMENTUM. Vide *Destina. Fulmentum*.

FULCINATORIUM. Scipio, baculus incumbitorius. [Fulcinatorio, quo utebatur, terram paulatim egerens, subitò fideli famulo suo largam fonticuli undam donavit. In vita S. Deicoli, cap. 3. §. 14.] Alii tamen melius *Fulciatorium* legunt. Vide *Baculus*.

FULFREA, seu castigatiùs *Fulfreal*. FR. Ingenuus. [Si mulier libera, seu fulfreal super furtum comprehensa fuerit. In legib. Longobard. lib. 1. tit. 25. leg. 6.

FULGETRIDO, splendor. [Columnę priscorum fulgetridine emergunt. In vita Sancti Boniti Episc.

FULINA. Coquina, à fuliginum copia ita denominata. Isidor. in Glossa.

FULINARIUS. Coquus. Isidor. ubi supra.

FULLO. Vide *Sarculum*.

FULMENTUM, fulcimentum, pro columna etiam accipitur. [Fulmentis aquitanicis superba. Sidon. lib. 2. epist. 10.

FUMAGIUM, solutio pro panis coctione pistoribus debita, quæ etiam *Furnaticum* denominatur.

FUMENTERIA. FR. vectigal pro quocumque camino, seu domo solvendum. Bull. Casin. tom. 2. constit. 303. 304. 313. 314. 315. 316. 329.

FUNCTIONES PUBLICAS AGERE, vel *habere*. FR. collectas, gabellas, impositiones, seu tributa exigere, idem ac redhibere, l. audivimus, Ne liberi homines opprimãtur. Bullar. Casin. to. 2. cõstit. 71.

FUNDA, marsupium. [Invenit in via bursam magnam, quasi plena esset denariis tumescentibus, quã usitato vocabulo fundam appellant. Sanctus Bonaventura in vita D. Francisci cap. 7. Reversus est ergo ad fundam cum fratre, & juvene quodã, qui erat in via. Ibidem.] Vide *Sacciperium*.

FUNDATUM, & *Fundata*, textile ex serico. [Fecit vela holoserica majora sigillata, habentia periclysim, & crucẽ de blattis, seu fundata. Anastas. Bibl. in Leone III.] Et alibi idem; [Calicem octogoni fundatũ in foliis.] FR. Adhuc tamen inexplicabile hoc vocabulum remanet, an *Fundatum Calicem* dicat, idest, fusum à *Fundo* verbi supino corrupto an *Fundatum*, idest, fusum; sic idem Bibliothecarius in eodem Leone inquit: [Calices majores fundatos ex argento,] ubi rectè fusos, ad differentiam malleati metalli distinguere videtur; de textili siquidem erit facilis intelligentia, idest, attalica peristromata, quæ gallicè *A fond dor*, & italicè *In fondo d'oro*, seu *d'argento*, dici solet. At cum oculatissimo Henrico Spelmano in hujus vocabuli significatione dicere oportet, [Tu tibi Oedipus esto.] Cæterum. Vide *Blattum. Drappus*.

FUNERALE. Vide *Baldachinum. Libitina*.

FUNERARII. Vide *Decani. Fossarius. Laborantes. Porticani*.

FUNIS CONTENTIOSUS. Tertullianica metaphora, de prolixa contentione dicitur. [Sed non decet ultra funem contentiosum alterno ductu in diversa distendere. De pudicit. cap. 2.] Ac alibi idem de longa, & infructuosa Christiani cum Hebræo disputatione loquens, ait: [Alternis vicibus contentioso fune uterque diem in vesperam traxerunt. Adver. Jud.

FUR. Vide *Derectarius. Emansor*.

FURBATTO, præter intentionem homicidium per levem vapulationem committo. In l. Salica tit. 38.

FURNIO. FR. in furnum imponere, idest, panem coquere. [Invenimus eidem conventui domos convenientes, & necessarias ad brasiandum, & furniandum. Matth. Paris. in hist. ad An. 1258.

FUROR, verbum. Vide *Derobo*.

FURIOSUS. Vide *Fanaticus*.

FURTUM. FR. est omnis illicita usurpatio rei alienę, can. pœnale 14. quæst. 5. Vide *Peculatus*. Furtũ verborum quid significet. Vide *Signum*.

FUSIO. Vide *Indictio*.

FUSTANUM, tela ex lino, & bombace contexta ad modum (ut vulgo dicitur) spinæ. [Quicquid ex privata pecunia fustani, & purpurę coemere poteris, his jumentis in Pomeraniam dirigas. Andreas Abbas in vita Ottonis Bambergensis Episcopi.] Italicè *Fustagno* dicitur.

FUSTIGO, & *Fustigor*. FR. baculo percutio, & percutior, 5. decretal. tit. 39. cap. 23.

FUSTIS, frutex, arbuscula. [Si quis in sylva fustem signaverit, & non capulaverit, in l. Salica tit. 27.

FUXOLIUM. FR. Gabellæ chartula. Italicè *Bolletta*. Bullar. Casin. tom. 2. const. 308.

G FR.

G

FR. Ultramontani in sæculis corruptis, quando, nimirum, barbara vocabula, & orthographiã in latinum sermonem immiserunt, hujus litteræ vicariã V. apposuerunt, sic VVlielmus pro Gulielmo, VVido pro Guido, VVerra pro Guerra, Vadium pro Gadium. Vide *Gadium*, & similia, de quibus dictum est in dictione *Discapia*.

GABALUS, in prima impressione hujus tractatus dixi hanc vocem patibulum, seu crucem significare, ab etymologia germanica, in quo idiomate *Gabal*, patibulum, seu furcam significat; sed deindè meliùs hujus dictionis sensum perquirens, montem significare detexi; sic nomen *Heliogabali* Imperatoris, qui *Gabalus*, à vocabulo *Gebel* Arabicè, idest, mons appellabatur, deinde vocabulo Græco-arabico *Heliogabalus*, hoc est, solis mons denominatus fuit: sic etiam simile perobscurum vocabulum ex Aldhelmo cap. 3. de Virg. dilucidatur, ubi sic ait, de Christo loquens: [Verticem Gabali scandens sexta sabbati, hoc est, parasceve] ac benè intelligitur Redemptorem nostrum in hac die montem ascendisse calvarium, ut crucifigeretur. FR. Nihilominus adhuc primus sensus sustinetur; nam ut ait Capitolinus in Opilio Macrino, quod hic Imperator duo nomina *Pii*, & *Felicis* à Senatu ei oblata primum recusans, secundum acceptavit, ob id in eum græcum epigramma publicatum fuit, cui Imperator sic respondit:

Si talem grajum retulissent fata poetam,
  Qualis latinus Gabalus iste fuit,
Nil populus nosset, nil nosset curia, magno
  Nullus scripsisset carmina tetra mihi.

Ubi hæc Casaubonus notavit: [Crucẽ vocabant gabalum, ut est apud Nonium, Hic gabalus, homo cruce dignus.

GABAONITA, seu *Gebanita*. Vide *Stacte*.

GABARUS. FR. Stultum, & insipidum significat. Isidori glossa.

GABASTA, vas ad vinum ferendum. [Iterum in Gabasta bibisti. Paul. Diacon. lib. 17.] Fortassè ex græco idiomate κάβος, quod est vas pro vini mensura.

GABAE. Vidè *Publicanus*.

GABAIN, FR. hæbraica vox Publicanos, & *Gabba* Publicanorum Principem significant, unde *Gabellæ* nomen deductum existimat Baron. An. 31. num. 73. Vide *Parisim*. *Publicanus*.

GABBARA, Ægyptiaca vox significat cadaver exiccatum, & aromatibus conservatũ, quod vulgariter in officinis *Mumia* dicitur. [Aegyptii ergo soli credunt resurrectionẽ, quia diligenter curant cadavera mortuorum. Morem enim habent siccare corpora, & quasi ænea reddere, Gabbaras ea vocant. D. Aug. tract. 1. de Resurrect. mort. cap. 12.] Et ibidem Plinium irridet, qui putavit hoc vocabulum fuisse alicujus personæ nomen. Isidorus tamen *Galbares*, & *Gabares* habet. FR. apud Baron. Anno 34. nu. 145.

GABATHA, vas rotundum, & concavum, quod pro pensili lychno inservit, ad cujus similitudinem Romæ præsertim in Lateranensi Basilica ad Altare majus nonnullæ perspiciuntur, ex dono Ascanii Cardinalis Columnæ. In sacello Pontificio, ubi Eucharistiæ Sacramentum asservatur, noctu, dieque existunt duæ gabathæ, in quibus loco olei ardet continuò cera, quarum formam pro curiosa Lectoris eruditione hìc delineandam curavi

Qui lychni pro luminis alimento olim oleum habebant; sed Paulus IV. deinde (ut Jo: Baptista Tufus in illius vita refert) cereo pabulo in eis lumen perenne servari ordinavit. FR. Torrigius verò de Cryptis Vatican. editione secunda pag. 513. addit insuper, quod præfatus Pontifex ad curam harum gabatharum duos ministros deputaverit, & quod Gabatha *Gavata* etiam dicebatur, quæ patinam significat, quarum aliquas vidisse memini ad lagenæ figuram ex Rhodo insula allatas, quando, scilicet, Equites Hierosolymitani ex ea insula expulsi sacra utensilia secum in Melitam attulerant, ac usq; ad nostra tempora hæ Gavatæ conservabantur. Patina enim planiformis potius existit; hinc Ennodius Ticinen. Episc. ad subjecta ejus carmina hic allata hujusmodi titulum super scripserat, nempè: [De compositile habente septem gavatas.] Carmina verò sunt hæc: epigr. 22.

Diversis dapibus confinia proxima servat,
  Dum claudit variis fercula multa viis
Limitibus certis, quod junctus dividit ordo
  Unus in argento, quam benè ventor habet.

Itaque *Gavata*, vel *Gabatha* patinariam formam retinebat, quam tamen in sacello pontificio diversificatam fuisse existimo, quando ceram loco olei adhiberi Paulus IV. mandaverat, & in for-

formam phialæ decollatæ ab Artificibus fabricata fuit, ea ratione, quia cera liquefcens, & rarefacta crefcit, ac diffunditur. Cæterum apud Torrigium loco cit. pag. 505. in privil. Caroli Magni habetur: [Fecimus ibi tres Cruces, unam argenteam cum gavata, auream habentem auri libram unam, & aliæ duæ Cruces, argenteæ cum gavatis fuis, habentem duodecim libras argenti unam, & duodecim argenti alteram, & gavatas duo lib. argenti unam, & fimiliter & alteram] & inferius. Duodecim gavatas duo aureas, & decem de argento cum catenis de oricalco] :||: Item *Gabatha* etiam dicitur. [Obtulit in Bafilica S. Petri buttonem de argento puriffimo cum gabathis argenteis pendentibus in catenulis feptem. Anaft. Biblioth. in Leone IV.] Et ibidem. [Gabatham faxicam ex argento puriffimo penfantem libras tres.] Dicitur *Saxica*, quia ad formam conchiliæ marinæ fabricata erat, & *Saxica* dicitur conchillia, quia in faxis nutritur. Corrigendus igitur eft Tertulliani locus, lib. 5. cap. 5. adverf. March. ubi ait [Vafculorum, & grabatarum purgatio.] Latinus enim Latinius in ejus Biblioth. Sacra ad d. Tertull. locum *Gabatharum* corrigit. Item hæc vox ex vi hebraicę vocis locum eminentem fignificat, ut in dict. *Gabalus* diximus; fic D. Jo. cap. 19. in fignificatione tribunalis ufus eft, inquiens: [Pilatus autem cum audiffet hos fermones, adduxit foras Jefum, & fedit pro tribunali in loco, qui dicitur lithoftrotos, hebraicè autem Gabbatha.] Quæ vox hebraica, licet non fit fynonyma græcæ dictioni; in utroque tamen idiomate idem locus fignificatur; erat enim locus ifte, in quo Pilatus refederat, cum pavimento lithoftroto, ideft, variis coloratis lapidibus ftrato, atque pavimento elevato, quia [Gabbatha dicitur, quod pavimento elevatus effet locus. Trimel. in notis. Vide *Lithoftraos*. *Huftingus*.

GABELLUM, nonnulli exiftimant gabellam, & datiũ hoc vocabulũ fignificare in Anaft. Bibliot. qui in Stephano III. fic ait: [Rex reddere promiferat Faventiam, cum Caftro Tiberiaco, feu Gabellum.] Itaque caftrum, & non datiũ erat; nam *Tyberiacum* terra eft, quę hodie vulgariter *Bagnacavallo* dicitur, & antiquitus *Gabbeum*, & *Ad caballos*; quare *Gabellum*, & *Gabbeum* idem eft.

GABRIEL. FR. hebraica vox, & eft nomen Angeli, latinè fonat *Vir Dei*; nam ut habetur in Ifaia c. 22. n. 17. dictio *Gaber* homo intelligitur; undè legunt LXX. [Homo, qui non profperabitur.] & *El* Deus hebraicè dicitur: quare S. Proclus orat. 1. in laudem V. M. de ejus Annuntiatione loquens, inquit: [Reverere faltem ò homo, Archangeli appellationem: is namque, qui lætum illum nuntium Mariæ detulit, Gabriel vocabatur. Et quid quæfo Gabriel interpretatum fonat? Arrige aures, & difce: Deus & homo. Quia itaque ille, quem annuntiabat, Deus erat, & homo; quo facilius difpenfationis myfterium perfuadeat, rei miraculum notatione nominis ãticipat.] Sed aliter D. Hieronymus, qui fic inquit: [Gabriel in lingua noftra vertitur *Fortitudo Dei*, vel *Robuftus Dei*: undè eo tempore, quo erat Dominus nafciturus, & indicturus bellum dæmonibus, & triumphaturus vi de mundo; Gabriel venit ad Zachariam, & Mariam: In Dan. lib. 1. cap. 8.

GADIUM, pignus, fivè arrha, & fpecialiter in duellis in fignum manifeftum obligationis ad duellandum. [Cumque inftaret rurfum, ei judices prę ceperunt, ut fecundum morem regionis, illud, quod ipfi vocant gadium, rei, videlicet, ab eo probandæ argumentum, manu propria in ejufdem Gerardi Prioris manu poneret, qui velut ex bona confcientia audacter gadium in manu ejus ponens ait; hujus, ut dixi, rei ego teftis fum, aliis quoque teftibus, vel duello idipfum probaturus. Petrus Muric. lib. 1. de mirac. cap. 8.] Alii tamen *Vadium* & nonnulli *Gagium* à gallica dictione *Gage* pignus vel arrhabonem fignificante deducunt. Vide *Gageria*.

GAGERIA. FR. idem ac fupra, & fignanter denotat pignus, quod ratione debiti cęfus recipitur. [Gageriæ ulterius non recipiantur. Nom. Ciftere. par. 1. cap. 3. Infinuatione præfentium declaramus, quod gageria, quam de feudo Ecclefiæ tuæ ab M. dignofceris recepiffe, à te poteft liberè detineri, fructibus non compenfatis in fortem. 3. decretal. de feudis c. 1.] Ubi ineptè Gloffa hoc vocabulũ explicat his verbis: [Gageria, ideft, pignus, fivè feudũ, vulgare Theutonicorum.] Si autem Gageria feudum fignificaret, quomodo ibi diceretur, *Gageria, quam de feudo*? ergo fenfus effet, feudum, quod de feudo; at qualis ineptia? ftultiffimi infuper effent Ciftercienfes præcipientes recipi feuda, quandoquidem dixere fupra, [Gageriæ ulterius non recipiantur.] Vide *Gadium*.

GAGIUM, & *Gaja*, lucus, & denfa ac opaca fylva. [Si quis accipitres de fylva tulerit, excepto de gajo Regis, habeat fibi. In legibus Longobar. lib. 1. tit. 25. leg. 28.

GAJANITAE hæretici. Vide *Eutychiani*.

GAJA. Vide *Gagium*.

GALAEA, & *Galea*, navis longa, trieris, vel triremis. [Ubi galæam bene armatam afcendi, & ad profequendum iter ultramarinum, nautæ remis, & velo follicitè infiftebant. Guliel. de terra Sancta, apud Canifium.] Reperitur etiam vox græca γαλέα in eodem fignificatu. Item latinè abfque diphthongo. [Convenire fecimus apud Pifas victoriofum ftolium galearum, Chron. Auguft.] Fortaffe à *Galea*, pifcis fpecie, propter figuram fic appellata. FR. feu potius à *Galea*, ideft, caffis; hincverfus ille

Armo caput galea, pelagus percurro galea. [Et lignamina deferant galearum &c. Sunt etiam qui pro cupiditate fua in galeis, & piraticis Sarracenorum navibus regimen, & curam gubernationis exercent. 5. decretal. tit. 6. cap. 6. Omnium tam Clericorum, quàm laicorum, quos ceperat in galeis, de fentent. & re judicat. in fexto cap. 2. Mallem habere pauciores galeas benè armatas, & de bona gente, quàm plures non fic. Sannutus de fecretis fidelium cap. 5.

GALATIA. Vide *Gomorra*.

GAL-

Galdonia. Vide *Oeldonia*.

Galbatus. Vide *Prologus galeatus*.

Galeria, locus, seu cubiculum variis curiositatibus ornatum. [In curte alia, quæ galeria dicitur, fecit latam, & spatiosam, ut amplissimè Pontifices cum famulis hospitarentur. Anastas. Bibl. in Greg. IV.] Vide *Curtis*.

Galerus, & *Galerum*. FR. pileus; hodie verò de Cardinalitio pileo ferè intelligitur, quo in solemnibus equitationibus, & festivis processionibus utuntur; at in illis pro tegumento, in istis pro umbraculo adhibetur. Antiquitus autem in Consistorio quoque, & in Conciliis deferebatur, ut in dict. *Consistorium*, & dict. *Calyptra* scenographicè demostravimus. Quod concessum fuerat in Concilio Lugdunensi ab Innocentio IV. [Lugdunique ab eo Pontifice, quod servatur, primum est constitutum, ut Rom. Eccl. Cardinales in publicum adequitaturi, galero rubente insignirentur, non solum, quo à cæteris sint inferioribus conspicui, sed ut ipsi admoneantur debere, qui illa post Pontificalem majore omnium ornentur dignitate, ad effundendum pro fide catholica, & Christiani populi salute sanguinem paratos esse. Blond. decad. 2. lib. 7.] Circa verò hujus Concilii tempus, sic idem refert: [At Philippus Rex Franciæ ad annum, qui jam inchoaverat, duo de quinquagesimo, & duodecies centenum, ad Pontificem Innocentium Lugduni agentem se contulit:] qui Regis accessus ante celebrationem præfati Concilii intervenisse idem ait. At Odoricus Raynaldus Baronii continuator ad annum 1245. hoc Concilium ponit. Bernardinus verò Corius in Mediolanensi ejus historia inquit [Innocentium anno 1242. galerum rubrum Cardinalibus concessisse ante prædicti Concilii intimationem. Vide *Calyptra*. *Hura*. *Pileus*.

Galgulus, avis. Vide *Aurugo*.

Galilaea, quo vocabulo totum tempus Paschale usque ad Ascensionem Græci appellare solent, quia Christus in toto hoc temporis spatio in Galilæa regione visus fuerat. Item *Galilæa* locum in Ecclesia denotabat, ubi in omnibus Dominicis per annum processio terminabatur, in qua præcedebat Episcopus, & sequebatur Clerus, ad denotandum Christum post resurrectionem Discipulos suos in Galilæam præcessisse. Vide *Processio*.

Galilaeus, agnominatus est Christus, ac etiam Christiani ejus sequaces ex contemptu. [Quando autem me Galilæus ille convenit recalvaster, naso aquilo, qui in tertium usque cœlum per aerem ingressus est. Lucianus,] qui de D. Paulo loquitur, de Christianis verò apud Theodoretum sic habetur: [Ac primum vetuit, ne Galilæi (sic fidei Servatoris nostri consecratos nuncupabant) poeticam, rhetoricã, aut philosophiam discerent, lib. 3. hist. eccles. cap. 7.] ubi de Juliano Apostata agit, qui semper Christum, ac Christianos Galilæos appellare ob contemptũ delectabatur, quod Chrysostomus etiam testatur inquiens, [Galilæos nos in edictis suis pro Christianis tum ipse appellans, tum Principes, ut idem factitarent exhortans. Orat. contra Gentes.

Gallia. FR. distincta à Francia. Vide *Francia*. Ejus provincia. Vide *Ambro*. Galliæ item sunt tres, *Bracata*, *Togata*, & *Comata*. Glossa in can. In Galliarum 25. quæst. 2. Quo ad ejus res Ecclesiasticas, ac alia. Vide hìc *Alleluia*. *Almutium*. *Annale*. *Baculus*. *Candela*. *Cantor*. *Capitilavium*. *Cereus paschalis*. *Charivarium*. *Chrisma*. *Ciborium*. *Conceptio B. M. V.* *Corbicularius*. *Diaconus*. *Evangelium*. *Excommunicatio*. *Heribanus*. *Hostia*. *Hugonottus*. *Inquisitio*. *Mitra*. *Noel*. *Octava*. *Onocrotalus*. *Organum*. *Paraclitense*. *Pascha*. *Subventio*. *Viaticum*. Rogationes in Gallia primò institutæ. Vide *Litania*. Tota Gallia morbo dyssenteriæ laborabat. Vide *Besentericus morbus*. Provincia Galliæ comitatus quomodo latinè dicatur. Vide *Speculator*. Galli primi saponis inventores. Vide *Smigma*. Item Auctores solearum. Vide *Solea*.

Gallia Comata. Vide *Tonsuratus*.

Galliarum Rex. Ejus filii miraculum in Baptismo. Vide *Amen*. Quando titulum Christianissimi obtinuerit. Vide *Christianissimus*. In ejus consecratione conceditur illi communio sub utraque specie. Vide *Communio*. Reliqua ad eum spectantia. Vide *Chorus*. *Defensor*. *Epanoclistus*. *Hostia*. *Missa sicca*. *Mitra*. *Numisma sacrum*. *Organum*. Umbertus Princeps renunciavit illi delphinatum de anno 1350. Vide *Ordo*. Recens ejus moneta habet figuram Gammadiæ. Vide *Casula*. Post Lotharii Regis mortem quinque Reges divisim inter Francos regnare cœperunt. Vide *Pensifarie*. Robertus Rex Rhythmum composuit *Veni Sancte Spiritus*. Vide *Prosa*. Philippo Galliæ Regi decimæ super beneficia Eccles. concessæ. Vide *Saladinæ decimæ*. Ludovicus XI. signi pulsatilis in meridie pro salutatione Angelica institutor. Vide *Salutatio Angelica*. Pipinus Rex in Gallia à Zacharia Papa coronatur. Vide *Francigena*. *Schola Græcorum*. Ludovici XIV. cæremoniæ in ejus sponsalitio. Vide *Evangelium*.

Gamalis, usitatum in Longobardicis legibus nomen, quod in aliquorum sensu filiũ legitimum significat, trahendo illud ex græca etymologia γαμήλιος, idest, nuptialis, quia natus est ex legitimo matrimonio. [De proximis legitimis, aut naturalibus, aut de gamalibus, idest, confabulatis, l. 2. §. 7.] Ex quibus verbis potius natum antè consummatum matrimonium significare videtur, idest, tempore sponsalium, quia hujusmodi lex triplicem filiorum speciem distinguit, nempe, legitimos, naturales, & gamales, quorum ultima species geniti intelliguntur sub promissione futuri matrimonii, sicut ibi sequens dictio, idest, *Confabulatis* declarat, à verbo *Confabulor*, quod negotiari, promittere pacisci, & similia significat. FR. *Gamalus* etiam dicitur, l. si contigerit. Qualiter quis se defendere debeat &c. Ubi unum de prosapia, seu familia significare videtur.

Gambuca. Vide *Baculus episcopalis*.

Gammadia, γαμμάδια. Vestis sacra cum figuris in forma litteræ græcæ Gamma Γ contexta, qua ute-

utebantur etiam Latini, ut in musivis, & antiquis Romæ picturis conspicitur, ad præsens autem in planetis utuntur Græci Episcopi, ut in dict. *Casula* ostensum fuit. Vide etiam *Polystaurium. Stauracinus.* Quæ Figuræ simul unitæ multas Cruces formant hoc pacto: [Fecit vela serica de prasino quatuor, habentia tabulas de chrysoclavo cũ effigie Christi, & in medio Cruces, & gammadias de chrysoclavo cum orbiculis, in quibus sunt imagines Apostolorum. Anast. Biblioth. in Leone IV.] Et alibi idem: [Gammadia duo, & columnas argenteas octo.] Igitur hoc vocabulum nedum vestem, sed etiã textile hisce characteribus angularibus formatum significat, ad denotandum, ut Balsamon inquit, quod Christus sit angularis lapis: item in paramentis figuratur etiam litera græca, Ita, hoc pacto H, quæ nomen Jesus denotat. In musivis Latinorum picturis, ut jam diximus, leguntur etiam prima elementa, denotantia principium nominis alicujus Sancti depositi [Item *Gammadion*, *γαμμάδιον*, velum, aut simile quidpiam, similibus litteris, quæ *gamma* dicuntur, ornatum.

GANNATURA, subsannatio, quam Itali *Sogghigno* appellant. [Sed quid mirum, si Apostolorum oracula, & Jurisperitorum scita præfatas frivolorum nænias abominantur? Cum etiam Gentiles Gentilibus, & Paganis Pagani, quasi ridiculosum subsannantis gannaturæ opprobrium leguntur improperasse. Aldhelm. de Virg.] Lacerda verò illicitum lucrum hoc vocabulum significare putat; sed ex verborum sensu clarè significatum à nobis expositum elucescit. FR. deceptus est Lacerda fortasse, quia nomen ab ejus patrio, & hispanico verbo *Ganar*, quod lucrari significat, originem trahere existimaverat.

GAPHANS, FR. cohæres proximior debitoris, l. 3. de debitis, & guadimoniis. Vel is qui retinet usumfructum donationis. Glossa ibidem.

GARALIS, vasis genus. [Tulit in coronis, ac baziis, atque anulis, garalibus, & cochleariis argenti. Chron. Casin. lib. 1. cap. 28.] ubi *Baziis* pro vasis barbarè scribitur.

GARATINX. FR. legitima hæreditatis, clara, & universalis donatio l. si quis ancillam, de sponsal. & l. si quis res 2. de Donat.

GARBA. Manipulus spicarum, qui theutonicè *Garb* dicitur; hinc Anthelmus de cœlibatus fructu cecinit:

Qui modo disrumpunt connubia nexa thororum,
Et demunt proprias devota mente lacebras,
Mundanæ licita aspernentes gaudia pompæ,
Sic demum decies metens ex æquore garbas,
Ternas accipiet, qui vincla jugalia nectit.

GARDINGUS, magnæ exstimationis in Hispania Visigothorum temporibus dignitas. [De accusatis Sacerdotibus, seu etiam Optimatibus Palatii, atque Gardingis. Concil. Tolet. XIII. can. 2.] Vossius putat fuisse Palatii Custodem, quem Itali *Guardiano* vocant. Garzias tamen Loaisa Toletanus Archiepiscopus in Collectione Hispanorum Conciliorum recognoscit in hoc officio eximiam dignitatem, in Visigothorum enim legibus, lib. 2. tit. 1. l. 1. interveniebat in condendis statutis simul cum Sacerdotibus, & post Duces, & Comites in eisdem legibus lib. 9. tit. 2. l. ult. nominatur, ubi sic habetur: [Si majoris loci persona fuerit, idest, Dux, Comes, sivè etiam Gardingus,] & passim inter hujusmodi digniorem regii palatii triumviratum connumeratur.

GARENA. FR. hoc vocab. habetur in Clement. de statu Monachorũ, sic: [Porrò venationibus, aut aucupationibus omnes semper abstineant, nec eis interesse, aut canes, vel aves venaticos, aut per se, vel per alios tenere præsumant, nec à familiaribus secum morantibus teneri permittant; nisi saltus, vivaria, vel garenas proprias, vel jus venandi in alienis haberent &c.] Ubi Glossa sic explicat: [Garenæ non est nomen vulgare, & fortè dicuntur à garrio, garris.] Sed hic Glossator ultra quã quod nil explicet quoad subjectam materiã, nullum etiam cum *Garrio* verbo cõnexionem habet *Garena*; quia si hoc esset, duplici R. scribi deberet Item si canon strepitosas venationes Monachis hic prohibet, quomodo garritus illis permittat? Sed animalium, seu ferarum conseptũ propriè significat ex Gallico vocab. *Garant*, idest, securus, seu *Garentia*, securitas; nam per talia cõsepta tutò animalia conservantur, nè possint ex inclusione aufugere, quod conseptum, etiam gallicè *Garens* dicitur. Probatur insuper ex Vincentio Salerna Monacho Lerinensi in descriptione insulæ Lerinensis, quæ hodie S. Honorati, teste Massonio, dicitur, ac S. Margaritæ insulę adjacet in Narbonensi pelago: hæc habet in præfat. Chron. Lerinen. [Est ipsa insula oblonga, parũ sublimata, in petrosæ rupis portus plaga. Ibi torpens stagnũ, in quo olim albidum sal coagulabatur ad usus mortaliũ; nunc omnia dirupta, & solo æquata, tum fertilis rei frumẽtarię, pavidos nutrit cuniculos; eratque antiquitus quasi per dimidiam partem, muris lapideis circumcincta ad diversigenas animalium species includendas, more garenarum &c.] Vide *Forestes. Guarenum. Sarajum. Vvarrena.*

GARGANGUS. FR. Advena, l. omnes gargangi, de Advenis. Vide *Allophylus.*

GARGATANGUS. FR. Scilicet secundum qualitatem personæ, l. in omnibus, de plagis, & compositionibus.

GARRENS. FR. Actor laudatus, l. si quis equum, & ibi Glossa. De rebus intertiatis.

GARRHARA, Corona, seu clerica Ecclesiasticorum. [Et nos garrharam in capite facimus in honorem omninò Principis Apostolorum, super quem Dei magna Ecclesia exædificata est. Quod enim impii ad Sanctũ diffamandũ excogitaverũt, id nos piè facientes, in gloriam illius, & honorem agimus. Petrus Antioch. epist. ad Cerularium.] Quod vocabulum à voce *Korac* Arabica, quæ sphæram significat, corruptum fuisse censeo, seu potius à dictione *Kura*; nam græcè *κουρά*, coronã signi-

significat clericalem, ex verbo κείρω, nempe, tondeo. FR. Erat enim antiquitus damnatorum pœna, & præcipuè Christianorum: quando enim hi ad metalla damnabantur, tondebantur illis capita, ita Paulus Diacon. lib. 24. Ac de eisdem S. Cyprianus inquit; [Semitonsi capitis capillus horrescit, ep. 77.] Vide *Corona*. *Tonsura*.

GARSIO, famulus, quem etiam Itali *Garzone* dicunt, ac propriè de ephebo dicitur: [Interim exeunt de domibus hospitum garsiones cibariis onusti, & ebrii, ut de superfluitate illorum pauperibus ingeratur cumulatior doloris, & tormenti materia. Petrus Blesen. epist. 102.] FR. dicitur etiam *Gartio*. [Et ipsa gartionibus, qui eam rapere nitebantur. lib. 2. decretal. tit. 18. cap. 11.

GARTIO. Vide *Garsio*.

GARZONOSTASIUM, vox barbaro-græca ex vocabulo vulgari Garsio, seu Garzo, idest, puer, & στάσις, nempè, statio: locus in medio Ecclesiæ situatus, & pro pueris tempore divinorum officiorum destinatus.

GASACHIO, Adversarius, collitigans. [Rogo te Judex, ut hominem illum denominatum gasachionem meum, qui mihi fidem facit de debito tali denominato, secundū legem salicā mihi eum astringas.] Vocabulum compositum ex theutonicis vocibus *Ga*, nempè, cum, & *Sache*, idest litem significāte. Reperitur etiam in lege salica *Gasachius*: sic [Tunc judex dicere debet, ego gasachium tuum illum in hoc malo, quod lex salica habet &c.] Ex hoc forsitan vocabulo *Gosacchi* denominati sunt inter Rutenos armigeri eorum militia strenui, qui sæpè Ottomanicum Imperium exagitant. Quamvis nonnulli à dictione *Gosa*, quę in eorum idiomate capram significat, etymon trahant; sunt enim hujusmodi milites ad similitudinem capræ in cursu agiles, & quasi rupicaprę pręcipitosa loca ad deprædandum adsallientes.

GASINDIUM. FR. servitium, l. cognovimus, de seditione, & ibi Glossa. Item pro servitutis tempore, l. si libertas, de successión.

GASINDIUS. Vide *Gasindus*.

GASINDUS, servus: [Dum & nos ad præsens Apostolicū virum, aut illustrem pro nostris utilitatibus ibi ambulare pręcipimus; ideo jubemus, ut dum illis partibus fuerit demoratus, omnes causæ suæ, suorumque amicorum, aut gasindorū, seu undecumque ipsi legitimo redibit mittio, in suspenso debeant residere. Marculph. lib. 1. formular. cap. 23.] Ubi dictio *Mittio*, est posita loco *Missio*: sic alibi idem: [Si aliquæ causæ adversus eum, vel suo mittio surrexerint.] FR. Item legitur *Gasindius*, ut [Gasindius Regis] idest, Regis famulus, l. si quis causam, de offic. Jud. :Videtur vocabulum ex *Case* gallicè, idest, domus, & *Hynde* saxonicè, nempè, famulus compositum, ac proindè *Casbyndus* scribi deberetur.

GASMULICA. FR. gens erat, quæ tempore Baldoini Constantinopoli regnantis, cum Græcis, ac Latinis neutralis vivebat, quæ tandem in factionem se posuerat. [Gasmulica, quæ inter Romanos (*idest, Græcos*) & Latinos vivebat &c. Nicephor. lib. 4.] à *Casma*, scilicet, separatio.

GASMULUS, qui ex parentibus amborum rituum Latinorum, scilicet, & Græcorum genitus est. Pachimer. lib. 4. histor. cap. 24.

GASTALDUS, erat antiquitus Aulæ regię officialis, qui hospitum curam gerebat, idemque fuisse ac Comitem, ex variis diplomatibus imperialibus satis liquet: dicebatur etiam *Castaldio*, & *Castalduis*. Vide *Castaldio*. FR. Ac etiam *Gastaldius* vocabatur actor, seu negotiorum gestor. Item turris, vel curtis regiæ, seu alienæ custos, & consequenter idem, ac comes, ut in dictionibus citatis dictum est, & colligitur ex l. si mancipium, de furtis, atque clarius ex Eremperto, [Adenulfus autem gastaldatum capuanum singulariter suscipiens, cōtinuò se comitem appellari jussit, in ejus Chron. An. 886.] Vide *Guastaldus*.

GASTRIMARGIA, gulę vitium. Vide *Castrimargia*.

GASTRIMARGUS. FR. gulosus. Vide *Ambro*.

GASTROLOGIA. FR. de crapula loquutio.

GASTROLOGUS. FR. qui de crapula loquitur.

GASTROMANTES. FR. Divinaculus ex ventre obsessorum.

GASTROMANTIA. FR. In amphora, seu ex ventre obsessorum divinatio.

GASTRONOMIA. FR. lex de ventre alendo.

GASTROPHILUS. FR. ventris amicus.

GAVATAS. Vide *Gabatha*.

GAUCIUM. Vide *Cauces*.

GAUDIMONIUM, vanagloria, superbia. [Et amputabitur exultatio multitudinis ejus, & gaudimonium ejus erit in luctum. Baruch cap. 4.] Gręcus enim Codex γαυρίαμα habet, quod superbiā, & vanam lætitiam significat. [Aliquando tamen in bonum sensum pro vera lætitia usurpatur: [Quibus auditis Imperator immenso profusus gaudimonio. In vita S. Celsi Episc. Trevir.

GAVISCOR, gaudeo, [Et si in aliqua re visus fuerit sibi frater multum gavisci. In reg. Magist. cap. 82. §. 21.] Plautum imitatus est, qui *Fruiscè* pro *Frui* dixerat.

GAVISORIUS, lætabundus, seu lætificans: [Resonat tota Ecclesia vocibus gavisoriis. In vita S. Adelardi.

GAUSAPINA. Vide *Amphibalum*.

GAZARI. FR. hæretici, qui & *Patareni*. 5. Decrętal. tit. 7. cap. 8. vocantur. Item & *Cathrei*, *Pathanii*, *Pauperes de Lugduno*. *Passagini*, *Tossapini*, *Arnaldiseæ*, *Septronistæ* dicūtur, ibidem cap. 15. Qui etiam *Inzapati* dicebantur à calceamentis apertis, quæ Hispanicè *Sapados* appellantur.

GAZETUM, prælibatum vinum, ex Gaza Syriæ Civitate. [In die, qua Domino pro ejus anima delibasset, semper sextarium gazeti vini præbuit in sacrificium Basilicæ Sanctæ; sed Subdiaconus nequam, reservans gulæ gazetum, acetum vehementissimum offerebat in calice. Gregor. Turon. cap. 65.

GAZOPHYLACIUM, γαζοφυλάκιον, arca, in qua divitiæ conservantur, à *Gaza* voce Persica, idest, divitiæ; Gaza enim Civitas erat, in qua Persæ co-

eorum thesaurum condebant, & φυλακὴ, custodia, conservatorium, seu repositorium denotat. Tria repositoria reperiebantur in Salomonis Templo, in quibus oblationes ponebantur distinctæ. Vide *Corbona*.FR.[Oblationes dissidentiũ fratrum, neque in sacrario, neque in gazophylacio recipiantur: similiter dona eorum, qui pauperes opprimunt, à Sacerdotibus refutãda sunt, can. oblationes, dist. 90.] & ibi sic Glossa [Gazophylacium à Gaza, quod est divitiæ, & phylacin, quod est servare] & Põp. Mela ait:[Gazam Persę ærarium vocant.] Item Q. Curtius inquit: [Igitur quasi parum munimentis oppidi fidens, ante solis ortum pecuniam regiam (gazam Persæ vocant) cum pretiosissimis rerum efferri jubet, simulans fugam, lib. 3. in fine.] Et Cic. 2. de offic. ait: [Omni Macedonum gaza, quæ fuit maxima, potitus est Paulus.] Horatius autem arabũ vocab. gazas esse dixit: Gaza enim nomen Civitatis in Perside, ita dicta, eo quod Cambyses in eam, velut in munitissimam totius Regni arcem, omnes opes, pecuniasque conjecerit. Herodot. Sed vera Gazophylacia *Exedræ* à LXX. appellantur. Vide in dict. *Perivolium*.

G e b e l l i n u s. Vide *Guelfi*.

G e h e n n a, vallis erat, in qua Idolo *Moloch* sacrificabantur infantes, hinc ex horroris similitudine sic appellatus est infernus, quare hoc nomen esse græcum malè arguit Theophylactus in cap. 10. Matth. Quę vallis dicebatur Ben ennom. [Transireque fecit filios suos per ignem in Valle Ben ennom. 2. Paralip. cap. 33.] Eandem esse ac Vallem Gehennæ affirmat Hieronym. in cap. 7. 19. & 32. Jeremiæ, vocarique ait *Tophet* in Jerem. 7. & Isai. 30. Josias verò, ut abominaretur locus hujusmodi idololatriæ, præceperat, quòd cadavera animalium proiicerentur ibi, 4. Reg. cap. 32. Itaque antiquissimum fuerat inter Israeliticos à tempore Josue hoc nomen vallis: [Ascenditque per convallem filii Ennom. Josue cap. 15. nu. 8.] Origenes enim docet in cap. 23. Matth. quod idem sit in Sacra Scriptura Vallis Ennom, ac Vallis filii Ennom; sed in significatione inferni, inquit Hieronymus in cap. 33. Paralipom. & in cap. 10. Matth. primò usus est Christus. FR. Joannes verò Drusius in libro vocum novi testamẽti in dict. *Gehenna* ait: [Dissentio hic à Hieronymo, cùm reperiã in Avoth pro inferno, & in Zohar libro antiquissimo cap. 16.] Sed in duplicem errorum foveam incidit Drusius: primum, quia Hebræi Authores ab eo citati, licèt *Gehennam ignis* hanc Vallem nominent; non ideò per hoc infertur, quod infernũ significare illi voluissent, quia ex locis veteris Testamenti suprà allatis satis constat *Gehennam ignis* vocatam fuisse, ex eo, quod in igne ibi Moloch Idolo sacrificabãtur infantes. Alterum ęquivocum Drusii fuit in temporum distinctione; Auctores enim ab eo citati adhuc non fuerant in humanis ante Christũ, quia Rabbi Simeon author libri Zohar ex Buxtorphio, & ex Rabbi Davide Ganæ in Chronologia Scriptorum Hebræorum à Joanne Vossio latinitati donata, satis constat tempore Adriani Imp. illum vixisse, & Pirchæ Avoth est titulus in detestabili Talmuth, significatque capitula Patrum. Talmuth autem post Christi adventum excogitatum fuisse patet. Appellatur etiam *Topheth* vallis ista. Jerem. cap. 9. Vide *Infernus*. Gehenna sulphuratior, idest, ardentior. Vide *Sulphuratior*. *Topheth*.

G e l d a. Vide *Geldonia*. *Suffocatus* in fine.

G e l d o n i a, Confraternitas, nomen ex Belgico, *Gilda*, quod societatem denotat, & *Gildo*, idest, socius. [Ut de collectis, quas geldonias, vel confratrias vulgò vocant, tantum fiat, quantum ad auctoritatem, & utilitatem, atque rationem pertinet. Hincmar. cap. 6.] Reperitur etiam *Galdonia*, & *Gilda* in eodem significatu.

G e l d u s, monetæ genus. [Si quis liberum de terra effoderit, quidquid ibi tulerit, novem geldos restituet. Lex Aleman. tit. 2.] Vocabulum propriè pretium, & valorem significans, à *Geldan* Saxonico, ex quo formatur nomen barbaro-græcum χέλτον, idest, pretium. FR. Locus ab Auctore citatus non est in leg. 2. bene quidem in lege ultima, ubi sic habetur: [Si quis liberum de terra effoderit, quicquid inde tulerit, novem Vveregildis solvat. Vide *Vvirgildus*.

G e l i n a, fasciculus, seu manipulus spicarum, ex gallico vocabulo *Glain*, quod idem significat: [Archonium est acervus gelinarum inculmatus, & in summo acutus. Hugo Card. in postilla ad Ruth cap. 3.] Vide *Archonium*. *Gerba*.

G e l l o. Vide *Gillo*.

G e m e l l a r i u m. Vide sequens vocabulum.

G e m e l l i o, urceolus, à γέμω fortasè, idest, impletum esse, seu ideo gemilliones, quia gemini ad Missam præparantur, & ratione consimilitudinis, quasi gemelli dicuntur. FR. Reperitur etiam *Gemellarium* in eodem significatu. Ejus synonyma. Vide in dict. *Vrceolus*.

G e n a e P a r s. Vide *Suboculare*.

G e n e a r c h i c u m, hæreditas, quæ ratione primogenituræ præ cæteris fratribus primo distinctè relinquitur, qua fœminæ excludi solent. Vox quidem græca γενεαρχικὸν, quæ primogenituram significat.

G e n e r a l i s C a p i t a n e u s. Vide *Drungarius*. *Dux*.

G e n e r a l i s, superior totius Ordinis alicujus Religionis. Vide *Pantocratorenus*.

G e n e r a m e n, FR. germen. [Stirpis generamina. Aldelmus in lib. de Virg.

G e n e r a t o r i u m, generandi facultas. [Non est dubium, quin rationabile animæ nostræ in quinque sensus dividatur, & vocem, & generatorium. D. Ambros. lib. de Noe, & Arca.

G e n e r i a. FR. generositas: [Ac Regum filiis, qui propter sublimitatem eorum, ac generias claritatem, sunt potioris prærogativa gratiæ attollendi &c. Extrav. Jo. XXII. de præbendis, & dignit. cap. unico.

G e n e s i s, Γένεσις, idest, generatio, primus Sacræ Scripturæ liber, ita appellatus, quia in eo de antiquorum Patriarcharum genealogiis agitur. Vide *Originalia*.

Genethliaci, γενεθλιακοί. FR. Astrologi. [Neque illi ab hoc genere superstitionis perniciosæ segregandi sunt, qui olim Genethliaci propter natalium considerationes dierum, nunc autem vulgò Mathematici vocantur &c. can. illud 26. quæst. 2. De iisdem habetur in can. illos planetarios, can. sed & illud. & can. licet aliquid, ibidem. Item in can. igitur genus, 25. quæst. 3. hæc referuntur: [Astrologi dicti sunt, eo quod in astris augurātur: Genethliaci appellati sunt, propter natalitiorum considerationes dierum; Geneses enim hominum per XII. cœli signa describūt, syderumque cursu nascentium mores, actus, & eventus prædicere conantur, idest, quis quali signo fuerit natus, aut quem effectum habeat vitæ, qui nascitur, interpretantur. Hi sunt, qui vulgò Mathematici vocantur: cujus superstitionis genus constellationes Latini vocant, idest, notationes syderum &c.] Vide *Astrologia*.

Geniculum, & *Geniculus*. FR. generatio, seu linea, vel gradus generationis. Derivatur enim geniculum à genu diminutivum, hinc pro generationibus sumitur; sic etiam vernacula lingua à Melitensibus computantur generationes, quas *Rkub*, idest, genus, seu generationis gradus appellant, atque in terminis Canonistarum bina genicula unicum generationis gradum efficiunt, sic usque ad octo genicula inclusivè impedimentum contrahendi canonicè obsistat, & in lege Longobardica habetur, quod: [Omnis parentela usque ad septimum geniculum numeratur, lib. 2. tit. 14.] Vide *Genitius*. FR. Item geniculus filium minorem significat. l. si quis aurum, de furtis.

Genitei, sic appellabantur inter Hebreos illi, qui veram originem, & descendentiam ex Abrahamo trahere ostentabant; nam in captivitate Babilonica multi utriusque sexus Hebræi cum infidelibus, & alienigenis matrimonio conjuncti fuerant, sed observantiores nonnisi cum fœminis Israeliticis passi sunt commisceri. Isidor. lib. 8. c. 4. Nomen tamen hoc græcum est γνήσιοι, & ejusdem prosapiæ genitum significat.

Genitius. FR. aliquis ex propria generatione, quem rectè *Gentilitium* dicimus, vel agnatū, seu cognatum, l. statuimus de sanctimonialibus.

Genitura, generatio. [Quoniam genitura perversa est. Tertull. lib. 4. advers. Marc. cap. 31.

Genium, mos, ritus, cæremonia. [Itaque pallium ad sacra Missarum solemnia utendum ex more transmissimus, cujus vos volumus per omnia genium vindicare. D. Gregor. lib. 7. cap. 126.] Ubi verba *Genium vindicare* ritum in usu pallii præscriptum observare significat. FR. ego tamen *Per omnia genium vindicare* intelligerem, per omnia, & in omnibus ad libitum exercere.

Gennades, appellantur fœminæ nobiles, quæ à propria nobilitate degenerantes viris plebeis in matrimonio junguntur, de quibus agitur in l. 1. cod. de dign. l. fœmina, de senat. quarum filii conditionem patris sequuntur, l. cum legitimæ, ff. de statu homin. apud aliquas tamen nationes id non est in usu.

Gentilis. Vide *Ethnicus. Fanaticus. Forasticus. Paganus*. Gentilis Sacerdos. Vide *Fanaticus. Lanista*.

Gentilitas. Vide *Pagania*.

Genuale. Vide *Cherubim. Cingulum. Epigonation*. Genuale, idest, scabellum. Vide *Pectorale*.

Genuculus. FR. genu, l. si quis homini libero, de convitiis.

Genuflexio, ex veteri Testamento in novum ab Apostolis introducta. [Petrus ponens genua oravit. Act. cap. 9.] Item Paulus: [Et cum hæc dixisset, positis genibus suis oravit cum omnibus illis. Actor. cap. 20.] Idem ad Ephes. cap. 3. [Flecto genua mea ad Patrem.] Idem. [Et positis genibus in littore oravimus. Actor. 21.] sic de D. Stephano dicitur: [Positis autem genibus, clamavit voce magna, dicens, Domine nè statuas illis hoc peccatum. Ibid. cap. 7.] Optatus Milevitanus *Genua figere* lib. 1. dixit. Itaque hic actus pœnitentiæ, humilitatisque in nobis signum est, quo Protoplasti lapsus recordamur. Sed: [Die Dominico jejunium nefas dicimus, vel de geniculis adorare, eadem immunitate à die Paschæ in Pentecostes usque gaudemus. Tertull. de coron. milit. cap. 3.] Idem Justinus Martyr refert, inquiens: [Quod verò die Dominico genua non flectimus, signum est, & designatio resurrectionis.] FR. Idemque ex Concil. Niceno apud Grat. in can. quoniā, de consecrat. dist. 3. statutū habemus, sic: [Quoniā sunt in die Dominica quidam ad orationē genua flectentes, & in diebus Pentecostes; propterea statutum est à Sancta Synodo (quoniam consona, & conveniens per omnes Ecclesias custodienda cōsuetudo est) ut stantes ad orationem vota Domino reddamus.] Quæ consuetudo ab Apostolis laudabiliter introducta demonstratur in can. si quis Presbyter, dist. 30. Eadem verò genuflectendi immunitas in præfatis privilegiatis diebus per Alexandrum III. renovata fuit in decretal. lib. 2. tit. 9. cap. 2. de feriis. Ubi sic habetur: [In diebus autem Dominicis, & aliis præcipuis festivitatibus, sive inter Pascha, & Pentecosten, genuum flexio nequaquam debet fieri: nisi aliquis ex devotione id velit facere in secreto.] Hodie tamen scandalum fratribus præbere videtur, qui in publico etiam in prædictis festivitatibus non genuflectatur. Quod autem genuflexionem in signum adorandi Altissimum ex veteri Testamento Apostoli in Ecclesiam introduxerunt; de Salomone 3. Reg. cap. 8. habetur: [Surrexit de conspectu Altaris Domini: utrumque enim genu in terram fixerat, & manus expanderat in Cœlum &c.] & sic passim in Sac. Script. de hac genuflexione in signum adorationis Dei :I: Quando in Missa dicitur *Flectamus genua*, omnes id facere debent, celebrante excepto, qui, ut ait Amal. lib. 4. cap. 4. Christi personam gerit: quod in Missa cantata intelligendum est; nam in privata solet etiam Celebrans genuflectere. In Missa verò Sabbati Sancti, & Quatuor temporum non dicitur *Flectamus genua* post ultimam lectionem, in

qua fit mentio trium puerorum, ad denotandam eorum repugnantem constantiam in adoratione statuæ; sic etiam in Feria VI. Parasceue non dicitur *Flectamus &c.* quando oratur pro perfidis Hebræis, qui in eo die illudentes Jesum, genuflectebant ante eum, quia, ut idem Amalar. de Divin.off. cap.13. advertit, inquiens: [Nos ad demonstrandum, quod fugere debeamus opera, quæ simulando fiunt, vitamus genuflexionem in oratione pro Judæis.] Eandem rationem Cencius Camer. in suo M.S. Cærem. assignat sub his verbis: [Cum ad orationem Judæorum devenetur, nõ dicitur, Flectamus genua, quia ipsi hac die Domino genua flectebant: Ecclesia eorum horrescens facinus, genua pro ipsis non flectit.] Antiquitus non respondebat Subdiaconus *Levate*; sed idem Diaconus post aliquod genuflexionis, & orationis secretæ spatium dicebat *Levate*; sic enim colligitur ex Rhemensis codicis verbis: [Et nunciat Diaconus Flectamus genua, & populus silet, & dicit Levate.] FR. Ego verò puto, quod verba illa *Populus silet* intelligantur, interim non cantat, quia in Gallicana Ecclesia in divinis officiis etiam populus canere solet: ¶: Quando Sacerdos profert confessionem, qui sunt in Choro genuflectere debent, exceptis Prælatis, qui habent usum rochetti, & Canonicis sacris vestibus indutis. Cærem. Episc. lib.2. cap.8. Quin & Gavantus Canonicos etiam eximit, qui rochetti usum habent, licèt non sint parati sacris vestibus. Qui in Choro sunt, etiam genuflectere debent à *Sanctus* usque ad *Agnus Dei*. Osculum enim pacis, ut ait Innocentius lib.6. cap.4. cum sit resurrectionis symbolum, stando accipitur. In Missis Defunctorum, Vigiliarum, quatuor temporum, Feriarum Adventus, & Quadragesimæ, (exceptis vigiliis Nativitatis Domini, Paschæ, & Pentecostes cum ejus quatuor temporibus) dum celebrans Collectas canit, genuflectendum in Choro est; in quo tempore observavi in Cappella Pontificia, quod idemmet Papa de throno descendit, ut genuflectatur. Celebrans verò, si cum Ministris sedet, dum in Choro canitur symbolum, ad illa veba *Et incarnatus est* non genuflectit; sed tantum detegit caput, illudque inclinat cum Ministris; in die tamen Annunciationis, & Nativitatis Domini una cum Ministris genuflectit, sicut etiam facit Pontifex descendendo de throno, qua actione humiliatio Incarnati Verbi in his diebus denotatur. Si verò occurrerit festum Annunciationis transferri, tunc transfertur etiam genuflexio, quemadmodum in Cappella papali à me observatum fuit. In illis verbis, in quibus genuflectere oportet, quando canitur Euangelium; tunc Subdiaconus, qui Euangeliorum sustinet librum, & Accoliti tenentes candelabra à genuflexione abstineant. Cæremon. Episc. lib.1. cap.10. Ad illa matutinalia verba *Adoremus, & procidamus &c. Te ergo quæsumus famulis tuis &c.* utrobique genuflectendum est. Cærem. Episc. lib.2. cap.6. sic ad strophas hymnorum *Ave maris stella &c. Veni Creator Spiritus &c.* *O Crux ave spes unica &c.* & quando expositum est Eucharistiæ Sacramentum, eadem cæremonia fit ad stropham *Tantum ergo Sacramentum &c.* In cæremoniali Minorum par.1. cap.12. ordinatur genuflexio in hymno Nativitatis Domini ad stropham *Nos quoque, qui sancto tuo redempti sanguine sumus*. Genuflectendum etiam est in Vigiliæ ejusdem Nativitatis, quando in Martyrolog. leguntur verba: *In Bethlehem Iuda &c.* sic enim in ultima ejusdem Martyrologii recognita impressione disponitur. Dum in Altari expositum est Sacramentum, utroque genuflectẽdum est, quod etiam Romæ Cardinales ipsi observant, atque in plano solo hoc faciendum à Celebrante, & non ad gradus, dum accedit ad faciendum Sacrum, vel eo peracto, descendit. Fitque insuper Episcopo genuflexio, sed unico genu, à Clero, in propria Diœcesi, dum in Throno reperitur, quoties occurrerit transire antè eum, à quo actu exempti sunt Canonici Cathedralis. Cæremon. Episc. lib.1. c.11. Eandemquem cæremoniã Cardinalibus fieri observavi, dum ad thronum eorũ tituli sedent in solemnibus officiis, sic pariter eisdem in Sede vacante. De aliis genuflexionibus satis expressè habetur in generalibus Rubricis. Græci (excepto die Pentecostes, dum in officio legitur Euangelium) nunquam genua flectunt; sed tantum profundè inclinantur, idemque inter Carthusianos observatur; raro enim genuflectunt, nec etiam ad Eucharisticum Sacramentum, sed profundè inclinantur, tam in celebratione Missarum, quam in aliis functionibus. Quando verò debeat in Choro caput inclinari. Vide *Gloria Patri*. Aliæ inclinationes. Vide. *Metanœa. Suffragium*.

GEOMANTIA. Vide *Hydromantia*.

GEOMETRIA. Vide *Lineator*.

GEORGIANI. Vide *Tonsura*.

S.GEORGIUS Martyr. Vide *Trophæophorus*.

GEPHYREUS. Vide *Pontifex*.

GERBA, spicarum manipulus. [Compulit Gilbertus rusticum illum ex grangia bladum ejicere, & per singulas gerbas coram se numerare. In vita S.Gilberti.] Ex gallico vocabulo *Gerbe*. Vide *Gelina*. Item significat maris fœcem. Vide *Nagerba*.

GERBIDA. FR. terra. Bullar. Casin. tom. 2. constit.73. Vide *Zerbolaris*.

GERGENNA, anulus, seu alicujus vasculi ansula, [Quod illicò valde concursum est, gergennaq; operculi per sua bina foramina retrusa, longius projecta est, operculum terra tenus cecidit, lac ex majori mensura in solum defusum est. Sanctus Adamannius in vita Sanctæ Columbæ.

S. GERMANI CIVITAS, in radicibus Casini montis posita. Vide *Eulogimenopolis*.

GERMANIAE, *arum*, sicut Galliæ, *arum*, can. Invenimus, de consecrat. dist. 1. Apud Germanos jus hospitandi Sanctissimum. Vide *Xenoparochus*. Germanus bombardæ inventor. Vide *Zarabotana*.

GERMASCO, pro germinasco, sic Petrus Cellen-

lensis, lib.2. epist.7. ubi conditiones veræ amicitiæ describens, inquit: [Repentina quoque non omnimodo approbanda est amicitia; sed quę germinat cognatione, crescit familiaritate, frondescit consuetudine, germascit cordis familiaritate, fructificat perfecta identitate; hæc arbor fici plantanda, & circumfodienda est, ut dulcedinis fructum in agro amicorum afferat.

Gerontocomium, γηροντοκομεῖον, hospitale pro decrepitis. [Quin etiam suis Monachis, quorum propter senium, & labores longæ exercitationis soluta erat vis membrorum, iis cum loco separato aptum extruxisset gerontocomium, id eis permisit ad recreationem diuturnæ afflictionis, tanquam bonis viatoribus longa via, & aspera defessis, accomodatum diversorium. Metaphrast. in vita S. Theod. Cœnobiarchæ. Vide *Archigerontes. Brephotrophium.*

Geroprepes. FR. senex venerandus, & pulchri aspectus, ex græcis vocabulis γέρων, idest, senex, & πρεπής, nempè, pulcher. [Retulit se vidisse quendam geroprepem, vultũ angelicum, & fulgidam speciẽ gerentem. In Vita S. Remachi Episc.

SS. Gervasii, Et Protasii Missa quare incipiat, *Loquetur Dominus pacem &c.* Vide *Introitus.*

Gerulus. FR. portatilis, levis, à verbo gero. [Pisciculum Petrus piscatur, cujus in ore invenit staterem gerulum didrachmati auri. Gloss. in can. tributum. 23. quæst. 8.] Ibi Postillator declarat. [Gerulum dicitur id, quod est aptum ad portandum sinè gravitate ponderis.

Gesilis. Vide *Gisilis.*

Gesta. FR. purgatio, & significat purgationem fœcis in cerusia, qua utuntur postea pistores ad reddendum panem leviorem. [In sale obulum, & in gesta obulum, & in candela quadrantem. Matth. Paris. An. 1203.

Gevisti, Saxones. Baron. An. 635. num. 9.

Ghet. FR. repudium, vox hebræa, qua utuntur Judæi ad denotandum repudium in damnatione mulierum, & significat hodie locum separatum, ac septum, in quo, ubi rectum Urbium Christianorum regimen viget, à fidelibus seclusa & repudiata hebraica natio habitat; Italicè *Ghetto* etiam denominatur, quod vocabulum secundùm Kabalæ regulas numerum duodecim significat, ac quidem rectè duodecim eorum tribuum repudium manifestat.

Gibellinus. Vide *Guelfi.*

Gia. Vide *Boja. Taraga.*

Giberosus. Gibber, in civilibus legibus.

Gilda, & *Gildo.* Vide *Geldonia.*

Gillo, guttum, vas aquarium. [Si quis igitur gillonem fictilem, quem bucalem nuncupant, aut hujusmodi aliud casu aliquo fregerit, aut perdiderit aliquid, non aliter negligentiam suam, quàm publica diluet pœnitentia. Cassian. lib. 4. cap. 16.] Reperitur etiam *Gello* in eodem significatu. [Gello cum aqua, quem ad potum sibi præparaverat, vertebat se. Ruff. lib. 3. nu. 14.] Vide *Baucas.*

Gingincus. FR. regium genus à primo Rege Longobardorum Agelmundo. Paul. Diacon. Hist. Longobar. lib. 1. cap. 14.

Gisilis, & *Gesilis.* FR. testis, l. si quis res, de donationibus.

Gith, μελάνθιον, μελάνσπερμα, semen vile secundùm D. Hieronymum, quod à Latinis Nigella dicebatur, & in officinis *Niella* vocatur [Nonne cùm adæquaverit faciem ejus, seret gith, & cyminum sparget, & ponet triticum per ordinem &c. Non enim in serris triturabitur gith, nec rota plaustri super cyminum circuibit; sed in virga excutietur gith, & cyminum in baculo. Isaias cap. 28.] Vide *Nigella.*

Gladiatorius Ludus. Vide *Ludus. Pancarpium.*

Gladium Mittere. FR. idest, discordiam, & separationem inferre. Gloss. post can. 5. causa 33. quæst. 2. super illa Matthæi verba: [Non veni pacem mittere in terram, sed gladium, cap. 10.

Gladius imperialis, à Pontifice benedictus. Vide *Lectio.*

Glaucoma, infirmitas, & defectus oculorum, vox quidem græca γλαύκωμα. [Contuebatur itaque istorum glaucomina fugatis tenebris. In translat. S. Sebastiani] FR. est cœcitas, quæ solet evenire hominibus glaucos oculos habentibus, ad quem defectum semper isti tales subjecti sunt, quos Melitenses *Hama Esfrach*, idest, cæcum cæruleum vocant.

Glarea. Vide *Cocytus.*

Gleba, apud Ecclesiasticos Scriptores significat compaginationem reliquiarũ alicujus Sancti, sicut *Terræ gleba, Auri gleba*, idest, globus, & involucrum. [Quæ latro secum omnia asportans, diripuit, solo relicto sarcophago cum sacra Virginis gleba. In vita S. Gundulæ.] Sic etiam de corpore S. Martini Gregor. Turonensis lib. 1. cap. ult. ait: [Igitur ubi Turonici eos conspiciunt obdormisse, apprehensam sanctissimi corporis glebam, alii per fenestram eiiciunt, alii à foris suscipiunt.] Ac Flodoard. lib. 8. cap. 8. de translatione S. Helenæ Constantini Magni Genitricis loquens, ait: [Denique, ut perlata est ad præfatum Monasterium sacratissima gleba, quibusdam dubitantibus, an ipsa foret Helena Constantini Augusti Genitrix.] Item hoc vocabulum in Cod. Theodosiano significat pensionem, & recognitionem Principi à Senatoribus solvi solitam, & dicebatur *Onus glebale*, fortassè quia in aliquo globo, seu involucro ei præstabatur.

Globuli, dicuntur calculi illi, quibus in corona B. Mariæ, seu simili piè utimur, numerando, scilicet, tot Salutationes Angelicas, & tot Dominicales orationes, cujus pius usus jam pridem in Ecclesia ortum habuit ad imitationem Antiquorum in veteri Testamento, qui solebant quinquaginta Davidicos psalmos recitare, sic Christiani cẽtum, & quinquaginta vicibus orationẽ Dominicalem consueverunt persolvere, quæ recitationis cõbinatio *Psalterium Christi*, sicut Alanus Copus in sua Apologia refert, dicebatur; deinde

cœptum fuit totidem Angelicas salutationes recitari, quod & *Psalterium Virginis* vocabatur; hinc ad memoriæ adjumentum pro hoc numero præfixo, utebantur hujusmodi globulis, qui, ut idem Alanus refert, tempore Venerabilis Bedæ erant in Angliæ Ecclesiis ad publicum usum appensi. Palladius, qui floruit de anno 429. in ejus Lausiaca cap.23. Paulum Abbatem tercentum similes preces quotidie recitare solitum fuisse his verbis testatur: [Habebat Paulus trecentas preces expressas, & præstitutos totidem habens calculos in sinu, & unaquaque oratione jaciens unum calculum.] Non fuit ergo Petri Eremitæ inventio hæc pro calculandis precibus, ut malè sensit in sua secunda Centuria de Scriptoribus Anglicis Joannes Balæus hæreticus. Numerus proindè piorum globulorum non est superstitiosus, sicut recentiores hæretici latrant; sed quidem ad tot divina mysteria meditanda institutus, & hujusmodi orandi modus: [Cum ipsa pene Ecclesia pullulavit] inquit Judocus Beysellius in ejus libro de Corona.

GLOMEX, glomus. [Ubi cum duabus vicibus ex glomice, sive trama, quam manu tenebat, in tela fila transponeret. In Vita Sanctæ Valburgis Virg.

GLORIA. Vide *Doxa*.

GLORIA IN EXCELSIS DEO &c. Hymnus Angelicus, cujus additiones à S. Hilario Pictaviensi Episcopo auctæ fuerunt, à Græcis Patribus *Doxologia*, idest, glorificatio, seu glorificationis verba, vocatur. Telesphorus Papa, ut in Missa caneretur, sancivit. FR. apud Baron. An. 154. num.2. :I: Symmachus verò Pontifex, tantum in Dominicis diebus, & in festivitatibus SS. Martyrum, quæ tunc solemniores erant, cani ordinaverat. Alcuin. de divin. off. cap. de celebrat. Missę. Baron. Ann.514. n.12. FR. varios Auctores hujus hymni affert Gavantus in Rubric. Missal. par.1. tit.8. nu. 3. :I: Antiquitus solus Episcopus in Dominicis, & festivitatibus prædictis canere poterat hymnũ Angelicum; inferiores tamen Sacerdotes in die Paschæ tantùm hanc facultatem habebant; sic enim ex Gregoriano Sacramentario habetur: [Canitur Gloria in Excelsis Deo, si Episcopus fuerit, tantummodo die Dominico, sive diebus festis. A presbyteris autem minimè dicitur, nisi in solo Pascha.] Ideo Episcopis Cardinalibus in Vaticana Ecclesia celebrantibus concedebatur. Vide *Ruga*. FR. Zacharias proinde ex privilegio Casinensi Abbati sub his verbis singulariter concessit: [Hymnum quoque Angelicum in Dominicis, & festivis diebus concedimus in Missarum solemniis decantandum. Bullar. Casin. to.2. constit. 7. num.6.] :I: Item Durandus ait: [Episcopus tamen Bethlemitanus ex abusu omni die, & omni Missa etiam pro defunctis Gloria in Excelsis decantat, pro eo quod hymnus ille, Luca testante, primò in Bethlemitana regione cantatus est, lib. 4. cap.13.] Bonifacius ordinavit, ut in feria quinta Cœnæ Domini decantaretur ob signum lætitiæ in publicorum pœnitentium reconciliatione, quæ in hoc die celebrabatur. Idem Durand. lib.6. cap.75. Secundum autem regulam generalis Rubricæ, tunc in Missa dicendum est *Gloria in Excelsis*, quando in officio recitatur *Te Deum*; sed licèt hoc in feria quinta Cœnæ Domini & Sabbato Sancto non dicatur; tamen in Missa ambarum solemnitatum *Gloria* dicitur, 3. decretal. tit.41. cap. 2. Ac licet in Missis votivis B. M. V. (exceptis sabbatis) non dicatur; in sacra tamen Lauretana Domo, in quacunque votiva de B. M. ex privilegio speciali nunquam omittitur, ut ex synodo ab Em. Card. Roma ibidem celebrata tit.11. num.4. liquet. Item in signum mœstitiæ in Dominicis Adventus, Septuagesimæ usque ad Pascha, & in festo SS. Innocētium relinquitur; sic etiam cessant decantari *Alelluja*, & *Te Deum*. Micrologus, & Alcuinus putant, quod ideo in festivitate Innocentium mœstitiæ signis utatur Ecclesia, quia ad Limbum post eorum necem destinati illi fuerant; sed hæc ratio minimè adæquat; D. enim Jo: Baptista etiam post decollationem ibidem fuerat destinatus, & tamen in ejus decollationis festo dicitur *Gloria*. Melius ergo Burcardi satisfacit responsio, ajentis, Ecclesiam Rachelis ploratus, & ululatus figuram gerentem, talem proinde mœstitiam propter Innocentium trucidationem demonstrare, quæ opinio ab Amalario lib. 1. de Ecc. off. cap.41. approbatur, qui etiam addit propter genetricum dolentium commiserationem, Ecclesiam in hac die cessare ab hujusmodi lætitiæ signis. Imò in Cæremoniali M. S. Benedicti, qui de anno 1140. fuerat Basilicæ Vaticanæ Canonicus, legitur propter doloris signum, quod [In isto die Romani non comedunt carnem, nisi venerit in Dominica,] in quo die reassumuntur lætitiæ verba, ut in Missalis Rubrica. Quando in Missis votivis dicatur Gloria. Vide *Missa votiva*.

GLORIA, LAUS, ET HONOR &c. quod canitur ad processionem in Dominica Palmarum, à quo compositum. Vide *Palmarum festum*.

GLORIA PATRIS &c. Hunc laudis hymnum ex traditione Apostolica institutum fuisse docet D. Basilius apud Baron. An.325. nu.173. & 174. Ac ibidem ostendit Concilium Nicænum addidisse illa verba, *Sicut erat in principio &c.* ad confutandum Arianorum errorem, asserentium Filium Dei non fuisse ab æterno; nam hi hæretici, sicut formam baptismi depravarunt, sic etiam adulterarunt hujusmodi hymnum, blasphemantes hoc pacto: [Gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto. D. Basilius ibidem.] Non tamen verum est præfatum Concilium hunc hymnum decantari statuisse in fine cujuslibet psalmi, quod clarè ibidem demonstrat Baronius. Sed quātæ virtutis sit hic sacer hymnus, sufficeret referre id, quod de quodam simoniaco Episcopo narrat Baronius An.1055. nu.15. & seqq. nam cum in Lugdunense Synodo ab Hildebrando (qui postea fuit Papa Greg VII.) Apostolicæ Sedis Legato simoniacus ille examinaretur, & nullus testis contra illum inventus esset; corruperat enim reus omnes ejus accu-

accusatores pecunia; tandem Legatus illi jussit, ut prædictum hymnum pronuntiaret, qui nunquam potuit *Spiritui Sancto*, quem offenderat, proferre. FR. Fuit & Leontius genere Phryx in episcopatu Antiocheno Stephani successor, & Arianus, quem Theodoretus, lib. 2. eccl.histor. cap.10. animo versutum, & saxis in undis maris latentibus similem appellat; qui ut ejus perfidiam simularet, in psalmodia præfatam SS.Trinitatis glorificationem submissè cantabat, ut refert idem Auctor loc.cit. cap. 24. sic inquiens: [Primum, tametsi sordibus erat arianæ blasphemiæ inquinatus; tamen eas callidè admodum occultare studuit. Etenim cùm Clerum, & laicam etiam multitudinem in duas partes divisam cerneret, & alteram, quo laudes Filii magis celebrarent, hanc conjunctionem (ET) adhibere; alteram autem, hanc propositionem (PER) in eodem ponere, & cum ad Spiritum Sanctum ventum esset, præpositionem (IN) adiicere; ipse totam glorificationem tacitus secum recitaret, adeò ut qui prope eum erant, solum hanc particulam IN SÆCULA SÆCULORUM audirent.] De quo etiam Nicephorus lib.9.cap.23.24.& 29. Erat etiam laudabilis Sanctorum Patrum stylus conciones terminandi glorificando trinas Dei Personas, & ob diversum declinandi Divinarũ Personarum modũ, ortæ sunt ex scrupulo variç quæstiones, & apologiæ à laudato Baronio An.371. nu.71. & seqq. relatæ. Et quomodo variè proferebatur in Occidentali Ecclesia, & in Orientali. Vide eundem Cardinalem An.382.n.20. Itaque Damasus Papa hunc hymnũ in fine psalmorum decantari statuit Baron. ibidem :I; Fictitia tamen est sub nomine Hieronymi ad Damasum epistola, in qua Pontificem exhortatur, ut ad exemplum Orientalium in Ecclesia Romana hymnum Gloria Patri introduceret. Vide Baroniũ loco proximè citato. Concilium Toletanum IV. cap. 12. statuit sub pœna excom. ut in Eccles. Hispaniæ in fine psalmorum pronunciarentur verba Apocalypsis: [Gloria, & honor Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, in sæcula sæculorum. Amen.] In prolatione Gloria Patri detegere caput, illudque inclinare, qui in Choro sunt: non verò se erigere debent, ex præscriptione Episcopalis Cæremonialis lib.2. cap.1. Eadem cæremonia adhibenda est ex laudabili consuetudine ad verba inter psallendũ occurrentia, nempè, [Sit nomen Domini benedictum &c. Sanctum, & terribile &c. Benedictum nomen Majestatis &c. Benedictus Dominus quotidie &c. Benedicamus Patrem, & Filium, cum Sancto Spiritu. Gavant. sect.10. cap.2. n.9.] Omittitur Gloria Patri ex decreto præfati IV. Concilii Toletani in signum mœroris ad responsoria hebdomadç Passionis, sic etiã in introitu Missæ ejusdem temporis, & ad Psalmũ *Lavabo*, sicut & in Missis defunctorum; sed in aliis psalmis hujusmodi finalis non relinquitur, nisi in triduo majoris hebdomadæ; Psalmi enim operationes significant; ideo Ecclesia non incipit desistere, nisi in dicto triduo, quia Judæi in hebdomada Passionis, verbis, consiliisq; in Christum machinabantur, sed in triduo majoris hebdomadç ejus divinã personã conculcãtes, operibus malignati sunt. Durand. lib.6. cap.6.

GLORIA TIBI DOMINE, quare non dicitur in Euangelio Passionis. Vide *Passio*.

GLOSSA, γλῶσσα, linguam significat, sic appellatur textus interpretatio; nam sicut illa explicat sensum mentis, sic glossa mentem textus declarat. *Glossa ordinaria* utriusque Testamenti à Strabone Fuldensi Monacho Rabani discipulo ann. 840. composita fuit, quæ postea aucta, & ornata est à posterioribus. Bellar. de Script. Eccles. Anselmus verò Laudensis Scholasticus interlinearem glossam composuit. Idem Bellar. FR. Vel dici potest etiam à verbo latino *Glos*, quod sororem significat, l.4.§.gradus, ff. de gradibus, & affin. quasi sit soror textus.

GLOSSEMATARIUS, Glossator.

GLUMULUM, idem ac gluma, grani, nempè, frumenti folliculus. [Licet quidam certissimi fructus manipulos Euangelicis novalibus ubertim pullulantes, & granigera spicarum glumula germinantes. Aldhelm. lib.3. de Virg. cap.9.

GLUTO. Gulosus, [Ipse hospes nudus, &, à glutonibus exinanitus, in Reg. Magist. §. 2.] FR. licet mendosè in originali habeatur *Gluttonibus*; sed unico, T, scribendum docet Ambrosius, inquiens: [Sic amat diabolus filios suos, ut perdat, sicut amat gluto porcellam, ut comedat.] Nomen enim à verbo *Glutio*, cujus compositum *Deglutio* proveniens est.

GNATHO, gena, maxilla, aut bucca, à vocabulo græco γνάθος idem significãte; hinc apud Terentiũ *Gnatho* parasitus introducitur, sed propriè Alopum significat, qui ad populi oblectamentũ propter mercedem genas inflat, alapasque patitur. [Qui his præsunt musicos, musicas, saltatriculas, tibicines, ridiculos gnathones, parasitos, turbam vanitatis comitem, atque pedissequam. Asterius Episc. homil. de Divite, & Lazaro.] Unde *Ganassa* (idest, maxilla) Itali dicunt.

GNIDIUM VINUM. Vide *Colatum*.

GNOITAE hæretici. Vide *Agnoetæ*.

GNOSIMACHI, hæretici, & græco vocabulo Γνωσιμάχοι, idest, sapientiæ inimici; renuebant enim hi Sacræ Scripturæ peritiam, illam meram curiositatem appellantes, ac solum opera bona ad salvationem necessaria esse asserebant. FR. Utrum iidem fuerint, ac *Gnostici* & *Gnoitæ*. Vide Baronium An.68. n.12. An.120. n.21.25.26.37. & 38. An.145. n. 3. Et Latini Latinii epist. tom.1. par.2. pag.344. & 345.

GNOSTICI, hæretici propter excellentiam scientiæ se ita appellare voluerunt. Animam, naturam Dei esse dicunt: bonũ, & malum Deum suis dogmatibus fingunt: quos propriè Menãdri sequaces fuisse, S. Irenæus lib. 3. cap. 4. docet. Vide *Menandriani*. Nihilominus multæ aliæ sectæ hunc speciosum titulum usurpatæ sunt, qua de re inter sacros Scriptores orta est deinde opinionum diversitas circa Gnosticorum hæresiarcham; cùm multæ hæreticorum sectæ gloriatæ sint

hoc nomine; imò nonnulli Catholici ab hæresis macula immunes, ex superbia, & ambitione nomen hoc affectabant, ita Clemens Alexandrinus lib. 1. Pædag. cap. 6. testatur. Vide Latinium loc. cit. & hìc *Scorpiacum*.

Gog. Vide *Mogog*.

Golgotha, vox hebraica, quæ cranium significat. Vide *Cranium*. Mons est, in quo Christus crucifixus fuerat, quod hebraicè propriè dicitur *Golgoleth*, ut Origenes Author est tract. 35. in Matth. quem secuti sunt Tertullianus lib. 2. contra Marcion. cap. 4. Basilius in Lev. cap. 5. Athanasius Serm. de Passione, & Cruce Domini, Cyprian. Serm. de Resurrect. Dom. Epiphanius hæres. 46. Chrysost. in Joan. hom. 84. Ambros. epist. 5. lib. 9. Atque ingeniosè quidem D. August. rationẽ affert, quare Christus in calvariæ loco crucifigi voluit, ubi Adam sepultum fuisse traditur, sic inquiens: [Et dignũ erat, fratres, ut sanguis ille pretiosus etiam corporaliter pulverem antiqui peccatoris, dum dignatur stillando cõtingere, redemisse videatur. Serm. 71. de tempore.] Contrariæ tamen opinionis fuit D. Hieronymus, quia Adam in Hebron sepultus est, ex Josue c. 14. ubi sic habetur: [Nomen Hebron antè vocabatur Carjath Arbe: Adam maximus ibi inter Enacim situs est.] Ideò existimat Hieronymus *Calvarium* ita vocari, ex eo quia ibi reorũ capita detruncabantur, ibique humi eorum crania dispersa reperiebãtur: sed ultra quam quod hoc nomen *Adam* hebraicè hominem significat; propterea verba Josue: [Adam maximus inter Enacim] intelligi posset, Homo maximus inter Gygãtes: *Enacim* enim hebraicè Gygantes significat, quorum ossa in Hebron Joseph Hebræus usque ad sui ætatem ostensa fuisse lib. 5. Antiq. cap. 2. testatur. Baronius autem An. 34. nu. 115. Sanctos Patres pro affirmativa sententia contra Hieronymum defendit. Insuper Villalpandus in Apparatu Urbis Hierus. lib. 1. cap. 9. & Martinus del Rio in panegyrico 7. de Beata Virgine ex opinione Honorii Augustodunensis, Noemũ, ajunt, in Arcã corpus Adami convexisse, & post cataclysmum illius ossa ad instar pretiosissimi thesauri pro diviso ejus filiis consignasse, unde Semo Noemi primogenito cum craniũ habere cõtigisset, in præfato monte illud condiderat. Hac fortasse de causa usus pingendi obtinuit, ut ad Crucifixi Redẽptoris imaginis pedes craniũ primi mortalis effigiari soleat; nam æquè à mortis Triumphatore illius cranium calcari debuisset, per quem mors introducta fuerat; deque eo concinit Ecclesia: [Qui mortem nostram moriendo destruxit.] Fuisse etiam traditionem, in hoc monte Abrahamũ suum unigenitum pro divina obedientia sacrificio destinasse, SS. Patres apud Baron. loc. cit. affirmant, & usque ad præsens ex relatione peregrinorum locus ad illud sacrificium destinatus ostẽditur. S. Basilius Seleuciæ Episc. orat. 38. & cõtra Judæos inquit, quod ante Christi crucifixionem, quædam mulier in hoc monte infantem cum cornibus in capite peperisset, per quod omen, multi tunc prædixerant locum illum pro aliquo reali ædificio destinatum fore, ac Christi cœlestis Regis crucifixione postea verificatum fuit, cui gloriosæ ædes sacratæ sunt. FR. Adrianus autẽ Imp. idolo Veneris hunc montem profanaverat, indeque *Venerarium* montem appellatum fuisse Baron. An. 137. n. 6. & 7. refert.

Golia, de familia Goliæ qui dicuntur. Vide *Goliardus*.

Goliardus, Joculator, scurra. [Statuimus, quod Clerici ribaldi, maximè qui goliardi vulgò dicuntur, & nuncupantur, per Episcopos, & alios Ecclesiæ Prælatos præcipiantur tondi, vel etiam radi; ita, quod non remaneat in eis clericatus tonsura. In quodam Concil. à Bochelio in decret. lib. 8. tit. 70. c. 6. allato.] In quadã Synodo Parisiẽse hujusmodi Clerici appellantur *De familia Goliæ*. FR. [Clerici qui &c. se joculatores, seu goliardos faciunt, aut busones; si per annum artem illam ignominiosam exercuerint, ipso jure sint infames, de vita, & honest. Cleric. in sexto cap. 1.] Glossa tamen in additione ibi ait esse gallicum verbum; sed Jo: Andreas ibidem habet Glossam pro suspecta.

Goliardensis, idem ac *Goliardus*, suprà. [Recedentium autem quidam famuli, vel mancipia, vel illi, quos solemus goliardenses appellare. Matth. Paris. an. 1229.

Gomor. Mensuræ species in Sac. Scriptura, quæ duodecim sestarios continet; licet secundum cõmuniorem opinionem quinque tantum sextarios continebat. *Gomor* namque erat decima *Ephæ* pars: sextarium continebat mediam *Cotylam*. In Ezechiele autem cap. 45. eadem est mensura *Bati*, & *Ephæ*; ergo mensura *Gomor* erat decima pars *Bati*, centum & viginti libras continentis. FR. Vide Latinium in ejus Biblioth. Sac. in Epiphanium, tit. de mensuris, & ponder.

Gomorra. FR. Galatia regio: [Qui nunc à Græcis Galatæ nuncupantur, olim dicti sunt Gomorritæ, quos Gomor instituit. Joseph Hebr. lib. 1. Antiq. cap. 11.] De Gomorra, & Gomorritis sæpè in Sac. Script.

Gomphus, clavus. [Cervices ponimus antè plumbum, & glutinum, & gomphos; sine capite sunt dii vestri. Tertull. advers. Gentes.] Vox græca γόμφος, quæ non solum clavum ferreum, sed etiam assulam significat.

Gosacchi, populi. Vide *Gasachio*.

Gospel, Euangelium ex antiquis Saxonis dictionibus *God Spel*, idest, Dei expositio, sive historia.

Gothia. Vide *Septimania*. Gothicus ritus. Vide *Mozarabicus*. Gothi. Vide *Alani*. *Mogog*.

Grabatarii, dicebantur illi, qui expectabant suscipere Sacramentum Baptismi, quando infirmi jam desperabant salutem in lecto jacentes, qui *Clinici*, & *Lecticarii* etiam dicebantur.

Grabatus, vox græca κράββατος, lectus humilis. [Tolle grabatum tuum, & ambula. Jo: cap. 5.

Gradilis Panis. FR. de quo sæpè in Theodosiano Codice, dicebatur panis, qui pauperibus

in quodam eminenti loco Civitatis Constantinopolitanæ distribuebatur; & Metaphrastes ait, quod pro tali quotidiana distributione numerus octuaginta millia panum requirebatur.

GRADINGUS. FR. persona in gradu dignitatis constituta, sic in vita S. Fructuosi Bracarensis Episcopi, in qua, ut ostendatur Benedictæ nobilitas, dicitur: [Benedicta clara genere, atque gradinga, Regis sponsa.

GRADUALE. Antiphona, quæ post Epistolam notatur. Vide *Cantatorium*. Dicitur etiam *Membrana*. Vide Conc. Laodic. hîc in dict. *Cantus*. In ritu Ambrosiano *Psalmellus* vocatur, quia penès Ambrosianos quoddam responsorium significat, quod in Matutino feriali Quadragesimæ recitatur. Dicitur *Graduale*, non quia in gradibus Altaris canebatur, ut quidam malè autumant; sed ex eo, quia dum Diaconus ad petendam benedictionem Celebrantis, & dum ascendebat gradus ambonis ad canendum Euangelium, nè in silentio vacet totum illud tempus sine cantu, tunc in Choro canitur graduale, ita Bellarm. lib. 1. c. 16. de Missa. FR. Imò solet Romæ à Cantoribus Graduale celeriùs, seu tardiùs canendo respectivè ad functiones Diaconi commensurari :‖: Non desunt tamē pro opinione priori insigniti Auctores, qui in verbis Ord. Romani innitantur, ubi sic habetur, [Cantor cum cantatorio ascendit, & dicit responsorium Graduale.] FR. sed verbū *Ascendit* non intelligitur tantum de gradibus Altaris, verum etiam de gradibus ambonis :‖: Gradualia autem à DD. Gregorio, & Ambrosio, nec non à Gelasio composita fuere, quæ Cælestinus I. in Missa cani jussit, Sigibertus ann. 426. & Rupert. lib. 2. de divin. off. c. 11. quæ ordinatio in sui initio apud Hispanos non modicam difficultatem passa est, eo quia Conc. Toletanū IV. inter epistolæ, & Euangelii spatium pro eo interim aliquid cani prohibuerat. Symbolum laboris, ac pœnitentiæ esse graduale docet Rupertus, sic inquiens: [Graduale ad pœnitentiæ respicit lamētum, cantus asper, & gravis, adeò ut illud excellētibus efferre vocibus, nec usus, nec decus sit; significat enim non requiem remuneratorum, sed laborem operantium. De divin. offic. lib. 1. c. 34.] Quare tempore paschali, quod est symbolū beatitudinis, & requiei æternæ, non dicitur graduale; excepta tamen hebdomada prima tātùm propter Neophytos, ut ex graduali intelligant, ac discant, quod in vocatione, qua vocati sunt, laborare, & continuò se exercere debeant, ut Rupertus insinuat, inquiens: [Graduale, quod est cantus laborantium in hac peregrinatione, jam dictum est, ad hos dies Resurrectionis usque ad Pentecosten non pertinere; sed propter baptizatos per hanc hebdomadam in officiis additum esse; ita tamen, ut sicut his, propter quos additum est, militiæ laborem, quem arripuerunt, præsens sublevet gaudium de recenti remissione peccatorum, de divin. off. lib. 8. c. 1.] In Octava tamen Pentecostes, licet Neophyti præsentes fuissent, nihilominus Graduale non canebatur, cum gloriæ ea hebdomada sit symbolum: [Propter quod diebus post Pentecosten de officio tollitur, quia, videlicet, dies illi futurum in regno Dei felicem sanctæ Ecclesiæ statum significant. Idem Ruper. lib. 1. de divin. off. cap. 34.] Item graduale dicitur etiam liber, in quo gradualia continentur, sicut *Cantatorium* quoque dicebatur; à Joanne tamen Beleth c. 59. de divin. offic. *Graduarius* vocatur.

GRADUALES PSALMI. Vide *Psalmus*.

GRAECATIM, & *Græcatus*, græco more significat. Vide *Depallo*.

GRAECITAS. FR. græca facundia, Lunica, Cod. de stat. lib. Urb. Rom. ubi aliqua exemplaria *Gravitas* mendosè habent.

GRAECOLONUS, qui Græcam linguam callet: [Græcolonum meum, idest, grecæ linguæ gnarū, qui non signorum signis, sed digitorum, seu capitis nutibus cum venditore emptor loquebatur: tantique nummis emebat quatuor, quanti græcolonus obsonium uno. Luitprand. in legat.] Sed dubito, an inscitia Librariorum scribendum sit potiùs *Græcosonus*, seu melius *Græcologus*.

GRAECORUM RITUS, & alia. Vide *Acolutus, Aqua benedicta, Aquamanile, Archidiaconus, Archiepiscopus, Asteriscus, Baptismus, Brachialia, Breviariū, Calix, Camelauciū, Camilabo, Camisatus, Campana, Casula, Candela*. Psaltes in dict. *Cantor, Canon, Cantus, Cartophylax, Cherubim, Chasma, Cingulum, Cinerum dies, Communio, Completorium, Conceptio B. M. V. Concha, Concionator, Corporale, Crucigerus, Dalmatica, Deogratias, Diacænisimus, Diaconicum, Diaconissa, Dominica, Dominica nova, Dominica orthodoxiæ, Domnus, Epigonation, Epimanicion, Epiphania, Episcopus, Epistola, Epitrachelion, Euangelismus, Euangelium, Euchologium, Exocatacæli, Facio, Festus, Flabellum, Forceps, Galilæa, Gammadia, Genuflexio, Hostia, Hymnus, Iejunium, Immersor, Lectio, Legatus à latere, Linostima, Mandyas, Manipulus, Margarita, Melchitæ, Menæum, Menologium, Metanæa, Missa, Missa sicca, Mitra, Monobambylum, Myrophori, Myrum, Mystagogia, Mystagogus, Mystes, Mystarchus, Neocorus, Neophylax, Nimbus, Nobilissimus, Nomē, Momicus, Octava, Offertoriū* in significatione tobaliæ. *Officium B. M. V. Officium Defunctorum, Oleum Sanctum, Orarium, Ordo, Osius, Pallium, Panhypersebastus, Papa, Paalethra, Pappias, Parasceve, Pascha, Patena, Patriarcha, Pax, Pentecostarium, Pentecostes, Periodentis, Perizoma, Piscina, Præsentatio B. M. V. Processio, Procerus, Protecdicus, Prothesis, Protonotarius, Protopapas, Protoplastus, Protopostulator, Photopsaltes, Protosebastes, Protosecretarius, Protostator, Protovestiarius, Psachnion, Psalmista, Pyxis, Referendarius, Sabbatum, Saccus, Saccellarius, Saccelarius, Sacrarium, Sanctificatus, Scevophylax, Scola Græcorum, Scriniarus, Sebastocrator, Secretarium, Semanterium, Septimum, Sequester, Stauracinus, Stauropegium, Staurophylax, Sticarium, Subdiaconus, Suppedanea, Symandrum, Synapta, Syncellus, Tonsura, Transfiguratio, Triedium*, Tropariun in dict. *Tropus, Tusa, Viaticum, Visitatio B. M. V.*

GRA-

Gramalla, vestis longa, & lugubris. Errat tamen Jo. Garzias in Annotationib. Concil. Bracar. can. 1. existimans hanc vestem appellatam etiam fuisse *Granum*, quia, ut suo loco dicetur *Granus* potiùs comam significat. FR. Ego tamen puto esse eandem gramallam, ac *Amphimallam*; nam particula græca ἀμφὶ nonnũquam latitudinem, & magnitudinem significat, ut ἀμφιβρότης, idest, latus clipeus, qui totum corpus tegit; quo antiquorum mos erat uti, quorum unum in Armaria, quam vulgò vocant, Equitum Melitẽsium vidi adhuc asservatum: sic ἀμφιλαφὴς, nempè, abundans, magnus, copiosus, ingens, & similia græca vocabula: hinc Amphimalla dictio est composita ex *Amphi*, scilicet, ampla, longa, grandis, & *Malla*, hoc est, villosa: eodem modo *Gramalla* significat *Grandis malla*; nam solet fieri lata, & longa ex laneo & lugubri panno villoso, italicè *Bajetta* sive *Saja à riverso* appellata, & adhuc in Sicilia, ac Melita similis lugubris vestis *Gramaglia* dicitur. Vide *Amphimalla*, *Granus*.

Grammatica. FR. pro fabula. Glossa in can. cum multa, dist. 86. Hìc obiter notandum, quod ad Honorii III. usque tempora nulla alia Grammatica extabat nisi Donati, argum. ex cap. 15. de ætat. & qualit. ordin. Itaq; antiquitùs Poetarũ interpretes (teste Svetonio de Illustribus Grammaticis) Grammatici dicebantur; imò idem Sveton. in præfat. ejusdem opusculi inquit, quod tales Grammatici Poetæ, & Oratores semigræci erant. In præallegato canone Grammaticam, idest, poeticam fabulæ expositionem denotat.

Grammatophorus; γραμματοφόρος, litteras ferens, tabellarius. D. Basilius, epist. 1.

Granarium. FR. horreum. In extravag. Jo. XXII. de verborum signif. Vide *Granicum*.

Granatarius. FR. qui custodiam granarii habet. In Constitut. Cluniacen. can. 64.

Granaticum, pensio, seu canon, qui in frumento solvebatur. [Abjectis siliquis, oneribus, vel granaticis. S. Gregor. in Regist. lib. 1. c. 42.

Granditer, ingenter, magnoperè. [Quamquã mirandum granditer non sit. Sidon. lib. 3. cap. 3.

Grangia, territorium ad Monasteriũ spectans. [Ibique Abbas grangiam instruxit, & ædificavit, in vita S. Rogerii.

Grangiarius. FR. Monachus exactor proventuũ ex grangiis. [In Cellerarios, & Magistrum Noviciorum, Sacristanos, & Grangiarium, & omnes alios Officiales nominatim ordinavimus, ut decet. Bullar. Casinen. tom. 3. Constit. 371.

Granicum, horreum.

Granus, hæc vox reperitur in decreto Concil. primi Bracar. can. 29. ubi sic habetur: [Item placuit, ut lectores in Ecclesia habitu sæculari ornati non psallant, neq; granos gentili ritu dimittant.] Sic etiam ubi nos in vulgata Sacræ Scripturæ lectione legimus: [Discriminavit crinem capitis sui, Judith. c. 10.] quidam antiquus interpres sic legit, *Granos fecit &c.* Itaque errat Jo. Garzias, qui putavit hoc nomen apud Isidorum vestem laicalem Clericis vetitam significare, ut in dict. *Gramalla* assertum fuit. FR. Sed in correctis Codicibus præfati Concilii *Gradus*, & non *Granos* legitur: sic habetur in tomo Conciliorum Coloniæ Agrippinæ per Jo. Quentel. 1551. edito. Item in editione Veneta sub auspiciis Sixti V. per Dominicum Nicolinum 1585. & in aliis subsequentibus impressionibus semper legitur *Gradus*. Dictus igitur canon de indumento in Choro, ac de modo psallendi agit, sicut & sequens can. 30. ubi inquit, [Placuit, ut veteris testamenti nil poeticè compositum in Ecclesia psallatur; sicut & Sancti præcipiunt canones.] Seu si de vestium ornamentis sermo est, fortasse *Granus* idem ac *Guarnachium* erit. Vide suo loco. Seu potiùs ubi antiquus ille, ac innominatus Auctor de Judith dixerat, quod granos fecerat, intelligendum est illam capillos suos cincinnatos, ac crispos discriminasse, & quodammodò crisposam villositatem in panno laneo resultantem (Italicè *Bajetta*, ut in dict. *Gramalla* dictum est) imitasse.

Graphia, græca dictio, idest, scriptura, à verbo græco γράφω. [De graphia pro latore, ut eam affirmet. In capit. Ludov. Imp. Addit. 3. c. 73.

Graphio, scriba, notarius; apud Anast. Biblioth. in Hadriano *Graphones*, & *Graphiones* legitur. Apud Baron. ann. 774.

Gratia, idest, collusio. Vide *Colludium*, *Insufferibilis*.

Gratianus Decreti collector. Vide *Canon*, *Palea*.

Gravio, Comes, à dictione theutonica *Graf*, indè *Langravius*, idest, Provinciæ Comes. Leges Salicæ, & hist. Longobard. lib. 5. cap. 36. Vide *Catipanus*.

Gregorius Magnus. Vide *Dialogus*, *Nimbus*, *Schola cantorum*, *Suboculare*.

Gregorius Nazianzenus, dicitur Theologus junior. Vide *Theologus*.

Gregorius Neocaesariensis. Vide *Thaumaturgus*.

Gremiale, pannus pretiosus, qui ponitur in gremio Episcopi, quando in cathedra, seu faldistorio Pontificaliter celebrando sedet; solet in medio ejus poni Crux.

Gremium. Vide *Catus*.

Griseus Monachus, idest, Cisterciensis, quia in primordio illius instituti grisei coloris habebant cucullum, ut Scriptores illius sæculi referunt. FR. potius laicum, seu conversum Cisterciensem significat; nam laici istius ordinis griseo colore vestiuntur. Generaliter autem Cistercienses S. Bernardi tempore *Albi* dicebantur, ut ex ejus, & Petri Cluniacensis epistolis liquet.

Grossa. FR. dicitur portio, seu prebenda canonicalis, quatenus à distributione sit divisa; aliàs mensa communis dicitur. Quaranta in summa Bullar. de residentia. Vide *Victuale*.

Grossesco. FR. Crassesco,]Sicque fit, ut quotidie deteriores fiant, dum in eis culpa grossescit. D. Gregor. in Regist. lib. 7. epist. 53.

Grumus. Vide *Chomatum*.

Grunna, locus cœnosus, in quo grunniendo sues

suem se revolvere solent. [In grunna profunda. In vita S. Brigittæ] ubi perpera *Gronna* Canisius legit.

Grutaria. [Qui vendebat grutaria. Palladius in S.Macario] ubi malè ejus Interpres vertit, *Vendebat bellaria*; nam græca dictio, γρυτάεια, rem frivolam, & levis momenti significat.

Grynpa, sic à Catanensibus prodigiosum D.Agathæ velum appellatur; fortasse à verbo græco γρυπαίνω, quod involvere significat: solet enim ad hastam hoc sacrum velum involutum populo ostendi, vel quia involutum conservatur, vel tandem quia ad caput martyris obvolvebatur: est quidem satis longum, colorisque castanei, & in extremitatibus auro ornatum, quod vidi, & veneratus sum; alii tamen *Grymphia*, vel *Grypa* scribunt.

Guadia. FR. obligatio, vadimonium, vel fidejussio solvendi, aut aliud faciendi. Glossa in l. si quis alii guadiam, de debitis, & guadimoniis. Bullar. Casin. tom.2. constit.207. n.2. [Si non habuerit unde summam persolvat, semetipsum per guadiam in servitio Principis tradat. In iisdem legibus lib.1.tit.15. Unde verbum *Inguadio* derivatur, idest, pignoro, seu obligo, l.si quis liber homo, de exercitalibus, & in Bullar.Casinen. passim; eodemque sensu vulgariter in aliquibus locis *Inguadiare*, idest, matrimonium contrahere dicitur ratione mutuæ obligationis. Vide *Guadianus*, *Guadigio*, *Invadio*, *Pignera*, *Plegiaria*, *Replegio*, *Vador*.

Guadianus. FR. fidejussor, l. final. ut de debito scandalis, & compositionibus.

Guadigio. FR. fidejubeo, vadimonium præsto, l. ut omnia, de debitis, & quadimoniis. Ex tali contractu italicum verbum *Guadagnare*, nempè, lucrari derivatum censetur.

Gualapur. FR. furtivis, vel alienis vestibus uti, seu alienis vestibus quis se transformari, ne cognoscatur ob malum finem, significat, l.final.de eo, qui aliis antesteterit.

Gualdimonia. FR. adunatio, l. de Sacramentis, de aggressione in vico, quæ etiam *Guildonia* dicitur ibidem.

Gualdum, nemus, ex theutonico vocab. *Vvald.* [Cellam de Gentiana, cum gualdo, terris, & sylvis. Leo Ostien.in Chron. Casin. lib.1.c.39. 53.&55.] Vide *Vvaldora*.

Guanilo. FR. proditor, insidiator: ortum habuit hoc vocabulum à quodam *Granilo*, seu *Vvanilo* nomine, qui communiter Episcopus Senonensis appellabatur; is enim à devotione Caroli Calvi, in contrariam factionem Ludovici Caroli fratris transiverat, hinc rebelles postea *Granili*, seu *Granilones* appellati sunt. Matth.Paris. Sic etiam antiquitùs violator fidei *Bara* dicebatur, à quodam Barcinonensi Comite *Bara* nomine, qui à fide Imp. Ludovici Pii discesserat.

Guanto. Vide *Chirothecæ*, *Gula*, *Manitia*, *Vvanto*.

Guardianus. FR.in Franciscanorum regula superior. Extrav.Jo.XXII.de verbor.signif.c.1.

Guarnachium. FR. vestis ornamentum. Gloss.in clement. de statu Monachor.cap.1.Vide an idem sit ac *Granus* supra.

Guarenum. FR. conseptum beluarum [De piscibus stagnorum, vel beluis guarenorum, quos pro usu, vel esu suo consumi, vel sine fraude donari contigerit, decima non solvitur. Extrav.comm. de decimis.] Vide *Garena*.

Guarento. FR. defendo alterius causam ex evictionis obligatione. In lege Longobar. Alii tamen *Guarentiso* legunt.

Guastaldus, idem ac *Gastaldus* suprà.

Guba, sive *Cuba*. [In cisterna veteri, quam gentili sermone Syri cubam vocant, quinque caricis per singulos dies sustentabatur. D. Hieronymus in vita S. Pauli Erem.] Ex hoc Syriaco vocabulo, quando ibi morabatur equitum Hierosolymitanorum Religio, originem habuit denominatio *Guva*, quæ est penès ipsos carcer profundus, & obscurus. FR. Hispani tamen *Al-goa* perangustum cubiculum, & Catalauni *Al-gorfa* cameram superiorem denominant à syriaco, seu potiùs arabico vocabulo *Gorfa* in eodem significatu, quo etiam Melitenses utuntur. Latini etiam *Cubam* teste Festo lecticam appellabant, unde postea *Cubiculum* dictum est, ubi cubatur.

Guelfi, & *Gibellini*. FR.diuturnæ, & perniciosæ factiones in Italia, & in reliquis deinde Europæ partibus, de quibus inter sæcularis historiæ scriptores agunt Jo. Villanus, Scipio Ammiratus tom.1.hist. Florent. Flau. Blondus decad.2.lib.7. Cherubinus Ghirardaccius in hist.Bonon.par.1. pag.mihi 146. ac alii. Et inter Ecclesiasticos Scriptores, Odoricus Raynaldus, ann.1304. Auctor vitæ Gregor. Papæ IX. in calce ejusdem Decretalium. Inter Juristas verò Bald. in l.1. ad fin.ff. quod cujusque, Marian.consil.22.colum. 2.lib.1. post Nellum in tract. ban. in 1. part.2. temp. quæst.16. Bart. in l. si quis à filio §. ult. de legat.1. Martinus autem Crusius de etymologia horum nominum hæc habet [Initium Gibelinæ (Vvaibelinæ à patria Conradi Regis) & Vvelficæ concertationis. In Annal. Svevicor. part.2. lib.10.cap.3.] Vide quæ diximus in dict. *Draconarius*.

Guerra, bellum, quod licèt barbarum vocabulum sit; usitatissimum tamen penès Juristas, quibus barbarizatio familiaris est, quod & apud Ecclesiasticos Scriptores non raro reperitur, præsertim apud D.Bernardum serm.3.de Resur.ubi ait: [Hæc enim adversus Deum inimicitias exercens est, & guerram crudelissimam &c. Volumus igitur vobis significare, quanta mala, & quantæ hominum strages in terra nostra ex guerris quorundam nobiliorum hominum acciderunt. Petr. Cellen.lib.6.epist.16.] FR. [Quandiù inter nos, & illos guerra duraverit, 5.decret.tit.6.cap.12. Armis acceptis, seditionem fecit, & guerram. Ibid.tit.19.cap.22.

Gueux. Vide *Eranista*.

Guidagium. Vide *Pedagium*.

Gui-

Guidelbora. FR. res libera, l. si quis Ancillam de sponsalibus, seu libertate donata. Vossius.

Guido. FR. idem ac Dux, à ducendo. Vide *Ducarius*, & *Ducatrix*: Luitprandus in ejus hist. ait, quod idem sit *Guido* ac *Vgo*, seu *Hugo*: similiter *Luido*: unde [Luidonem, sive ut aliqui habent, Guidonem Spoletanum Ducem. Blondus decad. 2. lib. 2. [Item, *Guidones* dicebantur Clerici à Carolo Magno Romæ instituti ad ducendos Peregrinos in visitatione sacrorum ejusdem Urbis locorum, eosque mortuos ad sepeliendum obligaverat, quæ Clericorum Congregatio dicebatur *Schola Guidonum*. De qua satis dictum est in dictionibus *Brodinatus*, *Diasostis*, *Francia*, & in dict. *Porticani* dicetur.

Guidonea Porta. FR. erat una ex quinque portis Vaticanæ Basilicæ, ubi nunc est porta sancta. Auctores apud Torrigium de Cryptis Vatican. secundæ editionis, pag. 582. ita appellata, quia ibi *Guidones* (de quibus supra diximus) residebant. Secunda porta dicebatur *Romana*, ex qua cives utriusque sexus ingrediebantur. Tertia, quæ est in medio, vocabatur *Argentea*, quia ab Honorio Papa I. argento contecta fuerat, & à Leone IV. restaurata; tandem ab Eugenio IV. ex ære cooperta eo modo, quo nunc videtur, (additione tamen excepta, quæ à Paulo V. pro conformatione ejusdem portæ amplioris redditæ facta fuerat) Quarta dicebatur *Ravenniana*; nam ad Ravennates, idest, Transtyberinnos proximior respiciebat. Quinta vocabatur *Porta Iudicii*, quoniam per eam tantùm mortui inferebantur. Torrigius ibidem. Vide *Porticani*.

Guidrigild. FR. pœna pecuniaria, l. si portunarius 17. de furtis. Vide *Geldus*, *Vvirgildus*.

Guiffa. FR. ablatio rei alienæ, l. de decimis. Eod. tit. Vide *Hinfo*.

Guiffare. FR. aliquid alterius sibi appropriare, l. si quis sua, de invasionibus, l. de decimis, tit. de decimis. Vossius tamen signum apponere explicat, quod in diem significatum incidit: nam signum in titulum dominii apponitur in re aliena sibi appropriata. Italicè vero *Graffiare* pro usurpare dicitur.

Guildonia. Adunatio. Vide *Gualdimonia*.

Guilisarius. FR. idem ac Belisarius, dux, nempe, ille, cujus fortuna nimis tragica fuerat. Vide *Velum*.

Gula, chirotheca: [Chirothecas ex pellibus arietum rubricatis, quas gulas vocant. S. Bernard. in epist. ad Henericum Senonen. Archiep.

Gula Augusti. Durandus lib. 7. cap. 19. ait, quod ita appellatum fuerat festum S. Petri ad Vincula, quia Tribuni filia sacras illas catenas osculans, à vexatu gulæ liberata fuit, ac ob tale miraculum illud festum institutum est; sed Breviarii Romani lectiones in hoc festo aliter narrant, quibus major est fides præstanda. FR. Mombritius tamen altiùs originem trahit, ubi de S. Petro in Vincula agit; quod, scilicet, hoc festum ab Octavio Aug. institutum fuisset ob victoriæ consecutionem contra Antonium, quæ festiva memoria usque ad Theodosii Imp. tempora duraverat; sed deindè ob filiæ ejus Valentiniani uxoris salutem applicatione vinculorum S. Petri recuperatam, prohibuit, ne imposterum in memoriam augustalis triumphi ampliùs hæc dies celebraretur, cujus loco festum S. Petri ad vincula solemnizari jusserat. Hæc, nempè, est una ex tribus causis, propter quas hoc festum Sancti Petri ad Vincula institutum fuisse refert idem Mombritius in historia hujus solemnitatis. Romæ tamen exorbitantes comessationes ab Augusto Imperatore institutæ adhuc tolerantur, quæ vulgò *Feragosto* dicitur. Vide *Strena*.

Gulielmus Durantes, sive *Durandus*. Vide *Speculator*.

Gulosus. Vide *Lecator*.

Guna, & *Gunna*, tunica: [Orarium, & coculam, & gunnam brevem nostro more consutam. S. Bonif. Epist. 74.

Gunnatus, qui gunna indutus est. [Nec ipsa capiet eum, in quo ortus est pauper, & gunnata &c. Luitprand. in legat.

Gurceboldus, textrinum instrumentum, quod ex verbali contextu radium textoris, quo subtegmen stamini inseritur, significare videtur. Itaque in vita S. Valburgis Virg. sic habetur: [Eam fortè despiciens zetas hyemales, & operosas ingrediens, gurceboldum, quem priùs ad texendum erexerat, flexis digitulis texere cœpit, ubi cum duabus vicibus ex glomice, sive trama, quam manu tenebat, in tela fila transponeret, &c. FR. de quo fortasse instrumento. Virgil. 6. Æneid.

Excussi manibus radii, revolutaque pensa.

Gurdonicus. FR. stultus, ineptus. [Audietis me tamen ut gurdonicum hominem. Sulpit. dialogo 1. cap. 20.] Idem est ac *Gurdus*, de quo vocabulo Quintilianus ait: [Gurdos, quos pro stolidis accepit vulgus, ex Hispania traxisse originem audivi, lib. 7. cap. 9.] Sed ad Hispaniam ex Africa transmissum fuisse hoc vocabulum, ex Liberio testatur Gellius lib. 16. c. 7. sic affirmans: Se gurdum ex Africa venientem accepisse.] Hodie tamen *Hominum gordum*, idest, pinguem intelligunt Hispani.

Gurdus. Vide *Gurdonicus*.

Gurpio, relinquo, relaxo. [Galerenus sæpè mittit ad me licentiam ineundi connubii petens, illam se gurpisse, suamque pecuniam recepisse, licèt verè protestans. Fulbert. Carnoten. epist. 51.] Et clarius ex Ademaro in vita Caroli Magni, ubi ait: [Ibique multitudo Saxonum baptizata est, & secundum morem, omnem ingenuitatem illorum, & allodem gurpierunt.] Alii tamen Scriptores *Vverpio* in eodem significatu scribunt. [Nobis voluntario ordine visus est læso vverpisse, vel cōdonasse. Marculfi formular. lib. 1. c. 13.] Et in Chron. S. Benigni, ubi de Ruperto Vicecomite agitur, sic habetur: [In ipso placito in præsentia Principum eosdem servos uverpivit, & Sancto Benigno reddidit.] Verbum hoc à vocabulo germanico *Vverpen*, quod significat ejcere, derivatur. Vide *Fistucus nodatus*.

Gu-

Gustrum, vasis genus [Gustrum perniciter adsore præcipit. In actis SS. Tyrsii, & Soc.] FR. Gutturnium vocat Festus.

Gutteria, dolor arteticus,seu articularis morbus; [Nulla enim hujus generationis persona extitit, quin clauda, vel aliqua pedum debilitate detenta, vel etiam dira affecta gutteria præteritū luat facinus. In vita S.Gundulæ.] FR.Hæc autem expositio est ex opinione Jo. Ludovici de la Cerda,qui tamen fallitur;*Gutteria* enim est in jugulis tumor ex humore pituitoso, frigido, nempè, & humido,in fœminis præcipuè exuberante: hinc *Gutteria* non à vocabulo Italico *Gotta*; sed à *Gutture* denominata est;de qua sic Vitruv.lib.8. cap.3. [Equicolis autem in Italia,& in Alpibus, natione Medullorum est genus aquæ, quam qui bibunt,efficiuntur turgidis gutturibus.] De Alpinis incolis audivi,quod ii turpem,& deformem utriusque sexus personam hac gutteria carentem existimant; imò quando alienigenæ hinc transeunt, non habentes jugulum sine hoc ampullaceo tumore, illuduntur à pueris illius regionis, & tunc eorum genitrices filios redarguunt, ne illos irrideant, ajentes, quod sicut eos illusos Deus cum tali defectu creaverat, sic etiam illudentes potuerat efficere. Itaque *Gutteria* nedum ex supradictis tumorem jugularem denotare manifestatur; sed & ex Actis S. Ursmari apud Surium 19. Aprilis clarè probatur: ibi enim sic habetur, [Orta est quædam in ejus collo sæva nimis infirmitas,quæ gutteria dicitur sermone gallico.] Atque Hubertus in vita S. Gundulæ cap.6. §.23. inquit, [Fœmineum genus gutteria obscenat.] Vide infra *Gutturnosus*, quare gutteria in fœminis ex Hevæ peccato pervenisse Hincmarus credidit.

Gutterosus. Vide *Gutturnosus*.

Gutturnosus, qui jugulari tumore aggravatur. Quare Hincmarus in S. Remigio refert omnes illos, qui collectas segetes S. Remigii combusserant, tum eos,cumque descendentes eorum utriusque sexus à Deo mulctatos esse hac,nempè, pœna; ut viri ponderositate, hoc est, calculis laborarent, & fœminæ gutturali tumore, sic scribens: [Verumtamen omnes,qui hoc egerunt, & qui de eorum germine nati fuerint, viri ponderosi fiant, & fœminæ gutturnosæ sint] Fortasse melius *Gutterosus* dicendum esset. FR. Gutterosum appellat hunc tumore gutturali laborantem Ulpianus, inquiens: [Si quis natura gutterosus sit, aut oculos eminentes habeat,de ædil. edict.] Dictio verò *Ponderosus* non calculi morbum, sed herniæ potiùs denotat, quod D. Gregorius prima parte Curæ pastoralis cap.6. & ult. satis declarat, inquiens: [Vitium, quippè, est ponderis,cum humor viscerum ad virilia labitur, quæ profectò cum molestia dedecoris intumescunt.] Præfatus Hincmarus ibidem moraliter docet ambos hos tumores ex primorum parentum peccato nobis provenire, nempè, hernia, seu ponderositas in viris ex Adamo, qui nos cum originali peccato generavit, & in fœminis gutteria ab Heva, quæ pomum vetitum prægustaverat. Synonimum. Vide *Ramex*.

Gynaecona, γυναικῶν, locus pro mulieribus in Ecclesia destinatus,de quo alibi satis diximus. Refert Joseph Hebræus lib.6.de bello Jud.cap.6. quod in Jerosolymitano Templo murus divisorius inter mares, & fœminas extabat. Dicitur etiam Gynæceum, γυναικεῖον. Item significat locum, ubi fœminæ Constantinopoli pro Imperatore vestes texebant. Vide *Transenna*.

Gynaeciarius, qui Gynæceo incumbebat, vel præsidebat.

Gypsa, vocabulum penitùs ignotum, apud Aldhelmum.

O superi talem terris avertite gypsam.

Aliquid ærumnosum profectò significare videtur, fortasse à dictione græca γύψ, quæ vulturem significat, & allegoricè rem pestiferam Aldhelmus intellexerat; nam hoc volatile campos cadaveribus plenos frequentare solet. FR. seu potius idem malum augurium à mortalibus avertere superos rogavit hic Auctor, ad Antiquorum sententias alludens, qui vulturis apparitionem infœlix pestilentiæ nuncium reputabant: quandoquidem Plinius lib.10. cap.6. sic scripserat: [Umbricius aruspicum nostro ævo peritissimus tradit vultures triduo antè, aut biduo volare ubi cadavera futura sunt.] Ac Plautus in Truc. clariùs expressit, cum de quibusdam divinatoribus lepidè dixerat: [Jam quasi vulturii triduo priùs prædivinabant.] Quod tamen posset naturaliter succedere,cum ex aeris infectione vultures assuefacti animalium morticinia frequentare, eis funerum fercula abundare prævideant: sicut & halcedines aves in rigido hyemis tempore prænoscunt halcyoniadum quindecim serenitatis dies, in quibus ad littora earum ova pariant, foveant, ac pullos illico educant: sic etiam cæteræ marinæ volucres ante tempestatem, ejus adventum naturaliter prænoscunt.

Gyrovagus, erraticus, apud Patres usitatissimum. [Quartum genus est Monachorum,quod nominatur gyrovagum, qui tota vita sua per diversas provincias ternis diebus per diversorum cellas hospitantur, semper vagi, & nunquam stabiles,& propriis voluptatibus, & gulæ illecebris servientes, in Regula S. Benedicti reg.1. Venerunt ad nos duo Sacerdotes gyrovagi, ingressum petentes; de quorum perseverantia cum penè nulla esset nobis spes, negatum est eis, quod postulabant, Cæsar.lib.1.cap.10.

Gyrum. FR. circuitus,& translativè capitis vertiginem significat. [Et sicut, qui corporaliter saltat; volubilitate membrorum se exercens, gyrum sibi saltationis acquirit. D. Ambros. Serm. 80] quem locum perperam Antonius Dadinus *Syrum* legit.

HABA-

H

Habacuch Propheta. Vide *Discophorus*.

Habeo, pro debeo: [Subrogato in loco meo Episcopo, quod nondum factum est, & spero, quod nec aliquando fieri habet. Anast. in Exil. S. Martini Papæ. Habebat induere hominem. Victorinus lib. 1. adversus Arium.] Phrasis quidem Græcorum, qui verbum ἔχω, pro habeo, & debeo promiscuè usurpant, hinc Nazianzenus inquit: [Habeo breviùs loqui. Orat. 20.] ubi *Habeo* stat loco debeo. FR. verbum *Habeo* sub prædicta significatione passim in Sacra Scriptura reperitur, ut: [Quid ergo habeo justæ querelæ, aut quid possum &c. 2. Reg. c. 19.] idest, quid debeo, aut quid possum. [Simon habeo aliquid tibi dicere. Lucæ c. 7.] nempè, debeo tibi aliquid dicere [Quotidiè morior per vestram gloriam fratres, quam habeo in Christo Domino nostro, 1. Corinth. c. 15.] hoc est, quam debeo in Christo &c. [Nihil habens dicere de vobis, ad Titum c. 2. Dabo autem operam, & frequenter habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis, 2. Petri c. 1. Plura habens vobis scribere, epist. 2. D. Jo. Multa habui tibi scribere, ejusdem Jo. epist. 3.] Sed re vera in hujusmodi phrasibus intelligenda est dictio *Necesse*, ut in epist. Judæ ponitur explicitè, hoc pacto: [Necessè habui scribere vobis.] De qua expressione sæpè in novo testamento. [Jesus autem dixit eis, non habent necessè ire, Matth. c. 14. Primus dixit, villā emi, & necesse habeo exire, Luc. c. 14. Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum unū, ibid. c. 23. de charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis, 1. Thessal. cap. 4. Et non necesse habetis, ut aliquis doceat vos, epist. prima Jo. c. 2.] licet è converso, ut dixi in dict. *Debitum*, quod aliquando dicitur, non solùm respectu illius, qui habet solvere; sed etiam intelligitur respectu illius, qui jus habet exigendi; unde *Habeo*, & *Debeo* promiscuè, sed inusitatè unum pro alio usurpatur.

Habiaticus. Vide *Abiaticus*.

Habitus Praelatitius. Vide *Vestes prælatitiæ*, *Religiosus*.

Haceldama, vox Chaldæa *Kakeldam*, idest, ager sanguinis, Matth. 27. Acta Apost. 1. FR. Andricomius in descriptione Hierosolymitanæ Urbis n. 216. *Haceldama* ait esse ad latum Australem Montis Sion, cujus longitudo est septuaginta duorum pedum, & latitudo quinquaginta, à Sancta Helena muro circumdatum, arcuatumque cum septem spiraculis, per quæ sepeliuntur defunctorum Christianorum cadavera.

Haec Dies, Quam Fecit Dominus &c. versus, qui recitatur in officio Paschali. Vide *Versus*.

Haemorrhoides. Vide *Exoche*, *Rhagas*, *Viscus*.

Haemmorrhoissa. Mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur, & à Christo Domino sanata est, de qua Matth. c. 9. & Luc. c. 8. & de eadem Eusebius lib. 7. hist. c. 14. refert, quod cum esset ditissima, & nobilissima fœmina, ex Cæsarea Philippi oriunda; duas statuas æreas ejus sumptibus ob memoriam accepti beneficii erexerat, unam, scilicet, quæ suam effigiem genuflexam, manibusq; extensis in actu implorandi repræsentabat, & alteram Jesu Christi stantis, talari veste induti, atq; ejus dexteram ad eandem fœminam porrigentis; ad basem autem Christi statuæ herba quædā nascebatur, quæ ad fimbriā vestimenti succrescens, ac pertingens, virtutem acquirebat prædictum morbū sanandi; hanc narrationem idem Auctor ut oculatus testis refert apud Baronium an. 31. n. 75. Qua statua à Juliano Apostata demolita, in ejus loco suam posuit. Baron. an. 362. n. 158. Attamen in quadam M. S. græca historia in Bibliotheca Regis Christianissimi asservata, & à Francisco Combefis latinitate donata, ac Parisiis ann. 1664. impressa habetur, quod Julianus non suam effigiem, sed duas statuas, Jovis, scilicet, & Veneris erexerat, cum inscriptione: [Jovi omnium inspectori. Julianus &c.] Narratur insuper ibidem, quod Hæmorrhoissa illa à Christo sanata *Berenices* vocabatur. FR. *Berenices* eadem est, ac Veronica, Baron. an. 34. n. 138. An autem Berenices nomen ex Civitate, quæ multæ sic appellatæ sunt, vel nomen proprium erat, ambigitur; hoc tamen verum est, quod Berenices sive civile, sive proprium idem est, ac *Beronica*; quare Josephus Hebræus lib. 8. Antiq. Jud. c. 8. inquit: [Beronica Civitas, quæ in sinu ægyptiaco à Salomone ædificata ob commoditatem fabricæ navium Asiongabar appellata fuit, non procul à Civitate Hellena.] Unde satis constat *Veronicam*, *Beronicam*, & *Berenicem* esse idem nomen, & consequenter dubitari licet, an Hæmorrhoissa à Redemptore liberata ipsamet fuerit, quæ eidem crucem bajulanti sudorem, ut fertur, absterserat.

Haeredipeta, adiens hæreditatem, sicut Romipeta adiens Romam. D. Hieron. de evit. suspect. contub. Vide *Cretio*.

Haereditas. Vide *Diatheca*.

Haeresis, error cum pertinacia, aliquando tamen usurpatur in bonū sensum, sic Synesius per *Hæresim* Philosophiam intellexerat, & Constantinus Imper. ut Euseb. lib. 5. hist. refert, hoc vocabulo Christianā religionē appellavit, quam etiā *Divinam sectam* Tertull. de pallio cap. ult. vocavit; sed cōmuniter in malā partem accipi solet. Vide *Cacodoxia* in dict. *Orthodoxia*. FR. quid sit Hæresis. Vid. can. inter hæresim, & can. Hæreticus, 24. q. 3.

Haeresiarca, Auctor alicujus sectæ falsæ, can. Hæresis, 24. qu. 3.

Haereticus. FR. quem D. August. lib. 2. contra Cresconium c. 3. & seqq. sic definit: [Hæreticus est, qui non sequitur Catholicam unitatem. Schismaticus est, qui non amplectitur Catholicam pacem.] Hæreticus dicitur *Titubans*. Gloss. in can. apertè, §. titubabat, 24. qu. 1. & cap. in nostra, de pro-

procuratoribus. Item appellatur *Alienigena*. Vide suo loco. Vide *Conscotinus*. Item dicitur *Heterodoxus*. Vide *Orthodoxus*. Qui in Spiritum Sanctum hæreticalia asserit, *Pneumatomachus* dicitur. Vide suo loco.

HAESITANTES, hæretici. Vide *Acephalus*.

HAGA, locus conseptus, ex germanico vocab. *Kag*. de quo Ekardus in vita S. Galli. Itaque æquivocantur, qui originem hujus dictionis à græca, ἅγια, idest, Sancta, trahunt. FR. Ego tamen aliter sensi in ea Apologia, quam in Hieronymum Brusonem Italico idiomate scripsi, cujus titulus est: [Il valor Maltese difeso da Carlo Magri contro le calunnie di Girolamo Brusoni, Romæ edita MDCLXVIII.] Ubi ad propositionem IV. §. I. Turchi, dixeram, quod Turcæ Scythiæ populi antea *Agathyrsi* vocabantur, & quod hinc *Aga* penès ipsos adhuc manet, titulus, nempè, prefecti in consepto fœminarum libidini Turcarum Tyranni inservientium; indeque *Thyrsi* mutata, Y, in, V, lene *Tursi*, & corruptè postea Turcæ dicti sint. Vide Nicephor. hist. lib. 2. cap. de Scythis. Potest tamen esse, quod tam conseptum, quam ejus custos idem nomen habeat, sicut in dictione *Bidellus* dixi tam atrium, quàm ejus custodem Bidellum appellari; sicut etiam in dict. *Boja* supra vidimus, instrumentum esse ad collum reorum positum; hinc tortorem, seu lictorem Italicè *Bojam* etiam appellari.

HAGIOGRAPHUS, ἁγιογράφος, (cujus antithesis est *Apocryphus*) significat rectum, sanctumque Scripturæ textum.

HAGIOMACHUS. Vide *Iconomachus*.

HALABARCHES, seu *Alabarches*. ἀλαβάρχης, apud Ruffinum, quam dictionem Eusebius Principem salis interpretatur; sed si hoc esset, ἀλιάρχης, deberet scribi. Alii tamen *Harabarches* legunt, idest, Arabum Princeps. Cujacius verò lib. 1. obser. c. 37. putat esse datii præpositum, etymologiam à dictione ἀλαβα trahens, scripturam significante, in qua rationes notabantur; hanc tamen opinionem rejicit Fullerius lib. 1. miscel. Theolog. c. 16. Nam dictio hæc atramenti Principem denotat; imò nullibi legitur, Hebræos cum Ægyptiis habuisse commerciũ pecudum, ut Cujacius asserit, & cõtinuæ Nili inundationes talem commercium impediebant. FR. Differt *Halabarches* ab *Arabarche*. Halabarches enim Alexandriæ magistratus erat, si Josepho Judæo lib. 20. Antiquit. c. 3. credendum est: ubi sic ait: [Fado autẽ successit Tiberius Alexander, ejus Alexandri filius, qui Alabarchiæ magistratum gessit,] quem Tacitus lib. 15. & 17. Equitẽ Romanum, sed natione Ægyptium appellat. Item idem Josephus eod. lib. c. 5. inquit: [Eodemque tempore etiam Marianna dedignata Archelaum, migravit in thalamũ Demetrii primi inter Alexãdrinos Judæos, tam opibus, quàm genere, & tùm Alabarchiæ Magistratũ gerẽtis, ex quo filium Agrippinum genuit.] Ex quo liquet, magnũ, & extimabile fuisse hoc officiũ. Arabarchen, seu, ut alii legunt *Anabarches*, Summus Sacerdos Templi dicebatur, ut idem Josephus testatur, inquiens: [Nunc restat dicendum de vestitu tam reliquorum Sacerdotum, quos illi Chaneas vocant, quã Pontificis, quem Arabarchẽ nominant, sic summum Sacerdotem significantes, & primum de vulgo Sacerdotẽ &c. lib. 3. Antiq. c. 8.] Item *Arabaneth* apud Hebræos antiquos tunicam Sacerdotalem denotabat: [Arabaneth appellavit Moyses, nos autem à Babyloniis discentes, Hemsaneum vocamus; sic enim hæc apud eos tunica nuncupatur. Ibidem.

HALIAEETUS, ἁλιαίετος, aquila marina, *vel* volatile ex specie accipitrum. [Hæc sunt, quæ de avibus comedere non debetis, & vitanda sunt vobis: aquilam, & gryphem, & haliæetum, & milvum, ac vulturem juxta genus suum &c. Levit. c. 11.] FR. Idem habetur in Deuter. nempè: [Omnes aves mundas comedite; immundas ne comedatis: aquilam, scilicet, & gryphem, & haliæetum, ixion, & vulturem, ac milvum juxta genus suum, cap. 14.] & est idem volucris, ac *Nisus*, de quo Virg. 1. Georg.

Apparet liquidò sublimis in aere Nisus.

Hinc solet aliquando proponi hoc ænigma: [Regulares Tereſiani non comedunt carnem nisi die veneris.] Ubi apparenter sensus esset, quod hi Religiosi nunquàm comedunt carnem, die veneris excepta; sed revera sensus est, quòd non comedant carnem Nisi avis in die veneris. Nomen igitur hujus Nisi à Niso Megarensium Rege in hoc volatile fabulosè mutato inditum fuisse Ovid. lib. 8. Metamorph. ait:

Et modo factus avis, fulvis haliæetus alis

Et Thuanus in haliæeti descriptione lib. 1. de re accipitraria inquit:

Forma eadem huic, lanioque eadem est, atque
inter utrumque.
Obscurum discrimen habet, quo quisque marinus,
Vel lanius dici possit. Quin sæpè periti
Ambiguo peccant decepti lumina vultu;
Et nisi diverso pastu gauderet uterque,
Sæpè repertores artis turpissimus error
Argueret

Sed Thuanus frustrà in dubiũ revocat hujus volucris qualitatẽ, & nomen, dum Ovidius suprà adductus ait fuisse nisum, sicut idem Naso lib. 13. Metamor. ait Diomedem Ætoliæ Regem, & ejus socios in *Diomedeas* aves, quas alio nomine herodias vocant, mutatos fuisse; sic à Niso Rege Nisum accipitrem dixit, quem etiã *Haliæetum* vocavit.

HALSBERGA, thorax, lorica, ex Saxonica dictione *Hals*, idest, collũ, & *Bergen*, nempè, corpus, quia à collo usque ad præcipuam corporis partẽ descẽdit, invenitur hoc vocab. in Caroli Magni constitutionibus. Itali *Usbergo* appellant. Vid. *Clibanum*.

HAMA. Vide *Ama*.

HAMARTIGENIA; sic appellavit ejus Apologiam in Marcionem Prudentius: vocabulum quidẽ græcũ est ἁμαρτιγένεια, idest, peccatorum origo; nam Marcionistæ duos Deos, bonum, scilicet, unum, & malum alterum, actiones rectas illum, & hunc malas causantẽ asserebant; ideò Prudentius hunc fal-

falsum malorum Deum inveniri negans, ejus proinde impugnationem *Hamartigeniam* intitulavit.

HAMULA. Vide *Ama*.

HANC IGITUR OBLATIONEM &c. Vide *Canon Missæ*.

HANNAPUS, incensi navicula. [Incensaria argentea auro parata quatuor, hannapi argentei superaurati tredecim. In vita Sancti Gilberti Abb. 18. Feb.] Ejus Synonyma. Vide in dict. *Navicula*.

HANNIPA, vas. [Vas, quod hannipa nominatur. In vita S. Valburgis Virg. 25. Febr.

HARACIUM, grex, seu stabulum equorum sobolis causa detentorum, ex gallico vocabulo *Haras*, quod Itali *Razza* appellant. [Sciatis me regia largitione concessisse Poncio Abbati Cluniacensi, ejusdemque successoribus Abbatibus, & Monachis Cluniacensibus totam decimam haracii. Privileg. Henrici I. in Biblioth. Cluniacen.

HARMISCARA, in legibus Longobardorum obscurum vocabulum: denotat tamen coercitionem, qua reus infamis habebatur: fortasse ex theutonico vocabulo *Har*, idest, honor, & *Schade*, nempè, damnum, vel ærumna. FR. Melitenses *Har* vocant dedecus; forsan ex Arabico vocabulo ad Italos translato *Mashhara*, quo illi scurram, & hi ludibrium bacchanale intelligunt :I: Alii tamen *Harniscaram* legunt.

HARMONIA. Vide *Tonus*.

HARNASCA, armatura, germanicum *Harnasch*. In Diplomatibus Caroli Magni.

HARUSPEX. Vide *Hydromantia*.

HASKA. Vide *Siromastes*.

HASTARIUM, locus, ubi bona subhastabantur. Hinc de Idolis, quæ sub asta vendebantur Paganis, Tertullianus scribit: [Quos in hastario vectigales habetis. Apolog. cap. 13.

HASTILLA, hastula, diminutivum ab hasta: [Quando enim venit ad eam Elias, illa colligebat hastillas. Chrysost. hom. 40. in cap. 23. Matth.] ramunculos, assulas, stirpes, & frutices intelligit.

HASTILUDIUM. Vide *Torneamentum*.

HASTULA, extensorum mensura. [Hastulas vinearum numero quatuor. D. Gregor. in Regist. lib. 8. epist. 63.] In aliquibus tamen ejus Codicibus *Iastulas* legitur.

HAUBERTICUM, feudi genus, quod vassallis concedebatur cum obligatione militandi loricate, quæ lorica à Gallis *Haubert* dicitur.

HAVERI. FR. possessiones. Item officiales in Civitate Bononiensi. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 320. & 330.

HEBDOMAS, & *Hebdomada*. Græcè ἑβδομάς. FR. per hanc tamen dictionem nedum spatium septem dierum; sed septem annorum in Sacra Scriptura, & in jure canonico intelligitur; ità in Genes. c. 29. postquam Jacob pro Rachelis desiderio Labano ejus patri septem annis ex pacto inservierat, quibus transactis instante Jacob, ut Laban conventionis pactum adimpleret; ait Laban: [Imple hebdomadam dierum hujus copulæ, & hanc quoque dabo tibi pro opere, quo serviturus es mihi septem annis aliis. Acquievit placito, & hebdomada transacta, Rachel duxit uxorem,] & Levit. c. 25. [Numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorum, idest, septies septem, quæ simul faciunt annos quadraginta novem &c.] Sic etiam euangelicus Propheta Daniel tempus veri Messiæ commōstravit, dicens: [Scito ergo, & animadverte; ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem usque ad Christum Ducem hebdomadas septem, & hebdomadæ sexaginta duæ erunt &c.] Canones quoque pro hebdomada aliquando septem annos intelligunt: [Ad imitationem namque illius Dominicæ sententiæ David de adulterio, & homicidio reprehensus, unius hebdomadæ jejunium in satisfactionem admissi sceleris Deo legitur obtulisse. Hinc etiam ecclesiastica consuetudine est usurpatum, ut majorum criminum pœnitentia septem annorum spatio concludatur. Gratian. post can. Hoc ipsum 33. qu. 2.] septem hebdomadæ plenæ spatium est à septuagesima usque ad Pascha, can. statuimus, dist. 4. :I: Aliquando hæc dictio *Hebdomada* Dominicā significat, ut in Kalendario M.S. apud S. Genovefæ Parisiense Monasterium servato habetur.

HEBDOMADA CRUCIS. Vide *Crucis hebdomada*.

HEBDOMADA DE EXCEPTO. FR. sic in ritu Ambrosiano appellatur ultima hebdomada Advētus, quia in ea excluditur omne aliud officiū.

HEBDOMADA MAJOR, idest, ultima quadragesimæ. Constit. Apostol. lib. 8. constit. 39. Chrysost. homil. 30. in c. 10. Genes. Major dicitur ex pluribus causis; in ea enim magis specialiter Passio Domini nostri memoratur; majus, seu longius officium in hac hebdomada celebrabatur, & arctiùs jejunabatur. [Per sex dies ipsius Paschatis omnes populi in siccorum esu perseverant, pane, inquam, & aqua, & sale tunc utentes ad vesperas. Epiphan. lib. 1. contra Hæreses.] Ideò *Hebdomadam sanctam*, & *pœnosam* appellat Durandus, lib. 6. cap. 67. quæ maximè colitur ab Orientalibus Christianis; imò Æthiopes, & præcipuè nobiles per totam hanc hebdomadam lugubres vestes deferre, parum loqui, ac rarò è domo exire solent. Godign. lib. 1. c. 19. Dicitur etiam *Hebdomada indulgentiæ*. Gemin. lib. 3. c. 71. quia in ea reconciliabantur publici pœnitentes. Item *Hebdomadam ultimam* eam appellavit Ambrosius epist. 33. in cujus ritu dicitur quoque *Authentica*. Vide *Lamentationis dies*. Item in ejus triduo relinquitur capitulum ad horas. Vide *Capitulum*.

HEBDOMADARIUS, dicitur ille, ad quem spectat in Choro officium in ea hebdomada ordinare. Antiquitus Cardinales Episcopi Hebdomadarii dicebantur. Vide *Cardinalis*.

HEBIONITAE, seu *Ebionitæ*. FR. Hæretici. [Ebionitæ ab Ebione dicti, sive à paupertate: Christum enim per provectum solum virum justum putant effectum. Unde competenter Ebionitæ prò paupertate intelligentiæ appellati sunt. Hi enim Judæi sunt, & ita tenent Euangelium, ut legem carnaliter servent, adversus quos Apostolus

lus

hiis ad Galatas scribens invehitur. [Photiniani à Photino Gallograeciæ Smyrnæ Episcopo nuncupati, qui Ebionitarum hæresim suscitans, asseruit Christum ex Maria per Joseph nuptiali coitu fuisse conceptum, 24. qu. 3. can. quidam. Ebiones Hæretici dicti pauperes propter paupertatis intelligentiam, putantes Christum solùm hominem. Otho Episcop. Frising. in Chron. lib. 3. cap. 21.] Vide *Ebionæi*.

HEBRAEUS. Vide *Cidaris*, in dict. *Mitra*, *Cælicolæ*, *Colentes*, *Dominicida*, *Dositei*, *Ephemereuta*, *Ephod*, *Esseni*, *Genitei*, *Gheth*, *Hebionitæ*, *Hemerobatistæ*, *Herodiani*, *In capillo*, *Lautia*, *Macabæi*, *Manus*, *Metempsychi*. Nathinei, in dict. *Subdiaconus*, *Nazareus*, *Neomenia*, *Nohestan*, *Nudipedalia*, *Palæstini*, *Pharisæus*, *Philistæ*, *Phylacterium*, *Rechabiti*, *Recutiti*, *Sabbatum*, *Sabbatum recutitum*, *Sabbatarii*, *Sabbatum Enoch*, *Sabbati iter*, *Sadducæus*, *Samareus*, *Sanhedrim*, *Scenopegia*, *Scriba*, *Selah*, *Siclus*, *Solemnitas*, *Spathister*, *Synedrus*, *Talentum*, *Talmud*, *Targum*. Quare includi jubentur Hebræi in hebdomada majori. Vide *Lamentationis dies*.

HEBRAEUS SACERDOS. Vide *Lanista*. Hebræorum menses. Vide *Menses Hebræorum*.

HECATONTARCUS, ἑκατόνταρχος, centurio, quo vocabulo usus est Balsamon in can. 6. in Trull. ad exprimendos senes quosdam, qui in arte diabolica cæteros instruebant, quosque *Primicerios*, & *Pseudotheos* appellat, id est, Deos mendaces.

HEDERA, planta. Vide *Helix*. Habet virtutem præservandi à vertiginis capitis morbo. Vide *Helucus*, *Vitem dare*.

HEGIRA, sic fugam Mahometi pseudoprophetæ appellant ejus sequaces, quando, scilicet, ex Civitate Mecchæ expulsus fuerat, ubi ejus perfidam sectam cœperat seminare, ex qua *Hegira*, sive fuga Mahometani suam Æram numerant, sicut nos à Nativitate Christi calculamus. Fuga autem hæc successerat 16. Julii anno nostræ redemptionis 622. die Veneris, quem ipsi solemnizant, sicut nos Dominicam diem feriamus.

HEGUMENUS, ἡγούμενος, id est conductor; sed inter ecclesiasticos Scriptores Abbatem Monasterii denotat. [Theodorus Hegumenus Studii. Paul. Diacon.] ubi dictio *Studii* significat quoddam Monasterium, ita appellatum, quorum Monachi *Studitæ* dicebantur, ut suo loco dicemus. [Scilicet, Pardum hegumenum Beati Sabæ. Anast. Biblioth. in Adriano.

HEGUMENARCHIUM, ἡγουμεναρχεῖον, Abbatia primaria, apud eundem Anast. Biblioth.

HELENA MATER CONSTANTINI IMPERATORIS. Vide *Stabularia*. Quomodo invenerit Crucem Domini. Vide *Aqua benedicta*.

HELEPOLIS, bellicum instrumentum ad expugnanda inimicorum mœnia: etymon græcum ἑλέπολις, quo vocabulo metaphoricè utitur Philo Hebræus in tractu, cujus titulus est; *Quid vir bonus &c.* ad exprimendam eloquentiæ vim animorum debellatricem; sic inquiens: [Sunt enim ista helepoles quædam animorum imbecillium, nec benè recta ratione confirmatorum.

HELIOCAMINUS, vox græco-latina, caminus, per quem sol ingreditur. FR. Plinius epist. 17. lib. 2. ad Gallum de sua Laurentina Villa scribens, ait: [Amores mei reverà amores ipse posui. In hac heliocaminus quidem, alia xystum, alia mare, utraque solem &c.] Quo vocabulo usus est Ulpianus in l. si arborem, ff. de servit. urban. præd. Solaris fornax à Budæo in prioribus annot. in Pandect. interpretatur.

HELIX, pampinum vitis ex græco ἕλιξ. [Deligans ad vineam pullũ suum, & ad helicem pullum asinæ suæ. Genes. c. 49.] juxta versionem græcam, ubi nonnulli hujus linguæ imperiti perperam *Ilicem* verterunt. FR. Plinius tamen lib. 16. c. 34. ait esse hederæ genus, sed ita appellatum ex similitudine pampini vitis; sic etiam Theophrastus lib. 1. hist. plantarum c. 16. de variis hæderæ speciebus loquens, ait: [Folia verò pluribus ipsa quoque differentiis inter se distare videntur: quippè, cum arborum aliis ampla sint, ut viti, fico, platano &c. [Ubi manifestè videtur, quod species hæc hederæ folia similia pampinis vitis obtineat.

HELUCUS, capitis obtusio, seu vertigo. [Liberũ eundẽ apud Ægyptios Osirim, Harpocration industria hederatũ argumẽtatur, quod hederæ natura sit cerebrum ab heluco defensare. Tertull. de corona milit. c. 7.] Vide *Scotoma*, *Scotomaticus*.

HELVIDIANI. FR. Hæretici, ab Helvidio hæresiarcha, qui blasphemabat alios filios Mariam Virginem ex Josepho ejus sponso suscepisse, 24. qu. 3. can. 39. Et D. Hieron. adv. Helvid.

HEMEROBAPTISTAE, secta judaica, ita appellata, quia tales sequaces quotidie se lavabant ad sanctitatẽ acquirendam, (qui error penès Mahometanos viget.) Imò hominem vivere nõ posse asserebant absq; quotidiano lavacro, ut de eisdem refert Sanctus Epiphanius; hi namque fuere, qui Christi Discipulos inlotis manibus panem manducare exprobrabant. Vide Baronium in Appar. n. 14. & ann. 33. n. 14. Nomen verò hoc græcum est ἡμεροβαπτιστὴς, id est, qui quotidie lavatur.

HEMEROBIUS. Vide *Imerobius*.

HEMERODROMUS, quotidianus cursor, græcum vocabulum ἡμεροδρόμος. [Et ad eum quidam mittunt ex iis, qui apud ipsos hemerodromi vocantur. In vita S. Nili Abb.

HEMIARIANI, ἡμιαρειανοὶ, Semiariani, ab ἡμὶ, in compositione *semi* significat. Ita dicti nõnulli hæretici, eò quòd partim Arianis viderẽtur cõsistere, & Spiritum sanctũ asserebant creaturã. Ideò D. Hieronymus ait: *Credis quòd universitatis Trinitas sit creatrix? istud Ariani, & Emeriani negant, Spiritum sanctum non conditorem, sed conditum blasphemantes*, ad Param. Epist. 61.

HEMICYCLUS, semicirculus. Vide *Tribuna*.

HEMSANEUM. Vide *Halabarches*.

HEMIOLIA. FR. exactio sesclupa ratione usuræ, can. quoniam multi, dist. 47.

HEMITRITAEUS, qui febri tertiana laborat; græca tamen dictio ἡμιτεῖτης, propriè semiternarium significat; nam tertiana in quolibet triduo accedit,

dit, ideſt, ex tribus diebus duæ extremæ ſunt liberæ, ſecus verò intermediatrix dies. [Nemo ſupra unam febrem cupit adhibere pejorem, nè incipiat hemitritæo inſanabili labore. S. Cypr. de Sing. Cler. cap. 6.

HENERGUMENUS. Vide *Energumenus*.

HENERICIANI, & *Henriciani*. FR. Hæretici ſymoniaci Henrici Imp. ſequaces, illius, nempè, qui Sanctum Gregorium Papam VII. perſequutus eſt, & Uvibertum, ſeu Gubertum Antipapam, de quo Baron. an. 1080. nu. 21. intrudere in papatum conatus eſt. [Henricianos verò penitùs, penitùſque, niſi poſt magnam demum converſionem, & pœnitentiam reprobavit. In vita S. Anſelmi Lucenſis Epiſc. à Luca Uvadingo in lucem edita, & comentariis illuſtrata, §. 38.] Inter alios Henrici errores, aſſerebat, quod quando dixerat Petro Chriſtus Dominus *Paſce oves meas*; tunc Reges exceperit. Blond. decad. 2. lib. 3.

HEPTALISMUS, ſic legitur apud Petrum Chryſol. in ſerm. 134. de S. Felicitate inquiens: [Beata, quæ non ſolùm pro lege patitur; ſed ipſius legis heptaliſmum meruit Mater Sancta generare:] ſed *Heptalychnum* legendum ex græco vocabulo ἑπτάλυχνος: ſic enim ſeptem lucernarum candelabrum, de quo Exod. cap. 25. appellavit Nazianzenus, ad quod alludens Chryſologus, ei ſeptem Felicitatis filios comparat. Sanctus verò Irenæus idem antiqui teſtamenti candelabrum ἑπτάμυξον denominavit, ideſt, ſeptem myxis; ſicut enim dicimus *Dimyxos*, *Diomyxos*, *Trimyxos*, *Polymyxos*; ſic etiam Heptamyxos dicendum. [Ubique enim Eccleſia prædicat veritatem, & hoc eſt heptamyxis lucerna Chriſti bajulans lumen. S. Irenæus lib. 5.

HEPTALYCHNUM, & HEPTAMYXIS } Vide *Heptaliſmus*.

HEPTATEUCHUM. Vide ſequentem dictionem.

HEPTATICUM. [In ſeptuageſima Paſchæ ponunt heptaticum uſque in quintam decimam diem ante Paſcha. Ord. Rom. Idem vocabulum reperitur in vita S. Gregorii Magni, ideſt, [Scripſit prætereà ſuper Proverbia, ſuper Cantica, de Prophetis, de libris Regum, de Heptatico.] Sed rectiùs *Heptateuchum* dicendum eſt ex græco vocab. ἑπτάτευχον, quod ſeptem volumina ſignificat; nam *Pentateuchum* dicuntur quinque Moyſis libri, quibus additis Joſue, & Judicum, tunc, Heptateuchum, ideſt, ſeptem libri appellantur. Quare de eodem ritu, quo Romanus Ordo ſupra, Micrologus agens correctiùs, ſic inquit: [In Septuageſima heptateuchum incipiunt. De Eccleſ. Obſerv. c. 47. [Vide Gloſſam in can. qualiter, 7. qu. 1. §. Heptateuchi. FR. Probatur inſuper, quòd textus Joannis Diaconi in vita S. Gregorii fuiſſet à Librariis depravatus; quia non de *Heptatico*, ſed de Heptateucho compoſuerat Gregorius; nam tractatum ab ejus ſucceſſore Stephano II. Cantorum Scholæ donatũ fuiſſe habetur. [Reverentiam B. Gregorii prædeceſſoris ſui præ oculis cordis habens, tribuit idem Summus Pontifex in hoſpitali ipſius B. Gregorii in porticu B. Petri Apoſt. ſermonum librum unum, & in ſchola Cãtorum, quæ pridem Orphanotrophiũ vocabatur, Heptateuchum. Gulielm. Biblioth. apud Torrig de Cryp. Vatican. ſecunda impreſſ. pag. 189.

HERACLITAE. FR. Hæretici ab Heraclio ſeducti, qui nimis ſuperſtitioſè cœlibatum colebant; nam conjugium eſſe malum aſſerebant; negabant inſuper infantes poſſe cum baptiſmo regnum æternum conſequi, 24. qu. 3. can. 39.

HERA DIANA. Vide *Noctiluca*.

HERBILIA, piſum, legumen [. Piſum, quod ruſtici Herbiliam vocant, ex adventus ſui tempore per ſingulos annos ſpontè naſcitur. In Vita S. Columbani Abb.

HERCEA, ſeu *hercia*, famula domeſtica, & Græcè, ἑρκεία. Aliqui tamen *Sterceiam* legunt. Vide *Sterceja*. Tertullian. adverſus Valentinian. inquit: [Quare enim non & quinquaginta, & centum procreantur? Quare non & Herciæ, & Syntrophi nominantur?

HERCULIS COGNOMENTUM. Vide *Scytaloſagitti pelliger*.

HEREMIA, eremus, ſolitudo, deſertum, græca vox ἐρημία. [Laſſati ſumus iniquitatis in via, & perditionis, & ambulavimus heremias difficiles; viam autem Domini ignoravimus. Lucifer Caralitan. lib. 1. ad Conſtant. Imp.] Verba enim ſunt Sapientiæ cap. 5. nempè: [Laſſati ſumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulavimus vias difficiles; viam autem Domini ignoravimus.] Vide *Eremus*.

HERIBANNUS, ex theutonicis dictionibus *Here*, nempè, exercitus, & *Bannus*, ideſt, acclamatio, ſæpè de hoc vocabulo in canonibus. [Ideò non videtur mihi juſtum eſſe, ut heribannum ſolvere debeant, qui non alibi fuerunt, niſi ubi ipſe Imperator præcepit, Einhard. epiſt. 22.] FR. *Heribannus* potiùs ex *Heri*, ideſt, Domini, & *Bannus*, ſeu *Bandus* ſignum, & vexillum ſignificat; nam *Heribannus* impoſitionem Domini, ſeu Principis quotannis illi à vaſallis ſolvendam denotat, quæ vulgariter *Caput ſolidum* dicitur, l. Heribannus, eod. tit. Sed pro pœna ſumitur in l. Quicumque liber homo, de exercitalibus. Vide *Heribergo*. Galli tamen adhuc ex antiquis Franconibus hoc vocabulum retinent, aliquando variant *Arriereban* pronunciando, apud quos ſignificat, quod univerſi ad bellum incedere debent.

HERIBERGIUM. FR. caſtrenſe tabernaculum, ſeu tentorium, ex theutonicis vocibus *Heir*, quæ aciem, & *Bergen* diverſorium ſignificant. Ubi enim legimus in Cantica c. 1. [Sicut tabernacula Cedar] Gulielmus Abbas in ejuſdem Canticæ præfatione, [Sicut heriberga Cedar] vertit.

HERIBERGO. FR. Verbum, hoſpitor, diverſor; [Nec pro heribergare, nec pro alio banno heribannum Comes exactare præſumat. In capitulis Caroli Magni lib. 3. c. 68.

HERISILITIUM, genus pœnæ in profugos milites, exercitum relinquentes. Vox quidem germanica *Heriſliez* armorum depoſitionem ſignificans, de qua fit ſæpè mentio in legibus Longobar.

HERI-

Heristallus. FR. locus, in quo castrametatur exercitus, ex *Heir*, idest, exercitus, & *Stal* mansio, germanicæ voces. Hinc Perdebonensis ille Monachus in Vita Caroli Magni cecinit lib. 1.

Nomen Heristalli dederat, cui barbara lingua &c.

Herlininus Miles, hoc vocabulo ex contēptu Aulicos appellavit Petrus Blesensis, quia magis cum poculo in manu, quàm cum gladio dimicant, sic inquiens: [Nunc autem sunt Martyres sæculi, mundi professores, discipuli curiæ, herlinini milites; per multas si quidem tribulationes intrant justi in regnum cœlorum; hi autem per multas tribulationes promerentur infernum, epist. 14.] seu potiùs ità denominati ad cujusdam Herlinini nomine Angli similitudinem, qui ævo ejusdem Blesensis extitit, & cum esset exercitus in Sarracenos Ductor, sed parum in arte militari peritus, in ea acie una cum ejus sequacibus trucidatus succubuit, quod ita incautis Aulicis post longos, & laboriosos servitutis conflictus evenire inquit Blesensis.

Herma, *Herman*, seu *Hermes* ἑρμᾶς. FR. latinè Mars. Est inter duos purpura & eruditione Eminentissimos ingens quæstio, Baronium, scilicet, & Bellarminum; hic enim de Scriptoribus Ecclesiasticis in primo Christiano sæculo florentibus, tit. de Autore libri, qui Pastor inscribitur, ait: [Quis autem iste Hermā fuerit, non parva quæstio est.] Atque eundem fuisse Baronius ad an. 159. num. 6. quem Paulus in epist. ad Romanos salutasse ex authoritate Origenis, Eusebii, Hieronymi, & aliorum contendit. Contrà verò Bellarminus, cui non videtur fieri posse, ut Hermes frater Pii Pontificis ille sit, quem Apostolus ad Rom. scribens salutari jusserat; nam inter illam salutationem, & Pontificatum Pii intercedunt ad minus anni centum: insuper quando Hermes ab Apostolo salutatus fuerat, non erat infans, sed provectæ ætatis. Ergo diversus est Hermes ab Apostolo nominatus, ab Hermete Pii fratre asserto libri Pastoris auctore. Sed reverentia amborum Præstantissimorum contendentium, dicere audeam, quod uterque sibi contradicat. Baronius enim affirmans eundem esse Hermetem, quem salutaverat Paulus, eodem loco ex libro gestorum Pōtificum fratrem Pii Papæ fuisse asserit; hinc manifestè ex oppositione Bellarmini supra adducta duos, & non unum Hermetem fuisse convincitur. E contra Bellarminus qui authoritate Damasi de Gestis Pontificum utitur ad affirmandum Hermetem juniorem fuisse Pii fratrem; in eodem deindè ejus de Scriptoribus Ecclesiasticis libro ad an. 367. in Damaso Papa negat illum librum de vitis Pontificum à Damaso fuisse compositum, sic inquiens: [Tribuitur S. Damaso liber de vitis Pontificum, qui extat in tomo primo Conciliorum; sed liber ille est Anastasii Bibliothecarii, non Damasi, ut notum est.] Igitur liber de vitis Pontificum, dum non est illius Papæ, non esset proindè tantæ auctoritatis, ac multò magis, quia non constat ex ejusdem Pontificis Pii confessione Hermetem ejus fratrem fuisse. Pro qua re sciendum est, quòd tempore ejusdem Pontificis Pii inter Romanam Ecclesiam, & nonnullas alias vertebat quæstio; An in Dominica celebrandum esset Resurrectionis Pascha. Pontifex autem Pius pro Apostolica traditione instabat, quod, nempè, à D. Petro celebrari Pascha in Dominica stabilitum fuerat, ut ex eodem Baronio an. 58. num. 82. & seqq. & an. 159. num. 1. & seqq. & lib. 7. Constit. Apost. cap. 37. apparet. Scripsit igitur his verbis Pius apud Gratian. De consecr. dist. 3. can. 20. ubi talis titulus habetur, [Pius Papa IX. à Petro Apost. in primo capitulo suarum decretalium,] (quod juxta seriem Pontificum à Baronio traditam legendum est Pius Papa X. à Petro &c.) cujus rescriptum talis est, [Nosse volumus, quòd Pascha Domini tantùm die Dominico annuis temporibus sit celebrandum. Istis enim temporibus Hermes Doctor fidei, & Scripturæ effulsit inter nos. Et licèt nos idem Pascha prædicto die celebremus; quia tamen indè quidam dubitabant, ad corroborandas animas eorum, eidem Hermeti Angelus Domini apparuit in habitu Pastoris, & præcepit ei, ut Pascha Domini die Dominico ab omnibus celebraretur: unde & nos Apostolica authoritate instituimus, omnes eadē servare debere, nec debetis à capite quoquomodo discedere.] Quæ epistola registrata etiam reperitur in 1. tom. Conciliorum. Igitur si Hermes fuisset frater Pii, idem Pontifex de hac ejus consanguinitate in ea decretali epistola mentionem fecisset. De hoc Hermete Pastore plura, & eruditè congerit Labbè de Scriptoribus Ecclesiasticis pag. mihi 429. & seqq. Item in Addenda pag. 791. Sed bona venia omnium tam Eminentissimorum Auctorum, quisnam fuerit iste Hermes, (cui agnomen ut Baronius, ann. 159. num. 8. Pastoris fuisse putat) unusquisque eorum anceps defectu veræ historiæ redditur. At si illum rectè internoscere quis desideret, legat in 2. tomo Mombritii, ubi agit de Sancto Petro ad Vincula, & ibi inveniet istum Hermetem virum insignem ex idololatra ab Alexandro Papa ad fidem conversum, & quomodo illi prima vice Angelus Domini apparuit, ac alia de eo lectu digna ibidem. Ceterùm aliqua etiam de hoc Pastore adjecimus in nostro Transtyberi illustrato ad notitiam sextam Italicè exarato.

Hermaphroditus, ἑρμαφρόδιτος. FR. an testis esse possit. Vide Glossam in can. si testes, 4. qu. 2. & 3. §. Hermaphroditus.

Herminium. FR. mustellina pellis, quæ vulgò *Armellino* appellatur. [Mille verò nobilissimis juvenibus comitatus est, qui omnes herminio induti, fercula cum ipso ministrabant. Guelfridus lib. 9. cap. 13.

Hermoditium. Vide *Eremodicium*.

Hermogeniani. FR. Hæretici, quorum seductor fuerat Hermogenes: [Hermogeniani ab Hermogene quodam vocati, qui materiam, non naturam introducens, Deo, non naturæ eam com-

comparavit, matremque elementorum Ideam asseruit, quos Apostolus improbat elementis servientes, 24. quæst. 3. can. quoniam autem.] Sed si D. Paulus contra eos scripsit, non est intelligendus Hermogenes ille, quem Baron. extitisse ait ann. 170. Verùm potius illum Hermogenem Magum fuisse credendum est, de quo idem Baron. an. 44. n. 2.

HERNESIUM, germanica vox *Harnisch*, seu potius Italica *Arnese*, armaturam in utroque idiomate significans. [Monachus non habeat hernesium. Matth. Paris. in vitis Abb.] Sed Italicè *Arnese* denotat tam armaturam, quàm aliud corporis indumentum, & metaphoricè pro domi supellectilibus etiam accipitur; unde de eo, qui comptè instructam habet domum, dicere solent Itali: [La casa di colui stà bene in arnese.] Ex gallico vocab. *Harnois*.

HERNIAE MORBUS. Vide *Gutturnosus*, *Ramex*.

HERO, *heronis*. FR. In hoc vocabulo errore lapsi sunt Calepinus in dict. *Pero*, Joseph Laurentius in ejus Amalthea Onomast. in ead. dict. & alii, Budæum sequentes, per quem etiam varii Antiquorum Codices alterati sunt in hac dictione, ut inferius ostendemus; ita ut contra hanc dictionē alterantes jurè his verbis insurgat Adrianus Turnebus lib. 24. Advers. c. 2. inquiens: [Hic me assertorem veterum librorum auctoritatis, & vindicē cōtra primarios homines, ipsaque literarum culmina præstare non verebor &c.] Hoc itaque vocabulum, nedum apud Profanos, sed etiam penès Sacros Scriptores reperitur, quod defectu intelligentiæ diversimodè corruptum fuit. Apud Plinium in primis lib. 36. hist. natural. cap. 14. ubi de magnifico Dianæ Ephesinæ Templo agens, inter alia, hæc ait: [Summa miracula epistylia tantæ molis attolli potuisse, id consecutus est beronibus harena plenis, molli pulvino, super capita columnarum exaggerato paulatim exinaniens ab imo &c.] Sed librariorum incuria litteram *b*. pro, *h*. transcripserunt. Budæus tamen in ejus Annotat. in pandect. mendosè *B*, in *P*, mutavit, & *Peronibus* malè correxerat, ea ratione motus, quia *Pera* saccum significat, unde *Perones* saccos intelligi putat; nam de saccis harena plenis videtur loqui Plinius in textu præallegato: unde recentiores Pliniani Codices ex consilio Budæi *Peronibus* mendosè retinent; sed in antiquis Codicibus ex testimonio Turnebi, Cujacii, Jacobi Dalecampii, & ipsius Budæi loc. cit. ac aliorum *Eronibus*, & *Heronibus* reperiebatur. Item in M. Vitruvii textu lib. 5. c. 12. etiam Amanuensium negligentia *Meronibus* pro *Heronibus* reperitur, ita in Codice Venetiis per Joannem de Tridino, aliàs Tacuino de ann. 1551. impresso habetur, nempè, [In quibus autem locis pulvis non nascitur, his rationibus erit faciendum, uti arcæ duplices relatis tabulis, & cathenis colligatæ in loco, qui finitus erit, constituantur; & inter destinatas creta, & meronibus ex ulva palustri factis calcetur. Cum ita benè calcatum, & quàm densissimè fuerit, tunc cocleis &c.] Sic etiam habet Italicus Codex Venetiis per Franciscum Lutium Durantinum de ann. 1535. impressus, nempè: [E trà le ordinate tavole la creta con li meroni di herba palustre fatti sia calcata &c.] Item in editione latina Argentoratensi de ann. 1550. eodem modo: [Et inter destinatas creta meronibus &c.] Eodemque pacto in textu latino Veneto per Franciscum Senensem, & Crugher Germanum anno 1567. impresso *Meronibus* habetur. At Veneta Italica editio per Gotardum de Ponte ann. 1521. ex opinione Budæana *Peronibus* habet; ubi Glossator omnes rationes Budæi pro hac versione asserit. Item in l. in navem, ff. locati, habentur hæc verba. [Quod si separatim tabulis, aut heronibus, aut in alia cuppa clausum uniuscujusque triticū fuisset.] Sic in impressione Parisiensi primò per Sebastianū Nivellum, & postmodum Venetiis 1584. sub signo Aquilæ renovantis; sed ibid. in textu Veneto apud Juntas 1598. excuso ex opinione Budæi *Peronibus* mēdosè habetur. *Pero* autē non saccum, sed calceum rusticum significat, in quo sensu usus est Juvenalis Satyr. 14. inquiens.

Nil vetitum fecisse volet, quem non pudet alto
Per glaciem perone tegi, qui summovet Euros
Pellibus inventis, peregrina, ignorataque nobis.

Et pro tibialibus usus est Virgilius Æneid. 7. sic canens:

————— Crurum tegit altera pero.

Peronatus arator. Persius. Item *Pero* genus navigii apud Festum; unde *Myoparo* piraticū. Concludendum ergo est cum Turnebo loc. cit. quod in Plinii, Vitruvii, atq; Pandectarum supra allegatis textibus, non *Beronibus*, sive *Meronibus*, aut *Peronibus*, sed *Heronibus* restituendum sit; ait enim Turnebus: [Herones autem accipio texta quædam storiarum, & tegetum more, in quibus interdum pauperes dormiebant, & fruges reponebantur; sed & vasa sic viminea vocabantur, tegetibus similia, & cophinis; φορμοι à Græcis dicuntur. Hæc obsignabimus testimonio interpretis Terentiani in Prologo Phormion; cujus hæc verba sunt: Phormio non à formula, sed à phormione dicitur sparteo, quem nos Heronem dicimus trivialiter, & pro consuetudine.] De quo vocabuli usu etiam penès Sacros Scriptores reperitur. Mombritius enim in passione S. Theodosiæ Virg. & Mart. sic habet: [Post hæc ait Præses; rebellem Virginem in angustiam heronem coarctate, & ejus collo gravissimum saxum alligate, eamque in mari projicite:] Sed Vincentius Belovacensis in Speculo histor. lib. 12. cap. 48. corrigit: *In angustam heronem*. Ac tandem uterque corrigitur ex antiquissimo M. S. in Bibliotheca Vallicellana asservato tom. 9. pag. 66. à tergo; nam hoc vocabulum non in fœminino, sed in masculino genere ponit, hoc pacto: [Et rebellem Virginem, quia nobis contumax fuit, in angusto herone coarctate, & saxum ei gravissimum ligate &c.

HERO-

Herodiades, pro Hera Diana. Vide *Noctiluca*.

Herodiani, una ex Hebræorum sectis, qui Herodem Messiam existimabant, ex eo quia tunc temporis ablatum est sceptrum de Juda &c. juxta Jacobi prophetiam Genes. cap. 49. Nam Herodes, qui intrusus fuerat in Judaicum regnum, alienigena erat; sed D. Hieronymus hanc assertionem refellit, inquiens: [Quidam Latinorum ridiculè Herodianos putant, qui Herodem Christum esse credebant, quod nusquam omninò legimus. In cap. 2. Matth.] Aliqui tamen putant Herodianos appellatos fuisse, quia de Herodis familia erant. Alii dixere ita esse denominatos, quia celebrabant annualem Herodis diem; sed magis consona Damasceni opinio videtur, qui existimat Herodianos exinde dici, quia ad Herodis complacentiam Romanis solvebant tributum: quod verisimilius apparet, dum hi cum Pharisæis ad Christum accesserant, interrogantes, an liceat dare tributum Cæsari; hæc ergo habet Damascenus de hæresib. [Herodis milites, seu quos illudentes Pharisæi, quia Romanis tributa solvebant, Herodianos vocabant, & non divino cultu deditos.] Hinc refellitur Philastrii opinio, qui putavit Herodianos illos fuisse, qui alium Herodem ab Angelo percussum, ut in Act. Apost. cap. 12. dicitur, pro Messia habuerunt. FR. In quodam Hebræorum libro *Ghemarà* appellato, in capite *Sillnah Haken*, legitur Herodianos græcos fuisse, & ab Herode ex deserto conductos, cujus verba latinè sic sonant: [Herodes Rex adduxit secum Græcos ex deserto, & educavit eos in terra habitata, & fecerunt sectam, vocatique sunt Herodiani.] Qui etiam à loco, ubi amoti fuerant, *Dosiothæi*, & *Dorsiani* dicebantur, de quibus suo loco dictum fuit.

Herodion, & *Herodius*, ἐρωδιός, avis quædam apud Hebræos immunda: [Hæc sunt, quæ de avibus comedere non debetis &c. herodionem &c. Levit. cap. 11. Aves immundas ne comedatis &c. herodium &c. Deuter. c. 14. Penna struthionis similis est pennis herodii, & accipitris. Job. 39. Herodii domus dux est eorum &c. Psal. 103.] Græca vox ἐρωδιός, ubi Suidas Ciconiam exponit, aut aliquid simile; ait enim, Herodium quasi ἑλώδιον, idest, palustrem dictum fuisse. D. Augustinus fulicam esse credidit, Theodoretus ardeolam, Ambrosius sturnum, Hieron. milvum. FR. Ubi in Vulgata Psal. 103. legitur *Herodii domus*, Hieronymus vertit, *Milvo abjetes*. Paraphrasis Chaldaica, *Ciconiæ candidæ abjetes* habet. At in sensu Hieronymi adhuc difficultatis nodus indissolubilis est, quia c. 11. Levitici, & c. 14. Deuter. suprà adductis, ubi ad vescendum *Herodion* prohibetur, etiam specialiter *Milvus* interdicitur, quare frustraneum videretur bis in quolibet supradicto capite eandem avem specificare. Contra tamen Divum Augustinum, Augustinus alter Steuchus Egubinus in interpretatione dicti Psalm. 103. ait: [Hebræi magis ciconiam sentiunt: D. Augustinus pro herodio vertit fulicam, cùm fulica sit, ut idem ait, avis marina, non amans arbores; sed abjetes arbores sunt altissimæ &c.] de hac volucre mentionem facit Homerus, Iliad. 10. inquiens, ex versione Budæi.

His autem prosperum misit Erodium prope viam
Pallas Minerva.

Spondanus verò legit:

His autem faustam misit Ardeolam prope viam
Pallas Minerva.

Et in ejus Commento subjungit: [Cùm hanc avem mittat Minerva, potest facilè colligi eam sacram Minervæ existimatam à Poeta, quod & Claudium philosophum existimasse refert Etymologus; cùm alii contrà dicant avem esse Veneream, unde etiam Ἐρώδιον, quasi ἐρωτίδιον appellatum volunt, quod Etymologus ita reconciliari putat, cùm multa Ardearum genera sint secundùm Arist. lib. 9. hist. cap. 1. possint quædam Minervæ, quædam Veneri esse sacra.] Ardeolum etiam Scapulæ Lexicon habet.

Heroides, pro Hera Diana. Vide *Noctiluca*.

Herotochius. FR. Exercitus Dux, ex Saxonis dictionibus, *Heir*, de qua sæpè diximus significari exercitum, & *Tog* conductor. In Anglicis legibus post Vicecomites collocatur: sic [Comites, Vicecomites, Herotochii.

Hesycasta, ἡσυχάστης, Monachus dicebatur, à communi vita segregatus, & ab aliorum consortio separatus, ut cœlesti contemplationi vacaret, ex græco verbo ἡσυχάζω, quiescere, & silere significante. [Hesycastæ, idest, quiescentes. Justin. Novel. 5. tit. 3.

Hetaeriarcha, Romanorum, idest, Græcorum Ductor: [In hostem lento passu, & ordine Exotrocho Magno Hetæriarcha ducente producebat. Cantacuz. lib. 1. c. 6.] Idemque Capitaneus à Gulielmo Tyrio *Megaetariarcha* appellatus fuit: [Erant per id tẽpus Hierosolymis Domini Imperatoris Nũtii Andronicus, Angelus Joannes vir magnificus Megaetæriarcha, hist. sac. lib. 1. c. 16.] Derivatur hoc vocabulum à græco ἑταιρειάρχης, idest, confidentium, & amicorum caput.

Heterodoxus, ἑτερόδοξος. FR. alterius opinionis (cujus antithesis Orthodoxus) sumitur pro Hæretico, sive schismatico. [Quàm inepti sunt plerique heterodoxi recentiores. Philippus Labbè de Scriptorib. Ecclesiasticis in S. Irenæo.] Vide *Cacodoxus* in dict. *Orthodoxus*.

Heterousios, ἑτερούσιος, *qui est alterius essentiæ*. Fit enim ab ἑτέρα, *altera*, & οὐσία, *essentia*, Ariani qui Verbum faciebant alterius essentiæ à Patre, utpote ejus creaturam, ipsum quoque *heterousion* dicebant. Quem terminum, cum suo significato, ingentibus animis repellunt, & explodunt orthodoxæ Fidei hyperaspistæ, Filium Dei homousion, idest ejusdem essentiæ, magna cum victoria propugnantes. Inter quos, etiam ex adversariorum confessione, eminuerunt Basilius, Gregorius Nazianzenus, & Apollinarius, prout teste Suida retu-

retulit ipse Arianus Philostorgius, *Basilius*, inquit, *in Cæsarea Cappadociæ per eam florebat ætatem, qua & Gregorius Episcopus præfuit Nazianzenis: est autem statio, sive portus Cappadociæ. Apollinarius verò in Laodicea Syriæ. Sanè viri isti tres tunc propugnatores homousii fuere adversus heterousion, multo cæteros antegressi, tam qui præ se fuerunt, quàm qui ad meam usque ætatem pervenerunt istius hæresis patronos, adeò ut Athanasius istis collatus censeri possit puer.* In Hist.adve.Bas. & Greg.Nazianz. Vide *Homousius*. *Homœusius*.

HEXAMERON, ἑξαήμερον, idest, sex dierum opus, sic appellata sunt opera D. Basilii, & D. Ambrosiii, in quibus de operibus sex dierum mundi Creatoris agitur.

HEXAPLA, græca dictio ἑξαπλᾶ, idest, sextuplicata, sic appellat Eusebius lib.6. hist. editionem Sacræ Scripturæ, opus Origenianum ingens, pro quo longo labore Tyrum Author se abdicaverat, atque sex columnaribus divisionibus distinxit pro sex ejusdem variis versionibus, idest, duobus hebraicis, & quatuor græcis, Symmachi, nempe, Aquilæ, LXX. atque Theodotionis. Composuerat namque priùs idem Origenes aliam Bibliam quatuor versiones continentem, quam *Tetraplam* nominaverat; sicut tandem aliud ejusdem opus exegerat octo biblicarum versionum, quod *Octopla* intitulavit. Vide Baron.an.231.num.9.

HEXARCHUS. Vide *Exarchus*. Ejus tituli. Vide *Titulus*.

HIDA. FR. Prædium cum casa, in qua unica familia habitare possit. [Semperque ad finem sæculi in omnis suæ hæreditatis decima hida pauperum vestiri, & cibari præcipit. Guliel. lib.1. de gest. Reg.] Itaque malè existimavit Polydorus Virgilius, quod territorium viginti jugerum solum intelligatur. Vide *Familia*.

HIBEO. FR. Obsoletum verbum, ex quo *Cohibeo* componitur, ac idem valet: [Horruit, & erubuit Tribunus; & ita jussit illos manibus hiberi. In pass.SS. Perpetuæ, & Felicitatis per Lucam Holstenium typis mandata, pag.28.

HIERA. Vide *Iera*.

HIERARCHIA, sacer principatus, græcè Ἱεραρχία; sic ejus opus de Angelorum principatu, & Militantis Ecclesiæ appellavit Dionysius Areopagita, qui ob eandem rationem Episcopum *Hierarcham* vocat, idest, sacrum Principem.

HIEROMARTYR, ἱερομάρτυρ, Sacerdos, Episcopus, seu Diaconus Martyr.

HIEROMNEMON, Ἱερομνήμων, rerum sacrarum præfectus, diaconale officium magnæ extimationis erat in Constantinop. Civitate, ad quod pertinebat Patriarcham pontificaliter induere, preces in libro indicare, in throno locum electis, ac consecratis assignare, contacium ordinationis consuetum intonare; itaque officio Cæremoniarum Magistri correspondebat.

HIEROMONACUS, Ἱερομόναχος, Sacer monachus Alii tamen meliùs nomen hoc à vocibus græcis ἱερός, & μοναχός, idest, Sacerdos Monachus compositum esse docent. [Viris, & fœminis illustribus, & probatis hieromonachis, & Deo consecratis Virginibus veniam annuebat. Pharanz.in Chron. lib.2.cap.5.

HIEROPHANTA, Ἱεροφάντης, Sacerdotis titulus apud Athenienses, qui, (ut D. Hieronymus contra Jovinianum scribit) ad extinguendos venereos ardores, cicutæ succum absorbebant; & alibi idem: [Hierophanta apud Athenas eviratur, & æterna debilitate fit castus, epist.11.] FR. quod minimè tamen consulendum est; nam cicuta hominibus venenum est, quamvis pecudibus sit causa pinguedinis; hinc Lucretius lib.5. cecinit.

> Quippè, videre licet, pinguescere sæpè cicuta
> Barbigeras pecudes, hominique est acre venenum.

HIEROPHYLAX, Sacrista, græca dictio Ἱεροφύλαξ, idest, sacrarum rerum custos.

HIEROSOLYMITANI EQUITES. Vide *Equites Melitenses*.

HIEROTHECA ἱεροθήκη, sacrum repositorium, seu tegumentum; accipitur pro pyxide, vel alio sacro vase, in quo sacræ Reliquiæ conservantur. Item sacrum sepulcrum, sacræ vestes, & similia.

HIN, liquidorum mensura, quæ juxta D. Hieronymi sententiam in cap.4. Ezech. binos italos sextarios capiebat, cui alii Sacri Expositores adstipulantur. [Quod habeat mensuram quartam partem hin. Exod. c.29.] Vide *Sextarium*.

HINNULA, genus ludi. Vide *Cervula*.

HIPPAGIUS, ἱππάγιος, equorum conductor ex græco ἵππος, idest, equus, ἄγω, conduco, accipitur etiam pro servo, vel ephebo, pedisequo, undè vocabulum italum *Paggio* provenit, idest ephebus, qui dominum suum pedester famulatur; sic etiam *Equipaggio* italicè, idest, sarcinæ, aliaque impedimenta intelliguntur, quæ in itinerario Principum sequuntur. FR. hinc, Hipposperæ, Festo authore, dicebantur sacculi, seu bulgæ, quæ equis imponuntur.

HIPPOPERAE. Vide *Hippagius*.

HIRENARCUS. Vide *Ierenarcha*.

HIRRIO. Ringo, seu ringor, quod proprium est canis rabiosi [Veluti est canibus innatum, ut & si non latrent, tamen hirriant. Sidon. Episcop. lib.7. epist.3.

HIRRITUS, actus caninus ringendi. [Prodat hirritu rabiem canino. Sidon. Episc. lib. 8. epist.16.

HIRUNDINEUS ADVENTUS, idest, ver: undè adagium,] Una hirundo non facit ver.] & Sidon. Episc. [Usque ad adventum hirundineum, & ciconium, lib.2.epist.14.

HISPANIAE ECCLESIAE RITUS, & alia ad eandem pertinentia. Vide *Aera*, *Altare*, *Amagabari*, *Aspergillum*, *Baptismus*, *Barbacanum*, *Bethilica*, *Boja*, *Bursa*, *Calix*, *Chias*, *Confessio*, *Ferdinandus*, *Graduale*, *Hostia*, *Hydria*, *Icona*, *Litaniæ*, *Malachinus*, *Marabotinus*, *Maran Atha*, *Missa pro morte inimicorum*, *Mi-*

Mitra, *Moatra*, *Mozarabicus*, *Mystarchus*, *Oleum Sanctum*. Canebant Præfatium post epistolam. Vide *Laudes*. In Hispanis navibus consecratur. Vide *Missa sicca*. Diaconi hispani quandoquidem duas stolas ambiebant gestare, & in aliis temporibus eos pudebat patenter stolam deferre. Vide *Orarium*. Cætera. Vide *Palmatus*, *Portingherius*, *Præstimonium*, *Priscillianistæ*, *Quadragena*, *Rumigerulus*, *Saccularius*, *Salambona*, *Scholasticus*, *Spanicus*, *Sparta*, *Spartea*, *Zanca*. Realis Moneta. Vide *Siclus*. Rex Aragoniæ Petrus in papali cappella de anno 1355. communionem per manus Innocentii IV. sub utraque specie sumpserat. Vide *Siphon*. Juvencus Presbyter Hispanus tempore Constantini Poeta sacer. Vide *Tetravangelium*. Hispani pronunciant *A*. pro *V*. & quare. Vide litt. V. in principio. Habent innumerabilia vocabula arabica. Vide *Amagabari*, *Versus leoninus*. Canunt Vesperas de nocte. Vide *Vesperæ*. Hispaniarum Regis Philippi VI. cæremoniæ occasione matrimonii ejus filiæ cum Galliarum Rege. Vide *Evangelium*.

Historia, *ἱστορία*, aliquando significat responsorium officii divini: [Pro quo prænotetur, quod antiphonæ, & responsoria ad unum diem, vel observationem pertinentia vocantur historia. Radulphus lib. de can. observ. cap. 12.] FR. dictio *Historia* à Radulpho allata non cadit super *Responsoria*, sed super *Observationem*: nam observatio græcè historia dicitur; quare nemo scribebat historiam, nisi qui res ipsas, de quibus agebat vidisset, observasset, seu cognovisset. [Historia secundum Isidorum in 1. lib. Etymologiarum dicitur ab historein græcè, quod est latinè cognoscere, vel videre; apud Veteres enim nullus scribebat historiam, nisi qui interfuisset. Alii dicunt, quod dicitur ab historon græcè, quod est gesticulatio, idest gestuum repræsentatio; undè & histrio vocatur gesticulator, idest, aliorum gestorum recitator, & repræsentator. Archidiac. in postilla ad can. Jejunium quarti, dist. 76. [Et confirmatur ex eodem Radulfo ibid. ubi inquit: [Sancti ergo dominici dies excellentius in Romano, quàm in Ambrosiano officio historiis solemnibus sunt decorati.] Idest, ritibus ac observationibus solemnioribus honorantur. Sic *Histrio* secundum Archidiac. i. est, aliorum gestorum observator, recitator, ac repræsentator: quare Gellius inquit: [Earum tamen propriè rerum sit Historia, quibus rebus gerendis interfuit is, qui narret, lib. 5. cap. 18.] idest, observavit. Sensus igitur Radulphi in textu allato est [Et ad observationem pertinentia vocantur historia] nam illud *Vel* stat loco *Et*, ut in particula *Vel* dicemus. Ex quo infertur historiam eandem esse, ac observationem. Historia dicitur fabula. Vide *Fabula*. Item historia una est ex quatuor Sacræ Scripturæ sensibus. Vide *Biblia*. Historia tripartita. Vide *Palea*.

Histrio unde dicatur. Vide *Historia*. Synonymum. Vide *Hypocrita*.

Histrix, animal. Vide *Charogryllus*.

Hiufo, verbum, pro fisco signare, vel sequestrare. [Casæ eorum hiufentur, quousque pro ipsa decima, sicut supra dictum est, satisfaciant. In Capitul. Caroli Magni,] à germanico vocab. *Husar*, idest, possessio, vel à *Guiffa*, idest, ablatio rei alienæ. Vide *Guiffa*.

Hoba. FR. prædium, seu fundus, quantum Colonus colere possit. [Duas hobas serviles. In traditionibus Fuldensibus. Dotem Ecclesiæ, idest, duas hobas possessas, & beneficium Presbyteri in eodem loco deservientis, idest, unam hobam. In quadam Bulla Othonis I. Imper. apud Torrig. de Cryptis Vatican.] Legitur etiam *Hobunna*, & canis possessionis custos *Hobavvasth* ex germanico *Hoube*, dicitur.

Hodegitria, sic appellatur imago illa Constantinopolitana miraculosa Beatissimæ Mariæ Virginis, quam Divum Lucam depinxisse creditur, ex græco *ὁδηγητρία*, idest, viæ ductrix, eo quia in expulsione Latinorum, quando Imp. Michael Palæologus Constantinopolim triumphans ingressus est, hanc sacram imaginem sibi præcedere ordinaverat, quam pedester Imperator sequebatur, ut refert Gregoras lib. 4. qui sic subdit ibidem: [Post dies complures Imperator Constantinopolim intrat; non prius tamen, quàm sacrosanctæ Deiparæ, quam quasi viæ monstratricem Hodegitriam vocant, imago per portam quam Auream dicunt ingressa est.] Hæc prodigiosa imago Constantinopolitanam Urbem sæpè à Barbarorum incursionibus liberavit. Hodie in Sicilia, & Messanæ præcipuè Deipara sub titulo *Godegetriæ* summè veneratur, quam corruptè *Itriæ* dicunt, Romæque ipsi Siculi sub eodem titulo Ecclesiam habent propriam, ubi vulgariter Constantinopolitana appellatur. FR. cujus fundatores fuerunt etiam Melitenses. Floravantes Martinellus in ejus Roma Ethnico-sacra in tit. S. Mariæ Constantinop.: [Solet depingi supra arcam à duobus Caloiris, Monachis, nempe, græcis super humeros delata, eodem modo, quo qualibet feria III. processionaliter per Urbem Constantinopolitanam deferebatur. Nicephorus lib. 15. Inde vulgus commentari cœpit, quod ita depingatur, quia hæc imago ex Itria Bizantium miraculosè per mare in arca deportata, & à duobus Monachis græcis ad littus inventa fuerit, quod fabulam esse demostrat Baronius. Itaque Siculi qualibet feria III. ob devotionem hujus Iconæ jejunant. In ejus honorem Pulcheria Imperatrix magnificum templum erigi curavit. Nicephor. loc. cit. & à Dominicanis conservabatur ibi in vico *Ballatà* nuncupato; at quia Templum illud in Meschitam à Turcis profanatum fuerat, ideò ann. 1629. mediante ingenti pecuniæ largitione Oratoris Veneti, à ministris Turcarum Tyranni concessa fuit eisdem Dominicanis licentia, ut ad alterum eorum Conventum Civitatis Peræ sub titulo S. Petri hæc Sacra Imago collocaretur. FR. Triumphus Michaelis Palæologi post Latinorum expulsionem

nem ex Constantinopolitana Civitate, refertur à Fl.Blondo decad.2. lib.8. & ab Oderico Raynal. an.1261.n.29.& seq.atq; à Georg. Logotheta describitur. Eadem imago triumphaliter delata ad eandem Urbem ab Imp. Jo. Comneno pedibus tamen præcedente describitur à Niceta Coniata apud Baron.an.1123. nu.7. Alia quoque Latinorum expulsio ab eodem Cardinali ex eodem Niceta in Andronico affertur, an.1183.n.8.& seq. Sed quo in loco prædictam historiam uti fabulosam refellat Baronius, non inveni. Qui tamen de hac imagine hodegitria noscere cupit, legat opusculum Michaelis Justiniani Romæ in typogr. Rev.Cam.Apostol.de ann.1656. impressum.

HODEPORICUM, græcum vocabulum ὁδοιπορικὸν, nempe, itineris relatio, itinerarium. [Hodeporico licèt difficiliter expleto. In vita S. Sebastiani Mart.

HOLOBERUS, ex ὅλος, idest, totus, & πυῤῥὸς, nempè, fulvus. [Obtulit pallia holobera. Anast. Biblioth.in Hormisda.] Vide *Oloberus*.

HOLOCAUSTUM, ὁλόκαυστον; ὅλον, totum, & καυστὸν, combustum; in hoc enim sacrificio victima tota in igne consumebatur, ita ut nulla reliquia remaneret, ad differentiam *Hostiæ* sacrificii, quæ non consumebatur totaliter; ex ea enim de trahebatur Sacerdotis portio. Dicitur etiam *Holocaustum* à verbo græco ὁλοκαυτόω, idest, totaliter comburo. FR. [Sententiam, quæ vetat misecordiam, non solùm tenere fratres, sed etiam audire fugite; quia potior est misericordia omnibus holocaustomatibus, & sacrificiis, can. ponderet, dist.50.] Glossa autem sic interpretatur: Holocaustum ab *holon*, totum, *cauma*, incendium, in can.sic populus, 1.quæst.1.] Holocaustum juge. Vide *Endelechismus*.

HOLOCHRYSUM, totum ex auro, ὅλος, totus, & χρυσὸς, aurum. [Leo ex Abbate S. Martini ordinatur Episcopus. Fuit enim faberlignarius; faciens etiam turres holochryso tectas, ex quibus quædam apud nos retinentur. Gregorius Turon. lib.10.cap.ult.] FR.dictio *Turres* significat ciboria. Vide *Ciborium*.

HOLOGRAMMATON. Vide sequentem dictionem.

HOLOGRAPHUS, plenariè, & absolutè scriptus: græca dictio ὁλογράφος. [Ubi holographa manus est, falsum dici non potest. Ambros. in epist. ad Galatas cap.6. Tanquam non sit holographas membranas arbitratus. Sidon. epist.11. lib.9.] Dicitur etiam *Hologrammaton* in eadem significatione.

HOLOPHORUS, *Olopherus*, seu *Olophorus*. Vide *Oloberus*.

HOLOPORPHORUS, & *Holoporphyrus*. Vide *Oloberus*.

HOLOSERICUS. FR. Heliogabalus fuit primus Romanorum, qui holoserica veste usus est, cùm antea subserica in usu esset. Lamprid. in Heliogab. Vide *Chrysoclavus*, *Oloberus*.

HOLOVITREUM, vox græco-latina, merè vitreum: [Vas illi holovitreum valdè pretiosum, & Alexandrini operis arte compositum, cum tristis est pigmentis allatum. Surius in vita S.Odilonis 1. Januar.

HOMOEOTELEUTON. Vide *Versus Leoninus*.

HOMAGIUM. FR. Actus subjectionis, seu fidelitatis professio. Glossa in cap.indignum, de regul. juris. Atque Sigonius de Regno Italiæ ait, quod Homagium sit jus à Rege acceptum cum dignitate pro feudo beneficii nomine. [Indignum est, & à Rom. Ecclesiæ consuetudine alienum, ut pro spiritualibus facere quis homagium compellatur, lib.2. Decretal.tit.41.cap.11.] & de eodem vocab. fit mentio ibid.tit.1.cap.15. & tit.3. c.17. :|: Contigit, ut die quadam infirmaretur, & ecce Satan adfuit, qui diceret ei, vis mihi facere homagium, & ego tibi dabo scientiam omnium litterarum? Cæsar.lib.1.cap.32. Detestabile, quippè, est in Monacho, ut sub quocumque coloris habitu, honore, aut titulo potestatis, habeat feuda, servos, & ancillas, homagia, & fidelitates. Petr. Blesen. epist.102.] Dicitur etiam ab aliis *Hominatio*, *Hominiscum*, *Hominiscatus*. Alia synonyma. Vide *Hominium*, *Vassallagium*.

HOMILIA, ὁμιλία, populi coadunatio; hinc postea Sancti Patres eorum sermones homilias appellavere, ad denotandum actos fuisse eorum sermones ad populum congregatum. FR. Sed aliter ex SS. Patribus colligitur: Sanctus enim Victor Uticen.lib.1.inquit: [Augustinus ducentos jam triginta & duos confecerat libros, exceptis innumerabilibus epistolis, atque tractatibus popularibus, quos Græci Homilias vocant.] Inde Tractatores dicti sunt, qui sermocinarentur ad populum, ut in dict. *Tractator* dicetur. Discrimen autem inter λόγον, & ὁμιλίαν, ostendit Photius in ejus Biblioth.num.174.in B.Jo. Chrysost. §.1.de ejusdem homeliis in Genesim inquiens: [Orationum nomen præferunt libri (sic enim in iis reperi exemplaribus, quæ legi) Homeliis tamen similes magis esse videntur cum cæteris rebus, tum quod sæpenumerò tanquam præsentes respiciens auditores, sermonem ad eos convertit, interrogat, respondet, ac pollicitationibus utitur, ut possit maximè alio in dicendi genere, quàm homiliarum isto, similia formare, atque exhibere; quia tamen illud assiduè, constanterque sine ullo dispensationis ordine servat, homilias illas esse satis, superque declarat: habuit siquidem eas ad populum,] ubi docet, quod Oratio sit, quæ Oratorum adstricta præceptis, constanti dispositionis ordine disposita, ornataque sit: homilia verò sine dispositionis ordine, & popularis potiùs allocutio erit appellanda.

HOMINICULAE. FR. Sic per ludibrium vocabantur Christiani ab Apollinaristis, quia nos in Christo duas naturas confitemur: [Calumniam in nos statuentes, duos filios dicere nos dicitis, & hominiculas appellatis. Athan.de Incarn. Domini.

HOMINIUM. FR. idem ac Homagium supra: [Indignum est igitur, ut clericus, qui jam in Dei sortem est assumptus, & jam laicorum digni-

gnitatem excessit, pro terrenis lucris hominium faciat laico. Lucas Vvaddingus in Notis epist. S. Anselmi lib. 3. epist. 45. Hominium, & fidelitatem jurantes. Petr. Cistercien. Vallis Sarnien. Monachus in hist. Albigen. cap. 25. Contra Ordinis vestri regulam, Villas, Ecclesias, & Altaria possident, fidelitates, & hominia benignè suscipiunt, 3. decretal. cap. 3. tit. 35.

HOMO. FR. dictus est Diabolus à Christo Domino: [Inimicus homo hoc fecit. Matth. cap. 13.] Glossa in cap. licet, de elect. & elect. potest. sic explicat: [Diabolus dictus est homo ab eventu, quia devicit hominem; sicut Imp. dictus est Africanus ab eventu, quia Africam devicit.] Homo verò à Christo dicitur *Omnis creatura*, quod de aliis creaturis nequit prædicari. [Sed creaturæ nomine signatur homo; omnis autem creaturæ aliquid habet homo; habet namque commune esse cum lapidibus, vivere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum Angelis. D. Gregor. homil. 29. in cap. 16. Marci.

HOMODIANA, pro Hera Diana. Vide *Noctiluca*.

HOMOEUSIUS, ὁμοιούσιος, qui est similis essentiæ. Est enim à verbo Græco ὅμοιος, similis, & οὐσία, essentia. Contumaces ac perfidi Ariani cùm cernerent de ipsorum hæresi, homousion negante, in legitimis synodis conclamatum esse: homœusion commenti sunt: asserentes Filium non esse quidem *homousion* cum Patre, idest, ejusdem essentiæ; sed *homæusion*, idest, similis essentiæ. Cùm tamen sacræ scripturæ satis apertè inculcent tres Personas esse ejusdem essentiæ, & dicat Christus, Joan. 10. 30. *Ego & Pater unum sumus*. De ὁμοιουσία, homœusia, idest, simili essentia, frequenter in D. Athanasii Operibus legitur. Et D. Ambrosius in libr. de Filii divinitate & consubstantialitate contra Arianos, cap. 2. ait: *Denique sublato homousion, idest unius substantiæ vocabulo*, ὁμοιούσιον, homœusion, *idest similem factori suo posuerant, cùm aliud sit similitudo, aliud veritas*. *Heterousios*. Vide *Homousion*.

HOMOLOGIUM, seu *Homologatum*. FR. laudum, & arbitrum pronunciatum. Ancaranus, & Jo. Bapt. Caccialupus, quos citat, & sequitur Decius consil. 198. col. 3. Dicitur etiam *Emologare* in eodem sensu. Dictionar. Alberici verbo Emologo. Baldus in tit. de pace Constan. §. sententiæ, & consil. 342. §. fuit factum, in fin. lib. 3. Quamvis non pauci errent in hoc. Vide *Omologo*.

HOMOLOGO. Vide *Omologo*.

HOMOLOGUS, ὁμόλογος, assensor, & usurpatur pro Vassallo, qui ratione fidelitatis suo legitimo Principi subjacere consentit; de quo fit mentio in Cod. Theodos. l. ultim. de patroc. vic. Itaque non à dictione *Homologius*, ut aliqui existimant, hoc vocabulum derivatur.

HOMOPHAGIA, vel *Omophagia*, crudorum ciborum comestio, græcè ὠμοφαγία. [Non enim magno labore corporis fatigatur, quia nec tanta cura inter nos parandorum ciborum, vel coctionis impenditur, quippè qui maximè xerophagiis, & omophagiis utuntur. Cassian. lib. 4. cap. 22.] FR. *Xerophagia* significat siccarum rerum comestio. Vide suo loco. *Omophagi* appellati sunt Ætoli populi à Thucydide: [Bacchanalia etiam prætermittimus Inania; quibus nomen omophagiis græcum est, in quibus furore mentito, sequestrata pectoris sanitate, circumplicatis vos anguibus, atque, ut vos plenos Dei numine, ac majestate doceatis, caprorum reclamantium viscera cruentatis oribus dissipatis. Arnob. lib. 5. advers. Gent.

HOMOUSIUS, ὁμοούσιος, & ὁμούσιος, *consubstantialis, ejusdemque essentiæ*. Et ita ὁμοουσία, vel ὁμουσία, *eamdem essentiam*, seu *essentiæ identitatem* sonat; à Græco vocabulo ὁμοῦ, *simul*, & οὐσία, *essentia*. FR. Sanctissimæ Trinitatis attributum, idest, consubstantialitas. [Ego Berengarius &c. Jurans per Sanctam, & homousion Trinitatem, & per hæc Sacrosancta Christi Euangelia. De consecrat. dist. 2. can. Ego Berengarius.] Ibi Glossa: [Homousion, idest, ejusdem substantiæ] Ibique Archidiac. [Humousion in græco idem est, quod idem, vel unum Usia, idest, substantia; ideo dicitur Trinitas homousion, idest, unius substantiæ,] & Anastasius de pseudosynodis loquens: [Quæ contra homousion factæ sunt jussiones Imperatorum firmant, & non pia fides. In disputat. S. Maximi Mart. in ejus Collectan. à Jacobo Sirmondo in 8. edit. pag. 161.] In aliquibus codicibus D. Aug. *Homusion* perperam legitur. [Homusion verbum, unius, ejusdemque substantiæ sonat in græco, tom. 2. epist. 177. seu potius altercatio inter Augustinum, & Palcentium.] Vide D. Ambros. lib. 3. de fide cap. ult. Vide etiam hìc *Deivirilis*, *Heterousios*, *Homæusios*.

HOMOUSIONES, *Homousiani*, & *Homousionistæ*, FR. sic Ariani, & cæteri Hæretici negantes in divinis consubstantialitatem Filii, Catholicos appellabant; hinc Rex Hunericus Arianus in suo edicto contra Episcopos Catholicos scripsit: [Rex Hunericus Vandalorum, & Alanorum universis Episcopis homousianis, apud Victor. Uticen. lib. 4. de persecut. Vandalica.] Et D. August. epist. 177. suprà citata inquit: [Absit, ut erubescamus Catholici in universo manentes, nos appellari propter fidem veram *Unius*, *ejusdemque substantiæ*, à nonnullis verbum græcum non intelligentibus, Homousiones, qui nos appellari gaudemus de Christi nomine Christianos.] Et idem in libro contra Arianos tom. 6. ait: [Ecce qui nos quasi macula novi nominis vocant homousiones; nec se ipsos, cùm ista sentiunt, intuentur insanos.

HOMOYPOSTATA, ὁμοϋπόστατα, ea quę sunt ejusdē hypostasis, seu subsistētię. Ita cū duę totales naturæ, aut

aut, partiales habent eamdem subsistentiam, homoypostata dicendę. Totales quidem, ut in Christo Natura humana, & divina: quia unam & eamdem habent subsistentiam, unde & idiomatum communicatio formata. Partiales verò naturæ, ut anima & corpus, quæ una subsistentia, eaque simplici, ut multi volunt, aut composita, secundùm alios, donantur. Quod à Damasceno in log. c.32. insinuatur, dicente: *Homypostata sunt, cùm duæ naturæ in una hypostasi uniuntur, & unam tenent hypostasim compositam, & unam personam, ut anima & corpus*. Vide *Hypostasis*.

HOMUNCIONISTAE. FR. Hæretici, qui & Photiniani à Photino appellati sunt, negabant in Christo duas naturas. Baron. An. 357. nu. 8. Ubi enim textus S. Dionysii ajebat in Christo *novam Dei virilem operationem*, illum adulterantes hi heretici, legebant *unam Deivirilem* &c. Baron. An. 649. num. 18. De his quoque Prudentius, in Apotheos. poem. 4. cecinit:

Sunt qui Judaico cognatum dogma furori
Instituunt, media Christum ratione sequuti,
Hoc tantum, quod verus homo est, at cælitus illum
Adfirmant non esse Deum, pietate fatentur,
Majestate negant, morum pro laude sacratum
Concelebrant.

A quo tamen *Homuncionitæ* etiam nuncupantur.

HOMUNCIONITAE. FR. hæretici, qui asserebant imaginem Dei non in hominis anima, sed in corpore consistere, ut notat Sirmondus in lib. cui tit. Prædest. l. 1. hær. 76. An autē iidem sint ac Homūcionistæ, de quibus Prud. supra, videant Eruditi.

HONORATUS. Qui aliqua dignitate functus est. Vide *Possessor*.

HONORIGERA VIRGINITATIS NOTA, dicitur Velum Monialium. Vide *Velum professionis*.

HOPLOTHECA. FR. greca dictio ὁπλοθήκη, idest, armorum theca; sic appellatus est liber, in quo omnes Sanctorū Patrum sententię ad confutanda Hæreticorum falsa dogmata compilatæ erant, quod opus Petrus Possinu in ejus eruditissimis notis ad Historiam Pachimeræ, ab eodem latinitati donatam, putat jussu Emanuelis Comneni Græcorum Imperatoris fuisse compositum.

HOQUETA, ex Gallico *Hoquet*, idest, suspiria, & singultus, quos Cantores affectare solent. [Sed nonnulli novellæ scholæ discipuli, dum temporibus mensurandis invigilant, notis novis intendunt fingere suas, quàm antiquas cātare malunt, in semibreves, & minimè ecclesiastica cantantur, notulis percutiuntur; nam melodias hoquetis intersecant, discantibus lubricant, triplis, & motetis vulgaribus nonnunquam inculcāt; adeo ut interdum antiphonarii, & gradualis fundamēta despiciant. In extr. Jo. XXII. cap. unico, de vita, & honest. Clericor.

HORAE CANONICAE, quas recitare tenentur Ecclesiastici, quæ in Gallia *Cursus* appellabantur. Vide *Cursus*. Canonicæ dicuntur, quia sunt regulares, seu quia canonis pensio est, quam tenentur Deo quotidie persolvere Ecclesiastici; nam psalmodia canon noster dicitur. [Sanè quemadmodum unus aliquis agricola, nisi suū canonem plenum, ac bonum reddiderit, in carcerem conjicitur, suspenditur, conscinditur plagis, quousque omne redditur creditori debitum; ita continget Monacho, cum per oscitantiam sibi præscriptum transmiserit canonem. Antioch. homil. 105.] Divisæ igitur sunt hujusmodi preces in septem horas; nam [Septem horas canonicas in die quasi ex debito canimus pro septem gradibus, quos à septiformi spiritu suscipimus; formam autem habemus ab Apostolis, & aliis Sanctis, ut septies in die Creatorem nostrum laudemus. Gem. lib. 2. cap. 53.] Divus verò Hieronymus has septem horas sic distinctè recenset: [Assuescas quoque ad orationes, & psalmos nocte consurgere, manè hymnos canere, tertia, sexta, nona hora stare in aciem, quasi bellatorem Christi, accensaque lucerna reddere sacrificium vespertinum. De Reg. Monach.] Itaque fallitur Polydorus Virgilius existimans has horas canonicas à D. Hieronymo, sive ab Eleutherio Papa institutas fuisse: ex Divis enim Clem. Basilio, aliisq; Patrib. satis colligitur ab Apostolis ad imitationem antiquæ Synagogæ, eas in primæva Ecclesia laudabiliter introductas esse; quandoquidem Psaltes Regius cecinit: [Septies in die laudem dixi tibi psal. 118.] Neque can. Eleutherius, dist. 91. aliud probat, quàm Vigiliarum observantiam ipsum tantum restituisse. Circa verò horarum numerum, non satis inter se conveniunt Auctores, alii enim laudes tanquam horam à Matutino distinctam assignant, ita Amalar. lib. 4. de Eccles. off. c. 7. seu 10. D. Antoninus, & Navarrus; quorum inter alias rationes ab eis allatas, hæc præcipua est, nimirum, Ecclesiæ usum, quæ in nocte Nativitatis Domini à laudibus separare solet matutinum. Communis verò Patrum, ac Conciliorum enunciatio in septem canonicas horas semper distinguit; licet antiquitus distinctè à Matutino recitarentur laudes, ut ex quorundam opinione in dict. *Laudes*. dicetur; septenarium tamen numerum semper mysteriosum fuisse Innocentius III. in procemio septem psalmorum satis demonstrat, & Philo Hebræus numerum hunc septenarium: [Ingeneratum, immortalem, victorię symbolum, virginem, perpetuum, & Deum ipsum,] in tractatu de opificio mundi appellat. Prima itaque hora ad solis ortum recitanda est, in memoriam Christi Resurrectionis; ita communiter Canonistæ in cap. 1. de celeb. Miss. atque antè Cassianum hanc horam canonicam institutam fuisse, ex constitutione apostolica lib. 8. cap. 40. & ex D. Athanasio lib. de Virgin. constat: & quamvis Sancti Patres Christum media nocte resurrexisse dicant; fuisse tamen ipsam Sanctis Mulieribus revelatam summo mane existimatur, quo instanti temporis Christum execrabilibus sputis spretum, & alapis percussum, atque ad Pilatum ductum fuisse Rupertus meditatur. Hora tertia,

quæ

quæ *Aurora* etiam dicitur, atque *Hora sacra*. can. non liceat, dist. 44. Sacra, nempè, appellatur, quia tunc sacrum celebratur: in hac hora Salvator noster ad mortem damnatus fuit, & Spiritus Sanctus super Discipulos congregatos descendit dict. constitut. apostol. lib. 8. cap. 40. D. Ignatius Mart. epist. 8. ad Trallian. Tertullian. lib. 1. de jejun. cap. 10. Sexta verò hora ab Antiquis Patribus magis fervidæ preces fundebantur, quia ad expugnandos spiritus meridiani aggressiones præparabantur, quod ex hymno istius horæ, [Aufer calorem noxium] colligitur, & in ea Adamum fuisse creatum Origenes tract. 35. in Matth. meditatur, quam opinionem sequuntur Theophyl. in Matth. & alii, qui putant eadem hora Cruci affixum fuisse Christũ: quare inquit Theoph. [Qua igitur hora Deus hominem condidit, eadem & lapsum curavit.] Et Cyrill. hierosol. [Quo tempore eversio fuit, eodem rursus facta est reparatio. Catachef. 14.] Aliqui tamen textui Euangelistæ Marci inhærentes existimant in hoc temporis spatio Christi crucifixionem sequutam fuisse; nam c. 15. inquit Euangelista: [Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.] Quod re vera de crucifixionis sententia intelligendum est potiùs, quia Joannes crucifixionis actum accidisse refert, quando, nempè, [Erat hora quasi sexta;] & ita declarant Const. apost. lib. 8. cap. 40. supra cit. Cyprian. de orat. Domini, Athanas. de Virg. additque Moses Barcepha eadem sexta hora è terrestri Paradiso eliminatos primos parentes fuisse. Nonam tandem horam tempore Apostolorum fuisse in usu ex Actis Apostolicis cap. 3. satis constat, ubi habetur: [Petrus autem, & Joannes ascendebant ad horam orationis nonam,] in quo temporis termino Christum in Cruce expirasse dicitur. De Matutino autem, Vesperis, & Completorio, in peculiaribus eorum locis agitur. Mysteria igitur, quæ in singulis horis contemplanda sunt, in his versibus continentur, nempè:

Matutina ligat Christum, qui crimina purgat,
Prima replet sputis, dat causam Tertia mortis,
Sexta Cruci nectit, latus ejus Nona bipertit,
Vespera deponit, tumulo Completa reponit.

Invocatio autem divini auxilii semper in quolibet horæ principio sub illis davidicis verbis; [Deus in adjutorium meum intende &c.] recitanda est, cujus Authorem Damasum Papam (ex hieronymiana suasione) facit Navarrus de orat. cap. 3. num. 64. Alii verò hanc cæremoniam D. Gregorium instituisse putant, apud Polydorum Virgil. lib. 6. de invent. cap. 2. Cæterum ex Cassiano lib. 12. cap. 23. & collat. 10. cap. 10 à Monachis antiquitus versiculum præfatum proferri solitum fuisse constat. Vide *Breviarium*, *Offitium divinum*.

AD HORAM. FR. idest, tunc, quod Itali *All'hora* dicunt. [Rogabat ergo Sanctus ille, ut sineretur in eadem custodia, quousque exularetur, & ad horam auferretur de custodia. Exiliũ S. Martini Papæ & Mart. in collectan. Anastas. à Jacobo Sirmondo in 8. edit. pag. 101. Quoniam etsi contristavi vos in epistola, non me pœnitet, etsi pœniteret, videns quod epistola illa, etsi ad horam vos contristavit, nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam, 2. Cor. cap. 7.

HORAMA. Vide *Horoma*.

HORARIUM. Vide *Orarium*.

HORREBITAE. Vide *Orebitæ*.

HORNUS, idest, currentis anni tempus. [In Synodo apud Vermarium palatium olim ab horno habita. Flodoard. lib. 3. cap. 22.] Idest, Synodo hoc anno celebrata.

HOROMA, & *Horama*. FR. Visio. [Postridie quam pugnaremus, video in horomate hoc venisse Pōponium Diaconum &c. In passione SS. Perpetuę, & Felicitatis per Lucam Holstenium edita] in cujus notis sic habet: [Res exigit, ut rescribatur, horamate; nisi hæc vox ita deformata in usu populari Afrorum erat. Est autem ὅραμα vox græca, sonans visum, sive visionem. Usurpatur in Actor. cap. 12. v. 9. Latini Scriptores ea rariùs usi sunt; tamen Aldhelmus lib. de Virginit. cap. 3. ubi de S. Jo: Euangelista loquitur, ait eum in Patmo raptum in oromate; ubi Meursius rectè Oramate substituit in Mantisa Critica (sicque in Bibliotheca SS. Patrum editum reperio) frustrà reprehendente Suvartio Analectorum lib. 3. cap. 9. qui horoma ibi rescribendum persuadere nequicquam conatur. Reperio etiam apud Alcuinum lib. 1. de vita S. VVillebrodi cap. 2. hæc verba: Mater intempesta noctis quiete cœleste in somnis vidit horama.] Sed bona venia dictorum Eruditorum utroque modo dici potest à verbis græcis ὁρόω, & ὁράω, quæ videre significant, licèt ultimum usitatius sit.

HOROSCOPUS. Vide *Hydromantia*.

HORRIPILATIO, horror, qui crispat, & echinatos capillos format, quod ex subitaneo timore accidere solet. [Loquela multum jurans horripilationem capiti statuet. Eccles. cap. 27.

HORTALIA. FR. hortensia. Bullar. Casinen. tom. 2. Const. 75.

HOSA, calciamenti genus, ex germanica dictione *Hose*. [Calcei his erant ad summum pollicem penè aperti, & alternatim laqueis corrigiarum retenti; postea verò cœperunt hosis uti. Paul. Diac. de gestis Longobard. lib. 4. cap. 23. Cumq; omnes ad obsequium domini cuncti hosas suas vellent extrahere, ille prohibuit. Monach. Sangellen. in hist. Caroli Magni, lib. 2.

HOSANNA, hebraica vox *Hosciànna*, idest, salvum fac nunc, seu salvum fac: secundum verò phrasim Hebraicam *Hoscibanna*, vel secundum paraphrasim Chaldaicam pronunciatur. Baronius infrà citandus. *Hosciba* enim denotat, *Salvifica*, & interjectio *Na* valet quantum apud Latinos *Quæso*. S. Hilarium non rectè hoc vocabulum *Redemptionem* interpretatum fuisse Hieronymus testatur, in quem errorem etiam Ambrosius inciderat. Vide Baron. An. 34. num. 6. & seqq.

Inquiunt Rabbini, quòd hęc proclamatio *Hosanna* dicebatur ab Hebræis, quando die prima festivitatis Tabernaculorum excidebant ramos ex arboribus, ut habetur in Levit. cap. 23. scilicet: [Celebrabitis ferias Domini &c. sumetis vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ, spatulasque palmarum, & ramos ligni densarum frondium, & salices de torrente, & lætabimini &c. & habitabitis in umbraculis septem diebus.] Quæ deprecatio *Hosanna* in scenopegiis fiebat. Vide eundem Baron. ibidem nu. 6. Igitur ex acclamatione turbæ, [Quę venerat ad diem festum; cum audissent, quia venit Jesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obviàm ei, & clamabant, Hosanna. Jo: c. 12. nu. 12.] Remansit hæc acclamatio tam in gręca, quàm in latina Ecclesia, quæ bis in Missa dicitur, semel, nempè, Angelorũ vice, ac iterũ hominũ nomine. FR. In postilla Jo: Andreę in cap. firmiter, de summa Trinit. habetur significare, salva nos, & deberet scribi *Osianna*; sed elisa vocali, corruptè dicitur *Osanna*.

HOSPITALARII. V. *Equites Melitẽses. Parabolus.*

HOSPITALE. V. *Brephotrophium. Gerontocomium.* Metatorium in dict. *Aspaticum. Nosocomium. Orphanotrophium. Ptochotrophium. Typhlocomium. Xenodochium.*

HOSPITALITAS, est signum prædestinationis. Vide *Xenoparochus.*

HOSPITICLUM, FR. parvum hospitium, can. si quis de servis, 12. quæst. 2.

HOSPITIUM. Vide *Pandochæum.*

HOSPITIUM NOVUM. FR. idest, sepultura [Qui certè rationis causa novum suo corpori quęrit hospitium. D. Gregorius apud Gratianum post can. 7. in §. sed aliud 13. quæst. 2.

HOSTIA, victima, *Hostia* ab hoste victo dicta; nam post obtentam inimicorum victoriam offerebatur; sed inter Christianos Hostia, tam ea, quę adhuc in panis substantia, pro Eucharistia præparatur; quàm etiam jam consecrata, & in corpus Christi transubstantiata intelligitur, & præparanda est de azymo apud Latinos, quod in fermentato fit à Græcis. Honorius Papa III. anno 1220. ut in ea imago crucifixi imprimeretur mandavit. Antiquitus in elevatione Hostiæ consecratæ fideles manus attollebant. [Illas manus, quas ad Dominum extuleris, postmodum laudando histrionem fatigare. Tertullianus de spectaculis, cap. 25.] FR. in Melita, & in multis Italiæ locis solent rustici extendere palmam versus hostiam elevatam, & tangere posteà proprios oculos, quem actum faciebant Gentiles, oriente sole, & Mahometani faciunt, luna recenter visa; unde inter Christianos mos iste creditur, quòd tempore Leonis Papæ introductus fuerit; nam Romani solebant ejus tempore, more paganico, hos actus in reverentiam solis agere, quos idem Papa serm. 7. de Nativitate sic increpaverat: [De talibus institutis etiam illa generatur impietas, ut sol inchoatione diurnæ lucis exsurgens, à quibusdam insipientioribus de locis eminentioribus adoretur: quod quidem nonnulli etiam Christiani adeo se religiosè facere putant, ut priusquam ad B. Petri Apost. Basilic. quæ uni Deo vivo, & vero est dedicata, perveniant; superatis gradibus, quibus ad suggestum Aræ superioris ascenditur, converso corpore ad nascentem solem reflectant, & curvatis cervicibus, in honorem splendidi orbis inclinant &c.] & inferius: [Abjiciatur ergo à consuetudine fidelium damnanda perversitas nec honor uni Deo debitus eorum ritibus, qui creaturis serviunt, misceatur] Et versus finem [In ipso Sacramento Natalis Domini cogitemus, quod naturæ nostræ gratia divina contulerit]. In Hostiæ elevatione etiam aliquæ acclamationes decantari solebant, atque Ludovicus Galliarum Rex à civilibus conjurationibus oppressus, etiam in actu dictæ elevationis decantari ordinaverat verba hymni:

O salutaris Hostia,
Quæ cœli pandis ostium:
Bella premunt hostilia,
Da robur, fer auxilium.

Clitov. lib. 5. hymn. ecclesiast. Erat etiam Gallię usus, ut Sacerdotes novelli in ordinatione eorum ab Episcopo consecratam hostiam intra candidissimam pergamenam reciperent, quam ipsi postea intra quadraginta dierum spatium consumebant, quotidie, nempè, particulam sumendo in eorum celebratione; in symbolum videlicet, ut Fulbertus Episc. epist. 2. refert, quadraginta dierum, in quibus Salvator noster post Resurrectionem suam cum ejus Discipulis manserat. Ponebatur antiquitùs Hostia non antè calicem, ut modò fit, sed ad ejus latus, ad denotandum, ut ait Microlog. de Eccles. observ. cap. 14. Sanguinem Christi de ejus latere emanatum, cujus hæc sunt verba: [Unde & congruè calix sub brachio ejus collocatur, quasi de latere Dominico sanguinem Domini suscepturus.] In Ecclesia Mileti vidi antiquum Missale de anno 1509. m. s. ubi Hostia ad latus calicis depicta erat: eandem cæremoniam observant Græci, & ob eandem rationem Summo Pontifici, solemniter celebranti, ad thronum per Subdiaconum sistentem ad ejus levam, defertur Hostia consecrata, stante Diacono cum calice ad dexteram ejus. Vide *Communio*. Quo verò ad cæremoniam fractionis Hostiæ, varia symbola adducuntur ab Auctoribus; Microlog. enim loc. cit. cap. 18. inquit: [Cum dicit: Per Dominum nostrum, rumpit Hostiam ex dextero latere juxta ordinem, ad designandam Dominici lateris percussionem. Deindè majorem partem in duo confringit, ut tres portiones de Dominico corpore efficere possit; nam unam in calicem, faciendo Crucem, mittere debet, cum dicit, Pax Domini sit semper vobiscum, ad designandam corporis, & animæ conjunctionem in Resurrectione Christi. Alteram verò ipse Presbyter necessariò sumit antè calicis participationem, juxta Dominicam institutionem. Tertiam autem communicaturis, sive infirmis, necessariò dimittit.] Alii hanc triplicem Hostiæ divisionem triplicem Ecclesiæ statum significare docent, nem-

nempè, particula in calice, Ecclesiam continuò militantem in calice tribulationis agitatam denotare dicunt, ac alias duas partes Ecclesiā triunphantem in purgatorii, scilicet, & Paradisi statu. Biel. in can. & Durand. lib. 4. cap. 51. Divus autem Thomas 3. par. quæst. 83. art. 5. ad 8. particulam in sanguine immersam Christum triumphantem significare instruit, & illam, quam Sacerdos absumit, denotare corpus Christi conversantis; tertiam denique, quæ in transactis sæculis usque ad finem Missæ conservabatur, (quod & Græci adhuc observant) Christi corporis in sepulchro symbolum esse. Ac alibi idem Sanctus Doctor ait, quod hæ tres Hostiæ partes, divinitatem, animam, & corpus Christi significent. FR. Quæritur inter doctores, utrum ex hac Hostia divisa possit Sacerdos unam partem laico ad communicandum dare: quod communiter negatur; quia sacerdos debet consumare totam sacrificii materiam, quam sibi destinavit sumendam, ut colligi videtur ex cap. relatum, & cap. comperimus, de consecr. dist. 2. cui etiam favet Rubr. Miss. de defect. tit. 10. n. 3. sic tenent Jacob. de Graffiis, & alii apud Magistrum meum Paul. Mariam Quartum in Rubr. Miss. par. 2. tit. 10. sect. 3. dub. 3. difficul. 4. Sed affirmativè respondendum cum Auctoribus ibidem citatis, quos sequitur idem Præceptor, & præter rationes ab eo cumulatas, addendus mihi videtur antiquorum usus, non solum Latinorum, ut supra ex Microlog. ubi ajebat: [Tertiam autem communicaturis, sive infirmis necessariò demittit] & ex D. Thoma citat. habetur; quod Latinus Sacerdos unam tantùm portionem sibi sumebat, & aliam usque ad finem Missæ nonnisi pro communicaturis relinquendam esse colligitur; sed etiam ex Græcorum ritu comprobatur. Nam antequam græcus Sacerdos sumat consecrationem, discedit ab altari, circuitque cum Sacramento in manibus usque ad mediam Ecclesiam, & hoc facit, ut ante consummationem Sacramenti investiget, an aliquis ex Laicis communicaturus sit. Ad contraria argumenta satis ibidem Quartus respondet. Notandum hìc quoque est, quod in Liturgia gothica, quam aliquæ Hispaniæ Ecclesiæ adhuc observant, & vulgariter eam *Mozarabicam* appellant (de qua suo loco dicemus) dividitur in eo ritu Hostia in novem partes in memoriam novem præcipuorum vitę Christi mysteriorum, attribuendo, scilicet, cuilibet parti suum peculiare nomen, idest, *Corporatio. Nativitas. Circumcisio. Apparitio*, (videlicet Epiphania) *Passio. Mors. Resurrectio. Gloria. Regnum*: Ulterius quęritur, an particula Hostiæ, quę in calicem immergenda sit, debeat frãgi ex parte superiori, vel inferiori. Petrus Ruiz in suo cæremonial. & Graffius lib. 2. c. 4. tenent, quod ex parte superiori demenda sit: contrarium tamen sentiunt Gavantus, & Quartus. Advertendum tandem est, quòd in Feria VI. parasceves, quando Sacerdos immittit prædictam particulam in calicem, non debet facere consuetas cæremonias in illius orificio. Congr. Rit. 28. Aug. 1627. & clariùs in Cæremoniali jussu Innocentio X. correcto lib. 2. cap. 26. ubi habet: [Sed sine signo Crucis] Hostiæ synonyma. Vide *Holocaustum. Communio. Margarita.* Cæremonia adhibenda in oblatione Hostiæ, & alii casus in offertorio Hostiæ occurrentes. Vide *Offertorium*.

Hostia Semiplena. FR. sacrificium extra catholicum ritum. [Unquam pro desideriis vestris sine ritu catholico, & cano more semiplenas nominati Antistitis hostias obtulerunt? Ennodius in Apologet.

Hostiaria, theca, in qua Hostię consecrandæ servantur. [Diaconus latinus accipiens tres Hostias ex hostiaria, ponit eas ordinatim super patenam. In cæremonial. pontific. lib. 2. cap. 24.

Hranne, porcorum grex. [Porcellum de hranne, in leg. salica tit. 4.

Hugo. Vide *Guido*.

Hugonottus. FR. sic vocatur in Gallia Calvinista, cujus etymon variè à diversis deducitur. Florimundus Remundus in tractatu de Antichristo cap. 3. inquit, quòd Calvinistæ conjurati ad necandum Regem, dederant inter se hoc ęnigmaticum signum, *Huc nos*, ut se se cognoscerent ad invicem. Alii malunt, quòd sic Hæretici ad tribunalia citati ad se purgandos dicere solebant *Huc nos*. Famianus Strada lib. 3. hist. Flandriæ inquit, quòd Turonis, ubi primò hoc vocabulum divulgatum fuerat, matres ad terrendos pueros fingere solebant adesse nocturnum phantasma, Hugonem ab eis nominatum; hinc quia Calvinistæ nocturno tempore cœperant ibi congregari, Hugonotti appellati sint; sed aliter Petrus Matheiù in historia Henrici IV. Galliarum Regis refert, nimirum, à quodam Hugone, in cujus crypta congregabantur Calvinistæ, denominatos esse Hugonottos.

Humana Tentatio, per quid differat à diabolica. Vide *Tentatio humana*.

Humerale. Vide *Amictus*. Ad differētiam superhumeralis. Vid. *Superhumerale*. V. *Rebrachiatoria*.

Humiliate Capita Vestra Deo, quare jejuniorū tempore dicatur. Vide *Fermentum*.

Humilifico. FR. humilio [Exomologesis, prostrandi, & humilificandi hominis disciplina est. Tertull. de pœnit. cap. 9.

Humilitatis Sarcina, dicitur velum Monialis. Vide *Velum professionis*.

Hunniscus, gladius. Matt. Paris. in vita Abbatū.

Hunnus. FR. Scytha; Hunnorum enim natio est, quæ paludem meotidem ad mare usque glaciatum incolit. Ammianus, lib. 21. in principio regionem, & mores describit. Sic etiam Sidon. carm. 2. pro Anthemio in stropha quæ incipit: [Albus Hyperboreus.] De Hunnis agit Baron. An. 383. num. 2. An. 395. nu. 13. & seqq. An. 396. num. 13. & seqq. An. 468. nu. 26. An. 527. nu. 56. An. 539. n. 10. An. 552. num. 18. An. 558. num. 6. & seqq. An. 568. nu. 3. An. 788. n. 5 & 6. An. 795. nu. 65. An. 902. nu. 16. An. 924. nu. 2. An. 933. n. 6. Ac D. Hieronymus de Hunnis in epist. ad Oceanum in epitaphio Fabiolæ.

Hu-

Hura, pileus villosus, ex gallico vocab. *Hure*, idest, caput ursi, seu alterius feræ, [Capitis sui galerus, qui hura dicitur. Matth. Paris. in Vita Abbatum] in quo tempore solebant Episcopi pileum gestare. Vide *Galerus*.

Hussitae, hæretici. Vide *Orebitæ*. *Thaboritæ*.

Hustingus, locus, in quo justitia administratur, ex Saxonicis vocibus *Hus* domus, & *Dingh* judicium. [Lodinenses, facta communicatione in suo hustingo. Matth. Paris. in hist.

Hyacinthina Vestis. Vide *Thycinina*.

Hyades, signum cœleste. Vide *Arcturus*.

Hybernandi Locus. Vide *Parachæmadion*.

Hydra. Vide *Excetra*.

Hydraulum, ὕδραυλος, musicale organum, quod aquæ artificio sonum emittit: Isidorus tamen lib. 3. Etym. cap. 21. non rectè illud determinat, inquiens: [Organum vocabulum est generale vasorum omnium musicorum; hoc autem, cui folles adhibentur, hydralum Græci nominant; ut autem organum dicatur, magis ea vulgaris est consuetudo.] Quia non illud cui folles adhibentur *Hydraulicum* dicitur, sed quia mediante aqua sonum emittit, ut Tertullianus lib. de anima cap. 14. optimè describit, inquiens: [Specta portentissimam Archimedis munificentiam, organum hydraulicum dico, tot membra, tot partes, tot compagines, tot itinera vocum, tot compendia sonorum, tot commercia modorum, tot acies tibiarū, & una moles erunt omnia; sic & spiritus, qui illic de tormento aquæ anhelat, non ideo separabitur in partes, quia per partes administratur, substantia quidem solidus, opera verò divisus.] FR. Tertullianus Archimedem hujus instrumenti authorem facit, sed Plinius lib. 7. cap. 37. Cresibium inventorem fuisse ait: Suetonius verò in Nerone cap. 41. refert Romæ antè Neronem fuisse incognitum; ubi de eodem Nerone loquens, hæc ait: [Reliquam diei partem per organa hydraulica novi, & ignoti generis circunduxit.] Quinimò Vitruvius quodlibet instrumentum pro attrahēda aqua, sive quod trahitur ab ea hydraulum appellat. Reliqua. Vide *Organum*.

Hydria, ὑδρία, vas ad ferendam aquam; nam ὕδωρ græcè aquam significat. Oveti in Hispania summa veneratione conservatur hydria, una, scilicet, ex illis sex, in quibus Christus Dominus primum signorum suorum ostenderat, quando aquam ad Canæ galileæ nuptias in vinum mutaverat. Marian. lib. de rebus Hispan. Alia similiter ex his sex hydriis Andreas Hungariæ Rex unà cum aliis venerabilibus reliquiis ex Syria evexerat. Annal. Flandr. lib. 8. FR. Etiam Ravennæ in Ecclesia S. Mariæ in Portu alia ex eisdem hydriis porphyretica asservatur, in cujus fundo Julius Papa II. foramen fieri jussit, nè ad aliud opus inserviret. Hieronymus Fabrus in sacris memoriis Raven. part. 1. pag. mihi 280.

Hydromantia, ὑδρομαντεία. FR. Divinationis superstitiosum genus. [Igitur genus divinationis à Persis fertur esse allatum; Varro autem dixit divinationum quatuor esse genera, terram, aquam, aerem, & ignem. Hinc Geomantiam, Hydromantiam, Pyromantiam, Aeromantiam dictas autumat. Divini dicti sunt, quasi Deo pleni; divinitate enim se esse plenos simulant, & astutia quadam fraudolenta hominibus futura conjectant. Duo autem genera divinationis sunt ars, & furor. Incantatores autem dicti sunt, qui artem verbis peragunt. Arioli vocati sunt, propterea quia circa aras idolorum nefarias preces emittunt, & funesta sacrificia offerunt, hisque celebrationibus Dæmonum accipiunt responsa. Haruspices nuncupantur, quasi horarum inspectores: dies enim, & horas in agendis negotiis, operibusque custodiunt, & quid per singula tempora observare debeat homo, intendunt; ii etiam exta pecudum inspiciunt, & ex eis futura prædicunt. Augures sunt, qui volatus avium, & voces intendunt, aliaque signa rerum, vel observationes improvisas hominibus occurrentes ferunt. Iidem sunt Auspices; nam & auspicia sunt, quæ iter facientes observant. Dicta autem sunt Auspicia, quasi avium spicia; & Auguria, quasi avium garia, idest, avium voces, & linguæ. Item augurium, quasi avigerium, quod aves gerunt. Duo autem sunt genera Auspiciorum, unum ad oculos, alterum ad aures pertinens: ad oculos, scillicet, volàtus, ad aures ex avium. Pythonissæ à Pythonio Apolline dictæ, quòd is author fuerit divinandi. Astrologi dicti sunt, eò quòd in astris augurantur. Genethliaci appellati sunt propter natalitiorum considerationes dierum. Geneses enim hominum per XII. cœli signa describunt, syderumque cursu nascentium mores, actus, & eventus prędicere conantur, idest, quali signo fuerit natus, aut quem effectum habeat vitæ qui nascitur, interpretantur. Hi sunt qui vulgò Mathematici vocantur: cujus superstitionis genus constellationes Latini vocant, idest, notiones syderum, quomodo se habeant cùm quis nascitur. Primum autem genus, idest, stellarum interpretes Magi nuncupabantur: sicut de his legitur in Euangelio, qui natum Christum annunciaverunt: postea hoc nomine soli Mathematici dicti sunt, cujus artis scientia usque ad Christum fuit concessa, ut Christo edito, nemo exinde nativitates alicujus de cœlo interpretaretur. Horoscopi dicti, quod horas nativitatis hominum speculentur dissimili, & diverso facto. Sortilegi sunt, qui sub nomine &c. *ut supra*. Salitores vocati sunt, qui dum eis membrorum quæcumque partes salierint, aliquid sibi exinde prosperum, seu triste significari prædicunt, ex D. Augustino lib. de natura Dæmonum] ita apud Gratianum can. Igitur genus 26. quæst. 3. Sed Augustini liber talis nedum extat; imò nec verba illa: Cujus artis scientia usque ad Christum fuit concessa &c. Augustino ullo pacto nequeunt convenire; benè tamen lib. 7. de Civitate Dei cap. 35. de Hydromantia hæc habet: [Quibus hæc artibus fiant, ipsi viderint. Nolo enim dicere has artes etiam antè nostri Salvatoris ad-

adventum in ipsis Civitatibus gentium legibus solere prohiberi, & pœna severissima vindicari. Nolo, inquam, dicere: fortassis enim talia tunc licebant.] Ex quibus Gratianus, seu alius quispiam malè verterat. Sed lib. de divinat. Dæmonum to.3. nil, sive pauca de iis egit Augustinus. Gratiani tamen Postillator Isidorum lib. 8. etymolog.cap.9. citat. De aliis similibus superstitiosis artibus. Vide hîc *Caragus*. *Extispices*.

HYDROMYSTA, ὑδρομύστης, qui curam habet in Ecclesia conficiendi aquam benedictam, & eadem Ecclesiam intrantes aspergere. Synesius epist.121.

HYDROPARASTATAE, ὑδροπαραστάται, hæretici, qui puram aquam in Missa offerebant; inde Aquarii etiam appellati sunt. Vide *Aquarii*; contra quos D.Jo.Chrysostomus scripserat, ex cujus authoritate malè intellecta Armeni seducti, ad aliud erroris extremum excesserunt, non adhibendo aquæ guttas in calice, solum vinum offerentes, quorum error in Synodo Trullana can. 36. damnatus fuit. Hydroparastatarum autem seductor Marcion fuit, qui docebat merum esse diaboli sanguinem, qui ut fabulabatur Severus, sub forma serpentis cum terra sub fœminæ figura conjunctus fuerat, & nata est vitis, ex qua fabula etiam originem habuit Manichæorum error, qui fellem diaboli vinum esse afferebant, & tempore Leonis Papæ non consecrabant sub specie vini. S.Jo:Chrysostomus, & Irenæus Ebionem faciunt hujus hæresis auctorem. FR. Baronius tamen An.174.num.3. Tatianum ex Syria Platonicum refert ex D.Augustino aquarium fuisse; sed re vera Marcionistam hunc fuisse ex eodem Baronio ibidem n.5. & seqq.constat :||: Aliud genus aquariorum reperiebatur, qui tamen Catholici erant; sed in Missa, quæ celebrabatur de manè, aquam offerebant ob metum, ne ab odore vini tanquam Catholici detegerentur à persequutoribus fidei; in sacrificio verò vespertino vinum offerebant, contra quorum errorem Sanctus Cyprianus scripserat. V. Baron. An.257.nu.9. & 10.

HYDROPHOBUS, ὑδροφόβος, qui aquam timet. [Nam & enectos, & lymphatos, & hydrophobos, vocant, quos aquæ necaverunt, aut amentia, vel formidine exercuerunt. Tertull. de bapt. cap.5.] ubi ait: *Enectos*, idest, quos aquæ necaverunt, *Lymphatos*, nempè, quos amentia aquæ exagitavit, & *Hydrophobos*, quos formido aquæ terrebat intelligendum est. Solent, ut ajunt, hunc aquæ timorem apprehendere illi, quos rabidi canes momorderant.

HYDROPHYLAX, ὑδροφύλαξ, aquarum custos, quem Latini *Castellarium* nuncupabant. Vide *Signatus manu*.

HYDROSCOPIUM, ὑδροσκόπιον, aquæ speculatio, atque pro aquæ instrumento libratorio accipitur, quod à Synesio Episc. epist.15. ita describitur: [Eò sum infortunii redactus, ut hydroscopio opus habeam, jube mihi fabricari, ac coemi. Tubulus est cylindri figuram habens, tibiæ magnitudine, atque forma. Hic in una redacta linea incisiones habet, quibus aquarum libramentum cognoscimus; obturat enim illum altera ex parte conus æquabili positura insertus; ita ut communis sit amborum basis, coni, videlicet, atque tubi. Hoc ipsum est, quod baryllum appellant. Jam cum tubulum inde posueris, erectus subit, ut in eo incisiones facilè numerare possis, ex quibus libramentum cognoscitur.] Vide *Baryllum*.

HYEMANTES, erant illi, qui propter enormia & gravia delicta manebant sub dio propè Ecclesiam, agentes publicam pœnitentiam; non enim admissi erant in Ecclesiæ porticu cum aliis pœnitentibus. [Eos, qui rationis expertia animantia inierunt, & qui leprosi sunt, vel fuerunt, jussit Sancta Synodus inter hyemantes orare. Concil. Ancyr. can.17. apud Balsamonem.] De his enim loquutus est Tertullianus, ubi de pudicitia agens, sic inquit: [Reliquas autem libidinum furias impias, & in corpore, & in sexu ultra jus naturæ, non modò limine, verùm omni Ecclesiæ tecto submovemus, quia non sunt delicta, sed monstra.] Est autem scitu dignum, quod in primitiva Ecclesia quinque gradus publicè pœnitentium fuerant, de quibus S. Gregor. Thaumaturgus mentionem facit. Primi enim *Flentes*, seu *Lugentes*, & à Latinis *Hyemantes* nuncupabantur: hi cilicio induti, & extra Ecclesiam humi prostrati à fidelibus Ecclesiam intrantibus veniam de commissis scandalis poscebant, de quibus in d.tractat. de pudicitia cap.3. Tertullianus ait: [Conciliciatos, concineratos, cum dedecore, & horrore compositos, prostratos in medium ante viduas, ante Presbyteros, omnium lacrymas suadentes, omnium vestigia lambentes, omnium genua detinentes.] Secundus pœnitentium ordo eorum erat, qui *Audientes* dicebantur; hi namque in Narthece cum Catechumenis admissi erant, quibus audire verbum Dei permittebatur; expulsi tamen erant tempore consecrationis. Tertii vocabantur *Substrati*, vel *Subjecti*; quia aliquanto diutius cum illis Catechumenis permanebant, ac substrati recipiebant ab Episcopo manuum impositionem, qui super eos aliquas preces recitabat: [Substrati verò intra Ecclesiam retro ambonem stant, atque cum catechumenis egrediuntur ipsi. Blastarius.] Quarti gradus erant *Consistentes*, qui consistebant cum cæteris fidelibus in Ecclesia, sed in oblationibus minimè admittebantur. [Consistentes porrò sunt, qui fidelibus comprecantur, & simul psallunt; mysteriorum verò participatione abstinent. Idem Blastar.] Tandem quintus, & ultimus ordo erat illorum, qui peracta jam pœnitentia, participes fiebant Sacramentorum, sed à cæteris fidelibus aliquatenus distinguebantur; non enim omnibus privilegiis cæteris Christianis concessis fruebantur, & ideò sedebant in humiliori loco. Verba autem Thaumaturgi à Balsamone allata, hæc sunt: [Fletus, seu luctus est extra portam oratorii, ubi peccatorem stantem oportet fideles ingredientes orare, ut pro se precentur. Auditio est juxta portam in porticu, ubi oportet eum, qui

qui peccavit, stare usque ad catechumenos, & illinc egredi. Audiens enim, inquit, Scripturas, & doctrinam eiiciatur, & precatione indignus censeatur. Subjectio autem, seu substractio est, ut intra templi portam stans, cum catechumenis egrediatur. Congregatio, seu consistentia est, ut cum fidelibus consistat, & cum catechumenis non egrediatur. Postremò est participatio Sacramentorum.] Supra in dictione *Catechumenus* distinximus duplicem Catechumenorum gradum, quorum unum *Competentium* esse demonstravimus, qui antè prædictam benedictionem Episcopalem non discedebant. Vide *Pœnitentes*.

Hyems Legalis, à D. Epiphanio Episcopo hoc titulo appellata eleganter fuit Synagoga in sermone de Dominica Palmarũ à Gonsalvo Ponceleone in latinum his verbis translato: [Plantati in domo Domini in aulis ipsius, verno tempore efflorescentes festum ducimus diem, legalem hyemem abeuntem cernentes.] Synagoga enim figura rigidissimæ hyemis fuit, cui placidissimum euangelicæ gratiæ ver subsecutum fuit.

Hyeracis Civitas in Calabria. Vide *Cyriaca*.

Hymnarium, FR. liber, in quo hymni continentur, at in corruptis sæculis *Imnarium* dicebatur: sic in quodam lapide tempore Joannis Papæ IX. in S. Maria ad scholam græcam legitur, ubi sic incipit: *Sume Valeriane*; ibi enim inter cætera relinquitur eidem Ecclesię *Vnum Imnarium*.

Hymnista, Auctor, seu cantor hymnorum.
State nunc hymnistæ pro receptis parvulis.
Prudentius: qui versus corrigi non debet, quemadmodum aliqui existimarunt; nam quamvis tertius pes deberet esse trocheus; tempore tamen Prudentii diphthongus eundem quantitatis valorem habebat communiter, ac si esset simplex, E, breve.

Hymnizo, hymnos compono, recito, seu canto. [Et qui pro indulgentiæ desiderio iniquitates suas annunciant, in tabernaculis justorum hymnizant. Gregor. in prologo ad Psalmos pœnitentiales.

Hymnologia, ὑμνολογία, hymnorum recitatio: [Signo siquidem dato cum fratribus conveniens (*idest, S. Remigius*) horarum laudes persolvebat hymnologiarum. In hist. Remensi, cap. 25.] Item *Hymnologiam Catholicam* D. Dionysius appellavit symbolum fidei, quod in Missa recitatur.

Hymnus, ὕμνος, metricus versus. FR. Differunt Hymni à Threnis, quia hymni sunt cantica laudis, & threni cantica lamentationum. Glossa, de reliquiis, & venerat. Sanctorum :|: Primus in Sac. Scriptura Auctor hymnorum Moyses fuisse reperitur, ex cujus exemplo in Ecclesia catholica ab apostolica traditione introductus est hymnorum cantus. [De quibus hymnis in Ecclesia canendis, & ipsius Domini, & Apostolorum habemus documenta, exempla, & præcepta. August. epist. 119. cap. 18.] Paulus Samosatenus hæresiarcha excludebat sacros hymnos ab Ecclesia, quod unum ex capitibus fuit, per quæ ille in Concilio Antiocheno damnatus esset. Quantæ autem efficaciæ sint sacri hymni, experientia ipsa demonstravit; nam S. Ephrem hymnis ab eo compositis harmonicè Harmonii errores confutavit, quo stylo usi sunt Gregor. Nazianz. contra Apollinarem, Prudentius in diversa hæreticorum dogmata, sic & alii similiter. Antiqua est quæstio agitata, qualis, scilicet, fuisset hymnus, quem Christus Dominus unà cum discipulis post ultimam cœnam cecinerat, de quo Euangelista testatur: [Et hymno dicto, exierunt in Montem Olivetum &c.] D. August. in epist. 253. ad Ceretium Episc. asserit, quod in ejus ævo hymnus reperiebatur, quem Dominus in supradicta cœna cecinisse existimabatur; sed ejus verba apocrypha reputantur à Baronio ad An. 34. num. 65. nam Cardinalis hic docet, quod in Ritualibus Hebræorum reperiebantur aliquæ preces post solemnes cœnas recitandæ, & pro hac cœna agni paschalis, in qua Christus hymnum dixerat, signanter in eo Rituali psalmus *In exitu Israel &c.* ac alii breves psalmi reperiebantur præscripti. Paulus Burgensis in rebus hebraicis expertus, fuerat enim ille hebræus origine, psalmum 112. qui apud Hebręos est 113. commentans, hymnum à Christo dictum psalmũ *Laudate pueri* cum aliis quinque sequẽtibus fuisse ait; nam Hebræi sex psalmos post cœnam agni paschalis canebant, incipiendo à psalmo *Laudate pueri* cum quinque sequentibus, omnibusque ab *Alleluja* incipientibus, qui simul uniti *Magnum Alleluja* nuncupabantur. Albinus verò Flaccus semel à Carolo Magno ejus discipulo de hoc dubio interrogatus, respondit se existimare non fuisse hymnum metricum, quem Christus cecinerat; verum potiùs ultimum sermonem Dominicum: *Pater clarifica filium tuum &c.* de quo Euangelista Jo. cap. 17. Inter Græcos primus gręcorum hymnorum Author Hierotheus ab Eusebio lib. 7. hist. cap. 19. refertur; sicut & inter Latinos Hilarius Pictaviensis Episc. primus fuerat, ut Isidorus de Eccles. off. lib. 1. cap. 6. testatur inquiens: [Sunt autem divini hymni, sunt & ingenio humano compositi. Hilarius autem Gallus Episc. Pictaviensis eloquentia conspicuus hymnorum carmine floruit primus, post quem Ambrosius Mediolanensis Episc. &c.] FR. idem testatur IV. Toletanum Concil. his verbis: [Et quia nonnulli hymni humano studio in laudem Dei, atque Apostolorum, & Martyrum triumphos compositi esse noscuntur, sicut ii, quos Beatissimi Doctores Hilarius, atque Ambrosius condiderunt. In decretal. Gratiani de consec. dist. 1. can. 53.] Auctores hymnorum Offitii Divini habentur notati apud Gavantum in explicationibus rubricarum, quos vulgari idiomate explicavit Dominicus hujus Operis Author, sub anagrammatico tamen nomine Nicodemo Grima, idest, Domenico Magri :|: Quod autem spectat ad eorum cæremonias. Si hymnus incœperit cum invocatione Dei, vel Christi; tunc Celebrans debet extollere manus, illasq; mox cõjungere, ac caput versus Altare inclinare, ut instruit

Cære-

Ceremoniale Episcoporum, lib. 2. c. 14. In hymno Sanctorum Confessorum ab Urbano Octavo correcto mutanda sunt illa verba *Meruit beatas scandere sedes*; quando, scilicet, non celebratur obitus illius sancti; tunc enim dicendum *Meruit supremos laudis honores*: puta si celebranda sit ordinatio, seu translatio alicujus Sancti, & in festo stigmatum S. Francisci, & similium; non verò quando aliquod Confessoris officium à propria natalitii die propter aliquod impedimentum juxta rubricarum ordinationes contingit transferri, quod solent in hoc parum cauti typographi in libello cujus titulus est *Ordo Officii* sępè errare; nam sicut in die Sancti trãslato in oratione dicitur *Natalitia &c.* sic etiam licet festum ejusdem transferatur, pręd ícta hymni verba mutari non debent, quia semper est celebratio obitus illius Sancti; sicut nec etiam in trãslatione officii alicujus Sancti non mutãtur hęc verba in hymno laudis posita:

Dies refulsit lumine,
Quo Sanctus hic de corpore
Migravit inter sidera.

In quibus versiculis hymnorum genuflecti debet. Vide *Genuflexio*. Quare non dicatur hymnus ad Epiphaniæ Matutinum. Vide *Epihania*. Hymnus ambrosianus. Vide *Te Deum laudamus*. Hymnus angelicus. Vide *Gloria in excelsis Deo*. Hymnus *Gloria laus &c.* qui in Dominica Palmarum canitur. Vide *Palmarum festum*. Reliqua. Vide *Macarismus*. *Stropha*. *Versus*.

Hyopa, hirsutus. [Prolixitate, & densitate comarum satis hyopam: Luitprandus. In legat.] ubi de Nicephoro Imp. loquitur, ὑόπα græcè visionem porci significat.

Hypante, & *Hypapante*, græcè ὑπαντὴ, & ὑπαπαντὴ, idest, humilis occursus. Baron. An. 544. n. 10. sic vocant Græci festivitatem Purificationis B. M. Virginis, quia S. Simeon Christũ infantem, & sub humili humanitatis indumento exinanitum occurrit. De origine hujus festivitatis egit Baronius An. 1. nu. 38. sed æquivocatur An. 58. nu. 77. & An. 544. num. 10. & in Notis ad Martyrolog. ad festum Purificationis, ubi inquit saturnalia, & lupercalia Gentilium à Gelasio Papa in festum Purificationis immutata fuisse: nam licèt verum sit, quod Gelasius conatus sit superstitionem lupercalium auferre; ex ejus tamen Apologia ab eodem Baronio An. 496. n. 27. & seqq. allata, nil constat de institutione festi Purificationis loco lupercalium, vel saturnalium; imò ex Innocentio III. in sermone hujus festivitatis hoc festum in loco Amburbialium, seu Ambarvaliũ, quæ superstitiosè colebantur à Gentilibus, institutum fuisse liquet. FR. Lupercalia enim Romanorum ad XV. Kalend. Martii Lilius Greg. Gyraldus in hist. Deorum, Syntagma 17. de celebritatibus, & festis, & Alexander ab Alexandro in Genial. Dierum lib. 4. c. 12. fuisse testantur: ‖: At verò Amburbalia in principio mensis Februarii celebrabantur, quod cum festo Purificationis coincidit: ut ex Innocent. III. liquet, qui sic ait: [In principio mẽsis Februarii Proserpina rapta fuit à Plutone, quam facibus accensis in Æthena tota nocte per Siciliam quæsisse credebatur: ipsi ad commemorationem ipsius, facibus accensis in principio mensis, Urbem de nocte lustrant; undè festũ istud amburbiale, idest, lustratio, vel processio, ab Urbis ambitu amburbiale dictum. Cum autẽ Sancti Patres consuetudinem istam non possent penitus extirpare, constituerunt, ut in honorem B. Mariæ Virginis cereos portarent accensos, & sic quod fiebat ad honorem Proserpinæ, modò fit ad laudem Mariæ, in serm. Purificat.] FR. Cum quo concordat Rabanus Maurus de Ecclesiæ cęremoniis lib. 2. cap. 33. inquiens: [Est quoque festivitas hæc purificationis incipiente Februario mense, qui à Februo, idest, Plutone, qui lustrationum potens à gentibus credebatur, ità vocatus est, lustrariq; eo mense apud Romanos Civitatem consuetudo erat, ut justa Diis manibus solverentur; sed hanc lustrandi consuetudinem bene mutavit Christiana Religio, cum in mense eodem, die Sãctæ Mariæ plebs universa cum Sacerdotibus, ac ministris, hymnis & modulationibus devotis per Ecclesias, perque congrua Urbis loca procedit: datosque à Pontifice cuncti cereos in manibus gestant ardentes &c.] Itaque Februarius à Februo, nempè, Plutone Proserpinæ raptore, vel à Februa, idest, Proserpina rapta appellatus fuit. Vide Auctores apud prædictum Gyraldum in historia Deorum Syntagma 17. tit. de Inferorum sacrif. : ‖: Idem referunt Duran. lib. 7. cap. 7. Beda de temp. aliique AA. gravissimi. Præterquam quod ex ipsa luminum accensione magis cum amburbialibus, quàm cum lupercalibus similitudinem habet. Cœperat hoc festum Purificationis celebrari Constantinopoli tempore Justiniani Imperatoris: sic enim Landulphus in ejus vita ait: [An. imperii Justiniani decimoquinto mense Octobris facta est mortalitas Byzantii, & eodem anno Hypapante Domini sumpsit initiũ, ut celebraretur secunda die Februarii mensis.] Idem affirmat Siffridus presbyter lib. 1. epist. 2. inquiens: [Sub Pelagio Papa, & Justiniano Imperatore sumpsit initium apud Constantinopolim, ut Hypante Domini, idest, Purificatio B. M. Virginis solemniter celebraretur.] Processio verò, quæ cum candelis fit in hac die, à Sergio Papa fuerat instituta, ut ex Ord. Rom. constat: sed quo ad cæremoniam candelarum, censendum est vetustiorem fuisse, cum de ea habeatur S. Eligii sermo, necnon antiquiores Sancti etiam de eadem mẽtionem faciant apud Baron. in Notis cit. Martyrol. Vide *Candela*.

Hypaspites, ὑπασπιστὴς, scutifer, adjutor, propugnator. Est enim ab ὑπὸ, sub, & ἀσπὶς, *sub*, *scutum*, *parma*: quasi qui sub scuto protegit. Sed usitatiùs apud Latinos *hyperaspites* dicitur, Græcè ὑπερασπιστὴς, in eodem significato: ab ὑπὲρ, *pro*, quod in compositione auxilium denotat, seu à verbo ὑπερασπίζω, *protego*, *pugno strenuè*. Hac voce inter ceteros utitur D. Hieronymus, in Pręfatione in Pentateuchum: ubi confutat mendacium de 70. cellulis, in quibus ut ali-

aliqui fabulabantur; 70. Interpretes separatim sacros Libros jussu Ptolomæi Philadelphi, ex hebraico in gręcū, spiritu prophetico, & iisdē verbis trāstulissent. Probat hujus commenti falsitatem, ex eo quòd Aristæas ejusdē Ptolomæi *hyperaspistes*, & multo post tempore Josephus nihil tale retulerint. Attamen non desūt Patres, qui uti veritatem adstruant, quod D. Hieronymus reiicit ut mendacium.

HYPATE, ὑπάτη, idest, principalis chorda citharæ inferior tenoris dicitur, quę graviorem sonum præ cæteris reddit; ejus enim tonus principalis in harmonia habetur; [Jam enim hypatę quoque, cùm sit nete contraria, est tamen una harmonica. Clem. Alexand. lib. 1. strom. cap. 5.] Vide *Nete*.

HYPATUS, ὕπατος, principalis; accipitur tamen pro dignitate consulari. [Post hæc Patritii, Hypati, omnesque Inclyti introjerunt. In vita S. Agathonis Papæ.

HYPERASPISTES. Vide *Hypaspistes*.

HYPERBERETAEUS, October mēsis, ὑπερβερεταῖος, est ultimus anni mensis apud Macedones, de quo fit mentio in cap. propter Ecclesiās, dist. 18. FR. ac etiam in canonibus Apostolicis. [Bis in anno Episcoporum celebratur Synodus &c. semel quidem quarta feria Pentecostes, secundò duodecima hyperberetæi, can. 36.] ibi Postillator: [Secundum verò concilium idibus octobris habeatur, qui dies apud Græcos hyperberetæi mensis decimus invenitur. Concil. Antioch. cap. 20.] In aliquibus Codicibus *Hyperbiti* legitur mendosè. Item allegoricè ætas præceps intelligitur, idest, autumnosa; cum fuerit hic mensis præcipuè penes Macedones ultimus anni periodus.

HYPERDULIA. Vide *Dulia*.

HYPERPYRON, ὑπέρπυρον, monetæ genus. [Dotis autem quantitas erat in centum millibus hyperpyrorum justi ponderis, exceptis decem aliis ejusdem monetæ millibus. Guiliel. Tyrius de Bello Sac. lib. 18. cap. 18.] quæ vox in primæva ejus significatione valdè ignitum denotat.

HYPERTHESMUS. Vide *Ypertheſmus*.

HYPOBOLON. FR. dotalitium, ex grȩco ὑπόβολον, idest, donatio propter nuptias. Vide *Antiphatum*.

HYPOBRYCHIUM, ὑποβρύχιον, maris fundum, seu submersio. [Cæterum inenatabile impactis naufragium est, irrespirabile devoratis, hypobrychium est in idolatria. Tertull. de Idolatr. cap. 24.] Vide *Abyssus*.

HYPOCHAMISUM, indusium, subucula, vox græcobarbara ὑπὸ, idest, sub, & camisum, nempè, indusium: [Dicebat semper, quod posset intentione dandi pauperibus, expoliare divites, & ipsum etiam hypocamisum ab eis benevolè auferre. Anast. in vita S. Jo. Eleemosyn.] Vide *Esophorium*. *Polyris*.

HYPOCAUSTUM. Vide *Pyrale*.

HYPOCRISIS. Vide *Duplicitas*.

HYPOCRITA. FR. ὑποκριτὴς, histrio, simulator, qui personam fictam in scena simulat: hinc, qui fictè bonitatem vitę ostentat, Hypocrita dicitur. Inepta verò Lirani etymologia videtur in Matthæi commento, ubi sic ait: [Hypocrita dicitur ab Hypos, quod est sub; & crisis, aurum; quia sub auro, vel sub honestate exterioris conversationis habet absconditum plumbum falsitatis,] quis unquam in hoc adagio *Sub auro* posset nomen simulationis excogitare? Alia etiam improprietas est; nam aurum *Chrysos*, & non *Crisis* dicitur, & sic *Hypochrysta*, & non *Hypocrita* in ejus sensu debuisset scribi. Vide *Paries dealbatus*.

HYPODIACONUS. Vide *Subdiaconus*.

HYPOGEUM, grȩcum vocabulum ὑπόγειον, idest, subterraneum, quo vocabulo Antipodes appellavit Tertullianus. Item sepulcra, cavernas, cœmeteria, & similia denotat aliquando.

HYPOMIMNISCON. FR. græcè ὑπομιμνήσκων, rememoratorius, ut in epist. Concilii Lugdunensis ad Gregorium X. habetur, idest, qui ex officio suggerere, & rememorare tenetur, quem alii *A memoria* dicunt; hodiè *Cæremoniarum Magister* dicitur.

HYPOMNEMATOGRAPHUS ὑπομνηματογράφος, memorialium scriptor; minister erat in Ecclesia Constantinop. qui Episcoporum consecrationes registrabat.

HYPOMNESTICUM, ὑπομνηστικόν. FR. Scholion, postilla, abbrevatio, compendium; sic enim ejus compendium intitulavit Anastasius in Collectaneis per Sirmondum in 8. edit. pag. 151. qui Anastasius Joanni Diacono scribens, in epistola ad initium ejusdem Collectaneę, ait: [Exhibeo &c. una cum in hypomnestico, declarante breviter gesta Sanctorum &c.

HYPOSTASIS, ὑπόστασις, idest, persona: diu super hoc vocabulum inter latinos, & græcos Patres olim altercatum fuerat, renuentes latini tres hypostases in divinis admittere, existimantes, (ut ait Augustinus lib. 7. de Trinit. cap. 8. & 9.) quòd hoc nomen substantiam significaret, quia in Deo unam tantùm substantiam fides esse docet, de qua Latinorum renitentia ad Eusebium sic epist. 10. conquestus est D. Basilius: [Quale nobis auxilium ab Occidentalium supercilio, & fastu aderit, qui veritatem neque norunt, neque dicere sustinent?] Sed tractu temporis deinde meliùs instructi Latini hanc vocem, quę anteà illis insolita, aspera, ac ambigua videbatur, inter eos etiam antiquitate, suavitate, atque claritudine absque ullo scrupulo in significatu personæ semper adhibita fuit. Vide *Homoypostata*. *Sine invicem*. *Stasse*.

HYPOTHECATUS. Vide *Manipulus*.

HYPSOMA ὕψωμα, sublimitas. [Positus in suo hypsomate, & domicilio. Tertull. ad Scap.

HYSTERA, uterus maternus, ex græco ὑστέρα. [Dissolvere opera hystera adhortantur. Iren. lib. 1. cap. 35.] Ubi de Ophitis hæreticis loquitur, qui serpentem adorabant.

I Lite-

I

Litera. FR. & L promiscuè scribebant Longobardi. Vide Camillum Peregrinum de Princip. Longobard. in castigat. Lupi Protosp. pag. 73. ad An. 886.

IA. Vide *Ianthinus*.

JABES. Vide *Naas*.

JACHIN, nomen columnæ dexteræ in porticu Templi Salomonis, quod firmitas interpretatur. Vide *Dextera*.

JACOBITAE, Hæretici. Vide *Monophysitæ*.

JACTATIO PENSILIS. Vide *Oscillum*.

JACTIVUS, contumax, vocabulum legis Salicæ. [Placitum suum neglexit, & jactivus exindè remansit. Marculf. lib. 1. formular. cap. 37.

JANICULUM, Trans Tyberim, ubi antiquitus erant molendina. Vide *Machinor*.

JANITOR. Vide *Portarius*. *Posticiarius*.

JANIZERI. FR. Cancellariæ Rom. officiales, qui solent subscribere supplicationes beneficiorum. Octavius Vestrius, lib. 1. praxis Cancell. cap. 4.

IANTHINUS, ἰάνθινος, color violaceus; ἴον enim græcè violam denotat; [Calceavi te ianthino, vinxi bysso, & indui te subtilibus. Ezechiel, cap. 16.] FR. Anastas. Biblioth. hunc colorem *Bizantheum* in Paschale I. appellat. Plinius autem ab ἴα greco vocabulo, idest, viola purpurea, nomen hoc deducit, inquiens: [Violis honos proximus. Earum plura genera; purpureæ, luteæ, albæ: plantis omnes ut olus satæ. Ex iis verò, quæ spontè apricis, & macris locis proveniunt purpureę, latiore folio statim ab radice carnosa exeunt, solæque græco nomine à cæteris discernuntur, appellata Ia: ab his Ianthina vestis, lib. 21. cap. 6.] Ac de vestibus hujus coloris, ibidem c. 8. sic inquit: [Alium in amethysto, qui in viola, & ipse in purpureum quemque ianthinum appellamus.] Dalecampius verò legit: [Qui ipse & in viola purpurea.] Quæ purpura ab eodem Plinio ibidem in tertio genere ponitur. Igitur etymon hujus vocabuli ex nominibus græcis ἴον, sive ἴα, idest, viola; & ἄνθος, nempè, flos deducitur, quod vocabulum à Latinis in sensu possessivo Ianthinus, na, num, dictum fuit.

JANUA. Vide *Ruga*.

JANUARII, mensis nomen apud Hebræos. Vide *Mensis*. Apud Ægyptios. Vide *Tybi*. Apud Gazæos. Vide *Lydenæus*.

JANUENSIS ECCLESIAE dignitas. Vide *Majusculus*.

IAQUINTUS. FR. nomen proprium, idest, Iacinthus. Falco Benevent. in Chron. ad Ann. 1137.

JARDINUM. FR. Viridarium. Bullar. Casin. tom. 2. constitut. 187. num. 5.

IASPIS LAPIS. Vide *Chodchod*.

JASTULA, sed *Hastula* corrigendum est in Regist. S. Gregor. lib. 8. cap. 63. ubi sic habetur: [Jastulas vinearum numero quatuor:] extensorum enim mensura est. Vide *Hastula*.

ICETAE. Vide *Ecete*.

ICHTHYOPHAGUS, ἰχθυοφάγος, piscium manducator. D. Hieronym. lib. 2. contra Jovinian.

ICMONICUM CONCILIUM. V. *Oecumenicum*.

ICONA, ex græco εἰκών, pictura, imago; latinè quoque *Icon* dicitur. [Considera iconam ejus in Sardanay, quæ in carnem versa, oleum sine cessatione stillat. Cæsarius lib. 7. cap. 25.] FR. Icona non solum imaginem picturæ, sed etiam statuam significat. [Neminem damnaverunt tres pueri non adorantes iconam, cum hanc omnes homines adorarent. Collect. S. Maximi Mart. per Sirmondum in 8. edit. pag. 127.] Ubi de tribus pueris statuam Nabuchodonosoris adorare nolentibus sermo est: Caveant pictores sacras imagines lascivè repræsentare, ne eis id eveniat, quod pictori illi acciderat, qui Christi imaginem in figuram Iovis depingens, ejus manus exiccata fuit; licèt postea miraculo S. Gennadii Constantinop. Patriarchæ in pristinum restituta fuerit, de quo Baron. An. 462. nu. 1. In cappella papali solent imagines in Dominica Passionis cooperiri, pronunciatis in Euangelio illis verbis: [Jesus abscondit se, & exivit de templo. Cæremonial. lib. 2. cap. 35.] In Hispania autem cooperiuntur tempore Adventus, Vigiliarum, Quatuor temporum, & à Dominica Septuagesimę, usque ad Sabbatum Sanctum. Antiquitus non permittebatur Patrem Æternum in figura humana depingi.] Tale enim simulacrum Deo nefas Christiano in templo collocare, D. Aug. de fide, & symb. c. 7. & Damascenus lib. 4. Orth. fid. cap. 17. ait: [Extremę itaque dementię, atque impietatis fuerit divinum numen fingere, & figurare.] An non rectius Christiani Orientales Deum repræsentant unicæ manus pictura inter nubila librum tenentis, sicut antiquitus latinam Ecclesiam solitam fuisse depingere superstites adhuc picturæ testantur? Commendanda sanè est Urbani VIII. memoria, cujus sanctissimus zelus in ignem cōburi 11. Aug. 1628. decreverat omnes imagines Sanctissimam Triadem in uno corpore repræsentantes tribus faciebus, & quatuor oculis. Permittitur nihilominus in forma columbæ Paracletū depingi ex decreto Concil. Nicæni 2. act. 5. Constantinop. Conc. act. 2. aliorūmque Sāctorum Patrum sententia. Vide *Iconomachus*. Cætera. Vide *Charagma*. *Lauratum*. *Supericonico*. *Surtaria*. Agnus Dei, Christi typus an depingi prohibitum fuerit. Vide *Agnus Dei*.

ICONOMACHUS, & *Iconoclasta*, hæretici, quorum perfidia, ex ipsomet nomine declaratur; nam εἰκονόμαχος, sacrarum imaginum impugnatorem, & εἰκονοκλάστης, imaginum destructorem significant: dicebantur etiam *Hagiomachi*, ex græco ἁγιομάχος, idest, Sanctorum inimicus. Baronius An. 727. num. 3. & alibi. Quibus tamen favere videtur can. 36. Concil. Illiberitani, seu Eliberini, ubi sic habetur: [Placuit picturas in Ecclesia esse non debere, nec quod colitur, aut adoratur, in parietibus depingatur, can. 36.] FR. cui auctori-

tati Baron. An.75. nu.118. & 119. respondet primò nunquam tale Concilium extitisse; de eo enim nullus græcorum, & latinorum synodalium sanctionum collector mentionem facit. Secundò, si hoc esset, Iconoclastæ in controversiis hanc auctoritatem pro eis adduxissent; de qua tamen nunquam mentionem ipsos fecisse constat. Tertiò, qualem authoritatem possent in Ecclesia præbere decem, & novem Episcopi in orbis angulo congregati, quorum decretum statim contrario Ecclesiæ usu annullatum est, imò antequam oriretur extinctum fuit? unde ab aliquo Iconoclasta falsò inventum fuisse hoc decretum creditur :I: Azor tamen par.2. lib. 9. cap. 7. & Bellarminus de imag. lib.2. cap.9. verisimile putant prædictum Concilium non prohibuisse in Ecclesia imagines portatiles; sed tantum in muro depictas, ut ex decreti verbis liquet: & hoc propter persequutionum pericula, ne venerabiles picturæ ad ludibria Infidelium exponerentur. Nihilominus idem Baron. licet tale Concilium Illiberis, seu Eliberis ibidem extitisse neget: de Anno tamen 305. num. 39. & 40. agens, illud fuisse affirmat, & quod ibidem supra dixerat, nullum de tali Concilio mentionem fecisse, in hoc anno 305. n. 41. attestationem S. Innocentii Papæ lib.3. cap.2. adducit: fortasse Baronius supra memoratum decretum, & non Concilium intellexerat negare; sed quicquid sit, rectè decretum illud sustineri posset, nedum persequutionum conjecturis, sed etiam in sensu rigoroso, quemadmodum jusserat Deus: [Non facietis vobis idolum, & sculptile, nec titulos erigetis, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, ut adoretis eum, Levit.26.] quare nec Dei Deorum simulacrum efformare permiserat Moyses, ne populus, qui recenter ab idololatris Ægyptiis discesserat, facilè deciperetur, adorando, scilicet, imaginem ipsam, & non repræsentatum in ea: eodem modo credendum est, quòd Eliberitanum Concilium propter scrupulum, ne in primitiva Ecclesia populus ex gentilitate ad christianam fidem conversus, facilè laberetur in pristinam idolatriam; ideo picturas omnimodo prohibuerat, ut adorarentur. Hinc Salomon gratias agens Deo, inter cætera ajebat: [Non enim in errorem induxit nos hominum malæ artis excogitatio, nec umbra picturæ, labor sine fructu, effigies sculpta per varios colores, cujus aspectus insensato dat concupiscentiam, & diligit mortuæ imaginis effigiem sinè anima. Sapient. c.15.] Nos enim Christiani non sumus picturæ adoratores, sed adoramus id, per quod in ea species nostræ mentis exitantur, nempe, Dei, & Sanctorum. Cæterum per picturam in pariete intelligi potest omnis pictura; nam antiquitus rarò in tabulis pingebatur; præter quàmquod est Sacræ Scripturæ phrasis, ut per parietis picturam, tam effigies appensa, quam depicta in pariete intelligatur. [Et ecce omnis similitudo reptilium &c. & universa idola domus Israel depicta erant in pariete in circuitu per totum. Ezech. cap. 8. Cumque vidisset viros depictos in pariete, idem cap.23.] quod tam de pictura appensa in pariete, quam ibidem depicta intelligi potest. Vide *Dominica orthodoxiæ*. *Thymoleontes*.

ICTERUS AVIS. Vide *Aurugo*.

ICTERICUS MORBUS. Vide *Aurugo*.

IDENTITAS, in scholis idem in abstracto significat; sed aliquando terminus hic pro detentione, seu commoratione in eodem loco usurpatus reperitur. [Aliquos fratres transmisit recreando, nè identitas in claustro in eis, qui pusillanimes erant, accediam parturiret. Matth. Paris. in vita Abb.

IDERON, & *Iderzon*. FR. Sepes, l. si quis sepem, de damno, & injuria.

IDIOTA, ἰδιώτης, humilitatis agnomen ab Auctore libelli illius spiritui, & animæ perutilis usurpatum, quem ex M. S. Lugdonen. Cod. in integrum restituit Theophilus Raynaudus, ac Lugduni sub tit. *Idiota sapiens* de Anno 1632. imprimi curavit, & in ejus calce disertè variis conjecturis hunc Authorem Raymundum Jordanum appellatum fuisse putat.

IDOLOLATRA, εἰδωλολάτρης. Vide *Discola*. *Ethnicus*. *Forasticus*. *Infidelis*. *Paganus*. *Spurcalla*. *Venerarius*.

IDOLOLATRIA εἰδωλολατρεία. FR. dicitur quælibet inordinata concupiscentia, can. Idololatria, can. non solum, 28. quæst. 1. & utrobique Glossa. Quando primum homines ad idololatrandum seducti. Vide *Pontifex*. Quid sit. Vide *Superstitio*.

IDOLIUM, εἰδώλιον, effigies idoli, vel parvum idolum.

IDOLIUM, εἰδωλεῖον, templum idolorum. [Utinā Phinees resurgeret. Utinā Elias zelo zelatus pro domo Israel recumbentes in idolio, igne cœlesti consumeret. Utinā saltem Jeremias captivitatem filiæ Sion triplici luctu, scilicet, orationis, prædicationis, exēpli doceret, moneret, defleret. Petr. Cellen. lib. 4. epist. 13.] Item *Idoleum* apud nōnullos legitur. FR. sed rectius *Idolium*; sic enim 1. Cor. 8. habetur: [Si enim quis viderit eum, qui habet scientiā in idolio recumbētem: nonne conscientia ejus cùm sit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta?] Synonymum. V. *Contina*.

IDOLOTHYTUM εἰδωλόθυτον. FR. Idolo consecratum. [Sed non in omnibus est scientia. Quidam autem cum conscientia usque nunc idoli quasi idolothytum manducant.] Et inferius: [Ad manducandum idolothyta. 1. Corinth. c.8. Et manducare de idolothytis. Apocalyp. cap.2.] Vide *Suffocatus*.

IDOLUM εἴδωλον, simulachrum, imago, spectrum, seu phantasma. [Idolum autem, est simulacrum, quod humana effigie factum, & consecratum est. Isidor. lib.8. Etymol. cap. 11.] ex græco εἶδος, idest, figura. Vide *Antelius*. *Mortuus*. Idolorum multitudo. Vide *Polytheja*. Vide Sigillum in dict. *Sigillarius*. *Theca*. *Theraphim*. Idola dicebantur bestiæ, & cur. Vide *Damnaticus*.

IDONEARE. FR. purgare se à crimine imposito, l. si quis liber, de furto. Vide *Purgo*.

JEBU-

JEBUSAEUS. FR. vox hebraica conculcationem significans à Jebus, quod est Hierusalem, Josue cap. 18. [Movet tamen me, quod dixit, quia non potuerunt eiicere Jebusæos, idest, eos, qui interpretantur conculcatio. D. Hieron. in lib. Judicum, & apud Gratianum, 11. qu. 3. can. nolite recedere.

JEJUNIUM, abstinentia ciborum, ex Apostolorum traditione inter Christianos laudabiliter usitata, Baron. An. 57. nu. 199. in qua non solum ab esu carnium, lacticiniorum, sed etiam semel in die ad vesperarum tempus sumebatur cibus; hoc enim erat quadragesimale jejunium. FR. Solebāt etiam Romani gentiles superstitiosæ religionis causa ab esu carnium abstinere; sic de Didio Juliano Imp. scribit Spartianus; [Sæpè autem, nulla existente religione, oleribus, leguminibusque contentus, sinè carne cœnare.] Ubi Salmasius notavit, inquiens: [Hoc autem addit, quia religionis caussa sæpè abstinebant carnibus, & oleribus se leguminibusque oblectabant.] Sed nobis hìc de Christianorum jejunio agendum erit, de quo hæc in Canonibus habentur, nimirum: [Jejunet autem tribus diebus per hebdomadam usque ad vesperam, can. latorem 33. qu. 2. Solent plures, qui se jejunare putant in quadragesima, mox ut signū audierint, ad horam nonam comedere, qui nullatenus jejunare credendi sunt, si antè manducaverint, quàm vespertinum celebretur officium: concurrendum enim ad Missas, & auditis Missarum solemnibus, & vespertinis officiis, & largitis eleemosynis ad cibum accedendum est, can. solent plures, de consecrat. dist. 1.] Ibique Glossa :|: Itaque erraverat Card. Toletus, affirmando, quod universaliter omnia jejunia ad horam nonę terminabātur. Imò adhuc apud orientales Christianos hęc laudabilis consuetudo unicę commestionis vespertinæ in jejuniis adhuc viget, & de universali hujus observantia multi Patres scripsere, ac præcipuè Tertullianus, qui *Semijejunium* appellavit illud, quod usque ad nonam ab aliquibus terminabatur. Jejunium verò Sabbati Sancti protrahebatur usque ad mediam noctem, ut ex verbis ejusdem Missæ colligitur. FR. Item ex prędicto can. solent plures, de consecrat. dist. 1. can. de esu carnium, de consecrat. dist. 3. & Baron. An. 34. n. 167. & 174. comprobatur :|: Quod etiam affirmavit Dionysius Alexandrinus Patriarcha à Basilide Episcopo interrogatus. FR. Ter itaque in hebdomada jejunabatur. Idem Baron. An. 388. num. 81. nempè, Feria IV. VI. & Sabbato. De hoc postremo. Vide infra, & in dict. *Sabbatum*, & can. Jejunia sane, de consecrat. dist. 3. :|: de aliis verò duobus ità Clemens Alexandrinus lib. 7. strom. ait: [Novit ipse jejunii quoque ænigmata horum dierum, quarti, inquam, & sexti. Dicitur autem ille quidem Mercurii: hic verò Veneris. Ecce enim jejunat in vita, & ab avaritia, & à libidine, ex quibus omnia oriuntur vitia.] In primitiva Ecclesia colebatur Jovis dies ad instar Dominicæ diei. [Quia in istis duobus diebus fecit Dominus quidquid insigne fecit; quia die Jovis cœlum ascendit. Glossa in can. jejunium Domini, de consecrat. dist. 3.] Quare [Melchiades Papa natione Afer trigesimusquartus post Sanctum Petrum constituit, ut nemo præsumeret in prima, vel quinta feria jejunare, in prima propter Domini resurrectionem, in quinta, quia in ea cœnavit Dominus cum Discipulis, & in ea ascendit ad cœlum. Alcuin de div. offic.] FR. Baronius autem Melchiadem posuit trigesimum tertium incluso S. Petro in ordine Pontificatus. De sabbati autem jejunio variæ opiniones erant inter Sanctos Patres; Orientales enim non sinebant in hac die jejunare. Baron. An. 57. nu. 202. Ea ratione, quia ibi Hæretici jejunabant in Sabbato. Catholicos enim cum hæreticis etiam in offitiis pietatis convenire minimè licebat. Ac Latini, & præcipuè Romani in Sabbato jejunabant. Idem Baron. Ann. 57. num. 205. & An. 146. num. 12. Cur autem in hac die Romani jejunare consueverint, D. August. ex multorum opinione refert apud Baron. An. 57. num. 204. & quia in simili die Princeps Apostolorum cum Christianis Romanis jejunaverant pridie quàm Simon Magus præcipitaretur, & sic mansit talis consuetudo apud eos in posterum. Eandem rationem refert Cassianus ibidem adductus, sed veram rationem Innocentius Papa reddit, inquiens: [Sabbato verò jejunandum esse ratio evidentissima demonstrat; nam si diem Dominicam, ob venerabilem resurrectionem Domini N. J. Christi, non solum in Pascha celebramus; verum etiam per singulas hebdomadas ipsius diei imaginem frequentamus: ac sicut sexta feria propter Passionem Domini jejunamus, sic Sabbatum prætermittere non debemus, quoniam intra tristitiam, & lætitiam temporis illius videtur inclusum: nam utique constat Apostolos biduo isto, & in mœrore fuisse, & propter metum Judæorum se occultasse, quod utique non dubium est, in tantum eos jejunasse biduo memorato, ut traditio Ecclesiæ habet isto biduo Sacramenta penitus non celebrari, quæ forma etiam per singulas tenenda est hebdomadas, propter id, quod commemoratio diei illius semper est celebranda. Quod si putant semel, atque uno Sabbato jejunandum, ergo & Dominica, & sexta feria semel in pascha erit utique celebranda, can. Sabbato verò, de consecrat. dist. 3.] Constat autem tempore D. Ambrosii Romæ jejunii observationem die Sabbati extitisse; hinc de hoc jejunio ille loquens, ait: [Quando hìc sum non jejuno Sabbato, quando Romæ sum jejuno Sabbato.] Tempore autem D. Gregorii nonulli Romanos judaizare cogebant, & inter reliqua suadebant, ut ad instar Dominicæ diei Sabbatum colerent; quare ad Romanos scripserat Pontifex, jubendo nè Sabbatum colerent, can. pervenit, de consecr. dist. 3. :|: De jejunio verò quadragesimali hæc Petrus Blesen. serm. 13. refert [Apostolica enim traditio fuit triginta sex diebus jejunare antè Pascha; audientes enim in lege primitias fructuum, & decimas sibi Dominum vindicare, nihilominus pri-

primitias dierum, & decimas Deo sacrificare statuerunt, jejunia Quatuor Temporum tanquam primitias instituentes, in quibus duodecim dies tanquam primitię duodecim mensium observantur, & trecentorum sexaginta sex dierum decima pars triginta sex dies; ideo & hos dies tanquam decimam dierum jejunio consecrarunt; subsequentes verò Patres Apostolici quatuor superaddiderunt, ut numerus Dominici jejunii adimpleretur.] Ex hac autem additione orta est in Ecclesiis varietas quadragesimalis in jejunio incipiendo; Ambrosiana enim Ecclesia jejunium incipit post primam Quadragesimæ Dominicam; nam juxta apostolicam traditionem offert Deo decimam partem anni, idest, triginta sex dies jejuniorum; eandem decimam offerunt Græci, ac cæteri Orientales; sed à primo die post Dominicam quinquagesimæ jejunare incipiunt, ea ratione, qua supra, nimirum, cum sabbata non jejunent, excepto sabbato sancto; sic demptis sabbatis, & Dominicis, & incluso sabbato sancto summa dierum jejunii ascendit ad triginta sex, & non amplius. Hinc falluntur asserentes jejunia Græcorum, & reliquorum Orientalium esse numero majora; bene tamen per hebdomadam integram augetur à Religiosis latinis quadragesimale jejunium, de eis dico, qui pro hoc instituto habent incipiēdi jejunium à Quinquagesima ex canonum ordinatione; nam sabbata etiam jejunant, ad quod etiam obligantur Clerici seculares, can. Statuimus, can. Quadragesima, & can. denique Sacerdotes, dist. 4. Polonorum quadragesima antiquitus incipiebat post Dominicam Septuagesimæ; sed Innocētius Papa IV. eis ad usum Romanæ Ecclesiæ indulsit. Spondanus anno 1246. FR. Quam rigida fuisset hæc quadragesimæ observatio penes Polonos, testatur Ditmarus Episc. in ejus Chron. lib. 8. tit. de Henrico Imperat. II. in principio, sic inquiens: [Anno Dominicæ Incarnationis 1018. Indict. 2. &c. Quicumque post Septuagesimam carnem manducasse invenitur, abscissis dentibus graviter punitur. Lex namque divina in his regionibus noviter exorta, potestate tali meliùs, quàm jejunio ab Episcopis instituto, corroboratur.] In jejuniis non licet ad nimiam satietatem comedere, can. sint tibi, de consecr. dist. 5. De quinque autem gulæ tentationibus habetur in can. quinque modis, ead. dist. 5. Bonifatius Papa VIII. cum Vincislao II. Boemiæ Rege, ut carnibus, ovis, & lacticiniis comederet in quadragesima exceptis diebus Veneris, Sabbati, ac S. Mathiæ vigilię ea causa, quia in ejus salute dependebat totius regni conservatio, dispensavit, cum hac tamen conditione, ut in tali comestione secretò, ac moderatè id faceret. Odoric. Raynal. An. 1297. n. 52. : Alexander Papa VII. in Sac. Inquisit. Congr. coram eo die 18. Martii 1666. habita, declaravit scandalosam, & erroneam Theologorum quorundam opinionē, asserentium Ecclesiæ consuetudinem abstinendi in quadragesima ab esu ovorum, & lacticiniorum non obligare. FR. de jejuniis quatuor temporum. Vide Baron. An. 57. num. 206. & 207. An. 1094. num. 2. An. 1095. num. 27. An. 1105. nu. 3. De erroribus Armenorum in eorum jejuniis. Vide Isachum Armenum. Reliqua circa hanc materiam. Vide *Cœna pura*. *Collecta*. *Dominica nova*. *Feriæ legitimæ*. *Purim*. *Quadragesima*. *Sabbatum*. *Statio*. *Superpositio*. *Vigilia*. *Xerophagia*. Edictum jejunii publicabatur à Diacono, Baronius An. 57. nu. 195. Jejuniorum tempore pacis osculum non dabatur. Vide *Pax*. De Pharisæorum jejunio. Vide *Pharisæus*.

JENTACULUM, quale debet esse in jejunio. Vide *Collecta*.

IERA, Hiera, ἱερά, idest, sacra; sic quædam potio appellata fuit. [Potionem jera, quam Dominus Præsul tibi mittit, sumes eam aqua calida ante crepusculum diei. Fulbertus Episc. epist. 115.

IERATEON, ἱερατεῖον, idest, sacrarium, aut sacerdotium. Vide *Crux*.

IERURGIA, ἱερουργία, sacrificium. Vide *Missa*.

JESSENI. Vide *Esseni*.

JESUS. Vide *Christus*. *Decachordum*. *Zasus*.

IGNATII MARTYRIS cognomentum, & ejus epistolæ negantur à Novatoribus. Vide *Theophorus*.

IGNEO, verbum, ignesco, candeo. [Ut corda nostra passione ipsorum igneantur. In collecta pro Sanctis Martyribus in Sacramentar. Sancti Gregorii.

IGNEUS. FR. agnomen S. Petri Vallis umbrosæ Monachi, discipuli S. Joannis Gualberti Abbatis, de quo Baronius An. 1063. n. 39. & seqq.

IGNIS GRAECUS, aliqua ignea mixtura, tam violenta, ut etiam sub aqua arderet, nec extingui posset, cujus Auctorem Zonaras quendam Græcum facit de anno 670. quando, nempè, pro Constantino Pogonato Saracenorum naves conbussit. [Erat namque in illa igni græcus. Matth. Paris. An. 1191.] Vide *Mimax*.

IGNORUS, incognitus, ignotus. [Horum consanguinitas nec ignora est, nec remota. Ivo Carnot. epist. 45.

JIR. FR. Secundus Hebræorum mensis, qui & *Zio* dicebatur. Apud Auctores citatos in dict. *Elul*.

ILLADIONES. FR. idest, illi aldiones. [Non est nostra voluntas, ut homines Placentini per eorum præceptum de curte palatii nostri illadiones recipiant. In constit. Caroli Magni.

ILLATIO, dicebatur Missæ præfatio. Vide *Præfatio*.

ILLECEBRA. Vide *Lacebra*.

ILLIBERIS, absque liberis. [Immò & præcipiente lege, quam si frater illiberis decesserit, ut à fratre ipsius, & ex costa ipsius suppararetur tamen illi. Tertell. lib. 4. advers. Marcionem, cap. 24.] In aliquibus tamen codicibus *Illecebris* mendosè legitur; Tertullianus enim gręcam vim ἄπαις, idest, carens liberis, imitatus est.

ILLUMINANDI. Vide *Catechumenus*.

ILLUMINATI. FR. hæretici in Anglia recentiores,

res, quos Hispani *Adombrados* vocant. Antiquitus tamen ità dicebantur Neophyti.

Illuminatio. Vide *Illuminatorius*.

Illuminatorius, aliquando Baptisterium significat. [Sed quomodo pulcherrimi ab eo constructi illuminatorii, quod quidem solemus vocare baptisterium. In vita S. Marci Presbyteri.] Sic etiam in eadem vita *Illuminatio* baptismum significat: [Jam verò domum venerandæ illuminationis.

Illumino. Vide *Oculo*.

Illusio. Vide *Inludium*.

Illusus, musivo opere depictus. [Apsiden solo, & parietibus marmoratam camera musivo illusa clarificat. Paulin. epist. 12. ad Sever.

Imago. Vide *Icona*. *Charagma*. *Surtaria*.

Immaginaria Scriptura. FR. idest, imago, & character divinum nobis insitum. [Qui hanc receperunt, (*idest*, *lasciviam*) non solum imaginarias scripturas abominati sunt; sed etiam omnem reverentiam repulerunt, eos, qui religiosè, ac piè vivunt, offendentes; ac per hoc completur in eis, quod scriptum est, Abominatio est peccatori Dei cultus, can. omnis jactantia 21. quæst. 4.] & ibi Glossa.

Imaginatus, figuratus. [Locellum etiã quendam, hoc est, capsam majorem, quæ à duobus clericis ferri solet, fieri jussit, argentoque imaginato, ac deaurato vestivit. Flodoard. lib. 3. cap. 5.

Imbeneficio. FR. Beneficia Ecclesiastica concedo. [Simoniacè Ecclesias vendidit, res Ecclesię imbeneficiavit, thesauros dissipavit. Burchard. de casibus S. Galli cap. 3.

Imblado, & *Imbladatus*. Vide *Bladum*.

Imbojatus. Vide *Boja*.

Imbojo, boja ligo. Vide *Boja*.

Imbolus. Vide *Embolus*. *Imbulus*.

Imbonitas, improbitas, seu incommoditas, vel aspritudo. [Nemo miles ad bellum cum delitiis venit, nec de cubiculo ad aciem procedit; sed de papilionibus expeditis, & substrictis, ubi omnis duritia, & imbonitas, & insuavitas consistit. Tertul. ad Mart. cap. 3.

Imbrevio, supellectilium inventarium scribo, seu breviter noto [Ecclesiæ quoque luminaria, & ornamentum debitum ordinent, & thesaurum, ac vestimenta seu libros diligenter imbrevient, & breves nobis reportent, in Capit. Caroli Calvi cap. 1.] Vide *Breve*. *Commemoratorium*. *Inventarium*.

Imbrico, imbricibus tego, & *Imbricor*, imbricibus tegor. [Cum ab angulis quadrifariam concurrentia dorsa cristarum, tegulis interjacentibus imbricarentur. Sidon. lib. 3. epist. 1.] Alii tamen hoc verbum ab *Imbragare* italico verbo etymon deducunt, quod connectere, & cooperire significat.

Imbulus, Ambulacrum, porticus. [Imbuli, vel quia sub volumine sunt, vel quia sub his ambulant: sunt enim portici hinc inde platearum, Isid. lib. 15. orig. cap. 2.] Vide *Embolus*.

Imbutum, instrumentum è lamina, seu ligneo cortice formatum, ad infundendum in vasibus res liquidas, quod Romæ *Imbottatore*, & in Sicilia *Imbuto* dicitur. [Alia multa, atque crudelia tanquam utribus, imbutis ori impositis, sine misericordia porrigebant &c. Victor de persecut. Vandal.

Imerobius, & *hemerobius*, ἡμερόβιος, idest, qui tantum ad diurnum victum cogitat, & nihil de crastino curat; quo vocabulo Hieronymus lib. 2. contra Jovinian. utitur, illudque Diogeni philosopho attribuit. Vide *Hemerobius*.

Imisilum, *Imisinum*, & *Imyzinum*; sericum, quod Italicè *Ormesino* dicitur. [Vestem albatam olosericam ornatam in circuitu de imisilo. Anastas. Biblioth. in Leone V. Vestem obtulit de imisino, ibidem.] Dicitur etiam *Myzinum*. Idem in Nicolao. [Vestem de fundato unam habentem historiam Leonum in circuitu myzinum.

Imitas, declivitas, seu situs in imo positus. [Partem meam de prato, quod Lauduni juxta vos habeo, ad imitatem montium posito, & quæ jovia sunt pratella, quæ tenui, ad te revocabis. Flodoard. in vita S. Remigii.

Immanto. FR. aliquem manto induo in signum investiturę alicujus dignitatis. [Rolandum Cancellarium immantaverunt.] Et inferius: [In Romanum Pontificem electus immantatus est. Radevicus Frisingen. de gestis Federici Imp.

Immersor, quem Græci βαπτιστὴς, appellant, & ad quem in baptismo infantem spectabat immergere; nam Græci solent in hoc Sacramento tres ministros adhibere, ex quibus dignior aquam benedicit; secundus exorcismum profert; tertius, qui & immersor dicitur, idest, baptizans, Sacerdos erat; sicut Romæ in Baptismo Catechumenorum, eorum Rector exorcismum, ac alias cæremonias facit, posteà Episcopus solemniter baptizat.

Imminentia, præsentia, seu potius instantia. [Joannem Subdiaconum nostrum ad hoc, Deo favente, transmisimus, ut Electũ nostrum sua imminentia cum Dei Omnipotentis solatio, secundum morem prędecessoris ejus, faciat Episcopum consecrari. D. Gregor. in Registr. lib. 2. cap. 68.

Immunitas Ecclesiastica. Vide *Emunitas*. *Passus*. Immunitate gaudent Coloni Ecclesiasticarum possessionum. Vide *Submansor*. *Vocibilitas*.

Immuratio. FR. inter muros reclusio. [Religiosi etiam sunt immurationis pœna, vel alia graviùs puniendi, quàm sæculares, si inventi fuerint in hæresi, vel consimilibus delinquisse, de hæresi in 6. cap. 8. §. Sacerdotes.

Immuro. FR. inter quatuor muros includo. [Cum pro hæresi fuerit curię sæculari relinquendus, aut immurandus, de hæresi, in sexto, cap. 1.

Imnarium. Vide *Hymnarium*.

Impalare. FR. palo transfigere, l. si quis caballus, de damno, & injuria.

Impanator. Vide *Companator*.

Impans. FR. servus, l. si quis servus, de manumissio-

fionibus, legendum puto potius *Imphans*; quasi infans; nam dominorũ famuli, ac servi solent pueri appellari. [Reversus est Abraham ad pueros suos, Genes.22.] idest, ad servos; unicum enim filium habebat Abraham, de quo vocabulo in hac significatione sæpè in Sacra Scriptura. Itali quoque *Fante* appellant servum, ac pedissequum, & *Fantesca* famulam. Vide *Infans*. *Puer*.

IMPENSIO, expensio. [Summam verò impensionum cum festinatione transmitto. In Registr. S.Greg.lib.1. cap.37.

IMPERIALIS CORONA. Vide *Infula*.

IMPERATOR. FR. quare dicitur *Augustus*. Vide *Nobilissimus*. *Prophyrogenitus*. Quomodo coronatur. Vide *Infula*. Quomodo ornatur gladio, & pileo à Pontifice. Vide *Lectio*. Imperatoris titulus. Vide *Divalis*. *Neocorus*. Titulus mortui Imperatoris. Vide Divæ memoriæ in dict. *Bonæ memoriæ*. Imperatoris Græci coronatio. Vide *Epicombia*. *Prothesis*. Ejus solemne ceptrum. Vide *Acacia*. Ejus thronus. Vide *Anabathra*. Quomodo per Civitatem equitabat. Vide *Anacara*. Electores Ecclesiastici Rom. Imperatoris, si carent pallio, non possunt eligere Imperatorem. Vide *Pallium*.

IMPETOR, accusor, interrogor, citor, postulor, [Impetebatur tunc Guntheramnus de interitu (ut dixi) Theodoberti. Greg. Turon. lib.5. hist. cap.14.] FR. [Et quidquid providit cautio convocatorum, ducitis ad crimen impetiti. Ennodius in Apologetico.] Vide *Pulso*.

IMPETITIO, accusatio, citatio. Vide *Pulsatio*.

IMPLACABILITER. Vide *Infœderabiliter*.

IMPLACITO. FR. cito, postulo [Qui singulis annis eos implacitaverunt. Matth. Paris. An. 1136. Vide *Admallo*. *Pulso*.

IMPLORANS. Vide *Sperans*.

IMPONERE MANUS, ordinis Sacramentum conferre. [Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum, & orantes imposuerunt eis manus. Actor. 6. Tunc jejunantes, & orantes, imponentesque manus dimiserunt. Ibid. cap. 13. Manus citò ne imposueris. 1. ad Timoth. cap.5.] De quo sæpè in Conciliis, & penes Sanctos Patres.

IMPOSTOR. FR. nedũ deceptor dicebatur, sed etiã qui pallio super tunicã induebatur. V. *Christianus*.

IMPOSTUROR, calumnior. [Alienis à Beato Gregorio verbis imposturati. Hincmar. Rhemen. cap.15.

IMPOTUS, isitus. [Si quis impotos de melario, aut de pirario tulerit. In l. Salica tit. 29. §. 8.] Vox Belgica. *Impoten*.

IMPRESSIO. Vide *Coinus*.

IMPRISIUS. FR. Vir strenuus, seu æstimabilis, ex gallica voce *Prix*, idest, pretium. [Videntes igitur magnates moram trahere periculum, jusserunt districtè toti familiæ suæ, & omnibus suis imprisiis ad arma, & equos celeriter avolare. Matth. Paris. An. 1258.

IMPUDERATUS, absque pudore. [De impuderato patre vestro diabolo. Lucifer Caralitanus advers. Const. Imp.

IMPUTRIBILIS. FR. immarcescibilis. S. Paulinus Nolanus Episc. epist.2.

INADIBILIS, inaccessibilis. [Siquidem sanè circa principia sui solo plaustri voraginatus, & vestigio inspectoris inadibilis est. Sidon. lib. 2. epist.28.

INADVERTENTIA. Vide *Irrecogitatio*.

INAEQUALITAS, aliquando pro febri sumitur, ex eo quia temperamentum corporis soleat subvertere, seu ab inæqualitate pulsationis arteriæ. [Paulatimque inæqualitate vexatus, cursum vitæ præsentis explicavit, in vita S. Eugendi Abb.

INALPHABETI, ita vocabantur Fratres de plumbo, de quibus in dict. *Bulla*.

INALTARO. FR. consecro, dedico, ac Ecclesiæ dono. [Diaconiam Romæ, quam S. Mariæ in Cosmodin vulgariter nuncupant, sibi Cardinali Diacono à Domno Papa Paschali commissam, in auro, vel argento, in libris, seu paramentis, in domibus innumeris, in fundis, atq; casalibus, in Religione præcipuè, in quantum Roma patitur, super omnes alias inaltaravit. In vita Gelasii Papæ à Pandulpho Pisano scripta, atque per D. Constantinum Cajetanum typis mandata.

INALTERO, confundo terminos ex inscientia distinguendi. [Divisa est mulier, & virgo: igitur, quas non divisit, tacendo inalteravit. Tertullian. de Virg. velan. cap.4.

INANIMALIS, inanimatus. [Omnia denique moventur, aut à semetipsis, ut animalia, aut ab aliis, ut inanimalia. Tertull. advers. Hermog. cap. 36.] Ubi etiam habet Incorporale, idest, incorporeum.

IN ANTEA, in posterum. [Capitula prænotavi, ut faciliùs à querenti in antea scripta reperiantur. Marculf. in præfat. formul.

INAUDIENTIA, inobedientia. [Perniciem sibi, & mortem per inaudientiam, & intemperantiam, provocent. S. Cyprian. epist. 27.] idest, peccatores.

INAUGURATIO. Vide *Polychronion*.

INAURIS. FR. ornamentum, quod pendet ab aure. [Execranda autem est superstitio ligaturarum; in quibus etiam inaures virorum in summis ex una parte auriculis suspensæ deputantur, superstitiosa res est, can. Fucare, de consecr. dist.5.

INCANTATIO. Vide *Ensalmus*. *Rapsodomantia*.

INCANTATOR. V. *Caragus*. *Hydromantia*. *Obligator*. *Remediator*. Incantatrix. Vide *Incarminatrix*.

IN CAPILLO. Virgo sub patria potestate adhuc posita, quia tunc in capillis Virgines incedebant, & è contra nuptæ velo capillos tegebant. [Qui filiam in casa habuerit in capillo. Longobar. constit. lib.2. cap.24.] Vel ità dicitur, quia Virgo in primis nuptiis capite detecto comparebat, quod ab Optato Milevitano contra Donatistas scribente, insinuari videtur, dum inquit: [Invenistis hujusmodi virgines, quæ jam spiritualiter nupserunt, quasi secundò coegistis ad nuptias, ut crines iterum solverent imperastis.]

Qui

Qui sequitur deinde, ostendens, quod viduæ transeuntes ad secundas nuptias, has cæremonias minimè adhibebant, inquiens: [Hoc nec mulieres patiuntur, quæ carnaliter nubunt, ex quibus si alicui maritum mutare contigerit, non reperitur illa temporalis festivitas.] In instrumentis, & contractibus matrimonialibus adhuc hic stylus, & modus loquẽdi viget in Sicilia, & *Filiam in capillo* virginem nubentem nominant. In Melita insula mea patria rigorosè præceptum eorum Præceptoris, & Gentium Doctoris observatur, qui fœminis capita velare jusserat: ideò in quolibet statu velatæ incedunt, & tantùm in die desponsationis Sponsa capillos demonstrat. Hebræorum virgines capite detecto incedunt; sed nuptis nunquam permittitur proprios capillos ostendere, & ad ornatum suppositios applicant. Vide *Soror in capillo*.

INCARDINO, verbum D. Gregorio frequentissimum significat immittere in possessionem, in Episcopum, Sacerdotem, vel in aliam dignitatem ordinare. FR. Sed propriè Cardinalem creare denotat. [Propterea te Joannem ab hostibus captivatum, Lesinianæ Civitatis Episcopum, in Squilitana Ecclesia Cardinalem necessè duximus constituere Sacerdotem.] Et inferius: [Sin autem prædicta Civitas continua captivitatis calamitate premitur; in hac, in qua à nobis ordinatus es, vel incardinatus, debeas Ecclesia permanere, can. pastoralis, 7.qu.1.] Ubi Glossa Cardinalem Ecclesiæ Squilitanæ Episcopum intelligit.

INCARDINATUS, stabilitus, & in possessionem jam positus.

INCARMINATRIX, incantatrix. [Comes transiturus erat per pontem juxta incarminatricem. In vita Sancti Caroli Comitis,] ejus Synonyma. Vide in dict. *Maga*.

INCARNATIO VERBI DIVINI. Vide *Oeconomia*.

INCASTELLO, *as*, verbum. FR. appropriare denotat. [Et Ecclesias à laicis incastellari, aut in servitutem redigi, authoritate Apostolica prohibemus, can. Sanctorum Patrum, 10.quæst.1.] Glossa tamen ita explicat verbum *incastellari*, ut inde fiant propugnacula, quod potest etiam hoc pacto intelligi. [At Romanus populus cum Patricio suo Jordano (*idest*, *Petri Leonis filio*) in favorem versus Præfecturæ dignitatem abolentes, omnes principes, ac nobiles ex civibus ad subjectionem Patricii compellunt, & non solum quorundam illustrium laicorum turres; sed & Cardinalium, ac Clericorum domus subruentes, prædam immensam diripiunt. Ecclesiam etiam B. Petri omnium Ecclesiarum caput incastellare sacrilegè, ac profanissimè non metuunt; peregrinos causa orationis advenientes, ad oblationem, quæstus gratia, plagis, ac verberibus cogunt, & quosdam ex ipsis offerre nolentes, in ipsa porticu, & vestibulo templi nefario ausu occidere non verentur, quos venerabilis Pontifex (*idest*, *Eugenius III.*) percusso prius cum quibusdam fautoribus suis anathematis gladio Jordane, adjuncta Tyburtinis Romanorum antiquis hostibus militia coercuit, tandemque pacem petere coegit. In epist. Lucii Papæ III. ad Corradum Imp. apud Ottonem Frising. lib.7. cap.31.] Item in appendice ad Radevicum Frising de gestis Feder. Imp. de eo sic habetur: [ann. 1168. Imperator Anconam obsidet &c. ceciderunt ibi Romani ferè 9000. & capti ferè 300. subsequitur eos Imp. Leoninam Urbem, & Porticus Sancti Petri cremat, Ecclesiam incastellatam capit.

INCAUTELA. FR. Incuria, & sine cautione. [Unus incautior periit, nè multi per incautelam postea deperirent. Salvianus lib.6. de guber. Dei.

INCENSARIUM. FR. Thuribulum. [Incensaria argentea auro parata quatuor. In vita S. Gilberti Abb. 18. Febr.

INCENSATIO. Vide *Bulla*, *Thuribulum*, *Thurifico*.

INCENSORIUM, hoc nomen, quod reperitur lib.2. Chron. Casinen. cap.98. non potest denotare thuribulum, quia ibi in quibusdam donis monasterio factis postquam de thuribulis facta est mentio, sequitur referendo: [Incensorium de argento unum.] Itaque naviculam incensi significare videtur.

INCENSUM. Vide *Olibanum*.

INCISIO. FR. insectio, quæ in propriam carnem prohibetur in Levitico cap.21. & etiam in aliis à Clerico fieri cavetur lib.3. Decret. tit.50. de clericis, & Monachis, cap.9. Ubi sic habetur: [Nec ullam chirurgiæ artem Subdiaconus, Diaconus, vel Sacerdos exerceat, quæ adustionem, vel incisionem inducit.

INCISORES DENTES. FR. dentes primiores. Isidor. Etymolog.

INCISORIUM. Culter, novacula, vel quid simile. [Hæc (*idest*, *charitas*,) non delebitur in diluvio aquarum multarum, quia aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Hæc nullo incisorio solicitudinum, sive occupationum radetur. Hæc nullo igne tribulationum, & malorum conflagrabit. Charitas enim nostra nunquam excidit. Petr. Cellen. lib.6. epist.20.

INCLAMATUS. FR. publico monitorio ad tribunal citatus. [Edictis solemniter inclamatus ad judicem, cujus præceptione conventus est, venire neglexit. In edicto Theodorici Regis cap.155.

INCLINATIO CAPITIS, quando in Choro fieri debeat. Vide *Gloria Patri*.

INCLINIS, flexibilis, propensus. [Inclinem ad miserendum supernam didicit Majestatem. Chrysolog. serm.93.

INCLUSUS, claustralis Monachus. [Ex Presbyteris, & inclusis in exilium, in Romanam directi sunt Civitatem. Anast. in Agathone.

INCOGNITUS. FR. Auctor, qui scripserat in Psalmos, & propter humilitatem ejus nomen celavit; sed ex m. ss. Benedicti XII. quæ extant in

in Biblioth. Vaticana num.4006. & alibi constat illum Michaelem Ayguanum appellatum fuisse.

INCONCILIO, disjungo, implacabilem reddo. [Qui per obedientiam pietatis suæ reconciliavit Patri mundum, quem inconciliaverat primi parentis inobedientia. S. Paulin. epist. ad Sever.

INCONFUSIBILIS. FR. sine confusione. [Sollicitè cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis, 2. Timothei cap.2.] ejus synonimum. Vide Zorobabel in dict. *Papa*.

IN CONTINENTI. FR. [Mandamus, quatenus actione plebani, & clericorum proposita, & responsione facta, monitione præmissa, compellatis eosdem &c. in continenti coram vobis super suis quæstionibus respondere &c. de mutuis petitionibus cap.1.] Ubi Glossa sic exponit: [Istud in continenti intelligendum est nullo actu medio interposito, & est simile illi, mox, quod habes supra de electione, c. quia propter, ubi habes multas interpretationes de hujusmodi dictionibus. Istud in continenti intellige durante judicio, ut dicitur in prima notula in fine.

INCONTRADICIBILIS, inconteštabilis, inconvincibilis, & ejus comparativum *Incontradicibilior*, Tertull. lib.4. adver. Marcion. ait: [Quid enim sapientius, & incontradicibilius confessione simplici?

INCORDOR. FR. cordi inspiro. [Divina clementia largiente, aliæ fidei sorori dignatus est Dominus incordari. In vita S. Rusticulæ Abbatissæ.

INCORPORALIS. Vide *Inanimalis*.

INCREDULUS, pro incredibili. [Isti vituperantes incredulum, & stultum asserunt. D. Ambros. cap.8. in epist. ad Romanos.

INCREMENTO. FR. verbum, accresco. [Dominus, qui incrementat,] vertit D. August. textum D. Pauli 2. Corint. c.3. ubi habetur,] Deus incrementum dat.

INCROCO, inunco, unco traho, vel suspendo; Siculi *Incroccare*, & *Croccare* dicunt à gallico *Croc*, idest, uncus. [Si quis hominem sine consensu Judicis de ramo, ubi incrocatur, deponere præsumpserit. In lege Salica tit.69. §.2. Vide *Inhamo*, *Obunco*.

INCUBATOR. FR. usurpator, occupator. [Ab his, qui suarum rerum incubatores, vel utilitatibus servientes, atque vacantes fuisse noscuntur, can. hæc hujus 12. qu.2.] ubi de bonorum ecclesiasticorum usurpatoribus loquitur; sic Macrobius de Dionysio Syracusarum Tyranno agens, [Aulæ incubatorem,] idest, injustè occupatorem illum appellavit.

INCUBO, lethargicus morbus, qui maximam somnolentiam causatur. [Genus fuerat gravioris aliquanto soporis, ut de incubone præsumptio est. Tertull. de anima cap.43.] Vide *Nystages*.

INCULTUS, adjectivum nomen, idest, deformis, inornatus. [Tota domus horret inculta. S. Ambrosius, lib.1. Hexam. cap.9.

INCURRO, falli, & labi significat. [Ecce Maria interrogat, & si qui interrogat, dubitat, cur solus Zacharias, velut querulus percunctator incurrit? Chrysol. serm.142.

INCURSAX, incursans, qui incursione vexat. [Ac si tibi nunc esset ad limitem Danubium contra incursaces Massagetas proficiscendum. Sidon. lib.8. epist.12.

INDEFECTUS, indefessus, infatigabilis. [Jejunus, scilicet, semper, & indefectus, oscitans vescitur, follicans ruminat. Tertull. de pallio cap.3.

INDEFINITUM. FR. dictio, quæ universali æquivalet. Glossa in cap.22.5. decretal. tit.33.

INDENTOR, utitur hoc barbaro verbo Lucifer Caralitanus Episc. ubi pro S. Athanasio scribens, ait: [Et vos veritati resistentes indentemini Episcopi interventu.] Aliqui existimant esse hoc verbum passivum, quod separari significet. Ludovicus de la Cerda inintelligibile hoc verbum esse fatetur, quod ideò pro *Indentemini* corrigit *Integerrimi*; sed Vossius eruditissimus nostri sæculi vir *Indeptemini* legit, quod consequi, & acquiri significare docet; atque Luciferi verba significant, quod Athanasii calumniatores, ejus interventu, veram cognitionem illius integritatis consequi debuissent: qui sensus consonans est, nam etiam nomē *Indeptor* in eadem significatione apud alios Ecclesiasticos Scritores reperitur: sic Salianus epist.5. scripserat: [Gaudeo, quod post gravamen, diuturnumque morbum spem etiam præsentis vitæ indepta es,] & Greg. Turon. lib.10. c. 28. inquit, [Cujus nomen indeptus est.] Tandē Latinus Latinius oculatissimus Sanctorū Patrum observator in Biblioth. sacra ad ejusdem Luciferi opera inveniri affirmat verbum *Indento*, quod convincere significat. Sic in hoc sensu Luciferiana verba supra allata, quod accusatores Athanasii ejus præsentia convicti essent, intelliguntur.

INDEPTOR. Vide *Indentor*.

INDEX, erat tabella quædam, qua loco campanulæ utebantur Monachi, ad præbenda exercitiorum signa. [Cum index in oratorio percussus fuerit, mox omnes audientes, antequam currant, faciant sibi crucem in fronte, respondentes, Deo gratias; & tunc laborantes opus projiciant, artifices ferramenta dimittant, scriptores litteram non integrent, omnis fratrum manus deferat, quod agebat. Smaragdus Regulæ Benedictinæ Commentator, in cap.4.

INDI, Populi, quare per triduum tantùm sinebant diversare advenas? Vide *Xenoparochus*.

INDICTIO. FR. est revolutio quindecim annorum, qua peracta iterùm incipitur ab unitate, initiumque sumit à Januario, in bullis Pontificiis. Rubrica Breviarii can.5. Sed in diplomatibus imperialibus, & in aliis instrumentis principium sumebat ab 8. Kalend. Octobr. [Constantino imperante anno Christi 313. ante diem 8. Kalend. Octobris, quo die victus est Maxentius, Religioque Christiana in libertatem vindicata est; ergo quasi primordiis Christianæ libertatis Nicæni Conventus auctoritate institutum est, ut sublatis olym-

olympiadibus, annorū ratio ab eo tempore iniretur: sic ut quindecimo quoque anno nova esset indictio; anni autem singuli indictionis computarentur. Hotomannus] :||: sed aliter colligitur ex Gratiani Imperatoris rescripto lib.18. de annona, & tributo in Cod. Theodos. nimirum, quod 8. Kal. Octobr. incipiebat indictio, quia tunc jam annona collecta erat, ita ut unusquisque solvere poterat indictionem. FR. hinc in can. Majores, 16. qu. 17. hæc habentur, nempè: [Majores nostri ideò copiis omnibus abundabant, quia decimas Deo dabant, & Cæsari censum reddebant. Modò autem, quia discessit devotio Dei, accessit indictio fisci. Nolumus partiri cum Deo decimas; modò autem tollitur totum. Hoc tollit fiscus, quod non accipit Christus.] :||: Itaque Indictio duplex erat, Imperialis, & Pontificia, illa incipiebat ab 8. Kal. Octobris, Baron. ann. 312. n. 109. hæc autem à die Nativitatis Domini, idest, post tres menses indictionis Imperialis inceptæ, quæ prima vice in Concilio Constantiensi in usu posita fuit. Item *Indictio* appellata est *Distributio*, & *Fusio*, adi Baronium ad an. 312. num. 108. Appellata autem est indictio, quia Imperator illam denunciabat, idem Baron. ibid. num. 110. Quando, & quare inventa sit indictio, ibid. num. 106. 107. & 108. Justinianus Imperator, ut in scripturis apponeretur, jusserat, idem Baron. ann. 537. n. 19. Cassiodorus indicat modum inveniendi indictionem apud eundem Baron. an. 562. n. 5. In Græcorum autem fastis habetur, quod prima vice cœpissent indictiones nominari in prædicto ann. 312. ubi sic habetur: [Indictionum Constantinianarum hinc exordium.] FR. Aliquando indictiones cum nomine Imperantis notantur, ut *Indictio Valentiaca*, à Valente Imperatore, l. 10. de indulg. & debit. cap. 75. :||: In scripturis ecclesiasticis prima mentio invenitur in Concilio Romano sub Julio Papa Primo, & in epist. S. Ambros. ad Æmiliæ Episcopos. Vide *Epacta*.

INDICULUS, citationis cedula. [Indiculus Regis ad Episcopum. Marculf. lib. 1. formul. c. 6.] Et clariùs idem: [Si sacramentales homines cum ipso venire renuerint, jussione dominica, aut indiculo, aut sigillo ad palatium venire cogantur, lib. 3. c. 38.] nomen enim est diminutivum *Indicis*, quia cedula Superioris præceptum indicat.

INDIGERIES, indigestio.] At dives variis crapulatus ferculis, indigeriem suam ructabat ad cœlum. Chrysol. Serm. 121.

INDIGNUS. FR. [Indignis portæ dignitatum patere non debent, lib. 5. decretal. tit. 31. cap. 11. Vide *Inemeribilis*.

INDISCUSSUS. FR. solutus à rationibus administrationis. [Sed scholastici dixerunt, quia de fraudibus indiscussus esse non potest. D. Greg. lib. 1. epist. 42.

INDITIUM. Vide *Intersignium*.

INDIVIDUITAS, inseparabilitas. [Ad initium revocat matrimonii individuitatem. Tertull. de monogam. cap. 5.

INDOMINICATUS, appropriatus, de quo vocabulo sæpè in donationibus Ecclesiæ favorabilibus, ut Vinea indominicata, Horreum indominicatum, & similia, idest, sub sola proprietate directi domini. Vide *Dominicalis*, *Dominicatura*.

INDUCO, illinio, casso, aboleo. [Possumus jam consultationem tuam inducere. Tertull. de fuga in persecut. cap. 4.] idest, ineptam illius consultationem à memoria delere. [Amplissimis verbis collaudatum, in integrum restituit, inducto priori decreto. Sveton. in Cæsar.] FR. Et alibi ibidem: [Multa & deleta, & inducta, & superscripta inerant.] Verbum juris est, & origo ea est, quia quæ in pugillaribus cereis scripta erant, ducto per ceram stylo interlini solebant, & obliterari.

INDULCORO. Vide *Edulcoro*.

INDULGENTIA, in festo alicujus Sancti concessa acquiritur, quamvis in eo die festum non celebretur ex impedimento dignioris officii. Vide *Octava*, *Statio*.

INDUMENTA SACRA. Vide *Arma Sacerdotalia*, *Vestis*.

INDUSIATUS. FR. investitus. [Cujus dignitatis honore indusiatus, & à Principe regni legaliter inthronizatus. In vita S. Adelardi Abb.

INEBRIOR. Vide *Debrior*. Inebriatus. Vide *Debriatus*.

INEMERIBILIS, qui non meretur. [Non quia aut substātiæ ipsi inemeribile sit, aut Deo impossibile. Tertull. advers. Valent.] Vide *Indignus*.

INERVO. FR. Enervo, debilito.

Humor in venis dominetur ægrum,
Corpus inervat.

Prudentius in hymno post Jejunium.

——— Ne torpens, & inexercita virtus
Robur inervatum gereret sine laude palestræ.

Idem lib. 2. contra Symmachum.

INEVENTILO. FR. Eventilo. [Paleis verò lectuli ineventilatis multo tempore, velique fagello constrictis, pellicioque superposito conquievit. In vita S. Eugendi Abb. 1. Januar.

INFABRICATUS, incompositus, inornatus. [Si infabricata verba intra verecundum penetrale contineam. Ennod. Ticin. Episcop. in 7. Dictione.

INFANO, profano: [Quem in contemptum Dei, & Sanctorum ejus non fuerant crudeliter infanare reveriti. In vita S. Caroli Comitis.

INFANS, apud ecclesiasticos scriptores nonnunquam pro servo & ministro accipitur. [Saturninus Presbyter cum filiis quatuor, primo Saturnino juniore, & Felice lectoribus, Maria sanctimoniali, Hilarione infante. Sur. in vita SS. Dat. Fel. & Apul.] Qui omnes dum in quadam privata domo sacra ministrabant, Tyranni jussu comprehensi sunt, ergo Hilarion infans servus, & minister erat. In eadem significatione usus est Fortunatus lib. 2. inquiens.

Pontificis monitis clerus, plebs psallit, & infans.

Vide *Impans*, *Puer*.

INFANTO, verbum, infantes educo, alo, nutrio. [Sed ille nec aquam reprobavit Creatoris, qua suos abluit, nec oleum, quo suos ungit, nec mellis, & lactis societaté, qua suos infantat. Tertull. Adverf. Marcion. lib. 1. c. 14.] Ad liquores alludit, qui baptizatis præberi solebant, de quibus in dict. *Baptismus* dictum est.

INFERI, dicuntur mortui. Vide *Superi*.

INFERNUS. FR. locus damnatorum. Quare autem justè ibi æternaliter detenti crucientur? eruditè Gregorius Papa respondet inquiens: [Voluissent iniqui, si potuissent, sine fine vivere, ut potuissent sine fine peccare. Ostendunt quia in peccato semper vivere cupiunt, qui nunquā desinunt peccare, dum vivunt. Ad magnam ergo justitiam judicantis pertinet, ut nunquam careant supplicio, qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato. Apud Gratian. in can. voluissent, de pœnit. dist. 1.] Sic ergo econtra dicendum, quod Beati in gloria æternaliter remunerentur, quia si infinitas vitas habuissent, nunquam Deo displicere voluissent. Inferni proditor. Vide *Lazarus*. Infernus *Chaos* etiam dicitur: [Similiter & mulieri, quæ tali fuerit scelere lapsa, ut fornicationis non ducatur ad chaos, can. si quis cum duabus sororibus, 33. quæst. 2.] Vide *Gehenna*.

INFERTOR. Dapifer. [Si quis majorem infertorem occiderit, in lege salica tit. 2.] Vide *Dapifer*.

INFESTUCO. FR. immitto in possessionem. Ejus etymon. Vide *Fistucus*. Synonymum. Vide *Quanto*. Antithesis. Vide *Exfestuco*.

INFEUDO. Vide *Imbeneficio*.

INFIDELIS. FR. dicitur etiam peccator; nam concupiscentia idololatria dicitur. Vide *Idololatria*. Hinc Concubina infidelis appellatur. [Quotiescumque autem Natalis Domini, aut reliquæ festivitates advenerint, non solùm ab infidelium concubinarum consortio; sed etiam à propriis uxoribus abstinere debemus, can. Quotiescumque, 33. q. 4.] & ibi Glossa. Infideles, nempè, Pagani possunt in Ecclesia manere usque ad Missam catechumenorum. Glossa in can. Judæi, de consecrat. dist. 4. Vide *Paganus*, *Forasticus*.

INFIDUCIO. FR. oppignoro. [Si infans res suas vendiderit, vel infiduciaverit, lib. 2. tit. 29. l. 2. de prohibita alienat. minor.

INFIRMITAS. Vide *Morbi genera*.

INFIRMUS. Vide *Clinicus*.

INFISCOR, confiscor. [Quod ubi Rex annuisset, audiens Dominus Hincmarus Præsul, qui sedem tenebat Ecclesiæ Rhemensis, hanc infiscari Villam, regalis præcepti chartam in archivio hujus Ecclesiæ repertam, dationis hujusce seriem continentem, Carolo mittit. Flodoard. lib. 1. hist. Rhem. cap. 24.

INFLABELLATUS, non agitatus à ventis, seu insufflatus: [His omnibus elementis, atque corporibus ignis inflabellatus est. Tertull. adversus Valent.] Ejus antithesis. Vide *Folleo*.

INFLORO. FR. sanè æquivocavit Jo. Lud. de la Cerda hoc verbum exponens pro flores colligere; nam *Defloro* diceretur potiùs, in quo sensu *Deflorationes* Anastasius Biblioth. appellavit opera ex variis authoribus excerpta, quæ à recentioribus *Florilegia* dicerentur. Itaque *Infloro* floribus adornare significat; sic enim populum ad festivitatem D. Benedicti concurrentem florum serto, corollæque comparans Oddo Abbas in sermone pro eodem inquit: [Nam non quique Pagenses; verùm etiam plebs urbana nobilibus viris conserta, Clericorum etiam honestis quasi inflorata personis lætabunda conflavit.

INFOEDERABILITER, implacabiliter. [Orationibus, & eleemosynis quorundam adversus eos infœderabiliter certantium. Petr. Damianus in vita S. Odilonis, cap. 10. §. 22.

INFRA. FR. pro intra. [Infra Urbem, & porticum S. Petri. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 112. Qualem fratres alicujus Monasterii Cluniacensis infra Italiam commorantes &c. Ibidem const. 180. Omnia, quæ D. Benedictus infra Urbem Capuanam possedit. Herempertus in epitom. ann. 887. Obsitus vallo infra Urbem. Ibidem ann. 909.] In propria significatione. Vide *Insum*.

INFRA ACTIONEM. Vide *Actio Missæ*, *Canon Missæ*.

INFUGO. FR. in fugam impello. [Etsi suspicio fuerit, ut post Sacramentum pacis, direxerimus eos quocumque, vel infugaverimus &c. in capit. Radelchisi, cap. 16. apud Camillum Peregrinum in Hist. Princ. Longobard.

INFULA. FR. Imperialis diadema, C. de quadr. præ. l. finali in fin. antiquum enim usum coronandi Imperatorem, ex Alciato Laurentius Merula lib. 2. de Antiq. Galliæ Cisalp. c. 9. ita refert: [Coronandi autem hic mos observabatur. Antè arma Pontificiis vestibus indutus Antistes, petentem se coronari Romanorum Regem, sacro oleo dextro in humero perlinibat: in medio dextræ manus digito annulum mox collocabat, deinde ensem nudum tradebat, subindè capiti coronam, dextræque sceptrum imponebat; hancque omnem solemnitatem publicis documentis jubebat esse testatam: sceptri fastigio pomum aureum stabat, quo Asiæ, Africæ, & Europæ inscriptio brevis inest; supra pomum Crux aurea inseritur &c.] Cætera quæ ad Imperatoris coronationem spectant. Vide *Pectorale*. Item Infula mitram significat. [Cum Apostolicis infulis celebrantem. Anastas. Biblioth. in Adriano II. Hoc anno (*nempè* 1244.) Papa Innocentius (*idest*, *IV*.) concessit Decano majoris Ecclesiæ, usum Mitræ, seu infulæ in præcipuis festivitatibus. Trithemius in Chron. Sponimense. Extranearum habitatores urbium tanto se tripudio jactabant, quasi ipsis propriè profuturus infulas sacerdotales exceperit. Ennodius Ticinen. Episc. in vita S. Epiphanii.] Item Infula aliquando pileum denotat. Clement. c. 2. de vita, & honestate Clericorum, & ibi Glossa, §. Infulam. [Domino charissimo Summi Pontificatus infula prædito, viro Apostolico

lico Zachariæ Bonifacius servus servorũ Dei, in tom. 3. Conc. pag. 428. edit. Venetæ. [Vide *Mitra*.

Infundarium, seu *Infusidarium*, quælibet leguminum species in aqua infusa; ideò Romæ lupinos in aqua infusos *Infusaglia*, seu *Fusaglia* vulgus appellat. [Totidem aliquando diebus nullo refecisse cibo, nisi parco leguminum infundario, in vita S. Petri Damiani.

Ingenitura, sterilitas, impotentia generandi. [Ingenituram, & sterilitatem suam eidem Patri referens. In vita Sancti Vitalis Abb.

Ingenium. FR. instrumentum Notarii. [Sive per traditiones, sive per chartularum inscriptiones, sive per aliquo legali ingenio, vel tenore. Bullar. Casin. tom. 2. Const. 90.

Ingenuilis. FR. res libera. [De unoquoque manso ingenuili exiguntur sex denarii, & de servili sex. De Gestis Normand.

Ingenuus. FR. licèt nomen hoc sit liberi hominis appellativum, seu illius, de quo Justinianus lib. 1. institut. tit. de ingenuis; in decretalibus tamen aliquando pro libertinis sumitur. [Fortè dicit aliquis, Clericus fieri non permittitur, nisi ante clericatum ingenuitatis dignitate potiatur, can. instruendi, de servis non ordinandis.] Ibi Glossa. Vide *Fulboran*.

Inglandor, glandibus cibor, vescor. [Sed & porcos, qui annuè sæpiùs dictæ domocultæ inglandati fuerint, capita centum exinde occidantur, & in eodem paracellario reponantur. Anast. Biblioth. in Adriano I.

Ingratia, ingratitudo. [Pœnitet fidei, amoris, simplicitatis, patientiæ, misericordiæ, prout quid ingratiam cecidit. Tertull. de pœnit. cap. 1.

Ingratificentia, ingratitudo. [Dum ingratificentiam reddunt gratiæ Salvatoris. Fulg. lib. 3. ad Max.

Ingratitudo, pro offensa, & indignatione. [Sed ut longiùs se ingratitudo nostra, quam tu tibi excitasti, produceret. D. Gregor. in regist. lib. 7. cap. 8. Vos nostram incurrisse ingratitudinem judicastis. Ibidem cap. 3. ad Marcellinum Proconsulem,] ac passim ibi hoc loquendi modo idem utitur.

Ingravedo, odium intrinsecum, animi aversio, antipathia. [Nullas in hac contentione ingravedo vires accipiat; sed sola inter te, & filios tuos pax, sicut decet, & charitas perseveret. S. Gregor. in registr. lib. 7. cap. 108.

Ingressa, & *Ingressora* idem significans. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 61. Vide *Introitus*.

Inguadio, Vide *Guadia*, *Invadio*, *Vador*.

Inhamo, hamo capio. [Nam sectatores christiano dogmati, ac sensui si repugnaverint, mox te magistro vernaculis implicaturis, in retia sua præcipites implagabuntur, syllogismis tuæ propositionis uncatis volubilem tergiversantiũ linguam inhamantibus, dum spiris cathegoricis lubricas quæstiones tu potiùs innodas, acrium more medicorum, qui remedium contra venena, cum ratio compellit, & de serpente conficiunt. Sidon. Episc. lib. 9. epist. 9.] Vide *Incraco*.

Inimicitia. Vide *Faida*. Inimicus. Vide *Faidosus*.

Initiatores, dicti sunt Apostoli. Vide *Apostolus*. Dicuntur *Initiatores* etiam Patrini. Vide *Baptismus*.

Initium Noctis. Vide *Completorium*.

Injuria. Vide *Parania*.

Inludium, illusio. [Præsumens, scilicet, nihil aliud se, quàm inludia animarum somniaturum urguentium, & inquietantium sanguinis sui concubinum. Tertull. de resurrect. carnis, cap. 16.] Dictio *Vrguentium* pro urgentium, est Tertulliano familiaris. Vide *Colludium*.

Innocentiae Primus Gradus. FR. est odisse nefanda, can. odio, dist. 86. Innocentia, idest, sceptrum Græci Imperatoris. Vide *Acacia*.

Innotesco. FR. hoc verbum penès D. Gregorium in sensu transitivo reperitur, idest, notum facere. [Petrus Diaconus nobis innotuit &c. lib. 7. epist. 112.

Innuptus, cœlebs. [Quando novissimus Adam, idest, Christus innuptus in totum, quod etiam primus Adam ante exilium. Tertullian. de Monog. cap. 5.

Inobedientia. Vide *Inaudientia*)(*Obedientia*.

Inofficiosum testamentum, quid significet. Vide *Testamentum*.

Inordinabiliter, absque ordine, confusè: [Ipsi nos fallimus, quoties inordinabiliter credimus. In lib. cujus titulus est, de singul. Cleric. sect. 2.] qui tractatus communiter S. Cyprian. existimatur.

Inormis. FR. pro *Inermis*, fortasse scriptoris error est:

Flammis combussit inormen. Aldelmus.

Inoro, in oram usque corono; antiquitùs enim cratera triumphantium coronabatur. [At enim & calix benè sibi conscius, & diligentia ministerii commendatus, de coronis quoque potatoris sui inorabitur. Tertull. de resurrect. carnis cap. 16.] FR. & in sensu accommodatitio intelligi posset illud Ecclesiast. [Et coronavit eum in vasis virtutis, cap. 45.

Inquisitio. FR. Sic appellatur inquisitionis tribunal contra hæreticam pravitatem. De origine, & progressu hujus tribunalis tractatum composuit Ludovicus Paramus; sed nimis latè ab Adamo transgressore divini præcepti, coram Deo inquisito, ejus exordium refert. Constat tamen antiquum fuisse, & dicebatur Decania. Vide *Decania*, cujus præses *Decanus* dicebatur. De Inquisitoribus hæreticæ pravitatis fusè agitur in sexto, de hæreticis, & recenter Sebastianus Salelles, & Thomas del Bene eruditissimè scripserunt. *Inquisitor* in rigore non dicitur Judex. [Quasi non Judices, sed Inquisitores propriè existerent, lib. 2. decretal. cap. 19. de Judiciis. Antiquitùs erat etiam rigorosissimum in Gallia hoc tribunal; sic enim de anno 1310. Joannes Villanus part. 1. lib. 9. cap. 3. testatur: [Arnoldo di Villanova Provenzale si partì da Parigi per tema dell'Inquisitione, e se n'andò in Sicilia.]

Con-

Concilium postea Viennense de ann. 1312. auctoritatem Inquisitoribus ampliavit. Odoricus Raynaldus in hoc anno num. 21. Ejus pœna. Vide *Immuratio*.

Inrufatus. Rubens. [Si tibi lenticulam defruto inrufatam obtulero, statim totos primatus tuos vendes. Tertull. de jejun. advers. Psych. cap. 17.] Ubi contra gulosos loquitur, qui ad instar Esau, qui primogenituram rubentibus lenticulis commutavit. Vide *Rubrico*.

Infangentheof. Vide *Saca*.

Insepultam Facere Sepulturam, Optati Milevitani phrasis, idest, de indignis defunctis nullam in Altari commemorationem facere, imò illos sepultura privari intelligit, dum inquit: [Clarius Presbyter in loco Sabbulensi ab Episcopo suo coactus est, ut insepultam faceret sepulturam.] De Donatistis loquitur, qui in loco sacro sepeliri non debuerant.

Insigne Subjectionis, dicitur velum mulieris. Vide *Velum professionis*.

Insinuativa. Vide *Emphanistica*.

Insinuativum. FR. donum à Clericis præstitum Episcopo in principio sui ingressus, ut ejus gratia insinuarentur. Vide *Xenon*.

Inspeciatus, deformis. [Spiritualem tamen substantiam illam, ut naturalem quendam impetum Aeonis, sed informem, & inspeciatam. Tertull. de resurr. carn. cap. 16. Vide *Infabricatus*.

Installo. FR. in possessionem immitto per sessionem stalli in choro. [Investientes eundem, & solemniter installantes, de concess. prabendæ, cap. 7.] Vide *Inthronizo*.

Installatio, possessio per stalli sessionem tradita. [Quòd tam in curia Romana, quàm alibi, pro confirmatione electionum, admissione postulationum, provisione, installatione, & investitura de Ecclesiis Cathedralibus, de cætero nihil penitùs exigatur ratione litterarum. Concil. Basilien. sess. 21.

Instratum Equi. Vide *Dorsuale*, *Mappula*, *Nacus*, *Synthema*.

Instrigo. FR. viscera transfodio, l. si quis cervum, de damno.

Insubstantivus, sine substantia; sic atomos appellavit D. Ambrosius, inquiens: [Qui sic minuta, & insubstantiva principia cœlo, ac terris darent, lib. 1. Hexamer. cap. 2.] Ubi contra philosophos loquitur, qui rerum principia atomos esse asserebant, quæ principia D. Basilius ἀνυποστάτους ἀρχὰς appellavit.

Insufferibilis, intolerabilis. [Ideò lex insufferibile pondus; gratia autem delectatio cordis est. Chrysost. hom. 28. in cap. 11. Matth.

Intarta, & *Intartizo* mendosè. Vide *Antarta*.

Interaneum, intestinum. [Et jussit eum extensum in equuleo unguibus radi, ut patefacta ejus interanea viderentur. In vita S. Hilarii Episc. & Soc. mart.

Intercalaris Dies. Vide *Epacta*.

Inter Canem, Et Lupum, hic modus loquendi apud Ecclesiasticos Scriptores significabat crepusculorum tempus, quo defectu luminis non discernitur canis à lupo. [Infra horam Vespertinarum inter canem, & lupum venerunt, & interfecerunt dictum Joannem. Marcul. Vide *Crepusculascens*.] FR. Gallicè etiam dicitur *Entre chien, & loup*.

Intercapedino, interponor. [Intercapedinante etiam tantummodò noctis spatio. In vita Sancti Marcelli Papæ, lib. 2 cap. 3. §. 10.] Vide *Intersties*.

Intercedo. FR. Sancti Patres Africani pro obsto, & contradico usurpant aliquando: [Cumani senes intercesserunt. August. lib. 3. de Civit. cap. 11. Quos Deus non intercesserit adversus ea. Tertull. lib. 2. contra Marc. cap. 7.] Vide *Expungo*.

Intercessor. FR. Visitator Sede vacante. Glossa in can. constitutum, 7. qu. 1.

Interdiarius. FR. latro diurnus, & econtra nocturnus latro *Dormitator* dicitur.

Interdictum. FR. Ecclesiastica censura. Quomodo sepeliantur mortui tempore interdicti. Vide lib. 5. decretal. tit. 18. cap. 11. Quomodo in reliquis functionibus tempore interdicti agendum sit. Vide in eodem lib. 5. decretal. tit. 40. c. 17. Vide etiam hìc in dict. *Clausura*, *Dogma*.

Internecida. Vide *Internecinum*.

Interibilis, qui interire potest, mortalis. [Aut si & anima interibilis, idest, non immortalis. Tertull. de resurrect. carnis, cap. 43.] FR. In eodem sensu Arnobius lib. 2. adver. Gent. ait: [Argumenta quibus animas passivas, atque interibiles invenitur.

Interemptor. FR. Idem ac Proxeneta in can. Clericus quilibet, dist. 91. quasi sit medius inter emptorem, & venditorem. Glossa ibid. Vide *Proxeneta*.

Internecinum. FR. falsum testamentum, cujus causa scriptus hæres interfecit testatorem, ut videlicet, ex eo acquiri hæreditas posset. Notarius autẽ, & alii fraudem hanc committentes *Internecidæ* appellantur, & revelantes in premium hæreditatem acquirunt, l. qui vel internecini, C. Theodos. de accusat. Glossa Isid. Cujacius in observat.

Internundinium. FR. spatium novem dierum, in quo durant nundinæ, & non nonus, & ultimus nundinarum dies, ut aliqui æquivocarunt. Alii tamen, *Internundinum* legunt, qui reprehenduntur à Victorino Afro.

Interpolo. FR. obscuro, seu interrumpo. Gloss. in extrav. de pœnit. & remiss. cap. 1. §. Interpolatis.

Interprisa. FR. ex gallica dictione *Entreprise*. Italicè verò *Sorpresa* dicitur, idest, aggressio. [Si fortè Rex Francorum contra formam treguarum aliquas fecisset interprisas. Matth. Paris, ann. 1242.

Intersatilis. Vide *Diacoposon*.

Intersignum. FR. argumentum, signum, congruentia, indicium. [Unde præfatus Potestas ad eundem scholarem nuncios destinavit; ut ex-

ut exponeret, si quæ sciret de fure prædicto, vel traderet intersignia.] Et inferius: [Potestas igitur receptis talibus intersigniis, latronē ipsum apparitoribus suis tradidit puniendum, lib.5.decretal.tit.12.cap.19.

INTERSTES, interpositus, [Et si defierunt vetera, cœperunt nova, interstite Joanne. Tertull. lib.4. advers. Marcion.

INTERSTITIUM. Vide *Parastasia*.

INTERTIO, depositatio pignoris apud tertiam personam; undè formatur posteà adjectivum *Intertiatus*, depositatum, & sequestratum in manus tertii significans: [Si res intertiata furto ablata fuerit, liceat ei, super quem intertiata fuerit, sacramento se excusare de furto. Benedictus Levita lib.6.cap.209.

INTERTIUS, pignoris depositarius, seu conservator.

INTERVERSOR. FR. Dilapidator, Cod.Theod. lib.10.tit.1.quem D.August.lib.3. Confess.cap.3. *Eversorem*, & alibi *Decoctorem* appellat.

INTESTABILIS. FR. is, qui testis esse non potest, can. si testes, 4.quæst.2. & 3. §. in testimonium. Sed in Extravag. Jo.XXII. de pœnis Intestabilis dicitur activè, & passivè, ibi Glossa.

INTESTATUS. FR. qui absque testamento decesserit. Glossa in cap.7.lib.3.decretal.tit.26.

INTESTINUM. Vide *Interaneum*.

INTHRONIZO, possessionem trado in throno collocando. [Beatus Valerius Episcopus, dum sibi providet successorem, magnum Augustinum Ecclesiæ Hipponensi inthronizat. Petr. Damian. epist.9.] FR. [Nam sicut Episcopi habent potestatem ordinare Episcopos, & reliquos Sacerdotes: sic quoties utilitas, aut necessitas coegerit, supradicto modo mutare, & inthronizare potestatem habent; non tamen sine sacrosanctæ Romanæ Sedis authoritate, & licentia, can. mutationes, 7.quæst.1. Principes enim inthronizaverunt eum, can. sanè, 16.qu.7.] Vide *Installo*.

INTHRONISTICUM, stipendium, quod pro consecratione Episcopi solvebatur, quod simoniacum esse declaratum fuit.

INTIMO, affigo, impono. [Nullus clavus argentum intimat tabulis. Tertull. de habit. mulier, c.5.] Ac idem, exponens cap.4. epist. D.Pauli ad Ephesios in tract. de resurrect. carnis, c.40. inquit: [Sensibus utique intimandum Dominum significavit.] FR. Hinc quia citationes affigi solent, & exponi, *Intimationes* postea dictæ sunt. [Henericus Presbyter nobis humiliter intimavit, quod cum laicum quendam &c.lib.5.decretal.tit.14.c.2.] ubi *Intimavit*, idest, exposuit, ac sequitur facti expositionem; sæpè enim in sac. canonib. *Intimare* pro exponere usurpatur.

INTOLERABILIS. Vide *Insufferibilis*.

INTRA. Vide *Infra*.

INTRAMURANEUS, intra ambitus murorum contentus. [Ad intramuraneam eum Castri Ecclesiam detulerunt. In vita S. Greg. Episcopi Ligonen.] Ita econtrà apud S. Ambrosium; *Extramuraneus*, legitur.

INTROITUS, principium recitationis Missæ, quod fit in cornu Altaris sinistro. *Introitus* dicitur, quia canitur, dum celebraturus Sacerdos ingreditur ad Altare; ideò *Ingressa* in ritu Ambrosiano denominatur: à Sancto verò Gregorio *Antiphona* dicitur, quia alternatim canitur. Valaf. lib. de reb. Eccles. cap 12. qui existimat hanc Missæ partem à Cœlestino Papa I. institutam fuisse, sic inquiens: [Antiphonas ad introitum dicere Cœlestinus Papa quadragesimusquintus instituit, sicut legitur in Gestis Pontificum, cum ad ejus usque tempora antè sacrificium lectio una Apostoli tantùm, & Euangelium legeretur] Sed ex Cassiano lib.3. de Institut. Monach. c.11. antè Cœlestinum cani Introitum solitum fuisse colligitur. Quare Baron. ad ann.432. num.34. Introitum ad Missam pro Ecclesia Romana decretasse Cœlestinum putat, idem quoque opinatur Bellarm. lib.2. de Missa cap.16. In introitu antiquitùs psalmus integer canebatur; sed postea propter populi tædium (ut ait D. Aug. ser.115. de tempore) detruncatus est; ita ut unicus Psalmi versiculus cum replicatione antiphonæ cani cœperit. De introitu Dominicæ II. post Epiphaniam refert Durandus lib.7.cap.19. quod Cæsar Augustus jusserat omnibus Civitatibus Romano Imperio subjectis, ut in signum subjectionis, Romam quotannis pugillum terræ mitterent, quo in determinato campo projecto, in collem tractu temporis creverat; ubi deinde Christiani Ecclesiam ædificaverant, quæ in præfata Dominica dedicata fuit; ideò in introitu ejus Missæ habentur illa verba: *Omnis terra adoret te &c.* Introitus feriæ IV. post Dominicam IV. Quadrag. totus ad sanctum Baptismum allusivus est, quia in eo die tertium, & solemnius Catechumenorum scrutinium fieri solebat. Durand. lib.6. cap.56. Quare in Dominica Septuag. dicitur Introitus *Circumdederunt me &c.* & quare ad Sabbatum in Albis Introitus incipit *Eduxit &c.* Vide *Septuagesima*. In festo S. Agathæ dicitur *Gaudeamus omnes &c.* ad denotādam singulare, insolitamque lætitiam, qua Beata hæc Virgo ad martyrium incesserat. Durandus lib 7.cap.47. In Missa SS. Gervasii & Protasii habetur Introitus; *Loquetur Dominus Pacem &c.* à Gregorio Magno compositus, quia in eo die conclusa fuerat pax cum Agisulfo Longobard. Rege, Durand. lib.7.cap.13. Introitus *Salve Sancta parens* de Sancta Maria ex Sedulii versibus decerptus fuit. Symbola autem Introitus, denotant in primis Salvatoris nostri in terris adventum; ideò eo tempore canitur, quo Celebrans de sacrario, sive Pontifex de throno ad Altare procedunt. [Hierarcha igitur sacra facturus, de throno, in quo aliis circunstantibus sedet, descendens, Dei Verbi ad nos condescensionem figurat. Simon Thessalonic. lib. de Templ. cap. de mystag.] Quin & tam thronus, seu cathedra Episcopalis, quàm sacrarium ad australem Ecclesiæ partem collocabatur, ut illis propheticis Habacuch verbis alluderetur, nempè [Deus ab austro veniet] extant enim adhuc in pervetustis Ecclesiis

fiis Sacristiæ in earum australi parte, & ex lib. de divin. offic. habetur, quod: [Ab australi parte sit, declarat Dominum Jesum à parte meridionali ortum esse; nam Hierusalem in meridie habet Bethleem, à quo loco ipse Salvator venit.] FR. Torrigius etiam de Cryptis Vatic. impress. secunda pag. 436. ex Jacobo Grimaldo refert picturam inveniri, quæ Joannem Papam XXII. repræsentat indutum planeta sub baldachino ex sacristia exeuntem. Item denotat *Introitus* reiteratas SS. Patrum veteris testamenti preces pro adventu futuri Messiæ, & ideò replicari Introitum ait Innocentius III. lib. 1. de myst. Miss. cap. 18. In Sabbato Sancto, & Sabbato Pentecost. non dicitur Introitus. Quando autem in Introitu non dicitur Gloria Patri. Vide *Gloria Patri*. Introitus *Cum santificatus fuero &c.* Vide *Scrutinium*.

INTRUSIO. Vide *Purprestura*.

INVADIO. FR. pignoro, cautionem exhibeo. [Possessionem pro CXC. marcis, & libris denariorum invadiavit. Burcher. de casib. S. Galli cap. 11.] Dicitur etiam *Inguadio*. Vide *Guadia*, *Pignora*, *Vador*.

INVECTIVALITER, invectivè. [Qui satis invectivaliter abusi nominum nuditate, carpebant plurimum vitia. Sidonius lib. 1. epist. 11.

INVECTUM, donum. [Siquidem rector animus facilè communicat spiritui invecta. Tertull. de pallio.] Vide *Behem*.

INVENTARIUM. Vide *Breve*, *Commemoratorium*.

INVENTIO S. CRUCIS. FR. ad Nonas Maji celebrari jussit Fabianus Papa, quia hoc die Crux inventa fuerat, can. Crucis Domini, de consecr. dist. 3.

INVESTIS, nudus, sine veste. [Nudus, & investis figulo suo consistit. Tertull. de pall. cap. 3.] Ubi de Adamo loquitur. Item puerum denotat.

Tradidit investem rectorem fortè Magistris,
Ut puer indocilis librorum disceret artes.

De Sancto Chrysantho puero cecinit Aldhelmus: & in eodem sensu usu est S. Felix Papa in ejus decretal. ubi de pœnitentia pueris imponenda ait: [Pueris autem, quibus, quòd adhuc investes sunt &c.] Synonymum hujus vocabuli. Vide *Vesticeps*.

INVESTIO, *Investitor*, & *Investitura*. FR. possessionem trado. [Ecclesiæ pro quiete Monachorum à Sanctis Catholicis Episcopis traditæ per Sacerdotes ab eis ordinatos, & investitos debeant institui, can. visis litteris, 16. quæst. 2.] & inferius: [Majus enim fuit possessionem dare, quàm investituram concedere.] Et mox: [Quomodo possessoris jura cognoscentur, & suarum rerum sibi tributa reddentur, ubi quod suum est, per alterum datur, & cum voluerit aufertur.] Et inferius: [Monachis deinceps omnino licentiam damus suarum Ecclesiarum investitores fieri.] Vide *Redinvestio*. Varias cærimonias Antiquorum in investituris bonorum. Vide *Fistucus nodatus*.

INVESTITUS. Vide *Indusiatus*.

INVESTITURAE ANTIQUORUM, qua cæremonia solemnizabantur. Vide *Fistucus nodatus*, *Vvarpio*.

INVICEM, quid significet apud antiquos Theologos. Vide *Sine invicem*.

INVIDI DESCRIPTIO. Vide in dict. *Flamonius*.

INVITATORIANUS, Officialis Monachorum Cisterciensium, qui curam habebat intonandi in choro. Item *Subinvitatorianus*, ad quem defectu primi Choristæ intonare pertinebat, seu secundariò intonabat.

INVITATORIUM, Antiphona, quæ replicatur ad psalmum *Venite exultemus*, qua invitatur populus ad adorandum Deum. In officio Mozarabico appellatur *Sonus*. In regulis monasticis denominatur *Versus aperitionis*, sive *Responsorium hortationis*. Vide *Versus aperitionis*. Et in nonnullis pervetustis cæremonialibus vocatur *Antiphona invitatoria*. Igitur in triduo hebdomadæ majoris relinquitur, ne unitè cum judaico populo Christum adoremus, quem illi in passione ejus illudentes adorabant: ob eandem rationem in festo Epiphaniæ etiam reticetur, ut dictum est in dict. *Epiphania*. Amalarius autem ait cap. 5. de ord. Antiph. quod: [Solet Apostolicus canere in vigiliis, & in Ecclesia S. Mariæ ad Præsepe sine invitatorio.] Fortassè, quia ibi est idem Christi Præsepe, ut significaretur, quod idem infans ibidem proprio vagitu ad ejus adorationem populum invitet. Invitatorium in Conversione S. Pauli, quod incipit *Laudemus Deum nostrum in conversione &c.* ab Hermanno Contracto compositum fuit.

INVITO. FR. induco. Glossa in cap. 1. extrav. Jo. XXII. de verbor. signif.

INUXORA, Virginitatis epitheton. [Non tibi sufficit de summo illo inuxoræ Virginitatis gradu, in secundum deliquisse nubendo. Tertull. de exhort. ad castit. cap. 9.] græcam phrasim imitavit ἄγαμον. In aliquibus tamen codicibus mendosè *Iunxere* habetur, quod à Pamelio correctum fuit.

INZAPATI hæretici. Vide *Gazari*.

JOANNIS BAPTISTAE CAPUT. Vide *Lucar*. *Equites Melitenses*. Ejus Missa. Vide *Missa Nativitatis S. Io.* Luminaria in ejus festo. Vide *Nedfratres*. Joannes Euangelista. Vide *Theologus*.

JO. DAMASCENUS. Vide *Chrysoras*, *Mansur*.

JOCALIA, res pretiosæ, ut sunt gemmæ, & similia ornamenta. De etymologia hujus nominis, quo Latini nunquam usi sunt, est proinde maxima inter Auctores opinionum diversitas; sed magis consona mihi videtur Angeli Roccæ sententia, qui à Joco nomen hoc deducit, quæ à Doctore Jo. Francisco, lib. 2. cons. 452. n. 5. confirmatur, qui inquit: [Jocalia dicuntur, quæ joci, ac festivitatis gratia parantur.] FR. puto tamen *Iocalia* à jugulo dici: in quo loco ligantur, & pendent, ut sunt aureæ murenulæ, viriolæ, viriæ margaritarum, & aliarum gemmarum fila, catenæ aureæ, torques, & similia; sive à *Iugalitate*, idest, sponsalitio, quia tunc jugalia solent sponsis donari. Vide *Iugalitas*, *Iugulum*.

JOCISTA, jocularis: [Jocista sæpè jocis intendit. Glossa vet.] Vide *Goliardus*.

JOCULARIS. Vide *Iocista*.

JORDANIS aquæ incorruptæ. Vide *Epiphania*.

JOVINANI. FR. hæretici, can. fugerat. & can. si enim, de pœnit. dist. 2. Dicuntur etiam *Iovinianistæ* à Joviniano Monacho, qui non admittebant differentiam aliquam inter continentiam, & coitum, inter abstinentiam, & crapulam, 24. qu. 3. can. 39.

JOVIS DIES in primitiva Ecclesia celebris. Vide *Feria quinta*, *Iejunium*.

IRENAEUS, εἰρηναῖος, pacificus, quietus. *Ierenæum* appellatum est quoddam in Bithinia monasterium, ex eo quia remotum à populari strepitu erat. FR. Irenæum pacis studiosum interpretat. Eusebius lib. 5. histor. Ecclesf. cap. 24. in fin.

IRENARCHA, εἰρηνάρχης, Princeps pacis, nomen Christo Domino adaptatum, quia nos Æterno Patri conciliavit. [Verè princeps pastorum, & irenarcha Christus ab omnibus concorditer habetur. Michael Syngellus.] Erat etiam sæculare officium: [Irenarchæ, qui ad provinciarum tutelam quietis, ac pacis per singula territoria faciunt stare concordiam, à decurionibus judicio præsidum provinciarum idonei nominantur. Codex Justiniani lib. 10. cap. 75.] FR. incumbebant etiam tales Irenarchæ ad publicas morum disciplinas, & vitia corrigenda, l. ult. §. Irenarchæ, 7. de muneribus, & honoribus. Sed ex abusu deindè propriæ auctoritatis Irenarchæ publicæ quietis turbatores evadendo, ab Impp. Honorio, & Theodosio abrogati ideò fuerunt, ut in Cod. Theodosf. lib. 1. de Irenarch. habetur. Justinianus verò denuò eos restituit, ut in leg. unic. Cod. de Irenarch. habetur.

IRINGUS. FR. pacis internuntius. [Mittitur igitur Iringus ab Irminfrido cum supplici legatione, & omnibus suis thesauris ad Theodoricum pro pace, ac spontanea deditione: & accedens Iringus, hæc ait, misit tibi quondam tuus propinquus, modò servus &c. Uvitichindi Monachi hist. Saxonum lib. 1.] dictio quidem ex græco vocab. εἴρειν, quod est nunciare; unde *Iris* dictus est arcus cœlestis, quia pluviæ cessationem nunciat.

Irim de cœlo misit Saturnia Juno.

Virg. 5. Æneid. ex Homero, qui sæpè hac fabula utitur.

IRRECOGITATIO, advertentia. [Quasi irrecogitationem excessus sui passa statim se refrœnat, & revocat. Tertull. de exhortat. ad cast. cap. 4.

ISAAC. Vide *Senile pignus*.

ISCARIOTHA, patria Judæ Redemptoris Discipuli, & proditoris, de qua patria varii varia; sed si advertamus, quod omnes Christi Discipuli ex Galilæa fuerant, rectè non extra eam regionem Judæ patriam inveniri debet; at cùm *Carioth* situata sit in tribu Judæ, Josue cap. 15. & *Isch*, hebraicè hominem significet, *Iscarioth*, rectè homo ex Carioth interpretatur. FR. Oddo autem Cluniacensis Abbas in sermone de Magdalena *Scarioth* illum appellat.

ISIDIS Deæ vestigia: Romæ per errorem in quodam lapide pro Sancti Angeli vestigiis diù adorata. Vide *Litania*.

ISIDOS PLOCAMON. Vide *Spatalium*.

ISOTYPON. Vide *Antitypon*.

ITALI, nonnullis Arabicis vocabulis utuntur. Vide *Versus Leoninus*.

ITE ENERGUMENI, proferebat Diaconus ante Missæ consecrationem. Vide *Energumenus*.

ITE IN PACE. Vide *Ita Missa est*:

ITE MISSA EST. Verba in fine Missæ, quibus fidelis populus dimittitur; nam benedictio à Sacerdote non post *Ite missa est*, ut modò fit; sed post communionem dabatur: hinc Alcuinus inquit: [Finitis omnibus adstanti, & observanti populo absolutio datur, inclamante Diacono, Ite missa est, de divin. off.] Quam cæremoniam à Leone Papa institutam fuisse Radulphus refert; sed antiquior reperitur, in Liturgia, scilicet, Sancti Petri. Dicitur autem in diebus festivis, quando populus adesse supponitur. In ferialibus verò dicitur *Benedicamus Domino*, quia tunc ferè Ecclesiastici reperiri solent, quibus non fiebat missum, cum ad divina Officia persolvenda remanere deberent in Ecclesia. Hinc in prima noctis Nativitatis Missa *Ite missa est* non dicitur, ne populus, qui ad laudes audiendas remanere debet, dimittatur: [In prima Missa Natalis Domini non debet dici Ite missa est, nè videatur populus licentiam habere redeundi. Jo. Beleth. c. 49. Rat. divin. off.] qui Auctor floruit circa annum 1153. Tempore autem adventus, & à septuagesima usque ad Sabbatum Sanctum ratione mœstitiæ non dicitur, licet sit populi concursus. In antiquis græcis Liturgiis similis dimissio reperitur, ubi Diaconus hæc verba proferebat: Ἀπολύεσθε ἐν εἰρήνῃ, idest, *Ite in pace*. Quæ verba dimissionem denotant Apostolis ab Angelis factam, quando illi post Ascensionem Redemptoris stabant admirantes in Cœlum

ITINERARIA TABULA. Vide *Altare*.

ITINERARIUM. Vide *Hodeporicum*.

ITINERO, iter facio. [Itinerantibus per desertum ad viam trium dierum. Petrus Cellen. lib. 3. cap. 4.

JUBE DOMNE &c. petitio benedictionis ante lectionem officii divini, ubi verbum *Iube* non præcipere, sed velle significare, ait Nonnus Marcellus cap. 4. Quando Sacerdos privatim celebrat, & secretè petit benedictionem ante Euangelium, quia eam à Deo postulat, debet dicere *Iube Domine*. Gavant. tom. 2. sect. 5. c. 11. Similiter faciet Papa quando in Cappella matutinalem lectionem canit, cui nemo respondere debet in precatione benedictionis, idemque Episcopis fit, Cærem. Episc. lib. 2. cap. 7. sed non cæteris superioribus, ut in suo cæremoniali asseruit Gastaldus, qui contradicitur à Gavanto, loc. cit. n. 4. Reliqua. Vide in dictione *Domnus*.

JUBILATE, quando in Matutino relinquatur. Vide *Matutinum*.

Jubilaeum, ex voce hebraica *Iobel*, idest, cornu, quo promulgabatur Jubilæi annus; ita Lyranus, R. Salomon in cap. 25. Levit. Alii tamen etymon à *Iebul*, idest, germen trahunt; nam per totum Jubilæi annum inter Hebræos non colebatur terra; sed præcedenti anno miraculosè dupliciter germinabant campi. Joseph verò Hebræus lib. 3. antiq. cap. 10. existimat derivari à *Iobal*, quod significat libertatem, seu remissionem, quia in anno Jubilæi in libertatem remittebantur mancipia, restituebantur possessiones emptæ, cancellabantur obligationum contractus: hodie tamen spiritualiter in Ecclesia celebratur Jubilæum à Bonifatio VIII. quolibet sæculi fine institutum de anno 1300. sed à Clemente VI. de anno 1450. ad instar Jubilæi antiqui testamenti quolibet semisæculo reductum, & ab Urbano VI. ad annos triginta tres limitatum, tandem Sixtus IV. de anno 1474. humanæ vitæ brevitatem considerans, ad terminum quinque lustrorum stabilivit, sicut semper postea usque ad nostra tempora observatum fuit. Quo ad causam institutionis Jubilæi, non eam fuisse dicimus, quam aliqui dixere, ut nempè, synagoga imitaretur; sed potius quia semper Pontifices vanas observationes Gentilium in sacras cæremonias erga Dei cultum convertere conati sunt, ideò ad tollendum superstitiosum Romanorum sæcularem annum, annum Sanctum indulgentiis Romani Pontifices instituerunt. FR. Non videtur citra rei materiam Jubilæi de ann. 1650. popularem concursum, devotionem, & cæremonias ex Christophori Ranzovii relatione hic describere, quæ fuerunt suæ ad fidem conversionis causa; sic enim ille in epistola ad Georgium Calixtum hæreticum licèt eruditum scripserat, quæ impressa fuit Romæ per hæredes Ludovici Grignani ann. 1651. ubi pag. 7. ita loquitur: [Atque istam tunc conjecturam minimè me fefellisse abundè deinceps Catholicorum hominum usu, & conversatione expertus sum; maximè cùm ad Urbem accessissem. Nam ubi tu superstitionibus, nugis, & novitatibus me offensum iri existimasti, ibi inspirato, planèque admirando spectaculo universa Catholicæ Ecclesiæ facies antiquæ pietatis sanctitatisque plena oculis, animoque meo sese aperuit, in ipso Jubilæi anno, quod Innocentius X. Pontifex Max. Orbi Christiano indixerat. Vidi enim solemni supplicationis ritu, ad Basilicam Vaticanam procedentes numerosissimas infantium scholas, agmina Monachorum, & Religiosorum hominum sodalitia, inde Collegia diversa Clericorum, & Ecclesiarum presbyteria. Clerum suum sequebatur Pontifex, veneranda Episcoporum corona circumfusus. Hunc populi Christiani Ducem, & Antistitem supremum immensa fidelium turba sequebatur, eo animi ardore, ut Cœlum ipsum expugnaturi, manuque violenta directuri viderentur, homines plerique omnes sacco tantùm, & cilicio tecti, & scipione viatorio armati. Ubi in porticū ad limen Ecclesiæ perventum, Pontifex in genua provolutus, cùm, oratione super plebem data, misericordiā divinā implorasset, occlusas valvas non tam aperiens, quàm diruens, primus templū ingreditur, rectàque pergit ad altare, preces solemnes inchoaturus. Interim non sine stupore spectavi, quo impetu populus ille ingens in Ecclesiam irrueret, limina certatim exosculantes, genibusque perreptantes; templum ingressi pars in terram proni, totoque prostrati corpore, pars B. Petri, ut vocant, Confessioni, & Altaribus provoluti lacrymas, precesque funderent; & ad misericordiam Dei extorquendam, non tam pectus palmis, quàm Cœlum ipsum invidia tunderent. Hæc fateor nova tum visa mihi, cui nihil simile apud nostros anteà observatum, ubi homines ad orationem genuflexi non nisi in sepulchrorum memoriis picti, sculptivè conspiciuntur. Sed novitas illa clarissimum antiquæ sanctitatis indicium mihi præbuit: unde Ecclesiam etiam nunc vitali vigore Spiritus Sancti vegetari, regique certò perspicerem. Eaque in sententia magis confirmatus sum, ubi populum illum agmine immenso, & continua serie cæteras Ecclesias præcibus stationibusque præstitutas obventum vidi, supplicationibus interim, & litaniis suo quoque ordine, sed uno conjunctoque pietatis certamine divinam opem exposcentes. Tum verò perspexi, quanta pietatis æmulatione peregrini ad Urbem confluentes, & publicis Ecclesiæ, & suæ quique nationis privatis hospitiis excipiantur; ad hæc quo studio, curaque foveantur ægroti, quod fidem propemodum excedit. In tanto populorum, & nationum numero facilè perspexi, quòd Catholica Ecclesia à sectis, factionibusque privatis distet, cùm hic omnes gentes, omnesque linguæ unius fidei, & charitatis vinculo socientur &c.] At re vera de recenti Jubilæi portento memoriæ nunquam proditum fuit, ubi supra quàm quod facilè credi posset, tot Romipetarum myriades concurrere visum est, ut dubitari queat, an triumphantis Urbis tempore intra sui mœnia tam ingens populorum numerus annuatim confluxerit; & quod sanè spectandum in hoc ultimo Jubilæo magis dignum fuit, indefessa, nempè, piarum sodalitatum Hospitalitas, devotaque Sacras Basilicas litantium modestia, cum divinarum laudum frequentatione, ac prodigiosa Sanctissimi Patris nostri Clementis X. providentia in victualium abundantia, securitatis viatico, pacisque vinculo, qui tandem omnibus proficiscentibus dimissoriale benedictionem largiendo spiritualiter lætificavit, adeò ut ipsimet Hæretici, qui curiositatis gratia in magna copia huc accesserant, in Catholicæ Ecclesiæ gremio genus Dei electum, Regale Sacerdotium, populumque acquisitionis verè reperiri, liberè fassi sunt.

Jubilaeus, sic appellatus est S. Remigius Rhemensis Archiepiscopus, quia XCVI. annis vixerat, ac propè sæculi ad ætatem pervenerat. Flodoard. lib. 1. hist. Rhemen cap. 17.

Jubilatio, seu *Iubilus* ab aliquibus appellatur sequentia, quæ post epistolam in aliquibus festivitatibus canitur.

Jucundor, delector. [Quotidie autem jucundabar ante faciem ejus, Lactantius, lib.4. cap.6.] FR.] Jucundabitur in filiis, Eccl. cap.3. Non jucundabitur in bonis, Ibid. cap.14. Nè jucunderis in filiis impiis, Ibid. cap.16. Qui jucundatur in malitia, Ibid. cap.19. Qui jucundatur in filiis, Ibid. cap.25. Et inhabitatores terrarum gaudebunt super illos, & jucundabuntur, Apocalyp. cap.11.

Judæus. Vide *Hebræus*.

Judas. Vide *Iscariotha*.

Judex. Vide *Cognitores*, *Ministralis*. FR. in italicis Rebuspublicis Judex *Potestas* dicitur. [Florentina potestas &c. definitivam sententiam promulgavit, in lib.2. decretal. de judiciis cap.21. Vulneratum juvenem Potestati Vincentiæ tradiderunt, lib.5. decretal. tit.12. cap.19.] & hic Potestas declinatur. [Unde Præfatus Potestas &c. in eod. cap.19.] In Sabaudia *Consules Iustitiæ* denominabantur [Si verò Consules justitiæ, tanquam merito suspecti, fuerint recusati, lib.2. decretal. de foro compet. cap.10.] Ubi Episcopo Vercellensi Innocentius III. scribit. Item *Judices* appellabantur Consules artium. [Venienti Romam Carolo, Pontifex obvios, qui deducerent, misit clerum, & Romanos cives, quos minor Bibliothecarium fuisse triginta millia judices affirmare: quamquam non ea tunc fuit, quam nostra habet ætas, consuetudo, ut soli juris civilis doctrinæ addicti judices dicerentur; sed eo nomine appellatos fuisse invenio omnes, qui à fabrilibus vilioris exercitii opificiis temperantes, sive magistratibus administrandis, sive contrahentium adstipulandis conventionibus, sive ipso dicendo, interpretandove juri erant dediti. Flav. Blond. decad.2. lib.1.] Sed adhuc intelligentiæ duritia restat; nam omnes, quos Blondus sub vocabulo judicum, concludit non potuissent ad tam copiosum numerum, nimirum, 30000. ascendere. Plinius enim secundus lib.6. epist.33. ait, quod Romæ suo ævo omnia urbana consilia simul, quæ erant quatuor, non amplius, quàm centum octuaginta Judices constituebant, sic inquiens [Sedebant judices centum, & octuaginta (tot enim quatuor consiliis conscribuntur) ingens utrinque Advocatorum &c.] Probabilius ergo erit, si cum D. Hieronymo intelligamus judices esse Presbyteros, 2. quæst.7. can. non omnes Episcopi. Ubi Judices à Daniele damnati Presbyteri appellantur. Sic de eisdem Lucifer Calarit. [Venerunt duo Presbyteri pleni iniqua mente adversus Susannam, ut mortificarent eam, lib.2.] Judices cleri, & Judices militiæ reperiuntur apud eundem Anastasium Biblioth. in Hadriano, quorum primi Ecclesiæ Primates, secundi militiæ optimates erant, & 30000. Romanos Judices Senatores intelligit Camillus Peregrinus de Princip. Longobar. in Castigat. ad Falconem Benevent. pag.150. & 152. Puto tamen illum Anastasii locum curiales significare, ut habetur in quadam Bulla Silvestri Papæ II. nempè: [Post hæc autem idem Reverendissimus Papa cum Romanis judicibus decrevit. Bullar. Casin. tom.2. constit.72.] Item Consultores dicuntur Judices. Cæterum Judices Sacri Palatii octo subscribuntur in constit.61. tom.2. Bullar. Casinen. Item Imperiales Judices alii Spectabiles erant, alii Illustres, can. anteriorum, 2. quæst.6. Ubi sunt plures Judices, seu Arbitri, unus pro omnibus numero singulari respondere potest. Vide *Singularis forma verborum*. Judex ad quid incumbere debeat antea sententiam. Vide *Rumor*. Vide *Centenarius*, *Judicium*, *Sagi baro*, *Sculdascio*.

Judex Compurgationis. FR. dicitur Judex delegatus ad cogendum aliquem canonicè se purgare ab imputato delicto, qui & *Compurgatores* dicebantur. Vide *Juramentum*, *Purgator*, *Iudicium peregrinum*.

Judex Pedaneus. FR. [Nunquid non præfatæ Ecclesiæ derogatur honori, si ipsam oporteat nunc in foro ecclesiastico, nunc in sæculari, & interdum quoque coram pedaneis judicibus, & plerumque pro rebus parvis, & vilibus litigare? in Extrav. Jo. XXII. c.3. de verb. signif.] Pedaneus enim est Judex, qui pro rebus vilibus, & parvis judicandis constituitur, C. de pedaneis judicibus per totum, & præcipuè in l. ultima. In Melita *Iudex idiota* appellatur.

Judicatus. FR. Judicis officium. [Judicatus, & tabellionatus officiis se noverint esse privatos de elect. in sexto cap.17.]. Item sumitur pro arbitrio, & voluntate. [Hanc enim chartulam judicati mei, & ordinationis meæ Joanni notario &c. ad scribendum dedi atque rogavi; in qua subtus confirmans, testibusque obtuli roborandum: unde dues (*sic*) chartules judicati uno tenore scriptæ sunt (*sic*) In donatione Monast. Thealdus Marchio Matildis Comitissæ avus, Bullar. Casin. tom.2. constit.73.

Judicearia. FR. districtum, in quo extenditur Judicis jurisdictio, l. & hoc, de exercitalibus. Vide *Justitiaria*.

Judicium Dei, & Ecclesiæ quomodo differunt. Vide *Ecclesia*.

Judicium Forense. FR. est illud, quod constat ex quatuor personis, idest, electo Judice, idoneo accusatore, congruo defensore, & legitimis testibus. Judices autem debent uti æquitate, testes veritate, accusatores intentione ad amplificādam causam, defensores ad illam minuendam, can. nullus unquam 4. quæst.4.

Judicium de Plano. FR. quid sit, in Clementina c.2. de verb. signif. his verbis declaratur: [Sæpè contingit, quod causam committimus, & in earum aliquibus simpliciter, & de plano, ac sine strepitu & figura judicii procedi mandamus &c. Nos autem dubitationem hujusmodi (quantum nobis est possibile) decidere cupientes &c. sancimus, ut judex cui taliter causam committimus, necessariò libellum non exigat, litis contestationem non postulet, in tempore etiam feriarum ob necessitates hominum indultarum à jure procedere valeat, amputet dilationum ma-

teriam &c.] Vide de *Plano causam cognoscere*.

JUDICIUM PEREGRINUM. FR. erat duellum. Vide *Duellum*. Dicebatur *Purgatio vulgaris*, idest, sæcularis; sic etiam judicium peregrinum ad differentiam judicii ecclesiastici nuncupabatur. Vide *Iudex compurgationis*, *Missa judicii*, *Palea*, §. Sed huic digressioni. Glossa tamen sibi contradicit; nam in can. privilegia, 25. qu. 2. benè exponit esse ferri candentis; sed in cap. 8. lib. 5. decretal. tit. 34. §. peregrina judicia, aliter exponit. Vide *Iuramentum*.

JUGALITAS, matrimonialis societas, & conjunctio. [Jugalitas, quæ ad propagandam posteris sobolem, & liberorũ procreãdorum gratia licitis connubii nexibus traditur. Aldhelm. de virg. c. 4.

JUGALIS, consors, de viro in suo Regist. lib. I. cap. 17. D. Greg. sic ait: [Felicem jugalem suum hæredem instituisse.] Et de uxore in Synodo Valent. [Dominus Rex, vel supra nuncupata jugalis sua.

JUGES, par [Et juges suos, hoc est, corpus, & animam vulnerabit. S. Maximus, hom. 10.

JUGULUM. Vide *Iocalia*. Anastasius in Nicolao. [Jugulum de auro mundissimo fecit in confessione ipsius Basilicæ, pensans libras duas.

JUGUM, dicitur velum professionis. Vide *Velum professionis*.

JULIANUS APOSTATA, quando in Ecclesiam Christianorum interveniebat. Vide *Anagnosta*, *Epiphania*. Cætera Vide *Labarum*, *Misopogon*, *Thurifico*.

JUNCARICUM. FR. pagus propè montem Casinum, qui adhuc nomen retinet. Bullar. Casin. tom. 2. const. 182. num. 2.

JUNCITA. FR. conterminatio. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 74.

JUNCUS. Vide *Sparta*, *Eriophoron*.

JUNIOR, nedum quo ad ætatem inferior; sed etiam quo ad gradum intelligitur: sicut econtrà de senioribus dicitur. [A junioribus Ecclesiæ jussit bannos exigi pro eo, quòd in exercitu non ambulassent. Gregor. Turonen. lib. 5. cap. 26.] Et de utrisque dicitur. [Ut primo omnium seniores se ipsos de ebrietate caveant, & eorum junioribus exemplum bonum sobrietatis ostendant. In capitul. Caroli Magni.

JUNIORATUS, minoratus, seu minoritas. [Super hæc dedimus junioratum Ecclesiæ de Pontegodonis cum omnibus hominibus nostris. Ivo Carnoten. epist. 286.

JUPANUS, titulus dignitatis in Regno Serviæ, qui solebat secundogenito Regis tradi: [Ut videre est ex litteris Stephani ejus filii Magni Jupani Serviæ, in vita S. Saba Episc.] FR. inter Innoc. III. epistolas reperitur quædam Magno Jupano Serviæ missa, quæ est epist. 167. lib. 2. Vide Joannem Lucium in ejus hist. de Tragur.

JUPPITER. Vide *Thur*.

JURAMENTUM. FR. non est obligatorium contra bonos mores, de regul. jur. in sexto, regul. 58. item *Iuramentum* pro confessione accipitur aliquando, can. & jurabunt, 22. q. 1. *Iurare ad arma sacrata*, idest, per instrumenta Sacrificii, sicut in dict. *Arma Sacerdotalia* dictum est, de quo modo loquendi in l. si qualiscumque causa, & ibi gloss. & l. si contigerit, qualiter quis se defendere debeat. Sacerdotes jurare non debent; sed vice juramenti per sanctam consecrationem interrogentur, & interrogatus sub hac formula juramenti respondere debet: [Illum testem profero, cui nuda sunt omnia, can. si quis presbyter, & can. presbyter, vel quilibet Sacerdos, 2. quæst. 5.] Itaque Canonica lex prohibuit juramentum per purgationem peregrinam, can. Mennam. ead. q. 5. ubi sic habetur [Vulgarem denique nulla Canonica sanctione fultam legem, ferventis, scilicet, sive frigidæ aquæ ignitique ferri contactum, aut cujuslibet popularis inventionis, (quia fabricante hæc sunt omnino ficta invidia) nec ipsum exhibere, nec aliquo modo te volumus postulare: imò Apostolica auctoritate prohibemus firmissimè,] & Anacletus in can. privilegia, 25. qu. 2. ait: [Peregrina submovemus judicia.] Quod Glossa exponit: [Idest, ferri candentis] de quo etiam c. 9. lib. 3. decretal. tit. 50. & in can. dilecti filii lib. 5. decretal. de purgatione vulgari. Vid. *Purgatio vulgaris*, *Duellum*, *Iudicium peregrinum*. Licet Palea (& fortassè apocryphè) dicat, quod Cõc. Triburiense decreverat, quod qui ingenuus non erat, ferventi aqua, vel candenti ferro se expurgaret, §. Nobilis homo, 2. qu. 5. Igitur Canonicum juramentum judicium, seu purgatio explicatur in c. 5. & 16. lib. 5. Decretal. tit. 34. Vide *Professio*. Landulfum in dict. *Septimum*.

JURARE PER CRUCEM. Vide *Stauropata*.

JURARE PER DEOS. Vide *Dii*.

JURARE SUPER LAPIDEM FALSUM. FR. exponit Glossa [Fortè coopertum ab adversario, ut credantur esse Euangelia, in can. ecce, 22. qu. 5.

JURARE, in quibus diebus non licet. FR. Vide can. decrevit, 22. qu. 2. Tandem qui jurat superiori suo, sex semper in memoria debet habere. [Incolume, tutum, honestum, utile, facile, & possibile, can. de forma, 22. qu. 5.

JURATORIUS. FR. [Præter juratoriam cautionem,] in decretal. de præsumptionibus, cap. 14.

JURIDICINA, jurisdictio. [Idem Cato juridicinæ suæ tempore humerum exertus, haud minus palliato habitu Græcus fuit. Tertull. de pall. cap. 3.

JURITABUM. Vide *Colatum*.

JURNALE, campus in unico die arabilis. Uno jurnali in terra arabili. In vita S. Lugder. Episc.] Vide *Gerbida*, *Zerbolaris*.

JURULENTIA. FR. juris coctionis abundantia. [Arguunt nos, quod etiam xerophagias observemus, siccantes cibum ab omni carne, & omni jurulentia. Tertull. de jejunio.

JUS. FR. liquor eorum, quæ coquuntur. Quare quidam perperam verba illa in libro Judicum cap. 6. num. 19. *Ius carnis* jurisdictionem carnis interpretatus est, quòd non nisi carnis liquorem

rem significat. Sic in eodem cap. num.20. [Jus desuper defunde.] Et in Isaia cap.65. num.4. [Jus profanum in vasis,] Quo vocabulo usi sunt Latini. [Cancri marini decocti jus contra dorychnium efficax habetur. Plin. lib.32. c.5.] Dorychnium enim venenosa planta est. [Medici curationem non probo, jus tibi dandum non fuit. Cicero, lib.16. epist.6.] Hinc *Jusculum* diminutivum, quando scilicet, jus maxima decoctione minuitur, & consumitur, quod Itali *Brodetto* vocant. [Jusculum frigidum sorbere. Cato de re rustica cap.156.

JUSCELLUM, idem, quod jusculum: [Propter te hæc juscella paravi. Gregor. Turon. lib.1. histor. cap.18.] Vide *Jus*.

JUSSORIUM, præceptum. [Jussorium vestrum accepimus una cum exemplari de litteris Domini Sulpitii, ubi Domnus innotuit, quod justum placitum de ista Synodo frater vester Domnus Sulpitius visus est immutasse. Paulin. epist. ad Desiderium.

JUSTA. Vide *Institia*.

JUSTINIANUS IMP. Vide *Analphabetus*, *Pandectæ*. Item dictus est *Chalcedonienfis*, & quare. Vide *Melchita*. Justiniani corona in incendio deperdita, & post aliquod tempus inventa. Vide *Septimum*. Justinianus II. Imp. Vide *Rhinotmetus*.

JUSTITIA, vinarium vas. [Apto pede torna vascua vinaria, quæ justitias vocant, vel similia concavare, & componere tenta. Petrus Cluniacen. lib.1. cap.20. Statutum est, ut non in vasis illis vinariis, quæ justitiæ vocantur, sicut olim facere cogebantur; sed propriis scyphis unusquisque bibat eo tempore, quo post nonam ad potum fratres pergere solent. Idem in regula Cluniacen.] Item hoc vas *Justa* etiam appellatur: [Tres quotidie panes, & quatuor vini justas. Andreas Quercetanus. Vide *Misericordia*.

JUSTITIARIUS. FR. Justitiæ Præses. [A regio justitiario capti fuerunt, 3. decretal. tit.21. cap.5. Ut Justitiarius eorum fiat, clericorum quisquis exercere præsumat. Ibidem, tit.50. cap.4.] Vide *Quæstionarius*.

JUSTITIARIA. FR. Vide supra *Iudiciaria*. [Episcopus Dunelmensis habuit justitiariam à magno flumine usque ad Scotorum mare. Matth. Paris. ann. 1188.

JUSTRA. Vide *Torneamentum*.

JUSUM, infrà. [Apud Ligonas Natale SS. geminorum Speusippi, Eleusippi, & Meleusippi, qui ligatis manibus sursum, & pedibus jusum &c. In martyrol. Adonis, 17. Januar.] Siculi solent hoc vocabulo uti, *Iuso*, & *Suso*, pro Infra, & Sursum. Vide *Susum*.

K

KABALA, Hebraicum, seu Syriacum nomen, à *Kabil*, idest, occursus, congruentia, assimilatio; accipitur pro illa symbolica scientia, per quam aliquod vocabulum cum altero, seu per numerationes arithmeticas aliquid aliud mysticè designatur. Hanc scientiam fertur ab Angelis Adamo traditam, successivè ad posteros pervenisse, quæ tantùm inter Patriarchas, & antiquos Dei amicos conservabatur, nec vulgò communicabatur; sed ea abusus fuit Cham Noemi filius, qui Ægyptios eam superstitiosè docuit, veluti in idololatriæ cultu, in hieroglyphicis: atque Esdram de veris patrum traditionibus in hanc scientiam tractatum reassumpsisse dicitur, verens, ne ob continuas populi electi captivitates inter Idololatras recta traditio superstitionibus denuò corrumperetur, sicut recentes Hebræos abuti videmus, quorum Rabbini veras jam traditiones fabulosis narrationibus, & superstitiosis observationibus depravarunt. Hodie tamen per scientiam Kabalæ solet tantùm intelligi numerica productio, quæ ex dictionum litteris extrahitur, & dum Catholicæ disciplinæ terminos non excedat, ab Ecclesia toleratur, adi Bullam Clementis VIII. sub data pridie Kalend. Martii MDXCII. Pontificatus sui anno II. Itaque ex permissa Kabala profundissima mysteria colliguntur, ut habetur in Apocalyp. c.13. in quo per numeros Antichristi nomen exprimitur, inquiens: [Numerus ejus sexcenti sexaginta sex,] sic etiam Sibylla per numeros nomen futuri Messiæ expresserat, idest, Ἰησοῦς, Jesus; nam Iota valet decem, Ita octo, Sigma 200. Omicron 70. Ypsilon 400.] & aliud Sigma 200. quæ faciunt summam 888. per quem numerum ipsa Sibylla loquuta fuit. Vide *Mammona*, *Sadducæus*.

KALENDAE. Vide *Neomenia*.

KALENDARIUM, cujuslibet mensis Sanctorum nota, quod Radulfus *Matriculam Sanctorum* appellavit. [Ne oblivis caris Kalendarium, in epistola S. Pachomii ad Cornelium Archimandritam apud Gennadium.] Vide *Calendarium*.

KALENDATICUM. FR. impositio quædam: [Dimittimus, & condonamus vobis ea omnia, quæ nos, & prædecessores nostri Normandi circa Beneventanam Civitatem habuerunt fidentias subscriptas, videlicet, denariorum, redditus, salutes, angarias, terraticum, herbaticum, carnaticum, Kalendaticum, vinum, olivas, relevum &c. apud Falconem Benevent. in chron. ad ann.1137.

KALENDATIM, menstruatim, in quolibet mense. [Ubi Kalendatim diversas species erogat. In vita S. Gregorii Papæ cap.26.

KALIBHI. Vide *Amiras*.

KANNA, cyathus, [Comes argenteam Kannam eme-

emerat. In vita S. Caroli Comitis] vox quidem Germanica, & Belgica.

KATAPAPA, sic cognominatus fuit Guilbertus Antipapa in chronica Casinen. lib.3. cap.70. qui nomen Clementis sumpserat. Igitur hoc vocabulum aliqui ex græco *Sub Papam* interpretantur, & nefariè Lauretus ejusdem Chronicæ mendax commentator *Beatum Papam* interpretatus est. Sed rectius Angelus de Nuce olim Casinensis Abbas, hodie meritissimus Rosanensis Archiepiscopus, ad notas ejusdem chronicæ *Kacopapam* legendum censuit, in sequentium ipsius Chronicæ verborum conjectura innixus, ubi de eodem pseudo-Clemente dicitur, sic: [Idem verò Guilbertus, qui multò rectiùs Papa demens, quàm Papa Clemens dici debuit.] FR. legendum ut in priori modo; nam κατὰ græcè significat etiam *contra*, *adversus*.

KATIPANUS. Vide *Catipanus*.

KNEZ, & *Knezi*. Vide *Satnicus*.

KYRIACA. Vide *Cyriaca*.

KYRIACHI. Vide *Cyriacha*.

KYRIE ELEISON, ex græco Κύριε ἐλέησον, idest, *Domine miserere*, quæ crebrò in græcorum Missa, & aliis divinis officiis replicantur; sic etiam in Missa Ambrosiana. In Ecclesia autem Latina introductæ sunt hæ preces à S. Silvestro; sed intermissæ, deinde à D. Gregorio renovatæ sunt, ut ipsemet ad Joannem Syracusanum Episcopum epist.63. lib.7. scribens, excusatur ab imposita sibi calumnia, quod ipse, nempè, fuerat Græcorum rituum in Ecclesia Latina introductor; nam centum, & quinquaginta annis ante ipsum per totam Italiam erant in usu. Vide Bellarm. lib.2. de Missa cap.16. Dicuntur ergo ter Patri, ter Filio, terque Spiritui Sancto. Innocent. III. lib.2. c.19. & D. Th.3. part. quæst.83. art.4. Quibus Sacerdos antè orationes postulat à Deo ejus Divinam misericordiam, ut apud illum dignus efficiatur pro populo Christiano intercessor. In Anglicana autem Ecclesia cœpit cani *Kyrie eleison* anno nostræ salutis millesimo, quando Dunstanus Episcopus Missam celebraturus, somno sopitus, & in extasi raptus audivit Angelos Sanctissimæ Triadi has easdem preces canere. Vincentius Bellovac. lib.24. Specul. historial. c.85. FR. Dunstanus Episcopus Dorovernensis, seu Cantuariensis, quod idem est. Baron. an.971. n.1. Obiit secundum eundem Baron. an.988. ibid. num.3. :I: Solebant Gentiles aliqua verba superstitiosè pronuntiare, quando infundebant in doliis vinum, mensuras, nempè, numerando, in principio numeri non dicebant unum; sed *Multa*; ita refert Varro de lingua latina lib.4. fortasse multa fortunæ bona implorantes, quare Christiani, ut Gentilium vitiis piè se opponerentur, in principio numerandi solebant *Kyrie eleison* proferre, ut refert Balsa. in can.62. Synon.6. in Trull. ubi ait: [Et quod Agrestes frequentius dicant in unaquaque ferè mensura Kyrie eleison.] In nostra verò ætate Christiani numerando, ad trigesimum numerum pervenientes, solent pronuntiare verba *In nomine Domini*, seu *In Bonum*, quod in detestationem triginta denariorum Judæ introductum fuisse autumat Menochius in ejus storeis part.3. centur.6. c.44. FR. Kyrie eleison etiam acclamationum synodalium signum erat: [Universa synodus surgens acclamavit; Ut ita fiat, rogamus. Dictum est octies &c. Exaudi Christe (*idest, Christe eleison*) Symmacho Papæ vita, (*nempè, vivat*.) Dictum est duodecies, can. in canonibus, 16. qu. 1.] Et in gratiarum actione Melitenses à Saracenorum servitute per Rogerium Normandum an. 1089. seu ut alii volunt 1090. liberati, liberatori obviam occurrerunt, ut ait Goffredus Malaterra lib.4. cap.7. [Ligno, vel calamis, prout quisque primò inveniebat, compositas cruces in dextris ferentes, Kyrie eleison proclamando.] Monachi Cluniacenses quasdam prosaicas preces canere solebant, quæ incipiunt, [Clemens Rector, Æterne, Pater, Immense Eleison, in statutis S. Petri Abb. statuto 74. extant in Biblioth. Cluniac.] :I: In Sabbato Sancto, & Sabbato Pentecost. Missa incipit à *Kyrie eleison*. Vide *Introitus*. Item ab aliquibus Auctoribus dictæ preces *Litaniæ* dicuntur, quia græcè Λιτανεῖαι, preces significant. FR. Romæ in processionibus canebatur centies Kyrie eleison, centies Christe eleison, & iterùm centies Kyrie eleison. Auctores penès Floravant. Martinellum in ejus Roma Sac. pag.157. Ad Kyrie eleison neuma canebatur. Vide *Neuma*. Kyrie eleison loco Deus in Adjutorium dicebatur tempore Paschali. Vide *Vespera*. Cætera. Vide *Rogus Dei*.

KYRILIES. FR. adjectivum, idest, preces Kyrie eleison. [Peractis ritè Missarum solemniis fit lætitia ab omnibus clericis hymnum concinentibus, signaque compulsantibus; laicis verò Kyrilies celebrantibus. In vita S. Berlendis Virg. Belgicæ 3. Februarii.

KYRION MEGAN, denominabatur Princeps Bœotiæ, & Thebarum. Vide *Dapifer*.

KYRUS. Vide *Domnus*.

L

LABANDAGO, vox quidem obscura apud Luciferum Caralitanum; sed ex ejus verbis instrumentum dilaniandi fuisse colligitur, qui sic inquit in ejus tractatu, ubi deberi mori pro Dei Filio probat: [An ad palum me, an ad crucem alliges, igne torreas, an vivum humo condas, saxo præcipites, an in maria mergas, labandagine magnis viribus conatus uno vastissimo ictu longè à me meum caput excutias, an in omni subtilitate subtilior sagitta diutissimè figens in meo corpore ludas, centum millia licet formas pœnarum credulitas tua faciat.] Fortasse genus balistæ fuerat, quam adhuc Hispani *Bandoge*, seu *Bandoque* appellant.

FR. in

FR. in aliquibus codicibus *Labadagine* legitur. An à *Labeda* idest, forcipe. Vide *Forceps*.

LABARUM, λαβαρόν, vexillum militare, quo Constantinus Imp. usus est in exercitu: erat hasta longa, cui alia transversa conjungebatur, ex qua pendebat velum, & in eo hi aurei characteres depingebantur, ☧ qui aliquando in culmine hastæ ponebantur, & in velo erat Imperatoris effigies; significabant autem hæ græcæ litteræ Christum. Vide *Christus* Ante tamen Constantinum reperiebatur Cantabrum. FR. de quo Baron. an. 312. n. 33. & 34. 35. & 36. Vide *Cantabrum*. Item *Alabarum* fusum dicebatur. Vide Calepinum in hac dictione :‖: De labaro Prudentius lib. 1. contra Symmachum in tit. de Cruce sic cecinit:

Christus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat labarum. Clypeorum insignia Christus
Scripserat. Ardebat summis Crux addita cristis.

Gretserius tamen, lib. 2. de Cruce c. 38. tom. 1. affert numisma Ptolemæi Ægyptii Regis, quod in Biblioth. Ingolstadii se vidisse testatur cum labaro, & littera prædicta, quam ipse Gretserius χριστὸς exponit, idest, unctus, & consequenter, lenis, mitis, clemens, benignus, allusivè ad boni Principis qualitates referri ait, quibus signis prudenter usus est Constantinus ex Antiquorum more, ne quid inter Gentiles innovaret; sed cum applicatione ad Christum Redemptorem. FR. non benè fortasse advertit Gretserius, cujus Ptolemæi memoratum numisma esset; nam nemo Antiquorum de eo signo antè Magnum Cōstantinum mentionem fecit unquam, & multò minus in Ptolemæis Ægyptiorum Regibus: posset quidem esse hoc numisma de Ptolemæo Romæ Tyranno, qui temporibus Paschalis II. & Gelasii II. vixerat, de quo Blondus, & Baronius. Ulterius, quod hoc signum à Constantini Christiana pietate adinventum sit, evidentia patet; nam à Juliano Apostata in odium Christi hujusmodi signum ex labaro detractum. Baron. ann. 363. num. 27. & 30. refert, quod temporibus deinde Gratiani Imp. restitutum fuerat. Idem Baron. an. 378. num. 18. Denuò ab Attila Apostatæ Juliani imitatore detractum fuit. Idem Baron. an. 415. n. 59. Igitur index Christianæ Religionis erat :‖: Cæterum quo ad etymologiam, & alia labari documenta. Vide eundem Baron. an. 312. num. 35. & seqq. Adrianus Schenkius etymon ex belgico *Lab-Hair*, idest, panniculus exercitus deducit. FR. Sed mihi magis ad historiam, & originem hujus signi accedere videtur Eusebius in vita Constantini lib. 2. c. 8. ubi ait, quod *Laborum* signum prius dicebatur; unde posteà corruptè *Labarum* dictum fuit, ut etiam loc. proximè cit. existimat Baronius. Ac eo magis hoc credere inducor, quia de Sept. Severo hæc scribit Spartianus: [Jussit deindè signum Tribuno dari Laboremus, quia Pertinax, quando in imperium adscitus est, signum dederat Militemus.] Ac idem refert Dio. Unde hoc *Laborum* signum, sive *Labarum* corruptè nomen traxerat :‖: Qui usus retentus est in processionibus Ecclesiasticorum, in quibus præfertur crux hastata cum velo pendenti, seu panno: clerus enim spiritualem militiam designat. De vexillis ecclesiasticis. Vide *Draconarius*, *Supparum*.

LABEDA. Vide *Forceps*.

LABENA, labecula, lapsus. [Usitatum humani generis vitium est, ut Beatus Gregorius ait, & labena peccatum committere, & commissum non confitendo prodere. Burcardus, lib. 19. c. 4.] Mendosè tamen in texu D. Hieronymi epist. 113. *Lavina* pro *Labina*, seu rectiùs *Labena* legitur, ubi inquit: [Cæterùm amat Deus hominem, ut artifex fabricam; sed odit mala opera, quibus fabrica vergit in lapsum, & cogitur in lavinam.

LABOR. Vide *Fastigium*.

LABORANTES, Clerici dicebantur, qui sepeliendi mortuos curam habebant. [Saluto hypodiaconos, lectores, janitores, laborantes, exorcistas. S. Ignatius Martyr. epist. 12. ad Antioch.] Item dicuntur *Copiatæ* ex græco κοπιάται. Vide Synonyma in dict. *Fossarii*.

LABORICUM. FR. fatigatio, labor in abstracto, de verbor. signif. in sexto lib. 5. tit. 12. cap. 3.

LABRA. FR. Parochia, seu vicus, Ægyptiaca vox [Quæcumque Ecclesiæ Alexandrinæ ad Catholicam Ecclesiam pertinent, uni subsunt Archiepiscopo; speciatim verò Presbyteri, sive seniores illis præfecti sunt propter necessitates ecclesiasticas habitatorum suam Ecclesiam, ac colentium, regionumque circumstantium, vel paræciarum, quæ voce patria dicuntur labræ ab iis, qui Alexādriam colunt. Epiphanius contra Ariomanitas.

LABRATUM, & *Lauratum* osculū. C. de pub. læt. nunt.

LABYRINTHUS, λαβύρινθος, mons est in Creta, habens antrum sinuosum, difficile ingressu, & reditu difficilius. Ita dictus, quòd januam non capiat, seu eam non admittat. Videtur à λαβεῖν, *capere*, & θύρα, *janua*: ab ejus similitudine labyrinthi dicta illa sinuosa, anfractibus & mæandris ita intricata, ut in eis vix reperiri possit exitus. Qualis satis famosum in ipsa Creta, magna mole, magnis expensis, majore ineptia, inutiliter fabricatum fuit. Hinc interrogatio labyrinthica, etiam apud antiquos, & labyrinthus res valdè implexa & intricata vocari solet.

LACCARIUS. FR. puteorum fossor ex græco λάκκος, idest, fossa, puteus, vel cavea, seu potius Crustarius.

LACOUS. FR. fossa crustata, seu colatorium, in quo uva calcata in mustum descendit, & non torcular, ut Budæus existimat, ut ex ante dicta etymologia græca patet.

LACEBRA, pro illecebra, unde cecinit Althelmus:

Qui modo disrumpunt connubia nexa thororum,
Et demunt proprias devota mente lacebras.

LACERNA, seu *Lacernum*. Vide *Birrum*, *Penula* in fine.

LACONISMUS, λακωνισμός, breviloquium, quali utebantur Lacones; his enim prolixa loquacitas erat maximè odiosa.

LACORA. FR. lacus. [Lacora, portora, piscationes, per singulas aquas, lacoras, & flumina. Bullar. Casin. tom.2.const.20.

LACERTA CHALCIDICA quænam sit, & quare sic appellata. Vide *Seps*.

LACRYMAE. Vide *Fletobotomia*, *Threni*.

LACTICINIA. Vide *Formaticum*, *Sementina*.

LACTENUS, & *Lactinius*, lacteus. [Intra monasterium interdum soleas accipiebat, frequenter nudis ambulabat, casulam pretiosam, vel superbi coloris nec ipse habuit, nec monachos suos habere permisit. Subtus casulam nigello, vel lactinio colore pallio circundatus incessit. In vita S. Fulgentii cap.18. Tinctura in monasterio nulla fiat nisi, ut supra dictum est, laja, & lactena. In Regula S. Cæsariæ Virg.

LACTORONES, herbæ sic denominatæ, quas edunt pecudes ad augendum lac: [Unus quidem deferebat nuces, alius lactorones. Ruf. in vita Patrum lib.3.num.200.

LAETANIA, lætitiæ dies, sive festivus: [In lætaniis solemnibus, idest, Natalis S. Joannis Baptistæ &c. D. Gregor. lib.4. cap.54. ad Archiep. Ravennat.] Ubi sequitur numerare reliquas festivitates, in quibus uti debeat pallio, nec intelligi potest de Litania; nam ibidem cavetur, ne uti possit pallio extra Ecclesiam, quod si de litaniis diceretur, occasione processionis, uti deberet pallio etiam extra Ecclesiam: *Lætania* igitur à verbo *Lætor* derivatur.

LAEVA. FR. seditio. [Sed huic tam præsentium, quàm futurorum avaritiæ, aut nequitiæ obviantes, omnes seditiones, quas lævas dicunt, seu direptiones in cujuscumque morte, aut electione fieri auctoritate Apostolica interdicimus. Bullar. Casin. tom.3.const.235. n.15.

LAGANUM, λάγανον, placenta ex simila & oleo recente. Athenæus laganum recenset inter panes delicatiores, Dipnos. lib.3. In hoc à collyra distinguitur, quòd lagana in clibano coquerentur, collyrides autem in sartagine. Eorum distinctio ex Levitico colligitur, ubi tamquam res diversæ enumerantur: & à septuaginta etiam λάγανα ἄζυμα, *lagana azyma* nominantur, Levit. 7.12. Laganum autem est placenta tenuis: & ideò in Textu hebraico vocatur *rakik*, quasi tenue, à radice *rakak*, tenuis fuit. Dicitur etiam artolaganum, græcè ἀρτολάγανον, ab ἄρτος panis: est enim panis delicati genus. In variis sacrificiis Mosaicis lagana offerebantur: ut in Sacerdotum consecratione: *Lagana quoque azyma oleo lita*, Exod.29.vers.2. Et ita septuaginta uti suprà: atque Textus hebraicus habet *rekike* in regimine à *rekikim*, quod est plurale dictæ vocis *rakik*. Horum unum ponebatur super manus Sacerdotis consecrandi: & similiter pro gratiarum actione *Lagana azyma uncta oleo* offerebantur, Levit.7.12. Laganum à voce λαγαρός, *vacuus*, Suidas deducit: fortè quòd intùs edulium istud vacuum esset. Vide *Collyrida*.

LAGUNCULA. FR. [Decem enim jugera vinearum facient laguncularam unam. Isaias cap. 5. num.10.] idest, parvam lagenam, quæ etiam *Laguncula* appellatur: [Proinde cum venabere, licebit, & panarium, & lagunculum, sic etiam pugillares feras. Plin. epist. lib. 1. ep.6. In iis inventæ sunt quinque lagunculæ matronarum. Cic. epist. ad Atticum lib.4.] ubi *Imagunculæ* aliqui legendum autumant.

LAICA COMMUNIO. Vide *Communio laica*.

LAICUS, λαϊκός. FR. sæcularis, idest, non ecclesiasticus: [Aliud verò genus est Christianorum, ut sunt laici; laos enim græcè, est populus latinè, 12.quæst.1. can. Duo sunt.] Item accipitur *Laicus* pro ecclesiastico converso, qui etiam clericus dicitur: [Clerici Deo devoti, videlicet, conversi, ibidem] ubi Glossa clericos sæculares, & ordines equitum intelligit. Item laici aliquando dicuntur *Lupi*, & aliquando *Oves*. Glossa in can. Nihil. dist. 83. Item *Laicus religiosus* nonnunquam pro pio sæculari accipitur. Vide *Religiosus*.

LAISUS, curva linea inguinis, terminus legis salicæ tit.48. FR. vide Glossa Lindembrogii ad Cod. II. antiq: & Burgundi *Un lais* partem vestis curvam dicunt; ac proindè sortitum est vocabulum, quo alicujus rei cessio denotaret, in cujus signum festucam, seu chirothecam in sinum acceptantis in actu donationis Donatarius projiciebat, sic *Festucam*, seu *Vvantum*, idest, *Guantum* (latinè Chirothecam) *in laisum jactare* dicebatur. [Et ipsi in cujus laisum festucam jactaverit. Marculph. in formular.] ubi diffusè de hac cæremonia agit. Vide *Festucus-Vvarpio*. Ex quo ritu *Laisverpio*, seu *Laisvverpio*, idest, in sinu projicio dicebatur. [Ipsas villas in supra scriptis locis, nobis voluntario ordine visus est laisverpisse, & condonasse. Marculf. lib. 1. form. cap.13.

LAJUS, λᾶϊος, color naturalis pili caprini. [Tinctura in monasterio nulla fiat, nisi, ut supra dictum est, laja, & lactena. In regul. S. Cæsariæ Virg.] cujus etymologia sumitur à græco λαϊς, idest, Caper, ex cujus candido pilo texebantur Monialium vestes.

LAMA, piscina: [Et qui eum de piscina, quæ eorum lingua lama dicitur, abstulit, lamisio eidem nomen imposuit. Paulus Diac. lib.1. cap.15. de gestis Longobard.] Adhuc inter Saxones *Alam* piscatorium rete significat. Vide *Lavina*.

LAMENTATIONIS DIES. FR. triduum majoris hebdomadæ. [In diebus autem lamentationis, & Dominicæ passionis in publico minimè prodeant; (*idest*, *Judæi*) eo quod nonnulli ex ipsis talibus diebus (sicut accepimus,) & ornatiùs non cru-

erubescunt incedere, ac Christianis, qui sanctissimæ passionis memoriam exhibentes lamentationis signa prætendunt, illudere non formidant, cap. 15. lib. 5. decretal. tit. 6.

LAMIA, λαμία. Ita vocatæ antiquitùs mulieres sagæ, seu striges quædam, quæ infantium sanguinem credebantur sugere. Ita quoque dicta phantasmata quædam, quæ larvæ, aut lemures, & empusæ dicebantur, pulchrarum mulierum formam præferentia, & ad Venerem incautos allicientia, ut sic eos devorandi daretur facultas. Ad Venerem enim esse propensa, & carnes humanas, maximè formosorum, belluina feritate censebantur appetere. Alii lamias dæmones succubos esse contendunt. Est prætereà lamia quidam terrestris draco, superiore corporis parte speciosæ mulieris adinstar, qui viatores ad amorem allicit, & accedentes invadit, ac devorat: inferiore parte in draconis figuram desinente. Alii attribuunt ei pedes equinos, aut, si cum Empusa confundatur, unum pedem æreum, alterum asininum. Sicque dictam volunt ab ἐν, *in*, & πῦς, *pes*: quia in uno pede stare fabulantur. In Scripturis potiùs accipi debet pro illa bestia truculenta, superiore corporis parte formosæ mulieris specie insignita, de qua dixit Jeremias: *Sed & lamiæ nudaverunt mammam, lactaverunt catulos suos: filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto*. Thren. 4. Septuaginta legunt δράκοντες, dracones, nempe Textum hebraicum sequentes, qui habet *thannin*, idest, *draco*, & hìc abbreviatum ponitur pro *thanninim*, dracones. Lamiæ siquidem (seu tales dracones) quantumvis sævæ, & feræ, tamen porrectis uberibus suos alunt catulos: sed istis crudeliores fuerunt filiæ Jerusalem, quæ grassante ingenti fame lac filiis suis non præbuerunt, & aliquæ ipsos filios comederunt. Ad hoc in crudelitate meritò æquiparandæ, si non præferendæ, struthioni, qui ova propria arena tecta deserit: dum sola vi Solis pulli generantur, & in lucem prodeunt. Ad significandam autem totalem vastationem, & ultimum Idumææ excidium, dicit Propheta, quòd in terra ejus ita vastata, *ibi cubavit lamia, & invenit sibi requiem*. Isaiæ cap. 34. Septuaginta legunt, *ibi requiescent* ὀνοκένταυροι, idest, *onocentauri*: & Hæbræus habet *lilith*, strix, bestia solitaria, avis noctu volans, lamia, quæ nempe loca deserta libenter incolit. Ita variè *lilith* à variis accipitur, & Aben Esrah avem noctu volantem; sed D. Hieronymus vertit lamiam. Hunc locum aliqui mysticè damnatis applicant, per horribilia spectra cruciandis. Allegoricè lamia designare potest hypocritas & hæreticos, qui rationem humanam prætendunt, sed finem habent brutalem. Nonnulli hanc vocem, ob lamiarum voracitatem, à dictione λαιμὸς, guttur, ingluvies, deducunt.

LAMINA. Vide *Batutilis*. *Bractea*. *Charta*. *Petalum*.

LAMISIO. Vide *Lama*.

LAMPADARIUS. Vide *Candela*.

LAMPAS. Vide *Butio*. *Enofotius*.

LAMPENA, currus resplendens, ex græco λαμπήνη; quod tamen regium currum, seu lecticam significat. [Adducent fratres vestros de cunctis nationibus donum Domino cum equis, & rhedis in lampenis mulorum. D. Hieronymus exponens versionem LXX. in cap. 66. Isaiæ] Ubi Sanctus Doctor mysticè Sanctorum Corpora splendescentia intelligit.

LAMPIUM. Vide *Ambo*.

LAMUEL, hebraicè dilectum Deo significat, sic appellatus est Salomon in proverb. cap. 31.

LANCEA. Vide *Lunchus*. *Siromates*. Lancea ex uno de Christi clavis. Vide *Clavatum* in fine.

LANCEO, vibro, seu lancea transfodio: [Qui antè norint lanceare, quàm lancinare. Tertull. lib. 3. advers. Marc. cap. 13.

LANCEATUS, vibratus, & lancea transfossus.

LANCES, & *Statera*. FR. metaphoricè ratio intelligitur, 24. quæst. 1. can. 3. Ibi Glossa. Vide *Bisantinus*. *Exagella*.

LANCINO, lanceam tracto. [Qui antè norint lanceare, quàm lancinare. Tertull. advers. Marc. lib. 3. cap. 13.] Pamelius ibi. Quamvis non raró pro lacerare accipitur, in quo sensu Arnobii textus lib. 3. advers. Gentes, sic habet: [Et membratim conjugem lacinatum] redde *Lancinatum*. Sic etiam in Flodoardo lib. 4. cap. 52. hist. Remens. ubi ait: *Lacinator ejus*, restitue *Lancinator ejus*, idest, carnifex.

LANDA. Vide *Lanna*.

LANGRAVIUS, seu *Lantgravius*. Vide *Gravio*, seu Langravius. Vide *Lanna*.

LANGUS, effœminatus, mollis; fortasse ex græca dictione λάγγος, sive λάγγης, idest mollis.

> Lot quoque, qui langos sceleratos vixerat inter,
> Hospes hospitibus præbens umbracula tecti.

Aldelmus, ubi octo capitalia vitia describit. Rosveidus putat Longobardos antea *Langobardos* appellatos, & ex hoc nomine deductum etymon fuisse, quia effœminati erant: sed aliter historici referunt, quod, nimirum, à *Langbard*, idest, longa barba denominati sint, eo quod longam barbam nutriebant, & ulterius non constat eos molles, imò strenuissimos milites fuisse, ac feroces.

LANICUTIS, aries. Vide *Testitrahus*.

LANIENA. FR. accipitur aliquando pro Martyrio: [Laniena gravior adhoc diù perseveravit, non ut stantem fidem dejiceret, sed ut homines Dei ad Deum velociùs mitteret. D. Cyprian. lib. 2. epist. 6.

LANIPENDIA, Monialis, quæ curam habebat vestiarii, & per consequens lanam pendendi: [Omnis lanificii cura, unde vestimenta sanctis sororibus ministrentur, ad sollicitudinem Præpositæ, vel Lanipendię pertinebit. In Regul. S. Cæsariæ Virg.

LANISTA. In plerisque m. ss. inveni hanc inscriptionem: NN. Presbyter lanista. FR. in explicatione hujus vocabuli Lipsius lapsus est tripliciter. Primò enim lib. 1. Satur. serm. cap. 15. ubi sic ait: [Hi iidem lanistæ honestiori invidendo verbo doctores dicti.] Nam licèt *Magister Lanistarum*, & non Doctor apud aliquem Auctorem reperiatur; differunt tamen æra lupinis, quia quælibet ars vilis suos Magistros, & Præceptores habere potest, ac Doctor in liberalibus artibus tantùm dicitur. Itaque Lanista dicitur de eo, qui lanienam artem in macello exercet. [Defessus sum quærere per medicinas, tonstrinas, in gymnasio, atque foro, per myropolia, & lanienas. Plautus in Epid.

Testandum cum sit lenonibus atque lanistis.
Juvenalis Satyra 6. ubi Joannes Britannicus commentator ait, lenones dici non solum, qui quæstū lenonium exercent, sed etiam qui cauponariam artem, si questuaria mancipia habuerit ministrantia, l. Athleta, 4. §. ait Prætor. ff. his, qui not. infam. atque idem Juvenalis Satyr. 11.

Scripturus leges, & regia verba lanistæ.
Multos porrò vides, quos sæpè elusus ad ipsum
Creditor introitum solet expectare macelli,
Et quibus in solo vivendi causa palato est.

Ubi evidenter de his, qui escariam carnem in macello laniant, Poetam loqui patet. Item Martial. Epig. 82. lib. 6.

Quidam me modo, Rufe, diligenter
Inspectum, velut emptor, aut lanista.

Poetæ sensus est, nempè, se fuisse à quodam inspectum, eo modo, quo res emibiles ab emptoribus, seu animalia pro macello à lanistis diligenter inspici solent. Ac idem epigr. 67. lib. 11.

Et delator es, & calumniator:
Et fraudator es, & negotiator.
Et fellatores, & lanista; miror
Quare non habes Vacerra nummos.

Quibus vitiis laniones abundare solent. Hinc miror Lipsium tam eruditissimum hominem veloci calamo excurrisse, & in sensu gladiatorum prædictas auctoritates expendisse, quod fuit secundus error per me notatus loco supra citato. In sensu verò gladiatorum loquutus est A. Hirtius de bello Africano inquiens: [Cæsar contra ejusmodi hostium genera copias suas, non ut Imperator exercitum veteranum, victoremque maximis rebus gestis, sed ut lanista tyrones gladiatores condocefacere &c.] Et in eodem sensu Suetonius in Julio Cæsare ait lib. 1. cap. 26. [Gladiatores notos sicubi infestis spectationibus dimicarent, vi rapiendos, reservandosque mandabat. Tyrones neque in ludo, neque per lanistas, sed in domibus per equites romanos, ac etiam per Senatores armorum peritos erudiebat.] Et Jul. Capitolinus in Marco Philos. Imp. de ejus filio Commodo inquit: [His moribus fuit, quibus nullus lanista, nullus scenicus, nullus harenarius, nullus postremò ex omnium dedecorum, ac scelerum colluvione concretus.] Tertius denique Lipsii error fuit, dum ibidem injustè his verbis Prudentium reprehēdit, nempè: [Pro ipsis gladiatoribus Prudentius usurpat parum propriè, imò impropriè.] At quis non stuperet de hac incauta Lipsiana calumnia cōtra tam benemeritum Ecclesię virum; cujus hymnis illa inoffenso pede in psalmodia usa est? Quinimò se ipsum lædit, & contradicit Lipsius; nam si antea largo modo lanistam gladiatorem significare asseruerat; quare ergo Prudentium impropriè lanistam pro gladiatore usurpasse increpat? Sed videamus, utrum rectè, an malè Prudentius hanc usurpationem adhibuisset. Præbuerat, inquam, libellū Imperatori Symmachus Paganorum defensor contra Christianos, in quo inter alia hæc porrigebantur: [Quanto commodo ærarii vestri Vestalium Virginum prærogativa detracta est? Sub largissimis Imperatoribus denegatur, quod parcissimi præstiterunt. Honor solus est in illo velut stipendio castitatis, ut vittæ capiti decus faciunt, ita insigne ducitur sacerdotii vacare muneribus &c.] Cui non minus eleganter, quam nervosè responderat Prudentius lib. 2. contra Symmachum sect. 8. ac præcisè super hoc Vestalium caput. Ostēdit primò virtuosam appellari castitatē, quæ in Christianis Virginibus Deo dicatis reperitur, inquiens Versu 146.

Sunt & Virginibus pulcherrima præmia nostris,
Et pudor, & sancto tectus velamine vultus,
Et privatus honos, nec nota, & publica forma,
Et raræ, tenuesque epulæ, & mens sobria semper,
Lexque pudicitiæ vitæ cum fine peracta.

Ac deindè contraponendo Vestalium vitia, earum opprobria demonstrat. Mitto reliqua, sed tantum locum malè criticatum à Lipsio referam, ubi Prudentius Vestalium immodestiam in gladiatoriis spectaculis describit, sic inquiens:

Pilento residens molli, seque ore retecto
Imputat attonitè virgo spectabilis Urbi,
Indè ad consessum caveæ, pudor almus, & expers
Sanguinis it pietas, hominum visura cruentos
Congressus, mortesque, & vulnera vendita pastu,
Spectatura sacris oculis; sed & illa verendis
Vittarum insignis phaleris, fruiturque lanistis

O te-

O tenerum, mitemque animum! consurgit ad ictus,
Et quoties victor ferrum jugulo inserit, illa
Delicias ait esse suas &c.

Vides jam Lector, quàm immeritò sit calumniosus Lipsius in Prudentium, de quo ait ille impropriè usum fuisse hoc vocabulo *Lanistæ* in sensu gladiatoris; at si de spectaculis sermo ejus erat, & gladiatores Lanistæ per eundem Lipsium appellantur, quare ejusdem Prudentii in eodem sensu usurpationem parum propriè imò impropriè ibi appositam fuisse ait? Dicitur etiam *Lanista* Gentilium Sacerdos, qui animalia mactat, de quo idem Prudentius lib. 1. contra Symachum cecinit:

Credere monstra Deos, quos sanguinolentos edendi
Mos juvat, ut pinguis luco lanietur in alto
Victima, visceribus multa inter vina vorandis.

Et Ennodius Ticinen. Episcop. dictione 2. pro dedicatione Basilicæ Apostolorum, ubi templum fuerat Idolorum, inquit: [Hìc antè fallacibus dedicata præstigiis, & turpi pecudum cruore perfusa veteres simulacra coluerunt &c. Hìc juvencum exta semivivis palpitantia motibus misero inquisitori futura cecinerunt. Hinc fumus sordidis aerem ipsum polluit sparsus per multa contagiis. Ad ultima hinc mactata per lanistas hostiarum multitudo quicquid Deus est effugavit, dum farra, sanguis, thura, verutina Idolis exhibentur.] Accipitur item pro Hebræorum Sacerdote, in quo sensu Petrus Blesens. serm. 46. inquit: [Est ergo caro Christi thuribulum aureum, in quo omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ sunt absconditi. Hæc est urna aurea manna plena, quæ dum peteretur, erat in manibus lanistarum.] Alludit ad Hebræorum Sacerdotes, de quibus Apostolus ait, in epist. ad Hebr. cap. 9.] Post velamentum autem secũdum, tabernaculum, quod dicitur Sancta Sanctorum, aureum habens thuribulum, & arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua urna aurea habens manna &c. His verò ità compositis: in priori quidem tabernaculo semper introibant Sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes &c.] sic per lanistam Sacerdotem hebræum etiam Ennodius præfatus in benedictione 2. cerei intellexit, inquiens: [In virtute tenemus quidquid colorata legis umbra promiserat. Tempus est, quo corpora nostra, vel animæ Redemptori Christo feriato mucrone dedicentur, quo salus per vulnera non queratur, quo Sacerdotis dextera lanistæ opus abjuret.] Et clariùs in benedictione prima Cerei: [Procul hinc abjerit lanista Judaicus, qui per cicatrices inguinum animas sibi acquisitas tot solet numerare, quot vulnerat. Christi nostri libamina infucata simplicitate complentur. Peragit dedicationem corporis nostri Crux, unde confessio.] Inscriptiones igitur ab Auctore in m. ss. repertæ, & supra adductę, nempè, *Sacerdos lanista* nullo modo de Sacerdote Christiano, sed de hebræo, vel gentili intelligendę sunt. Cæterùm alias inscriptiones mihi non cõtigit invenire, nisi duas apud Gruterum, videlicet [P. Poetillus P. L. Syrus lanista] pag. 33. nu. 1. & [Cn. Maetius Fœlix lanista August. ibid. n. 2.] Vide *Criobolium*.

LANNA. FR. nomen corruptum in vita S. Gildæ, corrigi debet *Landa*, idest, territorium, à Saxonica voce *Land* in eodem significatu; unde *Landgravius*, nempè terræ comes. [Quæ insula usque in hodiernum diem Lanna Hilduti vocitatur. In præfata vita.

LANOSITAS, lanugo. [Nam & de mari vellera, quæ muscosæ lanositatis lautiores conchæ comant. Tertull. de pall. cap. 3.

LAPIDES. Vide *Asbestos*. *Chodchod*. *Chrysocolla*. *Enidius*. *Sylenites*. Mercuriis in trivio cumulabantur. Vide *Acervus Mercurii*.

LAPSANA, agrestes hærbæ, ex græco λαψάνη, quod propriè herbarum hastulam significat: [Lapsana, idest, agrestia olera, & herbas alias præter oleum consueverunt edere. In vita S. Palæmonis.

LAPSUS, excipulus, seu nassa, qua pisces capiuntur; in hoc enim instrumento facilem pisces habent ingressum, sed egressum difficilem. [Tandem abjerunt ad lapsum, aspicientesque invenerunt eum ita refertum piscibus &c. Greg. Turonen. in libel. S. Nicasii.] Item significat Apostatam. Vide *Stantes*.

LARCANX. Vide *Larnax*.

LARDARIUM. Cellarium; sic in quodam antiquo Rituali Abb. Grimaldi legitur: [Oratio in lardario.] aliquando *Laridiolum*, seu *Lardulum* acum, nempè, significat, quo in carnibus assandis lardi frusta transponuntur.

LARDARIUS, cellarius. Vide *Cellarius*.

LARGICA. FR. coxa, l. si quis homini, de convitiis.

LARNAX, λάρναξ, urna, capsa, repositorium, [Adduxerunt sanctum corpus ejus cum canticis, & hymnis spiritualibus in sextam regionem, & posuerunt in onychinum larnacem. In vita Sanctæ Martinæ Virg. & Mart.] FR. in quodam m. s. antiquo in Archivio Basilicæ Vaticanæ, dum de Corporibus SS. Epiphanii & Concordii Martyrum agitur, quæ juxta corpus prȩfatæ D. Martinæ jacebant, sic habetur: [Ibi juxta arcum triumphalem posuerũt in honorabilius larcancem S. Martinam; Epiphanius verò, & Concordius in singulis collocavit sarcophagis. Apud Torrigium de Cryptis Vaticanis secundæ impressionis pagin. 551.] qui optimè *Larnacem* corrigit.

LARVA. Vide *Cervula*. *Masca*.

LARUS, λάρος, avis marina, rapacis voracisque naturæ; cap. 11. Levit.

LATERALIS. FR. concubina, sic appellata est Bertrada illegitimè cum Philippo Galliarum Rege conjuncta. [Convenit etiam Rex, & lateralis sua. Ivo Carnot. epist. 169.

LATERANENSIS ECCLESIA. Vide *Constantiniana Ecclesia*.

LATERANENSIS CARCER. Vide Cellarium in dict.

dict. *Cellarius. Incastello*. Lateranense Archivium olim copiosissimum. Vide *Arcibum*.

LATERANENSE PALATIUM. Vide *Constantiniana Ecclesia. Patriarchium*.

LATERCULENSIS, tabellio, qui in laterculis notare tenebatur.

LATERCULUS, tabella, in qua festa mobilia adnotantur, ut sunt illa in Breviario apposita. [Ut Sanctum Pascha secundum laterculum Victoris ab omnibus Sacerdotibus uno tempore celebretur. Concil. Aurelianense IV. can. 1. Diversa enim observantia laterculorum paschalis festivitatis interdum errorem parturit. Concil. Tolet. IV. can. 4.] Apud Tertullianum verò significat tabellam, in qua magistratus notabantur; sic enim contra Valentinianum scripserat: [Ex eorum ergo laterculo, & in Reges, & in Sacerdotes allegare consueverat.

LATINA SIGNA, quid inter nautas significent. Vide *Tufa*. Latinè loqui. FR. pro vulgari italica loquutione aliquando intelligitur. Camillus Peregrinus, de Principib. Longob. tit. fines Ducatus Benevent. ad septentr. pag. 66.

LATRINARUM ANTISTA, meretrix. Vide *Frictrix*.

LATRIA. Vide *Dulia*. Vide Colideatus in dict. *Colideus*.

LATRO. Vide *Derectarius. Emansor. Parisim. Pharisaus*.

LATROCINALIS, furtivus; *Latrocinalem Synodum* appellavit Nicolaus Papa conciliabulū per Photium Patriarcham Constantinopolitanum anno 863. contra eundem Papam congregatum.

LATURARIUS, delator, sic D. Aug. serm. 40. pauperes appellavit, quia elargientium eleemosynas, seu eleemosynæ meritum in cœlum deferunt. [Quid sunt pauperes, quibus damus, nisi laturarii nostri, per quos in cœlum de terra migramus? Si laturario tuo das, ad cœlum portat quod das.

LAVABO, Psalmus in missa. Quando in ejus fine non dicitur Gloria Patri. Vide *Gloria Patri*.

LAUDANA, ornamentum aureum, vel argenteum, instar virgæ, quod suspendebatur ante Altare, ita dictum, quod ad laudem, & honorem Martyrum ponebatur, id ex opinione Calepini. [Fecit laudanas duas de argento pensantes libras octonas, quas posuit supra rugas de presbyterio, ubi arcus de argento existit. Anast. in Adriano.] Vide *Ruga*.

LAUDA SION SALVATOREM &c. Missæ sequentia à quo composita. Vide *Prosa*.

LAUDEMIUM, solutio, seu pensio, quæ fit pro emphyteotici contractus renovatione. Aliqui tamen etymon trahunt à verbo *Laudo*, & alii à voce Longobardica *Laden*, idest, impositio, seu invitatio.

LAUDES, ità denominatæ, quia in eis recitantur psalmi *Laudate Dominum &c*. Vide Benedictiones, & laudes in dict. *Benedictio beatica*. Non verò sicut putavit Durandus, quia incipiunt ab hymno *Te Deum*. Secundum communem opinionem non distinguuntur à Matutino, ut variis rationibus in dict. *Horæ Canonicæ* probatum est, præter quas addendum etiam est, quod Episcopus Diaconibus, & Subdiaconibus in eorum ordinatione solet imponere onus recitandi his verbis: [Dicetis nocturnum talis feriæ,] & non ait, *Dicetis matutinum*, nè comprehendat etiam laudes, quæ tamen separari possunt à matutino, & tunc terminabitur hoc cum solita oratione currenti, in cujus fine dicetur *Benedicamus Domino*. Utrum autem in tali casu recitanda sit Dominicalis oratio, una cum salutatione angelica, sicut in principio cujuscunque horæ fieri solet; affirmativam partem tenet Navarrus, de orat. cap. 3. nu. 64. Nam laudes asserit esse à matutino distinctas, & quod horæ canonicæ sint octo. Alii tamen affirmantes horas canonicas esse septem, ut visum est supra in dictione *Horæ canonicæ*, putant, quod dicendum sit in ejus principio *Pater*, & *Ave Maria*. Habent Laudes maximam cum Vesperis similitudinem, ideo eisdem prorsus cæremoniis, & solemnitatibus cani solent. Cærem. Episc. lib. 2. cap. 7. Item per Laudes nonnunquam Missæ Præfatio intelligitur. [In quibusdam quoque Hispaniarum Ecclesiis laudes post Apostolum, (*nempè, epistolam*) decantantur. Concil. Tolet. IV. in quo talis ritus damnatur. Canticum *Benedictus* in laudibus positum. Vide *Canticum*.

LAUDIS, instrumentum musicum, italicè *Leuto*, & à quibusdam scriptoribus etiam *Leutus* appellatur: [Laude, tuba, cithara festa coluntur. Gotifrid. Viterb. in Chron. par. 9.

LAUDO. Vide *Pandoxo*.

LAUDUM. Arbitri sententia ex communi consensu partium electi, terminus legalis est. Vide *Homologium*.

LAVINA. FR. Lacuna, piscina. Paulus Diac. lib. 1. hist. cap. 15. & lib. 23. cap. 23. Vide *Lama*.

LAUNEGILD. FR. idest, donum. [Donamus omnia ea parti vestræ Longobardorum per Launegild receptum à vobis exiguum, & faciendum omnia exinde, quæ volueritis. In pacto DD. Neapolis cum Principe Landulfo I. apud Camillum Peregrin. de Princip. Longobard. pag. 324.] & Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 122. ubi *Launechilt* scribitur. Non ergo donum propter nuptias tantum, ut Vossius existimat, vel donum propter maritum, ut Cornelio Margarino placet, sed quodlibet munus significat, ut ex pacto Landulphi supra adducto liquet, quamvis donum propter nuptias quandoque significet, ut in l. si quando, de sponsal, & in l. si quis, de præscript. & ibi Gloss.

LAURA, Conventus, Monasterium: sed videtur fuisse aliquam differentia inter *Lauram*, & *Monasterium*; nam ex Cyrillo in vita S. Sabæ *Laura* habitationem eremiticam pro Monachis fuisse colligitur, qui in angustiis cellis ad instar Camaldulensium, seu Carthusianorum inclusi per totam hebdomadam vivebant à cæteris separati, cum quibus tamen congregabantur in solis Dominicis diebus in Choro, & Refectorio. Etymon ta-

tamen hujus nominis græcum est λαῦρα, quod Pagum significat; multitudo enim cellularum illarum invicem separatarum ad instar Pagi videbantur. FR. Parum consona videtur differentiæ assignatio inter Monasterium, & Lauram à Francisco Quaresimo tom. 2. lib. 6. Peregrin. 3. cap. 9. ex mente cujusdam Græci, ut ipse ait, adducta, nimirum, quod *Laura* intelligatur Monasterium, in quo solet excedere familia mille monachorum; nam præterquam quod regulariter impossibile videtur reperiri posse in unico Monasterio numerum tam exorbitantem, ac confusionem generantem Monachorum; legimus etiam in vita S. Euthymii apud Surium 20. Januarii, quod ejus Laura in Palæstina non continebat, nisi quinquaginta Monachos; sic etiam in Laura S. Gerasini apud Surium ibidem, & Sophronium prat. spirit. cap. 107. quæ juxta Jordanis flumen erat, solebant septuaginta Anachoretæ habitare: & licet in Laura S. Sabæ aliquando mille Monachos habitare contigerit; in ejus tamen exordio non erant plusquam septuaginta, ut ex Cyrillo in ejus vita colligitur. Vide Jo. Stephanum Menochium in ejus storeis par. 4. cent. 8. cap. 54. ubi diffusè de his Lauris egit. Euagrius tamen lib. 1. cap. 21. inquit, Eudociam Imperatricem multas Lauras in Palæstina erexisse, in quibus degentes omnia in communi habebant, exceptis aliquibus voluntariis pœnitentiis, de quibus. Vide *Yperthesmus*. Licèt aliam speciem Monachorum hic Author ibidem fuisse narret, qui siquidem separatim vivebant, de quibus ita scribit: [Alii autem aliud ingrediuntur vivendi genus, idque diversum à superioribus. Nam se separatim in ædiculas concludunt, quæ tantum habent latitudinis, altitudinisque, ut in illis neque corpore erecto consistere, neque se liberè inclinare possint. Quorum alii, ut est apud Apostolum, in speluncis, & cavernis vitam assiduè degunt, unàque cum bestiis habitant, & in quibusdam occultis, & ignotis terræ latibulis Deo precationes adhibent. Quin etiam alius vivendi modus à nonnullis eorum excogitatus est, qui omnem fortitudinis & vim superat; etenim viri, ac mulieres in solitudinem ardoribus effervescentem se abdunt, & solis illis membris, quæ naturæ serviunt necessitati, obtectis, reliquum corpus frigoribus immensis, & fervidis aeris caloribus nudum exponunt, æstu æquè, atque algore contempto; eò accidit, quòd alimentis, quibus homines vesci solent, penitus ejectis, depascuntur terram; undè, βόσκοι, idest, pabulatores appellantur &c.

LAURATUM. Imperatoris imago lauro coronata [Lauratis, & iconibus, quæ mittuntur ad Civitates, vel regiones, obvii adeunt populi cum cereis, & incenso, non ceram perfusam tabulam, sed Imperatorem venerantes. Optat. Milevit.] sic etiam Christiani non coloratas telas, sed representatos in eis Sanctos colunt, & thurificant, de quo cultu. Vide *Dulia. Iconomachus*. Has imperiales imagines Sophronius in epist. ad Leonem Papam, & Concil. Chalcedonense *Laurata Sacra* appellat. Vide an. 603. num. 1. in Baronio.

LAURBATUS. Vide *Baccalaureus*.

LAURETANA DOMUS. Vide *Euangelium. Gloria in excelsis*.

LAURETANAE LITANIAE. Vide *Litaniæ* in fine.

LAUS TIBI CHRISTE, verba, quibus in fine Euangelii respondetur, quorum qui primus inter scriptores mentionem faciat, est Burchardus: antiquitus tamen variè respondebatur, qui enim *Amen*, qui *Deogratias*, qui *Benedictus, qui venit in nomine Domini* dicebant. Durand. lib. 4. cap. 24. In feria sexta Parasceve non dicitur ob memoriam improperiorum Christi.

LAUS TIBI DOMINE &c. Dicuntur hæc verba in principio horarum loco *Alleluja* à Dominica Septuagesimæ usque ad Pascha ex decreto Alexandri Papæ II. Gemin. lib. 4. cap. 117. Baron. ann. 1073. & significant idem, quod *Alleluja*; nihilominus in signum mœstitiæ pronunciantur latina lingua, quæ inferior, & humilior est hebraica. Alcuin. cap. de Septuagesima.

LAUSIACA. Λαυσιακὴ, sic appellatum fuit Palladii opus, quod Patrum gesta continet, quia à Lauso Præposito scripta fuerant, solebatque in determinatis temporibus legi, ut ex Triodio habetur.

LAUTIA. FR. pro azymesis hebræorum. [Si quis Episcopus &c. cum Judæis jejunaverit, aut lautia festi, nempè azyma &c. S. Clemens in can. apostol. can. 69.] Antiquitus etiam *Lautitia* dicebatur farina ex tritico aqua conspersa. Festus. In alio significatu apud Latinos. Vide *Xenoparechus*.

LAZARUS. FR. dicitur primus inferni proditor à Glossa in can. quantuslibet. de pœnit. dist. 1. Vide *Loculatus*.

LAZUL, Armeniam, & lapidem significat. Vide *Chrysocolla*.

LAZZUS. Vide *Lidus*.

LEBITONARIUM, & *Lebiton*, seu *Leviton*, & *Levitonarium*, græcè λεβιτονάριον, & λεβιτών, idest, tunica sinè manicis, qua monachi Ægyptii utuntur. [Nihil habent in cellis præter psiathium, & duo lebitonaria, quod Ægyptiis monachis genus vestimenti est sine manicis. Hieronym. in præfat. ad regulam S. Pachomii. Levitonarium est colobium sine manicis, quali Monachi Ægyptii utuntur. Isidor. lib. 19. cap. 22. Induuntur autem noctibus levitonis lineis præcincti lumbos. Dionysius Exiguus, in Vitis Patrum.] FR. Puto hanc tunicam *Levitonarium* seu *Leviton* à levitica tunicella dictam fuisse; antiquitus enim tunicella sinè manicis erat, ut dictum est in dict. *Colobium*.

LECCATOR. FR. gulosus [Antè conversionem leccator opere, vino, & tesseribus dedicatus totus. Cæsarius Heisterbachensis lib. 4. miracul. cap. 6.] corrigendum tamen est *Tesseris*, loco *Tesseribus*. *Lecca* est proprietas lingendi; inde *Leccacitas, Leccator, & Leccatrix*. Leccator reperitur etiam in Glossa Isidori.

LECTARIUM, lectisternium, lecti utensilia. [Lecta-

ctaria verò ipsa simplicia sint, in regul. S. Cæsariæ Virg.] Dicitur etiam *Lectuale*, vel *Lectisternium* in Chronica Cistercien. [Lectualia, vel lectisternia moderata dispensatione Magistri unusquisque habeat.] FR. in Clement. de statu Monachorum cap. 1. etiam *Lectisternium* dicitur. Vide *Stratilectilium*.

LECTICARIUS, libitinarius clericus, à ferenda lectica, seu sandapila ita dictus. Vide synonyma in dict. *Fossarius*.

LECTIO, tam in Missa (quæ aliàs epistola dicitur) quàm in officio divino ita appellatur, quia legitur, & non canitur. Durand. lib. 5. cap. 2. Lectiones Breviarii collectæ sunt à D. Hieronymo, qui librum composuit Lectionarium, sive Comes S. Hieronymi appellatum. Legendæ seu vitæ Sanctorum, quæ ponuntur in secundo Nocturno à Paulo Diacono, & ab Usuardo jussu Caroli Magni compositæ fuerunt; sed quæ hodie habentur, jussu Clemntis VIII. à Baronio, & Bellarmino correctæ sunt. Lectiones, quæ recitantur in triduo hebdomadæ Sanctæ, non habent titulum, quia Ecclesia in illo triduo orbata videtur ejus titulari, & capite Christo Jesu. Gem. lib. 3. cap. 89. Rupert. cap. 9. lib. 7. Et Sabbati Sancti lectiones etiam non habere titulum Alcuinus ait, quia in illo die cœcitas catechumenorum, qui nondum illuminati sunt, denotatur. Nec dicitur, [Tu autem Domine miserere nobis,] quæ verba in fine lectionum totius anni ideo dicuntur, ut à Domino venia poscatur de defectibus in legendo commissis. Rupertus lib. 1. cap. 13. Et ideo flexis genibus dicuntur. Cærem. Episc. lib. 2. cap. 5. In quorum fine osculatur Episcopi manus, si aderit; exceptis tamen Canonicis, qui hanc cæremoniam non tenentur adhibere. In lectionibus etiam offitii Defunctorum non dicitur *Iube &c.* nec *Tu autem &c.* in aliquibus tamen Ecclesiis solent terminari his verbis [Beati mortui qui in Domino moriuntur.] Durand. lib. 7. cap. 35. Antiquitus antequam legi incepisset lectio, Diaconus silentium observari monebat. [Facto autem silentio, scripturarum sunt lecta divina solemnia. Aug. de Civit. Dei lib. 22. cap. 8.] Et Isid. lib. 1. de Eccles. offit. subjungit: [Ideo & Diaconus clara voce silentium admonet.] Quod adhuc in Ecclesia græca observatur, ubi Diaconus ante lectionem alta voce profert προσέχωμεν, idest, *Attendamus*, quod ab ipso Sacerdote in defectu Diaconi dicitur, & in Ecclesia Ambrosiana antè lectionem elata voce dicitur, [Silentium jubete, habete silentium.] Antiquitus antè lectionem auditores signabant se crucis signo: [Cum lectio legitur, facto silentio, æquè audiatur à cunctis; nam & si tunc superveniat quisque, cum lectio celebratur, adoret Deum, & præsignata fronte, aurem sollicitè accommodet. Isidor. lib. 1. de divin. off. cap. 10.] Lectio audiebatur sedendo, sicut etiam nunc fit. Amalar. de Eccles. off. lib. 3. cap. 10. Græci tamen stant, dum lectiones novi testamenti leguntur, & sedent in lectionibus veteris testamenti. In Matutino Nativitatis Domini, quando occurrit gladium à Pontifice benedici unà cum ejus pileo, Dux si præsens fuerit, debet canere quintam lectionem superpellicio indutus, super quod cingit gladium, & superinduitur pluviali albo, cujus apertio, seu scissura erit à latere dextero, & caput pileo tectum habet, quod tamen detegit, & adstanti ministro consignat, dum lectionem canit: sed antequam incipiat, & solitam benedictionem postulet, gladium evaginabit, quo ter percutiet terram, terque vibrabit in aerem, & super sinistro brachio illo deterso, in vaginam reponet, atque finit lectione præfatis paramentis exuitur. Sed si contingit eandem cæremoniam Imperatori fieri, tunc eisdem paramentis indutus erit; sed pluviale more solito, ac rectè antè pectus gerit, pileoque non tegitur, cum sit ducale insigne; illum tamen in manu ejus scutiferi ferunt: itaque sic indutus Imperator incedit ad canendam lectionem, quæ erit octava, nempe, [Exiit edictum a Cæsare Augusto &c.] duobus Cardinalibus Diaconibus associatus, & facit ante lectionem supradictam cæremoniam evaginandi gladium &c. sic in praxi observatum fuit tempore Pauli Papæ Secundi cum Imperatore Federico III. de anno 1468. Si verò Imperator noluerit integram lectionem canere, sufficit ut usque ad homeliam proferat, quam subindè unus ex duobus assistentibus Cardinalibus Diaconibus perficiet. Itaque in Nocte Nativitatis Domini à Pontifice gladius, & pileus benedicuntur, qui deindè alicui supremo Principi dono mittuntur, ad denotandum, quod sæcularis potestas, & administratio justitiæ gladii à Regum Rege recipi debeat, pro cujus recta administratione indigent regnantes Spiritus Sancti directione, ideoq; pileus mittitur, in quo margaritis columba est effigiata: quæ mysteriorum significationes à Reginaldo Cardinali Polo in quadam epistola Regi, & Reginæ Angliæ missa, quibus Julius Papa III. gladium, & pileum in Nativitatis nocte benedictos miserat, explicantur. In Capella Papali duodecim lectiones Sabbati Sancti in Missa papali leguntur græcè, & latinè; sicut etiam in eadem Missa papali semper Epistola, & Euangelium in utraque lingua canuntur: idem faciebat Constantinopolitanus Patriarcha, ut ex epistola Nicolai Papæ ad Michaelem Imperatorem data liquet, in qua Papa ostendit Imperatorem malè ex contemptu linguam latinam appellasse barbaram.

LECTIONARIUM. Vide *Breviarium* in fine. *Epistolarium*. *Lectio*.

LECTIUNCULA. Vide *Capitulum*.

LECTISTERNIUM. Vide *Lectarium*.

LECTOR, qui lectoratum ecclesiasticum ordinem habet, cujus offitium est lectiones recitare, & antiquitus legebat etiam epistolam in Missa, Concil. Tolet. I. sicut etiam nunc inter Græcos. Vide *Anagnosta*. A Balsamone appellatur, λιτὸς πάπας, hoc est, simplex presbyter. In Africana Ecclesia lector solebat super ambonem legere Euangelium, ut ex epistolis S. Cypriani colligitur, nimi-

mirum, ex epistola 33. in qua de Aurelio lectore, & epist. 34. in qua de Celerino lectore mentionem facit. FR. lector etiam intelligitur Magister, qui in aliqua universitate doctrinam aliquam docere tenetur, quibus Magistris crepitaculum à Glossa pulsatur, in can. Ponderet unusquisque, dist. 50. §. docuit, sub hoc tono: [Doctorem se promisit, & sic eo ipso, quod quis promittit se velle docere, Deo obligatur &c.] Lectores enim nedum promittunt, sed jurant se docere. Item *Lector* Notarius dicitur. Vide *Notarius*.

LECTRICIUM, lectorium. [Accipit Diaconus textum S. Euangelii, quod bajulans ad lectricium &c. Rup. de div. off. cap. 26.] & ab Isidoro *Lectrum* appellatum est. Synonyma. Vide *Ambo*.

LECTORIUM. Vide *Ambo*.

LECTUALIA. Vide *Lectarium*.

LECTULARII, dicuntur infirmi diù in lecto jacentes. Item Medici, qui circa infirmorum lecta versantur. Vide *Clinicus*.

LECTUS. FR. campus, planities. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 218.

LEDO, maris æstus. [Semper peragitur, & per alternatas hebdomadas ledonis, & malinæ vicissitudo comitatur. De mirabilib. Sacræ Scripturæ cap. 7. inter opera D. Aug.] In quodam autem pervetusto Martyrol. m. s. *Lido* legitur. [Frisones, ubi martyrum sanguis erat effusus, aggesta terra collem excitarunt propter lidonis & malincæ quotidianæ eruptiones ex maris æstu quotidiano provenientes, ubi Ecclesiam extruxerunt.

LEGATIA, legatio: [Prætereà Dominus Papa concessit Rogerio Eboracensi Archiepiscopo Legatiam in Scotia. Rog. annal. tom. 2.

LEGATARIUS, Nuncius, Missus: [Legatarius animi felle commotus, quod Abbas loci sibi non dedisset occursum. Flodoardus, lib. 1. cap. 25.

LEGATUS, missus, aut nuncius. Inde *Legatus à latere*, Pontificis missus, qui solet esse Prælatus, & ut plurimum Cardinalis. Dicitur *A latere*, quia sumit insigne suæ jurisdictionis, & facultatis stans à latere Pontificis sub ejus baldachino, quem Græci *Legatum à facie* appellant: [Legati qui à facie dicuntur, qui & particularem habent jurisdictionem. Balsamon in sextam synodum.] Item etiam Legati Principum *A latere* dicebantur: [Quatenus præsente misso nostro illustri viro illo, quem ex nostro latere illuc pro hoc direximus. Marculf. lib. 1. formul. cap. ult.] Sed hæc formula antiquissima apud Sedem Apostolicam fuerat, ut ex D. Greg. Registro lib. 12. epist. 12. colligitur, ubi sic habetur: [A quo cum veneritis, quem à latere nostro transmisimus, eas possit accipere] FR. Cardinalis legatus à latere novem habet privilegia. Vide Glossam in extrav. cap. unic. de præbendis. Et hic in dict. *Cardinalis*: ¶: Multæ legatorum species creantur, alii, qui ad sponsalitia Principum mittuntur, alii ut Baptismalem cæremoniam pro Regum primogenitis celebrent, alii ad gubernandas status Ecclesiastici provincias, sive ut præsideant in Oecumenicis Cōciliis: [Cum enim propter caussam fidei, quam Eutyches perturbare tentavit, de latere meo mitterem, qui defensioni veritatis assisterent. S. Leo Papa epist. 14. ad Faust.] Sed in rigore *Legati à latere* illi tantùm dicuntur, qui à latere Pontificis solemnibus cæremoniis creātur, & pro aliquo publico Christianitatis negotio ad Reges mittuntur. Item sunt & *Legati nati*, metropolitani, nempè, qui ratione Ecclesiarum, quas possident, annexa ex privilegio hac dignitate fruuntur, ut sunt in Anglia Eboracensis, seu Cantuariensis Archiepiscopus; in Gallia Rhemensis: in Italia Ravennatensis, & Pisanus Archiepiscopi; & sic alibi alii, quorum tamen Privilegia nonnisi ad facultatem ordinariam Archiepiscopi, seu Primatis extenduntur; nam nequeunt ferre Crucem extra Provinciæ limites, can. antiqua, de privileg. & excess. lib. 5. decretal. Nec possunt clericorum publicos percussores absolvere, cap. 9. de offic. legati lib. 1. decretal. tit. 30.

LEGES. Vide *Lex*.

LEGIBUS, pro legitimè. [Si quis ad mallum legibus monitus fuerit, & non venerit &c. in Const. Caroli Magni lib. 3. cap. 45.

LEGITIMUM. Vide *Canon Missæ*.

LEGITIMUS FILIUS. Vide *Fulboran*.

LENTICULUM, vasculum ad conservandum oleum, de quo sæpè in S. Scriptura, à forma lentis ita denominatum.

LENTO. FR. laxo, negligo. [Ut ea, quæ ei à nobis mandata sunt, districtiùs exequi, & nulla debeant occasione lentari. D. Greg. in Registro lib. 10. epist. 35.

LEONINUS VERSUS. Vide *Versus Leoninus*.

LEPORARIUS, canis lepores insequens. Matth. Paris. in Vita Abbatum.

LEPRA, morbus. Vide *Elephantinus morbus*. FR. lepræ species sunt quatuor, quæ in Levit. cap. 13. Dominus per Moysen præceperat ostendi Sacerdotibus, §. ex his. post can 60. de pœnit. dist. 1. & ibi Glossa.

LEPTA, moneta. Vide *Talentum*.

LETHARGICI. Vide *Nyctages*.

LETHE, λήθη, carcer in Perside. [Et descendens in Persidem retrusus est in carcerem, qui appellatur lethe, idest, oblivio. S. Joannes Eleemosynarius cap. 25.

LEVA. FR. significat direptionem, & expoliationem. Leo Ostiensis in Chron. Casin. & Petrus Damianus.

LEVAMENTUM, cymba, qua levantur onera ab ingentibus navibus onerariis: [Et tertia feria venit ad me omnis clerus, & multi erant, qui se paraverunt ad navigandum mecum, qui res suas jam immiserant in ea, quæ vocabantur levamenta. Anastas. Biblioth. in exilio S. Martini Papæ, & mart.

LEUCOTHEA, aurora, λευκοθέα, idest, aurora, seu Dea Matuta, ita à candore denominata: [Revertente leucothea planè sequentis diei. In vita S. Vincentii Presb.

LEUDES, Regis familiares: [Chlotarius cum proceribus, & leudibus Burgundiæ Trecassinis conjungitur. Greg.Turon.lib.9. cap. 54. Burgundiæ Barones verò tam Episcopi, quam cæteri leudes timentes Brunichildem. Ibidem cap.41.

LEVIGABILITAS, alleviatio. [Super infirmitatis suæ gravitudinem invenire promeruit aliquantulam levigabilitatem, de miraculis S. Majoli, lib.2. cap.33.

LEVITA, & *Levites*, de tribu levi, apud quos in veteri testamento erat hæreditarium sacerdotium; sed in novo testamento Diaconum significat. Vide *Diaconus*.

LEVIATHAN. Vide *Behemoth*.

LEVITON, & *Levitonarium*. Vide *Lebitonarium*.

LEX. Vide *Evva*. FR. & per antithesim. Vide *Ex lex*. Leges Gothorum, & Longobardorum. Vide *Awricabeones*. Lex Saxonica, & Francigena. Vide librum 4. decretalium, tit. 1. cap. 1. Lex mundialis, idest, civilis, can.Prima, 16. quæst.3. *Leges rubræ* dicuntur Rubricæ ex eorum titulis, quia rubro colore scribuntur. *Lex sensualitatis*. [Si Paulus vidit legem in membris suis repugnātem legi mentis suæ, & captivantem in legem peccati, can. si Paulus 32. quæst.5.] Ubi Glossa inquit: [Aliam legem, idest, sensualitatem, sive concupiscentiam, quæ dicitur lex, quia ligat, & trahit ad peccatum: unde dicit alibi, Ago quod nolo in legem peccati, idest, peccatum, quia ligat hominem] Lex Ecclesiastica consistit in canonibus, de quibus suo loco actum fuit. Item *Statuta*, quæ eadem sunt ac *Motu proprio*. Item *Decretales*, quas hodie *Rescripta* dicimus. Glossa in procem. decretal. §. constitutiones, & Baron.an.142.nu.9. Suntque ad similitudinem annotationum Principum, quia [Annotatio dicitur scriptura, quam Imperator proprio animi motu facit de aliquo negotio, nemine rogante. Glossa in can. Dicenti, 25. quæst.2.] Vide *Præceptum*. Pragmatica est sæcularis constitutio, quæ ventilata est coram Principe, & de hoc facta est scriptura. Glossa in can.dicenti 25. quæst.2. Vide *Pragmaticus typus* Dicitur etiam *Pragmatica* Ecclesiastica Sanctio, lib.3. decretal.tit.19. cap.1. Cæterum leges nullum bene facere cogunt; sed male facere prohibent. Glossa in cap. 8. de off. Jud. ordinar. Item deceptis, & non decipientibus subveniunt, lib.3. decretal.tit.19. cap.8. & tit.24. cap.8. Utrum autem lex recens deroget antiquam? dic quod non, nisi expresè derogatur. Argumentum ex can. hoc ipsum 33. quæst. 2. ubi sic ait: [Illius sententia magis teneatur, cujus antiquior, & potior extat auctoritas] Idem etiam habetur in can. Domino Sancto, dist.50. in fine, & ibi Glossa.

LIBACUNCULUM. Lacrymatorium vas, italicè *Lambicco*, ex græco λείβω, idest, stillo. [Proinde habe, ac si stillicidia mellis de libacunculo venenato. Tertull. de spect.cap.27.] sed in aliquibus codicibus juxta stylum illius temporis, v, pro, b; ponitur, idest, *Livacunculum*.

LIBATORIUM, locus, in quo oblatio fiebat. Item vas oblationis.

LIBELLARIUM, processus scripturarum. [Similiter & hi, qui consequentes erant ei, stupentes, accepto libellario, seriatim cuncta dicta à Beato viro conscribentes, recesserunt. Anast. Biblioth. in exilio S.Marcelli Papæ.] Vide *Libellus*.

LIBELLARIUS. Vide *Tremissis*. Item colonaticum canon, seu solutionem pensionis significat. [Sive ipsi tenebant, sive libellario nomine ad censum plerisque concesserant. Chron.Casin.lib. 1. cap.7.] Vide *Canon*. *Colonitium*. *Libellus*.

LIBELLARIS; marsupium, sacculus. [Interim ut erat acris ingenii, filiam ejus desponsare desiderans, loricam, ut ferunt, in libellari, quo chartæ abdi solent, recondit, dicens mulieri, conjugique Ursi, quia multitudinem aureorum meorum amplius, quam sexdecim millia in hoc libellari reconditam tibi commoneo, quod tuum esse poterit, si mihi filiam tuam præstiteris desponsari. Gregor. Turon. lib.4. hist.c.41.] Ubi astutiam illius refert, qui in sacculo loricam ferream ostenderat, simulans esse monetam, ut sic commodè uxorem ducere posset. FR. sed hæc lorica dum in sacculo includebatur, ex lamellis eam compactam fuisse oportet.

LIBELLATICI, lapsi in idololatriam ob martyrii timorem, qui duplicis generis erant; aliqui enim dicebantur *Sacrificati*, *Sacrificiati*, & *Thurificati*. Vide *Thurifico*. *Thurificatus*. Thurarius in dict. *Exsuflo*. Et communi nomine *Idololatræ*; alii *Libellati*, & *Libellatici*; alii *Mittentes*. Sacrificati dicebantur, qui sacrificia Idolis præstabant. Thurificati, qui thus Idolis dederant. Idololatræ, qui Idolis tribuerant aliquem publicum religionis cultum. Libellatici autem, quos pudebat manifestè fidem Christianam negare; sed occultè id per se, vel per alios præstabant, & sic ab insectationibus per magistratus libellum securi reddebantur, mediante pecunia. Mittentes, qui incensum tantum in ignem mittebant, uti fecit S. Marcellinus Papa. Baron.an.253. nu.18. & 19.

LIBELLENSIS. Vide *Regestum*.

LIBELLUS. FR. Scriptura, in qua continetur res, quæ petitur, & causa petendi, & nomen actoris, & rei, & coram quo Judice. Multipliciter *Libellus* dicitur, scilicet, *Reclamationis*, seu *Postulationis*, qui datur in civilibus actionibus. Glossa in tit. de libelli reclamatione cap. 1. Semper autem offerendus est libellus Judici, & per ipsum reo, ut ipse reus possit deliberare, 3. quæst.3. can. Judicia, §. offeratur. Item semper debet dari in scriptis, tit. de libelli oblat. cap. 1. & in authent. offeratur. Cod. de lit. contest. & in decretal. de probat. cap. quoniam contra. Quod debet fieri in principio litis, d. Authent. §. offeratur. Non est tamen necessarius libellus in judicio de plano procedente. Vide *Iudicium de plano*. De libello famoso. Vide *Contestatio*. Item libellus conventionalis, de quo Glossa in cap.3. de libelli oblat. Item *Libellus* significat canonem, colonaticum, libellarium, quod Itali *Livello* vocant, de quo sæpè D. Greg. in ejus Registro hoc modo, *Libellos facere*. Vide *Canon*. *Colonitium*. *Libellarius*.

Et

Et dicitur etiam Livellus. [Tam fictus, quam livelli, vel emphytheosis, aut feudi nominibus possidentur &c. Bull. Casin. tom. 2. const. 352.] Item libellus significat Missale. Vide *Missalis*. Item libellus officialis. Vide *Rituale*.

LIBER OFFICIALIS. Ita à Radulpho appellatum fuit Officiū divinum. Vide *Officium divinum*.

LIBER PASTORIS. Vide *Hermes*.

LIBER MYSTERIORUM, & *Liber Sacramentorum*. Vide *Missalis*.

LIBERA, inferorum pars, quæ penes Theologos Sanctorum Patrum limbus dicitur, ubi Christus in triduo mortis descendit: [A quo boni immunes sunt tantùm, quòd in inferno erant, sed in superiori quasi in libera. D. Ambros. in epist. ad Rom. cap. 1.] Fortassè ita dicitur, quia locus libertatis futuræ erat. Sed hæc commentaria S. Ambrosii minimè fuisse probat Bellarm. de Scriptoribus Eccles. in Ambrosio, & planè videntur esse alterius, ac linguæ græcæ parum periti.

LIBERA NOS QUAESUMUS DOMINE &c. preces in Missa post orationem Dominicalem positæ. Vide *Embolismus*.

LIBERALIS. FR. idest, homo liber, & ingenuus. [Quantum denotavi passivitas offert, libertinos in equestribus, subverbustos in liberalibus, dedititios in ingenuis, rupaces in urbanis, scurras in forensibus, paganos in militibus. Vespilo, leno, lanista tecum vestiuntur. Tertull. de pallio cap. 4.

LIBERATOR. Vide *Remediator*.

LIBERI. FR. non modò filii, sed descendentes usque ad trinepotes intelliguntur, & ultrà, l. fin. §. parentes, ff. grad. cogn. l. liberorum, 220. ff. verb. sign. l. liberos 10. ff. Senat. Glossa in Clement. de Baptismo §. Liberi. Regulariter tamen *Liberi* dicuntur, qui ex libero matrimonio orti sunt, can. liberi 32. quæst. 4.

LIBEROR. Vide *Remedior*.

LIBERUM ARBITRIUM. Vide *Autexusion*.

LIBITINA, funerale, mortuorium. [Sed cùm libitinam flerent omnes. Sidon. lib. 1. epist. 8.] Item aliquando feretrum significat. [Sed nullo conamine quieverunt elevare libitinam. In vita S. Gudulæ Virg.

LIBITINARII, funerarii. Vide *Fossarii. Laborantes. Porticani*.

LIBITINENSIS, Theatri porta. Vide *Sanavivaria*.

LIBITUDO, voluntas, desiderium, complacentia. [Cùm non sit in eorum arbitrio, & potestate, cùm voluerint Abbatem deponere, & alium ad libitudinem suæ voluntatis instruere. Flodoard. lib. 4. cap. 7.

LIBERA. FR. moneta, quæ italicè *Lira* dicitur: [Et expensas, & damna tali occasione secuta taxatione juramento præmisso in mille libris usualis monetæ prædicto Episcopo sententialiter duximus condemnandum, lib. 4. decretal. tit. 36. cap. 7. & tit. 37. cap. 9.] Vide *Marca*.

LIBRARIUS. Vide *Antigraphus. Antiquarius*.

LIBRIGER, libros, vel librum gerens. [Iterùm postulasti per eundem librigerum, ut tibi pluribus, si possim, scriptis essem moiestior. Paulin. epist. 9. ad Sever.

Hierolexicon Magri.

LIBURIA. FR. Provincia in regno Neapolitano, quæ vulgariter *Terra di Lavoro* dicitur. [Guido &c. in Gariliano castrametatur &c. Is autem appropians ad pontem, qui Theudemundi vocatur, castrametatus resedit aliquandiù, & ablato ex Liburia frumento, aliisque victualibus delatis ad Capuanos &c. Eremperti Epitome an. 878. Sicut sacramento pollicitus fuerat, & Liburiam, & Capuanam sub jure jurando illi concessit. Ibid. an. 886.] ac sæpè idem de hoc vocabulo in ea significatione.

LICENTIATUS. Vide *Baccalaureus*. *Lyta*.

LICIATORIUM, lignum, seu axis, super quem in telario involvuntur fila texenda. [Hastile autem hastæ ejus erat quasi liciatorium texentium, 1. Reg. cap. 17.] Licia enim stamina significant aliquando. FR. Italicè *Subbio*, sic italus poeta Franc. Petrarca, vers. 201.

Perche delibrando hò posto al subbio
Gran parte homai della mia tela breve.

Et vers. 442.

Poi con gran subbio, e con mirabil fuso
Vidi tela gentil tesser Cleante.

LICIUM. FR. Civitas, & Provincia in Regno Neapolitano, quæ vulgò *Lecce* dicitur: [Tancredus comes Licii, qui apud Trojam cum quibusdam aliis juraverat fidelitatem Constantiæ Uxori Henrici Regis Theutonicorum. Anonym. Monach. Casin. in Chron. an. 1190.

LIDA. Famula, [Si quis lidam alienam in conjugium sociaverit, in lege salica, tit. 15.

LIDO. Vide *Ledo*.

LIDUS, homo mediocris conditionis inter liberum, & servilem statum, qui aliquo proprio fruitur, sed cum obligatione alicujus servitii, ex *Lassen* Germanico verbo, quod tolero significat, cùm sit quasi relaxatus. Ab aliquibus tamen scriptoribus habetur *Litus*, *Lazzus*.

LIGA, italicè *Lega*, confœderatio.

LIGANTIA. Vide *Ligius*.

LIGATURA. Vide *Annulus*.

LIGIUS, & *Ligia*. Vassallus, & vassalla, idest, ligatus, & astrictus. [Quòd in coronæ suæ dispendium Comitem S. Ægidii in ligium hominem recepisti. Petrus Blesensis epist. 153. Nam illa die filii Petri Leonis omnes simul humiliaverunt se ad pedes Domini Papæ, & facti sunt homines ligii ejus, juraverunt ei ligiam fidelitatem. Idem epist. 320.] sic in abstracto reperitur *Ligantia*, idest, vassallagium. [Detestabile quippè est in Monacho, ut sub quocunque coloris habitu, honore, aut titulo potestatis habeat feuda, servos, & ancillas, homagia, fidelitates, atque ligantias. Idem Blesen. epist. 102.] FR. Glossa tamen in Clementina de Appellationibus cap. 2. §. Homo ligius, assignat aliquam differentiam inter *Ligium*, & *Vassallum*.

LIGNAMEN. FR. Lignum, vel navis. [Ut qui gloriantur nomine Christiano, Sarracenis arma, ser-

ferrum, & lignamina deferant galearum, lib. 5. decretal. tit. 6. cap. 6. Et in extrav. Jo. XXII. de Judæis, & Sarracenis cap. unico.

LIGO, *onis*. Vide *Fossorium*.

LIMBUS, frustillum serici panni, quod in parte anteriori, & posteriori Albæ, & in ejus manicis suebatur, de quo in dict. *Alba* dictum est. Vide *Lista. Periclysis.* Limbus, idest, pars inferioris terræ. Vide *Libera*.

LIMENARCHA, λιμενάρχης. FR. Maritimi portus Præfectus. l. 1. & 2. Cod. Quæ res export. non debet. Ubi Accursius perperam Custodem limitum, & terminorum Imperii exponit; nam si hęc vox fuisset latino-græca, ut ipse existimat, dici deberet *Limitarcha*. Hoc autem vocabulum compositum est ex binis græcis dictionibus, nempè λιμλὼ, idest, portus, & ἀρχὸς, Princeps: sic Limina Apostolorum dicitur, Basilica S. Petri, quia ibi ad securos & optatos portus post laboriosam peregrinationē viatores perveniunt. V. *Portulanus*.

LIMINA. Vide *Confessio, Limenarcha*.

LIMNIOTA, *lacustris, palustris*. FR. S. Georgii Monachi cognomentum, de quo mentionem faciunt Martyrol. Rom. 24. Aug. & Menolog. Gręc. qui coronam martyrii pro cultu sacrarum imaginum obtinere meruit. Nomen autem hoc græcū est λιμνιώτης, idest, stagni, vel lacus habitator.

LINEA. Vide *Rochetum*.

LINEATOR, Mensurator, Geometra. [Quia secundùm consuetudinem lineatoris fecerunt. Paulus Diacon. lib. 3.]

LINGUATA, ita cognominata est Athenarum Civitas propter ejus eloquentiam. FR. minimè verò *Locutulejam*, *Blatronam*, aut *Linguacem*, ut Jo. Stephanus Menochius in ejus storeis par. 4. centuria 7. cap. 56. existimavit. Vide *Caupona*. De qua Civitate Tertullianus inquit] [Athenis enim expertus Linguatam Civitatem, cùm omnes illic sapientiæ, atque facundiæ caupones degustasset, lib. de anima cap. 3.] De gentium Doctore loquitur, de quo etiam Arator lib. 2. in Act. Apostolorum ex Tertulliana imitatione cecinit.

Ingeniis claras, & linguis Paulus Athenas
Ingreditur.

LINOSTIMA, ad investigandum significatum hujus nominis maxima difficultas est: Pallam enim Linostimam, quam S. Silvester Papa Diaconibus concesserat, Gavātus putat fuisse manipulum; sed hic etiam Subdiaconibus communis est: ego tamen existimo fuisse stolam, quam Græci *Orarium* dixere, de quo suo loco; & quam ipsi super sinistrum humerum deferunt, cujus anteriorem partem ad brachium revolvunt, ac pendentem relinquunt posteriorem partem; idem observant Carthusiani, sed hi latino ritu eam ad dextrum latus ligant, ac longiorem partem in brachio ad instar manipuli stringunt, quæ opinio antiquissima SS. Petri, & Pauli imagine confirmatur, quæ ejusdem S. Silvestri Papæ fuerat, ac magna veneratione in Basilica Vaticana conservatur, in cujus inferiori parte idem Sanctus Pontifex est depictus, cū assi[illegible] duorum Diaconorum Constātinum baptizans, Diaconi verò induti ātiquo *Colobio*, à quorum sinistris humeris pendet stola, sive manica, quæ revera non alia esset, nisi *Linostima palla*. Cōfirmatur secundò hæc nostra opinio verbis Rodulphi prop. 23. ubi de hoc Silvestri decreto agens inquit [Ut Diaconi Dalmatica uterentur in Ecclesia, & palla Linostima eorum læva tegeretur] ergo stola est, quæ ad lævam antiquitus, tanquā in parte tunc, ut dictū est in dict. *Bulla*, nobiliori pendebat. Etymologia verò acutè ab aliquibus traditur ex græco λινοςῆμον, idest, Lini stamen, fortassè ad differentiam stolæ, quæ lanæ staminis in illis sæculis erat. FR. Quod Palla Linostima videatur fuisse Orarium, seu stola; ex eo conjectari posset; nam vestem illam talarem Medorū, quam Herodot. lib. 6. Xenophon. lib. 8. Plutarch. in Alexandro, Arian. lib. 4. & 6. ςολλὼ vocant. Q. Curtius lib. 3. *Pallam* appellat, & Horatius Satyr. 2. Lib. 1. pallam pro fascia sumpsit, inquiens.

Ad talos stola demissa, & circumdata palla.

Ut & Seneca in Troad. 25.

Cingat tunicas palla solutas.

Atque ut palla linostima leva Diaconi tegeretur nedū à Silvestro, sed etiā à Zosimo Papa ordinatū fuerat. Synonyma. Vide in dict. *Orarium. Stola*.

LINTEUM. Vide *Othone. Manutergium*.

LINTRES. Vide *Chelandium*.

LIO, verbum gręcum λείω, idest, lærigo, explano, polio, [Scit albarius tector, & tecta sarcire, & tectoria inducere, & cisternam liare. Tertull. de Idol. cap. 8.

LIPSANA, λείψανον, idest residuum, reliquia. [Prope Lipsana sacrę Virginis ire religiosū duxit. In vita S. Gundulæ. Erat namque cernere prope Lipsanas sacræ Virginis se adimisse, & sub tanta protectrice à strepitu persequentiū jam securum procubuisse. Ibidem.] FR. legitur etiam *Lipsanum* [Facta sunt encænia apud Constantinopolim, & recondita sunt Lipsana Andreæ, & Lucę Apostolorum. Paul. Diacon. lib. 16.] Vide *Reliquiæ*.

LIS. Litis expensæ. Vide *Delatura*.

LISTA, Fimbria, limbus, linea, quæ ex aliquo textili, seu acu picta, in vestium, & paramentorū extremitatibus ornamēti gratia solet apponi, quā Calepinus, nescio quo fundamento, in dict. *Litania* ineptè ait vulgū Litaniam appellare [Fecit super Altare majus vestē de fundato cum cruce in medio, & gammadiis, & in gyro listā de fundato unā. Anast. in Leone IV.] Ejus Synon. V. in d. *Limbus*.

LITANIA, λιτανεία, Supplicatio, Rogatio, atque Processio. Differt à *Letania*. Vide suo loco. [Litanias non tantum dici illam recitationem nominū, qua Sancti in adjutoriū vocantur infirmitatis humanæ, sed etiam cunctas, quæ fiunt supplicationibus, orationes appellari. Valaf. de reb. Ecclesiast. cap. 28.] Hinc Melitenses *Liti* vocant processionem. Litania major appellari solet illa, quæ fit in die S. Marci, à D. Gregorio instituta, dum Romæ grassabatur pestis, quæ *Septiformis* denominata fuerat. [Septiformis autem Litania ideo dicta est, quod totius Urbis populus à Beato Gregorio in septē partes Deum deprecaturus divisus est. Paulus

lus Diac.lib.3.de gestis Longobar.cap.25.] Idem confirmatur ab eodem Gregor.in epist.34.Regist. lib.11.indict.6.ad Lucidum Episc.Leontinum, à Gregorio Turonensi in ejus historia, & à D. Antonino Florent. Archiep.to.2. tit.12. cap.3. de S. Gregorio Magno §.1.Quę tamen litania per plures dies continuata fuit ab eodem Pontifice imaginem sacratam Virginis Mariæ deferente,usquequo in transitu per Adriani molem vocem Angelorum audiverat *Regina Cœli*, &c. quibus ille respondit, *Ora pro nobis Deum*, qui meruit deinde Angelum Dei videre supra eandem molem in vaginam mittentem gladium, in signum cessationis pestis,iræque Dei. Sigonius tamen lib.1.affirmat prædictam cœlestem visioné anno sequenti, dieque Paschæ accidisse,quo die Sanctus idem Papa in gratiarum actionem tanti memorati beneficii quotannis præfatam processionem ordinarat, ut ex ejus Registro in indictione posita ad principiũ libri secundi colligitur, ubi sic inquit: [Solemnitas annuæ devotionis,filii dilectissimi, admonet, ut Litaniam,quæ major ab omnibus appellatur, sollicitis, ac devotis debeamus,auxiliante Domino,mentibus celebrare] Et post multa ibidẽ tandem concludens, Litaniam ob memoriam prędicti accepti beneficii institutam fuisse, his verbis insinuat: [Tam de antiquioribus,quàm de pręsentibus beneficiis pietati ejus, in quantũ possumus, referre gratias mereamur.] Itaque prima Litania in mense Septembris pestis imminente periculo celebrata est;sed annua deinde pro acceptis beneficiis commemoratio in die S.Marci instituta fuerat,ut usque ad præsens per universalem Ecclesiã observatur, atque ex Aquisgranensi II. Concilio colligitur, ubi sic in can.10.habetur: [Ut Litania major more Romano ab omnibus in septimo Kalendas Maii celebretur.] FR. puto, quod *Major* exindè dicatur,quia ad Majorem Sanctã Mariam progreditur,& minorem Litaniam dictam fuisse, quia ad Minorem Sanctam Mariam processio dirigebatur. Vide hic *Maria Virgo.* Item per Litaniã intelligitur quilibet concursus populi. [Ad hoc interdicatur his omnibus,ad Litanias faciendas, nocte,vel die profanis coire cõventibus. In decreto Arcadii,& Honorii Impp.in Cod.de Hęreticis l.cuncti hæretici.]Qua occasione minimè pretermittenda est vulgi inadvertentia,quod in Ecclesia S.Mariæ Ara-cœli Romæ appellata vestigia Deæ Isidis,quam superstitiosè Gentiles pedum tutelarem habebant,ibi pro S.Angeli,supra memorati, impressis vestigiis adorabãt; ex ejus enim inscriptione clarè liquet. FR. In secunda impressione hujus operis habet *Adorantur*, quod in ultima editione Author scripserat *Adorabãtur*; noluit enim ex modestia ejus laudes referre;nam zelo Authoris Alexãder VII. fœlicis recordationis in visitatione, quã fecerat Ecclesiarũ, de hac erronea credulitate ab Authore cõmonefactus, dum ad Arã Cœli accessisset,oculariter voluit hoc inspicere, quod præ annosa copia tabellarũ votivarum fieri non potuisset, jusserat exindè ut amoverentur tabellę,quę inscriptioné occcultabant(nam vestigia solum conspiciebantur insculpta, & invenit verã Auctoris relationẽ; inscriptio enim hęc subrelata erat *Deæ Isidi*. Quare Papa mãdaverat lapidé illũ penitus aboleri, votivasque tabellas auferri. Sed redeũdo,unde sumus digressi,ab aliquibus Scriptoribus vocatur hæc *Processio nigra*,quia nigro tegumento cooperiebãtur. FR. In Conventuali Ecclesia Equitũ Melitẽsiũ, ubi in feriis sextis per annũ solet fieri processio cum vero ligno S. Crucis, post solemnẽ de eadem Cruce Missã, me adhuc puero memini,quod in feriis sextis martialib.hęc processio fieri solebat facie totius Cleri nigro velo contecta, an hęc fortasse universę Ecclesię fuerat cõsuetudo,ũde processio nigra dicebatur? Si verò Litaniæ majores in die Paschę occurrerint, tunc ad diem tertiũ ejusdem octavæ transferri ordinavit Sacra Rituum Congregatio sub die 25. Septẽbris 1627.ut fideles frequẽtiùs interveniant,cũ sit dies festivus, ac Missa de Rogationibus dicatur absque commemoratione Octavę,cum violaceis paramẽtis,& pręfatione feriali Paschę,atque ejus *Communicantes*. Item Litanię,quæ *Triduanæ* dicũtur,idest,in triduo ante Ascensionem, quæ & *Minores* vocantur,à Sancto Mamerto Viennæ Allobrogũ Episcopo de an.474.institutæ fuerũt, occasione Luporũ infestationis,quod confirmatur auctoritate cujusdã Libri, cujus titulus *Sacerdotalis* dicitur, ubi describẽdo processionem Rogationũ mentionem facit luporũ, qui in culmine hastarũ ferebãtur,his notis: [In aliquibus Ecclesiis solent portari dracones, & lupi super perticas ad denotandã causam,quare instituta fuerit hęc processio in tribus diebus Rogationũ. FR. Author hujus libri Sacerdotalis fuit Albertus Castellanus Venetus Ordinis Prędicatorum, qui Venetiis de anno 1560.per Joannem Variscum,& socios impressus fuit,& citata Castellani verba habẽtur in tract.1. par.3.c.4.Præter quã quod causam institutionis non refert,sed obscurè insinuat, & nos diffusè in dict.*Draconarius* egimus,cõvincitur errore ex Baronio ad annũ 475.n.11.& seqq.ubi manifestè authoritate Sidonii ostendit Mammercum Viennẽsem Episcopũ propter terremotus, aliaque cælestia prodigia Rogationes renovasse. Quod potius Conciliũ Aurelianense 1.instituisse videtur, dum ait: [Rogationes,idest Litanias ante Ascensionem Domini placuit celebrari &c.de consecrat.dist.3. can.Rogationes.]Quę deinde Rogationes à Leone III.Romæ introductę fuerũt. [Ipse verò à Deo protectus,& præclarus Pontifex constituit,ut ante tres dies Ascensionis Dominicæ, Litaniæ celebrentur. Anast.Biblioth.in Leone III.] Sed Jacobus de Vitriaco in sermone fer.secundæ Rogat.introductorem rogationũ Liberium Papã facit. FR. Est quidem planè ridicula Hæreticorũ nostri tẽporis opinio,quę,quoniã Sanctorũ suffragia acerrimè impugnare conatur, Epitomen proindè ex nostris prorsus Litaniis decerpserat; demptis Sanctorũ invocationibus, atque pro Ecclesia, & pro Papa,rogationibus. Sed proh fatui sacrarum Observationũ Reformatores [seu Deformatores (ut verius vos appellem) à quibus semper cõtra Ca-

tholicas traditiones responsio illa à dura Casauboni cervice contra Baronium excogitata asseritur, nempè: *A principio non erat sic*. Eja nunc, ut dicatis exposco, hæc vestra detruncata litania erat nè sic à principio? Sanè à vestra secta sectam illā fuisse, negare pudebit. Vestrum ergo telum ad omnia promendo paratū, quod *A principio non erat sic* non est profectò (ut vocitatis) achilleū, dum crebrò in jactātem inflectitur. In quibus Rogationibus jejunari solebat. [Qui triduo omnes abstineant, & quadragesimalibus cibis utantur. Idem Concil.can.39.] Sed jejunari deindè prætermissū fuit, ut sententiis Sanctorū Patrum conformaretur, jejuniū tempore Paschali minimè permittentium. Equitum tamen Melitensiū antiqua regula jejunādū statuit; quod etiam nunc ipsi observant. Ecclesia verò Ambrosiana, ut debitè jejunari possit, has rogationes post Ascēsionem celebrat. Andegavensis Ecclesiæ Clerus in processione feriæ quartę Rogationū diversè ab aliis diebus incedit; in eo enim die Dignitates propè Crucē ambulāt, quas sequūtur Canonici, & ultimò Clerici, quod fit ad denotandū in cęlesti patria novissimos futuros esse primos, ac primos novissimos, juxta Redemptoris effatum. Rogationes autem à Sancto Gallo Episc.institutæ, de quibus agit Greg. Turon.lib.4.c.5.non sunt, quę fiunt ante Ascensionē; nam in medio quadragesimæ celebrantur; sic etiā illæ, de quibus in Cōcilio Lugdunensi primo, quę in mense Novēbris ibi ordinantur. Item quæ statutæ fuere in Gerundensi Concilio de an.517. In Hispania diversę etiā sunt, quia post Pentecostem ordinantur. Item *Kyrie eleison*, quod in Missa dicitur, etiā appellatū fuit *Litania*, ex eo quia supplicatio sit, ut suo loco dictū fuit; & ita in quibusdam M.SS. antiquis Ritualibus legimus, quod in Sabbato sancto dicebātur *Litaniæ Septenæ*, *Quintenæ*, *Ternæ*, sive *Septenariæ*, *Quinariæ*, *Ternariæ*: idest, quia in illo die ad fōtem baptismalē *Kyrie eleison* primò septies, deinde quinquies, & ultimò ter proferebatur. De *Kyrie eleison* centies prolato dictum etiā fuit suo loco. Item in ordine Romano reperitur hæc phrasis, *Imponere Litaniam*, quæ incipere *Kyrie eleison* significat. Hodie autē per nomen *Litania* non nisi invocationem Sāctorū, qua Ecclesia uti solet, intelligitur, qui usus non fuit ante D. Hieronymi tēpora, ut vult Valaf. de reb. Eccl.c.28. Sed hoc in Ecclesia Romana intelligendum; nam in Neocæsarea Ecclesia erat in usu antea, ut ex Epist. D. Basilii 63. colligitur. Advertendum insuper est, quod Litaniis à B. Pio Papa V. reformatis nō possunt sine licentia Sedis Apostolicæ alii Sancti titulares addi, juxta responsa Sac. Rit. Congregat. ad Canonicos Regienses sub die 22. Martii 1631. data: multò minus possunt Sancti non canonizati adjungi. Bellarm. de Sanctor. beatitud.cap.10. Quod nedum publicè, sed nec privatim docet Sanchez lib.1.c.3.n.5. sum. fieri licere. Item Clemens VIII. decreto prohibuit anno 1601. ne imprimantur, neve in Ecclesia canantur aliæ litaniæ, nisi consuetæ de Sanctis, & de Beata Maria, quę communiter *Lauretanæ* dicuntur. De Reliquo. Vide *Processio*. Quid dicendum sit in Litaniis majoribus tempore Sedis Vacantis, loco, *Ut Dominum Apostolicum*, &c. Vide *Apostolicus*.

LITHOPARIUS, ex gręcis dictionib. λίθος, idest lapis, & πάρος, insula hoc nomine appellata, quę sēper lapidicina pretiosorū fuit [Juxta alias ātiquas sex lithoparias superposuit trabes. Anast. Gr. III.] Sed in aliquibus Codicibus corruptè *Filopares*, legitur.

LITHOSTROTOS, λιθόστρωτος, musivum opus, de quo dictū est in dict. *Gabbatha*. FR. quam artem à Gręcis inventam fuisse, Plin.lib.36.c.25. affirmat, ita inquiens [Originē habent eborata arte picturę ratione, donec lithostrota expulere eam &c. parvulis ex testulis, tinctisque in varios colores] Et inferius narrans, quando hæc ars Romam fuerat delata: [Lithostrota cæptavere jam sub Sylla parvulis certè crustis, extat hodieque, quod in Fortunæ delubro Præneste] Dionysius Carthusianus mendosè habet, *Lycostrotos* Hugo Cardinalis, & Glossa ordinaria interpretantur *Lithostrotos*, idest, *Iudiciale*. At licet Lithostrotos erat ubi jus dicebatur; non tamen re vera hæc est nominis interpretatio, ut in dict. *Gabbatha* dictum est. Hoc opus dicitur etiam *Sarsorium*. Ennodius enim epigr.91. cujus titulus est [De marmoribus opere Sarsorio] hos versus composuit.

Visceribus lapidum permixta lege coactis
Naturam faciunt artificum studia.
In solidū fractis riguerunt marmora membris,
Partibus in crustam colligitur genius.
Unam de variis speciem componere frustis
Qui potuit, saxum duxit in obsequium.

Vide *Musivum*, *Sarsorium*.

LITIDIUM. FR. Lis, controversia. Bullar. Casin. tom.2. Constit.21.) (Vide *Elitigatus*.

LITERA, FR. elementum alphabeticum: [Unius litteræ defectus non vitiat rescriptum, in decretal. de fide instrumentor. cap.11.]

LITERAE, seu *Litterę*, epist. Vid. *Syllabę*, quę apud Ecclesiasticos varię sūt, idest, *Communicatoriæ*, *Canonicæ* seu *Pacificæ*. Baron.an.142. n.6. & 7. Item *Dimissoriales*, *Memoriales*, *Commonitorię*, *Synodicæ*, *Encyclicæ*, *seu Circulares*, *Catholicæ*. Ibid.n.8. Item *Commendatitiæ*. Vide in dict. *Chorepiscopus*. Itē *Confessoriæ mācipiorū*; *Pastorales*. Ibid.n.9. *Apostolicæ*, *Brevię*, *Clericę*, seu *Clericales*. Ibid.n.10. *Tractoriæ*, seu *Tractatoriæ*, *Privatæ*. Ibid.n.11. Itē *Festivæ*. Idē Baron.an.263.n.14. Item de modo scribendi, & sigillandi Ecclesiasticas litteras. Idem Baron. anno 1179.n.52.& 53.an.253.n.72. & an.517.n.20. & seqq. S. Cletus Papa primus in epistolis usus fuit illis verbis: *Salutem, & Apostolicā benedictionem*, quę postea à ceteris Pontificibus adhibitę fuerūt. Joannes Diaconus asserit D. Gregoriū Magnum litteris apostolicis verba illa *Servus servorū Dei* adhibuisse; veruntamen eadem verba initio tertiæ epistolę S. Damasi Papæ ad Stephanū Archiep. reperiūtur. FR. Episcopos etiā iisdem verbis in epistolis usos fuisse constat in inscriptione allata in fine dict. *Infula*. De litteris circularibus vide etiā can. non oportet de consecrat. dist.5. De litteris Dimissorialibus. Sufficit habere litteras solius Epi-

Episcopi, ubi Episcopus notus sit; sed in remotis Episcopis requiruntur quinq; sigilla. Glossa in can. quoniam, 12. qu. 3. Argumentum ex cap. 1. in extrav. de clericis peregrin. Vide *Diploma*. De litteris formatis. Vide *Chorepiscopus*. De litteris tractatoriis, comedatitiis, seu commissoriis. Vide l. si quis litteras nostras eod. tit. Vide etiam in dict. *Chorepiscopus*. De Titulis in litteris apponendis. Vide *Titulus*. Litteræ Pisanæ. Vide *Pandecta*. De aliis litterarum generibus. Vide *Decretales*. *Paschales*. *Reverendæ*. *Sdera*. *Suggestio*. *Systaticæ*.

Litteralis Sacrae Scripturae Sensus. Vide *Anagogia*.

Litteratim, Adverbium. [Mandato mihi, ut litteratim scriberem vobis: Fulbertus Carnot. Epist. 108.]

Litteratura. FR. idest, negotiatio. Ubi enim Psalmista ait [Quoniam non cognovi litteraturam, introibo ad potentias Domini, psal. 70. Symmachus, & Genebrardus, legunt [Quoniam non cognovi numeros]. At Gelasius Papa vertit [Quoniam non cognovi negotiationes, can. consequens dist. 88.] & in ead dist. Palea in §. Quoniam, ubi aliqui codices habent *Negotiatores*, quę negotiatio à D. Paulo *Ministratio damnationis* appellatur, ubi inquit [Nam si ministratio damnationis gloria est; multò magis abundat ministerium justitiæ in gloria, 2. Corinth. cap. 3.] Sensus est comparativus, nempè, si negotiatio damnationis animæ, gloria est apud homines; multò magis gloriosa justitiæ, & virtutum negotiatio apud Deum: quam consequentiam ex præmissis infert supra ab eodem adductis, scilicet [Sufficientia nostra ex Deo est, qui idoneos nos fecit ministros novi testamenti, non littera, sed spiritu: littera enim occidit, spiritus autem vivificat]. Hebræi enim & Gręci per litteram seu litteraturam computum intelligunt aliquando; nam apud eos literæ alphabeti pro arithmeticis figuris usurpantur, sic eundem Psalmistæ versum, [Quoniam non cognovi litteraturam introibo in potentias Domini] Chrysostomus legit, [Quoniam non cognovi negotiationes. Vide can. eiciens Dominus vendentes, dist. 89.

Litteratus. FR. dicitur Clericus, seu Ecclesiasticus; [Ex parte tua fuit propositũ, quod nonnulli litterati terræ tuæ (habitu & tonsura clericali relictis) publicè ducunt uxores.] Et infra: [Ut tamen consuetis justitiis, & debitis obsequiis te defraudent, tonsuram reassumunt abjectam. In decretal. de Clericis conjugatis c. 9.] & ibi Glossa [Ex parte tua fuit propositum, quod nonnulli litterati, quos nec habitus, nec tonsura clericos profitentur, lib. 5. decretal. tit. 33. cap. 27.

Liturgia, λειτουργία, hoc est publicum munus. Vide *Missa*. FR. Ideoque non semper significat Missæ sacrificium, quare in cap. 12. Concil. Sardicen. habetur [In Ecclesia ne alienus à communione videatur, cõveniat, & officia divina obeat.] Ita in nupera edit. romana: gręca tamen editio λειτουργεῖν habet: ubi Zonaras sic notavit: [Liturgiæ porrò nomine hoc loco, non sacrorum cele-britatem, incruentique sacrificii oblationes; sed statas preces, & hymnos, qui solemni more Deo concinuntur, intelligi oportet.] Quãdo verò PP. græci vocabulo *Liturgiæ* in significatione Missæ usi sunt, semper ut plurimùm cũ adjũcto μυστικὴ, vel ἱερὰ, idest mystica, aut sacra, usi sũt: sic Theodoret. in cap. 8. Epist. ad Hebr. inquit: [Cur novi testamenti Sacerdotes mysticã Liturgiam, seu Sacrificium peragunt, &c.] Et Eusebius Cæsar. [Divinis cæremoniis & mystica liturgia sanctarumq; precationum societate perfrui, lib. 4. de vita Constantini cap. 71.] dixerat: quod etiam in can. 32. Trull. observatur, licet penes PP. latinos per *Liturgiam* Missæ Sacrificiũ absolutè intelligatur, ut S. Ambrosii epist. 33. ad Marcellam soror. S. Aug. serm. 251. de temp. Alexandr. epist. 1. c. 4. Damasus in Pontifical. Leo Papa 1. epist. 81. cap. 2. Ennod. de Synod. atque Concil. Milevit. cap. 12. Agathense, cap. 21. Roman. sub Symmacho in fin.

Lituro, casso, cancello [Tunc certiùs te probasse reliqua gaudebo, si liturasse aliqua cognovero. Sidon. lib. 9. epist. 2.]

Litus. Vide *Lidus*. *Plagia*.

Livellus. Vide *Libellus*.

Livoro, percussionibus lividum reddo [Me malo ordine adsalivit, vel (*Pro*, *&*) livoravit, Marculf. formul. c. 31. Quasi nos nulla manẽte causa in via adsalissetis, & graviter livorassetis. Idẽ lib. 1. c. 28.]

Lobium, Porticus, ex *Lauben* germanico vocab. [Solus in quodam lobio cum Episcopo Spirensi & aliis duobus, scilicet, Camerario, & Dapifero suo remansisset. Godefridus S. Pantaleonis Monachus ad ann. 1203.] Vide *Porticus*.

Locatio, FR. cujus relativum est conductio [Per sola locationis instrumenta nec proprietas, nec ad plenum possessio probatur: In decretal. de fide instrumentor. cap. 6.

Locellus, idẽ ac loculus, & capsa, seu theca. [Ipsũ corpus sanctissimũ sicut in anteriore trãslatione ab Episcopis Rhemorũ diœceseos integrũ inventum est, & brandeo rubro involutũ] & post pauca [Cum de ipso sepulcro in locello argenteo est transpositũ. Hincmar. in Vita S. Remigii. Locellũ etiam quendam, hoc est, capsam majorem, quæ a duobus clericis ferri solet. Flodoard. lib. 3. cap. 5.

Loculatus. Vide *Loculus*.

Loculus, angustus locus. Item pro feretro usurpatur, [Accessit, & tetigit loculum, Lucæ, c. 7.] Item *Loculum* ubi Sanctorum corpora ponuntur Anastas. Biblioth. Item sepulchrum; hinc Zeno Veronensis in sermone de Lazaro, vocat illum *Loculatum*, idest, sepultum. Ac in numero plurali marsupium significat, quare in Euangelio de Juda dicitur: [Et loculos habebat.]

Locum Tenens. Vide *Servator loci*.

Locutionis infructuosæ digressiones. V. *Nyssa*.

Locutorium, Monasterii locus ad loquendum destinatus.

Locusta. Vide *Bruchus*.

Logariastes, FR. λογαριαστὴς, officialis in aula græca, cui incumbebat numerare milites, illisque solvere stipendia.

Logico, argumentor, discurro. [Aristotelico more logicat, Petrus Cellen.lib.9. cap.108.]

Logistrium, & *Logista*. Vide *Logotheta*.

Logium, λόγιον, rationale, quia miraculosè futura demonstrabat, & quasi loquebatur, ac ratiocinabatur, ideoque Rationale etiam dicebatur [Vel qualiter Aron eam portat in logio. Greg. Turonen.lib.3. cap.1.]

Logographus.FR. λογογράφος, ratiocinator, calculator [Logographi, vel Tabellarii in ff.l.50. tit.4. leg.18. §.10.] Item orationis scriptor.

Logotheta, λογοθέτης, Cancellarius à Niceta interpretatur, potius verò calculatoré significat, ex vi nominis, quem Symmachus *Discussorem* appellat inquiens: [Nemo fiat discussor aliter, quàm ex jussione Principis, lib.4. cap. de discussionib.] Itaq; duplex erat Logotheta Ecclesiasticus, & Palatinus. FR. λογοθέτης, latinè Rationalem propriè sonat ἀπὸ τῇ λόγυ ϗ τίθημι, idest à positione seu redditione rationis; unde Rationalis appellari posset, quo vocabulo usus est Lampridius in Maximino inquiens [Hic per rusticanam plebem interemptus est, sed cum per eos qui Rationalem in honorem Maximini defendebant &c.] In Sicilia, & in Regno Neap. Rationalis Dignitas adhuc in maximo honore viget. Offitium igitur Logothetæ à rationibus exigendis ita dicebatur. [Logotheta præest discutiendis & conscribendis rationibus, tam eorũ quę redduntur ab iis qui sunt ex plebe, quàm ex Principibus. Codinus Curopal.de Off.Constãt.Palat.in 2.pentade] Licet etiã Cãcellarium interpretari posset. [Quod & latina voce appellatur Cancellarius, gręcè auté dicitur Logotheta. Nicet.in Man.Comneno, lib. 7.] Apud Athenienses Logistæ dicebantur. [Logistæ vocabantur, qui referendis rationibus obnoxios ad pòpulũ ducebant. Erat autem & quidã Logistarum magistratus. Ulpian. in Orat. Demost. de falsis legat.] & clariùs Harpocrat.& Suidas. [Logista erat magistratus, ita ab Atheniensibus appellatus. Sunt autem Logistę decem numero viri qui rerum culpas expendẽtes, pœnas exigunt intra dies triginta, quando magistratu funguntur Principes; Logistria verò sunt curiæ, seu prætoria Logistarũ.] Logista idem erat ac Rationalis [Primum enim Senatum Areopagiticũ apud Rationales rationes referre jubet, eumq, qui illic tristis, ac severus, rerumq; maximarum dominus est, sententiis vestris subiicit, Æschin.Orat. in Ctesiphontẽ.] Itaque apud Græcos deinde Logothetæ, seu Rationales varii erant [Rationalis secretorum, & judiciorum, factus insuper & cognitor, ac judex limitis.Nicet.lib.1.] Vide *Cancellarius*.

Loliatus, Lolio mixtus, [Ad Curiales redeo, apud quos in accipiendo cibo, in equitatione, in vigiliis non est ordo, non est ratio, non est modus. Apponitur Clerico, aut militi curiali panis non elaboratus, non fermentatus, confectus ex cervisiæ fecibus, panis plumbeus, loliatus, & crudus. Vinum verò, aut acore, aut mucore corruptum, turbidũ, unctuosum, rancidũ, piccatum, vapidum. Vidi aliquando vinum adeò fœculentum magnatibus apponi, quod non nisi clausis oculis, & consertis dentibus cũ horrore, & rictu cribrari opportebat potius, quam potari. Cervisia quæ in curia bibitur, horrẽda gustu, abominabilis est aspectu. In curia propter frequentiam populorum, animalia venduntur, indifferenter sana & morbida, pisces etiã jam quatriduani, nec tamen aliquid de prętio putredo, aut fœtor imminuit. Petr.Blesen.epist.14.] Qui Auctor poterat liberè ex experientia loqui, cum per multos annos Aulam regiã Angliæ frequentasset. Dicitur etiam *Loliaceus* in eadem significatione. [Absurda aras, & loliaceos dimittis zizaniorum fructus in combustionem ignis. Antioch.hom.48.] Vide *Zizania*.

Lolium. Vide *Zizania*.

Lollardi.FR. hæretici, idest, Dei laudatores Odericus Raynaldus ad an.1318.n.44. ubi errore notatur Prateolus.

Longi Monachi.FR. dicti sunt Dioscorus, Ammonius, Euthymius, & Eusebius germani fratres Monachi in Ægypto, ita Georgius Episc. Alexandr. Vita B.Chrysost. apud Photium in ejus Biblioth.

Longobardus. Vide *Langus*, *Vvinili*.

Lordico, curvatim incedo, ex græco vocabulo λορδὸς, idest curvus, quod gallicè etiam *Lourdant* dicitur. [Ceditur, pungitur, fustillatur, lordicat miser asellus. S.Benedic. de generib. Monachor.cap.3. §.2.

Lorica. Vide *Clibanum*, *Halsberga*, *Hauberticum*, *Sosania*.

Lorum. Vide *Pallium*.

Lotophagus, vox gręca λωτοφάγος, eum significat, qui fructũ arboris λωτῦ comedit, de quibus apud Homerum his alludit D.Paulinus epist. 37. ad Jovium, dum ait [Quasi illos patriæ obliteratos de baccharum suavitate lotophagos, & Syrenarum carmina blandimentorum docentium cãtus evita.] Aliqui putant hanc arborem eam fuisse quæ à Siculis *Legno Santo* appellatur.

Loxias, λοξίας, idest, ambiguus locutor, à verbo λοξίω, quod torquere significat; sic enim falsum Oraculum à D.Basilio Seleuciæ Episcopo appellatum fuit, dum ait [Quod oraculum, sive ut loxias ediderit, judicio id accipientis committens lib.10. epist.4.] de Apollinis oraculo loquitur.

Lucanica. Vide *Fendica*.

Lucar, præmium, & merces injusta: hoc cognomine à Tertulliano appellatum fuit caput Joannis Baptistę, quod saltatrici injusta merces fuerat. [Ipse clausula legis, & Prophetarum, nec Prophetes, sed Angelus dictus, cõtumeliosa cede truncatur in puellæ salticæ lucar, advers. Gnost.cap.8.

Lucerna. Vide *Bimyxion*. *Gabbatha*. *Lucubrum*. *Myxum*.

Lucernales, psalmi. Vide *Vespera*.

Lucernarium, in ritu Ambrosiano sic appellatur Responsoriũ, quod canitur ad Vesperas. Imò etiam à quibusdam Ecclesiasticis Scriptoribus Vesperę recitandæ sic appellantur. Vide *Vespera*.

Luciada. Vide *Absida*.

Luciane a, Sacrę Scripturę translatio à S.Luciano

no Martyre exposita, qua omnes orientales utebãtur, ita ut à Græcis tanquã vulgatior haberetur, præcipuè in regionibus à Bizantio, usque ad Antiochiam, ita D. Hieron. epist. 107 ad Cromatiũ.

Luciferiani. FR. hæreticorũ secta. [A Lucifero Smyrnæ Episcopo orti, qui Episcopos Catholicos, qui constanti persecutione perfidiæ Arianorum cõsentientes erant, & postea correcti in Catholicam redire elegerunt, damnantes, sive quod prius crediderant, sive quod credidisse simulaverant, (quos Ecclesia Catholica materno recepit sinu, tamquam Petrum post fletum negationis) hanc illi matris charitatem superbè accipientes, eos recipere nolentes, ab Ecclesiæ communione recesserunt, & cum ipso Lucifero authore suo, qui manè oriebatur, cadere meruerunt, can. Quidam autem hæretici, 24. qu. 3. [Hic tamen textus ex Isidoro excerptus varios errores continet; primò enim Luciferus non fuerat Smyrnensis, sed Caralitanus Episcopus; itaque pro Smyrnæ Sardiniæ ex Theodoreto lib. 3. cap. 5. restituendum est. Secundò ubi ait, instãti persecutione, Postillator in in hoc can. corrigit *Constantii persecutione*. Tertiò Luciferianos non fuisse hæreticos, sed schismaticos, satis probat Baronius An. 362. n. 213. & seq. n. 219. Nihil enim de fidei dogmatibus innovaverant. Idem Baron. An. cit. nu. 220. &c.

Lucifugae. FR. Ita ex contemptu à Rutilio Numatiano gentili appellati fuerunt Monachi, lib. 1. itinerar.

Lucro. Vide Ambro.

Lucubrum; lucerna, vocabulum in antiquissimo Glossario M. S. in operibus Alcuini repertum, quod apud Avenionense S. Andreæ Monasterium conservatur.

Ludus. FR. genus pœnæ, quæ duplex erat, nempè; *Ludus venatorius*, quando Reus cum feris dimicare astringebatur: quod à Tertulliano *Schola bestiarum* in Apologet. c. 35. appellatur. Alius Reorum ludus *Gladiatorius* erat, quãdo, scilicet, cum gladiatoribus dimicare cogebantur. At in Cod. Theodos. similes pœnas Christianis infligere prohibetur, lib. 9. tit. 40. ubi sic habetur: [Quicunque Christianus sit, in quolibet crimine deprehensus ludo non adjudicetur.] Quæ sanctio valde pia est; nam tales rei dimicando regulariter contriti mori nequeunt. De variis ludorum generibus. Vide *Cervula*.

Luido. Vide *Guido*.

Lugentes, qui dicebantur. Vide *Hyemantes*.

Lunchus, græcum λόγχη, idest, lancea. [Incumbens, & requiescens super luncho, quo perfossum est latus Christi, Tertull. de corona milit. cap. 11.

Luminositer, clarè [Instinctu Dei, quod celaverant, luminositer, & pattilè proferebant. In vita S. Eulogii mart.

Luna. V. *Pandoxis. Panselenos. Noctiluca. Synelites*.

Lunatim, menstruatim. Palatinum lunatim mansionis servitium ageret. In vita S. Eulogii m.] Invenitur etiam in eodem sensu, *Lunaliter*.

Lunula, muliebris capitis ornamentum ad instar plenilunii formæ. Chrysostomus existimavit, quod à Græcis μηνίσκοι dicebatur. Sed D. Hieronymus lunaris formæ numisma, quod in fœminarum fronte pendebat, existimat fuisse, ut ad præsens numismatibus in capite pendentibus ornari orientales mulieres solent, de quo in meo itinerario ad Montem Libanum egi, deque hoc ornaméto D. Cyprianus ait, [Et crines, & cincinnos, & lunulas, & discriminalia &c. de discip. & habitu virg.

Lupanar, FR. postribulum, & ganeum, ubi Meretrices degunt. Aliquando pro consepto ferarum accipitur; nam in passione SS. Chrysanthi, & Dariæ habetur, [Daria verò in lupanar compulsa, leonis tutela, dum in oratione defixa est, à contumelia divinitus defensa est] Vide Virginal

Lupax, lupinus. [Contemplatus S. Papa Martinus introeuntes testificari, subridens dixit: isti sunt testes? sic habet ordo? Erant enim primi ingredientes nomine quidem milites; lupaces autem, & bestiales sententia.] Anast. Biblioth. in S. Martin. Papa & mart.

Lupercalia. FR. Quando, & quare introducta, & quomodo celebrabantur. Vide Baron. an. 496. n. 29. & seqq. Superstitiosa festa, usque ad Anthemii Imperatoris tempora Romæ extabant, idem ann. 467. n. 2. à Gelasio tamen Papa sublata.

Lupus, dicitur Laicus. Vide *Laicus*. Luporum signa, quæ in processionibus ferebantur. Vide *Draconarius, Litania*.

Lustardis. Aqua. Vide *Aqua Benedicta*.

Lustrationes Gentilium. FR. quales erant apud Gentiles. Vide Baron. an. 324. n. 26.

Lustrici dies. FR. quales erant apud Gentiles. Vide Baron. in Appar. n. 92. Ultimum lustrum sub Vespasiano fuisse refert idem Baron. an. 76. n. 1.

Luter, λουτήρ, vasis genus. FR. æneum mare in templo Salomonis collocatum, de quo 3. Reg. cap. 7. quod Dionys. Carthus. 161. art. 11. sic exponit [Dicitur luter, quasi lautus uter: quoniam multam in se continebat aquam, vel luter à luendo, prout luere uno modo designat abluere, quia in aqua illa abluebantur manus, pedesque Sacerdotum, prohibita jure, non obstante Senatorum licèt Christianorum resistentia. Idem anno 496. n. 27. & seqq. Quando celebrabantur, & alia. Vide etiam hic in dict. *Hypante*.

Lydeneus, mensis Januarii apud Gazeos. Vide Marcellum scriptorem vitæ S. Porphyrii in dict. *Epiphania*.

Lynires, naves. Vide *Chelandrum*.

Lyrae pars. vide *Magas*.

Lyta, λύτης, solutor dicitur. Sicque verus Lyta noster est Christus Dominus, qui pro peccatis nostris inæstimabile sanguinis lytrum solvit, & mortis vincula resolvit. Sed Lytę à Jurisperitis olim dicti, qui juris quæstionibus solvendis erant idonei. Justin. de concept. digest.

Lytrum, λύτρον, redemptionis pretium significat, à verbo Græco λύω, solvo, libero.

M

Macariana Tempora, dicta sunt illa, quando Macarius Consul à Constante Imperatore missus fuerat in Africam unà cum Paulo Consulari viro ad componendas fidei controversias inter Catholicos & Donatistas. Baron. anno 348. num. 16. 19. & 20.

Macarismus, μακαρισμὸς, beatitudo,& beatificatio; sic appellati sunt sacri hymni, quia in honorem beatitudinis Sanctorum canuntur.

Macedoniani. FR. hæretici à Macedonio Episcopo sic appellati, qui tertiam personam SS. Trinitatis negabant, 24. quæst. 3. can. 39. Quam à Patre, Filioque creatam fuisse asserebant, can. eos qui, 1. quæst. 1.

Macerius, Sac. Apostolici Palatii officialis, qui Papam associabat in equitatione: [Quando duo ejus domicelli, seu macerii debent eum ducere per frænum equi. In Cæremonial. Davantriæ M.S.] Et alibi idem: [Servientes armorum, vel vocati Macerii habent præcedere Papam.] Hodie *Mazzieri* vulgò dicuntur.

Machabaei, sic dicti sunt omnes Mathathiæ Sacerdotis filii viri fortissimi à Juda Machabæo, qui pro religione patriæ justũ bellum gessit adversus Syros; nam in militari vexillo hos characteres ferebat MI.CHA.BA.J. & hæc verba designabant MI, CAMOCHA, BAELIM, JEHOVA? suntque verba cantici Moysis, [Quis similis tui in fortibus Domine?] posita in Exodo c.15. Hæc eruditio Rabbi Isaac Benschola à Sixto Senensi in lib. 1. ejus Biblioth. Sanctæ allata est.

Machalus, granarium sine tecto, sive acervus manipulorum spicarum ex *Mangels* germanica dictione: [Si quis spicarium, aut machalum cum annona incenderit. In lege salica tit. 20.] Alii tamen legunt *Macholum*.

Machinor, molo, seu mola frango, & tero. [Ex qua diversæ molæ in genuculo machinabantur aqua. Anast. Biblioth. in Adriano.] Sed in aliis Codicibus, & melius fortasse, *Macinabant* legitur. FR. dictio *in Genuculo* in *Ianiculo* denotat; nam ibi antiquitus erant ut plurimum molendinæ, pro qua re curiositatis lectorum gratia visum est hic ex Grutero pag. 426. nu. 6. apponere hujusmodi edictum, nempe: [Claudius Julius Ædesius Dynamius. V. C. & Jul. Præf. Urbis. Amore Patriæ compulsi. Ne quid diligentiæ deesse videatur studio nostro, adici volumus, ut omnium molédinarum fraudes amputentur, quas subinde Venerabili Populo, atque Universitati fieri percipimus, quas in Janiculo constitui nostra præcepit auctoritas. Unde hoc programmate universitatem nosse decrevimus. Frumenta quum ad hæc loca detulerint, consueta fraudibus licentia possit amoveri, primò pensare non differant, deinde postquam fregerint, propter fidem integræ observationis adhibitis iisdem ponderibus agnoscant nihil sibi abstulisse licentiam fraudatorum, accipere autem secundum constitutum brevem molendinarum tam in Janiculo, quam per diversa loca præcipimus per modium unum numos tres; ita quod si quis eorum inclita præsumptione farinam tradiderit postulãdam, deprehensus, ut multæ subjaceat, & fustuari supplicio se noverit subdendum &c.] Ex quo colligitur in Janiculo fuisse molendinas, quæ deinde Belisarius in tyberim transportari jusserit, hac occasione, ut Blondus Decad. 1. lib. 4. refert, inquiens: [Gothi circa Urbem profecti aquæductus omnes interruperunt. Erant hi quatuordecim aquæductus mirabili opere effecti, per quos aqua in Urbem labebatur. Ea ex interruptione non tantum aquarum incommoda nocebant Romanis, quantum carentia pistrinorum. Nam ex eo aquæductu, qui ex summo Janiculo, quæ Transtyberim defluebat, ut potè declivi, ac rapido, magna vis pistrinorum conficiebatur. Ex aliis quoque aquæductibus, quibusdam in locis eadem commoditas molendi fuerat instituta, qui tunc interrupti magnas obsessis difficultates afferebant. Adversus hæc incommoda Belisarius in hunc modum remedia excogitavit. Bini lembi parvo inter se distantes spatio tignis conjuncti, molas in medio continebant, quæ rapido fluminis cursu percitè volvebantur: funes verò ab utraque ripa, quammaximè intenti, lembos in flumine sustinebant. Hujusmodi lembos secus pontem, qui primus trans Tyberim fert, collocavit: post eos lembos, alios eodem ordine posuit. Nè verò hostes mittendo de superiori loco materiam, & ignem officere lembis valerent; catenæ in flumine ad ipsum pontem objectæ omnem materiam excipiebant, exceptam autem homines ab utraque ripa dispositi auferebãt, & adversus pistrinorum defectum, hæc optimè sunt provisa: lembi enim pistrina largissimè suppleverunt.

Machometes, pseudopropheta, & ejus secta. Vide *Acervus Mercurii*. *Basilidiani*. *Cerdoniani*. Item ex Manichæis sumpsit falsum dogma prohibendi totaliter potum meri; nam illi asserebant vinum fellem esse diaboli. Vide *Hydroparastæ*. Eorum ritus. Vide *Cælicolæ*. *Hemerobaptistæ*. *Hostia*. *Nolarium*. *Oscillum*. *Tonsura*. Falsa assertio, quod Machometes fuisset Nicolaus Diaconus tempore Apostolorum, sive Cardinalis S. R. E. & alia. Vide *Nicolaitæ*. Item alia de hac secta. Vide *Mahomeria*. *Mesquita*, Machometanorum æra. Vide *Hegira*.

Macraena, μακραῖνα, porticus sive ambulacrum, ex græca dictione μακρὸς, idest [Macrænam Lateranensis palatii, quæ extenditur à campo ultra imagines Apostolorum. Anastasius Bibliot.] qui iterum habet: [Camera ipsius Macrænæ.] Item reperitur in eadem significatione *Macrona*.

Macrim. FR. Stagira Aristotelis patria. [Stagira monte, quem Macrim multi appellant. Georgius Logotheta in Chron. Constantinop.

MA-

MACROLOGIA, μακρολογία, prolixus discursus, seu locutio. Isid. cap.11.lib 33.

MACTO. FR. divido, separo, seu punio, mortifico. [Jubemus experientiæ tuæ, ut eum cum ipsa quoque adultera non differas mactare, & calvatos ab invicem separare, can. de Benedicto, 32. qu. 1.

MADIUS. FR. Majus mensis: [Ac etiam in Kalendis Madii, apud Torrigium de Cryptis Vatican. secunda impress. pag. 312.] & in Bullar. Casin. tom. 2. constit. 128. & 246. in data. Hoc anno mense Madii. Anonym. Monach. Casinen. Chron. an. 1207. Hoc anno mense Madio Rosfredus Abbas hujus loci mortuus est, ibid. an. 1209. Sequente mense Madii obiit Ludodicus inclitus Rex Siciliæ, ibid. an. 1362.

MAENIDIUM, græcum μαινίδιον, halecula piscis species, quem Italicè *Menola* dicitur. [Non enim magno labore fatigantur, quia nec tanta cura inter eos parandorum ciborum, vel coctionis impenditur, quippè qui maximè xerophagiis, vel homophagiis utuntur, & apud quos secta singulis mensibus porrorum folia, lapsana, sal frictum, olivæ, pisciculi minuti salliti, quos illi mænidia vocant, summa voluptas est. Cassianus lib. 4. cap. 22.] FR. Melitenses *Sciurraf*, & Siculi *Minnoli* hos pisces vocant :|: Error est quorundam, qui ibi *Menominia*, sive *Menomia* transcripsere; nam verè *Manidia* restitui debet.

MAFORTES, & *Mafortium*. Vide *Maphorium*.

MAGA. V. *Incarminatrix*, *Pythonissa*, *Sortiaria*, *Stria*, *Tegularia*. Magus. Vide *Agyrtæ*. *Hecatontarchus*, *Medicamentarius*, *Obligator*, *Pyto*, *Tempestarii*.

MAGAS, μαγὰς, pars lyræ, ubi resonant chordæ: [Et monochordi sonori magade reperies notas. Petr. Diac. in vita S. Victor. Papæ.

MAGI tres adorantes Christum. Vide *Stella*.

MAGIA μαγεία. Scimus enim magiam elicere explorandis occultis catabolicos, & paredros, & pythonicos spiritus. Tertull. de anima cap. 28.] Vide *Engastrimythus*, *Hydromantia*, *Paredrus*, *Pythonicus*, *Pytho*, *Rapsodomantia*. Vide etiam *Maga*.

MACELLUM. FR. pro macello, apud Torrigium de Cryptis Vatic. pag. 487. secunda impress.

MAGISTER. Vide *Lector*. FR. titulus Magistri præfecturam significabat; ita dicebatur *Magister militum*, *Magister Curiæ*, *Magister Palatii Imperialis*, *Magister Justitiarius*, & similia; sed deinde honoris gratia hic titulus *Magistri* concessus fuit doctoribus, ac tandem ironicè pedagogis attributus est, & sic Ludi Magistri hi dicti sunt. Vide Angelum de Nuce olim Abbatem Casinēsis Cœnobii, nunc Archiepiscopum Rossanensem in ejus annotationibus Chronicæ Casin. ad lib. 2. cap. 58. n. 1057.

MAGISTER CAEREMONIARUM. Vide *Caremoniarum Magister*.

MAGISTER GRAECORUM, sic ab Amalar. Fortunato cap. 21. de Ord. Antiph. vocatus fuit Origenes. [De qua re quidam Magister Græcorum dicit. hom. 2. sup. lib. Numer.

MAGISTER SAC. APOSTOL. PALATII. Vide *Epistomonarcha*.

MAGISTERIA, Magistri dignitas, quam Hispani *Maistrasgo* dicunt. [Sume igitur Magisteriæ infulas dignitatis, usurus omnibus privilegiis, quos tuos habere constiterit decessores. Cassiod. epist. 12.

MAGISTRATUS, instructus, eruditus. [Accedit ad maritum alia Heva magistrata consilio serpentis. Victor Uticen. de persecut. Vandalica lib. 1.

MAGISTRO, instruo, doceo. [Prætereà jubetur omnibus Ecclesiis magistrare. In vita S. Adelard. Abb.

MAGISTRIANUS, agens Imperialis. [Interim repurgatur locus, venit magistrianus epistolas afferens Imperatoris. Metaphrast. in vita S. Porphyr. Episc. Tunc baptizati sunt Beati Processus, & Martinianus Magistriani Principes. In eorum Actis.

MAGNIDICUS, magniloquus.] Probet etiam mihi mulierem apud se prophetasse ex illis suis sanctioribus fœminis magnidicam. Tertull. lib. 1. advers. Marcion.

MAGNIFICAT. Canticum B. M. V. Vide *Canticum*.

MAGNUS CANON. Vide *Alipta*, *Dominica Orthodoxiæ*.

MAGNUS DOMESTICUS. Vide *Syncellus*.

MAGNUS INTROITUS. Vide *Deputatus*.

MAGOG. FR. Nonnulli Sacræ Scripturæ Expositores valdè hæsitant, quid per hoc vocabulum ibi significetur. Sed sciendum est, quòd in Sac. Pagina dupliciter intelligitur; primò, nempè, in Genesi pro uno ex filiis Japheth. Filii Japheth Gomer, Magog &c. Genes. cap. 40.] sic etiam in 1. Paralip. cap. 1. Secundo loco intelligitur Regio ab hoc Japheth filio primò inhabitata, à quo nomen sumpsit. [Immittam ignem in Magog. Ezech. 39.] De eadem fit mentio in Apocalyp. cap. 20. Et Scythia intelligitur Josepho Heb. teste, qui sic inquit: [Magog verò Magogas à se nominatos instituit: isti à Græcis Scythæ sunt appellati, lib. 1. Antiq. cap. 11.

MAGONALE, & *Magonellus*. Vide *Manganum*.

MAGUS. Vide *Elymas*. Synonyma. Vide *Maga*.

MAHOMETUS. Vide *Machometes*.

MAHOMERIA. Templum Turcharum, quod *Moschea*, & *Meschita* vulgò dicitur. [Legatus de maxima Mahomeria Civitatis fecit Ecclesiam. Matth. Paris. in hist.] Vide *Mesquita*.

MAJOR DOMUS. Vide *Dominicedius*, *Syncellus*, *Vicedominus*.

MAJOR S. MARIA. Vide *Maria Virgo*.

MAJORENSES, Sacri Palatii Apostolici prætoriani equites, qui à Cencio Camerario *Stimulati* dicuntur, idest, calcaribus muniti; eos existimo esse, quos nunc *Lancie spezzate* Italicè appellantur. FR. vel eos fuisse crediderim, qui Equites aurati, & Italicè *Cavalieri dello Speron d'oro* nuncupantur, quos Papa decorare solet.

MAJORISSA, Abbatissa, [Septem, & dimidium à

Tescia

Tescia Majorissa. In quadam Bulla Eugenii Papæ,] in qua aliqui mendosè transcripsere *Dividuum* pro *Dimidium*.

MAJUMA, festum, græcè Μαϊουμᾶς. à Majo mense, ideò quòd in ejus Kalendis celebrabatur, quod permissum fuit ab Imp. Arcadio, & Honorio, dūmodo honestè celebraretur. [Clementiæ nostræ placuit, ut Majumæ provincialibus lætitia reddatur; ita tamen, ut servetur honestas, & verecundia castis moribus perseveret. Cod. Theodos. lib. 15. tit. 6.] Quod post quadriennium, propter inhonestatis abusum, denuò ab eis prohibitum fuit: [Ludricas artes concedimus agitari, ne ex nimia harum restrictione tristitia generetur. Illud verò, quod sibi nomen procax licentia vindicavit, Majumam, fœdum, atque indecorum spectaculum denegamus. Idem Cod. Theodos. ibid.] & tandem damnatum fuit à Synodo in Trull. can. 62. de qua inhonesta celebratione. Vide Baron. an. 399. n. 27. 28. & 29. FR. in honorem Castorum celebrationem hanc fuisse institutam putat Lipsius in lib. 11. Annal. Taciti. Sed festum Castorum in mense Julii celebrabatur teste Dionysio Halicarnasseo, qui lib. 6. sic ait: [Romæ multa extant monumenta, cùm ipsa ædes Castoris, & Pollucis, quam in foro Pop. Rom. ædificavit in eo ipso loco, ubi visæ fuerunt illorum imagines &c. tum etiam magnifica sacrificia, quæ quotannis Pop. Rom. per primarios equestris ordinis viros Idibus Quintilibus peragit, quo die bellum hoc feliciter est confectum.] Quintilis enim mensis quintus est post Martium, qui apud Rom. primus erat. Ovid. Fast. 1. & 3. Vide hic in dict. *Martius* Quintilis mensis Julius dictus fuerat. Cic. epist. ad Atticum lib. 14. Svetonius in Cæsare, & Macrob. Satur. lib. 12. Festa autem, quæ in mense Majo fiebant, erant in honorem Majæ Mercurii Matris, vel Majorum. Ovid. Fast. 5. sive *Argeorum festa*, de quibus Dionys. Halicarn. lib. 1. c. 4.

MAJUSCULUS, canonicalis dignitas in Cathedrali Ecclesia Januensi, quæ cantoris dignitati aliarum Ecclesiarum correspondet; nam curam habet de chori cantu, ut de Cantore dictum est in dict. *Cantor*.

MALACHINUS, monetæ species, quæ septem solidos continebat: Davantria in ejus m. s. Cæremoniali. Ab aliis tamen *Melechinus* dicitur, quæ secundum etymologiam Arabicam *Melchi* duo significat, idest, Græcus, & Regius; fortasè regia dicebatur hæc moneta; sicut Hispani eorum moneta *Real* appellant.

MALAGMA, *atis*. FR. græca dictio μάλαγμα, & significat emollitivum fomentum. [Etenim neque herba, neque malagma sanavit eos. Sapien. cap. 16.

MALDRUM, mensuræ genus. [Portarius centum libras suas recipiens, non ex eis vineas, vel agros; sed totidem maldra siliginis apud Confluentiam comparavit, quibus satis sufficienter usque ad messem pauperes sustentavit. Cæsar. lib. 4. cap. 66.] ex germanico *Malder*, idest, modium.

MALEDICTIO PESSIMA, de qua 3. Regum, c. 2. quæ ab Hebræis *Nimerezeret* dicitur; quinque enim verba contumeliosa continebat, quibus ab arrogante Semei improperatus est David. [Qui maledixit mihi maledictione pessima. Ibidem.] Nam prima littera Nun, *Noef* designat, idest, Adulterum; secunda Mem, *Moabitam* sonat; tertia Resc, *Rasa* denotat, nempè, Impium; Quarta Zain, *Zara* significat, scilicet, Leprosum. Quinta Tau, *Teoba* exponit, idest, Abhominatum. Utrùm, & quando maledicere liceat. Vide *Subtilitas*.

MALEDICTUM. FR. pro maledicendo, can. oportet, 20. quæst. 2. ibi Glossa.

MALILOQUUS, maledicus, detractor. Apud S. Maximum hom. 1. de jejunio.

MALINCA, & *Malina*. Vide *Leda*.

MALLARE. FR. trahere, compellere in judicium, l. si quis aliquem, de præjudiciariis actionibus, & ibi Glossa. Vide *Admallum, Mallum*.

MALLENSES. Vide *Admallo*.

MALLONES, vellus, coma, ex græco μαλλὸς, idest, lana, coma, offerebantur in signum subjectionis paternæ. Vide Baron. an. 684. n. 7.

MALLOTA, μαλλωτὴ, lanea vestis, quam Arabes *Malluta* vocant, ex græco vocabulo μαλλὸς, idest, lana.

MALLUM. FR. Judicium, tribunal. [Si quis ad mallum legibus monitus fuerit, & non venerit, si eum sunnis non detinuerit, XV. solid. culp. judicetur, in Capit. Caroli Magni, lib. 3. cap. 45.

MALLUM PUBLICUM. FR. locus eo tempore ad judicium deputatus, l. si quis cum altero, de testibus, & l. ibi juramenta, qualiter quis se defendere debeat. Unde *Ad mallum venire*, idest, ad judicium venire significat, l. ut nullus, de armis ad placitum non portandis.

MALUS, absolutè Dæmon intelligitur. Vide *Dæmon*.

MAMBURGIUM, *Mandiburdium, Mandeburdum*, & *Mandiburnium*, patrocinium, cura. [Omnibus, ut monuistis, legem, justitiam, & rectum mamburgium auxiliante Deo conservate. Guliel. Paradin. lib. 1. Annal. Burgundior. Unus aureus persolvatur Romæ quotannis, ut Cœnobium sub Romanæ Ecclesiæ mandiburdio, & majestate securum semper stabiliatur, & defendatur. Trithem. pag. 88. Providendum est regiæ majestati, ut monasteria, quæ ab hominibus Deum timentibus in sua proprietate constructa prædecessores illius causa defensionis, & mandeburdi susceperunt, ut libera libertate, spe remota, hæreditaria de illorum propinquitate ibidem religio observetur. Synod. Melden. cap. 41.] Item reperitur *Mandeburdes*, idest, protectio: [Volumus, ut Ecclesiæ, & causæ Dei, & Episcopi, Dei homines Clerici, & Monachi, & Nonnæ talem mandeburdem, & honorem habeant, sicut tempore Antecessorum nostrorum habuerunt. In Synod. Confluentiæ, ubi acta est pax inter Carolum, & Federicum Reges.] Item reperitur *Mamburno* verbum, quod patrocinare significat. [Qui quasi pueros māburnire videbatur. In vita B. Ivettæ.]

Item.

Item *Mamburgius*, *Mamburnus*, & *Mandiburnus* pro Patrocinatore, Advocato, seu Defensore; quæ omnia hæc vocabula ex theutonicis dictionibus videntur composita, nempè, *Mundt*, idest, os, & *Bahr*, scilicet, promptus; nam promptum os ad loquendum pro clientum defensione habere debent Advocati, & Patrocinatores. FR. in Bullar. Casinen. scribitur *Mundiburdium*, & *Mundburdum*, quod privilegium, defensionem, & protectionem regiam, seu imperialem denotat: [Si quis verò hoc nostrum mundburdum violare temptaverit &c. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 62.] Idem vocabulum habetur Constit. 38. 48. 63. 84. 89. 90. 96. 120. & passim ibidem tom. 2.

MAMMONA, vox Syriaca *Mammon*; idest, divitiæ, seu Divitiarum Deus, alii Dominum perversum interpretantur. [Non potestis Deo servire, & Mammonæ. Matth. 6.] Alii verò etymon trahunt ex verbo *Iana* hebraico, quod vim inferre significat; nam dives res alienas sibi violenter appropriare solet. Sed Hieronym. epist. 15. inquit: [Mammona autem non Hebræorum, sed Syrorum lingua, divitiæ nuncupantur, quòd de iniquitate collectæ sunt:] & Augustinus lib. 2. de serm. Dom. in Monte cap. 14. ait: [Congruit & punicum nomen; nam lucrum punicè Mammon dicitur.] Alii tandem hoc nomen superiorem cujuslibet rei significare docent, juxta hebraicam dictionem *Mamon*; sic Kabalistæ hebræi quatuor Angelos, qui quatuor mundi plagis præsident, Mammonas appellant. Sed re vera *Mammonam* divitias tam licitè, quàm illicitè acquisitas significare puto, ex eo quia de malè acquisitis divitiis loquens Christus, subjungendo ait: [De mammona iniquitatis.] FR. Glossa tamen, in can. sic non sunt, 32. q. 4. Mammonam iniquitatis pecuniam per sollicitudinem acquisitã, seu iniquitatis, idest, inæqualitatis exponit.

MAMMOTREPTUS, græcè μαμμόθρεπτος, mammis diutiùs nutritus, idest, infans. [Si attendis adhuc hominem, & eum quæris imitari, & ex illo pendere, & adhuc lacte vis nutriri, & fies mammotreptus, quales sanè dicuntur pueri, qui diù sugunt, quod non decet. D. Aug. in Psalm. 30.] Romæ *Mammucciato* dicunt.

MAMZER. Vide *Manzer*.

MANA, græcè μάνα, idest, mater. [In stuporem versæ mulieres mana, mana clamabant. Luitprandus in legatione.

MANAPIATUS. FR. Hypothecatus, l. si quis comparaverit, de præsumpt.

MANCIPARE EFFECTUI, exequi, phrasis Gregoriana. [Cuncta quæ in hujus præcepti pagina continentur, effectui mancipare festina. D. Greg. in Regist. lib. 1. cap. 71.

MANCIPES. Vide *Mancipium*.

MANCIPIOLUM ECCLESIAE. FR. hoc est parvæ possessiones, can. casellas, vel manciipiola 10. qu. 2. & can. si Episcopus, qu. 3.

MANCIPIUM, furnus. [Et animal portans siligines à mancipio. In vita S. Jo. Eleemos. cap. 21.] Quare *Mancipes* dicuntur Pistores, seu furnorum, & macellorum universitatis conductores. [Erat ab initio in Urbe Roma domus ingenti magnitudine fabricata, in qua panis fiebat, horum mancipes tempore procedente pistrina publica latrocinia esse fecerunt. Paul. Diac. lib. 13. Hist.] Quare corrigendus est textus in l. unica, Cod. de pistoribus lib. 11. ubi perperam dictio *Mancipiis* pro mancipibus habetur, quod etiam Brissonius notavit. FR. *Mancipium* servum propriè significat, qui à domino suo pro ejus anima Deo, & Sanctis ejus in Ecclesiæ servitium oblatus est, cap. 3. & 4. lib. 3. decretal. tit. 19. de rerum permutatione, & can. si quis de servis, & seqq. 12. qu. 2. Item dicitur de subditis: [Eadem scilicet ratione præcipimus, ut Ecclesia, quæ usque ad decem habuerit mancipia, super se habeat Sacerdotem, quæ verò minus, aliis conjungantur, can. unico, 10. quæst. 3.

MANDATUM. Vide *Dogma*. FR. dicitur etiam pedum lotio, quæ fit in feria quinta Cœnæ Domini. [Ablutioni, & mandato interesse tenetur Succentor Ecclesiæ nostræ. Hugo Parisien. Decanus. [Dicitur ita, quia Christus quemadmodum fecerat, ita à suis fidelibus fieri mandavit.

MANDATARIUS. FR. commissarius, & pro homicida, cui cedes commissa est, etiam accipitur. [Is qui mandat aliquem verberari (licèt expressè inhibeat, ne occidatur ullatenus, vel membro aliquo mutiletur) irregularis efficitur, si mandatarius fines mandati excedens mutilet, vel occidat cap. 3. de homicid. in sexto.

MANDEBURDIUM, *Mandeburdum*, *Mandeburdes*, *Mandiburdium*, & *Mandeburdus*. Vide *Mamburgium*.

MANDO, haud jubeo, sed mitto significat, quod Italicè etiam *Mandare*, idest, mittere dicitur. [Instructam huc debetis mandare personam, ut causæ qualitas trutinata sine vestra possit invidia terminari. D. Greg. in Regist. lib. 4. cap. 61.

MANDRA, μάνδρα, spelunca, cubile, caula. Hinc metaphoricè pro monasterio dicitur. [Divinus Daniel veniens ex mandra Simeonis. Theodor. Anagnosta Ecloga 1.] In eadem significatione hoc vocabulo usus est Aldhelmus de Sancto Babyla agens in tract. de Virgin. cap. 7. inquiens: [Mandras Ecclesiæ adversus truculentam tyrannorum tabiem solertia pastorali tuebatur.] Ideò Archimãdrita superior Monasterii, & Monachus *Mandrita* dictus est, ut suis locis notatur.

MANDRAGERONTES, græcum vocabulum μανδραγέροντες, stabularii in aula Constantinop. [Haud quaquam hæc vestis fieri potest, cùm penès nos obolariæ mulieres, & mandragerontes his utantur. Luitp. in legatione.] FR. hic tamen sensum esse puto de mulieribus, quæ inhonestum quæstum exercent, dum ibi dicitur *Obolariæ mulieres*: Turcæ enim qui multis Græcis, ac Arabicis vocabulis utuntur, Meretricem ex græco *Mandra*, & arabico *Kabbe* vocant.

MANDRAGORA, μανδραγόρα. Est herba valdè soporifera, quæ (ut aliqui putant) juxta mandras, seu circa speluncas provenit. Ejus radix est

est figura humana efformata, & quidem masculina, aut fœminina: & inde à plerisque vocatur ἀνθρωπόμορφος. Nam ἄνθρωπος, est homo, & μορφὴ, figura, forma. Hinc Isidorus lib.17. Orig.cap. 9. ait: *Mandragora dicta, quod habeat mala suaveolentia. Hanc Poetæ anthropomorphon appellant, quòd habeat radicem formam hominis simulantem.*

Mandrita, Monachus. Vide *Archimandrita, Mandra*.

Mandyas, græcum vocabulum μανδύη, sive μανδύαν mantum, seu cappam græcorum Episcoporum significat, quæ est aperta ex parte anteriori, atque talaris, & circa collum crispata nigri coloris, sericis rasis rubris, albisque virgata ad instar fluminum serpentum, quæ prædicationem significant, juxta illud Christi effatum [Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.] Colores autem rubescens, & albescens sanguinem, & aquam de latere Christi in Cruce emanatos designant. Gregoras lib.6.cap.1. Habet ulterius ad quatuor latera hæc cappa totidem frusta quadrata colorum diversorum applicata, quæ quatuor Euangeliorum librum denotant. Papa matutinum solemniter celebraturus, & in aliis peculiaribus functionibus solet uti manto aperto, quod à Cencio Camerario *Mantum rubrum* appellatur. Mantum Imperiale à Valentino Imperatore Joanni Archiepiscopo Ravennæ, & successoribus ejus concessum fuisse testatur Ughellius tom.2. Ital. Sac. in tract. de Ravennæ Episcopatu. Vide *Sticharium*.

Maneries, modus, ab Italis *Maniera* dicitur. [Maneries locutionis. D. Bernard. epist.39.

Manerium, mansio, seu habitatio ruralis [Civitates, Villas, Castra, & Maneria, quæ ad dotalitium præfatæ Reginæ spectare noscuntur. Innocent.III. epist.5. lib.3.] Reperitur etiam *Maneria* fœminini generis in eodem significatu. FR. [Quod cum ipsi quoddam manerium cum pertinentiis suis &c. lib.5. decretal. tit.3.cap.15.

Manganum, græca vox μάγγανον, qua utitur Paulus Diacon. lib.21. bellicam machinam significat, qua violenter saxa aliæque materiæ jaculabantur. Sed diversimodè hoc vocabulum corruptè apud scriptores invenitur, nempè, *Manga, Mangum, Manganetum, Mangonale, Magomellas, Mangatella, Magonale, Magonellus, Monango, Monangon, Marga, Manga*, & similia.

Mango, vagivagus, erraticus, vulgivagus. [Item isti mangones, & cogciones, qui sine omni lege vagabundi vadunt, per istam terram non sinantur vagari. In constitutionibus Caroli Magni lib.1. cap. 79.] ex germanico vocabulo *Mangon*. FR. Inter Siculos adhuc extat memoria cujusdam famosissimi latronis, qui Benedictus Mangon dicebatur. De Cogcionibus. Vide *Coccio*.

Mania, μανία, furor; unde *Maniaticus*, furibundus. [Eum viderunt usque ad ostium synodi venientem, & indè ut maniaticum redeuntem. Flodoard. lib.3. hist. Rhemens. cap.13.] Vide *Manichæus*. Hinc Itali *Smania*, & *Smaniare* in eadem significatione dicunt.

Manicae. Vide *Chirotheca, Vuanto*. FR. significant etiam ferreas armillas, quibus rei vinciuntur. [Ad alligandos Reges in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. Psal.149. Vincti manicis pergent. Isai.cap.45. Tutè custodire, ac mancipare, ponendo etiam in compedibus, vel manicis ferreis. Clement. de Hæreticis cap.1.] De quibus manicis sæpè Acta Sanctorum Martyrum mentionem faciunt. Vide *Columbar*. Item significant semimanicas. Synonyma. Vide *Brachialia, Epimanicion*.

Manichaeus, hæresiarcha natione Persa, à quo Manichæorum secta pullulavit, at revera *Manes* appellabatur, quod in eo idiomate adunationem significabat, ad denotandum ejus præsumptam doctrinam, qua sibi populos adunabat, & à veritate Catholica seducebat; sed eum Græci aliter per hoc nomen intelligebant, nempè Furentem; μανία, siquidem furorem significat, ut supra in dict. *Mania* explicatum fuit; hinc ejus sequaces nomen Manichæi mutarunt, idest, Mani-chæus, quod sonat *Mane*, nempè, congregationis, & *Chaum*, idest, defensorem. FR. De his hæreticis, deque eorum Auctoribus. Vide Baron. an. 170.n.12.an.277.n.2.3. De variis eorum nominibus. Ibid.num.10.17.& 42. Atque de illorum vitiis, ac falsis dogmatibus. Ibid.num.28.29. Quibusque artibus propagati fuerint. Ibidem num. 43.44. Insuper præter alias hæreticas opiniones asserebant duas universales naturas; unam, scilicet, bonam, aliamque malam, & quòd anima à Deo proveniebat tanquam à fonte; negabant vetus testamentum, & novum in partem admittebant, 24 qu.3.can.39. & quia dicebant Christum esse phantasma, malè intelligendo errorem Discipulorum Christi, quando putaverunt illum esse phantasma, Matth.14.& Marc.6. ideò *Phantasmatici* à Prudentio in Apoth. Poem.6. appellati sunt Manichæi, negantes verum corpus Christum habuisse, contra quos sic cecinit.

Est operæpretium nebulosi dogmatis umbram
Prodere, quam tenues atomi compage munita
Instituunt; sed cassa cadit, ventoque liquescit
Assimilis, fluxu nec se sustentat inani.
Aereum Manichæus ait sine corpore vero
Protulisse Deum, mendax phantasma, cavamque
Corporis effigiem, nil contractabile habentem.

Vide *Acuanitæ, Bema*.

Manico, de manè accedere. [Et omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum, Lucæ cap.21. num.38.] Apud Petrum Chrysologum mendosè *Mannicare* habetur, ubi inquit: [Quia tunc sol, ut manè faceret, mannicavit, & qui ante

ante noctem fugerat, nunc noctem prævenit fugaturus, ut reddat luci nox horas, quas terror Dominicæ Passionis invaserat, serm. 82.] FR. Porro erravit recentior Calepini Amanuensis in dict. *Manicare*, inquiens: [Manicare per manum tenere. Item frequenter manere:] at se ipsum redarguit, dum immediatè sequitur, dicens: [Sol manicat, radios emittere incipit:] Meliùs ergo ipsemet Calepinus in verbo *Manico* scripserat.

MANIFESTATIO. Vide *Ostentamen*. *Phanerosis*.

MANIFESTATIVA. Vide *Emphanastica*.

MANIO. Vide *Mannio*.

MANIPULUS, sacrum indumentum Subdiaconi. Antiquitus erat linteum, seu sudariolum, ad extergendum sudorem, vel lacrymas, & Subdiaconus illum ferebat præcipuè ad polienda sacra vasa; quare diversa nomina sortitus fuerat, nempè *Aer*, *Brachiale*, *Brandeum*, *Cincticulum sacerdotale*, *Epimanicion*, *Facialis*, *Fanon*, *Linteum*, *Manica*, *Mantile*, *Orarium*, *Sudarium*, quæ omnia Vide suis locis. Alludit ad funem, qua Christus in passione ligatus fuit, & moraliter deindè pœnitentiam, & fletum, ut ex oratione, [Merear Domine portare manipulum fletus & doloris:] liquet. Indui debet ita ut non excurrat brachii cubitum. Græci, & Maronitæ duos manipulos, unum, scilicet, pro unoquoque brachio gestant. Episcopo manipulus imponitur celebranti, facta jam oris confessione suorum peccatorum: [Deinde Subdiaconus ponit manipulum in finistro brachio Pontificis super planetam. Ord. Rom.] Dicitur, *Super planetam*, quia in illis temporibus ea erat forma, quæ nunc Græcorum, ampla, scilicet, ut in dict. *Casula* dictum est, ita ut tegeret brachia. Diaconus, & Subdiaconus in vestiendo sacris paramentis Episcopum, dum illi comministrant, non debent habere manipulum in eorum brachiis: sed postquam ille jam indutus fuerit. Cæremon. Episc. lib. 1. cap. 9. Et hoc fit, ut expeditiores sint in administrando, atque in hoc etiam moralē significatum affert Durandus lib. 3. cap. 7. nempè: [Quod in tali obsequio non debent fructum quærere temporalem.] Imò in sæculo Davantriæ Diaconus non sumebat manipulum, nisi quando cantaturus erat Euangelium, ut in ejus m. s. Cærem. astruit. Manipulus nunquam in processionibus ferri debet, nec ad Vesperas, quamvis pluviali indutus sit celebrans: ratiò est, quia extra sacrificium lacrymæ, ac sudor abstergi possunt ordinario sudariolo. Contraveniunt Rubricis, qui in processione festivitatis Corporis Christi manipulum portant.

MANITIA, in plurali, chirothecæ. [Manitia, quæ nos peregrina lingua Vantos vocamus. In vita B. Philiberti. Vide *Chirotheca*, *Guanto*, *Vuanto*

MANNA. Vide *Escatilis pluvia*, *Panificus imber*.

MANNIO, & *Manio*. FR. moneo, cito, denuncio in judicium, l. si quis ad mallum, de his, qui ad placitum venire coguntur, & l. si quis de statu. eod. tit.

MANNINA, citatio, denunciatio: [Comites, ut Vicarii, vel etiam Decani plurima, & si ibi non venerint, compositionem ejus exsolvere faciunt, & quia priùs per manninas veniebant, excogitaverunt quidam, ut per bannos venirent ad placita, quasi propterea melius esset, ne ipsas manninas alterutrum solverent. Hincmar. epist. 4. c. 15.

MANNITIO, & *Manitio*. FR. monitio, seu monitorium, citatio, denunciatio, l. si quis ad mallum. De his, qui ad placitum venire coguntur.

MANNITUS. FR. monitus, citatus, denunciatus, l. si quis ad mallum. De his qui ad placitum venire coguntur: l: [Ansgarius regia potestate ipsas obtinuit, non advocato meo ad mallum, ut publicæ se habent leges, pro rebus ipsis mannito. Hincmar. Laudunen. ad Rhemens.

MANOCOSSIS, manu cussus, veluti numismata & similia. [Obtulit crucem de auro unam, habentem in medio manocossim. Anastas. Biblioth. in Leone IV.] & alibi idem *Mancossum* scripserat: [In auro solidos mancossos numero ducentos. In Adriano] idest, moneta, quæ etiam denominabatur *Mancusus*, & *Manucusa*, quæ Marca aliter dicitur. Vide *Marca*.

MANCUSUS, & *Manucusa*. Vide *Manocossis*.

MANOPERA, manuale opus. [De manopera in scuria battere nolunt, & tamen non denegant, quia manoperam debent. In Constit. Caroli Calvi cap. 29.] Quid *Scuria* significet. Vide suo loco.

MANSELLUM, mansiuncula. [Excepta sellula manselli ipsius cappellæ. Hincmar. Rhemens. epist. 1.

MANSIONALE. Vide *Mansus*.

MANSIONARIUS, residens in Ecclesiæ custodia. [Vade ad Abundium mansionarium, & roga illum. D. Gregor. lib. 3. Dialog. cap. 25.] Erat idem ac Sacrista: [Mansionarius dictus est custos, & conservator ædium Ecclesiasticarum, templorum, & altarium: item familiaris, & domesticus à mansione. Panvin. de interpretat. voc. obscur. eccl.] cujus synonima. Vide in dict. *Sacrista*. In curia autem regia, seu Imperiali *Mansionarius* erat præcursor, sive Prodromus, qui *Forsero* Italicè dicitur. [Inter quos etiam & mansionarius intererat, super cujus ministerium incumbebat, sicut & nomen ejus indicat, ut in hoc maximè sollicitudo ejus intenta esset, ut tam supradicti actores, quàm & susceptores, quo tempore ad eos illo, vel illo in loco Rex venturus esset, propter mansionum præparationem, ut opportuno tempore præscire potuissent. Hincmar. epist. 3.

MANSIONATICUM. FR. hospitatio, & albergatio Regis, vel militum. Sigon. de Regno Ital. lib. 7. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 40. 41. & 155.

MANSUARIUS. Vide *Mansus*.

MANSUETUDO. Vide *Mitisas*, *Philochristia*.

MANSUR, Arabica dictio, idest, adjutus, auxiliatus; quo titulo. D. Jo. Damascenus appellatus est, ex eo quia auxilio Beatæ Mariæ Virginis, in pristinū conjuncta ei fuit manus, quæ ab Iconomachis detruncata fuerat: longè itaque Bzovius æquivocavit, qui opera medica à Joanne Mesue com-

composita Damasceno Joanni attribuit in lib. de medit. Sanctorum: confundendo, scilicet, cognomentum *Mansur* cum cognomine *Mesue*.

Mansura. FR. pro mensura, l. de mansuris, eod. tit.

Mansurna Dea. Vide *Domiducus*.

Mansum. Vide *Mansus*.

Mansus, possessiuncula, terræ clausura. [Item mansos aliquos emit plusquam quatuor. Flodoard. lib. 2. c. 10.] FR. Mansum dici puto, idest, comestibile, ex Mandeo supino, quod *Mansus* facit; ideò hoc nomen substantivum, & secundum Grãmaticos est quartæ declinationis, idest, *Mansus*, *mansus*, *mansui*, vel *Mansum*, *mansi*, secundæ. [Secundum canonicam authoritatem, & cõstitutionem Domini Imperatoris Ludovici de ecclesiastico agro, & de manso, & de mancipiis, quæ ipse suis capitulis constituit &c. 23. qu. 8. can. 23.] Ubi Glossa facit differentiam inter agrum, & mansum. [Oportet primum vos tam de invasis Civitatibus, & Monasteriis, & mansis, quàm de reliquis generaliter rebus redinvestiri faciatis, 3. q. 2. cap. 3. Sãcitum est, ut unicuique Ecclesiæ unus mansus liber absque ullo servitio attribuatur, can. sancitum, 23. q. 8. Sancitum est, ut unicuique Ecclesiæ unus mansus integer absque ullo servitio tribuatur, lib. 3. Decretal. tit. 39. c. 1.] & Glossator inquit, quod: [Mansum vocat hic agrum, undè percipitur frumentum, & vinum ad Eucharistiam faciendam: de tali nunquam præstatur tributum, Cod. de Sacrosancta Ecclesia; licet mansus dicatur vulgari Italicorum quantitas terræ, quæ sufficit duobus bobus in anno ad laborandum. Ibid. Fridegiso Abbati trado mansum nostrum &c.] Hic in dict. *Condita* [:]: Dicitur etiam *Mansum* [Dedit S. Benigno septem mansa cum sylva ibi adjacente. In chron. S. Benigni, ann. 1007.] Undè *Mansionale* dicitur habitaculum coloni, seu procuratoris agrorum. [Mansionale conabatur auferre. Flodoard. lib. 3. hist. Rhemens. c. 26.] Atque *Mansellum* mansi diminutivum. Vide supra. Item *Mansuarius* operarius in manso. Dicitur etiam *Massa* pro manso. [Qui misit suggestionem Serenissimo Constantino Principi, qui missum, & Responsalem Apostolicæ Sedis ad Sedem absolvit Apostolicam, & juxta quod Beatissimus Pontifex postulaverat, donationem in scriptis de duabus massis, quas Nymphas, & Formias appellant, juris existentes publici, eidem Sanctissimo Papæ jure perpetuo direxit possidendas. Anast. Biblioth. in Zacharia.] Vide *Submansor*.

Mantum. Vide *Cappa*, *Crocea*, *Mandyas*.

Manuale Beneficium. Vide *Distributio Canonicalis*.

Manualis, strophium, sudarium. [Et quo precis suæ fidem faceret, manualem, quo oculos fuerat ligatus, in partes duas discidit. In passione S. Montani.] Vide *Manuariolum*. In alio sensu. Vide *Enchiridion*.

Manuariolum, strophiolum, sudariolum. [Et in æstate habeant singula manuariola linea propter sudores. In Reg. Magist. §. 27.] licet ibi corruptè habeatur *Mannariora*. Vide *Manualis*.

Manus. FR. pro numero distributivo. [Quatuordecim manus, lib. 5. Decretal. tit. 34. cap. 10.] Et ibi Glossa. Item *Manus* arcum triumphalem significat: Nam ubi Vulgata habet, [Erexit sibi fornicem triumphalem, 1. Reg. cap. 15.] de eo, nempè, loquitur, quem Rex Saul erexerat post victos Amalecitas: in textu hebræo legitur *Iad*, LXX. autem χεῖρα, verterunt, quæ voces in utraque lingua manum significant. Solebant enim supra triumphalem fornicem manus figuram ponere in signum, quod strenua manu superati sint hostes atque hos arcus ex variis frondibus solebant Hebræi construere. Hieronym. in traditionibus hebraicis. Vide etiam quæ diximus in dict. *Bahem*. Insuper Expositores intelligunt, loqui de fornicibus triumphalibus, ubi Salomon dixerat: [Dissipat impios Rex Sapiens, & incurvat super eos fornicem, Proverb. cap. 20.

Manus Carnea. FR. Romæ vicus propè S. Marci, in Roma Sacra Floravantis Martinelli pag. 43. §. Manus carnea. Vulgò *Macel de' Corvi* dicitur.

Manus Impositio, seu elevatio. Vide *Chirotonia*, *Chrisma*, *Manutergium*.

Manus Mortua, dicitur Ecclesiastica acquisitio stabilium bonorum, quia non transferuntur bona Ecclesiæ, nec alienari possunt. [Ubi verò manus mortua interjacet, aut alia quælibet causa irrationabilis inventa fuerit, diligenter describatur, & ad nostram notitiam deferatur. Carol. Mag. lib. 4. de legib. Francor. Legibus magnæ chartæ sancitum est, ut nemini liceat dare prædia Collegiis Monachorum, & legem hanc ad manum mortuam vocarunt, quod res semel datæ Collegiis Sacerdotum non utique rursus venderentur, velut mortuæ. Polyd. Virg. lib. 17. hist.] Vide *Amortizatio*, *Quindennium*.

Manus, sive *Palmas suspendere*. FR. est signum lætitiæ. [Suspensis ad æthera palmis gratias Deo egimus. In epist. Bonifacii Episc. ad Zacariam Papam in tom. 3. Concil. pag. 428. edit. Venetæ de anno 1585.

Manutergium, linteum, mantile. [Ubi cum ventum fuerit, & Episcopus sedem petierit, accedant duo Accolyti cum manutergio, & genuflexi antè eum totum illi sinum cooperiant, ne lavans manus, aqua casulam aspergat. Ord. Rom.] Et de subdiaconis in eorum ordinatione Isidor. lib. 2. de Eccles. off. cap. 10. inquit: [Hi igitur cum ordinantur, sicut Sacerdotes, & Levitæ manus impositionem non suscipiunt: sed patenam tantum, & calicem de manu Episcopi, & ab Archidiacono scyphum aquæ cum aquimanili, & manutergium accipiunt.

Manuthia, μανίθια, boleti per terræ exalationes producti [Cùm nos autem aliquando colligeremus alimentum in solitudine: id verò erat, quod vulgò solet nominari manuthia. In Vita S. Euthymii.

Manutus, qui magnas manus habet. Glossa Isidor.

Man-

Manzer, Nothus, spurius, vox hebraica *Manzer*, per quam hebræi solum spurium ex adulterio procreatum intelligunt; sed penès Latinos intelligitur quilibet nothus. [Opes opibus cumulant non sibi, sed nepotibus, quos educaverunt, vel quod deterius est, manzeribus, quos de concubinis suis susceperunt. Petr. Blesen.serm.42.] FR. In lege tamen canonica distinguitur *Manzer* à *Spurio*, & *Notho*; [Illo discretionis adhibito moderamine, ut inter nothos & manzeres, naturales & spurios distinguatur, lib.1. decretal. cap. Nisi cùm pridem, de renunciation.] Ubi inquit Glossa [Manzer propriè dicitur de Scorto natus: Spurius de Concubina: Nothus de adultera.] Et affert sequentes versus.

Manzeribus scortum; sed mœcha nothis dedit ortum,
Ut seges à spica, sic spurius est ab amica.
Dant naturales, quæ nobis sunt speciales.

[Non ingrediatur manzer, hoc est, de scorto natus in Ecclesiam Domini usque ad decimam generationem. Deuter.cap.23.] Aliqui ex hoc vocabulo nomini Hispanico *Mansebo*, quod juvenem significat, etymon deducunt, sed errant; nam ex gothico-arabico hoc nomen provenit, scilicet, *Man*, idest, homo gothicum, seu saxonicum, & *Sebi* vel *Sabi* arabicum, nempè, juvenis.

Maphorium, angustum pallium, quod in Monachorum collo pendebat. [Maphorium fasciale, idest, angustum pallium, quo utuntur Monachi, collum pariter, ac humeros tegens. In Glos. Arabico-Latin.] à Cassiano verò *Mafortes* dicitur [Post hæc angusto pallio, tam amictus humilitatem, quam vilitatem precii compendiumque sectantes, colla, atque humeros tegunt, quod mafortes tam ipsorum, quàm nostro nuncupatur eloquio, de habit. Monach. lib.1.cap.7.] Idemque Cassianus: [Quos ita novimus omni ex parte nudos existere, ut præter colobium, mafortem, caligas, melotem, & psiathium, nihil amplius habeant, lib.4.de instit.cap.13.] Igitur erat ad instar scapularis, quod vulgò *Patienza* dicitur, ex dictione græca Μαφόριον. Invenitur in eadem significatione *Mavortes*, quod tamen Isidorus velum, quo nuptæ tegi solent, esse putat, in signum virilis subjectionis, sic inquiens [Vocatum autem mavortem dicunt, quasi Martem; signum enim maritalis dignitatis, & potestatis in eo est, caput enim mulieris vir est, indè & super caput mulieris est, lib.1.de divin. off. cap.19.] Velo enim obnubebantur sponsæ. Vide in dict. *Annulus*, §. Hæc igitur ligatura. Quod adhuc in Melita observatur. De quo velo etiam mentionem facit D. Hieronymus ad Eustochium scribens, ubi inquit: [Per humeros hyacinthina lana mavorte volitans.] Tandem reperitur etiam *Maphortium* in eodem significatu.

Mappa, tobalia, sive lineum velum, ex qua materia pro tegendo Altari juxta Bonifacii III. decretum esse debet, quæ à D. Clemente epist.2. appellatur *Palla*, sive *Sindon* ab aliis; item *Endotys*. Vide suprà suo loco. Itaque super Altare, ubi incruentum sacrificium celebratur, debent ultra corporale tres mappæ extendi, cap. si per negligentiam, de consecrat. dist.2.

Mappam Mittere, antiquorum phrasis, quæ signum Prætoris in ludis circensibus referebat; cum enim deberent aurigæ cursum incipere, mittebat ille mappam pro signo, de qua Ethnici Auctores, atque Svetonius originem à Nerone habuisse inquit; & Martialis ait hanc mappam ceratam fuisse:

Ceratam Prætor quum vellet mittere mappam.

Atque Tertullianus de spectaculis cap.16.inquit: [Non vident missum quid sit, mappam putant, sed est diaboli ab alto præcipitati figura.] Et advers. Valent. cap.36. Idem: [Sed mappa quod ajunt, missa] idest, dato signo.

Mappalia, appellabatur locus, ubi conditum erat corpus S.Cypriani: [Aliam (*idest*, *Ecclesiam*) ubi ejus sepultum est corpus, qui locus Mappalia vocator. Victor. Episc. Uticen. lib.1. de persecut. vandalica.] Locus erat extra Carthaginen. ideò *Mapalia* scribendum puto, idest, domus rurales.

Mappula, Baldachinum. [Quatuor autem ministri super Pontificem ferunt mappulam quatuor baculis colligatam, propter quod ipsi ministri mappularii nuncupantur. Innocent.III. lib.2.de myst. Missæ, cap.7.] Ubi assignat etiam moralem horum quatuor baculorum significatum, nempè, ad quatuor Bibliæ Sacræ sensus, idest, *Litteralem*, *Allegoricum*, *Tropologicum*, & *Anagogicum*. FR. Falsò existimarunt aliqui significare manipulum, sive ut Hugo notavit in can. non nonnulli diacones, dist.93. denotare Mitram. Nam baldachinum, & non mitram significat, ut clarè ex Innocentio supra; licet enim ibi dicat: [Super Pontificem ferunt mappulam] benè tamen explicatur per subsequentia verba: [Quatuor baculis colligatam.] Item *Mappula* instratum equi significat, quod perperam aliqui etiam manipulum intellexerunt, §. Cōstātinus, il 2. dist.96. ubi ait:] Et ut amplissimè Pontificale decus perfulgeat, decernimus, ut clerici ejusdem Rom. Ecclesiæ, mappulis & linteaminibus, idest, candidissimo colore decoratos equos equitent.] Idem habetur in cod. nulli licere infrænis, l. unica lib. 11. Idem exponit Glossa in can. nonnulli Diacones, dist.93. Tolosanus apud Jacobum Cohelium in Notitia Cardinalat. cap.11. Imò Torrigius de Cryptis Vatican. impr. secunda, pag.386. instratum ex albo in rubrum à Paulo Papa II. Cardinalibus mutare concessum fuisse refert, sic inquiens: [Instituì, che le mule de' Cardinali si addobassero di rosso, usandosi prima drappo bianco nelle loro qualdrappe, chiamate nell'autentica Mappæ, come scrive il Cardinal Papiense, che fù à quel tempo.] Atque de hoc instrato intellexerat D. Greg. per mappularum nomen, quando Joanni Archiep. Ravennati scripserat his verbis: [Illud autem, quod pro utendis à Clero vestro mappulis scripsistis, à nostris est Clericis fortiter obvia-

obviatum, dicentibus nulli hoc nunquam alio cuilibet Ecclesiæ concessum fuisse &c. epist.54. lib.2.] Hæc enim controversia inter Clerum Romanum, & Ravennatem non fuerat pro usu manipuli (ut aliquis male intellexerat) agitata; nam Clericis minoribus nullibi unquam talem usum permissum fuisse noscitur; sed quæstio erat inter Clericos majores ex utraque parte in dignitate constitutos, puta Cardinales, qui etiam Ravennates hoc titulo gaudebant, de quibus non est verisimile, quod manipuli usus negari nequiverit; sed præsumptio dignitatum Ravennæ erat circa usum instrati in equitando, de quo jure Cardinales Romani insistebant, ajentes: [Nulli hoc unquam alio cuilibet Ecclesiæ concessum fuisse.] Nam, ut suprà diximus, Constantinus solis Romanis Clericis tale privilegium concesserat, & quod de hujusmodi instrato agitaretur; clarè ex alia ejusdem Pontificis epistola liquet: Ravennatenses enim Clerici præscriptionem pro se adducebant, quod etiam Romæ ipsi palam cum instratis, sive mappulis equitassent, pro quibus Joannes eorum Archiepiscopus Gregorio sic scripserat; ubi nota, quod non de simplicibus clericis agebatur: [Quoties ad episcopatus ordinationem, seu responsi Sacerdotes, vel Levitæ Ravẽnatis Ecclesiæ Romam venerunt, quod omnes in oculis Sãctissimorum Decessorum vestrorum cum mappulis sine reprehensione aliqua procedebant; quare etiam eo tempore, quo isthic à Prædecessore vestro peccator ordinatus sum, cuncti Presbyteri, & Diaconi mei in obsequium Domni Papæ mecum procedentes usi sunt. Apud D. Greg. lib.2. epist.55.] Cui idem Greg. epist. 54.lib.2. respondit: [Nec Ravennates Clericos vel illic, vel in Romana Civitate tale aliquid cum sua conscientia (*idest Clero Romano advertente*) præsumpsisse, nec si tentatum esset, ex furtiva usurpatione, sibi præjudicium generari; sed nos servantes honorem Fraternitatis tuæ, licet contra voluntatem antedicti Cleri nostri; tamen primis Diaconibus vestris, quos nobis quidam testificati sunt, etiam ante eis usos fuisse, in obsequio dumtaxat tuo, mappulis uti permittimus.] Alia Synonyma. Vide *Chasidius*, *Nacus*.

MAPPULARII. Vide *Mappula*.

MARABOTINUS, monetæ species, de qua sæpè Cencius Camerarius in suo Cæremon. m. s. quam monetam solebat Pontifex in aliquibus festivitatibus Cardinalibus distribuere. FR. legitur etiam *Marabatinus*, fortasse nummus hic erat, qui in Hispania *Maravedis* dicitur. [Præterea quia M. prædecessor tuus fuerat Canonicus regularis, & duo millia marabatinorum, quæ acquisierat, in Episcopum jam promotus Monasterio dederat memorato, lib.5. decretal. tit.33. cap.14.] Extat hodie Urbeveteris familia nobilis hoc vocabulo cognominata.

MARAN ATHA, Syriaca vox, quæ ab Hebræis pronunciari solebat in signum maledictionis, & significat *Dominus venit*, quasi adesset ultionum Deus. [Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit Anathema, & Maran atha, 1.Cor.16.] Ex hoc vocabulo existimat Mariana provenire hispanicam dictionem *Marrano*, qui lib.7.c.6. suæ historiæ affert quoddam donationis monumentum, ubi Gallæciæ Rex de an.775. ejusdem Monasterio aliqua bona tradens, similia verba profert contra violatores præfatæ donationis. FR. de similibus maledictionibus in fine donationum appositis, passim in instrumentis, seu chartis septimi, octavi, noni christiani sæculi, & infra per totam Europam invenies :I: sed probabilius nomen *Marrano* hispanicum ex hebræa voce *Maran* provenire existimo: *Maran* enim vocant Judæi illum, qui ex eorum secta Christianus apparentèr fit; sed occcultè hebraicam legem sectatur: quod evidentia patet: nam hujusmodi pseudo-christiani in Hispania detecti *Marrani* dicuntur. Frivola tamen est eorum conjectura, quòd *Marrano* significet Mauritanum. FR. Glossa in can. Guilisarius, 23.qu.4. ait, quod Maran atha *Adventum Domini* significet, & sic explicat. [Maran atha, idest, usque ad adventum Domini sit excommunicatus, supple, nisi pœniteat, sic.27.qu.1.de Viduis,] de quo vocab. fusè 24.q.3.§.sed qui pro, can.11. Vid. *Anathema*.

MARCA, ponderis genus, quod secundum aliquos erat semilibræ, secundum alios integræ libræ. Cujacius tamen putat fuisse bilibris ponderis. Item significat monetam. FR. *Marca* tam pondus, quàm moneta, sunt synonyma libræ. [Possessionem pro CXC. marcis, & libris invadiavit. Burchar. de casibus S.Galli cap.11.] Item *Marca* moneta est eadem cum *Mancuso*. Vide *Manocossis* :I: Marcha ulterius territorii terminum significat, de quo. Vide *Marchia*.

MARCHANUS. FR. Marchiæ incola [Quod si suspicio fuerit, ut per consensum Marchanorum nostrorum per nostras Marchas extra terram nostram exierint, satisfiat ab his Marchanis. In capitulare Radelchisi, cap.17. apud Camillum Peregrin. in hist. Princip. Longobar.

MARCHARIZATUS. FR. in Marchia adscriptus, vel appropriatus. [Expellamus de ista provincia nostra omnes Saracenos &c. præter illos, qui temporibus DD. Siconis, & Sicardi fuerunt Chriistani, si marcharizati non sunt. In capitulare Radelchisi cap.24. apud Camillum Peregrinum in hist. Princ. Longobar.] Ubi mendosè *Margarizati*, & *Mazarizati* habetur, quod Vossius frustra ait esse punicum verbum; nam punica, quæ mihi vernacula est, hanc dictionem non habet.

MARCHIA. FR. marchionatus, territorium, in quo Marchio dominatur, & jura reddit. Sigonius de regno Ital. lib.7. :I. ex theutonica dictione *Mark*, idest, confinium, à verbo *Marken*, nempè, signo, noto; quia lapidibus conterminabantur possessiones; ille verò, qui curam gerebat conterminati territorii, *Marchio* vocabatur, quod deinde ex officio in dignitatem, & feudale dominium transiit, ut in præsenti fieri adsolet.

MARCHIO. FR. Is, qui marchiam, scilicet, Civita-

vitates cum subjectis territoriis, & limitaneis à Principe in feudum acceperat, & habebat facultatem jurisdicendi. Sigonius de Regno Italiæ lib.7. & Bullar.Casinen. tom.2. const.47. Vide *Marchia*.

MARCIO, Faber murarius. [Cum Marcionibus, & Carpentariis. In Reg.Sancti Aureliani.

MARCHIONITAE, seu *Marcionistæ*. FR. Hæretici Marcionis philosophi stoici sequaces, qui ad instar Cerdonianorum duos Deos, duaque principia, boni scilicet, & mali, asserebant, 24.qu.3. can.39. Contra Marcionem sic Prudentius in Hamartig. initio cecinit.

Quò te præcipitat rabies tua perfide Cain,
Divisor blaspheme Dei? tibi conditor unus
Non liquet, & bifidæ caligant nubila lucis?
Insyncera acies duo per divortia semper
Spargitur in geminis visum frustrata figuris.
Terrarum tibi forma duplex obludit, ut excors
Dividuum regnare Deum super æthera credas.
Bina boni, atque mali glomerat discrimina sordens
Hic mundus Domino &c.

Vide *Baptismus*, *Hamartigenia*.

MARDI POPULI. Vide *Saracenus*.

MARDOCHAEUS DIES, idest dies XIV. mensis lunaris Februarii juxta morem hebraicum, qui hebraicè *Adar* dicitur. [Exivit mensis duodecimus: dixitque Aman Regi Assuero: Est populus per omnes provincias regni tui dispersus, & à se mutuò separatus, novis utens legibus & cæremoniis &c. si tibi placet, decerne ut pereat &c. Esther cap.3.] ubi *Mensis duodecimus* intelligitur Februarius, à mense Martio in ordine duodecimus. Hinc Hebræi ob memoriam decreti regii in eorum exterminium, quos Mardochæus deleri machinabatur, festum quotannis celebrant, & dicitur Mardochæi dies. [Pridie Mardochæi diei, 2. Machab.c.15.] Mardochæum igitur diem, sive festum celebrant die 14.Lunæ Februarii. [Dies autem tertiusdecimus mensis Adar, primus apud omnes interfectionis fuit, & quartadecima die cædere desierunt. Quem constituerunt esse solemnem, ut in eo omni tempore deinceps vacarent epulis, gaudio & conviviis. Esther.cap.9.] Quem diem hebræi vocant *Purim*, idest, *Phur* quod latinè urna dicitur. [Missa est sors in urna, quæ hebraicè dicitur Phur. Esther.cap.3.

MARE CARPATIUM, quare sic dicatur. Vide *Esox*.

MARESCHALUS, stabuli Præpositus. Saxonica vox ex *Mar*, equus, & *Stal*, stabulum. [Ut cæteras taceam, molestias Mareschalorũ sustinere nõ possũ; hi siquidẽ blandissimi sunt adulatores, detractores pessimi, improbissimi emũctores. Petr. Blesen. epist.14] In aliquibus Codicibus *Maristallus* invenitur, quod est magis Saxonicæ voci consonũ. [Beati viri Maristallus totus corruptus corpore miserabiliter inflatus erat. In vita S. Laurentii Dublensis Episc.] Hodie tamen hoc officium dignitatis est apud nonnullas nationes, & inter Melitenses Equites est Primas linguæ Alverniæ, qui Generalis Dux terrestris est, & penès quem adservantur portarum Civitatis claves.

MARGA. Vide *Manganum*.

MARGARITA, gemma. Vide *Bdellium*. Græci insuper μαργαρίτην minutum hostiæ fragmentum appellant, quod re vera pretiosissima margarita est. Vide *Hostia*, *Particula*.

MARGELLUS, vox græco-latina μαργέλλιν, diminutiva à *Margine*, vestis limbum significat, qua Balsamon in can.17.concil.VI. usus est.

MARGIA. Vide *Castrimargia*.

MARIA VIRGO. Vide *Hodegitria*, *Panagia*. FR. *Sancta Maria Major* Romæ Basilica ad distinctionem *Sanctæ Mariæ Minoris*, quæ *Ecclesia Nova*, seu S. *Maria Nova* dicebatur, hodie Sanctæ Franciscæ Romanæ templum ob ejus corporis depositum appellatur. Floravant. Martinell. in sua Roma Sacra pag.157. Hæc etiam dicebatur S. *Maria in Palatio*, ex eo quia Palatio olim Imperiali propinqua erat, cujus situs pro viridario Ducis Parmensis ad præsens inservit. [Cellam S. Mariæ in Palatio, quæ dicitur Minor. Bullar. Casinen. tom.2. const.150.] In S. Maria Majori feria IV. ante ordinationem solebat ibi Pontifex celebrare, & ordinandos populo præponebat. Vide *Ordo*. Item Cæremonia, quæ ibi fiebat in Vigil. Nativ. Domini. Vide *Statio*. S. Maria in Secundicerio Romæ. Vide *Secundicerius*.

MARIOLA, denominativum à Maria, sic appellata fuit ejus imago. [Cereum constituit accendi ante nobilem Mariolam. Matth. Paris. In vita Abb.] & clarius idem alibi: [Ante majus Altare, & Mariolam, quæ eidem supponitur.

MARISTALLUS. Vide *Mareschallus*.

MARITINA. FR. maritima. Extrav. Jo. XXII. de privileg.

MARITUS. FR. Maritus dicitur, quia in fœminam Maris ritum gerit. Glossa in can. Vidua, dist.35. Differentia autem inter Maritum, & Commaritum. Vide *Commatrona*.

MARMOR. Vide *Lapides*.

MARMOTINUS, monetæ species floreno minor. [Annuatim debent præsentare ad Cameram Papæ unum marmotinum, qui benè noscitur à Curia, & est minoris valoris quàm florenus de Florentia. Albertus in Chron.

MARONITA. FR. antiqua Catholicorum natio, sub eorum Antiocheno Patriarcha in Monte Libano præcipuè incolens, de qua meritissima generatione nonnulli Authores errando malè asseruere, fuisse, nimirum, hæresi monothelitica infectã, & à paucis sæculis ad catholicismum reductã, quod falsum esse evidenter demonstrare nititur amantissimus in Bibliotheca Alexandrina Archigymnasii Romanæ Sapientiæ Collega meus, ac præfati studii linguæ Chaldaicæ Professor Dominus Faustus Naironus in tractatu, quem de hac Natione typis parat mandare. De Maronitis agitur hìc in dict. *Agape*, *Alba*, *Amictus*, *Anachoreta*, *Archiepiscopus*, *Baculus*, *Campana*, *Candelaptis*, *Chorepiscopus*, *Cœnobium*, *Completorium*,

Cuculla, Dystrus, Epitrachelion, Evangelium, Flabellum, Iejunium, Manipulus, Orarium, Palmarum festum, Patriarcha, Pentecostes, Transfiguratio Domini, Visitatio B. M. Virginis.

MARPAHIS. FR. strator. Paulus Diac. hist. Longobardor. lib.2.cap.6. & 9.& ibi ejus Annotat.

MARRITIO, ammiossi, Italicè *Smarrimento* dicitur. [Sin autem ipsæ res sine ulla marritione ad ipsum Monasterium revertantur. In chartis Monast. S. Galli. Charta 61. [FR. Devium Vossium censeo in tradendo hujus nominis significatu, dum detractionem, & murmurationem interpretari ait.

MARTINALIA, nempe, Festa S. Martini Turonensis Episcopi, quæ in aliquibus Regionibus ad instar secundorum Bacchanaliorum intemperatè celebrantur in comessationibus.

S. MARTINI PAPAE MARTYRIUM. Vide *Psachnion*.

MARTIUS MENSIS. FR. à Romanis in honorem Romuli institutus. [Sed & mensibus imposuerunt nomina Deorum suorum; propter honorem, quippè, Romuli, quia eum Martis filium crediderunt, primum mensem Marti dicantes, Martium vocaverunt. Eugyppus Abb. African. lib.1. cap.67.

MARTYR μάρτυρ, latinè testis, sive confessor, qui in testimonium, ac confessionem fidei propriam vitam obtulit, seu tormenta passus est. FR. hinc *Bis martyr* appellatus est S. Urbanus Papa I. quia bis pro fide passus est. Antonius Bosius Melitensis in Notis ad passionem S. Urbani Papæ & Martyris :I: Et Eusebius *Triplicatos Martyres* illos Christianos appellavit, qui ter pro Christi confessione passi sunt carnificum tormenta. FR. martyr interpretatur confitens. Gloss. in can. Baptismi vicem, de consecrat. dist.4. Vide *Alipta, Concilium, Confessor, Expunctus*; sed in rigore dicitur Martyr, qui pro Christi nomine sanguinem fuderit. Vide *Responsorium*. Item potest deduci etymon ex dictione hebraica *Meathyr*, idest, orans. Calepinus Passeratii in dict. Orans.

MARTIRARIUS. FR. Sacerdos addictus ad aliquam Ecclesiam, quæ aliàs Martyrium dicitur. [Abbates Martyrarii, Reclusi, vel Presbyteri Apostolia dare non præsumant. Concil. Aurelian. can.13.] Philesacus in hunc textum *Matricularii*, & *Epistolia* correxit; sed Jacobus Sirmondus maluit pristinam lectionem restitui, affirmans *Apostoliam* dimissorialem epistolam significare.

MARTYRIALIS, res ad martyrium pertinens. [Necessarium, quippè, fuerat athletas fortissimos voluntariis abstinentiæ laboribus ad omnem tolerantiam præparatos persequentium paululum tradi manibus, ut martyrialis agonis participes effecti illata discerent supplicia tolerare, probatum, quod profecissent, si flagellis membra omnia dissipantibus, à fide vera minimè defecissent. In vita S. Fulgentii cap.9.] FR. eodem vocabulo utitur Victor Uticen. Episc. de martyrio Victorini Carthaginis Proconsulis, & Adrumentini civis agens: [Qui tripudians in Domino martyrialem coronam accepit, lib.3. de persecut. Vandal.

MARTYRIUM. FR. passio alicujus Sancti Martyris. [Vide quantum bonum est charitas, si ita martyrium fecerimus, ut nostras velimus ab omnibus reliquias honorari, & si opinionem vulgi sectantes intrepidi sanguinem fuderimus, & substantiam nostram usque ad mendicitatem dederimus; huic operi, non tam præmium, quàm pœna debetur, & perfidiæ magis tormenta sunt, quàm corona victoriæ, can. Vide 1. qu.1.] Et ibi Glossa. At econtra quomodo ex pœna supplicii fit martyrium. Vide Glossam in can. importuna, de pœnit. dist.1. Martyrii genera. Vide *Cyphonismus*, *Diasphendon*, *Fidicula*. Ejus Synonima. Vide *Munus* :I: Item significat Ecclesiam, [Clerici martyriorum. Conc. Chalcedon. IV. can.8.] sive *Memoriæ Martyrum*, quo loquendi modo sæpè Cyprianus, aliique Ecclesiastici Scriptores utuntur. Item μαρτύριον, sive latinè *Confessio*, accipitur pro speciali loco in Ecclesia, ubi deposita Sanctorum martyrum recondita sunt; sed deindè per rhetoricam figuram usurpatum totum Ecclesiæ corpus pro ejus parte. Vide *Cœmeterium, Concilium, Confessio, Munus, Stantes*.

MARTIROLOGIUM, μαρτυρολόγιον, nota, sive catalogus, quem ad Ecclesiæ Notarios antiquitùs spectabat confici ex Sancti Clementis Papæ institutione; sed in recenti Martyrologio, nedum martyrum, verum & Confessorum, aliorumque Sanctorum Natales notantur. FR. varia Martyrologia apocrypha inventa sunt, sive ex hæreticorum commento, sive ex nonnullorum indiscreto Catholicorum cultu, quemadmodum cujusdam Asiani Sacerdotis Martyrologium reperiebatur, de quo S. Cyprianus in lib. de Baptismo, & S. Hieronymus de Scriptoribus Ecclesiasticis testantur, qui varia commenta de S. Paulo Apostolo excogitaverat; sed falsitate convictus suum errorem confessus est, ac proindè ex suo officio in pœnam culpæ depositus fuit, & à Gelasio Papa in Concil. Roman. & in can.63. sextæ synodi multa acta, & historiæ Sanctorum apocrypha declarantur. Episcopi Græcorum in visitatione Ecclesiarum solebant diligenter Acta Sanctorum in Ecclesiis inventa recognoscere, hinc Balsamon in prædictum canonem 63. sextæ Synodi refert Nicolaum Muzalum Episcopum in ejus visitatione narrationem cujusdam sanctæ fabulosè scriptam invenientem, statim illum comburi eam jussisse. Vide *Kalendarium, Catalogus sacer, Datarium Calendarii, Fasti, Menologium, Passionalia*. Quando in lectione Martyrologii genuflectere opportet. Vide *Genuflexio*.

MARRUCCI. FR. populi Alpium incolæ. Oddo Abbas Cluniacen. in vita S. Geraldi Comitis Aurelianensis, lib.2.cap.17.

MASCHA, sive *Masca*, larva, facies fictitia, Italicè *Maschera*. Hinc Anthelmus de septem capitalibus vitiis agens, cecinit:

Sic quoque mascharum facies cristata lacessit,

Cum

Cum larvam, & mascham miles non horreat audax,
Qui proprio fretus præsumit stridere gestu.
Quare & strigam, seu veneficam etiam significat, [Nullus præsumat aldiam alienam, aut ancillam, quasi strigam, quæ dicitur Mascha, occidere, l. nullus, de homicidio servorum,] & l. si quis mundum, de mundualdo, & mundi amissione, can. nullus presbyterium, de consecrat. dist. 5. In primo significatu. Vide *Cervula*.

MASNADA. FR. militia, armatorum pedestris copia: [Gulielmo Soreiso (*corrige Borello*) Regiæ privatæ Masnadæ Solidario, Hugone de sexto regiæ privatæ Masnade Solidario. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 200. in fine.

MASORICUS, ægyptius, ex hebræo *Mesarim*, & arabico *Masar*, & *Masri*, idest, Ægyptus, & Ægyptius [Obtulit masoricas oleas tres serico textas, coloreque depictas, quæ in circuitu Altaris penderent. Anastas. Biblioth. in Leone IV.

MALPHA. Vide *Synagoga*.

MASSA. Vide *Mansus*.

MASSALITER, unitè, & in massam redactum communiter. [Massaliter totum Ecclesiæ tributum sibi irrogarunt. Tertull. de fuga in persecut. cap. 13.] FR. Ibidem cap. 16. reiteravit, inquiens: [Atque ita massaliter solidata definit.

MASSALIS, unius, communis, integer. [Redactum, scilicet, in Dominum, ut in massalem suam summam. Tertull. lib. 4. advers. Marcion. cap. 18.] Massalem, idest, integram.

MASSARA. FR. Molendinum ad cannas mellis frangendas. Bullarium Casinen. tom. 2. const. 185. n. 5. In Sicilia ex græco, *Trapeto* vocatur.

MASSARIUS, qui in massa, seu prædio cæteris præest, & curam administrandi vice domini habet. FR. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 48. 4. Hodiè tamen omnes massæ, seu territorii operarii *Massari* in aliquibus Italiæ Provinciis vocantur.

MASSILIANI, Hæretici. Vide *Enchetæ*, *Precatorea*.

MASTICHIS, productio. Vide *Schiprus*.

MASTICINUS, mastichis patronymicum, quod alio nomine *Acantica* dicitur: *Masticina*, croceæ vestis, videlicet, idest, subflavi coloris, de qua Isidor. lib. 19. c. 28. ubi agit de coloribus vestium.

MASTIGOPHORUS, μαστιγοφόρος, à *Mastige*, idest, scutica, dicebatur Minister flagellifer, qui, scilicet, agonothetas in sacris certaminibus comitabatur, virgam præferens ad submovendam turbam, & cohibendas seditiones. Budæus. [Mastigophori, qui agonothetas in certaminibus comitantur, l. ult. §. Mastigophori, de mun. & honor.

MATER. Vide *Mana*.

MATHEMATICUS. Vide *Astrologia*, *Genethliacus*, *Hydromantia*, *Remediator*.

MATHIAE APOSTOLI, quare de eo non fit mentio in Canone Missæ ante consecrationem cum cæteris Apostolis; sed tantùm de eo fit mentio post consecrationem. Vide *Canon Missæ*.

MATRICARIUS, faber lignarius. [Interesse Prætores oportet, vicenos secum habere milites, & tricenos matricarios. Julian. Antecessor. const. 23.

MATRICULA, catalogus, in quo pauperes pro eleemosyna largienda notabantur. [Matricula Sanctæ Mariæ, quæ dicitur Xenodochion, ubi duodecim pauperes stipem expectant, solidus dabitur. In testamento S. Remigii.] Item catalogus in quo Clerici stipendiarii notabantur, & *Tabula matricularia* dicebatur.

MATRICULARIUS, qui in matricula connotatur: [Dictum est mihi, quòd matricularios à ministro meo constitutos de illa matricula ejecisti. Flodoard. lib. 3. cap. 26. Hildovinus humilis Christi famulus, & Domini mei Dionysii Pretiosi, & sociorum ejus matricularius. Hildovin. in epist. ad Ludovic. Imp.] idest, in matricula Ecclesiæ S. Dionysii, & sociorum adscriptus.

MATRICURIA. Matrona, quæ Ecclesiæ curam habebat [Mulieres, quæ apud Græcos Presbyteræ vocantur, apud nos viduæ, seniores, univiræ, matricuriæ vocantur, can. Mulieres dist. 32.

MATRIMONIUM. FR. conjugium: dicitur Matrimonium quasi matris munium, idest, officium, Gloss. in principio, 27. qu. 1. Aliud est legitimum, & non ratum; aliud legitimum, & ratum, can. si quis Judaicæ, 28. qu. 1. Ad matrimonium contrahendum tria sunt necessaria, nempè, consensus, & quod sit pubes, & ad coeundum potens. Glossa in §. sponsalia 30. qu. 2. Adde ex Concil. Trident. quartum requisitum Parochi præsentiam. Perficitur autem matrimonium per conjunctionem, quo ad sui significationem, scilicet, animæ fidelis ad Deum, & Christi ad Ecclesiam. Gloss. in can. quapropter, 27. q. 2. Ejus enim bona sunt tria, hoc est [Omne itaque nuptiarum bonum impletum est in ipsis parentibus Christi, proles, fides, sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Dominum Jesum. Fidem, quia nullum adulterium. Sacramentum, quia nullum divortium. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit, quia in carne peccati fieri non potest sine pudenda carnis concupiscentia, quæ accidit ex peccato, sine quo verè concipi voluit, qui futurus erat sine peccato, can. omne itaque 27. qu. 2.] Ubi inquit Glossa [Gandulphus dixit duo esse tantùm bona matrimonii, scilicet, fidem, & prolem; sed ipsum Sacramentum non esse bonum matrimonii, nisi transitivè intelligatur, idest, bonum, quod est ipsum matrimonium, quia Sacramentum matrimonii, (ut dicit) nil aliud est, quam ipsum matrimonium; sed dic, quod Sacramentum matrimonii dicitur hìc inseparabilis conjunctio animorum, vel etiam mutua servitus, quorum utrumque est bonum matrimonii, sine his autem bonis matrimonium contrahi non potest: postea verò sine his esse potest.] Imparia autem conjugia tribus modis dicuntur. Vide Glossam in §. Utrum verò, in principio, 28. qu. 3. Ejus Synonyma. Vide hìc *Conjugatio*, *Ingalis as Votum*. Ejus consensus. Vide *Scrutinium*, *Subarro*. Matrimonii exercitium impedire conantur Præstigiatores. Vide *Tempestarii*.

Matrina, spiritualis mater; sicut enim dicitur Patrinus, ita & Matrina. Item Novercam significat; l. nulli liceat. De succession.

Matrix. Vide *Ecclesia* prope finem. Pro fœminæ utero. Vide *Hystera*, *Vmbilicus*.

Matronaeum, quod Græci *ματρονικὸν* appellant, locus in Ecclesia pro matronis assignatus. [Fecit cameram, & matronæum, & super confessionem imaginem argenteam cum Salvatore, & duodecim Apostolos posuit, qui pensant libras vicenas. Anastas. Bibliothec. in Symmacho.

Mattaea. FR. [Cum obsoniis, & mattæis tibi parentas, ad busta recedis. Tertull. de testam. animæ cap. 4.] Mattæa, sive Mattya secundùm Athenæum, cibum delicatum, & pretiosum significat, & *Mattelicus* gulosus dicitur. Calandrinus.

Matthaeus. FR. hebraicè Scipionem significat. Calep. Passerat. in dict. *Scipio*.

Matutinum, officii septem horarum canonicarum prima pars, à voce *Matuta*, quæ Auroram significat. Dicitur etiam *Nocturnum*. Usus recitãdi matutinum in Bethlehem ex Isidori relatione lib. 1. de Eccl. off. c. 23. incœpit, qui citat Cassianũ; condecens enim erat, ut, ubi nato Domino tempore nocturno Angelicus cantus resonabat, ibi etiam in laudem Domini recitari nocturnæ horæ cœpissent. In Matutino etiam solemnissimo non utendũ est pluviali, vel alio paramento, nisi tempore nonæ lectionis, quæ dicẽda erit ab Hebdomadario, qui unà cum duobus præcantoribus paratur pluvialibus, & continuabunt deindè laudum recitationem iisdem solemnitatibus solitis fieri ad Vesperas eiusdem diei. Cærem. Episc. lib. 2. c. 6. & 7. Sed quando dirigitur officium ab Episcopo; tunc ipse indutus sua cappa consueta, nonam lectionem recitabit; excepta tamen nocte Nativitatis Domini, in qua induetur pluviali ad dicendam orationem in fine matutini. Cærem. Episc. loc. cit. c. 14. Erravit quidem Fœlix Nicolius, sive Hieronymus Romanus, ut ipsemet mihi fassus est, in ejus Flosculis dict. horæ canonicæ, §. Probatur demum; asseverans, quod in Viterbiensi Ecclesia recitetur anticipatè Matutinum, nempè, hora XX. nam quotidie per anni cursum, semper ibi hora XX. pulsatur signum campanæ ad solvẽdas Vesperas, pro quibus post mediam horam ingreditur ad Chorum, & post vesperas recitatur completorium. Itaque transacta jam XXI. hora incipitur Matutinum recitari. In matutino Sabbati, cum recitatur Officium B. M. V. omittitur psalmus *Iubilate*, cujus vice canitur *Bonum est*, ne idem psalmus bis iteretur. Idem fit, si vigilia Nativitatis Domini in Sabbatum incidat, ob eandem rationem. Reliqua. Vide *Nocturnus*.

Matzuca. FR. clava. Italicè *Mazza*, vox græcobarbara *ματζύκα*. [Loco sceptri fert eam, quam vulgus vocat matzucam. Curopalat. de off. Constantinop.

Maumetani. Vide *Machometes*.

Mavortes. Vide *Maphorium*.

Mausoleum. *μαυσώλειον*. FR. licet hoc vocabulum propriè significet sepulchrum illud magnificum ab Artemisia suo defuncto viro Mausolo Cariæ Regi constructum, quod inter septem Mundi miracula ab historicis connumeratur; nihilominus inter Scriptores Ecclesiasticos pro Adriani mole hoc vocabulum usurpatur, ubi habitabat Prætorii Præfectus, ac Regis Odoacris Prorex, qui electionẽ Pontificis sibi usurpare nitebatur, sub prætextu, quod in simili eventu politicus status urbis propter concursum populi perturbabatur; sed ejus tyrannico edicto nullus Ecclesiasticorũ consentire passus est in Synodo Romana, ubi lectũ est tale ejus edictũ, nempè: [Cum in Mausoleo, quod est apud Beatũ Petrũ Apostolũ, resideret sublimis, & eminentissimus vir Præfectus prætorii, atq; patricius, agens etiam vices præexcellẽtissimi Regis Odoacris, Basilius dixit &c. can. benè quidẽ, dist. 96.] Itẽ significat quodcumque sepulcrum. Vide Baron. an. 836. n. 14. & hìc in dict. *Natta*. Mendosè apud Anast. Biblioth. legitur in Leone III. *Musilæum*, sic inquiens: [Pharos, Cantharos in musilæo B. Petronillæ.

Medbla. Vide *Modela*.

Mediana Dominica. Vide *Dominica mediana*.

Mediastinus. FR. dicitur servus ex abjectioribus, qui domestica vilissima ministrat. [Jurisconsult. in l. ult. ff. de oper. serv. & in l. item apud Labeonem, §. Prætor ait, ff. de injuriis, & Ulpian. in l. 1. §. de exercitorib. ff. nautæ, caup. stabul.

Medicamentarius. FR. qui incantationibus, aliisque superstitiosis artificiis ad corporales infirmitates curandas utitur. Cod. Theod. lib. 3. tit. 16. de repud. l. 1.

Medicus. Vide *Lectularius*, *Remediator*. Medicorum terminus. Vide *Embrocha*.

Mediocris. FR. civis, qui nec nobilis quidem est, nec rusticus. [De Uuaregnanis nobilibus, mediocribus, & rusticis hominibus &c. in capitulare Radelchisi cap. 12. apud Camillum Peregrin. in Hist. Princip. Longobard.

Mrditatorium. Locus ad meditandum, & studendum. [Gravi ægritudine pressus jam sæpiùs in lectulo accumbo, quàm ad scribendum, vel ad legendum in meditatorio sedeo. Rabanus in Jeremiam.

Medo, genus potionis ex aqua, & melle confectum. [Commendansque domum suam Apostolorum Principi, reliquit in ea imaginem, & ipse abiit ad bibendũ medonẽ. Andreas Presbyter in Chron. Bavar.] Ab Ultramõtanis hujusmodi potio *Meth* appellatur, de qua Beda: [In unaquaque septimana tres dies sine vino, & medone, & carne jejunent usque ad Vesperas, de remed. peccat. c. 7.] In Æthiopia utuntur hac potione loco vini, quæ in magna quantitate hausta inebriat.

Mega Domesticus. Vide *Domesticus*.

Mega Hetaeriarca, *μέγα ἑταιριάρχης*, idest, magnus conductor, qui tanquam Generalissimus præerat aliis conductoribus, qui *hetæriarchæ* dicebantur: *ἑταιρία* enim græcè agmen, & cohortem significat. [Erant per idem tempus Jerosolymis Domini Imperatoris Nuntii Andronicus, An-

Angelus Joannes vir magnificus Mega etæriarcha. Guliel. Tyrius lib.21. de bello Sac. c.16.] Ubi librariorum incuria *Megaistiriarcha* legitur.

MEGAN KYRION. Vide *Kyrion megan*.

MELAGRIUM, μῆλον ἄγριον, ideſt, malum, & pomum ſylveſtre; accipitur pro quocumque fructu agreſte, ut in ſequenti textu: [Cibus autem nobis erant radices melagriorum. In vita S. Euthymii apud Surium 20. Januarii.

MELCHISEDECHIANI. FR. Hæretici, qui aſſerebant Melchiſedech non fuiſſe hominem, ſed Dei virtutem, 24. quæſt.3.can.39.

MELCHITA, agnomen Catholicis poſt Concilium Chalcedonenſe ab adverſariis impoſitum, Arabica vox *Meleck*, quæ Imperialem, vel regium ſignificat; ita enim appellati ſunt, quia ſequebantur Imperatoris Conſtantinopolitani opinionẽ, qui acerrimus præfati Concilii defenſor extiterat. Sicut nos, qui Eccleſiæ univerſalis viſibile caput Pontificem Romanum agnoſcimus, à recentioribus Hæreticis *Papiſtæ* vocamur. [Qui Imperatoris ſententiam ſunt ſecuti, vocati ſunt Melchitæ, ideſt, Imperiales. Nicephorus Calyxtus lib.18.c.52.] Ob eandem rationem *Chalcedonenſem* appellabant Juſtinianum Imperatorem, ſicut in eorum Chronica an.561. legitur, nempè: [Eo tempore defunctus eſt Imperator Chalcedonenſis.] FR. contra quam hæreticorum calumniam ipſe Imperator Apologiam divulgavit, quæ habetur in l.7. Cod. de Summa Trinit. de qua Baron. ad an.533.n.19.& ſeqq. ✠: Ad præſens autem vocantur in oriente *Melchiti* Arabes Chriſtiani, qui ritum græcum ſequuntur.

MELECHINUS. Vide *Malachinus*.

MELIORO. FR. pro remunero, l. ſi quis Longobar. de neceſſariò relinquendis.

MELITENSES EQUITES. Vide *Equites Melitenſes*. Melitenſium incolarum ritus, & vocabula. Vide *Agapæ*. Aſſiſa, in dict. *Colliſtrigialis*, *Averrunco*, *Baculus*. Ballud. in dict. *Bolluca*, *Baptiſmus*, in §. Solebant Gentiles. *Blembus*, *Boja*. Cobrytes, in dict. *Eſox*, *Curmi*, *Cymatium*, *Dagua*, *Diaconiſſa*, *Diaſphendon*, *Didymus*, *Dithalaſſus*, *Erza*, *Exequiæ*, *Fegum*, *Geniculus*, *Glaucoma*, *Harmiſcara*, *Hoſtia*, *In Capillo*, *Iudex pedaneus*, *Kyrie eleiſon*. Lembi in dict. *Colimbus*, *Litania*, *Mænidium*. Mavortes in dict. *Maphorium*, Medien. in dict. *Debitum*, *Meretricalis*, *Meta*, *Myrum*, *Neophytus*, *Olea*, *Ololygmus*, *Orgia*, *Oſcillum*, *Paraſceve*, *Plegiaria*, *Rumbula*, *Schinus*, *Strena*, *Tarenus*, *Thia*, *Tracones*, *Tuto*, *Veſperæ*, *Viriola*, *Viſula*, *Vvarda*, *Zarabotana*, *Zizania*. Melitenſes una cum Siculis habent Romæ Templum. Vide *Hodegitria*.

MELODIMA, melodia, μελῳδία [Pſalmorum nihilominus concentum dulciſſimo ultra omnes diſtinguens decoravit melodimate, in vita Sancti Gulielmi Abbatis.

MELLUM, malum, pomum, in quodam pervetuſto inventario Eccleſiæ Collegiatæ S. Fauſtini Viterbii hæc verba leguntur: [Crux cum quatuor Euangeliſtis, & cum mellis de ramine.

MELOTE, μηλωτή, pellis ovina, aut alterius quadrupedis. [Ultimus eſt habitus eorum pellis caprina, quæ melotes appellatur. Caſſian. lib.1. inſtit.cap.8. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis. Epiſt.ad Hebræos cap.11.] Tractu deinde temporis uſurpatum fuit hoc nomen pro quocunque pellicio indumento.

MEMENTO, in canone Miſſæ. Vide *Canon Miſſæ*. Vide *Diptychum*, *Nomen*, *Oblatio*.

MEMORIA SANCTORUM. Vide *Commemoratio*. Memoria ſubjectionis dicitur velum monialium. Vide *Velum profeſſionis*.

MEMORIALIS, ſeu *A Memoria*, Officialis in Aula Græcorum Impp. qui negotiorum ſuggeſtor erat: [Palatina omnia officia, hoc eſt, Memoriales, Agentes in rebus, Apparitores diverſorum commodorum. S. Ambroſ. epiſt. ad Marcell. Curandæ Reipublicæ præpoſiti erant Spanopolinus à memoria, & Joannes Melitenſis. Cantacuzenus lib.3.cap.15.

MEMORPHIN. FR. verba contumelioſa, l. ſi ſervus. De culpis ſervorum.

MENAEUM, Μηναῖον. Græcorum liber, in quo continentur preces, & hymni in choro recitandi in duodecim tomos diviſus pro duodecim anni menſibus.

MENANDRIANI. FR. hæretici ſequaces Menandri Magi, qui Simonis Magi diſcipulus fuit; aſſerebant mundum non à Deo, ſed ab Angelis eſſe creatum, 24.quæſt.3.can.39. Vide *Gnoſtici*.

MENDACIUM. FR. quotuplex ſit. Vide can. primum eſt, 22.qu.2.

MENIANUM, tabulatum, quod ex muro prominet, ubi expatiatur, quod Romæ *Mигniano* vulgò appellatur, à Menio Cenſore ita denominatum. FR. ut Feſtus author eſt, & Aſconius inquit, quod: [Menius, quum domum ſuam venderet Catoni, & Flacco Coſſ. ut ibi Baſilica ædificaretur, exceperat jus ſibi unius columnæ, ſuper quam tectum projiceret ex prævolantibus tabulatis, undè & ipſe, & ejus poſteri ſpectare munus gladiatorum poſſent, ex illo Menia columna vocata eſt.] Hinc menianum dictum ſimile ædificium: [Pauci ex proximis menianis ſpectabant. Sveton. in Caligula] ✠: Malè igitur aliqui *Mænianum* ſcripſere. De *Menianis* paſſim in Romanis Diariis M. SS. Antiquis, cum de benedictione publica Pontificis agitur, ex quibus locis in hac functione proſpiciebatur, quod ab aliis *Podium* appellatur.

MENOLOGIUM, μηνολόγιον, ideſt, calendarium, in quo notantur feſtivitates cujuſcumque menſis occurrentes, Sanctorumque acta continet, quæ ad matutinum leguntur. FR. Baſilius Macedo Imp. Græcorum auxit, & pulcherrimis imaginibus menologium græcum ornavit, ubi martyria plurimorum Sanctorum ſeparatim exprimebantur, quod Baron. an.886.n.14. originaliter vidiſſe teſtatur; ſed à Catholicis cautè legendum eſt, quia multi, qui ſchiſmatici extiterant, pro Sanctis in hoc calendario celebrantur.

MENSA. FR. dicebatur corbona. Baron. an.40. num.69. & S. Paulinus epiſt. 52. Undè menſa Epiſcopalis dicitur.

MENSIS primus apud Ægyptios. Vide *Thent*. Mensium Hebræorum nomina. Primus. Vide *Nisan*. Secundus *Iir*, sive *Zio*. Tertius. Vide *Sivan*. Quartus. Vide *Thammus*. Quintus. Vide *Ab*. Sextus. Vide *Elul*. Septimus. Vide *Thisri*, & *Ethanim*. Octavus. Vide *Merhusim*, aliàs *Bul*. Nonus. Vide *Chasleu*. Decimus. Vide *Tebeth*. Undecimus Vid. *Sabath*. Duodecimus. Vid. *Adar*, *Mardochaeus dies*. Quòd duodecim mensibus circumscriberetur Hebræorum annus, colligitur ex 3. Reg. c. 4. ubi sic habetur: [Habebat autem Salomon duodecim præfectos super omnem Israel, qui præbebant annonam Regi, & domui ejus; per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant.] Porrò assignata vocabula mensium sunt Chaldaica in Babylonica captivitate ab Hebræis percepta; nã antiquitùs vocabantur primus, & secundus mensis &c. de quo specialiter Paralipom. lib. 1. c. 27. & cum Paulo Burgensi Additione prima ad c. 12. Exod. atque Aben-Ezra in eod. Exod. cap. 12. vers. 1. concordant recentiores.

MENSURARUM SPECIES. Vide *Aripennus*, *Artaba*, *Arura*, *Badus*, *Ephi*, *Gomor*, *Hastula*, *Maldrum*, *Palestes*, *Passus*. Aridorum. Vide *Satum*. Soma in dict. *Sagmarius*. Liquidorum. Vide *Hin*, *Metreta*, *Saites*, *Sextarium*.

MENSTRUATIM. Vide *Lunatim*.

MENSURNUS, menstruus. [Lunæ candentem globum ad solatium noctis mensurnis incrementis orbis implevit, Novat. de Trinit. c. 1. Cæterum Presbyterii honore dignasse nos illis jam sciatis, ut & sportulis iisdem cum Presbyteris honorentur, & divisiones mensurnas æquatis quantitatibus partiantur. S. Cyprianus epist. 34.

MENSURNANTES, qui salarium menstruum recipiunt. Idem Cyprianus.

MENTIO, mendacium, à verbo *Mentior* derivatum: [Si mentionem suadet frequenter, legatur ex diversis, ubi præcipit veritatem. In Regula Magist. cap. 15. § 8.

MENTIOLUS, mendax. Eadem Reg. Magist.

MEPHIUM. FR. Donatio propter nuptias, l. Adveniente, de prohibitis nupt. Vide *Folderphium*.

MERCADA. Italicè *Mercato*. Nundinæ. Marculf. in ejus formular.

MERCES INJUSTA. Vide *Lucar*.

MERCIAMENTUM. FR. Pœna pecuniaria levissima. [Tam isti, quàm illi compellantur solvere merciamenta per possessiones laicales, si quas habent. Matthæus Paris. in Additione.] Ubi alio etiam Synonimo vocabulo ibidem *Amerciamenta* utitur.

MERCURIUS FABULOSUS DEUS. Vide *Acervus Mercurii*, *Vvodan*.

MERENDA. Vide *Recinum*.

MERETRICALIS. FR. Meretricis possessivum, [Lex sæcularium Principum huic responso satis efficax afferat argumentum, qua manifestè cautum habetur, matronam, cujus pudicitia attenta fuerit, non posse injuriarum agere, si in veste meretricali fuerit deprehensa, lib. 5. decretal. tit. 39. cap. 25.] Nam sic perdit privilegium, ff. de ritu nuptiarum, l. Senatoris filia. Hodie tamen non videntur amplius differre vestes *Meretricales* à vestibus honestarum; in Melita tamen ex tegumento contradistinguitur meretrix ab aliis honestis fœminis.

MERETRIX. FR. cujus turpitudo publicè venalis est, 32. qu. 4. can. Meretrices. Vide *Concubina*, *Contectalis*, *Focaria*, *Frictrix*. Nimbata in dict. *Nimbus*, *Obolores mulieres*.

MERGULUS, avis rapax; latinè *Mergus*, Italicè *Smergo*. Ex eo quia in aquis ad capiendos pisces mergitur. [Non enim furva voracis mergulæ factura confunditur, & atra corporis creatura contemnitur, licèt versicolor pavonis gloria tereti circulorum rotunditate præcellat, cujus pennæ pulchritudo nunc crocea qualitate flavescit, aut purpurea venustate rubescit, nunc glauco coloris virore fulgescit, aut flava auri specie splendescit. Aldelmus lib. de Virg. cap. 4.

MERHUSIM. FR. octavus Hebræorum mensis, qui & *Bul* dicebatur. Vide Auctores citatos in dict. *Elul*.

MERITORIUM. FR. nomen substantivum, & significat stabulum, sive publicum hospitium. [Meritorium factus est mundus, insulam Feliculam credas, tanta tabulata cœlorum nescio ubi. Tertull. adversus Valent.] Ubi Sanctam Feliculam Virg. & Mart. laudat.

MERITORIUS. FR. adjectivum, significat stabulatus, seu stabulatio; hinc *Taberna meritoria* Romæ regionis transtyberinæ locus, ubi fontem olei in Christi Nativitate emanasse dicitur, de quo Eusebius, lib. 1. hist. Ecclesiast. Itaque [Taberna meritoria dicitur, quæ vulgò diversoria, vel fullonica appellatur. Julianus in l. si ususfructus, 16. ff. §. Item si domus, de usufructu.

MERITUM. FR. in voluntate consistit. Postillator in can. Ad fidem nullus cogendus, 23. qu. 5.

MERONES. Vide *Hero*.

MERULANA, & *Merulanum*, Romæ locus, ubi erat. Vide *Baptismus*, *Chrismarius*.

MESAGIUM. FR. domus locata, seu aliud stabile. [Prior, & Conventus in bonis suis, & juribus angustiantur, quia redditus, quos à mesagiis fratribus collatis receperant, sibi nunc pereunt. Matthæus Paris. an. 1259.

MESAULIUM, aula, sive conclave, ex græco vocabulo μεσαύλιον, quod habitationem in medio domus sitam denotat; sic legendus est textus, in tom. 2. Concilior. ubi de Concilio Constantinopolitano V. agitur ἐν μεσαυλίῳ δυτικῷ, *In mesaulio dytico* celebrato, idest, in aula occidentali; omnes enim lectiones mendosæ sunt.

MESCIUCHIM, quid hebraicè significet. Vide *Spathister*.

MESONAUTA. FR. vilis in navi servus. Vide Hermolaum Barbarum, & Ulpian. in l. 1. §. 1. ff. nau. caup. & stab.

MESOPICATUS. FR. dictio græco-latina, ex μέσος, idest, semis, & picatus, seu piceatus, & sonat semi-piceatus, pice semi-illitus.

MESOTROPUS, μεσότροπος, habetur hæc dictio in ser-

sermone D. Cypriano attributo de ultima Christi cœna, ubi Author varia Sanctorum antiqui testamenti vestimenta assignat, & ad eorum actiones alludens, ait: [Elias aeream, Heva arborinam, Job biplagiam, Esaias mesotropam.] Quæ ultima dictio significat semisectam, quia Esaias per medium sectus obiit.

MESQUITA. FR. Superstitiosum Machometanorum Templum. Clement. de Judæis, & Saracenis. Vide *Mahemeria*.

MESSAGETAE, seu *Massagetæ* Populi. V. *Samaræus*.

MESSALIANI. Vide *Asceticon*, *Precatores*.

MESSANA, in Sicilia nobilissima Civitas: quo ad ejus ecclesiasticos ritus, & alia. Vide *Archimandrita*, *Camæus*, *Mitra*, *Palmatinæ*, *Pentecostes*, *Protopapas*, *Rheuma*, *Succentor*, *Vespera*.

MESSIA. Vide *Siloe*.

MESSIS. Vide *Feriæ propter messem*.

MESSIVUS, adjectivum nomen, ad messem pertinens. [Ipsi verò responderunt se messivo tempore occupatos. Fulbert. epist. 39.] & ferias propter messem: [Messivas ferias, epist. 18.] idem appellat.

META, Acervus frumenti. [Acervos, quos metas dicimus, fecit, ut populo fame postea laboraturo, inde subvenire valeret. Hincmar. Rhemensis Archiep. in vita S. Remigii.] Item pretium rerum comestibilium stabilitum, & taxatum, quod in Sicilia, & Melita adhuc *Meta* dicitur: [Acceptisque clavibus metas annonæ, quæ aderant, elidit. Greg. Turonen. lib. 5. cap. 41.] FR. Accipitur quoq; pro quocunque termino, ac ordine [Nonnulli Inquisitores per Sedem Apostolicam contra pravitatem hæreticã deputati, metas sibi traditas excedentes &c. Clement. c. 1. de Hæret.] Vide *Nyssa*, *Rasta*. Item *Meta* significat quartam dotis taxatam, l. si quis sponsaverit, de Sponsalib. & l. si puella, de his, qui sine volunt. Mundualdi.

METACISMUS, imperfectio in crebra pronunciatione litteræ M, in eodem periodo; aliqui tamen *Mytacismum* appellant; sed sequẽdus est potius eloquentissimus D. Gregorius, qui in epist. ad Leandrum Episc. cap. 5. sic habet: [Nam sicut hujus quoquè epistolæ tenor enunciat, non metacismi collisionem fugio, non barbarismi confusionem devito.

METALLOPUS, idest, metalli opus: accipitur pro metalli fodina in Cod. Theodos. lib. 7. tit. 18. cap. 8. ubi sic: [Vel metalloperi publico deputetur.] Vide *Minera*.

METALLUM. Vide *Altare*.

METANGISMONITAE, Hæretici, à *Meta*, & *Ango*, idest, termino angusto, coarctato, qui & *Metangi* dicebantur. Vide *Collitiani*; nam termino angustiabant Filium in divinis, asserentes illum respectu Patris esse tanquam continens in contento, 24. quæst. 3. can. 39.

METANOEA, græca dictio μετάνοια, quæ propriè mentis, seu animi, & propositi conversio significat; verùm apud nonnullos posterioris ævi Auctores pro inclinatione profunda, vel prostratione solet usurpari; at quia græci Presbyteri in confessione solent pro pœnitentia profundas inclinationes imponere, quas usitatas apud Græcos esse diximus in dict. *Genuflexio*. Hinc est, quòd promiscuè *Metanœa* pro pœnitentia sæpè tum apud græcos Patres, tùm latinos usurpetur. [Surrexerunt omnes cum gaudio, & lacrymis, & miserunt metanœam, & oratio facta est. Anast. Biblioth.] Quare referens pia opera Petrus Damianus, quæ ab Eremitis pro defunctis fratribus solebant impendi, inquit: [Cùm frater quidam ex nostris obierit, unusquisque pro eo septem disciplinas cum millenis scoparum ictibus accipit, septingentas metanœas facit, triginta insuper psalteria &c.] ubi metanœas profundas inclinationes intelligit. Item *Metanœa* significat Asceterium pœnitentium mulierum, quod nomen accepit à celebre Monasterio Alexandrino, cujus fit mentio in act. Concil. Chalcedonen. actione 3. in præfat. ad Regulam. Vide *Palmata*.

METATORIUM, *Metator*, & *Metatus*. Vide *Aspaticum*.

METAXA, sericum ex græco μέταξα, & propriè crudum, intinctum, ac rude sericum latinè significat [Sericoblattæ, & metaxæ species. Cod. Just. lib. 10. tit. 8.] & in pandect. l. 39. Hinc Itali corruptè *Matassa di seta* dicunt.

METEMPSYCHI, à græca dictione μετεμψύχωσις, idest, animæ transmigratio, Hæretici dicuntur, qui ad imitationem Pythagoricorũ transmigrationem animarum asserebant. [Nemo cum hæc audit metempsychos imputet. Chrysol. serm. 88. Itaque metempsychosin necessariò imminere, si non in primo quoque vitæ hujus commeatu omnibus inclytis satisfiat. Tertullian. de anima c. 11.] Hanc impiam doctrinam asserunt Rabbini, blasphemantes, quod Adami anima transmigratura sit in futurum Messiam: igitur hæc pythagorica opinio fuit antiqua inter Hebręos à tẽpore Christi in terris degentis, qui illum putabant Eliæ, aut Jeremiæ, vel alicujus alterius Prophetæ animam in se habuisse. Imò & Herodes cogitavit Joannis animam in Christum transmigratam, quando dixit: [Quem ego decollavi, hic à mortuis resurrexit. Matth. 14. Lucæ 9.

METENSOMATOSIS, græca vox μετενσωμάτωσις, quæ propriè transincorporatio latinè verteretur; unde pro transmigratione corporum hic terminus usurpatur: quæ sententia Empedoclis fuit, docentis unum corpus elementare in aliud transformari, quemadmodum Pythagoras animam transmigrari asseruerat de uno ad aliud corpus; qui tamen meritò à Tertulliano irridetur sic ajente: [Planè, ut piscis, ne aliqua sepulturæ conditio repuesceret, assum se maluit in Æthnam præcipitando, atque exindè in illo finita sit metensomatosis. De anima cap. 32.

METRETA, liquidorum mensura, nomen græcum μετρητὴ, continebat viginti sextarios; de quo vase. Vide Baron. ann. 324. n. 115. Fit etiam de hac mensura mentio in Jo. 2. [Capientes singulæ metretas binas, aut ternas.

METROCANORIUS, Poeta: [Meritò, ut quidam metro-

metrocanorius in suo pompavit poemate. In vita S. Reguli Episc.

Metrocomia, μητροκωμία, Villa principalis, sive matrix. [In metrocomiis non Episcopi, sed Chorepiscopi instituti. Conc. Laodicen. can. 57.

Metropolita, sive *Metropolitanus*, μητροπολίτης. Vide *Archiepiscopus*. Exarchum Provinciæ in dict. *Exarchus*. Qualis dicatur, Vide *Provincia*.

Metropoliticus. FR. quicquid ad Metropolitanum spectat. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 223.

Metus, in quo differat à tristitia. Vide *Noluntas*.

Michael Archangelus. Vide *Archistrategus*.

Michelatus, μιχαηλάτος, monetæ species à Sancti Michaelis Arcangeli figura, sive Imperatore hujus nominis ita denominata. [Centum michelatos pro pictura capituli. Chron. Casin. lib. 3. cap. 57.] Et in hist. Annæ Comnenæ à Petro Possino ex græco in latinum translata Auctore Pachimera.

Migma, μίγμα, mixtio. [Tauri tui, & pulli asinorum, qui operantur terram, commixtum migma comedent, sicut in area ventilatum est. Isai. 30.] idest, propter copiosam abundantiam animalia prædicta paleam frumento mixtam comedent; ideò hebraica lectio *Mixtam*, pro *Migma* habet. Vide *Mimax*.

Miles. FR. titulus nobilis. [Honorius III. Illustri Regi, Baronibus, & Militibus &c.] titulus appositus in cap. 8. Decretal. de confirmat. util. vel inutil. & idem significabat ac Eques, qui titulus in ea significatione usque ad Greg. XIII. tempora perduraverat; ita ut etiam familia nobilissima Romana, quæ nunc *De Cavaleriis* dicitur, etiam *De Militibus* appellabatur, ut idem Greg. in quadam bulla sic ait: [Ad Domitium de Militibus, seu de Cavaleriis, & ejus socios; nec non illud Torre di sasso, ad Thomam etiam de Militibus &c. Bullar. Casinen. tom. 2. Constit. 442.] Milites Cæsariani Silentiarii dicti, & quare. Vide *Silentiarius*. Item hoc vocabulum de iis omnibus usurpatur, qui sub alienis stipendiis merentur; ita Reges Burgundiorum modo Imperatoris, modo Regis Francorum milites se appellant apud Avitum Viennensem, & alibi.

Militissa, uxor militis, hoc est, Equitis: [In corde cujusdam potentis Dominæ Militissæ. In vita B. Coletæ.] Vide *Milito*.

Milito. FR. verbum, quod etiam in rebus ecclesiasticis usurpatur. [Nemo cogitur suis stipendiis militare. In Decretal. de præsumptionibus, cap. 16.

Millenarii. Vide *Cerinthiani*.

Mimax. FR. [Sæva insuper jam per ripam Alemannorum barbaries tela contra nos mixta toxico jaciebat: minitabantur etiam nos intra aquas natantes mimaci igne cremare, nisi Papam, & nos in manibus eorum redderemus. In vita S. Gelasii Papæ II. à Pandulpho Pisano scripta, & à Constantino Cajetano typis mandata.] Dicitur hìc *Mumax*, sequendo nempe regulam latinorum, qui græcum y, in u lene vertebant, ut in littera Y, dicetur. Dictio ergo *Mimax*, vel à migma, quod mixturam significat, ut in dict. *Migma*, & *Ignis græcus* dictum est, & sic in hoc loco mixturam igneam significaret, vel fortasse hìc mendosè pro *Minaci igne* mimaci igne Amanuensis posuerat, vel tandem ex græco vocabulo μίμαξ, idest, stridulus, teste Hesychio, eo modo, quo à Latinis *Ignis stridens* dicitur, seu potiùs à μίμαρ, quod, eodem teste, timorem denotat, unde *Mimax* ignis terribilis, & minax intelligatur. Cæterũ apud antiquos Romanos hæ igneæ mixturæ etiam reperiebantur, teste Dionysio Halicarnasseo lib. 10. ubi sic habet: [Undique arces expugnabantur; nam alii propinquis ædibus vasa bituminis, & piscis incensæ in fundis accomodata jaculabantur.

Mina, moneta. Vide *Mna*. Ejus valor. Vide *Talentum*.

Minans, ducens. Vide *Mino*.

Minera, pro minerali. [Nam, ut rude, infectumque aurũ, vel adulteratum, multisque aliis infectum mineris. Cyrillus Jerosolymitanus catech. 1. Vide *Metallopus*.

Minerva. Vide *Athenogeron*.

Minister. FR. [In Missis solemnibus, & pontificalibus, non in fastum, sed in testimonium adhibentur ministri, can. Episc. Deo, & can. Hoc quoque, de consecrat. dist. 1.

Ministerium, vas pro Altaris sacrificio destinatũ. [Cõstituit, ut ministeria sacrata non tãgerentur, nisi à ministris sacratis. Anastas. Bibliothec. in Sixto. Urbanus Papa omnia ministeria sacra fecit argentea. Strab. de reb. Eccles. c. 24. Vide *Calix*.

Ministralis. FR. servus, & familiaris, domesticus, & aliquando sumitur pro Judice, vel Nuncio, l. si quis litteras, eod. tit. [Prohibemus insuper, ne quis Episcopus, vel ministralis ejus &c. Bullar. Casin. to. 2. const. 206.] Item Calix, quo sanguis Christi fidelibus ministrabatur, quando Eucharistia sub utraque specie dispensabatur. Item pro ministro Ecclesiæ accipitur: [Hic constituit in Urbe ministrales, qui circuirent constitutas stationes. In actis Hilarii Papæ.] Vide *Statio*.

Mino, idest, duco. [Tollite, ut habeatis qualiter hoc jumentum minare valeatis. S. Greg. lib. 1. Dialog. cap. 2.] Item *Minans*, nempè, ducens. [Agasones equos agentes, idest, minantes. Paul. Diacon.

Minores Fratres. Vide *Franciscani*.

Minuo. Vide *Minutus*.

Minutalis, res minuti, seu vilis pretii. [Si minutalibus, ut ita dixerim, regnis, undique conferantur in examinationem. Tertull. lib. 1. advers. Marcion. cap. 4.] qui etiam de Habit. Mulier. cap. 6. margaritas [Terræ minutalia] appellavit. Item pro vili moneta: [Cum fuisset octo minutales libra carnium. Luitprand. in vita Alexandri Severi.] Vide *Minutum*.

Minutalarius, vectigalium conductor, sive locator. D. Aug. de Civit. cap. 4. est tamen ibi mendosa lectio *Munusculariùs*, seu *Minigularius*.

MINUTUM, quadrans moneta. [Cum venisset autem vidua una pauper, misit duo minuta, quod est quadrans. Marci cap. 12.] Arabicus textus *Felsein* habet, idest, bina minuta. *Fels* enim apud eos est vilior moneta. In textu Lucæ habetur fuisse ex ære hanc monetam. [Mittentem ærea minuta duo, cap. 21. Dabant omnibus, qui in templo erant, duo minuta. Jo. Moschus c.127.] FR. [Ut per quatuor dies unam tantum oblationem manducaret minutorum viginti. Idem Moschus cap.42.] Vide *Minutalis*.

MINUTUS, qui per emissionem sanguinis curatur, à verbo minuo; nam *Minuere sanguinem* penes veteres illum alleviare per extractionem significabat. [Et notandum, quia quater in anno minui possunt; quarta verò minutio circa festum S. Jo. Baptistę. In constitutione Cistereiensium cap.90. de Minutis.] FR. In quadam Bulla Innocentii III. in Archivo S.Petri Vaticani conservata, quæ incipit: [Ea quæ de mandato facta] sub data IV. Idus Januar. Pontificatus, an.VIII. ubi Pontifex ille ejusdem Basilicæ Canonicis in ministerio eorum normam præbet, hæc habentur: [Medicinati etiam per dies tres, minuti per dies duos, balneati per diem unum, ab hujusmodi pœna, (*idest, amittendi distributiones*) censeantur immunes.] Cęterum Galeni Traductor passim utitur hoc dicendi modo, nempè, *Sanguinem minuere*, pro emittere, pręsertim in lib. de curat. per sanguinis emissionem cap.12. ubi sic ille transtulit: [Sic rursum sanguinem minuere,] & ibidem cap.17. [Sanguinem minues.] Item in can. nec tales, de consecrat. dist.5. ex Aphorismis Hippocr. [Nisi citò [illegible]tione sanguinis minuatur.] Vide *Obesus*.

MIRIFICENTIA, prodigium, portentum, miraculum. [Resurrectionis tantum contemplemur effectum, quia hoc signum videmus esse signorum, virtutum cernimus esse virtutem, mirabilium esse mirificentiam pervidemus. Petr. Chrysol. serm.63.

MISERICORDIA, quædam relaxatio, quę Monachis pręstatur: [Ut detestabiles ingurgitationes misericordiarum (in quibus profectò non erat misericordia) prohiberentur. Matthæus Paris. in vita Abbatum.] Nonnulli vas vinarium intelligunt, cujus antithesis vas justitiæ dicebatur. Vide *Iustitia*. FR. Aliquando partem stalli choralis superiorem significat, supra quam ex misericordia Monachis divinorum officiorum tempore adniti indulgebatur. [Reclinans se super misericordias. In Nomast. Cistercien. par.1. cap.10.

MISOPOGON, gręca dictio Μισοπώγων, idest, odiũ barbæ; sic appellata fuit apologetica Juliani Apostatę ad Antiochenos responsio, ut refert Gregor. Nazianz. Orat.2. in Julianum, quæ denominatio irrisoriè ab eisdem Antiochenis imposita ei fuerat, ad Juliani philosophicam, caprinamque barbam alludentibus, qui ex eadem barba *Caper* appellatus fuit. FR. de aliis ignominiosis titulis huic Apostatæ ab Antiochenis attributis. Vide Baron. an.362. nu.81. & seqq.

MISPRISO, FR. vilipendo, vitupero. [Et ut illi homines, qui in isto regno contra seniorem nostrum Dominum Karolum mispriserunt. In Constit. Caroli Calvi cap.5.

MISSA, quæ solet definiri, [Oblatio Deo facta per immutationem alicujus rei sensibilis in signum, & protestationẽ supremi dominii ipsius Dei publica auctoritate instituta.] Ita Suarez tom.3. in 3. par. disput.73. sect.6. Layman de sacrif. Missæ c.1. Coninch. in 3. par. qu.83. art.1. dub.1. & alii. Cujus etymon aliqui trahere putant à voce hebraica *Minchà*, quæ spontaneam oblationem significat. Alii tamen existimant esse latinam dictionem, ut Albin. de divin. Off. dum ait: [Missa autẽ dicitur quasi transmissa, eo quòd populus fidelis de suis meritis non præsumens, preces, & oblationes, quas Deo omnipotenti offerre desiderat, per ministerium, & orationem Sacerdotis ad Deum transmittat] sive, ut Isidoro lib.6. Orig. c.6. placuit, [Missa tempore sacrificii est, quando Catechumeni foras mittuntur, clamante Levita: Si quis Catechumenus remansit, exeat foras; & inde missa, quia Sacramentis Altaris interesse non possunt.] Pluribus autem nominibus à Sanctis Patribus appellata fuit Missa, exempli gratia *Anaphora*, *Doxologia*, *Liturgia*; ut suis locis videre est. Item *Mystagogia*, μυσταγωγία, *Disciplina sacrorum* à Nazianzeno: *Thysia*, θυσία, *Sacrificium*, & *Prosphora*, προσφορά, *Oblatio* in can. 3. Apost. *Ierurgia*, seu, *Hierurgia*, ἱερουργία, *Sacrum munus* à D. Ignatio Martyre, *Teleta*, τελετή. *Cæremonia*. FR. De nomine *Teleta* D. Aug. lib.4. de Civit. Dei cap. 31. sic inquit: [Et ideò Græcos, teletas, ac mysteria taciturnitate, parietibusque clausisse] S. verò Dionysius appellavit Christum *Taletarcha*, idest, caput, ac institutorem sacrarum cæremoniarum. Missa insuper aliquando solemnitatem, & festivitatem alicujus Sancti significat, sicut in Concil. Pistens. cap.3. leguntur hęc verba: [Communi placito constituimus, ut usque ad Missam S.Remigii, idest, Kal. Octobris &c.] Unde Baronius in Notis Martyrol. ad diem 1. Octobris sic verba præfati Concilii interpretatur: [Missa ibi pro ipsa solemnitate accipitur more Francorum; sic & in capitularibus Reg. Franc. lib. 2. cap. 18. legitur; [Ut absque ulla excusatione, citò possit emendari, spatium usque ad Missam Sancti Martini dare decrevimus.] Item aliquando significat quamlibet adunationem sacram occasione Missæ, sive horarum canonicarum, ut apud Cassianum, lib.2. de instit. Monachorum cap.13. & 15. in titulo, & lib.3. cap.5. 6. & 8. Isidorum, aliosque scriptores legitur, præcipuè in Regulis S. Benedicti. FR. In Regulis Monasticis cap. 6. legitur: [Operam verò dabunt singuli fratres, ut tempore, quo missæ fiunt, sive die, sive nocte.] Et in Concil. Agathense can.30. etiam habetur: [In conclusione matutinarum, vel vespertinarum Missarum post hymnos capitella de psalmis dicantur.] Vide *Missa sicca*. Itaque agendo nos hìc de solo Missæ sacrificio, dicimus, in Ecclesiæ primordio, quod in consecratione, & in oratione Dominicali consistebat; cui post-

postmodum Apostoli addidere Epistolam, & Euangelium. Greg. Papa epist. ad Jo. Syriac. Episc. & dictũ fuit in dict. *Introitus*. Postea successivè tã Romani Pontifices, quam Concilia in variis occasionibus diversas orationes, ac cæremonias in Missa ampliavere. In Ritu Ambrosiano per omnes Ferias sextas non solet celebrari, & in Ritu Romano tempore quadragesimali, exceptis Dominicis, & Sabbatis diebus, ac Annuntiationis festo, nunquam celebrabatur, quod usque ad annum 700. durasse affirmant Maur. lib. de instit. Cler. & Microl. de Eccl. obser. cap. 49. Græci etiam in diebus quadragesimæ ferialibus, excepto Sabbato, celebrant sine consecratione; consumant tamen Eucharistiam in præcedenti Dominica consecrata, eo modo, quo nos solemus in die Veneris Sancti; quæ Missa προηγιασμένη, idest, *Præsanctificatam* vocant; fit enim in signum mœstitiæ. [In omnibus quadragesimæ jejunii diebus, præterquam Sabbato, & Dominica, & Annuntiationis die, fiat sacrum præsanctificatorum mysteriorum. Sexta Synod. in Trull. can. 52.] Quam institutionem ipsi Græci à Gregorio Magno habuisse tradunt. Circa verò tempus celebrandi Missam in Rubricis ab Aurora usque ad Meridiem præscribitur. Aurora autem intelligitur communiter incipere per horam cum dimidio ante Solis ortũ, excipiendo nihilominus mensem Martii, ac Junii, in quibus tam tempus antelucanum per horam anticipari, quam meridianum prolongari justis de causis, ac Episcopi licentia posset, ut sensit Suar. disput. 80. sect. 4. Item occasione Viatici moribundo præstandi posset media nocte transacta celebrari. Ita Vict. de Eucharist. n. 95. Layman. lib. 4. tract. 5. c. 4. Item Sacerdos in die festivitatis de præcepto ex itinere serò proveniens, posset per horam post meridiem celebrare. Ita Suar. Layman. & Diana. Itaque peccaret mortaliter Sacerdos huic præcepto adversans notabiliter, quod secũdum Azor. lib. 10. c. 25. quæst. 9. esset tertia pars unius horæ; ex eo enim, quod Papa ex singulari privilegio dilatationem unius horæ soleat concedere, manifestum ergo est, quod licitè fieri nequeat. In illis climatibus, in quibus naturalis Aurora non apparet, attẽdenda est moralis Aurora, quæ esset, quando communiter quies terminari solet; sic definitum fuit à Sac. Congr. Rituum. 18. Septemb. 1634. Urbani VIII. jussu, atque Gavanto interveniente, ut ipsemet testatur. Aliqui Auctores classici affirmant, in die Resurrectionis Dominicæ celebrari posse ante auroram; ubi tamen mos est hoc fieri in memoriam temporis Resurrectionis, sicut universaliter fit in Nocte Nativitatis. Hora autem pro celebratione consueta erit hora tertia in diebus festivis, hora sexta in ferialibus, hora nona in diebus jejuniorum. [Est Ecclesiastica consuetudo, ut ad nonam reficiamur, cum ad sextam Missam celebramus; ad Vesperum autem, cum ad nonam sacrificamus. Microl. de Eccles. observ. c. 49.] FR. hoc tamen tempus præfixum celebrandi de Missa conventuali intelligitur, ut in dict. *Missa Conventualis* ostendam. De Missa vespertinali. Vide aliqua initio dict. *Jejunium*, & est eadem ac Missa sicca. Vide *Missa sicca*. Circa verò tempus anticipatum mediæ noctis Nativitatis Domini in Cappella Papali. Vide *Missa Nativitatis Domini*. Missa celebrari potest sub dio, seu in tentoriis, can. concedimus, de consecrat. dist. 1. :‖: Si in Missa adhuc Sacerdos non consecravit, & alia Missa non reperitur in die festo, potest illam denuò incipere in adventu Episcopi, vel alterius Magnatis. Nav. de Orat. notab. 16. nu. 55. Azor. lib. 10. cap. 32. qu. 3. Possev. de off. cur. cap. 2. nu. 11. FR. ampliarem etiam concurrente populo; nam coram Deo non est acceptio personarum, præcipuè ubi agitur de animæ interesse. Imo Toletus affirmat, Sacerdotem non facta adhuc ablutione, si populus in die festi concurrat ad audiendum sacrum, posse denuò aliam Missam celebrare, quod habetur in fine dict. *Missa Nativitatis Domini* :‖: Non possunt fœminæ inservire Missæ; bene tamen Moniales ex choro Missæ cantatæ respondere. In casu necessitatis permissum est Sacerdoti absque ministro celebrare, quæ necessitas intelligeretur pro præbendo viatico, seu in celebratissima solemnitate: Facundez lib. 3. cap. 21. & in casu necessitatis Viatici Sacerdotem non jejunum celebrare posse nonnulli affirmant; contraria verò opinio probabilior censetur. Non reperto Missali Romano in Ecclesia Regularium, posset Sacerdos Romani ritus uti Missali Regularium ad celebrandum. Diana par. 4. tract. 4. resol. 95. Sic etiam universalem assensum Doctorum opinio jam obtinuit, quod Latinus Sacerdos inter Græcos degens, ubi Latinorum Altare non reperitur, celebrare posset in fermentato, & eodem modo vice versa Græcus Sacerdos, quod eruditè probat Nicolaus Baldellus. Cæterum Missa sine candelis, saltem duobus, non licet celebrare: quod si ita celebretur, gravis esset culpa, ut colligitur ex cap. fin. de Celebr. Missæ. Ubi Honorius tertius Sacerdotem officio, & beneficio privavit, quia sine luminibus celebraverat. In casu tamen necessitatis unum lumen sufficere aliqui Doctores docent, & Azor. lib. 10. cap. 28. candelas sebaceas permittit; sed Suarez olei tantum lumen concedit. FR. An una Missa prosit tantùm omnibus, quantùm uni. Glossa in can. Non mediocriter, de cõsecrat. dist. 5. assentire videtur, dum ait: [Vel hoc referas ad ipsum Celebrantem, quia tantum valet ei, ut Missam celebret pro centũ, sicut pro uno &c.] Eandem sententiam tenet Bordonus tom. 1. variar. resol. 25. qu. 9. quam tamen sententiam non esse probabilem post decreta citata à meo Magistro Pauli IV. in commentario Rubricæ Missalis in appendice de sacrificio, quæst. 4. puncto 3. difficul. 2. satis ostenditur. Item Missam cantare potest solus Sacerdos, ubi Clericorum copia non adsit. Glossa in can. Hoc quoque, de consecrat. dist. 1. Missæ partes. Vide *Anaphora. Benedictio. Campana. Candela. Canon Missæ. Collecta. Communicantes. Communio. Complenda. Confessio. Diptychum. Epistola. Euangelium. Gloria in excelsis.*

Glo-

Gloria Patri. Graduale. Hosanna. Hostia. Introitus. Item Energumeni. Ite Missa est. Kyrie eleison. Lavabo. Laus tibi Christe. Lectio. Libera nos quaesumus Domine. Oblatio. Offertorium. Pater noster. Pax. Pax Domini. Pax vobis. Praefatio. Postcommunio. Prosa. Sanctus &c. Tractus. Missa bipartita in Missam Catechumenorum, & Missam Sacramentorum. Vide *Catechumenus*. An liceat Sacerdoti plures Missas in die celebrare. Vide *Missa Nativitatis Domini*. Utrùm in mari verè sacrum confici posset. Vide *Missa sicca* §. In primariis Hispaniae. Item. Quando prima Missa ab Apostolorum Principe celebrata fuit. Vide *Pentecostes*.

MISSAE APPLICATIO. Vide *Beneficium*.

MISSA B. MARIAE VIRG. Vide *Sabbatum*.

MISSA CONVENTUALIS. FR. quam Rectores Ecclesiarum quotidie celebrari facere tenentur, vel cum cantu, sive privatim juxta temporis conformitatem post Tertiam. [Missa conventualis debet celebrari post Tertiã, quia illa hora Christus passus est, can. nocte sancta, can. & hoc de cõsecrat. dist. 1.] : I: Ex praecedentibus rigorosis observationibus in assignando cuilibet horae conventualem Missam responderi potest ad dubium à paucis animadversum, & à Francolino agitatũ; quare, nempè, in diebus Dominicis, in quibus celebratur festum duplex, non dicantur duę Missae conventuales, cum majoris gradus sit Dominica, quàm feria privilegiata? Respondet idem Auctor, quia in Dominica necesse esset utramque Missam conventualem post tertiam celebrare, quod non permittitur ab Ecclesia, quae annectit conventualem Missam cum aliqua hora canonica, & ob eandem causam non dicuntur duae Missae conventuales in Vigiliis, quia ambae post nonam celebrari deberent; nam (ut supra visum est) tempore jejuniorum post nonam conventualis celebrari debet; antiquitus autem rigorosè observabatur tempus celebrandi cõventualem Missam; legitur enim in Vitis Sanctorum Patrum, quod Incolae cujusdam Villae eorum Presbyterũ apud Episcopum accusaverant, dicendo: [Accedit Missam celebrare die Dominico, nunc hora tertia, nunc autem hora nona, ut sibi visum fuerit, neque observat solemnem, ac legitimum ordinem sanctae oblationis.] Sed Sanctus Presbyter ab Episcopo examinatus, revelavit, quod post matutinum expectabat propè Altare, donec visibiliter appareret Spiritus Sanctus, & tunc Missam ille celebrabat. Jo. Moschus in vita Patrum lib. 10. cap. 27. FR. Circa dubium, utrum in Dominica cantari debeant duae Missae Conventuales, quando in eo occurrit festum duplex, consule praefatum meum praeceptorem Quartum in Rubricae Missalis commentario par. 1. tit. 7. de commemorat. dub. 1.

MISSA CATECHUMENORUM. Usque ad Missam Catechumenorum licet Judaeis, & Gentilibus intervenire, can. Episcopus nullum prohibeat, de consecrat. dist. 1. Reliqua. Vide *Catechumenus. Scrutinium*.

MISSA CUM NOTA, idest, cantata: sic legitur in Collegiata Malliani Sabinen. Bulla Pii II. pro ejusdem Collegiatae erectione, quam nuper Alexander VII. in Cathedralem totius Sabinae erexit.

MISSA DEFUNCTORUM: contra hanc antiquã, & laudabilem Ecclesiae pietatem nova haereticalis impietas latrare non cessat, cujus dentes sic D. Augustinus obtundit, confringitque, inquiens: [Non parva est universae Ecclesiae, quae in hac cõsuetudine claret auctoritas, ubi in precibus Sacerdotes, quae Domino Deo ad ejus Altare funduntur, locum suum habet etiam commendatio mortuorum, lib. de cura pro mortuis agenda cap. 1.] Pro mortuorum enim suffragio non sistit tantùm Ecclesia in quotidianis Missę, & horarum canonicarum precibus, ita ut in fine cujuslibet horae expiabilem requiem exposcat; sed etiã in quolibet mensis principio Officium, ac Missam pro illis recitat, ex antiquissimo instituto, ut Alcuin. de divin. off. testatur. Cum psal. *De profundis*, & collecta pro defunctis terminat horas Canonicas Lugdunensis Ecclesia. Missam cãtatam post conventualem Cathedralis Pragensis quotidie pro eis celebrat, ac universaliter pius usus obtinuit, ut in quocumque primo septimanae die varię pro animabus purgantibus fundantur à fidelibus preces; hanc enim diei dedicationem de anno 1056. ex instituto quorundam Monachorum initium habuisse Baronius, & Petrus Damianus testantur; devotam verò feriae secundae meditationem pro defunctis ob eam rationem applicatam fuisse idē Damianus refert his verbis: [Quaelibet animę defunctorum in diebus Dominicis requiescunt, atque à suppliciis feriãtur; secunda verò feria ad ea, quibus assignata sunt, poenarum ergastula revertuntur. Idcircò ipso potissimum die Angelis Missarum honor impenditur, ut & mortuis, & morituris patrocinalis eorum defensio procuretur, lib. 2. epistolar.] Quam meditationem Joannes Beleth in Ration. divin. off. c. 5. confirmans, inquit: [Eodem quoque die Missa pro defunctis celebratur, quoniam, ut plerique ajunt, feria prima refrigerium habent ii, qui sunt in purgatorio, statimque altera die post ad poenas solitas, & ad laborem redeunt; ita ut eo die, quo eorum laboribus aliquo modo subvenitur, Missa pro illis cantatur.] Solet etiam Ecclesia tertio die post obitum alicujus Missam defunctorum celebrare ob memoriam Resurrectionis Christi, quae fuit die tertio post ejus mortem. S. Clemens lib. 7. Constit. Apostol. cap. 48. Item die septimo in symbolum aeternae quietis. D. Ambrosius in oratione de fide resurrect. Sanctus verò Augustinus eos damnat, qui die nono depositionis celebrant pro defuncto, his verbis: [Nescio utrum inveniatur alicujus Sanctorum in scripturis celebratum esse luctum novem dies, quod apud Latinos Novemdial appellant. Unde mihi videntur ab hac consuetudine prohibendi, si qui Christianorum istum in mortuis suis numerum servant, qui magis est in Gentilium consuetudine. Septimus verò dies auctoritatem in Scriptu-

ptu-

pturis habet &c. lib. 1. quæst. super Exod. quæst. 172.] atque idem Aug. lib. 2. quæst. Euang. c. 40. novenarium numerum imperfectũ esse asseruit. Item die trigesimo, quia ex Sac. Scriptura habetur Aaronis morté per triginta dies à populo deploratam fuisse; quare D. Gregor. lib. 4. dialog. cap. 55. Abbati Specioso ordinavit, ut per triginta continuos dies Missam pro anima Justi Monachi celebraret, his verbis: [Vade, ab hodierna die diebus triginta continuis offerre pro eo sacrificium, stude, ut nullus omnino prætermittatur dies, quo pro absolutione illius hostia salutaris non offeratur.] Ex quibus verbis colligitur prædictas triginta Missas ab eodem Sacerdote celebrandas, vel de defunctis dicendas esse non oportere, dummodò celebrationes sint currentes, & non interpolatæ; aliter enim non essent Missæ illæ à D. Gregorio institutæ, & à Sac. Rituum Congregatione 28. Octobris 1628. approbatæ, quæ quasdam Missas prohibuit sub nomine pro vivis, & defunctis, easque à Missali 8. April. ejusdem anni 1628. removeri mandavit. Græci solent in tertio, nono, & quadragesimo depositionis die pro defunctis celebrare. FR. nonum diem supra visum est non licere, & quadragesimum tanquam à superstitione Gentilium provenientem D. August. alibi impugnat :I: Anniversaria depositionis commemoratio tam Græcis, quam Latinis in usu est, de qua Tertullian. de corona milit. cap. 3. sic ait: [Oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus.] Tandem anniversaria generalia pro omnibus defunctis ad diem secundum Novembris stabilita, putant Petr. Damianus, & Sigibertus in Chron. à Sancto Odilone Abb. de anno 998. introducta fuisse; sed hujusmodi commemoratio in eodem die, nempè, post diem festi omnium Sanctorum, apud Amalarium, qui floruit in octavo Christiano sæculo, reperitur in ejus tractatu de off. Eccles. Alii verò Bonifacium IV. de anno 607. hujus sanctæ institutionis Authorem faciunt. In tali autem die omnes Sacerdotes pro defunctis in generali sacrificium applicare tenentur, licet astricti alias sint pro particularibus quotidie celebrare; lex enim universalis prævalet particulari testatorum. Gavant. part. 4. tit. 15. Fraxin. de oblig. Sacer. Miss. sect. 4. concl. 4. §. 22. FR. de tertio, septimo, trigesimo, seu quadragesimo die pro mortuis destinato. Vide can. quia alii 13. quæst. 3. :I: Advertendum tamen est, quòd in diebus festivis de præcepto, præsente cadavere, posset una tantum Missa pro defuncto celebrari ex decreto Sac. Rit. Congregat. 23. Maii 1603. Rituale Rom. à Paulo V. reformatum prohibet exequias agere, & publicè deferre mortuos in die Paschæ. Circa Anniversaria defunctorum particularis praxis Vaticanæ Basilicæ ita se habet, ut celebrentur in die, quo incidunt, etiam si tunc officium duplex concurreret: non verò in Dominicis, seu festis de præcepto, & in octavis duplicia excludentibus. Eadem prorsus regula observanda est in die tertio, septimo, & trigesimo. Decedens aliquis longinquè, statim ac habita de ejus obitu notitia posset celebrari Missa, ut *In die obitus*; cum collecta tamen tertii diei relicto verbo *Tertium*. Ita Gavant. part. 4. tit. 18. nu. 14. Advertendum est insuper, quod nomen defuncti, nonnunquam pro incipiente, & non terminante aliquam functionem usurpetur; hinc de eo, qui in euangelica parabola dicitur, quod cœpit ædificare &c. Tertullianus de Idolatr. cap. 12. sic loquitur: [Qui priùs sumptus operis cum viribus suis supputat, nè ubi cœperit defunctus, postea erubescat.] Item apud eundem in sensu substantivo: [Quo congressui, & suspecti, & defunctui ingratis subjaceret. Adversus Valent.] FR. Item penes Ecclesiasticos, qui objerat non dicebatur mortuus; nam per mortuum Idolum intelligebant. Vide *Mortuus*; ideo *Defunctum* sive *Dormientem* appellabant, & mors *Dormitio* nuncupabatur: hinc [Sacrificium pro dormitione alicujus celebrare] dicitur in can. Cyprianus 21. quæst. 4. Ubi cavetur, ne Missa celebretur pro defuncto, qui in testamento Sacerdotem exequutorem testamentarium, vel tutorem reliquerat, quod habetur etiam in can. neque, dist. 88. Sed pœna ista ardua, præter quam quod ad terrorem imposita censeatur, ut notat Glossa, in d. can. Cyprianus, non obligaret nisi Africanos; nam ab eorum Episcopis sancita fuerat. Quæ autem spectant ad functiones mortuorum, sparsim hic habentur in dictionibus. *Agenda. Aquarii. Candela. Defunctus. Diptychum. Exequiæ*. Item quod Episcopus in Missa Defunctorum non utatur septima candela decrevit Sacra Congr. Rit. 19. Maii 1607. Neque baculo. Vide *Baculus*. Neque chirothecis. Vide *Chirothecæ*. Non osculatur manus Sacerdotis. Vide *Osculum. Euangelium*. Item quod oratio pro defunctis penultimo loco dicatur. Vide *Collecta*. Quod non dicatur Gloria Patri in psalmo *Lavabo*. Vide *Gloria Patri*. Ejus offertorium difficilis intelligentiæ explicatur in dict. *Offertorium*. Ubi etiam ostenditur, quod antiquitus non dicebatur Missa defunctorum, nisi in agonia. Vide *Offitium Defunctorum*. Quare in hac Missa sicut in cæteris Subdiaconus non sustinet patenam. Vide *Patena*. Quare pacis osculum non datur. Vide *Pax*.

MISSA JUDICII, erat Missa, in qua aliquis sæculari more se purgabat ab aliqua calumnia, de qua purgatione, in canonibus prohibita. Vide *Duellum. Educere se per æneum. Iudex compurgationis. Iuramentum. Odalium. Purgatio. Purgator*. Vide etiam cap. sententiam, lib. 3. decretal. tit. 5. Ritus hujus Missæ in eum, qui ad purgationem damnatus erat, describitur à Dunstano Dorobernensi Archiepiscopo; Missę autem introitus incipiebat: [Justus es Domine, & rectum judicium tuum &c.] ejus collecta sequentibus verbis continebatur: [Absolve quæsumus Domine tuorum delicta famulorum, ut à peccatorum suorum nexibus, quæ pro sua fragilitate contraxerunt, tua benignitate liberentur, & in hoc judicio, pro ut meruerunt, tua justitia præveniente, ad veritatis cen-

censuram pervenire mereantur. Per Dominum &c.] Epistola desumebatur ex Decalogo in Deuteronomio inserta, nempè, [Ego sum Dominus Deus tuus &c.] Euangelium ex Marco, in quo de observantia ejusdem Decalogi fit mentio, idest, [Magister bone quid faciam &c.] Offertorium consistebat in illis psalmi verbis: [Immittet Angelum Dominus in circuitu &c.] Habebatur etiam Præfatio eidem functioni adaptata, ac quando communicabatur imputatus de delicto, dicebantur illi à Celebrante verba: [Corpus, & Sâguis Domini nostri Jesu Christi sit tibi ad probationem hodie.] Postcommunio hanc orationem habebat: [Perceptis, Domine Deus noster, sacris muneribus, suppliciter deprecamur, ut hujus participatione sacramenti, & à propriis nos reatibus indefinenter expediant, & in famulis tuis veritatis sententiam declarent. Per Dominum &c.] Post Missam Sacerdos ad destinatum locum serventis aquæ accedebat, quam exorcismis variis præparans, effectum divini judicii implorabat, haustumque illius bullientis elementi imputato ad bibendum prębebat; hic exutus vestibus, osculatoque prius Euangeliorum libro, se in serventem aquam proiciebat, vel supra ferrum candentem nudis pedibus incedebat, aut manibus tangebat; & sic à calumnia ei imposita, si incolumis evasisset, purgabatur: quod de S. Cunegunda, aliisque fœminis innocenter calumniatis actum fuisse legitur.

MISSA MOZARABICA. FR. à D. Leandro Hispalen. Episcopo peculiariter in Hispania usitata reperitur in Tom. 6. Biblioth. SS. PP. colon. 102.

MISSA NATIVITATIS DOMINI. Antiquitus nedum in hac die plures Missas celebrare licitum erat Sacerdoti, sed etiam quotidie, ita Rupertus Archidiaconus de Sancto Alberto loquens, ait: [Factus presbyter duas in die celebravit Missas, pro vivis alteram, alteram pro defunctis.] Leo III. Papa novem Missas in die celebrabat. Baron. an. 816. n. 54. Concilium Salegustadiense cap. 5. Sacerdotes ad tres Missas quotidianas celebrandas limitavit, & tandem Alexander Papa ad unicam quotidianam Missam celebrandam Sacerdotes restrinxit, can. sufficit Sacerdoti, de consecrat. dist. 4. FR. sed ibidem dicitur etiam, quòd [Quidam tamen pro defunctis unam faciunt, & alteram de die, si necesse fuerit.] Quod fecisse Sanctum Albertum dictum est suprà. Plures igitur celebrationes in die expressiùs Sacerdoti prohibitæ sunt in cap. consuluisti lib. 3. decretal. tit. 41. de celebrat. Missarum. At quomodo in Nocte Nativitatis Domini quilibet Sacerdos tres Missas celebrare potest? Respondetur, hoc ex privilegio Leonis Papæ, quod habetur in can. nocte sancta, de consecrat. dist. 1. Ubi Glossa hujus triplicati, sanctique mysterii explicationem his verbis tradit: [Celebretur una ante diem, quæ significat tempus ante legem, quando eramus in tenebris. Secunda, dum diescit, & significat tempus in lege, quando nondum plena agnitio Dei habebatur. Tertia in die, & significat tempus gratiæ, quando jam plena cognitio habebatur. Unde versus,

Nocte prior, sub luce sequens, in luce suprema;
Sub Noe, sub David, sub Cruce, sacra nota.]

Sunt etiam alii versus in quodam pervetusto Missali,

Quarum prima tibi tempus, quo lege carebant.
Altera dat Moysen; designat tertia Christum.

Ac eadem Glossa in can. Consuluisti supra, de celebr. Miss. ait: [Celebrantur etiam tres Missæ propter mysterium: quoniam per illas tres Missas repræsentatur triplex status; scilicet, status ante legm, sub lege, & status gratiæ. Illa, quæ cantatur in nocte, repræsentat statum illum, qui fuit ante legem, quando omnes erant in tenebris; unde dicitur in Missa illa prophetia: Populus gentium, qui ambulabat in tenebris. Secunda, quæ dicitur in aurora, repræsentat tempus sub lege, in quo jam incipiebant ex parte cognoscere Christum; sed non plenè propter dicta legis, & Prophetarum, & ideò cantatur inter diem & noctem, & dicitur officium; Lux fulgebit hodie. Tertia dicitur in die, per quam designatur tempus gratię, scilicet præsens; unde dicitur officium: Puer natus est &c. quod potes intelligere his versibus:

Tres in Natali debent Missæ celebrari.
Quarum prima sacram Christi signat genituram;
Altera venturi designat gaudia Christi:
Tertia jam factum, quod lex fore sacra figurat.]

Atque Postillator ibidem alia mysteria tradit, inquiens: [Prima Missa designat generationem æternam, quæ occulta est, & ideo in nocte celebratur prima Missa. Secunda significat nativitatem naturalem, scilicet, ex muliere, & quia ex virgine, ideò partim naturalis, partim occulta, ideo celebratur in mane. Tertia significat generationem spiritualem, quæ fit per gratiam, & ista in tertia, quia clarescit, & ex studiis eorum cognoscetis eos. Oritur enim Sol justitiæ, cum convertitur malus, & quisquis facit voluntatem Patris. Vincen. Jo. Andr.] Divus verò Thomas in 3. par. quæst. 83. art. 2. ad 2. ait denotare has tres Missas triplicem Christi Nativitatem, quarum prima est æterna, nobis occulta, & ideo cantatur in nocte. Secunda est spiritualis, quia Christus oritur tanquam Lucifer in cordibus nostris, & propterea cantatur in aurora. Tertia est corporalis, secundum quam nobis visibilis apparuit, natus ex Virgine, & ideo cantatur in die, & clara luce post Tertiam. :: Quo ad ritum eas celebrandi, multi Auctores classici docuerunt esse peccatum mortale celebrare secundam, & tertiam Missam ante auroram, eum hoc sit contra Pontificum decreta; & licèt contraria opinio aliqualem probabilitatem habeat, tutius tamen erit cæremo-

vonias ab Ecclesia sanctè institutas observare. FR. Auctores autem primæ sententiæ, qui videri possunt apud Dianam de celebrat. Missæ, resol. 35. par. 2. loquuntur secundum generalem prohibitionem non celebrandi ante auroram, & post meridiem, & signanter, ex ultima sanctione Tridentinæ Synodi, quæ sess. 22. in decreto de evitandis in celebratione Missarum, ubi inter alia cavetur, ne Sacerdotes aliis quam debitis horis celebrent, idest, in Ecclesia consuetis. Unde privilegium Sacerdotibus à Telesphoro Papa concessum non derogatur, cujus verba sunt hæc: [Nocte sancta Nativitatis Salvatoris Missas celebrant presbyteri &c. Quoniam, & ead. nocte &c.] Igitur in nocte nativitatis Domini dispensat Sacerdotibus celebrare, quod privilegium in fine limitavit, inquiens: [Reliquis verò temporibus Missarum celebrationes ante horā diei Tertiam minimè sunt celebrandę, can. nocte sancta, de consecrat. dist. 1.] quæ consuetudo Sacerdotum liberè celebrandi simul tres Missas post mediam noctem jam longo usu Urbis, & Orbis confirmata est. Et quod dicitur de usu celebrandi interpolatè unam Missam in media nocte, secundam in aurora, tertiam post tertiam horam, intelligendum est de Missis conventualibus, non verò privatis. Gravissima item est inter Theologos quæstio de Missa, quæ in hac nocte ante ejus medietatis periodum in Cappella Pontificia, & in Ecclesia Sancti Marci Venetiis celebrari solet; quę enim in papali Cappella celebratur, sæpè observavi, quod per duas horas circiter ante mediam noctem confici solet. Quare communiter docent Auctores hoc fieri ex privilegio Summi Pontificis, sive ex ejusdem dispensatione; censetur, quippe, dispensando, declarare Summum Pontificem tunc esse mediam noctem, cum ad hominis arbitrium dependeat (ut ipsi asserunt) denominationem diurnalis principii. Sed utraque ratio (bona illorum venia) non arridet; nam quis unquam ocularis testis fuit privilegii istius, sive pro Cappella papali, sive pro Veneta Ecclesia? Nemo profectò: aut quis unquam mentem Pontificis exploravit de hujusmodi anticipationis diurnalis dispensatione? Nanque si physicè illa verba Sac. Scripturæ intelligenda sunt, quod, dum medium silentium tenerent omnia, Verbum Dei de regalibus sedibus in terram venerat, quem periodum Universalis Ecclesia celebrando imitari conatur: dicendum est, quòd Papa nec privilegium concedat, nec dispensare censeatur, quia non constat de primo, nec de secundo; non enim verificatur assertio, esse in arbitrium hominis physicum diei initium declarare, licèt verum sit, quòd in ejus arbitrio est incipere horas diei numerare ab uno ex quatuor cardinalibus punctis: sic à Solis ortu Babylonicum horologium, ab occasu Italicum, à meridionali, & ejus opposita perpendiculari linea astronomicum, sed omnia horologia Solis posituram minimè variant, ac semper est verum dicere nunc, verbi gratia, est media nox, quamvis supradicta horologia varias horas secundum variam directionem pulsent. Hoc posito dico secundò, quòd tam Cappella papalis, & Veneta S. Marci Ecclesia, quàm universalis Ecclesia physicam mediam noctem imitantur in celebratione Missæ Natalis Domini, quod probatur primò in ordine ad papalem Cappellam, Venetamque Ecclesiam; nam cum Hierosolyma regio, ubi mundi Salvator nobis natus fuerat, per longitudinis lineam, ab Astronomis ponatur ad gradus 66. o. Roma verò ad ejusdem lineæ gradus 38. 30. igitur differentia, quæ inter utriusque longitudinis zenit interjacet, esset gradus 27. 30. cum minutis; sed cum Sol per quamlibet horam 15. gradus conficiat, ergo Bethlehemitica media nox præcurrit Romanam, & Venetam per duas horas incompletas: unde evidens fit, quod dum in Cappella papali, & in Ecclesia Sancti Marci Venetiarum Missa Natalis celebretur per duas horas incompletas ante mediam noctem orizontis Romani, & Veneti, ibi physicam mediam noctem Bethlehemiticam, ubi, ac quando verè natus est Christus imitantur, & ideo non est opus Pontificium privilegium, vel dispensationem inaniter speculari, cùm de illis nullibi mentio fiat expressa, dumque ratio suadet, quòd scientia, ac prudentia Pontificum, astronomica, piaque contemplatione tempus, & horam, qua Dominus in Bethlehem natus fuerat, imitari voluerit. Quo denique ad Ecclesiam universalem, physicè etiam imitari mediam noctem dicimus; non tamen Bethlehemiticam, sed uniuscujusque proprii regionalis orizontis. Est locus perobscurus apud Rupertum lib. 3. c. 17. ubi inquit, quod in hac die duæ Missę celebrari debent, sed intelligitur antè tertiam horam; nam tertia Missa post tertiam horam celebrari debet; intelligendo, scilicet, semper de Missis solemnibus, ut supradixi. ✠ Multos casus affert Valentia, in quibus Sacerdos, non facta ablutione, posset denuò in eodem die celebrare, at in usu amplius non extant; sed tantum in die Nativitatis Domini conceditur, & quando Parochus haberet duas parochiales Ecclesias, quarum utraque ex inopia proprium Sacerdotem non valeret sustinere. Toletus verò lib. 1. cap. 3. n. 5. docet Sacerdotem non facta ablutione, si in die festi concurreret ingens populus ad audiendam Missam, vel ob necessitatem dandi viaticum, posse denuò celebrare. Inter alia privilegia, quæ eorum Missionariis Sac. Congregatio de Propaganda Fide concedit, unum est, ut possint, quando opus erit, plures in die Missas celebrare.

MISSA NATIVITATIS S. JO. BAPTISTAE. In hac die celebrabantur etiam tres Missæ. Ord. Rom. Albinus, & Amalar.

MISSA PRO MORTE INIMICORUM frequętabatur in Hispania, quæ tanquam superstitiosa, & vindicativa, de ann. 694. in XVII. Conc. Tolet. can. 5. sub gravissimis pœnis prohibita fuit. FR. de qua in can. quicumque Sacerdotum. 26. qu. 1. sic habetur: [Plerique etiam Sacerdotum fasciati inimicitiæ dolo, Missam pro requie defunctorum promulgatam fallaci voto pro vivis student celebra-

brare hominibus; ut is, pro quo ipsum offertur sacrificium, mortis incurrat periculum.

Missa Nautica. Vide *Missa sicca*.

Missa Sabbati Sancti. Vide *Missa sicca. Sabbatum* in fine.

Missa Scrutinii. Vide *Scrutinium*.

Missa Sicca, dicitur illa, quę à navigante Sacerdote in navi dici solet sine consecratione, & secretis. Ideò *Missa nautica* ab aliquibus appelatur. FR. Item *Missa sicca* est eadem respective cum vespertinali; nam realiter non erat Missa, quę vespertinalis dicebatur; sed dictio *Missa* pro officio suscipiebatur, ut dictum est in dictione *Missa*, paulò post initium, & clarè colligitur ex can. solent. de consec. dist. 1. ubi sic habetur: [Si antè mãducaverint, quàm vespertinum celebretur officium: concurrendum est enim ad Missas, & auditis Missarum solemnibus, & vespertinis officiis &c.] Canon ergo hic distinguit Missas ab officiis vespertinis: æquivocum igitur illorum est, qui asseruerunt Missas celebrari ad vesperas, quæ æquivocatio oritur ex eo, quia prædictus canon videtur loqui, quod Missa in quatuor temporibus ad vesperas sit celebranda; sed si canon attentè inspiciatur, rectè non de Missa, sed de jejunii quadragesimalis solutione loqui colligitur. Ibi enim sic ait: [Vespertina hora completa oratione sua jejunium solvant.] Deinde immediatè sequitur: [In jejuniis etiam quatuor temporum circa vespertinas horas, in Sabbato verò Sãcto circa noctis initium Missarũ solemnia sunt celebranda.] Quare dictiones *Vespertinas horas* non cum periodo subsequenti, sed cum antecedenti conjugendæ sunt, nempè, cum solutione jejunii quadragesimalis ad vespertinam horam, ut per copulativam clausulam *Etiam* satis intelligitur; licèt verum sit, quod in Sabbato Sancto celebrabatur circa noctis initium. Probatur enim manifestè, quia, ut dictum est in dict. *Missa*. paulò post initium, tempore quadragesimali in Ritu Romano nunquam celebrabatur. Ergo tempore jejuniorũ consumebat celebrans Eucharistiã Dominicę diei, sicut adhuc Græcos observare ex latino instituto, scilicet, per D. Gregorium Magnum eis tradito, ibi refertur, & hoc usque ad septimum christianum sæculum observatum fuisse dictum fuit ibidem. Igitur Missa vespertinalis erat illa, in qua à Sacerdotibus ãte solutionem jejunii consecrata hostia Dominicæ præcedentis sumebatur; itaque conveniebat hæc Missa cum sicca, quia non consecrabatur, & ab eadem disconveniebat, quia in vespertinale consumebatur Eucharistia, cum in *Sicca* nulla consecratio efficiatur, sive absumatur: ‡: Imo ex quodam Graduale vetusto M. S. D. Gregorii in Bibliotheca Angelica de Urbe asservato legitur de hac Missa Sabbati Sancti talis titulus: [Visa stella ingreditur ad Missam,] idest, noctis principio, in primæ stellæ apparitione, quod etiam colligitur ex precibus ejusdem Missæ, ubi fit mentio noctis. FR. In dicto can. Solent, Gratianus, loquendo de hac Sabbati Sancti Missa nocturna, subjungit: [Unde Leo Episcopus, quod à Patribus nostris,] nempè, can. quod à Patribus, dist. 75. ubi sic habetur de ordinatione sacerdotali, & levitica: [Sed post diem Sabbati ejusdem noctis, quæ lucescit in prima Sabbati,] ubi loquitur de Missæ consecrationis ordinandorum. Sequitur insuper ibidem Gratianus: [Item Gelasius ordinationes Presbyterorum] corrige *Zephyrinus*. can. ordinationes Presbyterorum, dist. 75. ‡: Legitur etiam apud D. August. epist. 118. ad Januar. quod in Africa duas Missas celebrabant, unam, scilicet, de mane, & aliam de nocte. Orientales tempore jejuniorum circa Vesperas celebrare solent. Igitur quo ad Missam siccam, celebratur cum cotta, & stola, fit confessio de more, dicitur tantum Introitus, Gloria, & Credo (si occurrerit) Epistola, Euangelium, Offertorium, Pater noster, Agnus Dei, datur Pax, Post communio, orationes, quæ clara voce dici solent, datur benedictio, & Euangelium Joannis in fine; quem ritum habes penes Albertum Castellanum in suo Sacerdotali lib. 1. tract. 4. cap. 34. Hanc Missam Navarrus in miscel. de orat. in novis miscell. 88. approbatam fuisse à Leone X. inquit. FR. non debet coram infirmo recitari Missa sine licentia Episcopi, ut docet Magister meus Quartus in Comment. Rub. Missalis par. 1. tit. 14. dub. 4. §. Dico 3. Sed non est verum, quod talis usus, idest, pro navigantibus in desuetudinem abjerit, ut ibidem refert Quartus; nam in omnibus triremibus ferentibus secum Cappellanos, præsertim Melitensibus, hæc cæremonia adhuc fieri solet: ‡: Sanctum Ludovicum Galliarum Regem jam in captivitate penes Saracenos detentum, solitum fuisse hanc Missam siccam audire quotidie, refert Gulielmus Carnotensis in ejus vita his verbis: [Totum officium Missæ absque sacramenti consecratione assiduè cum uno Presbytero prædicatore, me adjuncto, sibi tunc temporis Clerico suo, jugiter exolvebat devoto corde.] Idem affirmat Gaufridus in vita ejusdem, quam *Missam sine canone* appellat. FR. In primariis Hispaniæ universitatibus celebris quæstio agitata fuit, nempè, utrum in mari sacrum licitè confici posset, ex occasione novæ Lusitanorum, ingentiumque prætervectionis navium in oceano; pro parte negativa asserebatur prohibitio ex consuetudine ob periculum effusionis Christi sanguinis, ac indecentiam, dum in navi vix locus posset inveniri honestus, quæ sententia à D. Antonino, Navarro, Suarez, & aliis penes Dianam part. 5. tract. 13. resol. 40. & par. 9. tract. 1. resol. 45. §. casus sextus, sustinebatur. Sententia verò affirmativa uti probabilior amplexa fuit à Salmaticensium, Complutensium, Conimbricensium, & Eboracensium Academiis, ut cum licentia Pontificis posset in navibus consecrari, quia sicut in casu necessitatis (ex negantibus Auctoribus supra citatis) liceret extra locum sacrum celebrare, dum debita reverentia observari posset, ne fideles diù priventur sacro, vel decedant absque Viatico, sic etiam à pari &c. Nec in navibus onerariis deest locus aptus, ac honestus, in quibus etiam adhiberi potest cautela

tela effusionis sanguinis, si alter Sacerdos calicem teneat firmum post consecrationem, ac de opposita consuetudine non constare visum fuit: quin olim in mari Baronius an.700. solitum fuisse celebrari affirmat, & Sanctus Gregorius Papa lib.3. Dialog. cap. 36. refert Nautas in mari sub utraque specie (juxta illius temporis consuetudinem,) communicatos fuisse. Fautore hujus sententiæ, quæ jam diù in praxi posita est, apud Dianam loc. cit. & Aversam quæst. 11. sect. 14. referuntur. Nostris temporibus etiam Pontifex pro simili privilegio interpellatus fuit, quo ad triremes, quibus ratione minoris commoditatis, decentiæ, majorisque periculi, tum quia eorum navigatio in mediterraneo mari conclusa, littoralis ferme est, ubi commodè in terra possunt, ac assolent Altaria erigere, & celebrare; ideo negatum fuit, ut satis Magister meus Cardinalis de Lugo de Eucharistia disp.20.sec.3.probat.

Missa Votiva, idest, voluntaria, nempè, quę non est juxta calendarii ordinationem, ita tamen, ut hæc voluntas sit rationabilis, & ut rubricæ limitationes non excedat. Hercules Matthiolus in ejus impressa oratione pro duce Mantuano Carolo II. refert, quòd quidam ducalis Sacerdos coram eo Duce vivente in Sabbato quatuor temporum celebraturus, dubitans, ne illa prolixa Missa tœdio afficeret ejus Dominum, aliam Missam, nempè, votivam celebrare proposuerat; at pius Dux Missam currentem celebrari jussit; non enim (ajebat) sibi visurum fuisse longum illud tempus, quod vivo horario solis divini, & sacramentati commensurabatur: ex quo sanè discere debemus, quod ob tœdium rubricarum observantiæ in hoc incruento, veroque fidei articulo negligendæ minimè sint. Non debent celebrari Missæ votivæ in diebus duplici festo, vel solemnibus octavis duplicia excludentibus impeditis, Congreg.Rit.28. Augusti.1627. nisi tamen aliqua causa gravis, sive publica aliter urgeret, in quibus casibus diceretur Gloria, & Credo: causam autem gravem intelligi declaravit eadem Congregatio 19. Maii 1607. quando, nempè, Episcopus cum Clero, populique concursu interveniret: quod etiam intelligendum est, quando Missa non dicitur cum paramentis violaceis, quia tunc non dicitur *Gloria*, & *Credo*, ut in eodem decreto disponitur, nisi tamen esset in Dominica, tunc enim diceretur *Credo*; ex quo infertur, quod si Missa votiva cantari occurreret in duplicibus cum paramentis violaceis, in quo festo recitari *Credo* ordinatur; tunc in votiva etiam dici deberet, sicut in praxi accidit Viterbii de anno 1656. pestilentiæ tempore, ubi cum interventu Eminentiss.Dom. mei Card. Brancatii, Cleri, ac Magistratus, tunc mihi, uti ejusdem Cathedralis à cæremoniis Præfecto, visum fuit, ratione festivitatis Præsentationis B. M. V. in qua *Credo* ordinatur, ut Missa votiva tempore pestis cum *Credo* caneretur, quod non nullis ibi renuentibus, ideo Romæ hoc cum consultum esset, à peritissimis Regularibus approbatum fuit, & signanter à Patre Hieronymo Romano in suis Flosculis verb.Missa num 41. & à Theophilo Pitonillo in ejus Sac.Enchiridio lib.2.cap.ult.nu.6. In Missis votivis nunquam legitur in fine aliud Euangeliũ nisi S. Joannis. Rubr.Missalis par.1.tit. 13. Quod non observari expertus sum anno 1664. die 4. Augusti in Dominica occurrente, in qua die fæl.mem.Alex. VII. se ad S.Mariæ de Anima Templum transtulerat, ut in gratiarum actionem pro obtenta Imperatoris Victoria contra Otomannos Missam votivam celebraret, & ei præbitum fuit ad legendum in fine Missæ Euangelium Dominicę. Quando in octava alicujus Sancti de eodem, cujus est Octava, Missam votivam celebrari occurrerit; tunc currentem celebrari debet. Gavant. par. 1. tit. 4. De quo casu Rubricam nil agere inquit Guyetus lib.4. de Missa votiva cap.9. nam superfluum esset agere de conclusione tam evidenti; de qua re Cæremoniarum Magistri Vaticanę Ecclesiæ parum admoniti sese exibuere, cum in eadem Ecclesia de anno 1667. in Sede vacante præfati Alexandri VII. concurrente Pentecostes octava celebrata fuit Missa votiva de Spiritu Sancto, cujus erat Octava. Item si Missam votivam alicujus Sancti celebrari contigerit in ejus natalitia die, de qua tamen non fit officium, tunc dicitur *Gloria* cum tribus orationibus, quarum secunda erit de Sancto, de quo fit officium, ut accidere solet in titulo alicujus sacelli, sive Sancti simplicis in die officio duplici, aut semiduplici impedito, quæ Missa *Semivotiva* adpellari solet. *Missæ Mysteriorum*, sive *Vitæ Christi*, & *B.Virginis*, jussu Pauli V. à Sac.Rit.Congr.prohibitæ fuere in Regist. fol.2. quamvis ad instantiam Commissarii Terræ Sanctæ, sequentes votivas Missas celebrari indultum fuerit, videlicet, *Nativitatis Christi* in Sac.Præsepii Ecclesia; *Resurrectionis* in Sacello Sancti Sepulchri; *Assumptionis Deiparę* in valle Josaphat, ubi ejus sepulcrum veneratur; in quibus omnibus Missis propter eximiam illorum Sanctuariorum reverentiam *Gloria*, & *Credo* recitari mandavit eadem Sac. Congregat. 29. Maii 1615. Item in votivis Missis ejusdem Virginis non dicitur *Gloria*, nisi in Sabbato, in quo die etiam si de ea non fiat officium, & Missa de eadem dicatur, semper tamen *Gloria* dici debet; nam Sabbatum est Sanctissimæ Virgini dicatum. Item in Sacra Lauretana Domo in qualibet Missa B. Virginis votiva semper dicitur Gloria, licet non sit in Sabbato. De Missa votiva B.M.V. Vide *Sabbatum* paulò post initium.

Missaliis, liber continens Missarum celebrationes, cujus coordinatorem Gregorium Magnũ Amalarius fuisse autumat lib. 4. cap. 3. Nam ex traditione habetur, ut Baronius anno 102. refert Apostolorum Principem præcipuarum latinæ liturgię rerum fuisse authorem, successivèque ab ejus discipulo Papa Clemente in scriptis traditas, ita refert Proclus Constantinopolitanus Episcopus, qui tamen liber *Sacramentale* à Lindano, *Liber mysteriorum* à D. Hieronymo, *Liber* *Sa-*

Sacramentorum à Rhemensi Concilio; *Libellus* à Gregorio Turonensi appellatus fuit; & tandem Concilii Tridentini jussu Ægidius Foscarius, Leonardus Marinus, & Franciscus Fererius Missale, & Breviarium correxerunt, atque Catechismum Romanum composuerunt. Ughellius tom.2. Ital. Sacræ. Absque Missali celebrare esset mortale peccatum, Navar. cap.25.num.86. Azor. lib.10. cap.29. quæst. 4. Vasquez in 3. par. tom. 4. disput.23. cap.3. nu.26. In casu verò necessitatis Sacerdos propriæ confidens memoriæ, posset memoriter celebrare absque Missali. Ledesma in Sum. tom.1. de Euchar. cap. 20. concl. 8. Sed deberet ponere super Altare aliquem librum Missali similem fingendo legere, ut à circumstantibus removeret scandalum. Vasq. loc. cit. disp. 233. cap. 3. num. 26. FR. Ego audivi Missam pro defunctis à quodam cœco Sacerdote Dominicano celebratam. In alia significatione. Vide *Missaticus*.

MISSAM TENERE, & *Missam facere*. FR. phrases diversæ significationis sunt; nam prima, de qua in Regulis S. Benedicti, aliqui dicũt, quod *Missam cantare* significet; sed potius Missam audire, sive Missæ assistere denotare videtur, sicut vulgò dicitur *Habuisse*, vel *Tenuisse Missam*, pro audivisse. Sed *Facere Missam* significat conficere sacrum; unde Agathense Concil. distinguit audientem Missam ab eandem celebrante, inquiens: [In Oratoriis nisi jubente, aut permittente Episcopo, Missas facere, aut tenere voluerint, can.21.] Itaque *Facere*, celebrare, & *Tenere*, audire denotant, quod clarius explicat idem Concil. can.47. ubi sic habetur: [Missas die Dominico sæcularibus totas tenere speciali ordine præcipimus.] Et Concil. Bracaren.1. can.16. clarius sic habet: [Si quis feria quinta paschali, quæ vocatur Cœna Domini, hora legitima post nonam jejunus Missas non tenet &c.] Aliquando tamen *Missam facere* significat in tempore consecrationis Cathecumenos dimittere. [Post sermonem fit Missa cathecumenis. D. Aug. serm.237.] idest, peracto infra Missam sermone Catechumeni ante consecrationem dimittendi sunt.

MISSATICUM, legatio. [Posteà verò contigit, ut Dominus Imperator patruelem meum miserit in missaticum super Elbam cum his inferius scriptis. Bonifat. Mart. epist.115.] FR. Item significat commissionem: [Justum missaticum transmisit Dominus Rex Gloriosus Karolus per Adalardum Abbatem. In Const. Caroli Calvi tit. 48.

MISSATICUS, adjectivum nomen, significat ad Missam pertinens, hinc *Missatica*, & *Missalia* paramenta dicta sunt Missæ vestimenta. [Sacerdos, & omnis Clerus conveniant in Ecclesiam missalibus indumentis induti. Ord. Rom.] FR. significat etiam commissarium: [Pagi per missaticos qualiter fuerunt ordinati. In Const. Caroli Calvi, tit.12.

MISSORIUM, vas, seu theca. [Basilicam Beati [illegible]igii præcipuè sibi hæredem instituit, ubi, & sepulturam se habiturum delegit, ibique missorium argenteum deauratum deputavit. Flodoard. lib.2. cap. 5. Nobis missorium magnum, quod ex auro, gemmisque fabricaverat, in quinquaginta librarum pondere ostendit. Greg. Turon. lib.6. hist. cap.2.

MISSUS. FR. executor. Glossa in cap.1. decretal. lib.3. tit.49. Sigonius de Regno Ital. lib. 7. l. qui filium, de adoptionibus, l. si quis de furto, tit. de furtis.

MISTAGOGIA. Vide *Missa*.

MISTUM. Vide *Mixtum*.

MITITAS, mansuetudo. [Turtur etiam castitatem Christi significat; Columba verò, quæ sine felle est, ejus mititatem, secundum illud Matthæi 11. Discite à me quia mitis sum. Lyran. in Genes. cap.15.

MITRA. Episcopale capitis ornamentum, græcè μίτρα, à μίτος, idest, ligamen cum quo ligabatur mitra, quam fœminæ ferebant; in Africa erat signum virginitatis Deo dicatæ, sicut hodie est velum in Monialibus, quæ erat lanea, purpurei coloris, & dicebatur *Mitrella*, & *Mitella*. Latinus Latinius in Optato Milevitano semper hanc vocem *Mitellam* corrigit. FR. de *Mitrella*, sive *Mitella* Franciscus Baldoinus in eundem Optatum lib.6. ait: [Ut autem erant virginales, sic & matronales. Nam nuptæ Matronæ aliter quàm Virgines caput velabant, & ornabant. Unde Propertius.

Cinxit, & acceptas altera vitta comas.]

De matrimonialibus Mitris. Vide in dictione *Niblatus*. Mitra ab Orientalibus; sed à Latinis *Vitta* dicebatur. Inter ornamenta muliebria enumeratur à Ulpiano in l. arg. §. muliebri. ff. de auro, & arg. sed magis capitis tegendi, quam ornandi causa comparatur, juxta Ulpian. in l. vestis §. muliebria, eod. tit. Papinius tamen Persarum more *Mitram* pro sole posuit, Thebad. primo, dum inquit:

Indignita sequi torquentem cornua mitra :||: Mitra igitur *Apex* ab Augustino appellatur; *Sertum cum gemmis* ab Ennodio, loquente de mitra S. Ambrosii; *Corona* à Hieronymo: [Præcor coronam tuam] ad D. Aug. scribente, idem à Sidonio replicatur lib. 3. epist. 8. ad Euphronium Episc. nempè [De minimis, videlicet, rebus coronam tuam maximisque consulerem.] Item *Corona Sacerdotalis* ab Ammiano Marcellino; *Corona Gloriæ* ab Eusebio; *Pileum*, *Galea*, & *Tyara* ab Isidoro; *Infula* ab Hugone de S. Victore, de qua. Vide suo loco. Item *Cidaris* ab Alcuino. FR. etiam ab Anselmo Lucensi Episcopo in ejus epist. ad VVibertum Antipapam num. 17. his verbis appellatur. [Depone cidarim, aufer coronam &c.] Cidaris enim antiquitus Regis Persarum corona erat; sic Q. Curtius lib.3. refert, inquiens [Cidaris Regum capitis vocant insigne] eodemque modo à Hieronymo vocatur Mitra Hebræorum Pontificis, in qua nomen Dei scriptum erat:||: A Nicephoro *Phrygius* dicitur; sic etiam à Balsamone, qui de pretiosa mitra

quam Cœlestinus Papa Cyrillo Patriarchæ Alexandrino dono miserat, loquens, ait [Cœlestinus phrygium Cyrillo Episcopo Alexandrino dedit.] FR. Atq; in donatione Constant. Magni in decreto Gratiani dist. 95. sub tit. Palea, hæc verba habentur: [Deindè Diadema, videlicet, capitis nostri, simulque phrygium, nec non & superhumerale, videlicet, lorum, quod imperiale circundare assolet collum.] Et infra clarius [Ipse verò Beatissimus Papa, quia super coronam clericatus, quam gerit ad gloriam Beati Petri, omnino ipsa ex auro non est passus uti corona; Nos phrygium candido nitore splendidum, resurrectionem Dominicam designans, ejus sacratissimo vertici manibus nostris imposuimus] ita etiam Innocentius apud Baron. an. 34. qui tamen Cardinalis à Rhodigino deceptus, licet illum non citet, putavit *Phrygium* esse idem, ac Pallium; sic enim Eminentissimus ille an. 336. nu. 63. inquit: [Haud arbitror me rem pœnitus habuisse compertam; dicam tamen, quæ conjectura suggesserit &c. Phrygium idem dictum, quod Phrygionum opere crucibus contexi soleret.] Hinc concludit esse Pallium; sed in primis Tiraquello in lib. 5. cap. 18. in Alex. ab Alex. Genial. non placet eandem dici *Phrygiatam*, ac *Phrygianam* vestem: quare ibidem corrigit. Alex. ab Alex. textũ inquiens: [Phrygianam vestem, & non phrygiatam, ex Plin. lib. 8. cap. 48.] Differt enim *Phrygium* substantivum à Phrygio adject. sic dicitur Judex Phrygius Catull. epital. 56. Lapis phrygius, Horat. 3. carm. ode 1. Plin. lib. 36. cap. 19. Item Cantibus Phrygiis, Cic. lib. 1. divin. Arces phrygiæ. Ovid. 13. metamor. Clades Phrygiæ. Ibidem. Catervæ Phrygiæ. Lucret. lib. 2. Æquor Phrygium. Virg. Æneid. Itaque per nomen *Phrygium* non tantum vestimentum; sed diversæ res ex Phrygia delatæ intelliguntur. Quare ergo potius pallium, quàm aliud ornamentum intelligendum sit? Imò [Clamidem phrygiam Virg. 3. Æneidos] dixit; sed quis hoc asseruerit? Error ergo Rhodigini talis fuit, qui lib. 25. cap. 30. dixerat: [Tutulum Fulgentius pallium accipit, quo ex sacro ritu caput obnuberent Sacerdotes, sic apud optimum maximum Poetam:

Et capita ante aras phrygio velamur amictu]

Fulgentius enim non ait, quod tutulus, sive pallium sint idem ac Phrygium, de quo Virgilius 3. Æneid. in citato carmine. Constat enim ex Macrob. lib. 3. Saturnal. cap. 12. quod primi Latini adhuc rudes, quando Diis sacrificabant, lauro, populo, & similibus se coronabant; sed processu deinde temporis majori fastu coronas aureas, sive phrygias, acus, nempè, pictura, ac diademata adhibebant in sacrificiis, quod alludere voluit Virg. loc. cit. [Phrygio velamur amictu.] Sufficeret enim ex Virgilio ostendere phrygium aliud non esse, quam capitis velamen. Quare, ut supra visum est, ex Gratiani, sive Paleæ textu, Constantinum Pontificem Sylvestrum phrygio decorasse loco diadematis, & coronæ in memoriam capitis rasi Principis Apostolorum, quod Phrygium ipsemet Imperator Pontificis vertici imposuit. Vertex enim (si Calepino credimus ajenti) [Propter flexuram capillorum pars summa capitis vertex dicitur, sive quia ad occipitium in declive vertitur, in dict. Vertex.] Pallium enim non ad verticem; sed circa collum, seu super humeros ponitur. Adde, quod ex Nicephoro, & Balsamone *Phrygium* Mitra intelligatur. Item semper pallium fuit ex candida lana aliquibus simplicibus crucibus contextum, non verò opere phrygio, seu acupicto: sic enim ex Agnello antiquissimo scriptore refert Blondus, quod, nempè, Valentinus Imperator pallium ex candida lana Episcopo Ravennati dederat. Atque clarè Isidorus, lib. 19. Orig. cap. 31. inquit [Mitra est pileum phrygium, quale est ornamentum capitis Devotarum &c.] Atque clarius Juvenalis Satyr. 6.

Et phrygia vestitur bucca tiara.

Innocentius III. Mitram *Antiphrygium* vocat. Ex traditione habetur, quod in Ecclesiæ primordio Episcopi in sacris functionibus mitram gestabant: quare de S. Jacobo Apostolo uti Episcopo Hierosolymitano usum mitræ aureæ habuisse Epiphanius, & Hieronymus apud Baron. ann. 34. num. 294. referunt; idem de S. Joanne Euangelista scribit Polycrates Ephesin. Episc. in epist. ad Victorem Papam apud eund. Baron. loc. cit. Et adhuc in Ecclesia S. Martini de Monte Romæ conservatur S. Silvestri Papæ mitra, quæ est rotundæ formæ, in vertice acuta, altitudinis unius palmi, opere phrygio acupicta, serico cæruleo, & auro, in qua Beatæ Mariæ ejus unigenitum infantem amplectentis, & hinc indè duorum Angelorum conspiciuntur effigies; Angeli verò sunt Diaconalibus Dalmaticis induti. FR. ejusdem formę erat mitra in pictura S. Paschalis Papæ sub porticu S. Cæciliæ Transtyberinæ Ecclesiæ, quam vetustate jam penè collapsam renovari curavi; sed Pictor, me absente, ad recentis mitræ formam renovavit, quod mihi valdè displicuit: eundem errorem Antonius Tempesta delineator commisit in ejusdem picturæ exemplari posito in historia passionis S. Cæciliæ, notis illustrata ab Antonio Bosio Melitensi pag. 46. in qua ad proportionem originalis mitræ nimis altiorem figuravit; sed in Cryptis Vaticanis Torrigius par. 2. cap. 3. eandem antiquam mitræ formam in alio simili originali intacto adhuc reperiri affirmat, quod ne defraudentur antiquitatis Ecclesiasticæ studiosi in hoc digredi malui, ac Bonifacii VIII. eadem parvitatis forma fuisse in dict. *Papa* in fine ostendetur. Aliã Gelasii Papę II. mitram ex antiqua pictura à Constantino Cajetano in principio ejusdem Papæ vitæ apposita, Lectorum curiositatis gratia hìc apponere curavi.

Qua-

Quare phrygium puto fuisse idem, quod Italicè *Freggio* corruptè dicitur, & erat ligamen, sive velum quatuor digitos latum more phrygio acupictum, quod circundabat limbum mitræ, eamq; constringēdo firmabat, & à tergo remanebat per duos palmos pendens, quæ pendentia adhuc in mitris observatur, & ideo *Vitta*, & *Ligamen*, *Sertum*, *Corona*, & similia, de quibus supra, dicebatur; indeque pars pro toto in denominatione sumebatur: quod ex eo asserere inducor, quia mitra S.Paschalis Papæ I. de qua supra dixi, depicta in porticu S. Cæciliæ, plana erat, & habebat fasciam ad limbum phrygiatam, & retro pendentem, quæ erat cerulei coloris :||: Eodemque modo Valentiæ Hispaniarum monstratur mitra ex albo serico, cum fascia in limbo circundata serici cærulei, auroq; phrygiata. Ex quibus antiquitatibus recentiorum Hæreticorum calumnia evincitur, quæ mitram asserit esse novum adinventum, contra quam assertionem Andreas du Saussai in ejus Panoplia scripsit eruditè. Summus Pontifex præter usum mitræ utitur *Camauro*, quod aliàs Regnum dicitur: [In signum Imperii Pontifex utitur regno; in signum Pontificis utitur mitra. Innocent. III. serm. de S. Silvestro.] Vide Camaurum in dict. *Camelaucium*. *Epanoclistus*. Aliqui putant, usum regni sive camauri tempore Clodovei Franciæ Regis incœpisse, quando, scilicet, ille Rex ad fidem conversus ornatissimam coronam ab Imperatore Græcorum Anastasio accepit, quam postea Clodoveus in signum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ obedientiæ Hormisdæ Papæ dono misit, ut in dict. *Epanoclistus* diximus, qui Pontifex cœperat coronam gestare. Ita Surius 13. Januar. Sigiber. an. 550. Sed hunc usum tempore S. Silvestri incœpisse supra demonstravimus. Solitum erat quando Pontifex ad Ecclesiæ januam perveniebat, deposito Regno, sumere mitram. Cencius Camerar. in ejus Rituali. Antiquitus hoc regnum unica corona cingebatur; sed Bonifacius VIII. addidit reliquas duas, ut denotaret triplice Pontificis dominium, regium, nempe, imperiale, & sacerdotale. FR. Effigies musiva Bonifacii VIII. posita in Lateranensi Ecclesia non longè ex parte interiori à porta Sancta unam tantum coronam in camauro habet :||: Porrò Spondanus ex Nicolao Alemanno de Lateranen. pariet. & ex Rogerio Abb. ait Bonifacium secundam coronam addidisse: tertiam verò Urbanum V. quod ex eo probabile videtur. Nam Joannes XXII. qui fuit multo post Bonifacium, duas tantum coronas in regno gestavit, ut ex ipsius deposito in Avenionensi Ecclesia sito apparet. Paulus tamen Secundus tres pretiosissimas coronas ab ejus Antecessoribus prætermissas in Camauro renovavit, ac Nicolaum Beneventanum Archiepiscopum usu triregni prohibuit. Quando primus Diaconus Cardinalis ponit prima vice novo Pontifici Camaurum, dicit hæc verba: [Accipe thiaram tribus coronis ornatam, & scias te esse Patrem Principum, & Regum, Pastorem orbis in terra, Vicarium Salvatoris Nostri Jesu Christi, cui est honor in sæcula sæculorum. Amen.] Mitra autem significat Christi resurrectionem ob Constantini Imp. verba supra adducta. Item secundum Innocent. III. significat magnificentiam Christi; duo cornua denotant scientiam utriusq; testamenti, quæ debet resplendere in Ecclesiasticorum Pastorum capite, duę fasciæ super humeros pendentes symbolum sunt spiritus, ac litteræ in divina Scriptura absconditæ, quia Præsul debet super humeros portare totum id, quod ore docet: hæc præfatus Innocent. cap. 50. Habent usum Mitræ ex serico albo Cardinales ex concessione Pauli II. quando sacris paramentis sunt induti. Annal. Ecclesiast. ann. 1464. Episcopi Græci non utuntur mitra, excepto tamen Alexandrino Patriarcha, ut dictum est supra. Rutheni nihilominus Sarmatiæ Europeæ Episcopi ferunt mitram rotundam variis ornamentis decoratam, eademque forma Moschorum Episcopi utuntur, sed nigri coloris; excepto tamen Novogradensi Episcopo, cujus mitra alba est, & ad formam Latinorum Episcoporum. De Abbatibus habentibus usum mitræ, dictum est in dict. *Abbas*. Sunt præterea multæ Cathedrales, in quibus Canonici, vel Dignitates ex indulto Papæ usum mitræ habent, ut sunt quatuor dignitates Toletanę Cathedralis, nempe, Decanus, Archidiaconus, Cantor, & Thesaurarius, ex concessione Honorii III. de anno 1217. ut ex ejus epistolis lib. 2. epist. 771. constat, & Prior Conventualis Ecclesiæ Melitensium Equitum cum cæteris pontificalibus ornamentis. Item Canonici Cathedra-

dralis Ecclesiæ Messanensis utuntur mitris ex serico albo. FR. ita Carolus Morabitus in Annal. Messan. Eccl. tit. 1. nu. 18. Dignitates Cathed. Mamphredoniæ, & Cathed. S. Michaelis Montis Gargani, item Canonici Lugdunenses, qui habent titulum Comitis, in Ecclesia Cathedrali S. Joannis Baptistæ, & omnes Canonici Ecclesiarum Collegiatarum dictæ Civitatis mitram gestant coloris currentis diei; in Choro verò ferunt clericale biretum Canonici in Sacris constituti; nam minoris ordinis Canonici detecto capite in choro assistunt. Sic etiam in Ecclesia Conventuali Equitum Melitensium, qui non est in sacris, non potest ferre biretum. Item Neapolitanæ Cathed. Canonici utuntur mitris telæ byssinæ, & Canonici Lucenses damasceni serici. Habet ulterius usum mitræ Præpositus Ecclesiæ S. Marci Venetiarum, ex indulto Alex. III. Item Præpositus Cath. Casurgis, sive Pragæ in Bohemia. Bzovius an. 1378. Item Præpositus Collegiatæ Pratensis. Congreg. Rit. 12. Novemb. 1601. Item Visitator, sive Corrector Hospitalis Neapolitani. Eadem Congr. 29. Maii 1621. Item Cappellanus Regis Norvegiæ ex concessione Clem. V. ann. 1312. & Thesaurarius regiæ Cappellæ Parisiensis ex indulto Clem. VII. ad instantiam Francisci Primi Galliarum Regis. Ex religiosis verò Generalis Monachorum Hieronymianorum in Italia. Eadem Congr. 14. Mart. 1571. Præpositus Monasterii Chotiesconviensis. Eadem Congr. 12. Mart. 1618. Ac Guardianus S. Sepulchri in Jerusalem in solemnibus functionibus. Item ex Laicis Uratislaus Boemorum Dux ex concessione Alex. II. anno 1008. Nunquam concessa Laicis mitra, ut in confirmatione ejusdem indulti à successore ejusdem Alexandri Gregor. VII. per epistolam eidem Duci directam fit mentio. Cæterum omnes Canonici mitrati in distributionibus candelarum, cinerum, atque palmarum, licet habeant mitram, debent nihilominus surgere, ac stare, ad differentiam Episcopi, quem sedere decet. Sac. Cong. Episc. 18. Feb. 1650.

MITTENTES. Vide *Libellatici*.

MITTIO, quid significat. Vide *Gasindus*.

MIXTUM, matutinum jentaculum: dicitur mixtum, quia in sola offa, sive mixtione panis, & vini consistebat. [Frater hebdomadarius accipiat mixtum, priusquam incipiat legere, ne fortè grave sit ei jejunium sustinere. In Nomast. Cisterciensi par. 1. cap. 23.] Sed corruptè tam in Benedictinorum regula, quam Camaldulensium *Mistum* legitur.

MIZINUM. Vide *Imisilum*.

MNA, Μνᾶ, monetæ species, de qua loquutus est Christus, quando dixit: [Vocatis autem servis suis, dedit eis decem mnas. Luc. 19.] Hanc aliqui expositores sexaginta Siclos continuisse dicunt; sed Josephus Hebr. lib. 14. cap. 12. antiq. asserit duas libras cum dimidio valuisse. Latinè dicitur *Mina*, cujus valor. Vide *Talentum*.

MOATRA, terminus Theologorum hispanorum in materia de contractibus, idest, quando fide, & non pecunia de contanti emitur, sed rigorosissimo pretio, & postea eidem vendenti vili pretio in compensationem debiti traditur; ita ut primus emptor re vendita, ex vi primi contractus, adhuc remaneat in parte debitor, qui contractus in Hispania prohibitus est. In Italia hujusmodi contractus *Stocco*, & quando replicatur *Bistocco* dicitur.

MODELA. FR. Modus.

Est tamen obseva diuturna modela diætæ
Libra cibi solidi, simplex hemina falerni.

Fulbertus. Aliqui ex eo quia diæta est optimum salutis remedium, ideò pro Modela, Medelam legere malunt.

MODIOLUS, quam partem rotæ significet. Vide *Canthus*.

MODIUM. Vide *Maldrum*.

MODULA ISCOL. FR. idest, quercus, l. si quis roborem, de damno, & injuria.

MOECHIA, μοιχεία, FR. adulterium, can. Meretrices, can. non mœchaberis, 32. quæst. 5. can. non mœchaberis, ibidem qu. 6. Item fornicationem significat. Vide can. omnis mœchia. Ibidem quæst. 4.

MOECHUS, μοιχός. FR. nomen græcum, latinè adulter dicitur, can. qui vident. 32. quæst. 5.

MOECHOSYNODUS, Μοιχοσύνοδος, idest, adultera Synodus, coacta pro adulterio Constãtini Copronymi Imperatoris Leonis IV. filii cum Theodote ejus famula, quam, vera uxore repudiata, imperatricem declarare intendebat. Baron. ann. 795. nu. 42. & 43. propter quod oborta est Mœchiana hæresis, idest, defensorũ imperialis adulterii. Idem Baron. an. 809. n. 28. & seqq.

MOESTIFICO, mœstitiam affero. [Accepimus itaque vestræ charitatis epistolam, quæ nostrum ex parte relevavit, ex parte verò mœstificavit exilium. Verba Synodi in operibus Sancti Fulgentii inserta in tit. de veritate prædestinat.

MOGILALUS, mutus, ex græco μογιλάλος, quod propriè balbutientem significat; sed D. Cyprianus pro muto usurpavit; sic enim ad Fort. de exhortat. Mart. cap. 10. inquit: [Qui fecit mogilalum, & surdum.] quare ejusdem pervetusti Codices Veronensis, scilicet, & Beneventanus habent, [Qui fecit mutum, & surdum.

MOGOG. FR. de Gog, & Mogog regionibus in Scythia non rarò in sac. Pagina. Josephus Hebr. lib. 1. antiq. c. 7. ait, quòd à Mogog, qui fuit unus ex Japheti filiis, Mogogæ ita denominati fuere. S. Hieronymus inquit: [Judæi, & nostri judaizantes putant Gog gentes esse scythicas, immanes, & innumerabiles, quæ trans Caucasum montem, & Mæotidem paludem, & propè Caspium mare ad Indiam usque tendantur.] Et Chronicon Alex. [Sunt qui dicant ex Mogog Gothos, Sarmatas, & Scythas esse oriundos] Ego tamen putarem Mogog esse Moschos Asiæ populos: nam in Ezechiel. c. 39. 1. habetur: [Ecce ego super te Gog principis capitis Mosoch] At cum Propheta hic loquatur unitè Gog cum Mosoch, signum est ergo, quod inter Hebræos idem erat dice-

dicere Mogog, ac Mosoch. Montanus etiam ait in Appar. Biblico, quòd Mosochi in sacr. literis sunt, qui hodie Moschovitæ appellantur.

MOLA. Vide *Vox molæ*.

MOLINUM. FR. molendinum. l. si quis molinum, de damno, & injuria.

MOLLIO. FR. relaxo. [Mollientes rigorem. 5. decretal. tit. 34. cap. 10.

MOLLITIES. FR. deliciæ: [Mollitiis, & sæcularibus rebus obligari non debent.] De Clericis loquitur ex Cypriani textu can. Mollitiis, 21. qu. 3. Ubi Glossa [Mollitiis, idest, delitiis] declarat; sed textus mendosè, & Glossa inconsultè habent: nam in canone sequenti ex eodem Cypriano habetur *Molestiis*, non *Mollitiis*. [Nec molestiis, & sæcularibus negotiis alligentur. can. Ii qui, ibidem.] Item ex eodem Cypriano clarius: [Ne quis Sacerdotes, & Ministros Dei Altari ejus, & Ecclesiæ vacantes, ad sæculares molestias devocet. can. Sacerdotium, loc. cit.

MOMENTALITER, statim, repentè. [Ut utriusq; officii momentaliter perciperet plenitudinem. S. Ursus Abbas in vita Sancti Marcelli, lib. 2. cap. 3. §. 9.

MONACHA. FR. Monialis. [In nullo loco Monachos, & Monachas permittimus in unum Monasterium; sed nec ea, quæ duplicia Monasteria vocantur, can. in nullo 18. quæst. 2.] Vide *Monastica*. *Monialis*.

MONACHALIS. Vide *Monachilis*.

MONACHATUS. Vide *Singularitas*. *Monachium*, & *Monachus*.

MONACHILIS, monachalis, quod ad Monachos spectat. [Religiosissimi Patris Hildebrandi Cluniacēsis Monasterii Prioris monachilis districtionis nobile monasterium expetivit. In Vita Sancti Majoli] Monachales vestes. Vide *Religiosus*.

MONACHIUM, μοναχεῖον, monachatus, monachi status. [Ecclesię, vel martyrio, vel Clero, vel Monachio, vel pauperibus, l. Generali Cod. de Sacrosanct. Eccles.] Vide *Singularitas*.

MONACHO, *as*. Monachum facio.

MONACHUS, græca vox Μοναχὸς, idest, solitarius, seu, ut aliis placet, à græca dictione μόνος, idest, solus, & ἄχος, mœstus, ad denotandum sęculi secessum Religiosi proprium. FR. singularis etiam interpretatur in can. placuit omnibus. 16. quæst. 1. [Monachus, idest, solus, quid facis in Urbibus, quę utiquę non sunt solorum habitacula, sed multorum? can. si cupis, ead. 16. quæst. 1. Quia sicut piscis sine aqua caret vita, ita sine Monasterio Monachus, can. Placuit communi, ibidem. Agnoscat nomen suum; monos enim græcè, latinè est unus; Achos græcè, latinè tristis sonat. Ibidem.] An Monachus possit esse Judex, vel Advocatus. Vide Glossam in can. de præsentium, 16. quæst. 1. An possit esse tutor, vel curator. Eadem Glossa in can. Generaliter ibidem. Quàm indecens sit Monacho forensibus negotiis se implicare. Vide *Foralis*. In quo non debeat Monachus se immiscere. Vide *Disciplinatus*. Anti-*Hierolexicon Magri*. quitus titulum *Fratris* habebat. Vide *Frater*. Monachus tenetur potius obedire Episcopo, quàm Abbati. can. Qui resistit. 11. quæst. 3. & ibi Glossa. Monachis quare pax in Missa non dabatur. Vide *Pax*. Monachi Longi, qui dicti sunt. Vide *Longi Monachi*. Inepta quidem est etymologia in Glossa ad l. 4. Cod. de Summa Trinit. ubi inquit [Monachus græcè, latinè dicitur Auriga.] Monachi Synonima & species. Vide *Asceta*. Cucullatus in dict. *Cuculla*. *Celliota*. *Claustrum*. *Conradium*. *Dupla*. *Ecete*. *Enclistus*. *Grisens*. *Gyrovagus*. *Hesycasta*. *Hieromonachus*. *Inclusus*. *Lucifugæ*. *Mandrita*. *Monazontes*. *Nazaræus*. *Nonnus*. *Servitor*. Monachorum officia. Vide *Abbas*. *Archimandrita*. *Canonarcha*. *Circumitor*. *Deuteriarius*. *Grangiarius*. *Pantocratorenus*. *Paramonarius*. *Sympectes*. *Synodica*. Item Monachus in S. Gregorii Registro lib. 1. epist. 42. est cognomen illius Joannis sæcularis, nempè, de quo ibi dicitur testamentum condidisse, ex eo quia, ut bene advertit Latinus Latinius in eo loco, Monachi testamenta condere non possunt. Monachi orientales S. Pauli. Vide *Tonsura*. Monachorum vestes. Vide *Religiosus*.

MONARCHICI, Hæreticorum secta, quia unum caput in divinis personis asserebant, quos Sanctus Cyprianus *Monarchianos* vocat.

MONAS, μονὰς, unitas. [Quia monas decies multiplicata in denarium ducitur. S. Greg. lib. 9. moral. cap. 2.

MONASTERIUM, μοναστήριον. Vide *Asceterium*. *Claustrum*. *Clausura*. *Cœnobium*. *Dupla*. *Ergasterium*. *Hegumenachium*. *Irenæus*. *Laura*. *Locutorium*. *Mandra*. *Metanœa*. *Panetaria*. *Paraclitense*. *Phrontisterium*. *Refectorium*. *Sacelia*. *Semnium*. *Scriptorium*. *Xenodochium*.

MONASTICA, μοναστική, monialis, [Ancillis Dei, quas vos græca lingua Monasticas dicitis. S. Gregor. in Regist. lib. 6. cap. 187.] Vide *Monacha*. *Monialis*.

MONAZONTES, μονάζοντες, Monachi solitarii. Cassianus collat. 18. cap. 5. In aliquibus codicibus *Monzontes* mendosè legitur.

MONELA, admonitio, monitum. [Si manu quis tentaverit provocare, præstò est Dominica monela: Verberanti te, inquit, in faciem, etiam alteram genam obverte. Tertull. de pallio cap. 8.] FR. *Monella* mendosè pro Monela legitur apud Luciferū Caralitanū lib. 2. pro S. Athanasio, hoc pacto: [Tanquam fugisset nos Domini monella, dicentis; Attendite vobis à falsis Prophetis.

MONETA, ejus species. Vide *Asprum*. *Bisantinus*. *Dipondium*. *Drachma*. *Fartus*. *Ferdoni*. *Follera*-*lis*. *Geldus*. *Gerulus*. Granaticus in d. *Siliqua*. *Hyperpyron*. *Libra*. *Malachinus*. *Maroabotinus*. *Marca*. *Marmotinus*. *Michelatus*. *Minutalis*. *Minutum*. *Mna*. *Obulus*. *Obryziati*. *Papaletra*. *Papiensis*. *Peculium*. *Provisinus*. *Pulveraticum*. *Romaninus*. *Saracenus*. *Siclus*. *Siliqua*. *Solidus*. *Stater*. *Talentum*. *Tarenus*. *Teruntianus*. *Tremissis*. *Trimesium*. *Turonis*. *Uncia*. Usus antiquus spargendi monetas in coronatione Summi Pon-

Pontificis. Vide *Papa*. In coronatione Imperatoris graeci. Vide *Epicombia*. Ac in aliis occasionibus. Vide *Roga*. *Strena*. Qui falsas monetas cudit. Vide *Paracharacta*. De monetis. Vide lib. 3. decretal. tit. 39. cap. 20. Monetæ aureæ cæremonia, quam Papa in ore Primicerii imponebat. Vide *Antiphona*.

MONIALIS. Vide *Agapetæ sorores*. *Ascetria*. *Begina*. *Castimonialis*. *Devotæ*. *Discophora*. *Formaria*. *Lanipendia*. *Monacha*. *Monastica*. *Nonna*. *Prabendaria*. *Registoria*. Earum velum. Vide *Velum professionis*. FR. Ad moniales accedere præter pœnas, & prohibitiones recentes, invenitur antiqua prohibitio in Concil. Lateran sub pœna suspensionis, quoad Clericos, & excommunicationis, quoad laicos. In Decretal. de vita, & honestate Clericor. cap. 8. ubi Glossa exponit, quod *Frequentia* pro duabus vicibus intelligatur. Monialis in prolatione *Confiteor* non debet dicere *& vobis Sorores*. Vide *Confessio* in fine. Possunt Moniales respondere Missæ cantatæ. Vide *Missa*. Moniales quare comam tondunt in professione. Vide *Tonsura*. De velatione Monialium. Vide *Velum professionis*.

MONOBAMBYLUM, vox græco-latina, significat candelabrum unius candelæ, quæ ferebatur antè Patriarcham Constantinop. at in die illius creationis honorabatur ab Imperatore cum candelabro habenti duas candelas, quod *Diabambylum* dicebatur. [At ille recepto pastorali baculo ab Imperatore, ut fieri solet, honoratur diabambylo. Pachimeres histor. tom. 2. lib 2. cap. 28. à Petro Possino latinè translatus:] & ibidem in eruditis ad hunc locum ejusdem Possini notationibus satis ostēditur Meursii error, qui credidit *Monobambylum* conclave significare, & *Diabambylum* atriū esse, deceptus ex falso Textu Pharanzes, qui lib. 3. cap. 19. hæc habet: [Secundum hæc Patriarcha cum lampadibus ad diabambylum, sive atriū descendebat, paratumque inveniens equum, ascendebat.] Sed verba *Sive atrium* ab interprete addita sunt. Quare Codinus loquens de cæremoniis ecclesiasticis Græcorum, ait, quod Episcopo præibat [Diaconus manu tenens monobambylum] Esset quidem non parva ineptia asserere, Diaconum deferre in manu machinam conclavis, si juxta Meursium, & Pharanzes interpretem his duabus dictionibus conclavis, & atrii interpretationem daremus. Igitur sicut *Monobambylum* erat candelabrum unius luminis, sic *Diabambylum* candelabrum dicitur cum duobus luminibus, quod Imperatori tantum deferebatur. Balsamon enim testatur, quod Imperatori duo lumina præferebantur; Patriarchæ verò unum, ut in dict. *Candela*, *Corona*, diximus; sed in die creationis Patriarcha Diabambylo honorabatur, ut supra ex Pharanzes visum est. Etymon igitur horum nominum ex dictionibus græcis *Monos*, & *dia*, idest, unum, & duo, & latina *Obambulum*, idest, circum progressivum, provenit: *Obambulus* enim à Latinis dicebatur, à verbo *Obambulo*.

——— Cum solus obambulat ipse.
Ovid. 2. Tristium.
Ille quidem totam gemebundus obambulat Ætnam.
Idem 13. Metamorph.

Sic etiam malè interpretatus est Robertus Greygton Anglus in suis impostoribus notis ad Concilium florentinum, ubi *Monobambylon* ampullam esse ait cū unico canaliculo, & *Diabambylon* ampullam cum duobus canaliculis. Fatetur idem insuper Robertus, quod βιπλδιν sit difficillimæ intelligentiæ, & tamen praxis Ecclesiasticorum orientalium Rituum docet esse flabellum, ut in dict. *Flabellum* dictum est. FR. In aliquibus tamen græcis Codicibus legitur μονόμπυλον, & διβάμπυλον, in quo sensu posset ampullam oleariam significare, & sic intelligeretur unica ampulla, vel binæ ampullæ.

MONOCOSMUS. Vide *Cosmus*.

MONOCRATOR, μονοκράτωρ unicus potens, sive plenipotens. [In seniori Roma monocratorem constituunt, unico imperante. Chron. Casinen. lib. 4. cap. 127.] de Conrado loquitur.

MONOCULO, oculo privo [Quem Deus monoculaverat. Matth. Paris. in hist.

MONOGAMIA. Vide *Monogamus*. *Univiratus*.

MONOGAMUS, μονόγαμος, idest, unius solius conjunctionis, vel matrimonii, qui semel duxerat uxorem. [Ut igitur in Domino nubas, secundum legem, & Apostolum (si tamen id curas) qualis es, id matrimonium postulans, quod eis, à quibus id postulas, non licet habere ab Episcopo monogamo, à Presbyteris, ac Diaconis ejusdem Sacramenti, à viduis, quarum in te sectam recusasti. Tertull. lib. de Monogam.] Qui non habet notitiam Tertullianicorū temporum, difficiliter sensum prædicti textus percipere posset. Fœminæ enim tunc antequam nubebant, consilium, & informationem petebāt ab Episcopo una cum aliis Ecclesiasticis, viduisque Diaconissis, inquirentes viri conditiones, & hoc dicebatur, Petere matrimonium ab Episcopo, à vidua &c. quare perperam aliqui hunc locum de nuptiali benedictione loqui intellexerunt. Nam sensus quidem improprius esset; non enim viduæ hanc benedictionem dare poterant. Idem Tertullianus in hunc locum appellavit Christum *Monogamum* propter unicum, spiritualeque matrimoniū ab eodem cum Ecclesia ejus sponsa contractum, sic inquiens [Si vero non sufficis, monogamus occurrit in spiritu unam habens Ecclesiam sponsam] Hinc *Monogamia* unius uxoris matrimonium dicitur. Vide *Agamus*. *Bigamus*. *Digamus*.

MONOGRAMA, μονογράμμα, unica scriptura, seu subscriptio; nam semel subscribitur in signum confirmationis in id, quod in scriptura antecedenti continetur; itaque hæc dictio pro subscriptione, & confirmatione usurpatur. [Facto itaque testamento, monogrammate firmatur. Oddo in vita S. Burchardi. Et metaphoricè *Monogrammus* ingenuè loquentem denotat. [Nam nudi sermones eorum, & monogram-

grammi videntur, in vita S. Syncleticæ Virg.

MONOMACHIA, singulare certamen, duellum, græcè enim μονομαχία singulare certamen significat. Duellum est prohibitum in naturalibus, civilibus legibus, ecclesiasticisque constitutionibus, præsertim Tridentinæ Synodi. FR. [Salvis nihilominus prohibitionibus de monomachiis, sive duellis, antea promulgatis. Innocent. III. in lib. 3. decretal. tit. 50. cap. 9.] ibi Glossa. [Dicitur Monomachia à monos, quod est unum, & machia pugna, quasi pugna unius contra alterum] :||: Quãdo in duello inciditur in illis circunstãtiis in bul. Greg. XIII. contentis, tunc intra Italiã erit casus Pontifici reservatus, nempè, quando intimatur tempus, & locus ad duellum, & acceditur, licet duellum non fuerit subsequutum, & hoc secundum probabiliorem opinionem dicitur.

MONOPHYSITAE, Μονοφυσῖται, Heretici, qui in Christo unam tantum naturam asserebant, quam opinionem amplexus est quidam Jacobus, pro qua cùm esset acerrimus defensor, ideò hi sectarii usque ad præsens *Iacobitæ* dicuntur; hæc heresis præcipuè viget in Æthiopiâ. FR. De Monophysitis mentionem facit Gregor. in Regist. lib. 11. epist. 55. & lib. 9. epist. 61.

MONOTESSARON, Μονοτέσσαρον; sic ab Ammiano Alexandrino appellata est historia ex quatuor Euangeliis in unum contexta, & concatenata, ex dictionibus græcis μόνον, idest, unum, & τέσσαρον, quaternarium.

MONOTHELITAE, hæreticorum secta, ex græco vocabulo Μονοθελήτης, idest, unica voluntas; asserebant enim unicam tantum in Christo voluntatẽ, & licet duas naturas admitterent in eodem Christo, unam solam voluntatem, ac unicam operationem in eo fuisse fatebantur, quam *Theandricam*, latinè *Deivirilem* appellabant; licet enim hoc vocabulo etiam catholici, ex S. Dionysiii doctrina, utebantur; tamen diversum significatum importabat in sensu catholico; hi enim Deivirilem in Christo profitentur fuisse distinctam, ut in dict. *Deivirilis* dictum fuit; sed Monothelitæ asserebant hanc Deivirilitatem fuisse in unum confusã. Vide *Theandricus*. FR. Vide hanc quæstionem apud Baron. an. 563. n. 3. & seqq. an. 628. n. 4. & 5. & alibi passim. Item can. habeo, dist. 16. & ibi Glossa in can. ab antiqua, de consecrat. dist. 4. Vide *Aquarii*.

MONTANI, sive *Montenses*. FR. sic ab Optato Milevitano appellati sunt Donatistæ Romam incolentes, quia pro eorum exercitiis extra Urbem in montibus se conferebant: [Sic speluncam quandam foris à Civitate gradibus sepserunt, ubi ipso tempore conventiculum habere potuissent: unde Montenses appellati sunt. Optat. Milevit. lib. 2.] Ob id eodem nomine à D. Hieronymo *Campates*, & *Campenses* appellati sunt in chronicon. Itaq; manifestus Erasmi Roterdami error fuit, asserendo Donatistas Montanos appellatos fuisse à Montano Hæresiarcha, quia Montanus fuerat Cataphrygiorum hæresiarcha, ut in dict. *Cathari* visum est; ex can. Hi verò, de consecr. dist. 4. Ita etiam Librariorum incuria in Epiphanii Anachoretę textu habetur, quod *Montanenses* dicti sunt *Novatiani*, dum *Donatiani* deberent dici. Hos etiam ex contemptu à rupibus *Rupitanos*, sive *Rupitas* D. Augustinus appellavit in lib. de unit. cap. 9. & in epist. 165. de quodam Donatista Episcopo ita scribens [Præsidens paucis Afris in Urbe Roma, Montensium, sive Rupitarum vocabulum propugnavit.] Ubi advertendum, quod in aliquibus Codicibus mendosè *Cuzupitarum* legitur. In 24. quæst. 3. can. 39. habentur hæc verba: [Montani hæretici dicti, quod tempore persecutionis in montibus latuerunt, qua occasione se à Catholicæ Ecclesiæ corpore diviserunt.] Hi inter alia negabant pœnitentiam. D. Hieronymus in Epitaph. Fabiolæ ad Oceanũ. Vide *Agnostici*. Montanus hæresiarcha, quare dictus fuit Paracletus. Vide *Psychicus*.

MORALIS SENSUS SAC. SCRIPT. Vide *Anagogia*. *Tropologia*.

MORATA, mora, temporis spatium. [His autem propositis Dominus Papa aliquantulùm hęsitans post moratam cœpit loqui. In Translat. S. Thomæ Aquin.

MORBI GENERA. Vide *Besentericus*. *Cephalagia*. *Dipsas*. *Elephantinus*. *Exoche*. *Fanaticus*. *Ficta*. *Ficus*. *Frigoriticus*. *Glaucoma*. *Gutternosus*. *Gutteria*. *Helucus*. *Hemitritaus*. *Hydrophobus*. *Inequalitas*. *Incubo*. *Nyctages*. *Ophtalmicus*. *Opisthotonus*. *Otalgicus*. *Pannucula*. *Paralyticus*. *Phagedana*. *Ramex*. *Rhagas*. *Scotoma*. *Typus*.

MORCHIDUM. Vide *Mortridum*.

MORDAX, instrumentum quoddam. Vide *Pavula*.

MORDRUM. Vide *Mortridum*.

MORENU, hebraicè Prophetam significat. Vide *Videns*.

MORES. Vide *Mos*.

MORGANEGIBA, maritale donum. [In dote quam morganegiba, hoc est, maritali dono, in Franciam venientem certum est adęquasse. Greg. Turonen. lib. 9. cap. 20.] Ex dictionibus germanicis *Morgen*, idest, manè, & *Gab*, idest, donum: sic idem Gregor. Turonen. [Tam in dote, quam in morgengabe, hoc est, matutinali dono, certum est adæquasse] hinc inter Juristas adhuc italicè dicitur matrimonium *Allamorgana*.

MORGANITICUM, maritale donum, ut supra. [Joannes asserens Dominicam ad se spectare, tanquam matri suę per Rodolphum Regem olim morganitico jure donatam, libenter habuisset. Albert. Argentin. in Chron.

MORGENGABIS. Vide *Morganegiba*.

MORGINCAP. FR. donatio, seu donum maritale, ut supra, quod fit in sponsalibus, illudque esse non poterat ultra quartam partem ejus substantiæ, l. si pater, de sponsalibus, & l. si quis Longobardus, de his, quæ à viro.

MORIO, fatuus. Vide *Murio*.

MORIOC. FR. Brachii pars super cubitum, l. si quis homini libero, de convitiis. In lege Longobard.

MORIOR. Vide Pausito in dict. *Biothanatos*. *Pauso*.

MORS. Vide *Discidium*. *Excessus*. *Exequiæ*. *Missa defunctorum*. *Pausatio*. *Reditio*. *Spatium humanitatis*. Mortui dicuntur inferi. Vide *Superi*.

MORS VIOLENTA. Vide *Apocarteresis*. *Ahori*. *Biothanatus*.

MORSUS, fibula. Vide *Firmaculum*.

MORTICINUM. FR. animal naturaliter mortuum, cujus carne vesci prohibuit Deus in veter. testam. [Morticina vitabitis. Levit. cap. 11.] Vide *Suffocatus*.

MORTIFICATUS, morti damnatus. [Quoniam filii mortificationis estis, idest, mortipunitionis. Lucifer Caralit.

MORTIFICO, morte punio. [Et mortificavit ipse Sacerdotes Domini. Lucifer. Caralit. lib. 1. ad Constant. Imp. Venerunt duo Presbyteri pleni iniquæ mentis adversus Susannam, ut mortificarent eam. Idem lib. 2.

MORTILOGIUM. FR. idest, mortis elogium.

MORTRIDUM, homicidium. [Qui sponte per fraudem, & avaritiam hominem innoxium cæciderit, quod mortridum vocant. Concil. Aurelian.] Alii tamen *Morchidum* legere malunt. Hinc occisor *Murdrator*, & occisus *Murdratus* dictus fuit. Item *Mordrum*, & *Murdrum* occisio, quæ omnia ex germanico *Moorden*, belgico *Moord*, atque gallico *Meurtre*, quæ homicidium significant, derivantur: quin & Galli homicidam *Meurtrier* vocant.

MORTUARIUM. Vide *Mortuorium*.

MORTUORIUM, in statutis Melitensium Equitũ dicuntur fructus Commendæ currentes à die obitus Commendatarii usque ad futurum proximũ Maii mensem, qui ad commune Ærarium spectant, ad quod etiam pertinet subsequens, ac integra annata, à Majo, nempè, prædicto, usque ad aliũ Majum, quod *Vacans* dicitur. Sed *Mortuarium* in jure canonico significat quandoque tertiam, quandoque quartam, quandoque medietatem funeralem. Glossa in cap. 16. tit. 31. lib. 1. decretal. & cap. 14. lib. 3. decretal. tit. 16. de quo etiam agitur in extrav. comm. lib. 5. cap. 4.

MORTUUS. FR. aliquando Idolum intelligitur. Gloss. in can. & jurabunt. 22. quæst. 1. Vide *Necrothyta*.

MOS, & *Mores*. FR. differunt inter se. Vide Glossam in can. Mos est longa, dist. 1.

MOSCHORUM RITUS. Vide *Baptismus*. *Cherubim*. *Concionator*. *Crux*. *Evangelium*. *Icona*. *Mitra*. Eorum Patriarcham *Archipopo* appellant. Vide *Patriarcha*. Eorum etymon. Vide *Mogog*.

MOTITIO, in statutis Equitum Melitensium idem est ac *Optio*, quando, scilicet, Commendatarius habens necessaria requisita relinquit commendam, quam possidet, & meliorem optat, vulgariter *Smutire* dicitur à gallica voce *Motire*, idest, nominare. Vide *Optio*.

MOTU PROPRIO, Bullæ pontificiæ species. Vide *Leges*.

MOZARABICUS, ritus sacer quidam, qui in aliquibus Hispaniarum Ecclesiis observatur, qui & *Gothicus* dicitur, à D. Isidoro Hispalensi Archiepiscopo institutus, cujus observantia à Concilio Toletano IV. universæ Hispaniæ commendata fuit; sed cum esset multis erroribus per introductionem dominantium Barbarorum depravatus, jussu Greg. VII. regnante Alphonso VI. dimissus fuerat, ut ex epistolis 64. & 83. lib. 1. præfati Pontificis ad eundem Regem datis liquet. Tandem tempore Francisci Ximenez Toletani Archiepiscopi Missale, ac Breviarium, juxta catholicos sensus correcta sunt, ac latinis characteribus impressa, & instituti sunt aliqui Sacerdotes, qui tenerentur juxta mozarabicum ritum officiare, & in præsenti in quinque Toletanæ diœcesis parochialibus Ecclesiis observatur, ac etiam in Cappella ab eodem Archiepiscopo erecta sit idem. Item in Cappella Doctoris Talabricensis Salmanticensis diœcesis. Hic igitur ritus ab omnibus aliis Ecclesiasticis *Mozarabicus*, idest, mixtarabicus appellatus est, quia Christiani tunc cum Arabibus, seu Agarenis mixti erant: sive *Mos-arabicus* dicebatur, quia inter eosdem infideles, tunc ibi regnantes, morabantur fideles; sed antè horum tyrannicum adventum *Gothicus* appellabatur. Pertinentia. Vide *Hostia*. *Invitatorium*. *Missa mozarabica*.

MOZZETA. Vide *Bavarum latum*. *Birrus*. *Capuccinus*. Florellus in dict. *Flocus*.

MPAILUS. Vide *Bajulus*.

MUCCINIUM, sudariolũ, sumpto vocabulo à nasi muccositate tergenda in Thusciæ quibusdam locis *Moccichino*: [Mitra, strophium, fascia, pulvinus, muccinium. Arnobius lib. 1. adversus gentes.

MUERDEM, Machometanorum Minister. Vide *Nolarium*.

MUFFULA, cylindracea, semimanica hyemalis ad manus calefaciendas, italicè *Manizza*, seu *Manicotto* dicitur. [Abbas provideat, ut unusquique Monachorum habeat vuantos in æstate, & muffulas in hyeme vervecinas, in Addit. cap. 12. Constit. Caroli Magni.

MULCEDO, melodia, harmonia. [Culto peracto vigiliarum, quas alternãtes mulcedine, Monachi, Clericique psalmicines concelebraverunt. Sidon. lib. 5. epist. 17.

MULCO, destruo: Anthelmus de septem capitalibus vitiis.

Denique si potuit cœli mulcare catervas.

MULIERITAS, muliebritas: [Vertunt capillum, in acu lasciviore, commam sibi inferunt, crinibus à fronte divisis, apertam proferre mulieritatem. Tertull. de Virg. Velan. cap. 12.

MULINARIUM. FR. molendinum. Bull. Casin. tom. 2. const. 73.

MULTA, quando ab Antiquis prolatum. Vide *Kyrie eleison*.

MULTINUBA. FR. Mulier, quæ multis viris nupserat: refert D. Hieronymus in epist. 11. ad Ageruch. quòd cùm ipse Romæ moraretur, Papæ Damaso in officio Subdiaconi inserviens, repe-

reperiebatur ibi quidam vir, qui viginti mulieres sepelierat, ac etiam quædam mulier, quæ viginti duos maritos ploraverat, qui simul in matrimonio conjuncti sunt; quapropter Romanus populus impatienti curiositate, quinam in hoc conjugio primus morte dissociaretur, attendebat. Mors tandem pro mariti victoria inclinavit; quare idem Sanctus Doctor ibidem prosequitur, inquiens: [Vicit Maritus, & totius Urbis populo confluente coronatus, & palmam tenens, adoreamque per singulos sibi acclamantes, uxoris multinubæ feretrum præcedebat. Quid dicemus tali mulieri? nempè, illud quod Dominus Samaritanæ: viginti duos habuisti maritos, & ille, à quo sepelieris, non est tuus.

MUMIA. Vide *Gabbara*.

MUNA, oblatio, munus. [Apportabant ad sepulturam suam unam munam. In vita B. Ambrosii Senen.

MUNDALITER, tutè. [Advocate Angelos ad custodiam puritatis vestræ, quia ipsa in tenera sorte mundaliter posita cum Regina ipsorum etiam futura secum eorum suffragia sedula oratione contrahebat. Fulbert. serm. de Ort. B. Virg.

MUNDBURDUM, *Mundeburdium*, & *Mundeburdis*. Vide *Mundiburdium*.

MUNDIALIS, mundanus. [Sed tu flos Sacerdotum, gemma Pontificum, scientia fortis, fortior conscientia, minas, undasque mundialium sperne nimborum. Sidon. lib. 9. epist. 4. sub quo Baguam fuisse mundiales historici prodiderunt. Sulpit. in hist. sac. lib. 2. cap. 21.

MUNDIBURDIUM. FR. *Mundburdum*, *Mundeburdium*, & *Mundeburdis*, defensio, privilegium, seu tutelaris potestas. Bullar. Casin. tom. 1. constit. 48. 63. 84. & tom. 2. 38. 80. 84. 89. 90. 96. 120. & passim ibidem. Vide *Mamburgium*.

MUNDIO. Idem ac Mundualdus, de quo infrà.

MUNDIUM. FR. jus quod habet Curator, vel Tutor in personam, & bona illius, qui sub ejus cura, vel tutela positus est, l. si vir. de raptu mulieris, & l. si pater, de sponsalibus.

MUNDUALDUS. FR. Tutor, Curator, Fidejussor, l. si Vir. de raptu mulier. Bullarium Casinen. tom. 2. const. 83. & 115.

MUNERA. Vide *Epicombia*, *Roga*, *Strena*. Quare prohibita in Circumcisione Domini. Vide *Circumcisio Domini*.

MUNERATOR. FR. Tyrannus, qui Martyres morti tradi jubet: [Igitur urgente muneratorum decreto S. Martyres in Circi spectaculo terdenis cuparum gremiis traduntur. Aldelmus, de Virg. cap. 19.] Vide *Munus*.

MUNIBILIS. FR. adornabilis. [Porticus columnis invidiosa munibilibus. Sidon. lib. 2. epist. 2.

MUNIMEN, sive *Monimen*. FR. privilegium, seu attestatio. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 61.

MUNIMENTA. FR. cumulum probationum significat, in quo fundatur litigantis intentio. [Comparuerunt procuratores vestri; sed quia non attulerunt depositiones testium, & alia munimenta, dilationem cum instantia postularunt, lib. 1. decretal. de in integr. restit. cap. coram fœlicis.] Ubi Glossa: [Munimenta dicuntur, quibus causa munitur, & instruitur, ut testes, instrumenta, confessiones, & quidquid aliud, quod adjuvet causam.

MUNUS. FR. pro martyrio. [Conjuncto itaque unito gemitu ad Dominum orationem fuderunt, ante tertium diem muneris. In pass. S. Perpetuæ, & Felicitatis per Lucam Holstenium edita. Quoniam ergo permisit, & permittendo voluit Spiritus Sanctus ordinem ipsius muneris conscribi. Ibidem. Ipsius muneris actum si quis voluerit, scribat. Ibidem. [Et inferiùs: [Venator potiùs, qui illum apro subligaverat, subfossus ab eadem bestia post dies muneris obiit.] Vide *Munerator*.

MURAGIUM. FR. impositio pro resarciendis muris publicis. [Si Rex concesserit Civitati, vel Burgo, quòd possit accipere muragium. Matth. Paris. in Additam.

MURATIO. FR. Pagus, sive alia domorum copulatio. [Murationes, & Castra insuper, quæ semper consueverunt per Monachos custodiri &c. Laicorum custodiæ commisisti. Bullar. Casin. tom. 2. const. 230.

MURDO, *Murdator*, & *Murdatus*. Vide *Mortridum*.

MURENAE, ornamenta pensilia in Ecclesia ad instar murenæ. [Murenas prasinales pretiosissimas duas. Anast. in Leone III.

MURENULAE. FR. Inaures. [Murenulas aureas faciemus tibi &c. Cantica cap. 1. Dextralia, ac murenulas, num. 31.

MURILEGULUS. FR. Conchyliarum piscator, in quibus reperitur murex, sive purpura, Cod. Theodos. lib. 9. cap. 45.

MURILEGUS, felis, ex eo, quia mures capit. [Quia murilegi, seu cati nil ad hoc valent. B. Odericus in sua Peregrin. cap. 2. Vide *Musius*.

MURIO, fatuus, furiosus; sed *Morio* scribendum à græco vocabulo μωρός; unde *Morari* pro insanire apud Tranquillum. [Exurgens turba murionum præfatorum tanta eos in ipsa S. Hilarii Basilica cæde mactavit, ut corruentibus in pavimento Episcopis vix consurgere possent. Greg. Turon. lib. 9 cap. 41.

MURMUROSUS, murmurans. [Quid est inanis gloria, quam venantur, nisi musca vilissima murmurosa, sordida, pungitiva? Petr. Blesen. epist. 14.

MUSACH, hebraica vox: [Musach quoque sabbati, quod ædificaverunt in templo, 4. Reg. 16.] Templi ærarium erat, in quo Reges die sabbati in Templum ingredientes ad adorandum oblationes ponebant. Vide *Corbona*.

MUSARDUS. FR. Ita Gulielmus Divionensis Abbas denominatus fuerat, ex eo quia Musarum studio incumbebat; quin & Musarum studiosi *Musardi* ab Adelberono appellati sunt.

Si musas celebres clamant musarde Sacerdos.

MUSICA. Vide *Cantus*, *Harmonia*, *Panharmonium*.

MUSILAEUM. Vide *Mausoleum*.

MUSIUS, & *Musio*, ab Isidoro dicitur felis. [Musio appellatur, quia muribus infestus sit, lib.12. cap.2.] Vide *Murilegus*.

MUSIVUM, opus, ex variis coloratis lapillis contessellatum. [Apsidam quoque ipsius aureis musivo persuso coloribus ingenti amore depinxit. Anastas. in Sergio II. Apsidam, quæ ejus ex musivo aureo superinducto colore glorificè decoravit. Idem in Leone IV.] Reperitur etiam *Mosibum*, idest, *B.* pro *V.* juxta stylum illius ævi. [Erectus arcus optimo mosibo depictus. Romanus Basilicæ Vaticanæ Canonicus, qui vixerat Calisti III. temporibus, in tractatu de eadem Basilica c.7.] Vide *Illusus*, *Lithostratos*, *Sarsorium*.

MUSSULA; lanuginosa herba, quæ in aquosis locis adnascitur, ex gallico vocabulo *Mousse*, quam Itali *Musco*, & Latini *Muscum* vocant. [Nam de mussulis supernatis medicamina populi promerentur. Greg. Turon. de Gloria Confess. cap.44.

MUSSUS, stramentum, virgultum, sarmentum, ex Germanica voce *Mutsaert* proveniens: [Cum pauperes musso, quem de nemore collegerant, oneratos præterire cerneret, emit ipse. Cæsar. lib.6. miraculor. cap.5.

MUTA, aviarium: [Quædam in conservando sanas etiam quando jam mutant pennas, ut domuncula, quæ dicitur muta. Frider. II. de Venat. lib.2.] hinc adagium *In mutam includere*, de deceptis dicitur. Aliquando campanulam tenuissimi sonus denotat: [Tacta nola, cui muta, vel scilla est nomen. Matth. Paris. in vita Abb.

MUTUS. Vide *Mogilalus*.

MYCAULA. FR. Sabæ Reginæ nomen, ut Joseph. Hebr. lib.8. antiq. cap.6. asserit.

MYGALE, mus araneus, de quo mentionem facit Ælianus, ex græco vocabulo μυγάλη, est inter immunda animalia in Levit. cap.11. computatus. Hebraicè *Anakah*.

MYOPARO, μυοπάρων, vulgò *Fusta*. Vide *Hero*.

MYRMECIUM, copiositas, multitudo formicarum, ex græco vocabulo μυρμήκιον, quod formicarum agmen significat: translativè verò pro caterva vilissimorum hominum sumitur. [Variæ enim, multiplicesque negotiorum circumstantiæ, dum ubique publica exhauriuntur æraria, passimque hostium incursionibus patet aditus, tranquillum imperii nostri statum represserunt; cum primumque adeò Imperatoriæ Majestatis fastigium conscendimus, nos à tergo illa malorum myrmecia insecuta est. Alexius Imp. in ea Bulla, quæ aurea appellatur.

MYROBLUITA, μυροβλύτα. FR. ita cognominatus est S. Dominicus Martyr à Græcis, quia ex ejus sepulchro liquor scaturiebatur pro infirmitatibus mirabilis: voces quidem græcæ sunt, nempè, μύρον, unguentum, & βλύω, scateo, mano.

MYROPHORI, sic appellatæ sunt tres mulieres, quæ ad Dominicum sepulchrum ferentes unguentum, ut ungerent Salvatorem, ierant. Græca vox μυροφόροι, unguenti latrices. Græci itaque Dominicam tertiam post Pascha *Dominicam Sanctorum Myrophororum* appellant; sic enim in Typico S. Sabæ legitur.

MYRUM, unguentum, græcum vocab. μύρον. [Lavit corpus suum, & unxit se myro optimo. Judith. cap.10.] Græci deinde Sanctum Chrisma *Myron* vocant, & Melitenses *Myru* idem Sacramentum appellant.

MYSTAE. Vide *Epopta*.

MYSTAGOGIA. Vide *Missa*.

MYSTAGOGUS, rerum sacrarum director. [Deum Abraham, protectorem Isaac, sanctum Israel, moysis Mystagogum. S. Method. de Simeone & Anna.] FR. dicitur Deus Mystagogus, quia Moysen sacros ritus docuerat: sic etiam S. Polyeuctus Martyr profani ritus ministrum arguerat, inquiens: [O scelerate, & profanorum mystagoge simulacrorum; cur me insidiosis tuis, & uxoris lacrymis studes abducere à confessione in Christum? Ex Metaphrast. Lippomanus tom.5. & Sur. tom.1.

MYSTERIUM FIDEI. FR. verba apposita in forma consecrationis sanguinis. Unde orta est quæstio, cujus resolutio habetur in cap.6. lib.3. decretal. tit.41.

MYSTES, græcè μύστης, idest, peritus, etiam pro Sacerdote usurpatur, unde *Protomystes* aliquando Episcopum significat.

MYSTARCHUS. μύσταρχος, Sacerdotũ præpositus, quo titulo Archiepiscopus Toletanus fruebatur.

MYSTERIORUM LIBER. Vide *Missalis*.

MYSTICUS Sacræ Scripturæ sensus. Vide *Anagogia*.

MYTACISMUS. Vide *Metacismus*.

MYXUM, μύξον, ellychnium, ex græca dictione μύξα, quæ propriè muccum nasi denotat. Latini enim Y in U lene semper transferentes *Mucum* dixere, unde Catullus.

Mucusque mala pituita nasi.

Et translativè ad ellychnium, ex eo quòd trahit humorem ex lucerna, quod Itali ex græco corruptè *Miccio* appellarunt: [Myxum ex stuppa amianti. Anast. Biblioth. Lucernam ex auro purissimo myxorum duodecim. Idem.] In aliquibus tamen Codicibus *Mixum* mendosè legitur. Vide *Bimyxion*.

MYZINUM. Vide *Imisilum*.

N

N. L. quid significabat apud Antiquos. Vide *Pandecta*.

NAAS. FR. nomen proprium viri, & Urbis, in Sac. Script. serpentem significat [Quis est ergo Naas Ammonites, quæ est Jabes Galaad? Sed Naas interpretatur serpens, Jabes exiccata. D. Greg. lib.5. cap.1. in primum Regum cap.10.

NABAL. FR. dementem hebraicè significat. Joseph.

seph.Jud. lib.6. antiq.cap.16. Alii tamen *Naphal* legunt.

NABLUM, ex hebraica voce *Nabel*, quæ multa significata in se continet; in primo enim significatu Uter denotat: hinc aliquando pro vase vacuo accipitur, rursus ad hominem fatuum transfertur, ex eo quod intelligentiæ sit vacuus. Item significat fistulam pastoralem diaulium, monaulium, sive tibiam, musicum, ac rusticale instrumentum, cui uter pendet, ac ore inflatur, ut sonum reddat. [Dixit David principibus Levitarum, ut constituerent de fratribus suis cantores in organis musicis, nablis, videlicet, lyris, & cymbalis, ut resonaret in excelsis sonitus lætitiæ, lib.1. Paralip. cap. 15. In nablis arcana cantabant. Ibidem. Unusquisque Israel deducebant Arcam fœderis Domini in jubilo, & sonitu buccinæ, & tubis, & in cymbalis, & nablis, & citharis concrepantes. Ibidem: Et nablis, & hymnis &c. 1. Macab.cap.13.] Errant siquidem, qui putant hoc musicale instrumentum psalterium fuisse decem chordarum.

NABLIZO, fistula sono.

NACUS, lanæ pannus, ex græco νάκος, pellis caprina, item vellus, aut pellis arietis, sive res pilosa. [Albus parafrænus cum naco scarlati suprapoſito, & argenteo fræno præparatus à Mareschalco.] Loquitur de equo, in quo Papa equitare solebat in die Paschæ, Benedictus Basilicæ Vaticanæ Canonicus in ejus M. S. Cæremoniali, quod in Bibliotheca Angelica de Urbe asservatur. Innocentius III. in ejus decretalibus epistolis lib.1. inter alias prærogativas, quas in favorem Archiep. Pisani recenset, hæc etiam reperitur, nempè: [Equo albo cum naco albo in processionibus utendi.] FR.Honuph. Panvin. & Laurentius in ejus Amalthæa *Nacchus* scribunt; *Nacce* verò, & *Nacta* habet Turnebus, de quibus fusè in ejus Adversf.lib. 23.cap.23.

NAENIA. Vide *Fletobotomia*, *Threni*.

NAFFUS. Vide *Nausus*.

NAGERBA, fex cespitum, & similia ab undis marinis in littore projecta. In lib.de mirabil. Sac. Scripturæ cap.24.qui inter opera D.Aug.to.3.inseritur.Alii *Gerbam* legunt,quæ mihi videtur esse æquoris aqua indurata in littore. Vide *Gerba*.

NAMA, νᾶμα, latex, unda, aut rivus decurrens,sic appellavit oleum Prudentius in hym. ad incen. quod in luminibus Ecclesiarum ardet.

Et de pinguidulis fota namatibus.

In Codicibus verò mendosis perperam *Natatibus* legitur.

NAPHAL. Vide *Nabal*.

NAPINA, terra in qua napus nascitur, lex salica tit.2.

NARIO. FR. qui nares habet latas, [Nario subsannans. Isidorus in ejus Glossa] Nonnulli *Subsannator* legunt. Aliis placuit interpretari loquacem, à verbo *Narro* etymon trahentes.

NARTHEX, ex græco νάρθηξ, quod ferulam propriè significat. Vide *Deputatus*. Hinc Plinius inquit: [Ferula calidis nascitur locis, atque transmaria, geniculatis nodata scapis. Duo ejus genera. Narthecа Græci vocant assurgentem in altitudinem. Nartheciam verò semper humilem, lib.13. cap.22.] Et quia prima medicamentorum vascula ex narthece efficiebantur, hinc deinde quælibet vascula ex quacumque materia in quibus medicamenta reponebantur, *Narthecia* dicta sunt: unde Cic.2.de finib. ait: [Jam doloris medicamenta illa epicurea tanquam de narthecio promant.] Et Martial.lib.14 Epigr.68.

Artis ebur medicæ narthecia cernis habere.

Sed apud Ecclesiasticos *Narthex* in Ecclesia locũ pro publicis pœnitentibus assignatum denotat, sumpta fortasse metaphora ex Plinio supra ex humili *Narthecia*, quia pœnitentes humiliari debent, vel ex vasculo medicamentorum, quia pœnitentia est medicamentum delens peccata. Est tamen maxima controversia inter Auctores, ubi precisè in Ecclesia Nathecis locus fuisset. Aliqui existimarunt esse in porticu, quam opinionem eruditè refellitur à Leone Allatio in eo tractatu, quem de Narthece composuit, in quo manifestè demonstrat, hunc locum fuisse propè portam Ecclesiæ; sed ex interiori parte, ubi Catechumeni, Energumeni, & Pœnitentes simul manebant. A Thaumaturgo *Auditio* dicitur, qui etiam ait fuisse in eodem loco, scilicet, propè januam Ecclesiæ ex parte interiori, & ab Areopagita *Sacrum* dicitur, ex quo loco tẽpore consecrationis excludebantur prædicti Pœnitentes, Catechumeni,& Energumeni; nam, ut idem Dionysius c. 3.de Ecclesf.hierarch.ait: [Ea recitata,extra templi ambitum collocantur Catechumeni, & post eos Energumeni, atque ii,quos anteactæ vitæ pœnitet. Manent autem ii, qui divinarum rerum, & aspectu digni sunt,& communione.] Ex quibus satis colligitur contra Josephum Vicecomitem, qui in ejus tract.de Sac.Ritib. Catechumenos locum extra Ecclesiam habuisse asseruit: licet enim reperiatur apud nonnullos antiquos scriptores, quod Catechumeni ab Ecclesia eliminabantur, tunc tamen erat locus ille, qui *Fletus* appellabatur, ut dictum est in dictione *Ecclesia*,& dict.*Hyemantes*. Igitur si extra Ecclesiam in pœnam delicti patrati extrudebantur, ut signanter in dict. *Fletus* demonstratum fuit, sequitur proindè manifestè, quòd inculpabiles locum intra Ecclesiam habebant. Hodie tamen inter Græcos,cum amplius Catechumenos non habeant, Narthex in Monachorum Ecclesiis pro Monachis laicis inservit, & in Ecclesiis sæcularium pro mulieribus assignatur cancellis, transennis, & cratibus obsetus, sic per totum orientem egomet observavi. Imperatoris narthex. Vide *Prothesis*.

NASSA. Vide *Lapsus*, *Nyssa*.

NATALIS. FR. dicitur dies obitus alicujus Sancti. Origen.lib.3.in Job.Rabanus cap.43. Alcuin. de divin.off. cap.de sexta feria. S.Cyprian.epist. 37.& 33. quæst.4.can.9. habetur: [Non licet in quadragesima natales martyrum celebrare; sed tantum in Sabbato, & Dominica per commemora-

morationem eorum oblationes offerre: sed nec natalitia, nec nuptias liceat in quadragesima celebrare. Ubi Glossa colligit, quod *Natalis*, & *Natalitium* habeant diversum significatum: *Natalis* nempè significare diem alicujus Sancti, *Natalitium* verò hominis.

Jam cum se revocat decursis mensibus annus,
Natalemque diem passio festa refert.

Prudentius.

NATALIS. FR. adjectivum, natans, & in aquis degens. [Reformidant enim universa animalia, etiam ipsam Cœli umbram, sive natalia, sive terrestria, sive volatilia. Theodoret. quæst.53. in cap.8.Genesis. Post diluvium autem pretiosiorem cibum illi confert: (*idest, homini Deus*) jubens occidere, & comedere volatilia, natalia, & terrestria animalia. Ibid.quæst.55.

NATALIS CALICIS, dicitur Feria quinta in Cœna Domini. Ex eo quia in eo die Eucharistiæ Sacramentum fuerat institutum. [Vocatur hæc dies Cœna Domini, vocatur & Natalis Calicis, S.Elig.] Ac aliis nominibus, nempè, *Dies panis*, & *Dies lucis* à Chrysost. *Dies Indulgentiæ* à S. Maurino Abb. quia tunc reconciliabantur publici pœnitentes. *Dies secretorum* à Syris. *Dies Natalis Eucharistiæ* à Landulpho. Vide *Feria V. in Cœna Domini*.

NATALIS PONTIFICIS. Vide *Episcopus*.

NATALITIUM. Vide *Festus*, *Natalis*.

NATATORIA. Vide *Probatica*, *Siloe*.

NATHINEI. Vide *Subdiaconus*, *Nathinæi*.

NATIVITAS, messis. [Frumenta colligentur, quia tantùm hic parva nativitas fuit, ut nisi auxiliante Deo frumenta de Sicilia congregentur, fames vehementer immineat. S.Greg.in Regist. lib.1. cap.70.] sed hic potiùs fructificationem significat.

NATIVITAS DOMINI, vulgariter *Sol novus* appellabatur. [Bene quodammodo servatam hanc diem Domini Solem novum vulgus appellat, & tanta sui auctoritate id confirmat, ut Judæi, atque Gentiles in hac voce consentiant. D. Ambros.serm.16.] Judæi namque, ac Gentiles secundum astronomiam vocabant solem novum, quia ab hac die crescere solet dies, sicut lunam novam nos dicimus, quando lunatio ejus numerari incipit, quod non acciderat sine profundissimo mysterio: Aug.enim ser.21.de Sanctis inquit: [Eo die natus est Christus, quo incipiunt crescere dies: magnum sacramentum! &c.] Quæ omnium festivitatū metropolis à Chrysost.hom.21. appellatur, ubi ait: [Omnium solemnitatum augustissima, & maximè stupenda, quam haud erravit, qui metropolim festorum omnium dixerit.] De tribus Missis in hac die dici solitis, & de Missa quæ in hac nocte ante ejus medietatem celebrari solet in Capella papali, & in Ecclesia S. Marci Venetiis. Vide *Missa Nativitatis*. De benedictione gladii Imperialis, & ducalis pilei, quam pariter in hac nocte Papa facere solet. Vide *Lectio*. Item quod hic dies *Epiphania* dicebatur. Vide *Epiphania*. Item quod ad S.Mariam Majorem in Matutino hujus noctis Invitatorium non dicebatur. Vide *Invitatorium*. Item quod in prima Missa non debet dici Ite missa est. Vide *Ita missa est*. In officio hujus noctis cooperiebatur Altare tribus velis diversis coloribus, & quare. Vide *Altare*. Cætera. Vide *Neuma*. *Noel*.

NATHINAEI. FR. [Vobis quoque notum facimus de universis Sacerdotibus, & Levitis, & cantoribus, & janitoribus, & Nathinæis, & ministris Domus Dei hujus, 1. Esdr. cap.7. & alibi.] Familia erat quæ Levitis ministrabat, ut ex 1.Esdræ cap.8. habetur, nempe, [Et de Nathinæis, quos dederat David, & Princeps ad ministeria Levitarum.

NATTA, theutonicum vocabulum *Natte*, quod tegetem, sive stoream denotat. Et ut ageretur miraculum, natta, qua accumbere solebant orantes, incolumis ante mausolæum reperta. In vita S. Vulstani Episc.

NATURA. FR. [Imitatrix vitiorum dicitur, can. Proclivus, 20. quæst.3.

NATURALIS FILIUS. Vide *Manzer*.

NAUFRAGARE RES SUAS. FR. disperdere, vel periculo exponere. Gloss. in l.6.de prohibit. alienat. minor.

NATUS. FR. aliquando pro satellite usurpatur. [Ac ipse illiusque nati, seu satellites, certum officialem, seu Locumtenentem Monasterii vestri inhumaniter interfecerunt. Bullar.Casin.tom.2. Constit. 335. Jacobus de Sabellis Domicellus Romanus, tunc in humanis agens, castrum Nazzani, Nepesin.Diec.cum omnibus juribus, & pertinentiis suis possidens, illiusque nati, seu satellites, certum Officialem, seu Locumtenentem Monasterii S. Pauli inhumaniter interfecerant. Ibid.constit.407. [Vide Puer curiæ in dic. *Puer* in sensu satellitis. Sed re vera illud *Seu* stare puto loco *Et*, ut in dict. *Seu* dicemus, & sic Jacobi filii unà cum satellitibus ad interfectionem prædictam concurrisse erit intelligendum.

NAUFUS, arca lignea, sarcophagus, in quo conduntur cadavera [Sancta corpora pallis, ac naufis exornata. Greg.Turonen.de gloria confessor.] Alii tamen *Naffus* legunt. [Si quis mortuum hominem, aut in naffo, aut in petra, quæ vasa ex usu sarcophagi dicuntur, super alium miserit, lex Salica tit.17.

NAVICULA, vasculum, in quo ponitur incensum pro thuribulo, sic appellata, quia solet ovata forma ad instar navis formari: ejus synonima. Vide *Acerra*, *Hannapus*, *Incensorium*, *Pyxis*.

NAVIGO. FR. Uxorem duco. [Navigasti, idest, uxorem duxisti, can. nos novimus, 17.quæst.2. Ibi Glossa.

NAVIUM GENERA. Vide *Chelandium*, *Colimpha*, *Dromon*. Myoparo in dict.*Hero*.

NAUPEGUS. FR. Navium fabricator, ex græco Ναυπηγός: sic appellatus est Michael Imperator, quia ejus majores in Paphlagonia navium fabricatores fuerant. Aliquando significat navium restaurator, idest, καλαφάτης, *Calaphates*.

NAUTA, Vide *Mesonauta*, *Nautologus*.

NAUTICATIO, navigatio [Per diagrapha, seu capita, atque nauticationes. Anast. Biblioth. in Vitalian.

NAUTOLOGUS, ναυτολόγος. FR. Nauclerus, navarchus: λόγος enim latinè sermo est, quia sermonibus, & præceptis navem dirigit. [Hi, qui catechizant, nautologis conferantur. Sanctus Clemens epist. 1.

NAZARAEUS. FR. hebraica vox *Nazir*, idest, segregatus. [Nazar significat separare semet à deliciis mundi, indè fit Nazaræus, qui separatus à vino, & populi frequentia, ut magis sanctimoniæ incumberet. David de Pomis. [Nazaræi igitur non solum à mero abstinebant, sed à quocunque potu inebriante. Item ferre comam, nec novacula uti, nec ad funeralia intervenire solebant; imò nefas illis erat tangere cadavera, & mortuorum ossa, sive alia defunctorum utensilia. *Nazaræi* item duplicis speciei erant, quidam se astringebant ad tempus huic instituto, ut in c. 6. Numer. legitur; quidam autem per totum vitæ cursum, ut fuerunt Samson, Samuel, & similes. Inceperat hoc institutum inter Judæos à Moysis temporibus, & duravit usque ad Apostolorum ævum; unde de D. Paulo dicitur illum Nazaræum fuisse ante conversionem. Licèt autem in Genes. cap. 49. inveniatur Josephum Nazaræum fuisse, qui tamen multò ante Moysen vixerat, de quo ibid. [Et in vertice Nazaræi inter fratres suos] non enim Nazaræus ex eo, quod Nazaræorum institutum observasset, dicitur; sed quia in multis à suis fratribus separatus fuerat, quare dictum Genesis locum Chaldaica versio habet: [Super virum, qui separatus est à fratribus suis.] *Nazaræi* item appellati sunt Christiani, quia à Mortuis, idest, Idolis alieni, & segregati sunt; mortui enim à Christianis vocabantur Idola. Vide *Mortuus*. Hinc Prudentius lib. 1. contra Symmachum Gentilium defensorem cecinit:

Jamque ruit paucis tarpeja in rupe retectis
Ad sincera virum penetralia Nazaræorum.

Inter Græcos tamen *Nazaræus* juxta hebraicum sensum pro Monacho accipitur, idest, solus, segregatus &c. [Joannem Andronici filium in Macedoniam abductum, communi assensu, applausuque Regem designat; inito regno, Cantacuzenum in *Nazaræorum*, sive Monachorum ordinem transtulit, quem mutato nomine Matthæū appellavit. Chalcondila lib. 1. de reb. Turcicis,] qui author sæpè hoc vocabulo utitur ad significandum Religiosum.

NAZARENUS. FR. gentile à Nazareth, ex Hebræo *Nazer*, quod surculum significat, undè postea denominata est Civitas *Nazareth*. Item *Nazareni* etiam quidam sectarii appellati sunt, qui quamvis Christianam Religionem sectarentur, ritus tamen veteris testamenti sequebantur, 24. quæst. 3. can. 39.

NEAPOLIS, Campaniæ Civitas. FR. tempore Rogerii Siciliæ Regis MM. CCC. & LXIII. passus circuibat. Falco Benevent. in ejus chron. ann. 1140.

NEBULO, *as*. FR. verbum, obscurare, & denigrare significat. [Semper cupiunt splendorem, & genus Romani nominis nebulare. S. Victor Uticen. lib. 3. de persecut. Vandal.] de Vandalis loquitur.

NECESSITAS. FR. duplex, simplex, nempè, & conditionalis, can. vasis iræ, 24. qu. 4.

NECESSITOSUS, egenus, & pauper. [Quia missus Imperatoris erat, & capitula ipsius pro defensandis advenis, & necessitosis habebat. Flodoard. lib. 3. hist. Remen. cap. 26.] quod sæpè usurpari videtur à scriptoribus illius sæculi.

NECO. FR. idest, non alo. Gloss. in can. inter cætera, 22. qu. 4.

NECROLOGIUM, νεκρολόγιον, mortuorum catalogus, quo vocabulo usus est Beda in hist. Anglicana lib. 4. cap. 14. Dicitur etiam *Obitorium*. Item & *Calendarium*, ita Anselm. lib. 1. epist. 21. inquit. [Vir ille, qui à nobis nuper moriens monachum sumpsit habitum, si etiam benedictionem assumpsit; mandate nobis nomen, & diem obitus ejus, ut in nostro Calendario scribatur.

NECROPHORUS, νεκροφόρος, *capulus, pollinctor, sive* mortuorum delator. Vide *Funerarius, Funerator, Porticani, Sandapilarius, Vespillo*.

NECROTHYTAE, νεκροθύται, res mortuis, idest, Idolis sacrificatæ; quandoquidem Idolum mortuum alio nomine appellabatur. Vide *Mortuus*. [Si ergo gulam, & ventrem ab inquinamentis liberamus, quantò magis augustiora nostra, oculos, & aures ab idolothytis, & necrothytis voluptatibus abstinemus? Tertull. de spectac. cap. 13.

NEDFRATRES, luminaria, sive incendium superstitiosum rusticorum in festo S. Jo. Bap. in cujus nocte funis ligabatur ad palum, qua hinc indè agitata, & confricata, eo motu excitabatur ignis, ad quem deindè imponebant stramenta, & similia pabula flammæ, ac cineres conservabant, ad eas in campis dispergendas, erucas frondium derodentes tali cinere necari falsò persuasi; de qua superstitione fit mentio in Synodo à S. Bonifacio Papa Caroli Magni tempore celebrata, ubi his verbis expresse prohibetur: [Sivè illos sacrilegos ignes, quos nedfratres vocant.] Aliqui legunt *Nesfratres*, alii *Nefratres*, & alii *Nefris*; sed cordatiores *Nedfratres* legere malunt, cum ex vocibus anglicis *Nood-frier*, idest, necessarius ignis, derivetur, quia illum ad fertilitatem germinum necessarium putabant.

NEGLIGENTIA. FR. sic definitur, Negligentia est noverca Eruditionis, can. nihil, dist. 83. Et ignorantia est mater cunctorum errorum, can. 1. dist. 38.

NEGOTIATIO. Vide *Litteratura*.

NEMOSEUS, nemorensis, seu nemoralis. [In novam thecam nemoseam, honestam, & notabilem seposuimus. In vita Sancti Vinvolei Abb. 3. Mart.

NEMUS. FR. nemo, nullus. [Quia nemus rectius custos præponitur vitæ alienæ, quàm qui priùs custos factus vitæ suæ. Ivo Carnot. epist. 213.

Nenia, sive *Naenia*, oratio funebris. Vide *Flebotomia*, *Threni*.

Neocorus. FR. νεωκόρος, templi custos, qui titulus Civitatibus illis tribuebatur, in quibus aliquod celebre templum reperiebatur, quemadmodum fuit illud Dianæ Ephesinæ. Salderus verò credidit ejusdem templi Custodem appellatum fuisse *Neocorum*; sed ex textu Theophylacti cap. 19. clarè convincitur, ubi ait: [Unde Ephesus Dianæ Neocoros dicebatur:] Licèt verum sit, quòd aliquando adulatoriè hoc nomen Imperatoribus tribuebatur.

Neomenia, νεομηνία. Est nova luna, prima dies lunæ, seu mẽsis. FR. LXX. quodlibet principium mensis *Neomeniam* verterunt: omne enim mensis principium apud Hebræos venerabatur; sed ab operibus servilibus non cessabant. D. Hieronymus *Neomenias* Kalendas interpretavit. Abulensis verò, & Lyranus, *Novus defectus Lunæ* transtulerunt. Vide *Sabbatum trigesimum*.

Neophylax, νεοφύλαξ, custos templi.

Neophytus, νεόφυτος, recens plantatus, nuper genitus, ex νέον, *nuper*, & verbo φύω, *gigno, planto*: inde latini fœtum partum dixerunt. Neophyti à Sancto Zenone serm. 6. ad Neoph. appellantur *Tripondes homines*. Item *Neophytus* aliquando significat hominem ad sacros ordines, vel ad Episcopatum promotum; sic enim verba illa Apostoli, [Non Neophytum, ne in superbiã elatus, incidat in judicium Diaboli. 1. Timot. cap. 3.] intelliguntur. Nam in primitiva Ecclesia omnes, & ipsimet Apostoli erant Neophyti, ergo nõ de Christianis novis in fide ibi Apostolus intellexerat; sed de novitiis in ecclesiasticis ministeriis, quos ad Episcopatum evehi reprobavit. FR. Unde gratis quidem Salelles tom. 1. de Inquisit. prolegom. 10. n. 6. tanquam summum privilegium Doctoris gentium fuisse exaggerat, quod idem contra prædictam ejus ordinationem, Sanctũ Publium Melitæ Principem novellũ in fide in ejusdem Insulæ Episcopum ordinarat; benè tamen dici posset, esse, nimirum, prædictæ regulæ Apostoli exceptionem, si ille Princeps per saltum ad dictum Episcopatum promotus fuisset. Neophyti igitur dicuntur Laici, qui nullo prævio Ecclesiastico ordine ad Episcopatum promoventur; ex hoc enim capite Neophytus appellatus fuerat Photius in IV. Constantinop. Concil. can. 4. & Patres ibi illius Patriarchalem electionem nullãm, & invalidam ob id declararunt, non quia erat fidei, sed ordinum ecclesiasticorum Neophytus; constat enim illum à nativitate baptizatum fuisse, ergo tanquam in administratione Sacrorum novellus, Neophytus appellatus fuit. Idem Photius Neophytus etiam ab Ivone Carnotensi epist. 285. appellatur. Unde Joannes Papa VIII. quando ad instantiam Augustorum præfatam electionem reinvalidavit, eisdem ita scripserat: [Ut post mortem Photii fratris nostri, nullus ex dignitate mundana ad Pontificalem honorem ascendat; sed ex presbyteris Cardinalibus ejusdem Ecclesiæ, vel ex Diaconibus, aut ex aliis Sacerdotibus, qui sub Ecclesia Constantinopolitana consistunt:] ubi *Diaconibus* intelligendum est de Cardinalibus, quia in ordine anteponuntur hìc aliis Sacerdotibus non Cardinalibus. De his in rebus ecclesiasticis tyronibus loquitur can. statuimus, dist. 61. ubi sic inquit: [Ne his regenda Domini Ecclesia credatur, qui legitimarũ institutionum nescii, & totius humilitatis ignari, non ab infimis sumere incrementum, sed à summis volunt habere principium; cum valdè iniquum sit, & absurdum, ut imperiti magistris, novi antiquis, & rudes præferantur emeritis]: In hoc etiam sensu Casinensis Chronica lib. 2. c. 41. de Landulpho non in fide Neophyto, sed in rebus ecclesiasticis, à Capuanis in eorum Episcopum electo, ait: [Landulphum quendam de suis nobilibus conjugatum, & Neophytum sibi Episcopum elegerunt.] De his ergo in rebus ecclesiasticis tanquam imperitis est supra allatus sermo Apostoli. FR. idem insinuare videtur D. Hieronymus lib. 1. Dialogor. advers. Pelagian. ubi ad locum illum Apost. alludens, sic inquit: [Vult, ut non Neophytus Episcopus ordinetur, quod videmus in nostris temporibus pro summa eligi justitia. Si baptismus statum justum faceret, & omni plenum justitia, nequaquam utique Apostolus Neophytum refutaret; sed Baptismus vetera peccata conscindit, novas virtutes non tribuit, dimittit è carcere, & dimisso si laboraverit præmia pollicetur. Aut nullus inquam, aut rarus est, qui omnia habeat, quæ habere debet Episcopus.] Item *Neophyti* vocabulum pro Novitio in Religione usurpatur, in quo sensu Greg. lib. 7. Regist. epist. 120. FR. de hoc sensu clarè in can. sicut Neophytus, dist. 48. ibi enim sic habetur: [Sicut Neophytus dicebatur, qui initio sanctæ fidei erat eruditione plantatus, sic modò Neophytus habendus est, qui repente in Religionis habitu plantatus ad ambiendos sacros ordines irrepserit. Ordinatè ergo ad ordines ascendendum est.] Glossa autem in can. Probentur, dist. 48. Secundam hujus vocabuli acceptionem, scilicet, de novello in rebus sacris, non agnovit, dùm ibi tantùm astruit, nempè: [Dicitur Neophytus novellus in fide, vel in Religione.] De Neophytis in fide. Vide *Dominica nova*, *Illuminati*. Eorum processio. Vide *Vesperæ*.

Neophitorum Haeresis. FR. laicorum, seu immeritorum pervicacia, dum simoniacè ad Ecclesiasticas dignitates procurant pervenire, can. quisque per pecuniam, 1. qu. 1.

Nephalius, græcè νηφάλιος, sobrium simul, ac vigilantem significat: [Quippe utrumque significat] inquit D. Hieronymus epist. 83. ad Oceanum.

Nephesinus. FR. idest, Nepesinus, ex Nepi Civitate, 5. decretal. tit. 33. cap. 21.

Neptunnus. FR. fortassè ex hebraico vocabulo *Nephtul*, quod agonem, seu certamen significat. Calep. in dict. Agon. unde *Neptunnus Enosigeus*, ex eo quia terram quassat, & concutit, dictus fuit.

NESCIO VOS. FR. ideſt, non approbo. Gloſſa in can. conſideret, de pœnitent. diſt.5. Item contemno. Gloſſa in can. hac conſona, 25. quæſt.1.

NESTORIANI. FR. Hæretici: [A Neſtorio Conſtantinopolitano Epiſcopo nuncupati, qui B. Mariam Virg. non Dei, ſed hominis tantummodò matrem aſſeruit, ut aliam perſonam carnis, aliam faceret deitatis: nec unum Chriſtum in Verbo Dei, & carne credidit; ſed ſeparatim, atque ſejunctim alterum filiũ Dei, alterum filium hominis prædicavit, can. quidam autem, 24.qu.3.] Hi ab Orientalibus *Syrani* communiter appellantur. Vide *Agnoetæ*, *Eutychiani*.

NETE, græcè νήτη, eſt altior citharæ corda, quæ acutum reddit ſonum: [Jam hypate quoque, cum ſit nete contraria, eſt tamen una harmonia. Clem. Alex. lib.1. ſtromat.c.5.] Vide *Hypate*.

NETORIUM. FR. fuſus ad filum ducendum, at corruptè apud Iſidorum *Netorſum* dicitur.

NEUMA, græcè νεῦμα, ideſt, nutus; ſed pro ſuavi, ac jubilationis ſpiritualiter prolato cantu uſurpatur, quo vix verba exprimebantur, dum longa pauſa quæque ſyllaba protrahebatur, ita ut ex oris tantum aperitione, ac per ipſius nutum, & motum intelligerentur verba. Hæc cantus ſpecies exercebatur præcipuè in Natali Domini; hinc recentiores Muſici in eadem nocte brevioribus ſyllabis *Noel* pronuntiant in cantilenis ſacris. Antiquitus tamen in choro *Neuma* canebatur ad Kyrie eleiſon, vel ad dictionem *Hieruſalem*, quia cœleſtis patria contemplabatur. Vide *Noel*. Undè Rupertus lib.1. de Divin. off. c.35. inquit: [Jubilamus magis, quàm canimus, unamque brevem digni ſermonis ſyllabã in plures neumas, vel neumarum diſtinctiones protrahimus, ut jucundo auditu mens attonita repleatur, & rapiatur in gloria] Quæ interjectio ſæpè in cantu *Alleluja* poſt epiſtolam apud Græcos frequentatur.

NEUMO, verbum, ideſt, cano neumam.

NIBITA. FR. aqua pluvialis. [Nibita aqua ex nubibus facta. Iſidor.] Sed Voſſius melius exiſtimat dici *Nivitam*, aquam, nempè, ex nivibus liquefactis; nam, ut ſæpè diximus, in illius Iſidori ſæculis B. pro V. ponebatur.

NIBLATUS, utitur hac barbara dictione Joannes Diaconus in deſcriptione indumentorum S. Silviæ D. Gregorii genitricis, dum ait: [Ferens in capite matronalem mitram cadentis brandei raritate niblatam, in vita S. Greg. cap.83.& 84.] ſed mendoſè, dùm *Nubilatam* legendum eſt, eratque velum tenuiſſimum capiti ejuſdem Sanctæ involutum ad inſtar turcici vittati, quod Italicè *Turbante* dicitur, ut in ſubjecta ejuſdem Sanctæ figura, videre eſt, quam ex antiqua ejus imagine ſimul cum marito, & filio ad vivum expreſſa, & ab Eminentiſſimo Baronio ad annum 604. adducta, nos ad dictionis exemplum caput tantum Matris hìc ſupponi duximus.

FR. ſed *Turbante* potiùs videtur fuiſſe pileum turbinatum. Vide *Pileus*.

NICHILIANISTAE, FR. Hæretici, quorum Auctor fuerat Petrus Abaelardus circa annum 1117.& contra quem ſcripſerat Gualterus à S. Victore, ubi in Adverſarium ita concludit: [Tuo operi non debetur lima, ſed gehenna. Omnis Catholicus, qui legit, non dubitat.] Inter alia enim deliramenta, quæ aſſerebat, erat hoc enorme, quòd, nempè Chriſtus erat nihil, inde *Nichilianiſtæ* ejus ſequaces appellati ſunt.

NICOLAI PANES, erant panes ingentis magnitudinis, quorum denominationem à quodam Nicolao Damaſceno Julii Cæſaris familiariſſimo ſumpſiſſe teſtatur Suidas, qui ſolebat has ingentes placentas melle ſubactas eidem Imperatori donare, quo circa ab eodem Cæſare *Nicolai panes* appellati ſunt; ac deindè quilibet magnitudine deformis panis *Nicolai* dictus eſt. Aliis verò placuit etymologiam ab eodem Nicolao derivare; ſed non ab ingenti panis magnitudine, verum quia ipſemet oblator ingentis ſtaturæ fuerat, vultus, ac morum jucundiſſimus. FR. apud Photiũ in ejus Biblioth. ubi de Nicolao Damaſceno, de quo etiam mentionem faciunt Heſychius, Joſeph Hebræus, non rarò Suidas, & alii: [Uvas, & mala punica, & ficus, & nuces, omnia intempeſtiva; quin etiam quoſdam inventos mellis favos, & urnam recentis lactis, & nicolaos panes maximos, & mundos, & calidos è regione externa. Palladius in lauſiaca hiſt. cap.52.] Ubi colligitur veriorem fuiſſe Suidæ narrationem, dùm Palladius ait nicolaos panes eſſe maximos; ſed re vera adhuc ambigitur, an in forma, vel in numero *Nicolai panes*, quos Palladius recenſet, fuiſſent maximi. Quos tamen panes *Palmulas nicoleas* Athenæus lib.14. c.23. appellavit.

NICOLAITAE. FR. Hæreticorum ſecta in primitiva Eccleſia, à Nicolao Diacono Jeroſolymitanæ Eccleſiæ denominati, qui Hæreſiarcha unà cum S. Stephano, aliiſque ab Apoſtolorum Principe ordinatus fuerat. Actor. cap.6. cui erat conjuncta in matrimonio pulcherrima mulier, eamque omnibus laſcivire cupientibus conceſſit, 24.qu.3. can.39. Hinc in Apocalyp. cap.2. dicitur: [Sed hoc habes, quòd odiſti facta Nicolaitarum, quæ ego odi.] Poſtillator Nicolaum hunc Machcmetem

metem Pseudo-prophetam fuisse putat, ad can. Non omnes Episcopi, 2. quæst. 7. in fine, cui Postillæ Hugo subsignatur; sed Hugo à S. Victore in ejus Monasticis expositionibus, lib. 6. cap. 3. tit. de Claud. Tiberio Imp. de hoc Nicolao Hæresiarcha loquens, ait fuisse Antiochenum, & in eodem tractatu exposit. prior. lib. 9. cap. 9. de Machomete prædicto mentionem faciens, ait fuisse ex Ismaelis progenie. Insuper quasi omnes Historici conveniunt, Machometem, de quo diximus, de anno 630. circiter in ruinam populorum extitisse. Est etiam magis ridicula Benvenuti Imolensis opinio in Commento ad cantum 28. de Inferno Dantis Aligierii, asserentis Machometem fuisse S. R. E. Cardinalem. Aliam fabulam de Machometo narrat Glossator in Clement. tit. de Judæis, & Sarrac. quam ex Hist. Eccl. hausisse asserit, sic inquiens: [In historia ecclesiastica legitur Machometum nutritum fuisse à quodam Clerico nobili Romano, qui cum tempore Bonifacii Papæ IV. quædam petita impetrare non potuisset, apostatavit à fide, & nutrivit illũ cum quadam columba alba, quæ recipiebat grana de aure ejus, & sic erudita per hoc, quod quando volebat Machometus, illa ponebat in publico os ad aurem, & sic dicebat, quod Spiritus Sanctus alloquebatur, & instruebat illum; iste postmodum dedit legem Sarracenis, ut hæc in historia Ecclesiastica pleniùs reperiri possunt.

NICOLAUS, Νικόλαος. FR. græcè vincens populos interpretatur: quasi Νικῶν λαούς. [Pheronymus dicitur, qui verum, & congruum sibi fert nomen. Ergo Nicolaus, qui verum, & idoneum actui suo nomen ferre visus est, aptè pheronymus dictus est, Nicolaus, quippè, vincens populos interpretatur; vicit enim, quippè, rectè non sentientes, sed iniquè agentes. Anastas. Biblioth. in 8. Syn. Act. 10.] Vide *Pheronymus*.

NIDOR. FR. odor assatarum carnium, [Quod irritamenta gulæ non habet, leviori digestione concoquitur; nemo enim uno, aut duobus cibis, hisque vilibus usque ad inflammationem ventris oneratur, quæ diversitate carnium, & saporis delectatione concipitur. Cum variis nidoribus fumant patinæ, ad usum sui pro explenda esurie, quasi captivos trahunt, can. Ne tales, de consecrat. dist. 5.] Et ibi sic Glossa: [Nidor propriè dicitur quidam odor carnium assatarum, nidor est, eo quod nebula levatur.

NIGELLA, herba & semen, quod græcè μελάνθιον dicitur, & in officinis *Niella* appellatur. Item papaver nigrum. Vide *Gith*.

NIGELLATUM, oleum ex nigella confectum, quod etiam Melanthinum, ex græco μελάνθιον dicitur; & ubi vulgata in cap. 28. Isaiæ habet: [Non enim in serris triturabitur Gith.] græca lectio μελάνθιον transtulit. [Quod si nigellatum habes, mitte nobis per ea vascula, quæ pueris filiis nostris demandavimus. Paulin. epist. 1. ad Severum] cujus olei virtutem Dioscorides lib. 1. c. 36. satis refert. Male ergo quidam hunc Paulini locum *Nigellatum* pro vasculo pretioso, ex figulina creta vulgo *Porcellana* intelligunt. FR. sed hanc difficultatem enodat Plinius lib. 20. cap. 17. ubi sic inquit: [Gith ex Græcis, alii Melanthion, & alii Melaspermon vocant. Optimum, quàm exactissimi odoris, & quàm nigerrimum. Medetur serpentium plagis, & scorpionum.

NIGER, idest, Dæmon. Vide Aquilus in dict. *Dæmon*.

NIGRA PROCESSIO. Vide *Litania*.

NIGRORUM ORDO, Casinenses Monachi, & aliæ Congregationes Ordinis S. Benedicti, qui habitum nigrum ferunt, quo colore induti sunt sæculares Clerici, qui tamen ante regimen Ecclesiæ à Benedictinis diù retentum violaceo colore induebantur. Vide *Clericus*. Nam in transactis sæculis nimis prævaluit in Ecclesia Dei Benedictinorum Religio, habuit enim ex Casinensi Cõgregatione octo Summos Pontifices præter alios quatuor ex aliis ejusdem Sancti Benedicti Congregationibus; item duo millia Cardinales, septem millia Archiepiscopos, & Episcopos quindecim millia. FR. Item Casinensis Congregatio præter bona stabilia, & Civitates, ac terras, quas possidet in præsenti, alias innumerabiles cũ mero, & mixto imperio possedit, quas oculis quisque percurrere potest in Bullario Casinensi duobus tomis recenter ab Eruditissimo, & in studio antiquitatum Consummatissimo Viro, & à me Colendissimo Amico R. Abb. P. D. Cornelio Margarino in lucem edito :‖: Mirificavit enim Benedictinos Deus in terris, & in Cœlis, ubi nobis cogniti ex hoc ordine æternales cives, ex quodam M. S. antiquo monumento in Monte Casino asservato manifestantur: [Sancti Monachi sub regula Sancti Patris nostri Benedicti canonizati sunt numero quadraginta quatuor millia, & viginti duo, quorum quinque millia quinquaginta quinque fuerunt Monachi Sancti Benedicti Monasterii Casinensis, ibidemque sepulti.] Imò Taburinus Sanctos canonizatos 55700. numerat. FR. sed Joannes Papa XXII. diversimodè calculat, sic scribens: [Ego Joannes XXII. extrahi feci de Sanctorum Catalogo omnes Sanctos, & Prælatos, Monasteriaque de Ordine Sanctissimi Benedicti, qui ab ipsius tempore usque ad nostra fuerunt tempora. Invenimus autem ex Sanctissimo illius Ordine Summos Pontifices viginti quatuor: Cardinales ducentos, (*corrige duo millia*) Archiepiscopos septem millia, Episcopos quindecim millia, Abbates quindecim millia, & septuaginta quatuor, quorum confirmatio spectat ad Papam. Sanctos canonizatos quinque millia quingentos, & quinquaginta quinque, exceptis Martyribus, ex quorum numero isti pauci admodum describuntur. Sãctus Placidus Abbas, ac Sanctissimi Benedicti discipulus cum triginta tribus Monachis sub Mamuca Duce martyrio coronatur. Sanctus Bertarius Abbas Montis Casini, cũ pluribus, penèque innumerabilibus Monachis per martyrium cum Christo gaudent in æternum. Quamplurimi præterea Monachi, & quasi infiniti in Sicilia à Saracenis, & in Monaste-

rio

rio Nonantulano à Barbaris,& in Monasterio Sãcti Vincentii apud Montem Casinum à Scoda Rege Christi Martyres sunt effecti. Sancti Monachi mille, & septingenti,& sexdecim à Rege Josaphat mortui,per martyrium cœlum ascenderunt. Sanctus Porcarius Abbas, cum quingentis Monachis martyrii palmam est adeptus. Sancti Monachi omni perfectione pleni noningenti in Monasterio Benchorensi trucidati. Martyrum Collegio sunt ascripti Sancti Monachi centum, & sexdecim pro Christi fide in Monasterio Turonico martyrizati sunt. Sanctus Aygulphus Abbas cum plurimis sociis suis,& quasi innumerabilibus Monachis in India,in Monteque Tabor,& in Monasterio Lirinensi diversis tormentis, & cruciatibus à Saracenis, Turcisque, ac Josaphat Rege trucidati, cœlo inter Martyres sunt donati. Hos de multis tanquàm Rosarium primitiæ eligimus: cæteri verò præ multitudine à Christo solo numerantur. Monasteria verò Ordinis ejusdem hæc inventa sunt. Abbatiarum triginta tria millia, Præpositutarum quatuordecim millia, absque mulierum Cœnobiis. Ut autem brevi cuncta sermone concludã, Romana Ecclesia per quingentos annos ab isto sanctissimo recta est Ordine. Hîc autẽ ista posuimus ad Dei laudem, & gloriam, ad honoremque Sanctissimi Benedicti,ejusq; Sanctissimæ Religionis, & consolationem sub ejus sanctissimo magisterio militantium, ut supradictos Sãctos pro intercessoribus ad Dominũ habẽtes, ad eorum animentur imitanda vestigia, ut demum ad illorum post mortem mereantur pervenire consortium, & gloriam; ubi æternam cum illius requie fruantur,permaneantque in sæcula sæculorum. Amen. Bullar. Casin. tom. 1. const. 41.] :ℏ Insuper Casinensis Abbas infrascriptis titulis fruebatur, ut ex epistola Imperatoris colligitur, nempè: [Lotharius Dei gratia Romanorũ Imperator Augustus Dilectissimo fideli suo Guibaldo Casinensi Hierarchæ, & Rom. Imperii Cancellario, & Magistro Cappellano, Principi Pacis. Chron. Casinens. lib. 4. c. 121.] Undè non immeritò ea dignitas nedum ab ipsismet Cardinalibus exoptabatur, verùm etiam Abbates Casinenses ad suum Pontificatus apicem perducti priorem titulum retinere voluerunt. Baron. an. 1057. n. 12. Quin & Abbas Casinensis consecrabatur ab eodem Pontifice non rarò, ac in Conc. Romano sub Paschali II. de ann. 1116. Abbas Abbatum Casinensium Superior declaratus fuit. Quæ omnia siquidem spiritualia,& temporalia, à Deo, & hominibus huic Religioni non alia de causa cumulata, nisi ex Sanctitatis odore, quæ *sua-vi ter* olet, exacta nimirum obedientia, inconcussa observantia, atque profusissimis eleemosynis, qua fragrantia attracti ipsimet Reges, ac Imperatores sceptra, ac diademata deponentes, superstitem vitæ cursum in hoc monastico instituto piè, sanctèque duxere. Igitur eadem devotionis causa sæculares Clerici, ut supradictum est, nigrum habitum susceperunt. Quare hæc sanctissima Religio mater, ac magistra diversarũ claustralium, ac militarium ordinum fuit, atque prima noscitur in Occidente. [Monasterium quoddam in Francia: erat autem de ordine nigrorum. Cæsar. lib. 4. cap. 12. Abbas quidam nigri ordinis. Idem cap. 16.] Eademque de causa dicebatur *Umbraticus* Benedictinorum habitus, quemadmodum in vita S. Bercorii Abbatis legitur, idest; [Nequaquam passus est umbraticum Monachos gestantes habitum, absque aliqua ulterius aberrare doctrina.] Eorum Civitatem. Vide *Eulogimenopolis*. Officium B. M. quando, & à quo eis recitari jussum fuit. Vide *Officium B. M. Virg.* Reliqua spectantia ad hunc ordinem. Vide *Siphon*, *Sympectes*, *Tabula*, *Officialis*, *Te Deum laudamus*, *Temporius*.

NIHIL MIHI CONSCIUS SUM. FR. Apostoli phrasis 1. Cor. 4. idest, nullius peccati mortalis conscientiam habeo. Gloss. in can. Adhuc instant. de pœnit. dist. 3.

NILUS, ejus aquæ quando in vinum mutabantur. Vide *Epiphania*. Ejus vocabuli characteres symbolicè dies unius anni arithmeticè denotant. Vide *Abraxas*.

NIMBUS, propriè significat vittam, seu fasciam auro contextam, qua fœminæ frontem redimebant. [Laminas pertunderent aurium, imminerent frontes nimbis, fuligine oculos inumbrarent. Arnob. lib. 2.] Hinc Plautus *Nimbatam* appellavit meretricem, sed apud Ecclesiasticos Scriptores diadema significat, quod solet addi in Sanctorum Canonizatorum capitibus in forma circulari splendente. [Lumen, quod circa Angelorum capita pingitur, nimbus vocatur. Isid. lib. 19. Etym. c. 31.] Græci in diademate Christi solent inscribere Exodi verba ὁ ὢν, scilicet, *Qui est*, ad significandum, quod Salvator in ea figura expressius, sit idem Deus, qui Moysi apparuit. In aliquibus antiquis picturis ad capita figurarũ depicta perspiciuntur diademata in quadrata forma, & Jo. Diaconus in vita S. Gregorii lib. 4. cap. 33. ejus significatum ita declarat: [Circa verticem verò tabulæ similitudinem, quod viventis insigne est.] Imperfectum enim vitæ præsentis statum contingentiarum angulis refertum, ut Angelus Rocca exposuit, denotat, & econtrà rotundum diadema symbolum perfectionis est. Aliud autem significatum affert Durand. lib. 1. cap. 3. ubi sic ait: [Cum aliquis Prælatus, aut Sanctus vivus pingitur, non in forma scuti rotundi, sed quadrati corona ipsa depingitur, ut quatuor cardinalibus virtutibus vigere monstretur.] Ac adhuc Romæ in variis Ecclesiis similes figuræ cum diademate quadrato pervetusto musivo formatæ cernuntur, veluti in Ecclesia Sanctæ Praxedis ad tribunam, ubi est effigies Paschalis Papæ primi, qui in cardinalatu fuerat ejusdem Ecclesiæ titularis, illamque restauraverat, ornavitque. In via Numentana extat adhuc effigies Honorii primi Papæ, & nos supra in dict. *Baculus* attulimus similem S. Gregorii Papæ. FR. similem etiam pervetustam S. Gregorii præfati figuram adducit Baronius ad annum 604. de qua pictura prædictus Jo. Diaconus in

in vita S. Greg. lib. 4. cap. 84. loquens, excusat præfatum Pontificem à vanitatis nota, quod, nempe, se vivum permiserat depingi: & sic inquit: [Ex quo manifestissimè declaratur, quia Gregorius, dùm adhuc viveret, suam similitudinem depingi salubriter voluit, in qua posset à suis Monachis, non pro elationis gloria, sed pro cognitæ districtionis cautela frequentius intueri.] Et sub qua ejus similitudine hoc disticon inscribere curavit.

Christe potens Domine nostri largitor honorum,
Indultum officium solita pietate guberna.

In tribuna Ecclesiæ S. Cæciliæ Trãstiberim prædictus S. Paschalis I. musivo opere se vivum effigiari fecit ejusdem Ecclesiæ formam in manu gestans, & cum eadem quadrata corona in capite, hancque inscriptionem posuit.

Hæc domus ampla micat variis fabricata metallis,
Olim quæ fuerat confracta sub tempore prisco,
Condidit in melius Paschalis Præsul opimus:
Hanc aulam Domini firmans fundamine claro,
Aurea gemmatis resonant hæc dindima templis.
Lætus amore Dei, hic conjunxit corpora sancta
Cæciliæ & Sociis, rutilat hìc flore juventus,
Quæ pridem in Cryptis pausabant membra beata.
Roma resultat ovans semper ornata per ævum.

NIMEREZET. Vide *Maledictio pessima*.

NISAN. FR. primus Hæbreorum mensis. Vide Auctores citatos in dict. *Elul*.

NISUS, avis. Vide *Haliæetus*.

NIZA, prunum, fructus species. [Et attulit quidam frater nixas siccas. Pelag. lib. 5. de vitis Patrum num. 65.] Cujus etymon sic Isidorus explicat: [A multitudine enixi fructus nixam appellant, lib. 17. cap. 7.

NOBILISSIMUS, etiam apud Græcos Νοβελίσσιμος in eorum Cæremonial. in quo præscribitur benedictio Nobilissimo danda in ejus coronatione. Erat dignitatis titulus, qui ad Imperatoris filios minores, & ad ejus conjunctiores consanguineos spectabat. [Ad libidines cum esset pronus, tres uxores duxit, & ex prima quidem Leonem filium suscepit, quem Imperii nomine decoravit; ex aliis verò Christophorum, Nicephorum, & Nicetam habuit, quorum primos duos Cæsares coronavit: Nicetam autem etiam coronavit Nobilissimum. Zonara de Constantino Copronymo agens.] FR. Glossator in can. 2. dist. 63. ubi in textu legitur:] Ad Basilium Imperatorem, & ad filios ejus Constantinum, & Leonem Augustos &c.] parum ille in historiis versatus se ostendit; nesciens, quod Impp. viventes solebant filios Augustos coronare: hinc imperitè glossavit, inquiens: [Filii Imperatoris dicuntur etiam Augusti, quia sperabatur, quod essent futuri Imperatores, & quasi per augurium hoc sperabatur. Vel sicut Imperator dicitur Augustus, quia illius propositum debet esse, quod augeat; sic & filius potest dici Augustus, quia & hoc propositum debet habere, cum habeat Imperium:] sed tantùm abest, quod filius Imperatoris non poterat dici *Cæsar*, nisi à Patre declarabatur, ut supra ex Zonara habetur. [Leonem &c. quem Imperii nomine decoravit,] idest, Cæsaris, sicut hodie futurus Imperatoris successor *Romanorum Rex* solet appellari. Vide Jurisconsult. in l. 3. de nat. rest. Vide etiam Baron. ad an. 336. num. 25. Prima hujus tituli *Nobilissimi* mentio in consanguineis Constantini Magni. Vide Baron. an. 336. n. 25. & 26. Imò antiquior inscriptio adducitur ab Auctoribus, ubi Valerius Junior de an. 260. cum Nobilissimatus titulo decoratur. Meursius in suo Glos. Græco-barb. refert Constantinum, Liciniumque nobilissimos appellatos fuisse. Vide etiam Landeber. in Ammian. lib. 14. Atque Didacus Lequile in tract. de Fam. Austriaca tom. 1. dilemma 3. n. 11. refert in inscriptione Magni Constantini has notas: [Et Julianus Nobilissimus Cæsar.] Quinimò hic titulus etiam fœminis filiis, ac descendentibus ex Imperiali familia tribuebatur, & de Marina nobilissima Arcadii Imp. filia agit Cedrenus. Itaque Nobilissimum purpurea indutum fuisse toga, cujus limbum auro intextum, sedisseque supra Præfectos, Zonara lib. 2. testatur. Vide *Porphyrogenitus*.

NOCTICULA. Vide *Noctiluca*.

NOCTILUCA. FR. sic appellatus est lunaris Planeta, quem Joannes Sariberiensis *Heram Dianam* vocat lib. 2. cap. 17. In aliquibus Codicibus mendosè legitur, *Herodiades*, *Homodiana*, *Heroides*, & *Nocticula*. Vide *Panagia* in fine.

NOCTURNUS, tertia Matutini pars; antiquitus enim ad instar militum excubitorum noctem trifariè dividebant Ecclesiastici; terque ad orandum surgebant, & in qualibet vigilia noctis unum nocturnum recitabant, ac diluculò laudes persolvebant. D. Hieronym. epist. ad Eustoch. At tepescente Ecclesiasticorum observantia três simul nocturni cum laudibus recitari cœperunt. Tres nocturni triplicem Ecclesiæ statum denotant, naturalem, scilicet, legalem, & Euangelicum, ideò in tertiò dicitur Euangelium; sive tres Christi in horto orationes significant. Mast. de pass. Christi lib. 1. cap. 4. Hæ quatuor matutini partes, inclusis laudibus, ab Hugone de S. Victore *Canticinium*, *Intempestum*, *Gallicinium*, & *Antelucanum* appellantur juxta noctis divisionem. Vide *Nox*. In diebus autem ferialibus unicum nocturnum duodecim psalmorum recitatur, quia semel Monachis apparuit Angelus duodecim psalmos canens, quos singillatim cum Antiphona *Alleluja* terminabat, Cassian. lib. 2. Instit. Cœnob. cap. 4. De qua visione etiam mentionem facit Turonen. Synodus, quæ ideò ordinavit, ut in ferialibus duo-

duodecim recitentur psalmi, & eundem ritum observandum declaravit Greg. VII. in can. In die de consecrat. dist. 5. FR. Monachale tamen officium quatuor habet nocturnos. Nocturnæ convocationes. Vide *Vigilia*. Cætera. Vide *Matutinum*.

NOEL, hæc vox gallicè *Natalem* significat, ideò in cantilenis noctis nativitatis Domini iterari solet; sed *Nohe* proferendo. Alii tamen à Neuma, ut suo loco dictum fuit, deduci putant.

NOETIANI. FR. Hæretici. [A quodam Noeto vocati, qui dicebant Christum eundem esse ac Patrem, & Spiritum Sanctum; ipsamque Trinitatem in officiorũ nominibus, non personis accipiunt. Undè & Patripassiani vocantur, quia Patrem passum dicunt. Sabelliani ab eodem Noeto pullulasse dicuntur, cujus discipulum perhibent fuisse Sabellium, ex cujus nomine maximè innotuerunt, undè & Sabelliani vocati sunt. Hi unam personam Patris, & Filii, & Spiritus Sancti astruunt, 24. quæst. 3. can. 39.] & can. His qui baptisma, 1. qu. 1. Qui etiam ex eo quia in personalitate unitam, & non distinctam Trinitatem prædicabant, *Unionitæ* appellati sunt, de quibus Prudentius in tit. contra Unionitas cecinit.

Cede profanator Christi, jam cede Sabelle,
Depositorque Patris, Natique insane negator.
Nonne Patrem violas, dùm natum scire recusas?

Natum, idest, Filium intelligit, & non Patrem natum, ut quidam hæreticaliter Prudentii sensum ex ignorantia construxit.

NOHESTAN, hebraica vox, quod æneum opus significat, unde in Sacra Scriptura ita vocatur æneus serpens à Moyse in deserto erectus, & deindè ab Ezechia Rege confractus, ut aboleret Hebræorum idololatriam, quem illi offerentes sacrificia, & incensum adorabant. [Vocavitque nomen ejus Nohestan. 4. Regum cap. 18.] Quod nomen à Rege ex contemptu inditum fuit. FR. Alii tamen ad hebræum textum meliùs se conformantes, *Nehustan* legunt.

NOLA. Vide *Campana*, *Tintinnabulum*.

NOLARIUM, campanarum turris, de quo vocabulo sæpè Romanus Vaticanæ Basilicæ Canonicus, qui tempore Calixti III. de prærogativis ejusdem Basilicæ scripserat. FR. in Ecclesia S. Mariæ ad Martyres Romæ reperitur talis memoria de anno 1270. [Factæ fuerunt Nolæ, & Nolariũ: apud Torrig. de cryptis vatic. secunda impress. pag. 561.] Vide *Campanile*: I: Mahometani tamen loco campanarum in altissimis, ac cylindraceis turribus ad Meschitas contiguis solent in earum culminibus quinquies in die conclamando ad superstitiosas preces deperditum populum convocare, & in die Veneris, qui semper est festivus penès ipsos, conduplicatis vociferationibus dant prædicta signa. Parum quidem informatum in hoc se præbuit Hieronymus Dandinus in ejus Itinerario ad Montem Libanum, dum asseruit Mahometanos septies in die ad instar Ecclesiasticorum Christianorum orare, quod falsum quidem est; nam ad preces solum illi convocantur ad auroram, ad meridiem, ad Vesperas, ad Solis occasum, & ad primam noctis horam transactam. Quin etiam malè quasdam preces arabicas descripsit ibidem Dandinus, ac pejùs interpretatus est. FR. Quo ad vicissitudines Mahometanarum precum fusè habetur ex Glossa in Clement. de Judæis, & Sarac. his verbis: [Quælibet Mesquita habet unum Sacerdotem de primis, & unũ Ministrum, qui vocatur Muerdem, quod sonat preco, qui supplet defectum campanarum, quas licet Sarraceni multum comendent, quia tamen Christiani in eis habendis prævenerunt, nolunt eis uti.] Sed alia ratione in Turcico Imperio prohibitas esse campanas in dict. *Campana*, jam ostẽdimus: sequitur itaque Glossa, inquiens: [Illius preconis officium est: quia horis, de quibus infrà dicetur, ascendit turrim Mesquitæ, quadratam, in qualibet parte sui fenestram magnam habentem, & ad illarum quamlibet clamat obturatis auribus cum digitis, ut vox fortiùs resonet in sua lingua verba hæc sonantia: nil aliud posse, nisi Deus, & Machometus ejus nuntius: venite ad orationem faciendam in relevationem peccatorum nostrorum: & postea submittit, legalip alle allah, quod est dicere, non est alius victor, nisi solus Deus. (*Hæc arabica verba, ultimo dempto, sunt malè allata*) & hæc verba omnes milites Sarraceni portant in scutis suis: & adhuc submittit, Deus est omnipotens. Horæ autem, quibus hoc facit (de quibus infra sequitur) sunt quinque. Prima est in Aurora, quam vocant Zalaraxophi, quæ est dicere Oratio matutinalis. Et forte hæc fuit causa erroris hujus verbi secundum eum malè recepti, cum ab illo precone profertur, (*idest, secundùm eum, qui Glossatori retulit, quem antea nominaveras*) Secunda hora est in tertiis. Tertia in Vesperis. Quarta in Completorio, quæ resonat in cœna. Quinta in crepusculo noctis, quæ sua lingua resonat in tenebris; & qualibet istarum horarum Saraceni faciunt certas genuflexiones: sicut de sero nos facimus ad laudem Virginis.

NOLUNTAS, voluntatis negatio. [Itaque cum dissentimus ab eo, quod accidere nolumus, talis noluntas metus est: cum autem dissentimus ab eo, quod nolentibus accidit, talis noluntas tristitia est. Divus Augustinus de Civitate Dei lib. 14. cap. 6.

NOMEN. FR. idest, error; [Et metueret tanti nominis debitor navigare, can. advocavit, 24. q. 1. Ideò nisi ejus nomine refutato, cæterisque consortibus hujus erroris, cum nullo prorsus eorũ participare mensæ Dominicæ puritatem, can. Nec quisquam, 24. qu. 2.] Ubi Glossa per *Nomen* errorem intelligit: I: Mos est recitare in sacrificio nomina offerentium, pro quibus preces funduntur: [Ad communicationem admittuntur, & offertur nomen eorum, & nondum pœnitentia facta, nondum exomologesi finita, nondum manus eis ab Episcopo, aut Clero imposita, Eucharistia

ristia illis datur. Cyprianus lib. 3. epist. 14. Energumenum, qui ab erratico spiritu exagitatur, hujus nomen neque ad Altare cum oblatione est recitandum; Concil. Iliberit. c. 29.] In ritu græco, dum præparatur panis in Altariolo pro sacrificio, ibi dum ministri seligunt aliquas particulas, nominantur personæ secundum intentionem, tàm vivæ, quàm defunctæ, imponendo unam particulam in patena pro quocumque nomine, quæ omnes deinde cōsecrantur. Hoc enim fit, quia multi panem pro sacrificio offerunt, & cum non possit tota illa quantitas consecrari, sumitur ex quolibet pane una tantum particula. Vide *Canon Missæ. Diptychum. Oblatio.*

NOMENCLATORIS PAPAE OFFICIUM. Vide *Saccularius*.

NOMICUS, Νομικός, legis doctor, qui Νομοφύλαξ, idest, legũ custos etiam dicebatur. In vitis tamen Patrum significat dispensatorem, fortasse quia in distributione leges monasticas præscriptas observabat. Alii putant fuisse Cantorum Præfectum.

NOMOCANON, νομοκάνον, distributio, sive collectio canonum, vox à Balsamone usitata. Νόμος enim græcè, latinè legem significat.

NOMOTHETA, νομοθέτης, legislator, legum promulgator. Item Legislator.

NOMOPHYLAX. Vide *Nomicus*.

NONA HORA. Vide *Horæ Canonicæ*.

NONNA, & *Nonnas*, antiqua Monialis, quam Galli *Nonne* vocant [Monachi, & Nonnæ. In Synod. Confluentiæ.] Vide *Nonnus*.

NONNATUS. FR. ita cognominatus est S. Raymundus Cardinalis, quia non natus est; sed ex latere mortuæ matris chirurgicis instrumentis extractus fuerat.

NON NEGO. FR. idest permitto. [Imperatori non dono, sed non nego. can. tributum. 11. quæst. 1.

NONNUS, Monachus antiquus: [Juniores priores suos Nonnos vocant. In Reg. S. Benedicti.] Vide *Nonna*.

NOO, si tamen non sit error scriptorum, pro nugo, [Dum hinc inde discurrerent cum ludentibus, & cachinnantibus pueris choros ducentibus, & frivola quædam, & scurrilia noarent. Petr. Damian. lib. 4. epist. 17.] Ubi Constantinus Cajetanus legit *Boarent* pro *Noarent*: ego tamen *Nugarent* corrigendum puto.

NORAX. FR. peccator in Isidori Glossa exponitur; alii tamen *Noxas* melius legunt.

NOSOCOMIUM, Νοσοκομεῖον, Hospitale. [Et primò omnium Nosocomium, idest, languentium villam instituit, in quo ægrotantes colligeret de plateis, & consumpta languoribus, atque inedia miserorum membra refoveret. D. Hieronym. epist. 39.] FR. de hoc vocabulo fit mentio in l. illud §. 1. & in l. pen. C. de Sacrosanctis Ecclesiis, & in Authent. de alien. & emphyt. §. Emphyteusim per totum; licet in aliquibus exemplaribus mendosè habeatur; cujus synonima. Vide *Brephotrophium. Hospitale. Orphanotrophium. Xenodochium.*

NOTA, cicatrix. Glossa in can. Monachus. dist. 77. Vide *Notatus*.

NOTAMEN, nomen, notatio. [Pro foribus autem petræ, scilicet, superpositæ præfixa erant notamina, quorum interius busta jacebant. In translat. S. Benedicti Abb. 21. Martii.

NOTARIATUS. Vide *Tabellionatus*.

NOTARIUS, Officium Ecclesiasticum in primitiva Ecclesia institutum, quod per multa sæcula duravit, quorum Collegiũ *Schola Notariorum* dicebatur; de qua sæpè mentionem facit in ejus Registro D. Gregorius Papa I. Erant tamen duplicis generis; alii Ordinarii, & alii Regionarii, hi curam habebant Ecclesiæ Romanæ patrimonii, & sæpè ad majores dignitates promovebantur juxta eorum meritorum, servitiorumque exigentiam. FR. *Notarius* dicitur à Nota. Glossa in can. Monachus. dist. 77. Vide *Exceptor. Graphio. Protonotarius. Scriniarius. Tabellio.* Item notandum, quod quando in Menæo Græco fit mentio SS. Notariorum, intelliguntur SS. Martyres Marcianus, & Martyrius, non quod officium Notariatus exercuissent, ut nonnulli crediderunt; sed quia fuerunt lectores. Ideò in Martyrolog. Roman. sub eadem die 25. Octobris dicitur, quod Martyrius fuerat Subdiaconus, & Marcianus cantor. Sed Subdiaconus est Lector apud Græcos, idem etiam Cantor, quem Latini *Confessorem Psalmistam* dixere, ut in dict. *Confessor*. §. Tandem Confessor, diximus. Itaque *Lector*, & *Notarius* erant synonima in Ecclesia Romana, ut colligitur ex can. 9. dist. 77. ubi sic habetur [Monachus verò Novitius morum honestate fulcitus, continuò Lector, vel Notarius, aut certè defensor effectus, post tres menses existat Acolytus &c.] & ibi Glossa pro *Defensore* exorcistam intelligit. Igitur dùm Menæus græcus Sanctos Marcianum, & Martyrium Notarios appellat, & Martyrol. Rom. eosdem Subdiaconum unum, & Cantorem alium vocat, & Lector, Subdiaconus, & Cantor, & Notarius promiscuè nonnumquam accipiuntur; intelligendum ergo est, hos Martyres non officium notariatus, sed ordinis exercuisse: cōfirmatur prætereà ex Balsamone, qui Notarium à notis musicalibus, sive Lectores à perlegendis notis appellat in can. 62. Trull. de his duobus Sãctis Martyribus agens his verbis: [Quæ fiebant in Sanctorum Notariorum festo à Notariis pueros docentibus, cum scenicis personis forum obeuntibus, ante aliquot annos exoluerunt Sanctissimi illius Domini Lucæ Patriarchæ decreto] Sed Notarios pro Ludimagistris numquam legisse memini, hinc asserere inducor fuisse hos cantores, sive lectores, ut supra visum est, qui pueros notas canendi docebant, & aliquas cantilenas cum scenicis personis forum obeuntibus canebant. Hinc fortasè eadem erat Romæ *Schola Cantorum*, ac *Schola Notariorum*. Nam Notarii Regionarii, qui Acta Martyrum scribebant, non erant plusquam septem, totidemque Diaconi Regionarii, ac defensores Regionarii, si ergo isti septem Regiona-

rii

ril Notarii scholam habebant, quare non de septem Diaconibus, defensoribusque scholas habuisse dicatur? Quid autem D. Gregor. in suo regist. lib. 4. epist. 14. ad Jo. Archiepisc. Raven. intelligat per illud adagium, non facilè percipitur, dùm inquit: [Deindè grave mihi est, quia irrisiones illas, quas habere Notarii adhuc pueri solent, usque hodie frater meus Joannes in lingua sua retinet.] Et inferius [Emenda illos mores Notarii.] Quos inquam mores pravos solent adhuc pueri Notarii habere? Quare puto de Bajulis potius esse sermonem, qui linguæ libertatem, & offensivos morum terminos habere solent, & maximè in pueritia; Notarii enim dicebantur etiam Bajuli, si Glossario Basil. credendum sit à Calepino in dict. *Notarius* adducto. Notarii officium, idest graphium, potest in diebus festivis exerceri, quod servile non est. Ita Vestrius de stylo Datariæ: errat tamen Glossa in etymologia hujus nominis.

Notatus. FR. aliqua nota infamis [An verò notatus aliquis sit, & reprehensibilis, can. si testes omnes. 4. quæst. 2. & 3. §. Item testium.] Quare cicatrix in facie ad reminiscentiam alicujus infamiæ *Nota* dicitur. Vide *Nota*. Et excommunicare est infamia notare. Vide *Noto*.

Nothotrophium νοθοτροφεῖον, locus ubi aluntur spurii tantùm.

Nothus. Vide *Manzer*, *Tremuis*.

Noto. FR. excommunico. [Illicita ergo excommunicatio, (ut ex præmissis apparet) non lædit eum, qui notatur: sed illum, à quo notatur.] Et inferius [Sicut ab imprudentibus familiæ potentum pro peccatis dominorum consueverunt notari, can. certum est, 24. qu. 3.

Notoria, ita vocabatur epistola, vel accusatio, qua delictum judicibus denunciabatur, sive citatio sub pœnis &c. [Circumcelliones quosdam clericos Donatistas cura eorum, qui publicæ disciplinæ inserviunt, præmissa notoria, ad judicia, legesque perduxit. August. epist. 160. Qui non accusantibus nostris, sed illorum notoria, ad quos tuendæ pacis vigilantia pertinebat, præsentari videntur examini. Idem epist. 159.] Vide *Elogius*.

Notorium, FR. dupliciter dicitur, vel per confessionem delinquentis, vel per sententiam. Glossa in cap. 7. de cohabit. Cler. & Mulier. Vid. *Diffiteor*. Differentia autem est inter notorium, & publicum, nam notorium licet publicum dicatur, publicum tamen non semper dicitur; ratio enim differentiæ est, quia notorium tunc dicitur, quando nempè adest evidentia facti; publicum verò ex sola fama non rarò dicitur, argum. ex cap. 8. ejusdem tituli.

Novale. FR. dicitur terra de novo culta, & redacta ad agriculturam, quæ nunquam fuerat culta in memoria hominum. Glossa in cap. 1. de verbor. signif. & Innocent. III. in 5. decretal. c. 21. *de verbor. significat.* inquit [Quid per novale vocabulum intelligi debeat, tua fraternitas requisivit. Licet autem quidam dixerint, quod novale sit terra præcisa, quæ anno cessat.] Hæc assertio habetur in ff. de verbor. signif. l. sylva cedua, §. penul. Sequitur ibid. Innocentius. [Aliis asserentibus, quod ex sylva, quæ arboribus extirpatis ad cultum redigitur, fieri novale dicatur: quarum utraque interpretatio ex civilibus legibus colligitur.] Hæc secunda assertio invenitur in l. illam, ff. de termino, mo. l. ult. §. antepen. Sequitur Idem Innoc. [Nos igitur inquisitioni tuæ Reverentiæ, quum eam credimus, prædecessorum nostrorum intentionem fuisse, cum piis locis indulgentiam de novalibus concesserunt, ut novale intellexerint agrum de novo ad cultum redactum, de quo non extat memoria, quod aliquando cultus fuisset.] Hæc autem Innocentii opinio confirmatur Hierem. cap. 4. ubi habetur: [Hæc dicit Dominus viro Judas, & Jerusalem, novate vobis novale, & nolite sedere super spinas,] nam terra quæ spinas germinat inculta est.

Novatiani. FR. Hæretici, à Novato Presbytero Rom. qui contra Cornelium Papam se erexerat, conatusque est ex cathedra eum deponere, apostata effectus, jam baptizatos rebaptizabat, 24. qu. 3. can. 30. Vide *Cathari*.

Novecuplum. FR. multiplicatio unitatis per novem vices, sic in legibus Visigothorum; sed potius *Novuplum*, sicut *Decuplum*, & *Septuplum* &c. dicendum esset.

Novemdial. Vid. D. Aug. in dict. *Missa defunctorum*.

Novercor. FR. Esse contrarium, & malignum ad instar Novercæ, translativè adversari significat, sic Negligentia eruditionum Noverca, idest, contraria dicitur. Vide *Negligentia*. [Fortuna sibi novercante &c. captus est. Anonym. Casin. Monachi Chron. an. 1205.

Novitiolus, Neophytus, sive potiùs Catechumenus. [Sed præcipuè novitiolis istis iminet, qui cum maximè incipiunt divinis sermonibus aures erigere, quique catuli infantiæ adhuc recentis, nec perfectis luminibus incerta reptant. Tertullian. de pœnit. cap. 6.] Vide *Catechumenus* *Neophytus*.

Novitius. Vide *Neophytus*.

Nox. FR. cujus sunt quatuor partes, *Conticinium*, *Intempestum*, *Gallicinium*, *Antelucanum*. Gloss. in can. superveniente, 1. qu. 1. Sed Isid. lib. 5. etym. septem partes dividit, nempè *Vesperum*, *Crepusculum*, *Conticinium*, *Intempestum*, *Gallicium*, *Matutinum*, & *Diluculum*, de quibus disertè Archidiac. in d. can. superveniente. Vide *Nocturnus*. Et meliùs Censorinus de die natal. cap. 24. & ibidem Lindembrogius.

Noxa, & *Noxia*. FR. verba inter se significatus differentis, quod explicatur hoc versu.

Noxia delictum, delinquens noxa vocatur.

§. noxa. Instit. de noxal. act. Gloss. in cap. consuluisti, de regular. & transf. ad relig.

Noxas. Vide *Norax*.

Nudipedalia, ita vocabatur ritus ille antiquorum, cùm in signum pœnitentiæ nudis pedibus in processionibus, vel aliis ecclesiasticis, publicisque functionibus incedebant. Tertull. in Apolog. cap. 4.

cap.4. & in lib. ad Uxor. D. Leo Papa serm.4. de jejun. sept. mens. D. Hieron. in c.2. epist. ad Galatas. Quod etiam Hebræos occasione luctus, & pœnitentiæ observasse Joseph. Hebr. testatur. Imò & Gentiles ad impetrandam pluviam. [Aquilicia Jovi immolatis, nudipedalia populo denuntiatis. Tertull advers. Gentes cap.40.

NUDUS. Vide *Investis*.

NULLIFICAMEN, nihileitas, nihilipendiitas, epitethum, quod Tertullianus Christo crucifixo tribuit, quia ad nihilum redactus erat. [Nullificamen populi Christus crucifixus, lib.3. contra Marcion. cap.7.

NUMERARIUS, Arithmeticus, Computista. [Quod Bonifacii numerarii nostri suorum aliquid apud te interesse audivimus. D. Greg. in Registr. lib. 10. cap.16.] Vide *Arithmetica*.

NUMERORUM LIBER sacræ Bibliæ. Vide *Arithmus*.

NUMERUS. Vide *Litteratura*.

NUMISMA SACRUM, quod solent fideles in coronis appendere, incœperunt de anno 1566. qua occasione. Vide Famianum Stradam de Bello Belgico lib.5. decad.1. Quamvis antiquior fuerit devotio numismatum sacrorum ex plumbo, vel stanno in peregrinorum pileis, quæ Romæ illis vendebantur, scilicet, de anno 1200. ut ex epist. 533. Innocentii Papæ III. colligitur, in quibus ex una parte erat effigies Vultus Sancti, ideò in ejus epist. ait: [Vendentes Veronicas,] & in ejus Bulla. Imò apud Robertum Montensem Abbatem in supplemento ad hist. Sigiberti legitur B. Virginem de anno 1183. cuidam fabrolignario apparuisse, eique sacrum numisma reliquisse, in quo erat effigies S. Salvatoris inculpta, & in ejus circuitu legebantur verba: [Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem,] cui etiam jusserat B. Virgo, quod Episcopo Podiensi id deferret, ut per ejus Diœcesim omnibus simile numisma deferre secum mandaret, ad fruendam quietem, & pacem: quod exequutum fuit, atque ex tunc extingui cœperunt dira bella, quæ diù totam Europam afflixerant. Vide *Agnus Dei*, *Bulla*.

NUMUS. Vide *Moneta*.

NUNC DIMITTIS, canticum ad Completorium. Vide *Canticum*.

NUNCIUS. FR. dicitur procurator, seu agens: [Ut pro Bordinatis, qui fuerint in ipsis loci præd. per ipsorum nunciorum manus destinentur, in Bul. Caroli Magni apud Torrig. de Cryptis Vatic. pag.508. secund. impress.

NUNDINAE. FR. quæ sint, habetur in ff. de Nundinis. Qui nundinas impetrat, facit in præjudicium multorum, unde breviori tempore hoc privilegium amittit, cùm sit odiosum; secùs si fiat in præjudicium singularis personæ, Postillator in can. privilegia, 26. qu.2. Vide *Catabulum*, *Internundinium*, *Mercada*, *Panegyris*, *Torneta*.

NUPTA, ponebatur ei velum in capite. Vide *Mavortes*: & annulus in digito. Vide *Annulus*.

NUTRIMAS. FR. nutrimentum, pabulum, cibus, l. de nonis, & decimis. De decimis.

NUTRIX, dicitur Ecclesia. Vide *Ecclesia*. FR. Quare christianæ nutrices Judæorum infantes lactare prohibentur. Vide cap.13. lib.5. decretal, tit.6.

NYCTAGES, & *Nyctazontes*, Νυκταγωγοὶ, Νυκτάζοντες, Hæretici, ita appellati, ex eo quia nocturnas vigilias, precesque damnabant, can. Quidam autem, 24. quæst.3. & Isid. lib.8. cap.1. Qui etiam *Lethargici* dicebantur.

NYCTASTRATEGUS, Νυκτεστρατηγὸς, Nocturnus Strator, sive Capitaneus, Romæ Præfectus vigilum dicebatur.

NYCTICORAX, Νυκτικόραξ, nocturnus Corvus: Factus sum sicut nycticorax in domicilio. Psal. 101.] Noctuam volucrem communiter intelligunt Expositores. S. Paulinus epist.26. Nycticoram legendum docet ex græco Νυκτικόρη, idest, nocturna pupilla, quia ejus pupillæ noctu tantùm vident. Noctua siquidem nullam prorsus cum corvo similitudinem habet.

NYMPHA, νύμφη, locus Romæ in via Cornelia 13. mil. pas. ab Urbe distans. Baron. in notis ad Martyrol. 19. Januar. FR. Item *Nympha*, viri nomen; licèt D. Ambrosius fœmininum esse crediderit, ubi Apostolus ad Colossen. c.4. ait: [Salutate fratres, qui sunt Laodiciæ, & Nympham, & quæ in domo ejus est, Ecclesiam.] Nihilominus manifestatur esse marem; in textu enim græco, & arabico, in quibus idiomatibus pronomen *Ejus* est differens masculinum à fœminino; in græco αὐτοῦ, & in arabico *Baitu* generis masculini legitur, quod ex Theophylacto confirmatur, qui ait: [Nympha vir egregius erat, qui & domesticos omnes fideles haberet.] Haud absimilis error ex ore cujusdam egregii nostri temporis Concionatoris auditus est, qui dixerat *Scapulam*, cui Tertullianus scribebat, nobilissimam Romanam matronam fuisse; quasi deficerent inter Romanos similia nomina fœmininæ vocis, significationisque masculinæ, ut *Aquila*, *Catilina*, *Numa*, *Agrippa*, & similia; quin & multi Romani vocati sunt *Scapulæ*, ut Annius Scapula homo Provincialis, & equestris, maximæ dignitatis, ac gratiæ, familiaris Q. Cassii Proprætoris, in cujus tamē necem cum aliis conjuraverat. Hirtius commentar.4. Cornelius Scapula Consul anno V.C. CCCCXXVI. Livius lib.8. Hostorius Scapula bello egregius Britanniæ post Plautium sub Claudio præfuit. Tacitus lib.12. & in vita Agricolæ Institution. lib. 3. c.9. licèt in aliquibus Codicibus appelletur *Asterius Scapula* pro *Hostorio Scapula*. P. Quintius Scapula cum cœnaret apud Aquilium, repentè expiravit. Plin. lib.7. c.53. T. Quintius Scapula author, & concitator belli in Hispania cum Q. Aponio, à quibus expulsus est Trebonius Proconsul à Cæsare ulteriori Hispaniæ præfectus, cujus exitus traditur Commentar.6. & Dio. lib. 43. Item Tertullo Scapulæ scripserunt Marcus, & Commodus Impp. teste Marcello de offic. Præsidis. Scapula cui librum direxerat Tertullia-

lianus, pro Christianis erat Carthaginis Præses; qui censetur cognominatum fuisse Tertullum.

NYMPHAEUM. Fons ad Ecclesiæ januam, ubi manus lavabant Christiani, antequam ad orandum ingrederentur. [Nymphæum, & triporticum ante oratorium Sanctæ Crucis. Anast.Biblioth. in Hilario,] de quo passim. idem Author.

NYNPHIUM. FR. locus fontis, sive alterius rei intra Monasterii septa, de quo Joannes Diaconus in vita S. Greg. Papæ lib.4.c.83. Non verò locus pro mulieribus destinatus, quemadmodum falsò existimavit Joannes Mabbilon Benedictinus Monachus in notis ad prædictam vitam; mulieres enim intra Monasteria non habebant ingressum, & quod intra Monasterii atrium fuisset nymphium, ex ejusdem Joannis verbis ibidem manifestatur, ubi sic inquit: [In cujus Venerabilis Monasterii atrio jussu Greg. juxta nymphium duæ Iconæ veterrimæ artificialiter dispositæ usque hactenus videntur.

NYSSA, Νύσσα, terminus, meta, & septa; undè *Incitare equum juxta nyssam* proverbialiter, pro eo, qui in discursu extra terminum propositi digreditur; ideò monetur, ut incitet discursum juxta nyssam, id est terminum. [Incita equum juxta nyssam, & de festo discurre. D.Greg.Nazian. in serm. Paschæ.] Ac idem adagium sub nomine *Metæ* replicat in serm. Nativitatis Domini inquiens: [Ne velut equi fervidi, & intractabiles posteaquam rationem, & sessorem excusserimus, & religiosam cautioné pulchrè nos septis cohibentem, procul à meta curramus.] Vide *Meta*. FR. puto, quod à *Nyssa*, nempè, septum, etymon trahat *Nassa* latinum, italumque vocabulum septum, scilicet, ex viminibus contextum, intra quod capiuntur pisces.

NYSUS. FR. vox Syracusana, id est, claudus; ideò Syracusani Bacchum *Dionysum* ex Διὸς, & Νύσος, id est, Juppiter claudus appellabant. Nam, ut refert Nonnus in Dionysiacis.

——— Capiens Atlantide cretus
Hinc Bacchum, patris illum de nomine dixit
Mox dionysum, quod gestans hæc pondera tanta
Poplite claudus iit Saturnius ipse gravato.
Namque Syracusii soliti sunt dicere Nysum,
Claudum. Hic assutus, nuper natusque vocatus
Tum fuit: ipse parens femori nanque assuit illum.

Apud Natal. Comitem lib.5. Mythol.c.13. Hinc *Nyseus* non est nomen Bacchi, sed illius patronymicum; in quo erravit Calepinus, ut ex Ovid. lib.4. Metam. colligitur, qui sic inquit.

Thuraque dant, Bacchumque vocant, Bromiumque, Lyeumque,
Indigenamque, satumque iterum, solumque bimatrem.
Additur his Nyseusque, indetonsusque Thyoneus,
Et cum laneo genialis consitor uvæ.

Sic Chori nysæi Propert. lib.3. eleg.17. Palmes nysæus vitigineus. Sil. lib.7.

Festas nysæo redimite palmite mensas.

Quod pro libitu cum diphthongo, vel sine scribitur, & idem significat ac Baccheus, licet autem aliquando pro *Nyseo*, sive *Nysæo*, *Nysias*, *Nyseidos*, vel *Nyseidis* reperiatur, ut apud Ovid. 3. Fastorum habetur: [Nymphæ nyseides] ita etiam pro *Bacchco*, *Baccheis*, *Baccheidos* usurpavit Statius 2. syl. Itaque si vera esset Calepini assertio, Bacchus cognominari deberet non Dionysus, sed dio-nyseus, vel dio-nysæus.

O

O. FR. hæc littera in Sacra Scriptura est perfectionis nota. Vide *Ephron*.

OASENA DEPORTATIO. FR. exilium ad quendam Ægypti locum, qui *Oasis* dicebatur, de qua pœna fit mentio in Theodos. Codice: [Oasenæ deportationi confringendis, lib.9.tit.32.

OBAUDIENTIUS, obedientius. [Quid igitur obaudientius potest esse, quàm ut Christi sequamur exemplum? D. Ambros. epist.32.

OBDUCO, quid significet apud Tertullianum. Vide *Traduco*.

OBEDIENTES. FR. Hæreticorum secta. [Obedientes vocant, qui ex obedientia omnia faciunt, osculantur se mutuò ex obedientia, & alia turpissima faciunt, quæ honestatis gratia prætermittenda puto, ut patuit de societate Barelotti Bononiæ, qui omnia habebant communia, uxores filios, divitias. Ferdinandus Cordubensis in tract. de exigendis annatis, cap. de Obedient.

OBEDIENTIA. FR. in can. sciendum, 8. qu.1. sic commendatur: [Obedientia victimis jure præponitur, quia per victimas aliena caro, per obedientiam verò voluntas propria mactatur &c. quod contra ariolandi peccatum inobedientia dicitur, ut quanta sit virtus obedientiæ demonstretur. Ex adverso ergo meliùs ostenditur quid de ejus laude sentiatur. Si enim quasi peccatum ariolãdi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere; sola est, quæ fidei meritum possidet obedientia, sine qua quisquis infidelis convincitur, etiam si fidelis esse videatur.] Vide *Obaudientius*.

OBEDIENTIALIS. FR. chori distributor. [Singuli Canonici, qui ad matutinas surrexerint, accipiant per manus obedientialium, qui ad hoc fuerunt instituti, duos denarios &c. Innocent. Papa III. apud Torrig. de Crypt. Vatic. impress. 2. pag.306.

OBELISCUS, & *Obelus*. Vide *Asteriscus*.

OBEROS. FR. Curtis ruptura, seu agressio curtis alienæ, l. si mulier, l. si quis peculium, de homine in curte aliena, & l. si servus, de culpis servorum.

Obesus. FR. in duobus contrariis significationibus usurpatur; aliquando enim *Obesus*, teste Nonnio, pro gracili, & corroso accipitur, aliquando verò pro crasso, & carnoso, eodem Nonnio, & Gellio lib.7.c.7. testibus, desumitur, in quo postremo significatu Hypocr. in aphorismis docuit: [Grassa, & obesa corpora, quæ crescendi mensuram impleverint, nisi citò ablatione sanguinis minuantur, in paralysim, & pessima morborum genera erumpere, in can. ne tales, de consecrat. dist.5.

Objectio, pro repræsentatione, vel suggestione: [In peccatis esse quatuor gradus dicunt Sancti Patres. Objectionem, seu primum motum; luctationem, assensionem, & actum. Quorum duo quidem prima non esse pœnæ obnoxia; in duo autem, quæ sequuntur, pœnam cadere. Balsamon in can.4. Nicænæ Synodi.

Obitorium. Vide *Necrologium*.

Oblagium, corruptè ex *Eulogio*. Usurpatur hic terminus penes germanicos scriptores ad significandam panis, & vini oblationem, ibi Parochis pro jure funerali debitam.

Oblatio. FR. [Ipsæ enim res fidelium oblationes appellantur, quæ à fidelibus Domino offeruntur, can. videntes, 12. qu. 1. Et quæ pro remedio peccatorum, vel pro salute, & requie animarum suarum unusquisque Venerabili Ecclesiæ contulit, can. indignè, 12. quæst.2.] Item pro benedictionibus nubentium, pro exequiis mortuorum, pro emendis in absolutione excommunicatorum, pro legatis piis, ut colligitur ex Extrav. comm. de decimis. Item pro fabrica. Item ratione alicujus festivitatis. Ibidem §. de eleemosynis, seu oblationibus. Hujusmodi oblationes sive eleemosynæ à largientibus in Ecclesia oblatæ multis modis recipi vetuntur in can. oblationes, dist.90. & ibi Glossa. Item *Oblationes*, quæ minutissimæ dicuntur, nempè, pro sepulturis, & dandis pœnitentiis. Ibidem, §. Insuper. Item oblatio significat Missam. Vide *Missa* :ll: Ordo Romanus modum describit, quo Papa in Pontificali celebratione oblationes panis, & vini, acceptare solebat. Descendebat namque ad *Senatorium*, locus autem erat hic pro Principibus destinatus, à quibus propriis manibus oblationes recipiebat, tradens ipse postea panem Regionario Subdiacono, & hic secundo Subdiacono consignabat, qui eum in tobalia munda à duobus Acolytis delata, reponebat, quæ *Offertorium* dicebatur. Vide *Offertorium* in fine. Archidiaconus autem accepta à Pontificis manu vini oblatione, illud in calice à Subdiacono sustentato infundebat, & illo impleto evacuabatur in aliud vas, ab Acolyto delatum; transibat deindè Pontifex per Matronarum locum, & ab ipsis eadē cæremonia adhibita, similes oblationes recipiebat. Episcopus verò hebdomadarius, à populo panem colligebat, illumque in tobalia reponebat, & à Diacono associatus, vinum acceptabat; ex hac massa panis oblata Archidiaconus sumebat quantitatem pro communione populi sufficientem. Hoc peracto Pontifex in Throno sedebat, & offerebat vini ampullam in manibus Subdiaconi Oblationarii, hic autem eandem ampullam Archidiacono porrigebat, qui per colatorium argenteum (de quo in in dict. *Colatorium*) instillabat, & instillatum vinū in calice cum aliquibus aquæ guttis delatæ à Subdiacono imponebat. Surgebat à Throno postea Pontifex, conferebat se ad Altare, ubi recipiebat oblationes à Presbytero hebdomadario; tandem Archidiaconus ex manibus Oblationarii sumens panem jam oblatum in Throno à Pontifice, ei iterum porrigebat in Altari, super quod Papa propriis manibus reponebat, & interim à parte dextera panis consecrandi Archidiaconus calicē vino, ut supra, præparatum collocabat. Hæ cæremoniæ etiam ab Episcopis in propriis Diœcesibus adhibebātur, sed minoribus solemnitatibus; sicque à reliquis Sacerdotibus respectivè, qui propriis manibus panis oblationes à populo sumebant, ac in tobalia, à duobus Acolythis delata, reponebant. Erat enim dedecoris nota inter fideles antiquitùs ad communionem accedere sine prævia oblatione, quod ex Sanctis Patribus manifestatur; undè August. serm. 215. de tempore inquit: [Erubescere debet homo idoneus, si de aliena oblatione communicaverit.] Atque Cyprianus serm. de eleemos. ajebat [Locuples, & dives in Dominicum sine sacrificio venis, & panem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis] Sed Cantores in Choro occupati aquam offerebant. [At Cantores, qui sunt de genere Levitarum, propter instantem necessitatem cantandi, nō habent licentiam huc, illucque discurrendi, ut singuli offerant cum cæteris: statutum est eis, ut penitùs non sint extorres à sacrificio, custodire aquam, & hanc unam offerre pro cæteris. Amalar. lib.1. de Eccles. off. c.19.] Quod dictum fuit in dict. *Aquarii*, & *Camisatus*. Recitabantur insuper elata voce nomina oblata tribuentium, & dicebatur *Nomen offerre*, quæ actio tanquam vana à D. Hieronymo in Hierem. lib.2. cap.11. redarguitur, sic ajente: [Nunc publicè recitantur offerentium nomina, & redemptio peccatorum mutatur in laudem.] Hanc autem nominum recitationem ad alium Missæ locum transtulit Innocentius Papa, can.2. ubi ità decreverat:] De nominibus verò recitandis ante quam preces Sacerdos faciat, atque eorum oblationes, quorum nomina recitanda sunt, sua oratione commendet, quàm superfluum sit, ipse per tuam prudentiam recognoscis, ut cujus hostiam nec dùm Deo offeras, ejus ante nomen insinuas, quamvis illi incognitum sit nihil. Priùs ergo oblationes sunt commendandæ, & tunc eorum nomina, quorum sunt oblationes, edenda.] De qua re dictum est in dictionibus *Canon Missæ*, *Diptychum*, *Nomen*. In Ecclesia Ambrosiana hic oblationis ritus sic observatur, ut duo Seniores ex virorum parte tres hostias, & unum vas albi vini offerant, sic vice mulierum duæ Matronæ faciunt. Synonima. Vide *Anaphora*, *Fertum*, *Offersio*, *Peccatum*. Cætera. Vide *Offertorium*, *Scyphus*.

Obla-

OBLATIO PUERORUM, in aliquo loco sacro quomodo fiebat. Vide *Palla*.

OBLATIONARIUS, dicebatur Subdiaconus, qui recipiebat oblationes in Missa, ut dictum est in dict. *Oblatio*: [Benedictus Subdiaconus, & Oblationarius. Luitprandus lib. 6. cap. 6.] Ubi de Concil. Rom. agit. [Deindè Archidiaconus suscipit Oblatas duas de Oblationario, & dat Pontifici. Ord. Rom. de off. Missæ.

OBLIGATIO RESIDENTIAE. Vide *Personatus*.

OBLIGATOR. Fascinator, incantator: [Præcipimus, ut nec cauculatores, nec tempestarii obligatores faciant &c. In capitulari lib. 1. cap. 64.] FR. quos Matrimonii invidos appellat D. Hieronymus, inquiens: [Rei Uxoriæ hostes quinque vel perpetuas, vel nimium diuturnas nuptiarum ferias feriali carmine, & nodo indicunt.] Vide *Caragus*, *Hydromantia*, *Tempestarii*.

OBMUSSITO, idest, contra aliquem murmuro. [Anno etiam Poetæ hæc nobis semper obmussitent. Tertull. de Anima cap. 8.

OBNOXATIO. FR. concessio ususfructus alicujus rei; retento tamen dominio: [Charta obnoxationis in filiis facta. Marculf. lib. 2. cap. 9.] idest, bona materna filiis concessa cum clausula prædicta, ne dominium Pater amitteret, qui solum filiis usumfructum dictorum bonorum concesserat.

OBNOXIO, obligo: [Et ego de rebus meis, undè vestra beneficia rependere debuissem, non habeo; ideo pro hoc statum ingenuitatis meæ vobis visus sum obnoxiasse. Marculf. l. 2. c. 28.

OBOLARES MULIERES, viles meretrices, quæ pro obulo carnes suas offerunt. Vide *Mandragerontes*.

OBORTIO, aborior, idest, antè tempus pario, sivè abortum facio. [Non recolis in Exodo dixisse Deum, si rixaverint duo, & percusserint mulierem in utero habentem, & obortiverit non deformatum, detrimentum patientur. Lucifer Caralitanus.] FR. Textus verò habet: [Si rixati fuerint viri, & percusserit quis mulierem prægnantem, & abortivum quidem fecerit, sed ipsa vixerit, subjacebit damno, quantum maritus mulieris expetierit, Exod. c. 21. num. 22.

OBRYZIATI, solidi dicuntur, quia constant ex auro purificato, italicè *Di 24. caratti* dicitur, de quibus solidis Justinian. agit in l. universo. Cod. de vet. numis. potes. lib. 11. & l. 1. Cod. de obligat. votor. lib. 12. Licet in utroque textu verba mendosè legantur.

OBRYZUM, ὄβρυζον, aurum perfectissimum, ab *Obradio* ità dictum, ut Isidorus putat, quia nimis obradiat, atque resplendet; sed Hieronymus aliundè etymon trahit in cap. 13. Isaiæ, nempè, ab *Ophir* Indiarum regione, ex qua Salomon aurum devehi curabat, & ità ait corruptum fuisse vocabulum obryzum ex *Ophirizo*. FR. Divus tamen Gregorius inquit: [Obryzum obrude aurum, idest, rudis auri molem fiduciam credidit. In c. 31. Job. in ejus exposit. l. 22. c. 2. in editione Romana de anno 1613.] sed impressio Basileæ de anno 1551. mendosè *Obrysum* habet.

OBSCARIONUM SACRAMENTUM. FR. forma quædam particularis juramenti, lege si quis in curte, qualiter quis se defendere debet.

OBSCURIO. Vide *Scurio*.

OBSEQUIA, servitus, famulatus, concomitantia. [Hic dimisit per obsequia sua ad omnem clerum rogam unam integram. Anast. in Greg. Hic dimisit omni clero per obsequia sua rogam integram. Idem in Bonifac.

OBSERVO, pro attendo, expecto; legitur enim in Romana Synodo sub Bonifacio II. celebrata, quod Diaconus ad januam assistens, Patres ejusdem congressus monuerat, Thedosium Metropolitam foris esse expectantem, ad suam causam exponendam, quibus sic Diaconus dixerat: [Sicut præterita sessione constituistis, observat quid jubetis.] Ubi colligitur Ostiarii officium in Conciliis ad Diaconum spectasse, qui usus adhuc in Conclavi observatur; nam primus Diaconus Cardinalis frangit clausuram, & annuntiat populo novi Pontificis electionem; itaque etiam in Sac. Scriptura pro attendere, seu expectare *Observo* usurpatur: [Observat ad postes ostii mei. Proverb. cap. 8.] FR. potius videtur ex supra allatis exemplis *Observo* invigilandi significatum habere, quod ex aliis auctoritatibus ecclesiasticorum scriptorum manifestatur. Gregorius namque Papa in Registr. lib. 7. epist. 92. ob defectum Monachorum Sacerdotum Monasterii Præcoritani, eis sæcularem Sacerdotem concesserat, quem ob id à cura suæ Ecclesiæ exemit sub his verbis: [Atque eum nec in Ecclesia (*idest, sua*) nec in alio loco observare] nam impropriè hic observare pro expectare intelligeretur, unde potius invigilare germanus sensus esset. Item Clerici ad aliquam Ecclesiam addicti *Observantes* dicebantur, uti in can. 26. Aurelianensis IV. Concilii legitur, nempè: [Si quæ Parochiæ in Potentum domibus cõstitutæ sunt, ubi observantes Clerici ab Archidiacono Civitatis præmoniti &c.] unde *Observantes*, idest, inservientes, & invigilantes denotat. Item in c. 8. Proverb. super allegato, ibi dicitur: [Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidiè, & observat ad postes ostii mei,] ubi *Vigilare*, & *Observare* sunt idẽ; solet enim sæpissimè Sacra Scriptura synonimicè loqui: & nè longius exempla petamus, desumi posset ex supra allata dictione *Obryzum*. Ait enim Job c. 31. Si putavi aurum robur meũ, & obryzo dixi: fiducia mea:] ubi aurum, & obryzum synonima sunt. Quin multa adduci potuissent ex ead. Sac. Scrip. exẽpli grat. [Observa custodias Domini. 3. Reg. c. 2. Et observet excubias Domini. 4. Reg. c. 6. In porta Regis ad orientem observabant per vices suas de filiis Levi &c. 1. Paralip. c. 9.] & similia, ubi semper verbum *Observo* invigilare significat.

OBSESSUS, idest, à Dæmone: [Contigit, ut in &c. quidam obsessus esset, in quo dæmonium tàm nequam erat, ut coram astantibus improperaret peccata, quæ per confessionem veram

non

non fuissent tecta: Cæsar. lib. 3. cap. 2. Mulier obsessa. Idem lib. 5. cap. 11. Puella obsessa. Ibidem cap. 14.] Vide *Energumenus*.

OBSTINATUS. Vide *Buccadurus*. *Duricordium*.

OBVIO, pro contradico: [Quicumque obviaverit Imperatori, feriatur gladio. Sanct. Ambros. epist. 32.

OBULUS. FR. ponderis, & monetæ species, de quibus can. Judices, 1. quæst. 1. Atque Terentius [Obulo emptus] dixit in Andria. Item Raph. Volaterranus Philolog. lib. 30. Comment. Urb. ubi de Siclo. Budæus de asse lib. 1. & 5. qui medietatem scrupuli, & XLVIII. partem unciæ obulum valere asserit. Vide hic *Siclus*. *Talentum*.

OBUMBRO. FR. scribo, firmo, signo. [Emittens, videlicet, de suscepta per Nomenclatorem suum manu sua obumbrata. Anast. Biblioth. in Agathone.

OBUNCO, innuco: [Quem nefandis ulnarum gremiis procax obuncabat. Althelmus cap. 17.] Vide *Incroco*. *Inhamo*.

OCCIDENS. Vide *Plaga mundi*. Solsatis in dict. *Placitum*.

OCCIDENTALIS. Vide *Dysticus*.

OCCUPATOR. Vide *Incubator*.

OCCUPO. FR. verbum, quod ut plurimum usurpare, vel rapere significat, ut: [Si quis autem sequestrationem hujusmodi impedire, vel fructus sequestratos quoquomodo præsumpserit occupare. Clementin. de sequestr. possess. cap. unic. Qui &c. bona Ecclesiarum, seu Monasteriorum, aut locorum ipsorum vacantium occupare præsumant &c. de electione, & electi potest. in 6.] & ibi Glossa in sensu prædicto multa congerit. Aliquando tamen prævenire denotat, ut: [Secus si sint in solidum constituti; sed tunc illius melior erit conditio, qui per litis contestationem negotium primitus occupabit. Post occupationem autem hujusmodi alter se intromittere nequibit ulterius, cum ille litis dominus sit effectus; nisi dictum in constitutione fuisset, quod non fieret melior conditio occupantis: tunc enim, si eum, qui occupavit, infirmari, mori, absentari, vel alias impediri contingat &c. de procuratoribus in 6. cap. 6.] In quo sensu multa exempla affert ibi Glossa.

OCCURRO, idest, possum, vel accidit. [Sed quia morte occupatus nec dum hoc occurrit implere. D. Greg. in Regist. lib. 5. cap. 144.] qui passim hac phrasi utitur.

OCTAVA, prorogatio solemnitatū per dies octo. Radulph. prop. 19. Quę solemnitas etiam in Levitico ordinatur, ac Psalmista in multis psalmis titulum apposuit *Pro Octava*, quod juxta Rabbinorum expositionem significat musicum instrumentum octo chordarum, ut Genebrardus testatur, sive Psalmum, qui octo notis canitur, ut Jacobus Valentia autumat. Sed Jansenius ait, quod in illis psalmis, in quibus præfatus titulus habetur, semper de universali Judicio mentio fit, post quod sequi debet mystica octava, idest, æternæ quietis Beatorum in anima & corpore glorificato, quo sensu faciliter verba Ambrosiana lib. 1. in cap. 6. Lucæ, alias vix intelligibilia enodantur, ubi Sanctus Doctor de æterna beatitudine agens, inquit: [Sicut enim spei nostræ octava perfectio est, ita octava summa virtutum est.] Dixerat enim ante: [Et mandatum accipis, octo illis partes dare fortasse benedictionibus] idest, cum benedictionibus, nempè, cum eleemosynis: nam benedictio, ut suo loco dictum est, quandoquidem eleemosynam significat, quibus verbis ad illud Ecclesiast. cap. 2. allusit, ubi habetur: [Da partem septem, nec non octo, quia ignoras, quid futurum sit mali super terram.] Itaque D. Ambrosii verba denotant, quod octo beatitudines in largiendo octo partes pauperibus in benedictionibus, scilicet, eleemosynis consistant; hinc concludit, quod octava largitio summa virtutum est, sicut spei nostræ octava (idest, beatitudo) perfectio est. Nam in capite 6. Lucæ ab Ambrosio exposito loquebatur Dominus de beatitudinibus, ubi valdè eleemosynam cōmendaverat, inquiens: [Veruntamen, væ vobis divitibus &c. væ vobis, qui saturati estis &c. sed vobis dico &c. Et ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere: omni autem petenti te tribue, & qui aufert, quæ tua sunt, ne repetas &c.] Sed ut ad propositum redeamus, de octava ab Ecclesia instituta, & quo ad ejus antiquam institutionem, atque mysteria. Vide Paulum Quartum in comment. Rubr. Miss. par. 1. tit. 2. & licet Græci nunc octavas festivitatum non celebrent; constat tamen antiquitus illas solemnizasse, ut ex D. Basilio Seleucien. lib. 2. de miraculis S. Theclę cap. 18. satis colligitur, ubi octavam festi diem ἀπόλυσιν vocat, idest, discessum, seu dissolutionem; nam in octavo die terminatur, ac dissolvitur festum, dum ait: [Festum erat Martyris, & postremus jam ejusdem diei, quam vocant dissolutionem.] Cur autem occurrens octava Epiphaniæ in Dominica, officium illius Dominicæ anticipatur in antecedenti Sabbato, dum potest in propria ejus die cum nona lectione, & commemoratione fieri, ut in aliis festis fieri solet? Hoc dubium resolutum legi in quodam Breviario de anno 1300. manuscripto, in Sacristia Perusinę Cathedralis asservato, in quo dicitur, quod hìc ritus observatur, ne confundatur vitæ Christi ordo triginta annorum, qui in ea octava repræsentantur, atque duodecim annorum in sabbato. Octava autem solis certis Domini festivitatibus, & Beatæ Mariæ conceditur. Item principalibus Patronis, vel Titularibus totius Universalis Ecclesiæ, ut sunt Nativitatis, & Assumptionis B. Mariæ Virg. SS. Petri & Pauli, S. Io. Baptistæ Nativitatis, Jo: Euangelistæ, Protomartyrum Stephani, & Laurentii, sive Patronis, & Titularibus particularium Ecclesiarum. Inter Octavas autem Domini fit aliqualis differentia; in primo enim gradu, sunt Paschæ, & Pentecostes, quæ alias festivitates, nec Titularis, nec Patroni admittunt. Secundi gradus est octava Epiphaniæ, quæ solum Patronos, & Titulares, & Dedicationis diem

diem admittit; sed non in die octava, quia in eo celebratur baptismus Salvatoris. Durand. lib. 7. cap. 17. quam *Octavam suppletionis* idem vocat, cum in ea commemoratio præfati baptismi suppleatur. In tertio verò gradu habetur octava Corporis Christi, quæ admittit duplicia; non verò translata, nisi essent solemnissima, ex decreto Joannis XXII. qui declaravit, quod Indulgentiæ concessæ in die alicujus Sancti; licet propter impedimentum alicujus Octavæ, de eo non fiat festum; nihilominus ab intervenientibus ad divina officia currentis diei acquirantur, quod decretum in Bibliotheca S. Isidori Romæ asservatur. FR. Sac. Rit. Congreg. die 21. Junii 1670. facto prius verbo cum Sanctissimo, prohibuit, nè in posterum infra Octavam Corporis Christi Missæ votivæ quæcumque, vel pro Defunctis celebrarentur: Insuper in festivitatibus Domini Ecclesia non solet complere octavam diem; nam in Octava Nativitatis ejusdem celebratur ipsius Circumcisio; in octava Epiphaniæ fit commemoratio de ejus Baptismo. Octava autem Paschæ, & Pentecostes ad Sabbatum terminatur, quod non fine mysterio fit ab Ecclesia, ad denotandam, scilicet, perfectam Salvatoris gloriam, tum animæ, tum corporis. In Ascensione siquidem tantum tota octava completur perfecta; in ea enim ultimata humanitatis gloria manifestatur. In quarto gradu sunt Octavæ Nativitatis, & Ascensionis Domini, & aliorum Sanctorum, in quibus admittuntur etiam semiduplicia. Circa dubia, quæ in octavis occurrere possunt, aliqua notanda sunt, & in primis non debet dici nona lectio simplicis festi; sed fiat de eo tantùm commemoratio, licet aliter alii sentiant; sed ego ordinem officii Venetæ Impressionis sequor, in quo habetur: [Fit tantum commemoratio.] quæ verba ibi replicantur in octava Epiphaniæ, Paschæ, & Pentecostes, ubi dictio taxativa *Tantùm* excipit, & exceptio firmat regulam juxta Juristarum axioma, quod etiam ex mente Rubricæ institutoris esse probatur, dum in sola Ascensionis octava, & non in aliis apposuit hæc verba, de simplici nempè ait: [Fit tantum commemoratio cum nona lectione.] FR. quod confirmari etiam potest ex Sac. Rit. Congregationis decreto, sub die 8. Junii 1669. emanato, ubi declaratur, quòd in Octava Corporis Christi non debet recitari nona lectio simplicis Sancti, & ex inde aliud extortum decretum sub die 22. Novembris 1659. revocavit, in quo sub æquivocis prætextis dixerat fieri nona simplicis lectio, ex suppositione, quòd octava Corporis Christi fuisset ejusdem classis, ac Ascensionis, in qua conceditur simplici nona lectio: sed re melius considerata primum decretum revocatum fuit, ut dixi: Et in hoc non solum sæpè solet falli director Ordinis officii Romanæ impressionis; sed etiam in aliis casibus, ut exempli gratia in impresso de anno 1662. in die S. Philippi Nerii prætermittit commemorationem Feriæ, assignans pro tertia oratione de Beata Maria, & tamen Rubrica est evidens, ubi ait: [Si verò in feria sexta occurrat festum novem lectionum, fit de festo cum commemoratione officii ejusdem diei.] Itaque tunc secunda oratio de feria, & tertia de Sancto Eleutherio debebat notari. In impresso de anno 1663. propter impedimentum Dominicæ V. transferri ordinat ad diem quintam mensis Maii, nempè, intra octavam Ascensionis, contra Rubricam de Translat. fest. nu. 5. Debebat itaque festum S. Petri Martyris transferri ad 21. ejusdem mensis. Item in eodem anno in secundis vesperis S. Gregorii Nazianz. præscribit à Capitulo de Octava Ascensionis, quę habet pro se totum vesperarum officium integrum, ut in primo notando tabellæ de concurrentia exprimitur. At notabilior est error ejusdem in S. Gregorii festo de anno 1668. in Vigilia Ascensionis occurrentis, in quo die Ordo officii posuit in primo nocturno lectiones de scriptura occurrente, quæ non extant, ac inde nonam lectionem vigiliæ reliquit. Sic etiam de anno 1671. cadens in Dominica Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli Vigilia, ideò anticipata fuit in antecedenti Sabbato, in quo Sabbato Ordo officii præcipit celebrari Missam S. Joannis Bapt. cum ex Rubrica Missalis debuisset de vigilia celebrari. Hæc tamen non in contemptum Directoris sint dicta, quem compati debeo; nam errorum fragilitati omnes subjecti sumus; sed tantum annotare volui, ne in aliis similibus occurrentiis iterum in errorem incidatur. Sacræ Rituum Congregationi visum fuit, ut Gavantus ejusdem Congregationis olim secretarius affirmat, quod à die 17. Decembris, quando in Adventu incipiunt cani ad Magnificat Antiphonæ O, tunc excludi octavas, si occurrerent, itaque in simili occurrentia in primis vesperis non fit commemoratio, ut exempli gratia occurrens octava dies in feria quarta Cinerum; nam debet relinqui ex Rubricæ ordinatione, & tunc in primis vesperis non debet de octava fieri mentio. Idemque observandum est in similibus casibus. Ita etiam quando festum habens octavam, transferri contigerit post octo dies, octavam amittet pro illo anno, si dies octava venerit in Dominica privilegiata, in qua tantum fiet commemoratio octavæ, tunc in primis vesperis recitentur psalmi feriales Sabbati, & capitulum de Dominica privilegiata, solam octavæ commemorationem addendo. Sac. Rit. Congr. 19. Novembr. 1622. quæ in reverentiam Octavæ relinqui preces, & consueta suffragia in ea Dominica indulsit. Licet generalis rubrica ordinet, quod quando venerit semiduplex intra octavã, de eo dicantur Vesperæ usque ad Capitulum; fallit tamen hæc regula in secundis Vesperis SS. Jo. & Pauli, qui ex peculiari privilegio habent integras Vesperas: sic etiam in primis Vesperis festorum secundæ classis non fit commemoratio diei inter octavam, si in sequenti die non fiet officium ejusdem. Item ex vigore præfati Sac. Congregationis decreti, occurrẽte octava in Dominica privilegiata, de qua octava fit tantum cõmemoratio, ut dictum fuit, inde sequitur, quod si

in præcedenti Sabbato venerit festũ semiduplex, tunc recitari debent in Vesperis psalmi illius Sãcti semiduplicis, & à Capitulo de Dominica privilegiata, & secunda oratio erit de Sancto, tertia de Octava. Reliqui occurrentes casus clarè habentur in Rubricis. Solum dicendum superest Octavam Nativitatis Beatæ Mariæ Virginis de an.1245. ab Innocentio IV. in Concilio Lugdunensi ex voto Cardinalium in præcedenti Sede vacante Cœlestini IV.quę per viginti menses duraverat,institutam fuisse,ita Longin.lib.7. Blond. decad.2. lib.7. quare suspecta redditur mentio hujus octavæ in Bedæ martyrologio,tum quia in eodem opere M.S. de ea nihil agitur, tum etiam quia in Martyrologiis Usuardi, Adonis, aliorumque illius ævi scriptorum, qui Innocentium IV. præcesserant, de tali octava nunquam egerunt. Alii verò autumant hanc octavam Nativitatis Virginis fuisse à fidelibus antiquitus celebratam; sed majori solemnitate celebrari jusserat Innocentius prædictus. Ecclesia Parisiensis in octava Assumptionis Marię excludit festa cujuslibet classis, ac si de principalibus octavis esset. Qui non tenentur recitare octavam Patroni loci.Vide *Offitium Divinum*. Præfatio infra octavam dicenda. Vide *Præfatio*.Reliqua ad octavam pertinentia. Vide *Commemoratio*. *Vigilia* in fine. Titulus aliquorum psalmorum inscriptus *Pro octava* quid significet. Vide *Psalmus*.In octava Paschæ ordinabatur Neophytorum processio,& non dicebatur; Deus in adjutorium &c. Vide *Vesperæ*.

Octember, october mensis, [Octember primam cum daret atque diem.Flodoard.lib.3.cap. 3.] eodemque modo habetur in Vandelberti Martyrologio. FR.reperitur in eadem significatione *Octimbrius* [Cum &c. & cursum martyrii consummasset, mensis Octimbrii die undecima, feria prima, hora tertia, cum diceretur inter sancta officia, Sancta Sanctis, indictione decima. Hypomnest. in collectan. Anast. Biblioth.à Sirmondo in 8. edit.pag.256.]Hæc cæremonia *Sancta Sanctis* ex Liturgia Sancti Jacobi Apostoli desumpta, à Diacono proferebatur illis, qui communionem sumebant, & populus respondebat *Vnus est Sanctus*. Baron. ann. 63. num. 7. Vide *Sancta Sanctis*. Item October mensis. Vide *Hyperberatens*.

Octogamus, ὀκτώγαμος. FR.qui ad octonas nuptias transiit,can.aperiant.31.qu.1.

Octogild. FR. compositio pecuniaria,l.si plures homines, de furtis.

Octopla. Vide *Hexapla*.

Octoneus, idest,ex aurichalco. [Aderant duo candelabra octonea, in Vita B.Andreæ de Galleranis, 19.Mart.

Oculo, verbum, oculos illumino, visionem reddo. [Cœcos, & ignaros ad agnitionem veritatis ocularet.S.Cyprian.de Idol.vanit.Ex cœcatos hirundo pullos novit oculare de sua chelidonia. S.Pacianus, de pœnit.& confess.

Odalium, purgatio vulgaris, per ferrum candentem, de qua dictum est in dictionibus. *Educere se per aneum*. *Iudex compurgationis*. *Iuramentum*. *Missa Iudicii*. *Purgatio vulgaris*.

Oecetae. Vide *Ecetæ*.

Oeconomia, οἰκονομία, regula domestica, sive domestica gubernatio; apud Sanctos Patres tamen, & Sacra Concilia nonnunquam pro Incarnatione, & unione Verbi divini cum carne humana usurpatur. Hinc eleganter D. Hieronymus de Apollinaris Hæresiarchæ errore loquens, qui solam in Christo humanitatem fatebatur,divinitatem negabat, inquit [Fortissimos libros contra Porphyrium scribit Apollinaris. Ecclesiasticam pulcrè Eusebius historiam texuit. Alter eorum dimidiatam Christi introduxit œconomiã. Alter impietatis Arii propugnator est. epist.65. ad Oceanum.

Oeconomus, οἰκονόμος, regulator domus: erat officium Ecclesiasticum, cui incumbebat curare reditus Ecclesiæ, Clero stipendia dispensare, ruinas Ecclesiarum reparare, eleemosynis egenos subvenire; omne tamen id arbitrio Episcopi exequebatur. Isid.in epist. ad Laudefred. Episc. ubi sic inquit: [Ad Oeconomum pertinet reparatio Basilicarum, atque constructio, actiones Ecclesię in judiciis, vel in proferendo, vel in respondendo, tributi quoque acceptio, & rationes eorum, quæ inferuntur, cura agrorum, & cultura vinearum, causæ possessionum, & servitialium, stipendia clericorum, viduarum, & devotarum pauperum, dispensatio vestimenti, & victus domesticorum Clericorum, servitialium quoque, & artificum, quæ omnia cum jussu, & arbitrio sui Episcopi, ab eo impleantur.] Qui ab omnibus Ecclesiasticis eligebatur. Metaphrastes. Idem pios legatos exigebat,§.si quis autem, Auth.de Eccl.tit. Mortuo Episcopo ad illum inventarium ecclesiasticarum suppellectilium formare pertinebat, can. charitatem, 12. quæst. 2. In Ecclesia Constantinopolitana *Magnus Oeconomus* erat ex principalioribus dignitatibus, quem Simeon Thessalonicensis S.Stephani Protomartyris, & primitivæ Ecclesię Oeconomi successorem appellat.FR. meritò quidem Ecclesiæ Oeconomus gerit vices S.Stephani Diaconi; nam Ecclesiæ œconomia ad Archidiaconum spectabat, ut in dictione *Archidiaconus* dictum fuit; postea Camerarius, vulgo *Camerlingo*, appellatus fuit: de eo in can. quoniam, 16. quæst.7. Qui Camerarius etiam hodie à cuncto Clero eligitur. Ad Episcopos tamen attinet proponere œconomum,ipsis verò negligentibus devolvitur jus ad Metropolitanum: sic etiam de regularibus dicendum, can. cum simus, 9. quæst.3. & ibi Glossa. Item *Oeconomus* dicitur, qui vacante beneficio, donec provideatur, illud administrat.cap.4. de off. Judicis ordin.Item *Vicedominus* appellabatur. [A. Vicedominus Ecclesiam eandem tanquam sequestratam accepit, de judiciis cap.15.] Dicitur etiam Præpositus. Vide *Arcarius*. *Armarius*. Cimeliarca in dict. *Cemelium*. *Vicedominus*. *Yconomus*.

Oecumenicus,universalis,grec.dict.οἰκουμενικός, quasi ex tota terra habitabili, quæ à græcis

οἰκουμένη dicitur. Nuncupatur enim *Oecumenicum Concilium* illud, ad quod ex omnibus Orbis partibus Præsules adveniunt. FR. FL. Blondus decad. ult. lib. ult. Concilium Florentinum, ad quod quasi totius Christiani Orbis Episcopi tempore Eugenii IV. accesserant, *Icumenicum Concilium* appellat. In Tridentina Synodo maxima controversia inter Patres agitata fuit, utrum Synodus illa appellanda fuisset Oecumenica, de qua re. Vide magistrum meum Sfortiam Cardinalem Palavicinum in ejus historia Tridentini Concilii :l: Itaque Universale Concilium ab Athanasio *Magnum* dicitur Apolog. 2. in princip. ubi de Concil. Sardicense loquitur. *Plenarium* Epist. 162. vocat August. Oecumenici tituli, quem sibi arrogant Constantinopolitani Patriarchæ, primus usurpator Patriarcha Joannes fuit cui Pelagius Papa II. obstitit, ac multò magis ejus successor Gregorius. Baron. an. 586. num. 9. ann. 587. num. 2. & seqq. an. 593. & seqq. ann. 595. num. 31. 32. 36. 37. 38. & 39. Foca Imp. propter odium in Patriarcham Cyriacum, eum prohibuit Oecumenicum appellari. Baron. an. 606. num. 7. Imperator tamen Justinianus in Cod. Novell. 41. Mennæ Patriarchæ hunc titulum tribuit, sic ei rescribens: [Imperator Cæsar Fl. Justinianus &c. Mennæ Sanctissimo, ac Beatissimo Archiepiscopo, & Universali Patriarchæ] sed ut advertit Baronius ad an. 536. num. 103. & seqq. in tomo secundo Conciliorum dictio *Universalis* non habetur, ac dato, quod *Universalis* appellatus fuisset Patriarcha, non debet intelligi, nisi respectu ad ejus jurisdictionem, & diœcesim, cum in Concilio, ut ibidem notat Baronius, ab eo celebrato sæpè, & clarè expresserit idem Menna ejus Cathedram subactam esse Papæ Romano, & recentiores Græci Schismatici etiam concedunt eorum Patriarcham Oecumenicum, sive Universalem respectu Orientalium Ecclesiarum & non alibi ita denominari, ut idem Baronius ibidem testatur. Sic etiam pari sensu in Concilio Florentino sub Eugenio IV. Joseph Patriarcha in ejus professione fidei declaravit, atque Anastasius Biblioth. in præfatione septimæ Synodi ad Joannem VIII. excusat Græcorum Patriarcharum ambitionem in hoc Oecumenici titulo, quod non respectu ad totius Orbis partes intelligatur, sed quoad universalitatem Orientalium: οἰκουμένη siquidem græcè, latinè universum habitabile significat, eo pacto, quo superior universalis alicujus Religionis, licet Generalis dicatur; ejus tamen generalitas respectivè ad unam tantùm Religionem extenditur, ut in dict. *Pantocratorenus* dictum fuit. Item Concionator *Oecumenicus Doctor* appellatus est ab aliquibus. At verò quando hic titulus Papæ tribuitur, intelligitur de universalitate totius Orbis: in hoc enim sensu præfata Synodus Constantinopolitana sub Menna scripserat Papæ his titulis: [Domino nostro, per omnia Sanctissimo, ac Beatissimo Patri Patrum Archiepiscopo Romanorum, & Oecumenico Patriarchæ Agapeto.] Sic Cypri Episcopi Synodalem Epistolam Theodoro Papæ cum his titulis misere: [Sanctissimo, ac Beatissimo à Deo honorabili Domino meo Patri Patrum, Archiepiscopo, & Universali Papæ Domino Theodoro Sergius humilem in Domino salutem. Baron. an. 643. n. 9. & seqq.] sic etiam Constantinus Pogonatus Dono Papæ scripserat: [Flavius Constantinus fidelis, Magnus, Imperator, Dono Sanctissimo, ac Beatissimo Archiepiscopo antiquæ Romæ, & universali Papæ. Baron. an. 678. n. 3. Item Leo Magnus in eodem sensu Mariano Imperatori scribens hos titulos sibi apposuit: [Leo Romanæ, & universalis Catholicæ Ecclesiæ Episcopus] quo titulo reliqui successores usi sunt.

OENANTHE, græcum nomen οἰνάνθη, idest, flos vini, de quo vocabulo D. Hieronymus l. 2. contra Jovian. FR. Plinius lib. 12. c. 28. inquit: [Eodem (*idest, in Lycia*) & œnanthe pertinet; est autem vitis labruscæ uva. Colligitur cum floret, idest, cum optimè olet. Siccatur in umbra substrato linteo, atque in cados conditur.] Et inferius de secunda specie loquens, sic scripserat: [Nam quæ in Africa fit, ad medicos tantùm pertinet, vocaturque Massaris. Omnis autem ex alba labrusca præstantior, quàm è nigra. Est præterea arbor ad eadem unguenta pertinens, quam alii elatam vocant, quod nos abietem, alii palmam, alii spathen,] & post pauca: [Dumtaxat in locis sitientibus odorata, pingui lacryma, quæ in unguenta additur ab domandum oleum. In Syria gignitur & cinamum, quod caryopon appellant. Hic est succus nuci expressus (*fortasse nuci muscatæ*) multum à surculo veri cinami differens; vicina tamen gratia. Pretium in libras asses quadraginta.] Et lib. 15. cap. 7. de oleo fæsticio loquens inquit: [Et œnanthium fit de ipsa œnanthe, ut dictum est in unguentis. [Item lib. 23. cap. 4. de hoc œnanthino oleo agens, ait: [Oenanthino idem est effectus, qui rosaceo.] Item [Oenanthe herba, quæ nascitur in petris, folio pastinacæ, radice magna, numerosa. Idem Plin. lib. 21. cap. 24.] Sed creditur diversa ab alia, ex diversis virtutibus à Plinio loc. citatis. Dioscorid. lib. 5. cap. 334. hanc postremam speciem *Cerascomion* vocat, quæ ab aliis *Corniger*, & ab aliis *Pastinaca sylvestris* dicitur.

OENOPA VESTIS, idest, vinacei coloris, quemadmodum fuit Christi vestis. Vide *Birrus*.

OENOCUS. Vide *Archiænochus*.

OENOPHORON, οἰνοφόρον, vas, quo vinum fertur: [Redeo ad Danielem, & fratres ejus, legumenum pabulum, & aquæ potum ferculis, & œnophoris regiis præferentem. Tertull. de jejun. cap. 9.

OFFENSUS, substantivum nomen pro offensa: [Qui lapides sancti oppositi omnium offensui volutabant. Tertullian. lib. 4. advers. Marcion.

OFFERENS, Patrinus. Vide *Baptismus*.

OFFERENTIA, opportunitas: [Considerare causarum offerentiam. Tertull. lib. 4. advers. Marcion. cap. 23.

OFFERSIO, oblatio, donum. [Et hæc cartula offer-

offersionis nomine firma, & stabilis permaneat, in donatione M. S. à S. Specioso Florentiæ præsule facta ad favorem Canonicorum S. Jo. Baptistæ de anno 744. quæ in Archivo Metropolit. Ecclesiæ ejusdem Civitatis conservatur.] FR. in donatione Comitissæ Matildis Ecclesiæ Romanæ facta habetur: [Eidem Ecclesiæ dono offero, & per præsentem chartam offersionis itidem habenda confirmo.] Et passim in Bullar. Casin. præsertim tom. 2. constit. 57. 75. 78. 131. 149. & alibi. Vide *Oblatio*.

Offertorium, Missæ pars, in quadam brevi antiphona consistens, quæ tempore oblationis canebatur, ad imitandum Israeliticum populum, ut Innocentius III. ait, de quo in 2. Paralip. cap. 9. legitur: [Et jussit Ezechias, ut offerrent holocausta super Altare: cumque offerrentur holocausta, cœperunt laudes canere Domino &c.] Fuerunt hæ antiphonæ compositæ, sive ordinatæ à D. Gregorio. Gem. lib. 1. cap. 87. Alii à Cælestino, ac alii ab Eutychiano Pontificibus putant. Dicebatur hæc Antiphona etiam *Offerenda*. In Missa Sabbati Sancti offertorium non dicitur, quia in eo die oblatio non fiebat, cum adhuc Resurrectio Salvatoris in eo Missæ termino non celebretur. Durand. lib. 6. cap. 8. Seu meliùs, quia tacent Cantores, Mulieres Dominum quærentes in taciturnitate imitantes: nam illæ nocturni silentii favore unguenta Salvatori attulerunt. Albin. de divin. off. Celebrans in offertorio Hostiæ, in primis ejus verbis debet oculos ad cœlum elevare, & statim dimittere, quemadmodum rubrica: [Oculis ad Deum elevatis, ac statim dimissis] ordinat: oculus enim cum sit rectæ intentionis symbolum, debet in Deum dirigi, cum sacrificium sit actus latriæ, divinitati soli debitæ, ut docet Suarez disput. 84. sect. 1. §. 3. debet, inquam, statim oculos dimittere, cum se ipsum Sacerdos nominet, qui tanquam peccator indignus imitari tenetur Publicanum, non audentem oculos in cœlum levare. In Calicis offertorio Crucifixum aspiciat; fit enim tunc suavissimi odoris pretiosissimi Christi sanguinis mentio. Diaconus in illo actu manu sustentans calicem, proferre debet unà cum Celebrante eandem oblationis orationem, significans, quod Christus proprio sanguine mediante promulgaverat Euangelium, cujus Diaconus typus est. Quid autem significet offertorium. Vide *Schola Cantorum*. Quæritur à Theologis, an peracto offertorio, & ad Altare delata particula consecranda, possit licitè consecrari. Negant aliqui, inter quos Bonacina; Diana verò fieri posse ait Tract. 14. de celebrat. Missæ Resolut. 71. dummodo tamen non sit jam Præfatio incœpta, in quo casu mentaliter Celebrans illam, seu illas particulas offerre posset. PR. intellectu difficilissima sunt verba offertorii in Missa Defunctorum, nempè: [Ne absorbeat eas Tartarus, ne cadant in obscurum.] Animæ enim Purgatorii, pro quibus funduntur preces, jam in tuto salutis statu sunt, & Tartarus, scilicet, Infernus eas absorbere nequaquam potest, neque in obscurum infra purgatorium cadere periclitantur. Ad quod respondetur primò, prædictam Antiphonam antiquitus recitari consuevisse in actu agoniæ; tunc enim temporis Missa propria Defunctorum non reperiebatur: quod probatur evidenter ex ipsismet verbis; [Fac eas Domine de morte transire ad vitam.] Secundò dicunt, quod per nomen *Tartari*, & *Obscuri* Purgatorium intelligatur. Sed hæc responsio prima fronte non arridet; si enim Animæ sunt jam in Purgatorio, quomodo precamur, nè absorbeat eas Purgatorium, & ne cadant in obscurum? Ad quod replicatur, quod pro eis quidem precamur, ne diù absorbeantur ibi, & ne cadant (secundum nostrum captum) in obscuritatatem oblivionis: sic etiam intelligenda sunt Psalmistæ verba in Psalm. 68. ubi ille ajebat: [Eripe me de luto, ut non infigar,] & tamen jam se infixum fuisse in ejusdem psalmi principio fatebatur, inquiens: [Infixus sum in limo profundi] rogabat igitur, ne infixus remaneret in luto miseriæ. Tandem respondetur pia, ac favorabili D. Hieronymi opinione, quæ in aliquibus Defunctorum Missalibus imprimi solet, nimirum: [Animæ, quæ in Purgatorio torquentur, pro quibus solet Sacerdos in Missa orare, interim nullum tormentum sustinent, dum Missa celebratur.] Igitur hæc Offertorii oratio ad supplicandum dirigitur, ne iterum cadant in tormentis post Missam, à quibus pro illo interim sublevatæ sunt animæ illæ, pro quibus rogatur, & in summa, ne amplius ibi detineantur. Pari modo explanantur verba illa: *Fac eas &c.* idest, quod à diris illis, & (ut ita dicatur) mortiferis tormentis, faxit Deus, ut ad transitum æternæ gloriæ mox quiescere mereantur. Offertorii synonyma. Vide in dict. *Oblatio* :I: Item offertorium tobaleam significat, de qua in dict. *Oblatio* diximus, in qua nempè oblationes panis recipiebantur, eademque mappa Archidiaconus sublevabat calicem coopertum cum Hostia in Missa Pontificali ante prolationem Orationis Dominicalis, sicut ad præsens, propriis manibus eum sublevat idemmet Celebrans: [Levat cum offertorio Calicem per ansas. Ordo Rom.] sic faciunt etiam Græci. Cæremoniæ, quæ tempore offertorii fiunt. Vide *Prothesis*. *Oblatio*.

Offertrix. FR. Oblatrix. Bullar. Casin. tom. 2. const. 95. & 115.

Officiosum, quid significet. Vide *Testamentum*.

Officialis Liber, ita à Radulpho nuncupatum fuit officium divinum, de quo in dictione sequenti.

Officium Divinum, quotidianæ preces, ad quas tenentur Ecclesiastici ratione ordinis, sive Beneficii, sive religiosæ professionis. De quo dictum est in dictionibus *Breviarium. Canon. Cursus. Horæ Canonicæ. Officialis liber. Sacrificium.* Ac membratim. Vide *Antiphona. Duplex. Hymnus. Laudes. Lectio. Matutinum. Nocturnum. Octava. Semiduplex*. Et quomodo recitandum. Vide *Farsura. Responsorium. Rubrica. Semiduplex.*

Te Deum. Versus. Versus aperitionis. Vespera. Incipit autem in Subdiacono obligatio recitandi ab eodem instanti, in quo recipit sacrum ordinem; itaque tenetur recitare illam canonicam horam, quæ in eo tempore solet in Choro persolvi. Si verò antè ordinationem, illam canonicam horam anticipasset, denuò illam post ordinationem recitare tenetur. Auctores penes Bonacinam de horis canonicis disp. 1. quæst. 2. punct. 5. nu. 9. Idem dicendum de Beneficiato, cui incipit obligatio recitandi officium ab hora captæ possessionis. Qui plura beneficia possidet, unum tantum officium in die recitare tenetur; sed qui unum beneficium justè possidet, & aliud injustè, tenetur duo officia recitare quotidie ex rationib. à Bonacina adductis in d. tract. de Horis canon. disp. 1. quæst. 2. punc. 4. num. 4. Non est permissum dicere officium de quolibet Sancto sine expressa Sedis Apostolicæ licentia, dum in Calendario non reperiatur. Nec locorum Ordinarii habent facultatem addendi in dicto Calendario alios Sanctos. Sac. Rit. Congregat. 9. Decemb. 1628. Neque officium mutari potest, cum juxta Calendarii præscriptionem recitari debeat, & qui fruitur beneficio ecclesiastico, teneretur ad restitutionem emolumétorum illius diei. Congreg. Rituum 8. April. 1628. Quod decretum fuit deindè ab Urbano VIII. approbatum. Excipiuntur tamen, qui per duo sæcula ante Pii V. Bullam in Breviario appositam, ritum diversum observarunt, ut ibidem exprimitur. Quando in Bulla Canonizationis conceditur illius Sancti Canonizati officium, intelligendum est, si esset Patronus ille Sanctus, vel Titularis, juxta Rubricarum ordinationes. Sac. Rit. Congr. 9. Decembr. 1628. Qui est ascriptus alicui Ecclesiæ, recitare debet officium secundum ritum in choro ejusdem Ecclesiæ observatum, non obstante Ascripti alibi degentia. S. Congr. 8. Sept. 1602. Regulares tenentur recitare officium Sancti Patroni illius loci, in quo morantur; licèt non teneantur ad octavam illius officii. In festo dedicationis Cathedralis de octava fieri debet tantum in ea Civitate, ubi Cathedralis residet, per Diœcesim verò fit officium sine octava, d. Congreg. 2. Maii 1619. FR. de officio verò ad libitum Sac. Congreg. Rit. sub die 20. Decembr. 1673. sub his conceptis verbis decrevit: [Quamvis Sac. Rit. Congregatio die 18. Julii 1671. annuente etiam Sanctissimo, die 16. Septembris ejusdem anni ad dubium, An de Sanctis ad libitum fieri posset trãslatio, sicut fit de aliis Sanctis, qui non sunt ad libitum similiter translatis? Responderit affirmativè; nihilominus eadem Sac. Congr. habita die 2. Decembris currentis, prædicto decreto non obstante, censuit in futurum officia Sanctorum ad libitum non esse transferenda, quando dies eorum festivitatum sunt impediti Dominico, aut aliquo alio die festorum mobilium, si Sãctissimo Domino Nostro visum fuerit. Et facto de prædictis verbo cum Sanctissimo per me secretarium, Sanctitas sua sensum ejusdem Sacræ Congregationis approbavit, & confirmavit, & in posterum ita jussit, & servari mandavit, quibuscumque in contrarium non obstantibus &c.] Igitur in casu concurrentiæ officii ad libitum cum aliquo festo immobili, posset officium ad libitum transferri; nam hoc ultimum decretum de anno 1673. non abrogavit primum emanatum de anno 1671. nisi quò ad dies Dominicos, & ad cætera mobilia festa; ac propterea in hoc anno 1676. exempli gratia, vigore ultimi decreti nihil fit de Officiis ad libitum S. Canuti, quia cadit 19. Januarii in Dominica II. post Epiph. Nec S. Vincentii Ferrerii, quia cadit 5. April. in Dominica Paschæ Resurrec. Nec S. Margaritæ Reginæ Scotiæ, quia occurrit 4. Junii in Vigilia Corporis Christi. Nec S. Jo. Gualberti Abb. quia occurrit 12. Julii in Dominica VII. post Pentecost. Contra verò ex priori decreto possunt transferri officia ad libitum, quamvis concurrant cum aliis immobilibus festivitatibus, ut sunt S. Elisabeth Reginæ Portugalliæ infra octavam SS. Apostolorum Petri, & Pauli cadentis. Item S. VVinceslai cum festo SS. Cosmæ, & Damiani concurrentis. Officium Sancti Titularis. Vide *Beneficium*.

Officium Ambrosianum, quo Ecclesia Mediolanensis utitur, non à D. Ambrosio, sicut aliqui dixerunt, institutum fuit; sed à S. Barnaba Apostolo ejusdem Ecclesiæ fundatore; ac deinde confirmatum fuit regulis, ritibusque psallendi à D. Mirocle ejusdem Cathedræ Archiepiscopo, appellatúque fuerat Ambrosianum, quia Doctor ille Ecclesiæ illud ultimò approbaverat. Ita Joseph Vicecomes lib. 2. de Rit. Missæ cap. 12. de quo ritu plura indicata invenies in dict. *Ambrosianum*.

Officium B. M. Virg. quod parvum dicitur, introductum fuit à B. Petro Damiano, qui suis Monachis ordinavit, ut post canonicas horas illud quotidie recitarent, cujus contradictores Monachi quomodo à Deo mulctati fuerint, ex eo quia nolebant hanc piam Virgini devotionem introducere. Vide Baron. an. 1056. n. 4. & seqq. Quod deindè anno 1095. Urbanus II. in Concilio Claramontano ab omnibus Clericis, ut opem Genetricis Dei in calamitatibus illius temporis grassantibus implorarent, recitari ordinaverat. Baron. in dict. anno num. 51. Sed re vera Damianus potius restaurator fuerat, quàm institutor; nam scribit Vincentius Bellovacensis in lib. 17. specul. histor. cap. 103. quod D. Jo. Damascenus: [Reginæ Virginum horas quotidie studiosissimè decantabat.] Qui Damascenus per tria fermè sæcula antè Damianum floruerat. Imò Damianus ipse in commento ad Regulas D. Benedicti M. S. cap. 64. mentionem facit de officio B. Mariæ, tanquam à Zacharia Papa Congregationi Casinensi præordinato, atque Gregor. II. præfati officii Auctorem fuisse, atque apud Græcos antiqua fuit similis devotio. Quando in Choro recitandum est officium B. Mariæ parvum, postponitur singulis horis, Matutino excepto. Cistercienses tamen, & Carthusiani Monachi semper illud anteponunt, excepto Completorio, prop-

propter quandam revelationem Carthusianis manifestatam, ut in ejus Chronica Petrus Damianus refert. De officio Sanctæ Mariæ in Sabbato, Vide *Sabbatum*. De officio Conceptionis ejusdem. Vide *Conceptio B.Mariæ*.

Officium Capellare. Vide *Breviarium*.

Officium Defunctorum, circa ejus Auctorem sunt variæ opiniones. Aliqui ex quibusdã auctoritatibus D.Augustini, & Isidori apud Durandum existimant ab Origene habuisse principium. Alii verò Amalarium Fortunatum Auctorem faciunt. Isidorus Insulanus D. Ambrosio attribuit. Certum quidem est, quod officium Defunctorum uti antiquissimus Græcorum, & Latinorum ritus ab omnibus fatetur. De eorum Missa. Vide *Missa Defunctorum*. *Offertorium*.

Officium Eusebianum, à S. Eusebio primo Vercellensi Episcopo in ea Ecclesia institutum fuerat; sed opera Francisci Bonihominis ejusdem Civitatis Episcopi de anno 1572. derelictum est, in cujus loco officium Romani ritus introductum fuit; licèt in Astensi Pedemontana Ecclesia quidam ritus peculiaris in Officio observetur.

Officium Mozarabicum. V. *Mozarabicus*.

Olca. Terra fœcunda. Melitenses appellant *Olgia*, sive *Vlgia* territorium in planitie situm, atque fœcundum: [Haud procul à Basilica campus tellure fœcundus; tales enim incolæ olcas vocant. Greg.Turon.de gloria Confessor.cap.79.] Vide *Orgia*.

Olearium, vas, in quo oleum conservatur. [Exinanivit tamen dolia divitum siccitas, cum viduę pauxillum olearium redundaret. D.Ambr.lib.de Vid.

Oleum. Vide *Elæon*. *Nama*.

Oleum Crucis. Vide *Crux*.

Oleum Sanctum, præter Chrisma, de quo dictum est in dict. *Chrisma*, & *Myrum*, duæ aliæ species olei consecrati ab Episcopo in feria V. Cœnæ Dom. reperiuntur, idest, oleum *Catechumenorum*, quod Davantria in suo Cæremon.M.S. *Oleum exorcizatum* vocat, quo pectus, & scapulæ baptizandi liniuntur, ad reddendum illum verum Athletam Christi, ut in conflictu, & adversitate toleranter sustinere valeat, tali fortitudine in ingressu fidei armatus; eodemque oleo unguntur Sacerdotes in eorum ordinatione, ad denotandum robur in internis animæ potentiis impressum, quæ characterizata remanet unctione Sancti Spiritus, ac præcipuè ne in sacerdotalibus manibus ad supernaturalia opera eas extollendo, vigor athleticus remaneat. Item eodem oleo Reges consecrantur, primò unctione capitis ad sanctificandas cogitationes, secundò in pectore, ut constans audacia illis conferatur, tertiò in scapulis, ut patientes reddantur, tandem in dextero brachio, ut christiana fortitudiné roborentur. Reginæ autem tantùm in scapulis, & in brachio liniuntur. Thomas Cantuariensis in ea epistola, in qua de consecratione Regis Angliæ agit, alios significatus tradit, inquiens: [Inunguntur enim in capite, in pectore, & brachiis, quod significat gloriam, scientiam, & fortitudinem.] Secunda olei sancti species dicitur *Oleum Infirmorum*, quo juxta D.Jacobi præceptum, unguntur infirmi, non solùm, ut venialium remissionem accipiant, seu mortalium oblitorum, cum sit verum, & distinctum Sacramentum, sed & pro corporis salute; & ideo ad mortem damnatis non administratur, cum tali medio corporis salutem minimè exoptare possint. Græci tamen prædicta olea in eo tempore benedicunt, in quo uti debent, quæ benedictio inter eos à simplicibus Sacerdotibus fieri permittitur. Dictum jam fuit supra, quod Oleum sanctum dabatur antè viaticum. Tempore autem pestis posset hæc unctio infirmis fieri mediante virga. Dian. tract. 4. de Sacram. resolut.167. Imò aliqui sufficere putant unius tantùm membrorum partis unctionem. Silvest. 3. part.quæst.32.art.7. Quæ quidem opinio ab universitate Lovaniensi de anno 1588. comprobata fuit. Mihi tamen placet Dianæ consilium, qui in tali casu rectè existimat unum tantùm ex conduplicatis membris festinanter inungi, & sub unica forma prolata dicere: [Per istas sanctas unctiones, & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quidquid per visum, auditum, odoratum, gustum, & tactum deliquisti.] Non approbatur in hoc Sacramento à quibusdam Doctoribus forma illa, quæ in ritu Ambrosiano observatur, quia non est deprecativa, sed judiciaria. Apostolus enim in forma deprecativa adhiberi docuit, dum ait: [Orent super eum.] Nihilominus sustinetur à Suarez tom. 4. disp. 40. sect. 3. num. 8. Solebant in Hispania perpetuo Dei obsequio dedicare eos, qui supervixissent post acceptum Oleum sanctum, uti miraculosè virtute hujus Sacramenti, gratiaque cœlesti à mortis articulo liberati; ideo XIII. Toletanum Concilium nonnisi illis hoc Sacramentum conferendum censuit, qui sui compotes, ac sana mente illud postulaverint. In casu necessitatis oleo currentis anni consecrato non invento, posse uti illo anni transacti, Sac. Congreg. Episcop. die 20. Maji 1560. decrevit. Antiquitus per manus Presbyteri oleo benedicto cadavera Sacerdotum, seu aliorum Ecclesiasticorum aspergebantur, quod etiam ad præsens Græci observant. [Tum Antistes oleo mortuorum perfundit, sanctaque precatione pro omnibus adhibita in loco honorato corpus cum aliis ejusdem ordinis sanctis corporibus reponit, & condit. S. Dionys. de Ecclesi. hierarch. cap. 7.] Qui ibidem mysterium hujus cæremoniæ explicat, inquiens: [Ac tum quidem olei perfusio ad sacra certamina eum, qui initiabatur, vocabat; nunc autem oleum, quod infunditur, eum, qui excessit è vita, in ipsis certaminibus certasse ac decessisse declarat] ex quibus verbis satis colligitur, quod Sacerdotes antiquitus oleo sancto consecrabantur contra calumniantes recentiores Græcos, qui Latinorum ritum in consecrando oleo sancto Sacerdotes, & Episcopos, dum ordinantur, calumniare non

non cessant, & tamen evidenter à Dionysio Græco Doctore, & Apostolorum Discipulo affirmatur. Aliquando tamen pro oleo sacro abusivè oleum de lychno, quod in honorem alicujus Sancti ardet, intelligitur, & solebat infirmis devotionis causa distribui, ut hodie etiam fieri solet; sic Palladius in Lausiaca, ubi de S. Macario Alexandrino loquitur, ait: [Cujus commiserans fusis precibus, & sacro oleo eam propriis manibus inungens, ad dies viginti immunem à malo redditam, in Civitatem propriam dimisit.

OLIBANUM, incensum; Græci λίβανος, & Arabes *Alluban* dicunt, quo vocabulo Romanus Basilicæ Vaticanæ Canonicus passim utitur; is enim (ut aliàs diximus) scripserat de eadem Basilica tempore Calisti III. sic inquiens: [Una libra ceræ, & dimidium de olibano per mensem, cap. 42.

OLITANUS, antiquus, ab adverbio *Olim*: sic Anastasius Biblioth. in Paschali Papa inqit: [Et olitanis temporibus nimis emarcuerant.] Idemque in Adriano in quadam ibi epistola ad Regem Francorum ait: [Sed olitanam traditionem Sanctæ Catholicæ, & Apostolicæ Romanæ Ecclesię tenentes.

OLIVETI MONS. Vide *Elæon*.

OLOBERUS. Vide *Holoberus*, idest, totum ex purpura; aliqui tamen in eodem significatu convenientes *Holephorus*, & *Olopherus* dixere; vocabulum tamen contractum, & abbreviatum est ex *Holoporphyro*. Alii verò autumant esse nomen gręco-latinum, ac significare totum verum, & non falsificatum, cùm sit textile sericum, tam in stamine, quam in tegmine. Sic etiam reperitur *Holosericus*, idest, totus sericus.

OLOLYGMUS, ὀλολυγμός, mœstitiæ clamor. Melitenses *Laghma*, sive *Naghma* confusionis vociferationem appellant. [Aliud est ololygmus, hoc est, clamor, aliud alalagmus. Chrysost. in psal. 91.] Nam *Alalagmus* significat aclamationis, & lætitiæ clamorem; hinc nauticum vocabulum *Alare* dicitur, quando nempe Nautæ omnes simul funem trahunt, quod lætè simul vociferando faciunt.

OLOPHERUS, seu *Olephorus*. Vide *Oloberus*.

OLOVITREUM, vocab. græco latinum, idest, totum vitreum. Vide *Holovitreum*.

OMOLOGO, & *Emologo*. FR. confirmo, ratum habeo. Goffr. in summ. de Arbitr. §. effectus. Vide *Homologium*.

OMONEA, FR. ὁμόνοια, idest, concordia, sic appellatum fuit SS. Pantaleonis & Marini Martyrum Templum, ex eo quia ibi CL. Episcopi Concilium Constantinopolitanum celebrántes, omnes concorditer falsam Macedonii Hæresiarchæ doctrinam condemnarunt.

OMOPHAGIA, & *Omophagi*. Vide *Homophagia*.

OMOPHÓRION, ὠμοφόριον, episcopale pallium. Vide *Pallium*. *Evangelium*. §. Simeon Thessalonicensis.

OMOUSION. Vide *Homousion*.

ONERIFERUS, bajulus, gerulus. Vide *Bajulus*, atque [Oneriferum animal] Chryso. in homel. Asinum intellexit.

ONESIMUS, minister, servus, ex græco, ὀνήσιμος, idest, utilis, [Et forsitan parias aliquem onesimum. Tertull. advers. Valent. cap. 32.

ONIROCRITICUS, somniorum interpres.

ONIROPOMPUS, ex græco verbo, ὀνειροπέμπω, idest, somnia incito; itaque *Oniropompus* Dæmon ab Irenæo, lib. 1. de Hæresi Sim. & hæres. Carp. appellatur, qui juxta Magorum superstitionem, hunc spiritum malignum mala somnia expellere, & bona introducere, putant.

ONISCON. Vide *Tilion*.

ONOCROTALUS, ὀνοκρόταλος, avis species. Levit. cap. 11. Deuteron. 14. Isaiæ 34. Soph. 2. FR. quam Auctor vocab. ecclesf. ait dici ab onos, quod est asinus, quia faciem gerat asini, & semper est famelicus; sed quis unquam ei talia revelavit? quandoquidem Plinius lib. 10. cap. 47. inquit: [Olorum similitudinem onocrotali habent, nec distare existimarentur omninò, nisi faucibus ipsis inesset alterius uteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira ut sit capacitas. Mox perfecta rapina, sensim inde in os reddita inferam in alvum ruminantis modo refert. Gallia hos septentrionali proxima oceano mittit.] At quam similitudinis figuram olor cum asino habet, si Onocrotalus olori præter uterum, quem sub rostro gerit, omninò similis est? Melius ergo cum Samuele Buchardo de animalibus Sac. Script. lib. 2. cap. 21. dicendum ex auctoribus ibidem citatis, quod volucris ista ita dicatur, quia duplicem vocem mutat; aliquando enim voce rudentem asinum imitari videtur, & aliquando graciliter vocem emittit. Hinc ab ὄνος, idest asinus, & *Crotalus*, seu *Crotilus*, ut vult Varro lib. 6. idest, gracilis nuncupatur; ubi perperam Scaliger *Crotilis* corrigit, quia hæc volucris modo asininam, modo tenuem vocem emittit.

ONONYCHITES, Christianorum Deus à Gentilibus ex contemptu, teste Tertulliano, appellatus; græce enim ὀνονυχίτης, asininis unguibus pręditum significat, quæ fictio originem traxerat ex Tacito lib. 5. hist. FR. ubi loquens de fuga Judæorum ex Ægypto, inter alia hæc inquit: [Sed nihil æquè quam inopia aquæ fatigabat. Jamque haud procul exitio toti campis procubuerant, cum grex asinorum agrestium è pastu in rupem nemore opacam concessit. Secutus Moses conjectura herbidi soli largas aquarum venas aperuit.] idest, quando Moyses trina virgæ percussione ex silice aquam emanare fecit. Num. 20. sequitur ibidem post pauca Tacitus: [Effigiem animalis, quo mostrante errorem, sitimque depulerant, penetrali sacravere cæso ariete &c.] At hoc non ignoranter, sed fictè asseruit Tacitus; nam cum Moyses duos cherubim, qui alis sibi facies velabant, super tabernaculum in penetrali posuerit: hinc alas illas per ludibrium aures asininas appellavit Tacitus, & cherubim capita, ac si essent Onagrorum :I: Eadem ludibriosa fabula ab

Apione Alexandrino Judæis ex nimia averſione appoſita fuit, contra quem Joſeph Hebreus ſcripſerat. Quare cum in Eccleſiæ primordio Chriſtiani à Gentilibus iidem ac Hebræi reputati eſſent, ut alibi diximus, propterea ethnici in Chriſtianorum opprobrium formabant eorum Deum cum capite, & auribus aſini cum hac inſcriptione, ut Tertullianus in Apol. cap. 16. refert: [Deus Chriſtianorum ononychites.

ONUS. PR. [Onus Babylonis. Iſai. cap. 13. Onus Ninive. Nahum cap. 1.] & ſimilia ſæpè in Sac. Scriptura, Aquila viſionem interpretatur, cum quo concordant LXX. in dict. cap. 13. Iſaiæ, & D. Hieronymus Proverb. 30. & 31. ſed Symmachus, & Theodotion *Sumptionem*, ſeu *Aſſumptionem* vertunt. Iterum LXX. aliquando *Verbum* transferunt, & Hieronymus alibi ait, quod *Maſſah* in hebræo textu habetur, quod propriè onus ſignificat, & translativè calamitoſam pœnam denotat. Vide *Sarcina*.

ONYX, ſive *Onychites*, gemma, cadmia, & piſcis. Vide *Solea*.

OPERA, ideſt operator. Vide *Conditionalis*. FR. Item *Opera, operæ* ſignificat labor, operatio. [Opera tua non indigeo, 1. Cor. 11.] Item *Opera operata*, & *Opera operantia*, ſive *Operantis*, Theologorum termini. [Sic in divinis aliqua attributa conveniunt alicui ex Perſonis, & quæ ſingillatim de tribus non prædicantur. Alia verò Triadi conveniunt. Quæ igitur tribus perſonis divinis æqualiter conveniunt, ſunt opera operata; quæ ſingulis tantum, ſunt opera operantia. Gloſſa in can. ſic enim, §. inſeparabilia, 28. quæſt. 1.] Item reperitur duplex gratiæ effectus in Sacramentis, nempe, *Ex opere operato*, & *Ex opere operantis*, quod notiſſimum eſt in Scholis.

OPERATIO. Vide *Energema*.

OPHAZ. Vide *Ophir*.

OPHIOMACHUS, Lacertæ ſpecies, de qua fit mentio in Levit. cap. 51. eſtque græcum nomen, ὀφιόμαχος, ideſt, ſerpentis inimicus, contra quem ſolet certare; alii tamen putant eſſe locuſtæ ſpeciem abſque alis.

OPHIR. FR. hebraica dictio, aurum ſignificans, unde [Terra ophir. 3. Reg. cap. 9.] auriferam regionem denotat. Indagant autem Scriptores, quænam fuiſſet hæc regio, ex qua Salomoni deferebatur aurum. Quod ſi fides præſtanda ſit Joſepho Hæbreo, non intelligenda erit India; ait enim ille, quod ſuo ævo, & non antea pro auri terra recognita fuerat. Eupolemus ab Euſebio lib. 9. c. 4. de præparat. euang. adductus, ait quandam inſulam in mari erithræo fuiſſe *Vrphe*, ſive *Vrſi* appellatam. Marius autem Niger *Cherſoneam* Ptolemæi fuiſſe maluit, quam tamen nullus Auctor ait eſſe auriferam; ſed tantum ex nominis etymologia connectit. Tomas Lopez in ejus indica navigatione refert, habitantes regionis *Cephalæ* in Ætiopia in eorum antiquis monumentis habere, Salomonem ibi miſiſſe ad extrahendum aurum. Gropius in rebus Hiſpanicis, & Benedic. Arias Montanus aſſerunt, quod ex vocabulo *Ophir* tractu temporis deperdita aſpirationis littera *Opir*, & corruptius *Peru* dictum fuit; tempore tamen Job de aquilonari plaga deferebatur aurum: [Ab aquilone aurum venit, idem cap. 37.] tempore autem Davidis de Arabia: [Et dabunt ei aurum de Arabia, pſal. 71.] Verum qui cupit in hoc vocabulo Auctorum ſylvam inſpicere, legat Franciſcum Toreblancam lib. 10. juris ſpirit. pract. cap. 4. n. 6. In Jeremia tamen cap. 10. *Ophaz* legitur. Vide *Paz*.

OPHITAE, hæretici ſerpentis adoratores, qui grecè ὀφῖται dicũtur. [Ophitæ à colubro nominati ſunt, coluber enim græcè ὄφις dicitur: colunt enim ſerpentem, dicentes ipſum in paradiſum induxiſſe virtutis cognitionem. Iſidor. lib. 8. etymol. cap. 1. Acceſſerunt enim heretici illi, qui Ophitæ nuncupantur; nam ſerpentem magnificant in tantum, ut illum etiam ipſi Chriſto præferant. Tertull. lib. de præſcr. hæretic.] FR. Idem habetur 24. queſt. 3. can. 39. Vide *Hyſtera*.

OPHTHALMICUS, ocularis, ex græco ὀφθαλμός, oculus. [Cum vero aures, oculoſve pervaſerit in otalgicum, ſive in ophtalmicum vertitur morbum. Caſſian. collat. 14. cap. 15.

OPICUS. Vide *Carenum*. *Opirus*.

OPINIOSUS, ſuæ opinionis tenax. Alii propriam exiſtimationem jactantem, ideſt, ſuperbum intelligunt. Unde Tertullian. lib. 2. adverſ. Marc. de decem leproſis à Chriſto ſanatis loquens, ait: [An tanquam legis illuſor, ut in itinere curatis oſtenderet, nihil eſſe legem cum ipſis Sacerdotibus? Et utique viderit, ſi cui opinioſus videbitur Chriſtus.] Itaque dicere voluit Tertullianus, non erat legis novator, dum ad legis Sacerdotes leproſos juſſit eis ſe oſtendere. FR. Calepinus tamen ex Catholicon deſcripſerat *Opinoſus*, ſed vitiatum, vel ab Ambroſio Calepino, vel à Typographo fuit; nam Joannes Genuenſis in ſuo Catholicon *Opinioſus* habet, cujus opus vetuſtiſſimum habeo, quod penes me vidiſſe teſtatur Eruditiſſimus Michael Juſtinianus in ejus opere de Scriptoribus Liguris pag. 313. col. 1. Atque Cicero lib. 4. Academ. inquit: [Quod duo vel principes dialecticorum Antipater, & Archidamus opinioſiſſimi homines, nonne in multis rebus diſſentiunt?] Ergo *Opinioſus*, & non *Opinoſus*, ut falsò Calepinus ait, ſcribi debet.

OPIRUS, vox corrupta, cùm deberetur fortaſſe *Apyrus* ſcribi, ex greco ἄπυρος, ex particula α, privativa, ideſt, abſque, & πῦρ, *ignis*, ideſt, abſque igne, quod ſonat non coctus, dum de pane Matth. Pariſ. in hiſt. ait: [Panis eorum opirus, & mucidus] ſi non vellet potius fortaſſe *Opicum*, ideſt, ſordidum, & immundũ intelligere, dum hic Author non videtur habere lingue græcæ notitiam.

OPISTHOGRAPHUS. ὀπισθόγραφος, pagina ex utraque parte exarata, quam Latini *Atergo* dicebant. FR. nam veteres dumtaxat ab adverſa tantum facie chartæ ſcribebant, quò liceret è regione adiicere, ſi quid placeret poſtea, aut etiam id faciebant ob tabularum vitia. Hinc Plinius in epiſt. 5. lib. 3. inquit: [Electorumque commen-

mentarios centum sexaginta mihi reliquit, opistographos quidem, & minutissimè scriptos.] Vide Claud. Min. in observat. d. epist. 5. quam significationem Alexan. ab Alexan. lib. 2. genial. cap. 30. approbavit. Corruptè tamen Episthographũ apud Ulpian. legebatur. Vide Hermolaũ Barbarũ in comment. ad Plinium, ubi locũ Ulpiani in leg. 4. ff. Bonor. poss. secund. tab. adducit.

OPISTHOTONUS, ὀπισθότονος, dolor in scapulis, ubi nervi congregantur, ac taliter indurantur, ut patientum caput vergere non sinant. Quo vocabulo usus est Origenes in homil. sup. lib. Regum.

OPORTET. FR. hoc verbum non semper importat necessitatem; sed quandoque honestatem, & convenientiam significat. Glossa in can. confidimus. 25. quæst. 1.

OPPASSUS, obiectus, oppositus, interpositus, [Solis enim Sacerdotibus adire licitum, & conspectus cæterorum, velo oppasso, interdicebatur. Tertull. advers. Gent. cap. 16.] Loquitur enim de velo, quod Sancta Sanctorum tegebat, ac oppositum erat conspectui populari. In aliis codicibus *Oppanso* legitur.

OPPIGNORO. Vide *Infiducio*.

OPPORTUNUS. Vide *Temporaneus*.

OPPOSITUS, pignori datus, [Suppositorium aliquod argenteum, pro uno solido dicitur esse oppositum, & calix pro sex solidis. D. Greg. in Registro lib. 1. cap. 42.

OPTIO. FR. Curiæ Rom. terminus, quando, scilicet, Cardinalis mutat titulum sui Cardinalatus, quæ tempore Alex. PP. V. inter Cardinales introducta est, qui Papa post sedatum schisma invenerat duos Cardinales eundem titulum possidentes; undè opus fuit uni eorum mutare titulum, atque exinde introducta fuit optio. Honuphrius Panvinus apud Spondanum anno 1410. Optio enim dicitur electio. [Si optio naturæ nostræ detur. Cic. 4. Acad.] Quando tamen est mascul. generis, Custodem, Commissarium, Vicarium, & similia denotat, unde *Optio carceris*, *Optio fabricæ*, & sic de cæteris dicebatur. [Deinde post dies paucos Pudens miles optio præpositus carceris, qui nos magni faciebat, cœpit intelligere magnam virtutem esse in nobis, pass. SS. Perpetuæ, & Felicitatis, per Holsten. edita.] Et inferius ibid. [Tamen ipso optione carceris credente] ac idem vocab. apud. D. Ambrosium legitur: Neque Paulus, & Silas Tempus distulerunt, quo optionem carceris baptizarent, in epist. ad Ephes. cap. 4.] Erant etiam in exercitu *Optiones* commissarii, seu decuriones, de quibus Ulpian. in l. Divus Adrian. de bon. dam. & Calist. in l. ult. de jur. immu. & Imperat. in l. pen. Cod. de apocis publ. lib. 10. Item hoc officium, [Optionatus, ut Decurionatus, Pontificatus dicitur, ut Cato in ea, quam habuit apud equites: Majores seorsum, atque adversum pretium paravere bonis, atque strenuis, decurionatus, optionatus, hastas donaticas, alios honores.] ità Festus ex Farnesiana Biblioth.

ORACULUM, Cappella, vel Oratorium. [Intra Basilicam B. Petri Oraculum miræ pulchritudinis construxit. Anast. Biblioth. in Leone.] Qui habent facultatem audiendi Sacrum in Cappella domestica ex Breve Apostolico, in eo ferè exceptuantur dies solemnes; quæ solemnitates sunt Natalis Domini, Epiphania, Pascha, Pentecostes, Annunciatio, & Assumptio Virginis, Sanctorum Petri, & Pauli, ac Omnium Sanctorum festivitates. Sac. Rit. Congreg. 17. Novemb. 1607. In Oratorio Episcopalis Palatii Missa celebrari nequit, quando Episcopus non est præsens; nam privilegium personale est, & non locale. Diana part. 4. tit. 14. Resol. 15. Vide *Cappella*, *Confessio*, *Oratorium*. FR. Idem habetur ex Sac. Scriptura. [Propitiatorium, idest, oraculum. Exod. cap. 37. Per circuitum templi, & oraculi. 3. Reg. cap. 6.] ac passim ibidem. Item Oraculum significat Pontificis responsum, seu rescriptum. [Secunda verò assertio per oraculum Clementis Papæ fulcitur. In decretal. de restitut. spol. cap. 13. Postulasti per apostolicum oraculum edoceri, utrum &c. Nos igitur respondemus. Ibid. de testibus cogen. cap. 9. Apostolicæ Sedis oraculum. Ibid. de donat. cap. 9. Unde per nostrum oraculum postulas edocen. 5. decretal. tit. 12. cap. 19. §. Potestas.] Oraculum falsum. Vide *Loxias*.

ORALE. Vide *Fanon*.

ORAMA, neutrius generis, ex græco ὅραμα, visio, spectrum, phantasma. Unde Althelmus de Virgin.

Lecto sopitus cum somno membra dedisset,
Orama per noctem cernebat ritè supernum.
Cœlestes fatus sic fœlix auribus hausit.

Idem etiam *Oroma* dixit cap. 19. ubi loquens de D. Gregorio Nazianzeno, ait: [Vidit Christum in oromate.] Vide *Horama*.

ORAMEN. Oratio, precatio. [Summumque continuò, ac syncerum cernuis oraminibus salutavimus. In Vita S. Landoardi. 19. Mart.

ORARIUM, stola, græca vox ὠράριον, cujus etymon sic ab Alcuino de divin. off. cap. 39. explicatur: [Orarium stola dicitur, eò quòd Oratoribus, hoc est, Prædicatoribus concedatur] Petrus verò Blesen. serm. 41. aliud etymon affert, inquiens: [Orarium autem dicitur, quia propter offensas populi sui cum humili genuflexione debes supplicare.] Quod debet in modum crucis cingi [Orarium, quod & stola dicitur, super collum geris, cujus brachia ad minus extenduntur usque ad genua, & cancellari debent per medium pectus in modum crucis. Idem ibidem.] Quod ad alas Angelicorum Spirituum alludere ait Simon Thessalonicensis, quorum officium Diaconus tunc exercet, qui quando communionem suscipiet, debet post tergum stolam in modum crucis cancellare. Solent Græci in orario hoc laudis nomen Ἅγιος, tripliciter effigiare. Quia verò antiquis temporibus aliqui Diaconi ex arrogantia duo oraria gestare præsumebant; hinc Toletanum IV. Concilium can. 39. sic rescripserat:

[Orariis duobus nec Episcopo quidem licet, nec Presbytero uti, quantò magis Diacono, qui minister eorum est?] Item *Orarium* significat velum, quod devotionis gratia super reliquias Sanctorum ponebatur; de quo D. Ambrosius, & alii. Inde in S. Gregorii Sacramentario (ubi agitur de adoratione Crucis in feria VI. Parasceue) mendosè habetur: *In oratorio*, quod *In orario* corrigi debet; ibi enim de velo, quod sub Cruce extenditur, manifestus sensus est. FR. Quo ad Orarii etymologiam, varii varia dixere. Balsamon in can. 22. Laodicen. existimat à græco verbo ὁρῶ, idest, observo derivari, sic inquiens: [Orarium ferre est tantùm Diaconorum: hi enim eis, qui celebrant, adsistentes, & sanctarum orationum mysteria, & Presbyterorum observantes, eis, qui sunt in suggestu Diaconis per orarium significant, quando debeat fieri pronuntiatio, seu prolatio petitionum Catechumenorum, & cæterorum. Appellatumque est Orarium à verbo ὁρῶ, quod est observo.] Quem sequitur Jo. Durant. lib. 2. de Rit. Eccl. cap. 9. n. 14. Matth. Blastar. Fuerunt tamen & ipsi Græci, qui contrarium sensere, quod nempè, Orarium ex latina voce derivatum sit; ita Suidas [Orarium latinè appellatur.] Unde aliqui ab *Ore*, vel ab *Ora* Orarium deduci autumant; ab *Ore* utique, quia ori admovetur ad plausum, & favorem, ut & Veneti suis stolis ab humero pendentibus; ita Diaconi se inclinantes populo, vel sacro Altari exosculantur Orarium in venerationis signum. Glossæ veteres [Oraria, quibus os obvolvitur] & Aurel. Prudentius cecinit lib. Peristeph. hym. 1. ver. 170.

Hic sui dat pignus oris (ut ferunt) Orarium.

Quod etiam indicat Flavius Vopisc. in Aureliano inquiens: [Sciendum tamen ipsumque primum donasse Oraria Populo Romano, quibus uteretur ad favorem] idest, ad favorem reverentiæ sibi exhibendum. Alii verò putantes hoc nomen ab ora, seu limbo deduci, asserunt Orarium esse quasi institæ, & oræ partem, ac ornamentum, quod à græcis πέζα dicitur. Sic Josephus Hebr. oram tunicæ talaris Aaron lib. 3. antiq. cap. 8. describit his verbis ὡς πέζα δ' αὐτῇ, idest, ima ejus vestis ornabatur limbo. Hesych. [Ubi & peza vestis dicitur fimbria, seu infimæ partes ad pedes.] Item Suidas. [Peza extremitas, vel id in quo terminatur tunica, quod nos limbum dicimus.] Atque Eustat. Iliad. α inquit: [Pezam esse ornamentum quoddam ad extremitatem vestis existens.] Consolidant hanc opinionem ex Liturgia S. Jo. Chrysostomi, ubi cum Sacerdos stolam accipit, dicit: [Benedictus Deus, qui effundit gratiam suam super Sacerdotes ejus, ut unguentum super caput, quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti ejus.] Ubi per oram vestimenti stolam intelligit ex qua deductum est nomen orarii: etymologia autem Orarii à Blesensi supra adducta desumpta fuit ex can. unum orarium, dist. 25. ubi sic ait: [Unum orarium oportet Levitam gestare in sinistro propter quod orat, idest, prædicat. Dexteram autem partem oportet habere liberam, ut expeditus ad ministerium sacerdotale recurrat] & ibi Glossa: & hoc quo ad etymon. Græci tamen videntur distinguere stolam ab Orario; illam enim ἐπιτραχήλιον, hoc verò ὀράριον; nam apud eos Orarium est Diaconorum, & stola Sacerdotum: undè Curopalata de off. Constantinop. agens de festo adorationis S. Crucis, ait quod Archidiaconus affert crucem ab Ecclesia, [Gestans tum consuetam suam tunicam, tum insuper & casulam; non tamen stolam, sed orarium] & S. Germanus supra adductus in sua Theoria Eccl. inquit: [Orarium autem fert Diaconus in sinistro humero super dalmaticam.] Item in Liturgia S. Jo. Chrysost. Romæ impress. habetur: [Diaconus induitur tunica orans ita &c. & orarium quidem osculans imponit sinistro humero] eo autem sæpissimè utitur Diaconus ad venerationis signum, ibidemque crebrò dicitur: [Diaconus versus Sacerdotem dicit, inclinans caput suum, & orarium in manu tenens] & antè symbolum fidei [Diaconus osculatur orarium suum, & venerabundè inclinans se ter dicit &c.] Sed inter Latinos stola, & orarium promiscuè accipiuntur. [Quintum quoque est indumentum quod Orarium dicitur, licet hoc quidam stolam vocant. Raban. lib. 1. de inst. Cleric. cap. 14.] sic stolam orarium appellavit S. Ambrosius de obitu S. Satyri ejus fratris, inquiens: [Ligari fecit in orario, & orarium involvit collo, atque ita se dejecit in mare Sacramenti tutamine fretus.] Atque orarium pro stola, quæ est propria sacerdotum, in utroque humero, Concil. Brac. III. can. 3. [Sacerdotem utroque humero orario ambiri præcipitur] & infra: [Sacramentum corporis, & Sanguinis Domini nostri Jesu Christi sumpturus non aliter accedat sacerdos quam orario utroque humero circumseptus; ita ut de uno, eodemque orario crucem pariter & utrumque humerum premens, signum in suo pectore præparet crucis.] Item Concil. Tol. IV. cap. 27. ait: [Si Episcopus est, orarium, anulum, & baculum: si presbyter, orarium, & patenam: si Diaconus, orarium, & albam] quod etiam ex infra adducendis stolam, & orarium idem esse penes latinos Patres, quod Orarium ad modum fasciæ longiusculæ fuerit, probatur ex D. Augustini testimonio lib. 22. de Civit. Dei cap. 8. sicut enim in dict. *Fanon* dixi, quod illud promiscuè in sensu stolæ, & veli accipitur, sic Orarium. Gavantus item ait, quod *Orarium*, & *Orarius* dici potest. In Rubr. Missal. par. 2. tit. 1. de præpar. Sacerd. celebrat. §. Imponit brachio sinistro. Maronitæ Lectores, ac Subdiaconi utuntur orario. Variis temporibus variantur etiam opiniones; sicut enim intumescebant Diacones tempore IV. Concilii Toletani, & dua oraria gestare ambiebant, è contra tempore primi Bracarensis Concilii pudebat Diaconos patenter orarium deferre, & ideo sub tunicam abscondebant, quare d. Concil. can. 27. cap. 1. eis tale præceptum imposuerat, videlicet: [Item placuit, quia aliquanti hujus provinciæ Ecclesiæ

Dia-

Diacones absconsis infra tunicam utantur orariis, ita nihil differre à Subdiacono videantur, ut de cætero superposito scapulæ (sicut decet) utantur orario.] Item idem Concilium ex antiqua institutione præceptum Sacerdotibus renovaverat, ut semper, & intermissivè orarium portarent, ac sub excommunicationis pœna, quod in modum crucis illud deferre deberent. Can. Ecclesiastica institutione dist. 23. Idemq; in Concilio Moguntino tempore Caroli Magni cautum fuerat, scilicet, [Presbyteri sine intermissione utantur orariis propter differentiam Sacerdotii dignitatis, cap. 28.] Quæ observantia in summo, soloque Pontifice remansit, ita ut hodie pro singulari ejus prærogativa reputetur. Erat autem antea Episcopi dedecus orario privari, quare Anastas. Biblioth. in Agathone ait, quod cum esset Patriarcha Antiochenus Macarius in sexta Synodo tanquam hæreticus damnatus, ibi Basilius Cretensis Episc. illum publicè orario despoliavit, quod degradationis signum erat: [Accedens Mauritius Subdiaconus orarium de ejus collo abstulit, & projecit ante pedes ejus. Idem Biblioth. in Stephano IV.] Qui degradationis modus in omnibus ordinibus quomodo fieri solebat, ex restitutione ordinum conjectari licet in can. Episcopus, 11. quæst. 3. Nam eis restituebatur, quod antea ablatum erat; ibi enim sic ait: [Gradus ammissos recipiat, & coram Altari de manibus Episcoporum, si Episcopus est, Orarium, & baculum, & anulum: si Presbyter est, Orarium, & planetam; si Diaconus, Orarium, & albam.] Quò autē ad significationem *Veli*, habetur in can. Monacho 27. q. 1. ibi enim sic ait: [Monacho orarium in Monasterio, vel zonas habere non liceat, & si postea uxori fuerat sociatus &c.] Ubi Glossa ita exponit: [Orarium ponitur pro quolibet ornamento mulierum, & ponitur pars pro toto; est enim propriè velum, vel peplum, quo mulieres caput velant,] ac in Hypomnesto ad Collectan. Anastasii Biblioth. inserto, à Sirmondo in 8. edit. pag. 259. inter reliquias S. Martini Papæ, & Martyris, quas ei Theodorus dederat, inquit: [Donata etiam particula sancti Orarii, idest, facialis, quæ sibi fuerat ab eo demissa:] Ubi dictio *Facialis*, ut suo loco dictum fuit, strophiolum, sive manipulum significat, quod antiquitus velum erat, ut etiam ex Philothei Patriarchæ verbis comprobatur, quæ in dict. *Sticharium* adducentur; quamvis ille cum aspiratione in prima littera scribat, idest, *Horarium*. Nihilominus crederem, quod aliquando orarii vocabulum pro illò velo diaconali usurpetur, quo levita tempore jejuniorum in cantu Euangelii induitur, quod *Stola* etiam dicitur; sic enim in Missalis Rubrica de qualitat. parament. cap. 19. num. 6. habetur: [Planetam Diaconus dimittit, cum lecturus est Euangelium, eaque tunc super sinistrum humerum super stolam complicatur, aut ponitur aliud genus stolæ latioris in modum planetę plicatæ.] Vide *Fanon. Linostima. Stola*. Et quo ad significationem veli. Vide *Brandeum*.

ORATIO. Vide *Oramen. Prex. Proseucha*.

ORATIO DOMINICALIS. Vide *Globuli. Pater noster*.

ORATOR. FR. denotat devotum, & pium Confratrem, can. illi qui peregrinos, vel oratores alicujus Sancti, 24. quæst. 3. Item Orator, idest, Prædicator. Vide *Concionator*.

ORATORIUM. FR. differt à Cappella, quia hæc dicitur publicum oratorium, & non potest erigi absque Diœcesani licentia, cap. 4. de privileg. in Sexto. Sed Oratorium simpliciter, in quo non celebratur, quælibet privata familia absque ulla licentia erigere potest. Gloss. in d. cap. 4. de privil. :I: Item Oratorium scabellum ad genuflectendum adaptatum aliquando significat: [Qui dum veniens de Sacrario, processerit cum ordine suo ante Altare ad orandum super oratorium. Ordo Rom.] In priori sensu synonyma. Vide *Cappella. Confessio. Oraculum*. Oratorii S. Philippi Nerii commendatio. Vide *Pax*.

ORBATIO, cæcitas. [Et hoc est, quod Dominus in illa plaga orbationis præceperat. Tertull. de bapt.

ORBICULUS, quid significet. Apud Anastasium Biblioth. Vide *Sen*.

ORBITELLUS. FR. Civitas Tusciæ, quæ *Cossa* à Pomponio Mela lib. 2. cap. 4. *Cosa* in Itinerar. Antonini Imp. *Consa* ab Honuphrio, *Cossæ*, *arum* à Ptolemæo appellatur: [Grave gerimus, quod cum in Ecclesiam Sanctæ Mariæ de Orbitello, & quasdam alias Ecclesias in tua Diœcesi existentes, ad Mobasterium Sancti Anastasii de Urbe spectantes &c. lib. 1. decretal. tit. 31. cap. 19.

ORBITUS. FR. Circulatio. [Beata nobis gaudia Anni reduxit orbita: In hymn. Pentecostes, ad laudes] Ex Virgil. Æneid. 6.

Annuus exactis completur mensibus orbis.

ORCA, vas. [Igitur advenientibus transmarinis, Vigilii Archidiaconi homines septuaginta vasa, quæ vulgò orcas vocant, olei, liquaminisque furati sunt. Greg. Turon. lib. 4. hist. cap. 38.] FR. Varro de re rust. lib. 1. cap. 13. inquit: [Sæpè ubi conditum novum vinum, orcæ in Hispania fervore musti ruptæ, neque non dolia in Italia.] Eodemque vocabulo utitur D. Greg. in ejus Regist. lib. 1. epist. 53.

ORCINUS, Libertus, dicitur ille, cui directò libertas à testatore relinquitur, & dicitur Orcinus, quia ab his manumittitur, qui ad Orcum tendunt. FR. Alii dicunt *Orthinum* ab *Orthos*, quod significat directum: [Alii *Orkinum*. Gloss. fin. in l. directis. Cod. de testam. Gloss. 2. in l. cum testamentum. Cod. de Jur. & fact. Gloss. Orcinum, & ibi add. marg. in l. 2. §. per contrarium, de Dote præleg.

ORDINALE, Rituale, liber ecclesiasticorum rituum. [Sine Ordinalibus, Consuetudinariis, Missalibus, Tropariis. Matth. Paris. in vita Abb.

ORDINARIUS. FR. ut plurimum Episcopum significat; sed aliquando Decanum, Archipresbyterum, vel Abbatem denotat, quia ex consue-

suetudine jurisdictionem spiritualem exercent. Gloss. de Excessib. Prælat. cap. 2. in sexto. Vide *Episcopus. Diœcesanus*.

ORDINATIO, ejus synonymum. Vide *Chirotonia*. Ordinatio. FR. dicitur etiam Benedictio. Glossa in can. quamvis Chorepiscopus. dist. 68.

ORNATURA. FR. ornatus, can. omnis jactantia, & ornatura corporalis à sacrato ordine aliena est 21. quæst. 4.

ORDINO. Vide *Imponere manus*.

ORDO, gradus Ecclesiasticus ab Episcopo collatus tempore jejuniorum ex Apostolica traditione. [Tunc jejunantes, & orantes, imposuerunt eis manus. Act. 13.] Minores tamen ordines in quocumque die à jejunio feriato cõferri possunt. [A tempore S. Petri, usque ad Fœlicem III. ex vitis Pontificum inter prædictos intermediatorum semper ordinationem in mense Decembris ordinatam fuisse colligitur, ut cum Christo novelli Ministri nascerentur. Amal. lib. 2. cap. 1.] Gelasius autem Papa sacras ordinationes dilatavit ad reliqua anni tempora; sed semper in sabbato jejuniorum, de quo in ejus vita primum dicitur fuisse, qui ordinationem habuerit in mense Februarii. Episcopus in die Dominica ex legitimo impedimento, continuante tamen sabbati jejunio, tam in ipso, quam in sequenti ordinationem continuare posset, can. literas, dist. 63. & in decretal. habetur titulus De temporibus ordinationum; atque clariùs D. Leo Papa epist. 81. cap. 1. de tali ordinatione scribens, inquit: [Quod ejusdem observantiæ erit, si mane ipso Dominico die, continuato sabbati jejunio, celebretur,] quod etiam hodie fieri posse communiter tenent Theologi, & Canonistæ. Sed in Sabbato est initianda ordinatio, ut idem Leo ad Dioscorum Alexandrinum Patriarcham scripserat, nempè: [Ut non passim diebus omnibus sacerdotalis, vel levitica ordinatio celebretur; sed post diem sabbati ejus noctis, quæ in prima sabbati lucescit, exordia deligantur.] Vide *Dominica mediana*. At quia continuabatur usque ad Dominicam in ordinando; illa ideo Dominica dicebatur *Vacans*, ut in dict. *Adventus*, videre est. Dicuntur septem lectiones, Euangelio incluso, quæ septem ordines denotant, ac in quocumque ordinationis tempore legitur illa trium puerorum in ardore babylonicæ fornacis positorum; ad denotandum, quod Ordinandi eodem modo per hujus sæculi ardores intacti transire debeant. Alcuin. In feria IV. antecedente leguntur in Missa duæ lectiones, ad instruendos eosdem in Sacræ Scripturæ lectionibus; nam in hoc die examinari solent. Durand. lib. 6. cap. 8. Antiquitus publicabantur populo, ut ille de moribus, ac vita ordinandorum testificaretur, idemque in consecratione Episcoporum observabatur; ac Pontifex solebat in eadem feria IV. ante ordinationes ad S. Mariæ Majoris Basilicam celebrare, ubi post primam Missæ lectionem populo ordinandos proponebat, ut deponerent hi, qui aliquid impedimenti contra eosdem, si scirent. [Ibi Dominus Papa præparatus cantat Missam more quadragesimali, & ibi nunciat, quem ordinare disponit, hoc modo: Auxiliante Domino, & Salvatore nostro Jesu Christo, eligimus hunc Diaconum in Presbyterum; si quis habet aliquid contra eum, pro Deo exeat, & dicat, veruntamen memor sit conditionis suæ. In cæremon. M. S. Benedicti S. Petri Canonici, quod in Biblioth. S. Aug. de Urbe asservatur.] Quam laudabilem consuetudinem antiquissimam inter Christianos fuisse ex eo colligitur, quod Imperator Alexander Severus, (ut Lamprid. author est c. 45.) id imitari ostentaverit in electione provincialium Gubernatorum; sic enim præfatus historicus in hac Imperatoris publicatione concludit: [Cum Christiani in prædicandis Sacerdotibus, qui ordinandi sunt, id facerent.] Ubi *Prædicare* publicare denotat. Cui publicationi populus respondere solebat: [Dignus est, & justus est.] Ad quod de dignit. Sacerdot. cap. 5. D. Ambrosius alludens, inquit: [Nescii homines, & indocti in ordinationibus eorum clamant, & dicunt: Dignus es, justus es, & conscientia misera, indignus es, indignus es dicit.] D. August. in epist. 110. de hisce popularibus acclamationibus in ordinatione Eradii electi Episcopi mentionem facit, quod nempè populus iteratis plausibus dixisset: [Deo gratias, Christo laudes, Augustino vita, te Patrem, te Episcopum.] Idem S. Doctor Notarium jusserat has acclamationes registrare, ac iterum de prædictæ electionis opinione populum interrogare voluit; tunc populus iterum clamans, respondit: [Fiat, Fiat, dignum, & justum est, judicio tuo gratias agimus. Exaudi Christe, Eradium conserva.] Græci adhuc hunc usum retinent, in ordinationibus enim Populus crebris vicibus clamat: *ἄξιος*, idest, dignus. Latina verò Ecclesia variis inconvenientibus edocta, hanc popularem, & publicam opinionem non amplius exigit; sed cautiùs per trinam Parochorum, ubi ordinandi degunt, denunciationem in cõventuali Missa diei de præcepto factam, ad curiam Episcopalem recursum præbet eis, qui morum vitæ, vel alterius ordinandorum illegitimitatis impedimenta deducere cupiunt in notitiam. Atque recenter jussu Gregorii XV. Congregatio EE. Cardinalium super Regno Neapolit. sub die 22. Junii 1623. decrevit, quod nullus Præsul ejusdem Regni posset primam tonsuram conferre absque tonsurandi denunciatione in ejus Parochia sub pœna Clerico suspensionis, aliorumque in eodem decreto contentorũ. Quãtum autem episcopalis conscientia in hoc invigilare teneatur, D. Paul. Apost. epist. 1. cap. 5. ad Timoth. sic monet: [Manus citò nè imposueris, neque communicaveris peccatis alienis.] Particeps enim peccatorum ordinati Episcopus efficitur, dum indignum ad ordines promovet; quare de Sancto, Magnoque Papa Leone in Prat. spiritual. cap. 149. dicitur, quod cùm per quadraginta dies ad confessionem Sancti Petri pro ejus peccatorum remissione preces fudisset, tan-

tandem hanc cœlestem vocem audire meruit: [Oravi pro te, dimissa sunt tibi peccata tua, preter impositiones manuum, hoc enim abs te requiretur, sive bene, sive fortassè aliter egeris.] Nihilominus oculatissimus in hoc ille Sanctus Doctor internoscitur extitisse, præsertim ex ejus epist. 5. ubi quendam Episcopum de hac negligentia sic acriter reprehendit: [Apud te novo ambitu, fœdoque colluvio Presbyterii ordinem fuisse turbatum, ita ut unius festina, & immatura provectio, quædam eorum dejectio facta sit.] Atque calamitosam nonnullorum recentiorum Episcoporum ostentationem tangit, qui non dignum, sed humano favore commendatum curant promovere; undè ibidem Sanctus Papa prosequitur: [Tuæ fuerat industriæ, atque doctrinæ, ut justè petentium desideria rationabili auctoritate cohiberes, nè quem in sacerdotali proprerè provehebas honore, ad injuriam eorum, qui sociabantur, inciperet.] Ac etiam promovendus non debet neglectis interstitiis, palliatoque prætextu sacrorum ordinum consequutiones extra tempora per Breve Apostolicum sine scrupulo tentare; sufficerent enim Pontificum exempla Gregorii VII. nimirum, & Innocentii III. qui ad Pontificatum, dum Diaconi fuerant, electi; expectare tamen voluerunt ordinationum tempus, ut Sacerdotium sumerent. Matth. Paris. in hist. Angliæ apud Odoricum Raynaldum in An. 1198. FR. Idem de Pascali II. legitur: [Erat, quippè, ut retulimus, cum electus fuit, Diaconus, & Cancellarius, qui quidem nonisi in canonico jejunii tempore constituto consecrari poterat. Falco Benevent. in Chron. ann. 1118.] :l: Licet processu tempori Clemens VI. ad instantiam Philippi Galliarum Regis, seu potius Joannis ejus filii Umbertum Principem, qui Delfinatum Regi renunciaverat, ne ei daretur spatium se retrahendi à renunciatione facta, ipsemet Papa omnes tres sacros ordines in unico die illi contulerat, qui & habitum Dominicanum susceperat, de qua re non facit mentionem Odericus Raynaldus in sua Eccles. Hist. de anno 1350. nu. 39. dicit tamen, quod propter hunc finem, instante Joanne Philippi Regis filio, Umbertum ad sacros ordines promotum fuisse, & Patriarcham Alexandrinum declaratum, ac in commendam Archiepiscopatum Rhemensem habuisse. At ego magis distinctè in quodam pervetusto M.S. Bibliothecæ Vaticanæ posito ad n. 3765. hæc legi: [In prædicto festo Nativitatis Domini (*scilicet, de anno* 1350.) quod fuit Sabbato, Papa ipsum promovit ad tres sacros ordines. In prima Missa galli cantus ordinat ipsum (*nempè, Vmbertum*) in Subdiaconum. In secunda Missa ortus diei ordinat ipsum in Diaconum. In summa Missa in Sacerdotem. Et eodem die ipse Delfinus Missam celebravit, & post octo dies ipsum Episcopum consecravit.] Legitur etiam in diariis M. S. Brocardi, quæ in rarissima Dom. mei Card. Brancatii Bibliotheca asservantur, quod Cardinalis Alexandrinus in unico die, qui fuit feria IV. majoris hebdomadæ cadentis 26. Martii 1493. Cardinalibus Valentino, & Joanni Borgiæ, ambobus Alexandri VI. nepotibus, minores ordines, Subdiaconatum, & Diaconatum simul contulerat. Antiquitus autem, qui aliquem ordinem suscipiebat per manus Papæ, non poterat ab alio Episcopo sine licentia Sedis Apostolicę ad reliquos ordines promoveri, quod tamen Archiepiscopo Mediolanensi ex privilegio Innocentius III. lib. 1. epist. 2. concesserat. Promoti ab Episcopis Sac. Congreg. Propagandæ Fidei extra limites jurisdictionis eis assignatæ sunt suspensi, non obstante Ordinariorum locorum licentia. Congreg. Episc. 23. Aprilis 1655. Imò ipsi Episcopi conferentes ordines in suspensionem incidunt, ut in eadem Congregat. Episcoporum coram Innocentio X. 18. Martii 1651. habita, decretum fuit. Item Gregorius XI. Dominicanis Armeniæ Missionariis facultatem concessit, ut conferre possent sub conditione ordines minores, ac sacros in eodem die Ecclesiasticis Armenis, de quibus dubitabatur, an rectè, & ritè ab eorum schismaticis Episcopis antea ordinati fuissent. Odericus Raynaldus in Hist. Eccles. ann. 1374. Antiquitus etiam simplices Sacerdotes primam tonsuram conferebant, quod colligitur ex Rhemensi historia, ubi de S. Sequano agens, sic habetur: [Erat autem tunc temporis in Magnimontensi oppido Presbyter moribus, & ætate, nomine Eustadius, vir Deo dignus, atque sanctissimus, quem parentes Beatissimi Sequani ad tondendum eum adduxerunt cum lætitia, qui cum venisset, & preces Deo profudisset, ejus capitis verticem divino charactere signatum totondit, & post detonsionem, casta oscula capiti, atque labiis ejus infigens, benedixit eum &c.] Ac clarius ex Emeritano Concilio can. 18. sic habetur: [Omnes Parochiani Presbyteri, juxta ut in rebus à Deo creditis sentiunt habere virtutem, de Ecclesiæ suæ familia Clericos sibi faciant.] Sed hodie hoc privilegium derogatum fuit, seu potius non reperitur concessum ab habenti facultatem. FR. nam Emeritanum Concilium à Baronio impugnatur. :l: Ordinatus à Papa sine licentia Papæ non promovetur, lib. 1. decretal. tit. 11. c. 12. FR. hæc est propositio posita in titulo, & in rubrica ejusdem cap. 12. quæ posita fuit ab aliquo imperito; nam textus hoc non continet, cujus verba talia sunt: [Meminimus fuisse suppliciter postulatum, & clementer indultum, ut quia præfatus A. Ecclesiæ Romanæ Subdiaconus erat, mandaremus ipsum per Bononiensem Episcopum promoveri.] Non enim dicit, quod ille talis in Subdiaconum promotus fuerat à Papa; sed quod erat Ecclesiæ Romanæ Subdiaconus, & consequenter illi Diœcesi subjectus; at si nullus Episcopus sine dimissoralibus litteris Diœcesani potest personam alterius jurisdictionis ad ordines promovere; quanto magis Subdiaconus Romanæ Ecclesiæ subjectus nequiverat ordinari ab Episcopo Bononiensi, sine licentia Romanæ Ecclesiæ Episcopi? Atque miror Glossam juxta tituli sensum textum commen-

tantem ponderare, quod potius sit onus, quam honor Subdiacono Ecclesiæ Romanæ; dum hæc regula universalis est, ut dixi; omnes siquidem Clerici cunctarum Diœcesium, qui nonnisi à proprio Episcopo, vel de ejus licentia ab alio Episcopo ad alios ordines promoveri possunt, ad hoc onus etiam subjecti sunt procul dubio. De ecclesiasticis ordinibus agitur singillatim in can. perlectis, dist. 25. & hic in dictionibus *Acoluthus*. *Anagnosta*. *Ceroferarius*. *Clericus*. *Diaconus*. *Exorcista*. *Lector*. *Ostiarius*. *Presbyter*. *Psalmista*. *Sacerdos*. *Subdiaconus*. *Tonsura*. Qui ordinari nequeant. Vide *Energumenus*. *Promotio furtiva*. *Ratiocinium*. Ordines ecclesiastici Hebræorum. Vide *Subdiaconus* initio.

ORDO NIGRORUM. Vide *Nigrorum Ordo*.

ORDO OFFICII sæpè errat. Vide *Octava*. *Symbolum*.

ORDO PRECUM. Vide *Canon Missæ*.

OREBITÆ, & *Horebitæ*, hæreticorum secta, ex factione Hussitarum, sic appellati à Castello *Horeb*, ut ad montem hujus nominis, in quo Deus Moysi legem tradiderat, alluderent; jactantes se in eodem loco eorum falsa dogmata recepisse, qui implacabiles Catholicorum adversarii extitere. Vide *Thaborita*.

ORGANUM, ὄργανον. [Organum vocabulum est generale vasorum musicorum, hoc autem cui folles adhibentur, Hydraulum Græci nominant. Ut autem organum dicatur, magis ea vulgaris consuetudo. Isidor. lib. 3. etym. cap. 28.] de quo cecinit Venant. Fortunatus in descriptione Cleri S. Germani Episcopi.

Hinc puer exiguis attemperat organa cannis,
Inde senex largam ructat ab ore tubam.
Cymbalicæ voces calamis miscentur, acutis,
Disparibusque tropis fistula dulce sonat.
Tympana rauca senum puerilis fistula mulcet,
Atque hominum reparant verba canora lyram.

Atque D. Augustinus, in Psalm. 98. inquit: [Rogamus pro illis, ut qui delectabiliter audiunt organum, delectabiliùs audiant vocem Dei.] FR. De organo aliisque instrumẽtis musicalibus, quæ in Ecclesia permittuntur, & quando ea introducta fuere, agit Baronius an. 60. nu. 36. De organo musicali à Copronymo Imp. Pipino Galliarum Regi misso idem Baron. anno 776. nu. 20. refert. Item Cantores Romani docuerunt Gallos organum pulsare. Idem Baron. an. 787. n. 69. & 70. Vide *Cantus*. *Fiala*. *Hydraulus*.

ORGANUM ARMIGATUM, de quo in 2. Reg. c. 6. habetur;] Et David percutiebat in organis armigatis,] exponit ibi Dionys. Carthus. [Idest, ad armum, humerumve ligatis, ut fieri in organis portatilibus solet. Vel secundum nonnullos genus est organi, quod fit cum aqua, quia non sonat, nisi habeat aquam: itaque aqua ponitur in concavitate, ut sonum reddat.] Sed si organum quodlibet musicale instrumentum significat, ut supra visum fuit, melius (meo judicio) exponeretur, quod fuissent non organa, sed alia musicalia instrumenta in humeris, seu ab humeris sustentata.

ORGIA. FR. planities. Bullar. Casin. tom. 2. const. 6. Melitenses *Olgia*, sive *Vlgia* dicunt. Vide *Olca*.

ORIGENES, Ὠριγένης, an unus fuerit. V. *Adamantius*. FR. duos extitisse putat Latinius in Observ. ad Jo. Trithemium. Contrariũ tamen videtur sensisse Bellarm. de Scriptor. Eccl. in Origene, & qui plura de Origene desiderat, legat Philip. Labbe de Script. Ecclesiast. in Origene, de quo fit mentio hìc in dict. *Exapla*. *Magister Græcorum*. *Officium defunctorum*, & hic inferius *Origeniani*. Ejus Præceptor. Vide *Saccas*. Origenes à Methodio *Centaureus* appellatur apud Photium in ejus Biblioth. tit. Methodius, cap. de creatis excerpta.

ORIGENIANI, sive *Origenianistæ*, ut eos D. Greg. lib. 34. in Job cap. 16. & 41. appellat, Hæretici ab Origene seducti, quorum argumenta adducit, & confutat idem Gregorius ibidem, & in can. quidam autem hæretici, 24. quæst. 3. ubi nonnulli eorum errores recensentur, scilicet, [Quod non possit videre Filius Patrem, nec Spiritus Sanctus Filium, animas quoque in mundi principio peccasse dicunt, & pro diversitate peccatorum de cœlis usque ad terram diversa corpora quasi vincula meruisse, eaque causa factum fuisse mundum.] Errat tamen Glossa in can. sane profertur, 24. quæst. 2. quę putat duos fuisse Origenes, quod æquivocum manifestatum fuit in d. *Adamantius*. FR. sed aliter in dict. *Origenes*.

ORIGINALIA, scriptura, quæ de genealogiis, & originibus tractat; hinc *Originalia instrumenta* appellavit Tertull. lib. 1. de carne Christi attestationes spectantes ad genealogiam Christi secundum ejus humanitatem.

ORIGINARIUS. FR. dicitur ille, qui ex adscriptitio natus est in proprio solo. Glossa in can. generalis, dist. 54. Sed aliter habet Glossa in cap. quidam vir. 32. quæst. 1. Originarius autem filium in potestatem non habet. Glossa in can. patrem, 32. quæst. 3.

ORIOLUM, ambulacrum, sive porticus. [Ut non in infirmaria, sed seorsum in oriolo Monachi infirmi carnem comederent. Matth. Paris. in vita Abb.] Vide *Embolus*. *Imbolus*. *Lobium*. *Macrena*. *Porticani*.

ORION, ὠρίων, signum cœleste, quid sit. Vide *Arcturus*.

ORNAMENTA SACRA. Vide *Vestis*.

OROMA. Vide *Orama*.

ORPHANOTROPHIUM, ὀρφανοτροφεῖον. FR. Orphanorum hospitale. [Reverentiam Beati Gregorii prædecessoris sui præ oculis cordis habens, tribuit idem Summus Põtifex in hospitali ipsius Beati Gregor. in porticu B. Petri Apostoli sermonum sanctorum librum unum, & in schola Cantorum, quæ pridem Orphanotrophiũ vocabatur, Heptateuchum. Gulielmus Lateranensis Bi-

Biblioth. apud Torrigium de Crypt. Vatican. secunda impress. pag. 189.] Qui Torrigius ibidem ait, hoc Orphanotrophium non fuisse illud, quod hodiè ad Ecclesiam Ethiopum Romæ reperitur; sed in platea S. Petri à Sixto IV. demolitum. Quare Ecclesia, & Orphanotrophium non fuerat à D. Gregorio Sancto Stephano Protomart. dicatum; sed à Stephano Papa in honorem S. Gregorii erectum: quod probat Torrigius testimonio Benedicti Canonici, & nos in dict. *Baculus* §. Quod à Stephano IV. notavimus. Istius nominis synonyma. Vide *Brephotrophium*.

ORTODOXIA, ὀρθοδοξία. FR. recta opinio; accipitur pro sana, ac Catholica doctrina. Vide ejus antithesim. *Cacodoxia*.

ORTHODOXUS, ὀρθόδοξος, rectæ opinionis; accipitur pro Catholico, & econtrà *Heterodoxus*. FR. & *Cacodoxus*, pravæ opinionis denotat, scilicet, Hæreticum, aut Schismaticum. Vide *Cacodoxia*. [Sin autem orthodoxus contra hæreticum litiget, pro orthodoxo quidem hæretici testimonium valeat, contra orthodoxum solius orthodoxi testimonium valeat, can. si hæreticus, 2. quæst. 7.

ORTHOGRAPHIAE SIGNA. Vide *Astericus*, *Oxirynchus*.

ORTYGOMETRA, ὀρτυγομήτρα, coturnicum matrix, seu mater. [Escam parans eis ortygometram. Sapien. c. 16. Ubi sepultus est populus carnis avidissimus usque ad choleram ortygometram cruditando. Tertullianus adversus Psych. c. 16.] Agit enim de populo hebræo; ubi aliqui loco *Crudītando* legunt *Eructando*, ut textui D. Hieronymi se conformarent, qui in eodem sensu scripserat: [Apud sepulchra concupiscentiæ crassus populus ortygometram scribitur ad choleram usque eructasse.] FR. Calepinus vult, quod *Ortygometra* coturnicum matrix dicatur; sed potiùs metrix; nam metam, terminum, & viam cæteris coturnicibus ostendit, eas conducendo. Unde Plinius lib. 10. c. 23. inquit: [Coturnices ante etiam semper adveniunt &c. Aquilone ergo maximè volant ortygometra duce.] Vide Jansenium in dict. Sapientiæ cap. 16. Quo verò fundamento Auctor Vocab. Eccles. hoc nomen regionem coturnicum significare dicat, & an rectè hoc asserat, videat Lector.

ORZOLI. FR. corruptum vocabulum ex urceolis. Bernardinus Corius in hist. Mediolanen. ad ann. 1333. Vide *Ama*.

OSANNA, hebræa vox. Vide *Hosanna*.

OSCILLUM, ludus, qui fit fune suspensa ab anulo, seu arbore sustentata, & in ea ludentes agitantur, qui ludus Romæ *Cannafiendola*, in Tuscia *Altalena*, in Gallia *Branleore*, seu *Pandileore*; in Sicilia verò, ac in Melita, ubi multa vocabula gallica adhuc retinentur, *Bandola* dicunt, sed potiùs ex latino vocabulo *Pendula*, corruptè *Bendula* sive *Bandula* dictio provenit, de hac 2. Georgic. Virgilius.

Oscilla ex alta suspendunt mollia quercu.

Undè autem hoc nomen, & à quo institutum. Vide Calepinum in eadem dictione, & verbum *Oscillo*. At Tertullianus translativè pro sphera mundiali ab axe suspensa lib. de anima c. 12. usurpat, inquiens: [Initium enim omnium commentatus animum, & universitatis oscillum de illius axe suspendens.] FR. At idem Tertullianus de pallio cap. 1. in vera significatione hoc vocabulo usus est. Vide *Testitrahus*. Machometani autem antiquos Romanos imitantes, qui talem ludum exercebant per tres dies in feriis latinis à Latino Rege institutis, sive ad exemplum Atheniensium, qui etiam tale ludum in eorum feriis exercebant, ut author est Germanicus Arati interpres, sic illi in eorum *Bairam*, idest, Pascha solent talem ludum exercere. Bulingerus *Pensilem jactationem* vocat hunc ludum.

OSCULATORIUM, parva tabella cum sacra aliqua imagine, qua populo osculum pacis confertur tempore Missæ, de qua in dict. *Pax*.

OSCULUM, quod fit in omnibus rebus, quæ Sacerdoti porrigūtur in sacro Altari, quæ priùs osculatur, & dum Sacerdos ad illas recipiendas extēdit manum, ea quoque osculari debet; eodemque modo fit in traditione patenæ, sive thuribuli à Ministris; quæ oscula omittūtur, si expositū erit Sacramentū. Gavantus. Excepto tamen Subdiaconi osculo in fine Epistolæ, ac Diaconi in postulanda benedictione ante Euangelii cantum more solito; nam in prolatione epistolæ Sacerdos Christum tanquam legis antiquæ terminum, & in Euangelio illius Auctorem denotat, Innocent. III. lib. 2. de Myst. Miss. c. 21. & Durand. lib. 4. c. 17. In Missa verò Defunctorum oscula prædicta post epistolā, & ante Euangelium omittuntur, quia cum hujusmodi signa suavitatis, dulcitudinisque sint, in mortis memoria minimè reperiuntur. Quando datur osculum. Vide *Euangelium*, *Pax*.

OSIRIS, idem ac Bacchus. Vide *Helucus*.

OSIUS, ὅσιος. FR. Sanctus: [Hæc abrahamicus ille senex verè osius, idest, sanctus, & sensit, & scripsit. Athanas. adversus Arian. orat. 1.] Osium Corduben. Episc. intelligit, de quo vide in dict. *Symbolum* in fine.

OSSARIUM. Vide *Cinerarium*.

OSSITIUM, porci, vel alterius animalis caput: [Pisces non habemus, Monachi simplices sunt, & esuriunt; vade, accipe officium, & ossibus ejectis, cum piperamentis præpara, sicque appones, & dices: comedite de bono rhombo. Cæsarius lib. 6. cap. 5.

OSTENTAMEN, ostentatio, manifestatio. [In omnibus persecutionibus, & pressuris, quibus sustinetis ostentamen justi judicii Dei. Tertull. adversus Gnostic. cap. 13.

OSTIARIUS, unus ex quatuor minoribus, ecclesiasticisque ordinibus, cui, [Pertinent claves Ecclesiæ, ut claudat, & aperiat templum Dei, & omnia, quæ sunt intus, custodiat, fideles recipiat, & infideles rejiciat. Isidor. epist. ad Lanfred.] Vide *Anagnosta*.

OTALGICUS, qui aurium dolore laborat, ex græco

co ὠτός, idest, auris, & ἄλγος, dolor, [Etenim cùm arcem corporis, idest, caput vis noxii humoris obsederit, cephalagiæ procreat passionem: cùm verò aures, oculosve pervaserit, in otalgicum, sive ophthalmicum, vertitur morbum. Cassian. collat. 14. cap. 15.

OTHONE, ὀθόνη, linteum, tobalia. [Othone, cum qua ministrat Diaconus, designat Christi humilitatem, quam demonstravit, cum pedes suorum abluerat. S. Germanus in Theor.] FR. *Othone* sine ullo diphthongo est herba in Syria nascens similis Erucæ, perforatis crebro foliis, flore croci, quare quidam anemonem vocaverunt. Plin. lib. 27. cap. 12. sed *Othonæ* cum diphthongo in fine, linteum significat apud Homerum Iliad. 3. ubi loquens de Elena, ait: [Confestim autem splendidis amicta Othonis.] Ubi Didymus interpres dicit *Othonas* ex lino contextas esse, alii ex lana, quibus assentitur Pollux. In Euangelista Joanne cap. 19. de Christo humando, hæc verba habentur: [Et ligaverunt eum linteis:] Græcus textus habet ὀθονίοις: reliqui verò Euangelistæ habent *Sindonem*. Inter linea vestimenta posuit Pollux. Vide Coel. Rhodiginum lib. 16. cap. 10.

OVES, dicuntur Laici. Vide *Laicus*.

OXYCRATUM, aceti, & aquæ potio, ex græco ὀξύκρατον. [Omni autem alio tempore contenta erat oxycrato, & pane arido. Pallad. in Lausiaca cap. 145.] & à Latinis *Posca* dicebatur.

OXYPTERUS ὀξύπτερος, avis ex genere accipitrum.] Aliud corpus, & vox est aquilæ, & aliud corpus, & vox oxypteri. S. Macarius, homil. 32.] græcè autem velocem in volatu significat.

OXYRYNCHUS, characteris specialis forma, de qua Palladius, ubi Heraclides ejus interpres in latinum sic vertit: [Similiter illam scribebat manum, quam oxyryncham vocant Græci,] nomen græcum est ὀξύρυγχος, quod ex ὀξὺς, acutus, & ῥύγχος, avis *rostrum*, componitur, quare acutum, longumque characterem fuisse colligitur. FR. fortassè ex forma piscis oblongi ita denominatus, qui testibus Strabone lib. 17. in Nilo, & Æliano lib. 12. cap. 33. 34. & 35. in Caspio mari invenitur, seu ex Civitatis nomine; nam ita etiam in Ægypto appellata fuit quædam urbs, de qua Strabo ibidem, & Stephanus de Urbibus testantur, quæ alio nomine Cynopolis dicebatur. Cæterum Chaldæi *Stranghelì* quandam characteris formam appellant, quo in scribendis librorum titulis utuntur, eundemque penè characterem Græci in eorum ecclesiasticis libris adhibent, fortassè ex *Oxyryncho* corruptè hi sic dicunt.

P

PACATIO, solutio, vocab. nimis barbarum. [Sine pacationis retributione. Math. Parif. in Hist. Anglica.

PATIENTIA, Religiosorum indumentum. Vide *Armilausa*, *Scapulare*.

PACIFICUS. Vide *Irenæus*.

PACIS PRINCEPS. Vide *Irenarcha*.

PACTO, verbum, pacisci significans. [Et cum ibi exercitus diu stetisset, pactaverunt illi de castro cum eis, in vita Caroli IV.

PACTUM. Vide *Depactio*, *Stantia*, *Synthica*, *Transactio*.

PAEAN, παιάν. FR. Hymnus, qui Apollini canebatur, sicut Dithyrambus dicebatur hymnus Bacchi. Virgil. 6. Æneid.

——— Lætumque choro pæana canentes.

Significat etiam hymnum in Deorum laudem, sic Pindarus ejus opera de laudibus Deorum *Pæana* appelavit. Sic etiam in lectionibus Brev. Rom. secundi nocturni Dominicæ IV. Octobris D. Jo. Chrysost. de Machabæis agens, inquit: [Ad bellum autem euntes, non tragœdias excitabant, non pæana cantabant.

PAENULA. Vide *Penula*.

PAEDAGOGO, Græcè παιδαγωγέω, sequor pueros, artem pædagogicam exerceo. [Se invicem pædagogantes pari custodia. In vita S. Severi Episcopi.] FR. Item *Pædagogium*, rusticum, ac vile servitium. Vide *Paradogum*. Item *Pædagogium*, locus, ubi pueri, sive servi morantur. Plin. epist. 7. ad Rufum sic inquit: [Puer in pædagio mixtus pluribus dormiebat.] Sed legendum est *Pædagogio*. Pædagogium verò pro servitio, Ulpian. l. quæsitum, de fundo instructo, & instrument. legat. Pædagogus, Magister, qui pueros instruit, & associatur. Vide Proscholus, & Collector in dict. *Baccalaureus*.

PAEONIUS, & *Pæon*, παιών, dicebatur Apollo, quem medicum fuisse fingunt Poetæ, & est etiam nomen cujusdam medici: [Verbum autem paternum solus est humanarum ægritudinum Pæonius Medicus, & sanctus ægrotæ animæ incantator. Clem. Alexandr. lib. 1. Pædag. cap. 2.] Insinuare intendit, quod sicut Pæonius, de quo Homerus Iliad. 5. inquit Plutonem sanasse; sic Verbum Patris animas nostras à Plutonis tartaro liberavit. Dicitur etiam, quod ab illo medico reperta fuisset pæonia herba, & tam *Pæan*, quam *Pæon* etymon trahunt ab Apolline.

PAGANIA, paganismus, gentilitas, sive Idololatria. [Ut populus Dei paganias non faciat. Zacharias Papa in epist. ad Gallos,] ubi sequitur hoc vocabulum explicare, inquiens: [Qui paganas observationes in aliqua re fecerit.

PAGANALIA FESTA. Vide *Septimontium*.

PAGANUS, παγανός, hoc vocabulum diversimodè apud Ecclesiasticos Scriptores usurpatur. Ori-

Originaliter tamen *Paganus* à *Pago* deducitur, hinc paganus Pagi incola dicitur, & in hoc sensu legitur in S. Agathæ officio [Paganorum multitudo fugientes ad sepulchrum Virginis tulerunt velum ejus contra ignem.] Deinde *Pagani* dicti sunt inter Gentiles, qui in militia non ascribebantur. l. 1. C. de milit. test. Et in hoc sensu Tertull. de Corona milit. inquit: [Apud hunc (*idest, Christum*) tam miles est paganus fidelis, quam paganus est miles infidelis] quod vocabulum *Paganus* perperam à Rhenano, & Pamelio pro Gentili intellectum fuit; nam hic, & in aliis locis per paganum, eum, qui miles non est, Tertull. intelligit, ac in eodem tractatu sic ait: [Christianum hominem militiæ adscriptum, eadem pro Christi nomine præstare debere, quæ fides pagana condixit.] Hujusmodi enim verba nullo modo de Ethnico intelligi possunt; sed de paganis Christicolis, idest, qui in militia minimè sunt adscripti, quia Christianus eadem præcepta observare tenetur, quando militiæ adscribitur, quæ promiserat, quum paganus fuerat, idest, non miles. Et confirmatur ex eo, quod Theodoretus lib. 3. c. 3. de Constantio Imper. scripserat, qui, nempè, præceperat militibus suis, ut qui baptismum aspernabantur, cingulum militare deponere tenerentur, & ad paganitatem redirent, idest, quod non fuissent pro militibus amplius reputati. Processu autem temporis à Christianis *Paganus* appellatus deinde fuit, qui in Christiana militia non erat adscriptus, licet alii alia asserant. Vide Baron. in Annotat. Martyr. ad diem 31. Januar. lit. D. FR. & uberius Jacobus Gotof. in not. ad Cod. Theod. in tit. de Paganis sacrif. & templ. imò D. Greg. in ejus Regist. lib. 7. epist. 55. Paganum vocat, qui in sacerdotali militia non est adscriptus, de Abrahamo enim ibi loquens, inquit: [Si ergo tantæ considerationis Paganus vir fuit, quantò magis nos, qui sacerdotes dicimur, hoc facere non debemus?] Certè paganum non appellavit Gregorius Abraham, illum scilicet intelligendo fuisse idololatrã, & infidelem; nam fidelis Deo extiterat; sed Paganum dicit ad contradistinctionem Sacerdotum, nam laicum fuisse designare intelligit. In sensu Idololatræ. Vide *Discola*. *Ethnicus*. *Forasticus*. *Idolatra*. *Infidelis*. *Necrothyta*.

PAGARCHUS, πάγαρχος, idest, pagi Princeps Justin. in Novell.

PAGARE. FR. solvere, creditori satisfacere. l. de nova, & falsa moneta. eod. tit.

PAGENSIS, plebanus, Pagi incola. [Cum ante hos annos S. Andreæ solemnitas in prima Dominica Dominici Adventus incurrisset, quidam Sacerdos, sicut Thuronicæ Ecclesiæ Præceptor asserit, pagensibus suis utrasque Missas audire præcepit. Oddo Cluniacen. lib. 1.] Sumitur pro persona laicali ad distinctionem Ecclesiastici, ut suprà in dict. *Paganus* de Abrahamo visum est: sic in eodem sensu Gregor. Turon. lib. 10. cap. 9. inquit: [Episcopus cum Clericis, & pagensibus suis,] idest, cum Clero, & laico populo suæ Diœcesis; nam si pro pagensibus, Pagorum incolas intellexisset, dicere debuerat; Cum clero, civibus, & pagensibus.

PAGINE, & *Pagineuma*. In inscriptione marmorea Civitatis Leoninæ ad Vaticanum, quæ à Leone Papa IV. contra Saracenorum incursiones ædificata fuit, quod vocabulum aggerem significat. In quibus mœniis usque ad tempora Martini V. adhuc extabant XLIV. scilicet, turres, & MCCCCXLIV. pinnulæ numerabantur. Fr. in qua Civitate Leonina duæ inscriptiones extabant, in una sic [✠ Temporibus Dom. Leonis. Q. PP. hanc pagine, & duas turres salti sine militia construxi. ✠] & in alia [Hanc turrem, & pagine una facta à militia capracorum têm Dôm Leonis Quar. PP. Ego Agatho ei.... apud Torrig. de Crypt. Vatic. secunda impress. pag. 400. 401. & 406.

PALAESTRA. Vide *Asceterium*.

PALAESTINI, pop. FR. ab Ethnicis Judæi intelliguntur. [Non alieni ab impiorum Palæstinorum moribus. Nam & illi hoc habent impietatis signum, quod Deos esse non putent, atque hi à Græcis, atq; adeo bonis omnibus quodammodo dissentiunt; in reliquis quidem rebus umbra sua magis muti: Aristides in Biblioth. Photii tit. ex communi defensione pro Rhetorica.] Sed Palestini ab Hebræis Philistæi intelliguntur. Vide *Philistai*.

PALATHA, παλάθη, massa ficorum siccorum. [Imposuit abræ suæ ascoperam vini, & vas olei, & polentam, & palathas. Judith cap. 10.] FR. de eodem vocabulo fit etiam mentio in 2. Reg. c. 16. n. 1. & 2. Item in 1. Paralip. c. 12. n. 40.

PALATIUM. Vide *Sarajum*. Palatium vaticanum à quo Pontifice primò ædificatum fuerat. Vide *Breviarium*.

PALEA, hic titulus sæpè in Gratiani decreto reperitur. Aliqui putant, quòd hæc dictio significet res parvi momenti; sed contrarium constat; nam decreta considerabilia, & magni ponderis ibi leguntur. Alii etymon à voce græca παλαιὰ, quæ res antiquas significat, deducunt, dum ibi vetusta continentur, quod videtur verisimilius: sed *Palæa* scribendum esset. Alii denique ab adverbio etiam græco πάλιν, quod iterùm denotat, provenire existimant, quia in illis decretis replicatur idem ferè, quod in præcedenti capitulo continebatur. Opinio autem illorum, qui dicunt, quod tales tituli sint cujusdam Cardinalis *Protopaleæ*, non habet ullam subsistentiam; nullum enim hoc nomine appellatum fuisse Cardinalem legitur. FR. Cotta in eius Memorial. Juris tit. de jurisperitis. §. Postquam, ait: Paleam fuisse Gratiani discipulum, ac ibi addidisse omne id, quod inter M. SS. sui Magistri postuma repererat, & quod hic Palea summaria ad Gratiani capitula præscripserat: ac pro se Cotta citat Joannem Andream in sua de spec. paraph. tit. de disp. & allegat. in fine, ac latè Joannem Imolam post Salicetum in rubr. ff. de verbor. obligat. in 2. & 3.

co-

colum. Qui autem existimarunt *Paleam* significare rem frivolam, ac parvi momenti, ex eo inducti sunt, quia res apocryphæ non rarò afferuntur ibi, quæ palea siquidem sunt, dum subsistentiæ pondere carent; & parum refert, quod antiquæ, ac seriæ sint, dum verisimilitudinis circumstãtiis non corroborentur: cujusmodi sunt exempli gratia in cap. Osius Papa dist. 56. cujus titulus est: [Damasus Hieronymo scribit.] Damasus enim, qui tempore D. Hieronymi Romanam sedem rexerat, obiit ann. 384. Quomodo ergo hæc potuerat scribere, nempè: [Bonifacius Papa fuit filius Jocundi Presbyteri. Fœlix Papa filius Fœlicis Presbyteri de tit. fasciolæ. Agapitus Papa filius Gordiani Presbyteri.] si Damaso Bonifacius post triginta quinque annos successerat: nempè de anno 419. quando Bonifacius regnare cœperat. Fœlix tit. fasciolæ fuit ipsemet Papa III. post Damasum 99. annis, idest, de anno 483. Agapitus per annos 151. post Damasum, quia in Pontificali Cathedra sedere cœperat anno 535. & sic de aliis ibi successivè nominatis Pontificibus, undè verba superant errores. Osius in primis non fuit Papa, & si de Osio Cordubensi Episcopo intelligatur, tempore Gratiani nomen Papæ non habebant amplius Episcopi: deindè valdè apocrypha res est, Pontifices Sacerdotum filios fuisse. Item Palea sæpè historiam tripartitam citat, quæ apocrypha reputatur, de qua D. Anselmus Lucensis Episcopus in ejus Apologet. 1. n. 17. inquit: [Quod verò in Historia tripartita legitur &c. Hoc autem nil nobis adversatur, cum B. Gregorius eandem historiam mendosam, & à Romana Ecclesia repudiatam affirmet.] Quare imperitè nimis aliqui, ex supra dicta Paleæ authoritate apocrypha, decepti asseruere Damasum Gesta Romanorum Pontificum scripsisse, quod nullo modo probatur. Blondus enim in primis lib. 10. decad. 1. sic affirmat: [Petrus Gulielmus Lateranensis Ecclesiæ Bibliothecarius, omnium est antiquissimus, quos de rebus gestis Ecclesiæ, & Romanorum Pontificum ordine videmus scripsisse.] Atque Baronius, ann. 69. ait: [Hæc accepta esse noscuntur ex libro vulgato nomine Damasi de Romanis Pontificibus; sed à diversis Auctoribus (ut verius puto) collecto] Item Bellarminus de Scriptoribus Ecclesiasticis in Damaso: [Tribuitur S. Damaso liber de vitis Pontificum, qui extat in primo tomo Conciliorum; sed liber ille est Anastasii Bibliothecarii, non Damasi, ut notum est.] Philippus tamen Labbè de Scriptoribus Eccles. in Damaso, ex eo inducitur contrarium asserere, quia testatur se vidisse MS. codicem optimæ notæ tempore Caroli Magni exaratum, in quo vitæ illæ Damaso jam tribuebantur, antequam haud natus esset Anastasius. At in primis iste Eruditissimus contra proprium stylum talia adducit; nam quando m. ss. citat, solet illa semper, ubi nam reperiantur, manifestare, hoc autem m. s. ubi extet, non exprimit. Secundò in characteribus antiquis sæpè Antiquarii falluntur, & in diversis sæculis multi Scriptores antiquos characteres adamussim imitari professi sunt. Tertiò ait, quod vitæ illæ Damaso tribuebantur, ergo non erat Auctor in hoc asserto m. s. notatus. Quarto, si Damasus gesta Pontificum scripsisset, ejus familiaris Hieronymus in tractatu de Script. Eccles. ubi scripta ejusdem Damasi recenset, certè de hoc Damasi opere mentionem fecisset. Ad objecta verò, quod Anastasius post Carolum Magnũ fuerat in fatis, posito quod assertum m. s. existat, & tempore ejusdem Imperatoris exaratum fuerit. Respondetur, inter Carolum, & Anastasium non nisi quinquaginta annos intercessisse, in quo temporis spatio verisimile non videtur, quod in characteribus potuisset esse tanta varietas, ut Antiquarii valerent de lustro ad lustrum differentiã internoscere. Insuper respondetur, quod æquivocum Auctorum fuit de uno Bibliothecario pro alio, nã Petrus Gulielmus Bibliothecarius, ut ex citato Blondo colligitur, floruerat ante prædictum Carolum, & Anastasius non composuit; sed descripsit Pontificum vitas, licet aliqui omninò negent Anastasium talia neque descripsisse, ea inducti ratione, quia ille vir doctissimus fuerat, & lingua latina optimè eruditus, ut ex aliis ejus operibus satis liquet, ac proindè tale opus græcismis refertum, suum esse non creditur: sed potius ex græco authore Anastasius illud descripserat, quando nempè Anastasius ad Græcum Imperatorem anno 869. à Pontifice Romano missus fuerat, ut in prædicto anno Baronius testatur ubi sextam Synodum ex græco in latinum traduxit, & pari modo vitam S. Dionisii Areop. à S. Methodio compositam, latinè ab eo traductam Carolo Calvo miserat. Baron. an. 876. Item traduxit ex græco Theophanem. Idem Baron. ann. 813. nu. 9. & 10. Ac signanter ex græco in latinum vitas Pontificum Romanorum à Theophane, & Georgio græcis Auctoribus compositas translatasse, S. Anselmus Lucensis Episcopus apolog. 1. qui per duo sæcula circiter post Anastasium vixerat, testatur his verbis: [Anastasius Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Bibliothecarius in Chronica, quã de græco in latinum sermonem transtulit, quamque ex vetustissimis Chronicis Græcorum compilaverant quidam græci Dei cultores, Theophanes, scilicet, & Georgius, quos idem in eiusdem libri præfatione miris laudibus extollit, in qua chronica de Imperio Anastasii sic scribit &c.] Ubi clarè videtur Theophanem, quem Baronius supra ait ab Anastasio traductum fuisse, non nisi de Pontificum chronica intelligendum esse, ac manifestè comprobarur id, quod dicit Lucensis Episcopus, dùm in præfatione ejusdem libri de Vitis Pontificum Anastasium laudes illorum Auctorum extollere, itaque Anastasius græcis usus est vocabulis in ejus narratione, quia ipsemet ad Joannem Diaconum scribens verba Theophanis alterare noluisse testatur. Baronius ann. 813. num. 10. Quamvis aliàs linguæ latinæ ille eruditissimus fuisset. Sed huic digressioni, quam erudito Lectori non fore ingratam existimo, finem

finem imponendo; ad alias Paleæ implicantias redeamus. Ait enim D.Gregorius in can. Mennam. 2.quæst. 5. [Vulgarem denique, & nulla canonica sanctione fultam legem, ferventis, scilicet, sive frigidæ aquæ, ignitique ferri contactum, aut cujuslibet popularis intentionis: (quia fabricante hæc sunt omnino facta invidia) nec ipsum exhibere, nec aliquo modo te volumus postulare; imò Apostolica authoritate prohibemus firmissimè.] Si hæc tam rigorosè à Sanctis Patribus prohibita erant, ut diximus in d. *Iudex compurgationis. Iuramentum. Missa Iudicii*, & in dict. *Purgator* agemus etiam: quomodo Palea in eadem 2. quæst. 5. subjungit, quod Triburiensis Synodus, quæ per duo sæcula post D. Gregorium (intelligo priorem Synodum) celebrata fuerat, talia juramenta in certis casibus auferat ordinare? Hoc siquidem nonnisi apocryphum esse dicere oportet. Et sic in aliis decretis ab eo adductis, quod esset longum referre, & censuris notare. Quin & ipsius Gratiani, qui fuit Casinensis Monachus Monasterii S.Procli, patria Tuscus, & Bononiæ Decretalium Professor, de anno 1151. colligere cœperat ad componendum ejus volumen Decretorum, ac de anno 1561. terminaverat, ut Author est Cherubinus Ghirardaccius in sua hist. Bonon. par.1. lib.2.& 3.& Glossa in §.forma Apostolorum. 2.quæst.6. licet in corpore habeatur de anno 1165. de qua re diffusè Cald. in proœm. decretal.3. col. Card. Alex. in præfat. decreti in principio, Gratiani inquam, opiniones non solent acceptari, & in multis reprobantur. Idem Card. Alexandr. loc.cit.& Felinus in c.2. col.24. de rescriptis, August.Barbos. in proœm. Collectan. num. 8. Quare multò magis improbanda sunt asserta Paleæ decreta. Vide *Canon*.

PALEFREDUS, equus cursor. [Miserunt prædicto nobili viro per quemdam familiarem suum palefredum albissimum. Guilielmus Tyrius de bello sac.lib.13.c.23.] Ab aliquibus tamen *Palifridus* scribitur, & ab aliis *Palfredus*.

PALERGIUM, apud Anastas. Biblioth. sed scribi debet *Parergium* ex græco πάρεργον, quod appendix, & corollarium significat.

PALESTES, græca vox παλαιστή, qua utitur D. Hieronymus in c.40. Ezechielis: significat mensuram unius palmi minoris, ex quatuor geometricis digitis constantis.

PALIFICO, palam facio, & manifesto. [Vitam, ordinationem, nec non & obitum sacratissimum qualicumque stylo palificare gestientes. In vita S.Severi Ravennatis Archiepisc. M.S. quæ in Bibliotheca Vallicellæ de Urbe conservatur.

PALIFICO, idest palis munio. Vide *Paxillo*.

PALIFRIDUS. Vide *Palefredus*.

PALI TERMALES, confinia, & termini. [Palos termales figitis Deo. Tertull. de jejun. cap.11.] Ubi metaphoricè de Deorum potentia limitata ad peculiares res loquitur.

PALLA, pars corporalis, sive parvum corporale, quo calix cooperitur: dicitur Palla à *Palliando*, quæ *Animetta* etiam appellatur, quia in corporale, quasi anima in corpore includitur. Antiquitus tegebatur calix eodem corporale, ut dictum est in dict. *Corporale*. Unde *Palla corporalis* dicebatur; nam nomen Pallæ simpliciter significat Altaris mappam, quæ debet esse linea, & non bombycina, ut instruunt Rubricæ. Scribit Franciscus Hallier in lib. de electionibus, & ordinationibus, quod quando pueri ab eorum parentibus offerebantur alicui Ecclesiæ, involvebantur in mappis Altaris, & sic remanebant oblati in servitium illius Ecclesiæ, sive Monasterii. De hac cæremonia fit mentio etiam in c.54. Regulæ S.Benedicti his verbis: [Si quis forte de nobilibus offert filium suum Deo in Monasterio, si ipse puer in minoritate est, parentes ejus faciant petitionem, quam supra diximus, & cum oblatione ipsam petitionem, & manum pueri involvant in palla altaris, & sic eum offerant.] Ac eadem functio specificatur in can. præsens 20.quæst.3. Ubi pater de nullitate professionis filii sui in Religione inter alia allegabat, quod: [Neque ego pater ejus palla altaris indutum illum obtuli.] Et eodem modo fiebant oblationes Ecclesiæ de rebus stabilibus: sic enim legitur in donatione Tertulli favore Monasterii Casinensis: [Atque per pallam altaris S.Joannis Baptistæ, eidemque Patri obtuli, &c.] Ubi sequuntur ejus stabilium donationes. In Archivo Cathedralis Viterb. inveni scriptum, quod fideles ponebant super caput Altaris pallam in præsentia Archipresbyteri, & sic constituebantur oblati, & eorum bona S.Laurentio offerebant. De Palla calicis. Vide *Animetta. Calix. Corporale*. Cætera. Vide *Linostima*.

PALLIA. FR. fortassè Altaris frontispicium, sive culcitra. [Duodecim pallias, quæ pendent sub arcis, una cum velo serico, quod habet historiam Nativitatis Domini. Apud Torrigium de Crypt. Vatican. impress. 2. pag.505.

PALLIO. FR. verbum, abscondo, tego.] Tu ergo, quod factum est, sic studeas palliare, ut id in confusionem tuam, & ad Sedis Apostolicæ opprobrium non redundet. De auctoritate, & usu Pallii cap.3. Ad palliandum tantæ præsumptionis excessum, lib.5. decretal. tit.31. c.11. Secundò autem dicimus non licere, ne viam aperiamus iis, qui pravitatem suam satagunt palliare, lib.3. decretal. tit.12. cap.ult.

PALLIOLUM. Vide *Birrus*.

PALLIUM, sacrum insigne à Pontifice Patriarchis, Metropolitis, atque Archiepiscopis concessum, ab Altari, sub quo corpora Principum Apostolorum quiescunt, desumptum, ac loco superhumeralis Summi Sacerdotis antiquæ Legis successum, ut inquit Durand. in ejus Rationale, lib.3. cap.17. à Græcis ὠμοφόριον dicitur. Vide in dict. *Evangelium*. §.Simon Thessalonicen.& à Latinis *Stola Apostolatus*, *Stola Archiepiscopatus*, *Stola Pontificalis* appellatur. Vide etiam *Psachnion*. Texitur autem ex cãdida lana cum aliquibus nigris crucibus, quę tamen Cruces antiquitus erãt

rubræ. [Super hæc omnia Summo Pontifici propter Apostolicam vicem pallii honor decernitur, quod genus indumenti Crucis signaculum purpureo colore exprimit, ut ipso indutus Pontifex à tergo, & pectore Crucem habeat. Raban. de ordin. antiph.] Cujus partes ab Innocentio III. de offic. Miss. egregiè describuntur, nimirum: [Pallium illud, quo majores Episcopi utuntur, est de candida lana contextum, desuper habens circulum humeros constringentem, & duas lineas ab utraque parte pendentes, quatuor Cruces purpureas ante, retro, à dextris, & à sinistris; sed à sinistris duplex est, & simplex à dextris. Tres etiam acus aureæ infiguntur pallio ante pectus, super humerum, & post tergum, super dexterum humerum non infigitur. Hæc quælibet acus pretiosum continet lapidem.] FR. appellatur Pallium à Petro Diamano *Tribalthon*, quia trium colorum erat in symbolum Sanctissimæ Trinitatis. [Pallium tribalthon nuncupatur; trium, quippè, colorum est, & balton &c. lib. 4. epist. ad Episcopos epist. 7. tom. 1.] Magnus verò Constantinus *Lorum*, & *Superhumerale* illud appellat. [Necnon & superhumerale, videlicet, lorum, quod Imperiale circundare assolet collum, in can. Constantinus, dist. 96.] Sed non *Phrygium*, ut Baronius autumat; de quo nos in dict. *Mitra* egimus. Pallium est plenitudinis Officii Pontificalis insigne, lib. 5. decretal. tit. 33. cap. 23. Quod Patriarchæ suis suffraganeis concedere possunt. Ibidem. :I: Pallium mysticè denotat ovem, quæ perierat, ac inventa super humeros Pastoris dilecti posita fuit: [Episcopi humerale ex lana, non ex lino, significat pellem ovis errantis, quam Dominus humeris suis sustulit. Isidor. Pelusiot. lib. 1. epist. 136.] Quod ideò ex lana nonnullorum agnorum candidorum conficitur, qui in festo S. Agnetis, & in ejus Ecclesia posita in via Numentana à Canonicis Regularibus, S. Salvatoris nuncupatis, ibi commorantibus, duo numero pro canone quotannis Lateranensi Basilicæ contribuuntur. Itaque præfatæ S. Agnetis Abbas peracta Missa cantata, hos agnos super Altare collocatos, ac floribus coronatos benedicit, qui deindè nomine Lateranensium Canonicorum ab eorum Cæremoniarum Præceptore recipiuntur, qui Mansionario tradit: hic eos superponit equo, qui tapeto coopertus super serica pulvinaria jacentes defert, & ad Pontificis pedes offert, qui solita benedictione eos signat. Tunc Apostolicorum Subdiaconorum Camerarius illos desumit, & Monialibus alicujus Monasterii ad placitum Sanctissimi nutriendos tradit. FR. Ordo Romanus à Georgio Cassandro Coloniæ de anno 1561. impressus pag. 65. hæc habet: [Fertur, quod antiquitùs nutriebantur candidi Agni sine macula per Moniales albas Monasterii S. Andreæ propè S. Marcellum de Urbe, & in Dominica in albis, dùm canebatur Agnus Dei, circuibant Agni hujusmodi Altare Sancti Petri.] :I: Cura verò texendi, & ornandi pallia ad Subdiaconorum Apostolicorum Decanum spectat; quæ perfecta deindè Canonico Altaristæ Basilicæ Vaticanæ ille consignat; & in primis Vesperis festi SS. Petri, & Pauli super sepulcra eorumdem Sanctorum collocantur, ibique per totam illam noctem manentia, ac sequenti die extracta, Canonicis ejusdem Vaticanæ Sacristiæ Præfectis traduntur, ut inter sacras reliquias asserventur, quæ postmodum exigente opportunitate ab Apostolicis Subdiaconis postulantur. Vide *Altgrista*. Pallium Archiepiscopus, seu ejus procurator à Decano Sacri Collegii, & ex singulari favore à Papa aliquando accipit. FR. Pro quo nihil ab accipientibus solvendum est. Baron. ann. 565. num. 58. an. 743. num. 8. & seqq. :I: Vide etiam *Pastellus*. Papa autem, quia plenitudinem potestatis à Deo immediatè recipit, ideò in ejus consecrationis die, in principio ejusdem solemnis Missæ, peracta confessione, suis manibus ex Altari pallium desumit, quo tradito Sac. Collegii Decano, hic ei imponit, dicens: [Accipe pallium sanctum plenitudinem pontificalis officii &c.] Solo Summo Pontifici dicitur *Accipe*: nam cæteris dicitur: [Tradimus tibi pallium de Corpore B. Petri sumptum in plenitudinem Pontificalis dignitatis.] Mysterium autem trium aurearum acuum sic Gemin. lib. 1. cap. 22. explicat, inquiens: [Spinulæ, quibus pallium affigitur, sunt clavi, quibus Corpus Christi cruci affigitur.] Quomodo autem in aliis solemnitatibus Papa induitur Pallio Vide *Fanon*. Pallii usum initium habuisse à S. Lino Papa I. asserit Reverendissimus Marcellus in suo Cærem. lib. 1. cap. 8. & pro se testimonia S. Maximi hom. de Vest. Sacerd. Eusebii Cæsariensis serm. de Epiph. adducit; sed in S. Maximi opere asserta homilia, & in Eusebii scriptis sermo de Epiphania non extant. Rupertus verò pallium introductum ab Apostolis fuisse ait. FR. si non æquivocaverat Rupertus, non de pallio Pontificali, sed de pallio indumentali, quo in primitiva Ecclesia utebantur Christiani, hunc Auctorem intellexisse fatendum est, de quo pallii usu disertè egit Baronius ann. 57. nu. 91. 94. 95. 96. Quo hodie Monachi utuntur. Ibid. nu. 97. Certum quidem est, ut idem Cardinalis affirmat ann. 336. n. 63. quod usque ad annum 32. imperii Constantini Magni nullibi de pallio Pontificali fit mentio, nec imaginabile est Apostolos talia exercuisse, dum nec litteraliter, nec interpretativè apud ullum probatum, & antiquum Auctorem colligi potest. Præterquamquod Baronii attestatio prædicta concordat cum can. Constantinus supra relato. :I: Licet autem soli Patriarchæ, & Metropolitæ habeant pallii usum, tamen reperiuntur nonnulli Episcopi simili privilegio decorati, ut sunt, exempli gratia, Episcopus Lucensis in Hetruria ex concessione Gregorii VII. Ticinensis, sive Papiensis ex indulto Anastasii III. & Veronensis ambo in Lombardia; ex epistola enim Gregor. VII. Brunoni Veronensi Episcopo scripta habetur illi usum pallii concessisse. Item Episcopo Hostiensi S. Marcus Papa concesserat pallium. Baron. ann. 336. num. 63. Episco-

ſcopo Bambergienſi in Germania, ex conceſſ. Leonis IX. Dolienſi Epiſcopo in Gallia, ex conceſſ. Pelagii I. Auguſtodunenſi, ex conceſſ. Gregor. Magni, ex eo quia cooperavit in converſione Catholica totius Angliæ, auxiliando, nempè, Auguſtinum ab eodem D. Gregorio ad hunc finem ibi miſſum. FR. Pallium non fertur niſi in certis ſolemnitatibus, can. contra morem, diſt. 100. quæ exprimuntur in Gloſſa in can. ad honorem, de authorit. & uſu pallii. Ubi etiam tradit formam in collatione ejuſdem :|: Sed Pontifex Romanus ubique, & in omni tempore utitur pallio, lib. 1. decretal. de authoritate, & uſu pall. can. ad honorem. FR. Non poteſt pallium aliis commodari, lib. 1. decretal. tit. 8. cap. 2. Nec uni conceſſo, intelligitur etiam ſucceſſori donatum; ſed ſemper novus Archiepiſcopus debet illud poſtulare à Sede Apoſtolica. Baron. an. 432. n. 9. & Sac. Congreg. Rituum, 4. Mart. 1606. Blondus decad. 1. lib. 2. ex teſtimonio Agnelli Ravennatis ejuſdem Eccleſiæ antiqui ſcriptoris, hæc refert: [Ornavit Valentinianus Imperator Joannem Epiſcopum Ravennaten. pallio ex candida lana confecto, quo ſolus tunc Imperator uteretur. Quod quidem ſuperbiæ incentivum effeciſſe videmus, ut Epiſcopi Ravennates eas habuerint cum Pont. paritatis contentiones, de quibus ſuo tempore dicemus.] Quod tamen Baronius negat dicto anno 432. num. 91. Eccleſiaſtici Imperii Electores ſi carent pallio, non poſſunt eligere, nec conſecrare Imperatorem. [Conradus Imp. &c. qui mox ad palatium Aquis veniens, à prædicto Cardinali (nam Colonienſis, qui id facere jure debuerat, noviter inthronizatus pallio carebat) cooperantibus Colonienſi, & Trivirenſi Archiepiſcopis cum cæteris Epiſcopis in Regem ungitur. Otto Friſingen. lib. 7. cap. 22. :|: Functiones Epiſcopales minimè exercere poteſt Archiepiſcopus, antequam pallium recipiat, can. niſi ſpecialis, de authoritate, & uſu pallii, can. quod ſicut, & can. ſpecialis, de elect. Et hoc currit à die ejus conſecrationis, etſi jam antea in Epiſcopum eſſet conſecratus, à die tamen confirmationis intelligitur; aliter in pœnis cadit, quæ in can. quoniam. diſt. 100. continentur. Quod verò limitatur, quando in aliena Diœceſi tanquam ſimplex Epiſcopus munera epiſcopalia de licentia Ordinarii loci exercere vellet. Auctores apud Matthæum Paulum Leonem in tract. de Authoritate, & uſu pallii Pontificii. Ubi etiam ſuſtinet, quod quando privilegium deferendi pallium eſt locale, & non perſonale, uti ſunt Epiſcopatui conceſſa, de quibus aliquos numeravimus ſupra; hi enim poſſent munera Epiſcopalia liberè exercere ante obtentum pallium; itaque pœnæ in canone contentæ ſolum in Archiepiſcopos, & alios Primates tendunt, qui non gaudent privilegio locali. Si pallium deperdi contigerit, tunc Archiepiſcopus non poſſet ex ſe aliud formare; ſed denuò à Sancta Sede aliud impetrare teneretur, ut noſtris têporibus Manfredonienſi Archiepiſcopo accidit, cui quia à pyratis infidelibus pallium deprædatum fuerat, tunc ad Urbanum VIII. pro alio recurrere neceſſe fuit, & in tali caſu Papa ex gratia vivæ vocis oraculo illud concedere ſolet. Quando Archiepiſcopus ſua Sede relicta ad alium Epiſcopatum deſcendit, tunc uti Epiſcopus pallio amplius frui non poteſt. Sac. Rit. Congreg. 16. Octobr. 1604. Si Archiepiſcopus in propria Provincia moritur, tunc pallio indutus ſepeliri debet; at extra Provinciam obiens, cum pallio ſub capite ſepelitur. Caſtal. in praxi cæremon. lib. 1. ſect. 10. num. 2. Abuſus autem pallii inter Græcos dupliciter notatur, primò, quod ſolent ex ſerico illud contexere, cum ex lana fieri deberet, ut Græcuſmet Auctor Simon Theſſalonicenſis fatetur, his verbis: [Ideò enim ex lana quoque texitur, quoniam erraticam ovem, ideſt, naturam noſtram ſignat.] Et licet Joannes Diaconus in vita S. Gregor. Papæ dicat præfatum Pontificem candido, byſſinoque pallio uſum fuiſſe, vel debet intelligi de tegumento, vel ſi de pallio Pontificali loquatur, fuiſſe lana mixtum indubitanter intelligere oportet. Secundus Græcorum abuſus eſt, quod omnes locorum Ordinarii illud deferant, quum hic illaudatus mos antiquæ eorum Eccleſiæ omninò adverſetur; illorum enim Patriarcha, quotieſcumque ceſſabat ſchiſma, tunc ſemper pallium à Romano Pont. poſcebat; unde Luitprandus in ſua legatione inquit: [Vidimus Conſtantinopolitanum Epiſcopum pallio non uti, niſi Sancti Patris noſtri permiſſu.] Subjungitque, quod temporibus Theophylacti Eunuchi, & Conſtantinopolitani Patriarchæ, qui violêter à Pontifice Rom. pro ſe, & ſucceſſoribus ferendi pallium ſine Sedis Apoſtolicæ licentia indultum extorſerant, atque ex tunc tale abuſum cœpiſſe, nimirum: [Ex quo turpi commercio vituperandus mos inolevit, ut non ſolum Patriarchæ, ſed etiam Epiſcopi totius Græciæ palliis utantur.] FR. indultum fuit Joannis Papæ XI. nam Albericus Romæ Tyrannus violenter pro hac conceſſione Pontificem coegit, dùm in carcere illum incluſum arctaverat. Baron. an. 934. num. 1. :|: Conſtat item, quod Juſtinianus ſuam patriam privilegiis nobilitare cupiens, quam Juſtinianam Civitatem appellaverat, Agapitum Papam I. rogaverat, ut illius Civitatis Epiſcopo pallium concederet. Baron. an. 535. n. 55. Quod tamen, ne in hoc præjudicium Metropolitanis fieret, concedere recuſavit. Baron. ibid. num. 57. & 58. Sed Vigilius deinde Papa crebris inſtantiis moleſtatus conceſſerat. Baron. ibid. num. 56. De quo indulto etiam D. Gregorius, lib. 4. epiſt. 15. mentionem facit; atque vigore hujuſmodi Romanæ Sedis privilegiorum, uſque ad præſens illa Juſtiniana Civitas à Patriarchæ Conſtantinopolitani iuriſdictione exempta exiſtit. FR. Quo verò ad Patriarcharum auctoritates concedendi eorum ſuffraganeis pallium, intelligitur facultas hæc, ſi acceperint Patriarchæ à Pontifice pallium cum ſolito fidelitatis juramento &c. ut cautum eſt in cap. Antiquæ, de privil. & exceſs. in lib. 5. decretal. :|: Pallium verò, de quo Tertullianus tra-

tractatum instituerat, est longè ab Episcopali diversum; quod à Pharisæis ferebatur. Baron. in Apparat. n.9. FR. Tiberius item Cæsar circa id legem sanciverat. Idem Baron. ann.16. num.6. Illoque Romæ aqua, & igne interdicti induebantur, item Virgines Deo consecratæ. Idem an.57. num.91. Postea Christiani abjecta toga, illud ferebant, undè apud Gentiles adagium illud: *De toga ad pallium*. Ibid. num.94. & seqq. Quod erat quadrangulum. Ibid. Item de philosophico pallio, quo utebatur Porphyrius. Ibidem num.96. Eratque fusci, & obscuri coloris. Ibidem n.97. & ann.197. num.7. & seqq. Item pallium, quod Augustus prohibuerat, Monachis in usu deinde remansit. Idem an.57. nu.97. Usique sunt quandoque nonnulli Christiani. Idem Baron. an.197. num.7. Et postea omnes communiter. Ibidem n.8. & 9. :I: Ubi ipse Cardinalis errorem Pamelii manifestat, qui dixerat Tertullianum cœpisse religionem Christianam profiteri, ex quo hujusmodi pallio cœperat uti. FR. Pallium, quod à Pharisæis ferebatur, in quatuor angulis habebat violaceas ligulas, & in extremitatibus fimbriæ spinas circumpositas, quæ in ambulando pedes compungebant, sicque emanantem sanguinem ostentabant. D. Hieronymus in cap.23. Matth. num.15. Vide *Tabardum*.

Palma Arbor. Vide *Baja*, *Elatæ*, *Palmarum festum*.

Palma, pro manu. Vide *Manus*, *sive palmas suspendere*. FR. Item hæc phrasis *Perductus ad palmam* non semper intelligitur *Martyrii*, nisi expressè ponatur hæc ultima dictio, quemadmodum ad lectiones S. Vitalis Martyris in pervetusto Breviario Liciensi de libro S. Ambrosii (ut ibi dicitur) desumptas habetur, quod Ursicinus: [Cumque jam veniret ad palmam, & expavisset &c.] & inferius ubi narratur Martyrium ejusdem Vitalis, sequitur: [Post equulei tormenta jussus est perduci ad palmam; locus autem, ubi decollabantur Christiani, hoc habebat vocabulum, eò quòd arbores palmæ ibi essent, 28. April. Ex Epistola sub nomine S. Ambrosii, apud Surium tom.3. ad 19. Junii, atque Mombritius tom.2.

Palmare, sic denominatum fuit Concilium Rom. sub Symmacho Papa in porticu Vaticanæ Basilicæ celebratum, quæ porticus *Palmaria* dicebatur. FR. sic Anastasius Biblioth. in Honorio: [In porticu Beati Petri Apostoli, quæ appellatur de palmaria.] Item ad *Palmam auream* Romæ locus in vita S. Fulgentii, fortasse inde *Pallara* hodie corruptè dicitur; nam *Ad palmam* erat locus juxta arcum triumphalem Septimii Severi ad radices Capitolii Florav. Martinello teste in ejus Roma sacra, pag.45. idest, ad Ædes Deorum Penatum, ubi hodie S. Mariæ Liberatricis Templum. Nardinus in ejus Roma antiqua lib.5. cap.4. pag. mihi 227.

Palmarum Festum, Dominica nempè palmarum, quæ *Dominica florum*, seu *ramorum*, *Hosanna*, *Pascha petitum*, seu *Competentium* dicebatur, de quo aliqua diximus in dict. *Baja*, *Capitilavium*, *Catechumenus*, *Hosanna*. FR. in Sacramentario S. Greg. Papæ *Dominica in palmis* dicitur, à S. Ambrosio *Dominica in ramis olivarum*, à D. Hieronym. *Dominica indulgentiæ*, quia in hac die propter proximum Paschæ festum liberabantur in carceribus detenti: ab Isidoro, & Alcuino *Dies palmarum*; ab Anastasio Nicæno *Festum palmarum*; à Philotheo Constantinopolitano Patriarcha *Festum Euangelismi palmarum*; à Balsamone *Dominica gestationis ramorum* :I: In processione hujus diei super humeros duorum Sacerdotum machina, in qua triumphaliter positum erat Sanctissimũ Eucharistiæ Sacramentũ, deferri solebat, ad denotandum ejusdem Christi triumphum, Lanfranc. c.1. §.4. sive liber Euangeliorũ. [Hodie præparatur quoddam portatorium honestissimè, in quo intromittitur Sanctum Euangelium, quod intelligitur Christus. Albin. de divin. off.] Et inferius ait, quod machina, in qua erat liber Euangeliorum, à Diaconibus ferebatur: [Diaconi supradictum portatorium cum Euangelio bajulantes.] Lepida quidem est Maronitarum cæremonia in hac die; arborẽ enim olivarum in Ecclesiã illi ferunt, quæ, post quàm benedicitur, in publica auctione ponitur, & tandẽ majorem eleemosynam offerenti datur, qui ab ejus consanguineis auxiliatus in processione defert, ac in culmine arboris filium suum, seu alium puerum collocat, ibique puer lætitiæ acclamationes profert, in regressu autem processionis omnes arborem aggrediuntur, & ramunculos devotionis causa abscindunt. Antiquitus etiam in aliis diebus solebat Pontifex peregrinis ramos palmarũ in signum victoriæ pro reditu visitationis Terræ Sãctæ distribuere, quibus etiam Cruces ad collũ imponebat. Rog. in Annal. Anglican. Vid. *Palmatus*. FR. Difficultas quidẽ insurgit in illis verbis benedictionis palmarũ, nimirum: [Intellexit enim jam tunc illa hominũ beata multitudo præfigurari, quia Redemptor noster humanis condolens miseriis pro totius mundi vita cum mortis principe esset pugnaturus, ac moriendo triumphaturus; & ideò talia obsequens administravit, quæ in illo & triumphos victoriæ, & misericordiæ pinguedinem declararent.] Quomodo enim intellexerat illa beata multitudo Hebræorum redemptionis humanæ mysteria? si quidem notum est, quod turbæ illæ tales cogitationes minimè habuerint; sed eorum signis triumphalibus Christo exhibitis, illi tanquam Regi, ac Domino occurrere intendebant, putantes non esse Christũ moriturum; imò nec adhuc ipsimet Apostoli, adhuc inerudit, hæc mysteria, quæ Ecclesia in prædictis verbis canit, in palmarum, olivarumque ramis denotata percipiebant? Dubium hoc sic resolvunt Gratianus in 3. part. quæst.2. & Jansenius in Concord. Euangelist. quod verbum *Intellexerat* verificatur; nam Spiritus Sanctus turbas taliter operando inspirabat, eodem modo, quo Caiphas Christi mortem Gentibus redemptionem prophetaverat allaturam, & de Magda-

Magdalena, quæ prævenerat ungere Domini caput, idem Dominus dixerat, [Ad sepeliendum me fecit] licèt illa tale obsequium hoc fine non præstiterit; sed Spiritus Sanctus ad talia illam impulerat. Hæ tamen responsiones, etsi piæ, & ob reverentiam doctissimorum Auctorum amplexabiles sint: nihilominus dubiosæ menti pabulum completè minimè subministrant, exempla enim allata de Pôtifice anni illius, ac de Magdalena non probant, dictum, scilicet, illius, & actum istius ipsosmet intellexisse eo fine, quo Euangelistæ notarunt; quamvis à Spiritu divino ad ea inducti fuissent. Quare melius responderi videtur, quòd Ecclesia verè, ac significatu proprio in illis verbis: [Intellexit jam illa hominum beata multitudo &c.] turbam illam beatam appellat, quia nimirum visione Verbi Incarnati beari meruit. Igitur cum populo hebræo anteà de hoc adventu Christi Isaias cap.62. prædixerit inquiens: [Transite, transite per portas, præparate viam populo, planum facite iter, eligite lapides, & elevate signum ad populos. Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ: dicite filiæ Sion: Ecce Salvator tuus venit: ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo.] Et clarius, ac in proximiori tempore vaticinavit Zacharias cap.9. dicens: [Exulta satis filia Sion, jubila filia Jerusalem: Ecce Rex tuus veniet tibi justus, & Salvator: ipse pauper, & ascendens super Asinam, & super pullum filium Asinæ.] Ideò tanquam res jam revelata, & ab Hebræis satis intellecta subjungit Euangelista Matth. cap.21. inquiens: [Hoc totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam, dicentem: Dicite filiæ Sion: Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subjugalis.] Ac Joannes c.12. [Sicut scriptum est: Noli timere filia Sion: ecce Rex tuus venit sedens super pullum asinæ. Hæc non cognoverunt discipuli ejus primùm: sed quando glorificatus est Jesus, tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo: & hæc fecerunt ei. Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocavit de monumento, & suscitavit eum à mortuis. Propterea & obviàm venit ei turba: quia audierunt eum fecisse hoc signum.] His igitur præmissis; Infertur primùm, quoad Apostolorum inscitiam de hoc mysterio, ex textu Joannis suprà, quòd scilicet, cœperant hoc mysterium cognoscere discipuli, dum sederat Christus super asinam, ait enim: [Hæc non cognoverunt discipuli ejus primùm] idest, cùm super jumentum vectari jussisset; ideò sequitur Euangelista Jo. [Sed quando glorificatus est Jesus, (*à Turbis nempe*) tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo.] Infertur secundò, quòd verba, quæ Ecclesia suprà profert in hoc festo: [Intellexit enim jam tunc illa hominū beata multitudo præfigurari, quia Redēptor noster humanis condolens miseriis &c.] multitudinem illam hanc Dei commiserationem abundè intellexisse significant, de quibus Eccles. c.18. prædicaverat [Misericordia Dei super omnem carnem,] & inferius: [Sensati in verbis, & ipsi sapientes egerunt, & intellexerunt veritatem, & justitiam, & impleverunt proverbia, & judicia.] Et de eisdem Isaias cap.43. dixerat: [Vos testes mei dicit Dominus.] Unde Joannes supra: [Testimonium ergo perhibuit turba,] & sequitur post pauca ibidem Isaias: [Et credatis mihi.] Ideò Ecclesia beatam illam hominum multitudinem appellat, quia credidit, [Et intelligatis, quia ego ipse sum,] ait ibidem Isaias, & Ecclesia supra:] Intellexerat enim jam illa hominum &c.] Et tandē Propheta ibidem concludit: [Populum istum formavi mihi, & laudem meam narrabit,] quando, nempe, clamaverunt *Hosanna &c.* Item Baruch. c.2. in idem concinens inquit: [Et scient quia ego sum Dominus Deus illorum, & dabo eis cor, & intelligent; aures, & audient; & laudabunt me in terra captivitatis] quia Judæi tempore Christi erant subditi Romanis: & inferius concludit] Et statuam illis testamentum alterum:] ergo de scientia Domini Dei in populo hebræo loquitur, quando illum esse Deum intellexerat, & laudavit, *Hosanna* dicens, & in statuendo alterum testamentum, idest, Euangelium. Insuper jam illa beata hominum multitudo, quod Redemptor noster esset cum mortis principe pugnaturus, etiam jam intellexerat; nam ut allegat. supra Euangelista Joannes ait: [Et hæc fecerunt ei] statim reddit rationem: [Testimonium ergo perhibuit turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocavit de monumento, & suscitavit eum à mortuis, propterea & obviam venit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum:] Signum, inquā, quo satis turba intelligere potuerat, quod Redēptor esset cum mortis principe pugnaturus, dum Lazarum à mortuis suscitaverat. Intellexerat itē satis illum esse verum Messiam ex præmonitis Prophetarum signis supra adductis, licet errasset deindè Deo viduata Synagoga, credendo Christi humanitatem fuisse immortalem :||: Hymnum autem *Gloria, laus, honor &c.* qui canitur in processione hujus festi, Sigibertus in chron. & Crantius in hist. Sax. apud Baronium an.835. n.2. asserunt compositum fuisse à Theodulfo Floriacensi Abbate, qui cum esset bonus poeta, dum in carcere detineretur de quadā conjuratione contra Ludovicum Imperatorem imputatus, prædictos versus composuerat, quos cecinerat in carceris fenestra, dùm Imperator ille in die palmarum illuc transiverat: cui taliter placuere, ut detentum non solum à vinculis liberasset, quin etiam ad Aurelianensem Episcopatum promovisset. Sed hæc narrativa meritò tanquam fabulosa à nonnullis rejicitur; nam Albinus, sive Alcuinus Flaccus, qui objerat (teste Baronio) ann.804. & consequenter triginta annis antē relatam conjurationem, mentionem facit de hujusmodi hymno lib.1. de divin. off. cap.14. Insuper ab antiquis Ludovici Imp. Scriptoribus nulla de tali successu mentio colligitur. Imò Enghirardus ann.1318. & Teganus de gestis Ludovici

Pii nu.22. affirmant Theodulphum Aurelianensem jam Episcopum, una cum aliis Coepiscopis conjuratis in Synodo ab Episcopali dignitate depositum fuisse, & in Monasterium detrusum, ut ipsemet etiam ad Monduinum Episcopum scribit, cujus epist. inserta reperitur apud Canisium tom.5. antiq. lect. par.3. ubi narrat condemnatum eum fuisse absque Summi Pontificis notitia; fuerat nihilominus una cum cæteris complicibus occasione nuptiarum Lotarii Ludovici filii tandem liberatus, ut ibidem Canisius refert. Anonymus vero S. Mammantis vitæ Scriptor. cap.9. Reinaldum Ligonensem Episcopum hujus hymni authorem facit, quæ vita in Biblioth. Floriacensi cap.3. legitur. Sed huic opinioni obstat supradicta Alcuini authoritas. Debent palmæ in manu teneri, dum canitur Passio. Sed tempore elevationis tantum Episcopus palmam habere opportet. Cærem. Episc. lib.2.c.21. S. Cyrillus Hierosol. in Cathec.10. refert, quod ejus ætate palma arbor, ex qua sumpserunt Hebræi ramos, ut Redemptori obviam irent, adhuc per providentiam Dei extabat, ac intacta remanserat in illo Hierosolymitano exterminio tempore Titi, & Vespasiani Impp. non obstante totali arborum projectione in illa regione.

PALMATA, genus afflictionis corporalis apud Monachos usitatum. [Super metanœis verò, disciplinis, atque palmatis, sive etiam brachiis in orationibus extendendis, cæterisque sancti fervoris exercitiis, nulla fratres lege constringimus. Petrus Damianus.] Baronius tamen existimat fuisse genus pœnitentiæ, & percutiebatur palma manus cum ferula. Sed expositio Gretserii magis placet, qui ait palmatam fuisse violentam ad solum percussionem manus, quando exercebantur metanœæ, ut suo loco diximus, quæ erant quædam ad terram prostrationes, & confirmatur ex eodem Damiano: [Lorica est homo indutus ad carnem, ferreis membra divisa circulis ambit, mittit cum labore metanœas, allidit in pavimentum sæpiùs manus.] FR. Item Palmata erat insigne Consulatus. Baronius ann.508. num.1. Vide *Purpura*.

PALMATINAE, caryotæ, seu caryotides, phœnicobalani, dactyli, palmæ fructus: [Et quoniam non delectamur zeniis, palmatinas, quas tua direxit Fraternitas, cum gratiarum actione suscepimus. D. Greg. lib.1. epist.64.] Baronius tamen genus vini pretiosi fuisse existimat; sed tunc *Palmatianum* diceretur; quemadmodum scribit Cassiodorus lib.12. cap.11. inquiens: [Vinum quoque, quod laudare cupiens palmatianum nominavit antiquitas.] Quia inter alia vina palmam vindicabat, ut idem ait: [Ut meritò illi à palma nomen videatur impositum.] Aliud verò genus vini refert Hieronymus epist.2. quod ex dactylis conficiebatur. Plinius quoddam vinum ex uvis palmis appellatis lib.14. cap.6. recenset. Vide in dict. *Stips*. FR. opinio quod hæc Palmatinæ fuerint vinum ex palmarum fructibus non videtur sustinenda, primo, quia Palmatinæ à Felici Messanensi Archiepiscopo D. Gregorio dono missæ fuerant: at hujusmodi fructus non generantur in Sicilia. Item si ex uvis palmis appellatis hoc vinum esset, *Palmesium* diceretur, ut patet ex Plinio loco cit. ajente: [Ex reliquis (*idest*, *vinis*) à supero mari Præturia, atque Ancone nascentia, quæ à palma uva fortè enata palmesia appellantur. [Cæterum vinum, quod D. Hieronymus ait ex succo dactylorum confectum, erat ingratum gustui, & soli Orientales illud bibebant, eodem Plinio *lib.6. cap.18.* teste, ex quibus dactylis non solum vinum, sed & panem Orientales conficiebant. Idem Plinius lib. 13. cap.4. Reperiebatur siquidem quoddam vinum in Italia *Palmiprimum* denominatum. Idem Plin. lib.14. cap.16. Item *Palmeum vinum*, ibid. & lib.23. c.1. Vide *Stips*.

PALMATUS. Vide *Expalmatus*. FR. Item *Palmatus* dicebatur Peregrinus, qui ex Hierosolymitana peregrinatione redibat. [Nonnulli etiam palmati de Hierosolyma redeuntes Acris, quæ est Accaron, expugnatam nunciarant. Abbas Vespergen.] Vide *Palmarum festum*, ubi narratur, quod antiquitus Pontifex peregrinis solebat palmam tradere. Item in Jure Civili *Palmatus* equus appellatur, sive ex eo, quod egregius cursor sit, qui in concursu aliorum palmam, & bravium consequi solet, sive ex bajo colore; nam baja græcè palmam significat. Vide *Bajæ*. Item palmatus lapis nigri coloris circa Mundam in Hispania. Plin. lib.16. cap.18.

PALMESIUM. }
PALMIPRIMUM. } Vide *Palmatina*.

PALMULAE NICOLEAE. Vide *Nicolai panes*.

PAMMYIA, omnis musca. Vide *Canomyja*.

PANACLYSTUS, ex græco πᾶν, idest, totum, & κλυστός, nempe diffusus; sed in Anastasio Biblioth. mendosè habetur quandoquidem *Spanaclystus*, & aliquando *Epanaclystus*. Legi igitur debet [Calicem aureum præcipuum panaclystum.

PANAERETOS, πανάρετος, idest, principalis: sic D. Hieronymus librum Ecclesiastici in præfatione ad Salomonis libros appellavit: [Fertur & panæretos Jesu filii Sirach liber.

PANAGIA, Παναγία, idest, sanctissima, titulus, quo Græci Beatissimam Virginem appellant. Origo hujus nominis in Horologio græco sic refertur: quòd Apostoli post Christi Ascensionem, quando ad mensam sedebant, primum accubitum vacuum relinquebant ob reverentiam eorum Magistri, & Domini Jesu, in quem locum super pulvinar partem panis, de quo comedebant, depositabant. Peracta autem mensa, in altum illum panem extollebant, precesque in gratiarum actionem recitabant, qui pius usus à singulis Apostolis per mundum dispersis continuatus deinde fuerat. At dum iterum in unum divina dispositione in Deiparæ transitu congregati, post mortuorias functiones, scilicet, die tertio illius obitus, cum post mensam, solitam panis elevationem cum gratiarum actione agerent, apparuit eis

eis Beatissima Virgo choris Angelicis consamulata, quæ aspectu jucundissimo eos salutavit: verum illi mente stupefacti, ac animi lætitia excitati, confestim in tali cœlesti visione solitas preces dimittentes, [Panagia Deipara adjuva nos] conclamare cœperunt, & redeuntes ad Virginis sepulchrum, ejus Beatissimum Corpus non invenere, quare certiores facti sunt illam anima, & corpore in Cœlum assumptam fuisse. Ex hac historia originem habuit non solum titulus B. V. (eo modo, quo diximus) attributus; sed & ipsemet panis, qui in altum elevatur cum gratiarum actione post comestionem, ita appellatus fuit; unde solent adhuc græci Monachi ad imitationem Apostolorum Deo gratias agere post corporis refectionem, quem benedictum panem deinde inter se dividunt, & cophinum, seu vas, in quo hic panis collocatur, *Panagiarium* vocant. Hinc error Meursii scatuit, asserens *Panagiana* panem sanctum significare, malè percipiens similem cæremoniam, quam in mensa Imperiali Græcorum solitam fieri refert Codinus, ita inquiens: [Porro Præfectus mensæ acceptum panagiarium mensæ imponit, & elevans panagiam, dat illam domestico mensæ, & ille magno domestico, hic Imperatori, & quum primum panagiam ori inserit, omnes accinunt: Ad multos annos.] Ex quibus verbis satis colligitur, quòd nomine *Panagiæ* panis in altum elevatus ad complementum cœremoniæ, de qua diximus, intelligatur. Itaque nullus græcæ linguæ professor *Panagiam* panem benedictum significare ait; sed potius *Panagiam* denotare omninò sanctam. FR. παναγία erat Dianæ epitheton, si Erasmo in ejus Chiliad. credimus. Sic etiam πανάρχης Phœbi epitheton.

PANAGIARIUM. Vide *Panagia*.

PANARIUM, ità S. Eiphanius ejus librum contrà Hæreticos denominavit. FR. arculam medicam ipsemet per hoc vocabulum significare ait: [Panarium, sive arculam medicam, ad eorum, qui à serpentibus (*idest, Hereticis*) icti sunt, remedium. In epist. ad Acacium, & Paulum ejus Amicos.] ad quorum instantiam prædictum librum composuerat.

PANATARIA. Vide *Panetaria*.

PANATHENAEA, Gentilium festa. Vide *Thallophorus*.

PANCAREA. Vide *Votarea*.

PANCARPIUM, sive *Pancarpum*, Palæstra, gymnicus locus, spectaculum luctatorum. Inde Cassianus coll. 5. cap. 14. ait: [Ut fieri solet ab his, qui coram regibus hujus mundi omnigenis congredi bestiis præmiorum contemplatione consueverunt, quod spectaculi genus vulgò pancarpum nuncupatur.] Et D. Aug. adver. Secund. [Nomine pancarpi, quod in ludicris muneribus edi solet.] FR. Pancarpium omnium florum coronam significat. Festus manutianæ editionis, & Siponrinus in Martial. Paschal. de coron. l. 2. c. 13. ideò Gladiatores, qui his coronis decorabantur *Pancarpi*, & *Pancratii* dicti sunt, & locus spectaculorum *Pancarpum*, & *Pancarpium* appellabatur. Novell. de Consulib. Vide *Pancratista*.

PANCATRIUSU. παγκράτιον. FR. certamen gymnicum, quod latinè *Quinquertium* dicebatur, eò quòd ex quinque certandi generibus constaret, cursu, scilicet, disco, saltu, lucta, & pugillatu. Hermol. Barbarus lib. 34.

PANCRESTUM, πάγχρηστον, munuscula dulcia quibus pueri ad omne obsequii genus pertrahuntur, quasi cunctis gratum, utile. [Infantes quoque, & omnes ferè parvulos contumaces, quos morigeros minæ, & ferulæ non efficiunt, interdum panchresta, atque blanditiæ ad obedientiam trahunt.] FR. significat etiam medicamentum communiter morbis salutiferum, & utile. Cic. Ver. 5. [Adventu L. Metelli Prætoris cum omnes ejus comites iste sibi suo illo panchresto medicamento amicos redemisset &c.] ubi pecuniam intelligit, & in sensu medicamenti loquitur etiam Plinius lib. 20. cap. 8. ubi de cichorio agens, sic inquit: [Adjiciunt Magi, succo totius (*idest, omnium cichoriorum specierum*) cum oleo perunctos favorabiliores fieri, & quæ velint, faciliùs impetrare. Quod quidem propter singularem salubritatem aliqui chreston appellant, alii pancration] legendum fortasse panchreston: & clarius lib. 36. cap. 20. ubi de hæmatitarum quinque generibus agit his verbis: [Proficit oculorum lacrymis in lacte muliebri, procidentesque oculos præclarè cohibet. Hæc est sententia eorum, qui nuperrimè scripsere. Sed Sotacus è vetustissimis Authoribus quinque genera hæmatitarum tradit, præter magnetem; principatum dat ex iis in Æthiopico, oculorum medicamentis utilissimo, & iis quæ Panchresta appellant] &c. Reperitur etiam Panchrestarius apud Arnobium lib. 2. advers. Gent. [Quid fullones, lanarios, phrygiones, coquos, panchrestarios, musiones, lenones, lanios, meretrices] quod dulciariorum, & panchrestorum, coctorem significat.

PANCRESTARIUS. Vide *Panchrestum*.

PANCRATISTA. FR. Athleta. Gellius lib. 13. c. 26. Plin. lib. 34. cap. 8. Vide *Pancarpium*.

PANDECTAE, Πανδέκται, corpus juris civilis, quod Digestum appellatur, ex græco πᾶν, idest, totum, & δέχομαι, nempè, contineo, seu comprehendo, in eo enim volumine omnes leges comprehenduntur. Quando igitur pandectas citabant Veteres Græci, primam litteram dictionis tantùm notabant, π; sed Latini hoc signum non percipientes æquivocarunt in hoc similis figuræ signo, ff. FR. multa quo ad etymologiam, & alias de hoc vocabulo eruditiones ex Budæo præcipuè Calepinus congerit; sed nos hic aliqua addamus, de quibus ibi non fit mentio. Itaque Accursius in præfatione Pandectarum dict. Digestorũ, ex Gellio in fine Noctium Atticarum, *Pandectas*, idest, omnium receptacula interpræatur. Et Justinianus Imp. in l. 2. §. Sed cum omnia, Cod. de veter. jur. enucl. inquit, Digestorum, seu Pādectarum nomen inditum propterea, quod disputationes legitimas in se continent, & quasi dig runt; nam quod undique fuerat collectum, in suos

sinus receperunt. De signo, ff. sciendum, quod antiqui Signum condemnandi scribebant, C. sicut Græci K. Signum verò absolvendi erat, A. & quando judici perplexa, & obscura causa videbatur, (juxta l. unic. ex pluribus, ff. de re judicata,) tunc ponebant litterar N. L. quod Significabat, *Non liquet*. Ità Asconius Pedianus. At cum aliquid factum fuisse indicare volebant, hoc duplici FF. per eos significabatur, ut etiam Author est Probus, qui integrum libellum super hoc composuit. Igitur Justinianus significare volens, quod in his voluminibus continetur omne rerum, atque doctrinarum genus, Pandectas inscripsit, volens etiam ex tituli inspectione admonere Lectorem, quod in his legum libris continentur S. C. & principum constitutiones. Item ea, quæ à Cæsaribus facta fuere, FF. duplici denotavit, quasi diceret *Facta fuere*. Quæ quidem priùs dispersæ, ab ipso collectæ, & in ordinem redactæ sunt; ideòque *Digesta* nuncupavit. Digerere enim, & disponere, ac in ordinem redigere synonyma sunt; unde Virg. 4. Æneid.

Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.

Pomponius in l. 2. §. ita libri, ff. de orig. juris, ait: [Libri digesti sunt ab Aufidio] idest collecti, sive dispositi. An autem dicendum sit *Pisanæ pandectæ*, sive *Florentinæ pandectæ*. Vide Calepinum in hac dict. Henricus Spelmam *Litteræ Pisanæ* legit; sunt enim antiquæ pandectæ charactere antiquo Romano majusculo exaratæ, & *Pisani*, sive *Pisanæ* appellatæ, quia in Amalphitana Civitate repertæ fuerunt, quando à Lotario Imperatore ea Civitas capta fuerat, quas Pisanis dederat; *Florentiæ* tamen ab aliis appellantur, quia nunc in rarissima Magni Etruriæ Ducis Bibliotheca reperiuntur, ajuntque esse Justiniani Originale, quod ob reverentiam accensis funalibus, ut Politianus scribit, ostendebatur.

PANDOCHÆUM, πανδοχεῖον, diversorium, publicum hospitium. [In pandochæum etiam aliquando, cum iter faceres, divertisti, ibique lectum, mensam, pocula, discos, aliaque omnis generis vasa reperisti, cum nihil attulisses. Aster. Episcop. hom. de Oecon.] Usurpatur etiam pro Caupona, sive Taberna, & dicitur etiam *Pandochium*, ut ex sequentibus verbis colligitur: [Erat autem in ipso emporio pandochium. In vita S. Martinæ.] Hinc *Pandox* dicitur Hostis. Vide *Albergaria*, *Pandoxo*.

PANDOCHIUM, & *Pandox*. V. *Pandochæum*, *Pandoxo*.

PANDORA, πάνδωρα: puellæ nomen apud Hesiodum, ut cui omnes dii deæque suas quisque dotes adjunxissent. Est etiam Epitheton telluris, quæ omnis generis fruges profert.

PANDOXIS. FR. Luna dicitur, πανδοχὶς à Platone appellata, quod totius generationis susceptrix esset.

PANDOXO. FR. emere aliquid ab hospite. [Salliat Abbas carnes, quas mactavit, ne putrescant, & vẽdat cervisiam, quam pãdoxavit, ne acescat, & panes, quos pinsuit, ne indurescant. Thom. Valsingamus in Richar. II. πάνδοξ enim Græci hospitẽ appellant, ideò hic Abbas repprehenditur, quòd ab hospite cervisiam emerat. Item *Pandoxo* laudare significat; nam Rhetor Caupona dicitur. Vide *Caupona*. Vide etiam Chil. Erasmi. Hinc Πανδοξίς, genus musici instrumenti, quo laudes alicujus canuntur. Unde *Pandurus*, & *Pandurista*, qui pandura instrumento canit. Item significat etiam cultrum cauponæ.

PANDURIZO, panduram pulso. [Pandurizavit, organo modulatus est. Lamprid. in Heliogab.

PANEGIRIS, FR. πανήγυρις, nundinæ, emporium, publicus conventus, quales quolibet lustro Athenis celebrari solitos fuisse, Herodot. lib. 6. scribit. Cicero. 1. Tusc. quæst. mercatum interpretatur; eodem vocabulo πανήγυρις usi sunt Sanctus Proclus Orat. 1. in laudem B. Mariæ Virg. & D. Greg. Nazian. in Car. de vita sua, quorum Interpretes emporium, & nundinas vertunt. Et πανηγυρικοὶ λόγοι, idest, panegyricæ orationes.

PANETARIA, Refectorium Monachorum. Item locus in Lateranensi Palatio, ubi feria V. in Cœna Domini Papa comedebat. [Vadit ab Basilicam Zachariæ, quæ panetaria diebus his nuncupatur. Cencius Camerar. in suo M.S. Cærem.] Tẽpore verò Benedicti Canonici Vaticanæ Basil. Papa in hac die ad Basilicam S. Theodori comedebat; sic enim in ejus M. S. Cæremon. quod in Biblioth. Angelica de Urbe conservatur, habet: [Quibus finitis vadunt ad Cœnam in Basilicam Sancti Theodori, quæ est panetaria.

PANETARIUS, qui in panetaria præsidebat.

PANARMONIUM, παναρμόνιον. FR. suavis harmonia plena, & omnibus numeris absoluta. Suidas.

PANYPERSEBASTUS. Vide *Sebastocrator*.

PANICOCTARIA, Panifica, Pistrix, quæ panem coquit. [In manu panicoctariæ mulieris regni sui invenit, & format exemplum. Chrysol. serm. 166.

PANIFICUS IMBER, appellata est manna à Chrysol. quæ Israeliticis pluebat. Vide *Escatilis pluvia*.

PANIS BENEDICTUS. Vide *Fermentum*, *Panagia*.

PANIS GRADILIS. Vide *Gradilis panis*.

PANIS NICOLAI. Vide *Nicolai Panes*.

PANNUCULA, tumor, seu plaga. [Unde morbus pannucula dictus, & convulsum est femur illius. In vita S. Simeonis Stylitæ.] Aliqui putant esse græcum vocabulum πανίκλα, at equidem tale nomen adhuc non inveni. FR. *Panum* apud Plin. crebrò invenio. [Panos sanat, & cicatricibus colorem reddit, lib. 20. cap. 1. Sanat & alia vulnera &c. sic & omnes tumores, collectionesq; cum melle, & uva passa. Panos verò ex aceto tritum. Ibid. cap. 20.] & lib. 21. cap. 20. agens de Nardo gallico, inquit: [Struma hæc, vel panos, vel inguina discurrit.] Item lib. 22. cap. 8. ubi de herba centumcapita, ait: [Extrahit infixa corpori cum melle strumas, parotidas, panos recedentibus ab ossibus, &c.] Si ex ossibus, hulcus gummosus ergo est *Panus*, & non tumor, ex

ex quo formatur diminutivum nomen *Panneculus*, & mendosè *Pannuculus*.

PANORMUM; ex græco Πάνορμον, idest, universale receptaculum. Ibi fuisse Barbicanam Ecclesiam. Vide *Deputatus in pœnitentiam*. In ea regione obiit S. Rosalia. Vide *Roracia*.

PANOTII, Scythæ populi, ex longis auribus ita appellati, ut ex vocabulo colligitur, πᾶν enim totum græcè significat, ὦτα, aures. Ita Isidorus. Denotat item hominem ingentibus auribus præditum. FR. Si per Panotios Pannones intelligantur, Herodotus lib. 1. ait Pannones ex Jonia oriūdos. Hinc Paniones duodecim ex Jonia civitates dicebantur à Pan, & Jones, quia Panos Deus ab eis colebatur, & Plin. lib. 4. c. 13. ait: [Aliæ in quibus equinis pedibus nascantur, Hippopodes appellati. Fanesiorum aliæ, (*Panotiorum corrigit Turnebus*,) in quibus nuda alioquin corpora prægrandes ipsorum aures tota contegunt.] At Pomponius Mela cap. 6. de Hispaniæ, & Septentrionis Insulis inquit: [Esse equinis pedibus Hippopodas, & Stamalos, quibus magnæ aures, & ad ambiendum corpus omne patulæ, nudis alioqui pro veste sint, præterquamquod fabulis traditur; authores etiam, quod sequi non pigeat, invenio.] Quibus similes in India esse scribit lib. 15. Strabo, qui *Enotocæti* vocantur, quòd auribus pro strato quoque, cùm dormiunt, utantur, ex græcis vocibus nomen compositum ἐν, idest in, ὦτα, aures, κοίτη, cubile, lectus, quasi dicas in auribus somnum capientes. Ita placuit Græcis fabulandi licentiam in remotissima quæque detorquere: [Longinquitas enim non facilè redargui potest,] ut idem Strabo lib. 11. ait.

PANSELENOS, Πανσέληνος, idest, tota luna, seu plenilunium. [Cùm fuisset luna panselenos. Matth. Paris. in vita Abb.

PANTHEON. FR. Πάνθεον, omnium Deorum Templum, Romæ à M. Agrippa erectum, in quo omnes Dii colebantur, & à Bonifacio Papa IV. in omnium Sanctorum honorem ann. 610. consecratum. Quod S. Mariæ ad Martyres, vulgò *La Rotonda*, hodiè dicitur. Licet Templum Sanctæ Mariæ in Cosmedin, & S. Mariæ ad Martyres teste Martinello in sua Roma sacra etiam diceretur.

PANTOCRATOR, Παντοκράτωρ. FR. Omnipotens, unius, ac summi Dei epitheton.

PANTOCRATORENUS, universalis superior alicujus Religiosorum Ordinis, ac si Generalis diceres. [Quod autem Pantocratorenus præfectus præsit multis Monasteriis, canoni non adversatur: multa enim Monasteria, ut unum reputantur. Balsamon. tit. de fide ad can. 20. Photii.

PANTOLOGIA, Παντολογία, universalis loquutio, quo vocabulo utitur, loquens de variis doctrinis sub lactis symbolo, Petrus Blesensis ser. 3. dum inquit: [Audi adhuc fili, & tace. Considera idiomata singulorum uberum, ut scias cui debeas os admovere, & à quo amovere. Primum uber fuit serpentis, secundum Ægypti, tertium Philosophi, quartum Dei, quintum hæretici, sextum viri Catholici. De primo manavit lac venenosum, de secundo lac acetosum, quia multis amaritudinibus respersa est dulcedo humanæ felicitatis, de tertio lac ampullosum, de quarto lac coagulatum, de quinto lac aqua mixtum; pessimi enim caupones vinum aqua miscuerunt: de sexto lac syncerum.] Deinde sequitur docens, quomodo Philosophorum doctrinis uti possimus, his verbis: [Tertium excolendum, ut quod liquidum in philosophis reponatur, abjiciatur, quod fœculentum est.] Tandem reepilogans has metaphoricas lactis diversitates, inquit; [Primum dicitur paralogia,] idest, falsa loquutio. [Secundum scenologia,] idest, obscura loquutio. [Tertium physiologia,] nempè, naturalis loquutio. [Quartum Theologia,] scilicet, divina loquutio. [Quintum cacologia,] videlicet mala loquutio. [Sextum pantologia,] nempè, universalis loquutio.

PAPA, Παππᾶ, sive Πάππας, idest, Pater. Antonomasticè tamē Summus Romanus Pontifex intelligitur; antiquitus autem communis erat hic titulus omnibus Sacerdotibus, & præcipuè Episcopis. Vide Baron. an. 165. n. 10. & fusiùs in Notis ad Martyrol. 10. Januar. Et usque ad præsens Patriarcha Alexandrinus solet sic nominari. [N. miseratione divina Papa, & Patriarcha Magnæ Urbis Alexandriæ, & Judex orbis terrarum.] In quadam Chronologia Ecclesiastica ab Abraham Ecchellense Maronita in latinum translata habetur, quod Hierocla Alexandrinus Patriarcha primus fuisset, qui Papæ nomine appellari cœpit, idest, anno 240. FR. si acta S. Cæciliæ scripta sunt, ut creditur, tempore ejus passionis, scilicet, anno 232. ibi sic habetur: [Tunc Valerianus perduxit fratrem suum ad Papam Urbanum,] & Tertullianus, qui ante Alexandrinum Patriarcham Hieroclam extiterat, Pontif. Rom. ut mox infrà monstrabitur, Papam appellaverat. ✠ Gregorius VII. in Concilio Romano de an. 1073. quod in Bibliotheca Vaticana M. S. conservatur, sancivit, nisi solo Romano Pontifici titulum Papæ nemini attribui, quod ipsimet Græci schismatici observant, ut Nicetas Choniates fatetur: nam solum Pontificem Romanum illi Πάπας appellant cum accentu acuto super penultimam syllabam, & Sacerdotem Παπᾶς dicunt cum accentu gravi super ultimam syllabam, ut unius titulus ab altero distinguatur. Errant, qui putant Papam significare Patrem Patrum, & ideò has binas syllabas dicunt distinctè sic *Pa-Pa* esse intelligendas; nam, præterquàmquod hæc esset interpretatio contraria græco vocabulo, videtur etiam titulus Papæ distinctus à titulo Pater Patrum, quo etiam Concilia uti solebant in epistolis ad Pontificem Romanum directis, cujusmodi est illa à Synodi Epiri Patribus ad Hormisdam Papam directa cum tali inscriptione. [Synodus veteris Epiri Joannes, Matthæus, Constantius, &c. Domino nostro per cuncta Sanctissimo, & Beatissimo Patri Patrum, Comministro,

ac Principi Episcoporum Hormisdæ Papæ.] Quod, ut optimè Baronius advertit in dict. Not. ad Martyrol. 10. Januar. si *Patrem Patrum* Papa significaret, titulus *Papæ* ibi non adderetur. FR. Glossa affert aliam etymologiam in procemio Clementinæ, ubi sic habet: [Papa, idest, admirabilis, & dicitur Papè, quod est interjectio admirantis, & verè admirabilis, quia vices Dei in terris gerit. Indè dicit ille Anglicus in poetria nova: Papa stupor mundi; & circa finem: Qui maxima rerum, nec Deus es, nec homo, quasi neuter es inter utrunque. Etymologia verò nominis est Pater Patriæ.] Cæterum tractatum de etymologia nominum Pontificis, & Papæ eruditè conscripsit Ignatius Braccius in libro ejusdem tituli. De magnificis Papæ titulis ab antiquis ei tributis: Tertullianus de pudicit. cap. 13. ait: [Benedictus Papa concionaris, & in parabula ovis capras quæris.] FR. dicitur *Archiater*, idest, protomedicus, quia reliqui Episcopi animarũ Medici sunt; sed Papa omnium est primus. Vide *Archiater*. Vide etiam *Apostolicus, Archiclavus, Spiritualis homo*. Item *Archiepiscopus magnæ Romæ*, can. in tantum, dist. 21. *Æternæ vitæ claviger*, can. omnes, dist. 22. Item *Canonum Magister, & Custos*, can. quibus, 25. quæst. 3. Item *Sanctæ Sedis*, seu *Sedis Apostolicæ Rector*. Vide *Rector*. Item *S. Romanæ Ecclesiæ servus*, can. nemo, 16. quæst. 3. Item *Totius Catholicæ Parochiæ Curatus*. Aldelmus de Virg. c. 7. Vide *Parochia*. Vide *Oecumenicus*. Item *Nomarcha*, idest, Præfecturæ, & Legum superintẽdens; Νόμος enim græcè Præfecturam, atque legem significat. *Patriarcha Universi Orbis*. Baron. an. 517. n. 54. Item *Rex Summus*. Idem anno 863. n. 50. Item *Pater noster*. Idem an. 681. n. 46. Item *Princeps Pastorum*. Ibid. n. 47. Dicitur *Zorobabel*, idest, alienus à confusione, quia nunquam errare potest in rebus fidei, de quo per os Aggæi Prophetæ loquutus est Deus, dicens: [In die illa, dicit Dominus exercituum, assumam te Zorobabel serve meus, & ponam te quasi signaculum, quia te elegi dicit Dominus &c. Agg. cap. 2.] Et quod de Ecclesia Catholica loquebatur Propheta, evidens est, dùm ait: [Adhuc unum modicum, & ego commovebo Cœlum, & terram, & mare, & aridam, & movebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum,] & inferius: [In loco isto dabo pacem &c. Item [Suscitabo Spiritum Zorobabel,] idest, spiritum à confusione alienum. Licet Procopius in cap. 14. Isaiæ Christum pro Zorobabel intelligat, quod perinde esset; nam multa, quæ de Christo prædicantur, ejus etiam Vicario conveniunt. Et nota, quod tres visiones habuerit Aggæus, quæ fuerunt semper in die alicujus Sancti Apostoli; nam ait: [In anno secundo Darii Regis in mense sexto in die una mensis,] idest, prima die sextilis mensis, qui est Augusti, in qua cadit S. Petri festum ad vincula: [In die vigesimaquarta mensis mense sexto,] idest, in festo S. Bartholomæi: [In septimo mense vigesimaprima mensis,] idest, in die S. Matthæi. Quod *Zorobabel* significet à confusione alienum. Vide interpretationem nominum hebraicorum in principio, vel in calce Sacræ Scripturæ. Et à prophetico Euangelista Isaia *Eliacim*, idest, Dei resurrectio, Papa denominatur, sic cap. 22. inquiens: [Et erit in die illa: Vocabo servum meum Eliacim filium Helciæ, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, (*idest*, *Sacerdotalibus Summi Hebræorum Pontificis indumentis*) Et potestatem tuam dabo in manu ejus: Et erit quasi Pater habitantibus Jerusalem, & domui Juda: & dabo clavem domus David super humerum ejus, & aperiet, & non erit qui claudat, & claudet, & non erit, qui aperiat: & figam paxillum in loco fideli, & erit solium gloriæ domui patris ejus: & suspendent super eum omnem gloriam domus patris ejus &c.] De mutatione verò nominis in assumptione Pontificatus, est maxima inter Scriptores controversia, à quonam, scilicet, cœperit hic usus: Blondus enim decad. 2. lib. 2. initium habuisse ait à Sergio secundo Greg. IV. successore: [Suffectus in Pontificem Os porci Civis Romanus id nomen ob deformitatem à Clero, populoque Romano in Sergium mutare coactus est. Perseveravitque postea consuetudo, ut Romani Pontifices, quum primum sunt creati, inditum sibi quodcumque volunt alterius prædecessoris sui, proprio abolito, nomen accipiant.] Sed Pontifices proprium primum nomen non totaliter abolent; nam in subscriptionibus primævo nomine firmant, ut praxis in supplicationum libellis manifestat. Blondum sequutus est Vvernerus Rolevvinck in fasciculo temporum ad annum Christi 844. ubi posuit Sergium II. Os porci. Sic etiam Polydor. Virgilius. Sed Ditmarus in ejus Chronicon. lib. 6. circa finem inquit Buccam porci vocatum fuisse Sergium IV. ubi post Sylvestrum II. Joannem Phasan (*Phasanum* appellat Baron.) *idest*, *hujus nominis XIX*. collocat. Sed Baron. Joannem XIIX. *Siccum* antea appellatum, intermediat. Itaque ait Ditmarus: [Huic, (*idest*, *Silvestro II.*) succedebant Sergius, qui vocabatur Bucca porci, & Benedictus,] nimirum Benedictus VIII. Miror tamen quomodo Ditmarus, cum istorum Pontificum coætaneus esset; nam, ut habetur in vita ejusdem Ditmari posita in principio ejus operis, diem suum clauserat ann. 1018. Cal. Decemb. & tamen de Papa Joanne XIIX. à Baronio *Sicco* appellato, non faciat ille ullam mentionem. Igitur ad quæstionem nominis redeundo, nullo modo relatio Blondi, & ejus Asseclarum verificari potest. Quia Ditmarus Buccam porci ejus coætaneum affirmat fuisse Sergium IV. Secundò quia ante Buccam porci, idest, IV. Sergium, alii Pontifices primum nomen mutaverunt, & iste Sergius IV. appellabatur Petrus Albanensis Episcopus, ità Baronius. Item illius prædecessor Silvester II. in minoribus Gubertus, & hujus Antecessor Bruno antea, & in Pontificatu Gregorius V. atque Joannes XIV. Petrus Papiensis Episcopus priùs vocabantur. Qua-

Quare Baronius ann. 955. num. 4. existimat Joannem XII. primum fuisse, qui mutandi nomina usum introduxisset, cum anteà Octavianus appellaretur. Symmachus tamen Papa duplex nomen habebat. [Admonitione Beatissimi Symmachi Simplicii, quem antè oculos semper habere debemus, &c. can. Benè quidem. dist. 96.] Honorius tamen IV. Adrianus VI. & Marcellus II. primum eorum nomen in Pontificatu retinuere. Cæremonia imponendi nomen in creatione Põtificis non ab electo fiebat, sed imponebatur ei: quare de Desiderio S. Cæciliæ Cardinali, & Casinensi Abbate electo Papa, habetur, quod: [Victoris ei nomen imponunt. Chron. Casin. lib. 3. c. 66.] &, ut Platina affirmat, à Primiscriniis, idest, Protonotariis imponebatur; sic enim in Paschali II. inquit: [Cui posteà Primiscrinii scribæ regionarii Paschalis nomen indidere.] Patriarchæ Constantinopolitani in eorum electione hunc stylum etiam sequuti sunt; sed semper ob memoriam primi nominis aliud in prima littera simile sibi assumpsere, sic exempli gr. Gregorius Protosyncellus electus Patriarcha Gennadius appellatus est, eumdemque ritum Græci in assumptione monachalis habitus observant. FR. At Antiochenus Patriarcha Maronitarum semper, ob memoriam primi illius Sedis fundatoris, *Petrus* appellatur. Erant autem valdè calamitosa, ac libertati Ecclesiasticæ nimis odiosa sæcula illa, quando à Clero Romano electus in Summum Pontificem, non permittebatur illi ab Imperatoribus munera papalia exercere ante illorum confirmationem; abusus siquidem à Gregorio Magno deploratus, qui electus, Mauritii Augusti confirmationem expectare coactus fuerat, quæ tyrannica subjectio ab Arianis Gothis inoleverat, pro quo interim ab Electo cum Archipresbytero, Primicerio, ac Consiliario Sedis Apostolicæ, regebatur Romana Ecclesia; sic enim colligitur ex quadam epistola in Sede Vacante Severini, ubi electus posteà fuit Joannes IV. de anno 639. de qua epist. cum infrascripto ordine in sua hist. Anglic. lib. 2. c. 19. mentionem facit Beda his verbis: [Dilectissimis Thomajono &c. Hilarius Archibresbyter, & servans locum S. Sedis Apostolicæ, Joannes Diaconus, & in Dei nomine Electus. Item Joãnes Primicerius, & servans locum Sedis Apostolicæ, & Joannes servus Dei Consiliarius Sedis Apostolicæ.] Benedictus verò II. obtinuit, nè in posterum Imperatoris cõfirmatio expectaretur amplius. Baron. an. 684. nu. 2. & 3. FR. Quo autem prætextu Basilius Odoacris Prorex sibi arrogare voluit electionem Pontificis. Vide *Mansoleum*. Electus in Pontificem pro illo interim scribebat in litteris Apostolicis: [N. Electus servus servorum Dei.] Atque in plumbo non imprimebatur ejus nomen, sed solùm capita SS. Petri & Pauli, & in data ponebatur: [Suscepti à nobis Apostolatus Officii anno &c. Cærem. Rom. lib. 1. sect. 2. c. 1.] Blondus enim in ejus decad. 2. lib. 2. ait, quod: [Paschalis qui à Clero, populoque Romano absque Imperatoris authoritate præter observatam diù cõsuetudinem cum electus esset, ad illum scribens suam innocentiam à Cleri, populique Romani violentia purgavit, egitque cum illo mitiùs omnium opinione Ludovicus, qui non solum in bonam partem Pontificis scripta accepit, sed pacta quoque inter utriusq; prædecessores servari solita spontè confirmavit.] Et inferius: [Tradunt enim Eginardus, Paulusq; & Ricardus Scriptores Ludovicum in Paschalis Rom. Pontif. manibus renũtiasse juri, quod Adrianus I. Pont. Rom. Carolo Magno genitori suo concesserat. Id cum nullus dictorum scriptorum quod fuerit scribat, fuisse tenemus, quod supra in Caroli gestis rebus verisimile nobis videri negavimus, aut, scilicet, summæ modestiæ Imperatorem voluisse, aut excellentis animi, & ingenii Pontificem concessisse jus Summorum Pontificum, & omniũm Orbis Christiani Episcoporum ad libitum ordinandorum. Sive igitur Adrianus Carolo concessit, & Ludovicus seipsum, posterosq; spoliavit: sive nihil horum fuit.] De hac epistola Ludovico directa à Paschali in principio sui Pontificatus tantum mentionem facit Baronius; sed de ejus tenore nil exponit; remittit tamen Lectorem illam legendi apud scriptores de gestis ipsius Ludovici Pii. Dicimus igitur, quod sit manifestissimum mendacium historia Ecclesiastica, quam affert Grat. in can. Adrianus Papa. dist. 63. il secondo. Quòd nempè Adrianus I. Carolo Magno concesserat jus eligendi Pontificem, & ordinandi Apostolicam Sedem. Insuper Archiepiscopos, & Episcopos per singulas provincias ab Imperatore investituram accipere debere. Quia Auctor istius Ecclesiasticæ historiæ est Sigebertus, qui fuerat in fatis ann. 1112. nempè annis 438. post dictos Adrianum Papam, & Carolum Magnum, & cùm nemo ex illorũ coætaneis scriptoribus, ut suprà Blondus adverterat, neque apud Auctores gestorum prædicti Caroli, qui omnia ejus gesta diligentissimè collegerunt, de tali præasserto privilegio ullam mentionem fecerit; tùm etiam quia Sigibertus in hac re nimis redditur suspectus, quòd in gratia Henrici Imperatoris schismatici, investiturarum Ecclesiarum usurpatoris, multa contra Gregorium VII. Urbanum II. & Paschalem II. aliasque imposturas contra Ecclesiam Romanam, ut de scriptoribus Ecclesiasticis Bellarminus, & præsertim Labbè referunt, scripserit. Item mendax ille Monachus in hoc facto se ostendit; dicit enim in præallegato Gratiani can. quod: [Carolus Romam veniens, Papiam obsedit, ibique relicto exercitu, in sancta Resurrectione ab Adriano Papa Romæ honorificè susceptus est. Post sanctam Resurrectionem reversus Papiam, cepit Desiderium Regem, deinde Romam reversus, constituit ibi Synodum, &c.] ubi Adrianus cum universa Synodo tradiderunt Carolo præassertum jus. Omnes enim Historici conveniunt, Carolum post captam Papiam non rediisse Romam; sed festinanter in Galliam iter suum

d'rexisse, ad bellicam contra Saxones rebelles expeditionem coactum. At quis meliùs facta Caroli refe. re potuisset, quàm Eginardus, qui semper in omnibus itineribus Imperatoris eum comitatus fuerat? Hic tamen nil de hoc privilegio scripserat, ut suprà Blondus advertit; sed & Caroli adventus ad Urbem singillatim refert, nempè, primum ejus adventum de ann. 774. Secũdum de ann. 780. pro quodam ejus voto adimplendo. Tertium de ann. 786. ad reprimendum Beneventanum Ducem. Quartum de ann. 800. ad reponendum in Petri Sede Leonem Papam. Itaque, si vera esset Sigiberti relatio, quintus accessus Imperatoris ad Urbem superaddi deberet, quod nemo illorum temporum scriptor retulit. Atque in Gratiano plus concucullati, & commonachalis Sigiberti prævaluerat authoritas, quàm vera Ecclesiæ Romanæ libertas. Præterquamquod ipse Gratianus sibi contradicere videtur, dùm in can. nullus Laicorũ ead. dist. 63. ostendit Adrianũ sub pœna anathematis ordinasse, quòd nullus Laicus possit se ingerere in electione Patriarchæ Metropolitæ, aut cujuslibet Episcopi; ergo multò minus in electione Summi Põtificis. Insuper si Papa Adrianus sanciverat, ne in Patriarcharum, Metropolitarum, aut quorumlibet Episcoporum Electionibus, sub excommunicationis pœna, ullus laicus posset se ingerere; quonam igitur pacto per eundem Gratianũ conciliari poterit facultas laicalis, per eum asserta in d. can. Adrianus §. [Insuper Archiepiscopos, & Episcopos per singulas Provincias ab eo, (*idest, à Carolo Imp.*) investituram accipere definivit Adrianus?] Cæterum Theodoricus primus hujus tyrannici juris usurpator fuerat. Baron. an. 526. n. 22. Et postmodum Græci in Italiam intrusi, quorum primus Justinianus, sibi arrogaverant hanc Pontificis confirmationem. Idem Baron. an. 554. num. 1. 2. & 3. Quem sequutus est Mauritius Imp. an. 590. in electione Greg. Magni, de quo Martyrol. 3. Septembr. sic inquit: [Romæ ordinatio incomparabilis viri Greg. Magni in Summum Pontificem, qui onus illud subire coactus, è sublimiori throno clarioribus sanctitatis radiis in orbe refulsit.] Ubi in notis Baron. & in annal. in prædicto anno de ejus confirmatione ab Imperatore Mauritio diu expectata agit. Quare ob hanc diuturnam expectandi moram Constantinus Pogonatus hanc usurpationem cesserat, ut absque Imperiali requisitione, novus in Pontificem electus posset statim consecrari. Baron. an. 684. n. 2. Sed sub Justiniano II. Imp. iterum monstruosa hæc confirmandi cupido repululaverat, ac Clero Romano reclamante ob mala occurrentia ex confirmatione nimis in longum protracta, cùm tali expedienti jusserat Imperator, ut nempè, ejus vice ad suum Italiæ Exarchum in casu novæ electionis pro confirmatione in posterum recurrendum foret. Baron. an. 686. n. 3. Qui Imperiales Vicarii deindè, ut Imperio Constantinopolitano Romanam Ecclesiam subjugarent, semper Græcos in Romanum Pontificatum anteferre conati sunt. Idem Baron. ann. 705. n. 2. Sed illi jam ad apicem Pontificalem evecti novum, Apostolicumque spiritum reassumentes, pro sancta eorum, Romanaque Sede Græcis Ministris Imperatorum sese opposuere. Ibid. num. 3. Blondus nihilominus aliquam specialem narrationem in medio adducit decad. 2. lib. 2. sic inquiens: [Adrianus III. qui primus, inchoata à Nicholao I. sed non perfecta lege sancivit, nè Imperatoribus ultra liceret Pontificum Romanorũ electioni aliqualiter se ingerere.] Quare can. nullus Laicorum, dist. 73. supra relatum Adriani III. fuisse dicendum ex Blondo oportet, vel potiùs secundi Adriani, de quo Anastasius Bibliothecarius ait, quòd acclamatus in Pontificem confestim à populi multitudine ad Lateranum perductus, inscii Principum Oratores, conquesti ideò fuerant, quòd ad talem functionem non fuissent antea invitati; sed cùm intellexissent hoc non in contemptum Cæsarum fuisse actum, verùm ne præberetur occasio præscribendi in posterum, ut in simili functione expectari debuissent Principum Legati; deposuerunt iram, & humiliter ad salutandum electum accessere, apud Baron. an. 867. nu. 144. Blondus tamen decad. 2. lib. 3. Othonem I. hanc authoritatem sibi assumere tentasse ait, sed non habuisse effectum; nam Romanus Clerus confestim Joannem XIII. elegerat, & tamen in can. tibi Domino, dist. 63. habetur Othonem medio juramento in manibus Joannis XII. omne jus in Pontificis electione renunciasse, quod ibi etiam Gratianus notavit. Nihilominus ex Baronio ann. 993. n. 11. 12. 18. 19. & 20. verum esse, quod Blondus refert, colligitur. Anno verò 1054. in Sede Vacante Leonis IX. Romani, non inventa in Urbe pro tanto munere persona idonea, miserunt ad Imperatorem quendam Hildebrandum tunc Subdiaconum, cum facultate eligendi, quem aptum ibi reperisset in Pontificem, (quam tamen commissionis formulam in futurum ampliùs fore exemplandam haud crederem] Gebeardum itaque Ostiensem Episcopum ille ab Imperatore postulaverat, quem tamen Cæsar non tam libenter concessit, atque Romam conductum in Victorem Papam II. acclamatus est. Baron. an. 53. 1. Singularissima fuit quoque Martini V. ex nobilissima Columniensium familia electio; nam ex tribus simul Antipapis, duob. jam vita functis, scilicet, Jo. & Benedicto, tertius superstes, cum in Concilio suam prætensam authoritatem deponeret, eadem synodus pro eligendo legitimo Pontifice triginta Ecclesiasticos Electores Cardinalibus coaddidit, nempè, sex Italos, totidem Gallos, Hispanos, Germanos, & Anglos, qui omnes unanimiter præfatum Martinum elegerunt. FR. Quomodo autem Nicolaus II. electionem Summi Pontificis Henrico III. Imperatori concesserat, quæ habetur in can. In nomine Domini, dist. 23. Vide eundem Cardinalem Baron. in prædicto anno num. 23. & 24. Atque hanc Imperatorum usurpationem Gratianus sub can. vota Civium, dist. 63. sic excusat:

[Prin-

[Principibus verò, atque Imperatoribus electiones Romanorum Pontificum, atque aliorum Episcoporum referendas, usus, & constitutio tradidit, pro schismaticorum, atque Hæreticorum dissensionibus, quibus nonnunquam Ecclesia Dei concussa periclitabatur: contra quos legibus fidelissimorum Imperatorum frequenter munita legitur &c.] Anselmus verò Lucensis Episcopus in ejus Apologetico disertè hunc abusum damnat. Primus igitur hujus libertatis usurpator Basilius Odoacris Prorex, qui prætextu quietis politicæ tempore Symmachi Papæ sibi Pontificis electionem arrogare conatus est, can. Benè quidem, dist. 96. ibi Gloss. Ac etiam ex tunc temporis demonstratur, Pontificem Romanum habuisse super omnes Ecclesias primatum; undè Ennodius Ticinen. Episc. qui eodem tempore vixerat, epist. 7. sic scripserat: [Me &c. ire ad famosum officium compulisti, in quo omnes errorum rami magistra vivendi solent falce truncari. [Ubi Romanam Curiam intelligit. Quem verò locum tenebat Electus pro illo interim, quo confirmatio expectabatur. Vide eundem Baron. an. 639. num. 6. In synodo Romana sub Stephano IV. celebrata statutum fuit non posse eligi in Pontificem, qui Presbyter, vel ad minùs, Diaconus non sit. Baron. an. 769. num. 5. 4. Quomodo eligitur Papa. Vide *Conclave*. Si occurrerit tamen Diaconum novum in Papam consecrari, (ut aliquando accidit) tunc observari debent aliquæ cæremoniæ, quæ à Reverendissimo Christophoro in ejus cæremoniali traduntur, nimirum, Papa tunc comparebit ad ordinationem indutus amictu, manipulo, cingulo, pluviali, & mitra in capite, quæ deponitur, quando Episcopus ordinans faciet impositiones manus, stans ipse, & Papa in throno sedens; sed etigitur, quando ab Episcopo recipere debet stolam. Mitra tamen coopertus, ac sedens librum Euangeliorum tangit. Si in Sacerdotem esset consecrandus. Vide *Presbyter*. Si in Subdiaconum. Vide *Subdiaconus*. Quando in Episcopum consecrari deberet; tunc solitæ exhortationes, atque interrogationes omittuntur, atque consecrans, dum litaniæ dicuntur, Papam benedicens, stare debet sine baculo, & genuflexi duo Assistentes. Dum ponitur illi super humeros liber, sedebit in throno sine Mitra Papa; Ordinans verò stando. Idem in unctione capitis, & manus observandum, nec baculum in manu tenebit; sed tantùm anulum, quem dum illi Episcopus ponit, osculetur Papæ manum. Quo imposito accedunt Cardinales ad illius pedis, manus, & faciei osculum, ac idem faciet Episcopus ordinans, à quo, tempore Offertorii stans Episcopus, recipiet faculas, panem, & vinum sine mitra, & manum offerentis Pontificis osculetur, Papa verò in throno sedente; qui tandem à Cardinali Diacono accipiet pallium sub forma verborum, ut in dict. *Pallium* dictum fuit. Hæ quidem sunt cæremoniæ in pontificali cæremoniali præscriptæ, in quo etiam ordinatur, quid singillatim in qualibet ordinis collatione sit agendum, de quibus nos in suis peculiaribus locis dicemus, præter Diaconatus collationem, de qua supra jam diximus. Sed antè omnia, statim ac Pontifex electus est, in Cathedra collocatur, & ponitur anulus piscatoris in digito, novoque nomine sibi assumpto, confestim primus Diaconus Cardinalis illum populo divulgat, ut in dict. *Conclave* egimus. Electus verò in Pontificem depositis Cardinalitiis indumentis, induitur veste candida lanea, vel serica juxta temporis exigentiam, ac caligis ejusdem coloris, cum calceamentis rubris, in quibus acupictæ sint aureæ Cruces. Præcingitur cingulo rubro aureis floccis, atque bireto, rocheto, amictu, alba cingulo ornatur, & stola ad collum pendenre, si erit Sacerdos, seu ad sinistrum humerum, si esset Diaconus, si autem nullum haberet ordinem, non ponitur stola. Ac in Sede positus à Cardinalibus croceis indutis adoratur, denuò osculando ejus pedem, manum, & genam; defertur illi interea pluviale, mitraque pretiosa, & sic indutus ad sedendum ponitur super Cappellæ Altare, ubi iterum ut supra in tribus partibus post aliam adorationem Cardinales eum osculentur. Tunc patefactis Conclavis valvis, ubique lætitiæ sonitus, acclamationum, campanarum, tormentorumque bellicorum auditur. Atque sic in Sede collocatus processionaliter præcedente Vaticanæ Basilicæ Clero, concomitantibus Cardinalibus, indutis rocheto, & cappa magna, ad eandem Basilicam S. Petri defertur, populumque conclamantem Pontifex benedicit, tandem super Altare majus deponitur, ibique sacrum Collegium denuò illum publicè, ordinatèque adorat, & singuli ternam osculationem, ut supra, complent. Interim Purpuratorum Decanus genuflexus intonat *Te Deum*, quo à Musicorum Choro expleto, Decanus super Pontificem nonnullas preces recitat, post quas Papa populum solemniter benedicit. In die autem pro Coronatione destinato, dum Papa ad Vaticanam Basilicam defertur, Cæremoniarum Magister immediatè Pontificem antecedens, defert in manibus duas oblongas arundines, in vertice unius stuppa habetur, & in alterius culmine parva candela, qua dum stupam incendit, dicit: [Beatissime Pater sic transit gloria mundi,] quam ceremoniam facit tripliciter. Cærem. Rom. lib. 1. sect. 2. cap. 2. & 3. Ciacconus tamen in vita Antipapæ Benedicti XII. aliàs XIII. quandam ceremoniam antiquitus usitatam refert, quod, nempè, in coronationis actu Pontifici hæc verba memorabantur: [Pater Sancte non videbis dies Petri.] Qua conjectura prædictus Author intendit probare Benedictum memoratum non fuisse legitimum Papam, quia triginta vixerat annos. Hæc siquidem cæremonia nec in canonibus, neque in pervetustis cæremonialibus reperitur, de longitudine verò vitæ in pontificatu Successorum Petri ad ejusdem dies non æquabili, est ex communi observatione receptum, seù potiùs ex continua tot sæculorum experientia corroboratur; cum decessorum Pontificum nullus ad annos

D. Pe-

D. Petri Pontificatus pervenire valuerit, qui Apostolorum Princeps, juxta Cardinalis Baronii computum, in Pontificia Cathedra per annos viginti quatuor, menses quinque, diesque undecim sedit, & tamen quam plurimi Pontifices in juvenili ætate fuere; de qua re ab Alexandro II. B. Petrus Damianus semel interrogatus in epist. 17. lib. 1. respondit, tribus de causis hoc accidere. Primò, ut Ecclesiæ caput supremum, agnoscens, brevibus periodis ejus vitam concludi, sanctum timorem exinde conciperet, ac laudato fine innocenter morti occurrere prepararetur. Secundò quia mundus totus in Pontificis vitam oculos collimat, qui tanquam obscuratus sol, ad se cunctorum lumina trahit. Tertiò, ut dum Papa vitæ usura fruitur, ad spirituale animarum gubernium peculiari incumbat studio, de cujus custodia post tempus breve erit summo Pastori Deo arctam rationem reddicurus. Quo proposito etiam Mellifluì verba in epist. 237. ad Eugenium III. directa connecti possent: [Quantorum in brevi Romanorum Pontificum mortes tuis oculis aspexisti? Ipsi te Prædecessores tui tuæ certissimæ, & citissimæ decessionis admonent, & modicum tempus dominationis eorum paucitatem dierum tuorum nunciat tibi.] Tandem cum sequenti perutile documento epistolam concludit, dicens: [Quibus successisti in sedem, ipsos sine dubio sequeris ad mortem.] FR. Usus spargendi ad Lateranum monetas in Pontificis coronatione antiquissimus est. Baron. an. 867. num. 143. apud quem ibidem num. 144. alii hujus diei ritus habentur :§: Ceterum electio Summorum Pontificum semper à Clero facta fuit, variis tamen modis, ac formis. FR. à quibus ad Cardinales tandem devoluta, can. In nomine Domini, dist. 23. :§: Ad præsens verò vigore Bullæ Gregorii XV. scrutiniis secretis fit, & tertia pars Cardinalium in Conclavi præsentium ad validam electionem concurrere debet; quæ quidem sanctio in libertatem electores constituit; hinc quilibet Cardinalis in Galeri receptione prædictam bullam minimè mutare jurat, si Papa fieri contigerit, qua forma quinque Pontifices Urbanus VIII. Innocentius X. Alexander VII. Clemens IX. & X. electi jam sunt. FR. & INNOCENTIUS XI. de quo adhuc non emanavit id, quod in dict. *Bulla* promiseram. Solus Papa ante hymnum angelicum, idest, *Gloria in excelsis*, consecratur, & postmodum ipse Missarum solemnia incipit, & perficit consecratus; cæteri verò Episcopi inter epistolam, & Euangelium consecrantur, de elect. & electi pot. c. 28. §. Super eo. Ennod. in Apol. Papam *Petri Vicarium* appellat, idem ait de se Zach. Papa [A die qua nos jussit divina clementia &c. Apostoli vicem gerere, in epist. ad Bonifac. Episc. tom. 3. Concil. edit. Venetæ.] quod minimè dicendum videtur, cum immediatus Christi Vicarius in terris sit; sed intelligendum, quod vicem, & successivum Petri locum Papa possideat, atque in hoc sensu D. Gregorius dicerat: [Ex auctoritate B. Petri Apostolorum Principis, cujus vice huic Romanæ Ecclesiæ præsidemus &c. can. quam sit 18. quæst. 2.] atque S. Leo I. serm. 2. in festiv. annivers. assumpt. ad ejus Papatum sic explicat: [His itaque modis dilectissimi rationabili obsequio hodierna festivitas, ut in persona humilitatis meæ ille (*idest, Petrus*) intelligatur, ille honoretur, in quo & omnium Pastorum solicitudo, cum commendatarum sibi ovium custodia perseverat, & cujus etiam dignitas in indigno hærede non deficit.] Item Innocentius inquit: [Non nisi ad Petrum, idest, sui nominis, & honoris auctorem referre debere, can. quoties, 24. qu. 1.] Item Hieronymus ad Damasum scribens inquit: [Cupimus à te, qui Petri sedem, & fidem tenes, can. Hæc est fides, eadem quæst.] significat autem, quod Papa habeat eandem auctoritatem à Christo Domino sibi collatam, ac si ipsemet Petrus esset, suique personam repræsentaret, quod declaratur in c. 2. de sent. & re judicata in sexto. Ubi sic Innocent. IV. inquit: [Cum Jesu Christi vices, licet immeriti teneamus in terris, nobisque in Beati Petri persona sit dictum, quodcumque ligaveris super terram &c.] :§: Solebat Papa uti Metropolitanus convocare Synodum provincialem, in qua interveniebant ejus Episcopi suffraganei, & circumvicini, sed tanquam Primas convocabat omnes Episcopos Italiæ, ac insularum adjacentium, & uti Patriarcha Occidentis congregabat omnes Episcopos Italiæ, Galliæ, Hispaniæ, Angliæ, Germaniæ, & Illyrici, tandem uti Summus Pontifex, & universalis Pastor convocat Oecumenica Concilia, ubi tenentur convenire omnes Episcopi totius Orbis. FR. Leo IV. ille fuit, qui introduxit ante se ferre Crucem. Torrigius in Cryp. Vatican. secunda impress. par. 2. pag. 400. Sed antiquitus ferebatur Sanctissimum Eucharistiæ sacramentum. Baron. an. 753. num. 8. & 9. Taciturnitas est maximum vitium in Papa. Gloss. in can. officii 24. quæst. 1. Papa quando non potest concedere indultum, sive privilegium. Vide *Privilegium*. Reliqua. Vide *Pontifex*. Papæ indumenta, & cæremoniæ. Vide *Baptismus*. *Birrus*. *Bugia*. *Camelaucium*. *Camsaneus*. *Candela* in fine. *Canola*. *Cherubim*. *Cinerum dies*. *Siphon*. Indumenta Bonifacii VIII. cujus sepulchrum detectum fuerat anno 1605. talia erant, ut inter alia refert Jo. Mucantius apud Torrigium pag. 373. [Vidi dictum corpus integrum conservatum in dicta capsa lignea, in qua fuerat sepultum per 302. annos: facies tantum ejus aliquantulum consumpta erat, ita ut nec narices, nec labia, sed tantum mentum appareret, & dentes. Habebat in capite mitram albam admodum parvam, & ut conjecturari potui, ex tela bombacina; corpus indutum erat omnibus pontificalibus indumentis, idest, caligis, sandaliis ex tela aurea, in summitate acutis, sine Cruce, rochetto longo albo, stola, cingulo, dalmatica, tunicella, planeta ampla sericea coloris nigri, phanone, & pallio, quod consumptum erat; sed plumbum apparebat, & pendebat fere usque ad pedes; spinulæ tres gem-

gemmatæ, manus ejus chirothecis albis acu factis, & margaritis ornatæ erant, & annulum preciosum digito gestabat, atque zaphirum valoris (ut dixerunt aliqui) 30. scutorum &c.] Quæ tamen relatio habebitur integra in dict. *Rochetum*. Item quo ad reliqua Papę indumenta. Vide *Cappa* prope finem. *Cingulum. Compagi. Crocea. Epigonation. Fanon. Mandyas. Orale. Pedules*. Quomodo fert Papa tonsuram. Vide *Tonsura*. Papa in Sabbato sancto baptizabat tres pueros. Vide *Brachialia*. Electus in Papam, si ordinandus erat in sacris, debebat expectare jejunium Quatuor temporum. Vide *Ordo*. Non induitur Papa sandaliis, subcinctorio, chirothecis, & fanone die Veneris sancti. Vide *Cingulum*. In processione festi Purificationis nudis pedibus incedebat. Vide *Planelli*. Ejus solemnis communio. Vide *Communio*. Ejus Viaticum sacramentum in peregrinatione. Vide *Viaticum*. Ejus vestiarium. Vide *Virgarius*. Papa celebraturus solemniter. Vide *Euangelium*. Quare non utitur bugia. Vide *Bugia*. Neque baculo pastorali. Vide *Baculus*. Ponitur aqua in ejus calice cum cochleari aureo. Vide *Forceps*. Quando debet genuflectere Pontifex. Vide *Genuflexio*. Benedictiones ejus in cereis agnus Dei. Vide *Agnus Dei*. Ejus benedictio gladii. Vide *Lectio*. Quando canit ultimam lectionem matutinalem in Cappella. Vide *Iube Domne*. Quomodo recipiebat oblationes. Vide *Oblatio*. Papa quomodo prima vice pallium suscipiat. Vide *Pallium*. Ubi comedebat in Feria V. Cœnæ Domini. Vide *Panetaria*. Papa solemniter celebrans quomodo communionem recipit ex parte sinistra. Vide *Communio*. Quomodo pacem sumebat. Vide *Pax*. Quando dicit Pax Domini sit semper &c. Chorus non respondet. Vide *Pax Domini sit semper &c.* Quomodo ei cinis ad caput imponitur. Vide *Cinerum dies*. Quomodo incensandus. Vide *Thuribulum*. Pessimus Hebræus David de Pomis in suo Dictionario hebraico in dict. Papa *Pesior* hebraicè eum vocat, quod postea in dict. Idolum inquit Hebraicè *Pesior* sic denominari; sic etiam Romę Hebræi monetam papalem, quam nos *Iulium*, sive *Paulum* dicimus, ipsi *Pesior* appellant, idest, *Idolum*, quod quidem Sac. Orbis, & Urbis Inquisitio talia vocabula in caput Ecclesiæ universalis opprobriosa emendare deberet. Papa est omnium Ecclesiarum caput. Vide *Patriarcha*. Quando de jure potest privilegia locis piis concedere. Vide *Privilegium*. Papæ equitatio. Vide *Saccularius. Vicedominus*. De osculo ejus pedum. Vide *Sandalia*. Possessio novi Pontificis in Laterano, ac aliæ cæremoniæ in eo actu. Vide *Sedes Stercoria*. Item ejus juramentum in hac functione. Vide *Seguipes*. Tempore Jejuniorum fert cappam, & pluviale. Vide *Sticharium*. Quando induitur veste ex candida lana. Vide *Superpellicium*.

PAPALETHRA, clericalis corona, ex græco παπαλήθρα; sed crederem scribendum potius παπαλήτρα, idest, presbyteralis moneta; nam παπᾶς, presbyterum denotat, & λίτρα, monetam, sive numisma. [Statuit canon, ut caput eis tondeatur more clericorum, & habeat papalethram. Balsamon ad Synod. 6. annot. 21.] Vide *Tonsura*.

PAPINIANISTA, dicebatur, qui post biennalem juris studium, ad tertium transibat.

PAPIENSIS, papalis, in cæremonialibus antiq. Item *Denarius papiensis* moneta.

PAPPIAS, dignitas in Aula imperiali Græcorum, quæ Cęsaris consanguineis conferri solebat, vox quidem græca παππίας, Majori domus correspondebat [Dextrum cornu Protostrator, sinistrum Zamplaco Magnus Pappias tenebat, medio agmine Imperator ipse emicabat. Cantacuz. lib. 2. cap. 27.

PAPYRUS, πάπυρος, arbuscula in Ægypto frequens. FR. charta est, & non pergamenum, ut aliqui existimant. [Prędicta privilegia quasi jam nimia vetustate cōsumpta cum fuerint, non in pergameno, sed in papyro conscripta duximus innovanda. In decretal. de confirm. util. vel inutil. cap. 4.

PARABOLA, παραβολή, idest, comparatio, vel similitudo. Differt autem ab Historia, quia hæc est relatio rei jam successæ; at parabola est verisimilitudo ingeniosè composita, & adinventa: rudes enim facilius hujusmodi exempla retinent memoriter: hac figura usus est sæpe Christus. [Et accedentes discipuli dixerunt ei; quare in parabolis loqueris ei? Qui respondens, ait illis: Quia vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum, illis autem non est datum. Matth. cap. 13. Et dicebat eis: Vobis datum est nosse mysteria regni Dei: illis autem, qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt. Marc. cap. 4. Quibus ipse dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis. Luc. cap. 8.] Quare autem Discipulis mysteriorum notitiam exponebat Christus, & vulgaribus parabolicè loquebatur. Vide *Desridus*. FR. aliquando tamen in sac. Scriptura accipitur pro re gesta, seu historia. [Denique quod Salvator in Euangelio tanquam parabolam ponit de Lazaro, ac divite, Expositores communiter dicunt fuisse rem gestam, & tamen vocatur parabola, in quantum per similitudinem alterius rei significativa. Dionys. Carth. in 2. Reg. cap. 14. art. 23.

PARABOLUS, παράβολος, ita vocabatur Clericus, qui in Collegio Alexandrię ad curandos infirmos erat addictus; quæ vox pręcipitosum, & audacem in mortis periculis græcè significat; nam etiam contagiosis serviebant; sed quia hoc sanctum institutum in charitate fundatum, in seditiones deindè, & divisiones transierat, nimirum, contra prædicti loci pii Præfectos tumultuarii Clerici insurgendo ad favorem Episcopi: ideò congruum Theodosio Juniori Imperatori visum fuit, ut prædicti Clerici in eo Collegio commorantes quingentesimum numerum non excederent, atque potentes, ac divites minimè admitterentur, & quod ad aulam Principis viginti simul accedere nequissent, sed vicissim tantùm unus. Cod. Theod.

Theod. lib. 42. de Episc. & Cleric. Qui etiam *Parabolani*, & *Parabolarii* dicebatur.

PARACELLARIUM. Vide *Paracellarius*.

PARACELLARIUS, Palatii Apostolici officialis, cui incumbebat mensæ pontificię largitiones pauperibus distribuere. FR. dispensatorem propriè significat [Hic beatissimus Papa statuit, ut crebris diebus alimentorum sumptus, qui & usque nunc eleemosyna appellatur, & de venerabili Patriarchio à Paracellariis pauperibus, & peregrinis, qui ad B. Petrum morantur, deportari, eisque erogari. Nec non & omnibus inopibus, & infirmis per universas regiones istius Romanę Urbis constitutis eandem similiter distribui ipsam alimentorum eleemosynam. Anast. Bibliot. in Zacharia. Et erogentur omni die per manus unius fidelissimi Paracellarii eisdem pauperibus; accipiens unusquisque eorum portionem panis, atque portionem vini &c. Idem in Adriano I.] :l: Item & ipsa dispensa *Paracellarium* dicebatur [Capita centum exindè occidantur, & in eodem paracellario reponantur. Idem in eodem Adriano I.] Idem officialis *Subpulmentarius* dicebatur. Anast. in eod. Adriano. [Benedictus Subdiaconuş subpulmentarius. Luitprandus.] FR. an potius Transcriptorum incuria *Supplementarius* scribendum esset, quia egenorum necessitatibus supplebat, ac succurrebat. Vide *Cellerarius*.

PARACHAEMADION, locus ad hybernandum aptus, ex græco verbo παραχειμάζω, hybernare significante [Abiit ad parachæmadion suum, sive stationem hybernationis. In vita S. Anastasii Persæ. Item παραχειμασία, hybernatio.

PARACHARACTA, falsæ monetæ fabricator, ex græco παραχαράκτης. [Falsæ monetæ rei, quos vulgò paracharactas vocant, Majestatis crimine tenentur obnoxii. Cod. Theod. lib. 9. tit. de falsa moneta.] Quare ubi nos in Synes. epist. 5. legimus [Trapezitas malos, qui velut monetam, ita divinum verbum pervertunt, & adulterant] in græco textu habetur παραχαράττοντας, ubi Hæreticos monetę falsariis comparat. Vide *Trapezita*.

PARACHARAGMUM, ex grçco παραχάραγμα, idest, inscriptio, seu figura falsa. [Ut imaginem tyrannici cultus, sub colore nobis auri fallentis obiiciat, sive cum paracharagmis nos conatur illudere. Cassian. collat. 1. c. 20. ubi aliqui male legunt *Paracharaximum*.

PARACIMOMENUS, & *Paracæmomenus*, παρακοιμώμενος, idest, excubans, accubitor [Ad tuendum palatium, tuendamque rem privatam, ut istic moris est, Eunucho officium paracæmomenon dedit. Luitprand. de rebus Europæ.] Ivo tamen lib. 4. de privil. & dignit. Eccles. Rom. Concubitorem vocat. [Quemadmodum imperialis potentia diversis officiis cubiculariorum, nec non ostiariorum, atque omnium concubitorum ornatur.

PARACLETUS, appellabatur Montanus Hæresiarcha. Vide *Psychicus*.

PARACLITENSE. FR. Monasterium in Diocesi, vulgò *Troges* appellata in Gallia, ubi Moniales degunt, ita à Paraclito Spiritu Sancto apppellatum, quod à Petro Abailardo anteà hæretico, ac Arnaldi Brixiensis Magistro, ad catholicam fidem opera Petri Abbatis Cluniacensis reducto, fundatum est; ibique suam uxorem Heloissam Abbatissam præposuit, & ipse Monachus Cluniacensis effectus est. Baron. an. 1140. nu. 8. & seqq. quod Monasteriũ dicitur etiã *Paracliti*, seu de *Paraclito*; in quo usque hodie in die Pentecostes cani lingua græca officium, Nicolaus Camusatius in ejus Miscellanea hist. testatur, & super Heloissæ sepulchrum hi versus leguntur:

> Hoc tumulo Abbatissa jacet prudens Heloissa,
> Paraclitum statuit, cum Paraclito requiescit.

Hanc Eugenio III. Papæ D. Bernardus epist. 178. commendavit, inquiens: [Sed & quod perit Abbatissa de Paraclito, per ipsum, si dignamini, scire potestis, & facere, si dignum judicatis.

PARACLITUS, Παράκλητος, idest, Advocatus, consolator, Spiritus Sancti attributum; ejus enim adventu afflictum Discipulorum cõventum consolavit, & ante Reges, & Præsides Christi asseclis, quid tunc pro fidei defensione loquendum esset, tanquam Advocatus dictaverat. FR. Inter eruditos controvertitur, an *Paraclitus*, vel *Paracletus*, littera, *e*, producta dicendum sit: nam Haymon Halberstatensis Episcopus super Euangelia Dominicalia inquit, quòd [Quidam Græcus veniens in Palatio Regis, cùm legeretur illud Euangelium, & diceretur, Paraclitus, dixit, Paracletus deberet dici. Tamen nos non audemus illud mutare ex cõsuetudine.] Quin & Jo. Baptista Thiers Parisiensis Theologus in ejus eruditissima dissertatione typis anno 1669. excusa, *Paraclitum* dici debere evidenter demonstrat tum vigore græcæ dictionis, tum propter sacrorum hymnorum prosodiam, tum etiam propter antiquissimam Ecclesiæ consuetudinem. Reliqua Vide *Spiritus Sanctus*.

PARADISUS, Παράδεισος, viridarium, & deliciarum locus: hinc cœlestis patria paradisus dicta; nam summus delitiarum fœlicitatumque locus est. Alii tamen ex chaldaico hujus vocabuli etymon deducunt, idest *Farrad*, quod locum amœnum significat, unde Arabes *Fardus* dicunt. Item *Paradisus* Ecclesiæ atrium sive Cœmeterium denotat; nam ibi corpora in pace quiescunt [In paradiso Ecclesiæ tumulari rogavit. Chron. Casin. lib. 4. c. 8.] Vide *Perivolium*. FR. & clarius in eadem Casin. Chron. lib. 3. cap. 28. de Dionysio Abb. qui deinde Papa Victor III. fuit appellatus, dicitur: Fecit & atrium ante Ecclesiam, quod nos romana consuetudine Paradisum vocamus.] Apud externos Scriptores nedum hortum, seu viridarium; sed etiam locum immensæ latitudinis, ut plurima animalium genera ad venationem sustentari possint, significat, quod ex Xenophonte, Plutarcho, Philostrato, & aliis

& aliis comprobare conantur Eugubinus in sua Cosmopoeia ad verba: Paradisum voluptatis &c. Genes. cap. 2. & disertè Brissonius lib. 1. de Regno Persarum. §. Palatiis verò Regum. Henericus Stephanus in Thesaur. Ling. Graecae. Pineda in cap. 2. Eccl. vers. 5. Feci hortos, & pomaria &c. Malvenda de Paradiso cap. 3. Gellius verò vivaria intelligit, sic inquiens: [Vivaria autem, quae nunc vulgus dicit, sunt, quos παραδείσους Graeci appellant, lib. 2. cap. 20.] At phrasis biblica per *Paradisum* hortum intelligit; insuper non rarò hortum voluptatis simpliciter appellat, ut in eod. cap. 2. Genes. vers. 10. & 15. & cap. 3. vers. 23. Ezech. cap. 36. vers. 35. Joel. cap. 2. vers. 3. Quapropter Moyses Barcepha par. 2. commentar. de Paradiso c. 16. sic habet [Paradisus verò appellatur Paradisus, quod locus sit cultus plurimis, pulcherrimisq; tum odoratu, tum gustu jucundis plantis, planèque congruis appositus, accommodatus, ut sit domicilium, sedesque, & amoenitas hominum; nam hujusmodi locum consueverunt homines appellare] Insuper ubi vulgata legit: [Plantaverat autem Dominus Deus Paradisum voluptatis à principio. Genes. cap. 2.] LXX. verterunt [Plantavit Deus Paradisum in Eden ad orientem] Atque D. Hieronym. in quęst. hebraicis in Genes. ex hebraeo [Plantaverat autē Deus Paradisum in Eden ad orientem] transtulit. Quid autem *Eden* significet idem Hieronym. declarat in eadem dictione, quod delicias interpretetur. Itaque Bellarm. de statu primi hominis c. 15. Cornelius à Lap. in cap. 2. Genes. vers. 8. affirmant Paradisum distiuli ambitus fuisse, in quo & hortus, & etiam animalia inveniebantur. Sed Chrysostomus hom. 13. in Genes. Theodoretus quaest. 25. in Genes. Hieronymus de dictionibus hebraicis verb. Eden, affirmant *Eden* non fuisse ipsum paradisum; sed regionem, ac territorium, in quo plantatus fuerat paradisus. Quibus adstipulatur Moyses Barcepha part. 1. de paradiso, cap. 16. ubi sic ait: [Porrò ut regio Eden cunctas praecellit terras, ita & ea ejus pars, in qua situs est paradisus, caetera omnia, quae Eden complectitur, loca superat; neque enim in Eden ullum est solum praestantius eo, in quo paradisus est constitutus.] Exaggeratio autem nimis exorbitans est Anastasii Synaitae lib. 9. In Hexameron. nempe; [Fuisse magnitudinis incomprehensibilis] sed verisimiliùs Aug. lib. 8. in Genes. ad litt. cap. 10. inquit: [Neque enim exiguus locus erat, quem tantus fons irrigabat:] cum quo concordat Moyses Barcepha par. 1. commentar. de paradiso cap. 15. dicens: [Jam verò ex fluminis magnitudine conficitur Paradisus, qui illo rigatur, amplissimum quoq; esse] Atque peculliari mensura definit Tostatus quaest. 98. in cap. 13. Genes. ubi sic ait: [Non enim videtur, quod oporteret majorem magnitudinem, quam habeat insula, scilicet, in longitudine tres, vel quatuor leucas, in circuitu autem duodecim, aut parum plus.] Eugubinus verò in Cosmopoeja in praed. cap. 2. Genes. Fluvius egrediebatur &c. regionem fuisse trecentorum millium passuum arbitratur. Malvenda de Paradiso cap. 26. putat fuisse ejus ambitum quadraginta, vel quinquaginta leucas, uti decebat pomarium magni Principis. Suar. lib. 3. de oper. sex dier. cap. 6. nu. 15. saltem amplitudinem unius Regni habuisse ait. Quo verò ad etymologiam nominis Postillator in can. Ecclesia Paradiso, de consecrat. dist. 4. se parum in graeco idiomate versatum ostendit, dum ibi ait: [Dicitur paradisus parans Deum, vel Deitatis visum, quia ibi Deum videbimus facie ad faciem.] Philo Hebraeus lib. 1. Allegoriar. negavit veram, ac realem terrestris paradisi existentiam; sed tantum allegoricè sacram Scripturam loqui asseruit, quem errorem sequuti sunt Origen. lib. 4. Periarchon cap. 2. & Nicetas in commentar. Nazianzenae orationis de Nativitate, Psellius, ac recenter Gregorius Venetus in ejus Harmonia mundi, quae opinio tanquam falsa à Sanctis Patribus reiicitur, signanter à D. Augustino lib. 8. de Genes. ad litt. cap. 1. & lib. 13. de Civit. Dei cap. 21. Hieronymo in cap. 17. Jeremię §. In principio regni, & cap. 10. in Danielem. §. Die autem, Epiphanio haeresi 64. & in epist. contra Jo. Hierosolym. Sophronio Patriarcha in sex. Synod. act. 11. Anastasio Synaita lib. 7. Hexameri, Moyse Barcepha par. 1. comment. de paradiso cap. 1. & 4. De qua re uberiùs Sixtus Senen. lib. 5. Biblioth. annot. 34. Pereira lib. 3. in Genes. disput. de paradiso, quaest. 1. num. 15. Bellar. lib. de gratia primi hominis cap. 10. Suarez. lib. 3. de oper. sex dier. cap. 6. num. 5. Malvenda de paradiso cap. 6. & 7. Ubinam conditus fuerit, varii varia dixere.

PARADOGUM, vox barbara, qua Longobardi feudum nobilem intelligebant: sic è contrario *Paedagogum*, feudum vile, & rusticum dicebant.

PARADIGMA παράδειγμα, *exemplum*. Vide *Poena sententia*. §. Necessitas puniendi.

PARAENESIS, παραίνεσις, admonitio. FR. sic intitulavit suum libellum exhortatorium ad poenit. S. Pacianus Barcinonen. Episc. extat in Biblioth. SS. Patrum.

PARAFRAEDUS. FR. Fidejussor pro solutione poenae pecuniariae. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 38. num. 2.

PARAGAUDA, fascia, sive laciniarum species serico, & auro contexta, qua vestium extremitates ornabantur. [Nemo auratas habeat, aut in tunicis, aut in lineis paragaudas, leg. 2. de diversi. holob.

PARAGRAMMA, παράγραμμα, superfluitas vocum, aut litterarum. [Si paragrammata reperereris, vel minus aliqua descripta sunt, quae sensum legentium impediant, non mihi debes imputare. S. Hieronym. epist. 28.

PARAGRAPHUS, παράγραφος, idest, adscriptus, & signum distinctivum scripturae denotat, ac diversitatem periodi sensus indicat. Graeci utuntur littera Γ, hac forma dimidiata; sed Latini duplici, s, hoc modo, §. signant, quae litterae *Signum sectionis* interpretantur, cùm re vera sepa-

separarationem discursus demonstreat; alii tamen existimant, quod sit antiquum, gothicumq; P, quo paragraphus notatur.

PARALIPOMENON, παραλειπομένων, idest, prætermissorum, sic in sac. Scriptura duo libri appellantur, quia in eis bellicæ expeditiones Hebræorum in libris Regum prætermissæ referuntur, seu quæ narrātur in libris Regum, in Paralipomenon aliis circumstantiis referuntur, quos libros *Dibre Hajamim*, idest, Verba dierum vocant Hebræi, cùm ad instar Diarii successarum rerum relationes contineant, quorum auctorem Esdram existimant R. Moyses Kimchi, ac R. Salomon. FR. D. Clemens Papa in Canonibus Apostolicis *Derelicta* appellavit hos duos libros [Derelictorum ex libro dierum duo, can. 84.] De hoc sic Dionysius Carthusianus ait: [Vocatur quippè hic liber Paralipomenon, & ut 6. etymol. ait Isidorus, græcè παραλειπομένων, interpretatur latinè prætermissorum, aut derelictorum. Circa quod scribit Magister Adam Parisiensis, παραλείπω verbum græcum est, significans idem quod relinquo, aut prætermitto, & secundum Huguitionem dicitur ... ... quod est præter, & ..., quod supplens, & ..., quod est defectus, quasi prætermissorum supplens defectum: quoniam ea, quæ in lege, & præsertim quæ in libris Regum omissa sunt, vel non plenè relata, summatim, ac breviter in isto exprimuntur volumine. Propter quod secundum Hieronymū liber hic dici potest χρονικός, totius Sac. Scripturæ &c. in proœm. primi lib. Paralip.

PARALOGIA, παραλογία, falsa loquutio. Vide in dict. *Pantologia*.

PARALYTICUS, παραλυτικός, qui paralysi, sive apoplexia laborat, de quo fit mentio in Euang.

PARAMENTA SACRA. Vide *Vestis*.

PARAMONARIUS, παραμονάριος, Monasterii Minister. [Oeconomi autem, Chartularii, Paramonarii, & alii promoventur. Balsamon. in can. 2. Synod. Chalced.

PARANGARIA. Vide *Angaria*.

PARANYMPHI. PR. Adolescentuli benè compti, qui sponsam comitantur, l. pervenit, de Aggressione in unico.

PARAPHERNA, παράφερνα, *præter dotalia*. A Jurisperitis dicuntur illa bona quæcumque præter dotem feminis nubentibus donata: à παρὰ, *præter*, & φερνή, *dos*. Unde paraphernalia passim intelliguntur omnia illa, quæ uxor præter dotem possidet.

PARAPHONISTA, παραφωνιστής, acclamator; sed communiter cantor intelligitur, qui divinas laudes canit. In pervetustis cæremonialibus Magistrum appellæ, qui musicam dirigit, significat, ubi sic habetur [Paraphonista cum schola (*idest, Cantorum*,) vigilias incipit.] Vide *Archiparaphonista*.

PARAPSIS, Παροψίς, & παροψίς. FR. vas, sive patina, lanx, catinum, & similia, in quibus obsonia ponuntur. Quidam à rotunditate etymon trahunt. [Unam parapsidem plenam carbonibus, quibus ustus fuit S. Laurentius. In privileg. Caroli Magni apud Torrigium de Crypt. Vatican. secunda impress. pag. 504.] Dicitur etiam *Paropsis*, ut Matth. cap. 23. & 26. ex græco παρὰ, pro, & ὄψον, cibus, ita Pollux, & Eustath. At Marc. 14. & Luc. 11. *Catinum* scribunt, & Juvenal. Satyr. 3.

Quam multa magnaque paropside cœnat Martialis:

Quæ portat gaudens ancilla paropside rubra, Et alibi idem:

Sic implet gabatas, paropsidesque.

& Sueton. in Galba, [Paropsidem leguminis] dixit. Vide *Absida*.

PARASCEVE, παρασκευή, significat diem Veneris. Aliqui existimant ex verbo græco παρασκευάζω, idest, præparo, deduci: ita Adrian. Junius in verbo, παρασκευάζω; nam in hac die Hebræi comestibilia pro sequenti Sabbati die præparare solent, quo vocabulo etiam ipsos uti solitos fuisse refert Baron. an. 34. num. 154. Male igitur Hugo Cardinalis hoc vocabulum *Parans cœnam* significare ait. Græcos enim Christianos in Ecclesia hoc introduxisse vocabulum, Baronius an. 34. nu. 153. demonstrat. Item *Parasceve* apud Tertullianum advers. Psych. cap. 14. Sabbatum significat, quare de jejunio ab Ecclesia Occidentali in Sabbato observato loquens, ait: [Cur stationibus quartam, & sextam Sabbati dicamus, & jejuniis parasceven.] Appellatur etiam προσάββατον, idest, *Ante Sabbatum*, Epiphan. lib. 4. cont. Hær. in fine: I: Ecclesia tamen per *Parasceven* Feriam VI. majoris hebdomadæ intelligit Redemptoris morti consecratam, quæ dies etiam *Cœna pura* appellata fuit ab Irenæo, ut suo loco diximus. Est quidem antiquissima Ecclesiæ traditio minimè celebrandi in hac die. Hinc Toletanum XVI. Concilium de anno 693. quotidie pro Regis salute celebrandum statuit [Excepto Passionis Dominicæ die, quando Altaria denudata persistunt, nec cuiquam in eodem die licet solemnia celebrare, can. 10.] Et in hac die in signum mœroris Papa super nudum scabellum sedebat. [Hac die secundum antiquas cæremonias Papa in camera sua non consuevit sedere super sedes, sed super scabella, & Cardinalis finito officio, & deducto Pontifice ad cameram descendit sine confabulatione aliqua, Ordo Roman.] FR. In ritu Ambrosiano, nedum in hac die, sed in omnibus feriis sextis non celebratur, in quibus diebus Crux super Altare cum sex candelabris exponitur: I: Irenæus lib. 5. Adamum die 25. Martii obiisse ait, in quo etiam die communiter Christi mortem accidisse existimatur, ac in quodam pervetusto Martyrol. M.S. quod extat in Bibliotheca Reginæ Svetiæ sub hac die his verbis notatur, [Hierosolymæ Dominus crucifixus est.] Quod Martyrologium juxta Holstenii opinionem in octavo Christiano sæculo scriptum fuerat. Itaque de Cristi crucifixione sub die præfata etiam mentionem faciunt M. SS. martyrol. Corbejense, & Antverpiense. Constantinopoli in die Parasceve

ve extra Urbem concionabatur populo, quod idem Chrysostomus testatur apud Gretser. tom. 2. de Cruce, in memoriam Christi passionis extra Hierosolymæ Civitatem obtentæ; ac in Melita Insula ex hac devotione fortasse in Dominica Palmarum extra Urbem Notabilem in quadam planitie, ubi nunc columna cum Cruce remansit, cani passionem olim solitum fuisse senes affirmabant, ac usque ad eorum tempora durasse. In suo M. S. cæremoniali Davantria advertit, quod licèt in hac die non consecret Sacerdos, debet nihilominus aquam in vinum infundere, ad denotandum sanguinem, & aquam de latere Christi emanatum, qui tamen refert in aliquibus Ecclesiis solitum fuisse merum sine aqua in calicem ponere, quod, ut Jacobus Cajetanus observat, hebraicam crudelitatem significabat. Quando Sacerdos particulam consecratam immittit in calicem, non debet solita Crucis signa facere. Sac. Rit. Cong. 28. Aug. 1627. Quod etiam Cæremoniale jussu Innocentii X. correctum lib. 2. cap. 26. advertit, ubi hæc verba habentur [Sed sine signo Crucis] An si in hac die concurrat festum Annuntiationis Deiparæ, teneantur Christiani loco sacro audire cæremonias in hac die fieri, solitas, sicut de anno 1634. occurrerat. Negative Sac. Rit. Congregatio 19. Februar. 1622. respondit, additque minimè Eucharistiam ratione festivitatis B. Virginis fidelibus administrari debere, nisi in casu necessitatis per modum viatici. Imò Albaspina de veter. ritibus observat. lib. 1. non fuisse solitum antiquitus distribuere Eucharistiam in jejuniorum tempore notat. Item Sac. Episcop. Congr. 22. Matt. 1596. abstulit abusum deferendi in hac die processionaliter Eucharistiam. Hodie tamen dictum: *Festum Annuntiationis B. V. Mariæ occurrens Feria sexta in Parasceve, vel Sabbato sancto, transferri debet una cum præcepto audiendi Missam, & vocandi ab operibus, ad Feriam secundam post Dominicam in albis, quocumq; alio Festo, quod non sit altioris ritus, etiam impeditam, ita ut prædicto casu eveniente, eadem Feria secunda pro sede propria & fixa, memorato Festo Annuntiationis assignata, perpetuò intelligatur. Et in illa eo prorsus modo & forma, præfatum Festum quoad Officium & Missam celebretur, quibus celebraretur die 25. Martii: protractis tamen ad aliam diem non impeditam, juxta Rubricas Breviarii Romani, omnibus aliis Festis, in eadem Feria occurrentibus. Ex Decreto S. R. C. 11. Martii* 1690.] In Ecclesia Andegavensi Sacerdos, qui in hac die hostiam absumit, non progreditur ad deferendum ex sepulchro Sacramentum; sed duo Presbyteri alba, stola, & manipulo induti illud deferunt, de quibus Rupertus ait lib. 6. de divin. offic. cap. 23. [Duos Presbyteros, qui corpus Domini ad Altare deferunt, significare Joseph justum ab Arimathia, & Nicodemum] Altaria solita denudari in hac die. Vide Baronium an. 1034. num. 18. Reliqua ad hanc diem pertinentia. Vide *Feria VI. in Parasceve*. Item *Parasceve* Virginis, & Martyris nomen est, quam Græci παρασκευὴν appellant, & Latini Veneram, sive Venerandam, quæ à suis genitoribus ita appellata fuerat, quia in Feria VI. Parasceve nata erat, cujus festum sub die 14. Novembris celebrat Martyrol. Rom. sed Ecclesia græca illius festum agit sub die 26. Julii, sic etiam in Melita, & in Catanensi Siciliæ Civitate, ubi ad littus ejus sacellum extat. Vulgus tamen ignarus, eandem Sanctam cum Deiparæ Genitrice confundit, ex eo quia in eodem die utriusque festum celebratur, & in quodam antiquo Liciensis Ecclesiæ Breviario impresso ejus proprias lectiones habentur sub die 26. Julii.

PARASENBLITES. Vide *Synelites*.

PARASTATA, παραστάτης, columnæ basis, super quam antiquitus Altaria erigebantur, quarum structuræ multæ adhuc videntur cum lapide integra desuper ipsarum, & de eis in descriptione Basilicæ S. Pauli extra Urbem agit Honuphrius Panvinus: [Octavum in medio parastatæ. Item, socius, adjutor, opitulator.

PARASTITIA, posticum, ut aliqui existimant, quam dictionem græco-latinam putant ex παρὰ græcè, & statio, latinè, sicut etiam in sac. canonibus *Interstitium* dicitur temporis spatium ad sacros Ordines suscipiendos interpositum. Sed alii melius fortasse postes intelligunt ex græco nomine παραστάς, idest, postis. [Ecce enim Angelus Domini ad repetendum aliquod Deo charum missus depositum, nos desuper intra Ecclesiam aspiciens benedixit, rursumque parastitiam Ecclesiæ reversus, nulla talia vestigia exitus reliquit. In vita S. Albani.

PARASYNAGOGA, παρασυναγωγὴ, illegitima congregatio, sive conciliabulum. [Id consequutus est, ut & martyrii corona exciderit, & à Divis Patribus, qui Nicænam convenerant, eo nomine condemnatus sit, quia seorsum parasynagogas convocaret. Nicetas lib. 5. de fid. orthodox. juxta Morelli interpretationem.

PARASYNELITES. Vide *Synelites*.

PARATA, FR. apparatus, item tributum, vel collecta pro viis & pontibus reparandis. Sigon. de Regno Italiæ lib. 7. Bullar. Casinen. tom. 2. Constit. 22. 23. 40. & 41. :I: [Non graves sitis Presbyteris in paratis quærendis, neque ducatis superfluè vobiscum homines, vel vestros proprios, vel amicos, vel propinquos vestros, per quos illos gravetis in cibo, & poto, & fodro ad caballos. Hincmarus ad Archidiaconos scribens.

PARATITLUM, FR. rerum summarium [Rogierus Odofredi Beneventani præceptor, qui Placentiæ per aliquot tempus primas partes sibimeritò vindicavit. Hic etiam primus paratitla conscripsit, idest rerum summas titulatim appositas, quod à Justiniano promissum fuerat, ut legitur in l. prima §. ult. Cod. de vet. jur. enucl. ubi mendosè Paraticia, pro Paratitla scriptum est.

Cot-

Cotta in ejus memor. juris, tit. de Jurisperitis.

Paratorium, præparatorium, sive credentia vulgò dicta. [Calicem autem Subdiaconus accipit sequens, & dat Acolytho, & ille revocat in paratorium. Ord.Rom.

Paratura, FR. ornamentum, quod in limbo vestium apponebatur. [Transmisimus fraternitati vestræ paraturam unam. S. Gregor. lib. 10. epist. 37.] Et clariùs Matth. Paris. in vita Abb. [Albas duas cum paraturis burdatis] Quo vocabulo sæpè etiam Anast. Biblioth. utitur.

Paredrus πάρεδρος, Assessor, consiliarius, accipitur etiam pro malo spiritu, qui Incantatoribus, ac Magis assistere solet [Scimus enim Magiam elicere explorandis occultis catabolicos, & paredros, & pythonicos spiritus. Tertull. de anim. cap. 28.] FR. Salmasius per Paredros Deos minores intelligit in Notis ad Spartianum in vita Adriani Imp. sic inquiens: [Qui autem de hominibus in Deorum numerum referebantur, hi πάρεδροι Deorum fieri dicebantur, quasi assessores, & eadem sede præditi cum cæteris Diis,] & Tertulliani locum corrigit in Apologet. cap. 13. ubi sic habetur: [Cum Simonem Magum statua, & inscriptione Sancti Dei inauguratis, quum de pædagogiis aulicis nescio, quem Cinœdum Deum facitis] legendum putat Salmasius: *Synodi Deum facitis*, idest, in Synodum, & Collegium Deorum cooptatis, ac paredros, nempè cum Diis assessores.

Parentinus, Paternus. D. Ambros. ser. 75.

Parentivus. FR. paternus: [Quisquis hominum parentivę mortis expectatione animam pascit, parricidiali crimine in hæreditate succedit. Valerianus Cimeliensis Episc. hom. 20.

Parere. FR. videri, seu existimari significat. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 91.

Parergum. Vide *Palergium*.

A Paribus. Vide *Aparibus*. *Parilitas*.

Paricla, seu *Paricula*, charta, circularis scriptura, quia pari tenore omnibus interessatis, seu collitigantibus dabatur; *Charta paricla* sententiæ judicialis copia dicebatur. Marculf. lib. 1. formular. cap. 38.

Paries Dealbatus. FR. à D. Paulo Hypocrita appellatur, can. nisi bella 23. quæst. 1.

Parilitas, similitudo, æqualitas. [Quæ consequenti unguentariæ spatii parilitate conquadrat. Sidon. lib. 2. epist. 2. Ut hactenus parentum nobilitate decorabat, ita jam nunc titulorum parilitate fastigabat. Idem lib. 3. epist. 6.] Vide *Aparibus*. *Pariatio*.

Pario, *as*, æqualis sum. [Æqua enim substantia pariant inter se Christus, & Adam. Tertull. de resurrect. carn. cap. 53.] Ex quo verbo fit *Aequiparo, as*.

Parior, *aris*, æqualis fio, sive æquiparor: [Sermo enim Deus, quia in effigie Dei constitutus, non rapinam existimavit pariari Deo. Tertull. de resur. carn. cap. 6.

Pariatio, & *Pariatoria*, ex verbo *Pario as*, supra, idest, similitudo, & comparatio, nomina apud Sanctos Africanos Patres usitata. [Pariatio plenaria. Beda in epist. D. Pauli ad Colossen. 1.] Corruptè tamen in eadem epist. D. Anselmi textus *Paritio plenaria* habet pro *Pariatio*. Sic etiam malè in textu D. Augustini in psalm. 61. in codice Lovaniensi: [Pariatoria plenaria: passionum omnium non erit finis, nisi cum sæculum finitum fuerit.] Quare Latinus Latinius tollenda esse puncta, & dictio *Finis*, existimat, & sic corrigit: [Pariatoria plenaria passionum omnium non erit, nisi cum sæculum finitum fuerit.

Paris, herba, & radix. Vide *Exorcista*.

Parisim, hebraica vox, latrones significat, atque Publicanos. Baron. an. 31. nu. 73. Sed propriè publicanos significat. Vide *Publicanus*.

Parisius, pro Parisiis adverbialiter. [Durè scribitis non merenti. Quid peccavi? Si monui Magistrum Robertum Pullum aliquantum tempus facere Parisius. D. Bernardus.] Nonulli corrigendum *Parisiis* existimarunt, sed error non est; nam apud Ecclesiasticos Scriptores *Parisius* etiã legitur, & præcipuè apud Petrum Blesensem frequentissimè: [Dum Parisius operam studiis dabas, publicè dicebatur, quod in hac humana conversatione te Angelum exhibebas, epist. 9.

Parmeniani, FR. hæretici à Parmeniano quodam, contra quem scripsit D. Aug. Glossa in can. quisquis 23. quæst. 4.

Parochia, græca vox, παροικία, significat domorum adunationem, seu habitationes cõtiguas, hinc juxta græcæ dictionis vim *Paræcia* melius dicitur. Vide *Labra*. FR. dicitur etiam *Plebania* lib. 3. Decretal. tit. 24. cap. 1. Dicitur etiam *Plebs* :||: Est autem differentia inter Ecclesiam parochialem Curatam, & Baptismalem. Nam omnis parochialis Ecclesia est curata, sed non viceversa. Ulterius reperiri potest Ecclesia Baptismalis, quæ nec Parochialis, nec curata sit; nam Baptismum conferre non est juridicus Parochi actus, cum posset quilibet Laicus illud conferre in necessitatis casu: quæ triplex distinctio ex Trident. Synodo sess. 21. cap. 5. De reformat. colligitur, ubi sic ait: [Possunt Episcopi etiam tanquam Apostolicæ Sedis delegati juxta formam juris, sine tamen præjudicio obtinentium, facere uniones perpetuas quarumcumque Ecclesiarum Parochialium, Baptismalium, aliorumque beneficiorum curatorum.] FR. Regimen animarum dicitur Ars artium. De ætat. & qualit. ord. cap. 14. :||: Parochia per spatium quadraginta annorum derelicta, beneficium simplex efficitur. Bellarm. in notis ad Concil. Trident. sess. 21. cap. 7. de Reform. Item Parochia dicitur Diœcesis Parocho subjecta: [Nam peragratis fortè diœcesibus, cum domũ veni &c. Sidon. lib. 9. epist. 16.] Et è contra Parochia pro Episcopi Diœcesi non rarò accipitur: [Unusquisque Episcoporum habeat suæ parochiæ potestatem. Rothland. in epist. ad Nicol. Ingresso itaque Beato Archipræsule Martino propriæ Parochiæ fines. Oddo Cluniac. Abb. in vita S. Martini, lib. 2. cap. 10. Nullus Episcopus in alterius Parochia ordinationes aliquas face-

facere, vel negotia peragere, quæ ad eum non pertinent &c. In Capit. Caroli Magni lib.1. cap. 11.] FR. sic etiam habetur in can. si quis ordinatus, dist.92. can.si quis Episc.ordinatus, & can.si qui Episc.ead. dist.Item can.nullus primas, 9. qu. 2. can. Lugdunensis Parochiæ clericos, ibid. can.Archiepiscopus, 9. quæst. 3. Diœcesis enim est Parochia Episcopi. Gloss.in Clement. de privil.cap.1.:1: Item Parochia pro universali Ecclesia nonnunquam usurpatur. Contra Catholicam Ecclesiæ Parochiam cum Ducibus suis prolatis gregatim ingruere moliuntur. Aldhel. de Virg. cap.7.] Vide *Diœcesis*.

PAROCHIANUS. FR. Parochiæ incola, can. in Dominicis 9. quæst. 2. & can. inter cætera. 22. quæst.4. Item *Parochiana Ecclesia* pro parochiali: [Placuit huic Sancto Concilio, ut nullus provinciæ Lusitaniæ Episcopus à qualibet parochiana Ecclesia tertiam auferre præsumat, can. priscis 10.q.3. Hi enim Pontifices &c. parochianas Ecclesias pergravantes &c. can.Inter cętera, ead. 10.quæst.3.

PAROCHUS, πάροχος, idest, distributor, quia distribuere, ac conferre sacramenta subditis tenetur, pro quibus aliquando sacrificium applicare debet, Concil.Trident.sess.23. cap.1. quod juxta communem Doctorum opinionem intelligendum est in Dominicis, & principalibus Domini festivitatibus, vel saltem semel in hebdomada. Bonacina qu.ult.punct.3. Sed à plerisque Theologis, præcipuè Suarez, Aversa, & Diana, hujusmodi obligatio in Parocho minimè agnoscitur, & auctoritatem Cōcilii Tridentini supra adductam explicant intelligi de applicatione quo ad impetrationem; non verò quo ad satisfactionem. Parochus enim in Missæ sacrificio tenetur pro ovibus suæ curę commissis orare, non autem pro eis sacrificii valorem applicare; licèt congruum mihi videatur in aliquibus solemnitatibus pro eis applicare sacrificium, præsertim si pingues decimas, primitias, aliosque redditus ab eis exigat. Item Parochus non tenetur subministrare Sacerdotibus ceram in ejus Ecclesia celebrare volentibus, nec ad hoc ab Episcopo cogi debet. Sac.Rit. Congreg.10. Junii 1603. Antiquitus Parochus tenebatur Officium divinum in ejus Ecclesia recitare; sed ex contraria, universalique consuetudine hanc obligationem abolitam fuisse docent Suar.& Bonac.exceptis tamen festivis diebus, in quibus Vesperas canere deberet, si clericorum copiam haberet, vel saltem laicos ad hoc instructos; nam solus canere non tenetur. Item Sac. Concil. Trident. Congregatio non posse Parochum per integram hebdomadam ab ejus Parochia absentari declaravit, apud Bellarm.in Notis ad Conc.Trident.sess.23. cap.1. de Reform. Vide *Plebanus*. *Decanus*.

PARMENSIS Dux Rainutius sacrarium Græcorum cum gladio in fœmore ingrediens prohibitus quid respondit. Vide *Sacrarium*.

PAROECIA. Vide *Parochia*.

PAROENIA, παροινία, injuria ineptè, & arroganter prolata; quo vocabulo D.Hieronymus utitur contra Rufinum scribens.

PAROPSIS. Vide *Parapsis*.

PARTICIPIUM, participatio, & communicatio: [Ita ergo fac, ut impensæ mercedis tu quoque participium sortiaris. D. Greg. lib. 4. epist. 23.] ubi Sanctus Pontifex portionem labori debitam intelligit. [Videntes furem currunt cum eo, & portionem suam cum adulteris ponunt, & polluti labii participio peccant, & non corrigunt. Blesſ. in can.Episcop.

PARTICULAE CONSECRATAE. Vide *Margarita*. Utrum post offertorium particulæ non consecratæ in Altare delatæ, sint consecrandæ. Vide *Offertorium*.

PARTIO, Partus. [Et partione prosperante in parricidium partus expressus. S. Cyprian. lib. 2. epist.ad Cornel.

PARTITUDO, parturitio, parturiendi actus. [Tolle dolores partitudinis. S. Hilar. advers. Arian.

PARTUM, torneamentum. Ut [Comites pupillorum, & orphanorum causas primum audiant, & in venationem non vadant illo die, quando placitum debent custodire, nec ad partum. In Constit.Caroli Magni.] Vide *Torneamentum*. *Tornatrix*.

PARVIFICO, idest, parvum facio, minuo. Vide *Episcopo*, verbum.

PARVISIUM; erat Ecclesiæ pars externa, in qua fiebat pro pueris schola, ex voce gallica *Parvis*, idest, porticus, seu atrium Ecclesiæ, vel, ut alii malunt, à *Parvis* latinè, scilicet, pueris. [Cogebatur ille pauperculus multis diebus scholam exercens, venditis in parvisio libellis, vitam famelicam protelare. Matth.Paris.in hist.

PASCHA. [Pascha, hebraicè dicitur *Phase*, non à passione, ut plerique arbitrantur; sed nec dicitur *Phase* à transitu maris rubri, id quod Ecclesia canit &c. sed quod exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum pertransierit, neque percusserit illos. Ait namque Scriptura: Est enim phase, idest, transitus Domini, & transibo per terram Ægypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum. D.Hieronym.in Exod.12.] Quare ex D.Hieronymo corrigenda essent Pręconii verba, quæ in Sabbato Sancto canuntur, nempè: [Hæc nox est, in qua primùm patres nostros, filios Israel eductos de Ægypto, mare rubrum sicco vestigio transire fecisti.] FR. Deduci etiam potest ex Chaldæo *Phesbha*, quod lætitiam significat. Calepinus autem in hoc vocabulo inquit, quod licèt hoc nomen neutrum sit, genitivum nō habet *Paschatis*, ut quidam ex recentioribus asserunt, manifesto errore, cùm sola græca verbalia in *ma* terminata à prima persona præteriti passivi derivata, in *atis* mittant genitivum. Et re vera translatores Sacræ Scripturæ in latinum semper genitivum *Pascha* scripsere. [Erit vobis Paschæ solemnitas. Ezech. 45. In die solemni Paschæ Luc.2. Ante sex dies Paschæ. Jo. 12. Ante diem festum Paschæ. Idem 13. Erat autem parasceve

Paschæ. Ibid. 19. Eodemque modo Missalis, & Breviarii Rubricæ, nempè [Post oct. Paschę. Infra octav. Paschæ. Paschæ peracto tempore. In hym. ad laudes Domin. Pentecost. In Priori Pascha,] & non paschate. Microl. in dictione *Annotinum Pascha.* :||: Pascha ex traditione Apostolica in Dominica celebratur. Vide *Dominica Resurrectionis*; in eo enim die resurrexit devicta morte Christus, quæ Dominica debet computari post diem decimumquartum lunæ mensis Martii, nè cum Hebræis conveniamus. Antiquitus Christiani in festo Paschæ solebant se invicem sub hac forma salutare: *Surrexit Dominus*, & respondebatur: *Deo gratias*, atque osculum pacis recipiebatur. Jo. Beleth. cap. 116. Rational. divin. off. Romana verò salutationis forma sic erat: *Surrexit Dominus verè*, & respondebatur: *Et apparuit Simoni*. Durand. lib. 6. c. 46. Recentiores tamen Græci in paschalibus diebus sic salutare solent Χριστὸς ἀνέστη, idest, *Christus surrexit*, & responsio ita datur, Ἀληθῶς ἀνέστη, nempè, *Verè surrexit*. Mysteriosissima enim est in hac die eorum cæremonia; nam ad repræsentandum Christi triumphum de inferno delatum, summo mane ante Matutini recitationem ordinatur processio, in cujus reditu inveniuntur Ecclesiæ portæ clausæ: tunc Episcopus, vel Sacerdos illa psalmi verba: *Attollite portas &c.* profert, & ex interiori parte Clericus loco Dæmonum respondet, *Quis est iste Rex gloriæ &c.* tandem post contentionem Episcopus percutiens pede valvas intonat: *Surrexit Christus*, ac statim Ecclesiæ janua expanditur; tunc Celebrans in altum extollit cereum triangulum, quod in manu gerit, quod ipsi τρικήριον, appellant; sic etiam populus assistens eandem cæremoniam facit cum lumine, quod unusquisque eorum in manu gerit. Insuper in hoc eodem die tam in Matutino, quā Missa, & Vesperis solet Episcopus canere Euangelium, intonando, nempè, primam periodum, quam replicant unus post alterum ex Sacerdotibus, & ex Diaconibus deinde, qui omnes astantes unus post alterum usque ad Ecclesiæ januam protenduntur, & postquam ultimus eorum hanc replicationem expleverit, reassumit Episcopus secundam Euangelii periodum, quæ ordine, quo supra, à Sacerdotibus, Diaconisque omnibus successivè replicatur, & sic de periodo ad periodum usque ad Euangelii finem, quod est *In principio erat Verbum &c.* Quod fit ad denotandum prædicationis Euangelicæ consensum per totum Orbē ab Apostolis uniformiter promulgatum, licèt diversis linguis, & in remotis terræ partibus, ut jure D. Hieronymus exclamaverit, inquiens: Vox quidem dissona, sed una est Religio.] Igitur in periodi fine percutitur quędam hasta ab eis σημαντήριον appellata, ac datur unica campanæ pulsatio, ad denotandum prædicationis Apostolicæ sonum per universum Orbem promulgatum. In Andegavensi autem Ecclesia in die Paschæ post tertiā Matutini lectionem, præparatur Altare ad modū sepulchri quibusdam velis coopertum, in cujus lateribus duo Sacerdotes albis pluvialibus induti assistunt, qui duos Angelos Christi monumentum custodiētes significant, ac interea ex sacristia duo Clerici, Corbicularii appellati, alba, sive rochetto, & dalmatica induti, (ut in dict. *Corbicularius* dictum est) habentes in capite amictum rubra fascia ligatum, qui Sanctas Mulieres ad sepulcrum euntes denotant, eisque duo Cantores cum thuribulo præcedunt, qui ad dictum Altare accedentes in musicali tono his verbis interrogantur: [Quem quæritis in sepulchro?] ipsi verò etiam canendo respondent: [Jesum Nazarenum Crucifixum.] Tunc duo assistentes Sacerdotes reassumunt: [Nō est hìc, surrexit, sicut prædixit. Venite, & videte locum, ubi positus erat Dominus.] Post quam responsionem prædicti duo clerici sepulchrum ingrediuntur, & Altare osculantur, atque dum Thuriferarii ter Altare incensant, canunt duò Sacerdotes: [Ite, nunciate Discipulis ejus, quia surrexit.] Itaque ad Chorum accedunt præfati duo Clerici, salutant Episcopum primùm cum osculo pacis, in ejusque aurem summissa voce suggerunt: [Surrexit Dominus Alleluja,] quibus Præsul salutationem, & osculum reddens, [Deo gratias Alleluja,] respondet. Idem cum canonicis, & in Choro assistentibus fit, dum canitur Te Deum. Aliter autem in Sennonensi Ecclesia in hac die observatur; nam in Cappella satis ornata, sanctissima Eucharistia exposita, ad quam solemnis processio dirigitur, & in ingressu ejusdem Cappellæ, ubi tres Vicecurati assistunt, intonat Cantor: [Dic nobis Maria, quid vidisti in via?] tunc unus ex Vicecuratis respondit: [Sepulchrum Christi viventis, & gloriam vidi resurgentis.] Alius canit: [Angelicos testes, sudarium, & vestes.] Tertius verò concludit: [Scimus Christum surrexisse à mortuis verè.] Ac Cantor reassumit, & canit: [Credendum est magis soli Mariæ veraci, quàm Judæorum turbæ fallaci.] Deinde immediatè ab Episcopo intonatur Te Deum, qui ex Cappella processionaliter ad majus Altare defert Sacramentum, & genuflexus extremitatem pyxidis osculatur, & post Episcopum idem facit Clerus, Magistratus, & populus. *Pascha* nonnunquam tempus quadragesimale paschæ proximum significat, sic *Jejunare pascha* apud Balsamonem jejunium quadragesimæ denotat, quod ab aliis *Paschalis observantia* appellatur. Atque Timotheus Alexandinus in ejus interrogationibus 7. 8. & 9. quærit, utrum infirmus, seu enixa jejunare teneatur: [In Sanctum Pascha] ut ipse ait, ubi Balsamon [idest, quadragesima] glossat. Pelagius insuper Papa Laurentio Centumcellensi Episcopo scribens, ait posse ordines conferre [in Dominica mediana Paschæ] quam quadragesimalem Dominicam esse ostendimus in dict. *Dominica mediana*. Item Toletanum Concil. VIII. illos damnat, qui cibis prohibitis *Festa paschalia* contaminant. Eodemque vocabulo S. Aug. in psalm. 98. utitur, ubi differentiam jejuniorum inter Christianum, & Gentilem assignat. Itaque appellatum fuit tempus illud quadragesimale Paschæ proximū, quia

ad

ad Pascha præparatorium erat. Tandem *Pascha* agnum paschalem significat, qui præscriptis cæremoniis comedebatur, ita in Euangelio [Manducare pascha] legitur. In festo Paschæ quotannis comburebatur stuppa in conspectu Pontificis. Vide *Sedes stercoraria*. De Paschæ synonymis. Vide *Anastasis*. *Pentecostes*. Propter Paschæ celebrationem ingens discordia. Vide *Quartadecimani*. Ratio inveniendi paschalem diem. Vide *Aureus numerus*. *Epacta*. De celebratione paschæ. Vide *Herma*.

PASCHA ANNOTINUM. Vide *Annotinum Pascha*.

PASCHA CLAUSUM, ita Sabbatum in Albis appellatum fuit, ex eo quia in hac die clauditur Paschæ octava.

PASCHA COMPETENTIUM, seu pœnitentium. Vide *Capitilavium*.

PASCHAE hebraicæ calculatio. Vide *Pentecostes*.

PASCHA MEDIUM, idest, Mercurii dies infra octavam Paschæ. Vide *Pentecostes media*.

PASCHALES, dicebantur epistolæ, quas de solemnitate paschali scribebat Episcopus Alexandrinus; nam in Conciliis paschalis calculus huic Episcopo injungebatur, cum Ægyptus optimis astrologis abundaret. Vide *Epiphania*.

PASCHALIS CEREUS. Vide *Cereus paschalis*.

PASCUA, in singulari numero, idest, pascuum, sive pascendi locus. [In loco pascuæ, ibi me collocavit, psalm. 22.

PASCUALIS, dicitur de animali in pascuo campo impinguato. [Quomodo domum suam judicat ovile Dei, ubi non pascuale germen Dei pecus dat balatum. Chrysol. ser. 10.] Errant quidem, qui existimarunt hoc vocabulum animal pro paschę tempore impinguatum, & destinatum significare. Nam ex lib. 3. Reg. c. 4. aliter constat, ubi sic habetur: [Erat autem cibus Salomonis per dies singulos triginta cori similæ, & sexaginta cori farinæ, decem boves pingues, & viginti boves pascuales.] Ubi hebræus textus *Bakarmitè*, idest, boves pasculi, habet.

PASCUAGIUM. FR. herba pascibilis. [Quia tunc solvitur ex venditione pascuagii, seu herbagii.] & inferius: [Si non vendantur pascuagia. In extrav. comm. de Decimis.

PASCUARIUM, contributio pro jure pascendi. Marculf. lib. 2. formular. cap. 36.

PASSAGIUM. FR. tributum, quod jure transitus solvitur. Extrav. Jo. XXII. de Torneamentis. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 193. Sed apud Equites Melitenses est quædam solutio, quæ fit in receptione equitis communi ærario, & pro expensis phari turris applicatur in sustinendo lucernas ad navigantium commoditatem tempore nocturno. Dicitur enim passagium ex prima institutione, quia ex oriente, quando hæc Religio Hierosolymis residebat, navem mittebat per maritima Europæ loca ad colligendos Tyrones, qui in hac Sac. Militia conscribi cupiebant; hinc nautica illa solutio passagium dicta fuit.

PASSAGINI, Hæretici. Vide *Gazari*.

PASSIO, Euangelii pars continens Christi passionem, quæ in Ecclesia in majori hebdomada canitur ex Alexandri Papę ordinatione, ut Durandus cap. 68. testatur. D. August. serm. 144. de temp. refert, quod in Africa in unico tantùm die historia passionis secundùm Matthæum legebatur, at cum ipse per alios dies reliquorum Euangelistarum passionis narrationes legere statuisset, exorta fuerat propterea popularis tumultuatio. In Ecclesia Ambrosiana legitur tantum passionis textus Matt. qui dividitur in duas lectiones, nempe, una pars legitur in feria V. Cœna Dom. & alia pars in feria VI. sequenti, in quo die Diaconus Ambrosiani ritus, qui passionem canit, est totus rubro colore indutus, gerens Dalmaticā ex villoso serico, ac eodem colore cooperitur Altare, paratur Ecclesia, & Ministri, in memoriā pretiosissimi Christi sanguinis in hac die pro nobis effusi, ad prophetica verba alludendo: [Quare rubrum est vestimentū tuum?] Quando autē pronunciantur verba [Et emisit spiritum:] statim duo Subdiaconi denudant Altare, ac cętera Ecclesię paramenta auferuntur, luminaria extinguuntur, & cāpanarum sonus suspenditur, quæ mœstitiæ signa mœrorem in astantibus excitant, eorumque animos ad afflictionē disponūt in audienda passionis concione, quæ post Euangeliū immediatè fit. Qui canere debent Euangelium passionis, ex Sacristia exeant amictu, alba, cingulo, stola, ac manipulo induti; & licèt in Cęremoniali Episcoporum non fiat mentio de manipulo, in Cæremoniali tamen Romano expressè habetur his verbis: [Tres ex eis dicturi passionem parantur amictu, alba, cingulo, manipulo, & stola in modū Diaconi, coloris violacei.] Ac debent exire hoc ordine incedēdo, pręcedente, nimirū, qui textū canere debet, deinde qui turbā repræsentat, & ultimò qui Christi vicem gerit; qui in canendo medium locum inter Euangelistā à dextris, & turbā canētem à sinistris stare debet; & antè quàm canere incipiant, osculentur Episcopi manū. Cærem. Episc. lib. 2. c. 21. Quæ cęremonia omittitur in feria VI. Non petitur benedictio, quia Christus benedictionū Auctor extinctus tunc contēplatur. Non deferuntur lumina, nec incensum, quia tunc ardor fidei in Apostolorū pectoribus deferbuerat. Cōsueta salutatio sub verbis *Dominus vobiscum* omittitur, ob detestationem proditoriæ salutationis Judæ, quādo [Confestim accedens ad Jesum, dixit: Ave Rabbi, & osculatus est eum. Matth. cap. 26.] Nec tandem dicitur *Gloria tibi Domine*, quia Dominus noster deposita gloria, improperio indutus est. Durand. cap. 68. & Microlog. cap. 52. Dum canitur passio, à Celebrante in cornu epistolæ submissa voce legitur, ubi etiam subsequens textus, qui loco Euangelii recitari solet, ab eodem Celebrante persolvitur, ac peracto, faciem vertit versus Cantores. Cærem. Pap. lib. 2. cap. 39. Advertendum tamen est, quod Celebrans non genuflectit ad illa verba: [Et emisit spiritum] in ejus privata lectione; benè tamen quando à Cantore eadem verba proferuntur simul cum aliis Ministris

ftris genuflecti debet ambobus genibus: nec quisquam surgere debet ante Euangelistam Cantorem, qui primus debet surgere, ut in Cæremon. Episcop. lib. 2. cap. 25. præscribitur. Unde est planè aliquarum Ecclesiarium abusus, quod Celebrans strepitu percussionis manus dat erectionis signum. Quæritur quid significent illæ notæ ✠. C. S. Aliqui *Christum*, *Chronistam*, *Synagogam*, interpretantur. Alii verò *Christum*, *Cantorem*, & *Succentorem* explicant. Nam Diaconus in Cæremoniali Episc. loco cit. Cantor appellatur, [Surgente Diacono, seu Cantore, qui Euangelistæ personam gerit, omnes surgunt.] Succentor verò quid sit. Vide *Succentor*. Post cantum verò Passionis, canitur à Diacono altera postrema pars in tono Euangelii cum solita benedictione, ac incensatione, & in fine præbetur liber ad solitum osculum absque luminibus: sed Subdiaconum ferentem librum duo Acolythi associant. In feria autem sexta parasceve ommittitur osculum manus Celebrantis ante Euangeliũ, quod supra nudum pulpitum legitur, in memoriam Salvatoris nuditatis, & ministri induuntur nigris paramentis, quin & antiquitus Cantores nudis pedibus legebant. Durand. lib. 6. cap. 77. Ac in ultima lectionis parte, quæ in Euangelii tono legitur, non petitur benedictio, nec incensum defertur.

PASSIONALIA, scripta, in quibus passiones Sanctorum Martyrum continebantur, quæ etiam *Sanctoralia* dicebantur, ex quibus deinde originem habuit Rom. Martyrologium. Antiquitus acta Sanctorum Martyrum legi solebant in Ecclesia eo modo, quo nunc legitur Martyrologiũ: imo in prioribus Christianis sæculis post eas lectiones encomiastica concio fiebat, ut passim apud Sanctos Patres multæ homiliæ hac occasione recitatæ leguntur.

PASSIONALIS, passibilis: [Quod & nihil mali, aut boni sentire possis sine carnis passionalis facultate. Tertullian. de test. Animæ, cap. 4.

PASSIONARIUM, liber continens passionis Christi Euangelia, ad ea in majori hebdomada canenda; sic in quodam pervetusto Collegiatæ Sancti Faustini Ecclesiæ Viterbii inventario legitur.

PASSIVITAS, frequentia licentiosæ libertatis, ab adverbio *Passim*, idest, frequenter male agendo: [Imò quantum ad passivitatem libidinis pertinet, quis non conjugem in numerum ancillarum redegit? Salian. lib. 7. de Gubern. Atque illi, de quibus legimus, & minore, ut reor, numero criminum, & passivitatis peccabant. Ibid.

PASSIVITUS, passim, frequenter. Tertull.

PASSIVUS, frequens, ab adverb. *Passim*, ut supra: [Passivus, lascivusque oculorum obtutus. Aldhelm. de Virgin. cap. 1.] idest, frequens, ac lasciva inspectio. Item apud Nonnum rem communem, & frequentatam significat: [Profligare verbum passivum ad usum cœptum est,] idest, ad usum communem, & frequentativum. Apud Augustinum vagivagos, qui ubique frequentare solent, significat: [Magis hos implent vagi Romanorum, quos passivos appellant. Contra Adimã cap. 24.] Ac *Discipulos passivos* in eodem sensu dixit Tertullianus pro iis, qui vagi sunt, & diversos Magistros instabiliter frequentant. *Corpora passiva* pro cadaveribus communibus, & indifferentibus tam bonorum, quam malorum Christianorum, habetur in Conc. Cartag. I. Atque ibidem *Communio passiva* de ea dicitur, quæ absque meritorum inspectione ab Ecclesia omnibus indifferenter conceditur. Vide *Communio passiva*.

PASSUS. FR. extensionis mensura. In can. sicut antiquitus, 17. quæst. 4. disponitur, quòd Ecclesia major debet habere confinia 40. passuum per circuitum: Cappella verò, vel minores Ecclesiæ 30 & ibi Glossa inquit: [Passus (ut ait Isidorus) est mensura quinque pedum, pes est spatium quindecim digitorum; istud tamen non tenet in Cappellis, quæ sunt intra ambitum Castellorum, ubi propter loci angustiam non potest istud observari, ut in can. quisquis, & in can. quæsti. Ibidem.] Item [Si quis infregerit Ecclesiam, vel triginta Ecclesiasticos passus, qui in circuitu Ecclesiæ sunt, vel domos, quæ intra prædictos passus sunt. Cap. sacrilegium committitur. post can. quisquis, & can. definivit 17. quæst. 4.

PASTELLATICUM. Vide *Pastellus*.

PASTELLUS, sigillum, sive ejus impressio in pasta cerea, sicut modò in Brevibus Apostolicis, aliisque privilegiis fieri solet: [Pro ordinatione verò, vel pallio, seu chartis, atque pastello, omnino aliquid dare prohibeo, D. Gregor. Papa, in Regist. lib. 4. cap. 88.] FR. Idem habetur ex eodem D. Gregor. in Concil. generale ab eo Romæ habito, cujus verba sic in 5. Decretal. tit. 3. cap. 1. registrantur: [Pro ordinatione igitur, vel usu pallii, seu chartis, atque pastellis, eum, qui ordinatur, omnino aliquid dare prohibemus.] Ubi perperam Glossa pro *Ministro* Archidiaconum intelligit, dum ibi clarè de Ministro, idest, ordinum Collatore loquitur. Item malè pro pastellis, *Pastoralis* legit: ‖: Sic etiam Christianus Lupus, in ejus Notis super Concilia, falsò existimat *Pastellum* parvum convivium significare. FR. quem sequutus est Antonius Dadinus in epistolas D. Gregor.: ‖: Nam gregorianis verbis hujusmodi Expositores manifestè cõtradicunt, quia si pro pastello nil solvendũ decreverat, quomodo ergo convivia pro gratiis fieri debuissent? præterquãquod pastellum cũ charta ãnumeraverat Gregor. in qua sigillũ imprimebatur. Reperitur etiam *Pastellaticum*, quod donum pro ejus sigilli impressione significat, eo enim nomine simoniam palliare nitebatur: [Cum verò quosdam cognosceret, ad evitanda simoniacæ hæresis crimina, pestiferæ negotiationis munera pastellaticum callidè vocitare &c. Joan. Diac. in vita S. Greg.

PASTINARE, & *Pastinatores*. FR. vineam plantare, & vinearum plantatores significant, quod etiam italicè, præcipuè Romæ, *Pastinare*, idest, vineam plantare vulgò dicitur. Quæ vocabula habentur in can. quod priori, 13. quæst. 2. & ff. quod vi, aut clam. l. semper, §. 1.

PAS-

Pastophorium. Vide *Cubiculum*.

Pastor, nomen proprium. Vide *Herma*.

Pastoralis Baculus. Vide *Baculus*.

Pastorelli, Hæretici, quorum Auctor Hungaricus quidam fuit, ita appellati, quia in vexillo agni effigiem ferebant. Eorum errores ab Henrico Spondano in anno 1420. referuntur.

Pastorium. FR. pedica, qua coercentur animalia, nè longiùs aberrent, Itali *Pastoja* vocant, l. si quis pastorium, de furtis.

Patagium, & *Patagiarius*. Vide *Catacliftus*.

Patareni. FR. Hæretici, qui monachali habitu induebantur, cęterosque aspernantes, se solos pro veris Christianis jactabant, cum Albigensibus Hęreticis conveniebant, quorum errores tam detestabiles erant, ut Matth. Parisius, de eis loquēs, melius, inquit, illos sub silentio prætermittere, quàm manifestare. Vide *Cathari*. *Gazari*.

Patena, vas sacrum, ita appellata, quia patens, & spatiosa est. In Liturgia S. Jacobi *Discus* appellatur. *Patina* verò in Ord. Rom. dicitur. FR. In Imolensi Ecclesia adhuc conservatur patena argentea S. Petri Chrysologi, in cujus medio est delineatum Altare, super quod est Crux, atque agnus cum sequenti disticho circum circa.

Quem plebs tunc chara Crucis jam fixit in ara,

Hostia fit gentis primi pro labe parentis. :I: Antiquitus in Missa Acolythus sustinebat patenam velo obtectam, sicut hodie Subdiaconus manu dextra facit; ejus enim rotūditate æternitatem futuræ vitę designat. Durand. cap. 30. Ideo in pervetusto Missę codice habetur, quod Subdiaconus sustineat patenam manu dextra ad denotandam spem certam futuræ gloriæ, & veræ lætitiæ, cum parum antea detulerat sinistra manu Calicem, passionum hujus vitæ symbolum. Ob eandem etiam rationem hujus sustentationis patenæ cæremonia in Missa Defunctorum omittitur, quia in hac Missa omnis lætitia excludi debet. Amalar. de Eccles. offi. lib. 3. cap. 27. Gem. lib. 1. cap. 48. In Missis verò privatis patena sub corporali absconditur, quia divina mysteria occultanda sunt. Innocentius autem III. lib. 2. de Myst. Missæ cap. 19. patenam solemniter celebrando involvi velo, vel privatim sub corporali reconditam, Apostolorum fugam tempore passionis denotare astruit; at detectam deinde, & Sacerdoti traditam, Christum resuscitatum ejus gregem jam dispersum revocantem significare ait. Quando antiquitus Acolythus patenam sustinere solebat involutam, hic in principio canonis eam tunc Subdiacono tradebat, qui Subdiacono Regionario in principio Dominicalis Orationis consignabat, & cum Celebrans ad illa verba: *Ab omni tribulatione &c.* perveniebat, Archidiaconus illam accipiebat de manu Regionarii Subdiaconi, & secundo Diacono porrigebat. Quæ omnes prædictæ cæremoniæ sollicitudinem Mulierum sanctarum, duorumque Discipulorum Josephi, & Nicodemi circa Christi sepulturam denotabant, ut Amalarius notavit. Feretrum enim Christi allegoricè significare, D. Germanus in Theor. docet: [Discus lectica est, in qua Corpus Domini à Sacerdote, & Diacono componitur, qui sunt Joseph. & Nicodemus.] Aliquando patena concava fiebat, ut in ea sacrum Chrisma poneretur, & ideo *Patena Chrismalis* dicebatur: [Patenam argenteam Chrismalem obtulit. Anastas. Biblioth. in Silvestro.] Pax cum patena non datur, ut in epist. B. Pii V. ad Archiep. Tarraconen. 8. Januar. 1571. cautum fuit; tempore tamen Tertulliani hoc erat in usu. Vide *Pax*. Nec à Ministris sub mento illorum, qui communicaturi sunt, supponi debet patena, nisi quando Episcopus communionem ministrat, quod fit ratione majestatis administrantis. Græci autem super patenam stellam infigunt. Vide *Asteriscus*. Qui etiam abstergere patenam parva spongiola solent, quam intra corporale complicatum conservant, ac sanctam spongiam vocant. Armeni autem loco patenæ altero Calice utuntur, in quo componunt panem pro consecratione. Synonyma. Vide *Suppositorium*.

Paterniani, hæretici à quodam Paterno exorti; inferiores corporis partes à diabolo factas opinantur.

Pater Noster. Oratio à Christo Domino composita; circa quam tres tātum rituum diversitates ab Ecclesia in ejus recitatione observatas referam. Nam aliquando tota hæc oratio secretè recitatur, aliquando tota elata voce dicitur, ac tandem aliquando ejus pars voce submissa, & pars clara profertur. Primo modo in principio, & fine canonicarum horarum observatur, ad demonstrandum, quod apud Deum sufficiant cordis, & mentis voces, ut exaudiamur. Secundo modo in Missa, & in fine horarum canonicarum juxta monasticum ritum, ad significandam unanimem concordiam, & catholicum consensum in postulatione cœlestium gratiarum, seu ut S. Benedictus in ejus constitutionibus cap. 13. monuit, ad denotandam fraternam concordiam, & ut adversitatum vepres, quæ in communi, & monastica vita germinari solent, extirpentur. Ob eandem rationem in Lateranensi Ecclesia, ut Eminentissimus Cardinalis Rasponus in ejus eruditissimo tractatu de prærogativis hujus Basilicæ ait, alta voce in omnibus horis canonicis recitabatur, quia hęc Ecclesia Cœlestis Hierusalem est typus, in qua concordia, & pax perpetua regnat, & ut ostendatur, quod hæc Basilica Salvatoris titulo dedicata sit, qui hujus orationis Auctor fuerat. FR. sed credibilior videtur opinio in dict. *Collecta* à me allata, quod nimirum Oratio hæc clara voce dicebatur in præfata Basilica ex introductione monastica, quia ibi Benedictini diù māserant :I: Tandem tertio modo frequentior est recitandi usus in priora, & posteriora verba elata voce pronunciando; hoc enim modo demonstratur, quod petitionibus secretis à Celebrante postulatis fidelium communiter assensus accedat. Quare Catechumeni nequibant hanc orationem proferre. Vide *Catechumenus*. Ad verba *Dimitte nobis &c.* percutiebatur pectus. Vide *Confessio*.

In Missa papali in die paschæ ad orationem Dominicalem non respondetur Amen, & quare. Vide *Amen*. FR. Antiquitus post Pater noster in Missa immediatè dabatur osculum pacis. Baron. An. 45. n. 25. Utrum dicatur ante Vesperas Defunctorum. Vide *Vesperæ*. Pro hæresum extirpatione Psalmum: [Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi &c.] cum aliis precibus post *Pater noster* adjungi præceperat Joannes XXII. ut in extrav. de Celebrat. Missarum habetur. Amen quando ad Pater noster non debet responderi. Vide *Amen*.

PATERNUS. Vide *Parentinus*, & *Parentivus*.

PATESCO. FR. patens fio: [Videntibus illis elevatus est, (*idest*, *Christus*) & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Notate verba, & signate mysteria. Convescens elevatus est. Comedit, & ascendit, ut, videlicet, per effectum comestionis, veritas patesceret carnis. D. Greg. hom. 29. in c. 16. Marci.

PATHANII hæretici. Vide *Gazari*.

PATIENTIA. FR. tolerantia. [Multa per patientiam tolerantur, quæ si deducta fuerint in judicium, exigente justitia non debent tolerari. De præbendis, & dignitatibus cap. 18.

PATINA. Vide *Patena*.

PATRIARCHA, Πατριάρχης, idest, Princeps Patrum, dignitas Ecclesiastica. Tres ante Nicænam Synodum erant Patriarchæ, nempè, Pontifex totius Europæ Patriarcha, eo sensu quo in dict. *Papa* dictum fuit, item Alexandrinus totius Africæ, & Antiochenus totius Asiæ, quæ Ecclesiæ fuerunt his præeminentiarum privilegiis decoratæ, ex eo quia ab ipsomet Apostolorum Principe erectæ essent, seu per ejus Discipulum Marcum, ut fuit Alexandrina vice Magistri ejus adhuc viventis: quæ tres Ecclesiæ in una sunt conjunctæ ad instar Divinæ Triadis, quæ trina in personis, & unica in Divinitate existit: ideo [Ad instar Trinitatis] illas esse ait Symmachus Papa; ideoque Magnus Gregorius lib. 11. epist. 48. ad Eulogium Patriarcham scribens, suam Cathedrã vocat Alexandrinam Sedem: [Festinare debetis Simoniacam hæresim, quę prima in Ecclesia orta est, à sanctissima Sede vestra, quæ nostra est, funditus evellere.] Itaque omnium trium caput est Pontifex Petri eorum fundatoris successor. In Concilio autem Nicæno can. 7. cõcessus fuit Episcopo Hierosolymitano titulus Patriarchę ob reverentiam loci Christi vestigiis, ac sanguine consecrati, absque tamen præjudicio Cesareę Metropolitani, cui Sedes Hierosolymitana subdebatur, & à quo Hierosolymorum Episc. consecrabatur: quare Hierosolymitanus antè omnes Præsules, & post prædictos tres Patriarchas in sessionibus synodalibus locum habebat, sed absque alia jurisdictione, ut dicitur in can. Quoniam. 85. dist. temporis verò progressu multas Ecclesias ex jurisdictionibus Patriarchatuum Antiochiæ, Alexand. ejusque Metropolitani sensim usurpavit. Similiter & Præsules Constantinop. calore Græcorum Imp. excitati, sibi patriarchalẽ titulum nõ solum arrogarũt, sed etiam omnes alias dignitates post Romanũ Pont. ausi sunt sibi usurpare; & ideo in Concilio Constantinopolitano primo addiderũt canonem super hujusmodi novam, intrusamque Constantinopolitanam Patriarchatus dignitatẽ, quæ erectio nunquam à Sede Apostolica recepta fuit; in eo enim Synodo Romani Pontificis Legati præsentes non fuerant, quando hic canon additus est. Simili astutia Græci in Chalcedonensi Concilio usi sunt, in quo post Dioscoridis Patriarchæ condemnationem, peracta, ac dimissa Synodo, sequenti die Anatholius Constantinop. Episcopus præstita sibi occasione vacationis Patriarchæ Alexandrini, qui se illi opponere potuerat, & absentibus jam Sedis Romanæ Legatis, conciliabulum oriẽtalium Episcoporum coegit, in quo decretum extorsit, quod ejus Sedes primaria post Romanam haberi deberetur, contra quã extorsionem reclamarunt notificati prædicti Legati, & se opposuerunt jugiter Pontifices Romani, ac præcipuè S. Leo Papa Primus, qui Marciano Imperatori scribens, demonstrat, quomodo Urbs Constantinopolitana regia quidem, ac Imperialis habenda sit, non verò Apostolica, sicut Romana, Alexandrina, & Antiochena. Idem etiã Gelasius Papa scripserat: [Risimus autem, quod prærogativam volunt Acacio comparari, quia Episcopus fuerit Regiæ Civitatis. Numquid apud Ravennam, apud Mediolanum, apud Treviros multis temporibus non constitit Imperator?] Tandem Concilium Lateranense sub Innocentio III. celebratum contemplatione Magni Constantini illius Urbis fundatoris, & Ecclesiæ Romanæ tam benemeriti, prætensum locum Patriarchæ Constantinopolitano post Romanum Pontificem concedere annuit, ut habetur in can. Constantinopolitana. 22. dist. & in cap. Antiqua. tit. 33. in lib. 5. Decretal. & ibi Glossa. Idemque definitum fuit ab Eugenio Papa IV. anno 1439. in quadam Bulla, quæ incipit *Consentiente*. Sed quia ille Episc. Metropol. *Heracleæ subjectus* erat; ideo in signum antiquæ subjectionis usque ad præsens ab eo Metropolitano Constantinopolitanus consecratur. Patriarcha Constant. Superiorem Papæ se jactabat. Vide *Stultus*. Ejus cæremonia in demẽbrationibus jurisdictionum. Vide *Stauropegium*. Quod erat insignum tituli. Vide *Titulus*. Anno autem 570. exorto schismate cum Veneti Episcopi, ac Stiriæ, & Liguriæ Romano Pontifici subjugari recusassent, Paulinum Aquileyensem Episcopum pro eorum primate elegerant, & in Patriarcham conclamaverant, atque ex tunc primum in Occidente nomen Patriarchæ præter Romanum Pontificem auditum fuit; rebus tamen compositis, & prædictis Præsulibus ad obedientiam Romanæ Sedis reductis, ob pacis conservationem continuatio hujus tituli in Aquilejensi Episcopo à Sancta Romana Sede permissa fuit, & successivè à plerisque Pontificibus Aquilejensem Sedem primam post Romanam in Italia locum habere, ac tertiò Ravennatensem declaratum est. Aquilejensi Patriarchæ multa etiam privilegia ab Imperat. concessa fue-

re,

re, & ideo nedum monetas cudebat, sed & Forolivienſis Dux, Iſtriæ Marchio, & ſacri Imperii Princeps appellabatur. Tempore autem prædicti ſchiſmatis Pontifices titulum Patriarchę Epiſcopo Gradenſi tribuerant, ut illum ſchiſmatico Aquilejẽſi opponerẽt, quare inter hos duos Epiſcopos maximæ contentiones exortæ ſunt, & Aquilejenſi Longobardi Principes favebant, Gradenſem verò Papa, & Ravennæ Exarchus tuebantur, qui tamen Gradenſis patriarchatus anno 1451. in Venetum Epiſcopum à Nicolao V. translatus fuit, primuſque exinde Patriarcha Beatus Laurentius Juſtinianus fuerat, qui antea Epiſcopus Caſtellanus nuncupabatur; hic enim erat Venetorum Epiſcoporum titulus. Vide Baronium an. 112. n. 3. an. 570. num. 10. 11. & 12. an. 605. num. 2. an. 630. num. 15. an. 698. num. 8. an. 729. num. 7. an. 1047. num. 2. an. 1050. num. 3. an. 1053. num. 4. Hodie verò cunctæ Orientalium ſectæ Patriarcham eorum Eccleſiaſticos Superiores appellant. Moſchorum verò ſecta eorum aſſertum Patriarcham *Archipopo*, ideſt, Archipapam appellat. Cæterum etiam Catholici Archiepiſcopi quandoque Patriarchę appellati fuere, ita à Gregorio Turonenſi S. Nicetus Lugdunenſis Archiepiſcopus appellatus eſt. Vide *Primas*. Item Pontifex ſolet quatuor Patriarchas titulares creare. Quatuor autem Patriarchæ Conſtantinopolitanus, Alexandrinus, Antiochenus, & Jeroſolymitanus, poſtquam à Sede Apoſtolica pallium receperint, & fidelitatis juramentum præſtiterint, poſſunt, extra tamen Romanam Urbem, & ubicunque Pontifex extiterit, Crucem ante ſe deferre, cap. Antiqua, de privileg. & exceſs. in lib. 5. Decretal. Patriarchæ Conſtantinopolitani futurus ſucceſſor. Vide *Congellus*, & *Syncellus*. Quomodo, & ubi eligebatur, & alia. Vide *Monobambylum*. FR. vide etiam lib. 1. Decretal. tit. 6. cap. 40. & 45. :l: Quo pacto mutat nomen novus electus. Vide *Papa*. Antiochenus Patriarcha ſemper habet *Petri* nomen. Vide *Papa*, qui Theopolitanus dicitur. Vide *Theopolis*. Jeroſolymitani Patriarchæ titulus. Vide *Staurophylax*. Ejus præſumptus titulus. Vide *Oecumenicus*. Patriarchæ non poſſunt concedere ſuffraganeis pallium, niſi ipſi prius à Papa pro ſe cum ſolito fidelitatis juramento acceperint. Vide *Pallium*. Patriarchæ indumentum. Vide *Camelabo*.

PATRIARCHIUM, Πατριαρχεῖον. Sic appellatur Lateranenſe Palatium, de quo. Vide *Conſtantiniana Eccleſia*. Extant Romæ quinque Eccleſiæ patriarchales, ideſt, Lateranenſis, Vaticana, S. Pauli extra Urbem, S. Mariæ Majoris, & S. Laurentii exta muros. Baron. an. 1057. num. 19. & 20. FR. Aliquando Cameram Apoſtolicam ſignificat. [Unde autem ſumebat ea, quæ ad uſum ſui corporis erant neceſſaria? Dicit Beatus manifeſtè de Patriarchio Romano &c. Neſcitis Eccleſiam Romanam? Dico enim vobis, quia quis venit illuc miſerabilis homo hoſpitari, omnia ad uſum præbentur ei &c. In exilio S. Martini Papæ in Collectan. Anaſtaſii Biblioth. per Sirmondum in 8. edit. pag. 99.] ideſt, ſumptibus Cameræ Apoſtolicæ.

PATRICIANI, ſive *Patritiani*. FR. Hæretici, à quodam Patricio Hæreſiarcha Symmachi Marcionitæ præceptore, qui aſſerebant humanam carnem à Diabolo conditam fuiſſe. Baron. anno 203. nu. 16. qui etiam *Tatiani* dicebantur. Vide *Encratitæ*.

PATRINUS, vel *Patrimus*. Vide *Baptiſmus*. Catechiſta in dict. *Catechiſmus*. *Chriſma*. FR. Gentiles *Sponſorem* appellabant: [Cujus pro genitore me ſpõſorem accipe. Plin. epiſtol. lib. 3. ad Corollam Viduam,] cui ſe illius filii ſponſorem loco mortui genitoris præbet, ideſt, loco patris mortui.

PATRIOTICUS. FR. Patrius. [Quam patriotica lingua nominamus Exonia. Hincmarus in epiſt. ad Carolum Magnum.

PATRIPASSIANI Hæretici. Vide *Noetiani*. Vide etiam Baronium an. 196. n. 17. & 21.

PATRITIATUS. FR. dignitas, de qua Baron. an. 337. nu. 53. an. 508. nu. 1. an. 787. num. 71. Item can. Adrianus, can. In Synodo, diſt. 63.

PATRITIUS, ſeu *Patricius*. FR. qui patritiatus dignitate fruitur. [Et coram Patricio ſæcularia judicentur in communi, can. omnis oppreſſus, 2. qu. 6.] Patritius à rebellibus Romanis conſtitutus fuerat. Vide Baron. an. 1144. n. 41.

PATRONI, ideſt, Patrini. Vide *Baptiſmus*.

PAVIO, ideſt, pavimentum formo, quo Paulinus epiſt. 11. ad Sever. in ſenſu paſſivo uſus eſt, ubi de Sacello Montis Oliveti agens, in quo loco aſcendens Chriſtus in Cœlum, veſtigia ejus in pavimento impreſſa reliquerat, affirmat hic Sanctus, quod nunquam in eo loco extendi poterat pavimentum; nam ſemper lapides miraculosè rejecti erant, ita ut minimè ſancta illa veſtigia abſcondi potuerint. [Nunquam tegi marmore, aut paviri receperit, ſemper excuſſis ſolo reſpuente, quę manus adornandi ſtudio tentavit apponere.

PAULIANI, ſive *Pauliniſtæ*. FR. Hæretici à Paulo Samoſateno ſic denominati, cujus improba vita. Vide *Daceta*. Hi Chriſtum blaſphemabant aſſerentes, non aliud principium habuiſſe, niſi à generatione Mariæ, can. quidam, 24. quæſt. 3. §. Pauliani, can. ſi quis confugerit, & can. Pauliniſtæ, 1. quæſt. 1.

PAULITI. FR. Hæretici Severiani. Baron. an. 535. nu. 85.

PAULUS APOSTOLUS. Vide *Pſeudo Saulus*. Ejus effigies deſcripta. Vide *Galilæus*. Ejus Monachi Orientales. Vide *Tonſura*. Quare de eo fit mentio in Canone Miſſæ ante conſecrationem, non verò de S. Mathia. Vide *Canon Miſſæ*.

PAVO, animal: varia ejus grammaticalis declinatio. Vide *Cataclyſtus*. FR. Pavonum Corona à Papa Angliæ Regi miſſa. Baron. an. 1186. n. 9. Item *Pavo* culcitram ſignificare puto in lectionibus Sancti Marcelli Papæ & Mart. in quodam pervetuſto Licienſe Breviario, ubi ſic habetur: [Poſt dies octo veniens Sanctus Marcellus Epiſcopus cum Lucina Matrona Chriſtianiſſima, condidit cor-

corpora Sanctorum aromatibus, & linteaminibus involvit, ac imposuit nocte in pavone suo cum Eunuchis suis, & sustulit Martyres &c.] An iste Pavo erat Pontificis, & tunc suspicarer esse *Favonem*, de quo suo loco diximus.

PAUPER. Vide *Eleemosyna. Laturarius*.

PAUPERES de Lugduno, Hæretici. Vide *Gazari*.

PAUSANA, interstitium, prorogа, temporis intervallum, pausa. [Pausanas exigit, quas nec te exigere, neque nos concedere ratio ipsa compellit. Luitprandus in ejus legatione.] Vide *Pausatio*. *Pauso*.

PAUSANS, & *Pausito*. Vide *Biothanatus*.

PAUSATIO, diastema, temporis intercapedo. [Pausatio Sanctæ Mariæ,] idest, quies; sic appellatur in quodam antiquissimo M.S. Calendario Bibliothecæ S.Genovefæ Monasterii Parisiensis festum Assumptionis B. Virginis, quod Græci Dormitionem vocant, & metaphoricè mortem significat.

PAUSO, quiesco. [Veruntamen pausemus hìc, si placet, hodie. S.Bernardus in serm.3. ad festum Omnium Sanctorum.

PAVULA, hoc vocabulum in regulis S.Pachomii, cap.72. reperitur, ubi sic habetur: [Nullus habeat separatim mordacem pavulam.] Loquitur de volsellis, cum quibus Monachi spinas in eorum pedibus confictas expellebant, dum discalceati incedebant; ideoque in ea regula ordinatur, quod prædictum instrumentum in communi, non autè in particulari retineri possit. Aliqui putant ex græco vocabulo παῦλα, idest, quies, hoc nomen derivari, quia tali instrumento extrahendo ex pedibus spinas, & dolore cessante, quies sentiebatur. Sed cum Petro Possino puto nihilominus hæc frustra asseri, nam instrumentum illud *Mordax* appellatum clarum est, ac proinde corrigendum *Mordacem parvulam*, sive potius sine ulla mutatione Mordacem pavulam; legi enim apud Pacianum *Pavulus*, idest, Parvulus.

PAX, quæ in osculo piè ante communionem à Christianis ex apostolica traditione dabatur. [Salutate vos invicè in osculo pacis. 1.Cor.16.] Quare D. August. serm. de vigil. Pasch. inquit: [Post ipsum dicitur Pax vobiscum, & osculantur se Christiani in osculo sancto; sed pacis Christi signum, quod ostendunt labia, fiat in conscientia, idest, quomodo labia fratris tui accedunt, sic cor à corde non recedat:] FR. Divus autem Bernardus per hoc sanctum osculum mysterium Sanctissimæ Trinitatis contemplatur, nempe, in ambobus labiis Patrem, & Filium considerat, & in lingua Spiritum Sanctum. Item D. August. hanc pacem sic encomiasticè serm. 1. de pace ad Fratres in eremo extollit [Hæc est illa pax mater Eremitarum, Cœnobitarum pater, Monachorum soror, virginum tripudium, viduarum speculum, conjugatorum spectaculum. Tu malorum præsidium, tu gemma Regum, tu ò Pax pauperem divitem facis. Pax, quam inter divitias potentes nequeunt invenire, & sine te jejunia, orationes, eleemosynæ, cæteraque bona prodesse non possunt] :I: Hodie tamen osculum pacis inter Ecclesiasticos tantum præberi solet, quia osculorum abusus inter sæculares malitiosè concreverat, & furtivè mulieres osculabantur; ideo introductum fuit, ut cum icona sacra in aliqua tabella depicta pax sæcularibus daretur. Baron. an. 45. Græci tamen dant pacem ante consecrationem juxta decretum Concilii Laodicensis can.9. in quo sic habetur: [Tum pax danda, quam ubi Episcopo Sacerdotes impertierint, laici sibi invicem dabunt pacem, secundum quę perficiatur oblatio] à Latinis verò ante communionem datur, juxta decretum Innocentii Papæ [Pacem ante communionem dari Innocentius Papa decretis suis instituit. Valaf. de reb. Eccles. cap.22.] FR. Sed antiquitus immediatè post *Pater noster* dabatur pax. Baron. an. 45. num. 25. :I: Igitur Diaconus à Celebrante accipiens pacis osculum juxta morem Subdiacono donat, & is omnibus illis tantum, quos Diaconus incensaverat, communicat, eo ordine, quo incensatio facta fuerat; licet brevitatis gratia sufficiat hanc cęremoniam peragere cum capitibus ordinum in illis Cathedralibus, in quibus reperiuntur præbendæ diaconales, & subdiaconales distinctæ; at ubi hic ordo minimè extat, sufficeret primis ex utroque choro hujus functionis actio. FR. Antiquitus Lectori epistolam D.Pauli lecturo dabatur pax. Baron. ann.60. num.58. :I: Pax autem datur cum dantis, & recipientis amplexu, cum sinistræ genæ contactu, quia sunt ex cordis latere, ut ordinant Rubricæ; ac ultimo loco Subdiaconus Acolyto, qui illum associatus est, dat pacem, & hic inferioribus clericis, aliisque sæcularibus defert: sæcularibus enim nunquam à Subdiacono est pax deferenda, licet Magnates, & locorum Domini essent; ita Sac.Rit. Congr. sub die 5. Julii 1614. decreverat. Quando in celebratione reperitur Sacerdos assistens, tunc hic debet à Celebrante pacem sumere, & Subdiacono conferre, ut ad chorum, & deinde ad Diaconum illam deferat, ead. Sac.Congr.Rit. 17. Jun. 1606. Si verò pontificaliter Episcopus celebret, tunc ad assistentem Sacerdotem spectat ab eo pacem accipere, qui accedens ad latus Episcopi dexterum, & genuflexus osculando priùs Altare, accipit ab ipso Episcopo pacem, & ad chorum eo ordine, quo incensatio adhibita fuit, defert. Diaconus, & Subdiaconus quando communicantur, ab eodem Episcopo pacem sumant, duo verò Diaconi assistentes ab eodem etiam post Assistentem Presbyterum sumant, facientes prius genuflexionem, sed Altare non osculantur. Tandem presbyter assistens illam cæremoniarum Magistro dat, & hic ad alios chori Clericos defert. Quando verò Episcopus solummodo ad Missam cantatam assistit, tunc presbyter assistens sumpta à Celebrante pace, ad Episcopum deportat, qui Diaconibus assistentibus illam communicat. Presbyter autem assistens, postquam Episcopo pacem dederit, ad suum locum in Choro rece-

recedit, ubi accedens Subdiaconus ad recipiendam pacem, eam ad alios juxta consuetum morem, ut supra diximus, defert, ac tandem Diacono communicat. Cærem. Episc. lib. 1. c. 24. Nam Diaconus in tali casu non debet à Celebrante pacem recipere, sicut in aliis casibus facit; sic enim S.R.Congr. 17. Junii 1606. & 15. Mart. 1608. declaravit. Qui fert iconam pacis, vel librum Euangeliorum ad osculandum, non debet facere reverentiam personæ, cui pacem, vel librum porrigit ad osculandum in principio. Cær. Episc. lib. 1. c. 14. In feria v. in Cena Domini & feria vi. Parasceue pax non datur, cujus mysterium Amalar. de Eccles. off. lib. 1. c. 13. sic explicat: [Similiter & à pacis osculo in illis diebus nos abstinemus, non quod pacis osculum malum sit, ubi charitate vera profertur; sed vt demonstretur, quam injuriam passus sit Christus à suo proditore.] Neque datur in Missa Sabbati Sancti, quia adhuc non eam suis Discipulis annuntiaverat Christus. Tandem relinquitur in Missa defunctorum. Nam, ut inquit Durand. lib. 4. c. 53. [In Missa verò pro defunctis pax non datur, quia fideles animæ jam non sunt, nec ulterius erunt in turbatione hujus mundi.] Ubi enim rixarum, & contentionum reperitur periculum, ibi pacis remedium requiritur. Et ideò in Missis defunctorum non excludebantur Energumeni, neque publici pœnitentes, quia non dabatur pax, nec communio porrigebatur, quæ semper cum pace unitè dabatur, ita ut apud D. Cyprianum, aliosque *Dare pacem* significet porrigere communionem, quæ à S. Ignatio Martyre epist. 14. ad Ephes. *Pax Christi* appellata est. Et antiquitus etiam non dabatur Monachis pax, ut Durandus ibidem asserit. [Hinc est, quod etiam inter Monachos pax non datur, quia Mundo mortui reputantur.] Quando Papa solemniter celebrabat, Primicerius cantorum solebat ejus humerum dexterum deosculare, ad denotandum Angelum annunciantem Pastoribus Christi Nativitatem; ità Innocentius III. lib. 2. de Myst. Missæ, c. 10. Deinde duo Assistentes Diaconi idem faciebant, osculando priùs Altare, ad significandam pacem à Christo in terram allatam, & ideò priùs Altare osculabantur; sic etiam Presbyter assistens, sed in fine Missæ, antequam Pontifex daret benedictionem, faciebat; ideò idem Innocent. lib. 6. c. 13. Mysterium hujus actus ostendit, inquiens: [Ostendens hunc illum Pontificem, qui secundum legem figuratè dexterum armum separare debet ab hostiis salutaribus, vel pacificis.] Tempore Tertulliani dabatur pax cum patena, (sed à Beato Pio Papa V. prohibitum fuisse in dict. *Patena* diximus) quæ pax, subjungit Tertullianus, Aulicis non dabatur, tamquam ambitiosis, ac invidis, pacis, & quieti adversantibus: [Circumferatur patena pacis inter fideles, præterquam tamen inter Aulicos, quos unanimes esse, & pacificos non finit ambitio, lib. de orat.] Pax verò nedum in Missa dabatur, sed etiam post publicas Ecclesiæ preces. [Sub finem precum nos inter nos osculo salutamus. Justin. in Apolog. ad Antonin. Imp.] Et ideò prædictus Tertull. eod. lib. de orat. c. 14. hoc pacis osculum sigillum orationis appellavit, quod relinquebatur jejuniorum tempore, his verbis: [Alia iam consuetudo invaluit, jejunantes habita oratione, cum fratribus subtrahunt osculum pacis, quod est signaculum orationis.] Ideò *ad osculum convenire*, pro simul orare antiquitus dicebatur. Quod pacis osculum non solum in Ecclesiis publicis, sed & in privatis domibus post orationem dabatur. [Potes domi deferre pacem,] Tertullianus dixerat. Hæc tamen pia, ac religiosa consuetudo à D. Philippo Nerio pacis, & concordiæ amatore renovata fuit; in ejus enim constitutionibus statuit, ut peracta mentali oratione vespertina, quam Patres simul agunt, pace sigilletur, dum Sacrista pacis tabellam ad osculũ circumfert; in qua sodalitate hujus cœlestis pignoris effectus mirabiliter, ac jugiter emicat. Antiquitus mos puerorum erat osculando genitores, aliosque amicos aures apprehendere, cujus significationem sic Clem. Alex. strom. 5. explicat: [Non ergo temerè pueris præcipimus, ut apprehensis auribus amicos osculentur, hoc utique tacitè significantes ingenerari per auditum sensum directionis] quod osculum χύτρα, græcè, idest, olla dicebatur, quia caput per aures apprehendebant, eo modo, quo olla per ansas sumitur. Reliqua. Vide *Osculum*. De Pace. Vide *Irenæus*. *Irenarcha*. *Labarum*. FR. in antiquis inscriptionibus quando reperiuntur hæc verba *Quievit*, vel *Quiescit in pace*, signum est, quod depositum illud sit alicujus Christiani, ita Gruterus de epitaph. Christianorum. Torrigius de Crypt. Vatic. in secunda impr. pag. 576. & alii.

PAX DOMINI SIT SEMPER VOBISCUM; verba, quæ dicuntur à Sacerdote, antequam immittat particulam hostiæ in Calice. Vide *Hostia*. §. Quo verò ad cæremoniam fractionis Hostiæ. Quando Papa celebrat in Basilica S. Mariæ Majoris, ad verba *Pax Domini sit semper*, *&c.* Chorus silet in memoriam illius prodigii, quando in die Paschæ celebrans ibi D. Greg. Angeli responderunt: *Et cum spiritu tuo*.

PAX TECUM. Vide *Deo gratias*. FR. dicebatur post osculum pacis. Baron. ann. 45. num. 24. & 25. Dicebatur post Pater noster in Missa. Ibidem.

PAX VOBIS, quæ *Salutatio Episcopalis* à Petro Damiano appellatur, nam Episcopus prima vice salutans populum in Missa loco *Dominus vobiscum* dicit *Pax vobis*; quam formam suis discipulis Christum ordinasse ait Alcuinus de divin. off. ideò Episcopi Apostolorũ successores eadem forma salutant: sic miraculosè corpus S. Joannis Chrysostomi, quando S. Proclus Patriarcha illud in Throno reposuerat, dicens; [Recipe thronum tuum ò Pater] ex ore defuncti tunc audita est ad populum hæc salutatio: *Pax vobis*. Baron. ann. 438. num. 11. Hæc salutatio relinquitur tempore Adventus. Cærem. Episc. lib. 2. c. 13.

Non

Non enim adhuc per Christi Nativitatem pax in terra hominibus descendit. Item in Sabbato sancto non dicitur, quia adhuc Christus non resurrexit, qui post resurrectionem his verbis Discipulos salutavit. Duran.lib.6.c.85. FR. Gloss. in can.Hoc quoque, de consecrat.dist.1. sic inquit: [Episcopus etiam cum primum salutat populum, non dicit Dominus vobiscum; sed Pax vobis, quia hæc fuit prima vox Christi ad Discipulos post resurrectionem: ergo ut se ostendat Vicarium Christi, ideò sic dicit. Post verò dicit Dominus vobiscum, ut sic ostendatur esse de numero aliorum Sacerdotum.] Non est prætermittenda D. Augustini monitio, quæ apud Gratian.2.qu.7.can.29. sic habetur [Non omnis, qui dicit: Pax vobis: quasi columba est audiendus: corvi de morte pascuntur, hoc columba non habet, imò de fructibus terræ vivit, innocens est victus ejus.] Vide similem admonitionem in dict. *Episcopus*, qui cani æquiparatur.

Paxamatium, παξιμάς, quamvis vocem latinam esse ait Suidas, & significat panem biscoctū; in textu tamen græco παξιμάδιον legitur [Præter duo paxamatia, quæ tribus vix denariis distrahuntur, nihil amplius unusquisque præsumit. Cassian.lib.4.c.14.] Dicitur etiam *Paxmatium* in eodem significatu [Tantum unum paximatium, & quinque olivas in cibo capiebat. Ruffin. lib. 3.] Item reperitur etiam in eodem sensu *Paxamidium*. [Fert panes Antonius, & imponit mensæ quatuor paxamidia sex unciarum, & sibi quidem unum madefecit. Pallad. in vita Pauli Simplicis.] Itaque fuit error Isidori, dum hoc vocabulum panem subcinericium significare asseruit; nam panem biscoctum ex allatis textibus significare colligitur, & apud Arabes panis biscoctus *Baxmas* appellatur adhuc, vox quidem certè ex Paxamatio corrupta; imò aliqui etiam græcè *Paximas*, & *Paxamas* scripsere; en exemplum prioris [Rapui unum panem paximatem, & manducavi eum occultè. Pelag.lib.4.n.25.] En secundi [Paxamas panis biscoctus, est autem vox Romana. Suidas.] Reperitur etiam *Paxamadium*; ità Leo Imp.in tact.c.10.[Commeatus paxamadii, aut pisti, aut alterius cujusquam expeditæ rei habeas viginti, aut triginta libras.[FR. Advertendum tamen est, quod quando Suidas dixerat hanc vocem romanam esse, non ideò intellexerat latinam, sed græcam, sive Constantinopolitanam; nam hæc Urbs nova Roma à Cōstantino Magno appellata fuit, & Græci usque ad præsens se Romæos, idest, Romanos appellant: & quod hoc Suidas intellexisset, ex sequentibus ejus verbis patet, ibi enim subjunxerat, quod paxamas à Latinis Bucellarum dicitur.

Paxillo, Palare, palis munire: [Magnus namque labor impendet in vinea excolenda, utpotè, quæ primùm est putanda, secundò fodienda, tertiò paxillanda. Petr.Blesen.ser.37.] Miror quomodo Ludovicus la Cerda tam oculatissimus in significatione barbararum vocum, absque fundamento, hoc verbum herbas noxias extirpare significare asseruerit, cum notum sit cunctis *Paxillum* denotare palum. Vide *Pedatura*.

Paz, nomen hebraicum, & significat aurum purissimum: sic in Daniele cap.10. in textu tamen græco ὠφαζ legitur, at in Codice Vaticano habetur κιφαζ, quod vocabulum lapidem pretiosum, & non aurum Symmachus vertit. Communiter tamen aurum purissimum significat. [De quo dicitur: Caput ejus ut aurum paz. Paulin.epist. ad Sever.] Vide *Ophir*.

Peccamen, peccatum: [Cessare autem divina miracula, vel ibi, vel aliàs, nostra enormitas peccaminum facit, qui post revelatam Christi gratiam retrò sumus conversi. Odo Abb.in serm.S. Benedict.] Idem in quodam privileg.Parisiensis Episcopi ad favorem Monasterii Sancti Dionysii legitur sic: [Decet, & præsertim eos, qui in sacris ordinibus eminere videntur, privatæ, & publicæ rei ità curam agere, ut & sua peccamina adnullare studeant.] Vide *Delictum*, *Duplicitas*, *Peccatum*.

Peccator. Vide *Delictor*, *Norax*.

Peccatum. FR. Vide *Peccamen*. Peccati gradus quatuor. Vide *Objectio*. Aliquando hæc vox pro oblatione usurpatur, quæ in remissionem peccatorum fieri solet. In quo sensu Apostolus 2. Corinth.cap.5. ait: [Qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit:] idest, fecit oblationem pro nostris peccatis. In quo sensu Osea cap.4.ait: [Comedent peccata populi:] nempè, oblationes.

Pecten, instrumentum, quo caput pectitur. Antiquitùs Sacerdotes ante celebrationem Missæ nedum manus lavabant, sed etiam hoc instrumento caput poliebant. [Deinde ministretur ei aqua ad manus, & pecten ad caput. In quodam pervetusto Cæremon. M.S. Abb.Rotaldi.

Pectorale, sic appellatur gemma illa, quæ in Pōtificali celebratione ponitur pendens ante pectus Episcopi, ita ut fibulam pluvialis cooperiat, vel in fine aperturæ collaris casulæ. Significat antiquum Summi Sacerdotis rationale; ideò etiam *Rationale* in quodam antiquo M.S. Cæremoniali appellatur. Et in Cæremoniali Episcoporū *Formalium* denominatur, ut dictū est suo loco. Italicè etiam *Fermale*, & *Fermaglio* dicitur. Itē aliquando *Pectorale* scabellum genuale significat: [Prior Subdiaconorum cum Subdiacono Romanæ Curiæ, cum Cappellanis Aulæ Imperialis ad pectorale dextrum ante Crucifixum argenteum laudes Imperatoris cantat. Petrus Burgensis olim Papalis Cæremoniarum Magister in suo Cæremoniali, ubi de Coronatione Imperatoris agit.] FR. sic etiam explicat Torrigius ejusdem Burgensis verba, in tract.de Crypt. Vatic.secunda impress.pag.593.& 594. Synonyma Pectoralis in priori sensu. Vide *Formalium*, *Logium*.

Pectoris percussio, quando sit facienda. Vide *Benedictio*, *Confessio*. Antiquitus fiebat ad verba *Dimitte nobis &c.* Vide *Confessio*. Vide conceptum Blesensis in dict. *Scupha*.

Peculatus. FR. furtum pecuniæ publicæ, vel pr

privatæ, non ab eo factum, cujus periculo fuit, l. sacrilegii, 9. §. 1. ff. ad l. Jul. pecul. Gloss. autem dicit esse furtum, quo Respub. defraudatur, in cap. ut nostrum, §. Actore int. tit. ut Ecclesiastica beneficia, can. quid ergo 23. quæst. qu. 4. & ff. ad l. Juliam pecu. l. 1.

PECULIARE, FR. Peculium: [Peculiare, quod nunc habetis, vel quod deinceps assequi potueritis, sicut vobis placitum fuerit, absque calumnia possideatis. Burcard. lib. 2. cap. 30. Item *Peculiaris* adjectivum in eodem significatu: [Ut hoc vitium peculiare radicitus amputetur, dentur ab Abbate omnia necessaria. In Regul. Sancti Benedicti cap. 55.

PECULIARITAS, FR. Religiosorum vitium contra paupertatis votum, quæ cõmuniter proprietas dicitur: [Hoc autem prædicto fratri, & Coepiscopo nostro omninò dicere studet, ut peculiaritatem quatuor, aut quinque Monasterii Monachis studiosissimè compescat. D. Greg. lib. 10. epist. 22.

PECULIUM, ovium, & pecudum grex. [De his, quæ Parochis in terris, vineis, mancipiis, atque peculiis quicumque fideles obtulerint, antiquorum canonum statuta serventur. Synod. Aurelian. I. can. 17.] Et Fulbertus epist. 96. devastationes pestiferas describens, inquit: [Peculia sola remanebant in pascuis, nullo astante pastore.] Quia verò in prioribus mundi sæculis tota fortunæ facultas in pecudibus consistebat, hinc pecunia, & peculium monetæ quantitas appellata deinde fuit. FR. Peculium in significatione gregis habetur in l. si quis caballum, de eo, qui peculium &c. Glossa in Clement. de verb. signif. cap. 1. hæc addit: [Nota differentiam inter denarios, & pecuniam, quia denarius est, qui pro decem nummis olim computabatur; pecunia verò propriè est substantia de pecoribus proveniens: tamen hoc hodie communiter accipitur pro eodem.] Vide *Pecunia*. Cæterum *Peculium* armentum, & gregem animalium significat, l. si quis Caballum, de eo, qui peculium &c. De differentia pecuniarum. Vide *Moneta*.

PECULIUM profectitium, adventitium, castrense, & quasi castrense, quid sit. Vide DD. in §. 1. Inst. Per quas pers. nob. acq.

PECUNIA. FR. nedum nummos, sed etiam omnia fortunæ bona significat. [Totum quicquid homines habent in terra, omnia, quorum domini sunt, pecunia dicitur. Ideò autem pecunia vocata est, quia antiqui quod habebant, in pecoribus habebant, can. totum, 1. quæst. 3.] Atque nomen pecuniæ etiam jura continet quandoque, ff. de verb. signif. l. pecuniæ. Item & rem quamlibet, ff. de legatis, 3. l. quisquis. Item quandoque ea tantùm, quæ consistunt in pondere, & mensura, ff. de legat. 1. l. talis scriptura. Pretium tamen non consistit, nisi in numero tantum, ut instit. de empt. & vend. §. item pretium.

PECUSCULUM, parvum pecus. [Omnia pecuscula secum invasores abegerunt. In vita Sanctæ Columbæ.

PECUS, apud Tertullian. reperitur semel in sensu partus in utero matris extincti. [Cum hebete unco, quo totum pecus adtrahitur violento puerperio, lib. de anim. cap. 25.

PEDAGIUM, seu *Pedaticum*. FR. datium, & tributũ, à viatoribus solvendum. [Cũ pedagia, guidagia, salinaria tibi Legatus interdixerit memoratus: Authoritate Apost. duximus declarandum, illa esse pedagia, salinaria, guidagia interdicta, quæ non apparent Imperatorum, vel Regum, vel Lateranen. Concilii largitione concessa, vel ex antiqua consuetudine, à tempore, cujus nõ extat memoria, introducta. De verbor. signif. cap. super.] Ubi Glossa sic exponit: [Pedagia, quæ dantur transeuntibus in locis constitutis à Principe &c. Guidagia, quæ dantur pro ducatu per terram alicujus, ut securus vadat. Salinaria, quæ dantur pro sale: omnia ista dicuntur portatoria:] Quæ pedagia nonnisi à Regibus, & absolutis Principibus imponi possunt, cap. innovavimus, de censibus, & exactionibus. Ubi Glossa multas auctoritates cumulat. Et in 5. Decretal. tit. 40. cap. 25. ibi etiam Glossa. Item pedagia, & guidagia à Jure Canonico, & Civili sunt regulariter damnata, de Censibus, in sexto cap. 4. ¶ Aliquando pedagia mercedem Judici, & Curiæ Ministris pro aliquo accessu ad locum determinatum ratione necessariæ inspectionis, debitam, intelligitur.

PEDANEUS JUDEX. Vide *Iudex Pedaneus*.

PEDATURA, pedatio, cum vites pedaminibus fulciuntur, talem enim sensum S. Remigii Rhemensis Episcopi verba in ejus testamento præbent, ubi sic habetur: [Delegoque Benedictæ filiæ Hilariæ Diaconæ ancillam nomine Nocam & vitum pedaturam, quæ suæ jungitur vineæ.] Apud aliquos tamen Scriptores Ecclesiasticos legitur mendosè *Pedecura*.

PEDECURA. Vide *Pedatura*.

PEDIBULUM, invenitur hoc vocabulum in vita SS. Fructuosi, & Sociorum, hoc pacto: [Qui cum sensisset pedibulum ipsorum, confestim surrexit, & prodiit foras ad eos in soleis.] Ubi Cardinalis Baronius, & Bollandus existimant significare virgam Lictoris, qua solebat portas pulsare, quando Consul ingredi volebat; sed ego magis strepitum ambulantium pedum significare puto, unde *Pedibulum*, quasi diceretur *Pediambulum*, quod ex Gregorii Turonensis verbis lib. 3. hist. cap. 15. evidens fit, ubi sic ait: [Quibus pergentibus audiunt pedibulum equitum currentium.

PEDISSEQUUS. Vide *Deividus*, *Sequax*, *Sequipes*, *Subcisivus*.

PEDITO, frequentativum verbum à *Pedo*, *as*, idest, pedester iter facio. [Cursores Papæ etiam peditando debent esse ante eum. Davantria in suo M. S. Cæremoniali,] ubi sæpè verbum hoc replicat.

PEDULE. Vide *Suggestum*, *Suppedaneum*.

PEDULES, lintea, calceamenta, seu quid simile ad pedes tegendos, ut supra tibialia ferre solent Orientales; nam antiqui Monachi induti cubabant, exceptis pedibus, ut ex sequentibus verbis col-

colligitur. [Ut de caligis pedules abscinderentur, quatenus præter pedes totus Monachus jaceret vestitus. Dolebat enim nonnullos in religioso habitu ad sanctitatis incuriam tibiis dormire nudatis.] Hodie tamen à Dominicanis observantibus hæc regula observatur, & propriè tibiale breve, quod pedē tantum munit, significat. De quo Davantria in suo Cæremoniali M.S. de domesticis Papæ indumentis scribens, sic ait: [Et habere debet caligas de panno rubeo sine pedulibus, & cum staphilibus. [FR. de hoc vocabulo mentionem facit Ulpianus, lib.34.tit.2.l.25.

PEJERARIUM, sic locus ille infamis, in quo gloriosi Martyres ad danda Idolis thura, & pejerandum ab Idololatris cogebantur, de qua actione diximus in dict. *Cæremonior, Facio*, & infra in dict. *Prolito*, & *Thurifico* dicemus. [Et cæterorum Martyrum, quorum nomina subjicio, Bassi in pejerario, Mappalici in quæstione, Fortunionis in carcere, Cyprian.ep.22.] In aliquibus tamen Codicibus mendosè *Pererarium*, & in Codice Vaticano *Imperarium* legitur, quas dictiones Pamelius Commentator se non intelligere fatetur.

PELAGIANI. FR. Hæretici à Pelagio Monacho ita appellati, qui divinæ gratiæ liberum arbitrium anteponens, nostram tantùm voluntatem ad exequenda divina præcepta sufficere asserebat, 24. quæst.3. can.39. & dist.4. can.si ex bono in malum.

PELAMIDES, pisces; unde dicti. Vide *Esox*.

PELLAX, expulsor, ex verbo *Pello* derivatum. [Nec factione pellaci inimicorum suorum (*idest porcorum*) requirere possessorem. S. Chrysologus, serm.17.] ubi de Christo Dœmonum expulsore, & de Dæmonibus in sues introire cupientibus loquitur.

PELLEX. FR. meretrix. [Pellex autem quasi πάλλαξ, idest, quasi παλλακίς, ut pleraque alia, ita hoc quoque vocabulum de græco flexum est. Gell. lib.4. cap.3.] Sed potiùs à dictione græca πέλλα, nempe, mulctra; nam ut ait Valla lib.6. Elegant. *Pellex* à blandiendo dicitur, quod idem est ac mulcens, quamquam ipse Latinum nomen à verbo pellicio derivari putet; sed etiam hoc verbum dici potest à græco πέλλα etymon trahere. Itaque Junii Lexicon differentiam facit inter pallacam, & pellicem; nam pallaca est, quæ cum cœlibe fornicatur; pellex verò, quæ cum uxorato, in dict. παλλακίς. Divus autem August. in epist.2. Petri, inquit, quòd Pellices dicantur meretrices à pollutione, vel pellis formositate, qua incautos alliciunt, & decipiunt; in qua tamen epist. Petrus de adulteris hominibus loqui videtur, & translativè de pseudoprophetis, dum inquit: [Sectas non metuunt introducere, blasphemantes &c. oculos habentes plenos adulterii, & incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles &c. Superbia enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desideriis carnis luxuriæ eos, qui paululùm effugiunt, qui in errore conversantur: libertatem illis promittentes, cùm ipsi servi sint corruptionis, 2. Petr.cap.2.

PELLICATUS. FR. Actus, quem pellex exercet. [Sororem uxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec revelabis turpitudinem ejus adhuc illa (*idest, uxore*) vivente. Levit.18.18.

PELLICIUS, mundus, atque corpus à Petro Blesensi intelligitur. Serm.26.[Nunc scio verè, quia misit Dominus Angelum suum, & eripuit me de manu Herodis, idest, pellicii, idest, corporis,] & inferiùs: [Pellicius enim à pelle dicitur,] & sub hoc vocabulo mundum etiam intellexerat: [Nunc scio verè, quia eripuit me de manu pellicii, idest, Mundi. Ibidem.

PELLICULA, corrigia calceamentorum pellicea: [Pellicula, caligæ, & cingulum, & si quid aliud perierit, qui perdiderit increpabitur, in Regul. S.Pacchomii reg.120.

PELLITI SATELLITES. FR. Ita Gothi protectores corporis regii à Sidonio lib.1. ep.2. vocantur, quod pellibus induerentur. Vide Savarum. Ibid.

PELTA. FR. πέλτη, parvum scutum. [Fecit quoque Rex Salomon ducenta scuta de auro purissimo, sexcentos auri siclos dedit in laminas scuti unius, & trecentas peltas ex auro probato: trecentæ minæ auri unam peltam vestiebant; posuitque eas Rex in domo saltus Libani, 3. Reg.c. 10. Deditque Jojada Sacerdos Centurionibus lãceas, clypeosque, & peltas Regis David, quas consecraverat in domo Domini, 2.Paralip. c.23. 9.] Fortasse ita denominatum fuerat hoc scutum ex oppido Peltarum in Phrygia, à quo contiguus campus *Peltinus* appellatus erat. Strabo, lib.12. cap.13. Undè *amazonidæ peltæ* dicebantur hæc scuta. At Plinius lib.12.cap.5. inquit amazonicas peltas ad formam foliorum fici Indici fuisse: Virgilius verò 1. Æneid. lunatas vocat:

Ducit amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens.

Et 11. Æneid.

——— seu cum se Martia curru
Penthesilea refert, magnoque ululante tumultu,
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.

Erant insuper æratæ. Idem.7.Æneid.

Æratæque micant peltæ.

Atque amazonicas etiam Nonius, & Sveton. in Nerone Claud.cap.44. appellant, qui de eodem sic ait: [In præparanda expeditione primã curam habuit deligendi vehicula, portandis scenicis organis, concubinasque, quas secum educeret, tondendi ad virilem modum, & securibus, peltisque amazonicis instruendi.] Causa verò introductionis hujus generis scutorum à Diodoro Siculo lib.15. Biblioth. ità affertur: [Mos fuerat Græcis hactenus prolixa gestare scuta; sed cum hæc propter gravitatem ad motum impeditiora forent, scuta abstulit Iphicrates Atheniensis, & peltas modicè conformatas substituit, duo præcipuè hac innovatione spectans, tum ut corpus satis tegeretur, tum ut levitate agiliora ad usum essent. Commoditas hæc experimentis statim

ſtatim probata, effecit, ut qui à ſcutis pridem hoplitæ dicti fuerant, tum à peltis peltati nuncuparentur.] Quod ſcutum *Cetra* etiam dicebatur, ejuſque ſcutiferus *Cetratus*. [Nocte cetratos, quos peltaſtas vocant, loco opportuno inter bina caſtra in inſidiis abdiderat. Liv. lib. 1. bell. Macedon.] & idem lib. 1. bell. Pun. [Hiſpani ſine ulla mole in utres veſtimentis conjectis ipſis Cetris ſuperpoſitis incumbentes, flumen tranſnatavere. [Et Virg. Æneid. 7.

Lævas cetra tegit, falcati cominus enſes. Alii tamen hunc Virgilii locum *Certa* legunt.

PELTASTA, & *Peltatus*. Vide *Pelta*.

PENDENS, Baldachinum. Cæremonial. Epiſcop. Ejus Synonyma. Vide *Baldachinum*.

PENDERE SENTENTIAM, quam Tertullianicam phraſim ſe non intelligere fatetur Pamelius, ex eo quia novum ſibi videtur, tale verbum cum accuſativo conjungi; ſed noſter oculatiſſimus Latinius *Pendere* pro ſolvere intelligi demonſtrat. Verba autem Tertulliani de reſurr. Carnis, c. 17. talia ſunt: [Et ideò in quæ de ſuo ſufficit, eorum interim ſententiam pendit.] FR. Sed propriè pendere ſententiam, ſuſtinere condemnationem ſignificat. [Indignantur mariti, ſi audiant adulteros viros pendere ſimiles adulteris fœminis pœnas, can. indignantur, 23. quæſt. 6.] Ubi Gloſſa ſic exponit: [Pendere, id eſt, ſuſtinere, à Pendo, pendis.

PENSILIS JACTATIO. Vide *Oſcillum*.

PENSIO. Vide *Angaria*, *Burdatio*, *Calcaria*, *Firma*.

PENSIONARIUS. Vide *Firmarius*.

PENTACONTARCUS, πεντηκόνταρχος, id eſt, Præfectus quinquaginta militum. [Et poſt hæc conſtituit Judas Duces populi, Tribunos, & Centuriones, & Pentacontarchos, & Decuriones, 1. Macab. c. 2.

PENTAGLOTTUS, quaſi *quinquilinguis* dici poteſt, græcè πεντάγλωττος. Ita dictus Sanctus Epiphanius, Salaminæ in Cypro Epiſcopus, vir eruditione, ſanctitate, & ob quinque linguarum, Græcæ videlicet, Hebraicæ, Latinæ, Syriacæ, & Ægypticæ peritiam à S. Hieronymo commendatus, & *Pentaglottus* vulgò nuncupatus, à Græca dictione πέντε, *quinque*, & γλῶσσα, Atticè γλῶττα, *lingua*, *ſermo*, *interpretatio*.

PENTALORIS. Vide *Triloris*.

PENTATEUCHUM, πεντάτευχον, id eſt quinque Sac. Scripturæ Libri Moſaici, qui ſunt Geneſis, Exodus, Leviticus, Numeri, & Deuteronomium. Quod volumen omnibus aliis antiquius creditur; nam, ut Joſeph Hebræus refert, licèt invenirentur characteres tempore Moyſis, non tamen libri reperiebantur, nec ulla lex ſcripta. FR. Et hi ſunt quinque libri Moyſis, quos propriè *Thorà* hebraicè, id eſt, legem appellat D. Hieronymus in prol. galeato; eodemque modo ab Arabibus appellantur, atque his tantum quinque libris credebant Eſſeni. Vide *Eſſeni*.

PENTECOSTALIS. FR. Adjectivum ad Pentecoſten pertinens. [Circa proceſſionem Pentecoſtalem. In Decretal. de præſumpt. cap. 15.] De Proceſſione Rogationum loquitur, quæ ante Pentecoſten fit.

PENTECOSTARIUM, πεντηκοστάριον, ſic appellatur à Græcis liber, in quo preces pro tempore Paſchali continentur.

PENTESCOSTES, πεντηκοστή, id eſt, Quinquageſima, quia hoc ſolemniſſimum Paſcha poſt quinquaginta dies à Paſcha azymorum celebratur, in qua Hebræi traditionem legis à Deo Moyſi factam ſolemniter commemorabant. FR. Gloſſa in cap. unico Clementin. de reliq. & vener. Sanct. §. Pentecoſtes, hæc habet: [Pentecoſtes ſic dicitur à pente, quod eſt quinque (facit de decimis cap. 1. in fin. & quod ibi notatur,) & coſte, decem, quia quinquies decem dies ſunt inter feſtũ Reſurrectionis, & Pentecoſtes, computato utroque feſto, & quidam declinant Pentecoſte, pentecoſtes, alii verò hoc Pentecoſtes indeclinabile] :‖: Hoc Pentecoſtes Paſcha appellatur etiam *Quinquageſima*, *Feſtum hebdomadum*, *Feſtum Meſſis*, *Feſtum Primitiarum*. Et penès Hebræos incipiebant prædicti dies quinquaginta à ſecunda die azymorum numerari, in quo die ſpicas metebant, ut Domino offerrent. In eo verò anno, quo Redemptor noſter mortem ſubjerat, dies ſecunda azymorum in Sabbato acciderat, in qua die cum prohibitum ſit Hebræis omne ſervile opus, ideò in alterum diem, nempè, Dominicum Reſurrectionis obtulerunt manipulum ſpicarũ Hebræi, quod non ſine Providẽtiæ divinæ myſterio occurrerat; nam manipulus ille, in altũ elevatus (juxta eorum ritum) Chriſti reſurrectionis ſymbolum fuit: itaque eo anno cum ab Hebræis principium eorum quinquageſimæ numerari inciperet à Dominica; ſic etiam eorũ Pentecoſtes in Dominica concludebatur, eo prorsùs die, quo ſupra ſacrum Apoſtolorũ Collegiũ Spiritus Sanctus deſcenderat. Hoc enim pacto dubium à multis agitatum ſolvitur, quomodo, nimirum, eo anno in die Dominica hebraicum Pentecoſtes occurrerat, apud Bellarm. lib. 3. de cultu Sanctorum c. 3. Meliùs tamen prædictum dubium, ſi rabbinicam obſervationem admitteremus, reſolveretur, qua obſervatione cavetur in eorum Calendario, nè ayzmorũ paſcha in die Lunæ, Mercurii, ac Veneris ob ſequentes rationes incidat. Non enim de die Lunæ, aut Mercurii celebrant prædictum Paſcha, nè ſcilicet dies *Chepur* in Veneris, aut Dominicæ diebus cadat: *Chepur* ſiquidem remiſſionem ſignificat, quod in ſeptimo menſe celebratur, in quo die coquere, aut cibos præparare nequeunt, & jejunare debent à primis veſperis *Chepur*, uſque ad ſequentes feſtivas veſperas, cum apud eos maximus culparum veniæ deſtinatus dies ſit: itaque ſi in Lunæ, vel Mercurii diebus Paſcha celebraretur, caderet *Chepur* in veneris, vel Dominicæ diebus, & ſequeretur, quod per biduum abſtinere debuiſſent à cibis, dùm in Sabbato, vel antecedenter ad *Chepur*, ſi caderet in Dominica, vel

vel subsequenter si idem in die veniret, cibos præparare, aut coquere nequirent. Subterfugiunt ulteriùs Pascha in die veneris, ne cadens postmodum in Sabbato primus scenopegiarum dies prætermittere tenerentur ramos ex arboribus cædere, cum sit opus servile, & in Sabbato prohibitum; nam ex c.23. Levitici in prima die scenopegiæ præscribitur eis talis ramorum cæsura, ut dictum est in d. *Hosanna*. In anno igitur, in quo passus est Christus, juxta lunarem computum hebraicum, Pascha venerat in die veneris, quemadmodum idem Redemptor observaverat, qui rabbinicas traditiones minimè curans, agnum comederat in die Jovis ad vesperas Paschæ sequentis diei; sed secundum rabbinicam observationem incedentes Hebræi pascha in die Sabbati celebrarunt, ne illud ex adductis observationibus in diem veneris incideret, & ideò comestio agni hebraica ad cœnam veneris facta fuit, in quo die, ut Jo. Euangelista c.18. vers.8. benè notavit: [Et ipsi non introierunt in prætorio] idest, in die veneris, quando, nempè, Christus patiebatur, quia in illis vesperis manducaturi erant agnũ paschale; ideoque subdit: [Ut non contaminarentur; sed ut manducarent pascha.] Idemq; manifestavit idem Euangelista, quod tale parasceue pascha non erat juxta Mosaicam institutionem, & Apostolicam observationem, nam Christus cum Apostolis pridie, quàm pateretur, idest, in Jovis die ad cœnam comestionem agni celebraverat, illa autem posticipata celebratio Hebræorum rabbinica fuerat, & ideò in c. sequenti subdit: [Erat autem parasceue paschæ,] idest, ut non sine mysterio addit, [Parasceve Judæorum.] Et cum eadem reflexione alibi, Judæi quoniam parasceue erat;] ad demonstrandum, quod talis paschæ præparatio secundum calculum Judæorum illius temporis fiebat; non verò juxta lunarem computum à Christo Domino observatum. Quod ex Talmud comprobatur, in quo, ubi de Christi morte agitur, illam in die paschæ antecedenti accidisse legitur. Quæ traditio si pro vera habeatur, dicendum necesse est, quod manipulus spicarum in die Dominico tunc oblatus fuisset, cum pascha in die Sabbati celebrata esset. Quæ responsio magis consona videtur: non enim pro divina oblatione prohibitum erat spicas colligere, messemque exercere in die Sabbati, cum in ordine ad sacrificandum permissum quidem sit servile opus in eodem Sabbato, sicut & pro sacrificio mactare victimas licitum erat; prima igitur opinio absque suppositi fundamento insulcita remanet. In eodem autem die, in quo penès Hebræos propter festum Pentecostes recens frumentum Domino offerebatur, sub eadem frumẽti specie Corpus Christi D.Petrus sacrificavit; primam enim Missam in hac die intra Cœnaculum Sion celebraverat. Pamel. tom.1. Liturg. Eccles. Lat. Antiquitus quando in hac die tempore Missæ canebatur sequentia *Veni sancte Spiritus &c.* resonabant etiam tubæ, ad denotandum repentinum sonitum ab Apostolis congregatis auditum, quando in hac die Spiritus Sanctus super singulos eorum descenderat. Item ob eumdem significatum ex Ecclesiæ tecto ignitas flammas projiciebant, ac rosas spergebant. Durand. lib.6. c.107. quod Messanæ adhuc durat. Item per nomen *Pentecostes* totum tempus præcurrens inter Resurrectionis Pascha usque ad Pentecostes olim intelligebatur, huncque sensum habent verba illa in can.43. Concilii Eliberini contenta, ubi dicitur: [Pravam institutionem emendari placuit juxta auctoritatem Scripturarum, ut cuncti diem Pentecostes post Pascha celebremus non Quadragesimam, sed Quinquagesimam:] nam per totùm hoc temporis tractum solemnes dies celebrabantur; ideò Tertullianus dixerat festivitates Pentecostes Christianorum in numero Gentilium solemnitates excedere, dum ait: [Excerpe singulas festivitates nationum, vix Pentecosten implere potuerũt.] In quibus tamen diebus opera servilia à Christianis exercebantur; quamvis opera spiritualia magis frequentarentur: & ideò ad instar Hebræorum hi dies etiam *Dies remissionis* dicebantur, ac stantes fideles orationes fundebant. In quo tamen temporis cursu Maronitæ in signum lætitiæ carnem comedunt: Græci verò per totam Paschæ octavam tantùm id faciunt. FR. Dicebatur Pentecostes tempus hoc festum immediatè præcedens, sicut tempus immediatum ante Pascha, Paschæ dicebatur, ut in d. *Pascha* dictum est. Item dicebatur Quadragesima. Vide *Quadragesima*.

PENTECOSTES MEDIA. Fr. Feria quarta infra octavam Pentecostes ita appellata, sicut Pascha medium, de quo dictum est in d. *Pascha medium*. Qui loquendi modus reperitur in epist. S. Maximi martyris in Collectan. Anastasii à Sirmondo edita in 8. ubi pag.139. sic habetur: [Media Pentecostes heri, quod fuit octava decima mensis dies, qua solemnitas agebatur sancta mediæ Pentecostes.

PENTECTES, πεντέκτης. FR. ita appellata fuit Synodus, quæ à Latinis *Quinisexta* dicitur; quemadmodum græca vox sonat, quia hæc Synodus fuerat quinti, & sexti Constantinopolitani Concilii supplementum, in quibus canones minimè constituti sunt; sed in dicto supplemento in Trullo de anno 707. celebrato, de quo dictum est in dict. *Agnus Dei*. Al às *Penteste*, πενθέκτη, dicitur.

PENTEPITROPUS, πεντεπίτροπος, erat unus ex quinque procuratoribus, qui simul Collegium formabant: [Conjux quoque alterius cujusdam Pentepitropi nomine Cosmia. In vita S. Auxentii Archimandritæ 14. Februar.

PENTICA. FR. Romæ *S. Martini in Pentica* Ecclesia ita appellata, aliàs in *Portica*. Torrigius de Crypt. Vatican. edit.2. pag.561.

PENTIFARIE, divisim in quinque partes. [Per idem tempus defuncto dicto Lothario, pentifariè regnum Francorum divisum est. Chron. Casin. lib.1. cap.19.

PENTILORIS. Vide *Trilloris*.

PENU.

PENU. Vide *Promptuarium*.

PENULA, inter Expositores, est maxima contentio de hujus vocabuli significatione, quo D. Paulus usus est epistola secunda ad Timotheum c.4. scribens: [Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros, maximè autem membranas.] Ambrosius, Anselmus, & Haymon senatoriam vestem fuisse dicunt, qua utebantur Romani Cives extra Urbem geniti, quando ibi ingrediebantur, & ideò ea indigebat Apostolus, ut Romam accederet; nam ex privilegio Civitatis Tarsensis ejus patriæ, civitate Romana fruebatur. Baronius verò ad an.58. volumen legis in aliqua oblonga membrana scriptū, & more hebraico involutum fuisse autumat. Aliqui censuerunt *Thecam librorum* esse; sic enim textus Syriacus habet, ac Arabicus *Vas librorum* legit. Tertullianus lib. de Orat. cap.12. *Planetam* fuisse existimavit, qua Missa celebratur, cum quo græcus textus concordat, qui φελόνην habet, & Græci planetam prædictam sacerdotalem sic appellare solent. Tandem Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, & alii exteriorem vestem hybernalem esse affirmant, quibus favent Juvenalis Satyr.5.

——— Et multo stillaret penula nimbo:

& Lampridius in Severo Imp. ubi inquit: [Penulis intra Urbem frigoris causa, ut senes uterentur, permisit, cùm id vestimenti genus semper itinerantium, aut pluviæ fuisset.] FR. De penula variè apud Scriptores; qui affirmant fuisse oratoriam vestem, auctoritatem desumunt ex oratorum dialogo, qui Tacito inscribitur, ubi sic habetur: [Quantum humilitatis eloquentiæ putamus attulisse penulas istas, quibus astricti, & veluti inclusi cum Judicibus fabulamur?] Qui verò putant penulam fuisse senatoriam vestem, utuntur authoritate Lampridii in Alexandro Severo, ubi ait: [Illum statuisse, ut senes penulis intra Urbem, arcendi frigoris gratia, uterentur, cùm olim esset vestimentum viatorum.] quia plebejis senatoriæ vestes prohibitæ erant. Unde Martialis lib.13. epig.1. differentiam facit inter togam, quæ est propriè senatoria, & penulam, quæ est cujuscumque conditionis vestis, inquiens:

Et toga cordylis, & penula desit olivis.

Item Ulpianus in l. vestis, ff. de auro, & argent. legat. inter communia vestimenta, quibus viri, & fœminæ promiscuè utuntur, posuit. Alii autem contendunt fuisse hybernalem vestem, ex Lampridio suprà allato probantes, quia Imperator, ut ibi dicitur, earum usum arcendi frigoris gratia senibus concesserat: & ex Quintiliano lib. 6. cap.6. ubi ait: Poscenti penulam interrogatum respondisse fertur: [Si non pluet, non est opus tibi, si pluet, ipse utar.] Sed alii contra tùm pro æstivo, tùm pro hyberno tempore penulas diversimodè inservisse malunt, quod ex Horatio lib.1. epist. ad Bullarium probant in primis, qui ità cecinit:

Penula solstitio, campestre nivalibus auris,
Per brumam Tyberis, sextili mense caminus.

Secundò ex Svetonio in Claudio Nerone c.48. ubi ille loquens de hoc Imperatore à Galba trucidato, inquit: [Ut erat nudo pede, atque tunicatus, penulam obsoleti coloris superinduit] & c.49. idem de eodem refert, quod hoc indumento ab ictibus se defendebat: [Pænula ad vultus apposita,] (sic cum diphthongo in aliquibus Svetonii codicibus) Sed cum Nero Imp. ut refert Baron. an.70. n.2. ad diem 10. Junii occisus fuerit, in qua die etiam ipse suam uxorem Octaviam occiderat: ergo si æstivo tempore penula usus est Nero, penulæ diversæ pro diversis temporibus conficiebantur: sed utraque ratio minimè cōcludere videtur; quia Horatii verba clarè apparent ironicè figurata, ac Neronis factum casuale fuerat, priusque credendum, quòd Imperator penulam pro nocturnis necessitatibus, ut fieri solet, ad cubile præparatam reperierat; itaque non obstat, quod talis penula hybernalis non fuisset. Redeundo igitur ad penulam, quam D. Paulus poscebat, de ea sic Tertullianus ait prædicto lib. de Orat. cap.12. [Quorundam consuetudinē fuisse, positis penulis orationem facere: sic enim adeunt Idola nationes, quod utique si fieri oporteret, Apostoli, qui de habitu orandi docent, comprehendissent; nisi si qui putant Paulum penulam suam in oratione penès Carpum reliquisse. Deus, scilicet, non audiat penulatos, qui tres Sanctos in fornace Babylonii Regis orantes cum sarabaris, & thiaris suis exaudivit.] Et in lib. de Coron. milit. cap.8. [Plus est, quod & Christus vestietur, habebit etiam penulam Paulus.] Cæterùm D. Hieronymus lib.3. advers. Pelag. penulam, seu lacernam interpretatur: lacerna autem in cuculli modum caput obtegebat.

PEPLUM. Vide *Velum*.

PERA. Vide *Bursa*.

PERÆQUATOR. FR. Taxatorem tributorum, & non exactorem tributi significat, ut Alciatus asseruit: [Ubi primum fabricis suis per prætoria domini tributa dissolvunt, dùm antiquorum lacunas parca nituntur frugalitate reparare, & profligantia patrimonium fulcire culmina. Indigenarum copia ad hoc tantùm servata, ut functioni Publicæ peræquatoris etiam vota transcendens numerus non deesset. Ennodius, Epist. 6. lib.1.] Ubi loquitur de Telonariorum, seu Publicanorum injustitia, qui in transitu Larii fluminis propè Comum à transeuntibus exigebant vectigalia ultra taxam à peræquatoribus impositam. *Peræquatores* etiam dicebantur, qui taxam in pretiis rerum comestibilium imponebant. Cassiod. de formula magisteriæ dignitatis, quos Romani Extraordinarios hodie vocant. Vide *Catipanus*, in fin. Item hoc officium *Peræquatio* dicebatur, Cod. Theodos. lib.13. tit.11. de Censitoribus, leg.6. & 13.

PERANGARIA. Corruptè pro Parangaria. Vid. *Angaria*.

PERDISSENA, & *Perendissena*. FR. ex D. Augustino, apud Gratiani Decretum, in can. quæris, de Consecrat. dist.4. ubi sic habetur: [Nempe sæpè

sæpè ita loquimur, crastinam, vel perdiſſenam, vel perendiſſenam Domini paſſionem dicamus, cum ille ante multos annos paſſus ſit.] Ubi Gloſ. ſic exponit: [Perdiſſenam, ideſt, per ſenum, ſcilicet, per ſextum diem. Perendiſſenam, ideſt, perempto die ſeno, ſive ſexto, nempè, poſt ſex dies, uno perempto.] Sic etiam *Perdius* dicitur ille, qui per diem vigilat. Gellius lib.2. cap.1.

PERDIUS. Vide *Perdiſſena*.

PEREGRINA COMMUNIO. Vide *Communio peregrina*.

PEREGRINA JUDICIA. Vide *Duellum*, *Iuramentum*, *Iudicium peregrinum*, *Purgatio vulgaris*, *Purgator*.

PEREGRINOR. FR. hoc verbum non ſatis expoſitum eſt à Gloſſatoribus epiſtolæ primæ Beati Petri, qui c.4. ſic ait [Nolite peregrinari in fervore, qui ad tentationem vobis fit, quaſi novi aliquid vobis contingat; ſed communicantes Chriſti paſſionibus, gaudete.] Gloſſa ordinaria legit: [Peregrinari ab amore Dei] Hugo Card. [Deficere à ſtatu fidei] Lyranus [Corpore elongari] Beda [Extraneos à Chriſto] Dionyſius Carth. [Deficere à ſtatu fidei.] Sed omnes hæ interpretationes à germano, & litterali ſenſu nimis diſtant; quia *Peregrinari* uſus eſt Latinus interpres ex græco ξενίζεσθαι, ideſt, peregrinari, à verbo ξενίζω, quod propriè ſignificat fieri peregrinum, & novum in aliqua ſcientia, ſeu novas doctrinas inſtruere, de quo vide *Dogmatizo*, ita Scapula in ejus Lexicon, & alii: ſenſus igitur Apoſtolorum Principis talis videtur eſſe juxta græcã vim verbi, nempè [Nolite mirari, ac ſi eſſet quid novi, & peregrini, ſi in ardore tentationis vobis occurrat, ita ut videamini, quaſi novi aliquid contingat, ſed communicantes (*ideſt, imitantes*,) paſſionibus Chriſti, gaudete.] Quod Syriaco textu confirmatur, qui eodem loco ſic habet: [Ne miramini in tentationibus, quas habetis, quaſi quid alienum vobis acciderit; quandoquidẽ in veſtri probationem fiunt] ſic etiam textus Arabicus habet, nimirum, *Nolite mirari*: ubi nos legimus *Nolite peregrinari*. Dictio autem *In fervore*: ſignificat ad ſimilitudinem metallorum, quæ per ignem probantur: quæ phraſis familiaris fuit ejuſdem Apoſtoli in eodem ſenſu: [In quo exultabitis, modicum nunc ſi oportet contriſtari in variis tentationibus: ut probatio veſtræ fidei multò pretioſior auro (quod per ignem probatur) inveniatur in laudem &c. Ibidem cap.1.] Peregrinandi licentiam quis dare poſſit. Vide *Chorepiſcopus*.

PEREGRINUS. Vide *Palmarum feſtum*, *Palmatus*, *Porticani*, *Romeus*, *Romipeta*.

PEREMPTORIUS, mortifer, letalis [Quod ſicut peremptoria eſt altitudo quæſita, ita & periculoſiſſima oblata, non quod poteſtas, quæ à Deo eſt, ſit damnabilis, aut ordinatio divina peccatorum ſit obſtetrix. D. Hieronym. de Jejun. & tentat.] de dignitatibus eccleſiaſticis loquitur. FR. inde in utroque foro contentioſo terminus ultimus citationum *Peremptorius* dicitur; de quo quid ſit, & à quo fieri poſſet. Vide cap. Et hinc Sanctus, poſt can.6. §. De conventione, 24. quæſt.3.

PERENDINO, continuare ſignificat [Nec vir immoderatæ atrocitatis à conſueta deſſiſtebat ferocia; ſed uſu quotidiano flagra perendinabat. In vita S. Pharaildis.

PERERARIUM. Vide *Pejerarium*.

PERFUSIO, purificationem, quam Sacerdos poſt communionem facere ſolet, ſignificat; ità Dauantria in ejus M. S. cæremon.

PERGAMENA [Attalus membranas à Pergamo (*Civitate*) miſerat, ut penuria chartæ pellibus penſaretur, unde & pergamenarum nomen ad hunc uſque diem, tradente ſibi invicem poſteritate, ſervatum eſt. D. Hieronym. in Apoph. lib.14.

PERGULA. Vide *Tranſcenna*.

PERIAPTA, erant chartulæ, ſeu laminæ continentes characteres, ſigna, ſeu verba imperceptibilia, quæ hominum credulitas contra corporales infirmitates juvare putabat, *Amuleta* à Latinis appellata; cujus vocabuli etymon ex greco περίαπτον, ideſt, penſile dignoſcitur, quia ad collum pendentia portabantur; quam ſuperſtitionem Eccleſia, ac SS. Patres, ob ſalutem conſequendam, opera diabolica ferè allatam, damnarunt. Vide *Pyttacium*.

PERIARCHON, titulus cujuſdam Origenis libri, græcum vocabulum περὶ ἀρχῶν, ideſt, *Iuxta principia*, ſeu *De principiis*, qui liber falsò à Ruffino in latinum ſermonem traductus, Romamque allatus, multos Catholicos ejus falſitate deceperat; at fideliter deinde à D. Hieronymo tranſlatus, errores prioris tranſlationis detexit; ideò Anaſtaſii Papæ juſſu in Concilio Alexandrino, in quo præſidebat Theophilus ejuſdem Sedis Patriarcha, Ruffini interpretatio damnata fuit. Vide *Attitulo*.

PERIBOLUS. Vide *Perivolium*.

PERICLITOR. FR. pro deponor. Gloſſ. in can. de diverſis, 11. quæſt.1.

PERICLYSIS, περίκλυσις, veſtis limbus, ex græco verbo περικυκλῶ, quod circundare ſignificat [In Altari veſtem fecit de ſtauracio habentem periclyſim de blattis, ſeu chryſoclavo. Anaſtaſ. Biblioth. in Leone III.] Aliis tamen placet hanc dictionem deducere ex verbo περικλύζω, ideſt, fluctuo, quod meliùs germano ſenſui adaptari videtur [Fecit vela holoſerica majora, & minora, habentia periclyſim. Idem in eodem] ideſt, vela undatim configurata.

PERIODEUTES, περιοδευτής, Viſitator, eccleſiaſticum officium penes Græcos, quod officium in Concilio Laodicenſi inſtitutum fuit pro Villis, Terris, ac Caſtellis, in quibus ſtatuere Epiſcopos minimè conveniret [Periodeutæ nominantur, quod huc, illucque continendis in officio fidelilibus vagentur. Zonaras [Qui in Conſtantinopolitana Synodo *Viſitatores*, à Gregorio Theſſalonicenſe *Ambulatores*, & à Balſamone *Exarchi* dicuntur, quod poſtremum vocabulum eſt ad præſens in uſu penes græcam Eccleſiam, quæ

Exarchos vocat visitatores Diœcesium à Patriarcha missos, non ad reformandos mores ex antiquo instituto; sed ad colligendos numos decimarum, & patriarcharum proventuum: nimis tamen aberrat Salmasius, asserendo hujusmodi officiales non ad spirituales visitationes deputatos esse, sed ut curarent tanquam Medici infirmos; vox enim græca non curatorem, sed visitatorem significat, licèt aliquando pro Medicis hoc vocabulum translativè usurpatum fuerit, ex eo quia illi infirmorum sint visitatores. Vide *Curiosus*.

PERIPSEMA περίψημα, immunditia, & abjecta res, & propriè fæx metallica, sive limatura interpretatur. [Factus sum omnium peripsema, 1. Cor. 4.] Antiquo Gentilium ritui Apostolus alludit, in quo tempore pestis, seu alterius universalis ærumnæ Neptuno hominem aliquem sacrificare in mari, illum immergendo, solebant, ac dicebant: [Esto nostrum peripsema] idest, nostrum purgamẽtum, ac salutaris victima. Suidas. Ità Paulus insinuare intendebat in prædicta epistola, ac si esset pro omnium hominum maledictionibus victima in mundo habitus. Hoc eodem vocabulo usus est S. Bonifacius Martyr epist. 74. ad significandum vilis, ac neglectæ vestis genus [De nostro quoque vili vestitu parva hæc direximus tuo cultui, quamquam indigna; tamen petimus accommodanda, hoc est, tunicam laneam, sicut est mos apud nos habendi, caligas, & peripsemata.] Ubi de calciamentis intelligere videtur.

PERISCELIS. FR. περισκελὶς, ornamentum muliebre circa crura; περὶ enim græcè *circa* significat, & σκέλος, idest, *crus*: ita Porphyrius in illud Horatii lib. 1. epist. ad Scævam.

Nota fero meretricis acumina, sæpè catellam,
Sæpè periscelidem raptam sibi flentis.

& in Sac. Scriptura: [Nos servi tui recensuimus numerum pugnatorum, quos habuimus sub manu nostra, & ne unus quidem defuit. Ob hanc causam offerimus in donariis Domini singuli, quod in præda auri potuimus invenire, periscelides, & armillas &c. Num. cap. 31. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras, & discriminalia, & periscelides &c. Isai. cap. 3.

PERISSOCOREGIA, περισσοχορηγία, supererogatio, ex græcis dictionibus περισσὸς, idest, abundans, & χορηγία, nempè, erogatio: sic donativa, quæ inter Milites ultra solitum salarium distribuebantur, appellata erant. Vide *Roga*.

PERISTEPHANON, περὶ στεφάνων, idest, de coronis, sic suo hymnorum libro titulum apposuit Prudentius, in quo de Sanctis Martyribus cecinit.

PERIVOLIUM, animalium, & ferarum venaticarum conseptum [Ducam te, inquit, in nostrum perivolium satis magnum, montuosum, fructuosum, & omnino amœnum. Luitprand. in legatione] ex græco vocab. περιβόλιον, quo usus est Marculphus græcus auctor [Hortus olerum & arborum, videlicet, paradisus, & vulgò Perivolium dictum] Antiquitus *Peribolus* appellabatur muri clausura, quæ chorum Ecclesiæ circundabat, ubi Ecclesiastici psallebant, quarum vestigia in nonnullis antiquis Ecclesiis adhuc extant [In primitiva Ecclesia peribolus, idest, paries, qui circuit chorum, non elevabatur, nisi usque ad apodiationem. Durand. in rational. [Vide *Paradisus*. FR. Quo vocabulo Vulgata Biblia etiam utitur. [Et peribolus exterior secundum gazophylacia, quæ erant in via atrii exterioris ante gazophylacia. Ezechiel. 42. Erat subter gazophylacia hæc introitus ab Oriente ingredientium in ea de atrio exteriori. In latitudine periboli atrii, quod erat contra viam orientalem, in faciem ædificii separati &c. Ibidem. Et scripturam istam dixerunt ponere in tabulis æreis, & ponere eas in peribolo Sanctorum, in loco celebri, 1. Macab. cap. 14.] LXX. tamen prædictum priorem Ezechielis locum legunt: [Et limen exterius sicut exedræ atrii exterioris respicientes contra exedras, quæ ad Aquilonem] Secundum verò ejusdem Prophetæ textum etiam sic legunt: [Et ostia exedrarum istarum introitus, qui ad orientem, ut ingrediatur per eas ex atrio exteriori secundum limen hoc in principio deambulatorii] Hebraica lectio ex Hieronymi interpr. eod. num. 9. [Et erat subter gazophylacia hæc introitus ab oriente ingrediẽtium in ea de atrio exteriori, in latitudine periboli atrii, quod erat contra viam orientalem in faciem ædificii separati.] Chaldaica autem paraphrasis habet in primo loco hanc translationẽ: [Et paries exterior è regione gazophylaciorum ad viam atrii exterioris.] In secundo verò Prophetæ loco: [In latitudine autem parietis atrii in via orientali, quæ erant ante septum, & quæ ante ædificium erant gazophylacia.] Ubi clarè videtur, quod per *Peribolum* LXX. *Limen* vertunt, & paraphrasis chaldaica *Murum* legit. Item *Gazophylacia* LXX. *Exedras* interpretantur. Exedræ autem, ut Calepinus advertit, dicuntur propriè quæ Stalla inter Religiosos appellantur, quod contra Hieronym. Fabrum in dict. *Cubiculum* tetigi supra.

PERIZOMA, περίζωμα, significat cingulum, sive brevis zona circa lumbos, usque ad naturales partes tegens [Cùmque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata.] Vide *Cingulum*.

PERLUCEO, verbum transitivum, oculis collimare, & benè inspicere significans. [Sua cæcus ad crimina, ad aliena errata perlucet. Chrysol. serm. 139.

PERMITTO. Vide *Non nego*.

PERONES, & *Peronatus*. Vide *Hero*.

PERPERAM, quo adverbio usus est Paulus 1. Cor. 13. [Charitas non agit perperam.] Aliqui à dictione græca πέρπερος, derivare putant, quæ temerarium significat, cum charitas non inordinatè operetur. Stephanus verò Menochius in ejus storeis centur. 4. cap. 1. hoc vocabulum ex quadam fabula à Nazianzeno relata originem ha-

Rabuisse putat, ubi dicitur, quod duo fratres Perperi appellati, cùm ita audaces, ac temerarii essent, ut Herculi, dum dormiret, ejus arma furari ausi sint, is experrectus, ambos pedibus colligavit, & ad instar duorum pullorū ejus clava super humeros imposita ex pedibus suspensos secum detulit, hinc adagium provenit *Agere perperàm*, idest temerariè. Apostolus, inquam, per hoc vocabulum perperàm significare videtur, quod charitas procaciter non agat.

PERPETIOR, in significatione passiva loco verbi toleror [Ut cum delinquens, & deprehendi se cognoscit, & perpetit D. Gregorius Papa par. 2. cap. 10.

PERSARMENIA, FR. dicta est Armenia major. Soxom. lib. 5. c. 7. & Niceph. lib. 17. c. 37.

PERSONA. Vide *Hypostasis*.

PERSONA UTILIS. Vide *Utilis persona*.

PERSONATUS. Fr. parochialis vicariatus, quia Vicarii tenentur personis, & Ecclesiæ servire. cap. 2. & 3. de Officio Vicarii, & de election. & electi potest. cap. 54. Ubi Glossa malè interpretatur esse *Decanatum*. [M. filius Antonii, qui proximo ante ipsius Ecclesiæ habuit personatum, de filiis presbyter. cap. 13.] quem personatum Vicariam ibi appellat. [Et alii non legitimè nati ad dignitates, & personatus, & beneficia, curam animarum habentia &c. ibidem cap. 18.] Imò Personatus est nomen genericum, quod omnes dignitates, ac beneficia habentia obligationem personaliter residendi comprehendit [Decanis, Archidiaconis, Præpositis, Plebanis, cantoribus, & aliis clericis habentibus personatum, lib. 3. sexti decr. tit. 24. cap. 1.] & clarè in extrav. commun. de decimis [Sed Ecclesiastica persona, quæ in Ecclesia sua, vel beneficio (quod residentiam personalem requirit) non residet &c.] Item pro Beneficio, quod personalem residentiam requirat, de ætate, & qualit. ordinand. cap. 3. [Mandamus, ut quatenus nemini intra annum quartumdecimum constituto personatum cujuslibet Ecclesiæ concedere præsumatis. Illud est omni ratione contrarium] idest, clericus beneficiatus, qui in choro inservire tenetur, & à capitulo eligitur [Nec permissi duo Canonici sic excludi, cum primus existeret in Canonicatus possessione, vel quasi, habendo stallum in choro, locum in capitulo, legendo, cantando, ut Canonicus, & ad tractatus, ac electiones dignitatum, & personatuum, quæ occurrerunt pro tempore faciendæ, tamquam Canonicus sit vocatus, de elect. & elect. potest. c. 55.] & Glossa in extrav. de præben. & dignit. c. execrabilis. Quid sit dignitas, & personatus officiū, & in quo differant secundum jus scriptum. Vide quod super hoc notat Gulielmus de consult. c. 1. lib. 6. Vel dic, quod ista discernuntur ex institutione, vel consuetudine cujuslibet Ecclesiæ; nam dignitas in una aliquando est, in alia personatus, vel officium, & sic Hostien. de præben. can. ne multa: officium tamen personatus providetur aliquando à Pontifice. [Statuimus, ut Ecclesiæ dignitates, personatus, & beneficia, quæ apud sedem &c. de præben. & dignit. in 6. cap. primo.] Vide etiam Gloss. ibid. cap. 6. §. Personatibus.

PERTRACTUS, vitæ diuturnitas [Quomodo quidam pertractum quemdam in sæculo postulant? Tertull. de orat. cap. 5.

PERTUSUS. FR. foratus [Qui mercedes congregavit, misit eas in sacculum pertusum. Aggæus c. 1.] Ubi Gregorius [De pertuso, quippe, sacculo aliunde exit, quod aliunde immittitur, quia indiscretæ mentes mercedem, quæ ex bono opere requiritur, non aspiciunt, quomodo ex malo opere perdatur. In decreto Gratiani de pœnit. dist. 4. can. 17.] Vide *Diatreta*.

PETALURGOS, πεταλουργός. FR. is, qui petala, sive laminas extenuat. Quare Glossa in l. 1. de excus. art. erravit in ortographia, ac interpretatione hujus vocabuli, dum falsò scripsit, & exposuit [Petalargas rotulas in capitibus equorum, à pente, quod est quinque, & largas, idest, latas.

PETALUM, lamina tenuè extensa, ex græco vocabulo πέταλον, quod folium significat, sic appellabatur lamina illa aurea, quam Summus Pontifex antiquæ legis in fronte gerebat [Induatur fœminalibus lineis, tunica linea, tiara, petalo aureo. Beda de Tabern. lib. 3. c. 9.] De qua lamina cecinit Althelmus:

Aurea, seu fulva, quas ornant petala frontes.

De S. Joanne Euangelista Polycrates apud Eusebium histor. lib. 3. cap. 31. scripserat [His accedit Joannes, qui supra pectus Domini in cœna recubuit, quique cum esset Sacerdos Dei, Pontificale petalum gestavit.

PETAMINARIUS, & *Funambulo*, is qui super funem ludens, pervolitat, ex græco vocabulo πέταμαι, quod volare significat [Equidem, quia longum est dicere de omnibus amphitheatris, scilicet, odeis, lusoriis pompis, athletis, petaminariis, pantomimis, cæterisque portentis, quæ piget dicere, quia piget mala talia vel nosse; de solis circorum, ac theatrorum impuritatibus dico. Salian. lib. 3. de Gubern.

PETASMA. Vide *Antipetasma*.

PES. FR. extensorum mensura; variè penès diversas nationes accipitur. Græci enim per pedis mensuram 16. digitorum intelligunt. Suidas in dict. πῆχυς. Pes autem Romanus continebat digitos 13. cum digiti triente. [Pes Italicus, & Nicomedianus habet digitos XIII. cum digiti triente. Pes regius, & Ptolemaicus habet digitos XVI. & palestas quatuor. Ex Herone m. s. græcè.

PESSIMO. FR. verbum, perverto, in malum duco, pejoro. [Quid mihi est opus, & quæ erunt mihi ex hoc bona? Ne dicas: sufficiens mihi sum: & quid ex hoc pessimabor? Eccles. 11. 25. In ira flammæ devoretur, qui salvatur: & qui pessimant plebem tuam, invenient perditionem. Ibid. 36. 11. Ne dederis in tristitia cor tuum; sed repelle eam à te, & memento novissimorum, noli oblivisci: neque enim est conversio, & huic nihil proderis, & te ipsum pessimabis. Ibid. 38. 21.

PES-

PESSULUS. FR. instrumentum, quo portæ clauduntur, Romæ dicitur *Catenaccio*. Pessulum ostii mei aperui. Cant. 5. 6.

PETASUS. Vide *Campana*.

PETIA, fragmentum, frustum. [Rete totum ex gemmis albaveris, & bullis aureis, conclusas etiã auri petias in se habens sinaltitas, & amendulas aureas undecim, & gemmas chrysoclavas decem super Altare pendere jussit. Anastas. Bibl. in Benedicto III.] FR. Item terræ petia in contractibus significat parvam terræ possessionem.

PETILIANI. FR. Hæretici, à quodam Petiliano ità appellati, qui docebat malorum immunditias contagione bonos, ac mundos non inficere: & impios Sacerdotes nec consecrare, neque ullum sacramentum validè conferre posse. Gloss. in can. Dominus declaravit, 1. qu. 1.

PETITUM PASCHA. Vide *Capitilavium*.

PETORITUM, & *Petorritum*. FR. vehiculi genus unde Auson. epist. 6. cecinit:

Invenies præstò subjuncta petorita mulis;

& ep. 11. ad Axium Paulum:

Cornipedes rapiant imposita petorita mulis.

Erat petoritum vehiculum quatuor rotarum, Alex. lib. 2. Genial. cap. 30. de cujus nominis etymologia disputat Gellius lib. 15. cap. 30. & mentionem facit Quintil. lib. 1. cap. 9. & Horat. lib. 1. ser. sat. 6. ait:

——————— atque caballi
Pascendi: ducendi petorita; nunc mihi curto
Ire licet mulo.

Sed Calepinus ex sententia Hadriani Junii duplici R scribendum contendit.

PETRA, idest, terminus, falsum numen. Vide *Facularum accensores*.

PETRA SCELERATA, locus Romæ. Vide Baron. an. 192. n. 4. & 5.

PETROBOLUS, πετροβόλος, idest, projector lapidum. [Legimus enim in Ezechiele Propheta parietem dealbatum, cui Deus comminatus est tempestatem, pluviam, & lapides petrobolos. Optatus Milevit. lib. 3.] significans lapides pergrandes, qui percussione damnificant, quod ex eodem Propheta colligitur, dum ait cap. 13. ab Optato citato [Et lapides grandes in ira in consumptionem.

PETRONES. Vide *Rupex*.

PETRUS APOSTOLUS. Vide *Bar-jona*. Totius Ecclesiæ caput. Vide *Cephal*, *Cephas*. Cujus caput in contemptum abrasum fuit. Vide *Garrhara*. Quando primam Missam celebraverit. Vide *Pentecostes*. Festum ejus Cathedræ. Vide *Festum epularum*. Ejus festum ad Vincula. Vide *Gula Augusti*, *Boja*. Petri, & Pauli sancta inter se æmulatio. Vide *Districtio*. Fundavit Episcopatus per orbem, ac ejus primaria dignitas. Vide *Primas*. Ejus materialis cathedra. Vide *Sella gestatoria Apostolica*. Ejus Cathedra potestativa. Vide *Sedes Apostolica*. Vide *Trinomius*. Ejus miracula. Vide *Umbilicus*. Ejus Romæ Templum. Vide *Vaticana Basilica*.

PETRUS GULIELMUS, primus vitarum Rom. Pontificum Scriptor. Vide *Palea*.

PETTALORINCITAE. Hæretici. Vide *Trascodurgitæ*.

PETULANTIA. FR. idest, lascivia. Glossa in can. Aut facta, de pœnit. dist. 1.

PHADERPHIUM. Donum post mephium, seu donum propter nuptias, l. si Pater filiam 2. de succession. Item Phalderphium, dos, l. si Maritus, de homicid. hominis liberi.

PHAGEDAENA, φαγέδαινα, ulcus, quod carnem rodit, ut nomen ipsum græcum sonat [Hanc gravis tenebat morbus, ac curatu difficilis, phagedænam appellare consueverunt Medici, in Vita S. Lucæ Thaumaturgi.

PHAGOLIDORUS, eleemosynarius, ex græcis dictionibus φαγόλιον, idest, marsupium, & δῶρον, nempè donum [Hortamur in Domino, ne nostra spernantur à phagolidoris dicta; sed potius præopimas regni cœlorum gratias reddant. Etheluverdus in prolog. lib. 2. chron.] Ex hoc vocabulo corruptè Isidorus *Phucullа* in significatione marsupii scripserat.

PHALDERPHIUM. Vide *Phaderphium*.

PHANEROSIS, φανέρωσις, revelatio, manifestatio [Postea verò immane prostribulum, & ipsum, cujus energemate circumventus, quæ ab ea didicit, phanerosei scripsit. Tertullian. advers. hæret. cap. 30.] Ubi de Philomena muliere à Marcione hæresiarcha stuprata loquitur, quam is pro Prophetissa habebat. Vide *Energema*, *Ostentamen*.

PHANTASIA. FR. falsa sententia. Glossa in c. 1. Extrav. Jo. XXII. de verbor. signif.

PHANTASMA. Vide *Biothanatus*, *Orama*.

PHANTASIASTAE, Hæretici. Vide *Aphthartodocitæ*.

PHARISAEUS, vox hebraica *Pharusc*, quæ segregatum significat; sive à *Pharosch*, quæ etiã hebraicè declaratorem denotat: Pharisæi enim separatè ab aliis Israelitis vivebant, vitamque sanctiorẽ profitebantur, apparenter tamen, quæ à Josepho Hebræo satis describitur. Declaratores item interpretantur, quia legem divinam declarabant. FR. Alii Pharisæorum nomen à dictione hebraica *Paras* deducunt, quæ frangere, separare, ac dividere significat; hinc *Paris* latronem appellant, quia destruit, & aufert: Chaldæus enim *Peresim*, & *Perisiai* Pharisæum vocat, & Hebræi communiter *Perusim* pro Pharisæo legunt. In Matth. enim cap. 21. ubi Christus dixerat: [Scriptum est: Domus mea, Domus orationis est, vos autem fecistis eam speluncam latronum: [hoc etiam in Jeremia cap. 7. scriptum est, qui sic inquit: [Nunquid ergo spelunca latronum facta est Domus ista, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris?] & Hebræa electio habet: *Hameara Perisin*, idest, *Nunquid spelunca Perisin*, idest, *Latronum &c.* Quare inter latrones, & Pharisæos, idem etymon inditum fuit, quia Pharisæos ab infrangendis, & perturbandis [illegible], ità appellatos fuisse ex Josepho Hebræo lib. 13. antiq. cap. 18. arguitur, ubi sic de

illis loquitur: [Viguit in Judæa secta quædam, & factio quorundam hominum, qui propter religiosum vivendi modum, quem observabant, tantæ erat apud plebejos authoritatis, ut quidquid ad divinum cultum, & solemnes precationes spectaret, juxta eorum responsa, & interpretationem fieret; imò Pontifex Hyrcanus, alioquin populo suo gratissimus, inde cœpit populo suo displicere, quod ipse, & frater ejus Pharisæis infesti essent.] Et ità concludit: [Tanta est eorum authoritas apud populum, ut etiam si Regi obloquerentur, aut Pontifici, fidem tamen vulgus in eis haberet,] & lib. 17. cap. 3. [Genus hominum astutum, arrogans, & interdum Regibus quoque infestum, ut & jam eos impugnare non vereantur.] Alii tamen malunt, quod *Paras* hebraicè dividere, & *Paris* latronem significet. Quando autem cœperat inter Hebræos hæc secta, sunt variæ opiniones. Nicolaus Serrarius tempore Jonathæ Machabæi, scilicet, centum, & triginta annis antè Christi adventum initium habuisse ait. D. verò Hieronymus in cap. 8. Isai. Auctores hujus sectæ Sammai, & Hilliel facit. FR. sic enim loco citato inquit S. Doctor: [Sammai, & Hilliel, ex quibus orti sunt Scribæ, & Pharisæi, quorum suscepit scholam Akibas, quem magistrum Aquilæ Proselyti autumant &c. Sammai igitur, & Hilliel non multò priùs, quàm Dominus nasceretur, orti sunt in Judæa, quorum primus dissipator interpretatur, sequens prophanus, eò quòd per traditiones, & δευτερώσεις suas, legis præcepta dissipaverint, atque maculaverint. [En quomodo Pharisæi Parisim, idest, dissipatores, & violatores potiùs sint appellandi. *Deuterosis* autem significat secundam ordinationem post legem scriptam. Sed hæc Hieronymi opinio non videtur subsistere, primò quia Hillielem Simeonis, qui infantem Christum circunciderat, patrem fuisse creditur. Insuper ex Josepho hebræo constat sectam Scribarum, & Pharisæorum multò ante Christi adventum (nēpè, centum & quadraginta annis ante Salvatorē) extitisse inter Hebræos, lib. 13. antiq. c. 8. & 9. dùm tempore Jonathæ Machabæi de eis mentionem facit. Secundò patet Hieronymi assertionis implicantia, quia ait, fuisse institutores pharisaicæ sectæ Sammai, & Hilliel, quorum suscepit scholā Akibas Aquilæ proselyti Magister; sed Aquilam profelytum per centum annos post Christum in fatis fuisse Sanctus Epiphanius lib. de mensuris, & ponder. affirmat, nimirum, tempore Adriani Imperatoris, quod optimè advertit in notis ad epist. 101. D. Hieronymi ad Pammachium, de optimo genere interpretandi Marius Victorius. Atque Proselytus dicebatur Aquila, quia ab Ecclesia propter astrologiæ studium projectus fuerat: inde Judæus factus est, & negato Christo, circumcidi passus est. Inter Pharisæos ex quacunque Tribu admittebantur, dummodo fuissent origine, vel virtute nobiles: [Primarii quidē erant, & quasi ad nobilitatem Judaicam segregati, non contemptibili plebi commixti, qui dicebantur Pharisæi. D. Aug. ser. 15. de Verb. Dom.] Quod probatur in persona D. Pauli, qui licet non fuisset nobilis de Davidica familia; nàm de Tribu Benjamin erat; tamen ipsum hanc professum fuisse ad Philippens. cap. 3. scribens affirmat: [Ex genere Israel de Tribu Benjamin hebræus, secundum legem Pharisæus.] Quæ secta in sui initio rectis principiis erecta erat, ut Epiphanius testatur; ideò idem Paulus illam exaltans inquit: [Secundum certissimam sectam nostræ religionis vixi Pharisæus. Actor. 26.] Sed temporis progressu in varia vitia relaxata est, in hypocrisim præcipuè, unde dicebat illis Jesus: [Væ vobis Scribæ, & Pharisæi, quia comeditis domus viduarum, orationes longas orantes, propter hoc amplius accipietis judicium. Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, quia circuitis mare, & aridā, ut faciatis unum proselytum: & cùm fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo, quàm vos, Matth. c. 23.] Relaxata item hæc secta in plerisq; superstitionibus fuit, ut ex ore Veritatis cōprobatur dicentis: [Væ vobis duces cæci, qui dicitis: quicumque juraverit per templum, nihil est: qui autem juraverit in auro templi, debet. *Stulti*, & cæci! quid enim majus est aurum, an templum, quod sanctificat aurum? Et quicūq; juraverit in Altari nihil est; quicunque autem juraverit in dono, quod est super illud, debet. Cæci! quid enim majus est, donum, an Altare, quod sanctificat donum] &c. Ibidem.] Omnia ex fato accidere docebant, ut S. Epiphanius refert: & liberum arbitrium in homine negabant. Reliqua eorum vitia. Vide apud Baron. in Apparatu n. 8. 9. & 10. Item an. 1. num. 61. an. 2. an. 31. n. 2. usque ad. 78. ann. 32. n. 29. an. 33. num. 14. & 35. ann. 34. num. 10. & 11. an. 57. num. 69. an. 58. n. 151. & ann. 60. n. 16. Item. Vide hic *Pallium* prope fin. *Phylacterium*. Pharisæi credebant sydera esse animata. Baron. an. 60.

PHARAO. FR. interpretatur dissipans, D. Hieronym. quo vocabulo Ægyptiorum omnes Reges à primo Pharaone Rege ità denominati sunt. Joseph. Hebr. lib. 8. Antiq. cap. 8.

PHARUS, φάρος, lampas in turris summitate ad præbendum nautis signum tempore nocturno posita, quæ communiter *Lanterna* dicitur. Aliquando lampadem in Ecclesiis appensam significat. [Pharum ex auro purissimo. Anast. in Sylvestro. Pharum cantharum argenteum sedentem in pedibus quatuor, in quo lucerna simul, & cerei ponebantur, juxtà lectorium &c. fecit. Idem in Benedicto III. [Vide *Bacca*, *Butto*, *Cicindela*.

PHASIANUM, avis. Vide *Tetrao*.

PHELONIUM, φιλόνιον, Casula sacerdotalis: [Ferens consuetam sibi tuniculam, & phelonium supra eam. Codinus de Offic. Eccl. Constantinop.] sic etiam S. Germanus, & Simon Thessalonicen. sacrorum indumentorum significata explicantes ajunt: [Phelonium ostendit purpuram coccineam.] Vide *Casula*.

PHERONYMOS, dicitur ille, cujus nomen factis & mo-

& moribus correſpondet, ex græco φερώνυμος, ideſt, ſecum ferens nomen; ſic D. Hieronymus epiſt.154. ad Deſiderium ſcribens, oſtendit illius ſororem Serenillam nomine, in moribus ſerenæ mentis fuiſſe: [Gratulor tibi, & ſanctæ, atque venerabili ſorori tuæ Serenillæ, quæ pheronymos, calcatis fluctibus ſæculi, ad Chriſti tranquilla pervenit.] Vide *Nicolaus*.

PHEU, ex græco vocabulo φεῦ, acclamationis nota apud Tertullianum, in lib. contra Valent. Irenæum lib.1.cap.5.Epiphanium, aliosque Scriptores.

PHIALA, φιάλη, poculum ad vinum, aut ad alios liquores continendos.

PHILACTERIUM. Vide *Phylacterium*.

PHILARGIRIA, avaritia, ex græco φιλαργυρία, ideſt, amor argenti, de quo vocab. paſſim penès Sanctos Patres.

PHILARGIRUS, φιλάργυρος, avarus.

PHILAUTIA, φιλαυτία, amor ſui. [Philautia evulſa Principe, & matre, ut dixi, vitiorum, omnia, quæ ex ipſa, & poſt ipſam ſequuntur, extirpari ſolent. S. Maximus de virtut. & vitiis. Centur.1.cap.33.

PHILISTHAEI. FR. pop. qui à D. Hieronymo *Conſperſo cinere* interpretantur; ſed D. Ambroſius in lib. adverſ. Hebr. inquit, Philiſthæos Allophylos græcè, & latinè alienigenas interpretari; nam ἄλλο ſignificat *aliud*, & φῦλον, genus: qui & *Palæſtini* dicuntur mutato φ in π, ut teſtatur Hieronymus, ſicut *Phœnices* Punici dicti ſunt. Vide *Allophylus*, *Palæſtini*.

PHILOCAPTUS, amore captus. [Ut ſe unire poſſit illi, qui eam philocaptam ſui fecit. In vita S. Franciſcæ Romanæ.] Eodem vocabulo utitur Joannes Gerſon Pariſen. Cancellarius in Orat. de Spiritu Sancto, habita coram Patribus Conſil. Baſilea.

PHILOCOMPICUS, φιλοκομπικός, faſti amicus, ſuperbus. [Nè à Lectore philocompica notet infamia. In vita S. Valburgis Virg.] Vide *Faſtigiatiſſimus*. Item jactantiæ amator interpretatur.

PHILOCHRISTIA, lenitatis dilectio, manſuetudo, ex græco vocabulo φιλοχριςία. [Pietas quoque in illo, philochriſtia, juſtitia, gratitudo, ſtudiumque in pauperes commendabatur. Georg. Logothetha in Chronica Conſtantinop.] Vide *Mititas*.

PHILOPOMPUS, φιλόπομπος, pompæ amicus. Vide *Pompolentus*.

PHILOSOPHIA, φιλοσοφία. FR. penès Eccl. Scriptores Euangelium intelligitur non rarò: [Si enim philoſophia profitetur continentiam, & linguæ, & ventris, & eorum, quæ ſunt ſub ventrem, & eſt propter ſe eligenda: multò videbitur venerabilior, & præſtantior, ſi exerceatur propter Dei honorem, & cogitationem. Clem. Alexandr. lib.1.Strom.] Quare S. Proclus Conſtantinop. Patriarcha ſer.17. de Sancto Stephano, illũ in philoſophia Petrum, Jacobum, ac Joannem Apoſtolos exceſſiſſe ait, ideſt, in Euangelii doctrina, quia juxta Euangelicam doctrinam pro perſequutoribus rogaverat: nam, ut inquit Iſidor. Peluſ. lib.2. epiſt.288. [Euangelium verò cohortatio eſt ad philoſophiam, quippè quod proborum virorum cupiditatem non tam metu, quàm promiſſis erigat.] Ac idem lib.1.epiſt.96. quid ſit philoſophia declarans, inquit: [Neque aliud quidquam eſt philoſophia, quàm ſapientiam omnino amare. Quamobrem ſi tu verus ſapientiæ amator eſſe cupis, veram ſapientiam ama, quæ non ſermonem dumtaxat, ſed etiam vitam exornat, ac veram religionem docet] Et econtrà Philoſophia dicitur hæreſis. Vide *Hæreſis*.

PHILOSOPHUS, φιλοσόφος. Philoſophorum doctrina quomodo utendum. Vide *Pantologia*, *Sophiſta*.

PHOLIDOTUS, & *Pholidoticus*, φολιδωτός. Squamoſus; ſic miles loricatus appellabatur. Lipſius lib.3. Dialog. 4. De quo vocabulo ſit mentio in Martyrol. Hiſpanico ſub die 11. Mart. ubi de S. Petro Eremita agitur, his verbis: [Taliter ſe in ipſo præbuit acerrimus, & ſtrenuus pholidoticus miles.

PHOLLIS, moneta. Vide *Folleralis*.

PHOTIANI, & *Photiniani* Hæretici. Vide *Ebionitæ*. *Homuncioniſtæ*.

PHRATRIA. FR. Conjuratio, conſpiratio: [Conjurationum, & conſpirationum crimen, quod apud Græcos dicitur φρατρία. Can. conjurationum.11. quæſt.1.

PHRISUM. FR. ornamentum in veſtibus, & ſimilibus, quod Itali *Freggio*, *Guarnimento*, & *Ornamento* dicunt. Planetam purpuream cum phriſo, & cum aquila è margaritis contexta. Chron. Caſinen. lib.3.cap.58.

PHRONTISTERIUM, φροντιστήριον, ideſt, contemplationis manſio, pro Monaſterio uſurpatur: [Jam immolavit in phrontiſterio, in vita S. Phileæ Mart.

PHRYGIUM. Vide *Mitra*.

PHUCULLA. Vide *Phagolidorus*.

PHYLACTERIUM, φυλακτήριον, ideſt, Conſervatorium, & erat quædam chartula, quæ divinas ordinationes continebat, & in frontibus Hebræorum, & in eorum ſiniſtro brachio ligabatur, ſic adimplere credentes ea, quæ Deus in Deuteron. cap.6. præceperat, dicens: [Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis ſedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atque conſurgens. Et ligabis ea quaſi ſignum in manu tua, eruntque & movebuntur inter oculos tuos, ſcribeſque ea in limine, & oſtiis domus tuæ.] Scribæ autem, & Phariſæi, tanquam doctiores, & peritiores in divinarum legum notitia, oſtentationis gratia, has chartulas in faſciis auro contextis imponebant, magiſque dilatatas ferebant; ideò à Chriſto Domino increpabantur, dum ajebat: [Dilatant enim phylacteria, & magnificant fimbrias. Matth.23.] quod notat Epiphanius lib.1. hæreſ.5. Item *Phylacteria* erant aliquæ chartulæ, ut Chryſoſtomus refert, quæ ab Hebræis ad collum contra infirmitates ferebantur pendentes. FR. hujuſmodi phylacterium erat

erat etiam superstitiosa ligula ex serico, seu alia trama contexta, quæ Romæ hodie corrupto vocabulo *Fetuccia* dicitur, & in utraque Sicilia *Zagarela* vocatur. [Dicunt se vidisse (*idest, Romæ Vltramontani*) ibi mulieres pagano ritu phylacteria, & ligaturas in brachiis, & in cruribus ligatas habere, & publicè ad vendendum, venales ad comparandum aliis offerre. Bonifacius Episc. in epist. ad Zachariam Papam tom. 3. Concilior. pag. 429. col. 2. edit. Venetæ de an. 1585.] Quæ tamen prohibita fuere in principio sui Pontificatus, ut narrat idem Zacharias Papa in epist. ad d. Bonifacium in eodem tom. Concilior. inquiens:] De calendis verò Januarii, vel cæteris auguriis, & incantationibus, vel aliis diversis observationibus, quæ gentili more observare dixisti apud B. Petrũ Apostolum, vel in Urbe Roma &c. à die, qua nos jussit divina Clementia (quamquàm immeriti existimamus) Apostoli vicem gerere, illicò omnia hæc amputavimus.] Ubi dictio *Vel* stat pro *Et*. Quare existimo non Gregorii Junioris, ut ait Gratianus; sed Zachariæ esse illud decretum: [Si quis ariolos, haruspices, vel incantatores observaverit, aut phylacteriis eorum usus fuerit, anathema sit, can. si quis ariolos, 26. q. 5.] Quæ superstitio nedum Romæ, sed alibi quoque fiebat; nàm in Concil. Laodicen. cap. 30. quod est in can. Non oportet, 26. quæst. 5. prohibentur, ubi sic habetur: [Non oportet sacris officiis deditos Clericos, magos, aut incantatores existere, aut facere phylacteria, quæ animarum suarum vincula probantur: eos autem, qui talibus rebus utuntur, projici ab Ecclesia jussimus]. Hæc phylacteria ab Hebræis *Tefelim* appellantur, & ex vitulino corio conficiuntur in forma quatuor dentium divisim consuto, in quibus divisionibus inseruntur Decalogi præcepta, & ad frontem ipsi Judæi corrigias ex corio, seu loro alligant, quæ deinde ad verticem revoluta, usque ad talos pendent. Phylacteria verò, quæ ad brachium sinistrum illi deferunt, etiàm loro constringunt. Fimbriæ autem, de quibus in Matthæo supra fit mentio, sunt quatuor lanea fila ex quatuor angulis lintei quadrati pendentia, quod linteum super humeros ferunt in eorum precationibus iidem Hebræi. Insuper illa fila debent octo fila lanea cum quinque nodis continere ab ipsis *Zizit* appellatis, quod irreprehensibile esset, si verba sacra fuerint, & absque superstitionis commixtione. Item inter Catholicos *Phylacterium* pro reliquiario usurpatur: [Phylacteria tenui argento fabricata, vilique panno de collo suspensa. Jo. Diacon. in epist. ad Carol.] Idem vocabulum in hac significatione apud D. Greg. reperitur, cujus verba posuimus in dict. *Euangelium*. Vide etiam *Encolpium*. FR. Phylacterium nomen ex græco verbum, φυλάττω, quod custodire significat. D. Hieronymus *Pittaciola* vocat quasdam tabellas, in quibus res memorabiles notantur, fortasse ad similitudinem tabellarum Orientalium, quas gypso liniunt, & ibi scribunt, delentque characteres, & ibi solent pueris alphabetum delineare, quæ tabellæ albæ sunt, quare inquit S. Doctor Pittaciola, idest, albas tabellulas. In Euangelio autem, quod sub nomine Matthæi hebraicè circumfertur, ubi nos legimus *Dilatant phylacteria*, in dicto hebraico textu habetur *Thosaphot*, quod Rabbini *Thephilin* legunt; forsan à *Thephil*, quod puerum, vel puerile significat; nàm sicut matres solent pueris filum in digito pro aliqua recordatione alligare, sic Deus verba legalia in brachio colligare jusserat pro eorum recordatione, dum inquit: [Suspendite ea pro signo in manibus vestris, & inter oculos vestros collocate. Docete filios vestros, ut illa meditentur &c. Deuteron. cap. 11.] Nam, ut Chrysostomus notavit, hæc Dei ordinatio Hebræis facta fuerat, quia circa divina præcepta sunt illi memoriæ labilis. Cæterum ridicula est quidẽ Talmudi expositio in dict. cap. 11. Deuteronomii. Sic enim ibi ineptè commentantur: [Tosaphot, sive Tephilin, hoc est phylacteria, & conservatoria, sunt mẽbranulæ, in quibus scribuntur sententiæ quædam biblicæ, & necesse est, ut fiant de jumento, aut fera munda &c.

PHYSICA, φυσικὴ, Ecclesiasticis prohibita. FR. Medicina intelligitur in sex. decretal. *lib. 3. tit. 24.* cap. 1. & 2. Ibi Glossa.

PHYSIOLOGIA. Vide in dict. *Pantologia*.

PIA AVIS, Ciconia. [Novit hirundo, quando revertatur; novit etiam pia avis annunciare adventus sui testimonio veris initium. D. Ambros. lib. 6. Hexam.] Pia avis dicitur ex officiis pietatis erga ejus genitores: [Aves nõ erubescunt reverendi senis membra portare. Est enim vectura pietatis, quod eo usque percrebuit, ut congruè mercedem remunerationis invenerit. Nam Romanorum usu pia avis vocatur, & quod vix uni Imperatori consulto senatu delatum dicitur, istæ hoc aves in commune meruerunt. Ibid. lib. 5.

PIACULARE FLAGITIUM. FR. pœnam purgabilem significat. [Qui priùs comiserit hoc piaculare flagitium, can. quisquis per pecuniam, 1. quæst. 1.

PICRIS, *amarago*. FR. Græca dictio πικρὶς, una ex tribus lactucæ generibus penès antiquos, quæ amarissima est: ubi enim in vulgata legimus, [Et edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes cum lactucis aggrestibus, Exod. 12. 8.] LXX. ἐπὶ πικρίδων legunt. Vaticana autem translatio habet: [Et azyma super picride comedent. [Fortassè *Cum picridibus*, quia simul cũ carnibus comedebantur picrides. Sanctus enim Cyprianus *Cum picridibus* legit: habemus enim in vulgata: [Cum azymis, & lactucis agrestib. comedẽt illud, Num. 9. 11.] ibiq; πικρίδων habent LXX. De qua lactucæ specie ità Plinius lib. 19. c. 8. scripserat: [Lactucæ Græci tria fecere genera: unum lati caulis, alterum rotundi caulis; pessimum autem genus cum exprobratione amaritudinis appellavere picrida,] & lib. 2. cap. 17. [Amara, & aphace, & quæ picris nominatur, nomen ei amaritudo imposuit.] Ex quo colligitur hoc vocabulum *Picris* amaritudinem significare absolutè; ideò D. Ambrosius absoluto

luto vocabulo hujusmodi lactucam *Amaritudinem* appellavit, inquiens: [Cum lex dicat Pascha edendum cum amaritudine, lib. de Paschal. celebrat.] Ac idem clarius ser. Dom. vi. post Epiphan. ait: [Cum Paschæ illis celebrandæ sacramenta disponeret, ait: Manducabitis illud cum amaritudine. Non enim (sicut illi putant) jussit herbarum vilium acerrimos succos cum assis agni carnibus manducari; sed Christi mandatorum amaros sermones &c.] Item ubi vulgata legit: [Uva fellis, & botri amarissimi. Deuter. 32. 32.] βότρυς πικρίας LXX. habent.

PICTACULA, & *Pittaciola*. Vide *Phylacterium*. *Pittaciolus*.

PICTORUM abusus. Vide *Clavatum. Icona*.

PIETAS. Vide *Eusebia*.

PIGNERA, pro *Pignora*. Gregor. Turon. lib. 10. c. ult. de Sanctorum corporibus loquens: [Nacti enim sumus & alios lapides ita, ut hic erat, concavos, in quibus sanctorum Apostolorum, & reliquorum Martyrum pignera continebantur.] Eadem orthographia Flodoardus passim usus fuit: [Dum Clerici jam cum Patroni sui pigneribus ad Civitatem confugissent. lib. 1. c. 2.] Pignoribus synonima. Vide *Guadio. Inguadio*.

PIGNUS SENILE, idest, Isaac. Vide *Senile pignus*.

PIGRITOR. FR. Verbum passivum ab activo *Pigro, as*, apud Accium, sed obsoletum; significat negligi, morari, ac tardari. [Quod verò me in medio eorum, quæ dicta sunt, latuit, dicere non pigritabor. Anastasii Apocrisarii epist. ad Theodosium in Collectan. Anastasii Biblioth. per Sirmondum in 8. edit. pag. 205.] Et ibidem pag. 39.] Apostolicam Sedem mentiri, temerè pigritati sunt.

PIGRUS, Vide *Epiurus*.

PILEUS. FR. capitis indumentum, à Magnatibus introductus, atque ephebis interdictus: [De capitis porrò tegumento apud superiores Imperatores, moris erat, ut ætate provectiores aulici proceres pileis turbinatis uterentur serico tectis pro dignitate cujusque, adolescentes verò prorsus omnes nudis essent capitibus. Illo verò Imperatore is mos usque adeò obsolevit, ut omnes simul adolescentes, & senes pileis uterentur, non minus in Palatio, quàm in agris, iisque multiformibus, & peregrinis, & quales cuique probabantur, alii latinis, & phœniciis suo cuique arbitratu: eodem more in vestibus usi sunt, ut prudentiores novitatem aliquam, & destructionem imperii, & finem institutorum divinarent. Niceph. Gregor. histor. lib. 11.] De græco Imperio loquitur, ut in quo Turcæ intrusi, ex hoc vaticinio edocti, numquam indumentorum formam variari patiuntur. Ubi autem ait *Pileis turbinatis* id indumentum capitis intelligit, quod Italicè corruptè *Turbante* dicitur, quo hodie Orientales utuntur, involucrum, scilicet, ex tenuissima tela, de quo dictum fuit in d. *Niblatus*. Pileus rubrus Cardinalitius. Vide *Cardinalis. Galerus*. Pileus Magnatum à Papa benedictus. Vide *Lectio*. Cæterum Pilei synonima. Vide *Calyptra. Crionia. Diadema. Hura. Niblatus*.

PILLERIUS, Dignitas inter Equites Melitenses, & vulgò *Piliere* dicitur, estque primus in ejus natione, sive (ut aiunt) lingua ex gallico vocabulo *Pilier*, idest, Pila; ita denominantur in tali dignitate constituti, quia ex numero nationum octo sunt, quasi ejusdem Militiæ columnæ.

PILOSIOTAE. FR. sic ab Origenistis appellati sunt Catholici, quia fatentur, quod in die Judicii omnes homines cum eisdem prioribus pilis resurrecturi sint. D. Hieron. epist. 61. ad Pammach.

PINACOTHECA. Vide *Votarea*.

PINNAE funiculo alligatæ, quibus capiebantur feræ. Vide *Formido*.

PINSINOCHIUM, locus, sive officina pistrinæ. [Iste hanc Ecclesiam, cæteraque ædificia præter pistrinam, & pinsinochium ædificavit. In vita Pauli Abb.

PIOPOLA. Vide *Pipeus*.

PIPERAMENTUM, aroma ad comestibilia condienda. [Accipe officium, & ossibus ejectis, cum piperamentis præpara. Cæsar. lib. 6. c. 5.

PIPEUS. FR. populus arbor. [Adque (*pro atque*) tertia pars de pipeis, quod exeunt de ripa Gubernulo. Bull. Casin. tom. 2. Constit. 73.] Dicitur etiam *Piopola*. Ibid. Constit. 123. [Quod est juxta arborem piopolæ designatæ.

PIRACTIUM. Vide *Piraticum*.

PIRATA. Vide *Epibates*.

PIRATERIUM, piratica deprædatio, ex græco πειρατήριον, quod significat etiam ipsammet Piratarum navem. [Piraterium est vita hominis super terram. Ambros. Serm. 42.

PIRATICIA. Vide *Parasitlum*.

PIRATICUM, seu potius *Pyraticum*, potus ex mulsione pyrorum confectus. [Paulus in mari panem frangit, non caricas; Timotheo dolenti stomachum, vinum suadet bibere, non piraticum. D. Hieron. lib. 2. advers. Jovin.] Legitur etiam *Piractium* in eadem significatione. [Cupimus cum fratre memorato redire, ut piractio, quo unicè delectantur, (nam hoc anno penuria vini timetur) vobiscum fruantur. B. Servat. Lupus Abb. epist. 199.

PISARIA, Campus, in quo pisa seruntur. In lege Salica tit. 7.

PISCARIA. FR. locus ad piscandum accomodatus. [De stagno, & piscariis decima sic solvitur &c.] & inferiùs: [De piscariis autem fluminum, & lacuum, & venationibus, si vendantur &c. Extrav. de Decimis.

PISCINA. Vide *Probatica. Siloe*. Item piscina in Cisterciensium Rituali significat sacrarium, in quo projiciuntur res sacræ, quæ non possunt amplius inservire: [Sacrista super piscinam comburit, ejusque cineres in eam projicit. cap. 22.] FR. à Græcis χάμινος ἅγιος, idest, furnus sanctus dicitur, quia in eo res sacræ combustæ, & in cinerem redactæ projiciuntur.

PISCIUM VARIAE SPECIES. Vide *Echinus. Esox. Galea. Manidium. Porphyrio*.

Pisticus, de quo vocabulo Jo: Euangelista c. 12. [Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, & unxit pedes Domini.] Marcus verò c. 14. habet: [Nardi spicati.] Quare aliqui significare autumant fidelem, nempe, minimè adulteratum; sed dictio fidelis non πιςικὸς, sed πιςὸς dicitur. Cornelius tamen à Lapide, & Franciscus Lucas malunt in ambobus Euangelicis textibus σπικατῆς esse legendum, idest, pretiosum unguentum ex nardi spica. Joannes verò Hesturgus decur. 3. cap. 6. §. Item sextò, putat *Opisticum* legẽdum esse, ita ex quodam Oppido *Opim* appellato, quod insinuare videtur D. August. licet; determinatum hujus oppidi locum non assignet tamen ex Herodoto lib. 1. & 2. & ex Strabone lib. 16. in Babilonica regione fuisse colligitur, ex qua parte hujusmodi pretiosissimus liquor ferebatur. Nihilominus tamen Stephanus Menochius, dictionem prout in Euangelistæ Joannis textu habetur, in ejus Storeis tom. 1. Centur. 3. cap. 96. legendam sustinet; nam πιςικὸς græcè liquidum, ac potabile significare affirmat: quæ quidem opinio, & mihi placet, & verbis Anastasii Bibliotecharii confirmatur, apud quem in dicta significatione liquidorum hæc verba habentur: [In quo ardet oleum nardinum pisticum. Ubi candelæ ardent in gremio Ecclesiæ ex oleo pistico.

Pistrix. Vide *Panicoctaria*.

Pittaciolus, *Pittaciolum*, & *Pittacium*. Vide *Breve*, *Phylacterium*, *Pictacula*, *Pyctacium*, schedulam, & brevem scripturam significat. [Accipe hanc perversi contumaciæ tuæ pittacioli, exigente causa, prolixam respõsionem. Flodoar. lib. 3. hist. Rhemens. c. 22.] nomina diminutiva ex dictione Pittacium ex græco proveniens πιτλάκιον, quod tabellam cera linitam ad scribendum juxta antiquum morem significat. FR. At *Pittacium* est nomen magis genericum, cujus propria significatio cujuslibet rei frustum denotat; & *Pitaciolus*, seu meliùs *Pittaciolus* frustulum significat; hinc in sacra pagina de frustis ex corio, quibus calceiamenta resarcuerant Gabaonitæ, sic habetur: [At hi, qui habitabant in Gabaon, audientes cuncta, quæ fecerat Josue, Jericho, & Hai: & callidè cogitantes, tulerunt sibi cibaria, saccos veteres asinis imponentes, & utres vinarios scissos, atque consutos, calceamentàque perantiqua, quæ ad indicium vetustatis pittaciis consuta erant. Josue c. 9.] Item significat libellum, qui in curia Romana hodie *Memoriale* dicitur [Pittacium epistola modica, & brevis. Isidorus.] Et de Alexandro Severo Lampridius cap. 12. inquit: [Et perlegebat cuncta pittacia.

Pitancia, portio, & pars rei comestibilis, quæ divisim religiosis ad manducandum defertur, & Italicè *Pietanza* dicitur. [In claustro Sacerdos quidam ante annos paucos defunctus est, homo simplex, & illiteratus, Daniel nomine, vitæ satis duræ, orationibus, & jejuniis infatigabiliter operam dabat, omnes pitantias sibi appositas recusabat: Cæsar. lib. 8. cap. 10.] nomen est gallicum *Pitance*.

Placenta. Vide *Flaton*.

Placibilis, gratus, acceptus: [Hostiam vivam, sanctam, placibilem Deo. Tertull. de resur. carnis, cap. 47.

Placito, litigo, in judicio contendo. [Quia sic placitat diabolus contra hominem. Anselm. lib. de simil. cap. 74.

Placitor, litigans. [Improbus enim placitor, licet non habeat rectum, tamen propter improbitatem suam veniens ad placitum &c. Idem Anselmus, qui supra.

Placitum, Forum, Judicium, ubi jurisdictio, & justitia in litigiis exercetur, item parlamentum: [Pro quolibet placito, vel judicio à qualibet persona munera exigere. Synod. Turon. III. cap. 35. A quo placito veniens memoratus ille, ibi in palatio nostro, & per triduum, seu ampliùs, ut lex habuit, placitum suum custodiisset, & memoratus ille abjectus sit, vel solsatis sit, ipse nec venisset ad placitum, nec ulla sunnia nunciasset, adfirmat. Marculph. in Formul. lib. 1. cap. 37.] Ubi notandum, quod *Abjectus* non observator promissionis intelligitur, *Solsatis* solis occasum denotat, quod erat terminus in audientiam ad comparendum, ut ex aliis Auctoribus colligitur: sic Gregorius Turonensis lib. 7. cap. 25. exempli causa, dixerat: [Ad placitum in conspectu Regis Chidelberti advenit, & per triduum usque ad occasum solis expectavit.] Marculphus verò supra: [Per triduum &c. solsatis &c. nec venisset ad placitum] dixerat. Item dictio *Sunnia* in Marculpho excusationem significat. Vide *Sunnis*. FR. [Comestiones, banna, placita, & forisfacta &c. cap. ad audientiam, de præscriptionibus.] Ubi Glossa: Placita, idest, jurisdictionem causarum intelligit. [Placita sæcularia non sunt in Ecclesia tractanda, sed ecclesiastica, 2. quæst. ult. can. ult. In placitis enim sæcularibus Clericos disputare prohibetur, *lib. 3. Decretal. tit. 50. c. 1.*] & ibi Glossa [Quod cum laicum quendam super furto in sæculari placito convenisset, 5. Decretal. tit. 14. cap. 2.] Item significat causam civilem, l. ut in illius, & seqq. de off. Judicis. Bullar. Casin. to. 2. Const. 60. 70. & alibi passim. :I: Item *Placitum* aliquando pactum, seu conditio intelligitur, & sic perceptibilia redduntur illa Cassiani verba in coll. 9. cap. 35. posita, aliàs intellectu difficilia, ubi sic habetur: [Sub placito plenioris tractationis. [Vide *Admallo*.

Placoma. Vide *Placoton*.

Placor, nomen; lenitas, mansuetudo, jucunditas, ac animi tranquillitas: [Sanctus quoque nolens placorem animi ejus turbari, consensit, ut voluit. In vita S. Guliel.

Placoton, pavimentum. Baronius ann. 384. num. 23. ubi Adonem corrigit, qui *Placoma* habet. Idem dixerat Paulus Diaconus lib. 11. nempè: [Sicut lex ipsa in marmorea placoma noscitur esse conscripta.] Sed ambo defenduntur ab Auctore hic in dict. *Platonia*.

Plagae Mundi. FR. [De mane, de meridie, de sero. Bullar. Casin. tom. 2. Constitut. 73.]

Idest,

Ideſt, ex Oriente, ex Auſtro, & ex Occidente.

Plagia. FR. maris littus, Neapolitani, Siculi, & Melitenſes *Plaja* dicunt. [Monachos Monaſterii Gazarenſis, quod ſitum in plagia eſt. D. Gregorius lib. 8. epiſt. 39. Italicè *Spiaggia* dicitur.

Plagiarius, ex græco πλάγιος, ideſt, obliquus: hinc pro injuſto dententore accipitur.

Plagium. FR. Delictum violenter poſſidentis.

Planelli, crepidæ. [Cùmque venerit (*ideſt Papa*) ad portam dictæ Eccleſiæ (*nempè Sanctæ Mariæ majoris*) exuit planellos, & nudis pedibus vadit cum aliis in proceſſione. Cencius Camerar. in ejus M. S. Cæremoniali, ubi de proceſſione in die Purificationis agit. Italicè *Pianelle*.

Planeta. Vide *Caſubula. Caſula. Penula*, ex græco vocabulo πλανήτης, quia totum corpus circundat. [Planeta, quæ & Caſula dicitur, totum te circundat & protegit, & cæteris ſupereminet. Hæc eſt Charitas. Petrus Bleſenſis, ſer. 41.] Planeta debet concordare cum coloribus currentis officii, licèt ſit expoſitum Sacram. Vide *Velum*. Forma antiqua planetæ habetur in figura S. Julii Papæ poſita in dict. *Sellare*.

Planetarius. Vide Genethliacus.

Planetatus, planeta indutus. [Cùm Magi ex planetatorum, mappulatorumque proceſſionibus Magnum Pontificem cognoviſſent. Jo. Diac. in Vita S. Gregorii, lib. 2. cap. 43.

Plangimonium, planctus. [Mortem ſuam lacrymis funerant, & vitam plangimoniis proſequuntur. Victor. de pœnit. cap. 6.] Quod etiam inter opera D. Ambroſii reperitur. Vide *Fletobotomia*.

Planus Cantus. FR. Cantus firmus, (ut ajunt) eccleſiaſticus, ſive gregorianus, contradiſtinctus à figurato cantu. [Adeo ut interdum Antiphonarii, & Gradualis fundamenta deſpiciant; ignorant ſuper quo ædificent, tonos neſciunt, quos non diſcernunt, imò confundunt: cum earum multitudine notarum, aſcenſiones pudicè, deſcenſioneſque temperatè plani cantus, quibus toni ipſi ſecernuntur, ab invicem offuſcantur. Extrav. comm. de vita, & honeſt. Cleric. cap. unico.

De Plano cauſam cognoſcere. FR. Legalis terminus, ſignificat cognoſcere cauſam non ad formam judicii, ſed in modum denunciationis. Gloſſa de judiciis, cap. 13. Vide *Judicium de plano*, cujus contrarium. Vide *Apex*.

Planta, terminus, quo Equites Melitenſes querelam, & accuſationem ſignificant, ex gallica phraſi *Plante*, quæ plantam, ideſt, prototypon, & querelam etiam denotat; nam ſicut ex prototypo fabrica dirigitur, ſic ex querela fabricatur proceſſus.

Plantarium. FR. ideſt, pedis planta. [Porrò quia vidiſti pedum, & digitorum partem teſtæ figuli, & partem ferream, regnum diviſum erit: quod tamen de plantario ferri orietur, ſecundum quod vidiſti ferrum mixtum teſtæ ex luto, & digitos pedum ex parte ferreos, & ex parte fictiles &c. Daniel. cap. 2.

Planto. Vide *Paſtinare*.

Plasma, FR. Figmentum, & opus figulinæ artis, græcum nomen πλάσμα.

Plasmo, verbum, ſignificat ex creta, ſeu alio ſimili luto fingere, ſeu formare. [Nunquid non audiſti, quid ab initio fecerim? ex diebus antiquis plaſmavi illud. 4. Reg. cap. 19. & Iſa. cap. 37. Manus tuæ fecerunt me, & plaſmaverunt me. Job. cap. 10.] Item ſignificat omne creabile efficere [Æſtatem, & ver, tu plaſmaſti ea. Pſalm. 73. Quaſi lutum figuli in manu ipſius plaſmare illud, & diſponere. Eccl. c. 33.

Plastes, πλάστης. FR. Artifex, qui figulinam artem exercet. [Velut plaſtes conculcans &c. Iſa. cap. 41. Plaſtæ Idoli omnes nihil ſunt. Idem cap. 44. Sanctus Iſrael plaſtes ejus. Idem cap. 45. Faciens eam ipſe plaſtes. Ibid.

Plastica, ars ipſa plaſmandi. [Plaſtica Dei in ipſis redarguitur, & reprehendunt Artificem. Tertul. de cult fœm.] ubi de mulieribus loquitur, quæ fuco corrigere ſuam faciem, Dei opus, conantur.

Platanus, πλάτανος, arboris genus pulchræ, & platyphillon, ſeu latis foliis, à quibus etiam nomen accepit. Nam πλάτος, latitudinem ſignificat. Apud Hebræos *Ngarmòn* eſt caſtaneum, ſed D. Hieronymus vertit platanum. Hujus arboris proceritas, & pulchritudo, ex frondium copia, ſatis ab Ezechiele indicatur: dum literaliter de Aſſyriorum Monarchia, vel ſecundùm Cornelium à Lapide, de Ægypti rege, allegoricè verò de Lucifero, ſub excelſarum arborum, & quaſi ob venuſtatis gloriam in ſublime ſe extollentium metaphora dicit: *Platani non fuerunt æquæ frondibus*, Ezech. 31. 8. Quia verò platanus procera, pulchra, fortis, cujus umbra, & odor fugare ſerpentes dicuntur, eſt variarum virtutum ſymbolum; ideò ſapientia, ſe in propria encomia ſapienter effundens, ait: *Quaſi platanus exaltata ſum juxta aquam in plateis*, Eccli. 24. 19. Ipſa ſiquidem ad uberiores gratiæ divinæ rivos, & perennem favorum cœleſtium fluvium, qui lætificat civitatem Dei, foliorum amœnitate pulchriores fovet virtutes, concupiſcentiæ æſtus mitigat, vitiorum ſerpentes enecat, inimicum noctivagum, & lucis gratiæ oſorem arcet, atque in fugam convertit.

Plateaticum, impoſitio à vendentibus in plateis ſolvenda. [Ut in tota Civitate Neapoli nullum plateaticum, ſive portaticum Monachi aliquando darent. Chron. Caſin. libr. 1. cap. 56.] FR. Bullar. Caſinen. tom. 2. Conſtitut. 172. numer. 6. 177. & 193.

Platina. Vide *Platonia*.

Platonia, pavimentum. [Super illos ex metallis marmoreas platonias poſuit. Anaſt. Biblioth. in Leone III. Hic reædificavit platoniam, ubi

ubi corpora Apostolorum jacuerunt. Idem in Damaso.] Reperitur etiam in eodem significatu *Platina* apud eundem Anastas. [Liberius ornavit de platinis marmoreis sepulchrum Sanctæ Agnetis.] Paulus tamen Diaconus, & Ado habent *Placoma*, ut dictum est in dict. *Placoton*, ubi Baronius ex græco vocabulo πλακώδης legendum *Placoton* putat; sed ego existimarem, quòd Placoma nomen neutrum meliùs diceretur ex Paulo Diacono, & Adone, quia græcè etiam πλάκωμα reperitur in eodem significatu.

PLATTA, FR. Planum, ex gallico vocabulo *Plat*. Gemma lib. 1. cap. 197. agens de corona clericali; [Superior autem coronula per plattam figuratur.] Ex quibus verbis duas coronas in Clericorum capitibus fuisse autumat Morinus, nempè, superior coronula, minor dicta; & alia inferior, ac major.

PLAUSILIS, plausibilis. [Dignus omninò, quem plausilibus Roma foveret ulnis. Sidon. lib. 9. epist. 14.

PLEBANIA. Vide *Parochia*. *Plebs*.

PLEBANUS, Parochus ruralis, antiquitus erat magnæ existimationis, ut dictum est in dict. *Chorepiscopus*. *Decanus*. Aliquando etiam Parochus Civitatis intelligitur. [Adfuit & Dominus Everardus Sancti Jacobi Plebanus, vir justus, atque religiosus, & propter suam sanctitatem omni Civitati reverendus. Cæsar. lib. 1. cap. 7.] FR. [Electus quidam in Plebanum cujusdam Ecclesiæ. De iis, qui vi, & metu &c. cap. 2.] Item nonnunquam parochianum, seu degentem in Parochia significat. [Nullus Presbyter, aut Diaconus alterius plebanum (nisi in itinere fuerit, vel placitum habuerit) ad Missam recipere audeat. 9. quæst. 2. can. 4.] Vide *Parochus*.

PLEBEJUS, pro sæculari. [Multa sunt, quæ adhuc plebejus, multa, quæ jam presbyter fecit. Pontius in Vita S. Cypr.] Quod vocabulum in hac significatione ab Africanis Patribus passim usurpatur. FR. [Majores nostri plebeis, & catechumenis martyrium consecutis, tantum honoris pro martyrii ipsius veneratione dederunt, ut de passionibus eorum, multa, aut propè dixerim penè cuncta conscripserint; ut ad nostram quoque notitiam, qui nondum nati fuimus, pervenerunt. Idem Pontius Carthag. Diaconus in Vita S. Cypriani,] ubi plebejum, pro laico, contradistincto ab Ecclesiastico accipitur.

PLEBS, pro Parochia. [Confirmamus vobis omnes plebes, & Ecclesias, Parochiasque cum omnibus earum pertinentibus. In quodam privil. Joannis Papæ XIX. ad favorem Episcopi Sylvæ candidæ an. 1026.] FR. Ac clariùs in can. Nulli 12. quæst. 1. ubi sic habetur: [Nulli Episcoporum liceat res mobiles, aut immobiles de subjectis plebibus, aliisque piis locis in proprios usus habere.] Atque similiter [De decimis justo ordine, nó tantum nobis, sed etiam majoribus nostris visum est, Plebibus tantum, ubi Sacrosancta baptismata dantur, debere dari. Can. de Decimis. 16. quæst. 1.] Item: [Qui peritus sunt ignoti, non debes ipsos permittere in tuis plebibus celebrare. cap. 3. de Clericis peregrinis.

PLECTA, ex græco verbo πλέκω, quod intexere significat; hinc pro eo, quod est viminibus, seu palmarum foliis contextum, intelligi solet, ut sunt sportæ, storeæ, & similia, in quibus conficiendis antiqui Monachi exercebantur: [In quam cellam furtim irruens, codicem suum inter ejus plectas, quas de palmarum foliis solebat intexere, latenter abscondit. Cassian. Collat. 18. cap. 25.

PLECTATA, lignorum strues. [In Episcopatu Ostiensi in Festo Nativitatis Domini, & Paschatis duas plectatas lignorum. Cencius Camerar. in ejus Cæremon. M. S.] ubi loquitur de obligationibus Canonum Cameræ Apostolicæ debitis.

PLECTILIS SELLA, quæ plicari potest.] Cognoscat gloria vestra mandasse nos Arthemio Subdiacono, ut aliquas sellas plectiles nobis dirigere studeat. D. Greg. in Regist. lib. 10. epist. 22.

PLOCAMON. Vide *Spatalium*.

PLONUM. FR. clavus, quo nectitur aratrum, vel aliquod instrumentum, quod aratro inservit. l. si quis plonum. De furtis. Et l. si quis plonum. De damno, & injuria.

PLEGIARIA. FR. Fidejussio, & Vadimonium. [Quod super mutuis, & plegiariis secundum vestræ Civitatis consuetudinem judicabunt. In Decretal. de jurejurando. cap. 19.] Ubi malè Glossa fidejussorem intelligit, nam etiam nunc in utraque Sicilia, & in Melita fidejussio *Plegiaria*, & fidejussor *Plegio* dicuntur. Favet etiam textus sensus, ubi evidenter de fidejussione, & non de fidejussore loquitur, idest, abstractivè, *Super mutuis, & plegiariis*. Vide *Replegio*. Alia synonyma. Vide in dict. *Guadio*.

PLEROMA, πλήρωμα, quo vocabulo in significatione universitatis sæpè contra Valentinianos utitur Tertullianus; apud Irenæum verò plenitudinem denotat, ac secundum Epiphanium complementum.

PLENUM. FR. est maxima quæstio inter Sacros Expositores super hoc adiectivum nomen in Euangelio Joannis, cap. 1. appositum, ubi habetur: [Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti à Patre, plenum gratiæ & veritatis.] Nam dictio *Plenum* non satis apparet, an Christo Domino, sive Joanni referatur, aliqui enim rectum casum, alii verò accusandi casum esse altercantur. Qui rectum esse tenent, dicunt referri ad Christum, idest, ubi incipit In principio erat Verbum. Insuper in textu græco est masculini generis πλήρης, nempè plenus, quare tunc non concordaret cum nomine *Verbum*; at posset responderi, quod communis Interpres vertisset λόγος per *Verbum*. Nonnullis placet intra parenthesim *Plenum gratiæ* legere; sed hoc non potest subsistere, quia particula & copulativa parenthesim non admittit. Theophilus autem *Pleni gratiæ & veritatis* legit.

legit. Aliam explicationem in hunc locum commentatur Card. Cajetanus. *Plenum* verò Michael de Placio legendum concludit in suis Enarrat. tom. I. Euang. Jo. ennarrat. 34. & adducit pro se S. Jo. Chrysost. atque D. Cyrilli authoritates, qui nonnisi *Plenum* in recto legunt.

Ploratorium, sudariolum ad detergendas lacrymas. [Sumpsit secretè quoddam ploratorium ejusdem Matris totum madidum lachrymis. In vita B. Collectæ 6. Martii.] Vide synonyma in dict. *Sudariolum*.

Plumacium, pulvinar ex plumis [In quo interius plumacium ex holoserico superpositum. Anast. Bibl. in Sergio.] Aliqui crediderunt textile significare ex variis coloribus ad modum Indorum, seu plumarum, quod hodie in Italia à *Punto Francese* dicitur; sed eorum error ex D. Ambrosio lib. 5. cap. 27. detegitur, ubi S. Doctor de S. Hygini exilio agens, qui jam senex ait, quòd non debebatur sine pulvinari, ac veste expelli, sic inquit: [Ne sine veste, sine plumacio pateretur extrudi senem] Ejus synonymum. Vide *Pulvillus*.

Plumbatae, genus martyrii, de quo sæpè in Martyrol. Flagellum ex funiculis erat, ad cujus extremitates pendebant plumbeæ pilulæ, quo tantùm rei nobiles percutiebantur, sicut è contra equuleus erat plebejorum tormentum. Hinc Prudentius de S. Romani martyrio canens, ait, quod contra hunc Martyrem equuleus præparatus erat; at cùm animadvertissent persecutores illum fuisse nobilem, plumbatis percuti jusserunt: sic ille in ejus hymno:

Jubet amoveri noxialem stipitem,
Plebeja clarum pœna non damnet virum,
Tundantur, inquit, terga crebris ictibus,
Plumboque cervix verberata extuberet.
Persona quæque competenter plectitur,
Magnique refert vilis, an sit nobilis.
Gradu reorum forma tormentis datur.

FR. contrarium tamen habetur in Cod. Theodos. l. 80. de decur. l. 4. & 7. de exact. l. 54. de Hæretic. & l. 2. de quæst. ex quibus colligitur ingenuos homines supplicio hoc mulctare nefas esse, ab eoque omnem curialem ordinem exemptum fuisse.

Plumella, culcitra plumea; [Nil autem super eam, cum quiesceret, sternebat; nisi tantum cum vestimento, quo indutus erat, decumbebat, nec alios habens tapetes, plumellas, aut stragula, quo hæc operiretur. Gregor. Turon. de vit. Sanct. cap. 8.] Ejus synonyma. Vide *Culcitra*.

Pluslaip. FR. Mortuorum spoliator. l. si unus, de homicidio liberi hominis.

Pluviale. Vide *Cappa*. Cum pluviali non fertur manipulus. Vide *Manipulus*. Non defertur pluviale ad Matutinum. Vide *Matutinum*. Pluviale rubrum fert Papa jejuniorum tempore. Vide *Sticharium*.

Pneumaticus Doctor, Pater spiritualis, sive Confessarius, ex græca dictione πνευματικός, quæ spiritualem significat.

Pneumatomachus, hæreticus in Spiritum Sanctum; dictio enim græca πνευματομάχος, spiritui oppugnatorem significat, quia Hæretici hoc nomine appellati Spiritum Santum creaturam esse asserebant [Pneumatomachi, qui Spiritum contendunt esse creaturam, servumque Patris. Zonara in Can. Apostol.] Eodem vocabulo usus est Palladius cap. 118. histor.

Pochia. Vide *Bissacius*, idest, Bulgiæ, ex gallico vocabulo *Poche*.

Pocillator. Vide *Archioenochus*.

Poder. FR. possessio, territorium [Philippus Dei gratia Dux Tusciæ, & Dominus totius poderis Comitissæ Matildis de anno 1195. in Bullar. Casin. tom. 2. const. 218.

Poderis. Vide *Alba*. *Polyris*.

Podium. Vide *Apodiatus*. *Menianum*. *Pogium*.

Poena. Vide *Ariscada*. *Epitimium*.

Poenale, FR. pœna dignum. Gloss. in can. pœnale 14. quæst. 5.

Poenitentia. FR. Sacramentum à Christo Domino institutum, can. multiplex. de Pœn. dist. 1. D. Th. 3. p. q. 84. a. 7. & can. quem, de pœn. dist. 1. sic habetur [Lazarum enim de monumento jam suscitatum obtulit Dominus Discipulis solvendum, per hoc ostendens potestatem solvendi cócessam Sacerdotibus.] Vide *Deputatus in pœnitentiam*. *Pœnitudo*. *Confessio sacramentalis*.

Poenitentia. FR. pro satisfactione, quæ à Confessario pœnitenti adjungitur, licèt sit levis, excusatur à D. Hieronymo in can. Mensuram, de pœnit. dist. 1. imò consulitur à Chrysostomo in can. alligant, 26. quæst. 7.

Poenitentia, idest, mortificatio. Vide *Epitimium*. *Palmata*. *Metanœa*.

Poenitentia Plena. FR. idest, Publica, Glossa in can. quod si pœnitentia 27. qu. 1. Vide *Metanœa*. *Pœnitentes*. *Hyemantes*. Pro pœnitentiæ remedio adhibendum est Petri Blesensis consilium, quod. Vide in dict. *Scupha*. Necessitas puniendi peccata extrinsecè triplici ex capite etiam apud Ethnicos enituit. Quare Gellius lib. 6. cap. 14. ita scripserat: [Puniendis peccatis treis esse debere causas existimatum est. Una quæ νουθεσία, vel κόλασις, vel παραίνεσις, dicitur: cum pœna adhibetur castigandi, atque emendandi gratia: ut is, qui fortuitò deliquit, attentior fiat, correctiorque. Altera est, quam ii, qui vocabula ista curiosius diviserunt τιμωρίαν appellant, ea causa animadvertendi est, cum dignitas, authoritasque ejus, in quem est peccatum, tuenda est; ne prætermissa animadversio, contemptum ejus pariat, & honorem levet. Idcircoque id ei vocabulum à conservatione honoris factum putant. Tertia ratio vindictæ est, quę παράδειγμα à Græcis nominatur: cùm punitio propter exemplum est necessaria, ut cæteri à similibus peccatis, quæ prohiberi publicitus interest &c.

Poenitentes. FR. qui pro homicidio, vel pro diversis, gravibusque criminibus, & peccatis publicam pœnitentiam agentes, sub cilicio

cio ad altare erant reconciliati, can. placuit, dist. 50. Vide *Hyemantes*. *Metanæa*. *Pœnitentia plena*. Pœnitens publicus. Vide *Deputatus in pœnitentiam*. *Viaticum*. Quando reconciliabantur. Vide *Hebdomada major*.

POENITENTIAE BENEDICTIO, idest, Viaticum. Vide *Benedictio beatica*.

POENITENTIALES PSALMI. Vide *Psalmus*.

POENITENTIALIS. FR. pœnitens, qui sacramentaliter sua peccata confitetur; quare Symmacus Papa ait, quod [Silvester (*nempe*, *Papa primus*) quoque docens, admonet unumquemque Sacerdotem, ut nullus causa fornicationis ad suã pœnitentialem accedat: quia scriptum est, omnes, quos in pœnitentiam accipimus, ita filii nostri sunt, ut in baptismate suscepti; quapropter hoc scelus si quis perpetraverit, non solum dignitatis honorem amittat, verum etiam usque ad exitum vitæ suæ jugi pœnitentiæ se subdat, can. omnes, 30. qu. 1.] significat item liber, in quo pœnitentię pro peccatis imponendæ notatæ sunt. Vide *Suffocatus*.

POENITENTIARIUS PRESBITER. FR. Confessarius dicebatur: vide Latini Latinii Lucubrationes, quæ à Dominico Macro hujus operis Auctore collectæ, & typis Tinassi Romæ 1659. editę fuere tom. 1. par. 2. pag. 325. & seqq. ubi contra Sozomenum, Jacobum Billium, & Melchiorem Canum eruditè probat hujus pœnitentiæ Sacramenti antiquissimum ritum in Ecclesia fuisse, & contra Novatorum latratum. Quod etiam confirmatur ex antiquissimis terminis hìc allatis: in dictionibus. *Pneumaticus doctor*. *Pœnitentia*. *Pœnitentialis*. *Pœnitudo*.

POENITUDO. FR. pœnitentia, can. tempora pœnitudinis 26. quæst. 7.

POETA. Vide *Metrocanorius*. *Vates*.

POETO, fingo poetico more [Quo possemus te falsum testem intelligere, te unum esse de viperarum progenie, falsa hæc cum sacrilegis tuis poetasse. Lucifer Caral. ad Constant. lib. 2.

POGIUM. Balaustium, sive cancellum. [Qui ordinandi sunt, stent in pogio sub gradibus. Ordo Rom.] Vide *Podium*. FR. potius genuale erat, in quo incumbit genuflectens. Vide *Genuale*.

POLANI. Vide *Filius arnaldus*.

POLEDRUS, Pullus equinus, asininus, seu mulinus. [Erat in monasterio poledrus pulcherrimus. Cæsarius lib. 8. cap. 36. Vide *Pollenus*.

POLIA. Vide *Equaritium*.

POLLEN. FR. Farina [Nec conficiendi pollinis cura mandetur. Theodos. Codex. lib. 11. tit. 16. leg. 15.

POLLENUS. FR. Pullus equinus, asininus, seu mulinus, Litem relatam, de Pauperie. Vide *Poledrus*.

POLLINCTOR. Vide *Silicernium*.

POLONI populi. Vide *Iejunium*.

POLYANDRIUM. Vide *Cœmeterium*.

POLYCANDELUM, πολυκάνδηλον, candelabrum plures candelas continens. [Obtulit polycandelum porphyreticum pendentem in pergula ante confessionem in catenulis aureis. Anast. Bibliot. in Leone III.] FR. vel *Polycandelus* dicendus est, ex vi adjectivi nominis *Pendentem*; vel corrigenda dictio *Pendentem* in *Pendens*, si Polycandelum dicendum sustineri debet :|: Prodigiosum equidem erat candelabrum Basilicæ Vaticanæ in forma Crucis ab Adriano Papa oblatum, in quo MCCCLXX. candelæ ponebantur, qui Pontifex jusserat quatuor in anno vicibus accendi debere, nempe, in festivitatibus Nativitatis Domini, Paschæ, Apostolorum Petri, & Pauli, & in die anniversaria ejus electionis. Baron. an. 795. & Anast. Biblioth. in eodem Adriano.

POLYCHRONION, πολυχρόνιον, idest, ad multos annos; acclamatio, quæ ad Domesticum fieri spectabat. Vide *Domesticus*.

POLYGAMIA, πολυγαμία, multiplicitas nuptiarum.

POLYGAMUS, qui ad multas nuptias transivit.

POLYMITUS, πολύμιτος, idest, multis filis variorum colorum contextus, quemadmodum erat Josephi vestis variorum colorum virgata. [Fecitque ei tunicam polymitam. Genes. c. 37.] FR. à πολύ, idest, multus, & μίτος, idest, licium.

POLYMITARIUS, πολυμιτάριος. FR. Artifex, qui polymitas vestes conficit [Ooliab quoque filium Achisamech de tribu Dan, ambos erudivit sapientia, ut faciant opera abjetarii, & polymitarii &c. Exod. cap. 35.] Idem habetur cap. 36. 38. & 39. Item 2. Reg. cap. 21.

POLYPTYCHUM, πολύπτυχον, multorum foliorum liber, in quo notabantur publicæ rationes. [Præcipientes ergo jubemus, ut si memoratus ille de capite suo bene ingenuus esse videtur, & in polyptycho censitus non est, licentiam habeat comam capitis sui tonsurare. Marculf. lib. 1. formular. cap. 19.] Idest, si in hujusmodi fisci, seu publici libro tanquam debitor notatus ille talis non sit. [Quia notitia ejusdem donationis nõ erat de polyptychis charaxata. D. Greg. in Regist. lib. 7. cap. 40.] Significat in hoc loco volumen publicorum instrumentorum. Sed in aliquibus gregorianis codicibus mendosè *Politicis* pro *Polyptychis* habetur. Quid autem charaxata significet, dictum est in dict. *Caraxo*. FR. ita etiam in Actione 13. Sextæ Synodi in Trullo legitur [Gregorius Deo amabilis Diaconus, & chartophylax dixit: Polyptychum Domini, sive Registrum, in quo continentur exemplaria synodorum, &c.

POLYRIS. FR. Tunica interior. Torrigius de Cryptis Vatican. impressione secunda pag. 352. Vide *Esophorium*. *Hypacamisum*. An sit eadem ac poderis. Vide *Alba*.

POLYSTAURIUM πολυσταύριον, idest, pluribus crucibus, planeta, nempè, erat, sive alia sacra vestis, de qua fusè in dict. *Gammadia* egimus. Vide etiam *Casula*. *Stauracinus*.

POLYTHEJA, πολυθεΐα, multitudo idolorum, quod vocabulum reperitur in Justino Mart. orat. ad gent. in S. Epiphanio hæresi 37. & in D. Augustino lib. 8. Confess. cap. 2. ubi sic habet: [No-

[Nobilitas inflata spirabat polytheiam] & in aliquibus Augustini Codicibus perperam *Populi usiam*, & pejus in aliis *Populi etiam* legitur.

POMPATIOR, pomposior [Sed Circensium paulò prompatior suggestus. Tertull. de spectac. c. 7.] FR. Idem adjectivè Pompaticus in tract. de cultu fœmin. dixit. Et à Petro Blesensi abstractivè *Pompositas* usurpatur.

POMPO. FR. verbum, idest, pompam ago, sive ostendo. [Meritò, ut quidam Metrocanorius in suo pompavit poemate &c. In vita S. Reguli Episc.

POMPOLENTUS, pomposus [Cujus dignitatis honore indusiatus, & à Principe regni legaliter inthronizatus non efficitur philopompus, non, ut plures assolent, popolentus. In Vita S. Adelardi Abb.

PONDEROSUS. Vide *Gutturnosus*.

PONERE EXTRA MANUS. FR. cedere, vel restituere significat. [Nec liceat illis ipsas Ecclesias, vel personas ad distrahendum, vel alienandum, aut extra manum ponendum, cap. quia nonulli, de immunit. Eccl. in 6.

PONTATICUM, FR. impositio solvenda in transitu pontium. Privilegia in chronica Casinen. adducta lib. 1. cap. 56. quod clariùs explicatur in Bullar. Casinen. tom. 2. Constit. 92. ubi sic habetur: [De theloneis quoque Mercatorum, & Pontium, & Decimis, ac Monachorum stipendia &c.] & in capitul. Caroli Magni sæpè fit mentio. Vide *Portora*.

PONTIFEX. FR. licèt hoc vocabulum omnibus Episcopis cōveniat; antonomasticè tamen Summus Pontifex Romanus intelligitur: quo verò ad etymologiam nominis, à Pontibus derivari quidam autumant. [Fuerit autem operæ pretium, quiddam memoriæ proditum non omitti, quod à narratione præsenti non sit alienum. In Collegiis Sacerdotum Romæ Pontifices primas tenebant, quod si vox ista græcam in linguam transferatur, Gephyreos, à pontibus dicere liceat. Hanc autem appellationem hujusmodi quadā ex causa nacti sunt. Quum nedum homines cultum, qui per imagines exhibetur, intelligerent, primum in Thessalia Deorum simulacra facta sunt; quumque nec delubra forent (nam & illorum incognitus erat usus) effigies divinas in prævii fluminis ponte statuebant, indito illis vocabulo qui Deum Præfecti sacris essent, ut à prima simulacrorum sede Gephyrei, quasi Sipontanos dicas. Hoc à Græcis accepto, Romani eos, qui Sacerdotum in Collegiis apud ipsos locum principem obtinerent, Pontifices appellarunt, simulque sanxerunt, ut eorum in numero Reges etiam propter dignitatis excellentiam censerentur. Primus quidem Numa Pompilius &c. Zosimus Comes lib. 4. hist.] Sed Dionysius Halicarnasseus lib. 2. Antiq. Rom. cap. 8. ait Pontificis nomen à reficiendo Sublicio ponte provenisse, sic inquiens: [Ultima verò Numæ institutorum pars continebat sacra, quæ sortiti erant ii, qui apud Romanos summum Sacerdotium, & summam potestatem habent: isti eorum lingua, ab uno opere, quod faciunt, à reficiendo ligneo ponte, Pont. appellantur.] Idem affirmavit lib. 3. cap. 9. sic inquiens: [Hetrusci &c. occupantes totum illum oræ tractum, qui est trans fluvium, & sublicium pontem, qui ex sola lignea materia est compactus, & cui nihil æris, aut ferri addere licet, ille Tiberi imposuisse fertur, quem ad hoc usque tempus servant, sacrum existimantes. Quod si qua ejus pars laboret, eam Pontifices curant, quædam patria sacrificia facientes, dum ipsum sarciunt.] Vide Latinium in Corrept. ad Martyrol. 9. Apr. lit. *d*. Eandem etymologiam affert D. Bernardus epist. 42. ad Henricum Senonen. Archiep. scribens: [Hoc enim agens, implebit non solum Pontificis officium; sed & etymologiam nominis, pontem utique faciens inter Deum, & proximum.] Debent Pontifices Antecessorum Decreta validare, cujus causa consideranda est D. Gregor. sententia, qui sic ait: [Justitiæ, ac rationis ordo suadet, ut qui à Successoribus sua mandata servari desiderant, decessoris sui procul dubio voluntatem, & statuta custodiant, can. Justitiæ 25. quæst. 1.] Pontificum Romanorum gesta an S. Damasus scripserit. Vide *Palea*. Pontificis Milites. Vide *Claresignati*. Quare quinque Pontifices Sancti Martyres dicantur, & tamen sanguinem non fuderint. Vide *Responsorium*.

PONTIFICALIA indumenta, ac alia ad id spectantia. Vide *Episcopus*. Quo ad ejus pontificale. Vide *Papa*. Pontifex antiquæ legis quomodo induebatur. Vide *Ephod. Petalum*.

PONTIFICIUM. FR. nomen hoc substantivè sumptum nedum significat pōtificiam auctoritatem, seu dignitatem; sed etiam quamlibet potestatem agendi, vel dicendi aliquid. [Ut fruendi pontificium habeat. Cod. Theodos. lib. 8. tit. 9.

PONTIFICO, verbum, Episcopali dignitate frui significat. [Qui ibidem pontificavit circa annum 850. In Vita S. Patritii 17. Mart.

PONTIFICANS. FR. idest, dum esset Pontifex. [Circa annum 1207. pontificante Innocentio Tertio. D. Antonin. Florent. Archiepisc. 3. part. Chron. tit. 19. c. 2. §. 1.

PONTONES. FR. Dolia ad conservandum vinum, vel quid simile, ex gallico vocab. *Poicons*, de quo agitur in vita S. Radegundæ, ubi de miraculoso vini augumento sic dicitur: [Ante pontones, & cotinæ defecerunt, quàm hæc, quæ Beatæ in omnibus fecit voluntatem.

POPELLUS. FR. Populi diminutivum nomen. [Sed cum misericordia id finiri sperat popellus. Ditmarus Episc. in Chron. lib. 7.

PORCARIUS. Vide *Flabarius*.

PORCUS, ejus visio. Vide *Hyopa*. Ejus caput. Vide *Officium*. Os porci Sergius Papa dictus fuit. Vide *Papa*.

PORCULA, seu *Sucula*. Vide *Frischinga. Tertussus*.

PORPHYRA. Vide *Porphyrogenitus*.

PORPHYRETICA ROTA. Vide *Rota Porphyretica*.

PORPHYRIANI. FR. dicti sunt Ariani jussu Constantini Imp. Baronius an. 328. n. 85. & 86.

Porphyrio, avis species, de qua in Levitico cap. 11. ex græco vocab. πορφυρίων, idest, cum longis cruribus; aliqui pellicanum esse putant. Item piscis genus. FR. Plinius, & Ælianus *Porphyria* habent; sed in Deuteron. cap. 14. *Porphyrion* legitur.

Porphyrogenitus, πορφυρογέννητος, sic filii Imperatoris Constantinopolitani cognominabantur, ex eo quia in palatio purpureo, à Constantino Magno ædificato, nascebantur, quod pro Imperatricibus erat destinatum. Luitprand. lib. 1. cap. 2. πορφύρα enim græcè purpuram significat. Alii tamen existimant ita filios Imperatoris denominatos fuisse, quia statim geniti in purpura colligebantur: quibus favere videtur Zonara de Constantino Imp. cognomento Duca agens; sed re vera à prædicto Palatio nomen hoc illi sumebant. Eleganter autem à Nicæno in libro contra Judæos Ecclesia Catholica *Porphyra* appellata fuit, & Porphyrogeniti Christiani, quia purpureo sanguine Agni immaculati redempti sunt. FR. Imperatoris filii etiam *Augusti* dicebantur: [Basilium Imperatorem ad filios ejus Constantinum, & Leonem Augustos. Can. Adrianus Papa. dist. 63.] Ubi sic Glossa: [Nota, quod filii Imperatorum dicuntur etiam Augusti, quia sperabatur, quod futuri essent Imperatores, & quasi per augurium hoc sperabatur; vel sicut Imperator dicitur Augustus, quia illius propositum debet esse, quod augeat; ita & filius dici potest Augustus, quia & hoc propositum debet habere, cum habebit Imperium] Vide *Nobilissimus*, ubi hæc Glossa impugnatur.

Porta. Vide *Regia*. Portæ Basilicæ Vaticanæ. Vide *Guidonea*.

Portarius. FR. Janitor. [Ita ut fœminis ad hauriendam aquam, & ad discurrendum quo voluerint, portarii non resistant. Oddo de combust. S. Martini.] Item significat Cubicularium sivè potiùs Delatorem. [Canonicorum assensu per portarium Regis extorto. lib. 5. Decretal. tit. 35. cap. 14.

Portaticum. FR. Solutio transvehendi, & ex ea gabellam exigendi significat. l. si Portunarius. de furtis, & Bull. Casinen. tom. 2. const. 36. Item Chron. Casin. lib. 1. cap. 56. Vide *Portora*.

Portatorium, idest, machina portatilis. Vide *Palmarum festum*.

Portianus, extra portam situatus, sic à D. Ambrosio lib. 5. epist. 32. appellata fuit Ecclesia extra Civitatis portam posita: [Nec jàm portiana, hoc est, extramuranea Basilica petebatur.

Porticani. FR. Pro intelligentia hujus obscuri vocabuli ab Eruditissimo R. P. D. Joanne Ciampino Literarum Apostolicarum à Secretis, & de Parco majori Abbreviatore Quæstio mota fuit, occasione canonis XII. Lateranensis Concilii I. sub Calixto II. anno 1122. celebrati; ubi sic habetur: [Illam verò pravam defunctorum Porticanorum consuetudinem, quæ hacterus ibi fuit; ex fratrum nostrorum, & totius Curiæ consilio, necnon & voluntate, atque consensu Præfecti removendam censemus; ut Porticanorum habitatorum sine hæredibus morientium bona contra morientium deliberationem minimè pervadantur. Ita tamen, ut Porticani in Romanæ Ecclesiæ, & nostra, nostrorumque Successorum obedientia, & fidelitate permaneant.] Dubium igitur variis doctrina, & dignitate insignibus à præfato R. P. D. Ciampino pro voto rogante exibitum; in primis purpura, & doctrina Eminentissimus N. N. his verbis respondit: [Strabo lib. 15. Geographiæ Porticanos recenset inter populos Indiæ circa Indum fluvium habitantes. Sed hi nihil ad canonem Lateranen. Crederem fuisse Portuenses; nam Calixtus decernit de Porticanis, tanquam de subjectis dominio temporali Ecclesiæ Rom.] Aliud votum Eruditionum Consummatissimi R. P. D. Josephi Suarez Vasionensis Episcopi, & Vaticanæ Basilicæ Vicarii tale fuit: [Illustrissime D. Ciampine &c. Prima fronte putabam Porticanos eos dictos, qui morabantur in porticibus, uti subbasilianos, & subrostranos, qui habitabant, & desidebant in Basilicis, & Rostris, aut propè, sicut Atrienses. Porticationes comperiebam dictas structuras porticuum in circuitu monumentorum ædificatas apud Macrum l. funeris. 37. D. de Reliq. & sumptib. funer. Deinde censebam eos, qui porticis adsidebant, quique Portarii vocantur lib. 4. Reg. cap. 7. vers. 11. & 1. Paralipom. cap. 16. vers. 42. Custodes portarum, & Porticiarii, seu Janitores, & Ostiarii. In Regul. S. Cæsariæ Virg. vocatur porticiaria janitrix; ita Basilica Portiana vocatur ad portam, seu extramuranea. S. Ambros. lib. 5. epist. 22. Denique venit in mentem Portuenses, qui habitabant in Portu Romano, dictos ævo sequiori Porticanos, sicut Africanos, Illyricanos, Arausicanos, Anglicanos, Gallicanos, Marsicanos, Corsicanos quoque in Honorii II. Bulla data Laterani ad Rogerium Archiepiscopum Pisanum an. 1126. Pontif. II. Nam apud Anastasium in vita Leonis IV. pag. 283. narratur hunc Pontificem Corsis exulibus incolendam Portuensem Civitatem donasse, cum circa S. Petri Basilicam absolvisset Civitatem Leoninam. Et verò, uti Celsus Cittadinus suis in schedis notaverat, hæc portus, hujus porti efferebatur; unde Porticanus derivari potuit. Præfectus Urbis Romanæ jus exercebat in Præfectum annonæ, & curatorem portus, cujus munus erat, Portum Claudii ad Ostia Tyberina reparare advecta à Senacinensibus calce, curam mercium, quæ inibi exponebantur, gerere, atque omnes ab injuriis vindicare. Jus quoque Præfecto erat in Centurionem portus, qui cum militibus portum tuebatur, ut recenset in Præf. Contelor. p. 18. & in Indice Codicis Theodosiani refertur in Verbo, Portus. Urbis Romæ Præfectus facultates publicabat eorum, qui offensam contrahebant propter operas portuenses, ut ex epist. S. Ambrosii 52. ad Eusebium Episcopum Bononiensem liquet. Quin vindicabat Præfectus bona eorum, qui sine liberis decederent, & illis,

illis, qui ab intestato, & sine hærede moriebantur, succedebat in Civitate Leonina, quod jus abolevit Calixtus Papa II. anno 1123. Bulla data Albæ 5. Idus Julii Indict. I. Pontificatus V. Contelor. p. 19. & 79. Unde in portu quoque super bonis porticanorum, cum sibi quoque idem jus assereret, in Concil. Lateranen. vetitum fuisse sub Calixto II. arbitror, qui & infestus erat Præfecto. Enimverò Civitas Leonina cum Portuensi conjungebatur.] Alterum votum studiosissimi Viri, & Sac. Eruditionum literatissimi R. P. D. Dominici Galesii Ruben. Episc. olim Sac. Cong. Indicis Consultoris, & in Rom. Universitate Sac. Can. & Pãdect. Interp. tale extitit: [Interrogatus quid sentiam pro germana, ac propria acceptione vocabuli Porticanorũ tripliciter in can. 12. Conc. Later. celebrati anno 1122. sub Calixto Papa hujus nominis II. Omissis, quæ longa verborum serie de multiplici ejus sensu dicere possem: in illam opinionem descendere nequeo, qua asseritur Porticanos idem esse, ac Portuenses, suamque à portu Ostiensi denominationem Porticanos assumere. Prout etiam ab eorum sententia discedo, qui verbum Porticani referunt fortassè ad Indiæ populos circa Indum fluvium habitantes, quos Porticanos vocari testatur Strabo Geogr. lib. 15. Et licet ubi propriam alicujus nominis acceptionem expressam habemus, ad sophisticas inventiones ulterius progredi otiosum potius, quam utile sit; attamen nihil est, quod suadeat, de populis circa Indum fluvium habitantibus præfatum Lateranensis Concilii canonem loqui, cùm de Porticanis, uti temporali dominio Romanæ Ecclesiæ subjectis loquatur, quod ad literam colligitur ibi: Ita tamen, ut Porticani in Romanæ Ecclesiæ, & nostra, nostrorumque Successorum obedientia, & fidelitate permaneant. Verbum enim *Permaneant*, præexistentiam supponit; nemo etenim alicubi permanere potest, nisi prius verificetur, quod ibi adest. Nec frustraneum dicatur id, quod in ultima parte dicti Canonis per Lateranense Concilium exigitur à Porticanis, si Sedis Apost. temporali dominio subditi erant; cum ab ipsis exigat obedientiam, & fidelitatem; frustra verò id queratur, quod habetur. Nam respondeo, qualiter Lateranense Concilium obedientiam, & fidelitatem à Porticanis simpliciter non exigit; sed permanentiam in obedientia, & fidelitate, à qua probabile est, quod defecerint temporibus Calixti, quibus dirum schisma à Mauritio Bordino Viro scelestissimo Bracarensi Archiepiscopo contra Gelasium Papam Calixti decessorem excitatum, Ecclesiam adhuc vexabat. Quæ pluribus narrat Baron. an. 1121.

Verisimilius autem puto appositam condictionem permanentiæ in obedientia, & fidelitate Sedis Apostoliæ, quod Porticani in partes Præfecti Urbis inclinassent, qui temporibus Calixti II. Urbis administrationem in temporalibus violenter æquè, ac sacrilegè sibi usurpare studebat, ipsos Romanos Pontifices post consecrationem ad certum censum præstandum compellens. Quę quidem sacrilegæ, absurdæ, & impiæ vexationes, nedum sedente Calixto, sed usque ad tempora Innoc. III. Romanæ Ecclesiæ candorem, & libertatem labefactarant. Innocentius enim III. Urbis Præfecto, cæterisque Romanis redditus, & consuetudines à prædecessoribus suis Rom. Pontificibus contra Ecclesiæ libertatem exigi solitas denegavit. Quin & ipsum Urbis Præfectum, qui ad ejus usque tempora fidelitatis juramento Imperatori obligatus fuerat, & ab eo præfecturæ dignitatem tenebat, ad ligiam fidelitatem recepit, ut ex ejus vitæ Actis fusè enarrat Baron. extantque Innoc. de his literæ lib. 1. epist. 15. 23. 27. 38. 88. 403. Tradit Roger. qui sub Innocent. III. Anglicam hist. conscripsit, & pleno calamo noto in meis comment. ad cap. cum venissent, de in integr. rest. necnon in altero opere inscripto Pontifices Legislatores in not. ad vitam Innoc. III.

Concludẽdum propterea arbitror, Porticanos suam denominationem sumere à porticu, & Canonem XII. Concil. Lateranen. loqui de his, qui Romæ porticus habitabant. Romæ siquidem ante Barbarorum vastationes, & incendia, ingentes aderant porticus, ubi Peregrini recipiebantur, quorum aliqui erant à Basilica Principis Apostolorum usque ad Molem Hadrianam, ut refert Sigonius Hist. Ital. Ann. 1145. fol. 514. Alii verò à Basilica Sancti Pauli usque ad portam Urbis, ut colligitur ex Procop. de Bello Goth. lib. 2. Aret. de Bell. Ital. lib. 1. Habitantes autem in porticibus, Porticani vocabantur, nec parvum ipsorum fuisse numerum deducitur ex illorum trucidatione, sedente Eugenio III. à Romanis in ipso porticu facta, quam enarrat Sigon. de Bello Ital. lib. 11. an. 1145. Evidenter quoque colligitur, verbum Porticani non posse intelligi de Portuensibus, quod Pontificia Diplomata, & Constitutiones tam Prædecessorum, quam Successorum Calixti Papæ II. Ostiensem Portum habitantes, nunquam Porticanos, sed invariabili vocabulo Portuenses appellant. Unde sequitur Porticanos à porticibus denominari pernecesse fatendum, quod & sensisse invenio Antonium August. in lib. de emend. Gratiani Dialog. 5. fol. 206. Ubi explicando verba d. Can. XII. dicit: Fratres interpretor Cardinales, & Episcopos: Curiam verò Curiam Romanam non Clericorum, sed Civium Romanorum: Præfectum autem Urbis Romæ Præfectum; Porticanos suspicor ineptè dictos non à porticibus, sed à portu Ostiensi, & aliis, qui portoria exigerent.] FR. Ego tamen sic sensi, nimirum, *Porticanorum* vocabulum variè intelligi; sed omnes ejus significationes ad eundem propositum coincidere. Pro qua re sciendum est, quod in Concilio Lateranen. de quo agitur in can. XI. loquutum fuerat de Peregrinis, & Crucesignatis Hierosolymam, & ad D. Jacobum compostellanum, sive de Crucesignatis ad hispanicũ bellum contra Agarenos iter agentibus, in quorum favorem ait ibi: [Et domos, & familias, atque omnia bona eorum in B. Petri, & Romanæ

næ Ecclesiæ protectionem, sicut à Domino nostro Papa Urbano statutum fuit, suscipimus. Quicumque ergo ea distrahere, vel auferre, quamdiù in via illa morantur, præsumpserint, excommunicationis ultione plectentur.] Sic in can. subsequenti in favorem Peregrinorum morientium provisum fuit, ut bona eorum sub protectione B. Petri, & Rom. Ecclesiæ suscepta intelligantur, hinc ait: [Ut porticani in Rom. Ecclesiæ, & nostra, nostrorumque Successorum obedientia, & fidelitate permaneant] Inducor primò hoc asserere; quia can. XII. incipit: [Ea verò porticanorum &c.] Ubi dictiones *Verò, Autem*, quę synonymæ sunt, dicuntur dictiones, quæ repetunt qualitates casus præcedentis in sequentem. Barbos. de dictionib. usu frequent. dictione 47. §. Amplia tertiò, & dict. 420. num. 2. & 3. Ergo si in can. XI. dispositum fuerat de tuendis Peregrinorū bonis, dum iter agebant, pari passu in can. XII. decretum est pro defensione bonorum Romipetarum morientium. Quod confirmatur, nam Calixtus in can. XI. Lateranen. Concil. ait: [Sicut à Domino nostro Urbano statutum fuit.] Urbanus enim: [Ecclesias cum bonis suis, Clericos, videlicet, ac Monachos, eorumque conversos, vel commessos, oratores quoque cum rebus suis &c. sine molestia esse statuit, can. paternarum, 24. quæst. 3.] Ubi dictio *Oratores* peregrinos significat, can. Illi qui peregrinos, vel oratores cujuscumque Sancti, eadem quæst. Et in privil. Caroli Magni infra sæpè citan. pro *Oratoribus* peregrini intelliguntur. Ergo Calixtus in prędicto can. XII. Lateranensis Concilii ordinationibus Urbani ejus prædecessoris inhærendo in favorem peregrinorum, sive oratorum morientium loquutus fuerat. Quod clariùs expresserat in can. Si quis ead. quæst. 3. [Si quis Romipetas, & peregrinos, & Apostolorum limina, & aliorum Sanctorum Oratoria visitantes, capere, seu rebus, quas ferunt, spoliare &c. donec satisfecerit, communione careat christiana.] Vide hic *Incastello*. Inducor secundò, quia temporibus Calixti II. à fautoribus Burdini Pseudopontificis vexabantur peregrini, ut ex ejusdem Calixti epistola ad Anselmum liquet, quæ à VVillielmo Malmesburiensi in ejus Anglica hist. lib. 5. affertur, ubi de Henrico I. agitur, tenoris sequentis: [Calixtus servuus &c. Nuper festis paschalibus celebratis, cum peregrinorum, & pauperum clamores ferre penitus non possemus; cum Ecclesiæ fidelibus ab Urbe digressi sumus, & tandem Sutrium obsedimus, donec divina providentia, & supradictum Ecclesiæ inimicum Burdinum &c.] Unde colligitur, quòd tempore hujus schismatis vexabantur peregrini, atque eorum bona, & oblationes ad limina Urbis Ecclesiarum destinata à Schismaticis auferebantur, & hujusmodi ejus sequaces, quia erant etiam simoniaca labe infecti, ad similitudinem Imperatoris Hæretici Henericiani dicebantur, ut in dict. *Henericiani* dictum fuit. Quare cum fautor Schismatis Henricus Imperator, Ecclesiæ se humiliaverit, bona ad Ecclesiam pervenientia per se, vel per suos ablata restitui mandaverat, ut ex ejus Chirographo penes VVillielmum loc. cit. liquet, in quo sic habetur: [In nomine Sanctę, & Individuę Trinitatis &c. Ego Henricus Dei Gratia Rom. Imp. &c. pro amore Dei, & Sanctæ Rom. Ecclesiæ, & Domini Calixti Papæ, & pro remedio animæ meæ dimitto Deo, & SS. Apostolis Petro, & Paulo, Sanctæque Cath. Ecclesiæ omnem investituram &c. Concedo &c. possessiones, & reliqua B. Petri, quæ à principio hujus discordię, usque ad hodiernum diem &c. ablata sunt, quæ habeo, eidem Ecclesiæ Sanctę Rom. restituo, quæ non habeo, ut restituantur fideliter incumbebo &c. & do veram pacem Domino Papæ Calixto, & S. Rom. Ecclesiæ, & omnibus, qui in parte ipsius sunt, vel fuerunt, & in quibus S. Rom. Ecclesia postulaverit &c.] Unde Pręfectus Urbis, qui tunc temporis ab Imperat. dependebat, (ut bene docuit R. P. D. Gallesius à me contubernio, & doctrina summè colendus) erat enim tunc temporis Petrus Leonis, ut ex vita Gelasii II. à Pandulpho Card. Pisano scripta colligitur, apud Constant. Cajetanum in vita Gelasii II. pag. 10. quod, nempè, fuerat de anno 1119. & decretum Calixti II. de quo agitur, emanatum fuerat de an. 1122. Igitur Urbis Præfectus obtemperare coactus fuerat imperiali pragmaticæ de restituendis bonis Ecclesiis spectantibus à sectatoribus imperialium partium ablatis. Hinc fortaßè Clerici, qui *Guidones*, & *Bordinati* Romæ appellabantur, quorum Collegium intra Leoninam Civitatem extabat, tanquam imperiale juspatronatus à Carolo Magno erectum, ut in dict. *Bordinatus*, & dict. *Guido* dictum fuit, partes imperiales fovebant, & bona peregrinorum penes se morientium usurpabant: isti enim Clerici ab eodem Imperatore ad conducendos peregrinos, ad sepeliendos advenas tam nobiles, quam ignobiles instituti erāt: insuper ad illos spectabat tertia pars oblationum, quæ à Peregrinis piis Urbis locis deferebantur. Unde de S. Giraldo Aureliacensi Comite legitur, quod frequēter Romam devotionis causa adire solebat, & pro oblatione SS. Apostolorum Petri, & Pauli decem solidos ad collum ejus dependentes ferebat; ita Odo Abb. Cluniacen. in ejus vita, lib. 2. cap. 17. Guidones autem à ducendo dicebantur, & Guidonea porta una ex Vaticanæ Basilicæ januis, ut in dict. *Guidonea* diximus, dicebatur; ibique oblationes peregrinorum, quæ præcipuè in candelis consistebant, & ad Guidones spectabant, vendebantur: unde Mallius apud Torrigium de Cryptis Vatican. impress. secunda pag. 582. [Guidones, qui ducebant oratores (*idest, devotos*) venientes per porticale, quod est juxta Nolarium majus, frequenter per eam intrabant; unde usque ad nostra tempora, (*idest, Alexandri III.*) faculæ, vel ceræ ibi vendebantur.] Imò ne dum ceræ oblationes; sed etiam vota, & trophea B. Petro oblata ibi appendebantur: [Supra portam Guidoneam erant olim appensa lancea, & vexillum à Rege Hisp. ann. 1212. devicto Miramolino

lino Regi Saracenorum ad B. Petri corpus pro Christi gloria, ut eminenti loco suspenderentur, missa; ut etiam lancea, corona, & vexillum Regis Albuini, missa ab Henrico Imperatore. Panvin. apud Torrigium ibidem, pag. 583.] Ex quibus colligitur, quod isti Ultramontani Clerici Guidones, & Bordinati appellati, curam sibi oblationum assumebant, ac trophea B. Petro oblata non in aliis portis ejusdem Basilicę appendebantur, sed in ea ubi assiduè peregrinos expectabant; at Romani hæc munera insolenter sibi usurpabant deinde usque ad tempora Eugenii III. [Peregrinos, causa orationis venientes, ad oblationem, quæstus gratia, plagis, & verberibus cogebant, ac quidem ex ipsis offerre nolentes, in ipsa porticu, & vestibulo templi nefario ausu occidere non verebantur,] ut in epist. Lucii Papæ in dict. *Incastello* allata prolixiùs videri posset. Sed quid tandem Porticani cum Guidonibus, sive Bordinatis, & peregrinis? Ad quod respondeo, supponendo prius, quod in dicto canone XII. nedum de mortuis porticanis, sed de vivis etiam loquitur. De mortuis enim, ubi ait: [Illam verò pravam porticanorum defunctorum consuetudinem &c.] & inferius: [Ut porticanorum habitãtium sine hęredibus morientium.] At de vivis Porticanis in fine canonis, ubi inquit: [Ut Porticani in Romanę Ecclesiæ &c. obedientia, & fidelitate permaneant.] Non enim nisi à vitæ usura fruentibus obedientia, & fidelitas præstari posset. Unde infero, quod sicut *Hospes* tam de hospitato, quàm de hospitante dicitur; sic *Porticani habitantes*, idest, hospitati, & recepti, ibi morientes &c. & Porticani receptores intelligantur; sicut etiam Bordinati à bordone, & pertica non solum de peregrinis dicuntur, sed etiam de Guidonibus in privil. Caroli Magni cit. quia Guidones peregrinos per Urbis loca conducentes, lassitudinis causa etiam bordonem, sive perticam viatoriam ferebant. Inde puto, quod potiùs *Perticani*, & non *Porticani* in eo canone dici debuissent à pertica; sicut in dict. *Pertingherius* corruptè ab Hispanis appellari dicemus, quorum Collegium Schola Bordinatorum, sive Virgariorum à virgam ferendo, & Saxonum dicebatur; de Schola Bordinatorum, in d. Bulla Caroli Magni. Reliqua. Vide *Schola Virgariorum*, *Schola Saxonum*. Et dicebatur etiam *Vicus Saxonum*. Baron. in notis ad Martyrol. 10. Novembr. litt. *a*. Nihilominus sustentando eandem canonis prolationem; per *Porticanos* eosdem Guidones, sive Bordinatos intelligo; nam Carolus Magnus hoc Clericorum Collegium, seu Scholam in Civitate Leonina fundaverat sub his verbis in d. privil. nempè: [Et ut ipsa Ecclesia dedicata in honorem S. Salvatoris D. N. Jesu Christi.] Et inferius: [Constituimus etiam, ipsa dicta Ecclesia in circuitu ipsius totum prædium, ubi sita esse videtur in integrum cum terminos à primo latere porticu majore pergente juxta Baticanum &c. Apud Torrig. ibid. pag. 505.] Quæ porticus ab Adriana Mole usque ad S. Petri Basilicam protendebatur. [Via erat porticu contecta, per quam ad Templum B. Petri vadebatur. Sub ea igitur porticu latentes Gothi, cum tempus rei gerendæ visum est, egressi ex insidiis repente ad Molem Adriani invadendam convaluerunt. Blondus decad. 1. lib. 4. pag. mihi 50. litt. H.] quæ porticus ab eodem schismatico Imperatore Henerico demolita est, sic idem Blondus decad. 2. lib. 3. pag. mihi 203. litt. D. [Affirmat verò Pandulphus Lateranensis Ecclesiæ Biblioth. & ipse Pontifex Greg. VII. in sui Registri epistolis scriptum reliquit, Henricum porticus binas diruisse, quas hinc ab Adriani Mole Castello S. Angeli ad S. Petri, inde à trigemina Ostiensi porta ad S. Pauli vias contexisse, & aliquando docuimus, & identidem affirmamus.] Itaque cum Guidonum, seu Bordinatorum Collegium una cum eorum Ecclesia sub titulo S. Salvatoris ad prædictam porticum conterminaret, S. Salvatoris de Bordonia, sive in Bordonia, & S. Salvatoris in Porticu, & de Porticu appellabatur, quæ hodie S. Jacobi Coxęcaballi dicitur. Floravant. Martinellus in ejus Roma Ethnico-sacra, pag. 119. 388. & 391. licet hìc Auctor pag. 389. ex Jacobo Grimaldo asserat, ita etiam appellari Ecclesiam S. Salvatoris de Ossibus, quæ adhuc prope Sac. Inquisitionis Palatiũ existit; potest tamen esse, quod hæc Ecclesia Guidonum grangia fuisset, & pro Cœmeterio ad sepeliendos peregrinos inservisset; nam Guidones vastissimum spatium in Civitate Leonina ex prędicto imperiali privilegio possidebant; ibique in variis eorum domibus Laici Ultramontani cohabitabant; hinc Blond. in ejus Roma instaurata lib. 1. cap. 42. inquit: [Hadrianus I. Pontifex Rom. Saxones primò, & brevi post Longobardos, multitudinem haudquaquam contemnendã, Civitate à Romanis donari curavit; quibus gentibus, Romanis cum non esset visum satis tutum intra Urbis mœnia dare sedem, assignaverunt in Vaticano tunc immunito: ut, cum pons triumphalis tunc etiam dirutus esset, viæ illius ædificia à Tyberi ad territorium triumphale continuata, habitarent. Innuunt hæc & non parva ex parte narrant Hadriani ipsius, & postea Leonis IV. Põtificis Romani gesta: quorum Hadrianus Longobardos, & Saxones fœderatos, subditosque recipi curasse dicitur: Leonis autem gestorum narratio habet, illum appellasse portam mediam murorum à Mole Hadriani ad palatium perductorum, quæ duceret ad viam Longobardorum, & Saxonum, nomine Posterulam: hinc factum est, ut celeberrimum illud Hospitale ab Innocentio III. ædificatum, à vico Saxonum, in quo ædificatum fuit, in Saxia appellaretur.] Omnes autem hujusmodi adventitios a porticu conterminante Porticanos appellatos fuisse, & tanquam Ultramontanos tempore Schismatis ab Henerico Imperatore contra Calixtum II. sustentatos, partes imperiales illos sectatos fuisse, credibile est. Sed quia eos subditos, & Ecclesiæ Romanæ fœderatos in primordio incolatus ab Hadriano Papa, ex Blondo cit. receptos fuisse liquet; hinc Calix-

ctus in ejus Lateranen. Concil. can. XII. ut sub pristina obedientia, & fidelitate permanerent, post actam cum Henerico pacem decreverat. Insuper quia porticani Clerici Guidones appellati, omnes hujusmodi adventitios tanquam Ultramontanos vigore privilegii Caroli Magni jus eos sepeliendi habebant; imò cum eisdem Clericis habitasse, seu hospitatos fuisse fas est credere, dum Calixtus inquit *Porticanorum habitatorum*, & Urbanus supra *Clericos videlicet, Oratores quoque:* nempè peregrinos; hinc ipsi bona porticanorum sine hæredibus morientium tempore schismatis usurpabant. Quandoquidem: [Præterea cum miles (*idest, nobilis,*) aut Clericus domum religionis ingreditur, vel apud Religiosos eligit sepulturam : etiam si nihil loco religioso (*idest, pio*) reliquerit, difficultates ingerunt, & malitias, donec aliquid muneris manus contingebat eorum &c. c. Audivimus, de Simonia.] Imperiali enim lege utebantur, idest, l. 14. §. si colonus de Relig. & sum. fun. ubi Ulpianus inquit: [Si Colonus, vel Inquilinus sit is, qui mortuus est, nec sit unde funeretur, ex invectis, & illatis eum funerandum. Pomponius scribit: Et si quid superfluum remanserit, hoc pro debita pensione teneri.] Quod est contra Canones in 13. quæst. 2. insertos, ubi cavetur, ut nil vi pro jure funerandi capiatur. Ac terra cœmeterii pro sepultura fodienda vendi non debet. cap. abolendæ consuetudines, in lib. 3. Decretal. de sepulturis, & expressiùs in eod. lib. tit. de success. ab intestato c. 2. sic habetur: [Quidnam laici improbè agunt contra Presbyteros suos; ita ut de morientium Presbyterorum substantia partes sibi vindicent, sicut de propriis servis &c.] Unde contra pravam Porticanorum Clericorum consuetudinem in dicto Canone provisum fuit. Qui Clerici etiam Porticani dici potuissent à portando, & ferendo mortuos, quos Latini Portitores vocabant, sic Virgil. lib. 6. Æneid. Charontem à portando mortuos Portitorem appellavit.

Portitor has horrendus aquas, & flumina servat
Terribili squalore Charon.

Sic etiam D. Ambros. lib. 5. in cap. 7. Lucæ loquitur, ubi de Viduæ filio à Christo resuscitato agit: [Audito igitur Dei verbo, steterunt acerbi illius funeris portitores, qui corpus humandum letali fluxu naturæ mortalis urgebant.] Quare sicut & cætera Latinorum vocabula corrupta processu temporis fuere, sic portitores fortassè porticani dicti sunt. Vel Porticani etiam à porticibus appellabantur, quia antiquitùs in porticibus fideles sepeliebantur, ut in can. præcipiendum, 13. quæst. 2. & passim ex Decretali colligitur, quemadmodum à fossa, sive tumba, in qua Clerici mortuos sepeliebant, *Fossarii* vocati sunt, quod in dict. *Fossarius* dictum fuit. Vel isti Clerici funeratores à monumenti porticationibus Porticani appellati fuere, ut habetur in l. funeris. ff. lib. 11. tit. 7. nempè: [Itaque si amplum (*idest monumentum*) ædificari Testator jusserit, veluti in circuitu porticationes, eos sumptus in causa non esse.] Sepulcra enim Magnatum porticibus includebantur. [Id autem in quo dicuntur sepulti filii ejus, & uxor Dionis, in area collocatum, quæ porticibus includitur. Plin. epist. lib. 10. ad Trajanum Imp. tit. de Dione, qui reliquias suorum religioso loco posuisset.] Item alia etiam Hospitalia in Porticu B. Petri extabant. Vide Torrigium, hinc ex Gulielmo Biblioth. in dict. *Heptaticum.* At dum plus, quàm præfatos Eruditissimos Scribentes in hoc compaginasse videar; minus tamen, quàm eos metam attigisse, nedum reor, sed satis compertum habeo; valdè enim suspicor, quod R.P.D. Suaresius veritatis limen tetigerit: nam postquam hæc omnia scripseram, incidi in can. P. principalis, dist. 63. quæ est Pelagii Papæ epistola, ubi sic habetur: [P. principalis devotissimorum militum, qui in Civitate Centumcellensi consistunt &c.] unde patet, quod Porticani, qui à Calixto in decreto, de quo agitur ut in Romanæ Eccl. &c. obedientia, & fidelitate permaneant, intelligendum erit de illis militibus devotissimis, ibi tunc commorantibus &c.

PORTICATIO. Vide *Porticani.*

PORTICUS. Vide *Embolus. Imbolus. Lobium. Macrena. Oriolum. Porticani.*

PORTINGHERIUS, sive *Pertichcrius*, minister ecclesiasticus apud Hispanos à pertica, quam gestat in functionibus Ecclesiæ, ita appellatus, quemadmodum Romani Cursores, & Sodalitatum Mandatarii ferre solent. Vide *Porticani Bardariotæ. Primivirgius.*

PORTIO. FR. hæc vox medietatem totius significat. arg. ex cap. statuto. de Decimis in 6. ubi dicitur: [Ut novalium decimas pro ea portione percipere valeant &c.] & inferius §. statuimus ibid. habetur: [Statuimus præterea, quod idem indultum obtentum ab iis, qui tempore impetrationis totaliter veteres percipiebant decimas, ultra medietatem decimarum novalium non extendant.] Et clarius habetur, quod nomine portionis dimidia pars contineatur, in l. nomen filiarum, §. portionis, ff. de verbor. significat.

PORTIONALIS, particularis. [Cujuscumque membri truncatio, vel obtusio, nonne membri mors est? Si universalis mors rescinditur, quid portionalis? Tertul. de resur. carnis, c. 57.] ubi auctor hoc termino utitur ad contrapositionem termini *Universalis*; sic etiam idem advers. Psych. cap. 9. [Nam exceptio eduliorum quorundam portionale jejunium est.

PORTIONARII. FR. In Tuscia dicuntur Beneficiati, qui una cum Canonicis tenentur offitiare in Choro; ita appellati, quia portionem mensæ capitularis participant.

PORTITOR. FR. Lator. [De præsentium portitore, quod defensor factus non est, nulla vobis animi molestia sit, can. De præsentium. 16. q. 1. Scripsisse te quibusdam comperimus, quod prædictos viros tunc ad causam non miseris, & ideo quæ cum ipsis facta sunt subsistere non debere: sed

sed & Thomas sibi hoc à te dictum præbuit, ex qua re nec præsentium portitoribus judicavimus esse credendum, lib. 1. decretal. tit. 38. cap. 1.] Item *Portitores* dicuntur Feretrarii ex Virgilio, & D. Ambrosio in dict. *Porticani*, propè finem.

PORTORA. FR. idem ac portaticum supra. Bullar. Casin. tom. 2. const. 20. & 27.

PORTULANUS. FR. portus præsidens, qui etiam *Portunarius* dicitur. Bullar. Casin. tom. 2, Constit. 187. nu. 7. & l. si Portunarius, de furtis. Quod officium adhuc sub eodem vocabulo in utraque Sicilia viget. Vide *Limenarcha*.

PORTUNATICUM. FR. vectigal ob commoditatem portus solvendum. Bull. Casin. tom. 2. constit. 178.

POSITALE. FR. positivum, quatenus, nempè, à termino negativo contradistinguitur, quo Dionysius Chartus. usus est, ubi initium Euangelii S. Jo. explicat, inquiens:

Abs te nihil, & peccatum
Factum est, non habens ratum
Esse, quantum ad formale,
Quod non est quid positale.

Ubi dictio *Abs* valet absque, quia sine divino Verbo nihil factum est, neque peccatum materialiter sumptum, quod circa formale, non est quid positivum.

POSSESSIO ECCLESIASTICA. Vide *Manus mortua*.

POSSESSOR. FR. accipitur pro Divite. [Clericorum, & Honoratorum, ac Possessorum, & Curialium decreto constituantur &c. in Cod. Justinian. l. defensores ita præcipimus. De defensorib. Civitatum.

POSSESSOR bonorum. Vide *Diacatochus*. Possessoris testis in pari testium concurrentia præferendus. Vide *Testis*.

POSSUM. FR. verbum, pro expedit. [In quo Sedes Apostolica dispensare non potest,] idest non expedit, seu licet. De restit. spoliat. cap. 13. Ubi Glossa interpretatur: [Non vult, seu non potest de jure,] quod valet, non expedit. Et idem habetur in lib. 3. decretal. tit. 48. cap. ult. ubi sic Papa respondit: [Tibi non possumus de jure deferre.] Item quando huic verbo negativa præponitur, necessitatem importat; cum autem affirmativè ponitur, necessitatem non inducit. Gloss. in Regula 2. de regulis Jur. in sexto §. Non potest. Item *Posse*. Vide *Occurro*.

POST. FR. præpositio posita loco, *Per* [Qui sine omni lege vagabundi vadunt post istam terram, non finantur vagari, & deceptiones hominibus agere. In Constit. Caroli Magni lib. 1. c. 79.

POSTCOMMUNIO, sic appellantur Missæ preces, quæ à Celebrante post Communionem recitantur, & in aliquibus pervetustis Ritualibus *Complenda* dicuntur. In Sacramentario S. Gregorii Papæ *Ad complendam* appellatur. FR. Item & *Completa* in vita S. Bercharii Abb. Vide *Complenda* 4. Contra quem ritum quotidie Celebrantes agunt, qui in fine Missæ, velante eam fideles communicare solent. In Rituali enim Rom. in tit. de Eucharistiæ Sacram. his verbis cavetur: [Communio autem populi intra Missam statim post communionem Sacerdotis celebrantis fieri debet (nisi quandoque ex rationabili causa post Missam sit facienda) cùm orationes, quæ in Missa post communionem dicuntur, non solùm ad Sacerdotem, sed etiam ad alios communicantes spectent.] Rationabilis causa esset, quando multitudo, & non paucitas communicantium concurrit; nam in primo casu Missa pro non communicantibus in longum protraheretur, quod in secundo casu non succederet. Vide *Communio*.

POSTENA. FR. pars corporis posterior; unde in Vita S. Gulielmi Abb. de equorum dorsis, sic Mathæus Parisius inquit: [Qui fortes erunt ad portandum de consuetudine pannos unius Monachi (si opus sit) ad postenam unius armigeri.] Potest locus hic de equi dorsale intelligi, quod ab aliquibus *Postella* dicitur.

POSTERGALE. Vide *Dorsale*.

POSTES. Vide *Parastitia*.

POSTHUMUS. Vide *Postumo*.

POSTICIARIUS, & *Posticiaria*. Janitor, & Janitrix. [Per posticiarias det, & ipse nomine illius transmittant. In regul. S. Cæsariæ Virg.

POSTILLA, dicitur explicatio marginalis alicujus verbi in textu obscuri, & sonat *Post illa*, nempè, post illa verba textui.

POSTILLATOR, qui postillam ad textum interpunxit, quorum primus Hugo Cardinalis, qui floruit anno 1240. fuit.

POSTINVICEM, idest, successivè. Africanorum Scriptorum phrasis, qua usi sunt Pontius in Vita S. Cypriani, ac D. August. lib. 6. Confess. & in Psalm. 3.

POSTLIMINIUM. FR. ita per Glossam in can. prima actione, 16. quæst. 3. definitur: [Postliminium est jus amissæ rei recuperandæ ab extraneo, & in statum pristinum restituendæ. ff. de cap. & potest. rever postliminium. Datur autem secundum leges postliminio revertentibus, recissoria intra quadriennium. Instit. de act. §. rursus. Cod. de integr. restit. l. ult. Si tamen non potuerit agere in hoc quadriennio, per aliquos dies restituitur ad eos. ff. ex quibus causis majo. l. sed etsi per prætorem, §. si feriæ. Secundum canones, cum non currat in hoc casu præscriptio, non dabitur rescissoria.

POSTULATUS. FR. Expositus, præsentatus. In extrav. comm. de postulat. prælator.

POSTULO. FR. verbum, significat desiderium suum exponere, vel alteri contradicere. Glos. in cap. Cum Sacerdotis, lib. 1. decretal. de procuratoribus. Item significat respondere. Vide *Respondeo*.

POSTUMATUS. Vide *Postumo*.

POSTUMO, idest, sequor. [Cæteri verò Prophetæ, etsi Moysi postumant. Tertull. advers. Gent. cap. 19.] Debet igitur sine aspiratione scribi, sicut ex antiquis inscriptionibus colligitur, &

passim ex eodem Tertulliano. [Omnis enim consummatio, atq; perfectio, etsi ordine postumat; effectu tamen anticipat. de resurrect. carn. cap. 45.] Ideo filius post genitoris mortem natus, *Postumus*, & non Posthumus appellandus est; ideoque Latinus Latinius Thesaurum linguę Latinæ, & consequenter Calepinum corrigit; nam nomen hoc non à *Post humum*, idest post humatum Patrem, ut communiter creditur, sed à dictione *Post extumus* derivatur; quare Tertullianus afferens legis mosaicæ præceptum, in quo suscitare semen fratris absque liberis decessi disponitur, sic eleganter loquitur: [Ideo illis ex suo genere vicaria, & quasi postuma soboles suppar abatur, de monogamia cap. 7.] legitur item apud eundem Scriptorem *Postumatus* participium. FR. Vide Gell. l. 2. c. 16.

POTACULUS, idest, bibaculus. Vide *Voratrinus*.

POTENTIA. FR. apud Canonistas quinque modis consideratur; unde versus ille:
Posse quidem rebus dant jus, natura, potestas,
Officium, meritum, sextum divina voluntas.
Glossa in cap. Sciscitatus, lib. 1. decretal. de rescriptis. Item Potentia baculum incumbitorium significat. [Sanctum Lisardum viderunt assistere, tenentem baculum in manu dextera, qui vulgari vocabulo nuncupari potentia consuevit. In Vita S. Lisardi.

POTEST. Vide *Possum*.

POTENTO, potestatem exercito, verbum à Lucifero Caralit. usitatum, qui textum Jeremiæ cap. 7. sic vertit: [Proselytum, & pauperem, & viduam non potentabis, lib. 2. ad Constant. Imp.

POTESTARIA. FR. potestas, officium Tribuni plebis in rebus publicis in Italia, quod vulgari sermone *Il Podestà* nuncupatur. Extrav. comm. de majorit. & obed. cap. unico. Vide *Iudex*.

POTIONO, potum præbeo. [Est calix aureus Babylonis, de quo potionavit Hieremias Reges terræ, in quo miscetur vinum erroris, vinum vertiginis. Petr. Blesen. ser. 46.] significat etiam venenum præbere; unde

POTIONATUS, veneno imbutus.

POTTUS, ænum, caldarium. [Quod cervix sui capitis bulliebat ad modum potti igni suppositi. In Vita B. Collectæ 6. Mart.

POULAINIA, calceamenti cuspis acuta, qua forma illis temporibus Principes utebantur, ut ex antiquis picturis colligitur: ita appellabatur ex forma acuta ad similitudinem unguis pulli. [In illis diebus nobiles, & potentes illam sotularium acutiam longissimam, quam poulainiam vocabant, penitus contempserunt. In vita Ven. Mariæ de Malliaco, 28. Mart.

PRAE. FR. præpositio loco pro, vel per. [Si verò non præ voluntate sua, sed præ malitia populi non susceperit. In can. apostol. can. 35.

PRAEAMBULUS, præcedens, præambulator, præcursor: ita à Petro Blesense appellatus fuit Christus, qui Cruce præcedens ejus asseclas ad illum imitandum invitat: [Et tu fili crucem portes, sequens præambulum tuum in compassionibus proximi, & carnis mortificatione, serm. 41.

PRAEBENDA. FR. [Est jus quoddam spirituale percipiendi Ecclesiam, vel ipsam præbendam. Quandoque dicuntur ipsi fructus præbendæ. Gloss. in cap. Sed adhuc 1. quæst. 3.] Sed meliùs dixisset esse jus spirituale, seu titulum in Ecclesia, quemadmodum habetur in lib. 3. decretal. de præbendis, & dignitatib. can. non licet, ubi dicitur, quod non liceat Episcopo aliquem ordinare sine titulo, & clariùs lib. 3. de præben. & dignit. in sexto, & in lib. 3. Clementin. ejusdem tit. ac tit. 3. Extrav. Jo. XXII. ubi præbenda beneficium Ecclesiasticum intelligitur. Asserit item Gloss. supra cit. quod emere Præbendam, idest, Ecclesiam, sive titulum, sit simonia; secus autem si præbendam, idest, redditus emat. Aliquando tamen præbenda sumitur pro militari stipendio. [Item qui exercitui prębendam conduxerit. can. si testes 4. quæst. 2. & 3. §. Is, qui.] Præbendæ ecclesiasticæ synonyma. Vide *Beneficium. Canonia. Conradium. Sacerdotium. Victuale.*

PRAEBENDALIS. FR. quidquid præbendæ sit. [Ut donec idem Magister in eadem Ecclesia fuerit præbendale beneficium assecutus, de præben. & dignit. cap. 17. Donec idem G. integrum esset præbendale stipendium assecutus, ibid. cap. 25. & 27. in fine.

PRAEBENDARIA, educanda in Monasterio Monialium, seu Convictrix. [Filia cujusdam carnalis erat dæmonium habens, cui locum Pater impetraverat in Monasterio præbendariæ, non sororis, sed à sororibus sequestratum, & hoc prece, non precio factum. Engelhard. c. 17.

PRAEBENDATUS. FR. Beneficiatus.

PRAEBERE verbum, promittere significat, quod italicè *Dar parola* dicitur. [Ut verbum, quod ei per Azimarchum virum magnificum Scribonem præbuit, custodire debeat. D. Greg. in Regist. lib. 8. epist. 57.

PRAECENTOR. Vide *Archiparaphonista. Archicantor*. FR. Vide cap. 6. lib. 1. decretal. tit. 4.

PRAECEPTALIS. FR. jussorius; [Nostra præceptali sanctione decrevit jussio. In Bulla Caroli Magni, apud Torrig. de Cryptis Vatican. secunda impress. pag. 508.

PRAECEPTUM. Vide *Epselma*. FR. Item significat instrumentum, privilegium. Glos. in l. de possessione, de præscriptione, & Bullar. Casin. tom. 2. const. 27. Præceptum, & consilium, in quo differant. Vide can. quisquis, & can. seq. 14. quæst. 1. Vide *Prostagma*.

PRAECESSOR, & *Prædecessor*. FR. qualiter differant. Vide Gloss. in cap. 1. de renunciat. in 6.

PRAECIPITORIA. FR. bellica machina ad præcipitandos Adversariorum muros, forsan aries antiquorum. [Castrum infatigabiliter erectis mangonellis flagellarunt, compositis petrariis dissiparunt, compactis præcipitoriis impegerunt. Matth. Paris. an. 1242.

PRAECISAMEN. FR. præsegmen, seu superfluitas unguium, quæ præcidi, vel præsecari solet, ita

ita in Hilar. lib. 16. de Trinit. Latinius in ejus Biblioth. pag. 60. col. 2. verf. 9. Sed Fulgen. de nomin. antiq. ait esse partes corporis incisas.

PRAECO; FR. divulgator. Gloss. in clement. dudum, de judiciis.

PRAECONIUM. Vide *Cereus paschalis*. Verba in eo corrigenda. Vide *Pascha*.

PRAECONO, præconizo, publico. [Taceo Prophetas, aliosque etiam numerare longum est, quibus tanquam gallis Dominus dedit intelligentiam, ut adventum veræ lucis longè antè ejus ortum præconarent. Petr. Blesen. serm. 9.

PRAECONANS, publicans: [Non desiit solum Deum verum ex toto corde, decretisque præconantibus confiteri. D. Ambros. de pœnit. cap. 16.

PRAECONABILIS, laudabilis. [Opinabilem, & celebritate doctrinæ præconabilem virum. In vita S. Eulogii Presb. & Mart. 11. Mart.

PRAECURSOR. Vide *Mansionarius*. *Praambulus*. *Praitor*.

PRAEDESTINATIO. FR. de qua agitur in 23. q. 3. can. 20. 21. 22. & 23. Sed in quo differat *Prædestinatio* à *Præscientia*, in Collect. S. Maximi Mart. cum Theodosio Episcopo Schismatico hæc altercatio habetur, quæ ita reperitur in Collect. Anastasii à Sirmondo in 8. edit. pag. 150. [Dicit ad eum Theodosius Episcopus: Quommodo habes Abbas? Et Maximus ad eum: Sicut prædestinavit Deus ante omnia sæcula provisoriam fore circa me dispositionem, sic habeo. Theodosius: Ergo nè prædestinavit Deus ante omnia sæcula, quæ circa singulos sunt? Maximus: Si præscivit, utique & prædestinavit. Theodosius: Quid est hoc ipsum, quod asseris, præscivit, & prædestinavit? Maximus: Præscientia est cogitationum, & sermonum, & operum, quæ ex nobis sunt: Prædestinatio verò eorum, quæ ex nobis non accidunt &c.] Hospitalitas est prædestinationis signum. Vide *Xenoparochus*.

PRAEDICARE aliquem, idest, proponere. Vide *Ordo*.

PRAEDICATOR. Vide *Concionator*.

PRAEDIUM. FR. non solum rusticum intelligitur sed etiam urbanum: [Statutum Basilii de non alienandis prædiis rusticis, vel urbanis &c. De constitutionibus, cap. Ecclesia Sanctæ Mariæ,] ubi Glossa ineptè interpretatur per rusticū prædium, quod ędificio caret, & per urbanum, quod habet ædificium; nam urbanum, vel in Urbe, vel propè intelligitur; licèt non à loco, sed à servitute arguatur. Valentinus Forsterus de Jurisdict. Rom. par. 2. Annotationum ad leg. 4. sect. 2. tit. De privatarum possessionum terminis, & de judicio finium regundorum, nu. 21.

PRAEFATIO, est precatio præcedens ad Sac. Canonem Missæ, cum sit quasi sacrificii præparatio. Durand. lib. 4. cap. 33. Quæ antiquissima est, de qua Cyprianus mentionem facit inquiens: [Ideo & Sacerdos antè orationem, præfatione præmissa, præparat fratrum mentes dicēdo, Sursum corda: ut dum respondet plebs, Habemus ad Dominum, admoneatur, nil se aliud, quàm Dominum cogitare debere. Claudatur contra Adversarium pectus, & soli Deo pateat: nec ad se hostem Dei tempore orationis venire patiatur, in serm. 6. de communione danda, in can. quando, de consecrat. dist. 1.] In Missali Mozarabico *Illatio* appellatur. Aliqui S. Dionysium, seu S. Leonem Papam, & alii Gelasium Præfationis authorem faciunt. Durand. lib. 4. cap. 33. Pelagius II. novem Missæ præfationes, quæ nunc in Missali habentur, fatetur illas in Romano Catalogo invenisse. Baron. an. 590. nu. 5. FR. sed Gratiani Decretum in tit. ad can. invenimus, de consecrat. dist. 1. habet mendosè *Gelasius*. Quibus Urbanus II. an. 1095. addidit decimam præfationem de B. Maria, dum in Ecclesia ejusdem Virginis Campaniæ celebraret, quæ repente per Spiritum Sanctum ei suggesta fuit cum totius populi stupore ibi astantis. Infra Octavam solet ejusdem Octavæ præfatio recitari, aliquibus tamen casibus exceptis, ut exempli gratia in feriis privilegiatis, in quibus præfatio communis dicitur; unde in Missa Litaniarum majorum dicitur ferialis præfatio temporis paschalis. Præterea in quatuor temporibus, quæ infra octavam Beatæ Mariæ occurrere solent, dici debet præfatio communis ferialis. Idem observandum in Vigiliis S. Jo. Bapt. & SS. Petri, & Pauli infra octavam Corporis Christi occurrentibus. Sac. Congr. Rit. 12. Decembr. 1626. FR. Antiquitus in præfatione Missæ narrabatur compendiosè vita illius Sancti, de quo celebrabatur festum. Baron. an. 109. num. 5. Fortasse ideo præfatio dicebatur, quia erat panegyris illius Sancti, ideoque fortassis laudes Præfatio appellabantur, quia in eis Sancti currentis narrabantur laudes. Vide *Laudes*. Reliqua ad præfationem spectantia. Vide *Communicantes*. *Deo gratias*. *Sursum corda*. Præfatio communis dici debet in vigilia S. Joannis, & Apostolorum Petri, & Pauli, si venerint infra octavam Corporis Christi. Vide *Vigilia*.

PRAEFECTIANI. FR. Justitiæ ministri, Satellites. Præfectiani, quia Pręfecti Romani ministri erant: de quibus C. Theodos. lib. 8. de divers. offi. l. 19. [Cujuslibet Judicis apparitores, inter quos etiā Præfectianos locamus, ad quamcumque aliā militiam, vel palatinam, vel militarem transierint, retrahendi hos copiam illi, quos deseruere, tribuimus.] Quare verum hujus vocabuli significatum haud intellexisse videtur Lacerda, dum inquit, Præfectianos genus militum fuisse; nam ex textu adducto satis liquet, præfectianos inter apparitores esse locatos, & à quacumque militia eos pro Præfecti servitio revocare licebat.

PRAEFECTUS Evangelio. Vide *Processio*.

PRAEFOCATUS, FR. angustiatus. [Hodie te ordinare vult Christus, ne præfocatus præsentibus hominum curis non possis verbo Dei vacare, cante quidem, 11. qu. 1.] Vide *Suffocatus*.

PRAEGNATUS, graviditas, fœtura, prægnatio. [Juvenculæ, scilicet, prægnatus, & partus. Tertull. adver. Jud. cap. 9.

Praegravo. FR. aggravo: [Hi enim Pontifices indiscreto moderamine Ecclesias parochianas prægravantes. can. Inter cætera. 10. q. 3.

Praejacens. FR. in aliquo ministerio existens, ac præsidens; sic enim D. Gregorius Papa lib. 9. epist. 29. ad Marinianum Ravennaten. Archiep. scribens, Clericos in ministeriis ecclesiasticis residentes appellavit: [Præbendi itaque sunt Clericis vestris per singulos, sicut conspexeritis, simul omnis summa solidi centum præjacentibus.

Praeitor, præcursor: [At qui venturum, ut præitor, (*idest, Ioannes Baptista*) nunciavit consistentem, ut Propheta agnovit. S. Hilar. in cap. 11. Matth.

Praejudico. FR. damnum infero: [Res inter alios acta, aliis non præjudicat. In decretal. de fide instrumentorum cap. 6. & de re judic. cap. 17. & cap. 25. ibid.

Praelatitius habitus. Vide *Birrus*.

Praemium, vel pœnam æternam quare mereantur homines. Vide *Infernum*.

Praeparatorium. Vide *Aspaticum*.

Praepositus, dignitas in aliquibus Cathedralibus, atque Collegiatis. FR. Præposituram verò Carnoten. non esse dignitatem Jo. Andreas in cap. 1. de concess. præben. in sexto probat. Item quamvis omnes, qui præsunt, Præpositi ritè vocentur; usus tamen obtinuit, eos vocari Præpositos, qui quidem prioratus curam super alios gerunt. De verbor. signif. in lib. 5. decretal. cap. 9. verb. Primas. :||: Aliquando tamen apud S. Cyprianum significat Episcopum, aliquando Vicarium, seu Ecclesiæ Oeconomum tempore Sedis vacantis, ut exempli gratia in ejusdem epist. 27. ubi ait: [Quarum jam audita causa, præceperunt eas Præpositi tantisper sic esse, donec Episcopus constituatur.] Dicitur *Oeconomus. Vicedominus*. Vide suis locis.

Praeputiatus, incircuncisus: [Christus proprius, & legitimus Dei Antistes præputiati Sacerdotii Pontifex. Tertull. adver. Marc.] Vide *Spathister*.

Praeripium, præcipitium. [Dum alvei præripia &c. In vita S. Probati Presb.

Praesagatus, præsagio, seu vaticinio prædictus: [Et Præsidi sic Candidus orsus: Merito secundum mentis tuæ nigredinem à tuis genitoribus præsagatum habuisti vocabulum; Agricolaus enim agrestis illectos interpretatur. In vita Quadrag. Mart. 10. Mart.

Praesanctificatorum Missa. Vide *Missa*.

Praescientia. Vide *Prædestinatio*.

Praescriptio, FR. juris acquisitio. [Præscriptio triennalis in Ecclesia Rom. non attenditur. In decretal. cap. 5. & 8. de præscriptionib. In juribus ad Romanã Ecclesiam spectantibus currit sola centenaria præscriptio. Ibid. cap. 13. & seqq. Qui alieno nomine possidet, non præscribit. Ibid. cap. 17.

Praesentatio B. M. V. festum hoc in Ecclesia latina à Gregorio XI. an. 1372. instante Petro Cypri Rege Avenioni institutum fuit, cujus officium M. S. in Cod. Victorino Parisiensi reperitur. Apud Græcos tamen hanc solemnitatem ex S. Gregorii Nazianzeni, & aliorum Græcorũ PP. sermonibus antiquissimum fuisse constat.

Praesentatus. Vide *Postulatus*.

Praesentalis. FR. Præsentaneus, cujus in effectu, & promptè præsentia haberi possit: hinc præsentiales milites, quorum auxilium proximum erat: [Numerarios virorum illustrium, Magistrorum militum tam præsentialium, quam orientalium. lib. 12. l. 4. Cod. de Appar. Magist. Cum non dubium sit, ipsos etiam Duces, quibus fortissimi præsentiales milites parere præcepti sunt, sub eadem excelsa potestate esse constitutos. l. ult. §. 1. Cod. de re militari.

Praesepe Domini Jesu in magna veneratione habitum à S. Helena. Vide *Stabularia*.

Praesidentia. Vide *Præsidialis*.

Praesidialis. FR. quidquid ad Præsidem spectat: [Qui jure præsidiali omnes Gallias rexerat. Spartianus in Tetrico. Quos præsidiali semper vice defendunt. Julianus Toletanus Archiep. in ejus hist.] Hinc Præsidis Dignitas *Præsidentia*, & *Præsidatus* dicitur.

Praesidiatus. Vide *Præsidialis*.

Praestaria. FR. laudum. Bullar. Casinen. to. 2. const. 27. Vide etiam *Precaria*.

Praestare Causam, rationes reddere: [Melius est pro misericordia causã præstare, & invidiam perpeti, quàm prætendere inclementiam. D. Ambros. lib. 2. offic. cap. 28. Qui contra præsumpserit, sciat se causas inter fratres esse cum status sui periculo præstaturum. Concil. Eliberitan. can. 53.] Idem habetur in Concil. Toletano can. 19. & in Petro Chrysol. serm. 26. & 42.

Praestigiatus, præstigiis, & incantationibus male affectus: [Mulieris præstigiatæ miraculum huic subnectere non erit incongruum. In vita B. Torelii 16. Mart.

Praestimonium, Ecclesiasticum beneficium cum aliquo onere, & in hoc differt à simplici beneficio, quod ideo simplex dicitur, quia in hoc nullũ onus habetur: [Etiam præstimonia, & præstimoniales portiones nuncupatas. Trid. Synod. sess. 23. c. 18.] In Hispania hujusmodi præstimonialia beneficia inveniuntur non pauca. FR. De hujusmodi titulis fit mentio c. 8. de concess. præbendæ in sexto, sic: [Omnes collationes &c. super canonicatibus, dignitatibus, personatibus, præbendis, officiis, portionibus, præstimoniis, Ecclesiis parochialibus, ruralibus, & aliis quibuscumque beneficiis Ecclesiasticis &c.] Et in Apostilla ad calcem extrav. Jo: XII. sic habetur: [Et vindicat sibi locum ista decretalis in præstimoniis, & præstimonialibus portionibus, quia sunt beneficia ecclesiastica, & perpetua &c.

Praestitum. FR. accommodatum: [Quia majorem sibi partem hac in re præstitorum vestrorum solatia vindicant. D. Greg. Papa lib. 9. epist. 56.] Vide *Præstus*.

Praestus. FR. Accomodatum. [Caballorum præstus. In formulariis antiq.

PRAESUL. Vide *Episcopus*.

PRAESULATUS, Episcopatus, vel Diœcesis: [Sicque factum est, ut intra breve temporis spatium lumen veræ fidei omnibus sui præsulatus illucesceret cereum. In vita S. Severi Episcopi.

PRAESULO, antisto, præsulatus fungor dignitate: [Redduntur & eidem possessiones quædam Russensis Ecclesiæ, quas, præsulantibus antecessoribus suis, Lanfrancus in sua tenuerat ditione. In vita S. Gandulfi.

PRAETAXATUS, superiùs mentionatus, prædictus. [Utatur ad hos debiles mater Ecclesia verbis prætaxatis. Petr. Blesen. ser. 33.

PRAETITULOR, significat titulo alicujus Ecclesiæ, sive beneficii ad ordines promoveri: [Clericum permanere oportet in Ecclesia, cui initio ab Episcopo prætitulatus est. In. Capitular. lib. 5. tit. 26.

PRAETUBANS. Qui in clangoribus tubæ prævenit, sic D. Jo: Chrysost. Hom. 52. in cap. 25. Matth. Angelos, qui universale Judicium prævenientes, tubis à quatuor mundi plagis mortuos congregabunt, appellavit: [Quis clamor præcurrentium, & prætubantium Angelorum?

PRAEVARICATOR, in quo differat à Calunniatore, & Tergiversatore. Vide *Tergiversator*. FR. Prævaricator primus Adam fuit. Glossa in can. hæc imago 33. quæst. 5. Vide *Prævaricor*.

PRAEVARICOR. FR. crimina abscondo: [Accusatorum temeritas tribus modis detegitur: aut enim calumniantur, aut prævaricantur, aut tergiversantur. Calumniari, est falsa crimina sciēter intēdere. Prævaricari est vera crimina abscondere. Tergiversari est in universum ab accusatione desistere, can. si quem, 2. quæst. 3. Prævaricator est quasi varicator, qui diversam partem adjuvat prodita causa sua. Ibid. §. Prævaricator.] Vide *Accusator. Colludium. Inludium. Tergiversator*.

PRAGMATICUS. [Qui (*idest, Constantinus Magnus*) quarto die sui baptismatis una cum omnibus Satrapis, & universo Senatu, Optimatibus etiam, & cuncto populo in persona B. Sylvestri, sibi Romanam concedendo Urbem relinquens, ab eo, & Successoribus ejus per pragmaticum constitutum disponendam esse (decernens in ipsa Urbe utriusque potestatis Monarchiam Romanis Pontificibus) declararet, &c. Innoc. IV. de Elect. & Electi pot. in 6. cap. fundamenta, §. ne autē, ibi Glossa, & in c. 1. de rerū permutatione inquit: [Pragma idem est, quod causa. Unde pragmatica sanctio, est constitutio super aliqua re promulgata. Sed ibi ponitur pro confirmatione, sive scriptura facta ab Imperatore &c.] Vide *Leges*. :|: Dicitur *Pragmatica sanctio, Pragmatica jussio, Pragmaticus typus &c.* quibus loquendi modis sæpè Concilia utuntur ad significanda rescripta supplicationum alicujus communitatis, aut collegii, non autem in gratiam particularis personæ.

PRANDEUM. Vide *Brandeum*.

PRASINUS, πράσινος. FR. hoc vocabulo sæpè Anastasius Bibliothecarius in vitis Pontificum utitur; quod viridis, seu porraceus color à Calepino in dict. Chrysoprasus existimatur, quem sequitur Famianus Nardinus in ejus Antiqua Roma lib. 6. c. 2. regiōne 9. pag. mihi 323. §. Gli alberghi. Sed res obscurè latet; Auctores enim communiter asserunt, prasinum colorem viridem, & porraceum esse. Sed ex Plinio non clarè colligitur, cujus sit coloris revera; nam lib. 20. cap. 22. ait: [Marrubium inter primas herbas commendavere, quod Græci prasion vocant.] Et inferius de hujus colore agens, ait: [Castor Marrubii duo genera tradit, nigrum, & quod magis probat candidum.] Et ibidem cap. 17. [Origanum onitin, vel prasion appellant.] Item lib. 37. cap. 8. [Thebaidis Alabastra oppidum nasci dicunt, & duo genera faciunt prasoidem, atque chrysopetron similem chrysoprasio, ejus enim tota similitudo ad porri succum dirigitur.] Hic enim non de porri forma, seu colore, sed de succo, nempè, sapore loquitur; præterea si de porri colore ageret, an de porri bulbo, sive foliis intelligat Plinius ambigitur, ejus enim bulbus albus est. Item ibidem ait: [Optimus color smaragdi &c. Vilioris turbæ prasius; cujus alterum genus sanguineis punctis aborret, tertium virgulis tribus distinctum est candidum,] & inferius: [Est autem color fumidæ topazii, aut aliquando melleæ] Vide melius, quæ de chrysopraso in dict. *Chrysocolla* diximus, ubi gemmam illam esse prasinam, coloris, nempè, violacei asseruimus. Ergo licet *Prasim* græcè porrum significet, in variis tamen coloribus habetur.

PRAVITAS. FR. de hac clausula *Sine pravitate* in litteris Apostolicis apposita. Vide Glossam in lib. 2. Decretal. tit. de Confirmat. util. vel inutil. cap. 8.

PRAXEON, grecè πράξεων, Actorum, ita ab Hilario in cap. 14. Matth. appellata sunt Acta Apostolorum. [Nam sicut in libro praxeon continetur.

PRECARIA, Ecclesiasticorum bonorum ususfructus [Statuimus, ut precariæ, & commutationes tempore viduatarum Ecclesiarum factæ ab his, qui loca Episcoporum occupaverant, rescindantur. Concil. Belvac.] FR. [Precariæ dicuntur quædam præstationes ususfructus in recompensationem ejus proprietatis, quæ datur Ecclesiæ. Præterea precaria est quidam contractus affinis emphyteusis, sed in hoc differt, quod de quinquennio in quinquennium renovatur &c. Quandoque est precarium, quod precibus ad utendum alicui datur, & illud revocari potest quandocunque, non obstante aliquo pacto. ff. de precario, & extrav. comm. cap. ult. Gloss. in can. Præcariæ 10. quæst. 2. Ne videantur etiam Episcopi tempore administrationis prolixæ, aut precarias, cum ordinati sint, facere non debuisse, can. Clerici 16. quæst. 3. Non violenta, non clandestina, nec concessa precario, c. 7. de privil. in sexto, & ibi Gloss. can. de precariis, can. precarium lib. 3. Decretal. de precariis, & in cap. 1. passim fit mentio de hoc vocabulo & in cap. 3. ejusdem tit.] Item precaria nedum ad quinquennium, sed etiam usque ad

ad mortem accipientis intelligitur, can. ſæpè 12. qu. 2. Sed precariæ, precaria, & precarium diſferunt. Gloſſa in can. precariæ, 10. q. 2. :||: Dicitur etiam *Præſtaria*, ſic ſæpè Flodoardus: [Pro rebus Remenſis Eccleſiæ, quas ſibi per præſtariā Theodoricus Epiſcopus delegari petebat, lib. 3. cap. 21.] Item *Precatoria* dicitur: [De rebus, ſcilicet, Eccleſiæ, qualiter tractandæ ſint, & de his, quæ per precatoriam impetrantur ab Eccleſia. Flodoard. lib. 2. Hiſt. Remen. cap. 5. Quod Clerici etiam ſine precatoriis, qualiter diuturnitate temporis de Eccleſiæ remuneratione poſſederunt, in jus proprietatis temporis præſcriptione non vocentur. Synod. Epannenſis, cap. 18. Item *Precaturia*. Marculph. lib. 2. formul. cap. 5.

Precarium, ſalarium, ſtipendium: [Ut quia eos pro percipiendo precario illuc noſcitur transmiſiſſe. D. Greg. in Regiſt. lib. 10. epiſt. 5.] Differt à precaria. Vide *Precaria*.

Precatores, hæretici Monachi ex Meſſalianorum ſecta, qui aſſerebant ſemper orare oportere, aliaque exercitia pro nihilo habebant, proindeque nihil manibus ſuis operabantur contra laudabilem Monachorum uſum illius ſæculi, nec jejunabant; imò aſſerebant, quod ſacramenta nihil gratiæ conferebant, dum oratione remittebantur peccata, & expellebantur Dæmonia, & quod oculis corporeis poſſet divina Eſſentia intueri; oſtentabant inſuper eorum inſaniam, quia de repente ſaltabant, in quo actu calcare Dæmonia jactabantur; ac digitos ad modum mittendi ſagittas configurabant, ita Diabolum transfigere aſſerentes; hinc ob hujuſmodi delirameta *Enthuſiaſtæ* denominati ſunt. Hæc autem Monachorum hæreticalis ſecta in Syria tantum dilatata eſt, licet in Occidente aliqui Monachi otioſi eis inhærerent in eo tantum, quod aſſerebant non deberi in operibus exerceri, contra quos D. Auguſt. ſcripſerat in eo libro, quem de opere Monachorum appellavit. Hujus ſectæ videtur fuiſſe Monachum illum, qui Abbatem Sylvanum in Monte Sina viſitando, ubi Monachos operantes invenit, eos reprehenderat, inquiens: [Quare operamini eſcam, quæ perit? Maria autem optimam partem elegit. In vitis Sanctorum Patrum, part. 2. cap. 52.] Quo ab Abbate intellecto, Monachum illum otioſum collocari juſſit in cella, in qua nil aliud præter librum reperiebatur; ſed cum jam hora prandii adeſſet, advena ille tœdio jam, ac fame affectus, crebrò reſpiciebat, an ab aliquo ad comedendum vocaretur; tandem impatiens, Abbatem adivit, & eum interrogavit, utrum Monachi comediſſent, cui cum Abbas affirmativè reſponderet, inquit Monachus, quare ad comedendum non me vocare juſſiſti? Sylvanus reſpondit, quia tu cum ſpiritualis ſis, & optimam partem tibi elegeris, cibis proinde non indiges, ſicut nos, qui carnales ſumus, & ideo manibus noſtris laboramus. Quare verecundia confuſus ſectarius Monachus, ſui erroris pœnitentia ductus, veniam ab Abbate poſtulavit, cui reſpondit Sylvanus: Ergo Marta eſt neceſſaria. Dicti etiam fuere *Adelphiani*. *Euchetæ*. *Pſalliani*. *Sathaniani*. De quibus aliqua ſuis locis.

Precatoria, & *Precaturia*. Vide *Precaria*.

Presbyter; Sacerdos, ex græco voc. πρεσβύτερος, quod Seniorem ſignificat. FR. [Porrò Moyſi præcipitur, ut eligat Presbyteros, ideſt, ſeniores, can. porrò, diſt. 84.] Presbyterorum enim nomen quamquam à ſenectute ſit ſumptum; magis tamen maturitatem indicat ſapientiæ, quàm corporis canitiem, can. quiſquis, diſt. 84. :||: [Presbyter autem non ab ætate dicitur; ſed à prudentia. Innocent. III. de myſt. miſſ. cap. 3.] Tertullianus verò aliquando hoc vocabulo abutitur ad denotandum corporis ſenem, ſic enim de ſenioribus Apocalypſis agens, inquit: [Protoſedent Presbyteri coronati, de Coron. milit. cap. 15.] Aliquando Epiſcopum ſignificat, ſicut habetur in epiſt. D. Pauli ad Titum, nempè [Ut conſtituas per ſingulas Civitates Presbyteros, ſicut ego præcepi tibi.] ubi Sancti Patres Hieronymus, & Ambroſius de Epiſcopis loquutum fuiſſe Apoſtolum intelligunt, quod ex ſequentibus ejus verbis colligitur; nam ſequitur, inquiens: [Oportet Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe:] ac clarius id confirmatur ex verbis Petri epiſt. 2. ubi ait: [Presbyteros in vobis precor compresbyter.] De qua re dictum ſatis fuit in dict. *Diæceſis*. Si novus in Pontificem electus ſacerdotium ſuſcipere contigerit ...yſtophorus Epiſcopus in ejus Cæremo... uod Papa ad ſacerdotii ordinationem ami... ...a, cingulo, manipulo, ſtola diaconali indutu... ...que pluviali ad collum fibulato comparebit, ſed poſt tergum involuto, mitraque tectus in capite, qui dum cantantur litaniæ, genuflexus ad faldiſtorium manebit, atque Epiſcopus ordinans ad ſcabellum in ſiniſtra parte collocatum cum mitra in capite, ut ad ſtabilitum tempus ſolitas benedictiones ſuper Electum conferat. Papa autem tempore, quo manuum impoſitionem ſuſcepturus eſt, in ejus throno ſedebit capite detecto; & accedens Epiſcopus cum mitra in capite imponet manus ſuper caput ejus, ac idem fit ab Epiſcopis, Presbyteriſque Cardinalibus aſtantibus, qui tamen capite detecto id faciant. Capite etiam detecto Papa ſedens erit; quando pluviali exuitur, & ab Epiſcopo mitram gerente habitibus ſacerdotalibus induitur; ſed quando chriſmate manus ejus linientur, & in tactu calicis cum vino, ac patenæ cum hoſtia, Papa ſedebit, & mitram habebit in capite, ſic etiam Epiſcopus ordinans, qui in his a[illegible]us erectus erit; ac ſimiliter erigetur, & ſine mitra in Offertorio à Pontifice ſedente, & mitrato, oblationes candelarum, panis, & vini recipiet, illiuſq; manus oſculabitur. Electus poſtea ſtans in cornu epiſtolę una cum Epiſcopo Miſſæ celebrationem proſequitur cū unius Cardinalis aſſiſtentia, & in eodē loco ſub utraque ſpecie cōmunionem aſſumet. Poſt communionē verò Papa ad thronū redibit, ac ſedenti Epiſcopus manus ſuper caput, ad illi dandā ſolitam remittendi peccata poteſtatem, im-

imponit; & hoc peracto tam Episcopus ordinans, quàm etiam Cardinales omnes, & assistentes Prælati ad osculum pedis, manus, & genæ Pontificis admittuntur; qui omnibus circumstantibus solemnem benedictionem dabit. Et tandem Episcopus conferens, præcedentibus tribus genuflexionibus, totidemque acclamationibus (inquiens) Ad multos annos, ad osculum faciei Pontificis admittitur. Presbyteri synonyma. Vide *Iudex*, *Sacerdos*, *Sacrocola*, *Senior*.

Presbytera. FR. sic appellabatur Vidua in castitate degens vitam, & Anus, atque Uxor Sacerdotis ante ejus ordinationem, quæ post Mariti susceptos sacros ordines, separatè ab eo vivebat. Baron. an.34. n.289. à Græcis πρεσβῦτις nuncupatur. :I: Interdum Matronas significat, quibus Ecclesiæ cura spectabat: quare Theophyl. super illa verba Matth. cap.10. [Qui reliquerit patrem, aut matrem] ità scribit: [Habemus pro patre Presbyteros, pro matre Presbyteras, seu anus] Et hujusmodi Matronæ à Latinis *Matricuriæ* dicebantur, can. Mulieres, dist.32. Idest, habentes curam de rebus Ecclesiæ, ut exponit ibi Glossa. Sic S. Praxedes à D. Pio Papa presbytera declarata fuerat, ut ex ejus Actibus constat.

Presbyterium, πρεσβυτέριον. Chorum significat. Vide *Chorus*. Item Consistorium Ecclesiasticorum. Vide Bar. an.254. n.99. FR. [Quomodo nec Episcopis liceat vendere prædia inconsulto Cōcilio, vel cuncto Presbyterio, can. placuit, 12. qu.3.] :I: Quod elegantiùs *Cleri Rom. Senatus* à D. Hieronymo, & *Compresbyterium* ab aliis Ecclesiasticis Scriptoribus appellatum fuit; & Cyprianus *Excitari de presbyterio* dixit, idest, sacerdotio degradari, sive à choro expelli. Item donativum, quod novus Pontifex in ejus coronatione facere solebat in Lateranensi Ecclesia singulis Cardinalibus, significat, quibus in eorū mitras duo scuta aurea cum duobus grossis argenteis immittebat, & aliis Episcopis, ac Præsulibus unum aureum scutum, & unum argenteum grossum dabat. Cærem. Rom. Sic fortasse appellabatur, quia intra presbyterium distribuebatur, sive quia ad Consistorium hoc donativum spectabat; nam Consistorium Presbyterium, ut supra diximus, dicebatur. Cencius tamen Camerarius in ejus M. S. Cæremoniali de alio simili donativo Pontificis Presbyterio denominato mentionem facit, de quo. Vide etiam *Thuribulorum festivitas*. Ob eandem rationem Presbyterium dicitur serica bursa illa, in qua vigintiquinque Julii antiquæ monetæ inclusi præsentari solent ab Archipresbytero Vaticanæ Ecclesiæ Pontifici, quando ibi solemniter celebrat, *Pro Missa benè cantata*, ut in Cæremoniali dicitur, quam solet deinde Papa Diacono Cardinali, qui Euangelium cecinerat tradere, & is ejus Caudatario erogare.

Presbyteror, Sacerdos fio.

Pressoriolum; arca, sive armarium, in quo vestes conservantur: [Quod habueritis, reponite, & claves de arcellis, vel pressoriolis vestris Registoria teneat, in Regula S. Cæsariæ Virg. c.16.

Pressura. FR. Censura Ecclesiastica, sic titulus in can. non in perpetuum, 24. quæst.3. ubi de excommunicatione agitur.

Pretiosa &c. FR. versiculus, qui ad primam horam canonicam positus est. [Quatenus omni die post primam, & Pretiosa teneantur omnes &c.] Et inferius: [Quatenus post mortem D.N. Papæ post Pretiosa, statim loco prædictorum teneantur cantare De profundis &c. In Bulla Urbani V. penes Soresinum de Capitibus SS. Petri, & Pauli pag.8. & 9.

Prex, oratio, precatio: [Prex tua hunc teneat lapsum ad pascua vitæ.] In versibus ad honorem S. Eulogii Presbyteri, & Mart. 11. Mart.

Prima, ex canonicis horis. Vide *Horæ canonicæ*, *Pretiosa*.

Primas, Ecclesiastica dignitas super omnes Episcopos, Archiepiscopos, & Metropolitas Regni; & aliquando Patriarcha intelligitur: [Episcoporum ordo unus est, licet sint Primates illi, qui primas Civitates tenent, qui & in quibusdā locis Patriarchæ à nonnullis vocantur. Anacletus Papa, epist.3. ad Episcopos.] FR. Erant à temporibus Gentilium principaliores Provinciarum Civitates ita appellatæ; quare [Urbes, & loca, in quibus Primates præsidere debent, non à modernis, sed multis ante adventum Christi statutæ sunt temporibus, quorum Primates Gentiles etiam pro majoribus negotiis appellabant. In ipsis verò urbibus post adventum Christi Apostoli, & eorum Successores, Patriarchas, & Primatos posuerunt, ad quos Episcoporum negotia (salva tamen in omnibus Apostolica Authoritate) & majores causæ post Apostolicam Sedem sunt referendæ, can.1. dist.81.] Et ibid. can. In illis verò, hæc habentur, nempè: [In illis verò Civitatibus, in quibus olim apud Ethnicos primi Flamines eorum, atque primi legis Doctores erant, Episcoporum Primates, vel Patriarchas B. Petrus poni præcepit, qui reliquorum causas Episcoporum, & majora negotia in fide agitarent. In illis autem, in quibus apud prædictos Ethnicos erant eorum Archiflamines, quos tamen minores esse tenebant, quàm memoratos Primates, Archiepiscopos institui præcepit. In singulis verò reliquis Civitatibus, singulos, & non plures Episcopos constitui præcepit, qui Episcoporum tantum vocabula sortirentur: quoniam neque inter ipsos Apostolos par fuit institutio, sed unus præfuit omnibus.] In can. quoniam, & seqq. dist.100. & can. nullus primas, 9. qu.2. cavetur, quod nullus Primas, seu Metropolitanus possit in jurisdictione Episcopi suffraganei se ingerere; secus verò si suffraganeus negligens fuerit in ejus officio, ut in cap. cum ex officiis, in extrav. de præscript.

Primatia. FR. ipsa Primatis dignitas, cap.7. de in integr. restit. & ibi Glossa.

Primicerius, πριμικήριος, Dignitas Ecclesiastica, idest, omnium minorum Clericorum Superior; cujus officium D. Greg. epist. ad Laudefred. Episc. sic describit: [Ad Primicerium pertinent

nent Acolythi, & Exorcistæ, Psalmistæ, atq; Lectores, signum quoque dandum pro officio Clericorum, pro vitæ honestate, & officium medicandi, & peragendi solicitudo, lectiones, & benedictiones, & psalmum, laudes, offertorium, & responsoria quis Clericorum dicere debeat: ordo quoque, & modus psallendi in choro pro solemnitate, & tempore, ordinatio pro luminariis deportandis; si quid etiam pro reparatione Basilicarum, quæ in Urbe ipse denuntiat Sacerdoti; epistolas Episcopi pro diebus jeiuniorum Parochianis per Ostiarios iste dirigit: Clericos, quos delinquere cognoscit, ipse distringit; quos verò emendare non valet, eorum excessus ad agnitionem Episcopi defert: Basilicarios ipse constituit, & matriculas ipse disponit.] Ex quibus colligitur eximiam fuisse Primicerii authoritatem, & dicebatur Primicerius fortasse, quia in cereis tabulis primus antiquitùs scribebatur, & nomen istius dignitatis in capite cereæ tabellæ notabatur, ut dictum est in d. *Capicerius*. Sic *Secundicerius* dicebatur, qui secundo loco notabatur in tabula cerea, de quo D. Greg. lib. 9. ep. 33. inquit: [Hanc autem Epistolam Paterio Secundicerio Notario Ecclesiæ nostræ scribendam duximus.] FR. Hæc officia erant antiqua in Ecclesia; legitur enim SS. Sergium, & Bacchum functos his officiis fuisse. [Duas torques Sergius, & Bacchus Primicerius, & Secundicerius, in privil. Caroli Magni apud Torrig. de Cryptis Vatican. 2. edit. pag. 504.] De quibus Sanctis Martyribus Surius, & Lipomanus ex Metaphraste hæc habent: [Sergius, & Bacchus ambo Romani genere, &c. tunc fulgebant in regia, &c. Sergius quidem erat Primicerius Scholæ Centiliorum, Secundicerius autem hujus Bacchus, qui multum quidem poterant apud Imperatorem Maximianum.] Hic duo notanda: primùm quidem Metaphrastis, & ejus Interpretum error, qui Centiliorum, loco *Gentilium* scripserant, apud nullum enim Auctorem hanc dictionem *Centiliorum* invenio: quare Boninus Mombritius, qui ut alias dixi, acta Sanctorum duobus tomis impresserat, eaque juxta duplices codices M. ss. antiquos in membrana Bibliothecæ Lateranensis descripserat, ut collationanti patebit: ille de istis Sanctis Martyribus sic habet: [Marcellus, Apullejus, Sergius, & Bacchus pollebant in Palatio, honorabiliresque erant apud Maximianum Imperatorem. Beatus quidem Sergius erat Primicerius, & Princeps Scholæ Gentilium amicus Imperatoris, &c. Beatus verò Bacchus ejusdem & ipse Scholæ Gentilium erat secundus Primicerius.] Secundò notandum tum ex dicta Mombritii authoritate, tum ex sequentibus, quod Primicerii dignitas nedùm apud Christianos, & Ecclesiasticos; sed apud sæculares, & Ethnicos vigebat, nisi fortasse, cum prædicti Martyres diù ante Martyrium Christianam fidem profiterentur, quod & prædicto Imperatori notum jam erat, ut in eorum gestis idem Metaphrastes scripserat, ac proinde Primicerii Scholæ Gentilium, idest, Catechumenorum fuisse intelligatur, ad differentiam Cathecumenorum ex hebraismo venientium; quod ita censendum ratio præbet, quia inverisimile videtur Ethnicos scholam habuisse cum titulo Gentilium; ac simile absurdum videretur, si hodie Romæ, ubi nulla fides, nisi vera regnat, schola reperiretur cum titulo Christianorum: licet hæc dignitas inter sæculares reperiretur, ut in dict. *Dapifer* ex Nicephoro ostendimus; sic etiam Blondus decad. 2. lib. 1. inquit: [Desiderius Rex Italiæ Affiratam impulit, ut in Christophorum Primicerium summæ tunc in Romana Urbe authoritatis virum, &c.] & inferiùs: [Euocatique Christophorus, & Sergius Secundicerius oculos sunt effossi.] Item [Magni Primicerii umbraculum, seu velum dimidio nigrum, & dimidio album. Zonara.] In quodam verò pervetusto Liciensi Breviario in festo SS. Joannis, & Pauli mensis Junii sic habetur in ejus Lectionibus: [Joannes & Paulus fratres, quorum prior Præpositus, secundus Primicerius Constantiæ Constantini filiæ fuit.] In eodem autem Breviario, ubi de SS. Sergio, & Baccho agitur, habetur, quod non Ecclesiasticas dignitates, sed sæculares habebant; sic igitur in eorum Lectionibus ibi dicitur: [Sergius, & Bacchus Primicerii Palatii apud Imperatorem Maximianum, quod Christiani essent, accusati: cum Idola colere nollent, ab eodem veste militari privati, &c.] In Primicerii os imponebat auream monetam Pontifex, & quando. Vide *Antiphona*. Reperitur etiam *Tertiocerius* in libro, cui titulus est Notitia Provinciarum & Anastasius Biblioth. inquit primum S. Martini Papæ accusatorem fuisse Primicerium: [Primicerius sanè omnium accusantium erat Dorotheus Patritius Ciliciæ.] Itaque etiam inter Ecclesiasticos non erat determinata dignitas, nam dicebatur *Primicerius Cantorum*, sic Innoc. III. ait: [Primicerius qui Cantoribus est prælatus.] Vide *Archicantor. Baculus. Cantor*. Item *Primicerius Lectorum*, *Primicerius Aulæ*. Item *Primicerius Defensorum*, idest, Advocatorum Decanus. Luitprand. lib. 6. cap. 6. *Diaconus Cardinalis Primicerius*, idest, Diaconorum Cardinalium Decanus. Et Hincmar. Rhemensis in tomo Concil. Drogonem Episcopum *Primicerium*, nempè Vicarium appellavit, quia Vicarius Papæ in Gallia erat; atque in eodem sensu S. Fulgentius, D. Stephanum Protomartyrem *Primicerium Martyrum*, scilicet caput appellavit. Ivo Carnoten. de Principe Apostolorum ait: [Constituitur post Deum Primicerius, in serm. de Cathed. S. Petri.] Eodemque modo à D. Augustino *Primicerius Apostolorum* idem vocatus fuit, hoc est, Princeps Apostolorum; eodemque pacto *Virginum Primiceria*, idest, Antesignana à D. Bernardo eleganter Virgo Virginum appellata est. Aliqui tamen Auctores censuere hoc Primicerii vocabulum à sigillis officialem significare, qui à Cassiodoro πρωτοκήριος, *Protocerius* appellatus fuit. Hoc vocabulum in malum sen-

sensum desumptum. Vide *Hecatontarchus*.

PRIMIGENIAE. FR. idest, Virgines majores inter Vestales, quæ septem erant. Baron.an.384.n.2.

PRIMISCRINIUS, Primarius Archivista, Ecclesiasticus Officialis, cui in Romana Ecclesia Archivii cura incumbebat, & sub se duodecim Scriniarios habebat, qui omnium Civilium actorum instrumenta formabant. Varii autem Primiscrinii reperiebantur, nempè, *Primiscrinius Beneficiorum*, *Primiscrinius Canonum*, *Primiscrinius securitatum*, *Primiscrinius largitionum privatarum*. Et dicebatur etiam *Protoscriniarius*; hodie tamen Protonotarius intelligitur. Vide *Papa*, §. Et ut Platina.

PRIMITIAE. FR. Contributiones Ecclesiasticis debitæ, sicut decimæ; differunt tamen à decimis, quia decimæ sunt taxatæ, idest, decima pars fructuum; sed Primitiarum quantitas non est determinata; nam qui plus dabat, quadragesimam portionem reddituum dabat, qui minus sexagesimam, & sic licitum erat dare inter LX. & XL. quantum quisque volebat, hoc autem erat in aridis, & liquidis; sed qui dabat primitias animalium, dabat unum de ducentis. Gloss.in can. Ecclesias, 13.qu.1. Vide *Decima*.

PRIMITIO, initiare, seu primitias dare significat. [Munificentiam à tenera primitiavit ætate. Petr. Bles. epist.20.] Ac idem de orationis efficacia loquens, ait: [Dulce vehiculum est in via oratio, fidelis præcursor ad Dominum primitians ei adventum ascendentis, serm.21.

PRIMIVIRGIUS. FR. virgatorum præfectus, qui baculos in manu ferebant, ad removendum populi concursum in equitatione Imperatoris, ita Codinus de off. Aulæ Constantinop. Vide *Bardariotæ*, *Portingherius*.

PRIMORDIALITER, ab initio. [Reducentur [illegible]cta in nihilum, quæ de nihilo primordialite[illegible]cesserunt. Petr.Bles. epist.166.

PRINCIPALIS. Vide *Panæretos*.

PRINCEPS MONASTERII, superintendens ad [illegible]sterii temporalia, qui aliàs Defensor Mon[illegible] dicebatur. [Vestimenta, quæ secum detule[illegible] accipient, qui huic rei præpositi sunt, & inferentur in repositorio, & erunt in potestate Principis Monasterii. In Regula S. Pachom.] & sæpè de hoc munere in eadem Regula.

PRINCIPO. FR. verbum significans prædomino, impero, principatum exerceo. [Scholares pueri, & impuberes adolescentuli ob sanguinis dignitatem de ferula transferuntur ad principandum Presbyteris. D.Bernard.ep.42.ad Henricum Senonen. Archiep.

PRINUS, græcum vocamen, πρῖνος, arbor, quæ à Latinis *Ilex* dicitur. [Sub qua arbore comprehenderis eos loquentes sibi? Qui ait, sub prino. Daniel.cap.14.]. FR. Itaque non fuit Prunus arbor, quemadmodum D. Augustinus serm. 252.de temp. existimavit; *Prinus* enim arbor *Coccigera*, seu *Coccifera* dicitur. De hoc Prino vide Latinium in Correct. Sixti Senen.lib.5. annot. 250.

PRISCILLIANISTAE. FR. Hæretici à Priscilliano seducti, qui in Hispania ex Gnosticorum, & Manichæorum erroribus novum blasphemiarum monstrum formaverat, 24.qu.3.can.39.

PRISIO, carcer. [Unde à suo Judice ordinario, tanquam criminosus, in prisione detentus est. In vita S. Vedestani Episc.] FR. significat etiam carceratum, sicut etiam Italicè *Prigione* tam de carcere, quàm de detento in ea intelligitur. [Et quod disconfitura, quæ erat in mari, prisiones multos nobiles à nautis Regis, qui eos justè ceperant &c. Matth.Parisius in Hist.

PRIVIGNA, vel *Privignus*. Vide *Filiastra*, *Filiastrus*.

PRIVILEGIO, verbum, privilegium concedo. [Deus, apud quem melior est obedientia, quàm victimæ, quidquid emancipet homo, aut privilegiet homo, inobedientiam detestatur. Petr. Blesen. Epist.90.

PRIVILEGIUM. FR. idest privata lex, quæ non omnibus, sed aliquibus privatis suffragatur. Papa autem de jure non potest locis piis noviter erectis privilegia concedere, nisi ministri, seu personæ pro tali instituto comperiantur. [Licet autem nobis instantiùs supplicares, ut Ecclesiæ prædictæ confirmationis privilegium faceremus, tibi non possumus de jure deferre, cum nulli Canonici adhuc ibidem existant, quibus privilegium concedatur, lib.3. Decretal. tit.48.cap.5.

PROASTIUS, & *Proastium*, suburbium. [Invenit in proastio cum philosophis. In vita S. Basilii cap. 2.] Dictio quidem græca προάστειον, idest, suburbium. [Rex Luitprandus in Olona nihilominus suo proastio, miro opere in honorem S. Anastasii Martyris Christo domicilium statuit. Paul. D[illegible] 6.de gest.Longobard.c.56.

PRO[illegible]IS, rectus, idoneus, ac probatæ vitæ, in [illegible] à D. Gregorio *Medicus probabilis*, id[illegible], [illegible] vitæ, appellatus est Exorcista. [illegible] sensu in Conc. Toletan.IV. can.4. [illegible]icitur: [Probabilis vitæ, atque doctrinæ extiterit.] FR. sic etiam: [Presbyteros probabi[illegible] aut Diaconos mittas. Can.Episcopum 10. [illegible].1.

PROBAMENTUM. FR. probatio. [Omnibus adhibitis probamentis, & Scripturis sanctis. Ruffinus in versione operum Origenis.

PROBATICA, προβατικὴ, sic appellata fuit Piscina in Euang. Joannis cap.5. [Erat autem Jerosolymis probatica piscina, quæ cognominatur Hebraicè Bethsaida &c.] Ex vocabulo græco πρόβατον, quod ovem significat, quia in ea mundabantur oves, quæ pro sacrificio offerebantur in Templo, quæ piscina, ut refert Josephus Hebr. lib.6. de bello Judaico cap.6. ædificata fuerat à Rege Salomone, quam *Stagnum Salomonis* ibidem vocat. Itaque *Probatica*, idest, ovilla dicebatur, cujus miraculosa omnium infirmitatum curatio parum ante Christi adventum in defectu prophetiarum cœperat innotesci, & ideò Hebræi de hujusmodi prodigio nullam penes se notitiam habent, nec de ea prædictus

ctus Josephus, aut Phillo ullam mentionem faciunt: scripserant enim hi post Christi mortem, quando, nempè, jam prædictum miraculum cessaverat in piscina, quod Cyrillus lib.2. in Joannem cap.125. & Tertullianus contra Jud. cap.13. probabiliter existimant in die Pentecostes cessasse.

Probatio, Religiosorum novitiatus, [Uno discedente, alter, cui nomen erat Gosuinus, importunitate sua, ut reciperetur, obtinuit, qui vix per sex hebdomadas in probatione stetit. Cæsar.lib.1.cap.10.] Qui Author de S. Hildegunde agens, eodem vocabulo usus fuit: [Ingressa in probationem, manum suam misit ad fortia, lib.1.c.40.[& c.2. lib.2. [Anno probationis expleto, factus est Monachus.

Probola, ex græco προβολή, idest, productio. [Deinde infinitas Angelorum editiones, & probolas. Tertull.advers.Hæret. cap.46.

Procamio. Vide *Concambio*.

Processio, supplicationum agmen, cujus antiqua institutio ex apostolica traditione promanasse censetur, quæ quidem ad instar exercitus modestè, ac devotè coordinatur, vexilla, & crucem præferendo, & Romæ Basilicarum Canonici ferunt etiam secum tentoria, ante quæ loco classicorum campanulas habent, ad imitationem, ut inquit Gemin.lib.1. cap.68. Israelitici populi ante conductionem Arcæ proficiscentis. De Processionibus, hæc Tertullianus inquit; [Si statio facienda est, maritus de die condicat ad balnea; si jejunia observanda sunt, maritus eadem die convivium exerceat; si procedendum erit, nunquam magis familiæ occupatio adveniat. Ad uxor. cap.4.] Item Sidonius antiquissimus inter Patres Author de processionibus sic meminit: [Processio fuerat antelucana, solemnitas anniversaria, populus ingens sexu ex utroque, quem capacissima Basilica non caperet, lib.5.epist.17.] In processionibus Græcorum semper liber Euangeliorum defertur, & ejus delator in Ecclesia Constantinopolitana *Præfectus Euangelio* dicebatur. Progressus autem comparium, missionem Discipulorum à Christo factam significat. [Meritò sanè bini, & bini procedimus. Sic enim ad commendationem fraternæ charitatis, & socialis vitæ missos à Salvatore Discipulos Euangelia sacra testantur. Turbat processionem, si quis solitarius incedere curat. D. Bernard. serm.2. de Purific.] Antiquitùs in memoriam Christi resurrectionis in omnibus per annum Dominicis ordinabatur processio, ac Prælatus, sive alius Superior reliquis Ecclesiasticis præcedebat, ad denotandos Apostolos, ac alios Discipulos Christũ sequutos fuisse in ejus resurrectione, quando eos in Galilæam præcessit. [Undè semper in hujusmodi processionibus Prælatos nostros, quasi Dominum in Galilæam sequimur. Rupert. de div. off.lib.2.cap.8.] Imò *Galilæa* (ut idem refert) dicebatur locus, ubi terminabatur processio. FR. Processio in funeralibus prohibita: [Ut Defunctorum nomine solummodo divina celebrentur officia, publica frequentatione, & processione cessante, can. Certum est, de Consecrat.dist.1.] In processione festi Corporis Christi manipulus non debet ferri. Vide *Manipulus*. Quomodo ferenda est Crux in processionibus. Vide *Crux*. *Processio nigra* dicebatur Litania major, quia tunc Cruces, & altaria nigris velis cooperiebantur. In processione Corporis Christi debet ferri Cotta. Vide *Superpellicium*. Processio septiformis. Vide *Litania*. Reliqua. Vide *Draconarius*, *Euangelium*, *Exomologesis*, *Labarum*, *Litania*, *Prothesis*.

Processores, qui processionaliter incedunt. Ordo Rom. Associantes Episcopum, quando processionaliter ex Sacrario progrediebatur, *Processores* appellat: sic comitantes Diaconum, quando ad ambonem pro canendo Euangelio diriguntur, *Processores* nuncupantur.

Processus, hoc vocab. nonnunquam excommunicationem denotat. [Die Mercurii prima mensis Februarii, Pontificatus Clementis VI. anno IV. ipse Papa fecit quosdam processus generales in publico contra interfectores bo.me. Andreæ Regis Siciliæ Illustris. Davantria in suo M. S. Cæremon.] Eodem vocabulo idem utitur ad significandas excommunicationes in Bulla Cœnæ, quæ etiam in festo Ascensionis, & in die Dedicationis Basilicarum SS. Petri, & Pauli publicabantur, quia, ut idem Author ait, legebantur in die Cœnæ Dom. in qua Eucharistiæ sacramentum institutum fuit, & Apostolos communicaverat; ad denotandum, quod ab hoc sacramento privatus sit excommunicatus. Item in die Ascensionis, quando, scilicet, Christus pro omnibus fidelibus deprecatus est, ad ostendendum, quod excommunicatus de precibus Ecclesiæ participare nequit. Tandem in die Dedicationis promulgabatur, quia excommunicatus ab Ecclesia expellitur, ne cum aliis fidelibus orare possit.

Procherium, πρόχειρι, idest, Manuale, quo vocabulo utitur Cassianus in Collat.19. cap.4. Vide *Enchiridion*.

Prochotrophium. Vide *Brephotrophium*. Vide *Ptochotrophium*.

Proconsularia, dicebantur acta SS. Martyrum à Notariis Provinciarum proconsularium scripta, & collecta. Baron.an.238.

Procuratia. FR. exigentia ab Episcopis extorta sub prætextu procurationis, ac defensionis piorum locorum. [Ad humilitatem Religiosorum conversus, ab eis pecuniam non minimam extorsit nomine procuratiæ. Matth.Paris. anno 1239.] Nam, ut ait Augustinus apud Gratianum in can. si privatum, 12.q.2. [Non illa nostra sunt quorum procurationem quodamodo gerimus] Et de Episcopo etiam dicitur: [Aliud est sua possidere, aliud est communium procuratorem esse, can. Episcopus, 14.qu.1.

Procuratio. FR. Jus Episcopale exigendi causa visitationis; nàm Episcopus quandoque *Procurator* dicitur, ut supra dictum est. [Prælati de procurationibus, quas in victualibus percipiunt, deci-

decimam non persolvunt.] Et infra: [De illis autem procurationibus, quas Prælati in pecunia numerata ritè percipiunt ab antiquo, & quas perciperent, etiam si non visitarent, decimas præstare tenetur. Prælatus autem, qui procurationem (quam sine visitatione potuit de jure percipere in pecunia numerata) remittit: quia remittit, quod sibi debetur &c. In extrav. comm. de decimis, & de censibus, exactionibus, & procurationibus.] Item annualem censum significat, cap. 16. 17. 21. 22. 23. 24. 25. & 27. lib. 3. decretal. tit. 39.

PROCURATRIX Sedis Apostolicæ. FR. ab Innocentio III. Abbatissa quædam constituta fuit, cap. 4. decretal. de Confirmat. util. vel inutil.

PROCURATOR. Vide *Explorator*, *Pensepistropus*. Item Procurator dicitur Episcopus. Vide *Procuratia*, *Procuratio*.

PRODIGALITAS. Vide *Banausia* in dict. *Banausus*.

PRODITOR. FR. Certus indicator, seu delator publicus, l. si quis per proditorem, & l. si lupus, de furtis. Item apud Patres mendacem significat. [Sicut enim ex his verbis ostenditur, non solum ille proditor est veritatis, qui transgrediens veritatem, palàm pro veritate mendacium loquitur; sed etiam ille, qui non liberè veritatem pronunciat, quam liberè pronunciare oportet, aut non liberè veritatem defendit, quam liberè defendere convenit, proditor est veritatis, can. nolite timere, 11. qu. 3. ideò dictio *Proditor* pluribus modis intelligitur, ut in can. Clericus qui, dist. 46. ubi sic habetur: [Qui adulationibus, & proditionibus vacare deprehenditur,] & ibi sic Glossa: [Proditor dicitur, qui propter timorem non defendit veritatem, & qui tacet eam, ut can. nolite, 11. quæst. 3. Item qui crimen alterius, sibi solùm notum, manifestat, ut can. si peccaverit, 2. q. 1. Item qui malitiosè circumvenit alium, & callidè seducit, ut in periculum salutis tradat, can. si cupis, 16. qu. 1. Item qui rem sibi commissam exponit hostibus, can. de forma, 22. q. 5. Item qui jussum veritatis contemnit, can. abiit, 11. qu. 3. Item qui secretum sibi commissum revelat, can. nervi, 13. dist.

PRODROMUS. Vide *Mansionarius*.

PROEDRUS, πρόεδρος, idest, Præsidens, officium Græcorum Ecclesiæ: [Proedrus Heracleæ, qui erat inter honoratissimos, & Exarchus Thraciæ, & Macedoniæ. Codinus. Denunciamus omnibus Proedris Ecclesiarum nostrarum. Tharas. in epist. ad Hadrian. Papam.

PROFANO. Vide *Infano*.

PROFESSIO. FR. idest, juramentum. [Cunctis convenientibus apud Septimum, tunc Patriarcha à tyranno de orthodoxa fide, ut sine perturbatione servaret Ecclesiam, extorsit professionem. Landulph. lib. 7. histor.

PROFESSOR. Vide *Confessor*.

PROFESSUS. FR. aliquando non alicujus artis, seu facultatis professorem significat; sed qui se in Catalogo describi faciebat, ratione alicujus edicti, vel aliqua gratia in concursu aliorum in nomenclatura notabatur, ut illius concessionis compos fieret; sic in primo sensu dicebatur professus bonorum, censuum, nominis &c. Cic. pro Archia poeta: [Cum hic domicilium Romæ multos jam annos haberet, professus est apud Prætorem Q. Metellum familiarissimum suum,] idest, se tanquam Civem Romanum conscribi fecerat, & Livius lib. 2. [Hoc proposito dicto, & qui aderant nexi, profiteri extemplò nomina.] Sic habetur in Luca cap. 2. [Ibant omnes, ut profiterentur singuli, in suā Civitatem: [& inferiùs: [Ut profiteretur cum Maria &c.] idest, ut daretur in nota nomen, Civitas &c. Item professor, & profiteor in secundo sensu, nempè, qui notabatur tanquam concurrens pro aliqua re obtinenda; ita Liv. lib. 6. bell. Pun. [Primò expectaverant, ut qui se tanto imperio dignos crederent, nomina profiterentur,] quod clarè Cicero explicat in orat. pro Plancio, dum ait: [Sunt professi, qui magistratum perituri dabant nomen, & inter competitores describebantur, & candidam vestem assumebant.] Hinc verba D. August. tom. 10. hom. 25. aliàs obscura, elucidantur, ubi de Magdalena agens inquit: [Accessit confessa, ut rediret professa,] idest, suum peccatum confessa est, & decretum remissionis consequuta est, ac inter cœlestes candidatos conscribi meruit. Vide Baron. in Appar. num. 81.

PROFESTUS. FR. dies ferialis, qui festivitate vacat. Pompon. Festus. Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 16. & Glossa in cap. 4. lib. 3. decretal. tit. 41. ait: [Profestus quasi procul à festo.

PROFITEOR. FR. significat jurare. [Quæ tradita canonicè comperio observare, ac venerari profiteor. Ivo Carnotensis epist. 65.] Unde *Professio*, idest, juramentum.

PROGRAMMA. FR. græca vox πρόγραμμα, quæ publicam scripturam, sive edictum significat. In Cod. Theod. lib. 10. tit. 16. Cassiodor. in formulis, & Vulcatius Gallicanus in Avidio Cassio de eo hæc inquit: [Statim signa edici jussit, & programma in parietibus fixit; ut si quis cinctus inveniretur apud Daphnen, discinctus rediret.

PROHIBITUM. FR. pro eo, quod non invenitur concessum, lib. 1. decretal. tit. 7. cap. 2.

PROLITO, litare, imolare, ac sacrificare significat. [Cogebatur Christi populus vanis superstitionibus interesse, atque in cultu nefandi ritus, nunc aut libamina incesta profundere, aut ornatus sertis victimas trahere, aut gravia nidoribus thura succendere, aut inter fervidos ignes pallenti aruina funesto sanguine prolitare. S. Zeno Veronen. Episc. in vita S. Arcadii Mart.] Ejus synonyma. Vide *Sacrifico*.

PROLOGUS GALEATUS. Ita nuncupatur prologus S. Hieronymi in principio Sacræ Scripturæ appositus, quia, ut idem ibi ait: [Hic prologus Scripturarum quasi galeatum principium omnibus libris, quos de hebræo vertimus, convenire potest.] Idem Sulpitius asserit,] Quod idem & galea-

galeatum à quibusdam vocatur, quoniam ita cõmune esse possit, ut in omnibus causis quemadmodum galea suo galeato, omnibus indigis possit esse commune.] Alii verò autumant, quod metaphoricè à galea dicatur, quæ sicut caput defendit, ita prologus in principio suæ tractationis appositus, totum tractatum tanquam apologia ab Adversariorum detractionibus tutatur.

PROLUBIUM, prolibitum, complacentia. [Verumtamen formidans per diem suo prolubio satisfacere. In vita S. Gudilæ Virg.

PROMÆ CELLAE. Vide *Promptuarium*.

PROMEREOR. FR. idest, complaceor, sive placeor: [Talibus hostiis promeretur Deus, epist. ad hebr. cap. 13.] ita ut in sensu passivo accipiatur. Unde Arias Montanus ex græco textu *Beneplacet sibi Deus* vertit.

PROMOTIO FURTIVA. FR. quando absque Episcopi conscientia, & nullo prævio examine ad aliquem ordinem furtivè quis promovetur. Gloss. in cap. veniens ad nos, de excess. prælat.

PROMPTUARIUM. FR. locus in quo res promptè habentur, græcè ταμεῖον dicitur, quod vocabulum loco *Cellarii* habet græca lectio ad Cantic. c. 1. ubi Vulgata legit: [Introduxit me Rex in cellaria sua, exultabimus, & lætabimur in te,] græca lect. habet: [Introduxit me Rex in promptuarium suum &c.] Sed D. Ambrosius Cubiculum vertit, inquiens: [Introduxit me Rex in cubiculum suum. Græcus in promptuarium suum, lib. 5. de Sacram. c. 2.] Est autem promptuariũ ex Sipontino, locus, in quo res ad usum necessariæ repositæ sunt, ut statim promi, & proferri possint. Unde Apul. lib. 1. [Ex promptuario oleum unctui, & lintea tersui, & cætera huc eidẽ usui profer ocytèr,] *profer ocyter*, idest, promptè ex promptuario. Sic etiam in Esaia 26. 20. ubi Vulgata habet: [Vade popolus meus, intra cubicula tua &c.] LXX. transtulerunt: εἴσελθε εἰς τὰ ταμεῖόν σου; sic pariter legit Tertull. lib. de resurrect. nempè: [Populus meus introite in cellas promas.] Videtur autem legisse: εἰς τὰ ταμεῖα, qui tamen ibidem, quid sint, sic explicat: [Cur cellarum promarum potiùs vocabulo usus est, & non alterius loci receptorii? Nisi quia in cellis promis caro salita, & usui reposita servatur, depromenda illinc suo tempore.] *Cellaria* igitur in vulgat. Cantic. cap. prædicto non tantum significat cellam vinariam, ut vulgò fertur; sed promptuarium, ac cellam promam totius peni, idest, esculenta & poculenta, de quibus fusè Gell. lib. 4. c. 1. Beroaldus in 1. Æneid. contra Servium. Sed etiam ex Ser. Sulpitio, & Masurio Sabino, nomine *penù*, vel *penoris* omne utensile apud eundem Gell. ibid. intelligitur, ubi signanter inquit; [Præterea de penu adscribendum hoc etiam putavi. Ser. Sulpitium in reprehensis Scævolæ capitibus scripsisse, Sejo Hesio placuisse, non quæ esui tãtùm, & potui forent; sed thus quoque, & ceræ &c.] Quare præfatam Cantic. dictionem concinnè explicans D. Ambrosius Cellarium odoramentorum dulcedinis, & satietatis intellexerat, dum inquit: [Induxit me Rex in cellarium suum, ubi bona libamina, boni odores, ubi mella suavia, ubi fructus diversi, ubi epulæ variæ, lib. 5. de Sacram. cap. 2.

PRONTANIMITAS, animi promptitudo. [Adeo laboravit in ejus obsequio tota mentis prontanimitate. In vita S. Greg. Ligonien. Episc.

PROPALO. Vide *Depalo*.

PROPHETA, sive *Prophetis*, ex græco vocabulo προφήτης, idest, qui futura prædicit, & in Sac. Scriptura *Videns* appellatur. Vide *Videns*.

PROPHETEUM, Templum in honorem alicujus Sancti Prophetæ dedicatum. [Reliquiæ S. Samuelis in ejus propheteo sunt positæ. Theodor. lib. 1. sub Arcad.] Sicut eodem modo Ecclesia alicui Apostolo erecta *Apostoleum* dicta fuit.

PROPITIATORUM. Vide *Chorus*, *Sacrarium*. FR. Divus tamen Paulus in epist. ad Hebr. cap. 9. pro propitiatorio, ut Theophylactus inquit, Arcæ testamẽti operculum intellexerat. Oechumenius verò ait, quod erat tabula aurea quadrata perpendiculariter supra arcam pendens sine contactu; ità appellata, quia ex ea accipiebantur propitiationes, & divina responsa.

PROPOLA. Vide sequentem dictionem.

PROPOLARIUS, Propola, Revenditor, ex græco προπώλης. [Propolarius quisque, quod vendit, laudat. D. August. tract. 10. super Joannem.] Sed rectà latinitate *Propola* dici debet. Sic Cic. contra Pisonem inquit: [Pastor domi nullus, nulla cella, panis, & vinum à propola, atque decuba.] Et Plautus Aul. scena 5. act. 3. ait: [Propolæ calciolariis &c.] Vide *Regratarius*. FR. Item *Propola* aliquando pro lenone accipitur: [Muliercula formæ scitioris, ut prostribula mãcipia lupanarium ad ludibrium pudicitiæ contraxit. Imitatus est etiam propolas circumforaneos. Lampridius in Commodo.] Alludit ad vitium lenonum, qui pulcras mulieres, ut ad prostribula ducerent lucrandi causa, ubique inquirebant, & propriè *Mangones* dicuntur; quo vitio Octavius Aug. à Svetonio in eundẽ c. 69. notatur: [Et conditiones quæsitas per amicos, qui matres familias, & adultas ætate virgines denudarent, atque perspicerent, tanquàm Thoranio mangone vendente.] Idem opprobrium in Caligula Svetonius cap. 36. etiam notaverat, fœminas inquiens: [Mercantium more considerabat.

PROPOLIUM, προπωλεῖον, vulgò revenditio, apud eundem D. August. [Quot propolia fecerunt.] In aliquibus tamen ejus Codicibus *Proposita*, & *Propositum* mendosè habetur.

PROPOSITA. Vide *Propolium*.

PROPOSITUM, FR. arbitrium. [Si autem ipsis propriè aliquid liberalitate alicujus, vel successione cognationis evenerit, faciant inde, quod eorum proposito congruerit. Quod si à suo proposito retrorsum exorbitaverint, honore Ecclesiastico indigni tanquã reprobi judicentur, can. placuit, ut Episcopi, 12. qu. 3.] idest, [Qui voluerint facere ipsorum voluntatis arbitrio] ut in eadem qu. can. quicumque, declaratur. Item propositum perperam pro Propolium scriptum. Vide *Propolium*.

PRO-

Proprietas. Vide *Peculiaritas*.

Proreta, πρῳρήτης. FR. navis Rector. [Quod si perniciosum est proretam navim deserere, can. *Si* sciscitaris. 7. q. 1. & ibi Glossa.

Proprindo, prius prehendo, barbarum verbum, Benedicti Levitæ vocabulum.

Proprisus, priùs apprehensus. Ejusdem Benedicti Levitæ vocab.

Prorsus, nomen, hoc vocabulum legitur in vita S. Gildæ, quod ab aliquibus directus, sive erectus interpretatur, ubi sic habetur: [Pedissequa quoque ejus, & prævia, & de via negat se discernere, nec prorsi tramitis meminisse.] Sed *Perorsi*, à verbo *Perordior*, ut consideranti patebit, legendum est.

Prosa, sic rhythmus ille dicitur, qui post Epistolam canitur, & denominatur *Sequentia*, & *Iubilatio*. Dicitur autem *Prosa*, quia in ea non observantur metricæ regulæ. Item *Sequentia*, quia sequitur post Graduale. Authorem Rhythmorum Noterium S. Galli Abbatem, Durandus lib. 4. cap. 22. facit, qui etiam ibi ait Nicolaum Papam in Ecclesia cani ordinasse. Ecclesia tamen Romana his Sequentiis utitur in Missa; nempè *Lauda Sion Salvatorem*, quam D. Thomas Aquinas composuit. *Veni Sancte Spiritus* à Ruperto Galliarum Rege anno 1003. scripta, Durand. ibidem. Alii tamen Authorem Hermannum Contractum faciunt. *Victimæ Paschali laudes* ignoratur Author. *Dies iræ, dies illa*, quam aliqui D. Gregorium, alii D. Bernardum composuisse putant; Bzovius in Ecclesiast. Annal. anno 1294. ait fuisse Cardinalem Ursinum Authorem, sive Frangipanem; nec deest, qui Augustinum Biellam de anno 1491. inventorem faciat; ac tandem illam Humberto Dominicanorum Generali attribuunt alii. Vide *Hymnus*. *Iubilatio*. *Prosaticus*. *Versus leoninus*.

Prosabbatum. Vide *Parasceue*.

Prosaticus, prosaicus. [Qui sale attico, & prosatico lepore, imò divina inspiratione composuit. In vita S. Eulogii Presb. & Mart.

Proscholus. Vide *Baccalaureus*.

Prosecutio. FR. idest, allegatio. [Sancta Synodus dixit: licet secundum prosecutionem Laurentii, Petri, Eulalii, Crescentii, Maximi, vel Stephani, nec apud nos incertum habetur hanc ipsam scripturam nullius esse momenti. can. benè quidem. dist. 96.] Nam omnes isti Episcopi, nempè Laurentius Mediolanensis, Petrus Ravennatis, Eulalius Syracusanus, Maximus Belitanus (fortasè Belitranus) & Stephanus Venusinus Episcopi omnes allegationes adduxerunt pro immunitate Ecclesiastica, contra statuta Basilii Odoacris Regis Vicarii; & statum quæstionis explicat ibidem Glossa.

Proselytus, adjectivum, græca dict. προσήλυτος, idest, Advena, Alienigena, Peregrinus. [Judæi quoque, & Proselyti. Actor. cap. 2. hebraicè *Gher* dicitur, idest, Peregrinus. FR. Idem nomen reperitur in Matth. cap. 23. [Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, qui circuitis mare, & aridam, ut faciatis unum proselytum, & cùm fuerit factus, facitis eum filium gehennæ, duplo quàm vos:] Ubi glossa interlinearis sic interpretatur, nempè [Ad legem convertitis eum unum advenam de Gentibus.] Glossa verò ordinaria subjungit: [Proselyti sunt de Gentibus in Synagogam recepti, quorum raritas per unum significatur, quia vix aliquis post Christum.] Nicolaus Lyranus ait ibidem: [Proselytus legis dicebatur ille, qui de gentilitate ad Judaismum convertebatur.] & D. August. contra Adimantium eumdem Matthæi locum exponit, inquiēs: [Istis autem perversitatibus suis faciebant, ut cùm aliquis Gentilis ad eorum legem transibat, idest, factus esset proselytus, haberet mores eorum, & fieret filius gehennæ, multò plusquam illi essent.] Qui tamen Proselyti duplicis generis erant, scilicet, qui *Proselyti justitiæ* dicebantur; nam circumcisioni submittebantur, atque legem mosaicam rigorosè observabant ad instar naturalis Hebræi. Alii dicebantur *Proselyti imperfecti*, sive *Domicilii*, qui detestabantur idololatriā; sed circumcisionem sustinere non patiebantur, nec legem Moysis observabant; sed tantum sequebantur naturalia præcepta à Deo Noemo, posterisque ejus tradita, idest, non furandi, non occidendi, non fornicandi, & similia; hujusmodi fuisse dicitur Nicolaum ab Apostolis baptizatū, & in Diaconem ordinatum, de quo in Act. c. 6. habetur: [Nicolaum advenam, (*idest, proselytum*) Antiochenum.] Item Proselytus Hebræorum fuerat ex christianô Aquila, & qua de causa. Vide *Pharisæus*. Item *Gher* hebraicè, significat etiam timens Deum, & ubi nos legimus: [Qui timent Dominum, speraverunt in Domino, Psal. 113.] hebraicè habetur *Gherim*. Sic etiam in Psal. 117. [Viri Israelitæ, qui timetis Deum.] ac alibi passim.

Proseucha, græca dictio προσευχὴ, idest, deprecatio, oratio: [Metuendum erat, nè per hanc occasionem Judæi quoque molestarentur à suis Civibus, si quid novarent circa proseuchas, & ritus patrios. Philo hebr. in Flaccum in legat. ad Cajum.] Item Synagogam significat; sic idem Philo, ubi de transtyberina regione à Cæsare Augusto Hebræis concessa, inquit: [Sciebat habere suas proseuchas, in quibus cœtus facerent.] Vide *Synagoga*. FR. *Proseucha*, licet græcè orationem significet: à Scriptoribus verò tàm Hebræis, quā Gentilibus, atq; Christianis pro loco orationis, videlicet, Synagoga semper accipitur. Quo ad hebræos, nedùm citatus Philonis locum in Flaccum de Synagoga intelligitur; sed idem Author in vita Moysis non longè à fine hoc vocabulum ita declarat: [Nā destinata oppidatim sacris precationibus loca, quæ proseuchas vulgus nominat, quid aliud sunt, quam scholæ, in quibus prudentia, fortitudo, temperantia, justitia, pietas, sanctitas, omnisque virtus discitur, quodcumque ad humana, divinaque negotia requiritur?] Et Joseph. Hæbr. De vita sua post medium, inquit: [Sequente igitur die populus convenit in pro-

prosseucham, quam vocant precationis domum, amplam, & capacem tantæ multitudinis.] Et ex Gentilibus Juvenalis Satyr.3.

Ede, ubi consistas, in qua te quæro proseucha &c.

Et ex Christianis Scriptoribus vetus Scholiastes habet in Glossario: [Προσεύχεσθαι enim græcè orare dicitur, & proseucha locus Judæorum ubi orant] quæ etymologia proseuchæ Adriano Turnebo arridet, lib.1.adversar.cap.19.

PROSPHORA. Vide *Missa*.

PROSPEX, providus, prævisor. [Recogita in præsagiis vatem, in ominibus augurem, in eventibus prospicem. Tertull. de testam. animæ, cap.5.

PROSTAGMA, græcum nomen πρόσταγμα, id est, præceptum. [Post hæc sacro placuit Concilio, quatenus Augusti prostagmate &c. In vita S. Celsi Episc.

PROSTRALES, sive *Prosternales*, vel *Prostrati* Psalmi. Vide *Psalmus*.

PROTECDICUS, primus defensor, græcum vocabulum πρωτέκδικος. [Protecdicus, qui suscipiebat captivos, & ibi erat judex causarum criminalium. Codin. lib.1. de off.] Erat etiam Ecclesiasticum Officium, cui spectabat causas criminales Clericorum cognoscere: item Ecclesiæ defensor erat, ac suam jurisdictionem in Ecclesiarum ingressu exercebat, qui ideò πρωτεκδικεῖον nuncupabatur; quod officium primo ordini Clericorum Constantinopolitanorum à Patriarcha Gregorio Xiphilino additum fuit, quia, ut ait Balsamon, non libenter defensoris munus renunciabant, ut ad alia officia ascenderent propter ejus lucrum; ideòque prædictus Patriarcha inter priores Ecclesiæ dignitates hoc officium annumeravit. Vide *Defensor*, & *Defensoria*.

PROTELO, longè jacto; apud Scriptores tamen Ecclesiasticos translativè ponitur non rarò pro spatio temporis in longum producto ad agendum aliquid. [Nocte quadam plus solito orationem protelans, usque ad lucis crepusculum in contemplatione permansit. Hincmar. in Remig.] Sic etiam Cæsarius lib.1.cap.27.] Vitam protelari virtute medicinæ] dixit. Usurpatur etiam in eodem sensu quo ad moralia: [Ut quoniam deficiente charitate, eo usque protelatur malitia, ut nova exerceantur facinora. Concil. Tolet. V. can.1.] FR. sic etiam Stephanus Papa Gualberto Dosinæ Patriarchæ scribens, qui prætenso zelo Comensis Ecclesiæ Electum consecrare distulerat, ideò scribit: [Si protelaveris, & eum consecrare, jam toties monitus, non maturaveris, proculdubio ad nos veniens, consecratus abibit. Can. nunc verò, 9. qu.3. [Vide Matth. Paris. in dict. *Parvisium*.

PROTHESIS, πρόθεσις, altare, in quo Græci multis cæremoniis pro Missa panem, & vinum præparant, & ex eò loco deinde processionaliter tempore consecrationis ad sacrum altare deferunt, in qua processione intervenire solebat Græcus Imperator in ejus Coronationis die, hoc, nempè, pacto: tempore deferendi oblationes aliqui Diacones discedebant ad invitandum novum Imperatorem, qui cum eis ad Prothesis locum ingrediebatur, ubi manto auro contexto induebatur, in capite gestans coronam, & baculum in manu, qui *Narthex* dicebatur, (de quo suo loco diximus) in sinistra, ac centum armatis militibus associatus procedebat; deinde Diaconi sequebantur, & postremò Sacerdotes oblationes ferentes; accedensque ad majorem portam in Sancta Sanctorum, ubi expectabatur à Patriarcha, tunc immorabatur ex parte exteriori Imperator, & capitis inclinatione ad invicem salutabantur: interim transibat Diaconus Patriarchale pallium ferens in dextera, qui in conspectu Imperatoris sistens, elata voce hæc verba intonabat: [Recordetur Dominus Deus potentiæ regni tui in regno suo ubique nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.] Quod ab aliis Diaconis & Sacerdotibus, qui sequebantur, iterabatur: & cum ingrederentur Sancta Sanctorum similem precationem etiam Patriarchæ canebant singuli eorum; [Recordetur Dominus Deus Pontificatus tui ubique &c.] His peractis Imperator salutabat Patriarcham, ac paludamentum deponebat, & ad suum locum recedebat. Tempore deinde communionis, quam sumebat in hac die intra Cancellos cum aliis sacris Ministris, propriis manibus Eucharistiam, & Sanguinem ex Calice à Patriarcha porrecto suscipiebat, & ante Communionem thurificabat in formam Crucis altare, ac deinde Patriarcham, qui ab Imperatoris manibus thuribulum recipiens, idem obsequium ei reddebat, illum incensando. Tandem deponens ex capite coronam, Diaconoque consignans, Altaris Sacramento se refocillabat; ita Curopal. cap.17. Similis quædam processio adhuc in Ecclesia Turonensi viget; tempore enim offertorii ordinatur processio ex Sacristia, ac primus omnium prima Dignitas, quæ est Thesaurarii, progreditur pluviali indutus, post quem sequitur Ceroferarius, deinde Subdiaconus cum urceolis vini, & aquæ velo contectis, & post alium Ceroferarium sequitur Diaconus cum patena similiter velo cooperta; post tertium Ceroferarium alius Diaconus incedit cum Calice, & Corporale velo involuto, super quod defert duas tabellas, in quibus depictæ sunt Sanctorum imagines, quæ pro danda pace inserviunt. Tandem quartus Ceroferarius terminat, & claudit processionem, quæ terminatur ad Altare, ubi solemnis Missa celebratur.

PROTO A SECRETIS, principalis Secretarius, sive Magnus Cancellarius. [Leo Curapalates, & Proto à secretis Simeon. Luitpr. in legat.

PROTOBESTIARIUS. Vide *Protovestiarius*.

PROTOCANONARCHA. Vide *Canonarcha*.

PROTOCATAPANUS. Vide *Catipanus*.

PROTOCERIUS. Vide *Primicerius*.

PROTOCOLLUM, πρωτόκολλον, significat primum glutinum, sive collam, qua libri conglutinabanmen-

tur: hinc pro volumine sumitur, in quo instrumenta Notariorum, & similia registrantur, & ex eo scripturæ describuntur, ad eas intereslatis consignandas.

PROTOCURSOR, Cursorum Præfectus: [Cum enim misisset Protocursorem, ut interrogaret eos, quo præcipiente hoc fecerint. Landulph. in Phoca.

PROTOCYNEGUS. FR. πρωτοκυνηγὸς, venationis antesignanus, Italicè *Capocaccia* dicitur. Erat tamen Dignitas in Imperiali Aula Constantinopolitana, qui stapedem sustinebat in Imperatoris equitatione, & ad eum vestes Imperiales pertinebant, si in venatione sanguine maculabantur. Codinus.

PROTODIACONUS, πρωτοδιάκονος, Archidiaconus, sic à D. Jo: Damasceno lib. 4. c. 6. appellatus fuit Sanctus Stephanus Protomartyr. Vid. *Archidiaconus*.

PROTOMARTYR, πρωτομάρτυρ, primus martyr, quo titulo appellari solet ab Ecclesia D. Stephanus; primus enim fuerat, qui inter Christianos gloria Martyrii coronari meruerit: sic etiam vocatur justus Abel respectu veteris martyrum testamenti, & inter Christianas fœminas Sancta Thecla in Menologio græco his verbis celebratur: [Sanctæ Protomartyris, & paris Apostolis Theclæ.

PROTOMEDICUS. Vide *Archiater*.

PROTOMYSTES, πρωτομύστης, idest, Sacrorum caput, Episcopus intelligitur. Vide *Mystes*.

PROTONOTARIUS, dictio græco-latina, πρωτονοτάριος, idest, primus Notarius, Ecclesiasticus officialis, à D. Clem. Papa institutus, qui aliquos hujusmodi ordinavit, ut Sanctorum Martyrum acta colligerent, ac scriberent, de qua re Baronius ann. 44. n. 79. an. 98. num. 3. an. 238. num. 2. ann. 598. num. 16. & disertè in Notis Martyrol. c. 1. Errat tamen Glossa in can. Monachus, dist. 77. asserens *Notarium* à notis ita appellari; nam à notificando ita dicitur, ut idem Baronius ann. 447. num. 10. benè advertit. Item Protonotarius dicitur etiam *Protoscriptor Ecclesiæ*. Idem Baron. ann. 1152. num. 123. Qui appellati sunt *Scriniarii*, *Notarii*, *Protoscriniarii*, *Primiscrinii*. Vide *Primiscrinius*, cui antiquitùs in creatione novi Pontificis incumbebat ad ejus libitum mutare nomen Electi. Vide *Papa*, §. Et ut Platina affirmat. FR. Item *Notarii S. Sedis Apost.* can. Augustino, 12. quæst. 2. :I: Sixtus Papa V. ad duodenarium numerum eos auxit. In Pontificia Cappella præcedunt Commendatarium S. Spiritus in Saxia, Messanensem Archimandritam, ac omnes mitratos Abbates, quando non sunt sacris paramentis induti. Sac. Rit. Congr. 12. Febr. 1598. Ita etiam Palatii Apostolici Sacristam, nisi erit Episcopus. Ead. Sac. Congr. 13. Jun. 1601. Hodie tamen in Ecclesia Latina sunt duplicis generis Protonotarii, participantes, nempè, de quibus supra, & non participantes. Primi sunt, qui habitu prælatitio induuntur in Curia, & extra eam, & multis privilegiis cumulantur, scilicet posse non legitimos legitimare, creare Protonotarios non participantes, Equites aureatos, Notarios Apostolicos, Doctores in utroque jure, ac in Theologia; sed in jure taxativè annuatim, at in Theologia indefinitè. Possunt insuper uti mitra, aliisque Pontificalibus paramentis in Missa solemni cum licentia Ordinarii, si præsens sit; secus verò si hic erit absens, in quo casu ejus licentia necessaria non est. Item habent facultatem sibi faciendi celebrare in loco non sacro, & tempore interdicti, ad quam celebrationem potest eorũ familia intervenire. Item anticipare Missam ante auroram, & post meridiem illam posticipare. Item hujusmodi Protonotarii post decennium eorum officium renunciantes, per lustrum gaudent iisdem privilegiis; sed in Urbe non possunt uti amplius rochetto, & præcedentiam amittunt in Cappella Pontif. & sedere tunc debent post Rotæ Auditores, Clericosque Cameræ, ex Constit. Sixti V. de anno 1585. Sed Urbanus VIII. an. 1619. ampliavit eis facultatem, quod, nempè, renuntiantes per triennium supradictis privilegiis fruantur. Potonotarii sacra paramenta benedicere non possunt. Sac. Rit. Congreg. 17. Julii 1627. Protonotarii verò non participantes, quorum numerus indefinitus est, habent extra Urbem rocchetti, & mantelletti usum. Eadem Sac. Rit. Congr. 18. Jul. 1626. Sed non possunt habere annulum in digito, dum celebrant. Ead. Sac. Rit. Congr. 11. Febr. 1624. Præcedunt Canonicos Cathedralis; sed non cum capitulariter sunt congregati. Ead. Congr. 12. Maji 1602. Canonicus Protonotarius potest in choro uti veste violacea. Ead. Congr. Rit. 14. Janu. 1612. in quadam Panormitana, dum tamen defert habitus Canonicales, & cum sit in choro debet ferre habitus similes aliis Canonicis, aliàs distributionibus non gaudet. Ead. Rit. Cong. 12. Decemb. 1626. Suntque Ordinario loci in criminalibus tantùm subjecti, & in civil. dum non excedat summam 24. ducat. ex Bulla Leonis X. Qui gaudet privilegio Conclavistarum, Cavaleratus Apost. Cancell. vel scripturiæ ejusdem, & Papæ familiares, dum non habeant uxores, & sint Clerici, ut Protonotarii secundæ classis habentur. Antiquitus erat etiam duplex Notariorum species, alii enim intra cancellos coram Judicibus obducto velo acta Martyrum scribebant; alii autem extra cancellos scribebant, de quibus Baron. cap. 1. in Notis Martyrologii. In Ecclesia tamen Constantinopolitana Protonotarius erat ex secundo Clericali ordine primus, ad quem spectabat Lectores Ecclesiæ examinare, testamenta scribere, & mancipia manumittere. FR. Qui Græcus Protonotarius *Ianua exocatacælorum* dicebatur, non quia Janitor illorum esset, ut Junius credidit, sed quia ingressui in ordinem superiorem Exocatacœlorum erat proximior: qui *Exocatacæli*, ut suo loco dictum fuit, Cardinales erant Constantinopolitanæ Ecclesiæ, quique, cum essent in ordine Diaconali, omnes alios Episcopos præcedebant, licèt lis mota fuisset ab

ab Episcopis contra Chartophylacem, qui unus ex illis Diaconis erat, fuit tamen in ipsius favorem rescriptum ab Imperatore Alexio Comneno in novellis à Leonclavio editis. Vide *Scriniarius*.

PROTOPAPAS, πρωτόπαπας, Archipresbyter, qui in Ecclesia Constantinopolitana multis praeminentiis fruebatur, cùm esset ecclesiastici tribunalis caput, & *Magnus Protopapas* dicebatur ad differentiam alterius Protopapas Imperialis, qui super omnes Clericos Cappellæ Imperialis constituebatur. Aliquando tamen Magnus Protopapas Clericis tùm Patriarchatus, tum etiam Palatii præfuerat. Messanæ adhuc extat hæc dignitas in quadam Ecclesia Catholica appellata, ac ita dicta ex eo, quia quando Sicilia sub Græco Imperio erat, hæc Ecclesia cum Latinis permansit unita in confessione, quo Spiritus Sanctus ex Patre, Filioque procedat: & licèt usque in hodiernum diem græco ritu ibi officia celebrentur; in azymo tamen consecrant, & paramentis sacerdotalibus utuntur Latinorum more. Hic itaque Messanensis Protopapas præter jurisdictionem, quam in multis Ecclesiis ejusdem Civitatis exercet, quæ olim sibi subjectæ erant; non parum à Clero Metropolitanæ Ecclesiæ honoratur, in die enim Pentecostes ad hanc Catholicam Ecclesiam processionaliter accedunt Cathedralis Canonici, Protopapam suscipientes, & ad Cathedralem Ecclesiam conducunt, ubi græco ritu solemnes Vesperas ille canit, ac tandem eisdem cæremoniis ad propriam Ecclesiam reducitur, quæ honoris demonstratio ideò clericis istis græcis fit in ea die ob memoriam unionis eorum cum Latinorum dogmatibus, præcipuè in materia processionis, ut diximus, Spiritus Sancti. Item in die Circumcisionis in solemni Cathedralis Missa ibidem Epistola, & Euangelium à græcis Subdiacono, & Diacono leguntur. In processionibus Messanensibus Protopapas utitur ligneo baculo ad instar græcorum Abbatum in forma litteræ T.

PROTOPASCHITAE, πρωτοπασχῖται, hæreticorum secta, quæ Judaico more in azymis celebrabat Pascha. Appellati etiam fuerunt *Sabbatiani* à quodam *Sabbato*, sive *Sabbatio* hæresiarcha, qui fuerat Hebræus. FR. Baronius tamen eosdem esse ait, ac Novatianos, ad an. 413. n. 28.

PROTOPLASTUS, πρωτόπλαστος, primus plasmatus, idest, Adam unde canit Ecclesia: [De parentis protoplasti,] & pro Adami successoribus aliquando usurpatur: [Per cujus partum mutatur natura, protoplastorum deletur culpa. D. August. serm. 18.] ubi de B. Virgine loquitur. FR. sic etiam hoc vocabulum à Gloss. in c. 5. de bigamis non ordinan. interpretatur.

PROTOPOSTOLARIUS, Officialis in Ecclesia Constantinopol. primusque eorum erat, qui epistolam in Missa legebant.

PROTOPSALTES, πρωτοψάλτης, primus Psalmista. Vide *Domesticus*.

PROTOSEBASTUS, πρωτοσέβαστος, primus Augustus, in aula Constantinopolitana dignitas, quæ Imperatorum filiis, & ejus consanguineis conferebatur. FR. Dicitur etiam *Protosevaston*, quod rectè Primus Comes interpretatur, & non Comes Palatinus, ut Vvolfius, & Rogerius in Hist. Anglicana vertunt. [Hemanuel Constantinopolitanus Imperator &c. misit Oratorem ex Italis Gratiosum Jordanem Roberti olim Capuani Principis filium, Palatii Imperialis Protosevaston. Blond. decad. 2. lib. 5.

PROTOSECRETARIUS. FR. primarius à secretis: [Quin & Theodorus protosecretarius Præfecti Constantinopolitani. Anastas. Biblioth. in Collectan. à Sirmondo edita.

PROTOSCRINIARIUS. Vide *Protonotarius*.

PROTOSCRIPTOR. Vide *Protonotarius*.

PROTOSEDEO, præsideo, sedeo in primo loco. [Protosedent Presbyteri coronati. Tertull. de coron. milit. cap. 15.

PROTOSTASIA. FR. principalitas, præfectura, prælatio, de hoc vocabulo non rarò in Cod. Theodos.

PROTOSTATES, seu *Protostata*. FR. ex græco πρωτοςάτης, idest, primarius: unde *Discipulorum Protostates* à S. Proclo in orat. 8. de Transfigurat. Dom. appellatus fuit S. Petrus Apostolorum Princeps; secundum aliquos significat conductorem duodecim militum, qui *Commanipulones* dicuntur. Optimè igitur S. Proclus manipularem conductorem, ac primarium Petrum vocat, dum eum Protostatem Discipulorum, nempè, duodecim appellat; ad quod facit Suidæ documentum ajentis: [Manipulus continet viros 8. alii volunt constare 12. alii verò ex 16. viris &c. quod & mensura optima est: & manipuli Princeps Protostata, seu Doctor vocatur: ipse est primus, & optimus seriei.

PROTOSTRATOR, Præfectus stabuli, Marescallus. FR. sic etiam interpretatur Niceta, ubi de Gofredo Bulione loquitur, nempè: [Dignitate erat vir ille Marescallus, quod Græcis est Protostrator.] Idem à Joanne Curopalata affirmatur in Theophilo, & *Equisonum primus* ab eo dicitur: nam inferiores *Stratores* dicebantur. Suidas. Vide *Strator*.

PROTOSTRATORICUS. FR. adjectivum nomen pro eo, quod Protostratoris est. [Deus, qui facit omnia, Andronici Imperatoris cognomentum excitet Philen Palæologum, qui post ob animi alacritatem, ac fortitudinem protostratoricum baculum accepit. Niceph. lib. 7. hist.

PROTOSYNCELLUS, πρωτοσύγκελλος, idest, primus domesticus, dignitas Ecclesiastica in Constantinop. Eccl. ità dicebatur, quia omnium Syncellorum, idest, habitantium, sive domesticorum Patriarchalis palatii erat primarius, & erat ejusdem Patriarchæ Vicarius, imò futuræ Patriarchatus successioni destinatus; ideò dignitas hæc à Capitulo illius Ecclesiæ, cum Imperiali beneplacito eligebatur: [Eodem prætereà mense ab Imperatore Joanne ad Papam Martinum Legati redierunt, Marcus, inquam,

quam, Iagrus, & Stratopedarcha, & Magnus Protosynellus. Phranzes lib.2.cap.2.

PROTOVESTIARIUS, qui præerat omnibus vestiariis: legitur etiam *Protobestiarius*. Erat officium inter Ecclesiasticos, & sæculares, de hoc habetur fuisse in magna extimatione apud Græcos; nam, ut Codinus lib.2. refert, Michael Palæologus Imperator Michaelem Trachaniottam ex sorore nepotem Protovestiarium Palatii fecerat. Vide *Canstrisius*. *Vestiarius*.

PROVINCIA. FR. dicitur illa, quæ habet decem, vel undecim Civitates, & unum Regem, & totidem potestates sub se, & unum Metropolitanum, aliosque suffraganeos decem, vel undecim Episcopos &c. can. Scitote 6. quæst.3. Provincia Galliæ comitatus quomodo vocetur latinè. Vide *Speculator*.

PROVISINUS, moneta. Vide *Solidus provisinus*.

PROVISORIA. Vide *Prædestinatio*.

PROXENETA, προξενήτης. FR. mediator, qui *Interemptor* dicitur. [Interemptores autem ab officio declinantes, vel negligentiùs agentes, ab officio removeantur. can. Clericus quilibet. dist. 91.] & ibi Glossa. *Mediator* etiam vocatur. [Mediatores, per quos scelus simoniæ plerumque committitur, ad testimonium cōtra sceleris ejusdem authores (in detestationem criminis) admittuntur, si non agitur criminaliter, sed civiliter, & emolumentum exinde non fuerint assecuti. cap. mediatores, de testib. & attestat. in 6.] & ibi Glossa: cujus officium *Proxeneticum* dicitur. ff. de proxenet. l.1. & 2. Vide *Interemptor*.

PRUDENTII OPERA. Vide *Dittochæum*. *Hamartigenia*. *Psychomachia*.

PSACHMON. Vide *Psachnion*.

PSACHNION, habitus, sive stola Pontificalis, alii Pallium intelligunt. [Et continuò exclamans Sacellarius quemdam astantium excubitorum tonsorem, præcepit sine mora auferre psachnion summi, & Apostolici, atque præcipui pastoris,] idest, S. Martini Papæ, & Mart. in Collect. Anastasii in exil. ejusdem S. Martini. FR. in eadem Collect. à Sirmondo edita habet ibid. pag.92. [Summi, & Apostolici Christianorum.] Et inferiùs: [Cùm incidisset psachnion Beati Viri excubitor, & corrigiam compagiorum ejus, statim tradidit eum Sacellarius Præfecto Urbis, dicens, Tolle eum Domine Præfecte, & continuò membratim incide illum.] FR. Aliter tamen apud Baronium hic textus legitur in anno 651. n.10. ubi sic habetur: [Et continuò exclamans Sacellarius quemdam astantium excubitorum consortem præcepit sine mora auferre Psachmon:] & inferius: [Cum ergo incidisset psachmon Beati Viri excubitor &c.] Et post pauca verba idem Baronius sic hujusmodi vocabulum interpretatur, inquiens: [Quod ad psachmon spectat, depravatè ita legi putamus, per quam vocem nil est, ut indumentum aliquod possit intelligi. Siquidem pontificia stola, quæ pallium dicitur, & cæteris omnibus superponitur indumentis, posteà sublata fuit. Nec est, ut conjici possit psachmon, quasi perisagmum, sarcinam viatoriam fuisse corrigiæ (ut textus habet) compagibus nexam: siquidem non est verisimile ei relictam, cum è navi est ductus in carcerem, & è carcere ad judicium. Unde ista conjunctio psachmi, atque corrigiæ opinari suadet fuisse cingulo junctam compagibus peram, quæ græcè dicitur σάγις, quam ad libellos oblatos recondendos potissimum gestare Pontifices solebant.] Sed hæc opinio tanti Viri non satis arridet. Primò, quia pera, quam gestabant Pontifices, non pro supplicationum libellis oblatis à Pontifice ferebatur, sed pro largienda pauperibus in itinere eleemosyna, quia memorialia oblata non penès se, sed penès Secretarium, vel alium famulum deferebantur. Secundò cum S. Martinus ultra nonaginta dies in Constantinopolitano carcere ante hujus Sacellarii temerarium actum detentus fuisset, ut in supradicta citata Anastasii narratione habetur: non est major ratio, cur pallium, & stola Pontifici per illud trimestre ablata essent in carcere, & non sarcina quoque viatoria. Item Sirmondus ubi supra *Psachnion* scribit, sic etiam *Tonsorem*, & non *Consortem* habet. Atque Surius *Tonsorem*, & *Psachmon*, tom.7. ad diem 12. Novembris c.19. scribit. Unde puto litteram, *i*, per errorem scriptoris appositam fuisse, dum deberet esse tertius pes litteræ, *m*, ita ut, *n*, &, *i*, faciant integrum, *m*, & legendum rectè *Psachmon*, quamvis Baronius depravatam hanc orthographiam existimet; ac propterea aliter sentirem, nempè cum Sacellarii officium Ecclesiasticum etiam fuisset, ut in dict. *Sacellarius* dicitur, quod ad hunc Sacellarium degradare, & execrare spectabat, in cujus signum præcepit, ut omnia pontificalia insignia à Sancto Pontifice auferantur; unde ait Anastasius, quod jussione hujus sacellarii nequissimi:] Suscipientes ergo eum carnifices, exuerunt exterius ejus pallium sacerdotalis stolæ, scindentes alas tunicæ, quæ erat interius, à summo usque deorsum.] Insuper præceperat Sacellarius, ut auferatur corrigia compagiorum ejus; Compagi enim erant Pontificis solius insignia, ut idem Anastasius inquit [Accedens Mauritius Subdiaconus orarium de ejus collo abstulit, & ante pedes ejus projecit, & compagos ejus] & alibi à Theodoro, idem inquit receptis reliquiis ejusdem S. Martini, [& uno de compagis ejus, idest, caligis, quos nullus alius nisi Romanus Pontifex portat] ut scripsimus in dict. *Compagi*, ubi etiam quomodo corrigiam in compagis annexam fuisse ostendimus. Item in signum degradationis idem Sacellarius præceperat, ut omnes circumstantes Sanctum Pontificem anathematizarent, ut in eadem narratione penès Baronium, Sirmondum, & Surium habetur, idest, execrarent. Unde non fuisse inverisimile videtur, quod per hoc vocabulum *Psachmon* corona sacerdotalis intelligatur, quæ in signum degradationis abradi solet. Inducor ex duplici capite hoc asserere, tum quia ibi dicitur, quod Tonsori Sacellarius incidere

Hh 2 psa-

psachmon praeceperat; tonsoris enim officium non est scindere indumenta, sed abradere; tum etiam quia à Graecis ψάνος dicitur calvaster, Junius in Lexicon; & ita existimo, quod Psachmon significet calvarium, sive calvariam partem capitis, ubi formatur clericalis tonsura, quae corona dicitur, desumpto etiam nomine à capitis loco, qui locus quoque corona dicebatur. Unde si per hujusmodi vocabulum Psachmon cum Baronio supra pera intelligeretur, frustra siquidem Anastasius tanta exaggeratione in hunc Sacellarii temerarium actum inveheretur, inquiens: [Auferre psachmon Summi, & Catholici Christianorũ praecipui Pastoris &c.] qua exaggeratione in privatione pallii, stolaeque, ac tunicae non usus est. Argumentum igitur est, quod verticem, coronã, & calvarium visibilis Ecclesiae Capitis recidere in signum execrationis jussisset Sacellarius ille nequam; & quod ille actus fuisset degradationis demonstrativus, non solum ex praemissis probatur, sed & ex inde sequutis; nam posteà brachio saeculari ad interitum carnis consignatus fuerat à Sacellario Sanctus Pontifex; inquit enim Anastasius: [Statim tradidit Sacellarius Praefecto Urbis, dicens, Tolle eum Domine Praefecte, & continuò membratim incide illum.] Confirmatur ulteriùs, quia ψικάδας appellant Graeci Ancillas, quae delicatarum Matronarum capillos medicato fuco conspergebant, Henr. Steph. in Thesaur. linguae graecae in dict. ψικάς, tom. 4. pag. 701. Atque ψῆγμα graecè significat id quod radendo detractum est, Scapula in lexicon; unde ψάχμον, idest, rasura, sive tonsura ex verbo ψήχω, quod rado significat. Idem Scapula. Solent enim latini litteram graecam H in A latinum vertere, ut γραμματική, Grammatica. Greteserii Gram. cap. 36. in fine. Et γ Graecis quando sequitur liquida littera μ propter antipathiam cum μ verti solet in χ: unde *Psachmon*, loco *Psagmon* dicunt. Caeterum cum Baronio concurro, quod hoc vocabulum non significet stolam, sive pallium, ex eo quia singillatim extat his omnibus despoliatum fuisse posteà à carnificibus Pont. ut supra attuli ex praedicta narratione.

PSALLENDA, in ritu Ambrosiano sic dicitur Antiphona illa, quae in fine Laudis, & Vesperarum recitatur pro commemoratione alicujus Sancti.

PSALLENTIA, psalmodia, psalmorum cantus [Peto etiam tuam charitatem, ut sicut à Rectore tuo Alexandro Episcopo nostro didicisti Graecorum psallentiam, ad nos dirigere tua Fraternitas delectetur, D. Damasus in Epist. ad Hieronymum.] Reperitur etiam hoc vocabulum in neutro genere: [Igitur exinde cum multo psallentio in Civitatem suscipitur, & in sua Ecclesia Episcopus ordinatur, in vita S. Galli. Et Gregorius Turonensis: [Cum honore debito, grandique psallentio in Monasterio locarentur, lib. 9. cap. 10.

PSALLIANI, haeretici. Vide *Precatores*, *Euchetae*.

PSALMELLUS. Vide *Graduale*.

PSALMICEN. FR. psallens [Cultu peracto vigiliarum, quas alternante mulcedine, Monachi, Clericique psalmicines concelebraverunt. Sidon. lib. 5. epist. 17.

PSALMI LUCERNALES. Vide *Vesperae*.

PSALMI PLEBEI, dicuntur Psalmi à personis particularibus compositi, qui Davidici non sunt. [Quod non oporteat plebejos Psalmos in Ecclesia cantare. Concil. Laodicense can. ult.

PSALMISTA, ecclesiasticus ordo ex minoribus, qui *Cantor* dicitur in Concil. Toletano. Vide *Cantor*, & à Graecis ψάλτης, psaltes nuncupatur. In Bibliotheca Domus professae Messanensis Societatis Jesu in quodam pervetusto pontificali M. S. reperitur, quod cum simplex Sacerdos hunc ordinem conferre solebat, talia verba proferebat, nempè: [Vide, ut quod ore cantas, corde credas, & quod credis, operibus comprobes.] Eadem etiam forma verborum in Pontificali Rom. legitur, scilicet: [Psalmistae, idest, Cantores possunt absque scientia Episcopi, sola jussione Presbyteri Officium suscipere cantandi, dante eis Presbytero, vel potius Episcopo antiphonariũ in manus, & dicente: Vide, ut quod ore cantas &c.] De qua caeremonia Durandus quoque lib. 2. cap. 3. mentionem facit, ubi ostendit, quod in Sac. Canonibus Clericus primi ordinis Psalmista diceretur, qui Psaltes usque ad praesens à Graecis nuncupatur. Psalmistae verò Officium ab Isidoro ita describitur: [Ad Psalmistam pertinet officium canendi, dicere benedictiones, Psalmos, laudes, sacrificii responsoria, & quidquid pertinet ad canendi peritiam.] FR. Quod Psalmista fuisset primus clericalis ordo. Vide Gloss. in can. Illud nos, dist. 77. quod Officium *Psalmistatus* dicebatur. Ibid.

PSALMISTATUS. Vide *Psalmista*.

PSALMODIA. Vide *Psallentia*.

PSALMOGRAPHUS, ψαλμογράφος, FR. dicitur David, can. praesens, 20. quaest. 3.

PSALMUS, vox graeca ψαλμὸς, idest, cantus, cujus antithesis. Vide *Ensalmus*. Psalmi verò qui graduales dicuntur, ità denominati sunt, nam canebantur, dum ascendebantur quindecim Templi Salomonis gradus. Durand. lib. 5. c. 2. Unde denominati sunt *Canticum graduum & ascensionis*, juxta vim dictionis hebraicae *Amahaloth*; ita Theodoretus, & Euthymius Graeci scriptores, qui etiam docent Davidẽ literaliter, ac propheticè ibi de discessu populi Hebraei à captivitate Babylonica ad Jerosolymitanam libertatem loqui. FR. Eandem opinionem habuit R. David Kimki super Psalmos; sed R. Sandia ait Psalmos graduales ità appellatos fuisse, quia elevando gradatim vocem canebantur. Psalmodia mirabilem vim habet contra animi afflictiones. [Inter effoeminationis modos, psalmos secum comminiscetur, & cum Athletae agent, ille dicturus est, repercutiendum non esset. Poterit & de misericordia moveri defixus, in morsus ursorum, & spongias retiariorum. Tertull. de spectac. cap. 25.] Utebantur enim Retiarii spongiis ad siccandum, & reprimendum sanguinem. Turneb. lib. 18. cap. 33. Sic fortasse à simili quoad psal-

psalmodiam locutus fuerat Tertull. At clariùs Isidor. Pelusiota miros erga nostros turbatos affectus psalmorum effectus recenset, inquiens: [Psalmorum cantus, ut nonnulli ajunt, turbolentos animi motus propulsat, mœroremque lenit, & iram mitigat, & luctus per lacrymas levat. lib.2.epist.176.] & ideò antiquam, ac laudabilem consuetudiné psallédi in funeralibus Ecclesia introduxerat; nam præter suffragium pro defuncti anima, psalmodia mœstitiam conductorum, & amicorum ejusdem defuncti, propellit: hinc Greg. Nazian. in funere Cæsaris, ad Martyrum sacra cum pompa deducti, inquit: [Psalmodiis luctum sedantibus. Orat. 10. in laud. ejudem Cæsaris Frat.] Inter Catholicos recitabantur graduales psalmi quotidie tempore quadragesimali; sed B. Pius V. deinde officii divini reformator statuit, ut in feriis quartis jejuniorum in Choro recitarentur, ab hac obligatione eximens illos, qui extra Chorum ad officium divinum recitandum tenentur; concessit tamen quinquaginta dies indulgentiæ graduales recitantibus tam in Choro, quàm extra, ut in ejus Bulla in principio Breviarii apposita apparet. Psalmi Pœnitentiales, eo quia de pœnitentia agunt, ita vocati sunt, qui tamen ante D. Augustinum erant in usu; Sanctus enim ille in extremis laborans eos sibi legi jusserat. Innocentius III. tempore quadragesimali recitari statuit, Radulphus propos.21. sed postmodum præfatus Beatus Pius V. hanc obligationem tãtum Chori esse statuit, & solummodo in qualibet feria sexta quadragesimali recitandos ordinavit, in quo die Adam peccasse dicitur, & secundus Adam Christus ejus pretiosissimo sanguine lapsos redemit. FR. si hoc verum esset, sequeretur primos Parentes in gratia, ac innocentiæ statu per integram hebdomadem mansisse: Creator enim Mundi die septimo, idest, sabbati requieverat ab universo opere, quod patrarat, qui die antecedenti ejusdem parentes creaverat; ergo in sequentis hebdomadis feria sexta saltem Adam peccaverat. Itaque Psalmos pœnitentiales in Choro, vel extra eum recitantibus præfatus B. Pius quinquaginta alios indulgentiæ dies erogavit, ut in prædicta Bulla. Numerus autem septenarius psalmorum pœnitentiæ, remissionis symbolum est; in Mosaica enim lege leprosi, qui peccatorum figura sunt, septies aspergebantur ad obtinendam salutem; leprosus Naaman Syrus, ut ab ejus lepra mundaretur, septies in Jordane se lavare oportuit; in septimo mense concedebatur generalis remissio; in septima annorum hebdomada remissionis Jubileum divulgabatur; in septimo die Columba dimissa est à Noe; sic in Euangelio legitur septies Christum osculasse defunctum puerum, antequam per ejus virtutem resuscitaretur; septies labentibus peccata remittere cogitabat Apostolorum Princeps, ac tandem per sacros Canones septenaria pœnitentia enormiter peccantibus imponebatur. Alia septenarii numeri symbola. Vide *Horæ Canonicæ*. In tempore etiam quadragesimali aliqui Psalmi recitabantur, qui *Psalmi prostrales*, seu *prosternales*, sive *prostrati* dicebantur; nam ab humi prostratis in pœnitentiæ signum recitabantur. Item D. Augustinus quendam Psalmum prodiit, quem *Abecedarium* nuncupavit contra Donatistas, in quo eorum errores, & apologia pro Catholicis ordine Alphabetico continebantur, ubi probare nitebatur non posse inter Catholicos annumerari, nisi qui Cathedræ Sancti Petri unitus esset. Notabilis quidem est omnis Davidicorũ psalmorum summa, quæ 2606. versuum numero continetur, ac consequenter medietas hujusmodi summæ internoscitur in illis duobus versibus [Cor autem eorum non erat rectum cum eo, &c. Ipse autem est misericors,] positis in Psal.77. Ita ut centrum omnium psalmorum in summa humana malitia, & infinita Dei misericordia consistat. Psalmorũ Coordinatorem Esdram fuisse ait Anastasius, & LXX. putat S. Hilarius. Psalmos in horis canonicis recitandi Auctorem S. Pontianum Papam Ribadeneira in ejus vita facit; sed hoc decretum non fuerat universaliter receptum, nàm post sæculũ psalmi per canonicas horas, sicut nunc habentur, jussu S. Damasi Papæ à D. Hieronymo dispositi fuere, ut ipsemet Damasus in quadam ex ejus epistolis ad prædictum Doctorem directa testatur, inquiens ante ipsius tempora Romæ non fuisse in usu recitationem psalmorum in horis. Vide Baron.an.60. De alternatione verò psallendi inter Græcos mentionem facit D. Dionysius de cœlest. hierar. cap.3. & D. Basilius epist.63. affirmantes hoc fuisse à D. Ignatio Martyre introductum. Aliqui tamen Fabianum, & Diodorũ introductores reciproci cantus psalmorum in Ecclesia Græca fuisse autumant. At inter Latinos introductorem D. Ambrosium D. Augustinus facit, quod deinde à S. Damaso observari per universalem Ecclesiam statutum est. In Basilica Vaticana recitantur psalmi secundum Hieronymi versionem. Dicere solebat Augustinus, nomen Sacerdotis haud mereri, qui memoriter recitare nesciret psalterium. Imò Toletanum Concilium VII. in can.10. prohibet ordinari in sacris illos, qui non memoriter omnes psalmos callerent. De S. Gregorio Papa legitur, nullum in Episcopum consecrari permisisse, qui memoriter nesciret recitare psalmos; quare Donatus Archidiaconus, & Joannes Sacerdos ad Ravennatensem Archiepiscopatum electi, & eidem Gregorio Papæ ab Imperiali Exarcho commendati ann.595. rejecti fuerunt ab eodem Pontifice ob defectum nesciendi memoriter psalmos: ita Ughellius in Ital. sac. tom.2. Alibi etiam diximus de rigorosa hujus psalendi memoriter observantia in Lugdunensi Ecclesia, & qui omnes psalmos memoriter recitare sciebat *Psalteratus* dicebatur. Vide *Psalteratus*. Dubitari assolet ab Auctoribus, num omnes psalmi sint Davidici; nam in fine psalmi 71. leguntur hæc verba [Defecerunt laudes David filii Jesse.] Sed communior opinio tenet, omnes psalmos à David cõpositos fuisse, ex eo quia quando Christus aliquẽ locum Davidis citaverat indifferenter ajebat

¶ Dixit David in libro psalmorum] ita ut videatur ipsum Dominum Jesum Davidi totum Psalmorum librum attribuisse: imò idem Salvator noster Psalmum 109. affirmavit Davidicum fuisse, inquiens [Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo?] Igitur vel ultra septuagesimum primum Psalmum Davidem composuisse fatendum est, vel hunc Psalmum ab amanuensibus ordine mutatum fuisse, cum in psalterio ultimo loco disponi debuisset. Item omnes psalmi metro hebraico compositi sunt, & licet in eisdem psalmis aliqui eventus narrentur, qui post David acciderant, ut Jerosolymæ destructio in prædicto psal. 71. Babylonica captivitas, psal. 136. & liberatio ab eadem, psal. 125. nihilominus intelligenda sunt hæc spiritu prophetico, ac si præsentia fuissent, à regio Propheta fuisse prævisa, ut docet D.Hieronymus; nam Prophetarum mos fuerat de rebus futuris loqui, ac si præsentes essent; ideò nonnulli psalmi attributi sunt Aggæo, & Zachariæ prophetis, qui post David vixerant. Item psalmi aliqui titulum habent *Pro octava*, quod erat musicale instrumentum octo chordarum, ut ex c.25. lib.1. Paralipomenon colligitur, ubi dum varia musicalia instrumenta numerantur, dicitur: [In citharis pro octava canebant.] FR. In regula S.Benedicti c.18. psalmi longiores appellantur *Psalmi fortiores*. Psalmus integer recitabatur à Celebrante in Missæ introitu, & quare truncatus fuerit. Vide *Introitus*. Quare dicantur duodecim psalmi in feriali Matutino. Vide *Nocturnus*. Cæterùm Vide *Canticum*. *Diapsalma*. *Diguria*. *Simpsalma*. Qualis psalmus sit omnibus aliis longior. Vide *Solemnitas*. Quid denotet vox hebraica *Selah*, tam sæpè repetita in psalmis. Vide *Selah*.

PSALTERATUS, qui memoriter omnes psalmos recitabat. Vide *Psalmista*.

PSALTERIUM, contemplativam vitam translativè significat. Vide *Cithara*.

PSALTES. Vide *Cantor*. *Psalmista*.

PSEUDO, ψευδὴς, falsò. FR. falsum significat. [Vas electionis Paulus Apostolus, egregius prædicator, se, & eos, qui secum erant, propriis manibus exhibebat, ut pseudo, & subdolis operariis sub prædicationis specie lucra facientibus, locum præcluderet, & his, quos ipse pascebat pabulo verbi Dei, non existeret onerosus. Extrav. comm. de censibus in princ.

PSEUDEPIGRAPHUS, ψευδεπίγραφος, falsò intitulatus; ità enim à D.Hieronymo appellatus fuit liber Sapientiæ in præfatione librorum Salomonis: [Et alius pseudepigraphus, qui Sapientiæ Salomonis inscribitur.] quia non existimavit illum à Salomone fuisse compositum, nec uti talis ab Hebræis habetur, qui ab eis inter canonicos bibliæ libros non admittitur; hæc autem phrasis censetur græca ab eodem Doctore, qui subjungit hunc Sapientiæ librum à multis antiquis Scriptoribus Philonis hebræi existimatum fuisse.

PSEUDOFORUM, ψευδοφόροι, falsum ostium, quod *Secreta porta* vulgò diceretur. [Vidi præterea ad pseudoforum monasterii adductum energumenum, & priusquam ad limen attigerat, fuisse curatum. Sulpit. in vita S.Mart.

PSEUDOLACTINUS, falsus lactis color, idest, nō satis albus, sed potiùs cinericius, seu cœlestis: vox græco-latina est [Circa pectus sub gula inferior tunica pseudolactini coloris. Jo.Diac. in vita S.Greg. FR. Romæ *turchino allattato* dicitur.

PSEUDOMARTYR, falsus martyr.

PSEUDOMONACHUS, falsus monachus.

PSEUDOTHEOS. Vide *Hecatontarchus*.

PSIATHIUM, ψιάθιον, storea ex juncis contexta. [Incipientem jàm fessum corpus reficere, & incumbentem psiathio reperisset. Cassian. lib.5.c.35. Ac idem lib.1.c.13. [Quos ita novimus omni ex parte nudos existere, ut præter colobium, mafortem, caligas, melotem, & psiathium nihil amplius habeant.] Reperitur etiam in eadem significatione *Psiathus*, ut in vita S.Pachomii capit.43. [At nè otiosus essem, psiathos elegi cum fratribus texere.] Item *Psiathius*, ut ibid. c.52. [Semper autem psiathios operabantur.] Ac tandem etiam *Psyacium*, quo usus est D.Gregorius Papa de S.Benedicto agens: [Præcepit vir Dei statim eum in cella sua in psyacio, quo orare consueverat, projici.] Ad præsens verò Arabes *Psath* appellant stoream, sive tapetum, quod orientalium usu in terram sternitur. Hujus vocabuli etymon. Vide *Natta*.

PSIMMYTHIUM, ψιμμύθιον, fucus, cerussa, qua inter cætera fœminæ utuntur ad faciem, & cutem dealbandam. [Et crebris lacrymis facies psimmythio antè sordidata purgatur. S.Hieronym. epist.23.

PSIACIUM. Vide *Psiathium*.

PSYCHAGOGIA, ψυχαγωγία, animi recreatio: sic compositiones spirituales, quæ pro vera animi recreatione inserviunt, appellari solent.

PSICHE, græca dictio ψυχὴ, idest, anima.

PSYCHIA. Vide *Animetta*.

PSYCHICHUS, ψυχικὸς, animalis, adjectivum nomen, quatenus à spirituali contra distinguitur; sic appellavit miserabilis Tertull. irrisoriè Catholicos, quando ab Ecclesia se exemit, ac ipsemet sibi hujus attributi vocabuli rationem assignavit, inquiens: [Et nos quidem postea agnitio paracleti, atq; defensio disiungit à psychicis. Advers. psych. c.1.] per *Paracletum* autem Montanum hæresiarcham intelligit, in cujus errores Tertullianus inciderat, & *Psychicos* Catholicos subaudit, quia Montanum Catholici tamquam spiritum cognoscere renuerant: sic etiam idem Tertull. verba Apostoli 1.Cor.c.2. nimirum, [Animalis autem homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei [intelligebat. Imò ex contemptu idem Tertullianus lucanicis Catholicos comparat, dum ait: [Qui nam isti sunt, semel nominabo, exteriores, & interiores botuli psychicorum. Advers. Psych. cap.1.

PSYCHOMACHIA, ψυχομαχία, animæ conflictus: [Vicit tamen in sancta psychomachia charitas per-

perfecta mori pro Christo. In vita S. Glephyræ Virg.] Hoc etiam vocabulo suum tractatum de conflictu spirituali virtutum in vitia Prudentius intitulavit. Vide *Amartigenia*.

PTOCHIUM, πτωχεῖον, pauperum, ac mendicantium domus. [Relinque omnia, & fuge facultates patris tui, quæ multos inveniunt hæredes. Ecce ptochia, hierocomia, xenodochia, monasteria &c. In vita S. Euphrosinæ, cap.7.

PTOCHOTROPHIUM, πτωχοτροφεῖον, pauperum hospitium. [Habebat autem ptochotrophium, in superiori quidem parte mulieres, in inferiori autem viros. Pallad. in Lausiaca cap.5.] FR. Unde corrigendus est Ivonis Carnotensis textus in epist. 214. ubi perperam *Procotrophiis*, pro *Ptocotrophiis* habet.

PTOCHOTROPHUS, πτωχοτρόφος, qui curam habet pauperum hospitii. FR. [Nunc puta omnes quidem ante pedes tuos cadere, & pauperes, & ptochotrophos, omnes verò Monachos, & Virgines, ex lib.2. S. Cyrilli in Concil. Constantinop. II. collat.5. in fine.

PUBLICI POENITENTES. Vide *Pœnitentes*.

PUBLICANUS, publicarum gabellarum exactor, qui publicani ab Hebræis *Parisim*, idest, latrones appellabantur. Baron. an.31. n.73. Vide *Parisim*, *Pharisæus*. Item dicuntur *Gabbe* etiam hebraicè. Idem Baron. loc. cit. Tertullianus autem existimat publicanos non fuisse Hebræos, sed Gentiles: [Aut si quis dubitat Ethnicos fuisse publicanos, apud Judæam usurpatam jam pridem Pompeji manu, atque Luculli, legat Deuteronomium: Non erit vectigal pendens ex filiis Israel. Nec tam execrabile esset nomen publicanorum apud Dominum, nisi extraneum vendentium ipsius Cœli, & Terræ, & Maris transitus, de pudicit cap.8.] Tertullianicæ opinioni acriter se opposuit D. Hieronymus in epistola ad Damasum directa, in qua evidenter probat Publicanos Hebræos fuisse; nam Matthæus, & hebræus, & publicanus fuerat; & in Templo affirmat Christus publicanum orasse. Item à D. Joanne Baptista baptizati sunt publicani, ac tandē Christus Dominus cum publicanis non conversasset, si Ethnici fuissent, nec cum eis cibos vetitos comedisset, ne scandalizarentur Hebræi. FR. Ego tamen existimo publicanos fuisse tam Hebræos, quàm Gentiles, quod ex verbis Plinii arguo, qui lib.12. Naturalis Histor. cap.14. inquit: [Iterumque nostri Imperii publicanis pèditur &c. [Quare non videtur probabile, quòd publicani per vastum Romanorum Imperium debuissent omnes Hebræos esse; vel Plinii verba saltem intelligēda sunt, quod Imperii Publicani in Oriente erant distincti à cæteris aliarum nationum; nam ibi thuris gabellas à diversis nationibus solvēdas recenset, ac tandem devenit ad telonium Imperio debitum, ubi de Imperii publicanis mentionem facit. Ergo cæteræ nationes diversos publicanos habebant ad exigendas earum gabellas. Ac idem Plinius lib.33. cap.2. vires, & gentilitatem publicanorum clarè expressit his verbis: [Ita dum separatur ordo ab ingenuis, communicatus est cum servitiis. Judicum autem appellatione separari eum ordinem, primi omnium instituere Gracchi discordi popularitate in contumeliam Senatus; mox ea debellata, authoritas nominis vario seditionum eventu circa publicanos substitit, & aliquandiu tertiæ vires publicani fuere.] Item Plinius secundus lib.7. epist.14. inquit: [Ut accipi jubeam à te pretium agrorum &c. non quanti à liberto meo; sed &c. quanti à publicanis partem vigesimam emisti.] Ejus synonyma. Vide in dict. *Susceptum*, *Telonarius*.

PUBLICIANA ACTIO. FR. terminus juris, quem declarat Glossa in c. Abbate, de sentent. & re judicata, in sexto, §. Dominii, ubi sic inquit in casu ibi allato: [Si talis emptor, antequam usucapiat, à possessione cadit: petit rem à possessore jure quasi dominii, & appellatur actio publiciana. Si autem post usucapionem à possessione cadat: tunc non competit publiciana, sed datur civilis actio, scilicet, rei vindicatio secundum quosdam utilis, secundum alios directa, ff. de pub. l.1. dicta est autem publiciana, à Publicio authore, qui eam invenit, ut Institut. de act. §. Aliæ.

PUBLICO. FR. Confisco, seu subhasto. [A me ergo positum est hoc decretum, ut omnis homo, qui hanc mutaverit jussionem, tollatur lignum de domo ipsius, & erigatur, & configatur in eo, domus autem publicetur. Esdræ cap.6. n.11.

PUDUCLO, hoc verbum, quod in Monachorum regulis invenitur, Eruditissimum Lucam Holstenium multum in suo Gloss. excogitare compulit, ac tandem deponere ait significare; sed textus verba aliud denotare videntur, ubi sic habetur: [Habere debent fratres in hyeme paraturam grossam quotidianam stamineam, & tunicam aliam nocturnam, quam post nocturnū puduclent; quia in die diversis occupantur laboribus, cap.81.] Non enim videtur nimium temporis spatium requiri ad deponendam vestem, ut diù à diurnis laboribus vacaturi essent Monachi illi; nam statim hoc sine ulla mora agere potuissent. Insuper de hyemali tempore loquitur textus, ac de tunica nocturna, nempe, ut ea indutus Monachus resistere possit frigoris injuriæ: nec verisimile videtur, quod post nocturnos, dum iterum dormire, ac calore se fovere debuissent, nocturnam tunicam deponere jubeantur. Itaque puto, quod potiùs *Pediculent* corrigendum sit, tum ex ignorantia Scriptorum illius sæculi, tum etiam ex documento usus aliquarum Religionum, ubi post nocturnos solent Religiosi in medio alicujus aulæ accendere pyram hyberno tempore, & discindere cingulum, ac pulices, similesque sordidas bestiolas in ignem excutere, & postmodum ad iterum dormiendum ire. Unde hoc verbum potiùs pediculos à tunica extrahere, & mactare significare puto.

PUER, pro servo, sive ministro: [Puer meus jacet in domo paralyticus. Matth.8.] qua significatione usurpatur sæpè in sacra pagina: [Et vocavit

vit (*idest, Alexander Magnus*) pueros suos nobiles, qui secum erant nutriti à juventute, 1. Macab. cap. 1.] & ubi nos Psalm. 112. legimus: [Laudate pueri Dominum] Symmachus, Aquila, & Theodotion; verterunt δοῦλοι, Servi, ac etiam apud SS. Patres: [Ille verò egressus foras munivit puerum armis. Greg. Turon. lib. 3. cap. 15.] FR. [Plura scriberem frater, ni celeritate pueri revertentis urgerer. S. Pacian. epist. 1. de Catholico nomine [Ac clariùs penès D. Gregorium Magnum [Quanto utpotè nobilis fœminæ pueri ex sola superbia delinquunt. In Regist. lib. 2. epist. 1.] Atque Glossa satis declarat, inquiens: [Puer quandoque servum, quandoque puellam significat, ff. de verbor. signif. l. pueri: quandoque dicitur puer 18. annor. ff. de ali. & cib. legat. l. Mela] Item *Puer*, quo ad ætatem. Vide *Impans*, *Infans*, *Investis*. Pueri quare osculando genitores, sive alios, aures apprehendebant. Vide *Pax*. Curiæ pueri, satellites intelliguntur. Vide *Natus*.

PUERASCENS. Vide *Coinfantiatus*.

PUGILLARIS, genus calami ex argento, vel auro, quo antiquitus sanguis ex calice sugebatur. [Qui tradit ei pugillarem, cum quo confirmat populum. Ordo Rom.] de quo sæpè ibidem, cujus synonyma. Vide in dict. *Siphon*.

PULPITOR, verbum antiquum, idest, fulcior: [Erat enim hujusmodi carcer, ut super struem tignorum axes validi superpositi pulpitarentur. Flodoard. Hist. Rhemen. cap. 50.

PULPITUM, fulcimentum, & inter Ecclesiasticos pro Ambone accipitur, quia axibus ut plurimum fulciri solet: [Sed virtus Antistitis, pulpitaque disiecit, & catenas confregit, trabem, quo vinctorum coarctabat pedes, aperuit. Flodoard. cap. 50.

PULSATOR. Vide *Pulso*.

PULSATURA. Vide *Pulso*.

PULSO, insto: [Pulsate, & aperietur vobis. In Euangelio.] Sic etiam Chrysologus inquit: [Oratio pulsat, impetrat jejunium, misericordia accipit, serm. 47.] & clariùs D. Gregorius Papa: [Iterata vos pro magna vestra mercede adhortatione pulsamus, ut congregare synodum jubeatis, lib. 9. epist. 53.] FR. usurpatur etiam hoc verbum pro convenire aliquem in judicio. Gloss. in l. de possessione, de præscription. Unde in sacris etiam Canonibus non rarò citare, ac vexare significat, ut ex sequentibus liquet exemplis: [Si quis vestrum pulsatus fuerit in aliqua adversitate, licenter hanc sacratam, & Apostolicam Sedem appellet, 2. quæst. 6. can. 3. Omnes Episcopi, qui in quibusdam gravioribus pulsantur, vel criminantur causis, quoties necesse fuerit, liberè Apostolicam Sedem appellent, 2. quæst. 6. can. 4.] Idem habetur in can. pulsatus, 3. quæst. 6. [Quilibet fratrum pulsatus, atque ab hac Sancta Sede vocatus &c. can. quilibet, 8. qu. 5. Cum constet eum, qui cœlestem militem (*hoc est, Clericum*) pulsat, nunnisi ejus forum debere sectari, can. Christianis, 11. qu. 1. Hæredum ejus oppressione pulsari, can. Sylvester, ead. 11. quæst. 1. Ut in causis, in quibus quælibet Ecclesiastici officii persona loco petitoris existit, quemquam laicum pulsatura apud suæ Provinciæ Judicem suas proponere actiones non deserat. In his verò negotiis, in quibus Ecclesiastici officii persona pulsatur, totius submoto pulsationis obstaculo, ad judicium Episcopi &c. can. Experientiæ, ead. quæst. 1.] ac idem in can. sequentibus. Fortasse ita dictum fuerat, quia quando citabatur aliquis ejus janua pulsabatur.

PULVERATICUM, tributi species. [Ut nullus homo præsumat teloneum per vias, vel per villas rodaticum, vel pulveraticum recipere. In capitul. Caroli Magni lib. 6. cap. 219.] Licèt in Theodos. Cod. lib. 16. de Tyron. significet monetam duplicem solidum continentem, quæ servis dabatur, quando ad militiam se offerebant. FR. An sit pulveraticum tributum idem cum cispatico. Vide *Cispataticum*, & *Cispaticum*.

PULVERIZO, in pulverem reduco. [Si autem me vilificavero, & ad nihilum redegero, atque sicut sum, pulverizavero. Thomas à Kempis lib. 3. de Imitat. Christi, cap. 8.] Ex hoc autem verbo Constantinus Cajetanus in tractatu, quem de Thoma à Kempis conscripsit, probat eundem Thomam Italum fuisse, & non Belgam, ut communiter supponitur.

PULVILLUS, & *Pulvinar*. Vide *Auricularе*, *Cusinus*, *Embrimium*, *Plumaticum*.

PUNCTURA, dolor in corpore. Vide *Ficta*.

PURGATIO VULGARIS. Vide *Duellum*.

PURGATIVUS. Vide *Catharticus*.

PURGATOR. FR. Judex delegatus pro aliqua purgatione canonica, de qua in Decr. lib. 5. tit. 34. Reperiebatur etiam alia purgatio vulgaris, de qua in eodem Decretal. tit. 35. Hæc enim & sæcularis dicebatur, in Sac. Canon. prohibita. Vide *Duellum*, *Educere se per æneum*, *Missa Iudicii*, *Odalium*. Aliud genus purgationis. Vide *Idoneare*, *Teni*.

PURGATORII ANIMIS, quomodo in Missa dicatur; *Ne absorbeat eas Tartarus*. Vide *Offertorium*.

PURGO. FR. idest, abjuro. Glossa in lib. 5. tit. 34. Decretal. cap. 10. §. abjuret.

PURIFICATIO B. M. V. Vide *Candella*, *Collecta*, *Hypante*.

PURIFICATIO CALICIS. Vide *Perfusio*.

PURIFICATORIUM, linteolum, quo Calix tergitur, & purificatur, quod benedici nequit. Suar. 3. dist. 81. sect. 8. Nam antiquitùs non erat in usu, cum manipulus ad hoc inserviret; ideo linteus erat, ac præcipuè illud, quod Subdiaconus gestabat. In purificatorii medio solet Crux acu designari, ut à cæteris linteolis pro sacrificio præparatis distinguatur.

PARIM. FR. hebraicum vocabulum, significat jejunium. Baron. an. 34. num. 156.

PURPRESTURA, intrusio. [Inquinantur quæ assarta, & purpresturæ factæ sunt in boscis Regis. Matth. Paris. in vita Abb.] Derivatur ex gallica

ea dictione *Pourpris*, quæ præoccupatum significat.

PURPURA, FR. quatenus vestem significat, erat habitus senatorius, & magistralis. [Byssus, & purpura indumentum ejus &c. quando sederit cum senatoribus terræ. Proverb. 31.] Signum enim gubernii, ac curæ erat purpura: quare inquit Philo in lib. de somniis: [Tunicam hanc Moses induit naturaliter infectam sanguine: quoniam tota vita Rempublicam administrantis contaminatur, dum bellum aut infertur, aut propulsatur, infestantibus subinde aliis, atque aliis improvisis casibus.] Qua purpura induebatur etiam Romanorum Senatus, & Magistratus. Dio, lib. 49. hist. Polyd. Virg. lib. 3. de invent. rer. cap. 6. Aliqui tamen Auctores eandem esse astruunt, ac *Trabeam*; alii verò diversificant; Dionysius enim Halic. in primis semper eandem esse dixit: [Et togas fibulis adstrictas, purpura prætextas, puniceo colore alternis intertexto, quas vocant trabeas, lib. 2. Rom. antiq. Præterea è tam multis regiis insigniis, si qua sunt invidiosa populo, partim miranda, partim planè tollenda judico; sceptra ista dico, & coronas aureas, & purpureas auro intextas trabeas; nisi statis festis, & in pompis triũphalibus assumantur honoris Deorũ gratia. Idem lib. 4. Togis purpureis, & punicei coloris materiam prætextam habentibus induti, quas vocant trabeas. Idem lib. 6.] Atque Servius in lib. 7. Æneid. Virg. [Secundum trabeæ genus è purpura, eratque pacis insigne.] Idemque symbolum in eo purpuræ genere D. Jo. Chrysost. tradit hom. 4. in epist. 2. ad Timoth. de Nerone Imp. agens: [In pace trabeam regni insigne ferebat.] At Plinius diversificavit purpuram à trabea, dum inquit: [Purpuræ usum Romæ semper fuisse video; sed Romulo in trabea, lib. 9. cap. 39.] ac trabea ornatum fuisse Romulum testantur Plutarch. in Romulo, & Livius. Gregor. II. quoque epist. 2. ad Leonem Isaur. videtur eas distinguere; nam sic scripserat: [Si quis à te regia indumenta, purpuram, diadema capitis, trabeam abstulerit, &c. apud Baron. an. 726.] Trabea dicta fuit, quia *Transbeat* homines. Isid. & Lipsʃ. de Magist. c. 8. Erat insuper purpura diversa; alia rubicans, ac sanguinea:

> Labitur exanguis, labuntur frigida letho
> Lumina: purpureus quondam color ora relinquit.

Virg. Æneid. 11. & Ovid. Eleg. 2. libr. 4. Trist.

> ——— Purpureo sanguine tingit humum.

Tria principalia genera purpuræ refert Plinius: [Hos animadverto tres esse principales: unum in cocco, qui in rosis micat: gratius nil traditur aspectu, & in purpuras tyrias, dibaphasque, ac laconicas: alium in amathysto, qui in viola, & ipse in purpureum] *Qui ipse & in viola purpurea*, legit Dalecamp. Sequitur Plinius: [Quemque janthinum appellavimus. Genera enim tractamus, in species multas sese spargentia. Tertius est, qui propriè conchyli intelligitur multis modis: unus in heliotropio, & in aliquo ex his plerumque saturatior, alius in malva ad purpuram inclinans, alius in viola serotina, conchiliorum vegetissima. Paria nunc componuntur, & natura, atque luxuria depugnant. Lutei video honorem antiquissimum in nuptialibus flammeis totum fœminis concessum, & fortassis ideo non numerari inter principales, hoc est, communes maribus, & fœminis; quoniam societas principatum dedit, lib. 21. cap. 8.] Purpura coccea utebantur Impp. [Sanè, ut tibi insigne aliquod imperialis majestatis accedat, habebis utendi coccinei pallii facultatem me præsente, & ad me, & cum mecum fueris, habiturus & purpuram, sed sine auro, quia ita & proavus meus Verus, qui puer vita functus est, ab Adriano, qui eum adoptavit, accepit. Capitolin. in Clod. Albino.] Sic enim scripserat Commodus Albino, cui non concesserat purpuram auro textam; nam Albinus adhuc non erat Imp. [Hic ubi primum indumenta coccea, & purpurea, cæteraque castrensia Imperii insignia accepit. Lamprid. in Ant. Diadumeno.] Nam imperialis purpura *Purpura summa*, sive *Principalis*, & similibus vocabulis appellabatur. Octav. Ferrarius de re vest. par. 1. lib. 2. cap. 9. & Isacus Casaub. in Lamprid. de Alexandro Sever. Imp. cap. 51. §. 5. Item erat purpura triumphalis, quæ & *Palmata* dicebatur à triumphi palma. Ferrar. ibid. cap. 8. Reperiebatur etiam purpura *Plebeja*, idest, penè fusca. Cic. in sextiana, & in Pisonem. Item purpura pro ipso imperio: [Multi & sumpsisse illum purpuram, & more Romanorum imperasse, exercitum duxisse, & de se plura promisisse dixerunt. Trebell. Poll. de XXX. Tyran. in Balista] Salmasius legit *Ut more romano &c.* Item pro senatoria dignitate, Martial. lib. 10. epig. 5.

> Quisquis stolæve, purpuræve contemptor,
> Quos colere debet, læsit impio versu.

Sic hodie nos per purpuram Cardinalatum intelligere solemus. Vide *Crusta*.

PURPURARIUS, *a*, *um*. FR. quod ad purpuræ opificium pertinet. Pro purpuræ tinctrice, Actor. 16. 14. [Et quædam mulier nomine Lydia purpuraria civitatis Thyatirenorum, colens Deum.] Atque Plin. lib. 35. cap. 6. [Alterum genus ejus est in purpurariis officinis innatans cortinis: & est purpuræ spuma.

PURPURILLA. FR. Locus extra portam, ubi purpurea veste utebantur. Gloss. Isidori.

PURPURISSUM. FR. materia ex floribus contracta ad depingendũ; [Sunt autem colores austeri, aut floridi, utrumq; natura, aut mixtura evenit. Floridi sunt &c. purpurissum. Plin. lib. 35. c. 6.

PUTRAMEN, putredo. [Aperiendum vulnus, & secandum, & putraminibus amputatis, medela fortiore curandum. Cyprian. de lapsu] Et alibi idem: [Neque enim sic putramina quædam colligenda sunt, epist. 55.] Itaque non fuit error Scriptorum, ut aliqui putant; sed proprium istius Doctoris sancti vocabulum, dum ab eo non semel sic scriptum invenitur.

PYCTA-

Pyctaciolum, sive *Pyctaciola*. Vide *Pyctacium*.

Pyctacium, vocabulum ex græco πυκτάκιον, diminutivo à πύκτιον, quod chartæ volumen, sivè plicum significat, quare *Ptychacium* scribendum esset potiùs, quàm *Pyctacium*. Ergo penes Ecclesiasticos Scriptores paginam significat, in quâ interrogationes notabantur, è quibus informatio sumebatur de moribus, ac vita Episcopi electi, antequam consecraretur. FR. Potiùs *Pythiacium* scribendum est à Pythia; cujus diminutivum *Pyctaciolum*, vel rectiùs *Pythiaciolum*, quod erat chartula involuta, & superstitiosè scripta pro qualibet infirmitate curanda, ut in can. non observetis. 26. quæst. 7. ubi à postillatore *Pyctaciola* scribitur. Vide *Pittaciolum*. *Periapta*. *Phylacteria*. Itaque *Pyctacium*, sivè *Pithiacium* significat epistolam, seu chartam. Glossa in can. Pyctacium. 30. quæst. 3.

Pygargus, capra silvestris, damis non absimilis, ex græco vocabulo πύγαργος, idest, cum cauda alba; de hoc animali fit mentio in cap. 11. Levitici.

Pyra, πυρά. Vide *Bustum*.

Pyrale, hypocaustum. [Præsul in pyrale Congregationis intravit. Hist. Aleman. tom. 2.

Pyramis. Vide *Calypra*. Obeliscus in dict. *Asteriscus*. Tupha in dict. *Tufa*.

Pyrategium, tempus denotat, in quo Monachi dormitionis gratia segregabantur: vocabulum quidem græco-latinum est ex πῦρ, idest, ignis, & *Tegimen*, nempè, tegumentum; tunc enim tegebatur communis pyra, sivè quia tunc lumina extingui dicebant. [Ibique loquantur quandiù Hospitali visum fuerit, aut hora permiserit, non autem ultra pyrategium. Matth. Paris. in vita Guarini Abb.

Pyraticum. Vide *Piraticum*.

Pyrgibasis, πυργίβασις. FR. basis, ubi ignis conservatur. Joannes tamen Mabbilon existimat fuisse Pharum, sivè turrim, in qua præbebantur cum igne signa longinquis: [Et dolore mortis extraneus juxta pyrgibasim, sicut hactenus cernitur, Confessor veritatis meruit sepeliri. Jo. Diacon. in vita S. Greg. Papæ lib. 4. cap. 69.

Pyrgus. Vide *Ambo*.

Pyromantia. Vide *Hydromantia*.

Pythagorici. Vide *Metempsychi*. Eorum opinio. Vide *Fabalia*. *Suffocatus*. *Thamnus*.

Pytho, & *Python*: *serpens*, *draco*. FR. πύθων, à πύθω, putrefacio; quòd habitu pestifero ille omnia putrefaciat. [Nec qui pythones consulat. Deuter. cap. 18.] Accipitur etiam pro pythonicis. [Fecit pythones, & aruspices. 4. Reg. cap. 21. Sed & pythones, & ariolos. Ibid. cap. 23.] idest, qui habent spiritum divinatorem. [Habentem spiritum pythonem. Actor. cap. 16.] Vide infrà.

Pythonissa. FR. divinatrix. [Sed insuper etiam Pythonissam consuluerit. 1. Paralip. c. 10. 14. Vide infra.

Pytonicus, spiritum cacodæmonem, à divinatione ita dictum, habens. [Scimus enim magiam elicere explorandis occultis catabolicos, & paredros, & pythonicos spiritus. Tertull. lib. de anima cap. 8.] Unde dictus fuit *Pythius Apollo* ex eo quia ejus Oraculum divinare à Gentilibus credebatur, & pythonissa, in textu hebraicè *Baalat Pob* vocatur, idest, Domina utris, quia, ut Rabbini asserunt, pythonissa, quando divinabat, os mortui vacuum sumebat, & tanquam ex fistula utrem inflabat, loquendo, ac interrogando; uter verò diabolico opere quæsitis reddebat responsiones, dùm incantatrix in ea inflatione aurem approximabat. FR. hinc LXX. Pythonissam *Ventriloquam* verterunt; atque Scripturales non pauci hanc divinatricem in ventre spiritum pythonicum habuisse putant, ex quo exibat ambigua responsio, mendaciisque contexta. Vide *Engastrimythus*.

Pyxis, πυξίς, idest, vas. Communiter autem inter Catholicos vas illud intelligitur, in quo Eucharistiæ Sacramentum reconditur. Aliqui Theologi docent, consecrandum esse hoc vas sacra unctione sicut Calix; sed communior opinio tenet sufficere simplicem benedictionem ab habenti facultatem corporalia benedicendi; quin imò non esse necessarium pyxidem deaurare ad instar Calicis, Suar. in 3. par. disp. 17. sec. 7. affirmat, qui etiam addit, quod si pyxis ex puro stanno erit, deberet imponi frustillum telæ cum amylo accomodatum, sicut fit in corporalibus. A Græcis pyxis vocari solet Ἀρτοφόριον, idest, ferens panem. [Et reponit eum in artophorio. Euchollog.] Item dicitur etiam græcè πυξόμηλον, idest, pyxomelum, quia ad formam pomi efficitur. Hesychius *Arcam illustrationis* vocat. *Capsa* à Durando appellatur. [Capsa, in qua hostiæ consecratæ servantur.] Cætera ejus synonyma. Vide *Acerra*. *Canola*. *Ciborium*. *Hierotheca*. *Turris*. Item pyxis aliquando pro incensi navicula usurpatur. [Pyxidem, qua thus habetur, in manu ferens. Ordo Rom.] FR. pyxidis etymon nonnulli ex πύξος, idest, buxus deducunt, ex quo ligno eam formare solebant Antiqui: licet Quintilianus lib. 8. cap. 6. ex quacumque materia formari pyxides asserat. Pyxis ventrem virginalem Deiparæ symbolicè designat; nam in Cant. 7. 2. dicitur: [Venter tuus sicut acervus tritici, vallatus liliis] Græca lectio habet: *Cumulus tritici*; sed per acervum, sivè cumulum tritici nonnisi Christus sacramentatus intelligitur sub speciebus panis. Item ubi in Vulgata ejusdem Canticæ legitur: [Venter ejus eburneus, cap. 5. 14.] græcè habetur: Κοιλία αὐτοῦ ὡς πύξιον ἐλεφάντινον, idest, Venter ejus veluti pyxis eburnea.] Quare D. Ambrosius de obitu Valentiniani hunc locum juxta græcam traditionem adduxerat, inquiens: [Venter ejus pyxis eburnea, qui recipere potest oracula Scripturarum. Dicit enim hæc, qui imitator est Christi.] Item *Pyxis*, seu *Buxus*, quod idem est, significat pugillarem tabulam, nempè, ceratam, qua antiqui ad scribendum utebantur: ità enim prædictum Canticæ locum exponunt tres PP. apud Theodoretum: [Venter ejus pyxis exigua, eburnea: ejus,

ejus, nimirum, sapientia, quæ per actionem descripta est in rebus procreatis, per quas uti liber quidam eburneus, politus, & purus, divinam tum gloriam, tum magnificentiam verè, perspicuèque repræsentat.] Ac Nyssenus hom. 14. [Ita namque tabella, in qua olim scribebatur, eo quod è buxo foret, appellabatur. πύξος enim buxum significat, & ideo pugillares buxei πύξιοι dicebantur.] Quibus adstipulantur Suidas inquiens: [Pyxis pugillare est.] Hesychius: [Pyxides sunt diptycha.] Eustathius Iliad. 7. [Priscis temporibus in tabulis, sive asseribus, & iis præsertim è buxo exarabantur litteræ.] Atque Odyss. e. [Libris nomen pyxidis præstitit, eo quod è buxo olim erant.] Unde Prudentius hym. 12. peristephan. de Cassiano, qui fuerat à tyranno parvulis, quos ille Sanctus erudiebat, traditus, inquit:

At illi, quia nec dulcis ulli disciplina infantiæ est,
Coniiciunt alii fragiles, inque ore tabellas
Frangunt, relisa fronte lignum dissilit.
Buxa crepant cerata, genis impacta cruentis:
Rubetque ab icta curva tumens pagina.

Et rursus S. Ambros. lib. 3. hexamer. cap. 13. [Buxus quoque elementorum apicibus utilis exprimendis, levi materia usum manus puerilis informat.] Id tamen clariùs ex sac. litteris constat: [Scribe ei super buxum, & in libro diligenter exara illud. Esai. 30. 8. Scribe visum, & explana eum super tabulas. Habac. 2. 2.] LXX. habent in hunc Habacuc locum: [Scribe visionem, & perspicuè in buxo.] Ubi Ant. Agellius commentatur: [Ex buxo enim tabulæ fieri solebant, in quibus scriberetur, non in charta, ut diutiùs, quod scriptum fuerat, servetur.] Quod vocabulum usurpatur etiam pro quacumque materia apta ad sustentandas litteras. [Densum quoddam, & subalbum lignum est buxus, de quo tabellas sibi conficiunt, qui scribere volunt. Hujusmodi ergo tabella scriptionis ad usum comparata, etiamsi fortè alia sit ex materia, Pyxium, quasi dicas buxeum, appellatur, usurpatione quadam vocis non propria: quare cum vocem hanc audimus, instrumentum quoddam leve, & aptum ad recipiendas litteras intelligimus. Nyssen. homil. 14. in Cantic.] At si dicas πύξιον, dum tabulam buxeam significat, quomodo subditur in Cant. loc. cit. ἐλεφάντινον, idest, *Eburnea*? Respondit quidem ibidem Nyssenus, inquiens: [Cùm generale sit vocabulum ad omnes hujusmodi tabulas; idcircò hìc etiam materiei species additur. Non enim dicit ex ligno; sed ex ebore factum opus hujus tabellæ.] Quocircà etiam tabula lapidea πύξιον vocatur: [Dabo tibi tabulas lapideas, & legem, ac mandata, quæ scripsi. Exod. 24. 12.] Ubi LXX. verterunt δώσω σοι τὰ πύξια τὰ λίθινα. De tabulis verò eburneis ad scribendum in eis adaptatis mentionem faciunt Ulpian. in l. librorum. ff. de legat. 3. Æl. Vopis. in Tacito Imp. Sueton. in Tiberio, cap. 43. & Martialis lib. 12. epig. 43. sic cecinit:

Legisti, nimirum, Sabelle, versus,
Quales nec Didymi sciunt puellæ,
Nec molles elephantidos libelli.

Et lib. 14. in 5. epigrammate, cujus titulus est, Pugillares eborei, sic ait:

Languida ne tristes obscurent lumina ceræ,
Nigra tibi niveum littera pingat ebur.

Q

QUADRAGENA. FR. mulctatio numerica tot flagellationum: [A Judæis quinquies quadragenas una minus accepi, 2. Cor. cap. 11.] Dicitur *Una minus*, quia prohibitum erat Judæis per completum numerum quadraginta flagellationibus mulctare. [Pro mensura peccati erit & plagarum modus: ita dumtaxat, ut quadragenarium numerum non excedant, nè fœdè laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus. Deuteron. c. 25.] Unde Hebræi propter scrupulum errandi in percussionum numero, ne præceptum Domini transgrederentur, unam minus quadraginta infligebant. Quod etiam antiquitus in aliquibus Ecclesiis Catholicorum observabatur. [Quod si quis Clericus hoc adimplere distulerit; si minor fuerit, uno minus de XL. ictibus accipiat; si verò honoratior, XXX. dierum conclusione mulctetur, cap. nullus Clericus, 11. quæst. 1.] Vide *Catena*. Mos item erat in Hispania offensores, pro offensi satisfactione, spontè se subiicere triginta, seu pluribus, aut paucioribus fustium percussionibus, quod Clericis prohibitum est in 5. decretal. tit. 39. cap. 36. Vide *Dorsum redimere*.

QUADRAGESIMA, ita denominatur Dominica prima quadragesimalis, quia ab illo die usque ad feriam quintam in Cœna Domini, quæ tunc erat Judæorum Pascha, numerantur quadraginta dies: [Quadragesima etiam cum Dominica sua currit ad mysticum pascha Hebræorum, quod Dominus noster cum Discipulis suis celebravit. Ordo Rom.] De hoc mystico dierum numero satis diximus in dict. *Iejunium*. FR. [Quadragesima est duplex; deletiva mali, ut vulgaris; alia operativa boni, ut in illa inter Pascha, & Ascensionem Domini; & per has duas quadragesimas homo habens gratiam in duobus quadragesimis abundat. Gloss. in extrav. comm. de pœnit. & remiss. cap. 1.] ac de ambobus quadragesimis sic ait D. Aug. [Illa luget, hæc gaudet: illa medico vulnus ostendit, hæc de sanitate gratias agit. Hæc confessio quendam significat, non solum ab omni malo liberatum, sed etiam à malignis omnibus separatum. In psalm. 110.] Vide *Tessseracostus*. In quadragesima ante pascha non celebrabatur olim festum alicujus Sancti. Vide *Natalis*; quod adhuc in Ambrosiano, & Græco ritu observatur. Vide *Festum*. Hoc tempore Diaconus, & Subdiaconus utuntur casulis. Vide

Vide *Casula*. Quare additur ad Postcommunio in diebus ferialibus quarta oratio. Vide *Collecta*. Et antea in ferialibus quadragesimæ diebus non celebrabatur. Vide *Missa*. Quotidie dicebantur psalmi pœnitentiales, & graduales. Vide *Psalmus*. Cætera. Vide *Tricesima*.

QUADRATARIUS, FR. Lithurgus, qui lapides quadrat, & sculptori præparat, Lapidarius apud Ulpian. & Jul. Firmicum lib. 3. Mathes. Sidon. lib. 3. Morel. in comment. lib. 4. Cœli, & Cic. lib. 3. offic. dicitur. Quare SS. Martyres Claudius, Castorius, Nicostratus, & Simphorianus re vera non fuerant sculptores, sed quadratarii; in eorum enim legenda habetur, quod excellentes fuissent in *Arte quadrataria*. Hinc Sidonius Apollinaris ad Secundum sic scribit: [Sed vide, ut vitium non faciat in marmore lapidicida. Quod factum sive ab industria, seu per incuriam mihi magis, quàm quadratario, lucidus lector adscribit. lib. 3.

QUADRUPLUM in textilibus quid significet. Vide *Stauracinus*.

QUAESTIO, tortura: [Et cœterorum Martyrum, quorum nomina subiicio, Bassi in pejerario, Mappalici in quæstione, Fortunionis in carcere. S. Cyprian. epist. 22.] Item aliquando significat querelam, & accusationem: [Ita stude decernere, ut nulla de hac re quæstio ad nos ulterius revertatur. D. Greg. in Regist. lib. 3. cap. 13.] FR. Notatur hic duplex lib. 5. Decretalium error in cap. cum in contemplatione, de regul. jur. Primò quo ad titulum; nam illud decretum tribuitur Gregorio Papæ VII. cum revera sit Gregorii Primi. Secundò quoad vocabulum; nam ibi sic legitur: [In ipso causæ initio non est à quæstionibus incohandum.] Ubi ut Glossa exponit, [Non esse à Judice in Reum à tormentis incipiendum, si prævia non sint indicia sufficientia,] sed uterque error manifestè convincitur; Gregorius enim Primus in sui Pontificatus initio lib. 1. epist. 6. Narseto sic scripserat: [In ipso initio non est à quæstibus incohandum:] per quæ verba significare intendebat, quod in ipso Pontificatus initio non esset agendum cum Imperatore de temporalibus lucris.

QUAESTIONARIUS, in criminalibus causis præsidens, & aliquando carnificem significat. Surius, in vita S. Andreæ tom. 6.

QUAESTIONATUS, tortus. [Tot Confessores quæstionati, & torti, & insignium vulnerum, & cicatricum memoria gloriosi. S. Cyprianus, epist. 69.] Item causam criminalem, locumque torturæ significat.

QUAESTOR URBANUS. Vide *Xenoparochus*.

QUARTADECIMANI, Schismatici ita appellati, quia cum Hebræis conveniebant in celebratione Paschæ post quartam decimam primæ lunæ diem, qui magnā discordiam in Ecclesia excitaverant, propter quam differentiam in Asia ortam, coactus fuit D. Ignatius Martyr venire Romam, ubi Papa ad evitanda scandala, pro illo tunc decreverat, ut Asiani Pascha celebrarent post quartam decimam primæ lunæ diem; sed deinde Victor Primus Quartadecimanos in Concilio Romano, & in Asia excommunicavit. Baron. an. 198. nu. 1. usque ad nu. 10. A Græcis τεσσαρεσκαιδεκατιται, *Tessarescædecatistæ*, idest, Quartadecimani denominati sunt, 24. qu. 3. can. 39.

QUARANTENA. Vide *Carena*. *Quadragena*.

QUARTERIZO. FR. in quaternas partes disseco, dimembro. [Decapitatus est, & quarterizatus est. Thomas Valsingamus in Ricard. II.] Qui etiam utitur nomine abstractivo *Quaternizatio*.

QUASI. FR. hæc dictio non semper significat diminutionem, sive dubium. Sic exponunt Auctores illa verba, [Erat Jesus quasi annorum triginta incipiens. Luc. 3.] apud Baron. in Appar. nu. 107. & 108.

QUATERNIO, de quo in Act. Apost. cap. 12. fit mentio his verbis: [Misit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus militum custodiendū.] Lyranus, & Cajetanus existimant fuisse quatuor militum præfectos, qui sub se habebant quatuor tantùm milites, sicut decurio dicitur, qui decem milites sub se habebat, & Centurio, qui centum, Chiliarcha, qui mille &c. Sed in græco textu τετράδιον habetur; unde colligo quatuor quaterniones intelligi quatuor agmina fuisse, idest, quatuor militum pro quolibet agmine; & ex Syriaca versione confirmatur, ubi habet *Sexdecim milites*, & non quatuor milites solum, ut præfati Auctores censuere. Item *Quaternio* significat etiam quatuor foliorum librum. Vide *Caternio*.

QUATUOR TEMPORA. Vide *Iejunium*.

QUERIMONIOR, lamentor, accuso. [Tu ergo eo tempore querimoniari cœpisti. Hincmar. in Dialog. de statu Ecclesiæ.

QUERULOSUS. FR. Lamentans, accusans, sivè lamentabilis, & accusabilis: [Episcoporum, & aliorum Prælatorum querelis frequentibus, & querulosis clamoribus excitati, præsenti decreto duximus statuendum, lib. 5. tit. 7. cap. 8. sexti decretal.

QUIESTO, acquiesco. [Animæ quiestore. Lucifer Caralit. lib. 1. pro S. Athanas.

QUIETO, creditori satisfacio, unde *Quietantia*, & *Quitantia*, idest, satisfactionis confessio, ex gallico verbo *Quieter*, quod absolvere, & liberare significat. Vide *Recantum*.

QUINDENNIUM. FR. Datariæ Apostolicæ terminus, qui significat quandam unius annatæ integræ de fructibus pensionem, seu ad minus semiannatæ, quæ solvitur Datariæ de beneficiis unitis alicui Capitulo, seu communitati, quæ in manus mortuas transierint. Vide *Manus mortuæ*.

QUINISEXTA. Vide *Pentectes*.

QUINQUAGENARIUS. FR. nedum significat hominem, qui quinquaginta annis vixerat, sed etiā numerum distributivum collectivè sumptum, ut: [Ad equorum gregem quinquagenarium bini homines &c. Varro lib. 6. de re rustica, c. 6.] atque rem quinquaginta mensuras capientem, ut: Urnam quinquagenariam unam, sexarium olearium unum. Cato, cap. 13. de re rustica.]

Sed

Sed etiam qui præest quinquaginta hominibus. [Constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & Decanos, qui judicent populum omni tempore. Exod. cap. 18.] & inferiùs: [Et electis viris strenuis de cuncto Israele, constituit eos principes populi, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui judicabant plebem omni tempore.

QUINQUAGESIMA, Dominica, quæ Dominicę primæ quadragesimæ præcedit, ita appellata, quia ab ea Dominica usque ad Resurrectionis Pascha quinquaginta dies intercurrunt. [Quinquagesima verò, quia decurrit usque in diem Resurrectionis Dominicæ. Ord. Rom.] Quinquagesimus enim numerus pœnitentiæ symbolum est, ut Amalarius de ordin. antiphon. c. 33. notavit: Nam ab hac Dominica antiquitus jejunium incipiebat, ut adhuc Orientales Christiani, & inter Latinos nonnullæ Religiones observant; ideo à Matthæo Parisio in sua historia *Dominica carnisprivium*, appellata fuit, ac aliis nominibus. Vide *Carnisprivium*. FR. Quinquagesima à Telesphoro Papa instituta fuit can. Statuimus, can. Quadragesima, & can. Denique, dist. 4. Sed à prefato Telesphoro non obligabantur ad jejunium quinquagesimæ Laici, sed Clerici tantum; nam in d. can. Statuimus, sic ait, [Statuimus, ut septem hebdomadas plenas ante Sanctum Pascha omnes Clerici, idest, in sortem Domini vocati, à carne jejunent, quia sicut discreta debet esse vita Clericorum à Laicorum conversatione, ita & in jejunio debet esse discretio, idest, differentia.] Ineptè autem Glossa ibi ad quæsitum, quare hodie hoc jejunium quinquagesimale à Clericis non observetur, respondit: [Quia hodie quinquagesima non servatur, cum ipsa celebretur post pascha]. Intellexerat forsan Glossator de quinquagesimo dierum numero, qui à Pascha ad Pentecostes usque tempus intercalatur, de quo sic Cassianus lib. 2. c. 18. [Hoc quoque nosse debemus à Vespero Sabbati, quæ lucescit in Dominicum, usque ad Vesperam sequentem, apud Ægyptios genua non curvari, sed nec totius quidem quinquagesimæ diebus, nec custodire in eis jejuniorum regulam] Ac alibi idem replicat. Idemque Ambrosius intellexerat serm. 61. dum ait: [Non igitur jejunamus in quinquagesima, quia in his diebus nobiscum Dominus commemoratur.] FR. Sed Quinquagesima lætitiæ diversa est à Quinquagesima pœnitentiæ, de qua Telesphorus supra loquutus fuerat, ac Canones supra citati. De Quinquagesima verò lætitiæ. Vide *Pentecostes*. *Tesseracostus*.

QUINTERNIO, folium in quinque partes plicatum, seu liber papyraceus ad scribendum præparatus. Dicitur etiam *Quinternum*, de quo fit sæpè mentio in Bullis Pontificiis. Vide *Caternio*: *Quaternio*.

QUINQUATRIA, Gentilium Romæ festa. Vide *Thallophorus*. *Quinquertium*.

QUINQUERTIUM. Vide Quinquatria in dict. *Thallophorus*, & in dict. *Pancratium*.

QUINTILIS, mensis. Vide *Majuma*.

QUISQUILIAE. FR. [Quisquiliæ dici putantur, quidquid ex arboribus minutis surculorum, foliorumque cadit &c. Festus Faresian. Biblioth.] Sed in Amos Proph. cap. 8. pro frumenti purgamentis ponitur: [Et quisquilias frumenti vendamus.

QUOD EXCURRIT. FR. phrasis Africanorũ Patrum, & denotat plus, minusve, seu circiter. [Nam fermè ante annos quadraginta, & quod excurrit, per totam Africam persecutionis est devagata tempestas. Optat. Milevit. lib. 1.] Eadem phrasi usus est D. Augustinus: [Post Cypriani mortem quadraginta, & quod excurrit, annis peractis, traditio Codicum facta est, lib. 7. de baptismo] Ac idem de Donatistis loquens, ait lib. 2. [Non enim grex, aut populus appellandi fuerant pauci, qui inter quadraginta, & quod excurrit, Basilicas, locum ubi colligerent, non habebant.

R

RABBI, hebraica vox, eruditam personam significans, sive magnificam, ac venerabilem præ doctrina. Latini non habentes proprium, ac speciale vocabulũ, verterũt *Magister meus*; in Euangelio verò habemus etiã, quod Magdalena Christum resuscitatũ *Rabboni* vocaverat, idest, *Dominus noster*, & Hebręi *Rabbinos* vocãt Doctores legis, ac Magistros. FR. In Tesbite hebræo leguntur hæc verba: [Omnis Rab, & Mar è Babylonia, & omnis Ribbi è terra Israel,] ubi Syriacus habet *Rabbi*, loco *Ribbi*. Item Arabicè *Rabbi* nomen significat Creatorem Enutritorem meum; ac *Tarbie*, Creatura, seu infans dicitur; & *Rabbi* verbum nutrire, & alere denotat.

RABLATA. Vide *Theopolis*.

RACA, dictio hebraica in Euangelio: [Qui autem dixerit fratri suo raca. Matth. cap. 5.] Hieronymus advers. Pelag. lib. 2. inquit: [Raca interpretatur vanus, & absque cerebro.] Idem sentit Hilarius in Matth.] Raca vacuitatis opprobrium est. [Et in præfat. ejusdem Matthæi hom. 11. ait: [Raca quidem dicitur hebraicè vacuus] quẽ omnes Scripturales sequuntur: *Riek* autem Arabicè *Salivam* denotat; unde hominem jejunum, & ventre vacuum *Arriek* appellant, ex eo quia in ejus stomaco nil preter salivam, & flegma continetur, & hebræus legit *Rika*, quod penes ipsos contumeliæ nota est. FR. ac si diceretur, te habeo tanquam sputum; Latini enim *Expuo*, & *Despuo*, tam pro sputum proiicere, quàm pro spernere usurpabant. Item apud Chaldæos interpretatur *Testudo*, vel *Sputum*, potest enim suam ducere originem ex verbo *Rach*, conspicit; unde fit *Rancha*, idest, sputum, & sic optimè testus Euangelii intelligitur: Si quis dixerit fratri suo raca, hoc est, testudinem, vel sputum reus erit consilio, quod erit injuria; nam apud Chal-

Chaldæos testudo animal deforme habetur, & sputum contemptum significat.

Racana, vilis vestis: [Xenium autem vestrum duas racanas, quas de labore vestro esse mandastis, libenter accepi. D.Greg. lib.9. epist.ult.] Et Ennodius lib.9.Epist.17.[Racanas, cujus vos volueritis coloris, rubri, aut fusci, mihi sub celeritate dirigite] Forsan à ῥάκος, quod pannum vilem græcè significat.

Racanella, diminitivum à *Racana*. Sic in vita S.Joannis Eleemosynarii cap.20.legitur: [Venumdabantur quatuor racanellæ numismate uno.

Racimburgius. FR. Consiliarius: [Tunc Grafio congregat secum quatuor Racimburgios, in lege salica tit. 52.

Raga fœmoralia, brachæ, ex ῥάχη. [Intra Urbem nemo, vel ragis, vel tzancis utatur. Cod. Theod. lib. 4. tit. 10. l. 3.

Rainutius Dux Parmensis. Vide *Sacrarium*.

Ramex, hernia, morbi species. [Frater quidam ramicis incommodum ità patiens, in Chron. Casin. lib. 3. cap. 43.] Vide *Gutternosus*.

Raphanelaeum, ῥαφανέλαιον, Raphani oleum, de quo Dioscorides lib.1.cap.46. atque Pelagius in vita Patrum lib.5.num.59.inquit, [Vasculum, in quo erat raphanelæum.

Raptor. FR. verbum, frequenter rapior, trahor. [Et disseminabo eos quasi stipulam, quæ vento raptatur in deserto, Jerem. 13. 24.] Et Virg. 1. Æneid.

Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
Pulvere.

Rasta, statio, quietis meta, à germanico vocabulo *Rasten*, quod quiescere significat; nam plerumque statio est viæ meta ad quiescendum stabilita: [Unaquæque gens certa viarum spatia suis appellat nominibus. Nam Latini mille passus vocant, Galli leucas, Persæ parasangas, & rastas universa Germania. S. Hieron. in Joel.

Rasura. Vide *Tonsura*.

Ratihabitio. FR.Confirmatio: [Quoties in conventionibus noster expectatur assensus, nè in dubium veniant quæ geruntur, ratihabitio eas debet pro securitate partium solidare, cap. quoties, lib. 1. decretal. de pactis,] & ibi Glossa.

Ratiocinium. FR. computum, & rationum redditio. In Concilio enim Carthaginensi cum dubitatum fuisset, an procuratores, agentes exactores, & pupillorum curatores ad Ecclesiasticos ordines promoveri potuissent, [Gratus Episcopus dixit: si post deposita onera, & reddita ratiocinia, actus vitæ ipsorum fuerint comprobati in omnibus; debent cum laude Dei (si postulati fuerint) honore munerari. Si enim ante libertatem negotiorum, vel officiorum fuerint ordinati, Ecclesia infamatur. Universi dixerunt: Rectè &c. lib. 1. Decretal. cap. unico, de obligatis ad ratiocinia.

Rationale. Vide *Formale. Logium. Pectorale*.

Rauba. Vide *Raupa*.

Ravennatensis Archiepiscopus. Vide *Pallium. Patriarcha*.

Ravennates clerici mappulis uti instabant. Vide *Mappula*.

Raupa, sive *Rauba*, domestica supellectilia, Italicè *Robba*, ac gallicè *Robbe*. Alii tamen vestem significare intelligunt, quod ex sequentibus verbis verisimilius esse videtur: [Raupa sua solidos tantos tulissetis. Marculph. lib. 1. formular. cap. 29.

Rauseum, ramunculus, seu stirps, ex germanica voce *Rausch*. [Locorum palustrium, quæ plena erant longissimis rauseis, & virgultis. Jonas Abb. in vita S. Vulfranni.

Realis. FR. idest, rei. Glossa in cap. unico, de pœnis. Extrav. Jo. XXII. §. Realibus.

Reatitudo, reatus, culpa, delictum. [Quanta autem reatitudinis culpa teneantur adstricti hi, qui idololatriarum perniciosissimam superstitionem volentes amplectuntur. In vita S. Paulini Eboracen.

Rebellio. Vide *Fellonia*.

Reboo. FR. verbum, remugio, & translativè resono, reclamo, in aliquibus vulgatis Bibliis. [Cùmque loqueretur Saul ad Sacerdotem, tumultus magnus exortus est in castris Philisthinorum, crescebatque paulatim, & clariùs reboabat. 1. Reg. 14. 19.] In aliquibus etiam vulgatis legitur *resonabat*. Verbum *Reboo* Servius in 3. Georgicor. Virg. vult esse græcum, quia nullum latinum verbum solet habere duplicem, *o*, in ejus finali, præter *incboo*, quod tamen ab antiquis cum aspiratione inter duas vocales scribebatur; hoc pacto *incobo*.

Rebrachiatoria, laquei, seu funiculi, quibus antiqui Monachi ligabat vestes sub brachiis, ut agiles, ac prompti in laborando essent, quæ sic à Cassiano lib. 1. de habit. Monach. cap. 6. describuntur: [Gestāt autem resticulas duplices laneo plexas subtegmine, quos Græci anavoleas, nos verò succinctoria, seu redimicula, vel propriè rebrachiatoria possumus appellare, quæ descendētia per summa cervicis, & à lateribus colli divisa, utrarumque alarum sinus ambiunt, atque hinc inde succingunt, ut constringentia latitudinem vestimenti, ad corpus contrahant, atque conjungant, & ita constrictis brachiis impigri ad omne opus, expeditique reddantur.] Hujusmodi funiculus à Sozomeno *Humerale* appellatur; qui de habitu monachali lib. 3. c. 13. loquens, ait: [Habebant cingulum, & humerale, cingulum lumbos circumdabat, humerale humeros, & brachia amiciebat.] Vide *Cingulum. Humerale. Phylacteria*.

Rebuaria Lex. Vide *Ribuariorum Lex*.

Rebursio. Vide *Rebursus*.

Rebursus, erectus, vox quidem barbara. Legimus enim in Chron. Beccensi de quodam nomine Crispino, ita appellato, [Nam in sua primæva ætate habebat capillos crispos, & rigidos atque sursum erectos, & ut ita dicam, rebursos ad modum ramorum pini, qui semper tendunt sursum; quare cognominatus est Crispinus, quasi Crispus pinus.] Item in eodem textu *Rebursio* invenitur, idest, erectio: [Quam capillorum

rum

rum rebursionem videmus adhuc in iis, qui de ipsius genere descendunt,] quæ vocabula ex gallico verbo *Reburs* derivantur, quod retrorsum, & in contrarium significat; crispa enim coma in partem posteriorem capitis decidere solet.

Recavum. FR. cœlatum, incisum

——— Quæ continet intus
Aedicula argento fulgurat exsolido.
Præfixit tabulas dives manus æquore levi
Candentes, recavum quale nitet speculum.

Prudentius in pass. S. Hyppoliti Mart. Hinc italicè *Ricamo* dictum fuit acus pictura, quæ à fundo elevatur.

Recautum. FR. cautio, satisfactionis confessio, vulgò *Quietantia* dicta: [Ubi esset recautum, quo illa cautio evacuata fuerat. D. Aguft. de cura pro mortuis.] Unde *Recaveo* verbum; & Itali dicunt *Recavare di danno*, ideft eximere ab obligatione. Vide *Quieto*.

Recepta, receptaculum, camera, in qua fisci pecunia recipitur, colligitur, & conservatur. [Ad saccarium de recepta sua. Matth. Parif. in hist.] Poteft etiam significare officium illius, cui incumbebat pecuniam fisci recipere. Unde Receptam vocant Equites Melitenses onus illud, quod Receptori proventuum communis Ærarii incumbit. Vide *Receptor*.

Receptitia, in materia dotis, quæ dicuntur. Vide *Antiphatum*.

Receptor. FR. qui receptaculum præbet, de Hæreticis in 6. cap. 2. Item inter Equites Melitenses *Receptor* ille dicitur, qui in aliquo eorum Prioratu residens ad recipiendos proventus, & spolia pro communi Ærario deputatus est, & residentiæ conventualis privilegio gaudet.

Rechabiti. FR. inter Hebræos appellabantur descendentes à Jonadabo Rechabi filio, qui ad instar Religiosorum vivebant in lege Mosaica; non enim vinum bibebant, nec domos ædificare poterant, sed sub tentoriis habitabant, neque campos seminabant, aut vineas plantabant, ideoq; à D. Hieronymo epist. 13. ad Paulinum Monachi appellantur. Vixerat Jonadab hujus regulæ institutor tempore Josiæ Regis Judæ.

Recidivatus, reiteratus. [Samius Sophista Platoni author est animarum de recidivatu, revolubili semper ex alterna mortuorum suffectione. Tertull. de anima cap. 28.] quo vocabulo ad significandam reiteratam animæ cum corpore unionem usus est.

Recinum. FR. merenda, ex gallico vocabulo *Reciner*. [Nam illud dulcissimum, & sanctissimum recinum quis unquam verbis valeat explicare? In Vita S. Cæsarii Episc.] significat etiam quadratam togam.

Reciprocicornis. Vide *Testitrahus*.

Reclivis, sursum vergens. [Procerum frondentis pini stipitem vetitis paganorum cæremoniis deputatum, quamvis obliqua reclivem curvatura crebri accolarũ bipennes certatim succiderent. Aldelm. de Virg. cap. 13.] Ac S. Pacomius in ejus reg. 50. de positura, qua Monachi dormire debebant, loquens, ait: [Non dormiat quis præter reclivem sellulam,] ideft, absq; sellula.

Recludo, quamvis hoc verbum communiter aperire significet, penes autem nonnullos Patres iterum claudere denotat: [Viginti quatuor Reges cõsistunt reclusi intrinsecùs portarum. S. Methodius Mart.] Et Hincmarus in Vita Sancti Rhemigii: [Erat quidam venerabilis, ac dignus professione, ac nomine Montanus Monachus in reclusione solitariam vitam ducens.] Atque clariùs apud Cæsarium, lib. 5. cap. 22. [Qui perpetua reclusi sunt carcere:] quo significatu usi etiam sunt Cyprianus, Tertullianus, & Cassianus.

Recordatus, recordatio: [Hanc ergo vir sapiens & usui, & contractui, & recordatui tuo eremptam persuadere. Tertull. de resur. carn. c. 4.

Recredo, restituo, consigno: [Dicit Comes, quod libenter reddet, aut recredet Comitem Nivernensem. Ivo Carnot. epist. 275.

Rector Sanctae Sedis. FR. appellatur Papa, can. quilibet, 8. qu. 5.

Rectrix. FR. Abbatissa. Bullar. Casin. tom. 2. const. 22. 28.

Recutitus. Vide *Sabbatum recutitum*.

Reddo. FR. licet hoc verbum ferè restituere significet, usurpatur tamen pro dare: [Quid dicam de usuris, quas etiam ipsæ leges, & judices reddi jubent? can. quid dicam, 14. qu. 4.] ubi Glossa sic exponit: [Reddi, ideft dari, quia verbum reddendi ponitur pro verbo dandi. ff. de verborum significatione, l. verbum reddendi.] At licet verum sit, quod reddo prò do usurpetur, canon verò citatus *reddi*, ideft, restitui usuras male acceptas leges, & Judices jubere intelligit. Item significat confiteri. Undè D. Ambrosius de Davide pœnitente inquit: [Ille Rex tantus, ac potens, ne exiguo quidem momento manere penes se delicti passus est conscientiam: sed præmatura confessione, atque immenso dolore reddidit peccatum suum Domino. De Apolog. David apolog. 1. c. 1.

Redequito, equitando retro eo, redeo, & ab incepto itinere desisto. [Hæc ille non gratanter accipiens, ad Comitem redequitat. Fulb. Carnot. epist. 21.

Redihabeo, seu *Redibitionem facere*. FR. exigere, l. audivimus. Ne liberi homines cõprimantur.

Redihabitio, FR. exactio, exigẽtia, d. l. audivimus eod. tit. & Bull. Casin. to. 2. Cõst. 40. 41. 178.

Redhibeo, restituo. [Tunc Sanctus Remigius in oratione, qua Deo semper sancta intentione vacabat, corporea se dejectione prostravit, statimque pristinum cœco lumen redhibens, immundi quoque pestem spiritus effugavit. Flodoard. lib. 1. Histor. Rhemen. c. 12.] Et in eodem sensu Greg. Turon. lib. 9. cap. 34. [Cum sæpè matri calumnias inferret, diceretque se esse dominã, genetricemque suam servitio redhiberi.

Redinvestio. FR. investituræ, qua quis spoliatus fuerat, redditio, can. oportet, 3. q. 1.

Reditio. FR. ideft, Mors, qua corpus ad pristinam terræ materiam redit: [Si expeditos, si ce-

sceleres in hoc operis agone currentes, dies nos vel reditionis, vel persecutionis invenerit. Sanctus Cyprianus, lib. de opere, & eleem.

REFECTORIUM, locus, ubi Religiosi corporalem refectionem sumere solent. [Temerario conatu Rex refectorium ingressus fuerat. Gregor. Turon. in suppl. cap. 36.] Vide *Panetaria*.

REFECTORARIUS, cui refectorii cura incumbit. [Quem cum Refectorarius introducere vellet, pauperibus exclusis, commotus ille clamavit. Cæsar. lib. 6. miraculor. c. 5.

REFECTUS. Vide *Refertus*.

REFERENDARIUS, Prælaturæ munus in Rom. Curia, ad quem lites, & causas in Signatura Justitiæ, & Gratiæ coram Sanctissimo referre spectat, & ideo utriusque Signaturæ Referendarii hujusmodi Prælati appellantur, qui ab Alexandro VI. instituti, ac multis privilegiis muniti sunt; inter quos duodecim antiquiores *Votantes* appellantur, quia ipsi soli in Signatura dant vota, & in paritate votorum Cardinalis Præfectus Justitiæ Signaturæ dare potest suum votum, præter enim hunc casum nunquam dat ipse votum. In Signatura autem Gratiæ, quæ, ut dictum est, semper coram Papa habetur, ibi nullus habet votum; quia gratiæ solius Principis sunt; licèt aliquando opinionem Cardinalium intervenientium, vel Referendariorum audire poscat. In Ecclesia verò Constantinopolitana Referendarii dignitas illi conferebatur, cui secretas Patriarchæ commissiones deferre incumbebat; sic etiam Principum sæcularium Referendarii: [Requisitusque Otho, qui tunc Referendarius fuerat, cujus ibi subscriptio mediata tenebatur, adfuit, negat se subscripsisse. Greg. Turonen. lib. 10. c. 19.] FR. etiam Longobardorum Reges suos habebant Referendarios. [Desiderius Rex Referendarium, & Stabilem Ducem Oratores misit. Blond. decad. 2. l. 1.] :||: Et in signum concessionis hujus officii inter alias Principis cæremonias, hæc legitur: [Nec multò post, anulo ex manu Regis accepto, Referendarii officium adeptus est. In Vita S. Boniti Episcopi.] Referendarii utriusque Signaturæ sunt Acolyti. Vide *Subdiaconus*.

REFERTUS, FR. differt à *Refecto*, quia refectio est propriè corporis, sed refertio est propriè mentis. Glossa in Extrav. comm. de pœnit. & remiss. cap. 1.

REFUTATIO. FR. idest renunciatio, & cessio. Bullar. Casin. to. 2. Const. 21.

REFUTO. FR. pro Renuntio. [Monasterium &c. Domino suo Sylvestro Papæ refutavit. Bullar. Casin. to. 2. Const. 72.

REGENDARIUS. Vide *Regestum*.

REGENERANDUS. FR. qui proximè baptizandus est, qui etiam Competens dicebatur, ut suo loco dictum fuit, ad differentiam Catechumenorum: igitur Regenerandus, sive Competens, antequam baptismate regeneraretur, symbolum fidei recitare tenebatur: quare Librariorum incuria in Epistola S. Leonis Papæ ad Flavianum Patriarcham contra Eutychetis errores scripta, corrigenda est dictio *Regeneratorum*, quæ ex vetustis M. ss. à Chifletio sic restituta fuit, nempè: [Ne ipsius quidem symboli initia comprehendit; & quod per totum mundum omnium Regenerandorum voce depromitur, istius adhuc senis corde non capitur.

REGESTUM, vulgò Registrum, in quo publicæ scripturæ registrantur; [Hæc Episcopus negare non potuit: scripta enim ista in Regesto Chilperici Regis in uno scriniorum pariter sunt reperta. Greg. Turon. lib. 10. cap. 19.] Ac alibi idem: [Pueri verò, qui missi à Rege fuerant ad requirendas res ejus, tanta in thesauris illius reperiunt, quanta nec in ipso ærarii regesto poterant inveniri.] Quod vocabulum à Normannica dictione *Gister* derivatur, quæ in lectum ponere significat, & ideò meliùs *Registrum* dicitur. Sicut ergo in lecto quiescitur, sic etiam in Registri libris monumenta publica aliquo modo quiescere, ac dormire dicuntur, donec tempore opportuno excitentur; itaque nil aliud significare Registrum videtur, quàm repositorium, in quo ordinatim publica instrumenta conduntur. FR. Posset quidem etiam etymon hujus vocabuli à verbo *Regero* trahi, quod reporto, & transcribo significat; nam ibi reportantur, & transcribuntur authenticæ scripturæ; quare non indoctè à supino verbi Regero, *Regestum* meliùs scribi videtur. Custos autem Registri *Regendarius* dicebatur, & in Cod. Theodos. l. præcipimus, §. ult. C. de appellat. *Libellensis*, & alibi *Subscribendarius* appellatur.

REGIA, hæc vox absolutè pronunciata principalem portam non rarò significat. [Regia autem Monasterii nunquam aperiebatur. In Vita Sanctæ Mariæ Aegypt. c. 5.] In eodem quoque sensu intelligenda sunt verba Greg. Turon. lib. 4. c. 13. ubi inquit: [Dum deambulabant per Ecclesiam ad regias ædis sacræ.] Et clariùs ex Anastasio Biblioth. [Qui missi fuerant de exercitu ad custodiendas regias Basilicæ clausas observabant. In Conone Papa.] Errasse siquidem fatendum est Bulengerum, qui hanc dictionem, aulam, sive magnificum ædificium denotare putaverat, verba ejusdem Bibliothecarii in Leone III. adducens, quæ inquiunt: [Ingressu Basilicæ supra regias majores fecit imagines ex argento.] Quæ verba rectè sunt contra seipsum manifestè, ut intelligenti patebit. FR. sic pariter non minus erravit Glossa in can. unio, 10. quæst. 3. ubi textus ita habet: [Unio nostræ Congregationis decrevit, atque instituit, ut tertias, quas antiqui canones de parochiis suis habere Episcopos censuerunt, si eas exigendas crediderint, ab ipsis Episcopis dirutæ Ecclesiæ reparentur. Si verò eas maluerint cedere Ecclesiæ, ab earum cultoribus sub cura, & solicitudine sui Pontificis reparatio eisdem est adhibenda Basilicis. Quod si omnes Ecclesiæ, aut incolumes fuerint, aut, quæ dirutæ erant, reparatæ extiterint, secundum antiquorum canonum instituta, si tertias sibi debitas unusquisque Episcopus assequi voluerit, sacul-

facultas illi omnimoda erit, ita, videlicet, ut citra ipsas tertias, nullus Episcoporum quippiam pro regiis inquisitionibus à parochianis Ecclesiis exigat &c.] Ubi Glossator, §. Pro regiis, intelligit, ʃ Pro itinere ad Papam, vel ad Regem, non possunt Episcopi ultra statutū petere, ut Extrav. de Censib. c. cum Apostolus, & 16. q. 1. can. generaliter, §. placet; in hoc vero can. generaliter, non invenitur hic §. placet: fortasse dicere voluit, can. placet, qui mediatè sequitur, & in quo nil de Episcopis, & ejus itineribus, sed de immunitate Urbium Ecclesiarum loquitur: sic etiā in d. can. generaliter, nihil de Episcopis, ejusq; itineribus agitur, sed de tutelis Clericorū, & Monachorum, ac de residētia, & servitio in Ecclesiis, ubi illi sunt addicti; bene tamen circa finem habetur hæc verba: [Et hoc non solū in veteri Roma, vel in hac regia civitate &c.] quæ regia Civitas Constantinopolitana, ubi Leo Augustus, qui hęc scripserat, imperabat, intelligitur, & dicebatur *Nova Roma* ad distinctionem Veteris Romę, ut etiam in dict. *Roma*, & in dict. *Vrbs Regia* dicemus. Sed vocabulum *Regia* absolutè pronuntiatum diversum sensum habet, ut diximus supra. Item in c. cum Apostolus in Extrav. non habetur, bene quidem: [Vas electionis Paulus Apostolus, cap. unico in extrav. de Censibus,] in quo nihil ad propositum subjectæ materiæ agit. Itaque redeundo ad sensum verborum Canonis Unio, ibi loquitur de Basilicarum reparatione, & non de itinere ad Papam, vel Regem, ut Glossator somniaverat: ergo potius intelligēda est per *Regiam inquisitionem* eleemosyna, quæ in porta majoris Ecclesiæ postulabatur, ubi solet poni aliqua arcella ad colligendas oblationis eleemosynas, & italicè *Cerca*, idest, inquisitionem latinè propriè sonat, ut in dictione *Cercita* dictum est; itaque *Regia inquisitio*, nil aliud est, quam eleemosyna inquisita in valvis Ecclesiæ, de qua supra dicitur non spectare jure tertiæ ad Episcopum.

REGIFUGIUM. Vide *Fugalia*.

REGINA COELI, hęc antiphona composita fuit ab Angelis, quando Romæ pro pestis cessatione fuit facta à D. Gregor. solemnis processio, qui Pōtifex in fine hujus Angelici cantus subjunxit *Ora pro nobis Deum*, ut dictum est in dict. *Litaniæ*.

REGIONALIS, sive *Regionarius*. FR. erant Romæ diversa officia cum hoc addito. Vide *Banderasius*. *Diaconus*. *Defensor*. *Protonotarius*. *Subdiaconus*, quod vocabulum reperitur antiquum à quinto sæculo. [Sed priusquam Pontifex (*idest Sylverius Papa*) respondere posset, accesserunt satellites, qui pallio detracto, cucullam illum monasticam induerunt; tunc egressi ad Sacerdotes, Clerumque Joannes Subdiaconus regionarius primæ regionis, & alii factionis suæ Clerici, Vigilium proclamarunt in Romanum Pontificem subrogatum. Blond. decad. 1. lib. 5.] Reperitur etiam dictio *Corregionalis*: [Ut potius suis corregionalibus utiles essent, can. legi, 16. qu. 1.] Vide *Corregionalis*.

REGIONARIUS. Vide *Regionalis*.

REGISTORIA, Monialis depositaria, apud quam deponitur Monialium peculium, nè sint proprietariæ. [Quod habueritis, reponite, & claves de arcellis, vel pressoriolis vestris Registoria teneat. In Regula Sanctæ Cæsariæ Virginis cap. 16.

REGNICULA. FR. Regni incola, & habitator. Extrav. comm. de privil. c. 2.

REGRATARIUS. Vide *Propolarius*.

REGNIFICO, Regem constituo: [Regnificarunt eum in Israel. Lucifer Caralitan. de Regibus Apostatis.

REGULA. FR. ita dicitur: [Eò quòd rectè ducit, nec aliquem aliorsum trahit. Alii verò dixerunt regulam dictam, vel quia regat, vel quia normam rectè, & benè vivendi præbeat, vel quia distortum, pravumque corrigit, can. regula dist. 3.] Aliis tamen placet à rectitudine ita dici, juxta Mathematicorum axioma; Rectum est mensura sui, & obliqui. Synon. Vide *Canon*. Item *Regula* aliquando pro Religione usurpatur: [Dono in dicta Regula vestra S. Mariæ &c. Bullar. Casinen. tom. 2. Constit. 73.

REGULARIS, Religiosus. Item metallicam virgam significat, in qua anuli imponuntur, ut velum agiliter percurrere possit, italicè *Ferro da portiera* dicitur. [Columnas argenteas sex, & regulares duos ex argento purissimo. Anast. Biblioth. in Adrian. Papa.] Ac idem ibidem: [Et super columnas argenteas regularem investitum argento.] Item clariùs ibidem: [Vela pendentia in regulari ante imagines.] In primo sensu. Vide *Religiosus*.

REGULARIUS, hæc dictio aliquando significat electivè, aliquando verò negativè. Vide *Te Deum laudamus*.

REGULUS. FR. Serpentis species. [Sicut regulus venena diffundet. Proverb. cap. 23. nu. 31. Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis, & in caverna reguli. Isaias cap. 11. nu. 8. De radice enim colubri egredietur regulus. Idem cap. 14. num. 29. Vipera, & regulus volant. Idem cap. 30. num. 6. Erumpet in regulum. Idem cap. 59. nu. 5. Mittam vobis serpentes regulos. Jerem. cap. 8. 17.] Est idem, ac Basiliscus; nam græcè *Basiliscos* regulum latinè significat. Dicitur regulus, quia à natura in capite coronatus gignitur, qui à Plinio ita describitur: [Cyrenaica hunc generat provincia, XII. non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula, ut quodam diademate insignem. Sibilo omnes fugat serpentes: nec flexu multiplici, ut reliquæ, corpus, sed celsus, & erectus in medio (*à medio, alia lectio*) incedens. Necat frutices, non contactos modo, verum & afflatos: exurit herbas, rumpit saxa &c. lib. 8. cap. 21.] & Dioscor. lib. 6. cap. 55. [Sunt qui scribunt tantæ perniciei animal esse basiliscum, quem Latini regulum vocant, ut solo oculorum intuitu, alii sibilo tantùm, alii halitu, alii morsu, statim interimat.

REGUNDUS. FR. conservandus in pristino statu, seu erectione. [Ad quod scire debes, quòd ju-

dicium finium regundorum tale est, ut in eo utraque persona vices duorum habeat, videlicet, actoris, & rei. lib. 2. Decretal. de probationibus cap. 3.] Ubi Glossa ait: [Licet prædia propria non sunt clericorum; agere tamen possunt finium regundorum, cum habent jus in illis, scilicet, usumfructum. ff. finium regundorum. l. 3. §. finiū.

Regyratus, innixus super cubitum. [Quam, sicut mihi retulit beatæ memoriæ Domina Elisabeth ejusdem Cœnobii Abbatissa, sorores in lecto suo ponentes, & principium Euangelii Sancti Joannis super eam legentes, manè regyratam invenerunt. Cæsar. lib. 4. cap. 44.] Hoc vocabulum à græca voce γυρὸς componitur quæ curvum significat; nam qui super cubitum ejus innititur incurvari cogitur. Vide *Apodiatus*.

Rejaceo, depositor. [Pensiones verò fideliter cum omni colligite diligentia, ut apud unumquemque vestrum, quem elegeritis, rejaceant. D. Greg. in Regist. lib. 12. epist. 13.

Reicula. Vide *Rescula*.

Relativus. Vide *Scheticus*.

Relevium. FR. recognitio quædam, quæ Principi à novo feudatario debebatur: ita appellata, quia Hæres in feudo loco defuncti subintrans, feudum à caducitate relevabat. [Si hæres suus plenæ ætatis fuerit, & relevium debeat. Matth. Paris. an. 1215.

Relicta. FR. intelligitur Vidua. [Prænominato verò Milite viam universæ carnis ingresso, relicta ejus venire contra hoc præsumpsit. lib 3. decretal. tit. 17. de empt. & vendit. c. 4.

Relictio, desertio. [Quæ in hoc sæculo habentur bonorum relictio. S. Paulin. epist. 2. ad Sever.] FR. quo vocabulo usus est etia Cicero ad Atticum. lib. 1. cap. 4. & in Verrem. 3. inquiens: [Quibusdam relictionem, proditionemque consulis sui gratam sperat fore.

Religio. Vide *Eusebia*.

Religiosus. FR. idest, pius. [Primum, quod contra Patrum regulas à Laicis, quamvis religiosis, (quibus nulla de Ecclesiasticis facultatibus aliquid disponendi legitur unquam attributa facultas) facta videtur. can. bene quidem. dist. 96. can. Laicis quamvis religiosis. 16. qu. 7. Quicquid igitur nomine Ecclesiarum, partes Donati possidebant, Christiani Imperatores legibus religiosis cum ipsis Ecclesiis ad catholicam Ecclesiæ transferri jusserunt unitatem. can. quod autem. 23. quæst. 8.] Idem etiam habetur in Sacra Scriptura: [Benedicite omnes religiosi Domino Deo Deorum, laudate, & confitemini ei, quia in omnia sæcula misericordia ejus. Daniel c. 3. n. 90. Viri religiosi ex omni natione. Actor. cap. 2. n. 5. Religiosus, ac timens Deum. Ibid. cap. 10. num. 2. Judæi autem concitaverunt mulieres religiosas, & honestas. Ibid. cap. 13. n. 50. Si quis autem putat se religiosum esse &c. Jacobi cap. 1. num. 16. Et religiosè de resurrectione cogitans. 2. Machab. cap. 12. num. 43.] Item dicitur *Religiositas*, idest, religio, & pietas:] Timor Domini scientiæ religiositas. Religiositas custodiet, & justificabit cor, jucunditatem, atque gaudium dabit. Ecclesiast. cap. 1. n. 17. & 18.] De Religiosis autem, nempè, Regularibus cum tribus essentialibus votis astrictis, eorum synonyma. Vide *Anachoreta. Colideus. Frater. Monachus. Therapeuta.* Eorum habitus, ac vestes. Vide *Chrysoclavus. Cocula. Colobium. Cuculla. Ependites. Floccus. Guna. Lebitonarium. Maphorium. Patientia. Rebrachiatoria. Scapulare. Tilia. Tregulus*. Vestis Monachis prohibita. Vide *Rotundulum*. Religiosæ vitæ præstantia. Vide in dict. *Farsura*, ex sententia Petri Blesensis ibi. Religiosi turpis lucri sectantes. Vide *Calix*. Religiosorum obligationes in commemorationibus Officii Divini. Vide *Commemoratio*. Religiosi tenentur recitare officium localis Patroni, ubi degunt, non vero octavam. Vide *Officium divinum*. Item [Regularibus personis non consuevit apostolica sedes aliqua personaliter confirmare. de confirmat. util. vel inutil. in decretal. cap. 5. & 6. atque Glossa in d. cap. 5.

Reliquatio, residuum. [Ajunt & immatura morte præventos eousque vagari isthinc, donec reliquatio compleatur ætatis, qua cum pervenissent, si non intempestivè obiissent. Tertull. de anim. cap. 56.] Idemque vocabulum penes Juristas computi residuum significat.

Reliquiae. Hoc vocabulum propriè significat id, quod remanet, detracta majori parte; hinc quia principalior, ac nobilior hominis pars anima existit, ideò corpus humanum reliquia dicitur, quia humi remanet, & relinquitur, seu ejus pars. Ambros. in Psalm. 36. Propterea hoc vocabulo utitur Ecclesia ad denotandum omne id, quod veneratione dignum ob memoriam alicujus Sancti remanet in terris, atque antiquus usus semper fuit ponendi sub Altari Sanctorum Martyrum reliquias, ut ex ordinatione Felicis Papæ epist. 2. ad Episc. Galliæ constat, quod etiam ante ipsum in Concil. Rom. sub S. Sylvestro Papa sancitum fuerat, hinc D. Paulinus cecinit:

Ecce sub accensis altaribus ossa piorum
Regia purpureo marmore crusta tegit.

Hujusmodi autem reliquiæ ad præsens sub altariolis ponuntur, quę Martyrum tantùm, & ab Ordinario approbatæ esse debent. Sac. Concil. Trid. Congreg. 13. Septemb. 1593. Si verò ex apostolicæ Sedis dispensatione celebrare contigerit super altariolum hujusmodi reliquiis carente; tunc omittantur verba illa in principio Missæ, nempè, [Quorum reliquiæ hic sunt.] Hieron. Canton. in ordinat. divin. offic. Celebrari siquidem nequit extraordinarium Officium illorum Sanctorum, quorum reliquiæ conservantur, si non sint insignes. Insignis autem Reliquia esset Caput, Brachium, Crus, sive aliqua pars, in qua Sanctus pro Christo tormenta passus sit. Insuper quando de eo Sancto recitandum sit Officium, fieri tantum debet in ea Ecclesia, ubi ejus reliquia asservatur, S.R.C. 8. April. 1628. Non verò in alii Ecclesiis, licet sint ejusdem Religionis, ac instituti, & huic Decreto contravenientes obligationi recitationis officii minimè satisfaciūt; ideo Urbanus VIII.

hoc

hoc decretum in rubricis Breviarii apponere jussit. Veneratio autem reliquiarum non in quarto sæculo incœperat, ut falsò asserunt Magdeburgenses; nam in principio nascentis Ecclesiæ legimus in Actis Apostolorum cap. 8. 2. quod curaverunt corpus Stephani Protomartyris Viri timorati, idest, curam, & venerationem illius Sacrati Corporis habuerunt, quemadmodum in ejus Epist. ad Justum Episc. Pius Papa Primus insinuaverat, atq; Sanctorum reliquiæ etiam in veteri Testamento venerabantur; Moyses enim ossa Patriarchę Josephi ex Ægypto in terram promissionis venerabundè transtulit, atque corpus Sancti Prophetæ Elisei solo contactu mortuum resuscitaverat. FR. Insuper in novo Testamento, ut Apost. Acta cap. 19. testantur, à corpore D. Pauli pro languidis, & obsessis sudaria, & semicinctia deferebantur: [Et ab eis languores, & spiritus nequam egrediebantur.] Et Eunapius Sardianus, quamvis Christianorum inimicus, & innumerabiles blasphemias in Sanctos Martyres protulerit, in Vita tamen Philonis Hebræi fassus est, quod Alexandriæ conservabâtur capita Martyrum, quæ à fidelibus tanquã Sanctorũ reliquiæ venerabantur, ac ante eorum sepulcra Christiani genuflectebantur, & prosternabâtur, affirmando esse eos advocatos, & intercessores apud Deum. :§: Reliquia dicitur etiã *Benedictio*. Vide *Benedictio beatica*. FR. Item dicitur *Pignus*, sic Oddo Abb. Cluniac. lib. 3. de vita S. Geraldi Comitis Aureliacensis, c. 3. [Biennio priusquam obiret, Ecclesiam fecit solemniter dedicari. In Altaribus verò tanta pignora Sanctorum insita sunt, ut scientibus mirum est.] Utrum Reliquiæ de essentia requirantur in Altare portatili. Vide *Altare* §. Præterea quæritur, utrũ Reliquiæ. Sacris reliquiis Ecclesiarum portę consecrabantur. Baron. in not. ad Martyrol. 18. Novemb. Litt. o. At aliquando Reliquia Eucharistiam significat, quæ post Missam relinquitur, & conservatur: quare Scriptores non pauci in hoc ęquivocarunt vim nominis haud intelligentes, quo utitur D. Clemens Papa in epist. 2. & in Constitutionib. Apostolicis lib. 8. cap. 13. & 31. Et in Euchologio græco Eucharistia ἅγια λείψανα dicitur, hoc est, sanctæ Reliquiæ, & à S. Germano Eucharistia θεῖα λείψανα, hoc est divinæ Reliquiæ appellantur. Synonyma autem Sanctarum Reliquiarũ, & alia. Vide *Benedictio beatica. Brandeum. Gleba. Lipsana. Sanctuarium.*

RELIQUIARIUM. Vide *Canola. Cinerarium. Cæmeterium. Concilium. Confessio. Encolpium. Hierotheca. Locellus. Loculum. Nausus. Phylacteria.* Staupulus in dict. *Staupus. Theca. Tubellus.*

REMALLO. Vide *Admallo.*

REMANDO, remitto: [Manda, & remanda, Isa. cap. 28. 10. Tractatum autem B. Hilarii super psalmos ideò non misi, quia eandem in nostro Codice, quam & in vestro corruptionem inveni, quod si & talem vultis, remandate, & mittam. Pet. Cluniac. lib. 1. epist. 24.

REMEDIOR, liberor. [Et quanti honestissimi viri (de vulgaribus enim non dicimus) aut à Dæmoniis, aut valetudinibus remediati sunt? Tertull. ad Scap. cap. 4.] & in significatione activa idem dixit: [Ad remediandum eos, advers. Marcion. lib. 2.

REMEDIATOR, liberator. Item Medicus, qui remedia contra corporis mala ordinat. Item Incantator, qui superstitiosis conditionibus sanitatem affert. Item Astrologus, & Mathematicus, qui mala, & pericula prævidens, remedium præservativum causat.

REMEMORATORIUS, Cæremoniarum Magister in Ecclesia Constantinopolitana, de quo Concilium Lugdunense in epist. ad Gregorium X. Vide *Suggestor.*

REMENDATOR, rerum scissarum, ac dilaceratarum concinnator, & adaptator. [Eodem die etiam D. Nera uxor Tucci remendatoris. In vita B. Ambr. Senen. 20. Mart.

REMISSA, remissio. [Adde, quòd ejus caro de Spiritu Sancto concepta, inter alios non potuit in remissam peccatorum tingi, quæ nullum videbatur admisisse peccatum. Optat. Milevit. lib. 1. advers. Parmenian. Omnia peccata remittuntur filiis hominum, & blasphemia; qui autem blasphemavit in Spiritum Sanctum, non habet remissam, sed reus est æterni supplicii. Cyprian. lib. 5. epist. 14.] FR. idem vocabulum in eadem significatione reperitur apud Tertullianum.

REMORA. FR. piscis species. Vide *Echeneis.*

RENEEZ. FR. Apostata, italicè *Rinegato.* [Cepit in equitatione illa viginti quatuor Paganos, & unum Reneez, qui quondam Christianus fuerat, & Dominum nostrum Jesum Christum negaverat. Hoveden. in Ricard. I. an. 1192.

RENOVELLO, renovo. [Cum hæc fierent, Donatus ultrò prior ad Carthaginem rediit: hoc audito Cęcilianus ad suam plebem properavit. Hoc modo iterum renovellatæ sunt partes. Optat. Milevit. advers. Parmenian.

RENVITAE. Vide *Sarabaitæ.*

RENUNCIATIO, fama, publicatio, denunciatio. [Renunciatio ejus dabit legem nostræ resurrectioni. Tertull. de car. Christi.

RENUNCIATUS, publicatus; sic enim dicebatur *Papa renunciatus*; nam priùs calculatis votis, deinde renunciatus erat, idest, publicatus.

REPATRIO, in patriam redeo. [Psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus prosequimur amicum repatriantem. Sanctus Bernardus in vita S. Malachiæ.

REPAUSO, FR. verbum, requiesco, Italicè *Riposare.* [Repausa ergo tuam mentem, nè vadas vaniando. In vita S. Franciscę Romanæ 9. Mart. apud Surium.

REPENDIUM, compensatio, remuneratio, retributio: à verbo *rependo.* [Eo anno Rex Fridericus in rependium collati sibi cœlestis beneficii. Chron. M. S. Riccardi.

REPLEGIO. FR. denuò fidejussionem, & vadimonium præsto, unde *replegiatio* etiam dicitur. Vide *Plegiaria. Revadio.*

REPUDIUM. Vide *Divortium. Gheth.*

REPROBROSUS, FR. probrosus, extrav. Jo. XXII. de pœnis.

RESA, vox Theutonica *Reyse*, idest, iter. [Quo facto, equum ascendit eadem hora, & resam suam sine omni difficultate perfecit. In vita S. Cather. Svecæ 24. Martr.

RESCULA. FR. diminutivum ex *Res, rei*, idest, res parvi momenti. [Cur non bona fide datis à Deo resculis utimur? Salvian. lib. 1. ad Eccl. Cath.] Et in capitulario cap. 7. *Reicula* dicitur: [Qui reiculam Ecclesiæ petunt à Regibus.

RESIDENTIA. Vide *Personatus*.

RESIDUUM. Vide *Reliquatio*.

RESPONDEO. FR. pro *interrogo* seu *peto*. [Et respondi, & ajo ad Angelum, qui loquebatur in me, & dixi: quid sunt hæc Domine mi?] & inferius: [Et respondi secundò, & dixi ad eum: quid sunt duæ spicę olivarum &c. Zachar. 4. Respondit autem Petrus, & dixit ad Jesum; Domine bonum est nos hic esse &c.] ubi dictio *respondit* stat pro postulavit; nulla enim interrogatione prævia locutus est Petrus. Item pro incuso, & reprehendo: [Agnitio vultus eorum respondit eis, & peccatum suum, quasi Sodoma, prædicaverunt, nec absconderunt. Isai. 4. 9.] & alibi idem: [Multiplicatæ sunt enim iniquitates nostræ coram te, & peccata nostra responderunt nobis, quia scelera nostra nobiscum, & iniquitates nostras cognovimus, 59. 12. Si iniquitates nostræ responderint nobis: Domine fac propter nomen tuum, quoniam multæ sunt aversiones nostræ, tibi peccavimus. Jerem. 14. 7.] incusant enim, remordent, ac reprehendunt nos propria peccata, & sunt contra nos semper.

RESPONSALIS. Vide *Apocrisarius*. *Delegatus*. FR. significat item agentem, & procuratorem. [Nec pro se misit idoneum responsalem, de election. & elect. c. 22. Quapropter, quia dictus Electus nec venerat, nec sufficientem miserat responsalem, de dolo, & contumacia cap. 6. Si verò nec venerit, nec responsalem miserit, ei perpetuum silentium imponatis, de fide instrumentor. cap. 4. Dictus Thomas nec per se, nec per responsalem idoneum comparere curaret, de senten. & re judicata, cap. 18. Quia tandem nullus apparuit responsalis, qui partem defensaret adversam, lib. 5. decretal. tit. 33. cap. 13. & 14.

RESPONSORIALE, erat liber, in quo, ut Amalarius scribit, continebantur responsoria ab Adriano Papa sancita. FR. potest etiam Responsale significare instrumentum, & chartam procurationis, ac commissionis, & usque ad præsens in nauticis mercimoniis dicitur responsale authenticum illud, in quo commissæ merces continentur.

RESPONSORIUM, ecclesiasticus cantus, qui post lectiones in Matutino proferri solet. Item appellatur Responsorium longum, ad differentiā Responsorii brevis, quod canitur post capitulum appellatum Responsorium breve. [Responsoria ab Italis longo ante tempore sunt repetta, & vocata hoc nomine, quod uno canente, chorus consonando respondeat. Isidor. lib. 1. de Eccl. off. cap. 8.] Vel ut ait Rabanus lib. 1. de institut. Cler. cap. 33. [Responsorius ergo cantus indè dicitur, quòd alio desinente, id alter respondeat. Inter responsoria quoque, & antiphonas hoc differt, quod in responsoriis unus dicat versum, in antiphonis autem alternent versibus chori. Antiphonas Græci, Responsoria verò Itali traduntur primùm invenisse.] Vel ut Geminianus lib. 2. cap. 17. existimavit: [Responsorium à respondendo dicitur, quia Choro canente versus ab uno respondetur, & huic iterum à Choro per increpationem respondetur. Hunc cantum in primis Ambrosius Mediolanensis Ecclesiæ Episcopus composuit, & ab eo tota Ecclesia formam accepit.] Vel tandem, ut Rupertus lib. 1. de off. c. 15. putat, ita appellatur Responsorium, quia materiis lectionum currentium correspondere solet; & ideo à Micrologo, & Radulpho Historia appellatur, ut indict. *Historia* diximus. Canitur autem Responsorium post lectionem, quia Ecclesia nos docet, ut non solum auditores verbi Dei, sed factores etiam simus, ita Amalar. de ord. Antiph. cap. 4. seu per hoc Auditorum applausus denotatur. Hugo in spec. cap. 7. Item inservit etiam pro animi relaxatione, dum sacris lectionibus intermediatur cantus. Amalar. lib. 4. cap. 3. Repetunt autem omnes responsorium, ad denotandum mutuum affectum, unanimemque consensum; sed talis repetitio imperfecta, & mutilata est, dum partem responsorii tantum repetit Chorus, ut denotetur mortalium acta imperfecta existere. Durand. lib. 5. cap. 2. In aliquibus tamen solemnitatibus integrè replicatur, ut post primam lectionem in Nativitatis nocte, in Resurrectionis Pascha, & in prima Dominica Adventus, quod fit, ut ibidem Durandus astruit, ad contestandam perfectam, completamque Sanctorum cognitionem. Ultimum responsorium Dominicarum per annum, quod incipit *Duo Seraphim*, de Sanctissima Triade agit; nam antiquitus semper ultima lectio erat de hac in uno Deo trina personalitate, nec illis temporibus dicebatur *Te Deum*. Ita Durandus ibidem. Ac introducto hymno *Te Deum*, translatum inde fuit Responsorium prædictum in calce penultimæ lectionis. Quando autem Responsoria in officio pro prima vice ponuntur, si in Dominicis aliquo officio duplici impediantur, reasumi debent in feria prima, ad instar lectionum, quæ initia sunt Sacræ Scripturæ librorum. Si verò nulla feria vacans erit, tunc pro eo anno relinquuntur. Gavant. in Rubric. Brev. sect. 5. cap. 53. Unde Ordo officii erraverat, quando in Sabbato 31. Januar. anno 1665. posuerat Responsoria feriæ quartæ, cum (juxta Rubricam de Responsoriis, cap. 28. num. 7.) reassumi debuissent responsoria Dominicæ præcedentis. In fine lectionum pro communi unius Martyris habetur hæc rubrica [In officio Sanctorum Martyrum Pontificum Marcelli, Joannis, Silverii, Martini, & Pontiani dicitur octavum responsorium: Domine prævenisti eum in benedictionibus &c.]

Nam

Nam licèt pro Christi fide in carcere, vel exilio, & fame prædicti perierint, ut de Marcello Baron. an. 309. n. 4. de Joanne I. Idem an. 526. nu. 6. de Silverio. Idem an. 539. & 540. de Martino. Idem an. 654. nu. 1. de Ponciano. Idemque an. 237. nu. 10. refert. Non enim verificatur in eis rigorosè responsorium positum in prædicto loco, ubi dicitur: [Hic est verè Martyr, qui pro Christi nomine sanguinem suum fudit,] quia licèt præfati Pontifices pro Christo passi sint, non tamen sanguinem fuderunt, ideo &c.

RESPONSORIUM HORTATIONIS. Vide *Invitatorium*.

RESULTATIO. FR. impugnatio, contradictio. [Dum de divina æquitate disputant, ad resultationis verba prosiliunt. D. Greg. lib. 8. moral. cap. 25.

RESULTO. FR. impugno, contradico. [Sed quia divinis judiciis non poterant resultare. D. Greg. lib. 1. Regist. epist. 20.

RESURECTIO mortuorum ex Ethnicorum sententia. Vide *Recidivatus*.

RETE. Vide *Sagena*. *Tremaculum*. *Vertibolum*. Alam in dict. *Lama*.

RETO. FR. idest, per syncopem reputo, existimo, judico [Item ceu priùs ille visum retans manè, neglexit perficere jussionem. Flodoard. lib. 1. cap. 20.

RETRACTO. Significat denuò tractare, ac repetere id, quod antea dictum fuerat. [Igitur in præstructione hujus articuli, & alibi forsan retractandi, equidem definio. Tertull. advers. Hermog. cap. 16.] Itaque hoc verbum non significat rejicere, revocare, ac reprobare; sed replicare id, quod dictum, factumque fuerat.

REVADIO, denuò vadimonium, ac fidejussionem præsto. [Misso Eccles. S. Mariæ, vel S. Remigii Remorum, sive Hincmari venerabilis Archiepiscopi revadiet, & annis singulis ad eandem præfatam, & memoratam Ecclesiam persolvere absque ullius occasionis contradictione cum omni vigilantia studeat. Flodeard. lib. 3. c 4.] FR. Henricus verò Spelmanus videtur sibi contradicere in significatione hujus verbi; nam in uno loco docet, quod *Revadio*, & *Replegio* idem significent, & alibi deinde ait, quod *Revadio* relaxare denotet. Vide *Replegio*.

REVELATIO. Vide *Ostentamen*. *Phanerosis*.

REVELARE AUREM, FR. idest, secretè ad aurem loqui. [Si autem perseveraverit patris mei malitia adversus te, revelabo autem tuam, 1. Reg. cap. 20.

REVENDITOR. Vide *Propolarius*. *Regratarius*. Scrutarius in dict. *Scrutum*.

REVERENDAE, sic in Concil. Tridentino dimissoriales litteræ nuncupantur.

REVERSATUS, detectus. [Dignum est enarrare specialem post tempora passionis historiam reversatæ, & inventæ Crucis. D. Paulin. epist. 11. ad Sever.

REUS. Vide *Subverbustus*.

RHABDOMANTIA, ῥαβδομαντεία, divinatio per virgam: Nam ῥάβδος virgam significat, & μαντεία divinationem. Arte enim diabolica aliquas virgas stare faciebant, ac post modum observando ex qua parte cadebant, sic divinare nitebantur; de qua superstitione loquitur Osee Propheta, cap. 4. [Populus meus in ligno suo interrogavit, & baculus ejus annuntiavit ei.] FR. *Rhapsodomantiam* à ῥαψῳδία, idest, carminum combinatione derivari existimo: ideò enim incantatio dicitur, quia in carminum virtute eam consistere asserunt.

RHAGAS, ῥαγὰς, Scissura, seu fractio, à græco verbo ῥήσσω, & ῥήγνυμι, idest, frango, quo vocabulo usus est D. Augustinus ad significanda ulcera ejus hæmorrhoidum, inquiens: [Nec ambulare, nec stare, nec sedere possum rhagadis, vel exochadis dolore, ac tumore, epist. 148. ad Fratres.] In quodam M. S. Angeli Roccæ Sac. Palatii Apost. quondam Sacristæ in Bibliotheca S. Augustini de Urbe à se erecta, ac de suo nomine Angelica appellata, asservato, ex cujus lecturæ multa tam sacræ, quàm profanæ eruditionis excerpsi, & inter alia, quod Clemens Papa VIII. semel de hujus significationis vocabulo cùm suum Medicum interrogasset, ille linguæ græcæ ignarus responderat nescire. Vide *Exoche*.

RHAMNUS, spinæ durissimæ, ac ingentis speciei, quæ græcè etiam ῥαμνὸς dicitur, de qua Psalmista: [Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum; Psalm. 57.] de malo habitu intelligens, qui ut durissima spina in senili ætate efficitur; de juvenibus enim morte præventis loquitur, in quibus hujusmodi cuspis vitiosa adhuc tenera reperitur, ac mortui sunt priusquam durissimas rhamni spinas intelligerent, idest, sentirent. Aliqui contemplativè existimarunt Christum Dominum his spinis coronatum in passione fuisse, cùm hujusmodi spinæ sint præ aliis duriores, & in configendo acutiores, quarum naturam describit D. Augustinus in eodem Psalm. 57. inquiens [Quid est rhamnus? Spinarum genus est, densissimæ quædam spinæ esse dicuntur.] Et D. Hieronymus ait: [Rhamnus plena sentibus, & hericio similis. In Habac. 3.] Ac suavissimi odoris florem producere idem Sanctus Doctor his verbis testatur: [Rhamnus sentium genus est asperrimum aculeis, & flore gratissimum, unde colligitur duplam habere virtutem, ultionis, & bonorum retributionis, idest, justis floret ad ornatum, peccatoribus præbet spinas ad configendum, in psalm. 57.] His namque peccatorum spinis, ut piè credendum est, Christus etiam coronari voluit. Vide *Thamnus*.

RHEDA. Vide *Epirhedium*.

RHENUS, Flumen. FR. quare bicornis appellatus, adi Baronium in Notis ad Martyrol. 21. Octob. lit. *b*. ex Virg. Æneid. 8. in fin.

RHETOR. Vide *Caupona*.

RHETHORICA FIBULA. Vide *Fibula rhetorica*.

RHEUMA, ῥεῦμα, fluxus, unde fluxus, & refluxus maris in mamertino freto adhuc *Rheuma*, & corruptè *Rema* dicitur. [Nec profundum maris, & pontici æstus adsorbentes rheumam trepidasſem. S. Hilar. contra Conſt.] uſurpatur etiam pro catarrhico humorum fluxu in corpore. [Ex eo quod erat impeditus Papa rheuma, fecit officium D. Cardinalis Montis Aragonum. In quodam Cæremon. M. S. antiquo] ubi de Benedicto XIII. agit. FR. Author tamen Vocab. Eccleſ. hoc vocabulum perperam inundationem aquarum ſignificare aſſerit.

RHEUMATIZO, ῥευματίζομαι, agitor in ſtomacho ex humorum abundantia. [An morbus reumatizantis, & nauſeantis ſtomachi? Fulbert. Carnot. epiſt. 83.

RHINOTMETUS. FR. Juſtiniani II. Imperatoris epithetum, ex græco vocab. ῥινότμητος, ideſt, denaſatus, naſo truncatus; nam Lentius Senator cum aliis conjuratis naſum ejus detruncaverat. Baron. ann. 694. num. 1. & ſeqq. De qua offenſa ita vindictam ſumpſerat, ut quotieſcumque naſum purgare cogeretur, unum ex conjuratis occidi jubebat. Idem Baron. an. 703. num. 1. & ſeqq.

RHIPIDIUM. Vide *Flabellum*. *Monobambylum*.

RHIPSASPIS. FR. Miles timidus, qui clypeum projicit ad fugiendum, ex græco vocabulo ῥίψασπις. [Levius eſt, ſi quis rhipſaſpis appelletur, quod clypeum in acie abjecerit, quàm ſi magnam illam armaturam jejunium videatur projeciſſe. S. Baſilius homel. 2. de Jejunio.

RHODIANUS, Inſulæ Rhodi incola, qui *Rhodius Rhodienſis*, *Rodiacus* etiam dicitur. Fuit hæc inſula quondam Equitum Melitenſium ſedes; unde Ordo Rhodianus appellata fuit eorum Religio. [Secus amnem ſupra Monaſterium Ordinis Rhodiani, in vita S. Joannis Teriſtæ ex græco traducta.] FR. ex famoſo hujus Inſulę Coloſſo, Rhodii *Coloſſenſes* appellabantur antiquitùs, ad quos Divus Paulus epiſtolam direxerat.

RHODICUS. Vide *Rhodinus*.

RHODINUS, ῥόδινος, roſacei coloris. [Veſtem rubeam de rhodina. Anaſt. Biblioth. in Benedic. III.] à quo tamen Authore etiam *Rhodicus* dicitur. [Vela alithina, quæ & ornavit cum rhodicis. In Zach.] Poteſt quidem etiam intelligi eſſe ornamentum roſarum acus pictura.

RHOMBOTITAE; ῥομβοβῖται. Vide *Sarabaitæ*.

RHOMPHAEA, ῥομφαία, framea, jaculum. Vide *Siromaſtes*.

RHYTHMUS. Vide *Echoicus*. *Proſa*. *Verſus leoninus*.

RIBBI. Vide *Rabbi*.

RIBUARIORUM LEX. FR. Lex in Tuſcia. Bullar. Caſinen. tom. 2. conſt. 75.

RICA. Vide *Roccus*.

RIGA, ſic appellatus fuit liber, in quo tributa, & datia notabantur, à dictione germanica *Rige*, quæ ſeriem, & connexionem ſignificat, quia in eo libro ordinatim notabantur telonia, & impoſitiones exigendæ. [Exinde ſolvere nec tu, nec tua poſteritas nobis, nec hæredibus noſtris debeatis, niſi tantum, ſi ita vult Riga. Marculf. lib. 3. formul. cap. 36.] Significat etiam cancellos. Vide *Cancelli*.

RIMOR. FR. verbum diligenter inquirere ſignificat. [Judex ad prolationem ſententiæ debet univerſa rimari. In decretal. de fide inſtrument. cap. 10.] quia Judicis animus non debet ſemper ad unam ſolam probationis ſpeciem inclinari, in d. decretal. de ſententia, & re judic. cap. 14.

RIPARIA, flumen, à Ripa ita denominatum. [Et quod nautæ tranſeuntes ripariam. In vita Venerab. Mariæ de Maliaco. 28. Mart.

RIPARIUS, FR. riparum Cuſtos, & earum gabellarum exactor, Bullar. Caſin. tom. 2. conſt. 227. num. 2.

RIPATICUM, FR. jus tranſvehendi cum navi in ripis fluminum, & ex eo gabellam exigendi. l. ſi portunarius. de Furtis, & Bullar. Caſinen. to. 2. conſt. 36.

RISILE, acus, quo mulieres pro firmaculo veli ad caput utuntur. [Riſile, quo ſuper aurem orale confixerat, caſu perdidit. In vita S. Valburgis Virg.

RITONTA. Vocabulum corruptum ab italico *Ritorta*. [Et omni anno ejus altare cum ritonta in gula. In vita Sancti Ambroſ. Senen. 20. Mart.

RITUALE, liber Eccleſiaſticis notiſſimus, in quo cæremoniæ pro adminiſtratione ſacramentorum præſcribuntur, qui in Concilio Toletano IV. can. 25. *Libellus officialis* appellatus eſt; ſed potius hoc vocabulo prædictum Concilium Breviarium intellexiſſe puto. Ritualis ſynonyma. Vide *Contacium*. *Euchologium*. *Ordinale*. *Sacerdotalis*. *Sacramentarium*.

RITUS. Vide *Cæremonia*. *Caſtus*.

RIVALIS. FR. propriè dicitur is, qui per eundem rivum aquam deducit, ut ff. de aqua quotid. & æſt. l. 1. & translativè *Rivales* dicuntur ii, qui ad eandem mulierem pro conſuetudine, quaſi ad eundem rivum accedunt: & *Corrivales* etiam dicuntur. [Tu conjugalem tuum repudias, & ſæpè putas notandum? muta, & ſi uno defecerit die, ſuperduc rivalem, & ſtatim incognita cauſa, quaſi cognitam pudoris exequaris injuriam. can. horrendus. 32. quæſt. 5.

ROBUR. FR. locus tulliani carceris Romæ. Baron. in not. ad Martyrol. 14. Mart. litt. *b*. Ac idem carcer *Robuſtus* dicebatur. Ibidem in tit. De loco carceris Tulliani ſententiæ &c. circa medium, ex Plauto. §. ſed vides.

ROCCA. Vide *Rota porphyretica*.

ROCCUS, veſtis genus, ex germanico vocabulo, *Rock* de qua fit mentio in vita Caroli Magni, lib. 3. [Karolus habet pelliceum berbicinum non multum amplioris pretii, quàm erat roccus S. Martini.] Aliqui tamen *Rochus* habent, & in aliis *Rucenm* reperitur. Ex hoc inquam vocabulo non pauci *Rochetum*, de quo mox dicemus, deriva-

derivari putant. In Pomp. Festo invenitur *Rica* in eodem significatu vestis.

ROCHETUM; linea vestis Episcoporum peculiaris, sed temporis progressu aliis inferioribus Ecclesiasticis ex privilegio concessa fuerat. [Utuntur croceis obscuris, & subtus parvo caputio supra rochetum, lib. 1. Cæremon. cap. 4.] Aliqui putant hoc vocabulum à voce *Roquet* gallica originari; alii à *Rucco*, ut supra in dict. *Roccus* dictum est. Alii tandem etymon ex græcis vestibus ῥῶν, idest, fluens, vel mollis, & χιτὼν, idest, tunica. FR. de hac veste Curopalata agit, ubi de habitibus Græcorum Imperatoris mentionem facit, quam ῥέχιον, & ῥέχιον vocat; unde formatur vocabulum *Ruchiarium*, idest, vestiarium. :I: Dicebatur *Linea*. Baron. an. 261. Habet quidem manicas obstrictas rochetum, ad denotandum, quod Prælatus debeat habere manus promptas, & expeditas ad largiendam eleemosynam. Prælatus, qui habet usum rocheti, in obsequio alicujus Cardinalis debet illud deferre, dum Cardinalis illud etiam defert; nam si Cardinalis illud non defert, Prælato tunc non convenit illo uti. Item debet illud portare Prælatus, dum regiis Oratoribus obsequium præstat, in audientia Summi Pontificis, seu in visitatione Cardinalis novelli, sive à legatione redeuntis; tandem deferre debet rochetum Prælatus visitans aliquem Serenissimi titulum habentem. Prælati verò Regulares non utuntur rocheto, sed in Missa induuntur superpelliceo. FR. Antiquitùs tamen Rochetum erat longum, atque ad talare, sicut perspicitur in antiquis picturis, ac tale fuerat Bonifacii Papæ VIII. ex relatione Jo: Pauli Mucantii oculati testis, cujus verba à Torrigio de Cryptis Vatican. pag. 372. impress. secunda relata, talia sunt, quæ lubet hìc adducere, ut antiquorum ornamentorum Pontificum forma dignoscatur: [Die 11. Octobris 1605. dum demolirentur altaria antiquæ Basilicæ S. Petri, post altare S. Bonifacii Papæ IV. in loco eminenti, & sub imagine B. Virg. opere musivo depictæ, in pilo marmoreo inventum est Corpus Bonifacii Octavi, qui obiit anno Domini 1303. Erat autem ejus corpus ferè integrum, & in alta capsa lignea reconditum, quæ cum corpore portata fuit in Sacristiam Canonicorum, & ibi ferè per duos menses conservata. Corpus dicti Bonifacii fuit à multis visum. Ego etiam ad illud curiositatis causa videndum semel, atque iterum accessi, & vidi dictum corpus integrum conservatum in dicta capsa lignea, in qua fuerat sepultum per 302. annos: facies tantum ejus aliquantulum consumpta erat, ita ut nec narices, nec labia, sed tantum mentum appareret, & dentes. Habebat in capite mitram albam admodum parvam, ut conjecturare potui, ex tela bombacina. Corpus indutum erat omnibus Pontificalibus indumentis, idest, caligis, sandaliis ex tela aurea, in summitate acutis, sine cruce, rochetto longo albo, stola, cingulo, dalmatica, tunicella, planeta ampla sericea coloris nigri, phanone, & pallio, quod consumptum erat; sed plumbum apparebat, & pendebat ferè usque ad pedes, spinulæ tres gemmatæ, manus ejus chirothecis albis acu factis, & margaritis ornatæ erant, & anulum pretiosum in digito gestabat, atque Sapphirum valoris, (ut aliqui dixerunt) 30. scutorum. Illustris. Dux Sermonetæ, & frater ejus Bonifacius Episc. Cassanen. & Antonius Archiepiscopus Capuanus de ejus domo, & familia, ut meliùs corpus conservaretur, (quod in novam Basilicam Sancti Petri transferendum erat) capsam plumbeam de novo fecerunt, & in ea corpus in eadem capsa lignea, in qua sepultum à principio fuerat, includi, & super coopertoriũ capsæ plumbeæ crucem, & sequentem inscriptionem imprimi fecerunt: IHS. Corpus Bonifacii VIII. Cajetani Pont. Max. ex veteri in novam Basilicam translatum, hìc repertum jacet: de quo illud mirabile accidit, quod eodem die, quo obiit, V. scilicet, Id. Octobr. jam ab inde 302. elapsis annis, integrum, atque incorruptum repertum fuerit Anno Domini MDCV.] Sed qui exactiùs qualitates, formas, materias, ac mensuras horum paramentorum noscere cupit, legat Bzovium in ejus hist. Ecclesiast. sub eo anno 1605. An possint Rocheto in Urbe amplius indui Protonotarii participantes post renunciationem protonotariatus. Vide *Protonotarius*. Rocheti synonyma. Vide *Corbicularius*. *Superpellicium*.

RODATICUM, vectigal, quod ex vini deportatione solvebatur, ex gallico vocabulo *Rovage*, de quo fit mentio in Capitul. Caroli Magni, his verbis: [Ut nullus homo presumat theloneum per vias, nec per villas rodaticum, nec pulveraticum recipere, lib. 6. cap. 219.

ROGA, stipendium, donativum. [Theodosiani verò, qui hìc remanserunt, rogam non accipientes, vix ad murorum quidem custodiam se accomodant. Greg. lib. 2. epist. 32.] reor ex græco ῥογὸς, idest, frumentum, hoc provenire vocabulum, maximè cum in illis temporibus imperialibus militibus frumentum distribui soleret. Sive ex verbo *Rogo*, quia rogando hoc donativum postulabatur; quare ab eodem Gregorio *Precarium* appellatur: [Mauritius Magister ad precarium suum accipiendum transmisit, lib. 10. cap. 6.] Vide *Obsequia*: quæ roga inter milites compartiebatur in signatis lætitiæ diebus: [Duxit Anastasiam uxorem suam, & coronavit eam Augustam, & jactavit rogam multam. Landulph. in Tiber. II.] Quare feriæ ad hoc donativum destinatæ *Regalia* dicebantur, ex qua denominatione italica dictio *Regalo* provenit. FR. Roga tam stipendium, quàm donativum, & munus significat.

Neque muneralem legem, neque lenoniam,
Roga nec fuerit, nec ne flocci existima.

Plautus: [Roga Regum pietas, aut munificentia. Suid. in dict. Roga.] Item pro stipendio. [Logariastes, hoc est, rationalis aulæ rationes init omnium stipendiatorum, qui in aula sunt, si quid desit ulli de roga, hoc est, stipendio ejus aut servitium ejus, cujus causa stipendia facit. Codin. Curopal. de off. const.] Rursus pro mu-

neribus. [Augusta imperavit militibus rogas dari. Cedren. in Leone filio, fol. 504. Mauritius Petro Prætori, ut tertiam partem rogæ in auro Romanis acciperet. Paul. Diac. lib. 17. hist. Venit quidam Spado laturus militum rogas. Idem lib. 18. Dum roga penes Strymonem amnem populo distribueretur, irruentes Bulgares hanc ademerunt. Idem lib. 24.] Igitur *Roga*, si ex Pomp. Festo conjectari licet, conciliationem significat, qui inquit: [Rogat, idest, consulit populum, vel petit ab eo, ut id sciscat, quod ferat, unde nos quoque in consuetudine habemus pro petere, & orare, Cato in dissuasione, ne lex Bæbia derogaretur, ait: Hoc potius agam, quod hic rogat:] & in hoc sensu dixit Plinius: [Tu rogas, & ego promisi: si rogasses scripturum me tibi, lib. 5. epist. 14. ad Valerianum.] Consueverunt enim Tribuni Romanorum populum mulcere, & conciliare, dum ab eo postulabant assensum, & votum in rebus agendis: hinc deinde Imperatores, ut conciliatum sibi popularem animum haberent, rogam istam distribuebant, & ita conciliationem tacitam, & assensum in eorum gesta, popularemque plausum mediantibus his muneribus, & publicis largitionibus exigebant, de quo militari dono, ac de qualitate ejus ita inquit Plinius: [Sunt adhuc aliquæ non omittendæ in auro differentiæ. Auxiliares, quippè, & extraneos torquibus aureis donavere, at cives nonnisi argenteis; præterque armillas civibus dedere, quas non habent externi. Iidem (quod magis miremur) coronas ex auro dedere civibus. Quis primus donatus sit ea, non inveni, sed quis primum donaverit, à L. Pisone traditur. A. Posthumus Dictator apud lacum Regillum castris Latinorum expugnatis, ei cujus maximè opera capta essent, hanc coronam ex præda dedit. Item L. Lentulus Cos. Serg. Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto. Sed quinque librarum corona Piso Frugi filium ex privata pecunia donavit, eamque coronam testamento Reipub. legavit, lib. 33. cap. 2.] & ibidem cap. 10. [Populus Romanus stipem spargere cœpit &c.] Hæ namque coronæ militares variæ erant: nempè, triumphales, obsidionales, civicæ, murales, castrenses, navales, ovales, oleagineæ. Idem l. 16. c. 4. & Gell. l. 5. c. 6. Vide *Perissochoregia*. Licèt usus obtinuit, ut precaria potestas dicatur illa, quæ à subditis dependet, sicuti est nostris temporibus Regis Poloniæ, & Angliæ authoritas, quæ à Comitiis, & Parlamentis dependet; unde precarium dicitur ususfructus, quia usufructuarii jus à directo domino dependet, & sic roga, & precarium possent esse synonyma translativè. Sed rigorosè roga consultatio, & conciliatio, atque voti exigentia propriè dicitur: hinc Scribentes jurisprudentiæ *Consulentes*, & *Rogati* dicuntur, quæ ambo vocabula idem sonant: & sicut consultatio pro conciliatione non rarò sumitur, hinc roga pro utroque usurpatur; unde ad captanda benevolentiæ vulgaria vota, & ad vulgi animum, & plausum conciliandum, consueverunt Pontifices, & Imperatores erogare munera in die captæ dignitatis possessionis, & in publicis festivitatibus; inde roga, & donum promiscuam intelligentiam obtinuit. Legimus etiã apud Anastasium Bibliothecariũ in Vigilio, quod cum hic Pontifex x. Kal. Decembris in Ecclesia Sanctæ Cæciliæ rogam populo traderet, jussu Theodoræ Augustæ captus sit, & Constãtinopolim transmissus; & Baron. ad an. 854. n. 4. de Leone Papa IV. loquens ait: [Præ amoris verò magnitudine universo populo rogam distribuit. Item in Gregorio Papa Anastasius Biblioth. inquit: [Hic dimisit per obsequia rogam unam integram.] Et in Bonifacio Papa idem: [Hic dimisit omni Clero per obsequia sua rogam integram.] Ac idem Greg. ait: [Theodosiani verò, qui hic remanserunt, togam non accipientes &c.] Latinius non togam, sed rogam legendum vult in correct. D. Greg. tit. epistolar. lib. 2. c. 32. [Primum ut togam illarum partium faciatis. Ibidem, lib. 7. cap. 128.] ubi Latinius itidem rogam corrigit. [Togæ quoque militum. Ibidem lib. 8. in dict. 3. cap. 2.] Latinius rogæ legit. Quæ rogæ à Pontificibus in distributione candelarum fiebant; Balsamon siquidem rogam vocat distributionem candelarum, quam dabat Patriarcha Græcorum. *Synonyma*, & alia. Vide *Circumcisio Domini. Perissochoregia. Strena. Thuribulorum festivitas*.

Rogalia, feriæ in quibus roga distribuebatur. Item libri, in quibus notabantur illi, qui rogam accipiebant. Vide *Roga*.

Rogationes, de quibus fusè Baron. in not. ad Martyrol. 25. April. litt. *b*. & hìc in dict. *Crucis hebdomada. Litania. Pentecostes*.

Rogatoriae Litterae. Vide *Suggestio*.

Rogo. FR. idest, præcipio. Glossa in can. Beatus Petrus, 6. quæst. 1. Item congrego. [Tancredus &c. mille ferè milites, & peditum multitudinem copiosam rogavit. Falco Beneventan. in ejus Chron. ad ann. 1133.] qui sæpè hoc vocabulo in hac significatione utitur.

Rogus. Vide *Bustum. Erogo*.

Rogus Dei. [Extra lectiones, versum, & rogus Dei. In Regula Magistri, cap. 33.] Idem repetit cap. 35. [Psalmi tempore matutini, responsorium unum, versum, lectionem Apostoli, & Euangelii, quam semper dicit Abbas, & rogus Dei.] Alibi idem passim, cujus Glossator ait significare *Kyrie eleison*. Sed ego puto significare collectam, & orationem ultimam.

Roma. FR. duplex, nova, & vetus, hæc nempè, Urbs Orbis caput, in qua Summus Pontifex regnat, & illa Constantinopolis est, quæ nova Roma à Constantino Magno cognominata est, ut in can. generaliter, 16. quæst. 1. Baron. an. 330. n. 37. De qua. Vide *Regia. Urbs regia*. Quæ denominatio apud Græcos duravit usque ad eorum Imperii amissionem; legitur enim Josephi Constantinop. Patriarchæ fidei professio, quam exibuerat in mortis articulo, dum Florentiæ anno 1439. ad Concil. Oecumenicum accesserat, & objerat, tenoris sequentis: [Joseph miseratione divina Constantinopolis, & novæ Romæ Archiepis-

piscopus, & Oecumenicus Patriarcha. Quoniam ad extremum vitæ meæ perveni, idcircò pro meo munere dilectis filiis benignitate Dei meam sententiam his literis palam facio. Nam quæ Domini Jesu Christi Catholica, & Apostolica Ecclesia Romæ veteris sentiat, ac celebret, omnia me quoque sentire, credereque profiteor, ac ipsis plurimum acquiesco. Beatissimum autem Patrum Patrem, ac Summum Pontificem, Romæque veteris Papam, Domini nostri Jesu Christi Vicarium esse concedere, atque animarum Purgatorium esse non inficior.] Extat in calce sessionis ultimæ Concilii Florent. Roma transtyberim *Antipolis* dicebatur, & ejus incolæ *Antipolitani*. Vide *Esox*. In Janiculo erant molendinæ. Vide *Machinor*. Romæ 30000. Judices simul extitisse, quomodo intelligatur. Vid. *Index*. Romæ reperiri quatuor Patriarchales Ecclesias. Vide *Constantiniana Ecclesia*. *Patriarchium*. Roma Pontificibus concessa. Vid. *Pragmaticus*. Ejus Regimen. Vid. *Banderasii*, *Decarcones*, *Draconarii*. Romæ non comedebatur caro in festo SS. Innocentium. Vid. *Sagimen*. Ejus varia loca. Vid. Campitelli, in dict. *Schola Græcorum*, *Catabarbara*, *Constantiniana Ecclesia*, *Cosmodin*, *Constantis palatium*, *Guidonea porta*. Leonina Civitas, & ejus Porticus. Vide *Porticani*. Item *Manus Carnea*. Merulana, sive Merulanum ubi. Vid. *Baptismus*, *Chrismarius*, *Orphanotrophium*. Item *Pagine*, *Pensica*, *Penula*, *Petra scelerata*, *Palmare*, *Robur*, *Ruminalis*, *Rupis tarpeja*. Pons sublicius dicebatur *Sacer*, & quare. Vide *Pontifex*. Taberna meritoria ubi. Vide *Meritorius*. Theatrum Marcelli, Metelli, & Octaviæ. Vid. *Schola Græcorum*. Via Salaria vetus. Vid. *Concilium*. Alia loca. Vide *Sanavivaria*, *Sanguitta*, *Scalæ gemoniæ*, *Schola Græcorum*, *Vaticana Basilica*, *Soror in capillo*, *Septem soli*. Simulacrum Solis. Vide *Concilium*. Romanum vexillum. Vide *Labarum*, *Supparum*. Romæ non canebatur Credo in Missa. Vide *Symbolum*. Festa Quinquatria. Vide *Tallophorus*. Alia festa. Vide *Novendial*, *Septimontium*. Romæ antiquitùs non recitabantur Vesperæ Sabbati Sancti. Vide *Vespera*. Romæ in quadam ferrea porta litteræ inintelligibiles declaratæ. Vide *Venerabilis*.

ROMA GALLICA. FR. sic Civitas Arelatensis ab Ausonio in carm. de nobil. Urbibus appellata fuit.

ROMANIA. FR. Traciæ regio, ita Sabellicus, & alii. Sic etiam appellata fuit ab Anastasio Biblioth. in ejus Collectanea in lucem à Sirmondo in 8. edit. pag. 108. Item significat Romandiolam vulgò *Romagna*. [Omnibus Fidelibus nostris in partibus Longobardiæ, Romaniæ, sive (*pro et*) Benevento, atque Tusciæ, nec non Venetiæ existentibus. Bullar. Casin. to. 2. const. 36.] Et in eodem sensu habetur apud Camillum Peregrinum: [Cumque inquisitim habuisset &c. misit eos in Romaniam, & suspendi fecit illos per loca viarum singula. De Princip. Longob. tit. Series comitum Capuæ, pag. 306.

ROMANIANUM. FR. vulgò *Romagnano*, pagus agri Novariensis non obscurus apud Sesitem fl. inter Novariam, & Verallum, à Novaria 28. M. P. à Vercellis pluribus distans, locus antiquus, ut Inscript. & antiq. marmoreæ demostrant, & in literis Sum. Pont. memoratus; ibi D. Sylvanus Mart. colitur.

ROMANINUS. FR. monetæ species. Extrav. Jo. XXII. de sentent. excomm. Sed Falco Benevent. *Romanatos* vocat in ejus Chron. ad an. 1130. & 1131. & *Romasinus*, ibid. an. 1139. quæ moneta destructa fuit à Rogerio Siciliæ Rege. Ibid. an. 1140. Vide ejus valorem, & historiam in dict. *Folleralis*, ubi etiam *Romasina* dicitur.

ROMANITAS, romanus mos. [Quod si nunc est romanitas omnia alia, nec vestis tamen admodum Græci estis. Tertull. de pall. cap. 4.

ROMANUS. FR. apud Græcos Scriptores significat Constantinopolitanum; nam quem nos Romanum dicimus, illi Latinum vocant: At apud Catholicos Scriptores Orthodoxum significat: [Et miramur, si non vincantur à nostris partibus Gothi, cum malint apud eos esse, quàm apud nos Romani. Salvian. lib. 5. de guber. [Ubi loquitur de Catholicis, qui libentiùs morabantur inter Gothos, ut licentiosiùs viverent, ut ibidem lib. 7. his verbis declarat: [Esse inter Gothos non licet scortatorem Gothum, soli inter eos præjudicio rationis, ac nominis permittuntur Romani.] Atque clariùs ex sequentibus ibidem verbis: [Numquid hoc Beatus Apostolus de barbaris gentibus dixit? non utique; sed de nobis, idest, specialiter Romanis.] FR. Consule Baronium ad hoc propositum an. 45. n. 9. & 10. an. 456. n. 23. an. 583. n. 47. & in notis ad Mart. 16. Octob. lit. *b*. Romani dicti sunt tonsurati ad distinctionē Longobardorū. Vid. *Tonsuratus* Romanus. Vid. *Urbicus*. Romani valdè docti in fide tempore Apostolorum. Vide *Hermes*. Romanorum mores vani, qui sic describuntur à D. Hieronymo, quod cupiant, nimirū: [Videre, & videri; salutari, & salutare; laudare, & detrahere; audire, & perloqui, epist. 17. ad Marcell.] Romani nobiles tempore Gothicæ obsidionis à Belisario Neapolim missi. Vide *Casipanus*. Romani adorare solebant Solem exurgentem. Vide *Suggestum*. Eorum licentia in Calendis Januar. Vide *Suffocatus*. Eorum moneta. Vide Teruntiani in dict. *Folleralis*. Romana Corsorum nobilis familia. Vide *Secundicerius*. Romanorum habitus. Vide *Penula*, *Purpura*.

ROMANUS MORBUS, sive pestis. FR. idest, Schisma, quod dupliciter intelligi potest, vel Romanus, scilicet, Christianus, quia tunc Christianus populus ob schisma multa mala spiritualiter patitur, vel Romanus morbus ex Roma proveniens, quia schisma ut plurimum ex discordia electorum novi Pontificis emanare consuevit. [Data pestilentia uniuntur, qui divisi sunt &c. Romanus ille pestifer morbus omnes &c. In Bibliotheca Cluniacen. pag. mihi 1312.

ROMANZERO hispanicè, & *Romanzo* Italicè unde dictum. Vide *Rumigerulus*.

ROMEOCTENUS. Vide *Bulgaroctenus*.

ROMEUS. FR. Romipeta. [Unde & Monachi, & Peregrini, nec non & egeni, qui & Hospites ejus tempore, quo Romei transire solent, solicitè requirebant, si Comes Giraldus veniret, vel quãdo visitaret. S. Odus Abb. Cluniac. in vita S. Giraldi Aureliacensis Comitis lib. 2. c. 17. Scirposus ager habetur ultra Surriam, juxta burgum, videlicet, qui vocatur S. Martini, quo Romei castrametari solent. Ibid. cap. 23.] Hoc vocabulo non rarò Jo. Villanus in ejus historia utitur. Item etiam significat Romanum. [Secundum stratam Romeam. Bullar. Casin. tom. 2. const. 294.

ROMIPETA, qui Romam versus, & devotionis gratia peregrè proficiscitur, can. si quis Romipetas, 24. quæst. 3. Vide *Guidones*, *Numisma sacrum*, *Porticani*.

RONCORA. FR. [Et concedimus inibi silvas cum roncora in saleta. Bullar. Casin. tom. 2. Const. 20.] Vide *Runcora*.

RORO. FR. rorem diffundo. [Rorate cœli desuper, & nubes pluant Justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem. Isai. 45. 8.

RORULENTUS. Vide *Rosculentus*.

ROSA AUREA. Vide *Dominica lætare*. Rosa sepulcralis. Ibidem.

ROSCULENTUS, roscidus, rore aspersus. S. Zenon Mart. Veronensis Episcopus. FR. A Gregorio Turonen. *Rorulentus* dicitur, lib. 1. hist. cap. 15.

ROSETUS, clavus, qui in axe ponitur, ne rota exire possit ex suo loco. [Auriga verò Episcopi, jungens currum, rosetos oblitus est ponere contra rotas, in vita S. Brigidæ Virg.] Reperitur etiam in eodem sensu *Roseta* fœm. generis.

ROSOLEA, Sancta Panormitana. Vide *Ruriscia*.

ROTA, Tribunal Romæ ex duodecim doctissimis Prælatis compositum ad decidendas lites, qui Papæ Cappellani, ac Rotæ Auditores dicuntur. Sunt enim ex variis nationibus electi, nimirum tres Romani, unus Germanus, unus Gallus, unus Castellanus, unus Aragonensis, unus Venetus, unus Mediolanensis, Senensis, & Perusinus alternatim, Bononiensis, & Ferrarensis, qui in gradu Appellationis recognoscunt omnes beneficiales lites totius Christianitatis, ac causas civiles totius Ecclesiastici Status. Hoc autem Tribunal, ut Spondanus refert, à Joanne Papa XXII. erectum fuit; Clemens verò VIII. qui in minoribus fuerat hujus Tribunalis Auditor, multis privilegiis cumulavit, ac Alexander VII. Auditoribus præfatis vestes, & cingulum in pileo coloris violacei concessit, quos Subdiaconos Apostolicos declaravit, venales illos, qui antea extiterant, suppressit, eis restituendo pretii pecuniam. Itaque Rotæ Auditores tanquam Subdiaconi cantant epistolam, quando Papa solemniter celebrat, & in solemnibus functionibus eorum Decanus Cruciferi officio fungitur, hujusmodi etiam Auditores ex declaratione præfati Alexandri VII. in Cappella Papali Clericos Camerales præcedunt.

ROTA PORPHYRETICA, erat lapis rotundus in pavimento Lateranensis Basilicæ positus, de quo sæpè Cæremonialia mentionem faciunt ex occasione, quod ibi Summus Pontifex diversas functiones peragebat. FR. etiam in Vaticana Basilica reperiebantur in pavimento quatuor rotæ porphyreticæ. Torrigius de Cryptis Vatican. impress. secunda pag. 124. & 520 De hac Rota porphyretica in Chronica Casin. lib. 4 c. 37. legitur, quod Paschalis Papa II. post ingressum Henerici Quarti Imp. Basilicæ, [Cum in Rotam porphyreticam venisset, positis utrisque sedibus consedere.] Ptolomæus Lucensis de eadem cæremonia agens *Roccam* appellat, inquiens: [Cum venisset ad Roccam Papa &c.] In Cæremoniali verò sect. 4. c. 2. ubi præscribit Imperatorem coronandi ritum, hæc habentur: [Imperator inde procedens ad mediam Ecclesiam, ubi Rota porphyretica est, venit, & ibi ab alio Episcopo Cardinale assistente dicitur super eum Oratio: Deus &c.

ROTAE, ad torquendum Martyres erant diversi generis. Baron. in notis ad Martyr. 23. April. litt. c.

ROTULA, scriptura complicata ad usum antiquorum; ideò volumen dicebatur, ut ostendimus in dict. *Biblea cratis*. Contos in dictione *Contacium*, *Opisthographum*. FR. solent autem in aliquibus Tribunalibus uti vocabulo *Rotulum*, ac partes citare ad videndum poni in rotulo scripturas, & remitti Judici, ad quem &c. idest, involvi, & sigillari processus in casu appellationis, sive coram Judice delegato, functo commissionis officio: Itaque Rotula significat etiam corpus processus. [Tu autem nullam inde meæ admonitioni satisfactionem exhibuisti; quin potiùs rotulam prolixam contra veritatem, & auctoritatem, ac rationem contextam in eadem Synodo obtulisti. Flodoard. lib. 3. cap. 22.] Qui tamen Author eodem vocabulo in masculino genere utitur, inquiens: [Tunc surgens porrexit rotulum auctoritatem Canonicam, & Apostolicam continentem. Ibid. cap. 11.] At in cæremoniali Episcoporum hoc vocabulum in neutro genere ponitur, & significat schedam, seu indicem, sive enchiridion, quod Cæremoniarum Magister debet formare, ad notandum omnes cæremonias in aliqua functione observandas; id enim est papyrus ad formam voluminis. Item *Rotulum* etiam dicitur scheda, quam Sac. Collegii Computista ad singulos Cardinales mittere solet, ubi singillatim notantur portiones, quæ ad eos in distributionibus spectant. Antiquitùs autem depingebantur Prophetæ cum hoc rotulo involuto in manu, ad denotandum eorum sermonem in vaticinando obscurum, & involutum; unde Durand. in Rational. [Quia ante Christi adventum fides figurativè ostendebatur, Patriarchæ, & Prophetæ pinguntur cum rotulis.] Ac Sancti Apostoli delineabantur cum libro in manu, sive cum rotulo explicato, ad demostrandam claritudinis doctrinam in prædicando Christi Euangelium; quamvis tamen Apostoli illi, qui Canonicas scripturas minimè

reli-

reliquerunt, depingerentur cum rotulo involuto, ut præfatus Durandus ibidem notavit, dicens: [Alii (*idest, Apostoli*) quia stabile, seu ab Ecclesia approbatum non scripserunt, non cum libris, sed cum rotulis in signum suæ prædicationis pinguntur.

ROTULUM, & *Rotulus*. Vide *Rotula*.

ROTUNDULUM, genus vestis, ex rotunditatis figura ita denominatæ, ac Monachis à Benedicto XII. Papa in ejus Constitut. cap. 23. prohibitæ.

ROZUS, asper, rudis.

Ulcere roza cutis fit Mauri munere levis.

In Biblioth. Floriacen. Benedictinorum de translat. S. Mauri Mart. Ubi aliqui loco *Levis* legunt *Lenis*.

RUA. FR. ex *Rue* gallico, idest, via publica in Civitate; nam via ruralis Galli *Chemain* dicunt. Vide *Ruga*.

RUBEUS color est mœstitiæ signum. Vide *Sticharium*.

RUBRICA, ita appellatur norma illa, quæ modum recitandi divinum Officium, ac aliarum functionum Ecclesiasticarum præscribit; solet enim rubris characteribus formari. Rubrica terra est rubra, qua fabri lignarii solent asseres ad eos rectè secandos signare, qua etiam terra librorum titulos inscribere solebant antiqui. Vide *Titulus*. Igitur Rubricæ, quibus utuntur Ecclesiastici, à Joanne Burcardo Papæ Cæremoniarum Magistro collectæ sunt. Dividunt Rubricas Theologi in præceptivas, & directivas, ac præceptivas tantum sub mortali, vel veniali obligare docent; nihilo tamen minus diligenter omnes rubricas observari admonet Trident. Concilium sess. 3. cap. 13. Verum summoperè miror, quod aliqui Religiosi, aliàs observantes, tàm parum curent Rubr. à Sacris Conciliis, Sanctis Patribus, Summisque Pontificibus ordinatas. Quare Sac. Congreg. super Rituum observantiam à Sede Apostolica instituta abusus per præfatos introductos corrigere deberet, dum Romani ritus normam profitentes prædicti Regulares, ad libitum cæremonias excogitant innovare, & quod deterius est, nec inter eos statuta cæremoniarum uniformitas habetur, quilibet enim eorum Conventus in hoc internoscitur alterare; non quidem loquor de antiquis Religionibus illis, qui sanctè ex vetusto usu peculiares cæremonias per Religionem eorum universam à S. Sede approbatas satagunt observare, per quas universalis Ecclesia amicta varietate decoratur.

RUBRICO. FR. verbum, purpurare significans. [Ecclesiæ dignitates, quas Gloriosus Martyr rubricavit sanguine suo. Petr. Blesens. epist. 5.] Reperitur etiam verbum *Rubrifacio* in eadem significatione. Vide *Inrufatus*.

RUBUS. Vide *Thamnus*.

RUCHARIUM. Vide *Rochetum*.

RUCTUS, arbitrium, dictamen. [Nec patitur pro arbitrio, & ructu suo vivere. Cyprian. lib. 1. epist. 11.] Eadem vox in vita hujus Sancti à Pontio descripta etiam legitur, nempè: [Absit, ut de beatissimo martyre ructus homines judicaret.

RUGA, sulcus, canaliculus, siphunculus, in quo ponebantur aliquæ virgæ pro sacrorum altarium ornamentis *Laudanæ* appellatæ [Fecit laudanas de argento pensantes libras octonas, quas posuit super rugas de presbyterio. Anastas. in Adrian.] Ac alibi: [Fecit tres regulares argenteas super rugas. Anast. in Steph. II.] de quo etiam vocabulo Ordo Romanus mentionem fecit, agens de processione Pontificis, quando peracta Missa ad Sacristiam redit: [Post quos Accolyti, qui rugam conservant &c.] Fortassè erat vestis à crispis, & rugis, quas in se continebat, ità dicta; aliqui tamen vas esse putant, in quo ponebantur laudanæ prædictæ, & alii crediderunt esse argenti laminas ad undarum figuram formatas, quibus facies altaris ornabatur, sic verba Constitut. Stephani IV. sive, ut alii vocant III. intelligentes, ubi ait: [Ut omni Dominico septem Episcopi Cardinales Missarum solemnia super altare B. Petri celebrent, & Gloria in Excelsis Deo cantetur super rugas, per quas ingredientur in altare.] FR. Torrigius de Cryptis Vatican. pag. 242. & 471. existimati esse januam. Fortasse à *Rua*, idest, via, ut suo loco dictum est; nam sulcus, & via sunt aliquo modo synonyma.

RUMBULA, nomen contumeliosum, quo vetulas contemnebant. [Ut quid stat vetus hæc rumbula? Cæsar. lib. 7. mirac. cap. 45.] Fortassè quia vetulæ imminuuntur, ac decrescunt in ea senili ætate. In Melita enim *Rumbolo* vocant instrumentum lusorium puerile, quod à Latinis *Turbo* dicebatur, quia semirhombi figuram habet; ideò Melitenses diminutivo vocabulo *Rumbulo* appellant, quod à Romanis *Piccolo* hodie dicitur. Imò translativè Melitenses *Rumbulos* solent appellare contemptivè homines parvæ staturæ, vel pueros, unde puto Cæsarium citatum rumbulam denominasse vetulam propter decrescentem staturam. FR. Ego tamen puto, quod Rumbula significet mulierem veneficam; nam veneficæ mulieres rhombis utebantur ad deducendam Lunã tortis filis confectis. Unde Ovid. 1. Amor.

——————Quid torto rhombo
Licia?

Martialis verò lib. 9.

Quæ nunc thessalico Lunam deducere rhõbo.

Et Propert. lib. 9.

Deficiunt magico torti sub carmine rhombi.

Vel Rumbula dicitur Mulier, quia rhombum tractat, machinulam, nempè, quam vertendo fœminæ tramant, & lanificium nent. Ideò rumbulo Melitensibus Turbo dicitur, quia filo involvitur ad instar rhombi textrini, ac de Melitensi phrasi, qua utuntur ad denominandos humunculos, sivè pueros, tunc proferunt hoc adagium, quando scilicet tales pigmei de se nimis jactant, ac præsumunt, à Turbine, sive rumbulo desumpta metaphora, quod nimis verticosè se agitat.

RUMIGERULUS, Delator, divulgator, & sumitur in malum. [Deinde famam velocem per rumigerulos suos volare fecerunt, quasi non Sanctorum Reliquiæ, sed malorum defunctorum ossa ad nos fuissent inaniter perlata. In translat. Landoaldi, & Socior. 19. Mart.] FR. Rumigerulus, idest, rumorum gerulū significat: *Gerulus*, & *Gerro* pro nugarum nunciatore, ac circumlatore sumitur, qui *Nugax*, & *Ethologus* etiam dicitur. Rumigeruli igitur synonymum est *Nugigerulus* [Ubi Nugigerulis res soluta est omnibus. Plaut. in Aul. sc. 5. act. 3.] Unde ex Rumigerulo *Romancero* Hispani corruptè fabularum inventorem dixere, à quibus Itali fabulosam narrationem *Romanzo* denominant; & non à Roma hoc vocabulum ductum est, ut aliqui perperam excogitarunt, præsertim Rodricus Mendez Silva in suo Catalogo reali in Marco Antonio Pio Imp. fol. mihi 8.

RUMINALIS FICUS. FR. de qua fusè Baron. ann. 60. n. 58. Est scitu dignum, quod Latini malum granatum appellaverint *Punicum*; at econtra Punici *Rumen* eundem dixere à *Rumen*, idest, Romanis; nam Romani *Ruman* antiquitus appellati sunt; sic *Rumana ficus*, & postea *Romula ficus* dicta fuit. Unde Ovid. 2. fast.

Arbor erat, remanent vestigia, quæque vocatur
Romula nunc ficus, Rumina ficus erat.

Rumina enim, idest, mamma, quæ, teste Nonio ex Catone de liberis educañ. *Ruma* dicebatur à Latinis: quia Romulus, & Remus à ruma, seu mamma lupæ lactati fuerunt. Imò eodem vocabulo, quo Punici *Rumen*, idest, malum punicum appellant, Plinius quoque Ruminalem ficum denominavit, inquiens: [Colitur ficus arbor in foro ipso, ac comitio Romæ nata sacra fulgentibus ibi conditis, magisque ob memoriam ejus, quæ nutrix fuit Romuli, ac Remi conditoris appellata: quoniam sub ea inventa est lupa infantibus præbens rumen (ita vocabant mammam) miraculo ex ære juxta dicato &c. lib. 15. cap. 18.] qui ficus ruminalis à Plinio ibidem ponitur sub titulo: [De diversis generibus malorum, genera XXIX.] fortasse granatus *Rumen* à Punicis appellatur, quia à Romanis in Africa primò inventus, & celebratus: sicut à simili Neapolitani *Malum gallicum* appellarunt morbum, qui ibi occasione Gallorum primò detectus fuerat, & vice versa Galli *Neapolitanum morbum* dixere, quia ibidem hanc luem veneream primò cœperunt Galli in se ipsis experire.

RUNCA. FR. ferreum instrumentum. Vide *Falcastrum*, *Sarculum*. Item dicitur *Runcarium*. Bullar. Casin. tom. 2. const. 73. Dicitur etiam *Runcum*. Ibid. const. 123. Item *Runchus*. Ibid. const. 138. Item *Ronchus*. Ibid. const. 143.

RUNCINUS, Equus, qui incessum gradarium, mollem, ac citum non habet, quem Itali *Ronzino* dicunt, & propriè equum eunuchatum denotat ex vocabulo germanico *Rucn*, idest, Castratus; castrare enim dicunt *Rucnan*, quo vocabulo usus est Bernardus in vita S. Malachiæ, [Hoc solum dolere se inquiens, quod esset runcinus durè portans.

RUNCORA. FR. Sylva desalcata, ac deruncinata, ad serendum apta. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 17. 123. & 140. Vide *Roncora*.

RUPEX, homo asper, ferus, barbarus, in rupibus nutritus: [Rupaces in Urbanis, Scurras in Forensibus, Paganos in Militaribus. Tertull. c. 4. de pall.] Ac alibi ad significandum rusticum, & agrestem idem ait: [Quid autem facient tot, ac tantæ animæ rupium, & barbarorum, quibus alimenta Sapientiæ desunt; tamen indoctæ Sapientia pollent? de anima cap. 6.

RUPIS TARPEJA, FR. Locus in Romano Capitolio, de qua fusè Baron. in Not. ad Martyrol. 14. Mart. litt. *b*.

RUPITA, & *Rupitanus*. Vide *Montenses*.

RUPTARIUS, Schismaticus [Qui comitem Tolosanum ad expellendos hæreticos, ac ruptarios. In vita B. Petri Mart. Ord. Cisterc. 5. Mart.] Vide *Ruttarius*.

RURIACIA. FR. sic appellatam fuisse existimo S. Rosaliam Panormitanam, cujus inventio in Martyrologio sub die 15. Julii, & ejus natalis 4. Septembr. celebratur. [Cum Monasterium in honorem Beatæ Mariæ Dei Genitricis, ac Virginis, sicut non solum ex literis tuæ Celsitudinis, sed etiam aliorum certa relatione, non sine multo gaudio, & cordis lætitia audivimus super Sanctam Ruriaciam, divinæ gratiæ inspiratione, regalibus construere cœperis opibus, & largissimis, & amplissimis possessionibus dispofueris. Bullar. Cassinen. tom. 2. const. 185. n. 1. Alexander Papa III. Gulielmo II. Siciliæ Regi] Ac idem Gulielmus Rex de eadem constructione Monasterii agens, inquit: [Non longè à mœnibus fælicis Urbis nostræ Panormi super Sanctam Ruriaciam diligenti cura nostra, & multa devotione fundatum &c. Ibidem constit. 187.

RUSCA, arboris cortex. [Ad propriæ staturæ mensuram in modum cunæ decorticatæ ex arbore ruscam. In vita Sancti Lupicini Abb. 21. Mart.

RUSTICITAS. FR. dupliciter significat, superbiam, nempè, & simplicitatem. Gloss. in can. de liguribus, 23. quæst. 5.

RUTTA, Agmen, acies prædonum. [Prædonibus, quorum multitudo rutta vocatur, se conjunxit. Cæsar. lib. 2 c. 2.] Vox quidē germanica est *Rotte*, quæ derivatur à verbo *Rutten*, quod adunari significat, ideò aliqui *Rotta* scribunt. Vide *Scara*.

RUTTARIUS. FR. idem, ac *Ruptarius* supra, significat autem facinorosos, qui cum Albigensibus hæreticis uniti, contra Catholicos dimicabant, de quo vocabulo sæpè in hist. Albigen. & sacr. Belli à Petro Monacho Cister. Vallis Sarniensis Cœnobii descripta, quem Petrum Ulsarniensem, seu Vallium Sarnacii appellat Angelus Marriquez in Chron. Cisterc. part. 3. an. Christi, 1204. cap. 1. num. 4.

S

SABA, Regina, quæ ad Salomonem venerat. Vide *Mycaula*.

SABANUM, sindon, in qua cadavera involvebantur. [Partem thymiamatis & sabanum pro benedictione. Bonifacius Episc. epist. 10.] Vox quidem græca σάβανον, quæ propriè tobaleam rigidam significat, qua utuntur in balneis ad abstergendos balneatos: fuerat igitur ita appellata hujusmodi sindon, quia in illis sæculis defunctorum corpora lavabantur, & hoc sabano detergebantur. [Quem lotum vestimentis indutum, & sabano constrictum, superveniente Vespere sepelire nequiverunt. Gregor. lib. 3. dial. cap. 17.] In aliquibus verò ejusdem Codicibus per errorem *Sabbato constrictum* reperitur; sed Zacharias, qui ex latino, græcè Gregorianos hos dialogos traduxerat τῷ σαβάνῳ vertit. Ex hoc græco vocabulo *Insavonare*, B in V mutato, Siculi dicunt pro sepelire.

SABAOTH, hebraica vox. *Sabaoth* unum ex Dei attributis, nam *Deus Sabaoth*, Deum exercituum significat.

SABATH. FR. Undecimus Hebræorum mensis. Vide Auctores citatos in dict. *Elul*.

SABBATIANI. Vide *Protopaschitæ*.

SABBATUM, ultimus septimanæ dies, hebraicè *Sciabat*, idest, quies, quod nedum in memoriam requiei Creatoris in die septimo ab universo opere, quod patrarat, ab hebræis celebratur; sed etiam ob præceptum divinum, per quod die septimo ab omni opere servili vacare eos jubetur. FR. *Sabbatum* aliquando integram hebdomadam significat. Latinius in Correct. ad Cyprian. Annotat. in Epist. 33. Græcè tamen debacchari significat. Baron. an. 34. n. 157. & 158. :I: Multi tamen in significatione hujus nominis aberrant. Lactantius in primis existimavit, quod hebraicè septimum significaret, à voce *Seba*, idest, septem denominatum. Plutarchus verò lib. 4. convivial. quæstionum quæst. 5. asserit Sabbatum Bacchum significare; nam priscis temporibus vulgus *Sabbos* denominabat Bacchum. Appion Grammaticus asseruit, quod Ægyptiaca vox sit, idest, *Sabbo*, quæ quandam infirmitatem significat, per quam post Ægypti discessum afflicti Hebræi, cogebantur ab itinere desistere, & quiescere in Sabbato. Hic dies ab Ecclesia peculiari cultu Beatissimæ Virgini dedicatus fuit, ob stupendum prodigium ejusdem miraculosæ imaginis Constantinopoli patratum, quæ imago velo obtecta absque humana ope detegebatur ad Vesperas diei veneris, quæ est prima sabbati, sicque detecta per totum sabbatum usque ad vesperas manebat, & à se sola tunc denuò cooperiebatur. Durand. lib. 4. cap. 1. qui præterea aliàs quatuor rationes affert, propter quas sabbati dies Virgini dicatus fuerat; nempè, prima ratio, quia in die Sabbati immediatè post Christi mortem fides in Deipara solùm mansit. Secunda, nam cùm sabbatum sit janua diei Dominicæ, & hæc symbolum æternitatis; sic Beata Virgo æterni refrigerii, & quietis pia janitrix est. Tertia, ut simul conterminentur Matris, ac Filii celebrationes. Quarta tandem ratio est, quia sicut die sabbati æternus Creator quieverat; ita, & meliùs, locum quietis in immaculato Virginis tabernaculo Deus humanatus invenit. Missa votiva de Beata Maria ad instantiam Bonifacii Moguntiæ Archiep. ab Albino Caroli Magni Præceptore composita fuit. Ejus verò Introitum Sedulius Christianus poeta composuit. Vide *Introitus*. Atque Officium ejusdem Mariæ in Sabbato Urbanus Papa II. in Concilio Claromontano ann. 1095. instituit. Radulph. prop. 20. Cujus ritus à quibusdam Occidentalibus Monachis de anno 1056. initium habuerat, ut Baronius refert. Vide *Officium B. Mariæ*. Appellabatur *Sabbatum vacans* Sabbatum ante Dominicam Palmarum, quia in ea die Papa à stationibus vacabat propter occupationem largiendi eleemosynas pauperibus, & exequendi Christi mandatum in solita pedum lotione, cùm à prolixis functionibus in feria quinta Cœnæ impediretur; in quodam enim Graduale M. S. S. Gregorii Papæ conservato in Biblioth. Angelica de Urbe hæc verba perlegi: [Sabbato vacat, quando Dominus Papa eleemosynam dat.] Quæ fiebat in eo die, quia in eodem Magdalena Christi pedes unxerat, dum cum ejus resuscitato fratre manducabat. Durand. lib. 6. cap. 56. Ac clariùs citatus Albinus Flaccus ait: [Unde Apostolicus vir in memoriâ devotissimæ mulieris membris Christi hodie facit, quod ipsa fecit capiti, & ideò à statione publica vacat. de Divin. Offic.] Ideòque Græci *Lazari* vocant hoc sabbatum. Vide *Adventus*. In Sacramentario D. Gregorii sabbatum quatuor Temporum vocatur *Sabbatum duodecim lectionum*, quia licèt dicerêtur in Missa sex lectiones, sicut etiam nunc fit; antiquitùs tamen relegebantur græco idiomate, quando canebatur Missa, & sic erant duodecim. Amalar. lib. 2. c. 1. Berno de Missa, cap. 7. Microlog. c. 28. FR. In Ritu Ambrosiano Sabbatum ante Dominicam Palmarum dicitur *Sabbatum in traditione Symboli*, quia in hac die tradebatur Catechumenis symbolum, qui in sabbato sancto baptizandi erant. Vide *Scrutinium*. :I: Hæc vox *Sabbatum* in sacra Scriptura hebdomadam non raro significat, & ita jactantia illius Pharisæi, dicentis: [Jejuno bis in Sabbato. Luc. 18.] intelligitur; jejunabat enim bis in hebdomada, nempè in feria II. & V. qui dies penes Hebræos ad jejunium, & pœnitentiam erant destinati, quia tunc ostendebatur populo lex; licèt eadem cæremonia fiat etiam in Sabbato, in quo propter solemnitatem non est licitum eis jejunare: itaque in eisdem duobus hebdomadæ diebus etiam nunc observantiores Judæi jejunare solent. Illa autem Euangelii verba: [Vespere autem Sabbati, quæ lucescit in prima Sabbati:] Prima fronte intellectu difficilia videntur: sed *Prima*

sabba-

sabbati Dominica intelligitur, unde significat in fine Sabbati, & Dominicæ initio, quia Sabbati festum, ac quies usque ad mediam noctem perdurabat; itaque verba illa declarant, quod jam erat media sabbati nox transacta, ac succedebat jam Dominicæ aurora. Verùm difficilior est inter Scriptores quæstio pro intelligentia verborũ illorum: [Factum est autem in Sabbato secundo primo, cum transirent per sata. Lucæ c.6.] Quid, nempè intelligatur illud *Sabbato secundo primo*? Ille eximius Græciæ Theologus, Gregorius, scilicet, Nazianzenus à D.Hieronymo ejus discipulo interrogatus, resolutionem dubii subterfugiens, dixerat, se de hac re responsurum esse in Ecclesia: [Gregorius Nazianzenus rogatus à me, ut exponeret, quid sibi vellet in Luca (Sabbato secundo primo) eleganter lusit, docebo te, inquiens, super hac re in Ecclesia. Hieron. ad Nepotian.] Nos itaque variis de hoc opinionibus relictis, tantum hic expositionem Isidori Pelusiotæ referre lubet, qui pro *Sabbato secundo primo* primum azymorum diem intelligit, qui primus dicitur in ordine ad reliquos azymorum dies; dicitur item secundum respectu agni Paschæ, post quem diem numerari incipiebat septem hebdomadæ, & in eo die offerebant recentis frumenti spicas; propterea Christus Dominus cum discipulis trãsibat per spicatum frumenti campũ: quæ conjectura Rabbinorũ doctrina confirmatur, qui sub nomine sabbati quodlibet eorum festum intelligunt, & ita per sabbatum primum, Agni Pascha denotant. Ergo in sabbato secundo primo significatur secunda festivitas primę Paschæ, quãdo, nempè numerari incipiebant septem hebdomadæ. Quin difficultas hæc penitus elucidata remanet ex Arabico textu, ubi sic habetur: [Et erat in sabbato primo iterum, cum ipse transiret per sata.] Ulterius ex verbis Euangelistæ Marci c.2. fit evidens, ubi eamdem historiam referens, inquit: [Et factum est iterum, cum Dominus sabbatis ambularet per sata.] In sabbatis ait, idest, in festis paschalibus, ut supra ex Rabbinica traditione intelligi diximus. Si quis verò eruditum super hoc habere discursum cupit, legat Marsilium virum cordatum de Christi vita par.2.lib.1.c.25. qui accuratè diffusèque piis, ac devotis reflexionibus illam descripsit. FR. eadem phrasi usus est Anonymus Monachus Casinen. inquiens: [Prima igitur quinta feria Quadragesimæ ann.1208.] idest, in feria quinta prioris hebdomadæ quadragesimæ. ¶ Antiquitus Orientalis Ecclesia sabbatum ad instar Dominicæ celebrabat, pro qua re eleganter lusit Asterius AmasEæ Episc. inquiens: [Pulchrum jugum, & par sabbati Dominicæ. Homel. de Repud.] Eamdemque ob causam in quadam ejus oratione D.Gregor. Nyssenus hos duos dies fratres appellavit, ubi reprehendit luxum, ac delitias sabbati, in quo die Christiani epulari solebant; unde exclamabat Sidonius, inquiens: [De luxu autem illo sabbatario narrationi meæ supersedendum est. lib. 1. epist. 2.] FR. Sed Sabbatarius hebræus intelligitur. Vide *Sabbatarii*: ¶ De observatione sabbati legitur in Constitutionibus, quæ communiter S.Clementi attribuuntur: Ut servi quinque dierum opus faciant, sabbato autem, & Dominica die vacent in Ecclesia. lib.8. cap.33.] De causis autem, cur Occidentalis Ecclesia in sabbato jejunet, non verò Orientalis, diximus in d.*Jejunium*. Vide etiam *Superpositio*. FR. De jejunio sabbati vide can. 11.dist.12. §.aliæ verò. can.Apostol. can.Sabbato. de consecr. dist.3. & hic in d.*Parasceve*. Item *Sabbatum novissimum* dicitur sabbatum sanctum. Vide *Catechumenus*. De matutino sabbati. Vide *Matutinum*. In sabbato sancto quare non dicatur Communio in Missa. Vide *Communio* initio. Antiquitus in eo die non dicebantur Romæ Vesperæ, & quare Vesperæ hujus diei sint breviores reliquis totius anni. Vide *Vesperæ*. In quo die Patres pueros baptizabant. Vide *Brachialia*. Et in eo die comedebantur lacticinia. Vide *Formaticum*. In sabbato sancto, & sabbato Pentecostes introitus ad Missam quare non dicatur. Vide *Introitus*. De lectionibus sabbati sancti. Vide *Lectio*. In sabbato sancto ad noctis principium celebrari solebat. Vide *Missa sicca*. Quare in hac die Offertorium non dicatur. Vide *Offertorium*. Quare Pax non detur. Vide *Pax*. Quare Episcopus in hujus diei celebratione non dicat Pax vobis, neque tempore Adventus. Vide *Pax vobis*. Sabbatum sanctum dicitur *Sabbatum magnum*, can.dilectionis tuæ, dist.76. In sabbato ante Dominicam Palmarum Græcus Imperator dona largiebat. Vide *Scaramanga*. Quare Introitus sabbati ante Dominicam in albis incipiat: *Eduxit Dominus, &c.* Vide *Septuagesima*.

SABBATUM HENOCH, phrasis Christianorum Æthiopiæ in eorum Calendario apposita; hujus autem modi loquendi origo, secundum aliquorum opinionem, à periodo solarium annorum provenit, qui periodos septem millia annorum continet, cujus decima pars dicitur *Sabbatum Henoch*, quia hic homo natus fuerat anno 700. ab Orbe condito, ut Scaliger lib.7. de emendat. refert; licet alii hanc nativitatem statuant anno 622. Quare probabilius alii autumant, quod sicut sabbatum est septimus hebdomadæ dies, sic septima fuit ab Adamo Henochi generatio in Mundo: nam ex Adam Seth, ex Seth Enos, ex Enos Cainan, ex Cainan Malaleel, & ab hoc Jared, qui genuit Henoch in Paradisum terrestre translatum, & sic fuit ipse æternæ quietis, ac beatitudinis sabbati typus, ut Rabbinica Schola docet, à quibus postmodum Æthiopes cum aliis Judaicis ritibus hoc festum simul didicerant, delatis eò à Regina Saba, & deinde à Candacis Reginæ Eunucho, ubi usque ad præsens circumcisionem, & sabbatum cum variis Mosaicis cæremoniis observant.

SABBATI ITER, de quo sæpè in sacra Pagina. [Tunc reversi sunt Jerosolymam à monte, qui vocatur Oliveti, qui est juxta Jerusalem, Sabbati habens iter. Actor.cap.1.] Hic enim ad ambulandum in die Sabbati erat Hebræis terminus in lege

lege Mosaica præscriptus, quod spatiũ, ut in Targũ dicitur, duobus millibus cubitorũ constabat, quia talis fuerat terminus, quo Judæos in Israelitica peregrinatione præcedebat Arca Domini, ad quam in die Sabbati venerationis causa accedi potuisset; eodemque intervallo Jerosolymitana suburbia distabant ab Urbe, Num. c. 35. quæ bis mille cubita faciunt pedum tria millia; hi namque divisi in 600. juxta Græcorum mensuram, quinque stadia componunt; & hæc prorsus erat ab Jerusalem Montis Oliveti distantia. [Mons Oliveti à regione Urbis ad quintum abest stadium. Joseph Hebr. lib. 20. Antiq. cap. 6.] Et R. Kimki in c. 48. Ezechielis, duo millia cubita facere unum Italicum milliare scribit.

SABBATUM RECUTITUM, ita vocabatur à Gentilibus sabbatum, idest, circumcisum; nam *Recutiti*, hoc est, circumcisi Hebræi ab eisdem denominabantur.

Labra moves tacitus, recutitaque sabbata palles.
Persius Satyr. 5.

FR. sic etiam Martialis lib. 7. ep. 30. hoc Epithetum Hebræis attribuit, inquiens:

Nec recutitorum fugis inguina Judæorum.

SABBATUM TRICESIMUM, festum novilunii hebraicum, quod sac. Scriptura *Neomenia* vocat, nam celebrabatur ad quemque tricesimum diem.

——————— Meliori
Tempore dicam: hodie tricesima sabbata.
Horatius lib. 1. Satyra 9.

SABBATARII, ita appellabantur Hebræi ob nimiam Sabbati venerationem: [Jejunia sabbatariorum. Martialis.

SABBATISMUS. FR. requies, laborum cessatio. [Nam si eis Jesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur, posthac, die. Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei. Qui enim ingressus est in requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut à suis Deus. Festinemus ergo ingredi in illam requiem, ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. Epist. ad Heb. cap. 4.

SABBATIZO. FR. quiesco, non laboro, sabbatum celebro. [Et sabbatizavit populus die septimo. Exod. 16. 30. Sabbatizes sabbatum Domini. Levit. 25. 2. Eritque terra vestra deserta, & Civitates vestræ dirutæ. Tunc placebunt terræ sabbata sua cunctis diebus solitudinis suæ, eo quòd non requieveritis in sabbatis vestris, quando fueritis in terra hostili, sabbatizabit, & requiescet in sabbatis solitudinis suæ. Ibid. 26. 35.

SABELLIANI, Hæretici. Vide *Noetiani*.

SABELLII error. Vide *Trionymus*.

SABULUM. FR. accipitur pro auro in sensu contemptibili, sic intelligenda est elegans contrapositio illa à S. Proclo in laudem Virginis Mariæ super illa verba: [Et benedictus fructus ventris tui,] ubi contraponit causam cum effectu, inquiens: [Fructus, inquam, non semen. Flos, nõ passio. Splendor, non creatum. Coæqualis Patri, non servus. Sol, non sabulum. Redemptionis pretium, non debitor. Qui adoratur, non qui creatur. Orat. 5. in laud. Virg. M.] arena enim auri materia est, cujus causa est sol. Item *Sabulum*, nedum arenam crassiorem, sed etiam musicum instrumentum apud Apulejum significat; sed *Sabulo* à Macrobio dicitur: apud Festum tamen, & Varronem *Sambulo* legitur in significatione tibicinis.

SACA, dicitur potestas mulctandi, & administrandi jura, dicitur etiam *Socha*, *Socna*, ut Clemens Reinerus in ejus Onomastico Benedictinorum Apostolatus in Anglia in dict. Saka, seu Sacaba ostendit. Vide etiam hic in dict. *Socha*. Item supradicta vocabula leguntur in hist. translationis S. Cutberti Episc. his verbis: [Sed Ecclesia inconcussa quiete, ac libertate cum omnibus consuetudinibus, & ut vulgò dicitur, cum saca, & socna, & infangentheof perpetualiter possideat.] Ultimum tamen vocabulum, ut Spelmanus explicat, jurisdictionem capturandi Latrones significat.

SACCARIUS. Vide *Saccularius*.

SACCATUM vinum, significat merum per sacculos colatũ, ac purgatum: [Ita ut plerique inveniantur, qui aut mensas ministrent, aut saccata vina misceant, aut canes ducant, aut caballos, quibus fœminæ sedent, regant, aut agellos provideant. S. Agobardus Abb. de privil. & jure Sacerd. c. 11.] In quo tamen textu mendosè habetur *Sacrata*.

SACCAS, cognomen Ammiano Origenis Magistro attributum; græcè enim σάκκας, saccigerulum significat; quia Ammianus anteà gerulus, sive bajulus erat, deinde sub disciplina Clementis Alexandrini cum litteris operam navaret, in ejusdem Magistri cathedram successor evaserat, atque Origenis Præceptor extitit. Theodoret. lib. 6. de provid.

SACCUS, σάκκος, vestis sacra in græca Ecclesia, cujus fuerat inventor D. Joannes Chrysostomus, & ideò cum hac veste pingi solet, cùm sit habitus in prædicationis exercitio commodior, quod ministerium Græci cum planeta exercent. Saccus, inquam, hujusmodi habet nostræ Diaconalis Dalmaticæ formam, nisi quod sit aliquanto longior, & in lateribus fibulatus, quo hodie loco planetæ soli Patriarchæ, & Metropolitæ utuntur in Missa; atque Imperator græcus in solemnioribus celebrationibus ferebat. Cujus usus tempore quadragesimali cessare deberet, imò semel interrogatus Demetrius Cabasila, respondit sacco hujusmodi uti debere ter in anno, nempè, in Pascha, in Nativitate Domini, & in Pentecoste, quamvis ferebatur etiam jejuniorum tempore, ac in Mortuorum Commemorationibus, sed rubri coloris, qui pro luctus signo à Græcis habetur; quare cùm hæc Diaconalis tunica sit albi coloris, rubrã solent deferre in quadragesimali tempore; exceptis tamen functionibus Annuntiationis Festi, Dominicæ palmarum, & Sabbati sancti, in quibus diebus debet esse albus, ut in Ord. Officii notatur. Hic igitur saccus contumeliosam Christi vestem significare astruit Balsamon de privil. Patriarch. qui insuper Author in quadam responsione

sione ad Marcum Alexandrinum Patriarcham hunc saccum scripsit solum Patriarcham deferre debere; itaque abusus quidem est omnium recentiorum Metropolitanorum Grecorum in hujus tunicæ usu. FR. citatus Balsamon ita scribit tom. 1. de jure Græco-Romano: [Quemadmodum igitur Episcopis non conceduntur indumenta, quæ Patriarchis concessa sunt, ut saccus, & polystaurion &c.

Sacciperium, nomen ex duobus synonymis compositum, nempè, *saccus*, & *pera*, quod peram pastoralem significat: [Ubi pugnaturus non sacciperium cum David refert, sed patiētia obarmatus &c. in Actis D. Marcell. cap. 3.] FR. an potiùs fundam significare voluerit? nam davidica arma verè non fuerant saccus, sive pera, sed funda, & fortasse sacciperium per syncopem saccum petrarum denotat.

Saccophori, idest, saccum ferentes, sicut Christophorus, Christum ferens dicitur. Hæretici quidam fuerunt ita appellati ex sacco, quo induti erant, ac fit de eis mentio in Cod. Theod. l. penult. de Hæret.

Saccularius, Thesaurarius, Ecclesiæ Romanæ officialis, qui *Sacellarius* etiam dicebatur, ex græco vocabulo σακελλάριος, quod latinè saccularius vertitur; nam σακέλλιον, saccum latinè sonat, ac erat ex præcipuis sacri Apostolici Palatii officialibus, ut ex sequentibus verbis colligitur, ubi Papæ equitatio describitur: [Post equum verò hi sunt, qui equitant, Vicedominus, Vestiarius, Nomenclator, atque Sacellarius. Ord. Rom.] Duo autem postremi audiebant supplicationes illorū, qui Papæ occurrebant in via, ut in eodem Ordine Rom. legitur; in quo dum agitur de supplicantibus, dicitur: [Expectat usque dum possit audiri, & petita benedictione, discutitur à Nomenclatore, vel Sacellario causa ejus, & ipsi indicant Pontifici, & finiunt.] FR. Hoc officium etiam ad ann. 772. in Curia Rom. extabat; nam de Adriano Papa I. legitur in Blondo decad. 2. lib. 1. quod hic Pontifex Paulum Romanum, & Stephanum Sacellarium ad Desiderium Italiæ Regem Nuntios miserat. :I: Insuper Sacellarius erat etiam Aulæ Principum sæcularis officialis: [Sicut in Ravennæ partibus Dominorum pietas apud primum exercitum Italiæ Sacellarium habet, qui causis supervenientibus quotidianas expensas facit; ita & in hac Urbe in causis talibus eorum Sacellarius ego sum. D. Greg. in Regist. lib. 4. c. 78.] Patriarchæ item Græci suos etiam Sacellarios habebant, quod officium computabatur in secūdo loco primi clericalis ordinis, illique disciplinæ vigilātia, Monasteriorum observantia, ac redditiuum cura incumbebat; erat tamen distinctum ab officio, quod *A sacello* nuncupabatur; nam huic erat cura Patriarchalium carcerum, & Monialium clausuræ. Vide *Sacella*. Qui officialis etiam *Saccarius* dicebatur. FR. fortasse à *Saccar* Arabico vocabulo, quod obeludere significat, & Hispanicè per antithesim extrahere denotat, quæ conjectura Anastasii Synaitæ authoritate fovetur; nam ait, quod *Sacellum*, Cyriacum vocabullum sit: unde saccarius, & sacellarius. Vide *Sacellum*. Sacculatii, synonyma. Vide *Archidiaconus*, *Cassularius*, *Oeconomus*, *Saccarius*, *Thesaurarius*. Nomenclator accipitur etiam pro Cancellario. [Datum Kalend. Februarii per manus Theodori Nomenclatoris Sanctæ Sedis Apostolicæ. Bullar. Casinen. to. 2. Constit. 26.

Sacella. FR. Monialium Clausura. [Iste administrat, & curat sacras sacellas, nempè, Monasteria Monialium, in quodam M.S. Augustano Turco-græcia nuncupato pag. 203. ubi de Magno Sacellario loquitur. Vide A sacello in dict. *Saccularius*. Clausuræ autem synonyma. Vide in dict. *Clausura*.

Sacellarius. Vide *Saccularius*.

Sacellum, σακέλλιον, sacculus, marsupium. [Non de cellario, non de horreo, vel sacello; sed de cordis thesauro profertur. Cæsarius hom. 2. de Eleemos. [FR. Errat proinde Glossa in can. ne amisso, 23. qu. 4. ubi textus ex D. Augustino sic habetur: Nè amisso judicio sis pauperi in mala causa misericors, cujus si parcis sacello, percutis cor ejus.] Est tamen error incisionis in eodem textu; nàm comma non debet poni post dictionem *Sacello*; sed immediatè antè, ut Augustini sensus intelligatur; loquitur enim iste Sanctus Doctor de paupere malo, ac vitioso, cui inquit, si detur eleemosyna justitia pervertitur; hoc enim significant illa verba *Nè amisso judicio*, quia si datur pauperi vitioso, largitor erit causa mali, quod significatur per verba: *Si sit pauperi in mala causa misericors*, nempe in largiendo: *Cujus vitiis*, subaudi, *si parcis*, idest, dùm malè vivit, misericors sis: *Sacello percutis cor ejus*, videlicet, mansurpio percutis animam ejus, quia occasionem magis peccandi ei prebes. Glossa inquam erravit deinde in pervertendo Augustini sensu; nàm *Sacellum* paupertatem significare ait: undenam hanc etymologiam duxerat, & quomodo paupertate pauper percutitur in largiendo, si largitione percuti pauperem malum inquit Augustinus? Idem vocab. habetur in Michæa 6. 11. [Nunquid justificabo stateram impiam, & sacelli pondera? [:I: Hinc *Sacellum* pro Thesauro accipitur; unde *Sacellarius* denominatus fuit Thesaurarius. Et translativè Cappella domestica, ex eo quia in eadem Reliquiarū thesauri reponi solent, vel quia ibi cœleste pignus, quod animas thesaurizat, offertur, ut in dict. *Reliquiæ*, & *Reliquiarium* dictum fuit. Ejus tamen synonyma. Vide *Cappella*. FR. Itaque ad primum vocabuli sensum Anastasius Synaita in ejus Itinerario syriacum nomen esse docet, subjungitque: [Nam sacellum est receptaculum, à recipiendo sic dictum.] Quo ad sacellum in sensu Cappellæ, C. Trebatius apud Gellium lib. 6. c. 12. putat dici à *Sacer*, & *Cella*, quasi sacra Cella; sed impugnatur ab eodem Gellio ibidem asserente *Sacellum* esse ex *Sacro* diminutivum.

Sacerdos, Presbyter, cujus variæ assignantur etymologiæ, nempè, *Sacra dans*, *Sacra dos*, *Sacer dux*, & *Sacra docens*; quas omnes significationes dictis

dictis, & factis continere in se deberet Ecclesiæ gradus iste tam eximius. Quod si hoc munere graduatus, tanti ministerii altitudinem, tantæque magnitudinis sublimitatem cogitaret, impeccabilis vitæ re vera reddi cogeretur. Quot homines, qui licet in hoc sæculo professionis laicæ fuerint, meritorum tamē Sacerdotum extiterunt, in finali judicio sacerdotali stola decorabuntur: & vice versa degradati erunt, & satanico brachio tradentur, qui nomen tantum Sacerdotis in præsenti vita exercuerunt? ut aurea Chrysostomi lingua minatur, inquiens: [Laicus in die judicii stolam sacerdotalem accipiet, & à Deo Chrismate ungetur in Sacerdotem; Sacerdos autem peccator spoliabitur Sacerdotii dignitate, hom.40.] FR. Sacerdotes mali lixivio similes, can. nihil. dist.83. Item prohibētur Sacerdotes esse testes in Notariorum instrumentis, can. quamquam Sacerdotum, 14. qu.3.& seqq. in Constitutionibus Apostol. Non possunt esse Judices in causis pecuniariis, can. denique, 14. qu.5. Non possunt aliorum possessiones conducere, seu sæcularium negotia agere, nec gubernium sæcularium dominorum suscipere, quod Italicè dicitur *Far il Mastro di casa*, can. pervenit. dist.86. Ratio dubitandi præbetur in can. Presbyter, vel quilibet Sacerdos, 2. qu.5. An differat Presbyter à Sacerdote; sed dic, quod particula, *Vel*, stat loco, *Et*, proindeque synonyma sunt Presbyter, ac Sacerdos; licèt largo modo per Sacerdotem intelligatur etiam Diaconus, & Subdiaconus in Decretal. de cohabitat. Cler. & Mulier, cap.2. :‡ Item per Sacerdotem aliquando intelligitur Episcopus: [Comperimus autem, quod charta quædam mandata sit, in qua Sacerdotes subscribere coacti sunt contra tomum Beatæ memoriæ Leonis. Joan. epist.4. ad Constant. Imp.] Et clariùs in vita S. Porphyrii, ubi dum agitur de Episcopi Gazæ electione, habentur hæc verba apud Metaphrastem: [Illa verò nocte accessit Beatus Joannes ad Gazæos, & dixit eis: Parati eritis ad exitum, hodie enim accipietis Sacerdotem virum, quem ostendit vobis Dominus. Cum fuisset autem manè, rapientes Beatum Porphyrium, ordinavit eum Episcopum Gazæ.] FR. Sed adhuc dubitari posset, an ideò Sacerdos appelletur in hac historia, quia nondum in Episcopum ordinatus ille erat; quare melius in dict. *Sacerdos primi ordinis* comprobabitur. :‡ Item per Sacerdotem quilibet Christianus sacro Chrismate unctus intelligitur: [Ordinati à Deo sanctimoniæ sacerdotes. S. Cyprian. de unit. Chrism.] Sacerdos quomodo debet jurare. Vide *Iuramentum*. Quando celebrare debet casula plicata. Vid. *Casula*. Sacramenta incautè facere prohibetur, 2. qu.5. can.2. Sacerdotis synonyma. Vide *Dii*, *Hierophanta*, *Martyriarius*, *Presbyter*. Non potest Sacerdos exercere officium Vicecomitis, nec aliam sæcularium Principum agentiam. Vide *Vicecomes*. Quam præstantiam in ethnicis Sacerdotibus requirebat Romulus. Vide *Simonia*.

SACERDOS Gentilis, & Hebræus. Vide *Lanista*.

SACERDOS PRIMI ORDINIS. FR. appellatur Episcopus à Facundo lib.12.c.3. Unde inferiores sacerdotes dicuntur *Sacerdotes secundi Ordinis*, idest, inferioris gradus.

SACERDOTALES VESTES. Vide *Vestis*.

SACERDOTALIS, liber ita appellatus, in quo copia rituum ad sacerdotem pertinentium continetur, eratque antiquum Rituale, sed recentiore copiosius. Monachi tamen Præmonstratenses utuntur hoc vocabulo ad significandum versiculum in officio divino, quod ipsi recitant in principio ad Laudes.

SACERDOTIUM, aliquando ordinem Sacerdotalem minimè significat; sed præbendam, & ecclesiasticum emolumentum. [Imò votis omnibus non sine miraculo in id consentientibus, ut jus conferendi Sacerdotia, quæ vulgò præbendas vocant, in Gulielmum, & ejus gratia in successores illius transferrent, quod antea semper ad totum illorum Collegium pertinuerat. Surius in vita S. Gulielmi Archiep.] Multoties quodlibet beneficium significat.

SACRA, hoc vocabulum absolutè sumptum, aliquando epistolam, sive ordinationem Imperatoris significat. [Illi (*idest Donatistæ*) multorum Imperatorum sacras; nos sola portamus Euangelia. Augustin. lib. advers. Donatistas, cap.31. In quo sensu sæpè in Conciliis; usurpatur etiam in græco idiomate σάκρα, quod idē significare solet.

SACRA CORACINA, sacrificium Corvorum, qui ab Ægyptiis adorabantur, ex vocabulo græco κοράκινος, idest, corvinus. [Quod malum imitatus est Jeroboam vaccas instituens in Samaria, quibus sacrificarent Judæi, & volucres, quia Coracina sacra habent Pagani. Ambros. in Epist. ad Roman.

SACRA MENSA, idest, Altare. [Ex auro, & lapidibus pretiosis sacram in Ecclesia donavit mensam. Sozom. lib.9. cap.1.

SACRA PARAMENTA. Vide *Vestis*.

SACRI ORDINES. Vide *Ordo*.

SACRAMENTALE. Vide *Missalis*.

SACRAMENTALIS. FR. Testis juratus, l.9. de debitis, & gaudimoniis, & ibi gloss. & gloss. in l. libero homine, de testib. & leg. Aleman. tit. de Juratoribus, quales esse debeant.

SACRAMENTARIUM, liber à D. Gregorio Papa compositus, in quo ille omnes collectas, & orationes in Missis, aliasque preces ad officium divinum, & ad sacros ritus totius anni collegit. Vide *Missalis*.

SACRAMENTUM. FR. Ecclesiæ sacramenta sunt septem, à Christo Domino instituta, quorum aliqua dicuntur mortuorum; nam necessaria sunt ad salutem, scilicet, Baptismus, & post peccatum Confessio. Reliqua dicuntur vivorum, quæ non sunt simpliciter necessaria; sed pro acquirenda majori gratia. De transaction. cap. veniens, & ibi Glossa. Mortuorum sacramenta possunt in necessitatis periculo administrari à non habenti facultate. Baptismus enim posset confici à Laico, & fœmina in casu necessitatis: sic etiam in eo casu sacerdos non habens licentiam au-

audiendi Confessiones, posset absolvere confitentem. Sacramentum autem Confirmationis à solo Episcopo potest exerceri, nec talem facultatem aliis delegare potest: [Mandamus, quatenus omnibus Presbyteris distinctè prohibeas, ne talia de cætero sua temeritate præsumant, quæ licet non sint à fidelibus contemnenda, tutius tamen est ea sine periculo ex necessitate (quæ legem non habet) omittere, quàm ut ab iis, quibus ea conferre non licet, ex temeritate (quæ lege damnatur) non sine periculo conferantur. De Consuetud. cap. quanto] ubi de chrismate loquitur. De sacramentis in specie. Vide in propriis locis. Omnia autem sacramenta sub nomine *Eucharistiæ* à D. Cypriano comprehenduntur. Vide *Eucharistia*. Item *Sacramentum* intelligitur quandoque juramentum, can. sacramentum, can. Sanctorum, can. nos sacramentum, 2. qu. 5.

SACRAMENTUM OBSCARIONUM. Vide *Obscarionum Sacramentum*.

SACRARIUM, erat locus propè altare cancellis circundatus, ubi tempore sacrificii solus Sacerdos cum reliquis sacris Ministris ingredi poterat, qui locus à Græcis appellatur βῆμα, quia per aliquos gradus ascendebatur. Item τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, idest, Sancta Sanctorum, θυσιαστήριον, nempè, locus sacrificii, ἱερατεῖον, hoc est, sacrarium. Vide *Crux*. Vide etiam *Cancelli*, *Chorus*, *Gazophylacium*, *Presbyterium*, *Propitiatorium*, *Sancta Sanctorum*. Ex hoc loco zelantissimus Ambrosius Imperatorem Theodosium seniorem expulerat, qui post oblationem permanere voluerat, sicut in Constantinopolitana Ecclesia facere consueverat; sed à D. Ambrosio his verbis dimissus fuerat: [Sacrarium solis Sacerdotibus pervium est, aliis omnibus inaccessum.] Quibus mandatis nedum obtemperaverat Imperator, sed Constantinopolim regressus, & à Patriarcha juxta solitū ad eundem locum invitatus; se excusavit, ac gloriabundus didicisse se ab ejus Præceptore Ambrosio dixerat, non esse sibi permissum sacrarii ingressum: quam reverentiam reliqui terrarum Principes imitatione admirari deberent. Solent verò Græci hunc locum asseribus obcludere, ac tempore consecrationis velo ejus portam obtegere. Ecclesia tamen Romana hujusmodi velis non utitur, ad differentiam hæreticorum Valentinianorum, qui, in eorum ritibus eleusinas obnubilationes imitantes, omnia inobservata agebant, eademq; de causa omnem ingressum velabant, ut Tertullianus advers. Valent. c. 2. & 3. refert. FR. rationem tamen dubitandi præbent ansæ, quæ in virgis ferreis infixæ ad quatuor columnarum latera Ciborii S. Cæciliæ transtyberinæ Ecclesiæ adhuc superstites videntur, an scilicet tempore Paschalis Papæ I. fuerit Romæ hic usus claudendi altare tempore sacrificii, præsertim cum illis temporibus sacrum Eucharistiæ sacramentum super altare minimè conservaretur; sed in muralibus repositoriis, quorum adhuc in eadem Ecclesia, ac in aliis remanserunt vestigia; post enim Tridentinū Concilium ex ejus prohibitione non fuit amplius licitum Eucharistiā in muro asservare, unde quod prædictæ ansæ pro velaminibus impositæ fuerint ad cooperiendum reverentiæ causa Eucharistiæ tabernaculum, conjici nequit, dum ibi non haberetur. :I: Ad Sancta Sanctorum armatum ingredi pro magno sacrilegio pœnès Græcos habetur; lepidissimum siquidem accidens fuit illud, quod Raynutio Parmensi Duci nostris temporibus in Ecclesia S. Athanasii Græcorum Collegii de Urbe occurrerat; dum cupidus ille audiendi sacrum græci ritus, cum in eorum sacrarium, ubi tunc præparabatur panis, & vinum pro celebratione, ingrederetur, statim ei græcus cæremoniarum director obviam venerat inquiens, in eum locum, nisi relicto gladio, non posse ingredi; attonitus autem ille strenuus Dux, ac aliquantulum mente perplexus, tandem pietate victus, se cogi ad actum sibi semper alienum fassus fuit, ac deposito ense, in præfatum sacrum locum ingressus est. *Sacrarium* verò pœnès Latinos hodie communiter sacristia intelligitur, in qua sacra suppellectilia conservantur; cujus synonyma. Vide *Sacristia*. Quæ secundum Durandum symbolum est virginalis Mariæ uteri, in quo veste mortalis carnis Æternum Verbum indutum fuit, dum ait: [Sacrarium, in quo Sacerdos sacras vestes induit, uterum Sanctiss. Mariæ significat.] FR. Item sacrarium etiam locum denotat, ubi res sacræ, quæ usui amplius non inserviunt, projiciuntur. Synon. Vide *Piscina*.

SACRARII CUSTOS, idest, sacrista. [Omnes codices custos sacrarii habeat deputatos, à quo singulos singuli fratres accipiant, quos prudenter lectos, vel habitos semper post vesperam reddent. Isid. in regul. cap. 8.] Vide *Sacrista*.

SACRICOLA. Vide *Sacrocola*.

SACRIFICATI. Vide *Libellatici*.

SACRIFICIUM. FR. aliquando divinum officium intelligitur: [Sive Episcopus ille, aut Presbyter, aut Diaconus facere oblationem, vel matutinum, vel vespertinum sacrificium, quasi in officio suo agere sicut prius non liceat ei, can. si quis Episcopus in Concilio, 11. qu. 3.] Ubi per *Oblationem* Missa, & per *Sacrificium* Officium divinum denotatur. Synon. Vide *Doxologia*.

SACRIFICO. Vide *Facio*, *Prolito*, *Thurifico*.

SACRISTA, sacrarum suppellectilium Custos. Dicto Completorio, cum clausisset Oratorium, erat enim Sacrista, apparuit ei Salvator in linteo præcinctus. Cæsar. lib. 1. cap. 35.] Ejus synonyma. Vide *Altarista*, *Assisius*, *Candelaptes*, Cimeliarcha in dict. *Cemelium*, *Hierophylax*, *Mansionarius*, *Sacrarii custos*.

SACRISTIA. Vide *Aspaticum*, *Cemelium*, *Sacrarium*. Quare in meridionali Ecclesiæ latere collocabatur. Vide *Introitus*. Vide etiam *Cimelia*, *Diaconicon*, *Gazophylacium*, *Pastophorium*, *Vestiarium*. Interdum *Penus veneranda* nuncupatur. Vide *Salutatorium*, Scevophylacium in dict. *Scevophylax*, *Secretarium*.

SACROCOLA, Sacer Minister, sive Sacerdos. [Quod si de labiis tam ingens periculum sacrocolis

colis imminet, quanto magis de renibus? Odo Abb. in serm. de S. Benedicto.

Sacrum Munus. Vide *Missa*. Item Sacrum, locus pro publicè pœnitentibus deputatus. Vide *Narthex*.

Sadducaeus, ex Sadducæa gēte, quæ inter Hebræos peculiarem sectam profitebatur; significat enim justum ex hebraica voce *Sadoc*; nàm Sadducæi justitiam colere, & legem Mosaicam observare gloriabantur, eodemque fine Prophetarum, & reliquos Sac. Scripturæ libros præter Pentateucum non admittebant; ac Angelorum cæterorumque spiritum existentiam, insuper & mortuorum resurrectionem negabant; ideò Pharisæorum adversarii reputabantur. Hæbræi tamen asserunt ita denominari à quodam Sadok hæresiarcha, qui Antigoni Pharisæi magni nominis magistri discipulus extiterat. Verum prima etymologica opinio probabilior videtur, quam tenet Epiphanius hæres. 14. Hieronymus in cap. 22. Matth. & Abulensis qu. 125. in eod. Matth. capite. Multæ adhuc hujus sectæ familiæ in Oriente, & præsertim in Constantinopolitana Urbe vigent, quæ ab Hebræis *Carraim* appellantur. FR. de his ita Elias Tesbites scribit: [Negabant legem oretenus traditam, & non credebant, nisi quod extat in lege scripta, ideò vocati sunt Carraim.] Opinio autē Hebræorum asserentium, Sadok Sadducæorum fuisse hæresiarcham, à Juda Levita excogitata fuit, qui in libro cujus titulus est *Alcosder*, sic ait: [Esdras cabalam tradidit Simeoni Justo, is Antigono, & sociis ipsius, è quibus Sadok, & Bajathos hæresiarchæ.] Ideò etiam *Baithosæi* dicti sunt Sadducæi. Ex quo Judæ Levitæ somnio hauserat Jo. Picus in ejus Apologia tit. de Cabala, & magia naturali, ac proinde ex 4. libro Esdræ apocrypho cap. 14. suam intentionem probare nititur, ubi sic habetur: [Et factum est, cùm complevissent quadraginta dies, locutus est Altissimus, dicens: Priora, quæ scripsisti, & palam pone, & legant digni, & indigni: novissimos autem septuaginta conservabis, ut tradas eos sapientibus, & populo tuo. In his enim est vena intellectus, & sapientiæ fons, & scientiæ flumen.] Sed quales libri præter sacræ Bibliæ possunt re vera dici sapientiæ fons, & scientiæ flumen? Deinde si Dominus præceperat, ut populo Esdra hos libros tradere debuisset, quomodo incogniti remanere debuissent, ut tam mirabilia Picus jactet, & primum repertorem Cabalæ, ac librorum istorum se faciat? Videant melius, & considerent Periti, ac Bellarminum, & Labbè consulant de Scriptoribus Ecclesiasticis in Jo. Picum.

Saecularis. Vide *Laicus*, *Plebejus*.

Saecularis Potestas. Vide *Extera potestas*.

Saeculatus, sequestratus, & separatus à sæculo, ac Deo dicatus. [A fratribus est dulciter Deo sæculata. In vita S. Genovefæ.

Saecularitas. Vide *Secularitas*.

Saepefatus, sæpedictus. [Et quidquid inter prædictum Joannem virū magnificum, & sæpefatum Episcopum. S. Greg. lib. 2. cap. 36.

Sagellum, sacculus: [Paleis verò lectuli meventilatis, multo tempore, vilique sagello constrictis, pelliceoque superposito conquievit. In vita S. Eugendi Abb.] Propriè culcitrulam stramineam significat.

Sagena. FR. piscatorium rete; sed non omne rete intelligitur; piscatores enim diversa retiorum genera habens, ac sagena est rete densum, quod littora verrit, & capit quicquid boni, & mali ei occurrit, & piscatores in aliquibus Italiæ locis *Tartarone* appellant. Dicitur autem sagena ex græco vocabulo σαγλών, idest, scopa, verriculum, à mare verrendo; ideò Christus in Euangelio ait: [Simile est regnum Cœlurum sagenæ Missæ in mari ex omni genere piscium congreganti, quam cum impleta esset, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt;] quia secum trahit omne id, quod boni, & mali invenit in mari. Vide *Vertebolum*.

Sagia, lanea tela, quæ Italicè *Saja* dicitur. Vide *Cappa*; ubi de Nicolai Papæ III. concessione agitur.

Sagibaro, vel *Sachbaro*, Judex litium, & causarum: nam Saxonum vox *Sag*, sive *Sach*, litem significat: itaque supradictum nomen Baronem causarum, idest, civilium litium Judicem denotat, & in aliquibus Italiæ Rebuspub. *Saccio*, & *Saggio* dicitur, idest, sapiens, ac prudens, ex eo quia in Jurisprudentia versatus sit. Glossa autem in lege salica sic explicat: [Sagibarones dicuntur quasi Senatores.] Gallicè verò *Hommes de Joy, ou de causes* dicitur.

Sagimen, adeps, pinguedo. Romæ autem adipe non condiebatur esculentum in die SS. Innocentium, nec comedebatur caro propter mœstitiam. [In isto die Romani non comedunt carnē, nec sagimen, nisi veniret in Dominica. Benedictus Basil. Vaticanæ Canonicus in ejus M.S. Cæremonial.] hodie in utraque Sicilia *Saime* dicitur. FR. fortasè ex hebræo, & arabico vocabulo *Sciaham*, quod idem significat. Vide *Sepum*.

Sagio. Vide *Saje*.

Sagitta. FR. Cymba, qua Tynnorum piscatores utuntur. Bullar. Casin. tom. 2. const. 187. num. 6.

Sagittarius. Vide *Arquitis*.

Sagmarius, sarcinatus bajulus, vox barbarogræca σαγμάριος, quia σάγμα onus, & sarcinam significat: [Et repentè sagmarius per montis devexa collabitur. Petr. Damianus in vita Sancti Odilonis cap. 13.] In quibusdam vetustis Cæremonialibus M.S. *Salmarius* nedum appellatur jumentum, quod fert onus; sed etiam Mulio, qui oneris curam gerit. In antiquis etiam instrumentis onus, & sarcina *Salma* dicitur, quæ etiam Italicè *Soma*, & *Salma* vocatur; sed in utraque Sicilia *Soma* aridorum mensuram denotat, quæ modio correspondet; nam *Salma* dicitur, quia est proportionata jumento sarcina. Vide *Sauma*.

Saicio, verbum, occupo, assalio. [In vico Cariorum saicierunt. Ivo Carnot. epist. 121.] à verbo gallico *Saisir*, quo passiva significatione Innocent.

cent.III.utitur, inquiens: [Quod alia, quàm regalia faiciri fecerunt, lib.3.epist.8.] Invenitur præterea nomen *Saicina*, seu ut alii legunt *Seisina*, quia assaliendo appropinquatur, ex gallico nomine *Seisine*; unde *Saffino*, & *Assassino* Italicè, viarum crassator, sive assaliens dicitur.

Sajo, Carnifex. [Sajo, pœnator, tortor. Isid.] quo vocabulo sæpè Cassiodorus utitur. Alii verò *Sagio* dicunt ex voce *Sager* germanica. Vide *Carnifex*. FR. *Sajonum* meminit Blondus decad.1.lib.3. de Theodorico Italiæ Rege loquens: [Sajonibus, ut ipse, (*nempè, Theodoricus*) appellavit, ex Ostrogotha gente per Urbem, regionesque Italiæ constitutis, qui Præfectorum, Centurionumque vice fungentes, Barbaros suos in pace, & ocio à Civium, & Provincialium injuria prohiberent, educerentque in turinas, & phalangas, cum belli, aut tumultus ratio postularet] hinc à *Sais*, seu *Sagio* in tota pene Europa *Sargen*, & Itali *Sargente* dicunt. Sajonum enim Civitas Normanniæ sub A. Rothomagensi vulgò *Sais*, & *Seez*, nunc *Sagiensis* dicitur. In l.17. Longobar. lib.2. tit.1. habetur, quod: [Nullus in territorio non sibi commisso, vel ubi judicandi potestatem nullam habet omnino commissam, quemque præsumat per jussionem, aut sajonem distringere.] Ubi glossa A.I. malè per dictionem *Sajonem* tortorem, seu carnificem intellexit, quam Auctor hic sequi videtur. Sed textus per *Jussionem* mandatarium, & per *Sajonem* Securigerum intelligit, quem nos Alabardarium dicimus, quorum superiorem, ac brevē cappā *Sajonem* etiā dicimus, eo modo, quo Gubernatoris Urbani Alabardarii solent uti. Igitur tam Prætoris Urbani, quam Belli Ducis mandatorum executores, Sajones denominari possent.

Saites, mensura liquidorum. [Cùm saitem Italicorum circitèr octodecim ebibisset. Pallad. in Lausiaca, cap.22.] quæ secundum Epiphanii documentum in lib. de ponderibus viginti duos sextarios capiebat.

Saladinae Decimae. FR. erant decimæ à Pontificibus super Ecclesiastica beneficia Philippo Galliarum Regi ad continuandum contra Saladinum Ægypti tyrannum bellum concessæ.

Salambona, ab Hispanis Venus ita appellata [Per forum more suo circulatorio Idolum Salambonæ Deæ circumferrent. S. Isidor. in vita SS. Justæ, & Rufinæ.] Erant siquidem functiones lugubres Mulierum mortem Adonidis plangentium, quæ superstitio ab Hebræis, & Syris provenerat. [Ecce ibi Mulieres sedentes plangebant Adonidem. Ezechiel. cap.8.] Quod in mense Julii observabatur; nam mensis hic ab Hebræis, & Arabibus *Thammus* appellatur, quod *Adonidem* significat; ideò prædictum Ezechielis locum LXX. verterunt: [Plangebant Thammus.] Vide *Astarthen*, *Thammus*.

Salapitta, alapa. [Delectantur, ut res est, stupicorum, capitibus rasis, salapittarum sonu. Arnobius lib.7.] de scurris loquitur, qui fortasse ad excitandum in circumstantibus risum, sinunt alapis percuti, de quibus Tertullianus [Insuper contumeliis alaparum os objicit, de spectac.] Ac D. Cyprianus in eodem tractatu: [Ictibus infœlix facies locatur] dixit. Ego tamen pro certo habeo, non alapam, ut aliqui interpretantur, sed tubicinem significare. Vide *Salpicta*, *Salpix*. FR. dictionem verò *Stupicorum* in Arnobio supra allato existimo mendosam, ac etiam comma ante eandem dictionem positum; sic enim legendum puto, nempè; [Delectantur, ut res est stupidorum, capitibus rasis &c.

Salaria Vetus, Romæ via. Vide *Concilium*.

Salarium, Halodochium, vasculum salis, quod ponitur in mensa ad condiendos cibos, quod Italicè *Saliera* dicitur. [Coclearia quoque duodecim, & salarium argenteum. Flodoard. lib.2.c.4.] In Constitutionibus Cistercienfium *Salinum* dicitur: Salarium autem apud Latinos stipendium significat. FR. vox *Salinum* est verè latina, qua utitur Plin. lib.33. cap.12. & lib.35. cap.12.

Salebratus, salebrosus, asper, præruptus, præcipitatus. [Qui salebratis saxonum obicibus anfractus spumoso canescit impulsu. Sidonius, l.2. epist.3.

Salecta. FR. salicetum. Bullar. Casin. tom.2. const.46.75.92.118.143.

Salernum. FR. Campaniæ *Civitas*. [Quæ Civitas propter mare contiguum, quod salum appellatur, & ob rivum, qui dicitur Lirnus, ex duobus corruptis vocabulis, Salernum appellata est. Herempert. Epitome, ann.786.

Salgamum. Cellarium, sive cella penuaria, vulgò *Dispensa*, & græco vocabulo σάλγαμα, quod esculenta significat. [Et salgamum positum ante domum suprascripti Monasterii. S. Gregor. in Regist. lib.5. epist.44.] sed Columella lib.12. cap.53. Salgamarium, Salsamentarium intelligere videtur. Vide *Promptuarium*.

Salinarium. Vide *Pedagium*.

Salisburgensis Civitas. Vide *Sarum*.

Salisatores, Magi, sive Divinatores, qui sumebant auguria ex corporis palpitatione, & membrorum tremore. [Salisatores, quia dum eis membrorum quæcumque partes salierint, aliquid sibi exindè prosperum, seu triste significare prædicunt. Isidor. lib.8. etymol. cap.9.] hic autem tremor à Justino Martyre παλμὸς dicitur, quod animalium palpitationem significat; unde inquit: [Porrò salisatio est corporis perpessio, quæ in eo discursu spiritus naturalis in animantibus existit. In respons. ad Orthod. Interrog.19.] Vide *Hydromantia*.

Salinum. Vide *Salarium*.

Salma. Vide *Sagmarius*.

Salo, sive *Salos*, stultus, à voce græca σαλὸς ejusdem significationis; sic appellatus est S. Simon. Stylita. Vide Baronium an.548. num.15. usque ad 23. Atque *Salæ* fœminæ fatuæ à Palladio in Lausiaca cap.42. appellatæ sunt.

Salomon Rex. Vide *Lamuel*, *Ophir*. Ejus divitiæ. Vide *Struxum*, *Trinomius*.

Salpicta, σαλπικτὴς, Tubicen. [Ac nullatenus timidorum more militum horrorem belli, & classi-

classicæ salpictæ muliebriter metuentium. Aldhelm. de Virg.] Et clariùs Salmas. in Vopisc. [Centum salpictas uno crepitu concinentes, & centum ceratau las.] Vide *Salapitta*, *Salpix*.

SALPIX, σάλπιγξ, tuba. [Horrendus salpicum clãgor increpuisset. Adhelm.] Vide *Salpicta*, *Salapitta*.

SALSITUDO, lepor, & jucunditas sermonis, [Ipsius enim sermonis salsitudo æqualiter cunctis, pro ut videbatur, in gratia erat condita. In vita S. Gulielmi Abb.

SALTARIUS, *Saltatarius*, & *Saltuarius*, qui sylvis & saltibus custodiendis præest, l. de servo fugitivo, de furtis; l. de omnibus, de exercitalibus.

SALTICA, saltatrix, sic appellata fuit Herodiadis filia à Tertulliano: [Ipse clausula legis, & Prophetarum, nec Prophetes, nec Angelus dictus, contumeliosa cæde truncatur in puellæ salticæ lucar. Advers. Gnost. c. 8.] de D. Jo. Bapt. loquitur.

SALVAGUARDIA, protectio, vel defensio, custodia. [Quod testamentum confirmatum fuit ab invictissimo, & gloriosissimo Carolo Imperatore, & Rege Francorum, & diplomate suo in tutela, & salvaguardia istud Monasterium, & Monachas ibidem Deo deservientes, cum dependentiis posuit, & accepit. In fundatione Monast. Vezalicen. ex Bibliotheca Cluniacen. excerpta.] Et ibidem inferius: [Monasterium cum Ancillis Deo servientibus in protectionem, & salvaguardiam accepit.

SALVAMENTUM, salus: [Cum honore, & salvamento. Hincmar. Rhemen. epist. 8.

SALVATOR, Papa. Vide *Soter*. S. Salvatoris Romæ Ecclesia. Vide *Constantiniana Ecclesia*, *Portscani*.

SALVE REGINA. Hæc Antiphona composita fuit à Petro Compostellano, ut refert Durandus lib. 4. c. 22. ab Hermanno Contracto alii putant. Tritem. lib. 2. cap. 84. Sanctus tamen Bernardus *O Clemens*, *ò Pia*, *ò dulcis Virgo Maria* adjecit. Ac S. Ephræm composuit versiculum *Dignare me &c.* ut refert S. Hieronymus à Cornelio Scultingio citatus tom. 4. part. 3. de Peculiaribus Miss. Posteà verò Gregorius Papa IX. in qualibet feria VI. in Officio Divino in persecutione Federici II. Imperatoris cani ordinavit. FR. Blondus verò decad. 2. lib. 7. à successore in Pontificatu Cœlestino IV. hoc institutum fuisse ait.

SALVE SANCTA PARENS. Vide *Introitus*, *Sabbatum*.

SALUTATIO ANGELICA, ita dicitur hæc oratio, quia prima pars ex ore Angelico prolata fuerat, secunda verò à S. Elisabeth Præcursoris Matre, ultima denique, idest, *Sancta Maria Mater Dei ora pro nobis peccatoribus* in Ephesino Concilio addita fuerat. Baron. an. 431. Ac recenter per consuetudinem à Beato Pio Papa V. approbatam introducta fuere verba *Nunc, & in hora mortis nostræ*. Per consuetudinem etiam immemorabilem profertur dictio *Iesus*. Signum pulsationis, quòd ter in die datur ad monendo Christianos ad recitandam hujusmodi salutationem, institutum fuit, ut aliqui volunt, ab Urbano II. præcipuè matutinũ, & vespertinum signum, ut omnes fideles hac oratione pro recuperatione Terræ Sanctæ Deum precarentur, dùm in ea dimicatione tunc persistebatur. Ita Ciacconius in vita hujus Pontificis, & clariùs Arnoldus Uvion in Ligno vitæ: quæ pia commemoratio per CXXXIV. annos duraverat; sed neglecta, denuò jussu Gregorii IX. reassumpta fuit, addito etiam meridiano pulsationis signo; ac idem Uvion subjungit: quæ pulsatio vespertina gaudiosa, meridionalis dolorosa, & matutinalis gloriosa Redemptionis nostræ mysteria significat. Alii signum hoc meridianum à Ludovico XI. Galliarum Rege institutum fuisse scribunt; sed communior opinio est Calixtum III. pro victoria in favorem Fidei tunc in Ungaria obtenta hoc signum pietatis ordinasse; ita Platinà, & Ciacconius in Pontificum gestis; licet verum sit, quod ritus hic majori universitate extensus fuerit à præfato Rege Ludovico, qui Kalendis Maji præceperat, ut per Galliam exequeretur. Gloriosus Patriarcha S. Dominicus, sive ut alii existimant, S. Vincentius Ferrerius Salutationẽ Angelicam in principio concionandi introduxit. FR. Rodricus Mendez Sylva in suo Catalogo Real. sub an. 1423. refert Sanctum Vincentium Ferrerium hujus devotionis introductorẽ fuisse. Vide *Ave Maria*, *Cheritissimus*, *Concionator*.

SALUTATIO BEATISSIMORUM. Vide *Diptychum*.

SALUTATIO CRUDA. Vide *Cruda salutatio*.

SALUTATIONIS in die Paschæ forma. Vide *Pascha*.

SALUTATORIUM, locus, ubi Episcopus peregrinos recipiebat, ac propriè sacristia erat, in qua induebatur, & præparabatur ad celebrandum; quare Gregorius Magnus cum admoneret Marianum Ravennæ Archiep. ne extra celebrationem Missæ pallio uteretur, sic scribit: [Non aliter te uti memineris pallio, nisi in propria tuæ Civitatis, dimissis jam filiis, Ecclesia procedens à salutatorio ad sacra Missarum solemnia celebranda; peractis verò Missis, idem in salutatorio rursus curabis deponere, lib. 4. epist. 54.] FR. Ac Gregor. Turonen. lib. 2. cap. 21. inquit: [Et quia eo tempore Ecclesia parvam infra muros possessionem habebat, ipsi Sacerdoti in ipso, quod modo salutatorium dicitur, mansio erat;] nempè propter angustiam loci Sacerdotes habitationes, sive chorum non habentes, cogebantur intra sacristiam habitare, vel officiare. [Ne viri intra salutatoriũ, aut Oratorium Monasterii Virginum intrent. Concil. Matiscon. can. 3.] Ubi cavetur, non sicut aliqui exponunt pro salutatorio, in locutorium, seu ut vulgò dicitur parlatorium viros ingredi; nam ibi necessarium est ingredi ab habentibus licentiam ad loquendum cum Monialibus; sed de Sacristia, & Cappella, sive Oratorio intra Monialium septa intelligitur. Quare sacristia salutatorium appellata fuerit. Vide *Aspasicum*.

SALUTIFICATOR, salvator. [Unde & salutificatorem expectamus Jesum Christum. Tertull. de resur. carn. cap. 48.

SALVUS LOTUS. FR. acclamatio theatralis irrisoria Gentilium in Martyres Christi, dum proprio sanguine hi consperfi erant; nam quia à Christianis audiebant Gentiles, quod lavacro baptismi, seu martyrii salvi fierent credentes in Euangelium; inde ipsi Ethnici, quando in spectaculis sanguine jam conspersum conspiciebant Christi Athletam, per ludibrium cõclamabant prædictis vocibus. [Et statim in fine spectaculi, leopardo ejecto, de uno morsu tanto profusus est sanguine, ut populus reverrenti illi, secundi baptismatis testimonium reclamaverit: salvum lotum, salvum lotum. Planè utique salvus erat, qui hoc modo se laverat. In passione SS. Perpetuæ, & Felicitatis per Holstenium edita.

SAMARIA, *Σαμάρεια*, FR. Urbs, & Regio in Palæstina, de qua sæpè in sacra Pagina: ab Herode *Sebasta* appellata fuit, teste Josepho Hebr. lib. 15. Antiq. cap. 11. Vide *Samaræus*.

SAMARAEUS. FR. Samaritanus, ex Samariæ Civitate, quæ etiam Hebræorum secta erat: [Comperimus autem, quod Samaræi degentes Cathinæ pagana mancipia emerint. Gregor. lib. 5. epist. 32.] De qua secta lib. 11. de antiquit. cap. 8. hæc Joseph Hebræus refert: [In calamitatibus mersis Judæis negant se esse cognatos, veritatem confitentes; & cùm viderint clarum eis aliquid oblatum, tunc socios se Judaico generi profitentur, originem suam à nepotibus Joseph, Ephraim, & Manassen recensentes.] Antea *Cuthei* hebraicè dicti sunt à quodam flumine *Cutha* appellato. Græcè *Samaritæ* propter rerum motum, quo semper parati sunt. Joseph. Jud. lib. 9. Antiquit. cap. 14. Ideò fortassè Itali *Smarrito* appellant, quem devium, seu abstractum vident. Ideòque Hebræi, ut increduli Jesum tanquam mendacem, & à veritate devium calumniantes, dixerunt ei: [Nonnè benè dicimus nos, quod Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Jo. cap. 9.] à D. Gregorio Samaritanus Custos interpretatur, homil. 18. in cap. 8. Jo. à D. Aug. lib. 2. quæst. Euangelic. cap. 43. & Hieron. ad Eustoch. epist. 27. & epist. 100. Item Samaritani Messagetæ dicebantur, Calep. Passer. in dict. Messagetæ. Cæterum quo ad Samaritanorum historiam. Vide in Baronio anno 31. num. 50.

SAMARDACUS, scurra, dictio quidem græca *σαμαρδάκος*. [Non nè vides ridiculos homines dictos Samardacos? Chrysost. hom. 18. in epist. ad Ephes.

SAMARITANUS. Vide *Samaræus*.

SAMERIA, jumentum, fortassè *Somaria* à soma Italica dictione potiùs dici debuisset. [Est autem Damascus, cujus ante memini, antiquissima, & pulcherrima, & ditissima Civitas, omnibus mercatoribus, & victualibus præabundans. Species namque indicæ, petræ speciosæ, sericum plurimum, aromata infinita illuc de Baldaco, & cæteris partibus orientis, Persiæ, & Indiæ, & à majori Armenia in Camelis, & aliis sameriis adducuntur. Guliel. in descript. Terræ Sanctæ.

SAMITUS, ex barbaro-græco *ζάμιτος*; sed propriè *ἑξάμιτος* dici debet, idest, sex filorum, & significat textile sex filis confectum. [De zona aurea, & lumbari serico, & samito. Petr. Blesf. epist. 66.] Atque Arnob. in Chron. cap. 5. [Regina autem donavit Duci samitos plurimos, ita ut omnes milites suos vestiret samitis.] Et Conradus Episc. in Chron. Moguntina: [Item duæ casulæ de samito albo, & ejusdem fili dalmaticæ duæ.] Aliqui *Samitium* scribunt. Ac Davantria, qui vixit circa ann. 1325. in ejus Cæremoniali M. S. *Samitrium* habet, inquiens de Pontificis indumento, quod in Consistorio ferebat, sic: [Verumtamen si tempus sit nimis frigidum, Papa potest accipere pluviale de samitrio foderatum de pellibus.] FR. Henricus Spelman frustra ait hoc vocabulum Sami Insulæ patronymicum esse, quia ibi hoc textile conficiebatur, sed qua conjectura? ex Samo terram, & non textilia defferri legimus; deinde ex Samo *Samius*, & non *Samitus* diceretur. Ac hodie in plerisque Italiæ locis præsertim in utraque Sicilia *Dimito* vocatur textile duorum filorum, cujus opus Romæ dicitur *à spina*: græcum enim vocabulum est *δίμιτος*, idest, duplicis fili.

SAMIUS SOPHISTA. Vide *Recidivatus*.

SAMPULLA. FR. amphora. [Excepto, quod gratia caritatis in solemnitate ejusdem Ecclesiæ Episcopo loci ipsius agnus unus, sampulla vini largiens tribuatur. In quodam privil. Cresmiri Regis Dalmatiæ, & Croatiæ in favorem S. Jo. Euangelistæ Monasterii.

SANABALLAT. FR. ædificator Templi in monte Garizim. Baro. an. 31. n. 50.

SANAVIVARIA, de hoc vocabulo fit mentio in passione SS. Perpetuæ & Felicitatis. Pro cujus intelligentia sciendum est, quòd in Amphitheatro duæ majores portæ extabant, præter alias minores; prima dicebatur *Libitinensis*, idest, mortuorum, per quam extrahebantur corpora gladiatorum interfectorum, cùm Libitina funeralium Dea habita fuerit. Secunda dicebatur *Sanavivaria*, per quam Victores triumphantes exibant, superata nece, & sanos, ac vivos remanentes; ideò *Sanavivaria* dicebatur. FR. quæ historia edita fuit à Luca Holstenio ex Codice M. S. Casinensi excerpta, ex cujus eruditissimis notis hæc desumpta fuere.

SANCIO, pro sanctifico; nam ubi nos in vulgata Bibliæ editione cap. 1. & 2. Joel legimus: [Sanctificate jejunium &c.] vertit Tertullianus: [Nam Joel exclamavit; sancite jejunium, & prædicate curationem. Adverf. Psych. cap. 16.

SANCTA SANCTIS, FR. erat quædã antiquitus Cæremonia, quæ in officiis divinis observabatur. [Neque post santificationem panis exaltat eum, dicens: Sancta Sanctis. In Collatione S. Maximi per Sirmondum in 8. edit. pag. 123.] Vide *Octomber*, & Chrysostomum hìc in dict. *Solea* initio.

SANCTA SANCTORUM. Vide *Chorus*, *Sacrarium*.

SANCTUS SANCTORUM, idest, Sanctum Veronicæ Sudarium. Vide *Septimianum*.

SANCTIFICATIO, idest, Consecratio. Vide S. Maximum in dict. *Sancta Sanctis*.

SAN-

SANCTIFICATUS. FR. hoc vocabulo à Græcis appellatus est Abbas Theodorus Tabennensis, qui in decimo quarto suæ ætatis anno sub Sancti Pachomii disciplina vitam monasticam professus fuit.

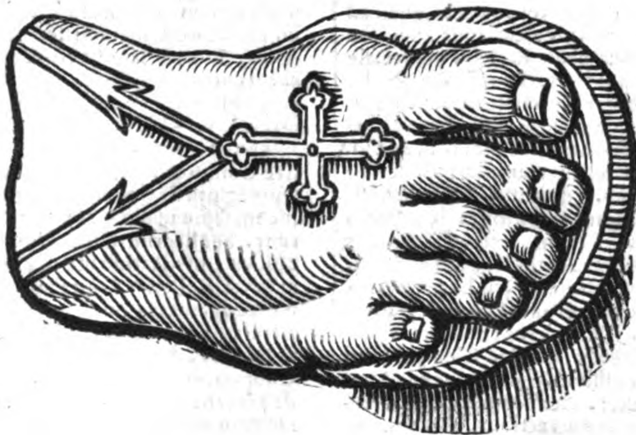
SANCTORALIA. Vide *Passionalia*.

SANCTUARIUM, sanctorum Reliquia. [Opportunus Abbas Monasterii S. Leontii, quod in quinto Urbis milliario situm est, sanctuaria ejusdem Martyris, quæ de Ecclesia nomini ipsius dicata, ut asstruit, furto ablata sunt, sibi denuò postulat debere concedi, ut in loco eodem recondantur. Greg. lib. 9. epist. 72.] Significat etiã velũ in sanctis reliquiis contactum. Vide *Brandeum*. Item quandoque pro Choro accipitur. Vide *Chorus*.

SANCTUS, osius græcè dicitur. Vide *Osius*. Pro Sanctis Ecclesia antiquitùs solùm Martyres venerabatur. Vide *Canon Missæ*. Vide *Dulia*.

SANCTUS &c. triplicata laudis acclamatio in Missa, quam Sixtus Papa I. ut in Missa caneretur ordinavit. Microl. de Eccl. observ. cap. 11. FR. Ab Apostolis institutam, sed à Sixto decreto stabilitam ait Baronius an. 142. n. 12. :|: In qua prolatione per errorem vulgus pectus percutit. Vid. *Confessio*. Dicitur *Hymnus Angelicus, Cherubicus, Triumphalis, Victorialis, Trisagius*. τρισάγιος, enim græcè ter Sanctum latinè significat; sed *Trisagium* propriè denotat hymnum illum, quem canere sæpè solent Græci in Missa, & in aliis officiis divinis, nempè: [Sanctus Deus, Sanctus Fortis, Sanctus & Immortalis miserere nobis.] de quo Baronius, an. 446. num. 5. & seqq. & ann. 492. n. 39. & 40. Genuflectere debent qui sunt in Choro, quando profertur Sanctus in Missa. Vide *Genuflexio*.

SANDALIA, quæ hodie in Cæremoniali calcei, quibus Prælati in Pontificalibus uti solent, intelliguntur; sed antiquitùs omnes Ecclesiastici eis utebantur modestiæ gratia, quamvis cum aliqua differentia ad manifestandum eorum Ordinis gradum, ut in Capitul. Caroli Magni lib. 5. c. 219. notatum his verbis legimus: [Ut unusquisque Presbyter Missam Ordine Romano cum sandaliis celebret.] Episcopi tamen sandalia fibulata ferebant, ad significandam, ut de divin. off. inquit Albinus, in prædicando divinum verbum promptitudinem; ita etiam ferebant Diaconi, & Sacerdotes, sed Subdiaconus utebatur sandaliis sine fibulis. Idem Albin. Forma autem antiqua hujus calceamenti ita ab eodem Albino describitur: [Sandalia dicuntur soleæ; est autem genus calceamenti, quo induuntur Ministri Ecclesiæ, subteriùs quidem solea muniens pedes à terra, superiùs verò operimentum habens. Significat autem Ministrum Verbi Dei non debere terrenis incumbere, sed potius cœlestibus inhiare, & prædicationem suam nulli occultare] Erat vetustior sandalium usus, sicut modò à Regularibus discalceatis deferuntur, nimirum ex superiori parte aperta, ut ex Rabano de Instit. Cler. cap. 22. habetur: [Pes neque tectus sit, neque nudus ad terram, idest, ut neque occultetur Euangelium, nec terrenis commodis innitatur.] Ac Rupertus de divin. off. lib. 1. cap. 24. alia etiam symbola in hoc usu internoscit: [Sandalia Pontificis illud significant Dominicæ Incarnationis calceamentum, de quo ipse in psalmo, In Idumæam, inquit, extendam calceamentum meum, idest, gentibus notam faciam Incarnationem meam.] FR. Apud Eminentiss. Dom. meum Card. Brancacium semipes marmoreus conservatur in Sabinensi agro repertus, cujus typum hìc delineare curavi, ut nedum sandaliorum antiquorum forma spectetur; sed etiam ad percutiendos hujusmodi lapide Novatorum latrantium dentes, qui tanquam inventionem recentem appositionem Crucis in pedibus Rom. Pontificis esse fabulantur, dum in hoc semipede, tempore, quo nudis vestigiis Pontifices incedebant, clarè videtur, quod in eis Cruces deferre consueverant.

Usus enim in Cærem. Pontif. præscriptus, in quo dicitur: [Induitur papali habitu, toga, scilicet, linea alba, sãdaliis rubeis aurea cruce signatis,] ãtiquissimus est, & adhuc Romæ antiqua perdurant hujus documenti monumenta nonnulla, ut in tribuna S. Praxedis à Paschali Papa I. musivo opere constructa, ubi se ipsum pingi fecerat cum sandaliis juxta illius sæculi morem cruciculis nigris in cuspide eorum signatis, nimirum de ann. 824. Item de an. 624. Honorius I. cum ædificasset templum S. Agnetis in via Numentana, cruciculam albam, ut, adhuc videtur, in ejus effigie ad pedes imposuit. Sic in S. Maria ad fontem, quam Jo. IV. erexerat, teste Anastas. Bibliothecario, adhuc duorum Pontificum effigies conservantur cum crucibus in cuspide sandaliorum. Item de anno 590. idem in usu fuisse perspicitur ex effigie S. Gregor. Magni à Joanne Diacono descripta in ejus vita, & à nobis hìc allata in dict. *Baculus*. Imò antiquior figura, scilicet, de ann. 337. in Julio Papa habetur in dict. *Sellare*. Nam usus osculandi Pontificis pedes antiquissimus est, & propterea in signum humilitatis crucem apponit Papa in pede ad ostendendum, quod talis reverentiæ actus non sibi, sed Cruci Christi exhibeatur, ut de osculo ped. Rom. Pont. cap. 18. eruditè Joseph Stephanus scripserat. FR. hæc etiam fuerat responsio Possevini Magno Moscorum Duci præstita, qui Pontificem gerentem Crucem Domini in pedibus minimè laudabat. Similis actio de Laurentio Venetiarum Duce legitur, cujus pater nolebat capite detecto secum loqui, ideò occursus occasionem fugiebat; verum prudens filius in ducali bireto parvam crucem imposuerat, ut ejus pater intelligeret, quod non filio, sed cruci in tali actu præstaret honorem. Itaque ad evitandas similes calumnias Gelasius Papa II. ideò fortassè in ejus sandaliis nõ crucem, sed tres Christi crucifixi clavos configurare jusserat, ut in ejus effigie in dict. *Mitra* apposita conspicere licet. De osculo autem Pontificis pedum in Cryptis vaticanis reperitur antiqua sculptura Benedicti XII. cum pede detecto, & porrecto, quasi ad osculandum exhibito. Valentianus Pontifex de anno 827. in Lateranensi Ecclesia universale pedum osculum præbuit; sic Leoni IV. in Ecclesia Sanctorum Quatuor Coronatorum, sic Benedicto III. ejus Adversarii fecerunt de ann. 855. de quibus Baron. Atque Anastasius Biblioth. de Cõstantino Papa, qui regnaverat ann. 708. scribit quod Justinus II. Imp. [Augustus Christianissimus cum regno in capite sese prostravit, pedes osculans Pontificis.] Idem fecerat Siginulfus Beneventanus Princeps Sergio II. circa ann. 844. [Quem Præsul cum suscepisset, solo prostratus pretiosos pedes humiliter osculatus est. Idem Anastas. Biblioth.] Nauclerus verò in ejus Monarchia Ecclesiast. refert, quod S. Clemens (qui postea Pontifex successerat) pedes Principis Apostolorũ osculatus esset. Item Imperatores Claudius Cajo Papæ, ut in ejus actibus, quæ circumferuntur, habetur; Constantinus S. Silvestro, Justinus II. Joanni I. Justinianus Constantino Papæ, Carolus Magnus Adriano I. Federicus Alexandro III. Ludovicus Lotarii filius Sergio, Sigismundus Eugenio IV. Federicus III. Nicolao V. Carolus V. Clementi VII. ac Paulo III. sic etiam Reges, Luitprandus Longobardorum Gregorio II. Rachis etiam Longobardorum Rex Zachariæ. Stephanus Hungarorum Benedicto VIII. Carolus VIII. Gallorum Alexandro VI. De quibus omnibus apud Baronium, & ejus continuatorem, Odericum Raynaldum. Vide *Strator*, *Adgeniculor*. Aliqui credunt, quod Christus Dominus nudis pedibus ambulasset: [Credimus autem Jesum plerumque nudis pedibus ingressum; sed qui credunt id perpetuum fuisse, ut nudis pedibus incederet, equidem errant: nàm quod calceis usus sit, Jo: Baptista testatur, cum se indignum pronunciat, qui solvat corrigiam calceamentorum ejus. Jo: Baudinus in Compend. Vitæ Domini, cap. 23.] Synonyma sandaliorum. Vide *Calcei*, *Compagi*, *Pedules*.

SANDAPILA. FR. feretrum ignobile. [Sandapilam antiqui dici voluerunt feretrum mortuorum, idest, loculum: non in quo nobilium corpora, sed in quo plebejorum, atque damnatorum cadavera portabantur: sicut Stesimbrotus Thasius de morte Polycratis Regis Samiorum descripsit, dicens: Posteaquam de cruce depositus, sandapila etiam deportatus est. Fulgentius, de vocib. antiq.] Vide *Feretrum*.

SANGUINITA, Consanguineus: [Noverat enim paucos esse Clericos, qui Canonicè intrassent; ita ut non essent sanguinitæ, idest, à cognatis introducti. Cæsar. lib. 6. cap. 5.

SANGUIS, idest, anima, vel occisio. Vide *Suffocatus*.

SANGUITTA. FR. Romæ in Ecclesia SS. Lucæ, & Martinæ in campo boario reperitur inscriptio de anno 1257. in qua legitur Alexandrum IV. illam Ecclesiam consecrasse, ac inter alias reliquias, etiam *De sanguitta* S. Macarii reposuisse. Torrigius de Cryptis Vatican. pag. 358. secundæ impress. ait Sanguittam esse habitum; sed apud nullum Auctorem memini legisse vestem hujus nominis; fortassè lapidis error est, ex vocabulo *Samitus* corruptè incisus. Vide *Samitus*. Vel, *segnuitta* potiùs diminutivè ex dictione *segnum* genus vestis. Vide *Segnum*.

SANHEDRIM, ex græco Συνέδριον, idest Consessio, sive Consistorium: sic Hebræi eorum Collegium septuaginta Sapientum appellabant, in quorum locum septuaginta Cardinales S. R. E. successerunt. Sanhedrim igitur ad indagandam Christi causam convocatum fuerat, quia contra eum in materia Religionis agitabatur, à quibus injustè morte damnatus fuit, inter quos fuit Joseph ab Arimathæa nobilis, & ubi nos legimus in vulgata *Decurio*, græca lectio habet βουλευτής, idest, Consiliarius, sive Senator, ut Cornelius à Lapide advertit, inquiens: [Quod Romæ Senator, Decurio in Mancipiis.] Unde colligitur manifestè eundem Josephum fuisse in prædicto Consilio con-

contra Christum congregato ex Lucæ verbis c. 23. [Hic non consenserat consilio, & actibus eorum.] Præter dictos septuaginta in eo Consilio contra Jesum, intervenerat Summus Pontifex Hebr. ut non potuisset ad paritatem votorum perveniri. FR. Thalmudistæ hoc Consessum appellarunt *Curiam, Magnum Consilium, Domum supremam*. Vide *Synedrus*.

Sanir. FR. mons in Syria in regione Amorrhæorum: *Sanir* enim interpretatur, *Via lucernæ*, aut *Deus vigiliarum*. Hieronym. in cap. 27. Ezechiel. qui appellatur etiam *Sarion, Seon*, & *Sion* in sac. scriptura, & ab eo monte scatet in parte Jordanis flumen. [A capite Sanir, & Hermon. Hinc enim dicunt manare fontes Jordanis, supra quo situs est hic mons, qui dividitur in duo cacumina, quibus imposita sunt nomina Sanir, & Hermon. Eusebius, sive Gregorius Nyssen. in Cant.] ex quibus intelligitur S. Hieronymus lib. 8. in Ezech. cap. 27. inquiens: [Sanir mons ipse est, qui & Hermon.] Distincti autem hi montes recensentur in 1. Paralip. 5. 23. nempè: [Possederunt terram à finibus Basan, usque, Baal Hermon, & Sanir, & montem Hermon.] Quia, nimirum, unus mons, in duo cacumina divisus, duos efficiebat montes: [Ultra Jordanem sunt varii montes, nempè, mons Seir, mons Hermon, mons Libani, mons Galaad: qui tamen omnes sunt unus mons continuus; nisi quod in diversis locis diversa sortitur nomina. Broccard. lib. 2. itiner.] Aliqui tamen duos montes Hermon appellatos fuisse, nempè, Hermon trans Jordanem, & alter mons parvus, de quo loquutus est David: [De terra Jordanis, & Hermoniim à monte modico, psal. 41.] quibus favere videtur S. Hieronym. in epith. Paulæ, ubi inquit: [Aspiciebat procul montes Hermon, & Hermoniim:] sed David ait *à monte modico Hermoniim*, ubi *à monte* est in singulari, & *Hermoniim* est in plurali numero, ac si diceremus à monte modico Hermoniorum. Pro quo sciendum est, quod *Seir* est nomen potiùs arabicum, & significat parvum, seu modicum: quod hebraicè pronuntiatur etiam *Tsahir*. Igitur Davidica verba suprà allata sic intelligerem: De terra Jordanis, & à monte Seir, seu modicó Hermoniorum montium; nam ea pars erat modicum cacumen montis Hermon; ideo *Seir* appellatus: quia juxta varietatem temporum, vel regionum diversimodè pronunciabatur; sic in Deuter. dicitur: [Trans Jordanem ab Aroer, quæ sita est super ripam torrentis Arnon, usque ad montem Sion, qui est Hermon, 4. 48.] ubi LXX. legunt, *In monte Sion*. Atque Moses ipse de diversitate pronuntiationis hujus vocabuli reddit rationem, inquiens: [Tulimusque illo tempore terram de manu duorum Regum Amorræorum, qui erant trans Jordanem, à torrente Arnon, usque ad montem Hermon, quem Sidonii Sarion vocant, & Amorrhæi Sanir. Deut. 3. 8.] LXX. vertunt [Phœnices cognominant Hermon Sarion, & Amorræus cognominavit Sanir.] Et ubi Vulgata habet: [Sicut Cedrus exaltata sum in Libano, & quasi cypressus in monte Sion. Eccl. 24. 17.] textus græcus legit ἐν ὄρεσιν ἀερμὼν, idest, *In montibus Sion*; in aliquibus tamen latinis codicibus habetur *Tsion*, à *Thair* fortassè, qui modicum, & parvum ex hæbræo significat, ut supra diximus. Probatur ulterius Broccardi itinerarium, quod, nempè, montes Seir, Hermon, Libanus, Galaad &c. fuerint contigui, ex Jeremia: [Galaad tu mihi initium Libani, 22. 6.] ex Zacharia: [Et ad Terram Galaad, & Libani adducam eos, 10. 10.] ex Canticis: [De vertice Sanir; & Hermon. 4. 8.] ex Josue: [Et partem montis, quæ ascendit Seir, usque Baalgad per planitiem Libani subter montem Hermon. 11. 17.

Santesa. Vide *Diaconissa*.

Saphira. FR. de qua Act. 5. interpretatur Pulchra.

Sapa, FR. quam Siculi *Vinum coctum*, & rectiùs Romani *Mustum coctum* appellant. *Sapa* enim à sapiditate dicitur, quamvis Calepinus pro succo plantarum, nullo Authore fulcitus, usurpet. Palladius *Defrutum* appellat; sed licèt hoc vocabulum mustum coctum significet, Plinius tamen aliqualem differentiam in cocturæ duratione affert inter sapam, & defrutum, inquiens: [Cisibilites verò musti in Galatia nascens, & halyntium in Sicilia. Nam siræum, quod alii hepsema, nostri sapam appellant, ingenii, non naturæ opus est musto usque ad tertiam partem mensuræ decocto: quod ubi factum ad dimidiam est, defrutum vocamus, lib. 14. cap. 9.] & lib. 23. cap. 2. [Vino cognata res est, musto decocto: donec tertia pars supersit.] *Defrutum* autem à defervendo dici docet Palladius. Hinc *Defrutare*, verbum, idest, mustum decoquere, ut inde defrutum fiat: & Defrutaria vasa, Scilicet, in quibus defruta coquuntur. Columell. lib. 2. & 13. Procul. in l. ult. §. 1. de vino trit. oleoque legat. Quare corrigendus Ulpiani locus in eod. tit. de vino trit. oleoque legat. l. si quis vinum, ubi mendosè *Defructum*, pro defruto legitur: ibique malè intelligendo Accursius, talia commentaverat: [Defructum dicit forsitan ideo appellari, quod de usu sit sublatū. Ulpiani textus etiam mendosus est in sapæ vocabulo in l. quæsitum est, §. si qua parte, de fund. instru. inquiens: [Vas æneum, in quo rapa quoqueretur, ut ferveat.] legendum *Sapa coqueretur*, ubi docet, quod sapa græcè ἕψημα dicitur ab ἕψειν, quod est decoquere. De sapa cecinit Martialis, lib. 7. epig. 53.

Et laletanæ nigra lagena sapæ:

Laletanam sapam appellat, nempè, ex vino Laletaniæ Hispaniæ Tarraconensis evecto, quod in pretio Romæ habebatur: quare idē Poeta lib. 1. epig. 27. Sextilianum potatorem irridens, inquit:

A Caupone tibi fæx laletana petatur.

quæ laletana vina inter generosa laudantur à Plin. lib. 14. cap. 6. de qua regione cecinit idem Martial. lib. 1. epigr. 50.

Apricis repetes Tarraconis littora,
Tuamque Laletaniam.

De

De quibus incolis: [Flumen Rubicatum, quo Laletani, & Indigetes. Plin. lib. 3. cap. 3.] Rursus de Defruto Martial. lib. 4. epigr. 45.

Et nigri syria defruti lagena.

At Ovidius purpuream sapam appellat 4. Fast. quam Martial. nigram vocat.

Lac niveum potes, purpureamque sapam.

SAPIENTIAE liber, in sac. Scriptura. Vide *Pseudoepigraphus*.

SAPO. Vide *Smigma*.

SARABAITAE, erat Monachorum genus, quod ab observantia regulari dissolutum, suo libitu malè vivebat, ac à D. Benedicto in ejus Regula cap. 1. minutè describitur. Vocabulum quidem Ægyptium esse ait Isidorus lib. 2. de Eccl. Off. c. 16. quos Monachos propter aviditatem Ananiæ, ac Saphiræ comparat, quos etiam *Rhemobothitas* vocat, & quia disciplinam Claustralem observare renuebant, *Renuita* ab Odone appellati sunt, dum ait: [Non Monachos, ut falsò nominamur, sed Sarabaitas, idest, Renuitas, qui jugum regularis disciplinæ renuimus, lib. 3. Coll. cap. 23.

SARABARA, vox Chaldæa, fœminalia, sive fœmuralia, & calceamenta significat; nam ubi Daniel in Vulgata cap. 3. de pueris Babylonicæ fornacis inquit: [Et confestim viri illi vincti cum braccis suis, & thiaris, & calciamentis, & vestibus missi sunt in medium fornacis:] alii legunt: *Cum sarabaris suis, & thiaris*. Et Tertullianus lib. 3. de pallio cap. 4. de hoc vocabulo mentionem quoque faciens, inquit: [Triumphalem cataphracten amolitus in captiva sarabara decessit.] Alii tandem *Saraballa* legunt. Unde D. Hieronymus sic astruit: [Lingua autem Chaldæorum *Saraballa*, crura hominum vocantur tibiæ, braccæ eorum, quibus crura tegunt.] Quæ versio mihi magis arridet, quia arabicè femuralia *Serrual* dicuntur.

SARACA, vestis genus. Vide *Saracum*.

SARACENUS. FR. propriè Hebræus esset, nam Hebræi sunt ex genere Isaac, qui fuit filius Abrahæ ex Sara genitus, unde Saraceni Genes. 21. & epist. ad Galatas 4. Agareni sunt Arabes ex Ismael, qui fuit filius ejusdem Patriarchæ ex Agar ancilla susceptus, loc. cit. Unde Agareni hodie impropriè Saraceni dicuntur, de quibus fusè D. Augustinus, qui etiam rationem reddit Arabum jactantię de hujus nominis mutatione. Hi à Cornelio Tacito lib. 14. cap. 27. *Mardi* appellantur. Item *Saracenus* monetam Syriacam significat: [Quinquagintorum saracenorum obligationem acceperat. de Confessis, cap. 2.] Et ibi Glossa Saracenos introductores facit desinentiæ versus, qui ab Italis *Rima* dicitur. Vide *Versus Leoninus*. Cætera. Vide *Sephoris*.

SARACUM, vestis genus: [Saraca de olovero cum chrysoclavo. Anast. Biblioth. in Benedict. III.] FR. adhuc Romæ vocatur *Sariga* vilis semitunica linea, ac rudis, qua superindui solent Bajuli, Laniones, Venatores, & similes, ne in eorum exercitiis vestes lacerentur, sive maculentur.

SARAJUM, vox barbaro-græca, idest, Palatium. [Captura in sarajo, sive palatio Ameræ annos nata quatuordecim. Phranz. in Chron. lib. 3. cap. 21.] Hodie Ottomanico Palatio hoc nomen remansit: italicè *Serraglio*. FR. *Serraglio* italicum vocab. à *serrare* verbo derivatur; ideo quodlibet conseptum significat. Vide *Gavena*.

SARCINA, FR. onus, pondus. [Ipsos ad obligationis sarcinam, ordine debito subeundam teneri decernas. In decretal. de præscript. cap. 11. Tamen eis quos sicarios esse sciebant, in sarcinis custodiendis ministerium præbuerunt, lib. 5. decretal. tit. 12. cap. 6. §. Hi quoque.

SARCOPHAGUM, σαρκοφάγος. FR. Monumentum, sepulchrum: à σάρξ, græcè, idest caro, & φάγω, comedo, Accursius l. funeris, lib. 11. tit. 7. quia caro ibi à vermibus comeditur, & terra consumitur.

SARCITECTOR. Vide *Sartatector*.

SARCULUM. FR. runca: [Vepres, spinæ in universa terra, & montes sarculo sarcientur.] Isaiæ cap. 7. Descendit omnis Israel, ut acueret unusquisque vomerem suum, ligonem, securim, & sarculum, 1. Reg. cap. 13. Altercationes dirimat, & obscura succidat, quàm per cultoris providi sarculū extirpet vitia, virtutes inserat, &c. in proem. Clementinæ.] Et ibi Glossa, differentiam inter Fullonem, & Sarcinatorem, in Instit. de man. in fine notat. Sarculi synonyma. Vide *Runca*.

SARION, mons. Vide *Sanir*.

SARMENTARIUS, &
SARMENTITIUS. } Vide *Christianus*.

SARRA. FR. Spatium, seu campum significat, fortasè ex arabico vocab. *Sciahara*, idest, desertum. [Et vadit per sarram de monte caballo. Bullar. Casin. tom. 2. const. 162.

SARSORIUM, sive, *Sarsurium*, musivum opus: [Parietes ad altarium opere sarsurio ex multo marmorum genere exornatos habet. Matth. Paris. lib. 1. hist. cap. 15.] ejus synonyma. Vide. *Lithostratos*. *Musivum*.

SARTUMTECTUM. FR. de hoc vocab. habetur in sac. Script. [Dixit Joas ad Sacerdotes; Omnem pecuniam &c. accipiant illam Sacerdotes, & instaurent sartatecta domus, 4. Reg. c. 12.] idest, templum: aliqui opus publicum intelligunt, quod locabatur, ut integrum præstaretur. Onomast. Laurent. ex Festo [Sartumtectum, integrum, & incolumen] Alii tamen restaurationem templi intelligunt. Catholicon. Dubitatur, quænam necessitas erat restaurationis templi tempore Joas Regis: nam antiquum non erat, dum recenter à Salomone erectum fuerat? Sed respondetur, quòd (ut Josephus hebr. lib. 9. antiq. cap. 8. refert) Joram, & Athalia ejus uxor, eorumque filii non parum deornaverant templum illud, atque spoliaverant, ac propemodum dextruxerant hinc indè, ex cujus ornamentis construxerant, & ornaverant phanum Baal: quare sac. Scriptura loc. cit. subjungit: [Igitur usque ad vigesimum tertium annum Regis Joas non instauraverunt Sacerdotes sartatecta templi.

SAR-

Sartatector. FR. qui sartatecta curabat. Salmas. Aliqui tamen *sarcitector* mendosè legunt. La Cerda.

Sarum. FR. significat Salisburgensem Civitatem: [Secundum usum sarum. In Liturgia Osmundi Episcopi.

Sassinamentum, FR. Assassinamentum. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 218.

Satan, vox hebraica, ac syriaca, Diabolus à Sanctis Patribus communiter intelligitur: secundum Irenæum, Apostatam significat; secundum verò alios serpentem. Sed ejus verum significatum Adversariũ, sive Contradictorem denotat, ut colligitur ex Sac. Scriptura: [Non est Satan, neque occursus malus, 3. Reg. cap. 5.] in eodem sensu dixit Dominus Petro: [Vade post me satanas. Matth. 16.] quia contradicebat morti ejus. FR. etiam in eodem sensu Petrus Damianus Hildebrandũ Cardinalem, qui fuit deindè Papa Gregorius VII. *Satanam sanctum* appellavit, quia apud Alexandrum II. impediebat eum, ne Episcopatum Ostiensem dimitteret. In veteri testamento semper legitur *Satan* indeclinabile, sed in novo declinatur *Satanas*, *Satana*: [Et si Satanas Satanam eiiciet. Matth. 12.] Aliqui tamen *Sathanas* scribere malunt. Vide *Diabolus*. *Dæmon*.

Satellites. Vide *Attachiatus*. *Natus Præfectini*. *Puer*. Eorum Præfectus. Vide *Scribo*. *Schilphor*.

Sathaniani. Hæretici. Vide *Euchetæ*. *Precatores*. An iidem sint cum Sethenianis. Vide *Sethiani*.

Satio, verbum, aliquando stabilire, & confirmare translativè significat. [Satiat adhuc in Euangelio suo Dominus. Sãctus Cyprianus lib. 1. epist. ad Mag.] Utitur etiam in sensu passivo: [Deprecationes solas parum ad impetrandum valere, nisi factorum, & operum accessione satientur. Idem in serm. de Eleemos.] sumpta metaphora à cibo, & potu, qui corporales vires stabiliunt, & confirmant; hinc Psalmista: [Panis cor hominis confirmet, psal. 103.

Sationalis. FR. terra sativa. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 46.

Satisfactio in confessione. Vide *Pœnitentia*.

Satnicus, FR. loci Gubernator, qui tenebatur subministrare Principi tempore belli centum homines armatos, hodie dicuntur *Knezi*, idest, Comites. *Knez* etiam appellatur Ragusensis Reipub. Caput.

Satrapa, & *Satraps*. Persarum vocabulum, idest, Provinciæ Præses, eodẽ vocabulo Σατράπης, textus græcus in cap. 4. Daniel utitur; ubi Arabicus Codex habet *Vhil*, idest, Vicarius; hinc falsò asserit Tostatus lib. 1. Samuelis cap. 24. quæst. 4. quod satrapa latinè sonet *Satispotens*: à Sidonio *Satraps* dicitur: [Quisquis sedet sub Rege satraps, carm. 12.

Satum, aridorum mensura, quæ secundum Zachariam Chrysopolis Episcopum in commento Euang. cap. 74. continebat modium cum dimidio, ita enim ait: [Satum est genus mensuræ juxta morem provinciæ Palæstinæ, unum, & dimidium modium capiens.] Vox quidem Syriaca *Saatto*, de qua Matth. c. 13. [Simile est Regnum Cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus.] Alii tamen unum tantum modium, idest, viginti libras frumenti capere existimant.

Saturnalia. Vide *Decembrica libertas*. *Strena*.

Savina, mensura liquidorum, ac pondus: liquidorum: [Senatores quando comedunt, debent habere savinæ mediam vini, & mediam claretti. Cencius Camerar. in ejus M. S. Cæremonial.] In significatu autem ponderis Idem, ubi de censibus agit, ait: [Ecclesia S. Basilii duas savinas piscium.

Saulus. FR. hebraicum nomen, & significat orbatum. Calep. Passerat. in dict. Orbatus, quod nomen D. Pauli ante ejus conversionem fuit.

Sauma. FR. aridorum mensura, de qua in dict. *Sagmarius* dictum est: [A quinque annis, & infra famis fuit tam valida per totam Italiam, quod diversis in partibus sauma tritici pro auri uncia non poterat inveniri. Anonym. Monachus Casin. in Chron. an. 1182.] Item liquidorum mensura: [Inter has angustias adeò fames invaluit, ut sæpè apud Sanctum Germanum venderetur coscina frumenti plusquam una uncia auri, & sauma vini similiter, & capisa olei tari quinque, Idem an. 1192.

Savona, Liguriæ Civitas. Vide *Suana*.

Saxa, cultellus, sive gladiolus. [Ipse brevis gladius apud illos saxa vocatur. Godifridus Viterbien. in Chron.] derivatur à voce germanica *Sahas*: sic enim Vitichindus in lib. 1. suæ hist. inquit: [Cultelli enim nostra lingua sahas dicuntur.] Itaque hoc modo faciliùs textus historiæ Fredegarii intelligitur, ubi ait: [Extrahens saxum, caput Patritii Persarum truncavit] qui genere masculino, idest, *saxus* utitur, nempè gladius: unde aliqui imperiti hujus vocabuli, censentes, quod saxum, idest, sapis extrahi non dicatur, nec eo caput truncetur, perperam proinde *Uxum* correxere. Gregorius Turonensis etiam simili vocabulo usus est, ubi dixit: [Duo pueri cum cultris validis, quos vulgò scramasaxos vocant, lib. 2. cap. 50.

Saxica. Vide *Gabatha*.

Saxones. Vide *Gevisti*. *Cinerum dies*.

Saxonia Transmarina. FR. appellabatur Anglia: [Quia synodus, & Ecclesia, in qua natus, & nutritus fui, idest, in transmarina Saxonia; Lugdunensis synodus, quæ in primis à discipulis S. Gregorii, idest, Augustino, Laurentio, Justo, Melito, Archiepiscopis constituta &c. In epist. Bonifacii Episc. ad Zachariam Papam in tom. 3. Concilior. pag. 429. col. 1. Edit. Venetæ de anno 1585.

Scabellum, genuale. Vide *Pectorale*.

Scabinus, vox germanica antiqua *scheffen*, quæ Auditorem pro causis, ac litibus vasallorum terminandis significat. [Qui filios non habuit, & alium quemlibet hæredem sibi facere voluerit, co-

coram Rege, vel coram Comite, & Scabinis, vel missis Dominicis, qui ab eo ad justitias faciendas fuerint in provincias ordinati, traditionem faciat. Benedict. Levita, lib. 6. cap. 207.] In Capitul. Caroli Magni sæpè fit mentio de hoc vocabulo, & scribitur *Scabineus*. FR. *scabinus* scribendum, nec Auditorem significare videtur, sed potius Consulem, & ubi Benedictus supra scripserat: [Qui ab eo ad justitias faciendas fuerint in provincias ordinati] intelligitur de missis Dominicis, scilicet, à Rege, ut textum consideranti patebit, quos nos *Regios Commissarios* dicimus, ac probatur ex c. 1. de immunit. in Sexto, ubi loquitur de communitatibus, & magistratibus, deinde de singulis temporalibus dominis in particulari ait: [Sanè intelleximus, quod in Regno Franciæ Communiæ, Scabini, seu Consules, & alii domini temporales &c.] ubi notatur particula *seu*, & verba *alii Domini*, quæ denotāt notiori vocabulo Consules inter Dominos haberi; Commissarii autem, & Auditores Causarum, & judices non appellantur *Domini temporales*. Idem vocabulum etiam habetur in l. de illis, tit. de culpis.

SCACCARIUM, Thesaurus, Arcarium, fortasse ex saxonica dict. nota, *Erchecquer*, seu probabiliùs corrigendum *Saccarium* ut in dict. *Saccarius* dictum fuit.

SCADITIO, caducitas bonorum jure feudali, sive emphyteutico, vel livellatico, ob defectum lineæ descendentium possessoris, seu ob non adimpletas conditiones in contractu expressas, in favorem directi Domini proveniens. [Similiter & terras, quas relinquunt, qui sine hæredibus moriuntur, quæ dicuntur scaditiones, in Chron. Casin. lib. 4. cap. 96.

SCAFALDUS, Theatrum, tabulatum, coassatio scenis imposita: [Erectus fuit quidem scafaldus cortinis, tapetis, & pannis variis ornatus. In Vita S. Bertillæ Virginis.

SCALA. FR. poculi genus, in histor. Longobar. lib. 1. cap. 27.

SCALAE GEMONIAE. FR. erant in Capitolio Rom. de quibus Baron. in notis ad Martyrol. 14. Mart. in digressione Apologiæ de loco Carceris Tulliani contra Ugonium de stat. Urbis §. Qualis autem, circa finem. Et Nardinus in Roma antiqua.

SCALARIS ALA. FR. erat Cohors in militia pro aggrediendis mœniis inimicorum destinata [Ipse armatam militiam in adolescentia secutus, inter scalares alas sub Rege Constantino: deinde sub Juliano Cæsare militavit, in vita S. Martini Turonen. Episcop. à Severo Monacho compilata, & in antiquo Breviario Liciensi posita.

SCALARIUM. FR. scala gradibus composita. [Per laicos custodes cœmeterium, vel scalarium Ecclesiæ circumdatur. Matth. Paris. in Additam.] & Cæsarius lib. 8. mirac. cap. 90.

SCAMBIATOR. FR. nummularius, trapezita, italicè *Bancherotto* dicitur, qui pro commutatione variarum monetarum in materia, ac specie ad libitum cujuscunque, cum aliquo sui lucro semper paratus exhibetur. [Nunc Domini Papæ mercatores, vel scambiatores obmurmurantibus Judæis, palam Londini fœnerantur. Matth. Paris. an. 1253.

SCALPELLUM. Vide *Celtes*. Similaria, vel Similia in dict. *Cupha*.

SCAMERA. FR. speculator, explorator, l. si quis scameram. de maleficiis, & publicis criminibus. Lexicon græco-barbarū habet *Scamares*, idest, Latrones, & in singulari *Scamaris* Papias, idest, *Prado*. Meursius spionem interpretatur. Sed errat; nam à *Scamma*, idest, athletico loco nonnisi aggressorem, & incursorem significat; alii *Scammera*, & *Scameras* scribunt: [Neque per exercita, aut cursas, neque per scammeras. In Capitul. *Sicardi* apud Camillum Peregrin. de hist. Longobar. *in principio*] Et inferius cap. 1. [Et hoc promittimus, ut si quis hostis, aut scameras.] Item dicitur *Scamarator*, ibid. cap. 2. Vide *Scara*.

SCAMMA, utitur hoc vocabulo D. Hieronymus ad Pammachium, & ante ipsum Tertull. lib. ad Martyr. Aliqui existimarunt cōcavitatem Theatri significare, ubi gladiatorum pugnæ, aliique ludi exercebantur. Alii tamen Theatri limites, & terminos intelligere malunt, qui ex asseribus, ac trabibus constituebantur; nam vox græca σκάμμα, limites, & sylvæ terminos denotat, qui fossis, ac terræ sulcis circundabantur, translativè verò fossam, quam joco transiliebant cursores, vel ipsam cursus metam. [Quoties nobis à Deo dives ingeritur purpuratus, quoties vulneratus pauper apponitur, toties nobis misericordiæ scamma panditur, toties nobis studium pietatis aperitur. Petr. Chrysol. serm. 124. de Divite, & Lazaro.

SCANCIO, Dapifer, sive poculum ministrans, ex gallico vocabulo *Eschason*, de quo fit mentio in Lege salica, tit. 11. Vide *Dapifer*.

SCANDALIZO, σκάζω, malo exemplo occasionem peccandi præbeo, sive offendo; verbum inter Ecclesiasticos usitatum: sed inter Latinos nunquam reperitur pronunciatum. [Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt. Matth. 18.] unde scandalum spiritualem proximi ruinam, exemplo verborum, vel operū exhibitam, significat. [Væ homini illi, per quem scandalum venit. Ibid.] Etiam in lege civili rixam, seditionem, tumultum, & similia significat. De scandalis, l. 3. & ibi Glossa.

SCANDILIUM, scalæ gradus: [Octo etiam inserui scandilia, supremum attribuens Christo, reliqua sex ordinibus Sanctorum. Cæsar.] Ex latino verbo *Scando*.

SCAPELLARE. FR. rumpere, mutilare, & inutilem reddere, l. si quis Molinum, l. si quis Plonum, de damno, & injuria, l. si quis vitem eod. tit. l. si quis latro, de furtis.

SCAPHA, nàvis. Vide *Chelandium*.

SCAPHISMUM, & *Scaphismus*, σκαφισμός, genus martyrii, de quo Baronius in Notis Martyrol. 28. Julii, §. Muscarum aculeis, lit. *f*.

SCAPULA, nomen viri, ac varii hoc nomine vocati. Vide *Nympha*.

SCA-

Scapulare, monasticus habitus, ita appellatus à scapulis, duobus nimirum ossibus, quæ in parte posteriori colli resident, ubi baptizandus catechumenorum oleo linitur, ut in dict. *Vertex* dicetur, sic etiam ab Armo *Armilausia* nuncupatur. Vide *Armilausia*.

Scapularum Dolor. Vide *Opisthotonus*.

Scara, militum agmen, italicè *Schiera*, ex germanico vocabulo *Schaar*, ex quo proveniunt italicæ voces *Scaramuccia*, & *Scaramucciare*, idest, leve certamen, ac leviter dimicare. [Hæc est illa nobilium scara Francorum. In vit. S. Genuvesæ cap. 3. FR. [Et vos, vestrumque populum liceat per terram meam transire contra illos hostiliter, & cum scara ad vindicandum absque homicidio &c. In capitulare Radelchisi Princ. Benevent. cap. 3. apud Camillum Peregrinum in hist. Princip. Longobar.] Eodem vocabulo utitur Auctor vitæ Caroli Magni à Pithoeo editus. Vide *Scario*. *Scaritus*. *Scamera*.

Scaramanga, vestimenti genus, de quo Luitprandus in legatione, ubi de donativis ab Imperatore Constantinopolitano fieri solitis in sabbato ante Dominicam palmarum; erat enim crassum, & conduplicatum vestimentum hybernale. [Patriciorum deinde ordo secutus, & duodecim numismatum libris cum scaramanga una donatus.

Scaramangum, idem indumentum, quod supra. [Loricam ipsius auro contextam, & scaramangum ipsius detulerunt cum capite ipsius. Paul. Diac. in Heracl.

Scaramanginus, à scaramanga, seu scaramango adjectivum. [Obtulit in hoc loco planetam scaramanginam. Chron. Casinen. lib. 12. cap. 98.

Scario. FR. nomen, quod Militem significat: [Si quis autem Comes, Vicecomes, Gastaldio, Scario, alicujus insuper conditionis &c. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 124.] De Milite scilicet Equite aurato intelligit.

Schariothe. Vide *Ischarioth*.

Scaritus. FR. in aliqua militia stipendiatus, & conscriptus. [Cum Scaritis veniat in statutis. In Synodo Ticinen.] Vide *Scara*.

Scarius. Vide *Scudasius*.

Scaro. FR. publico, stabilio, seu potiùs milites colligo, & exercitum conflo, sicut in dict. *Scara*, & *Scaritus* diximus supra: [Ut fidelitatem nobis promittant, sicut tunc scarivimus. In constitut. Caroli Magni, tit. 39.

Scebrum, Apotheca [Missus in locellum, quod scebrum chartale vocitatur. Anast. in Sergio.] Ex germanica dict. *Scheur*; hinc ab aliquibus *Sceurum* dicitur. Quod vocabulum meliùs fortassè ex græca dictione σκ'βειον deduceretur. [Credit, largiente Domino, bonis omnibus abundare, ut tam in thesauris, ac scevris postmodum duplicia redderentur. Ingulph. in Hist.] FR. Ego verò potius suspicarer hoc nomen significare *Scrinium*; nam *chartale scebrum* ex Biblioth. supra, scrinium, in quo chartæ magni momenti, & de interessibus agentes, conservantur, intelligi potest; ita etiam ex Ingulpho relato ubi ait [Tam in thesauris, ac scevris duplicia reddantur,] quia, scilicet, thesauri, & pecuniæ in scriniis obcluduntur.

Scedium. Navis ruditer compacta, & malè composita, ex verbo græco σχεδιάζω, idest, ruditer, & properanter fabrico, ac translativè de compositione literali crassa Minerva exarata Sidonius dixit: [Si quod scedium temerè jacens chartulis putribus, & veternosis continebatur, raptim, coactimque translator festinus exscripsi. lib. 9. cap. 16.

Scella, *Scilla*, & *Schilla*, Campanæ genus. [Ibi quondam pendebat vas fusile, mediocris, videlicet, ponderis; vulgaris] hoc usus scellam nominat, quod miræ sonoritatis dulcedine audientiam sensus afficiebat. In Actibus S. Priminii Episc.] Hodie autem squilla dicitur, ex voce germanica *Schelle* à verbo *Schallen*, idest, pulsare. Vide *Campana*. *Muta*.

Scematio. FR. detractio, diminutio, resecatio, l. si quis amodò, tit. Qualiter quis se defendere debeat. A verbo Italico *Scemare*. Item significat dementiam, insaniam. Itali enim dementem *Scemo* vocant.

Scendatum. FR. omne sericum textile. [In vestibus scendatum pro foderaturis non portent. Clementina de statu Monachor. cap. 1.] Ubi sic Glossa exponit: [Scendatum omne sericum comprehendit. Vide dist. 11. infra cap. 1. super verbo Sericis.] Rectiùs tamen *Sendatum* scribitur, & italicè *Zendado*, aut *Safetano* dicitur. Vide *Zendadum*.

Scenae Superior Pars. Vide *Episcynium*. Cætera. Vide *Scafaldus*. Item scenæ pars. Vide *Thymelici*.

Scenologia, σκηνολογία. Obscura loquutio. Vide *Pantologia*.

Scenofactoria Ars. Vide *Scenopegia*.

Scenopegia, σκηνοπηγία, idest, tabernaculorum formatio; sic appellatur Hebræorum octava, quando, scilicet, in memoriam Israeliticæ peregrinationis in deserto, habitare, ac dormire solent per octo dies quotannis in tabernaculis, quæ commemoratio Hebræi *Sakot* vocant. Tostatus autem falliter in assignando hujus vocabuli etymon; ait enim à *Scenos*, idest, communem, & *Phagis*, nempè, comestionem significare; sed veram etymologiam ex græco vocabulo supra assignavimus. Ita fallitur etiam in cæremonia hujus festi Plutarchus lib. 4. Sympos. quæst. 5. ubi inter alias ineptias, ait quod in honorem Bacchi celebrabatur. FR. Non est mirum, quod in hoc Plutarchus erraverit; nam etiam hic error penès hebraicum vulgum extiterat; soli enim Sapientes Hebræi hujus festi institutum sciebant; causa autem vulgaris erroris erat, quia hoc festum jubilationis cantibus post vindemias celebrabatur, in quo præsertim canebantur psalmi illi, quorũ titulus est Pro torcularibus, ut Theophylactus scripserat, quia rusticana Hebræorum gens, ac idiota cla-

clamare solebat præ gaudio, strependo potiùs, & inarticulatè jubilando, quàm psallendo; hinc minatus erat populum Jeremias, inquiens: [Ablata est lætitia, & exultatio de Carmelo, & de terra Moab, & vinum de torcularibus sustuli, nequaquam calcator uvæ solitum celeuma cantabit, cap.48.] Celeuma siquidem est lætitiæ vociferatio, de quo dictum fuit in dict. *Alleluja*. Quam vocem Theodoretus in præfato Jeremiæ capite juxta Syriacum textum *Eja, eja* legit, atque simili interjectione *Edad* Hebraicus textus habet. At si vim græci vocabuli inspici velimus κέλευσμα, Celeusma scribi debet, quod penes Scriptores Latinos non rarò usurpatum reperitur, cujus significatum in eadem dict. *Alleluja* expressimus. Cæterum error Tostati etiam patet ex cap. 18. Actorum, ubi habetur, quod D. Paulus *Scenofactoriam* artem exercebat, idest, tentoria, & tabernacula conficiebat, ut expositores declarant. Vide *Doma*. *Hosanna*.

SCEPTRIFER, ferens sceptrum. S. Maximus serm. de Virginibus.

SCEVOPHYLAX, Σκευοφύλαξ, dignitas in græca Ecclesia, quam nos Thesaurarium dicimus, quæ dignitas in aliquibus Latinorum Cathedralibus adhuc conservatur, ut in dict. *Cimelium* dictum fuit, cujus synonyma in dict. *Thesaurarius* reperies: *Scevophylacium* enim sacristia dicitur. Sacristiæ autem synonyma. Vide in dict. *Sacristia*. Hæc verò dignitas obtinebat tertium locum in clericali primo ordine, & curam habebat sacratum suppellectilium, ac in Sede Vacante erat Oeconomus, ut de Archidiacono, & de Oeconomo suis locis diximus.

SCHEMA. FR. σχῆμα, figura, accipitur pro habitu: [Clericusq; effectus, monastico indutus est schemate, Heremperti Epitome An.749.] Item figuram, & speciem significat: [Demon erroneus humano schemate circumamictus. Paul. Diac. lib. 14.

SCHETICUS, adject. FR. à dict. græca σχετικός, relativus, seu unitus, atque *Schetice*, relativè, unitè. [Schetica, seu habitualis conjunctio, amica, & benevola dispositio est, vel concors voluntatum consensus. Qui ergo mutua se benevolentia prosequuntur, amicitiæ respectu schetice conjuncti dicuntur. Hæreticus enim impius Nestorius, ecclesiasticam doctrinam non admittens, quia ipse Deus homo factus est, nostraque natura conjunctus asseritur, hypostaticam quidem, seu personalem conjunctionem negabat. Nicet. lib.3. thes. ortod. fid. cap.9.] Unde Medici *Scheticas* aliquas febres vocant, idest, relativas, seu unitas.

SCHINUS, σχῖνος: arboris species, de qua in cap. 13. Danielis. Aliqui putant esse lentisci arborem, quæ in Chio Insula masticen producit, ut Abbas Justinianus in ejus Epistolis memorabilibus diversorum diffusè, ac eruditè egit. FR. Hic autem vir Justinianus in studiis semper indefessus negat esse lentisci arborem mastichen producentem; sic enim ait in tom. 1. epist. 3. [Alberi &c. somigliano al lentisco, e perciò alcuni scrivono, che la mastice è lagrima di lentisco; mà errano, perche essi sono d'altezza assai maggiori, & hanno le fronde più lunghe in forma rotonda.] Sed contra se gravissimos Auctores habet, Dioscoridem in primis, qui l. 1. narrat. 8. & 81. ait: [Lentiscus resinam gignit, quæ lentiscine cognominatur, aliquibus mastiche:] & Plinius lib. 14. cap. 20. [Resina lentisci, quam mastichen vocant.] Idem affirmat Galenus lib. 2. ad Glaucum de facultate Simplic. 7. Pius II. in descript. Asiæ minoris cap.74. ac alii non pauci antiqui, & antesignani Auctores. Ratio autem proceritatis arborum, vel aliqualis foliorum rotunditatis non officit; sæpè enim videmus animalia, plantas, folia, & fructus ejusdem speciei ob varietatem climatum, aut soli aliquantum variari; & multò magis dicendum est de hujusmodi Chiis arboribus, quæ ex eodem Justiniano ex terra nimis arida nutriuntur, unde mirum non est, si depressiores sint præ cæteris ejusdem speciei, ac minus vigorosè foliorum formam gignant. At miraculosa mutatio lacrymarum mastichis ab Alatio ex Pagomeno, & aliis relatoribus asserta, satis ibidem à præfato Justiniano rejicitur. Errat etiam Sigismundus Gelenius in notis ad Plinium lib. 12. cap. 17. ubi textus habet in principio: [Ergo transit in mastichen, quæ ex alia spina fit:] qui perperam corrigit: [Ego transeo &c. quæ & ex humili spina &c.] Plinius enim in anteriori capite de Myrrha agens, dixerat: [Reliqua vitia, (*idest, Myrrhæ*) deprehenduntur sapore gummi dente lentescentis. Fallacissimè autem adulteratur, Indica Myrrha, quæ ibi de quadam spina colligitur. Hoc solum pejus in India affert facili distinctione, tantò deterior est.] Et immediatè sequitur de alia spina Indica, quæ mastichen gignit, in cap. 17. cit. [Ergo transit in mastichen, quæ ex alia spina fit in India.] Igitur alterari minimè debent Plinii verba. Mastiche verò ex spinis producta reperitur in Melitæ insula, quæ vernaculo vocabulo *Mistcha tà Scench*, idest, Mastiche spinarum, vel *Mistchet el Sciahara*, nempè, mastiche campestris dicitur; producitur enim ex quadam specie carduum spinosorum, quæ à Plinio *Cactus* l. 21. cap. 16. appellatur, ac optimè describitur, sicuti verè experimur existere in Melita, quam ipse, ac alii citati hic in dict. *Cactus* affirmant in Sicilia abundare, & ex ea gignitur mastiche, quæ *Acantica* appellabatur; quæ gratior, ac salubrior præ chia est; nam saporem præfert meliorem, ac callositatem in gustu habet, nec teritur medendo sicut chia; hæc indiget ceræ commixtione, illa verò secus: hæc nimis desiccat fauces, dolorem capitis excitat, venas meseraicas, sive capillares constringit, ac proinde transitum chyli ad hepar difficilem reddit, unde debilitatem stomachi provocat. Item infernum os constringit, ita ut nimio premitu evacuatio fiat, & in excremento trahuntur moroidales sanguinis guttæ, ac ex intestinis pinguedinis particulæ; quæ tamen à sylvestri spinarum masti-

che

che non causantur. Chia semel madita non inservit ampliùs, sed illa ex spinis non contemperatur cera, & madefacta diu in sale conservata durat.

SCHILPHOR, sive, *Schilpor*. FR. Armiger, Satelles. Hist. Longobard. lib. 2. cap. 28. Vide *Scamera*.

SCHIREMOTUS. Vide *Burgemotus*.

SCHISMA, σχίσμα, idest, scissura, divisio. [Hæreses quidem eos, qui omninò abrupti sunt, & in ipsa fide sunt abalienati. Schisma autem eos, qui propter aliquas ecclesiasticas causas, & medicabiles quæstiones inter se differunt. Illegitimos autem Conventus appellat congregationes, quæ sunt à rebellibus presbyteris, vel Episcopis, & à populis minimè doctis. Balsamon. FR. inter Catholicos schisma, divisio, ac separatio illa intelligitur, quæ accidit in subtractione ab obedientia Romanæ Ecclesiæ. [Schisma siquidem ipsum, quod græcum nomen est, scissuram sonat: sed in unitate scissura esse non potest: non ergo unitati, (*idest, Catholicismo*) communicat, qui schismaticis communicat. Partes sibi ipsi fecerunt, & ab eo, quod unum est, (ut Apostoli Judæ jam verbis loquar) semetipsos segregantes, spiritum non habent, quibus omnibus illud efficitur, ut quia in unitate unum non sunt, ut quia in parte esse voluerunt, ut quia spiritum non habent, Corporis Christi sacrificium habere non possint, can. schisma, 24. qu. 1.] Nam Ecclesia est sicut Domini vestimentum, quod scissum non fuit, can. sicuti Domini vestimentum, 16. quęst. 7. Vide *Romanus morbus*. In sacra tamen Scriptura pro contentione aliquando sumitur: [Dicebant ergo ex Pharisæis quidam: Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit. Alii autem dicebant: Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et schisma erat inter eos. Jo. cap. 9.] Paulus verò Apostolus scissuram, & divisionem ab unitate, & societate, quæ in Christo est, in epist. 1. ad Corinth. cap. 1. per dictionem *Schisma* intelligit, quę unitas est eadem Catholica fides.

SCHISMATICUS, FR. Christianus ab Ecclesia Catholica divisus, quem vulgus *Christiano di giuntura* vocat, idest, baptismo tantùm Catholicis similis, ac conjunctus. Schismaticus definitur ab Augustino in dict. *Heresis*. Vide etiam *Ruptarius*.

SCHIZA, σχίζα, Italicè *Schegia, Stecca, Tacchia*, diversimodè dicitur. [Constipavit schizas super altare. Lucifer. Calarit. ad Constant. Imp.

SCHOLA. FR. ex græco σχολὴ, idest, otium, vacatio latinè interpretatur. Glossa in proem. sexti decretal. §. Scholaribus. Usurpatur etiam pro controversia, sive disputatione. Cic. lib. 1. Tusculan. quæst. [Dierum quinque Scholas (ut Græci appellant) in totidem libros contuli.] Item schola penes Ecclesiasticos Scriptores ordinem Clericorum significat. Vide Baroniũ in notis ad Martyrol. 6. Febr. §. Scholastici. Sed potius Collegiũ significat. Pomp. tamen Festus contrarium sensit inquiens: [Scholæ dictæ sunt, non ab otio, ac vacatione, sed quod cæteris rebus omissis, vacare liberalibus studiis pueri debent.] Vide *Scholaris*.

SCHOLA ADEXTRARIORUM. Vide *Adextre*.

SCHOLA BESTIARUM. Vide *Ludus*.

SCHOLA CANTORUM, Cantorum Collegium ab Hilaro Papa institutum, ut Anast. Biblioth. in ejus vita refert. Quare dum Joannes Diaconus in vita Gregorii Magni asserit hunc Pontificem Cantorum Scholam instituisse, intelligendum est illam reformasse; Gregorius enim multa hujusmodi Collegia Romæ ædificaverat, ac copiosis redditibus ditaverat pro sustentandis pueris ad discendum cantum, quos ipsemet docebat, ac usque ad præsens uti pretiosa reliquia ostenditur Romæ flagellum, quo ille pueros corrigebat in doctrina cantus. FR. S. Antonius verò Florentiæ Archiep. hæc habet: [Sholam Cantorum, qui hactenus eisdem institutionibus in S. R. E. modulantur, constituit, (*idest, D. Gregorius*) eique cum nonnullis prædiis, duo habitacula, scilicet, alterum sub gradibus B. Petri Apostoli, alterum sub Lateranensis Patriarchii domibus fabricavit, ubi usq; hodie lectus, in quo recumbens modulabatur, & flagellum illius, quo pueris minabatur veneratione congrua cum authentico Antiphonario servatur, tit. 12. c. 3.] Hæc tamen Schola Cantorum, quæ Pontifici inserviebat, non erat puerorum; sed septem Subdiaconorum Cappellæ Papalis. Baron. 1057. nu. 22. Schola enim puerorum erat illa, de qua in dict. *Parvisium* dictum fuit: Hoc inquam Collegium tenebatur adire ubicunque Pontifex solemniter celebrabat, & ejus Præpositus *Archiparaphonista*, sive *Primicerius Cantorum* dicebatur. Vide *Archiparaphonista*. In qua Pontificali celebratione ad Subdiaconum spectabat canere à *Symbolo*, usque ad *Pax Domini sit semper vobiscum*; deinde Cantorum Schola reassumebat, quod sequebatur, ut Innocentius III. refert, qui in hac cæremonia profundissima arcana detegit, nempè, Subdiaconum hebraicum populum denotare, qui ab exordio veram fidem professus est; verum post Christi resurrectionem ad agnitionem veræ fidei subintraverunt Gentiles, quorum typus Cantorum Schola est. Qui ob eandem rationem canebant offertorium, in quo significabatur, aliquos Gentiles ante passionem in Christo credidisse. Innocent. lib. 2. de myst. Miss. cap. 52. Vide *Scholentes*.

SCHOLA EXCEPTORUM. Vide *Exceptor*.

SCHOLA GRAECORUM. FR. de qua Floravant. Martinellus in ejus Roma Ethnico-sacra pag. 213. hæc habet: [In Regione Ripæ prope locum antiquitus dictum Velabrum à Dionysio Papa, ut creditur, fundatum, ab Adriano I. à fundamentis refectum, & ampliatum, apud quod Nicolaus I. fecit hospitium largum, & spatiosum, satisque præcipuum ad opem, atque utilitatem Pontificum: item secretarium, atque Triclinium. Olim vocabatur ad SS. Martyres ob plurima Martyrum Corpora in illud allata à Paulo I. Schola item Gręca à græcis literis, quibus Romana juventus hìc imbuebatur, vel ut Jo: Baptistæ

ftæ Paulino placet, à Vico græco incolarum Græcorum Schola item S.August. appellabatur: à Gelasio II. instauratum, & largissimè dotatum. Ditatur imagine B.Virg.Mariæ miraculis insigni. Estque Diaconia Cardinalis, & habet Canonicos.] Verum de Vico græco, & incolis Græcis, ut ex Paulino asseritur, nullibi legitur. De schola necquicquam, nisi ex aliqua conjectura, ut inferius referam. Errat insuper Martinellus de fundatione hujus Ecclesiæ; de qua rectius ait Baronius in Notis ad Martyrolog.9. Octob. lit. *b*. ubi hæc habet: [His accedit Stephani Papæ factis potiùs, quàm verbis testante sententia; nam eo tempore, quo ipse Pipinum Regem coronavit in Gallia; cùm ægrotans, S.Dionysii adminiculo è morbo convaluisset, sacris ejusdem reliquiis Romam translatis, in ipsius honorem monasterium erigendum curavit, quod Græcis Monachis tradidit, atq; indito nomine Græcorum scholam nuncupavit; quod obitu ejus imperfectũ relictum, ab ejus successore Paulo Papa est penitus absolutũ. Hæc ipsa Ludovicus Imp. ab Hilduino perpetuis monumentis voluit commendari, prout ejusdem Imp. ad eum litteræ scriptæ declarant &c.] Ego tamen autumo hoc nomen scholæ græcæ fuisse huic loco tempore Romanorum inditum. Nam Cæcilius Metellus Macedonia subacta, plurimas statuas inde nobilissimorum Artificum græcorum Romam transtulit, Plin. lib. 34. cap. 8. quas in ejus Theatro reposuerat. Unde de Metello inquit Paterculus lib. 2. [Hic primus omnium Romæ ædem ex marmore in iis ipsis monumentis molitus, vel magnificentiæ, vel luxuriæ princeps fuit.] Et dicebatur Porticus Metelli postea Octaviæ. [Hic est Metellus Macedonicus, qui porticus, quæ fuere circumdatæ duabus ædibus sine inscriptione positis, quæ nunc Octaviæ porticibus ambjuntur, fecerat. Idem Paterculus] Plutarchus in Metello. Plin. lib. 34. c. 6. Hæc autem Metelli, sive Octaviæ Porticus incipiebat à Theatro Marcelli, in quo hodie palatium DD. Sabellorum extat; ita Appianus, & alii: habebat insuper plateam, sive campum, ubi nunc fortassè dicitur S.Mariæ in Căpitelli, quod videtur corruptè dici, idest, *In Campo Metelli*, quod colligitur ex eodem Plin. lib. 36. c. 5. ubi de Prasitele sculptore, & statuario celebri ex Calabria sic ait: [Natus hic in Græcia Italiæ &c. Jovem fecit eburneũ in Metelli æde, qua campus petitur,] & extendebatur versus S.Mariam in Porticu, ut omnes antiquarii asserunt, & nomen ipsum declarat. Hoc etiam Theatrum, sive Porticus dicebatur *Schola Octaviæ*. [Antiphilus Hesionem mobilem pinxit, & Alexandrum, ac Philippum cum Minerva, qui sunt in schola in Octaviæ porticibus. Plin. lib. 35. cap. 10.] Et de Scopa græco statuario idem lib. 36. c. 5. agens, inquit: [Ejusdem est objectus à Cicerone Verri, ille propter quem Thespiæ visebatur, nunc in Octaviæ schola positus.] Hinc quia in hac scola multæ picturæ, ac statuæ ex Græcia delatæ, quas plurimas in hac schola recenset idem Plinius in eodem lib. 36. cap. 5. & alibi, inde reor, quod Picturæ, ac statuariæ artis studiosi ibi ad discendum Græcorum stylum ex illis famosissimis græcis reliquiis accedebant; unde schola græca appellata fuit: nam S.Maria in Cosmodin, sive scholæ græcæ, non multum distat à S. Mariæ in Porticu Templo: & cum hoc theatrum, porticus, sive schola amplissimum spatium occuparet, verisimile est ad Ecclesiam Cosmodin conterminasse. Cæterum quod dicit Martinellus supra, Ecclesiam scholæ græcæ fuisse à Gelasio II. exornatam, hoc ejus gentilitia insignia familiæ Cajetanæ in Capitulis columnarum Ciborii posita testantur. Quod autem dicit Martinellus, esse hanc Ecclesiam Diaconi Cardinalis titulum, in Bullar. Casinen. tom. 2. const. 169. hæc subscriptio habetur: [Hyacinthus Diac. Card. S.Mariæ in Cosmodin:] sed errorem esse transcriptoris manifestatur ex eodem tom. 2. Bullar. const. 170. ubi idem Card. subscribit [S. Mariæ Cosmodin Diaconus &c.] Vide *Cosmodin*.

Schola Notariorum. D. Gregor. lib. 7. epist. 17.

Schola Puerorum. Vide *Parvisium*.

Schola Saxonum, olim Romæ. Baron. in Notis ad Martyrol. 10. Novembr. *lit. a. Vide Porticani*.

Schola Silentiariorum. Vide *Silentiarius*.

Schola Stratorum. Vide *Strator*.

Schola Subdiaconorum. D. Greg. lib. 7. ep. 17.

Schola Virgariorum. [Ante Ecclesiam S. Mariæ Virgariorum est quoddam aliud Cantharum, in quo de consuetudine schola Virgariorum præparat lectum Domini Papæ in Litania majori, veniendo ad S. Petrum, in Ritual. antiquis.] Vide *Porticani*.

Scholaris, Prætorianus. [Ipse armatam militiam in adolescentia secutus, inter scholares alas sub Rege Constantino, deinde sub Juliano Cæsare militavit. Sever. in vita S.Mart.] Unde postea communiter hoc vocabulum pro societate in eadem professione ex voce σχολὴ, idest, exercitium, sic schola, & scholares pro exercitio, & exercitantibus litterarum studium usurpatum fuit. FR. in prima significatione ait Vegetius lib. 2. cap. 21. [In orbem quendam per diversas cohortes, & diversas scholas promoveantur.] Et in Cod. de privil. Scholar. lib. 12. loqui intelligitur *de undecim* militum scholis, de quibus Justinianus in l. ult. Cod. de locato, sic ait: [Milites autem non appellamus eos, tam qui sub excelsis Magistris militum tolerare noscuntur militiam, quàm qui in undecim devotissimis scholis taxati sunt; necnon eos, qui sub diversis optionibus fœderatorum nominum sunt decorati:] sic dicebatur *Schola Capulatorum, Schola Cassia, Schola Gall., Schola Quæstorum, Schola Xanta &c.* Vide Alciatum de privil. Scholarium in tribus posterioribus libris Cod. Item scholaris appellatur Ecclesiasticus, quia in militia Ecclesiastica conscriptus est, lib. 3. Decretal. tit. 41. cap. 1. & in primo sensu. Vide *Prætoriani*.

Scho-

Scholaster, Scholasteria, & Scholasticissimus } Vide *Scholasticus*.

Scholasticus, σχολαστικὸς, idest, vacans: hinc pro persona ad studium vacante accipitur, ac in Conciliis, & apud Ecclesiasticos Scriptores non rarò Advocatus intelligitur. [Ut dent facultatem defensores custodiendi scholasticos, qui in actu sunt, vel munere defensionis, can. 97. In Codice Canonum Africanorum,] & alibi sæpè in eodem significatu. Vide *Canon Missæ*. Quæ tamen dictio ut plurimum eruditam personam denotat: [Quales composuerunt Ambrosius, Hilarius, & Beda Anglorum Pater, & Prudentius scholasticus Hispaniarum. Valaf. de rebus Eccles. cap. 25.] Ac processu temporis Canonicus possidens Theologicam prębendam in aliquibus Cathedralibus intelligitur nomine scholastici: [Magister Rodulph. scholasticus Coloniensis. Cæsar. lib. 1. cap. 52.] In Ecclesia S. Gregorii Romæ extat sepulcralis cujusdam Canonici inscriptio de anno 1470. defuncti hujus tenoris: [Hic requiescit Petrus Freberti de Normannia Presbyter Cantor in Capella Papæ, Canonicus, & Scholasticus Lexoviensis.] In aliquibus Hispaniarum Ecclesiis Canonicus Theologus appellari solet *Maestre Scuela*, vel *Canonista*. Quæ theologalis præbenda *Scholasteria* à Cæsario lib. 4. c. 62. dicitur, nempe: [Cum redditus scholasteriæ non sufficerent,] eodemque termino utitur Concil. Trident. sess. 23. c. 18. Item reperitur superlativum *Scholasticissimus* in significatu doctissimi: [Vir prudens, & scholasticissimus Fortunatus. In vita S. Dionys. Mart.] Item *Scholaster* Magistralis Canonicus in Triden. Conc. & à Durando dicitur. FR. Antiqui etiam hoc vocabulo usi sunt ad significandum declamatores: de quibus Baronius in Notis Martyr. 6. Februar. lit. *b*, hæc habet: [Qui dicti sint scholastici, habes ex Tacito lib. de Oratore, & aliis. Eo nomine nuncupati sunt Rhetores, & Declamatores litium fictarum, qui deinde transirent ad tractandas veras. In eadem sententia Plinius lib. 2. epist. 3. ad Nepotem, ubi ait, eosdem à fictis litibus transire ad causas centumvirales, quas in Basilicis orabant, spectante populo: de iisdem eodé libro epist. 14. ad Maximum, & epist. 18. ad Mauricum. Ante ipsum Seneca in lib. declamat. & lib. controvers. Talis erat S. Hieronymus, dum adhuc junior Romæ esset, ut ipse testatur his verbis: Aliquoties cum adolescentibus Romæ controversias declamarem, & ad vera certamina fictis litibus exercerer, currebam ad tribunalia judicum, &c. Hæc ipse in comment. in epist. ad Galat. cap. 2. Scholastici etiam ipsi Advocati dicti reperiuntur: sic in Concil. Sardicen. cap. 13. & l. 2. Cod. de lucris Advocat. lib. 12. & l. 1. de concussion. advocat. Cod. Theod. & Synes, epist. 1. & 2. ad Domitianum scholast. Dicere scholasticè, idem est, quod rem aliquam rhetoricè pertractare; sic Gennad. de Viris Illustr. in Salviano, & Greg. in Registro lib. 7. epist. 63. Verùm hodie scholasticè dicere, idem est, quod rem per controversiam disputare: unde & Theologi scholastici illi dicti sunt, qui res divinas logicè disputando perquirunt &c.] Contrarium tamen tenet Jo. Maria Cataneus in d. epist. Plinii ad Nepotem, ubi sic notat: Scholasticus, idest, declamator solus in fictis causis, & otiosis versatus, non in veris litibus;] sed re vera *Scholasticus* apud Antiquos eruditum propriè significabat: quare de Maximino juniori Imp. qui, ut refert Capitolinus, omnigena eruditione imbutus fuerat, apud eundem legitur, quod Alexander Severus cupiebat ei sororem in matrimonium conjungere; pro qua re Mammeæ matri, inter alia, de laudibus illius juvenis hæc scripserat: [Ipse Adolescens, & pulcher, & scholasticus, ad græcas munditias esse videatur.] Quare *Scholasticissimus* nonnisi eruditissimum significare videtur.

Scholentes, ita in diariis m. ss. Brocardi Cantoris appellantur scholares.

Scholion. Vide *Hypomnesticon*.

Scibboleth. FR. hebraicè spicam denotat, cujus prima littera *Scin* pronunciare non valebant Ephrathæi, ita ut per hujus pronunciationis defectum, Ephrathæos se abscondere non potuissent: & quemadmodum in trucidatione Gallorum in Sicilia tempore Caroli Angioini ejus insulæ Regis, advenæ Galli, licet tales se esse negarent, per defectum pronunciationis litt. C. nam leniter *sce*, pronunciant, detegebantur; eodéque modo qui erant de Ephraim manifestabantur ob impotentiam pronunciationis litterę *Scin* hebraicæ. [Cùmque venisset ad ea de Ephraim numero, fugiens, atque dixisset: Obsecro ut me transire permittatis: dicebant ei Galaaditę: Nunquid Ephrathæus es? quo dicente: Non sum: interrogabant eum: Dic ergo Scibboleth, (quod interpretatur Spica.) Qui respondebat, Sibboleth; eadem littera spicam exprimere non valens. Statimque apprehensum jugulabant &c. Judic. 12. 5.] Eodem modo Arabes sicut Ephrathæi spicas per *sin*, & non per *scin*, nempè, *Sbul* pronunciant.

Sciderattus. FR. discissus, l. si quis alii pedem. de plagis, & compositionibus.

Scintillarium, liber Venerab. Bedæ sic denominatus, in lapide S. Mariæ scholæ Græcæ, cujus inscriptio incipit: *Sume Valeriane*, ab Angelo Rocca, & Turrigio de Crypt. Vatic. secundæ impressionis allata.

Scipio, idem ac Matthæus hebraicè. Vide *Matthæus*.

Sclusa. FR. Clausura, vallatio: [Si quis sclusam de farinario alieno rapuerit, in lege salica, tit. 14.

Scolaces, Funale cereum, sive funalis fax, à verbo græco σκολιόω, quod torquere significat, quia erant hujusmodi candelæ retortæ. [Quis enim accendit lucernã, ut videat solem? quis scolacibus utitur, ut stellarum micantium videat claritatem? Petr. Damian. lib. 6. epist. 17.] In funerali S. Cypriani legitur hunc Martyrem [Cum cereis, & scholacibus] associatum fuisse. Baronius tamen hunc textum correxerat *Scholaribus*; sed

admittentibus prædictam græcam etymologiam, erit germanior prior lectio.

SCOPOLARIUS, Converritor. Cencius Camerar. in ejus M.S. Cæremoniali. FR. etiam Ulpianus utitur hoc vocabulo.

SCORPIACUM, medicinale antidotum contra scorpionum ictus: hoc vocabulo Tertullianus suum tractatum contra Gnosticos hæreticos denominavit, quos hæreticos etiam S. Epiphanius scorpionibus assimilavit.

SCORPIO, martyrii genus; erat enim nodosa, ac spinea virga, quæ percutiendo carnem lacerabat, ita appellata, quia ad instar scorpionis caudę curvabatur. [Virga si est nodosa, vel aculeata, scorpio recentissimo nomine vocatur, qui arcuato vulnere in corporibus infigitur. Isid. lib. 5. Orig.] sive ita dicitur ex græco vocabulo σκορπίος, nempè, baculus aculeosis nodis diramatus formam scorpionis præseferens, ut ex Athanasii Apologetico colligitur. FR. Vide Latinium in Correct. Martyrol. ad 12. Junii 6.

SCOTALLUM. FR. Oenopolium, sive taberna, in qua cervisia venditur: [Denunciatum est præterea Vicecomitibus, & Forestariis, aliisque ministris Regis, ne scotalla alicubi in Regno faciant. Matth. Paris. an. 1213.] Ex saxonis vocibus *Scot*, idest, signum, quod in tabernis solet apponi, & *Ala*, nempè, cervisia.

SCOTATIO, donum, vel possessionis traditio ad piæ causæ signum. FR. verum *scot datio* rectiùs scribi deberet, vocabulum saxono-latinum quidem est, nimirum, *scot* quod est signum, & *datio* donum :I: [Quod in hujusmodi donationibus modicum terræ consuevit in manu accipere, vel in extremitate pallii, quod manu Prælati Ecclesiæ sustinetur, aut super altare ponendum sub testimonio videntium, & audientium sub dicta forma, quæ scotatio vulgariter appellatur.] FR. Et infra: [Cum hujusmodi signum, quod scotatio dicitur, non tam factæ donationis, quàm traditæ possessionis sit evidens argumentum, cap. 2. Decretal. de consuetud.] :I: Cæremonia erat hæc antiquitùs in piis donationibus observata. Vide *Scotum*.

SCOTICANUS, FR. Scotus, ex Scotia insulanus. [Presertim cum supradictus Rex tantæ fuerit honestatis, quod ipsius instrumenta maximæ authoritatis sint in partibus scoticanis, cap. 9. decretal. de fide instrumentor.

SCOTOMA, vertigo. Isidor. Vide *Scotomaticus*.

SCOTOMATICUS, qui vertigine in oculis laborat, & omnia obtenebrescere ei videntur, ex græco σκοτωματικός, idest, tenebrosos oculos habens. [O quam splendida piæ castitatis acies illustrat, quas nec carnalis illecebræ caligo obtundit, nec spinea obscœnitatis glaucoma suffundit, quo plerumque (heu dolendum dictu) etiam perfectorum palpebræ graviter grossescunt, & qui putabantur pudicitia prædìti, dum sæpè humanum fallitur judicium, quasi scotomaticorum lumina tenebris obturantur. Aldhelmus de Virg. cap. 11.] Vide *Helucus*.

SCOTOPICI, Hæretici. Vide *Bonosiani*.

SCOTTA, FR. malleus, quo saxa percutiuntur, & teruntur. [Volens molam emendare, accepto ancipiti ferro, quod vulgò scottam vocant, cœpit terere molam. In vita S. Austregisili Episcopi.

SCOTULA. Vide *Bugia*.

SCOTUM, excussio, exactio, exigentia, sive, ut alii malunt, donum significat, ex dict. saxonica *scot*, idest, donum, ut in dict. *Scotatio* dictum est supra. [Et volo, quod dicti Monachi sint quieti, & soluti ab omni scoto. Ingulphus Abb. in ejus Chron. ubi de Edredo Anglorum Rege agit. Vide *Scotatio*.

SCRAMASAXUS. Vide *Saxa*.

SCREONA, & *Screuna*, domus subterranea; [Si tres homines ingenuam puellam de casa, aut de screona rapuerint &c. in l. salica, tit. 14. cap. 5.] Ex germanica dict. *Eschrenes*.

SCRIBA, Doctor Hebræus in Mosaica lege, qui communiter hodie Rabbinus dicitur, qui solebat esse de Tribu Simeon, ut dicemus in tractatu, cujus titulus est, Contradictiones apparentes Sac. Scripturæ, in calce hujus operis apposito, ubi etiam ostendam verificationem prophetiæ Jacob Patriarchæ, quod, nempè, Tribus Levi, & Simeon dispersæ habitare debuissent inter Israeliticum populum; prima, nempè, ratione officii, & gradus levitici, sacerdotalisque; secunda verò ad instruendum populum in lege, & traditionibus. FR. Quamvis à Pharisæis distinguerentur; poterant tamen Scribæ aliqui esse Pharisæi, sicut inter nos Christianos reperiuntur Religiosi simul & Doctores: Sed meliùs Vide in dict. *Pharisæus*.

SCRIBO, nomen, satellitum Præfectus. [Quo audito Augusta misit Arthemium Scribonem. Anastas. Biblioth. in Vigilio Papa.] Ac alibi idem repetit [Omnes, qui in consilio ipso fuerant, imbojatos misit Ravennam per manus Maurini scribonis. Idem in Theodoro.] Quamvis D. Greg. lib. 8. epist. 60. officium honoratius intelligat.

SCRIBO, verbum. Vide *Obumbro*.

SCRINIARIUS; Notarius, scriba, archivista, qui licet in primitiva Ecclesia ad colligenda Martyrum acta instituti fuerint, ut alibi dictum fuit, processu tamen temporis ad formandas apostolicas bullas addicti sunt, ut ex Epistolis Sergii IV. colligitur: [Scriptum per manus Benedicti Notarii Regionarii & scriniarii S. R. E.] Hi duodecim numero erant, quorum primus *Protoscriniarius* dicebatur: imò & *Archivista*, *Bibliothecarius*, *Cancellarius*, *Protoscrinarius*, *Protonotarius*, de quibus suis locis. Synon. Vide *Notarius*. FR. de hoc vocabulo habetur mentio in lib. 5. Decretal. tit. 7. cap. 12. [Vobis Advocatis, & Scriniariis firmiter inhibemus.] Et cap. ad audientiam, de de præscriptionibus, dicitur; [Scriniarius alio modo scripsisset dicta testium, quàm dixissent.] Dicebatur etiam *Magister Scrinii*. Sic enim appellatur à Sozomeno lib. 7. cap. 13. ubi de Ma-

Magistro Scrinii nomine Benivolo, qui à Justina Valentiniani II. Imperatoris Matre, ut Arii falsum dogma observandum stabilita lege scriberet jussus, promissione majoris promotionis gradus, si hoc faceret, ab ea allectus; ille nihilominus ad pedes impiæ Augustæ protinus projecit cingulum magistratus, ac intrepidè respondit, se pro tam execranda impietate nullum dignitatis honorem accepturum. Cingulus enim Magistratus signum erat, sine quo haud licebat in conspectu Principis comparere, qui usus non solum erat penes Græcos, ut ex Chrysostomo serm. 20. super cap. 2. epist. primæ ad Corinth. habetur, sed etiam penes Latinos, ut in can. nullus Episcopus, 11. quæst. 1. cujus hæc sunt verba: [Magistratus enim, qui hoc jubere ausus fuerit, ammissione rerum, & cinguli condemnatione plectetur.] De scriniario Glossa in cap. ad audientiam, lib. 2. decret. de præscriptionibus, sic ait: [Scriniarii appellantur tabelliones, & est vulgare Romanorum.

SCRINIUM; Archivum, ubi conservantur Scripturæ, cujus synonyma. Vide *Archivium*.

SCRIPPUM, bulgæ, ex Saxonica voce *Scrippe*, de qua fit mentio in Synodo sub Rege Pipino celebrata cap. 4. his verbis: [Peregrinis similiter constituimus, qui propter Dominum ad Romam, vel alibi vadunt, ut ipsi per nullam occasionem ad pontes, & ad exclusas, aut navigio non detineantur propter scrippa sua:] idest, ut non molestentur solvere datium, aut aliam impositionem pro rebus illatis in eorum bulgis, sive sacculis. Vide *Bissacius*.

SCRIPTORIUM, locus in Monasterio, ubi Monachi ad scribendum conveniebant tempore hyberno, qui locus conservabatur calidus.

SCRIPTURA SACRA. Vide *Biblia*.

SCRIPTURA SUPREMA. FR. idest, testamentum, Cod. de hæreticis, §. Manichæos.

SCRITOBONI. FR. Saltatores, septentrionales Populi. Paulus Diaconus in hist. Longobar. lib. 1. cap. 5. & 28. & ejus Adnotat. ibidem. Alii tamen *Scrythinios* legunt in hunc Pauli locum, sive *Scrifinios à Scrifinia* regione Scandinaviæ, quæ perpetuò nivibus riget; & ejus incolæ carnes ferarum crudas edunt, pellibusque eorum corpora sua contegunt, ex eod. Paul. Diac.

SCROBULA, vestis muliebris species. [Istæ mulieres ambulant discalceatæ, portantes scrobulas usque ad terram. S. Oderic. in peregrin. cap. 1. §. 4.

SCRUTINO, inquiro, examino, investigo, scrutor. [Scrutabor Jerusalem in lucernis. Sophon. c. 1.] & ad rem: [Scrutinabo Hierusalem cum lucernis. Lucifer Caral. lib. 1. advers. Const.

SCRUTINIUM, erat examen Catechumenorum in tempore quadragesimali circa res fidei, ut explorarent fidei professores, an fuissent illi idonei ad recipiendum sacrum lavacrum in proximo Sabbato Sancto, quod scrutinium per septem vices fiebat: unde Albinus de divin. off. cap. 19. ita inquit: [Neque hoc ommittendum, quod Romani infra quadragesimam sex scrutinia celebrant, & hodie septimum: in isto septenario intelliguntur dona Sancti Spiritus in baptismate data.] Primum siquidem, ac secundum scrutinium celebrabatur in feria IV. & Sabbato tertiæ quadragesimalis hebdomadæ. Tertium verò, quartumque etiam in iisdem diebus quartę hebdomadæ sequentis, quod solemnius, & principalius erat; atq; appellatur per antonomasiã in Ordine Romano *Feria scrutinii*. Ideo totum Sacrum illius diei ad Catechumenos directum intelligitur, nam incipiendo ab Introitu, de illis significatur in verbis [Cum sanctificatus fuero, effundam super vos aquam mundam &c.] In eodem pariter sensu Epistola legitur, ac clariùs Euangelium, in quo habetur cęci nati miraculum in Natatoria Siloe visum recipientis, quod symbolum revera Catechumeni est, qui spiritualem visionem in sacro baptismatis fonte recipere debet, ut in homilia hujus diei satis explicat D. Augustinus. Quintum autem, & sextum scrutinium convocabatur in iisdem diebus, quintæ tamen hebdomadis. Ultimum tandem erat in IV. feria sextæ hebdomadis, pro quibus examinibus in qualibet prę cedenti Dominica invitabatur universus fidelium populus sub hac forma verborum: [Scrutinii diem dilectissimi fratres, quo electi nostri divinitùs instruantur, imminere cognoscite; ideoque sollicita devotione sequenti quarta feria circa horam nonam convenire dignemini, ut cæleste mysterium, quo Diabolus cum sua pompa destruetur, & janua cælestis regni aperietur, inculpabili ministerio peragere valeamus. Apud Durandum lib. 6. cap. 56.] Item in Sabbato ante Dominicam palmarum tradebatur symbolum Catechumenis, & ideo hoc Sabbatum in ambrosiano ritu *Sabbatum in traditione symboli* denominatur, ut in eo Breviario habetur. Aliquando tamen nomine Scrutinii interrogatio illa, quæ fit à Parocho sponsis ad exigendum eorum mutuum consensum in Sacramento matrimonii intelligitur. Hinc Jo: Monachus in Vita Gaufridi Ducis ait [Traditur itaque nuptui filia; fit ab Episcopo mutui consensus scrutinium.] FR. Vide Glossam in cap. 2. §. scrutinium, lib. 3. tit. 27. decretal. Cæterum scrutinium tribus modis canonicè intelligitur; primò Catechismi, de quo supra, & in can. ante baptismum, & seq. de consecrat. dist. 4. Secundò intelligitur de iis, qui examinandi sunt ab Episcopo ad suscipiendos ordines, ut in titul. 12. lib. 1. decretal. Tertiò per scrutinium intelligitur voluntatum inquisitio in electionibus faciendis, quæ fit secretò, ut in cap. quia propter, lib. 1. decretal. tit. 6. & cap. in electionibus, tit. de electione, & electi potest. in sexto: & fit tribus modis, de quibus Glossa in cap. eum expediat, eod. tit. in sex. De qua materia nuper uberrimum tractatum composuit Passerinus.

SCRUTUM. FR. res, quæ propter usus consumationem diminuto pretio venditur: unde *Scruta*

tarius dicitur, qui res usu consumptas vendit. Alii tamen non *scrutum*, sed *scruta*, *scrutorum* declinant. [Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per annos singulos sexcentorum sexaginta sex talentorum auri, excepto eo, quod afferebant viri, qui super vectigalia erant, & negotiatores, universique scruta vendentes, 3. Reg. cap. 10.] Idem etiam habetur 2. Esdr. cap. 3. ubi sic inquit: [Post eum ædificavit Melchias filius aurificis usque ad domum Nathinæorum, & scrutum vendentium contra portam judicialem] Dionysius Carthus. in 3. Reg. cap. 10. art. 16. *scuta* legit, sed excusatur à Nicolao Serrario in 3. Reg. & 11. Paralipom. cap. 10. his verbis: [Duplicis generis negotiatores ponuntur, majores, & minores, qui scruta vendentes, idest, minutiores merces, quas minutissimè scrutantur. Legerunt nonnulli scuta, quod hebræa vox ferre potest; correcta tamen Biblia, scruta retinuerunt; quo nomine tanquam communi, merces omnes etiam pretiosissimas à Latinis exprimi testis est Hieronymus cap. 27. Jeremiæ.] Hoc tamen vocabulum Cælius Rhodiginus lib. 10. antiq. cap. 6. verbum Scruta, putat significare omnia, quæ cum usu jam deteriorata sint, pretio diminuta censentur.

SCULCA. FR. mulcta pecuniaria pro inobedientia militari, l. si quis in exercitu, de exercitalibus.

SCULDAIS. Vide *Sculdascio*.

SCULDASCIO, *Sculdascius*, & *Sculdasius*, Judex inferior. [Nullus Marchio, Comes, Vicecomes, Sculdasius, vel quilibet ex judiciaria potestate, in Bulla Othonis Imp. apud Baron. tom. 9. annal.] cujus etymon à voce germanica provenit, & usque ad presens Helveti *Sculdais* appellant suarum Rerumpub. Primates. FR. in diversis locis de his vocabulis Sculdascio, & Sculdascius & Sculdasius fit mentio, puta in l. de Servo fugitivo, de furtis. Rectorem loci significare ait Hist. Longobar. Adnotat. lib. 6. cap. 24. ac passim in tom. 2. Bullar. Casinen. Const. 23. 47. 78. 86. 91. 96. & ibidem *scarium* appellat constit. 124.

SCULTA, speculator. [Vos loca ipsius, quantum vos Dominus juvaverit, deprædate, aut certè scultas, quos mittitis, sollicitè requirant. Greg. in Regist. lib. 12. cap. 23.

SCUPHA, cucurbitula pneumatica, qua attrahuntur humores corporis supra cutem cum stuppa accensa applicata, Romæ *Coppa à vento* appellatur. [Frequenter evenit, ut uni membro per aliud medeamur. Dolent aures, & scuphæ humeris apponuntur. Delictum cordis fletus oculi purgat, peccavit manus, & pectus contunditur, deliquerunt genitalia, & dorsum ponitur ad flagella. Petrus Blesensis epist. 74.] Ex græca voce κύφη; unde *Cupha* scribendum est. Vide *Cupha*.

SCURIA, horreum, in quo manipuli spicarum congerebantur, ibique fusticis deinde recens frumentum excutiebatur. [Siquis scuriam cum animabus incenderit, in lege salica tit. 19.] ex vocabulo germanico *schewre*. Vide *Manopera*.

SCURIO, Carnifex: [Amputatum est caput ejus à scurione, in Vita S. Victorii.] Dicitur etiam *Scurro*: sic enim legimus in tom. 2. Conciliorum: [Jussit eum à scurrone duci, & foras regiam civitatem occidit.] Tandem alii *Obscurio* scribere malunt. Alia synonyma. Vide *Carnifex*.

SCUTELA. FR. lanx, patina; [Scutelam argenteam cuidam Monasterio reliquisse, lib. 3. Decretal. tit. 26. cap. 4.

SCUTIFER, & *Scutiferus*. Vide *Pelta*.

SCUTRA. FR. de qua fit mentio 3. Reg. cap. 7. his verbis: [Et lebetes, & scutras, & amulas &c.] Dionysius Carthus. sic exponit; [Hoc est, vasa æqualis amplitudinis in ore, ac in fundo ad calefaciendum in eis aquam, vel, ut aliqui dicunt, ad ponendum in eis carbones de altari holocaustorum acceptos &c. in 3. Regum cap. 7. art. 11.

SCUTUM. Vide *Aeratus orbis*. *Pelta*.

SCYPHUS, σκύφος, vas sacrum, quo evacuabatur vinum collectum in Missæ oblationibus, quotiescumque Calix sustentatus à Subdiacono implebatur: [Quem sequitur cum scypho super planetam Acolytus, in quo calix impletus refunditur. Ordo Rom.] Vide *Colatorium*.

SCYTALOSAGITTIPELLIGER, *Herculis* cognomentum; ex eo quia clavam ferebat, quæ à Græcis σκυτάλη dicitur: itaque nomen hoc tria denotat, hoc est, clavam, sagittas, & leoninam pellem, quas Alcides gestasse fertur. [Tametsi adoratus à vobis, qui erubescendus est scytalosagitti-pelliger, qui totam epitheti sui sortem cum muliebri cultu compensavit. Tertull. de Pallio, cap. 4.

SCYTHIA, Regio, & *Scythæ* populi. Vide *Magog*.

SEBASTE, Urbs in Palæstina. Vide *Samaria*.

SEBASTICUS. FR. idest, pius. [Qui contemplationi dediti sunt, sebastici (idest, pii) vocati sunt. Photius in Biblioth. de vita Pythagoræ.

SEBASTROCRATOR, Σεβαστοκράτωρ, dignitas erat maximæ existimationis in Constantinopolitana regia, quæ conjunctissimis Imperatoris conferri solebat, & significat Venerandum Principem, sive Reverendam Potestatem, ac Despotæ inferior erat. [Cujus initio statim pari sella, eademque mensa, & ea proclamatione eum dignatus est, qualis Sebastocratoris honorem decebat, quem à Patre Alexio Isacius acceperat. Nicet. lib. 3.] Ubi de Joanne Comneno Imp. loquitur. Hęc enim dignitas ipsismet Imperatoris filiis non rarò conferebatur, quem alii Principem Augustum significare malunt. FR. Bulingerus ait hanc dignitatem secundam fuisse post Despotam, ac tertiam post Imperatorem. Alexius Palæologus Imperator Joanni ejus notho hanc dignitatem contulerat. Idem Niceta, lib. 4. Alexius tamen Comnenus Imp. alium titulum excogitaverat, nempe, Panypersebasti, qui gręcè πανυπερσέβαστος, idest, totus Augustus dicebatur, qua dignitate Michaelem Taronitā affinem decoravit, ac participem Cęsarei throni fecit. Andronicus verò Junior Joannē Cātacuzenū Magnum Domesticum

æqua-

æqualem Panyperſebaſto declaraverat: [Eum longè auguſtiorem effecit, quàm ante fuerat, cōceſſis veſtimentis, calceis, & equi ornamentis lutei coloris, ut inter imperatoriam dignitatem maximè illuſtris eſſet, citat. Author. lib. 7.] Soliti enim erant Græcorum Imperatores pila in dignitatibus ludere: nam modò ſublimabant, & quandoquidem eundem titulum deprimebant. Mulier autem Sebaſtocratoris *Sebaſtocratiſſa* dicebatur; ſic *Panyperſebaſta* Panyperſebaſti uxor appellabatur; ita enim idem Gregora lib. 8. Theodori Metochitæ filiam, & dicti Joannis Panyperſebaſti uxorem vocat, ac ſimiliter Cæſaris conjux *Cæſariſſa* dicebatur.

Secreta Missae. Vide *Canon Miſſæ*.

Secretaria. Vide *Audientia litterarum*.

Secretarium, apud Juriſtas locum ſignificat, in quo congregabantur Judices pro audientia, & litium deciſione, l. ult. C. ubi Senat. vel Clariſs. & alibi ſæpè. Quin & ipſi Græci σέκρετον dixere Senatus Cōgregationem. Apud Eccleſiaſticos verò ſcriptores pro ambabus ſacriſtiis accipitur, in quarum una ſacræ veſtes, & in altera Codices aſſervabantur. S. Paulin. epiſt. 12. Cujus ſynonyma. Vide *Sacriſtia*. Et in Conciliis, ac pœnes Græcos Presbyteriū denotat. Vide *Gazophylacium*. FR. Itē apud Latinos etiam presbyteriū ſignificat. [Romana quoque, & Occidētalis Eccleſia à Miniſtris ſacri Altaris in ſecretario confectum offert Azymum. Humbertus Card. in Appendice tom. 11. Baronii.

Secretarius. Vide *Silentiarius*. *Symmyſta*.

Secta, famulatus, ſecundatio, obſequium. [Ratione hujuſmodi poſſeſſionum Magnates compellere nituntur Prælatos facere ſectam ad Curiam. Matth. Pariſ. In vita Abb.] FR. communiter autem pro Philoſophorum ſcholis diverſorum generum, vel Religionum, & dogmatum diſtinctione uſurpatur. Quod etiam in ſacra Scriptura legitur. [Plures alterius gentis, & ſectæ, 2. Eſdr. cap. 6. Secundum ſectam, quam dicunt hæreticorum, Actor. 24.

Sectatio, ſequela, imitatio. [Non in vendendis tantum prædiis, & pretiis erogandis, ſed in ſui ſectatione propoſuit. S. Paulin. epiſt. 2. ad Sever.

Secularitas. FR. Voſſio imperceptibilis viſa fuit hæc dictio, cujus tamen prima vocalis diphthongum habere deberet; verum tum ex exemplis à dicto Auctore in ejus Etymologiarum tractatu, tum etiam ex hìc ſequentibus, ſatis manifeſtè percipitur non aliud denotare, niſi quod quis per totum vitæ ſpatium in hoc ſæculo vivēs ad aliquid deditus, vel obligatus ſit, ut praxis obſervantia ſolemnis profeſſionis Religioſos exempli gratia aſtringit, quo ſenſu in vita S. Genovefæ apud Bollandum 3. Jan. his verbis legitur: [Et à fratribus eſt dulciter Deo ſæculata.] Vide *Sæculatus*. *Segrez*. *Singularitas*.

Secundianum. Vide *Septimum*.

Secundicerius. Vide *Primicerius*. FR. Reperiebatur Romæ Eccleſia S. Mariæ in Secundicerio, quæ fortaſſe erat titulus Secundicerii affixus, licet amanuenſium inadvertentia in Pandulphi Card. Piſani Codice *In ſecundo cereo* mendosè habeatur in Vita Gelaſii Papę II. hoc pacto [Latuit Dominus Papa melius, quàm hoſpitatus ſit in Eccleſia quadam, quæ S. Maria in ſecundo cereo dicitur, intra domos Illuſtrium virorum Stephani Northmanni, Pandulphi fratris ejus, & Petri Latronis Corſorum. Apud Conſtantinum Cajetanum in vita ejuſdem Pontificis pag. 8.] Eodemque modo ſcripſerat Flavius Blondus decad. 2. lib. 5. pag. 237. Lit. A. edition. Baſilien. de Gelaſio Papa agens: [Factus de Henrici fuga certior Gelaſius, Duce Apulo Principe Capuano, & aliis, qui in expeditionem venerant dimiſſis, Romam parvo, atque inermi deducente comitatu, venit; delituitque potius, quàm declaravit apud ædiculam S. Mariæ in ſecundo cereo, quæ domibus familiæ Normannorum Stephani, & Pandulphi fratrum, ac Petri cognomento Latronis ex Corſa familia civium Romanorū adjaceret.] Unde conjectari licet hanc Eccleſiam propè Capitolium fuiſſe, quia prædicti nobiles Romani ibi habitabant, ad quarum domos adjacebat Eccleſia præfata; ex eodem enim Blondo domum Petri Latronis Corſi ad Capitolium fuiſſe colligitur. [Henericuſque interim familiæ Corſorum tunc Romæ potentis, quæ Gregorio favebat, ædium partem Capitolio ſubjectarum evertit, decad. 2. lib. 3. pag. 204. Litt. H.] Et alibi idem: [Erat tempeſtate illa Romæ familia Corſo cognomine potentiſſima, cujus domorū partem Capitolio proximarum Henricum Tertium, ob ſervatam Gregorio Septimo fidem, diruiſſe oſtendimus: primariique ejus familiæ Stephanus, fratres, & filii numero multi, mutato in pejus ſtudio, Regi Henrico, & intruſis in papatu adverſus Urbanum, & Victorem Pontifices faverant: quos in priſtina perſeverantes audacia, Secundus Paſchalis Pontifex Urbe expulit, decad. 2. lib. 4. pag. 229. Litt. A.

Secundum. FR. Conditionalis vox, & valet pro *Quia*, vel pro *Si*. Gloſſa in cap. 25. lib. 5. Decretal. de verbor. ſignific.

Secundum Quid. FR. modicativus ſcholaſticorum terminus, & idem valet, ac ſi diceretur, *Quatenus*.

Sedeo. FR. pro determino, ſtabilio. [Non ſedi cum concilio vanitatis. Pſalm. 25.] ideſt, non concurrens determinavi cum falſis conciliatoribus. [Sederunt principes adverſus me. Pſalm. 118.] hoc eſt, determinaverunt, ſtabilierunt. [Sederunt ſedes in judicio. Pſal. 121.] At quomodo poſſint ſedere ſedes? ſenſus igitur eſt, nempè, ſtabilitæ ſunt ſedes in judicio. [Hoc noſtro ſedit cordi conſilium, can. poſtquam, 16. quæſt. 1.] videlicet: Hoc conſilium in noſtro corde ſtabilitum eſt. Uſurpatur etiam pro poſſidere: [Cum omnes fretos conceſſos valeant Rectrices Monaſterii quietè vivere, & ſedere. Bullar. Caſin. tom. 2. Conſt. 22.

Sedes Apalerea. Vide *Apalereus*.

Sedes Apostolica. FR. quæ est sacerdotalis Mater Ecclesiasticæ dignitatis, can. in memoriam, dist. 19. ejus synonyma. Vide in sequenti dict.

Sedes Episcopalis. Vide *Archisterium. Sella. Sellare*. Aliæ sedes. Vide *Cathedra. Formula. Stallum.*

Sedes Porphyretica. Vide in dict. sequenti.

Sedes Stercoraria, erat sic appellata marmorea sedes ante Lateranensis Ecclesiæ portam, in qua sedebat, seu potiùs jacebat novus Pontifex, quando ibi ad capiendam possessionem accedebat, sic denominata, quia, quando ex ea surgebat, canebantur sequentia verba: [Suscitat de pulvere egenum, & de stercore erigit pauperem, ut sedeat cum Principibus, & solium gloriæ teneat. Cæremon. Rom. lib. 1. sect. 2. cap. 3. [Ad significandam ei humilitatem conditionis humanę in sublimitate illius divini status; eodemque fine hodie in simili functione in ingressu Vaticanę Basilicæ, dum ad coronationem accedit novus Pontifex, coram eo comburitur stuppa cum triplici commemoratione verborum: Sic transit gloria mundi.] Quæ tamen cæremonia singulis annis in Paschæ solemnitate observabatur antiquitus: [Porrò Apostolico in Pascha procedente, pharus ex stuppa super eum suspenditur, quæ igne succensa super eum cadere permittitur, sed à Ministris, vel à terra excipitur, & per hoc ipse in cinerem redigi, & gloria ornatus ejus in favillam converti admonetur. Gem. de antiq ritu Missæ c. 123.] Quin ad repræsentandam recenti Pontifici in die possessionis ejus commiserabilem humanitatis fragilitatem, ac mitem se erga eam præbere debere, negationem Petri excitabant in mente; ostendebant enim illi porphyreticam columnam, super quam gallus æneus insistebat, eratque propè Lateranẽsem portam, quam à fœl. me. Alexandr. VII. ob id auferri jussum fuerat, quia insipiens vulgus, apocrypha traditione deceptus, existimabat eandem columnam fuisse, supra quam gallus cantaverat in gallicinio passionis Christi. De hac stercoraria sede in possessione Bonifacii VIII. sic Jacobus Card. Stephanescus cecinit:

Et sedes capiens de stercore nomen
In platea est circa templum despecta parumper.

Ex qua surgens Pontifex sumebat è gremio Camerarii monetarum pugillum, in quibus aureæ, vel argenteæ non existebant, & in populum dispergens, ajebat: [Aurum, & argentum non est mihi; quod autem habeo, hoc tibi do] Erant insuper aliæ duę sedes porphyreticæ, in sacello sancti Sylvestri Palatii Lateranensis collocatæ, in quarum prima cum Papa sederet, Prior illius Basilicæ tradebat illi baculum correctionis symbolum, & claves Ecclesiæ Pontificiæ potestatis hieroglyphicum. Hoc peracto ad alteram porphyreticam sedem se constituens Papa, baculum, & claves eidem Priori denuò restituebat, à quo ibi cingulo rubro, ex quo bursa serica ejusdem coloris pendebat, præcingebatur; in hac enim gemmæ duodecim cum moscho inclusæ erant. Pontifex interim sumpto ex gremio Camerarii monetarum pugillo auri, & argenti, populo denuò meliori largitione erogabat, dum intonabantur verba: [Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi.] Prima enim sedes potestatem S. Petri Ecclesiæ Capitis denotabat, & secunda prędicationem Doctoris gentium; decem verò pretiosi lapides, qui *sigilla* appellabantur, erant duodecim Apostolorum symbolum; moschi odor bonum Christi odorem in nobis rectis fragrantibus operibus significabat; ac tandem marsupium signum erat ad rememorandum Pontificem esse debere pauperum Patrem, pupillorum, viduarumque provisorem, dum ipse in Crucifixi patrimonio dispensator constituebatur.

Sedes Vacans, dicitur interregnum Ecclesię proprio Pastore viduatæ: [Statuimus, ut precaria, & commutationes tempore viduatarum Ecclesiarum, factæ ab his, qui loca Episcoporum occupaverant, rescindantur. Concil. Belovac.] Quomodo incedere debent Cardinales tempore Sedis Apostolicæ vacantis. Vide *Birrus. Crocea.* Quid eo tempore in Litaniis majoribus dicendum sit loco *Vt Domnum Apostolicum, &c.* Vide *Apostolicus.*

Sediculum, sedecula. [Locato ante lectum sediculo, semper assidebat coram eo. In vita S. Adelardi.

Sedimina, FR. terra, quæ in fluminum ripis per alluviones congeritur. Bullar. Casinen. tom. 2. Constit. 38. 61. 73. 137.

Seditionarius, seditiosus. Gregor. Turonen. lib. 10. histor. cap. 15.

Segnum, brevis tunica, quæ sub cappa à Regularibus defertur, italicè *sajo* appellata: [Alia verò puella dedit segnum suum leproso. In vita S. Brigidæ Virginis.

Segrex, segregatus: [Quem remotum, & segregem sprevisse tradunt criminum frequentiam. Prudentius:] De Propheta Elia agens. Vide *Seculatus. Secularitas.*

Sejor. Vide *Sepher.*

Seisina, nomen gallicum *Sisne*, idest, possessio: [Donationem, & seisinam. Matthæus Paris. in vita Abb.

Selah, hebraica vox, quæ intraslata remansit in versione sacræ scripruræ, significat semper, vel in æternum. Pagninus quoque in psalmorum traductione, illam idiomate Hebraico reliquit, sic scribens: [Et fortè quæsierunt animam meam, & non proposuerunt ante conspectum suum Selah. Psalm. 53.] Alii tamen significare *Amen* malunt. Hoc siquidem vocabulum reperitur tantùm in Psalmis per septuaginta tres vices, ac semel in Habacuch; unde Hebræi existimant fuisse pausæ, & quietis vel elationis vocis signum; Rabbi enim Abrahamus putat notam musicalem esse.

Selda, officina. [Statutum est, ne quis Marcator præ-

prætendat seldæ suæ aliquid, unde visus intuéntium impediatur. Matth. Parif. in hist.

Selenites. Vide *Synelites*.

Sella Gestatoria Apostolica. FR. sedes portatilis papalis, de cujus antiquitate, ac reverentia, Ennodius Ticinen. Episc. qui floruit in quarto sæculo, sic effatur: [Ecce nunc ad gestatoriam sellam Apostolicę confessionis uda mittunt limina Candidatos. In Apolog.] Vide *Cathedra*. *Sedes episcopalis*. *Sellare*.

Sello, in sedem pono, & translativè possessionem tradere denotat. [Fratrem autem tuum Lambertum sic sellavimus, ut nostrum jus evadere non posset. Cæsar. lib. 12. Miracul. cap. 5.] Aliquando in ephippium, sive in equi sellam imponere significat.

Sellare, sella supra quam sustollitur Papa, ac devehitur. [Pontifex non ascendit continuò ad Altare, sed priùs intrat secretarium, sustentatus à Diaconibus, qui eum susceperunt de sellare descendentem. Ordo Rom.] Dicitur etiam *Sellarium*: reperitur enim ibidem eadem cæremonia his verbis: [Diacones eum descendentem de sellario accipiunt obviis manibus &c.] Qui autem illum sustollunt *Sellarii* dicebantur, ut suo loco dicemus. Hujus vocabuli synonyma. Vide *Cathedra*. *Sella gestatoria apostolica*. Ritus verò hic sustollendi super humeros Pontificem, non est quidem fastus, vel superbiæ nota, ut temerè Novatores inficere conantur; sed ad mysterium pastoralis vigilantiæ agitur. Nam quid aliud nomen Episcopi, quàm superinspectorem, ac invigilantem curæ græcè sonat? ergo dum Papa tanquam Episcoporum Episcopus ab universo Christiano Grege colitur, consonum equidem est, ut eminentiori sessorio deferatur, ac collocetur, & à nobis ejus subditis, tanquam itineris gloriæ director, fideique pharus, ac mundi lux videatur; fidelis enim populus non abscondit suam hanc Pontificiam lucernam, nec ponit eam sub modio, sed super candelabrum erigit, ut luceat omnibus, qui in domo Christi sunt; propterea Acephali, qui carent capite, invido latratu illos mordere conantur, qui supra reliqua membra erectum deferunt caput, cujus mysticum, ac spiritualem typum hìc adjicere curavi in illorum gratiam, quibus pia testimonia credibilia sunt nimis, eritque credentibus honor, non credentibus autem lapis offensionis, & petra scandali. Quæ figura inter M. SS. Ciacconis tanquam vetustissima reperta, mihi ex gratia quondam Joannis Baptistæ Marii Canonici Romani exhibita fuit. Est enim primitivæ Ecclesiæ ritus argumentum tum ex inscripto nomine S. Julii Papæ scilicet hujus nominis primi, tum ex vetustissima forma planetæ, sandaliorum &c. atque ex rudi curuli sella ad similitudinem antiquorum Præfectorum Urbis, quas Pancirolus typicè affert in Notitia Imperii.

Cui antiquissimæ Papali cæremoniæ etiam suffragatur id, quod ex Ennodio in dict. *Sella gestatoria apostolica* attulimus. Reliqua ad propositum. Vide in dict. *Sandalia*. *Cathedra*. *Sedes episcopalis*.

Sellarius, Eques, qui in sella super equum insidet: [Sellarius verò, qui erat super carcerem, dum esset Christianus. In Vita S. Anastas. Mart.] In ordine autem Romano denotat famulos Pontificis, qui illum in sede super humeros ferunt.

Selmon. FR. dictio hebraica, quæ recitatur in Psalm. 67. [Si dormiatis inter medios Cleros, pennæ columbę deargentatæ, & posteriora dorsi ejus in pallore auri. Dum discernit cælestis reges super eam, nive dealbabuntur in Selmon: mons Dei, mons pinguis.] *Selmon* inquit August. significare umbram, quod exponit in mysterium Annuntiationis Deiparę; & per columbam Spiritum Sanctum intelligens, sic ait: [Omnia autem hæc operatur unus Deus, atque idem Spiritus, dividens propria unicuique, prout vult: quem dando ille supercælestis, discernit reges super columbam deargentatam. De quo Spiritu Sancto cum ad ejus Matrem gratia plena missus Angelus loqueretur, quærenti quomodo fieret, quod paritura nunciabatur, quoniam non cognoscebat virum: Spiritus Sanctus, inquit, superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi:

nisi umbram faciet. Unde isti reges, dum gratia Spiritus Domini Christi discernuntur super columbam deargentatam, nive dealbantur in Selmon: Selmon, quippè, interpretatur umbra. In Psal. 67.

SEM, unus è filiis Noe, hebraicè, & arabicè nomen significat, licèt D. August. lib. 16. de Civit. Dei cap. 2. nominatum interpretetur.

SEMANTERIUM, & *Simanter*, instrumentum longum, tanquã hasta, cujus sonitu Græci utuntur in Ecclesia loco campanæ, & vocant σημαντήριον, ac juxta allegoricum sensum tubas Angelicas in finali judicio denotat. [Semanterium obscurè significat Angelorum tubas. S. Germanus in Theor.] Item est symbolum clavorum, quibus Christus crucifixus est. [Simanter est veluti typus clavorum, quibus perfoderunt manus, & pedes Domini. Idem.

SEMENTINA, FR. seminis patronymicum. [Par autem est, ut nos, qui his diebus (*idest quadragesimæ*) à carnibus animalium abstinemus, ab omnibus quoque, quæ sementinam trahunt originem carnis, jejunemus, à lacte, videlicet, caseo, & ovis, can. denique, dist. 4.] Hebræi, & Arabes appellant *Semen* butyrum. Synonyma. Vide *Lacticinia*.

SEMMIANALE. Vide *Annale*. *Semiduplex*.

SEMIARIANI. FR. Hæretici, qui conveniebant cum Arianis, qui negabant in Christo naturam divinam; sed ab Arianis discrepabant, quia Christum asserebant esse à cæteris creaturis longè diversum; nam eo tanquam ministro usum fuisse Deum in creatione rerum: ex quibus suum venenum hausit Eunomius: de quibus Semiarianis, sic Epiphanius hæres. 73. [Nolunt Filium similem esse Patri, sed solum esse creaturam. Differre autem à cæteris creaturis, quod præemineat magnitudine, & quod primus omnium productus subsistat, & quod ministro eo usus sit Deus ad reliquorum opificium.

SEMIAXIUS. Vide *Christianus*.

SEMICINTIA, subligacula brevia ad tegendas partes verecundiores, ad instar illorum, quibus utebatur D. Seraphicus Franciscus, & hodie Religiosi Capucini utuntur [Divitibus quidem in hospitio cum honore, & reverentia susceptis, in omni opulentia deliciæ opponuntur de patrimonio crucifixi. Christus autem semel olim crucifixus in ligno, foris in pauperibus suis crucifigitur, & torquetur in luto, in quibus aut nudus omninò, aut in semicintiis fame, & frigore tremens de iis, quæ interius dantur canibus, solatium angustiæ suæ postulat. Petrus Blesen. epist. 102.

SEMIDUPLEX, in Breviario dicitur illud officium, in quo non duplicantur Antiphonæ, quo termino Durandus primò usus est; nam in Breviariis antiquis dicebatur *Non duplex*, *Semiannale*, *Succentoris*, & *Quinque Candelarum*; de quibus suis locis specialiter agitur. Vide quoque quæ in dict. *Duplex* egimus.

SEMIJEJUNIUM. Vide *Iejunium*.

SEMINIVERBIUS, Concionator, idest, seminator verbi. [Erudiat quia seminiverbius; definiat quia Prælatus; intercedat quia advocatus. Seminiverbius in cathedra, Prælatus in curia, advocatus in Missa. Petrus Blesen. serm. 43.] Eodemque vocabulo ab Atheniensibus denominatus est Doctor gentium, & Prædicator veritatis D. Paulus. [Quid vult hic seminiverbius dicere? Actor. cap. 17.] FR. [Unde ab hujusmodi sapientibus in Actis Apostolorum Prædicator egregius seminiverbius est vocatus &c. can. sit Rector discretus, 43. dist.] & ibi Glossa. Vide *Concionator*.

SEMITERNARIUS. Vide *Hemitritaus*.

SEMITONSUS, idest, tonsuratus. Vide *Garrhara*.

SEMNIUM, Monialium clausura, sive Monasterium, ex græca dictione σεμνός, idest, castus: [Puellæ calcato ad exemplum Agnetis mundo, semnia parare, & certatim in ea ruere cœperunt. In vita B. Agnetis de Bohemia 6. Mart.] Atque Philo Hebræus Religiosorum monasteriũ σεμνεῖον appellavit. Vide *Monasterium*.

SEMONES. FR. [Semones dici voluerunt Deos, quos cælo nec dignos ascriberent, ob meriti paupertatem: sicut Priapus, Hippo, Vertumnus: nec terrenos eos deputare vellent per gratiæ venerationem: sicut Varro in Mystagorum libro ait: Semoneque inferius derelicto, Deum depinnato attollam orationis eloquio, apud Fulgentium, de vocib. antiq.

SEMUS, diminutus: [Dimidio tantùm palmo vas semum invenerunt. In Vita S. Brigidæ Virginis.] Itali *scemo* dicunt, idest, deficiens, diminutus.

SENATOR. Vide *Syncleticus*. *Synedrus*. Ejus vestis. Vide *Purpura*.

SENATORIUM, locus pro Principibus à Pontifice destinatus. Vide *Oblatio*. *Sanchedrim*.

SENATUS, dicitur Cardinalium Consistorium. Vide *Presbyterium*.

SENENSE HOSPITALE, primum in Italia post Barbarorum expulsionem. Vide *Xenodochium*.

SENESCALLUS. FR. palatina dignitas. Blond. decad. 2. lib. 7. dicitur etiam *Senescalcus*. Vide *Buticularius*. *Domesticus*.

SENEX, & *Senectus*. Vide *Athenogeron*. *Cruda senectus*. *Silicernius*.

SENILE PIGNUS, eleganter à Prudentio denominatus est Isaac unicus senis Abrahami hæres.

SENIOR, sæpè ab Ecclesiasticis scriptoribus pro Presbytero sumitur; nam πρεσβύτερος græcè, senior latinè sonat, idest, magis senex, subauditur intellectu, ac moribus potiùs, quàm ætate. [Senior electæ Dominæ. Epist. Cath. Joannis secunda. Senior Gajo carissimo, quem diligo in veritate. Idem epist. 3.] De Sacerdotibus, vel de Episcopis potius locutus est Tertullianus, quando de electione secundum illius ævi usum, dixerat: [Præsunt probati seniores honorem istum, non pretio, sed testimonio probati] FR. Apud prophanos verò Auctores dominus, & superior intelligitur, qui feuda, & jurisdicendi cæteris facultatem concedit. Sigon. de Regno Ital. lib. 7. & leges Longobardicæ, quem Itali *Signore* dicunt. In primo significatu. Vide *Presbyter*.

SENI-

Senipectæ. Vide *Sympectes*.

In Senis Uncis Possidere. FR. pro æquali portione possidere. [Ergo Deus, & diabolus in senis unciis hominem possident. D. August. lib. 3. contra Julian. Pelag.] ex interpret. Latinii ad D. August.

Sennaar. FR. hebraicè significat deutium excussio. D. Greg. in Psalm. pœnit. cap. 19. Erat regio, ubi Babel turrim ædificare cœperat. [Cùmque proficiscerentur de Oriente, invenerunt campum in terra Sennaar, & habitarunt in ea &c. & dixerunt; Venite, faciamus nobis civitatem, & turrim, cujus culmen pertingat ad cœlum.

Senpecta. Vide *Sympectes*.

Sensus Mysticus Sac. Scripturæ. Vide *Anagogia*.

Sententialiter. FR. nempe, per sententiam: [Easdem possessiones restituendas tibi sententialiter deferimus, de constitutionibus, cap. 10.

Sentinaculum, receptaculum sentinæ in navi. S. Paulinus.

Sentinator, Nauta, qui purgandæ navis sentinæ curam habet. [Quid huic quæso obsuit seni persona sentinatoris? S. Paulin. epist. 34. ad Macar.

Sentino, verbum, sentinam purgare significans. D. Paulinus epist. 34. ad Macarium. FR. significat etiam satagere: [Sentinare, satagere, dictum à sentina, quia multam aquam navis cum recipit, periclitatur. Cæcilius in Æthrione: Cum Mercurio capit consilium, postquam sentinat satis. Festus.

Sentinosus, FR. adjectivum sentinæ patronymicum. [Sed & peregrinationem explevisti, & rem ordinasti, & veteri, & sentinoso, ut audio, navigio iterum te fluctibus tradidisti. S. Paulin. Episc. in funere ejus fratris.

Sentis, fibula. [Ad suam sentem argenteam, pretiosamque in depositum sibi commendavit. In vita S. Brig. Virg.] Ejus synonyma. Vide *Fibula*.

Seon, mons. Vide *Sanir*.

Separatio, per quid formaliter à distinctione diversificatur. Vide *Divortium*.

Sepecta. Vide *Sympectes*.

Sepher. FR. [Dixitque Caleb: Qui percusserit Carjath Sepher, & vastaverit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem. Judic. 1. 12.] Hæc Civitas *Sepher* pluribus nominibus nuncupabatur, nempè: [Nomen autem erat Hebron Carjat-harbe, vel Sepher. D. August. lib. 7. quæst. 3. super Judicum.] Item dicebatur *Sejor*, Josue, 15. 54. nam *Mambre* eadem, & Hebron Genes. 13. 18. Atque *Arbee*, idest, quatuor, Genes. 23. 2. & 35. 25. Josue 14. 15. & 15. 13. & 20. 7. & 21. 11.

Sephora. FR. hebraicum vocab. & varia significat, nempè, tubo, pulchra, avis. D. Hieron. lib. 1. advers. Jovin. Est nomen proprium fœminarum in Sac. Scriptura. Sic vocabatur obstetrix quædam hebræarum, Exod. 1. 15. item Moysis uxor. [Erant autem Sacerdoti Madian, (*idest*, *Iethro*) septem filiæ. Juravit ergo Moyses, quod habitaret cum eo, accepitque Sephoram filiam ejus uxorem. Exod. 2. 21.] De qua inter expositores est ingens, & antiqua quæstio; nàm hæc uxor non videtur esse eadem, ac ea, de qua contra Moysen ejus soror Maria cum Arone murmuraverat: [Loquutaque est Maria ad Aaron contra Moysen propter uxorem ejus æthiopissam. Num. 12. 1.] Sephora enim Madianita erat; Madian autem regio in Asia fuit, Æthiopia verò in Africa est: quare aliqui putant fuisse diversam hanc uxorem ab illa. Sed D. Aug. in primis eandem fuisse defendit, inquiens: [De uxore Moysis æthiopissa quæri solet, utrum ipsa erat filia Jethro, an alteram duxerit, vel superduxerit: sed ipsam fuisse credibile est. De Madianitis quippè erat, qui reperiuntur in Paralipomenon Æthiopes dicti, quando contra eos pugnavit Josaphat. (*lege Asa 2. Paralip. 14. 9.*) Nam his locis dicitur eos persequutus populus Israel, ubi Madianitæ habitant, qui nunc Sarraceni appellantur; sed nunc eos æthiopes nemo ferè appellat; sicut solent locorum, & gentium nomina plerunque vetustate mutari. D. Aug. lib. 4. super Numer. quæst. 20.] quam quæstionem ex variis opinionibus apud Jo. Lorinum in cap. 12. Numer. vers. 1. §. Propter uxorem ejus æthiopissam, & Vinc. Riccardum in notis ad Cantacuz. super Cantic. cap. 24. §. Cedar. difusè invenies. Pro Aug. tamèn conjectura dicendum, quod Zara æthiops ex Arabia pervenerat usque ad Maresa, 2. Paralip. 14. 9. quæ est in Idumææ regione, 2. Macab. 12. 23. & 35. Idumæa verò est in confinio Arabiæ. Plin. lib. 5. cap. 13. atque ex Arabia Sarraceni proveniunt.

Seps, σὴψ, serpentis species, de qua Prudentius lib. 1. contra Symm. ubi agens de vipera, quæ in Melitæ insula manum Pauli Apostoli invaserat, ut rectè versum conficeret, usus est nomine *Sepis* pro vipera, sic inquiens:

Seps insueta subit serpere flexibus.

In omnibus tamen ejus Codicibus mendosè *Spes* habebatur; sed primus hujus erroris castigator Latinus Latinius fuerat, sicut Ulysses Aldrovandus in quadam ejus epistola fatetur, quæ inter Lucubrationes ejusdem Latinii à me collectas, & typis mandatas reperitur. Quare putat Aldovrādus, quod seps sit Lacerta Chalcidica; ità appellata, non quia in Chalcidis territorio nascatur, quemadmodum recentiores Scriptores existimarunt, sed quia virgata est lineis aurichalci coloris, quod metallum χαλκὸς, Græci vocant. Imò in eodem discursu Ulyssis Latinio directo refert vidisse simile insectum, à quodam Medico sibi missum, ac in territorio Forumlivii inter saxa repertum. De eadem *Sepe* ait Tertullianus: [Per latebras animæ sepis manente veneno, lib. de unico Deo cap. 1.

Septemplico, per septem multiplico. [Septimus numerus per hebdomadas currens, sic septem septemplicat septimanas. Chrysol. serm. 140.] ubi aliqui perperam *Ogdoadas* scripsere; corrigendum autem est *Hebdomadas*, juxta Eruditissimi Latinii correctionem.

Sep-

SEPTEM SOLIUM. FR. Romæ templum, quod Baronius ait fuisse contra S. Gregorii Ecclesiam inter montem Palatinum, & clivum Scauri; ita appellatum, quia septem solia, sive ordines columnarum habebat, an. 1084. n. 5. Martinellus in sua Roma ethnico sacra pag. 40. §. Arcum Stellæ, ait fuisse versus portam Capenam, & pag. 45. inquit, septi solium fuisse [in capite Circimaximi, ubi est moleadinum supra marianam aquam, qui locus antiquitus vocabatur via nova, dum S. Petrus Apostolus fugiens iret ad portam Appiam, tibiamque demolitam haberet, cecidit ei fasciola:] sed *Septizonium* appellat Famianus Nardinus in ejus Roma antiq. lib. 6. c. 15. In septisolio Anast. Biblioth. in Gregorio IX. dixit: [Pontifex creatus est propè Septizonium in Diaconia S. Luciæ in septisolio.] Unde septizonium distinctum fuerat à septisolio, licet fuerint contigua. Blondus verò ostendit fuisse arcem, quam septem solia vocat sic: [Gregorius VII. cum vidisset &c. de Romani populi constantia diffisus in Castellum cum domesticis se recepit. Rusticus verò ejus ex fratre nepos se contulit ad septem solia arcem tunc Castello S. Angeli nullatenus inferiorem, decad. 2. lib. 3.] Quæ arx ab Henerico Imperatore ann. 1084. demolita fuit. Baron. loc. cit. Igitur Templum fuit S. Luciæ, quod hodie in silice dicitur. Nardinus cit. lib. 3. cap. 10. sed Codices Anastasii variè, corruptèque habent, nam aliqui continent *Diaconiam S. Luciæ in Septodio*, alii *in Septa solis*, alii denique *in septem viis*.

SEPTENARIUS, numerus mysteriosus. Vide *Horæ Canonicæ*, *Psalmus*.

SEPTIFORMIS LITANIA. Vide *Litaniæ*.

SEPTIMANIA, Gothiæ regio, quæ hodie pars Svetiæ est. [Vel Gothis credite, qui sæpenumero etiam septimaniam suam fastidiunt. Sidon. lib. 3. epist. 1.] Eodemque vocabulo in testamento S. Remigii utitur Flodoardus: [Res etiam quas sæpè dictus Rex piissimus Princeps ibi in Septimania, & Aquitania concessit] Ac clariùs in testamento Caroli Magni, sic habetur [Provinciam, ac Septimaniam, vel Gothiam Ludovico filio nostro consignavimus.

SEPTIMIANUM. FR. locum, sive marmoreum conseptum in Vaticana Basilica significat, ubi ostendebantur Reliquiæ: sic Torrigius de Crypt. Vatic. secund. editione, pag. 81. & 83. ubi hanc inscriptionem affert: [Temporibus Domini Hadriani I. hìc recondita sum reliquia Sancti Sanctorum in Mense Novembris die XXII. Indictione septima bina clausura in integro Septimiano.] Sanctissimum Veronicæ Sudarium intelligit. Verba sic mendosè.

SEPTIMONIUM, Gentilium Romæ festum in memoriam diei, in quo inclusus fuerat in Urbe septimus mons: [Septimontium, & brumæ, & charæ cognationis honoraria exigenda omnia. Tertull. de Idolatr.] In quo die in curru vehi non licebat per Urbem; appellabatur etiam hoc festum *Paganalia*; nam potiùs rusticorum erat festum.

SEPTIMUM, templum, scilicet, septimo ab Urbe Constantinopolitana lapide distans; sic enim ex textu græco vertit Victor Tunn. dictioné ἑβδομον, inquiens: [Zenon à Leone Aug. fil. in Septimo coronatur.] De quo templo Landulfus lib. 17. histor. his verbis mentionem facit [Cunctis convenientibus apud Septimum, tunc Patriarcha à Tyranno de orthodoxa fide, ut sine perturbatione servaret Ecclesiam, extorsit professionem.] Celebris fuerat hic situs ob magnificum Imperatoris Palatium, in quo asservabantur Imperialia ornamenta, ubi ob ejus incendium corona Justiniani deperdita fuerat, sed elapsis octo mensibus inventa est, ità Cedrenus. In eodem Palatio, teste D. Gregorio, necatus fuerat Mauritius Imperator. Celebris item erat præ multitudine Ecclesiarum adjacentium, ac Monasteriorum. Amanuensium autem error fuit in transcribendis Justiniani legibus, qui *Recitata septies* posuere pro *Recitata septimi*; nam ibi Senatus convocatus erat. FR. de hac nece Mauritii Imperatoris Gregorius scripserat in ejus Regist. lib. 11. epist. 1. Celebratur insuper prædictum Septimi Palatium, quod & *Secundianum* quoque appellabant; nam in eum locum ossa Samuelis Prophetæ, ut Hieronymus contra Vigilantium testatur, translata fuerant. De vocabulo *Secundianus* refert D. Greg. loc. cit. his verbis: [Coronatus est Phocas, & Leontia Augusta Septimo Palatio, quod dicitur Secundianus.] Idemque habet Theophanes de Foca agens. Item *Hebdomadam* appellat Cedrenus lib. 18. cap. 38.

SEPTONISTAE, hæretici. Vide *Gazari*.

SEPTUAGESIMA, quæ à die Dominica incipit, cujus nominis Ordo Romanus rationem reddit, inquiens: [Septuagesima videtur dici propter septuaginta dies, qui sunt ab ipso die ad sabbatum ante octavam Paschæ, quo die alba tolluntur vestimenta à nuper baptizatis.] Hæc enim dierum combinatio est symbolum captivitatis Babylonicæ, post quam ad possessionem suam Hebraicus populus redierat; ita nos captivitatem hujus Babylonici sæculi commemoramus, per hunc dierū numerum cœlestem Hierusalem expectantes, & ob id expleta horum dierum periodo, nimirum, in sabbato ante Dom. in Albis Ecclesia celebrat in Missæ introitu memorabilia illa verba: [Eduxit Dominus populum &c.] Alcuin. Sancta Mater Ecclesia in hac septuagesimæ Dominica lugubribus paramentis induitur, ac solitum lætitiæ cantum *Alleluja* dimittit, de quo satis in dict. *Alleluja* egimus; ubi diximus, quod ob memoriā mortis per Adami peccatum introductæ, eadem Ecclesia in introitu Missæ ululatum incipit: [Circundederunt me gemitus mortis.] Hinc de septuagesima agens Ivo, sic inquit: [Unde in Introitu hodiernæ Missæ sancta Ecclesia per lapsum primi Parentis, mortem sibi illatam esse deplorat.] Vide *Laus tibi Domine*. Ab hac septuagesimæ Dominica festa mobilia totius anni regulantur, quorum prima est; sed pro hac Dominica invenienda, hæc regula traditur; scilicet, notentur dies lunæ currentis in festo Epiphaniæ, quibus toti-

totidem adjungantur usque ad quadragesimi numeri complementum, & ubi à die Epiphaniæ quadraginta dierum numerus pervenit, tunc prima Dominica occurrens erit Septuagesima. Advertenda tamen est duplex in hac regula exceptio; prima siquidem, quod quando præfati quadraginta dies terminantur in aliqua Dominica, tunc non illa, sed sequens erit septuagesima. Altera exceptio est, quod in anno bisextili quadraginta, & una dies computanda erit: quæ regulæ his versibus continentur.

A sexto stellæ numerando perfice lunam,
Quadraginta dies post septuagesima fiet.
Bisextus quando fuerit super additur unus.
Si cadit in lucem Domini, tunc sume sequentem.
Si cadit in feriam septenam, sitque bisextus,
Linque diem Domini primum, sumasque secundum.

A sexto, nimirum, die stellæ, idest, Epiphaniæ, quæ *Festum stellæ* dicitur, & in sexto die Januarii celebratur: si cadit *in lucem Domini*, hoc est in diem Dominicam. Pro facili igitur hujus regulæ intelligentia, exemplo in praxi explanabo. Anno 1644. in die Epiphaniæ occurrebant 27. lunæ dies, quibus additis 13. ad complendum numerum 40. cadebat dies quadragesimus in 19. Januarii, qui erat dies Martis; sed quia ille annus erat bisextus, ac proinde unicus dies supra quadragesimum addendus erat, hinc ad diem Mercurii 20. Januarii ex prædicta exceptione computatio terminabatur: itaque post hunc diem celebrata fuit Dominica septuagesimæ, idest, ad diem 24. ejusdem mensis.

SEPULTURA. FR. usurpatur aliquando pro funerali. [Ubi sunt Episcopi, sepulturæ celebrentur. can. ubicumque, 13. quæst. 2.] Sepulturam autem intelligendo in sensu rigoroso, Optatus Milevit. lib. 3. inquit, in Domo Dei Defunctos non sepeliri, quam prohibitionem canonicam tetigimus in dict. *Porticani*. Hanc legem etiam Gratianus Imper. sanciverat in Cod. de sacrosanctis Eccl. l. 2. Sed quid exclamaret Optatus, si positus fuisset in superbiam sæculorum nostrorum? in quibus adeo Magnatum excrevit luxuries, ut cum illis omnia vitia extinguantur præter superbiam; nam laudari desiderant, ubi non sunt, & cruciari non curant, ubi sunt; erigunt siquidem intra divina penetralia superbissima sepulchra, quæ in speciositate Altaria excellunt, & vanitate se æternizandi, cum ipsomet Deo Æterno dimicare tentant; unde satis rectè exclamat Bernardus, quod fornicator in se ipsum, injuriosus in proximum, at superbus in Deum peccat. Augustinus tamen in lib. de cura pro mortuis, ait esse licitum etiam propè Martyrum sepulchra devotionis causa mortuos sepeliri. Sepulturæ synonyma. Vide *Cæmeterium*. *Hospitium novum*. *Mausoleum*. *Sarcophagus*. *Taphus*. *Vrceus*.

SEPUM, adeps. Cencius Camerar. in Cærem. m. s. Vide *Sagimen*.

SEQUACITAS, sectatio. [Hinc etiam ille apud nos maxima reverentia fuit, quod non satis ferebat ægrè pigram in quibusdam sequacitatem. Sidon. l. 4. epist. 11.] & de scriptoribus ob velocitatem scribendi abbreviaturis utentibus inquit: [Scribarum sequacitas saltuosa. Idem lib. 9. epi. 9.

SEQUAX, sectator. [Sequax humilis turba consilii. Sidonius lib. 7. epist. 1.] Vide *Pedissequus*. *Sequipes*.

SEQUENTIA. Vide *Iubilatio*. *Prosa*. *Versus leoninus*.

SEQUESTER, idest, mediator; sic enim à S. Methodio appellatus fuit Salvator Christus: [Inestimabilem invisibilis Patris Filium, pacis sequestrum, & admirabili quodamodo omni brevitate minorem factum. In Sermon. de Simone, & Anna.] Itē significat officium valdè spectabile in aula Constantinop. quod à Græcis μεσάζων dicitur; unde Joannes Palæologus post ejus reditum à Florentino Concilio tertiò uxorem duxerat Mariā Cantacuzeni, qui dignitate sequestri fungebatur, sororem; sequestri enim instituti erant ad componendas lites, & differentias sine figura judicii; quare in Actis ejusdem Concilii Florentini legitur, quod hi sequestri magno conatu se ingesserant ad persuadendos Michaelem Balsamonem scriniarium, sive Cartophylacem, & Sylvestrum Sgurobobolum Ecclesiarcham ad decreta ejusdem Concilii acceptanda, quæ tenaciter rejiciebant.

SEQUESTRATIM. FR. separatim: [Pontifices, quibus in Summo Sacerdotio constitutis ab extraneis aliquid, aut cum Ecclesia, aut sequestratim dimittitur, aut donatur, can. Pontifices, 12. quæst. 3.] Sed verè in hoc loco mediatim significat. Vide *Sequester*.

SEQUESTRUM. Vide *Intertio*.

SEQUIPES, vestigiorum sectator, & imitator. [Ut per angustam viam eorundem Sanctorum valeamus sequipedes esse. In vita SS. Juliani, & socior.] FR. Legitur etiam *Sequipeda* penès Ivonem Carnotensem in epist. 65. ubi agens de juramento novi Pontificis, inter alia hæc habet: [Sed ferventer, ut eorum discipulus, & sequipeda totis mentis meæ conatibus, quæ tradita canonicè comperio, observare, & venerari profiteor.] Reliqua hujus nominis synonyma. Vide *Pedissequus*. *Sequax*.

SEQUUTOR, persecutor. [Altiùs impresso dū palpitas ense sequutor. Prudētius.] Vide *Subcisivus*.

SERANTHASMUS, sericum floribus contextum, vox quidem græca σηρανθασμός, à verbo ἀνθίζω, quod floribus ornare significat. [Hic Sanctissimus Præsul Eugenius III. quando celebravit primam Missam in B. Petri Ecclesia, obtulit super venerabile Altare ejus optimum seranthasmum ad Altaris ornatum. Romanus Canonicus in descript. Basil. Vatic. cap. 8.

SERAPHIM, nomen ordinis Beatorum Spirituum, ex hebraica voce *Seraph*, quæ prunam, & ardentem carbonem significat; itaque Seraphim ardentem, & amore divino ignitum denotat. Vide *Cherubim*. FR. eodem modo, quo in dict. Cherubim dixi, quod Ethnici, & primò Ægyptii, qui sacram

sacram Scripturam fortè præ manibus habuerunt, Serapin Deum coluere, deducto vocabulo ex Seraphim; & quia Angelicus hujusmodi Spiritus ab Ezechiele c. 1. describitur quaternis faciebus, Bovis nempè, Leonis, Aquilæ, ac Hominis; sic Ægyptii Serapin quatuor animalium figuris formavere, scilicet, Bovis, ac trium aliorum animalium. Natalis Com. lib. 6. Mythol. cap. 13. & lib. 8. c. 18.] Serapin calathum in capite ejus infigunt, vel dum simulacro signum tricipitis animantis adjungunt, quod exprimit medio, eodemque capite leonis effigiem &c. Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 20.] Et quia unus Seraphim calculo os Isaiæ tetigerat, ut idem cap. 5. inquit, hinc etiam Gentiles Serapim pinxerunt simul cũ Harpocratis simulacro, obturantis digito os ejus. Ita D. Aug. ex Varrone. [Et quoniam ferè in omnibus templis colebatur Isis, & Serapis; erat etiã simulacrum, quod digito labiis impresso admonere videretur, ut silentium fieret, lib. 18. de Civitate Dei, cap. 5.

SERAPIS. Vide *Seraphim*, *Sporteolus*.

SERGIUS, & Bacchus Sancti Martyres. Vide *Primicerius*.

SERIATIM. Vide *Libellarium*.

SERICUM. Vide *Baphium*, *Chrysoclavum*, *Holosericum*, *Imisilium*, *Seranthasmus*, *Tramosericum*.

SERIOSIUS, adverb. idest, magis seriè. [Latori verò præsentium Bonifacio defensori aliqua injunxi, quæ sanctitati vestræ debeat seriosiùs intimare. D. Gregor. in Regist. lib. 1. cap. 26.] FR. eodem vocabulo usus est Joannes XXII. in ejus extrav. de verborum signif. cap. 1.

SERPENS ÆNEUS Moysis conservatur in Mediolanen. Metropolitana Ecclesia. Vide *Vespera*.

SERPENTARIA. Vide *Dipsas*.

SERPENTUM signa in processionibus. Vide *Draconarius*.

SERRA. FR. montium dorsa, vel juga. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 38. num. 6.

SERVATOR, FR. Locum tenens, Vicarius, Substitutus, Delegatus: [In Panormitana autem parte loci servatorem tui me sufficit elegisse. S. Gregor. in Regist. lib. 12. epist. 3.] Idem etiam habetur in l. si quis furem, de furtis; à Græcis verò τοποτηρητὴς dicitur, ut Balsamon notat in procemio Concilii Carthaginensis, cujus verba latinè sic sonant, [Locos implentes eorum, qui non poterant in Synodo convenire.] Puta Prælatos legitimè impeditos, eorum vice missos, ac substitutos direxisse in Synodum. Hujus vocabuli synonyma. Vide *Vicarius*.

SERVIFICO, in servitutem redigo. [Ut servificent eos, & spolient eos. Chrysost. hom. 35. in cap. 20. Mat.

SERVITOR, FR. Minister, serviens. [Non Episcopus Clericum, vel servitorem Ecclesiæ ad cædem perducat, can. neminem, dist. 45.] Et clariùs in significatione Ministri: [Ecclesia Antiochena multis ex servitoribus est ferè destituta ministris. De Cleric. non resident. cap. 16. Decretal.] Item non rarò usurpatur pro Monacho, seu Religioso, qui Deo famulatur. [Renuntio &c. Venerabili Monasterio S. Pauli, vel suos servitores,] & infra: [Et obligo me quidem Rogata, & meos hæredes in præfato Monasterio Beato Paulo Apostolo, suosque servitores. Bullar. Casin. tom. 2. const. 21. [Ubi evidenter patet, quod particula *Vel* stet pro *Et*, dùm antea dixerat, *vel suos servitores*; deinde in eodem sensu repetit, *suosque servitores*; quod Lectori propono pro clariori intelligentia quæstionis super synonymum *seu* infra scribendum. [Et in præfato Monasterio S. Anast. perpetuò largimur, ut de præsenti die habeant tui servitores potestatem in præfatis omnibus ad utilitatem S. Anastasii introeundi, utendi, tenendi, fruendi, & usque in sæculum sæculi possidendi, quatenus pro te Gloriose Martyr mereamur &c. Ibidem const. 25.] Idem habetur in eod. tom. 2. const. 112. n. 3.

SERVUS SERVORUM DEI, nedum Papæ, sed Episcoporum titulus. Vide Bonifacii Episcopi titulus in dict. *Infula*.

SERVUS VILIS. Vide *Impans*, *Mediastinus*. FR. Servi Ecclesiæ qui dicuntur, & quare. Vide can. cum multæ, 15. qu. 8.

SESCUPLUM. FR. lucrum, quod excedit totum cum dimidio respectu sortis principalis. [Non licet fœnerari Ministris Altaris, vel in sacerdotali ordinatione constitutis, vel usuras, vel lucra, quæ sescupla dicuntur, accipere:] ubi Glossa sic explicat: [Hic ponitur sescuplum pro sesquialtero, quod continet totum, & ejus medietatem. Sescuplum secundum quod per s, scribitur, quod est totum, & plica. Undè sescupla usura dicitur, cum datur summa aliqua, & recipitur summa illa cum sua plica, idest, medietate. Sexcuplum, scriptum per x, dicitur quælibet res sexties multiplicata.] Idem habetur in can. quoniam multi, 14. qu. 4. his verbis: [Vel species frumentorum ad sescuplum dare omnis &c.] Ubi Glossa ait non esse usuram, si dentur quatuor, & quinque solvantur. *Sesquiplum* dicendum vult Latinius in Correct. Concilior. tit. Concil. Laodicen.

SESTHENIUM, FR. sic appellabatur quædam Basilica Constantinopolitana in honorem S. Michaelis dicata.

SESQUIALTERUM. Vide *Sescuplum*.

SESQUIPLUM. Vide *Sescuplum*.

SETHIANI, sive *Sethaniani* Hæretici, qui credebant Christum fuisse Seth Adami filium, 24. quæst. 3. can. 39. Vide, an sint iidem ac *Sathaniani*, de quibus in dictione *Euchetæ*, *Precatores*, dictum fuit. Quomodo vocabatur *Seth* apud Græcos. Vide *Typhon*.

SEU. FR. particula non rarò pro *Et* apud antiquos Ecclesiasticos Scriptores usurpatur, & idem dicendum de ejus synonymo, *Vel*, ut suo loco dicemus. [Habentes tabulas, seu orbiculos de chrysoclavo. Anast. Biblioth. in Leone III.] Ubi Salmasius falsò existimat tabulas has habuisse rotundas figuras; nam hic dictio *Seu* valet *Et*, ut rectè contra eundem Salmasium Albertus Ru-

Rubenus arguit: itaque *Tabulæ* est diversa res ab *Orbiculis*: nam sensus Anastasii est quasi diceret tabulas, & orbiculos, res, scilicet, inter se diversas, quod multis exemplis d. Anastasii comprobatur. [In altare B.Petronillæ posuit vestem de stauraci unam habente pereclysim de blattis, seu chrysoclavo, in Leone II.] & alibi: [Qualiter Angelus B.Cæciliam, seu Valerianum, & Tiburtium coronavit. In Paschali I.] Quis unquam putaret Cæciliam, & Valerianum esse unam eandemque personam? [Quem omnes Viri Romani, seu omnes populi in Pontificatus ordinem elegerunt. Idem in Greg.II. Et Candulfo Castaldione, seu Manfredo Judice. Bull. Casinen. tom.2. const.113. Conradus II. Rex Italiæ, seu Germaniæ. Ibid. const.82.] Itaque *Seu* pro *Et* ab Anastasio usurpatur, nam ipsemet inter *Tabulas*, & *Orbiculos* differentiam ponit in eodem Leone III. idem repetens, dum inquit: [Habentes tabulas, atque orbiculos de chrysoclavo.] Reperitur idem stylus in decimo sæculo: [Verus Judex Dom. Imperatoris, ac Regis, & Uvibertus Vicecomes filius bon. mem. idemque Uviberto de Baniolo, seu Ildevertus, qui & Bezo, fil. quondam Fredolphi de Villa Gurgo. Bullar. Casin. tom.2.const.61.] ubi clarè videtur, quod Uvibertus de Baniolo, erat diversus ab Idelverto de Villa-Gurgo, ut in ejusdem instrumento ex eorum distincta subscriptione fit evidens. Idem dicendum de synonymo *Vel*, ut in dict. *Servitor* ostendimus. Vide etiam dictio *Vel*. Idem de synonymo *Sive* dicendum erit: [Hildovicus Gratia Dei Imperator Augustus, omnibus Fidelibus nostris in partibus Longobardiæ, Romaniæ, sive Benevento, atque Tuscia, nec non Venetia consistentibus. Bullar.Casin. tom.2. const.36.

SEVERIANI. FR. Hæretici. [A Severo exorti vinum non bibebant; vetus testamentum, & resurrectionem non recipiebant, 24. qu.3.can.39.] ac fusè de hac Hæresia, & Auctore ejus Baron.ann. 57.num.132.ann.511.n.15.& 16. an.174. n.11.an. 513.num.1.& seqq.anno 517.num.51. & sequentib. ann.518.num.45.& 50. cum seqq. an.519.nu. 143. &c. dicebantur *Currusiculi*. Idem ibidem num.147. Apparitio Hæresiarchæ in Inferno. Idem anno 532. num. 20. Reliqua anno 535. & ann.536.

SEXAGESIMA. [Porrò sexagesima inde dici potest, quia sexaginta sunt dies usque ad medium Paschæ, quod est feria quarta Paschalis hebdomadæ. Ord. Rom.

SEXCUPLUM, & *Sescuplum* quomodo differant inter se. Vide *Sescuplum*.

SEXTA, canonica hora. Vide *Horæ canonicæ*. FR. sexta autem moralis hora quænam intelligatur in sac. script. Vide Baron.ann.34.n.163.

SEXTARIATICUM, tributum, sive canon Ecclesiæ à Rusticis solvendum pro qualibet aridorum sextarii mensura; erraverunt namque illi, qui Rusticos solventes vectigalia ita appellari putarunt; eorum enim error ex Gregorianis verbis convincitur, quæ sic habentur: [Valdè iniquum, & injustum esse perspeximus, ut à rusticis Ecclesiæ de sextariaticis aliquid accipiatur, ut ad majorem modium dare compellantur, quàm in horreo Ecclesiæ infertur. Unde & præsenti admonitione præcipimus, ut plusquam decem, & octo sextariorum, modiorumque nunquam à rusticis Ecclesiæ frumenta debeant recipi. D.Greg. lib.1. epist.42.ad Petrum Subdiacon.] FR. qui Canon Ecclesiæ à Rusticis solvendus erat pro accessione supra sextarium, ideò à S. Pontifice hoc tributum injustum existimatum fuerat, qui abusus tempore Romanorum introductus est, de quo Cicero in 5. Verrin. [Nec numerum accessionum cogebatur arator dare, nàm in pecunia solvebatur.

SEXTARIUM. FR. liquidorum, & aridorum mensura, de qua ità Hieronymus in c.4. Ezech. [Porrò Hin duos choas atticos facit, quos nos appellare possumus duos sextarios Italicos, ita ut Hin mensura sit Judaici sextarii, nostrique castrensis, cujus sexta pars facit tertiam partem sextarii Italici. [Vide *Hin*.

SEXTUS. FR. dicebatur Carthaginis locus, ubi S. Cyprianus martyrium passus est. Baron.ann. 161.num.22.

SEXTUS DECRETALIUM. FR. ita appellatus est Codex decretalium, quia usque ad quintum librum decretalium Gregorius IX. scripserat; Bonifacius verò VIII. sextum compleverat, ut idem in ejus procemio admonet. Vide *Decretales*. Septimum autem decretalium, post sextum, Clementinas, & Extravagantes compilavit Petrus Matthæus, editum Francofurti ann.1590.

SIBYLLA. FR. quæ decem ex Varrone numerat D. August. lib.18.de Civit. Dei, cap.22. Lactantius 1. divin. instit. & D. Hieron. lib.1. advers. Jovin. qui ex eod. Varr. inquit: Æolicè Θιοβύλω, idest, Dei consilium Sibyllam appellari; sed Ludov. Vives cit.loc.Aug.commentans, ait, Æolicè σιὸς, Deos, βυλὼ, consilium significare, indeque Sibyllam dici. Per βυλὼ enim penes omnes Græcos intelligitur consilium.

SIBYLLISTI, dicti sunt Christiani. Vid. *Christiani*.

SIBYNA, jaculum, sive telum missile, ex græco σιβυών. [Et concident machæras suas in aratra, & sibynas in falces, idest, animorum nocentium, & linguarum infestarum, & omnis malitiæ, atque blasphemiæ ingenia convertent in studia modestiæ, ac pacis. Tertull. lib.3.advers. Marc. cap.21.

SICARIUS. FR. à sica gladii genere, & significat assassinum, de quo fit mentio, de pœnitent. distinct.1. & de homic. voluntar. vel casuali, cap. sicut dignum. Ibique Glossa §. Sicarios.

SICERA, hebraica vox, quam aliqui vinum annosum, & inveteratum significare putant; alii vinum purum. Sed re vera quemlibet potum ad inebriandum potentem denotat, ut manifestè ex Euangelii textu colligitur, in quo sicera à vino diversificatur; nàm ait ibi: [Vinum, & siceram non

non bibit, Luc. cap. 1.] Imò apud Hebræos ipsammet ebrietatem significat: [Sicera autem est quidquid absque vino facit ebrietatem. Zonar. in can. 2.] Ac Arabes *Sakera* vocant ebrietatem. Atque Zacharias Chrysop. Episc. in Euang. cap. 1. ait, quod: [Siceram vocant Hebræi omne potum, quod inebriare potest, sive de pomis, sive de frugibus, seu de qualibet alia materia confectum. [FR. Idem sentiunt Lyranus, qui ait, quod: [Sicera dicitur omnis potus inebriativus,] & D. Hieronymus in epist. ad Nepotian. inquit, quod sicera dicatur: [Omnis potio apud Hebræos, quæ inebriare potest, sive illa ex frumento conficiatur, sive pomorum succo: sive favi decoquantur in dulcem, & barbaram potionem, aut palmarum fructus exprimantur in liquorem, coctisve frugibus aqua pinguior coloretur.] Palea etiam in dist. 35. inquit: [Sacerdotes, qui ministrant in templo Dei, prohibentur vinum, & siceram bibere; ne crapula, & ebrietate aggraventur corda eorum. Sicera hebræo sermone omnis potio nuncupatur, qua quis inebriari potest. Quicquid inebrians statum mentis evertit.] Tandem Glossa in can. admonere, 33. quæst. 2. §. siceram, ait: [Per siceram intellige omnem potum, qui inebriat.] Quare vim nominis non exprimit Auctor vocab. Eccl. dum inquit, siceram significare cervisiam, quia licèt accidentaliter posset in eandem confectionem aliquando convenire; formaliter tamen, & generaliter denotat omnem potum inebriativum. Item Tertull. Ebriamen exponit hic in dict. *Ebriamen*.

SICILIA. FR. Ecclesiasticum patrimonium, can. relatum, 10. quæst. 3. sive patrimonium S. Petri. [Præter hæc Regnum Siciliæ, (quod est speciale patrimonium S. Petri, & idem Princeps ab Apostolica Sede tenebat in feudum) jam ad tantam in Clericis, & Laicis exinanitionem, servitutemque redegit, quod eis planè penitùs nihil habentibus, & exinde ferè probis ejectis, illos, qui remanserunt ibidem, sub servili quasi conditione vivere, ac Romanam Ecclesiam (cujus sunt homines principaliter, & vasalli) offendere multipliciter, & hostiliter impugnare compellit. Posset etiam meritò reprehendi, quod mille quidam fartorum annuam pensionem (in qua pro eodem regno ipsi Ecclesiæ Romanæ tenetur) per novem annos, & ampliùs solvere prætermisit, lib. 2. tit. 14. c. 2. sexti Decretal.] & ibi Glossa, §. Patrimonium. Vide hic *Fartum*. Rogerius vetuit in utraque Sicilia Romanas monetas, quæ romasinæ dicebantur. Vide *Follaralis*. Siculorum in Deiparam devotio. Vide *Hodegitria*.

SICLUS, monetæ species, de qua sæpè in sacra Pagina: vox quidem hebraica *Sekel*, idest, pondus. Erat autem duplicis valoris, sive speciei; nempe, quæ *Siclus Sanctuarii* dicebatur, & semiunciam, seu quatuor drachmas ponderis continebat, quod est idem; ideò à Græcis τετράδραχμον appellabatur. [Siclus nummi genus est apud Hebræos, quales sunt tetradrachmi attici. Joseph. Jud. lib. 3. Antiq. cap. 9.] Idem à D. Hieronymo refertur his verbis: [Siclus autem, idest, stater habet drachmas quatuor: drachmæ autem octo latinam unciam faciunt. In Ezechiel. c. 4.] Vide *Stater*. Altera verò sicli species dicebatur *Siclus communis*, qui duas drachmas, idest, unciæ quadrantem pendebat, à Latinis *Sicilicus* appellatus fuit, lib. 21. §. 2. ff. de auro legat. & à Græcis δίδραχμον dicebatur, & duos romanos julios, seu duos reales hispanicos valebat; cujus speciei monetæ triginta proditori Judæ in solutionem suæ prævaricationis traditæ sunt, ut Cornelius à Lapide existimat; nam Budæus de Asse refert unam ex illis monetis Parisiis vidisse, quæ duas drachmas pendebat, qui pondus cum alia simili Romæ in Ecclesia S. Crucis in Hierusalem conservata convenit; idem etiam observavi in alia Judæ consimili moneta, quæ inter multas, ac pretiosissimas devotionum reliquias ab Equitibus in eorum S. Joannis Ecclesia conservatur; aliamque ex his monetis fatetur R. Moyses se vidisse, quam *Dimidium ponderis* vocat. Antonius Augustinus in ejus dialogis de numismatibus negat fuisse Judæ monetas, quas Roma, & Melita ut supra diximus existimant. FR. In can. Judices, quæst. 1. hæc D. Hieronymi verba afferuntur, ubi de Simonia agit: [Nec quemquam movet illud, quod in primo Regum libro legitur, Saulem, volentem ire ad Samulem, dixisse puero suo, ad eum se ire non posse, quia pretium, quod offerret pro vaticinio, non haberet, & puerum respondisse: ecce inventa est in manu mea quarta pars sicli pecuniæ. Hanc dabo viro Dei, & annuntiabit nobis &c. Siclus enim viginti obolos habet, & quarta pars sicli quinque sunt oboli.] Plutarchus in Lysandr. ait, quod obolus minimum numisma erat apud Athenienses, quod sexies sumptum explebat drachmam atticam. Temerè siquidem Glossa in can. Denique & puellæ, 36. quæst. 2. inquit: [Drachma (ut dicunt) est siclus. R. Moyses, qui & Gerundensis appellatus fuit, in Pentateuchum scribens, inquit, se vidisse Tolemaidi, quæ hodie *Acca* dicitur, siclum semiunciæ ponderis, in quo ex una facie sculpta erat Aronis virga cum inscriptione *Siclus Siclorum*, & in alia facie erat insculpta mannæ urna cum inscriptione *Ierusalem sancta*. De *Siclo* autem moneta disertè agit Baron. ann. 33. num. 30. & 31. Ezechiel. cap. 45. hæc scripsit: [Siclus autem viginti obulos habet.

SIGILLARIUS, ex principio occulto, & impenetrabili proveniens. [Anima velut sigillario motu superficiem ejus intus agitante. Tertull. lib. de Anima, c. 2.] Vide *Enthymesis*. Ac propriè sigillarius dicitur lusor ille, qui simulacris puerilibus, à Latinis *Sigilla* appellatis, ludebat; italicè *Burratini*, sive *Pupazzi* dicuntur: inde Tertullianus sumpta metaphora à sigillarii occulto sub velo motu, animæ motionibus applicuit; & quidem, quod per tale vocabulum lusorem intelligat, Tertullianus satis adversus Valent. expressit, inquiens, [Sigillario extrinsecus ductu.] FR. puerilia simulacra appellavit Idola Ennodius, quando in 3. dictione

ctione Missæ pro Honorato Episcopo, dixerat: [Ubi sunt sigilla numinum votis imaginata facierum? Quorum facies in potestate pendet artificis? Ubi sunt Dii, quibus potentiam dederunt homines fulgore gemmarum?

SIGILLUM, in primario significatu imaginem, figuram, & parvam statuam, sive statunculam denotat. [Obtulit candelabra aurichalca septem ante altare, quæ sunt in pedibus decem cum ornatu suo ex argento interclusa sigillis Prophetarũ. Anast. in Sylvestro.] De sigillo, quo litteræ firmantur. Vide *Bulla*, *Bullatorium*, *Charthophylax*, *Pastellus*, *Statuncula*, *Syparum*. FR. In sigillis Episcopalibus antiquitùs non ponebantur insignia gentilitia; sed effigies ejusdem Episcopi Pontificaliter induti cum baculo pastorali, & mitra, ut ex cap. 6. decretal. de fide instrumentor. colligitur, ubi sic habetur: [Falsum sigillum vitiosè videbatur appositum, eo quod à media parte sigilli apparebat quædam imago, non cum mitra in capite, sed cum pileo, nec induta Pontificibus, sed regalibus indumentis, tenens in manu non baculum pastoralem, sed quasi sceptrum regale.] Sigilla, quæ ponebantur in marsupio novi Pontificis. Vide *Sedes stercoraria*. Sigillum Domini. Vide *Chrisma*. Sigillo ex Altariolo sublato deperditur consecratio. Vide *Altare*.

SIGMA. Cœnaculum hemisphærica figura constructum. [Discumbebat Jesus plus in Matthæi mente, quàm sigmate, & epulabatur non cibis, sed reditu peccatoris. Chrysol. serm. 19.] Ac idem alibi repetit, loquens de discipulis tempore Christi passionis absconsis: [Si metuentes, si clausi, certè non prandentes, & si prandentes, non erat domus illa, sed carcer; illud sigma non erat, sed carcer, serm. 83.] Dicitur enim sigma à figura literæ græcæ hujus nominis antiqua, quæ erat ad modum *C*. FR. Aliquando enim non undique ad mensam convivæ accumbebant: sed ab altera tantum parte convexa, utpotè capaciori convivarum, quàm ex convexo interiori latere, ubi edulia ministrantes assistebant, & ex eadem ratione antiqua propugnacula rotunda, vel ad modũ sigmæ non sunt ampliùs in usu, quia præbebatur major ambitus aggressoribus, quàm aggressis, qui in interiori peripheria angustiabantur. Igitur de his mensis figuræ lunatæ, vel hemicycli, Lampridius in Heliogab. mentionem facit, inquiens: [Primus (*id est, Heliogabalus*) denique invenit sigma in terra sternere, non in lectis.] Ac rectè hunc antiquum Romanorum morem Ditmarus comprobat, inquiens: [Imperator antiquam Romanorum consuetudinem, jam ex parte magna deletam, suis cupiens renovare temporibus, multa faciebat &c. solus ad mensam, quasi semicirculum factam, loco cæteris eminentiori sedebat, lib. 3. Chron.

SIGNACULUM SPIRITUALE, sive Signaculum Domini. Vide *Chrisma*.

SIGNATURA JUSTITIAE. Vide *Referendarius*.

SIGNATUS MANU, Miles; Mauritio enim Imperatori, qui lege prohibuerat, nè quis miles posset habitum monachalem suscipere, scripserat D. Gregorius hæc verba: [In qua lege subjectum est, ut nulli, qui manu signatus est, converti liceat, in Regist. lib. 2. epist. 61.] Erant igitur Milites Imperiales stigmate in manu signati; atque hoc D. Paulus in epist. ad Galatas c. 6. intellexerat, quando scripsit: [Ego enim stigmata Domini Jesu in corpore porto,] quam epistolam sic cõmentatus est D. Anselmus, inquiens [Stigmata vocabantur signa quædam, quæ in manibus militum fiebant, per quæ recognoscebantur esse de militia Romani Imperatoris: Paulus ergò illis verbis protestari se voluit, quod fidelis Jesu servus, ac miles esset.] FR. Gregorius verò Papa decimus ait, quod Fabricenses, id est, arma bellica fabricantes stigmata ferebant, atque Custodes aquarum: cujus hæc sunt verba; [Ex stigmate namque consueto Fabricensibus imprimi, latitans Fabricensis agnoscitur. Et Custodes aquarum (quos Hydrophylacas nominant) queis infigi solent annotatione signari, lib. 5. tit. 11. c. 12. in sexto.] Item *Sigma* significat plagam, & ulcerationem. [Nam legitur, quod Maria soror Aron, prophetissa, dum detractionis adversus Moysen incurrisset delictum, illicò stigmate lepræ percussa est, can. Hoc ipsum, 33. qu. 2.

SIGNUM, id est, abbreviatio in scribendo, quam D. Hieronymus *Furtum verborum* appellavit, inquiens: [Extemporalis est dictatio, & tanta ad lumen lucernulæ facilitate profusa, ut Notariorum manus lingua præcurrat, & signa, ac furta verborum volubilitas sermonum observet. De vitand. suspect. Contuber.] Item significat campanam. *Signum radians*. Vide *Asteriscus*.

SIHOR. FR. nomen hebraicum, quod D. Hieronymus ait fuisse locum proprium. [Et pervenit usque ad Carmelũ maris, & Sihor, & Labanath. Josue, cap. 19. 26. Congregavit ergo David cunctum Israel à Sihor Ægypti, usque dum ingrediaris Emath. 1. Paralip. 13. 5.] Sed Alphonsus Tostatus in 1. Paralip. eodem cap. quæst. 18. §. A Sihor, inquit, significare fluvium hebraicè, ac proinde non esse nomen proprium loci, sed appellativum.

SILENTIARIUS, secretarius. [Et hæc tanta dilectio adhoc processit, ut eum secretorum conscium, & primatem capellanorum faceret; sibi quoque eundem silentiarium statueret, ut in quo compererat prudentiæ altitudinem, ejus consilio componeret totius regni utilitatem. In vita S. Agilberti Abb. Fortassè à silentio, sicut etiam à secreto secretarii nomen inditum fuerat; quamvis in Curia Imperiali varias significationes hujus vocabuli inveniam, & inter alias, *Silentiarii* dicebantur milites custodientes januam Imperialis Consistorii, quia jurgia, rumores, aliasque inconvenientias detrudere debebant, quorum collegium *Schola silentiariorum* dicebatur. FR. de hoc militiæ Cæsarianæ vocabulo egit Procopius apud Baronium ad an. 491. n. 6.

SILENTIO, verbum intransitivum, quod tacere denotat. [Sic non debet opera Dei, quæ in illo per

per suos Sanctos fiunt sine suis meritis, silentiare, sed prædicare. In vita S. Dion.

SILENTIUM. FR. hebraicè *Domi* dicitur. Calep. Passerat. in dict. Silentium.

SILICERNIUM. FR. [Quo differt ab epulo Jovis silicernium? à simpluvio obba? ab aruspice pollintor? Tertull. Adversf. Gentes.] Significat mortuorium prandium. Alia significata hujus dictionis inveniuntur apud Joseph. Scaligerum in castigationibus Festi, & apud Calepinum.

SILICERNIUS. FR. senex. [Silicernios dici voluerunt senes jam incurvos, quasi jam sepulcrorum suorum silices aspicientes; undè & Cincius Alimetus in historia de Gorgia Leontino scripsit, dicens: Qui dum jam silicernius sui finem temporis expectaret, si mori non potuit, tamen infirmitatibus exultat. Fulgentius de vocib. antiq.] quē Græci τυμβογέρων dixere. De Silicernio Terentius in Adelph. ubi aliqui intellexerunt nomē comicum fictum; errant tamen, nam Silicernium funebre convivium, ut supra diximus, & alia significat.

SILINGI. FR. idest, Vandali. Baron. anno 49. num. 37.

SILIQUA, hoc nomen propriè significat fructum vilem, quem hodie Romani *Guainelle* dicunt, Hispani *Carobas*, Neopolitani *Scinscelle*, Siculi *Charrubi*, Arabes *Charub*, de quibus frugibus D. Lucas cap. 15. inquit: [Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant.] Item significat monetæ speciem vilis quidem. [Adjectis siliquis, oneribus, & granaticis. D. Gregor. in Regist. lib. 1. cap. 42.] Quæ moneta juxta Eruditissimi Latinii opinionem erat vigesima quarta solidi pars. Solidus verò, ut idem ait, erat valoris Juliorum Romanorum 17. & bajoccorum tres circiter; nam solidus erat tertia aurei scuti pars, quod quando Latinius scripserat, idest, ann. 1568. aureum scutum secundum illius sæculi pretium non continebat nisi Julios tredecim, licet hodie quindecim contineat. Igitur data proportione temporis Latinii solidus correspondebat Carolino Romano, nempè, tribus quartis Julii; sed hodie, nimirum anno 1677. in quo scribimus, solidus viginti Julios contineret, quia scutum aureum hodie Julios quindecim continet. Vide *Solidus*. FR. De eadem moneta Siliquæ habetur in l. final. de furtis; ubi Glossa errat, dum asserit Siliquam tantum valere quantum solidum. In supradicto Gregorii textu fit mentio de *Granaticis*: fortasse species monetæ erat, quam hodie in utraque Sicilia *Grani* nomen retinet, & est etiam vilis moneta.

SILIQUATICUM. FR. gabella exigenda pro siliquis, l. final. de furtis. Sed potiùs videtur significare gabellam pro quocumque mercimonio. [Et siliquatico de singulas mercaturas, & portoras. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 20. n. 3.

SILOE, hebraica vox *Sillnach*, idest, Missus; ita enim sacer Chronista explicat, ubi de piscina agit, in qua cæcus à nativitate degebat, qui oculos lavans visum recepit. FR. Fons quidem erat ad radices montis Sion, ut scribit Hieron. in Isaj. c. 8. & non scaturiebat continuò, sed in aliquibus incertis diei horis: qui fons, ait S. Epiph. de vita, & interitu Proph. c. 7. intercessione Isaiæ primò emanavit; nam antequam moreretur Propheta ille, aliquantulū Deū precatus est, ut ex illo loco aquam mittere dignaretur, cujus oratio statim exaudita fuit; inde *Siloè* hæc fons denominata fuerat, ex tali miraculosa emanatione; *Siloe* enim demissum significat: additque, quòd sub Ezechia Rege antequam stagnum, & piscinas construxisset, in hoc fonte scaturierat modica aqua mediantibus Isaiæ precibus, ut populus Israel in civitate obsessus non periret siti. Itaque ad manus opportunè illam populus habebat, & econtrà irreperibilis erat hostibus; de eodem facit etiam mentionem Josephus Hebræus. Quæ relata habentur penes Baronium an. 33. n. 35. & 36. :|: Patriarcha autem Jacob Judam ejus filium benedicens, ut in Genesi habetur, vocavit Messiam *Sciloch*, quæ vox in Vulgata *Mittendus* translata fuit. FR. Non incongruè videtur hìc quandam lepidam reprehensionem referre, qua quidam Amicus aliquos Judæos Romæ degentes semel objurgaverat; nam Romani vulgariter ventum Syrum *Sciloccho* appellant; hinc sumpta occasione ille talis dixerat Hebræis Romanis, quòd non tantum admirabatur, quod cæteri Judæi per Orbem decepti adhuc Messiam expectarent; sed quidem de Hebræis Romæ incolentibus, qui illum expectant, dum à *Scilocccho* tam sæpè visitantur; æquivocans namque in sensu Hebræorum, & in sensu vulgari Romano, quia illi per *Sciloch* Messiam, ac ventum Syrum vulgares Romani intelligunt, à qua spiratione crebrò infestatur Roma :|: Alii tamen hanc dictionem censent non esse hebraicam, ac proinde fuerunt variæ opiniones. R. Abnazer affirmat *Missum* significare; alii dixerunt esse compositam ex duabus vocibus *Sciailah*, idest, Donate vos ei. Vide *Probatica*.

SIMANTER. Vide *Semanterium*.

SIMILARIA, seu *Similia*. Vide *Cupha*.

SIMON. FR. hebr. nomen obedientem significans Simon autem, qui à Romanis tanquam Deus colebatur cum hac inscriptione *Simoni Sancto*, seu *Santo*, de quo titulo pluriès apud Cruterum, Simon Magus fuit, ut Justinus Mart. Apol. pro Christian. ad Antonin. Pium, Irenæus, lib. 1. c. 20. Tertull. Apol. c. 13. Euseb. lib. 2. cap. 12. 13. & 14. à Baron. adducti, ann. 34. num. 52. & in figura Jovis, idem Baron. an. 35. n. 2. an. 44. num. 59.

SIMON MAGUS, quomodo caput radebat. Vide *Tonsura*.

SIMONIA, gravissimum delictum venditionis rei spiritualis, quæ incursionem censurarum Ecclesiasticarum, obligationem restituendi pretium acceptum, & fructus beneficii obtenti mala fide perceptos secum trahit. Fuit enim à Mago Simone ita denominata, qui pecunia ab Apostolis Spiritum Sanctum emere tentaverat, invidia motus operationum prodigiosarum, quas Paraclitus per eos demonstrabat; qui tamen ab Apostolico Sena-

Senatu rejectus fuit hac sententia: [Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. Actor.8.] Quam verò Petrus Blesensis epist. 129. his verbis explicat: [Non poterant tibi sufficere redditus canonicè acquisiti,& Ecclesiasticæ facultates,nisi ædificares Sion in sanguinibus, atque venalitate execrabili, & damnabili quæstu divitias congregares?] Et inferius sic illam describit:[Avaritia hæc simoniaca ipsa est vermis interficiens, bruchus pessimus, ærugo, ac tinea cordis, quæ bona omnia æruginat, & consumit.] FR. Hæc pessima Hæresia habuit suos sectarios, qui *Simoniani* dicebantur, quorum dogmata exosa licitam rerum spiritualium venditionem asserebant, ac creaturam non à Deo, sed à virtute quadam superna creatam, can. quidam, 24. quæst.3. Simoniani enim sunt plus execrandi, quàm Macedoniani hæretici, qui impugnabant Spiritum Sanctum; hi namque creaturam, & servum Dei Patris, & Filii Spiritum Sanctum delirando fatebantur: at Simoniani efficiunt Spiritum Sanctum non Dei, sed eorum servum. [Omnis enim Dominus quod habet, si vult, vendit, sive servum, sive aliquid aliud eorum, quæ possidet. Similiter & qui emit, dominus ejus volens esse, quod emerit, per pretium pecuniæ illud acquirit. Ita & hi,qui hanc iniquam actionem operatur,detrahuntSpiritui Sancto, æqualiter peccantes his, qui blasphemaverunt, dicentes Christum in Beelzebub ejicere dæmonia: atque (ut veriùs dicamus)Judę comparantur proditori, qui Judæis occisoribus Christum vendidit &c. can.Eos qui, 1.quæst.1.] Ita enim, & taliter detestabilis est simonia, ut neque ex ejus acquisitionibus reputetur valida eleemosyna, can. non est putanda, 1. quæst.1.Simonia erat etiam apud Ethnicos odiosa, imò de Romulo inquit Dionys.Halicarn.l.2.c.3. [Deinde quod, quum alii malè quodãmodo, & inconsideratè eligant Sacerdotes,& alii censeant hujus honoris pretium voci pręconis subjiciendum;alii verò sacerdotia sorte dividunt; ipse (*idest, Romulus*) sacerdotia neque venalia esse, neque sorte dividi voluit: sed legem tulit, qua jussit ex singulis curiis creari duos, qui annum ætatis quinquagesimum jam præteriissent, qui & genere aliis præstarent, & virtute essent insignes, & censum sufficientem haberent, & corpore essent integro. His autem non ad certum aliquod tempus, sed quamdiu viverent, hos honores concessit, eosque militiæ, ob ætatem, & negotiorum urbanorum oblegem immunes fecit.] Qui nedum sacras, sed & temporales dignitates per largitiones abhorrebant, ut ex Cic.2.de Orat. & in epist. ad Quintum fratr.satis liquet.Quantum verò apud Hebræos odiosum erat hoc largitionum genus ex pluribus sac. script. locis comprobatur, ac de Daniele inquit Joseph Hebræus: [Pro muneribus promissis à Balthassaro, eo quod exigebat prophetiam visionis,respondit Daniel,sapientiã, & divinitatem (*hoc est spiritualitatem*) sine suffragio semper existere, & gratis prodesse credentibus,lib.10. antiq. cap.13.] Quare meritò canones simoniacos ad restitutionem obligant malè de spiritualibus perceptorum,quia data, & accepta damnabiliter, ac infructuosè retinent, & ut loc.cit.inquit Daniel: *sine suffragio*, (idest,animarum) *semper existere*, nam tantum *gratis prodesse credentibus*. Miraculum autem cujusdam Simoniaci Episcopi.Vide in dict. *Gloria Patri &c.* Cõmittit simoniæ peccatum Episcopus accipiens aliquid pro ordinatione.Vide *Inthronisticum*. Simoniaci hæretici sub variis nominibus. Vide *Henriciani. Neophytorum hæresis. Trapezita.* Cætera. Vide *Proxeneta. Transactio. Vicedominatus*.

SIMONIZO, reperitur apud nonnullos Ecclesiasticos Scriptores hoc verbum, quod simoniam committere denotat.

SIMPLUS. Vide *Symplones*.

SIMPSALMA, σύμψαλμα, idest, consonantia in psallendo,seu simultanea psallentia. [Simpsalma dicitur vocis copulatio in cantando. Isid. lib. 6. cap.19.] Sed prima vocalis ex orthographia gręca non per, i; sed per, *y*, scribi deberet.

SIMULTAS, conspiratio, conventio. [Quorum simultates Presbyter astutus prævidens. In vita S.Severi Episc.]de quibusdam Clericis sermo est, qui furari ejusdem sancti Corpus conspiraverant. FR. significat propriè simulationem, malæ mentis machinationem, ac odium occultum, quod vocabulum non ab adverbio *simul*, sed à verbo *simulo* suum etymon trahit:[Habeatur semel concilium ante dies quadragesimæ, ut omnibus (si quæ sunt) simultatibus amputatis,mundum jejunium, & solemne Deo possit offerri, can. habeatur, dist.18.] Ubi Glossa privatum odium significare putat: sed re vera denotat generaliter tam occultum, quàm manifestum. Ita Cicero pro l.Manilia usus est,inquiens: [Ut multas etiam simultates partim obscuras,partim apertas intelligã mihi nõ necessarias, vobis nõ utiles suscepisse.

SIMULACRUM SOLIS, Romæ in via Salaria veteri. Vide *Concilium*.

SINAIDA. FR. semitam, sive, ut alii malunt,terminum territorii significat. [Si quis propter intentionem signa nova, aut theclaturam, aut sinaidam in sylvis alterius fecerit, l.si quis propter, de eo, qui terminum] Reperitur etiam *Sineida*, quæ incisionem arborum significat.

SINCELLUS. Vide *Syncellus*.

SINDON. Vide *Corporale. Orhone. Sabanum*.

SINE INVICEM; idest, sine relatione, vel sine correlativa correspondentia. [Possunt hæ duæ naturæ divina, & humana in Christo sine invicem loquendo proferri; non possunt sine invicem credendo cognosci. Ferrandus Diaconus Carthagin. in epist. ad Anatol. Vide *Hypostasis*.

SINGULARIS. Vide *Monachus. Singularitas*.

SINGULARIS FORMA VERBORUM. FR.adhibenda est in electione à singulis electoribus, licèt plures sint; secus verò si plures Arbitri, aut Judices, illis præsentibus, unus tantum eorum nomine omnium sententiam proferat, cap.4. de sententia, & re judicata in sexto.

Singularitas. FR. monachatus; nam μονὸς græcè, latinè singularem sonat. [Propositum Monachi proprio arbitrio,& voluntate susceptũ, deseri non potest absque peccato; quod enim quis vovet Deo, debet reddere: unde qui relicta singularitatis professione ad militiam, vel ad nuptias devolutus est, publica pœnitentiæ satisfactione purgandus est, can. Propositum, 20. qu. 3.

Sinistra, quare in ea parte depingebatur S. Petrus. Vide *Bulla*, *Dextera*. Quare sinistra antiquitùs communicabantur Sacerdotes, & hodie Dominicani observant, & quare Summus Pontifex à parte sinistra recipit Eucharistiæ Sacramentum. Vide *Communio*.

Siniorale. FR. Dominabile, quod consistit in toto dominatus, seu siniorum, & Senatorum Reipublicæ corpore. Itali *Signorile*,& substantivè *Signoria* dicunt. [Si vultis regnare, & vigorem regium, & siniorale, & super vestros, & super impugnantes potestatem vestram optatis habere. Concil. Melden. cap. 7. an. 845.

Sinisteritas, ærumna, infelicitas. [Quibus primordiis majores nostri etiam sinisteritatum suarum relationes evolvere auspicabantur. Sidon. lib. 1. epist. 5.

Sinodochium. Vide *Xenodochium*.

Sinopis, σινώπις, terra rubra, seu minius, ita appellatus à Civitate hujus nominis, ex quà devehitur. Fuit item meretrix famosa hoc nomine appellata, inde proverbialiter sinopis pro lasciviæ dedito subintelligebatur, ac eadem intentione Hæretici Eutychiani Sanctum Seleucium Amaseæ Metropolitam in Concilio Ephesino cavillabantur, dicentes ei: [Non est Amaseæ Episcopus, Sinopis est,] æquivocando, nempè, ad Civitatem,& Meretricem unico hoc nomine appellatas. FR. de hoc colore ita inquit Plinius: [Sinopis inventa est primùm in Ponto: inde nomen à Sinope urbe. Nascitur & in Ægypto, Balearibus, Africa: sed optima in Lemno, & in Cappadocia, effossa è speluncis; quæ saxis adhæsit, excellit. Glebis suus colos extra maculosus. Hacque usi sunt veteres ad splendorem. Species Sinopidis tres, rubra, & minus rubens,& inter has media, lib. 35. c. 6.] De hac Jeremia c. 22. inquit: [Et facit laquearia cedrina, pingitque sinopide.] De hac etiam egit Vitruvius lib. 7. Strabo lib. 12.

Sinopicus, ex Sinopide Civitate, vel sinopidis colorem referrens. Vitruvius lib. 7.

Sinopisso, sinopide coloro.

Sinstris, corrigendum tamen est *Sinistris* in Petro Damiano epist. 9. nam loquitur de situatione sinistra reprobis in die Judicii assignanda, cujus hæc sunt verba: [Plerique Pontificatus jura non deserunt, & de sinstris sunt; quotquot autem legimus recta intentione dimisisse, certa spes est eosdem æterna cum Christo societate gaudere.

Siphon, σίφων, canaliculus, sive fistula, qua antiquitùs sanguis Domini ex Calice exorbebatur in communione, ne effunderetur. [Obtulit Calicem majorem fundatum cum siphone pensantem libras triginta. Anastas. Biblioth.] Hodie tamen solus Pontifex utitur siphone in solemnibus celebrationibus, qui tubulus ex auro est, quo Diaconus etiam, & Subdiaconus Dominicum sanguinẽ exorbent. Davantria in ejus cæremoniali M. S. ubi describens Cardinalium Diaconorum communionem, de hac fistula facit mẽtionem, aitque hos Cardinales post sumptionẽ Corporis Christi exorbuisse sanguinem Dominicum per siphonem ex Calice, sustentato à concelebrante Diacono, qui interim hæc verba pronunciabat: [Sanguis Domini nostri Jesu Christi custodiat animam tuam in vitam æternam, Amen.] Et si fortè in eadem papali Cappella aliquis Rex tunc repertus esset, is associatus à secundo Cardinali Episcopo, quem Davantria subpriorem appellat, accedebat ad Altare, & recipiebat sacramentum sub utraque specie: sic in praxi hic Auctor testatur se vidisse de ann. 1355. quando in die Paschæ per manus Innocentii IV. communionem acceperat Petrus Res Aragonensis ab Albanensi Episcopo associatus. In die autem feriæ quintæ in Cœna Domini ad imitandam Christi humilitatem ait idem Davantria, quod: [Pontifex solus communicat super Altare sine ministris, & non cum calamo; sed cum Calice tantum se confirmat illa die.] Etiam Laici, quando antiquitus sub utraque specie recipiebant sacramentum, per hanc fistulam sanguinem sorbebant. [Quia sanguinis effusio propter incultioris populi rusticitatem meritò timebatur, calicibus canna est ferruminata affabrèque inserta. Lindan. in Panop. Euangel. lib. 4. cap. 56.] Quæ tamen canna sustentari involuta ab Acolyto solebat, sicut hodie fit de patena à Subdiacono. [Accolytum patenam,& fistulam habentem. Ord. Rom.] Angelus Rocca in tractatu de Communione Summi Pontificis ait cannam hanc arũdinem significare, cum qua per spongiam acetum Christo Crucifixo porrexerunt hebræi. In Monasterio Casinensis montis ostenditur antiqua fistula, qua utebantur illius loci Abbates,& in antiquis Carthusianorum statutis de ea sub his verbis fit mentio: [Ornamenta aurea, vel argentea præter Calicem,& calamum, quo sanguis Domini sumitur, in Ecclesia non habemus.] FR. Romæ in Ecclesiæ S. Mariæ scholæ græcæ in cujusdam lapidis inscriptione, quæ incipit Sume Valeriano &c. tempore Joannis Papæ IX. ibi incisa memoratur cujusdam pium legatum, & inter alia, quod quidam relinquit illi Ecclesiæ [*Calicem argenteum exauratum cum calamo,& patena.*] Quæ inscriptio affertur etiam ab eodem Rocca. Dicebatur itaque *Canna*, *Calamus*, *Fistula*. Vide *Confirmo*, *Pugillaris*.

Siphorus, genus textilis. [In Ciborio Constantinianæ Basilicæ optimos de siphoris, & de fundato pannos appendit. Anast. Biblioth. in Nicolao.] Alii *Syrophorus* legunt, idest, byssus ex Syria; alii verò *Setophoris*, ac alii *Serophoris*.

Siromastes. FR. σειρομάστης. [Legi enim siromasten Phinees, austeritatem Heliæ. D. Hieronym. epist. 53.] Aliqui in cap. 25. Numerum, juxta vim græcæ vocis hastam interpretantur; sed no-

stra vulgata pugionem vertit, inquiens. [Quod cum vidisset Phinees filius Eleazari filii Aaron Sacerdotis, surrexit de medio multitudinis, & arrepto pugione &c.] Joseph autem Hebræus lib.4. Antiq. cap.6. hanc historiam referens, *Rhomphaam* scripsit.

SISTRUM, σεῖστρον. FR. crepitaculi genus. [Porrò cum reverteretur percusso Philisthæo David, egressæ sunt mulieres de universis urbibus Israel, cantantes, chorosque ducentes in occursum Saul Regis, in tympanis lætitiæ, & in sistris, 1. Reg. 18.6. David autem, & omnis Israel ludebant coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, & citharis, & lyris, & tympanis, & sistris, & cymbalis, 2. Reg.6.5.] Igitur non erat æneum, & ægyptiis Isidis sacerdotibus peculiare tantum, ut asseruit Calepinus, & apud eos vice tubæ adhibitum; licèt de Cleopatra Virg.8. Æneid. semel cecinerit:

Regina in mediis patrio vocat agmina sistro.

Et Ovid.3. Amor. eleg.8.

Quid nos sacra juvant? quid nunc ægyptia prosunt
Sistra?

Nam ex ligno fabrefacto erat, fortassè *Symandrum*, de quo suo loco. Ac sistro utebantur etiam Hebræi, quod sic Tostatus describit: [Sistrum, instrumentum ligneum, rotulas quasdam habens volubiles ferreas, & cum sistra moventur, concutiuntur rotulæ ferreæ, & reddunt harmoniam, hispanicè sonajas (*Italicè sonaglii*) dicuntur. Alii existimant sistra esse duas particulas ferreas concavas, quæ cum manibus teneantur, concutiuntur, & sonum reddunt, quæ hispanicè *Perenumellas* vocantur. Alii tandem putant fuisse instrumentum cum tribus chordis, in 1. Reg. cap.16. tom.2. quæst.13.

SIT NOMEN DOMINI BENEDICTUM, an Episcopus debeat in benedictione Missæ privatæ proferre. Vide *Benedictio solemnis*.

SITARCHIA, σιταρχία, horreum propriè significat, at translativè apothecam ad condendum omne annonæ genus denotat. [Verum quia per campos nudos, per falsos vertices, per incertas solitudines acturi sumus viam, nobis tota est escæ, & potus portanda substantia: imponamus abundantem misericordiam nostræ sitarchiæ profuturam. Chrisol. serm.8.] Vide *Sitonicum*. Item *Sitarchia* annonæ præfecturam, & *Sitarcha* annonæ præfectum significant.

SITARCIUM. FR. [Panis defecit in sitarciis nostris, & sportulam non habemus, 1. Reg. c.9.] græca lectio habet ἀγγείων. Paraphr. Chald. *In vasis*. Dionys. Carthus. in hunc locum viaticum intelligit in peris, saccis, seu repositoriis positum. Gaspar Sancius verò ait: [σιτάρκια græcè commeatum significare, seu viaticum; hoc tamen loco pro manticis, aut sacculis viatoriis usurpatur, in quibus feruntur alimonia: sumitur autem res contenta pro continenti, sicut poculum sumitur pro vino, & ferculum pro cibo: hebraica habet Mi-cchelénu, idest, cchelénu vasis nostris, in 1. Reg. cap.9. Franc. Mendoza ex græco legit ἐκ τῶν ἀγγείων ἡμῶν, hoc est de sacculis nostris; nam ἀγγεῖον, saceulum significat. Sed Sitarcii etymon à dictionibus græcis σῖτος, nempè frumentum, & ἀρκέω, verbum, quod interdum præstare significat, derivari videtur; unde *Sitarcha* annonæ præfectus, & *Sitarchia* eadem præfectura appellabantur, ut suprà diximus.

SITICUS. Vide *Sitonicum*.

SITONES, σιτῶναι. FR. frumentarius, seu frumentorum negotiator. Vide Latinium in Salvianum, lib.4.

SITONICUM, σιτωνικόν, granarium, à voce græca σῖτος, quæ frumentum significat. [De frumentis autem, quæ scribitis, longè aliter Vir magnificus Ciridanus asserit, quia solummodò tanta transmissa sunt, quæ pro transactæ indictionis debito ad replendum sitonicum sufficerent. Gregor. lib. 1. epist.2.] Reperitur vocabulum *Siticus*, quod frumentarium Mercatorum significat. [Consideremus solas negotiatorum, & siticorum omnium turbas. Salvian. de provid. lib.4.] cujus Codices mendosè aliqui *Syricorum* habent. FR. *Sitonicum* aliquando pro ipsa frumenti annona usurpatur. [Indicastis solicitudini vestræ Serenissimorum Principum jussione curam sitonici fuisse mandatam. Idem D. Greg. lib.10. epist.38.

SIVAN. FR. Tertius Hebræorum mensis. Vide Auctores citatos in dict. *Elul*.

SIVE. Vide *Seu*, *Vel*.

SKELLA. FR. tintinnabulum, campanula, quæ à Latinis *Squilla* dicebatur. [Si quis skellam de caballis furaverit. In lege salica, tit.29. §.3.] Vide *Scilla*.

SLAVI. FR. non credebant in immortalitate animæ. [Etsi ego fungar vice cotis ferrum, & non se exacuentis; tamen ne muti canis opprobrio noter ab illiteratis, & maximè slavis, qui cum morte temporali omnia putant finiri, hæc loquar pro certitudine resurrectionis, & pro qualitate meriti futuræ remunerationis, firmiter indicans cunctis fidelibus. Ditmarus Episc. in Chron. lib.1.

SMALTUM, Italicè *Smalto*. [Fecit tabulam de smalto sexcentas sexdecim auri obrisi pensantem libras. Anast. Biblioth. in Leone IV.

SMALTITUS, Italicè *Smaltato*. [Rete totum ex gemmis albaveris, & bullis aureis, conclusas etiam auri petias in se habens smaltitas. Anast. Biblioth. in Benedicto.

SMIGMA, σμῆγμα, sapo, ex verbo σμήχω, idest, purgo. [Dixit ergo puellis: afferte mihi oleum, & smigmata, & ostia pomarij claudite, ut laver. Daniel. cap.13. n.17.] Aliqui existimant fuisse aquam hordei, & lupini; at secundum græcam significationem quælibet mixtura intelligitur, ad lavandum, & poliendum apta. FR. sed communiter *Smegma* dicitur; sic enim Plinius lib.22. cap.25. de lupinis agens, inquit: [Si verò cœlesti aqua discoquantur, (*idest, lupini*) succus ille smegma fit.] Et lib.27. c.12.

Smegma scribit, sic: [Osyris ramulos fert nigros, tenues, lentos, & in iis folia nigri ceu lini, semenque in ramulis nigrum initio, dein colore mutato rubescens; smecgmata mulieribus faciunt ex his.] Hoc puto fuisse muliebre smegma, quo Susanna, ex Daniele supra, usa fuerat. Item Dioscorides *Smegma* etiam scribit. Cæterum saponis inventores primi Galli fuere, ita Plinius lib.28.cap.12. ubi sic ait: [Prodest & sapo: Gallorum hoc inventum rutilandis capillis, ex sevo, & cinere. Optimus fagino, & caprino; duobus modis, spissus, ac liquidus: uterque apud Germanos majore in usu viris, quàm fœminis.] Et Martialis lib.14.epig.26.

Caustica Teutonicos accendit spuma capillos:
Captivis poteris cultior esse comis.

SNEIDA. Vide *Sinaida*.

SOBRII, etymon. Vide *Bria*.

SOCCULUS, calciamenti genus. [Quam cùm fratres audiunt, socculos suos in dormitorio, Sacerdos autem, Diaconus, & Subdiaconus in sacristia relinquentes. In quodam Cæremoniali M. S. Cisterciensium c.18.] FR. Hoc vocab. usitatum fuerat etiam apud Latinos, est namque diminutivum nomen à *Socco* calciamento, idest, parvus soccus; legitur enim apud Svetonium in Vitell. c.2. quod: [Pro maximo munere à Messalina petiit, ut sibi pedes præberet excalceandos: detractumque socculum dextrum, inter togam, tunicasque gestavit assiduè nonnumquam osculabundus.] Et Plinius lib.9.c.35. de margaritis agens, exagitat fœminarum luxuriam in his gemmis, & hæc inter alia inquit: [Quin & pedibus, nec crepidarum tantùm obstragulis, sed totis socculis addunt. Neque enim gestare jam margaritas, nisi calceent &c.] Et de eodem vocabulo idem lib.37. c.2. ita mentionem facit: [Tolerabiliorem tamen fecit causam Caji Principis, qui super omnia muliebria socculos induebat è margaritis.] Vide *Cuspus*, *Ficones*.

SOCHA, jurisdictio [De quibus Episcopus ipsius Ecclesiæ à constitutione antiquorum habet omnes redditiones socharum. In vita S. Osvvaldi Episcopi.] Vide *Saca*.

SOCNA. Vide *Saca*.

SOCCORDIUM. Præsidium cordis, cardiaci medicamenti genus. [Alia die morituris soccordio, & thanatio, & asclipidoto. Tertull. in Apolog.] Ubi secundum vocabulum remedium significat contra vim mortis; tertium autem nomen denotat quoddam medicamentum Æsculapii.

SODI, appellatum fuit flumen Euphrates. Vide *Choba*.

SOGA, FR. funis. [Si quis sogas furatus fuerit de bove junctorio, lib.1. tit.25. leg.33. sive l. si quis sogas, de furtis.

SOL NOVUS. Vide *Nativitas Domini*.

SOLARIUM EXPOSITIONIS, erat locus eminens circumseptus, in quo delinquentes, ut ab Imperatore viderentur, exponebantur. [Post paululum ergo jusserunt inferri eum in solarium expositionis, ut esset ibi, quatenus prospiceret Imperator per cancellos triclinii sui ea, quæ futura erant fieri. In collectan. Anastasii Biblioth.] Et apud eundem legitur, sed mendosè: [Statuerunt ergo Reverendissimum Dominum in medio solarii dispositionis.] Sed corrigendum, *Expositionis*.

SOLATIO. FR. verbum, fidejubeo, l.3. de exercitalibus.

SOLATIOR, solatium præsto, reficio. [Huic vos solatiari, in quo sibi necessè fuerit, admonemus. D. Greg. lib.1. epist.13.] FR. Gregorius loc. citat. per hoc verbum defendere, tueri, atque consolari, seu solari intelligere videtur; nam ibi Luminosam Zemarchi tribuni relictam Episcopo Centumcellensi commendat, & eam solatiari, in quo sibi necessè fuerit, admonet, & signanter, [Ut nullus sit ei de quolibet molestus articulo in comitiva illa, quam vir ejus agendam susceperat, donec temporis terminus adimpleatur &c.] & sicut qui fidem pro debitore præstat, illum defendere videtur, dum indemnem reddit; hinc unus pro altero sensus promiscuè usurpatur. [Quod te (Deo solatiante) usque ad præsens spiritualiter servasse confessus es. Epist. Zachariæ Papæ ad Bonifacium Episcopum. In tom.3. Concilior. edit. Paris. de ann.1585.

SOLATIUM. FR. sublevamen, & fidejussio, ex verbo *Solario*, de quo in l. 3. de exercitalibus. Idem non rarò habetur in Registro D. Gregorii [Ut viduis, ac regimine desolatis impertiri solatia debeatis, lib.1. epist.13.] Et inferiùs ibid. [De impensis à vobis solatiis propensiùs animus gratuletur.] Et sicut fidejussor remanet simul cum debitore in debito illaqueatus; sic delicti societas *Sollatium* dicitur, l. si quis libero homini. De his qui insidiando. Unde *solatium* quasi sodalitium sonat.

SOLEA, σολέα: est maxima inter Authores controversia, quænam Ecclesiæ pars per hanc dictioné intelligatur, cùm pro cóperto habeatur, quòd hæc constructio proxima ad Sancta Sanctorum fuisset, ut ex Codini verbis c.17. de off. colligitur, ubi inquit: [At Patriarcha prope soleam stans, recitat orationem.] Aliqui crediderunt fuisse pavimentum ante Sancta Sanctorum; sed talis opinio cum verbis Curopalatæ, & Cantacuzeni non cócordat, qui affirmant, quod quando Imperator ad Patriarcham sese approximabat, per hunc soleæ locum transibat; superfluæ enim essent relationes istæ, cum accessus ad Sancta Sanctorum necessariò transitum per pavimentum supponat: nec probabile præterea videtur, ruinam trulli, sive cupulæ, ita pavimentum conterere potuisse, ut in pulverem converteretur, quemadmodum his verbis refert Cedrenus: [Trulla sancta Dei, magnæque Ecclesiæ fornicata lapsu suo ambonem, & soleas, quæ ex onychite lapide erant contrivit, & in pulverem convertit.] Nec verisimile censetur, quod pavimentum gemmis tam pretiosissimis stratum fuisset. Quare posset interim opinio Meursii sequi, asserentis fuisse thronum, sive solium, ex quo distribuebatur fide-

fidelibus communio:& licèt antiqui Patres nullã hujus vocabuli mentionem faciant; significant nihilominus illius temporis ritum,quod,nempè, in situ eminenti dabatur Communio, ad denotãdum Christi Sacramentati Majestatem: ita contra Luciferianos D.Hieron. inquit: [Episcopum Corpus Domini adtrectantem, & de sublimi loco Eucharistiam populo ministrantem.] Atque Chrysostomus de Sacerdote loquens, ad Eucharistiam populum invitantem, ait: [Ea de causa stans excelsus, omnibus manifestus, tremendo in illo silentio vehementer inclamat: Sancta Sanctis:] fortasse erat gradus ante portam ad Sancta Sanctorum,quæ conjectura verbis Simonis Thessalonicensis confirmatur,qui ait: [Subdiaconos, & Diaconos sedere oportet extra Bema circa soleam, lib. de sacramentis.] FR. Non repugnat fuisse ex onychite pavimentum, ut ex Cedreno supra allato habetur; nam hic lapis varii generis erat, pretiosus, scilicet, de quo Plin. lib.37. c.6.& vilior, de quo mox dicam;imò Romæ in privatis domibus reperiebantur pavimenta onychite secundæ speciei lithostrata, ita ex Martiali lib.12. epigr.50.colligitur,ubi inquit in habentem amœnas ædes:

Et tibi centenis stat porticus alta columnis,
Calcatusque tuo sub pede lucet onyx.

Et de Etruscis Thermis lib.6. epigr.42.

Lux ipsa est tibi longior, diesque
Nullo tardiùs à loco recedit.
Siccos pinguis onyx anhelat æstus.
Illic Taygeti virens metalla,
Et certant vario decore saxa &c.

Hæc enim distinguebatur à gemma onychitis,de qua gemma Martial.lib.11. epigr.50.

Profertur Cosmi nunc mihi siccus onyx.

Et de pretioso vase onychitis idem ad Papilum lib.7.epigr.94.

Vnguentum fuerat, quod onyx modo gerebat,
Olfecit post quam Papilus,ecce garum est.

De onychite autem vili Plinius lib.34.cap.10. ita scribit: [Tertia est in lateribus fornacum, quæ propter gravitatem ad cameras pervenire nõ potuit, hæc dicitur placitis &c.ex ea duo alia genera: onychitis extra penè cærula, intus onychis maculis similis.] Ubi sic in ejus annotationibus Jacobus Dalecampius: [Cadmiarum genera sunt quinque,prima ex lapide pyrite usto,secunda botrytis, tertia onychitis, quarta placodes, sive placitis, quinta ostracitis. Confundit hæc omnia Plinius. [Ex quo evidens fit, hanc secundam onychitis speciem non esse gemmam, sed cadmiam, quæ nihil aliud est, ut lib.34.c.1.& 10. idem Plinius explicat,quàm æs ex lapide æroso, qui à similitudine coloris gemmæ hujus nominis *Onychites* appellabatur; sed quia extrahebatur ex Cypri Insula,ita Plinius cit.lib.34.cap.10. ubi loquens de onychite Cadmia,sic inquit: [Omnis autem Cadmia in Cypri fornacibus optima.] Ideò fortasse, solea etiam hæc cadmia dicta est, nam in Cypro erat Urbs, quæ teste Nicolao Nonigero in dictionario græco-latino, Σόλεια dicebatur.De hac Festus: [Solea,ut ait Verrius, est non solum ea, quæ solo pedis subjicitur, sed etiã pro materia robustea, sive (*ut melius legunt alii*) Robusta,super quam paries craticus extruitur.] Robusta siquidem, quoad tenacitatem; sed percussione teritur; hinc mirum non est,si solea,sive onyx in Trullæ ruina redacta fuerat in pulverem ex supra allata Cedreni relatione. Enodatis igitur præmissis, ut mihi videtur; remanet specificandum,quinam locus fuisset hic, per quem Imperator transibat, quando ad Patriarcham accedebat, ut Curopalata & Cantacuzenus supra retulerunt,& ubi erat hæc quæsita lastratura soleæ, sive onychitis, quod idem est. Dico fuisse Prothesim, de qua cæremonia Imperiali satis in dict. *Prothesis* dictum est. Nec mirum,quod hæc cadmia vocabatur *Solea*,& *Onychytes*, nam iisdem binominibus piscis species etiam denominabatur. De specie sub nomine soleæ, Plin.lib.9. cap.15. 16.& 20.lib.32. cap.11. Et sub nomine onychitis eodem lib.32. cap.10. De quo etiam Martialis lib.10.epigr.48.vers.13.

Parvus onyx una ponetur cœnula mensa.
Hœdus, sed ex *ignorantia variatus*.

Cæterum soleæ, quibus plantarum calces infimè teguntur, non esse nec græcum, nec latinum nomen,ait Gellius lib.13.cap.2.Noct.Att.verum gallicum verbum esse opinatur novum, non diù antę ætatem M. Ciceronis usurpari cœptum, & *Gallici* dicebantur.

SOLEMNITAS, festivitas principalis,& immutabilis cum magno populi concursu,à verbo *Sollo*, quod stabilire significat. [Solemnitas à sacris dicitur, ita suscepta, ut mutari ob religionem non debeat. Isid.lib.1. cap.18.] Quare ubi vulgata in threnos Jeremiæ habet: [Eo quod non sint, qui veniant ad solemnitatem,] in textu hebræo habetur *Meghedim*, quod significat ad tempora, idest, tempora trium festivitatum, quæ sunt in lege stabilitæ, nimirum, Pascha, Pentecostes, & festum tabernaculorum, in quibus temporibus templum hierosolymitanum populus visitare tenebatur. FR. Quod in Deuteronomio cap. 16. his verbis habetur expresse: [Tribus vicibus per annum apparebit omne masculinum tuum in conspectu Domini Dei tui in loco, quem elegerit. In solemnitate azymorum, in solemnitate hebdomadarum, & in solemnitate tabernaculorum.] Cardinalis Bellarminus in comment.Psalm. 118. qui Psalmus reliquis omnibus longior est, existimat, quod Hebræis in his tribus anni temporibus ad hierosolymitanum templum accedentibus inservisset, quo itineris tædium canendo diverterent.

SOLFISO, à sol, fa, Italicè *solfeggiare* dicitur, musicales notas canere significat, cujus synonyma. Vide *Cantus*. Ut, re, mi, fa, sol, la.

SOLIDUS, moneta, de cujus valore dictum est in dict. *Siliqua*. FR. ubi dicere prætermisi, quod Latinii adnotata æquipollentia valoris, solidi

non distinguit, de qua solidi specie intelligebat; nam ultra vulgarem solidum reperiebatur *solidus aureus*, de quo ff. in jus vocando, l. final. & ibi Glossa. Vide hìc in d. *Obryziati*. Item solidus provisinus. Vide dictionem hìc immediatè sequentem. In Beneventano territorio de anno 836. Equus valebat solidos octo, & Bos quatuor. [Det pretium pro Cavallo solidos octo, & pro Bove solidos quatuor, in capitulare Sicardi cap. 15. apud Camillum Peregrinum in Hist. Princip. Longobard.

SOLIDUS PROVISINUS, de qua moneta Cencius Camerarius in suo M.S. Cæremoniali, & appellabatur etiam *solidus provisinorum*, quia à solita provisione per Senatum Romanum assignata proveniebat; & à Romano Basilicæ Vaticanæ Canonico, qui tempore Calixti III. scripserat, *solidus provisiensis* dicitur. FR. [Et de dicta distributione Canonicus Sacerdos, qui celebrabit, habeat solidos provisinos octo ultra distributionem, & Diaconus, & Subdiaconus solidos provisinos quatuor pro quolibet. In Bulla Urbani V. apud eruditum Soresinum in tractatu de Capitibus SS. Petri & Pauli pag. 9.] Negatur autem, quòd dicta distributio fuisset à Senatu Romano assignata Canonicis; nam in eadem Bulla Urbani V. expressè habetur, quòd: [De fructibus Cameræ distribuantur.

SOLLICITANTES in confessione. Vide *Pænitentialis*.

SOLSATIS, occasus Solis. Vide *Placitum*.

SOMA, σῶμα, idest, corpus: [Beatorum Sarii, & Maxellendis Virginis sacra deposuit somata. Gerardus Episc. in Donat.

SOMNIALIA. FR. Liber superstitiosus ita inscriptus, in quo somniorum observationes continebantur, sub nomine Danielis Prophetæ falsò divulgatus. [Sive qui attendunt somnialia scripta, & falso Danielis nomine intitulata, cannon observetis, 26. quæst. 7.

SONIACA, hoc vocabulo utitur Anselmus Leodiensis Canonicus cap. 40. de Episcopis Leodiensibus: [Præcepit, ne soniacam Episcopis Leodiensibus debitam ab eodem loco, ubi ipsius Sancti Corpus quiescit, accipere præsumerent.] Significatus quidem hujus barbari, obscurique vocabuli, cum sit difficilis intelligentiæ; ideò Chapeavilli hujus textus Commentatoris opinioné sequi intereà cogor, qui denotare hoc vocabulum ait companaticum Episcopo debitum. FR. Joannis Chapeavilli Annotatoris verba in prædicto loco hæc sunt. [Soniacam &c. ita legunt codex Aureæ vallis, Groesbeckaanus, & alii vetustissimi Codices: fortè intelligit obsonium Episcopis debitum.

SONOPAIR. FR. Verres, seu porcus masculus. l. si quis verrem, de furtis.

SONUS. Vide *Invitatorium*.

SOPANUS. Vide *Suppanus*.

SOPHUS, σοφός. FR. dicitur sapiens: [Sophi appellati sunt, qui latinè sapientes. D. August. de Civit. lib. 18. cap. 24.

SOPHISTA, σοφιστής, quamvis hoc vocabulum ferè in malam partem accipiatur; nihilominùs hominem doctum, & eruditum significat. [Rabanus sophista, & sui temporis poetarum nulli secũdus. In vita S. Rabani Archiep.] Ac de eodem Tritemius lib. 1. n. 13. egerat his verbis: [Sophistarum omnium nominatissimus.] FR. Nam *Sophus*, ut diximus, sapientem sonat. [Quidam, qui in magna Civitate Alexandrina medicinali arte erat imbutus, collectoré se apud sophistam suum habuisse perhibuit summæ pravitatis puerũ. D. Greg. lib. 11. epist. 46.] Quare inquit D. August. [Sophistæ autem appellantur latinarum litterarum eloquẽtissimi Auctores, lib. 2. locutionis de Exodo, §. Nõ mihi videntur,] & lib. 2. de Doctrina Christiana c. 31. de ornata oratione inquit: [Quamquã etiam sermo non captiosus, sed tamen abundantiùs, quã gravitatem decet, verborum ornamenta consectans sophisticus dicitur.] In libro tamen Eccles. c. 36. in malum sensum accipitur, ubi hæc habentur: [Vir peritus multos erudivit, & animæ suæ suavis est. Qui sophisticè loquitur, odibilis est; in omni re defraudabitur. Non est illi data à Domino gratia: omni enim sapientia defraudatus est.

SOPITIVUS, cibus, sive aliud medicamentum somniferum, quod soporem conciliat. [Accedit hinc beatitudini meæ dulce ad invicem commercium litterarum, unde & amaritudinibus meis mitigativum paratur electuarium, & inquietitudini sopitivum medicamentum. Petrus Cellens. lib. 3. epist. 2.

SORBITIUNCULA. FR. à verbo sorbeo: [Spirans cadaver sorbitiunculis irrigabat. D. Hieron. in Epitaph. Fabiolæ ad Oceanum.

SOREC, vox hebraica in cap. 5. Isajæ secundùm LXX. versionem, ubi Vulgata habet *Electam*. Et in Tractu post Prophetiam octavam Sabbati sancti habentur etiam hæc verba: [Et plantavit vineam Sorec.] Significat ergo *Electam*, licèt Hebræi dicant esse speciem vitis optimæ. Græcus textus legit καλλίκαρπος idest, benè fructificans. FR. in Vulgata lib. Judic. c. 16. 4. fit etiam de simili vocabulo mentio his verbis: [Et habitavit in Valle Sorec.

SOROR IN CAPILLO. FR. soror innupta, in domo paterna, sive fratris degens, l. si quis Longobardus, de successionibus: de hac phrasi dictum est etiam in dict. *In capillo*, & fortasse Virginem habentem adhuc faciem lanuginosam significat; nam in multis locis, præcipuè in Melita, magnum dedecus est Virginibus, imò scandalum auferre ex genis primas lanugines, sicut Romæ virgines murenulam, seu viriolam deferre pudet in collo ante nuptias.

SORRENTIALIS, carnifex. [Sorrentialibus Præfecti, si suspendunt aliquem, quinque solidi: quando decollant similiter, quando cœcant duodecim denarii pro unoquoque oculo. Romanus Vatic. Basilicæ canonicus in tract. de eadem Basilica, cap. 42.] Ejus synonyma. Vide *Carnifex*.

SORS. FR. idest, divinatio. Vide can. pervenit, can. si quis Clericus, & seqq. 24. q. 5. Vide *Teni*.

SOR-

Sortiaria. FR. Venefica, Maga. [Alii potu, alii autem cibo à sortiariis dementati. Hincmar. de divort. Lotharii ad 15. Interrog.

Sortilegium. Vide *Hydromantia*, *Sors*.

Sortitus, nomen substantivum, sortem significans. [Nec terrenæ vobis, & judaicæ possessionis ullos vindicandos esse sortitus arbitremini. D. Ambros. in exhortat. ad Virgines.

Sortumina, sive *Surtumina*, & *Sortumina*. FR. Aquarum scaturigo: [Aquas, fontes, fortunina, tamburios nuncupata, quam aliter quomodocumque colaturas, molendinas &c.] Et inferius: [Aquas, fontes, sortumina, tamburrios nuncupata, quam aliter quomodocumque scolaturas, molendina &c. Bullar. Casin. to. 2. const. 294.

Sosania, vox quidem barbaro-græca σωσάνιον, loricam significans, licèt Græci in neutro genere pronuncient. [Adaptavit humeris suis sosaniam, & appendit pharetram pectori. Joannes Diacon. [Ac ubi legitur in hist. Francorum *Sosanias*, Aldhelmus eundem factum referens, *Lorica* scripsit.

Soter. FR. Sancti Pont. & Mart. nomen: græcè enim Σωτὴρ, latinè Salvatorem significat.

Sotulares. Vide *Subtulares*.

Spado, verbum, castro, eunuchizo, in lege Salica, ubi etiam *Spathus* eunuchus dicitur. [Si quis caballus spathum furaverit, tit. 41.] Vide *Eunuchus*.

Spalagus, Talpa animal, σπάλαξ, & ἀσπάλαξ. [Simulque truculenta regulorum venena, ad quæ quadrupedis rubetæ, & spalagi pestifera confectio humanæ naturæ nocitura habebatur. Aldhel. lib. 3. cap. 10. de Virg.

Spalla. FR. Contributio Episcopo dari solita. [Cognovimus, quod præfatus Episcopus spallas, quas ab eadem Ecclesia, tam ipse, quàm prædecessores sui recipere consueverant &c. cap. cum venerabilis lib. 3. decretal. tit. 39.

Spanaclystus. Vide *Panaclystus*, *Spanicus*.

Spanicus, res rarentèr confecta, ex græco vocab. σπάνιος, quod rarum significat. [Spanicas, quæ pendent super altare. Anast. Biblioth. in Benedict. III.] Itaque hujusmodi indumenta vel pretio, vel textura, seu perspicuitate rara dicebantur ad instar veli tenuis. Alii tamen malunt *Spanicas* hispanicas significare, idest, in hispania contextas. Ex hoc autem vocabulo componitur dictio *Spanaclystus* apud eumdem Biblioth. ad significandum textile simul perspicuum, ac occultum; nam vox græca κλύσις, absconsum significat. FR. De etymologia *Spanaclystus* aliter dictum fuit in dict. *Panaclystus*. *Spanicus* puto esse pannum, quem Itali *Spanna* vocant: in Onomastico Romano Fœlicis Felicii in dict. *Spanna*, quem existimat esse *Spithamam*, de qua Plinius lib. 7. cap. 2. Cæterum non potest negari, quod penès antiquos Scriptores reperiatur Hispania sine duobus primis litteris, & ex multis locis, qui adduci ad exemplum possent, unum afferre sufficiat, in vita S. Fructuosi Bracaren. Episcopi notatum, ubi sic habetur: [Quasi Sol oriens inluminaturus Spaniam, ædificavit sanctum ope Domini Monasterium.

Spanopogon, σπανοπώγων, qui raros pilos habet in barba, quem Siculi *Spano* vocant.

Spargillum, aspersorium aquæ benedictæ. [Urceum cum aqua benedicta cum spargillo. In Rituali Cistercienfium.] Vide *Aspergillum*.

Sparta, hoc vocabulum reperitur in Registro S. Gregorii, ubi videtur sportam, vel canistrum ex juncis contextum significare; nam Græci σπάρτη, juncum appellant; ita enim ait lib. 1. c. 14. sive lib. 5. cap. 122. Sanctus Doctor: [Spartam verò, quam apud decessorem vestrum dilectissimus filius noster Petrus Diaconus, tunc illic defensor, reliquerat nobis &c.] Ac alibi idem vocabulum reiterat, quod in aliquibus Codicibus *Spatha* in lib. 5. cap. 123. mendosè legitur. FR. De hoc vocabulo quæstio agitata fuit apud Gellium lib. 17. cap. 3. utrum nempè *Sparta* eadem illa esset, de qua Homerus ibi citatus cecinit *Spartum*, seu *Spartium*, quod communiori vocabulo *Genestum* dicitur. Sic igitur Gellius: [Adolescens quispiam non indoctus, sparti quoque usum in terra Græcia diù incognitum fuisse dixit, multisque post Ilium captum tempestatibus ex terra Hispania advectum. Riserunt hoc ad illudendum, ex iis, qui ibi aderant, unus, atque alter malè homines literati, quod genus Græci ἀγοραῖος appellant: atque eum, qui id dixerat, librum legisse Homeri ajebant, cui versus hic fortè deesset:

Καὶ δὴ δοῦρα σέσηπε νεῶν, καὶ σπάρτα λέλυνται. Il. 2.

quod juxta interpretationem ejusdem in calce positam, hæc significat: [Et ligna eputrent ratiū, & sparta in cariem sunt.] Ac sequitur loc. cit. idem Gellius [Tum ille prorsum iratus: Non, inquit, in eo libro versus, sed nobis planè Magister defuit, si creditis in eo versu sparta id significare, quod nos spartum dicimus. Majorem enim verò illi risum subjiciunt; neque id destiterunt, nisi liber ab eo prolatus esset Marci Varronis vigesimus quintus humanarum, in quo de isto Homeri versu à Varrone ita scriptum est: Ego sparta apud Homerum non plus spartum significare puto, quàm σπαρτούς, (*quod interpretatur in calce, idest, ex agro satos*,) qui dicuntur in agro Thebano nati. In Græcia sparti copia modo cœpit esse ex Hispania. Neque ex ipsa facultate usi Liburni, sed hi plerasque naves loris suebant, Græci magis cannabo, & stuppa, cæterisque sativis rebus, à quibus σπάρτα appellabant. Quod cum ita Varro dicat, dubito hercle, an posterior syllaba in eo verbo, quod apud Homerum est, acuenda sit; nisi quia voces hujuscemodi, cum ex communi significatione in rei certæ proprietatem concedunt, diversitate accentuum separantur.] Idem affirmat Plinius, ac difusè describit, lib. 19. cap. 2. per totum; sed inquit quod in Hispaniam citeriorem ex Africa à Pœnis spartum advectum fuisset. Hinc D. Gregorius græca declinatione usus est, quæ σπάρτη fœmi-

fœmini generis appellat. Sed miror, quod Pontifex Sanctus ille juncis indigeret, fortasse pro canabe, vel ad telam texẽdam; nam hæc sparta ad hunc usum tempore Plinii loc. cit. inserviebat. Et pro fune usurpatur in Chrysostomi dicto: [Sparta triplex difficilè rumpitur [ex Ecclesiast. c.4. [Funiculus triplex difficilè rumpitur.] Verum quidem tam spartam, quam spatham intelligi puto, quia spatha, erat quoddam unguentum ex spathis, sive elatis palmarum, quorum sudor colligebatur, ut Plinius lib.12. c.28. asserit, quem ejus Annotator Jacobus Dalecampius ex Dioscoride corrigit, inquiens: [Elate non sudat, sed pinguis intus est:] ad unguentorum spissamentum, ut ex eodem Plin. lib. 13. c.1. Unde probabilius credo D. Gregorium de hoc unguento locutum fuisse, cujus utramque citationem non inveni fidelem; sic etiam ex sparta conficiebatur medicamentum, Plinius lib.24.c.9. Vide *Eriophoron*.

Spartea, calceamenta ex funiculis contexta, quorum usus adhuc in Hispania viget. [Calceamentum verò spartea. Ex Reg. S. Isidor. c.28.§. 2.] FR. *Spartea* calceamenta ex spartis, sive spartiis contexta, de quibus Plinius lib.19. cap.2. ita ait: [Carthaginensis Hispaniæ citerioris portio, nec hæc tota, sed quatenus parit, montes quoque sparto operit. Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes facesque, hinc calceamina, & pastorum vestis.] Non quidem ex ipsis juncis, sive spartis in natura, sed ex stuppa ex eis avulsa, netaque conficiebantur prædicta indumenta, ut ex eodem Plinio liquet ibid.

Spartum. Vide *Sparta*.

Sparvarius, accipiter, rapax volatile, quod Itali *Sparviere*, Galli verò *Esparvier* dicunt. De quo vocabulo fit mentio in lege Salica, tit.19.

Spatalium, σπατάλιον, præter alias hujus vocabuli significationes, quædam muliebria ornamenta denotat, quæ ex nigris coralliis in brachiis à fœminis ferebantur, ut eorũ virtute magis amarentur. [Cæterùm nescio, an manus spatalio circumdari solita in duritie catenæ stupescere sustineat. Tertull. de cultu fœminar. cap. 13.] Ubi Pamelius *Spathalium* cum aspiratione scribi mavult; errat tamen, nam à verbo σπαταλάω derivatur, quod deliciari significat. FR. de hoc ornamento Plinius lib. 13. cap.25. hæc habet: [Juba tradit, circa Troglodytarum insulas fruticem in alto vocari Isidos plocamon, corallio similem sine foliis: præcisum mutato colore in nigrum durescere. Cum cadat, frangi. Item alium, qui vocatur charitoblepharon, efficacem in amatoriis. Spatalia eo facere, & monilia fœminas. Sentire eum se capi, durarique cornus modo, & hebetare aciem ferri. Quod si fefellerint insidiæ, in lapidem transfigurari] Itaque *Spatalia* non est fructus, sed ornamenti muliebris vocabulum: nam fructus *Isidos plocamon*, & in specie *Charitoblepharon* dicebatur. Item spatale non solum brachiale ornamentum est, ut asserit Vossius; sed etiam capitis, ita Claudianus de spatale Diadema in epithalam. de Spatale Nympha cecinit:

> Et gravibus spatale baccis diadema ferebat
> Intererat, rubro quas legerat ipsa profundo.

Cæterum Calepinus, & præcipuè Henricus Stephanus in ejus Lexico græco in dict. Σπαθάλιον contendunt cum aspiratione scribi debere. Sed Vossius in ejus etymologico in verbo *Spatalium* validissimis auctoritatibus *Spatalium* sine aspiratione scribendum demonstrat.

Spathum. Vide *Sparta*.

Spathalium. Vide *Spatalium*.

Spatharius, σπαθάριος, Armiger, qui ensem Imperialem ferebat. [Sed spatharius hora Sanctæ Communionis Papam nullo modo videre potuit. Sigibert. in Chron.

Spathister, σπαστήρ. FR. ferreum instrumentum, quo Hebræi pelliculam artificiosè ad cooperiendam circumcisionem trahebant, à verbo græco σπάω, quod traho, sive avello significat: [At hoc gravius est, quod etiam à circumcisione præputiati fiunt arte quadam medica, per instrumentum attractorium spathisterem appellatum, infimam membrorum cuticulam attrahi sinentes, futuramque admittentes, & glutinatoriis circumdatis, præputium rursus super inducunt. S. Epiphan. lib. de ponder. & mensur.] Idemque Sãctus præterea inquit, quod hujus instrumẽti perfidus Esau fuisset inventor, ut velut Apostata paternũ signum auferret, divinamque legem deleret; sic enim verba Apostoli intelligit, quando in 1. Corinth. c.7. dixerat: [Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat præputium.] Item ubi dicitur, 1. Macabæorum cap.1. quod aliqui ex Judæis abierant ad Gentiles: [Et fecerunt sibi præputia:] Origenes, & D. Hieronymus negant, quod illi Apostatæ naturaliter potuissent facere præputium; & ideò exponunt, quod isti legis divinæ desertores præputia reliquissent eorum filiis: sed hujusmodi expositio verbis Apostoli adaptari nequit; quin & Josephi Hebræi relatio in lib.12. Antiq. cap.6. Epiphanii opinioni favet, dùm refert, quod aliqui Judæi ita circũcisionem occultassent, ut nudi à Græcis non distinguerentur; idemque senserat Theophylactus in eadem Pauli epistola; ac Talmudi assertio in tract. Sebamoth. cap.8. habetur, quod nimirum nonnulli Hebræi suas circumcisiones inficerant, ut non dignoscerentur esse mosaicæ legis professores, & hoc pacto injurias, persecutiones, ac tormenta obviarent, qui tamen in Civitate Better deindè circumcisionem iteraverant, quos Hebræi *Mesciuchim* idest Attractos appellant.

Spathimela, σπαθιμήλη, linamentum, torunda, semniscus ex filis de subtili, lineoque panno detractis, quibus Chirurgi vulnera, & plagas dilatatas ad diuturnè purgandas sustinent. Italicè *Tasto fatto di sfilacci* dicitur. Vide *Cupha*.

Spathus. Vide *Spada*.

Spatium Humanitatis Adveniens. FR. idest mors. [Eos verò, quorum consilio hoc

hoc egisti, in duobus mensibus excommunicatos esse decernimus; ita ut si quid eis intra duorum mensium spatium humanitatis advenerit, benedictione viatici non priventur, can. tanta, distinct. 86.

Speciatus, decoratus, exornatus. [Quid hodie informe in mundo, quid retro speciatum in materia, ut speculum sit mundus materiæ. Tertull. advers. Hermog. cap. 40.

Spectacula, prohibita. Vide *Amen. Lanista*.

Spectrum. Vide *Biothanatus. Horama. Orama*.

Speculator, ita appellatus est Guilielmus Durantes, sive Durandus Episcopus, ex eo quia opus composuerat, cui titulus est speculum Juris tribus voluminibus distinctum: scripserat etiam rationale Divinorum officiorum, quod sæpè hìc citamus: qui cum esset Urbini Apostolicus Nuncius, Castellum construxerat, quod usque ad Urbani VIII. tempora Castelli Durantis nomen retinuerat; sed cum Ducatus Urbini ad Ecclesiam Romanam tempore ejusdem Pontificis devolutus fuerit, Papa in civitatem, & Episcopatum Castellum illud erexerat, ac de suo nomine Urbaniam Civitatem denominavit. FR. De hoc Gulielmo egerunt Auctores apud Bellarminum, & Labbè de Scriptoribus Ecclesiasticis, quem natione Vasconem facit Bellarminus, Labbè Provincialem potiùs è Podio Massonis. Blondus verò Carnotensem Decanum appellat, ac de ædificatione Castelli sic inquit; [Interiùs verò ad Metauri superiora progredientes planitiem inveniunt speciosissimam, in qua primum est oppidum à Metauro pœnè in insulam circumdatum, quod Gulielmus Durandi Carnotensis Decanus, Pontificii juris consultissimus, speculi ejus doctrinæ libri Author, cum Martini IV. Pont. Rom. Nuncius, & Romãdiolę Thesaurarius esset, à fundamentis ædificavit, & à suo nomine Castrum Durantis appellavit, in tract. Italiæ illustratæ Picena provinc. regione 5.] Discipulus Henrici Cardinalis Hostiensis extitit, & Magister practicæ appellatus fuit teste Trithemio de script. Eccles. Giacchettus insuper Ricordani Malaspinæ nepos in addit. ad Historiam sui Avunculi c. 228. inquit, quod Durandus accitus fuisset ab Honorio Papa IV. de anno 1286. & Gilonem Durantem appellat. Idem scribit Jo. Villanus in ejus historia lib. 7. cap. 107. & Provinciæ Comitem illum nominat sub his verbis: [Guglielmo Durante Conte di Provenza, qual nell'anno 1286. fù chiamato per Governatore da Honorio Papa Quarto.] Nonnulli tamen errarunt circa conditiones, ac mortis tempus, quos censurat Philippus Labbè de scriptor. Eccl. ubi de ipso Durante agit. Aliqui perperam hunc Durandum Provincialem natione intellexere illum Dominicanæ familiæ Provincialem extitisse. Hæc autem Provincia à Latinis *Clemaris* dicebatur. Sepultus est Romæ in Ecclesia Sanctæ Mariæ supra Minervam.

Speculator, idest, observator, Italicè *Spia*. Vide *Scamera*. FR. Item speculator non solùm vigil, & observator intelligitur, sed etiam carnifex. [Et contristatus est Rex propter jusjurandum, & propter simul discumbentes, noluit eam contristare, sed misso spiculatore, præcepit afferri caput ejus in disco, & decollavit eum in carcere. Marc. 6. 26.] Sed Vincentius Riccardus in ejus notis ad S. Proclum, orat. 18. in laud. S. Stephani, ad pag. 514. v. 8. in Comm. rationibus, & auctoritatibus contendit legendum *speculatore*, & non *spiculatore*.

Sperans. FR. pro implorans. [Omnibus de nobis sperantibus non debemus, in quantum possumus, nos denegare, can. licet, dist. 87.] cujus titulus est: [Implorantibus patrocinia Episcopi debent adesse.

Spernax, spretor, aspernator, contemptor. [Erga familiam suam, nec in admittendo consilio spernax, nec in investigando reatu persequax. Sidon. lib. 4. epist. 9.] FR. eodem vocabulo usus est Sil. lib. 8. inquiens:

Ductor Piso viros spernaces mortis agebat
Ore puer,

Sphaerista, σφαιριστής, pilæ lusor. Putas ne videbitur, ut hoc piger palestræ ludum exerceat? Aut asinus segnis inter sphæristarum ordinem celeri volatu discurrat? Gregor. Turon. in præfat. de glor. Confess.] Erat etiam Officialis Apostolici Palatii titulus, cui curam exercitandi Clericos, tanquam Pædagogo incumbebat. [Gratianum verò sacri sphæristam Patriarchii. Anast. Bibliot. in Leone IV.] ubi mendosus textus *superistam* habet.

Sphaeristerium, σφαιριστήριον, palæstra, locus, ubi ludum sphæristæ exercebant. Sidonius, lib. 2. ep. 2.

Sphendon. Vide *Diasphendon*.

Sphinx, σφίγξ, fabulosa Gentilium figura, de qua sæpè rogatus fui, cur nempè hoc poeticum monstrum ad fores antiquarum Ecclesiarum collocabatur. Ad quod respondi Aegyptios in eorum templis collocare hoc simulacrum solitos fuisse, ut Clemens Alexandrinus lib. 4. stromat. refert, ad docendum homines, quod Deus timeri, amarique debuisset; ideoque sphingem bina figura, humana, scilicet, & brutali fingebant, per illam placiditatem, atque per istam ferocitatem significantes. Hinc Christiani eadem intentione, ut Dei amorem, & timorem pariter haberent perpetuum, hoc simulacri monumentum licet gentile, extra Ecclesiam relinqui permiserant. FR. alium moralem significatum affert Natalis Comes lib. 9. Mythol. c. 18. quod, nimirum, æquo animo, ac tolerabiliter per hanc fabulosam figuram persecutiones, & ærumnas homines sufferre docerentur; nam alata Sphinx figurabatur, quod est inconstantis fortunæ symbolum; præterea aduncis unguibus fingitur, ad indicandas adversitatum rapacitates, quibus omnia fortunæ, ac corporis bona auferri possunt; humana facie præfertur, nam humanum est calamitatibus, vicissitudinibusque fortunæ subjici; tan-

tandem leonina pars, forti animo ferenda esse adversa, significat.

SPICARIUM, granarium, in quo spicæ frumenti, & similium, donec triturarentur, conservabantur. [Spicarium ille novum, quia sic homo erat, solis feris, & belvis, avibusque domesticis condi fecerat, in Vita Sancti Galli cap. ultim.] de quo vocabulo fit etiam mentio in lege salica tit. 19.

SPICULATOR. Vide *Speculator*.

SPICULUM. FR. telum, & translativè pro Solis radio à Poetis usurpatur: sic in hymno Sabbati ad Laudes canitur:

Aurora jam spargit polum:
Terris dies illabitur:
Lucis resultat spiculum:
Discedat omne lubricum.

Et in hymno feria IV. ad Laudes,

Caligo terræ scinditur,
Percussa Solis spiculo.

Ex Prudentio, ad imitationem Poetæ illius,

Non radiis solis, non lucida tela diei.

Seu potiùs ex Virg. Æneid. 12.

——— Et spicula castris
Densa cadunt &c.

SPICULUS. FR. fornix. [Ante ingressum verò Basilicæ, necnon & ante introitum atrii quinque desuper fornices, quos spiculos dicimus, voluit. Chron. Casin. lib. 3. cap. 28.

SPIRITUALIS. FR. res non corporalis. [Inter corporalia, & spiritualia eam cognovimus esse differentiam, quod corporalia faciliùs destruuntur, quàm construuntur; spiritualia verò faciliùs construuntur, quàm destruuntur. Undè juxta canonicas sanctiones Episcopus honorem dare potest, (*nempè ordinando, & consecrando*,) solus auferre non potest, lib. 1. decretal. de translat. Episc. cap. 2.

SPIRITUALIS HOMO. FR. per antonomasiam summus Pontifex intelligitur per illa verba 1. Cor. 2. 15. [Spiritualis (*idest homo*) autem judicat omnia, & ipse à nemine judicatur.] Ubi sic Bonifacius Papa VIII. exponit: [Si verò suprema à solo Deo, non ab hominibus poterit judicari, testante Apostolo, spiritualis homo judicat omnia, ipse autem à nemine judicatur. Est autem hæc authoritas, (etsi data sit homini, & exerceatur per hominem) non humana, sed potiùs divina, ore divino Petro data, sibique, suisque successoribus in ipso, quem confessus fuit, petra firmata, dicente Domino ipsi Petro: Quodcumque ligaveris &c. Extrav. comm. de major. & obed. cap. unam sanctam.

SPIRITUALITER, FR. idest, quod non de verbo ad verbum memoriter retineri debet, sed tantum sufficit apprehendere sensum. [Catechumeni &c. symbolum, quod est Credo in Deum Patrem, spiritualiter doceantur, can. ante viginti, de consecrat. dist. 4.] & ibi Glossa.

SPIRITUS SANCTUS, aliquando divinitatem Verbi increati significat, in quo sensu S. Cyprianus advers. Jud. inquit: [Spiritus sanctus filius Dei Rex constitutus est.] Et in eodem sensu Prudentius cecinit:

Ex quo mortalem præstrinxit Spiritus alvum.

FR. Vide Latinium in Correct. Cypriani, præsertim in tit. Testimonior. lib. 3. & de montib. Sina, & Sion. :1: Quin & clariùs Tertull. advers. Prax. c. 30. divinitatem Christi intellexerat, qui de ejus persona, dum in Cruce patiebatur, exclamāte, sic ait: [Sed hæc vox carnis, & animæ, idest, hominis, nec spiritus, idest, Dei.] Imò S. Hilarius Spiritus Sancti vocabulum tribus concomitanter divinis personis tribuit, dum ait: [Quod nominatus Spiritus sāctus videant pro Patre, & Filio frequenter intelligi, in quo nihil scrupuli est; sive enim Pater, sive Filius, Spiritus sanctus est, *lib. 2. de Trinit.*] Et ita etiam intellexere Veteres Christianæ Theologiæ Professores illa verba Annuntiantis Angeli ad Mariam Virginem prolata, nempè: [Spiritus sanctus superveniet in te &c. de secūda enim persona divina loquutum fuisse Gabrielem dixerunt. FR. verba allata S. Cypriani habentur etiam in ejus libro de Idololatr. vanit. Vide Latinii Correctiones in D. August. de Trinit. c. 5. Spiritus Sanctus, idest, tertia persona in divinis [A Patre, & Filio non tanquam ex duobus principiis, sed tanquam ex uno principio; non duabus spirationibus, sed unica spiratione procedit. De summa Trinit. in 6. cap. unico.] Spiritum sanctum negans, seu aliquid hæreticale in eum asserens. Vide *Pneumatomachus*. Simoniacus non potuit pronunciare nomen Spiritus sancti, ideò ejus peccatum detectum fuit. Vide *Gloria Patri*. Spiritui sancto cur nulla oratio ab Ecclesia dirigatur. Vide *Collecta*. Appellatur Antecessor. Vide *Antecessor*. Congener Christi. Vide *Congener Christi*. Reliqua. Vide *Paraclitus*.

SPOLETI DUCATUS. Vide *Arnulphorum terra*.

SPOLIARIUM. FR. locus, ubi damnati ad bestias vestes eorum relinquebant: non verò, ut Calepinus in hac dictione asserit, fuisse, nempè, locum in balneo, quo loturi vestes exuebant. Locus enim ex Plinii Panegyrico, in priori sensu clarè demonstratur, ubi sic ait: [Nunc templum illud, nunc verè Deus; non spoliarium civium, creaturarumque prædarum sævum receptaculum.] Atque de eodem loco sic loquitur Seneca: [Nunquid aliquem tam stultè cupidum esse putes, ut jugulari in spoliario, quàm in harena malit? in epistola 94.] Ita quoque mortuo Commodo Imp. acclamatum fuisse scribit Lampridius: [Hostis patriæ, parricida, gladiator in spoliario lanietur.] Et dicebatur etiam *locus ad jugulationem*. [Exinde jam exanimis prosternitur cum cæteris ad jugulationem solito loco. In pass. SS. Perpetuæ, & Felicitatis per Holsten. edita.] Locus autem generaliter intellectus, ubi despoliari solet, *Despoliabulum* dicebatur.

SPONGIA SANCTA. Vide *Patena*.

SPONSA. Vide *Druchte*. Ponebatur illi anulus. Vide *Annulus*. Velabatur. Vide Mavortes in dict. *Mapherium*.

Sponsalia, dicuntur futurarum nuptiarum promissio, ff. de sponsal. & can. nostrates, 30. quæst.5. Vide *Annulus. Subarrho*.

Sponsor. Vide *Patrinus*.

Spontaliter, spontè. [Parco tamen, idque non modò non coactus, verum etiam spontaliter facio. Sidon. lib. 8. epist.9.

Sporteolus, sportula. [Ad famam cœnæ serapicæ sporteoli excitabantur. Tertull. adversus Gent.] Qui ad superstitionem alludit, qua Serapidem fabulosum numen adorabatur, cui formabant Aegyptii calathum, sive sportulam ad figuram sepulcri. Vide *Seraphim*. De sportulis. Vide *Strena*.

Sportula. Vide *Strena*.

Sportulantes, dicebantur Clerici, qui non vivebant in Communitate cum aliis, sed stipendium servitiorum, quæ Ecclesiæ præstabant, ab Episcopo recipiebant. [Nec molestiis, aut negotiis sæcularibus alligantur, sed in honore sportulantium fratrum, tanquam decimas ex fratribus accipientes, ab altari, & à sacrificiis non recedant. Cyprian. epist. 66.

Spudastes, σπουδαστής, fautor, factitosus, amicus. D.Hieronyms de Scriptor. Ecclesiast.

Spurcalla. FR. spurcitia, fœditas. [Cui Paganorum decepta gentilitas ad sedandam furoris vesaniam fanaticæ lustrationis spurcalla thurificabat. Aldelmus, lib. de Virg. cap.12.

Spurius. Vide *Manzer*.

Sputaculum, sputum. [At ego sputaculum maximum in os ejus ingeminans, totum me in eum Christi nomine armatum ingessi. In vita S. Antonii.

Squamosus. Vide *Pholidotus*.

Squatus, piscis species, italicè *squadro* dicitur, cujus aspera pelle utuntur fabri lignarii ad puliendum eorum opus; ideò à Græcis ῥίνη, idest, lima; à Latinis autem *squatina* dicitur. [Præses verò jussit sale asperrimo cum squato dorsum ejus fricari. In vita S. Ananiæ.

Squilla. Vide *Scella*.

Stabilis Comes, & *Stabilis Dux*. FR. alii autem *Stabuli Comitem*, sive *Stabuli Ducem* scribunt. [Desiderius Rex Andream Referendarium suum, & Stabilem Ducem Oratores misit. Blondus decad. 2. lib. 1.

Stabularia, ita appellata fuit S.Helena Magni Constantini Mater à Gentilibus, ex eo quia magnum obsequiū erga animalium stabulum, in quo natus fuerat Christus, præstaverat. [Bona stabularia, quæ tam diligenter præsepe Domini requisivit. Bona stabularia, quę stabularium non ignoravit illum, qui vulnera curavit à Latrone vulnerati. D.Ambros. in orat. de Theod.

Stabulum. Vide *Catabulum*. Equorum stabulum. Vide *Equaritia*. *Meritorium*. *Staplus*.

Stacte. FR. στακτή, pinguedo recentis myrrhæ: [Portantes aromata, & resinam, & stacten. Genes.37. Sumite de optimis terræ fructibus in vasis vestris, & deferte viro munera, modicum resinæ, & mellis, & storacis, stactes, & terebinthi in saculis reportate. Ibid.cap.41. Dixitque Dominus ad Moysen: sume tibi aromata, stacten, & onycha, glabanum boni odoris. Exod. cap. 30. Dan, & Græcia, & Mosel in nundinis tuis proposuerunt ferrum fabrefactum, stacte, & calamus in negotiatione tua. Ezech.cap.27.] Plinius de arboribus myrrhæ lib. 12. cap. 15. agens, sic inquit: [Sudant autem spontè priùs, quàm incidantur, stacten dictam, cui nulla præfertur. Ab hac sativa, & in sylvestri quoque melior æstiva. Non dant ex mirrha portiones Deo, quoniam apud illos nascitur. Regi tamen Gebanitarum quartas partes ejus pendunt. Cæterò passim à vulgo coemptam, in folles confarciunt, ipsique unguentarii digerunt, haud difficulter odoris, atque pinguedinis argumentis.] Mysterium, quod Deo ex myrrha non dent portiones, haud bene intellectum fuisse à Plinio puto; nam non est connaturalis ratio gentium, quod non detur Deo id, quod apud eos nascitur; imò contrarium constat, nempè, quod gratitudinis gratia ex frugibus propriæ terræ unusquisque decimas, ac primitias, nedum lege divina, quin ex innata gratitudine illi tribuere cogitur, ut etiam apud Ethnicos omnes usitatum fuisse legitur. Insuper si Plinii ratio vera esset, sequeretur, quod Populi illi non solum myrrhæ portiones Deo negarent, sed etiam omnium frugum ibidem nascentium; quare ergo solius myrrhæ oblationes renuebant dare Deo? Aliud siquidem mysterium in hoc internoscere licet, quod puto non esse, nisi quia myrrha mortalitatis symbolum est, ideo Deo immortali offerre non licet, ideoque in Exodo supra jusserat Deus offerre illi myrrham, & ejus stacten commixtam aliis aromatibus ad significandam futuram hypostaticam naturam in Christo, sic etiam in tribus Magorum muneribus Christo oblatis commixta fuit myrrha; nam, ut ait D. Leo Papa serm.2. de Epiph. [Mysticas illi de thesauris Domino munerum species obtulerunt.] Ac clariùs D. Gregorius Papa homil. 10. in Matth. inquit: [Magi vero aurum, thus, & myrrham deferunt. Aurum, quippè, Regi congruit; thus verò in Dei sacrificium ponitur; myrrha autem mortuorum corpora condiuntur. Eum ergo Magi, quem adorant, etiam mysticis muneribus prædicant: auro Regem, thure Deum, myrrha mortalem.] Id autem, quod Plinius dicit *Regi Gebanitarum*, magis ille cum Sac. scriptura concordat, in qua habetur: [Dedit eos in manus Gabaonitarum,] quàm Strabo, qui hos populos mendosè *Catabanitas* appellat. Cyrillus autem Alexand. in lib. 9. Levit. alium mysticum significatum adducit: [Quærit & stacten; colata enim, & defœcata vult esse verba nostra, vel opera.

Stadium, στάδιον, pro semita pomarii, de Susanna loquens Tertullianus, usurpavit, inquiens: [Cæterum in stadio mariti non puto velatam deambulasse. De Coron. milit.] FR. Item dromiū seu curriculū significat: [Ii, qui in stadio currunt. 1. Cor. 9. 24.] Accipitur etiam pro geometricæ men-

mensura. [Intervallo quinque stadiorum, 1. Macab. 11. 5.] De quo sæpè in Sac. Scriptura. Quæ tamen distantia variè affertur ab Authoribus. Plinius lib. 2. c. 23. inquit continere pedes 6. 25. quæ mensura octies sumpta efficit mille passus. Suidas verò ait continere 400. cubitorum, quod expressiùs habetur hìc in dict. *Pes*: sed varietas hæc intelligi debet respectivè ad regiones, sicut etiam nunc accidit, quod in variis provinciis longiora, vel breviora milliaria mensurantur.

STAFFLUS. Vide *Staplus*.

STALARIA. FR. sylva cedua, l. si quis stalariam, de damno, & injur. Item in Bullar. Casinen. to. 2. const. 64. const. 73. 117. 131. & alibi ibidem.

STALLUM, sedile in choro, unum ab alio distinctum. [Intravit chorum uterque, stante Priore in stallo suo. Cæsar. lib. 1. cap. 6.] Ac idem lib. 5. cap. 5. [Vidit duos dæmones juxta presbyterium intrare, & paulatim ascendere ad stallum Abbatis.] Vide *Cancelli. Chorus. Formula. Misericordia*. Pastophorium in dict. *Cubiculum*. Vide *Vastellum*. FR. Item aliquando macellum significat. [Et quod dicebant alibi, quàm in stallis Decani, & Capituli carnifices carnes vendere non debere.] Et inferiùs: [Cum idem Episcopus post citationem carnes in stallis aliis vendi fecisset. In Decretal. de appellat. cap. 69.

STANTES, dicebantur Christiani in persecutione fidei constantes; è contrario *Lapsi* qui timore tormentorum à fide apostatabant: [Episcopi in unum convenientes, præsente, & stantium plebe. D. Cyprian. epist. 14.] quam dictionē in hoc Cypriani loco aliqui perperam corrigere maluere; sed cum alibi eadem voce utatur, mutandam esse nequaquam reor: in eodem enim sensu epist. 27. [In omnibus stantibus] dixit & clariùs epist. 30. habetur: [Preces stantium.] FR. existimo non incongruè Cypriani dictum ex verbis Christi derivari, cum dixerat: [Ante Præsides, & Reges stabitis propter me in testimonium illis. Marc. cap. 13.] Unde *stantes* appellavit intrepidè fidem coram tyrannos profitentes.

STANTIA, FR. à stando, pactum obligatorium intelligitur aliquando, in quo omninò stare debetur. Glossa in l. si quis debitorem, de debitis, & gaudimoniis. Vide *Synthica*.

STAPEDIUM, stapes. [Ut cùm Summus Pontifex equum ascenderit, stapedium sellæ ejus teneat. Davantria M. S. ubi Coronat. Imp. Cærem. describit.] FR. D. Hieronymus *Stapiam* appellat. Vide *Strepa*.

STAPHUS. Vide *Staupus*.

STAPHYLINUM, pastinaca erratica. Vide Plinium in dict. *Suffocatus*.

STAPLUS, Stabulum, Germani *Stapel* dicunt. In l. salica tit. 58. ubi etiam *Stafflus* dicitur. Ejus synonyma. Vide *Stabulum*.

STAPULUS. Vide *Aristaton*.

STATER, στατὴρ, moneta, de qua fit mentio in 1. Reg. cap. 9. 4. Reg. cap. 7. Jerem. cap. 32. Ezechiel. cap. 4. & Matth. cap. 17. Quæ auri unciam pendebat, idest, tria monetæ scuta; nam inservivit ad solvendum tributum duarum drachmarum pro duabus personis, ut in eodem cit. cap. Matthæi habetur; hinc quatuor drachmas continebat. FR. Urbanus Papa ex hac Euangelica tributi solutione significatum deducit, nempè, [Tributum in ore piscis, piscante Petro, inventum est, quia de exterioribus suis, (quæ palam cunctis apparent) Ecclesia tributum reddit. Non autem totum piscem jussus est dare; sed tantum staterem, qui in ore ejus inventus est: quia non Ecclesia dari Imperatori, non Pontificalis apex, qui in ore capitis Ecclesiæ præeminet, subjici potest Regibus; sed sanè (ut diximus) quod in ore *piscis* invenitur, pro Petro, & Domino dari *jubetur*: *quia* de exterioribus Ecclesiæ, quod constitutum antiquitùs est, pro pace, & quiete, qua nos tueri, & defensare debent, Imperatoribus persolvendum est. Can. Tributum, 23. q. 8.] & ibi Glossa. Vide *Drachma*. *Siclus*.

STATERA. Vide *Bisantinus*. *Exagella*. *Lances*.

STATIO, idest, mansio, ac mora, quam fideles Christiani in Ecclesiis agebāt, sumpta à militibus metaphora, quia hujus sæculi Ecclesia militaris dicitur: hinc cum stationarii milites in eorum stationibus vigilias exerceant; sic etiam *Ecclesiæ* fideles stationem ecclesiasticam pro *jejunii* vigilia promiscuè intelligebant; unde *Solvere stationem*, & *Solvere jejunium* idem significabat; ideoque in die feriæ IV. & VI. stationes usque ad horam nonam prolongabantur. [Discernunt autem quidam inter jejunium, & stationem: nam jejunium est indifferenter cujuslibet diei abstinentia, non secundum legem, sed secundum propriam voluntatem; statio autem est observatio statutorum dierum, vel temporum, ut quartæ, & sextæ feriæ, vel quadragesimæ. Isidor. lib. 6. etym. cap. ultimo.] Ac idem docuit D. Ambrosius serm. 36. inquiens: [Stationes vocantur jejunia, quod stantes, & commorantes in eis, inimicos insidiarum repellimus.] Licèt autem Joannes Diaconus in vita Sancti Gregorii Pontificis illum stationes Romæ ordinasse dicat; hoc tamen non de primæva institutione intelligi debet; nam S. Hilarius Papa, qui multò antè Gregorium sedit in Pontificatu, de eo legitur, quod: [Hic constituit in Urbe Ministrales, qui circuirent constitutas stationes.] Ministrales siquidem dicebantur Clerici ad inserviendas Missas in eis Ecclesiis, in quibus stationes celebrabantur; & Subdiaconi *Stationarii* dicebantur, qui Pontifici in stationum Ecclesia celebranti ministrabant. Itaque Gregorius stabiliverat Ecclesias pro stationibus destinatas; tempore enim persecutionum Ecclesiæ stationes fiebant in cryptis, & in subterraneis Sanctorum Martyrum Cœmeteriis, & à Subdiacono Regionario antecedenti die publicabatur statio proxima in Missa solemni ante communionem sequenti forma verborum, quam in quodam vetustissimo Cæremoniali m. s. inveni, nempe, [Crastina die veniente statio erit in Ecclesia Sancti N.] Mox Chorus respondebat: Deo gratias. Acolytus deinde in eodem stationis die ex Ecclesia, ubi

ubi celebrabatur, deferebat Papæ frustillum elychnii oleo lampadis ejusdem Ecclesiæ stationis intinctum, & elata voce dicebat: [Jube Domne benedicere;] ac post Pontificis benedictionem prosequebatur cantum, dicens: [Hodie fuit statio ad Sanctum N. qui salutat te.] Pontifex sumebat elychnium, ac devotè osculans, respondebat: Deo gratias, deinde Cubiculario consignabat, quæ omnia elychnia conservabantur usque ad obitum Pontificis, in quo eventu ex eis pulvillus implebatur, & sub capite defuncti Pontificis ponebatur. In eodem Cæremoniali etiam legi quãdam Cæremoniam scitu dignam, quæ in Basilica S. Mariæ Majoris in statione Vigiliæ Nativitatis Domini erat solita observari, nimirum [In isto die statio ad S. Mariam Majorem, ubi Dominus Papa debet Missam cantare cum scholis, & familia Palatii, & Episcopus Albanensis debet facere cœnam optimam toti Curiæ, & debet mittere ad Curiam duo optima busta porcorum. Hodie verò nomine stationis intelligitur indulgentia, quæ acquiritur in ea Ecclesia, in qua statio assignata reperitur. Ad stationem pertinentia. Vide Sabbatum vacans in dict. *Sabbatum*. Item nomine stationis intelligitur aliquando populi concursus, qui processionaliter associabat Pontificem ad aliquam Ecclesiæ solemnitatem, & absque jejunio ibat, quemadmodum temporis paschalis stationes, aliique festivitatum dies.

STATUA. Vide *Icona*.

STATUNCULA, sigillaris, & parva statua. [Ille enim, (*idest, Dæmon*) cum ei in statunculis, & simulacris formaret. S. Cyprian. de Aleatorib.] Itẽ reperitur in genere masculino: [Et venientes satellites ad eum cum statunculo Jovis, dixerunt. In vita Sancti Concordii.] Vide *Sigillum*.

STATUTARIUS. FR. qui statuta condit. [Item excommunicamus statutarios &c. lib. 5. decretal. tit. 39. cap. 49. & 53.] Ibique Glossa.

STATUTUM, liber statutorum. Vide *Capitularium*. §. Capitularis.

STAUPULUS. Vide *Staupus*.

STAUPUS, vocabulum valdè obscurum. [Staupos argenteos duos in arcu, quem ex argento fecerat, suspendit. Anast. Biblioth. in Nicolao I.] Ex verbo *Suspendit* conjecturo, quod *Staphos* dicere fortasse voluisset, ex græco vocabulo σάφος, quod vas significat, suspendi solitum ad arcus ornamentum; atque ex ejus diminutivo nomine confirmatur, nempè, *Staupulus*, quod pensile, in quo reliquiæ ponebantur, significat. [Misericordiæ viscera tacta staupulum, qui ob signum sperandæ salutis pendebat, jussit deorsum uno pede dimitti. In vita S. Valburgis Virg.] Ex quibus tamen verbis probabilis eorum opinio redditur, qui staupum fascias significare putant, ac propterea *Straupum* corrigunt. Item alii *Stropum* legunt, insigne, nempè, quod in capite Sacerdotis ponebatur ex Festo. FR. meus Festi Codex ex Farnesiano exemplari sic habet [Stropus est, ut Atejus Philologus existimat, quod græcè στρόφιον vocatur, & quod Sacerdotes pro insigni habebant in capite: quidam coronam esse dicunt, aut quod pro corona insigne in caput imponatur, quale fit strophium. Itaque apud Faliscos item festum esse, qui vocatur struppe area, quia coronati ambulant, & à Tusculanis, quod in pulvinari imponatur Castoris, struppum vocari.] Hinc locum Anastasii puto magis significare coronam, quæ ad Ecclesiæ ornamentum suspendebatur, ut in dict. *Corona* dictum fuit.

STAURACINUS; hoc vocabulum variè à plerisque intellectum fuit, sed re vera absq; probabilitatis fundamento. Quare hoc vocabulum nil aliud significat, quàm textile crucibus contextum, de quibus dictum est in dict. *Casula*, & *Gammadia*; σταυρὸς enim græcè, latinè crucem, & κοινός, patens, & intermediatũ significant: quod ex sequentibus verbis evidenter patet, nempè [Cortinas de palliis stauracinis, seu quadruplis. Anastas. Biblioth. in Adrian.] Nam quadruplam figuram angulares cruces formabant, & ideo *Polystauria* dicebantur, idest, multis crucibus referta, & *Gammadia*, quæ græca littera, ut suo loco dictum est, angularis formę quadruplicatam crucem figurat. FR. Idem affirmat Torrigius in tract. de cryptis Vatican. impress. secunda pag. 184.

STAUROLATRA, σταυρολάτρης, idest, Crucis adorator; sic Hæreticorum secta in Armenia appellabatur, quæ præter Crucem, aliam adorationem non permittebat. Nicephor. lib. 18. cap. 54.

STAUROPATA, σταυροπάτης, idest, Crucis pejerator; in octava Synodo *Stauropatæ* appellati sunt Episcopi illi, qui contra juramentum super Crucem præstitum, cum Photii perfidia communicarunt.

STAUROPEGIUM, σταυροπήγιον, idest, Crucis confixio, seu erectio; quod ferè significat cæremoniam erectionis Crucis in loco ab Episcopo consecrando, ut in Cæremoniali Episcop. habetur. [Nullus audeat ædificare Ecclesiam, vel Oratorium, antequam Civitatis Episcopus veniat, & ibi vota faciens, Sanctissimam Crucem infixerit. Jul. Antecess. const. 61.] Unde quia talis cæremonia exerceri non poterat ab Episcopo, nisi intra limites ejus jurisdictionis; hinc non rarò pro Diœcesi hoc vocabulum etiam usurpatur, ut in aliquibus Conciliis habetur; itaque significat jurisdictionis extensionem aliquando. Vide *Conculcare Episcopum*. Propterea Constantinopolitanus Patriarcha, quando aliquod Monasterium, sive aliam Ecclesiasticam possessionem ab Ordinario loci eximere intendebat, ibidem Crucem erigebat; quod privilegium à Michaele Paleologo Patriarchæ concessum fuisse refert Georgius Pachimera, & ejusdem Imperatoris Novellam affert in sua græca histor. lib. 6. cap. 11.

STAUROPHYLAX, σταυροφύλαξ, idest, Crucis Custos. Dignitas in Ecclesia Hierosolymitana, ad quam lignum veræ Crucis custodire spectabat: [Chrysippi Presbyteri Hierosolymorum, & Staurophylacis sanctę Resurrectionis.] Titulus appositus in quodam m. s. sermone Bibliothecæ Bar-

Barbarinæ, quo etiam titulo Patriarcha Hierosol. decorabatur.

Stega, στέγα, casa, tectum. Vide *Tristega*.

Stellae Festum, dicitur Epiphania. Vide *Septuagesima*.

Stephanita, στεφανίτης, Coronatus, quo titulo Victores denominabantur; quare Georg. Cedrenus impii Imperatoris Constantini Copronymi scelera refert, quod inter cætera gravissima patrata sacrilegia, apostatare fecerat Anastasium Constantinop. Patriarcham, his verbis: [Et persuasit, ut pro Monacho fieret stephanita, carne vesceretur, & regia mensa tibicines audire sustineret,] idest, quod in signum apostasiæ manifestationis coactus fuerat Patriarcha ad imperialem mensam coronatus sedere.

Stephanomata. Vide *Corona*.

Sterilis. Vide *Illiberi*. Sterilitas. Vide *Ingenitura*.

Sterlingus. FR. Monetæ species, quæ adhuc retinet nomen in Anglia. [Quod quinque solidos sterlingorum daret. In decretal. de arbitris cap. 3.

Stator. Vide *Strator*.

Sterceja, vox quidem intellectu difficillima apud Tertullianum, quæ aliud non significare puto, nisi amantem, ex græco verbo στέργω, idest, amo. Quod colligitur ex sequenti ejusdem Tertulliani textu. [Quare non & sterceiæ, & syntrophi nominantur? Adverſ. Valent. cap. 8.] FR. posset etiam ex latino verbo *Stringo* deduci: hinc Itali quoque *Strettezza* dicunt sanguinis, vel amicitiæ conjunctionem. Vide *Herceia*.

Steura, tributum, seu impositio pro aliqua communi necessitate injuncta. [Hæc gravamina cum prioribus taxata fuerunt ultra quadraginta florenorum rhemensium. Per quæ compulsi imponere steuram decimi denarii de omnibus bonis eorum. Leonhart. Presbyter in Chron.] De eodem vocabulo etiam Æneas Sylvius in hist. Boemiæ mentionem facit, inquiens: [Mos est Australibus, quoties repentina Principi necessitas ingruit, ex subditis pro modo facultatum pecuniam exigere, quam vocant steuram. c. 61.] Quæ contributio ab aliis Scriptoribus *Borna* dicitur: [Interea verò Rex exercitum congregat, & ad bella, si necesse fuerit, se coaptat, generalem steuram, quæ borna dicitur, ab omnibus recipit. In histor. regia, cap. 27.] FR. fortasse vox à strena corrupta. Vide *Strena*.

Stibadium, casa, sive tugurium in hortis erectum. [In hac diæta stibadium, & nitens abacus. Sidon. lib. 1. epist. 11.

Stica, tunica, propriè allii membranam significat; reperitur tamen hoc vocabulum in Davantriæ m. s. his verbis: [Notandum, quòd coqui, & brodarii habent habere sticas in Pascha, & in Nativitate Domini.] FR. Italiæ Moniales appellant *Stecca* lineam fasciam, quam circumligant in fronte: malè tamen Vossius in ejus etymologico confundit allii sticam cum ejusdem spica; stica enim est allii tunica, sed spica est dens allii, & italicè *Spicchio d'aglio* dicitur.

Sticharium, στιχάριον, tunica, qua utuntur Græci in sacris functionibus loco albæ; ideo candidi coloris debet esse juxta Simonis Thessalonicensis opinionem, qui sic ait: [Sticharium lucidi vestitus Angelorum imitamen induit. Sæpè enim in veste fulgenti Angelos apparuisse novimus, ut & illum in monumento Salvatoris coopertū stola candida. Propterea purum, & ab omni iniquamento liberum sacerdotale sticharium esse oportere docet.] Itaque est manifestus Græcorum abusus albam indui variorum colorum. Idem à S. Germano Constantinopolitano Patriarcha confirmatur, ubi ait: [Ac primum tunica, quæ alba est, divinitatis splendorem indicat, & Sacerdotis splendidam conversationem.] Addit insuper citatus Thessalonicensis, sticharium, seu tunicam Episcopalem sericis rubris albisque fasciis virgandam esse, quæ flumina appellantur insinuativè, scilicet, ad Prælati doctrinā; sic enim ille ait: [Episcopi sticharium desuper descendentia habet flumina. Est enim undulatum, & gratiā docendi in ipso repræsentat.] Juxta tamen aliorum contemplationem denotat sanguinem, & aquam de latere Christi emanatam, quod magis cum rubro, alboque coloribus congruit: [Episcopi ferunt in tunicis fluvios coccineos, & albos, quia fluxit è latere Christi sanguis, & aqua: Gregoras lib. 6. c. 1.] Eadem flumina Episcopi Græci ferunt in manto, sed diversæ formæ, ut in dict. *Mandyas* dictum fuit. Notandum tamen est ex Demetrio Chomateno, quod Episcopi, & Diaconi Græcorum in quadragesimali, & mœstitiæ tempore debent deferre stichariū coloris rubri, quia color hìc apud eos est mœroris signum; sicut etiā Papa observat, qui tempore Adventus, & Quadragesimæ fert cappam, vel pluviale rubrum in Cappella. Vide *Alba*. FR. In Liturgia S. Jo. Chrysost. στοιχάριον habetur, & *Stæchorion*, & *Stæchorsia* scribit. D. Philotheus in Bibliotheca Patrum editionis Parisien. de anno 1589. tom. 6. colum. 245. ubi sic habetur: [Benedic, Domine, stœchorion ejus. Diaconus accedit ad Sacerdotem, & dicit benedic Domine stœchoriam cum horario.] Fortasse à verbo Στεγάζω, sive Στέγω, quæ tegere, & cooperire significant, unde Στέγος tectum.

Stigma, στίγμα. FR. impressio, signum. [Nam legitur, quod Maria soror Aaron prophetissa, dū detractionis adversus Moysen incurrisset delictū; illicò stigmate lepræ percussa est, can. hoc ipsum, 33. qu. 2. Justum est enim, ut ipse talis, quem gestat ex habitu (quousque appareat aliud) præsumatur, qualis is esse, cujus fert habitū, comprobatur. Ex stigmate namque consueto fabricensibus imprimi, latitans fabricensis agnoscitur, cap. si judex, de sentent. excom. &c. in sexto.] Fabricensis Ludov. de la Cerda, putat eum dici, qui in publicis fabricis bellica arma fabricat. Sed ex supradicto cap. si Judex, mancipia hujusmodi fabricenses fuisse colligitur, nam ante comparationem præsumpti clerici, ex habitu indicati, subjungit ibi textus hanc similitudinem de ingenuo præ-

præsumpto, inquiens: [Sicut de illo, qui in possessione ingenuitatis existit: si dicatur ab alio libertinus, legalis sanxit authoritas, ut probandi necessitate, non ipse, sed adversarius adistringatur.] Quæ lex habetur in Cod. de libert. cau. l. ea, quæ ff. de libertis, §. si, & l. cum necessitas, ff. de probat. l. circa. Igitur mancipia, seu servi ob timorem fugæ, ut in eo casu pro talibus cognoscerentur, stigmatibus signabantur, qui licèt libertatem postea consequerentur aliquando; nihilominus ex stigmatibus indelebilibus pro libertis, & libertinis dignoscebantur; ita ut non nequibant pro ingenuis se ostentare. Hujusmodi erant etiam aquarum custodes. [Et custodes aquarũ, (quos hydrophylacas nominant,) quæ eis insigi solet annotatione signati, manifesti sunt omnibus, & angariarum nomine non tenentur, d. cap. judex.] De quibus stigmatibus fit expressè mentio in C. de fabr. l. stigmata, lib. 11. Qui tamen in brachiis nomine Imperatoris stigmatizabantur. Cod. de pœn. l. si quis in metallum. Vide quæ diximus in dict. *Damnaticus*. Quo signo etiam aliorum criminum rei signabantur, & Clerici graviter delinquentes etiam aliquo consimili charactere signabantur, cap. ad audientiam, de crim. falsi. Vide *Nota*. *Notatus*.

STIMULATI. Vide *Majorenses*.

STIPES. FR. stipendium, accipitur etiam pro eleemosyna. [Hoc omne præceptum de his est Viduis, quę Ecclesię pascuntur eleemosynis: & idcircò ætas præscribitur, ut illæ tantum accipiant pauperum cibos, quæ jam laborare non possunt. Simulque considera, quod quæ duos habuit viros, etiam si anus est, & decrepita, & egens, Ecclesiæ stipes non meretur accipere; si autem panis illis tollitur eleemosynæ, quanto magis ille panis, qui de Cœlo descendit? can. Quomodo Virginibus, 31. q. 1. Aut in templi stipes, aut in sordidum convertit lucrum, can. legant. dist. 37.

STIPO, obturo. Vide *Subcisivus*.

STIPS, sapor vini asperi, & acerbi. [Palmatianũ nominavit antiquitas, nos stipsi asperum; sed gratum suavitate perquire. Cassiod. cap. 9.] Vide *Palmatica*. FR. *Stipsi* non concordat cum dictione asperum: nam illud est ablativũ, & hoc accusativum. Itaque præterquamquod locus Cassiodori mendosè citatur, etiam nominis declinatio erronea est, nam *Stipis* est ejus nominativus; sic rectè habet idem Cassiodorus in ejus tractatu variarum lib. 12. epist. 4. [Stipis nescio qua firmitate roboratur: tactus ejus densitate pinguescit, ut dicas esse aut carneum liquorem, aut edibilem potionem. Libet referre, quàm singularis esse videatur ejus collectio. Autumno lecta de vineis in pergulis domesticis uva resupina suspenditur, servatur in vasis suis, thecis naturalibus custoditur. Rigescit, non liquescit ex senio, tunc fatuos humores exsudans, magna suavitate dulcescit. Trahitur ad mensem Decembrem, donec fluxum ejus hyemis tempus aperiat, miroque modo incipit esse novum, quando cellis omnibus reperitur antiquum. Hyemale mustum, uvarum frigidus sanguis, in rigore vindemia, cruentus liquor, purpura potabilis, violeum nectar: defervet primum in origine sua, & cum potuerit adolescere, perpetuam incipit habere novitatem: non calcibus injuriosè tunditur, nec aliqua sordidum admixtione fuscatur: sed quemadmodum decet nobilitas tanta provocatur; defluit, dum aqua durescit; fœcunda est, cum omnibus agrorum fructus obsedit. Distillat gemmis comparem liquorem. Jucundum nescio quid illacrymat: & præter quod ejus delectat dulcedo, in aspectu singularis est ejus pulchritudo. Hoc quantociùs (*alii quam ocyus legunt*) perquisitum, & competentibus pretiis aggregatum, Chartariis, qui in rem directi sunt, tarditer deferendum. Nec aliud negligendum putetis, quod lacteo poculo relucescit: quando plus est mirabile, quod potueritis difficiliùs invenire. Albedo ibi decora est, & serena puritas: ut illum de rosis, hoc credatur natum esse de liliis. Colore quidem extraneum; sed sapore germanum est. Aspectus dispar, & similis, in utroque suavitas. Nam quod acutè sapit, quod citò reficit, commune illis intelligitur; sed magna est distantia, quæ videtur. Illud intueris robore lætum, hoc inspicis candore festivum, & ideò procuratio eorum debet esse celerrima: quando in ambobus esse cognoscitur, quod pariter expectatur.

STOECHORIA, & *Stæchorion*. Vide *Sticharium*.

STOLA, ex græco vocabulo στολὴ, quod talarem vestem, sive togam significat. FR. unde Horatius lib. 1. serm. Satyr. 2. [Ad talos stola demissa] inquit. ✠: Gemm. lib. 1. cap. 204. apud Gavantum par. 2. tit. 1. de Præparat. Sacerd. celebraturi, cap. 3. §. Et imponit. Sed apud Ecclesiasticos sacerdotalem stolam denotat, quę ad collum pendens ferri solet; allusivè funem qua Christus Dominus ligatus fuerat, & Crucem ejusdem significat; ideò in modum Crucis antè pectus formatur; secus tamen Episcopi, ac alii Præsules, ex eo quia Crucem ante pectus pendentem cum Reliquiis deferunt. Moralis verò significatus stolæ sacerdotalis, jugum suave Christianæ legis denotat. Solet etiam à Concionatoribus deferri, non verò Romæ ob Papæ reverentiam, qui ea utitur continuò, etiam in publicis viis. FR. antiquitus etiam Sacerdotes in publico cum stola incedere tenebantur. [Ut Presbyteri non vadant nisi stola, aut orario induti. Et si in itinere spoliantur, aut vulnerantur, vel occiduntur, non stola vestiti, simplici emendatione solvantur: si autem cum stola, triplici. Ex Concil. Tribur. Palea in cap. Ut Presbyteri, 17. quæst. 4.] Ubi duo sunt notanda, quod vel pro stola talari vestem Concilium intendit, ut supra ex græca dictione dictum est; nam hìc divisivè stola, aut orarium ait; vel quod orarium erat diversum à stola. Si verò orarium, & stola idem sunt, etiam Diaconi cum stola incedere tenebantur, ut in dict. *Orarium* diximus. ✠: Quando Papa privatim celebrat in aliqua Ecclesia, tunc antequam induatur paramentis celebrationis, debet primus Cardinalis Dia-

Diaconus illi auferre stolam, & in defectu Cardinalium Diaconorum, spectat ad ultimum Cardinalem Presbyterum. Cardinalis autem prædicans in Ecclesia ejus tituli, potest uti stola sub mozetta ad differentiam Pontificis, qui illam defert supra mozettam; ac extra Urbem tum Cardinales, tum etiam Episcopi possunt deferre stolam supra mozettam in concionando. In Concilio Bracarensi sub pœna excommunicationis præcipitur, ut Sacerdotes non communicentur sine stola, his verbis: [Cum Sacerdos ad solemnia Missarum accedit, aut per se Deo sacrificium oblaturus, aut Sacramentum Corporis, & Sanguinis Domini nostri Jesu Christi sumpturus, non aliter accedat, quam orario utroque humero circumseptus &c. si quis aliter egerit, excommunicationi debitæ subjacebit, can. Ecclesiastica institutione, dist. 23.] Qua occasione quæritur inter Theologos, si extra Missam Sacerdotem se communicare occurrerit, an peccaret mortaliter, si id ageret sine stola. Affirmant nonnulli, ex eo quia ibi sub pœna excommunicationis præcipitur, quæ peccatum mortale supponit. Alii tamen apud Azor. par. 1. lib. 10. cap. 28. qu. 12. contrarium docent, quia in praxi habetur, quod in aliquibus observantibus Religionibus hoc minimè observetur in communione publica Feriæ V. in bulla cœnæ. Præterquàmquod Glossa in d. can. Ecclesiastica, & Postillatores ibidem standum esse consuetudini docent. Sed cum præceptum sit facilis observantiæ, & commoditatis, puto prætermitti non debere. FR. pro sententia affirmativa dicendum, quod sicut Diaconus non potest canere Euangelium sine stola, ex eo quia profert Christi verba, quantò magis ergo Sacerdos accipiens Verbum verbi? Sed negativa sententia magis amplectenda, tùm ex usu, ut supradictum est; tum etiã quia in Bracarensi Concilio III. reperitur sanctio illa, de qua supra, ubi octo Episcopi tantum subscripserant. Baron. an. 675. n. 6. Si ergo ex eodem Baron. an. 57. n. 118. & seqq. inter alias rationes, quibus Concilium Eliberitanum confutat, tres affert præcipuas, scilicet, quia non congregati erant ibi plusquã decem, & novem Episcopi; secundò quia non videtur illud Concilium in angulo Orbis cœlebratum, habuisse vigorem canones, & prohibitione sancire; tertiò quia non apparet explicita Papæ licentia hujus convocationis; multò minus ergo Conc. Bracarensi prædicto fides habenda, in quo tantum octo, vel novem intervenerunt Episcopi &c. Igitur non habuisse vigorem statuendi sub pœna excommunicationis universaliter sacerdotibus totius Christianitatis, ut deferrent stolam, vel orarium, tale Concilium dicendum est. Ad argumentum in contrarium à me deductum respondetur, quod paritas Diaconi non suffragatur, quia ille tunc officium suum exercet; secus verò Sacerdos, qui non celebrando se communicat. Item Diaconus vigore rubricæ, & canonum tenetur canere Euangelium cum stola, secus verò Sacerdos in communione privata. Concludendum ergo est, quod non peccet Sacerdos non adhibens stolam in communione, ita Bonacina disp. 4. qu. 6. punct. 2. nu. 2. & alii apud Magistrum meum Paulum Quartum in tract. Rubr. Missal. part. 2. tit. 10. sect. 3. dub. 3. difficul. 5. : Errat planè Durandus, inquiens, quod Dominicani Sacerdotes in communione Feriæ V. in Cœna Dom. non utantur stolis: nam ex eorum Missalis Rubrica contrarium constat, ibi enim hæc habentur: [Deinde fiat communio fratrum hoc ordine, ut à majoribus incipiendo, à Sacerdotibus cum stolis super cappas &c.] Sacerdos in celebratione Missæ debet deferre stolam circa collum, ut Gavantus, & Quartus citati satis ostendunt. Quare stola cooperitur velo violaceo à Diacono. Vide *Tractus*. Synonyma stolæ. Vide *Bora. Epitrachelion. Linosti-ma. Orarium. Psachnion. Superhumerale*. Stola in benedictionibus. Vide *Benedictio*. Stola aliquando Pallium Episcopale significat. Vide *Pallium*. Cætera. Vide *Cancello. Fanon*.

STOLIDUS. Vide *Stultus*.

STOLUS, multitudo, caterva, quam Itali *Stuolo* dicunt. [Constans Imperator, atque romanicus stolus cum eo navaliter pugnaturi. Paul. Diac. lib. 19.] FR. dicitur etiam *Stolium*. [Stolium Regis ivit Alexandriam. Anonymus Casinen. in Chron. an. 1174. Supradicto stolio Regis fraude, & vi Græcorum postmodum fortuna est adversata. Ibid. an. 1185.

STOMA, στόμα, os, sive concavitas. [Erant autem Arabum juxta positorum quidam, qui accipiebant ab Imperatoribus rogas puxillas ad custodiendum stoma Eremi. Paul. Diac. lib. 18.] ubi ingressum deserti intelligit.

STOREA. Vide *Natta. Psiathium*.

STRABA. Vide *Strava*.

STRANGELI, genus characteris Chaldaici. Vide *Oxyrynchus*.

STRATA. FR. via. [*Nisi publicus latro fuerit, vel nocturnus depopulator agrorum, qui dum itinera frequentat, vel publicas stratas obsidet* &c. lib. 3. decretal. tit. 49. cap. 6.

STRATILECTILIUM. FR. lecti stratum, sive culcitra. [Illi præcipuè, qui equos, & arma, & pecuniam, & stratilectilia cum viaticis amiserant. Matth. Paris. ann. 1232.] Vide *Lectarium*.

STRATOR, officialis in Aula græca, quod officium Constantinus Imperator primus Silvestro Papæ I. exercuit. [Tenentes frœnum equi *ipsius pro* reverentia B. Petri, stratoris officium *illi exhibui*mus. Ivo Carnot. de dignit. & privil. Eccl. Rom. lib. 4.] Reperiebatur etiam Collegium, quod *Schola stratorum* dicebatur. Hoc vocabulum reperitur apud Paulum Diaconum in vita Phocæ Imp. & in Actis S. Cypriani, ac in Codice Theodos. lib. 9. tit. 3. cap. 1. significat carcerum Custodem, sive Justitiæ ministrum; sed in his puto *Statorem*, & non stratorem scribendum. FR. eadem verba Ivonis reperiuntur in Palea Decretorum Gratiani, cap. Constantinus, secundo loco dist. 96. quem reverentiæ actum egerunt Pontificibus Romanis Imperatores Federicus Oenobarbus Ale-

Alexandro III. Vincislaus Gregorio XI. Conradus Urbano II. Palæologus Orientalis, & Carolus IV. Occidentalis Impp. Urbano V. Federicus III. Nicolao V. Sigismund. Eugenio IV. & osculati sunt Pontificũ pedes, ut apud Odoricum Raynaldum in ejus Ecclesiast. Annal. habetur. De osculo Papæ pedis. Vide *Sandalia*. Stratoris synonyma. Vide *Marpahis*. *Protostrator*.

STRAVA, sive *Straba*, vox gothica. [Stravam super tumulum ejus, quam appellant ipsi, ingenti comessatione concelebrant. Jordanes,] ubi de Attilæ Regis sepultura agit, ex cujus verborum sensu spolia inimicorum, seu culcitram significare videtur.

STRAUPUS. Vide *Staupus*.

STRENA. FR. munera, quæ in kal. Januarii dari solent: Siculi, & Melitenses adhuc vocabulum retinent. [Hoc in Calendarum strenam, & Saturnalium sportulam, can. legant, dist. 37.] Quæ prohibita est: [Non observetis dies, qui dicuntur ægyptiaci, aut calendas Januarii, in quibus cantilenæ quædam, & comessationes, & ad invicem dona donantur, quasi in principio anni, boni fati augurio, 26. quæst. 7. can. 16.] Cujus etymon in dicto can. legant, sic explicat Glossa: [Strena quasi sine threna, idest, sine lamentatione.] Sed hodie contrariũ efficitur in Urbe, ubi tantus inolevit servilis insolentiæ abusus, ut quasi de jure sibi debitum proventum prætendat, quam *Mangia* vocant; undè intolerabiles Montistis, Aulicis, & Litigantibus sunt prorsus tales Ministrorum importunitates. Superstitiones siquidem hæ sunt, quę in his diebus Romæ usque ad Zachariæ Papæ tempora fiebant, ut in epist. Bonifacii Episcopi ad eundem Pontificem directa in to. 3. Concilior. pag. 429. col. 2. Editionis Venetæ de anno 1585. sic referuntur: [Sicut affirmant, (*idest*, *Vltramontani*) se vidisse annis singulis in Romana Urbe, & juxta Ecclesiam S. Petri in die, vel nocte, quando Calendæ Januarii intrant, paganorum consuetudine Choros ducere per plateas, & acclamationes ritu gentilium, & cantationes sacrilegas celebrare, & mensas illa die, vel nocte dapibus onerare, & nullum de domo sua ignem, vel ferramentum, vel aliquid commodi vicino suo præstare velle. Dicunt quoque se vidisse ibi Mulieres pagano ritu phylacteria, & ligaturas in brachiis, & in cruribus ligatas habere, & publicè ad vendendum venales ad comparandum aliis offerre.] Ubi juxta Ecclesiam D. Petri hæc se vidisse testantur, non quia ibi hoc solum fiebat, sed quia eam urbis partem Ultramontani incolebant, ut in dict. *Porticani*. *Sportula* tamen à strena differt, quia hæc in saturnalibus dabatur. Gloss. ibidem. Sunt alia donativa à tempore Augusti Imp. introducta, quæ hodie *Feria Augusti*, & vulgariter *Feragosto* dicitur; de cujus superstitione dictum est in dict. *Gula Augusti*. Alia synonyma, & pertinentia ad hæc donativa. Vide *Circumcisio Domini*. *Epicombia*. *Roga*.

STREPA, stapia, ad equitantis commoditatem: [Apprehendensque strepam equi ejus, ut ascenderet, præcepit, cujus authoritate miles pressus obedivit. Cæsar. lib. 7. cap. 33.] Vide *Stapedium*.

STRIA, strix, venefica, maga. In lege salica tit. 67. ubi appellatur *Strio portus* locus, in quo striges conveniunt. FR. *Strix* propriè avem nocturnam, quam aliqui Bubonem esse dicunt, significat; indè translativè striges dicuntur veneficæ mulieres, quæ de nocte malè operantur.

STRIGOSITAS, rigiditas, sive durities. [Ut enim aurum exploratum igni, & perpurgatum; si minus accuratè tractetur, strigositatem contrahit, & asperitatem: ita studiosus virtutis, si vel unam horam desederit otiosus, mox à fervore gratiæ refrixit, & in vestigio se illi inferunt muscæ peccati, quæ exinaniunt spiritalis opificii svaveolentiam. Antiochus hom. 87.] Sic enim ejus Interpres græcam dictionem σκληρίαν vertit, quæ duritiem significat. FR. Antiochi Monachi homeliæ extant in Bibliotheca PP. Hæc Antiochi phrasis Ciceroniana est: sic enim Tullius de Claris Oratoribus in eodem studiosorum proposito inquit: [Habet enim certos sui studiosos, qui non tam habitus corporis opimos, quàm gracilitates consectentur: quos valetudo modò bona sit, tenuitas ipsas delectat: quanquam in Lysia sunt sæpè lacerti, sic ut & fieri nihil possit valentius; verum est certo genere toto strigosior, sed habet tamen suos laudatores, qui hac ipsa ejus subtilitate admodum gaudeant.] Ubi Cicero de asperitate, & scabrositate Lysiæ Syracusani in modo dicendi intelligit, de quo supra dixerat: [Nihil acutè inveniri potuit in ejus causis, quas scripsit; nihil, ut ita dicam subdolè, nihil versutè &c. nihil subtiliter dici, nihil pressè, nihil enucleatè, quo fieri posset aliquid limatius &c.] Ergo pro *Strigoso* Cicero non intellexerat jejunum, sive macilentum, ut Audomarus Talæus, hujus loci Commentator, & Calepinus autumant; sed scabrosũ. Sic Columella lib. 6. cap. 47. de Onagris, qui alter alterum dentibus descobinare, & perfricare solent, inquit: [Onager &c. sylvestri more strigosum patris præferre habitum,] idest, naturaliter onagri, nempè, asini sylvestres, habent habitum, seu instinctum, ut ad invicem dentibus sese scobinent, & lib. 7. cap. 6. Idem: [Placidè, ac lentè pabuletur, ut largi sit uberis, & non strigolosissimi corporis,] dixit, idest, non repugnantis, vel recalcitrantis: quo proposito etiam Gellius lib. 4. cap. 20. de equo indomito, qui destrigari recalcitrat, ac strigam timet, inquit: [Equum nimis strigosum, & malè habitum; sed equitem ejus uberrimum, & habitissimum viderunt.] Igitur Cicero per strigositatem Lysiæ ruditatem dicendi significavit, & ideo limatior in ejus stylo debuerat esse ille, ut nomen boni Oratoris, ut supra ait, mereretur. Sic pariter Antiochus supra in abstracto *Strigositatem*, scilicet, scabrositatem intellexit, quæ in revocandis bonis habitibus diù neglectis reperitur.

STRIOPORTUS. Vide *Stria*.

STROMA, στρῶμα, culcitra, sive stratum variis co-

coloribus contextum, quo vocabulo Clemens Alexandrinus suas compositiones intitulavit, ob varietates in eis contentas, & à stromatum illius libris στρωματεὺς à Græcis cognominatus ipsemet Author fuit.

STROPA, στροφὴ, versutia, revolutio, versio, à verbo στρέφω, verto, torqueo. Ita vocatur versutia, quia versutus facilè in omnes partes se vertit. Dicitur etiam strophe, non propriè versuum rhapsodia, sed aliquot versuum diversorum complexio, qua finita ad aliam similem fit versio, & recursus. Est etiam figura rhetorica apud Quintilianum, quæ ab antistrophe non videtur distingui. Tertullianus tamen lib. de Spect. cap. 29. & D. Hieronymus contra Rufinum stropham pro versutia usurpant.

STROPHION, στρόφιον, fascia, cingulum tortum, torques, à dicto verbo στρέφω, verto, torqueo. Ponitur tamen etiam pro quolibet baltheo & cingulo, etsi tortum non sit. Et ideò Chrysostómus, ornamenta summi Pontificis Mosaici enumerans, ait: *Mitra, strophium, vestis ad pedes usque demissa*, &c. Lib. 3. de sacerdotio post initium. Ubi per strophium intelligit cingulum sacerdotale. Ita de S. Joanne Baptista canit Ecclesia, durum tegumen camelum prebuisse *artubus sacris, strophium bidentes*. Nam habebat *vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos ejus*, Matth. 3. 4. Strophium etiam pro corona legitur: unde strophiolum genus vile coronarum. Sic intelligendus Tertullianus, dum ait: *Quid caput strophiolo, aut dracontario damnas diademati destinatum?* Lib. de corona militis cap. 15.

STROPUS. Vide *Staupus*.

STUBA, germanicum vocabulum *Stuba*, & Itali *Stufa* dicunt: hypocaustum significat. [Prohibemus insuper, ne stubas, & balnea, seu tabernas Christianorum frequententur. Concil. Vien. sub Clem. IV. anno 1264. celebratum.

STUDITAE, sic appellabantur Monachi cujusdam Monasterii in Urbe Constantinopolitana, cujus fundator quidam dives nomine Studius fuerat; hinc Theodorus monachus ejusdem monasterii, ac alii Studitæ appellati sunt. Vide *Acœmetæ*. *Hegumenus*.

STULTUS. FR. quamvis hoc vocabulum stolidum significet, in quo significatu. Vide *Gurdonicus*. Divus tamen Gregorius Papa in significatione superbi ad Patriarcham Constantinopolitanum scripserat, qui majorem Pontifice Romano se esse præsumebat, his verbis: [Stultus enim est, qui se in eo primum existimat, ut bona, quæ viderit, discere contemnat,] & inferiùs: [Nam quod Primas Byzancenus Sedi Apostolicæ dicit se subjici &c. Omnes secundum rationem humilitatis æquales sumus, can. de Constantinopolitanæ, dist. 22.] Ubi de humilitate superbiæ opposita loqui videtur. Et Glossa ibidem sic declarat: [Stultus tum dicitur, quasi exaltatus, quia se extollat.

STUPEFACTUS. Vide *Enens*.

STURGIO, silurus, sive sturio, piscis delicatus. [Cum à quodam Presbytero præsentatus illi est piscis, quem vulgò vocant sturgionem. S. Bern. lib. 4. de consider.

STURNINUS, sturni patronymicum, & pro sturni colore, in cap. 66. Isajæ, D. Hieron. usurpavit: [In martyrio rubri, vel sturnini in volatu, vel varii in virtutibus, vel candidi in virginitate.] Ego tamen puto Sanctum Doctorem potiùs ad sturnorum unionem in volatu, quàm ad colorem alludere voluisse.

STYLITA, στυλίτης, idest, columnarius; ideò S. Simon Stylita dictus est, ac alii *Dei famuli*, qui miraculosè quidem super *aliquam columnam* longo temporis spatio vixerant, στύλος enim latinè columnam significat; illa tamen in qua D. Simon vitam egit, habebat quadratum spatium duorum cubitorum ex utroque latere, in quo erat circumcirca constructio altitudinis lumbos non excedentis cum ejus porticula, & lignea scala. Appellatus etiam fuit *Cionita* idem Sanctus ex vocabulo græco κίων. quod columnam quoque significat. Sic etiam in quodam Constantinopolitano suburbio erat locus *Exocionium* appellatum, non ex eo *quia* erat sex columnis constructum, ut *aliqui* malè intellexerant; sed quia extrinsecè columnario ordine erat constructum, super quod collocata erat Constantini statua; unde cum ad prædictum locum confugissent Ariani ad tractanda eorum conciliabula, inde *Exocionitæ* denominati sunt.

SUADELA, persuasio, sive suasionis efficacia. [Secundum suadelam Deum suadentem, & non vim inferentem. Iren. lib. 5.

SUANA. FR. Savona Etruriæ civitas, Gregor. VII. & aliorum Roman. Pontific. origine nobilitata. [Suanenses Cives, can. suppliciter 23. quæst. 8.

SUATIM, adverbium à verbo *suo*, significat ordinatim, conjunctim. [Sed plus venusta suatim cycladibus comata spiritualibus. Aldhel. de Virg. cap. 19.] ubi de S. Basilissa loquitur.

SUBADJUVA, subauxiliator. [Est ex eorum ordine, qui adjutores adjuvant; vox enim subadjuva id significare creditur. Synes. ep. 144.] Eadem dictione utitur Metaphrastes *in vita* S. Porphyrii Martyris, ubi sic ait: [*Hilarius* quidam subadjuva Magistriani.] Aliquod speciale officium fuisse suspicor, quia sæpè reiteratur hoc vocabulum apud Græcos Scriptores, & *subadjuba* etiam scribitur.

SUBARRHO, & *Subarro*. FR. pignus contractus præbeo in sponsalibus. [Annulo suo subarrhavit me Dominus meus. S. Ambros. de Sancta Agnete,] & in cap. Tenor litterarum, de sentent. & re judic. [Idem R. eam desponsationis annulo subarrasset] ubi Glossa inquit: [Subarrasset, idest, fidem consensus de præsenti dedisset.] Item in cap. tuæ nobis, de clandest. desponsat. habetur: [Quidam filiam suam circiter duodecim annos haben-

habentem cuidam nobili desponsavit, qui subarravit eandem consensu mutuo accedente.] Et inferius: [Quia verò nobis constare non potuit, cujus ætatis esset puella &c. cum dicatur, quod circiter duodecim annos habebat &c. quod si puella nubilis ætatis non erat &c. proculdubio inter eos non conjugium, sed sponsalia contracta fuerunt, quamvis ab ipso viro eadem fuisset subarrata.] Ubi Glossa diversas subarrationis species, sive matrimoniales promissiones annotat, nempè, per annulum; per donativa, & similia; per expressum consensum; & licet non interveniat consensus prædictus expressus, dummodò de dicta subarratione jam facta liquidò constet, & non probetur contrarium; parum enim refert, quod in facto, vel in verbis mutuus consensus detur. Consensus autem parentum sponsalia [illegible] tùm præsumit; sed consensus inter sponso[illegible] tus matrimonium indicat, si tamen in co[illegible] specialis consuetudo non obstaret. G[illegible] & in can. si quis uxorem, 27. quæst. 2. [illegible] ex Concil. Trid. ad validitatem ma[illegible] quiritur etiam Parochi præsentia cum [illegible] stibus. Vide *Annulus*. *Matrimonium*.

SUBATTO, verbum in lege salica. [Si qu[illegible] cellam alterius subbattit, ut porcellas non habeat, tit. 2. §. 9.] idest, furatur, vel occidit.

SUBCINCTORIUM, *Subcingulum*. Vide *Cingulum*. *Epigonation*. *Perizoma*.

SUBCISIVUS, successivus, subsequens, secundarius. [Videndum, ne qua adhuc illic vacent subcisiva, in quibus & tertius aliquis stipare Deus secum mundo suo possit. Tertull. lib. 1. advers. Marc. c. 15.] Aliqui tamen *subsicivus* legunt, ut in S. Cypr. de zelo, & livore reperitur: [Ad patrem lineamentis paribus soboles subsiciva respondeat.] Nec defuit, qui in hoc loco *subsecivá* legere maluit: in antiquis tamé Codicibus MSs. *succidiva* legitur. FR. Verum prima lectio amplectenda est, ita Gellius lib. 18. cap. 10. inquit: [Ac propterea quantum habui temporis subcisivi, medicinæ quoque disciplinæ libros attigi, quos arbitrabar esse idoneos ad docendum.] Alii *Succisivum* scribunt, à verbo *Succido*, quo vocabulo utitur etiam Cic. 1. de leg. & alii. :I: Verbum autem Tertulliani *Stipo* obturare significat, quod Itali *Stoppare* dicunt. Subcisivi synonyma. Vide *Pedisequus*. *Sequipes*. *Subsequivus*.

SUBDIACONUS, ordo sacer in Ecclesia Catholica loco Nathinæorum legis Mosaicæ, qui Levitis serviebant, ideò in 1. Paralip. cap. 9. tertio ordine ponuntur: [Qui autem habitaverunt primi in possessionibus, & urbibus suis: Israel, & Sacerdotes, & Levitæ, & Nathinæi.] Sed in 1. Esdr. cap. 2. quinto loco ponuntur, ubi sic habetur: [Habitaverunt ergo Sacerdotes, & Levitæ, & de populo, & Cantores, & Janitores, & Nathinæi in urbibus suis.] Sic etiam habet cap. 7. nu. 7. & 24. ejusdem libri, & 2. Esdr. c. 7. num. 73. cap. 10. num. 28. Sed cap. 11. num. 3. tertio loco ponit, inquiens: [Sacerdotes, Levitæ, & Nathinæi.] Itaque Nathinæi Levitis subministrabant: [Et de Nathinæis, quos dederat David ad ministeria Levitarum, 1. Esd. c. 8.] Antiquitùs ordo subdiaconatus non erat sacer. [Subdiaconus verò, quia character hujusmodi quondam inter non sacros, nunc autem inter sacros reputatur, in participatione corporis non suscipit osculum à Pontifice. Innoc. III. de Myst. Missæ, cap. 3.] FR. Subdiaconi ab Apostolis instituti. Baron. an. 44. Romæ septem subdiaconi superintendebant septem Notariis colligentibus Martyrum acta. Idem Baron. an. 238. num. 2. quos tamen [Hypodiacones græcè, Subdiaconos latinè dicimus: qui ideò sic appellantur, quia subjacent præceptis, & officiis Levitarum; oblationes enim in templo Domini à fidelibus ipsis suscipiunt, & Levitis superponendas altaribus deferunt. Hi apud Hebræos Nathinæi vocantur, can. Cleros, §. sacer[illegible], dist. 21.] & ibi Gloss. tempore Urbani Papæ [illegible] Subdiaconatus ordo non erat sacer. cap à multis, lib. 1. decretal. tit. 14. de ætat. & qualit. ord. [illegible] & Postilla in can. sunt quidam 25. quæst. 1. [illegible] cap. miramur, de servis non ordinan. Gratia[illegible] tamen erravit, asserens subdiaconatum anti[illegible] non fuisse ordinem, qui ab ejus Glossato[illegible] corrigitur. Vide *Chorepiscopus*. :I: Græci antiqui ritus tenacissimi adhuc illum observant, asserentes subdiaconatum non esse sacrum ordinem, illumque simul cum Diaconatu conferunt. Imò penes Latinos antiquitùs ad castitatis observantiam non tenebantur; fuerunt tamen ad hanc observantiam coacti anno 589. Baron. ibid. num. 48. FR. sed in Gratiani Decreto hujus prohibitionis Auctores Calixtus, D. Gregorius, Innocentius II. Conc. Toletan. II. assignatur, can. Presbyteris, dist. 27. ibi Gloss. & can. nullum, can. decernimus, can. de his, dist. 28. Sed in Concil. Toletan. V. nonnisi Sacerdotes, & Diaconi ad castitatem obligantur, can. quando, ead. dist. 28. Baronius verò nuptias Subdiaconis à S. Silvestro Papa I. in Concilio Rom. prohibitas fuisse ostendit anno 324. num. 128. Sed probabile est hujusmodi constitutiones non semper observatas fuisse, ideoque necessè fuerat, ut à prædictis Pontificibus denuò sancirentur; nam aliquando castitatis observantiam à Subdiaconis remissam fuisse colligitur ex cit. Conc. Tolet. V. ubi Presbyteros, & Diaconos tantum ad castitatem obstringit; & ex epist. 63. Ivonis Carnot. qui sæculo undecimo vixerat, apparet subdiaconatum non fuisse pro sacro ordine reputatum, dum non conferebatur in statutis temporibus, sicut Presbyteratus & Diaconatus: sic enim ad Senonensem Clerum ibi scribit: [Petitorio vestro mandavit nobis vestra fraternitas, ut electum vestrum (*nempè, in Episcopum*) in Purificatione Beatæ Mariæ pro officio nostro ordinemus in presbyterum, sequenti autem Dominica consecremus in Episcopum; sed Apostolica institutio, & paterni canones habent, ut non fiat Levitica, vel Sacerdotalis ordinatio, nisi jejunio quarti mensis, septimi, & decimi, aut initio quadragesimæ, vel sabbato medianæ qua-

dragesimæ.] :I: Nec Subdiaconi canebant in Missa Epistolam, sed Lectores: [Miror qua de re sumptus usus in Ecclesia nostra, ut Subdiaconus frequenter legat lectionem ad Missam, cum hoc non reperiatur ex ministerio sibi dato in consecratione commissum, neque ex litteris canonicis, neque ex nomine suo. Amalar. lib. 2. cap. 11.] Cœpit enim hic usus legendi epistolam à Subdiacono in Ecclesia Romana. [Solis Subdiaconibus inter inferiores gradus Romana auctoritas concedit, ut sacris vestibus induti epistolam legant, quod tamen non ex eorum consecratione; sed potiùs ex ecclesiastica cōcessione meruerunt obtinere. Microl. de Eccles. obser. cap. 8.] Hinc casula plicata exuitur Subdiaconus, quando tempore jejuniorum canit Epistolam, ut in dict. *Casula* in fine, & dict. *Epistola* dictum fuit. FR. ratio introductionis canendi epistolam à Subdiacono fuit ex norma Romani ritus, ut ex Rituali antiquo M. S. habetur apud Baron. an. 1057. num. 22. Græci in ordinatione Subdiaconi tradunt ei pollubrum, & guttum, & ponunt super humeros ejus linteum, ut dictum est in dict. *Manutergium*, & tunc statim suum officium exercet, præbendo lotionem manui Episcopi: stat tamen ad portam Sancta Sanctorum; non enim ibi ingredi sinitur, nec sacra vasa tangere juxta Concilii Laodicen. IV. sanctionem permittitur. [Non oportet Subdiaconos licentiam habere in sacrarium, sive secretarium, quod Græci Diaconium appellant, ingredi, & contingere vasa Dominica. In Decreto Gratian. can. non oportet, dist. 24. & can. subseq.] Sed in can. non liceat 30. & 32. ibi. contrariū disponitur, :I: nec patenam involutā Subdiaconus latinus in Missa sustinebat, ut in dict. *Acolytus* dictū fuit, nec tunicella induebatur, sed tantū alba more Græcorum; unde cum in Sicilia contra D. Gregoriū Papam tanquam græcorum rituum introductorem, & signanter, quod Subdiaconos absque tunicellis, & eum solis albis ministrare fecisset, quererentur, sic Sanctus Pontifex Episcopo Syracusano scribens, ejus synceritatem ostendit, & ait: [Subdiacones autem ut spoliatos procedere facerem, antiqua consuetudo Ecclesię fuit: sed placuit cuidam nostro Pontifici, nescio cui, qui eos vestitos procedere præcepit. Nam vestræ Ecclesiæ nunquid traditionem à Græcis acceperunt? Unde habent ergo hodie, ut Subdiaconi lineis in tunicis procedant, nisi quia hoc à matre sua Romana Ecclesia perceperunt? lib. 7. epist. 63.] Ubi etiam objurgat Syracusanos Clericos, qui sub Patriarcha Constantinopolitano constitui præsumebant, eo, scilicet, tempore, quo Imperatori Græco Sicilia obtemperabat. Subdiaconus à Græcis *Hypodiaconus* dicitur. FR. Subdiacones Romani XXI. fuerunt, nimirum, septem *Regionarii*, qui canebant epistolas, & lectiones in stationibus, & ideo *Stationarii* dicebantur. De quibus vide *Toalia*. Item septem *Palatini*, sive *Basilicarii*, qui idem faciebant in Basilica Lateranensi, & alii septem qui Collegium constituebant, quod aliàs *Schola Cantorum* dicebatur, & canebant quando Pontifex solemniter celebrabat, ita Baronius anno 1057. num. 22. & Constantinus Cajetanus in Commento ad Gelasii Papæ II. vitam, n. 18. circa medium. Item hujusmodi palatini Subdiaconi ad similitudinem Diaconorum mittebantur pro Legatis, Nuntiis, & Ministris Sedis Apostolicæ, sive Diaconi erant Nuntii apud Reges, & Imperatores, & Subdiaconi Internuncii in Provinciis, argumentum est ex can. pervenit, & can. nunciatum, dist. 83. Ubi Gregorius Papa Anatholio Campaniæ Subdiacono, idest, illius Provinciæ Internuncio scribit; dictio enim *latino-græca Subdiaconus* subministrum significat, idest, Subdelegatum, vel Internuntium; ac jubet, ut aliquos negligentes Episcopos corrigat, & quia Subdiaconus ante litteras Pontificis non functus est officio suo, arguitur, can. volumus, 16. quæst. 4. can. cognovimus, can. de lapsis, 16. quæst. 6. Pelagius Papa Melito Subdiacono jubet, ut curet in electione Abbatis, ne contra canones fiat, can. Abbatem in Monasterio, 18. qu. 2. Innocentius III. H. Subdiacono pręcipit, ne sinat contra canonum statuta fieri ordinationes, de tempore ordinat. c. 13. Item Gregorius Antonio, sive Anthemio Subdiac. invigilare imponit, ne Episcopus simoniacè eligatur, can. illud, 8. q. 2. Eidem Anthemio Subdiacono præfatus Gregorius, ut Episcopum Amelphicanum, sive Amalphitanum, ad residentiam coerceat, imponit, can. pervenit. 7. q. 1. Imò de antiqua hac consuetudine Sedis Apostolicæ testatur Papa Symmachus, inquiens: [Valde necessarium esse prospeximus, ut sicut prædecessorum nostrorum fuit judicium, ita uni, eidemque personæ omnia committamus, & ubi nos præsentes esse non possumus, nostra per eum, cui præcipimus, repræsentetur authoritas. Quamobrem Petro Subdiacono sedis nostræ intra Provinciam Siciliam vices nostras (auxiliante Deo) commisimus, dist. 94. can. 1.] Erat nimis elata Subdiaconorum authoritatis usurpatio, unde legimus apud Blondum decad. 1. lib. 5. quod Joannes Subdiaconus Regionarius regionis primæ, & alii factionis ejus Clerici Vigilium proclamarunt in Pontificem Romanum subrogatum &c. :I: Subdiaconi Apostolici hodie in functionibus papalibus induuntur veste violacea, & deferunt cappam episcopalem, quod officium erat prius venale, sed Alexander Papa VII. abstulit hunc abusum, & Auditoribus Rotæ illud contulit, quibus habitum violaceum concessit, ac præcedere Clericos Cameræ declaravit. Vide *Rota*. Ita etiam ad majorem Cappellæ decorem Acolytatum Referendariis votantibus contulit, pretium restituens illis, qui ea officia emerant. De Subdiacono Oblationario. Vide *Oblatio*, & *Oblationarius*. Qui primus erat inter Subdiacones *Oblationarius* à Latinis, & à Græcis *Domesticus* appellabatur, ita Anast. Bibliot. in Annot. ad Concil. VIII. Oecumen. [Primum Subdiaconorum Græci Domesticum vocant, quem Romani Oblationarium] Hodie tamen Decanus,

nus, & Camerarius Subdiaconorum dicitur. Vide *Pallium*. De Subdiacono *Stationario* dictum est in dict. *Statio*. Si contigerit novum Electum in Pontificem Subdiaconatus ordinem suscipere, observandæ sunt cęremoniæ in Cęremoniali Romano Christophori Marcelli præscriptæ, quæ sunt hæ; comparebit Electus Pontifex indutus rocheto, cum amictu desuper imposito, ita ut eo caput possit regi; vestietur alba, cingulo, & pluviali, ut à collo totum pendeat post tergum, cum mitra in capite; faciet confessionem cum Celebrante; leget Introitum in ejus throno, ac alias orationes, ut moris est: tempore litaniarum genuflectatur in faldistorio sine mitra, & Episcopus in scabello ad ejus sinistram, sed cum mitra, ut possit suo tempore stando dare solitam benedictionem; post litanias Pontifex ad suum thronum redit, in quo cum mitra in capite ab Episcopo stante recipit patenam, calicem, urceolos &c. cum solita verborum forma. Tempore autem quo sacræ vestes traduntur, Pontifici absque mitra sedenti ponitur super caput amictus ab Episcopo stante mitra tecto, post quem actum, statim Electo ponitur mitra, ac etiam manipulus. Ac iterum deponit mitram, exuitur pluviali, & induitur tunicella, & ita indutus sedet cum mitra, accipit librum epistolarum ab Episcopo. Peracta tandem missa reassumit pluviale, & ad suam mansionem reditum facit. FR. Subdiaconi officium est psallere, & lectiones canere, can. in Sancta, dist. 92. ubi pœna excommunicationis contravenientes notantur. Subdiaconus ex privilegio defert Pontifici in throno sedenti communionem. Vide *Communio*. Significatus patenæ contectæ in manu Subdiaconi. Vide *Patena*. Quando nòn debet genuflectere. Vide *Genuflexio*. Ordo ab eo servandus in danda pace. Vide *Pax*. Duodecim Subdiaconis antiquitùs Papa lavabat pedes in cæremonia Feriæ V. Cœnæ Dom. Vide *Fanon*. Quando manipulum ferre non debeat. Vide *Manipulus*. Debet deferre crucem in processionibus. Vide *Crux*. Subdiaconus est symbolum Hebraici populi. Vide *Schola Cantorum*. Subdiaconus canens epistolam in peccato mortali, mortaliter peccat secundum aliquos Theologos; secus verò si sine manipulo id agat: ac multo fortius de Diacono dicendum, qui magis ministrat ad altare: sed mitior opinio excusat à mortali. At si prodigium illud consideraretur, quod divina Justitia in Diaconum Anthiochenum demonstravit; is enim cum in peccato mortali existeret, caneretque Euangelium, ab araneo venenoso aggressus, qui in ejus gulam penetravit, venenatoq; morsu enecatus fuit; certè cauti, & à delictis mundi accederent altaris Ministri ad ministrandum. Quando obligatio recitandi officium divinum incipit in Subdiacono. Vide *Officium*.

SUBDITIO, subjectio, servitus. [Si autem manifestissimè cognoveris, eos cum Arnulpho de sua subditione locatos fuisse. S. Greg. in Regist. lib. 12. cap. 23.

SUBDOCTOR. Vide *Baccalaureus*.

SUBEX, subjectus, subditus. [Una cum subice Clero de tumulo proprio levare. In vita S. Celsi Episc.

SUBJECTI, idest, publici pœnitentes. Vide *Hyemantes*.

SUBINVITATORIANUS. Vide *Invitatorianus*.

SUBITATA, & *Subitatio*. Vide *Subito*.

SUBITO, verbum, idest, confestim venio, sive eo. [Cum militibus suis Princeps repentè subitavit. Pontius in vita S. Cyprian.] Imò idem Sanctus Cyprianus epist. 57. utitur eodē verbo in significatione passiva: [Ut appareat nuper subitatos esse, & novæ, atque insuetæ rei pavore trepidasse.] Atque D. Augustinus hom. 27. ex eodem verbo nomen adjectivum formavit, inquiens: [Subitata, & inopinata dubitatione damnata est.] ubi aliqui ejus Codices mendosè habent *Dubitata*. Tandem reperitur etiam *Subitatio*, idest, subitanea, ac improvisa res. Itaque videtur hoc verbum esse Patrum Africanorum usuale.

SUBJUGALE. FR. Jumentum. [Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subjugalis. Matth. cap. 21. num. 5. Secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit; correptionem verò habuit suæ vesaniæ: subjugale mutum animal, hominis voce loquens, prohibuit prophetæ insipientiam, 2. Petri, cap. 2. num. 15. & in can. secuti sunt, 2. quæst. 7.

SUBLICIUS, Romę pons dicebatur *Sacer*, & quare. Vide *Pontifex*.

SUBLIMITAS. Vide *Hypsoma*.

SUBMANSOR. FR. Rusticus, qui Ecclesiæ possessiones colit, & Ecclesiastica immunitate gaudet. [Hac inter cæteras libertates gratia potitur, ut submansores ejusdem Ecclesiæ ab omni publica exactione libera arceantur. Miræus in not. Eccles. Belg.

SUBMERGIUM, submersio. [Tandem submergio adjudicatus. In vita S. Theogenis Mart. 12. Jan.

SUBOCULARE, genæ pars, quæ sub oculo prominet. [Subocularibus plenis. Joan. Diacon. in vita S. Greg. Papæ] ubi delineamenta ejusdem Pontificis describit.

SUB PRAECONIS VOCE, quid significet. Vide *Superdico*.

SUBPULMENTARIUS. Vide *Paracellarius*.

SUBSCRIBENDARIUS. Vide *Regestum*.

SUBSEQUIVUS. FR. subsequens. [Relationem præteritæ rei nostris temporibus gestæ inducimus, per quod ad virtutem subsequiva tempora provocemus. Julianus Archiep. Toletan. in hist. Visigotor.] Vide *Subcisivus*.

SUBSIDIUM. Vide *Continentia*. FR. de subsidiaria actione tutelæ, lib. 1. Instit. de satisdat. Tutor §. Sciendum.

SUBSTANTIA. FR. pro subsistentia. [Requiratur, & referatur in medium, ut ex lectione cognoscatis, cujusmodi possit habere substantiam, can. bene quidem, dist. 96.] Substantiæ diversæ sub unica subsistentia. Vide *Homoypostata*.

SUBSTITUO. Vide *Supparo*.

SUBSTRATI, publicè pœnitentium gradus. Vide *Hyemantes*.

SUBSTRATORIUM, tobalia crassior, & rudior, qua cooperiebatur altare, supra quam extendebantur aliæ duo subtiliores. [Pallæ, quæ sunt in substratorio, in alio vase debent lavari, in alio corporales pallæ. In Sacramentar. D. Greg.

SUBTEGMEN, trama. Vide *Brattea*.

SUBTILITAS. FR. in lege canonica rigorositatem significat, & in duplici sensu intelligitur, in bonū, nempè, & in malum: in bonum accipitur pro rigorositate puræ conscientiæ. [Cum sancti viri maledictionis sententiam proferunt, non in hanc ex voto ultionis, sed ex justitiæ examine prorumpunt. Intus subtile judicium respiciunt, & mala foris fragrantia, qua maledictione ferire debeant cognoscunt, & de maledicto non peccant, quo ab æterno Judice non discordant, can. cum sancti, 24. quæst. 3.] Quod Glossa ibi comprobat ex canone Vera justitia, dist. 45. & ex can. Odio habeantur, dist. 86. & clariùs ex can. In primis, 2. quæst. 1. ubi Gregorius Joanni Defensori in Hispaniam eunti, causam accusationis Januarii Episcopi committit, inquiens: [In primis requirendum est &c. si ita veritas se habet, sicut ejusdem Episcopi petitio continet. Si autem dictum fuerit, quia contra ipsum causa muta, sive probata est: subtiliter, (*idest, sincerè, diligenter, & rigorosè*) ipso præsente, & pro se rationem reddente, quærendum est, & genus causæ, & modus probationis &c.] Ac in eodem sensu can. Obitum, 12. quæst. 5. idem Greg. Mariano Archiep. Ravennati in causa Testamenti Theodori Episc. inquit: [Sed quia testamentum dicitur condidisse, subtiliter te, ne quid de rebus Ecclesiæ suæ consumpsisset, oportet inquirere.] Sic etiam in c. 7. Sapient. habetur: [Omnium enim artifex docuit me sapientia: est enim illa spiritus intelligentiæ, sanctus, unicus, multiplex, subtilis, discretus &c.] & inferius: [Omnem habens virtutem, omnia prospiciens, & qui capiat omnes spiritus, intelligibilis, mundus, subtilis.] Vide *Districtio*. Aliquando in malum sumitur, idest, pro malitiosa cavillatione per legum apices excogitata. Glossa in §. Sed cum aliquis, lib. 2. de testam. condendis, & Glossa in l. 1. Cod. de sent. quæ pro eo, quod inter, in verbo subtilitatem. Item Glossa in can. Cum Sancti, inquit: [Subtilitas perniciosa est legibus, & simplicitas est amica veritatis.] Atque in hoc sensu loquitur textus in cap. dilecti filii, lib. 2. decretal. De Judiciis, ubi sic habetur: [Provideatis attentiùs, ne ita subtiliter (sicut à multis fieri) cujusmodi actio intentetur, inquiratis; sed simpliciter, & purè factum ipsum, & rei veritatem, secundum formam canonum, & Sanctorum Patrum instituta, investigare curetis.] & ibi Glossa falsò asserit, quod canones non soleant subtiliter inquirere; nam ex Gregorio supra contrarium constat, licèt in bonum sensum loquatur. Vide *Apex. Districtio*.

SUBTILITER. Vide *Subtilitas*.

SUBTILO, verbum transitivum, & ideò etiam in passiva voce construitur, significat autem subtiliter inquirere, & rigorosè agere. [Cubilia spiritus ingressi subtilari in spiritualibus consueverunt. Petrus Cellens. lib. 9. cap. 2.] Vide *Districtio*.

SUBTRAHO. FR. Aliquando canere longo pronunciationis tractu significat: [Sexagesimus sextus psalmus dicitur sine antiphona, subtrahendo modicè, sicut in Dominica, ut omnes occurrant. In Regul. S. Benedicti cap. 13.

SUBTULARES. Vide *Sutulares*.

SUBUCULA. FR. ita ab Amalario appellatur Tunicella, de qua etiam Horatius lib. 1. epistolar. ad Mecœnatem circa finem:

> Occurri, rides: si fortè subucula pexæ
> Trita subest tunicæ, vel si toga dissidet impar.

SUBVENTIO, sic appellabatur in Gallia festum in memoriam reditus S. Martini Episcopi ad suam Diœcesim; nam ejus adventu fidelis populus subventionibus abundavit. [Statutum est, ut singulis annis deinceps per universam Diœcesim subventionis hujus festum quarto idus Maji solemniter celebraretur. Odo Cluniac.] Eadem festivitas denominata est *Exceptio in lætitiæ* memoriam, qua idem Populus præfatum Præsulem exceperat in ejus regressu. [Hæc est igitur gloriosa, solemnisque exceptio, qua Archipræsul Turonensis Martinus ab exilio revertens, ab alumnis suis officiosè adeò excipitur. Idem] Subventionis nomen generaliter sumptum. Vide *Subsidium*.

SUBVERBUSTUS, Reus, qui post verberum mulctam stigmatizabatur signo dedecoris, & infamiæ. [Quantum denotavi, passivitas offert libertinos in equestribus, subverbustos in liberalibus, deditios in ingenuis, rupaces in urbanis, scurras in forensibus, paganos in militaribus: vespillo, leno, lanista tecum vestiuntur. Tertull. de pall. cap. 4.] FR. alii tamen hoc vocabulum à verbo *Verbero* deduci autumant, unde subverbustus liberalibus, idest, liberis, contraponit Tertullianus; nam servi *Fustigati* à Romanis ignominiosè appellabantur.

SUBULA. Vide *Tarincha*.

SUBULCUS, porcorum custos: [Tolluntur ex familiis sibi pertinentibus subulci. S. Valer. de Gen. Monach. §. 7.

SUBURBICARIUS. Vide *Urbicarius*.

SUBURBIUM. Vide *Proastius*.

SUCCENTORIA. FR. dignitas in aliquibus Cathedralibus. [Super succentoria Pictaviensis Ecclesiæ quæstione suborta, lib. 5. decretal. tit. 31. cap. 11. De succentoria factum esse dignoscitur. Ibid.

SUCCENTOR, qui præbendam succentoriæ possidet, de quo dictum est in dict. *Cantor. Passio*. Messanæ, & in aliis Siciliæ Cathedralib. vocatur *Succiantro* voce gallica; nam gallicè Cantor *Ciantro* dicitur. Fit etiam ejus mentio in Constitutionibus Cisterciensium, ac Hugo Ecclesiæ Sanctæ

Ma-

Mariæ Parisiensis Decanus agens de lotione pedum, quæ fit in feria quinta Cœnæ Domini, inquit: [Ablutioni autem, & Mandato interesse tenetur Succentor Ecclesiæ nostræ.] FR. Fit etiam mentio de hac voce in annalibus Minoritarum an. 1235. Bulla 27. Item in lib. 5. decretal. tit. 39. cap. 27. ubi sic habetur: [Quod cum F. Archidiaconus in succentorem in communi dormitorio manus injecisse temerè violentas &c.

Successatrix. FR. Fœmina, quæ in aliquo munere, seu hæreditate succedit. Bullar. Casinen. epist. 13. tom. 2. const. 132. n. 8.

Succidaneus, successivus, usus est hoc termino S. Cyprianus contra Novatianum ad probandam continuam, & nunquam intermissam Episcoporum successionem in Ecclesia Catholica, quæ tamen successio inter Hæreticos reperiri nequit: [Aut pastor haberi quomodo potest, qui (manente vero pastore, & in Ecclesia Dei ordinatione succidanea præsidente) nemini succedens, & à seipso incipiens alienus fit? epist. 76.] FR. Ovidius in Laodamia, & Protesilao *Succiduum* habet:

Lux quoque tota tuis tenebris, exsanguis obortis,
Succiduo dicor procubuisse genu.

Succinctorium. Vide *Epigonation*. Græcè *Anaboloa* dicitur. Vide *Rebrachiatoria*.

Succursus. FR. subsidium, auxilium. [Et succursui terræ sanctæ magis noverit expedire, de fide instrumentor. cap. 7.

Sucula. Vide *Frischinga*. *Porcula*.

Sudariolum. Vide *Fascialis*. *Muccinium*. *Plorarorium*.

Sudarium, manipulus. [Sudarium namque, quod & manipulus dicitur, gestas in læva. Petr. Blesen. sermo 40.] qui ibidem affert rationem mysterii, inquiens: [Quondam messores ad sudorem detergendum zona alligatum sudarium portabant.] FR. sed hæc etymologia Blesensis videtur nimis impropria; nam messores ferebant manipulos spicarum, & sudarium non à solis messoribus, sed à quocumque in opere laborioso sudante portatur. Vide *Manipulus*.

Svetia. Vide *Septimancia*.

Suffitorium, vas, quod ad suffumigandum inservit. Vide *Thuribulum*.

Suffocatus. FR. est quidem antiquissima, & gravissima quæstio super hujus vocabuli significationem, etiam à Recentioribus agitata, sed (ut mihi videtur) à nemine satis discussa, ita ut vix post discessum ex portu, statû in apocryphis syrtibus naufragare videantur; ideò quamvis meum imbecille conamen elongari metuerit, discurrere putat. Quæstio inquam ex verbis in Actis Apostolorum cap. 15. positis ventilatur, ubi ad Christianos de Gentibus conversos epistola sequentis tenoris expedita fuerat, videlicet: [Visum est enim Spiritui Sancto, & nobis, nihil ultrà imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria: ut abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione; à quibus custodientes vos, benè agetis. Valete.] Sic etiam legit Sanctus Cyrillus Hierosolym. Episc. Catachesi 18. nempè: [Visum est Spiritui Sancto, & nobis, nihil ampliùs oneris imponere, præter hæc, quæ necessaria sunt: ut abstineatis ab Idolothytis, à sanguine suffocato, & fornicatione.] Extat in Biblioth. SS. Patrum Parisiēsis editionis de anno 1589. (qua etiam in subsequentibus citationibus utar) tom. 2. col. 183. lit. A. Pacianus, sive Paucianus Episc. Barcinon. inquit: [Post Domini passionem, Apostoli, tractatis omnibus, atque discussis, epistolam tradiderunt his, qui ex Gentibus crediderant, proferendam, cujus epistolæ sententia hæc fuit: Apostoli, & Presbyteri fratres, his, qui sunt Antiochiæ, & Syriæ, & Ciliciæ, fratribus, qui sunt ex Gentibus, salutem. Quoniam audivimus quosdam ex nobis exiisse, & conturbasse vos verbis:] & inferiùs: [Visum est enim Sancto Spiritui, & nobis, ut abstineatis vos ab idolothytis, & sanguine, & fornicatione, à quibus observantes, benè agitis. Valete. In ejus paræn esi in Biblioth. SS. PP. tom. 3.] Apponius verò sic legit: [Non vobis amplius pondus imponimus, nisi ut abstineatis vos ab immolatis Idolis, à fornicatione, à suffocato, & sanguine: & hæc custodientes benè agitis. Valete. In Canticis Cantic. lib. 3.] Extat in Biblioth. PP. tom. 1. col. 799. lit. B. Græcus textus: [Ut abstineatis vos ab immolatis sacrificiis, & sanguine, & suffocato, & fornicatione.] Sed cum Paciano concordant D. Cyprianus, & Tertullianus, qui non ponunt dictionem *à suffocato*, nempè, Cyprian. ad Quirin. lib. 3. in fine, & Tertull. lib. de pudicit. c. 12. licet hic aliter alibi senserat, ut infrà dicemus: sic etiam habet Oecumenius, & primus omnium Irenæus, qui floruit anno 180. At deinde spatiosa tēporis longitudine flumen Dei repletū est aquis, variis quidem, ac turbidis, sinistrarū, videlicet, interpretationū Græcorum Expositorū in primis, qui adhuc mordicus defendunt per sanguinem, & suffocatum intelligi animalium sanguinem, & morticina, juxta Mosaicum præceptum, quare Leo Imperator tale decretum in forma rescripti ad Stilianū sacrorum officiorum ministrum ediderat: [Simul olim Legislatori Moysi sanguinem vescendum non esse, mandavit Deus: simul istiusmodi cibo abstineri debere, à præconibus gratiæ est constitutum. Et quamquam tum veteris, tum novæ tempore illa res vilis habita sit, & nefaria: eo tamen cōtumaciæ, imò vecordiæ homines processere, ut neutri legi aurem præstent morigeram. At contra alii lucri, alii gulæ causa, summa cum impudentia mandatum contemnunt; in escamque, qua vesci vetitum est, sanguinem convertunt. Perlatum est autem ad aures nostras, quod intestinis tanquam tunicis illum infarctum, velut consuetum aliquem cibum ventri præbeant. Quod tolerari non debere Imperatoria nostra majestas rata, neque tam impio soli gulæ inhiantium hominum invento, nunc præcepta Dei divina, nunc reipublicæ nostræ honestatem dedecore affici sustinens, jubet ne quis id scelus, neque ad usum suum, neque ut emptores de-

deteſtando cibo contaminentur, ullo modo exercere audeat. At ſciat quicumque dehinc divinum mandatum contemnere, ſanguinemque in cibum convertere (ſive vendat, ſive emat) deprehenſus fuerit, ſe bonorum publicationi ſubjiciendum; & ubi acerbum in modum flagris cęſus, ac à cute tenus fœdè detonſus erit, perpetuo patriæ exilio mulctandum eſſe. Quos quidem in judicio, neque Civitatum magiſtratus citra criminationem dimittendos cenſemus: ſed ut & ipſi (neque enim, ſi illi convenienti alacritate magiſtratum geſſiſſent, id ſcelus commiſſum eſſet,) quod negligenter, ſocorditerque ſubditis pręfuerint, decem librarum auri mulctam ſuſtineant. In Novell. conſt. 58.] At D. Ambroſius hanc ſophiſticam Græcorum intelligentiam irridet, dum ait: [Hæc tria mandata Sophiſtæ Græcorum non intelligentes, ſcientes tamen à ſanguine abſtinendum, adulterarunt Scripturam, quartum mandatum addentes, & à ſuffocato obſervandũ: quod puto nunc Dei nutu intellecturi ſunt, quia jam ſuprà dictum erat, quod addiderunt. In epiſt. ad Galat. c. 2.] Sic etiam S. Gaudentius Brixien. Epiſcopus dictionem *à ſuffocato* additam fuiſſe inquit per interpretationem, quod tamen ex ejus verbis colligitur, dum ait: [B. Jacobus cum cæteris Apoſtolis decretum tale conſtituit in Eccleſiis obſervandum: ut abſtineatis vos ab immolatis, à fornicatione, & à ſanguine, ideſt, à ſuffocato, de pœnit. & remiſs. in Biblioth. PP.] Sed quid per ſanguinem intelligatur, ambigit D. Auguſtinus, dum inquit: [In Actibus Apoſtolorum hoc lege pręceptum ab Apoſtolis, ut abſtinerent Gentes tantùm à fornicatione, ab immolatis, & ſanguine, ideſt, ne quidquam ederent carnis, cujus ſanguis non eſt diffuſus. Quod alii non ſic intelligunt; ſed à ſanguine pręceptum eſſe abſtinendum, ne quis homicidio ſe contaminet, lib. 32. contra Fauſtum, c. 13.] Antiquiſſimus Patrum Irenæus per ſanguinem vulnera, offenſam, & homicidium intelligere videtur, dum lib. 3. cap. 12. citans textum Actor. Apoſtolorum: Et quæcunque non vultis fieri vobis, aliis ne faciatis: ſic inquam refert ibi textum: [Placuit Spiritui Sancto, & nobis, ut nullum amplius vobis pondus imponeret, quàm hæc, quæ ſunt neceſſaria: ut abſtineatis ab idolothytis, & ſanguine, & fornicatione, & quæcumque non vultis fieri vobis, aliis ne faciatis, à quibus vos cuſtodientes, benè agitis, ambulantes in Spiritu Sancto.] Igitur ſuffocare idem ac offendere, angere.

Suffocant animam dira venena tuam.

Ovid. in Ibin. Sanguinis autem effuſio idem ac ſuffocatus. Gaudentius ſuprà, & *Suffocare* idem ac præceptum ſanguinis, & homicidium. Alii apud Auguſtinum citatum. Quæ intelligentia ſancti Martialis Apoſtoli auctoritate corroboratur, qui dictionem *A ſanguine* non affert; ſed ejus loco ſuffocatum ponit, inquiens: [De aliis verò admonere volo, ut cuſtodiatis vos ab immolatione, & ſuffocatis; ut ſit omnis fornicatio longè à vobis; immunditiam fugite, quia jam ſanctificati eſtis & in ſãctitate Dei ſervite. In epiſt. 2. ad Theſſalonicenſes cap. 2. in Biblioth. PP.] Eodem modo Chryſoſtomus hom. 33. in Actibus Apoſtol. cap. 15. ſuffocatum intelligit: [Ut nihil amplius oneris imponamus vobis. Iterum onus legem vocat. Deinde etiam de illis rationem reddit: Niſi neceſſaria hæc abſtinere ab idolothytis, & ſuffocatis, & fornicatione, & ſanguine; à quibus ſi conſervaveritis vos ipſos, benè facietis. Hæc nova lex non præcipit; nuſquam enim de his diſſerit Chriſtus; ſed à lege hæc ſumunt. Et ſuffocato inquit. Hic cædem cohibet.] At clariùs D. Cyrillus Alexandrinus lib. 12. de Tabernaculo, exponens illa verba Levitici cap. 17. [Omnis anima ex vobis non comedet ſanguinem] quid per ſanguinem inter catholicos intelligatur exponit. [Lex igitur ſanguinem à corporibus occiſis ſejungit, ac ſubtrahit: qua in re dogma verum docet, & à nobis ipſis fide receptum, & in Eccleſiis præcipuis habitum, nempè, ſic habendum eſſe, ut animam hominis rationis compotem, immortalem eſſe putemus, quod eam una cum terrenis corporibus mors minimè interimat. Sed potiùs ille conditor, qui illam efficit vitæ participem abſolvat, & relaxet, ac ſubtrahat, quò minùs eam perpetiatur.] Et poſt multa concludit: [Atque hoc ſibi volunt legis conditiones hac de re conſtituta verba.] Sed ad intelligendam hanc Cyrilli phraſim, neceſſe eſt adagium ſuæ regionis percipere: Orientales namque Chriſtiani, cùm vident aliquem velle ejus inimicum in rixa occidere, hac diſſuaſione uti ſolent; cave, ne hoc facias, Deus enim homini animam infundit, & tu illi ſeparare cogitas; ad eum ſpectat ab humanis corporibus animam ſubtrahere, qui illam creavit; ille eſt Dominus, & non tu, & ſimilia; hoc enim inſinuare voluit Cyrillus. Inſuper per ſanguinem anima à Philoſophis intelligebatur, unde abuſivè ſanguis vulgariter anima appellabatur, & tranſlativè abſtinere à ſanguine, ideſt, à cæde ſignificat; quæ intelligentia, ait hìc S. Doctor, eſt habita in *Eccleſiis præcipuis*, præſertim in Romana omnium Matre. Quare inconſultè Græci à comeſtione ſanguinis, & à morticinis abſtinendum præcipiunt contra mentem Sanctorum Patrum etiam Græcorum, quos ſuprà adduximus. Quod græcum commentum excogitatum fuit in ſexta Synodo can. 67. in qua ſic habetur: [*Divina nobis Scriptura mandavit à ſanguine*, & ſuffocato, & fornicatione abſtinere. Eos ergo, qui propter lautum, & delicatum ventrem cujuſcumque animalis ſanguine arte aliqua eſculentum condiunt, ac inſtruunt, ut par eſt, incuſamus, ac punimus. Si quis ergò deinceps animalis ſanguinem quovis modo comedere aggrediatur, ſi ſit quidem Clericus, deponatur; ſi autem laicus, ſegregetur.] Et ut magis hæc Synodus prædictum ab ea excogitatum canonem firmaret, præmiſerat in can. 2. [Ut ab hoc nunc tempore deinceps &c. firmi, & ſtabiles maneant Sãctorum Apoſtolorum canones octoginta quinque.] Sed cùm antiqui canones Apo-

stolorum non fuerint plus quàm quinquaginta, ut Baronius ostendit an. 51. igitur canon. 63. Apostolicus assertus, in quo habetur: [Si quis &c. comederit carnes in sanguine animæ ejus, aut à bestiis abreptum, aut suffocatum, deponitor. Si verò Laicus sit à communione excluditor] apocryphus censetur: constat siquidem hunc esse unum ex canonibus à Græcis ultra illos quinquaginta Apostolicos additis. Unde inquit Baron. an. 51. num. 22. [Certè in Cresconiana collectione omnium antiquissima, quinquaginta tantummodò adnumerati habentur canones Apostolorum, quos Dionysius Rom. Abbas cognomento Exiguus in latinum vertit: cæteri enim à Græcis putantur dolosè suppositi.] Igitur Græci, nedum, ut ex sententia D. Ambrosii, dictionem *Et à suffocato* addiderunt in textu Actorum Apostolorum; sed etiam canoné Apostolicum 63. commentati sunt. Sic pariter ab eis credendum est fuisse supposita decreta ejusdem tenoris ad Concilium Gangrense can. 2. à Baronio an. 51. num. 14. allato, ac Concilii Aurelianensis II. cap. 20. & Concilii Vormatiensis c. 65. ex asserto Concilio Carthaginensi apud eundem Baronium ibidem n. 16. Et posito, quod illa Concilia talia decreverint, de eorum auctoritate non integrè constat. Nam ex eodem Baronio anno 261. num. 44. non satis liquet quo tempore Gangrense celebratum fuerit, in quo nonnisi quindecim Episcopi interfuerant, licèt Labbè in Synopsi Conciliorum sub Silvestro I. ponat. Item in Aurelianensi II. quod Baronius sub ann. 536. & Labbè sub anno 533. ponunt, quamvis interfuerint nonnulli Patres sanctitate insignes; tamen omnes non erant plusquam triginta, & ex eis aliqui per eorum procuratores intervenerant, Baron. ibidem num. 124. Sic etiam id, quod habetur in Concilio Vormatiense can. 45. & can. 65. quod animalia, [Quæ à lupis, seu canibus lacerantur non sint comedenda, nisi porcis, & canibus; nec cervus, nec capra, si mortui inveniantur; item aves si mortui inveniantur,] quod ibi ex Carthaginensi Concilio desumptum asseritur. Præterquam quod non satis constet quibus, vel quot personis, nec qua auctoritate hoc Concilium Vormatiæ congregatum sit, neque ex quo loco assertum Concilii Africani decretum desumptum sit, redditur exinde valdè suspectum, quod ex aliquo Manichæorum Africanorum conciliabulo excerptum sit; nam Manichæi hunc errorem profitebantur: hinc D. Augustinus contra Adimantum c. 14. Manichæi discipulum de Manichæorum errore inquit: [Quia ipsas carnes immundas putant, earum Creatorem Deum esse negant. Nos autem tenemus Apostolicam disciplinam, dicentem, quòd omnia munda sint mundis, servata moderatione Euangelica, ut non graventur corda nostra cruditate, & vinolentia, & curis sæcularibus. Nam idem illud, quod Apostolus ait: Non potestis mensæ Domini communicare, & mensæ Dæmoniorum; non video, cur opponendum huic loco legis, & quasi contrarium Manichæi esse crediderunt &c.] Et contra Faustum Manichæum lib. 32. cap. 13. sic invehitur: [Quis jam hoc Christianus observat, ut turdos, vel minutiores aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est? Aut leporem non edat, si manu à cervice percussus, nullo cruento vulnere occisus est? Et qui fortè pauci adhuc tangere ista formidant, à cæteris irridentur.] Item Montani Hæresiarchæ error hic fuerat, nam in ejus errore lapsus Tertullianus scripserat in suo Apologetico cap. 9. seu verius, ab aliquo Montani asseclа adulterato, licèt contra Gentiles loquatur: [Erubescat error vester Christianis, qui ne animalium quidem sanguinem in esculentis habemus, qui propterea quoque suffocatis, & morticinis, nè quo sanguine contaminemur, vel intra viscera sepulto. Denique inter tentamenta Christianorum botulos etiam cruore distentos admovetis.] Nec fides ulla Eusebio Cæsariensi præstanda, quippè qui apocryphus censetur, de quo Bellarminus in Scriptor. Ecclef. & D. Hieronymus epist. 65. ad Oceanum, Arii propugnatorem hunc Eusebium appellat. Insuper, cùm Græcus sit, ad comprobandum Græcorum zelum in abstinentia à sanguinis comestione, in ejus hist. lib. 5. cap. 1. Blandinam martyrem in Gentiles talia dixisse asserit: [Multum erratis ò Viri, quod putetis infantium carnibus eos vesci, qui ne mortuorum quidem animalium sanguine utuntur.] Item Minutius Felix in Octavio hæc habet: [Nobis homicidium nec videre fas, nec audire: tantumque ab humano sanguine cavemus, ut nec edulium pecorum sanguinem in cibum moverimus.] Sed qualis inepta consequentia! si homicidium abominabile, ergo & pecorum sanguinis incomestibilis erit: deberet, inquam, in bona illatione concludere: si homicidium abominabile; ergo & pecoricidium, ut ita dicam. At cùm hujus libri Auctor se in fatis extitisse asseritur tempore Alexandri Severi Imperatoris, nimirum, in secundo sæculo Christiano, & in præterito sæculo à Fulvio Ursino in lucem editus fuerat, non sine suspicionis nota recipitur. Præsertim cùm ante Alexandri Severi Imp. tempora, scilicet, in Pontificatu Eleutherii, qui imperante Commodo vixerat usque ad ann. 194. is inquam Pontifex, juxta consilium Apostoli, in Ecclesia decreverat (si antiquo Liciensi Breviario credendum est) ne quis fidelis ab hujusmodi esca se abstineret, ubi sic habetur: [Eleutherius natione græcus ex patre Abundio de oppido Nicopoli: hic sedit annos XXI. menses sex, dies quinque: fuit autem temporibus Antonini, & Commodi, usque ad Patrianum, & Barduam. Hic accepit epistolam à Lucio Britannico rege, ut Christianus efficeretur per ejus mandatum. Et hic iterum (*nota hanc particulam iterum*) firmavit, ut nulla esca usualis à Christianis repudiaretur, maximè fidelibus, quam Deus creavit, quæ tamen rationabiliter, & humana (*scilicet humana esca*) est, in lect. S. Eleutherii Papæ, & Mart. mense Maji.] Apocryphum item cen-

censetur Gregorii Papæ III. decretum in Bibliotheca Patrum tom.6.col.611. cap.29. litt.C. allatum, in quo sic habetur: [Suffocatum dicimus, quod sine sanguinis effusione perimitur, vel quod in laqueo necatur, vel quod à lupo, vel fune in laqueo suffocatum invenitur, & nullatenus manducetur, nec sanguinem alicujus bestiæ quisquis manducare, aut bibere præsumat: quod si quis fecerit, quadraginta dies pœniteat. In ejus excerpto edicto de diverſ. crimin. & remediis illorum.] Tale namque decretum inter epistolas decretales Gregorii III. non reperitur in illis tribus tomis impressis in ædibus Populi Romani de anno 1591. quorum titulus est: Litteræ Decretales Summorum Pontificum; nec talis observantia inter Latinos, & præcipuè inter Romanos unquam fuisse legitur; ac præsertim cùm omnes Patres, qui dictionem *A suffocato* strangulatum intelligunt, affirmant hoc tantùm in primitiva Ecclesia præceptum fuisse; credibile, inquam, non est, quod Gregorius III. qui cœpit regnare de anno 731. tale decretum ordinasset, in quibus temporibus nulla idololatriæ superstitio extabat. Unde non sine suspicione, fuisse, nimirum, ab obstinatis Græcis amanuensibus post Synodum in Trullo additū existimatur, ac eo magis cùm & Author ipse Bibliothecæ, unde hoc hausisset, non referat; sic etiam graja manus scripsisse censetur manuscriptum cujusdam Theodori pœnitentiale, quod penès se habuisse ait Baronius ann. 51. num.16. cùm nomen Auctoris græcum esse manifestetur, ubi pœna vescentibus suffocatum injungitur, quod in Romanis pœnitentialibus apud Gulielmum Durandum, Albertum Castellanum, & in calce Gratiani decreti talis casus non invenitur; manifestum ergo indicium est, quòd nunquam inter Latinos suffocatum fuisset prohibitum; etenim Latini ex epist.1.Corinth. cap.10. omne quod de macello venit, sine aliquo scrupulo comedere didicerant. Nec verum est id quod communiter à Scriptoribus asseritur, sanguinem, & suffocatum in contemplationem Neophytorum ex Hebraismo conversorum, ne scilicet scandalizarentur, prohibitum fuisse comedere; sed sanguis Idolis immolatus, vetitus est. Undè loco cit. D. Aug. contra Adimantum cap.14. inquit: [Nos autem tenemus Apostolicam disciplinam &c.] ut suprà dictum est; ac sequitur deinde: [Non enim de imolationibus lex loquitur, cùm in Deuteronomio dicitur, Secundum desiderium animæ tuæ occide, & manduca omnem carnem juxta voluptatem, quam dedit tibi Dominus &c.] Textus autem Deuteronomii cap.12. hìc ab Augustino citatus, sic in Vulgata habetur: [Sin autem comedere volueris, & te esus carnium delectaverit; occide, & comede juxta benedictionem Domini Dei tui, quam dedit tibi in urbibus tuis: sive immundum fuerit, hoc est maculatum, & debile: sive mundum, hoc est, integrum, & sine macula, quod offerri licet, sicut capream, & cervum, comede, absque esu dumtaxat sanguinis, quem super terram quasi aquam effundes.] Augustini igitur erat argumentum, quod non ex vi hujus Mosaici præcepti Apostoli abstinendum monuissent à comestione sanguinis; nam de sanguine immolato Idolis intellexerant, de quo vetus Testamentum loco citato non loquitur: ideò Apostoli in ea epistola protestati sunt nullum onus imponere, quod vocabulum (ex Chrysostomo supra) Moysis legem significare diximus; hinc evidens fit explicatio S. Gaudentii supra, ubi ait: [Ut abstineatis vos ab immolatis, à fornicatione, & à sanguine, idest, suffocato] quod idem significat, ac immolato. Quare sciendum est, quòd Verbum *Suffocare* tam latinè, quam græcè strangulare, thurificare, fumigare, seu suffumigare significat, ex qua duplici significatione tot æquivoca orta sunt. Origenes namque in primis contra Celsum, Manichæi, ac Græci post sextam Synodum (nam anteà nullus S. Pater Græcus, ut visum est, hoc senserat) per suffocatum intellexerunt juxta Mosaicum præceptum, morticinum, & strangulatum. Alii tamen sentientes apertam repugnantiam hujus significationis cum verbis Domini nostri, dicentis, quod edamus quidquid nobis apponatur, & non quod intrat in os coinquinat hominem, ac Pharisæos, Scribasque increpavit, dicens: *Væ vobis &c. qui mundatis, quæ foris est; & alibi: Ecce omnia munda sunt vobis*. Item ejus Præco Paulus ajebat, Omnia munda sunt mundis, & infidelibus nihil est mundum. 1. Tit.1. Atque optimum est gratia stabilire cor, non escis. Ad Hebr. cap.13. & similia, ideò D. Cyprianus per dictionem *Sanguinem* intellexit homicidium; unde hunc locum legerat: [Abstinete vos ab idolothytis, & sanguinis effusione, & fornicatione. Ad Quirin. lib.13.] Ac D. Augustinus contra Faustum suprà inquit: [Quod alii non sic intelligunt: sed à sanguine præceptum esse abstinendum, ne quis homicidio se contaminet] ita etiam Chrysostomus suprà, ac Radulphus Flaviacensis in lib.5. Levit. cap.3. inquit: [Communiter per sanguinem appetitus accipitur.] Item Beda ait, [Nomine enim sanguinis propaginem carnis designat. In cap.17. Act. Apost.] Item D. Gregorius Papa per sanguinem peccatum intelligit, lib.13. cap.6. in cap.16. Job. & in Regist. epist.125. Contra tamen hanc interpretationem nonnulli cum Origene insurgunt, dicentes, quòd homicidii præceptum fuisset ab Apostolis superfluè Gentibus ad fidem conversis impositum; nam ideò ab idolothytis & à fornicatione abstinere illis cautum fuit, quia penès Gentiles tales prohibitiones non extabant; insuper si præceptum homicidii prohibuissent, debuerant simul & alia capitalia crimina etiam ne patrarent eos monere Apostoli; hinc Origenes in epist. ad Rom. cap.13. lib.9. inquit: Quoniam quidem cætera crimina sæculi legibus judicantur, superfluum videbatur, ea divina lege prohibere, quæ sufficienter humana lege plectuntur: illa sola, de quibus lex humana nihil dixerat, religioni videbatur convenire decernere,

ex quo apparet, judices mundi partem maximam Dei legis implere.] Igitur, si nec per sanguinem, & suffocatum poterant Apostoli intelligere Hebræorum observantiam (nam verbis Christi contradixissent, ex jam allatis, & ipsimet Apostoli onus legis haud imponere contestati sunt) nec homicidium intellexerant, quia debuerant aliorum etiam mortalium criminum abstinentiam monere, remanet tantùm de sanguine, idest suffocato, per interpretationem intelligere; nam *Suffoco* penès Latinos etiam suffumigare significat: sic Propertius lib.4. elegia de Cynthia, & Dracone, ubi de striga illa, sive maga, quæ cùm separare conjugale thorum intentasset, malefici enim separare thorum semper conantur, ideòque à D. Hieron. [Rei uxoriæ hostes] appellantur. Vide *Tempestarii*) Itaque inter alias superstitiones suffumigationem illa adhibuerat, pro quo vocabulo utitur Poeta verbo suffocare, sic inquiens :

Dein quemcumque locum externæ tetigere puellæ
Suffocat, & pura limina tergit aqua.

Sic etiam Plinius lib.20.cap.5.de staphylino, sive pastinaca erratica agens, inquit : [Ejus semen contritum, & in vino potum, tumentem alvum, & suffocationes mulierum, doloresque lenit,] ubi suffumigationes matricis intelligit. Quod ex Dictionario Catholicon appellato confirmatur in verbo Suffoco: ait enim duas etymologias verbum hoc habere, idest, à *Sub*, & *Faux*, & tunc suffocare idem significat, ac angere, strangulare, & similia; aliam verò etymologiam deduci inquit à *Sub*, & *Focus*, & significat sub foco ponere, quod idem esset, ac suffumigare. Sic etiam hæc duplex significatio habetur in græco textu Actorum cap.15. Ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πνικτῶ, καὶ πορνείας. [Ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione] πνικτὸς enim à verbo πνίγω, quod inter alia significat φλέγεσθαι, idest, flagrari, uri, torrefacere, adolere. In Dictionario Græco-latino correcto à Jacobo Cellario, & Nicolao Nonigero in dict. πνίγω. Item significat strangulo. Ibid. Igitur Sacra Scriptura per vocabulum καὶ πνικτῶ non de strangulato edulio; sed de immolato, & thurificato intellexit. Thurificare enim apud Ethnicos actum idololatriæ significabat, ut in dict. *Thurifico* dicemus. Sanguinem quippe Gentiles suffocare, sive immolare consueverant; hinc Virgilius 10. Æneid.

——— Inferias, quos immolet Umbris,
Captivoque rogi perfundat sanguine flammas.

Insuper inter Gentiles pythagorica opinio vigebat, ob reverentiam animarum, quas in animalia transmigrare putabant, hinc non comedebant strangulata bruta, asserentes, (ut ait Origenes contra Celsum lib.8.) quod in strangulatis animalibus, in quibus sanguis non extrahebatur spiritus eorum, sive anima non exhalabat, & consequenter non erat fas animam, Genium, vel Dæmonem, ut ipsi appellabant, comedere. Ac propterea in hoc sensu strangulatum animal non poterant Apostoli per suffocatum intelligere, sicut falsò Celsus ab Origene impugnatus intellexerat, quia cum Pythagoricorum, & Ethnicorum opinione concurrissent; licet Origenis textus in hoc loco, valdè corruptus sit, à Græcis fortasse. Qua intelligentia, quod vocabulum *Suffocatus* significet immolatum, optimè cum Augustino fuisse per interpretationem positum sustinetur, & cum Ambrosio à Græcis additum, quia à Cypriano, Ireneo, & aliis Patribus supra adductis non legitur hoc vocabulum *A suffocato*; sed Augustinus non advertens fortasse vim hujus nominis, quod tam latinè, quàm græcè significet etiam immolatum, & suffumigatum, sanguinem scilicet, hinc homicidium interpretatus est; sic etiam Ambrosius ex eadem inadvertentia, Græcos perperam dictionem suffocatum addidisse existimavit, quam additionem ab antiquis Græcis in sensu immolati positam, ab aliis postea Græcis in sexta Synodo malè intellectam, at explicatam fuisse diximus, suscipiendo nempè recentiores Græci in Synodo Trull. illud καὶ πνικτῶ, pro strangulato, cum re vera pro immolato ab antiquis Scriptoribus, idest, sanguine immolato positum fuerit. Item hac eadem intelligentia corruit falsum Lutheri argumentum, in ejus Assert. positum art.29. & lib. de Conciliis part. 1. ubi nititur probare, quod licitum sit à decretis Conciliorum recedere, quia Jacobus mutaverat Petri sententiam; nam Petrus non debere Gentes cogi ad legalia judicaverat, quam sententiam sequutum esse Apostolum (inquit) per totam Epistolam ad Galatas; sed Jacobus à sanguine, & suffocato abstinendum fore sustinuerat; & exequendum mandari in Concilio fecerat. Verum sustinendo, quod suffocatum significet immolatum, objectio Lutheri satis enodatur; quod, nempe, Jacobi sententia cum Apostolorum Principe concordabat, dum Jacobus inquit, quod nullum onus imponere intendebat, & onus, ut visum est ex Chrysostomo, legale præceptum significat; ergo tam Petrus, quam Jacobus eandem sententiam habebant, de non imponenda, nempe, ulla cæremoniarum legalium observantia: quare abstinentia à sanguine à Jacobo proposita in Concilio, non in contemplationem legis Mosaicæ fieri indicavit, sed ob superstitionem Gentilium; nam de sanguine suffocato, idest, immolato intellexerat; de quo apertè ex epist. ad Galatas loquutus est Doctor Gentium; quam satis explicans D. Augustinus lib. contra Adimantum cap.14. inquit: [Nunquid eget cujusquam interpretatione, ut intelligatur cur hoc Apostolus dixerit? Et quanta illi malitia de scripturis certa quæque discerpunt (*quod de Novatoribus dici potest*) quibus circumveniant imperitos? Nam & munda esse omnia dixit Apostolus secundum fidem, & ei esse immunda, qui

qui putat immunda: & tunc esset ab eis temperandum, cum per offensionem accipiuntur, idest, cum aliquis infirmus putat sibi ab omnibus carnibus temperandum, ne incidat in carnem immolatitiam; & ideò eum, qui manducat, potest arbitrari in honorem Idolorum id facere, & ex eo graviter offendi, cum ipsa immolatitia caro, si ex fide à nesciente accipiatur, neminem maculet. Unde alio loco idem Apostolus interrogari vetat, cum quid de macello emitur, vel ab aliquo infideli quisquam vocatus in mensa ejus exhiberi sibi carnes videt, quas isti immundas arbitrantur, non propter immolationem, sed quia carnes sunt, cum Apostolus clamet omnia munda esse, & omnem creaturam Dei bonam esse, & omnia santificari per verbum, & orationem: & tamen temperandum ab eis, si quis fortè infirmus offenditur &c.] Atque Theodoretus in epistolam primam ad Corinthios verba Apostoli in ejus cap.10. posita, nempè; [Quid ergo dico, quod Idolis immolatum sit, aliquid &c.?] sic exponit: [Sed nemo existimet, quod vim aliquam habeant immolata, & natura possint polluere eum, qui eorum sit particeps: non enim hoc dico; sed qui superstitioni serviunt, Dæmonibus sacrificia offerunt:] Et inferius super ejusdem Apostoli verba: [Omne, quod in macello venit comedite, nihil interrogantes propter conscientiam; Domini est terra, & plenitudo ejus:] ita Theodoretus explanat:] Omnes creaturæ Dei sunt, ipse omnia ad hoc, ut essent, deduxit. Securè ergo emite, non interrogantes, an sit idolis immolatum, an non; hoc enim sibi vult illud, interrogantes.] Ubi constat, quod non propter scandalũ inobservantiæ à morticinis juxta mosaicum præceptum Paulus abstineri consuluit; sed ne offendantur infirmi Gentiles, videntes Christianos eduliis immolatitiis vesci. Ergo triplex sententia Petri, Jacobi, & Pauli, unum, ac idem funiculum facit contra Hæreticos; Petrus enim nolebat ad mosaicam legem Christianos constringere; Jacobus consuluit in epistola Apostolici Senatus scribendum nullum onus, idest, antiquæ legis imponere velle Concilium; Paulus nullum edulii scrupulum habendum docet, sed tantum ratione scandali insipientium edere prohibuit, ne immundas carnes, idest, Demonils immolatas comedere nos videamur ab insipientibus. Itaque nemo Apostolorum de sanguine suffocato, idest, strangulato juxta præceptum mosaicum loquutus est; sed de sanguine, & edulio suffocato, idest, Idolis immolato. Franciscus Turrianus adversus Magdeburgenses centuriatores lib.1.cap.5. benè infert, quod ideò fornicationem cum illis tribus prohibitionibus conjunxerant Apostoli, quatenus, scilicet, ad contaminationes idolorũ, sive ad idololatriam pertinent; quod licet verum sit, non tamen tam rigorosè intelligendum, ut ipse conatur probare, quod in can. asserto Apostol.63. verum sit Apostolos sub pœna excommunicationis hoc præcepisse; nam nimis inconsultè discurrit, quia sequeretur, quod etiam nos in excommunicationem incurreremus, quia talia comedimus. Igitur meliùs cum Baronio Centuriatoribus respondendum, quod Canones Apostolici ab Isidoro cognomento Exiguo non fuerunt plusquàm quinquaginta collecti, & in Sexta Synodo à Græcis perperàm additi, ut supra diximus; & ideò frustra nititur Turrianus defendere hunc canonem 63. dùm ipse Baronius suspectum satis reddit. In Sac. etiam Scriptura *Suffocare* pro immolare accipitur; sic enim Ezech.36. ad populum Hebræum inquit: [Pro eo, quod dicunt de vobis, devoratrix hominum es, & suffocans gentem tuam.] Antea enim dixerat de eodem populo: [Et tulisti filios tuos, & filias tuas, quæ generasti mihi, & immolasti eis ad devorandum. Nunquid parva est fornicatio tua? Immolasti filios meos, & dedisti illos consecrans eis.] Idem cap.16. quia immolabant filios suos Saturno sub nomine Moloch, de quo Moloch sacrificio in dict. *Gehenna* dictum est. Hinc D. Cyrillus Alexand. lib.4. in cap.46. Esaiæ exclamat, inquiens: [O abominandam, & invisam Deo, atque hominibus celebratã panegyrim! Deus sanè universorum his adeò gravibus iniquitatibus indignans, per unum è *Sanctis Prophetis* dicit his, qui talia facere solebant: *Mactate homines; Vituli enim defecerunt*. Eo enim inhumanitatis, & immanitatis venisse dicit impuros dæmonas, ut sitirent insatiabiliter humanum sanguinem, & eorum, qui rei, & convicti erãnt, interitu delectarentur. Non enim fortè vitulus in ara clamans, & thura, ac oves illis conveniebant; sed hominum cæde gaudebant.] Item Jeremias cap.16. ait: [Quibus polluerunt terram meam in morticinis abominationum suarum.] Ubi Theodoretus: [Morticina verò abominationum vocat, filiorum, & filiarum mactationem.] Chaldaica lectio apertè pro suffocato *Hhniqo*, idest, strangulato habet; sed cum ex textu Græco Chaldaica Sac. Scriptura translata sit, ut Bellar. de Verbo Dei lib.2. cap.3. probat, translator dictionem πνικτὸν, quæ immolatum, & strangulatum promiscuè significat, æquivocavit in secundum sensum, qui tamen in primo translatare debuerat. Apochryphæ item censentur auctoritates allatæ à Baronio ann.51. ubi videtur, quod inter Latinos usque ad tempora Xachariæ Papæ viguisset hic ritus abstinendi à morticinis; affert enim ejusdem Pontificis verba ad Bonifacium Germaniæ Episcopum, & Sedis Apostolicæ Legatum, ita respondentis: [Continebant enim capitula in pitacio ab eis porrecto, quæ inferiùs annexa sunt, de quibus flagitasti à nobis, quæ recipienda, quæ respuenda sunt. In primis de volatilibus, idest, graculis, & corniculis, atque ciconiis, quæ omnino cavendæ sunt ab esu Christianorum, etiam & fibri, atque lepores, & equi sylvatici multò ampliùs cavendi. Attamen, sanctissime Frater, de omnibus Scripturis Sacris benè compertus es.] Et inferius: [Equi verò, qui præfato morbo fuerint coinquinati, si cura-

curari non valuerint, in puteis, & foveis projiciendi sunt, ne ejusdem morbi contagione cæteri coinquinentur. De animalibus autem, quę à furentibus, idest, rabidis lupis, & canibus fuerint lacerata, oportet ea à cæteris separari, ne per furentes, & mordentes, cætera coinquinentur. Quod si pauca sunt, ut supra diximus, in fovea projicienda sunt. Extat in tom. 3. Concilior. pag. 434. col. 1. Impress. Venetæ de anno 1585.] Sed ineptiæ, & imposturæ ab inimicis Sedis Apostolicæ procul dubio hæ sunt. Nam in epistola Bonifacii Episcopi ad Zachariam Papam directa, quæ ibidem habetur, nil horum continetur, & idem Papa minutè ad omnia Bonifacii quæsita doctè, & graviter respondet, ac de rebus non levibus; ergo istas ineptias Hæretici, ut potestatem Pontificiam ridiculam redderent, addiderunt. Nam de equis mortuis, & similibus an projiciendis in foveis, quilibet licet vilissimus Veterinarius, sive equarius Medicus, non dignaretur talia respondere; fingitur item in Zachariæ epistola, quod latores epistolæ Bonifacii, nomine ejusdem Episcopi similia quæsita in pitacio Zacharię Pontifici porrexissent, quod falsissimum quidem videtur tum ex ineptiis, ut falsò asseritur, de ejusdem pitacii nota; tum ex doctrina Bonifacii Episcopi, quæ non parum emicat in ejus epistola, in qua etiam mentionem fecisset de hoc suo pitacio, si verum fuisset. Alia authoritas affertur à Turriano, quæ est Humberti Cardinalis, & Sylvæ Candidæ Episcopi in ejus Dialogo, qui extat in Biblioth. PP. apud Canisium, & apud Baronium in Appendice 11. tomi Annal. pag. 754. litt. C. Typograph. Vatican. 1605. ubi sic habetur: [Nec hoc dicentes suffocatum, & sanguinem nobis contra vos defendimus. Antiquam enim consuetudinem, seu traditionem majorum nostrorum diligenter retinentes, nos quoque hæc abominamur, adeò ut sanguine, vel quocumque morticinio, aut aquis, seu quacunque negligentia humana præfocato, apud nos aliquando vescentibus absque extremo periculo vitæ hujus, pœnitentia gravis imponitur, pro eo maximè, quia antiquas consuetudines, & traditiones majorū, quæ non sunt contra fidem, leges Apostolicas arbitramur. Nam de cæteris, quæ aucupio, aut canibus, seu laqueo venantium moriuntur, Apostoli præceptum sequimur: Omne, quod in macellum venit, manducate, nihil interrogantes &c.] Sed verba Humberti videntur alterata, nam prædicta omnia in personam Græcorum, non verè Latinorum loquitur, quia tam ex præcedentibus, quàm subsequentibus contrarium affirmare videtur; antea enim dixerat Græcis: [Pro crimine reputare non debetis: quibus Euāgelica, & Apostolica authoritas omnia edenda constituit.] Et subsequenter ait: [Si quis dixerit hoc suffocatum est, vel morticinium non est comedendum, ut Apostolus de Idolothyto ait: si quis dixerit hoc immolatum est idolis, nolite manducare &c. Multa siquidem usu, aut traditione majorum ita observamus, ut aliter facientes omninò abhorreamus, sicut est non lotis manibus manducare. Quod quamvis juxta sententiam Veritatis, non coinquinet hominem, tamen velut immundum exhorrere solet homo hominem non lotis manibus manducantem &c.] Ex quibus verbis apertè colligitur nullum scrupulum, nec ullam pœnitentiam fuisse Latinis vescentibus sanguinem, aut suffocatum impositam temporibus hujus Cardinalis. Hugo Menardus in notis ejus ad D. Gregorii sacramentale affert pœnitentiale Halithgarii, in cujus c. 10. tit. de dissensibus sacrificiorum pag. mihi 248. hæc asseruntur: [Si quis canis, aut vulpis, sive acceptor mortificaverint: sive de fuste, sive de lapide, sive sagitta, quæ non habet ferrum, mortuum fuerit, hæc omnia suffocata sunt, non manducentur: & qui manducaverit, jejunet hebdomadas sex. Si quis sagitta percusserit certum, sive aliud animal, & post tertium diem inventum fuerit, & forsitan ex eo lupus, ursus, canis, aut vulpis gustaverit, nemo manducet, & qui manducaverit, jejunet hebdomadas IV. Si gallina in puteo mortua fuerit, puteus evacuetur: si sciens ex eo biberit, jejunet hebdomada una. Si quis mus, aut gallina, aut aliquid ceciderit in vino, aut in *aqua* aliqua, de hoc nullus bibat; si in oleum, aut mel ceciderit, oleum expendatur in lucernam, mel verò in medicinam, vel in aliam necessitatem. Si piscis mortuus fuerit in piscina, non manducetur; qui manducaverit, jejunet hebdomadas IV. Si porcus, vel gallina manducaverit de corpore hominum, non manducetur, neque servetur ad semen; sed occidatur, & canibus tradatur. Si quis lupus plagaverit animal, & mortuum fuerit, nemo manducet, & si vixerit, & postea eum homo occiderit, manducetur. Sive cum capra, sive cum pecore, aut cum alio animali si peccaverit homo cum eo, nemo manducet carnem ejus; sed occidatur, & canibus tradatur.] Sed hæc minimè reperiuntur in Pœnitentiale Halithgarii apud Canisium tom. 5. ant. lect. Nec Menardi assertio valet, quod apud Canisium tantùm libri quinque Halithgarii reperiantur, & quem Menardus affert, asserit esse sextum Halithgarii librum; nam errat prorsus, tum quia nullibi constat hunc Scriptorem sextum librum composuisse, tum etiam ex stylo fit evidens hujus sexti libri supposititii; quinque enim libri Halithgarii apud Canisium sunt elegantes, at hic assertus sextus est valdè rudis, & ineptus. Insuper notabiliter errat ibidem Menardus, asserens supra dictas ineptias ex pœnitentiali Romano desumptas fuisse, de quibus nil prorsus in Romano pœnitentiali, quod videre est apud Antonium Augustinum Archiep. Tarracon. in tract. cujus titulus est Canones pœnitentiales, seorsim editus Venetiis apud Fœl. Valgrisium 1584. Item apud Bedam in fine tom. 8. lib. de remediis peccatorum cap. de immunda carne hæc habentur: [Qui manducat carnem immundam, aut dilaceratam à bestiis, XL. dies pœniteat. Si necessitate famis cogente, multò leviùs. Mus si ceciderit in liquorem, tollatur inde,

inde, & aspergatur liquor ille aqua benedicta. Si verò mortua sit, abjiciatur totus liquor, nec ab hominibus sumatur, sivè lac sit, sivè cervisia, vel aliquid hujusmodi: quod si mortuus sit, liquor ille, in quo mus, vel muscula incidens moritur, purgetur, & aspergatur aqua sancta, & sumatur, si necessitas sit. Si avis stercoraverit in quemcumque liquorem, hujusmodi tollatur stercus, & mundetur cibus aqua benedicta, & sumatur. Qui sanguinem nescius cum saliva sorbet, non ei nocebit. Qui manducans proprio polluitur inscius, non ei nocet. Si autem scit, pœnitentiam agat juxta modum pollutionis.] Et cap. de diversis causis ibidem hæc habet: Qui morticinum inscius, XL. dies pœniteat, si autem sciens, C. dies pœniteat. Qui fraudatum comedit, & est inops, vel hebes, IV. dies pœniteat. Sani autem, & infirmi si sciunt, XL. dies pœniteant. Qui sæpè faciunt, III. quadragesimas, vel annum. Qui comedit, vel bibit à familiari bestia, idest, cane, vel catto, & scit, C. psalmos cantet, vel unum diem jejunet. Si quis dederit alicui liquorem, in quo mus, vel mustela mortua inveniuntur, si sæcularis, IV. dies pœniteat &c.] Item Burchardus Uvormatiensis Episcopus de locis communibus Decretorum &c. lib. 19. cap. 106. ex pœnitentiali Romano asserto, hæc habet: [Qui comedit, vel bibit intinctum ex familiari bestia, idest, cane, vel catto, & scit, C. psalmos cantet, si nescit, duos dies jejunet, vel si redimere voluerit, L. psalmos cantet. Si in Cœnobiis contigerit, CCC. psalmos cantet.] Beda verò in dicto lib. de remed. peccat. cap. de diversis causis habet: [Si sæcularis est, IV. dies pœniteat, in cœnobiis, CCC. psalmos cantet, qui postea noverit, quod talem potum biberit, psalterium cantet.] Burchardus habet: [Qui postea noverit, quod talem potum biberit, CL. psalmos cantet. Si quis semicoctum comederit inscius, tres dies pœniteat, vel psalterium cantet, sciens autem VII. dies pœniteat.] Beda: [Sciens autem, IV. dies pœniteat &c.] Cum Burchardo concordat Ivo Carnot. in decret. part. 15. de pœnit. cap. 118. Sed similia pœnitentialia licet apud eosdem Auctores Romana asserantur, non esse talia, ex supra dictis jam ostensum est, & omne hujus æquivoci malum ab Aquilone pendere satis videtur, dùm apud Germanos Auctores, sive Ultramontanos hæc commenta reperiuntur, & non penès Auctores Italos, nec in Ecclesia Romana talem opinionem unquam extitisse reperitur. Hinc Ultramontanus Ditmarus Mersepurgensis Episc. qui in ignorantiæ sæculo vixerat, hanc opinionem sic futiliter defendit: Tertia species est animæ pecudum, ac volatilium, quæ cum corpore parem initii, finisque sortitur æqualitatem. Undè sicut in lege Moysi, à Domino data, præcipitur; ita verus Cristicola ab eorum sanguine nequaquam pollui, canonica authoritate prohibetur. Multi enim sunt pauperes, qui hoc in usu comestionis habent, & se in hoc aliquid peccare ignorantes; sibi in hac, contradicentibus cunctis, resistunt. Ergo tu homo gloria, & magno honore à Domino coronate, & super omnia ejusdem opera constitute, da pro omnibus gratias Altissimo, retribuens ei pro possibilitate tua, quæ tibi fecit miseratione sua, l. 1.] Quare credibile est in operibus Bedæ, & aliorum supra à Græcis, sive ab indoctis additas similes ineptias fuisse. Satis enim liquet in nullo legitimo, ac Generali Concilio, nec ab ullo Pontifice Romano talia suppositititia decreta fuisse prolata; imò ex Rabani Mauri Pœnitentiale, contrarium constat, scilicet, per suffocatum non strangulatum, sed immolatum intellexisse Romanos Pontifices, dùm cap. 25. inquit: [In decreto Leonis Papæ cap. XXX. scriptum est de his, qui convivio Gentilium, & escis immolatitiis usi sunt: si qui convivio solo Gentilium, & escis immolatitiis usi sunt, possunt jejuniis, & manus impositione purgari: ab idolothytis abstinentes, sacramentorum Christi possunt esse participes. Si autem aut Idola adoraverunt, aut homicidiis, aut fornicationibus contaminati sunt, ad communionem eos, nisi per pœnitentiam publicam, non oportet admitti.] Ubi duo obitèr notanda sunt: nempè, quod differentiam facit inter *idolothyta*, & idololatriam, & quod per sanguinem Leo Papa homicidium intellexerat, ut ex ejus verbis à Rabano citatis clarè patet. Dicendum igitur est supradicta superstitiosa scrupula non esse Bedæ, & aliorum supra; sed addita: nam ex Bellarmino, & Labbè de Scriptoribus Eccles. satis constat Bedæ, aliisque supra citatis multa inter eorum opera fuisse inserta, quæ verè eorum non sunt. Quin & talis erronea opinio quasi Hypocritarum secta ab Evanto Abbate antiquissimo Scriptore apud Henericum Canisium tom. 5. antiq. lect. impugnatur, cujus titulus talis est: [Contra eos, qui sanguinem animalium immundum esse judicant, & carnem mundam esse dicunt.] Carnem mundam intelligit sine sanguine, ubi hunc errorem extra Italiam primò seminatum fuisse testatur, inquiens: [Ad agnitionem nostram venit, quod exurgentes in quibusdam Cæsaraugustæ partibus reperisse vos asseritis Christianos necdum eruditos paganis sacris, judaico more sequi litteram occidentem, & postponere spiritum vivificantem; qui dicunt immundum fieri hominem alicujus animalis sanguinem comedentem, nescientes, neque intelligentes præcepta prisca magis mores hominum demonstrare, quàm in natura servare. Nam si ista ita sunt, cur aperta fronte cum Judæis & alia, quæ vetita sunt, præcepta priscæ legis carnalitèr non teneant, nescio &c.] & inferius: [Quod si fortè objiciunt ista in canonibus haberi. Nec ego me ista fateor ignorare. Sed in antiquis canonibus ista repeiuntur, quando Ecclesia ex circumcisione, & præputio ad fidem congregabatur; quando adhuc non solido cibo, sed lacte nutriebatur. Tale quid ad Corinthios Apostolos dixisse noverint, & in Actibus Apostolorum facta invenient. Nunc verò Ecclesia Dei solido cibo roborata consistit, ut viri-

viriliter contra impetus Hæreticorum pugnet, non in infantium mollitie enervata succumbat.] Is autem author, ut Canisius in præfat. autumat ann. 588. scribebat: Et post varia argumenta, & authoritates sic concludit: [Nam ridiculum est carnes mundas, quas Deus creavit, immundas, & sanguinem carnium, qui utique nutrimentum, & salus carnis est, fecerit immundum &c. Absit à fidelium cordibus, ut ista carnaliter intelligentes, à sinu Matris Ecclesiæ discedant, & secum taliter credentibus gehennæ ignibus tradant.] Sed quis fuerat iste Doctissimus Pater, & quibus scribit talia? Certè iste cum aliis Episcopis multa Conciliorum decreta roborasse refert Canisius in præfata præfatiuncula. Unde credibile est hæc, quæ retulimus, contra Ecclesiasticos illos, qui in Conciliis Aurelianensi II. cap. 20. & Vormatiensi cap. 65. ac in pœnitentialibus supradicta futilia asseruerant, scripsisse. Nam contra Sacerdotes hujusmodi satis clarè loquitur, ut ex titulo ejus epistolæ supra allato patet, & ex illis verbis: [A Sacerdotibus debilibus &c. liber Pastoralis S. Gregorii legator] & in fine: [Secum talitèr credentibus gehennæ ignibus tradant.] Igitur dicendum, quod in can. Apostolico nil aliud continebatur, nisi purè id, quod in Actibus Apostolorum cap. 15. reperitur. Cæterum etiam in Sacr. Scriptura *Morticinum* aliquando Idolis immolatum significat: [Quia contaminaverunt terram meam in morticinis Idolorum suorum. Jerem. 18.] Imò Theodoretus in quæst. in Genesin, quæst. 55. quærens: [Cur planè de carnibus edendis legem tulit Deus?] sic respondit: [Mox ubi creasset hominem, dedit illi terræ fructus, jubens illum vesci fructu seminum, & arborum: post diluvium autem pretiosiorem cibum illi confert, jubens occidere, & comedere volatilia, & natatilia, & terrestria animalia, affectum affectu repellens, & leviori curans graviorem. Prævidens enim Deus, homines in extremã dementiam lapsos, hæc omnia animalia pro Diis habituros, permisit illorum esum, ut impietatem illam cohiberet. Summa enim est insania adorare, quod comeditur. Propterea verò animalia quædam immunda dixit, alia verò munda, ut illa, quæ immunda sunt, pro Deo colere exhorrescant: quæ verò munda sunt, quia comeduntur, non adorent.] Vide *Botulus*. In quo differt Suffocatus à Præfocato. Vide *Præfocatus*. Vide *Idolothytum*.

SUFFRAGANEUS, Episcopus Archiepiscopo, sive Metropolitano subordinatus, ita appellatus, quia suffragium, & votum præstabat in electione, & in causis ejus Comprovincialium Episcoporum. FR. Item supplebat vicem ejus Archiepiscopi. Gloss. in can. placuit, ut Presbyteri, 2. quæst. 6. Vide *Collega*, *Comprovincialis* :I: Hodie tamen abusivè intelligitur etiam titularis Episcopus, qui in functionibus Pontificalibus supplet vicem alicujus Archiepiscopi, sive Episcopi.

SUFFRAGIUM. FR. significat votum, voluntas, consensus, calculus [Q. Caponium invenimus ambitus damnatum, quia vini amphoram dedisset dono ei, cujus suffragii latio erat. Plin. lib. 35. c. 12.] Item collectam, commemorationem. Vide suis locis. Item genuflexionem à nomine *Suffrago*, *suffraginis*, quod flexuram posteriorem in cruribus denotat, quasi subfracta.] Victimarum probatio in vitulo, ut cauda articulum suffraginis constringat. Plin. lib. 8. cap. 45.] & in hoc sensu pro genuflexione Idolis præstita: [Quem cum prædictus Episcopus increpat, tantum se suffragium permisisse respondit.] Idest, Episcopus Sardiniæ, qui ejusdem Insulæ judicem increpavit, quia ab insulanis gentilibus pensionem acceptaverat, ut eos Idolis sacrificare fineret; sed Judex se excusavit, quod tantum suffragium, idest, genuflexionem eis permiserat Idolis præstare. In regist. D. Greg. lib. 4. epist. 33.

SUGGESTIO, informatio, attestatio ab aliquo fide digno suggesta, & exhibita. Sic in ordine Romano, ubi de Ostiariis agitur, hæc habentur: [Ad suggestionem Archidiaconi, tradat eis Episcopus claves Ecclesiæ.] Item significat supplicem libellum, quo populus in electione Episcopi attestabatur de recta idoneitate in favorem postulati: [Veniunt ad Apostolicum (*idest, ad Papam*) cum suo Electo, deferentes secum suggestionem, hoc est rogatorias litteras, ut eis consecret Episcopum. Albinus Flaccus de divin. off. c. 36.] Sic etiam D. Gregorius in ejus Regist. *Paginam suggestionis* libellum informativum sæpè intelligit. Ita etiam *Memoriale* hodie Romæ vulgariter dicitur, quia memoriæ suggerit.

SUGGESTOR, Cæremoniarum Magister. Officium in Ecclesia Constantinopolitana, cui cura erat Patriarchæ celebranti cæremonias, & verba suggerere. Vide *Hypomimniscus*, *Rememoratorius*. Significat etiam Concionatorem à suggesto, idest, ambone. Vide *Concionator*, *Suggestum*.

SUGGESTUM, & *Suggestus*. FR. significat elationem, quæ in gestiendo, seu in fastu, & ornamento ostenditur: hinc Statius lib. 1. Sylvar.

——— Celsæ procul aspice frontis honorem,
Suggestumque comæ. :I:

Et Tertull. de cultu fœmin. inquit: [Non tantum confictæ & elaboratæ libidinis suggestum recusandum à vobis sciatis.] Ac idem de Coron. [Ab ipso incolatu Babylonis illius in Apocalypsi Joannis submovemur, nedùm suggestu &c.] Idẽ de Pallio, cap. 4. [Pallium super omnes exuvias, & peplos augusta vestis, superque omnes apices, & titulos sacer suggestus deducit oculos.] FR. item denotat locum eminentem, utpote ambonem. Vide Calepinum in dict. Suggestum, & hìc in dict. *Ambo*. In quo sensu reperitur in Ecclesia S. Spiritus Ravennatensis Civitatis tale epitaphium: [Suggestum hoc, in quo Pontifices Ravvenates olim à Deo per Spiritum Sanctum sub columbæ specie creati, conciones habuerunt &c.] Item significat pedule, & suppedaneum Celebrantis ante altare in superiori gradu positum, quod Italicè *Predella* dicitur. [De talibus institutis etiam illa generatur impietas, ut

Sol

Sol inchoatione diurnæ lucis exurgens, à quibusdam, (*idest*, *Romanis*) insipientioribus, de locis eminentioribus adoretur: quod quidem nonnulli etiam Christiani adeò se religiosè facere putant, ut priusquam ad Beati Petri Apostoli Basilicam, quæ uni Deo, & vero est dedicata, perveniant superatis gradibus, quibus ad suggestum aræ superioris ascenditur, converso corpore ad nascentem se solem reflectant, & curvatis cervicibus, in honorem se splendidi Orbis inclinent. Quod fieri partim ignorantiæ vitio, partim paganitatis spiritu, multum tabescimus, & dolemus. S. Leo Papa, serm. 7. de nativitate Dom.] Et de Germano Patriarcha Constantinopolitano inquit lib. 4. Nicephorus Gregora: [Quare cum is primum sacrificia cum cæteris Pontificibus peregisset, ante vestibulum sacri suggestus prostratus, duo sua peccata, perjurium, & filii Imperatoris excæcationem profitetur, ibique condonari petit.] Quod intelligitur in confessione facta ad Missæ principium in infimo Altaris gradu, ut diximus in dict. *Confessio*. Suggestus, hoc est, Altaris pedule dicebatur, quia ibi antiquitùs suggerebatur, & concionabatur verbum Dei, ut Sidonius cecinit:

Seu te conspicuis gradibus venerabilis aræ
Concionatorem plebs sedula circumsistit.

Sulfreal. FR. Homo ingenuus, & liber, l. si mulier libera, de furtis, & l. si quis liber. de Adulterio.

Sulphuratior, idest, ardentior. [Sulphuratiorem eis gehennam præparabis. Tertull. lib. 1. advers. Marcion.

Summarius, jumentum, cui onus imponitur. Vide *Salma*. [Argentum reputatum est fœnum, summarii non levati sarcinis; onusti nihilominus repatriant, vel inviti. S. Bernard. lib. 2. de Consid.

Sumptorium, coclear, quo Eucharistia porrigebatur, quemadmodum utuntur hodie Græci: [Calicem majorem cum patena, sumptorioque fecit ex auro, lapidumque pretiosorum illustravit nitore. Flodoard. lib. 3. Hist. Rhemens. cap. 4.] Vide *Apalareus*, *Forceps*.

Sunnia, excusatio. [Ipse nec venisset ad placitum, nec ulla sunnia nunciasset, affirmat. Marculfus Monachus lib. 1. formular. cap. 37.] Dicitur etiam *Exonia* ex gallico vocabulo *Esoine*. Ita enim in epist. Hincmari ad Carolum Magnum legitur: [Quo mittens ad Dominationem vestram excusatio impossibilitatis suæ, illuc veniendi requisita est, quam patriotica lingua nominamus exonia.] Vide *Sunnis*.

Sunnis, impedimentum, excusatio. [Si quis ad mallum legibus monitus fuerit, & non venerit, si eum sunnis non detinuerit, XV. solid. culp. judicetur, in Constit. Caroli Magni lib. 3. c. 45.] Vide *Sunnia*.

Superaltare, Altare portatile, sive lapis sacratus, super quem sacrificatur. [Cum superaltare cœlo, & cruce superposita. Matth. Paris. in vita Abb.

Superbia. Vide *Gaudimonium*.

Superbus. Vide *Philocompicus*.

Superbissimus. Vide *Fastigiatissimus*.

Supercilium. Vide *Episcynium*.

Superdico. FR. hoc verbum usurpabatur in significatione promulgationis delictorum Rei, quando ad supplicium ducebatur, l. si duo, §. ultim. ff. de jurejur. Quod à Promulgatore exequebatur, & tunc dicebatur *sub præconis voce*. Unde de Sancta Agnete legitur: [Jussit ad lupanar duci sub voce præconis, dicentis; Agnetem sacrilegam virginem diis blasphemiam inferentem, scortum lupanaribus datum. D. Ambrosius serm. 90. de passione S. Agnetis:] de quo sermone, an S. Ambrosii re vera sit, valdè dubitant Baronius in Annalibus, & Bellarminus, cum Labbè de Scriptoribus Ecclesiast. in Ambrosio.

Superdictio, dictio addita supra aliam deletam, vel ejus vice superaddita: [Et ut pagina hujus testamenti in disceptationem venire non possit, si quæ litteræ, caraxaturæ, additiones, superdictionesvè sunt, nos eas fecimus, & facere jussimus. Marculf. lib. 12. formular. cap. 17.

Supererogatio. Vide *Perissocheregia*, *Roga*, *Strena*.

Superflui, appellati sunt in Concilio Chalcedonensi Doctores illi, qui ad discutiendas theologales quæstiones acciti erant: ita denominati, quia votum decisivum non habebant; nam solis Episcopis hoc de jure conveniebat: sed solum consultivum illis competebat.

Superhabeo, despicio, parvipendo: [Nunquam Moysis vocem superhabuisset. Lucifer Garalit. lib. 1. pro S. Athanasio.

Superhumerale. Vide *Pallium*. FR. Aliquando hæc dictio stolam significat: [Ergo non est Christianus Sacerdos? Et dixi, non est. Neque enim astat Altari, neque post sanctificationẽ panis exaltat eum dicens: Sancta Sanctis, neque baptizat, neque chrismatis confectionem patrat, neque facit Episcopos, vel Presbyteros, aut Diaconos; neque linit Ecclesias, neque indicia Sacerdotii fert, humerale, scilicet, & Euangelium. In Collat. S. Maximi Mart. à Sirmondo in 8. edit. pag. 123. [Humerale erat differens à superhumerali, nam illud erat Amictus, ut suo loco dictum fuit. [Verum Sacerdos solus accedit, & solus adorat tantum super humerale indutus. Philoth. Patriarcha, cap. 1. tit. Quomodo ministrat Diaconus cum Sacerdote. In tom. 6. Biblioth. PP. Edit. Paris. de an. 1589. col. 246.] Superhumerale hebraici Sacerdotis. Vide Ephod.

Superi. FR. appellati sunt viventes, nam superstites sunt respectu mortuorum, qui inferi dicebantur, quia in inferiora terræ jacent. [Si me quempiam laudare repererint, qui superis junctus sit. In vita S. Columbani Abb.

Supericonicae, ita litteræ in imagine alicujus Sancti appositæ dicebantur. [Nesciebat tamen quid caneret, quia litteras ignorabat. Videns autem in Oratorio litteras supericonicas Apostolorum

lorum, reliquorumque Sanctorum, exemplavit eas in Codice, Greg. Turon. in vitis Patrum, c. 6.] Vox quidem est latino græca: componitur enim ex propositione latina super, & εἰκὼν, imago.

SUPERISTA. Vide *Sphærista*.

SUPERO, hoc verbum aliquando relinquere denotat. [Ego superavi solus prophetarum. Lucifer Caralit. lib. 1. pro S. Athanasio.] In hoc etiam sensu exponendus est textus Joannis cap. 6. ubi Christi verba refert: [Colligite, quæ superaverunt fragmenta.] idest, quæ relicta sunt.

SUPERPELLICEUM, Ecclesiasticum indumentum, quod italicè *Cotta*, ex græco vocabulo χιτὼν, tunicam significante, dicitur, sive ex arabico *Kittan*, idest, linum, ex qua materia superpelliceum conficitur; imò Arabes *Kettuna* vocant albam; in aliquibus tamen Senensis Ecclesiæ Cæremonialibus m. ss. *Cocca*, & alio nomine *Camisia superanea* appellatur. Davantria tamen in ejus m. s. cæremoniali per *Superpelliceum* rochettum intelligit, quia sub pelliceam cappæ geritur; nam quod nos superpelliceum dicimus, ipse *Cottam* vocat: etymon igitur hujus indumenti à Durando lib. 3. c. 1. sic explicatur: [Superpelliceum, eo quod antiquitùs super tunicas pelliceas de pellibus animalium induebatur; quòd adhuc in quibusdam Ecclesiis observatur, repræsentantes, quod Adam post peccatum talibus vestitus est pelliclis.] De qua veste D. Hieronymus advers. Pelag. lib. 1. mentionem facit, inquiens, quod sit candida, & nedum Sacerdotibus, sed Diaconis, & universo Clero communis. Habet Crucis formam, quia Ecclesiastici imitari debent Christum crucifixum: ita Durand. loco cit. Antiqua ejus longitudo ex Concilio Basiliensi colligitur, ubi sic habetur: [Horas canonicas dicturi cum tunica talari, ac superpelliceis mundis ultra medias tibias longis.] Imò antiquitus majori longitudine superpellicea formabantur, ut Gemin. de antiq. rit. Miss. lib. 1. cap. 132. refert inquiens: [Hæc vestis est laxa, quia clericalis vita debet esse in eleemosynis, & bonis operibus larga; est etiam talaris, quia docet usque ad finem perseverare in bonis.] Idemque Auctor addit, quod tempore quadragesimali superpellicea gerebantur ex lana contexta in signum mœstitiæ, & humilitatis, inquiens: [Diebus quadragesimæ, vel alio congruo tempore laneis tunicis utuntur, quia Ministri Ecclesiæ Regi Christo in humilitate servire præcipiuntur. Ibidem c. 233.] Ideòque Romanus Pontifex in quadragesima, & in aliis jejuniorum temporibus fert vestem candidæ lanæ, quod etiam in pœnitentiæ functionibus observat, idest, in processionibus Jubilæi, ac quando septem Ecclesias visitat, vel in Anno Sancto quatuor Patriarchales. In aliqui bus tamen Ecclesiis adhuc primæva superpellicei forma retinetur, nempè, ea rotunditate antiquæ planetæ sine manicis, sub qua ex lateribus brachia extolluntur. Reprehensione dignus est Clericorum abusus, qui cum usualibus palliis in publicis processionibus procedunt, usum superpelliceorum prætermittentes contra laudabilem Ecclesiæ ritum, quæ profunda mysteria in omnibus vestibus, & præsertim in superpelliceo, quod candidum Angelorum indumentum denotat, agnoscit, quorum munditiam imitari debent Clerici, quippe qui non habent ut reliqui Religiosi habitum sacrum, præter hoc superpelliceum. Prudenter igitur Generalis Societatis Jesu Piccolomineus de anno 1650. ordinaverat, ut ejus Clerici in processionibus Corporis Christi cum superpelliceis incedere deberent, quo actu cum eorum solito decore, ac modestia consociata est sacri, & Ecclesiastici ritus observantia. Sic ille Anglici Regni Cancellarius Thomas Morus ad instar candidissimi oloris superpelliceo indutus officiis divinis assistebat, de qua re, cum admonitus esset, ne id ageret, dum contra ejus Regis decorem hoc esse videretur, tunc sapiens, ac pius Vir, non esse in Regis despectum, respondit, id, quod in obsequium Regis Regum præstatur; sic etiam non erubescebat David Ephod lineo incedere coram Domini Arcam, ut habetur 2. Reg. cap. 16. & 1. Paralip. cap. 15. Igitur multò minus erubescere debent Clerici in præfatis functionibus superpelliceo uti. Superpelliceo in Missa uti debent Episcopi Regulares. Vide *Rochettum*.

SUPERPOSITIO, jejunium, abstinentia; ita dicitur, quia tunc abstinentia cibo præponitur, ad imitationem Græcorum phrasis, qui jejunium similiter ὑπέρθεσιν appellant. [Errorem placuit corrigi, ut omni Sabbati die superpositiones celebremus. Concil. Illiber. can. 26.] FR. Ferdinandus tamen Mendoza, & Garzias legunt *Iejuniorum superpositionem*. Sed prior lectio uti antiquior à Salmasio, & Binio sustinetur.

SUPERSTITIO, vanus divinitatis cultus, & ideò Religionis virtuti oppositum vitium est: dupliciter in hoc peccari potest; vel adorando creaturas in contemptum veri, universalisque Creatoris, & hæc *Idololatria* dicitur, de qua suo loco dictum fuit; vel verum Deum indebitis ritibus, atque superfluis cæremoniis adorando; & hæc vana observantia dicitur. Ac Isidori definitio adaptari potest lib. 8. Orig. 3. ajentis: [Superstitio dicta est, quod sit superflua, aut superstatuta observatio.] FR. superstitio in quo consistat, habetur in can. Illud, quod est, 26. quæst. 2. Item superstitiosum dicitur, quod non est decreto Sanctorum Patrum sancitum, & superstitiosis non est adinventionibus præsumendum. De translat. Episc. cap. 2. Reliqua vide hìc in dictionibus: *Caragus*. *Hydromantia*. *Perlapta*. *Phylacteria*. *Pyctacium*. *Somnialia*. *Sors*. *Strena*.

SUPERVENTIO, aggressio. [De superventione paganorum. Flodoard. lib. 3. hist. Rhemen. cap. 13.

SUPERVENTUS, aggressio. [Si quis superventu sive diurno, sive nocturno &c. Papinian. lib. Respons.] In eadem significatione reperitur in lege salica: [Si quis hominem ingenuum superventu expoliaverit, tit. 17. §. 1.] Gregorius tamē Turonensis eodem vocabulo in genere neutro utitur: [Fur-

[Furta, superventa, pervasiones, cædes &c. lib. 8. cap. 40.] FR. sed re vera superventus est nomen adjectivum.

SUPPANUS, Magistratus officium apud Serviæ populos. [Magistratus habent, quos Suppanos vocant, & Domino Imperatori aliquando serviunt. Uvlielmus Tyr. de bello sacro, l. 20. c. 4.] sic denominabatur, quia toga induebatur, q uam illi *Suppam* vocant. Dicitur etiam *Sopanus*, & *Zupanus*.

SUPPAR, substitutus. Tertullianus de comis fictis, & substitutis agens, inquit: [Sancto, & Christiano capiti suppares, de cultu fœminar. cap. 7.

SUPPARATURA, substitutio: [Neque generis supparatura gravis erit membris. Tertull. de resur. carnis cap. 61.

SUPPARO, substituo: [Monens cavere, ne vitiatio seminis ex aliqua vilitate concubitus labem corpori, & animæ supparet. Tertull. de anima, cap. 25.

SUPPAROR, substituor. [Ideò illis ex suo genere vicaria, & quasi postuma soboles supparabatur, de monogam. cap. 7.] Ubi loquitur de mosaico præcepto, per quod disponitur in uxorem duci defuncti fratris viduatam absque prole, ad suscitandum fraternum semen.

SUPPARUM, velum in labaro ad hastam labari transversè positam pendens, quod erat militare insigne Romanorum; ita Tertullianus contra Gentiles scribens, quæ vexilla eleganter *Stolas crucium* appellavit.

SUPPEDANEA, tabella, quæ sub pedibus Christi crucifixi solet depingi, quod adhuc à Græcis observatur, & solet Crucifixus formari cum quatuor clavis, ùt in dict. *Clavus* dictum est.

SUPPEDANEUM, scabellum, quod sub pedibus poni solet, & dicitur etiam *Pedule*. [Vidit quendam eorum mole carnis gravatum, pedes suos dependere ab alto; pietate ductus à longè quærens suppedaneum, reperit unum, quod manibus Deo, & hominibus charis apprehendens, illud tanto Pontifici offerre non recusavit, & sub pedibus ejus ponere non est dedignatus: In vita Roberti Regis.] Appellatur etiam suppedaneum scabellum, quod sub pedibus antè Altare pro Celebrante inservit, de quo in dict. *Suggestus*.

SUPPLICAMENTUM, supplicium; [Sed enim perfecta dilectio foras mittit timorem, quia timor supplicamentum habet, utique ignem stagni. Tertull. de fuga in persecut. cap. 9.

SUPPOSITORIUM, patera, quæ poculo supponitur in bibendo, Italicè *Sottocoppa* appellata. [Suppositorium aliquod argenteum pro uno solido dicitur esse appositum,] idest, pignoratum. D. Greg. lib. 1. epist. 42. FR. Quid tale vas fuisset, ex Petro Abb. Cluniacensi lib. 1. cap. 5. colligitur, ubi sic ait: [Cum vino, quod susceperat, frusta omnia comminuti Corporis Christi in vas, quod ori ejus suppositum fuerat, refundere coactus est.

SUPREMUS. FR. extremus, ultimus: [Quoniam ejus supremam sequimur voluntatem. can. Quia Joannes, 12. quæst. 5.

SURISCULA, vas ad hauriendam aquam: [Lavabat suriscolam, & implebat eam aqua. Pelag. lib. 4. num. 67.] fortassè à græco verbo σύρω, quod extrahere significat; nam hoc vase aqua exhauriebatur. [Puerulus stetit antè eum, habens panem, & surisculam aquæ. Idem lib. 18. num. 7.

SURSUM. Vide *Susum*.

SURSUM CORDA. FR. verba præfationis in Missa ex Liturgia S. Jacobi desumpta. Baron. an. 63. num. 7. cujus significatus sic à Cypriano explicatur: [Sacerdos ante orationem præfatione præmissa parat fratrum mentem dicendo, Sursum corda: ut dùm respondet plebs, Habemus ad Dominum, admoneatur, nil se aliud, quàm Dominum cogitare debere. Claudatur contra adversarium pectus, & soli Deo pateat: nec ad se hostem Dei tempore orationis venire patiatur, can. quando autem, de consec. dist. 1.] Vide *Deo gratias*, *Præfatio*.

SURSUS, aquæ scaturitio. [Statim aquæ vivæ sursum in obviam ejus manantem de saxosa terræ erumpere invenerunt. In vita S. Guthberti 20. Mart.] ex gallica voce *Sourse*.

SURTARIA, effigies, imago. [Ideòque direximus tibi Surtarias duas, imaginem Dei Salvatoris, & Sanctæ Dei Genetricis. S. Greg. in Regist. lib. 7. cap. 53. Corrigendus itaque est manifestus error in epistola Stephani Papæ III. posita in calce vitarum S. Dionysii Areop. apud Surium ad 9. Octobris, ubi sic habetur: [Vidi ante Altare bonum pastorem Dominum Petrum, & Magistrum Gentium Dominum Paulum, & tota mente illos recognovi de surcariis. [Legendum ergo omninò est *Surtariis*. Quod vocabulum Arabicum esse videtur, arabicè enim *Surat* effigies, & imago dicitur. FR. legendum *Surtariis* ex ipsamet bulla Stephani III. apud Bar. an. 754. n. 3. & ibi in marginali nota habentur hæc verba: [Surtaria sunt scuta, ubi sunt pictæ imagines apud Greg. in epist. ad Secundinum.] Sed in ea epistola Gregorii, quæ est supra dicta 53. lib. 7. sic inquit Pontifex: [Et dum nobis ipsa pictura, quasi scriptura ad memoriam Filii Dei reducit animum nostrum, aut de resurrectione lætificat, aut de passione demulcet. Ideòque direximus tibi surtarias duas] idest, *picturas*, *nam de pictura loquitur ante*; & sequitur: [Imaginem Dei Salvatoris, & Sanctæ Genetricis Mariæ, Beatorumque Apostolorum Petri, & Pauli continentes &c.] ubi nil de scutis. Errat etiam prorsus Antonius Dadinus in notis ad epistolas D. Gregorii, dùm vanè hanc vocem significare vestis genus putat. Quamvis ego potiùs hoc vocabulum à græco verbo Σύρω, quod trahere significat, deducerem: nàm effigies picta, seu sculpta nil aliud est, quàm transumptum, & extractum ab originali; unde Itali *Ritratto*, quod fit ad similitudinem, dicunt à *Retrahere* verbo. Latini enim, ac Itali non raró litteram υ græcam in *V* lene pronun-

nunciant, ut in littera V dicetur. Sic Syro græcum verbum in Suro pronunciant; unde *Surtariam* pro Syrtaria dixere.

Surtumina. Vide *Sortumina*.

Surtunina. Vide *Sortunina*.

Susceptor. Vide *Susceptum*.

Susceptulus, cliens. [Nocte igitur subsecuta, iteratò susceptulum suum fidejussor in Basilica per visionem blando solatur alloquio. In vita S. Lupicini Abb. 21. Mart.] Vide *Susceptus*.

Susceptum, apoca. [Decem libras auri sine tarditate post subditam de suscepto paginam dare debeatis. D. Greg. lib. 8. epist. 10. ad Joannem Syracus. Episc.] FR. unde Publicanus susceptor dicebatur, l. 4. Cod. de susceptor. & arcar. & l. providendum, 23. Cod. de Decurionib. Vide *Desusceptum*, *Testamenti pagina*.

Susceptus. FR. qui sub clientela aliqua suscipitur; sic infirmus, qui sub cura Medici relinquitur, nuncupatur; unde D. Gregorius Theodoro Medico lib. 4. epist. 40. Narsetem infirmum commendat his verbis: [Charissimum autem filium meum, susceptum vestrum Narsetem gloriæ vestræ commendo.] Item qui sub clientela spirituali, vel temporali suscipitur. D. Augustinus epist. 59. de utraque mentionem facit his verbis: [Antistites velut Advocati susceptos suos per manus impositionem misericordissimè offerunt potestati.] Sic etiam susceptus, filius spiritualis in sacro fonte dicitur.

Suspectus, pro suspicace, sive suspicioso. [Ne quia prædixerat tertia die resurrecturum se à morte, discipuli furto amoliti cadaver fallerent suspectos. Tertull. Advers. Gent. cap. 21.] Ac clariùs idem alibi: [Quid gestis, aut suspecto, aut non desideranti placere? De cultu fœm.

Suspendeo. FR. aliquando separare, & eximere significat. [Laurentium, & Petrum à communione Papæ se suspendisse replicatis. Ennodius in Apologet.] Vide *Suspicio*.

Suspensorium, repositorium, in quo caro salsa suffumigatione camini exiccabatur. [Quoties neminem sensit esse in coquina, ipsam latenter intrans, scala suspensorium ascendit, & ex ea parte petras, quæ muro conjungebantur, omnes penè usque ad medietatem incidit, anteriorem verò integram reliquit, ut incisiones celarentur. Cæsarius lib. 6. cap. 5.

Suspensus. Vide *Delibratus*.

Suspicio, nomen, pro spe usurpatur aliquando; [Ita & locorum ordinatio provenit, & revertendi lapsis ad gradum priorem, quo meliùs pœniteant, suspicio non manebit. D. Greg. in Regist. lib. 1. cap. 18. Vide *Suspendeo*.

Suspiria, musicales notæ. Vide *Hoqueta*.

Sustentaculum. Vide *Destina*.

Susum, sursum, quo vocabulo, ac etiam vocabulo *Iusum*, idest, infra, usus est D. Augustinus in tractatu 10. super epistolam Joannis; fortassè erant vocabula Africanorum propria, quæ tamen apud Siculos hodie sunt in usu *Susu*, & *Iusu*. Piceni quoque, sed arctiùs, nempè *Sò*, & *Iò*, & Romani *sù*, & *giù* hodie vulgariter proferunt. Vide *Iusum*.

Susurrium, ità ex contemptu Dæmon sacramentalem confessionem appellavit, & ipsum actum confitendi *Susurrare* dixit, cujus verba à Cæsario lib. 5. cap. 29. sic asseruntur: [Ait Dæmon: Sunt per eam veritatem, quia sine licentia facta, nec aliquando indè susurrasti: susurrium confessionem appellans. [Quod in confusionem Hæreticorum nostri temporis resultat, dùm cum ipsomet Dæmone in contemnendo hoc sacramento conveniunt.

Sutela, FR. Astutia, quasi subtilis tela. Fulgent. de vocibus antiquis.

Sutulares, calceamenta ex superiori parte contecta, sed absque soleis, quibus Sancta Gundula usa est, ut hac sancta simulatione ejus pœnitentiam tegeret. [Ut humanum vitaret favorem, dimidiis utebatur sutularibus, ut superior pars pedum videretur tecta, inferiore nuda relicta:] Quod vocabulum à *Sutela*, quæ deceptionem, & astutiam denotat, derivatur. Alii tamen *Subtalares*, ac alii meliùs *Sotulares* legunt; ita Innocentius Papa III. Clericis prohibens, ne calciamenta variorum colorum ex pellibus gestarent, inquit: [Sotularibus consutitiis &c. cap. 15. de vita, & honest. Clericor.] FR. [Et sotulares ab eodem in ipsius domo dimissos, lib. 5. decretal. tit. 12. cap. 19.] Vide *Bota*, *Poulainia*.

Sycamen. FR. Sycomori arboris fructus. [Qui armentarium, caprarumque Amos sycamina vellentem elegit in Prophetam. In vita S. Condendi Anachor.] Et ipsemet Amos de se c. 7. ita refert: [Armentarius ego sum vellicans sycomoros.] Utrumque vocabulum derivatur ex græco σύκος, quod ficum significat. Vide *Sycomoros*.

Sycomorus, συκόμορος, arbor sycamina germinans, super quam Zachæus desiderio Salvatorem perspiciendi ascenderat; significat ficum morum, ex eo quia habet folia similia moro arbori, & fructus ejus est ad similitudinem minoris, & autumnalis fici rotundæ, quæ à Galeno, aliisque Scriptoribus *Ficus ægyptia* appellatur. Errant, qui putant Sycomorus ita dici, idest, ficus fatua: sed licèt ab aliquibus ita appellata sit, non ex etymologia, ut errantes crediderunt; verum fatua dicta fuit hæc ficus ob insipiditatem, & insuavitatem illius fructus, quam expertus sum in meo Montis Libani itinere. FR. Hoc nomen *Sycomori* pronunciari debet penultima syllaba correpta: ita Gavantus.

Sycophanta, συκοφάντης. FR. indicator ficorum furti; cujus etymon variè adducitur: Aristophanis namque Interpres putat originem habuisse à quodam Atheniensi, qui ut investigaret quinam ex duobus ejus servis ficos sustulisset, & comedisset dedit eis vomitorium aquæ tepidæ, ac statim illas evomerat, qui eas furatus erat. Plutarchus autem lib. de curiositate ait, Sycophantas Athenis dici solitum fuisse illos, qui detegebant deportantes in Urbem ficos, ubi erat prohibitionis pœna. Festus verò ait: Apud Atticos dicebantur Sycophantæ, qui revelabant ficorum latrones, &

pœna capitis plectebantur. Hinc Sycophanta etiam injustus Judex, & calamniator dicitur, qui pro re levi gravem pœnam imponit. Quare ubi vulgata Proverbior.c.28. habet: [Dux indigens prudētia multos opprimit per calumniam] LXX. legunt: [Rex egens proventuum magnus sycophanta.] Hinc etiam vantiloquos Astrologos Gellius appellavit, inquiens: [Ac Favorinus (ut hominis ingenium fuit, uti quæ græcæ facundiæ copia simul, & venustas) latiùs ea, & amœniùs, & splendidiùs, & profluentiùs exequebatur, atque identidem commonebat, ut caveremus, ne qua nobis isti sycophantę ad faciendam fidem irreperent, quod viderentur quædam interdum effutire, aut spargere, lib.14.cap.1.in fine.

SYLLABAE. FR. in sensu litterarum, & epistolæ. [Flagitavit autem à nobis pro suis syllabis jam dictus Sanctissimus Vir per Apostolicam authoritatem vestras confirmari fedes. Zacharias Papa, in epist. ad Vittam in tom.3. Concil.] Ac idē Papa Bonifacio Episcopo: [Cum nobis Sanctissimæ fraternitatis tuæ syllabæ delatæ fuissent.] Et inferius:] Juxta syllabarum vestrarum commonitionem. Ibid.] Unde *Syllabico* verbum.

SYLLEPSIS, σύλληψις. Vide *Conceptio B.M.V.*

SYLVESCO. FR. confusè augeri significat. [Opiniones humanis mentibus, unde talia vitia sylvescunt. D. Aug. lib.2. de Civit. Dei, c.18.] Sumpta metaphora ex confusa multiplicitate virgultorū in sylvis. [Animadvertite quantæ ibi sylvescant segetes sacrilegiorum. S. Bernard. epist. 188.] Itaque semper in malum sensum hoc verbum accipitur: [Paradisus in principali nostro est sylvescens plurimarum opinionum plantariis. Arnobius in cap.2. Genes.] Et in eodem sensu S. Maximus Abbas, & Martyr inquit: [Ne mittas ad sylvas, ego sancto contentus sum symbolo. In ejus collatione per Sirmondum in 8. edit. pag. 121.

SYMANDRUM, instrumentum inter Orientales Græcos, quo ipsi utuntur loco campanæ, quia Mahometana tyrannis usum campanarum in regionibus sibi subjectis non permittit, ob timorē ne Christiani, sub cujus dominio maxima eorum copia degit, in instanti campanarum signo ad rebellionem suscitentur, sive potiùs quia Turcarū familiaris, infernalisque spiritus campanarum sonum formidat. Itaque Symandri instrumentum nil aliud est, quàm hasta binis malleis percussa, quæ ad indicendam divinorum Officiorum celebrationem, ut homines ad ea conveniant, sonum reddit, quod ex græca etymologia σημαντήριον deducitur. Vide *Campana, Symbolum*.

SYMBOLUM, σύμβολον, idest, signum: hinc fidei doctrina ab Apostolis tradita, quæ à verbo *Credo* incipit, dicitur symbolum, quia ea professione audientibus signum præbemus nos Christianos esse; quod symbolum *Gymnologia Catholica*, & *Hierarchica Eucharistia* à S. Dionysio appellatum fuit, ut dictum est in dict. *Hymnologia, Eucharistia hierarchica*. Romæ antiquitùs non recitabatur *Credo* in Missa ad denotandam fidei firmitatem, & stabilitatem illius Christianitatis Principatus ab omni hæreticali labe jugiter immunem. Verùm Benedictus Papa VIII. ad petitionem Henerici Imperatoris in Urbe recitari ad Missam symbolum sanciverat. Baron. an. 1024. In aliis autem per Orbem Ecclesiis recitabatur in Missa Nicœnum symbolum jussu S. Marci Papæ, quod, ut testatur D. Basilius in epist. ad Innocentium Papam, compositum fuerat ab Hermogene Episcopo; sed deinde Damasus Papa Constantinopolitanum symbolum recitari statuit, eodem modo, quo universaliter hodie à Celebrantibus observatur. In Missa canitur alta voce ad denotandam publicam sanctæ fidei prædicationem. Ad Primam verò, & in Completorio dicitur secretè, quia in primordio Ecclesiæ fides non erat adhuc divulgata, & in fine sæculorum propter Antichristi persecutiones obscurabitur. Durand. lib.4.c.25. Non dicitur in Missa feriæ quintæ Cœnæ Dom. quia Apostoli tunc titubabant in fide. Idem Durand. lib.6. cap.75. Hoc tamen usque ad ejusdem Durandi tempora observabatur, at secus hodiè, ut Davantria in suo M.S. cœremoniali notavit, ac rationem assignat, inquiens: [Non dicitur symbolum, ità habetur in libro Papæ Gelasii; sed nos dicimus symbolum propter consecrationem chrismatis.] In diebus Dominicis nunquam ad Missam relinquitur; ita ut si vigilia Epiphaniæ die Dominica venerit, tunc *Credo* dici debeat, de quo casu Rubrica non facit mentionem; sed errasse in hoc Ordinem officii de an. 1642. notat Gavantus part.1. tit.11. in Rubr. Missalis. Eundem errorem commisit Ordo Officii de ann. 1648. & 1670. Dubitari solet, cur Credo, quod in Missa dicitur, non contineat illa verba, quæ in Symbolo Apostolico reperiuntur, nempè, *Descendit ad inferos*. Respondetur, quod de hoc articulo nemo unquam dubitavit, nec ullus Hæreticorum id negaverat, ideò non indigebat alia confirmatione, aut declaratione in aliquo Concilio, sicut de aliis articulis acciderat. S. Leo Papa III. in confessione B. Petri pro opportunitate profitentium fidem duas tabellas argenteas ponderis librarum XCIV. posuerat, in quarum una characteribus græcis, & latinis in alia legebatur fidei symbolum. Anast. Biblioth. in eodem Pontifice. Symbolum S. Athanasii de an. 340. ab eo Romæ compositum fuit, ac ibidem ab eodem coram omnibus recitatum; in quadam tamen Pedemontana M.S. Historia Gulielmi Baldasani in Taurinen. Bibliotheca Ducis Sabaudiæ asservata, dicitur D. Eusebium Vercellensem Episcopum Athanasii comitem fuisse in traductione Laitna istius symboli, quod antiquitùs quotidie ad Primam dicebatur, ut adhuc Carthusiani observant. Relinquebatur etiam antiquitùs in Dominicis temporis Paschalis, in quibus æterna beatitudo figuratur, ubi fides non erit ampliùs. Hodie tamen juxta Romanum ritum semper dicitur, quando fit officium de Dominica, exceptis aliquibus solemnitatibus ibi notatis. Hæc item vox *Symbolum* denotat lignum aliquod,

quod, quo antiquitùs dabatur signum recitationis divinorum officiorum, ut plebs congregaretur: [Cum advenerit tempus vesperi, pulsato symbolo, congregamur in Ecclesiam. Typic. c.40.] FR. *Pulsato symbolo*, nil aliud significare puto, quàm dato signo; nam symbolum græcè, latinè signum sonat, ut suprà visum est; ideò gratis dici existimo, quod symbolum ligneum instrumentum fuerit: sic etiam habetur in Sacra Scriptura: [Noli esse in convivio potatorum, nec in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt; quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur, & vestietur pannis dormitatio. Proverb. cap.23.] Ubi Glossa ordinaria inquit: [Symbolum dare est in confabulatione verba conferre.] Sed veteres *Symbola comessalia* dicere consueverunt, idest, corrogationes, sive munuscula, quæ symbola dicebantur, idest, signa affectus, & gratitudinis: hinc Plautus inquit: [Symbolorum collatores apud forum Piscarium. In Curcul.] Item dicebatur *Esse de Symbolis*, idest, de munificatis, sive de invitatis. [Heri aliquot adolescentuli coivimus in Pyræo in hunc diem, ut de symbolis essemus. Idem in Eunucho.] Dicebatur etiam *Symbolum* portio comestiva, quam secum invitatus ferebat in comessationibus. [Eo conductum symbolum ad cænam, ac ejus conservum Sangarium syrum. Idem in Sticho. 7.] Ubi aliqui *Symbolam* legunt, quo exemplo Celsus libr. 25. cap. 20. plagas interpretatus est; sed meliùs fortasse dixisset plagarum signa. Item *Symbola militaria*. Plutarchus in M. Antonio. Et Justinus historicus lib.2. ait: [Atheniensium Ducem Themistoclem symbolos proposuisse,] idest, signa militaria. Itaque reperitur *Symbolus*, *Symbola*, *Symbolum*. Ac Terentius in Andr. [Symbolum dedit, cænavit.] Hoc insinuare videtur Salomon loco cit. dum ait: [Vacantes potibus &c.] idest, potibus attendentes, ac incumbentes: [Dantes symbola consumentur,] nempè, ad paupertatem redigentur hisce corrogationibus. Nam: [Et vestietur pannis dormitatio.] LXX. legunt: [Et vestietur disruptis, lacerisque omnis somnolentus,] idest, ebrius ratione prodigalitatis. Hæc item symbola prohibentur in Concil. Laodicense c.55. his verbis: [Non oportet Ministros Altaris, vel quoslibet Clericos, vel etiam Laicos Christianos ex symbolis, quæ vulgus comessalia appellat, convivia celebrare.] Quod habetur in decreto Gratiani can.7. dist.44. ubi Glossa benè inquit: [Symbolum est, quando plures conferunt ad convivia facienda, & idem est, ac confertur.] Rectè siquidem Vocabularii Ecclesiastici Author, etymologiam Symboli à συὼ & βόλος derivari tradit, quod etiam Thesauri linguæ latinæ Author senserat. Athanasius in epistol. ad Solitar. refert Osium Episcopum Legatum Sedis Apost. in Nicæna Synodo composuisse symbolum, qui tamen cum esset invictissimæ constantiæ specimen; nam per tot annorum spatium Arianorum insultibus validè restitit, undè Synodorũ Pater appellatus est, quia in Nicæna, ac Sardicense Synodis uti Apostolicus Legatus præfuerat, & in Conciliis Eliberitano, Arelatense, Neocæsariense, Alexandrino, & Gangrense intervenerat; Osius, inquam, qui ejus doctrina tanquam luminare majus totum Orientẽ, & Occidentem illustraverat, qui Catechista Magni Constantini esse meruit, & tanquam ejus Pater ab eodem Imperatore habitus, Symboli Author, & jam centenarius ætate; post tot sustentamenta laborum, verberum, exiliorum, & persecutionum pro fidei defensione; sed (ò mira fragilitatis metamorphosis) hæc orthodoxæ fidei columna, hoc Ecclesiæ catholicæ sustentaculum, quasi alter Salomon delapsum est tandem in ruinam, & perfidæ Arii doctrinæ factus est propugnator, ut Socrates, & Sozomenus testantur; licet D. Athanasius in ead. epist. ad Solitar. dicat, quod in extremo ejus vitæ pœnitentia ductus Arianismum damnasset. Errat Magister sententiarum lib.1. dist.11. asserens, quod Leo Papa III. in Basilica Sancti Pauli supradictas tabellas symboli fidei apposuisset: nam in Basilica S. Petri positas fuisse ex Bibliothecario visum est. Errat etiã Vocabularii Ecclesiastici Author, seu ejus ultimus compilator in dictione Symbolum, qui ibi sic asserit: [Sed quatuor dicuntur Symbola, scilicet, Apostolorum &c. Nicænum, quod Dominicis diebus in Missa post Euangelium dicitur, scilicet, Credo in unum Deum. Item Athanasii &c. Quartum Symbolum dicitur juris, scilicet, primus titulus de sum. Trinit. &c.] Nam symbolum, quod dicitur in Missa, non est Nicænum, sed Constantinopolitanum, ut frater meus supra retulit, & Baronius testatur ad ann.809. num.63. Symbolum fidei non est necesse, quod totum sciatur memoriter, sed tantùm sensus ejus retineri debet. Vide *Spiritualiter*. Reliqua. Vide *Credo*.

SYMMA. FR. cubiculus, camera. [Tarquinio in symma prandente, ultio divina manifestata est. In vita S. Sylvestri.

SYMMACHIA. FR. συμμαχία, confœderatio defensiva, & offensiva, ex Thucidide Cœlius Rhodig. lib.11. cap.6.

SYMMYSTA, συμμύςης, Consacerdos. Collega in aliquo ordine, sive sacro ministerio. FR. aliquando significat à Secretis.

SYMONIA, & *Symoniaci*. Vide *Simonia*, *Simonizo*.

SYMPAECTES, συμπαικτὴς, socius in ludo, collusor; officium inter Monachos Benedictinos, cui incumbebat cura consolandi afflictos, præcipuè Tyrones, ac Novitios, quando aliquam mortificationem à Superiore recipiebant, qui sancta simulatione se quoque illa mortificatione læsum fingebat, ut hac via tyronicam animi reluctantiam detegeret, qua patefacta, dulcedine, & efficacibus spiritus rationibus lenire satagebat. [Et ideò uti debet omni modo, ut sapiens medicus, immittere quasi occultos consolatores sympæctas, idest, seniores sapientes, qui quasi secretè consolentur fratrem fluctuantem. In Regula

gula S. Benedicti cap.35. §.] In aliquibus tamen Mendosis Codicibus *Senpectas* legitur, & in aliis M. S. regulis habetur perperam *Sepectas*. Et Smaragdus etiam malè legit *Senipectas*.

SYMPHONIACUS. Vide *Choraula*.

SYMPHONIDES. FR. dictus est Psalmista David à D. Hieronymo epist.7. ad Paulinum.

SYMPHONUM, appellabatur instrumentum, sive charta compromissionis, & concordati inter partes: vox quidem græca σύμφωνον, consonantem, & ejusdem tenoris significat: [Symphona, idest, consonantia scripta juramento firmata. Luitprand. in legat.

SYMPLATOR. Vide *Symplones*.

SYMPLONES. FR. [Symplones dicuntur convivæ: nam & amicus sponsi, qui cum eo per convivia ambulat, symplator dicitur. Ganeum verò taberna est; undè & Succius in comœdia piscatoria ait: Summates viri symphones fratri sunt ganei. Fulgentius de vocibus antiq.] Sed Isidorus in Gloss. *Symplum*, & non *Symplatorem* vocat illum, qui sponsum per convivia discurrentem comitatur.

SYMPONUS, collaborans, & in labore socius. Ex verbo græco συμπονέω, idest, collaboro. [Insuper & eum, qui hanc per jussionem ejus latinis dictaveris dictionibus Dominum, videlicet, Abbatem Joannem Sanctissimum Symponum. Anast. in epist. ad Constant. Imp.

SYMPOSIARCHA. Vide *Architriclinus*.

SYMPSALMA. Vide *Simpsalma*.

SYNAGOGA. FR. συναγωγή, à verbo συνάγω, idest congrego, intelligi solet Hebræorum congregatio ad orandum, & legem Mosaicam prædicandam, qui locus ab eis *Bethha Geneset*, idest, domus congregationis dicitur. Et in *Maspha* sive *Masphath* fieri antea solebat: [Locutusque est Jephte coram Domino in Maspha. Judic.11. Egressi itaque omnes filii Israel, & pariter congregati quasi vir unus de Dan usque Bersabee, & terra Galaad ad Dominum in Maspha; omnesque anguli populorum, & cunctæ tribus Israel in Ecclesiam populi Dei convenerunt. Ibid. c.20. Juraverant quoque filii Israel in Maspha. Ibid. c.21.] Et inferius: [Qui non ascendit ad Dominum in Maspha. Dixit autem Samuel: Congregate universum Israel in Masphath, ut orem pro vobis Dominum: & convenerunt in Masphath, hauseruntque aquam, & effuderunt in conspectu Domini, & jejunaverunt in die illa, atque dixerunt: Peccavimus Domino, 1.Reg.cap.7. Et convocavit Samuel populum ad Dominum in Maspha, & ait ad filios Israel: Hæc dicit Dominus Deus Israel &c.1.Reg.c.10] Et clariùs in lib.1.Macab. cap.3. ubi sic habetur: [Et congregati sunt, & venerunt in Maspha contra Jerusalem: quia locus orationis erat in Maspha antè in Israel. Et jejunaverunt illa die, & induerunt se cilicio &c.] :¶: Aliquando significat Universitatem, & Rempub. hebraicam: [Ducenti quinquaginta viri proceres synagogæ. Num.cap.16.] FR. in hoc sensu dixit Jesus: [In synagogis suis flagellabunt vos. Matth.10.] Et Joannes Euangelista retulit: [Ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret, cap.9.] idest, non esset amplius ex Hebræorum consortio. :¶: Quælibet synagoga, sive schola, quam vocant hodie, in Statu Romanæ Ecclesiæ decem aurea scuta solvere cogitur pro sustentatione Domus Catechumenorum Urbis. Reliqua hujus nominis pertinentia. Vide *Archisynagogus*, *Capitolium*, *Hyems legalis*, *Parasynagoga*, *Proseucha*, *Synodus*.

SYNAPTA, συναπτή, preces, quæ in Missa Græcorum canuntur pro salute Patriarchæ, & Imperatoris, in quarum conclusione omnis populus respondet: *Dominum rogemus*.

SYNAXIS, Σύναξις, idest, adunatio, communiter intelligebantur sacræ adunationes, & piæ conferentiæ, quas Sancti, & antiqui Patres faciebant. Aliquando Eucharistiam, seu potiùs communionem significat. Idem Missæ Sacrificium, quod conventualiter celebrabatur: [Si dimissa Synaxi non concitus ad cellam recurrere festinaverit. Cass. lib.4. cap.16. Singuli servorum Dei jejunent, & XXX. diebus: horis canonicis expleto synaxeos &c. In quodam anonymæ synodi decreto.

SYNCELLITA, contubernalis, ejusdem cellæ habitator. Cass. coll.20. cap.2.

SYNCELLITAS. Vide *Syncellus*.

SYNCELLUS, Σύγκελλος, qui & Congellus dicebatur. Vide *Congellus*. Dignitas in Ecclesia Constantinopolitana, quæ habebat futuram successionem in Patriarchatu, ut testantur Cedrenus, Zonara, & Paulus Diacon. lib.21. hist. FR. Dicebatur etiam *Magnus Domesticus*, *Major Domus*. Ejus Synon. Vide *Dominiædius*, *Vice Dominus*. Horum caput Protosyncellus dicebatur. Vide *Protosyncellus*: cujus inferiores. Vide *Cellulanus*, *Cubicularius*, *Domicellus*. Et quando Subdiaconi ordo non erat sacer, dicebatur etiam *Subdiaconus palatinus*. Licet in multis Pontificalibus, & diplomatibus titulus Domicelli, & Syncelli honoris gratia multis Baronibus tribuatur. :¶: Reperitur etiam in abstracto apud Cassianum, in citata collat.20.cap.2. *Syncellitas*.

SYNCHRONUS, σύγχρονος, coætaneus, contemporaneus: [Et Osea Synchronon Esaiæ. D. Hieronym. in præf. duodecim Prophetarum.] Vide *Coætaneo* verbum.

SYNCLERUS, συγκληρος, idest, consors. Vide *Trinitas*.

SYNCLETICUS, συγκλητικός, Senator. [Syncleticum amisisti, & Monachum non fecisti.] Ita reprehensus fuerat ille, qui relicta senatoria dignitate, habitum Monachalem susceperat; superfluum tamen affectum sportulis ab eo contextis conservabat. FR. De duobus Syncleticis, de quibus Baron. in Not. ad Martyrol.5. Jan. lit. *h.* an sit nomen proprium, vel conditionis, aliis examinandum relinquo.

SYNCOPO, συγκόπτω. FR. verbum, incidere, atque abbreviare significat. [Plerique Ecclesiarum Ministri,

ſtri, modeſtia ordinis clericalis abjecta; dum offerre Deo Sacrificium laudis, fructum labiorum ſuorum in puritate conſcientiæ, & animi devotione deberent: horas canonicas dicere, ſeu pſallere tranſcurrendo, ſyncopando &c. In Clement. cap. gravi, de celeb. Miſſar.

SYNDERESIS, ſeu *Synteresis*. FR. græca vox συντήρησις, ſic definitur à Gloſſa ex Ariſt. in 6. Ethic. [Eſt pars prudentiæ, quæ procul videt, in cap. rem novam, in extrav. Jo. XXII. de dolo, & contum.

SYNDICUS. Vide *Defenſor*.

SYNDON. Vide *Synthesis*.

SYNDERIUM. Vide *Sanhedrim*. *Synedrus*.

SYNEDRUS, σύνεδρος, Senator, Conſiliarius, ſapiens, ſenior. Accipitur etiam pro Conſiliario animæ, & ſpirituali Confeſſario: [Habui, inquit, ſpiritus quendam ſynedrum. In vita S. Gorperei Epiſc.] FR. eodemque vocabulo uſus eſt Joſephus Hebr. in denominatione illorum ſeptuaginta Conſiliariorum, qui ſupremum tribunal inter Hebræos conſtituebant; ut in dict. *Sanhedrim* dictum eſt.

SYNELITES, vox quidem corrupta apud Honorium lib. 1. de imagine mundi cap. 14. cum ſelenites, σεληνίτης, ideſt, lunaris, ſcribendum eſſet; eſt autem gemma quædam, quæ creſcit, ac decreſcit, cum lunæ incremento, & decremento. FR. de hac gemma ſic Plin. lib. 37. cap. 10. inquit: [Selenites ex candido tranſlucet melleo fulgore, imaginem lunæ continens, redditque eam in dies ſingulos creſcentis, minuentiſque numero: naſcique putatur in Arabia,] quam *Lunarem* Latini appellant, & à Dioſcoride *Aphroſelenus* lib. 5. appellatur; & ibi Marcellus: corruptè tamen in textu Plinii lib. 37. c. 10. dicitur *Aphrodiſiace*: Luna enim græcè σελήνη dicitur. Sic *Paraſelenes*, ideſt, plures lunæ appellantur, de qua R.P. Angelus de Nuce Archiepiſcopus Roſanenſis meritiſſimus in notis ad Chronicam Caſinen. lib. 2. cap. 3. n. 863. Sed potius ſcribendum *Paraſelenes*, ſicut etiam dicitur *Triſelenes*, ideſt, trilunis. Henricus Stephanus in ſuo Theſauro Græco Latino in dictione σελήνη.

SYNGRAPHUM, σύγγραφον. FR. ſyncera, & authentica ſcriptura, ſeu chirographum. [Ad colligendam autem gratiam nihil prætermiſit, infinitam pecuniam, quæ fiſco debebatur, privatis debitoribus in Urbe, atque Italia, in Provinciis verò etiam ex reliquis ingentes ſummas remiſit ſyngraphis in foro Divi Trajani, quo magis ſecuritas omnibus roboraretur, incenſis. Spartian. in Adriano Cæſ.] Chartam publicam Caſſiodorus in Chron. interpretatur, ubi eundem Adriani factum referens inquit: [Aviola, & Panſa his Conſulibus reliqua tributorum urbibus relaxavit, chartis publicis incenſis, plurimos etiam ipſis tributis liberos fecit.] Dicitur enim latinè *Syngraphus*, *Syngrapha*, & *Syngraphum*.

SYNGRISIS, σύγκρισις, conſenſus, uniformitas opinionis. [Morbus igitur latebat occultus, per quem omnium ſecreta medullarum, & venarum meatus in ipſorum vitalium tendebant exitium, & quandam ſyngriſim in omnibus generabant internis. Venit lex, quæ & vulnus ponderet, & tandem vetuſto languori ſupernum advenire medicum nunciaret. Petr. Chryſol. ſerm. 112.

SYNODICUM, vel *Synodaticum*. FR. Eccleſiaſtica contributio Epiſcopo debita pro celebratione ſynodi. [Quod cum iidem Clerici prædeceſſoribus tuis, tres in feſto nativitatis, & tres in feſto reſurrectionis Dominicæ pro ſynodatico ſolverint denarios, cap. olim, lib. 3. decretal. tit. 39.] In quo autem differat ſynodaticum à Cathedratico. Vide *Cathedraticum*.

SYNODICUS, συνοδικός. FR. ſignificat quidquid ad ſynodum pertinet. [Ante annos plurimos, cum juvarem Damaſum Romanæ Urbis Epiſcopum, & Orientis, atque Occidentis Synodicis Conſultationibus reſpondentem. D. Hieronymus.] Quod dicitur etiam *Enoticus*, ab *Enoſis* græcè, quod unionem denotat. Lexicon Græco barbarum. Vide *Enoticus*.

SYNODITA, συνοδίτης, comes in itinere; ſic Monachi appellabant conſociantes, quando ex Monaſterio exibant. [Monachos, quos ſynoditas vocant, Cod. Theodoſ. lib. 1. l. 6.

SYNODO, συνοδεύω. FR. congrego, ſeu ad ſynodum compello. [Ut nullus Epiſcopus Eccleſias utroque jure illi ſubjectas interdicto ſupponere, vel Monachum, ſeu Clericum ejuſdem Monaſterii ſynodare, vel excommunicare præſumat lib. 5. Decretal. tit. 33. c. 21.] & ibi Gloſſa: [Nullus autem Epiſcopus audeat ſynodare, vel excommunicare Monachum, vel Clericum ipſius Monaſterii, quos prædicto Abbati, ſuiſque ſucceſſoribus concedimus monendos, & conſtringendos à præſenti decima indictione. Bullar. Caſinen. tom. 2. conſtit. 26.

SYNODUS, σύνοδος. FR. Adunatio, Congregatio, ſic appellata ſunt Concilia à Sanctis Patribus, ad differentiam Synagogarum, quæ de Hebræis dicuntur, licèt utrumque nomen idem ſonet. Vide *Concilium*. Tria genera ſynodorum reperiuntur, nempè, *Oecumenica*, ideſt, Generalis, ut ſuo loco dictum eſt, *Provincialis*, quæ à Metropolitano, & *Diœceſana*, quæ ab Ordinario loci congregantur. *Synodus palmaris* appellata fuit ab Ennodio illa, quæ Romæ celebrata fuerat, & ita dicta, quia in ea victoriæ palmam Symmachus Papa à ſibi imputatis calumniis obtinuerat. Synodus ſexta quomodo partim damnata. Vide *Agnus Dei*. *Suffocatus*. Cætera vide *Trullus*. Pſeudoſynodi. Vide *Aſynodus*. *Homonſion*. *Latrocinalis*. *Macoſynodus*

SYNONETUM, συνωνητόν. FR. generalis emptio plurimarum rerum, Cod. Theodoſ. lib. 11. tit. 15.

SYNORIS, par, ſive conſortium, ex græco συνωρίς, quod par animalium vehiculum, ſeu jugum unitè geſtans ſignificat. [Quidquid fuerat nuptiis præparatum, à Sancta Chriſti Synoride Virgini traditum. D. Hieronymus epiſt. 8.] Ubi Aviam, & Matrem Demetriadis Virginis intelligit. Rectè igitur à Baronio per Nicolaum Fabrum, & Latinum Latinium admonito deletum fuit

fuit hoc nomen ex Martyrologio Romano, ubi tanquam proprium alicujus Sanctæ ponebatur. Et ipse Latinius in homel.4. S. Jo. Chrysost. de Lazaro correxerat Synoris, ubi *Xynoris* legebatur. Eodem enim modo Theodoretus lib.10.histor.Eccles.cap.12.sive lib.3.cap.14.de SS.Juventino, & Maximo inquit: στρατιωτῶν συνωρὶς ἁγίων, idest, militum par sanctorum. Et in orat. de fraterna amicitia, Roma, & Constantinopolis ab eodem appellatæ sunt τῶν πολέων συνωρίδα, nempè, Urbium consortium, quia in magnificentia consortes fuere.

SYNTHEMA, σύνθημα, dorsale, seu instratum jumenti. [Demisso synthemate, equus publicus sternebatur. S. Hieronym. epist.34. ad Julian.] Hujus synonyma. Vide *Instratum*.

SYNTHICA, συνθήκη, pactum, conventio. [Non Romanorum, sed Longobardorum Episcopus factus sum, quorum synthicæ spathæ sunt, & gratia pœna. S. Gregor. in Regist. lib.1.cap.30.] FR. Card. Baronius legit *Syssitia*, συσσιτίαι, idest, sodalitates. Vide *Stantia* in significatione pacti.

SYNTESIS, σύνθεσις. FR. vestimenti genus, quo indutum fuisse D. Joannem, quando Christus ejus Magister à Judæis captus fuerat, opinatur Octavius Ferrarius par.1.de re vestiar.lib.1.c.31. licet in Sac. textu habeatur, quod syndone indutus esset.

SYNTROPHUS, σύντροφος, convictor, commensalis, collactaneus, connutritus. [Quare non & sterceiæ, & syntrophi nominantur. Tertullian. advers. Valent. cap.9.] FR. Sic etiam ubi vulgata 2. Machab. cap.9. num.29. legimus, [Transferebat autem corpus Philippus collactaneus ejus] græca lectio habet σύντροφος. Vide *Herceja*, *Sterceja*.

SYNUSIASTAE. FR. Hæretici, qui asserebant Christum unam tantùm substantiam habuisse; non enim credebant ex utero virginali Mariæ carnem sumpsisse, sed potiùs aliquam portionem Divinitatis Verbi conversam fuisse in carnem; & sic constituebant Verbum Patri consubstantiale, non solum in Divinitate, sed etiam in humanitate, ut ex ipsamet græca etymologia nominis συνουσιασταὶ manifestatur.

SYPARUM, seu *Separium*; signum, sive in vexillo, sive in sigillo positum. [Omnes illæ imagines, suggestus, insignes, monilia crucium sunt, sypara illa vexillorum, & cantabrorum, & labarorum stolæ crucium sunt. Tertull. advers. Gent.cap.16.] FR. pro signo sigilli in Bullario Casinen. tom.2.Constit.197.sic habetur: [Præsens privilegium nostrum per manus &c. & bulla plumbea nostro sypario impressa jussimus roborari.] Idem habetur in eod. to.2. Constit.199. 200.& 201. In priori significatione. Vide observat. Latinii in ejus Biblioth. Sacra ad Arnobium Afrum. pag.98.col.2.§. pag.323.

SYRI. FR. populi antea Arimi appellati sunt Strabone teste. D. Hieronymus *Aramæos* vocat, sed *Aramenos* Joseph hebræus appellat, sic inquiens: [Aram Aramenos instituit, quos Græci Syros appellant. lib. 1. antiq. cap.14.

SYRIA. FR. interpretatur sublimis. D. August. in Psalm.59.

SYRIANI HAERETICI. Vide *Eutychiani*, *Nestoriani*.

SYRICUS. Vide *Sytonicum*.

SYROPHOENISSA, idest, mulier è Phœnicia Syriæ Provincia; sic appellata fuit à D. Marco Euang. Mulier illa Chananea, cujus regio *Syrophœnix* à Tertulliano dicitur.

SYRTICUS. Vide *Diasyrticus*.

SYRUN. Vide *Gyrum*.

SYSSITIAE. Vide *Synthica*.

SYSTATICUS, συστατικὸς, commendatitius; sic appellantur à quibusdam Scriptoribus litteræ commendatitiæ, sive dimissoriales, quæ Clericis peregrinantibus ab eorum Ordinariis concedi solent. [Ne Episcopi ad principis comitatum accedant sine systaticis litteris. Justinian. in novell.6. cap.3.] Quæ etiam *Litteræ viaticæ* dicebantur, de quibus, ac similibus aliis egimus in dict. *Littera*.

T

. FR. hanc litterã significare crucem docet August. [Quorum numerus, quia tricenti erant, signum insinuat crucis propter litteram T, græcam qua iste numerus significatur: per quos etiam gentes magis in Crucifixum credituras præfiguratum est, quod littera græca est. Super Judicum, quæst.36. lib.7.] & idem habet in Psalm.67.

TABARDUM. FR. pallium usuale. [Cæteri quicumque Clerici utentes epitogio, seu tabardo foderato usque ad oram. Clement. unic. de vita, & honest. Clericor.] Vide *Epitogium*. Unde *Tabarro* Italicè, & *Tabanella* dicitur.

TABELLARIUS. Vide *Veredarius*.

TABELLIO. FR. Notarius. [Tabellionem quoque, qui confecerat instrumentum, & unum ex testibus in instrumento subscriptis, ad id probandum induxit. In Decretal. de fide instrum. cap.10.] Ejus synonyma. Vide *Notarius*.

TABELLIONATUS. FR. Notariatus. [*Mandamus* quatenus Clericis in sacris ordinibus constitutis tabellionatus officium exercentibus per beneficiorum subtractionem appellatione postposita interdicas, lib.3. tit.50. cap.8. decretal.

TABERNA MERITORIA. Vide *Meritorius*.

TABERNACULUM CASTRENSE. Vide *Heribergium*.

TABERNACULUM, in quo Eucharistiæ Sacramentum conservatur. Vide *Armariolum*, *Ciborium*, *Cophynum*, *Pyxis*, *Turris*.

TABITHA. Actor.9. interpretatur *Capra*, seu Dama. Vide *Dorcas*.

TABUM. FR. Liquor putridus, à tabe.

Hunc

Hunc inquinatum talibus contagiis
Tabo recentis sordidum piaculi
Omnes salutant, atque adorant eminus.
Prudentius in Romano.

TABORUM. FR. hæc dictio apud Aldelmum de laudibus Virgin. reperitur, ubi sic ait: [Præmisso Christi taboro, & Christi vexillo armatus. Joannes Meursius *Laborum* legit, idest, *Labarum*; idem enim erat dicere *Laborum*, ac *Labarum*, ut in dictione *Labarum* dictum fuit. Henricus verò Spelman putat significare tympanum militare, quod vulgò *Tamburro* dicitur; at qualis sensus esset Christi tympano præmisso, & quidnam esset hoc Christi tympanum? Insuper tympanista in exercitu non præcedit, ut in illa dictione *præmisso* insinuatur; magis ergo consonum mihi videtur corrigi *Cantabro*, quo termino Tertullian. etiam usus est advers. Gent. cap. 16. inquiens: [Sypara illa vexillorum, & cantabrorum, & labarorum stolæ crucium sunt.] Vide *Cantabrum*.

TABULA, idest, campus, & spatium in vestibus à Græcis, & à Cedreno ταβλία dicitur. [Eodem tempore investivit Corpus B. Petri Apostoli tabulis argenteis deauratis. Anastas. Bibliot. in Pelag. II.] Ac clarius idem in Leone III. [Aliam vestem habentem tabulas chrysoclavas tres.] Sed potiùs in his locis tabulam pro lamina intellexisse videtur Anastasius. Nihilominus Tertullianus lib. de pallio cap. 1. hoc vocabulo utitur ad significandas plicaturas in vestibus contractas. [Tunicam longiorem cinctu arbitrante suspenditis, & pallii jam teretis abundantiam tabulata congregatione fulcitis.

TABULA ITINERARIA, Altare portatile. Vide *Altare*.

TABULA OFFICIALIS, in Chronica Casinensi significat tabellam, in qua notantur Monachi, ad quos spectat aliquod officium exercere in Choro, sive in Monasterio, lib. 3. cap. 22.

TABULARIUS, in eadem Chronica loco supra cit. denotat illum, cujus erat officium tabulas officiales conficere.

TABURCINUS, tympanum. [Buccinarum clangorem, ictusque taburcinorum. Matth. Parif. in histor.] qui idem tympanum *Thabar* ibidem appellat, ex Arabico *Tabal*.

TACEO. Vide *Silentio*.

TACITURIO, tacere cupio. [Unde cognosce, quod etsi tacere nec dum cœpimus, certè taciturire jam deliberavimus. Sidon. lib. 3. epist. 16.

TALAGA. Vide *Togala*.

TALAMASCA, larva, facies fictitia, unde Horatius lib. 1. satyra 5. cecinit:

——— At illi fœda cicatrix
Setosam lævi frontem turpaverat oris
Campanum in morbum, in faciem per multa jocatus,
Pastorem saltare uti cyclopa rogabat:
Nil illi larva, aut tragicis opus esse cothurnis.

Itaque Talamasca, idem quod *Masca*, & italicè *Maschera* dicitur. [Larvas Dæmonum, quas vulgus Talamascas vocat, sub anathemate prohibemus. In quodam Canone Concil. Rhemensis.] Aliqui falsò crediderunt, quod in hunc locum *Larvas Dæmonum* apparitiones spirituum malignorum per incantationem excitatas significaret, sed re vera falluntur; nam de eisdem ludicris larvis Nilus Abb. epist. 81. ad Gaudentium Silentiarium, inquit: [Non enim caperis ludicris, aut ludibriis Dæmonum non attendis.] Nam similia bacchanalia sacrilegia esse antiqui existimavere, ita D. August. ser. 215. de tempore, de similibus ludicris agens, inquit: [Ita durissimè castigate, ut eos pœniteat rem sacrilegã commisisse.] Talamasca autem, Masca, & Maschera, à *Maschara* Arabico vocabulo provenit, quod significat *Ebrium*, & *Scurram*. Synonyma verò habes in dict. *Cervula*, & *Masca*.

TALENTUM, τάλαντον, moneta, de qua fit mentio passim in Sac. Scriptura, quod juxta Josephi Hebræi documentum lib. 14. antiq. cap. 12. erat ponderis CCL. librarum; nam, ut ibidem ait, apud Hebræos continebat C. minas, & quælibet mina pensabat duas libras cum dimidio. Itaque hebraicum talentum contineret his temporibus viginti quinque millia aurea scuta. FR. reperiebantur & alia talenta diversorum valorum, ut apud Auctores de ponderibus, & mensuris agentes habetur, nempè, *Talentum atticum* majus, & parvum; sive majus, & minus; minus LX. minas continebat; majus LXXX. Quare cum talenta Livius nominat, de magnis ferè, & quidem de atticis intelligendus est. Item *Talentum Babylonicum* valebat drachmas VII. *Aeginenm* X. *Syrium*, sive *Hebraicum*, de quo supra, DC. drachmas, atticæ æstimationis. Fuit & *Euboicum Talentum*, cujus meminit Livius, quod ferè idem cum attico fuit. Talentum igitur atticum minus (ex quo facilè pondus majoris attici talenti comprehenditur) distribuebatur in minas LX. dracmas VI. obolos XXXVI. semiobolos LXXII. chalcos CCVI. lepta MDVII. *Mina* duplex quoque fuit, *Vetus*, scilicet, quæ continebat drachmas septuaginta quinque, & *Nova Solonis*, drachmarum centum; sed apud Livium nova semper intelligitur. *Mina* igitur continet drachmas C. obulos DC. semiobolos MCC. chalcos, quos quidem in æreola transferunt MDC. lepta quæ minuta vocant XXVCC. *Drachma* dividitur in obolos VI. semiobolos XII. chalcos XXXVI. lepta CCLII. *Obulus* in chalcos VI. lepta XLII. *Chalcus* in lepta VII. quæ vix dividi possunt. Pondera etiam variis modis calculabantur apud varias Nationes, & secundum varietates temporum; unde non potest dari certus, & præcisus valor, atque pondus Talenti.

TALEIUS. Vide *Abascantus*.

TALLIA, contributionis impositio. [Talliis, seu collectis, & exactionibus aggravare. Concil. Lateranen. sub Innoc. III. can. 46.] quod vocabulum ex gallica voce *Taille*, quæ propriè ramum ex arbore sectum significat, nam popularis contributio est pars recisa ex bonorum possessionibus sub-

subditorum. FR. [Et inter cætera nituntur, & student, ut illis collectas, & tallias, & alia hujusmodi &c. De immunitate in 6. cap. 1.] Prædictus Lateranensis canon habetur in lib. 3. Decretal. tit. 49. cap. 7. [Fideles etiam Monasterii nonnunquam datiis, & talliis aggravasti. Bullar. Casin. tom. 2. Constit. 230.] :I: Hodie tamen nomine talliæ intelligitur præmium à Principe, vel ab ejus Curia divulgatum, ac promissum illi, seu illis, qui revelabunt aliquem occultum Reum, vel aliquem denominatum delinquentem, & in manibus Curiæ vivum, aut mortuum tradent, atque consignent. Ac in utroque sensu deputationem significat. Vide *Taxatus*. *Taxatio*.

TALLIO. FR. verbum, taxare, & contributionem imponere significat. [Ecclesiis, ecclesiasticisque personis regularibus, & sæcularibus imponunt onera gravia, ipsosque talliant, & eis collectas imponunt. De immunit. cap. 3. in 6. §. 1.] Vide *Taxatus*. *Taxatio*.

TALMUD, titulus cujusdam futilis libri hebraici, qui latinè sonat doctrinam, sive instructionem, refertus quidem crebris, ac multis fabulosis, falsisque Sacræ Scripturæ expositionibus. Hujus Commentarii Auctores *Talmudistæ* appellantur, & primus blasphemator fuerat Judas quidam Simeonis filius, qui centum, & quinquaginta annis post Jerosolymitanam destructionem vixerat; ac posteà secunda vice Compilator fuit Rabbi Jona, qui in humanis extitit post tertium sæculum à prædicta recensita destructione. Tandem anno Christi 916. denuò compositum fuit à Rabbinatu, & à Rabbi Asse, & aliis successivè; prohibitum autem est, nedum Christianis, verum etiam Hebræis anno Domini 1319. à Joanne Papa XXII. quia etiam Hebræi tenentur credere in recto sensu Sacram Scripturam; ideò si penes aliquem ipsorum invenitur hic superstitiosus Codex, à Sancto Inquisitionis Officio punitur. Vide Baronium ann. 476. num. 68.

TALPA. Vide *Spalagus*.

TAMBURIUS. Vide *Sortumina*.

TANA. FR. agmen facinorosorum, l. cognovimus, de seditionibus.

TANGANO, litigo, in lege Salica tit. 60. ex Theutonico vocabulo *Tangher* idem significante.

TANGANUS, Advocatus ex supradicta etymologia, & reperitur in legib. Riboariorum [Servi Regis, & Ecclesiarum non per actores, sed ipsi pro semetipsis in judicio respondeant, & sacramento absque tangano conjurent, tit. de tabular. in fine.

TANOLA, FR. laqueus ad capiendas feras, l. si in pedica, de Venatorib. & l. si quis feram, eod. tit.

TANQUAM. FR. hæc particula non est negativa, sed ostensiva proprietatis. D. August. in Psalm. 125.

TANSERIA, & *Tenseria*, lis, & contentio. [Hæc est summa pecuniæ perditæ, & tanseriæ datæ. In vita S. Albani Abb. apud Matt. Paris.] à verbo Gallico *Tanser*, contendere, objurgare.

TAPHUS, τάφος, sepulchrum. [Beati pignoris taphum de loco depositionis movere nequaquam præsumpsit. In Vita S. Celsi Episc. Trevir.

TARAGA, arabicum nomen *Tarabha*, idest, tobalia, velum, fascia ad instar illius, qua uti debent Episcopi peregrinantes ex præscriptione Cæremonialis lib. 1. cap. 3. ubi sic habet: [Circa collum fasciam sericâ coloris nigri latitudinis duorum palmorum.] Qua etiam utuntur Doctores Ecclesiastici Siculi, & Melitenses supra superpelliceum ad modum stolæ in concionando, sive in processionibus, sed in Melita soli Doctores in Theologia utuntur. Vide *Boja*.

TARENUS, moneta, de qua fit sæpè mentio in Chronica Casinensi. Hodie in utraque Sicilia, & in Melita adhuc durat, vulgò *Tari* dicitur. Trinacriæ autem tarenus correspondet octo bajochis Romanis, sed Neapolitanus valet multo plus. Fortassè corruptè dicitur à Turone. Vide *Turonis*.

TARGUM, nomen hebraicum, interpretationem significans; sic enim Hebræi Chaldaicam interpretationem Sacræ Scripturæ appellaverunt, quia post captivitatem Babylonicam meliùs Chaldaicam, quàm Hebraicam linguam intelligebant; quæ quidem translatio facta fuit à Jonatha filio Uriel, XLII. annis ante Christi adventum; ideòque apud Catholicos est potiùs utilitatis, quàm auctoritatis, cùm in eo multæ parabolæ falsæ contineantur. Ab hoc vocabulo nomen barbaro-græcum *Targuman*, vulgariter *Torcimano*, sive *Dragomano* derivatur, idest, interpres, de quo dictum est in dict. *Dragumanus*.

TARICHUS, τάριχος, salsamentum, muria, caro salsa, condimentum. [Asserebant cuncti piscium salsorum, & tarichorum in navi positorum, hunc esse putorem. In vita S. Antonii cap. 35.

TARICHOPOLA, ταριχοπώλης, salsamentarius.

TARICHOPOLIUM, ταριχοπωλεῖον, salsamentaria taberna, ubi tarichi & salsamenta venduntur.

TARINCHA, subula ignita, qua compungebantur & forabantur Sanctorum Martyrū membra. [In quorum naribus & auribus jussit Rictiovarus Præses immitti tarinchas. Martyrol. Rom. 11. Decemb.

TARTARUM, & *Obscurum*, quid significet in Missa defunctorum. Vide *Offertorium*.

TASSALE, hoc vocabulum invenitur in quadam Epistola quatuor Episcoporum Papæ missa apud Matthæum Parisium in ejus hist. sub anno 1239. idest: [Tassale verò S. Severi.] Derivatur à nomine *Tassus*, quod significat acervum vel strues, ex Belgico vocabulo *Tas*, quod ex verbo ejusdem idiomatis *Tassen* oritur, & aggerem denotat; itaque significare videtur fructus, & proventus, qui ex terris spectantibus ad Sancti Severi Ecclesiam congerebantur. FR. Verba Matthæi Parisii hæc sunt: [Dum quendam frumenti confertum aggerem, quem vulgariter tassum nominamus, venalem æstimans consideraret, ann. 1238.

TASSELLUS. Vide *Tasellus*.

TA-

Tata, Minister Aulæ Constantinopolitani Imperatoris, de quo Codinus egit; sed non explicavit, ad quid hoc officium inserviebat; Petrus tamen Possinus in græca historia Pachimeris, ab eo latinitati donata, in ejusdem doctissimis observationibus Eunuchum majorem fuisse existimat, qui curam gerebat Nutricum prolis imperialis: ad quod ego quoque inducor; nam vocabulum puerile est, pueri siquidem Tatam loco Patris pronunciant.

Tatiani Haeretici. Vide *Encratitæ*.

Taurobolium. Vide *Criobolium*.

Taxatio. FR. Ordinatio, impositio. [Quod si testis deficiat, innocentis fidem sola jurisjurandi taxatio manifestat, can. Omne quod, 22. quæst. 1.] Idest, deficientibus testibus tunc ordinare debet judex, ut accusatus medio juramento ejus innocentiam purget.

Taxatus, ordinatus, addictus, & obligatus; unde *Taxatus* dicebatur præsidiarius Miles, qui in aliquo præsidii loco constitutus, addictus, & obligatus erat ad residendum, quo vocabulo barbaro usi sunt etiam Græci ταξάτοι. [Anno tertio Imperii Leontii, acie Arabes in Africam mota hanc obtinuerunt, & ex proprio exercitu taxatos in ea quosdam constituerunt. Landulphus lib. 20.] FR. significat propriè deputatum, & dicitur etiam de milite spirituali: [Eos, qui in Clero taxati fuerint, sive in monasterio deputati, decrevimus neque ad militiam, neque ad honores sæculares venire, can. Eos qui, 20. quæst. 3.] Vide *Tallia*. *Tallio*.

Taxellus, figura in osse, vel alia re incisa, quæ apta ad imprimendum existat, veluti sigillum, quo vocabulo utitur Anastasius Bibliot. in ejus latina translatione Concilii Niceni II. FR. Dicitur etiam *Tassellus* tam latino-barbarè, quã italicè. Item significat frustillum panni. [Cœpit sub obtestatione Domini multis precibus exposcere à me, ut unum pannum de tassellis illius, quem à nudo sui corporis habuisset, fœminæ deferrem. In vita S. Cæsarii Episcopi lib. 2.] sic etiam italicè pro frustillo panni usurpatur: [E passavano la maggior parte in una gonella stretta, e di grosso scarlatino &c. E cinte d' un scheggiale all' antica, e un mantello foderato di vajo, col tassello di sopra. Ricordanus Malaspina cap. 161.] & propriè denotat id, quod Itali *Bavaro del Mantello* appellant. Item italicè *Tassello* dicitur frustillum corticis peponis, quod ad pregustandam ejus qualitatem incisum fuerat, ac denuò obturatur. Item appellant *Tassello* impressores aliquod emblematis corpus, vel insignis gentilitii scutum in ligno impressorio variabile, & separabile ab aliis circumfiguratis ornamentis. Item etiam italicè significat operculum sigillatum in medio altaris portatilis, sub quo custodiuntur reliquiæ Sanctorum.

Taurus signum cœleste quid sit. Vide *Arcturus*.

Taxiarchus, præfectus ordinum militarium. [Ille taxiarchis vocatis, ait: Nimis mihi videntur gravia Imperatoris præcepta. Jo. Diac. in vita S. Greg. Papæ. FR. græcè ταξίαρχις, Centurio. Suidas. Ælian. de ord. Milit. Polyb. lib. 6. de Milit. Rom. Etymol. Plato lib. 6. de leg. ea voce usus est etiam S. Proclus orat. 7. in S. Teoph.

Tebeth. FR. hebraicum nomen juxta Bedæ interpretationem significat Januarii mensem, sed ex Sacra Scriptura constat fuisse decimum mensem. [Ducta est itaque ad cubiculum Regis Assueri mense decimo, qui vocatur Tebeth. Esther. cap. 2.] Si ergo primus Hebræorum mensis erat Martius, ut cumulatim probat Paulus Sherlogius in ejus dioptra antiquitatum hebraicarum lib. 2. dissert. 4. sect. 5. per totam; sequitur, quòd decimus mensis Lunaris hebræorum in Decembrem cadat. Vide etiam Auctores citatos in dict. *Elul*.

Teclatura. Vide *Theclatura*.

Tecta Densare. Hic loquendi modus, non rectè intelligitur ab iis, qui orientales, africanasque domos non viderant, ut dictum est in dict. *Cymatium*, & *Doma*. Significat igitur argillosam terram super tecta condensatam, ut in eisdem citatis dictionibus dictum fuit; ideò patrio more Tertullianus de habitu mulierum c. 6. dixerat: [Nec tamen, aut fundamentis demandandis, aut parietibus moliendis, aut fastigiis sustinendis, aut tectis densandis necessaria.

Tecurium. FR. tegumen. [Ut super altaria tecuria fiant. In Constit. Caroli Magni.

Te Deum Laudamus &c. canticum à duobus Ecclesiæ Doctoribus Ambrosio & Augustino compositum, in eo die, quo ex aqua & Spiritu Sancto renatus fuerat idem Aurelius Augustinus, ab eodem D. Ambrosio ad catholicismum de anno 388. reductus, ac alternatim prolatum; licèt solum D. Ambrosium aliqui Authorẽ faciãt, sed à communi opinione non esse recedendum docet Lorinus super Psalm. 27. & confirmatur à S. Datio Mediolanensi Præsule lib. 1. ejus Chron. c. 10. Imò in eadem Mediolanensi Civitate prope Ambrosianam Basilicam ostenditur sacellum, in quo ex antiqua traditione dicitur baptizatũ fuisse D. Augustinum, & ex ejusdem Sacelli pictura, ac inscriptione colligitur; ex quo loco usque ad præfatam Basilicam fama est, quòd prædicti Ecclesiæ Doctores à Deo inspirati prædictum canticum alternis vicibus persolvissent; ideò à multis devotis fidelibus usque ad nostra tempora in eadem loci intercapedine hoc canticum recitari solet. Gelasius Papa in officio recitari sancivit; nam anteà non dicebatur. Vide *Responsorium*. FR. *Te Deum Laudamus* non dicebatur in officio B. Mariæ, nisi in ejus solemnitatibus: [Ut inter commemorationem, & solemnitatem differentia ostendatur. Unde Te Deum Laudamus regularius dimittitur, quàm dicatur in laudibus matutinis, can. Consilium, de celebrat. Missar. l. 5. decretal.] Ubi Glossa explicat dictionem *Regularius* inquiens: [Idest, regulare est, ut dimittatur, non ut dicatur. Sic 7. quæst. 1. can. adversitas, §. cum autem; ibi comparativum ponitur electivè, hic ponitur negativè. *Sic* minus, idest,

idest, non, ff. de trib. illud.] Cæterùm S. Datius Mediolanensis Archiep. sup. citatus, fuit vir magnæ sanctitatis, & authoritatis, qui tempore Justiniani Senioris Imperatoris floruerat, ut D. Gregorius Papa lib. 1. Dialog. c. 4. testatur, & quod Te Deum fuisset alternatim compositum per Divos Ambrosium, & Augustinum, adstipulatur etiam Card. Bellarmin. lib. 1. c. 14. de bonis operibus in particulari. ‖ Ecclesia tamen Romana observat non recitare hoc canticum tempore Adventus, & Quadragesimæ. Benedictini verò illud in omnibus Dominicis per annum persolvunt, rationemque refert Radulphus Glaber lib. 3. ejus hist. c. 3. quod nempè inter hos Monachos, & Patres cujusdam Concilii orta fuerat contentio, & interrogati Abbates Benedictini ab Episcopis illius Concilii, quare contra ritum Romanum recitarent hoc canticum in jejuniorum Dominicis? Abbates responderant, hoc ex instituto eorum Patriarchæ D. Benedicti observare, cujus regula à D. Gregorio Papa confirmata fuerat. Occasione prærallegati canonis Consilium, de celebrat. Miss. ubi Innocentii Papæ III. verba habentur, quod [Te Deum laudamus &c. dicatur in laudibus Matutinis.] Quæritur inter Auctores, an hoc canticum ad laudes potiùs, quàm ad matutinum pertineat? sed communiter respondent Doctores esse matutini partem. Microlog. c. 34. Hugo spec. Eccl. c. 3. ac praxis id confirmat, dum in nocte Nativitatis Dom. matutinum cum hoc cantico terminatur; dicitur autem in prædicto can. Consilium, quod [Te Deum dicatur in laudibus matutinis:] quia ibi intelligitur matutinum cum laudibus conjunctum, ita docet Navarrus, & nos in dictione *Laudes* egimus.

TE IGITUR. Vide *Canon Missæ*.

TEGNON, τέκνον, idest, filius: [Benè venisti tegnon. In vita SS. Perpetuæ, & Felic.

TEGULARIA. FR. Maga, Incantatrix, quia super tecta, ac tegulas earum præstigia facere solent. [Tegularia malefica, quod supra tegulare sacrificet. Gloss. Isidori] in ejus tamen textu mendosè legitur *Tugellaria maleficia*. Hujus synonyma. Vide *Maga*.

TELEIOSIS, sive *Teliosis*, τελείωσις. FR. sic appellatus est Baptismus à D. Gregorio Nazianzeno in Julianum, ubi ait: [Et primum sanguine quidem, non sancto, lavacrum inquinatur, cum nostro Baptismo Baptismum (τελειώσει τελείωσιν) odii anteponas.

TELETA, τελετὴ, cæremonia. Vide *Missa*.

TELETARCHA, τελετάρχης. FR. cæremoniarum institutor, conditor: [Quocirca ipsos quoque discipulos ad sacrum sacerdotium ducens, & si esset, utpotè Deus, cæremoniarum conditor (τελετάρχης) nihilominùs &c. D. Dionys. Areop. de Eccl. Hierarchia.] Ubi de Christo Domino loquitur discipulis suis sacerdotium tradente.

TELONIUM, τελώνιον, locus, in quo vectigalia exiguntur, Italicè *Dogana* dicitur, à τέλος, idest, vectigal; seu potiùs τέλεσμα. [Et cum transisset inde Jesus, vidit hominem sedentem in telonio Matthæum nomine. Matth. cap. 9.] Dicitur etiam *Teloneum* ipsamet gabellæ exactio. [Postea quoque aliam ejusdem Regis de omnium teloneorum remissione impetravit. Flodoar. l. 2. c. 17.] FR.] De teloneis verò mercatorum, & pontium, & de decimis ad portam Monasterii dandis, sicut in aliis prædeptis continetur, pariter roboramus. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 27. Et nullus ex ripatico, vel cispatico, atque portatico, vel teloneo, ei quippiam ingerat, ibidem const. 36.] Sed mendosè *Toloneo* ibi habetur; sicut etiam ibid. const. 60. & alibi passim *Theloneum* perperam scribitur.

TELONARIUS, Publicanus. [Hujus Regis telonarii sunt pauperum oppressores. S. Cyprianus, de jejunio, & tentat.] Regem, dæmonem tenebrarum principem intelligit.

TEMPESTARII, Fascinatores, qui mediantibus eorum incantationibus tempestates in aeris regione commovent, de quibus S. Agobertus, qui etiam inquit, quod hujusmodi tempestates à vulgo *Aura levatitia* dicebantur. FR. Hujusmodi præstigiatoribus pœna præscribitur lib. 1. Capitularium cap. 6. ubi etiam *Obligatores* dicuntur, quia inter alias eorum maleficas artes ligant homines, ne matrimonium exercere valeant, de quibus eleganter D. Hieronymus scripsit, inquiens: [Rei uxoriæ hostes, quique, vel perpetuas, vel nimium diuturnas nuptiarum ferias feriali carmine, & nodo indicunt,] & Propertius etiam in idem cecinit, de quo in dict. *Suffocatus* diximus. Hujus nominis synonyma. Vide *Maga. Obligator*.

TEMPLATIM. Vide *Vicatim*.

TEMPLUM. Vide *Ecclesia*. Templum Idolorum. Vide *Contina. Idolium*. FR. Gentiles templa adibant discalceati. [Solvere calceamentum de pede jussit Moysen illum sacrorum institutorum interpretem, ostendens nondum purum esse, neque omninò à corruptione, ac mortuorum operum qualitate liberum, vitæ illius, quæ ex lege ducebatur, incessum: in quo autem reliquiæ corruptionis, ac mortalitatis insint, eum nefas esse ad Deum accedere. Id à Gentilium consuetudine divinus ille Moyses didicerat: neque enim ii templa adibant pedes induti calceis exanimatorum animantium pelle confectis: id enim eorum legibus inter immunditiæ genera recensebatur. S. Cyrill. Alexand. lib. 2. de adorat.] quem ritum observant etiam hodie Mahometani. Aliquando tamen in sacra Scriptura Templum pro regia domo accipi disputat Nicol. Abramus in ejus Pharo Vet. Test. lib. 13. cap. 6. nu. 27. & seqq.

TEMPORANEUS, opportunus. [Præparaverat velut homini temporaneum invitator ille convivium. D. Ambros. de pœnit. cap. 37.

TEMPORIUS. FR. adverb. significat citiùs. [Dominico die temporiùs surgatur ad vigilias. In Regula S. Benedicti cap. 11.] Ubi aliqui Codices habent mendosè *Temperiùs*.

TENACULA, forceps. [Brachium S. Joseph ab Arimathæa in argento, cum tenaculis in manu

de

de argento. In ejus vita 17. Mart.] hujus vocab. synon. Vide *Forceps*.

TENI, sunt aliquæ virgæ, sive baculi, ex belgico vocabulo *Teenen*, idest, tener, ita appellati. Vide *Baculus*. Metaphoricè tamen sortes significant, ut in frisiis legibus, tit. 14. §. 1. refertur; iis enim baculis optantium sortes detegebantur, hoc, nempè, modo: quando inter varios de aliquo delicto imputatos, nesciebatur præcisè, quis eorum verè deliquerat; tunc omnes ad Ecclesiam ferebantur, ibique, si duo suspecti erant, duo baculi super altare ponebantur, unus, scilicet, cum signo crucis, alius verò simplex, & lana munda cooperiebantur, interea infamati Deum orabant, ut eorum prætensam innocentiam protegeret, ac ad altare accedens Sacerdos, & si ejus copia non esset, innocens puer, sorte deducebat unam ex illis virgis: & si extrahebatur virga cruce signata, tunc illi duo, vel si plures ibi infamati, omnes innocentes declarabantur, si autem extrahebatur virga sine cruce, tunc omnes se purgare ab imputato delicto tenebantur, & quot erant imputati, tot virgæ cum singulorum nominibus inscriptę sub ea munda lana tegebantur, & denuò mittebatur sors, & ille Reus delicti declarabatur, cujus nomen prius prodibat, quæ superstitiosa ignorantia à Gentilibus originem traxerat, ut colligitur ex supra dict. frisiis leg. loc. cit. FR. à sacris canonibus tanquam sæcularis purgatio prohibita fuit, ut ex ejus synon. in dict. *Purgator* notatis invenire licebit. [Sancimus, & Apostolica auctoritate statuimus, ut sicut bon. mem. Gerardus quondam Casinen. Abbas cum assensu Fratrum suorum decrevit, ut nullus Clericorum in toto Territorio Sancti Benedicti habitantium sęculari judicio constringatur, nec ab aliqua persona laica judicetur, vel purgationem facere &c. Bullar. Casin. tom. 2. const. 207.

TENIMENTUM. FR. possessio, prædium; quod Romæ *Tenuta* vulgò dicitur: [Prohibemus étiam nè quis homines in tenimentis ipsis habitantes excommunicationi, vel interdicto subjacere, aut Clericos Monasterii, vel tenimentorum eorum ad synodum vocare præsumat. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 185. num. 8. & seqq.

TENOR. FR. pro testamento: [Ut legata, quæ ex tenore Antonini defensoris à nobis debétur Monasteriis. D. Gregor. in Regist. lib. 12. epist. 30.] Ubi perperam in ejus Notis Antonius Dadinus hoc vocabulum possessionem intelligit.

TENSERIA. Vide *Tanseria*.

TENSO. FR. teneo, retineo. Marculfus Monachus in ejus formular.

TENTATIO HUMANA. FR. [Tentatio vos non apprehendat, nisi humana, 1. Corinth. cap. 10.] quæ dist. 2. de pœnit. can. Inter hæc 23. sic exponitur: [Hinc etenim Prædicator egregius dicit: Tentatio vos non apprehendat, nisi humana: Humana quippe tentatio est, qua plerumque in turpi cogitatione tangimur, etiam nolentes, quia, ut nonnunquam illicita in animum veniant, hoc utique in nobismetipsis ex humanitatis corruptibilis pondere habemus; jam verò dæmoniaca est, & non humana tentatio, cùm ad hoc, quod corruptibilitas carnis suggerit, per consensum se animus adstringit.] Ubi Glossa primos motus intelligit, qui non sunt in nostra potestate.

TENTIPELLIUM. Vide *Folleo*.

TEPORUS, tepidus. [Favonius flatu teporo. Sidon. lib. 9. epist. 16.]

TERESIANI. Vide *Corbicularius*.

TERGIVERSATOR. FR. est in universum ab accusatione desistens, ita Glossa in cap. In tantum de Collus. detegen. ubi sic inquit: [Tergiversari est in universum ab accusatione desistere, can. si quem, 2. quæst. 3. §. Notandum. Unde potest exponi tergiversationes, idest, versutias, sive calliditates, de quibus induxit inquisitores, ut desisterent ab inquisitione.] Postillator autem in Rubricam Gratiani, quæ incipit: Qua autem, 2. quæst. 3. in princip. quæst. aliam etymologiam hujus nominis affert, nempè: [Is est Tergiversator, qui terga vertit adversario accusato, & citra abolitionem desistit, & hic incidit in Turpil. & extraordinariè punitur &c.] Glossa verò ibidem distinguit Tergiversatorem à *Calumniatore*, & à *Prævaricatore*, inquiens hoc pacto: [Accusator in quinque peccare potest, vel errore decipitur, aut temeritate, seu calore iracundiæ ad accusandum provocatur, aut calumniatur, aut prævaricatur, aut tergiversatur; sed in omnibus his casibus, si desistit, impetrata abolitione quacunque, non punitur, nec infamis est, ut Cod. de abolit. lege 1. & 2. &c. Secùs si est, vel calumniator, vel prævaricator, vel tergiversator. Calumniator tenetur ad pœnam talionis (*hodie non est in usu*,) ut infra in hac eadem quæst. can. calumniator, & can. qui non. Prævaricator potest neminem accusare, & extra ordinem punitur, ut infra eadem dist. §. notandum, in fine. Tergiversator punitur in quinque libris auri, ut ff. de prævaricat. leg. 3. in fin. Testis etiam calumniator pœnam talionis sustinet, 3. quæst. 9. cap. nihilominùs, 33. quæst. 5. can. hæc imago, §. Mulier, & can. Mulierem, §. Nec testis, eadem quæst. Si autem tulerit aliàs falsum testimonium, punitur extra ordinem, 6. quæst. 1. can. quicunque.] Vide *Accusator*. *Prævaricator*.

TERMINALIA. FR. Gentilium festa, quæ in mense Febr. celebrabantur. D. August. lib. 7. de Civit. Dei cap. 7. Beda tamen lib. de nat. rer. inquit ad diem 23. Februarii celebrari solita.

TERMINUS LOCALIS. Vide *Bundæ*. *Pali termales*.

TERMINUS PEREMPTORIUS. Vide *Peremptorius*.

TERMINUS, falsum Numen. Vide *Facularum accensores*.

TERRATICUM, contributio pro fructibus terræ, quam Colonus solvere debet directo Domino: [De silvis, ubi partem habent, & terris, nullus, nisi per ipsorum voluntatem terraticum accipiat. In præcepto Ludovici Regis.]

TERRICULA, terror. [Pueri, & mulierculæ nostræ cruces, & tormenta, ferras, & omnes suppliciorum terriculas inspirata patientia doloris, illu-

illudunt. Minutius] Ubi de constantia Martyrum loquitur.

TERRITORIUM. FR. est jurisdictio, dioecesis, confinium ad Principem, Ecclesiasticam personam, Rempublicam, Civitatem, vel alium habitantium locum spectans; quod à Glossa in can. si quis Episc. 16. quæst. 3. sic definitur: [Territorium est universitas agrorum intra fines cujuscumque Civitatis.

TERTIA, hora canonica. Vide *Horæ canonicæ*.

TERTIANA LABORANS. Vide *Hemitritæus*.

TERTIATOR. FR. qui non est Longobardus. [Et hoc promittimus de tertiatoribus, ut si à Longobardo venundati fuerint, comparentur. In Capitular. Sicardi apud Camillum Peregrinum, cap. 4. & 13.

TERTIOCERIUS. FR. officium, sicut Primicerius, Secundicerius, apud Baronium in Notis ad Martyrol. 19. Maii, litt. *d*. Vide *Primicerius*.

TERTULLIANISTAE. FR. Hæretici Tertulliani Carthaginensis presbyteri sequaces, qui asserebant animam esse immortalem, sed corpoream, ac peccatorum animas post mortem dæmones fieri, 24. quæst. 3. can. 39. Alios Tertulliani errores. Vide *Psychicus*.

TERTUSSUS. FR. porcula lactans. [Si quis tertussũ porcellum furaverit. In lege Salica tit. 25. §. 11.

TERUNTIANI, FR. Romanorum numi, cujus valoris erant. Vide *Folleralis*. Vide etiam Baron. an. 330. num. 44.

TESAGA. Vide *Texaga*.

TESSARESCAEDECATISTAE, hæretici. Vide *Quartadecimani*.

TESSERA. Vide *Contesseratio*. *Contessero*.

TESSERACOSTUS, τεσσαρακοστὴ, idest, terminus quadraginta dierum, qui intercedit intra Resurrectionis Pascha, & Ascensionem; quemadmodum *Pentecostes* dicitur terminus quinquaginta dierum ab eadem Pascha numerandorum.

TESTAMENTARIUS. Vide Elogicus in dict. *Elogium*.

TESTAMENTUM. Vide *Diatheca*. *Elogium*. *Scriptura suprema*. *Tenor*. Testamentum falsum. Vide *Internecinum*. Testamentum officiosum, & inofficiosum. FR. Glossa in can. si ad scripturas, dist. 10. sic explicat: [Officiosa dicuntur, quæ continent pietatem, quæ nulli obsunt, & alicui prosunt: sicut inofficiosum dicitur testamentum, quod est contra officium pietatis, ut ff. de inoffic. testament. leg. 3.] Utrumque Testamentum Sacræ Scripturæ. Vide *Dittochæum*.

TESTAMENTI PAGINA, apocha. [Viginti solidos, si plus vobis visum fuerit, in reparationem Ecclesiarum, quæ in ruinis esse perhibentur, sub testamenti pagina dare se convenit, quatenus & illic remedium sit, & nostra debeat esse munitio. D. Gregor. in Regist. lib. 9. cap. 44. ad Venantium Fesulanum Episcopum.] In aliquibus tamen codicibus mendosè legitur *Monitio*, cum re vera *Munitio* restitui debeat, quæ cautionem, & assicurationem Pontificis denotat hic. Hujus vocabuli synonyma. Vide *Apocha*.

TESTIMONIALIS, dicebatur Diaconus, qui assistebat Episcopo. FR. Diaconi Assistentes Episcopo ordinati sunt in eorum vitæ testimonium, occasione calumniæ Symmacho Papæ excitatæ, ut testatur Ennodius in suo Apologet. pro eodem Pontifice composito. Sed hæc ordinatio habetur antiquior, nimirum, in primitiva Ecclesia, ut videre est in can. Apostol. lib. 3. cap. 44.

TESTIMONIO. FR. verbum, testor, testificor, l. Ludovicus, de testibus.

TESTIMONIUM. FR. aliquando in sac. litteris, & penes Eccl. Scriptores pro die festivo, seu legali cæremonia usurpatur, ut docent Arias Montanus in psal. 22. 2. Abulens. in 3. Reg. cap. 2. q. 3.

TESTIS. FR. qui testimonium præbet. [Quod si amborum partium testes sint æquè idonei, possessoris testes præferuntur, cum promptiora sint jura ad liberandum, quàm ad condemnandum, cap. 3. de probationibus, lib. 2. decretal.] Testes numero plures præferuntur minoribus ex adverso adductis. Ibidem cap. 19. Ille, qui est eodem crimine infectus, contra reum testificari non potest, nullique de se confesso, adversus alium in eodem crimine est credendum. Ibid. cap. 10. de testibus, & attestatis. Qui intestabilis dicitur. Vide *Intestabilis*. Testis calumniator, qua pœna puniebatur. Vide *Tergiversator*. Testis fide dignus. Vide *Utilis persona*.

TESTITRAHUS, Aries, ita appellatus ob magnitudinem testiculorum, quos raptare cogitur. [Nam & Arietem, (non quem Laberius reciprocicornem, & lanicutem, & testitrahum; sed trabs machina est, quæ muros frangere militat) nemini unquam adhuc libratum, illa dicitur Carthago studiis asperrima belli, prima omnium armasse in oscillum penduli impetus, commentata vim tormenti de bile pecoris capite vindicantis. Tertull. de pall. cap. 1.] Hìc non de ariete animali ait, de quo antiquus Poeta Laberius cecinit, quem testitrahum, lanicutem, idest, habentem lanigeram cutem, & reciprocicornem, nempe, cornua spiraliter reciprocata habentem appellaverat; sed de ariete bellico instrumẽto Tertullianus agere dicit, cujus primos inventores Carthaginenses fuisse affirmat, qui commentantes, & exemplum trahentes ex ariete injurias capitis ictu vindicante, oscillum penduli impetus formarunt. *Oscillum* dicitur, quod Romani recentes *Cannosiendola* vocant, ut in dict. *Oscillum* dictum fuit; erat autem penduli impetus, quia librabatur, & impetuosè percutiebatur in hostium mœnia, dum è brachiis militum, vel ex alia machina per funes pendebat, ut apud Vegetium describitur. FR. Calepinus in dict. Reciprocicornis *Vestitrahum* pro Testitraho posuit.

TESTUDO. Vide *Raca*.

TETRADITAE, τετραδῖται, Hæretici ita appellati, quia in festo Paschæ ad instar feriæ quartæ jejunabant; seu, ut aliis placet, quia quartam personam Sanctissimæ Trinitatis admittebant. Vide *Tetrus*.

TETRAETERIS, τετραετηρὶς, ãnus quartus, quadriẽniũ.

TE-

TETRAGRAMMATON, τετραγράμματον, ideſt, quatuor litterarum, ita vocatum fuit nomen Dei, quia apud omnes ferè Nationes ineffabile ejus nomen quatuor litteris pronunciatur. Vide *Adonai*.

TETRANSITON. FR. erat annona pro ſcholaribus ſolvenda: [Eorum, videlicet, qui annonas ſcholarium omnium ſolvunt, quod appellatur tetranſiton. Hypomneſt. de Anaſtaſio Apocriſ. in Collectan. Anaſtaſii per Sirmondum in 8. edit. pag. 257.

TETRAO, *onis*, & *Tetraona*, *næ*. Nomen volucris cujuſdam, de quo Tertullianus lib. 1. adverſ. Marc. cap. 13. ſic ait: [Una tetraonis pennula, taceo de pavo, ſordidum artificem pronunciabit tibi creatorem?] De hoc volatile mentionem fecit Plinius lib. 10. nat. hiſtor. cap. 22. Aliqui crediderunt eſſe phaſianum: FR. ſed de hoc idem Plinius eodem lib. 10. c. 48. & lib. 11. cap. 33. mentionem facit, atque phaſianus avis notiſſima à Latinis appellata quoque fuit, de qua Statius 4. Silv. 3. Juvenal. ſat. 5. 7. Martial. lib. 5. epig. 8. lib. 13. epig. 44. & 67. & alii. Nonnulli tamen Gallinam pratenſem, ſive Gallum montanum tetraonem eſſe autumant; ſed hujuſmodi aves non concordant cum Pliniana deſcriptione tetraonis in prædicto lib. 10. cap. 22. adducta, ubi ſic habetur: [Decet tetraonas ſuus nitor, abſolutaque nigritia, in ſuperciliis cocci rubor. Alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit, quorum & colorem reddit. Nec ulla ales excepto ſtruthiocamelo majus corpore implens pondus, in tantum aucta, in terra quoque immobilis prehendatur. Gignunt eos Alpes, & Septentrionalis regio. In aviariis ſaporem perdunt. Moriuntur contumacia ſpiritu revocato. Proximæ eis ſunt, quas Hiſpania aves tardas appellat,] :|: In agro Viterbienſi de anno 1662. quædam avis inviſa capta fuit, quam puto fortaſſe eſſe tetraonem prioris ſpeciei à Plinio deſcriptum; nam dorſum flavum nigris maculis conſperſum habebat, alæ candidæ, ac nigredine in extremitate virgatæ, colloque oblongo, & capite criſtato, item ſuperciliis coccineis, quæ exiccata conſervatur in muſæo Eminentiſs. Dom. mei Card. Brancacii. FR. Quod penes Romanos utraque avis, Phaſianus, nempè, & Tetrao ſuum peculiare nomen habuerit, patet ex Suetonio in Caligula cap. 22. ubi inquit: [Hoſtiæ erant phœnicopteri, pavones, tetraones, numidicæ, meleagrides, phaſianæ, quæ generatim per ſingulos dies immolarentur.] Auctor verò hic impugnatus eſt ab Ulyſſe Aldrovando, qui tom. 2. de Avibus cap. 6. De Urogallo, ſeu Tetraone, vocat hanc avem Gallinaceum ſylveſtrem, & Phaſianum, & diffusè ibidem agit cap. 7. Inſuper in eodem c. 6. Aldourandus confundit Tetraonem cum *Erythro taone*. *Erythro* enim *taon* nil aliud eſt, quàm ruber pavo græcè: ταὼς etenim Græci, *Taus* Arabes & Turcæ etiam pavonem appellant.

TETRAPHYLLUM. Vide *Crionia*. Ejus ſynonyma. Vide *Pileus*.

TETRAPOLIS. Vide *Theopolis*.

TETRARCHA, τετράρχης, ideſt, in quarta parte Princeps; nam Romani judaicum ſtatum in quatuor partes ſub tot Principibus conſtituerant, quas *Tetrarchias* appellabant. Tiberii autem Cæſaris tempore erat tetrarcha Galilææ Herodes, & Philippus frater ejus tetrarcha Iturææ, & Trachonitidis regionis; & Lyſania Abilinæ tetrarcha. Lucæ cap. 3.

TETRAPLA. Vide *Hexapla*.

TETRAS. Vide *Tetrus*.

TETRASYRTICUS. Vide *Diaſyrticus*.

TETRAVANGELIUM, τετραευαγγέλιον, Codex continens quatuor Euangelia. [Conſtantini temporibus fuit Juvencus Hiſpanus Presbyter genere nobilis, qui tetravangelia hexametris verſibus ferè ad verbum transferens, quatuor libris compoſuit. Platina in vita Marci Papæ I.

TETRAVELA, τετράβηλα, ideſt, quatuor velis. Vide *Chryſoclavus*.

TETRICUS. FR. ita appellatus eſt Auguſtus Imperator. Baron.

TETRUS, τέταρτος, quartus:

Elias Vates, quem tetra volumina regum. Aldhelmus, ideſt, quartus liber regum. Et pro quaternario numero τετρὰς uſurpavit D. Ambroſius lib. 3. de Abrahamo cap. 11. ita inquiens: [Eò quòd tetras omnibus numeris apta ſit.] Qui quidem Sanctus Doctor cum proteſtaretur minimè admittendam eſſe quartam Sanctiſſimæ Trinitatis perſonam, in lib. de Incarnat. Dom. cap. 7. ſic fatetur: [Nec timeo, nè tetrada videar inducere.] Unde *Tetradita* dicebantur Hæretici, qui quartam perſonam in divinis ſomniabant. Vide *Tetradita*.

TEUCRA, & *Teucrus*. Vide *Turca*.

TEUTISCUS. FR. Theutonicus, Germanus. [Quē ſi vulgò audiſſes, dulcifluus emanabat: ſi verò idem barbara, quam teutiſcam dicunt, lingua loqueretur, præeminebat claritatis eloquio. S. Paſchaſius Abb. in vita Adelhardi Corb. Abb.

TEXACA, & *Teſaga*, furtum occultum, in Lege Salica tit. 11.

TEXTILE. Vide *Plecta*.

THABOR, & *Hermon*, montes in Syria, de quibus Pſal. 88. *Thabor* interpretatur veniens lumen, & *Hermon*, anathema ejus. D. Aug. in eod. pſal.

THABORITAE, Hæretici Huſſitæ in Boemia, à quadam Civitate ſic dicti, quam Ziska eorum ſeductor ædificaverat, & nomen Thabor indidit, ubi jactabat, ſe veram religionem ejus ſectarios docere ad oſtentationem Salvatoris noſtri, qui ſuam gloriã tribus Apoſtolis in monte Thabor manifeſtaverat. Item hujuſmodi Hæretici *Horebitæ* dicti ſunt ex eadem oſtentatione, quia in monte *Oreb*, ſive *Horeb* Deus filiis Iſrael per Moyſen ſe oſtẽderat. [Dominus Deus noſter locutus eſt ad nos in Horeb. Deuter. c. 1. Dominus Deus noſter pepegit nobiſcum fœdus in Horeb. Ibid. cap. 5.] Qui mons *Petra Horeb* in Sac. Scriptura, & *Petra Oreb* promiſcuè dicitur. [En ego ſtabo ib coram te

te super petram Horeb. Exod. c. 17. Et petra Oreb. Judic. c. 7. & Isajæ c. 10.] Vide *Orebitæ*.

THALAMUS, pro Ecclesia. Vide *Cubiculum*.

THALIA. FR. θάλεια, idest, convivium, ita denominatus fuit quidam Arii liber, in quo ad fœdissima carnis vitia excitabat. Sozomenus lib. 1. cap. 20. & D. Athanasius de scientia Dionysii, & orat. contra Arian. testantur. Sed potiùs legendum est *Thalea* ex famosissima Romæ muliere, de qua Plutarchus in Numa, & Lycurgo: nam in eo libro in lascivias effœminari suadebat Arius; unde meritò saltatrici Herodiadi à D. Athanasio loc. cit. hic liber comparatus est.

THALLOPHORUS. FR. θαλλοφόρος, idest, panathenaicus, qui in gymnicis certaminibus ludebat, ferens in manibus ramum olivæ, vel lauri, quæ festa à Theseo in honorem Minervæ instituta fuerunt, & Athenis celebrabantur, atque *Panathenæa* dicebantur. Erant autem duplicia, majora, scilicet, in quolibet quinquennio celebrata, quæ à Romanis ideò *Quinquatria* vocabantur, & minora quotannis celebrata: in his enim ludis pueri, & puellæ complexis manibus pyrricham saltabant. Alex. ab Alex. lib. 5. c. 8. & lib. 6. c. 19. Cœl. Rhodig. lib. 6. c. 46. Annualia autem festa *Thalysia* dicebantur. Idem Rhodig. lib. 12. c. 17. Quæ superstitio in multis Christianorum Civitatibus adhuc viget, cum in Kalendis Maji ramos virentes in signum anni recentis sustollunt, quæ Romæ prohibita fuit ab Alexandro Papa VII. Sed apud Romanos *Panathenæa* in mense Martii teste Dionys. Halicarnasseo lib. 2. celebrabantur, quæ autem fiebant in mense Maji. Vide *Majuma*. Errare tamen existimo Calepinum in dictione Thallophori asserentem Athenis hos ramos senes ut plurimum gestasse, unde per jocum Thallophori dicebantur, qui ad munera obeunda erant inutiles; nec Authorem aliquem pro se affert. Quare rectius puto, quod ironicè Thallophori dicebantur senes lascivi, qui ad instar thallophororum puerorum, ut supra dictum est, impotenter supra senectutis vires, & contra eorum ætatis decentiam cum fœminis cohircinationem irritare coguntur: hanc enim phrasim usurpavit D. Jo. Chrysost. hom. 8. de Anna &c. ad significandas adhuc impotentes puerorum ad coeũdum vires, qui nihilominus ad id pronos se ostendunt. [An non videtis frequenter, quod qui in Urbibus versantur, pueros nuper lacte depulsos faciunt thallophoros?

THAMAR. FR. nomen prop. in Sac. Script. hæbraicè significat amaritudinem, D. Aug. lib. 22. contra Faustum Manich. cap. 84. Sed Arabicè dactylos fructus significat.

THAMMUS, Syriacè Adonidem Veneris amasium significat; nam ubi Vulgata habet: [Ecce ibi mulieres sedebant plangentes Adonidem. Ezech. c. 8.] legunt LXX. [Plangentes Thammos,] à greco idiomate θαμμὸς, de qua superstitiosa, ac lugubri celebratione dictum est in dict. *Astarthen*. *Salambona*. De Bethlehemitico loco, ubi Christus natus est, D. Hieronymus epist. 13. hæc refert: [Bethlehem nunc nostram, & augustissimum orbis locum, de quo Psalmista canit: Veritas de terra orta est; lucus inumbrabat Thamuz, *idest*, Adonis, & in specu, ubi quondam Christus vagiit, Veneris amasius plangebatur.] Itaque apud Hebræos *Thamuz* tam Adonem, quàm Julium mensem significat, sic etiam Arabes Julii mensem *Tammus* vocant. FR. Menses Hebræorum, & Arabum cùm sint lunares, solet proinde Thamuz mensis, ut plurimum quartum, & quintum mensem solarem amplectere; ideòque Auctores citati in dict. *Elul*, Thamuz quartum anni mensem appellant, qui hìc tamen *pro quinto mense* habetur. Cæterùm quoad *Adonidis fabulam*, *hæc* narrat Procopius Sophista Christianus in *Esajam* commentator super illa verba ejusdem Prophetæ: [Qui mittit in mari obsides, & epistolas biblinas super aquas, cap. 19.] ubi Procop. sic inquit: [Placet poetis quibusdam Cinyram olim cum Myrra filia rem habuisse, natumque inde filium Adonim nomine, cujus rei cum patrem puderet, in monte fuisse expositum, & à nymphis orcadibus educatum. Cum autem ad florem ætatis pervenisset, & venatione delectaretur, Venerem ejus pulchritudine victam, cum *adolescente* esse congressam: Martem deinde *Veneris amore* captum, & id ipsum ægrè ferentem, cum se in aprum mutasset, venantem interemisse: Venerem autem, cum mortis dolorem ferre non posset, etiam ad inferos, ut amasium inde referret, penetrasse. Verum cum & ibi etiam à Plutonis conjuge adamari eundem contigisset, anno in duo tributo, ut adolescente sex mensibus divæ alternis potirentur, inter easdem convenisse. Postea verò cum id reversa amicis narrasset; instituta festorum celebritate, sicut antea desiderium absentis luctu testati fuerant, eosdem revertenti esse congratulatos. Atque horum utrumque in posterum ad nostra etiam usque tempora (si hujus sententiæ Auctori credimus) Alexandriæ celebrari: cujusmodi ritum orgiorum etiam Judæi veræ pietatis immemores, postea sibi assumpserunt. Nam & apud Ezechielem in hæc verba legimus; Et vidi; & ecce sedentes mulieres Thamuz (idest Adonim) lugebant. Tale verò quiddam erat, quod Urbis illius Cives efficiebant. In testam litteras ad mulieres, quæ Bibli erant, tanquam Adonide reperto, conjiciebant; quod obsignata postea, sacrisque peractis in mare demissa (ut docebant, qui mittebant) Biblum spontè deferebatur, lugendique Civitatis mulieribus finem adventu suo faciebat.

THAMUZ, sive *Thammuz*. Vide *Thammus*.

THAMNUS, θάμνος, rubus, spinosus frutex. [Thamnus, & piscis fui, inquit. Cur non magis & pepo tam insulsus, & chamæleon tam inflatus? Planè ut piscis, ne aliqua sepulturæ conditio reputesceret, assum se maluit in Ætnam præcipitando, atque exinde in illo finita sit metensomatosis, ut æstiva cœna post assum. Tertull. de anima cap. 32.] De Empedocle loquitur, qui in ignivomam Ætnæ voraginem se projecit, & uti

uti Pythagoricus animarum transmigrationem asserens à Tertulliano irridetur. FR. Thamnum rubi speciem nullibi legi, cum Plinius lib. 24. cap. 14. omnes rubi species asserat, & de hoc vocabulo nullam faciat mentionem; fortasse *Rhamnus* restitui debeat ex græco vocabulo, de quo loco cit. Plinius. [Inter genera ruborum Rhamnos appellatur à Græcis candidior, & fruticosior.] Ita etiam in Sac. Scriptura. [Omnia ligna ad rhamnum. Ignis de rhamno. Judic. cap. 9. Spinæ vestræ rhamnum. Psal. 57.] Benè tamen θάμνος græcè est nomen magis latè patens, arborum densitatem, cespitem, arbustum, lucum, fruticem significans, à nomine θαμινὸς, vel θαμινεὶς, frequens, spissus. Lexicon græco-lat. Junii, & Scapulæ; qui tamen Scapula valdè errat, dum ait hoc vocabulum significare hinnulum, perperàm interpretans duo Homeri loca, primum nempe, Iliad. 22. in quo sic habetur:

Τὸν δ' εἴπερ πελάθῃσι καταπτήξας ὑπὸ θάμνῳ.

Idest, ut Spondanus interpretatur:

Hanc quamvis lateat trepidans sub frutice.

Alius Homericus textus à Scapula malè intellectus est Odysseæ 6. ubi sic habet Rhapsodus:

Ὡς εἰπὼν θάμνων ὑπεδύσετο δῖος Ὀδυσσεὺς.

Idest, ut Spondanus vertit:

Sic loquutus arbustis clam egreditur divus Ulysses.

Cum Spondano concordat Henricus Stephanus in ejus Thesauro Græco sub eadem dictione. Quare Pamelius in ejus notis ad Tertulliani locum cit. & Latinius ab eodem adductus non benè interpretati sunt hanc dictionem, ponentes *Thamnum* in significatione rubi; nam thamnus, ut supra visum est, significat quemlibet fruticem durissimum. Item Pamelius in figuris proverbialibus ejusdem Tertulliani illud adagium supra adductum *Æstiva cœna post assum*, extra rem exponit, inquiens, antiquos in cœna solitos fuisse apponere quasdam assatas linguas, de quibus ipse autumat loquutum fuisse Tertullianum. Sed re vera æstiva cœna, idest æstuans, & ardens rogus intelligitur, qui inferorum, seu funeris cœna dicebatur; unde Catullus cecinit:

Vidistis ipso carpere è rogo cœnam.

Et Persius:

——————— Sed cœnam funeris hæres
Negliget iratus.

Sic enim Empedocles jam assus in flammis Ætnæ se in æstivam, & ardentem funeris cœnam exhibuit assum, & combustum.

THANIS. FR. de quo vocab. in Psalm. 77. [Quæ fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Thaneos.] Mandatum humile interpretatur D. Aug. in eod. Psal. Sed scribi solet *Tanis*, N. 13. Isaj. 10.

THANATIUM. Vide *Soccordium*.

THARSIS. FR. regio, Exploratio gaudii interpretatur. D. Greg. Papa lib. 4. moral. cap. 17. in c. 3. Job. Ex qua regione classis Salomonis quolibet triennio deferebat aurum, & argentum, 3. Reg. cap. 10. 22.

THASCIUM, S. Cypriani pronomen. [Interea jam Thascius. Prudentius de ejusdem Sancti Martyrio,] & [Cyprianus Thascius Afer] scripsit Georgius Fabricius. Carolus verò Vidman, & Jacobus Bongarsius existimant esse nomen patriæ. FR. alii Tatium legunt, putantes esse illius cognomen.

THAUMATURGUS, θαυματουργὸς, idest, miraculorum operator, quo titulo denominatus fuit S. Gregorius Neocæsariensis Episcopus ob prodigiosa ejus acta in confirmationem fidei.

THEANDRICUS, θεανδρικὸς, idest, divinus humanus, terminus adinventus ab Hæreticis Monothelitis ad denotandam malitiosè eorum assertam opinionem de unica in Christo operatione, confusa, scilicet, divina cum humana in Christo natura: qui terminus à Latinis *Dei virilis* interpretatur, & à Martino Papa I. in eo sensu horum hæreticorum damnatus est. Benè tamen his terminis uti possumus, intelligendo, scilicet, binas operationes, & voluntates in Christo distinctas, nempe, Divinam, & humanam. Vide *Dei virilis*. *Monothelitæ*.

THEARCHIA, θεαρχία: Dei principatus idiomate nostro transferri potest. D. Dionysius Thearchiam pro ipsa Deitate ponit, ad ipsius divinitatis supremam & infinitam dignitatem significandam, & ipsam honoratiùs compellandam. Ait enim: *Omnium sanctorum Theologorum hymnum invenies ad beatos thearchiæ processus manifestativè & laudativè Dei nominationes dividentem*. De Div. Nom. cap. 1.

THEATRAPUS. FR. Sac. Palatii Apostolici Officialis. [Datum XIV. Kal. Februarii per manum Amandi Episcopi Theatrapi Sanctæ Sedis Apostolicæ. In quadam Bulla Martini Papæ I. Baludiniensis Monasterii.] De eodem autem Amando sub eadem data, & in alia Bulla ejusdem Pontificis ad favorem Elnonensis Monasterii, hæc leguntur: [Datum per manum Amandi Episcopi Bibliothecarii Sanctæ Sedis Apostolicæ.] Bibliothecarii enim officium annexum habebat Cancellariatum, ut in dict. *Bibliothecarius* ostensum est. Ideò legendum puto *Theopropus*: θεοπρόπος enim græcè oraculorum interpretem Authore Æschylo in Prometheo, apud Junium in ejus Lexico græco-latino sub hac dictione, significat. Cancellarius enim Apostolicus est Oraculorum, sive intentionum Pontificis in bullarum expeditionibus interpres, ac *Organum Papæ* dicitur: sed hodie de Datario hoc verificatur.

THEATRI pars. Vide *Sanavivaria*. *Scamma*.

THECA, θήκη, græcè significat tegumentum, marsupium, & omne intercludens, atque ferè conjungitur cum re, quæ intus continetur, ut *Chirotheca*, *Dactylotheca*, *Hierotheca*, *Hoplotheca*, & similia: & hinc pro Idolo nonnunquam usurpatur; nam ibi Diabolus suum tegumentum habet, ibique responsa reddebat. [Offendit impios executores Dæmonum thecas in littore colentes. In vita S. Eliphii.] Quatenus verò Reliquiarium significet, ejus synonyma. Vide in dict. *Reliquiarium*.

Theclatura. FR. incisio, sive simile signum. [Si quis propter intentionem signa nova, aut theclaturam, aut sinaidam in sylvis alterius fecerit, l. si quis liber homo. tit. 26. de eo, qui terminum, l. 5. lib. 1.

Thelodives, vox græco-latina apud D. Augustinum, & significat cupidum ditandi; nam θέλω græcè significat velle, ac cupere; sic etiam apud eundem Doctorem invenitur *Thelosapiens*, idest, sapientiæ cupidus; *Thelohumilis*, humilitatis amator.

Theloneum. FR. Datium. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 60. Vide *Telonium*.

Thelohumilis. } Vide *Thelodives*.
Thelosapiens. }

Thema, θέμα, communiter positionem significat; apud tamen Ecclesiasticos Scriptores aliquando denotat militem præsidiarium, ad custodiendam aliquam regionem positum; imò & ipsam regionem etiam significat. [Vis majus scandalum, quàm quod se Imperatorem vocat, imperii nostri themata sibi usurpat? Luitprand. in legat.] Ac idem vocabulum reiterat, inquiens: [Duo illa themata, quæ ultra mare habet, volebant auferre.] FR. ego tamen puto Luitprandum in ea significatione usum fuisse hoc vocabulo, quo institutum originaliter fuerat, idest, positum, sive positionem; eodem enim modo italicè dicimus *Un posto difeso, ò presidiato da Soldati*, nempè locum à præsidiariis custoditum. Item *Thema* hebraicè auster intelligitur, ut S. Greg. in cap. 2. Job. exponit Moral. lib. 3. cap. 14. & in cap. 6. Job. ibid. lib. 7. cap. 14. Sic etiam interpretatur locus Jerem. 25. 23. [Dedan, & Thema, & Buz.

Themura. FR. dicitur permutatio litterarum, ut est illa chabalistica. Nicolaus Abramus in ejus Pharo vet. testam. lib. 7. cap. 2. num. 2.

Thensae. Vide *Vehiculum*.

Theocratia, θεοκρατία. Est Dei regimen.

Theodidactus, θεοδίδακτος, idest, docibilis Deo, vel divinitùs edoctus.

Theodiscus. FR. Theutonicus, Italicè *Thedesco* dicimus. [Dicam tamen, quæ est, secundum nostram barbariem, quæ est theodisca. Vualfridus Strabo de reb. Eccl. cap. 7.] Ubi sæpè utitur hoc vocabulo. Vide *Theotonia*. Synon. Vide *Teutiscus*.

S. Theodorus. Vide *Trichinas*.

Theodosiani. Hæretici. Vide *Eutychiani*.

Theologia. Vide *Pantologia*. Dicitur Cathedra divinitatis Theologiæ lectura. [In cathedra divinitatis sedit septem annos. In vita S. Bonifacii Episcopi.] Quia per septennium Sacram Theologiam docuerat.

Theologus, θεολόγος, idest, Dei loquutor, quo titulo cognominatus est D. Joannes Euangelista, quia tanquam aquila in Verbi increati generationem ejus lumina direxit, ac suam exorsus est euangelicam narrationem. Baron. ann. 97. num. 12. Itaque antonomasticè sub Theologi nomine à Græcis semper hic Euangelista intelligitur absolutè. Verum *Theologus Iunior* D. Gregorius Nazianzenus à S. Simeone Sancti Mamantis Monasterii Constantinop. Abbate denominatur, ad differentiam Theologi Senioris, & Euangelistæ Joannis. Theologi namque cognomentum Nazianzeno inditum est ob ejus supernaturalium, & divinarum rerum cognitionem, de quibus fusè in ejus operibus egit. Hodiè verò tam Præceptores, quàm discipuli in hac scientia, *Theologi* vocantur. Apud antiquos Authores *Doctor divinitatis* dicebatur Theologiæ professor. Vide *Deosophus*. *Docibilis*. *Superflui*. Theosophus in dict. *Areopagus*.

Theopaschitae, θεοπασχῖται, Hæretici, ita appellati, quia in Christo mortuam etiam divinitatem fuisse credebant; nam hoc vocabulum Dei passionem græcè significat. FR. Baron. ann. 862. num. 2.

Theophania. Vide *Epiphania*.

Theophantor, θεοφάντωρ, *synon.* Deiphantor, *Dei ostensorem*, aut *Deum ostendentem* sonat; à dictione θεός, *Deus*, & verbo φαίνω, *ostendo, in lucem adeo, exhibeo*, atque pro Theologo ponitur: qui nempe Deum clariùs exhibet, ejusque attributa methodicè ostendit. Vide *Deiphantor*.

Theophatus, θεόφατος, idest, à Deo pronuntiatus, Dei oraculo editus, aut vates, à verbo græco θεοφατίζω, ex Deo loquor, vaticinor, aut multa loquor.

Theophobus, θεόφοβος. FR. nomen proprium viri. Baron. an. 482. nu. 4. & seqq.

Theophorus, hoc titulo decoratus fuit D. Ignatius Martyr à Græcis; eo enim idiomate Deum ferentem significat θεοφόρος, quia hic Sanctus in corde Deum, & nomen Jesus impressum ferebat. FR. In Menæo tamen græco sub 20. Decembris habetur, quod hic Sanctus Martyr fuerat ille puer, quem Christus Dominus inter brachia ejus suscipiens, & statuens in medio discipulorum, inquit: [Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic magnus vocabitur in regno Cœlorum. Matth. 18.] Ex hoc facto putant Græci Theophorum denominatum fuisse hunc Sanctum Martyrem, quia susceptus fuerat à Christo eo pacto, quo dictum est; itaque potiùs à Deo allatum, quàm Deum ferentem dici debet, vel utrumque. Hujus Sancti epistolæ frivolè, negativis, nempè, argumentis, & non positivis tanquam falsæ impugnantur à Joanne *Dalleo*, cæterisque recentioribus Hæreticis. Vide *Theotocos*.

Theopolis, θεόπολις, Dei Civitas, ita in sexta Synodo appellata fuit Antiochia Syriæ, cujus Patriarcha *Theopolitanus* dicitur: rationem cur huic Civitati hoc nomen inditum fuerat, refert Baron. an. 428. num. 23. & seqq. Apud nonnullos Scriptores eadem Civitas *Epidaphne* appellata fuit, ἐπὶ δάφνη, idest, prope laurum. Ab aliis autem *Tetrapoli*, τετράπολις dicta, quia in quatuor regiones dividebatur. Tandem à D. Hieronymo lib. 2. in c. 6. Ezech. vocatur *Reblata*.

Theoprepia, θεοπρέπεια, divinus cultus. [Theo-

[Theoprepia autem, ita enim vocatur cultus Dei, majestati conveniens, est habitus, qui id conservat, quod Deum decet. Clem. Alexand. lib. 7. strom.] Vide Latria in dict. *Dulia*.

THEOPROPIA, seu *Theopropium*, locus, in quo publicabantur edicta Principis, ex Græco θεοπρόπιον, quod oraculum significat. Quod autem scripsit eximietas tua dubitare te, utrùm in theopropia debeas eadem gesta jubere proponi, fiat, si potest illuc frequens confluere multitudo. D. August. epist. 158.

THEOPROPUS. Vide *Theatrapus*.

THEORIA, θεωρία, contemplatio, à verbo θεωρέω, contemplor. [Noli autem scrutari, quæ supra te sunt, nec inanes cogita theorias. Blesen. serm. 140.] sic appellavit θεωρίαν S. Germanus Constantinopol. Patriarcha ejus tractatum de contemplatione.

THEORETICUS, θεωρητικὸς, contemplativus: quare malè in Cassiano collat. 1. c. 1. aliqui legunt: [Theorica vita fragrabat.] Dum legi debeat: *Theoretica vita fragrabat*: ita enim in ejusdem pervetusto Codice Vaticanæ Bibliothecæ habetur, & ex contextu ejusdem hujus lectionis veritas colligitur, ubi de floribus agitur.

THEOSEBIA, Θεοσέβεια. FR. græca dictio, quæ Dei cultus interpretatur. D. August. lib. 10. de Civit. Dei cap. 1. & lib. de Spiritu & littera cap. 11.

THEOSOPHUS, Θεόσοφος, idest, in Divinis peritus, theologus. Vide *Areopagita*.

THEOTES, Θεότης, idest, Deitas. [Theotetam enim, quam Deitatem Latini nuncupant. S. Hilarius in cap. 16. Matth.] Vide *Dealitas*.

THEOTOCOS, Θεοτόκος: ita Græcè dicitur *Deipara*, à voce Θεὸς, *Deus*, & verbo τίκτω, *pario, gigno*: quod in præterito, medio facit τέτοκα, idest *peperi*. Hinc ablato augmento, ut in verbalibus assolet, fit τόκος, *partus*. Sic ergo Græcè, cum accentu in penultima, est Deipara; sed Θεότοκος apud Græcos, cum accentu in antepenultima, & passivè, significat ex Deo genitum, & natum. Virginem Mariam dici debere Theotocon, seu Deiparam, in Concilio Ephesino definitum est: & Cyrillus Alexandrinus, qui in illo Concilio pro summo Pontifice præsedit, in Epistola prima ita dicendum probat. Cùm enim in Christo, contra Nestorium, unam solam esse personam definitum fuerit, quæ simul Christus sit & Deus; certè si B. Virgo Christum peperit, etiam Deipara extitit, idque per communicationem idiomatum duarum naturarum, humanæ & divinæ, in eodem supposito divino subsistentium. Nestorius verò Virginem Christiparam, ut & Christum Theophorum dicere maluit. Quare Damascenus lib. 3. de Fide orth. cap. 12. ait, *Christiparam autem nequaquam dicimus Sanctam Virginem, quia ad renuendum vocabulum Theotocos, idest Deipara, & Dei genitrix, sceleftus & odibilis, & cum Iudæis sapiens Nestorius id adinvenit*. Ubi Scholiastes Faber Stapulensis addit: Porrò quemadmodum Nestorius sacram virginem voluit Christiparam appellari, ut fuco illo suam obtegeret vesaniam: ita & Christum voluit appellari Deiferum. Ideò Damascenus subjungit; *Vnde & Deo odibilis Nestorius natum ex Virgine Deiferum dicere anhelavit*. Vide *Christotocos*.

THEOTONIA. FR. Germania. Ita Guntherus in histor. Constantinop. cap. 25. apud Henricum Canis. tom. 5. Antiq. lect. Vide *Theodiscus*.

THERAPEUTA, Θεραπευτής, Curator, minister, cultor, clientulus; item: [Therapeuta est medicus & Salvator. Epiphan.] Eodem vocabulo à D. Dionysio appellatus fuit Religiosus, & Dei servus.

THERAPIA, Θεραπεία, curatio, medela; item pro cultu, oratione, & observantia accipitur. Vide *Curatio*.

THERAPHIM, vox hebraica, significat Idola. [Et sine Ephod, sine theraphim, Osee cap. 3.] Licèt in hunc locum juxta D. Hieronymi expositionem figuram, & manifestationem significet; nam in eo Osee capite minatur Deus, quòd propter scelera populi Hebræi, ablaturus sit ab ipso populo sacerdotium per Ephod denotatum, & per theraphim revelationes Prophetarum. FR. at hujusmodi figuræ inter Gentiles tanquam Dii habebantur, futura prædicebant, & ab Astrologis formabantur, ut R. David Kimki asserit, & quodammodo influxum quemdam cœlestem recipiebant: ita etiam somniatur R. Abrahamus Aben-Ezra insignis inter Hebræos Astrologus, qui asserit fuisse à Michol talem figuram in lecto positam, ut ejus maritum David liberaret. 1. Reg. cap. 19. & ob eundem finem Rachel figuras ab ejus genitore Laban clam abstulerat, ut hic detegere minimè potuisset, per quam viam cum ejus viro Jacob se direxerat; nam ubi Vulgata habet: [Eo tempore ierat Laban ad tondendas oves, & Rachel furata est idola patris sui. Noluitque Jacob confiteri socero suo, quòd fugeret. Genes. cap. 31.] Paraphrasis Chaldaica transtulit: [Et tulit Rachel imagines, quæ erant patris sui.] Locus verò citatus Osee sic legitur in Vulgata: [Quia dies multos sedebunt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine theraphim.] LXX. autem habent: [Quia diebus sedebunt multis filii Israel non existente rege, neque principe, neque existente sacrificio, neque existente altari, neque sacerdotio, neque manifestatione.] Chaldaica paraphrasis transtulit: [Quia diebus multis manebunt filii Israel absque rege de domo David prognato, & absque dominium capessente in Israel, nec erit, qui sacrificet in beneplacitum in Jerusalem, nec erit in Samaria excelsum, necnon Ephod, nec qui responsum reddat.] Glossa Ordinaria hanc di-

ctionem sic exponit: [Theraphim dicuntur figuræ, & simulacra, quæ hic intelligimus. Cherubim, & Seraphim, vel quælibet alia templi ornamenta.] Rabschelomonis Jarbi hæc sunt verba: [Sine Ephod ipsorum Urim, & Tummim, quod occulta illis judicet: & sine Theraphim. Sunt imagines, quæ fiunt cum intentione unius horæ ad id comparatæ, & loquuntur ex sese, ac nuntiant occulta. Sic quoque transtulit Jonathan; Nec erit Ephod, aut judicans.] Rab. quidem Abraham Aben-Ezra ita exposuit: [Dicit Japhet filius Eli, Hoc est, quod dixit: quia non facies mihi sacrificium theraphim statua: juxta sententiam ejus non est statua prohibita, sed sicut loquuta est lex (*nimirum in lib. Iudicum*.) At alii dixerunt omnia de Idolis dici: sed non invenimus Ephod in vituperium. Sed rectum est in oculis meis: sine sacrificio Domino: sine statua ipsi Baal, sine Ephod Domino, & sine Theraphim idolis, quæ Laban Deos suos appellavit &c.] Rab. David Kimki ita Osee locum exponit: [Non est sacrificium ad Deum, nec statua ad Idola colenda: Non est Ephod Deo, quod nunciet futura per Urim, & Tummim; Nec sunt Theraphim idolis, quæ pronunciant futura juxta opinionem credentium in ea: sic nos hodie in hoc exilio omnes filii Israel sumus.] Quibus astipulari videtur Lyranus exponens per *Theraphim* simulacra Deorum; sed hæc opinio impugnatur à Dionysio Carthus. art.8. in c. 3. Osee, ea potissimum ratione, quia Deus in prædictum Prophetæ locum Hebræis ornamenta templi, & religionis minatur se ablaturum; itaque sic inquit Carthusianus: [Et sine theraphim, idest, imaginibus Cherubim, & Seraphim, quæ erant in templo, quæ simul cum templo cessaverunt. Theraphim propriè appellantur simulacra, seu figuræ, sed nunc pro Cherubim, ac Seraphim, aliisve quibuslibet templi ornamentis sumuntur, secundùm Hieronymum. Quidam per theraphim intelligunt imagines, in quibus solebant Dæmones dare responsa, quibus obviant, quia omnia, quibus filii Israel dicuntur hoc loco privari, pertinere videntur ad pœnam eorum, atque miseriam propter eorũ peccata. Esse verò sine theraphim, felicius est, quàm ea habere. Denique Ephod, & theraphim erant in habitaculo Levitæ, qui erat Sacerdos Michæ, ut legitur Judicum 17.] Leo Castro Oseecommentator theraphim intelligit esse lapides illos pretiosos in sacra veste Summi Sacerdotis positos, ex quorum splendore, vel obscuritate vaticinabantur futura, ut tradit Joseph. de antiq. lib.3.c.10. Castro, inquam, translationi LXX. innititur, qui pro dictionibus *Ephod*, & *Theraphim* interpretantur Sacerdotio, & Manifestatione. Quæ opinio ex Cherubim etymologia cõfirmatur, quæ latinè similitudinem, & simulacrũ significat: hinc æquivocarunt supradicti impugnati Authores, malè intelligentes simulacra Deorum. Vide *Cherubim*. Cæterùm de hac dictione fit mentio in cap.17. Judicum in significatione Idolorum, ubi sic habetur: [Qui ædiculam in ea Deo separavit, & fecit Ephod, & Theraphim, idest, vestem Sacerdotalem, & Idola.] Item cap. 18. ibid. [Nostis, quòd in domibus istis sit Ephod, & Theraphim, & sculptile, atque conflatile.] Et inferiùs: [At illi, qui ingressi fuerant domum juvenis, sculptile, & Ephod, & Theraphim, atque conflatile tollere nitebantur.] Et post pauca: [Tulerunt igitur, qui intraverant sculptile, Ephod, & Idola, atque conflatile.] Item paulò pòst: [Et tulit Ephod, & Idola, ac sculptile.] Itaque impugnari potest Carthusiani opinio, nedum ex hisce authoritatibus, quod *Theraphim* etiam idola significet; sed etiam *Osee verbis*, nam Propheta in persona Dei Hebræos *minabatur* auferre de medio illorum omnem regni potestatem, & religionis decorem, ut ita mortificati, ac contriti auferrent etiam ab eis vitia, & idololatriam: unde hanc protestationem exorsus est Osee c.2. inquiens: [Auferat fornicationes à facie (*nimirùm, Synagoga*,) & adulteria in medio uberum suorum, ne fortè expoliam eam nudam.] Idest, ut in eodem cap. [Cessare faciam omne gaudium ejus, solemnitatem ejus, neomeniam ejus. & Sabbatum ejus, & omnia festa temporis *ejus*:] sed quo fine hoc facturus erat *Deus*? *En quod* per os ejusdem Prophetæ ibid. *Deus ipse respondens*, subjungit, ut: [Et auferam nomina Baalim (*nempè, Idolorum*) de ore ejus, & non recordabitur ampliùs nominis eorum.] Quòd si hoc facient Jsraelitæ, tunc subjungit immediatè: [Percutiam cum eis fœdus in die illa.] Duplicia ergo ait Deus se ablaturum, & bona, nempè, cæremonias, & mala, adulteria, scilicet, fornicationes, & idololatriam; unde retorquendo Carthusiani argumẽtum, quod verum quidem est, quod auferendo Israelitis felicitates regni, & templi miserabiles eos reddit, & privatione Theraphim, felicius eis erit. Sed ablatio bonorum ea intentione præmittitur à Deo, ut populus exindè contritus idola, & vitia detestetur. Nec Judicum authoritas cap.17. quam pro se Carthusianus affert, ei suffragatur; nam, ut suprà retuli, iteratis vicibus declarat Sac. Scriptura ibi pro Theraphim Idola intelligere; ubi videtur, quod abutebantur Ephod hebræi in sacrificio Idolorum.

THERISTRUM, θέριστρον, idest, subtilis & æstiva, vestimentum messoris, sive muliebre capitis ornamentũ, sive velum, à græca dictione θέρος, nempè, æstas & messis: [Atticas stolas comportantem, & theristra tibi, & mihi sub æstivum anni tempus accommodata. Synes. ep.52.] De eodẽ velo Tertullianus cap.4. de pall. mentionem facit, dum Herculem effœminatum describit, inquiens: Qualis ille Hercules in theristro Omphales fuerit.] Et in Sac. Scriptura etiam habetur hoc vocabulum: [Quæ depositis viduitatis vestibus, assumpsit theristrum, & mutato habitu sedit in bivio itineris. Genes. cap.38. Et vittas, & theristra. Isai. cap.3.] FR. græca vox θέριστρον, pallium etiam denotat muliebre; nam ubi in Vulgata legimus: [Nunciatumque est Thamar, quòd socer ejus ascenderet in Thamnas ad tondendas

das oves. Quæ depositis viduitatis vestibus, assumpsit theristrum, & mutato habitu, sedit in bivio itineris. Genes. 38. 14.] ac de Rebecca in Vulgata: [Ac illa tollens citò pallium, operuit se. Genes. 24. 65.] LXX. autem *Theristrum* verterunt: & in Cant. 5. 7. ubi vulgata habet: [Tulerunt pallium meum] græcus textus θέριστρον legit: licèt verum sit, quod eo pallio fœminæ caput obnuberent: quare inquit Ambrosius: [Benè quidem quasi sponsa veniebat cum pallio, quo obnuberat caput suum, cùm sponsus occurreret: sicut Rebecca, quæ cognito, quòd Isaac veniret obvius, descendit de camelo, & pallio operuit se, lib. de Isaac c. 6.] Hoc indumento utebantur etiam penes Romanos sponsæ, quo caput cooperiebant: unde inquit Festus lib. de verb. signif. [Nuptias dictas esse, ait Ælius, & Cincius, quia flammeo caput nubentis obvolvatur, quod antiqui obnubere vocarunt,] & clariùs cit. D. Ambros. ibid. cap. 7. de hoc sponsæ pallio ait: [Non otiosè pallium ejus sublatum intelligis, ut aperta meritis, & nuda fulgeret.] De usu tegendi capita fœminarum Romanarum adi Baron. in Notis ad Martyrol. 7. Maji lit. c. De eodem indumento Isaj. 3. 23. [Et Sindones, & vittas, & theristra] D. Hieronym. [Theristrum pallium dicitur, genus etiam nunc Arabici vestimenti, quo mulieres provinciæ illius velantur, qq. in Genes.] ac in cap. 3. Esajæ: [Habent mulieres, & theristra, quæ nos palliola possumus appellare, quibus obvoluta est Rebecca: & hodie quoque Arabiæ, & Mesopotamiæ operiuntur fœminæ, quæ hebraicè &c. græcè θέριστρα, ab eo, quod in θέρει, hoc est, in ætate, & caumate corpora protegant fœminæ Theristra, quo tenuissimo in æstibus tegebantur umbraculo.] Ex Hesychio, qui inquit: [Theristra tenue indumentum, æstiva vestis.] Item erat idem, ac *Maphorium*, de quo suo loco dictum est. [Theristrum, & maphorium appellant. Philo Carpath. Episc. in cap. 5. Canticor.] Maphorium Fortunatus in vita S. Hilarii lib. 2. pallium esse tradit: [Cereus illuminatus casu super sepulchrum ejus ardens, corruit; ita ut maphortem sine læsione aliqua perarderet,] & paulò pòst pallium illud appellat, inquiens: [Tanquam si confinium cum ipsa fecisset inter ignem, & pallium.] Unde colligitur theristrum, sive maphorium, seu maphortem fuisse etiam in usu virorum, idque claré ex Tertulliano supracit. ac de Chrysostomo Constantinop. Episc. ex Synodo contra eum coacta: [Convocato Cleri totius Concilio, eum produxisse in medium tres Diaconos Acacium, Endraphium, & Joannem, eosque accusasse, quasi maphoriũ ipsius furto abstulissent.] A Suida verò *Kridemnon* appellatur: Κρήδεμνον, κεφαλοδέσμιον, ἢ μαφόριον, idest, Kridemnon, capitis est ligamen, sive maphorium, unde per dictionem κεφαλοδέσμιον datur intelligi, quod aliquo obligaculo devinctum ligaretur in capite. Describitur hoc indumentũ ab Eusthathio in Iliad. ξ. [Kridemnon capitis sanè tradunt esse velamentum ad humeros usque dimissum.] De Theristro etiam Isidor. lib. 19. c. 24. Hoc tamen genus pallii penes Arabes mulieres inserviebat ad tegendum caput, & faciem, de quibus Tertull. [Indicabunt Arabiæ fœminæ ethnicæ, quæ non caput, sed faciem quoque ita totam tegunt, ut uno oculo liberato contentæ sint dimidiam frui lucem, quàm totam faciem prostituere, de Virgin. veland.] quod usque ad præsens fœminæ orientales observant.

THESAURARIUS, Ecclesiastica dignitas in plerisque Cathedralibus. Item Romæ est Thesaurarius Cameræ Apostolicæ. [Ad Thesaurarium pertinet Basilicarii, & Ostiarii ordinatio, incensi cura, chrismatis cura conficiendi, baptisterii ordinandi, præparatio luminariorum in sacrario, præparatio sacrificii de his, quæ immolanda sunt, ad eum veniunt de parochis pro chrismate, cereos, & oblationes altaris ipse accipit à populo, ipse colligit per Ecclesias cereos in festivitatibus, ad eum pertinent ornamenta, & vestimenta altaris; quidquid in usu templi est, sub ejus ordinatione existit; vela, & ornamenta Basilicarum, quæ in urbe sunt, & non habent Presbyterum, ipse custodit. De candelis autem, & cereolis quotidianis quidquid superest in Basilicis, Basilicarius per singulos menses huic deportat. Isidor. lib. 2. de Eccles. off. cap. 11.] Ejus synonyma. Vide *Arcarius*. *Archiphylax*. *Cassularius*. *Cimeliarcha*. *Saccularius*. *Scenophylax*.

THESAURUS. Vide *Entheca*.

THEURGIA, Θεουργία, idest, opus, aut operatio divina interpretatur, à Θεὸς, *Deus*, & ἔργον, *opus*. Hinc *theurgus* dicitur, qui in sacris operatur: & hac voce *theurgicus* sæpè D. Dionysius utitur. Apud Gentiles theurgiæ nomen prorsus etymi sui dignitatem amisit, dum eam ad nefarias artes, & scelestas dæmonum operationes, quos inter Deos recensebant, transtulerint. Quasi verò illæ magorum & dæmonum illusiones, divinæ essent operationes, ut illas honestiore isto vocabulo apud superstitiosiores necesse fuerit compellare. FR. superstitiosa & magica ars, quæ falsam purgationem animis dæmonum invocatione promittit. D. Aug. lib. 10. de Civit. Dei cap. 9. & 10.

THEUT. FR. dicebatur quintus Mercurius Trimegistus ab Ægyptiis, & anni primus mensis etiam appellabatur. Cicero de nat. Deor. lib. 3. Item *Theut*, seu *Thot* vox est Ægyptia, quam Nicolaus Abramus in ejus Pharo vet. test. lib. 8. cap. 23. existimat fuisse nomen Josepho Jacob filio ab Ægyptiis inditum.

THIA, Θεία, nomen genericum, quod tam Materteram, quàm Amitam significat, quo vocabulo utuntur adhuc Hispani; Itali tamen *Zia* pronunciant, & Melitenses semper latinum vocabulum retinent *Amiti*, sive, *Amti*. Amita, idest, Thia ex parte paterna: [Si quis Clericorum, vel Monachorum præter matrem, aut germanã, vel thiam &c. Concil. Bracaren. cap. 15.] Quare in S. Gregorii Papæ Registro lib. 1. cap. 37. in epist. ad An-

Anthemium Subdiac. mendosè habentur hæc verba: *Paterchiæ meæ*: cùm restitui debeant: *Pateriæ thiæ meæ*. FR. reperitur etiam penes nonnullos Ecclesiast. Scriptores etiam nomen masculini generis *Thius*.

THICINYNA. FR. vox mendosa apud Isidorum, ubi de sacris indumētis Summi Sacerdotis agens, sic inquit: [Machil, quod est tunica talaris, tota thicinyna,] quod vocabulum juxta antiquum ejusdem Authoris Codicem M. S. correxit Vossius *Hyacinthina*. Ita etiam legitur in impresso Venetiis de anno 1483. ac magis confirmatur hæc germana lectio ex epistola Sancti Hieronymi ad Fabiolam, ubi de eodem Sacerdotali indumento scribens, sic ait: [Mail, idest, tunica talaris, tota hyacinthina.

THINGARE. FR. donare universaliter, ac liberè, l. si quis liber, de Adulter.

THINX. FR. Donatio universalis, ac libera. Item & singularis, l. si quis liber, de Adulteriis.

THIRSI, Hebræorum mensis septimus. Vide *Elul. Ethanim*. Joseph verò Judæus *Thuri* habet: Septimo mense &c. qui nostratibus est Thuri, Macedonibus Hyperberetæus appellatur, lib. 8. antiquit. cap. 6.] Quare errat Calepinus, dum in dict. Hyperberetęus inquit, Josephum hunc mensem octavum appellasse.

THIUS. Vide *Thia*.

THLIPSIS, θλῖψις, compressio, afflictio, angustia, & tribulatio, quo vocabulo usus est Lucifer Caralitanus lib. 1. pro S. Athanasio.

THNETOPSYCHITAE, Θνητοψυχῖται, Hæretici, qui asserebant animam esse mortalem, ut ipsummet nominis etymon declarat.

THOES, θῶες, lupi cervarii. [Hi namque sunt Thoes astuti. S. Ignatius Mart. epist. 12.] FR. De hac luporum specie hæc narrat Plinius: [Thoes (luporum id genus est procerius longitudine, brevitate crurum dissimile, velox saltu, venatu vivens, innocuum homini) habitum, non colorem mutant, per hyemem hirti, æstate nudi, lib. 8. cap. 34.] *Lupo cerviero* italicè vocatur, de quo etiam adagium est italicum *Il lupo muta il pelo, e non il colore*, quod de eo dicitur, qui in canitie, vel habitu religioso extrinsecè mutatur; sed vitia pristina semper in se retinet. De hac luporum specie multa refert Rhodig. lib. 27. cap. 23.

THOLUS, θόλος, tugurium, camera, cupula: [Cùm quinque annos versatus esset in Monasterio, secessit solus in mōtem Lyco, & in cacumine montis, factis sibi tribus tholis, ingressus se ipsum inclusit. Atque erat unus quidem tholus ad corporis necessitates, unus autem ubi operabatur, & edebat, alius ubi orabat. Pallad. c. 43. hist. Lausiacæ:] θόλος græcè significat propriè cupulam, sive cameram fornicatam. Vide *Tribuna*. *Trullus*.

THOMAS A KEMPIS. Italus. Vide *Pulverizo*.

THORA. Vide *Pentateuchum*.

THORACIDA, pictura, quæ usque ad Thoracem terminatur. [Deinde in gestis Silvestri Papæ legitur Constātinum Imperatorem per thoracidas Apostolorum, quod ipsos in visione viderit, cognovisse. Valfrid. de reb. Eccl. cap. 8.] quæ Apostolorum Petri, & Pauli imagines adhuc in Basilica Vaticana ostenduntur. FR. Est tamen quæstio, ubinam in corpore intelligatur terminari thorax. Hippocrates lib. de Arte indicat à collo usque ad ventrem, ubi scilicet hepar residet, terminari. Sed Aristoteles lib. 1. hist. animal. cap. 7. à collo ad crura usque definiri docet; & hoc pacto prefatę Apostolorū imagines in Basilica Vaticana ostenduntur in tabella depictæ. Item Salmasius quandā Dei Genetricis imaginē *Thoracletam* appellat, idest, medio tantum corpore *depictam*.

THOT. Vide *Theut*.

THRAX, idest, Asper. Vide *Asprum*.

THRENUS, θρῆνος, lamentatio, luctus, fletus; ita Jeremię Profetę Lamētationes denominatę sunt; de quibus Joannes Beleth. cap. 101. ita appellatas fuisse Jeremiæ lamentationes commentatus est, ex eo, scilicet, quia Propheta ille in quodā Monte Threno appellato ejus lamentationes composuerit, in quo monte audiuntur continuò damnatarum animarum lamentationes, quam fabulosam narrationem sequutus est Durandus. FR. Threni nænias, & lacrymas significant. *Threnos* scripserat Simonides Poeta ex insula *Ceæ*, ut Lilius Greg. Gyraldus de poet. & histor. dial. 9. testatur, ubi sic ait: [Scripsit & threnos, hoc est, nænias vel lachrymas. Horatius: Ceæ retractas munera næniæ, & Catullus: Mœstus lacrymis Simonides. Quanquam propter effectum, & reticentiam, locus hic Catulli parum lucidè à Grammaticis explanatur.] Vide *Hymnus*.

THRONI, cœlestium spirituum ordines. Vide *Deifer*.

THRONUS. Vide *Cathedra*. *Inthronizo*.

THUR, Juppiter. [Cæterum in expletione suarum expulsionum, atque exercituum sacrificabant olim venerantes *Thur Dominum suum*, *cui non* aliquid pecudum, atque pecorum; sed sanguinem mactabant hominum. Duconus in Danica hist.] atque ibidem, ubi de Lotario Regis Daniæ filio agitur, sic habetur: [Vehuntur lupi pernices ad lacerandas Dominicas oves, Deo suo Thur humanum sanguinem libantes.] Videtur potius Saturnum significare, tum ex affinitate vocabuli, tum etiam quia Saturno sacrificabantur homines; sed Jovem significare dicimus, *cui etiam humanus* sanguis sacrificabatur, ut ex *Tertulliano* cap. 9. Apolog. colligitur, ubi sic ait: [Ecce in illa religiosissima Urbe Aeneadarum piorum est Juppiter quidam, quem ludis suis humano proluunt sanguine.] Quare diem hebdomadis, quem Jovis diem dicimus, *Thursday* appellant Angli, Dani, & Germani.

THURARIUS, qui thura Idolis offert. Vide *Exsufflo*. *Suffocatus*. *Thurifico*. *Thurificatus*.

THURIBULUM, de quo dictum est in dict. *Incensarium*, pro cujus significatu hęc habentur: [Thuribulum nanque significat Corpus Dominicum, incensum ejus divinitatem, ignis Spiritum Sanctum. Gem. lib. 1. cap. 12. [Quare autem referatur

ratur ante Euangelium, sic explicat Amalarius: [Thuribulum antè Euangelium portatur; quia Christus odor suavitatis in igne passionis pro nobis sacrificatus prædicatur, lib.3. cap. 18.

THURIFICATIO debet esse secundum majorem partem ex incenso. [Materies autem, quæ adhibetur, vel solum, & purum thus esse debet boni odoris, vel si aliqua addantur, advertatur, ut quãtitas thuris longè superet. Cærem. Episc. lib. 1. cap.23.] Nàm verificari debent verba in benedictione pósita *Incensum istud &c.* & verba in incẽsatione prolata: *Dirigatur oratio mea sicut incensum &c.* præter alia mysteria in incensi materia significata. Quando debet Sanctissimum Eucharistiæ sacramentum incensari, tunc non benedicitur incensum; secus verò si occasione missarum celebrationis, aut vesperarum incensandum sit altare; tunc enim licet sit expositum Sacramentum, benedicitur nihilominus incensum. In Missis Defunctorum, & quando expositum est Sacramentum, in ministrando thuribulum non osculatur, neque manus Sacerdotis, nec ulterius incensatur Superior post osculum Euangelii, ut in aliis Missis solemnibus fieri solet; secus verò si indutus est sacris paramentis: hæc enim est romana praxis, quam ego pluries observavi. Cardinalis, quando in titulo suæ Ecclesiæ ad Missam cantatam assistit, dum ipse osculatur librum Euangeliorum, tunc Celebrans incensatur. Itaque regula generalis talis est, ut in principio Missæ, & post Euangelium nunquam superior non indutus sacris paramentis incensetur, nisi tantum tempore offertorii; ac recenter in cæremoniali Innocentii Papæ jussu correcto lib. 1. cap. 22. id manifestè declaratur, ubi sic habetur: [Nullus verò neque Legatus, neque Cardinalis, neque Episcopus, si non sint mitrati, incensantur in Missa, nisi semel, scilicet, post oblata:] ideo Pontifex quando in Cappella papali assistit ad Missam, semper est mitratus, & pluviali indutus, qui quando debet sedendo incensari, tunc ob reverentiam Cathedræ, quæ est prima sedes, thurificatur à Cardinali assistente genuflexo, & quando erectus incensatur tunc idem Cardinalis functionem illam exercet erectus. In Ecclesia græca quotiescumque reperitur Diaconus præsens, ad eum spectat Altaris thurificatio; in latina autem Ecclesia est Sacerdotis munus. Insuper Græci in actu incensationis semper cum thuribulo formant signum Crucis. Antiquitùs tamen in Ecclesia latina semel in anno, scilicet, in feria quarta post Dominicam III. Adventus Diaconus tempore matutini incensare solebat Altare, quando à Subdiacono, aliisque Acolytis processionaliter consociatus ambonem ascendebat, ubi Euangelium illius diei, nempè, *Missus est Angelus Gabriel &c.* cum ejus homelia canebat, qua peracta descendebat ad incensandum Altare, quæ cæremonia denotabat annunciationem ab Angelo Virgini exhibitam; Diaconi enim officium angelicum est. Incensatio autem Altaris virtutem Altissimi supervenientem in Virgine significabat. Durand. lib. 6. cap. 8. Incensatio oblatæ denotat unctionem capitis Christi à Magdalena antè passionem factam. Innocent. Papa III. lib. 2. de myst. Missæ cap. 57. Trina verò incensatio uni tantum præstari debet, nempè, digniori. Sac. Rit. Congregat. 11. Decembr. 1604. & 11. Decembr. 1614. quando incensatur Altare, incipiendum est à cornu sinistro. Vide *Bulla*. Dicitur etiam Thuribulum *Incensarium*, *Thymiamaterium*, *Suffitorium*. Vide *Thurifico*.

THURIBULORUM FESTIVITAS, erat quædam festivitas, quæ celebrabatur à Clero in aliqua Ecclesia, quando accipiebantur à Papa quædam monetarum munera *Presbyterium* appellata, de qua cæremonia fit mentio in quibusdam Scripturis in Archivo S. Angeli ad forum piscatorium Romanæ Urbis conservatis, in quibus loquitur de Clero Ecclesiæ parochialis S. Patermutii, ubi Clerus suscipiebat à Pontifice presbyterium sex denariorum. [In Thuribulorum festivitate.] Vide *Presbyterium*. In hac significatione. Vide *Roga*.

THURIFICATIO, incensatio. [Et facitis vos hodie post unitatem, quod à nullo factum est post thurificationem. Optat. Milevit. lib. 2. advers. Parmenian.] Cæremonias, & mysteria thurificationis. Vide *Thuribulum*.

THURIFICATUS, qui idolis dat thura, & incensat. [Cornelius qua ratione Trophimo, & thurificatis communicat. S. Cyprian. epist. 53.] qui à Tertulliano *Thurificuli* dicuntur. Vide *Cæremonior. Cruciola. Libellatici. Thurarius. Thurifico*.

THURIFICO, thura do, incenso. [Et Menelaus, qui nè thurificasse à suis Civibus probaretur, oculorum dolorem fingens, ad consessum suorum procedere trepidavit. Optat. Milevit. lib. 7. advers. Parmenian.] FR. [Omnes sua quærunt, non quæ Jesu Christi &c. ex quo genere sunt, qui vel thurificare idolis, vel codices divinos tradere, quàm mori, maluerunt. D. Aug. de Schismate Donatist. epist. 164. Julianus extitit infidelis Imperator; nonnè extitit Apostata iniquus idolatra? Milites Christiani servierunt Imperatori infideli; ubi veniebatur ad causam Christi, non agnoscebant nisi illum, qui in Cœlo erat: quando volebat, ut idola colerent, ut thurificarent, præponebant illi Deum, can. Imperatores, §. Julianus, 11. quæst. 3.] Cogebantur enim Christiani à Gentilibus in detestationem fidei christianæ, ut Idolis sacrificarent, illa thurificando. [Temporibus Diocletiani, & Maximini Olympiade LXVI. edictis crudelibus catholicæ fidei cultores, quos christicolas, & cruciolas, (*lege Crucicolas*) nuncupabant, ad thurificandum statutis (*lege Statuis*) ethnicorum cogebantur. Aldhelm. de laud. Virg. cap. 17.] Qui detestationis locus *Pejerarium* dicebatur. Vide *Pejerarium*. De hac Ethnicorum superstitione cecinit Ovid. lib. 13. Metam.

Thure dato flammis, vinoque in thura profuso,
Cæsarumque bovum fibris de more crematis.

Et Virgil. 4. Æneid.

——— Thuricremis eum dona imponeret aris.

Vide *Facio*. *Suffocatus*. *Suffragium*. *Thurificatus*. Spurcitias aliquando thurificabant Gentiles. Vide *Spurcalia*.

THUS. FR. incensum, cujus etymon à θύω, idest, sacrifico, deducitur. Auctores apud Pontanum. Ejus synonymum. Vide *Olibanum*.

THYAS. FR. apud Danielem Symmachus interpretatus est, quod Græci solent ἱεροσκόπους appellare, idest, qui exta inspiciunt, & ex iis ventura prædicunt, ut Hieronymus cap. 2. Danielis scribit. Sed θύω, sacrifico ac suffio significat, & θύος victimam, & hostiam denotat.

THYINUS, θύϊνος, odorifer, ex verbo græco θύω, quod significat odorem reddere. [Sed & classis Hiram attulit ex Ophir ligna thyina, 3. Reg. cap. 10.] Ac sæpè de hoc vocabulo in hoc capite, & in 2. Paralip. cap. 9. Item c. 18. Apocalyp. n. 12.

THYMELICUS, θυμελικός, citharœdus, tibicen, gesticulator, mimus. [Templum omnes magis sectentur, an theatrum? Dicta Euangeliorum magis diligent, an thymelicorum? Verba vitæ, an verba mortis? Verba Christi, an verba mimi? Salian. lib. 6. de Gubern.] FR. Thymelicus ex dictione græca θυμέλη deducitur, quæ variè significat, nempè, Aram. Apud Hesychium βωμός, idest, ara: idem apud Euripidem habetur, qui sic inquit: θυμέλαι θεῶν, hoc est, *Ara Deorum*. Item significat Orchestram, quæ propriè Chori pars erat in Theatro, θυμέλη, sive βῆμα, sive βωμός, sive pulpitum. Suidas in dict. σκηνή loquens de Orchestra. Cælius Rhod. lib. 8. cap. 8. Alii tamen θυμέλην mensam intelligunt, supra quam stantes in foro thymelici, atque canentes invitabant gentes ad theatralia, ut ex Plutarcho de orac. Pyth. & in polit. præcept. atque in Alexandro colligitur. Suidas idem videtur affirmare ex epigr. & Apulejus in ejus apolog. prior. qui Thymelicum choragiū pro apparatu histrionum etiam usurpavit. [Non tamen ex eo accipi me necesse est, exornari quoque ad speculum solere. Quid enim si choragium thymelicum possiderem? nam ex eo argumentarere etiam, ut me consuesse Tragœdi Syrmate histrionis, crotalove ad trieterica Orgia, mimi centunculo?] Itaque Thymelicus adjectivum nomen ex Thymele est, ut ex D. Aug. lib. 6. de Civit. cap. 7. satis liquet, ubi sic inquit: [Quæ sunt ergo illa sacra, quibus agendis talis egit sanctitas, quales nec thymelica in se admittit obscænitas?] Errat insuper Vives in cit. loco D. Aug. qui Donatum citat comentantem verba Terentii in Andria, [Ex ara sume verbenam,] dum Commentator dicat ibi aram vocari tymeli. Et licet locum Vives præcisè non demostret, est tamen in Andria Act. 4. scena 3. seu ut alii, scena 4. varios enim Ælii Donati codices hujus commenti inspexi, at nullibi talia inveni. Itaque Tymelici à tymele, quod est mensa, sive pulpitum, dicitur, Glossa in can. non oportet, il seconde, de consecrat. dist. 5. ubi textus per thymelicos intelligit mimos, qui etiam ad convivia versus finem intervenire solent, sic inquiens: [Non oportet ministros altaris, vel quoslibet spectaculis aliquibus, qui aut nuptiis, aut scenis exhibentur, interesse: sed antè quàm thymelici ingrediantur, surgere eos de convivio, & abire debere.] Item pro Thymelicis intelliguntur, qui ministrant ludentibus, ff. de his, qui no. leg. Athletas. Item Tribunus thymelicus dicitur Archimimus. [Hic neque Presbyter, neque Monachus, sed tribunus thymelicus. Anast. Biblioth. in collat. S. Martini Papæ, & Mart.] Ac tandem si adhuc etymon Thymelici investigare luberet, autumo, quod ara, pulpitum, & Thymelici ita appellarentur, quia foliis herbæ thymeliæ coronabantur, quæ planta casiæ est, ut ait Calepinus in dict. Casia, & dict. Cneuron. & de ea Dioscorides lib. 4. cap. 173. & Plin. lib. 13. cap. 21. & ab Hygino casia dicitur, quæ inter coronamenta admittebatur. Idem Plin. lib. 21. cap. 9. Nam Deorum dedecora non tantùm poetarum erat narrare, sed populorum; non mimorum, sed sacrorum; non theatrorum, sed templorum, inquit loco cit. D. Augustinus. Et Apulejus lib. 1. Floridorum, [Aut ara *floribus* redimita] dixerat. Item *Thymelicus* Citharistam, Lyristam, & Tibicinem significat. Rhodig. lib. 8. cap. 8. Item *Thymele* fuit cujusdam saltatricis nomen, de qua Angelus Politianus fusè contra Merulam Epistolarum lib. 7. epist. ad Guarinum.

THYMIAMA. FR. θυμίαμα, vaporatio, suffitus, suffimentum. [Thymiamata boni odoris. Exod. cap. 25. Thymiama odoris suavissimi. Ibid. cap. 35.] de quo sæpè in Sac. Scriptura.

THYMIATERIUM, θυμιατήριον. FR. Thuribulum. Jerem. cap. 52. & 2. Paralip. cap. 4. Vide *Thuribulum*.

THYMOLEONTES, θυμολέοντες, idest, leonini animi, ita appellati sunt persecutores Sacrarum Imaginum ob ferocitatem animi, & diras persecutiones, quibus pios earum cultores usque ad interitum affligebant, ut non rarò legitur in Martyrologio Rom. & in Vitis Sanctorum Monachorum earundem imaginum propugnatorum, inter quos Monachi Studitæ appellati, tormentis, ac martyrio ob id insigniti sunt. Vide *Iconomachus*.

THYNNUS, θύννος, nomen piscis prægrandis, unde dictus. Vide *Esox*.

THYRSUS. FR. θύρσος. Hastam frondibus vestitam exponunt aliqui, sed sertum & coronam ex frondibus, & propriè frondes ipsas significat. [Propter quod thyrsos, & ramos virides, & palmas præferebant ei, qui prosperavit mundari locum suum, 2. Macab. cap. 10.

THYSIA, θυσία, sacrificium, hostia. Vide *Missa*.

TIARA. Vide *Ara*. *Mitra*

TIBRACAE. FR. tibialia, braccis, sive fœmoralibus simul unita. [Ut semel calceatus tibracis, quas pelliceas habere solebat. In vita S. Cuthberti Episc. 20. Mart.] Vide *Tubracus*.

Tigillus, & *Rumînus*. FR. Jovis cognomina, de quibus D. Aug. lib. 7. de Civit. cap. 11.

Tignarius. FR. artifex, qui tigna accomodat in domus structura. [Ad instauranda sartatecta templi tignariis, videlicet, & cæmentariis &c. 4. Reg. 22. 6.

Tigris, animal. Vide *Togala*.

Tilia, plicatio, seu minuta corrugatio togæ, ut in anteriori, & posteriori cucullæ Benedictinorum deferri solet. [Qui pridiè rugas ab exordio formet, & indè deducat in tilias. Tertull. de pall.] Metaphoram deducit ex ligno, quod in minutissimas tabellas, & assulas secatur, quibus rugas togæ comparat, quæ alibi *Tabulata congregatio* ab eodem eleganter appellatæ sunt. FR. An potiùs ita togæ rugatæ à multiplici membrana tiliæ fœminæ tenuè tunicatæ similitudine desumpta. Plin. lib. 16. cap. 14. sic de tilia fœmina inquit: [Inter corticem, ac lignum tenues tunicas multiplici membrana, è quibus vircula tiliæ vocantur: tenuissimæ earum philyræ.

Tilon. FR. vermis pilosus. [Millepeda, ab aliis Centipeda, aut Multipeda dicta, animal est è vermibus terræ pilosum, multis pedibus arcuatim repens, tactuque contrahens se: Oniscon Græci vocant, alii Tilon. Plin. lib. 29. cap. 6.

Timor Initialis. FR. Dicitur timor, qui partim respicit præmium meriti, partim pœnam supplicii: de tali dicitur, quod augetur charitas, & minuitur timor, usque dum fiat perfecta charitas, quæ foras mittit timorem omnem. Gloss. in can. sicut seta, de pœnit. dist. 2.

Tincta, attramentum, & aliquando pro scriptura usurpatur, ut in hoc exemplo: [Quantos per abrupta una tincta scriptionis tuæ dejecerit. Lucifer. Caralit. in lib. moriend. pro Dei Fil.

Tineo, comedi à tinea: [Aut enim à femetipsis veterascunt, & tineant sicut vestimentum. D. Chrysost. hom. 15. in cap. 6. Matth.] FR. Eodem vocabulo utitur Baruch. cap. 6. 70.

Tinguo, pro *Tingo*, verbum à Tertulliano pro baptizare usurpatum, qui Plinium non rarò imitans, etiam *Vnguo* pro *Vngo* dixerat. [Oleo, quo suos unguit.] Hinc de Christo à Joanne baptizato dixerat: [A Servo tinguitur, lib. de pœnit. cap. 4.] quam phrasim adhuc in Africa Arabes retinent, qui tingere, pro baptizare dicunt.

Tintinnabulatus, qui ad collum fert tintinnabulum alligatum, ut de similibus animalibus: [Inter greges tintinnabulatos per depasta buceta roboantes. Sidonius lib. 2. epist. 2.

Tintinnabulum. FR. Campanula; sed propriè malleum campanæ denotat. [Joannes Sacerdos &c. cum pulsaret campanas &c. cadens tintinnabulum, percussit quendam puerum, lib. 5. decretal. tit. 12. cap. 23.] Vide *Campana*. *Tintirinum*.

Tintinium. Vide *Folleo*.

Tintirinum. FR. campanula, tintinnabulum, l. si quis tintirinum, de furtis.

Titillo. FR. verbum, levi attractione alarum, aliarumve mollium corporis partium alicui risum moveo, Italicè *Tenticare* dicitur, & translatè pro delectare. [Si clericatus titillat desiderium, can. si clericatus, 16. quæst. 1.] Sic etiam Horatius: [Non vos titillet gloria, 2. serm. satyr. 3.

Titubo, & *Titubans*. Vide *Hæreticus*.

Titulatus, & *Titulo*. Vide *Titulus*.

Titulus. FR. hujus vocabuli etymon ex dictione latina *Tutulus* trahitur ab aliquibus, quæ tutare, & defendere significat, sic titulus librorum quasi nomen, facta, & memoriam Auctoris continet in se, & in tutelam, ac velamentum habet: undè Varro lib. 6. de lingua lat. ait, quod: [Tutulati dicti sunt, qui in sacris capitibus habere solent ut metam; id tutulus appellatur, ab eo quod matres familias crines convolutos ad verticem capitis, quos habent uti velatos, dicunt tutulos; sive ab eo, quod est altissimum in Urbe, quod est arx, ea res tutissima tutulus vocatur.] Alii tamen etymologiam è longè deducunt, nempè, unum ex alio, hoc pacto, quia, ut testis est idem Festus lib. 17. Flamines gerebant in capite vittam purpurei coloris, quæ tutulus appellabatur, ac quia librorum titulos antiqui minio inscribere solebant, (ut in dict. *Rubrica* dictum est) hinc titulus denominatio libri appellata fuit. Sed magis arridet prima opinio ex eo, nempè, quia tutulum Romani appellaveverunt altissimam arcem Urbis, quæ pro specula inserviebat Civitatis, ac longè prospiciendo illam custodiebat, tutabat, & defendebat; undè inspectio libri titulus dicitur, quia perspicitur omne id, de quo in eo codicis tractu agitur; sic totius hebraicæ irrisionis in Christum crucifixum summa, & titulus erat inscriptus, hic est J. N. R. J. Nam titulus est quasi specula, & custodia, & compendium universaliter continens totius tractatus summam. Ita etiam in significatu custodiæ in passione S. Cæciliæ legitur: [Clarissimus vir erat nomine Gordianus, hic sub defensione sui nominis domum Sanctæ Cæciliæ suo nomine titulavit,] idest, custodivit, protexit. Eodemque modo Presbyteris Cardinalibus eorum Ecclesiæ tituli dictæ fuere, quia sub eorum custodia, cura, & tutela traditæ sunt; Ecclesiæ enim curatæ tituli dicuntur: [De fermento verò, quod ore Dominico per titulos mittimus. Anastas. Biblioth. in vita Melchiad.] Idem sentit Baronius an. 57. num. 127. & an. 112. nu. 5. & 6. Quæ Ecclesiæ divisæ sunt in Parochias ab Evaristo Papa. Idem ann. 112. num. 4. Et auctæ à S. Marcello Papa. Idem ann. 309. num. 4. Et à S. Dionysio Papa divisas fuisse Urbis Parochias habetur in dict. *Diœcesis*. Episcopis Cardinalibus Æneas Sylvius epist. 269. inquit, quod non dabatur titulus Cardinalis; sed tempore Eugenii Papæ III. reperitur titulus Cardinalis, de quo Angelus Marriquez in ejus Chronica Cisterc. tom. 2. ad an. 1146. cap. 11. pag. mihi 46. referens Cardinales ab eodem Pontifice creatos, primo loco ponit Episcopum Cardinalem Albanensem. Sic:

Nicolaus Berkfper Episc. Cardinalis Albanus.
D. Bernardus Card. Casinas Presbyter tit. S......
Guido Cremensis Presbyter Card. S. Calixti.
Gaufridus Presbyter Card. S........
Georgius Diaconus S. R. E.
Gerardus Diaconus S. R. E.

Ubi etiam colligitur, quòd Cardinales Diaconi nō habebant nec titulum, ut dictum est de Diaconibus Cardinalibus in dict. *Cardinalis*. :|. Sed aliquando nec Diaconiam; quod sæpè ex diplomatibus Pontificalibus colligitur. In quibus etiam non raro Cardinales Basilicarum SS. Apostolorum, & Sanctæ Mariæ in Transtyberim titulo carent. FR. nomen insuper tituli non modo pro tota Ecclesia accipiebatur, sed etiam quandoque pro peculiari Ecclesiæ parte. [Cœpit ejusdem Basilicæ fabricam in longitudine cubitorum C. & V. in latitudine verò XLIII. in altitudinem autem XXVIII. basibus suppositis, & columnas desuper decem à latere uno, totidemque ex altero in cubitis novem erexit, fenestras quoque in superioribus satis amplas, in navi quidem viginti, & unam, in titulo verò sex longas, & rotundas quatuor, ac duas in absida mediana instituit. Chron. Casin. lib. 3. cap. 28.] Item ibid. cap. 29. sic etiam habetur: [Plumbeis igitur domatibus illam totam cum titulo, & utraque porticu, ac vestibulo decenter operiens, absidam, & arcum majorem musivo vestivit, in cujus circuitus amplitudine aureis litteris hos versus describi præcepit &c.] :|: Item titulus signum significat, quo aliquid fisco applicabatur, & à S. Ambrosio *Regia Cortina* dicitur, de quo regio signo cōfiscationis D. Greg. in Regist. lib. 1. cap. 63. hæc habet: [Et quoniam edocti sumus, domum Petronii Notarii S. R. E, cui Deo authore præsidemus, à Constantino defensore irrationabiliter titulatam, experientiæ tuæ præsenti pagina demandamus, ut omni excusatione, & dilatione omissa, deposito titulo, eandemque domum præsentium latrici Theodoræ relictæ antedicti Petronii sine mora restituas.] Quod Christiani imitantes, Crucis signum sive titulum ponebant, ut significarent aliquem locū ad divinum cultum applicandum, de qua cæremonia dictum est in dict. *Stauropegium*. Sic etiam signum, seu notificatio causæ martyrii, quæ in tabella à persecutoribus scribebatur, & narrabatur causa mortis reorum, quia, nempè, profitebantur Christi fidem; *Titulus Christianitatis* dicebatur. Sic de sancto Sebastiano in Martyrol. sub. 20. Januarii legitur: [Sancti Sebastiani Martyris, qui Diocletiano Imperatore, cum haberet principatum primæ cohortis, sub titulo Christianitatis jussus est ligari in medio Campi, & sagittis à militibus, atque ad ultimum fustibus cædi.] De eodem usu egit Eusebius lib. 5. cap. 1. ita de SS. Lugdunensibus Martyribus scribens: [Cum undique per amphitheatrum circumduceretur Attalus Martyr, tabula, in qua latinis litteris hæc erat inscriptio, præcedente: Hic est Attalus Christianus:] Sic *Titulo* verbum pro signare usurpatur: [Nobis verò nullus de postibus frontium valebit avellere, quod in uno baptismate artifex Trinitatis dignatus est titulare. S. Victor African. lib. 3. de persec. vandal.] ubi *Artifex Trinitatis* appellatur baptizans. Item titulus in Sacr. Scriptura signum perpetuæ memoriæ significat: [Surgens Jacob manè tulit lapidem, quem supposuerat capiti suo, & erexit in titulum. Genes. c. 28.] Et de Absalone, qui similem memoriæ signum erexerat, narratur, quod [Absalon. erexit sibi in titulum &c. 2. Reg. c. 18.] FR. De nominis tituli significatione Glossa in cap. dudum de election. & elect. potest. §. Intitulatum, hæc habet: [Titulus quandoque dicitur signum, ut in 16. quæst. 6. can. consuetudo, (*ubi etiam Glossa*) & *dicitur* titulus omnis causa acquirendi dominii, ut titulus pro emptione, pro donato, pro hærede, pro suo, pro dote, pro legato, pro derelicto: titulus prælationis, dignitatis, ordinationis &c.] Quot verò modis titulus acquiratur. Vide Glossam in cap. ut singulæ, de offic. Archipresb. §. Titulos. Monasteria Monialium in Urbe nullo cardinalatus titulo erant subjecta: [Cum enim monasterium monialium fuerit, & generaliter servetur in Urbe, ut nullum monasterium titulo sit subjectum, cap. dilectus, de Cappellis Monach. & alior. regul. in lib. 3. decretal.] Ubi errat prorsus Glossa asserens titulum plebem significare, nec auctoritates pro se citatas aliquid ad *ejus* intentionem faciunt; & quamvis hodie in Urbe aliquæ Ecclesiæ Monialium habeant Cardinalium titulos, hoc evenit, quia antea virorum monasteria erant, & Ecclesiæ. Synonyma, & alia. Vide *Attitulo*, *Paratitulum*, *Prætitulor*. Item titulus, quatenus prælationem denotat, Papæ dabatur: [Domino Charissimo Summi Pontificatus insula prædito. Viro Apostolico N.] Vide in dict. *Infula*, ubi notatur etiam, quod Episcopi utebantur titulo *Servus Servorum Dei*. Item Papæ dabantur alii tituli notati in dict. *Papa*. Cui etiam dabatur titulus Serenissimi. Bullar. Casin. tom. 2. Const. 118. Titulus Patriarchæ Hierosolymitani. Vide *Staurophylax*. Titulos autem à Patriarcha Constantinopolitano arrogatos. Vide in dict. *Patriarcha*. Cardinalibus dat Pontifex titulum *Fratris*, sic Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis: [Cum scire debeas Apostolicam Sedem consuetudinem in suis litteris hanc tenere, ut Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos Fratres; cæteros Reges, Principes, vel alios cujuscunque ordinis filios in nostris litteris appellemus; & cum uni tantum personæ nostræ litteræ diriguntur, nunquam ei loquimur in plurali, decretal. de crimine falsi, cap. 6.] ac ibid. de jurejurando cap. 24. Nihilominus aliqua specialitate titulorum Pontifices scripsere aliquando, ut Archiepiscopo Montis realis in Sicilia Innocentius III. titulum *Fratris Chari* dederat. Bullar. Casin. tom. 2. Const. 223. Atque personis in dignitate Ecclesiastica constitutis titulum *Devotionis tuæ*, sic Decano Belovacen. scribitur, in lib. 5. decretal. tit. 3. cap. 34. Item Patriarchis titulum *Fraternitatis Sanctissimæ*, *Beatitudinis Vestræ*, & *Sanctitatis Vestræ*, D. Gregorius

gorius Papa in ejus regist. tribuit, ac Episcopis *Dilectionis tuæ*, *Fraternitatis tuæ*, *Reverentiæ vestræ*, & Abbatibus, Diaconibus, aliisque Ecclesiasticis personis *Dilectionis tuæ*. Ibid. Gualterio Linco Canonico Lucius III. dat titulum *Fraternitatis*, cap. postremo, in decretal. de appell. Dilectis filiis Canonicis &c. Honorius III. Ibid. de except. cap. 8. Abbatissa verò *Dilecta in Christo filia* à Pontifice appellatur, de confirm. util. vel inutil. cap. 4. Cardinalibus insuper aliquando Imperator dederat titulum *Principum Imperii*, ut Æneæ Sylvio Picolomineo, qui postea Pius II. Papa fuit; sic enim inter ejusdem Sylvii epistolas epist. 263. extat, & ad invicem Cardinales titulum *Paternitatis Reverendissimæ*, usque ad ejusdem Sylvii tempora adhibebant, apud eundem epist. 282. & 295. Hodie verò utuntur *Eminentiæ* titulo. Titulus Venerabilis cui tributus fuerit. Vide *Venerabilis*. Sæcularibus autem Dignitatibus Pontifex varium dabat titulum; Imperatori, scilicet, & Imperatrici, *Serenitatis Vestræ*, D. Gregor. sæpè in Regist. & Clemens III. *Illustrissimum* Imperatorem appellavit, in cap. 6. de majorit. & obed. Item à Pontificibus, & Conciliis *Divalis* appellabatur. Vide *Divalis*. Imperatori defuncto *Divæ memoriæ*. Vide *Bonæ memoriæ*. Filiis Imperatoris. Vide *Nobilissimus*. Regibus, & Reginis *Gloria vestra*, *Excellentia vestra*, D. Greg. in Regist. Item: [Christianissimo in Christo filio Ludovico Francorum Regi Illustri Sixt. IV. in extrav. comm. de tregua, & pace.] Qui Christianissimi titulus aliis etiam Regibus præter Galliarum à Pontificibus attributus est. Vide *Christianissimus*. [Philippi Franciæ Regis Illustris, & filii nostri charissimi, Clemens V. in extrav. comm. de privil. c. 2.] Ac idem aliis Regibus, ut [Alphonso Castellæ Regi Illustri, Joannes XXII. in ejus extrav. de Judæis, & Saracen.] Illustri Regi Aragoniæ, Innocent. III. in decretal. de jurejur. c. 18. Illustris Rex Hungariæ. In decretal. de jurejur. c. 33. Illustri Regi Cypri, Honorius III. de confirm. util. vel inutil. c. 8. decretal. Illustri Regi Franciæ, Innoc. III. de Judiciis c. 13. Excellenti Tancredo Vincastriæ Regi, Greg. IX. in c. 1. de probationib. Item Regibus, ac Reginis D. Greg. in Registro dat titulum Excellentiæ, & Gloriæ, Reginis. Reginæ Illustri, lib. 5. decretal. tit. 33. c. 27. Reginis defunctis. [Ex parte charissimæ in Christo filiæ B. quondam Anglorum Reginæ Honor. III. in lib. 2. decretal. tit. 22. c. 11.] Infanti Castellæ, Dilectus filius nobilis Vir Petrus Infans. Joannes XXII. in ejus extrav. de Judæis, & Saracen. Hexarchis dabat Pontifex titulum *Excellentiæ*, & *Eminentiæ*, can. sicut excellentiam, 23. quæst. 4. can. de Liguribus, & can. relegantes, ibid. quæst. 5. ac D. Gregor. sæpè in ejus Regist. Præfecto Imperialis prætorii dabat Pontifex titulum magnitudinis, & sublimitatis, can. nemo vel in foro, de pœnit. dist. 1. Principibus illustribus, ac Marchionibus nobilibus, de testib. & attest. cap. 46. ac Magnitudinibus, D. Gregor. in Regist. Cæterique Barones *Nobilitatis* titulum habebant à Pontifice. [Nobili viro Mateseloni, Innocentius Tertius in decretal. de præscript. cap. 13. Nobili viro Matthæo de Rivario. Idem Innocent. lib. 2. decretal. tit. 1. c. 7. Nobili viro S. de Malileone. Idem ibid. cap. 5. de exception.] Comitissis. [Dilectæ in Christo filiæ Comitissæ Flandrien. Honorius III. de concess. præben. cap. ult. Dilectæ in Christo filiæ Comitissæ Blesensi, Innoc. III. in lib. 5. decretal. tit. 40. cap. 23.] Famularum Imperatricis erat titulus *Dulcedo vestra*. D. Greg. in Regist. De aliis hujusmodi titulis. Vide *Domnus*. Titulus falsus. Vide *Pseudoepigraphus*. Titulus Universitatum studiorum à Pontificibus adhibitus *Vestra devotio* erat, de Constitutionibus cap. 10. Tituli defunctorum. Vide *Bonæ memoriæ*. Tituli Patriarcharum. Vide *Patriarcha*.

TOALIA, tobalia. [Subdiaconus regionarius cum toalia, ut cum voluerit Dominus Papa spuere, possit illo gausape os suum mundare. Cencius Camer. in ejus Cæremon. M.S.] ex quo colligitur tobaliam illam pilosam fuisse, cum gausape nominetur.

TOBALIA dicebatur offertorium. Vide *Mappa*. *Offertorium*. *Othone*.

TOGA, unde ortum habuit adagium De toga ad pallium. Vide *Pallium*.

TOGALA. FR. hæc dictio intellectu mihi difficillima est, licèt corrupta certò appareat, & feram significet. Sic enim in Vita S. Theodosiæ Virg. & Mart. apud Mombritium tom. 2. habetur: [Post hæc dimissi sunt ad eam Leopardus, & Togala, lenitatis suæ signa monstrantes, & nihil eam læserunt] sic etiam de eadem apud Vincen. Belovac. in speculo histor. lib. 12. c. 48. dicitur. Prolixiùs tamen, ac diversimodè in quodam pervetusto M.S. Codice Biblioth. vallicellanæ de Urbe to. 6. pag. 66. à tergo col. 2. de hujus Virginis martyrio legitur, nempè: [Sedit pro tribunali Præses, jubet omnes feras adduci, & à Venatoribus exacervari, & rugiebat Leo, Vacca ferocissima cornibus cuncta ventilabat, subsequebatur Taurus mugiens, & terribilis Leopardus, & Talaga levitatis suæ signa monstrabat, Aper quoque silvester dentibus stridebat, & Ursorum impetus non tolerabatur.] Puto nihilominùs Tigridem restitui debere, nam hic omnium hujusmodi ferarum proprietates describuntur, & de hac *Togala*, sive *Talaga* levitatis suæ signa monstrasse dicitur, quæ levitas Tigridis propriam esse affirmat Plinius lib. 8. c. 18. sic inquiens: [Tigrin Hyrcani, & Indi ferunt, animal velocitatis tremendæ.

TOLENUM. FR. trochlea, l. item, de homicid. Vide *Trochlea*.

TOLERO. Vide *Cohibeo*, ibi, cohibentia pro tolerantia.

TOLTUM. FR. exactio: [Ad emendum, & vendendum sine omnibus toltis malis (*id est, sine indebitis exactionibus*,] per antiquas, & rectas consuetudines. Matth. Paris. in ejus hist. de anno 1215.] Ex dict. germanica *Tol*, seu potiùs à *Tollo* latino verbo, unde Itali *Tolto* ablatum dicunt.

To-

Tomus, τόμος, quæ dictio apud SS. Patres, & Sac. Concilia duplicem significationem habet: nam aliquando magnum volumen, librum, ac codicem significat, in quo sensu scripserat D. Hieronymus ad Pammachium, & Oceanum; quandoque tamen decisionem, & decretum fidei denotat ex græco τὸ μῦ, idest, *In summa*: nam summatim, quod ad fidem spectat, decernitur. Hinc frustra Eutychiani hæretici D. Leonem Papam irridebant, ex eo, scilicet, quia ejus dogmaticam epistolam tomum appellaverat: [Sed adhuc vide hæreseos impudentiam. Reprehendunt enim Leonem Pontificem, qui epistolam suam tomum vocaverat, nescientes rudes, quomodo S. Cyrillus, & strenuus Athanasius, aliorumque Patrum cœtus pios libros tomos vocent. S. Ephrem Antiochen. Patriarcha in Bibliotheca Photii.] Hæc namque S. Leonis Papæ dogmatica epistola ad Flavianum Constantinop. Patriarcham, & universum Chalcedon. Concilium missa fuit, quæ ab omnibus Catholicis per Orientem existentibus [Tomus S. Papæ Leonis] appellabatur.

Tonellus, doliolum: [Habes vinum de vite vera expressum in torculari crucis, & attractum aperti ostio lateris; sicut enim tonellus foratur, ut vinum habeatur, sic latus Christi lancea militis apertum est, ut exiret aqua baptismatis, & sanguis nostræ redemptionis. Petrus Cellensis, lib. 9. epist. 5. [ex vocabulo belgico *Tonne*, cujus diminutivum *Tonnellus* dicitur.

Tonsura, est propriè capillorum incisio, & spoliatio, in Ecclesiasticis ex traditione Apostolica instituta, ut inquit Anicetus Papa in ep. ad Galliar. Episcopos. Abrasio autem capitis Ecclesiasticorum in coronæ forma, coronam Salvatoris nostri spineam significare ait Beda lib. 1. histor. Angl. cap. 22. Idem etiam affirmat S. Germanus Constantinop. Patriarcha: [Raditur caput medium in gyrum, ut ea corona sit pro corona Christi,] seu ut ait Isidor. lib. 2. de instruct. Cleric. c. 1. ad denotandum regium Sacerdotalem gradum. Moraliter autem superfluitatum cogitationum ablationem designat. [Caput ergo tondere est cogitationes superfluas à mente resecare. D. Greg. in moralib.] Capilli enim cogitationum symbolum sunt. Sanctus verò Areopagita Dionysius aliam in hoc moralitatem affert, inquiens: [Capillus autem tonsus puram, nullaque figura fucatam vitam indicat, quæ non fictarum figurarum, aut colorum inductione deformitatem mentis ornet; sed per ipsam in se ipsa non humana pulchritudine, verum singulari, & unica ad Dei exactissimam similitudinem excitetur. De Eccles. Hierar. c. 6.] Item capillos tondere debet Ecclesiasticus, ne crescendo oculos impediant. Durand. lib. 2. cap. 1. superfluæ namque cogitationes rerum æternarum spiritualem visionem impediunt. Aliqui existimant hanc Apostolicam tonsuræ introductionem fuisse ob memoriam ignominiæ Principis Apostolorum, quam passus est, quando in ejus opprobrium Antiochiæ illius caput rasum fuit, ut dictum est dict. *Garrhara*. FR. multa alia significata tonsuræ affert Clementinarum Glossa in cap. 2. de vita & honest. Cleric. .t: Hodie tamen tonsura in signum honoris, & dignitatis evasit, ut Episcopi, ac Cardinales præ cæteris ampliorem tōsuram deferant, & Summus Pontifex habet totum caput rasum præter brevē capillorum circulum ad formam Benedictinorū Monachorum, cujus antiquitas ex Toletano IX. Concilio colligitur, ubi can. 40. ita disponitur: [Omnes Clerici, vel Lectores, sicut Levitæ, & Sacerdotes, detonso superiùs capite toto, inferius solum circuli coronam relinquant.] At quid dicendum de Sacerdotibus nostri temporis, quos pudet tam gloriosum signum deferre? *seu tam* exiguam tonsuram ferunt, ut vix cerni possit? Certè non nisi vanitatis, ac superbiæ nota in illis est: quod si Gentiles infaustum eventum ominabantur, quando in sacrorum celebratione eorum sacrificulo de capite cadebat corona, non inani tepitudinis spiritus indicio argui rectè posset Christianus celebrans, in quo coronæ signum non discernitur; itaut suspicari queat, an hujusmodi Presbyter veram spem æternum Christi regnum habeat consequendi, dum regalis sacerdotii signum palam deferre minimè curet: *Inobservantia siquidem à Bedæ temporibus deplorabilis*, qui Venerabilis Doctor *in ejus* Anglica historia lib. 5. cap. 22. non sine mœrore sic conqueritur: [Quosdam Clericos corona caput attonsum gestare pudet, quæ ipsius passionis signum est.] Græci autem infra coronam nutriunt comam nazareo more, ad imitandum, ut ipsi asserunt, Christum, & ejus Discipulos; sed hujusmodi introductio non videtur satis antiqua, colligitur enim, quod tempore S. Gregorii Nazianzeni Ecclesiastici non deferebant comam: nam idem Sanctus Doctor, ubi de Cathedra Constantinopolitana à Maximo philosopho usurpata loquitur, Episcopos ejusdem philosophi fautores ab Ecclesia expulsos ad domum cujusdam Comici confugisse, ibique cynicam Maximi philosophi comam illos detondisse, ac eum in Episcopum ordinasse inquit. Ex qua relatione constat liquidò, quod ille Maximus tanquam cynicæ philosophiæ sectator comam gerebat, at quando in Ecclesiasticam dignitatem intrudi affectavit, cynicam comam totondit. Huic conjecturæ astipulatur Bedæ narratio à Baronio anno 668. nu. 3. & 4. allata, quod, scilicet, Theodorus *Tarsensis* Ciliciæ Provinciæ à Vitaliano Papa in Episcopū Angliæ designatus, cum esset monachus S. Pauli Orientis, & caput abrasum haberet; opus fuerat ob id, ut ejus consecratio per quatuor menses differretur, usque quo ejus caput aliquod capillorum incrementum haberet, ut commodè Episcopalis corona in eo tondi potuisset; quem Theodorum græci ritus fuisse constat, ex eo, nempè, quod præfatus Papa ob dubium ne Anglicos græcanicis ritibus, & erroribus imbueret ille novus Episcopus, Assessorem illi dedit Adrianum Nidridanum Abbatem, quod Monasterium non longè à Neapolitana Civita-

te

te distabat. Baron. ibid. Tonsuram autem monachorum Orientalium S. Pauli, eandem fuisse existimo, quam Maronitæ, aliique Orientales Monachi gestare solent, qui caput radunt ad instar nostrorum Religiosorum, relinquentes tamen capillorum circulum in vertice, sed subtiliorem occidentalibus monachis. In temporibus SS. Hieronymi, & Ambrosii, ut ex eorum scriptis colligitur, Clerici non radebant caput, sed submissè tondebant, ita ut cutem non detegerent, fortassè ne convenirent cum Serapidis, & Isidis sacerdotibus, qui caput radebant. Simon verò Magus phanaticam tonsuræ machinam excogitaverat, quam ejus sectatores ferebant, sulcum, nempe, & lineam, quam per capitis verticem inter ambarum aurium summitates ducebant, in symbolum Zodiacæ fasciæ, asserentes eorum caput globum cœleste denotare. Aliquos Sacerdotes Christianos in Oriente in modum crucis eorum capita solitos fuisse radere refert Osorius lib.3. rer. Em. Quod ad præsens Episcopus Carangor Diœcesis Indiarum Orientalium observat, ut in eo libro cui titulus est Novus Orbis cap.133. narratur. In quodam M. S. Roraldi Episcopi, qui de anno 1300. floruit, ac de successibus Terræ sanctæ scripserat, de Christianis Georgianis cap. 79. hæc habet: [Clerici eorum rotundas habent tonsuras, laici verò quadratas.] Conservabatur hic Codex apud quondam Michaelem Belaguer Episcopum Milevitanum. Mahometani totum caput radunt, floccum tantum in vertice reliquentes, quod etiam ab eorum subjectis Christianis observatur, licèt aliqui scrupulosiores Cristicolæ ob timorem ne hoc sit manifestum falsæ religionis signum, capillare floccum non nutriant, quod tamen in Africa usque ad Tertulliani tempora solitum erat deferre, ut ipsemet cap.4. de pall. ita refert: [Juxta cutem tonsor, & cultri vertex immunis.] In Sacramentario S. Gregorii habetur oratio, cujus titulus *Ad capillaturam*, quæ devotionis causa pueris recitabatur in prima eorum capitis tonsura. Item alia, cujus titulus est *Ad barbas tondendas*, quæ juvenibus in prima barbę nutritione recitabatur. FR. Tonsura quidem duplicem habet significationem, quam Glossa in cap.1. de Cleric. conjug. ita distinguit: [Nota, quod tonsura hic accipitur pro clerica, nam propriè tonsura est illa abscissio capillorum, quæ est in parte inferiori, ut aures pateant; sed clerica est abscissio capillorum in parte superiori, & circuitus abscissionis illorum capillorum vocatur corona.] Dicitur etiam *Rasura* in Clement. de honest. Cler. cap. 2. & ibi Glossa. Usus tondendi Monialium comas in earum professione, antiquissimus erat in Ægypto, ut D. Hieronymus epist. 48. ad Sabinianum testatur. Vide *Barbirasium. Corona. Garrhara. Papalettra. Psachnion. Tonsuratio. Tonsuratus. Tonsus.* Clericus primæ tonsuræ. Vide *Cantor. Tonsus.* Tonsuram non tenetur deferre Clericus conjugatus. Vide *Clericus*. Item de hac corona in can. psalmista, dist.23. sic habetur: [Clerici comam nutrire prohibentur, quorum caput desuper in modum sphæræ rasum esse debet.] Ubi Glossator addit: [Parum, nam magnitudo coronæ est signum conversionis, ut extrav. de success. ab intest. cap. cum dilectus, in parte decisiv. 12. quæst.1. can. duo.] Item si clerico non licebit cum coma suum officium exercere, multò minus Sacerdoti comato celebrare licebit, de Clericis enim sic habetur: [Nec oportet Clericos comam nutrire, & sic ministrare, sed attonso capite auribus patentibus: & secundum Aron talarem vestem induere, ut sint in habitu ornato can. non licet, il 2. dist.24.

TONSURATIO. FR. collatio primæ tonsuræ clericalis. [Ex parte vestra fuit propositum, quòd dicta Ecclesia monasterio vestro pleno jure debet esse subjecta, videlicet, in institutione, destitutione, investitura Archipresbyteri, & ejusdem fidelitate, ipsius, & fratrum obedientia, correctione, repræsentatione ad ordines, tonsuratione, susceptione chrismatis, litaniis, & aliis similibus. In decretal. de sent. & re judic. cap. cum inter vos.

TONSURATOR. FR. Publicanus, exactor vectigalium. [Pervenit ad Nos, quod Tonsuratores in Sicilia prava sibi præsumptione nomen Defensorum sumerent. D.Greg. lib.10. epist.48.

TONSURATUS. FR. Clericus. Item significat Romanum ad distinctionem Longobardorum, qui comati, & eorum regio Gallia comata dicebantur, ex eo quia comam nutriebant, contra verò Romani capillos tondebant: [Nam Spoletani, & Reatini ad B. Petrum confugium facientes, prædicto Sanctissimo Adriano Papæ se tradiderunt, & in fide ipsius Principis Apostolorum, atque prædicti Sanctissimi Pontificis jurantes, more Romanorum tonsurati sunt. Anastas. Bib. in Adriano.] Vide *Romanus*.

TONSURO. FR. verbum, primam clericalem tonsuram confero. [Nullo modo audeant tonsurare, can. Monasteriis, 19. quæst. 3. Quod laici ad Monasterium convolantes à suis Abbatibus tonsurentur, cap.11. de ætat. & qualitat. ordinand. Licentiam habeat comam capitis sui tonsurare. Marculf. lib.1. formul. cap.1.

TONSUS. FR. Clericus primæ tonsuræ: [Si quis in ordine Clericali à Presbytero, usque ad Tonsum. In testamento S. Remigii Rhemensis Archiep. lib.1. cap.16.] Vide *Cantor. Psalmista. Psaltes. Tonsura. Tonsuratus.*

TONUS MUSICALIS. Vide *Cantus. Hypate. Nete. Neuma. Ut, re, mi, fà, sol, la.*

TOPARCHIA. FR. τοπαρχία, loci præfectura. [Et postulavit Jonathas à Rege, ut immunem faceret Judæam, & tres Toparchias, & Samariam, & confines ejus, 1. Macab.11.28.

TOPHETH, nomen hebraicum, significans spatiosam. [Præparata est enim ab heri topheth, à Rege præparata, profunda, & dilatata. Isaj. cap. 30. n.33.] quæ dictio sæpè pro Inferno accipitur. Vide *Gehenna. Infernus.*

TOPHORUS. Vide *Zophorus*.

Topographia, τοπογραφία, loci aut locorum descriptionem significat, à τόπος, locus, & γράφω, scribo: hinc quoque topographus, locorum descriptor. Topographiam in Scriptura sacra habes, signanter in lib. Josue, in quo duodecim tribuum, & Terræ variæ descriptiones exhibentur.

Topoteretes. FR. Τοποτηρητής. Vicarius, sive locum tenens. Apud Camillum Peregrinum de Princip. Longobar. tit. de Pacto Principis Archis &c. pag. 318.

Tornatrix. FR. joculatrix. [Aut cantare præsumant, vel turpia joca, vel urso, vel tornatricibus ante se fieri patiantur, nec larvas dæmonum ante se ferri consentiant, can. nullus Presbyterorum, de consecr. dist. 5.] Ubi Glossa exponit: [Idest, Joculatricibus, quæ volvuntur, ut torni; sed choream, simul in gyrum saltantium fuisse puto.

Torneamentum. FR. quod sic describitur in Concil. Lateranen. [Detestabiles illas nundinas, vel ferias, quas vulgò torneamenta vocant, in quibus Milites ex condicto convenire solent ad ostentationem virium eorum, & audaciæ, temerè congredi, unde mores hominum, & animarum pericula sæpè proveniunt, fieri prohibemus, lib. 5. decret. tit. 13. cap. 1.] Ibi, & in extrav. Jo. XXII. habentur peculiares tituli de Torneamentis. Ubi Hastiludium, Instrum dicitur: Il: [Causa laudis humanæ, torneamentis totus deditus erat. Cæsar. lib. 2. miracul. cap. 12.] ex gallico verbo Tournoyr, quod circuire significat. Vide Tzaustrium.

Torneta. FR. idem ac torneamentum: [Illi omnes juvenes dediti militiæ sæculari circuibant, quærentes execrabiles nundinas, quas vulgò tornetas vocant. S. Theodoricus Abb. in vita S. Bernardi.

Torno. FR. circundo, circumeo, l. quæ fera. De venatoribus, & l. si census, eod. tit.

Torosulus. Vide Trossulus.

Torosus. Vide Trossulus.

Torques. FR. non solùm significat catenam ex auro, argento, gemmis, aliisve pretiosis materiis, sed etiam ferream, qua vinciuntur rei, & mancipia, & inde primariò à torquendo nomen desumpsit. [Duas torques de Sergius, & Baccus &c. Et bojam de collo Alexandri V. Papæ. In quodam privilegio Caroli Magni apud Torrigium de Cryptis Vatican. impresl. secunda, pag. 504.] ubi agitur de reliquiis ab eo Imperatore relictis Ecclesiæ S. Salvatoris ab eodem Romæ erectæ: torques igitur erat illa catena ferrea, quam sustinuerunt in vinculis SS. Martyres Sergius, & Bacchus. Boja est collare, & colli vinculum, de quo dictum est suo loco. Alexandri Quinti, idest, post Petrum.

Torta. FR. placenta non fermentata. [Tortam, quæ absque fermento, unam de canistro. Numer. 6. 19.] aliquando significat panis portionem: [Tortamque panis unius, crustulam conspersam oleo. Exod. 29. 23. Futurum est autem, ut quicumque remanserit in domo tua, veniat, ut oret pro eo, & offerat nummum argenteum, & tortam panis, dicatque: dimitte me obsecro ad unam partem sacerdotalem, ut comedam bucellam panis, 1. Reg. 2. 36. Invenient te ibi tres viri &c. & alius tres tortas panis. Ibid. 10. 3. Et divisit universis per singulos, à viro usque ad mulierem tortam panis, & partem assæ carnis bubulæ, & frixam oleo similam, 1. Paralip. 16. 3. Præcepit ergo Rex Sedecias, ut traderetur Jeremias in vestibulo carceris, & daretur ei torta panis quotidie, excepto pulmento, donec consumerentur omnes panes de civitate, & mansit Jeremias in vestibulo carceris. Jerem. 37. 20.] Dicitur etiam Tortula, idest, parva torta: [Erat autem Man quasi semen coriandri, coloris bdellii; circuibatque populus, & colligens illud, frangebat mola, sive terebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas saporis quasi panis oleati. Num. 11. 7.

Tortula. Vide Torta.

Tortza, FR. fax. Lexic. græco barb. unde Tortia Italicè.

Toselum. Vide Dorsale.

Tossapini, Hæretici. Vide Gazari.

Totihjoc vocabulum Ægyptium, & significat Domi primatium. In Regul. S. Pachomii.

Toxico, toxico lædere [Sic igitur mihi Domini vestri gratiam enormiter toxicavit linguæ meretricantis adulatio, & invidia detractoris. Petr. Blesen. epist. 20.] In significatione passiva. Vide Venenor.

Trabea. Vide Purpura.

Tracala, & Trachala. FR. In Constantino Magno Sex. Aurelius Victor de Cæsarib. hæc habet [Cumque &c. III. & LX. annos vixisset, ex quibus dimidios, ita ut XIII. solus imperaret, consūptus est: irrisor potiùs, quàm blandus: undè proverbio vulgari, Trachala decem annis præstantissimus, duodecim sequentibus latro, decem novissimis pupillus, ob profusiones immodicas nominatus.] Licet impressio Basileæ de ann. 1053. & 1546. in fol. Lugdunensis in 16. per Anton. Vincentiū 1562. Parisiana in 16. per Sebast. Cramosy 1626. habent Tracala. Sed Typus plantiniana in 8. de an. 1579. Francofurti in fol. de an. 1588. Aureliæ Allobrogum 1623. impresserunt Trachala: editio tamen Amsterodami in 32. de an. 1625. hoc tantum habet, nimirum [Ita anno Imperii tricesimo, secundoque, cum totum orbem tredecim tenuisset, sexaginta natus, atque ampliùs duo &c. excessit.] Quapropter proverbium illud vulgare de Tracala, sive Trachala redditur valdè obscurum. Sigonius tamen in ejus notis ad calcem prædictæ Francofurtensis impressionis sic commentaverat: [In quibusdam libris sine aspiratione scriptum est Tracala. Aliquo modo huc facere videtur, quod Festus scribit, Trachalos appellari muricum, & purpuræ superiores partes; atque inde Ariminenses homines maritimos cognominatos esse Trachalos. Forsan igitur appellatio tracta est ab asperitate τῶν τραχέων.] Quem sequutus est in dict. Trachali Calepinus inquiens: [Trachali appellantur muricum, ac pur-

purpuræ superiores partes. Unde Ariminenses maritimi cognomen traxerunt. Festus.] Ac in dict. Chamæ idem ait: [Chamarum duo traduntur genera, scilicet, Traceæ, hoc est asperæ, mali succi, quas ostreas cognominant &c.] Ex eodē fonte Glandorpius in Onomast. hist. Rom. in Galeriis, impressione secunda, inquiens: [Galerius Trachalus Orator, de quo Quintilianus, & Tacitus. Consulatum gessit ultimo anno Neronis cum Silio Italico. Quidam Valerium Turpilonem vocant. Porrò Trachali muricum, & purpuræ superiores partes appellantur. Undè Ariminenses maritimi homines Trachali cognomen traxerunt. Sex Pomp. lib. 18.] At, ut verum fateat, mihi ad veritatis fontem non rarò accessisse displicet, dùm in ejusdem veritatis prælatione me ad odiosam Eximiorum Virorum criticam compellar; quamvis literariæ exercitationes nulli officere debeant, sicut nec mihi similis in me aliorum censura. Itaque Festus in ejus de verborum signif. fragmentis nil de *Tracala*, seu *Trachala* habet, sed in ejus Codice ab Antonio Augustino apud Gulielmum Leimariū de ann. 1535. impresso cum dictionibus Pauli Diaconi, ac notis Dionysii Gotofredi, ex Festo hæc tantum habentur: [Tragus genus conchæ mali saporis:] Sed *Tragi* marinarum spongiarum species sunt. Plin. lib. 9. cap. 45. & lib. 31. cap. 11. Deinde ex Paulo Diacono ibid. col. 468. vers. 27. hæc asseruntur: [Trachalos appellari muricum, ac purpuræ superiores partes; atque inde Ariminenses homines maritimos cognominatos esse Trachalos.] Hinc poscens insistere cogor, cur, nempè, non reliqui maritimi populi, sed soli Ariminenses Trachali appellari queant? Veruntamen error est manifestus; nam Trachali non erant populi, sed familia, sive potiùs fratres, ac Septiciæ cujusdam viduæ filii, ut ex Valerio Max. lib. 7. c. 7. n. 4. clarè patet, ubi hæc refert: [Septicia quoque mater Trachalorum Ariminensium, filiis irata, in contumeliam eorum, cum jam parere non posset, Publicio seni admodum nupsit &c.] At revertamur undè discessimus. De Constantino Magno nanque hæc in ejus Breviario Pomponius Lætus habet; [Constantinus in initio bonis Principibus similis; post bella civilia, veluti omni metu liber, contra jus æquitatis plerosque occidit, minimè suis parcens, & liberalitatis Augustorum immemor, cœpit esse parcus, & interdum nimis tenax.] In idem coincidit Zosimus Comes Ethnicus Author in ejus hist. nova lib. 2. Sed Religionis odium maledicis, ac falsis imposturis suum venenum diffundens, nimis hunc pium, Christianumque Principem lædit. Igitur de proverbio Trachalæ tres eruditissimas epistolas ad P. Petrum Possinū Societatis Jesu, & nostri sæculi decus, R. P. D. meus Joseph Maria Suaresius Vasionensis Episc. ac literariæ Reipub. recens lumen direxerat, quæ Romæ à Jacobo Dragondello an. 1667. impressæ fuerunt; in quarum tertia, non (ut ibidem ille ait) [Pyraustæ instar circum Trachalæ nomen] volutavit ipsius ingenium; sed potiùs re vera uti fenix, quæ luminoso suo calamo claritatem nobis præbuit, & sibi redivivam æternitatis laudem acquisivit: nam ubi nos in Sex. Rufi Festi Breviario rerum gestarum Pop. Rom. legimus hæc impressa: [Lucius Cassius quæstor Crassi, vir strenuus, reliquias sui collegit exercitus contra Persas in Syriam irrumpentes, ter cum summa admiratione conflixit, eosque trans Euphratem trajectos vastavit. Parthi Labieno Duce &c.] ille ex M.S. ejusdem Rufi Codice in literario DD. Barbarinorum Thesauro asservato hæc protulit: [L. Cassius Quæstor Crassi, reliquias collegit exercitus, contra Persas in Syriam irrumpens, ter cum summa administratione conflixit. Eosque trans Euphratem redactos vastavit. Pamphyliam tunc obtinebat Trachala ad bellum Epirotarum missus, ditissimum, fortunatissimumque ducem prioribus decem annis invenies, duodecim continuis perditissimum grassatorem, decem novissimis ob immensa donaria Pupillum nequissimum: atque ita ludibrio habitum, ut desperatione rerum suarum, venenum hauserit, cum tendere in curiam paratus successorem accepisset. Parthi Labieno Duce &c.] Itaque satis elucidatur Tracalæ, seu Trachalæ proverbium à Victore in Constantino applicatum, ob similem triplicem morum mutationem, de quibus Pōponius Lætus, ac alii supra egerunt. Displicet tamen quod idem R. P. D. Suaresius concurrat in secunda ejus Epistola cum Sigonii, & aliorum suprà rejecta assertione, inquiens; [Trachali appellantur muricum, ac purpuræ superiores partes, unde Ariminenses maritimi cognomen traxerunt.] Item de alio Trachala, seu Trachalo recentiori Constantino fit mentio, qui cum Italico Consul fuerat. Vide Latinium in Animadvers. in Conc. tit. Canones Apostolorum, §. A Consulatu Trachali.

Tracones. FR. subterranei meatus, in quibus aquæ, vel aer inclusus serpent; sive quia ibi Dracones generari solent: [Cum profundis traconibus, ac concavitatibus, in quibus secundum Philosophos solet terræmotus generari. Matth. Paris. in ejus Hist. an. 1247.] Undè Melitenses *Traconara*, sive *Draconara* appellare solent meatum subterraneum, per quem in ea insula ad Bercharense territorium concurrere solent aquæ.

Tractabilis Mons. FR. ita appellatus est mons Sinai à D. Paulo. [Non enim accessistis ad tractabilem montem &c. ad Hebr. 12. 18.] Nam ibi descenderat Deus, & cum Moyse pro populo Israelitico tractaverat. Exod. 19. 11. [In die enim tertia descendet Dominus coram omni plebe super monte Sinai &c.

Tractans. FR. Concionator: [Episcopo tractante cognoveram non sacrificandum Idolis. D. Cyprian. serm. 52.] Vide *Tractator*.

Tractator, græcè ἱερολόγος, idest, sacer sermocinator. [Jam verò quibusdam ex nostris sacrorum tractatoribus visum est amoris nomen, quàm dilectionis esse divinius. Michael Syng. in vita Fion.] Eodemque vocabulo usus est Secundinus in epist. ad D. Augustinum: [Quamvis tra-

tractator multa dixerit, quæ teneat apud se auditor, tamen à tractatore non recesserunt.] Et clariùs D. Chrysologus: [Vacat humanus sermo, silet prædicatio tractatoris, serm.91.] FR. Vincentius Lirin. in libello adversus proph. hæret. novat. cap.40. ait: [Tertiò Doctores, qui tractatores nunc appellantur, quos hìc idem Apostolus etiam prophetas interdum nuncupat, eò quòd per eos Prophetarum mysteria populis aperiuntur.] Synonyma. Vide in dict. *Concionator*. *Homilia*, ac etiam Concionatorum abusus. Vide *Tractatum*. Vide etiam *Tractans*.

TRACTATORIA, epistola. Vide *Litteræ*. FR. *Tractatoriam* legendum putat Latinius in Correct. Concilior. tit. Concil. Telense, seu Teleptense, & tit. Concil. Constantinop. V. cap.10. ac alibi. Vide *Tractatoria*.

TRACTATUM, & *Tractatus*, ipsamet sacra concio. [Cum Archisynagogi, vel Hemorrhoissæ mulieris connexa sibi, & producta narratio à consueta sermonis nostri brevitate discederet, maluimus dimidiare tractatum. D. Chrysolog. ser.36.] Optima quidem Concionatoribus monitio, qui eorum superfluitates in dicendo detruncare nescientes, se ipsos, & multò magis Auditores defatigant; discere hi deberent ex hoc Ecclesiæ Doctore eximio, quod pulchrior semper conceptus sit ille, qui brevitatis gratia relinquitur; quandoque enim legimus Sanctorum Patrum Sermones, & Homelias recentiorum sermonibus breviores. Hinc Tertullianus rectè admonet, inquiens: [Compendium sermonis, & gratum est, & necessarium; quoniam sermo laciniosus, & onerosus, & vanus est. [FR. eodem vocabulo usus est Optatus Milevitanus lib. 4. qui Donatistas arguit, eò quòd semper in eorum concionibus contra Catholicos calumnias intermiscebant, sic inquiens: [Lectiones Dominicas, & tractatus vestros ad nostras injurias explicatis. Profertis Euangelium, & facitis absenti fratri convitium.] Quam planè vitiosam concionandi consuetudinem nostri temporis Hæretici hæreditarunt, qui pharisaica petulantia se ipsos secundùm legem Dei rectè morigeratos existimant, nosque tanquam ethnicos, & publicanos conviciant, ita ut in ipsis nulla nota errorum sit. At nos, qui peccatores, & gratiæ Dei indignos existimamur, non alienigenarum errores, sed nostros ad propriam correctionem à Concionatoribus libenter audimus. Vide *Homilia*.

TRACTO. FR. Verbum, idest, concionem ago: [Hæretici ex conscientia infirmitatis nunquam ordinariè tractant. Tertull. de resurrect. carnis cap.2.] Ubi per vocabulum *Ordinariè* intelligit publicè.

TRACTORIA, dicebatur epistola, qua Episcopi ad Cōcilia convocabantur: [A Primate per tractoriam sunt vocati. Aug. contra Donatist.] Hæ diversæ erāt à Tractatoriis, quibus Episcopi aliis exponebant, quid in aliquo negotio actum fuisset. FR. Latinius tamen pro *Tractatoria*, interdum *Tractoriam* legit. Vide *Tractatoria*. Vide etiam *Littera*.

TRACTUS, dicitur ille mœstus cantus, qui in Missa profertur post epistolam, quando non dicitur *Alleluja*, & incipit observari à septuagesima usque ad Pascha, licet non dicatur quotidie, sed tantum in Dominicis usque ad quadragesimam, quo tempore dicitur etiam in feriis secundis, quartis, & sextis, quia in his diebus concursus populi erat major ad divina officia. Dicitur tractus, quia trahitur tempus pro intervallo, quo Diaconus possit exuere planetam, & imponere sibi transversaliter velum; sicut Graduale dicitur pro spatio temporis, quo Diaconus ascendebat gradus ambonis. Symbolum autem Tractatus à Ruperto de divinis officiis sic exponitur: [Quod autem tractus lugentium sit, magisque luctui congruat, quàm graduale, quod est pœnitentium lamentum, illud comprobat, quod non cum Alleluja, ut graduale, sed pro Alleluja canitur his diebus, quibus mortem, quæ subintravit in mundum per invidiam diaboli, idest, à septuagesima usque ad Pascha, lugemus, lib.5.c.14.] Ideòque à tempore tractus stolam immortalitatis symbolum, quam in prevaricatione primi parentis perdidimus, velo violaceo cooperit Diaconus. Ob eandem rationem Sacrosancta Mater *Ecclesia in* dicta Dominica flebili, ac dolenti *voce incipit* introitum: [Circundederunt me dolores mortis &c.] Tracti Auctorem aliqui Cœlestinum, alii Gelasium, & alii Telesphorum Summos Pontifices faciunt. Quare dicitur tractus in Vigilia Pentecostes. Vide *Vigilia*.

TRADITOR, ita à sacris Scriptoribus appellabatur ille, qui præ timore tormentorum fidei persecutoribus tradebat sacros Codices ad eos comburendos. [In Africa duo mala, & pessima admissa esse constat, unum in traditione, alterum schismate. Optat. Milevit.] Propter quod ibid. multi renuentes sacros libros tradere, martyrium passi sunt; inter quos de S. Saturnino hoc encomium in ejus *actis legitur*: [O Martyrem legis sacræ idoneum, diligentemque custodem, qui traditorum facinus perhorrescens, scripturas Dominicas ne perderet, intra secreta sui pectoris collocavit. Apud Surium, 11. Febr.

TRADUCO, hoc verbum apud Tertullianum, sicut etiam hæc alia *Circumduco*, *Obduco*, sæpè significant reprehendere, convincere, convenire, reicere, & manifestare.

TRADUCTIO, pro reprehensione à *Tertulliano* usurpatur non rarò.

TRAGELAPUS, Τραγέλαφος, Hircocervus; nam τράγος, hircum significat, ἔλαφος verò cervum: de eo fit mentio in Deuteron. cap.14. 5. inter animalia comedi permissa. FR. de eo Plin. lib.8, cap.33.

TRAGEMATA, FR. græca dictio τραγήματα, bellaria, edulia, nempè, saccaro confecta, ac condita, à τρώγω, quod est comedo. [Quæ tragamata, aut pemmata dixerunt veteres, nostri bellaria appellaverunt. Gellius lib.13. cap.11.] Sed in vita Beatæ Veronicæ de Benasco mendosè *Tragimata* habetur. [Vasa lignea, quibus ex saccharo deli-

delicatiora quædam composita servabantur, quæ tragimata vocamus, lib.4. c.9.§.21.

Tragoedia, τραγῳδία. FR. etymologia hujus nominis habetur in Glossa in can. Canentes, dist.92. scilicet à τράγος, quod est hircus, & ᾠδὴ, idest, laus, quia hirco remunerabantur. Seu ut aliis placet, ex eo quia primum ejus poœmatis præmium hircus fuerit, aut certè uter hircinus vino plenus; undè Horatius de Arte poet.

Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum.

Alii à fæce, quam Græci τρύγην appellant, quia Scenici faciem fæce spurcabant.

Tragoedus, τραγῳδός. FR. Scenicus, qui tragœdiam repræsentat, sicut Comicus à Comœdia dictus est: [Nec in tragœdorum modum, guttur, & fauces dulci medicamine liniendæ sunt, can. cantantes, dist.92.] Ubi de Ecclesiasticis Cantoribus loquitur.

Tragulae, & Tragulus. Vide *Trogolus*.

Traha. FR. rusticum instrumentum ad modum vehiculi, sed sine rotis, & ponderosum, quo agricultores post convulsam terram aratro, semine in eam projecto, traha denique per juga bovum tracta, teritur terra, ac ibi semen cooperitur; eodemque instrumento in area triticum à culmis deponitur. De hac voce fit mentio in Sac. Script. [Et fecit super eos tribulas, & trahas, & ferrata carpenta transire, 1.Paralip.20.3.] hinc Virg.1. Georg.

Dicendum, & quæ sint duris agrestibus arma,
Queis sine nec potuere seri, nec surgere messes:
Vomis, & inflexi primum grave robur aratri,
Tardaque Eleusinæ matris volventia plaustra,
Tribulaque, traheæque, & iniquo pondere rastri.

Ubi in aliquibus codicibus *Trabeæque* mendosè habetur.

Traharius, Plaustrarius. [Ad extremos trahariorum, qui per insipientiam suam adhuc ad carnis sarcinas sedent, crucis diù portatæ vexilla circumfers. Sidon.lib.6.epist.1.

Tramoserica, textile, quod in se habet solum sericum in trama. [Holoserica tota serica: olon enim totum. Tramoserica stamine lineo, trama ex serico. Isidor. lib.19. etymol. cap.22. Vide *Chrysoclavum*.

Trana. FR. currus sine rotis. [Toloneus non exigitur nec de navali, nec de carrali, neque de sunis, sive de trana evectione. In quodam privileg. Caroli Magni SS. Vincentii & Germani Monasterio concesso apud Baron.an.779.

Tranex. FR. palmes. [Si quis tranecem de vite aliena inciderit. In lege 7. Longobardorum, lib.1.tit.19.] Italicè *Tralcio* dicitur.

Transactio. FR. pactum, seu conventio inter partes, qui contractus in lege canonica est prohibitus in rebus spiritualibus, ita ut simonia reputetur; sed licita est amicabilis compositio, ut notat Glossa in can. ea quæ, 1. q.3. Quæ autem differentia sit inter pactum, & transactionem. Vide *Depectio*. In Decretali habetur specialis titulus de Transactionibus.

Transalpino, alpes transire. [Ipse quasi inter mortuos liber, in Italiam pro mandato vestro transalpinare non horruit. Petr.Blesen.ep.59.

Transenna, transitus, erat solarium, sivè ambulacrum extra Ecclesiam, per quod ex Androna, (de quo suo loco dictum est) ad Gynæceum transitus erat. [Hæc Basilica aperitur tribus arcubus paribus prælucente transenna, per quam vicissim sibi tecta, ac spatia Basilicæ utriusque junguntur. Paulin.epist.12.] quod *Pergula* etiam dicebatur. [In pergula Basilicæ B. Petri posuit cantharum aureum unà cum pretiosis margaritis, & gemmis. Anast.Bibl.in Steph.IV.] Quod ambulacrum adhuc in aliquibus antiquis Templis extat.

Transfiguratio Domini, hæc solemnitas tam in Latina, quàm Græca Ecclesia antiquissima est, & licèt Calixtus Papa III. de ann.1456. Officium de eodem festo cum indulgentiis copiosis ad similitudinem festi Corporis Christi ordinasset; hoc tamen non intelligendum est de institutione festi illius, sed tantùm quoad officium proprium in memoriam insignis obtentæ victoriæ contra Turcas à Christianis in Hungaria. Nam quoad celebrationem constat fuisse antiquam, & in hac die consecrabatur vinum recens in Missa, & quando hoc adhuc non reperiebatur, tunc ex uvis parum musti in Calice exprimebatur; quæ cæremonia gloriosum Christi regnum in ejus transfiguratione repræsentatum denotabat; nam illius regnum, in recenti vino connotatum ab eodem Domino fuerat, dicente: [A modò non bibam de hoc genimine vitis, donec bibam illud novum in regno Patris mei. Matth.26. & Marc. 14.] In hac etiam die benedicebatur recens uva. Durand. lib.7. cap.22. Græca etiam Ecclesia solemniter hanc festivitatem celebrat, à qua Ἁγία μεταμόρφωσις, idest, Sancta Transformatio appellatur, & cum ipsi Græci quindenum jejunium antè Virginis Assumptionem observent, in quo, sicut & in reliquis eorum jejuniis, nec pisces comedunt; in die tamen Transfigurationis, qui cadit intra prædictum quindenum jejunium, præ lætitia hujus diei gaudent dispensatione piscium commestionis. Insuper Transfigurationis festum apud ipsos cum Vigilia celebratur, quam *Trofestum* vocant. Maronitarum tamen natio valdè pia, & Catholica cum ingenti lætitia festum Transfigurationis solet celebrare, ut egomet in Monte Libano eo die interfui, & vidi; nam Patriarcha cum Clero universo ejusdem Montis cacumen ascendit, in quo vertice aliquæ cedrorum reliquiæ vigent, de quibus eximiis laudibus fit in Sac. Pagina mentio; sunt, inquam, hæ arbores proceriores pinis, quarum trunci quinque hominum amplexu vix circumdari possunt; equidem-

mirabili naturæ artificio ex iisdem truncis pullulantes contemplantur rami; diffunduntur enim circumcirca ordine tam pulcherrimo, ut scyphum perfectè rotundum formare videantur, foliisque spissis, subtilibus, ac densis adinstar pinorum, semper insuper virentibus, ita ut in eis quisque jacens quiescere commodè posset; lignum denique nodosum est, incorruptibile, & odoriferum; hinc Sapiens ille Salomon eo usus est in Templi ædificio. FR. De hujus ligni incorruptibilitate ego quidem valdè hæsito, nam aliqua notabilia segmenta, ab Auctore in paterna domo relicta, post tria, vel quatuor lustra tinea corrosa sunt; quod tamen potest esse, ut ex truncis cæsa sint stante aliquo nocivo vento, quod ligna corruptibilia reddit, quamvis aliàs sint naturæ incorruptibilis. :I: Harum arborum fructus quo ad figuram similes cupressorum fructibus sunt, sed quo ad magnitudinem non dissimiles pinis, intusque penitùs vacui, & ideò ob aerem in eis inclusum deorsum non pendent sicut reliqui ex eorum arboribus, sed in Cœlum erecti, ita ut à suspicientibus ex solo cerni nequeant. Sunt autem prædictæ cedrorum arbores in tam magna veneratione non solùm apud Christianos, verùm etiam apud Mahometanos, ita ut cadentes in terra earum rami à ventis excussi, nemo illis uti audeat pro ignis pabulo: quin imò aliqui ex Hebræis Palæstinorum terram incolentes has arbores in primordio mundi productas fuisse, atque in universali cataclysmo inconcussas permansisse autumant; atque pro eorum assertionis fundamento Psalmum 103. adducunt, in quo de mundi creatione agitur: [Qui fundasti terram super stabilitatem suam &c.] & inferius: [Et cedri Libani quas plantavit &c.] Igitur in cacumine Libani ascendit Patriarcha à Clero, & Catholico populo comitatus, ibique super lapideum Altare sub dio erectum solemniter celebrat; quo peracto, omnes ad prandium Dives aliquis invitat, ubi inter alia fidei argumenta, quæ in hac gente notavi, unum hìc tantum referam, eximiam, nempè, devotionem erga Sanctam Sedem Apostolicam; nam ea gens caput tegit ad orientalem usum, illudque nec in salutationibus, nec in Ecclesia detegit; sed tantum in elevatione Eucharistiæ, & dum canitur Evangelium: at quando in ea comessatione in Summi Pontificis Romani salutem quis propinabat, omnes detecto capite, ac ipsemet Patriarcha in signum reverentiæ surgebant; quare non immeritò spiritualis omnium nationum ille quondam Pastor, & Pater Gregorius Papa XIII. inter tot seminaria ab eo per Orbem, & in Urbe erecta, etiam Maronitis peculiare Collegium fundavit. FR. hi autem laudabiles populi ideò Maronitæ appellantur, quia quando universus quasi Oriens Nestoriana labe inficiebatur, tunc illi, qui prædicatione S. Maronis Abbatis, ac ejus Monachorum in fide Catholica permanserant, Maronitæ dicti sunt: quod autem hæc natio Monothelitis adhæsisset, inconsultè prorsus asseritur, ut diffusè ac validè probare parat amantissimus Collega meus, ac Eruditissimus Dominus Faustus Naironus linguæ Chaldaicæ in Archigymnasio Sapientiæ Romanæ Professor. Hoc inquam catholicismi jugerum licet tyrãnico Turcarum sub jugo durè exagitatum semper sit, nihilominùs bonum fidei germen jugiter emanavit.

TRANSITORIUM, sic Missæ antiphona, quæ apud nos Communio dicitur, appellatur in ritu Ambrosiano, quia tunc ad epistolæ cornu fit transitus, quemadmodum in ritu Romano etiam observatur. Vide *Communio*.

TRANSLATIONIS officii ad libitum Regula. Vide *Officium*.

TRANSLATIO, transfero. [*Ut nullus audeat juxta Sanctorum canonum traditionem ex alio Episcopatu* ibidem translatare, aut constituere Episcopum post tuam de hoc sæculo evacuationem. Flodoard. lib. 2. hist. Rhemen. cap. 17.

TRANSMARINUS. Vide *Cismarinus*.

TRANSMIGROR, hoc verbo intransitivo usus est in sensu passivo D. Hilarius in Psalm. 51 ubi de populo hebræo loquens, sic ait: [Regnum destructæ Civitatis amisit, & de tabernaculo avulsus, & transmigratus est,] nempè, translatus est.

TRANSTYBERIM, Antipolis appellata, & Transtyberini Antipolitani. Vide *Esox*. Item Ravennates appellati. Vide *Guidonea porta*.

TRANSVENA, pro advena S. Cypr. in poemate super Genesim usus est, si tamen illud opus non sit potiùs Tertulliani. FR. ut opinantur Bellarminus de Script. Eccl. in Cypriano §. de Carminibus, & Labbè in eod. tit. de Cypriano, §. Index carmen Genesis, & in Tertulliano, §. Index Sacrarum Scripturarum, uti citantur à Tertulliano, tam carmina incerti &c. & inferius, Genesis.

TRAPETUM, τραπητόν. FR. mola oleacea. Hodie tamen hoc nomen in Italia, & præcipuè in Sicilia mola illa retinet, in qua cannæ melleæ conteruntur ad constituendum saccharum, à verbo græco τρέπω, idest, verto, seu volvo.

TRAPEZITA. FR. τραπεζίτης, mensarius, campsor: à τράπεζα, idest, mensa. In can. in nomine Domini, dist. 23. pro Simoniaco usurpatur, sic: [Hæc Apostolica sedes, cui authore Deo servio, quot adversa pertulerit, quot denique per simoniacæ hæresis trapezitas repetitis malleis, crebrisque tunsionibus subjacuit.] Ac in recto, & spirituali sensu usus est D. Paulinus *in epist.* de Gazophylacio, ita inquiens: [*Cœlestis igitur* Trapezitæ hæc mensa est, thesaurum vitæ struens, & ad margaritam negotiandam fœnus exercens.] Ejus synonyma. Vide *Archarius*. *Paracharacta*. *Publicanus*. *Scambiator*. Item *Trapezita*, sive *Trapezim* Dapiferum vertunt in Nicephorum Gregoram lib. 7. teste Camillo Peregrino de Principib. Longob. in castigat. ad Lupum Protosp. pag. 74. ad ann. 886. Potest etiam in sensu Campsoris deduci etymon à græco verbo τρέπω, idest, volvo, seu verto; nam Campsores per cedulas volvunt solutiones creditoribus ad eorum correspondales: hinc Itali solent uti his terminis: *Girare*, seu *voltare in faccia del tale*.

TRAP-

Trappa, decipulum. [Si quis turturem de trappa furaverit, in lege Salica tit. 7.] vox quidem belgica *Trappe*. Undè Galli dicunt *Attrapper*, idest prehendere. Itali *Trappolare*, nempe deprehendere, decipere.

Trasco-Drugitare, hæretici, ità appellati ex phrygiis vocibus *Trascus*, quæ palum significat, & *Drusus*, nasum, seu rostrum; nam hi quando orabant, digitum indicem in naso imponebant; indè etiam *Tettalo rincitæ* denominati sunt, πίτταλον enim græcè folium significat, & ῥύγχος, rostrum. Hac quippè cæremonia demonstrare præsumebant omnium rerum ipsos rectos judices, ac commensuratores esse, & quod nasus judicii symbolum fuisset, palus autem mensuræ. Dicti etiam fuere *Perticonasati*, de quibus Epiph. hæres. 48. In Cod. autem Theod. *Tascodrocitæ* nuncupantur.

Trebaciter, & *Trebatius*. Vide *Trebax*.

Trebax, τρίβαξ, versatus, undè postea versutum, & astutum translativè significat: hinc *Trebatii* nomen proprium desumptum fuit; item *Trebacissimus* in superlativo dicitur. [Collegit itaque sese trebacissimus senex, & intrinsecùs æstu pudoris decoquebatur. Sidon. lib. 1. epist. 11.] Item apud eundem lib. 9. epist. 11. reperitur *Trebaciter*, idest, astutè: [Præterea, quidquid super hujusce scripti tenore censueris, trebaciter diffiteri.] Et ibidem clariùs: [Malui factum confiteri, quàm trebaciter diffiteri.] Licet in aliquibus Codicibus mendosè *Tribaciter*, & *Tribacissimus* legatur.

Trebacissimus. Vide *Trebax*.

Tremaculum, Rete. [Si quis tremaculum de flumine furaverit. In lege Salica tit. 27.] Ex gallicis vocabulis *Tremail*, & *Tremaillier*.

Tremissis, monetæ species. [Si ita est, sibi libellario nomine ad summam tremissis unius concede. D. Gregor. in Regist. lib. 2. cap. 1.] Nomen autem *Libellarii* canonis solutionem significat, & Italicè *Livello* dicitur. Vide *Trimessium*.

Tremvis. FR. Filius Filii naturalis, sive Nepos ex Filio naturali, l. de eo, de successión.

Tremulantes. FR. Hæretici in Anglia, quos Hispani *Adombrados* vocant.

Tremulo, tremo. [Nimio frigore horribiliter cum fletu, ac stridore dentium tremulantes. Flodoard. lib. 3. hist. cap. 3.

Tremum. FR. cubiti pars, l. si quis homini libero, de conviciis.

Trepalium, locus ubi dabatur reis tortura: [Non licet Presbytero, nec Diacono ad trepalium, ubi rei torquentur, stare. Concil. Antisiodoren. cap. 33.

Trepedica, ex verbis D. Gregorii Papæ videtur significare jumentorum pedicam; nam lib. 2. dialogor. cap. 30. de mulione, & equario curatore, qui jumenta ferreis soleis calceat, loquitur, cujus formam assumpserat Diabolus; sic inquiens: [Quadam die, dùm ad B. Joannis oratorium, quod in ipsa montis celsitudine situm est, pergeret, ei antiquus in mulomedici specie obviam factus est, cornu, & trepedicam ferens &c.] Itaque *Trepedica* pedica ferrea, sive ex fune cannabina, aut lorea, qua vinciuntur jumentorum pedes, ne nequeant longè digredi, significat. FR. Trepedica dicitur à trepidando; fortassè, quia jumentum hoc compede vinctus, quotiescumque pedes movet, ejus genua trepidant, ac tremore concutiuntur. Errant igitur Dadinus hic in notis ad epistolas D. Gregorii, Lacerda, ac Vossius, qui putant hoc vocabulum significare potionem aliquam; nam dictio *Mulomedicus* unitè legenda est, & non separatim, idest, mulorum Medicus. De hac namque apparitione in quodam Codice M.S. Flodoardi Rhemensis Canonici antea, deinde Monachi, in vita Sancti Benedicti, qui codex conservatur in Carmelitanorum Discalceatorum Parisiensi conventu, leguntur hi versus:

> Id capitur Monacho simulati fraude subacto
> Mulomedici, plausuque manus, alapaque recepto.

Treuga. Italicè *Tregua*, est armorum suspensio, in qua fides publica præstatur, ne ad invicem hostes se lædant. [Pax verò illa, quam treugam Dei dicimus, fideliter observetur, sicut ab Archiepiscopis, & Episcopis uniuscujusque provinciæ constituta est: qui autem eam infregerit excommunicationi subdatur, can. illi, qui, 24. quæst. 3.] Sub excommunicationis pœna etiam Alexander Papa III. ne violaretur præcepit: [Treugas à quarta feria post occasum Solis, usque ad secundam feriam, &c. ab Adventu Dom. usque ad octavas Epiphaniæ, & à Septuagesima, usque ad octavas Paschæ ab omnibus inviolabiliter observari præcipimus. Si quis autem treugas frangere præsumpserit, post tertiam admonitionem, si non satisfecerit, Episcopus suus sententiam excommunicationis dictet in eum. In decret. de treuga, & pace capite 1.] Sic etiam habet Fulbertus Carnot. [Vellem autem suadere tibi, si possem, nè dimittas propter iram, quæ Dei justitiam non operatur, quin Episcopo tuo treugam des, ep. 93.

Tria fata. FR. Corruptè dici existimat Floravant. Martinellus in sua Roma Ethnico-sac. & corrigit Anastasium Biblioth. qui in Honorio Papa inquit: [Fecit Ecclesiam S. Adriani Martyris in tribus fatis, quam & dedicavit, & dona multa obtulit:] Et in Adriano Papa idem replicat: [Basilicam SS. Cosmæ, & Damiani, sitam in tribus fatis restauravit,] apud Floravant. in ejus cit. Romæ pag. 94. ubi corrigit *In tribus foris*; sed nullam authoritatem, vel conjecturam pro se affert. Ego tamen Blondum Decad. 2. lib. 3. affero sic scribentem: [Perstitit autem diutius in Petri Cathedra Constantinus, & Episcopos, Præsbyterosque more Pontificum ordinavit, quo usque Clero, populoque Romano in tribus foris, quæ est Sancti Adriani Ecclesia, per Christophorum primicerium coacto, Stephanus Siculus Canonicè in Pontificem est electus:] Cyprianus verò mèdosè habet *Trianfatta*, quem

Latinius *Triafata* corrigere maluit. Vide eundem in Cyprian. Correct. epist.21.

TRIAVERDINI. FR. Hæretici, quorum errores, & dira eorum gesta referuntur apud Baron. An.1179.num.4.

TRIBACITER, & *Tribacissimus*. Vide *Trebax*.

TRIBALTHON. Vide *Pallium*.

TRIBULANS, apud Arnobium pro tribulato usurpatur: [In spiritu tribulanti cum lacrymis exoretur. In Psal.106.

TRIBULOSUS, campus tribulis, & spinis refertus. [Aut humore imbrium putres, aut frigorum siccitate tribulosas. Sidon. lib.3. ep.2.] Metaphoricè autem pro aspro, ac scabroso sermone accipitur. [Et quamvis propter hamata syllogismorum puncta tribulosum, vernantis tamen eloquii flore mellitum. Idem Sidon. lib.1. epist.7.

TRIBULUM, & *Tribula*, *æ*, instrumentum, quo triturantur frumenta. [Si enim spicarum grana tribulis attrita, aristis, & paleis nudantur. D. Gregor. lib.7. cap.32. in Regist.] Vide *Traha*.

TRIBUNA. FR. hemicyclus muralis, quæ in fine presbyterii in Ecclesia solet terminari. Dicitur autem Tribuna, quasi tribunal, quia ibi tribunal, sive Pontificalis Cathedra collocabatur, ut in Templo S. Cæciliæ Transtyberinæ regionis ex lapide adhuc exstat, ac in aliis antiquis Romę Ecclesiis adhuc videntur, & Alexander Papa VII. in tribuna Basilicæ Vaticanæ Cathedram Principis Apostolorum magnificè collocavit: dicitur *Caleidica*, *Hemicyclus*. Turrig. in Crypt. Vatic. secund. impres. part.2. pag. 357. Vide *Absis*. *Concha*. *Diatreta*. *Tholus*. *Trichorus*. *Trullus*.

TRIBUTUM. Vide *Burdatio*. *Pedagium*. *Terraticum*.

TRICAE TELLENAE, frivola, ac insipida loquacitas. [Jam dudum me fateor hæsitare, circumhiscere, tergiversari, tricas (quemadmodum dicitur) conduplicare tellenas. Arnob. lib.5.] Proverbium à Telleno tædioso, & insulso tubicine desumptum. Aliqui tamen *Tricas Attellanas* legunt. Vocabulum autem Tricæ ex græco τρίχες propriè significat capillos implexos, Italicè *Trecce*, ex quo metaphora desumpta fuit: quare postea pro sermone inutili, qui est animæ implexio, accipitur. FR. Non à Telleno tubicine, nec legendum est *Tricas Attellanas*; sed restituendum est *Tricæ*, *Tellenæ*, quæ sunt duæ Civitates, prima in Brundusino territorio, à qua proverbium desumptum fuit teste Plinio, qui l.3. c.11. sic ait: [Et urbes duas, quæ in proverbii ludicrum vertere, Apinam, & Tricam.] Et Tellene alia Civitas in Campania, de qua idem Plin. lib.3. cap.5. Licèt Erasmus in Chiliad. ex Zenodoto asserat, quod Tellen Tubicen fuisset, quem sequutus est Calepinus in dict. Tellen.

TRICO, implico. [Scilicet, ut sæculari negotio sua munia non fraudaret, nec à religionis cultu terrena se occupatione tricaret. In Vita S. Geraldi. Et hora surgendi non te trices, præcurre autem prior in domum tuam, & illic avocare, & illic lude, & age conceptiones tuas. Eccl 32. 15.] Vide *Tricæ*.

TRICATUS, implicatus. [Si ad sextam horam refectionem tricatam hebdomadarii offenderint. In regula Magistr.

TRICENNALIS. FR. spatium triginta annorum. [Quæ tricennalis lex conclusit, quia & filiorum nostrorum Principum ita emanavit authoritas, ut ultra triginta annos nulli liceat pro eo appellare, quod legum tempus exclusit, can. Facultates, 13. quæst.2.] Ac alibi: [Jure sibi vendicent, quod tricennalis lex concludit, can. illud etiam, can. sicut quicunque, cum aliis seqq. in 16. q.3.] Hæc tamen tricennalis præscriptio non suffragatur Regularibus contra bona *Ecclesiastica*, vel Episcopos venientibus, can. *possessiones*, 16. q.4. Sed deberent habere pro se præscriptionem quadraginta annorum, can. volumus, & can. neque decennii. Ibidem. Et è converso Clerus contra Regulares tricennali spatio præscribit. Extravag. de privil. cap. si de terra.

TRICESIMA, in Monasticis regulis secunda hebdomada Quadragesimæ *Tricesima* appellatur, sicut etiam tertia hebdomada vocatur ibi *Vicesima*, quæ ita denominantur non à numero dierum, sed ad sequendam antecedentium hebdomadarum denominationem Septuagesimæ, *Quinquagesimæ*, Quadragesimæ, sic & Tricesimæ, atque Vicesimæ jejuniorum hebdomadę appellantur. [A Tricesima verò usque in Vicesimam singulos meros accipiant. A Vicesima verò usque ad Pascha vinum omnibus subtrahatur. Ex Regul. Magistr.

TRICHINAS, τρίχινας, quasi ciliciarius. Ita cognominatus fuit S. Theodorus à Græcis ob cōtinuum & asperum cilicium, quod in suo corpore gerebat; τρίχινος enim gręcè cilicium significat, pilis cōntextum, ita appellatum à Cilicia provincia, in qua, ut Varro lib.2. de re rustica scribit, hujusmodi indumenta pilis caprinis texebantur, ac contra sagittas in defensionem militum serviebant, ut etiam Vegetius testatur; seu tabernacula, & tentoria efficiebantur ad castrametandos milites, ut ad præsēs Arabes & Saraceni in deserto facere consuescunt, de quibus tabernaculis in Cant. cap.1. dicitur: [Nigra sum, sed formosa, filiæ Jerusalem, sicut tabernacula Cedar.] Nam Cedar fuerat Ismaelis filius, à quo Agareni descendunt, qui per errorem, ut aliàs diximus, Saraceni appellati sunt; quod ideò S. Hilarius in verba Psal.119. [Habitavi cum habitantibus *Cedar*] confirmat hanc meam opinionem, & quod propriis oculis inspexi, inquiens: [Cedar genus est Ismaelitarum, deserta incolens. Hi sunt nunc Saraceni nuncupati.] Sunt autem hæc tentoria nigra, & oblonga ad instar illorum, quibus triremes utuntur; sed aptè disposita, ac ordinata ad formam ingentium Villarum, quæ valdè solaribus ardoribus, ac pluviis resistunt. Hæc tabernaculorum coordinatio exaltata fuit à Regio Psalte: [Disposuerunt tabernacula Idumæorum, & Ismaelitæ, Psal.63.] FR. *Cilicium* à Cilicia dicitur, quæ provincia *Trachiotis* cognominata est, unde Seleucia Ciliciæ, Seleucia Trachiotis

dicta

dicta fuit. Plin. lib. 5. cap. 27. à dictione τραχύτης, idest, asperitas, scabrositas: quare dixit Plutarchus τραχύτης τῆς κροκίδος, villositatem illam, & eminentiam floccorum, quæ in rudibus pannis visitur. Junius in Lexico Græco lat. Et Cicero in 3. Verrina, inquit: [Quum iste Civitatibus frumentum, coria, cilicia, saccos imperaret.] Et Asconius de eisdem Ciliciis ibidem ait: Cilicia tecta esse ex pilis, in castrorum usum, atque nautarum.] In Sacra autem Scriptura pro pœnitentiæ indumento non rarò accipitur.

Trichorus, τρίχωρος, triplex chorus; nam Ecclesiæ tribuna ferè tres conchas habebat, major siquidem *Concha*, & reliquæ duæ è lateribus *Conchulæ* dicebantur: [Basilicam Dominædi, reliquiis Apostolorum, & Martyrum intra apsidem trichora sub altaria sacratis, solo, & parietibus marmoratam, camera musivo illusa clarificavit. Paulin. epist. 12.

Triciriion. Vide *Pascha*.

Triclinium. Vide *Sigma*.

Triduanum, jejunium penes antiquos Christianos, quomodo intelligatur. Vide *Biduanum*.

Trieris, τριήρης, genus navis oblongæ, ut triremis. [Neque trieris magna transgredietur eum, Isai. cap. 33.

Trieteris, τριετηρίς, triennium. Item *trieterius*, triennalis dicitur. Vide *Dieteris*.

Trigamus, τρίγαμος. FR. qui ter matrimonio conjunctus, can. aperiant, 31. qu. 1.

Triloris, τρίλωρις, funiculus, aut ligamen tribus locis implicitum, sic πεντάλωρις, idest, quinque locis.

Trimesium, monetæ species, aliàs tremissis. [Nam nec semel in regione ista usque ad unum trimesium frumentum potui comparare. Anast. in exil. S. Martini Papæ.] Aliqui mensuram significare putant. FR. Sed alibi idem Anastasius monetam manifestè intelligit, idest, tertiam solidi partem, sic inquiens: [Domum in regione Rossea intra Urbem, quæ præstat solidos LVIII. & trimesium. In Silvestro Papa.] Vide *Tremissis*.

Trimma, τρίμμα, limatura, & pulvis. [Fecit autem & Cameram Basilicæ ex auri trimma in longum, & in latum pedibus quingentis. Anastas. in Sylvestr.] Alii tamen *Ex auri trimme* legunt.

Trinitas, personalis distinctio in Deo. FR. non rectè appellatur consortium, ut S. Gregorius Nyssenus in orat. 1. contra Eunomium clarè his verbis probat, inquiens: [Quæ cùm nondùm Eunomius didicerit, negat Filium simul cum Patre sedere. Hoc autem potestatis consortem, magis ut quid dementiæ, ac furoris simile percurrere oportet, quàm ut impium, & sacrilegum redarguere. Quam enim sententiam habet συγκλήρου, *consortis* dictio, ex communi orationis nuncupatione, non licet invenire. Super vestimentum Domini miserunt sortem, sicut Scriptura loquitur, qui noluerunt tunicam Domini discindere, si unius ipsorum rem propriam facere, cui sors gratuitò dederit. Illi igitur, qui pro tunica inter se sortem mittebant, dici possunt σύγκληροι, consortes. Hic autem minimè dici potest in Patre, & Filio, & Spiritu Sancto, cùm æqualem in rebus creatis habeant potestatem &c.] Trinitatis Divinæ attributa. Vide *Homousion*. Ejus pictura. Vide *Icona*. Spiritus Sanctus Trinitas appellata. Vide *Spiritus Sanctus*. Quis dicatur *Trinitas Artifex*. Vide *Baptizans*. Festum SS. Trinitatis Romæ tempore Alex. III. non habebat peculiarem diem. [Præterea festivitas Sanctæ Trinitatis secundùm consuetudines diversarum regionum à quibusdam convenit in octavis Pentecostes, ab aliis in Dominica prima ante adventum Domini celebrari. Ecclesia siquidem Romana in usu non habet, quod in aliquo tempore hujusmodi celebret specialiter festivitatem; cum singulis diebus Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto &c. similia dicantur ad laudem pertinentia Trinitatis, cap. quoniam, de feriis lib. 2. decretal.] Ineptum, ne dicam hæreticale epitheton fuit illud à quodam aliàs docto Sanctissimæ Triadi attributo illam appellando Ternam Majestatem; nam novem personas in Divinis inadvertenter asseruerat Vide *Dealitas*, *Tetrus*, *Trionymus*.

Trinitus. FR. idest, trinus, can. de trinita mersione baptismi. Idest, de trina mersione baptismi, dist. 4.

Trinomius, & *Trionymus*, sic à Petro Blesensi cognominatus fuit S. Petrus, quia tribus nominibus appellatus est à Christo Domino, nempè, *Simon*, *Bar-Iona*. Vide *Bar-jona*; & *Petrus*. Vide *Cephas*; sic ergo Blesensis: [Neq; enim Petri fuit; sed cùm jam trinomius esset, Serm. 26.] Trinomius etiam appellatus fuit Salomon Rex, quia *Ecclesiastes*, *Lamuel*, & *Salomon* dicitur. Vide *Trionymus*.

Triodium, τριώδιον, ita appellatus est à Græcis quidam liber, in quo tres odæ continentur, solitæ cani in diebus quadragesimalibus. Vide *Alipta*.

Trionymus. FR. τριώνυμος, idem ac trinomius. [Suspecti ab orientalibus habebantur trionymã solitarii Dei unionem secundùm Sabellium tradidisse. Sulpit. lib. 2. hist. cap. 57.] Nam Sabellius licèt poneret in Deo unicam substantiam, negabat tamen trinam in eo personarum distinctionem, asserens tantùm in Deo trionymam distinctionem reperiri.

Tripartita Historia, apocrypha. Vide *Palea*.

Tripassalum, τριπάσσαλον, pertica cum tribus cuspidibus, instrumentum martyrii, quo Syri utebantur, quemadmodum in vita S. Ephrem apud Vossium legitur, nempè [Postridie autem, judice pro tribunali sedente, constituerunt coram illo tripassalum, & quæcunque alia tormentorum genera.

Tripondes. Vide *Neophytus*.

Triquadrus, tripartitus. [Neque teres lunaris globi circulus jacturam propriæ pulchritudinis patitur, licèt luculentus limpidissimi Solis splendor triquadram mundi rotam clariùs illustrare credatur. Aldhelmus, lib. de Virg. c. 4.] Trinam mun-

mundi antiquorum divisionem intelligit, in Asiam, nempè, Europam, & Africam constitutam; sic alio loco ait: [In triquadro terrarum ambitu, cap.11.

TRISAGIUS HYMNUS. Vide *Sanctus &c.*

TRISCILIDAE. FR. Hæretici, qui Deum triformem esse asserebant, de quibus D. Augustinus ait talem fuisse eorum falsam doctrinam, nempè, [Ut quædam pars sit Pater, quædam Filius, quædam Spiritus Sanctus. Ad Quodvult Deus, de Hæresibus, cap.74.] Vide *Tritheitæ.*

TRISELENES, idest, Trilunis. Vide *Synelites.*

TRISMEGISTUS, τρισμέγιστος, ter maximus. Vide *Theut.*

TRISOMATOS. Vide *Bisomatos.*

TRISTATA, τριστάτης, Ductor exercitus, Capitaneus, secundum nonnullorum opinionem intelligitur, tamquam qui tertio loco præsidet. Sed D. Hieronymi sententia est valdè diversa, nam superiorem gradum importare ait hoc nomen, nempè Principum Principem, sic inquiens: [Duces, & Magistratus, sive Tristatas, quos nos Principes Principum interpretati sumus; de quibus in Exodo legimus, electos ascensores Tristatas, in cap.23. Ezechiel.

TRISTEGUS, τρίστεγος, trinam contabulationem, coassationem, vel contignationem habens: latinè *Tritectus* dicitur: [Qui quasi tristegam domum ædificavit, idest, inferos, cœlum, & terram, ut super terram habitarent certantes, in inferno autẽ victi, in Cœlo victores. Chrysost. hom.31. in c.20. Matth.] FR. sic Dominus trinam contabulationem in Noemica arca fieri præceperat. [Et tristega facies in ea. Genes.6.6.] Ac in illo mystico Ezechielis templo in ejus cap.42. sic habetur: [Tristega enim erant, & nõ habebant columnas.] Dictio autem græca Tricameratum significat; Στέγη enim navis tabulatum propriè significat, undè τρίστεγος triplicatum tabulatum habentem denotat, à verbo στεγάζω, idest, tego, sustineo, capio. Dictione verò *Stega* usi sunt etiam Latini, Plautus enim in Bacchide, & in Crysalo ex servi nomine act.2.3. inquit: [Fortè ut absedi in stega] idest, in tabulato navis, & in Stich. act.3.1. [Sine advocatis ibidem in cercuro, in stega, in amicitiam, atque in gratiam convertimus.] Item Fulgentius de vocib. antiq. ait: [Stega est navis proscenium, idest, tabulatum, super quod nautæ ambulant, sicut Plautus ait: Fortè ego ut stega consederam, de vocib. antiq. Hodiè tamen subtabulatum nautæ corruptè *Steva*, sive *Stiva* dicunt: unde *Stivare*, seu *Stipare*, imponere, includere, & tegere Italicè dicitur. :|: Divus tamen Ambrosius in Psal.36. loquens de juvene illo, qui somno sopitus, dùm prædicaret Apostolus Paulus, è fenestra præcipitatus fuerat, vocabulo latino usus est, inquiens: [Qui cum sermonibus Pauli intentus hæreret, somno victus, de tritecto cecidit.

TRISTITIA, in quo differat à metu. Vide *Noluntas.*

TRISYRTICUS. Vide *Diasyrticus.*

TRITECTUS. Vide *Tristegus.*

TRITHEITAE, Hæreticorum secta, quæ asserebat trinam in Deo naturam, ac idem intelligebat per hypostasim, & naturam; appellati autem sunt hi hæretici τριθεῖται, idest, trinideitæ. Et ulterius unicam tantum in Christo naturam admittebant; quorum Author Philoponus Alexandrinus Grammaticus fuit. FR. in can. quidam autem hæretici, 24. qu.3. appellantur *Trithoitæ.*

TRITHOITAE. Vide *Tritheitæ.*

TROCHLEA. FR. græca dictio τροχαλία, idest, rota, qua aqua è puteis trahitur. Vitruv. lib.10. cap.5. Dicitur etiam τροχὸς, qua rei torquentur. Lexic. Scapulæ. De hoc vocabulo *Trochlea* sæpè in Martyrum passionalibus; sed secundùm diversum loquendi modum, diversimodè eorum martyrium intelligendum est: nam quandoque *Elevatio ad trochleas* dicitur, ut de S. Theodoro Mart. habetur in Martyrol. 7. Decemb. his verbis: [Trochleis frequenter in sublime elevatus, atque ictu celeri super silices pondere corporis dimissus &c.]hoc est genus torquendi per funem tractatoriam, quod Italicè *Tratti di corda* dicitur. Aliquando verò dicitur *Extensio ad trochleas*, ut de Sancta Symphorosa, 17. Junii apud Adonem habetur: undè Greg. Turon. inquit: [Extensus ad trochleas, cædebatur fustibus, virgis, ac loris duplicibus &c. in hist. Francor. lib.4. cap.49. In terra extenditur ad trochleas, virgis, & fustibus cæditur. Idem lib.6.c.8. & 35. & lib.7.c.32.] Ac idem habetur in ejus tract. de glor. Confessor. c. 83. Extensus autem ad trochleas, de eo intelligendum autumo, qui in eadem tractatoria fune alligatus, & non plus quàm quatuor digitis circiter à terra elevatus, ità ut reus à soli proximitate deceptus, continuò ad sustentandum corpus alliciatur, ac pedibus tentet, & sic magis, ac sæpiùs torqueatur tractibus funis, quod genus tormenti in Sicilia *Succaro* dicitur. Est præterea longa contentionis funis inter Eruditos, eis à Vitruvio præstita; nam lib.10. cap.5. inquit: [In radice autem machinæ collocatur tertia trochlea, eam autem Græci ἐπάγοντα, nostri artemon vocant.] Disputant igitur acriter Scriptores, & præcipuè Sac. Expositores super cap.27.40. Act. Apost. ubi habetur: [Et cum anchoras sustulissent, committebant se mari, simul laxantes juncturas gubernaculorum, & levato artemone secundum auræ flatum, tendebant ad littus.] Alii enim per *Artemonem* navis malum, alii antennam, alii velum parvum, alii gubernaculum interpretantur, quos cumulatim videre est apud Cornelium à Lapide, & Jo. Lorinum in Act. Apost. atque Alex. ab Alex. integrum tract. lib.1. Genial. c.25. super hoc vocab. *Artemon* composuit: nihilominus non possunt concordare vocabulum *Artemonis*, de quo in Actis cit. Apost. cum *Artemone* in sensu *Trochleæ* à Vitruvio supra allato. Cæterum hoc vocabulum *Artemon* licet inter Latinos usitatum fuisse Vitruvius affirmet, est tamen origine græcum, ut reliquæ non paucæ latiales voces à græcanicis derivatæ; provenit enim à verbo ἀρτάω, quod suspendere significat; unde *Artemon*, ac si

ac si diceres *Suspendium*, seu *Appendix*: quare non sensu *trochleæ* locutus est D. Lucas cit. cap. 27. Actor. sed in sensu parvi veli, quando *Artemonem* dixerat, idest velum parvum navis, quod Appendicem,& Suspendium dicere mavis. Syriaca autem lectio loco Artemonis, *parvum velum* habet, ac optimè Isidorus docet, quid navis Artemon significet: [Artemon velum esse dirigendæ potius navis causa commodatum, quàm celeritatis, lib.19.] Ad *Trochleam* igitur, de qua Vitruvius supra, redeundo, illam esse dicimus, quam Romani *Girella*, Florentini *Carrucula*, Senenses *Carriola*, Siculi, & Melitenses *Tagliola* dicunt. De Trochleis sic cecinit Lucretius:

Multaque per trochleas, & tympana pondere magno

Commovet, atque levi sustollit machina nixu.

Et metaphoricè Quintilianus: [Trochleis pituitam adducere, lib.11. de pronunt. cap.3.] pro violenter expuere dixit. Atque Sidonius: [Trochleatim fune nutabat, lib.5. epist.14.] Perperàm tamen nonnulli per trochleam machinam illam, quæ italicè *Argano* dicitur, intellexerunt, quæ machina à Vitruvio *Ergata* dicitur lib. 10. cap. 4. ut ibi Guliel. Philandrus notavit. Trochleæ Synon. Vide *Tolenum*.

TROGALIA, τρωγάλια, bellaria; sed apud Cassianum Collat. 8. cap.1. ironicè ciceres frixos significant, qui ad instar belliariorum corrodebantur à Monachis. FR. τρωγάλια provenit à verbo τρώγω, idest, edo.

TROGLODYTAE, hæretici, à græca voce τρωγλοδύται ita appellati, quæ cavernarum habitatores significat; nam in cavernis, locisque ab humano conspectu remotis congregabantur. FR. Troglodytæ populi prædones. Plin. lib.37. cap. 8. & lib.11. cap.37.

TROGULUS, monachalis vestis, quam aliqui scapulare esse putant. [Semper asperrimo à scapulis usque ad renes induebatur trogulo. In vita S.Maur.] FR. si usque ad renes trogulus pertingebat, profectò non est cuculla, quæ talaris est, ut falsò existimat Calepinus. Matthæus tamen Parisius fortasse mendosè *Tragulum* scribit, inquiens: [Et sic de sæcularibus fiunt sæculariores, & mentitur in iis tragulorum vilitas, dum sub habitu paupertatis, spiritus habitat relationis. In hist. ad an.1253.] Ego tamen verisimilius puto denotare cilicium ex verbo græco τρώγω, quod rodere, & asperitate compungere significat. Item *Tragulæ* apud Gellium lib.10. cap.25. hastarum, telorum, jaculorum, seu gladiorum species sunt.

TROPARIUM, & *Tropanarius*. Vide *Tropus*.

TROPHAEOPHORUS. FR. τροπαιοφόρος, idest, Trophæi gestator, sic Græci S. Georgium Martyrem appellant, qui depingi solet equo insidens, & lancea draconem transfodiens ad puellam liberandam. Quod factum multi Scriptores symbolum potiùs, quàm historiam reputant; licèt alii verum successum existiment. Unde Novatorum calumniositas inepta occasionem arripuit hunc Sanctum Papistarum Perseum appellare; quasi verò ipsamet Mater Ecclesia hanc historiam inter apocryphas non recenseret.

TROPHIMA. FR. nutrimentum, alimentum, à græca voce τροφή.

TROPICI. FR. hæretici, qui Spiritum Sanctum Angelorum omnium Principem esse asserebant, & tropis quibusdam Sacræ Scripturæ locos exponere contendebant. Theatr. vitæ human. litt. H. pag.22. col.2. §. Tropici.

TROPOLOGIA, τροπολογία, idest, conversio locutionis, & aliàs sensus moralis dicitur; tropologicus enim sensus est ille, qui ad mores transfertur; ut exempli gratia vestis Sacerdotis candida interioris cordis munditiam denotat, de quo in dict. *Anagogia*, & dict. *Biblia* egimus.

TROPUS, genus monastici cantus, qui ante Missæ Introitum in solemnitatibus dici solebat, à D. Gregorio Papa, ut refert Durandus lib.4. c.1. institutus: & est hujusmodi. Exempli gratia in die Nativitatis Domini Introitus prioris Missæ incipit *Puer natus est &c.* ante quem canebatur sequens Tropus: *Ecce adest, de quo Prophetæ cecinerunt*, & posteà immediatè sensum continuando Introitum conjungebant *Puer natus &c.* vox enim τρόπος conversionem, & revolutionem significat; nam reiterantur eadem verba, & ideò à Joanne Beleth c.59. dicitur *Zona*, quia tanquam cingulum amborum sensuum capita connodat. Ac *Tropanarius* dicebatur liber, in quo continebantur hujusmodi tropi. Græci tamen *Troparium* vocant nonnullas preces, quas sæpè in horis canonicis canunt. Vide *Versus*.

TROSSANUM. Vide *Trossulus*.

TROSSULUS, Eques levis armaturæ. [Dolet sibi prælatum juvenem non quidem comatum, non vestium sericarum; sed trossulum, & in sordibus delicatum. Hieronym. de vitand. susp. contub.] Cujus nominis etymologia ex Trossulo Etruriæ Civitate derivatur, quæ semel capta fuerat ab Equitibus Trossulis appellatis, sine consortio pedestrium: indeque *Trossulus* appellata fuit, quæ licèt sit jam diruta, adhuc tamen ejus situs nomẽ retinet, cujus ruinæ inter Volsinium, & Ferentum spectantur. FR. sed in editione Parisiensi de anno 1579. citatus textus Hieronymi, *Torosulum* habet. At quomodocumque legatur, Hieronymus de vitando suspecto contubernio epist.47. de libidinoso contubernii periculo loquitur, ubi sic inquit: [Libidinosa mens ardentiùs honesta prosequitur &c.] Et inferiùs in eodem proposito de malitia fœminarum, quæ fictè sub prætextu aliquo necessariæ servitutis in domo Amasium introducunt, inter alia sic ait: [Dolet sibi prælatum juvenem, non quidem comatum, non vestium sericarum] quia tanquam domi famulum fictè illum admittit, ideoque sub prætextu sordido, ac vili introducitur; hinc subjungit: [Sed torosolum, (*sive ut alii legunt*) trossulum, & in sordibus delicatum, qui ipse sæculum lignet, & textrinum teneat, pensa distribuat,

regat familiam &c.] Et post pauca ita concludit de simili scandalo: [Faciliùs mala credunt homines (*subaudi quàm bona*) quodcumque domi fingitur rumor in publico fit.] Victorius tamen hic in scholiis ejus num. 16. sic exponit: Torosulum, hoc est obesum, ac benè curatæ cutis hominem. Quidam Codices Trossulum, eodem fermè sensu. Veteres equitem Trossulum vocabant, quæ quidem appellatio in proverbialem jocum abiit, ut præpinguem hominem eo nomine intelligamus:] Quoad primam lectionem *Torosulum* est nomen ab adjectivo *Torosus* diminutivum. Torosus enim dicitur, qui pulpam carnis musculosam habet, in qua robur, & fortitudo est. Columel. lib. 6. c. 13. sic scribit: [Parandos esse boves nonnullos cervice longa, & torosa.] Catullus *Cervix torosa* dixit, de Berecynthia, 58. Atque Ovidius *Colla torosa*, 7. Metam. Verum ex Nonio Marcello constat Torosulum, & Trossulum idem fuisse, ait enim [Trossuli dicti sunt torosuli. Var. Sesquiulysse: Nunc emunt trossuli nardo nitidi vulgò attico talento equum.] Etymon autem Trossulorum Equitum, & Trossuli Hetruriæ Civitatis, à Plinio lib. 33. c. 2. sic refertur: [Quin etiā ipsum equitum nomen sæpè variatum est, in his quoque, qui ad equitatum trahebantur. Celeres sub Romulo, Regibusque appellati sunt; deinde Flexumines: postea Trossuli, cum Oppidum in Thuscia circa Volsinios passuum IX. M. sine ullo peditum adjumento cepissent, ejus vocabuli: idque duravit ultra C. Gracchum. Junius certè, qui ab amicitia ejus Gracchanus appellatus est, scriptum reliquit his verbis: Quod ad equestrem ordinem attinet, antea trossulos vocabant, nunc equites vocant: ideò quia non intelligunt trossulos nomen quid valeat, multos pudet eo nomine appellari, & causam, quæ supra indicata est, exponit, invitosque etiam nùm tamen trossulos vocari.] De Trossulo ait Senec. epist. 87. [O quam cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his trossulis in via divitibus!] & Lamprid. in Commod. [In collegium Sacerdotum adscitus est: cooptatus inter trossulos princeps juventutis, cum togam sumpsit.] Sed potiùs delicatum, & luxuriosum, ut autumo, significat, tum ex supradictis, tum etiam, quia *Trossulum*, seu *Trossulo* ut vult Leander Albertus Civitas Etrusca, ac patria Othonis Imperatoris erat, quam *Trossanum* appellat Gottifredus Viterbiensis in historia, & à Viterbiensibus devastata fuit de anno 1074. cujus Metropolis Ferentum, ut antiquus etiam Persii Commentator affirmat, & nimis proxima Volsiniensium Civitati erat, quæ hodie *Bolsena* dicitur, de qua Valerius Max. lib. 9. cap. 1. inquit: [Etruriæ caput habebatur: sed postquam in luxuria prolapsa est, in profundum injuriarum, & turpitudinis decidit.] Et inferiùs: [Postremò lege sanxerunt, ut stupra sua in viduis pariter, ac nuptis impunita essent; ac neque virgo ingenuo nuberet, cujus castitatem non ante ex numero ipsorum aliquis delibasset.] Hinc fortasse valde propinqua Trossuli Civitas eodem luxuriæ convicio prolapsa, ad idem [Injuriarum profundum, & turpidinis deciderat. [Unde proverbiali injuria apud Senecam, & Hieronymum supra citatos *Trossulum Iuvenem*, idem, ac luxuriosum, significabat.

Trotingus. FR. Choraula, qui sponsam comitabatur. [Pervenit ad nos, quod dùm quidam ad suscipiendam sponsam cujusdam sponsi cum paranymphis, & trotingis ambularent, perversi homines aquam sordidam, & stercoratam super ipsam jactassent, l. pervenit, de aggressione lib. 1. tit. 16. l. 8.

Tructa, trutta, piscis, qui aliàs Salar, Varius, & Lupus varius à Latinis appellabatur. [In *hoc stagno* ferunt tructarum piscium magnitudinē usq; ad centum librarum pondera trutinari. Greg. Turon. lib. 1. miraculor. c. 76. [FR. sic etiam secundùm D. Ambrosium, & Isidorum *Tructa* appellatur; sed Platina Truttam appellat, quam quasi trutilem à trudendo ita appellari censet, quod in adversum flumen semper nitatur. Hypol. Salvian. hist. 2. de trutta. Itali *Trotta* vocant.

Trufa, machinatio, deceptio, stratagema. [Ille diligentissimè cogitans, qualiter liberaret puellam, hujusmodi trufam invenit. Cæsar. *lib. 2.* hist. cap. 25.

Trufanus, deceptor, & astutus: [Quendam Clericum actu trufanum, quales per diversas vagari solent provincias. Cæsar. lib. 1. cap. 3.

Trufator, deceptor, Italicè *Truffatore*, qui aliqua astutia aliquid surripit: [De hujusmodi trufatoribus plurima deceptorum genera temporibus nostris gesta tibi dicere possem; sed non sunt ædificatoria. Cæsar. lib. sexto cap. 2 8.

Trullus, tholus, camera, sive testudo ædificii, quæ altiùs crescens in fastigiatum cacumen desinit, & in orbem circumagitur, sive templi hemisphærium. Vox quidem græca τροῦλος. Nonnunquam per hoc vocabulum *Trullus* intelligitur Sexta Synodus, quia à loco, ubi hic tholus erat, truli denominationem sumpsit. Ubi Monothelitarum error damnatus est, & tunc Jo. Portuensis Episc. Sancti Agathonis Papæ Legatus die Dominico Missam solemnem secundum Latinum ritum in Basilica S. Sophiæ celebravit: [Trullum casu suo ciborium sanctæ mensæ contrivit. Zonara.] FR. [Trullum verò ejusdem *Ecclesiæ fusis* chartis (*idest*, *laminis*) plumbeis cooperuit, atque munivit. Anastas. Bialioth. in Sergio.] De templo SS. Cosmæ, & Damiani Romæ in Cāpo boario intelligit, ut Martinel. Floravant. in ejus Romæ Ethnico-sac. pag. 93. exponit. De Synodo in Trullo egit Baron. an. 680. n. 41. & Santarellus de Hæresi, cap. 32. num. 15. & hìc habetur in dict. *Agnus Dei*, *Pentecostes*. De ruina autem Trulli à Zonara supra relata egit etiam Cedrenus, de qua in dict. *Solea* facta est mentio. Trulli synonyma. Vide *Tholus*, *Tribuna*.

Truncatus. FR. Eunuchus. [Eunuchorum quoque tibi, & puellarum, ac servulorum mores magis

gis eligantur, quàm vultuum elegantia, quia in omni sexu, & ætate truncatorum corpora violenta pudicitia animi considerandi sunt, qui amputari nisi Christi timore non possunt. D. Hieronym. ad Demetriad.] Qui Sanctus Doctor idem documentum Lætæ præbuit, inquiens: [Ne virgo Christi cum Eunuchis laves, quia non deponunt animos virorum.

Trustis, fidelitas, & vassallagium cum juramento promissum significat. Vide *Arimania*. Vide etiam *Anstrutio*.

Trutina, τρυτάνη, statera, ita dicta à verbo græco τρύω, vexo, defatigo, exhaurio, &c. Nempe statera res quodammodo vexat, dum examen vocat, & earum pondus exhaurit. Aliquibus trutina est foramen illud, in quo lingua bilancis & examinatio: quod appellatur æquilibrium, aut libramentum. Hinc trutina pro examine rigoroso, aut judicio exacto, ad quod revocetur actio.

Tu Autem Domine &c. Vide *Lectio*.

Tubellus, tubulus, parvus tubus, canaliculus, fistula. Pro Reliquiario usurpavit hoc vocabulum D. Paulinus in epist. 11. ad Sever. inquiens: [Ut imitemini compositionem istam, qua tubello aureolo rem tantæ benedictionis inclusimus] lignum Sanctæ Crucis intelligit.

Tubracus. FR. tibialia. [Postea verò cœperunt hosis uti, super quas equitantes tubracos birros mittebant. Paul. Diacon. de gest. Longobar. lib. 4. cap. 23.] Et ibi ejus Annotator. Aliqui tamen Codices *Tubrugos* habent. Vide *Tibraciæ*.

Tuceta. FR. Calepinus ex Cornuto inquit apud Cisalpinos bubula caro sale condita dici; sed aliter Fulgentius docet, nempe: [Tuceta dicuntur escæ regiæ, sicut Callimachus in pisæis:

Ambrosio redolent tuceta saporem.

De vocibus antiquis.] Quare versus Persii à Calepino adducti aliter interpretari deberent.

Tubrugi. Vide *Tubracus*.

Tufa, vexillum. [Nec non & incedente illo ubilibet per plateas illud genus vexilli, quod Romani tufam, Angli appellant Tunf, ante eum ferri solebat. Beda lib. 2. hist. cap. 16.] Ubi loquitur de Eduino Rege. De τῦφα inter Græcos Curopalata mentionem facit, quæ flammula, & vexillum cuspidatum erat, quod in capite ejus equi ferebat ob ornamentum Despota. Ab aliquibus Scriptoribus *Tuphia* appellatur. *Tupha* insuper Imperialem thiaram Constantinopolitanorum Imperatorum denotabat. [Triumphum duxit thiara recta, quam illi tupham appellant. In vita Basilii Porphyrog.] FR. Tufa vexillum pyramidale, ut solent ferre naves, quæ vulgò *Latinæ* dicuntur, quorum vexilla, ac vela latina quoque nuncupantur, ad differentiam navium, velorum, & vexillorum, quæ à nautis appellantur *Quaire*, idest, quadræ, & eadem latina forma sunt vela, & vexilla recentiorum triremium, idest, cuspidata, fortassè, quia Romani hac vexillorum forma uti cœperunt, ideò appellata sunt latina, quod Beda insinuare videtur supra, dum inquit, *Quod Romani tufam appellant*: hujusmodi vexillorum parvorum formam equites levis armaturæ Pontificis, qui vulgariter *Cavalli leggieri* dicuntur, in cuspidibus eorum hastarum deferunt, variata tamen coloribus, juxta colores gentilitii insignis regnantis Pontificis: itaque hoc vexilli genus cuspidatum à Græcis, & Latinis *Flammulares*, & à nautis *Fiamma* hodie appellatur, quia cuspidata ad modum flammæ, & pyramidis formatur, atque hujusmodi signiferi *Flammulares* dicebantur. Cæterum inverisimile videtur, quod in capite equi tale vexillum imponeretur; nam impedimenti esset tam equo, quàm equitanti; præterquam quod esset ineptum ornamentum. Sed potius credendum, quod Despotæ equus ferebat in capite aliquod cuspidatum ornamentum, sicut in torneamentis, floccis in cuspidem desinentibus ex pinnis ornari solent equi. Sic etiam erat *Thiara recta* Imperatoris Græcorum supra mentionata, quæ recta dicebatur, scilicet cuspidata, cujus figuram. Vide in dict. *Calyptra*. Ac alio nomine *Pyramis*, & *Pileus turbinatus* dicebatur, ut in dict. *Pileus*, & *Pyramis* dixi. Vexilli synon. Vide *Bandum*. *Banerium*.

Tuldum, τοῦλδον, impedimenta, & sarcinæ militares, ut Leo Imperator in constit. 3. declarat. De eodem vocabulo etiam Cedrenus sic inquit: [Ceperunt Romani (*idest Græci*) etiam Persarum tuldum, & Regis tentorium.

Tultus, à tollo verbum. [Quæ si manifestè tulta sunt, & ipsa sine ambiguitate aliqua volumus restitui. D. Gregor. Papa in Regist. lib. 7. cap. 58.

Tumba. Vide *Cœmeterium*.

Tumbula, diminutivuum nomen à Tumba: Aldelmus de SS. Martyr. Gervasio, & Protasio ita cecinit:

Saxea quadratis, quas condit tumbula fossis.

Tumultuatim, tumultuosè. [Quæ cuncta virgulta tumultuatim super amnicos margines soli bibuli fota fructificaverant. Sidon. lib. 1. epist. 1.

Tumulus. Vide *Castrum doloris*. *Sepulchrum*.

Tunica, seu Dalmatica pro prælatitio Mantelletto. Vide *Birrus*. *Colobium*. *Dalmatica*. *Tunicella*. Tunica interior. Vide *Polyris*.

Tunicella, peculiare Subdiaconi indumentum, quod erat in usu tempore S. Gregorii Papæ, ut alibi diximus; nam antea tantum albam induebant Subdiaconi, sicut Græci hodie faciunt. Deberet longior, & strictior, quàm Diaconalis Dalmatica, formari tunicella, quæ ideò ab aliquibus *Dalmatica minor* appellatur; eapropter ejus arctitudinem *Subtile* vocat Honorius. Dicitur etiam *Subucula*, ut in suo loco diximus. In Ordine Rom. *Subdiaconalis* dicitur. Ritus tamen ferendi tunicellam non est valdè antiquus; in Ordine enim Romano, dum agitur de Pontificalibus indumentis, de sola Dalmatica fit mentio,

&

& quod non fuerat in usu apud antiquos, manifestè ex antiquis musivis picturis perspicitur. In quodam M. S. Rituali Abbatis Rotaldi habetur, quod in tunicellæ limbo tintinnabula adinstar sacerdotalis vestis judaicæ apponebantur, his verbis de tunicella, quam adhibet Episcopus, loquens: [Super hac itaque ministratur ei tunica gyris in tintinnabulis.] Nescio tamen, qua de causa Cæremoniarum Directores manicas tunicellæ, ac dalmaticæ super humeros Episcopi celebrantis complicent; nam tali abusu non videntur observari profunda mysteria, quæ in latis manicis Dalmaticæ, ac angustis Tunicellæ repræsentantur, illasque dum sub planeta abscondunt, sacrorum indumentorum decorem demunt; nec ob id aliquid agilitatis commodum præbent Celebranti; nam tali abusiva consarcinatione, ut jam mos agendi inolevit, præter indecentiæ signum, agilitatis impedimenta in Celebrante cumulant. Debent igitur hujusmodi manicæ explicatæ relinqui, ut antiquus Ecclesiæ ritus, à Conciliis, Sanctisque Patribus symbolicè introductus continuetur; aliàs contemnere, quod erudita SS. Patrum decrevit Authoritas, sophisticæ potiùs jactantiæ erit signum, nec esset inter Dalmaticam, & Tunicellam, sive Colobium differentia aliqua, cujus discriminis causa, ut, scilicet, perspiciantur Tunicellæ manicæ, aliquantulum longiores fieri præcipit Rubrica; nam Tunicella vestem Christi inconsutilem, idest, illacerabilem, illæsamque significat, ita Innocentius Papa cap. 39. ac moraliter denotat interiorem Præsulis virtutem. Hæc cælestis, ac violacei coloris erat antiquitùs. Durand. lib. 3. Vide *Colobium*. *Lebitonarium*. *Subucula*.

TUPHA. Vide *Tufa*.

TURBARIA. FR. cavea, fossa, à turbinis, & terræ exalationis verticositate causata. [Deinde tempestas illa debacchando invalescens, turbariam quandam in eadem villa circundatam, quasi in ictu oculi reddit siccam. Matth. Paris. an. 1213.

TURBINATUS pileus. Vide *Pileus*. *Pyramis*. *Tufa*.

TURCA. FR. de etymologia hujus vocabuli vide, quæ scripsi in ea Apologia in Hieronymum Brusonem, cujus tit. est: Il Valor Maltese. In responsione ad proposit. 6. Vide etiam Nicephorum in hist. Rom. lib. 2. cap. de Scythis. Alii tamen ex vocabulo *Anturgos* deducunt, quod rusticum significat; sed verius puto ex *Teucro*, quod Trojanum, sive Thracem denotat, derivari. Unde Virgilius per Teucram, & Teucrum, Thraciam, & Thracem, sive Trojam, & Trojanum intellexit. Sed Innocentius Papa VIII. per Teucrum Turcam exposuit, inquiens: [De Teucrorum adventu in Regnum dubitabatur, & pro certo de ipsorum adventu continuè verebatur. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 375.] Turcæ, quare nunquam mutant vestimentorum formam. Vide *Pileus*. Eorum ritus. Vide *Machometes*.

TURCOPOLERIUS, dignitas Anglicæ nationis inter Equites Melitenses, quæ dignitas erat annexa in Primario ejusdem nationis, atque Turcopolis præerat, qui sunt levis armaturæ milites, unde mansit adhuc in Melita hoc Turcopoli vocabulum; nam vocantur hodie *Turcopoli* equitantium cohortium Præfecti.

TURGOR, nomen, inflationem, seu tumorem significans. [Moxque inter hæc verba, maximo clamore ingemiscens, mirabili turgore distentus intumuit, & expirans crepuit medius. Flodoard. hist. Rhemens. cap. 20.

TURONENSIS. FR. moneta, quæ extat hodie in neapolitano regno, *Tornese* vulgariter appellata. [Decem turonen. grossis, & non ultra taxetur, cap. unic. de sentent. excommun. *Extrav. Jo.* XXII. Porrò turonenses prædictos tales fore intelligimus, quod duodecim ipsorum valeant unum florenum auri boni, puri, & legalis ponderis, ac cunei florentini. Extravag. comm. in cap. uniç. de censib. §. Porrò.] Vide *Tarenus*.

TURPHA, ex germanico vocabulo *Turf*, quod significat cespitem terra bituminatum, quod ad concipiendum ignem sit aptum. [Si carro turpham, vel aliquid inde duxerit. In lege salica, tit. 18.

TURRIS, vas in figura turris formatum, *in quo* deferebatur processionaliter *Eucharistia*, quarum forma adhuc aliquæ antiquæ portatiles custodiæ videntur. [Acceptaque turre Diaconus, in qua Mysterium Dominici Corporis habebatur, ferre cœpit ad ostium, ingressusque Templum, ut eam Altari superponeret, elapsa de manu ejus ferebatur in aera. Greg. Turonen. lib. 1. de Glor. Mart.] De eadem fit etiam in testamento S. Rhemigii mentio, his verbis: [Tibi hæredi meæ Ecclesiæ supra memoratæ jubeo turriculam, & imaginatum calicem fabricari.] Ac ulteriùs de his: [Constantinus fecit patenam ex auro purissimo cum turre, & columbam ornatam gemmis. Bulinger. lib. 2.] De hoc Columbæ significatu, & Turris synonymis. Vide *Ciborium*. *Holochrysum*.

TURRIS EBURNEA. FR. de qua fit mentio in cant. [Collum tuum sicut turris eburnea, 7. 4.] Bam sic describit Cantacuz. in cant. [Turris quidem eburnea, juxta historiam, interjecta est inter civitatem Jerusalem, & inter ejus civitatis arcem Bethlehem, eam magnus erexit David; cui Virginis collum simile dixit, (*idest*, *Salomon* propter probitatem, & rectitudinem, & quod omni foret undique gratia perfusum.] Quod fortassè connectit hic Auctor ex præcedenti Canticor. capite 4. 4. ubi habetur: [Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.

TURRITA. FR. à D. Hieronymo Magdalena appellata fuit: [Qui si recordetur sanctas fœminas comites Domini Salvatoris, quæ ministrabant ei de sua substantia, & tres Marias stantes ante Crucem, Mariamque propriè Magdalene, quæ ob sedulitatem, & ardorem fidei, Turritæ nomen accepit, & prima ante Apostolos

Chri-

Christum videre meruit resurgentē &c. In epist. 16. ad Principiam.] *Turrita* dicitur, nempè, in turre existens, sumpta metaphora à speculatoribus, qui in altis turribus resident, ad prospiciendum longinquè inimicos; sic turrita dicitur Magdalena, quia prior cæteris Discipulis Domini resurrectionem detexerat.

Tuto, verbum, idest, extinguo; Ordo Romanus, ubi de officio majoris hebdomadæ agit, hæc habet: [Initio psalmi primi sit custos semper paratus in loco dextræ partis Ecclesiæ propè lampades. At ubi audierit primam antiphonam, tenens cannam, tutat lampadem unam.] In utraque Sicilia, & in Melita vulgariter *Stuto* in eodem significatu profertur.

Tutulus. FR. significat pallium, quo Sacerdotes gentiles caput tegebant, & sumebatur etiam pro Sacerdote minorum deorum. [Varro in pontificibus ait, tutulos Sacerdotes dici brevium deorum. Numa verò Pompilius, & ipse de pontificalibus scribens, tutulum dici ait pallium, quo Sacerdotes caput tegebant, cum ad sacrificium accessissent, sicut & Virgilius ait:

Et capita ante aras phrygio velamur amictu.

Fulgentius de vocib. antiq.] Locus Virg. Æneid. 3. Unde etiam nos *Amictum* dicimus velum illud, quo Sacerdos tegitur, dum celebraturus induitur. Vide *Titulus*.

Tybi, Januarii nomen apud Ægyptios. Vide Marci auctoritatem in vita S. Porphyrii in dict. *Epiphania*.

Tybrum. FR. vasculum. [Vas, quod tybrum nuncupant, minister ad cellam deportat. In Vita S. Columbani Abb.] Surius tamen *Typrum* descripsit.

Tympanistria, τυμπανίστρια, mulier tympanum pulsans, sicut in Psalmo 67. exaratur. Est hic Psalmus carmen triumphale de victoriis Hebræorum, allegoricè de victoriis Ecclesiæ, & ipsius triumphis, pro quorum continuatione Deum rogat. Sic annotant SS. Patres, Hilarius, Hieronymus, Augustinus, & alii: ejusque versum decimum, de Christi ascensione, citat Apostolus scribens ad Ephesios cap. 4. vers. 8.

Tympanum, τύμπανον. Vide *Bulla*.

Typhlocomium, τυφλοκομεῖον, cæcorum hospitale. [Mulier quædam Photi nomine ministra effecta sacri typhlocomii, sive cæcorum domicilii. In vita S. Anastasii Persæ.

Typhon, τυφῶν, ventum turbulentum, fulgur, & vorticem significat. FR. de quo fabulosè cecinerunt Poetæ, erat Seth Adami filius, nam [Seth apud Ægyptios, Typhon apud Græcos dicitur. Plutarch. de Iside, & Osiride.

Typhus, τῦφος, fumus, vapor: superbia, arrogantia. Julius tamen Papa I. translativè in ejus epistola ad Episcopos Orientales, apposita in tom. 1. Conciliorum, pro superbiæ fumo usurpavit. In aliquibus verò exemplaribus legitur mendosè *Typus*. Idem error legitur in lib. 6. epist. 28. Registri Gregoriani, ubi S. Pontifex Cyriaco Constantinopolitano Patriarchæ scribens, illum adhortatur, ut deponat superbiæ fumum in arroganti usurpatione tituli Oecumenici, sic inquiens: [Tunc enim ostensa charitas vera est, si per typhum superbiæ inter nos schisma non fuerit.] Sequuti etiam sunt eundem errorem nonnulli D. Augustini Confessionum Codices, in quibus sic restitui debet: *Buccis typho crepantibus*; quæ tamen phrasis auctoritate IV. Constantinopolitani Concilii can. 27. comprobatur, ubi prohibetur Monachis ad dignitatem episcopalem assumptis, nè habitum Religionis deponant, his verbis: [Nullus omninò habeat potestatem deponere jam dictum schema propter typhum, & arrogantem voluntatem.] FR. pro fastu usurpavit Eugippus Abb. Afric. in Aug. opera thesaur. cap. 25. ex lib. Confes. 12.

Typicus, τυπικός, umbratilis. Adjectivum est formatum à substantivo τύπος: unde typicum dicitur, quod aliud adumbrat. Qualis est veteris Testamenti doctrina, de qua dicit Apostolus ad Hebr. cap. 11. *Vmbram lex habens futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum*. Id quod mysticum est, & allegoricum, appellatur typicum. Ut agnus paschalis, qui allegoricè Venerabilem Eucharistiam significabat, ab Ecclesia dicitur agnus typicus. Ecclesia ex D. Thoma: *Post agnum typicum expletis epulis*. Nam priùs Christus sumpsit cœnam legalem, in qua agnus paschalis comedebatur, ut figura veritatem antecederet, umbra lucem, & typus suum antitypum anteiret.

Typographia, τυπογραφία, impressio, typis exscriptio: scilicet illis characterum formis, & figuris apud impressores, quæ typi vocantur. Hinc & typographus, τυπογράφος, impressor, typis exarans.

Typotheta, τυποθέτης, idest, qui impressioni præest, vel qui typos ordine colligit, & paginas ipsis typis format, ut posteà sub prælo imprimantur; quem Itali *Compositore* vocant, à dictione τύπος, figura, forma, adumbratio, nota percutiendo impressa, & verbo τίθημι, pono, suppono, colloco &c.

Typrum. Vide *Tybrum*.

Typus, τύπος, forma, figura, adumbratio, impressio; translativè tamen pro febris accessione, sive termino accipitur, quæ quodammodo in patiente imprimitur. [Mulier quædam, cujus filius quartano typo gravabatur. Greg. Turonen. lib. 9. cap. 31.] Eodem modo Ruffinus lib. 2. cap. 1. de tertiana febri, [Tertiano typo gravissimè gravabatur,] dixit. Item de eadem febri cum frigoris accessione dicitur *Typus frigoriticus*. Vide *Frigoriticus*. Nonnumquam Vas significat: [Vas, quod typum nuncupant, ad cellarium deportavit. In Vita S. Magni.] Vide *Tybrum*. Item Typus significat li-

librum quendam perversum, de quo dictum est in dict. *Ecthesis*.

TZACON, *Tzacones*, & *Tzaconitæ*. FR. de quibus sic inquit Calepinus: [Tzacones erant ex stationariis hastati, gestabant cuculiones, & cibana cœrulea, quæ tergo ac pectore habebant leones albos contra se erectos.] Errat tamen; nam erant populi, qui etiam in exercitu ad militandum conducebantur. [Nec infirmo animo eadem confirmati lectione, aut multò post Magistro Tzaconitæ occurrunt, quem dum in fugam verterent, ejus copias omnibus modis contriverunt. Luitprand. in Legat.] In quo textus aliqui mendosè *Exacontæ* legunt. Vide apud Leunclavium. Itaque populi Lacones ex Peloponneso, ut clarè Nicephorus Gregora lib. 4. his verbis demonstrat: [Exercitus Laconum, quos corrupta lingua Tzacones vocat.] Et inferius eandem declarationem reiterans, sic inquit: [Cum his etiam erat armatus exercitus navalis Laconum, quos corrupta lingua Tzacones vocat.

TZANGA. Vide *Zanca*.

TZANGRUS, arcus, militare instrumentum ad explodendas sagittas. [De summo autem castelli, sive arci Tzangris petebamur quidem infestè; sed non lædebamur tamen. Phranzes in Chron. lib. 2. cap. 7.] Et clarius Cantacuzenus lib. 1. cap. 36. sic inquiens. [Qui à latinis arcubus, tzangros vocant, sagittis jaciendis propugnatores à muro fugarent.] Ex hoc vocabulo derivatur nomen *Tzausius*, quod apud Turcas *Chiaus* vulgariter nuncupatur; est enim apud eos cursoris, sive mãdatarii officiũ. FR. Sed fortasse meliùs Chiaus etymon ex sequenti vocabulo derivatur.

TZAULUS. FR. Aulæ Græci Imperatoris officialis; qui *Magnus Tzaulus* dicebatur, tanquam magnus & Prototabellarius, fungebaturque nonnunquam Officio imperialis Commissarii, & ferebat etiam præcepta Imperatoris. Hinc mansit in eadem Aula turcica hoc nomen *Tzaus*, sive *Chiaus*, qui est Missus à Turcarum Tyranno, vel ab ejus Primo Visir.

TZAUSTRIUM, τζαύστριον. Torneamentum, italicè *Giostra*. Apud Cantacuzenum, lib. 1. cap. 42.

V

. FR. hęc littera pro G. non rarò reperitur, ut: [Et terras cultas, & incultas prævia vuida. In Chron. Cameracensis Ecclesiæ, an. 885.] ubi Vuida pro Guida; sic Vuido, pro Guido Vuilelmus, pro Guilelmo; Vuanto, pro Guanto; Vuerra, pro Guerra, & similia. Vide *Discapia*. Aliquando ejus Vicaria legitur *B*. præsertim dominantibus in Italia Græcis, tunc enim introduxerant proferri *Baticanum* pro Vaticano, *Bita* pro Vita &c. quod apud Hispanos adhuc in usu est, qui pro V. pronunciant B. Aliquando ponitur loco Y. ut *Suria*, pro *Syria*, & similia. Vide *Collyra*, *Myrum*, & initio litteræ *Y*.

VACANS, modus dicendi apud Equites Melitenses. Vide *Mortuorium*.

VACASOTI, hæretici. Vide *Beguardi*.

VACILLO. FR. esse de fide suspectum intelligitur. [Interim volumus illa privilegia vacillare, capite 6. decretal. de fide instrum.

VADATUS. FR. [Vadatus dicitur obstrictus, vel sub fidei jussione ambulans, sicut Fenestella ait: apud quem, vadatus amicitiæ nodulo tenebatur. Fulgentius de vocib. antiq.

VADIANI, hæretici. Vide *Anthropomorphitæ*.

VADIUS, vadis, fidejussio. [Ut si Comes ipse presbyterum rebus suis expoliare jusserat, hoc illi emendare per vadium faciat, disponens qualiter indè fiat. Flodoard. lib. 3. hist. Rhemens. cap. 28.] FR. [Nullus presbyter præsumat calicem, vel patenam &c. laico, vel fœminæ in vadium dare, lib. 3. decretal. tit. 21. cap. 1.

VADOR, verbum, fidejubeo, cautelam, & securitatem præsto, confirmo. [Vadatur hunc sermonem meum Sanctus vir Joseph. Ambros. lib. 7. epist. 44.] Vide *Guadio*. *Invadio*.

VAGOSITAS, vagatio, error, dispersio: [Quemadmodum gallina habens pullos, vocando illos non cessat, ut assidua voce vagositatem corrigat pullorum suorum. Chrysost. hom. 46. in cap. 23. Matth.

VALENTIA, virtus, potentia, valor, quo vocabulo lib. 5. advers. Marcion. cap. 17. usus est Tertullianus, verba Apostoli ajentis: [Secundum operationem potentiæ virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis. Ad Ephesios c. 1.] ita exponens: [Ille inoperatus est in Christum valentiam, suscitando eum à mortuis.

VALENTINIANI. FR. hæretici Valentini Platonici sequaces. [Qui αἰῶνας, idest, sæcula quædam in originem Dei Creatoris induxit: Christum quoque de Virgine nihil corporis assumpsisse, sed per eam, quasi per fistulam transisse asseruit, can. Quidam autem hæretici, 24. qu. 3.] Eorum superstitiosus ritus. Vide *Abascantus*. *Sacrarium*.

VALESII. FR. Hæretici in Arabia à Valesio Arabe provenientes, quæ secta Eunuchorum etiam dicta est; nam secundum litteram Euangeliũ ineptè interpretantes, omnes se castrabant, non percipientes allegoricam Christi parabolam, ubi ajebat: Beati, qui se castraverunt &c. de quorum secta fuerat Origenes. Baron. an. 249. nu. 9.

VALLIS ENNOM. Vide *Gehenna*.

VALVASINUS, & *Valvasor*. Vide *Vassus*.

VANAGLORIA. Vide *Gaudimonia*. Vana observatio. Vide *Superstitio*.

VANDALI. Vide *Silingi*.

VANGA, Bipalium, instrumentum ferreum cuspidatum cum ligneo manubrio, quo terra repastinatur, ac inversatur, pede super hujusmodi instrumentum calcando: [Nam die quadam ad vesperum in horto monasterii fecit jactari ferramen-

menta, quæ usitato nos nomine vangas vocamus. Dixit itaque discipulis suis: tot vangas in horto proiicite, & citiùs redite. S. Greg. lib. 3. dialog. cap. 14.

VANIO, verbum, deliro, desipio, vanè loquor. [Repausa ergo tuam mentem, ne vadas vaniando. In Vita S. Franciscæ Rom. 9. Mart. apud Surium.

VANIZO, idem ac *Vanio*. [De vestra benevolentia plus justo præsumentes vanizando dicunt &c. Ivo Carnot. epist. 66.] Eodem verbo usus est S. Bernard. ep. 48.

VARGUS, vagans, exul. [Si quis corpus sepulti effoderit, aut spoliaverit, vargus sit, in lege Salica.] Idem vocabulum apud Sidonium lib. 6. epist. 6. habetur.

UAS INFIRMIUS, idest, imbellis sexus. [Vasa infirmiora cum eis non navigabunt, nisi fortè Pater monasterii præceperit. In regula S. Pacomii.] Quod autem per vas infirmius fœminas hic Sanctus intellexerit, idem in eisdem regulis declarat, inquiens: [Si sæculares homines, aut debiles, aut vasa infirmiora, idest, mulierculæ venerint ad ostium.

VASCELLUS, navis vulgariter nota. Bullar. Casin. tom. 2. Const. 187. nu. 7.

VASILEUS, βασιλεὺς, Rex: [Cùm Christophori filiam Petrus Bulgarorum Vasileus conjugem duceret. Luitprand. in legat.

VASO. Vide *Vassus*.

VASSALAGIUM. FR. idem ac hominium. Sigon. de Regno Italiæ lib. 7. l. ut Latrones, de reverentia Ecclesiæ. Vide *Hominium*. *Vassallus*.

VASSALLUS. FR. subditus. Sigon. de Regno Ital. lib. 7. Leges Longobar. Bullar. Casin. tom. 2. constit. 33. Vassallus à Vexillo; ideò *Vaxallus* dicebatur: [Decernentes eos, qui possessiones, & libertates ejusdem Cœnobii, & Vaxallorum suorum jura, seu reditus detinent occupatos &c. Alexander Papa III. in Bullar. Casinen. tom. 2. const. 182. num. 6.] Vide *Casatus*. *Drudus*. *Vassus*.

VASSUS, Vassallus, idest, *Bassus*, *B*, pro *V*, quod significat subditum, inferiorem, & subordinatum. [Nam reipub. statu nimis turbato, regales vassos insolentia Marchionum sibi subjugaverat. In vita S. Geraldi lib. 1. cap. 32.] FR. Idem habetur in l. placuit nobis, ut Episcopi, & Comites sibi invicem auxilium præstent. Sed apud Marculfum monachum in ejus formulario lib. 4. cap. 9. regium ministrum significat: [Vassi verò nostri, & ministrales, qui missi sunt, ubicumque venerint, conjectum accipiant.] Et in Capitulis, quæ Episcopi Rhemorum, & Rothomag. miserunt Ludovico Regi, sic habetur: [Quando anima vestra de corpore exieriit &c. & sine solatio, & comitatu Drudorum, atque Vassorum nuda, & desolata exibit.] Item *Bassus* propriè dicebatur; unde in Erchemperti histor. apud Peregrinum de Princip. Longobar. num. 62. hæc narrantur: [Atenulfus Spoletum pergens, dato pretio, Suabilium Gastaldum Marsorum cum aliis sociis bassis, quasi ad trecentos armatos secum advexit.] *Valvasor*, tamen, sive *Vvalvasor* videtur diversum à Vassallo, nam in Bullar. Casin. tom. 2. const. 218. ita distinguitur: [Et aliis viris Nobilibus, Capitaneis, Vvalvasoribus, & aliis Vassallis nostris cujuscumque servitii &c.] qui Valvasores à Federico II. Imp. sic denominatos fuisse ait Blondus his verbis: [Fueruntque proditionis auctores Capitanei, & Valvasores, quos Federicus II. eo cognomine notatos potius, quàm honestatos suarum partium primiores voluerat recognosci &c. decad. 2. lib. 8.] Unde *Valvasor* appellatus, quia Vassis, & Plebi præpositus erat, qui etiam *Valvasinus* dicebatur. Sigonius de regno Italiæ, & l. 3. de beneficiis. Aliquando tamen hæc dignitas postponitur Baronali, ut in decreto Federici Imp. apud Rodericum Frisingen. Canonicum de gestis ejusdem Imperatoris lib. 3. cap. 31. sic habetur: [Nos in præsentia, & testimonio omnium Theutonicorum, Longobardorum, & Episcoporum, & Laicorum Principum, & Baronum, & Valvasorum omnem justitiam, & consilium obtulimus.] Aliquando Baronali dignitati præponitur Valvasor, qui & *Vaso* dicebatur. [Hujus rei testes &c. Ornulfus Imperialis Aulæ Marescalcus, Riserius Imperialis Vaso, Rosculfus de Oliveto, & alii multi Principes, & Comites. Bullar. Casinen. tom. 2. Constit. 58.] Nec est mirum, nam triplicis generis reperiebantur Valvasores, *Majores*, scilicet, *Minores*, & *Minimi*, qui *Valvasini* diminutivo vocabulo vocabantur. De nomine autem Valvasoris sæpè in ejus Mediolanensi hist. Corius mentionem facit.

VASTAGAE, & *Vastagiæ*. Vide *Bastagia*.

VASTARIUS. Vide *Bastarius*.

VASTELLUM, stallum, sella, à voce *Fest* Germanica, quæ stabilem, & firmum significat, seu potiùs posito V, pro B, *Bastellus*; nam *Bastus*, italicè vilem mulorum sellam significat; usurpatur etiã pro cathedra suprema: [Solus in refectorio prandebit supremus habens Vastellum, in vita S. Jo: Abb.] fortassè V. pro G. hic scribitur, ut interdum fieri supra diximus in principio hujus litteræ, & sic *Gastellum*, seu potiùs *Castellum*; nam cathedra *Turris*, ut suo loco ostensum est, dicebatur, sive à Fastu *Fastellum*.

VATES. FR. à vimentis ita appellatus, cujus significatio multiplex est; nam modò Sacerdotem, modò Prophetam, & Augurem, & modò Poetam denotat. Isid. Etymol. lib. 12. & in can. Cleros, dist. 21.

VATICANA BASILICA. FR. à Lucio Papa III. appellata fuit *Omnium Ecclesiarum caput* in ejus epistola, quæ hìc habetur in dict. *Incastello*. Ab Innocentio III. præ omnibus Urbis Basilicis illi majoritas tribuitur, sic ajente: [A quarto latere res juris Basilicæ majoris Sancti Petri Apostoli. Bullar. Casinen. tom. 2. Constit. 234.] Multi Impp. ac Reges canonicatu ejusdem Basilicæ insigniti. Vide *Canonicus*. Reliqua ad eandem spectantia. Vide *Altare*. *Altarista*. *Assisius*. *Basilica*. *Fras-*

Frascatæ ades. Quinque Portas habet. Vide *Guidonea*. Prodigiosum ejus candelabrum. Vide *Polycandelum*. Cætera vide *Porticani*. *Rota porphyretica*. *Septimianum*. *Suggestum*. *Umbilicus*. Ibi ostenduntur imagines Apostolorum Petri, & Pauli. Vide *Linostima*. *Thoracida*. Dedicatio hujus templi antiquitus fieri solebat in mense Novembris, ita habetur in Chronica Cistercien. Angeli Marriquez tom. 2. ann. 1145. c. 3. pag. 6. & affirmat Otho Frisingen. lib. 7. cap. 32.

VATICANUM PALATIUM à quo ædificatum. Vide *Breviarium*.

VAZALLUS. Vide *Vassallus*.

VAYVODA, Capitaneus. Joannes Lucius in ejus Dalmatia.

VAISKA, & *Voyska*. FR. exercitus, unde contributiones, quæ pro exercitu colliguntur, *Voykina* dicuntur.

UBICATIO. FR. Scholasticus dicendi terminus, ultimum determinativum in genere spatii significans.

UBIQUISTAE, & *Ubiquetari*. FR. Hæretici, asserentes Christi humanitatem nedum in Sac. Eucharistia, sed ubique reperiri. Hi de anno 1527. insurrexerant. Rayn. eod. ann. n. 57.

UECORIN. FR. verba contumeliosa. Glossa in l. si servus, de culpis Servorum. Ubi littera V, valet B.

VECTOR, qui vehitur. [Ecclesia enim instar est navis, & plurimis locis ita nuncupata est, quæ diversissimi generis vectore suscepto, subjecta est omnibus, & ventorum flatibus, & maris motibus. S. Hilarius in cap. 21. Matth.

VECTURATUS, idem ac *Vector*, suprà, ac præcipuè pro æquitante usurpatur. [Hanc enim viam gentium vecturatum Dominum prædicaverunt. Hilarius in cap. 21. Matth.] de Christo agit super asinam equitante.

VEGES, dolium. [Cœpit diabolus ante portellam cellæ, quasi malleo vegetem sine cessatione percutere. In vita S. Romualdi Abb. 7. Februarii.

VEHICULUM. FR. quo vecti sunt Pontifices Romani, & etiam antiquis temporibus fuit in usu; nam Ammian. Marcellinus, qui vixerat in quarto sæculo, licèt Ecclesiæ Rom. nimis infestus, hæc scripserat: [Neque ego abnuo ostentationem rerum considerans urbanarum, hujus rei cupidos, ob impetrandum omni contentione laterum jurgari debere, cum id adepti, sint ita securi, ut procedant vehiculis insidentes, circumspectè vestiti, epulas curantes profusas, adeò ut eorum convivia regales superent mensas, lib. 27.] De Summis nostris Pontificibus loquitur, sed quàm invido calamo exarasset, facilè deprehenditur; nam Papa non ad sui ostentationem, ut hic scriptor malè interpretatur, sed ad sustinendam summæ majestatis dignitatem summos promeretur honores. At si non erat ostentatio summos, ac fabulosos Gentilium Pontifices carpento, vehiculisque uti: quare ergo summus, ac veridicus Christianorum Pontifex, longè majoribus obsequiis venerari nequisset? Sanciverat Numa idolorum Sacerdotes curru arcuato vehi, Livius lib. 1. inde Cic. orat. pro domo sua ad Lentulum Summ. Pont. gentilem, inquit: [Te appello, Lentule, tui sacerdotii sunt thensæ, vehicula &c.] Sacerdotii igitur erant, non ostentationis. *Thensæ* autem, ut Ascon. Pedianus in act. 3. Verr. ait, erant sacra vehicula, pompa ordinum, & hostiarium, atque Tacitus lib. 12. Annal. Agrippinæ superbiam exaggerans, ait: [Suum quoque fastigium Agrippina extollere altiùs, carpento Capitolium ingredi, qui mos sacerdotibus, & sacris antiquitùs concessus, venerationem augebat fœminæ, quam Imperatore genitam, sororem ejus, qui rerum potitus sit, & conjugem, & matrem fuisse.] Meritò igitur Marcellinus maledicus vocari debet, dum ab ipsismet Ethnicis Scriptoribus vehiculum Sacerdotali dignitati debitum fuisse demonstratur. Vide *Epirhedium*. *Petoritum*. *Sellare*.

VEHICULUS, pro jumento usurpatur. [Nam vehiculus, qui eam ferre debuerat, qui primitùs vadum transierat, fortuitò vacuus neminem in dorso suo ferens, transmeaverat. In vita S. Faustæ cap. 2. §. 7.

VEL. FR. pro Et. [Can. Presbyter, vel quilibet sacerdos, 2. quæst. 5. [Neque facit Episcopos, vel Presbyteros, aut Diaconos. Anast. Bibliot. in collatione S. Maximi à Sirmondo in 8. edit. pag. 123.] Et clariùs: [Renuntio &c. monasterio Sancti Pauli, vel ejus servitores. Bullar. Casinen. tom. 2. constit. 21. & 36.] In eadem significatione usi sunt etiam Latini: [Ergo qui relicti erant, proditos se rati, ne conspectum quidem hostis sustinere voluerunt, cum vel (*pro &*) pauciores locum obtinere potuissent. Q. Curtius historiar. lib. 3.] Et inferiùs ibidem: [Lenta remedia, & segnes medicos non expetunt tempora mea, vel mori strenuè, quam tardè convalescere, mihi melius est. Atque Sidonius carmine 23. vers. 325. ita cecinit:

——————— micant colores,
Albus, vel venetus, virens, rubensque.

Quem sensum non advertens Latinius in Correctionibus præsertim in D. Hilarium, semper *Et*, ubi *Vel* hic Sanctus scripserat, correxerat; sed in sensu conjunctionis, & non divisionis Hilarius particulam *Vel* intellexerat. S. Maximus: [Ferunt enim, hodie Christum Dominum nostrum, vel stella duce à Gentibus adoratum, vel invitatum ad nuptias, quas in vina vertisse, vel susceptо à Joanne baptismate &c.] ubi *vel* stat loco. *&*; nam ut in dict. *Epiphania* scripsimus, de his tribus miraculis in ea die cumulativè Ecclesia mentionem facit, quia nimirum una eademque die à Christo Domino demonstrata fuere. Vide *Livoro*. *Seu*.

VELABRUM. Vide *Scholæ græca*.

VELOTHYRUM, januæ velum, dictio latino-græca *Vela*, & *θύρα*, quæ portam significat. [Fecit & in eadem Basilica egregii Doctoris velothyra quatuor, ex quibus unum auro textum. Anastas. Biblioth. in Stephano IV.] qui eandem dictio-

dictionem reiterat ibidem: [Contulit in eadem Basilica Apostolorum cortinam lineam unam, velothyra serica tria in circuitu altaris.] Vide *Amphithyrum*. *Velum*.

VELUM, quo cooperitur calix. [Vas aureum, vel argenteum, vel velum sanctificatum, nemo amplius in suum usum convertat, can. apostol. 73.] Significat passionis Christi obscuram noctem illam, in qua primùm institutum fuerat incruentum altaris sacrificium. Dicitur etiam *Sudarium*, *Peplum*. FR. à Græcis *Agnus* vocatur calicis velum, fortassè quia in eo Agnus pingebatur. Item velum *Aer* etiam dicitur. [Velum, Aer, sive Agnus est, & dicitur esse vice lapidis, quo munivit Joseph monumentum, quod obsignavit. Sanctus Germanus Constantinop. Patriarcha in Theor.] ¶ Antiquitus apud Latinos, & Græcos eodem velo cooperiebatur Sacerdotis morientis facies. [Moriturus assistentibus ipse suis manibus linteum dedit, quod ex more morientium sibi contra faciem tenderetur, quo tenso spiritum emisit. D. Greg. Papa hom. 37. in Euang.] ubi de S. Cassio Narniensi Episcopo loquitur. Velum item Altaris dicitur paramentum, quod ponitur ante Altare ex colore currenti secundum Rubricæ ordinationem. [Fuscus Abbas sacros Codices, & vela secum asportabat. S. Gregor. Papa lib. 9. epist. 38.] quod *Frontellum* dicitur. Vide *Brudatus*. Item velum dicitur etiam orarium. Vide *Orarium*, & Brandeum. Vide *Brandeum*. Sed velum, quod Sacerdos super humeros gerit, dum exponit Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum, semper debet esse album, sicut etiam ejusdem coloris debet esse baldachinum, etiam in die Parasceves, ut ex monastico Cæremoniali lib. 1. cap. 14. num. 3. colligitur; nam Christus Sacramentatus, ut aliqui Recentiores docent, cum sit gloriosus, non decet nigro velo cooperiri, ut malè intelligunt aliqui Cæremoniarum Directores. Planeta tamen semper concordare debet colori currentis officii, licet celebretur exposito Sacramento. Gentilium sacrificuli cooperiebantur velo, de quo Sanctus Cyprianus lib. de lapsis inquit: [Ab impio, sceleratoque velamine.] Velo tempore sacrificii sacrarii porta obcludi solebat. Vide *Sacrarium*. Item velum januæ, quod *Velothyrum* græcè, italicè *Portiera* dicitur, significat. [Tunc fecit Beatum Sylverium Papam venire ad se in palatium in Pincis, & ad primum, & secundum velum retinuit omnem Clerum. Anastas. Biblioth. in Sylverio.] FR. idem de se refert Sylverius Papa: [Guilisarius, (*idest Belisarius*) patritius noster mandavit me ad se venire pacificè pro quibusdam ecclesiasticis dispositionibus in palatium Principis (*ubi mendosè Anastasius Pincis loco Principis habet*) & ad primum, & secundum velum retinuit omnem Clerum, & populum, qui mecum veniebant, & nullum permisit introire, nisi me solum, & Vigilium Diaconum nostrum, 24. quæst. 4. can. Guilisarius. Vide Baron. ann. 331. num. 14. & 15.] Vide *Amphithyron*. *Velothyrum*. Alio nomine *Velum cubiculare* appellabatur. [Objectuque veli cubicularis, quod in introitu cubiculi erat, se texit. Lamprid. in Heliogab.] Et dicebatur etiam *Cortina*, quæ in Ecclesia erat ex alba tela, nam lavabatur, & dicebatur etiam *Velum Atrii*, can. nemo de consecrat. dist. 1.

VELUM CONSECRATIONIS, erat velum, quod solis virginibus concedebatur multis solemnitatibus, & cæremoniis in Pontificali descriptis; hoc ante XXV. ætatis annum concedi non potest. can. placuit, 20. qu. 1. & tunc dicebatur Diaconissa, quia poterat legere Euangelium in matutino. Gloss. in can. Sanctimoniales, 20. quæst. 1. & in can. Diaconissam, 27. quæst. 1. Dicebatur etiam Velum consecrationis illud, quo consecrabantur Diaconissæ anno quadragesimo eorum ætatis, can. Diaconissam, 27. quæst. 1. hæ autem Diaconissæ non sunt ampliùs in usu.

VELUM CONVERSIONIS. Vide *Velum Professionis*.

VELUM NUPTAE. Vide Mavortes in dict. *Maphorium*.

VELUM PRAELATIONIS, quod Abbatissis concedebatur, can. Juvenculas, 20. qu. 1.

VELUM ATRII. Vide *Velum*.

VELUM PROFESSIONIS, quod multiplicis speciei erat, atque in professione monialium capiti imponebatur: sed cum hac cæremoniarum differentia, quod Virginibus ab Episcopo imponi debet propriis manibus; viduæ autem emittentes vota Religionis, ipsæmet velum ex Altare apprehendentes, suis capitibus imponunt, præsente tamen Sacerdote, ut ex Pontificali Romano colligitur; potest ipse Sacerdos suis manibus viduas velare. FR. Omne id habetur in can. Devotis, 20. quæst. 1. ubi sic Gelasius Papa scribit: [Viduas autem velare, Pontificum nullus attentet.] Et in 27. quæst. 1. can. 16. clariùs habetur, sic: [Viduas, quę spontanea voluntate ab Altari conversionis sacrę velamen suscipiunt &c.] Ceterum quod Sacerdos viduas velare debeat, est error Glossæ in can. Vidua, quæ sanctæ, 20. quæst. 1. & in can. Devotis. Ibid. §. Pontificum. Sed inferiùs vel ipse Glossator, sive potiùs Joannes ibi, ita corrigit: [Quidam tamen ex hoc capite dicebant, quod nec Episcopus, nec Presbyter potest imponere velum viduæ &c.] Quare can. Vidua quæ sanctæ Religionis, pro se allatū non probat, quod Sacerdos imponere debeat viduæ velum: sed inquit textus: [Tunc accepta à Sacerdote, vel Ministro apta Religionis professioni veste] & non loquitur de velo; unde [Vidua sacrum velum capiti suo imposuit,] & non ei impositum fuisse inquit, can. Vidua quidem, 27. quæst. 1. sic etiam licet eandem religionis vestem accipiat vidua coram Episcopo, non ideo intelligitur illum velare propriis manibus viduam, can. viduitatis, ead. 27. quæst. 1. Ratio autem differentiæ, cur Virgines, & non viduæ ab Episcopo, seu Sacerdote velantur, est, quia Virgines in rigore dicuntur Christi sponsæ, quod declarat Innocentius I. Epist. . cap. 12. ad Victorin-

inquiens: [Virgines, quæ Christo spiritualiter nubunt, & à Sacerdotibus velantur.] :I: Ideoque *Honorigera Virginitatis nota* à Tertulliano lib. de veland. Virgin. appellatur velum professionis. FR. Velum Conversionis, & Viduitatis idem erat, ut ex canonibus citatis liquet, ac omnes istæ velationum species habentur in Glossa, ad Paleā, cap. illud autem, 20. qu. 1. :I: Virginum velationes putantur fuisse ex traditione apostolica, cum sit valdè antiquus hujusmodi ritus, tempore, scilicet, Tertulliani, qui lib. de velandis Virginibus tanquam de vetustissima observatione in Ecclesia Dei loquitur. Baron. an. 57. nu. 84. & seqq. Virgines Africanæ mitrellis tegebant capita. Idem Baron. ann. 362. num. 272. Vide hic *Mitra*. Quæ velandi Virgines cæremonia in festo Epiphaniæ observabatur, can. devotis, 20. quæst. 1. Item in feria secunda post Pascha, & in festis Apostolorum. Idem can. devotis, & D. Greg. in Sacramentario. Imò in die Paschæ: [Non es recordata diei sanctæ Dominicæ Resurrectionis, in quo divino Altari te obtulisti velandam. D. Ambrosius de Virgine lapsa,] & clariùs idem in exhort. ad Virgines: [Venit paschæ dies, in toto orbe sacramenta celebrantur, velantur sacræ virgines.] De ritu, ac solemnitate velandi Virgines disertè agit Baronius in dicto ann. 57. Velum est signum pudoris, & honoris. Gem. de antiq. rit. Missæ lib. 1. cap. 239. Unde Apostolus ait: [Ideo debet mulier potestatem habere supra caput propter Angelos, 1. Cor. 11.] potestatem, idest, subjectionem, cujus symbolum est velum, quod ideò à Tertulliano lib. 1. de coron. milit. cap. 14. *Humilitatis sarcina* dicitur, & ibid. cap. 17. appellatur *Iugum*. Eodem modo Chrysostomus *Insigne subiectionis*, & Concil. Gangrense, c. 17. *Memoriam subiectionis* denominant. Aliud veli mysterium affert Tertull. de veland. virg. cap. 15. nempe: [Pura virginitas semper timida oculos fugit, confugit ad velamen capitis quasi ad galeam contra ictus tentationis.] De velo professionis fusè Baron. in notis ad Martyrol. 7. Maii Litt. *G.*

VELUM S. AGATHAE. Vide *Grympa*.

VENATIO, Antiquorum curiosa. Vide *Formido*.

VENDENTES VERONICAS. FR. qui vendebant effigies vultus sancti. Torrigius de Cryptis Vatican. in secunda impress. pag. 309.

VENEFICA. Vide *Maga*.

VENENOR, veneno lædi. [Boni suavitas amaritudine mali venenatur. D. Paulin. epist. 12. ad Sever.] In significatione activa. Vide *Tossico*.

VENERABILIS, hoc titulo appellatur Beda ex duplici capite. Primò, quia de eo narratur, quòd cùm esset cæcus, & per ludibrium in quandam vallem conductus fuisset ad concionandum, ubi non nisi saxa reperiebantur, atque deceptus, quòd ibi adesset populus ad illum audiendum, suam concionem ibi habuit, qua peracta his verbis concludens: *Per omnia sæcula sæculorum*; saxa resonarunt: *Amen, Venerabilis Pater*. Alii tamen referunt, quòd in illo periodo Angeli respondisset; *Benè dixisti Venerabilis Pater*. Secunda ratio est, quia post ejusdem Sancti obitum, quidam Clericus illi Epitaphium volens in lapide incidere, sic cœperat: *Hac sunt in fossa*; sed non valens desinentiam rhythmi, sive leonini versus, (de quo. Vide *Versus Leoninus*) qui tunc valdè erat in usu, conterminare; nam ejus terminum sic conficere habebat in mente, nempè *Bedæ ossa*, & versus non currebat metricè; unde nimia mentis agitatione fatigatus Clericus, in somnum cecidit, & expergefactus, invenit versum ab Angelis in sepulchro Bedæ perfectè insculptum, hoc pacto:

Hac sunt in fossa Bedæ venerabilis ossa.

Ob id, licèt ab Ecclesia inter Sanctos Beda reputetur; titulus tamen Venerabilis, & non Sancti communiter ei tribuitur. Durand. lib. 7. cap. 40. FR. eodem titulo decoratus fuerat Radulphus Remington Anglus (ut in hist. de gestis Regum Angliæ narratur) quia interpretaverat aliquos characteres in quadam porta ferrea Romæ insculptos; nam dum ille attentè illos contemplabat, qui sic P.P.P. S.S.S. R.R.R. F.F.F. insculpti erant ibi, quidam Romanus civis interim pertransiens illusoriè illum interrogaverat, inquiens: [Quid aspicis Anglice bos?] at ille respondit: [Confusionem vestram aspicio] quia nemo poterat characteres illos intelligere, quos Radulpus sic interpretavit: [Pater Patriæ Perditus est; Sapientia Senium Sublata est. Ruet Regnum Romanorum, Ferro, Flamma, Fame] tunc circunstantes illum *Venerabilem* acclamavere. De hoc titulo *Venerabilis*. Vide *Titulus*.

VENERANDA Virgo & Mart. Vide *Parasceve*.

VENERARIUM, ita appellatus est Calvarius mons à D. Ambrosio in psal. 47. [Dominus secundum Cœli tractum in venerario passus est.] Ita appellatus fuit, ex eo quia ibi Gentiles ad auferendam Christianis Sanctuarii illius memoriam, statuam Veneris erexerant. Vide *Golgotha*.

VENERARIUS, idolorum venerator, idololatra: [Quoniam foris maleficus, & venerarius. S. Cyprian. de Aleat.

VENERIS DIES. Vide *Feria VI*.

VENETICUS. FR. Venetus. [De Liguribus, atque Veneticis, & Histriis Episcopis quid dicam? can. de Liguribus, 23. quæst. 5.] Quod autem ibi Pontifex de Venetis loquatur, patet ex præcedenti can. non vos, §. qui à communione, ubi sic inquit: [Recolere enim debet celsitudo vestra, quid per vos Deus fecerit tempore illo, quo Histriā, & Venetias Tyranno Totila possidente &c.

VENETUS, Civis. Vide *Veneticus*. Venetus Episc. *Castellanus* dicebatur. Vide *Patriarcha*. Venetus color. FR. idest, cæruleus, ita Vegetius de re militari lib. 4. cap. 37. Unde Sidonius carmine 23. vers. 324. sic cecinit:

Id Collega tuus, simulque vobis
Pars adversa facit: micant colores,
Albus, vel Venetus, virens, rubensque.

VENIABILIS, culpa levis, & venialis, remissibilis, & venia dignus: [Sed tamen scribis tu, quod erraverim, veniabile fore. Sidon. lib. 9. epist. 15.]

Eo-

Eodem vocabulo D. Ambrosius lib. 7. cap. 16. usus est, inquiens: [Ut eam blasphemiam dicant non esse veniabilem.] Eodemque modo Salvianus lib. 4. ad Eccl. Cath. sic inquit: [Scio quidem, quod omnes rei veniabiles putant errores suos.

VENIO. FR. pro terminor. [Sicut Carmelus in mari venit. Jerem. cap. 46.

VENI SANCTE SPIRITUS, Missæ sequentia, à quo composita. Vide *Prosa*.

VENTICULOR, ventilari significat. [Quæstio sanè, quæ illos movet, qui dicunt, cur in eo loco, ubi plus bona, & minus mala fiunt, ultio frequentiùs sævit; à multis sæpè venticulata est, sed à nullo penitùs exposita. Oddo Abb. de Combust. S. Martini.

VENTILABRUM. Vide *Cherubim*. *Flabellum*.

VENTOR, pro *Inventor*. Vide verba Ennodii in dict. *Gabatha*.

VENTRALIS. FR. utereulus, vesica, qua cingitur venter ad modum marsupii, & numi inferuntur: [Nummulos in ventralem, l. Divus ff. de bon. dam.] Ubi corrigendum est *Ventralem*. Zona enim erat, qua lumbi cingebantur: de ea loquitur Gellius lib. 15. cap. 12. ubi Caii Gracchi verba retulit ajentis: [Itaque Quirites, cum Roma profectus sum, zonas, quas plenas argenti extuli, eas ex provincia, (*idest, Sardinia*) inanes retuli.

VENUARIUS. FR. Venditor [Notum sit, quia nos concessimus Amalbergæ nobili Abbatissæ Brixiæ, ut quocunque iste Venuarius cum mercimoniis negotiando perrexerit, securè pergat. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 36.

VENUS GENTILIUM DEA. Vide *Astarthe*. *Salambona*. Thalmifera in dict. *Cubiculum*. *Thammus*. *Venerarium*. Veneris dies in hebdomada. Vide *Feria VI*. FR. Venerem non cypriam, sed ex Libano progeniem traxisse putat Nicolaus Abramus, lib. 2. Phari vet. testament. cap. 16. num. 79. & 80. ubi verba Amos, 1. 5. [Conteram vectem Damasci, & disperdam habitatorem de campo idoli, & tenentem sceptrum de domo voluptatis: & transferetur populus Syriç Cyrenen.] ubi *De domo voluptatis*, intelligit Nicolaus de Veneris domo, & affert Nonnum Dionys. poetam grajum lib. 31. vers. 201. ubi Libano insidentem Venerem inducit in urbem Beroen, sive Beryton, de qua idem lib. 41. à versu 100. ab eodem Nonno dicitur

Penetrale lætitiæ, Veneris domus, ædes Amorum,
Amœna gratiarum habitatio, Libaneidis astrum terræ.

VERBICINOR, deponens verbum loquor. [Erchenaldus dixit, cessa verbicinari. In Miraculis S. Fursei cap. 4. §. 16. 24. Januar.] Alii tamen *Verbosare* legunt. Vide *Seminiverbius*. *Verbosor*.

VERBOSOR, comicor, blatero, nimis loquor, verbosus sum. [In Ecclesiâ stantes, nolite verbosari. D. Aug. serm. 215. de temp.] Quamvis simile barbarum verbum non extimetur esse augustinianæ eloquentiæ. Vide *Verbicinor*.

VERBOTENUS. FR. oretenus. [Cum effectu accepimus, non verbotenus, can. hæc autem verba, de pœnit. dist. 1. & lib. 2. tit. quod quisque juris, l. 1.

VERBUM DEI. FR. à SS. PP. dicitur etiam *Virtus Dei*. [Virtutem, quæ à Deo est, nihil aliud intelligi fas est, nisi Verbum, quod etiam Primogenitus Dei est. Justin. Mart. apolog. 2. Virtus Altissimi obumbrabit tibi. Altissimi Regis Virtus Christus est, qui per adventum Spiritus Sancti formatur in Virgine. Chrysost. in catena aur. Virtus verò Altissimi Filius est Dei: Christus enim Dei virtus est. Theophylact. Sciens in verbo esse spiritum, protinus attexuit: Et virtus Altissimi obumbrabit tibi; Christus enim Dei virtus, & Dei sapientia. Athanas. epist. 1. ad Serapion.

VERBUM PRAEBERE. Vide *Præbere verbum*.

VERECUNDOR. FR. erubesco: [Nam quia semetipsum graviter erubescebat intus, nil esse credidit, quod verecundaretur foris. D. Greg. Papa homil. 33. in cap. 7. Lucæ.] Ubi de Magdalena in domo Pharisæi lacrymis pedes Christi rigante loquitur. Eodem verbo usus est Plautus, inquiens [Verecundari neminem apud mensam decet. In Trinum.

VEREDARIUS, tabellarius [Denique ipsis mandavit per veredarios sçpè fatus Abbas Herbenus, ut interessent ducatui, & ad evehendum corpus sæpè nominati Antistitis. Oddo Abb. lib. 2. de reb. Martin. cap. 8.] In eodem sensu Symmachus: [Cum veredarii deesset occasio, privato homini reddenda scripta commisi, lib. 7. ep. 14.] Sic etiam Fulbertus Carnot. Episc. [Quod vobis olim charissimè per veredarium vestrum litteras non remisi, epist. 66.] Quod vocabulum à *Veredo* equo veloce, ac cursore derivatur.

VERMICULATUS. FR. figuratè interpunctus ad instar operis musivi. [Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento, cant. 1. 8.] Lectio greca habet pro *Murenulas* Ὁμοιώματα, quod vertunt *Similitudines*. [Similitudines auri faciemus tibi cum stigmatibus argenti.] Ὅμοιον enim, ut inquit Jul. Rufinian. est rhetorica figura, cum ex partibus aliqua similitudo colligitur: sic Ὁμοιώματα hìc *Similitudines*, quod subanditur *Inter se*, cum monile ex figuris inter se cõsimilibus cõstet. Eusebius autem per similitudines *Phalera* scribit, quæ quidem antiquitus nedũ equorum, sed equitum, & nobilium erant ornamentum, Livio teste, qui tradit, comitia ædilitia Cn. Flavii Scribæ tantum habuisse indignitatis, ut plerique nobiliũ aureos annulos, & phaleras deponerent. Atque metaphoricè pro ornamento orationis Ennodius: [Sinè phaleris est omne id, quod dictat affectio, dict. 3.] Verum quod *Vermiculatum* non tantum in auro, sed & in lapidibus intelligatur, facit Plinius: [Jam quidem & auro, nec tantùm, ut parietes toti operiantur, verùm & interraso marmore, vermiculatis ad effigies rerum, & animalium crustis &c. lib. 35. cap. 1.

VERNA, ver, sive vernus. [Revolvuntur hyemes, & æstates, verna, & autumna cum suis viribus. Tertull. de resur. carn. cap. 12.] Visa autem sunt Rhenano hæc duo verba *Verna*, & *Autumna* inusitata, & tamen eisdem verbis usus est D. Cyprianus ad Demetrium scribens: [Nec sic verna de temperie sua læta sunt, nec adeò arboreis fœtibus autumna fœcunda sunt.] Itaque prædicta duo vocabula tanquam substantiva nomina adhibita fuisse à prædictis Patribus, optimè Eruditissimus Latinus Latinius animadvertit. FR. imò ego dictionem *Autumna* ab optimis etiam latinis Auctoribus fuisse usitatam ostendi. Vide *Autumna*.

VERONICA. Vide *Hæmorrhoissa*. De ejus sancto Sudario. Vide *Septimianum*. *Vendentes Veronicas*.

VERRES. FR. porcus minimè castratus: [Ita ut nec vinum, nec verrem, nec vaccam; imò nihil omninò, vel intra, aut extra quinquagesimam persolvere cogatur. Bullar. Casin. tom. 2. const. 112. n. 8.

VERSUS, sive *Versiculus*, cantionis ecclesiasticæ nomen, quæ canitur in officio; ita appellata, quia tunc revocatur, & vertitur mens ad divinarum laudum attentionem, ut jam animus in psalmodia fessus, lassusque, hoc interim refocilletur; sive versus dicitur ex eo quia tunc Cantores versus orientem se vergebant. [Versus dicitur ille cantus, per quem revertitur intentio mentis in aliam intentionem, quasi quædam compositio officialis, disponens iter mentis suavi cantilena de uno affectu ad alterum. In multis Ecclesiis in principio cantus, qui dicitur versus, vertit se chorus ad altare. Amalar. de Ord. Antiph. cap. 1.] Antiquitùs enim Altare orientem respiciebat. Qui Author hunc postremum significatum sic iterum explicat: [Ab ipsa reversione accipit idem cantus nomen versus. Eadem enim reversione, de qua admonemur per versum, exercemus statum corporis nostri, quādo audimus versum, illicò vertimus nos ad orientem. Idem de Eccles. off. cap. 2.] Advertit nihilominus idem Author de Ord. antiph. cap. 52. quod tempore paschali omittendi sunt hujusmodi versus, inquiens: [Versus, qui solet animum nostrum revocare ad aliquam introducendam orationem, aufertur in paschalibus diebus, & cantatur pro eo ad aliquos cursus diurnales: Hæc dies, quam fecit Dominus &c.] Sed in Ecclesia Jerosolymitana S. Sepulchri tempore paschali canebant Canonici versum [Surrexit Dominus de hoc sepulchro.] Ita Roraldus in ejus M. S. hist. de anno 1309. quam alibi diximus extitisse apud quondam Episcopum Melitensem Bellaguer. Solet tamen versus eo tempore ad Matutinum recitari post psalmorum seriem, quando, nempè, incipiendæ sunt lectiones, ut mens lassa in psallendo ad lectionum attentionem excitetur; secus tamen in aliis horis diurnis, quę cum sint breves, habent propterea versus post lectionem: ita Durand. lib. 5. cap. 2. Versus etiam dicitur ille, qui in Missa post lectionem, sive Epistolam recitatur: [Versus ideo dicitur, quia ad inceptionem revertitur Alleluja. Gem. lib. 1. cap. 96.] Qui etiam denominatus fuit *Tropus*, ut suo loco diximus. Vide *Iubilatio*. *Prosa*. Aliquando per *Versum* Capitulum intelligitur. Vide *Capitulum*.

VERSUS APERITIONIS, dicitur principium Matutini, quod consistit in illis precationibus *Domine labia mea aperies &c.* nam in regulari observantia post Completorium rigoroso silentio os claudebatur usque ad futurū diem, & in principio Matutini his verbis aperiebatur, Deum, nempè, laudare incipiendo. [Oportet in nocturnis ab Abbate dici versum aperitionis. *In Regul. Magist.* cap. 44.] Vide *Invitatorium*.

VERSUS LEONINUS. FR. ita appellatus à quodam Leone, qui eum in Italiam detulit, ut refert Torrigius de Cryptis Vatican. impress. secunda pag. 67. qui versus denominatus etiam fuit *Echoicus* ab Echone, & reciproca syllabarum desinentia resonante, ut in dict. *Echoicus* dictum est. Itali *Rima* vocant, qui à Græcis *Rhythmus*, & ὁμοιοτέλευτον, & *Homæoteleuton*, idest, similiter desinens appellatur, ita Stiglianus de italica versificandi arte cap. 14. qui etiam Virgilii temporibus, sed rarò quidem fuisse hunc versificandi tenorem ostendit. Frustra tamen Campanellam Stiglianus impugnat, dicentem hunc rimandi modum à Saracenis provenisse; quod tamen non videtur inverisimile, nam Saraceni in Italia, & Hispania dominati sunt diuturnè, hinc Itali multa Arabica verba retinuere, ut *Giuppone*, a *Giubba*; *Tamburo*, a *Tabal*; *Mascbera*, a *Mashara*, idest, Scurra; *Secchio*, à *Sacha*, idest, potatio; & similia; atque multò magis Hispani, penes quos multa Arabum vocabula conservantur; unde mirum non est, si hunc rimandi modum ab Arabibus Campanella provenire affirmaverit. Reliquæ carminum species. Vide *Dithyrambus*. *Pæan*. *Prosa*. *Sequentia*. Item versu leonino Angeli ad sepulchrum venerabilis Bedæ Epitaphium inciderunt. Vide *Venerabilis*.

VERTEBOLUM, sagena, piscatorii retis species [Vel vertebolum de flumine furaverit. In lege salica, tit. 18.] In recentiori tamen editione mendosè *Vertuolum* reperitur; nam nonnulli *Vertebolum* à *Verrendo* derivari volunt. FR. de qua etymologia prolixè in dict. *Sagena* scripsi.

VERTEX. FR. capitis summitas: [Vertex propriè est illa pars capitis, in qua capilli colliguntur, & in qua cæsaries vertitur, secundùm Papiensem. Gloss. in can. pervenit, 30. quæst. 1.] Vide *Apex*. Quæ pars in baptizando debet Chrismate ungi à Sacerdote, postquam protulit formam *Ego te baptizo &c.* Sic in Rituali Rom. in Rubrica de Baptismo habetur, nempè [Deinde Sacerdos intingit dextrum pollicem in sacrum chrisma, & perungit verticem Electi in modum Crucis, dicens; Deus omnipotens, Pater Dom. nostri Jesu Christi, qui te regneravit ex aqua &c.] Sed oleo catechumenorum ungitur Electus ante baptismum non in vertice, verum, ut

ut eadem rubrica ibidem disponit, primum in pectore, deinde inter scapulas: [Tunc Sacerdos pollicem dextræ manus intingit in oleo sancto catechumenorum, & ungit Electum primum in pectore, deinde inter scapulas in modum Crucis, dicens: Ego te linio oleo salutis &c.] Quæ cæremoniæ insertæ sunt in can. Deinde, de consecrat. dist. 4. & cap. Cum venisset, de sac. unction. Vide *Baptismus*. *Chrisma*.

Vertibulum, fusus, quo obturatur dolii, seu alterius vasis syphunculus, ne effundatur aqua, seu alius quippiam liquor. [Obedientiæ flamma fervens, oblitus est epistomium obstruere, pernici cursu ad beatum virum properavit, vertibulum manu tenens. In vita S. Columbani.] Ubi agitur de miraculo, quod Sanctus ille operatus est virtute obedientiæ; nam propter illius promptam executionem oblitus erat epistomium obturare vasis illius, in quo cervisia continebatur, cujus ne quidem gutta interim emanavit.

Vertigo Capitis. Vide *Helucus*. *Scotomaticus*. *Scotoma*.

Veruta, βερῦτα, teli genus, de quo in Constitutione Leonis Imperatoris fit mentio. Vide *Veruina*.

Veruina. FR. verutum, de quo Gellius lib. 10. c. 25. [Veruina est genus jaculi longum, quod aliqui verutum vocant, sicut Galbius Bassus ait in Satyr. Veruina confodiendo non te nauci facio &c. Plautus in Bacchide ait: si tibi machæra est foris, mihi veruina est domi &c. Fulgentius de vocib. antiq.] *Verutum*, pilum, idest, telum. Festus.

Vesco, in sensu activo, idest, pasco. [Quis nos vescet carne? Tertull. de jejun.

Vesperae, officii divini pars, ac una ex septem horis canonicis, diurnalis recitatio, quæ ideò Vesperæ dicitur à *Vesper*, quia post occasum solis persolvebatur; unde *Lucernarium*, & *Lucernalis* dicebatur. [Et desinere ad complementum lucernarii, idest, vespertini officii Dominicæ. Balsamon. in can. 91. sextæ Synodi] Eodem vocabulo D. Augustinus in ejus regulis usus est inquiens: [Postquam refecerint, sive in horto, sive ubicunque fuerint, faciant opus usque ad horam Lucernarii. Reg. 2.] Et Cassianus lib. 3. Institut. cap. 3. inquit: [Ad extremum undecima, in qua lucernalis hora signatur.] Dicitur etiam *Hora Lucernaria* in hist. Rhemensi Flodoard. lib. 4. cap. 43. FR. In Monasticis regulis legitur *Lucernaria* in fœminino genere, [Psalmi lucernariæ cum Antiphonis psalli debent] & in Liturgia præsanctificata denominantur *Preces Lucernarii*; sicut etiam à Sancto Basilio lib. de Spiritu Sancto cap. 29. & à Sancto Gregorio Nysseno in vita S. Macrinæ *Lucernalis gratiarum actio* dicitur. :I: Itaque prorsus errant, qui dixerunt Lucernarium Completorium intelligi; nam ex verbis Patrum adductis contrarium patet evidenter. Imò Epiphanius lib. 3. advers. Hæres. Vesperas *Lucernales Psalmos* appellavit, & Turtianus in constitutionib. Apostolicis utitur verbo græco ἐπιλύχνιος; ita etiam Prudentius, cùm hymnos pro singulis horis canonicis composuisset, quintum Vesperarum *Ad accensionem Lucernæ* denominavit, post quem sequitur alius hymnus ab eo *Ad somnum* appellatus, idest, ad Completorium. Vide *Completorium*. FR. Ita etiam S. Aurelianus in ordine psalmodiæ ponit horam duodecimam (idest Completorium, ut alibi diximus) post Lucernarium. :I: Concilium Turonen. II. can. 14. appellavit vesperas *Horam duodecimam*, quia, ut dictum est, recitari solebat in ultima diei hora; ita etiam à D. Ambrosio *Hora duodecima* Vesperæ appellantur; licèt Smaragdus Abbas in explicatione Regulæ 16. S. Benedicti asserebat per nomen hoc intelligi Completorium; sed hæc hora recitabatur post cœnam, idest, post horam primam noctis, juxta monachalem ritum illius antiqui temporis: omnes enim Sancti Patres de prædicta *Hora duodecima* agentes, testantur, quod in memoriam Sacrificii vespertini antiquæ legis recitabatur. Isid. lib. 1. de Eccl. Off. cap. 20. Sive in memoriam ultimæ Cœnæ, in qua Christus Dominus Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum instituerat. Nazianzenus Orat. 42. Seu quia in eadem hora Christus de Cruce depositus fuerat. Gloss. in cap. 1. de celebrat. Miss. & Durand. lib. 5. cap. 9. Et ideò quinque Psalmi in memoriam quinque Christi vulnerum recitantur ad Vesperas. Gemin. lib. 2. cap. 62. Seu tandem, ut Christo sponso ad similitudinem quinque prudentum Virginum lucernis occurramus. Insuper clariori evidentia probatur; nam adhuc in Ambrosiano ritu *Lucernarium* appellatur antiphona illa, quæ ibidem in principio Vesperarum canitur. In Vita S. Forsei *Vespertinalis psalmodia* denominantur Vesperæ. Sed postea ab Ecclesia anticipata fuit Vesperarum recitatio post Nonam, ad præbendam commoditatem Populis, ut intervenire possent, cum festum intelligatur inchoare à primis Vesperis. FR. seu potiùs ad auferendas utriusque sexus scandalosas occasiones, cum semper Ecclesiastici Præsules nocturnas Ecclesiæ functiones ea de causa reverentiæ zelo prohibere soleant. In Hispania tamen, ac Messanæ adhuc hic avitus ritus durat, ita ut solemnes Vesperas post horam noctis illi celebrent. :I: Primæ Vesperę alicujus Festi sunt secundis nobiliores, ideò in Papali Cappella primæ tantùm canuntur, quod etiam Gręci observant. Vesperæ Sabbati Sancti sunt aliis totius anni breviores, ex eo quia Neophyti, ut recenter baptizati, non adhuc ad audienda divina officia sunt assueti: quę Vesperæ, si extra chorum recitentur, tunc non dicitur Deus in adjutorium, cum adhuc Christus non sit resuscitatus; licèt aliter aliqui sentiant, sed absque fundamento rationis; nam antiquitùs per totam paschalem octavam non dicebatur Deus in adjutorium, sed ejus loco dicebatur Kyrie eleison, sicut, ut suprà diximus, Ecclesia Ambrosiana, & etiam Carmelitani observant; de quo antiquo ritu Ordo Rom. mentionem facit, ad denotandum non esse ampliùs

adjutorii opus in futura gloria, in qua cum Christo resurgemus. Item per totam eandem Octavam post Vesperas ordinabatur processio cum Neophytorum interventu ad fontem baptismalem, ferentium in manu cereos accensos, praecedente serpentis figura in culmine hastae, in cujus capite posita erat candela accensa, quod exaltationem Christi in Cruce denotabat, adinstar figurae aenei serpentis, quam erexerat Moyses pro antidoto serpentinorū ictuum, cujus typus Salvator noster efficaciter extitit, dùm à pestiferis infernalis serpentis ictibus nos liberavit. Durand. lib. 6. cap. 89. Quin & tunc Vesperarum psalmi partim in Choro, & Laudate pueri, ac In exitu Israel ad baptismalem fontem canebantur, ut conciperetur, quod Neophyti, per lavacrum regenerationis, quasi modo geniti infantes, & à tyrannica infernalis Pharaonis servitute spiritualiter jam liberati erant, sicut temporaliter ab egyptiaca subjectione israeliticus populus olim solutus fuerat. Æneus serpens à Moysi fabricatus, & ab Ezechia fractus, adhuc in Ecclesia Metropolitana Mediolanensi conservatur, qui ibi opera Arnulphi Archiepiscopi de anno 971. ex Urbe Constantinopolitana translatus fuerat: quod aliter ab aliis refertur, nempè hunc fractum serpentem Divo Ambrosio à Theodosio Imperatore traditum fuisse, ut in quadam M. S. Chronica Petri Seroxinae apud Purisellum num. 201. legitur. Ante hunc serpentem aeneum Mediolanenses foeminae in secunda die Paschae solent deferre infirmos infantes. Romae antiquitùs in Sabbato Sancto non recitabantur Vesperae. [In hac nocte de vespertinali synaxi apud Romanos nihil agitur, neque ante Missam, neque post Missam. Ordo Rom.] Propter festum SS. Fabiani, & Sebastiani, in ea die primae Vesperae S. Agnetis non possunt integrae recitari propter concurrentiam festi duplicis illius diei; sed ubi fit totum officium de sequenti, puta in propria Ecclesia S. Agnetis, vel ubi contingit hoc festum transferri, ut in Melita, in qua die agitur festum, & officium S. Publii Primi Episcopi illius Insulae; tunc in primis Vesperis S. Agnetis recitari debent psalmi de communi Martyrum, sicuti fit in primis Vesperis S. Agathae; nam has ambas Sanctas Ecclesia psalmis Martyrum Virorum honorat, ob earum fortitudinem, & virilem constantiam in tormentis demonstratam. Ita Gavantus sect. 8. cap. 3. in Rubr. Breviarii. Dubitari solet circa Vesperas Defunctorum, an in die Commemorationis eorundem, si contigerit non immediatè post Vesperas Omnium Sanctorum illas recitare, utrum in principio earum deberet dici Pater noster, & Ave Maria: Rubricae namque de hac re nihil agunt; sed hic casus quotannis in papali Cappella occurrit, ubi (ut supra dixi) nunquam celebrantur secundae Vesperae, & propterea inchoatur ibi officium à Vesperis Defunctorum cum Pater, & Ave initio: sic autem non solum expertus sum; sed & Christophorus Marcellus in ejus Caeremoniali lib. 2. sect. 2. cap. 24. testatur. Non erit quidem incongruum, si hic in praxi ritum Romanum describam, quo Vesperae solemnes celebrari debeant, eo, scilicet, modo, quo Gavantus refert, & ex Caeremoniali colligitur, qui talis erit. Celebrans in primis superpelliceo, & pluviali sine stola indutus; sed si induitur alba, ferat stolam antè pectus in modum crucis cancellatam, & ita indutus bireto tectus dirigitur versus Altare, praecedentibus duobus Acolytis cum candelis super candelabra accensis, non verò cum funalibus, Italicè *Torcie* appellatis; nam hoc erit manifestè contra Rubricas, & contra Cappellae Pontificiae praxim, quae non utitur funalibus, nisi in elevatione Eucharistiae. Post Acolytos sequetur Caeremoniarum Magister, & postea Clerus pariliter incedendo, omnes bireto cōtecti; in Romanis tamen Basilicis defertur Crux ante Clerum, & inter praedictos duos Acolytos. Tandem sequetur inter duos Assistentes Celebrans, cujus pluvialis extremitates aliquātulum elevantur ab Assistentibus. Cum deinde ad Chorum perventū erit, omnes genuflexi aliquātulum orent: interim duo Acolyti deponent ex manibus candelabra super altariolum, earumque lumina extinguent. Celebrans verò peracta oratione, & reverentia Altari, ac Choro praestita, accedat ad suam destinatam sedem, quae ad cornu Epistolae erit collocanda, vel ad primum Chori stallum, cujus genuale erit tapeto contectum, cum pulvillo, super quem erit praeparatum Breviarium textili currentis coloris contectum, sive super lectorium praeparandū erit Breviarium, si in Choro incumbitorium non reperitur. Sedebit interea aliquantulum Celebrans, & coram eo astantibus Assistentibus, postea surget, & submissa voce recitabit Pater, & Ave &c. quibus peractis, intonabit Deus in adjutorium &c. signabit se interim signo Crucis, & ob id Caeremoniarum Magister ei sustollet partem pluvialis dexteram, postea praeintonabitur eidem Celebranti prima antiphona, & sic successivè aliç antiphona dignioribus Chori ante quemlibet psalmum, surgentibus omnibus ex illa parte Chori, ex quo intonatur antiphona praeter Celebrantem: peracta autem jam psalmodia, Acolyti cum accensis luminibus accedunt ad Celebrantem, qui junctis manibus canet capitulum; deindè unus ex Assistentibus suggeret illi intonationem hymni. In Cappella tamen papali lumina praedicta non accéduntur ad capitulum, puta quia fortasè id à Cantore in Choro canitur. Si in principio hymni invocetur nomen Dei, vel Jesu Christi, tunc Celebrans debet extollere manus, & jungere, caputque versus Altare inclinare. Post hymnum, & ab Assistentibus persoluto versiculo, unus ex eisdem Celebranti praeintonabit antiphonam ad Magnificat, quae dum in Choro canitur, sedebit Celebrans cum omnibus Choristis, & surgent deindè, quando incipiet Magnificat; tuncque Celebrans muniens se signo Crucis tecto capite praestita Choro reverētia, ibit ad incensandum Altare, quod si stallo Celebrantis erit propinquum, tunc non erit opus, ut

ut tecto capite ad illud approximetur. Primò autem osculatur cum assistentibus Altare, postea vergens aliquantulum versus cornu Epistolę ponet incensum in thuribulo, & incensabit Altare. Romæ verò observatur priùs thurificare Altare, ubi asservatur Eucharistiæ Sacramentum. Post Altaris, vel Altarium incensationem, redibit ad ejus locum, & ab uno ex Assistentibus triplici ductu incensabitur; deinde Thuriferarius incensabit Chorum, & populum secundum regionis consuetudinem. Quando erit tempus dicendi orationem, accedent duo Acolyti ad Celebrantem cum luminibus accensis, qui proferens in fine Fidelium animæ &c. extendit manum in aere, formando S. Crucis signum; accedens tamen ad Altare, priùs signum reverentiæ præbebit iis, qui in Choro ex parte Epistolæ astant, & deinde, aliis, qui ex parte Euangelii, tandem Altari idem faciet, ex quo revertens priùs eandem reverentiam Altari reiterat, deinde iis, qui sunt in Choro ex parte Euangelii, & ultimò iis, qui ex parte Epistolæ, cui omnes capitis inclinatione correspondent; & expectans, ut præcedat Clerus, eodem ordine, quo venerat, associatus, recedit ad Sacristiam, ubi omnes ex utroque latere astantes iterum Celebrantem capitis reverentia honorant, & ipse capite aliquantulum inclinato ad locum destinatum spoliationis transibit. *Hora incensi*, & *Ante somnum* dicuntur Vesperæ. Vide *Completorium*. Vesperæ cum Laudibus habent maximam parilitatem. Vide *Laudes*. De Magnificat Vesperarum cantico. Vide *Canticum*.

VESTALIUM, olim Priorissæ. Vide *Primigenia*.

VESTIARIUS. Vide *Canstrisius*. *Protovestiarius*. *Vestiarium*.

VESTIARIUM, ubi vestes sacræ conservantur, quod *Sacristia* hodie dicitur, & Sacrista *Vestiarius*. Item & *Vestitor*, ut in quodam M. S. ubi de translatione reliquiarum S. Jo. Chrysostomi agitur; ibi enim sic legitur: [B. Cosmas Vestitor.

VESTIBULUM. FR. atrium, ingressus, introitus. [Inter vestibulum, & Altare plorabunt Sacerdotes. Ezech. cap. 8. De significatione hujus vocabuli prolixè Gellius lib. 16. cap. 5.

VESTICEPS, qui indui incipit. [Obiit verbi gratia infans sub uberum fontibus, puta nunc puer investis, puta vesticeps. Tertull. de anima, cap. 66.] FR. *Vesticeps* apud Latinos puber propriè intelligebatur. Vide Gellium lib. 5. cap. 19. cujus synon. Vide *Investis*.

VESTIS. FR. virgata, vel partita, rubea, viridis, & alterius coloris Ecclesiasticis prohibita in Clement. de vita, & honest. Clericor. Vestis purpurea. Vide *Crusta*. Purpura. Vestium color Clericalis. Vide *Clericus*. *Epitogium*. Vestes prælatitiæ. Vide *Birrus*. *Rochetum*. *Episcopus*. *Papa*. Vestes Cardinalitiæ. Vide *Cardinalis*. Patriarchales. Vide *Camilabo*. Religiosorum. Vide *Religiosus*. Vestes, & indumenta sacra. Vide *Alba*. *Amictus*. *Arma sacerdotalia*. *Cappa*. *Casubula*. *Casula*. *Cherubim*. *Cingulum*. *Colobium*. *Dalmatica*. *Ephod*. *Epigonation*. *Epimanicion*. *Epitrachelion*. *Esophorium*. *Gammadia*. *Hypocamisum*. *Manipulus*. *Penula*. *Thelonium*. *Planeta*. *Polystaurium*. *Rochetum*. *Sandalia*. *Sticharium*. *Superhumerale*. *Superpelliceum*. *Tunica*. *Tunicella*. Quales vestes sacræ debent cruce signari. Vide *Crux*. :I: Controvertitur inter Auctores, utrum in primitiva Ecclesia Apostoli usi essent vestibus sacris in celebratione Missarum. Multi convenientia, & sacrificii majestate moti, affirmativam opinionem sequuntur, docentes celebrasse Apostolos colobio indutos. Ita scribit Hugo à S. Victore lib. 2. de sacr. par. 4. cap. 13. Ac Thomas Valdensis tom. 3. c. 29. num. 13. qui textum Actorum S. Sylvestri Papæ affert, in quo fit mentio, quod Euphrosius Pamphyliæ Episcopus candidissimum colobium in celebratione Missarum adhibuisset, quo usus fuerat S. Jacobus Apostolus. Habetur etiam, quod Theodosius Hierosolymitanus Episcopus usque ad annum 870. vestes sacras, quibus usus est idem Apostolus, conservasset, ac Sancto Ignatio Constantinopolitano Patriarchæ (ut in ejusdem Actibus legitur) dono missæ fuissent. Insuper Joannes Diaconus in Vita S. Gregorii Magni scribit, quod eidem Pontifici fuerint donatæ vestes, quibus Sanctus Euangelista Joannes celebrare consueverat. Hinc frustra in Catholicos latrant Novatores; nam more majorum sacris vestibus in divinis functionibus utimur.

VESTITOR. Vide *Vestiarium*.

VESTURA. FR. Arborum fructus, eo quod eas ornent, & vestiant. Ita aliqui existimant. Sed potiùs ego puto à *Vescendo* derivari, sicut à *Pasco*, *Pastura*, & sic barbarè à *Vescendo*, *Vesturæ* dici. [Inquirendum est etiam, quantum vestura boscorum valuit. Matth. Paris. in Additam.

VETERNOSUS, annosus, inveteratus. [Tota Dæmonum potestas antiquis, & veternosis sedibus gemens, & tremens, & ejulans effugatur. Chrysolog. serm. 51.

VETULONA. Vide *Diaconissa*.

VEXILLA REGIS PRODEUNT. FR. hymnus ab Ecclesia cani solitus, à Venantio Fortunato compositus fuit. Baron. Ann. 566. numer. 35.

VEXILLUM. Vide *Bandum*. *Banerium*. *Labarum*. *Tufa*.

UGO. Vide *Guido*.

VIATICUM, Eucharistia, quæ fidelibus elargitur in hujus vitæ transitu; quo vocabulo in Nicæna Synodo usi sunt Patres, ajentes: [Ultimi, ac necessarii Viatici;] quæ tamen verba in alium sensum interpretatus est Albaspina in ejus Notis ad dictam Synodum; intelligens, nempe, quod per id non de Eucharistia, sed de reconciliatione, & absolutione mentio fiat, quæ in vitæ extremo publicis pœnitentibus concedebatur, licèt injunctam pœnitentiam minimè satisfecissent. Fundatur enim ille in verbis Concilii Arausicani I. can. 3. ubi sic habetur: [Qui recedunt de corpore, pœnitentia accepta, placuit, sine reconcilia-

ciliatoria manus impositione, eis communicari; quod morientium sufficit consolationi secundum definitiones Patrum, qui hujusmodi communionem sufficienter viaticum nominarunt.] Idem confirmari videtur in can.9. Gerundensis Concilii, scilicet: [Is, qui ægritudinis languore pœnitentiæ benedictionem, quam Viaticum deputamus, per communionem acceperit.] Ad quod respondetur primò, quod verba Arausicani Concilii *Reconciliatoria*, & *Communicare* sint valdè generalia, per quæ omne Sacramentum ad reconciliandum, & communicandum fidelibus necessarium intelligi potest; sic etiam per verba *Benedictionem*, & *Viaticum* in Gerundensi canone posita. Unde è contrario per nomen *Viaticum* non solum Eucharistiam, sed omne Sacramentum in extremo vitę fidelibus pręstitum intellexerunt Sancti Patres. *Viaticum* enim Baptismum D.Basilius hom. in Sac. Baptis. in vitali periodo susceptum appellavit. Et D.Gregorius Nazianzenus Orat. de Baptismo eos, qui in tali vitæ extremo baptismum suscipere differunt, detestans, sic inquit: [Quandiù inter Baptistam, & quæstuarium nulla pugna est, dum ille morientem viatico instruere, hic hæres nominari obnixè contendit,] idest, sucipiebatur baptismus, quando testamentum condebatur. Imò D.Cyprianus eleemosynam appellavit Viaticum, quia hoc meritorio opere provisi ex hac vita fideles discedunt. Secundò respondetur, quod nomen græcum ἐφόδιον in Nicæno canone appositum, viaticum latinè sonat: ut multi ex Græcis Scriptoribus Sacramentum Eucharistiæ in ultimo vitæ pręstitum intellexerunt; inter quos Zonara, qui sic ait: [Sancta morientibus impartiantur, ut viaticum illud habeant, nec eorum sanctificatione priventur.] Et Balsamon in expositione eorundem Canonum inquit: [Non privari excellenti Viatico Sacræ communionis in extremis vitæ.] FR. Quod *Ephodion* viaticum significet Gellius Ethnicus Author lib. 17. cap.2. etiam explicavit, inquiens: [Magnum viaticum, pro magna facultate, & paratu magno, novè positum est. Videturque Græcos secutus, qui ἐφόδιον sumptum viæ ad aliarum quoque rerum apparatum traducunt: ac sæpè ἐφόδιον pro eo dicunt, quod est institue, instrue.] Unde secundum phrasim græcam ex Gellii testimonio verba Nicænæ Synodi allata: *Ultimi, ac necessarii Viatici* extremam, & opportunam instructionem, & munitionem significant; quare non aliud spirituale munimen per illa verba intelligendum erit, nisi Sacramentum Eucharistiæ, cui antonomasticè nomen veri muniminis convenit. Præterea Reconciliationis, & Communionis summa in publicis pœnitentibus consistebat in susceptione Eucharistiæ, quę ideò Communio dicitur, per quam præterita incommunicabilitas impœnitentium cum cæteris fidelibus abolitur, mediante, scilicet, publicæ pœnitentiæ, & Eucharistiæ susceptione; unde Altari reconciliati dicebantur. [Eum verò pœnitentem diximus, qui post baptisma, aut pro homicidio, aut pro diversis criminibus, gravissimisque peccatis publicam pœnitentiam gerens, sub cilicio divino fuit reconciliatus altario, can. placuit, dist.50.] Dictionem autem *Benedictionem* in Gerundensi canone positam, Eucharistiam intellige; quam etiam Glossa malè intellexerat in can. si verò, dist.50. inquiens: [Aliquis tempore ægritudinis tale recepit mandatum à Sacerdote, ut postquàm convalesceret, solemniter faceret pœnitentiam.] Ubi per *Benedictionem* mandatum, & præceptum malè exposuit. Sed errat prorsus, nam Concilium Barcinon. can. 9. Viaticum per benedictionem beaticam intelligit in eodem casu, ubi sic habetur: [Jubemus verò, ut in infirmitate positi beaticam benedictionem percipiant.] Et in can. tanta, dist.86. clariùs in eodem casu exprimitur, nempè: [Eos verò, quorum consilio hoc egisti, in duobus mensibus excommunicatos esse decernimus: ita ut, si quid eis intra duorum mensium spatium humanitatis advenerit, benedictione Viatici non priventur.] Atque reconciliatio intelligitur, quod prævia absolutione, pœnitens Eucharistiæ communionem recipiat: [Et si continuò creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, & infundatur ori ejus Eucharistia; si supervixerit, admoneatur à supradictis testibus petitioni suę satisfactum, & subdatur statutis pœnitentiæ legibus, quandiù Sacerdos, qui pœnitentiam dederit, probaverit. Item pœnitentes, qui in infirmitate viaticum Eucharistiæ accipiunt, non se credunt absolutos sine manus impositione, si supervixerint, can. Is, qui in infirmitate, 26. qu.6.] Publicus enim pœnitens pro homicidio, seu alia simili gravissima culpa, ita Eucharistia privatur: [Ut toto vitæ tempore Corpus Dominicum non suscipiat, nisi in exitu suo pro viatico.] Ita Gregorius Papa III. Bonifacio Episcopo scripserat, quæ epistola extat in tom. Conciliorum. Idemque expresserat per vocabulum *Communionis* in Concilio Martinus Papa, inquiens: [Si quis voluntariè homicidium fecerit, ad januam Ecclesiæ semper jaceat, & communionem in exitu vitæ suæ recipiat, can. si quis voluntariè, dist.50.] Ac idem habetur in can. si qua fœmina. Ibid. & can. si quis de corpore, cum sequentibus, 26. dist. 6. Et signanter in can. qui recedunt. Ibid. declaratur, quod dupliciter reconciliatio intelligatur, idest, publica, solemnis, & legitima, & reconciliatio per Communionem in mortis periculo, ubi sic habetur: [Qui recedunt de corpore pœnitentia accepta, placuit sine reconciliatoria manus impositione (*idest cæremoniali, & publica*) eis communicari, quod morientium sufficit consolationi, secundum definitionem Patrum, qui hujusmodi communionem sufficienter viaticum nominarunt.] Ergo habes, quod *Benedictio*, *Communio*, *Reconciliatio*, & *Viaticum*, idem sit nomen, cum agitur de iis, qui in articulo mortis constituti sunt, idest, Eucharistiæ susceptio. Et extra tale periculum ultima pœnitentium reconciliatio est *Reconciliatio Altaris*,

vis, seu *Sacra Synaxis*, idest, *Communio*, *Benedictio*, & Sacramenti Altaris susceptio. :|: Insuper hoc Viaticum antiquitùs post extremam unctionem dabatur: [Fratribus convocatis, extremæ unctionis Sacramentum humiliter, & devotè suscepit; eo percepto, etiam Sacram Eucharistiam sibi porrigi instantissimè postulavit, ut tanto itineris duce munitus, posset securus hostium cuneos penetrare. Surius in Vita S. Gulielmi Archiep.] & apud eundem in vita S. Steph. Regis de ejus morte sic habetur: [Rex in medio jacens, sacram percipit unctionem, sanctamque animam corporis, & sanguinis Christi recreatam viatico &c.] Ponebatur nonnunquam Eucharistia supra fidelium cadavera, qui abusus prohibitus fuit in III. Concil. Carthaginensi, cap. 16. ut in dict. *Communio* diximus. De Sancto Basilio legitur: [Unamque, (*idest*, *particulam consecratam*) sumpsisse, alteram reservasse, ut secum sepeliretur, tertiam verò in Columba aurea pendente reposuisse. Surius tom. 1.] idest, in Custodia, ut in dictione *Ciborium* diximus; sed Latinus Latinius diligentissimus Ecclesiasticarum rerum observator, minimè existimavit Sanctum Virum hujusmodi indecentiæ actum commisisse, ut se cum particula consecrata sepeliri jussisset, quemadmodum insinuare videntur illa verba: *Ut secum sepeliretur*. Sed potiùs intelligendum est, quod cum viatico in extremo vitæ sumpto sepeliri cupierit. Id enim verba, quæ in ejus vita habentur, satis declarant, nempè: [Atque tertiam illam communionis portionem à Domino ipsi datam, cum qua sepulturæ tradi voluit, assumens, & in lecto recumbens gratias egit Deo.] Quod ulterius ex ejus patrio ritu græco confirmatur, qui in usu apud eosdem Græcos adhuc manet, ut in actu consecrandi Episcopus Sacerdotibus tunc ordinatis singulas particulas cõsecratas consignet, ut ipsi pro viatico in extremo eorum vitæ utantur. FR. Sed hic etiam erit error pejor priore; nam diuturnitate temporis ea particula corrupta, non remanebit ampliùs consecrata, qua corruptibilitate moribundus actum idololatriæ committeret, si ea communicaret. Potest tamen esse, quod talis traditio particulæ consecratæ sit tantum pro cæremonia, ac admonitione, quod, scilicet, Sacerdos in extremo vitæ suæ recordetur refici pro viatico Sanctissima Hostia, non quidem eadem, quam tradidit ei in ordinatione Episcopus, sed eadem sacramentaliter, & quod illam per Episcopum traditam assumet ipse Sacerdos, antequam corrumpatur, sive dignis quam primum præbeat. :|: Sicut in Gallia moris fuisse narrat Fulbertus Carnotensis Episcopus epist. 2. quod quãdo Sacerdotem ordinabat Episcopus, tradebat illi in manu panem consecratum, quem Sacerdos deinde spatio quadraginta dierum consumebat, sumens quotidie ex illo frustillum, & hoc fiebat in memoriam quadraginta dierum, in quibus Christus Dominus cum Discipulis suis manserat post resurrectionem. Cæterum permittebatur in persecutionum sæculis, ut domi detineretur hostia consecrata, consumenda tamen antè quàm corrumperetur, ut in mortis periculo, & antè martyrium possent ea per modum viatici communicari, de quo usu crebrò Sancti Patres testantur; ac Monachorum antiqua in deserto simplicitas retinebat penes se Hostiam consecratam, ut S. Basilius refert, & ob carentiam Sacerdotum propriis manibus spiritualiter se reficiebant, qui abusus in Occidentali Ecclesia tempore Hormisdæ Papæ in Concilio Cæsaraugustano can. 3. prohibitus fuit; sed in Oriente diutiùs mansit. Similiter temporibus vetustis peregrinando fideles secum Eucharistiam deferebant, ut de Satyro D. Ambrosius ejus frater refert, & de S. Maximo Syracusano Episcopo D. Gregorius Papa; quod tamen faciebant, ut in eo itinere mortis periculo succedente, promptum haberent viaticum; id enim hodie licitum est solis Pontificibus Romanis, quibus in longinquis itineribus supra album mannum undique ornatum (qui vulgo *Chinea* appellatur) per brevem diætam præcedentem, Sacra Eucharistia defertur luminibus circundata, atq; nobilissimo comitatu obsequente, quam cæremoniam antiquissimam esse ex eo constat, quod Stephanus Papa III. eam observavit, quando ad Regem Galliarum perrexit; nam *Christo prævio* hunc Pontificem peregrinasse refert Anastasius Bibliothecarius in illius vita. FR. de hac cæremonia tractatum edidit Angelus Rocca olim Pontificii Sacelli Sacrista, cujus titulus est: De Viatico Summi Pontificis. Infirmis, in quibus inest impotentia suscipiendi viaticum, non licet deferre Eucharistiam devotionis gratia ad illam adorandam. Ita à B. Pio Papa V. cautum fuit. Reliqua. Vide *Benedictio beatica*. *Communio*. *Ephodion*. *Eucharistia*. Item Viaticum significat portatile altariolum. Vide *Altare*.

Vibrinus, castoreus; sed *Fibrinus* scribendum à Fibro, seu Castore animali; unde corrigendus esset textus in Regula S. Cæsariæ, ubi sic ait: [Vestimenta lucida, vel nigra, vel cum purpura, vel vibrina (*lege fibrina*) nunquam in usu habeantur, cap. 9. §. 15.] FR. De hoc animali Plinius lib. 8. cap. 31. ita ait: [Simile fibro & ingenium. Evomit fel suum, ad multa medicamenta utile.] Castor dicitur, eo quod se castrat. Ibidem Plin. c. 30. Unde ex fibro fibrinus dicitur. [Falces cum sint exacutæ fibrina pelle detergent. Idem Plin. lib. 17. cap. 28.] Vide *Castorinatus*.

Vicanus, qui in Vico habitat; ita in Ariminensi Civitate dicebatur alicujus vici incola, cum ea civitas in septem regiones divisa esset; unde *Vicanus septimæ vicariæ*, qui septimum urbis vicum incolebat, dicebatur.

Vicaria Monialium. Vide *Formaria*.

Vicarius. FR. qui Superioris gerit vices, seu à Vicis, in quibus jurisdictionem exercebant, ut in dict. *Decania* dictum fuit. Hodie tamen in qualibet Diœcesi plures Vicarii reperiuntur, nimirum, *Generalis Vicarius*, qui penes Episcopum

resìdet,& totius Diœcesis curam habet. Item *Vicarii foranei*, sive *Villani*, de quibus egimus in dict. *Centenarius*. *Chorepiscopus*. *Decania*. *Firmarius*. *Servator loci*. De Vicario Sede Vacante. Vide *Archidiaconus*. De Vicario Curati. Vide *Personatus*. De Vicario Abbatis, seu Archimandritæ. Vide *Decterarius*. An Vicarius Christi, vel Petri dicatur Summus Pontifex. Vide *Papa*. Et adi Baron. An.740. nu.4. & ibi Postillator.

VICATIM, viatim, per vias. [Cum interim plus nostra misericordia insumit vicatim, quàm vestra religio templatim. Tertull. Advers. Gent. c.42.] ubi *Templatim* per templa significat.

VICECANCELLARIUS. Vide *Cancellarius*.

VICECOMES. FR. Qui Comitis vicem gerit. Bullar. Casinen. tom.2. const.47. Quod officium prohibitum est exerceri à Sacerdotibus: [Nè Sacerdos officium habeat Vicecomitis, aut Præpositi sæcularis, lib. 3. Decretal. cap. 5. & ibi Glossa.

VICEDOMINATUS. FR. Vicedomini officium [Quicumque vicedominatum, vel aliam ecclesiasticarum rerum administrationem, per pecuniam obtinere voluerint, tam ementes, quam vendentes, cum Simone percelluntur, & ab illa Ecclesia, in cujus contumeliam dare pecuniam, & accipere voluerunt, justè excluduntur, cap. consulere, de Simonia.] Et ibidem in tit. de pœnis cap.12. sic habetur: [Patroni juspatronatus, Advocati advocatiam, feudatarii feudum, Vicedomini Vicedominatum, & Beneficiati beneficia prorsus amittant.

VICEDOMINUS, Oeconomus Ecclesiæ, qui varii erant: nam aliqui erant Vicedomini Ecclesiarum, alii redditùum Episcoporum, alii tandem Palatii episcopalis, de quibus dictum est in dict. *Oeconomus*. De Vicedomino Palatii Apostolici D. Gregorius lib. 1. cap. 11. in Regist. hæc habet: [Vicedominum enim constituimus, cujus arbitrio Episcopum commisimus dispensandum.] FR. Latinius *Episcopium* in hunc locum corrigit. Vide in correct. D. Greg. tit. Epistolar. lib. 1. cap.11.:l: de quo officio sæpè in ejus epistolis mentionem facit, ubi colligitur etiam, quod pro Ecclesia Lateranensi peculiaris Vicedominus constitutus erat. Vicedominus Palatii Apostolici ferè erat Episcopus, & equitabat secus Pontificem immediatè. [Post equum verò hi sunt, qui equitant, Vicedominus, Vestiarius, Nomenclator, atque Sacellarius. Ordo. Rom.] Hodie verò *Majordomus* dicitur. FR. Verba D. Greg. supra allata, quæ incipiunt: Vicedominum constituimus &c. habentur in decreto Gratiani in can. Diaconum, dist.89. Ad Clementinam Patriciam, ajentis: [Vicedominum enim constituimus, cujus arbitrio Episcopium commisimus dispensandum.] Ubi Glossa sic habet: [Ex hoc patet, quod Vicedominus est, qui habet potestatem super res ipsius Episcopatus: Oeconomus, qui super res Canonicorum: cui, scilicet, res Ecclesiastica gubernanda mandatur. Cod. de Sacrosanctis Ecclesiis, l. jubemus, in princ. Et sicut Episcopus dispensat res episcopales sub testimonio Vicedomini: sic Canonici res ecclesiasticas sub testimonio Oeconomi, & è converso, ut 16. quæst.7. can. quoniam, & 12. quæst. 1. can. manifesta. Iste Oeconomus in quibusdam Ecclesiis appellatur Præpositus.] Facultas Vicedomini episcopalis Palatii declaratur in can. Volumus, ead. dist.89. ubi sic dicitur: [Volumus, ut frater noster Paschasius, & Vicedominum sibi, & Majorem ordinet domus, quatenus possit, vel hospitibus supervenientibus, vel causis, quæ eveniunt, paratus, & idoneus existere.] Ubi Glossa ex Hugonis opinione ait esse idem *Vicedominum*, ac Oeconomum, in §. Vicedominum. Quod Oeconomi officium constituendum est in omnibus Ecclesiis habentibus Episcopum. [Quia in quibusdam Ecclesiis (sicut ad nos pervenit) sine Oeconomo, Episcopi res Ecclesiasticas tractant, placuit omnes Ecclesias habentes Episcopum, etiam Oeconomum habere de proprio Clero, qui gubernet res Ecclesiæ &c. can. quia, dist.89.] Vide *Oeconomus*.

VICENNIUM. FR. spatium viginti annorum. [Neque decennii, neque vicennii, vel XXX. annorum possessio, can. neque, *16*. q.4.

VICESIMA, dicitur tertia hebdomada quadragesimæ. Vide *Tricesima*.

VICISSITAS. Vide *Alternitas*.

VICTIMA. Vide *Thyas*.

VICTIMAE PASCALI LAUDES. Missæ sequentia à quo composita. Vide *Prosa*.

VICTORIALIS HYMNUS. Vide *Sanctus &c.*

VICTUALE. FR. dicitur distributio quotidiana, quæ fit inter Canonicos; at præbenda, *Communitas* appellatur. [Statuimus, ne à Canonicis, donec in servitio tuo, (*idest, Episcopi*) fuerint, quicquam subtrahi debeat, vel auferri, quod de communitatis sibi beneficio debeatur: nisi fortè sint victualia, quę non consueverunt absentibus exhiberi. De Clericis non resident. cap. 7.] & ibi Glossa. Vide *Grossa*.

VIDENS. Hoc nomen absolutè sumptum in sacra pagina per antonomasiam significat Prophetam, divinis visionibus illustratum, quem Hebræi *Morenu* vocant; sed hodie hoc vocabulo Rabbinum illi appellant, qui Synagogæ curam gerit, & controversias interni fori decidit. FR. sic antiquitùs appellabatur Propheta. [Olim in Israel sic loquebatur unusquisque vadens cōsulere Deum: Venite, eamus ad Videntem; qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns, 1. Reg. 9. 9.] Sed Rupertus Abb. in cap. 1. Abdiæ facit differentiam inter visiones divinas, inquiens: [Visiones autem hæ differunt, quæ alibi monstrante Deo significativæ videntur imagines, quales maximè viderunt jam dictus Ezechiel, & Daniel: alibi sine imaginibus divinæ suo modo videntur, & præcipuè locutiones, quemadmodum hìc de semetipso dicis: Visio Abdiæ, & tamen nullam se similitudinem, sive imaginem narrat vidisse. Et de ista quidem visionis qualitate non dubium est Sanctos Prophetas cer-

certum habuisse visum, sive intellectum, Spiritu Sancto in ipsis loquente &c.] Ac idem Rup. in cap. 1. Apocalyp. tres visionum differentias tradit, nempè, carnalem, spiritualem, & intellectualem.

VIDUA. Vide *Relicta*. Ejus velatio. Vide *Velum professionis*.

VIDUAE AQUAE, eleganter à Tertulliano lib. de Baptismo, appellata sunt lavacra Gentilium, quia non producebant gratiam, sicut aquæ nostræ baptismales: [Nationes extraneæ ab omni intellectu spiritualium potestatum eadem fiducia idolis suis subministrant; sed viduis aquis sibi mentiuntur.

VIDUVIUM, viduitas, status viduitatis. [Cui filii nec post nepotis ammissi duæ pariter plagæ recentes, ad viduvii vulnus adduntur. Sidonius, lib. 6. epist. 2.

VIGILANS. Vide *Egrigorus*, *Vigilax*.

VIGILAX, Vigilans. [Neque in paginis ejus vigilax lector inveniet veriora nomina Camœnarum. Sidon. lib. 5. epist. 2.

VIGILIA, inter Christianos dies præcedens alicui solemnitati intelligitur, quia antecedenti die pernoctare solebant in Ecclesia illius Sancti, cujus festivitas die sequenti erat celebranda, & quasi tota illius noctis mora in sacris, divinisque cantionibus, in spiritualibus discursis, ac psalmodiis trahebatur; quæ ideò *Nocturnæ Convocationes* à Tertulliano lib. 2. ad Uxor. cap. 4. appellatæ fuerunt. FR. Ac clariùs D. Hieronymus epist. 7. Lætæ scribens, tradensque ei modum educandi filiam, sic inquit: [Vigiliarum dies, & solemnes pernoctationes sic virguncula nostra celebret, ut ne transversum quidem unguem à matre discedat.] :I: Hic deinde ritus in jejunium commutatus fuit, retinens tamen *Vigiliæ* nomen, de qua re errant prorsus illi, qui authoritate cujusdam asserti sermonis S. Augustini ad fratres in Eremo, (qui est ordine vigesimus quintus) affirmant, D. Ambrosium persuasione S. Monachæ usum vigiliarum ea de causa ab Ecclesia eliminasse, quod Christianorum plurimi illud noctis tempus ludendo & choreas ducendo transigerent; nam hoc validis argumentis Baronius in Annot. ad Martyrol. 5. Januar. litt. *a*. falsissimum, & ab Augustiniano calamo alienum esse demonstrat; & in fine ejusdem Annotationis sic concludit Baronius: [Non itaque Ambrosius, non Augustinus, nec quis alius Orthodoxorum his temporibus vigilias nocturnas ecclesiasticas abrogavit, vel minuit: sed impurissimus hæresiarcha Vigilantius vigilias, sui nominis hostis, impugnavit, sicque minuere conatus est, ut non nisi semel in anno, in Paschali solemnitate vigilias peragendas esse jactaret. Hieronymus adversus Vigilantium.] Cujus intentio ad abrogandas in Ecclesia Dei congregationes tendebat. Idem Baron. an. 44. n. 73. Atque ad Baronianas rationes cumulandum est etiam, quod solemnes vigiliæ ante Dominicas totius anni antiquitùs celebrabantur, quæ assiduè à fidelibus frequentabantur, ut can. 1. Matisconensis Concilii testatur: quod Concilium per duo fermè sæcula post DD. Ambrosium, & Augustinum extitit. Licèt tamen Antisidorense Concilium can. 3. Vigilias prohibuisse videatur, non de Vigiliis sacris, & publicis in Ecclesia celebratis ibi egisse, ex ejusdem verbis satis liquet. FR. Eliberitanum Concilium can. 35. interventum fœminarum in Vigiliis vetaverat. Aliqui vigiliarum nocturnarum prohibitionem Bonifacio Papæ Primo tribuunt. S. Leo Papa, qui tertio loco illi successerat, de Vigiliarum observantia in ejus sermonibus crebrò mentionem facit: :I: Si Vigilia Nativitatis Domini venerit in Dominica, tunc canitur Missa post tertiam, & Euangelium Dominicæ non dicitur in fine, licèt de Dominica fiat commemoratio, quia illud Dominicæ Euangelium lectum fuerat in Missa Sabbati præcedentis. Gavant. part. 4. tit. 3. In Vigilia Pentecostes ex antiqua consuetudine jejunatur; in qua etiam antiquitùs, sicut in Sabbato Sancto, baptizabantur Catechumeni; ideò adhuc in Missa dicitur Tractus, & ad Euangelium non afferuntur lumina, quia eorum fides adhuc obtenebrata est, & ob eandem rationem non dicitur Credo. Si Vigiliæ S. Joannis Baptistæ, vel SS. Apostolorum Petri, & Pauli venerint infra Octavam Corporis Christi, tunc in Missa dicitur Præfatio communis de feria, Sac. Rit. Congr. 12. Decemb. 1626. Si verò Vigilia aliqua venerit in die solemnissimo, tunc Episcopus potest illam anticipare ad præcedentem diem. Navar. in manual. cap. 21. num. 21. Hinc Leo Papa X. decretavit, quod si Vigilia S. Joannis venerit in die Corporis Christi, tunc anticipetur ad feriam quartam, quod accidit ann. 1639. ut declaratum etiam fuerat anno præcedenti à Sac. Rit. Congr. 23. Septemb. 1638. In tali tamen casu non anticipatur officium Vigiliæ, sed solum Jejunium. Gavant. sect. 3. cap. 7. in Rubr. Miss. Ob similem rationem, si in ultimo die carnis privii occurrerit Vigilia S. Matthiæ, poterit etiam tunc Episcopus ad Sabbatum antecedens illam anticipare, ut inobservantiæ peccata evitentur. Diana, 3. part. tract. 6. Miscellan. resolut. 66. Quando Vigilia S. Joannis Baptistæ, vel SS. Petri, & Pauli venerit infra Octavam Corporis Domini, Missa dicitur de Vigilia, licèt officium fuerit de Octava, ob rationes à Gavanto adductas in part. 1. tit. 3. n. 2. ad Rubr. Miss. In Vigilia Nat. Dom. Diaconus, & Subdiaconus non induuntur Casula in Missa. Vide *Casula* in fine. Specialis cæremonia antiquitùs in hac die. Vid. *Statio*. Reliqua deinde. Vid. *Iejunium*.

VIGILIGALLUS. Vide *Vigilucius*.

VIGILUCIUS, Monachus, qui curam habet expergescendi alios Religiosos ad persolvendum Matutinum. [Priusquam tamen surgant cæteri, à Vigiluciis fratribus Præpositus excitetur. In Regula S. Fructuosi.] Sed in Regula Magistr. *Vigiligallus* idem appellatur.

VILE. Vide *Chydeum*.

VINDEMIA. Vide *Feriæ propter messem &c.*

VINCULA S. PETRI. Vide *Boja*.

VIN-

Vindico, Verbum, pro legitimare, & canonizare usurpatur. Unde *Vindicatus*, legitimatum, vel canonizatum significat apud Optatum Milevit. lib. 1. advers. Parmenian. ubi sic inquit: [Cum correctionem Archidiaconi Cæciliani ferre non posset, quæ ante spiritualem cibum, & potum os nescio cujus martyris, si tamen martyris, libare dicebatur: & cum præponeret calici salutari os nescio cujus hominis mortui, etsi martyris, sed nondum vindicati: correpta cum confusione irata discessit.

Vindicatus. Vide *Vindico*.

Vindicta. FR. mulctatio, justitia vindicativa. [Ad hanc Apostolicam Sedem, cui omnia Episcoporum judicia referri præcepta sunt, ejus contumacia referatur, ut vindicta de eo fiat, can. si autem, 9. quæst. 3.] Ac alibi: [Et ille, qui contra morem antiquum eum ordinare præsumpserit, canonum vindictæ subjaceat, can. Istud est, 11. quæst. 1.] Item alibi: [De quibus debet esse tanta provisio, ut vindictam admonitio præcedat, can. Indigne, 12. q. 2.] Ac alio in loco: [Officia vindictæ possunt implere boni bono animo, quomodo Judex, & quomodo lex, can. officia, 23. quæst. 5.] & ibi Glossa. Vide *Vlciscor*.

Vinhauria, vini haustor, & bibax. [Ecce homo vorax, & vinhauria. D. Aug. lib. 16. contra Faustum cap. 31.] Latinus tamen Latinius in suis annotationibus *Vinhaurius* legit.

Vinum vile. Vide *Chydæum*. Vinum pro Missæ sacrificio priùs purgabatur. Vide *Colatorium*. Vini mensura dicebatur misericordia, & quare. Vide *Misericordia*. Vinum Gnidium, & Erythræum. Vide *Colatum*. Quale vinum palmatinum fuerit. Vide *Palmatinæ*. Cætera. Vide *Stips*.

Vio, iter facio, viam dirigo, [Exercitum credas cum signis suis pergere: sic omnes viandi, comitandique, & præeundi ordinem servant.] De Ciconiis inquit Ambrosius lib. 5. Examer. cap. 16. Eodem verbo usus est Chrysologus serm. 63. de resurrect. Lazari loquens: [Suscitaverat Dominus filiam Iairi Principis Synagogæ, sed adhuc funere calente, sed adhuc mediante morte, corpore adhuc præsente, adhuc inter homines homine morante, adhuc viante spiritu.

Violaceus Color, Vide *Ianthinus*.

Violarum, florum multæ species. Vide *Ianthinus*.

Violo. FR. offendo. [Christum violat, can. si quis hominem, 11. quæst. 3.

Vipera. Vide *Echidna*.

Virga, & *Virgula*, pro baculo pastorali. Vide *Baculus*. Virgula censoria. Vide *Asteriscus*. Virga Moysis *Aquatilis sequela* appellata. Vide *Escatilis pluvia*. Virga Centurionum. Vide *Vitem dare*.

Virgarius. Cantor Ecclesiæ. Vide *Baculus Cantor*. Propè Vaticanam Basilicam extabat Ecclesia *S. Mariæ Virgariorum*, & *Schola Virgariorum*. Vide *Schola Virgariorum Portiani*. Qui Virgarius habebat curam præparandi lectum pro Pontifice, ubi terminabat processio ejusdem Papæ, qui usus tamen remansit præparandi lectum in eo cubiculo, in quo super lectum Pontifex induitur, & exuitur paramentis sacris.

Virginal, Virginitas. [Intactam ab omni crimine virginal. Prudentius in hymno 8. passion. S. Agnetis.] Carolus tamen Vidmanus docet hanc dictionem significare Lupanar. In aliquibus mendosis Codicibus *Virginali* legitur.

Virginor, verbum intransitivum, & deponens, Virginitatem possidere significat. [Solemnem manifestæ paraturæ totam circumferunt mulieritatem; sed virginari volunt sola capitis nuditate. Tertull. de veland. Virg. cap. 12.

Virgo. Vide *Cælebs*. *In capillo*. *Innuptus*. *Innuxora*. *Soror in capillo*.

Virgula. Vide *Virga*.

Virguncula. FR. nomen diminutivum à Virgo, parva virgo. Italicè *Virginella*. De hac Hieron. in dict. *Vigilia*.

Viria, armillæ.] Has inaures habebat, quæ non gravarent aures: has virias, quæ manum non maritali auro ornarent, sed spirituali actu levarent. D. Ambros. lib. de Abraham cap. 9.

Viriola, Viriæ diminutivum nomen. [Armillæ autem propriæ Virorum sunt, collatæ victoriæ causa militibus ob armorum virtutem; *unde* & quondam vulgò viriolæ dicebantur. *Isidor*.] FR. Hinc *Bivetum* B. pro V. quasi *Viretum*, id est viri tegumentum, quod Melitenses à *Viriola*, *Biriola* dicunt.

Virita, Mulier viro conjuncta. [Quia virita mulier non facilè decipitur, habens consiliatorem virum. Chrysostom. hom. 44. in cap. 23. Matth.

Virtutificatus, corroboratus. [Si autem exercita (*id est fides*) fuerit scripturis, & loquutionibus assiduis suscitata, operibus bonis virtutificata, non solùm dico multiplicabitur, sed numquam desinet crescere. Chrysost. hom. 53. in cap. 23. Matth.

Virtus, pro vi, seu violentia. [Si quis cum puella per virtutem mœchatus fuerit. In lege salica tit. 15.] FR. Idem habetur in l. si quis homini libero, de his, qui insidiando, l. si quis domum alienam, de exercitalibus, l. si homines, de aggressione in vico. Item in Bullario Casinen. tom. 2. const. 69. sic in eadem significatione legitur: [Sed liceat præfato Cœnobio cuncta, quæ sibi videntur pertinere, virtuosèque perpetuò possidere, omnium hominum contradictione remota &c.] Virtus verò animi est habitus mentis constitutus, Glossa in can. De pudicitia, 32. quæst. 5. De qua Horatius lib. 1. epistolar. ad Mœcenatem inquit: Virtus est vitium fugere, & sapientia prima Stultitia caruisse.

Virtus Dei. Vide *Verbum Dei*.

Vis Turbativa, FR. violentia; sed in jure intelligitur, quando turbatur possessio, & in dubio revocatur. [Oeconomus petierit à vi turbativa, & inquietativa super præmissis Commune Faven. prohiberi, cap. licèt causam, de probat. & ibi Glossa.

Viscus, FR. Hæmorrhoidum humor. [Præcipuè tamen

tamen visco laborantes, quos viscosos appellant, curare consuevit. In vita S. Fiacrii Meldensis 30. Augusti apud Surium tom. 7.] Ideò in Gallia appellatur morbus S. Fiacrii. Ejus synonyma. Vide *Hæmorrhoides*.

VISINETUM, FR. vicinia, vicinitas. [Per sacramentum proborum legalium hominum de visineto comitatus. Matth. Paris. in Charta libert.

VISIO. Vide *Horama*. Visionum divinarum differentia. Vide *Videns*.

VISITATIO B. M. V. festum ab Urbano VI. an. 1389. institutum ad diem secundam Julii celebrandum ex voto propter persecutionem schismatum, ut quemadmodum B. Virgo ejus visitatione cognatam suam Elisabeth consolare dignata est, sic fideles ab eadem Virgine consolationem Universalis Ecclesiæ implorarent. Fuit deinde idem festum vigore bullæ à Bonifacio IX. præfati Urbani Successore confirmatum; quod tamen festum in Syriaco rituali antiquius reperitur, & apud illos in mense Decembris parum ante Nativitatem Domini celebratur, in quo etiam die in honorem Deiparæ ad templum Constannopolitanum in *Blachernis* appellatum (de quo diximus in dict. *Blacherna*) festum agunt Græci.

VISITATIO Episcopalis per Diœcesim. Vide Episcopus in actu visitationis in dict. *Episcopus*.

VISITATOR. Vide *Intercessor*, *Periodeutis*.

VISULA. FR. vitis, & uvæ genus. [Albuelis summis arboribus fertilior est, visula imis. Plin. lib. 14. cap. 2.] Nomen quidem arabicum *Bisula* V. pro B. significat mammam; est enim ad formam mammæ, quam latini *Vvam mammam* dixere. Melitenses *Bisula*, & *Bisulet el Bacra* idest, mammam vaccæ, ex illius forma, & colore appellant.

VITEM DARE. FR. apud Romanos intelligebatur jus Centurionatus conferre, quæ *Clema*, idest, species vitis (ut ait Ammonius) sive palmes, pampinus, seu potiùs sarmentum erat, à Plutarcho in Galba κλῆμα ἑκατοντάρχον dicitur; nempè, Vitis centurionalis. Qui ritus ab Eusebio in S. Marino Martyre lib. 7. histor. Eccles. c. 14. satis explicatur his verbis: [Marinus, unus ex his, qui in exercitu Romano magnum decus, & honorem fuissent consecuti, vir & genere illustris, & divitiis locuples, propter testimonium Christi, Cæsareæ Palæstinæ tali de causa capite damnatus fuit. Est quidem honos apud Romanos, qui κλῆμα appellatur: quem qui adipiscuntur, eos Centuriones fieri ajunt. Cum locus vacaret, ordo postulabat, ut Marinus eo dignitatis gradu potiretur. Marinum igitur ad hunc honorem elatum, alius pro tribunali comparens, in crimen vocat, tùm quod erat Christianus, tùm quod Imperatoribus non immolasset &c.] Atque Spartianus in Adriano inquit: [Nulli vitem, nisi robusto, & bonæ famæ daret, nec tribunum nisi plena barba faceret,] idest, centurionalem honorem nonnisi viro robusto &c. quare clema istud, sive vitis in tali decore apud milites erat, ut si ea percuteretur, nullum opprobrium ei afferret: hinc Plinius dixerat: [Centurionum in manu vitis, & opimo prædio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipsam honorat, lib. 14. cap. 1.] Sicut hodiè pro dedecore apud milites habetur, si baculo aliquis eorum percuteretur, secus verò si in baculo erit ferrum conjunctum. Imò si miles, dùm vite à Centurione percutiebatur, illam frangebat; tunc pœna capitis plectebatur. [Si miles vitem tenuit, militiam mutat; si ex industria fregit, vel manum Centurioni intulit, capite punietur, ff. de re militari. [Nam pigri milites hac vite à Centurione mulctabantur. Unde Juvenalis satyr. 8.

Nodosam post hæc frangebat vertice vitem,
Si lentus pigra muniret castra dolabra.

Itaque Vitis pro Centurionis dignitate accipiebatur. Martial. lib. 10. epigr. 26.

Vare Paratonias Latia modo vite per urbes
Nobilis, & centum dux memorande viris.

Et Lucan.

——————— Ibi sanguine multo
Promotus latiam longo gerit ordine vitem.

VITALIANI. FR. hæretici, contra quos scripserat S. Ephrem Syrus. Baron. in Notis ad Martyrol. 1. Febr. litt. *g*.

VITERBIENSES Trosianum Hetruriæ Civitatem devastarunt. Vide *Trossulus*.

VITERBIUM. Vide *Biterrum*.

VITIS. Vide *Helix*.

VITIUM LITIGIOSI CONTRACTUS. FR. de hoc legali termino mentionem facit Innoc. III. in decretal. lib. 2. tit. 16. cap. 3. & ibi fusè Glossa, ac Postillator, §. Litigiosi; & tunc contrahi dicitur cum quis rem litigiosam in judicium deductam, de cujus dominio movetur quæstio inter actorem, & reum, transfert in alium lite pendente, sive sint res, sive actiones, Cod. de liti, l. ult. in princ. & in auth. ibi posita.

VITTA. Vide *Mitra*, *Nimbus*, *Velum*.

VITUPERO, *onis*, Vituperator: [Cui datum est saltibus gloriæ proterere posse cervices vituperonum. Sidon. lib. 4. epist. 12.] Ac alibi idem: [Sed plus cavendum est, ne in aliquos forsan incidamus vituperones, lib. 8. epist. 1.

VIVARIENSE MONASTERIUM. FR. in Gallia à Cassiodoro erectum. Baron. in notis ad Martyrol. 1. Maji litt. *d*.

VIVENTES. Vide *Superi*.

VIX. FR. hæc particula non impossibilitatem, sed difficultatem importat, ff. de judi. l. vix certis, Cod. de pœn. l. incredibile. De clericis non residen. cap. 6. [Ut ex prædecessoris nostri Clementis Papæ III. decretali colligitur evidenter: dicendo enim, quòd talis res vix contrahendo matrimonio impedimentum afferret, velle videtur, quod afferat: nam quod vix fit, fieri tamen dubium non existit, cap. 2. de cognat. spirit. in sexto.] Quod Clementis decretum habetur in cap. contracto matrim. eod. tit. in decretal. ubi sic dicitur: [Utrum si constaret vera esse

esse, quæ diximus; non ideò tamen contractum matrimonium solveretur: quæ res vix contrahendo matrimonio impedimentum afferret.] Ac etiam in sensu *Nunquam* reperiri particulam *Vix*, in can. miratus, dist. 93. ibi asserit Glossa.

UKIL. Vide *Satrapa*.

ULCISCOR. FR. pro castigo: [Charitatem verò tuam (ut hoc competenti solicitudine debeat insequi, vel ulcisci) nostræ præceptionis authoritate volumus communiri, can. Augustino, 12. qu. 2.] Et alibi:] Justitia est, non quia iniqua est ultio, quam lex statuit; sed quia vitiosa libido ulciscendi, magisque ad Judicem pertinet hoc inter homines discernere, quàm bonum hominem sibi expetere, can. sex differentiæ, 23. qu. 3.] Vide *Vindico*, & *Vindicta*.

ULTRA. FR. hæc propositio in Sacr. Scriptura *Amplius* sæpè significat. [Nec exercebuntur ultrà ad prælium. Isai. 2. 4. Non igitur ultrà percutiam omnem animam, sicut feci. Genes. 8. 21. Nequaquam ultrà interficietur omnis caro aquis diluvii. Ibid. cap. 9. 11. Et non erunt ultrà aquæ diluvii ad delendum universam terram. Ibid. vers. 5. Cessaverunt tonitrua, & grando, nec ultrà stillavit pluvia super terram. Exod. 9. 33. Et humiliati sunt Philisthiim, nec apposuerunt ultrà in terminos Israel, 1. Reg. 7. 13. Et ultrà non addidit Rex Ægypti, ut egrederetur de terra sua, 4. Reg. 24. 7.

UMBILICUS, quidquid in aliquo rotunditatis medio prominet, ex voce *Vmbo*, de qua suo loco. Accipitur etiam pro lapide in culmine fornicis. [In Ecclesia B. Petri ad cooperiendum umbilicum confessionis, fecit cooperculum ex auro, pensantem libras tres. Anast. Biblioth. in Benedict. III.] In aliquibus codicibus mendosè legitur *Billicum*. FR. sic apud Torrigium legitur de Cryptis Vaticanis impress. secunda pag. 461.] Sta posto nel mezzo in terra l'antichissimo forame di forma quadra, chiamato Billicum da Anastasio in Benedetto Terzo, del quale così dice: In Ecclesia B. Petri Principis Apostolorum, nutritori suo præ nimio ardore exardescens ad cooperiendum billicum confessionis fecit ex auro purissimo pensans libras tres. Da San Germano nella lettera scritta à Papa Ormisda, vien chiamato Cataracta con tali parole: Præcipite, & (si fieri potest) ad secundam cataractam ipsa sanctuaria deponere. Devesi sapere, che ivi erano due forami, uno sotto all'altro: il primo chiamavasi prima cataracta, il secondo, che era più vicino al corpo di S. Pietro, secunda cataracta, sopra il quale calandosi alcuni veli, chiamati Velamina, Palliola, Brandea, Sanctuaria, & Patrocinia.] Alia synonyma. Vide in dict. *Brandeum*. Sequitur ibidem Torrigius, inquiens: [Si mandavano da Pontifici a gran Personaggi per pretiosissime reliquie di S. Pietro. Scrive S. Gregorio Turonese nel lib. 1. c. 28. de Glor. Mart. che quei veli &c. Ecco le sue parole: Quod si beata auferre desiderat pignora, palliolum aliquod momentana pensatum jacit intrinsecus, deinde vigilans, & jejunans devotissimè deprecatur, ut devotioni suæ virtus Apostolica suffragetur. Mirum dictu! si fides hominis prævaluerit, à tumulo palliolum elevatum ita imbuitur divina virtute, ut multò ampliùs, quàm prius pensaverat, ponderaret.] Affirmat insuper, quod lamina plumbea adhuc conservatur ibi, quam ad cooperiendum prædictum umbilicum Alexander III. fieri jusserat. En inferius agens de oleo balsami, quod antè Principis Apostolorum depositum ardebat, sic inquit: [*E cosa degna da notare, che ne' tempi andati, avanti l'Altare di S. Pietro ardeva di continuo balsamo, essendogli stata lasciata da Constantino una possessione nelle parti di Babilonia, d'onde ogn' annno &c. Vediamo quel che ne scrive il B. Pietro Damiano lib. 3. epist. 20.* In Babyloniæ partibus possessionem Apostolica Sedes habebat, unde tantum balsami redditum per annos singulos capiebat, quod indeficienti fomite sufficeret lampadi, quæ videlicet ante Altare B. Apostolorum Principis rutilabat, appensa. Quam possessionem accepta pecunia Papa distraxit, canonemque aromatis, quem recipere solebat amisit. Aliquanto tempore post, cum idem Papa prædicto Sacrosancto Altari quasi devotus assisteret, & oraret, ecce quidam terribilis, & grandævus senex, in cujus etiam facie barbirasium videbatur, & elato brachio colaphum sibi vehementer incussit, & ait: Tu extinxisti lucernam meam antè me, & ego extinguam lucernam tuam ante Deum; moxque disparuit. Ille verò protinus corruit, & pauló post diem clausit extremum.] Itaque Umbilicus lapidem significat, qui continet compagem, & coagmentationem fornicis sese forficum modo intersecantem, sic & in forfice umbilicus nominari solet; ita Budæus in Aristotelem de Mundo, apud Henricum Stephanum in suo Thesauro Græco dict. ὀμφαλος. Item moraliter *Vmbilicus* in Sac. Scriptura pro peccato carnalitatis sumitur: [Libido enim in umbilico dominatur mulieribus, sicut lex divina dicit: Non est præcisus umbilicus tuus, quasi diceret, non est amputatum peccatum tuum. Nam & matrix illic catenata constringitur, undè & epinephridia eodem lòco firmandis fœtibus opponuntur. Fulgent. lib. 2. Mythol. de Hercule, & Omphale.] Vide *Vmbo*.

UMBO, nis. FR. propriè significat quidquid prominet, & extumescit; hinc Umbo dicitur pars clypei eminentior, item eminentior pars frugum, uti pyri, & fici. Thesaur. Græc. Henrici Steph. in dict. ὀμφαλος. Item pars eminentior in monili, aut anulo, idest, gemma incisa. Plin. lib. 37. cap. 6. Sic montium umbones, Plutarch. in Lycurgo dixit. Item marini fluctus exuperantes à Statio in Achilleide ita nuncupantur:

——— Undisonæ, quos circuit umbo Maleæ.

Ac præter alia, quæ videre est apud Schaligerum in Varrone, significat etiam aggeres, & agmi-

agminum concursus; unde Prudentius describens magnum populorum concursum ad Ecclesiam S.Hippolyti, ait:

Confundit plebeja phalanx umbonibus æquis
Discrimen procerum præcipitante fide.

Martialem imitatus, qui lib.3. epigr. 46. sic cecinit:

In turbam incideris; cunctos umbone repellet.

Item significat extremitatem Antiquorum tunicæ, quæ supra sinistrum humerum collecta ligabatur, ut in antiquis statuis conspicitur, quam clarè Tertullianus lib. de pallio describit, inquiens: [Adeò nec artifice necesse est, qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat in tilias, totumque contracti umbonis figmentum, custodibus forcipibus, adsignet. De hinc diluculo tunica priùs cingulo correpta (quam præstabat moderatiorem texuisse) recognito rursus umbone, & si quid exorbitavit reformato, partem quidem de levo promittat; ambitum verò ejus, ex quo sinus nascitur, jam deficientibus tabulis retrahat à scapulis.] Aliquando etiam locum in Ecclesia prominentem significat, scilicet pulpitum. Torrig. de Crypt. Vatic. impres. secunda pag.453. Vide *Ambo*.

UMBRACULUM. Vide *Apalarens*.

UMBRALITER, figuratè, & sub umbra.] Quàm ista hæc, quæ imaginariè tantùm, & quodammodo umbraliter effingimus. Sidon. lib.2. epist.10.

UMBRATICUS ORDO. Vide *Nigrorum Ordo*.

UNCIA. FR. monetæ valor in utraque Sicilia. [Affirmabant quoque uncias auri à Rege innumeras accepisse. Falco Benevent. in Chron. an. 1132.] Hodie adhuc in Sicilia, & in Melita in usu est, & una uncia triginta tarenos continet.

UNCTIO SACRAMENTALIS. Vide *Chrisma*.

UNGARI. FR. *Avares* antea appellati. Ditmar. Episc. Chron. lib.2. in princip. & inferiùs ibidem: [Et ecce iterum Avares, idest, Ungari quasi jam perpetrati sceleris obliti, adversum nos arma commoverant, quos adventare Dux Henricus Regi nuncians, inceptis eum itineribus revocavit.

UNGUEM TRANSVERSUM NON DISCEDERE. FR. Phrasis Hieron. idest, conjunctim, & inseparabiliter incedere; sic ille epist. 7. Lætam commonet, ne ejus natam à se separari permittat in nocturnis vigiliis. [Vigiliarum dies, & solemnes pernoctationes, sic Virguncula nostra celebret, ut ne transversum quidem unguem à Matre discedat.

UNGULA, ferreum instrumentum, quo Martyrum Corpora lacerabantur, ita appellatum, quia adinstar aduncarum unguium ferarum conduplicatis offendiculis formabatur; ideò *Bisulca* à Prudentio Hym. 1. appellatur, inquiens:

Illa virgas, secures,
Et bisulcas ungulas
Ultrò fortis expectabat.

FR. Vide Latinium in Cyprianum de Lapsis, num.6. Item accipitur pro quocumque Carnificis instrumento, can. Non frustra, 23. qu.5.

UNGUO, pro *Ungo*. Vide *Tinguo*.

UNICUBA. Vide *Univira*.

UNIO. FR. Concilium. [Unio nostræ Congregationis decernit, atque instituit, ut tertias, quas antiqui canones de parochiis suis habere Episcopos censuerunt, si eas exigendas crediderint, ab ipsis Episcopis dirutæ Ecclesiæ reparentur, can. unio, 10. quæst.3.] Potest etiam hoc vocabulum unanimitatem, & concordiam significare.

UNIONITAE, hæretici. Vide *Noetiani*.

UNITIVUS. Vide *Enoticus*. Unitus. Vide *Scheticus*.

UNIVERSALIS. Vide *Antecessivus*.

UNIVERSITAS. Vide *Pleroma*.

UNIVIRA, Mulier, quæ uni solo Viro nupserit. [Fortunæ muliebri coronam non imponit, nisi univira. Tertull. de Monogam.] Ac D. Hieronymo epist.3. ad Ocean. melius visum est, mulierem ad secundas nuptias transire, quàm operam meretricum exercere: [Melius arbitrata est confiteri imbecillitatem suam, & umbram quandam miserabilis subire conjugii, quàm sub gloria univiræ opera exercere meretricum.] Dicitur etiam *Unicuba*. Unde S. Pacianus Barcinonen. Episc. Hæreticos objurgans, inquit: [Vos à matris unicubæ corpore recessistis, c.3.] Ecclesiam intelligit, quæ unico tantùm Christo Sponso conjuncta est.

UNIVIRATUS, mulieris monogamia. [Nulla hujusmodi fœminarum de bono univiratus loqui novit. Tertull. lib.1. ad Uxorem.

UNO, verbum, pro *Unio*, de quo Tertullianus: [Et qui unum, eundemque contendunt Patrem, & Filium, jam incipiunt dividere illos potiùs, quàm unare. Advers. Prax. cap.27.

UNUM. FR. hæc dictio à Christo Domino prolata, diversimodè circa diversa intelligitur, quando, nempè, ait: [Non pro eis autem rogo tantùm; sed & pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me: ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te: ut & ipsi in nobis unum sint. Jo.17. 20.] quod sic exponit Innocent. III. in decretal. [Cùm ergo veritas pro fidelibus suis orat ad Patrem: Volo (inquit) ut ipsi sint unum in nobis, sicut nos unum sumus: hoc nomen unum pro fidelibus quidem accipitur, ut intelligatur unio in gratia; pro personis verò divinis, ut attendatur identitatis unitas in natura &c. cap. damnamus, de summa Trin. & fide Cath.] Contra opinionem Joachimi Abb.

UNUS, in Sac. Scriptura hoc vocabulum non rarò prioritatem ordinis significat. [Factum est vespere, & manè dies unus. Genes. cap.1.] ubi *Unus* primum sonat, & in eodem sensu ibid. cap.2. legitur: [Nomen unius Phison.] Idest, nomen primi erat *Phison*. Nam immediatè sequitur: [Nomen secundi Gehon.] Sic Euangelista Marcus cap.16. de Christi Resurrectione agens, inquit: [Una Sabbatorum,] idest prima hebdomadis die, quæ fuit Dominica. Sic etiam Apo-

Apostolus 1.Corinth.16. fidelibus commendans eleemosynam, inquit, ut illam in die Dominica colligerent, quando fideles nempè ad audiendum Sacrum in Ecclesiam convenirent: sub his verbis. [Per unam Sabbati unusquisque vestrum apud se reponet, recondens, quod ei benè placuerit.] Et in eodem sensu in ejus Regulis S.Pachomius: [Qui ad unam orationem tardiùs venerit,] scilicet ad primam orationem.

Vocatus, nomen substantivum, quod vocationem significat: [Si in vocatu, nec in sacrificiis sit titulus officii, & operæ meæ expunctio. Tertull. de Idol.cap.16.

Vocibilitas. FR. Objurgatio. [Ut nullus audeat confugientes ad Ecclesiam, vel residentes indè vi abstrahere, aut quidcunque vocibilitatis, vel damni, seu spolii residentibus in loco sancto inferre, can. difinivit, 17. qu.4.

Volatile, pro Angelo: [Volatilia Cœli semper vident faciem Patris mei. D. Ambrof. lib.2.Hexam.cap.4.] In eodem sensu Job. cap.28. de Sapientia inquit: [Abscondita est ab oculis omnium viventium, volucres quoque Cœli latet..

Volax, idest, velox. [Atque, ut volaces gressus acceleret, exhortatur. Petr. Damian. lib.3. epist.8.

Volucris, idest, Angelus. Vide *Volatile*.

Voluculum, volumen, conglobatio: [Detractamque à summo unam gemmis coruscantibus crucem ad terram dejecit, collectisque velulis, ac palliolis de circuitu parietum pendentibus unum voluculum fecit. Greg. Turon. lib. miracul.cap.2.] Vide *Volumen*.

Volumen. Vide *Biblia cratis* & Contos in dict. *Contacium*. Vide *Opisthographum*, *Rotula*, *Voluculum*.

Volutabrum. FR. limus, in quo porci revolvuntur. [Et velut sues in volutabris eversi, can. hi, qui altario, dist.1.

Voraginatus. FR. in profunditatem mersus. [Is quidem sanè circa principia sui solo palustri voraginatus, & vestigio inspectoris inadibilis est. Sidon. lib.2. epist.28.

Voratrinus. FR. hoc vocabulum corruptè in Tertulliano, & malè in casu recto à Calepino speculatum in dict. Voratrina exponitur, ubi sic inquit: [Voratrina officina vorandi: gulosus homo. Tertull.] Sed undè habet, quod voratrinà sit officina vorandi? at quælibet caupona, taberna, coquina est officina devorandi: aut quando gulosus homo appellatus est caupona, taberna, & coquina? est enim impropria locutio; nam hujusmodi officinæ non devorant, sed præbent devorandi materiam, & talis differentia est inter voracem, & officinam vorandi, qualis est inter recipientem, & præbentem; gulosus non derogat, sed devorat. Ergo impropria Calepini applicatio. Sed veniamus ad Tertulliani verba; sic enim ille cap.39. Apolog. [Nam inde non Epulis, non Potaculis, nec ingratis Voratrinis dispensatur, sed Egenis.] Ubi sermo est non de instrumentis, materiis, vel officinis ad comedendum, & bibendum; sed de personis loquitur; & primum dictio *Epulis* legi debet *Edulis*; nam Eduli teste Isidor. in Glossa gulosos voratores significant. *Potaculis* idest, Bibaculis à frequentia potandi. Item *Voratrinis* ejus nominativum non faceret Voratrina, ut Calepinus excogitavit, sed Voratrinus, sicut econtra in eodem significatu *Carnivorus* gulosus dicebatur. Sensus igitur Tertulliani talis est, nempè, quod non dispensatur edulis, bibaculis, & ingratis carnivoris, sed egenis. Igitur *Voratrinus*, seu potiùs Carnivorus in recto casu, & non Voratrina, ut excogitavit Calepinus, dici debet. Vide *Ambro*.

Votarea, vocabulum mendosum apud Anastasium Biblioth. in Constantino, ubi sic ait: [Omnis cœtus Romanæ Urbis imaginem, quam Græci votaream vocant, sex continentem sanctas, ac universales Synodos, in Ecclesia B. Petri erexerunt.] Quam vocē aliqui corrigere crediderunt *Pancarea*; sed talis lectio magis obscura, ac corrupta redditur. Legendum ergo potiùs *Pinacotea* ex græca dictione πίναξ, quæ picturam significat, & *Pinacbotecam* locum ubi picturæ conservantur appellaverunt Vitruvius lib.1. cap.2. & Plin. lib. 35. cap.11. qui locus Italicè *Galleria* dicitur. FR. Adhuc tamen hæc correctio non videtur satisfacere, non enim sensum Bibliothecarii explicat; nam dixerat *Imaginem*: sed si ad imaginem adderetur *Picturam*, esset idem per idem, & sic nil ulteriùs explicaret: magis ergo crederem *Votaricea* restituendum ex græco vocabulo Βοτηρικός, idest, pastoralis, sed *Vuleja*, à græco Βουλεία consilium; in hac enim imagine symbolicè sex concilia, & pastoralia decreta figurabantur.

Votum. FR. hoc vocabulum diversis sensibus usurpatur. Primò enim significat, quando aliquis disponit agere opus bonum, & meritorium, & tunc propriè dicitur *Deliberatio*, can. qui bona, 17. qu.1. & can. integritas, 32. qu.2. quod si non poneretur in executione, esset tantum veniale: sed si firmiter bonum illud exequi statuit, tunc dicitur *Propositum*, à quo si recedit, secundum aliquos peccat venialiter, secundum Hugonem mortaliter; sed à voto, quod verbis exprimitur, sive cum solemnitate, sive sine ea non licet recedere sine mortali peccato secundum omnes, ut extrav. cap. qui cler. & voven. De qua re vide fusiùs Glossam in can. quod autem, 27. quæst.1. & Glossam in can. quod voventes, ibid. ubi declarat, quid sit solemne votum, & quid simplex. Item Glossa in can. nubentes, dist.27. quæ tribus modis ibi asserit solemnizari votum. Glossa in can. Nuptiarum, eadem. 27. quæst.1. verbo, Sed etiam ait, quod votum non simplex, sed solemne dirimit matrimonium. Glossa in can. quod voventes, 27. quæst.1. ubi etiam declarat, quid sit solemne, & quid simplex. Item *Votum*, & *Dies votorum* dicitur matrimonium, l. si quis Longobardus, 3. de successione, & in jure Canonico in eodem sensu reperitur:] Si verò ad secunda vota idem vir, & uxor non migraverint,

rint, cap. 9. de testibus, & attest.] & in decretali de sponsalibus cap. 5. [Ad alia vota transferre.] Item votum pro voluntate. Glossa in can. magna pietas, de pœnit. dist. 1.

Vox Molae Non Audiri. FR. hæc scripturalis phrasis penuriam victus significat: [Perdam ex eis vocem gaudii, & vocem lætitiæ, vocem sponsi, & vocem sponsæ, vocem molæ. Isai. cap. 25.] Et in eodem sensu: [Vox molæ non audietur in te amplius. Apocalypsi. c. 18.

Urbanus Papa VIII. commendatus. Vide *Icona*, *Speculator*.

Urbicarius, Actor, & Recitans in quadam Comœdia, quæ *Urbicum* dicebatur, quia in ea continebantur elegantiæ, & urbanitates juvenili honestati adaptatæ: [Denique Beatinius augur dicere solitus erat, diversarum urbium honores similiter peragi urbicario mimologo. Fulgent. lib. 2. mythol. in Ixione.] FR. In aliquibus tamen Codicibus legitur: [Diversarum urbium honores somnialiter peragi rubricario mimologo]: ‖: *Suburbicarius* autem apud Ecclesiasticos Scriptores intelligi solet de Ecclesiis extra Urbis mœnia, sed in ejus districtu existentibus, sic *Episcopus suburbicarius*, & *Ecclesia suburbicaria* dicitur. Suntque sex Episcopatus dignitati Cardinalitiæ adnexi, quorum jurisdictiones ad suburbana Romæ loca antiquitus extendebantur, ut in Ciacconio refertur.

Urbicus. FR. qui Romanam urbem incolit; idem ac Urbanus: cùm enim Martialis dixerit, lib. 1. epigr. 32.

Urbanus tibi Cæcili videris:
Non es, crede mihi: quid ergo es? verna es,
Hoc quod transtiberinus ambulator &c.

Inferius subdit:

Quod non optimus urbicus Poeta:
Quare desine jam tibi videri,
Quod soli tibi Cæcili videris.

Sic etiam *Episcopum Urbicum* Cyprianus epist. 4. Pontificem Romanum appellavit; sic Zepherinum Pontificem Optatus Milevit. appellavit, & Presbyteri Romani *Sacerdotes Urbici* à D. Ambrosio epist. 31. denominantur; eodem pacto in Concilio Arelat. I. can. 1. Diaconi Romani vocantur *Diaconi Urbici*. Et Optatus Milevit. lib. 2. de incolatu nonnullorum Romæ Donatistarum sic ait: [Quia quibusdam Afris urbica placuit commoratio.

Urbs Regia, Constantinopolis appellata fuit: [Frater, & Coepiscopus noster Marinianus ad Urbem regiam pro Ecclesiæ suæ utilitatibus Diaconum suum se velle transmittere scripsit. D. Gregor. lib. 9. epist. 14.] Quam Constantinus Magnus anno salutis 350. ædificavit, & Beatæ Virgini, ut refert Nicephorus lib. 8. cap. 6. dicavit, atque hujus Urbis natalem ad diem 10. Maji quotannis celebrari refert Menologium Græcum. FR. Zosimus in ejus hist. nova uti Idolatra, & Constantini Imperatoris inimicus inter alia commenta, quæ de illo excogitaverat lib. 2. refert hunc pium Imperatorem ædificasse in Constantinopolitana Urbe templum, quod Rheæ Deorum Matri dicaverat. Sed mentitur, quia Deiparæ, ut supra ex Nicephoro constat consecravit. Atque ibidem sic de hac Urbis ædificatione narrat Zosimus: [Senatus, atque populi odium incurrit, (*idest, Constantinus*) Quumque profertas ab omnibus, propè dixerim, execrationes haud ferret, quandam Romæ parem quærebat, in qua palatium ipse sibi conderet. Itaque cum isset in Troadem, & priscum illud Ilium, invento loco Urbi condendæ idoneo, fundamenta jecit, & muri partem aliquam in altum egit, quam adhuc videre est, si qui versus Hellespontum navigent; sed quod cum hujus operis instituti pœnituisset, eo relicto, ut erat imperfectum, Byzantium concessit, cujus Urbis situm admiratus, eam quàm maximè statuit amplificandam.] Qua occasione nonnullos errasse admonendum, qui Hellesponticæ Trojæ ruinas, quæ adhuc ibi visuntur, esse putant antiquissimi Ilii ab Homero decantati: verum nonnisi memoriæ sunt mœnium à Constantino Magno inceptarum, ut ex prædicto Zosimi loco constat. ‖: De hac Urbis Regiæ magnificentia ita Suidas inquit: [Constantinopolis tantò est aliis Urbibus major, quantò Roma esse minor videtur.] Hæc tamen sæcularis æmulatio in Ecclesiasticam præsumptionem transierat. FR. Sed tragicum finem ex justa Dei vindicta Patriarchæ Constantinopolitani superbia obtinuit, qui denegans Summi Pōtificis manus osculari, nunc sub tyrannico Turcarum jugo gemens extremitatem illius Tyranni manicæ deosculari cogitur; ac ea miseranda Urbs, quæ processionem Spiritus Sancti à Filio negabat, in festo ejusdem Sancti Spiritus à Turcis subjugata fuit, & quæ à Constantino Magno Helenæ filio suos natales agnovit, sub altero, & ultimo Græco Imperatore Constantino etiam Elenæ filio sua funera deploravit. Vide *Diptychum*, *Pileus*. Itaque Regia Urbs dicta fuit ad differentiam Urbis Pōtificiæ, quæ ab eodem Magno Constantino Pontifici concessa fuit. Vid. *Roma*. Locum canonis, in quo de hoc vocabulo fit mentio, à Glossa malè intellectum. Vide *Regia*.

Urceolus, ampulla. Vide *Gemillio*, *Orzoli*, *Urceus*.

Urceus, vas, quod pro sepulchro etiam usurpatur. [Nam mirum in modum, dum ossa illa sancta levarentur, ut urceo novo imponerentur, columba descendens cœlitùs visa est in summitate urcei illius descendere. In vita S. Domitiani Ducis.

Urephotrophium. FR. idem ac Brephotrophium, ut suo loco dictum est, nempè, infantium hospipitale, seu nutritorium; nam βρέφος græcè infantem significat: de quo loco meminit Imp. in l. illud, §. 1. C. de Sacrosanct. Eccl. ubi Codices passim mendosi reperiuntur.

Urias. FR. nomen hebraicum, quo appellatus est ille, quem propter pulchritudinem Bersabeæ ejus uxoris David occidi jusserat, 2. Reg. 11. & 12. *Urias* ergo interpretatur lux mea Dei. Ita Rubert.

Abb.

Abb. lib. 11. de divin. officiis, cap. 1. D. August. lib. 22. contra Faustum Manich. cap. 87.

UROGALLUS. Vide *Tetrao*.

URSUS, in ludis. Vide *Torneatrix*.

USATICUM, usitatum, idest, datium, quod solvebatur in transitu pontis Rhodani fluminis, quod etiam *Portorium* dicebatur, ut in vita Sancti Joannis Benedicti Episcopi apud Theophilum Raynault inter Sanctos Lugdunenses legitur.

USTRICULAE, ferrea instrumenta candentia, quibus comburebantur pili in mento crescentes, ut juvenilis aspectus ostentaretur. [Adhuc sustinet patiens certè jam ustriculas. Tertull. de pall. c. 4.

USUARIUM. FR. usus, seu ususfructus. [Quod cum inter eos ex una parte, ac hospitalarios ex altera super usuario cujusdam nemoris quæstio verteretur. In Decretal. de Arbitris cap. 4. & ibi Glossa.

USUFRUCTUARIUS. Vide *Gaphans*.

USURA. Vide *Sescuplum*. FR. Permittitur ab Imperatore quarta centesimi, idest, quatuor pro centenario, can. hoc jus, 10. quæst. 2.

USURPATOR. Vide *Incubator*.

USURPO. FR. [Usurpare tunc dicitur, cum quis sibi vindicat, quod ad ipsum non pertinet. Gloss. in can. multi corriguntur, 2. quæst. 1.] Item significat procurare: [Usurpavi, ut mecum infans in carcere maneret. In Passione SS. Perpetuæ & Felicitatis per Lucam Holstenium edita.

USUFRUCTUS. Vide *Regundus*, *Precaria*, *Usuarium*.

UTER. Vide *Ascopera*, *Hyssera*, *Nablum*.

UTLAGOR. Vide *Utlagus*.

UTLAGUS. FR. interdictum, ex voce Saxona *Utlaga*, idest, extra legem. [De cætero non receptabo Utlagos. Matth. Paris. ann. 1211.] Apud quem etiam *Utlagor* verbum in eadem significatione reperitur: [Nullus aut utlagetur. Ibid. ann. 1216.

UT, Re, Mi, Fà, Sol, Là. Musicales notæ non à Paulo Diacono collectæ, ut aliqui credunt; sed à Guidone Abbate, Græcos imitante, inventæ, qui Græci etiam syllabis pro musicalibus notis utuntur. Benè tamen hoc syllabarium musicale Guido ex prima stropha hymni excerpserat, quem in honorem S. Joannis Baptistæ Paulus Diaconus composuerat, occasione recuperandi vocem, ob raucedinem deperditam, cùm debuerat Præconium Paschale canere, ut Durandus lib. 7. cap. 14. refert. Quæ syllabæ ex verbis ejusdem Strophæ excerptæ, ita manifestantur.

UT queant laxis REsonare fibris
MIra gestorum FAmuli tuorum,
SOLve polluti LAbii reatum
Sancte Joannes.

Easdem notas quemdam Poetam recentem in distichum comprehendisse refert Vossius, nempè:

Cur adhibes numeros, cantumque labori?
Cantor verò respondet:
UT RElevet MIserum FAtum, SOLitosque LAbores.

FR. Thedaldus Aretinus *Episcopus Thedaldi* Ducis, & Marchionis Etruriæ *filius*, ac Comitissæ Matildis Avunculus, Præsul innocentissimæ vitæ, incumbens documentis Guidonis Abbatis de anno 1009. ut scribit Donaizonus in vita Matildis, notas musicales renovavit.

UTILIS PERSONA. FR. idest, persona fide digna. [Si autem venditor negaverit, ut non ipsum cavallum, vel bovem vendidisset, & illi, in quorum præsentia venditur, fuerint personæ utiles, quibus credatur absque crimine, non habeat licentiam venditor negandi; *sed illæ tres si non fuerint fide dignæ personæ, præbeant sacramentum* &c. In Capitulare Sicardi apud *Camillum* Peregrinum in histor. Longobard. Princip. c. 15.

VVACTA, specula, ex voce germanica *Vvcht*, idest, speculator. [Nec pro Uvacta, nec de sacra heribannum Comes exactare præsumat. In Capitul. Caroli Magni lib. 3. cap. 68.

VVALDORA. FR. nemus. [Statuimus etenim, ut animalia, & peculia ex ipsa Monasteria omni in tempore pabulum, & escam habere debeant per silvas vvaldoras, & per singulas Civitates nostras &c. In Bullar. Casin. tom. 2. constit. 20.] Vide *Gualdum*.

VVALVASOR. Vide *Vassus*.

VVANTAGIUM. FR. habitatio, sive potiùs tutela, protectio. [Et Villanus alterius, quàm noster, eodem modo amorcietur, salvo vvantagio. Matth. Paris. an. 1215.] Vide *Vvarantizo*, *Vvarantum*.

VVANTO, & *Vvantus*. FR. Chirotheca. Italicè *Guanto*, G. pro V. mutata littera. [Abbas omninò provideat, ut unusquisque Monachorum habeat vvantos in æstate, & muffulas in hyeme vervecinas. In addit. Constit. Caroli Magni 2. cap. 12.] Vvanto autem Bullar. Casin. habet tom. 2. const. 52. 75. 95. 137. & alibi passim. Vide *Chirothecæ*.

VVARANTIZO. FR. protego, defendo. [Omnes terras, & possessiones suas, quas habuerat amplas, in cineres, quas Rex vvarantizare nec valuit, nec potuit, redegerunt. Matth. Paris. an. 1257.

VVARANTUM. FR. patrocinium, defensio. Idem Parisius.

VVARDA. FR. custodia, Italicè *Guardia* dicitur: [Puellas nobiles, & alias mulieres nobiles cum Vvardis, & Maritagis suis *dispar agant*. Matth. Paris. an. 1230.] In textu tamen conjunctim *Disparagans* legitur, quod puto mendosè. Melitenses *Vvarda*, rosam appellant, quia aculeis custoditur.

VVAREGNANGUS. Vide *Vvargus*.

VVARGUS, vagus, exul. [Vvargus sit, usque in diem, qua cum parentibus defuncti convenerit, & ipsi pro eo rogent, ut inter homines ei liceat accedere. In lege Salica, tit. 58.] FR. Dicitur etiam *Vvaregnangus*. [De Vvaregnangis nobilibus, mediocribus, & rusticis hominibus, qui usq; nunc in terra vestra fugiti sunt, habeatis eos. In Capitulare Radelchisi cap. 12. apud Camillum Peregrinum in hist. Princip. Longobard.

VVAR-

Vvarnio; Equus canterius, sive castratus, ex germanica voce *Vaarn*, quæ idem significat; sed in Provincia Narbonensi *Guarigron* Admissarius equus appellatur. [Si quis Vvarnionem furaverit, in lege Salica tit. 41.

Vvarpio. FR. cedere alteri possessionem significat. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 137. & alibi passim. Vide *Gurpio*. Quæ cessio fiebat cum illa cæremonia descripta in Bullar. Casinen. to. 2. const. 52. his verbis: [Legitimam facio vestituram per cultellum, fistucum nodatum, Vvantonem, & Vvazonem terræ, atque ramum arboris, & me deinde foris expuli, vvarpivi, & solito feci, & ad partem ipsi Monasterio eis reliqui &c.] Et ibidem const. 107. [Et insuper per coltellum, & festucum nodatum, & Vvantonem, ac Gasonem terræ, ac ramum arboris &c. Vide *Fistucus*. *Laisus*.

Vvarrena. FR. animalium conseptus. [Abbates S. Albani licentiam venandi ad tempus concesserant in libera vvarrena S. Albani. Matt. Paris. an. 1240.] Vide *Foresta*. *Garena*. *Guarenum*. *Sarajum*.

Vvaso. Vide *Vvazo*.

Vvast, sive *Guast*. FR. ideft, Hospitium, Prætorium; unde *Guastaldi*. Vide Camillum Peregrinum de Principibus Longobar. tit. Ducum Benevent. &c. pag. 86.

Vvazo. FR. Pugnus terræ, quem venditor in signum venditionis tradebat emptori. Bullar. Casinen. tom. 2. const. 52. 75. 95. 137. & alibi passim. Ubi *Vvaso* etiam dicitur. Vide *Vvarpio*.

Vvelpho. Vide *Guelfus*.

Vveregildus. Vide *Vvirgildus*.

Vverpio. Vide *Gurpio*.

Vvida, loca vadosa, seu humida. [Et terras cultas, & incultas, pervia, & vvida. In Chronica Cameracensi an. 885.] Juxta tamen Gallicum sermonem *Vuyde* locum vacantem significat.

Vvinili. Ita appellabantur Longobardi. Paul. Diac. hist. Longob. lib. 1. cap. 7.

Vvirgildus, valor, pretium [Dominus ejus, juxta quod Vvirgildus ejus est, ad Ecclesiam persolvat. In constitution. Caroli Magni lib. 4. c. 14.] In quibus sæpè de hoc vocabulo fit mentio. FR. significat propriè pœnam pecuniariam, de qua. Vide *Geldus*. *Guidrigild*. In legibus tamen Aleman. lege ultima sæpiùs *Vveregildus* scribitur.

Vultures augurant pestes. Vide *Gypsa*.

Vvodan. FR. Fabulosus Deus Mercurius, olim apud Septentrionales veneratione habitus. Paul. Diac. in hist. Longobar. & ejus adnotat. in cap. 8. & 9. lib. 1.

Uxor. Vide *Concubina*. *Conlectalis*. *Conthoralis*. Uxorem duco. Vide *Navigo*. *Votum*. Uxor quæ XXII. Maritos habuerat, & ultimum matrimonium celebrans cum viro, qui XX. Uxores duxerat, ab eo tandem sepelitur. Vide *Multinubæ*.

X

Xenagogus, ξεναγωγός, qui extraneis militibus imperat, extraneorum dux. Dicitur & xenagus, ξεναγός, peregrinorum dux & princeps; pro quo reperitur & Xenarchus.

Xenium, ξένιον, donum hospitibus dari solitum, ex voce græca ξένος, ideft, Hospes. [Fecit, quod ante non fecerat Martinus. Nullius enim unquam xenium, nullius munus accepit. Sulpit. Dialog. 2.] Reperitur etiam *Exenium* in eodem significatu: [Condito corpore quibus potuerunt aromatibus, imperialibus exeniis illud prosecuti sunt. Balder. histor. Hierosolym. lib. 3.] Varia xenia ab Episcopis exacta. Vide *Cathedraticum*. *Insinuativum*. *Synodaticum*. *Pastellus*. Erant etiam xenia à Clericis Ecclesiis solvi solita, quæ *Consuetudines* à Justiniano Novel. 56. & 123. denominantur, ea de causa, quia non sacrorum canonum jussione, sed tantum consuetudine quadam solvebantur. Item erat *Enthronisticum* pensio quædam, quam solvebant non solum Clerici, sed etiam Episcopi, dum beneficiorum, vel Episcopatus possessionem adibant. Synon. Vide *Bahem*.

Xeniolum, munusculum.

Xenodocharia, Hospitalaria.

Xenodocharius, Hospitalarius.

Xenodochium, ξενοδοχεῖον, Hospitium, Hospitale; locus ubi hospites recipiuntur: quare mendosè penes quosdam Authores *Sinodochium* legitur. In Constitutionibus Leonis Imper. habetur, quod primus fuisset S. Zoticus, qui piam hanc instituerat operam pro Advenis, & Peregrinis: id tamen intelligendum est respectu Constantinopolitanæ Civitatis; nam prima Hospitalis institutio fuit Hierosolymis ab Hircano facta, ita Joseph Hebr. lib. 1. Antiqu. cap. 2. quod etiam ab Hegesippo lib. 1. & Isidoro lib. 15. cap. 2. affirmatur. Hoc institutum Equites Melitenses maxima, & admirabili diligentia sectantur. FR. de cujus ordinis instituto egi in Apologia ad calumnias Hieronymi Brusonis, cujus titulus est Il Valor Maltese, Romæ impressus, præcipuè in Respons. VII. Quorum Hospitale Hierosolymitanum ante adventum Gotifridi Bulionis extabat, ut ex Chronica Casinen. lib. 4. cap. 11. colligitur. Gregorius Lambardellus in vita Servi Dei Sororis appellati inquit primum Hospitale in Italia post Barbarorum expulsionem in Senensi Civitate fundatum fuisse ab hoc Sorore de anno 898. quod Hospitale de *Schala* dicitur. Item Xenodochium dicitur Hospitium Religiosorum, ubi non habetur formatum Monasterium. [Quod Xenodochium, seu Monasterium, quod in eodem Francorum Regno constitutum est, can. hinc est, 16. qu. 1.] Quo autem tempore hoc vocabulum penes Monachos introductum fuerit, D. Aug. in cap. 16.

Joannis tract. 97. sic refert: [In Antiochia enim primùm post Ascẽsionem Domini appellati sunt discipuli Christiani, sicut legitur in Actibus Apostol. & Xenodochia, & Monasteria postea sunt appellata novis nominibus; res tamen ipsæ, & ante nomina sua erant, & religionis veritate firmantur, qua etiam contra improbos defenduntur.] Synonyma Xenodochii Vide in dict. *Brephotrophium*. *Hospitale*. *Xenoparochus*.

XENODOCHUS, ξενόδοχος, hospites recipiens, seu Xenodochii Superior. FR. [Hortamur, ut tibi singulis quibusque temporibus rationes suas Xenodochi, qui in eis constituti sunt, vel fuerint subtiliter reddant. D. Greg. in Regist. lib. 2. epist. 24.] Qui Sacerdotes esse solebant. [Isidoro Presbytero, & Xenodocho Alexandrinæ Ecclesiæ. Pallad. in Lausiaca, cap. 1.

XENAGUS. FR. hospitantium ductor. V. *Xenagogus*, *vel Guido*.

XENONES. Vide *Brephotrophium*.

XENOPAROCHUS, ξενοπάροχος. Qui nomine Reipublicæ curam habebat hospitandi. [Hi quoque, qui Custodes ædium, vel Archiotæ, vel Logographi, vel Tabellarii, vel Xenoparochi, in ff. l. 50. tit. 4. lib. 18. §. 10.] FR. Hoc officium penes Romanos Quæstoris Urbani erat; quo ab eisdem nil agebatur solemnius: undè Regibus, & Legatis ex ultimis terrarum regionibus Romam profectis publicum hospitium, & munera, quæ *Lautia* dicebantur, per Quæstorem Urbanum largè, & hospitaliter erogabantur. Germanis verò hospitii jus sanctissimum usque adeo erat, ut arcere hospites inexpiabile nefas diceretur. Idem servatum fuit inter Lucanos, Calabres, Corinthios, Megarenses, & alios; sed apud veteres nonnullos barbara, & inhospitalis consuetudo extitit, inter quos numerat Alexander ab Alexandro lib. 4. cap. 10. Spartas, Lacedæmones, Athenienses, Carthaginenses, Gamphsantes, Syros, Ægyptios, & Scythotauros. Inter Indos quoque nisi triduo divertere minimè licebat, nè cives longo usu dissimiles mores imbuerent, & in alienas leges, ritusque transirent. Attamen Catholicorum meritoria hospitalitas est cæteris commendabilior, cum ipsa sit prædestinationis signum, si Divo Augustino credendum erit, qui ita ait: [Si agnoscunt, quod dico, prædestinati in vitam æternam operibus loquantur, non vocibus: cogimur loqui vobis, quod non debuimus. Invenire enim in vobis debui, quod laudaremus, non quærere, quod admoneremus. Ecce tamen breviter dico non immemor. Agnoscite hospitalitatem per quam perventum est ad Dominum. Suscipite hospitem, cujus & tu es comes in via, quia omnes peregrini sumus. Ipse est Christianus, qui & in domo sua, & in patria sua peregrinum se esse cognoscit. Patria nostra sursum est, ibi hospites non erimus; nam unusquisque hìc, & in domo sua hospes est. Si non est hospes, non inde transeat. Si transiturus est, hospes est. Non se fallat, hospes est; velit, nolit, hospes est; sed dimittit illam domum filiis suis, hospes hospitibus. Quare & in stabulo si esses, non alio veniente discederes? Hoc facis & in domo tua. Cessit tibi locum pater tuus, cessurus es locum filiis tuis. Nec mansurus manes, nec mansuris relinquis: si omnes transimus, aliquid quod transire non potest operemur, ut cum transierimus, & illo venerimus, unde non transeamus, opera nostra bona ibi inveniamus. Custos est Christus, quid times, nè perdas, quod erogas? De verb. Dom. secundum Lucam, serm. 32.] Et idem Sanctus Doctor in orat. de quinque hæresib. ostendit Loth. hospitalitate salvatum fuisse, de quo sic inquit: [Consuetudine hospitalitatis liberatus est à periculo Civitatis, & temporale evasit incendium, & æternum consecutus est præmium. Discite Christiani sine discretione hospites suscipere, nè fortè cui domũ clauseritis, cui humanitatem negaveritis, ipse sit Christus.] Quam fidem in hospitandos peregrinos Dominus nos habere voluit, ut credamus semper inter eos Christum inveniri; unde idem Sanctus Doctor inquit: [Quid ergo significat, quod se ire longiùs finxerat, cum comitaretur discipulis suis, exponens eis Sanctas Scripturas, utrum ipse esset, ignorantibus? quid putamus, nisi quia hospitalitatis officio ad suam cognitionẽ pervenire posse homines intimavit, ut cum longiùs ipse ab hominibus abscesserit super omnes Cœlos, tamen ita cum eis sit, qui hæc exhibent servis ejus, ut cum dicere cœperint, Domine quando te vidimus hospitẽ, & adduximus? tanquam eum, scilicet, qui longè abscesserat: respondeat ille, Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis, lib. 2. quest. euangelicarum versus finem.] Quomodo autem hospites sint recipiendi? Idem August. epist. 148. & D. Bernardus epist. 241. ad Tholosan. referunt.

XENOTROPHIUM, ξενοτροφεῖον, locus in quo hospites aluntur. Vide *Xenodochium*.

XEROPHAGIA, ξηροφαγία, comestio rerum siccarum. [Oportet totam quadragesimam jejunare xerophagiis utentes. Concil. Laod. can. 50.] Et Cassianus de rigorosa antiquorum Monachorum abstinentia agens, sic inquit: [Non enim magno corporis labore fatigatur, quia nec tanta cura inter eos parandorum ciborum, vel coctionis impenditur, quippè qui maximè xerophagiis, & homophagiis utuntur, lib. 4. c. 22.] Dicitur etiam *Xirophagia*, ut in Tertulliano lib. de Jejun. habetur: [Arguunt nos, quod etiam xirophagias observamus, siccantes cibum ab omni carne, & omni jurulentia, & vividioribus quibusque pomis, ne quid vinositatis vel edamus, vel potemus, lavacri quoque abstinentiam congruentem arido victui.] De qua rigorosa jejuniorum pœnitentia Clemens Alexandrinus lib. 2. pæd. cap. 2. sic inquit: [Qui autem sunt in ipso flore, ac vigoræ ætatis, cum interdiù quidem prandium sumpserint, quibus convenit prandium, pane solo gustasto, à potu omnino abstineant, ut ebibatur eorum superfluus humor aridorum, esu veluti quadam spongia exhaustus.] Et

præ-

prædictus Tertull. de Palæstritis loquens, argutè eorum exercitium *Aridam saginationem* appellat lib.4. de pall. cap.4. quia siccis cibis utebantur antè luctam, ut agilitatem contraherent.

XERSES. FR. Rex Persarum, Darii filius, Baleus appellatus. D. Aug. lib.18. de Civit. Dei cap.3. Nicolaus tamen Abramus in ejus Pharo Novi, & Vet. Testam. lib.13. de Judith. dial.2. & 15. putat eundem Xersem fuisse, quem Sac. Scriptura Nabuchodonosorem appellat.

XIROPHAGIA. Vide *Xerophagia*.

XYLOPHORIA, ξυλοφορία, lignorum advectio: erat quædam festivitas apud Hebræos, cujus meminit Joseph. Heb. lib.3. bell. Judaici, c.17. in qua ferebantur ligna ad Templum, fortasse ad conservandum sacrum ignem.

XYNORIS. Vide *Synoris*.

XYSTARCES, ξύσταρχος, Præpositus portici, ubi in arena luctabatur. [Xystarches Spiritus Sanctus. Tertull. ad Mart. cap.3.] Vide *Agonothetes*.

Y

Y. FR. hæc littera à Latinis in V, non rarò convertitur, ut Cuprum, Cupressus, Sulla, Tullus, pro eo, quod Græci dicunt Cyprum, Cypressus, Sylla, Tyllus. Vide in princ. litt. *V*.

YCONOMUS. FR. mendosè pro Oeconomo. Bullar. Casin. tom.2. constit.220. & 223.

YMNUS. FR. mendosè pro hymno. Bullar. Casin. tom.2. constit.260.

YPERTHESMOS. FR. ὑπέρθεσμος, idest, *Leges legimus*: erant voluntariæ pœnitentiæ, quas ultra regulæ obligationes orientales Monachi in Lauris, Monasteriis ita appellatis, exercebant. Evagrius lib. 1. Ecclesiast. histor. cap. 21. Vide *Laura*.

Z

ZABARIUM. Vide *Zaberna*.

ZABAZALA. FR. Sacerdos Sarracenus: [Cum Christianis habitant Sarraceni: Sacerdotes eorum Zabazala vulgariter nuncupati. Clement. de Judæis, & Sarrac.] Vocabulum tamen malè prolatum, ut benè notat, at incautè ibi corrigit Glossa.

ZABERNON, ζάβερνον, Saccus, de quo vocabulo sæpè in vitis Patrum, licèt aliqui capsam, sive thecam exponant. Alii tamen ζαβαρεῖον, *Zabarium*, idest, armentarium, legunt. Hinc Abdias Babylonicus in vita S. Jacobi ait: [Collectis libris magis zabernas plenas ad Apostolum attulit, lib.4. hist. Apostol.] In eodem loco narratur hæc dictio, dùm de eisdem prohibitis lib. agitur, nempè:] Nè fortè odor incendii vexet incautos, appende zabernis lapides, & plumbum, & mitte in mare:] Qui verò *Zabarium* legere malunt, hìc *Zabariis*, pro Zabernis scribunt.

ZABULUS, ζάβυλος, Diabolus: in æolico enim idiomate sæpè particula ζα ponitur loco διά, quo vocabulo S. Hilarius in cap.26. Matth. inquit: [Furem ostendit zabulum.] Ita etiam in hymno S. Michaelis Archangeli legitur:

Collaudamus venerantes
Omnes Cœli milites:
Sed præcipuè primatem
Cælestis exercitus
Michaelem in virtute
Conterentem Zabulum.

Aliis tamen placuit, nomen Zabulus esse compositum ex particula ζα, quæ vim habet augendi consequentem dictionem, & ex nomine βουλή, idest, consilium; in Etymologico enim sic notatum invenitur: [Ex particula Za, quæ vim habet augendi, & ex voce Buli, fit Zabulon, & eum significat, qui consilio est potentissimus:] Ejus enim iniquis consiliis in humanum genus multum pollet.

ZABOLICUS, Diabolicus. S. Hilarius in cap.7. Matth. sic inquit: Zabolicæ potestatis spiritus infertur.

ZACON, ζάκων, est Diacon. Vide suprà quod dictum est in dictione *Zabulus*. [Ministerium Christi Zacones exercete castè. Commodianus.

ZACONES. Lacones populi apud Leunclavivum. Vide *Tzacon*.

ZACORUS, ζάκορος, pro *Diacorus*, διάκορος, Æditivus, Dei minister. Authores apud Henricum Steph. in Appendice.

ZALA. FR. deprædatio. [Absque homicidio, vel incendio, & deprædatione, seu zala de populo, & terra mea. In capitulare Radelchisi Beneven Princip. apud Camillum Peregrin. in hist. Princip. Longobard. cap.3.] Et ibidem cap.19.] De nullo homicidio, vel præda, atque zala, seu incendiis retroactis fiat aliqua requisitio, vel vindicta &c.] Item cap.21. [Excepto homicidio, & incendio, deprædatione, ac zala.

ZANCA, dictio græco barbara τζάγγα, calciamenti genus. [Monachos orarium in Monasterio, vel zancas habere non licet. Concil. Aurelian. can.22.] Dicitur etiam *Tzanga* in Codice Theodosiano: [Usum tzangarum, atque braccarum intra Urbem venerabilem nemini liceat usurpare lib.14. tit.10.] De Præfecto Romano in Cæremoniali M. S. Benedicti Basilicæ Vaticanæ Canonici in Biblioth. Angelica de Urbe conservato, hæc habentur: [Post eum Præfectus indutus manto pretioso, & calceatus zanca una aurea, & altera rubea.] Idem etiam habet Cencius Camerarius in ejus M. S. Cæremoniali. FR. Viterbii in Ecclesia S. Mariæ de Gradibus ad sepulchrum Petri de Vico quondam Urbis Præfecti, ac Tyranni, in ejus pedibus una zanca aurea, & alia

alia rubra quoque cernitur. Hæc dictio *Zanga* fortasse ex Arabico *Zapad* provenit, quæ calceos significat; hinc Arabico-hispanicè *Zapados* Hispani dicunt, & Familia de Zapada in Hispania in ejus insigne gentilitio quinque calceos laterculis binis coloribus variatos habet.

ZANGARIUS, τζαγγάριος, Sutor, qui zangas conficit. Hispanicè *Zapadero*.

ZARABOTANA. FR. tubus, fistula per quam transmittitur secretè vox ad aliquem, ne ab aliis audiatur, Italicè *Ciarabotana* appellata; usurpatur tamen in genere bombardæ. [In iisdem vehebantur bombardæ plurimæ, quas Zarabotanas vocant. Chalcondyla lib.7.] Circa verò tempus, locum, & Auctorem hujus terribilissimæ machinæ, cui quodcumque propugnaculum cedere cogitur, ac ab ejus nitrato, & sulphureo pulvere in cuniculis imposito, & accenso montiummet altitudines concuti, tectaque insuper nostro ævo per diabolicas bombarum, ut vocant, adinventiones ad solum corruere videntur, de harum inquam machinarum inventione variæ sunt Scriptorum opiniones. Hujus enim mixturæ inventio à nonnullis Monacho chimico, ab aliis cuidam scabie infecto tribuitur. Caranza tamen lib.3. de re milit. cap. 2. inquit fuisse Coloniensem chimicum; licèt Franciscus Petrarca, & Robertus Valturius Archimedem Syracusanum inventorem fuisse existiment; refellitur tamen hæc opinio tanquam fabulosa à Flavio Blondo lib.1.decad. 3. & Laurentio Valla lib.2. cap.34. Elegantiar. & aliis apud Caranzam loc. citat. Omnes autem conveniunt, quòd in præparatione sulphuris cum aliis bituminibus, casu ibi favilla incidente, velocitatem accendendi, & impetum materia illa ita præbuerat, ut diabolicum chimici ingenium ad bellicum opus mixturam illam esse valdè oportunam excogitaverit. Non satis verò certè constat de tempore hujus inventionis, ac de loco, ubi primùm executioni mandata sit. Laurentius enim Valla lib.3. Elegantiar. cap.14. non multum ante ejus ætatem primò visam fuisse ait; scripserat tamen ille de anno 1434. Platina in vita Urbani VI. (qui coronatus est secundum Baronium de an.1378.) tempore hujus Pontificis, inquit, hoc tormentum experiri cœperat; cum quo concordant Raphael Volaterranus lib. 30. Urban. Comment. qui ait hanc machinam à sono strepitoso *Bombardam* appellatam fuisse, quam quidam Germanus Venetias attulerat in obsidione Fossæ Claudiæ, sive Clugiæ, quæ vulgariter *Chiozza* dicitur, de qua obsidione etiam Platina mentionem facit, & juxta Joannis Villani computum lib.1. accidit de anno 1380. quod esset anno secundo Pontificatus præfati Urbani VI. Blondus quoque idem ait lib.10. decad.2. nempè, quod de anno 1379. circiter Joannes Barbadigus Venetus Dux in Clugiæ expeditione magnam copiam bombardarum ostenderat; & lib.1. decad.3. idem affirmans, hocque instrumentum describens, addit, quod ejus tempore auctæ fuissent hujusmodi bombardæ usque ad LX. libras, & lib.11. ejusdem decad.3. hanc inventionem exaggerat, ac tandem decad.4.lib.11.refert, quod bombardulæ portatiles, sive manuales, (quas vulgò *Archibugi* vocant) prima vice in exercitu Mediolanensis Ducis Sfortiæ visæ sint. Verumtamen Petrarca, qui (testimonio Matthæi Palmerii in ejus Chronol.) obierat de anno 1374. in lib. de remediis utriusque fortunæ dial.99. mentionem facit de his bellicis instrumentis. Item in hist. gestor. Alphonsi XI. Regis Castellæ idem narrat, nempè, Agarenos de anno 1343. his instrumentis ad formam doliolorum usos fuisse; quorum forma unum in Melita ad mœnia Veteris Civitatis, quæ Notabilis appellatur, vidisse memini, ferreum, scilicet, ad formam oblongi dolii circis etiam ferreis cinctum. Idem etiam de rebus ejusdem Alphonsi in expeditione Leonis Castellæ refert Petrus Sublacensis Episcopus. Pegna tandem in Hist. Familiæ Estensis inventorem facit Petrum Libs philosophum, & chimicum, de anno nempè 1396. Probatur ulteriùs, quod prædicta inventio fuisset circa eadem tempora, de quibus Auctores prædicti, & non antea, sicut Petrarca, & Valturius opinati sunt, quia Ægidius Columna, qui tempore Philippi Pulcri Galliarum Regis Parisiis Theologiam docebat, in tractatu ejus de regimine Principum lib.3. part.3. cap.18. de variis bellicis instrumentis agens, nullam de bombardis, vel similibus mentionem facit, qui tamen Rex Philippus regnare cœperat de ann.1285.

ZASUS. FR. Jesus: [Sic me Deus adjuvet, & Zasu patrocinia. Pithoæus in annal. Francorum.] Unde Itali quoque *Giesù* dicunt.

ZEB. FR. hebraicè lupum significat. D. Aug. in psal. 82. ubi habetur: [Pone Principes eorum sicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana.] Sic S. Doctor interpretatur: [Oreb, siccitas, Zeb, lupus, Zebee, victima &c. Salmana, umbra commotionis.] Etiam Arabes Tzib lupum vocant.

ZEBEE. Vide *Zeb*.

ZELABILIS, suspicax. [Multiplicatio eorum zelabilis facta erat in oculis Ægyptiorum. Chrysost. hom.1. in cap.1. Matth.] ubi loquitur de Populo Israelitico, qui sub jugo Ægyptio, propter prolis multiplicationem, suspicax de aliqua rebellione apud Ægyptios extiterat.

ZELANDIA. FR. Insula in Britannico Oceano, quod nomen significat terram maritimam; ita Camillus Borellus de Regis Catholici præstantia, cap.46. num.370.

ZELIVIRA, mulier zelotypia erga virum affecta. [Omnis mulier zelivira est, quando aliena &c. Tertull. exhort. ad Cast.

ZELO, as, & *Zelor*, *aris*, deponens, sæpè apud Sacros Scriptores significat amare cum studio, ne amatus alibi divertat amorem suum: [Dii non zelant conjuges suas. D. Aug. lib.3. de Civit. cap. 5. In eodem sensu:] Neque zelaveris facientes

tes iniquitates. Psal.36.] FR. Hoc tamen verbum in Sac. Scriptura variè significat; aliquando enim rectum zelum honoris, virtutis, vel religionis habere significat, ut: [Quia zelatus est pro Deo suo. Num. 25. Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filii Israel. 3. Reg. c. 19. Qui zelaverunt zelum tuum. Judith. cap. 9. Zelatus est legem. 1. Macab. cap. 2. Zelando zelum Dei. Ibid. Elias dum zelat zelum legis. Ibid.] Aliquando tamen irasci denotat: [Domine exaltetur manus tua &c. Et confundantur zelantes populi (*idest feroces*) & ignis hostes tuos devoret. Isai. cap. 26. Custodite ergo vos à murmuratione, quæ nihil prodest, & à detractione parcite linguæ, quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit: os autem, quod mentitur, occidit animam,] nempè, licet ille detractionis, & murmurationis sermo sit, aeris tamen illa verberatio, & invisibilis insensibiliter vulnerat ad occisionem spiritualiter animam. Unde concludit: [Nolite zelare mortem in errorem vitæ vestræ. Sapient. cap. 1.] Hoc est, nolite occisores esse vitæ vestræ in pravis actionibus, murmurando &c. [Noli consiliari cum eo, qui tibi insidiatur; à zelantibus te (*nempè insidiantibus te*) absconde consilium. Ecclesiast. cap. 37.] Et in eodem sensu: [Zelatus sum Sion zelo magno, & indignatione magna zelatus sum eam. Zachar. c. 8.] Sic etiam in novo Testamento: [Zelantes autem, (*idest, irascentes*) Judæi, assumentesque de vulgo viros quosdam malos, & turba facta, concitaverunt Civitatem: & assistentes (*hoc est, obsidentes*) domui Jasonis, quærebant eos producere in populum. Actor. 17.] Et in eodem proposito: [Unde bella, & lites in vobis? Nonne hinc? ex concupiscentiis vestris? Concupiscitis, & non habetis: occiditis, & zelatis: (*idest, irascimini*) & non potestis adhipisci: litigatis, & belligeratis, & non habetis, propter quod non postulatis: petitis, & non accipitis, eò quod malè petatis: ut in concupiscentiis vestris insumatis. In epist. Cath. Jacobi cap. 4.] Aliquando *Zelo* pro invideo, & liveo ponitur. [Noli æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem. Quoniam tanquam fœnum velociter arescent, & quendamodum olera herbarum citò decident. Spera in Domino, & fac bonitatem &c. Psal. 36.] Et clariùs idem Psalmista: [Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei,] idest in benè incedendo, sed cur? [Quia zelavi super iniquos,] nempè, illorum invidia, quæ à benè operando me suspendit: [Pacem peccatorum videns: quia non est respectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum,] idest meritoria pœna mortis non mulctantur, & eorū afflictio levis est; imò [In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur; ideò tenuit eos superbia &c.] Cui sic Ecclesiast. respondet: [Non zeles (*idest invideas*) gloriam, & opes peccatoris: non enim scis, quæ futura sit illius subversio. Non placeat tibi injuria (*idest injuriosa vita*) injustorum, sciens, quoniam usque ad inferos non placebit impius, cap. 9.] Et alibi idem concludit, quod æquitatis æmulatio in nos excitanda sit, inquiens: [Zelatus sum bonum, & non confundar. Ecclesiast. 51.] Accipitur tandem nonnumquam hoc verbum in Sac. Scriptura pro zelotypiæ passione: [Non zeles mulierem sinus tui, ne ostendat super te malitiam doctrinæ nequam. Non des mulieri potestatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtutem tuam, & confundaris. Ne respicias mulierem multivolam, ne fortè incidas in laqueos illius. Ecclesf. cap. 1.] Quasi diceret: si vir de uxoris zelotypia indignatus, illam sinu suo, ac toro privet, tunc illa insidiosam, & iniquam ejus calliditatem marito demonstrabit, illumque in desperationem confundet, & ostendet super illum, idest, super caput viri, coronam adulterii, dum illam multivolam respiciet, nempè, in concupiscentia multorum. Phrasis ergo Hebræa, & Arabica solet non raro concupiscibiles actus cum irascibilibus confundere, ideò hoc verbum in utraque passione usurpatur. *Zelor* insuper in Sac. Canonibus, & apud Sanctos Patres pro virtuali studio, & amore proximi accipitur. [Qui salutem zelabantur ipsius. De sentent. & re judic. cap. 2. in sexto.

ZELOTES, ζηλώτης. FR. Zelator, de quo vocabulo sæpè in Sac. pagina, & accipitur promiscuè, sicut dictum est de verbo *Zelo*.

ZELOTYPIA, ζηλοτυπία, æmulatio, suspicio: Cicero eam vocat obtrectationem, definitque ægritudinem ex eo quòd alter quoque potiatur eo, quod ipse concupiverit. Talis enim zelus maximè locum habet in iis maritis, qui formosas uxores nacti sunt: & ideò pro ipsarum forma fiunt zelotypi. Et quidem non prosus immeritò: nam *pulchra cùm forma rara pudicitia*.

ZELOTYPUS, ζηλότυπος, æmulus, suspiciosus in amore. Sed si gravis & acerba est mariti zelotypia, sævissima est mulier zelotypa, Sapiente cap. 26. ita attestante, dum ait: *Dolor cordis, & luctus mulier zelotypa*; &, *In muliere zelotypa flagellum linguæ, omnibus communicans*.

ZELUS, ζῆλος, amor, æmulatio, ira justa, suspicio, invidia. Ita quippe pro vitio, & aliquando pro virtute sumitur: sicuti & dictio hebraica *Kinah*, ejusdem significati. [Non sit invidia, neque zelus inter illos, cap. Custos, lib. 1. Decretal de offic. Custodis.

ZEMA, ζέμα, ollæ spuma. [Quanti vellent tingere panem suum in zemate, quod projiciunt coqui mei. In vita S. Joan. Eleemos. cap. 20. Item decoctio, seu decoctum.

ZENDADUM. FR. Italicum vocab. *Zendado*. Diction. Politi, & Cruscæ: significat textile sericum subtile, quod aliàs etiam Italicè *Tafetà*, sive *Tafetano* dicitur. [Sepulto itaque Domino Petro Parentio, non lapide, sed cultra zendadi coopertum est modico tempore monumentum &c.] Et inferius ibidem: [Fecit in cultra zendadi à servitoribus suis ad sepulchrum Martyris deportari.

tari. In passione S. Petri Parentii Mart. ab Ant. Stephano Cartario edita.

Zerbolaris. FR. terra sterilis. Bullar. Casin. tom.2. const.52. Vide *Gerbida. Iurnale.*

Zeta, Aula. Plin. lib.5. epist.6. FR. in aliquibus tamen codicibus habetur *Diæta*; sed mendosè fortassè. Cujacius, & Rhodiginus lib.12. cap.18. quos sequutus est Calepinus, zetam idem esse dicunt, ac diætam; verum eorum error ex ejusdem Plinii verbis loco cit. est manifestus, ubi Plinius describens ejus delitiosos tuscos campos, sic ait: [Hac latus xysti, & quod prosilit villæ, hac adjacentis hippodromi nemus, comasque prospectat. Contra mediam ferè porticum zeta paulum recedit, cingit areolam, quæ quatuor platanis inumbratur.] Et inferius: [Est in hac zeta dormitorium cubiculum, quod diei clamorem, & sonum excludit; junctaque ei quotidiana amicorum cœnatio.] Et post pauca: [Est & aliud cubiculum &c.] Et inferius: [Zeta, quæ villæ hippodromum annectit.] Item inferius: [Hac adeuntur zetæ duæ, quarum in altera cubicula quatuor, altera tria, ut circuit sol, aut sole utuntur, aut umbra.] Ergo zetæ erant cubiculis contiguæ, quod non aliud quam aula dicendum fuisset. Baronius Anno 286. nu. 9. Hermolaum Barbarum, & Cœlium Rhodiginum lib. 12. cap. 18. sequens, ait, quod *Zeta* sit cubiculum capacitatis unius lecti, & duarum cathedrarum, ut ipse Plinius lib.2. epist.17. ait, quod tamen fortasse in *Zetula* verificaretur potius, quam in *Zeta*; nam hæc vox provenit à ζητέω verbo Attico, quod significat quærere, & consultare. Budæi comment. apud Rhodig. loc. cit. & ζητηταὶ, Athenienses appellabant Consultores; ita etiam fortassè Zetam Plinius in ejus thuscis amœnitatibus pro delectatione academicarum quæstionum erexerat, sicut Cicero in ejus Tusculano, tum quia ipse Plinius literarum studiosissimus lib. 2. epist. 17. inquit: [Horti zeta est, amores mei, revera amores, ipse posui.] Et inferius: [In hanc ego zetam cum me recipio, abesse mihi etiam à villa mea videor: magnamque ejus voluptatem ecce præcipuè saturnalibus capio, cum vel reliqua pars tecti licentia dierum, festisque clamoribus personat. Nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studiis meis obstrepunt.] Et Zetæ Palatii erant variæ, quarum aliæ Audientiæ loci, vel Audientiæ dicebantur; nam erat Audientia litterarum, quam vulgò Secretarium, vel Datariam dicimus. Vide *Audientia litterarum*. Erat ulterius Audientia, vel locus Audientiæ pro Litigantibus.:§: Quod ex verbis Aldhelmi de Virg. c.17. confirmatur, ubi de S.Babyla agens, ostendit varias *Zetas*, sive audientiarum aulas in Palatio fuisse, sic inquiens: [Tunc ad palatinas ducitur zetas, & imperialis hypodromi vestibulum; quatenus cum Rege funesto reciprocis conflictibus, & alternis vicibus disputans, altercaretur.] Ubi manifestatur fuisse zetas loca Audientiarum, & disputationum. Vide *Zichachorium*. Nihilominus dicendum est, quod etiam in sensu cubiculi aliquando hoc vocabulū usurpatum fuerit. [Eam fortè despiciens zetas hyemales &c. In vita S. Valburgis Virg.

Zetarius, ζητάριος, aulicus, cubicularius, officialis palatii imperialis, sive palatii Auditor, qualis fuerat S. Castulus Martyr, de quo Baronius ad an.286. num.9. agit.

Zetecula. FR. exigua zeta. [Mox zetecula refugit quasi cubiculum idem, atque aliud. Lectulus hic, & undique fenestræ, & tamen lumen obscurum umbra premente; nam lætissima vitis per omne tectum in culmen nititur, & ascendit, non secus ibi, quàm in nemore *jaces, imbrem* tātum tanquam in nemore non *sentias*. *Plin. lib.5. epist.6.*] Hæc zetecula esset potiùs, quam *Baronius* supra an.286. nu.9. eandem putat esse ac zetam; licet aliquando zetam appellet Plin. lib. 2. epist.17. de parva tamen intelligit, quam sic describit: [Contra parietem medium zeta perquàm eleganter recedit, quæ specularibus, & velis obductis, reductisve modò adjicitur cubiculo meo, modò aufertur, lectum, & *duas cathedras capit.*] Nam hæc parvum, & privatum auditorium est, in quo jacens quis confidenter accedentes audit, quam Hispani *Algoa*, & Itali *Gabinetto* vocant; eodem modo, quo Baronius, & *Plinius hic describit*, quia est aula quodāmodo; nam *illi est* contigua, & aperta ad instar sacelli; *nullo intermedio* muro inter eam, & aulam, sive aliud cubiculum, ut cum Plinio dicendum, quod refugiat quodammodo in cubiculum, quia est cubiculum, dum inter id, & zetulam nullus murus distinguit; & non est idem, quia separatur, & clauditur velis; ac non ampliùs capax, quàm unius lecti, & duarum sedium: est autem ægrotantibus, ac illos visentibus satis commoda, quia ægrotans non est subjectus in ejus necessitatibus, dum claudit vela, & eximitur à conversatione amicorum in contiguo *cubiculo, sive aula sedentibus pro eo tempore, quo eum ægritudinis necessitas ad aliquod* opus cogit; & vice versa *visentes* morbi contagium, sive infirmitatis fætorem, nec timent, nec sentiunt.

Zeusippum. FR. ita appellatum fuit famosum quoddam Constantinopolis Balneum, de quo in Codice Theodosiano fit mentio, & cujus magnificam structuram descripserat Cedrenus, quod tandem flamma consumptum fuisse, in orat. ad Arianos, ita D.Gregorius Nazianzenus refert: [Nec novam illam Hierusalem, hoc est *Zeusippum* inviso, imperante Justiniano incendio consumptum est.] Fortassè ita denominatum, ut aliqui autumant, à constructore *Zeusippo*, qui fuerat Macedoniæ, & Thraciæ Præfectus.

Zichachorium. FR. Domus, vox quidem Alana. [Ad orientem pontici maris apud ipsum pedem Caucasiorum montium juxta Absagorum, & gentem Alanorum, quasi signis quinque à prædio zichacorio, idest, prima domo Gregorii veri amici Christi Patritii, & magistratus ejusdem Alanorum. In hypomnest. Anastasii per Sirmondum in 8. edit. pag.255.

Zika, Hæresiarcha. Vide *Thaborita*.

Zio, secundus Hebræorum mensis. Vid. *Iair*, *Ziph*.

Zihp. FR. Maji mensis apud Hebræos, qui partim cum Aprili potest concurrere. [Mense Siph. 3. Reg. cap. 5.] qui & *Zio* dicitur. Dionys. Chart. ibid. cap. 6. art. 9. Item erat urbs quædam, quæ *Ziph*, & ejus incolæ *Ziphæi* dicebantur; unde in tit. Psal. 53. hæc habentur: [In finem in carminibus intellectus David: cum venissent Ziphæi, & dixissent ad Saul: Nonne David absconditus est apud nos?] quod habetur etiam 1. Reg. 23. 19. & 26. 1. & August. ait: [Vicus quidam erat Ziph, cujus habitatores Ziphæi dicebantur, in quorum regione se absconderat David &c. Si quæramus ergo, quid interpretantur Ziphæi, invenimus Florentes, in supracit. Psal.] Sic etiam à Beda *Ziph* florens, & germinans, & *Ziphæi* florentes, & germinantes, de nom. hebr. interpretantur.

Zippula, placentula frixa, quam in quibusdam Italiæ locis *Zeppola*, sive *Fritella* vocant: [Fecit de farinula lenticulam, & zippulas. Pelag. libell. 4. num. 59.

Zizanium, ζιζάνιον. FR. de qua sæpè in novo Testamento, eam Latini *Lolium* dixere, & Itali *Gioglio*. Ita Glossa in c. dudum, §. Zizania, de sepulturis in Clement. Et in Extrav. comm. ejusdem tit. & in cap. super Cathedram. Ubi pro diabolico discordiæ semine sumitur. Sic etiam eadem metaphora in ejus Apologet. usus est Ennod. Ticin. Episcopus inquiens: [Marcenti solo lolia commendantes, recepturi pro tali impendio paleas, quibus gehennæ in perniciem vestram ignis animetur.] A Petro Blesensi Aulicorum panis *Panis loliatus* dicitur: [Ad curiales redeo, apud quos in accipiendo cibo, in equitatione, in vigiliis non est ordo, non est ratio, non est modus. Apponitur Clerico, aut militi curiali panis non elaboratus, non fermentatus, confectus ex cervisiæ fœcibus: panis plumbeus, loliatus, & crudus, epist. 14.] Et Antiochenus hom. 48. hæc habet: [Absurda erat, & loliaceos demittit zizaniorum fructus in combustionem ignis.] Divus tamen Ambrosius in Hexamer. inquit: [Lolium, & reliqua adulterina semina, quæ frugibus sæpè miscentur, zizania nuncupari Euangelii lectione cognovimus.] Calepinus in dict. *Aera* confundit hanc cum lolio; de quibus tamen Plinius lib. 18. cap. 17. separatim loquitur, sic inquiens: [Lolium, & tribulos, & carduos, lappasque, non magis, quàm rubos inter frugũ morbos potiùs, quàm inter ipsius terræ pestes numeraverim. At ibidem de Aera loquens, ait: [Aera granum minimum est cortice aculeato; cùm est in pane, celerrimè vertigines facit. [Calepinum sequutus est Felix Felicius in ejus Onomast. dict. Loglio. Aeram eandem esse puto, quam Melitenses *Sicrana* vocant, idest, *Ebriatrix*: nam vertigines in pane mixta generat, & aculeatum corticem habet juxta Plinianam descriptionem.

Zodia, ζώδια. zodiaci signa. [Alia est hæresis, quæ dicit secundum zodia nasci homines, sicut Mathematici illi vanissimi. Philastrius hæresi, 121.] ubi de stellarum influxu loquitur. Zodiaci autem etymon. Vide apud Proclum de sphæra.

Zona. ζώνη. Vide *Cingulum*, *Tropus*, *Ventralis*.

Zoophorus, ζωοφόρος, signifer, fascia, quæ Zodiacum propriè denotat, quo vocabulo usus est Panvinus ad denotandum superliminare, & epistylium, quia tanquam fascia super columnas inhæret; licèt mendosè in ejus scriptis *Tophorus* impressum fuerit.

Zorobabel. FR. typus Christi, prædicatur à Procopio in Isaiam cap. 14. Item typus Pontificis. Vide *Papa*. Quod innuere videtur S. Paschasius Abbas in Euang. Mat. lib. 1. cap. 1. dum ait: [Cui (*idest*, *Salathiel*) Zorobabel quoque succedit, & vocatur iste magister in lingua nostra, quatenus eorum exhibeat magisterium veritatis, qui sciant refellere inter caligines obscuritatum eorum confusiones, qui morantur in Babylonia, & peccatorum suorum laqueis involuti adhuc tenentur captivi. Talium enim magisterium ideò in Ecclesia subrogatur.

Zupanus. Vide *Suppanus*.

Zybina, eadem ac sybina, de qua. Vide *Sybina*.

Zygocephalia. FR. jugalia capita, idest, bovina. Sed in Novell. de off. Præsid. const. 17. §. compelles, mensuram terræ significat, quæ arari potest ab unico bovum jugo in unico die.

Zygostates. FR. ζυγοστάτης, Æquilibrator. Julianus Imp. Mamertino scribens hoc vocabulo utitur.

Zyma, ζύμη, fermentum; unde *Azymum*, idest, absque fermento denotat; littera enim præposita, A, privativam significationem apud Græcos habet.

LAUS DEO.

SYLLABUS

Græcarum vocum ferè exoticarum, quæ in toto Opere continentur.

A

Ἀβάσκαντος	Abascantus.
Ἀβδηρόλογος	Abderologus.
Ἄβρα	Abra
Ἀβραξάς	Abraxas.
Ἄβυσσος	Abyssus.
Ἄγαλμα	Agalma.
Ἄγαμος	Agamus.
Ἀγάπη	Agape.
Ἀγαπηταί	Agapetæ.
Ἀγγαρεύω	Angario.
Ἀγγελόπτης	Angeloptes.
Ἄγγελος	Angelus.
Ἁγιασμός	Hagiasmus.
Ἁγιογράφος	Hagiographus.
Ἁγιομάχος	Hagiomachus.
Ἁγιοσίμαντρον	Hagiosimandrum.
Ἀγνοῆται	Agnoitæ.
Ἀγύρται	Agyrtæ.
Ἀγών	Agon.
Ἀγώνισμα	Agonisma.
Ἀγωνοθέτης	Agonothetes.
Ἀδέλφατον	Adelphatum.
Ἀδιάφορον.	Adiaphorum.
Ἄζυμος	Azymus.
Ἀήρ	Aer.
Ἄθεος	Atheus.
Ἀθηνογέρων	Athenogeron.
Ἀθήρα	Athera.
Αἱμοῤῥοΐς	Hæmorrhois.
Αἱμοῤῥοοῦσα	Hæmorrhoissa.
Αἵρεσις	Hæresis.
Αἱρετικός	Hæreticus.
Αἰῶνες	Æones.
Ἀκακία	Acacia.
Ἀκάθιστος	Acathistus.
Ἄκατος	Acatus.
Ἀκέφαλοι	Acephali.
Ἀκηδία	Acedia.
Ἀκοίμητα	Acœmeta.
Ἀκόλυθος	Acolythus.
Ἀκρισία	Acrisia.
Ἀκροστιχίς	Acrostichis.
Ἀκυρολογία	Acyrologia
Ἁλαβάρχης	Halabarches.
Ἀλάβαστρον	Alabastrum.
Ἀλαλαγμός	Alalagmus.
Ἀλάστωρ	Alastor.
Ἀλείπτης	Alipta.
Ἁλιαίετος	Haliæetus.
Ἀλληγορία	Allegoria.
Ἀλλόφυλος	Allophylus.
Ἄλοκες	Aloces.
Ἄλογος	Alogus.
Ἀλυτάρχης	Alytarches.
Ἅμα	Ama.
Ἁμαρτιγένεια	Hamartigenia.
Ἄμβαρ	Ambar.
Ἄμβων	Ambo.
Ἀμφίμαλλον	Amphibalum.
Ἀμφιτάπης	Amphitapa.
Ἀμφίθυρον	Amphithyron.
Ἀνάβαθρα	Anabathra.
Ἀνάβασις	Anabasis.
Ἀναβιβάζων	Anavivazon.
Ἀναβόλαιον	Anavolęum.
Ἀναθεματίζω	Anathematizo.
Ἀναθεματισμός	Anathematismus.
Ἀνάθημα	Anathema.
Ἀνάγλυφα	Anaglypha.
Ἀναγνώστης	Anagnostes.
Ἀναγνωστικόν	Anagnosticum.
Ἀναγωγία	Anagogia.
Ἀνάδημα	Anadema.
Ἀναλεκτής	Analecta.
Ἀναλόγιον	Analogium.
Ἀναλφάβητος	Analphabetus.
Ἀνάργυροι	Anargyri.
Ἄναρχος	Anarchus.
Ἀναστασιμός	Anastasimus.
Ἀνάστασις	Anastasis.
Ἀναστροφή	Anastrophon.
Ἀναφορά	Anaphora.
Ἀναχώρησις	Anachoresis.
Ἀναχωρείτης	Anachoreta.
Ἄνθραξ	Anthrax.
Ἀνθρωπομορφῖται	Anthropomorphitæ.
Ἀνθρωποπάθως	Anthropopathos.
Ἀνόμοιος	Anomœus.
Ἀνομοιούσιος	Anomœusius.
Ἀντάρτης	Antarta.
Ἀντήλιος	Antelius.
Ἀντίγραφος	Antigraphus.
Ἀντιδικομαριανῖται	Antidicomarianitæ.
Ἀντίδωρον	Antidorum.
Ἀντίθεια	Antithia.
Ἀντικείμενον	Anticimenon.
Ἀντίκρισις	Anticrisis.
Ἀντίνομος	Antinomus.
Ἀντιπελάργησις	Antipelargesis.
Ἀντιπέτασμα	Antipetasma
Ἀντίτυπον	Antitypon.
Ἀντίφατον	Antiphatum.
Ἀντίφερνα	Antipherna.
Ἀντιφρύγιον	Antiphrygium.

Ἀντιφώνη	Antiphona.
Ἀντίχριστος	Antichristus.
Ἀξιωματικὸς	Axiomatieus.
Ἀποθέωσις	Apotheosis.
Ἀποκάλυψις	Apocalypsis.
Ἀποκαρτέρησις	Apocarteresis.
Ἀποκρισιάριος	Apocrisarius.
Ἀπόκρυφος	Apocryphus.
Ἀπολογία	Apologia.
Ἀπορέω	Aporio.
Ἀποσφραγισμὸς	Aposphragismus.
Ἀποστάτης	Apostata.
Ἀπόστολος	Apostolus.
Ἀποτέλεσμα	Apotelesma.
Ἀποφόρητον	Apophoretum.
Ἀποχὴ	Apocha.
Ἄπυρος	Apyrus.
Ἀρεόπαγος	Areopagus.
Ἀρετινὸς	Aretinus.
Ἀριθμὸς	Arithmus.
Ἀρκεύθινος	Arceuthinus.
Ἀρκτοῦρος	Arcturus.
Ἁρμονία	Harmonia.
Ἄρουρα	Arura.
Ἀρτοτυρῖται	Artotyritæ.
Ἀρχαῖος	Archæus.
Ἀρχιακόλουθος	Archiacoluthus.
Ἀρχιάτρος	Archiater.
Ἀρχιδιάκονος	Archidiaconus.
Ἀρχιεπίσκοπος	Archiepiscopus.
Ἀρχιερωσύνη	Archierosyna.
Ἀρχίγαλλος	Archigallus.
Ἀρχιγέρων	Archigeron.
Ἀρχιμανδρίτης	Archimandrita.
Ἀρχιμάγειρος	Archimagirus.
Ἀρχίμιμος	Archimimus.
Ἀρχιοινόχους	Archiœnochus.
Ἀρχιώτης	Archiota.
Ἀρχιπαραφωνιστὴς	Archiparaphonista.
Ἀρχιπρεσβύτερος	Archipresbyter.
Ἀρχιστήριον	Archisterium.
Ἀρχιστράτηγος	Archistrategus.
Ἀρχισυνάγωγος	Archisynagogus.
Ἀρχιτρίκλινος	Architriclinus.
Ἀρχιφύλαξ	Archiphylax.
Ἄσβεστος	Asbestos.
Ἀσκητήριον	Asceterium.
Ἀσκητικὸν	Asceticon.
Ἀσκήτρια	Ascetria.
Ἀσκοπήρα	Ascopera.
Ἀσπατικὸν	Aspaticum.
Ἄσπρον	Asprum.
Ἀστερίσκος	Asteriscus.
Ἀστεϊσμὸς	Asteismus.
Ἀστρολάβιον	Astrolabium.
Ἀσύνδετος	Asyndetus.
Ἀσώματος	Asomatus.
Ἀσωτία	Asotia.
Ἄτλακος	Attacus.
Αὐτεξούσιον	Autexusion.
Αὐτόγραφον	Autographum.
Αὐτοκέφαλος	Autocephalus.
Αὐτόματα	Automata.
Αὐτόνομος	Autonomus.
Αὐτοπάθεια	Autopathia.
Αὐτόφωρος	Autophoros.
Ἀφὴ	Apha.
Αὐφθαρτοδοκῖται	Aphthartodocitæ.
Ἀφοπλιστὴς	Aphoplista.
Ἄχαρις	Acharis.
Ἀχειροποίητος	Acheropœta.
Ἄωροι	Ahori.

B

Βαθὺς	Bathin.
Βαΐς	Baja.
Βάναυσος	Banausus.
Βαπτισμὸς	Baptismus.
Βαπτιστὴς	Baptizans.
Βαπτιστήριον	Baptisterium.
Βαρβαρικὸν	Barbaricum.
Βαρδαριῶται	Bardariotæ.
Βαρύλλιον	Baryllum.
Βασιλεῖαι	Basiliæ.
Βασιλεὺς	Vasileus.
Βασιλικὴ	Basilica.
Βάσταγμα	Bastagma.
Βαττολογία	Battologia.
Βαφεῖον	Baphium.
Βδέλλιον	Bdellium.
Βῆμα	Bema.
Βίαρχος	Biarchus.
Βιβλία	Biblia.
Βιβλιοθήκη	Bibliotheca.
Βιβλιοθηκάριος	Bibliothecarius.
Βίγλα	Bigla.
Βιοθάνατος	Biothanatus.
Βλαχέρναι	Blachernæ.
Βλασφημία	Blasphemia.
Βοηθὸς	Boethus.
Βομβέω	Bombizo.
Βορβορῖται	Borboritæ.
Βόσκοι	Bosci.
Βόσφορος	Bosphorus.
Βοτανομαντεία	Botanomantia.
Βότρυς	Botrus.
Βουκελλάριος	Buccellarius.
Βουκελλάτον	Buccellatum.
Βουλγαροκτόνος	Bulgaroctonus.
Βουλευτὴς	Buleutes.
Βούτινον	Butina.
Βούτλις	Butto.
Βραβεῖον	Bravium.
Βραδὺς	Bardus.
Βρακτία	Bractea.
Βράσσω	Braxo.
Βρεφοτροφεῖον	Brephotrophium.
Βροῦχος	Bruchus.
Βωμολοχία	Bomolochia.

Γ

Γαζοφυλάκιον	Gazophylacium.
Γαμμάδια	Gammadia.
Γαμμάδιον	Gammadium.
Γαστριμαργία	Gastrimargia.
Γαστρολογία	Gastrologia.
Γαστρομάντεις	Gastromantes.
Γαστρονομία	Gastronomia.
Γαστρόφιλος	Gastrophilus.
Γενεαρχικὸν	Genearchicum.
Γενεθλιακοὶ	Genethliaci.
Γένεσις	Genesis.
Γενῖται	Genitei.
Γεροντοκομεῖον	Gerontocomium.
Γεωπρεπὴς	Geoprepes.
Γεωμαντία	Geomantia.
Γεωμετρία	Geometria.
Γλαύκωμα	Glaucoma.
Γλῶσσα	Glossa.
Γνάθος	Gnatho.
Γνωσιμάχοι	Gnosimachi.
Γνωστικοὶ	Gnostici.
Γόμφος	Gomphus.
Γραμματικὴ	Grammatica.
Γραμματοφόρος	Grammatophorus.
Γραφὴ	Graphia.
Γυναικεῖον	Gynæceum.
Γυναικῶν	Gynæcona.
Γῦρος	Gyrus.
Γύψ	Gypsa.

Δ

Δαίμων	Dæmon.
Δακτυλοθήκη	Dactilotheca.
Δαψίλεια	Dapsilia.
Δεκάχορδον	Decachordum.
Δεκάλογος	Decalogus.
Δενδροφόρος	Dendrophorus.
Δέσποινα	Despina.
Δεσπότης	Despotes.
Δευτέριος	Deuteriarius.
Δευτερονόμιον	Deuteronomium.
Διαγραφὴ	Diagraphum.
Διάδημα	Diadema.
Διαθήκη	Diatheca.
Δίαιτα	Diæta.
Διακαινισμὸς	Diacænismus.
Διακαινήσιμος	Diacænesimus.
Διακάτοχος	Diacatochus.
Διακονία	Diaconia.
Διακονεῖον	Diaconicum.
Διάκονος	Diaconus.
Διακοπὴ	Diacope.
Διάκοπτον	Diacopton.
Διάκορος	Diacorus.
Διάλογος	Dialogus.
Διαπιστὴς	Diapistis.
Διασυρτικὸς	Diasyrticus.
Διασφίνδην	Diasphendon.
Διασωστὴς	Diasostis.
Διάτρητον	Diatreta.
Δίαυλος	Diaulus.
Διαφωνία	Diaphonia.
Διάψαλμα	Diapsalma.
Δίγαμος	Bigamus.
Δίδραχμον	Didrachmum.
Δίδυμος	Didymus.
Διετηρὶς	Dieteris.
Διθάλασσος	Dithalassus.
Δικαιοφύλαξ	Dicæophylax.
Διμερῖται	Dimeritæ.
Διμύξιον	Dimyxion.
Διοίκησις	Diœcesis.
Διοικητὴς	Diœceta.
Διπλοῒς	Diplois.
Δίπλωμα	Diploma.
Δίπτυχον	Diptycum.
Δισώματος	Bisomatos.
Δισκοφόρος	Discophorus.
Δίσωμον	Disomum.
Διτροχαῖον	Dittochæum.
Δίψας	Dipsas.
Διώρυξ	Dioryx.
Δόγμα	Dogma.
Δόλιχος	Dolichus.
Δόξα	Doxa.
Δοξολογία	Doxologia.
Δορκὰς	Dorcas.
Δουλεία	Dulia.
Δουλιανοὶ	Duliani.
Δοχὴ	Doche.
Δρᾶμα	Drama.
Δραχμὴ	Drachma.
Δρομικὸς	Dromicus.
Δρομῶν	Dromon.
Δύπτω	Dypto.
Δυσεντερία	Dysenteria.
Δυτικὸς	Dyticus.
Δῶμα	Doma.
Δωσίθεοι	Dosithei.

Ε

Ἐαρινὸς	Earinus.
Ἑβδομὰς	Hebdomas.
Ἐγγαστρίμυθος	Engastrimythus.
Ἐγκαίνια	Encænia.
Ἔγκαυστον	Encaustum.
Ἔγκλειστος	Enclistus.
Ἐγκόλπιον	Encolpium.
Ἐγκρατῖται	Encratitæ.
Ἐγκρυφίας	Encryphias.
Ἐγρήγορος	Egrigorus.
Ἐγχειρίδιον	Enchiridion.
Ἐγχείριον	Enchirium.
Ἕδρα	Hedra.
Ἐθνικὸς	Ethnicus.
Ἐθνόφρονες	Ethnophrones.
Εἰδωλεῖον	Idolium.
Εἰδώλιον	Idolium.
Εἰδωλόθυτον	Idolothytum.

Εἰδω-

Εἰδωλολατρεία	Idololatria.
Εἰδωλολάτρης	Idololatra.
Εἴδωλον	Idolum.
Εἰκονοκλάστης	Iconoclasta.
Εἰκονόμαχος	Iconomachus.
Εἰκὼν	Icon.
Εἰρηναῖος	Irenæus.
Εἰρηνάρχης	Irenarcha.
Εἰρήνη	Irene.
Ἑκατόνταρχος	Hecatontarchus.
Ἐκβολὴ	Ecbola.
Ἔκθεσις	Ectesis.
Ἔκκετρα	Excetra.
Ἐκκλησία	Ecclesia.
Ἐκκλησιάρχης	Ecclesiarcha.
Ἐκκλησιαστὴς	Ecclesiastes.
Ἐκκλησιαστικὸς	Ecclesiasticus.
Ἔκστασις	Extasis.
Ἔκτρωμα	Ectroma.
Ἐλαιὼν	Elæon.
Ἐλάτη	Elate.
Ἐλεημοσύνη	Eleemosyna.
Ἐλέησον	Eleison.
Ἑλέπολις	Helepolis.
Ἕλιξ	Helix.
Ἐλύμας	Elymas.
Ἐμβολισμὸς	Embolismus.
Ἔμβολος	Embolus.
Ἐμβροχὴ	Embroche.
Ἐμβρυορέκτης	Embryorectes.
Ἐμπόνημα	Emponema.
Ἐμπόριον	Emporium.
Ἐμφανιστικὰ	Emphanistica.
Ἐμφύτευσις	Emphyteusis.
Ἐνδελεχισμὸς	Endelechismus.
Ἐνδρομὶς	Endromis.
Ἐνέργημα	Energema.
Ἐνεργούμενος	Energumenus.
Ἐνθήκη	Entheca.
Ἐνθουσιασταὶ	Enthusiastæ.
Ἐνθύμησις	Enthymesis.
Ἐννεαδεκαετηρὶς	Enneadecaeteris.
Ἐννεαφώτια	Enneaphotia.
Ἔνταλμα	Entalma.
Ἐντατικὸς	Entaticus.
Ἑνωτικὸν	Henoticum.
Ἑξαήμερον	Hexameron.
Ἑξάμιτος	Hexamitus.
Ἑξαπλᾶ	Hexapla.
Ἔξαρχος	Exarchus.
Ἐξατεῦχον	Exateuchum.
Ἐξέδρα	Exedra.
Ἐξήγησις	Exegesis.
Ἔξοδος	Exodus.
Ἐξομολόγησις	Exomologesis.
Ἐξορκισμὸς	Exorcismus.
Ἐξορκιστὴς	Exorcista.
Ἐξοχὴ	Exoche.
Ἐξώδιον	Exodius.
Ἐξωκατάκοιλοι	Exocatacœli.
Ἐξωτερικὸς	Exotericus.
Ἐξωτικὸς	Exoticus.
Ἐπακτὴ	Epacta.
Ἐπαναγνωστικὸν	Epanagnosticon.
Ἐπανώκλειστος	Epanoclistus.
Ἐπαρχία	Eparchia.
Ἔπαρχος	Eparchus.
Ἐπενδύτης	Ependytes.
Ἐπιβάτης	Epibates.
Ἐπιγονάτιον	Epigonation.
Ἐπίγραφος	Epigraphus.
Ἐπιείκεια	Epiicia.
Ἐπίθημα	Epithema.
Ἐπικιθάρισμα	Epicitharisma.
Ἐπικόμβια	Epicombia.
Ἐπιληπτικὸς	Epilepticus.
Ἐπιληψία	Epilepsia.
Ἐπιμανίκιον	Epimanicion.
Ἐπινεφρίδιον	Epinephridion.
Ἐπίσημον	Episemum.
Ἐπισκοπεῖον	Episcopium.
Ἐπίσκοπος	Episcopus.
Ἐπισκύνιον	Episcynium.
Ἐπιστολὴ	Epistola.
Ἐπιστόμιον	Epistomium.
Ἐπιστομονάρχης	Epistomonarcha.
Ἐπιτίμιον	Epitimium.
Ἐπιτομὴ	Epitome.
Ἐπιτραχήλιον	Epitrachelion.
Ἐπίουρος	Epiurus.
Ἐπιφάνεια	Epiphania.
Ἐπόπτης	Epopta.
Ἐποψία	Epopsia.
Ἑπτάλυχνος	Heptalychnus.
Ἑπτάτευχον	Heptateuchum.
Ἐρανιστὴς	Eranista.
Ἐργαστήριον	Ergasterium.
Ἐργοδιώκτης	Ergodioctes.
Ἐργοδοχεῖον	Ergodocium.
Ἐργολάβος	Ergolabus.
Ἐρημία	Heremia.
Ἐρημίτης	Eremita.
Ἔρημος	Eremus.
Ἐρημοδίκιον	Eremodicium.
Ἑρκεία	Hercia.
Ἑρμᾶς	Hermas.
Ἑρμαφρόδιτος	Hermaphroditus.
Ἡρωδιὸς	Herodius.
Ἐσωφόριον	Esophorium.
Ἑταιριάρχης	Hetæriarcha.
Ἑτερόδοξος	Heterodoxus.
Ἑτερούσιος	Heterousios.
Εὐαγγέλιον	Euangelium.
Εὐαγγελισμὸς	Euangelismus.
Εὐκρατὴς	Eucrates.
Εὐλογία	Eulogia.
Εὐλογημενόπολις	Eulogimenopolis.
Εὐνουχίζω	Eunuchizo.
Εὐνοῦχος	Eunuchus.
Εὐσέβεια	Eusebia.
Εὐτραπελία	Eutrapelia.
Εὐφωνοτροφεῖον	Euphonotrophium.
Εὔχαρις	Eucharis.
Εὐχαριστία	Eucharistia.

Εὐχα-

Εὐχαριστικὸν	Eucharisticum.
Εὐχῆται	Euchitæ.
Εὐχολόγιον	Euchologium.
Εὐωχία	Euochia.
Ἐφημερευτὴς	Ephemereuta.
Ἐφόδιον	Ephodion.
Ἐχενηΐς	Echeneis.
Ἔχιδνα	Echidna.

Z

Ζάβερνον	Zabernon.
Ζαβαρεῖον	Zabarium.
Ζάβυλος	Zabulus.
Ζάκορος	Zacorus.
Ζάκων	Zacon.
Ζέμα	Zema.
Ζετάριος	Zetarius.
Ζῆλος	Zelus.
Ζηλοτυπία	Zelotypia.
Ζηλότυπος	Zelotypus.
Ζηλῶ	Zelo.
Ζηλωτὴς	Zelotes.
Ζιζάνιον	Zizanium.
Ζυγοστάτης	Zygostates.
Ζύμα	Zyma.
Ζώδια	Zodia.
Ζώνη	Zona.
Ζωοφόρος	Zoophorus.

H

Ἡγουμεναρχεῖον	Hegumenarchium.
Ἡγούμενος	Hegumenus.
Ἡμεροβαπτισταὶ	Hemerobaptistæ.
Ἡμερόβιος	Hemerobius.
Ἡμεροδρόμος	Hemerodromus.
Ἡμιαρειανοὶ	Hemiariani.
Ἡμίκυκλος	Hemicyclus.
Ἡμιτριταῖος	Hemitritæus.
Ἡσυχαστὴς	Hesychasta.
Ἠχοϊκὸς	Echoicus.

Θ

Θάλαμος	Thalamus.
Θάλεια	Thalia.
Θάμνος	Thamnus.
Θαυματουργὸς	Thaumaturgus.
Θεανδρικὸς	Theandricus.
Θεαρχία	Thearchia.
Θέατρον	Theatrum.
Θεία	Thia.
Θέμα	Thema.
Θεοδίδακτος	Theodidactus.
Θεοκρατία	Theocratia.
Θεολογία	Theologia.
Θεολόγος	Theologus.
Θεοπασχῖται	Theopaschitæ.
Θεόπολις	Theopolis.
Θεοπρέπεια	Theoprepia.
Θεοπρέπιον	Theopropium.
Θεοσέβεια	Theosebia.
Θεόσοφος	Theosophus.
Θεότης	Theotes.
Θεοτόκος	Theotocus.
Θεουργία	Theurgia.
Θεοφάνεια	Theophania.
Θεοφάντωρ	Theophantor.
Θεόφοβος	Theophobus.
Θεοφόρος	Theophorus.
Θεραπεία	Therapia.
Θεραπευτὴς	Therapeuta.
Θέριστρον	Theristrum.
Θεωρία	Theoria.
Θεωρητικὸς	Theoreticus.
Θήκη	Theca.
Θησαυρὸς	Thesaurus.
Θλίψις	Thlipsis.
Θνητοψυχῖται	Thnetopsychitæ.
Θόλος	Tholus.
Θρῆνος	Threnus.
Θρόνος	Thronus:
Θύϊνος	Thyinus.
Θυμελικὸς	Thymelicus.
Θυμίαμα	Thymiama.
Θυμιατήριον	Thymiaterium.
Θυμολέοντες	Thymoleontes.
Θύννος	Thynnus.
Θύρσος	Thyrsus.
Θυσία	Thysia.
Θυσιαστήριον	Thysiasterium.
Θῶες	Thoes.
Θώραξ	Thoracida.

I

Ἴα	Ia.
Ἰάνθινος	Ianthinus.
Ἴασπις	Iaspis.
Ἰδιώτης	Idiota.
Ἱερὰ	Hiera.
Ἱεραρχία	Hierarchia.
Ἱερατεῖον	Hierateon.
Ἱεροθήκη	Hierotheca.
Ἱερομάρτυρ	Hieromartyr.
Ἱερομνήμων	Hieromnemon.
Ἱερομόναχος	Hieromonachus.
Ἱερουργία	Hierurgia.
Ἱεροφάντης	Hierophanta.
Ἱεροφύλαξ	Hierophylax.
Ἱππάγιος	Hippagius.
Ἶρις	Iris.
Ἰσότυπον	Isotypum.
Ἱστορία	Historia.
Ἰχθυοφάγος	Ichthyophagus.

K

Κάβος	Cabus.
Καθαρὸς	Catharus.
Καθαρτικὸν	Catharticum.
Καθέδρα	Cathedra.
Καθημέριον	Cathemerium.

Κα-

Κάθισμα	Cathiſma.
Καθολικὸς	Catholicus.
Κάκκαβος	Caccabus.
Κακοδοξία	Cacodoxia.
Κακολογία	Cacologia.
Κάλαμος	Calamus.
Καλάνδαι	Calendæ.
Καλαφάτης	Calaphates.
Καλλιβλέφαρον	Calliblepharum.
Καλλιγράφος	Calligraphus.
Κάλλιωντρον	Caliendrum.
Καλόγερος	Calogerus.
Κάλον	Calon.
Καλυβίτης	Calybita.
Καλύπτρα	Calyptra.
Καμάριον	Camaurum.
Καμηλαύκιον	Camelaucium.
Κάμηλος	Camelus.
Καμίσατος	Camiſatus.
Καμψάκης	Capſaces.
Κανδηλάπτης	Candelaptes.
Κάνθαρος	Cantharus.
Κανθήλιος	Canthelius.
Κανθὸς	Canthus.
Κανονάρχης	Canonarcha.
Κανονικὸς	Canonicus.
Κανστρίσιος	Canſtriſius.
Κανὼν	Canon.
Καρακάλλιον	Caracalla.
Καραγὸς	Caragus.
Καρδιακὸς	Cardiacus.
Καρηνὸν	Carenum.
Καρκίνωμα	Carcinoma.
Καρσαμάτιος	Carſamatius.
Κάρφια	Carphia.
Καταβάρβαρα	Catabarbara.
Καταβολὴ	Catabole.
Καταβολικὸς	Catabolicus.
Καταβόλον	Catabulum.
Κατάθεμα	Catathema.
Κατακλειστὸς	Catacliſtus.
Κατακλύζα	Cataclyza.
Κατάλογος	Catalogus.
Κατάμιθος	Catamithus.
Κατηχισμὸς	Catechiſmus.
Κατηχιστὴς	Catechiſta.
Κατηχουμενεῖον	Catechumenium.
Κατηχούμενος	Catechumenus.
Κατόρθωμα	Catorthoma.
Κάτωμος	Catomis.
Καῦκα	Caucus.
Καῦμα	Cauma.
Καῦσις	Cauſis.
Καῦσος	Cauſon.
Καυστικὸς	Cauſticus.
Καυτηριάζω	Cauterizo.
Καυτήριον	Cauterium.
Κειμήλια	Cimelia.
Κειμήλιον	Cemelium.
Κέλευσμα	Celeuſma.
Κελλιώτης	Celliota.
Κενοδοξία	Cenodoxia.
Κεραταύλης	Cerataula.
Κεραυνοβόλος	Ceraunobolus.
Κέρκιτα	Cercita.
Κέρωμα	Ceroma.
Κηροστάτη	Ceroſtata.
Κιβώριον	Ciborium.
Κιθάρα	Cithara.
Κινύρα	Cinyra.
Κιονίτης	Cionita.
Κιρκέλλια	Circelli.
Κλάσμα	Claſma.
Κλῆμα	Clema.
Κληρικὸς	Clericus.
Κλῆρος	Clerus.
Κλιμακτηρικὸς	Climactericus.
	Climacterius.
Κλυδόμενος	Clydomenus.
Κνίσα	Cniſſa.
Κόγχη	Concha.
Κοιμητήριον	Cœmeterium.
Κοινίσκια	Cœniſcia.
Κοινόβιον	Cœnobium.
Κοινομυῖα	Cœnomyia.
Κολλυρὶς	Collyrida.
Κολλυριδιανοὶ	Collyridiani.
Κολλύριον	Collyrium.
Κολόβιον	Colobium.
Κόλυβα	Colyba.
Κολύμβη	Colympha.
Κόνδυλος	Condylus.
Κοντάκιον	Contacium.
Κοντόπαικτης	Contopæctes.
Κόντος	Contus.
Κοπρώνυμος	Copronymus.
Κορακῖνος	Coracinus.
Κόρος	Corus.
Κορυφαῖος	Coryphæus.
Κοσκινομαντεία	Coſcinomantia.
Κοσμητὴς	Coſmeta.
Κοσμοκράτωρ	Coſmocrator.
Κοσμοπλάστης	Coſmoplaſtes.
Κῦρμι	Curmi.
Κυροτροφεῖον	Curotrophium.
Κύφη	Cupha.
Κυφία	Cuphia.
Κόφινος	Cophinus.
Κράββατος	Grabatus.
Κρεάγρα	Creagra.
Κριοβόλιον	Criobolium.
Κροκύφαντος	Crucyphantus.
Κρόταλον	Crotalum.
Κρύπτη	Crypta.
Κρώβυλος	Crobylus.
Κυάνεος	Cyaneus.
Κυκεὼν	Cyceon.
Κυκλὰς	Cyclas.
Κύμβαλον	Cymbalum.
Κυνοκέφαλος	Cynocephalus.
Κυπριάρχης	Cypriarches.
Κύπρος	Cyprus.
Κυριακὴ	Cyriaca.
Κυφωνισμὸς	Cyphoniſmus.

Κύ-

Κώδων	Codon.
Κωδωνοφόρος	Codonophorus.
Κωκυτὸς	Cocytus.
Κῶλον	Colon.
Κώνειον	Conium.

Λ

Λαβαρὸν	Labarum.
Λαβύρινθος	Labyrinthus.
Λάγανον	Laganum.
Λάγγος	Langus.
Λαϊκὸς	Laicus.
Λάϊος	Laius.
Λακωνισμὸς	Laconiſmus.
Λαμία	Lamia.
Λαμπήνη	Lampena.
Λάρναξ	Lanarx.
Λάρος	Larus.
Λατρεία	Latria.
Λαῦρα	Laura.
Λαυσιακὴ	Lauſiaca.
Λαψάνη	Lapſana.
Λεβιτονάριον	Lebitonarium.
Λειτουργία	Liturgia.
Λείψανον	Lipſana.
Λείω	Lio.
Λευκοθέα	Leucothea.
Λήθη	Lethe
Λίβανος	Olibanum.
Λιθοπάριος	Lithoparius.
Λιθόστρωτος	Lithoſtrotus.
Λιμενάρχης	Limenarcha.
Λιμνιώτης	Limniota.
Λινοστῆμον	Linoſtima.
Λιτανεία	Litania.
Λογαριαστὴς	Logariaſtes.
Λόγιον	Logium.
Λογογράφος	Logographus.
Λογοθέτης	Logotheta.
Λόγχη	Lunchus.
Λοξίας	Loxias.
Λορδόω	Lordico.
Λουτὴρ	Luter.
Λύτης	Lyta.
Λύτρον	Lytrum.
Λωτοφάγος	Lotophagus.

M

Μαγὰς	Magas.
Μάγγανον	Manganum.
Μαγεία	Magia.
Μάγος	Magus.
Μάζα	Maſſa.
Μαθηματικὸς	Mathematicus.
Μαινίδιον	Mænidium.
Μαϊουμᾶς	Majuma.
Μακαρισμὸς	Macariſmus.
Μακραίνα	Macræna.
Μακρολογία	Macrologia.
Μάλαγμα	Malagma.
Μαλλὸς	Mallones.
Μαλλωτὴ	Mallota.
Μαμμόθρεπτος	Mammotreptus.
Μάνα	Mana.
Μάνδρα	Mandra.
Μανδραγέροντες	Mandragerontes.
Μανδραγόρα	Mandragora.
Μανδύη	Mandye.
Μανία	Mania.
Μανούθια	Manuthia.
Μαργαρίτης	Margarita.
Μάρτυρ	Martyr.
Μαρτύριον	Martyrium.
Μαρτυρολόγιον	Martyrologium.
Μαστιγοφόρος	Maſtigophorus.
Μαυσώλειον	Mauſoleum.
Μαφόριον	Maphorium.
Μέγα	Mega.
Μελάγριον	Melagrium.
Μελῳδία	Melodia.
Μεσαύλιον	Meſaulium.
Μεσότροπος	Meſotropus.
Μέταλλον	Metallum.
Μετάνοια	Metanea.
Μέταξα	Metaxa.
Μετεμψύχωσις	Metempſichoſis.
Μετενσωμάτωσις	Metenſomatoſis.
Μετρητὴ	Metreta.
Μετροκωμία	Metrocomia.
Μῆλον ἄγριον	Melagrium.
Μηλωτὴ	Melote.
Μηναῖον	Menæum.
Μηνολόγιον	Menologium.
Μήτηρ	Mater.
Μητρονικὸν	Matroneum.
Μητροπολίτης	Metropolita.
Μῖγμα	Migma.
Μισοπώγων	Miſopogon.
Μίτρα	Mitra.
Μιχαηλάτος	Michelatus.
Μνᾶ	Mna.
Μογιλάλος	Mogilalus.
Μοιχεία	Mœchia.
Μοιχὸς	Mœchus.
Μοιχοσύνοδος	Mœchoſynodus.
Μονάζοντες	Monazontes.
Μονὰς	Monas.
Μοναστήριον	Monaſterium.
Μοναστικὴ	Monaſtica.
Μοναχεῖον	Monachium.
Μοναχὸς	Monachus.
Μονογαμία	Monogamia.
Μονόγαμος	Monogamus.
Μονογράμμα	Monogramma.
Μονοθελήτης	Monothelita.
Μονοκράτωρ	Monocrator.
Μονομαχία	Monomachia.
Μονοφυσῖται	Monophyſitæ.
Μυγάλη	Mygale.
Μύξον	Myxum.
Μυοπάρων	Myoparo.
Μυρμήκιον	Myrmecium.

My-

Μυροβλύτης	Myroblyta.
Μυροφόρος	Myrophorus.
Μύρον	Myrum.
Μυσταγωγία	Mystagogia.
Μυσταγωγὸς	Mystagogus.
Μύσταρχος	Mystarchus.
Μύστης	Mysta.
Μυστικὸς	Mysticus.
Μυστήριον	Mysterium.

N

Ναβλίζω	Nablizo.
Νάκος	Nacus.
Νᾶμα	Nama.
Νάρθηξ	Narthex.
Ναυπηγὸς	Naupegus.
Ναυτολόγος	Nautologus.
Νεάπολις	Neapolis.
Νεκρόθυτον	Necrothytum.
Νεκρολόγιον	Necrologium.
Νεκροφόρος	Necrophorus.
Νέμος	Nemus.
Νεομηνία	Neomenia.
Νεοφύλαξ	Neophylax.
Νεόφυτος	Neophytus.
Νεῦμα	Neuma.
Νεύω	Neumo.
Νεωκόρος	Neocorus.
Νέτη	Nete.
Νηφάλιος	Nephalius.
Νόθος	Nothus.
Νοθοτροφεῖον	Nothotrophium.
Νομικὸς	Nomicus.
Νόμισμα	Numisma.
Νομοθέτης	Nomotheta.
Νομοκάνων	Nomocanon.
Νομοφύλαξ	Nomophylax.
Νοσοκομεῖον	Nosocomium.
Νυκταγὸς	Nyctages.
Νυκταστρατηγὸς	Nyctastrategus.
Νυκτικόραξ	Nycticorax.
Νύμφη	Nympha.
Νυμφαῖον	Nymphæum.
Νυμφεῖον	Nymphium.
Νύσσα	Nyssa.

Ξ

Ξεναγωγὸς	Xenagogus.
Ξεναγὸς	Xenagus.
Ξένιον	Xenium.
Ξενοδοχάρια	Xenodocharia.
Ξενοδοχάριος	Xenodocharius.
Ξενοδοχεῖον	Xenodochium.
Ξενοδόχος	Xenodochus.
Ξενοπάροχος	Xenoparochus.
Ξενοτροφεῖον	Xenotrophium.
Ξηροφαγία	Xerophagia.
Ξυλοφορία	Xylophoria.
Ξύσταρχος	Xystarchus.

O

Ὀβελισκὸς	Obeliscus.
Ὀβελὸς	Obelus.
Ὄγρυζον	Obryzum.
Ὁδηγητρία	Hodegitria.
Ὁδοιπορικὸν	Hodeporium.
Ὀθόνη	Othone.
Οἰκεταὶ	OEcetæ.
Οἰκονομία	OEconomia.
Οἰκονόμος	OEconomus.
Οἰκουμενικὸς	OEcumenicus.
Οἰνάνθη	OEnanthe.
Οἰνοφόρον	OEnophorum.
Οἰνοχόος	OEnochus.
Οἰνωπὸν	OEnopum.
Ὀκταπλᾶ	Octapla.
Ὀκτώγαμος	Octogamus.
Ὁλογράφος	Holographus.
Ὁλόκαυστον	Holocaustum.
Ὀλολυγμὸς	Ololygmus.
Ὁλοπόρφυρος	Holoporphyrus.
Ὁλόχρυσον	Holochrysum.
Ὁμιλία	Homilia.
Ὁμοιοτέλευτον	Homœoteleuton.
Ὁμοιούσιος	Homiusius.
Ὁμολόγιον	Homologium.
Ὁμόλογος	Homologus.
Ὁμολογῶ	Homologo.
Ὁμόνοια	Homonœa.
Ὁμοούσιος	Homousios.
Ὁμούσιοι	
Ὁμουπόστατα	Homoypostata.
Ὀνειροκριτικὸς	Onirocriticus.
Ὀνειρόπομπος	Oniropompus.
Ὀνήσιμος	Onesimus.
Ὀνοκρόταλος	Onocrotalus.
Ὀνονυχίτης	Ononychites.
Ὄνυξ	Onyx.
Ὀξύκρατον	Oxicratum.
Ὀξύπτερος	Oxypterus.
Ὀξύρυγχος	Oxyrynchus.
Ὄπικος	Opicus.
Ὀπισθόγραφος	Opisthographus.
Ὀπισθότονος	Opisthotonus.
Ὁπλοθήκη	Hoplotheca.
Ὅραμα	Horama.
Ὄργανον	Organum.
Ὀρθογραφία	Orthographia.
Ὀρθοδοξία	Orthodoxia.
Ὀρθόδοξος	Orthodoxus.
Ὀρτυγομήτρα	Ortygometra.
Ὀρφανοτροφεῖον	Orphanotrophium.
Ὅσιος	Hosius.
Ὀταλγικὸς	Otalgicus.
Ὀφθαλμὸς	Ophthalmus.
Ὀφιόμαχος	Ophiomachus.
Ὀφῖται	Ophitæ.

Π

Παγανὸς	Paganus.
Πάγαρχος	Pagarchus.
Πάγκαρπος	Pancarpum.
Παγκράτιος	Pancratius.
Πάγχρηστον	Panchreſtum.
Παιὰν	Pæan.
Παιδαγωγίω	Pædagogo.
Παιὼν	Pæon.
Παλάθη	Palatha.
Παλαιστὴ	Palæſte.
Παλαίστρα	Palæſtra.
Παλλακὶς	Pellex.
Παμμῦα	Pammyia.
Παναγία	Panagia.
Παναίρετος	Panæretus.
Πανάκλειστος	Panacliſtus.
Παναρμόνιον	Panarmonium.
Πάνδεκται	Pandectæ.
Πανδοχεῖον	Pandochium.
Πανδοχὶς	Pandoxis.
Πάνδωρα	Pandora.
Πάνθεον	Pantheon.
Πανήγυρις	Panegyris.
Πάνορμον	Panormum.
Πανσέληνος	Panſelenus.
Παντοκράτωρ	Pantocrator.
Παντολογία	Pantologia.
Πανώτιος	Panotius.
Παξαμὰς	
Παξαμάδιον	Paxamatium.
Πάπασ	
Πάπας	Papa.
Παπαλήθρα	Papalethra.
Παππίας	Pappias.
Πάπυρος	Papyrus.
Παραβολὴ	Parabola.
Παράβολος	Parabolus.
Παράγραμμα	Paragramma.
Παράγραφος	Paragraphus.
Παράδειγμα	Paradigma.
Παράδεισος	Paradiſus.
Παράκλητος	Paracletus.
Παρακοιμώμενος	Paracœmomenus.
Παραλειπομένων	Paralipomenon.
Παραλογία	Paralogia.
Παραλυτικὸς	Paralyticus.
Παραμονάριος	Paramonarius.
Παράνυμφος	Paranymphus.
Παρασκευὴ	Paraſceue.
Παραστάτης	Paraſtata.
Παρασυναγωγὴ	Paraſynagoga.
Παράτιτλα	Paratitla.
Παράφερνα	Paapherna.
Παραφωνιστὴς	Paraphoniſta.
Παραχάραγμα	Paracharagmum.
Παραχαράκτης	Paracharacta.
Παραχειμάδιον	Parachimadion.
Παραχειμασία	Parachimaſia.
Παράψις	Paropſis.
Πάρεδρος	Paredrus.
Πάρεργον	Parergum.
Παροικία	Parœcia.
	Parochia.
Πάροχος	Parochus.
Παροινία	Parœnia.
Παρόψις	Paropſis.
Παστοφόριον	Paſtophorium.
Πατὴρ	Pater.
Πατριάρχης	Patriarcha.
Πατριαρχεῖον	Patriarchium.
Πειρατήριον	Piraterium.
Πειράτης	Pirata.
Πέλτη	Pelta.
Πέμπω	Pompo.
Πενθέκτη	Penthecte.
Πεντάγλωττος	Pentaglottus.
Πεντάτευχον	Pentateuchum.
Πεντηκοστάριον	Pentecoſtarium.
Πεντηκοστὴ	Pentecoſte.
Πεντέκτης	Pentectes.
Πεντεπίτροπος	Pentepitropus.
Περίαπτα	Periapta.
Περὶ ἀρχῶν	Periarchon.
Περιβόλιον	Perivolium.
Περίβολος	Peribolus.
Περίζωμα	Perizoma.
Περιοδευτὴς	Periodeutes.
Περισκελὶς	Periſcelis.
Περισσοχορηγία	Periſſochoregia.
Περὶ στεφανῶν	Periſtephanon.
Περίψημα	Peripſema.
Πέταλον	Petalum.
Πεταλοῦργος	Petalurgus.
Πεταμινάριος	Petaminarius.
Πέτασμα	Petaſma.
Πέτρα	Petra.
Πετρόβολος	Petrobolus.
Πικρὶς	Picris.
Πινακοθήκη	Pinacotheca.
Πιστικὸς	Piſticus.
Πλάκωμα	Placoma.
Πλανήτης	Planeta.
Πλᾶσμα	Plaſma.
Πλάστης	Plaſtes.
Πλαστικὴ	Plaſtica.
Πλάτανος	Platanus.
Πλατώνοια	Platonia.
Πλεκτὴ	Plecta.
Πλήρωμα	Pleroma.
Πνευματικὸς	Pneumaticus.
Πνευματόμαχος	Pneumatomachus.
Ποδήρης	Poderis.
Ποινὴ	Pœna.
Ποιήτης	Poeta.
Πολυάνδριον	Polyandrium.
Πολυγαμία	Polygamia.
Πολύγαμος	Polygamus.
Πολυθεΐα	Polytheia.
Πολυκάνδηλον	Polycandelum.
Πολυμιτάριος	Polymitarius.
Πολύμιτος	Polymitus.

Πολύ-

Πολύπτυχον	Polyptycum.
Πολυςαύριον	Polystaurium.
Πολυχρόνιον	Polychronion.
Πορφύρα	Porphyra.
Πορφυρογέννητος	Porphyrogenitus.
Πραγματικός	Pragmaticus.
Πράξειον	Praxeon.
Πράσινος	Prasinus.
Πρεσβύτερος	Presbyter.
Πρεσβυτέριον	Presbyterium.
Πρῖνος	Prinus.
Προάςειον	Proastium.
Προβατική	Probatica.
Προβολή	Probola.
Πρόγραμμα	Programma.
Πρόδρομος	Prodromus.
Πρόεδρος	Proedrus.
Πρόθεσις	Prothesis.
Πρόλογος	Prologus.
Προξενήτης	Proxeneta,
Προπώλης	Propola.
Προπωλεῖον	Propolium.
Πρωρήτης	Proreta.
Προσευχή	Proseucha.
Προσήλυτος	Proselytus.
Πρόςαγμα	Prostagma.
Προσφορά	Prosphora.
Προφήτης	Propheta.
Πρόχειρον	Procherium.
Πρωτέκδικος	Protecdicus.
Πρωτοδιάκονος	Protodiaconus.
Πρωτόκολλον	Protocollum.
Πρωτοκυνήγος	Protocynegus.
Πρωτομάρτυρ	Protomartyr.
Πρωτομύςης	Protomystes.
Πρωτόπαπας	Protopapas.
Πρωτοπασχῖται	Protopaschitæ.
Πρωτόπλαςος	Protoplastus.
Πρωτοσέβαςος	Protosebastus.
Πρωτοςάτης	Protostates.
Πρωτοσύγκελλος	Protosyncellus.
Πρωτοψάλτης	Protopsaltes.
Πτωχεῖον	Ptochium.
Πτωχοτροφεῖον	Ptochotrophium.
Πτωχότροφος	Ptochotrophus.
Πύγαργος	Pygargus.
Πύθων	Python.
Πυθωνίσσα	Pythonissa.
Πυθωνικός	Pythonicus.
Πυκτάκιον	Pyctacium.
Πυξίς	Pyxis.
Πυρά	Pyra.
Πυραμίς	Pyramis.
Πυργίβασις	Pyrgibasis.
Πύργος	Pyrgus.
Πυρομαντεία	Pyromantia.

Ρ

Ῥαβδομαντεία	Rhabdomantia.
Ῥαγάς	Rhagas.
Ῥαμνός	Rhamnus.
Ῥαφανέλαιον	Raphanelæum.
Ῥέδιον	Rheda.
Ῥεῦμα	Rheuma.
Ῥευματίζομαι	Rheumatizo.
Ῥητορική	Rhetorica.
Ῥήτωρ	Rhetor.
Ῥινότμητος	Rhinotmitus.
Ῥίψασπις	Rhipsaspis.
Ῥόδινος	Rhodinus.
Ῥομβοθῖται	Rhombothitæ.
Ῥομφαία	Rhomphæa.
Ῥυθμός	Rhythmus.

Σ

Σάβανον	Sabanum.
Σαγήνη	Sagena.
Σάγμα	Sagma.
Σαγμάριος	Sagmarius.
Σακελλάριος	Sacellarius.
Σακέλλιον	Sacellum.
Σάκκας	Saccas.
Σάκκος	Saccus.
Σακκοφόρος	Saccophorus.
Σάλγαμα	Salgama.
Σάλπιγξ	Salpinx.
Σαλπικτής	Salpicta.
Σαμάρδακος	Samardacus.
Σαμάρεια	Samaria.
Σανδάλιον	Sandalium.
Σάπφειρα	Saphira.
Σαρκόφαγον	Sarcophagum.
Σατράπης	Satrapa.
Σεβάςη	Sebaste.
Σεβαςικός	Sebasticus.
Σεβαςοκράτωρ	Sebastocrator.
Σειρομάςης	Siromastes.
Σεῖςρον	Sistrum.
Σεληνῖται	Selenites.
Σεμνεῖον	Semnium.
Σηρανθασμός	Seranthasmus.
Σημαντήριον	Semanterium.
Σήψ	Seps.
Σίβυλλα	Sibylla.
Σιβύνη	Sibyna.
Σῖγμα	Sigma.
Σινδών	Sindon.
Σινώπις	Sinopis.
Σιτάρκια	Sitarcium.
Σιταρχία	Sitarchia.
Σιτικός	Siticus.
Σιτῶνες	Sitones.
Σιτωνικόν	Sitonicum.
Σίφων	Siphon.
Σκάμμα	Scamma.
Σκάνδαλον	Scandalum.
Σκάφη	Scapha.
Σκαφισμός	Scaphismus.
Σκευοφύλαξ	Sceuophylax.
Σκηνή	Scena.
Σκνίφες	Ciniphes.
Σκηνολογία	Scenologia.

T

Τορ.

Τραγέλαφος	Tragelaphus.
Τραγήματα	Tragemata.
Τραγῳδία	Tragœdia.
Τραγῳδὸς	Tragœdus.
Τραπεζίτης	Trapezita.
Τραπητὸν	Trapetum.
Τρίβακος	Trebax.
Τρίγαμος	Trigamus.
Τριετηρὶς	Trieteris.
Τριήρης	Trieris.
Τριθεῖται	Tritheitæ.
Τρικλίνιον	Triclinium.
Τρίλωρις	Triloris.
Τρίμμα	Trima.
Τριπάσσαλον	Tripassalon.
Τρισάγιον	Trisagium.
Τρισμέγιστος	Trismegistus.
Τριστάτης	Tristata.
Τρίστεγος	Tristegus.
Τρισώματος	Trisomatus.
Τρίχες	Tricæ.
Τρίχινας	Trichinas.
Τριώδιον	Triodium.
Τριώνυμος	Trionymus.
Τροπαιοφόρος	Tropæophorus.
Τροπολογία	Tropologia.
Τρόπος	Tropus.
Τρῦλλος	Trullus.
Τρυτάνη	Trutina.
Τυμπανίστρια	Tympanistria.
Τύμπανον	Tympanum.
Τυπικὸς	Typicus.
Τυπογραφία	Typographia.
Τυπογράφος	Typographus.
Τυποθέτης	Typotheta.
Τύπος	Typus.
Τυφλοκομεῖον	Typhlocomium.
Τῦφος	Typhus.
Τυφὼν	Typhon.

Υ

Ὑάδες	Hyades.
Ὑάκινθος	Hyacinthus.
Ὕδρα	Hydra.
Ὕδραυλις	Hydraulum.
Ὑδρία	Hydria.
Ὑδρομαντεία	Hydromantia.
Ὑδρομύστης	Hydromysta.
Ὑδροπαραστάται	Hydroparastatæ.
Ὑδροσκόπιον	Hydroscopium.
Ὑδρόφοβος	Hydrophobus.
Ὑδροφύλαξ	Hydrophylax.
Ὑμνέω	Hymnizo.
Ὑμνολογία	Hymnologia.
Ὕμνος	Hymnus.
Ὑπαντὴ	Hypante.
Ὑπαπαντὴ	Hypapante.
Ὑπασπιστὴς	Hypaspistes.
Ὑπάτη	Hypate.
Ὕπατος	Hypatus.
Ὑπερασπιστὴς	Hyperaspistes.
Ὑπερβερεταῖος	Hyperberitæus.
Ὑπερδουλεία	Hyperdulia.
Ὑπέρθεσμος	Hyperthesmus.
Ὑπέρπυρον	Hyperpyron.
Ὑπόβολον	Hypobolon.
Ὑποβρύχιον	Hypobrychion.
Ὑπόγειον	Hypogeum.
Ὑποδιάκονος	Hypodiaconus.
Ὑποθήκη	Hypotheca.
Ὑπόκαυστον	Hypocaustum.
Ὑπόκρισις	Hypocrisis.
Ὑποκριτὴς	Hypocrita.
Ὑπομιμνήσκων	Hypomimniscon.
Ὑπομνηματογράφος	Hypomnematographus.
Ὑπομνηστικὸν	Hypomnesticum.
Ὑπόστασις	Hypostasis.
Ὑστέρα	Hystera.
Ὕψωμα	Hypsoma.
Ὕωπα	Hyopa.

Φ

Φαγέδαινα	Phagedæna.
Φαγολοίδορος	Phagolidorus.
Φανέρωσις	Phanerosis.
Φαντασία	Phantasia.
Φάντασμα	Phantasma.
Φάρος	Pharus.
Φελόνιον	Phelonium.
Φερώνυμος	Pheronymus.
Φεῦ	Pheu.
Φιάλη	Phiala.
φιλαργυρία	Philargyria.
Φιλάργυρος	Pylargyrus.
Φιλαυτία	Philautia.
Φιλοκομπικὸς	Philocompicus.
Φιλόπομπος	Philopompus.
Φιλοσοφία	Philosophia.
Φιλόσοφος	Philosophus.
Φιλοχριστία	Philochristia.
Φολιδωτὸς	Pholidotus.
Φρατρία	Phratria.
Φροντιστήριον	Phrontisterium.
Φρύγιον	Phrygium.
Φυλακτήριον	Phylacterium.
Φυσικὴ	Physica.
Φυσιολογία	Phisiologia.

Χ

Χαιρετισμὸς	Chæretismus.
Χαλκέδικος	Chalcedicus.
Χαλκέντερος	Chalcenterus.
Χαλκηδὼν	Chalcedon.
Χαλκὸς	Chalcus.
Χαμαιλέων	Chamæleon.
Χαμευνίαι	Chameuniæ.
Χάος	Chaos.
Χάραγμα	Charagma.
Χαράδριος	Charadrius.
Χαρακτὴρ	Character.
Χάρτη	Charta.

Χαρτοφυλάκιον	Chartophylacium.
Χαρτοφύλαξ	Chartophylax.
Χαρτοπράτης	Chartoprata.
Χάσμα	Chaſma.
Χειροθήκη	Chirotheca.
Χειροτονία	Chirotonia.
Χειρουργία	Chirurgia.
Χέλυδρος	Chelydrus.
Χιλιάσται	Chiliaſtæ.
Χλαμὺς	Chlamys.
Χοϊκὸς	Choicus.
Χοιρόγρυλλος	Chœrogryllus.
Χορηγὸς	Choragus.
Χορεία	Chorea.
Χορὸς	Chorus.
Χρίσμα	Chriſma.
Χριστιανοκατήγορος	Chriſtianocategorus.
Χριστιανὸς	Chriſtianus.
Χριστολόγος	Chriſtologus.
Χριστολύται	Chryſtolytæ.
Χριστὸς	Chriſtus.
Χριστοτόκος	Chriſtotocos.
Χριστοφορία	Chriſtophoria.
Χρυσάργυρον	Chriſargyrum.
Χρυσολόγος	Chriſologus.
Χρυσόπρασος	Chryſopraſus.
Χρυσορᾶς	Chryſoras.
Χρυσόστομος	Chryſoſtomus.
Χυδαῖος	Chydæus.
Χυτρόποδες	Chytropodes.
Χῶμα	Choma.

Ψ

Ψαλμογράφος	Pſalmographus.
Ψαλμὸς	Pſalmus.
Ψαλμῳδία	Pſalmodia.
Ψαλτήριον	Pſalterium.
Ψάλτης	Pſaltes.
Ψευδῆ	Pſeudo.
Ψευδεπίγραφος	Pſeudepigraphus.
Ψευδομάρτυρ	Pſeudomartyr.
Ψευδομόναχος	Pſeudomonachus.
Ψιάθιον	Pſiathium.
Ψιμμύθιον	Pſimmythium.
Ψυχαγωγία	Pſychagogia.
Ψυχὴ	Pſyche.
Ψυχικὸς	Pſychicus.
Ψυχομαχία	Pſychomachia.

Ω

Ὠμοφαγία	Omophagia.
Ὠμοφόριον	Omophorium.
Ὠράριον	Orarium.
Ὠριγένης	Origenes.
Ὠρίων	Orion.
Ὡροσκόπος	Horoſcopus.

FINIS.

APPARENTES SACRÆ SCRIPTURÆ CONTRADICTIONES

A

DOMINICO MACRO MELITENSI

Equite Aurato, Com. Palatino, Proton. Apoſtolico, Cathedr. Eccleſiæ Viterbien. Canonico Theol. ac Sacræ Congregationis Indicis Conſultore

CONCILIATÆ,

Atque ex ejuſdem ſchedis hac noviſſima editione maximè ampliatæ.

Opus Concionatoribus, & Eccleſiaſticis utiliſſimum.

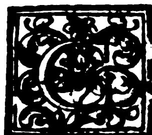
BENEVOLO LECTORI.

Pparentes Sacrorum Voluminum Antilogias, seu repugnantias, ex eruditissimis præsertim P. Jacobi Tirini Commentariis, qui disertè, & ex Sanctorum Patrum placitis universos tam veteris, quàm novi Testamenti Codices exposuit, & ex aliis præterea scriptoribus privato studio, propriæque consulens utilitati adnotare curaveram. Constitutus enim Romæ fuit conventus doctissimorum virorum à Sanctissimo Pontifice URBANO VIII. qui Biblia recognosceret Arabica, ut ea postmodum ad Orientalium Christianorum institutionem imprimerentur. Tanto quippe studio propagandæ religionis Summus ille Orbis terrarum Antistes incensus erat. Nam Arabica lingua non solum Africæ populis est communior; verùm etiam Persis, Turcis, Tartaris, ac Mahometanæ superstitionis sectatoribus universis Sacra. Fructuosissimus igitur, ac saluberrimus hic existimatus est labor: solertia præsertim, ac singulari prudentia Em. Card. Pallottæ, qui maxima assiduitate, ac incenso studio nostræ Congreg. præerat. Ego igitur inter hujus coetus Patres adlectus animadvertebam in singulis ferè congressibus difficultates sanè permagnas ex Sacræ Scripturæ locis in speciem repugnantibus emergere, qui addubitare plurimum, & hærere nos cogerent. Pernecessarium igitur hunc ego laborem suscepi, & quantum mihi per facultatem licuit exantlavi, ut hoc fructu privatim ipse perfruerer. Sed parendum coetus Sodalibus, & Collegis fuit, qui me ad eum publicandum, & cum aliis communicandum, nondum planè maturum, ac perfectum impulerunt. Quamquam multa equidem studio, ac de industria prætermisi. Permultos enim locos intactos volui, quia eos conciliare supervacaneum, & optimis ingeniis injurium videbatur. Nonnulla tamen paradoxa, quæ prima facie absurda, & veritati contraria videbantur, accesserunt. Fruere itaque lector amico labore, meque Deo, coelitibusque commendatum plurimùm velis, ac Vale.

CON-

CONTRADICTIONES APPARENTES.

EX LIBRO GENESIS.

Ap. 1. v. 27. [Et creavit Deus hominem ad imaginem suam: ad imaginem Dei creavit illum, masculum & fœminam crevit eos.] Cùm uterque tam vir, quàm mulier fuerint creati ad imaginem Dei, cur igitur Apostolus scribit ad Corinthios epist. 1. c. 11. v. 7. [Vir quidem non debet velare caput suum, quoniam imago, & gloria Dei est; mulier autem gloria viri est.] Quibus verbis videtur innueri, mulierem non esse imaginem Dei. Solvit hanc quæstionem S. Thom. 1. par. qu. 93. art. 4. ad 1. ubi ait, tam in viro, quàm in muliere inveniri imaginem divinam secundùm id, quod importat ratio imaginis principaliter, idest, quoad naturam intellectualem. In viro autem invenitur aliquid aliud, quod importat ratio imaginis secundariò, quia vir est principium & finis mulieris, sicut Deus est principium totius creaturæ; & de hac secunda imagine loquitur S. Paulus. Aliter solvit eandem difficultatem Abraham Ecchellensis vir profundæ eruditionis in Historia Arabum cap. 14. nam mulier non est imago Dei immediata, quia condita fuit ad imaginem viri sui.

Ibid. v. 28. [Crescite, & multiplicamini.] Hoc contradicit textui novi Testamenti Matth. 19. [Non expedit nubere.] Aliisque consiliis novæ legis multis in locis commemoratis, quæ irrident Hebreorum Rabbini, ac reprehendunt Christianum cœlibatum. Resp. Istud non fuisse præceptum, sed tantùm simplicem benedictionem; de hac controversia disputat fusè Bellar. tom. 4. de gratia, & colligitur manifestè ex verbis antecedentibus: [Benedixit illis Deus.] Et confirmatur ex eo, quòd eadem verba dixerit Deus piscibus, ac avibus, in quibus non potest esse præceptum. Hac igitur benedictione communicavit Deus virtutem illis procreandi sibi simile. De Christianorum cœlibatu prophetavit Isaias: [Quia hęc dicit Dominus Eunuchis: Qui custodierint sabbata mea, & elegerint, quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filiis, & filiabus; nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit, cap. 56.] utique loquitur cum illis, qui se castraverunt propter regnum cœlorum.

Cap. 4. v. 26. [Quem vocavit Enos, iste cœpit invocare nomen Domini.] Quomodo cœpit iste invocare Deum, si prius Cain, & Abel obtulerant Deo sacrificia, invocantes quidem nomen ejus, ut habetur supra, v. 3. Rt. Cain, & Abel cognoverunt Deum, illique munera obtulerunt; sed non invocarunt eum precibus: ita R. Salomon, quem sequitur R. Isaac Abravanel. Meliùs tamen conciliantur hæc loca, si dicamus Adam, Cain, & Abel cognovisse quidem Deũ, sed Enos cœpit tanquam sapiens docere alios Dei notitiã. Unde lectio hebræa habet: [Tunc cœptum est invocari nomen Domini:] idest, publicè, ut explicat R. Manasses Ben Israel in suo Conciliatore.

Cap. 5. v. 26. [Mathusala postquam genuit Lamech, vixit septingentis octoginta duobus annis.] Quod si verum esset, sequeretur Mathusala vixisse usque ad finem diluvii, nempè anno à creatione mundi 1656. & tamen nulla fit mentio ipsum ingressum fuisse arcam. Pro solutione hujus difficultatis supponẽdum est, falsam fuisse sententiam aliquorum, qui censuerunt hos annos, quorum sæpè meminit Scriptura, non fuisse integros: si enim hoc pro libitu dicere licitum esset in prima mundi ætate, certè idem in sequentibus ætatibus asserere licebit, atque ita incertæ essent omnes Chronologiæ. Respondeo igitur: verum quidem est à nato Lamech usque ad diluvium præcisè numerandos esse annos 782. tot quoque fuisse usque ad obitum Mathusala. Cum ergo constet ipsum non ingressum esse arcam, dicendum est ultimum ætatis suæ annum non fuisse completum, sed inchoatum. Ajunt enim Hebræi, & præcipuè R. Salomon, Mathusala septem diebus ante initium diluvii è vita excessisse, quod colligunt Rabbini ex illis verbis Gen. 7. v. 10. [Cùmque transissent septem dies.] Hoc enim spatium concessit Deus ad celebrandas exequias, & luctum super Mathusala. Ita fatetur R. Nehenias in Rabot. cap. 32. se didicisse à R. Juda. Non vixit ergo Mathusala post diluvium, quia tam ex Vulgata, quam ex Josepho colligitur manifestè, quo anno accidit diluvium, Mathusalem diem obiisse: nam, si anno 187. vitæ suæ genuit Lamech, ut habent etiam LXX. relinquitur spatium vitæ Mathusalem annorum 782. ex quibus si demas annos 182. Lamech ante genitum Noe, & ipsius vitæ Noe 600. quando ingressus est in arcam, efficientur anni 782. quos vixit Mathusalem post ortum Lamech. Quin etiam si Hieronymum sequi volumus in eo, in quo cum LXX. convenit, ante diluvium anno sexto mortuum Mathusalem consiteri cogemur. Nam ubi Vulgata editio habet: [Vixit autem Lamech 183. annis.] LXX. habent 188. quibus si addantur anni 600. vitæ Noe ante diluvium, tota summa erit 788. annorum. Post ortum autem Lamech superstes fuit Mathusalem annis 782. Ergo sexennio ante diluvium vita excesserat.

Cap. 6. v. 3. [Eruntque dies illius (*scilicet hominis*) centum viginti annorum.] Hic textus non concordat cum eo, quod narratur cap. 11. Genes. infra, ubi Sacra Scriptura aliquos commemorat, qui post diluvium hunc annorum numerum excesserunt. Respondeo, Deus non statuit singulis hominibus hunc annorum numerum, ut volunt Joseph. Lactãt. & Procop. apud Salianũ, quia de facto multi, ut diximus, diutiùs supervixerunt:

runt: sed toti generi humano hoc annorum tempus præscripsit ad agendam pœnitentiam ante adventum diluvii, & sic tanquam inducias hoc spatium indulsit.

Cap.7. v.11. [Anno sexcentesimo vitæ Noe, mense secundo, septimodecimo die mensis rupti sunt omnes fontes abyssi &c.] Cœpit igitur diluvium mense secundo delapsis imbribus per dies quadraginta, quibus si adjicias centum quinquaginta dies, quibus duraverunt aquæ super terram, omnes conficient dies centum nonaginta, nimirum, sex menses. Quomodo igitur cap. 8. v.4. contrarium asseritur his verbis: [Requievitque arca mense septimo vigesimo primo die mensis super montes Armeniæ:] nam, si benè computantur menses, deberet esse octavus. Respondet R. Elihezer mensem septimum non esse computandum ab anni principio; sed à die, quo cessaverunt pluviæ. Sed meliùs R. Gerundensis ait illos quadraginta dies contineri in aliis centum quinquaginta, qui conficiunt menses quinque; & sic verum erit, quòd arca requieverit mense septimo numerando ab anni principio.

Cap.15. v. 16. [Generatione autem quarta revertentur huc.] Isti promissioni divinæ factæ Abrahamo contradicit veritas historiæ, quia quinta generatione reversum est semen Abraham in terram promissionis. Resp. generationes in hoc capite numerandas esse à tempore, quo Israel fuit in captivitate; nam Judas fuit primus, deinde Phares, tertio Hesron, quarto Caleb, qui ingressus est terram promissionis, ita R. Salomon, & R. Isaac Abravanel.

Cap.22. v.5. [Dixitque ad pueros suos, expectate hìc cum Asino, ego, & puer illuc usque properantes, postquam adoraverimus, revertemur ad vos.] Hic textus contradicit verbis supra allatis ver.2. ubi clarè dicitur Isaac immolandum, quomodo igitur ambo erant reversuri? Respondeo ex mente S.Pauli ad Hebr. 11. Abraham sibi persuadebat Isaac à mortuis revocandum esse à Deo, vel certè nõ permissurum Deum Isaac immolari. [Arbitrans, quia & à mortuis suscitare potens est Deus.] Sciebat enim non posse decipi ab eo, qui promiserat ex Isaac nasciturum Messiam, unde certus erat se reversurum cum filio ad servos.

Cap.25. v.6. [Filiis autem concubinarum largitus est munera, & separavit eos ab Isaac filio suo.] Concubinarum nomine intelliguntur Cetura, & Agar, quæ tamen aliis in locis vocantur uxores, ita vocatur Cetura hoc eodem capite v. 1. & Agar cap.16. v.13. infrà, si ergo erant uxores, cur appellantur concubinæ? Respondeo, veræ, ac legitimæ uxores erant, quia tamen ignobiliores, ac servæ, vocantur concubinæ, quasi concubantes, quarum filii non habebant jus ad paternam hæreditatem, sed primaria uxor erat Domina, ejusque filiis integra debebatur hæreditas, cæteris verò dona pro Patris arbitrio dabantur. FR. V. *Concubina* in Hierol.

Cap. 32. v. 24. [Et ecce vir luctabatur cum eo usque manè.] Hic tamen vir vocatur Angelus. Osee c. 12. imò infra v. 28. Dei nomen sibi usurpat, dicens: [Quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines prævalebis?] Respondeo, verè fuit Angelus; dicitur nihilominus Jacob fortis contra Deum, eò quòd Angelus ille repræsentabat personam Dei. Vocatur autem vir, quia eam formam visibilem assumpserat.

Ibidem v.30. [Vidi Deum facie ad faciem, & salva facta est anima mea.] Sunt verba Jacob, quibus manifestè contradicunt alii textus; nam Moysi dixit Deus Exod. 33. v.20. [Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo, & vivet.] Et in Euangelio Joan.1. v.18. [Deum nemo vidit unquam.] Theologi passim agunt de præsenti difficultate, an scilicet viator possit videre divinam essentiam: sed omissis Theologorum quæstionibus, respondeo cum S. Eucherio, Jacob non vidisse essentiam Dei; sed speciem aliquam visibilis creaturæ, quæ humanis poterat apparere conspectibus, subjecta Divinæ potestati, ac Deum ipsum repræsentans; imò Rabbini intelligunt prædicta verba de Angelo luctante, qui vocatur *Elohim* in text. Hebr.

Cap.34. v.30. [Jacob dixit ad Simeonem, & Levi: Turbastis me, & odiosum fecistis me.] Quibus verbis Jacob reprehendit hos duos filios injustæ vindictæ contra sororis raptores, in qua vindicta graviter deliquerunt multiplici ex capite, primò imprudentiæ; inscio enim Patre hoc patrarunt. Secundò injustitiæ, moventes bellum auctoritate privata non consulto Patrefamilias, apud quem erat jus vindictæ. Tertiò proditionis; ulciscunt enim injuriam jam condonatam. Quartò sacrilegii; nam dolosè abutuntur circumcisione. Quintò crudelitatis, quia graviter læsos, & afflictos ex recenti vulnere occiderunt. Sextò oppressionis innocentum; non enim solum raptorem, sed omnes masculos jugularunt. Ideò Jacob moriens maledixit his filiis. Gen.49. v.5. [Simeon, & Levi fratres vasa iniquitatis bellantia] His non obstantibus in Judith 9. v. 2. commendatur hæc actio his verbis: [Deus Patris mei Simeon, qui dedisti illi gladium in defensionem alienigenarum, qui violatores extiterunt in coinquinatione sua, & denudaverunt femur virginis in confusionem, & dedisti mulieres illorum in prædam, & filias illorum in captivitatem, & omnem prædam in divisionem servis tuis, qui zelaverunt zelum tuum.] Respondeo, Deus in hoc casu se gessit sicut cum Nabuchodonosore, cui præceperat Tyri expugnationem; item dat opes, ac vires Tyrannis ad puniendos rebelles, qui justam vindictam promeriti fuerant, licèt ille actus, quo utuntur Tyranni ad exequendam divinam voluntatem, displiceat ipsi Deo. Sic in præsenti casu. Volebat Deus ulcisci probrosum raptum Dinæ, usus est zelo Simeonis, & Levi, qui zelo pudicitiæ ad ultionem movebantur, ex quo capite digni erant præmio, & laude. At quia zelus iste fuit imprudens, injustus, crudelis, ac virtutum limites excedens, gravissimè peccarunt, & secundum hanc

hanc considerationem non servierunt divinæ voluntati. Simili etiam modo obstetrices Ægyptiæ, quæ mendacio tutatæ sunt puerorum Hebræorum vitam, benedictionem meruerunt à Deo non propter mendacium, sed propter pium affectum, & beneficium Hebræis præstitum. Nam potest in una eademque actione aliquid esse boni, & præmio digni, & aliquid mali, quod oderit, ac puniat Deus.

Cap.35.v.10. [Non vocaberis ultrà Jacob, sed Israel erit nomen tuum,] & tamen eodem capite vocatur Jacob; nam v.26. [Hi sunt Filii Jacob.] Resp. Verba Angeli intelligenda esse hoc modo, nimirum, Præcipuum nomen in posterum erit Israel; non tamen auferetur penitus nomen Jacob, sed erit accessorium. Ita Rabbini communiter.

Cap.37.v.10. [Num ego, & mater tua, & fratres tui adorabimus te super terram?] Quomodo hoc dicere poterat Jacob, si Rachel Mater Josephi jam obierat, ut dicitur cap.35.v.19. suprà? Respondeo, non loquitur de Rachele jam mortua; sed de ejus ancilla nomine Bela, quæ nutrix fuerat Josephi, ac in matris locum successerat, ita Lyran. & Tostat. sæpè enim in sacris litteris reperies tales mulieres vocari matres, ut eruditè notavit R. Manasses Ben. Israel lib.1. de Resurrect. cap.1. Vel hoc dixit prudens Pater, ut ostenderet esse impossibilem, & sic mederetur fratrum livori: ita R. Salomon.

Cap.40.v.19. [Auferet Pharao caput tuum.] Hoc videtur contradicere verbis sequentibus: [Suspendet te in Cruce.] Et de facto non fuit illi præcisum caput. Respondeo, est locutio hebraica, in qua sæpè sumitur caput pro ipso homine: unde significat: Pharao auferet te de numero viventium.

Cap.41.v.16. [Absque me Deus respondebit prospera Pharaoni.] Sunt verba Josephi, qui tamen ipsemet postea prolixè respondit Pharaoni explicans ei somnium. Respondeo, est Hebraismus *Absque me*, idest, non ego ex mea sapientia; sed Deus per me tanquam per instrumentum respondebit, & somnium explicabit. Confirmatur ex Textu Græco: Ἄνευ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀποκριθήσεται τὸ σωτήριον Φαραώ. Nimirum: [Absque Deo non respondebitur salutare Pharaoni.

Cap.46. v.6. [Venitque in Ægyptum cum omni semine suo, filii ejus, & nepotes, filiæ, & cuncta simul progenies.] Hic fit mentio filiarum Jacob, qui tamen præter unam Dinam nullas habuit filias, ut habetur infrà ver.15. Respondeo ex Rabinorū traditionibus in Jalcut. In unoquoque partu, quo editus est aliquis ex duodecim Patriarchis, simul nata est & filia, quæ omnes posteà fratribus nupserunt, ne Patriarchæ miscerentur Gētibus; ita ut filii Liæ duxerint gemellas aliorū fratrū, & alii rursus gemellas harum. Unius autem Dinæ fit mentio, quia in hoc partu non sunt nati gemini. Neque mirari convenit, quòd reliquas sorores Scriptura reticeat; nam etiam omittit filias Adami, quæ Caino, & Abel nupserunt: ita R. Jehuda Bar-Isai, qui confirmat suam sententiam ex Scriptura hujus capitis v.26. [Cunctæ animæ, quæ ingressæ sunt cum Jacob in Ægyptum, & egressæ sunt de femore illius, absque uxoribus filiorum ejus.] Ergo uxores filiorum ex eodem femore provenerunt, alioquin superflua viderentur hæc ultima verba.

Ibidem v.26. [Cunctæ animæ, quæ ingressæ sunt cum Jacob in Ægyptum, & egressæ sunt de femore illius, absque uxoribus filiorum ejus, sexaginta sex.] Cui textui repugnat versus sequens 27. ubi septuaginta numerantur. Insuper Act.7. v.14. S. Stephanus numerat septuaginta quinque: [Et omnem cognationem suam in animabus septuaginta quinque.] Respondeo in primo computo non comprehenduntur Jacob & Joseph, ac ejus duo filii, Ephraim & Manasses, qui si addantur, conficiunt numerum septuagenarium. R. Levi refert se accepisse à R. Samuel, matrem Moysis numerari in isto computu, quia concepta quidem fuit in terra Chanaam, sed nata in Ægypto, quod colligit ex cap.18. Num. In actis verò Apostolorum S. Stephanus numeravit etiam quinque nepotes Josephi, nimirum Machir filium Manasses, & Galaad filium Machir, item Suthala, & Thaan filios Ephraim, & Edom filium Suthala: qui omnes in Ægypto nati erant, ut patet ex Num. cap.26. & ex 1. Paral. 7. vel S. Stephanus addidit Jacob cum quatuor uxoribus, quas non numeravit textus Genesis.

Cap.48. v.22. [Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio, & arcu meo.] Contradicunt duo alii textus; nam Genes.33. v.19. & Josue ult. v.333. asseritur manifestè hunc agrum emptum fuisse à Jacob pretio centum agnorum. Respondeo: Jacob verè emerat hunc agrum, at dein metu compulsus ob stragem Sichimis illatam à duobus filiis suis agro excesserat, quem invaserunt Amorrhæi, quos posteà Jacob rediens vi & armis expulit, ita Per. & Cor. à Lapide.

Cap.49. v.7. [Dividā eos in Jacob, & dispergam eos in Israel] Ista est maledictio data Simeoni, & Levi; at quomodo dispersi sunt, si proprias sedes obtinuit cum aliis fratribus Simeon, ut patet ex c.19. Josue v.1. ubi dicitur: [Et egressa est sors secunda filiorum Simeon per cognationes suas; fuitque hæreditas.] Ergo filii Simeon non fuerunt dispersi, sicut filii Levi, quibus non fuit confinata certa terræ pars. Respondeo, solutio pendet ex verbis ejusdem cap.19. v.9. [In possessione, & funiculo filiorum Juda, quia major erat: & idcircò filii Simeon possederunt in medio hæreditatis eorum:] Judaicæ enim Tribui, quæ prima erat, plus spatii contigerat errore Geometricorum, qui error correctus fuit jussu Principum; tunc filii Simeon prima possessione privati, & inter possessionem filiorum Juda excepti, in alterius Tribus terminis habitarunt: Ita Abulen. Insuper cùm postea crevisset Tribus Simeonis novas sedes, & possessiones sibi quæsivit, ut habetur Par. 4. Denique Scribæ, ac Legisperiti erant ex ista Tri-

Tribu oriundi, qui per omnes Tribus dispersi sunt, ut populum in lege instruerent, ita Cornel. à Lapide, & R. Salomon.

EX LIBRO EXODI.

CAp.7. v.17. [Ecce percutiam virga, quæ in manu mea est, aquã fluminis, & vertetur in sanguinem.] Et tamen v.19. ejusdem capitis Aron percussit aquas, & non Moyses. [Dic ad Aron, tolle virgam tuam, & extende manum tuam super aquas. [Respondeo, Moysi præceptum fuit, ut Nilum percuteret; Aroni verò, ut reliquos amnes, & rivos percuteret: ita Isaac Abravanel, qui ex ipsis verbis scripturæ satis congruè colligit hanc conciliationem.

Cap.9. v.6. [Mortuaque sunt omnia animantia Ægyptiorum.] Hoc non videtur concordare cum eo, quod narratur eodem capite v.9. [Erunt enim in hominibus, & jumentis ulcera] & v.19. invenitur alia contradictio: [Congrega jumenta tua] si omne animal mortuum fuerat, quomodo super jumenta immisit Deus ulcera, & postea grandines? Respondeo, animalia solum in agris mortua sunt in priori plaga, ita R. Salomon, & R. Isaac Abravanel, qui probant hanc expositionem ex verbis ejusdem capitis v.3. quibus denunciatur Pharaoni plaga: [Ecce manus mea erit super agros tuos.] Dicere etiam licebit externos mercatores armenta asportasse in Ægyptum, ac vendidisse.

Cap.12. v.2. [Mensis iste vobis principium mensium primus erit in mensibus anni.] Iste Mensis erat Nisan, qui Martio correspondet; contra verò legimus c.23. v.16. [Solemnitatem quoque in exitu anni, quando congregaveris omnes fruges tuas de agro.] Iste verò mensis erat Thisrin, qui nostro Septembri correspondet. Dubium igitur oritur, quomodo nunc assignatur Martius, nunc September pro anni capite? Respõdeo: Mensis Nisan erat principium anni sacri, secundum quem Neomeniæ festa, ac reliqua omnia Sacra totius anni componi debebant, ac secundum supputationem Regum Israel. September verò erat principium anni civilis apud Hebræos etiam ante Dei præceptum, & juxta calculum hujus anni civilis omnia negotia politica, & contractus dirigebantur. Imò annus Sabbaticus, & Jubilæi etiam si sacri essent, quia tamen multos contractus civiles venditionis, locationis, mutui, & alios similes continebant, à Mense Septembri inchoabantur, ut afferunt Josephus, Philo, & alii Rabbini: & sanè si à vere inchoarentur isti anni, cum abstinendum tunc esset ab omni satione, & messe, duobus annis continuis sua messe caruissent Hebræi; nam inchoato anno Sabbatico à Martio messis in agro relinquenda esset; proximo quoque autumno abstinendum erat à satione, atque ita sequenti quoque anno nulla fuisset messis. At incipiendo ab autumno una tantum messis peribat, nunquam duæ, nisi annus Sabbaticus anno Jubilæi immediatè jungeretur. Tunc autem Deus consulebat populo insuetam anni præcedentis fertilitate.

Cap.12. v.40. [Habitatio autem filiorum Israel, quã manserunt in Ægypto, fuit quadrigentorum triginta annorum.] Certum tamen est filios Israel non mansisse tanto tempore in Ægypto. Nec potest sumi tempus hoc à peregrinatione Abrahami in Ægypto, & Cananitide. Obstat enim Text. Gen. 15. ubi Deus promittit Abrahamo posteros ejus peregrinos fore annos 400. Respondeo igitur ab illa prædicatione usque ad ablactatum Isaac, fluxisse annos triginta, & inde ad egressum filiorum Israel ab Ægypto annos 400. qui simul conficiunt annos 430. Confirmatur testimonio S. Pauli ad Gal. 3. v. 17. ubi ait legem post tertium mensem ab egressu filiorum Israel datam à Deo, fuisse promulgatam annis 430. post promissionem Abrahæ factam.

Cap.12. v.42. [Nox ista est observabilis Domini, quando eduxit eos de terra Ægypti.] Eodem verò capite v.51. [Et eadem die eduxit Dominus filios Israel de terra Ægypti.] Et Deut. 16. v.6. [Immolabis Phase vespere ad Solis occasum, quando egressus es ex Ægypto.] Ad concordandas has diversas scripturas, supponendum est, in sacris paginis verba non sumi in actu perfecto, sed in fieri, vel actu continuato, vel solum inchoato. Unde quando dicuntur Israelitæ egressi vespere, loquitur textus de principio egressionis, cum immolarunt, ac comederunt agnum, suaque convasarunt; noctu verò cæsis Ægyptiorum primogenitis acceperunt à Pharaone veniam, imò mandatum exeundi, & itineri se accinxerunt. Manè denique re ipsa egressi sunt.

Cap.13. v.6. [Septem diebus vesceris azymis.] Hoc præceptum alibi repetit Dominus, cui tamen obstat cap.16. Deut. v.8. [Sex diebus comedes azyma.] Sed facilis est conciliatio horum textuum; nam hic in Deuteronomio præscribitur Israelitis celebratio Paschę Hierosolymis tantùm facienda, & non alibi. Secundo verò die unusquisque poterat reverti in domum suam. Non igitur in his sex diebus comprehenditur dies azymorum; sed sex sequentes post discessum, ut clarè colligitur ex verbis capitis, & notavit R. Isaac Abravanellus.

Cap.14. v.20. [Stetit inter castra Ægyptiorum, & castra Israel, & erat nubes tenebrosa.] Statim verò additur: [Et illuminans noctem.] Quæ propositiones sunt omninò oppositæ. Respondeo, Nubes hæc posita inter Hebræos, & Ægyptios insequentes, ex ea parte, quæ respiciebat Ægyptios, erat densior, atque ideò tenebrosa, impediens accessum ad Hebræos, versus quos erat lucida radios emittens usque ad primam Hebræorum aciem, ita Tost. & Perer.

Cap.16. v.31. [Gustusque ejus quasi similæ cum melle.] Loquitur sacer textus de mannæ sapore, cui contradicit cap. 11. Num. v.8. [Et faciens ex eo tortulas saporis panis oleati.] Aliqui respondent saporem mannæ fuisse immutatum fractione mo-

molæ, & coctione, ut clarè patet ex verbis ipsius textus; ita sensere quamplurimi Rabbini. Possum etiam addere id, quod legitur in libro Midras, nempè, Viri justi comedebant manna quale cœlitùs demissum fuerat; alii verò gulæ deditii vertebant manna in placentas, quæ non continebant mellis dulcedinem, sed olei saporem.

Cap.20.n.5. [Visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam, & quartam generationem.] Contrarium asseritur ab Ezechiele cap.18. v.20. [Filius non portabit iniquitatem patris] Respondeo, primus locus intelligendus est conditionatè, nimirùm, si filii imitentur peccata Patrum, ita Hieron. in Ezech.18 Aug. in quæst. veteris, ac novi testamenti cap. 14. Greg.15. Mor. cap.22. Chrys. in Psalm.48. Theod.quæst.40. in Exod. S. Thom.1.2. quæst.87.art.8.Eandem expositionem sequuntur multi Rabbini, quorum aliqui addunt, quod in hoc capite Propheta prohibet in humano judicio punitionem filiorum ob parentum delicta; at Deus, qui novit abscondita cordis, aliquando castigat filium æmulum paternæ pravitatis; ita R. David Kimchi.

Cap.25. v.15. [Qui semper erunt in circulis, nec unquam extrahentur ab eis] loquitur textus de vectibus, qui semper erant anulis affixi, nec unquam amovebantur; & tamen contrarium asseritur cap.4. Num. v.6. [Extendentque desuper pallium totum hyacinthinum, & inducent vectes.] Igitur Levitæ quando sublevabant arcam apponebant de novo vectes. Respondeo, Levitæ inducebant vectes, idest, aptabant illos pro libitu, ita tamen, ut non eximerent eos ab anulis, ut explicat R. Moyses Gerundensis, cui assentitur R. Isaac Abravanellus. Alii verò asserunt fuisse quatuor vectes in arca, quorum duo semper inserti manebant anulis, duo verò supponebantur à Levitis, quando arca tollenda erat. Alii denique Rabbini ajunt vectes sublatos ad aptandum pallium, & cooperiendam totam arcam; quod non erat prohibitum.

Cap.33.v.11. [Minister ejus Josue filius Nun puer non recedebat de tabernaculo:] Et tamen ut colligitur ex cap.17. Exodi v.9. Josue jam tunc agebat annum 53. eratque magister militiæ, quomodo ergo erat puer? Respondeo, puer significat juvenem: juventutem enim ad 45. annum producit Varro, & ad 46. Servius Tullius, præcipuè tunc temporis, quando hominis vita productior erat. Vel puer significat cælibem, quia, ut probat Serarius, Josue nunquam matrimonii vinculis fuit irretitus.

Cap.34. v.15. [Ne ineas pactum cum hominibus illarum regionum: [Dein v.16.[Nec uxorem de filiabus eorum recipies]Huic legi contradicit alia Deut.21. v.11. ubi permittitur ducere sibi uxorē de mulieribus in bello captis. Respondeo, ista prohibitio intelligitur, quandiu uxor permanserit in sua infidelitate, cum sit periculum avertendi tot Viri ad Deos alienos: secùs autem si ad Judaicam religionem transierit; sic Salmon duxit meretricem Rahab, sic Booz Rut Mohabitidem, & alia exempla. Contra verò reprehenditur Salomon, eò quod mulieres infideles duxerit sibi uxores. Nec obstat, si Sampson Philisthæam infidelem acceperit, & Esther cum Assuero matrimonium contraxerit. Nam id peculiari Dei dispensatione factum est, qui etiam periculum prævaricationis avertebat, & magnum inde bonū eliciebat.

Cap.37. v.1. [Fecit arcam habentem duos semicubitos in longitudine.] Quibus verbis opponitur alius text. Exod.25. v.10. [Arcam compingite, cujus longitudo habeat duos, & semis cubitos.] Respondeo, facilis est solutio; nam in primo text. subintelligitur particula *&*, dicendum enim est: [Duos, & semis cubitos.] Ita etiam legit Arab. text. dicens: [Duos cubitos cum dimidio.

Cap.37. v.14. [Contra coronam.] Exodi verò 25. v. 27. [Subter coronam.] Respondeo idem esse hoc in loco *contra*, ac *subter*; nam verbum *Leumod* significat aptè, ut non excedat.

EX LEVITICO.

CAp.16. v.29. [Mense septimo decima die mensis affligetis animas vestras.] Huic præcepto contradicit aliud in cap.23. v.32. [Affligetis animas vestras die nono mensis. [Respondeo, hic textus loquitur de principio jejunii, quod incipiebat à Vesperis diei noni, & protrahebatur usque ad Vesperas diei decimi, ut additur ibi: [A Vespera usque ad Vesperam.

Cap.17. v.3. [Si occiderit bovem, aut ovem, sive capram in castris, vel extra castra, & non obtulerit ad ostium tabernaculi oblationem Domino, sanguinis reus erit:] Loquitur textus de occisione sacra, nempè de sacrificio, quæ non poterat fieri, nisi in atrio; & tamen contra hoc Dei præceptum Samuel sacrificavit in Maspha, 1.Reg. 7. v.9. Elias in monte Carmeli, 3. Reg.18. v.33. Respondeo, cessantibus causis prohibitionis, ut ait S. Aug.qu.56.in Lev.cessat ipsa prohibitio. Causæ autē hæ erant. Prima, ne laicus aliquis sacrificādi munus sibi arrogaret. Secunda, ne Idololatriæ pateret via sacrificando in excelsis more Gentium.

Cap.22. v.25. [De manu alienigenæ non offeretis panes Deo vestro, & quidquid aliud dare voluerit.] Contra hoc Dei præceptum Rex Darius 1. Esd.6. & Seleucus 2. Mach.3. dicuntur ministrasse sumptus ad sacrificia necessarios. Respondeo præceptum hoc prohibet oblationem immediatam, nam licebat accipere pecunias à Gentilibus ad emendas victimas etiam pro ipsis Gentilibus offerendas in templo.

EX LIBRO NUMERORUM.

CAp.3. v.25. [Habebunt excubias in tabernaculo fœderis.] Loquitur de Levitis; & tamen Exod.4. & alibi solis Sacerdotibus assignatum est munus custodiendi tabernaculum, illudque ingrediendi. Respondeo, *in tabernaculo*, idem est, ac si dicat *super tabernaculum*, scilicet super instrumenta sacra, quæ custodiebantur à Levitis, tum

tum quando ſtabat tabernaculum, tum etiam cum deportabatur.

Cap.3. v.39. [Omnes Levitæ, quos numeraverunt Moyſes, & Aaron, juxta præceptum Domini per familias ſuas in genere maſculino, à menſe uno, & ſupra fuerunt viginti duo millia.] Hoc ſtare non poteſt cum calculo ſuperius connumerato, qui numerat viginti duos mille, & trecentos. Reſpondeo, illos trecentos inter Levitas ibi non numerari, eo quod totidem eſſent inter ipſos primogeniti poſt egreſſum ex Ægypto procreati, qui aliunde erant Deo dicati, nec venire poterant in aliorum Levitarum numerum. Nam Levitæ pro primogenitis aliarum Tribuum commutandi, ac in eorum locum ſubſtituendi, Deoque appropriandi erant. Ita Comeſt. Abul. Lyran. Dion. Carthuſ. & Cajet.

Cap.11. v.14. [Non poſſum ſolus ſuſtinere omnem hunc populum. [Quomodo juſtè queri poteſt Moyſes ſe ſolum ſuſtinere populi gubernacula, ſi ex ſoceri conſilio elegerat tot millenarios, centenarios, quinquagenarios, ac decanos judices, ut dictum eſt Exod.18. Reſpondeo, iſti ſolum adjuvabant Moyſen in civili adminiſtratione, & forenſibus negotiis.

Cap.12. v.1. [Propter uxorem ejus Æthiopiſſam.] Loquitur textus de uxore Moyſis, quæ tamen Exod.2. v.16. dicitur fuiſſe Madianitis ex Arabia. Reſpondeo, duplex eſt Æthiopia. Una Occidentalis ultra Ægyptum in Africa, quæ etiam Abaſia dicitur. Altera eſt Orientalis, quæ dicitur Arabia, & complectitur Madianitas, alioſque populos ad Arabicũ ſinum vergentes verſus Auſtrũ. Ita Lyr. Abul. Vatab. Herodot. Plin. S. Auguſt. Theod. Rab. Rup. Oleaſt. Cornel. unde non eſt audiendus Joſephus, qui lib.2. Antiq. cap.10. ait Moyſen in Ægypto commorantẽ geſſiſſe bellum contra Æthiopes, eoſque ſubjugaſſe, accepiſſeque ſibi in uxorem filiã Regis Æthiopum. Vel textus loquitur ironicè; nam Sephora erat pulcherrima inter omnes mulieres, ut tradunt Rabbini. FR. Vide quæ dixi in Hierolexico dict. *Sephora*.

Cap.20. v.29. [Illo mortuo in montis ſupercilio,] nempè montis Hor. Idem confirmatur cap.33. v.3. & Deut. cap.32. v.50. Contrarium aſſerit Moyſes Deut. cap.10. v.6. [Filii Iſrael moverunt caſtra ex Beroth filiorum Ican in Moſera, ubi Aron mortuus, & ſepultus eſt.] Non poſſumus ſolvere hanc difficultatem, niſi admittamus Rabbinorum traditiones, qui aſſerunt Aaron verè mortuum in Hor; ſed filii Iſrael ob amiſſum patronum tam amantem populi decreverant redire in Ægyptum, & ſic jam reverſi fuerant in Moſera, ubi planxerunt Aronis mortem, qui dicitur ibi mortuus, quia ibi divulgata fuit ejus mors planctu, ac populi ululatu, ita ſcribit R. Bachie, ex traditione à R. Tanchuma, quem ajunt fuiſſe Platonis magiſtrum: deindè tribus Levi ſancto zelo arma contra Iſraelitas arripuit, & coegit, ut priori itineri inſiſterent: nam populus deſperare cœperat de ingreſſu in terram ſanctam.

Cap.22. v.22. [Et iratus eſt Deus. [Nimirum contra Balaam: & idem confirmatur verſ. ſeq. 32. dicens illi Angelus: [Quia perverſa eſt via tua, mihique contraria.] Quæ omnia non concordant cum iis, quæ habentur hoc eodem cap. v.20. ubi Deus veniam eundi Balaamo concedit: *Surge, & vade cum eis*. Ergo non eſt dignus reprehenſione Balaam. Reſpondeo, Deus conceſſerat veniam, cum hac tamen conditione, ut nihil faceret, niſi quod ei præcepturus eſſet: At verò Balaam in itinere avaritia victus, animo ſtatuebat, ſi aliquo modo maledicere poſſet Hebræis, quod erat omnino contra Dei præceptum, ac voluntatem.

Cap.25. v.12. [Ecce do ei pacem fœderis mei, & erit tam ipſi, quam ſemini ejus pactum Sacerdotii ſempiternum.] Quomodo ſtat iſta Dei promiſſio facta Phinees, ſi 1. Reg.2. poſt ejus pronepotem translatus fuit Pontificatus ad Heli, qui erat de familia Ithmari, ut ait Joſephus lib.5. Antiq. cap.ult. & lib.8. cap.1. Reſpondeo, fœdus hoc conditionatum fuiſſe, nempè, ſi ejus poſteri in fide, ac Dei cultu conſtantes perſeveraſſent. Fœdera namque mutuam obligationem utrique parti inducunt; ita Dionyſ. Carth. Unde reſipiſcentibus poſteris Phinees tempore Davidis, & Salomonis, Pontificatus ipſis reſtitutus fuit, quem retinuerunt ſemper ſaltem uſque ad Herodis tempora, quando non amplius jure ſucceſſionis, ſed pretio, vel gratia Principum hic honor obtinebatur. Itaque fuit illi pactum Sacerdotii ſempiternum uſque ad finem Synagogæ, licèt per tempus breve interruptum, & ſic Cajet. ait promiſſionem hanc fuiſſe juris, non facti.

Cap.27. v.12. [Aſcende in montem iſtum Abarim, & contemplare inde terram.] Alio verò in textu nempè Deut.34. verſ.1. [Aſcendit Moyſes ſuper Montem Nebo.] Reſpondeo, continuatio plurium montium vocabatur Abarim, quod hebraicè ſignificat tranſitum, cujus una pars, ſeu jugum ad quod Moyſes aſcenderat, appellabatur Nebo. Ideò mons vocabatur Phaſga, quod ſignificat ſpeculam, ſeu montis ſupercilium. Mons igitur vocabatur Nebo, ſed alia nomina non ſunt propria; nam dicebatur Abarim, quia inde patebat tranſitus ad diverſa loca, vocabatur Phaſga ob loci eminentiam.

Cap.32. v.21. [Omnis vir bellator armatus Jordanem tranſeat.] Legimus tamen Joſue 4. v.13. ſolum quadraginta millia tranſiſſe. Reſpondeo. *Omnis vir bellator*, ſcilicet à me, vel à Joſue deſignandus; nam aliqui ultra Jordanem remanſerunt ad cuſtodiendas Urbes.

EX DEUTERONOMIO.

CAp.2. v.29. [Sicut fecerunt filii Eſau, qui habitant in Seir, & Moabitæ, qui morantur in Ar.] Sunt verba legatorum Iſrael ad Sehon regẽ, à quo petierant tranſitum, & victum pecunia comparandum, quemadmodũ fecerant filii Eſau, & Moabitæ; & tamen iſtæ nationes negarunt tran-

transitum, & victum: ita Num.20. v.18. & Deut. 23. v.3. Respondeo, ista ultima verba intelligenda non sunt de transitu, sed de victu, quem vendiderunt Israelitis: ita conciliat hæc loca R. Salomon. Alii verò Rabbini referunt ista verba *Sicut fecerunt* ad sequentem periodum, nec esse prolata à legatis; sed Sacra Scriptura narrat exitum rei, scilicet [Sicut fecerunt filii Esau &c. Noluitque Sehon rex Hesebon dare nobis transitum.

Cap.4. v.48. [Usque ad montem Sion, qui est Hermon.] At mons Hermon est trans Jordanem mons verò Sion Hierosolymæ. Respondeo, mons Hermon vocabatur Sidoniorum lingua Sarion, ut habetur c. præc. num. 9. [Usque ad montem Hermon, quem Sidonii Sarion vocant, & Amorrhæi Sanir.] Totus verò montium tractus dicebatur Galaad, cujus extrema pars trans Jordanem vocabatur Hermon, vel Sarion, vel Sanir, aut Sion; sed scribitur per *Scin* ad differentiam alterius Sion, super quem est arx David, hæc enim scribitur per Tsade. FR. Vide *Sanir* in Hier.

Cap. 5. v. 3. [Non cum patribus nostris iniit pactum, sed nobiscum.] Sed hoc non concordat cum eo, quod traditur Gen. 15. v.18. [In illo die pepigit Dominus fœdus cum Abraham.] Respondeo, illud fœdus non fuit tale, quale hìc initum fuit; ibi enim solam Abrahamo promisit terram Chananæorum; hìc verò omnes Abrahæ posteros in populum suum peculiaribus legibus, ac cæremoniis sibi adstrictos acceptat Deus, & illi vicissim acceptant eum in Deum, ejusque legibus sese adstringunt; unde hebræa lectio habet: [Non cum patribus pepigit pactum istud.

Cap. 12. v. 17. [Primogenita armentorum, & pecorum &c. coram Domino Deo tuo comedes ea] Cui præcepto contradicere videtur aliud Deu. 15. vers. 19. [De primogenitis, quæ nascuntur in armentis, & in ovibus tuis, quidquid est sexus masculini sacrificabis Domino] quæ Sacerdotibus integra cædebant. Respondeo. Primogenita, quæ comedi coram Domino, & non in urbibus jubet Deus, non erant masculini sexus, & sine macula; sed vel sexus fœminini, vel maculata vitio aliquo corporis.

Cap. 15. v. 4. [Et omnino indigens, vel mendicus non erit inter vos.] Ex alia verò parte habemus hìc ver.11. [Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ.] Insuper Matth.26. v. 11. [Pauperes semper habebitis vobiscum.] Respondeo ex versione septuaginta Interpretum manifestè colligitur hoc fuisse præceptum, quo Deus pauperibus subveniendum esse demonstrat. Τῷ δὲ ἀδελφῷ σου οὐκ ἄφεσιν ποιήσεις, ὅτι οὐκ ἔσται ἐν σοὶ ἐνδεής. [Fratri autem tuo remissionem facies, quia non erit in te indigens.] Quod præceptũ singulis quidem impositũ est. Aliud est præcipere aliquid singulis, aliud verò consequi finem ipsius præcepti, quod non est in potestate singulorum, sic etiam alibi prohibentur meretrices ex filiabus Israel, quis tamen negabit defuisse unquã de facto meretrices? Aliter cõciliat hos textus Vatab. ait enim inter Hebræos fuisse quidem privatos pauperes, non tamen publicos mendicos, quod observatur in aliquibus civitatibus benè ordinatis.

Cap. 23. v. 1. [Non intrabit Eunuchus &c. Ecclesiam Domini] Contra hoc est locus Isai.56. v. 5. [Eunuchis qui tenuerint fœdus meum, dabo in domo mea locum.] Insuper Actor. 8. v.27. [Ecce vir Aethiops eunuchus venerat adorare Jerusalem.] Respondeo, per Ecclesiam hìc non intelligitur templum, nec religio Judaica, quia ad hæc patebat liber aditus cuivis alienigenæ, dummodo esset circumcisus; loquitur igitur textus de jure civium, quo speciali gratia exteri donabantur, fiebantque capaces munerum, ac dignitatum publicarum: idem dicendum est de nato ex scorto, cum hac tamen exceptione sumenda est ista lex, si nimirum, tam præclara essent merita, poterat aliquis populo adcenseri, ut concessum fuit Rahab meretrici, ita Jos.6. & Achior Ammonitæ, Judith.4. & aliis, qui jura civium adepti sunt.

Cap. 33. v. 12. [Et Benjamin ait: Amantissimus Domini habitabit confidenter in eo, quasi in thalamo tota die morabitur, & inter humeros illius requiescet.] Hæc Mosis benedictio non videtur adimpleta, nam Templum, & ipsa Jerusalem erant in Tribu Juda. Ita Jos. 15. v. 18. Item Psal. 77. [Elegit tribus Juda, montem Sion.] Respondeo, licèt pars Jerosolymæ superior australis, ubi erat mons Sion, pertineret ad Tribum Judæ, pars tamen inferior, & septentrionalis cum intermedio monte Moria, in quo templum extructum fuerat, pertinebat ad tribum Benjamin, ita Lyran. in Gen.28. & quando dicitur Deus habitasse in Sion, est figura Synecdoche, quatenus Sion sumitur pro tota urbe Jerosolyma.

EX JOSUE.

CAp. 1. v. 11. [Post diem tertium transibitis Jordanem:] Quomodo hoc subsistit cum c. seq. ubi Text. loquitur de exploratoribus missis, qui triduo latitarunt in montibus, & post illorum reditum adhuc Hebræi manserunt tres dies apud Jordanem, ut colligitur ex cap. 3. Respondeo; Hæc narrantur per hysteron proteron anticipativè, nam missio exploratorum præponi debet huic præcepto Josue per castra divulgato; unde isti tres dies, de quibus hìc sit mentio, sunt iidem cum illis tribus diebus, qui habentur cap. 3. ubi loquitur Textus de mansione populi post reditum exploratorum: ita Abul. & alii.

Cap. 15. v. 17. [Cepitque eam Othoniel filius Cenez frater Caleb junior.] Contra verò Num. 32. v. 12. ait Textus: [Præter Caleb filium Sophone Cenezæum.] Ergo Caleb non erat frater Othonielis, sed Cenez. Respondeo, Othoniel non dicitur absolutè frater Caleb, sed cum additamento, nempè, frater junior, seu minor, nempè, nepos ex fratre. Ita Oleast. & Eugub.

Cap. 21. v. 36. [Civitates refugii Bosor in solitudine, Misor, & Jaser, & Jethson, & Mephaat civitates quatuor.] Quomodo sunt quatuor, si numerat quinque? Respondeo, Misor, & Jaser esse unam,

unam, eandemque Civitatem. Unde in textu Hebræo non legitur Misor.

EX LIBRO JUDICUM.

CAp.9. v.18. [Interfecistis filios ejus septuaginta viros.] Et tamen ex hoc toto capite, & ex præcedenti v.3. manifestè colligitur, occisos fuisse tantum sexaginta octo. Nam Abimelech unus ex fratrum numero fuit interfector. Jonathas verò natu minimus fugit, & mortem evasit. Respondeo. Scriptura sæpè ponit numerum plenum, ac rotundum, neglecto minore, vel majore, etiam si aliquantulum crescat, vel decrescat; v.g. Num. cap.11. Vocantur septuaginta seniores, cum re vera fuerint septuaginta duo; ita hìc econtra adduntur duo, qui non fuerunt interfecti, licèt & ipsi de fratrum numero essent.

Cap.10. v.1. [Post Abimelech surrexit dux in Israel Thola filius Phua, patrui Abimelech, vir de Isachar.] Ex quibus constat Tholam fuisse nepotem Gedeonis, Gedeon enim erat frater Phua; sed quomodo concordat textus cum alio Jud.6. v.15. ubi dicitur Gedeon fuisse de tribu Manassis, non verò Isacharis? Respondeo. Gedeon, & Phua licèt fratres essent uterini, nihilominus ex patribus diversarum tribuum nati sunt, ita S. Aug. qu.47. Poterant enim fœminæ nubere viro alterius tribus, quando ea occasione non transferebatur hæreditas in alteram tribum.

Cap.10.v.4. [Habens triginta filios sedentes super triginta pullos asinarum, & principes triginta civitatum, quæ ex nomine ejus sunt appellatæ Havot Jair, idest oppida Jair.] Cui opponitur alius textus Num.23.v.41. ubi asseritur has civitates appellatas fuisse ab alio Jair filio Manassis longè antiquiore. Respondeo. Senior ille Jair dederat nomen istis villis; posterior verò Jair muris illas cinxit, ac in oppida erexit, idemque nomen comprobavit, & roboravit.

Cap.18. v.1. [Tribus Dan quærebat possessionem sibi, ut habitaret in ea. Usque ad illum enim diem inter cæteras tribus sortem non acceperat.] Quomodo hoc stare potest cum eo, quod dicitur cap. 19. lib. Josue, ubi describitur sors septima filiis Dan? Respondeo, illa sors non erat satis ampla, cum fuerit occupata ab Amorrhæis magna ex parte.

Cap.21. v.4. [Extruxerunt altare, obtuleruntque ibi holocausta.] Altare jam extructum fuerat à Moyse Exod.38. insuper non licebat aras erigere, nec victimas offerre extra tabernaculum fœderis, ideòque improbatur novi altaris erectio Josue 22. Respondeo, hoc altare in ipso tabernaculo extructum fuit, quod licitum erat, ut docet Abul. Poterant enim plura altaria in loco tabernaculi erigi, si victimarum numerus ita exegisset, ut fecit Salomon 3. Reg.8. extra tabernaculum verò nunquam licitum erat, nisi ex speciali Dei dispensatione.

EX LIBRO I. REGUM.

CAp.1. v.1. [Elcana filius Jeroham, filii Eliu, filii Tohu, filii Suph, Ephratæus.] Et tamen ex 1. Par.6. ver.33. Elcana dicitur fuisse ex tribu Levi. Respondeo, verè fuit Levita, natus tamen in Ramatha Civitate Levitica, quæ sita erat in tribu Ephraim. Unde domicilio erat Ephratæus, genere tamen Levitico: sic etiam in Actis Apostolorum Judæi ratione domicilii appellantur Cretenses, Arabes &c.

Ibid. v.11. [Dederisque servæ tuæ sexum virilem, dabo eum Domino omnibus diebus vitæ ejus.] Quomodo Mater Samuelis promittit filium Domino, si omnes Levitæ erant Domino dicati, ut habetur Num.3. v.45. Respondeo, Levitæ dicabantur Domino à trigesimo ætatis suæ anno usque ad quinquagesimum: ita Num. 4. v. 2. Anna verò sempiterno Dei obsequio filium devovet Nazarenum futurum.

Cap.3. v.7. [Porrò Samuel necdum sciebat Dominum.] Hæc verba quomodo verificantur, si cap. præced. dictum est. [Samuel proficiebat, & placebat tam Domino, quàm hominibus?] Respondeo, hìc Textus loquitur de peculiari scientia, & cognitione, qua Prophetæ sensibiliter, ac per revelationem Dominum audiunt.

Cap.8. v.6. [Displicuit sermo in oculis Samuelis, eò quod dixissent: Da nobis regem.] Imò etiam Domino displicuit, qui id Samueli indicavit: [Non enim te abjecerunt, sed me.] Et tamen Deut.17. v.14. permittitur Israeli constituere sibi Regem. [Cumque ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, & possederis eam &c. constituam super te Regem.] Respondeo, non peccarunt Israelitæ petentes sibi Regem, qui populum ex divino nutu, & legibus à Deo præscriptis regeret; sed peccarunt, eo quod petierunt sibi Regem, qui peregrinis legibus, ac institutis eos gubernaret, sicut barbaræ, & gentiles nationes. Hoc enim exprobrat ipsis Dominus, & sic hoc eodem cap. explicatur jus regium non quidem justum, ut notat S. Tho. lib. 3. de regim. Princip. cap.11. & 1. 2. q.105. art.1. & 2. Agitur ergo de jure injusto, ac prohibito, ita S. Greg. Cajet. Abul. Vatab. Secundò, quia petierunt Regem ad judicandum, quod munus erat judicum, & non Regis, ad quem solum pertinebat bella dirigere. Tertiò, quia hæc petitio querelis manifestata fuit; nam tædio Samuelis populus regem optaverat. Quamplurimæ aliæ rationes assignantur ab Expositoribus tam Latinis, quàm Hebræis.

Ibidem, v. 18. [Et clamabitis in die illa à facie regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos Dominus.] Cui contradicit Textus alius, nimirùm c. 9. v. 16. infrà: [Quia respexi populum meum: venit enim clamor eorum ad me.] Respondeo, negat Deus se auditurum populi clamorem, nimirùm, quando clama-

mabunt à facie Regis nimis duri, quem petierunt: non tamen negat se exauditurum eorum clamores in aliis afflictionibus.

Cap. 11. v. 1. [Et factum est quasi post mensem,] scilicet à Saulis electione; [Ascendit Naas Ammonites, & pugnare cœpit adversus Jabes Galaad.] Et tamen Naas ante Saulis electionem adversus Israelitas venerat, ut colligitur ex cap. seq. v. 12. [Videntes autem, quod Naas Rex filiorum Ammon venisset adversum vos, dixistis mihi: Nequaquam, sed Rex imperabit nobis.] Quæ verba fuerunt à populo prolata Samueli ante electionem Saulis. Respondeo, verum est Naas expeditionem suscepisse adversus Israelitas ante Saulis electionem, sed videntur Israelitę cum illo talibus qualibus conditionibus transegisse. Nunc verò arrepta hac nova occasione bellum redintegrat tyrannus.

Cap. 13. v. 1. [Filius unius anni erat Saul, cùm regnare cœpisset. Duobus autem annis regnavit super Israel.] Dicitur filius unius anni ob animi candorem, quem initio regni ostenderat. Sed contra ultimas particulas maximam afferunt difficultatem verba relata Actor. 13. v. 20. [Exinde postularunt regem, & dedit illis Deus Saul filium Cis virum de tribu Benjamin annis quadraginta.] Respondeo, isti quadraginta anni respiciunt tam Samuelis, quàm Saulis regimen. Utriusque enim tempora coniunxit ibi Sanctus Paulus; unde Saul regnare cœpit anno trigesimo octavo præfecturæ Samuelis: & sic duos tantùm annos tribuunt aliqui Regno Saulis. Ita Hebræi, Gerard. Mercat. Arias Montan. lib. de sæculis, Adricom. anno mundi 2850. Sanct. in 1. Reg. 13. At Salianus ann. 2964. asserit Saulem plures annos regnasse, sed duos tantum inoffenso pede præcurrisse, in quibus verè puerilem repræsentavit candorē, & secundum computū hujus Auctoris Saul regnare cœpit ann. 23. præfecturæ Samuelis.

Ibid. v. 13. [Quod si non fecisses, jam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum.] Et tamen Regnum Israeliticum promissum fuerat tribui Judæ. Gen. 49. [Non auferetur sceptrum de Juda.] Quomodo ergo domui Saulis præparasset Dominus regnum in sempiternum, qui erat ex tribu Benjamin? Respondeo, promissio ista facta Sauli, est conditionata; illa verò tribui Judæ, est absoluta: & quia per scientiam conditionatam viderat Deus Saulem defluxurum à conditione, poterat prædecernere per scientiam absolutam sceptrum transferendum in tribum Judaicam. Ita Scholastici. *In sempiternum*, juxta consuetum Scripturæ morem, significat longum tempus; imò sæpe à Rabbinis hæc vox sumitur pro tempore Jubilæi, idest, quinquaginta annorum.

Cap. 14. v. 3. [Achias filius Achitob.] Et tamen cap. 22. legimus: [Achimelech filium Achitob.] Respondeo, sacerdos iste duplici vocabatur nomine, sicut & alii multi binomii, qui passim in sacra Scriptura occurrunt.

Ibidem, v. 35. [Aedificavit autem Saul Altare Domino; tuncque primum cœpit ædificare Altare Domino.] Hoc manifestè contradicit Gen. 8. v. 20. ubi dicitur Noe ædificasse Altare Deo, & aliis quamplurimis locis Sacræ Scripturæ. Quomodo ergo Saul primus cœpit ædificare Altare? Respondeo Saul ædificavit Altare inter reges primus, vel secundum veterum Hebræorum expositionem Saul primus manum operi admovit, deinde cæteri sequuti sunt Regis exemplum.

Cap. 15. v. 35. [Et non vidit Samuel ultra Saul usque in diem mortis suæ.] Hoc repugnat cum verbis cap. 19. v. 24. hujus libri, ubi dicitur Samuelem prophetasse coram Saule tota die. Respondeo. [Non vidit Samuel ultra Saul,] idest non eum invisit officii, aut amicitiæ gratia, quomodo antea solebat, ita Vatab. & alii; vidit tamen eum prophetans, & alienus à sensibus, quod non est invisere, de quo hìc est sermo.

Cap. 21. v. 1. [Venit autem David in Nobe ad Achimelech sacerdotem.] Hic sacerdos Mar. 2. v. 26. vocatur Abjathar. Respondeo: tunc quando hæc acciderunt, aderat etiam Achimelechi Filius nomine Abjathar, qui jugulato patre factus est princeps sacerdotum, & hic propter magistratum diù obtentum notior erat, ita Beda, Salian. Marian. & Eman. Sà. Nisi malis dicere cum Jansen. Tolet. Salmer, & Sanc. tàm patrem, quàm filium binomios fuisse, quod confirmatur ex 1. Par. 15. & 18. ubi regnante Davide dicuntur fuisse Sacerdotes modo Sadoc, & Abjathar, modo Sadoch, & Achimelech.

Cap. 28. v. 13. [Deos vidi ascendentes de terra,] sunt verba Pythonissæ videntis Samuelem, & deinde v. 14. ait: [Vir senex ascendit,] loquitur verò de eodem: cur igitur vocat Samuelem modo Deos, modo senem? Respondeo: Phrasis Hebrea sæpè utitur plurali pro singulari ad designandam personæ dignitatem, sic Exod. 32. de unico vitulo dicitur: [Hi sunt Dii tui,] & manifestè colligitur hæc explicatio ex Saulis responsione, qui bene intellexit Pythonissam de uno locutam fuisse, ideoque interrogat: [Qualis est forma ejus?] tunc ipsa relicto numero plurali subjungit: [Vir senex.] FR. V. in Hierol. *Dii*.

Ibid. v. 19. [Cras autem tu, & filii tui mecum eritis.] Quomodo hoc verum esse poterat; nam Saul damnatus fuit, ut colligitur ex 1. Par. 10. v. 13. [Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eo quod prævaricatus sit mandatum Domini.] Samuel è contra erat in loco salutis. Respondeo, illa verba solum denotant, Saulem è vivis excessurum, & aggregandum numero reliquorum defunctorum; & licèt aliqui, inter quos Lyra, dubitent de Saulis damnatione, nihilominus omnes ferè Sancti Patres id affirmant; ita Hier. Ambr. Aug. & recentiores Doctores.

Cap. 29. v. 3. [Num ignoratis David, qui fuit servus Saul regis Israel, & est apud me multis diebus, vel annis?] Sunt verba Regis Achis, apud

apud quem tamen David quatuor tantùm mensibus mansit, ut colligitur ex cap. 27. hujus libri, Respondeo. Rex Achis mentitus fuit, ut magis exploratam redderet Davidis fidem, ita Sanct. At Salianus ait, Regem nequaquam mentitum, sed sub disiunctione locutum fuisse. Vel denique possunt hæc verba intelligi de tempore, quando David in prima fuga venerat ad Achis, & simulata stultitia dicesserat.

Cap. 31. v. 6. [Mortuus est ergo Saul, & tres filii ejus, & armiger illius, & universi viri ejus in die illa pariter.] Hoc videtur falsum: nam infra 2. Reg. 1. v. 4. dicit textus: [Fugit populus ex prælio, & multi, corruentes è populo mortui sunt.] Ergo multi non tamen universi cæsi sunt. Respondeo. Verum est non omnes corruisse, nam multi evaserunt. At Textus hìc loquitur de viris Saulis familiaribus, nimirum, de aulicis, ac de militibus regiam personam custodientibus, qui omnes corruerunt.

EX LIBRO II. REGUM.

Cap. 2. v. 10. [Duobus annis regnavit:] loquitur scriptura de Jesboseth, qui tamen, ut versu seq. colligitur, regnavit septem annis cum dimidio. Respond. illi duo anni intelliguntur de eo tempore, antequam bella inter ipsum, & David exorirentur; nam postea adhuc quinque annis cum dimidio regnavit, ut docent Genneb. Abul. Serar. Tor. & Salian. unde Textus loquitur de annis pacificis; nam reliqui quinque cum dimidio fuerunt turbati.

Cap. 4. v. 2. [Duo autem viri principes latronum erant filio Saul.] Cur isti duo vocantur latrones, si legitimum regem comitabantur? Respondeo, milites appellatos fuisse antiquitus latrones, teste Varrone, quasi laterones, eo quod latera Principis stiparent; & Vig. 12. Æneid. Plaut. in mil. glor. Act. 1. scen. 1. in fine, nomine latronum milites intelligunt. Confirmatur ex versione septuaginta: Ἡγούμενοι συστρεμμάτων. Nimirum *Ductores Turmarum*. Similia habet Chaldæus.

Cap. 6. v. 10. [Sed divertit eam in domum Obededom Gethæi.] Iste Obededom fuit Levita, quomodo ergo erat ex Geth Philistæorum civitate? Respondeo, vocatur Gethæus à loco habitationis, quia ejus pater, ut vult Vatab. & Serar. vel ipsemet exulavit in Geth cum Davide, & Abjatharo Pontifice, ita Abul. & Salian.

Ibid. v. 20. [Nudatus est quasi si nudetur unus de scurris.] Versu vero 14. dicitur: [Porrò David erat accinctus Ephod lineo, seu stola byssina, ut habetur 1. Par. 15. ergo non erat nudus. Respondeo. David nudatus est veste extima, & regali paludamento, & indutus est Ephod lineo ad modum Levitarum.

Cap. 8. v. 18. [Filii autem David sacerdotes erant,] quod non concordat cum cap. 18. lib. 1. Par. ubi dicitur: [Filii David primi ad manum regis.] Obstat etiam, quod ex Tribu Juda non poterant eligi sacerdotes. Respondeo, nomen sacerdotis aliquando usurpatur pro Principe, qui apud Regem sit adeò familiaris, sicut Sacerdos apud Deum; undè familiares, & primi in aula dicuntur per Catachresim Sacerdotes, & sic Græca lectio vertit, Αὐλάρχαι, idest, *Aulæ principes*. Sic etiam Deut. cap. 19. v. 22. Primogeniti familiarum vocantur sacerdotes, & tamen tunc temporis nondum erant consecrati filii Aaron.

Cap. 10. v. 18. [Et occidit David de Syris septingentos currus, & quadraginta millia equitum.] Contra verò 1. Par. 19. v. 18. [Interfecit David de Syris septem millia curruum, & quadraginta millia peditum.] Respondeo, textus loquitur metonymicè, quando numerat septem millia curruum; accipit enim rem continentem pro contenta; nam ex illis quadraginta millibus equitum, quos numerat liber Regum, multi curribus invecti pugnabant. Denique pedites recensiti in lib. Paralip. supplentur, eo quod deerant in lib. Reg. itaque in hoc bello cæsi sunt octoginta millia armatorum, præter nobiliores illos, qui septingentis curribus vehebantur. Ex utroque enim Textu colligendus est cæsorum numerus, ut ait Marian. & alii.

Cap. 13. v. 13. [Quin potius loquere ad regem, & non negabit me tibi,] sunt verba Thamar ad fratrem Amnon. Sed hoc erat contra Dei legem; nam Levit. 18. v. 9. prohibetur connubium fratris cum sorore, licèt sint ex diversa matre. [Turpitudinem sororis tuæ ex patre, sive ex matre, quæ domi, vel foris genita est, non revelabis.] Respondeo. Thamar nata fuerat ex matre gentili, nimirum, ex filia regis Gessur, ubi hujusmodi connubium licitum erat, unde legis divinæ ignara putabat id etiam Hæbreis licitum esse, ita Abul. & Cajet. Vel dici potest, puellam quæsivisse hujusmodi effugium, ut nuptiarum promissione eludere, vel saltem retardare potuisset fratris insaniam, ita Sanct.

Cap. 15. v. 7. [Post quadraginta annos dixit Absalom ad regem David.] Si David regnavit solum quadraginta annos, quomodo hæc propositio vera esse potest? Respondeo igitur omissa opinionum varietate, & dico hos annos sumpsisse principium à prima Davidis unctione, quæ incidit in annum nonum ante Saulis mortem, undè hæc rebellio facta fuit anno 31. regni Davidis, ita Salian. Qui verò existimant Saulem regnasse tres tantùm annos, ajunt hos annos sumere principium ab ipsa Saulis electione, utpotè æra vulgari, & secundùm hos Auctores rebellio facta fuit anno 37. regni Davidis, quibus si addas tres Saulis, erunt quadraginta.

Cap. 18. v. 6. [Factum est prælium in saltu Ephraim.] Certum est autem hujusmodi prælium commissum fuisse trans Jordanem, ut colligitur ex cap. sup. v. 24. & cap. seq. v. 15. ubi dicitur David post hoc prælium trajecisse Jordanem, cur igitur locus iste vocatur saltus Ephraim, cum tribus Ephraim tota consederit cis Jorda-

danem? Respondeo, saltus hic dictus est Ephraim ab insigni clade, quam Ephraimitæ rebelles hic acceperant, ut narratur Jud. 12. ita Abul. & & Sanct.

Ibid. v. 18. [Dixerat enim, *nempè*, *Absalom*, non habeo filium. Contradicit cap. 14. hujus libri, v. 27. [Nati sunt Absalom filii tres, & filia una.] Respondeo, vel jam tunc mortui erant, ut plerique asserunt; vel certè titulum hunc erexerat, cum nullum adhuc filium haberet, ita Sanct.

Cap. 19. v. 20. [Idcirco hodie primus veni de omni domo Joseph.] Sunt verba Semei descendentis in occursum David, veniamque ab eo petentis; at Semei, ut habetur suprà cap. 16. erat de cognatione Saul, ergo de domo Benjamin. Resp. Tota domus Israel in Scripturis sæpè vocatur domus Joseph. Sic Ps. 79. [Qui regis Israel intende, qui deducis velut ovem Joseph.] Similia habentur Psalm. 76. & 80. & Zach. 10. Ratio hujus est, quia in Ægypto celebriùs erat nomen Joseph, quàm Israelis: Joseph enim fratribus suis loco patris fuit. Denique Joseph acquisierat primogeniti dignitatem, ut habetur 1. Paral. 5. [Ruben fuit primogenitus, sed cum violasset thorum patris sui, data sunt primogenita ejus Josepho.

Cap. 21. v. 2. [Porrò Gabanoitæ &c. erant reliquiæ Amorrhæorum.] Contra verò Josue 11. v. 18. dicuntur fuisse ex genere Hevæorum. Respondeo. Amorrhæi, utpotè omnium populorum terræ promissionis potentissimi, nomen reliquis nationibus communicarunt, unde omnes Palæstini vocabantur Amorrhæi, ita Genes. 15. [Nondum impletæ sunt iniquitates Amorrhæorum,] & Amos 2. [Ego autem exterminavi Amorrhæum.

Ibid. v. 8. [Et quinque filios Michol filiæ Saul, quos genuerat Hadrieli.] Maxima insurgit difficultas in hoc Textu; nam in primis Michol fuit sterilis, 2. Reg. 6. v. 23. [Michol non est natus filius.] Secundò Michol nunquam juncta fuit Hadrieli; sed ejus soror Merob. Respondeo. Cajet. & alii dicunt locum istum corruptum fuisse, & pro Michol legendum esse Merob. Alii verò dicunt, hos quinque filios, Merob jam defunctæ adoptatos fuisse ab illius sorore Michol, quæ liberis carebat; vocantur autem filii Michol, quia ab ipsa tamquam veri filii tractabantur, ita S. Hieron. in tradition.

Ibid. v. 19.] Tertium quoque fuit bellum in Gob contra Philisthæos, in quo percussit Adeodatus filius Saltus polymitarius Bethlehemites Goliath Gethæum.] Constat tamen Goliath occisum fuisse à Davide, ita 1. Reg. 17. Respondeo, istum fuisse fratrem alterius Goliath, ut manifestè colligitur ex 1. Paral. 20. v. 5. [Percussit Adeodatus filius Saltus Bethlehemites fratrem Goliath Gethæi] & fusè ostendit Salian. qui ait Adeodatum ab hebræo conversum fuisse nomen Elcana, qui inter fortissimos Davidis numeratur.

Cap. 23. v. 11. [Erat quippè ibi ager lente plenus.] Diversa habentur 1. Paralip. 11. v. 13. ubi de hac eadem pugna fit mentio his verbis: [Erat ager regionis illius plenus hordeo.] Respondeo. Vel erat utroque semine plenus: nam una pars hordeo erat sata, altera verò lentem continebat. Vel in aream comportata fuerat messis utriusque, ita Cajet. Hugo, Vatab. Undè in agrum illum asportati fuerant manipuli tam hordei, quàm lentis, ita fatetur accepisse à suis majoribus Rabbi David hujus loci commentator.

Cap. 24. v. 9. [Et inventa sunt in Israel octigenta millia virorum fortium, qui educerent gladium, & de Juda quingenta millia pugnatorum.] Hic numerus non concordat cum eo, qui assignatur 1. Par. 21. ubi sic legitur: [Inventus est omnis numerus Israel mille millia, & centum millia virorum educentium gladium: de Juda autem quadringenta septuaginta millia bellatorum.] Respondeo, Joab invitus hoc regis imperium exequebatur; unde nec tribum Levi, nec Benjamin numeraverat; imo territus plaga è cœlo immissa, destitit à populi numeratione; ipse etiam David jusserat supersederi, interea tamen pergebant adhuc alii Principes, qui in remotioribus tribubus censui præerant; unde antequam illis innotuisset regis inhibitio, collegerant alia trecenta millia virorum ex Israel. Contra verò tribus Juda, ideò minor ab ipsis assignatur, quia aliquid detraxerant; Joab autem, utpote ex ea tribu, potiùs eam auxerat. Itaque census, quem meminit liber Regum, fuit à Joab exhibitus, qui negligentior fuit in numerandis aliis tribubus. Census verò relatus in libro Paral. collectus fuit à cæteris Ducibus, qui etiam in hac populi numeratione adjuvabant ipsum Joab. Ita Cajet. & Sanct.

EX LIBRO III. REGUM.

CAp. 3. v. 12. [Dedit tibi cor sapiens, & intelligens in tantum, ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.] Hæc Dei promissio habet aliquam difficultatem; nam Salomon non fuit sapientior Adamo, & multis Prophetis, qui ante ipsum fuerunt; imò nec sapientior Christo Domino, ejusque Matre, ac Apostolis, qui post Salomonem extiterunt. Respondeo. Aliqui putant solum fieri comparationem cum Regibus Israel, quorum sapientissimus fuit Salomon. Aliqui dicunt, hic sermonem esse de hominibus vulgari modo procreatis, ac de sapientia naturali, quæ infusa fuit Salomoni, non verò de supernaturali, ita Justin. Mart. q. 25. ad Orthodox. Clem. Alex. lib. 1. strom. Aug. lib. 8. de Civit. Dei cap. 48. Philo in vita Moys. l. 1. Perer. in cap. 1. Exod. q. 7.

Cap. 4. v. 4. [Sadoc autem, & Abjathar Sacerdotes.] Quomodo erant Sacerdotes, si c. 2. hujus libri dicuntur ejecti à Salomone in exilium? Respondeo. Hic non recensentur Ministri à solo Salomone constituti; sed etiam interseruntur aliqui à Davide designati, licèt fuerint postea ejecti.

Cap.5.v.4. [Nunc autem requiem dedit Dominus Deus meus mihi per circuitum, & non est satan, neque occursus malus.] Sunt verba Salomonis dicta ad Regem Tyri, quæ tamen videntur contraria cap. 11. v. 25. hujus libri, ubi loquens Textus de Adad ait: [Eratque adversarius Israeli cunctis diebus Salomonis. Respondeo. Iste Adad rebellis surrexit tunc, quando ipse etiam Salomon à Deo deficiens in Idololatriam prolapsus est: ita Cajet. Dionys. Carth. Lyran. Abul. & Sanct. unde in tanti sceleris pœnam id accidit.

Cap.7.v.13.] Tulit Hiram de Tyro filium mulieris viduæ de tribu Nephtali.] Hic tamen, 2.Paral.2. dicitur natus ex matre, quæ erat de filiabus Dan. Insuper vocatur Pater Regis Tyri, & cap.4. vocatur etiam Pater Salomonis. Respondeo, natus hic erat ex matre de tribu Dan, at ex Patre de tribu Nephthali. Appellatur autem Tyrius ob diuturnam habitationem, & artis suæ exercitium in illa Civitate. Ita S.Hieron. & Marian. Dicitur denique Pater Salomonis, & Regis Tyri, quia ob ejus eximium magisterium vocitabatur ab eis Pater.

Ibid. v. 15. [Finxit duas columnas æreas, decem, & octo cubitorum altitudinis columnam vnam.] Diversa mensura assignatur 2. Paral. 3. ver. 15. [Duas columnas, quæ triginta, & quinque cubitos habebant.] Respondeo, juxtà Vilal. Cajet. & Abul. in hoc numero majori comprehenduntur bases, capitella, & lilia, & sic crescit altitudo.

Ibid.v.26. [Duo millia batos capiebat.] At lib. 2. Paral. c.4. ait Textus: [Capiebat tria milia metretas.] Quæ mensura cum sit eadem cum bato sequitur contradictio in Textibus. Respondeo, bati vulgares erant tertia parte minores batis sacris, de quibus hìc loquitur Textus, & sic per consequens erant etiam majores metretis, ita Marian. Vel dicamus cum Eman. Sà, licèt caperet tria millia; nihilominus duo tantùm millia infundi solitum fuisse. Nam usque ad orificium capiebat tria milia metretas. Sed Rabbini clariùs concordant hos sensus: dicunt enim, quod capiebat duo millia liquidorum, ut colligunt ex paraphrasi chaldæa; siccorum vero capiebat tria millia, quia horum mensura sit conferta, ac ad culmen coagitata, ut docet experientia.

Cap. 9. v. 11.] Tunc dedit Salomon Hiram viginti oppida in terra Galileæ.] Hæc concessio videtur contra Dei præceptum. Lev. 25. [Terrra non vendetur in perpetuum, quia mea est.] Respondeo, Salomon non concessit Regi Tyrio has Civitates quo ad dominium; sed solum quo ad usum, nempè, ut fructus illarum tandiù perciperet, usq; quò recuperasset impensas ab ipso factas.

Cap.11. v. 13. [Tribum unam dabo filio tuo propter David servum meum.] Et tamen cap. sequ. legimus, tribum etiam Benjamin adhæsisse Roboamo filio Salomonis. Insuper certum est ex 2. Paral. 11. Sacerdotes, ac Levitas universos transiisse ad Judam. Respondeo. Tribus Benjamin utpotè implexa, & vicina tribui Judæ, ei adhæsit; sed quia adeò numero accisa erat, ut ad sexcenta virorum capita delapsa sit, comparatione reliquarum tribuum vix nomen tribus retinuerat; imò in tribum Juda transierat, & sub ejus nomine perpetuò comprehensa erat, sicut & alii multi reliquarum tribuum, qui vel ante captivitatem Assyriacam, vel post Babylonicam se tribui Judæ conjunxerant, relicto propriarum tribuum nomine, omnes dein appellati sunt Judæi. Colligitur hoc ex cap. seq. v. 17. [Super filios autem Israel quicumque habitabant in Civitatibus Juda regnavit Roboam.

Cap.15.v.2. [Maacha filia Absalom.] Constat tamen filiam unicam Absalomis appellatam fuisse Thamar. Unde S.Hieron. putat hìc esse sermonem de Davidis filio, sed de alio, cui nomen Abessalom. Respondeo tamen, hoc cognomen videtur fuisse commune filiabus primogenitis in regno Gessur; unde etiam mater Absalomis vocabatur Maacha. 2.Reg.3.v.3.

Ibid.v.5. [Eò quòd fecisset David rectum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Uriæ.] Ter peccasse Davidem constat ex Sacra Scriptura. Primò, quando neci destinavit universam Nabalis familiam. Secundò, quando sæviit promiscuè in Ammonitas. Tertiò, quando numeravit populum, ut ipsemet fatetur. Cur igitur asserit hìc Sacer Textus, excepto sermone Uriæ, nunquam Davidem declinasse à preceptis divinis? Respondeo, Deus hìc loquitur, ac judicat humano more, quo non existimantur peccata ea, quæ honesto aliquo prætextu, vel virtutis apparentis velamine conteguntur. Nam ira in Nabal, & in Ammonitas velatur tegmine vindictæ justæ, ac numeratio populi prætextu religiosi tributi pro Templo; hæc itaque peccata Deus non vult evulgare, contentus, ut judicio privato ipsius peccatoris cognoscantur. Adulterium verò, & homicidium enormia quidem peccata ab omnibus judicabantur. Unde secundum populi existimationem, hoc unicum contra Uriam scelus gravissimum erat.

Cap.16.v.7. [Ob hanc causam occidit eum. Hoc est Jehu filium Hanani Prophetam.] Quomodo igitur Jehu post quadraginta annos occurrit Regi Josaphat, ut habetur 2. Par. 19. v.1. [Reversus est autem Josaphat rex Juda in domum suam pacificè in Jerusalem, cui occurrit Jehu filius Hanani Videns.] Respondeo, fuisse diversos omninò, licet nomina parentum, & filiorum sint eadem, ita Sanct. Sed in textu Hebræo nulla surgit difficultas, nam illud *Occidit eum* refertur ad Jeroboam, & non ad Jehu: desunt enim alia verba *Hoc est Iehu*, qui adhuc vivebat tempore Josaphat Regis.

Cap.21.v.24. [Si mortuus fuerit Acab in Civitate, comedent eum canes; si autem in agro, comedent eum volucres cœli.] Contrarium asseritur cap. seq. v.37. nimirum, ejus corpus sepultum fuisse in Samaria; canes verò solum linxisse ejus san-

ginem. Respondeo. Deus remisit aliquid severitate judicii propter subsecutam pœnitentiam. Unde in fine hujus capitis ait Dominus Eliam: [Nonne vidisti humiliatum Achab coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus ejus; sed in diebus filii sui.] Qui occisus fuit, ac canibus projectus; ita 4. Reg. 9. v. 24.

... 2. v. 15. [Ascende, & vade prosperè, & tradet Dominus in manus regis.] Hæc Prophetia Micheæ non solum fuit falsa; sed insuper ipse Rex in prælio fuit occisus. Respondeo. Micheas ironicè loquebatur, quod optimè percepit Rex, ex gestu, vel ex modo loquendi. Unde adjurat ... ea Prophetam, ut seposita fictione, vera apertè loquatur, his verbis: [Dixit autem rex ad eum: iterum, atque iterum adjuro te, ut non loquaris mihi, nisi quod verum est,] quod præstitit deinde Propheta v. 17. nuncians ei necem.

Ibid. v. 34. [Vir autem quidam tetendit arcum in incertum sagittam dirigens, & casu percussit regem Israel inter pulmonem, & stomachum.] Aliter loquitur Textus 2. Par. cap. 18. v. 33. [Inter cervicem, & scapulas.] Respondeo, primus Textus loquitur de vulnere facto in ingressu sagittæ; secundus verò Textus loquitur de egressu ejusdem sagittæ. Telum enim ex inferiori loco missum, ac per armorum commissuras ingressum, sursum versus inter cervicem, & scapulas prorupit. Textus hebraicus concordat; nam in utroque loco legit *Inter ligaturas, & thoracem*, quare Vulgata in libris Regum asserit vulnus fuisse in stomacho, ubi solet ligari armatura. In Paralipomenon verò in scapulis habet, ubi etiam solent esse armorum ligaturæ.

EX LIBRO IV. REGUM.

Cap. 8. v. 10. [Dixitque ei Elisæus: Vade, dic ei sanaberis.] Statim verò subjungit: [Porrò ostendit mihi Dominus, quia morte morietur.] Hæc contraria sunt omninò. Respondeo, vel ironicè loquitur in primo Textu, vel certè ad mentem interrogantis respondet; quærebat enim, an morbus esset lethalis, cui Propheta vera respondit; nam rex convaluit ex illa infirmitate, qua minimè extinctus fuit; sed violenta suffocatione ab externa causa, ut patet ex vers. 15. ita Cajet. & Sanc. Sunt ergo duo responsa, quæ ad diversas causas referuntur.

Ibid. v. 26. [Viginti duorum annorum erat Ochozias, cum regnare cœpisset.] Contra verò 2. Paral. 22. v. 2. [Quadraginta duorum annorum erat Ochozias, cum regnare cœpisset.] Pro solutione hujus difficultatis necessariò agnoscendum est mendum in Libris Paral. ut ait Cajet. & Torniel. quod provenire potuit ex notis hebraicis vitiatis; nam pro Caf, & Beth, idest 22. posuerunt Mem, & Beth, idest 42. ut notavit Mariana in hunc locum; unde noster Textus Arabicus manuscriptus, quo utimur, legit etiam in lib. Paral. *Viginti duorum*. Nisi enim hanc admittas responsionem, cogeris concedere filium biennio seniorem patre suo; nam Joram pater Ochoziæ mortuus est quadragenarius, ut habetur 2. Paral. 21. v. 20. & 4. Reg. 8. v. 17.

Cap. 13. v. 19. [Si percussisses quinquies, aut sexies, sive septies, percussisses Syriam usque ad consumptionem.] Et tamen idem Propheta paulò ante dixerat: [Percutiesque Syriam in Aphec, donec consumas eam.] Respondeo. Propheta locutus est conditionatè, nimirum, si rex fecisset, quod Deus prærequirebat tanquam signum, nempè, septenam percussionem, quam conditionem rex neglexit; ita Abul. Cajet. Suar. Vasq. & Arrub. qui hoc exemplo probant Deum multa prænoscere scientia conditionata, quæ nunquam futura sunt; licèt essent quidem futura, si poneretur conditio.

Cap. 15. v. 7. [Sepelieruntque eum cum majoribus suis in civitate David,] libro verò 2. Paral. cap. 26. [Sepelierunt eum in agro regalium sepulcrorum, eo quod esset leprosus.] Respondeo Azarias Rex sepultus quidem fuit propè regum sepulchra; sed non in communi sepulchro, eò quòd esset leprosus, quasi mortuorum ossa horrerent lepram etiam in regio corpore.

Cap. 18. v. 2. [Viginti novem annis regnavit.] Loquitur Textus de Rege Ezechia; qui tamen viginti septem annis solum regnavit, ut manifestè constat. Tantum enim temporis fluxit à morte patris ejus úsque ad obitum ipsius Ezechiæ. Respondeo. Textus commemorat duos etiam annos, quibus simul cum patre regnaverat.

Cap. 25. v. 7. [Vinxitque eum catenis, & adduxit in Babylonem.] Loquitur Textus de captivitate Regis Sedeciæ, de quo prædixerat Ezechiel Propheta c. 12. v. 13. [Adducam eum in Babylonem terram Chaldæorum, & ipsam non videbit.] Quomodo igitur adductus in Chaldæorum regionem, ipsam tamen non vidit? Respondeo, verè Sedecias Babylonem, ac Chaldæam non vidit; nam oculis orbatus eo ductus fuit, unde Prophetæ vaticinium adimpletum fuit.

EX LIBRO I. PARALIPOMENON.

Cap. 2. v. 15. [Septimum David.] Numerat scriptura filios Isai, quos asserit fuisse septem; & tamen 1. Reg. 16. v. 10. numerantur octo [Adduxit itaque Isai septem filios suos coram Samuele, & ait Samuel ad Isai: Non elegit Dominus ex istis.] Inter istos non fuit David, ergo erant octo. Respondeo, Isai præter istos septem filios, habuit alium adoptivum, nempè Jonadab filium Sammaa, idest, nepotem ex tertio filio; ita Magister Hist. Scholast. & Ruper. Alii tamen dicunt, scripturam hìc non ponere numerum completum, præsertim cum nihil faciat ad historiam.

Cap. 3. v. 5. [Porrò in Hierusalem nati sunt ei filii Simmaa, & Sobab, & Nathan, & Salomon quatuor de Bersabee.] Quomodo igitur Salomon Prov. 4. asserit se fuisse unigenitum coram matre sua? Respondent aliqui, Salomonem fuisse

verè unigenitum ex Davide; nam alii tres filii geniti fuerunt ex Uria priori marito, quos tamen David sibi adoptaverat. Sed hæc responsio non subsistit: nam Nathan, ex quo S. Lucas deducit Christi genealogiam, verè fuit filius naturalis David. Insuper filius natus ex adulterio impedit, ne Salomon adhuc dicatur unigenitus matris suæ. Respondeo igitur cum Saliano, & aliis ab ipso citatis. Omnes isti numerati in Textu verè fuerunt filii naturales David. Salomon verò vocatur unigenitus, quia tanquam unigenitus longè fuit dilectissimus, ac in matris gremio versatus: unde Septuaginta transtulerunt: *Unicè dilectus*.

Cap. 21. v. 12. [Aut tribus annis famem.] Contra verò 2. Reg. 24. v. 13. [Aut septem annis veniet tibi fames.] Respondeo, aliqui agnoscunt mēdum in Libro Regum, quod irrepsit ex similitudine vocum hebraicarum, quibus ternarius, & septenarius significantur. Certè Septuaginta etiam in lib. 2. Regum ponunt tres annos: eundem annorum numerum habet Textus Arabicus manuscript. nostræ Congregationis. Probatur etiam ratione; nam in aliis flagellis per ternarium numerum procedit Scriptura, scilicet tres dies, tres menses: verisimile est id etiam accidisse quoque in annis. Sanctius excusat hunc errorem dicens, Prophetam initio proposuisse famem septem annis; sed horrescente Davide, mitioremque pœnam petente, ad triennii spatium coarctatam. Nec omittendam existimo Rabbinorum conciliationem, qui dicunt septem annorum famem minari, quia jam præcesserant tres anni, & alios tres futuros minatur Propheta, quibus addendus alter annus necessarius ad terræ culturam, qui omnes conficiunt annos septem: ità R. David Kimchi.

Ibid. v. 13. [Melius est, ut incidam in manus Domini.] Contrarium optabat sancta mulier Susanna Dan. 13. [Melius est mihi incidere in manus vestras.] Idemque comprobatur Eccles. 2. Respondeo; David loquitur de pœna temporali, & corporali. Susanna verò, & Ecclesiast. loquuntur de pœna æterna, & malo spirituali, nimirum, de morte animæ.

Ibid. v. 25. [Dedit ergo David Ornan pro loco siclos auri justissimi ponderis sexcentos.] Ast 2. Reg. ultim. v. 24. aliud pretii genus assignatur: ibi enim dicitur: [Emit David aream, & boves argenti siclis quinquaginta.] Respondeo, pro parva area ad altare condendum necessaria, & pro bobus dedit quinquaginta siclos argenteos; at verò pro reliqua area, quam templo destinaverat vastam, & amplam, addidit postmodum sexcentos aureos siclos. Aliter tamen conciliant hos textus Rabbini, ajunt enim totum populum contribuisse, & sic unaquæque tribus obtulit quinquaginta siclos, qui omnes conficiunt sexcentos. Ad id verò, quod dicitur fuisse aureos, & alibi argenteos, facilis est responsio; nam fuerunt sicli argentei, sed ad pondus siclorum aureorum, continebant enim idem pondus, ut exprimunt verba; nam non asseritur fuisse aureos siclos; sed *Auri justissimi ponderis*, & sic illud *Auri* non refertur ad siclos, sed ad pondus.

EX LIBRO II. PARALIPOMENON.

CAp. 1. v. 13. [Venit ergo Salomon ab excelso Gabaon in Jerusalem coram tabernaculo fœderis.] Et tamen hoc eodem cap. v. 3. manifestè asseritur tabernaculum fuisse in Gabaon. Resp. certum est tabernaculum fuisse non in Jerusalem, sed in Gabaon; de hoc enim dubitare non possumus, sed legendus est Textus juxta hebraicam versionem, *De coram tabernaculo*. Confirmatur lectione Septuaginta interpretum, qui legunt: *A facie tabernaculi*.

Cap. 2. v. 2. [Præpositosque eorum tria millia sexcentos. [Alius diversus numerus Præpositorum assignatur 3. Reg. 5. ubi numerantur tria millia trecenti. Respondeo, in libro Regum præter missos fuisse Præpositos superiores, qui Præpositis inferioribus præerant; & hi trecenti erant, ac in isto lib. Paralip. supplentur.

Cap. 8. v. 2. [Civitates, quas dederat Hiram Salomoni.] Contrarium dictum est supra 3. Reg. 9. Salomonem dedisse Hiramo viginti civitates. Respondeo, illud *dederat*, idem est, ac *reddiderat*. Nam ibi diximus illas Civitates ad tempus data fuisse Hiramo.

Cap. 14. v. 2. [Asa, &c. *subvertit* altaria peregrini cultus, & excelsa.] Atqui 3. Regum 15. dicitur: [Non abstulit excelsa.] Quomodo hæc inter se conveniunt? Resp. Duplicis generis erant apud Judæos excelsa, nimirum, altaria, & templa in locis altioribus. Quædam prophanis idolis erant erecta, hæc omnia subvertit Asa; alia Deo verò erant dicata, quod etiam illicitum erat; nam Jerosolymis tantùm pro cultu divino templum statutum erat; hæc non evertit. Unde licèt prophana templa purgaverit; non tamen funditùs evertit: quod causæ fuit, ut postmodum Idolorum cultui restituita fuerint ab aliis successoribus.

Cap. 15. v. 17.] Cor Asa erat perfectum cunctis diebus ejus.] Quod videtur falsum; nam reprehenditur à Propheta infrà cap. 16. quem in carcerem misit; insuper multos occidit injustè; denique in infirmitate Dominum non quæsivit. Respondeo: Textus hìc solùm loquitur de perfectione quo ad externum cultum unius Dei: nam licèt in aliis peccaverit, Idola tamen non coluit.

Ibid. v. 19. [Bellum verò non fuit usque ad trigesimum quintum annum regni Asa.] Hoc contradicit supranarratis cap. 14. ubi dicitur Zara cæsus ab Asa; ergo fuit bellum. Respondeo, hic computus annorum non sumitur ab initio regni Asa, sed ab initio regni Judaici, nimirum, à morte Salomonis, quando sejunctum fuit ab Israelitico. Ita Hebræi, Torniel. Salian. Ann. 3095. Sanct. 3. reg. 13. Marian. cap. 16. v. 1. Nam hoc etiam modo intelligendus est Textus sequentis capitis, ubi dicitur Baasa Rex Israel ascendisse in Judam anno 36. regni Asæ; nam tunc erat annus 16. ipsius regni, ut patet ex 3. Reg. 16.

ubi

ubi dicitur Bassa è vivis excessisse ann.26. regni Asæ, quomodo igitur potuisset an.36. post mortem, nimirum, decertare? Computus ergo annorum sumendus est ab initio regni judaici: nam ex mutatione regnorum sæpè nova surgit æra.

Cap.21. v.12. [Allatæ sunt autem ei litteræ ab Elia Propheta.] Qui tamen jam à novennio ex hominibus abreptus fuerat: quomodo igitur litteras, in quibus contra Joram plaga continebatur, scribere potuit? Respondeo has litteras missas fuisse per Angelum, vel hominem quempiam è Paradiso terrestri: ita Hebræi, Lyran. Bell. & alii. Vel scriptæ fuerunt ab ipso Elia adhuc vivente, & futurorum præscio, ut postea statuto tempore darentur Joramo.

Cap.34. v.28. [Infereris in sepulcrum tuum in pace.] Atqui Josias in prælio occisus fuit sagitta; ergo hæc prophetia non fuit adimpleta. Respondeo. Propheta non loquitur de privata, sed de publica regni pace, ac prosperitate, quæ tunc maximè vigebat, quando Josias extra sui regni fines profectus fuerat cum exercitu obviam Ægyptiorum Regi.

Cap.36.v.9. [Octo annorum erat Joachim cum regnare cœpisset.] Qui tamen 4. Reg. 24. dicitur decem, & octo annorum fuisse. Respondeo, regnaverat una cum patre decem annos; defuncto verò patre solus regnare cœpit agens annum decimum octavum, & secundum hanc explanationem regnavit tribus mensibus, ac decem diebus.

EX LIBRO TOBIÆ.

CAp.4. v.11. [Quoniam eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat?] Quomodo hoc stare potest cum eo, quod dixit Divus Paulus 1. Corinth. cap.13. [Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest?] Respondeo eleemosyna dispositivè liberat à peccato; impetrat enim gratiam majorem, qua peccator provehatur ad consequendam charitatem. Ita S.Thom. Alber. Scot. Gab. Dur. Cajet. & alii. Potest etiam eleemosyna id præstare formaliter, si cætera adsint, nempè Fides, Spes, Charitas, Pœnitentia. Vide S. Aug. de verb. Dom. in Luc. ser. 30. FR. v. in Hierol. *Eleemosyna*.

Cap.5. v. 18. [Ego sum Azarias Ananiæ magni filius. [Hæc sunt verba Angeli ad Tobiam, quæ proferri non possunt sine mendacii nota, unde Vvitacherus lib. 1. contra Edmundum Campianum asserit Angelum mentitum fuisse; sed hoc absit. Respondeo igitur. Angelus præferens similitudinem Azariæ poterat quidem dicere se esse Azariam, sicut Gen.31. Angelus præferens Dei similitudinem, ajebat: [Ego sum Deus,] ut concedit Calvinus magister supradicti Vvitacheri. Secundò, si respicimus nominis significationem, vera dicebat Angelus; nam Azarias significat auxilium Dei, quod verè præstare venerat Tobiæ; erat autem filius Ananiæ, quod nomen significat gratiam, vel donum Dei. Angelus enim erat gratiæ filius. Unde notat S. Gregor. hom. 33. in Euang. Angelos ex se nulla habere nomina; sed ea sortiri ratione ministerii, quo aliquando funguntur.

Cap.6. v.8. [Cordis ejus particulam si super carbones ponas, fumus ejus extricat omne genus dæmoniorum.] Versu verò 19. non cordis, sed jecoris mentionem facit. [Ipsa autem nocte incenso jecore piscis fugabitur dæmonium. Respondeo utraque pars tam cordis, quàm jecoris habebat talem virtutem fugandi dæmonium, non quidem naturalem, nec supranaturalem, ut aqua benedicta; sed solum id præstabat, ut signum quoddam. Ad positionem enim illius combustionis vi Angelica fugabatur dæmonium, ut clarè patet ex cap.8. [Tunc Raphael Angelus apprehendit dæmonium, & religavit illud in deserto.

Cap.9. v.3. [Vadas ad Gabelum in Rages civitatem Medorum.] Quomodo Tobias junior mittebat Angelum in Rages, in qua ipsi jam erant, ut colligitur ex cap.3. ibi namque manebat sponsa? Respondeo. Rages est nomen commune tam civitati, quàm regioni, sicut Neapolis in Italia significat tam regnum, quàm civitatem. Tobias igitur, & Angelus erant in regione Rages in civitate, quæ vocabatur Ecbatanis; Gabelus autem habitabat in ipsa civitate Rages, ad quam mittebatur Angelus.

EX LIBRO JUDITH.

CAp.8. v.1. [Judith vidua filia Merari] Sequitur textus narrando ejus genealogiam, quam deducit ad Simeonem filium Ruben. Sed surgit difficultas: nam Simeon non fuit filius, sed frater Ruben, ita Genes.29. Respondeo, pro *Ruben* legendum esse Israel, ut vertit Græcus τῦ Ἰσραὴλ. Idem habet Arabicus nostræ Congregationis; ita etiam sentiunt S. Fulg. Episc. lib.2. c.14. Bellar. lib.1. de verbo Dei cap. 12. arg. 12. Errorem hic agnoscunt Serar. & Mar. nam Judith fuit ex tribu Simeon.

EX LIBRO ESTHER.

CAp.3. v. 1. [Aman de stirpe Agag.] Hic fuit Amalecitarum Rex captus à Saule 1. Reg. 15. ita Joseph. Ruper. Cajet. Lyran. At quomodo infrà cap. 16. ver. 10. Aman dicitur Macedo? [Aman filius Amadathi, & animo, & gente Macedo.] Respondeo. Majores ejus fortassè ex strage Amalecitarum profugi in Macedoniam secesserunt; postea verò parentes Amanis iterum ante hæc tempora in Persidem demigrarunt. Sed probabilior est eum natum ex Patre Macedone, & matre Persa ex antiqua Amalecitarum origine, ita Salian.

Cap.6. v.3. [Nihil omninò mercedis accepit.] Sermo est de Mardochæo; contrarium habemus cap. 12. v.5. [Præcepitque ei Rex, ut in aula palatii moraretur, datis ei pro delatione muneribus.] Ergo aliquid præmii acceperat Mardochæus

Respondeo. Munera quidem leviora ei data fuerant, quæ tamen meritis non respondebant; ideoque non erant merces, & per consequens, nec præmiũ, vel honor, de quibus Rex interrogabat.

EX LIBRO JOB.

CAp.19.v.17.[Et orabam filios uteri mei.] Sed quomodo poterat filios orare, quando omnes perierant, ut ex cap. 1. Respondeo. Græcus legit τοὺς παλλακίδων μου, idest, *filios concubinarum mearum*, seu secundarum uxorum. Symmachus legit, τοὺς παίδων μου, idest, *filios puerorum meorum*, scilicet nepotes.

EX PSALMIS.

PSalm. 17. v. 27.[Cum perverso perverteris.] Loquitur Psalmista cum Deo, de quo dicitur Malach. 3.[Ego Dominus, & non mutor] Respondeo, sensus est, quod Deus cum perverso perversè, idest, severè agit: ita Hier. Theod. favet Arabica versio quæ sic legit: *Cum perverso perversus eris.*

Psalm.31.v.3.] Quoniam tacui, inveteraverunt omnia ossa mea, dùm clamarem tota die.] Contradicit sibi; quomodo enim tacet, si clamat tota die? Respondeo, tacuit David à confessione peccati, nimirum novem mensibus; hæserat namque in peccatis à die patrati adulterii usq; ad partum uxoris; clamabat tamen, idest, rugiebat, ut vertunt Chald. Aquil. & Hier. præ dolore morbi in scelerum pœnam immissi; ita Aug. Hier. & alii: ideò addit: [Inveteraverunt omnia ossa mea,] idest, omne robur meum elanguit.

Psalm.35.v.8.[Homines, & jumenta salvabis Domine.] Numquid jumenta erunt in Cœlo? Respondeo. Psalmista loquitur de salute corporali, scilicet, de esca, sanitate, prole &c. ita Aug. & alii. Arabica versio legit: [Hominum, & jumentorum tu es Salvator Domine.] Allegoricè nomine jumentorum intelliguntur peccatores, ita Hier. & Didym.

Psalm.36.v.25.[Non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.] Hoc prima fronte videtur falsum; legimus enim multos justos famæ laborasse, ut fuit Lazarus mendicus, filii Jacob. Gen. 42. Abraham. Gen. 12. multique Sancti Martyres. Respondeo. Tunc Deus pro pane corporali dabat spiritualem, nempè, copiam solatii, & sic in ipsa inopia non derelinquuntur à Deo. Eodem modo etiam Sancti Martyres nunquam derelicti fuerunt à Deo; nam quando tyrannus inedia eos tormentabat, tunc amplum patientiæ fructum, ac martyrii coronam referebant; juxta illud psalmi 34. v. 11.[Inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.] Aliqui tamen exponunt verba Davidis in sensu litterali, quia justi, licèt fame laborarunt; illis tamen non defuit Deus in necessariis: contra verò impii famen patiuntur, ut canes. Idem dicendum est de alio textu Prov.10.[Non affliget Dominus fame animam justi.] Possumus etiam dicere Davidem loqui de se ipso dicens. *Non vidi*; unde si aliquando id accidit, fuit aliquod rarius.

Psalm.40.v.1.] Beatus qui intelligit super egenum, & pauperem] cui veritati, ac optimo consilio videtur contradicere præceptum divinum Exod. 23.v.3.[Pauperis quoque non misereberis in judicio.] Facilis est solutio: nam vetat Deus judicem declinare à justitia ex misericordia erga pauperem: unde lectio hebræa est clarior: [Pauperem ne honorato in lite *ejus*;] ac si dicat, pauper litigosus non meretur honorem, nec misericordiam. Tales sunt piscatores *beneficiorum* ecclesiasticorum, qui falsis *documentis suscipiunt* lites injustas, & cum sint pauperes ingenio, ac virtutibus, piscari in tenebris satagunt nocturnis. Istorum non solet misereri sacra Rota Romana; imo contra ipsos tanquam contra fures sententias proferre deberet, ut à tam vili negotiatione desistant: nam bonus Ecclesiasticus non ascendit aliunde, sed per ostium intrat in Christi ovile, idest, meritis, ac Pastoris sui legitima approbatione.

Psalm.43. v. 19. [Declinasti semitas nostras à via tua.] Hinc colligunt hæretici Deum esse causam peccati, quod tamen falsum est, ut *admonet* Eccl. 15.12.[Non dicas, *ille me implanavit*.] Respondeo, ante prædicta *verba repetendam* esse particulam negativam superiùs positam nimirum, *Non declinasti*. Ita Hebr. Hier. Chrys. Geneb. Jans. Quod si velis affirmativè legere sine particula negativa, ut vertit Chald. tunc sic exponendum est: Declinasti semitas nostras, idest, actiones, & negotia nostra, *A via tua*, scilicet, à solito modo agendi nobiscum; non enim protexisti nos, sed potius permisisti omnia nobis infœliciter succedere.

Psalm.115.v.2. [Omnis homo mendax.] Hæc verba contradicunt manifestè textui Apocal. 14. v. 5. [Et in ore eorum non est inventum mendacium.] Loquitur S. Joannes de centum quadragiata quatuor millibus Virginum. Hinc deducit Lutherus omnia opera hominis esse peccata, quia si homo non potest verum dicere, quod facilius est, ergo nec bonum facere. Respondeo sensus hujus loci non est hominem actu esse mendacem, ac semper mentiri; sed pronum, ac proclivem natura sua ad mentiendum, & fallendum: quod non est peccatum; sed vitium naturæ corruptæ peccato originali: ita S. Bas. Hier. & Aug. Docet Chrysostomus omnes homines esse mendaces respectu Dei, qui est summa veritas, & immutabilis. Creaturæ autem sunt mendaces, idest, vanæ, & mutabiles.

EX PROVERBIIS.

CAp.26.v.4. [Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis.] Statim verò sibi contradicit versu sequenti: [Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur.] Quomodo hæc possunt servari, si sunt con-

contraria? Respondeo. Sensus est. Ne respondeas stulto verbis, quia oleum, & operam perdes; sed verberibus corripiendo, ejusque petulantem linguam coercendo; quod clarè demonstrat ipse Sapiens versu superiori dicens. [Flagellum equo, & camus asino, & virga in dorso imprudentium.] Meliùs tamen explicari, & concordari possunt hi duo Textus. Primus vetat responsionem juxta stultitiam, nimirum, ne respondeas stultè, sicut ipse stultus, ne efficiaris ei similis. Secundus Textus jubet respondere juxta stultitiam, nimirum, ut meretur ejus stultitia: unde Græcus vertit: κατὰ τὴν ἀφροσύνην, & c. κατὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ.

EX ECCLESIASTE.

CAp.1.v.4. [Terra in æternum stat] Contra verò Isai.25.] Agitatione agitabitur terra sicut ebrius, & auferetur.] Respondeo, terra auferetur, non quo ad substantiam; sed quo ad incolas, & ædificia, ut ait S. Hier.

Cap.7.v.17. [Noli esse justus multum.] Hæc Salomonis sententia, non solum continet difficultates non paucas, sed adversatur consiliis Euangelicis: [Beati, qui esuriunt, & sitiunt justitiam. Mat.c.5.v.6.] ac aliis quamplurimis locis Sacræ Scripturæ. Respondeo. Non debet esse homo justus multum, idest, in externa facie, quia verus justus non imitatur pharisaïcam jactantiam; sed cœlat virtutes: ita Aug. Lyran. Cajet. Alii verò intelligunt hæc verba de justitia vindicativa; ità, ut non debeat judex, vel superior esse nimis justus, nimirum rigorosus; sed errantem ovem humeris levare: ita S. Ambr. Deniq. R. Aben Ezra intelligit prædicta verba de nimia, ac superflua corporis afflictatione: quando, nimirum, indiscretè jejuniis, vigiliis, ac mortificationibus maceramus corpus, sicut agricola, qui nimia anxietate vexat campum, ut fructus copiosos colligat; erit namque inutilis labor. Unde Plinius: [Benè colere necessarium est, optimè damnosum. lib. 18. histor. nat. cap. 6.

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

CAp.7.v.2.] Decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine ex semine.] Contra verò mater Machabæorum, 2. Mach.7.dixit: [Novem mensibus te in utero portavi,] & hoc tempus videtur commune omnibus hominibus. Respondeo. Perfectissimus nascendi terminus sunt novem menses solares completi, seu decem lunares inchoati, quorum hic meminit Salomon. Mater autem Machabæorum loquebatur de mensibus solaribus.

EX ECCLESIASTICO.

CAp.1.v.16. [Initium sapientiæ timor Domini, & cum fidelibus in vulva increatus est.] Quomodo hoc stare potest cum eo, quod ait S. Paul. Ephes.2. Omnes nos nasci filios iræ? Respondeo. Hanc esse hyperbolem; loquitur enim de iis, qui à tenera ætate Deum timere incipiunt; nisi velis intelligere de natura, & indole optima, & ad pietatem proclivi, quæ timor Domini vocari potest. Hoc tamen ad litteram impletum est est in Beatissimæ Virginis immaculata conceptione; insuper de S. Joannis, & Jeremiæ in utero sanctificatione. Aliqui intelligunt hunc locum de prædestinatis, quibus in instanti creationis destinatur gloria.

Cap.3.v.16. [Nam pro peccato matris restituetur tibi bonum.] Quomodo ex peccato oritur bonum, dicente Apostolo ad Rom.6. [Stipendia peccati mors?] Respondeo, peccatum matris, de quo hìc est sermo, nihil aliud significat, quàm injuriam à molesta matre illatam, quam si filius patienter tolerat, restituetur ei bonum.

Cap.7.v.15. [Non iteres verbum in oratione tua] & tamen Christus Dominus Matth.26.] Tertio oravit, eumdem sermonem dicens.] Respondeo, hìc prohibetur inutilis verborum reiteratio, quam etiam Christus prohibuit. Matth. 6. Possumus etiam dicere, reprehendi garrulitatem in sermone familiari. Emmanuel Sà asserit his verbis inculcari attentionem in oratione, ut non sit opus repetere verba semel prolata.

Cap.13.v.11. [Noli esse humilis in sapientia tua.] Hoc manifestè repugnat Christi consiliis multis in locis. Respondeo, Sapiens loquitur hìc de animi abjectione, quæ maculam infert viro sapienti; non autem de virtute humilitatis, quam Christus commedeat. Vel meliùs. Sapiens non debet abduci à vero, & recto, specie humilitatis, & subjectionis; sed potiùs libertatem spiritus pro veritate retinere debet.

Cap.18.v.1.] Qui vivit in æternum, creavit omnia simul.] Hoc repugnat Gen. cap.1. ubi sex diebus dicitur Deus creasse universa. Respondeo, illud *Simul*, græcè legitur κοινῇ, idest, *Communiter*, seu *Pariter*, nimirum, nulla re prorsus excepta. Vel cum Rabano per *Omnia* intellige omnium rerum materiam, quæ primo die simul producta fuit; unde ex hoc loco malè colligitur uno die Deum creasse omnia.

Cap.40.v.29. [Fili in tempore vitæ tuæ ne indigeas, melius est enim mori, quàm indigere.] Contrarium docuit Christus Dominus, qui Matth.19. ait:] Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus.] Et alibi: [Beati pauperes spiritu.] Respondeo, certum est hìc non reprehendi Religiosorum virorum voluntariam mendicitatem, quæ ex humilitatis, & virtutum amore libenter suscipitur, nec impedit sapientiam, estque laudabilis; sed illa reprehenditur, quæ ex otio, & inertia provenit, & sapientiæ acquisitioni multum obest.

Cap.49.v.5. [Præter David, & Ezechiam, & Josiam omnes peccatum commiserunt.] Quomodo excipitur David, qui gravissimè peccaverat? 2. Reg.11. Item ipse Ezechias nec à peccato fuit immunis. 4. Reg. 20. Respondeo. Textus hìc loqui-

loquitur de peccato Idololatriæ, ut ex sequentibus clarè colligitur; vel sermo est de arctiori cũ Idololatris amicitia, cujus criminis Josaphat alioquin pius rex reprehenditur, 2. Par. 18.

EX ISAIA.

CAp. 16. v. 1. [Emitte agnum Domine dominatorem terræ de Petra deserti.] Hæc verba à S. Hier. multisque aliis intelliguntur de Christo Domino, qui tamen de Nazareth, & Bethlehem venit; non verò de Petra originem duxit. Respondeo, Christus Dominus originem trahit ex Ruth Moabitide avia Davidis, quæ nata est in urbe Petra, quam urbem ait Strabo lib. 16. sic vocatam à rupibus; eam auxit magnoperè Rex Balduinus: & Suldanus eam totius Ægypti, ac Arabiæ gazophylacium constituit, ut testatur Adrichomius. Rabbini frustrà conantur hæc verba torquere à Christo Domino ad Ezechiam regem, ideòque legunt: [Mitte agnum dominatori terræ] eò quòd Moabitæ constituissent pendere annuum tributum centum millium agnorum regi Israel.

Cap. 23. v. 16. [Et erit post septuaginta annos, visitabit Dominus Tyrum, & reducet eam.] Contrà verò de eadem urbe prædixit Eze. 26. v. 14. [Non ædificaberis ultrà.] Respondeo, illud *Ultrà*, significat in longum tempus; unde Hebræa legit *Od*, idest, *Amplius*, quod communiter significat tempus Jubilæi, nimirum, spatium quinquaginta annorum. S. Hier. ait Tyrum ædificatam, ac restitutam in pristinam civitatem, non tamen in regnũ; nam deinceps subfuit Chaldæis, Græcis, ac Romanis. Scholiastes ait cives omnes fuisse deletos, ac proinde urbs alia diversa extructa fuit. Idem dicendum est de alio Textu ejusdem Prophetę Ezechielis, eodem ipso citato capite:] Requisita non reperieris ultrà in sempiternum.

Cap. 45. v. 1. [Hæc dicit Dominus christo meo Cyro:] sequitur Scriptura promittens ei victorias, ac regna subditasque nationes, post multa verò vers. 4. queritur Deus his verbis, [Et non cognovisti me.] Aliter scribitur lib. 1. Esdr. cap. 1. vers. 2. [Hæc dicit Cyrus rex Persarum: Omnia Regna terræ dedit mihi Dominus Deus cœli:] Ergo cognovit verum Deum. Respondeo, licet cognoverit Deum, non tamen cognovit eum unicum, & solum, nam simul etiam idola colebat usque ad mortem, ita S. Hier. & alii. Vel dicas secundùm Lyran. *Non cognovisti me*, hoc, nimirum, tempore, quando te describebam, quia nondum natus eras.

EX JEREMIA.

CAp. 7. v. 22. [Quia non sum locutus cum patribus vestris, & præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti de verbo holocaustomatum, & victimarum.] Hoc videtur manifestè falsum; nam primis Levitici capitibus de nulla re agitur, præterquàm de sacrificiis, & victimis. Respondeo, de talibus sacrificiis impio, ac impuro animo oblatis, quasi per illa placandus sit Deus, certè nunquam locutus est; nam absque mãdatorum observatione non possunt illi placere sacrificia; undè notavit S. Hier. Deum priùs dedisse populo decalogum, ac nunquam in Exodo locutum fuisse de sacrificiis; posteà verò in Levitico præscripsit sacrificia, ne populus Idolis gentium more sacrificaret.

Cap. 27. v. 7. [Et servient ei omnes gentes, & filio ejus, & filio filii ejus.] Loquitur Propheta de Nabuchodonosore, cui tamen successit solùm ejus filius Balthassar, ergo quinam sunt hi tres reges commemorati? Respondeo, hic sermo est de Nabuchodonosore seniore, qui etiam vocabatur Nabol Assar, & hic erat Pater Nabuchodonosoris junioris, qui dictus fuit Magnus. Colligitur hæc responsio ex eodem Propheta, qui initio ejusdem capitis dicit se locutum fuisse hæc in principio regni Joachim filii Josiæ regis Judæ; atqui in principio regni Joachim regnabat Nabol Assar, & quidem solus: nam anno quarto regni Joachim socium, ac regni collegam accepit filium, ut habetur suprà cap. 25. Aliter enumerant hos tres reges S. Hieron. Ruper. Lyran. S. Tho. Vat. dicunt enim, primum fuisse Nabuchodonosor, secundum Evilmerodach, tertium denique Balthassarem. At juxtà authores primæ sententiæ idem est Evilmerodach, & Baltassar.

Cap. 29. v. 22. [Sedeciam, & Acab, quos frixit rex Babylonis in igne.] Isti duo ex Hebræorum sententia, item Rabani, Hugonis, S. Tho. Lyran. & Saliani sunt illi senes, qui Susannæ pudicitiam tentarunt. At senes illi, ut legitur in Dan. 13. alio supplicio, nimirum, lapidibus occisi sunt. Respondeo, fuerunt quidem primò lapidibus obruti, dein igne frixi. Daniel autem solùm mentionem facit de pœna talionis à legibus statuta. Hanc tamen opinionem reprobant ut falsam Mald. Perer. Sanch. & alii.

Cap. 30. v. 8. [Et non dominabuntur ei ampliùs alieni,] & tamen constat Persarum reges dominatos fuisse Judæis post reductam captivitatem, 2. Esd. 9. Respondeo. Hæc verba ad litteram non possunt intelligi de liberatione per Cyrum facta; sed de ea, quam dedit Dominus Jesus Christus suis; ita S. Hier. Theod. & alii: undè miscet Propheta typum cum antitypo, & advolat à Cyro ad Christum, de quo litteraliter, & non allegoricè hæc intelliguntur; ita Corn. à Lapide.

Cap. 36. v. 30. [Non erit ex rege Joachim, qui sedeat super solium David:] Et tamen contraria legimus 4. Reg. 24. [Dormivit Joachim cum patribus suis, & regnavit Joachim filius ejus pro eo.] Respondeo. Tentavit quidem filius solium ascendere regium, in quibus tribus circiter mensibus sedit, nõ tamen pacificè; nam abductus dein fuit in Babylonem cum tota ejus aula, ideoque æstimatur, ac si non regnasset, ita Theod. Posteri autem ejus non fuerunt reges, sed duces, & quidem tributarii Persarum regibus. Machabæi verò aliqui fuerunt reges, sed ex tribu levitica, non autem ex stirpe Joachim originem ducebant.

Cap.

Cap. 41. v. 5. [Et munera, & thus habebant in manu, ut offerrent in domo Domini.] Quomodo poterant offerre in domo Domini, si templum jam succensum fuerat, ut est in 4. Reg. ult. Respondeo, Domus Domini vocatur locus ille, quem Deus elegerat, ut in eo Templum erigeretur, ac iterum restauraretur, ut ajunt à Castro, & Sanchez, & Cornel. à Lap. Colligitur ex Baruch. 1. v. 10. ubi dicuntur Judæi misisse pecunias ex Babylone pro victimis Deo offerendis. Maldonat. tamen putat istos octoginta non venisse in Jerusalem, sed in Masphath, ubi Judæorum reliquiæ collectæ erant sub Godolia, ibique altare aliquod ejus jussu excitatum fuisse. FR. V. Masphat. in dict. *Synagoga*.

Cap. 47. v. 4. [Depopulatus est enim Dominus Palæstinos, reliquias insulæ Cappadociæ.] Quomodo Cappadocia vocatur insula, cum sit Provincia in Græcia? insuper quomodo ex ea originem ducant Palæstini? Respondeo: Cappadocia, de qua hic loquitur Propheta, est insula prope Tyrum secundum Torniel. quæ deinde dicta est nova Tyrus: huic opinioni favet hebræa versio, quæ legit *Caphtor*; nam *Caph*, est manus, *Tor*, idest Tyrus, quasi dicat manus, seù latus Tyri. Sed Theod. & à Castro vertunt non Cappadociam, sed Cyprum. Multi denique sumunt hanc vocem pro vera Cappadocia, quæ licet sit in continenti, quia tamen extenditur longo littore in pontum Euxinum, vocatur insula. Cappadoces autem occuparunt Palæstinam expulsis Heveis, ut patet Deuteron. 2. v. 23. Ita Rab. Noster Arabicus legit: *Reliquias successorum Cappadocum*, nullamque facit mentionem insulæ.

Cap. 50. v. 39. [Non habitabitur ultrà usque in sempiternum.] Loquitur Propheta de Babylone, quam tamen ex Dan. 6. 9. & 10. constat iterum restauratam fuisse. Respondeo. Hæc Prophetia nō simul; sed sensim, & successivè impleta fuit. Primò per Cyrum adempta fuit illi Monarchia. Secundò à Dario mœnibus spoliata teste Herodoto l. 3. & Justino lib. 1. Tertiò à Seleuco, & Nicanore civibus, & opibus exhausta; insuper teste Plinio lib. 6. cap. 26. Parthi omnia transtulerunt inde. Denique sub Adriano Imperatore teste Pausania lib. 8. nihil relictum præter muros. Undè S. Hieron. in cap. 13. Isa. ait tempore Theodosii venationes tantum regias fuisse Babylone, ejusque murorum ambitu bestias contineri.

Cap. 51. v. 25.] Mons pestifer.] Loquitur de Babylone, quæ tamen in planitie sita est. Postea v. 36. [Desertum faciam mare ejus.] Et tamen nullum ibi est mare. Denique ver. 41. vocatur *Sesach*. Respondeo, ad primam difficultatem. Vocatur Babylon mons ob fastum imperii, ita Theod. & Lyran. vel ob murorum altitudinem, ut censent Vatab. & Mald. qui muri ad ducentos cubitos attollebantur, ut asserunt Herod. Plin. Diod. Sicul. & Oros. Ad secundum, dico nomine maris intelligendum esse fluvium Euphratem turgidum maris instar, ut ait Lyran. Alii verò ut Theod. & Vatab. nomine maris intelligunt hominum,

Hieralexicon Magri.

ac opum abundantiam. Ad tertium denique dico vocari *Sesach*, idest Byssi saccum, ut ait S. Hieron. ob byssi, ac purpuræ abundantiam; nisi malis cum Athenæo lib. 14. & aliis dicere, *Sisach* lingua babylonica significare diem festum celebrantem. Nam eo die, quo festum Deo suo Belo celebrabat, cecidit civitas ista ex Dan. 5. Nec prætereunda est versio nostri Textus Arabici, quorum unus legit *Arischa*, alius *Civitas gloriosa*. Hæc secunda versio multum facit ad rem.

EX EZECHIELE.

Cap. 20. v. 25. [Ergo & ego dedi eis præcepta non bona, & judicia, in quibus non vivent.] Quomodo hoc verificari potest de divinis præceptis, de quibus habemus hoc eodem cap. v. 11. [Et dedi eis præcepta mea, & judicia mea ostendi eis, quæ faciens homo vivet in eis.] Respondeo, Deus permisit dari populo præcepta pessima, difficillima, ac molestissima de ritu colendi idola, nimirùm Gentium præcepta: ita Hebræi, & ex iis Pradus, & hoc in pœnam, eò quod spreverant præcepta divina. Ita S. Hieron. & Mal. Vel *Præcepta non bona*, nimirùm non tàm perfecta, ut in Euangelio: ita exponunt S. Amb. & S. Cyrill.

Cap. 30. v. 14. [Faciam judicia in Alexandria.] Atqui Alexandria tunc non erat, quæ vix ducentos, & triginta post annos extructa fuit. Respondeo. Hæc Civitas per prolesim, idest anticipationem vocatur Alexandria. Nam Hebraicè dicebatur *No*, quæ teste Nahum cap. 3. v. 8. amplitudine non cedebat Ninivæ, complectebaturque suo ambitu viginti leucas, ut ait Diod. Sicul. lib. 3. cap. 7. Græcus Textus legit Διόσπολιν, id est, Jovis urbem. Hanc igitur subvertit Nabuchodonosor, quam postea instauravit Alexander, vocavitque suo nomine Alexandriam.

Cap. 32. v. 27. [Qui descenderunt ad infernum cum armis suis, & posuerunt gladios suos sub capitibus suis.] Certum tamen est ex Ps. 48. cum homine mortuo nihil descendere. Respondeo. Propheta his verbis denotat istos fortes morituros inglorios, & ita cum armis, & absq; ulla pompa eorum corpora insepulta canibus discerpenda.

Cap. 39. v. 28. [Et non dereliquerim quemquam ex eis ibi.] At multa Judeorum millia post reductionem factam per Zorobabelem, & Cyrum, vel Machabæos, apud externas nationes remanserunt. Respondeo. Hæc prophetia non potest verificari nisi de ultima reductione præstanda post mortem Antichristi, quod colligitur ex verbis sequentibus hujus capitis: [Non abscondam ultra faciem meam ab eis,] nam de facto abscondit faciem ab eis à tempore Titi usque in hodiernum diem: ergo loquitur de ultima liberatione.

EX DANIELE.

Cap. 2. v. 1. [In anno secundo Regni Nabuchodonosor vidit somnium.] Certum tamen est plu-

plures post annos somnium vidisse. Respondeo. Initium regni nunc non intelligitur, ex quo primum regnare cœpit in Chaldæa; sed ex quo Monarcha factus est subjugata Asia, & magna ex parte Ægypto devastata, qui annus secundus Monarchiæ fuit trigesimus septimus Regni, ita Cornel. à Lap. & alii.

Cap. 4. v. 34. [Nunc igitur ego Nabuchodonosor laudo, & magnifico, & glorifico regem cœli.] Hæc est epistola regis, in qua Dei magnalia enumerat, & tamen v. 5. vocat Belum Deum suum, igitur non glorificavit Deum cœli. Respondeo, quando vocat Belum Deum suum, loquitur de tempore præterito, quo Danieli puero nomen à Belo desumptum dederat. Unde verisimile est ipsum in pœnitentia, ac animi submissione usque ad mortem perseverasse, ac proinde æternam salutem consecutum fuisse, ut docent Doroth. in synopsi, Epiph. in vita Daniel. August. epist. 122. Theod. Lyran. Carth. Per. & alii.

Cap. 9. v. 1. [Anno primo Darii filii Assueri.] At Assuerus fuit longè posterior Dario, quomodo igitur fuit illius pater. Respondeo. Darius erat filius Astyagis Medorum regis, nomen autem Assueri erat commune regibus Medorum, sicut nomen Artaxersis erat commune Persarum regibus. Hinc Cambyses maritus Esther, & alii reges vocantur modo Assueri, modo vero Artaxerses, prout à Medis, vel à Persis, quibus utrisque præerant, compellari contigebat.

Cap. 13. v. 45. [Suscitavit Dominus Spiritum Sanctum pueri junioris, cujus nomen Daniel.] Si Daniel erat puer, cur versu 50. infra dicunt ei senes: [Quia tibi Deus dedit honorem senectutis.] Respondeo. Daniel verè erat juvenis, dicitur autem puer respectu istorum senum: agebat enim tunc annum vigesimum quartum. Nam hæc historia contigit sub annum quartum à transmigratione in Babylonem, ut ait Corn. à Lap. Additur denique ipsi datum fuisse à Deo senectutis honorem, nimirùm, dignitatem judicandi, quæ senibus propriè convenit.

EX AMOS.

Cap. 5. v. 25. [Nunquid hostias, & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis?] Quomodo reprehenditur populus, si Exod. 24. & Levit. 8. 14. & 15. legimus multa obtulisse sacrificia? Respondeo. Verè post dedicationem tabernaculi in Monte Sinai Israelitæ victimas non obtulerunt, eo quod non essent certi de statione, nec ad unum diem. Debebant enim semper esse parati aditer; nam statim, ac movebatur ab Angelo columna nubis, castra etiam movebantur. Unde triginta octo annis, & undecim ferè mensibus à sacrificiis abstinuerunt sese. Dicuntur tamen fluxisse quadraginta anni more Scriptoribus etiam sacris usitato, quo numeros, quibus parũ deest, vel superest, integros, & rotundos consignant. Ita Lyran. Vatab. Corn. à Lap.

Cap. 7. v. 14. [Non sum Propheta.] Quomodo poterat sine mendacii nota hoc asserere Amos, cui dicitur à Deo v. 15. ejusdem capitis:] Vade Propheta ad populum.] Respondeo, Amos dicit se non esse Prophetam ex professione, vel à prima ætate, cum ejus muneris fuerit armenta pascere. Unde Septuaginta legunt: *Non eram Propheta.*

EX MICHÆA.

Cap. 5. v. 2. [Tu Bethlehem Ephrata.] Matthæus verò citans istum locum ait cap. 2. 6. [Tu Bethlehem terra Juda.] Respondeo, duplex erat Bethlehem, una in tribu Zabulon, altera in tribu Juda, de qua loquitur Propheta, & ad distinctionem prioris addidit ei cognomen *Ephrata*, quæ fuit secunda uxor Caleb, à qua tota illa fertilis regiò nomen acceperat. Eadem est ergo Bethlehem Ephrata, & Bethlehem Juda.

EX NAHUM.

Cap. 1. v. 12. [Afflixi te, & non affligam te ultra.] Certũ tamẽ est post istam promissionem Deum pluries in populum suum varias immisisse afflictiones. Respõdeo, sensus illius promissionis est: *Non affligam te*, scilicet, nisi novis sceleribus ad id me de novo coegeris. Vel *Non affligam te ultra*, nimirum, per Assyrios. Ita Corn. à Lapide.

EX ZACHARIA.

Cap. 1. v. 8. [Et ipse stabat inter myrteta.] Sermo est de Angelo, de quo ver. seq. ait:] Angelus, qui loquebatur in me.] Quomodo igitur loquebatur interiùs, si erat inter myrteta? Respondeo. Iste modus loquendi est hebraismus; idem enim est, ac si diceret: *Loquebatur mecum*, vel *ad me*, ut vertit Chald. & censent Theod. & Vatabl. Alii verò, inter quos Hieron. Remig. Alb. Hugo, & Lyr. putant fuisse diversos Angelos. Nam qui loquebatur interiùs per inspirationes, ac mentali voce, erat Angelus Custos ipsius Prophetæ; alius verò inter myrteta erat Archangelus Michael.

Cap. 2. v. 4. [Absque muro habitabitur Jerusalem præ multitudine hominum.] Constat tamen 2. Esd. cap. 2. Nehemiam instaurasse muros ejusdem Civitatis, quæ nunquam illis caruit. Respondeo, sensus est tantam hominum frequentiam eò confluxuram, ut murorum ambitus eos capere non possit; & sic ostendit suburbia construenda esse, ac villas vicinas erigendas, quod contigisse suo tempore testatur Joseph lib. 7. bel. Jud. cap. 6. Unde illud *Absque muro*, vertunt aliqui *Extra muros*, sicut illud Josue 17. 5. [Ceciderunt funiculi Manasse decem absque terra Galaad,] idest, extra terram Galaad.

Cap. 12. v. 2.] Sed & Juda erit in obsidione contra Jerusalem.] Quomodo Judas obsidebat Jerusalem, quæ erat Metropolis, ac caput totius Judeæ? Respondeo. Judæi transfuga Jason, Menelaus, & alii adjuvarunt Antiochum in oppugnan-

gnanda Jerosolyma, ut videre est in Historia Machabæorum, & confirmatur testimonio Josephi lib. 12. antiq. cap. 6.

EX LIBRO I. MACHAB.

CAp. 1. v. 1. [Alexander Philippi Macedo, qui primus regnavit in Græcia.] At regnum Græcorum constat longè antiquius fuisse ex Dan. 11. v. 2. Respondeo. Alexander primus regnavit in Græcia, intelligitur nimirum in tota Græcia, ut exponit Serar. Vel dicas: Primùm regnavit in Græcia, deinde in aliis regnis, quæ armis accepit. Nam in Textu Græco non dicitur *Primus*, sed *πρότερος*, idest, *prior*.

Ibid. [Egressus de terra Cethim.] Nomine Cethim intelligitur Italia. Ita Num. 24. v. 2. sic legit nostra Vulgata: [Venient in triremibus de Italia.] Sed Alexander non venit ex Italia; sed ex Græcia. Respondeo, juxtà S. Hier. Hebræi omnes populos mari mediterraneo à se disjunctos vocabant Cethim, seu insulanos, eò quòd navibus ad eos accederent. Idem sentit Joseph lib. 1. antiq. c. 6. & 11. Theod: in c. 27. Ezechielis: sicut nunc de facto Itali vocant Germanos, Gallos, Belgas, Anglos, cæterosq; trans alpes habitātes uno nomine Ultramontanos. Unde hìc per Cethim intelligitur Macedonia.

Cap. 4. v. 6. [Qui tegumenta, & gladios non habebant.] Sermo est de Judæis, qui loricis, & gladiis dicuntur caruisse; & tamen v. 15. legimus ipsos occidisse gladio tria millia virorum. Respondeo. Judæi non habebant loricas, & gladios, subintelligitur, *sicut volebant*, ut in Textu Græco additur πλὴν καλύμματα καὶ μαχαίρας οὐκ εἶχον καθὼς ἠβούλοντο. Imò in pluribus codicibus latinis, seu manuscriptis, seu editis hoc invenitur expressum. Sensus igitur est: Judæi quo ad arma non erant pro voto suo satis instructi, certè hostibus nulla ex parte æquandi.

Ibid. v. 52. [Centesimi quadrigesimi octavi anni.] Sermo est de restauratione templi facta triennio post ejus profanationem. Nam anno 145. Græcorum, profanatum fuit templum. Cur igitur 2. Machab. c. 10. dicitur post biennium restauratum fuisse Templum? Idem narratur post mortem Antiochi, quæ accidit anno 149. Respondeo, ad primam difficultatem. Biennium, de quo ibi fit mentio, non sumitur ab initio profanationis Templi; sed ab initio Principatus Judæ, ut clarè patet. Ad secundam difficultatem dico. Restauratio Templi narratur post mortem Antiochi; sed tamen ante ejus obitum accidit, qui modus usitatus est sæpè in sacris litteris.

Cap. 7. v. 9.] Sed & Alcimum impium constituit in Sacerdotem.] At iste Alcimus erat jam Sacerdos ante adventum Demetrii Regis, ut habetur 2. Machab. 14. Respondeo, etiamsi antea constitutus fuisset Summus Sacerdos ab Antiocho post cædem Menelai: quia tamen acta Antiochi, utpotè tyranni, annullata fuerant iterum à Demetrio legitimo Rege, à quo hæc dignitas cōferri debebat.

Cap. 8. v. 16. [Committunt, (*sc. Licet Romani,*) uni homini magistratum suum per singulos annos dominari universæ terræ.] Certum tamen est, duos consules quotannis creari solitos esse: cur igitur dicitur hìc uni tantùm totius imperii committi gubernationem? Respondeo. Verum est duos creari consules; sed ambo non imperabant uno, eodemque in loco. Unus enim in Urbe, alter verò in exercitu. Vel si erant in eodem loco simul tunc alternis diebus imperabant, & uni soli fasces præferebantur, teste Livio, qui ait, cum ad Cannas pugnatum fuit, sortem Imperii ea die penes Varronem fuisse: idem confirmat Halicarn. & Sigonius.

Cap. 11. v. 34. [Statuimus ergo illis omnes fines Judææ, & tres Civitates, Lydan, & Ramathan.] Cur duas tātùm enumerat civitates, si erant tres? Respondeo, legendum esse tres præfecturas, seu Satrapias, ut legit Josephus; dein duas civitates separatim nominatas assignāt pro Templi sacrificiis. Sensus igitur est, præter illas duas præfecturas assignasse etiam duas alias Civitates pro sacrificiis. Vide Textum Græcum.

Cap. 14. v. 25. [Cum autem audisset populus Romanus sermones istos.] Narrat dein beneficia maxima in Simonem collata, quæ beneficia certum est non à Romanis, sed à Judæis fuisse collata. Respondeo, verum id esse, ideòque in Textu Græco non legitur *Populus Romanus*, sed ὡς δὲ ἤκουσεν ὁ δῆμος τῶν λόγων τούτων, idest, [Cum audisset populus sermonem istum.] Patet autem clarè ex ipso Textu, ibi sermonem esse de populo Judaico, qui auditis iis, quæ Simon fecerat apud Romanos pro populo, gratias ei agunt. Igitur de populo Judaico intelligenda sunt, quæ sequuntur.

Cap. 16. v. 3. [Estote loco meo, & fratres mei, & egressi pugnate pro gente nostra.] Loquitur Simon cum duobus filiis suis; sed cur eos vocat fratres? Respondeo ex Textu Græco aliter legendum est ἀντ' ἐμοῦ, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου: nimirum [Loco meo, & fratris mei.

EX LIBRO II. MACHAB.

CAp. 1. v. 9. [Et nunc frequentate dies scenopegiæ mensis Casleu.] Dies scenopegiæ celebrādi erant mense septimo Tisri, ut præcipitur Exod. 23. & 24. ac Levit. 23. non autem mense nono Casleu. Respondeo. Isti dies festi, qui hìc indicuntur, non sunt illi septimi mensis; sed dies Encæniorum, quando à Juda Machabæo repurgatum fuit Templum, quam dedicationem festivè peregerunt dies octo integros ad modum festivitatis tabernaculorum.

Ibid. v. 14. [Etenim cum ea habitaturus venit ad locum Antiochus. Sermo est de conjugali habitatione cum Dea Naneam, ut colligitur ex vocabulo græco συνοικήσων, idest *cohabitaturus*, & ex dotis mentione, quæ ibi exprimitur. Dubium igitur est, quomodo vivus cum mortua, mortalis cum immortali conjungendus esset? Respondeo, solitos fuisse veteres Reges cum Deabus matrimonia

monia inire, ut Heliogabali Urania docet, seu Venus apud Xiphilinum; & nostris temporibus nota omnibus est solemnis desponsatio, quam cum Thetide quotannis faciunt Veneti in die Ascensionis Domini. Habemus insuper exemplum desponsationis Antonii cum Minerva, teste Seneca in Suasor. Sic etiam hic Antiochus, ut honesto prætextu templum expoliaret, thesauros dotis nomine surripere studuit; at templi Sacerdotes cautiores fuere, ut ipse exitus comprobavit.

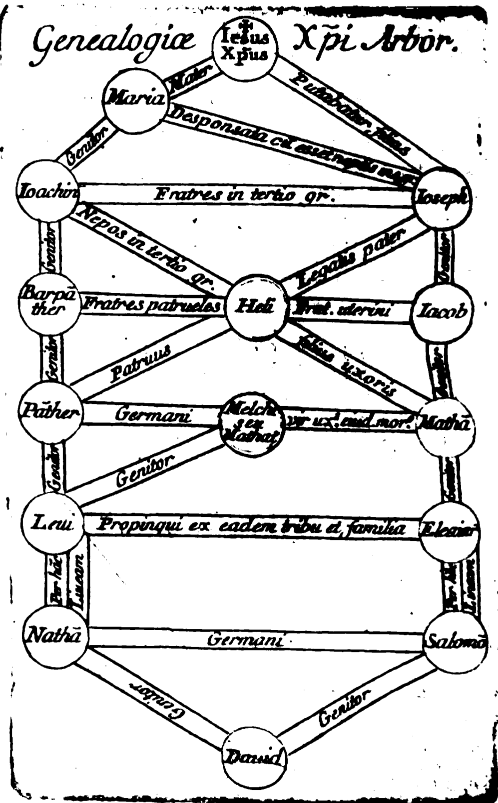
Cap. 3. v. 4. [Simon de tribu Benjamin præpositus Templi.] Quomodo poterat esse Templi præpositus, si erat de tribu Benjamin, non autem de tribu Levitica? Respondeo, iste Simon erat præpositus in rebus prophanis, non autem sacris. Forsan enim præerat thesauris, vel militari custodiæ: sic etiam ejus frater Menelaus injustè summum Pontificatum affectaverat.

Cap. 5. v. 27. [Judas autem Machabæus, qui decimus fuerat.] Et tamen cap. 14. dicitur Judas præfuisse omnibus Assidæis, cur igitur dicitur decimus? Respondeo, erat decimus, nimirum, unus ex decem viris Assidæorum, inter quos postea etiam generalis dux fuit.

Cap. 8. v. 22. [Constituit itaque fratres suos duces utrique ordini Simonem, & Josephum.] Nullus tamen ex fratribus Judæ vocabatur Josephus. Respondeo, Josephus idem erat, ac Joannes; ita Serarius explicat.

EX EUANGEL. S. MATTHÆI.

Cap. 1. Statim in ipso exordio occurrit difficultas illa celebris, cur Matthæus Christi genealogiam à David usque ad Joseph deducat per Salomonem, Lucas verò per Nathan: ergo alii parentes tribuuntur Josepho à S. Luca: alii à S. Matthæo. Hunc locum olim objecit Julianus Augustus. S. Hieronymus verò enodavit dicens; à S. Luca recenseri parentes Josephi secundum legem, à S. Matthæo autem secundum naturam. Nam Deus præceperat, quod si frater absque liberis è vita discessisset, alius frater ejus uxorem acciperet ad suscitandum fratris semen. Hanc difficultatem nuper Christianis objecit Ahmed Persa in suo libro inscripto Politor speculi, contra quem Apologiam eruditè, ut assolet, scripsit P. Philippus Guadagnola, Clericus Regularis Minor linguæ Arabicæ professor egregius, ac in nostra Congregatione meus collega, qui cap. 7. sect. 1. notat S. Matthæum uti verbo *Genuit* ad significandam naturalem generationem, Lucam verò non uti tali verbo, sed dicere: [Joseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, &c.] Arabicus legit Joseph filii Heli, filii Mathat, &c.] Ad majorem hujus difficultatis elucidationem Christi genealogiam ex Scripturis, & Sanctis Patribus præsertim Damasceno depromptam in sequenti arbore describi curavimus.

Ibidem v. 5. [Salmon autem genuit Booz de Rahab.] Quomodo potuit Salmon generare filios ex Rahab meretrice Jericuntina, si ipse non est ingressus terram promissionis: nullus enim ex iis, qui ab Ægypto discesserunt, in terram promissionis pedem intulit præter Josue, & Caleb. Hæc objectio est ejusdem Ahmedis. Respondeo, licèt Salmon fuerit ex iis viris, qui ex Ægypto discesserat, nihilominus non fuit comprehensus Dei maledicto. Nam nondum attigerat vigesimum annum. Colligitur ex cap. 14. v. 29. Num. [In solitudine hac jacebunt cadavera vestra Omnes, qui numerati estis à viginti annis, & suprà, & murmurastis contra me.

Ibid. v. 8.] Joram genuit Oziam.] Qui tamen fuit abnepos, non verò filius Joram. Nam 4. *Reg.* 8. Joram genuit Ochoziam. Hic genuit Joas, ut ex cap. 12. Joas genuit Amasiam; ita cap. 14. Hic denique genuit Oziam, seu Azariam. Cur ergo S. Euangelista reliquit illos tres intermedios? Respondeo, quia noluit excedere tesseradecadem personarum. Ita S. Hieron. Cur verò hos potius prætermisit, quàm alios, ratio in promptu est, quia hi tres geniti erant ex Athalia filia impiissimi Achabi, & Jezabelis, quorum.

rum stirpem delendam prædixerat Deus, 3. Reg. 21. v. 21. [Et interficiam de Achab mingentem ad parietem.] Unde S. Euang. saltem usque ad quartam generationem illorum memoriam abolitam noluit. Posteritas enim intelligitur usque ad quartam generationem. Ita Hilar. S. Thomas, Jansf. Barrad. & Abul.

Ibid. v. 11. [Josias autem genuit Jechoniam, & fratres ejus in transmigratione Babylonis.] At 4. Reg. 23. dicitur Josias genuisse Joakim, & capite 24. Joachin genuisse Jechoniam, seu Joachim. Secunda etiam insurgit difficultas, quod hæc generatio accidit multis annis ante transmigrationem. Respondeo, ad primam difficultatem, quam velut inextricabilem objiciebat Porphyrius Christianis, & dico, scriptorum vitio, & incuria contigisse, ut nomen Joachim semel tantùm exprimeretur propter nominis similitudinem; unde supplenda est una generatio, ut nonnulli codices Græci, & Latini habent; alioquin non esset completa decimaquarta generatio. Duo igitur fuerunt Reges pater, & filius nomine Joachim, & cognomina Jechoniæ. Prior Joakim est filius Josiæ, in quo desinit secunda tesseradecas. Posterior fuit nepos Josiæ, & filius Joachim, à quo incipit tertia. Ad secundam difficultatem respondeo, illud *In transmigratione*, idem esse ac sub tempus transmigrationis, quæ cœpit anno tertio Regni Joachim.

Cap. 8. v. 5. [Accessit ad eum Centurio.] At S. Lucas cap. 7. v. 3. ait: [Misit ad eum seniores.] v. 6. [Misit amicos.] Respondeo. Primò accessit per seniores, dein per amicos, denique per se ipsum, cùm Christus vicinior esset: ita Chrysost. Theoph. Euthym.

Ibidem, v. 28. [Occurrerunt ei duo, dæmonia habentes.] At S. Lucas cap. 8. v. 27. & S. Marcus cap. 5. v. 2. unum tantum recensent. Respondeo. Unius tantum meminerunt, quia famosior, & truculentior erat, in quo integra legio hospitabatur, ita Aug. lib. 2. de consensu Euang. cap. 24. & alii.

Cap. 10. v. 10. [Neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam.] Marcus verò cap. 6. ait Christum permisisse Apostolis virgam tantum, & sandalia, imo ipsemet Christus habuit plures tunicas, ita Joan. 19. Respondeo. Christus prohibuit duas tunicas, nimirum, vestimenta mutatoria, ut nunc unum, nunc alterum induant, ut ait S. Thom. alioquin frigoris, aut necessitatis causa pluribus tunicis indui minimè vetat. Insuper calceamenta, non verò sandalia prohibuit; nam calceamenta supernè etiam pedes tegunt, ita S. Hieron. Aug. Tost. Tolet. Jansf. & Maldon. Denique prohibuit virgam defensoriam, quæ hebraicè dicitur *Matte*, & per consequens omnia genera armorum; concedit tamen baculum viatorium hebraicè *Misei an*, ut expressit S. Marcus.

Cap. 16. v. 20. [Præcepit, ut nemini dicerent, quia ipse est Christus.] Et tamen ipse Christus præcepit eisdem Apostolis prædicare regnum Dei. Respondeo. Christus prohibuit solum eo tempore, & loco, quia Apostoli nondum erant idonei ad persuadendum id omnibus, ut ait Chrysost. Theoph. & Euthym.

Cap. 17. v. 1. [Post dies sex.] Sermo est de tempore transfigurationis Christi Domini. At S. Lucas cap. 9. ait: [Factum est autem post hæc verba ferè dies octo.] Respondeo. Post evolutos sex dies plenos transfiguratus est Christus, quod accidit sexta Augusti, die Dominico. S. Lucas verò numerat omnes dies etiam imperfectos; nam octava die post illa verba transfiguratus est, ideo addit illud *fere*, ita Chrysost. Euth. Theoph. & Aug.

Ibidem, v. 11. [Elias quidem venturus est, & restituet omnia;] statim verò subjungit contrarium dicens: [Dico autem vobis, quia Elias jam venit, & non cognoverunt eum.] Respondeo, in primo loco Christus loquitur de Elia, qui venturus est ante extremum judicium una cum Henoch, & restituet omnes reliquos Judæos, idest, convertet; nam Arabicus legit: [Docebit vos omnia.] Deinde transit Christus ab Elia litterali, & vero ad mysticum Eliam non nomine, sed re, nimirum, ad Joannem Baptistam, qui ante Christi adventum præcursor fuerat.

Cap. 19. v. 9. [Quicunque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur:] ex hoc aliqui colligunt præcipuè Græci licitum esse ob fornicationem uxorem dimittere, & aliam ducere. Contrarium asseritur apud Luc. cap. 16. Omnis, qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mœchatur: idem apud Mar. cap. 10. qui absolutè dicunt non licere uxorem dimittere, ac aliam ducere. Respondeo igitur, duas quæstiones Pharisæi proposuerant Christo Domino. Prima utrum liceret uxorem dimittere. Secunda an liceret aliam ducere. Christus verò respondit licitum esse uxorem dimittere ob fornicationem tantum, & separari coniuges quo ad thorum; nam qui innocentem dimittit, mœchus etiam reputatur, quamvis aliam non duxerit, quia violat jus matrimonii, & uxoris. Conclusio igitur est. Qui dimittit uxorem ob fornicationem non mœchatur; si verò aliam duxerit, certè mœchatur. Ut si quis dicat: Qui jejunium violat sine dispensatione, & se inebriat, peccat: ergo qui violat jejunium cum dispensatione se inebriando non peccat, falsa est sequela, ita Corn. à Lap. & est sensus Theoph. & Aug. Unde Christi propositio sonat. Quincunque dimiserit uxorem suam absque fornicationis causa, mœchatur. Quicunque etiam aliam duxerit, mœchatur.

Cap. 27. v. 9. [Tunc impletum est, quod dictum est per Jeremiam Prophetam.] Loquitur Euangelista de agri emptione pro sepultura peregrinorum ex Christi pretio. Maxima tamen est difficultas apud Scriptores super hæc verba; nam hæc prophetia nullo pacto invenitur apud Jeremiam, sed potius apud Zachariam c. 11. v. 12. [Et appenderunt mercedē meam triginta argenteos.] Respondeo. Hunc errorem ex incuria librariorum irrepsisse testantur Hieron. Ruper. Lyran.

Jans. Francisc. Lucas. Baron. Mald. Suar. imò nonnulli codices habent nomen Zachariæ, ut ait S. August. quorum unum egomet legi arabicè scriptum,& eo utebamur in nostra Congregatione apud Eminentiss. Cardinalem Pallottam, apud quem alius etiam extabat chaldaicè scriptus,qui nullius Prophetæ nomen continebat,sed solum dicebat: [Quod dictum est per Prophetam,] & hæc mihi videtur verisimilior explicatio: nam S.Matthæus non solet exprimere nomina Prophetarum in suo Euangelio. Sed hìc prætereundum non est, quod mihi nuper ostendit D.Abraham Ecchelensis Maron. in Romano Sapientiæ Archigymnasio Chald.ac Arabicę linguę publicus professor, & meus in præcognoscendis Arabicis Bibliis diligentissimus collega. Apud hunc virum inter complures libros arabicos manuscriptos quidam singularis existit inscriptus, Liber margaritarum pretiosarum, estque de operibus Domini. Auctor hujus libri ait,odio, ac malitia Judæorum istam Prophetiam erasam fuisse; unde cap. 7. loquens de Christi passione, Jeremiæ verba citat, quæ ex Arabico in latinum conversa talia sunt.

Sectio ex Prophetia Ieremiæ Prophetæ.

Tum dixit Ieremias ad Phesciur: Iam diu cum patribus vestris estis contrarii veritati; filii autem vestri, qui venient post vos, perpetrabunt peccatum magis enorme, quam vos, quoniam appretiabunt illum, qui non habet pretium,& pati facient, qui sanat morbos, & dimittit peccata; & accipient triginta argenteos pretium illius, quem emerunt filii Israel, &c.

EX EUANGEL. S. MARCI.

CAp. 1. v. 2. [Sicut scriptum est in Isaia Propheta: Ecce ego mitto Angelum meum.] Ista verba inveniuntur apud Malachiam cap. 3. cur ergo citatur Isaia? Respondeo. Verum est ista verba esse Malachiæ, at S.Euangelista non citat Isaiam pro eis, sed pro sequentibus, nimirum [Vox clamantis in deserto,] unde juxta veterum Ecclesiasticorum sententiam Marcus ex duobus testimoniis Prophetarum unum efficit sub nomine Esaię, ita Hieron. qui addit secūdam solutionem, nimirum, vitio scriptorum Esaiæ nomen irrepsisse. Græcus legit, ὡς γέγραπται ἐν τοῖς Προφήταις. [Sicut scriptum est in Prophetis;] nullius nomen exprimendo.

Cap. 15. v. 25. [Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.] S. Joannes verò ait cap. 19. [Erat hora quasi sexta,] & nec erat adhuc damnatus. Respondeo, erat hora tertia finiens, ac desinens in sextam; nam idem Marcus v. 33. affirmat Christum Dominum crucifixum hora sexta, quando tenebræ factæ sunt super universam terram, ita communiter Interpretes, vel dicemus Marcum locutum esse de damnatione ad crucem, quando juxta Augustinum linguis Judæorum clamantium, crucifige, crucifige, Christus cruci affixus est. Hieronymus putat scriptorem deceptum similitudine characterum numeralium, quibus Græci Codices utuntur, pro ϛ quod senarium indicat, apposuisse Γ gamma, quod ternarii signum est.

Cap. 16. v. 8. [Et nemini quidquam dixerunt.] Et tamen certum est has mulieres nunciasse Christi resurrectionem omnibus discipulis. Respondeo. Nemini quidem per viam dixerunt præ timore, ut ait Euthym.

EX EUANGEL. S. LUCÆ.

CAp. 3. v. 2. [Principibus Sacerdotum Anna, & Caipha.] Constat tamen ex Joan. 18. solum Caipham fuisse tunc temporis Pontificem. Respondeo. Non erant simul Pontifices; nam solus Caiphas eo munere fungebatur: sed ambo erant principes inter sacerdotales familias. Annas enim fuerat immediatè ante Caipham Pontifex per septennium, & summæ auctoritatis erat apud omnes. Sed adhuc remanet difficultas, quomodo vivente Pontifice Anna, creatus fuerit Caiphas. Sciendum igitur est, apud Hebræos solitum fuisse septem dies ante Kepur, idest, diem expiationis separare Pontificem, illumque instruere cæremoniis, quibus ingredi debebat Sancta Sanctorum; sed quia aliquando contingebat Pontificem eo tempore pollui, ac reddi immundum, ideò eligebant alium Pontificem, quem vocabant Pontificem anni, ne pretermitteretur illa solemnitas; qui assistebat in eadem functione, & si ipse offerebat illud sacrificium propter aliquam immunditiam Pontificis, remanebat toto eo anno in gradu pontificali. Colligitur hoc ex textu evangelico, in quo Caiphas appellatur Pontifex, sed cum additamento, nempè *anni illius*; ita Jo. 11. v. 49. & 18. v. 13. Annas igitur erat verus Pontifex, ut clarissimè patet ex Actis Apostolorum cap. 4. v. 6. [Annas Princeps Sacerdotum, Caiphas, & Joannes &c.] ubi sermo est de concilio congregato contra Apostolos, quod certè accidit post Christi resurrectionem; ergo Annas restitutus in pristinam dignitatem; remanebat tamen Caiphas in secundo loco, in tertio autem sacerdos caput hebdomadæ; nam hi duo semper comitabantur summum sacerdotem in functionibus sacris, unus quidem à dextris, nempè, Pontifex anni, alius à sinistris, scilicet, caput hebdomadæ. Colligitur tota hæc doctrina ex Hebræorum cæremoniali, ut mihi testatus est Joannes Baptista Jonas in Romano Sapientiæ Archigymnasio hebraicæ linguæ professor, olim inter Rabbinos Archisynagogus celeberrimus.

Ibid. v. 36. [Qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad.] S. Euangelista enumerat Christi genealogiam sursum ascendendo, ita ut Arphaxad sit pater Cainan, & hic pater Sale. At Gen. 10. v. 24. dicitur: [Arphaxad genuit Sale,] nulla facta mentione de Cainan. Hanc objectionem Christianis proponit Ahmed Persa probans Euāgeliorum dissonantiam. Respondeo. Mos usitatus est apud sacram scripturam appellare etiam progenitores parentes mediatos, quia non est ipsius intentum singulorum genealogiam nume-

me-

merare. Animadvertendum insuper est, Textum Arabicum, & Græcum numerare etiam in Genesi Cainan; igitur mirum non est, si S. Lucas, qui græcè scripsit, non prætermittat generationem Cainan, secutus Textum Græcum.

Cap. 18. v. 1. [Oportet semper orare, & non deficere.] Durum videtur hoc præceptum. Legimus enim apud Matth. 26. Christum Dominum post orationem concessisse sæpiùs Apostolis requiem. Respondeo. Sensus est nos debere perseveranter orare, & non deficere metu, vel tentatione, aut tœdio. Itaque illud *semper* non significat temporis continuationem, ut volebant hæretici Euchitæ; sed constantiam, & perseverantiam, ut explicat Salmeron tom. 7. tract. 31. Eodem modo explicandus est alter Textus Eccl. 18. [Non impediaris orare semper.] Item alter similiter Pauli ad Thessalon. cap. 5. [Sine intermissione orate:] sicut etiam communiter dicere solemus: Iste juvenis semper studet, idest sedulè, & frequenter.

Ibid. v. 35. [Cum appropinquaret Jerico, cæcus quidam sedebat secus viam.] Marcus verò cap. 10. vet. 46. ait: [Proficiscente eo de Jericho.] Idem affirmat Matth. cap. 20. qui insuper addit duos fuisse cæcos. Respondeo igitur ad secundam difficultatem. S. Marcus, & S. Lucas unum tantùm nominant cæcum principaliorem, & magis notum apud cives illos, quem Sanctus Marcus vocat Bartimæum, eratque mendicus. Duos tamen re vera illuminatos fuisse cæcos à Christo asserit S. August. lib. 2. de Cons. Euang. cap. 65. Ad primam difficultatem, nimirùm, de diversitate historiæ Lucæ ab aliorum duorum narratione S. August. existimat diversum esse cæcum, de quo agit Sanctus Lucas; nam hic in ingressu Christi ad urbem illuminatus est: quam sententiam amplectitur etiam Jansenius. Verùm cum omnes circumstantiæ, quas narrat Sanctus Lucas, consentiant cum iis, quas habent S. Matt. & S. Mar. dicendum est omninò unum, eundemque fuisse cæcum, qui priùs ingrediente Christo Domino petierit ab illo illuminari, verùm cum ob turbæ multitudinem non audiretur, & ipsemet Christus dissimularet, ut ejus fidem acueret, steterit postridie ad portam urbis, ibique Christo egrediente rursus visum postulans gratiam impetravit, ita sentiunt S. Ambr. in Luc. c. 18. Dion. Carth. Mald. Fran. Lucas, & alii.

EX EUANGEL. S. JOANNIS.

Cap. 1. v. 28. [In Bethania trans Jordanem.] At cap. 11. ait Bethaniam fuisse juxta Jerosolymam cis Jordanem. Respondeo, ista Bethania, de qua hìc agitur, non est illa Marthæ, & Mariæ, sed alia trans Jordanem sita; unde aliqua exemplaria græca legunt Βηθαβαρᾶ, idest, Bithabara, quod vocabulum hebraicum significat domum transitus; imò communiter græca lectio est Bithabara, Insuper hæc Bethania scribitur per Aleph, & significat domum navis; altera scribitur per Ain, & significat domum humilitatis.

Ibid. v. 31. [Ego nesciebam eum.] Quomodo sine mendacii nota poterat hoc dicere Joannes, qui præ gaudio in utero exultaverat ad aspectum Christi Domini? Respondeo, Joannes non noverat Christum de facie, seu naturali modo; sed divinitùs: quam notionem noluit manifestare, ne videretur cognationi, familiaritati, vel affectui aliquid indulgere.

Cap. 2. v. 20. [Quadraginta, & sex annis ædificatum est templum hoc.] Quod non potest verificari de Salomone, qui in ædificatione templi septem annos cum dimidio impendit. 3. Reg. 6. Neque de restauratione facta per Zorobabelem, qui neque tam plures impendit annos, licèt Chrys. Beda, Theoph. Euth. Eucher. Jans. Tolet. Mald. existiment hìc loqui de hac secunda restauratione facta per Zorobabelem anno primo Cyri regis usq; ad annum sextum Darii, quod spatium putant fuisse 46. annorum: sed hic computus errorem continet. Nam Templum instaurari cœpit anno primo Monarchiæ Cyri; unde quindecim anni solum fluxere, ut probat Cornel. à Lap. in hunc locum; de qua ergo ædificatione loquitur Textus? Respondeo. Loquitur de ultima restauratione facta ab Herode Ascalonita, qui ut nomen Messiæ sibi vindicaret, templum construere cœpit anno Juliani 27. quod complevit anno 15. Tiberii, nimirùm Juliani 73. unde quadraginta, & sex annis ædificatum fuit, & completum anno primo prædicationis Christi. De hac templi restauratione agunt Josephus lib. 15. antiq. c. 14. & lib. 20. c. 8. Sigonius in notis ad Suppl. Constan. Phrygio in Chron. Ger. Merca. & Func. in Chron.

Cap. 3. v. 22. [Et illic demorabatur cum eis, & baptizabat.] At c. 4. v. 2. contrarium ait: [Quamquam Jesus non baptizaret; sed discipuli ejus.] Respondeo. Christus baptizabat non tam per se, quàm per discipulos suos, quos tamen ipse priùs baptizavit, ut ostenderet baptismum suum etiam ab aliis conferendum; at Joannis baptismus ab ipso conferebatur.

Cap. 4. v. 13. [Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.] Quod videtur contradicere Textui Eccl. 24. v. 29. [Qui biberint me, adhuc sitient.] Respondeo. Sitient non ex defectu, quasi aqua careant, qualis sitis invenitur in aqua mundana, non verò in illa, quam promittit Christus; sed sitient ex desiderio magis augendi aquam, quam habent, sicut quò magis gustamus rem delicatam, eò magis augeri nobis optamus.

Cap. 5. v. 31. [Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum.] Paulò post cap. 8. v. 14. contrarium omninò asserit Christus dicens: [Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meũ.] Respondeo. In primo Textu sensus est, si solus ego perhiberem testimonium de me, utique non esset verum, idest, dignum fide, vestro quidem judicio; loquitur enim Christus ex concessione magis, ac communi Judæorum sensu. In secundo

do verò sensu dicit testimonium ipsius verum esse, quia solus non erat, sed cum eo Pater, qui illum miserat, ita Cyrill. Chrysost. Leont. Theophil. Euth. & alii.

Ibid. v. 34. [Ego autem non ab homine testimonium accipio,] & tamen Joannes testimonium perhibuit de Christo: item Moyses, & Prophetæ. Respondeo. Christus Dominus testimonium hominis non accipit, idest, non requirit, nec indiget hominis testimonio. Non tamen illud rejicit etiam in controversiis fidei, ut somniarunt hæretici; sed solum asserit sui causa non indigere tali testimonio, cum sit Deus. Nostri verò causa, quoties tale testimonium necessarium fuerit, illud probat, & admittit. Imò, ut Deus, non solum non indiget hominum testimonio, sed omnes Prophetæ, & ipse Joannes ab eo auctoritatem acceperunt. Ita Cyrill. Theoph. Leont. Mald. Jans. & alii.

Cap. 7. v. 16. [Mea doctrina non est mea:] Si mea quomodo non mea? Respondeo, *mea doctrina*, idest, quam vobis trado, non est excogitata ex me, ut puro homine; sed à Patre meo cœlesti illam accepi, imò ut Deus illam mihi communicavit, ita Chrysost. Leont. Euthym.

Cap. 8. v. 15. [Ego non judico quemquam. [Cap. verò 5. dixerat [Pater omne judicium dedit filio.] Respondeo. Christus non judicat secundum carnem, idest, sensus externos, de quo juditio ibi loquitur. Vel possumus dicere Christus non judicat quemquam, idest, non condemnat; non enim venit perdere, sed salvare.

Ibid. v. 19. [Neque me scitis:] supra verò c. 7. v. 28. dixerat: [Et me scitis.] Quomodo hæc inter se conveniunt? Respondeo. [Neque me scitis:] quoad divinitatem, & reddit rationem: [Si me sciretis, forsitan & Patrem meum sciretis.] Græcus magis ad rem nostram legit, ᾔδειτε ἄν, scilicet, [Sciretis utique.] Nam correlativorum eadem est scientia. Ita Theoph. & Jansen.

Cap. 9. v. 29. [Nunc autem nescimus undè sit] Et tamen eadem turba dixerat supra c. 7. v. 27. [Nunc scimus undè sit.] Respondeo. Nesciunt undè sit, nimirum, à quo, vel cujus auctoritate missus sit; alioquin de patria, & parentibus satis sibi constare supra cap. 7. asseruerant.

Cap. 10. v. 22. [Facta sunt encænia, & hyems erat.] At dedicatio Templi facta per Salomonem fuit in æquinoctio autumnali, 3. Reg. 8. Secunda etiã facta per Zorobabel fuit in vere paulò ante Pascha, 1. Esd. 6. igitur quomodo encænia celebrantur hyberno tempore? Respondeo, de nulla istarum dedicationum loquitur Textus; sed solum de illa facta à Juda Machabæo, qui prophanatum ab Antiocho Templum, & Altare, triennio post expurgavit, iterumque dedicavit mense Casleu, idest, Decembri, jussitque quotannis idem festum celebrari per octiduum, 1. Machab. 4. Ita Cornel. à Lapid. in hunc locum.

Cap. 12. v. 44. [Qui credit in me, non credit in me.] Hæc videntur manifestè contradictoria. Respondeo, sensus est, qui credit in Christum, sicut oportet credere, non solùm credit in eum, sed etiam in illum, qui eum misit, ut subjungit, tanquam unigenitum, & consubstantialem filium: favet Textus Arabicus: [Qui credit in me, non credit in me solum; sed & in eum, qui misit me.

Cap. 13. v. 27. [Quod facis, fac citiùs.] Sunt verba Christi Domini ad Judam proditorem; Deus tamen nemini mandat impiè agere, ut dicitur Eccl. 15. Respondeo. Christus non præcipit, nec suadet Judæ, sed potestatem concedit exequendi scelus, nimirum, non contradicit, nec impedit, licèt facillimè posset. Non præcipit, ait August. sed prædicit. Sunt etiam verba exprobrantis, secundum Chrysost.

Ibid. v. 34. [Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem:] Cur vocatur novum, si fuit ab initio mundi; imò est lex naturalis? Respondeo, est novum, quia non solum proximos, sed etiam inimicos diligere mandat; ideò addidit, *Sicut dilexi vos*. Et inter vos etiam Judam. Novum igitur mandatum, quia novo modo est expositum, & in praxim redactum, ita Chrysost. ho. 71. August. tract. 65.

Cap. 18. v. 20. [In occulto locutus sum nihil.] Contrarium asseritur Matth. 10. [Quod dico vobis in tenebris, & in aure.] Ergo locutus fuerat in occulto. Respondeo. Christus nihil locutus fuerat in occulto, nimirùm, nihil dixerat, quod in publicum proferri vetuerit; imò potiùs jussit prædicari super tecta.

Ibid. v. 31. [Nobis non licet occidere quemquam.] Et tamen occiderunt S. Stephanum; insuper præcipitarunt S. Jacobum. Respondeo. Romani ademerant illis jus inferendæ necis, relicta solùm potestate cognoscendi, & judicandi crimina ad legem pertinentia, ita Chrysost. Stephanum verò tumultuario, & subito furore occiderũt, quod facinus dissimularunt Romani; imo Josephus lib. 20. Antiq. cap. 8. aliàs 16. asserit Annanum Pontificatu privatum fuisse, eò quod Jacobum jussisset occidi. Vel non licebat forsitan eis occidere in festo Paschæ propter tanti festi celebritatem, ut explicant August. Cyrill. Suar.

Cap. 19. v. 14. [Erat autem Parasceve Paschæ.] Imò erat ipsum festum Paschæ. Nam die antecedente ad Vesperam comederant Agnum Paschalem. Matth. 26. Respondeo, erat Parasceve, idest, dies præparationis rerum necessariarum ad sequens sabbatum. Unde S. Mar. c. 15. vocat illum diem voce græca προσάββατον, idest *Antesabbatum*: additur vox illa *Paschæ*, quia dies hic parasceves incidebat in primum diem azymorum, seu paschalium, ut probat Baron. sed prætereundum hic non est ex Rabbinorum traditionibus nunquam celebrari à Judæis Pascha in diebus lunæ, mercurii, vel veneris, ut dixi in Hierolex. dict. *Pentecostes*. Igitur eo anno, quo passus est Jesus, celebrabant Pascha in die sabbati, & per consequens comederunt agnũ ad Vesperam diei veneris, quod comprobatur illis Euangelistæ verbis: [Et ipsi non introjerunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha.

Joan.

Jo.18.v.28.] At Christus Dominus relictis Rabbinorum traditionibus comedit agnum feria V. quando incidebat decimaquarta dies Lunæ primi mensis;igitur secŭdum Judæos feria sexta erat Parasceve Paschæ eo anno. Confirmatur hæc opinio ex Hebræorum Thalmud,in quo asseritur Christum Jesum passum ante diem Paschæ.

Ibid.v.29. [Spongiam hysopo circumponentes.] Aliter Mar.15. [Calamo circumponentes]Item Matth.27. [Spongiam arundini.] Respondeo. Spongiam quidem arundini,sed ramusculis hysopi quasi funiculis circumposuerunt, ne spongia dilaberetur, & ut acetum virtute hysopi condiretur. Ita Aug. & alii antiquiores. Multi verò putant calamum fuisse ex hysopo. Calamus enim significat surculum cujusvis herbæ, imò Dodonæus lib.4. de stirpibus cap.19. ait, hysopum erigere caules altiores, duros, & lignosos. Hanc sententiam tenent Euthym. Chrys. Lyran. S. Thom.Titel. Dion.Carth.Barrad.

EX ACTIS APOSTOLORUM.

CAp.1.v.18.[Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis.] Loquitur de Juda proditore, qui suspensus crepuit medius; quomodo igitur possedit agrum emptum post ejus mortem? Respondeo, est figura catachresis, qua quod meo ære emptum est, meum esse censetur, & etiam mortuus dicor illud possidere per successores meos. Vel possedit pretium agri,nimirum, pecuniam.

Cap.2.v.1. [Cum complerentur dies Pentecostes.] Est traditio ecclesiastica, diem Pentecostes incidisse in diem dominicum,ita Ecclesia universalis, & Sancti Patres unanimiter tenent. At computus dierum quinquaginta non concordat. Respondeo,ex legis præscripto Leu.23. dies Pĕtecostes numerandi erant à sequenti die post Pascha azymorum, in qua solemnitate manipulus spicarum Deo offerendus erat; eo verò anno sequens dies erat sabbatum, quo die vetitum erat mittere falcem in messem: eo ergo anno manipulus oblatus fuit die dominico, quo die Christus resurrexerat; & sic ab hac die usque ad Pentecostes festum numerantur dies quinquaginta. Sed jam superiùs probavi, Pascha azymorum celebratum fuisse die Sabbati eo anno à Judæis.

Ibid.v.38. [Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi] Utrum hæc Baptismi forma sit valida,dicente Christo Matth. ult. [Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.] Respondeo, sensus illorum verborum *In nomine Iesu Christi*, idem est, ac in fide Jesu Christi,seu in virtute. Addebant autem in forma Baptismi alias duas personas Sanctissimæ Trinitatis necessariò exprimendas. Unde ante Baptismum instruebantur fideles de mysterio Sanctissimæ Trinitatis, ut docent Suar. Coninck, & alii Scholastici. Crediderim tamen, primis illis temporibus in forma baptismi ad conciliandam majorem reverentiam exprimi solere nomen Jesu Christi hoc modo: Ego te baptizo in nomine Patris,& Filii ejus Jesu Christi, & Spiritus Săcti.

Cap.7.v.2. [Apparuit patri nostro Abrahæ, cum esset in Mesopotamia.] Constat contrarium Gen. 11. v.31. ubi Abraham dicitur eductus de Ur Chaldæorum. Respondeo, hìc Mesopotamiæ nomine intelligitur omnis regio trans Euphratem,prout opponitur terræ Chanaam, cujus limites extenduntur usque ad Euphratem.In Mesopotamia ergo includitur Chaldæa.

Ibid.v.5. [Et non dedit illi hæreditatem in ea, nec passum pedis.] Sermo est de terra Chanaam, in qua legitur Abraham possedisse speluncam duplicem. Gen.23.v.9. Respondeo. Illam speluncam non dedit illi Deus; sed emit pretio argenti. Ita Aug.q.56.in Gen. Nec poterat vocari hæreditas locus in sepulturam destinatus, & non in culturam, ait Glossa.

Ibid.v.16. [Et translati sunt in Sichem; & positi sunt in sepulcro, quod emit Abraham pretio argenti à filiis Hemor, filii Sichem.] Hæc narratio S. Stephani contradicit veritati; imò quamplurimas involvit difficultates. Primò Abraham emit ab Ephron filio Seor.Gen.23.v.16.Secundò, locus vocabatur Hebron, in quo sepulti sunt omnes Patriarchæ excepto Joseph, ut habetur Josue c.ult.Nec potest verificari de emptione Jacob à filiis Hemor, Gen.33.v.19.nam Jacob non emit sepulcrum, sed agrum ad construendum altare. Tertiò quia Hemor non fuit filius, sed pater Sichem. Quartò denique quia non emit Jacob pretio argenti, sed centum agnis. Fateor hanc esse maximam, ac unicam difficultatem indissolubilem in novo testamento, cui varias expositiones tradunt Interpretes, sed nulla satisfacit plenè. Unde inter tot solutiones facilior mihi videtur illa,quam assignant S.Greg.lib.7.epist. 55. Lyran.& alii. Loquitur igitur S. Stephanus de emptione ab Abrahamo facta. Dicendum itaque Seor fuisse binomium juxta morem Hebræorum,vocatumque esse etiam Hemor, qui multos habuit filios, quorum primogenitus vocabatur Ephron, hic nomine cœterorum fratrum vendidit. Hemor autem fuit filius alterius Sichem antiquioris. Confirmatur, quia non solum Abraham, Isaac, & Jacob; sed alii etiam Patriarchæ sepulti sunt in Hebron, licèt prius translati fuissent in Sichem, ut notavit Josephus lib.2. Antiq. cap.4. Nec contradicit Hieronym. in Epitaph. Paulæ, dum ait, duodecim Patriarcharum sepulchra adhuc sua ætate ostendi solita in Sichem, quæ hodie vocatur Neapolis. Loquitur enim de tumulis asservatis religiosè à posteris; non autem de cadaveribus translatis.

Cap.9.v.7. [Viri autem illi,qui comitabantur cum eo,stabant stupefacti, audientes quidem vocem, neminem autem videntes.]Huic narrationi contradicit ipsemet Apostolus Paulus, qui infra asserit socios non audivisse vocem Christi: ita enim ait cap.22.v.9. [Qui mecum erant, lumen quidem viderunt, vocem autem non audierunt.] Respondeo. Socii audierunt vocem Pauli, non

non autem Christi; ideò subjungit: [Vocem autem non audierunt ejus, qui loquebatur mecum] ita S. Aug. in Psal.67. Lyr. Hug. Chrysost. Vat. Facilior est solutio S. Eucherii, qui docet socios audivisse vocem, scilicet, sonum inconditum; non tamen expressam verborum significationem, & sic non intellexerunt, nec audierunt verba articulata; sed sonum vocis. Denique non audierunt, scilicet, non obedierunt, sicut Paulus.

Cap.12.v.17. [Nunciate Jacobo, & fratribus hæc.] Quomodo poterant nunciare Jacobo jam mortuo, ut patet ex eodem cap.v.2. [Occidit autem Jacobum fratrem Joannis gladio? [Respondeo Petrus mandat nuntiare hæc Jacobo Alphæi Jerosolymorum Episcopo, non autem Jacobo Zebedæi jam vita functo.

Cap.25.v.13. [Agrippa Rex, & Bernice descenderunt Cæsaream] Atqui Agrippa jampridem consumptus erat vermibus, & percussus ab Angelo expiraverat, ut vidimus supra cap.12. Respondeo, hic, de quo loquitur Textus, est Agrippa junior filius Agrippæ senioris, frater Drusillæ, nec erat Rex Judeæ, sed Chalcidis, & Trachonitidis.

Cap.27.v.12. [Devenientes Phœnicem, hyemare portum Cretæ.] Sed Phœnicia est Provincia Syriæ. Item eodem cap.v.13. [Et cum sustulissent de Asson legebant Cretam.] Sed Asson est Civitas Macedoniæ, ita Actor.20. Respondeo ad primum, Phœnix est urbs, & portus Cretæ insulæ, & distinguitur ab alia, quæ est regio. Ad secundum, eodem modo respondeo, Asson namque est portus ejusdem insulæ, ita Baron.

Ibid.v.33. [Quartadecima die, hodie expectantes jejuni permanetis nihil accipientes.] Quomodo hoc fieri poterat naturaliter: nam homo alioquin sanus ultra septem dies naturaliter absque cibo vivere non potest, ut docet Hippocrates, & alii medici? Respondeo, illud, *Nihil accipientes*, intelligitur per modum justæ refectionis, ita Hugo, Corn. à Lap. & plerique alii, qui volunt vectores carptim subinde quædam delibasse ad vitam sustentandam. Chrysost. tamen hoc tribuit miraculo, cui aliqui consentiunt.

Cap.28. v.2. [Barbari verò præstabant non modicam humanitatem nobis.] Contradicit sibimet iste textus: nam quomodo vocantur barbari Melitenses, si humaniter se gesserunt erga Apostolum, ac cæteros naufragos? Respondeo. Quòd viris doctis, ac linguarum peritis nulla consurgit difficultas ex supracitatis verbis; nam Barbarus non significat inhumanum, ut vulgò nunc sonat, sed agrestem, & rusticum; est enim vox Syriaca *Bar-Bar*, id est, filius deserti, vel habitator deserti, & quia tales homines solent esse inurbani, ideò hæc vox tractu temporis denotare cœpit inhumanos. Confirmatur hæc expositio ex textu æthiopico, qui legit *Agrestes*, ut mihi ostendit Romæ Abba Gregorius Sacerdos *Æthiops*, de nostra fide Catholica optimè meritus, ac linguæ Æthiopum litteralis peritissimus. *Agrestes* homines rustici, ac per agros vagantes.

primi sese obtulerunt Paulo, ac sociis à mari in littus ejectis, eosque humaniter exceperunt; deinde fama vulgata accesserunt cives, ac ipse Publius Princeps Insulæ, ut narrat Textus.

EX EPISTOLA S. PAULI AD ROM.

Cap.1.v.3. [Qui factus est ei ex semine David secundum carnem. [Contrarium videtur docere Apostolus 2. Cor.cap.5. v.16. [Et si cognovimus secundum carnem Christum; sed nunc jam non novimus. [Ex hac apparenti contradictione colligit Faustus epistolas Pauli vitiatas. Respondeo, neutrum ab altero dissonare: nam in epistola ad Corinthios loquitur de immortalitate post resurrectionem futuram, in qua negat carnem fore corruptibilem, sicut de facto Christus nunc non habet carnem passibilem, & corruptibilem: ergo nomine carnis intelligit corruptionem.

Ibid.v.17. [Justus ex fide vivit.] Contra verò Jacobi 2. dicitur: [Ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantum.] Respondeo. *Justus ex fide vivit*, scilicet, non ex cæremoniis legalibus, ut Judæi, nec ex solis virtutibus moralibus, ut Gentiles, sed ex fide, non quidem sola, quæ mortua est, sed etiam conjuncta cum bonis operibus, cæterisque virtutibus: implicat enim animam vivere per aliquid mortuum. Vel sensus est. *Justus ex fide vivit*, quia, scilicet, fides est radix vitæ spiritualis; non tamen excluduntur aliæ virtutes, sicut cum dicimus, homo ex corde vivit, nimirum, cor est initium vitæ, non ideò excluduntur aliæ partes, cerebrum, jecur &c. per quas partes homo vivit, ita Cor. à Lap. Augustinus in præf. Psalm.31. Paulum, & Jacobum conciliat, quia Paulus docuit Abraham justificatum fuisse ex fide, tanquam ex radice, & fundamento; Jacobus verò asseruit eundem justificatum ex operibus, tanquam ex fructu.

Cap.2.13. [Factores legis justificabuntur.] Contraria est textus infra c.3. [Ex operibus legis non justificatur omnis caro.] Respondeo. Factores legis justificantur, quia gratis accepta justificatione proficiunt in operibus legis, & merentur; quæ tamen merita proveniunt tanquam ex radice ab illa prima justificatione, & sic justificantur non accusati tanquam legis transgressores coram Deo. Primam verò justificationem, qua remittuntur peccata, non merentur ex operibus justitiæ, & legis; sed à Christo gratis hæc nobis datur.

Cap.4.v.20. [In repromissione etiam Dei non hæsitavit diffidentia.] Loquitur de Abraham, qui tamen videtur dubitasse; nam Gen.17. dicitur: [Risit Abraham dicens in corde suo: Putasne centenario nascetur filius? [Respondeo. Ista verba Abrahami non ex incredulitate sed ex admiratione proveniebant.

Cap.14.v.23. [Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est.] Si hoc esset verum, sequeretur Melitenses, v.g. peccasse, humaniter se gerentes erga S.Paulum ejusque socios, nam acti o illa non erat ex fide. Respondeo. Apostolus hic non agit de

de fide christiana, seu supernaturali; sed de fide naturali, quæ nil aliud est, quàm dictamen rationis, & conscientiæ, quo quis sibi videtur rectè agere, ita Chrys. Oecum. Amb. & Theoph. Colligitur ex voce græca πίστις, qua fides solet appellari, & idem est, ac persuasio. Igitur quicunque non agit secundum rationis dictamen, peccat. Sunt aliæ explicationes, sed non ad mentem Apostoli.

EX PRIMA AD CORINTHIOS.

CAp.10.v.8.[Ceciderunt una die viginti tria millia] Loquitur Apostolus de fornicariis cum filiabus Moab, secundum Chrys. Ans. & Cajet. & tamen de his dicitur Num.25.[Occisi sunt viginti quatuor millia.] Respondeo. Numerus iste minor à S. Paulo commemoratus comprehenditur in illo majore. Potest etiam dici S. Paulum locutum fuisse de vituli cultoribus, & idololatris, ut vult Corn. à Lap. & sic numerus concordat.

EX SECUNDA AD CORINTHIOS.

CAp.1.v.8.[Quoniam supramodum gravati sumus suprà virtutem.] Et tamen idem Paulus 1.Cor.10.dixerat: [Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis.] Respondeo. Illud *suprà virtutem* significat supra vires naturæ, & corporis; & non supra animi, & gratiæ vires; nam invicto animo tribulationem hanc Divus Paulus pertulit.

Cap.2.v.5.[Si quis autem contristavit, non me contristavit.] Cur ergo tantam animi angustiam ostenderat suprà, v.4. Respondeo. *Non me contristavit*, scilicet, non me solum, sed ex parte; nam multos alios contristavit mecum; imò totam Ecclesiam, cujus ego membrum sum, & pars.

Cap.5.v.21.[Qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit.] Loquitur de Christo, qui tamen secundùm Esaiam c.53.[Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus.] Respondeo, Paulum nomine peccati intellexisse oblationem pro peccatis, in quo sensu dixit Oseas c. 4. *Comedent peccata populi*, idest oblationes, quæ pro peccatis offeruntur. Vide Aug. de verb. Apost. ser.6.

AD GALATAS.

CAp.2.v.7.]Creditum est mihi Euangelium præputii, sicut & Petro circumcisionis.] Atqui Petrus prædicavit Gentibus, & Paulus Judæis, ut constat ex Act. Apost. Respondeo. Apostoli partiti sunt inter se non auctoritatem, sed operas; nam, eò quòd Paulus Judæis exosus esset, Gentibus prædicavit. Petrus verò Judæis charus ipsis prædicabat præcipuè. Cæterum poterant ambo prædicare tàm Gentibus, quàm Judæis, & de facto prædicarunt.

Cap.4.v.25.[Sina enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei, quæ nunc est Jerusalem.] Mons Sina longo intervallo, imó toto cœlo distat à civitate Jerusalem, quomodo est igitur illi conjunctus? Respondeo, est conjunctus, idest, affinis, seu potius similis; græca enim lectio vertit συστοιχεῖ, idest habet affinitatem, seu similitudinem. Mons namque Sina similis est in conditione cum Jerusalem; sicut enim ibi tradita fuit lex merè cæremonialis, carnalis, & servilis; ita etiam in Jerusalem. Insuper utrobique generantur filii non liberi, sed servi, ita Theoph. Vatab. & Corn. à Lap. qui multis rationibus prosequitur in hac similitudinis probatione.

AD PHILIPPENSES.

CAp.2.v.7.[In similitudinem hominum factus.] Ergo non fuit verè homo, cum tamen clarè asserat S. Joan. c.1.[Verbum caro factum est.] Respondeo, factus est in similitudinem hominum non accidentaliter, ut somniabat Faustus, sed substantialiter, sicut omnes homines dicuntur similes in specie, seu natura humana, ita S. Aug. S. Thom. & alii.

AD COLOSSENSES.

CAp.1.v.15.[Primogenitus omnis creaturæ.] Ergo Christus, ut filius Dei, est creatura, ut volèbant Ariani. Respondeo: Primogenitus, idest, genitus ab æterno ante omnes creaturas, ita Amb. Theod. Theoph. non enim dicitur, πρωτόκτιστος, idest, primò creatus, sed πρωτότοκος, idest, primogenitus.

Ibid. v. 24.[Adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi. [Quid namque deesse potest Christi passionibus, cum ipsemet dicat Luc. 23. [Ea, quæ sunt de me, finem habent?] Et Joan.17.[Opus consumaui.] Et clariùs David Psal.129.]Copiosa apud eum redemptio.] Respondeo, licèt passio Christi fuerit copiosissima, & sufficiens satis superque toti mundo; nihilominus, ut illius valor singulis Christi membris actu applicaretur, multa adhuc facienda, & sufferenda supersunt, ut demonstrat S. Thom. Nam oportuit Apostolos peregrinari, docere, multosque pati labores, ut Gentibus Christi passio applicaretur, ita Chrys. Amb. Theod. Oecum. Ans. & Aug:

EX PRIMA AD TIMOTHEUM.

CAp.2.v.12.[Docere autem mulieri non permitto.] Alio verò in loco ad Titum c.2.ait: [Anus benè docentes.] Respondeo. Prohibet mulieres docere publicè in Ecclesia, privatim verò permittit, ut puellas doceant; imò suadet.

AD HEBRÆOS.

CAp.1.v.1.[Multifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis.] Aduersatur hęc propositio ei, quam pronũciavit David Ps.61.[Semel loquutus est Deus.] Respondet S. Aug. Hominibus sæpè loquutum fuisse Deum, mul-

multisque modis manifestans Christi adventum per Prophetas; apud se verò Deus semel loquutus est, quia unicum Verbum genuit ab æterno.

Cap.7. Hic locus, ubi S. Paulus pronunciat legem infirmam, & inutilem fuisse, videtur pugnare cum eo, quod scribit ad Philippenses c.3. [Secundum justitiam, quæ in lege est, sine reprehensione conversatus sum.] Si in lege est justitia, quomodo erit infirma, & inutilis? Respondeo. Justitia in lege reperitur, quia cùm quis operatur, quæ in lege scripta sunt, acceptus est hominibus, & legis pœnam devitat. Christi autem justitia est, qua homo fide per dilectionem operante justificatur, & Deo gratus redditur. Hanc autem justitiam non est consequutus Paulus in lege, neque à lege, sed ex fide in Christum.

Cap.9.v.7. [In secundo autem semel in anno solus Pontifex.] Loquitur Apostolus de secundo tabernaculo, in quod solus summus sacerdos intrabat. Huic adversatur locus Exodi 30. in quo Deus jussit, ut Aaron bis in die adoleret incensum manè, & ad vesperam. Respondet Theophylactus: Aaron semel in anno intrabat cum sanguine; bis verò in die cum incenso. Paulus enim non asserit simpliciter, quòd semel introibat; sed semel cum sanguine, idest cum immolatione victimæ.

Ibid.v.27. [Statutum est omnibus hominibus semel mori] Contrarium docuit ad Thess. 4. [Deinde nos, qui vivimus, qui residui sumus, simul rapiemur cum illis obviàm Christo in aera] Respondeo. Eorum, qui residui erunt in novissimo die, quorum nomine loquitur Paulus, mors erit tam momentanea, ut soporem se passuros existiment, ac propterea sese tamquam vivos obviàm Domino dabunt, non percipientes tam subitam & brevem mortem.

EX PRIMA S. JOANNIS.

CAp.4.v.18. [Timor non est in charitate; sed perfecta charitas foras mittit timorem.] Ista conclusio contradicit multis locis Sacræ Scripturæ, præsertim Psalm.2. v.11. [Servite Domino in timore.] Resp. Sancti, ac perfecti viri, qui verè Deum diligunt super omnia, timent valdè esse sine Deo, & hujusmodi timor est sanctus, ac permanet in sanctis. Alius timor est de amissione vitæ, vel bonorum, hunc excludit perfecta charitas, ita Euch.

EX APOCALYPSI.

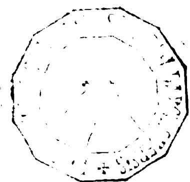
CAp.2.v.18. [Et Angelo Thyatiræ Ecclesiæ scribe] Sed in Thyatira, quæ sita est ad sinistram partem Cayci fluminis in Mysia, nulla tempore Joannis fuit Ecclesia Christianorum. Quo argumento aliqui hæretici negarunt, Apocalysim fuisse à Joanne scriptam. Resp. juxta Epiphanii doctrinam Joannem spiritu prophetico scripsisse ad futuram ibi Ecclesiam, quæ decepta à Phrygastarum pseudoprophetissis Priscilla, Maximilla, & Quintilla, erratura erat, quas sub nomine Jezabelis designavit.

Cap.5.v.5. [Vicit Leo de tribu Juda.] Et postea statim vers. seq. vocatur agnus. Resp. *Verè Christus* apparuit Joanni in specie agni, non autem Leonis. Vocatur tamen Leo per metaphoram ob ejus eximiam fortitudinem, majestatem, ac dignitatem regiam, & quia ortus erat ex tribu Juda, cujus insigne erat Leo.

Ibid.v.12. [Dignus est agnus, qui occisus est, accipere divinitatem.] Si ab æterno erat Deus, quomodo ergo accipere poterat divinitatem? Resp. Sensus est, ut omnes creaturæ agnoscant Christi divinitatem, quam cognitionem transferant à falsis Idolis ad Christum, cui verè competit. Unde accipere divinitatem idem est, ac cognosci ab omnibus, ut Deus, ita S. Thom. Lyran. Perer. Suar. & alii.

Cap. 11. v. 2. [Civitatem Sanctam *conculcabunt* mensibus quadraginta duobus; nimirum, *tribus* annis cum *dimidio* durabit Antichristi monarchia, quod etiam confirmatur ex c. 7. Dan. Sed vers. sequ. dicitur Elias cum socio prædicaturus diebus mille ducentis sexaginta, qui minimè conficiunt annos tres cum dimidio. Resp. menses illos esse lunares, qui constant diebus triginta, & sic numerus hic dierum conficiet menses quadraginta duos. Vel si contendis illos menses esse solares, tunc dicendum erit Antichristum superstitem futurum adhuc dies decem, & octo post mortem duorum Prophetarum, & per consequens regnabit annos tres cum dimidio.

Cap.20.v.11. [Fugit terra, & cœlum, & locus non est inventus eis.] Quomodo fugit, si Eccl. 1. dicitur: [Terra autem in æternum stat?] Respondeo. non fugit terra, nec cœlum; sed tantum facies pristina terræ, & cœli, eò quod statum mutabunt, ac pulchriorem formam acquirent. Unde status, & locus pristinus non est inventus; sed alius longè pulchrior. Ità Amb. Beda, Aretas, Viegas, & Corn. à Lap.

F I N I S.

